

8141

కాంగ్రెసు చరిత్ర

రచయిత

భోగరాజు పట్టాభిసీతారామయ్య

ప్రకాశకులు

అఖిలభారత జాతీయమహాసభా

కార్యనిర్వాహకవర్గము

అలహాబాదు

చెన్నపురి;

ఆంధ్రపత్రికాముద్రణాలయమున
ముద్రితము.

భారతజాతీయ మహాసభాధ్యక్షుడు
మహాత్మా గాంధీ
జెల్లాం : 1924

భారతజాతీయ మహాసభాధ్యక్షుడు

బాబు రాజేంద్రప్రసాదు

బొంబాయి : 1934

మాతృదేశ విమోచనార్థము

పరమోత్సాహముతో మహాత్యాగమును చేసిన

అసంఖ్యాకులైన హిందూస్తాన

కుమారీకుమారులు

ఏ సేవావ్రతమును ననుష్ఠించిరో

కాంగ్రెసు యోగములకు

ఏ పరమార్థము

అవతరించిన సాధనమైనదో

అట్టి

నత్యమునకు, అహింసకు

సమర్పితము

౧. సంస్కరణ, స్వపరిపాలనముల

శకము

౧-౧౬౨

౨. హోమామురూలుశకము

౧౬౩-౨౬౦

౩. స్వరాజ్యశకము

౨౬౧-౪౮౭

౪. సంపూర్ణ స్వరాజ్యశకము

౪౯౧-౬౨౨

౫. పోరాటములశకము

౬౨౫-౭౩౧

౬. పునర్నిర్మాణశకము

౭౩౫-౮౬౮

అనుబంధములు

౧-౯౨

ఉ పో ధ్వా త ము

50 సంవత్సరములక్రిందట అఖిలభారతజాతీయమహాసభ మొట్ట మొదటిపర్యాయముగా బాంబాయి నగరమందు సమావేశ మయ్యెను. కొలదినుండి ప్రతినిధులు అప్పుడు సభకు హాజరైయుండిరి. వారు ప్రజలచే ఎన్నుకోబడినవారు కాకపోయినను ప్రజాసేవాతత్పరు లనదగియుండిరి. ఆనాటినుండియు యీసభ ప్రజాస్వాతంత్ర్యమునకై కృషి చేయుచునేయున్నది. ప్రారంభదశలో ఈ సభోద్దేశము సరిగా నిర్వచింపబడియుండలేదు. కాని, మొదటినుండియు ప్రజాస్వామ్య పరి పాలనాపద్ధతినే కోరుచుండెను. ఈవిశాలభారతదేశములో గల వివిధ మతములవారికిని, సంఘములవారికిని ప్రతినిధులు ఎన్నుకోబడి ఆప్రతి నిధులవల్లనే పరిపాలనావ్యవహారములు నిర్వహింపబడవలెనని కోరు చుండెను.

బ్రిటిషుగవర్నమెంటువారును, బ్రిటిషు రాజకీయవేత్తలును సమయస్ఫూర్తిగా భారతీయుల కోరికలను మన్నించి, భారతదేశా భ్యుదయముకొరకై భారతదేశమును భారతీయులే పరిపాలించుకొను టకు హక్కులను అవకాశములను ఒసంగనట్టి ప్రజాప్రాతినిధ్యముగల పరిపాలనాసంస్థలను ఏర్పాటుచేయగల రను సమ్మతముతో యీ కాంగ్రెసుసభ ప్రారంభమైనది. ఇట్టి సమ్మతము, ఇట్టి విశ్వాసము కాంగ్రెసు సభోపన్యాసములయందు ప్రారంభదశలో ప్రతిధ్వనించు చున్నది. భారతదేశములోనిసంగతినందర్భములను, భారతీయులకోరిక లను బ్రిటిషువారికి సరిగా తెలియజేసినయెడల బ్రిటిషుపార్లమెంటువారు భారతీయులకుగల ప్రతిబంధకములను తొలగించి పరిస్థితులను చక్క

బరచి భారతీయులకు స్వపరిపాలనా స్వాతంత్ర్యమును వారు ప్రసాదించెదరను దృఢవిశ్వాసముతో ఆనాటి కాంగ్రెసుసభలయందు తీర్మానములు చేయబడెను. దేశ కంటకమైన శాసనములను తొలగించవలసినదనియు సంస్కరణములను చేయవలసినదనియు కొన్ని సూచనలను గవర్నమెంటువారికి ఆసభాతీర్మానములలో చేయుచువచ్చిరి. కాని, ఇంగ్లాండులోను ఇండియాలోను అధికారము వహించియున్న బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారి చర్యలవల్ల ప్రజలకు గల నమ్మకము, ఆశ, క్రమేణ అడుగంటినవి. భారతదేశములోని ప్రజలయందు జాతీయాభిమానము స్వదేశాభిమానము వికసించుచున్నకొలంది, బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారి ధోరణి మరింత బీర్రబిగినది. కర్ణాటప్రభువు బెంగాలు రాజధానిని రెండుభాగములుగా విభజించినప్పుడును, ఆ బెంగాలు విభజనానంతరము దేశములో ప్రజాదోళనము ప్రజ్వలించినప్పుడును, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారియందు ప్రజలకు ఏర్పడియుండిన భక్తితాత్పర్యములు పటాపంచలైనవి. అప్పుడే భారతజాతి కొక నూతనజ్ఞాన ప్రబోధముకలిగినది. ఆ ప్రబోధతరంగమునకు దోహదముగా ప్రపంచ పరిస్థితులుకూడ కొన్ని తోడ్పడియుండెను. అప్పుడే, యీ 20 వ శతాబ్దారంభమున రష్యాజపాను యుద్ధములో జపాను దేశమునకు జయముకలిగెను. భారతదేశములో ప్రజలకు ప్రభుత్వమువారియెడల భక్తి విశ్వాసములు కొంత తారుమారైనను పూర్తిగా యింకను నశించలేదు. ఇంకను కొంత రాజభక్తివిశ్వాసముల ప్రజలలో మిగిలియుండుటవల్లనే గత ఐరోపా సంగ్రామకాలమందు బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారికి బాసటయైనిలిచి బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యముయొక్క ఆపద్దశలో భారతీయులు తోడ్పడి సహాయముచేసిరి. అప్పటికి బెంగాలురాష్ట్ర విభజన రద్దుచేయబడి యుండుటవల్లను, సంగ్రామమువల్ల సంభవించిన క్లిష్టపరిస్థితులను ప్రజలు సరిగా అర్థముచేసికొనగల్గుటవల్లను, బ్రిటిష్ వారియెడల భక్తివిశ్వాసములు మరొకమారు ప్రజాహృదయమందు

అంకురించెను. ఈ కారణములవల్ల భారతీయులప్పుడు బ్రిటిష్ వారికి సహాయము చేసియుండిరి. భారత దేశము అప్పుడు బ్రిటిష్ వారికి చేసిన దివ్యమైన సేవాసహాయములను బ్రిటిష్ రాజకీయవేత్తలందరును కొనియాడి యుండిరి. ఒకజాతివారిపైన ఇంకొక జాతివారు తమ నిరంకుశాధికారమును చలాయించకుండుటకును, ఎవరి బాగోగులను వారే స్వయముగా నిర్ణయించుకొనుటకు కర్తవ్యనియెడి స్వయంనిర్ణయధర్మమును ప్రతిష్ఠించుటకును, ప్రజాస్వాతంత్ర్య ప్రభుత్వధర్మమును కాపాడుటకును, ఐరోపాసంగ్రామములో బ్రిటిష్ వారు కత్తికట్టి పోరాడియుండిరి. అట్టి ధర్మయుద్ధానంతరము భారత దేశములోకూడ బాధ్యతాయుతప్రజాస్వాతంత్ర్యప్రభుత్వము ప్రతిష్ఠింపబడు ననెడి యాశలు భారతీయులకు కలిగెను. ౧౯౧౭ వ సం. లో బ్రిటిషు గవర్నమెంటు వారి తరఫైన ఇండియా కార్యదర్శిగా రొకప్రకటన చేసియుండిరి. భారతీయులకు దశాంతర్దిశలుగా క్రమశః స్వపరిపాలనాధికార మొసంగబడునని వాగ్దానము చేసిరి. ఈవాగ్దానవిషయమై భారతీయులలో అభిప్రాయభేదములు కలిగెను. ఇండియా కార్యదర్శిగారును, వైస్రాయిగారును యీవిషయములో ప్రజాభిప్రాయమెట్లున్నదో దరియాప్తులు చేసినకొలది, యీ యభిప్రాయభేదములు మరింత తీక్షణముగా కన్పించెను. ఇండియా కార్యదర్శి చేసిన వాగ్దాన మెటువంటిదో తెలిసెను. అది ౧౯౨౦ సం.లో ఇండియా ఆక్టు గూఢమున అమలులోనికివచ్చెను. ఈరాజ్యాంగ శాసనమును బ్రిటిషువారు పొదుగుచుండిన దినములలో, ఐరోపాయుద్ధమందు బ్రిటిషువారికి జయము కలిగెను. కాని, ఐరోపాఖండములో బ్రిటిషువారికి మంచిరోజులు తిరిగివచ్చినకొలది, భారత దేశముయెడల వారికిగల ధోరణి వక్రింపజొచ్చినదనెడి భావము భారతీయులకు కలిగినది. ఈ అభిప్రాయము దృఢమగుటకు తగిన సందర్భ కారణములుకూడ కన్పించినవి. ఖిలాఫతువిషయములో మహమ్మదీయులకు బ్రిటిషువారు వాగ్దానభంగము చేసియుండిరనుట యొక

పెద్దకారణ మయ్యెను. ఐరోపాసంగ్రామదినములలో భారతదేశాంతః కలహములను నివారించుటకై తీవ్రనిబంధనలుగల దేశసంరక్షణార్థ మైన శాసనముకంటే ఆగ్రంతుకముగా అమలుపరచబడి యుండెను. కాలావసరమునుబట్టి ప్రజలుదానిని సహించియుండిరి. కాని యుద్ధాంతరముకూడ ఆ తీవ్రనిబంధనలను శాశ్వతముగా శాసించుటకు పూనుకొని రౌలటుచట్టము నొకటి తయారుచేసిరి. ప్రజలకుండవలసిన ప్రాతిపదిక పౌరజనస్వామ్య స్వాతంత్ర్యములుకూడ యీ రౌలటు శాసనమువల్ల తొలగింపబడినవయ్యెను. ఇదికూడమరొక కారణ మయ్యెను. ఈ కారణములవల్ల దేశములో నొక తీవ్రవాదోభన ముద్భవించెను. దక్షిణాఫ్రికాలో అనుష్ఠింపబడి సాధకము చేయబడిన సత్యాగ్రహమును గాంధీమహాత్ముడు యీ దేశములోకూడ ఇంతకు ముందు చాంఠరానులోను కెయిరాలోను న్వల్పపరిమితిలో అవలంబించి యుండెను. అట్టి సత్యాగ్రహపద్ధతిని మహాత్ముడు, వైజెప్పిన దేశానర్థకములను ప్రజానర్థకములను, తదితర కష్టనిష్ఠురములను తొలగించుటకై, ప్రతిక్రియగా ప్రథమతః భారతీయుల కుపదేశించెను. భారతీయులు దానిని దివ్యాశ్రయముగా అవలంబించిరి. పంజాబురాష్ట్రముందును, అహమ్మదాబాదునందును దురదృష్టవశమున కొన్ని ప్రజాకల్లోలములు సంభవించి రక్తపాత మయ్యెను. ప్రాణనష్టమయ్యెను. దాని వెనువెంటనే జలియన్వాలాబాగులో జనసంహారము జరిగెను. పంజాబురాష్ట్రములో సైనికచండశాసనము అమలుపరచబడెను. ఈ దురంతములు జరిగిన తోడనే ప్రజలలో ఉద్రేకము ప్రజ్వలించెను. ఈ దురాగతముల సత్యాసత్యములను పరిశీలించుటకై నియమింపబడిన హంటరు కమిటీవారు తమ నివేదికను ప్రకటించిన పిమ్మటకూడ యీ ఉద్రేకము, యీ రోషావేళము చల్లార లేదు. ఈ నివేదికను విమర్శించుచు పార్లమెంటుసభలో జరిగిన వాదప్రతివాదనలవల్ల యీ ఉద్రేకము మరింత ఉగ్ర మయ్యెను. అప్పుడు ప్రారంభమైన సహాయ

నిరాకరణోద్యమము ప్రభుత్వవిరుదముల నిరాకరించుట తోడను, శాసనసభాబహిష్కారము తోడను, ప్రభుత్వపోషితవిద్యాశాలా బహిష్కారము తోడను, సర్కారు కోర్టులను బహిష్కరించుట తోడను, విదేశవస్తు బహిష్కరణముతోడను ఉపక్రమింపబడెను. ఇదిగాక, కాంగ్రెసుమెంబర్లను విరివిగా చేర్చింపసాగిరి. కాంగ్రెసు కమిటీలను విరివిగా ఏర్పాటుచేయసాగిరి. గ్రామతగాదాలను పరిష్కరించుటకై పంచాయితీలను ఏర్పాటు చేయసాగిరి. తిలక్ స్వరాజ్యనిధిని వసూలుచేయసాగిరి. జాతీయ విద్యాలయములను ప్రతిష్ఠింపసాగిరి. రాట్నములపై నూలువడుకుట, చేమగ్గములపై బట్టలు నేయుట పునరుద్ధరింప సాగిరి. ఈ మహాసంకల్పమంతయును క్రమానుగతముగా అనుష్ఠానములోనికి రావలసియుండెను. చిట్టచివరకు శాసనోల్లంఘనము, పన్నుల నిరాకరణము జరుగవలసియుండెను. కాంగ్రెసు సభా సిద్ధాంతముకూడ మార్పుచేయబడెను. “శాంతియుతమైన న్యాయసమ్మతమైన పద్ధతులవల్ల స్వరాజ్యమును సాధించుటయే కాంగ్రెసుయొక్క మూలసిద్ధాంత”మని నిర్వచింపబడెను. ఈ యుద్యమమువల్ల దేశమంతటను నూతనోత్తేజముకలిగెను. దీనివెన్నెంటునే గవర్నరు మెంటువారు కూడ ప్రజలను పీడింపసాగిరి. ౧౯౨౧ సంవత్సరాంత్యమునందు స్త్రీలును పురుషులును వేనవేలుగా బండిఘానాలలో బంధింపబడిరి. ప్రముఖులైన నాయకులుకూడ పలువురు చెరసాలల కేగిరి. సర్కారువారితో సమాధాన మొనగూర్చుటకై ప్రయత్నములు చేయబడెను. కాని ఆప్రయత్నములు విఫలము లయ్యెను. అందువల్ల బార్డోలీపరగణాయందు పన్నుల నిరాకరణమును ఉపక్రమింపవలసియుండెను. కాని, సంయుక్తపరగణాల యందును, చౌరీచౌరాలోను తీవ్రమైన అల్లరులు జరుగుటవల్ల పన్నుల నిరాకరణోద్యమమును నిలిపివేయవలసివచ్చెను. అనంతరము, సహాయ నిరాకరణోద్యమ కార్యానుక్రమణికలోని ఒక్కొక్క అంశమును

క్రమేణవిరమించుటయును, ఉపసంహరించుటయును జరిగెను. చిట్టచివరకు కాంగ్రెసువాదులు శాసనసభలలోకూడ ప్రవేశించిరి.

౧౯౨౦ సం॥లో యీ దేశమందు అమలుపరిచబడిన రాజ్యాంగ విధానము ఏవిధముగాఁగనిచేసినదో నిర్ణయించి లోపాలోపములను పరిశీలించి నూతన రాజ్యాంగసంస్కరణము లెట్లుండవలెనో సూచించుట కొరకై పైమనుకమిటీ నియమింపబడెను. పైమనుకమిటీ ఏర్పాటుచేయ బడినప్పుడు దేశములో మరొక నూతనాభ్యుత్థానము కలిగెను. అప్పుడు కాంగ్రెసుసభ తదితర ప్రజాసంస్థలతో ఏకమై అధినివేశ ప్రతిష్ఠితే భారత దేశపరమావధిగా నిరూపించుచు నొక రాజ్యాంగవిధానమును తయారుచేసి, గవర్నరు మెంటువారి యామోదమునకై సమర్పించెను. గవర్నరు మెంటువారు యీ రాజ్యాంగప్రణాళికకు సమ్మతించుచుండల, కాంగ్రెసుసభయొక్క పరమావధి పూర్ణస్వరాజ్యమును సంపాదించుటయే యని ౧౯౨౯ సంవత్సరమందు లాహోరులో జరిగిన కాంగ్రెసు సభయందు తీర్మానించబడెను. ఈ పూర్ణస్వరాజ్యమును సాధించుటకై న్యాయసమ్మతమైన శాంతియుతమైన మార్గముల నవలంబింపవలెననియు, నీతిలేని శాసనములను ఉల్లంఘించుటకును వర్షులను చెల్లింపక నిరాకరించుటకును ౧౯౩౦ సంవత్సరారంభమందు పూనుకొనవలెననియు, సిద్ధాంతీకరింపబడెను. ఇంగ్లాండులోని ఆంగ్లప్రభుత్వమువారు ఒకసభను లండనులో సమావేశపరచిరి. దానికి గవర్నరు మెంటువారే ఏరికోరినియమించిన భారతీయులను ప్రతినిధులుగా ఆహ్వానించిరి. భారతదేశమున కెటువంటి రాజ్యాంగ విధాన ముండదగునో తమకు సలహా యివ్వవలసినదని ఈ ప్రతినిధులనుకోరిరి. ఒక వైపున యీ సంప్రతింపులను లండనులో చేయుచు, మరొక వైపున యీ దేశములో జరుగుచున్న శాసనోల్లంఘనోద్యమమును అణచివేయుటకై అనేక నిర్బంధపద్ధతులను అమలుపరచుచు, ఆగంతుక

ముగా చండశాసనములను పెక్కింటిని స్వతంత్రాధికారముతో జూచేయసాగిరి.

౧౯౩౧ సం॥రం మార్చి నెలలో గవర్నమెంటువారి తరపున అప్పడువైస్రాయిగానుండిన ఇర్వినుప్రభువుగారికిని, కాంగ్రెసు తరపున గాంధీమహాత్మునకును ఒకఒడంబడికజరిగెను. ఒడంబడికయొక్కవర్తనసానముగా శాసనోల్లంఘనము తాత్కాలికముగానిలిపివేయబడెను. గాంధీమహాత్ముడు ౧౯౩౧ సంవత్సరాంత్యమందు లండనులోని రౌండుటేబిలుసభకు హాజరయ్యెను. అనుకొనిన ప్రకారముగానే యీ రౌండుటేబిలుసభవల్ల లభించిన సారాంశ మేమియు లేదు. ౧౯౩౨ సంవత్సరారంభములో కాంగ్రెసుసభవారు సత్యాగ్రహోద్యమమును విధిగా తిరిగి యుపక్రమింపవలసినవా రైరి. ౧౯౩౪ సంవత్సరము వరకును దానిని సాగించి తిరిగినిలిపివేసిరి. ౧౯౩౦-౩౨ సం॥ల మధ్యజరిగిన యీయుద్యమముయొక్క రెండంకములలోను లక్షలకొలది స్త్రీలును, పురుషులును, బిడ్డలునుకూడ జెయిళ్లకు సిద్ధమైరి. లాటీ దెబ్బలను తినిరి. పలువిధములయిన క్రూరహింసలకు ఒడిగట్టిరి. ప్రాణమును మానమును ధనమునుకూడ గోల్పోయిరి. సర్కారువారిపటాలములు జనసమూహములపై తుపాకులను పేల్చుటవల్ల చాలమంది హతులైరి. అటువంటి తీవ్రబాధలను పెట్టుచున్నప్పటికిని, మొత్తముమీద సత్యాగ్రహులు చాలకట్టిదిట్టముగా తమ నిగ్రహసామర్థ్యమును శమదమాదులను చూపగల్గిరి. కాంగ్రెసుసభలో కొంత చేప యున్నదనియు, అది వీర్యవంతమైనదనియు, సమయోచితముగాప్రవర్తింపగలదనియు, లోకమునకు వెల్లడిమైనది. గవర్నమెంటువారి ఘాతకు ఎదురొడ్డి నిలువగలిగినది. ప్రజలు ఈఅగ్నిపరీక్షయందు సమర్థు లనిపించుకొనిరి. కాని తమ మనోరథమైన సంపూర్ణస్వరాజ్యమును సాధింపజాలకపోయిరి.

కరాచీలో జరిగిన కాంగ్రెసుసభయందు భారతీయుల కందరికిని ప్రాతిపదికమైన హక్కులకు భంగము కలుగజాలదని అభయ హస్తమొకటి నిర్వచింపబడెను. సాంఘికోద్ధరణముకొరకును, ఆర్థికాభ్యుదయముకొరకును, ఒక కార్యవిధానమును ఆసభలో తీర్మాన రూపమున నిర్ణయించిరి. జనసామాన్యము తదితరులచే వీడింపబడకుండునిమిత్తమై దేశమందుండవలసిన రాజకీయస్వాతంత్ర్యము వల్ల నిజమైన ఆర్థికస్వాతంత్ర్యము కోట్లకొలదిగా నున్న గర్భదరిద్రులందరికిని చేకూరవలెను. అందుకొరకై పౌరు లందరికిని సరిసమానమైన కొన్ని సార్వజనికహక్కులుండవలెను. అనగా, వాక్స్వాతంత్ర్యము, సమావేశస్వాతంత్ర్యము, ప్రాణధనసంరక్షణా స్వాతంత్ర్యము, ఆత్మవిశ్వాస స్వాతంత్ర్యము ప్రతివారికిని ఉండితీరవలెనని స్పష్టముగా తీర్మానింపబడెను.

యంత్రాగారములు మున్నగు కాన్ఫానాలయందు పనిచేయు కార్మిక జనులందరియొక్క యోగక్షేమములును కాపాడబడుననియు, వారి పనిపాటులకుగల షరతునియమములను సక్రమమొనర్చుటవల్లను, వారుపనిచేయదగు గంటల పరిమితిని నిర్ణయించుటవల్లను, వారికి కలిగెడితగాదాలను పరిష్కరించుటకై తగిన న్యవహారతంత్రము సేర్పరుచుటవల్లను, వార్ధక్యము, వ్యాధిగ్రస్తత, నిరుద్యోగము మున్నగు హేతువులవల్ల వారికి కలిగెడి ఆర్థికబాధలనుండి వారిని కాపాడుకు ఏర్పాట్లు చేయుటవల్లను, వారు సంఘములుగా ఏర్పడుటకై హక్కు నొసంగుటవల్లను, కార్మికజనుల యోగక్షేమములు కనిపెట్టబడునని ఆ సభలో తీర్మానింపబడెను. ఇక కర్షకజనుల విషయములో, భూమిశిస్తులను తీర్వలను తగ్గించుటవల్లను, ఫలసాయములేని ఆస్తివసతుల విషయములో పన్నులు శిస్తులు లేకుండా చేయుటవల్లను, శిస్తురేట్లను తగ్గించుటచే చిన్నచిన్న భూస్వాములకుగాని జమీందారులకుగాని కలిగెడి

నష్టమునకు న్యాయమైన ఆవశ్యకమైన పరిహారములను కలుగ జేయుటవల్లను వ్యవసాయభూముల పన్నులభారమును తగ్గించుటకు పూనుకొనబడునని తీర్మానింపబడెను. భూములవల్ల వచ్చెడి నికరాదాయములలో ఒక కనిష్ఠప్రమాణమునకు మించిన ఆదాయములకు మాత్రమే ఆదాయ ప్రమాణమునుబట్టి ఆరోహణ క్రమముగా పన్నులను నిర్ణయింపవలెనని తీర్మానింపబడెను. ఒక నితీతప్రమాణమునకు మించిన ఆస్తిగలవారికే ఆరోహణ క్రమముగా ఆస్తివిలువనుబట్టి మరణసుంకము విధింపబడదగుననియు, పైనిక పటాలములకును సివిలుఉద్యోగీయబృందమునకు అగుచున్న ఖర్చును తగ్గించుటకు పూనుకొనబడుననియు, సర్కారు ఉద్యోగీయులలో ఎవరికిని మాసమునకు రూ. ౫౦౦ లకు మించిన జీత ముండరాదనియు తీర్మానింపబడెను. ఇదిగాక దేశములో జరుగవలసిన సాంఘికోద్ధరణమును గూర్చియు, ఆర్థికాభ్యుదయమును గూర్చియు, కాంగ్రెసు సభవారు పూనుకొనవలసిన కార్యవిధానముకూడ నిర్ణయింపబడెను. విదేశవస్తుముగను బహిష్కరించుటయును, స్వదేశీపరిశ్రమలకు భంగము రాకుండ వానిని కాపాడి వృద్ధిచేయుటయును, మత్తుపదార్థములైన పానీయములను, మూలికలను పూర్తిగా నిషేధించుటయును, యంత్రాగారపరిశ్రమల కన్నింటికిని మూలకండమైన యంత్రసామగ్రి వగైరా సప్లయిచేసెడి ప్రాతీపదిక పరిశ్రమలన్నియు ప్రభుత్వాధీనమై నిర్వహింపబడుటయును, వ్యవసాయదారులకు ఋణభారము నుండి విమోచన కల్పించుటయును, దేశలాభము ననుసరించి ద్రవ్య చలామణీమారకములను నిర్ణయించుటయును, సాధారణపౌరులైన వారు దేశసంరక్షణాదక్షులైన యోధులుగా నుండుటకై వారికి పైనిక శిక్షణము నేర్పాటుచేయుటయును కరాచీ సభలో తీర్మానింపబడిన కర్తవ్యప్రణాళికలో కలవు.

౧౯౩౪ సం॥ అక్టోబరుమాసములో బాంబాయిసగరమందు జరిగిన కాంగ్రెసుసభయందు శాసనసభా ప్రవేశము ఆమోదించబడెను. రాట్నముపై నూలునడకుట చేమగ్గములపై బట్టలునేయుట మున్నగులాభకరమైన చిన్నచిన్న గృహపరిశ్రమలను ఉద్ధరించి ప్రోత్సహింపవలెననియు, ఆస్పృశ్యతను తొలగింపవలెననియు, భిన్న మత సంఘముల సామరస్యమును వృద్ధిచేయవలెననియు, పూర్తిగా మద్య నిషేధమును అమలు జరిపింపవలెననియు, జాతీయవిద్యను ప్రోత్సహింపవలెననియు, ప్రాథమికవిద్యను గువారికి ప్రయోజనకరమైన విషయములనుబోధించినారికి లోకజ్ఞానమును విస్తరింపజేయవలెననియు, కార్మిక, కర్షకసంఘముల నేర్పాటుచేయవలెననియు, కాంగ్రెసు సంస్థను మరింత బలీకృతమైనదిగా చేయవలెననియు బాంబాయిసభలో తీర్మానింపబడెను. కాంగ్రెసుసభానిర్వహణవిధానములో కొన్ని మార్పులు యీ సమావేశమందు చేయబడెను. కాంగ్రెసుసభా ప్రతినిధుల సంఖ్య తగ్గింపబడెను. కాంగ్రెసు మొంబయ్లుగా పట్టికయందు ఎందరు చేరియున్నారో ఆసంఖ్యా ప్రమాణమును బట్టి ప్రతినిధులు ఎన్నుకోబడవలెను. కాయ కష్టము చేయునట్టివారును నిత్యవిధిగా ఖద్దరువస్త్రములను ధరించునట్టివారును మాత్రమే కాంగ్రెసుకమిటీలో మొంబయ్లుగా ఎన్నుకోబడుటకు అర్హులని తీర్మానింపబడెను.

ఈవిధముగా కాంగ్రెసుసభ ఒక్కొక్కమెట్టువరుసను పైకెక్కుచు భారతజాతీయవ్యవహారము లన్నింటియందును కూలంకషముగా ప్రసక్తిప్రమేయములను కలిగినదై సర్వతోముఖముగా విజృంభించినది. ప్రస్తుతము, ఈ కాంగ్రెసుసభ నిర్మాణకార్యక్రమములో లీనమై యున్నది. ప్రజల సిరిసంపదలను వృద్ధిచేయుటకు మాత్రమే గాక, పూర్ణస్వరాజ్యసంపాదనార్థము ప్రజలకు స్వయంసహాయ ధురంధరత్వపూర్వకమైన ఆత్మవిశ్వాస మేర్పడుటకుకూడ యీ

నిర్మాణకార్యక్రమ ముద్దేశింపబడినది. స్వల్పసంస్థగా బయలుదేరిన కాంగ్రెసుసభ నేడు దేశమంతటను మహోన్నతవలన్మతమువలె శాఖోపశాఖలతో విస్తరించి యున్నది. దేశములోని జనబాహుళ్య మంతయును దానిని ఆశ్రయించియున్నది. స్వరాజ్యసంపాదనకై ప్రజలను త్యాగశీలురనుగా నొనర్చినది. వివిధసంఘములలోనివారును, అన్నితరగతులవారును కాంగ్రెసు సభాజ్ఞానుసారముగా మహాత్యాగమునుచేసిరి. ఈసభ మహోత్సాహమైన కృషిచేసి ప్రతిభావంతమై యున్నది. ఇటువంటి దేశీయసంస్థను మనయొక్క మహద్భాగ్యముగా పరిగణించి, దానిని వృద్ధిచేసి కాపాడుట ప్రతిభారతీయుని విధ్యుక్త ధర్మమై యున్నది. మన దేశస్వాతంత్ర్యోద్యమమునందు ఈ కాంగ్రెసు సభ యింకను మున్ముందు మహోన్నతకార్యములను సాధింపవలసి యున్నది. కనుక, తెడ్డుక్రిందబెట్టి తెప్పను నిలిపివేయుట కిది సమయముకాదు. అత్రుసన్యాసమున కిది యదను కాదు. చేయవలసిన కృషి మున్ముందు చాలగా కలదు. కష్టమున కోర్చి అనంతమైన త్యాగమొనర్చి, చెక్కుచెదరని స్థిరసంకల్పముతో, ఇంతకంటె ఎక్కువగా మనము పాటుపడవలసి యున్నది. మనము సాధించవలసినది పూర్ణస్వరాజ్యము. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము. అంతకంటె తక్కువైన దేదియునుకాదు. మాతృదేశారాధకులగుటయే మహాపరాధముగా నేటికిని శిక్షననుభవించుచున్నవారికిని, ఎడతెగని యిడుముల బడినవారికిని, తమ ప్రాణములను సమర్పించిన స్త్రీ పురుషులలో పెద్దలయందును పిన్నలయందును మనకు తెలిసినవారికిని మనకు తెలియనివారికినిగూడ మనము ప్రణమిల్లి గౌరవ పురస్కరముగా తలలువంచి కేలుమోడ్చెదము గాక.

ఈమహాసంస్థకు ఆదిబీజమునునాటి, తమ నిరంతరకృషివల్లను త్యాగమువల్లను దానిని పోషించిన మహామహుల నేవానహాయ

ములను మనమందర మొకమారు కృతజ్ఞతాకలితగౌరవభావముతో సంస్మరించెదముగాక! ఏబది సంవత్సరముల క్రిందట నాటబడిన యీ చిన్న లేత మొక్క నేడు మహామహీరుహమై తన దిగంతవిశ్రాంత శాఖావళితో దేశమంతట విస్తరించి అసంఖ్యాక స్త్రీపురుషనరేణ్యుల త్యాగశీలరూపమున దివ్యపరిమళకుసుమవిలసితమైనది. ఇట్టికల్పతరువును ఇతోధికముగా దేశనేవాత్యాగప్రభావములవల్ల పెంపొందించవలసిన భారము, యీతరమువారియందును రాబోవుతరములవారియందును నిలిచియున్నది. ప్రకృతిమాత యీదేశమును రత్నగర్భగా సకల సౌభాగ్యములతో విలసిల్లజేసినది. ఇట్టి భారతదేశము సుభిక్షమై స్వేచ్ఛతో వర్ధిల్లునట్లుగా, కాంగ్రెసు మహావృక్షమీక ఫలభరిత మగు నట్లుగా కృషి చేయవలసివ హాళికులము మనమే.

ముంచున్న గ్రంథ మంతయును కాంగ్రెసు మహాసభయొక్క పెంపు సొంపుల వివరించు కథమై యున్నది. కాంగ్రెసుసభావ్యవహారములనుగూర్చియు, కాంగ్రెసు సభానుచరుల యనుభవ నిశేషములనుగూర్చియు ఈ గ్రంథకర్తకు గల విషయపరిజ్ఞానము అపారము. ఈసభయొక్క యిటీవలి కథాకలాపమునందు ఈ గ్రంథకర్తకూడ ముఖ్య పాత్రధారిగా నుండెను. కనుక నిస్సారమైన గ్రంథస్థపూర్వ చరిత్రాంశములనుండి తన సారాంశములను క్రోడీకరించెడి రసానేశ రహితుడైన చరిత్రకారు డీ గ్రంథకర్త కాడు. తాను స్వయముగా కనులార అనేక విషయములను చూచి యుండెను. ఆవిషయములలో తాను ప్రసక్తిప్రవేశ్యములు కలవాడై ప్రవేశించి, ఒకప్పుడు నుముఖుడై మరొకప్పుడు విముఖుడై పలుమార్లు వ్యవహరించి యుండెను. ఇతడు నిజతత్వమును గ్రహించుటయేగాక, గాఢమైనభక్తివిశ్వాసములతో ఈగ్రంథమును రచించెను. కనుక, ఈగ్రంథములో విశదీకరింపబడిన అభిప్రాయములును సారాంశములును గ్రంథకర్తయొక్క స్వకీ

యాభిప్రాయసారాంశములేగాని, యీ గ్రంథమును లోకప్రకాశముగా ప్రకటించెడి కార్యము మహాసభాకార్యనిర్వాహకవర్గముయొక్క అధికారప్రమాణమైన ఆభిప్రాయసారాంశములుగా పరిగణింప వలనుపడదు. వర్తమానకాలచరిత్రాధ్యయనపరీణుల కీగ్రంథముపకరింపగలదనియు, ఇందలి విషయములు సత్యసమన్వితములనియు మాత్ర మూహింపజెల్లును.

1935 డిసెంబరు }
12 తేదీ.

రాజేంద్రప్రసాద్.

తొలి పలుకు

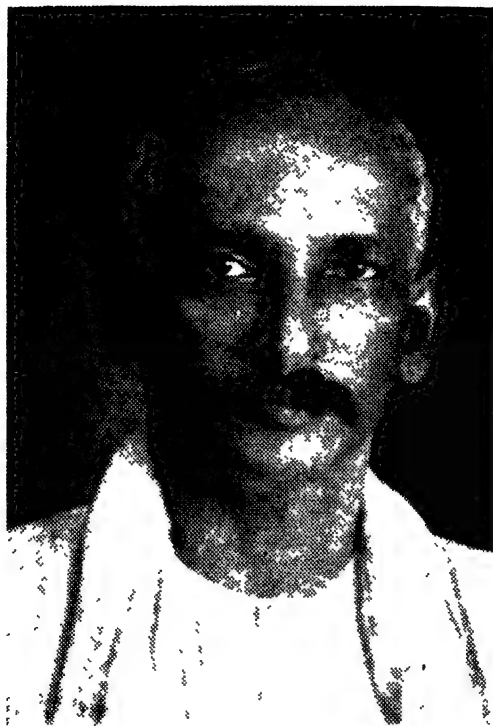
ఈ గ్రంథమును ఈ యాశమున తయారుచేయవలెనను ఉద్దేశముతో గ్రంథకర్త దీనిని ఉపక్రమించియుండు లేదు. ఈ సంవత్సరము మండువేసంగిదినములలో ప్రొద్దువోవని సమయములందు యథాలాభముగా మనస్సుకుతోచిన కొన్ని విషయములను వ్రాయుచుండుట వల్ల యీ గ్రంథము తలవనితలపుగా తయారిగుటకు కారణమైనది. అఖిలభారత కాంగ్రెసుకమిటీకార్యదర్శి అలహాబాదునుండి ఒకానొక విషయమునుగూర్చి గ్రంథకర్తను ప్రశ్నించుచు ఒక లేఖను సందర్భవశాత్తు వ్రాసియుండెను. ఆ లేఖమూలమున ఆ కార్యదర్శిద్వారా యీ గ్రంథరచనాప్రయత్నము కాంగ్రెసు అభ్యర్థున కెరింగింపబడిన దయ్యెను. అతడు ఈ విషయమును కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకవర్గము వారికి నివేదించెను. భారతజాతీయమహాసభయొక్క ఏబదవ వార్షికోత్సవ సందర్భమున ఈ గ్రంథమును ముద్రించి ప్రకటించుట కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకవర్గమువారు పూనుకొనినందులకై గ్రంథకర్త తనమేరమీదిన కృతజ్ఞత నెరింగించుచున్నాడు.

ఈ గ్రంథములోని ఆయాభాగములకు ప్రారంభమున వ్రాయబడిన విషయసంగ్రహముల నొకమారు దిజ్ఞాత్రముగా చూచినయెడల, ఈ గ్రంథరచనావిధానము తేటతెల్లము కాగలదు. మొదటి 30 సం॥ ల చరిత్రభాగములో కాంగ్రెసు కథాకలాపమునందు వ్యవహారతంత్రములతోకూడిన ఇతివృత్తము విశేషించి ఏమియునులేదు. అందువల్ల, ఈ చరిత్రభాగము విషయానుక్రమణికగా, పాత్రానుక్రమణికగా, పూసగ్రుచ్చినట్లు వ్రాయబడినది. గత 20 సం॥ ల చరిత్రభాగములో మాత్రము, జరిగినకథ సంవత్సరవారీగా వ్రాయబడినది.

వేర్వేరు కాంగ్రెసుసభలయందు చేయబడిన తీర్మానములు యథావిధిగా సమూలముగా సమగ్రముగా ఈ గ్రంథమందు ముద్రించలేదు. ఆయాసభలతీర్మానములనుమాత్రమే ప్రత్యేకించి ముద్రించిన

యెడల యీ సంపుటములోని సగభాగము వానికే సరిపోవును. ఇప్పటికే యీ గ్రంథము అనుకొనినదానికంటె అమితముగా పెరిగినది. ఈ గ్రంథమందు లోపములు సమృద్ధిగానున్నవి. ఇది గ్రంథకర్త బాగుగా గ్రహించియుండిన విషయము. పాఠకులు ఓర్పుతో సహించవలసినవిషయము. ప్రథమ సంకల్పలోపమువల్లను, గ్రంథరచనా ప్రమాదములవల్లను యీ యహాక్షణములు సంభవించియుండగలవు. ఎక్కువశ్రద్ధతో ఎక్కువ వ్యవధితో పనిచేసినయెడల కొంతవనికైనను ఈ లోపములు తొలగియుండవచ్చును. కాని, కాలవేగముతో పంచెమువేసి ఉరుకురుగులతో గ్రంథమును వ్రాసి ముగింపవలసి వచ్చెను. సావధానముగా చేయనిపని సమగ్రముగా నుండజాలదు. అయినప్పటికిని, లభించిన ఈ స్వల్పవ్యవధిలోనే సమాప్తమైన యీ గ్రంథము కాంగ్రెసు సభాధ్యక్షునిచే రెండుమాస్లు పరిశీలంపబడెను. ఇట్టి గ్రంథపరిశీలనాపరిష్కారము ప్రయాసతోకూడిన బండపని. అట్టి శ్రమకొల్పిన కాంగ్రెసు సభాధ్యక్షునకు గ్రంథకర్తమాత్రమేగాక, జనులందరును కృతజ్ఞతాబద్ధులై వందన మొనరింపవలసియున్నది. కాంగ్రెసుసభా ప్రధానకార్యదర్శియగు శ్రీయుత కృపాభిసేగారును, కార్యదర్శియగు కృష్ణదాసుగారును యీ గ్రంథమూలమునంతను ముద్రణ కాలమందు సరిచూడవలసిన కార్యభారమును వహించియుండిరి. వారు కూడ ఆయాసక్లేశములకొల్పి కష్టించిపనిచేసిరి. భారతీయులందరును వారికి కృతజ్ఞులై నమస్కరింపవలసియున్నది. కెయిరాలో జరిగిన సత్యాగ్రహమునుగూర్చియు, అహమ్మదాబాదు మిల్లుల సమ్మెను గూర్చియు వ్రాయబడిన విషయసంగ్రహములు శ్రీయుత మహాదేవ దేశాయిగారిచే రచింపబడెను. గుజరాతులోని వరగలనుగూర్చి వ్రాయబడినవిషయములు స్వామి ఆనందుగారిచేతను, చాంపరానును గూర్చియు, బీహారుభూకంపమునుగూర్చియు వ్రాయబడిన విషయములు బాబు రాజేంద్రప్రసాదుగారిచేతను రచింపబడెను. వారికి మనము కృతజ్ఞులము.

భో. పట్టాభిసేతారామయ్య.

డా. భోగరాజు పట్టభిషేతారామయ్య
కాంగ్రసునిత్ర కర్త

మొదటి
భాగము

1. కాంగ్రెసు పుట్టుక

[(౧) భారతదేశ పరాధీనత - ఈస్టిండియా కంపెనీ - దానిపైన తనిఖీ - దాని రాజ్య విస్తీర్ణము - పార్లమెంటువారి అధికారము - ౧౮౩౩ చార్టరు - ఇంగ్లీషు విద్యావ్యాపనము - ముద్రణాకాసనపరివర్తనములు - పాంచాల సింధురాష్ట్రముల ఆక్రమణ - ౧౮౫౭ తిరుగుపాటు - రాణీగారి ప్రకటనము - ఆయుధవట్టము - యుద్ధము; కరవు - గొప్ప రాజకీయకష్టములు - హ్యూమ్ చెడ్డర్ బరకల్ జోక్యము - విప్లవోద్యమనూచన-హ్యూమ్ జాతీయమహాసభను భావించుట - కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థులకు హ్యూమ్ ఉత్తరము - కాంగ్రెసును ముందున్న పెద్దలు - వంగరాష్ట్రములోని బ్రిటిష్ ఇండియన్ సంఘము (౧౮౫౧) - బొంబాయిసంఘము - దక్షిణఇండియాలో మహాజనసభ - పూనా సార్వజనికసభ - వంగరాష్ట్ర భారతీయ సంఘము (౧౮౭౬) - లిట్టెస్ ప్రభువు ప్రతిపూల ప్రభుత్వము - కలకత్తా ఆల్బర్ట్ హాలులోని రాజకీయమహాసభ (౧౮౮౩) - అఖిలభారత సంస్థయొక్క ఆవసరము - హ్యూమ్ మొట్టమొదట కార్యాచరణకు దిగుట (౧౮౮౫).

(౨) కాంగ్రెసు - జాతీయ వికాసమునకు సంబంధించిన ఉద్యమము; రామమోహనరాయలు, ఆయనకాలము - ఆయన ఇండియా ఇంగ్లాండుదేశములలో చేసిన మహత్కార్యము - పాశ్చాత్య నాగరికతా ప్రభావము - బ్రహ్మసమాజము - దానిలో కలిగిన కక్షలు - ఆర్యసమాజవిద్యజ్ఞానసమాజములు నాటి విజాతీయ వ్యామోహము నరికట్టుట - రామకృష్ణ మఠము - కాంగ్రెస్, ఈ అన్ని యుద్యమముల సమన్వయము.

(౩) రాజకీయములను మినహాయించవలె ననెడి హ్యూమ్ మొదటి అభిప్రాయము - రాజకీయ నిర్మాణముగా నుండవలెనని డెఫిరెక్ ప్రభువు

సలహా - మొదటి ప్రకటన - ఇంగ్లాండులో హ్యూస్ ఇంజినీయర్ పాత్ర
మొదటి కమిటీని నిర్మించుట - కాంగ్రెసు మొదటి సమావేశము.

(౪) కాంగ్రెసుయొక్క నిజమైన స్వరూపము - రెండవ కాంగ్రెసు
తేదీలుసభలో కాంగ్రెసునుగూర్చి గాంధీవర్ణనము.]

౧

కాంగ్రెసుచరిత్ర అనగా భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామచరిత్ర మన్నమాట.

అనేకశతాబ్దములనుండి భారతదేశము విదేశీయపరిపాలనముక్రింద వివిధనిర్బంధ విధానములకు పాల్పడుతూవచ్చినది. ఈభారతంత్ర్యమునుండి భారతభూమిని విముక్తి నొందించడమునకే కాంగ్రెసు కడచిన యేబదిసంవత్సరములనుండి కృషిచేస్తూన్నది. భారతప్రజల అస్వతంత్రత విచేశవాణిజ్యసంఘమునా రిండిగాలో అడుగుపెట్టినది మొదలు నూతనరూపమును తాల్చినది.

ఈస్టిండియా కంపెనీవారు దాదాపు నూరేండ్లు తమ రాజకీయ వాణిజ్య వ్యవహారములను చక్కబెట్టుకొంటూ, ఆకాలములోనే భారతదేశములో పెద్దరాజ్యమును సంపాదించి రాజ్యాధికారములను చేయించి మొదలుపెట్టిరి. ౧౭౭౨ అనంతరము బ్రిటిష్ పార్లమెంటునా రప్పడవ్వకును కంపెనీవారి చర్యలను పరీక్షించ ప్రారంభించిరి. అంతేకాక వారిసనదులలో కలిగే ప్రతిమార్పు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు పరీక్షిస్తేనేగాని అమలులోనికి వచ్చేదికాదు. కంపెనీవారి వాణిజ్యవ్యవహారము లంత కంతకు వెనుకపట్టి, రాజకీయవ్యవహారములు ముందుకు విజృంభించినకొలది ప్రభుత్వమువారి ఈపరీక్షలనము మరింత ఎక్కువైనది. ఆకాలములో కంపెనీవారి నిత్య వ్యవహారములపైన తనిఖీ యుండెనని ఊహించ వీలులేదు కాని, వారి చర్యలను, కార్యక్రమమును జాగరూకతతో గమనిస్తూ, భారతీయసమస్యలను పరిశీలించి, పరిష్కరించుటకు బ్రిటిష్ మిత్రు లనేకులు పార్లమెంటుసభలో నుండిరి. ౧౮ వ శతాబ్దము చివరభాగములో ఎడ్మండ్ బ్రూక్, మేరీడాన్, ఫాస్సులు తీసికొనిన అత్యంత శ్రద్ధవలననే కంపెనీయేజంట్ల దుశ్చైత్రితములు ప్రజలదృష్టి నాకర్షించినవి. వారన్ హేస్టింగ్సు విచారణయొక్క ప్రధానోద్దేశము నెరవేరకపోయినప్పటికీ ఆరోజులలో జరిగిన దురాగతములమాత్ర మందుమూలమున బయటపడినవి. కంపెనీవారి సన్నదుల మార్పులకు ముందుజరిగే విచారణలఫలితముగా విశేషప్రయోజనకరములైన అనేక

సిద్ధాంతములు నిర్వచించబడినవి. కాని యేవియును ఆచరణలోనికి రాలేదు. కంపెనీ విజయము నానిరాజ్యమును విస్తరింప జేయఁజూడవని అనేకపర్యాయము లున్నోపింపబడెను. కాని అవకాశము గలిగినప్పుడెల్ల నారిరాజ్యము విస్తరించనే విస్తరించినది. ఈప్రింసిపూ కంపెనీనాగు హిందూదేశ మాక్రమించుకొనినవిధాన మనేక విశ్వాసఘాతకృత్యములతో, ననేకగాడ్డనభంగములతో, అనేకదురాశాపరత్వ హేయకార్యములతో, అనేక వంచనలతో నిండియున్నది. ఆ కళంకితచరిత్రముతో మన కిప్పుడు ప్రసక్తిలేదు. ఆనాటి భారతీయుల పరస్పరావిశ్వాసవిద్రోహములనుగూర్చి గాని, కంపెనీయేజంట్లు తమకోసము, తమ కంపెనీకోసము, తమ కంపెనీ డైరెక్టర్లకోసము విశేషద్రవ్యమును సేకరించుకొనే నిమిత్త మవలంబించిన సాధనవిధానములగూర్చి గాని మన కిప్పుడవసరము. ౧౮వ శతాబ్దములో స్టీమ్ ఇంజన్, మెషీనులు కనుపెట్టబడినప్పుడు ఇండియానుండి తీసికొనిపోబడిన ధనరాసులే, ఇంగ్లాండుదేశము ప్రపంచములో పారిశ్రామికాధికృతిను సంపాదించుటకు మూలధనములుగా మపయోగపడిన వనిమాత్ర మిచ్చట చెప్పిన చాలును. ౧౭౭౪ లో అంగీకరింపబడిన రెస్ట్రెయిన్డ్ చట్టముతో కంపెనీపరిపాలకవర్గముపైన తనిఖీనిమిత్తముక బోర్డు నియమింపబడినది (Board of Control); కార్యనిర్వాహకవర్గముతో కూడిన గవర్నరుజెనరల్ పదవి సృష్టించబడినది. నాటివరగి, అంతకుపూర్వ మాక్రమించుకొనబడిన రాజ్యముపైన బ్రిటిష్ పార్లమెంటువారు కొంత పరిపాలనాబాధ్యత వహించినారు. తరువాత కొంతకాలము నకు ౧౮౨౫ లో మరియొక చట్టము చేయబడినది. ౧౮౩౩, ౧౮౪౩, ౧౮౫౩, ౧౮౬౩ సంవత్సరములలో విచారణలు జరిగి సనఁగులు పునర్నిర్ధరింపబడినవి. ౧౮౫౩ సనదులో “పైన నుదాహరింపబడిన రాజ్యములలో నివసించుచున్నట్టిగాని, లేక ఘనత చెందిన చక్రవర్తిగాని పౌరుడుగా జన్మించినట్టిగాని యేమనిషీ ఆయన మతమువలన, జన్మస్థానమువలన, పుట్టుకవలన, రంగువలన, ఇటువంటి యే యితరకారణమువలనను కూడా కంపెనీలో నాకరీనిగాని, ఉద్యోగమునుగాని, పదవినిగాని పొందుట కనర్హుడు కాఁజూడను.” అని శాసించబడినది. కంపెనీ పరిపాలకవర్గమువా నీవాక్యముల కీక్రింది విధముగా న్యాఖ్యానము చేసెరి:

“బ్రిటిష్ ఇండియాలో పరిపాలించేకులమంటూ ఒకటి ప్రత్యేకముగా నుండఁ జూడదని మాఅభిప్రాయము. ఇతరఅర్హతలను నిర్ణయించవచ్చును గాని ఎవరును జాతి మతవిచక్షణమాత్రము చేయరాదు. రాజుగారిపౌరుడు భారతీయుడుగాని, బ్రిటిష్ వాడుగాని, లేక మిశ్రమజాతివాడుగాని, అతనికి ఇతరవిధముగా నుండవలసిన అర్హత గున్నయెడల, అతడు ఇండియాలో నెట్టియద్యోగమును పొందుటకును అనర్హుడు కాడు.”

అచటమువలననే కంపెనీనా రింజియాలో వ్యాపారము చేసుకొను హక్కులు కూడ రద్దుచేయబడినవి. అప్పటినుండి ఈస్టిండియాకంపెనీ వ్యాపారసంస్థ గాక పరిపాలనాసంస్థ యైనది.

దాదాపుగా ఈకాలములోనే ఇండియాలో ఇంగ్లీషువిద్యను ప్రవేశపెట్టుటను గూర్చి వాదప్రతివాదములు చెలరేగినవి. అప్పుడు భారతదేశములో రాజా రామ మోహనరాయలు, సీమలో మెకారే ఇంగ్లీషువిద్య కనుకూలముగాను, దేశభావలకు, దేశసాహిత్యమునకు విరుద్ధముగాను వాదించుముదలుపెట్టిరి. నాడు ప్రవేశపెట్టబడిన ఆ విద్యావిధానమే నేటికిని ఆచరణలో నున్నది.

ఆకాలములో ఇంగ్లీషునాగు నడిచేపత్రికలే తప్ప ఇంకేయితరపత్రికలును లేవు. వారిలో కొంప రింజియానుండి ప్రవాసమునకుపూడ పంపివేయబడిరి. విలియం తెంటికుప్రభువు భారతదేశమున కనుకూలమైన సంస్కరణములను చేయఁజేయకాక, పత్రికలవిషయములో దౌదార్యముగాపూడ ప్రవర్తించినాడు. ఆయనతరువాత పరిపాలమునకు వచ్చిన సర్ చార్లస్ మెట్ కాఫ్ పత్రికల నిర్బంధములను తొలగించెను. పిదప నవి ౧౮౫౭ లో జరిగిన తిరుగుబాటుసందర్భమున నేదో కొంతకాలము తప్ప, లిట్టనుప్రభువు నైస్రాయిగా వచ్చేటంతవరకును స్వేచ్ఛగానే యున్నది.

౧౮౩౩, ౧౮౫౩ సంవత్సరములమధ్య పంజాబు, సింధురాష్ట్రములు జయింపబడినవి. సంతతి లేనిసంస్థానాధిపతుల రాజ్యములను షల్ హకాసీప్రభువు కలుపుకొనెను. అమోఘరాజు దువ్వరిపాలనము చేస్తున్నాడనే కారణముతో తొలగింపబడినాడు. ఈరాజ్యము లన్నియును అప్పటి కంపెనీవారి రాజ్యములతో కలిసి నేటి బ్రిటిష్ ఇండియాయైనది. ప్రజలను దిరిగ్రులనుగా చేసి ఇంగ్లాండునకు తీసికొనిపోవడుతూన్న ధనప్రవాహము, స్వతంత్రరాజ్యవినాశనము, విదేశప్రభుత్వవిరూపణము - ఇవన్నీ ప్రజలలో ఆసంతృప్తి, ఆగ్రహమునూ కలిగించినవి. ఆకారణమున ౧౮౫౭ లో జరిగిన తిరుగుబాటు విదేశాధికారమును ప్రోత్సహించుటకు చేయబడిన చిట్టచివరి సాముధప్రయత్నమని చెప్పవచ్చును. ఆతిరుగుబాటున కొక మతోద్దేశ మాపాదించబడినమాట వాస్తవమే. కాని అది అక్కరు, డౌరంగజీయచక్రవర్తుల వంశీకులయిన నామమాత్రము ధిల్లీచక్రవర్తిగా నున్నవానినిగాని, పూనాలోని సీమ్లాల సంతతివానినిగాని ఇండియాకు రాజుగా చేయవలెననే ప్రయత్నముతో జరిగినదని తెలుసుకొన గలిగినయెడల, ౧౭౫౭ లో ప్లాసీయుద్ధమైనతరువాత నూరుసంవత్సరములలోను భారతదేశమున కలిగిన రాజకీయ పరిణామఫలితమే ఆతిరుగుబాటుని చెప్పకతప్పదు. దానివలన ప్రతిదేశములోని ప్రజలకు తమదేశమును తమవాడే పరిపాలింపవలె ననే ప్రకృతి సిద్ధమైన

వాంఛ యుండక తప్ప దనిపూజ ఋజువైనది. అయితే కేమి? ఆతిరుగుబాట పజయము పొందినది. కాని ఈస్టిండియా కంపెనీవారి పరిపాలనము పోయినది. ఇండియా ప్రభుత్వము బ్రిటిష్ కిరీటాధిపతిచేతులలో, అనగా బ్రిటిష్ పార్లమెంటువారిచేతులలో పడినది. ఆసందర్భమున విక్టోరియా మహారాణిగారు చేసిన ప్రకటనము భారతదేశమున విశ్వాసమును, శాంతివాతావరణమును సమహర్షిచేసింది. ప్రజలలో అడివరకుగల ఆసంతృప్తికి తగినంత దోహదము లేకపోయినది. రాజవంశము, ముఖ్యముగా మహమ్మదీయ రాజవంశము పూర్తిగా రూపుమాసిపోయినది. ౧౮౫౭ లాటి భవిష్యద్విప్లవములకు లక్ష్యముగా నుండిన నామమాత్రపు రాజవంశీకుడుగూడ అపరూప మైపోయాడు. భారతదేశమునకు బ్రిటిష్ పరిపాలనము దైవమోగమున తలొప్పించిన దనే భావముతో ప్రజలు సంతృప్తిపడి యూరకుంజిరి.

ఇండియా ప్రభుత్వము బ్రిటిష్ కిరీటాధిపతుల అధీన మైనప్పటికీ, చాలవరకు యథాప్రకారముగానే జరుగుతూ వచ్చినది. కాని ఆ సంవత్సరములపాటు యుద్ధములు మాత్రము జరుగిన పరిపాలనము శాంతముగా నున్నది.

ఈమాత్రముచేత ప్రజలకు కష్టములు లేవనిగాని, వారిలో అసంతృప్తి లేదని కాని భావించరాదు. బ్రిటిష్ పరిపాలనమున అనేకము గొప్పలోపములు జరిగినవి. హ్యూమ్ గారివంటి బ్రిటిష్ ఉద్యోగులు నాటి నెప్పటికప్పుడు పార్లమెంటువారికి చూపి సవరణచేయింప ప్రయత్నించిరి.

మనక చెప్పబడిన ప్రకారము ౧౮౩౩ వ సంవత్సరపు చట్టమునుబట్టి, భారతీయులు వారి అర్హతల ననుసరించి అన్నియుద్యోగములను చేయవచ్చును. ౧౮౫౩ వ సంవత్సరపు నూతనరాజ్యాంగచట్టము (Charter) పార్లమెంటులో చర్చకు వచ్చినప్పుడు, భారతీయులన్నియుద్యోగములకును అర్హులే యనుసిద్ధాంతము ౧౮౩౩ చట్టములో నంగీకరింపబడినప్పటికిని, ఆచరణలోమాత్రము తద్భిన్నముగా జరుగుతూన్నదని అనేకమందిసభ్యులు చెప్పియున్నారు. ౧౮౫౩ లో సివిల్ సర్వీసు పోటీపరీక్షలు ప్రవేశపెట్టబడినప్పుడు భారతీయవిద్యార్థు లింగ్లాండునకు బోయి ఇంగ్లీషు విద్యార్థులతో ఇంగ్లీషుభాషలోను, ఇంగ్లీషుసాహిత్యములోను పోటీచేయుట దాదాపు అసంభవమని పార్లమెంటులో వాదన జరిగినది. ఇన్నికష్టములున్నప్పటికిని కొంతమంది విద్యార్థులు సముద్రయానము చేసి సీమకు పోయి ఐ. సి. యస్. పరీక్షలలో నుత్తీర్ణులై వచ్చినారు. అప్పుడు కొంతమంది భారతీయు లాంగ్లమిశ్రుల సహాయముతో ఇండియన్ సివిల్ సర్వీసు పరీక్షలు సీమలోను, ఇండియాలోనుకూడ ఏకకాలమున జరిగేయేర్పాటుండవలెనని ఆందోళనచేయ మొదలుపెట్టిరి. కాని కాలిన్ బర్రీ ప్రభువు

ఈ ఆందోళనమును పెంచెనిచెట్టి పైపెచ్చు సివిల్ సర్వీసు విద్యార్థులు నయకురమిని తిగించెను. దీనితో భారతీయవిద్యార్థులకు మరింతచిక్కు కలిగినది. మేల్ కాంకాలము నాటినుండి ఇంగ్లీషుప్రతికఠలోపాలు స్వేచ్ఛ ననుభవిస్తూవచ్చిన వేతభాషాప్రతికఠకు లిట్లుప్రభువు వాగ్దానము చేసినాడు. అది చాలక ఆయన దేశములో ఆయుధశాసన మునుకూడ ప్రవేశపెట్టినాడు. అందుచులమున భారతీయుల కాయుధములు ధరించే హక్కు పోవడమేకాక యారాపియనులకును వారికిని మ్యూ మరీయొక అవమానకర మైన విధేష మేర్పడినది.

తరువాత దేశములో కరవులు వచ్చినవి. అవి ఆహారధాన్యములపంపని కారణముచేతకన్న నాటిని కొనుక్కోనేలందుకు తగిన ధనము లభింపదుచేత లక్షలకొలది ప్రజలమరణములకు కారణభూతములైనవి. ఇందుకుతోడు విశేషధనవ్యయకారణమైన ఆఫ్ఘనుయుద్ధము జరిగినది. డి.ఎ.దేవత, మృత్యుదేవత లిద్దరును దేశములో తాండవిస్తూండగానే ఢిల్లీలో ఏర్పాగు జరిగి ఇంగ్లాండురాజీగారు “ఇండియా చక్రవర్తిని” అనే దిరుదమును తాల్చిరి. “దేశమంతటను రాజకీయకష్టములకు తోడు అధికష్టములు కూడ వ్యాపించియుండెను. కొద్దిమంది స్వార్థపరత్వ, నిర్లక్ష్యభావములవలన అనేకమంది అనుభవిస్తూన్న శారీరకబాధ ప్రజల ఆశాంతిని అతివేగముగా అపాయకరపరిస్థితులలోకి తీసికొనివస్తూఉండెను.”

సర్ అక్లండు కార్లిక్కు హ్యూమ్ గారు వ్రాసినట్లుగా రైతులు చాలా “చెడ్డ కష్టములతో” ప్రంగిపోతూండిరి. వారు పైకేమీ చెప్పలేమండరిగాని లోపల కుమిలిపోతూన్న మాట వాస్తవము. వారికష్టము లివి: (౧) వ్యయప్రయాసలకు కారణములైన సివిల్ కోర్టులు, (౨) పోలీసుల లంచగొండితనము, దౌర్జన్యము, (౩) కఠినమైన రెవిన్యూపరిపాలనము, (౪) అవమానకరమైన ఆయుధచట్టము, బాధాకరమైన అడవుల చట్టము. ప్రజలు (౧) వ్యయములేని, ఆలస్యముకాని, నిజమైన న్యాయ్యపరిపాలనము, (౨) రక్షకులుగాను, స్నేహితులుగాను ఉండే పోలీసు, (౩) ఎక్కువసౌకర్యము, ఔదార్యముగల రెవిన్యూపద్ధతి, (౪) అటవీ, ఆయుధశాసనముల సామ్యపరిపాలనమును కావలెనని బలిమారుకొనిరి. కాని ప్రయోజనములేక నిరాశచెందిరి. ఇది గూఠాంప్రారంభములోని నిజమైనస్థితి. ఆంగ్లజులలోని నిరంకుశప్రభుత్వము కొత్తసౌకర్యములను కలిగించకపోగా, పూర్వపు సంస్కృతలద్వారా సంక్రమించిన పాత అధికారములనుకూడా అవకాశము కలిగినప్పుడెల్ల ఊడబెరుకుతూవచ్చిన దని సర్ డబ్లియూ. చెడ్డర్క్ బరక్ గారు చెప్పియుండిరి. అందుకు నివర్తనముగా పత్రికాస్వాతంత్ర్య మురికట్టబడెను. బహిరంగసభల హక్కు తొలగింపబడెను. స్థానికపరిపాలనా, విశ్వవిద్యాలయస్వాతంత్ర్యములు రద్దుచేయబడెను. “దేశాభ్యుదయ భంగకరములైన ఈ దుగదృష్ట

కార్యములు పోలీసునిర్బంధవిధానముతో కలసి లిప్తప్రభువుపరిపాలనముక్రింది భారతదేశమునం దొక విప్లవోద్యమమును కనుచూపుమేరలోనికి తెచ్చినవి. కాని హ్యూస్ గారు సకాలములో జోక్యము కలిగించుకొన తలపెట్టి" కని సర్ విలియమ్ జెఫరెబరక గారు వ్రాసియుండిరి. భారతప్రజాహృదయములో రాజకీయక్రోధానలము క్రమక్రమముగా ప్రజ్వరిల్లుతూన్నట్లు హ్యూసుకు నిదర్శనపూర్వకముగా తెలియ వచ్చినది. భారతదేశములోని వివిధమతప్రచారకులను తమతమ మతాధిపతులతో జరిపిన యుత్తరప్రస్థుత్తరములనుబట్టి ఇండియాలోని వివిధమండలములలో నొక భయంకరమైన విప్లవోద్యమము బయలుదేరునున్నట్లు తెలియజేసే విడుదలపుటలను నివేదిక ఆయన కందినది. ఇవి లిప్తప్రభువు పరిపాలనావసానకాలమున, అనగా ౧౮౭౦ ప్రాంతములలో జరిగినసంగతి. ఆనివేదిక జిల్లాలు, డివిజనులు, సబ్ డివిజనులు, నగరములు, పట్టణములు, గ్రామములనాగా విభజింపబడియుండెను. అందులో దేశ మంతటను ఒక్కసారిగా విప్లవోద్యమము బయలుదేరునని నూచించబడలేదు. కాని నిరాశాపూరితులైన జను లాకస్మికముగా దౌర్జన్యమునకు దిగి తమ కయిష్టలయిన వారిని హత్యచేసి బ్యాంకర్లను బందిపోటుకొట్టి, దుకాణములను దోచుకొని, అరాచక కృత్యములకు పాల్పడగలరనియు, అక్కడక్కడ జరిగే ఈ సన్నాహముల కలయికయే యుప్పవో ఒకప్పుడు జాతీయవిప్లవరూపమును పొందవచ్చుననియునుమాత్రముదాహరింపబడియుండెను. డక్కనులో జరిగిన భూసంబంధమైన కొట్లాట లిట్టివే. ప్రజలలో పొంగి పొరలిపోతూన్న ఈవిప్లవ తరంగములకొక్క అవధిని సృష్టింపవలయు నని హ్యూస్ తలచెను. ఆయన కాలలపు పుట్టినది తడవుగా భారతీయుల జాతీయసమావేశమొకటి జరిపిన బాగుండునని తోచి ౧౮౮౩ మార్చి ఒకటవ తేదీని కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయ పట్టభద్రుల కాయన యుత్తేజకరమైన ఉత్తర మొకటి వ్రాసెను. అందులో ఆయన పూనుకొనిన పనినిమిత్రము స్వార్థరహితులను, నైతిక బలసంపన్నులను, ఆత్మనిగ్రహపరులను, పరోపకారపాఠీయులను అయిన నిజమైన మనుష్యులు ౫౦ మంది కావలెనని వ్రాసినాడు. ఉద్యమమాలపురుషులలో ఈపై సుగుణములు కల నిజమైనమనుష్యు లొక్క గూడైమంది యున్నయెడల తక్కిననిర్మాణమంత కష్టసాధ్యము కాదని ఆయన విశ్వాసము. ఆయన తాను కావలెననికొరిగిన మనుష్యులకు చూపిన ఆదర్శము లేమి? స్వార్థత్యాగము, ప్రజాపాలితసంస్థ, "మీలో అందరికంటెను కొప్పవాడైన మనిషి అందరికను నేవకుడుగా నుండ నంగీకరించవలయును" అనే సుభాషితము. హ్యూసు వారికి విషయములను దాచక, "నారు స్వీయసుఖములను, భోగములను విడువలేకున్నయెడల అధమము, ప్రస్తుతము దేశాభ్యుదయకరమును అన్ని ఆశలును నశించినట్లే. నిజముగా భారతదేశ మంతకన్న మంచి పరి

పాలనమునుపొందుటకు తగదుసరిగదా కోరుటకుమాడ తగదు." అని నిష్క్రమించుకొని వ్రాసెను. చిరస్మరణీయమైన ఆయుత్తరములోని చివరిభాగ మిది: "బుద్ధిమంతులైన వాయకు లందరునుమాడ తమ దేశక్షేమముకొరకు గట్టిగాపోరాడ ధైర్యములేని అల శులుగను, స్వార్థపరులుగను ఉండేయెడల వారు నిజముగా, న్యాయముగా పడదలి తులయి నేలమట్టము కాదగినవారే. వారి కంతకంటె మంచిఅర్హతలేదు. సరిగా ఏజాతికి తగినప్రభుత్వ మాజాతికి తిట్టించక తీరదు. జాతి అంతటిలోను అత్యధికవిద్యా వంతు లని యెన్నికకెక్కిన మీరు స్వీయసౌఖ్యములను, స్వార్థభావములను నిరసించి లేకున్నయెడలను, మీ కెక్కువ నేపచ్చ, మీదేశమునెక్కువ నిష్పక్షికప్రభుత్వము, మీస్వీయ వ్యవహారనిర్వహణమున దెక్కువభాగము సంపాదించుకొనుటకు మీరు గట్టిగా పోరాడలేనియెడలను, మీస్నేహితులమైన మే మందరమును తప్పే చేసితిమి. మన ప్రతిపక్షులే సరిగా ప్రవర్తించిరి. రిపునుప్రభువు మీక్షేమముకొస ముద్దేశించిన ఆదర్శములు నిష్ఫలములు; స్వప్రయత్నములు; అగమ మిప్పటికి మీదేశాభ్యుదయ మాదకములైన ఆశలన్నీ అడుగంటినట్లే. భారతదేశ మంతకంటె మంచిపరిపాలనమును పొందవలయునకు కాదు సరికదా కోరవలయునకుమాడ తగదు. ఇది ఇంతే అయినయెడల, ఇకమాత్రము మాకు మికక్షులమాట వినపడరాదను. మిమ్ములను ప్రభుత్వమువారు బడిపిల్లలవలె చూస్తున్నారని ఇకముందు మీరు నిందాగోపణము చేయరాదు. మీ అంతట మీరే ఆవిషయమును ఋజువుచేసికొన బోవుచున్నారు. ఏమి చేయవలయునో పురుషులైనవారికి తెలియనేలేదును. అన్ని కొప్పు ఉద్యోగములకును, భారతీయుల కంటె ఇంగ్లీషువారికే ఎక్కువ అవకాశ మియ్యబడుతున్నదని ఇకముం దెవ్వరును మీరు ఫిర్యాదు చేయరాదు. ప్రజాక్షేమముకొసము స్వీయసౌఖ్యములను త్యజించ గలిగిన ఆపగోపకారబుద్ధిగాని, అంగ్లేయుల నింతవారినిగాచేసిన ఆదేశక్రేయోభిలాషగాని మీలో కొరవడినప్పుడు పెద్దయుద్యోగములకు మీకంటె వారి కెక్కువ అవకాశ మియ్యవలె న్యాయము. వారు తప్పక మీకు ప్రభువులుగా నుండతగినవారే. స్వార్థత్యాగ పరక్రేయోభిలాషలే స్వాతంత్ర్యసౌఖ్యములకు మౌద్గదర్శకములనెడి దివ్యసత్యమును మీరు తెలుసుకొని ప్రవర్తించేటంతవరకును వారు మీకు ప్రభువులు గాను, పనిచేయించే యజమానులుగాను ఉన్నందువలన కలిగేభాగను మీరు సహింప గలుగుదురుగాక."

కాంగ్రెసుపుట్టుకనుగూర్చిన వివరములు తెలుసుకొనేముందు, అంతకుపూర్వము నుండి మనదేశములో ప్రజాజీవితమునకు మూలపురుషులైన కొందరు పెద్దలపేర్లను సంస్మరించవలసియున్నది. ౧౮౫౧ వ సంవత్సరమునందు వంగరాష్ట్రములో స్థాపించ బడిన బ్రిటిష్ఇండియన్సంఘముద్వారా కొన్ని దశాబ్దముల పాటు డాక్టర్ రాజేంద్ర

లాల్ మైత్రా, రామగోపాల్ ఖోస్లాగార్లు ప్రజాసేవ చేసియుండిరి. దాదాపు అర్థ శతాబ్దమువరకును ఆ సంఘము దేశములో బాగుగా పని చేసినది. బొంబాయిలో బొంబాయిసంఘమునే మరియొక సంస్థ పనిచేసినది. అది బెంగాల్ సంఘముకన్న తక్కువకాలము పనిచేసినప్పటికీ నిర్వహించిన కార్యక్రమములో మాత్రము బెంగాల్ సంఘమున కేమీ తీసిపోలేదు. ఆ సంఘ మింత జయప్రదముగా పనిచేయుటకు మంగల్ దాసు నాథుభాయి, నాగోశీ పుద్గంజీవంటి నాయకుల పరిశ్రమయే కారణము. దానికి మూలపురుషులు దాదాభాయి నాగోశీ, జగన్నాథ శంకర నేషులు. తరువాత ౧౮౭౦ ప్రాంతములలో ఈస్టిండియా అసోసియేషన్ పుట్టినది. అప్పటిలో బొంబాయిసంఘ మంతరించినది. దక్షిణాదిని "హిందూ" పత్రికతో ప్రజాజీవితము ప్రారంభమైనది. ఆపత్రికా సంస్థాపకులలో యం. వీరరాఘవాచారి యర్, గౌ. రంగయ్యనాయుడు, జి. సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యర్, న్యాయ. సుబ్బారావు పంతులుగార్లువంటి పెద్దలు గలరు. ఈ గోజులలోనే మహారాష్ట్రదేశములో "పూనా సామ్యజనికసభ" పుట్టినది. దీనిద్వారా రావుబహదూర్ కె. యల్. నూల్కర్, ఎన్. హెచ్. చిట్టాకారులవంటివారు కొందరు ప్రజాసేవ చేయ మొదలుపెట్టిరి. ౧౮౭౬ లో వంగరాష్ట్రమునందు "ఇండియన్ అసోసియేషన్" అనే సంఘము స్థాపించబడినది. ఈ నూతన సంస్థకు సారథి సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ; ఆనందమోహన బోసు మొదటి కార్యదర్శి. అప్పటికి మంచి నిర్మాణబలము లేకపోయినప్పటికిని ఆగోజులలోనే, ౧౮౭౦ ప్రాంతములకే ప్రజాజీవిత మంటే యేమిటో ప్రభుత్వమునకు తెలిసినవస్తాన్న సంగతి పాఠకులు గ్రహింతురుగాక! అనాటికే పత్రికాప్రచార మెక్కువగా నుండెను. ౧౮౭౫ లో ౪౭౫ పత్రికలు ప్రకటింపబడుచుండెను. వాటిలో చాలాభాగము దేశభాషపత్రికలే. అదృష్టవశాత్తు ఇండియన్ సివిల్ సర్వీసులోనుండి విడుదలైన సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ ఉత్తరహిందూస్థాన మంతటను పంజాబు పశ్చిమోత్తర రాష్ట్రములతోసహా మొదటి రాజకీయసంచారము బయలుదేరెను. అతడు ౧౮౭౭ లో జరిగిన ఢిల్లీదర్బారుకు హాజరై ఆముహూర్తంలో ప్రముఖులైన మహారాజులను, ప్రజలను దర్శించెను. ఆముహూర్తము చూచినతరువాతనే సురేంద్ర నాథునకు అటువంటి గొప్ప రాజకీయ మహాసభ నొకదానిని స్థాపించవలెననే ఊహ మొట్టమొదట కలిగినదని కొందరి నమ్మకము. ౧౮౭౮ లో సాలీస్బరీబ్రధువు సివిల్ సర్వీసు పరీక్షకు పాపంపిన వయస్సు ౧౯ కి తగ్గించినప్పుడు ప్రజాభిప్రాయమును తద్వ్యతిరేకముగా ప్రకటింప చేసేటందుకున్నా, దేశీయులందరును కలసి ఒక మహా జరు అరీని తగూరుచేసి కామస్సు సభనారికి పంపించేయోర్పాటు చేసేటందుకున్నా సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ మద్రాసు, బొంబాయి రాష్ట్రములలో సంచారముచేసెను.

ఈ కాలములోనే బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఆంగ్ల నాయకమైన పరిపాలన నుంచుకున్నది. 1857 లో బాగ్ షేయబడిన కేభామపత్రికాశాసనము, ఆస్పసుయ్యదమ్మ, ఇండియన్ రివ్యూరుఫర్చు, 1858 లోని ప్రత్తివసుతి పన్నుల తగ్గింపు - ఇవన్నీ ఆపరిపాలనా ఫలితములు. బ్రిటిషుకరువాత రివ్యూప్రభువు పరిపాలనకు వచ్చెను. ఆయన ఆస్పసు ఆమీరుతో రాత్రీ చేసికొని, దేశభామపత్రికాశాసనమును రద్దుచేసి, సానిక స్వపరిపాలనమును స్థాపించి, స్వాతంత్ర్యచట్టమును ప్రవేశపెట్టి, భారతరాజ్యములలో నూతన శకారంభము చేయెను. ఇండియన్ మేజిస్ట్రేటు యూరస్యములు మొదలగు తెల్లనేరస్థులను విచారించుకూడ దను నిషేధమును తొలగిస్తూ, 1853 లో ఇండియా గవర్నమెంటు లామెంబరు ఇల్ బట్టగా రొకబిల్లును ప్రవేశపెట్టిరి. రివ్యూప్రభువు పరిపాలనములో తలపెట్టబడిన తుది సంస్కరణ మిది. ఇచ్చే ఆంగ్లో ఇండియనులకు కోపకారణమైనది. వారిలో కొందరు ప్రభుత్వమందిరములో చొరబడి, రక్షకధిటుల నోరునొక్కి, వైస్రాయిని చాంబ్లార్ ఘాటుదగ్గర స్త్రీను రెక్కించి కేపు గుండా సీమకు పంపివేయవలెనని కుట్రపన్నినారు. ప్రభుత్వమునా రీ పై బిల్లును చట్టము చేయవలెనని గట్టిగా పట్టుపట్టేయెడల ఈపని సాధించవూనుకొనిన కుట్రదారులు కలకత్తావారు. ఇంత జరిగిన తరువాత 1853 లో బిల్లుయొక్క స్వస్వరూపము మారిపోయినది. జిల్లా మేజిస్ట్రేటు, సెషన్సుజడ్జిల సందర్భములో మాత్రము నిషేధము తొలగింపబడి బిల్లులోని సిద్ధాంతముమాత్ర మంగీకరింపబడినది. రివ్యూప్రభువు ఉద్యోగమును విరమించినప్పుడు భారతదేశములో ఆసేతు హిమాచలపర్యంతము బిడ్డీలు సభలు చేయబడినవి. అవి చాలామంది ఆంగ్లేయుల కనూయాజనకములైనవి. కొంతమంది మాత్రము కనులుతెరిచి నిజపరిస్థితులను చూడగలిగిరి. సర్ సురేంద్రనాథ టెనీగ్గిగి "తయారవుతున్న జాతి" (A Nation in the making) అనే తన గ్రంథములో "అదే నిజమేలే దాని అర్థమేమిటి?" అని సర్ ఆక్లండు కార్లీన్ ఆశ్చర్యముతో అడిగెనని వ్రాసినాడు.

ఆ బిల్లున కాంగ్లో ఇండియనులు వ్యతిరేకముగా మండుట వారి జాతీయాధిక్యమును శాశ్వతముగా నిలబెట్టుకొనుటకోసమే నని వారి పోరాటమువలన వివేకముగల భారతీయు లందరకును తేటతెల్ల మయినది.

ఆంగ్లో ఇండియనుల ఈవిజయకారణమును భారతనాయకుల కేయితర ప్రయోజనమును కలుగకపోయినప్పటికిని, తమలో సంఘీభావ ముండవలెననే విషయము మాత్రము తెలిసివచ్చినది. తక్షణం 1853 లో కలకత్తాలోని అల్పార్థులలో ఒక రాజకీయమహాసభ జరిగినది. ఆసభలో సురేంద్రనాథ టెనీగ్గిగి ఆనందబోసులు పాల్గొనిరి. అందులోనే తన ప్రారంభోపన్యాసమునందు సురేంద్రనాథ టెనీగ్గిగి ఢిల్లీదర్బారును

ఉదాహరిస్తూ, దేశాభ్యుదయమున కట్టి గొప్పరాజకీయమహాసభ లవసరమని ప్రత్యేకముగా చెప్పియున్నాడు. అందికాచరణమునందారు తన “భారతజాతీయ పరివర్తనము” (The Indian National Evolution) అనే గ్రంథములో ఆమహాసభ చూపబడిన దృష్టిమనీ, సభ జరిగిన చూడుకోవలెను అందులో కనబడిన యుత్సాహ కార్యదీక్ష లిప్పటికిని కల్గి పు కట్టినట్లు ప్రత్యేక మవుతున్నవనీ, సభాసంతరము సభకు హాజరయిన ప్రతివానిలోను ఒక విశ్వాసము, ఒక నూతనజీవస్సు, ఒక నవీనభావోదయము కనుపించెననీ వ్రాసియుండెను. పురుసంవత్సరమే కలకత్తాలో అంతర్జాతీయ ప్రవృత్తియు జరిగినది. దీనిమూలముననే భారతజాతీయ మహాసభాసంఘమునుగూర్చిన మొదటి దివ్య కలిగిన ఎని బాన్ ముర్ఖాకుగారి అభిప్రాయము. ౧౮౮౧ లో మద్రాసుమహాజనసభ స్థాపింపబడినవిదన మద్రాసు రాష్ట్రీయమహాసభమాడ జరిగినది. ౧౮౮౨ జనవరి ౩౧ వ తేదీని సుప్రసిద్ధులగు మెహతా, తెలాంగ్, తయాబ్జీలు బొంబాయిరాష్ట్రీయసంఘమును స్థాపించిరి.

వీటన్నిటినిబట్టి భారతదేశమునం చొకవిధమయిన అఖిలభారతసంస్థమాడ అవసరమయిన దన్నమాట స్పష్టము. ఈఅఖిలభారతమహాసభఅనేమాట ముం దెవరికితోచినచో మాత్రము తెలియరావడములేదు. పైన నుదాహరింపబడినప్రకారము౧౮౭౭ లో జరిగిన ఢిల్లీవర్సాబు, కలకత్తాలోజరిగిన అంతర్జాతీయప్రదర్శనములమూలముననేగాక ౧౮౮౦రడిసెంబరులో మద్రాసులో జరిగిన దివ్యజ్ఞానమహాసభాసంతరము సమావేశమైన ౧౭ మంది ఇష్టాగోష్ఠీసభలో ఈ “అఖిలభారతమహాసభ” భావనచేయబడినట్లు తెలుస్తూన్నది. డేవిడ్ హ్యూవ్ గారు ఇండియన్ సివిల్ సర్వీసునుండి విరమించినపిమ్మట స్థాపించిన “ ఇండియన్ యూనియన్ ” కాంగ్రెసుకు కారణధూత మైనదనికూడ కొందరితలంపు. ఈ అభిప్రాయమునకు మూల మేమైనప్పటికి, మూలపురుషు డెవరైనప్పటికీ అభిప్రాయముమాత్రము ప్రచారములో నున్నదనీ, అఖిలభారతసంస్థ యుండవలసిన అవసరము దేశము సుర్తించినదనీ, దానినిగూర్చి మొదట కార్యాచరణకు దిగిన మనిషి ఆలక్ ఆక్టవిష్టుహ్యూవ్ అనీ, ౧౮౮౨ మార్చినెలలో, ఆయేటి డిసెంబరు మాసమునందు ప్రథమభారతజాతీయసభ పూనాలో జరుగునని మొట్టమొదటి ప్రకటనము చేయబడినదనీ, అంతరవరకును గాలిలో ఊహమాత్రముగా నుండి దేశములోని బుద్ధిమంతులనందరినీ కలవరపరుస్తూన్న ఈవిషయ మప్పుడొక స్పష్టమైన రూపమును పొంది ఆచరణయోగ్య మైన కార్యక్రమ మైనదనీ మాత్రము మువిశ్వాసము.

౨

దేశముయొక్క రాజకీయపారతంత్ర్యమును నిర్మూలించవలె ననేయుద్దేశము కాంగ్రెసున కున్నప్పటికీ కవలము ఆయుద్దేశమే దానిపుట్టుకకు కారణము కాదు.

కాంగ్రెసుసంస్థ మూలముననే జాతీయవికాసమునకు సంబంధించిన అనేకోద్యమములు వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినవి. కాంగ్రెసు పుట్టక పూర్వము యాభైసంవత్సరముల వైసుంకి కూడా జాతీయనిర్యాణము ప్రారంభమైనది. నిజమునకు రామమోహనరాయలవారి కాలమునాటికే జాతీయజీవనము సర్వతోముఖముగా విజృంభించినది. రామమోహన రాయల నోకవిఃముగా భారతజాతీయప్రవక్త అనీ, ఆధునిక భారతవర్షమునకు మూల పురుషుడనీకూడ చెప్పవచ్చును. ఆయనభావాలు ఉన్నతములు; దృష్టి విశాలము. ఆ రోజులలోని మతసాంఘిక విషయములే ఆయన సంస్కరణ ప్రయత్నములకు మూల కందములు. కాని ఆనాడు భారతదేశమునకు జరుగుతూన్న రాజకీయాపరాధము లాయనదృష్టి నాకర్షించకపోలేదు. నాటిని సాధ్యమైనంత తొందరలో నిర్మూలించు టకుకూడ ఆయన అనేక ప్రబల ప్రయత్నములు చేసియుండెను. రామమోహనరాయలు ౧౮౩౬ లో జన్మించి ౧౮౩౩ లో బ్రిష్టల్ నందు మరణించెను. హిందూదేశములో సహాగమునమును (సతి) మాన్పించుటకును, పాశ్చాత్యవిద్యను ప్రవేశపెట్టుటకును ఆయన చేసినకృషి చిరస్మరణీయము. ౧౮౩౦ ప్రాంతములో పాశ్చాత్యవిద్యనుగూర్చి లేగిన వాదప్రతివాదములలో రామమోహనరాయలు చేసిన కృషివలననే లండనులోని కోర్ట్స్ ఆఫ్ డైరెక్టర్ల సిఫారసులకు వ్యతిరేకముగాకూడ విలియం బెంటింకు ప్రభువు అనుమలమైన నిర్ణయమునకు రాగలిగినాడు. చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన ఈ విషయము రామమోహనరాయలకు పాశ్చాత్య విజ్ఞానమునందుగల పక్షపాతమును, ఆకాలపు ప్రజలపైన ఆయనకుగల అమోఘమైన పలుకుబడినీ తెలియజేస్తూన్నది. రామమోహనరాయలు తన అంత్యసళలో ఇంగ్లండునకు ప్రయాణముకట్టినాడు. ఆప్రయాణములో జరిగిన ఈక్రింది సంఘటనమువలన ఆయనకు గల స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ బోధపడగలను. “ఈప్ ఆఫ్ గుడ్ హోప్” దగ్గర స్వాతంత్ర్యపతాక మెగురుతూన్న ఒక ఫ్రెంచివాక రామమోహనరాయలదృష్టి నాకర్షించినది. వెంటనే ఆయన తనను తననాకలోనుండి ఫ్రెంచి నాకకు కొంపోవలసిందని నావికులను తొందరపెట్టినాడు. ఆయన ఫ్రెంచియోధా ఎక్కి స్వాతంత్ర్యపతాకను చూచి ముగ్ధుడై “స్వాతంత్ర్య పతాకకీ జయ్, జయ్, జయ్” అని బిగ్గరగా మూడుసార్లు జయధ్వనములు చేసెను. రామమోహనరాయలు ముఖ్యముగా లండనులో మొగల్ చక్రవర్తి పక్షమున పనిచేసేటందుకు రాయబారిగా ఇంగ్లండు వెళ్లినాడు. కాని అప్పుడు భారతీయులను బాధిస్తూన్న కొన్ని కష్టములను గూర్చి పార్లమెంటు కమిటీయెటుట మనవిచేయుట కాయనకు మంచి అవకాశము కలిగినది. ఆయన భారతదేశపు రెవిన్యూ పరిపాలనము, న్యాయ్యపరిపాలనము, ధౌతిక సితిగతులనుగూర్చిన మాడు నివేదికలనూ పార్లమెంటువారి కందించెను. ఆయనకు ఈస్టిండియాకంపెనీవారు గొప్పవిందుచేసి గౌరవించినారు. ౧౮౩౨-౩ సంవత్సర

మఱి చార్టరు చట్టము పార్లమెంటులో చర్చకు వచ్చినప్పుడు, ఆచట్ట మంగీకరింపబడినయెడల తాను ఇంగ్లండుపౌరుడుగా నుండుట విరమించుకొని, అమెరికాలో నివాసస్థాన మేర్పరచుకొందునని ఆయన ప్రతిపత్తెను. ఆయనకాలములో ముద్ర జాలయములపైన నిర్బంధవిధానము చాలావిక్రమించినది. హేస్టింగ్సుప్రభువు గవర్నరు జనరలుగా వచ్చి ముద్రజానిగోధక శాసనములను కొంతవరకు సవరించి భారతపత్రికాప్రపంచమునకు మహోపకారము చేసినాడని సంతోషిస్తూండగానే, ౧౮౨౩ లో సివిల్ సర్వీసుఉద్యోగి జాన్ ఆడమ్ గారు తాత్కాలిక గవర్నరు జెనరల్ తిరిగి యెప్పటి నిర్బంధవిధానమును సాగించినాడు. దీనిఫలితముగా “కలకత్తా జర్నల్” పత్రికాసంపాదకుడుబక్లింగ్ హామ్ గారు రెండునెలల నోటీసుతో ఇండియా నుండి ప్రవాసమునకు పంపినేయబడినాడు. ఆయనసహచరుడు సార్ ఫర్డు ఆర్ నాట్ గారిని పత్రికాకార్యాలయములోనే అరెస్టుచేసి నీమకుపోయే పడవలో ప్రభుత్వమువారు వెంటనే పంపివేసినారు. పరిపాలనావిధానమునుగూర్చి యేవో కొన్ని విమర్శనములు చేసినంతమాత్రమున వా రిరువురకును కలిగిన ఆపదఇది.

౧౮౨౩ వ సంవత్సరము మార్చి ౧౪ వ తేదీని జారీచేయబడిన అత్యవసర ముద్రజాశాసనము (Press Ordinance) ప్రకారము ఆంగ్లో ఇండియన్ పత్రికలు, ఇండియన్ పత్రికలు అనే భేదములేకుండ భారతదేశములోని అందరు పత్రికాధిపతులును, అందరు ప్రకాశకులును లై సెన్సులు తీసుకోవలసిన నిర్బంధ మేర్పడినది. అప్పటి నుండి పత్రికలపైన ‘నిగా’ మాడా చాలా యెక్కువైనది. ఈ అత్యవసరశాసనము అప్పటి ‘లా’ ప్రకారము సుప్రీమ్ కోర్టులో ప్రకటించబడిన ౨౦ రోజులలోనే తొందరగా జలవరింపబడినది.

రామమోహనరాయలు ఈశాసనమును రద్దుచేయించుట కిద్దరు వకీళ్లునుపెట్టి నాదింపచేసెను. కాని ఆప్రయత్నము వ్యర్థమైనది. అందుపై ఇంగ్లాండురాజుగారికొక మహాజరు అర్జీని దాఖలుచేయించెను. అదికూడ ప్రయోజనకరము కాలేదు. కాని ఆ ప్రయత్నబీజము ౧౮౩౫ లో సర్ ఛార్లెస్ మెన్ కాఫ్ గారు పత్రికల కిచ్చిన స్వాతంత్ర్యమాలకముగా ఫలప్రసవమైనది. రామమోహనరాయ లింగ్లాండులో నుండగానే సహగమన నిషేధమునుగూర్చి ఆయనప్రతిపత్తులు చేసిన అప్పీలు పార్లమెంటులో త్రోవినేయబడుటయు, చార్టరుచట్ట మంగీకరింపబడుటయు జరిగినవి.

డబ్లూ హానీప్రభువు కొందరు సంస్థానాధిపతులు సంతతి లేక మరణించగా వారిభార్యలకు దత్తతాధికారములేదని ప్రకటించి వారి రాజ్యములను ప్రభుత్వములో భేదారసుఅస్తి క్రింద కలుపుకొవడమే రాజ్యాంగతంత్రముగా నవలంబించినప్పుడు

వచ్చిన తరువాత “సిపాయి ర్యూట్” అని కొందరిచే వ్యవహరింపబడుతూన్నది. ఆకడ అంతయును అందరికిని బాగుగా తెలిసినవిషయమే. ఆతిరుగుబాటు అణచివేయబడిన వెంటనే గూఢాంగో విశ్వవిద్యాలయమును, గూఢాంగ, గూఢాంగ సంవత్సరముల మధ్య హైకోర్టును, శాసనసభను ఇంకింగులో నిర్మింపబడినవి. పితూరీకిముందు కొద్దికాలముక్రిందనే సంఘసంస్కరణసంబంధమైన విశేషము వివాహ చట్ట మంగీకరింపబడినది. గూఢాంగ ప్రాంతములలో పాశ్చాత్యభావలతోను, పాశ్చాత్యవిజ్ఞానముతోను భారతదేశమునకు సన్నిహిత సంబంధ మేర్పడినది. వ్యాయచిచారణ, చట్టనిర్మాణము లందు నూతన శక్తిప్రారంభ చిహ్నములుగా పాశ్చాత్యవ్యవస్థాసంస్థలను, వార్ల మెంటరీ పద్ధతులను ఏర్పాటుచేయబడినవి. పాశ్చాత్యవ్యవస్థతో కలిగిన సంఘటనము వలనను, సంస్కరణమువలనను భారతీయుల విశ్వాసములతోను, మానసిక ప్రవృత్తులతోను తీవ్రమైన పరివర్తనము కలుగక తప్పినదికాదు. రామమోహనరాయలచే చల్లబడిన మత సంస్కారబీజములు కొద్దికాలములోనే దేశమంతటను వ్యాపించినవి. రామమోహనరాయల ఆనంతరం ఆయన అనుగుణానుగుణో శతవచంద్రనేనుగు బ్రహ్మసమాజధర్మ ప్రచారము సాగించి, ఆధిగ్రాంతముల కొక నూతనసాంఘికవికాసము కల్పించినాడు. ఆయన మృత్యుసానము చేయవలసిని బోధిస్తూ, ఇంగ్లాండులోని మద్యవిషేషసంస్కర్తలతో సానుభూతికలిగి పనిచేసెను. “బ్రహ్మసమాజ వివాహచట్టము” అని పిలువబడు గూఢాంగ-వ సంవత్సరపు ౩-వ చట్ట మంగీకరింపబడుటకు చాలవర సీయనయే బాధ్యము. ఆచట్టముక్రింద క్రిస్టియనులు కానివారి కొకవిధమైన సివిలువివాహపద్ధతి యేర్పాటు చేయబడెను. ఎవరయినను సరే, హిందూ, మహమ్మదీయ, క్రైస్తవ, పార్సీ, జ్యోసంఘములలో నేసంఘమునకును తాము చెందమని ప్రకటించుకొనిన చాలును, వా రీచట్టము క్రింద వివాహము చేసికొనవచ్చును. ఈ చట్టమువలన బాల్యవివాహము నిషేధింపబడినది; బహుభార్యాత్వము శిక్షార్హము చేయబడినది. విశేషమువివాహములు, వర్ణాంతర వివాహములు అంగీకరింపబడినవి. బాలికల వివాహవయస్సు ఎక్కువచేయవలెనని కేశవచంద్రనేనుని కోరిక. అంగుకోస మాయన గూఢాంగ లో, బాలికల వివాహ వయస్సు ౧౪ ఉండవలయునని నిర్ణయిస్తూ ఒక బిల్లును తయారుచేసియున్నాడు.

కొద్దికాలములోనే బ్రహ్మసమాజములో చీలికలు ప్రారంభమైనవి. హిందూవివాహవివాహములకు ఈదురాని కేశవచంద్రనేనుకొమార్తె నిచ్చి వివాహముచేయడమే ఈ చీలికకు మూలకారణము. ఇందువలన కేశవచంద్రనేనుని అనుచరులలో పెద్ద తిరుగుబాటు బయలుదేరినది. వారందరను కలసి ఆనందమోహనబోసు నాయకత్వమున “సాధారణబ్రహ్మసమాజ” మనే పేరుతో బ్రహ్మసమాజమతమునందు వేరొక కక్షను లేవదీసిరి. ఈ ఆనందమోహనబోసు తరువాత గూఢాంగ లో జాతీయమహాసభ కధ్యక్షు లగుట

సంతోషకరమైన విషయము. వంగదేశబ్రహ్మసమాజము దేశమంతటను ఏనోయొక రూపములో ప్రతిబింబించినది. అది పూనాలో యమ్. జి. రనడేగారి నాయకత్వమున “సాక్షాత్సమాజ” రూపమును పొందినది ఈ రనడేగారు ప్రారంభించిన సంఘ సంస్కరణోద్యమము చాలాకాలమువరకు కాంగ్రెసు కనుబంగుముగా పనిచేసినది. కాని ఇది దేశీయుల పూర్వాచారములపైనను, సంప్రదాయవిశ్వాసములపైనను కొంత నిరసనభావము, తిరుగుబాటు కలిగించినది. ఇది పాశ్చాత్య సంస్థలమీది వ్యామోహమున జన్మించి దీనితో సన్నిహితసంబంధము గల రాజకీయ ప్రతిష్ఠలన వద్దీనినది జాతీయ సంప్రదాయవిరుద్ధములైన ఇట్టి సంస్కరణోద్యమములు పెడదారులు త్రొక్కికుండ మానుటకు దేశములో కొంత ప్రతిరోధము కలుగుట సహజము. కాబట్టి పాశ్చాత్యనిద్యతో వచ్చిన ఈ అనార్య సంప్రదాయములను, విపరీత సిద్ధాంతములను నిరోధించి అవసరమైనంతవరకు సవరించుటకు పశ్చిమోత్తరదేశము ఆర్యసమాజమును, దక్షిణాదిని దివ్యజ్ఞానసమాజమును బహులు దేరినవి. ఈ రెండును గొప్ప జాతీయోద్యమములే. అందులో ఆర్యసమాజము మరి ఎక్కువగా దేశాభిమానమును పురస్కరించుకొని పనిచేసినది. అది వేదాల ఆధిక్యతను ఓప్పుకొన్నది. అవి ప్రమాదరహితము లనిమాడ అంగీకరించినది. కాని అంతమాత్రాన సంఘసంస్కరణమునకు ఆర్యసమాజమతము అడ్డుతలలేదు. కాబట్టి అది మన పూర్వసంప్రదాయములలోని మంచిని గ్రహించి, కాలానుగుణమైన మార్పులతో భారతజాతిని వీర్యవంతముగా చేసినదిని చెప్పవచ్చును. బ్రహ్మసమాజము విగ్రహారాధనము, బహుభార్యాత్వము, బహు దేవతారాధనము మొదలగు దురాచారములపైన కత్తిమోసిస్తే ఈ ఆర్యసమాజమతముకూడ అనేక మాఢవిశ్వాసములను, దుష్టాచారములను పోగొట్టకంకణము కట్టుకొనెను. తరువాత ఆర్యసమాజములోకూడ రెండుతెగ లేర్పడినవి. అందులో ఒక తెగవారు గురుకులమువారు. వారి ఆచర్యము వేదకాలపు బ్రహ్మచర్యసిద్ధాంతము ననుసరించిన మతప్రచారము. రెండవవారు సంఘసంస్కర్తలు. వీరి ఆచర్యము ఆధునిక పాశ్చాత్య విజ్ఞానమూలకమైన సంఘోద్ధరణము. ఈ యుభయాదర్యముల పక్షమునను వీరస్వర్గము నలంకరించిన శ్రద్ధానందస్వాములును, మహాపురుషుడు లాలా లజపతిరాయలును పనిచేసి ఆర్యమత నభోమంజలమున రెండు నక్షత్రములవలె ప్రకాశించిరి.

దివ్యజ్ఞానోద్యమము విశ్వమానవ కల్యాణమునకును, విశ్వవిజ్ఞానమునకును సంబంధించినదైనను, ముఖ్యముగా ప్రాచ్యవిజ్ఞాన పునఃప్రతిష్ఠాపనమున కెక్కువ శ్రమచేసినది. అఖిలభారత పుణ్యక్షేత్రమైన వారణాసీనగరమున కళాకాలను స్థాపించుటకు బిసెంటుగారి ఈకార్యోత్సాహమే కారణము. దివ్యజ్ఞానమతము అంతర్జాతీయ సోదరభావమును

పెంపొందించినది. హేతువాదమునందు పాశ్చాత్యులు తదితరులకంటె అధికలనుభావమును నిర్దేశించినది. పాశ్చాత్యవిజ్ఞానజీవితము, పండితులను ఆకర్షించగలిగిన ఒక నూతన విశ్వకళాకేంద్రమును భారతపుణ్యధూమిలో సంస్థాపించుకొనగలిగినది.

వంగదేశ మహర్షి రామకృష్ణపరమహంస స్థాపించిన రామకృష్ణమఠము కాంగ్రెసునిర్మాణమునకు పూర్వము భారతజాతీయ వికాసమునకు మరొక నూతనశోభ కలిగించినది. ఆయనప్రధానశిష్యుడు వివేకానందస్వామి మతప్రవక్తయై ప్రాచ్య ప్రతీతీ దేశములలో ఆదివ్యసందేశమును ప్రతివ్యసనింపజేసెను. రామకృష్ణమఠము కేవలము అజ్ఞానాదిసిద్ధులకుగాని (Occultism), లేక కేవలము జగత్సత్యవాదము (Realism) నకు గాని సంబంధించక అంతర్వాణీప్రబోధితమైన ఒక మహత్తరవాదము (Transcendentalism) నకు సంబంధించినది. కాని ఆ సంస్థ లోకసంగ్రహార్యము పనిచేయవలసిన ఉత్కృష్టగర్భమును మాత్రము గమనించకపోలేదు. ఈ ధర్మమువలననే ఎన్నడో పరాజితమైన భారతదేశము విజయవంతమైన నేటి పాశ్చాత్య ధూమి నాకర్షించగలిగినది! ఆధ్యాత్మికజీవితవిషయమున ప్రాచ్యదేశీయభావముల ఆధిక్యతను నిరూపించగలిగినది! నేను ప్రపంచములోని అన్ని జాతులను ఎదుర్కొనుచున్న అనేక సాంఘిక రాజకీయ సమస్యల పరిష్కారమునకు మార్గము చూపించగలిగినది. భారత జాతీయతాహారమున కీ యుద్యమములన్నీ అన్ని ముత్యాలు. వీటన్నిటి సంప్రదాయ సిద్ధాంతములను సమన్వయము చేసుకొని, మాధ్యమికవిశ్వాసములను, ద్వేషభావములను వదిలి, సనాతనధర్మము నాధునికజాతీయజీవనమునకు విరోధము గాదుండరక్షించుకొంటూ, వేదబుద్ధుల ఆదర్శములను, నేటి లోకవ్యవహారములను గమనించి మెలగుచున్న భారతజాతికి పరమధర్మము. ఈ పవిత్రధర్మమును నిర్వహించువారే భారత జాతీయమహాసంగ్రాహకము. గతచివ అర్ధశతాబ్దములో నెంతవర కీపని అది చేయగలిగినదో మనము విచారించుముగాక.

3

ఈపరిస్థితులలోనే జాతీయమహాసభా నిర్మాణమునుగూర్చి భావనచేయబడినది. కలకత్తాలోని ఇండియన్ అసోసియేషన్, బొంబాయిలోని రాష్ట్రీయసభ, మదరాసు లోని మహాజనసభలంటి రాష్ట్రీయసంస్థలు రాజకీయసమస్యలనుగూర్చి చూచించవలెననీ, అఖిలభారతజాతీయసంఘము (All-India National Union) మాత్రమించుమించుగా సాంఘికసమస్యలపైన దృష్టినిలుపవలెననీ హామ్యముగాని మొదటి అభిప్రాయము. ఆయన అప్పడే ఇండియాకు ప్రైవేటుగావచ్చిన డెఫరిక్ ప్రభువు గారితో సంప్రతించెను. డెఫరిక్ గారిచ్చిన సలహానుగూర్చి ౧౮౯౮ వ సంవత్సర

మున ప్రకటింపబడిన “ఇండియా రాచకీయములు” అనే గ్రంథమునకు పీఠికావ్రాసిన డబ్లియం. సి. డెన్జ్విగారి ఈక్రింది వాక్యములద్వారా పాఠకులు తెలుసుకొనగలరు:

“ భారత జాతీయమహాసభా నిర్మాణమునకు నిజముగా నాటి గవర్నర్ జనరల్ మార్క్విస్ ఆఫ్ డఫ్రిన్ కారణభూతు డయినాడని చెప్పినయెడల బహుశా చాల మందికి కొత్తగా తోచవచ్చును. ౧౮౮౭ వ సంవత్సరములో ఎ. బి. హ్యూమ్ (సి. బి.) భారతదేశములోని ప్రధానరాజకీయవేత్తలందఱును సంవత్సరమున కొకసారి సాంఘికవిషయములను చర్చించుట కొకనోట సమావేశమయి పరస్పర స్నేహభావమును పెంపొందించుకొనేయెడల అది చాలా ప్రయోజనకరము కాగలదని భావించెను. ఈ మహాసభలో రాజకీయవిషయములు చర్చింపబడరా దని ఆయన అభిప్రాయము. కలకత్తా, బొంబాయి, మద్రాసు రాష్ట్రములలోను, ఇండియాలోని తదితర ప్రాంతములందునుకూడ రాజకీయ విషయచర్చలకు తగిన సంస్థ లుండగా, ఈ అఖిలభారతసంస్థయే ఆ పనిచేయ వూనినయెడల వాటి ప్రాముఖ్యము పోవునని ఆయన ఊహ. అదిగాక ఈరాజకీయ వేత్తలందఱును సమావేశమయిన రాష్ట్రములోని గవర్నరు ఆ సభకు అధ్యక్షుడుగా కోరబడవలెననీ, అందువలన అధికారవర్గమువారికిని, జాతీయనాయకులకును పరస్పరమిత్రభావము లేర్పడగలవనీకూడ ఆయన తలంపు. ఇన్ని భావములతో ఆయన ౧౮౮౭ ప్రారంభదశలో సిల్లాలో డఫ్రిన్ ప్రభువును సందర్శించెను. డఫ్రిన్ ఆ జరిగిన డిసెంబరునెలలో నైస్రాయిపదవిని స్వీకరించి యుండెను. హ్యూముగారు చూట్లాడిన విషయమునుగూర్చి డఫ్రిన్ ప్రభువు జాగ్రత్తగా ఆలోచించి, అది అంత ప్రయోజనకారిగా తనకు కనపించలేదని ఆయన తోచెప్పెను. “ ఇంగ్లాండులో రాజీగారి వ్యతిరేక కక్షవారు చేసేపని ఇండియాలో నెవ్వరును చేసేవారులేరు పత్రికలు నిజముగా ప్రజాభిప్రాయమునే ప్రకటించినప్పటికి వాటిని విశ్వసించవలెదు. అందువలన ఇంగ్లీషువాడు తమనుగూర్చి, తమ పరిపాలనమునుగూర్చి జేయు లేమనుకొంటూండిగో తెలుసుకొనబలకుండిరి. కాబట్టి పాలకుల శ్రేయస్సుకోసము, పాలితుల క్షేమముకోసముకూడ భారత రాజకీయ వేత్తలు సంవత్సరమున కొకసారి సమావేశమయి పరిపాలనములోని లోపములను చర్చించి వాటిని సవరించుటకు తగిన మార్గములనుకూడ సూచించుచుండుటవసరము. అంతేకాక అటువంటిసభలకు స్థానికగవర్నరు అధ్యక్షుడుగా నుండకూడదు. ఆయన యెదుట ప్రజలు తమ అభిప్రాయములను ప్రకటింప నిష్టపడరు”. అనికూడ డఫ్రిన్ ప్రభువు హ్యూమ్ కు చెప్పియుండెను. హ్యూమ్ డఫ్రిన్ ప్రభువువాదమున కంగీకరించి, తమ యిరువురి ప్రణాళికలనుగూర్చి మద్రాసు బొంబాయి కలకత్తా తదితర ప్రాంతములలోని ప్రముఖులయిన రాజకీయనాయకులతో సంప్రతించెను.

నాగంపిరుడు ఏకగ్రీవముగా షఫర్ట్ గారి సిద్ధాంతము బాగున్నదిని కార్యనిర్వాహకమొనరి. షఫర్ట్ ప్రభువు, తానింటిగూడో మన్నంలకాలము, కాంక్రెటు ప్రధానికకు సంబంధించి, తనకేదను బయటపెట్టకుండునట్లు హ్యూముగారిచే నాన్ల నము చేయించుకొనెను. ఆవాగ్దానముప్రకారమే హ్యూముగారు సంప్రతించినవారికి తప్ప తదితరుల కేరహస్యము తెలియదు."

ఈ భారతవాతీయ ప్రతినిధులసభ ఆపుటికి రాబోయే క్రిష్టమస్ నెలలో జరిగేటట్లు గుర్రాగి మార్చి నెలలోనే నిర్ణయింపబడినది. అందుకు పూనా చాల అర్హమైన హుదాల్పలమని తలంపబడినది. ఆసమావేశమునుండియే ఈక్రింది ప్రకటనము వెలువడినది:

"గుర్రాగి డిసెంబరు ౨౫ మొదలు ౩౧ వరకును భారతవాతీయసంఘ మహాసభ పూనాలో జరుగును.

"ఆమహాసభకు బొంబాయి మద్రాసు వంగరాష్ట్రములనుండి ఇంగ్లీషు బాగుగా తెలిసిన రాజకీయమహానాయకులు ప్రతినిధులుగా వచ్చెడిరు.

"మహాసభోద్దేశములు—(౧) జాతీయభ్యుదయముకొనము హృదయపూర్వకముగా పనిచేసేవారందరిని ఒకరి నొకరికి ప్రత్యక్షముగా కెరుకపరచుట, (౨) రాబోవు సంవత్సరములో నిర్వహించవలసిన రాజకీయవిధానమును యోజించి నిర్ణయించుట.

"పరిశీక్షముగా ఈమహాసభయే దేశీయపార్లమెంటున కంకురము కాగలదు. అంతేకాక ఈసభను జయప్రదముగా జరుపగలిగినయెడల కొద్దిసంవత్సరములలోనే భారతదేశము ప్రాతినిధ్యసంస్థల కెంతమాత్రమును పనికిరాదనే అభిప్రాయము తొలగి పోగలదు. రెండవసభహుడా పూనాలోనే జరుపబడవలెనా, లేక బ్రిటిష్ అసోసియేషన్ సంప్రదాయము ననుసరించి యేసంవత్సరమున కాసంవత్సరము అక్కడక్కడ కొన్ని ముఖ్యకేంద్రములలో జరుపబడవలెనా అనే విషయముగూడ ఈ మొదటిసభలోనే నిర్ణయింపబడును.

"ఈ సంవత్సరము ఈసభ పూనాలో జరుగుతున్నది కాబట్టి, నార్వజనిక సభకు సంబంధించిన చిప్కోకారు మొదలగువారు ఆహ్వానసంఘముగా యేర్పడి స్థానికమైన యేర్పాట్లన్నీ చేయుట కంగీకరించినారు. పార్వతీగుట్టకు దగ్గరగానున్న పీఠ్వాతోట సభాసమావేశమునకు, ప్రతినిధుల బసతుహుడా ఉపయోగపడగలను. ప్రతినిధులందరును వారంగోజాలపాటు ఒకనోటనే బసచేయుటమూలమున వారిలో వారు కలిసి మాట్లాడుకొంటూ స్నేహము కలుపుకొనవచ్చుననే ఊహతో ఈ యేర్పాటు

చేయబడినది. ఇంతకుపూర్వము జరిగిన బొంబాయిసభలలో ప్రతినిధు లందఱును నగరములలో తలొకచోటను బసచేయుటవలన వారిలో వారికి పరిచయం కలుగుటకే అవకాశ ముండేదికాదు. కాబట్టి ఈసభలో ఈయేర్పాట్లక గొప్పనిమయము.

“ప్రతినిధు లందఱును పూనాకు వచ్చిపోవుట కయ్యే ఖర్చులు ఎవరివి వారే భరించవలెను. కాని వారు పూనా రైలుస్టేషనులో దిగినప్పటినుండీ తిరిగి పూనావిడిచి వెళ్లవలయును వారికి కావలసిన బండి, బస, భోజనము వగైరాలు ఉచితముగా స్వయంచేయవలెను.

“ఈవిధముగా అయినసాము ఆహ్వానసంఘమువారి నిధినుండియే వెచ్చించబడును. ఇందుకు పూనానాగు మొట్టమొదటిసారియే చాలా ఔదార్యబుద్ధితో ఒప్పుకొనిరి. కాని పూనాలోమాత్రా తమ ఖర్చులు తాము భరించుకోగలిగిన ప్రతినిధులందఱును వారికి తోచినది ఆహ్వానసంఘమువారికి చండాగా నీయవచ్చును. ప్రతినిధుల చండాలులలో ఖర్చుకాగా మిగిలిపోయిన సాము మరుసవత్సరపు ఆహ్వాన సంఘానికి చేర్చబడును.

“పూనానాగుగాక సింధు, నీరారు రాష్ట్రములతోసహా బొంబాయిరాజధాని నుండి ౨౦ మంద, మద్రాసు, దివలదేంగాల్ రాష్ట్రములనుండి చెరి ౨౦ మంద, పశ్చిమోత్తరరాష్ట్రములు, అమౌఝ్య, పంజాబులనుండి మొత్తము ౧౦ మంద ప్రతినిధులుగా వచ్చెదరని సమ్మతము.”

ఇండియాలోని వైస్రాయి ఆశీర్వాదమును పొందిన హ్యూము సీమకు వెళ్లి, కాంగ్రెసుసంస్థానమునుగూర్చి రిప్పునుడెన్టాన్ ప్రభువులను, సర్ జేమ్సు కేర్జు, జాన్ బైల్స్, క్లాగ్, రీడ్ మొదలగు పెద్దలను సంప్రతించెను. వారి సలహాతో సీమలోనే ఇండియా పక్షమున పనిచేయుట కొక సంఘమును నియమించెను. అదే తరువాత ఇండియన్ పార్లమెంటరీకమిటీ యైనది. ఆకమిటీసభ్యులు పార్లమెంటు అభ్యర్థులనుండి ఇండియా విషయములలో శ్రద్ధతీసికొందుమని వాగ్దానములు తీసికొనవలసియ్యండెను. తరువాత ఇండియను టెలిగ్రాఫుసంఘము నొకదానిని స్థాపించెను. వారు ఇంగ్లండులోని ముఖ్యమయిన రాష్ట్రీయపత్రికలను ఇండియాకు సంబంధించిన విషయములను తంతిద్వారా సంపుటకు కావలసిన సామును సేకరించవలసియ్యండెను.

ప్రథమ కాంగ్రెసు మహాసభనుగూర్చి వీసెంటుగారు తన “భారతదేశము స్వాతంత్ర్యముకోసము పోరాడిన విధము” (How India wrought for freedom) అనే గ్రంథములో వివరముగా వ్రాసియున్నది. అందులోని కొన్ని విషయము లీక్రింద సుదాహరింపబడినవి :

“ఇంతా అయితే మొదటిసభ పూనాలో జరుగనేలేదు. క్రిస్టమస్ కుముందే కొద్దిరోజుల క్రిందు ఆ నగరములో అక్కడక్కడా కలరా కనుపించుచుండేత, అదే పెద్దది కావచ్చుననే భయముతో, ఇప్పుడు కాంగ్రెసు అని పిలువబడుతున్న మహాసభ బొంబాయిలో జరిగే యేర్పాటు చేయబడినది. గోకుల్ దాసు లేజపాల్ సంస్కృత కళాశాల పరిపాలకులు వారి సుందర భవనములను కాంగ్రెసువశము చేసిరి. డిసెంబరు ౨౭ వ తేదీ యువయమునకు భారతజాతీయ ప్రతినిధుల ఆహ్వానమునకు కావలసిన తరంగముంతా చేయబడినది. ఆ సభకు హాజరైన ప్రతినిధుల జాబితాలను చూచినయెడల అందులో ఎంతమందో, భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామములో ప్రసిద్ధిగడించినవారందరి. ప్రతినిధులుగా పనిచేయ వీలుకానివారిలో దివాన్ బహదూరు ఆర్. రఘునాథరావు (డిప్యూటీ కలెక్టరు, మద్రాసు), గా. మహాదేవ్ బి. రెనడీ (అప్పటికి కాననసభాసభ్యుడు, పూనా స్మార్ట్ కార్పొరేషన్ జస్టి, తరువాత బొంబాయి హైకోర్టుజస్టి, విశ్వాసపాత్రుడు, పూజనీయుడు అయిన నాయకుడు), లాలాబాజీనాథ్ (ఆగ్రా నివాసి. కొంతకాలమైనననుక పండితుడుగాను, గ్రంథకర్తగాను పేరుపడ్డవాడు.), కె. సుందరరామన్, ఆర్. ఓ. భండార్కర్ పండితులను ఉండిరి. ప్రతినిధులలో పూనా సార్వజనికసభకు చెందిన త్రైమాసికపత్రిక ‘ధ్యాని ప్రకాశి’, మహారాష్ట్రీకేసరీ, నబాబీభాకార్, ఇండియన్ మిరర్, నాసీమ్, హిందూ స్థానీ, ట్రిబ్యూన్, ఇండియన్ యూనియన్, టెన్టేటర్, ఇందూప్రకాష్, హిందూ, క్రెసెంటు మొదలగు సుప్రసిద్ధ పత్రికాధిపతులు గలరు. ఇంకా ఎందరో వినిశ్చీల పూజనీయు లాసభలో ప్రతినిధులుగానుండిరి. సిన్హనుండి ఎ. బి. హ్యూస్, కలకత్తానుండి నరేంద్రనాథసేన్, డల్లియు. సి. బెనర్జీ, పూనానుండి డల్లియు. యస్. ఆప్టే, జి. జి. ఆగర్ కార్, లక్నోనుండి గంగాప్రసాదవర్మ, బొంబాయినుండి దాదాభాయికాశోజీ, కె. టి. తెలాంగ్, ఫిరోజీషామెహతా (నేటి బొంబాయి కార్పొరేషన్ నాయకుడు), డి. ఇ. వాచా, బి. యమ్. మలబారి, యన్. జి. చందావర్కారు, మద్రాసునుండి మద్రాసు మహాజనసభాధ్యక్షుడు పి. రంగయ్యనాయుడు, యస్. సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యర్, పి. ఆనందాచార్యులు, జి. సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యర్, యమ్. వీరరాఘవాచార్యులు, అనంతపురంనుండి పి. కేశవస్వామిగార్లు గలరు. వీరందరుభారత స్వాతంత్ర్యముకోసము ప్రప్రథమములో పనిచేసినవారు. వీరిలో ఇంకను జీవించియున్నవారు నేటికిని అందుకొరకు పనిచేయుచునే ఉన్నారు.

“ ౧౮౮౫ వ సంవత్సరం డిసెంబరు ౨౮ వ తేదీన మధ్యాహ్నం ౧౨ గంటలకు గోకుల్ దాసు లేజపాల్ సంస్కృతకళాశాల భవనమునందు మొదటి జాతీయమహాసభ ((National Congress) సమావేశమైనది. మొదటి అధ్యక్షుడుగా

డబ్లియు. సి. బెనర్జీగారి పేరును ప్రతిపాదించి అనువదించి ఆమోదించిన ఏ. ఓ. హ్యూమ్, గా. యస్. సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్, గా. క. టి. తెలాంగ్ గార్ల కంకణము లా సభలో మొట్టమొదట వినిపించినవి. మాతృభూమిచే మొదటి జాతీయ ప్రతినిధులుగా గౌరవింపబడిన అనేకమంది పెద్దలలో మొదటి పేరుగల డబ్లియు. సి. బెనర్జీగారే ప్రథమ జాతీయమహాసభ కధ్యక్షుపేత మలంకరించిన చరిత్రప్రసిద్ధమైన శుభముహూర్త మది.

“కాంగ్రెసు మహాసభా గౌరవ ప్రాతినిధ్యములనుగూర్చి కొంత ముచ్చటించిన పిరప కాంగ్రెస్ ఉద్దేశములు నాలుగని ఆయన నెలవెచ్చినాడు:

(అ) సామ్రాజ్యములోని వివిధ భాగములలో మన దేశసాభాగ్యమునుగూర్చి శ్రద్ధవహించి పాటుపడేవారందరికిని పరస్పర పరిచయము కలిగించి మిత్రభావమును పెంపొందించుట.

(ఆ) దేశాభిమానులందరిలోను ప్రత్యక్ష స్నేహసంభావనముల మూలకముగా జాతిమత రాష్ట్రాదురభిహాసములను తొలగించి, చిరస్మరణీయమైన రిపునుప్రభువుపరి పాలనములో ప్రారంభమైన జాతీయైక్యతాభిప్రాయములను కేంద్రీకరించి ఇంకను పెంపొందించుట.

(ఇ) నేటి ప్రధాన సాంఘిక సమస్యలపైన విద్యావంతులైన ప్రముఖులగు భారతీయులు సంపూర్ణముగా చర్చించి వారి పరిణతాభిప్రాయముల నధికారికత్యా ప్రకటించుట.

(ఈ) దేశీయరాజకార్యగురంధరులు రాబోవు పండ్రెండు నెలలలో ప్రజాశ్రేయస్సుకోసము చేయవలసిన కార్యక్రమవిధానమును నిర్ణయించుట.

“మొదటి జాతీయ మహాసభ చేసిన తొమ్మిది తీర్మానములను భారతదేశము తన కోరికలను ప్రకటించిన ప్రారంభపద్ధతిని తెలియజేస్తూన్నది :

భారతపరిపాలనా విధానమును గూర్చి విచారించవలసినదని మొదటితీర్మానము. ఇండియా కాన్సిలును రద్దు చేయవలెనని రెండవతీర్మానము.

మూడవది ప్రభుత్వ నియోజితసభ్యులు మాత్రమేగల అప్పటి శాసనసభల లోపములను గూర్చినది. అతీర్మానమునందు, కాన్సిల్లో ఎన్నికసభ్యులు కావలెననీ, ప్రశ్నలు వేయుట కధికారముండవలెననీ, పంజాబు, అయోధ్య, పశ్చిమోత్తరరాష్ట్రములలో శాసనసభల నేర్పాటు చేయవలెననీ, శాసనసభలలోని అధికసంఖ్యాకుల వ్యతిరేకాభిప్రాయములను విచారించుటకు కామన్సుభ్యలో స్టాంపింగు కమిటీ యొండవలెననీ కోరబడినది.

నాలుగవది బి. సి. యన్. పరీక్ష లేకకాలమున జరుపునట్లును, అభ్యర్థుల వయస్సు హెచ్చించునట్లును కోరుతూ చేయబడినది.

అయిదు, ఆరు తీర్మానములు సైనికవ్యయమునకు సంబంధించినవి.

ఏడవది ఎగువ బర్మారాష్ట్రమును కలఁపుకొన్నవిధమును, దానిని ఇండియాతో చేర్చబోవు విధానమును నిరసిస్తూ చేయబడినది.

ఎనిమిదవ తీర్మానము, కాంగ్రెసు తీర్మానముల నన్నిటిని రాజకీయ సంఘములకు పంపించవలసినదని ఆజ్ఞాపించినది. అంతట నవి అన్నిరాజకీయసంస్థలలోను, బహిరంగసభలలోను చర్చించబడి, అంగీకరింపబడినవి. ఈపద్ధతి దేశములో సంచలనము కలిగించుటకు చాలా క్లాసుపాత్రముగా పనిచేసినది. ఆతీర్మానములలో అక్కడక్కడ చిన్నచిన్నమార్పులు చేయబడినప్పటికి దేశమునం డభికోత్సాహముతో అంగీకరింపబడినవి.

చివరతీర్మానము, ౧౮౮౬ డిసెంబరు ౨౮ వ రోదిన మరు కాంగ్రెసు కలకత్తాలో జరుపవలె నని నిర్ణయించినది. "

౪

ప్రపంచకములోని మహానదులన్నీ చిన్నచిన్న నెలయేళ్లుగా బయలుదేరినట్లే గొప్పసంస్థలహూదా ప్రారంభములో చిన్నవిగానే బయలుదేరుతవి. మహానదులు పుట్టిన చోట బహువేగముగా పరుగెత్తుతవి. అవి విశాలము లయినకొలది నెమ్మదిగాను, నిశ్చలముగాను ప్రవహిస్తవి. త్రోవలో ననేక ఉపనదులు కలియుచుత బోయినకొద్దీ అవి అంతకంతకు పెద్దపై ఎక్కువనీరములను భరించగలిగి యుండును. భారతజాతీయ మహాసభాపరిణామము సరిగా ఈసాదృశ్యమునే నిరూపిస్తాన్నది. అది అనేక మహా కష్టపరంపరలను తరించవలసియుండుటచే మొట్టమొదట చిన్న ఆదర్శములతో బయలుదేరినది. పిదప ప్రజానురాగమును పొందినకొలది అది సాంఘిక సైతికార్థిక సమస్యలకు సంబంధించిన అన్ని యుద్యమములను తన విశాలప్రవాహగర్భమున లీనము చేసికొనినది. బాల్యదశలోని దానివ్యవహారములను గమనించినయెడల కొంతబలహీనత, కొంత ఆనుమానము గోచరించును. యౌవనదశ వచ్చినతరువాత దానిశక్తి సామర్థ్యముల నది మరింత ఎక్కువగా తెలుసుకొనగలిగినది. తక్షణము దానిచుట్టే విశాల మయినది. అంతట కాంగ్రెసు ప్రార్థనలు, కోరికలు మాని ఆత్మచైతన్యమును, ఆత్మస్వామ్యప్రతిష్ఠాపన శక్తిని పెంపొందించుకొనినది. దీని ఫలితముగా దేశములో తీవ్ర రాజకీయ బోధనా ప్రచారములు జరిగినవి. కాంగ్రెసుసంస్థలు యౌవద్వారతదేశమునందును శాఖోపశాఖలుగా నిర్మింపబడినవి. వాటిద్వారా ప్రభుత్వచర్యల కదురెత్తుగా గొప్పగొప్పయుద్యమములు నడుపబడినవి. పథముములో విద్యార్థికుల కొక కాలక్షేపముగాను, తమాషా

గాను నడచిన కాంగ్రెసు వెంటనే భారతజాతి కాశ్రయస్థానమైనది; వారి మహాద్యమములకు కేంద్రస్థలమైనది; వారి వాంఛావాహినులకు సంగమక్షేత్రమైనది. మొట్టమొదట చిన్న చిన్న కష్టనివారణోపాయముల నాలోచించుకొనేనిమిత్తము మాత్రమే బయలుదేరిన కాంగ్రెసు కొలదికాలములోనే జాతీయ స్వామ్యములను సగర్వముగా ప్రకటించగల అధికారసంపన్నయైనది. బాల్యవర్షలో పరిపాలనావ్యవహారములను విమర్శించడముతో సంత్పప్తిపడిన కాంగ్రెసు త్వరలోనే భారతీయుల రాజకీయ వాంఛలను దృఢముగా వెల్లెబ్బించుచు జాతీయప్రతినిధియైనది. అది భారతదేశములోని అన్ని జాతులవారిని, అన్ని మతములవారిని, అన్ని తరగతులపౌరులను తన ఆశ్రయమున కావ్వనించినది. కాంగ్రెసు, మొట్టమొదట కొన్నాళ్లు సాంఘికసమస్యలను విచారించుటకు మొగమెత్తవడినప్పటికిని, తరువాత కాలము గడచినకొలది జీవితములో నట్టి అంతశ్శక్తులను గమనించక, సంప్రదాయసిద్ధముగా, చిగకాలమునుండి వస్తూన్న సాంఘిక రాజకీయమర్యాదలను సమన్వయము చేసుకొంటూ, మానవజీవితమునకు ఒకటిగాను, అనిభాజ్యముగాను భావించే ఒక పరిపూర్ణత్వమును పెంపొందించుకొనినది. ఇక కాంగ్రెసు బ్రిటిషుఇండియాకు స్వదేశసంస్థానములకు, ఒక రాష్ట్రమునకు మరియొక రాష్ట్రమునకు, పెద్దతరగతులవారికి చిన్నతరగతులవారికి, పట్టణములకు పల్లెలకు, ధనవంతులకు దరిద్రులకు, వ్యవసాయకులకు పారిశ్రామికులకు, కులములకు సంఘములకు మతములకు భేదము గమనించని ఒక జాతీయప్రతిష్ఠాపనము. గాంధీ రెండవ రాండు 'టేబిల్ సభలో, ఫెడరల్ నిర్మాణసంఘమునం దిచ్చిన ఉపన్యాససారాంశ మిదే. ఆ యుక్తేజకరమైన యుపన్యాసమునుండి మన కవసరమని తోచినభాగము లీక్రింద నుదాహరింపబడినవి:

“నేను భారతజాతీయమహాసభాపక్షమున వ్యవహరిస్తూన్న ఒక సర్వసామాన్య ప్రతినిధిని. జాతీయమహాసభ అనగా ఏమిటో, దానిసిద్ధాంతములేవో ఒక్కసారి మనము జ్ఞాపకముచేసుకోవడము మంచిది. అప్పుడు మీరు నాయందు సానుభూతి చూపగలరు. నిందువల్లననగా, నేడు నిజముగా నాభుజములపై మహాభారతముంచబడినదని నాకు తెలుసును. నేను పొరపాటు పడనియెడల, కాంగ్రెసు హిందూదేశములో అత్యంతపురాతన సంస్థ. అది దాదాపు ౫౦ యేండ్ల జీవితము గడపినది. ఈ యాభైయేండ్లజీవితకాలములోను దాని వార్షికసమావేశములు నిరంతరాయముగా జరిగినవి. జాతీయసంస్థ అనగా అదీ అర్థము. అది ఒక ప్రత్యేకకులమునకు గాని, ఒక ప్రత్యేకతరగతికిగాని, ఒక ప్రత్యేకప్రయోజనమునకుగాని ప్రతినిధిగాదు. అది భారతదేశములోని అన్ని ప్రయోజనములకును, అన్ని తరగతులకును చెందినది. అది మొట్టమొదట ఇంగ్లీషుమేదస్సులోనుండియే భావనచేయబడినదని చెప్పట నాకు చాలా సంతోషదాయకమయిన

విషయము. అల్లాన్ ఆప్టవియన్ హ్యూమ్ కాంగ్రెసుకు మూలపురుషుడని మనకు తెలుసును. ఎవనిని భారతపితామహుడని అభిలషించుచేతము వీరిచి ఆనందించినదో ఆ దాదాభాయినారోజీ, ఫిరోజీషా మెహతాలు దానికి బాహ్యపచారములు చేసిరి. వారిరువురును పార్సీలు. కాంగ్రెసు ప్రారంభదశనుండికూడ ముసల్మానులు, క్రిష్టియనులు, ఆంగ్లో ఇండియనులు, వారు వీరేమిటి అన్నిమతములు, అన్ని సంఘములు, అన్ని సిద్ధాంతములు, దాదాపు పూర్తిగానే అందులో ప్రాతినిధ్యము వహించినవని చెప్పవచ్చును. కీ. శే. బదురుద్దీన్ తగ్దాబ్దీ కాంగ్రెసుతో చిక్కమై పోయెను. కాంగ్రెసు కన్యశులైనవారిలో ముసల్మానులు, పార్సీలుకూడ ఉన్నారు. ప్రస్తుతము నేను కాంగ్రెసుతో సన్నిహితసంబంధముగల ఒక్క భారత క్రైస్తవుని పేరును నిస్సందేహముగా జ్ఞాపకముచేసుకొని చెప్పగలను. ఆయన కాచిచరణబెన్సి. ఆయనకన్న పవిత్రుడైన భారతీయుని నే నెరుగను. ఆయనకూడ కాంగ్రెసుతో అవి నాభావసంబంధమును కలిగియుండెను. నేడు మనలో కె. టి. పాల్ లేకపోవుట నాకే గాక మిఠకందరికిని విచారకరమైన సంగతియే. ఆయనను నే నంత బాగుగా ఎరుగక పోయినప్పటికిని నే నెరిగియున్నంతవర కాయన, అధికారరీత్యా యెన్నడును కాంగ్రెసుమనిషి కాడు; కాని పూర్ణమైన జాతీయవాది.

“ నేడు మనము కోల్పోయిన కీ. శే. మాలానామహమ్మదాలీకూడ ఒకప్పుడు కాంగ్రెసు అధ్యక్షు డని మిఠక తెలిసియున్నది. ప్రస్తుతము ౧౫ మంది సభ్యులు గల మా కార్యసంఘములో నలుగురు ముసల్మానుసభ్యు లున్నారు. మాకు స్త్రీలు గూడ అధ్యక్షులైనారు. డాక్టర్ అనీబెంటు మొట్టమొదటి అధ్యక్షురాలు. తిరు వాత సరోజినీదేవి. ఆమె ఇప్పుడు కార్యసంఘములో సభ్యురాలుగా నున్నది. కాబట్టి మాకు జాతిమతభేదములు లేనట్లే స్త్రీపురుషభేదములుకూడా లేవు.

“ మొదటినుండి కాంగ్రెసు అస్పృశ్యులని పిలువబడిపోరికోసము పని చేస్తూనే యున్నది. ప్రతిసంవత్సరము కాంగ్రెసుమహాసభ కనుబంధముగా సాంఘిక మహాసభలు జరుపబడిన రోజులు కూడా ఉండెను. ఇందుకు కీ. శే. రెనెడే తన యావచ్ఛక్తిని ధారబోసెను. ఆయననాయకత్వముక్రింద జరిగిన సాంఘికసభా కార్యక్రమములో అస్పృశ్యతకు సంబంధించిన సంస్కరణము ప్రాముఖ్యస్థానము వహించెది. కాని ౧౯౨౦ లో కాంగ్రె సొక మహాత్కారము చేసినది. రాజకీయ కార్యక్రమములో అస్పృశ్యతానివారణము నొక్కముఖ్యవిషయముగా చేర్చినది. కాంగ్రెస్ స్వరాజ్యమును సంపాదించుటకు హిందూమహమ్మదీయైక్యత, అనగా జాతీయైక్యత అవసర మని తలంచినట్లుగానే పూర్ణస్వాతంత్ర్యసంపాదనమునకు అస్పృశ్యతాకళంకమును నిర్మూలించడముకూడా అవసర మని తలంచినది.

“ ౧౮౨౦ లో కాంగ్రెసు అవలంబించిన ఈపద్ధతి నేటికిని జరుగుతూనే యున్నది. కాబట్టి “ జాతీయమహాసభ ” అని పిలువబడుతూన్న కాంగ్రెసు దాని పేరుకు తగినట్లుగానే మొట్టమొదటినుండి నేటివరకు “ తూ ” “ చా ” తప్పకుండా ప్రవర్తిస్తూన్నదని మీరు తెలుసుకొందురుగాక. మీవంటి గొప్పవారి అనుజ్ఞ అయితే, కాంగ్రెసు బాల్యవశ్యోనే మీకుమాడా నేనచేసినదని చెప్పగలను. కాశ్మీరము మైసూరు రాజ్యములపక్షమునను, ఈరెండు పార్లమెంటుసభలపక్షమునను భారతపితామహుడు పనిచేసియుండెననీ, గూరందరును కాంగ్రెసుకు, దాదాభాయికొంఠోజీకి చాలా ఋణపడియుండి రనీ నేను సచియముగా మనవిచేసుకొంటున్నాను.

“ ఇప్పటివరకును హృద కాంగ్రెసు సంస్థానాధిపతుల ఆంతరంగిక వ్యవహారములలోను, కుటుంబ వ్యవహారములలోను ఎట్టిజోక్యమును కల్పించుకొనక వారికి నేనచేస్తానేయున్నది. కాబట్టి ఈ సభ కమిటీవారున్ను, కాంగ్రెసువారు కోరే హక్కులతో సంబంధముగల తొలిరు లెవరైనను ఉంటే వారున్ను, ఈనాటిన్ను ఉపోద్ఘాతముతో కాంగ్రెసు కోరుతూన్న హక్కులకు తగినట్లుగా అది కృషిచేసినదని తెలుసుకొందురుగాక ! అనేకసార్లు తానుకోరే హక్కులకు తగిన ట్లది ప్రవర్తించియుండి లేదనిమాడ నే నెరుగుదును. కాని మీరు కాంగ్రెసుచరిత్రమును పరీక్షించినయెడల అది అపజయముకన్న ఎక్కువ పర్యాయములు జయమునే పొందినదనీ, దానికి కలిగిన విజయపరంపరలలో ఒకదానికంటె నొకటి ఎక్కువైనదనీ మీరు గ్రహించగలరు.

“కాంగ్రెసు, ఇంతకంటెను ఎక్కువ ప్రధానముగా భారతదేశములోని ౨౦౦౦౦౦ గ్రామములలో అడ్మినిస్ట్రేషన్ కాలముగడపుతూన్న నోరులేని జనమునకు, బ్రిటిష్ ఇండియా ప్రజా, సంస్థాన ప్రజా అనేభేదమును గమనించక ప్రాతినిధ్యము వహిస్తూన్నది. కాంగ్రెసు సంగ్రామమున కర్హతగల యెవ్వరి ప్రయోజనమైనను ఈ ప్రజల ప్రయోజనమునకు లోబడితీరవలసినదే. నిజముగా న్యాయ్యమైన విరోధభావమున్నప్పుడుగూడ, ఈ నోరులేని ప్రజాసమాహమకొరకు కాంగ్రెసు తదితర ప్రయోజనముల నన్నిటిని ఆహుతిచేయుడమునకు సంసిద్ధముగా నున్నదని కాంగ్రెసుపక్షమున మనవిచేయుటకు నే నెంతమాత్రమును జంకవలసినదని లేదు. కాబట్టి కాంగ్రెసు ముఖ్యముగా రైతులసంస్థ. అది ఆవిధముగానే దవదనాభివృద్ధి నొందుచున్నది. నేడు కాంగ్రెసు అఖిలభారతవర్ణాసంఘముద్వారా సుమారు రెండువేల గ్రామములలోని ౫౦ వేల మంది స్త్రీలకు పని చూపిస్తూన్నదనీ, వీరిలో సగముమంది మహమ్మదీయ స్త్రీలే సనీ తెలుసుకొన్నయెడల ఈసభకమిటీ సభ్యులు భారతీయ సభ్యులతో సహా బహుశా ఆశ్చర్యనిమగ్నులు కాగలరు. వారిలో వేలకొలది అంటరానివారుగా వ్యవహరింపబడే

కులములవారే. ఈ విధముగా నిర్మాణపద్ధతి నవలంబించి గ్రామములలోకి చొరబడి నాము. ఒక్కపైసను విడువకుండు ౭,౦౦,౦౦౦ గ్రామములలోను ఈపనిచేయవలెనని ప్రయత్నిస్తున్నాము. అది మాననాతీతమైనపని. కాని మానవ ప్రయత్నమే సఫలమయ్యే యెడల కాంగ్రెసే అన్నిగ్రామములలోను ప్రవేశించి గ్రామస్థులకు చక్కని సందేశమును తీసికొనిపోవుటను మీ రండరును సంతోషముతో చూడగలరు.

“కాంగ్రెసుపాఠశాలవిద్యస్వరూప మిట్టి దని తెలుసుకొన్నతరువాత, కాంగ్రెసు ఆజ్ఞాపత్రమును (Mandate) నేను మీకు చదివి వినిపించేయెడల మీకేమీ ఆశ్చర్యము కలుగదు.”

బ్రహ్మాండమైన జాతీయోద్యమమును గాంధీ ఈగీతిగా వర్ణించినాడు:

“కాంగ్రెసు మరేమి చేయకపోయినప్పటికిని ఒక్కపనిమాత్రము చేసినది. దాని పరమావధి నది తెలుసుకొన్నది. దేశీయులభావములను, కార్యములను, ఒక్క-నొంట కేంద్రీకరించినది; భారతదేశమునందలి లక్షలకొలది ప్రజలలో ఒక విభుమైన ఆత్మచైతన్యమును పెంపొందించినది. వారి కాత్మవిశ్వాసము, ఆశ, సంఘీభావము కలిగించినది. అదీకాక, కాంగ్రెసు భారతీయుల భావములకు, కోరికలకు స్పష్టమైన జాతీయస్వరూప మిచ్చి, వారి సమష్టిభాషా సాహిత్యములను, సమష్టి శిల్ప పరిశ్రమలను, సమష్టి వాంఛాదర్శములను అన్నిటిని తిరిగీ తెలుసుకొనుట కవకాశము కలిగించినది. కడచిన యేబదిసంవత్సరములలోను అంకవలము సుకరమైన మార్గముననే అభ్యుదయ మొందిన దన పీలులేను. ప్రజల ఉత్సాహనిరతస్పృహములనుబట్టి, వారి జయాపజయములనుబట్టి దానిచరిత్రలో ననేక వృద్ధిక్షయాలు కలిగినవి. అటువంటి కాంగ్రెసుసంస్థయొక్క కడచిన యాభైసంవత్సరములచరిత్రను పూసస్రచ్చినట్లుగా చెప్పవలెనన్నయెడల ఆ వీరసంస్థయొక్క పుట్టుకను వర్ణించవలయును; దానిపుట్టుకకు సహాయముచేసిన అనేకమంది జాతీయవ్యక్తులగు మూలపురుషుల నేవలను గణించవలయును; తైశవదశలో దానిని పెంచిన శైశభక్తుల మహత్కార్యములను పరిశోధించవలయును; బాల్యదశలో నది పొందిన వృద్ధిక్షయములను చిత్రించవలయును; దానికి యౌవనములో కలిగిన విజయగౌరవములను, కామరములో తటస్థించిన లజ్జావిషాదములను లెక్కించవలయును; కాంగ్రెసు స్వరాజ్యసంపాదననిమిత్తము శాంతసర్వపద్ధతులవలంబించేముందు దాని మతవిశ్వాసములలో కలిగిన పరిమర్తములను విమర్శింపవలయును; సత్యాహింసలు శాశ్వతస్నిగ్ధాంతముగా దానిచే అంగీకరింపబడునాటి దాని కీవితసరమావధినిగూర్చి భావన చేయవలయును.”

2. కాంగ్రెసు తీర్మానముల సింహావళోకనము

౧౮౮౫-౧౯౧౪

[౧. ఇండియాకొన్నిలు, ౨. రాజ్యాంగసంస్కరణములు, ౩. ప్రభుత్వోద్యోగములు, ౪. వైద్యము, ౫. న్యాయశాఖ-న్యాయస్థాన సమస్యలు, ౬. పరమైనంటు నెటిల్ మెంటు - నిటితీరున - దార్శిన్యము - కరవులు, ౭. అటవీశాసనములు, ౮. వాణిజ్యము - పరిశ్రమలు, ౯. స్వదేశీ - బహిష్కరణము - స్వరాజ్యము, ౧౦. సాంఘిక ప్రాతినిధ్యము, ౧౧. విదేశములలోని భారతీయులు, ౧౨. ఉప్పు, ౧౩. త్రాగుడు - వ్యభిచారము, ౧౪. స్త్రీలు - నిమ్నజాతులు, ౧౫. చిల్లర విషయములు, ౧౬. కాంగ్రెసు నిర్మాణవిధానము.]

౧. ఇండియా కొన్నిలు

కాంగ్రెసు మొట్టమొదటి సమావేశములోనే ఇండియాకొన్నిలును రద్దుచేయవలసినదని తీర్మానించివది. ఈతీర్మానము తరువాతి రెండుసమావేశములలోను, బలపరుపబడినది. ౧౦ వ కాంగ్రెసులో ఇండియాకొన్నిసవరూపమును మార్చి భారత రాజ్యాంగకార్యదర్శికి సలహాయీయమునకు కామిషన్ సభనుండి యొక స్థాయిసంఘ మేర్పాటుచేయవలసినదని తీర్మానించినది. కాని ఈ తీర్మానమును ప్రతిపాదించిన అర్డ్స్టేవార్ట్ ఈమాచనకు గూర్చి నిస్సందేహమయిన అభిప్రాయము గలిగి యున్నట్లు కనుపించదు.

ఆయన "భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శి కొన్నిలుకు బదులుగా పార్లమెంటు స్థాయిసంఘ మేర్పాటుచేయవలసినదని నూచన నామట్టుకు నాకేమీ అంతఉత్సాహ జనకముగా లేదు. ఎందువల్ల ననగా, ఆస్థాయిసంఘము కొన్ని సంవత్సరములు గడచేసరికి ఉద్యోగమును విరమించి యెలాగో పార్లమెంటుసభ్యత్వమును సంపాదించుకొగలిగిన ఆంగ్లోఇండియన్ చేతులలో పడవచ్చునని నా యూహ. కాని యే నూతన ప్రయత్నమునకైనను నేను దైర్యము చేయగలను. ఏకైకతసంఘము వైనను నేను విశ్వసించగలను. ఏకైకతనూచన నయినను నే నంగీకరించగలను. కాని నాకు సంబం

ధముగల యేవిషయమును ఇండియాకాన్ఫెరెన్సువారి చేతులలో పెట్టి నిర్లక్ష్యముగా నూరకుండజాలను. కామన్వెల్త్ సామంతులనువలన కొన్ని ప్రయోజనములు లేకపోలేదు. ఒకటి, దానికి వ్యయము చాలాకమ్మవ. ఇండియాకాన్ఫెరెన్సువారు ఏటేటా తీసుకొంటున్న ౧౨౦౦ ల పౌనులు ముందు మన కాదాగా భావించవచ్చును. రెండవది, స్థాయిసంఘసభ్యుల లెక్కకును రహస్యముగాగాక బహిరంగముగానే చర్చించుకొంటుండవలసిన ప్రజల విమర్శనమునకు, చర్చకు, అభిప్రాయ ప్రకటనమునకు కావలసినంత అవకాశము కలుగగలను. నాకు సంబంధించినంత వరకీ తీర్మానము తాత్కాలికము మాత్రమే. కాన్ఫెరెన్సుకు బదులుగా అంతకంటె మంచి సూచన మరొకటి యేది వచ్చినను, దానిని చర్చించుటకు నేను సిగ్గుగా నున్నాను.”

౧౯౧౩ లో జరిగిన కరాచీ కాంగ్రెసులో కాన్ఫెరెన్సురంగమును గూర్చి స్పష్టమైనసూచనలు చేయబడినవి. ఆతీర్మాన మిది:

“నేటి భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శికాన్ఫెరెన్సు రద్దు చేయబడవలె ననీ, అది ఈ క్రిందివిధముగా పునర్నిర్మాణము చేయబడవలెననీ ఈ కాంగ్రెసు అభిప్రాయము.

(ఎ) భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శికీతము ఇంగ్లీషుఅంశమునుబట్టి నిర్ణయింపబడవలెను.

(బి) కాన్ఫెరెన్సు స్వతంత్రముగాను, చాకచక్యముగాను పనిచేయవలె నన్ను కోరికతోమండిసభ్యుల లెన్నుకొనబడవలెను; మరియు అంతమంది నియమింపబడవలెను.

(సి) కాన్ఫెరెన్సుసభ్యుల మొత్తము తొమ్మిదికి తక్కువ యుండరాదు.

(డి) మొత్తము సభ్యులలో మూడవవంతుకు తక్కువ కాకుండ ఎన్నికసభ్యులుండవలయును. వారు సామ్రాజ్య (Imperial) రాష్ట్రీయ శాసనసభల ఎన్నికసభ్యులలోనుండి ఎన్నుకోబడిన అధికారీతర భారతీయు లయియుండవలయును.

(ఇ) మిగిలిన నామినేటెడ్ సభ్యులు, ఇండియాలో ౧౦ సంవత్సరములకు తక్కువకాకుండ పనిచేసి, ఇండియాను విడిచి రెండుసంవత్సరముల కెక్కువకాలము కాని యుద్ధోగ్గస్థులుగా నుండవలయును.

(ఎఫ్) కాన్ఫెరెన్సు సలహాసంఘముగా నుండవలెనేగాని పరిపాలనాసంఘముగా నుండకూడదు.

(జి) ప్రతిసభ్యుడును అయిదుసంవత్సరములకాల మధికారములో నుండవలెను.”

తరువాతి కాంగ్రెసులలో ఈవిషయమునుగూర్చిన తీర్మానము లనేకవిధముల మార్పుచేయబడినవి. దానికి కారణము కాన్ఫెరెన్సు రద్దుచేయబడవలెననే విశ్వాసము

కాంగ్రెసువాదులలో నశించినందువలనకాదు. దానిని రద్దుచేయుటకంటె మార్పుచేయుట తొందరగా సాధ్యము కాగలదని వారియూహ. కాన్సిలు నిష్ప్రయోజన మనే విశ్వాసము వారికి మారనట్లు ౧౯౧౩ లో చేయబడిన కాంగ్రెసు తీర్మానములనుబట్టియే స్పష్టము కాగలదు.

౨. రాజ్యాంగసంస్కరణములు

కాంగ్రెసు ప్రారంభదశలోకాని, తరువాత కొన్ని సంవత్సరములవరకునుకాని అతివాదత్వము నవలంబించిన దని యెవరును చెప్పజాలరు. మొట్టమొదటికాంగ్రెసులో “సామ్రాజ్యశాసనసభా, రాష్ట్రీయశాసనసభలు కొంతమంది ఎన్నికసభ్యులతో ఇంకను పెద్దనిగా చేయబడవలెను. పశ్చిమోత్తరప్రదేశాలు, ఆంధ్రప్రదేశ్, పంజాబు రాష్ట్రములకుసూడా శాసనసభలు నిర్మింపబడవలెను. ఆంధ్రప్రదేశ్ పట్టికలు శాసనసభలలో చర్చింపబడవలెను. శాసనసభలకు ప్రశ్నలుచేసే అధికార ముండవలయును. శాసనసభలలోని అధికసంఖ్యాకుల యిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా, కార్యనిర్వాహక సభ్యులు లేమ అధికారమును చెలాయించినప్పుడా అధికసంఖ్యాకసభ్యులు లాంఛనముగాచేసే సత్కర్మములను విచారించేవిమర్తము కామన్వనసభవారి స్థాయిసంఘముకటి యుండవలెను.” అని మాత్రమే తీర్మానింపబడినది. అనగా నేడు మన భారతశాసనసభలో అధికసంఖ్యాకుల తీర్మానములకును, కోరికలకును వ్యతిరేకముగా జరుగుతున్న “వీటో”, “సర్టిఫికేషన్” ల వంటి నిరంకుశచర్యలకు ౧౮౮౫ లో శాసనబద్ధమైన పరిరక్షణ కోరబడినది.

రెండవ కాంగ్రెస్ కాన్సిల్ సంస్కరణమునుగూర్చి యొక ప్రణాళికనే తయారుచేసినది. అది కాన్సిలుసభ్యులలో నూటికి ౫౦ మంది ఎన్నుకొనబడినవారుండవలెనని నిర్ణయించినది. రాష్ట్రీయశాసనసభలకు మున్సిపాలిటీలు, స్థానికసంఘములు, వాణిజ్యసంఘములు, విశ్వవిద్యాలయములు నియోజకవర్గములుగాను, సామ్రాజ్య శాసనసభకు రాష్ట్రీయశాసనసభలు నియోజకవర్గములుగాను ఆకాంగ్రెస్ నిర్ణయించినది. రెండవకాంగ్రెస్ ఈవిధముగా పరోక్షపుటెన్నికల సిద్ధాంతము నంగీకరించినది. అంతేకాక శాసనసభల నిర్ణయమును అవసరమైనచో తిరస్కరించే అధికారము ప్రభుత్వమువారి కుండవలెననిసూడా అది ఒప్పుకొన్నది. కాని రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల కార్యనిర్వహణాధికారముపైన ఇండియా ప్రభుత్వమునకును, ఇండియా ప్రభుత్వ కార్యనిర్వహణాధికారముపైన పార్లమెంటుసభాస్థాయిసంఘమునకును అప్పీళ్లను విచారించే అధికార ముండవలెననీ, శాసనసభానిర్ణయములను త్రోసిపుచ్చిన ప్రభుత్వ కార్యవర్గము ఒకనెలరోజులలో తమ సంజాయిషీని తమకు సంబంధించిన పైసంస్థకు

పంపించితీరవలెననీకూడా ఆకాంగ్రెసు నిర్ణయించినది. ఈతీర్మానమే ౧౮౯౨ లోని భారతశాసనసభాచట్టము(Indian Councils' Act) అంగీకరింపబడేవరకును ప్రతి కాంగ్రెసులోను పునరుద్ధోషింపబడినది. తరువాత ఇండియా ప్రభుత్వనిబంధనలను గూర్చి, గాఢీయ ప్రభుత్వముల కార్యక్రమముగూర్చి కాంగ్రెసు తీవ్రవిమర్శన ములను ప్రారంభించినది.

౧౮౯౨ వ సంవత్సరపు రాజకీయ సంస్కరణములలో శాసనసభా సభ్యుల నెమ్మకొనే అధికారము ప్రజలకు లేదనేసంగతి మొట్టమొదట మేము చెప్పవలసి యున్నది. స్థానికసంస్థలుగాని, తదితర నియోజకవర్గములుగాని శాసనసభ్యుల పేర్లను సూచించవచ్చును. ఈపేర్లను ప్రభుత్వమునా రంగీకరించవచ్చును, లేదా త్రోసివేయ వచ్చును. దీనినే ఎన్నిక అని వాడేవారు. ప్రభుత్వమువారు సాధారణముగా ఆయా నియోజకవర్గముల సూచనలను అంగీకరిస్తూనే యుండేవారు. ల్యాండ్ రెవెన్యూ ప్రభుత్వము పగోక్షముగా జరిగే యెన్నిక సిద్ధాంతమునకుగూడ పూర్తిగా వ్యతిరేకముగా నుండెను. సామ్రాజ్యశాసనసభ (Supreme Council) లో భాగస్వాములకు నాలుగుసానములు ప్రత్యేకింపబడినవి. ఆ నాలుగుసానములకును బొంబాయి, మద్రాసు, కలకత్తా, పశ్చిమోత్తరరాష్ట్రములు * శాసనసభలలోనున్న అధికారేతరసభ్యుల సీఫారసు ననుసరించి సభ్యులు నియోగింపబడేవారు.

౧౮౯౨ లో కాంగ్రెసు రాజభక్తిలూర్యకముగా భారతశాసనసభల చట్టము నంగీకరించినది. కాని శాసనసభలకు ప్రతినిధుల నెమ్మకొనే అధికారము ప్రజలకు లేనందుకు చింతించినది. ౧౮౯౩ లో ఆచట్టము వాచరణలోని తేచ్చివంతును ప్రభుత్వమువారి నభినందించి, దానిలో చేయవలసినమార్పులను సూచించినది. పాంచాలమునకు శాసనసభను ప్రసాదించవలసిన దని షీర్కానించినది. ఈ షీర్కానములు తిరిగీ ౧౮౯౪, ౧౮౯౬ కాంగ్రెసులలో చేయబడినవి. ౧౮౯౨ సంస్కరణములవలన శాసన సభ్యులకు ప్రశ్నలువేసే అధికారము కలిగినది. ౧౮౯౫ లో ఆప్రశ్నలకుముందు కొంత ఉపాధ్యాయము వ్రాయుటకుకూడా సభ్యుల కధికార ముంచవలె నని కాంగ్రెసులో కోరబడినది. కాని అది ఇంతవరకును లభించలేదు.

మార్చి - మింటో సంస్కరణములు

కాంగ్రెస్ ౧౯౦౪ వ సంవత్సరమువరకును తిరిగీ సంస్కరణములనుగూర్చిన చర్చ తలపెట్టలేదు. మద్రాసుశాసనసభకును, బీహార్ ఒరిస్సాలలో కూడిన వంగ

* ఇప్పటి సంయుక్తరాష్ట్రము లప్పటి ఆగ్రాఅయోధ్యల పశ్చిమోత్తర రాష్ట్రములు.

రాష్ట్ర) శాసనసభకును ఒక్కొక్కదానికి 2 ఎన్నిక స్థానములుండగా, బొంబాయికి 7 మాత్రమే యుండుట చాలా అసంతృప్తికరముగా భావింపబడినది. వి. కృష్ణ స్వామి అయ్యర్ గాంధీ లోని రాజ్యాంగమును తీవ్రముగా విమర్శించినాడు. మాలవ్యాపండితుడు “సంస్కరణలు బాగుగానే ఉన్నవి గాని శాసనసభ లింకను పెద్దవిగా నుండవలసినది. వాటి కింకను కొన్ని ఎక్కువ అధికారము లుండవలసినది” అన్నాడు. కాని బొంబాయి ప్రాతినిధ్యము మాత్రము పైకి కనిపించేదానికన్నమాడా చెడ్డది. ఆరుగురు ఎన్నిక సభ్యులలోను ఇద్దరు బొంబాయికరాచీనగరముల యూరపియన్ వాణిజ్యసంఘములనుండి, మరియిద్దరు షక్కా సర్దారులనుండి, సింధు జమీందారులనుండి ఎన్నుకొనబడవలసియుండెను. గాంధీ లో ప్రతిరాష్ట్రమునుండి ఇరువురు సభ్యులను కామన్సువభకు సరాసరి ఎన్నుకొని పంపే అధికారము ప్రజల కుండువలెననీ, దేశములోని శాసనసభ లింకను పెద్దవి చేయబడవలెననీ, శాసనసభ సభ్యుల కార్థిక విషయములలో వోటిచ్చే అధికార ముండవలెననీ, గవర్న మెంటుకు శాసన సభ తీర్మానమును రద్దుచేయుట కధికార ముండవచ్చుననీ తీర్మానింపబడినది. ఇండియాలోని ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహక సభలకును, భారత రాజ్యాంగ కార్యదర్శి కాన్సిలునును భారతీయులు నియమింపబడవలె నని కోరబడినది. గాంధీ కాంగ్రెసులో హడ ఈ కోరికలే కోరబడినవి. కాని “బ్రిటిష్ అధినివేశ రాజ్యములలో గల స్వపరిపాలనమువంటి పరిపాలనాపద్ధతి భారత దేశములో హడ ప్రవేశపెట్టబడవలె నని ఈ కాంగ్రెస్ అభిప్రాయము” అనే షిక మాత్రము క్రొత్తగా చేర్చబడినది. గాంధీ లో అప్పటికి రానున్న సంస్కరణములను గూర్చి కాంగ్రెస్ సంతోషమును నల్లడించినది. రాబోయే సంస్కరణములు అదారాశయములతో నిండియుండు వని అది ఆశించినది. కాని ఆశాభంగము కలిగినది. గాంధీ లోని రాజ్యాంగ చట్టము క్రింద చేయబడిన నిబంధనలు అంతకుపూర్వము మార్గదర్శించిన నిబంధనలకంటె కూడా సంకుచితములుగా కనుపడినవి. ఈ సంపర్యములో మన కిట్టి వల జరిగిన సంఘటనలు కొన్ని జ్ఞాపకము రాకతప్పవు. మొట్టమొదట ఇండియాలో ఇర్విన్ ప్రభువు చేసిన ప్రకటనలు దౌనాధ్యముగా కనుపడ్డవి. తరువాత 1930-33 సంవత్సరముల ఛాండు లేబిలు సభలలో ఆధోపాతి కొంత తగ్గినది. ఛాండు లేబిలు సభల నిర్ణయములు డైరీ పేపరులోనికి వచ్చేసరికి ఇంకా కొంత సంకుచితమైనవి. డైరీ పేప రిండియాబిల్ల య్యేసరికి మరికొంత కుంచించబడినది. ఇండియాబిల్లు చట్ట మయ్యేసరికి ఇంకను సంగ్రహపరుపబడినది.

మొదటినుండి చివరవరకును ఇంతేకథ. వాగ్దానములు మధురమైన భాషలో గోలికగా చేయబడుతవి. వాటిని చెలిం చేటుందుకు చాలాకాలము పడుతుంది. ఈకాల

పరిణామములో వాటిస్వరూపమే పూర్తిగా నూరిపోసుంది. ౧౯౦౯ కాంగ్రెసులో ఇండియా ప్రభుత్వమువారినిబంధనలను, స్థానిక ప్రభుత్వములవారి చర్యలును సంకుచితములుగా నున్నవని నూచింపబడినది. పాంచాలగొప్పిమునకు సాంతశాసనసభ లేక పోవడమేగాక, ఆరాష్ట్రప్రజలకు వైస్రాయికొన్నింటిగాని, మరియుతర రాష్ట్రీయశాసనసభలలోగాని ప్రాతినిధ్యము లేకపోవుట నాకాంగ్రెసు విమర్శించినది. ౧౯౧౦ లో పంజాబుశాసనసభలోని సభ్యులసంఖ్య చాలినంత లేదనీ, అందులో ఎన్నికసభ్యులసంఖ్య మరీతక్కువనీ, మహమ్మదీయతరులు లేనేలేరనీ కాంగ్రెస్ పంజాబుశాసనసభానిబంధనలను నిరసించెను. ఈకాంగ్రెస్లోనే బీరారు, మధ్య రాష్ట్రముల కొకశాసనసభ నిర్మింపబడవలెననీ, బీరారు ప్రత్యేకరాష్ట్రముగా చేయబడవలెననీ కోరబడినది. ఈసంవత్సరములో ౧౦ సంవత్సరములు నేతమయ్య పనిచేసిన మింటోమార్లేసంస్కరణములను గూర్చి సంగ్రహముగా తెలుసుకోవడము మంచిది. భారతశాసనసభలో ౬౦ మంది సభ్యులుండిరి, అందులో ౨౭ మంది ఎన్నికసభ్యులు. తక్కిన ౩౩ మందిలో ౨౮ కి మించకుండ అధికారసభ్యులుండిరి. కొన్ని ప్రత్యేక సంఘములకు ప్రతినిధులుగా ముగ్గురధికారతరులను వైస్రాయి నియమించెను. ప్రదేశములకుగాక ప్రయోజనములకు ప్రతినిధులుగా మరియుద్దరను నియమించుటకు వైస్రాయి అధికార ముంచుకొనెను. ఎన్నికస్థానములుగూడ కొన్ని ప్రత్యేకనియోజక వర్గములమధ్య విభజింపబడినవి. ౭ రాష్ట్రములలో భూస్వాములును, ౫ రాష్ట్రములలో మహమ్మదీయులును, ఒకరాష్ట్రములో మహమ్మదీయభూస్వాములును, (ఎన్నిక విడిచి ఎన్నికలోమాత్రమే) రెండు వాణిజ్యసంఘములును ఎన్నికస్థానములకు నియోజక వర్గములు. ఇక మిగిలిన ఎన్నికస్థానములు తొమ్మిది రాష్ట్రీయశాసనసభలలోని అధికారతరసభ్యుల ఎన్నికవలన పూర్తిచేయబడినవి. “గవర్నరుజనరల్ సభ దాని శాసనాధికారములోగాని, కార్యనిర్వహణాధికారములోగాని నిరంతరమును, యేవిధమైన అభ్యంతరమును లేకుండ మహాఘనతవహించిన రాజుగారి ప్రభుత్వమునెడలను, పార్లమెంటునెడలను అది నిర్వర్తించవలసిన రాజ్యాంగధర్మమును నిర్వర్తించ శక్తిగలిగినదిగానే నిర్మింపబడవలెను.” అని మార్లే ప్రభువు నిష్కపటముగానే చెప్పినాడు. సంస్కరణములనుగూర్చి మార్లే “ఈ సంస్కరణములే ఇండియాలో పార్లమెంటరీపద్ధతి స్థాపింపబడవలెననుకూలము కారణభూతము లని చెప్పబడియెడల నేనుమాత్రమందుకు బాధ్యత వహించజాలను.” అని చెప్పెను. మాంటోఫర్డునివేదికలో మాంటేగ్, షెమ్సుధర్మ లీసంస్కరణములనుగూర్చి చెప్పిన ఈదిగువమాట లింతకంటెకూడ ఎక్కువ విలువగలవి. “అవి భారతీయులకు నేడు సంతృప్తికరముగా లేవు. ఇంకను అవి అట్లే యున్నయెడల భారతీయసభ్యులకును, గవర్నమెంటునకును మనస్ఫుర్ధలు గలుగును. బాధ్యతచే నిరోధింపబడని విశ్వంఖలవిమర్శనముల కవి కారణము లగును.”

మాక్లేమింటోనం స్మరణములతో మరియొకరంగము ప్రారంభమైనది. ౧౯౦౩ లో ఇండియా కాన్ఫెరెన్సు కిద్దరు భారతీయులు నియమింపబడిరి. తరువాత ముగ్గురుమాడ నియమింపబడిరి. ౧౯౦౪ లో గవర్నరు జనరల్ కార్యనిర్వాహకసంఘమున కొక భారతీయసభ్యుడు నియమింపబడెను. ౧౯౧౦ లో మద్రాసు, బొంబాయి ప్రభుత్వ కార్యసంఘములకు చెరియొక భారతీయసభ్యుడు నియమింపబడెను. వంగరాష్ట్రములో నాసంగత్సరముననే ఒక కార్యనిర్వాహకసంఘ మేర్పాటుచేయబడి, అందులో నొక భారతీయసభ్యుడు నియమింపబడెను. తరువాత ఆరాష్ట్రము కార్యనిర్వాహకవర్గముతో కూడిన గవర్నరు క్రింద ఒకరాజధానిగా చేయబడినది. ౧౯౧౨ లో బీహారు, బరిస్సాలు ప్రత్యేక రాష్ట్రముగా చేయబడి, దాని పరిపాలనము నిమిత్త మొక రెవ్వి నెంటుగవర్నరు రేర్పాటు చేయబడెను. ఆగవర్నరుకాన్ఫెరెన్సులో ఒక భారతీయసభ్యుడు నియమింపబడెను. సంయుక్తరాష్ట్రములలో కార్యనిర్వాహకసంఘము నియమింపబడుటకు చేయబడిన ప్రయత్నము లప్పటి కింకను ఫలప్రదములు కాలేదు.

తిరువాతి సంస్కరణములు మొదటి సంస్కరణములకంటె యొక్కవ సందిగ్ధ పరిస్థితులలో ప్రవేశపెట్టబడినవి. ౧౯౦౪ జూలైలో యుద్ధము ప్రారంభమైనదిమొదలు ౧౯౧౪ డిసెంబరు ౨౫ వరకు రాజకీయభైదీ లందరును విడుదలచేయబడిటంతవరకును జరిగిన సంఘటనలు చాలా ప్రాముఖ్యమైనవి. అవి వేరొక అధ్యాయములో నుదాహరింపబడినవి. కడచినకాలములోవలెనే ఈకాలములోనూడ కాంగ్రెసు రాజ్యాంగసంస్కరణములను గూర్చి తీర్మానములు చేసినది. అతీర్మానములును, ప్రభుత్వమువారొసంగిన సంస్కరణములను ఇచ్చట సంగ్రహముగా నుదాహరింపబడినవి. ౧౯౦౪ కాంగ్రెస్ సంస్కరణప్రణాళికను తయారుచేసినవిషయమున, వలసరాష్ట్రములలోని స్వతంత్ర పరిపాలనమువంటి పరిపాలనమును భారత దేశమున కాదర్పముగా గ్రహించిన విషయమును మనకు తెలుసును. అదే అప్పటి కాంగ్రెసుకు ప్రధాననూత్రము (౧ వ నిబంధన).

ఇండియా గవర్నరు మెంటుకు మొదటి లామెంబరయిన సర్ యస్. పి. సిన్హా అధ్యక్షతక్రింద ౧౯౦౫ లో బొంబాయిలో కాంగ్రెస్ జరిగినది. ఆకాంగ్రెస్ తీర్మానానుసారముగా అఖిలభారతకాంగ్రెస్ సంఘమువారు అఖిలభారత మస్లిమ్ లీగు వారితో సంప్రతించి ఒక రాజ్యాంగప్రణాళికను తయారుచేసిరి. ౧౯౦౬ లో జరిగిన లక్నో కాంగ్రెసు అప్రణాళికను అంగీకరించినది. ఆకాంగ్రెస్ లో “భారతదేశము పరాధీనదేశముగా గాక, స్వపరిపాలన ముభవిస్తూన్న అధినివేశరాజ్యములతో పాటు సామ్రాజ్యములో సమానభాగస్వామిగా చేయబడవలె” నని స్పష్టముగా కాంగ్రెస్ యొక్క స్వపరిపాలనాదర్శము నిర్వచింపబడినది. అప్పటి ప్రణాళికప్రకారము

రాష్ట్రీయశాసనసభలలో ౪/౫ వంతు ఎన్నికసభ్యులును, ౧/౫ వంతు నియోజకసభ్యులును ఉండేట్లు నిర్ణయింపబడినది. ఎన్నికలు సరాసరి జరుపబడవలసినదే. నియోజకసభ్యులు సాధ్యమైనంతవెళుకాలములుగా చేయబడినవి. ఎన్నికలలో రాచగిన అల్ప సంఖ్యాకులనివిత్రము ప్రశ్నేకసదుపాయము లేర్పాటు చేయబడినవి. మహమ్మదీయుల క్రిందివిధముగా స్థానములు ప్రశ్నేకింపబడినవి. సాంచాలము - ఎన్నికసభ్యులలో ౫౦%, సంయుక్తరాష్ట్రములు ౩౦%, వంగరాష్ట్రము ౪౦%, బీహారు ౨౫%, మధ్య రాష్ట్రములు ౧౫%, మద్రాసు ౧౫%, బొంబాయి ౧/౩. ఇవిగాక నారు ప్రశ్నేక ప్రయోజనములకు సంబంధించిన స్థానములకు తప్ప తదితర స్థానములకు ఇంపీరియల్ శాసనసభలోగాని, తదితరశాసనసభలలోగాని పోటీ చేయరాదు. మతసంబంధమైన చట్టముకాని, చట్టములో శిక్షనుకాని, తీర్మానముకాని రోజుశాసనసభలో నైనను, ఆసభలో ఆతీర్మానమునకుగాని, ఆచట్టమునకుగాని, చట్టములోని శిక్షనుకాని సంబంధించిన మతస్థులకు సభ్యులలో ౩/౪ వంతు సభ్యులు ముందు అంగీకరిస్తేనే గాని చర్చకు రాకూడదనీ, చర్చకు వచ్చినతరువాత ఆమతస్థులలో అధికసంఖ్యాకులకు సభ్యుల వోట్లవలననే ఫలితము నిర్ణయింప బడవలెననీకూడ ఆప్రజాశిక్షలో నొక నిబంధన కలదు. ఇంపీరియల్ శాసనములలో ౪/౫ వంతు ఎన్నికసభ్యులుండవలెననీ, భారతీయులైన ఎన్నిక సభ్యులలో ౧/౩ వంతు మహమ్మదీయసభ్యులుండవలెననీ, ఈమహమ్మదీయసభ్యులు ప్రశ్నేక మహమ్మదీయ నియోజకవర్గములనుండి, రాష్ట్రములవారీగా, రాష్ట్రీయశాసన సభలలో ప్రశ్నేక మహమ్మదీయ నియోజకవర్గములనుండి ప్రతినిధులయిన సభ్యుల చామాషనుబట్టి ఎన్నుకొనబడవలెననీకూడ లక్నోకాంగ్రెసులో నంగీకరింపబడినది. లక్నోలో అంగీకరింపబడిన ఈహిందూమహమ్మదీయసమాఖ్యయే పూర్తిగా మాంటు ఫర్దుసంస్కరణములలో చేర్చబడినది.

లక్నోప్రజాశిక్షలో ఇంకను అనేకసంగతులు కలవు. వాటిలో మన కిప్పుడు ప్రసక్తి లేదు. లక్నోకాంగ్రె సీప్రజాశిక్షను తయారుచేసి అంతటితో ఊరుకొనక, దేశములో దీనినిగూర్చి ప్రచారముచేసే నిమిత్త మొక కార్యనిర్వాహకవర్గము నేర్పాటు చేసినది. కాంగ్రెస్కార్యదర్శి, రీప్రజాశిక్షనుబట్టి ఇండియాప్రభుత్వ చట్టములో తగినమార్పులను నూదించేటందు కిట్టివల మైకోర్టుజడ్జీపదవి నధిష్టించిన యన్. వరదాచారిగారివంటి గొప్పలాయరును నియమించిరి. తరువాత బెసెంటుగారిచే నడుపబడిన హోమురాలాందోళనము, ఆమెప్రవాసశిక్ష, కాంగ్రెస్ మనీములీసులు రెండును తల పెట్టిన సాత్వికనిరోధము, మెసాపాటేమియాచిక్కునుగూర్చి మాంటేగ్ ఉపన్యాసము, అప్పటి భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శి సర్ ఆల్ఫ్రెడ్ ఛాంబర్లేక్ రాజీనామా,

అసదవికి మాంటేగ్ నిరూపకము, ౧౯౧౭ ఆగష్టు ౨౦ వ తేదీన భారత భావి రాజ్యాంగమునుసూచి చేయబడిన ప్రకటనము, ఇండియాకు మాంటేగ్ రాక, బెసెంటు విడుదల, కాంగ్రెస్ అగ్యుత్పదవి కామె యెన్నిక - ఈ అన్నీ ౧౯౧౭ లో జరిగిన కలకత్తా కాంగ్రెసుకు మూలవిషయములు కాబట్టి యిక్కడ వరుసగా సుదాహరింప బడినవి; రెండవభాగములో వివరములు వ్రాయబడినవి.

ఇండియాకు బాధ్యతాయుతపరిపాలనమును ప్రసాదించడమే ప్రభుత్వోద్దేశ మని చేయబడిన ప్రకటనమునకు ౧౯౧౭ లో జరిగిన కలకత్తా కాంగ్రెస్ కృతజ్ఞతతో సంతృప్తిని వల్లడించినది. ఈ యుద్దేశము పూర్తిగా నిర్వర్తింపబడుటకు తగిన కాలపరిమితి రాజ్యాంగచట్టములోనే నిర్ణయింపబడవలెనని ఆకాంగ్రెస్ కోరి నది. ఈ యుద్దేశనిర్వహణమునకు మొట్టమొదటిసూచనగా కాంగ్రెసులీనప్రజా తిక వచ్చే రాజ్యాంగచట్టములో ముందు ప్రవేశపెట్టబడవలె నని కలకత్తా కాంగ్రెస్ నిర్ణయించినది. ఈసందర్భమున స్వయంవిస్తీర్ణత కనుగుణమున ఈ రాజ్యాంగప్రజాతీకను తమూరుచేసిన కాంగ్రెస్ మేధాశక్తి పాతకముచోరములు గను నిండురుగాక.

మాంటేగ్ ౧౯౧౭ నవంబరు నెలలో ఇండియాను దర్శించెను. మాంటే ఫర్డు నివేదిక ౧౯౧౮ జూన్ లోనే ప్రచురించబడెను. అది ౧౯౧౮ సెప్టెంబరు నెలలో, బొంబాయి ప్రత్యేకకాంగ్రెసులో హాస్సేక్ ఇమామ్ అధ్యక్షతక్రింద చర్చించబడెను. మాంటుఫర్డునివేదికలోని పొడుగైన ప్రజాతీకమూలమున కాంగ్రెస్ లీనప్రజాతీక అచ్యుత్యమయ్యెను. మాంటే ఫర్డుస్కీముకు మూలనూత్రము ద్వంద్వపరిపాలనము. కేంద్రములో స్టేట్ కాన్సిలు అనే షేరుతో ఒక పైసభ నిర్మింపబడుటకును, రాష్ట్రములలో పెద్దపెద్ద కమిటీలు నియమింపబడుటకును ఆస్కీములో నుద్దేశింపబడినది. ఇవి ప్రజా ప్రతినిధిసభ లంగీకరించనివిషయములలో గవర్నరు జెనరలుకును, గవర్నరులకును సహాయము చేసేనిమిత్ర మేర్పాటుచేయబడినవి. బొంబాయి ప్రత్యేకకాంగ్రెసు “కాన్సిలు ఆఫ్ స్టేటు ఉండకూడదు. ఒకవేళ స్టేటుకాన్సిలు ఉండకలేప్పనిసరియే యైనయెడల రాష్ట్రములలోవలెనే కేంద్రములోహూడప్రభుత్వవిషయములు (Reserved Subjects), ప్రజాయ త్రవిషయములు (Transferred Subjects) అనేపద్ధతి యేర్పాటుచేయబడవలెను. స్టేటుకాన్సిలులో అగమము సగముమందిసభ్యు లెన్నికసభ్యులుగా నుండవలయును. సర్టిఫికేషన్ పద్ధతి ప్రభుత్వవిషయములకే (Reserved Subjects) వర్తించవలెను.” అని తీర్మానించినది. అనగా కేంద్రములోహూడ ద్వంద్వపరిపాలనము పెట్టెవరకుతో ద్వంద్వపరిపాలనాసిద్ధాంతమును, స్టేటుకాన్సిలునిర్మాణమును బొం

బాయి ప్రశ్నకాంగ్రెస్ సంగీకరించినది. ఈరెండు కాసనసభల ప్రణాళికకంటె కాంగ్రెస్ లో ప్రణాళికయే స్వపరిపాలనాదర్శమునకు దగ్గరగా నున్నది. రాష్ట్రములలోను, కేంద్రములోనుకూడ వైకాసనసభలు సృష్టించబడేయెడల ప్రజాప్రతినిధిసభలు ప్రోత్సహింపవలసినవిగాను, గవర్నరులుగాని, కమిషనరులుగాని పునఃద్వారించి ప్రజల అయివ్వలకు పాల్పడవలసిన అవసరము లేకుండ, వైసభలలోనే అపని తేలికగా నెరవేర్చగలరు. అందువలన వైసభ లుండుట నిరంకుశప్రభుత్వము వారి కెక్కువ అనుకూలము.

ప్రభుత్వమువారు మాంటుఫర్డ్ స్క్రీములో ఈయబడినది లాగివేసినారే కాని, కాంగ్రెసు కోరినదానిని ఈయలేదు. బొంబాయి ప్రశ్నకాంగ్రెసు మాంటేగుకు సంపూర్ణవిజయనూచకము. అది మాంటుఫర్డ్ ప్రణాళిక మొత్తముమీద “అసంతృప్తికరము”, “ఆకాభంగకరము” అని తీర్మానించియుండవచ్చును; క్రిందటి రెండుకాంగ్రెసుల తీర్మానములను తిరిగి అది బలపరచియుండవచ్చును; వాక్స్వాతంత్ర్య, పత్రికాస్వాతంత్ర్య, సంఘస్వాతంత్ర్యములవంటి ప్రజల ప్రధానహక్కులు సంరక్షింపబడవలె నని అది నిర్ణయించియుండవచ్చును; ఇన్ని పనులు చేసినప్పటికిని ఆకాంగ్రెస్ మాంటేగుకు విజయనూచక మయినదనే విషయ మంగీకరించక తప్పదు. ఎందువల్లననగా ౧౯౧౮ లో మాలవ్యాపండితుని అధ్యక్షతక్రింద జరిగిన ఢిల్లీకాంగ్రెస్ రాష్ట్రములలో సంపూర్ణ స్వపరిపాలనము కోరినది కాని ద్వంద్వపరిపాలనము కాదు. ఢిల్లీలో విదేశేత్యవహారములు, వైద్యము, నాకాదళములును ప్రభుత్వవిషయములుగా నంగీకరింపబడుటచే, కేంద్రప్రభుత్వములోమాత్రము ద్వంద్వపరిపాలనమునకు కాంగ్రెస్ సామ్యకొనక తప్పినదికాదు. ఇక ప్లేటుకొన్నింటి సభ్యుల మొత్తములో సగముమంది ఎన్నికసభ్యులుండవలయు నని బొంబాయిప్రశ్నకాంగ్రెస్ చేసినతీర్మానమును తిరిగి ఢిల్లీకాంగ్రెస్ సంగీకరించినది. ౧౧-౧౧ ౧౯౧౮ తేదీని శాంతిప్రకటనమువలన యుద్ధము ముగిసినది. ప్రెసిడెంటు విల్సన్, లాయడుబార్జి మొదలగు బ్రిటిష్ రాజకీయధురంధరులు చేసిన ప్రకటనలనుబట్టి స్వయంనిర్ణయనూత్రము భారతదేశమునకు వర్తించేయబడవలెననీ, నిర్బంధకాసనములు రద్దుచేయబడవలెననీ కాంగ్రెస్ కోర ప్రారంభించినది. కాని కాంగ్రెసుకు కష్టమైనవి ప్రారంభమైనవి. తరువాతి కాంగ్రెస్ అమృతసరములో సమావేశమయ్యేలోపల చాలా చట్టము, సత్యాగ్రహోద్యమము, వీరంగమ్, ఢిల్లీకాల్పులు, జలియ్ వాలాబాగ్ దుఃఖము, పంజాబుపైనికప్రభుత్వము, ఇండియాగవర్నమెంటుమండి సర్ కంకరనాయర్ రాజీనామా, హంటరుకమిటీ నియామకము, దాని అపజయము మొదలగు ఈచరిత్రాంశములు కాంగ్రెస్ దృష్టి నాకర్షించి, భారతీయుల హృదయములను వికలపరచినవి.

3. ప్రభుత్వోద్యోగములు

సర్వీస్ పరీక్ష లిండియాలోను, ఇంగ్లాండులోనుమాడ యేకకాలమున జరుపబడవలెను తీర్మానము ౧౮౮౫ లో మొదటి కాంగ్రెసులోనే చేయబడినది. కాని ఈ అభిప్రాయము మాత్ర మంతకుపూర్వము పనునెనిమిదేండ్లనుండి భారతనాయకులలో వ్యాపించియున్నది. ఇండియాదేశమునకు వ్యాయము కలుగచేయవలెనన్నచో, పార్లమెంటువారిండియాదేశమునకు చేసిన వాగ్దానములు చెల్లించుకొనవలెనన్నచో సర్వీస్ పరీక్ష లిండియాలోను, ఇంగ్లాండులోను ఏకకాలమున జరుపబడవలెనని ఇండియా కాన్సిలు ఉపసంఘమువారు ౧౮౬౧ లోనే సిఫారసు చేసియుండిరి. వారేసందర్భములో నీసిఫారసునుచేసి రెనేషయము మన కిక్కడ అవసరములేదు. ౧౮౯౩ జూన్ నెలలో ఆపగీక్ష లేకకాలమున జరుపబడవలెనని కామన్సుసభవారు చేసినతీర్మానమునకు హిందూదేశము పొంగి బోల్లపడ్డది. మరుసంవత్సరము ప్రభుత్వమువారి తీర్మానము నాచరణలో పెట్టరావని చేసిన నిర్ణయమున కిండియా క్రుంగిపోయినది. ఇండియాలోని పబ్లిక్ సర్వీస్ (ప్రభుత్వోద్యోగముల) నుగూర్చి విచారించుట కేర్పాటుచేయబడిన రాయల్ కమిషన్ వారియెదుట భారతీయులు చెప్పిన సాక్ష్యములనుబట్టి ఏకకాలపుపరీక్షలపద్ధతి అంగీకరింపబడనియెడల ఇండియా కన్యాము జరుగు నశేవిషయము స్పష్టముగా ఋజువైనది. ఆ రాయల్ కమిషన్ వారి సిద్ధాంతము నంగీకరింపకపోవుటచేతనే వారి అధికసంఖ్యాకుల నివేదికను భారతీయులు నిరాకరించిరి.

ఈ విషయమునుగూర్చి ఇంకను వివరముగా తెలుసుకొన ప్రయత్నింతుముగాక. రెండవకాంగ్రెసులో దీని విచారణకొర కొకయుపసంఘ మేర్పాటుచేయబడెను. ఆ యుపసంఘమువారు, ఇండియాలో పరీక్ష లేర్పాటు చేయబడవలెననీ, సివిల్ సర్వీసుపరీక్షలలో నుత్తీర్ణులు కాని మొట్టమొదటి యుద్యోగస్థులు సమర్థులని పేరుబడితేనేతప్ప సివిల్ సర్వీసులో నుండరాదనీ సిఫారసుచేసిరి. ఆకాలములో కొందరు యువకులు సరాసరి డిప్లొమాకే లెవ్వరులుగా తీసికొనబడి ఆచార ముండెను. ఆకాలపు రాజకీయవేత్తలెప్పటి నాకర్షించగలిగినవి శాసనసభల తరువాత ప్రభుత్వోద్యోగములే. కాబట్టి కాంగ్రెసు పుట్టినప్పటినుండి ఈవిషయము చర్చింపబడుతూనే యున్నది. నాలుగవ కాంగ్రెసునాటి కిది కొంత ఫలప్రదమైనది. పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషనువారు చూపిన కొన్ని సౌకర్యములకు నాలుగవ కాంగ్రెసు సంతోషించినది. కాని ఇంకను చాలవని తీర్మానించినది. కాంగ్రెసువారు కోరినట్లు వి. సి. యస్. విద్యార్థుల వయోపరిమితి ౧౯ నుండి ౨౩ కు పెచ్చింపబడినది. “కాని, ఇదివరకు

పరీక్షలలో ను తీర్థులుకాక కేవలము చట్టమునుబట్టి సివిల్ సర్వీసులో నున్న యుద్ధాగ్రాహకములందులో నుండవలెను. ఇంకవలెను; లేదా రాష్ట్రీయోద్ధాగములకైనను పావలెను. ” అని ప్రభుత్వమువారు చేసిన ఉత్తరువులు కాంగ్రెసువాదుల కెక్కువ అసంతృప్తిని గలిగించినవి. రాష్ట్రీయోద్ధాగములలో నున్నవారందు ఉన్నల కాన్య నిర్వహణాధికారములనుండి నిషేధింపబడుటయే ఈ అసంతృప్తికి కారణము. ౧౯౦౩ కాంగ్రెసులో ఈ ప్రభుత్వమువారి యుత్తరువులు ౧౩33 శాసనమునకును, ౧౯౦౪ లోని రాణిగారి ప్రకటనమునకును విరుద్ధములుగా నున్నవని గోళ్ల తీవ్రముగా విమర్శించెను. అప్పటికి ప్రభుత్వోద్ధాగములు మాడుతరగతులుగా నున్నవి. అఖిల భారతోద్ధాగములు మొదటితరగతికి చెందినవి. ఇందుకు పోటీపరీక్ష లేర్పాటు చేయబడినవి. అందులో ను తీర్థులైనవారే ఆ యుద్ధాగముల కర్హులు. రెండవ తరగతి ౧౯౦౬ లో చేయబడిన చట్టము ప్రకారము లభించేయుద్ధాగములు. ఈ యుద్ధాగములలో ౬ వ వంతు భారతీయులకు లభించితీరవలె నని ఒపంబడిక. మాడుతరగతి కిట్టి ఒపంబడిక యేమీలేదు. కాని అవి అన్నీ భారతీయులనే. కాని ఒక అన్యాయము జరిగినది. రెండవతరగతియుద్ధాగముల మొత్తము ౯౮౦ లోను భారతీయులకు న్యాయముగా ఆరవవంతు ౧౫౦ రావలసియుండగా మాడుతరగతికి చెందిన ఉద్ధాగములు ౧౦౫ మాత్రమే వారి కీయబడినవి. ఈ మాడుతరగతికి చెందిన యుద్ధాగములకే తరువాత రాష్ట్రీయోద్ధాగము లని పేరుపెట్టబడినది. కమిషనరులు ౧౦౦ ఉద్ధాగములు భారతీయుల కిచ్చితీరవలెనని వ్రాయగా భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శి ఈయవచ్చు నని వ్రాసినాడు. ౧౯౦౭ లో ఈమార్పులు చట్టబద్ధము చేయబడినవి. భారతీయులకు న్యాయముగా రావలసిన ౧౫౦ యుద్ధాగముల బదులు ౧౦౦ ఉద్ధాగములుమాత్రమే ప్రభుత్వమువారియ నశ్చయించుకొనిరి. కాని ౧౯౦౭ లో ౯3 ఉద్ధాగములుమాత్రమే నిజముగా భారతీయుల కీయబడినవి.

తరువాత వ్యవహారములు మరి చిక్కులలో పడినవి. ౧౯౦౮ సంవత్సరములో రెండవ తరగతికి చెందిన ఒపంబడిక యుద్ధాగములందు ఒక కనీస సంఖ్యగల యూరోపియను లుండితీరవలె నని ఇండియా గవర్నమెంటువారు తీర్మానించిరి. భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శి దాని సంగీకరించెను. అంతేకాక కామన్వెస్థనారు ౨-౬-౧౯౦3 తేదీని సర్వీసుపరీక్ష లేకకాలమున ఇండియాలో జరిపే యేర్పాటు త్వరగా చేయబడవలె నని అంగీకరించిన తీర్మానమును భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శి త్రోసిపుచ్చెను. ఒకప్రక్క భారతీయులు సివిల్, మెడికల్, పోలీసు, ఇంజనీరింగ్, టెలిగ్రాఫ్, ఫారెస్టు, అక్సాంట్యు ఉద్ధాగములకు సంబంధించిన పరీక్ష లేక కాలమున ఇండియాలో జరుపబడవలె నని అందోళన చేయుచుండగా, రెండవప్రక్క

౧౮౯౫ సంవత్సరములో, విద్యాశాఖయందు వారికి యూరపియనులతో సమాన ప్రతి పత్తిలో సమానశీతములు పుచ్చుకొనే అంతకుపూర్వమున్న అధికారము తీసివేయ బడినది. ప్రభుత్వమువారు “ ఇకముందు విద్యాశాఖలో ప్రవేశించే భారతీయు లిండి యాలో రాష్ట్రీయోద్యోగములందే నియమింపబడెదరు” అని యొక తీర్మానమును ప్రకటించిరి. ఇందువలన విద్యాశాఖలోగూడ భారతీయుల కొకక్రొత్త అన్యాయము జరిగినది. విద్యాశాఖాపునర్నిర్మాణప్రణాళిక అనేపేరుతో ప్రభుత్వమువారు భారతీయులను ఉన్నతోద్యోగములనుండి తొలగించిరి. ఆ ప్రణాళిక ప్రకారము విద్యాశాఖలో రెండుతరగతుల యుద్యోగములు కలవు. ఉన్నతతరగతియుద్యోగములు ఐ. ఇ. యస్. యుద్యోగములు. తక్కువ తరగతి యుద్యోగములు పి. ఇ. యస్. యుద్యోగములు. ఐ. ఇ. యస్. యుద్యోగుల నియామక మింగ్లండులో జరుగును. పి. ఇ. యస్. యుద్యోగుల నియామక మిండియాలోనే జరుగును. ౧౮౮౦ కి ముందున్న ఉన్నతోద్యోగులు యూరపియనులు కానీ, భారతీయులుకానీ సమానశీతములనే పుచ్చుకొనిరి. యూరపియనులును, భారతీయులునునూడ రు. ౫౦౦ ల శీతముతో ప్రారంభించిరి. ౧౮౮౦ లో భారతీయులశీతము రు. 333 లకును, ౧౮౮౯ లో రు. ౨౫౦ లకును తగ్గించబడినది. ఇంగ్లీషు విశ్వవిద్యాలయములలో పట్టభద్రులైన భారతీయులవిషయములోనూడ ఇంతే జరిగినది భారతీయు డెంతకాల ముద్యోగముచేసినప్పటికీ ఆయన ౧౮౯౬ లో పుచ్చుకోగలిగిన అత్యధికశీతము రు. 2౦౦ మాత్రమే. ఆంగ్లేయుడో ౧౦ సంవత్సరములలో రు. ౧౦౦౦ లు పుచ్చుకొనగలడు. ఈ క్రొత్తప్రణాళిక ప్రకారము ఇంగ్లీషువారికోసము ప్రత్యేకింపబడిన కొన్నికళాశాలల ప్రధానాచార్యపదవులకు భారతీయులు నిషేధింపబడిరి. ఈమార్పు లన్నీ కేవలము రాణీగారి వప్టి పూర్త్యుత్సవసందర్భముననే (౧౮౯2) ఆచరణలోకి రావడము మరీ విచారకరమైన విషయ మని అనందమోహనబో సాకప్పడు తన అభిప్రాయమును వెల్లడించెను. ఈవిధముగా కాంగ్రెస్ ఉద్యమము బలమైనకొలది ప్రభుత్వనిరంకుశత్వము వెల్లడియైనది.

౧౮౯౬, ౧౮౯8 సంవత్సరములలో బొంబాయి, మద్రాసు రాష్ట్రప్రభుత్వముల కార్యనిర్వాహకవర్గములలో భారతీయులు నియమింపబడలేనని కాంగ్రెస్ కోరినది. ఈ కాంగ్రెసులలోను, తరువాతి కాంగ్రెసులలోనునూడ సివిల్ మెడికల్ సర్వీసులను గూర్చి కొంతచర్చ జరిగినది. ౧౯౦౦ లో పి. డబ్లియు. డి., రైల్వే, నల్లమందు కస్తము, టెలిగ్రాఫ్ శాఖలలోని ఉన్నతోద్యోగములు భారతీయుల కీయకపోవుటను గూర్చి కాంగ్రెస్ విచారమును వెల్లడించినది. తరువాత ఇండియన్ సివిల్ మెడికల్

ఉద్యోగములు మిలిటరీ మెడికలు ఉద్యోగములకుండి వివిధీయబడుటనుగూర్చి కొంత అందోళనయు చేసినది. తరువాతి కాంగ్రెసులలో ఈపాలవిషయములను గూర్చియే పదేపదే తీర్మానములు చేయబడినవి.

౪. పై న్యము

౧౮౮౫ నుండి ౧౯౧౪ వరకును, కడచిన 3౦ సంవత్సరములలో కాంగ్రెస్ బాబాపు రెండువందల విషయములనుగూర్చి చర్చించినది. ఈ విషయము లన్నిటిలోకీ కాంగ్రెసువాదుల కక్కున అభిరుచిగల సైనికవిషయ మనేకసార్లు కాంగ్రెసులో చర్చింపబడినది. కాంగ్రెసు ప్రతిఘటనములవలనకాని, ప్రార్థనములవలనకాని యింత వరకును భారతీయులకు సైనికవిషయమునకల అసంతృప్తి తొలగింపబడలేదు. మొట్ట మొదటి కాంగ్రెసే సైనికవ్యయ పెక్కువ చేయబడవలెననే సూచనను ప్రతిఘటించి నది. ఒకవేళ నది ఎక్కువచేయబడుటయే తప్పనిసరి యైనయెడల, ఇతరఖర్చులను తగ్గించి, దిగుమతిపన్నులను తిరిగీ విధించి, ఇదివరకు కృత్రిమమునండి మినహాయింప బడిన ఉద్యోగులకును, అనుద్యోగులకును వృత్తిపన్నును విధించి, ఆ అధికవ్యయమును పూరించవలసిన దనిమాడా ఆ మొదటి కాంగ్రెసే సూచించినది. హిందూదేశీయుణులు నకు సామ్రాజ్యముపక్షమున క్రేట్ బ్రీటన్ బాధ్యత వహించవలె నని సంపర్భామసార ముగా కాంగ్రెస్ కోరినది. మరుసంవత్సరము కాంగ్రెసులో యూరపుఖండపరిస్థితుల ననుసరించి భారతీయులను స్వచ్ఛందసైనికదళములో చేర్చుకొనుట ప్రభుత్వమునకు క్రేయస్కర మని వాదించబడినది. మూడవసంవత్సరము కాంగ్రెస్లో భారతీయుల రాజభక్తిపరాయణత్వమును గుర్తించి, రాణీగారి వాగ్దానములను మన్నించి వారిని సైని కోన్నతోద్యోగములలో చేర్చుకోవలసినదని కోరబడినది. ఇందుకోస మిదేశములో సైనికకళాశాలలను సంస్థాపించవలసిన దని కాంగ్రెస్ ప్రార్థించినది. నాలుగు, అయిదు కాంగ్రెస్లు సెనుక చేయబడిన తీర్మానములను పునరుద్ధోషించినవి. ఆరవకాంగ్రె సీమాట తలపెట్టినలేదు. ఏడవ కాంగ్రెస్ తిరిగి ఈవిషయకమైన చర్చను లేవదీసి భారతీయుల అభిప్రాయములను ప్రభుత్వమువారు మన్నించి, వారిగృహములను, వారి ప్రభుత్వమును సంరక్షించుకోవడమునకు తగిన సమర్థులనుగా వారిని చేయవలసిన దని కోరెను; సామ్రాజ్యములోనున్న వీరజాతుల సందర్భములో ఆయుధకాసన నిబంధన యొక్కయు, సంఘనిర్మాణనిబంధనల యొక్కయు కఠినతయు తగ్గింపబడవలె నని ప్రార్థించెను. ఇవిగాక మిలిటరీకళాశాలలు, స్వచ్ఛందసైనికదళములను గూర్చిన తీర్మానములుమాడ చేయబడెను. ఇన్ని ప్రతిఘటనలు, ఇన్నిప్రార్థనలు జరిగినప్పటికిని, అతనికిముగా పెరిగిపోయిన సైనికవ్యయమును చూచి, ఎనిమిదవకాంగ్రెస్ సైనిక

వ్యయముగా కొంతభాగమును ఇంగ్లాండుకూడా భరించవలె నని తీర్మానించినది. ౯ వ కాంగ్రెస్ సైనికుల వ్యభిచారపద్ధతులనుగూర్చి, ఇండియా కంట్రీ మెంటు లలో వ్యాపించిన సుఖవ్యాధులనుగూర్చి చర్చించి, అవి నిర్మూలంపబడవలె నని తీర్మానించినది. ౧౦ వ కాంగ్రెస్ ఈ తీర్మానములను బలపరచినది. ౧౮౯౪ లో ఇండియా, ఇంగ్లాండుదేశములమధ్య పంచవలసిన సైనికవ్యయమునుగూర్చి విచారించ డమునకు వెల్బీకమిషన్ నియమింపబడినది. ౧౧, ౧౨ కాంగ్రెసు లీవిషయమునుగూర్చి చర్చించలేదు. ప్రభుత్వమునాకు సరిహద్దురాష్ట్రముల సందర్భమున చేసే వ్యయమును ఇంగ్లాండుకూడా భరించవలెనని ౧౩ వ కాంగ్రెస్ లో తీర్మానింపబడినది. ౧౪ వ కాంగ్రెస్ సాతీర్మానమును బలపరచినది. ౧౫ వ కాంగ్రెస్ సొక కొత్తపంథా తొక్కి నది. ఇండియాకుగల యిటునే ఎక్కువ సైన్యము నిలువచేయబడుట ప్రమాదములేని మంచి పద్ధతిగా భావింపబడతూన్నది కాబట్టి, ౨౦,౦౦౦ బ్రిటిష్ సైనికుల వ్యయమును బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారే భరించవలె నని ఆ కాంగ్రెస్ తీర్మానించినది. సరిహద్దురాష్ట్ర ముల తొందర ఆగినతరువాత ౧౬ వ కాంగ్రెస్ లో తిరిగి సైనికకళాశాల విషయము ప్రస్తావింపబడినది. ఇప్పటితో ౧౯ వ శతాబ్దము ముగిసినది. ౧౯౦౧ లో విక్టోరియా రాణి స్వర్ణగుర్రా లయినది. కొత్తచక్రవర్తి ఎడ్వర్డుప్రభువు సింహాసన ముగిసిం చెను. కాని భారతదేశపు సైనికవ్యవహారములలోమాత్రము మార్పు కలుగలేదు. ౧౯౦౨ లో జరిగిన ౧౭ వ కాంగ్రెస్ లో, ౧౫ వ జాతీయముహూసభలో నూచించబడిన కారణముల ననుసరించియే సైనికవ్యయ మింగ్లాండుఇండియా దేశములమధ్య విభజింపబడవలె నని తీర్మానింపబడినది. తరువాత వ్యవహారము లంతకంతకు ముదిరినవి. ౧౮౯౪ లో నియమింపబడిన వెల్బీకమిషనునివేదిక బయటపడ్డది. ఇండియాకు కొద్దిసొకర్యము చేయబడినట్లు చూపించబడినది. కాని బ్రిటిష్ సైనికులశీతములు హెచ్చించబడుటచే కొత్తగా సంచత్సరమునకు సా. ౭౮౬,౦౦౦ ల వంతున ఇండియా ఇంగ్లాండుకు పంప వలసివచ్చినది కాబట్టి ఇండియాకు లాభించినదానికంటె నష్ట మెక్కువైనది. ౧౮-వ కాంగ్రెస్ లో ఈవిషయము ప్రతిఘటించబడినది.

ఇది చాలక ఆగోలలో ఇంకను ఎక్కువమంది బ్రిటిష్ సైనికుల నింశియా నెత్తి నెక్కించేటట్లు కనిపించినది. బోయరు యుద్ధములోను, చైనాసందర్భములోను ఇండియానుండి చాలా సైన్యములు తీసికొని పోవటముబట్టి బ్రిటిష్ ఇండియా సరి హద్దుల వెలుపల సైన్యము లుంచబడుట ప్రమాదములేనిపనీ, వివేకమైనపనీ అని ఋజు వైనది. ౧౯ వ కాంగ్రెసు ఈపరిస్థితిని లన్నిటిని సముగ్రముగా చర్చించినది. ౧౮౫౯ లో జరిగిన సైనిక సమ్మేళనపద్ధతివలన ఇండియాకు కలిగిన కష్టములను వివరించి ఇండి యాలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునా రవలంబించే సైనికపద్ధతి నామ్రాజ్యతత్వమునకు సంబంధించినదనీ, మొత్తము బ్రిటిష్ సైన్యముగా మూడవభాగము బ్రిటిష్ సైనికులు ఇండి

యాలో నిఘనచేయుటకుయే ఇందుకు తార్కికమనీ, ఇంగ్లండుదేశ మీపైనికవ్యయములో కొంతభాగము భరించితీరవలెననీ ఆ కాంగ్రెసు నిర్ణయించినది. కర్ణసుప్రభు వీరోజులలోనే టిబెట్ దేశపు ఆక్రమణమునకు ప్రయత్నములు చేయ ప్రారంభించెను. ఇది రాజకీయోద్దేశములతో ప్రారంభింపబడినది చెప్పి ఈవ్యయమునంతలను ఇండియా ధనమునుండి వెచ్చించెను. ౧౮౫౮ వ సంవత్సరపు శాసనముప్రకారము ఇండియాకు వెలుపల కేవలము విదేశీయులదాడిని నిగోధించే సంపర్కములలో తప్ప తదితరసంపర్కములలో పాల్గొమెంటు అంగీకారములేనిదే యేవిధమైన పైనికవ్యయమును చేయబడరాదు. కాని కర్ణసుప్రభు వీచట్టమును తృణీకరించెను. ౧౮౬౫ లోని నేటి భారత సంస్కరణచట్టము ౧౮౫౮ చట్టములో, పైనిబంధనను రద్దుచేసినసంగతి పాఠకులు గమనింతురుగాక. ఇక ౨౦ వ కాంగ్రెస్ కర్ణసుప్రభువు చేసినపనిని నిరసించినది. కిచెనరుప్రభు వవలంబించిన పైనిక వుసర్మిర్మాణపద్ధతివలన పైనికవ్యయ మింకను పా. ౧౦,౦౦౦౦౦౦ లకు పెరిగినదనీ, ఇండియా ఈమహాభారమును భరించజాలదనీ ఆ కాంగ్రెస్ తీర్మానించినది. ౧౮౭౫ లో లార్డు కర్ణసుకు, లార్డు కిచెనరుకు పైన్యముపైన సివిల్ అధికారము లండుబనుగూర్చి భేదాభిప్రాయములు కలిగినవి. కర్ణసు ప్రభువు సివిల్ అధికార ముండువలెననీ, కిచెనరు ప్రభువు వుండుకూడవనీ తగాదాపడిరి. ౧౮౭౬ లో జరిగిన కలకత్తా కాంగ్రెస్ లో, ఇండియాలో ఆయ్యే పైనికవ్యయము ౯౦ కోట్లలోను ౭౦ కోట్లు ఇండియాకు వెలుపలి వ్యవహారములకే వెచ్చింపబడు తూన్నవని జి. యస్. నలేజీన్ వివరించియుండెను. (ఇండియా వెలుపల జరిగే పైనిక వ్యవహారముల వివరములకు, ౧౮౮౭ కలకత్తా కాంగ్రెస్ లో టెనెంట్ ఉపన్యాసము చూడవగును.)

౧౮౭౫ లో కాశీలో జరిగిన ౨౦ వ కాంగ్రెసులో, పైనికదళముపైన ఇదివరకు నుండి యున్న సివిల్ అధికారము పోకూడదనీ, ఆ సివిల్ అధికారముచూడ పన్నులు చెల్లించే ప్రజల ప్రతినిధులకే యుండువలెననీ నిర్ణయించబడినది. ఇండియాలోని పైనిక వ్యవహారములు ప్రాచ్యదేశములలో బ్రిటిష్ వారవలంబించువోయే రాజకీయతంత్రమును బట్టి నడిపింపబనుతూండడము న్యాయ్యముకాదనీకూడా ఆ కాంగ్రెస్ ప్రతిఘటించినది. ౧౮౭౬ లో నూతనజాతీయాయోజనము తలయెత్తుటచేత ౨౨ వ కాంగ్రెసును, దీనిప్రసక్తియే లేకపోయినది. ౧౮౭౭ లో సురతుతగాదా అడ్డమువచ్చినది. ౧౮౮౦ లో కాంగ్రెసు సంస్కరణకార్యక్రమము నవలంబించి ఈపైనికసమస్యను విడిచిపెట్టినది. తరువాత ౧౮౮౨, ౧౮౮౩ సంవత్సరములలోని ౨౭, ౨౮ కాంగ్రెసులలో పైన్యములోని ఉన్నతోద్యోగములనుండి భారతీయులను మినహాయించడ మన్యాయముని నెమ్మదిగా నూదించబడినది. ౧౮౮౪ కాంగ్రెసులో, పైన్యములోని ఉన్నత

తరగతులలో ప్రవేశించడమునకు భారతీయులకుగూడ హక్కుండవలెననీ, సైనిక కళాశాలలు, పాఠశాలలు స్థాపించబడవలెననీ, భారతీయులు స్వచ్ఛంద సైనికులు (వలంటీర్లు) గా అంగీకరింపబడవలెననీ తీర్మానములు చేయబడ్డవి. మొదటి రెండువిషయములును కానాటుప్రభు వంగీకరించెను. కిచ్చెర్ ప్రభువు “మేజరు” దర్జాలకును భారతీయులను చేర్చుకోవచ్చు నని చెప్పినట్లు తెలిసినది. రాజుగారి విషయములో ప్రకటన చేయగలరని ప్రజల శాసనది. పూర్వపుగోలలో భారతీయులు స్వచ్ఛంద సైనికులుగా నుండకూడదని నిషేధము లేదు. కాంగ్రెసు మొదటి సంవత్సరములలో ఈసమస్య చర్చకు వచ్చినప్పుడు యస్. బి. శంకరరావు తాను స్వచ్ఛంద సైనికుడననీ నని ప్రకటించుకొనెను. ౧౯౨౦ లో ప్రైవేటు కార్యనిర్వాహక సంఘములో సభ్యుడైన బి. యస్. శర్మగూడా ఒకప్పుడు స్వచ్ఛంద సైనికుడే నని తెలుసుకొందురుగాక. కాని ౧౯౨౨ లో భారతీయ స్వచ్ఛంద సైనికులపేర్లు తొలగింపబడినవి. ౧౯౧౪ లో భారతీయ ప్రైవేటులను ప్రైవేటులగా నంగీకరింపబడిరి. భారతీయులు సైన్యములోని పెద్దదర్జాలలోనికి (Commissioned ranks) పోవుట కభ్యంతరమును ౧౯౧౭ లో తొలగించి సైనికరంగములో భారతీయప్రతిష్ఠకు చేయబడిన అపరాధమునకు ప్రభుత్వమువారు కొంతవరకు పరిహారము కావించిరి. తొమ్మిదిమంది భారతీయులున్నతదర్జాలలో నియమింపబడిరి. ౧౯౧౭ లో జరిగిన కలకత్తాకాంగ్రెసు ఇంగ్లకు సంకల్పపైని వెలిబుద్దినది.

౫. న్యాయశాఖ - న్యాయస్థాన సమస్యలు

కాంగ్రెస్ ప్రారంభదశనుండి దేశములో పేరుప్రతిష్ఠలు గలిగిన గొప్ప న్యాయవాదులచే ఆ కమింపబడియుండడముచేత ప్రజల న్యాయాధికారములను సంరక్షించేనిమిత్త మది కంకణము కట్టుకొని యున్నదన్నచో అతిశయోక్తి లేదు. అప్పటి కింకను ప్రజల అనుభవముగాని, ప్రభుత్వమువారి నిర్బంధవిధానముగాని, న్యాయశాస్త్రపద్ధతులు కేవలము ప్రశాంతదినములలో, వినయవిధేయులై ప్రవర్తించే పౌరులనిమిత్తమే నని తెలిసేటంతగా అభివృద్ధి పొందియుండలేదు. ప్రజలలో జాతీయ చైతన్యము గలిగి, న్యాయశాస్త్రపద్ధతులప్రకారము వారికి లభించిన హక్కులను గూర్చి వారు తెలుసుకొనగలిగిన వెంటనే ఆ పద్ధతులలోని శూన్యత్వము వారికి విశదము కాగలదు. ప్రభుత్వమువారు జారీచేసినపద్ధతిని మొట్టమొదట పూర్తిగా ప్రవేశపెట్టి, ౧౮౭౨ లో జారీలు నిందాగోపితులను విడుదలచేసినసందర్భములో, వారి తీర్పును సెషన్సుజడ్జీలును, మైకోర్టుజడ్జీలును త్రోసివేయవచ్చునని చేసినమార్పు ఈపై విషయమును ప్రజలకు చక్కగా బోధపరచినది. కలకత్తాలో ౧౮౮౬ లో జరిగిన

రెండవ కాంగ్రెస్ జూరీ అధికారములలో చేయబడిన ఈమార్పు హానికరమనీ, తక్షణము రద్దుచేయబడవలెననీ తీర్మానించినది. తరువాతి కాంగ్రెసులు జూరీ విచారణపద్ధతిలో నూచింపబడిన మరికొన్ని చెడ్డమార్పులను గూర్చి ప్రతిఘటించినవి. పిమ్మట జరిగిన కాంగ్రెసులు కేవలము క్రిందిటి తీర్మానములనే బలపరచినవి. కాని ఇంత వరకును ఏమీ ప్రయోజనము కలుగలేదు.

జూరీల అధికారములను తగ్గించుటకంటెను మాడ న్యాయాధికారములను కాంగ్రెసు నిర్వహణాధికారములతో జోడించుట యెక్కువ భయంకరమైన విషయము. ఇందువలన ఫిర్యాది, సాక్షి, జడ్జి, జూరీ- వీ రందరును ఒక్క అధికారిగోనే ఇమిడియుందురు.

ఇంటిగూలోని ఈ సంస్కరణోద్యమము ౧౦ సంవత్సరములనా డింగ్లండులో స్వర్ణస్థుడయిన రాజా రామమోహనరాయల జీవితకాలమునుండి ప్రారంభమయినది. ఆయన తన మరణమునకు ముందు పార్లమెంటుకు రి కీవిషయమును గూర్చియు, మరి కొన్ని యితరవిషయములను గూర్చియు ఒక విజ్ఞాపనపత్రమును సమర్పించుకొనెను. పార్లమెంటరీ సంఘమునెదుట ఆయన ఈ విషయమునుగూర్చి సాక్ష్య మిచ్చెను. న్యాయ-కార్యనిర్వహణాధికారులు రెండును ప్రత్యేకముగా నుండువలయునని ఆయన వాదించెను. ఇందుకోసమే కాంగ్రెస్, అఖిలభారత మస్లిమ్ లీగులు చాలకాలమునుండి ప్రభుత్వమువారితో నిరర్థకముగా పోరాడతూన్నవి. ఈ అత్యవసరసంస్కరణము ప్రవేశపెట్టబడుటకుకూడ నేటిపరిస్థితు లెంత ప్రతిఘటముగా నున్నవో ఈ చరిత్రను బట్టి పాఠకులు తెలుసుకొందురుగాక! డఫ్రిన్ ప్రభువు గవర్నరు జనరలుగా నున్నప్పుడును, నై కాంటుక్రాస్, కింబర్లీలు భౌతరాజ్యాంగకార్యదర్శులుగా నున్నప్పుడును, సర్ హార్వేయాడమ్ సన్ ఇండియా ప్రభుత్వములో హోమ్ మెంబరుగా నున్నప్పుడును అనేకపర్యాయములు కాంగ్రెస్ వారు నూచించే ఈ సంస్కరణము మంచిదేనని వారందరును అంగీకరించిరి. సర్ హార్వేయాడమ్ సన్ దీనిని ప్రవేశపెట్టి, ఒకసారి ప్రయత్నించి చూచెను మని ౧౯౦౮లో ఇండియా ప్రభుత్వమువారిపక్షమున వాగ్దానము చేసెను. కాని నేటికిని న్యాయ-కార్యనిర్వహణాధికారములు రెండును ఒక్క యుద్వ్యగస్థునిలోనే ఇమిడియున్నవి. రామమోహనరాయల తర్వాత దాదాభాయి నారోజీ నాయకత్వమున కొంతమంది ఈ ఆంక్షోనమును సాగించిరి. బొంబాయి, మద్రాసు, వంగరాష్ట్రములలో ఈ పనిని సాధించే నిమిత్తము సంఘములు నిర్మింపబడినవి. వీటిలో ముఖ్యముగా వంగరాష్ట్ర జాతీయసంఘమును మనము కేర్వొనవచ్చును. వారు చేసిన ప్రచారమువలననే ఈయద్యమమునకు బలము చేకూరినది. తరువాత ౧౮౮౫ నుండి జాతీయముహూసభ ఈ విషయమును గూర్చి పనిచేయ ప్రారంభించినది.

న్యాయ-కార్యనిర్వహణశాఖలు తక్షణము ప్రశ్నోంపబడవలెనని రెండవ కాంగ్రెసు తీర్మానించినది. కొంతవ్యయ మెక్కువయినప్పటికిని ఈరెండు అధికారములును ప్రశ్నోంపబడకతప్ప దని మూడవ కాంగ్రెసు తీర్మానించినది. మరుసంవత్సరపు కాంగ్రెసీవిషయమును, నరీవిషయమును కలిపి చర్చించినది. తరువాత ౧౮౯౩ వరకును జరిగిన ప్రతి కాంగ్రెసు ఈ విషయమును పునఃపునః చేస్తూవచ్చినది. ౧౮౯౩ లోని కాంగ్రెస్ “న్యాయకార్యనిర్వహణాధికారములు రెండును కలసియుండుట ఇండియాలోని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వముచే తీగనికళంకము. అది యావద్భారతదేశములోని ప్రజాసముదాయమునకు గణింపరాని నిర్బంధము.” అని ప్రకటించినది. “ఇందుకు వేరొక నివాసోపాయము కనిపించలేదు గనుక వెంటనే ప్రతిరాష్ట్రములోని దీనినిగూర్చి విచారించి తగిన ప్రణాళికలను తయారుచేసినిమిత్తము కమిటీలను నియమించవలసిన” దని హిందూదేశరాజ్యాంగకార్యదర్శిని ఆ కాంగ్రెస్ ప్రార్థించినది. సంవత్సరముల తరబడి కోరబడుతూన్న సంస్కరణమును ప్రవేశపెట్టుట కిష్టపడని ప్రభుత్వమునే, ఆ సంస్కరణముకోసము కావలసినవివరములను విచారించేనిమిత్తము కమిటీలను నియమించవలసిన దని కోరిన కాంగ్రెసుయొక్క అమాయకత్వమును, నిస్సహాయత్వమును ఏమనవలసియున్నదో తెలియవచ్చును. ఇది నాటి కాంగ్రెసువాదులలో ప్రారంభమైన శూన్యప్రతికీ నివర్తనము. మరుసంవత్సరము (౧౮౯౪)లో కొంతకాలము హిందూదేశ రాజ్యాంగకార్యదర్శిలుగా పనిచేసి విరమించిన కింబల్లీ, క్రాస్ ప్రభువుల అభిప్రాయములను కాంగ్రెస్ ఉదాహరించినది. కాని అధికారములో నున్నవారి అభిప్రాయములకు విరుద్ధమగు గాని అధికారమునుండి విరమించినవారి అభిప్రాయముల కేమివిలువ? అయినప్పటికీ ఈవిషయమునుగూర్చి ఆంశోశనముమాత్రము సాగుతూనేయున్నది. కీ. శే. మక్ మోహనఘోషున కిది అభిమానవిషయమైనది. ౧౮౯౬ లోని ౧౨ వ కాంగ్రెస్, ఆయన కృషివలన ఇంగ్లాండు, ఇండియా దేశములలోని ప్రజాభిప్రాయ మీ సంస్కరణమున కనుమలముగా నున్నదని సంతృప్తిని వెల్లడించి, ఆయనమరణమునకు చింతించినది. ౧౮౯౯ లో హాబ్ హౌస్ ప్రభువు, సర్ రిచార్డు గార్డు, సర్ రిచార్డు టాచ్, సర్ ఛార్లెస్ సార్జెంట్లు, సర్ డబ్ల్యు. మార్క్వెట్, సర్ జాన్ బక్లీ, సర్ జాన్ స్కాట్, సర్ రోలాండు కె. విల్సన్ మొదలగు ప్రఖ్యాతులయిన జడ్జిలును, హార్ బర్టు జె. రేబాల్లు, సర్ విలియం కెడ్డరక్ బరక్ గార్లు ఈ న్యాయ - కార్యనిర్వహణశాఖావిభజనమునుగూర్చి భారత రాజ్యాంగకార్యదర్శి మహాజరు ఆన్లీని పంపిరి. ౧౯౦౧ లో ఈవిషయ మిండియా ప్రభుత్వమువారి ఆలోచనలో నున్నదని కాంగ్రెసుకు తెలియవచ్చినది. కాని ౧౯౦౨ వ సంవత్సరమువరకును నిజమైన అభివృద్ధి కలుగలేదు. ౧౯౦౨ లో వంగరాష్ట్ర ప్రభుత్వ

మీసంస్కరణమును కొద్దిమార్పుతో అంగీకరించినదనీ, ఆమా ర్పగాష్ట్రములో ఆచరణలోకి రాగలదనీ కాంగ్రెస్ సంతృప్తిని వెల్లడించినది. కాని సంవత్సరము లోపలనే అది అబద్ధ మని యుజ్జయిచినది. తరువాతి రెండు కాంగ్రెసులలోను అంగు కాశాభంగము వెల్లడింపబడినది.

జూరీఅధికారములు తగ్గించబడినందుకు, న్యాయకార్యనిర్వహణాధికారము లొక్కమనిషిలోనే ఇమిడియున్నందుకు ఆంకోళనము జరుగుతూండగానే, ఫులిమీద బుట్రవలె, గూర్గా వ సంవత్సరపు వంగరాష్ట్రపు చూడవరెవ్వలేమక, గూర్గా వ సంవత్సరపు మద్రాస్ రాష్ట్రపు చింపవ రెవ్వలేమక, గూర్గా వ సంవత్సరపు బొంబాయిరాష్ట్రపు ఇరువయ్యైదవ రెవ్వలేమకలలోని అసాధారణాధికారము గూర్గా వ సంవత్సరములోని రాజకీయపరిస్థితులవలన బయటపడ్డది. ఈ దృష్ట్యుల ప్రకార మెవరైనప్పటికీ విచారణ లేకుండు ప్రవాసమునకు పంపబడవచ్చును. ఈ అధికారముక్రిందనే “సర్దారునతు” జైలుకు పంపబడెను. గూర్గా వ సంవత్సరపు కాంగ్రెస్ సమావేశ మగునప్పటి కాయన జైలుకుపంపబడి అయిదుమాసములపై చిలుకు గడచినది. ఈచట్టములక్రింద చేయబడవలసిన ప్రకటనమునూడ చేయకుండునే ప్రభుత్వమువా రాయనను జైలుకు పంపినందుకు కాంగ్రెస్ నిర్విణ్ణత్వమును వెల్లడించినది.

గూర్గా వ సంవత్సరములో అన్నీ ఆశుభసంఘటనములే జరిగినవి. తాను రచించనివిషయములను ప్రకటించినందుకు లోకమాన్యతలకు శిక్షింపబడెను. పూనాలో ఆదనపుపోలీ సుంచబడెను. రాజద్రోహము (౧౨౪౩), భయంకరమైన ప్రవాసములను న్యాయపర్యవేక్షణ (౧౦౫) నేరములకు సంబంధించిన నిబంధన లెక్కువ కఠినముగా చేయబడినవి. ప్రజలహక్కులకు భంగము కలిగించిన ఈ ప్రభుత్వచర్యలను కాంగ్రెస్ ఖండించినది. సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ ఆసందర్భముగా చేసిన మహాపన్యాసములో కొంతభాగమును ఆయనవాగ్దారణి కొకచిహ్నముగా నిట నుదాహరింతుము :

“పూనాలో ఆదనపుపోలీసును పెట్టు టొకప్రమాదముగా మనము భావించుము. తలకును, తదితరపూనాసంపాదకులను నిర్బంధించడ మంతకంటెను గొప్పప్రమాదముగా తలంకుము. తిలకుకోసము నాహృదయము పగిలేపిన్నున్నది. నాభావము లాయనజైల్ ఖానాకు పరుగెత్తుతూన్నది. భారతజాతి రుఖినియిగుచ్చైవనది. ఇంగ్లీషువా రాత్మస్వాతంత్ర్య, వాక్యాస్వతంత్ర్య, సత్తికాస్వాతంత్ర్య, సమావేశ స్వాతంత్ర్యములను కలిగియున్నారు. వారి రాజ్యాంగప్రణాళిక ఈసిద్ధాంతముల కనుగుణముగా నున్నది. మనము బ్రిటిష్ పౌరులముగా జన్మించినచేతువున బ్రిటిష్ రాజ్యాంగములో నున్న అన్నిహక్కులును మనకును జన్మతోనే స్వతస్సిద్ధముగా సంక్రమించినవి.

ఈహక్కులను మనదగ్గరనుండి యెవరు తీసివేయగలరు? మన మందరమును ఐక్యభావముతో నుండ నిర్ణయించుకొంటిమి. ఈకాంగ్రెస్యెందుట మన నాప్రకారము ప్రమాణము చేయగలము. మన మందరమును ఈకాంగ్రెస్ వెలుపలకు పోయి, ప్రజాహృదయముల నుత్సాహపూరితములుగా చేయుముగాక. బ్రిటిష్ పౌరులనుగా మనకుగల అన్నిహక్కులను, ముఖ్యముగా ఆత్మస్వాతంత్ర్యమునే మహత్తరమైనహక్కును న్యాయపద్ధతితో ప్రతిష్ఠించుకొనుటకు మనము బద్ధకంకణుల నుయితిమి.”

౬. పర్యనెంటు సెటిల్ మెంటు - నీటితీరువ -

దారిద్ర్యము - కరవులు

భారతదేశము ముఖ్యముగా వ్యవసాయకదేశము కాబట్టి, రీ సెటిల్ మెంటుల వలన రైతులకు కలుగుతూన్న పన్నులబాధనుగూర్చి కాంగ్రెస్ మొదటిసంఘటి పనిచేసి యుండవలసిన దని చాలామంది తలచెదరు. అందు కనుగుణముగా అలహాబాదులో జరిగిన నాల్గవకాంగ్రెస్ లోనే (౧౮౮౮లో) ఈ విషయమును స్థాయిసంఘమువారు విచారించి గౌరవ కాంగ్రెసుకు నివేదించవలసినదిగా యేర్పాటు చేయబడినది. గౌడం లో వచ్చిన కరవువిచారణసంఘమువారి సిఫారసుమీద పర్యనెంటు సెటిల్ మెంటు భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శిచే ౧౮౯౨ లో సంగీకరించబడిన దని గౌరవ కాంగ్రెస్ లో వైకుంఠవాధనేజీ వివరించినాడు. కొన్ని సంవత్సరములలో నీపన్నుల పెంపుదల గ్రామములోని కొత్తపంటల మొత్తమును మించియున్నదని సర్ ఆక్లండ్ కార్వీక్ ఒకప్పుడభిప్రాయ మిచ్చియుండెను. ఈ విషయములనుగూర్చి డాక్టర్ బెనెంటు తనగ్రంథములో నుదాహరించిన కొన్ని చాక్లముల నీక్రింద చూపింతుము :

“కుండలోనున్న నీరు పూర్వ మెంతో, ఇప్పుడును అంతే. పూర్వ మొక చిల్లిమూత్రమే ఉండెను. ఇప్పుడో ఆరుచిల్లులున్నవి.”

“మాకు కావలసినన్ని పశువులుండేవి. కావలసినన్ని పచ్చికభీళ్లుండేవి. పశువుల ఆరోగ్యమును కాపాడడమునకు కావలసినంత ఉప్పుండేది. ఇప్పుడు మాపచ్చికబయళ్లు అటవీశాఖవారిచేతులలో నున్నవి. మాపశువులకు నీళ్లులేవు. ఆకలితో మాపశువులెక్కడ కైనను మేయబోయేయెడల బందిలిదొడ్లలో పెట్టబడును. మేము జరిమానా లిచ్చుకొనవలసివచ్చును.”

“మాపశువుల చావిళ్లకు, నాగళ్లకు, తడితర వ్యవసాయపుపనిముట్లకు కావలసినంత కొయ్య మాకున్నది. కాని అది అంతా అటవీశాఖవారి స్వాధీనములో నున్నది. సెలవులేకుండ దానిని స్పృశించినయెడల కక్షములపాలు కావలసివచ్చును. మా కా

అడవిలో ఒకకర కావలసినయెడల ఒకయొక్కోగ్ధునిదగ్గనుండి మరియొక్కయొక్కోగ్ధునియొద్దకు వారముకోజాలపాటు పరుగెత్తవలెను. అంతకాలమును, ఎవరికో ఒకరికి, ఏదో కొంత సొమ్ము ముట్టచెప్పతూనేయుండవలెను. మాపంటలను పాడుచేసే అడవి మృగములను కాల్చి నాశనము చేయుటకు లేగిన ఆయుధములు మాకున్నవి. కాని మా కొక ఆయుధమున్నది. అందువలన మే మాయుధములను పూని అడవిమృగములను సంహరించురాదు. అప్పుడు పడవదిగిన నీగ్రోవాడుమాడ ఆయుధములు పట్టుకొని మొవగాడులాగున దేశమునో తిరుగవచ్చును. మేము మాత్రము మాపంటలను రక్షించు కొనుట కాయుధములను చేపట్టరాదు.”

౧౮౯౨ లో కాంగ్రెస్ ల్యూంగురెవియ్యకు శాశ్వతమైన పరిమితి యేర్పాటు చేయబడవలె నని తీర్మానించినది. అందువలన పెట్టుబడిదారులును, వ్యవసాయకార్మికులును గలసి భూమి సభివృద్ధి చేయగల రని కాంగ్రెస్ అభిప్రాయము. వ్యవసాయపు బ్యాంకులు స్థాపింపబడవలె ననిమాడా ఆ కాంగ్రెసులోనే తీర్మానింపబడినది. మరు సంవత్సరపుకాంగ్రెస్ ౧౮౯౩, ౯౪ సంవత్సరములలో భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శి వాగ్దానము చేసిన పర్యవేంటు సెటిల్ మెంటు ఆచరణలోకి లేబడవలె నని తీర్మానించినది. ౧౮౯౬ లో కాంగ్రెసు మామూలుమిలవాడపద్ధతి నవలంబించి, ప్రతి సెటిల్మెంటుకు మధ్య ౬౦ సంవత్సరముల గడువుయినను ఉండేపట్టు చూడవలసిన దని ప్రభుత్వమును ప్రార్థించినది. ౧౯౦౦ డిసెంబరు ౨౨-న కేదిన ఇండియాప్రభుత్వము ఈ విషయమునుగూర్చి రెవిన్యూశాఖద్వారా ఒక తీర్మానమును ప్రకటించినది. కాంగ్రెస్ రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల అభిప్రాయములను చూడ ప్రకటించవలసిన దని కోరినది. ౧౯౦౩ లో అధిక శిస్తులను నిరోధించుటకు కోర్టుకును, శాసనసభిలకును అధికార ముండవలెనని తీర్మానించినది. ౧౯౦౬ లో, రిప్పుబ్లప్రభువు ౧౮౮౨ లోను, క్యానింగ్ ప్రభువు ౧౮౯౨ లోను భూమిశిస్తుకు పరిమితి నిర్ణయింపబడవలె నని చేసిన ప్రకటనములను ౧౯౦౨లోని కర్జనుప్రభువుతీర్మానముతో బోల్చి కాంగ్రెస్ చర్చించినది. భూమిశిస్తుపన్నుకాదనీ, అద్దెమాత్రమే ననీ ప్రకటింపబడిన అభిప్రాయమునుమాడ అది తీవ్రముగా ఖరీదైనది. ౧౯౦౮లో మాడ ఇటువంటి తీర్మానము చేయబడినది. ౨౨ సంవత్సరములత్యంతప్రాముఖ్యముగా పరిగణింపబడిన ఈ విషయము తరువాత కాంగ్రెసుచేదేశముం విచరించినది.

ఇందుకు సంబంధించిన విషయములే అయిన “నీటితీరువ”, “కరవులు”, “వాటిపడిపోయినవి”ను గూర్చి ఇక చర్చించెదము. కాంగ్రెసు నీటితీరువనుగూర్చి ౧౮౯౪ లో ఒక్కపర్యాయముమాత్రము మద్రాసులో చర్చించినది. అప్పుడు నీటి

తీరువ యొకరమునకు నాలుగురూపాయలనుండి ఆయిదురూపాయలకు పెచ్చింపబడినది. నిరంతరమును పెచ్చింపబడుతున్న ఈశిస్తులును, పన్నులును అప్పటికాలములో మాటిమాటికీ వస్తూన్న కరవులకు కొంతవరకు కారణములు. ౧౮౯౬ లో కలిగిన టైమపరిస్థితులవలననే భారతదేశపు టార్ఫికవిషయములను గూర్చి కాంగ్రెసు విచారణ ప్రారంభించినది. అప్పుడు కాంగ్రెస్, ప్రభుత్వమువారి సైనికదుబారా ఖర్చును వివరించినది; భూమిపన్నులు, శిస్తులు అత్యధికముగా విధింపబడుట కరవుల కొక కారణముగా నిరూపించినది; స్థానికపరిశ్రమలు, దేశీయశిల్పములు నాశనము చేయబడుట మరియొక కారణముగా నూచించినది. ప్రభుత్వమువారు వాదనను చేసిన టైమభిమానిని వెంటనే నిర్మింపబడవలె నని కాంగ్రెసు కోరినది. పర్యవేంటు సెటిల్మెంటు, వ్యవసాయబ్యాంకులు, పారిశ్రామిక పాఠశాలలు నిజమైన టైమ నివారణోపాయములుగా నూచింపబడినవి. వెంటనే ఒక కరవుకమిటీ నియమింపబడినది. ఈలోపుగా చిలునునుండీ, అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములనుండీ టైమసహాయార్థము ధనము వచ్చినది. లండన్ మేయరు కప్తకాలములో భారతదేశమునకు చేసిన మేలున కాయన కొక కృతజ్ఞతాస్మారకచిహ్నమును నెలకొల్పట కిండియానుండి ౧౦౦౦ సానులు పంపవలె నని కాంగ్రెస్ తీర్మానించినది. ఇది ౧౮౯౮ లో జరిగిన విషయము. కాని కాంగ్రెస్, టైమనివారణోపాయములుగా నూచించిన విషయములను మాత్రము మరచిపోవలేదు. ౧౮౯౯ లో, ప్రభుత్వమువారు హిందూదేశమునుండి విదేశములకు పోతున్న ధనప్రవాహము నరికట్టవలె ననీ, ప్రభుత్వవ్యయమును, పన్నులను తగ్గించవలె ననీ, స్థానికపరిశ్రమల నభివృద్ధి చేయవలెననీ కాంగ్రెస్ తీర్మానించినది. మరుసంవత్సరము, భారతప్రజల ఆర్థికవిషయములను గూర్చి ప్రభుత్వము వారు విచారణ చేయవలెనని తీర్మానించినది. తరువాత కాంగ్రెస్ దృష్టిలో కలిగిన పరివర్తనమునుబట్టి, ఈ విషయమునుగూర్చి అది చర్చించడమే మానివేసినది.

2. అటవీశాసనములు

అటవీశాసనములవలన కలిగిన అలజడి తెలియజేసినందున అటునుండికి తెలియదు. భూమిశిస్తులవలన, ఉప్పుపన్ను వలన, అప్పుడప్పుడు ప్రజలకు బాధాకరములుగా నున్న వనిమాత్రమే చాలామంది తెలుగుదురు. ౧౮౯౧ లో కాంగ్రెసులో పాల్గొంటున్నట్లే "ఒక్కకలముగీతము" ప్రభుత్వమువారు రెండులకు అమ్మన సిద్ధముగా వస్తూన్న సమస్తిహక్కులను నిర్మూలము చేయుటనుండి అప్పటినుండి ట్రామస్థుల సాంఘికజీవితములో అపూర్వమైన భయము కలుగజేసింది. అప్పుడు అందులనుగూర్చి చెప్పెను. "బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము వేరే రెండులకు విధింపబడినవిధమున, అప్పుడు అన్నింటికంటెను ఎక్కువబాగుగా వేరేమొగపడదనీ" అని చెప్పెను.

చెప్పినమాటలు సత్యవిరుద్ధములు కావు. ౧౮౯౧ లో ఒక్క ఉత్తరార్కాడు జిల్లా లోనే ౯ నెలలలో ౩౦౦,౦౦౦ పశువులు మృతిచొందినవి. రైతుకు ప్రకృతి అనుగ్రహించిన ప్రసాదములైనను సరిగా ముట్టడము లేదు. “నీపాల మాగుట్టలమీద నున్నది. కాని నీ వా అడవిచెట్లను, పొదలును ముట్టుకొనరాదు. నీవు వేసి పెంచినచెట్ల ఆకులే నీవి కావు” అంటారు ప్రభుత్వమువారు.

౧౮౯౨-౯౩ సంవత్సరములలో ఇండియాలో మఖ్యముగా పెనిష్యుల్ ఇండియా, పంజాబురాష్ట్రములలో అటవీకాసనములవలన ప్రజలకు కలుగుతూన్న ఇబ్బందులనుగూర్చి విచారించవలసిన దని ప్రభుత్వమువారికి విజ్ఞాపింపబడినది. పంజాబు ప్రభుత్వమువారి అటవీనిబంధనలు చాలా అన్యాయ్యముగాను, క్రూరముగాను ఉండినవి. ౯ వ కాంగ్రెసులో పండిత మేఘురాజ్, అవి “నాగరకప్రభుత్వమునకు తగినంత అన్యాయ్యముగా నున్న”వని చెప్పినాడు. ఒకపాలముయజమాని తనపొలములోకలిగిన అగ్నిప్రమాదములకు బాధ్యుడు. అది యెవరివలన కలిగిననునరే, అతడే నిబంధనలకు వ్యతిరేకముగా నడచుకొన్నట్లు భావించబడును. గడ్డి, కట్టెలు అమ్ముకొని జీవించే కొండవాళ్లు అలా జీవించుటకు వీలు లేకుండ చేయబడినది. వారిపశువు లడవులలో మేయరాదు. వారడవిఆకులతో చలిమంట వేసుకొనూడదు. ఈ ఆందోళనాఫలితముగా ఇండియాప్రభుత్వమువారు, “అటవీపరిపాలనసందర్భములో తమ ఆర్థికప్రయోజనములకంటె రైతుల అవసరములు, వ్యవసాయప్రయోజనములే ఎక్కువగా గమనింపబడు”నని ఉదారాశయములతో, ౨౦ అక్టోబరు ౧౮౯౩ లేదీగల ౨ (ఎఫ్) ఉత్తరువును జారీచేసిరి.

మూడు, నాలుగు తరగతులక్రిందకు వచ్చే అడవులలో, వంటచెరకు, పశువులను మేపుకొనేసౌకర్యము, పచ్చిగడ్డి, చిన్నచిన్న ఇళ్లకును, వ్యవసాయపుపని ముట్లకును కావలసిన కలపసామగ్రి రైతుల కుచితముగా నీయబడవలెననీ, తదితర సందర్భములలోకూడ అటవీనిబంధనలు రైతుల నవమానపరచడమునకును, నిర్బంధ పరచడమునకును ఉపయోగపడరాదనీ కాంగ్రెస్ తీర్మానించినది. ౧౧, ౧౩ కాంగ్రెసులు, అటవీనిబంధనలు ప్రభుత్వమునకు ద్రవ్యమును సంపాదించిపెట్టుటకుగాక కేవలము అడవులసంరక్షణకొస మేర్పడినవనే ఆభిప్రాయమును వ్యక్తపరచి, ప్రజల కష్టములనుగురించి వివరించినవి. ౧౮౯౪ వ సంవత్సరముతరువాతి కాంగ్రెసులలో సమగ్రతీర్మానములలో నేదో యొకభాగముగా తప్ప ప్రత్యేకతీర్మానములలో నడవులనుగురించి యేమీ వివరింపబడలేదు.

సాధారణముగా జనులు క్రొత్తకష్టము వచ్చేసరికి అలవాటైన పాతకష్టమును .. ౨. అసాధారణ చేయ మరచిపోయెదరు. అదేవిధముగా ౨౦ వ శతాబ్దప్రారంభము

కాగానే కాంగ్రెస్ రాజకీయములలో నూతనసమస్య యుద్ధించినది. బోయర్ యుద్ధము, రష్యా జపాను యుద్ధములు కాంగ్రెసువారుల దృక్పథమును అడవులు, నీటి పన్నులు, సాబ్బు, ఆబ్కారీలు మొదలగు చిన్న విషయములనుండి జాతీయత, స్వపరిపాలనములవంటి గొప్ప విషయములవంకకు త్రిప్పినవి.

౮. వాణిజ్యము - పరిశ్రమలు

మన పూర్వరాజకీయవేర్తల హృదయములలో అప్పుడప్పుడు భారతదేశపు ముఖ్యసమస్యలు మెరుపుతీగలవలె మెరిసిపోయినవేకాని నిలకడగా నుండి ఉత్తమాదర్శములకు మార్గదర్శకములు కాలేదు. లాంకుమైర్ ప్రయోజనములకొరకు భారత ప్రయోజనములు త్యజించబడిన వన్న సంగతి వారు గ్రహించిరి. భారతశిల్పము, గ్రామ పరిశ్రమలు వినాశనము చేయబడకపోయినను, నిర్లక్ష్యము చేయబడినవనియైనను వారు తెలుసుకొనిరి, కేల్కార్, కపర్డిలతో గలసి, తిలకు మహాశయాని ప్రధాన శివ్యత్రయములో నొకరుగా పరిగణింపబడిన ఆర్. పి. కరండికారు, ౧౯౦౪ లో బొంబాయిలో జరిగిన ౨౦-వ కాంగ్రెసులో ప్రాథమికవిద్యనుగూర్చి మాట్లాడుతూ, అయిల్లండువిషయములో ఆర్థర్ బెల్నాప్ గారు చెప్పిన

“ఇంగ్లండుదేశపు ప్రయోజనములకోసము అయిల్లండుయొక్క ప్రతిపరిశ్రమ బాల్యవస్థలోనే నిర్మూలించబడినది. అయిల్లండువిశ్వర్యమునకు కారణ భూతమైన ప్రతిమార్గమును ఇంగ్లండుయొక్క దురాశాపరత్వమున కనుకూలముగా నుండేటట్లు మూసివేయబడినది.”

అనేవాక్యములను జ్ఞాపకము చేసినాడు. ఇంగ్లీషుప్రభుత్వమును మహమ్మదీయ ప్రభుత్వముతో పోల్చి యొక రాజకీయవిషయపరిజ్ఞాత “ఇంగ్లీషుప్రభుత్వములో పిద్యాభివృద్ధి జరిగినమాట వాస్తవమే. రైల్వేలు వచ్చినమాట వాస్తవమే. దేశములో సునితత్వము కలిగినమాట వాస్తవమే. కాని హిందూదేశసాభాగ్యమునకు మహమ్మదీయప్రభుత్వ వింతకంటె చాలా యోగ్యమైనది. మహమ్మదీయులు భారత దేశములోనే నివాస మేర్పరచుకొన్నారు. వారి విశ్వర్యము భారతదేశపు సాభాగ్యమైనది. ఇంగ్లీషువారో, భారతదేశపుభాగ్యమును సీమకు తీసికొనిపోయిరి.” అని చెప్పెను. ఈ విషయమే రాజా రాంపాల్ సింగ్ ఇంతకంటె కఠినమైనభాషలో, ౧౮౯౩ కాంగ్రెసులో చెప్పినాడు. “ఇంగ్లీషువిల్ ఉద్యోగస్థులకు భారతదేశము చక్కని షికారిభూమి (Hunting ground) యైనది.

౧౮౯౪ కాంగ్రెసులో, బ్రిటిష్ ఇండియా పత్తిపరిశ్రమల పన్నునుగూర్చి “ఈపన్నులన లాంకుమైర్ కోస మిండియా ప్రయోజనములు నాశనము చేయబడినవి.”

చెప్పినమాటలు సత్యవిరుద్ధములు కావు. ౧౮౯౧ లో ఒక్క ఉత్తరార్కాను జిల్లా లోనే ౯ సెలలో ౩౦౦,౦౦౦ పశువులు మృతిచెందినవి. రైతుకు ప్రకృతి అనుగ్రహించిన ప్రసాదములైనను సరిగా ముట్టడము లేదు. “నీపాల మాగుట్టలమీద నున్నది. కాని నీ నా అడవిచెట్లును, పొదలును ముట్టుకొనరాదు. నీవు వేసి పెంచినచెట్ల ఆకులే నీవి కావు” అంటారు ప్రభుత్వమువారు.

౧౮౯౨-౯౩ సంవత్సరములలో ఇండియాలో ముఖ్యముగా పెనిన్సులర్ ఇండియా, పంజాబురాష్ట్రములలో అటవీకాసనములవలన ప్రజలకు కలుగుతూన్న ఇబ్బందులనుగూర్చి విచారించవలసిన దని ప్రభుత్వమువారికి విజ్ఞాపింపబడినది. పంజాబు ప్రభుత్వమువారి అటవీనిబంధనలు చాలా అన్యాయముగాను, క్రూరముగాను ఉండినవి. ౯ వ కాంగ్రెసులో పండిత మేఘకరాష్, అవి “నాగరక ప్రభుత్వమునకు తగినంత అన్యాయముగా నున్న”వని చెప్పినాడు. ఒకపాలముయజమాని తనపాలములోకలిగిన అగ్నిప్రమాదములకు బాధ్యుడు. అది యెవరివలన కలిగిననుసరే, అతడే నిబంధనలకు వ్యతిరేకముగా నడచుకొన్నట్లు భావించబడును. గడ్డి, కట్టెలు అమ్ముకొని జీవించే కొండవాళ్లు అలా జీవించుటకు వీలు లేకుండ చేయబడినది. వారిపశువు లడవులలో మేయరాదు. వారడవిఆకులతో చలిమంట వేసుకోవూడదు. ఈ ఆందోళనాఫలితముగా ఇండియా ప్రభుత్వమువారు, “అటవీపరిపాలనసందర్భములో తమ ఆర్థిక ప్రయోజనములకంటె రైతుల అవసరములు, వ్యవసాయ ప్రయోజనములే ఎక్కువగా గమనింపబడు”నని ఉచారాశయములతో, ౨౦ అక్టోబరు ౧౮౯౩ తేదీగల ౨ (ఎఫ్) ఉత్తరువును జారీచేసిరి.

మాడు, నాలుగు తరగతులక్రిందకు వచ్చే అడవులలో, వంటచెరకు, పశువులను మేపుకొనేసాకర్యము, పచ్చిగడ్డి, చిన్నచిన్న ఇళ్లకును, వ్యవసాయపుపని ముట్లకును కావలసిన కలపసామగ్రి రైతుల కుదిరెముగా నీయబడవలెననీ, తదితర సందర్భములలో కూడ అటవీనిబంధనలు రైతుల నవమానపరచడమునకును, నిర్బంధ పరచడమునకును ఉపయోగపడరాదనీ కాంగ్రెస్ తీర్మానించినది. ౧౧, ౧౩ కాంగ్రెస్ లు, అటవీనిబంధనలు ప్రభుత్వమునకు ద్రవ్యమును సంపాదించిపెట్టుటకుగాక శేవలము అడవులసంరక్షణకొస మేర్పడినవనే అభిప్రాయమును వ్యక్తపరచి, ప్రజల కష్టములనుగురించి వివరించినవి. ౧౮౯౯ వ సంవత్సరముతరువాతి కాంగ్రెసులలో సమగ్రతీర్మానములలో నేదో యొకభాగముగా తప్ప ప్రత్యేకతీర్మానములలో నడవులనుగురించి యేమీ వివరింపబడలేదు.

సాధారణముగా జనులు క్రొత్తకష్టము వచ్చేసరికి అలవాటైన పాతకష్టమును గూర్చి ఆందోళన చేయ మరచిపోయెదరు. అజీవిధముగా ౨౦ వ శతాబ్దప్రారంభము

కాగానే కాంగ్రెస్ రాజకీయములలో నూతనసమస్య యుద్ధయించినది. బోయర్ యుద్ధము, రష్యా జపాను యుద్ధములు కాంగ్రెసువాదుల దృక్పథమును అడవులు, నీటి పన్నులు, సాబ్బు, ఆబ్జూరీలు మొదలగు చిన్నవిషయములనుండి జాతీయత, స్వపరిపాలనములవంటి గొప్పవిషయములవంకకు త్రిప్పినవి.

౮. వాణిజ్యము - పరిశ్రమలు

మన పూర్వరాజకీయవేత్తల హృదయములలో అప్యవృద్ధి భారతదేశపు ముఖ్యసమస్యలు మెరుపుతీగలవలె మెరిసిపోయినవేకాని నిలకడగా నుండి ఉత్తమాదర్శములకు మార్గదర్శకములు కాలేను. లాంకుమైర్ ప్రయోజనములకొరకు భారత ప్రయోజనములు త్యజించబడిన వన్న సంగతి వారు గ్రహించిరి. భారతశిల్పము, గ్రామపరిశ్రమలు వినాశనము చేయబడకపోయినను, నిర్లక్ష్యము చేయబడినవనియైనను వారు తెలుసుకొనిరి, కేల్కార్డ్, కపర్డీలతో గలసి, తిలకు మహాశయని ప్రధాన శివ్యత్రయములో నొకరుగా పరిగణింపబడిన ఆర్. పి. కరండికారు, ౧౯౦౪ లో బొంబాయిలో జరిగిన ౨౦-వ కాంగ్రెసులో ప్రాథమికవిద్యనుగూర్చి మాట్లాడుతూ, అయిల్లండువిషయములో ఆర్డర్ బెల్టూర్ గారు చెప్పిన

“ఇంగ్లండుదేశపు ప్రయోజనములకోసము అయిల్లండుయొక్క ప్రతిపరిశ్రమ బాల్యవస్థలోనే నిర్మూలింపబడినది. అయిల్లండువిశ్వర్యమునకు కారణ భూతమైన ప్రతిమార్గమును ఇంగ్లండుయొక్క దురాశాపరత్వమున కనుకూలముగా నుండేట్లు మూసివేయబడినది.”

అనేవాక్యములను జ్ఞాపకము చేసినాడు. ఇంగ్లీషుప్రభుత్వమును మహమ్మదీయ ప్రభుత్వముతో పోల్చి యొక రాజకీయవిషయపరిష్కార “ఇంగ్లీషుప్రభుత్వములో విద్యాభివృద్ధి జరిగినమాట వాస్తవమే. రైల్వేలు వచ్చినమాట వాస్తవమే. దేశములో సునిరతత్వము కలిగినమాట వాస్తవమే. కాని హిందూదేశసాభాగ్యమునకు మహమ్మదీయప్రభుత్వ మంతకంటె చాలా యోగ్యమైనది. మహమ్మదీయులు భారతదేశములోనే నివాస మేర్పరచుకొన్నారు. వారి విశ్వర్యము భారతదేశపు సాభాగ్యమైనది. ఇంగ్లీషువారో, భారతదేశపుభాగ్యమును సీమకు తీసికొనిపోయిరి.” అని చెప్పెను. ఈ విషయమే రాజా రాంపాల్ సింగ్ ఇంతకంటె కఠినమైనభావలో, ౧౮౯౩ కాంగ్రెసులో చెప్పినాడు. “ఇంగ్లీషుసివిల్ ఉద్యోగస్థులకు భారతదేశము చక్కని షికారీభూమి (Hunting ground) యైనది.

౧౮౯౪ కాంగ్రెసులో, బ్రిటిష్ ఇండియా పత్తిపరిశ్రమల పన్నునుగూర్చి “ఈపన్నువలన లాంకుమైర్ కోస మిండియా ప్రయోజనములు నాశనము చేయబడినవి.”

అని ప్రతిఘటన తీర్మానము చేయబడినది. కాని రాబోయే ప్రతినిధ్యసభాసనమునకును తలయొగ్గి, దానికాతీన్యమును తగ్గించుకొనేవిధము మార్గాంతరములను సూచించడమప్పటికాంగ్రెసుల సంప్రదాయము. ఈ సందర్భములో,

“ఈ పత్తి పరిశ్రమ బిల్లు చట్టమే అయ్యేయెడల, ౨౦ మొదలు ౨౪ నెంబరు వరకునుగల పరిశ్రమల కీ చట్టము వర్తించకుండా ఉండేటట్లు ఇండియా ప్రభుత్వము వారి అధికారమును వినియోగించుటకు, భారతరాజ్యాంగ కార్యచర్య అంగీకారమును వారు నెంటునే పొందవలె నని ఈ కాంగ్రెసు సవినయముగా ప్రార్థిస్తాన్నది.”

అనిమాడా తీర్మానింపబడినది. ౧౧ వ కాంగ్రెసులో, ౨౦ నెంబరుకు తక్కువైన పత్తి పరిశ్రమలు వస్తు నుండి మినహాయంపబడుటకు లాంకుపైరు పెట్టిన అభ్యంతరము సరియైనది కాదని తీర్మానింపబడినది. ౧౯౦౬లో దాదాభాయి అగ్ర్యత్తు తక్కింద జరిగిన కాంగ్రెసులో మాలవ్యాపండితుడు,

“మన దేశము నుండి పోయిన ముడిసరుకే తయారయిన వస్తువులుగా తిరిగి మనదేశమునకు వస్తూన్నది. మనము స్వతంత్రులమే అయినట్లుంటే, రక్షణపన్నులు వేసి బాల్యవృద్ధులనున్న మన పరిశ్రమలను కాపాడుకొనియుండేవారము.”

అని మన పరిశ్రమాభివృద్ధికిగల ఆటంకమును వ్యతిరేకించి నాడు. విదేశీ వస్తువుల నెక్కువగా కొంటూన్న మధ్యతరగతులవారికి, వాటిని బహిష్కరించవలెనంటే “స్వయంసహాయము, మనోనిశ్చయము, త్యాగము” అవసరమని తిలకుమహాశయుడు చెప్పినాడు. ౧౯౦౬ లోని స్వదేశీ, బహిష్కరణోద్యమములవలన భారతీయులవృద్ధి భారత పరిశ్రమల పురుషధర్మమువై పునకు మరలినది. ౧౯౧౦ లో “స్వదేశీ” తీర్మానమును అప్పటి కింకను యావరకుగానున్న సి. వై. చింతామణి ప్రతిపాదించి తన భవిష్యత్ప్రాముఖ్యమును ఋజువుచేసికొనగలిగెను. ఆయన,

“ఇండియా ఇంగ్లీషువారికి ముడిసరుకులను పండించియిచ్చేవలముగా నుపయోగపడుతూన్నది. ఇక్కడి ముడిసరుకులు బ్రిటిష్ యే శెంట్ల ద్వారా బ్రిటిష్ ఓడలలో నీమకు పోయి, అక్కడ బ్రిటిష్ పెట్టుబడితో, బ్రిటిష్ కార్మికుల పని తనముతో వస్తువులుగా తయారయి, బ్రిటిష్ యే శెంట్ల ద్వారా, బ్రిటిష్ వర్తకుల వలన ఇండియాకు తిరిగి దిగుమతి చేయబడుతూన్నవి.”

అని రెనడే చెప్పినమాటలను జ్ఞాపకముచేసినాడు. ఈరెనడే బొంబాయి హైకోర్టు జడ్జి, గొప్ప ఆర్థిక శాస్త్రజ్ఞుడు, సుప్రసిద్ధ సంఘసంస్కర్త. ఈయన అనేక సంవత్సర

ములవరకును కాంగ్రెసుకు సెనకబురముగా నుండెను. పారిశ్రామికార్థికవిషయములలో అప్పటి కాంగ్రెసువాదుల కీయనసలహాయే ఆధారము.

భారతరాజకీయాలు వ్యవసాయమునుగూర్చిగాని, జీర్ణించిపోతున్న గ్రామ పరిశ్రమలనుగూర్చిగాని నిర్లక్ష్యము చేయలేదు. ౧౮౯౮ లోనే మదనమోహన హాలవ్యా, “ప్రభుత్వమువారు భారతీయ శిల్పపరిశ్రమలను పోషించవలె” నని చెప్పినారు. ౧౮౯౧ లోనే అటవీశాసనములు ప్రజలకు బాధలు కలిగిస్తూన్నవనీ, గ్రామ సాంఘికవ్యవస్థలలో సంపూర్ణమైన పరివర్తనమును కలిగించినవనీ, గ్రామపరిశ్రమల వివాళనమునకును, పశువులమరణములకును కారణభూతము లయినవనీ ప్రజలు తెలుసుకొనగలిగిరి. ౧౮౯౧ నెప్టేంబరు నెలలోనే మూడులక్షల పశువులు నశించినవి. ౧౮౯౧ లోని నాగపురిపు కాంగ్రెసులో లాలా మురళీధరుడు ఉద్ఘాటనా “మీరుకూడ ఈనిందితులైన రాక్షసులతోపాటు, మీసోదరుల హృదయశోణితముతో పుట్టి చెందవలెనని కోరుతున్నట్లు కనపడుతున్నది. (లేదు లేదు అని కేకలు) నేను అవు నని చెబుతున్నాను. మీరుట్లును చూచుకోండి. ఈచాందినీదీపా లేమిటి? ఈవిడే? కుప్పలు, మేబాలు నేమిటి? ఈసన్నబట్టలు, ఈహ్యట్లు, ఈ ఇంగ్లీషుకోట్లు, ఫ్రాన్సు యేమిటి? ఈనెండిపాన్నుకట్టి లేమిటి? మీయిండ్లలోని భోగపదార్థములన్నీయేమిటి? భారతదారిద్ర్యచిహ్నములు, భారతీయ క్షుధామూర్తులు. విదేశీకస్తువుపైన మీరు వ్యయముచేసిన ప్రతిరూపాయీ, నేడు బ్రతుకుతెరువులేని పనివాండ్ల చేతులలో నుండి యూడబెరుకుబడిన దన్నుమాట. ఈ ఇంగ్లీషువస్తువులు మనదేశమును మంచి లేవనెత్తడము కేవలము బౌద్ధార్యమువలననే నని నాకు తెలుసును. ఆ బౌద్ధార్యమే మనదేశీయపరిశ్రమలను క్రమక్రమముగా నాశనము చేసినది. ఆ బౌద్ధార్యమువలననే దిగుమతిపన్నులు రద్దుచేయబడి, ధనవంతులు చెల్లిస్తూన్న మూడులక్షల రూపాయీల ప్రభుత్వాదాయము త్యజించబడినది. ఈ భయంకరత్యాగమువలన గలిగిన లోటును భర్తీచేయుటకే పేదలు చెల్లించవలసిన ఉష్ణపన్ను విధింపబడవలసివచ్చినది. నేడు ఫ్యాక్టరీనిబంధనలు చేయబడుటకుకూడ బౌద్ధార్యమే మూలము. మనము గర్వింపవలసిన ఈపరిశ్రమకూడ అనిబంధనలమూలమున నాశనమైలే అవుగాక; అదికూడా బౌద్ధార్యమే. కాని ఈ బౌద్ధార్యఫలితమేమి? మీసోదరు లుపవాసములు చేస్తున్నారు. మనధాన్యము విదేశముల కెగుమతి చేయబడకపోవుటచే 30 సంవత్సరములక్రిందట ఒక మణుగున్నర గోధుమలుగాని, రెండుమణుగుల పప్పుగింజలుగాని ఒకరూపాయీకైనను అమ్ముడు పోయేవి కావు. ఇప్పుడో ఆరురెట్లు ఖర పెరిగినది. అనగా పేదవాండ్లు తిమపాట్లను నింపుకొనుట కారురెట్లెక్కువ కష్టపడవలసివచ్చినది. దీనికి కారణము మనధాన్యపు గిడ్డంగులను చోచివేయుటకు మన బౌద్ధార్యవంతులు పన్నినపన్నుగడ. స్వేచ్ఛావాణిజ్య

మట! జాతికి జాతికి మధ్య సంఘటనలైన న్యాయమట! ఈనాటకము నా కసవ్యాము! ఏమిటా వర్తకన్యాయము? దరిద్రభూయిష్టమైన భారతదేశమునకును, ధనముతో మూలుగుతూన్న ఇంగ్లాండునకును వర్తకసాపత్యమా? ఇది పసిబిడ్డకును, పైలోమాకాకును జరిగే పోరాటమువలె కనపడుతున్నది. ఈ స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతి ఆర్థికశాస్త్రమునకు తమ కావచ్చును. కాని ఇది మనదేశీయులనుమాత్రము తుదార్థులుగా చేయకతప్పదు” అని చెప్పి సభాసదులను హెచ్చరించినాడు.

మూలన్యాయపండితుడు ౧౮౯౩ లోని ౯ వ కాంగ్రెసులో “నేను మీనేతవాండ్లెక్కడ? అనేకములైన చేతిపనుల మూలమున, పరిశ్రమలమూలమున జీవించిన ఆ పనివాండ్లందరును నే డెక్కడున్నారు? ఇంగ్లాండుకును, తదితర ఐరోపా దేశములకును యేటేటా యెగుమతిచేయబడిన మీదేశీయపరిశ్రమలు నే డేమైనవి? అవి అన్నీ కాలగర్భములో కలిసిపోయినవి. ఇక్కడ హరుచుండిన ప్రతిమనిషీ ఇంగ్లీషుడుస్థులలో కనబడుతున్నాడు. మీ రెక్కడకు జిల్లినను ఇంగ్లీషుపరిశ్రమలు, ఇంగ్లీషువస్తువులు మీరాక కెదురుమాచుచుండును. ఇక మనప్రజలకు మిగిలియున్న దేమి? పండిన పంటతో సగము భోజనము చేసి, వర్తకములో యేదో కొద్దిగా లాభము సంపాదించుకొనుట. ఉద్యోగములలో గాని, వ్యాపారములోగాని ౫౦ సంవత్సరములక్రిందట మనదేశీయులు పొందినలాభములలో నేడు నూరవంతుకూడా వారు పొందుటలేదు. అటువంటి సందర్భములో దేశము సాఖ్యవంతముగా నెట్లుండును? ” అని యుక్తజకరముగా పలికినాడు.

౧౯౧౨ లో సో సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్ గ్రామపునర్నిర్మాణమును గూర్చియు, పరపతిసంఘములనుగూర్చియు ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసికొనవలెనని చెప్పినాడు. ౧౮౯౯ లో లాలా లజపతిరాయల ప్రయత్నమువలన కాంగ్రెస్ విద్యా, పారిశ్రామికవిషయములనుగూర్చి చర్చించుట కొకపూట ప్రత్యేకించినది. ఆకాంగ్రెసుచే నియమింపబడిన కమిటీవారి నూచనల ఫలితముగా ౧౯౦౧ లో మొదటి పారిశ్రామిక ప్రదర్శన మేర్పాటుచేయబడినది. ఇదే క్రమపరిణామమును పొంది నేటి ఖద్దరు, స్వదేశీప్రదర్శనముల రూపమును తాల్చినది. ౧౮౯౪ లో బ్రిటిష్ ఇండియా ప్రత్తిపరిశ్రమల పన్ను మూలమునే కాంగ్రెసు కన్నులు తెరచి దేశీయపరిశ్రమాభివృద్ధికై తనదృష్టిని మరల్చినది. కాంగ్రెస్ సాపన్నును వెంటనే ప్రతిఘటించినది. తరువాత ఈ విషయములో గవర్నరుజనరలు చేసిన ప్రతిఘటనముకూడ నిమగ్నయోజన మయ్యెనని మాకు తెలియవచ్చినది. దీనికి పరిహారము చేయబడకపోగా పైపెచ్చు కాలిన్ బరీ ప్రభువు “భారత పరిశ్రమలపోటీనుండి బ్రిటిష్ పరిశ్రమలు సంరక్షింపబడుటకు తగిన చర్యలను తీసికొనవలె” నని ఉత్తరువులు జారీచేయించినట్లుకూడా తెలుస్తున్నది. భారతదేశములో ౪

కోట్లమంది జనులు ఒంటిపూట భోజనముతో జీవిస్తున్నారని మాటిమాటికీ చెప్పబడే మాట కేవలము ఊహాజనితమైన విషయము కాదు. నాచా, మఖోల్కారులు ఆంగ్లో ఇండియన్ ప్రభువులు చెప్పినమాటల నుదాహరించి ఈవిషయమును ఋజువుచేసిరి. “రైతుజనములో సగముమందికి సంవత్సరము చివరభాగములో కడుపునిండా భుజించడ మనగా యేమిటో తెలియదు.” అని సర్ చార్లెస్ ఇలియట్లు కాదా చెప్పినది? ఒక సబ్డివిజనులో ౧౮౯౧ లో భూమిశిస్తు ౬౬% పెరిగినది. మరొకదానిలో ౯౯% పెరిగినది. ఇంకోకచోట ౧౧౬% పెరిగినది. కొన్ని గ్రామములలో నూటికి ౩౦౦ మొదలు ౧౫౦౦ వరకును పెరిగినది. సైనికవ్యయమునూడా అంతులేకుండా పెరిగిపోయినది.

జర్మను సైనికున కయ్యే ఖర్చు యేడాదికి రు. ౧౪౫—ఫ్రెంచి ౧౮౫. ఇంగ్లీషు సైనికున కింగ్లండులో అయ్యే ఖర్చు రు. ౨౮౫. ఇండియాలోని ఇంగ్లీషు సైనికునకు రు. ౭౭౫. ఈవ్యయము నాయాదేశీయుల ఆదాయములతో పోల్చిచూచు కొన్నయెడల మనస్థితి మరింత చక్కగా బోధపడగలదు. ఇంగ్లండులో ౪౨ పానులు ఒక్కొక్కమనిషి ఆదాయము. ఫ్రాన్సులో ౨౩ పానులు. జర్మనీలో ౧౮ పానులు. ఇండియాలో ౧ పా. ఈ అంకెలు ౧౮౯౧ లోనివి. ఔమములనుగూర్చి అనేకతీర్మానములు చేయబడినవి. ౧౮౮౭ లోనే, బలవంతపు కూలిచట్టమును (Penal Labour Law) రద్దుచేయించు ప్రయత్నములు జరిగినవి.

౯. స్వదేశీ - బహిష్కరణము - స్వరాజ్యము

కర్జను ప్రభువుపరిపాలనావిధానమువలన చాలకాలమునుండి అంతర్లర్పితముగా వికసిస్తూన్న నూతనజాతీయోత్సాహము వంగరాష్ట్రవిభజనముతో ప్రకటితమైనది. ౧౯౦౫ లో భారత పుణ్యక్షేత్రమును కాశీనగరమున జరిగిన ఇరువది యొకటవ కాంగ్రెస్ వంగరాష్ట్రవిభజనమును లాంఛనముగా ప్రతిఘటించి దానిని పూర్తిగా రద్దు చేసిగాని, లేక మార్పుచేసిగాని వంగీయుల నందరను ఒక్కపరిపాలనముక్రిందకు తీసికొనిరావలసిన దని తీర్మానించినది. కాని అనాడు వంగదేశములో అవలంబింపబడిన నిర్బంధవిధానమునుగూర్చి ఆకాంగ్రెసుచేసిన ప్రతిఘటనతీర్మానము కొంత డొంక తిరుగుడుగాను, కొంత అనాలోచితముగాను ఉన్నది. ఎందువల్ల ననగా ఆ తీర్మానములో “ప్రజ లేకగ్రీవముగా చేసిన ప్రార్థనములకుగాని, ప్రతిఘటనములకుగాని రెక్కపెట్టక, వంగరాష్ట్రవిభజనమునుగూర్చి తమ నిర్ణయమును కొనసాగించుకొనుటకే ఇండియాప్రభుత్వమువారు నడపిన చర్యను బ్రిటిష్ ప్రజల దృష్టికి తీసికొనివచ్చే నిమిత్తము ప్రజల న్యాయబద్ధమైనట్టి, ప్రబలమైనట్టి యేకైకప్రతిఘటనమార్గ మగు విదేశేస్తుబహిష్కరణమునకు పూనకొనవలసిన అవసరము కలుగగా” అని కొంత

ఉపోద్ఘాతము వ్రాయబడినతరువాత నిర్బంధవిధానము తీవ్రముగా ప్రతిఘటింపబడినది అయితే ఈ తీర్మానములో కాంగ్రెస్ విశేషవస్తుబహిష్కారపద్ధతిని అంగీకరించినదో, లేదో సరిగా వ్యక్తము కావడములేదు. బహుశా వ్యక్తము చేయవలెనని తీర్మానము వ్రాసినవారి యుద్దేశమైనట్లుకూడా కనుపించును. “ప్రజల న్యాయబద్ధమైనట్టి ప్రబలమైనట్టి యేకైక ప్రతిఘటనపద్ధతును” అని వ్రాసినవారుకూడా ఒక నిర్బంధమునుగూర్చి మాత్రము కాంగ్రెస్ తన అభిప్రాయమును వెల్లడించినట్లు కనపడుతున్నది. జాతీయనాడులకింత కంటే నిస్సందేహమైన తీర్మానమును చేయడమునకు కొంత చిక్కు కలిగినట్లు తోస్తూన్నది. కాని అలా లజపతిరాయి ఈ తీర్మానమును బలపరుస్తూ “మన మిక చిచ్చుగాండ్రము కాదు. మన మొక సామ్రాజ్యములోని ప్రజలము. మనహక్కులకోసము మనరుపోరాడుతున్నాము.” అని చెప్పిన మాటలు మాత్రము తన్నహృదయములు. ౧౯౦౫ లో కనపడని ధైర్యము ౧౯౦౬ లో విజృంభించినది. వంగరాష్ట్ర విభజనమును గూర్చిన క్రిందటితీర్మానమును పునశ్చరణచేస్తూ ౧౯౦౬ కాంగ్రెస్ “ఈ దేశప్రజలకు పరిపాలనావ్యవహారములో అధికారము లేదనేమాట తెలుసుకొని ప్రభుత్వమువారికి వారు చేసేకొనే విజ్ఞాపనలు విచారణకు రావని గమనించి వంగరాష్ట్ర విభజనమునుగూర్చి ప్రతిఘటనగా అక్కడిప్రజలు ప్రారంభించిన బహిష్కరణోద్యమము న్యాయబద్ధముగా నుండెననీ, ఉంటూన్నదనీ ఈకాంగ్రెస్ అభిప్రాయపడుతున్నది.” అని తీర్మానించినది. తరువాత కొంత త్యాగము చేసియైనను దేశీయపరిశ్రమలనే ప్రోత్సహించవలసిన దని ఆకాంగ్రెస్ ప్రజలను కోరినది. అంతటితో ఆగిపోయినది. సర్వీసుపరీక్ష లేక కాలమున జరుపబడుట, ఎన్నికసభ్యులతో కాసనసభలు పెద్దవి చేయబడుట, భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శికొన్నింటిలోను, ఇండియాలోని కార్యనిర్వాహకసంఘములలోను భారతీయసభ్యులు నియమింపబడుట - వీటి నతిక్రమించి నాటి స్వపరిపాలనాదర్శము పెరుగలేదు. ఇదే ౧౯౦౬ లోని జాతీయోద్యమము. తరువాత సంతకము సూరతుతగాదా వచ్చినది. తరువాత మితవాదకాంగ్రెసులు బహిష్కరణమును తొలగించి, స్వదేశీనిమాత్ర మంటిపట్టుకొనియుండినవి. నాటిలో స్వపరిపాలనమునుగూర్చిన తీర్మానము మింటోమాన్లే సంస్కరణములను విచారించుటగా పరిణమించినది. ౧౯౧౦ లో పాతవైస్రాయి మారి కొత్తవైస్రాయి వచ్చినప్పుడు రాజకీయ ఖయిదీలను విడిచిపెట్టవలసిన దని కొత్తవైస్రాయియగు హార్డింజ్ ప్రభువును ప్రార్థిస్తూ తీర్మానింపబడినది. తరువాత సంతకము ఈతీర్మానమే బలపరుపబడినది. కాని మద్రాసులో ౧౯౧౩ లో జరిగినకాంగ్రెస్, “౧౯౧౧ లో ప్రభుత్వమువారుచేసిన రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యవాదానమును చెల్లించుకోవలసినదనీ, ఇండియాను సామ్రాజ్య సమైక్యతములో నొక సంయుక్తభాగముగా అంగీకరించి, ఆదర్శము తగిన హక్కులను

సంపూర్ణముగాను, స్వేచ్ఛగాను అనుభవించినవలసిన" దనీ తీర్మానించి తన ధైర్యమును ప్రపంచకమునకు చెల్లడించినది.

౧౦. సాంఘిక ప్రాతినిధ్యము

ఈ సాంఘిక ప్రాతినిధ్య సమస్య కొత్తగా బయలుదేరిన దని చాలామంది అభిప్రాయము. ౧౮౮౮ లో పట్టణాత్మక రాష్ట్రములకు సర్ ఆక్లండ్ కార్మిక్ లెఫ్టి నెంటు గవర్నరుగా నున్నప్పటినుండి మహమ్మదీయులు కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకముగా నుండి రనేభావమును వ్యాపింపజేయుటకు కొంత ప్రయత్నము జరిగినది. అందువలన కలిగిన పరిస్థితులనుగూర్చి హ్యూమ్ సర్ ఆక్లండ్ కుకు వ్రాసినయుత్తరములో విపులముగా చర్చించెను. కాని మొదటి రెండుమూడు కాంగ్రెసులు జరిగిన వెంటనే సర్ ఆక్లండ్ చుట్టినవిషయము సరియైనది కాదని తేలినది. తరువాత ప్రభుత్వమునారు మహమ్మదీయులకు సంగతులవలె నటిస్తూండవలసివూడా వారికి గిట్టలేదు. అలహాబాదులో జరిగిన నాలుగవ కాంగ్రెసులో, ఐరోపియ ప్రతిఘటనములను లెక్కపెట్టక అధ్యక్షత వహింప సంగీకరించిన యూల్ గారి ఎన్నికను బలపరచుట, షేకరజా హుస్సేన్ ఖాన్, లక్నోలోని సున్నీ మహమ్మదీయ నాయకుడు కాంగ్రెసు ఉద్యమమునకు సహాయము చేయవలసినదని పంపిన "ఫత్వా"ను ప్రచురించి "కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకముగా నున్నది మహమ్మదీయులు కారు; ఉద్యోగస్థులైన వారి యజమానులు" అని ప్రకటించెను. ౧౯౨౧ లోను, తరువాతను జారీచేయబడిన ఫత్వాలనుగూర్చి తెలిసినవారీవిషయమును నిస్సందేహముగా విశ్వసించురు.

నిజముగా మింట్ ప్రభువుకాలములో సాంఘిక ప్రాతినిధ్య సిద్ధాంతమున కొక స్వరూపము వచ్చినది. అంతకుపూర్వమే కర్జున ప్రభువు వంగరాష్ట్రమును విభజించి, అధిక సంఖ్యాకులగు మహమ్మదీయులతో, తూర్పు బంగాళము అస్సామీలను ప్రత్యేక రాష్ట్రముగా చేయవలెనని సంకల్పించుటలోనే ఈ దురదృష్టపు సాంఘిక చైతన్యము రేకెత్తినది. కర్జున ప్రభువు వంగరాష్ట్రమునే గుఱ్ఱముపైన, సాంఘిక విభేదమునే జీనువేసికొని ౭ సంవత్సరములు ఆ గుఱ్ఱము దాదాపు ప్రాణావశ్యముయ్యేవరకును స్వారిచేసినాడు. తరువాత ఆ గుఱ్ఱమునకు విక్రాంతి ఇచ్చేటందుకు మింట్ ప్రభువు వచ్చినాడు. కాని ఆ గుఱ్ఱముపైన జీనుమూత మాలానే అంటిపట్టుకొనియున్నది. మింట్ సుస్మరణములలో మహమ్మదీయులతో ప్రత్యేక విభేదములయ్యే తీరును చేయబడినవి. కాని వారికి సమష్టినియోజకవర్గములలో గ్రంథితము చేసే అధికారముమాత్రము పోలేదు. సంకుచితబుద్ధి లయిన రాజకీయజేతలు కొందరు, తూర్పు బంగాళము, అస్సాము, పాంచాల రాష్ట్రములలో అల్పసంఖ్యాకులయిన హిందువుల కట్టి సాక

స్వయం కలిగింపబడలేదని దుఃఖింపసాగిరి. కాని ఇది నిజముగా తప్పుత్రోవను పడడము కాదా? అందులో వివిధ సంఘములకు వివిధ పద్ధతుల నియోజకాధికారము లేర్పాటుచేయబడుట మరీ విచిత్రమైన విషయము. మహమ్మదీయులు వోటరు కావలెనంటే సంవత్సరమునకు రు. 3000 ల పైన ఆదాయపు పన్ను చెల్లించిన చాలును. మహమ్మదీయేతరుడు వోటరు కావలె నన్నచో సంవత్సరమునకు మూడు లక్షల రూపాయలపైన ఆదాయపు పన్ను చెల్లించవలసియుండెను. మహమ్మదీయ పట్టిభద్రుడు మూడేండ్ల అనుభవముతో వోటరు కాగలడు. మహమ్మదీయేతర పట్టి భద్రునకో 30 యేండ్ల అనుభవము కావలసియుండెను. ఎక్కడ మూడువేల ఆదాయము? ఎక్కడ నూడులక్షల ఆదాయము? మూడేండ్ల అనుభవ మెక్కడ? ముప్పై యేండ్ల అనుభవ మెక్కడ? తమసువచ్చినవా రందరకును ఎన్నిక అధికార మీయబడనియెడల మహమ్మదీయులకును, మహమ్మదీయేతరులకును ఎన్నికహక్కులు వేరు వేరుగా నుండవలెననీ, అందువలన వోటర్లలో హిందూమహమ్మదీయులు సరియైన దామాషాలో నుండగలరనీ చేయబడేవాచన లిప్పటికిని మనముకూడా అప్పడస్పదలు వింటూనేయున్నాము.

ఇక ౧౯౧౦ లో రాజకీయ వ్యవహారములు సందిగ్ధస్థితిలో పడినవి. సర్ డబ్లియు. నెడ్డర్ బరన్ కాంగ్రెసు అధ్యక్షత వహించెను. ఆయన హిందూ మహమ్మదీయులకు సఖ్యము కుదర్చవలెనని యొకసభ శీర్షాటుచేయ తలపెట్టెను. ఆ రోజులలోనే మున్సిపాలిటీలు, లోకల్ బోర్డులలో ప్రత్యేక నియోజకవర్గ పద్ధతి నూతనముగా ప్రవేశపెట్టబడినది. ఈపద్ధతిలేని సంయుక్తరాష్ట్రములలో మహారాష్ట్రవలెనగు మహమ్మదీయులు గల సమష్టినియోజకవర్గములనుండి ౧౮ మంది మహమ్మదీయులు, ౪౪౫ మంది హిందువులు జిల్లాబోర్డులకును, 3౧౦ మంది మహమ్మదీయులు, ౫౬౨ మంది హిందువులు మున్సిపాలిటీలకును ఎన్నికొనబడిరి. ఆనాడు భారతీయాభ్యుదయమునకు విరోధిగా పరిగణింపబడిన సంయుక్తరాష్ట్రముల లెఫ్టి నెంటు గవర్నరు సర్ జాన్ హెచ్. మాడ నాటి హిందూమహమ్మదీయ సఖ్యమునకు భంగము కలిగించుట కిష్టపడలేదు. స్థానికసంస్థలకు ప్రత్యేక నియోజక వర్గములను జిన్నాకూడా అంగీకరించలేదు. స్థానికసంస్థలలో సాంఘిక ప్రాతినిధ్యమున కనుహరించిన 'బరక్' సర్క్యులరు మహమ్మదీయులకు ప్రత్యేక నియోజక వర్గము లుండవలెననీ, హిందూమహమ్మదీయ సఖ్యము నిరంతరాయముగా నుండవలెననకు వారికి మిత్రమనియోజకవర్గములలో వోటుచేసే అధికారముకూడా యుండివలెననీ కాసింపినది. ౧౯౧౧ లో కలకత్తాలో జరిగిన ౨౬-వ కాంగ్రెసున కధ్యక్షత వహించి డిష్. నారాయణదా రీ పద్ధతిని నిరసించెను. సర్ నెడ్డర్ బరన్, ఆగా

ఖానుల సలహా ననుసరించి హిందూమహమ్మదీయప్రతినిధు లా రెండు సంఘములకును ఐక్యమును చేశూర్చినిమిత్తము సమావేశము కావడమునకు సిద్ధముగా నుండగా, సివిల్ సర్వీసువారి పత్రికగా పరిగణింపబడుతున్న ఒక ఆంగ్లో ఇండియన్ పత్రిక “ఎందుకీ మహమ్మదీ లీరెండు సంఘములకును సంఘీభావము చేశూర్చనలెనని కోరుట? వారిని ప్రభుత్వమునకు వ్యతిరేకముగా ప్రోత్సహించేటందుకు కాకపోలే!” అని వ్రాసిన వ్రాతలను బిషప్ నారాయణదా రారెరుణమున ఆయనయువన్యాసములో నుదాహరించినాడు. ఈ ఒక్క విషయము భారత రాజకీయ రహస్యమును పూర్తిగా వెల్లడించినది.

తరువాత కొద్దికాలములోనే ప్రపంచపరిస్థితులు మారినవి. ఒకటి రెండు శతాబ్దములవరకును, యూరపుఖండమునకు రణరంగములుగా మారిన బాల్కన్ రాష్ట్రములు తిరిగీ నూతనసంగ్రామభూములైనవి. ౧౯౧౩ లో కరాచీకాంక్రెటున కధ్యక్షుత వహించిన నవాబు సయ్యద్ మహమ్మద్ బహదూర్ “యూరపులో అటోమాన్ రాజ్యపతనమునుగూర్చి, పారసీకదేశపు క్లిష్టపరిస్థితులనుగూర్చి” వివరించెను. టర్కీ సామ్రాజ్యమునకు కలిగిన ఆపత్తునుగూర్చి ఆయన తనవిచారమును వెలిబుచ్చెను. హిందూమహమ్మదీయసోదరులు చేతులుకలిపి తమ మాతృదేశముకోసము పనిచేయువలెనని చెప్పి ఆయన ముగించెను. ఈసందర్భము మనకు ౧౯౨౧ లోని ఖిలాఫత్వ్యయమును, దానివలన ఇండియాలోని హిందూ మహమ్మదీయసంబంధములలో గలిగిన పరివర్తనములును జ్ఞాపకము వహిస్తాము. ౧౯ వ శతాబ్దములో ‘యూక్రోపుకోసి’ అని పిలువబడిన టర్కీ హిందూదేశ రాజకీయములలో నీవిధముగా ప్రాముఖ్యస్థానము వహించినది. ఈపరిస్థితులలోనే కరాచీకాంక్రెటులో హిందూమహమ్మదీయ శక్తి భావమును పొందిరి. బ్రిటిష్సామ్రాజ్యాంతరస్థ స్వరాజ్య మిండియామొక్క ఆదర్శముగా మస్లిమ్లీగువారి రంగీకరించినందు కాకాంగ్రెస్ సంతోషమును వెలిబుచ్చినది. హిందూమహమ్మదీయసంఘములు రెండును పరస్పరసహాయ సానుభూతులు కలిగి యుండవలె నను మస్లిములీగువారి సూచన నాకాంగ్రెస్ అంగీకరించినది. భారతదేశము నందలి అన్నిసంఘముల నాయకులును, జాతీయాభ్యుదయమునకు సంబంధించిన అన్ని విషయములలోను కలసి పనిచేయతగిన యొడంబడికకొరకు ప్రయత్నించవలసిన దని కోరిన మస్లిమ్లీగువారి అభిప్రాయము నా కాంక్రెటు మన్నించినది.

౧౯౧౩ కరాచీ కాంక్రెస్లో, ఆనాడు కాంక్రెస్వారులు వెల్లడించిన సంతోషము వా రీముఖ్య తీర్మానములపైన యిచ్చిన మహోపన్యాసములనుబట్టి తెలియగలదు. భూషేంద్రనాథ్ బాస్ ఉపన్యాసమునుండి ఈక్రిందిభాగము నుదాహరింతుము.

“హిందూమహమ్మదీయులు వారిదృష్టిని ఈసమస్తి ఆవర్తముపైన కేంద్రీకరించవలయును. నేటి భారతదేశ మొక్క హిందువులది కానీ, యొక్క ముస్లమానులదికానీ కాదు. యూరోపియనులది కానీ, ఆంగ్లో-ఇండియనులది కానీ అంతకంటెను కాదు. నేటి హిందూదేశములో ఏ రెండరును సమానభాగస్వాములు. ఇద్దరకు మన శ్రమైనను అపోహ లున్నయెడల నేటితో వాటిని విస్మరింతుముగాక! భావిభారతదేశము, అశోక చక్రవర్తి కాలమునాటికంటె ఎక్కువ బద్ధముగాను, ఎక్కువ నౌరవముగాను, ఎక్కువ యువారముగాను, ఎక్కువ వికాసవంతముగాను ఉండవలయును. అక్కరు చక్రవర్తి తన విశాలభావప్రపంచములో చిత్రించుకొనగలిగినదానికంటెను ఎక్కువ ఉత్తమముగా నవతరించవలయును.”

“కాంగ్రెస్ నూతనరంగములో ప్రవేశించినది. నూతననక్షాత్రిబలమువలన నూతన జయమును పొందవచ్చును” అని వాచా చెప్పెను. కాని సాంఘిక ప్రాతినిధ్యవిషయము మాత్ర మూలో నిలిచిపోయినది. ఒక్కసారి గాయముపడినట్లయిన ఎప్పుడును కలక వేస్తూ నేయుండును. ముస్లమానులు కోరినది హిందువులు వెంటనే అంగీకరించి యుండి నట్లయితే, ఈసమస్య యెప్పుడో పరిష్కరింపబడియుండేది. సాంఘిక ప్రాతినిధ్యము నకు సంబంధించిన మింగో-మాన్ ప్రణాళిక దేశముపైన రుద్దబడినది. ప్రజలతో ఆవిషయమునుగూర్చి యెవ్వరును సంప్రదించలేదు. కాబట్టి ౧౯౧౬ వ సంవత్సరములో కొత్తసంస్కరణములు ప్రసాదించబడినప్పుడు, భారతదేశములోని ముఖ్యసంఘముల వారు కలసి యొకయేకగ్రీనమైన ఒకపబలికకు రావలెనని తలపబడినది. అందుకొరకు కాంగ్రెస్ ప్రతినిధులను, మస్లిమ్స్ ప్రతినిధులను, ౧౯౧౬ సంవత్సరములో కలకత్తా ఇండియన్ అసోసియేషన్ భవనములలో సమావేశమెరి. వారు ౧౯౧౬ కాంగ్రెసు చేసిన తీర్మానముల నాచరణలో పెట్టుటనుగూర్చియు, పరస్పరాంగీకారముతో నొక ప్రాతినిధ్యప్రణాళికను తయారుచేయుటనుగూర్చియు యోచించిరి. సరిగా అప్పుడే మస్లిమ్స్ స్వపరిపాలనమును తనయుద్దేశముగా గంగీకరించెను. స్వయంనిర్ణయ సిద్ధాంతము ప్రచారములో నుండెను. చతుకబడియున్న చిన్నజాతుల ఏ సిద్ధాంతము ననువర్తింపజేయుటనుకే యుద్ధము ప్రారంభింపబడెను. ఇట్టి అమశూలవాతావరణము లోనే కలకత్తాసమావేశముమాడా జరిగెను. కాని కాంగ్రెస్ పెద్దలు మొదటిసూచనలు చేయుటకు కొంత సమకంజశేసిరి. కాబట్టి ఆసభలో యువకులే యెక్కువ జోక్యము కలిపించుకొనవలసినదెచ్చెను. సర్ సయ్యద్ అహమ్మద్ షిర్కాని చేప్పినట్లు: హిందూమహమ్మదీయులు భారతమాతకు రెండుకళ్లు. ఈరెంటిలో రేడియో లోపించినను మాత్రముగము వికల మగును. కాబట్టి ఈరెండుసంఘములలోను వెంటనే యిచ్చిపుచ్చికొనే సామరస్యభావము కుదరినది. కనీసపు జనసంఖ్య లేని రాష్ట్రములలోని కాసనసభలయందు

౧౫% కు తక్కువకాని ప్రాతినిధ్య ముండవలెనని అంగీకరింపబడినది. ఇక పంజాబు వంగరాష్ట్రము లుండెను. ఈ రెండురాష్ట్రములనుగూర్చిన సమస్య యొప్పును కష్టమైనదే. కాని అది ౧౯౧౬ లోని లక్నో కాంగ్రెసులో పరిష్కరింపబడినది. ఆపరిష్కారమే మాంటుఫర్డు ప్రజాతికలో పూర్తిగా చేర్చబడినది. ఒకసంఘమునకు మరియొక సోదరసంఘము స్నేహవాత్సల్యములతో మాపినసౌకర్యములవలన కలిగే సామరస్యము వారిరక్షణనిమిత్తము ప్రభుత్వమువారు చేసే యోర్నాలులవలన కలుగదు. సాంఘికనియోజకవర్గములును, సాధారణనియోజకవర్గములును ప్రత్యేకింపబడినవి. ఏ నియోజకవర్గమునకు సంబంధించినవా రా నియోజకవర్గములోమాత్రమే అభ్యర్థులుగా నిలబడవలసియుండెను. కాని ప్రత్యేకసాంఘికనియోజక వర్గములుమాత్రము దేశములో నిలిచిపోయిన వని పాశులు జ్ఞాపక ముంచుకొందురుగాక.

౧౧. విదేశములలో భారతీయులు

హిందూదేశములోని భారతీయులస్థితి బాగుండలేదు. విదేశములలోనున్న భారతీయులస్థితి మరింత దుర్భరమయ్యెను. “నేటాల్లోని కంట్రాక్టుహాలీలు వారి కంట్రాక్టుకాము పూర్తియైనతరువాత వెంటనే కొత్తకంట్రాక్టులను తీసికొనవలెను. లేదా, వారి సంవత్సరాదాయములో సగము భాగము పోల్ టాక్సుక్రింద ప్రభుత్వమునకు చెల్లించవలెను.” అని ౧౯౦౬లో ఒక చట్టము చేయబడినది. డాక్టరు మాండ్లీ ౧౯౦౩ లో బోయరుయధిపతిసంవర్ధమున గాయపడినసైనికుల కుపచర్యలు చేసేనిమిత్తము డక్షిణాఫ్రికాకు వెళ్లెను. ఆయన తిరిగి డక్షిణాఫ్రికానుండి రాగానే “మన పాలకులు మనలను మనుష్యులుగా పరిగణించరు” అని అభిప్రాయ మిచ్చెను. ఈసంవిధమున ఆహుతి జ్ఞాపకము వస్తూన్నది. ఈవిషయమునుగూర్చియే బి. యె. కర్మ ఒకప్పుడు, “సామ్రాజ్యములో ఒకజాతి మరియొక జాతిపైన అధికారము చేసేపద్ధతి చిరకాలము నిలువజాలదు” అని ఇంగ్లాండును మంచి లించెను. ఆయనే ౧౯౦౫ లో కాకిలో జరిగిన ౨౧వ కాంగ్రెస్లో “మన గౌరవమునకు తగినట్లుగా మనము ప్రవర్తించవలె నన్ను గొప్ప మతప్రవక్తలను, గొప్ప రాజకీయగురందరులను, గొప్ప వీరాధిపతులను సృష్టించుకొనగలిగిన మనజాతి ఇతరజాతులను దిన్నచిన్న ఉపకారములకోసము యాచించమాడదు” అని గర్జించియుండెను.

డక్షిణాఫ్రికాకు చాలమంది భారతీయులు వెళ్లి, అక్కడి సంగతిసందర్భములను ప్రత్యక్షముగా తెలిసికొనిరావడము గలదు. అందులో ముఖ్యుడు మదనమోహన్. ఆయన ప్రతిసంవత్సరమును అచటివిషయముల నెట్లో తెలిసికొనివచ్చేవాడు. చాలా సంవత్సరములవరకును ఆయనయే కాంగ్రెసులో డక్షిణాఫ్రికాసమస్యనుగూర్చిన తీర్మానములు

తెచ్చినది. ఆయన వయోవృద్ధుడై ఇటీవల మరణించెను. కాని కాషాయాంబరములలో పాడుగాటికజ్జి పుచ్చుకొని వచ్చే ఆపాటిమనిషిని కాంగ్రెసువాదులు నేటికిని విస్మరింపజాలరు. దక్షిణాఫ్రికాలో భారతీయులకు చేయబడుతున్న అన్యాయములను గూర్చిన ప్రతిఘటనము గూర్క లో “వలసరాజ్య ప్రభుత్వమువారు భారతీయులకు వోటింగు అధికారమును తీసివేసినదియు రద్దుచేయవలసిన” దనిన కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు ప్రతిపాదించిన తీర్మానముతోనే ప్రారంభమైనది. తరువాత ప్రతికాంగ్రెసులోను దక్షిణాఫ్రికా సమస్యప్రాముఖ్యస్థానము వహించినది. మన మాదేశములో ఉత్తరువులు లేనిదే ప్రయాణము చేయకూడదనీ, రాత్రి గంట లయినతరువాత ఇండ్లవెలుపలకుపోకూడదనీ, ట్రాన్సువాలలో పెంటకుప్పలువేసేచోట మనవాండ్లనివేళస్థలము లేర్పాటు చేయబడినవనీ, రైల్వేలో మొదటి రెండుతరగతులలో మనలను ప్రవేశింపనీయరనీ, ట్రాన్స్ కారులలో మనవాళ్లను కూర్చోనీయరనీ, కాలిదారిని సరిగా నడివనీయరనీ, హోటల్లలో నుండనీయరనీ, పబ్లిక్ పార్కులు మనవాళ్లుపయోగించుకొరావనీ, మనవాళ్లను తిట్టి, తన్నీ, ఉమ్మివేసీ, అనేకవిధాల మానవమాత్రులు భరించరానంతగా అక్రమివారు హింసిస్తారనీ ప్రతికాంగ్రెసులోను, ప్రతిసంవత్సరము దక్షిణాఫ్రికావిషయములు చర్చకు వస్తూనేయుండెను.

గూర్క లో భారతీయులకు నష్టదాయకములైన మరి మూడుచట్టములు చేయబడెను. ఆపైన గాంధీ తన ఆందోళనమును ప్రారంభించెను. ఆప్పటికి వైస్రాయిగా నున్న ఎల్జిక్ ప్రభువు నేటాల్ చట్ట మంగీకరింపబడుట కనుకూరించెను. హిందూదేశ రాజ్యాంగకార్యదర్శిగానున్న జార్జి హామ్మిక్ ప్రభువు మనలను “అడవిజాతి” అని నిందించెను. ౧౯౦౦ కాంగ్రెస్, నేటాల్ వలస నిర్బంధములును, నేటాల్ వర్తక లైసెన్సుచట్టములును (Dealers' Licence Acts) తొలగింపబడవలె నని తీర్మానించినది. ౧౯౦౧ లో కలకత్తాలో జరిగిన ౧౭ వ కాంగ్రెస్ లో గాంధీ “దక్షిణాఫ్రికాలోని లక్షలమంది బ్రిటిష్ ఇండియనులపక్షమున ఒక అర్జీ దాడుడు” నని దక్షిణాఫ్రికాను గూర్చిన తీర్మానము సుపపాదించెను. ౧౯౦౨ లో ఆవిషయమునుగూర్చి భారత రాజ్యాంగకార్యదర్శికి రాయబారము పంపబడెను. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. ౧౯౦౩, ౧౯౦౪ సంవత్సరములలోని కాంగ్రెసులు పూర్వపుతీర్మానములను పునశ్చరణ చేసినవి. “బోయరుద్ధమున కొక కారణము, బోయరు రిపబ్లిక్ ప్రభుత్వమువారు బ్రిటిష్ పౌరులయిన భారతీయులయొడల ప్రవర్తించిన ప్రవర్తనమే” నని బాధ్యతగల అధికారులు చెప్పినమాటలను కాంగ్రెసుదాహరించి, భారతీయులకు సమానప్రతిపత్తిని, న్యాయమును ప్రసాదించవలసిన దని కోరినది. ౧౯౦౪ లో ఇంకను వ్యవహారములు ముదిరినవి. బోయరుప్రభుత్వములో లేనినిర్బంధములు, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వములో

ప్రవేశపెట్టబడుటను కాంగ్రెసు ప్రతిఘటించినది. కంట్రాక్టుకూలీపద్ధతి, తదితరనిర్బంధ శాసనములు తొలగింపబడవలె నని కాంగ్రెస్ కోరినది. బ్రాహ్మవాల్ ఆర్డినెన్సు ప్రభుత్వమువారు తాత్కాలికముగా ఆపివేసిరి. కాని ౧౯౦౬ లో దక్షిణాఫ్రికాకు కొత్తరాజ్యాంగచట్టము వచ్చినప్పుడు మరల ఆ ఆర్డినెన్సు అమలులోనికి రావచ్చుననే భీతిని ఆనాటి కాంగ్రెస్ తీర్మానము వెల్లడించినది. ౧౯౦౮ లో దక్షిణాఫ్రికా రాజ్యాంగచట్టము కొత్తగా అమలులోనికి వచ్చే సందర్భమున భారతీయప్రయోజనములకూడా సంరక్షింపబడవలె నని కాంగ్రెస్ తీర్మానించినది. ౧౯౦౮ లో మద్రాసులో జరిగిన ౨౩ వ కాంగ్రెసుకు, జోహాన్సుబర్గ్, బ్రిటిష్ ఇండియన్ సంఘమునుండి పంపబడిన ప్రతినిధి మషీర్ హసన్ కిద్వాయ్ దక్షిణాఫ్రికా సమస్యనుగూర్చి అద్భుతముగా మాట్లాడెను.

౧౯౦౯ నాటి కా విషయమునుగూర్చి అంతవరకును చేయబడిన విజ్ఞాపనలు గాని, పంపబడిన రాయబారములుగాని నిరర్థకము లని తోచి గోఖలే మహాశయు డధికారుల విశ్వాసద్రోహకృత్యములనుగూర్చి గాంధీనాయకత్వమున నడుపబడుతూన్న భారతీయుల నిరంతర పోరాటమునుగూర్చి వివరించెను. తరువాత సాత్వికనిరోధ యుద్ధము ప్రారంభింపబడెను. గోఖలే సాత్వికనిరోధమునుగూర్చి “ ఆత్మసంరక్షణ దాని ప్రధానస్వభావము. దాని ఆయుధములు నైతికబలము, ఆత్మబలము. సాత్విక నిరోధమడు దుర్మార్గమును స్వకీరీతబాధవలన నిరోధించును. ఆయన ఆత్మబలముతో పశుబలమును జయించును. ఆయన మనుష్యునిలోగల దైవత్వముతో మనిషిలోని పశుత్వమును తొలగించును; త్యాగముతో నిర్బంధవిధానమును ప్రతిఘటించును ; అంతరాత్మతో అధికారబలము నోడించును. అన్యాయమును విశ్వాసముతోను, అసత్యమును సత్యముతోను నిర్మూలించగలవా డొక్క సాత్వికనిరోధమడే ” అని వ్యాఖ్యానము నెను. సాత్వికనిరోధనిధికి తక్షణము రు. ౧౦౦౦౦ లు వసూలయ్యెను. ఇదిగాక సర్ జమ్షెద్జీరాతాగారి రెండవకుమారుడు రతన్ జె. రాతా దక్షిణాఫ్రికాభారతీయుల కష్టనివారణార్థము రు. ౨౫౦౦౦ ల నిచ్చెను. ౧౯౦౯ లో జరిగిన ౨౩ వ కాంగ్రెసు, హావోరులో ఆయన నిందుకు కృతజ్ఞతతో ఆభినందించినది. అలహాబాదులో జరిగిన ౧౯౧౦ కాంగ్రెసునాటికి సాత్వికనిరోధోద్యమము తీవ్రముగా సాగుతూ ఉండెను. “బ్రాహ్మవాలులోని భారతీయులు. తమ సోదరుల క్షేమమును గుర్తించి, అనేక కష్టపరంపరలనుధ్య వారి ప్రాథమికమార్కుల సంరక్షణార్థము చేస్తూన్న స్వాధీనహిత కాంతియుద్ధములో చూపిన త్యాగ, ధైర్య, దేశాభిమానముల కీకాంగ్రెసువారు వారిని శ్లాఘిస్తున్నారు” అనే తీర్మానము ౧౯౧౦

కాంగ్రెసులో సంగీకరింపబడినది. ౧౯౧౧ లో ౨౭ వ కాంగ్రెస్ సమావేశమయ్యే సరికి శుభదినములు వచ్చినవి. యాంటీ ఏషియాటిక్ కౌన్సిలు రద్దుచేయబడినందుకు గాంధీ, ట్రాన్సువార్ భారతీయులను ఆ కాంగ్రెస్ ఆభిసందించినది. కాని దక్షిణాఫ్రికా యూనియనువారు చేసిన హద్దానములు వలసచట్టము (Immigration Act) లో భంగము చేయబడినందున, ౧౯౧౩ కాంగ్రెస్ తిరిగీ ప్రతిఘటిస్తూ ఆచట్టమును రద్దుచేయవలసిన దని రాజుగారిని సవినయముగా ప్రార్థించినది. అప్పటివైస్రాయి హార్డింజ్ ప్రభు పీఠియములలో పట్టుదలగా పనిచేసెను. ఆయనకు చేదోడుగా నుండుటకై ౧౯౧౩ లోని కరాచీకాంగ్రెసు కంట్రాక్టు కూల్పదధిని రద్దుచేయవలసిన దని తిరిగీ తీర్మానించినది. తరువాత నది రద్దుచేయబడినది. దక్షిణాఫ్రికాసమస్య సగము పరిష్కార మైనందుకు హార్డింజ్ ప్రభువునకు కాంగ్రెసు కృతజ్ఞతను ప్రకటించెను. గాంధీని, ఆయనఅనుచరులను, భారత దేశపు గౌరవమును నిలబెట్టుటకు నారు చేసిన త్యాగములకు కరాచీకాంగ్రెసు కొనియాడినది.

గాంధీ దక్షిణాఫ్రికానుండి ఇండియాకు ప్రవేశించడమున కిదే ప్రారంభ మని చెప్పవచ్చును. ఎందువల్ల ననగా ౧౯౧౪ జులైలో యుద్ధము ప్రారంభమైన వెంటనే ఆయన దక్షిణాఫ్రికాను విడిచినచ్చేయ. ౧౯౧౫ నుండి, ఆయనచేసిన సత్యనిర్ధారణాప్రయత్నములను గూర్చి, ఆయన చాంపరాక్ లో, కైరాలో, బోర్నోలో, బాడ్వోలీలో, చిట్టచివర కఖిలభారతదేశములో నడవిన సత్యాగ్రహోద్యమ ఫలితములను గూర్చి తెలియరివా రుండరు. వీటినిగూర్చి ఇందుకు సంబంధించిన ఆయా ఆధ్యాత్మములలో వివరింతుము.

ఈలోగా మన మండరమును తెలుసుకొనవలెనని కుతూహలపడవని కళ్ళయొకటి జరిగినది. కనగా ప్రీవీకౌన్సిలువారు “ నిరంతరప్రయాణ నిబంధనము ” (Continuous journey clause) అనే ఒక ఆర్డరును జారీచేసిరి. ఆ ఆర్డరును గూర్చి కరాచీలో, ౧౯౧౩ లో జరిగిన ౨౮-వ కాంగ్రెసు చేసినతీర్మానమును చూచిన యెడల దానిస్వరూపము పాఠకులకు బోధపడగలను. ఆతీర్మాన మిది :

“ఈరెండుదేశములమధ్య సరాసరి పోయే పొగయోడలు లేవు కాబట్టిన్నీ, ఇప్పుడున్న పొగయోడకంపెనీలు సరాసరి ప్రయాణమునకు టిక్కెట్లయిచ్చు కాబట్టిన్నీ, ఈ ఆర్డర్ రిడివర కారణములో (కనడాలో) నివసించియుండని భారతీయుల నాదేశమునకు పోనీయకుండా నిరోధము కల్పిస్తాన్నది. అంతేకాక, ఇదివరకే ఆదేశములో నివాస మేర్పరచుకొనిన భారతీయులకు వారికుటుంబముల నాదేశమునకు తీసుకొని

పోకుండు నిషేధిస్తున్నది. కాబట్టి ఈనిరంతర ప్రయాణసనము (continuous journey regulation) రద్దు చేయించవలసి అవసరముగూర్చి సామాజ్యప్రభుత్వమున కీకాంగ్రెసు నివేదిస్తున్నది."

ఇక పైన నూచించబడినకథ ఈసంవత్సరములోనే ౧౯౧౩ జులైలో యుద్ధము ప్రారంభ మైనతరువాత జరిగినది. అది ఆధునిక భారతచరిత్రములో నొక అద్భుత సంఘటన మని చెప్పవచ్చును. భారతభావిసంతతి వానిని గూర్చి తెలుసుకొని తీరవలెను. ఈకనిడాయు త్తరువులను నిర్మూలించవలె ననేయుద్దేశముతో బాబా గురుదత్తసింగ్ అనే సిక్కుమతస్తుడు "కోమగాటమారు" అనే పేరుగల స్త్రీమరుడు బాడుగకు తీసికొని, ౬౦౦ మంది సిక్కుఅనుచరులతో, మామూలుమోలీరేవులైన బోకియోలోగాని, హంగ్ కాంగ్ లోగాని ఆగకుండానే సరాసరి కనడాకు ప్రయాణమయ్యెను.

"కోమగాటమారు" లోని ప్రయాణీకులను కనడాలోని అధికారులు వారిరేవులో దిగనీయలేదు. అందువలన ఆపడన సరాసరి ఇండియాకు తిరిగిరావలసినవచ్చినది. పడనలోని ప్రయాణీకులు బడ్జెట్టితో దిగినారు. అచటి అధికారులు వారిని పంజాబుకు పోవలసినదనీ, అంతకుతప్ప వారియుద్ధమునచ్చిన ప్రదేశములకు పోరాదనీ యుత్తరువులు చేసిరి. ప్రయాణీకులు తమకు కనడాప్రభుత్వమచ్చిబు దిగనీయకపోవడ మన్యాయమనీ, అందువలన తమకు చాలా నష్టము కలిగినదనీ, ఈకథ పూర్తిగా ప్రభుత్వమువారికి ముంగు విన్నవించుకొంటేనేగాని పంజాబురైల్వేకమిలలేదనీ పట్టుపట్టినారు. అవసరమైనయెడల వారంటుపైన ఆరెట్టు చేయబడుటకుపాడు వారంగీకరించిరి. బాబాగురుదత్తసింగ్ గరెట్టుచేయబడెను అప్పుడు గురుదత్తేసింగ్ అనుచరులలో కొందరు తుపాకులను కాల్చినారని ప్రభుత్వమువారి వాదము. తుపాకులుగాని, మరేవిధమైన కాలుపు టాయుధములుగాని యుపయోగింప బడనేలేదనీ, పోలీసువారు సిక్కులను లాతీలతో కొట్టినప్పుడు వారు పోలీసులచేతులనుండి లాతీలను లాక్కొన్నమాట వాస్తవమనీ గురుదత్తేసింగునాదము. ఆగంద్రగోళములో ఒక పోలీసు ఉద్యోగస్థుడు మరణించినాడని ప్రభుత్వమువారివాదము. ఆపోలీసు ఉద్యోగస్థుడు రంగమునుండి పారిపోయినాడనీ, యెందువలన మరణించినాడో తెలియదనీ గురుదత్తేసింగు వాదన. ఈసంవత్సరమున ఆ ఆరెట్టుచేయబడిన ౬౦౦ లో స్వామీ గోవిందానంద్ మాత్రం ఒకరిని చెప్పవలసియున్నది. గురుదత్తేసింగు తప్పించుకొని నాటియండి నీదేనిమిది సంవత్సరములు ప్రవాసిగా మండెను. కాని ఆయన ఇండియాను విడిచిపోలేదు. బడ్జెట్టిమండి పూరినెల్లి, అక్కడ రెండుమూడుతోలు లుండెను. అక్కడనుండి చక్కను వెల్లి ఒక్కసంవత్సరముండెను. అక్కడనుండి గ్వాలియర్ సంస్థానమునకు పోయి అక్కడ ౧౯౧౫ మార్చివరకును ఉండెను. తరువాత రాజపుత్రానాకు పోయి రాజపుత్రానా

కతియవారు సంస్థానములలో, ఒకచోటనుండి మరియొకచోటకు తిరుగుతూ ౧౯౧౨ వరకును కాలము గడపెను. ౧౯౧౨ తరువాత బొంబాయికి పోయి నగరము నకు వెలుపల మహల్ బండ్లలో పిప్ బిల్డింగ్ కంపెనీలో (కాకలను తయారుచేసే కంపెనీ) మానేజరుగా నుండెను. ఆయన “వాల్టరాజ్” అనే పేరుతో వ్యవహరింప బడుతుండెను. ఈ కథ అంతా ఇటీవల ౧౯౩౫ జనవరి ౧౬-తేదీని బాబా గురు దత్ సింగ్ స్వయముగా కోర్టులో చెప్పి సాక్ష్యమునుబట్టి తెలిసినది.

బాబా గురుదత్ సింగు కనడానుండి వెనుక చెప్పబడిన పరిస్థితులలో ఇండియాకు తిరిగి రాగా వంగరాష్ట్ర ప్రభుత్వమువారు “కోమగాటవారు” స్త్రీయగునని వస్తువుల నన్నిటిని పోలీసువారిద్వారా స్వాధీనపరచుకొనిరి. ఆవస్తువులను తిరిగి తన స్వాధీనము చేయించవలసిన దని భారత రాజ్యాంగకార్యదర్శిపైన దావా తెచ్చెను. కాని ఆదావాయున్ను, అందుపైన చేయబడిన అప్పీలున్ను కూడా త్రోసివేయబడినది. కలకత్తా లోని “స్టేట్సుమన్” పత్రిక రెండుకోర్టులలోను జరిగిన విషయముల నన్నిటిని ప్రచురించి వైపెచ్చు “గాంధీపక్షము” అనే క్షిప్రకర్తరిం ఒక వ్యాసమునుకూడా ప్రకటించినది. ఆవ్యాసములో గురుదత్ సింగు ఒక సేధిమిని, ఆయుధములు, మందులందు సామానులు రహస్యముగా తెప్పిస్తావనీ, రాజుగారి శత్రువులకు బుగ్గో చేరినవాడనీ, ఆయన కనడాకు వలసపోవడము తిరుగుబాటు సంబంధమనీ, ఆయన విప్లవకారుల కుట్రలో చేరినవాడనీ, ఇదివర కనేకమరాగతములు చేసినవాడనీ సూచింపబడెను. ఈ వ్యాసమే గురుదత్ సింగ్ స్టేట్సుమన్ లిమిటెడ్, స్టేట్సుమన్ సంపాదకుడు, స్టేట్సుమన్ ప్రకటనకర్తలవైనరు. ౫౦౦౦౦ ల వస్తుపరిహారమునకు వేసిన దావాకు కారణమైతి. ఈదావాలోనే జస్టిస్ కల్చిఫీయెదుట ఇంతకుపూర్వ ముదాహరింపబడిన ఆయన ప్రవాసకర్త ఆయనచే స్వయముగా మదాహరింపబడినది. ఆయన ప్రవాసములో ౧౯౨౧ నవంబరులో ఒకసారి గాంధీని దర్శించెను. గాంధీ ఆయనను స్వయముగా ప్రభుత్వమునకు స్వాధీనము కావలసిన దని సలహాయించెను. ఆయన ఆప్రకారము చేసెను. గవర్నమెంటునా రాయనను ఖైదుచేసిరి. ౧౯౨౨ ఫిబ్రవరి ౨౮ వ తేదీని ఆయన లాహోరు జైలునుండి విడుదల చేయబడెను. అప్పటి కాయన ఖైదుచేయబడిన ఆర్డినెన్సుకాలము పరిసమాప్తి యైనది. తరువాత ఆయన యిచ్చిన ఒక యుధవ్యాసమున కాయనకు ౫ సంవత్సరములు కఠినశిక్ష విధింపబడెను. గురుదత్ సింగ్ మాత్రు దేశముకోస మఖండత్యాగము చేసి, నిరంతరకష్టపరంపరలను తరించిన ప్రజాసేవకుడు. సేటికిని ఆయన తనసేవాపుష్పములచే దేశమే తన ప్రాణిస్తానేయున్నాడు.

౧౩. ఉప్పుపన్ను

౧౯౩౦ లోని ఉప్పుసత్యాగ్రహములమున ఉత్వపన్నునుగూర్చిన విషయము భారతరాజకీయములలో ప్రాముఖ్యస్థానము వహించినది. ౧౮౩౬ లో సాట్టికమిషన్ వారు చేసిన సిఫారసులనుగూర్చి, ఉత్వపన్ను పుట్టుకనుగూర్చి తెలిసియున్న మనకు ౧౮౮౮ లో కాంగ్రెసువారు ఉత్వపన్ను నెదిరించిన కారణములను గమనించినయెడల ఆశ్చర్యము కలుగకమానము. వారు, ఉత్వపన్ను పన్ను విధింపబడుటయే అన్యాయమని గాని, అది కేవలము ఓటిష్ వారి నాకావ్యాపారసహాయమునిమిత్రమును, ఎగమతి వ్యాపారి సహాయమునిమిత్రమును వేయబడినదని గాని దాని నెదిరించలేదు. ఉత్వపన్ను ఇటీవల ఎక్కువ చేయబడినదనీ, అందువల్ల పేదవాండ్లకు మరింత భారముగా నున్నదనీ చెప్పి దాని నెదిరించినారు. ౧౮౯౦ కాంగ్రెస్ మాదా “ఇటీవల ఎక్కువ చేయబడిన ఉత్వపన్నును తగ్గించవలసిన” దని తీర్మానించినదేగాని, పూర్తిగా రద్దు చేయవలసిన దని నిర్ణయించలేదు. తరువాత ఎనిమిది కాంగ్రెసులలో దాదాపుగా నట్టితీర్మానమే చేయబడినది. ఒక కాంగ్రెసులో ఉత్వపన్ను ౧౮౬౮ రేటు ప్రకారముండవలెననీ, మరియొక కాంగ్రెసులో ౧౮౮౮ రేటు ప్రకారముండవలెననీ తీర్మానింపబడింది. చిట్టచివరిపర్యాయము ౧౯౦౨ లో వాత్రము, ఉత్వపన్ను క్షైక్కువయిన కారణమున ప్రజలు తక్కువయుత్పత్తి భుజిస్తున్నారనీ, అందువలన రోగములు ప్రబలి పోతున్నవనీ ఒక కొత్తకారణము నూచింపబడినది. తరువాత ఉత్వపన్నుగూర్చినవిషయము కాంగ్రెసురంగమునుండి కాన్సిలురంగమునకు మారినది. గోఖలేగారి కది అభిమానవిషయమైనది.

౧౩. త్రాగుడు-వ్యభిచారము

ప్రజల నందరను నీతిమంతులనుగా చేయవలె ననువిషయము కాంగ్రెసుదృష్టి నాకర్షించినది. దేశముగా పెరిగిపోతున్న త్రాగుబోతుత్వమును రూపుమాపి, జనులలో మర్యాద, ఆత్మకౌరవము పెంపొందింపజేయవలెనని కాంగ్రెస్ అభిప్రాయము. ౧౮౮౯ సంవత్సరములో ఈవిషయమునుగూర్చి కే.కె. స్మిత్తుగారు తెచ్చిన తీర్మానము పార్లమెంటులో నెగ్గినది. కాంగ్రెసువా రాతీర్మానము నమలుపరచవలసిన దని కోరిరి. ఓకేషపుసారాయిలపైన వేయబడిన దిగుమతిపన్నునుగూర్చి, నాటక సారాయిలపైన వేయబడిన నిషేధపుసన్నునుగూర్చి, ౧౮౮౯-౯౦ సంవత్సరములలో మద్రాసుప్రభుత్వమువారు ౭౦౦౦ సారాయిసకాణములను మానవేయడమునుగూర్చి ౧౮౯౦ కాంగ్రెస్ సంతోషమును వెల్లడించినది. కాని ఇంకెక్కువ ప్రభుత్వమువారివిషయములో ప్రజాభిప్రాయమును తెలుసుకొని, సాధ్యమైనంతవరకు కందు కనుగుణముగా

ఆచరించవలసిన దని రాష్ట్రప్రభుత్వములవారికి పంపినసలహా సరిగా గౌరవింపబడలేదు. తరువాత ౧౦ సంవత్సరములవరకును కాంగ్రె సీవిషయముచుగూర్చి చర్చించలేదు. ౧౯౦౦ సంవత్సరమునా నారాయణ చౌకగా స్వయిచ్ఛేయబడవలెమే త్రాగుబోతులన మంతకంతకు పెరిగిపోవలయునను కారణమున కాంగ్రెస్ నూదించినది. త్రాగుబోతులనమును నిర్మూలించుమున కమెరికాలో చేయబడిన చట్టములవంటి చట్టము లిండియాలోనూడా చేయబడవలెనని కాంగ్రెస్ కోరినది. మంగుల కుమరూ గవహని మత్తుపదార్థములపైన ఎక్కువపన్నులను విధించవలెనని కాంగ్రెస్ సలహా యిచ్చినది. ఈకాంగ్రెసులోనే బ్రిటిష్ పరిపాలనము మనకు షేక్స్ పియర్, మిట్టెల్ లనే గాక బ్రాండ్ టెయిలరునూడ అనుగ్రహించిన దని ఎప్పుడో కేశవచంద్రనేను చెప్పినమాటలను కుమార యమ్. యన్. చౌదరీ జ్ఞాపకముచేసినాడు.

౧౮౮౩ లోని ఎక్స్ సెజుకమిషనువారు పాపకపుజనములో త్రాగుబోతులనము జాస్తీ అయిన దని చెప్పినమాటను పురస్కరించుకొని, దానివలన దేశీయశిల్పపరిశ్రమలు నానాటికి ఊడించి, ప్రభుత్వమువారి ఉదారాశయముల భంగము కలుగుతున్నదని కాంగ్రెసు నూదించినది.

కాంగ్రెసు తలపెట్టిన మరియొక సంఘసంస్కరణము ప్రభుత్వమువారిచే యేర్పాటుచేయబడిన వ్యభిచారనిర్మూలనము. సీపాయిలు క్యాంపులో నున్నప్పుడును, ప్రయాణము చేస్తూన్నప్పుడునుకూడ వారికొరకు ప్రభుత్వమువారు వ్యభిచారస్త్రీలను సమకూర్చియుండి రన్న విషయము చాలామందికి తెలుసును. ఈసంగతి మొట్టమొదట విన్నప్పుడు సున్నితములైన మనస్సులకు కష్టముగా తోచినది. కాని ఇట్టి విషయము లతో నిరంతరము సంబంధముగలవారి బుద్ధులు మిగ్గులారుతవి. ౧౮౮౮ లో ఆలహాబాదులో యూలోగారి అశ్వక్షతక్రింద జరిగిన నాలుగవ కాంగ్రెసు ఇండియా ప్రభుత్వముచే యేర్పాటు చేయబడిన వ్యభిచారనిర్మూలనముతోసమ ప్రయత్నము చేసే బ్రిటిష్ ప్రజలకు సంపూర్ణ సహాయమును వాగ్దానము చేసినది. ౨౦౦౦ మందివైవిలుకు వ్యభిచారస్త్రీలు యువక పైసికుల నైతికశీలితములను నాశనముచేసేనిమిత్రము ప్రభుత్వమువారిచే యేర్పాటుచేయబడినారని కౌంట్రీ బాసెన్ కతిముగా విమర్శించినాడు. ౧౮౯౨ లో ఆలహాబాదులో జరిగిన ౮ వ కాంగ్రెసు, ఇండియా ప్రభుత్వమువారి నాటి నైతికశాసనమును జాగ్రత్తగా గమనిస్తూన్న కామన్సుసభ నభినందించి మన దేశములో నిలిచియున్న అన్ని అవినీతికరచట్టములకును ప్రభుత్వమువారిని నింించినవి.

మరుసంవత్సర మిండియాఆఫీసుకమిటీకి సంబంధించిన పార్లమెంటుసభ్యులు, భారతదేశపు నైతికతెంద్రములలో న్యాపించియున్న వ్యభిచారమును, అంటువ్యాధులను

గూర్చి యొకనివేదికను పార్లమెంటుకు పంపిరి. అందులో వారు ప్రభుత్వవిబంధనలను, ఉత్తరువులనుగూర్చి, అవి అమల జరుపబడే విధానమునుగూర్చి విపులముగా చర్చించిరి. ౧౮౮౮ జూన్ ౫ వ తేదీని కామన్సుసభవారు చేసిన తీర్మానముయొక్క మహదా శయముల కనుగుణముగా ప్రభుత్వమువారి నియమావళికాని, కార్యవిధానముగాని లేదు. కాబట్టి ఈ గుప్తాచారము గుఱముట్టింపబడవలె నన్నయెడల స్పష్టమైన శాసనమే చేయ బడవలె నని కాంగ్రెసు ప్రకటించినది.

౧౮. స్త్రీలు-నిమ్నజాతులు

ఇండియాను మాంచేరురాకతో స్త్రీల పౌరసత్వపుహక్కులనుగూర్చిన విషయము ప్రధానస్థాన మాక్రమించినది. పురుషులతో స్త్రీలకు సమానహక్కు లీ దేశములో ఇంత తొందరగా అంగీకరింపబడినదో తెలుసుకొన్నయెడల చాలా ఆశ్చర్యము కలుగగలదు. ౧౮౮౬లో జరిగిన కలకత్తా కాంగ్రెస్ “ఎన్నుకొనడమునకును, ఎన్నుకోబడడమునకును పురుషులతోపాటు స్త్రీలును సమానాధికారములనే కలిగి యుండువలెను” అని తీర్మానించినది. జాతీయపున్నీర్వాహములో ముఖ్యాంగముగా పరిగణింపబడుతున్న నిమ్న జాత్యుద్ధరణవిషయములోహాడ కాంగ్రెస్ తన వికల దృష్టి కనుగుణముగా “నిమ్న జాతులవిషయములో ఆచారపరంపరగా కల్పింపబడిన ప్రతిరోగములు మిక్కిలి అసహ్యకరములుగాను, బాధాకరములుగాను ఉన్నందున, వాటిని న్యాయముకోసము, ధర్మముకోసము, అవసరముకోసము తొలగించవలెనని భారతప్రజల నీకాంగ్రెస్ వారు ప్రార్థిస్తున్నారు” అనే తీర్మానము సంగీకరించినది.

౧౯. చిల్లరవిషయములు

ఈకాలములో కాంగ్రెసు అనేకచిల్లరవిషయములను చర్చించినది. ముఖ్యముగా విద్యావిధానమునుగూర్చి, అనగా ప్రైమరీ, విశ్వవిద్యాలయ, పరిశోధక, పారిశ్రామిక విద్యాసంస్థలనుగూర్చి చర్చించినది. కేంద్రరాష్ట్రీ గూర్ధికవిషయములు, అనగా వెండి పన్నులు, ఇంకొకంటాన్న, మారకము మొదలగువి తరువాతిముఖ్యవిషయములుగా చర్చింపబడినవి. స్థానికస్వపరిపాలనాసంస్థలనుగూర్చి, ముఖ్యముగా కలకత్తా మద్రాసు నగరములలోని కార్పొరేషనుల విషయములో ప్రభుత్వమునా రహస్యతప్పుడు అవలంబిస్తూచచ్చిన నిరంకుశవిధానమును నిరసిస్తూ కొన్ని తీర్మానములు చేయబడినవి. ప్లేగు రోగులలో పారిసంస్థలనుగూర్చి, బలవంతపుహరిపనిని గూర్చి ఒకటిరెండునాడులు

కాంగ్రెసులో చర్చింపబడినది. రాజభక్తి కాంగ్రెసువేదికపైన అశీకసారులు ప్రకటించబడినది. ౧౯౦౧ లోని విప్రోతి మూరాణీ యొక్కయు, ౧౯౦౦ లోని ఎడ్వర్డు క్రవర్తియొక్కయు మరణములు కాంగ్రెసుకు తనరాజభక్తిని ప్రకటించుకొనడామునకు నూతనావకాశములను కల్పించినవి. ఎడ్వర్డుక్రవర్తికిని, జార్జి క్రవర్తికిని ఆహ్వానపుతీర్థానములు చేయబడినవి. కాంగ్రెసు ౧౯౦౫ లో వేల్పు యువరాజును, ౧౯౦౦ లో క్రవర్తిగను జార్జిసార్వభౌముని ఆహ్వానించినది.

బర్మా

నేను బర్మాను భారతదేశమునుండి విడదీయుటను గూర్చి కావలసినంత గ్రంథము వ్రాసినాను. మన మొక్కసారి కాంగ్రెసు పుట్టిన సంవత్సరమునకు మన దృష్టిని మరల్చి, ఆనాడు బర్మాను భారతదేశములో చేర్చుటనుగూర్చి కాంగ్రె సేమిచెప్పినదో చూతము. ౧౮౮౫లో జరిగిన మొదటికాంగ్రెస్ ఎవరబర్మాను భారతదేశములో చేర్చడమును నిరసించినది; ఒకవేళ చేర్చడమే ఆవసరమైనయెడల ఇండియానుండి పూర్తిగా బర్మా అంతయును విడదీయబడి సింహళమునలెనే బ్రిటిష్ వలసరాజ్యముగా అన్ని విషయములలోను భారతదేశమునకు సంబంధము లేకుండు నుండవలయు నని తీర్మానించినది.

౧౬. కాంగ్రెసు నిర్మాణవిధానము

కాంగ్రెసుపుట్టిన ౫౦-వయేట దాని నిర్మాణవిధానములో గలిగిన సంపూర్ణపరివర్తనమునుబట్టి కాంగ్రెసు నిర్మాణవిషయము నేను మరింత ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చినది. కాంగ్రెసు ఒక జాయింటుస్టాకుకంపెనీవలెగాని, లేక ౧౮౬౦వ సంవత్సరపు ౨౧వ చట్టముక్రింద రిజిస్టరయిన సంఘమువలెగాని ప్రారంభింపబడలేదు. దాని స్థాపనమునకు ముందు నిబంధనలుగాని, నియమావళిగాని ప్రాయబశియుండులేదు. అది మొట్టమొదట కొందరు సుప్రసిద్ధపురుషుల సామాన్య సహావేశము. ఆమహాపురుషుల నైతికబలమువలన నది కాలక్రమాభివృద్ధిని పొంది పుష్టిపొందింది. ౧౮౮౬ వ సంవత్సరములోనే కాంగ్రెసున కొక నిర్మాణవిధానము (constitution) తయారు చేయబడవలె నని నూదించబడినది. కాని కాంగ్రె సొకము తదితరరాష్ట్రములలో హాజరగుటచే మరొకంత అనుభవమును గడించేబంతవరకును, దాని కార్యవిధానమునకు సంబంధించిన నియమావళిమాత్రము చేయబడిన చాలు నని తీర్మానింపబడినది. అందుకొక మొక కమిటీ యేర్పాటు చేయబడినది. ఆకాలములో నొక కాంగ్రెసుతరువాత మరుకాంగ్రెస్ వరకును పని చాలా తక్కువ జరుగుతూండేది. అందువలన సంవ

త్వరముపొందునను కాంగ్రెస్ పని జరిగే యేర్పాటవసరమని గ్రహింపబడినది. గూర్ఖా నాటికి కాంగ్రెసుకు ప్రతినిధులు శరపరంపరలుగా రావడము మొదలుపెట్టిరి. కాబట్టి ఆసంవత్సరపు కాంగ్రెసులోనే ప్రతి ౧౦ లక్షల జనసంఖ్యకు అయిదుగురు ప్రతి నిధులనంతున రావచ్చునని పరిమితి యేర్పాటుచేయబడినది. ఇండియాలో కాంగ్రెసు కొక అసిస్టెంటుకార్యపర్శి నియమింపబడెను. డిగ్రీస్ (డి. ఐ. ఇ.) గారు తీతముమీద సీమలోని కాంగ్రెసుకమిటీకి కార్యపర్శిగా నియమింపబడిరి. రాజకీయసంస్కరణ ములవిషయములో కాంగ్రెస్ అభిప్రాయమును సీమలో ప్రచారము చేసేవిమిత్త మొక రాయబారవర్తము నియమింపబడినది.

గూర్ఖా లోని నాలుగవ కాంగ్రెస్ లో, హిందూప్రతినిధులుగాని, మహమ్మదీయ ప్రతినిధులుగాని ఏకగ్రీవముగాగాని, లేక దాదాపు అవిభముగాగాని ఆభ్యంతర పెట్టే యేకీకరణమును విషయనిర్ధారణసభవారు చర్చకు పెట్టరాదని నిర్ణయింపబడినది. ఈ నిబంధనయే ౧౯౦౨ లో నంగీకరింపబడిన కాంగ్రెసు నియమావళిప్రకారము ఆయాసంఘముల ప్రతినిధులలో ముప్పాతికవంతు వ్యతిరేకు లున్నయెడల చర్చకు పెట్టబడరా దని మార్చబడినది.

గూర్ఖా లో కాంగ్రెసుప్రతినిధులు వేయిమందికన్న యెక్కువ యుండరాదని నిర్ణయింపబడినది. గూర్ఖా లో సీమలోని కాంగ్రెసుకమిటీ ఖర్చులనిమిత్తమున్ను, “ఇండియా” అనబడు కాంగ్రెసుపత్రిక నక్కడ ప్రచురించే నిమిత్తమున్ను రు. ౬౦,౦౦౦ ల శాంక్ష చేయబడినవి. దీనినిబట్టియే సీమలో కాంగ్రెసుప్రచార మెంత ప్రాముఖ్యముగా తలపడినో మన నూహించుకొనవచ్చును. ౧౨ వ కాంగ్రెసులో (౧౯౦౬) హూడా అంతసామ్మ సీమకు పంపవలెనని అంగీకరింపబడినది. గూర్ఖా లో కాంగ్రెసుకు నిర్మాణనియమావళి యేర్పాటుచేయబడవలె నని తిరిగి ప్రయత్నము జరిగినది. గూర్ఖా మద్రాసుకాంగ్రెస్ సొక చిత్తునిర్మాణ విధానమును తయారుచేసి ప్రతినిధులందరుకును అందించినది. దానిని విచారించి మరుకాంగ్రెసు కొక సరియైన ప్రజాభిరక్షణ తయారుచేసి పంపేవిమిత్త మొక కమిటీ నియమింపబడినది. గూర్ఖా లోని లక్షా కాంగ్రెసు ఒక సంపూర్ణ నిర్మాణవిధానము నంగీకరించినది. అనాటి కాంగ్రెసు ఆదర్శమును ౧౯౦౨, ౧౯౨౦, ౧౯౨౯ సంవత్సరముల కాంగ్రెసుఆదర్శములతో పోల్చి చూడుము గాక. లక్నోలో, గూర్ఖా కాంగ్రెసులో, “భారతదేశపుప్రజల ప్రయోజనములను, పురోభివృద్ధిని చట్టసమ్మత మైన విధానముల నవలంబించి ప్రోత్సహించుటయే భారతజాతీయమహాసభోద్దేశము” అని నిర్ణయింపబడినది.

౧౯౦౮ కాంగ్రెసులో వలస ప్రతిస్వపరిపాలనాపద్ధతియే ఆచర్య మని ప్రకటించబడినది. ౧౯౨౦ లో కాంతము, ధర్మసమ్మతము అయిన సకలపద్ధతులచేతను స్వరాజ్యమును సంపాదించడమే కాంగ్రెసు ఉద్దేశముగా అంగీకరింపబడినది. ౧౯౨౯ లాహోరు కాంగ్రెసులో “పూర్ణస్వరాజ్యము” లక్ష్యముగా పరిగణింపబడినది. కాంగ్రెసు ఆచర్యములలో కాలవశమున గలిగిన ఈ మాన్యులనుబట్టియే భారతజాతీయోద్యమ పరిణామస్వరూపము పాఠకులకు బోధపడగలదు. ఇక లక్ష్నో కాంగ్రెసు నిర్మాణ విధానమునుబట్టి అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘమునకు మొత్తము ౪౫ మంది సభ్యులుండిరి. అందులో ౪౦ మంది ఆయా రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘముల సిఫారసుల ననుసరించి కాంగ్రెసుచే నెన్నుకొనబడినవారు. తక్కినవా రధికారరీత్యా సభ్యులుగా నుండిరి. ఆసంఘమున కొక కార్యదర్శి, జీతము పుచ్చుకొని పనిచేసే ఒక అసిస్టెంటు కార్యదర్శి యుండిరి. ఆ సంఘవ్యయమునిమిత్తము రు. ౫౦౦౦ లు కాంక్షా చేయబడెను. అందులో సగము మొత్తము జరిగిన కాంగ్రెసు ఆహ్వాన సంఘమువారును, తక్కిన సగముమొత్తమును జరుగబోయే కాంగ్రెసుఆహ్వానసంఘము వారును చెల్లించవలసియుండెను. సంవత్సరముపాటునను కాంగ్రెసుసామ్యసంఘముల నిర్మాణనిమిత్తమును, రాష్ట్రీయమహాసభలను జరిపేనిమిత్తమును తగినయేర్పాట్లు చేయబడినవి. భారత కాంగ్రెసుకమిటీయే కాంగ్రెసుచిహ్నతీర్మానములను తయారుచేయవలసియుండెను. అధ్యక్షునిపేరు నూదించడమునకు కూడా ఆ కమిటీకే అధికారముండెను.

కాంగ్రెసుకు శాశ్వతనిధి నేర్పాటుచేసి నిడుగురు ప్రజ్జీల పేరుమీద దానిని వడ్డీకి వేయవలెనని ఆలోచించబడినది. ఈ ప్రజ్జీలు రాష్ట్రీయన కొకరువంతున ఎన్నుకొనబడవలెనని నూదించబడినది. ౧౯౦౦ లో భారతకాంగ్రెసుకమిటీలో గల ౪౫ మందికి తోడు మరికొంతమంది అధికారసభ్యులుకూడా చేర్చబడిరి. ౪౦ మంది సభ్యు లీదిగువరాష్ట్రములనుండి పంపబడవలసి యుండెను: (౧) అస్సాము, వంగ రాష్ట్రములు (౨) బొంబాయి, సింధురాష్ట్రములు (౩) మద్రాసు (౪) ఆంధ్రప్రదేశ్-పశ్చిమోత్తరరాష్ట్రములు (సం. రా.) (౫) పాంచాలము (౬) బీరారు (౭) మధ్య రాష్ట్రములు. అధికారసభ్యులు కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు (అధ్యక్షనియామకము జరిగిన తేదీ మొదలు), కాంగ్రెసుపూర్వాధ్యక్షులు, కాంగ్రెసు కార్యదర్శి సహాయకార్యదర్శులు, ఆహ్వానసంఘకార్యదర్శి, ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షుడు.

౧౯౦౧ లో లండనులో నియమబద్ధముగా పని సాగింపబడినది. “ఇండియా” పత్రికకు చందాదారులసంఖ్య రాష్ట్రములనుబట్టి నిర్ణయింపబడినది. మొత్తము ౪ వేల మంది చందాదారులు చేర్చబడిరి. ౧౯౦౨ నుండి ప్రతినెడు లదివరకెచ్చే చందాలు గాక ప్రత్యేకప్రతినధిరుసుముక్రింద రు. ౧౦ లేదా పై చేయబడినది. ఇంగ్లండులో

కాని, ఇండియాలో కాని కాంగ్రెసుపనినిమిత్తము కావలసిన సాయము వెచ్చించడములో కాంగ్రెసుసంస్థ యొన్న డును సంకుచితముగా ప్రవర్తించలేదు. ౧౯౦౪ లో జరిగిన ౨౦ వ కాంగ్రెసు(బొంబాయి)లో పార్లమెంటు ఎన్నికలసందర్భమున సీమకు గాయబారవర్గ మొకటి యేర్పాటుచేయబడినది. అందుకోసము రు. 3౦ వేలను నేక రించవలెనని నిర్ణయింపబడినది. ౧౯౦౫ లో కాంగ్రెసు ౧౫ మంది సభ్యులతో ఒక కాంగ్రెసుస్థాయిసంఘము స్థాపింపబడినది. వారు, కాంగ్రెసులో జరిగిన తీర్మానముల నాచరణలోనికి తెచ్చి, కాంగ్రెసుఉద్దేశములను నిర్వహించవలసి యుండెను. ౧౯౦౬ లో దాదాభాయి "నూవస్త్రునిషయమును ఒక్కమాటలో చెప్పవచ్చును. వలసరాజ్యముల ప్రభుత్వముగాని, యానై టెక్టింగ్ డస్ ప్రభుత్వముగాని పోలిన స్వపరిపాలనయు, లేక స్వరాజ్యము" అని కాంగ్రెసుఆచర్యమును సంగ్రహపరచెను. కాని ఈభావము తీర్మానరూపముగా మృదుత్వమును తాల్చినది.

“స్వపరిపాలన మనుభవిస్తూన్న బ్రిటిషు వలసరాజ్యముల ప్రభుత్వ విధానము భారత జైతమునకుమాడ ప్రసాదింపబడవలెను.”

ఇది ఆకాంగ్రెసుతీర్మానము. ఇందుకు కావలసిన కొన్నిసంస్కరణము లా కాంగ్రెసులో నూచించబడినవి. కలకత్తాకాంగ్రెసు ప్రతి రాజధాని ముఖ్యపట్టణము నందును ఆరాష్ట్రీయమహాసభానిర్ణయము ననుసరించి ఒక రాష్ట్రీకాంగ్రెసుసంఘము నిర్మింపబడవలెనని తీర్మానించినది. ఆయారాష్ట్రములలోని కాంగ్రెసువ్యవహారములు రాష్ట్రీకాంగ్రెసుసంఘ నూజవాన్యముననే జరుపబడవలెను. రాష్ట్రీకాంగ్రెసు సంఘములే తమ రాజధానులలో నిరంతర రాజకీయకార్యక్రమమును జరిపేటందుకు జిల్లా సంఘముల నేర్పాటుచేయవలెను. కాంగ్రెసుఅధ్యక్షుని యొప్పుకొనే విధానము ఆ కాంగ్రెసులో మార్పుచేయబడినది. రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘములు నూచించినవారిలో నుండి ఒక రాహ్వనసంఘముగారి ముఖ్యతికవంతు వోట్లతో అధ్యక్షపదవి కెన్నుకొనబడవలసియుండెను. అది జరుగనియెడల కొత్తగా నిర్మింపబడిన ౪౯ మంది సభ్యులు గల కేంద్రస్థాయిసంఘ మంతినిర్ణయమును చేయవలసియుండెను.

విషయనిర్ధారణసభానిర్మాణమువిషయములో నొక నూతనపద్ధతి ఆవలంబింపబడినది. ఆసభకు ౨౫ మంది ప్రతినిధిసభ్యులుండవలెననీ, వారందరును రాష్ట్రముల వారీగా నెన్నుకొనబడవలెననీ, కాంగ్రెసు జనునూతూన్న రాష్ట్రములో మాత్రము ౧౦ మంది యొక్కువ సభ్యులుండవలెననీ నిర్ణయింపబడినది. అధ్యక్షుడు, పూర్వధ్యక్షుడు (Ex-President), పూర్వ ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షుడు, జనరల్ కార్య

దర్బాలు, ఆసంవత్సరపు సానిక కార్యదర్బాలు వీరందరును ఆసభ కధికారిత్వ అయ్యే సభ్యులు.

కాంగ్రెసు నిర్మాణవిధానములో గలిగిన తరువాతి పరిణామము చరిత్రప్రసిద్ధము. నూరతులగాదామూలమున మితవాదులు కాంగ్రెసులో కఠినబంధనలను చేయ తల పెట్టిరి. కాంగ్రెసు అధ్యక్షుని యొన్ని జరిగినతరువాత దానినిగూర్చి యెవరును ప్రశ్నింపరాదని మొదటినియమ మేర్పరుపబడెను. తరువాత కాంగ్రెసు ఆచర్యములో మార్పు చేయబడినది. నూరతుకాంగ్రెసు భగ్నమైనమరునాడే, అనగా ౨౮-౧౨-౧౯౦౩ న కొంతమంది పెద్దమనుష్యులు గలసి నూరతులోనే ఒకసమావేశము నేర్పాటుచేసి కొనిరి. వారి అప్పటియొద్దేమే కాంగ్రెసునిర్మాణవిధానమునకు ప్రభుమనూత్రముగా నిబంధింపబడినది. కాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన ప్రకార మనూత్రము నీక్రింద నుదాహరింశుము:

“బ్రిటిషుసామ్రాజ్యములోని స్వపరిపాలితక్షేత్రముల ప్రభుత్వమువంటి ప్రభుత్వమును భారతప్రజలు పొందుటయు, సామ్రాజ్యముయొక్క హక్కులలోను, బాధ్యతలలోను వా రాక్షేత్రములతో సమాన భాగస్వాములుగా నుండుటయు భారత జాతీయమహాసభోద్దేశములు”

౧౯౦౮ నిర్మాణవిధానముప్రకారము అఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘ మిక్రింది విధముగా నుండవలసియుండెను:

మద్రాసు - ౧౫ మంది ప్రతినిధులు, బొంబాయి ౧౫, సంయుక్తవంగ రాష్ట్రము ౨౧, సంయుక్త రాష్ట్రములు ౧౫, పశ్చిమార్తరాష్ట్రము ౧౩, మధ్య రాష్ట్రములు ౬, బీహారు ౧౫, నీరారు ౫, బర్మా ౨.

సాధ్యమైనంతవరకు మొత్తముసంఖ్యలో ౫ వ వంతు మహమ్మదీయులుగా నుండవలెను.

పీరుగాక ఇండియాలో నివసిస్తూన్న కాని, హాజరై యున్న కాని కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు, కాంగ్రెసు జనరలు కార్యదర్బాలు అధికారిత్వ అఖిలభారతకాంగ్రెసు సంఘమునకు సభ్యు లయ్యెదరు. కాంగ్రెసుజనరలుకార్యదర్బు లధికారిత్వ అఖిల భారతకాంగ్రెసుసంఘమునకు జనరలు కార్యదర్బులనూడా అగుదురు. అ. భా. కాం. సం. సభ్యు లందరును విషయనిర్ధారణసభాసభ్యు లగుదురు. వారికితోడు ప్రతిరాష్ట్ర మునుండి వచ్చిన ప్రతినిధులలోనుండి ఎన్నుకొనబడిన కొంతమంది నూడా విషయ నిర్ధారణసభాసభ్యు లయ్యెదరు.

ఈ నిర్మాణవిధానముక్రిందనే అప్పటికి పశ్చిమబంగాళరాష్ట్రములో కలసి యున్న బీహారురాష్ట్రము ప్రత్యేక కాంగ్రెసు రాష్ట్రముగా చేయబడినది. ౧౯౦౮ లోనే బీహారురాష్ట్రము హాసభ (సర్) సయ్యద్ అలీ ఇమామ్ అధ్యక్షత క్రింద జరిగినది.

౧౯౧౭ లో ఆ. భా. కాం. సం. సభ్యుల సంఖ్య పెంపు చేయబడినది. ఆ ప్రకారము మద్రాసుకు ౧౪, ఆంధ్రులకు ౧౧, బొంబాయికి ౨౦, సింధుకు ౫, వంగరాష్ట్రమునకు (అస్సాముతోపాటు), సంయుక్తరాష్ట్రములకు చెరి ౨౫, ఢిల్లీ, అఝ్మీరు, మేర్వాడ్, బ్రిటిషురాజపుటానాలకు ౫, పాంచాలముకు ౨౦, మధ్యరాష్ట్రములకు ౧౨, బీహారుకు ౨౦, ఒరిస్సాకు ౮, వీరార్కు ౬, బర్మాకు ౫ స్థానము లేర్పాటు చేయబడినవి. ఆ. భా. కాం. సం. సభ్యులును, కాంగ్రెసుకు హాజరయిన ప్రతినిధులలోనుండి ఎన్నుకొనబడిన మరి అంతమంది ప్రతినిధులను కలసి విషయనిర్ధారణ సభగా నేర్పాటుకావలసియుండెను.

౧౯౦౮ లో నిర్ణయింపబడిన కాంగ్రెసు ఉద్దేశముల ప్రకారము న్యాయశాస్త్ర సమ్మతమైన మార్గములద్వారా ప్రభుత్వవిధానమును క్రమక్రమముగా మార్చింపవలసియుండెను.

౧౯౦౮ కాంగ్రెసు నిర్మాణవిధానములోనే, హిందూ ప్రతినిధులలో గాని, మహమ్మదీయ ప్రతినిధులలో గాని ముప్పాతిక వంతుమంది కయిష్టమైన తీర్మానము చర్చకు రాకూడదని నియమ మేర్పాటుచేయబడినది. ఈనియమ ప్రాశస్త్యమునుగూర్చి కాంగ్రెసు పాఠశాలకాదులలో ఒకచిత్రమైనవిషయము కనిపిస్తున్నది. ౧౮౯౯ లో జరిగిన ౧౫-వ కాంగ్రెసు (లక్నో) అప్పటికి సామ్రాజ్యశాసనసభ (Supreme Legislative Council) లో చర్చింపబడుతూన్న పాంచాలరాష్ట్రపు భూమి మారకపుచ్చుము (Land Alienation Act) ను నిరసిస్తూ తీర్మానము చేసినది. (ఆ చట్టము క్రింద భూవిక్రయమునుగూర్చి, భూమితనఖానుగూర్చి కొన్ని నిర్బంధము లేర్పాటుచేయబడినవి.) కాని ౧౯౦౦ లో జరిగిన మరుకాంగ్రెసులో భూమిమారకపుచ్చుమునుగూర్చి హిందూనుహమ్మదీయ ప్రతినిధులు భేదాభిప్రాయములు కలిగియుండుచే ఆవిషయనిర్ధారణసభచూచి దానినిగూర్చిచర్చ ఒకసంవత్సరమువరకును ఆపినేసిరి. ఆసంవత్సరకాలములో ఆచట్టముయొక్క కార్యవిధానమునుగూడ పరిశీలించవచ్చునని వారి అభిప్రాయము. (దీనినిబట్టి ౧౯౦౦ నాటికి బిల్లు చట్టమైనట్లు కనిపిస్తుంది)

సంయుక్త వంగరాష్ట్ర కాంగ్రెసు కమిటీవారు కాంగ్రెసు నిర్మాణవిధానములో మరికొన్ని మార్పులను నూచించిరి. అవి ౧౯౧౦ లో నొక యుపసంఘమునకు

విచారణనిమిత్తము పంపబడినవి. ఆ యుపసంఘమువారి సిఫారసులు ౧౯౧౧ కల కత్తా కాంగ్రెసులో సంగీకరించబడినవి. ఆఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘమువారుమాడ మరికొన్ని మార్పులను నూచించబడియుండెను. కాని కొంతకాలమువరకును ఎక్కువ మార్పులు కలుగలేదు. ౧౯౧౦ మొదలు ౧౫ వరకును కాంగ్రెసు కేవలము లాంఛ నముగా జరిగినది చెప్పవచ్చును. ౧౯౧౪ లో యాద్యము ప్రారంభమైనప్పుడు డాక్టర్ జెసెంటు ఆఖిలభారత హోమ్ రూల్ లీగ్ గూఢమన్యముక్తింప నొక గొప్పగాజు యోద్యమమును ప్రారంభించినది. ౧౯౧౬ లో లోకమాన్యశిలకు మహారాష్ట్రములో ప్రత్యేక హోమ్ రూల్ లీగును స్థాపించెను. ౧౯౨౦ సెప్టెంబరులో జరిగిన కలకత్తా ప్రత్యేకకాంగ్రెసు నాక్-కో-ఆపరేషన్ సిద్ధాంతము సంగీకరించింది. ౧౯౨౦ నాగ పురపు కాంగ్రెసులో కాంగ్రెసు నిర్వాహవిధానము మార్పుచేయుబడినది. ౧౯౦౪ లోని చాడురూటి కాంగ్రెసుప్రముఖాశ్రయము ౧౯౨౦ లో చక్కగా సంగ్రహపరచ బడినది. కాంగ్రెసుకార్యవిధానము పూర్తిగా మార్పుచేయబడినది. కాంగ్రెసులో భాషాప్రముఖ రాష్ట్రము లేర్పాటు చేయబడినవి. ప్రత్యేకకాంగ్రెసురాష్ట్రవిష యము ౧౯౧౫, ౧౯౧౬ సంవత్సరములలోనే చచ్చుకు వచ్చినప్పటికిని ౧౯౧౬ వరకును అంగీకరించబడలేదు. ౧౯౧౬ కలకత్తా కాంగ్రెసులో ఆవిషయము చర్చకు వచ్చి నప్పుడు ఆశ్రయకురాలు డాక్టరు జెసెంటును, డి.బి.బాబ్సానిని సుప్రసిద్ధనాయకులును గూడ దాని కెదిరించిరి. గాంధీమహాస్యునిమాడ ఈవిషయమును రాజ్యాంగసంస్క రణము లమలులోకి వచ్చేటంతకడకును ఆపియోచనవచ్చునని అభిప్రాయపడెను. కాని తిలకుమహాశయుని మార్పుప్రేరణన ఆంగ్లములకు ప్రత్యేకరాష్ట్రము లభించినది. దీని ఫలితముగా అ. భా. కాం. సంఘమున కాంగ్రెసురాష్ట్రములనుండి రావలసిన ప్రతినిధుల పరిమితినిగూర్చి విచారించు కొకయుపసంఘ మేర్పాటుచేయబడినది. ౧౯౧౪ లో సింధీయుల కోరికమీద సింధురాష్ట్రము ప్రత్యేకింపబడినది. ౧౯౨౦ లో జరిగిన నాగపురపు కాంగ్రెసు తీర్మానము ననుసరించి కాంగ్రెసు రాష్ట్రములు ౨౧ గా విభ జింపబడినప్పుడు మలగాఢము, కర్ణాటకలును ప్రత్యేక రాష్ట్రములను సంపాదించు కొనగలిగిరి.

౧౯౧౪ వరకును ఫుల్ ప్రదములు కాని కోరికలు

భారతదేశముకోసే స్వరాజ్యవిధానము కేవలము ప్రజల మానసిక సంతృప్తికి సంబంధించినది కాదు. భారతీయులు ఆ కోరిక కనేక బలవత్తరకారణములు కలవు. ప్రస్తుతపరిస్థితులలో చిన్న చిన్న రాజ్యసంస్కరణములవలన వారికోరికలు ఫలించ నేరవని వారికి తెలిసినప్పటికి, ఇందుకు నిర్భయముగా కడచిన ౩౨ సంవత్సరము

లోను కాంగ్రెసుకోరిన పరిపాలనములోని మార్పులు ఇండియా ప్రభుత్వమువారి యొక్కయు, స్థానిక ప్రభుత్వములయొక్కయు వ్యతిరేక భావములవలన ఆచరణలోకి రానివిషయముగా గమనించిన చావును. ౧౯౧౮ వరకును ఫలప్రసములు కాక నిలిచి యున్న కాంగ్రెసునూనైన నీక్రింది పొందుపగుపబడినవి.

- (౧) ఇండియా కాన్సిలును రద్దుచేయుట (౧౮౮౫)
- (౨) ఏకకాలపు పరీక్షలు (౧౮౮౫)
- (౩) ఇండియా - ఇంగ్లాండు వేతనములమధ్య పైనికవ్యయ న్యాయవిభాగము (౧౮౮౫)
- (౪) సాగీనిచారణను విస్తరింపజేయుట (౧౮౮౬)
- (౫) జూరీల తీర్పులే ఆధారతీర్పులుగా నిర్ణయింపబడుట (౧౮౮౬)
- (౬) వారంబుకములలోని ముద్దాయిలకు, మేజిస్ట్రేట్ల విచారణకు బదులుగా, సెషన్సుకోర్టు విచారణకు కోరడమున కధికార మొసగుట (౧౮౮౬)
- (౭) న్యాయ-కార్యనిర్వహణాధికారములను విభజించుట (౧౮౮౬)
- (౮) భారతీయులలో స్వచ్ఛంద పైనికను నేర్పాటు (౧౮౮౬)
- (౯) భారతీయులకు పైనికోర్టుగనగన మిప్పించేవిత్తము పైనిక కళాశాలలు నిర్మాణము (౧౮౮౭)

- (౧౦) ఆయుధశాసనమును, నిబంధనలను మార్పుచేయుట (౧౮౮౭)
- (౧౧) నాంతికవిద్య, సారిశ్రామికాభివృద్ధి (౧౮౮౮)
- (౧౨) ప్రభుత్వమువారి ధూమిపన్నులవిధానమును సంస్కరించుట (౧౮౮౯)
- (౧౩) కలనీపన్నుతిలో మార్పు (౧౮౯౨)
- (౧౪) ఇండియాలో ప్యతంత్రసివిల్ మెజిస్ట్రేట్ల సర్వీసు నేర్పాటుచేయుట (౧౮౯౩)
- (౧౫) మారికపు కాంపెన్సేషన్ అలవన్సు రద్దుచేయబడుట

(Abolition of Exchange Compensation allowance) (౧౮౯౩)

- (౧౬) నిర్బంధహాజీరీధానము (నీగార్) రద్దుచేయబడుట, నిర్బంధముగా వస్తువులను సప్లయిచేయవలసినపద్ధతి (నీగర్) రద్దుచేయబడుట (౧౮౯౩)
- (౧౭) సీమఖర్చుల తగ్గింపు (౧౮౯౩)
- (౧౮) చేసేయ పత్తిపరిశ్రముపైన పన్నును తీసివేయుట (౧౮౯౩)
- (౧౯) న్యాయవాదిసంఘమునుండి ఉన్నతి న్యాయమూర్తి పదవులకు తగినవారిని నియమించుట (౧౮౯౪)

(౨౦) వలసరాష్ట్రములలో భారతీయులస్థితి (౧౮౯౪)

(౨౧) భారతసంస్థానములలోని ముద్రణాలయములను సంబంధించి ౧౮౯౧ లో చేయబడిన ఇండియా ప్రభుత్వమువారి యుత్తరువులను రద్దుచేయుట (౧౮౯౪)

(౨౨) వ్యవసాయమునుబట్టి మాన్దములు (౧౮౯౫)

(౨౩) మాడవతరగతి రైల్వే ప్రమాణములోని యిబ్బందులను తొలగించుట (౧౮౯౫)

(౨౪) రాష్ట్రముల ఆర్థికస్వతంత్రత (౧౮౯౬)

(౨౫) భారతీయులకు న్యాయముకలిగేట్లు విద్యాశాఖోద్యోగ పద్ధతులలో మార్పుచేయుట. (౧౮౯౬)

(౨౬) బెంగాల్, మద్రాసు, బొంబాయిరాష్ట్రములలో క్రమముగా నిర్మింపబడిన ౧౮౧౮, ౧౮౧౯, ౧౮౨౭ చట్టములను రద్దు చేయుట (౧౮౯౭)

(౨౭) ౧౮౯౮ లోని రాజప్రోవాచట్టమునుగూర్చి (౧౮౯౭)

(౨౮) ౧౮౯౮ లోని క్రిమినల్ ప్రొసీజరుకోడ్ ఆమెండ్ మెంటు చట్టమును గూర్చి (౧౮౯౭)

(౨౯) ౧౮౯౯ కలకత్తా మున్సిపల్ చట్టమునుగూర్చి (౧౮౯౮)

(౩౦) ౧౯౦౦ పాంచాలరాష్ట్రపు ధూమిమారకపు చట్టమునుగూర్చి (౧౮౯౮)

(౩౧) భారతప్రజల ఆర్థికస్థితుల విచారణ (౧౯౦౦)

(౩౨) ఉన్న సీవిల్ ఉద్యోగములలో ఎక్కువమంది భారతీయులను నియమించుట (౧౯౦౦)

(౩౩) సి. ప్లెగ్గి. డి. ఉన్న తోద్యోగములలో భారతీయుల నెక్కువమందిని నియమించుట (౧౯౦౦)

(౩౪) పోలీసుపోస్టువేగములకు భారతీయులను రానిచ్చి, వారికి పోలీసు ఉన్న తోద్యోగముల నెక్కువగా యిచ్చుట (౧౯౦౧)

(౩౫) బ్రిటిష్ సైన్య మింకి గూలో నిలవచేయుటకు మూలమున భారతదేశము ప్రతిసంవత్సరమును చెల్లించవలసిన సైనికఖర్చులు పా. ౭,౮౬,౦౦౦ లకు పెరిగిపోవుటనుగూర్చి (౧౯౦౨)

(౩౬) భారత విశ్వవిద్యాలయముల యువసంఘమునాడు చేసిన నిఘానములను గూర్చి (౧౯౦౨)

(౩౭) ౧౯౦౪ లోని భారతవిశ్వవిద్యాలయచట్టమునుగూర్చి (౧౯౦౩)

(30) గాంధీజీని ఉద్వేగపరచుచున్నట్లు (గాంధీ)

(31) ఇండియా అభివృద్ధి, భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శి (గాంధీ)

(32) భారతీయ న్యాయములను గూర్చి అప్పటివఱకు జరిగే పాఠ్య మెంటరీ విచారణలను తిరిగి అమలులోకి తీసికొనివచ్చుట (గాంధీ)

(33) స్థానిక స్వపరిపాలనాభివృద్ధి (గాంధీ)

(34) గాంధీజీని పత్రికాశాసనమును గూర్చి (గాంధీ)

(35) గాంధీజీని క్రిమినల్ లా అమెండుమెంటు చట్టమును గూర్చి (గాంధీ)

(36) ఉచిత నిర్బంధ ప్రాథమిక విద్య (గాంధీ)

(37) శాసనభానిబంధనల సంస్కరణము (గాంధీ)

(38) పబ్లిక్ ప్రాంత సరిహద్దురాష్ట్రముల పరిపాలనా పద్ధతిని గూర్చి విచారణ (గాంధీ)

(39) అడ్వోకేట్లు, వకీళ్లు, అబ్జర్వర్లకు మాత్రం లామెంబరుపదవినిచ్చుట (గాంధీ)

(40) రాజ్యాంగ సభల చట్టమును గూర్చి (గాంధీ)

(41) ఇండియా మున్సిపాలిటీ శాసనమును గూర్చి (గాంధీ)

(42) ప్రభుత్వ వ్యవహారాభివృద్ధిని గూర్చిన విచారణ (గాంధీ)

(43) గాంధీజీని విమర్శ (గాంధీ)

(44) గోప్యతా ప్రాథమిక విద్యను గూర్చిన చిట్టచుట్టము (గాంధీ)

(45) సంయుక్త రాష్ట్రములకు గవర్నరు, కార్యనిర్వాహక సభ్యుల నియామకము (గాంధీ)

(46) పాంచాలములో కార్యనిర్వాహక సభ నిర్మింపబడుట (గాంధీ)

(47) ఇండియా కాన్సిల్లు ఫుల్ టైమ్ (గాంధీ)

(48) సీమలోని భారతీయ విద్యార్థులను గూర్చి (గాంధీ)

3. కాంగ్రెసు ప్రథమవర

[పూర్వపు కాంగ్రెసువారు రాజకీయసమరం - రాజభక్తి, ప్రభావ విషయము-ప్రటిష్ఠాపాతియందు విశ్వాసము-నాయకులచేతలగు ప్రభుత్వమునగు సుర్తిందు.]

భారత జాతీయ మహాసభ సంస్థాపింపబడి యేబది సంవత్సరములు గడచినవి.

ఈ కృత్యధిగో భారతదేశమునందలి రాజకీయోద్యమమునం దెన్నో సరివర్తన ములు కలిగినవి. ౧౮౮౫ మొదలు ౧౯౧౫ లేక ౧౯౨౧ వరకును, మధ్యకాలములో వివిధ రాజకీయభిప్రాయములు గలవారికిని దాదాపు ఒకటేపద్ధతికాద్యక్రమము నిర్ణయింపబడియుండెను. నిజముగా అప్పటివారికి గల రాజకీయభిప్రాయభేదములు గూడ బహుస్వల్పము లని చెప్పవచ్చును. భారతదేశమునందు రాజకీయోద్యేషములు క్రమాభివృద్ధిని పొందుతూన్నవని లభి.

యౌధ్ధమును ప్రారంభించవలె నన్నచో యౌధ్ధవ్యవహారములు జరుగవలసిన దంగ సలచును నిర్ణయించుకోవడములను, వాటిని సరిగా నవలంబించుచు నవలంబించుచు ముగిసే యొక్కవ కష్టమున్నది. పోరున కాయస్త్రులైన ఇరుకక్షులవారును ఆత్మ సంరక్షణ చేసుకొనవలెనో, శత్రువును కవ్వించి మీరు గుముకవలెనో, ప్రతిఘటించవలెనో, లొంగిపోవలెనో, శత్రువును సంధికి పిలువవలెనో, లేక వేదీయుండువలెనో, ఇదేదీకాక అవకాశము చూచుకొని శత్రువుమీద ఆకస్మికముగా పడి చుట్టుముట్టి వలెనో తెలియక సందిగ్ధావస్థలో నుండెదరు. సంగ్రామస్థలములలోని నేనానాయకుల హృదయముల నీసమస్యలే యొక్కవగా కల్గింపజేయును. రాజకీయవిషయములలో కూడ ఇటువంటి చిక్కులే కలవు. అందోళన మాటలలో చాలునా, లేక కార్య రూపమును తాల్చవలయునా అనేవిషయమును నాయకులు నిర్ణయించవలసియున్నది. వారు కార్యరూపమున నుండవలె నని నిర్ణయించేయెడల ప్రత్యక్షముగానో, పరోక్షముగానో ప్రభుత్వముతో పోరు తెచ్చుకొనక తప్పదు. నే డీ విషయములను మనము తొందరతో చూడగలుగుతున్నాము. అంతకంటెను తొందరతో ఆలోచించగలుగుతున్నాము. ఒక రాజకీయోద్యమము వివిధ పరిణామదశల నధిక్రమించి క్రమాభివృద్ధిని పొందుదమునకు కొన్నిదశాబ్దములు కావలసియున్నది.

యాభ్రాసంవత్సరముల నిరంతరపరిశ్రమకు ఫలితముగా నేడు మనకు చాలా లేటికగాను, సామాన్యవిషయముగాను కనుపడేపంగతి కాంగ్రెసుకు శంకుస్థాపనలయిన మన మూల పురుషులకు ఉపాతీతమైన విషయముగా తోచియుంటుంది. విదేశవస్తుబహిష్కరణ మునుగూర్చియో, లేక కోర్టులు, కాసనభలు, కళాకాలలు బహిష్కరింపబడవలె ననియో, లేక కొన్ని కాసనములను ధిక్కరించవలెననియో ఒక తీర్మాన ము జరిగియు. సి. టెనర్లీ, సురేంద్రనాథబెనర్జీల యొద్దకో, సర్ ఫిరోజీషామెహతా, అయో ధ్యానాధులయొద్దకో, లార్ మెహతా మన్మోహన్ ఫగోషులయొద్దకో, సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ ఆనందాచార్యులయొద్దకో, హ్యూమ్ నెడ్డర్ బర్ కలయొద్దకో చర్చకుపంపబడిన దనుకొ నును. ఏమి జరిగియుండేది? అటువంటి అభిప్రాయములను వెలిబుచ్చినవారు నిందా పాత్రు లయియుండేవారు. వంగరాష్ట్రవిభజనము, కర్ణాటక మింట్రోప్రభువుల ప్రతి కూల పరిపాలనము, దక్షిణాఫ్రికాలో గాంధీజీకి కలిగిన అనుభవములు, జలియన్ వాలా బాగ్ దురంతములును తలస్థించియుండనియెడల ఆతీవ్రరాజకీయ కార్యక్రమములు క్రమపరిణామమును పొందగలిగియుండేవి కావు. క్రిందటి శతాబ్దములోని ౧౫ సంవ త్సరముల కాంగ్రెస్ ఉద్యమములోను, రాజకీయమార్గదర్శకులుగా పరిగణింపబడినవారిలో ఎక్కువమంది న్యాయవాదులును, కొద్దిమంది వర్తకులును, డాక్టరులును గలరు. వారందరును పార్లమెంటుకును, బ్రిటిష్ ప్రజలకును భారతదేశవిషయములనుగూర్చి సకారణముగాను, ఉద్రేకరహితముగాను విజ్ఞాపించుకొనిన చాలా నని హృదయపూర్వక ముగా విశ్వసించియుండిరి. ఇందుకొరకే వారొక రాజకీయసంస్థను నిర్మించుకొన బూనిరి. బాతీయమహాసభ భారతీయుల ఆశయములను, కష్టములను సరిగా ప్రతి బింబింపజేయగల సంస్థ అని వారు తలచిరి.

భారతరాజకీయమార్గమును చిత్రించి, నిర్ణయించిన మహాపురుషులనుగూర్చి, వారివిశ్వాసమునుగూర్చి స్మరించేమందు, జరిగిన అర్థశతాబ్దములోను హిందూదేశ రాజకీయాంధోళనములో గలిగిన వివిధదశలను వివరింప వలసియున్నది. ఇంతకుపూర్వము భారతప్రజల ఆశయములను, దుఃఖములను ప్రకటించుకొనవలసిన అవసరము కలు గుటయు, అది కాంగ్రెసుకు మూలకారణ మగుటయు కొంతవరకు తెలియపరచియుం టిమి. పూర్వపురోజులలో ప్రజలకష్టముల నిధికారులకు విన్నవించి వాటి నివారణో పాయముల నాలోచించవలసిన దని సవినయముగా ప్రార్థించుటకంటె గత్యంతరము లేదు. నూతనావకాశములను, నూతనసౌకర్యములను కల్పించవలసిన దని ప్రభుత్వము వారిని ప్రజలు సామ్యముగా కోరవచ్చును. అంతకు మించిన యేపనికిని పరిస్థితు లను కూలించలేవు. ఇట్టి మానసికప్రవృత్తి త్వరలోనే ఒక శిల్పముగా అభివృద్ధిపొందినది. అప్పటి భారతరాజకీయనాయకుల న్యాయశాస్త్ర పరిజ్ఞానమును, భావగర్భితములును,

ఉక్రేకపూరితములను అయిన వారియుపన్యాసభోగములును ఇందుకు చక్కగా అక్కరకువచ్చినవి. కాంగ్రెసు తీర్మానముల ప్రతిపాదకులు గాని, కాంగ్రెసు అగ్ర్య యులుగాని తమ యుపన్యాసములలో ప్రజల అభీష్టములలోని న్యాయమునుగూర్చి నిరీక్షించడమునకును, తృణీకరించడమునకును వీలులేని వాచములను నిర్వచనములతో ప్రదర్శిస్తూ ఉండేవారు. ఈ అన్ని యుపన్యాసములలోరణి ఒక్కటే. “ఇంగ్లీషువారు చాలా న్యాయస్థులు, సర్వసాధారణులు; సంగతిసంవిచ్ఛములు సరిగా తెలుసుకొన గలిగినయెడల వా రెవ్వరను సత్యమును, ధర్మమును తప్పి నదేవరు; ఈవిక్కు మన కాంగ్లో-ఇండియనులవల కలుగుతూన్నది కాని ఇంగ్లీషువారివలన కాను; ప్రభుత్వ పద్ధతిలో పొరపాటున్నది కాని వ్యక్తిలో యేమీ లేదు; కాంగ్రెసుకు బ్రిటిష్ సేవకు సమంజే అతీతమైనదే కి. భారతీయ నిరంకుశోన్మోగు మిడినే దానికి కోసము. ఇంగ్లీషు పార్లమెంటు ప్రపంచమునందలి ప్రజాప్రభుత్వములకు తల్లి. ఇంగ్లీషు రాజ్యాంగ నిర్మాణము లోకములోని ప్రజాస్వాతంత్ర్యములకు పట్టుకొను; బ్రిటిష్ రాజ్యాంగవిధాన మన్ని రాజ్యాంగ విధానములలోకి అత్యుత్తమమైనది; కాంగ్రెసు రాజ ద్రోహసంస్థ కాదు; భారతరాజకీయజీతీలు ప్రభుత్వమునకును, ప్రజలకును మధ్య స్వతస్సిద్ధమైన దుబాటీలు (Translators). భారతీయులు ప్రభుత్వోద్యోగములలో నెక్కువగా చేర్చుకొనబడవలెను; వారు విద్యావంతులై ఉన్నవోన్మోగులు కన్యల య్యెల్లలు చేయబడవలెను. విశ్వవిద్యాలయములు, స్థానికసంస్థలు, ప్రభుత్వోద్యోగ ములు భారతీయులకు కీర్తిగర్వములుగా నుండవలెను. ప్రభుత్వమువారు శాసనసభల నెన్నికలకు వడలిలేయవలెను; వాటిలో ప్రశ్నలుచేసే అధికారులు, అచార్యులు పట్టికలనుగూర్చి చర్చించే అధికారము ప్రజల కుండవలెను; ముద్రణశాసనమును, అటవీసబ్బములును కొంచెము మార్చవలెనుగా చేయబడవలెను; పోలీసుగాను ప్రజలతో స్నేహముగా మెలగవలెను; పన్నులు సరసముగా నుండవలెను! వైనికవ్యయులుగో కొంతభాగ మిండియాలో చాలు ఇంగ్లాండుమాడ పంపకొనవలెను; న్యాయ, కార్య నిర్వహణాధికారములు ప్రశ్నింపబడవలెను; కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వములలోని కార్యనిర్వాహక సభలలోను, భారతరాజ్యాంగ కార్యచర్యసభలోను భారతీయులకు స్థాన ముండవలెను; రాష్ట్రమున కిరువురు ప్రతినిధులవంతున బ్రిటిష్ పార్లమెంటు కిండియానుండి సరాసరి ఎక్కువకొనబడవలెను; అన్ని రాష్ట్రములును సమాన ప్రతి పత్తిలో చూడబడవలెను; సివిల్ సర్వీసుఉద్యోగస్థులకు బదులు సుప్రసిద్ధ బ్రిటిష్ రాజకీయధురంధరు లిండియాకు గవర్నరులుగా రావలెను; ప్రభుత్వోద్యోగముల కోసము జరుపబడే పోలీసురీతి లిండియాలోను, ఇంగ్లాండులోను ఏకకాలమున జరుప బడవలెను; ఇండియానుండి ఇంగ్లాండుకు పోయే ఘనప్రవాహ మురికట్టబడవలెను; దేశీయ

పరిశ్రమలు పోషింపబడవలెను; ల్యాండురెవిన్యూ తగ్గింపబడవలెను; పర్యవేంటు సెటిల్ మెంటుపద్ధతి అమలులోనికి రావలెను. ” ఇది ఆనాటి వక్ర్యుత్వసారాంశము. ఉప్పుపన్ను అన్యాయమనీ, దేబీయపత్తిపరిశ్రమలపైన వేయబడినపన్ను అధర్మమనీ, సివిలియను ఉద్యోగస్థుల పీఠములలో మారకమువలన గలిగినవ్యయమునకు పరిహారముగా ఇయ్యబడేమొత్తము లంచమనీ నిరసించే సంవత్సరమువరకును కాంక్రెటు వాయిదాది. ౧౮౯౩ వ సంవత్సరములోనే మాన్యువేంటు డిఫరెండ్ యొక్క గ్రామపరిశ్రమల పునరుద్ధారణమునుగూర్చి తీర్మానమును ప్రతిపాదించేంత మారదృష్టి గలిగియుండెను.

భారతరాజ్యముపై బ్రిటిష్ వాక్ష్మిందిన ఈవిషయముల సింహావలోకనమును ఇట్టి వారిని తృప్తి చేరికగా అర్థము కాగలదు. భారతరాజ్యసంస్కరణమునకు మార్గదర్శకులుగా వారలంబించిన ఈవిధానమునకు వారినిమనము శేష నిందింపరాదు. వారిని నిందించుట మహాప్రాసాదమున కర్హమనన ఆరక్షకులలోను నిలిచియున్న పునాదిరాజ్యము నిందించుటవలె. వాకే వలసరాజ్యస్వపరిపాలనము, సామ్రాజ్యంత రస్వపరిపాలనము, స్వరాజ్యము, పూర్వస్వరాజ్యము అని అంతస్తుపై అంతస్తులుగా నిర్మింపబడిన ఈ అద్భుతభాగమునకు మూలస్థంభములు. మన పూర్వతరములలో ప్రజాశీలితమున కర్హ్యమియ్యంపనియ చేపూర్చిన ఈ మహాపురుషులకు మనము కాశ్యత కృతజ్ఞులముగా నుండవలయును. వారి తీర్మానములకు బలముగా వారనేక ఇంగ్లీషు ప్రయోగముల నుదాహరించిరి. వారి సామర్థ్యములను, పృష్టికిని అనుగుణముగా వారు విశేషపరిశ్రమ చేసిరి ; సామర్థ్యములను కావించిరి. ఈనోజున మనమాగ్ధము స్పష్టముగాను, మన అవస్థయు సశక్తముగాను కనిపిస్తాన్న యెడల, అర్హ్యమును కొట్టి నిష్క్రమించుముగా చేసిని నిమగ్నపూర్వపురుషులకే ఆయితే స్వంతయును పోవలెను.

పూర్వకాంక్రెటువాసులలో అప్పుడప్పుడు తాత్కాలికముగా ఉద్దేశములును, ప్రోగ్రెస్సువాదులును కలిగియుండవచ్చును గాని, మొత్తముమీద ౧౮౮౫ మొదలు ౧౯౦౫ వరకును గల ఈయత్యంతములలో కాంక్రెటు సక్రమాంతరీకరణమునందలి దృఢ విశ్వాసముతోను, ఇంగ్లీషువారి వ్యాయస్థాయుం దెవతెగిన నమ్మకముతోను ఒక్కటే విధముగా నడచిన వని చెప్పవచ్చును. ఈ అగ్రప్రాయముతోనే ౧౮౯౩ కాంక్రెటు కావ్యవసంస్కారముపై సర్దార్ చగూల్ సింగ్ మరీచీచూ కాంక్రెటునుగూర్చి “ ఈ దేశములోని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమున కొక విజయనిశ్చయము ” గా వర్ణించినాడు. ఆయన “ యేరాజ్యంగమునకు ప్రధానమూత్రము స్వాతంత్ర్యమో, యేరాజ్యంగమునకు మూలస్థంభము సహనమో మన సారాజ్యంగనిర్మాణముక్రింద పోరులము ” అని చెప్పి

తనభావమును పరమావధికి తీసికొనివచ్చెను. ౧౮౮౨ లో జరిగిన కాంగ్రెస్ ఉద్యోగులలో నొకరు “రాణీగారి ప్రకటన యొకసంధిపత్రము కాదు. అది అంతర్జాతీయవ్యవహారసంబంధమైన దస్తావేజు కాదు. ప్రభుత్వసిద్ధాంతములనుగూర్చిన ప్రకటన మది” అని రిప్పునప్రభువు చెప్పిన అభిప్రాయము నుదాహరించెను. “ప్రాతినిధ్యప్రభుత్వము ప్రాచ్యసంప్రదాయములకు తగదు” అన్న శాలిస్ బారి ప్రభువు సిద్ధాంతము తీవ్రముగా నిరసించబడినది. ౧౮౯౦ లో ఫిలోసోఫి మెటా “బ్రిటిష్ రాజీయచాతుర్య మవసరమున కక్కరకు వచ్చు ననియే నావిశ్వాసము.” అని ప్రకటించెను. ౧౮౯౬ లోని ౧౨-వ కాంగ్రెసు కన్యకుడైన మహమ్మద్ రహీంతుల్లా సయానీ “ఈఅంగ్లజాతికన్న న్యాయమైజాతిగాని, బలిమైనజాతి గాని ప్రపంచములో మరొకటి లేదు” అని సంద్యగహితమైభావణ చేప్పెను. భారతదేశపురాయ బారములకును, ప్రాచీనలకును ప్రతిఘటముగా నిర్బంధవిధాన మవలంబింపబడినప్పుడు కూడ ఆనందమోహన్ బోసు ౧౮౯౨ లో మద్రాసుకాంగ్రెసు కన్యకుడై “భారతీయ విద్యావంతు లింగ్లండుకు మిత్రులుగాని శత్రులు గారు. అది చేయబోయే ఘనకార్యమునకు స్వతస్సిద్ధముగా సహాయము చేయవలసిన అవసరముగల మిత్రులు వారే” అని యుపన్యసించెను. మనజనుకత్తములవారింగ్లీషువారిలోను, ఇంగ్లండులోను ఉంచిన విశ్వాసమునుగూర్చి యోచించినయెడల ఒకప్పుడు జాలిపడవలసివచ్చును ; కాని వారి అవకాశములను గుర్తెరింగి దాక్టర్ రసవిహార్షిగోష్ఠ ౧౯౦౨ లో మద్రాసులో చెప్పినట్లు “మంచికాలములోను, చెడుకాలములోనుకూడా, ఎవరు వారిగోజులలో వారిరక్తమును నిర్వర్తించుటకు గట్టిగా ప్రయత్నించిగో వారికి మన సమయభావములను సమర్పించుము. ఇదియొక నాగరికప్రవృత్తి కావచ్చును. కాని దీనివలన యువకప్పాదయుములకుత్యాహమును, ఉత్తేజమును కలుగుననుమాట సత్యము.” కాంగ్రెసుచరిత్రలో మొట్టమొదటి తీవ్రాందోళనము ౧౯౦౬-౧౯౧౧ సంవత్సరములమధ్య జరిగినది. ఈ అయిదేండ్లలో నవలంబింపబడిన ప్రభుత్వ నిర్బంధవిధాన మప్పటికాలమునకు క్రూరముగా వర్ణింపబడినది. అక్కడక్కడ ప్రజలు దౌర్జన్యములకు కడంగుట కది కారణమైనది. వంగరాష్ట్రవిభజనము రద్దుచేయబడిన దని చిత్రవర్తిగా రొనర్చిన ప్రకటనముతో ఆ ఆందోళనమునకు విజయము చేహరినది. తిరిగి బ్రిటిష్ రాజీయన్యాయమునం దెక్కడలేని విశ్వాసము కుదిరినది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమును గూర్చిన స్తోత్రపాఠములు ప్రారంభమైనవి. వారికి కృతజ్ఞతాభివందనముల కంసులే కుండెను. “బ్రిటిష్ సింహాసనమునెడల గౌరవ భక్తులతో ప్రతివాని హృదయమును స్పందిస్తూన్నది. బ్రిటిష్ రాజీయ భారంధర్యమునెడల కృతజ్ఞతతోను, నూతన విశ్వాసముతోను సరివాని హృదయమును పొంగి పారలి పోతున్నది. మావంటి

వాండ్ల మెప్పును తొలుపాటు పడలేదు. బ్రిటిష్ న్యాయ ప్రకటనమునందలి మా విశ్వాసముగాని, మా ఆశగాని యెన్నడును, ఎట్టి కష్టపరంపరలలోను చలించలేదు.” అని అంబికాచరణమును దారు చెప్పెను. కాని ౧౯౧౧ నాటికిని, తరువాతనుమాదా అమలు లోనున్న నిర్బంధశాసనములు కాంగ్రెస్ వారిదృష్టి నాకొంచుకపోలేదు. కాంగ్రెస్ మూలపురుషులు ముఖ్యముగా సరిపాలనావిధానమును సంస్కరించుటకును, నిర్బంధ శాసనములను రద్దుచేయుచుటకును వారిదృష్టిని కేంద్రీకరించినమాట నిజమేగాని, అంతమాత్రముతో వారు భారతదేశపు సంపూర్ణ సమగ్రమగుర్చి యొందించలే దని మాత్రము చెప్పవీలులేదు. ౧౮౮౬ లో జరిగిన కలకత్తా కాంగ్రెస్ లోనే “స్వపరిపాలనము ప్రకృతిసిద్ధాంతము. అది దేవుని ఆభీష్టము” అని సురేంద్రనాథ టెగ్జీ చెప్పెను. సర్ హెన్రీ కాంటన్ ౨౦ వ కాంగ్రెసు కన్వెక్షన్ వహించి, ఈజ్జోను మన మనుకొంటున్న ఫెడరేషనుగూర్చి అనాడే భావనచేయఁబడినాడు. దాదాభాయి నునకు వలసరాష్ట్ర ప్రభుత్వమునంటి స్వపరిపాలనమా, యునైటెడ్ కింగ్ డమ్ నంటి స్వరాజ్యమా లభింపవలె నని చెప్పినాడు.

కాంగ్రెసు పుట్టివర్ధిల్లిన మొదటి సగము కాలములో పనిచేసిన రాజకీయ నాయకులు ప్రభుత్వమువారికి శత్రువులుకాదు. ఈ విషయము వా రప్పుడప్పుడు ప్రకటించిన అసం దగ్ధ ప్రకటనములవలననేగాక, ప్రభుత్వమువారు వారియొకల చూసిన అనురాగాభిమానము లనుబట్టికూడ తెలియఁగలను. ప్రభుత్వమువారి నాటి ఆభిమాన ప్రకటనమునకు తగిన స్థలములు న్యాయస్థానములు. సర్ సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్ గారు మొదటి కాంగ్రెసు లోనే హాజరైనవారు. ౧౯౦౮ లో మద్రాసులో జరిగిన మొదటి మిలిటాంట్ కాంగ్రెసు కాధాంధ్రులునైనవారు వి. కృష్ణస్వామి అయ్యర్ గారు. ఆ కాంగ్రెసు కప్పటి మద్రాసు గవర్నరు సర్ ఆర్థర్ లాలి తన దేరాలకుమాత్రం ఉపయోగించుకొననిచ్చెను. ఆ కృష్ణస్వామి అయ్యర్ గారే “కాంగ్రెసుకు దుష్టాంగముగానున్న జాతీయవాది సంఘము ఖండింపబడవలె” నని చెప్పినవారు. ౧౮౯౭ లో అమరావతిలో జరిగిన కాంగ్రెసు కన్వెక్షన్ వహించినవారు సర్ శంకర నాయర్. వేపా రామేశంగారు ౧౮౯౮ లు కాంగ్రెసువాది. ఆయన ఆ కాంగ్రెసులో డక్షిణాఫ్రికా భారతీయులనుగూర్చిన తీర్మానమును బలపరచెను. (పిమ్మట ఆయన సర్ బిరుదాంకితుడయ్యెను.) తరువాత టి. వి. శేషగిరి అయ్యర్ గారు వచ్చారు. ఆయన ౧౯౧౦ కాంగ్రెసులో కనిపించెను. పి. ఆర్. సుందరం అయ్యర్ గారు ౧౯౦౮ లో కృష్ణస్వామి అయ్యర్ గారికి ప్రధాన సహాయకులుగా నుండిరి. ఈ ఆరుగురు మద్రాసు ప్రాంతీయుల జన్మస్థలము. ఇందులో ఒకరు మద్రాసు ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహక సభకును, మరొకరు ఢిల్లీ ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహక సభకును సభ్యులుమాదా అయిరి. పూర్వపు నోజులలోని

కాంగ్రెసువాదులకు రాజభక్తి ప్రదర్శనములు చేయవలెనని కోరియుండిన గంగిరీ లో పెంట్లండు ప్రభువు మద్రాసుగవర్నరుగా నున్నప్పు డాయన కాంగ్రెసుపండిలిని దిద్దింపరాగా సభవారు కరతాభ్యసనలతో ఆయన నాహ్వానించిరి. సరిగా ఆసమయమున భారతదేశవ్యూహాలు విశేషములకు పంపబడుటను గూర్చి వీ. పి. పాత్రోగా రుపన్యసిస్తూండిరి. పెంట్లనే ఆయన ఆపివేయబడెను. రాజభక్తిగీర్వానమును ప్రతిపాదించిన సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ అహ్వానింపబడెను. ఆయన సహజనాగోరణిలో ఆగర్భ్యమును నిర్వహించెను.

౧౯౧౬ లో లక్నో కాంగ్రెసుకు సర్ జేమ్సు వెట్టెక్ దయచేసినప్పుడు గూడ ఇట్లే సభవా రందరును లేచి ఆయన నాహ్వానించిరి.

౧౯౧౯కాంగ్రెసుకు అత్యుత్తర వర్ణింపకలసియుండినవా లొక రప్పుడు మద్రాసు ప్రాజెక్టుజ్జీ చేయబడినందున ఆ అత్యుత్తరవని కంగీకరింప వలెకావలసివచ్చినది. తరువాత వారు గంగిరీలో కాంగ్రెసులో తిరిగి చేరిరి. బెంట్లను సహాయుడొక అంగోళి నలో ఆయన కన "సర్" బిరుదుమును త్యజించి, మాంటేగ్ మెయ్యుస్ ప్రభువుల ఆగ్రహమునకు సురియయ్యెను. అప్పు డాయన తన దెష్టనునుకూడా త్యజించవలెనని ఘోషించి నట్లును, తరువాత ఆలోచనచేసిక ఆపనిని విరమించుకొనినట్లునుగూడ నొక ప్రవాదముండెను. ఇక సర్ పి. యస్. కె. రామస్వామియ్యయ్యకు, సర్ పి. పి. రామస్వామియ్యయ్యకు గలరు. వీరువురును కాంగ్రెసువాదులే. మొదటివారు ౧౯౧౧ లోనే కాంగ్రెసువాదిగా ప్రత్యక్షమైరి. రెండవవారు కొంత ఇటీవలనే కాంగ్రెసువా యయ్యెను కాని మొదటి వారికంటే యెక్కువ పట్టులు కలనారు. కనుకనే డార్టర్ బెంట్లను, ఆమె సహాయకులను నిర్మంఛింపబడినప్పుడు ఈయన నాత్యంతవిరోధ ప్రమాణప్రయత్నముచేసినంత కము చెట్టెను. ౧౯౧౭, ౧౯౧౮ సంవత్సరముల మధ్య బారీయనుచోసభా సభోమంఛలమున నిలిచి భారత రాజకీయ ప్రపంచమును ప్రకాశింపజేసిన తారామనోహరు డి సర్ పి. పి. రామస్వామియ్యయ్య. కె. రామస్వామి, రామస్వామియ్యయ్య లిరువురును తరువాత ప్రభుత్వకార్యనిర్వాహకసభ్యులైరి. సర్ మహమ్మద్ హుజుఫ్లా ౧౯౧౮లో కాంగ్రెసు వేదికపైన యువన్యసింది తన వక్తృత్వనామధ్యమును జెల్లించెను. ఆయన మద్రాసు ప్రభుత్వములోను, ఢిల్లీ ప్రభుత్వములోను హుజు కార్యనిర్వాహక సభ్యత్వపదవినిపొందెను. ఇటీవల మద్రాసులో లామెంబరుగానున్న సర్ యస్. కృష్ణకామయ్య ౧౯౧౮ కాంగ్రెసులో నుపన్యసిందియుండెను. ఆయనతరువాత మద్రాసులామెంబరైన సర్ కె. వి. రెడ్డి ౧౯౧౭ లో జిల్లిసుపర్కసు ఘట్టేటంతరకకునుకూడ మంచి కాంగ్రెసువాది. సర్ యస్. రామచంద్రరావు చాలాకాలమువరకును కాంగ్రెసుభక్తుడుగా నుండెను. ౧౯౨౧ లో ఆయన మద్రాసుప్రభుత్వకార్యనిర్వాహకసభ్యుడుగా నియమింప

బడెను. కాని ఎందువలనో అనిగూముకము తిరిగి తప్పిపోయినది. ఒక్క మద్రాసు లోనే ఆగుచు జడ్జీలును, ఆగుచు కార్యనిర్వాహక సభ్యులును కాంగ్రెస్ వారుల నుండి తీసికొనబడిరి. ఇటీవల లూయిస్ బోర్డుకు వశేశకాగారు, కొచ్చి కొడివానుగా సర్ మణ్సుఖమ్ చెట్టి నియమింపబడుటవలన ప్రభుత్వమునా రుద్రోగనియామక విధానమునం దెరులించిన నుతనపంథా వ్యక్త మవుతూన్నది. కాంగ్రెస్ వారిలో మొట్టమొదటి బహునానము పొందినవారు బహుశా జంబులింగం మొదలియారగుదురు. ఈయన ౧౮౮౩లో మద్రాసు శాసనసభ కెన్నికసభ్యుడు. తరువాత సెవిల్ కోర్టుజడ్జీ అయ్యెను. బొంబాయిరాష్ట్రమునందలి తయ్యానీ, చందావర్కారులు ౧౮౮౭, ౧౯౦౦ సంవత్సరములలో జరిగిన మద్రాసు, లాహోరు కాంగ్రెసులకు క్రమముగా అధ్యక్షులయిరి. వారును, కె. టి. తెలాంగ్ నుపాది బొంబాయి హైకోర్టు న్యాయమూర్తులైరి. యన్. యస్. సమిత్, డి. యె. బాకుల్ భారతరాజ్యాంగ కార్యసక్రియసభకు సభ్యులయిరి. సర్ చిమకలూల్ సెతల్వాడ్ తరువాత బొంబాయి ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహకసభకు సభ్యుడియ్యెను.

వంగరాష్ట్ర విభజనసందర్భమున నాయకత్వము వహించి పనిచేసిన వీ. చౌదరి దాదాపు అప్పటికప్పుడే హైకోర్టుజడ్జీయవని పొందెను. ౧౯౦౮లో మార్చి ప్రభువు ఇంటిగూ “లా” మెంబరుకు నిర్ణయించుకొనవలసియుండెను. అప్పుడు సర్ ఆకు తోష్ ముఖర్జీ, యస్. పి. సిన్హా లు పోటీవచ్చెను. “ఆసునోష్ ముఖర్జీ భారతచేతమునందు ప్రముఖుడైన న్యాయశాస్త్రపరిజ్ఞాత అనీ, మంచి పూర్వాచారపరాయణుడనీ” ఆయన పక్షమున అప్పుడు ప్రచారముచేయబడెను. “సిన్హా మితవాది అయినప్పటికీ, కాంగ్రెసు మనస్సి” అని మింగి ప్రభువు భీష్మాయమిచ్చెను. ఈసంగతులు మనకు మింటి ప్రవృత్తినాసి న మింటి ప్రభువుచిత్రితముండి తెలుస్తూన్నవి. సిన్హా ౧౮౯౭లో జరిగిన ౧౨ వ కాంగ్రెసు లో (కలకత్తా) ఒక సామంతరాజు విచారణలేకుండ సింహాసనమునుండి తొలగింపబడు యు దూర్చి నాగ్లాడెను. కాని చిట్టిదివర కా కాంగ్రెస్ సిన్హాకే “లా మెంబరు” పని అయినది. ఇతేవిధముగా ౧౯౨౦ లో గవర్నరు జనరల్ కార్యసంఘములో నొక కాళి రాగా షెయ్యుళ్ల ప్రభువు బరవాన్ మహారాజు పేరు నూదించెను. కాని నాం లేగ్ ఇంటియల్ శాసనసభలో ఎన్నికసభ్యుడైనవారు కావరి నని శ్రీనివాస శాస్త్రీ పేరుకు మొగ్గు చూపెను. శాస్త్రీ సంవిధానముయములో షెయ్యుళ్ల ప్రభువున కక్కరకు రాలేదనే కారణముతో ఆయన పేరు వైస్రాయి కిష్టములేకపోయెను. కాని చిట్టిదివర కాపదివి డి. యె. శర్మకు వరించెను. ఈశర్మగూ రమృతనముసందర్భములో షెయ్యుళ్ల ప్రభువున కనుకూలించె నను విషయము ముస్కొము రేలగలదు. వంగ రాష్ట్రములో నొకప్పుడు కాంగ్రెస్ వారులుగా నుండి తరువాత ప్రభుత్వములో

ఉన్నతోద్యోగములు పొందినవారు యన్. ఆర్. దాసు, సర్ ప్రవేష్చంద్ర మిశ్ర
రులు. ఇందులో మొదటివారు ౧౯౦౫ కాంగ్రెసులో ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహక సభ
లందు భారతీయులు నియమింపబడుటనుగూర్చి ముచ్చటించిరి. తరువాత ఆయన
ఇండియా ప్రభుత్వములో కార్యనిర్వాహకసభ్యుడుగా పనిచేసెను. రెండవవారు
వంగరాష్ట్ర కార్యనిర్వాహక సభ్యుడయ్యెను. సంయుక్తరాష్ట్ర సుప్రసిద్ధులనుండి
సర్ లేజబహదూర్ సమ్రా ఇండియా ప్రభుత్వములో “జా” మెంబరుగా తీసికొన
బడెను. ౧౯౧౨ లో పాట్నా కాంగ్రెసు వాహ్వనించిన సయ్యద్ హసన్
ఇమామ్ వ్రాణాజ్ఞజ్ఞీపవని నలంకరించెను. సచ్చిదానందస్వామీహారు కార్యనిర్వా
హకసభ్యుడుగా చేయబడెను.

ఈవైన చెప్పబడిన విషయములనుబట్టి, ప్రభుత్వమువారి ద్వితీయ ద్యోగముల
వలననే మన రాజకీయవేత్తల నేన వారిచే సుర్తింపబడిన విని భావించుటచూచును. ప్రభు
త్వమువారికి వారీయందు గల అభిమానము తదితరవిధములలో కూడ ప్రకటింప
బడెను. ౧౯౦౫ లో కర్ణాట ప్రభుత్వవంటి ప్రతిపాలుడైన ప్రాచీన ఛీఫ్ డిప్యూటీ
మెహతా “సర్” ఓరుదాంకితుడు చేయబడెను. గోపాలకృష్ణగోఖలేకు సర్ బిరుదుము
గాని, ఇండియా కార్యనిర్వాహకసభలో సభ్యుత్వముగాని వాగ్దానము చేయబడినప్పటి
కిని, ఆయన అంగీకరించియుండేవాడు కాదు. ఆయన నిష్కళంకమైన, నిరాశంబర
మైన భారతదేశసేవకుడుగా నుండవలె ననియే కోరినెను. అట్లే ఆయన కీర్తితమును గడి
పెను. ఆయన పి. వి. ఇ. కామండినట్లయితే యొక్కువ అనండుముగా కీర్తించియుండే
వాడు. మహాసంగ్రామకాలములో పెంట్లండ్ ప్రభువుచే వి. యన్. క్రినివాససామ్రా
మద్రాసుకాసనసభకు సభ్యుడుగా నియమింపబడెను. తరువాత ఆయన మాంటుఫర్డ్
సంస్కరణములలో భారతకాసనసభకు సభ్యుడుగా నామినేటు చేయబడెను. ౧౯౨౧
లో సామ్రాజ్యమహాసభకు ఇండియాపక్షమున ప్రతినిధిగా నియమింపబడెను. పిమ్మట
ఆయన ప్రీవీకౌన్సిల్ చేయబడెను. తరువాత ఆయన అమెరికాకు పోయి, ఇండియా
సామ్రాజ్యము అనే విషయమును గూర్చి యుపన్యసించెను. ఒక్క ఓషిటాఫ్రీకా తప్ప
తక్కిన అధినివేశరాజ్యము లన్నియు ఆయన వాహ్వనించినవి. ఓషిటాఫ్రీకా ఆయన
వాహ్వనించ నిరాకరించినది. ఇండియా ప్రభుత్వమువారి రాయనధిర్బులనిమిత్తము
రూ. ౬౦,౦౦౦ లు కాంక్ష చేసిరి. కాని ఓషిటాఫ్రీకాలో నివాసస్థాన మేర్పరచుకొనిన
భారతీయుల క్షేమమును విచారించేనిమిత్త మాయనను ౧౯౨౭ లో మొదటి యేడెంటు
జెనరలుగా చేసి ప్రభుత్వమువారి రాయనకు తగిన పరిహారమును కలిపించిరి. ఒకప్పుడు
పనికిరాదని పారవేయబడిన రాతిముక్కయే పిదప సామ్రాజ్యమహాసభమునకు పునాది
రాయి యెనది.

4. కాంగ్రెస్ ఉద్యమము నెడల బ్రిటను ప్రతికూలభావము ౨౯

సప్రసిద్ధకాంగ్రెసునాడులయెడ చూపబడిన ప్రభుత్వాభిమానమునుగూర్చి ఇంత వరకు కొన్ని తార్కాణములను చూపితిమి. దీనినిబట్టి యెవ్వఁడును, ఆయువ్యోగము రీతము బడినవారు, వారి విద్యార్థిశేషములనుబట్టిగాని, విజ్ఞానసంపత్తినిబట్టిగాని, సత్ప్రవర్తనమునుబట్టిగాని ఆయున్నతాధికారములను పొందుట కర్హులు కారని భావించుకూడదు. ప్రభుత్వమువారుకూడ వారియువ్యోగములకు సమర్థులయినవారు కావలసివచ్చినచో కాంగ్రెసునాడులనుండియే అట్టివారిని తీసుకొనవలసియుండె ననియు, వారి రాజకీయభావములవలన వా రాయున్నతాధికారములను పొందుట కనర్హులుగా తలపబడలేదనియును మాత్రమే ఈ నివర్తనములు ఋజువుచేయగలవు.

4. కాంగ్రెస్ ఉద్యమమునెడల

బ్రిటను ప్రతికూలభావము

నూతనకక్షలు - పక్షములు

[ఇఫరిక్ ప్రభువు వ్యతిరేకభావము - కార్మిక్, హ్యూములు—పరిపాలనానిరోధములు—౧౨౪ (ఏ) ఐ. ఏ. సి. ౧౫౩ (ఏ) ఐ. ఏ. సి.—కర్జ్ ప్రభువు కఠినపరిపాలనము — ప్రభువ్యోగములలో నెనుకంజ—వంగరాష్ట్ర) విభజనము, ఫుల్లర్ బెవరింపులు - వంగరాష్ట్ర) సమస్య భారతదేశ సమస్య యగుట - జాతీయవిద్య - బహిష్కరణము - చిపినిబాటు - అరవిందుడు - ౯ మంది ప్రవాసులు—మొదటి బాంబు - యుగాంతర్—లండనులో దౌష్ట్యము—వంగరాష్ట్ర) విభజన బాధ్యత త్యజింపబడుట - విభజనము రద్దుచేయబడుట - కాని నిర్బంధము సాగుచునేయుండుట - ప్రతికూల ముద్రాణాశాసనములు - మహమ్మదాలీకసు - ముద్రాణాశాసనమునుగూర్చి సర్ లారెన్సు జింకిస్సు నిరసనము - 'న్యూఇండియా' కేసు - మహాసంగ్రామ ప్రారంభము—బెనెంటు వంగమున కురుకుట.]

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమును గూర్చిన చరిత్ర ఒక చిత్రమైనది. మొదట నిర్బంధవిధానము, పిదప సంస్కరణ ప్రవేశము; ఇది బ్రిటిష్ రాజకీయ చరిత్రయొక్క నిర్ణాంతము. ప్రజానోళనము పూర్తిగా సమసిపోయిన నేగాని ప్రజల కవిధమైన సౌకర్యములును చూపబడరాదనే సత్యమైన నిర్బంధవిధాన ములంబింపబడును. ౧౮౭౦ లో లిట్టన్ ప్రభువు చేసిన ముద్రాశాసనము త్వరలో మరలసంహరింపబడినప్పటికి, అదియే ఈ ప్రభుత్వవిధానమునకు పాఠాన్నిచ్చినది. తరువాత ప్రజలలో అభివృద్ధి పొందుతూన్న అభివృద్ధిని అణగారిన చిన్నముగా ఆయుధములు వచ్చినవి. పిమ్మట ౧౮౮౬ లో యెనరి అభ్యంతరములను లెక్కపెట్టక, ఆదాయపు పన్ను చట్టము వచ్చినది. కాంగ్రెసు క్రమవిశాసనమును సాధించుకొని అధికారులు దానిని అనుమాన దృష్టితో చూడ మొదలుపెట్టినది. కాంగ్రెసును కేవలము సంఘసంస్కార సంస్థగా గాక రాజకీయ నిర్మాణముగా చేయవలసిన దని మొట్టమొదట హ్యూమును సలహాచిచ్చిన డిఫరెన్స్ ప్రభువే దానికి ప్రబలశ్రుతి, దాని నొక రాజద్రోహ సంఘముగా భావించ ప్రారంభించెను.

౧౮౮౬ లో కలకత్తాలో ప్రజాసభాసమితి ప్రభువు, ౧౮౮౭ లో మద్రాసులో గవర్నరుగానున్న కన్నెమెరా ప్రభువు కాంగ్రెసును చక్కగా అణగారిన హ్యూమును సంశ్లేషించినది. కాని తరువాత సంవత్సరములలో పబ్లికేషన్ ప్రభువు (సం. కా.) కు గవర్నరుగా ముఖ్యమంత్రి ఆక్లండు కార్మిక్ వంటివారు కొంత దాని శక్తిని భావముతో చూడవలసివచ్చెను. వాప మిషన్ మునిషి, కాంగ్రెసును సంఘసంస్కరణ సంస్థగా మార్చుకొని దాని సలహా చిచ్చెను. హ్యూమును మొట్టమొదటి యుద్ధ శక్తి, కాని వివిధ ప్రభుత్వ విధిని సలహావలన కాంగ్రెసు రాజకీయ సంస్థగా చేయబడినది ఈయన కప్పటికి తెలిసియుండదు. అప్పటికి కాంగ్రెసు శక్తియును చాలావరకు సున్నపువంటిది, ముఖ్యము విప్లవాత్మకము కాగలది అయినదిగా వుండెను. ౧౮౮౭ లో మద్రాసులో ప్రాంతీయమున ప్రభుత్వ విధాన నిరసనపద్ధతి జాతీయవాదులను, రాజకీయములను ద్వేషకారణము కాగలదని అయిన భావించెను. కాంగ్రెసు భారత ప్రజలకు ప్రతినిధిగా నటించు మనాయము మని సూచా కార్మిక్ అభిప్రాయమును తెలిపుచును. హ్యూము ద్వేషభావ విడివరకే ఉన్నది, దానిని నిర్మూలించుటే ఇప్పుడు చేయవలసిన పని అని, ప్రతిహేతుబద్ధమున కేవలము కాలము గడుపుకొనిపోయే అడ్డములు అండ్ల ఇండియను తప్ప ఇక నెవ్వరును ప్రారంభించరని ప్రకటించుచున్నది. “మహామూర్ఖులుగా మారుచు పొందువులంత పక్షపాదులు. ప్రజాపరిపాలనాపద్ధతిని ప్రేమించు.

4. కాంగ్రెస్ ఉద్యమమునెడల బ్రిటను ప్రతికూలభావము ౯౧.

టలో వా రచరించి తీసిపోరు. వారు స్వతస్సిద్ధముగా కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకులుగా మన్న అవకాశమును తీసికొని స్వాధీనములైన అధికారులు “చీలదీసి పొలింపుము” అన్న నూత్రము ననుసరించి వారి ముఠయొగించుకొంటున్నారు. వారు హిందువులకన్న తక్కువగా గని చెప్పేవిషయము నీచము, భయంకరము. “అని చెప్పి హ్యూమ్ మహమ్మద్ సన్ సాల్వార్ జం, జప్టిన్ బ్రెస్టికోత మూర్ఖ, జప్టిన్ సయ్యద్ మహమ్మదుల పేర్ల నుదాహరించెను. కాంగ్రెస్ ప్రజాప్రాతినిధ్యమునుగూర్చి వ్రాసినసందర్భములో ఇంగ్లీషుపార్లమెంటుఎన్నికలందు అచెర్ డిక్ వంటి నియోజకవర్గములలో నూటికి ౧౦ మందిమాత్రమే వోట్లిచ్చుచుండెదనీ, వేమాల్ లోని రెండుస్థానములును ఆముక్కు పోవుచుండెదనీ, అందులో ఒకటి ఆయనలందరిచే కొనబడినదనీ హ్యూమ్ వ్రాసెను.

కాంగ్రెస్ సంఘసంస్కరణవిధానమునుమాత్రమే ఆవలంబించవలె నన్ననూచ నకు ప్రశ్నోత్తరముగా మర, నాంఘిక, వైతిక, రాజకీయవిషయము లన్నిటిలో నది భారతదేశమునకు నూతనవికాసమును కలిగించుటకు పనిచేస్తూన్నదిని ఆయన వ్రాసెను. కాంగ్రెస్ ప్రచారమున కింకను తిరుణము రాలేదనీ, అది అపొహలు కల్పిస్తూన్న దనీ ఆపాదించిన నేరమునకు జబాబుగా అధికారులచుట్టును ఎల్లప్పుడును స్వప్రయోజనములకోసము చూచించే స్తోత్రవాదములుతప్ప తదితరు లుండెదనీ, అందువలన వారికి నిజమైన ప్రజాభిప్రాయము తెలియదనీ మండించెను. “మంచిప్రవృత్తము, ప్రజాసేవాభిలాష గల భారతీయులు దుష్కృతలకడకు బుద్ధిబూర్వకముగా రా నిచ్చుగించరు. ఉద్యోగులు వారి ననుమానపెట్టుకొనినో చూడవచ్చుననీ, సామాన్యకాకరులు వారి ననుమానపరచెదనీ వారు తలంచెదరు.” అనిహడా హ్యూమ్ తెలియచెప్పెను. కాంగ్రెస్ ప్రచారమునకు తిరుణము రాలేదని మండించేబదులు తిరుణము మించిపోయిన దని సూచించియుండవలసిన దని హ్యూమ్ కాలివునె తెలిపాడిచెను. “వారికి విన చెవులు, చూడ కన్నులు లేవు. వివేకవంశులు ద్వేషభావము నోగులేని రైతుజనసమూహము యొక్క నిస్పృహను శక్తిమంతముగా చేసి వారి నకస్మాదముగా నిర్మాణించినది. ” అని గూ వ శత్రుత్వాంతములలోని బూర్జువాను చిత్రితమును వ్రాసి హ్యూమ్ ఉత్తరమునకు సంబంధించినకథను ఇడ్లర్ బరక్ ముగించెను.

నాలుగవకాంగ్రెసునాటికి చెప్పరానివిక్రులు వచ్చినవి. కాంగ్రెస్ కు తననస్థలము అలహాబాదులో లభింపలేదు. “తమ కిల్లాఅధికారి అభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగా నొకపెద్దనునిషి మద్రాసుకాంగ్రెసుకు గూఢి లో హాజరైనందుకు రు. ౨౦,౦౦౦ లు ధరావకు కోరబడె” నని తెలియు తనగ్రంథములో మదాహరించి యుండెను. గూఢి నాటికి వ్యవహారము లింకను చెడుగా పరిణమించినవి. వంగ రాష్ట్ర ప్రభుత్వమువారు “ఇండియా ప్రభుత్వమువారి యుత్తరువులప్రకారము ప్రభుత్వో

ద్యోగులు కేవలము ప్రేక్షకులుగాగూడ అటువంటి సమావేశములకు పోరాదు. అట్టి సమావేశవ్యవహారములలో వారు జోక్యము కల్పించుకొనరాదు" అని ఒక్కసార్కు లరుగు తమకార్యవర్గులను, తమక్రిందనున్న తదితరశాఖల ఉన్నతాధికారులను పంపిరి. కాంగ్రెస్ అధికారులు గవర్నరుగారి ఆంతరంగికకార్యక్రమికి పంపిన ఏడు కాణ్దులును గ్రిప్పిచేయబడినవి. ఇంకినూ ప్రభుత్వమువారు స్వచ్ఛేదసంస్థానములలోని ముద్రణాధికారములను నికోధిస్తా ౧౮౯౧ జూన్ ౨౫ వ తేదీన యొకయుత్తరువును వారి విదేశరాజ్యాంగశాఖనుండి పోలేయించిరి. కాంగ్రెస్ నా రాయుత్తరువును ౧౮౯౧ లోనే ప్రతిఘటించిరి.

౧౮౯౩ నాటికి శాసనసభలు పెద్దవి చేయబడినవి. ప్రజాప్రతినిధులు మద్రాసుకు ఏడుగురు, బొంబాయికి ఆరుగురు, వంగరాష్ట్రమున కేడుగురుమాత్రమేయుండిరి. ఈ కొద్దిమందిప్రజాప్రతినిధులే శాసనసభలలో గట్టిగా మాట్లాడ ప్రారంభించిరి. ప్రభుత్వమునా కిదిగూచి గమనించి ప్రభుత్వోద్యోగములలో భారతీయుల కింతకు పూర్వము గల హక్కులను తగ్గించిరి. (వివరములకు "తీర్మానముల సంహితలోక నము" అనే ఆధ్యాత్మములో "ప్రభుత్వోద్యోగములు" అనేభాగమునుచూడవచ్చును.) మొట్టమొదట విద్యాశాఖలో విద్యార్థులకును, భారతీయులకును గూడ అన్ని యుద్యోగములను సమానముగా పొందే అధికార ముండెను. తరువాతపాత ఆ అధికార ముట్లే యుంచబడినది కాంగ్రెస్ లోమాత్రము భేదము కల్పించబడినది. తరువాత భారతీయులు కొన్నియుద్యోగములనుండి నిషేధింపబడిరి. వారిపట్లగూడ కొంత తగ్గించ బడినది. అందువలన వారికిత మింకను తగ్గిపోయినది. అదే పద్ధతియలో విద్యార్థులు ఉద్యోగస్థులకు వారితరులలో మరకమువలన కలిక నష్టములకు బదులుగా కొంత పరిహారము ఏర్పాటుచేయబడినది. వారిని లోకమాన్యులకు గొప్ప నేరముగా భావించెను. ఆవుర్రర.పు ౨౬-౬-౧౮౯౩ న పుట్టినది. ముప్పునసంవత్సరములలో సీను ఖర్చులు పా. ౭౦ లక్షలనుండి ౧౬౦ లక్షలకు పెరిగిపోయినది. ౧౮౯౩ (౨), ౧౮౯౩ (౩). పెక్షనులు ౧౮౯౩ లో సృష్టింపబడినవి. అవి నిజముగానే ప్రభుత్వమునెవ క్యవ భావము పుట్టించినవి. ౧౮౯౪, ౧౮౯౪ పెక్షనులు రాజకీయ నేరముల విషయములో మొట్టమొదట క్రిందితిశాబ్దముననే అనువర్తించేయబడినవి. ౧౮౯౪ లో రహస్య ముద్రణాసంఘములు (Secret Press Committees) స్థాపింపబడినవి. ౧౮౯౪ మద్రాసుకాంగ్రెసులో డబ్బు. ఎ. చేంబర్స్ నాటినిగూర్చి తీవ్రముగా ప్రతిఘటించెను. ఆ ప్రతిఘటనతీర్మానమును లోకమాన్యవకు ముఖ్యసహచరు డియిన యక. సి. కేల్కూరు ఆమోదించెను. "ఈ ముద్రణాసంఘములు మారురూపములో ముద్రణాస్వతంత్ర్యమును అరికట్టవలెనకు బయలుదేరిన అసహ్యకరమైన సంస్థలు.

4. కాంగ్రెస్ ఉద్యమము నెడల బ్రిటను ప్రతికూలభావము ౯౩

అందువల్ల ఇది బ్రిటిషుఇండియాకు అవమానకరములు" అని ఆయన చెప్పెను. మథోల్కారు ౧౮౯౭ లో, సర్ జేమ్స్ ఫిట్జుజేమ్స్ స్టీఫెన్ గారు రాజభక్తినిగూర్చి ఇచ్చిన అభిప్రాయమును యీవిధముగా ఉదాహరించెను. "బ్రిటిషుప్రతికూల ప్రయత్నించిన విషయములు మీరు ప్రచురించవచ్చును. వాటిని మించి ఎవరను తీవ్రముగా వ్రాయవలెనని కోరహుచును." ౧౮౯౭ లో పూనా స్టేరు కొట్లాటలసందర్భమున విచారణ లేకుండు ఖయిసుచేతుబడిన నాయకులు విడుదలచేయబడిరి. అసంతృప్తమే వంగ రాష్ట్రము కెక్కలుతీసివేసిన పక్షివలె చేయబడెను. ౨౦ వ శతాబ్దములోని మొదటి ౨౫ సంవత్సరములు కర్ణాటప్రభునికతినపరిపాలనావిధానము అవిచ్ఛిన్నముగా సాగినది. ఆయన, కలకత్తాకార్యోద్యమ అధికారములను తగ్గించుట, అధికార రహస్యచట్టమును నిర్మించుట, విశ్వవిద్యాలయములను అధికారులపరము చేసి విద్యావిధానమును ఎక్కువ వ్యయకారణముగా నొనరించుట, భారతీయుల సత్వవంతులని ప్రచారము చేయుట, టిబెట్టుదండయాత్ర, చిట్టిదివర కాయన చేసిన వంగరాష్ట్రవిభజనము, ఇకన్నీ భారత దేశములోని రాజభక్తిని నిర్మూలించి జాతీయభావములను రేకెత్తించినవి. కలకత్తాలో కర్ణాటప్రభువు మన మసత్వవంతుల మని చేసిన యుపన్యాసముకంటెను మన ఆత్మ గౌరవమున కెక్కువ బాధాకరమైన విషయము మరియొకటికలదు. అది "మన పరిసరములవలన, మన సంప్రదాయములవలన, మనము పెరిగిన విధానమువలన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వములోని ఉన్నతోద్యోగ బాధ్యతలను వహించుటకు మన మర్హులము కాము" అని ఆయన మనలను గూర్చి వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయమే. ఇందు కనుగుణముగా ౨౦-౫-౧౯౦౪ తీర్మానమువలన ఆయన సమర్థతనుబట్టి కాక జాతీనిబట్టియే ఉద్యోగము లీయబడవలెనని నిర్ణయించెను. ఇది చూచియే భారతచాట్యంగ కార్యదర్శి మాన్లేప్రభువు, "భారతదేశము రాజకీయనిరంకుశాధికారమునుండికంటె ముందుగా అన్యజాతీయ దురుహంకారమునుండి విడుదల కావలెనని కోరహున్నది." అని చెప్పవలసివచ్చినది. కర్ణాటప్రభువు వైస్రాయిగా నున్నంతకాలమును ఆయన హాపిరాడుకుండ పనిచేసెను. ఆయన పండ్లెండు సంస్కరణములను చేయవలెనని తలపెట్టెను. అందు కనేక ఉపసంఘములు నియమించెను. "కొండరు పనులను జాగుచేయుట కుపసంఘములను నియమింపురు. వేనో పనులను నిర్వహించుట కుపసంఘములను నియమింతును" అని ఆయన చికప్పకు చెప్పెను. ఆయన భారతదేశమునకు కొన్ని కాశ్వతోపకారములనుగూడ చేసినమాట వాస్తవము. ఆయన చేసిన "పురాతన నిర్మాణసంరక్షణచట్టము" (Ancient Monument Preservation Act) నకు భారతజాతి కృతజ్ఞత చూప.

వలసియున్నది. ఆయన రంగూన్, బీహార్ ప్రాంతములలోని ముద్దాయిలను రక్షించినవిధాన మాయన ధైర్యసాహసములను, న్యాయబుద్ధిని నెల్లడిస్తున్నది*

౧౯౦౦-౧౯౦౬ ల మధ్యకాలమునందు హిందూశాసనముల వాగ్దానము తటస్థించినవి. ప్రజలలో గాఢమైన చైతన్య మభివృద్ధిచెందినకొలది ప్రభుత్వప్రతినిధుల విధానము బట్టబయలైనది. ౧౯౦౩ నాటికి బి. సి. యస్. ఉద్యోగములలో ౧౦౦౦ మంది బిహార్ ప్రాంతములు, ౨౦ మంది భూమియములు ఉన్నాడు. అప్పటికి బి. సి. యస్. పద్ధతి ప్రవేశపెట్టబడి ౩౫ సంవత్సరములైనది. ౧౯౦౩ ప్రాంతములలో కామస్యసభవా శాసనములను ఇండియాలోపూర్వము బి. సి. యస్. పరీక్షలు జరుపబడవలెనని తీర్మానించిరి. కాని తరువాత ౧౦ సంవత్సరములకు కర్ణాటక ప్రభువు భారతీయుల అనర్హతనుగూర్చి చెప్పిన మాటలు విన మండికమును పరిగెయ్యెను. ప్రభుత్వము వారు బి. సి. యస్. ఉద్యోగములలో నవలంబించినపద్ధతి సురక్షితమైనదే అంతటి రాజభక్తునకుపూర్వము కోపము కలిగించినది. ఆయన "నివిల్ సర్వీసులచరిత్ర నిరంతర వాదనభంగముల చరిత్ర" అని చెప్పెను. కర్ణాట ప్రభువును ముద్దాయిగా విచారించుటకు బద్ధులు, పేరీదాకాలు లేనందున యక్. యస్. సమర్థులైతిరని. ౧౯౦౫ కాకికాంగ్రెసులో అంబాలాలోదేశము బి. సి. యస్. ఉద్యోగనియామకవిధానమును గూర్చి పార్లమెంటునా కష్టపెట్టెను విచార . జరిపించవలసినది తీర్మానమును ప్రతిపాదించగా నది అంగీకరింపబడెను. కర్ణాట ప్రభువు నియమించిన విశ్వవిద్యాలయాల సంఘమువారి సేవీకరితముగా విశ్వవిద్యాలయములపై సుకటి చేయబడెను. దానిని గూర్చి డాక్టర్ గౌడ్ "విశ్వవిద్యాలయములకు బంగారుతాళములు చేయుచి నీర్లుచేయబడినవి. అవి బంగారు తాళపుచేయకాని తెరవబడెను" అని చెప్పెను.

కర్ణాట ప్రభువు వాటినుకూడామకము నియమించి భారతీయులను స్వేచ్ఛలో వాగ్దానము ఉద్యోగములనుండి నిషేధించెను. ఇది వారికి భారతవర్తకులపై భారత ప్రభుత్వము-ధనార్జనము" ఈరెండును ఏకకాలమున జరుగు నని ఆయన యుపన్యసించెను. ఈపరిస్థితిని యిప్పుడు కలిసి వంగరాష్ట్ర విభజనసంఘర్షమున నొక తీవ్రజాతీయవాదోద్యమ రూపమును పొందినవి. వంగరాష్ట్ర విభజనమువలన వంగభాషను ముట్లదీ ప్రజలందు

* రంగూన్ లోని బ్రిటిష్ పరిపాలననుండి కొంతమంది సిహాయిలు ఒక స్త్రీని అవమానపరచగా ఆమె మరణించిన దని ఒక ప్రతీతి యున్నది. కాని సిహాయిలలోని సంఘీభావమువలన నేరముచేసినవారు బయటపడలేదు. ఈవిషయము ౧౯౦౯లో జరిగినది. ౧౯౦౮లో ఇద్దరు పైనికులు, వారికి కావలసిన స్త్రీని శీఘ్రానిరూపమున కొకవంట వానినిచావగొట్టిరి. ఈఖానీసేరమును చేసినముద్దాయిలపూర్వ దొరకలేదు. ఇదిసయాలో కోటలో జరిగినది. సయాలో కోట వ స్వచ్ఛమైనట్లగు మింగువలన క్షింప బడినది.

యను రెండురాష్ట్రములక్రిందకు వచ్చిరి. అది వంగీయులకు గిట్టలేదు. అందువలన వారు చాలా కష్టనష్టముల కోర్చి తీవ్రమైన ఆందోళనమును ప్రారంభించిరి. ప్రభుత్వమునా రంతకంటెను తీవ్రనిర్బంధవిధానమునకు కవంగిరి. ప్రజలు స్రవగ్యములు, సమాజేశములు, శత్రువులులు చేయఁబెట్టిరి. ప్రభుత్వమువారిచే న. వన్నియు జరిపిన నిషేధింపబడెను. మార్తాళములు ప్రారంభమైనవి. విద్యార్థులును, పౌరులును కూడ నిషేధింపబడిరి. వా శాలలగుండును కఠినములు చేయబడినవి. విద్యార్థులు సమాజేశములకు హాజరుకామాడ ని నిషేధింపబడిరి. మూర్ఖులంగాభాదేశపు శిష్టికెంటు గవర్నరు యెరింపులు సాగించెను. ఆయన మర్యాదస్థుల నవమానపరచెను. రక్తపాతము రావచ్చునని వారిని భయపెట్టెను. అందుకు తగినట్లుగా గూర్ఖాపలములు వచ్చి తూర్పుబంగాళములో దిగినవి. ఇదింతయు ప్రజ లెంతమాత్రమును దౌర్జన్యమునకు దిగినప్పుడే జరిగినదిని చాలవ్యాపంకితుడు చెప్పినాడు. ప్రభుత్వమువారివలంబించిన ఉద్యోగవిధానము ౧౯౦౫-౧౯౦౬ లోని జాతీయోద్యమము నణచివేయుటకు బదులుగా “నగానాను నోకోట్టి”న ల్లయినది. అనా డెక్కడో ఒకమూల జరిగిన సంఘటనలు సునవ్యాపిత జేశమునకును నల్లకిర్రైనవి. ప్రభుత్వమువారు వంగరాష్ట్రములో నవలంబించిన నిర్బంధవిధానములు నేశమంతయు వ్యంగించినవైనవి. వంగరాష్ట్రమునందు ఆధిలరాకతి సహస్యమైనది. ప్రతిరాష్ట్రమునందుల ప్రజయు, ఎన్నార్లనుండినా వారిహృదయములలో దాగియున్న ఆసంతృప్తిని చల్లకించి, జాతీయందోషము నింకను బలపత్రముగా చేయ ప్రారంభించిరి. కనాల్కాలకైజేవొచ్చిల్లు పాంచాలములోని కీరజానుల ఆందోళనమునకు కారణమైనది. ఈ ఆందోళనములోనే చాలా లజపతిగాయలును, సర్దార్ ఆతితెసింపు ప్రవాసమునకు పంపబడిరి. ఇట్టితరుణములో కలకత్తాకాంగ్రెసునకు భాగ్యసితామహులు దాదాభాయి నాగోతీ అగ్ర్యక్షుడుగా నెన్నుకొనబడుచు చాలా సమంజసము. ఆయన “స్వరాజ్యము భారతజేశరాజకీయోద్యమమునకు సరిమాపని” అని చెప్పినచోట లాండ్ల ఇండియనుల క్రోధాన్నిని మరింత ప్రజ్వలంపచేసినది.

విద్యార్థులు రాజకీయములలో పాల్గొనరా చని చేయబడిన నిషేధపుటుత్తరువులు పాఠశాలాభిగమక్రందోద్యమమునకు కారణభూతిము లైనవి. ప్రభుత్వపాఠశాలాభిగమక్రందముతోపాటు జాతీయవిద్యాల్యాపక మనసర మైనది. అందుమూలమున ఒక్కతూర్పుబంగాళములోనే అర జాతీయవిద్యాలయములు స్థాపింపబడినవి. వంగరాష్ట్రములో జాతీయవిద్యాల్యాపనముకొరకు సర్ గురుదాస్ టెన్జీ (జడ్జీ పరిమండి విరమించినవారు) యాజమాన్యమున వంగజాతీయవిద్యాలపరమత్తు స్థాపింపబడినది. ఈ సంవత్సరము ౧౯౦౬ కలకత్తాకాంగ్రెసుతీర్మానము ప్రకారము జాతీయపద్ధతులతో జాతీ

యాధికారముక్రింద జాతీయోద్యమములకు మాగ్గచిర్యముగా నుండుటకు నిర్మింపబడినది. దీని ప్రధానాచార్యులు బాబు సతీశచంద్ర ముఖర్జీ. బాబు బిసెనచంద్రపాల్ “న్యూ ఇండియా” అనే వారపత్రికకు సంపాదకుడు. ఆయన ఆపత్రికద్వారా ౧౯౦౩, ౧౯౦౪ సంవత్సరములనుండి భారతజాతీయ వికాసమునకై పనిచేస్తూండెను. ఆకాలములో జాతీయతానిరూపణమునకును, జాతీయవిద్యాలభివృద్ధి నిర్ణయమునకును, నూతన భావప్రకటనమునకును ఆయన అధికారి. ౧౯౦౭ వసంతకాలములో ఆయన ఆంధ్ర దేశమును దర్శించెను. ఆయన రాజమహేంద్రవరము వచ్చినప్పుడు డాక్టర్లు లక్ష్మణ జాతీయవిద్యాలయమును స్థాపింప నిర్ణయించిరి. ఆయనకు సన్మానపత్ర మర్పించిన హేతువున ప్రెయినింగు కాలేజీవిద్యార్థులు కొంతమంది పన్నెండు చేయబడిరి. వారందఱును జాతీయనైపులను, వీరులను సృష్టించి పెట్టినది. ౧౯౦౭ లో బిసెనబాబు నాటి న మదిలీపట్టణములోని జాతీయవిద్యాలయము తక్షణమే మొలకెత్తి ౧౯౧౭, ౧౯౧౮ లోని జాతీయోద్యమములవలన దోహదము చేయబడి, వృక్షమై, ప్రభుత్వ ప్రాతిపదికలభావము లను మండు పెండలకును, వడగాడ్పులకును తాళి నేటికిని తగు మాత్రము పూలుపూచి, కాయలుకాయుచునే ఉన్నది. ౧౯౦౭ వ సంవత్సరములో బహిష్కరణము, జాతీయవిద్య, స్వదేశీసాధారణము లాచరణలోకి వచ్చినవి. జాతీయ విద్యాలయములును, కళాశాలలును వంగ, మహారాష్ట్ర, పాంచాలాంధ్ర మధ్యరాష్ట్ర ములలో నక్కడక్కడ స్థాపింపబడినవి. కాని స్వదేశీయోద్యమము గూఢాచారత దేశములోను న్యాపించినది. చేతిమగ్గము పునరుద్ధరింపబడినది. చిన్నచిన్న మరమగ్గములు ప్రవేశపెట్టబడినవి. ౧౯౦౫ ఆగష్టు ౭ వ తేదీ బహిష్కరణోద్యమ ప్రారంభదినము. చేతిమగ్గముల ప్రోత్సాహమునిమిత్త మాయోద్యమము లేవదీయబడినది. బహిష్కరణోద్యమ ప్రారంభదినమైన ౧౯౦౫ ఆగష్టు ౭ వ తేదీ వంగరాష్ట్రవిభజనదిన మైన ౧౬ వ ఆక్టోబరులోపాటు తరువాత చాలా సంవత్సరములవరకును పుణ్యదినముగా పరిగణింపబడుతుండెడిది. ఆరోజులలోని రాజకీయవాతావరణము నూతనోత్సాహ పూరితమై యుండెను. జాతీయోద్యమముతో పాటు ప్రభుత్వనిర్బంధవిధానము కూడా దినదినాభివృద్ధిని పొందుతుండెను. ప్రభుత్వ నిర్బంధముక్రిందనే జాతీయవికాసము దినదినప్రవర్ధమాన మగుచుండెను. ౧౯౦౭లో పరిస్థితులు మరింత తీవ్రరూపమును తాల్చినవి. అందువలననే మింట్రీప్రభువు గోఖలేనుగూర్చి “ఆయనహృదయము మంచి దని నా అభిప్రాయము. కాని ఇతనివల ఆయనచేసే పనులు చూస్తే నా కసవ్యాము వేస్తూన్నది.” అని విసుగుపలతో నిందించెను. దీనినిబట్టి మన జాతీయనాయకులలో

4. కాంగ్రెసు ఉద్యమము నెడల బ్రిటను ప్రతికూలభావము ౯౭

కొంతమంది ప్రభుత్వము - ప్రజలమధ్య యేవిధముగా చిక్కునపడెదరో మన మూహించికొనవలసియున్నది.

ఆరోజులలో భారతదేశచరిత్రకు కారకులైన ఇద్దరు మహాపురుషులు వంగ రాష్ట్రమునుండి బయలుదేరిరి. డిసిన్ బాబునుగూర్చి, ఆయనమహాత్కార్యమును గూర్చి ఇదివరకే ఉదాహరించియుంటిమి. అరవిందుడు చాలాసంవత్సరములవరకును భారతాకాశమున గొప్పనక్షత్రమువలె ప్రకాశించెను. జాతీయవిద్యాప్రచారమున కర విందునితోగల సన్నిహితసంబంధమువలన దానిప్రతిమ హెచ్చి, అది మిక్కిలి ఆకర్ష వంతమైంది. ఆయన ఆంగ్లదేశములో పుట్టి, ఆంగ్లదేశములో పెరిగి, ఆంగ్లదేశవాతా వరణములో ఆంగ్లవిశ్వవిద్యాలయములలోనే విద్యాభ్యాసము చేసెను. ఆయన తదితర ఐరోపాయులవలెనే బంగారాజ్యములోని విద్యాశాఖలో ఉద్యోగమును సంపాదించుకొనేవిమిత్త మిండియాకు వచ్చెను. అరవిందుడు ఐ. సి. యస్. పరీక్షకు పోయి గుజ్జుపుక్కాస్వారిలో తప్పిపోవుటవలన ఆయన కీస్లీతి పట్టినది. కాని అరవిందుని అపూర్వ మేధావిశేష మొక్కసారి జగద్వ్యాప్త మైనది. హిమాలయపర్వతములు మొదలుకొని కన్యాకుమారిఅగ్రమువరకును ఆయనవిజ్ఞానశ్రేణిజస్సు వెలుగొందినది. కాని ఆయన కొంతకాలమువరకే ఉన్నతాకాశస్థముల విహరించెను.

వంగరాష్ట్రములో తొమ్మిదిమందికి ప్రవాసశిక్ష విధింపబడినది. శిక్షితులు కృష్ణకుమారమిత్ర, ఫులికాబిహారీదాసు, శ్యామసుందరచక్రవర్తి, అశ్వినీకుమార దిక్తు, మనోరంజనగుప్తాకూర్తా, సుబోధచంద్రమల్లిక్, సచ్చిదానందప్రసాదవసు, సతీశచంద్రచట్టర్జీ, భూషేచంద్రనాగులు. ఈనాయకులు వంగరాష్ట్రమును, ముఖ్యముగా వంగరాష్ట్రయువకులను ఏకాన్ముఖమునకు తీసుకొనిరా పనిచేసియుండిరి. ఆరోజులలో ఒకవంకపైర్లము, శరీరబలము కలిగియుండవలెనని వంగయువకుల ఆదర్శము. రెండవ పక్క “గూర్కాసిబాయిలు-అవసరమునుబట్టి రక్తపాతము” సర్ బామ్ ఫీల్డు ఫుల్లర్ ఆదర్శము. ౧౯౦౮ లో రాజకీయవ్యవహారములు పరిపక్వమయి పరమావధికి వచ్చినవి. ఎక్కడ చూచినను పత్రికానిర్బంధములు చెలరేగినవి. యాగాంతర్, సంధ్యా, శంకే మాతరమ్ పత్రికలు నూతనజాతీయభావములకు పుట్టిళ్లు. అవన్నియును ఆపివేయబడి నవి. “సంధ్యా”సంపాదకుడు బ్రహ్మబాంధవోపాధ్యాయులు గొప్పదేశాభిమాని. ఆయన ఆసుపత్రిలో మరణించెను. అరవిందుడు చాలాకష్టములకు లోనయి, మాడుకేసులలో చిక్కుకొని, చిట్టచివర కెట్లో ట్రిబియరాజ్యమును విడిచిపెట్టి, పుదుచ్చేరిపోయి, అచ్చట ఆశ్రమమును స్థాపించుకొనెను.

౧౯౦౮ ఏప్రిల్ ౩౦ వ తేదీని ముజఫర్ పురములో ఇద్దరు స్త్రీలపై (కన్నెడీలు) రెండు బాంబులు పడినవి. అవి ఆ స్థానికాల్లా మేజిస్ట్రేటు కింగ్స్ ఫర్ గారి నుద్దేశించి వేయబడినవి. ఆ నేరమునకు ఖుదీరాన్ బోస్ అను గూ యేండ్లయవకు మరీగీయబడెను. ఆయనబొమ్మలు దేశ మంతటను పంచిపెట్టబడినవి. యుగాంతర పత్రికలలో బహిరంగముగా దౌర్జన్యపద్ధతులు బోధింపబడెను. ఆపత్రికా సంపాదకుడు భూపేంద్ర నాథదత్తా అనుయవకుడు. ఆయన వివేకానందస్వామిసోదరుడు. ఆ యవకునకు దీర్ఘ శిక్ష విధింపబడినది. ఆయనతల్లి కుమారునివేదకు సంతోషించి ఆశీర్వదించినది. ౫౦౦ ల మంది వంగనారీములు లామెయొద్దకు బోయి యామె నభినందించిరి. తనపత్రికను నడుపుటకు వెనుక ౩౦ కోట్లమంది యున్నారని కోర్టులో కుమారుడు వాఙ్మూలమిచ్చెను. ఆవిశ్వాసమే ఉద్యమమును సజీవముగా చేయగలిగినది. రాజద్రోహముగాని, అందువలనవచ్చే శిక్షగాని ప్రజలకు ఖీతి గలిగించుటలేదు. రాజద్రోహ ప్రచారము పూర్తిగా సాగినది. కాని కేసులు పెట్టబడినయెడల, ముద్దాయిలు కోర్టులో వాదించుకొని తప్పించుకోవడమున కన్ని మార్గములను ఉపయోగించుకొని ప్రారంభించిరి. ఆరవిందునిపైన కేబడిన 'వందేమాతరమ్' రాజద్రోహపుకేసునూడ ఈ కర్మమునకు చెందినదే. మహాకావ్యీదేశములో ౧౯౦౮ జూలై ౧౩ వ తేదీని బాలగంగాధరతిల్క్ ఆరెట్టుచేయబడెను. అవాడే ఆంధ్రదేశములో హరిసర్వోత్తమరావు, మిరియిద్దరు ఆరెట్టుచేయబడిరి. అయిదునోజులు విచారించి తిలకుకు ౬ సంవత్సరముల ద్వీపాంతరవాసశిక్ష విధింపబడెను. అశిక్షకు ౧౯౦౭ లో ముజరా ఈయబడిన ఆరునాసములశిక్షకూడ చేర్చబడెను. హరిసర్వోత్తమరావుకు వేయబడిన ౯ నాసములశిక్షను ప్రభుత్వమువారి కుక్రవచేయించవలెనని ప్రయత్నించిరి. హైకోర్టువాడు దానిని నూడుసంవత్సరములకు పెంచిరి. రాజద్రోహమునకు ౫ సంవత్సరము లప్పుడు సామాన్యశిక్షగా పరిగణింపబడెను. తరువాత ఎట్లో రాజద్రోహము దేశములో అచ్యుత్యమైనది. నిజమున కప్పటికప్పుడే అది రహస్యమార్గములను పట్టి బాంబులు, రివాల్వరులరూపమును తాల్చినది. ౧౯౦౮ లో రాజద్రోహసభాశాసనము, ముద్రణాశాసనములు నూతనముగాచేయబడినవి. ప్రజలప్రతిఘటనములు తృణీకరింపబడినవి. రెండుసంవత్సరములపిమ్మట క్రిమినల్ లా అమెండ్ మెంట్ ఆర్డు చేయబడినది. రాజద్రోహసభాశాసనము చచ్చకు వచ్చినప్పుడు యవకులు చెయిబారిపోకున్నారనీ, వారిని అనుపాజ్ఞలలో నుంచజాలనందుకు పెద్దవాండ్రను నిందించి ప్రయోజనము లేదనీ గోఖలే ప్రభుత్వమును మండించెను.

అక్కడక్కడ, అప్పుడప్పుడు రాజకీయహత్యలు జరుగుతూవచ్చినవి. అన్నిటికన్నను అద్భుతసాహసకృత్యము డిమగ్న జరిగిన సర్ కర్ణావైల్లీహత్య. ౧౯౦౭ లో నొకబహిరంగసభలో మున్ బాల్ డింగ్గా ఆనునొక యవకు డిహత్య

4. కాంగ్రెసు ఉద్యమము నడల బ్రతును ప్రతికూలభావము ౯౯

కావించెను. ఆయన తరువాత ఉరితీయబడెను. హత్యకావించబడిన వైరీ రషీంచబోయిన పార్సీపెద్దమనిషి డాక్టర్ లాల్ కాకాహాడ మృతినొందెను. ౧౯౦౯ లో ౨౪వ కాంగ్రెసుకు (లాహోరు) అగ్యభుడైన మాలవ్యాపండితు డీసంఘ టనలకును, నాసిక్ కలెక్టర్ జాక్సన్ హత్యకును చింతిల్లెను. ఒక రాష్ట్రమునుండి మరియొకరాష్ట్రమున కి దౌష్టవ్యపద్ధతి అతివేగముగా వ్యాపిస్తూఉండెను. సీమలోని కొంతమంది విద్యార్థులుకూడ దీనికి ప్రోత్సాహకులుగా నుండిరి. మింట్ మాన్లే సంస్కరణములుగాని, బొంబాయి, మద్రాసు, ఇండియా ప్రభుత్వకార్యనిర్వాహక సభలలో భారతీయుల ప్రవేశము కాని ఈచిత్రవృత్తిని మార్చజాలకపోయెను. ఆలస్యముగా ప్రవేశపెట్టబడిన సంస్కరణములు విలువను, సామ్యతను కూడ పోగొట్టుకొంటు వని గోల్లే పక్షపక్ష చేసినమాట సత్యమైనది. కష్టమప్రభు వశమందించిన రాజీయచిదానమువలన కలిగినఫలితము మాన్లేప్రభువున కిప్పటికి తెలిసినదొకది. ౧౯౧౨ లో రాణీగారు చేసినప్రకటనమునకు కష్టమప్రభువు చేసిన అపార్థమును మాన్లే ప్రభువు సవరించి ప్రభుత్వచిదానములో జాతిభేదములు గమనింపబడ రాదనెను. కాని వంగరాష్ట్రవిభజనము రద్దయ్యేటంతవరకును దేశములో శాంతి కవకాశములేకుండెను. ప్రభుత్వప్రతిష్ఠ కది పరీక్షనముయ్యు. ప్రభుత్వ మెప్పుడును ప్రజాఅందోళనమునకు లోబడజాలదు. ఒక్కసారి లోబడినయెడల అంతటితో దాని పరిపాలన మంతమొందినట్లే. “ప్రభుత్వము క్రిందమున్న ప్రజల అందోళనమునకు లోబడిగానీ, పైనున్న అధికారులకు విధేయత మాపించిగానీ యేపనినీ చేయదు. అది స్వేచ్ఛగా తనకు తోచినట్లు ప్రవర్తించును.” అని మింట్ మాన్లే ప్రభు వొకప్పుడు పరిపాలకుల చిత్రవృత్తినిగూర్చి సంగ్రహముగా చెప్పియుండెను. కాబట్టి ఇప్పుడు వంగరాష్ట్రవిభజనపుచిక్కులోనుండి తప్పించుకొని బయటపడుట కొక మార్గము కనిపెట్టబడినది. ఆ విభజనమును తలపెట్టిన కష్టమప్రభువుగానీ, సంతకముపెట్టిన ఆర్టింగ్ ప్రాసాయి యాండ్లీ ప్రభువుగానీ దానికి బాధ్యత వహింప నంగీకరించ లేదు. అదేవిధముగా అప్పటి భారత రాజ్యాంగకార్యసమితి మాన్లేప్రభువు, ప్రకాంటుమిడిటన్లు (ప్రాక్రిమ్మ) కూడ బాధ్యతవహింప నిరాకరించిరి. ఎల్లెవనేమి, మింట్ మాన్లేప్రభువుతరువాత హార్డింగ్ ప్రభువు ప్రాసాయిగను, ప్రకాంటు మిడిటన్ తరువాతి ప్రభువులు హిందూదేశ రాజ్యాంగ కార్యసమితి వచ్చి రాజుగారి పట్టాభిషేకసంస్కరణము పునస్కరించుకొని వంగ రాష్ట్రవిభజనమును రద్దచేయించగలిగిరి. ఆతిరుణములోనే కలకత్తానుండి ఢిల్లీకి రాజధాని మార్పుచేయబడినది. ఢిల్లీలో పట్టాభిషేకమహోత్సవానంతరము సభా మంటపమును విడిచినట్లునప్పుడు రాజుగారు ౧౨-౧౨-౧౯౧౩న సింహాసనమునుండిలేచి,

“మా మంత్రులసలహాతో, మాగవర్నరుజనరల్ ఇంకాకాన్సిలును ఆలోచించి, ఇండియాప్రభుత్వమువారి రాజధానిని కలకత్తానుండి పురాతన ముఖ్యపట్టణమైన ఢిల్లీ నగరమునకు మార్చవలెనని నిర్ణయించినాము. వెంటనే ఈమార్పున కనుగుణముగా ఏక కాలమున అమలులోకి వచ్చేటట్లు వంగరాష్ట్రమునకు గవర్నర్ ఇంకాకాన్సిలును, బీహార్ ఛోటానాగపూరు ఒరిస్సాలకు లెఫ్టినెంటు గవర్నరును, అస్సాముకు చీఫ్ కమిషనరును నియమించినాము. ఇందుకు తగినట్లుగా సరిహద్దులును, పరిపాలనా సందర్భములును కాన్సిల్ తోగూడిన మాగవర్నరు జెనరలు, భారతరాజ్యాంగకార్యపద్ధతుల నిర్ణయముప్రకారము మార్పుచేయబడును. ఈమార్పులు మాకు ప్రేమాప్యసులైన ప్రజల ఉన్నతాభివృద్ధులకు తోడ్పడవలెనని మా నిజమైనకోరిక. ఈప్రకటనము మాకు చాలా సంతోషమును కలిగిస్తోన్నది.”

అని చెప్పెను. వంగరాష్ట్రవిభజనము రద్దుచేయబడిన దిన్నంతనే విభజనమునకు పూర్వ మది యెలా ఉండెనో, అలాగే తిరిగి యేర్పాటుచేయబడిన దని వివరించుచు వారు. వంగరాష్ట్రము పశ్చిమబంగాళము, అస్సాము, తూర్పుబంగాళములుగా విభజింపబడినప్పుడు కేవలము రూపములోమాత్రమేభేదము కలిగినది. విభజనకాలములో పశ్చిమబంగాళమున చేర్చబడిన బీహారు తరువాత ఛోటానాగపూరును, ఒరిస్సాలతో కలసి ఒకరాష్ట్రముగా ప్రత్యేకించబడినది. కాబట్టి అస్సాముతోగూడిన తూర్పుబంగాళము, పశ్చిమబంగాళములకు బదులు, ఇప్పుడు బంగాళదేశ మంతయును కలసి ఒకరాష్ట్రముగను, బీహారు, ఛోటానాగపూరు, ఒరిస్సా రెండవరాష్ట్రముగను, అస్సాము మూడవ రాష్ట్రముగను చేయబడినవి. నేడు ఒరిస్సా ప్రత్యేకరాష్ట్రముగా చేయబడుటచే పట్టాభిషేకసంకల్పమున నివారించబడిన అన్యాయమునకు తగిన పరిహారము జరిగినది. వంగరాష్ట్రవిభజనము రద్దుచేయబడుటమూలమునను, దక్షిణాఫ్రికాలో కంట్రాక్టు కూలీపద్ధతి నిర్మూలించబడుటమూలమునను హార్డింక్ ప్రభువుపరిపాలనము చిరస్మరణీయముగా భావించబడుతున్నది. కాని నిజమున కీ రెండింటికన్నను, ఆయన భారత రాజ్యాంగ సంస్కరణములనుగూర్చి ౧౯౧౧ ఆగష్టు ౨౫ న సీమకు పంపిన సూచనలనుబట్టి ఆయనపరిపాలనము చిరస్మరణీయము కావలసియుండెను. ఆసూచనలే భారత ఛావీరాజ్యాంగసంస్కరణము లన్నిటికిని పునాదు లైనవి. అందులో హార్డింక్ ప్రభువు జాతీయపునర్నిర్మాణమునకు రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్య మవసరమని విస్పష్టముగా పేర్కొరించెను.

ఈవిజయపరంపరలతో కాంగ్రెస్ ౧౯౧౧ లో కలకత్తాలో జరుగబోయేట యేడు ప్రజలుత్సవామును వెలిబుచ్చెదరని భావించుట సహజమే. వంగరాష్ట్రమునకు

4. కాంగ్రెసు ఉద్యమము నెడల బ్రిటన్ ప్రతికూలభావము ౧౦౧

కష్టకాలములో అఖిలభారతదేశము తోడ్పడినందుకు సురేంద్రనాథ బెనర్జీ అభినందించెను. ఆయన భారతదేశము బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యములో స్వతంత్ర భాగస్వామిగా నుండగల దని తన ఆశను ప్రకటించెను. కాని ఇంత సంతోషమయ్యుములో కూడ ప్రజల ప్రాథమిక హక్కులకు భంగకరములైన ౧౯౦౮ రాజద్రోహసభాశాసనమును, ముద్రణాశాసనమును, ౧౯౧౦ క్రిమినల్ లా ఆమెండుమెంటుచట్టమును దేశము విస్తరింప జాలకపోయినది. ఇవిగాక ఏ బన్నిటిని తలపన్నిన సూరేంద్రనాథి ౧౮౧౮ సంవత్సరపు మూడవ రెస్ట్రీక్షెడ్, దానికి సంబంధించిన వివిధరాష్ట్రములలోని తదితర రెస్ట్రీక్షెడ్లు ౧౯౦౬-౧౯౦౮ సంవత్సరములలో అనేక ప్రవాసశిక్షలకు కారణభూతములైన విషయమునుగూడ ప్రజలు మరచిపోలేదు. భారతదేశములో తయారయిన పత్తి పరిశ్రమలపైన వేయబడిన పన్నులుగూడ ఓటికి తోడయినవి. ఇన్నీ ప్రజాక్షేమమునకు భంగము కలిగించినవి. ఇకి రాజకీయఖయదీలు కైర్లలో ఉక్కిపోతుండిరి. ముఖ్యముగా బాలగంగాధరతిలక్ మాండలేశ్వీబలో ఏకాంతముగా, అతిమాత్రవాధితో కాలము నెళ్లబుచ్చుచుండెను. ఆయనను బంధించిన రాతిగోడలు తప్ప ఆయన కక్కడ యెవ్వరును స్నేహితులు లేరు. ఈతరుణమున గోల్లే ప్రాథమిక విద్యాచట్టము చర్చకు వచ్చెను. కాని అంగీకరింపబడేనాచలము కనబడలేదు. దక్షిణాఫ్రికానుసభ్యునుగూర్చి యువద్వారతదేశములో నాందోళనము జరిగించవలసియుండెను.

ఇవి ౧౯౧౧ నాటి రాజకీయపరిస్థితులు. ౧౯౧౨ నాటికి కొంత రాజకీయతీవ్రత తగ్గినది. కాని ఆకాలములోని నైస్రాయి లండన్ కంటెను యెక్కువ ప్రజామరంజకుడైన నైస్రాయి హార్డింజ్ ప్రభుని ప్రాణముదీక్ష ప్రయత్నము జరుగుట విషాదకరవిషయము. హార్డింజ్ ప్రభువు ఢిల్లీనగరములో నూతనరాజధానిప్రవేశసంవత్సరమున ఉత్సవములో గజారూఢుడై ఉరేగుతుండగా, ఆ జనసమూహములోనుండి ఒక బాంబు ఆయనపైన విసరబడెను. ఆయన యెట్లో మృత్యుముఖమునుండి తప్పించుకొనగలిగెను. ౧౯౧౨లోని బంకీపురము కాంగ్రెస్ ఈ దురంతమునుగూర్చి విచారమును, కోపమును వలిబుచ్చుతూ హార్డింజ్ ప్రభున కొక తంఱిని పంప తీర్మానించినది. కాని అప్పటినుండి తిరిగీ ముద్రాలయములపైన 'నిగా' యెక్కువైనది. ఆకారణమున ౧౯౧౩లో ముద్రాణాశాసనము రద్దు కావలెనని కాంగ్రెస్ పట్టుపట్టినది. భూపేంద్రనాథబాసు భారతదేశములో ముద్రాలయములు పొందిన వివిధదేశాలను వివరించెను: "౧౮౩౫ లో సర్ చార్లెస్ మెట్కాఫ్ భారత ముద్రాలయములకు స్వాతంత్ర్య మిప్పించెను. పిదప ౧౮౭౦-౭౯లో దేశభాషాముద్రణాశాసనమును చేసి చిట్టప్రభువు తిరిగీ వాటినియ నొక్కెను. గ్లాడ్ స్టోన్ జోక్యము కల్పించుకొన్నందువల్ల తరువాత ఆశాసనము రద్దు గావించబడినది. ౧౮౯౧ లో ఇండియాప్రభుత్వము

వారు తమ ౨౫-౬-౧౮౯౧ లేదీగల ప్రకటనము మూలకముగా, స్వదేశసంస్థానము లలో బ్రిటిష్ పరిపాలనము క్రిందనున్న ప్రదేశములలోని ముద్రాలయముల స్వాతంత్ర్యము నరికివేసిరి. దీనిని కాంగ్రెసు తరువాతి సంవత్సరములలో ప్రతిఘటిస్తూనే వచ్చినది. చిట్టచివరి ప్రతిఘటనము ౧౯౦౮ లో చేయబడిన ముద్రాశాసనము. ఇది ౧౯౦౦ లో శాశ్వతముగా గ్రంథము చేయబడిన దీని ప్రకారము కొత్త ప్రతికలనుండిగాని, ముద్రాలయములనుండిగాని రు. ౨౦౦౦ ల వరకును, పాతవాటినుండి రు. ౫౦౦౦ ల వరకును ధరావతు కోరవలయునకు ప్రభుత్వమువారి కధికార ముండెను. ఆకాలములో హోమ్ మెంబరుగా నున్న సర్ హార్ బర్న్ టైల్ ఆశాసన మప్పటికి పనిచేస్తూన్న ప్రతికలకుగాని, ముద్రా శాలలకు గాని వర్తించినది, ఆ చిట్టపరిపాలనము పోలీసువారిచేతులలో నుంచినది నమ్మకముగా చెప్పెను. కాని ఈరెండువిషయములు గూడ సత్యమారములైనవి. ౧౮౯౬ వ సంవత్సరపు చట్టము ప్రకారము ముద్రాశాల నోకౌంటునుండి మరియొక చోటకు మార్చినప్పుడు తాత్కాలికముగా ముద్రాపకుడుగాని, ప్రకాశకుడుగాని గైర్ హాజరయినప్పుడును, ముద్రాశాల యాజమాన్య మొకరిచేతులలోనుండి మరియొకరి చేతులలోకి మారినప్పుడును కొత్తగా ప్రభుత్వమువారి ఆమజ్జ తీసికొనవలసియుండెను. ఈసంగతి ప్రజలు చాలామంది గమనించలేదు. బిల్లియెక్ట్ చిట్టచివరిస్వరూపమునకు కారణభూతుడైన అప్పటి "లా" మెంబరు సర్ యన్. పి. సిన్హాహూతా ఈ విషయమును గమనించలేదు. ఈకొత్త ఆమజ్జలను తీసికొనవలసివచ్చినప్పుడు పాత ప్రతికలును, పాతముద్రాశాలలును కూడ నూతనముగా స్థాపింపబడినట్లుగానే భావించి ప్రభుత్వమువారు ధరావతులను కోరవచ్చును. సాధారణముగా ఈ ధరావతులు పోలీసు వారి రహస్యనివేదికలపైననే ఆధారపడియుంటవి. ౧౯౦౮ లో యుద్ధము ప్రారంభ మైనప్పుడు ముద్రాశాసనము పూర్తిగా దుర్వినియోగము చేయబడినదివరకు పుకటి కలదు. మహమ్మదాల్ "మాసిదోనియాకు వచ్చి మాకు సహాయపడింకి" అనే కీర్తికతో కొన్ని కరపత్రములను ప్రకటించెను. అవి ప్రభుత్వమువారిచే స్వాధీనపరచుకొనబడి నవి. ౧౯౦౦ శాసనము ప్రకారము ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించవలసిన కారణములు కూడ అసందర్భములో ప్రకటించబడలేదు. తరువాత ఆకరపత్రములు రాబట్టినా పూరితములుకావనీ, ఇండియన్ పీసల్ కోడులోని అధికారములు వాటికి వర్తించవనీ కలకత్తా హైకోర్టులో తీర్పుచెప్పబడెను. (ఇం. లా. రి. ౪౧ కలకత్తా ౪౬౬). హైకోర్టు ప్రధానన్యాయమూర్తి సర్ లారెన్సు జెజ్జిక్కు ముద్రాశాసనమునుగూర్చి అసందర్భములో వాసిన అభిప్రాయములను కొన్ని టి నీ కింద సువాచింతుము:

4. కాంగ్రెసు ఉద్యమమునెడల బ్రిటను ప్రతికూలభావము ౧౦౩

“౨౨ వ సెక్షను ప్రకారము తప్ప తదితరవిధముగా ఈకరపత్రములను స్వాధీన పరచుకొన వీలులేదని మేము చెప్పకతీరదు. ౪ వ సెక్షనులో చేయబడిన నిబంధన అతివీర్యముగా మన్నవి. మానవుని బుద్ధిబలమునుబట్టి వాటి కెంత వికలార్థమునైనను చెప్పవచ్చును. అంతరకును అంగీకారములైన వ్రాతలకుమాదా, ఆ సెక్షనులోని నిబంధనలనువర్తింపజేయవచ్చును. ప్రజలదారిద్ర్యమునైనను, అవినీతి నైనను ఆధారపడి జీవించే నీచజాతులను నిందిస్తూ వ్రాచుబడిన వ్రాతలకుమాదా ఈవలలో పడకతప్పదు. ప్రజలలో నొకతరగతివారిని శ్లాఘించినను ఈ సెక్షనుక్రింద నేరము కాదని చెప్పడమునకు వీలులేదు. ప్రమాదముగా గ్రహింపబడవలసిన ఉత్తమసాహిత్యముకూడా నిస్సందేహముగా ఈ సెక్షనుక్రిందకు రాగలదు. క్రిమినల్ లా క్రిందకు రానివిషయము లనేకములు ముద్రాశాసనముక్రిందకు రాగలవనీ, ఋజువుభారము దరఖాస్తుదారునిపైన నేయున్న దనీ అద్వోకేటు జెనరల్ వాచిన. ఆవాచనతో నే నేకభవిస్తున్నాను. కాబట్టి ఈకర పత్రము లెంత సమర్థతయతో ప్రకటింపబడినను అవి ముద్రాశాసనముక్రిందకు రావని దరఖాస్తుదారు ఋజువుచేయగలిగిననే తప్ప ఆయనదరఖాస్తు నిలువదు. అయితే ఈ విషయ మెట్లు ఋజువుచేయబడగలదు? “ఆకరపత్రములు బ్రిటిష్ ఇండియాలోని సెక్రటరీగారి పౌరులలో నేతరగతివారిపైనను ద్వేషభావముగాని, అనూయాభావము గాని పుట్టింపవలెనని ఉద్దేశింపబడలేదు. అవిధమైన భావములను గలిగించే స్వభావము వాటిలో లేదు.” అని దరఖాస్తుదారు ఋజువుచేసంతమాత్రమున చాలదు. అవి (ఆకరపత్రములు) ప్రత్యక్షముగాగాని, పరోక్షముగాగాని, భావగర్భితముగా గాని, ఉపమానముగాని, నూచనముగాని, సామెతలనుగాని, ఉపమానమువలనగాని పైన చెప్పబడిన అనూయాద్వేషభావములను గలిగించ సమర్థములు కావనిమాదా దరఖాస్తుదారు ఋజువుచేయవలెను. అంతేకాదు. “లేక ఇంకెవిధముగా గాని” అని మాదా ఆ సెక్షనులో ఒకమాట యున్నది. ఈమాటలో విశ్వ మిమిడియున్నది. దరఖాస్తుదారు వీటిని ఋజువుచేయజాలడు. కాబట్టి మహమ్మదాల్ ఫుస్తకము పోయినది. కాని ఇందు వలన ఆయన ప్రవర్తనమునకు కళంకము లేదు. ఆయన ప్రస్తుతపుదరఖాస్తును మేము చట్టము ప్రకారము త్రోసివేసినప్పటికినీ ఆయనకళంకరహిత ప్రవర్తనమువలననే ఆయనకు సంతృప్తి కలుగగలదు.” ప్రధాన న్యాయమూర్తి జెజ్ కిన్నగారి ఈ అభిప్రాయము నకు తోడ్పా, సహాయ న్యాయమూర్తి జస్టిస్ స్టీఫెన్ “ఈశాసనమువలన ప్రభుత్వమువారి కంటకులేని అధికారము కలిగినది. బండిపోట్లు, హత్యలుచేసే ప్రభుత్వమును బాధింపవలదు కొనినతరగతివా రెడలైనను దురదృష్టవశమున ఈదేశములో సుండేయెడల వారిపైన ద్వేషభావము కలిగిస్తూ వ్రాసిన వ్రాతలకుమాద ప్రభుత్వమువారి పత్రము స్వాధీన పరచుకొనవచ్చును.” అని అభిప్రాయ మిచ్చెను.

బెసెంటుసంపాదకత్వమున నడుపబడిన 'న్యూ ఇండియా' పత్రిక కేసులో మద్రాసు ప్రధానన్యాయమూర్తిగా పని చేస్తున్నవారు "సెక్షన్ 3 (౧) మద్రాసు యంత్రములను స్థాపించుకొనదలచినవారికి చాలా కష్టములను కలుగజేస్తున్నది" అని అభిప్రాయ మిచ్చెను. ౧౯౧౭ లో మద్రాసుశాసనమండలి బెసెంటు మొత్తము మీద రూ. ౨౦,౦౦౦ ల ధరావశులను పోగొట్టుకొనినది. పత్రికా సంఘము పక్షమున బి. జి. హార్నిమన్ నాయకత్వమున మాలవ్యా, చింతామణి, సచ్చిదానంద సిన్హలును, ఇంకను మరికొందరును ౫-3-౧౯౧౭ తేదీన షెమ్సుగర్డుప్రభువు వద్దకు రాయబారము పంపిరి. వైస్రాయి వారిని తీవ్రముగా మండించి పంపివేసెను. వారి నేకాను, పైతీర్వులను వ్రాసిన జర్జీలనువాడా అతడు నిరసించెను. "న్యాయమూర్తి చెప్పవలసినది న్యాయశాస్త్ర మెలా యుండుననెనే విషయము కాదు. అది ఎలయున్నదనే విషయమే ఆయన ఆలోచించవలసినది. విషయస్థానముపైన, అనుభవముపైన, ప్రభుత్వవిధానముపైన ఆధారపడియుండు ప్రభుత్వ కాగ్యునిర్యావాల సర్వ. న్యాయస్థానములలో వీటికి స్థానము లేదు. సర్ లారెన్స్ జేకోబు తీర్పులో స్వతంత్రవిభాగము లున్నవి. ఇప్పుడు నేను మీకిచ్చిన లెక్కలనుగూర్చి కొంచెమైనను ఆయనకు తెలిసియున్నట్లయితే, మద్రాసులయములను, పత్రికలను స్థాపించు చాలా అపాయకకరమైనపని అని ఆయన వ్రాసియుండేవాడు కాదు." ఇవి వైస్రాయి రాయబారవర్గముతో చెప్పిన మాటలు.

మాంటుగర్డ్ల సంస్కరణములు దేశములో ప్రవేశపెట్టబడినవిమూలనే ౧౯౨౨ ప్రాంతములలో, ఒక్క క్రిమియల్ లా అమెండుమెంటు చట్టము తప్ప తక్కిన నిర్బంధశాసనములు రద్దుచేయబడినవి. వంగరాష్ట్రవిభజనము రద్దుచేయబడిన విమూలను, దేశములో దౌర్జన్యప్రచార మదృశ్య మయినప్పుడునుమాత్ర ౧౯౧౩ లో మద్రాసుశాసనమండలి ప్రజలకు కలిగిన కష్టములనుగూర్చి వివరించుటలో మేము మద్రాసుచట్టముయొక్క సంపూర్ణకృతినే వర్ణించియుంటిమి. ఇక ౧౯౧౨ నుండి రాజకీయనాతావరణములో కలిగిన ప్రళాంబి ౧౯౧౭-౧౮ సంవత్సరములలోని యుద్ధకారణముగా అందోళితమైనది. ప్రపంచకళాంతికి భంగకరమైన ఈమహాసంగ్రామము భారతదేశమున కొకవిధముగా తులచేకూర్చినది. వంగరాష్ట్రవిభజన సందర్భమున జాతీయోద్యమమునకు రూరముగానుండి, ప్రభుత్వమును విశ్వసించిన మహమ్మదీయులు యుద్ధము రానున్నతరుణములో కాంగ్రెసుతో చేతులు కలుప తలపెట్టిరి. అఖిల భారత మస్లిం లీగవారు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యాంతర్య స్వరాజ్యము భారతదేశముయొక్క ఆదర్శముగా సంగీకరించిరి. భారతదేశపు రాజకీయదీపి

4. కాంగ్రెసు ఉద్యమము నెడల బ్రిటను ప్రతికూలభావము ౧౦౫

వ్యక్తు హిందూమహమ్మదీయుల సంఘభావముపైన ఆధారపడియున్న దని వారు ప్రకటించిరి. ఈ రెండుతీర్మానములను ౧౯౧౩ కాంగ్రెసు హృదయపూర్వకముగా స్వాగతించినది.

౧౯౧౩ జూలై నెలలో యుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. నవంబరులో జర్మనులు ఫ్రాన్సును ముట్టడించునంటిరి. హార్డింజ్ ప్రభువు ధైర్యముచేసి ఇండియాలోని సైన్యమునంతను యుద్ధధూమికి పంపివేసెను. ఇండియాలోని సైన్యము ఇంగ్లాండు త్రేమముకొన మిండియాను సంరక్షించవలసియుండగా ఇంగ్లాండు సముద్రములో మునిగిపోవునెల ఇక ఇండియాలో నీ సైన్య మెందుకు అని యోచించి ఆయన ఒక్కోగోసు విక్రాంతిహృదయ లేకుండ మార్చిల్ సునుండి ప్లాండుకుయుద్ధధూమికి తక్షణము సైన్యమును నడిపించెను. ఆ పంపబడిన భారత సైన్యమే మిత్రముండలివారిని వినాశము కాకుండ సంరక్షించినది. కాబట్టి ౧౯౧౩ కాంగ్రెసులో భారతదేశ ప్రజలు ప్రస్తుత సందిగ్ధతరుణములో ప్రకటించిన రాజభక్తిని గమనించి ప్రభుత్వమువారికి రిండియాలోను, విదేశములలోను చక్రవర్తిగారి పాగులయిన భారతీయులమధ్యను, తదితరజాతులమధ్యను చూపబడుచున్న ఆసహ్యకరమైన భేదభావములను తొలగించి ౧౯౧౧ ఆగష్టు ౨౫ వ తేదీని ఇండియా ప్రభుత్వమువారు సీమకు పంపిన నూచనలలోగల రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యవాదానములను చెల్లించుకొనువలసను, భారతదేశమును సంయుక్తసామ్రాజ్యములో స్వతంత్ర భాగస్వామిగా నొనగ్గుటమూలమునను భారత ప్రజల రాజభక్తిని సామ్రాజ్యత్రేమముకొనము కాశ్యతముగా వర్ధిల్లునట్లు చేయవలెనని ఈ కాంగ్రెసు వారిని ప్రార్థిస్తూన్నది. అనుతీర్మానము చేయబడినది. అనాటి జాతీయశయము పూర్తిగా తెలియగలందులకు మే మితీర్మానమును సంపూర్ణముగా నుదాహరించెదము. దెసెంటుమాత్రము భారత స్వపరిపాలనసమస్య బహుమానరూపకముగా నుండరాదనీ, హక్కురూపకముగానుండవలెననీ అభిప్రాయపడినది. ౧౯౧౩ లో జరిగిన మద్రాసుకాంగ్రెసులో నామె భారతీయుల ప్రవేశమును నిషేధించిన విదేశముల దిగుమతులను భారతదేశము నిషేధించవలయునను తీర్మానమును ప్రతిపాదించినది. పెంట్లండుప్రభుని హయాములో దెసెంటు తన హోమరులో ఉద్యమమును సాగించినది. స్వదేశీ, బహిష్కరణము, జాతీయ విద్య, హోమరులో ఈ నాలుగువిషయములను గల పాఠకార్యక్రమమే మరల ప్రచారములోనికివచ్చినది. ఆమె మచపల్లివిద్యభాసవిద్యాసంస్థలను మచరాసు విశ్వవిద్యాలయమునుండి చీలదీసినది; అవిఘాతములోను, సింధులోను, మరీకొన్నిచోట్లను జాతీయ పాఠశాలలను స్థాపించినది; డాక్టర్ అరండేల్ నాయకత్వమున జాతీయవిద్యాభివృద్ధి భారత కొకసంఘమును స్థాపించినది. హోమరులో సంఘములు బి. పి. నాడియా

సి. పి. రామస్వామయ్యగారితో చేసిన పరిచయమును గురించి. సి. పి. రామస్వామయ్యగారు రచించిన కాంగ్రెసులో పనిచేస్తున్నందువలన హోమ్ రూల్ ఉద్యమములో మరింత శ్రద్ధగా పనిచేయవలసిందిగా చెప్పి. న్యూ ఇండియా దినపత్రిక ద్వారా హోమ్ రూల్ ప్రచారము తీవ్రముగా జరిగినది. ఈ ఉద్యమమునందు విద్యార్థులకు లెక్కవగా జోక్యము కల్పించుకొన్నందువల్ల పెంట్లందు ప్రభువు విద్యార్థులను రాజకీయములలో పాల్గొనరాదని నిషేధిస్తూ ౧౯౧౨ ప్రభుత్వ ప్రత్యుత్తరము జారీచేయించెను. ఈ ఆంక్షాశాసనముగా, ౧౬-౬-౧౯౧౭ న బెసెంట్, వాషింగ్టన్, అరండేలుగార్లు ఉచితములములలో నిర్బంధింపబడిరి. ౧౯౧౫ మొదలు ౧౯౨౦ పెంట్లందు వరకును గల ఈ కాలమును హోమ్ రూల్ శక మని చెప్పవచ్చును. ఈ కాలములో ననేక సంఘటనలు జరిగినవి. వాటినిగూర్చి ఈ పుస్తకము రెండవభాగములో నొక ప్రత్యేకాధ్యాయమునందు చర్చించుము.

5. మన బ్రిటిషు మిత్రులు

[(౧) బాక్ ట్రైల్ (౨) హెన్రీ ఘానెట్టు (౩) ఎ. ఓ. హ్యూమ్ (౪) సర్ విలియమ్ వెడ్డర్ బర్క్ (౫) చార్లెస్ బ్రాడ్బా (౬) వెడ్డెయ్. ఇ. గ్లాడ్ స్టోన్ (౭) నార్సెట్ బ్రూక్ ప్రభువు (౮) హ్యూక్ ఆఫ్. ఆర్జిల్ (౯) బార్న్ ఫీల్డ్ ఆఫ్ ఆల్బర్ట్ (౧౦) ఆర్. డి. నార్సెట్ (౧౧) జనరల్ బూత్.]

కొంతమంది పార్లమెంటు సభ్యులును, మరికొంతమంది సుప్రసిద్ధులయిన ఆంగ్ల మిత్రులును, భారత రాజ్యాంగ పరిణామమున కెన్నడైన కృషి చేసిరి.

ఎ. ఓ. హ్యూమ్ గారి కాంగ్రెసు నిర్మాణమునకు పూర్వము చాలా కాలమునుండి హిందూ దేశసమస్యలలో ఆధిపత్యము కలిగి, పార్లమెంటు సభ్యులలో భారతీయులకు బ్రిటిషువారు నిర్వర్తించవలసిన కర్తవ్యములను గూర్చి ముచ్చటిస్తూ వచ్చిన మనమిత్రు లనేకమంది పార్లమెంటులో సభ్యులుగా నుండిరి. ఇందులో ప్రప్రథముడు బాక్ ట్రైల్. ఈయన ౧౮౫౦-౬౦ ప్రాంతములనుండి ఇండియా పక్షమున కృషి చేసినట్లు కనబడుతున్నది. ఈయన ౧౮౭౭ లో పార్లమెంటులో ప్రవేశించి ౧౮౮౦ వరకును భారత దేశమునందు కలిగిన పరివర్తనము లన్నిటినిగూర్చి శ్రద్ధగా పనిచేసెను.

తరువాత భారతీయుల మిత్రుడుగా పరిగణించబడవలసినమనిషి ఫాసెట్ గారు. ఈయన ౧౮౬౫ లో పార్లమెంటులో ప్రవేశించి ౧౮౬౮ లో "వి. సి. యస్. పరీక్షలు ఇంగ్లండు-ఇండియాలో ఒక్కసారే జరుగవలె" నను తీర్మానమును ప్రతిపాదించెను. ఈయనయే ౧౮౭౫ లో శాలిస్ బరీ ప్రభువుగారు సీమూ ఇండియా ఖర్చులతో టర్క్ మెన్ లానున కిచ్చిన విందునుగూర్చి ఖండించెను. అప్పటినుండి ఈయన ఇండియా కోసము నిరంతరాయముగా పనిచేస్తూనే వచ్చినాడు. ఈయన ప్రతిభుటనమువలననే అదిసినియా యుద్ధపుఖర్చులు ఇండియా-ఇంగ్లాండు దేశములు రెండును పంచుకొనవలసినవచ్చినది. ఎడింబరో ప్రభువు భారతసంస్థానాధిపతులకిచ్చినకానుకలఖర్చులు ఇండియా భరించరాదని ఈయన పట్టుపట్టెను. అదేవిధముగా వేస్ట్ ఇండియా భారత దేశమునకు వచ్చినప్పుడు యిం పా. 3౦ వేల క్లయమును ఇండియా ఖర్చులకాతామంది తీసివేయించెను. లిప్టన్ ప్రభువుగారి పత్తిదగుమతిపన్నుల తగ్గింపు, ఢిల్లీ దర్బారు ఖర్చులు, ఆఫ్ గను యుద్ధము వీటి నన్నిటిని ఈయన ప్రతిఘటించెను. ౧౮౭౨ లోనే కలకత్తాలో ఫాసెట్ గారికి కృతజ్ఞతాభివందనము లిచ్చిస్తూ చేయబడిన తీర్మానమును, ౧౮౭౪ నాటి కాయన పార్లమెంటుఎన్నికలలో ఓడిపోయినవిధానమును జ్ఞాపకము చేసుకొన్న యెవల చాలా ఆశ్చర్యకరముగా నుండును. ఫాసెట్ గారి ఎన్నిక ఖర్చుల నిమిత్తము పా. ౭౫౦ ల మొత్త మొదేశమునుండి పంపబడినది.

ఇండియా పార్లమెంటుకిమి 3 నిర్మాణమునకును, కాంగ్రెసు నిర్మాణమునకును ఎ. ఓ. హ్యూమ్ చేసిన పరిశ్రమనుగూర్చియు, ఆయన ఆతిథ్యసభ్యులనుండి ఇండియాకు సేవచేసెద మని ప్రమాణములు, తీసికొనివచ్చినవిధానమునుగూర్చియు ఇదివరకే వేరొకచో వ్రాసియున్నాము. అధికారిగను, అధికారతెరుగుగనుగూడ భారత దేశమున కరువదిసంతర్సరములు సేవచేసిన ఈస్కాట్లాండు దేశీయునిగూర్చి మన మింకను ఎక్కువ తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఆయన వి. సి. యస్. ఉద్యోగి. అనేక హోదాలలో ఆయన ఇండియాను సేవించెను. ఆయన జిల్లా అధికారిగా "గ్రామస్థుల విద్యాభివృద్ధి, పోలీసు సంస్కరణము, సారాన్యాసారము, దేశభాషానువ్రతాశాసనము, బాలశిక్షణుల సంస్కరణము మొదలగు అనేక ముఖ్యవిషయములలో" పనిచేసెను. ఆయనకు క్లయ సాయము, గ్రామాభివృద్ధులు అభిమానవిషయములు. ఆయనవృష్టి ఎక్కడును ప్రజల శ్రేయస్సు మీదనే. ఆయన పితూరీలో ఎలావాజ్ క్లయంను ఇంగ్లీషువారిపక్షమున పోరాడి, ఇండియాను వారికి దక్కించినమాట వాస్తవమే. కాని పితూరీ శాంతించిన నెంటునే ప్రజలను విజ్ఞానవంతులుగా కేయవలెనని ఆయన పట్టుపట్టెను. "ఒక ప్రభుత్వము

కత్తి చేతపుచ్చుకొని దేశమును జయింపవచ్చును. కాని ఆరాజ్యమును శాశ్వతముగా నిలుపుకొనవలయు నన్నచో అది ప్రజల వైతికవిజ్ఞానములపైన ఆధారపడియుండవలయును. ఇది నాగరికతకు స్వతంత్రప్రభుత్వ లక్షణము." అని ఆయన అభిప్రాయము. అందువల్లనే ప్రభుత్వమువారు ౨౨-౧-౧౮౫౯ తేదీని ప్రజలవిద్యాభివృద్ధికొరకు అధికారతరస్థుల నేర్పాటుచేయుట తగదనియు, పిల్లలను పాఠశాలలకు పంపవలసిన దని జిల్లాకలెక్టరు ప్రజలను ప్రోత్సహపరచగూడదనియు, అవిద్యాస్థుల పోషణకు సహాయపడరాదనియును మంపిలిస్తూ ఒక ఉత్తరువును జారీచేసిరి. దానిని ప్రతిఘటిస్తూ హ్యూమ్ వ్రాసిన ఉత్తరము చరిత్రప్రసిద్ధము. "ఈవిషయంలో నేను సంవత్సరముల కొలది అత్యుత్సాహముగా తీసికొనుచున్న శ్రద్ధ ఇంతవరకును ఫలప్రదము కాలేదు. కాని నాకొరికప్రకారము శతాబ్దములనుండియు నేరుకొనియున్న ఈప్రజల అజ్ఞానమును మంచుకొండ విద్య అను సూర్యకళితే ఒక్కొక్క చింశువుగా కరగి, క్రమక్రమముగా సెలకేట్లుగా ప్రవహించి, తుట్టుకుదకు మహానదీరూపమును బొంది, ఆ ప్రవాహవేగమున అన్ని ఆశ్రింతురములను తిరించి సామ్రాజ్యమును ఫలవంతముగా చేయు గలిగినయెడల నా ఆదర్శము సిద్ధించినట్లు భావింతును." అనుభావ మాయుక్తముగా నుండెను. హ్యూమ్కు తరువాత అభిమానవిషయము పోలీసుసంస్కరణము. పోలీసు, న్యాయనిర్వహణశాఖలు రెండును ప్రత్యేకించబడవలెనని ఆయనతలంపు. ఆయన "మనము మనప్రజలను అవినీతిపరులనుగా తేసినందువల్ల మనకు వచ్చే ఆర్థికలాభము లేదు. ఈ ఆభ్యాసీరెవరైనా మనకు పాపపుడబ్బు. పెద్దలు చెప్పినట్లు అన్యాయముగా లభించిన ఐశ్వర్యము అభివృద్ధి పొందదు. ఆభ్యాసీవలన ఒక్కరూపాయి మనము సంపాదించగలిగినయెడల అందువలనగలిగే నేరముల నణచివేయుటకు ప్రజలసాయ్యుల నుండి రెండురూపాయిలు మనము చెప్పించవలసియున్నది. నే నింకను కొన్ని సంవత్సరములు జీవించియున్నయెడల ఇండియాప్రభుత్వమునకు గొప్పకళంకముగా భావింపబడుతున్న ఈ అజ్ఞానావినీతి నిర్మూలించగలను" అని చెప్పెను.

౧౮౫౯ వ సంవత్సరాంతమున 'ప్రజామిత్ర' అని పిలవబడు ఒక దేశభాషా పత్రికను స్థాపించుట కీయన సాయముచేసెను. ఆపత్రికయొక్క ౬౦౦ ల ప్రతులను పశ్చిమోత్తర రాష్ట్రముల (సం.రా) గవర్నరు తీసుకొనెను. రాజప్రతినిధి ఆపత్రికను జ్ఞాపించెను. కొన్ని ప్రతులు విష్నోరీగూరాజీగారికి పంపించేవియు భారత రాజ్యాంగకార్యదర్శికి పంపబడినవి. ౧౮౬౩ వ సంవత్సరముగానే బాలశిక్షిణుల సంస్కారశాలలు నిర్మింపబడవలెనని ఆయన తట్టుపట్టెను. అందువలన శిక్షిణులైన బాలురు పాఠనేరస్తులతో కలసి చెడిపోకుండ గక్షింపబడుటకు తగినవీలు కలదని ఆయన అభిప్రాయమును, బాలరకు తగిన శిక్షణమును, విద్యానిధానమును, పరీక్షను

లను యేర్పాటుచేసి వారిని మంచిపాఠమున పెట్టవచ్చునని ఆయన తలంచెను. రాజపుత్ర సంస్థానములలో పండింపబడుతూన్న ఉత్తము నిరుత్సాహుడని ప్రభుత్వమువారి సర్వాధికారములనున్న ఉత్తము ప్రోత్సహించే నిమిత్తము దేశములోని ఉత్తపరిశ్రమలమీద వేయబడిన పన్నును ఆయన సాట్టుకమీషనరుగా నుండి క్రమక్రమముగా నిర్మూలించగలిగెను. ఇందుకు హిందూదేశరాజ్యాంగకార్యదర్శిగూడ హ్యూమను క్లాఫ్మించెను. రాజపుత్రసంస్థానములలో తయారయిన ఉత్తమీద వేయబడినపన్ను “తరింపరానికోటవలె సింధునదిమీద అబక్ నుండి బంగాళాఖాతపుతీరమున నున్న పశ్చిమకటక్ మువరకును, అనగా భారతదేశము పశ్చిమకొననుండి తూర్పు కొనవరకును ౨౫౦౦ ల మైళ్లదూరము వ్యాపించియుండెనని ప్రతీతి.

గూర్జలో హ్యూమ్ ఒక వ్యవసాయప్రజాళికను తయారుచేసెను. మేయో ప్రభువునూడ దాని సంగీకరించెను. కాని అది ఆచరణలోనికి రాలేదు. “మహాకారులకు రైతులను బానిసలుగా జేయుటకు సివిలుకోర్టులే ముఖ్యకారణము” లని ఆయన అభిప్రాయము. “గ్రామస్థుల ఋణములకు సంబంధించినదావాలు కోర్టులలోకాక పెద్దమనుష్యులద్వారా పరిష్కరింపబడవలెను. అందునిమిత్తము సుప్రసిద్ధులయిన మర్యాదస్థులను, తెలివిగలవారిని కొందరను వీరి గ్రామములవెంట పంపి, అచ్చటి గ్రామపెత్తనదార్ల సహాయముతో ఉభయవాదులను విచారించి కేసులను పరిష్కరింపజేయవలెను. వీరిని చుట్టములవల్లగాని నిబంధనలవల్లగాని బంధించ గూడదు. కేసులు ఋణస్థుల గ్రామముంటపముననే విచారించబడవలెను. గ్రామ స్థుడు కోర్టుకు వచ్చినతోడనే నిజము చెప్పకాలనట్లు కనిపించును. అతడే స్వగ్రామములో స్వవిషయమునుగూర్చి యెరిగియున్నచోట్ల అబద్ధము చెప్పటకు జంకును. గ్రామములలో ప్రతివానికిని పొరుగువారివిషయములు తెలిసియుండును. సాక్షి అబద్ధము చెప్ప ప్రారంభించినతోడనే చుట్టుపట్లనున్న గ్రామస్థులు ‘ఇది కోర్టుగాదు. కోర్టులో వ్యవహారములు మన గ్రామములో సాగవు’ అని వారిలోవారు గుసగుసలాడి కొందురు.” అని హ్యూమ్ పట్లబూర్ల వ్యాఖ్యములగూర్చి చెప్పెను. గూర్జలో ఈపద్ధతుల ననుసరించియే ఋణపీడితులయిన ఏకగ్గునరైతుల శ్రేయస్సుకొరకు ఒక ప్రజాళిక తయారుచేయబడినది. కాని బొంబాయిగవర్నమెంటు దాని కంగీకరించ లేదు. హ్యూమ్ గూర్జిం మొదలు గూర్జ వరకును ఇండియాప్రభుత్వ కార్యదర్శిగా పనిచేసెను. కాని ఆయన చాలాస్వతంత్రాభిప్రాయములు కలవాడును, నిక్కచ్చి అయిన మనిషియు అగుటచేత ఆయనోగ్రగమనుండి తొలగింపబడెను. భారతీయపత్రిక లన్నియు నిందు కేకగ్రీవముగా ప్రభుత్వమును నిరసించినవి. కాని ప్రయోజనము లేకపోయెను. రిట్టన్ ప్రభువు ఆయనకు రెఫ్ టి నెంటుగవర్నరుపనిని

ఈయ తలపెట్టెను. కాని హ్యూమ్ నిరాకరించెను. తరువాత హ్యూమ్ను హోమ్ మెంబరుగా చేయవలె నని మరియొకఁగూచిన వచ్చినది. హ్యూమ్ బట్టల దిగుమతి పన్నును రద్దుచేయవలసి నార్డుబ్రూక్ ప్రభువును ప్రోత్సహించుచుండె ననేకారణము చేత కాలిఫోర్నియా ప్రభువు అనూచనను తోసిపుచ్చెను. పక్షి ప్రదర్శనశాలకు ౨౦౦౦౦ ల పానులును, “భారతక్షేత్రపు పెంపుడుపక్షులు” (Home Birds of India) అనే గ్రంథమును తయారుచేయునిమిత్తము ౧౦౦౦౦ ల పానులును వచ్చించి ౧౮౮౨ వ సంవత్సరమున ఆయన ఉద్యోగమును విరమించెను.

‘జగమెరిగిన బ్రాహ్మణునకు జందె మేల’ వట్టులు పడ్డకోబరకొగారు చేసిన సేవనుకూర్చి ఇచ్చట వేరేగా వ్రాయవచ్చుగలేదు. చాలాసంవత్సరముల వరకును బ్రిటిష్ కాంగ్రెసు కమిటీని నడిపిన ప్రధానపాత్ర ఆయనయే. అందుకయ్యే నిర్బుల నిమిత్తము సంవత్సరమునకు రు. ౧౦,౦౦౦ మొదలు రు. ౫౦,౦౦౦ లవరకు కాంగ్రెసు ఇస్తూండేది. ౧౮౯౪ లో మద్రాసు కాంగ్రెసుఅధ్యక్షుడు నటోగారి ఉపన్యాసా నంతరము రామనాథపురం రాజాగారిొక్కసారిగా రు. ౧౦,౦౦౦ లు కుమ్మరించి నారు. ౧౮౯౯ లో జరిగిన బొంబాయి కాంగ్రెసుకును, ౧౯౧౦ లో జరిగిన అలహాబాదు కాంగ్రెసుకును, సర్ విలియమ్ పిట్టర్బరకొగారు రధ్యక్షత వహించిరి. ౧౮౮౮ లో అలహాబాదునగరమున జరిగిన నాలుగవ కాంగ్రెసుకు డేవిడ్ యూలోగా రధ్యక్షత వహించిరి. “హైదరాబాదును, ప్రమాదితహితుడును అయిన దైవమువలన భారతక్షేత్రము తమ కొక గొప్ప పవిత్రధర్మనిధిగా ఒప్పుకొనుచున్నట్లు కామన్సునభ వారు భావిస్తూ ఈ ౬౫౦ మంది సభ్యులును తిగిరి ఆధర్మనిధిని ప్రావీణ్యము విడిచి పెట్టినారు” అని చెప్పిన సుప్రసిద్ధవాక్యము నీయనవే. తరువాతి పార్లమెంటు సభ్యులు ప్రతిసంవత్సరమును ఇండియాకు వచ్చి కాంగ్రెసుమహాసభను దర్శించుట సంప్రదాయమైనది. ఈసంవత్సరములో మద్యపాననిషేధప్రచారకులలో నగగణ్యు డగు డబ్లియం. యస్. కేకే, చార్లెస్ బ్రాడ్లా, శామ్యుయల్ స్మిత్, డాక్టర్ హెచ్. వి. రూఫర్ ఫోర్డ్, డాక్టర్ క్లార్కుగాన్ల నామములను స్మరింపవచ్చును. తరువాతి సంవత్సరములలో తదితర పార్లమెంటుసభ్యులనేకు లిండియాను దర్శించిరి. ౧౯౧౧ సంవత్సరములో, ఆయనభార్య మరణించియుండకపోయినయెడల రామ్మోహన్ బాబ్బు కాంగ్రెసుఅధ్యక్షు డైయుండేవాడు. ఇండియా వ్యవహారములలో విషాదాంతముగా పరిణమించిన ఈకార్యకనాయకుని రాజకీయజీవితములో ఈసంఘటనముగూడ జరిగి యుండినట్లుంటే యెంతో తనూమాగానే గుండెయుండేది. “యూర్ హార్డ్, హోల్ ఫర్డ్, మాక్స్ ముల్, కల్మల్, స్ట్రెబ్బె, డెక్ స్టూర్, చార్లెస్ రాబర్ట్స్, పెట్రీవిక్ లారెన్సు మొదలగు కొంతమంది కామన్సు సభ్యులుగూడ ఇండియానుసభ్యులను తెలుసు

శోవడమున కనేక కాంగ్రెసుమహాసభలకు హాజరై యుండిరి. కాని ౧౮౮౯ వ సంవత్సరములో బ్రాడ్లాగారుమాత్రము ఇండియాలో రాజమర్యాదలతో సన్మానింప బడిరి. నా రాసంవత్సరమున చేసిన ప్రసంగములో చాలా ఉదారమనోభావము లున్నవి. ఆయన రాజభక్తినిగూర్చి అప్పుడు మాట్లాడినమాటలు చిరకాలము జ్ఞాపక ముంచుకొ తగినవి. “కేవలము గుడ్డివిధేయత నిజమైన రాజభక్తి కాదు. పాలకులు చేసేపని అంతా పాలితులే చేసి వారికి సహాయము చేయడమే నిజమైన రాజభక్తి” అని ఆయనవ్యాఖ్యానము. నిరంకుశప్రభుత్వమువారు కేవలము దీనికి వ్యతిరేక మయిన వ్యాఖ్యానము చేసెదరు. ‘ప్రజ లేమీ చేయక ప్రతిదీ ప్రభుత్వమువారికే విడిచివేయ వలె’నిని వారివాదన.

బ్రాడ్లా ౧౮౮౯ వ సంవత్సరములో శాసనసభాసంస్కరణమునుగూర్చి ఒక చిత్తచట్టమును తయారుచేసెను. అది ఆనాటి కాంగ్రెసువారి అభిప్రాయముల కనుగుణముగా నుండెను. ఎంచువలననో తరువాత ఆచట్ట ముగిపోయినది. కాని పార్లమెంటులో బ్రాడ్లాకు మంచిబలమే యుండెను. లాస్టుక్రాసు తెచ్చిన మొదటి బిల్లు ౧౮౯౧లో బ్రాడ్లా వ్యతిరేకముగా నుండడముచేతనే ఆగిపోయినది. కాని ఆయన రెండవబిల్లు శాసనసభలకు పరోక్షపు టెన్నికల సిద్ధాంతము నంగీకరిస్తూ ప్రవేశపెట్టబడినది. అది పార్లమెంటులో గెలిచినది. దానిద్వారానే ఇండియాకు మొట్టమొదటి రాజకీయసంస్కరణములు లభించినవి.

మనప్రేమకు పాత్రులైనవారు మరొకరు విలియం ఇవర్టు గ్లాడ్ స్టోన్ గారు. ౧౮౮౭ లో మద్రాస్ సగరమున జరిగిన మాడవ కాంగ్రెస్ లో ఈ అంగ్ల దేశ పితా మహుడు చేసిన సూక్తింది ప్రకటనను పంకిత విషయ వారాయణధా రుదాహరించి యుండెను. “ఇండియాదేశములో మన పరిపాలన ముండవలెనో, పోవలెనో నిర్ణయించవలసినవారు ఆదేశములో నివసిస్తూన్న ౨౪ కోట్లమంది ప్రజలకాని మరెవరును కారు. ఇండియాలో ఎవగు పరిపూర్ణాధికారమును చలాయించవలయుననే విషయము ధర్మసిద్ధాంతప్రకారము భారతీయులకు సంబంధించిన విషయము. ఇప్పుడీ ధర్మసిద్ధాంతములు నానాటికి ప్రకృతిసిద్ధాంతములుగా మారిపోతూన్నవి. మన మా దేశములో రెండు మరణులతో నివసించవచ్చును. మొదటిది, అక్కడి మన నివాసము భారతీయులకు లాభదాయకముగా నుండవలయును. రెండవది, మన మా దేశములో నున్నందువలన ఆదేశపుప్రజలకు లాభదాయకముగానున్న దని వారు గ్రహించేటట్లు మనము చేయవలయును. ఇవిరెండును లేకపోయినయెడల మన కాదేశములో నివసించే హక్కులేదు” లిట్లనుప్రభువుకాలమునాటి దేశభాషాముద్రాశాసనము గ్లాడ్ స్టోన్

నిరాదరణముమూలముననే నిర్మూలించబడినది. గ్లాడ్ స్టోక్ ప్రత్యక్షముగా కాంగ్రెసు ఉద్యమమున కనుకూలముగా నుండుటయే భారతదేశమునం దాయునపైగల ఆదరణమునకు కారణము.

“భారత మహాజనుల మహదాశయములను నిరాదరణగాను, నిర్లక్ష్యముగాను చూచుట మనకు తగినపని గాదు.” అని ఆయన ౧౮౮౮ లో చెప్పియుండెను. కాంగ్రెసులో చాలా సంవత్సరములవరకును ఆయన జన్మదినోత్సవసందర్భమున అభినందన తీర్మానములు చేయబడుతూండేవి. ఆయన ౮౨ వ పుట్టినరోజుపండుగ ౨౯-౧౨-౧౮౯౧ ఆయినది. ఆరోజు కాంగ్రెసు ఉత్సవము జరిగినది. గ్లాడ్ స్టోక్ ఇండియా, ఇంగ్లండు దేశముల హక్కులనుగూర్చి పోరాడినపోరాటమే ఎంతో దూరమునందుండిన ఆరాజకార్యధ్వజరంగరునియందు భారతీయులలపారభక్తికీకారణము. ముద్రణాశాసనమునుగూర్చి భారతమిశ్రుదైన గ్లాడ్ స్టోక్ చెప్పిన విషయములు ౧౮౯౪ లో జరిగిన ౧౦ వ కాంగ్రెసులో అర్డ్ డ్లీ నార్త్ (Eardly Norton) గా రిట్లుదాహరించియుండిరి:

“ఆకస్మికముగా ఒకరాత్రి కాన్సిల్ భవనములో రహస్యముగా, పార్లమెంటుకు తెలియకుండా, దేశములో ఎవరికీ తెలియకుండా దేశీయపత్రికల స్వరూపనాశమునకై ఒక చట్టము చేయబడినది. అటువంటి చట్టము చేయబడెదము బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమునకు లజ్జాకర మని నా అభిప్రాయము”

గ్లాడ్ స్టోక్ మరణించినాడని విని ౧౮౯౮ లో కాంగ్రెసు చాలా దుఃఖించినది.

నార్త్ బ్రూకు పార్లమెంటుసభలో “సీమభిర్బుల”ను తర్గించవలసినదని వాదించినందుకు ౧౮౯౩ లో జరిగిన ౯ వ కాంగ్రెసులో ఆయననుగూర్చి కృతజ్ఞతాతీర్మానము చేయబడినది. ఈ తీర్మానము నుపవాదించిన గోఫ్లే మహాశయుడు “ఇండియాకు తెలిసే పూర్వమే ఈతప్ప మనము సవరించుకోవలె” నని ఆగ్గయిల్ ప్రభువు చెప్పిన మాటలనుదాహరించెను. ఆగ్గయిల్ ప్రజాసమస్యలనుగూర్చి చాలా తెలిసినవాడు. నాచా ౧౭ వ కాంగ్రెసులో ఆయనమాటల నీవిధముగా నుదాహరించెను: “ఇండియా గ్రామ ప్రజలలో విశేషముగా వ్యాపించిన నిత్యదారిద్ర్యమును, దాని కనుగుణమైన వారి కనీస జీవితవ్యయమును పాశ్చాత్యప్రపంచములో నెచ్చటను కానరావు.” ఈ ఆగ్గయిల్ ప్రభువే ౧౮౮౮ లో “ఇంగ్లీషువారు చేసిన వాగ్దానములను గాని, ఒడంబడికలను గాని వా రెప్పుడును చెల్లించుకొనరేదు.” అని చెప్పియుండెను. ఆంగ్ల మిత్రులు చేసిన

యంపకారములకు, వారు మరణించినతరువాతనుకూడ భారతీయులు వారి పేరులను స్మరించుకొంటూనేయున్నారు. భారతబానికి మరొక మిశ్రుడు లార్డ్ ప్లాస్టీ ఆఫ్ ఆర్డర్. ఆయన ౧౮౮౩ లో మరణించగా మద్రాసుకాంగ్రెసు ఆయనమరణమునకును, ఆకాలముననే స్వర్ణస్థానమున ఉద్భవించినది. యస్. కే. మరణమునకును విచారమును నెలిమిచ్చినది. భారతదేశాభ్యుదయముకొరకు సంవత్సరములతరబడి పనిచేస్తూ ఇండియాలోనే నివాసస్థాన మేర్పరచుకొనిన అనేకమంది ఆంగ్లేయులును, ఆంగ్లోఇండియనులును ఉండిరి. వారినేవకూడ విస్మరింపవలసినదికాదు. మొట్టమొదటి కాంగ్రెసులోనే డి. యస్. నైట్ అనే ఆయన “సీమకుండి చాలా వ్యయము చేసి ఈ బాలురను ఇక్కడకు దిగుమతి చేయడము మాని, సివిల్ సర్వీసును తీసివేసి, అనుభవ ప్రసిద్ధులు గల ఆంగ్లేయులను, భారతీయులను ఉపయోగించుకొనవలసిన” దని కోరియుండెను.

ఆర్డ్లీ నార్టన్ దక్షిణభారతదేశములో సుప్రసిద్ధప్రజాసేవకుడుగా పరిగణింపబడిన జాన్ బ్రూన్ నార్టన్ కుమారుడు. జాన్ బ్రూన్ నార్టన్ గారి ఛాయాచిత్రము మద్రాసు పబ్లియపుభవనమున నున్నది. చిన్ననార్టన్ గూడ తండ్రివలెనే ఇండియా అభివృద్ధికొరకు పాటుపడుతూ, తన జీవితములో సుత్రమభాగము నిచ్చుటనే గడపినాడు. ౧౮౯౪ లో ఇండియాకాన్సిలు నెత్తివేయవలెనని ఈయన తీర్మానమును తెచ్చినాడు. “హిందూదేశరాజ్యాంగకార్యదర్శి కాన్సిలుకు లోబడవలసియున్నయెడల హిందూదేశరాజ్యాంగకార్యదర్శిని తీసివేయవలెను. కాన్సిలు హిందూదేశరాజ్యాంగకార్యదర్శికి లోబడవలసినయెడల కాన్సిలునే తీసివేయవలెను. ఈ ఇద్దరును ఉండడమునూత్రము నిరుపయోగము, అపాయకరము, వ్యయకారణము, ప్రతిరోధము” అని చెప్పి ఆయన అంతటితో ఆగక, కాన్సిల్ వారి తెలివితక్కువ వ్యాపారములకు కాన్సిల్ సామర్థ్యములుగా “కానింగ్ ప్రభువు ప్రతిఘటనమును రెక్కపెట్టక కలకత్తా పోస్టరల్ పై లెవీవారికి ౫% వడ్డీ గ్యారంటీచేసి, ఆ కంపెనీ దివాలా అయినప్పుడు ౫ లక్షల పానులకు దానిని కొనివేయుట, మద్రాస్ ఇక్రికేట్ కంపెనీ వారికి ౧౦ లక్షల పానులపై ౫% వడ్డీ గ్యారంటీచేసి వారికి ఖర్చులుకూడా పూడనప్పుడు దాని నసలుఖరీదుకు కొనివేయుట, ఎలి ఫెక్ట్రల్ ల్యాండ్ అండ్ ట్రెన్ కో. వారినుండి రు. ౧,౦౦౦ ల పేరులు కొని వాటిని బజారులో రు. ౩౩౯ ల కమ్మి వేయుట, ఇండియా కాన్సిలు నిర్బులలో ౨౮ మంది దానీల, ఒక ఇంటి కాపరి ముగ్గురు ఆపహరీల కీతములుకూడ చేర్చబడుట”లనుగూర్చి వివరించెను. ఇండియాపత్తమున పనిచేసిన తదితరాంగ్లమిత్రులలో హెచ్. మార్క్స్ ట్రాక్ గా రొకరు. ఈయన ౧౦ వ కాంగ్రెసులో భారతదేశపుబౌద్ధిక వ్యవహారములను కామస్పృశభవారు విచారణ

చేయవలెననే తీర్మానము నామోదిస్తూ మేము భిక్షునిధి లకు కోట్ల రూపాయలనుండి ౧౬ కోట్ల రూపాయలమాత్రమే వ్యయముచేయబడునునుకూర్చి వివరించెను. ప్రోగ్రెస్ డిపార్టుమెంటు సీచముగాను, అవినీతికరముగాను పనిచేస్తూన్నదనీ, కాన్ స్టాంటికోపిల్ లో జరిగిన విందుకు ఇండియాచేరి ఒక లక్ష ఇరువది వే లిప్పించినదనీ ఆయన చెప్పెను. ఇండియాపక్షమున పనిచేసిన మరొక అంగ్లమిత్రుడు జాన్ యేషమ్, ఆయన మద్రాసుకాపురముడు. ఈయన గొప్ప విద్యావికారదుడు. ఈయన కాంగ్రెసుకు బాల్యదశలో పనిచేసి భావతీతము నొక చారిగా చేయుచు తోడ్పడిన వాడు.

ఇక మరొక్కరిగుర్చినాత్రమే మేము చెప్పవలసియున్నది. ఆయనపేరు జనరల్ బాన్. ఆయన ౧౮౭౧ లో జరిగిన నాగపూర్ కాంగ్రెసుకు, కర్నూటలోనికి ప్రజనులకు బంజరుధూమి లిచ్చి వారి కొకచోట నిలిచేయొక్క యుద్ధవలె పని ఒక ప్రకారిక తయారుచేసి పంపినాడు. అందు కనుకూమయినజనాలు కాంగ్రెసువారు తంలిద్వారా పంపినారు. కెప్టెన్ బాన్ (captain Banon), కెప్టెన్ హియన్ కే గాల్ల కేర్లు చెప్పనికే మన కీమమిత్రుల సేవకుగూర్చిన చరిత్రయు పూర్తిగాను. వీ రిరువురును ౧౮౮౨ ఆలహాబాద్ లో జరిగిన నాలుగవ కాంగ్రెసులో నొక తీర్మాన మును క్రమముగా ప్రతిపాదించి సమోచిదిరి. అందులో ప్రభుత్వమువారు ఏదమైన పడుపువృత్తికొసము అంరిం ల మంత్రిత్వీల సేవీయగా సంవాసించగలిగిలో, అందు వల్ల యువకులుగానుండే సిహాయు కేవీయగా చేపింతున్నాలో వివరింపబడినది. పిపాయిలందరును పెండ్లింట్ల చేరికొవలసినదని ఆయన ప్రోత్సహించెను. ఈ సందర్భ ములో సర్ హెన్రీ కాబుక్ చేసిన గొప్ప కేవల మూలము. కాంగ్రెసు కుటుంబము వారు చాలాకాలమునుండి అంకితగతో సంబంధము కలవాలు. కాంగ్రెసు కోరినంత మాత్రముచేత అన్నాము ఫిభికమిషనర్ గానున్న కాంగ్రె ఇండియా సెరిల్ సర్వీసు నుండి విరమించి ౧౯౦౪ లో జరిగిన బొంబాయి కాంగ్రెసు కార్యక్రమమునక తోడ్పడినాడు. ఆయనయే మొదటిపర్యాయము "ఫెడరేషన్" అవ్యయును భావ చేసిన దూరదర్శి.

6. మన భారతీయమూలపురుషులు

[వాదాభాయికానోనీ, ఆనందాచార్యులు, వాచా, గోష్ఠీ, సి. కుబ్ర
వ్యాకృతయ్యో, బసుద్దీకాత ముస్లి, కె. టి. తెలంగా, వల్లియం. సి. బెనెట్టి,
గిల్క్, సురేంద్రనాథ్ బెనెట్టి, మాలవ్యా, లజపతిరాయి, ఫిరోజు మెహతా,
ఆనందమోహనబోస్, మదమోహన్ మాలవ్య, ఆల్ మోహన్ మాలవ్య, విజయ
గోపాలాచారి-బో, పంకితి ఆనందాచార్యులు, రాజా రాంపాల్ సింగ్,
నాగేశ్వరబెనెట్టి, నాగేశ్వరయ్యో ముగముర్తి బలాచార్, జి.వి. భేద, గంగా
ప్రసాదవర్మ, ఆర్. మెక్. ముగ్గోల్కర్, శంకర్ నాథ్, కేశవశర్మ, డివి
చంద్రపాల్, ఆంధికాచరణమిశంధా, భూకేంద్రనాథ్ బాసు, డి.ఎ.కె.
నారాయణధాన్, రమేశచంద్ర, సుబ్బారావు పంతులు, బాబా మురళీధరమ,
మైల్ హార్. పద్మిరావంపిల్ల, యమ్. సి. కరజే.]

కాంక్రెట్ పరిమితులను, కార్యక్రమమునందును తిరునాథ కలిగిన మార్పు
లనుబట్టి ప్రాసంగికము, కాంక్రెట్ ప్రాసంగికమున కార్యక్రమమునకు మహా
త్యాగముల చేసిచ్చిన మహానాయకులు మూలపురుషులచరిత్రలను కృతజ్ఞతతో కొంత
మోకు స్మరించుచు వావిధి. ప్రస్తుతము, కాంక్రెట్ ప్రాసంగిక విశాలనిర్మాణమును, దాని
మూలకాంక్షక్రమమును గూడ, మన పరిశ్రమజీవితముననే ఇది ఇంత ఆభివృద్ధి
పొందెనని మనలో చాలామంది ఆభిప్రాయపడుచున్నాము. మన ప్రాచ్యపురుషుల కాంక్ష
క్రమము నేటి మనకాంక్షానామకములకు సరిపడకపోయియున్నది; నేటి మన దృష్టిగాని,
కార్యక్రమముగాని నాటి మూలపురుషులకు సరిపడకపోయియుండునట్లును. కాని
నాటి ఆనందపురుషుల మూలకాంక్షక్రమములతో నూడిన ప్రాచ్య ప్రయత్నములవలననే
మన విశిష్ట రాగరిగితి మన విషయమును మనము స్థాపకముంచుకొనవలసియున్నది.
నాటిలో కొందరు స్వర్గస్థులయిరి. మరికొందరు మన భార్యరకమున నేటికిని సజీవు
లుగా నుండి జాతీయభ్యుదయముకొనకు పాటుపడుచున్నారు. వీరందరిను ఘాత్య
భూమికి నిస్సార్థమునైతే చేసిన నేవలకు స్మారకచిహ్నములుగా కొన్ని పుట రివృత్తు
వాడుకపోయినయెడల కళలు, తాదోపమునకు పాల్పడుదుము.

దాదాభాయి నౌరోజీ

భారతీయ కాంగ్రెసు మూలపురుషులలో ముందు దాదాభాయి నౌరోజీ కేరు చెప్పవలసియున్నది. ఆయన కాంగ్రెసు పుట్టివరోజు మొదలు తనజీవితములో చివరరోజువరకును వానిని నేవిస్తూనేయుండెను. పరిపాలనాలోపములను సవరింపజేసేనియత్త మేగ్నడిని చిన్నప్రజాసంస్థ స్వరాజ్య మాన్యుముగాగల జాతీయమహాసభ (కలకత్తా ౧౮౮౬) అయ్యేబంతివరకును గలిగిన అన్ని పరిణామవిశేషలలోను ఆయన దానితోనే యుండెను. ఆయన ౧౮౮౬, ౧౮౯౩, ౧౯౦౬ లలో మూడుపర్యాయములు కాంగ్రెసున కధ్యక్షుల వహించెను. ఆయనసంబంధమువలన కాంగ్రెసుభావనలు అంగ్లభారతదేశములలో మరింత ఎత్తుగా ఎగినది. దాదాభాయి, సెంట్రల్ ఫీన్సులరీ సుండి కామన్సు సభకు సభ్యుడుగా వెన్నుకొనబడుటను జ్ఞాపిస్తూ, రెండవసారి కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడుగా చేయబడెను. ఆకాలములో భారతదేశపు కష్టములనుగూర్చి ఇంగ్లండులో ప్రచారము చేయువిషయము దేశములో తీవ్రముగా చిర్చించబడుచుండెను. ౧౮౯౧ లో రెండవసభ జరిగేవరకును కాంగ్రెసును ఆపియుంచవలసిన దని కూడా యొకనూచిన చేయబడినది. కాని అది ప్రోత్సేపేయబడినది. సరిగా ఆతరుణములో ఎ. ఓ. హ్యూము సీమప్రయాణముమీద నుండెను. అప్పుడే, కామన్సు సభకు సరాసరి భారతీయప్రాతినిధ్య ముండవలెననే అందోళనము దేశములో బయలుదేరినది. దాదాభాయి రెండవసారి కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడుగా వెన్నుకొనబడిన దీనిమయములోనే. ఆ అవకాశము తీసికొని ఆయన “ఈబలమును (భారత విద్యావంతులను) వ్యతిరేకము చేసుకొక మీప్రక్కకు త్రిప్పకొందు” అని హితబోధచేసెను. “ఈ కాంగ్రెస్ భారతపక్షాన సర్వస్వమునకు ప్రాతినిధ్యము వహిస్తాన్నది. యునైటెడ్ కింగ్ డమ్ వారి న్యాయస్వభావమునందును, ధర్మబుద్ధియందును మావిశ్వాసము కొరవడలేదు. బ్రిటిష్ జాతివంటి ఒక గొప్పజాతి న్యాయముకొసము, నిజమైన పౌరసత్వపు హక్కులకొసము తనసామ్రాజ్యప్రజలకు సహాయకారిగా నుండు అద్భుతవృత్త్యమును ప్రపంచకము నీక్షింపగలడు దీనిము సహాపములోనే యున్న దని నా ఆశ” అనిచెప్పెను. చిట్టచివరివరకును బ్రిటిష్ వారిలో దాదాభాయివిశ్వాసము నిశ్చలముగానే యుండెను. భారతీయులు బ్రిటిష్ పౌరులు. బ్రిటిష్ పౌరుల కున్న అన్ని హక్కులను వారి కుండవలసినదే. వారు వాటిని అధికారరూపకముగా కోరుతున్నాను” అని ఆయన ౧౯౦౬ లో చెప్పియుండెను. ౧౯౦౬ లో దాదాభాయి కలకత్తాకాంగ్రెసున కధ్యక్షుల వహించినప్పుడు భారతదేశ మట్టుడికిన బ్లండికిపోతుండెను. ౧౯౦౫ వ సంవత్సరము ౧౬ వ కోబరున అమలులోనికి జేబడిన వంగరాష్ట్రవిభజనఫలితముగా, సజలలో నూతనభావ

ములు కలిగినవి. శూర్యబంగారాదేశము ఆసంతృప్తితో కల్లాలముగా నుండెను. హిందూ మహమ్మదీయకలహములు పెచ్చుపెరిగిపోవుచుండెను. అర్ధినెన్నప్రభుత్వ ముఖులు లోకి వచ్చెను. లా ఆర్డరుల సంతకమునిమిత్తము నైనికదళము, నదనపుపోలీసుల నుంచు పద్ధతి నూతనముగా ఆచరణమునకికి వచ్చెను. ఆగోజులో “కాంటిని కాపాడునిమిత్తము బారికాదోరాష్ట్రీయమహాసభ బుద్ధిపూర్వకముగా పోలీసులచే బలవంతముగా చెరగొట్టబడెను” అని కాక్టరు చరవిహారముగా రొకప్పుడు చెప్పిరి. దాదాభాయి “౧౮౯౩ - ౯౪ సంవత్సరములనుండి జనసంఖ్య నూటికి ౧౪ వంతున పెరిగినది కాని ప్రభుత్వపరిపాలనావ్యయము నూటికి ౧౬ వంతున పెరిగినది. ౧౮౮౪ - ౮౫ నుండి జనసంఖ్య నూటికి ౧౮ వంతున పెరిగినది; ప్రభుత్వవ్యయము నూటికి ౩౦ వంతున పెరిగినది. ఒక్కనైనికవ్యయమే ౧౪ మొదలు ౩౨ కోట్లవరకు పెరిగినది. ఒక్క ఇంగ్లండులోనే ఏడుకోట్లు ఖర్చవుతున్నది. నైనికవ్యయ మింగ్లండు, ఇండి గూలపుర్య విధింపబడెననునది స్వీకరించుననాడు చేసినవిధానము అక్షరాలలోతప్ప సిద్ధాంతములో అమలుజరుగుటలేదు. ఎందువల్ల ననిగా ఇంగ్లండు నైనికవ్యయము క్రింద కొంతసాము నచ్చించినట్లుగా కనపడుచు ఇంగ్లీషునైనికుల జీతములను మోచించి, తద్వారా తాను నచ్చిస్తూన్న సాముకు మాడుకొట్టెక్కువసాము ఇండియానుండి గుంకొంటున్నది.” అని తెలియపరచియుండెను. దాదాభాయి కలకత్తా కాంగ్రెసు కన్వేన్షన్ సంతకము (౧౯౦౬) కైకొని కాంగ్రెసును దర్శించెను. బహిష్కరణతత్వము కాంగ్రెసువాతావరణము నాశ్రయించియుండెను. బాబు బిసెనచంద్రపాల్ “బహిష్కరణము” అనేపదమునకు విశాలార్థము చెప్పి, ప్రభుత్వముతో సంబంధముల పూర్తిగా వదలుకొనవలెనని చెప్పెను. వంగరాష్ట్రములోతప్ప తక్కినరాష్ట్రములు బహిష్కరణతీర్మానమునుండి మినహాయించబడుటకు ప్రయత్నించినది. బహిష్కరణమునకు ప్రధానభాగమైన స్వదేశీ కర్థము వనేకమంది అనేక విధములుగా చెప్పియుండిరి. హుస్సేన్ “స్వదేశీ” అంటే దేశీయపరిశ్రమల రక్షణమని చెప్పెను. తిలకుమహాశయుడు, మధ్యతరగతులవారు విదేశీవస్తువులనుపయోగించి విహారసంఘటనమును నిర్మూలించుటకు భారతజాతి కది ఆత్మసహాయము, ఆత్మనిశ్చయము, ఆత్మత్యాగముగల ఒకవిధమైనసాధన అని చెప్పెను. లాలాజీ కది ధనమును కూడబెట్టుకొనుటగా తోచెను. దాదాభాయివాత్రము కాలపరిణామమునుబట్టి, ప్రజల మనోభావము లార్థికవిద్యాసంస్కరణములవైపునకు మరలినవనీ, విద్యావ్యాప్తము చలననే వారిలో స్వరాజ్యవాంఛ ప్రబలమయినదనీ అభిప్రాయ మిచ్చెను. ఇదివరకే దేశములో స్వదేశీ, బహిష్కరణము, జాతీయవిద్య అనే పేరులతో ఆందోళన జరుగు తూండగా, వారిలోను ‘స్వరాజ్యము’ అనే సూత్రవాదోద్యమము బయలుదేర

దీయుటకు ౬,౦౦౦ ల మైళ్లదూరమునుండి వచ్చిన ౮౦ యేండ్ల వృద్ధునిపైన 'ఇంగ్లీషు మన్' పత్రిక మండిపడ్డది. కాని భారతస్వరాజ్యసంపాదనామార్గ మంతకంతకు తనం తట తానే కృత్రిమపుత్రా వచ్చినది. ౧౯౦౫ లో గోల్డేగారు నూచించిన స్వరాజ్య సంపాదనామార్గములు నాలుగు, ౧౯౦౬ లో కలకత్తాకాంగ్రెసులో దాదాభాయి అగ్ర్యక్షత్రక్రింద చేయబడిన నాలుగు ప్రధాన తీర్మానములలోను స్పష్టీకరింపబడినవి. ఆ తీర్మానము లివి:

స్వయంపరిపాలనము

"(1) బ్రిటిష్ వలసరాష్ట్రము లనుభవిస్తూన్న స్వయంపరిపాలనమువంటి పరిపాలనాపద్ధతి భారతదేశమునకునూడా వర్తింపజేయవలెనని ఈ మహాసభవారి ఆభిప్రాయము. తదనుగుణమైన ఈక్రిందసంస్కరణములు నంటనే చేయబడవలెనని ఈ సభవారు తీర్మానిస్తున్నారు:

(ఎ) ఇంతవరకును ఇంగ్లాండులోని రాజమే జరుపబడుతూన్న అన్ని పరీక్షలను ఇండియా, ఇంగ్లాండుదేశములలో నేకకాలమున జరుపవలెను. ఇండియాలోని అన్ని యొన్నతోద్యోగములను పోషిపరీక్షలలో నుత్తీర్ణులైనవారికివారే ఈయవలెను.

(బి) హిందూదేశరాజ్యాంగ కార్యవిధిగారి కాన్నియలోను, మద్రాసు, బొంబాయి గవర్నరులయొక్కయు, నైఋత్యయొక్కయు కార్యనిర్వాహకవర్గములలోను తగినంత భారతీయప్రాతినిధ్య ముండవలెను.

(సి) అభిలభారత కానననన, రాష్ట్రీయకానననలు నిజమైన ప్రయోజనము కల ఎక్కువ ప్రజాప్రాతినిధ్యమును వహించేంతవెద్దవిగా చేయబడవలెను. శాసనము యొక్క ఆర్థిక, కార్యనిర్వాహకపరిపాలనములందు ప్రజల విప్లవకంటె ఎక్కువ అధికార ముండవలయును.

(డి) లోకల్ బోర్డులు, మున్సిపాలిటీల అధికారము పెక్కువ చేయబడవలెను. ఇటువంటిసంస్థలపైన సీమలో లోకల్ గవర్నమెంటుబోర్డు కున్న అధికారముకంటె ఎక్కువ అధికార మిక్కడి ప్రభుత్వోద్యోగుల కుండరాదు.

బహిష్కరణోద్యమము

(1) ఈ దేశపరిపాలనావిషయములో ప్రజలకు మాటాడినాకు లేకపోవడము చేతను, గవర్నమెంటువారిలో వారు మనవిచేసుకొనేవిషయములు సరిగా ఆలోచించబడకపోవుటచేతను వంగరాష్ట్రవిభజనమును ప్రతిఘటిస్తూ ఆరాష్ట్రప్రజలవలంబించిన

బహిష్కరణోద్యమము న్యాయబద్ధమైనదేనని ఈ మహాసభనా రభిప్రాయపడుతున్నారు.

స్వ దేశీ

(3) ఈకాంగ్రెసు స్వదేశీయులద్యమమున హృదయపూర్వకముగా నామోహనము, అది జయప్రథముగా కొనసాగుటకు దేశీయు లెల్లరును, కొంత త్యాగమునకైనను సహించి, దిగువనిజులకు బదులుగా దేశీయవస్తువుల యుత్పత్తికొరకును, దేశీయ పరిశ్రమల అభివృద్ధికొరకును శ్రద్ధగా, గట్టిప్రయత్నములు చేయవలెనని కోరుతూ తీర్మానిస్తున్నది.

జాతీయ విద్య

(4) దేశీయు లెల్లరకును, తమ బాలబాలికల జాతీయవిద్యాసమస్యనుగూర్చి మోహించుటకును, జాతీయాధికారముక్రింద జాతీయపద్ధతులపైన దేశపరిపీకుల కనుగుణమైన వాగ్విశ్రామిక, విజ్ఞాన, సాహిత్యవిషయక విద్యావిధానమును ఏర్పాటుచేయుటకును తగిన తరుణము వచ్చినదని ఈమహాసభవారు తీర్మానిస్తున్నారు."

ఆనందాచార్యులు

బొంబాయిలో ౧౮౮౫ వ సంవత్సరమున మొట్టమొదటి కాంగ్రెసు జరుపబడినప్పుడు డి. సుబ్రహ్మణ్యయ్య (పత్రికాసంపాదకుడు), ఆనందాచార్యులు, తెలాంగ్, దాదాభాయి నౌరోజీ, నరేంద్ర నాథ్ సేక్, పిల్లయ్య. సి. టెన్సి, ఫిరోజు మహతా, డి. యస్. షైబో మొదలగు ఈ భారతీయకాంగ్రెసు మూలపురుషుల మహనీయులందరి యుపన్యాసములందును హిందువుల రాజకీయములలో ఆనాడు కలుగుతూన్న బలవత్తరఫరిణామములు కన్పిస్తమయినవి. ఇంతికాలము గడిచినతరువాత వారు మితవాదులుగా కనపడవచ్చునుగాని, వారిభావనూత్రము మితవాదిత్వమును కన్పింపజేయుటలేదు. ౧౮౮౬ వ సంవత్సరములో నాగపురము కాంగ్రెసు సభ్యుడైన ఆనందాచార్యులు తన అనర్గళవాగ్ధోరణిలో ఇండియాకొన్నియును "ఇండియాలో ఉద్యోగము చేయవలెనను పనికొని భారతీయపురాణ వృద్ధులతో గూడిన గూడుపుతాణిపరిపాలకసంఘము" అని వర్ణించెను.

ఆయన ౧౮౮౭ లో నాగపూరుకాంగ్రెసున కధ్యక్షుడవహించి ఉద్రేకపూరితమైన ఉపన్యాసమునిచ్చెను. "స్వచ్ఛందపైసెకులవిషయ మాలోదించండి. ఆర్యునియనులు, సీగ్రోలు, పక్షిని ప్రకాశిలోని ములాటోలు, ఖలానా అని వర్ణించవలెననునకు వీలులేని తదితరజాతులవారును కూడా స్వచ్ఛందపైసెకులుగా అంగీకరింపబడుతుండగా

భారతీయులును మాత్రము నిరాకరింపబడుతుంటిరి. వీరందఱును మన వీరభానులులు గాను, మన దేశసంరక్షకులుగాను భావింపబడుచున్నారు. ఈ అనమానకరమైన విభేదము మన సక్రమంబోధనముయొక్క ఆచూకముగైచుండు అన్యాయము కాక తప్పదని నా నిశ్చితాభిప్రాయము. అది ప్రజాస్వామ్యవాదాంతమునకు విరుద్ధములు. భారతీయ హృదయవలకుములండు నిర్మించబడి, నానంద వ్యాసుకాస్త్రము లన్నిటి కంటెను మిన్నగానుండే ఆ ప్రజాస్వామ్యవాదమునకే వ్యతిరేకములే. ఆయన పక్షము భారతరాజకీయకాశమునందు చెందిన వ్యాయులవలెను విక్షిప్తమునది వెలుగొందెను. ఆయన కెప్పుడును అనుచుగలుగు నేను, ఆయన కొక ప్రత్యేకతగలిగి చెంద గల కీయాభిప్రాయములు నేను. కాని ఆయన అన్యభావమునందు ఆయనకు సుప్రసిద్ధి కలిగినది. పూర్వనాయకులలో ఇంకను ఆనేకమందొకరిని జూచుచుంటిరి. వారిని వివిధ తత్వములు. జి. సుబ్రహ్మణ్యాయ్య, జి. ఐ. నానా, . . . ఇట్లే భావపరుగినారు. వారిప్రధానవిషయ మార్థికమవ్యయ. వారియుపన్యాసములలో వాస్తవము కల్పన యుగమునాటికంటె చుట్టి మరల పురాతనసంప్రదాయములు మహావర్తింపు ప్రజల మత్రేకపరిచినవారు కాదు. ఏమిమైయున్నదే దీనిని జూచుచు నా చెప్పి పూర్వప్రతిపక్షము వర్ణించెడియు వారియుపన్యాసభోగిరతి. వారిని నానా విమర్శముగా నుంచుచిరి. వారి తర్కము భేద్యముగా నుంచెడి. వారిస్థానాంతరముల నెన్నివారోములుగాను, ప్రమాదహితములుగాను ఉంచుచిరి.

చా

ఈ కాంగ్రెసు మూలపురస్కారము కొకవిషయము నొందునది, మరొకవిషయము తెలియ నుండునది టెలులేను. ఈయన మొట్టమొదటి కాంగ్రెసులో క్రింది విషయము గూర్చి విమర్శించినప్పుడే ఈయన మూలాభావములు స్పష్టమైయిరి. సంవత్సర కాంగ్రెసులో ఈయన భారతీయులార్యమును కల్గించి నానా దేశమునందే నుండి టా యెంతధన మింగుండునదేమునకు పోవూన్నదో వివరించెను.

ఈయన ఆనేకపర్యాయములు భారత ప్రభుత్వప్రజలలో నానా విమర్శనగా వ్యాపిస్తూన్న దారిద్ర్యమునుగూర్చి చెప్పియుండెను. “గూరకా నుండి హిందూదేశపు రైతుపిత్రి అంతకంతకు ధీమాచేకు వచ్చినది. క కల్లముల వారతీయులకు నోరుబొక పూట భోజనముతప్ప మరేమీ లేదు. అదిగద ప్రతిదినా లేదు. దీని కంతకును ముఖ్యకారణము హిందూదేశమునందే ఇంగ్లండుదేశమునకు పోవూన్న ధనప్రవాహము. దూరముననున్న అదీవుల సాటిలేని వెళ్ళర్యము లింకను పెంపొందించకమునో అధన ముపయోగపడుతున్నది. కాని, చెమటయొచ్చి ఆచార్యును సంపాదించిన

భారతీయకన్యకీవులకు గాని, ఆ విశ్వోత్పత్తికి మూలమైన భారతభూమికిగాని యే రూపములోను అది తిరిగి రావడములేదు." అని ఆయన వివరించెను. బొంబాయిలో ౧౮౮౯ లో జరిగిన ౫ వ కాంగ్రెసులో నీయన, ప్రభుత్వమువారు జేసినపరిశ్రమలపై పన్నులను విధించువిధానమును విమర్శించెను. కామన్వెస్థవారు ఇండియా జేశపు ప్రజల ఇష్టమునార మాఫ్సెటిరి వార్షికలసె ౫౦ పీర్సానరూపకముగా సలహా యిచ్చి ౯ లులు గవదినను, ఇండియాగవర్న మెంటువా రే విధమైనచర్యను సీనుకొనక పోవడము విచారకరమని ఆయన చెప్పెను. ఆ ౯వ కాంగ్రెసులో తిరిగి ఈవిషయమును గూర్చి, ఉన్నపన్నునుగూర్చి ఆయన మాట్లాడెను. ౧౮౯౨లో జరిగిన అరహాబాదు కాంగ్రెసు కరెన్సీసమన్వయగూర్చి యొక్కవ ఆందోళన చూపెను. అప్పుడు వాచా ౧౮౯౩ లో బెన్గళలో నండినాడెములు నిలిచేయబడెమువలన కలిగిన ఫలితమును, ఇండియా చెల్లించవలసిన "హోంఛార్జిస్" (Home Charges) విషయములో నాటి మారికవిధానమువలన కలిగే ఫలితమును విపులముగా విమర్శించి చెప్పెను. బంగారు ప్రమాణమువలన ఇండియాప్రజలకు కలిగే నష్టమునుగూర్చి, ౧౮౯౦లోని పేర్మాన్ చట్టమునుగూర్చి ఆయన వివరముగా మాట్లాడెను. ౯ వ కాంగ్రెసులో ప్రభుత్వమువారి "స్వామ్యభక్తిమైన అవినీతి"ని గూర్చి ప్రముఖముగా విమర్శించెను. ఆ కాంగ్రెసులోనే వాచా నండినాడెములు ముద్రణమును నిలిపేయబడెనని పేర్మాన్మును ప్రతిపాదించి, "ప్రభుత్వోద్యోగలబ్ధులకు, పెట్ట బడినాగులయొక్కయు విశేషబాధమునిమిత్రము కట్టుపడి సరిచేసే చాలిజనము, పన్నులలో స్పందిపోతున్న వైకుంఠము నానాటికి నిరుపేదలుగా చేయబడుచున్నాడు. ఆవిధానము వైకుంఠము కోడిచేయాలను. ఇదివరకే యేనాగరిక జేశమునందు కేని ఆర్థశాస్త్రములను సీనుకొంటూన్న ఆర్థిల్పసంఖ్యా కుదైన ప్రభుత్వోద్యోగల ప్రయోజనమునిమిత్ర మిప్పుడు వైకుంఠమైన మరింతవికృత భావము సహించదు." అని ఆయన చెప్పెను.

అప్పుడో ౧౮౮౫ లోనే లాంకుమైగునుగూర్చి వాచాగారు మాట్లాడినారు. అది ఆయనతీర్థ్యగర్భి నివర్తనము. ౧౮౮౫ లో ఆయన "వైకల్యమును తగ్గించబడిన యెడల నిలుమితిపన్నులు తిరిగి పునరుద్ధరింపబడవలెను. ఈనిలుమితిసంకములు తీసి వేయబడుచునూలముననే దారిద్ర్యవంతమైన భారతీయును సనవంతమైన లాంకు మైరు వోయకొని మరింత వ్యవస్థవంతము కాగలుగుతూన్నాడు." అని చెప్పెను.

౧౮౯౪ లో మదల వాచా "ప్రభుత్వమువారు ప్రతిపరిశ్రమలపై పన్నులువేసి బాల్యదశలోనున్న ఇండియాజేశపు మిల్లుపరిశ్రమలను లాంకుమైగుమిల్లుల ప్రయోజనముకొనము నాశనముచేయ ప్రయత్నించడము కోపనీయ" మని చెప్పెను. ఆయన,

ఇండియా ప్రభుత్వమునా రాపన్నుల విధానమును ప్రతిఘటించినందుకు క్లాసింది, అట్టి అన్యాయకార్య మొనరించినందుకు భారతరాజ్యాంగకార్యవర్గిని నిందించెను. వెబ్బె మినిష్టరుమండి భారతరాజ్యాంగ కార్యవర్గి పంపే నియమకమైన ఉత్తరవులకు విధేయత చూపవలసినస్థితిలో ఇండియా ప్రభుత్వ మున్నందుకు చింతించెను. నాచా నైనిక సమస్యనుగూర్చి, ప్రజల పేరికమునుగూర్చి అనేకపర్యాయములు చర్చించియుండెను. ఆర్థికవిషయములుకూడ ఆయనవృత్తి నాకర్షించకపోలేదు. ౧౮౯౫ లో పూనాలో జరిగిన ౧౧ వ కాంగ్రెసులో ఆయన ఆవిషయములనుగూర్చి చర్చించెను. మారకము వలన సివిల్ నైనిక పరిపాలనములో వ్యయము పెచ్చిన దని చెప్పిన సర్ జేమ్సు వెబ్బెలాండు మాటలు యథార్థములు కావని ప్రభుత్వమువారి అంకెలనుబట్టియే ఆయన ఋజువుచేసెను. ౧౧ వ కాంగ్రెసులో పల్లిదిలముతిపప్పులను సమర్థిస్తూ విజ్ఞానప్రద మైన తీవ్రోపన్యాసము చేసి “హిందూ ధర్మ తీవ్రవాది” అనే బిరుదును సంపాదించ గలిగెను. ఈయన నల్లీకమిషను (ప్రభుత్వవ్యయమునుగూర్చి విచారించిన కమిషన్) యందు సాక్ష్యమిచ్చి తన అపరాధ సామర్థ్యమును వెల్లడించెను. ఆ సాక్ష్యమునకు కాంగ్రెసువంటి మహాసంస్థయు, గోల్డేవంటి పండితులును నీయనను చాలా క్లాసిందిరి. ౧౮౯౭ లో జరిగిన ౧౩ వ కాంగ్రెసులో నీయన సరిహద్దురాష్ట్రముకెడ ప్రభుత్వము వారిచే నవలంబింపబడు రాజకీయ తంత్రమును విమర్శించెను. సామ్రాజ్యమున కీ సరిహద్దు రాష్ట్రముల ఆక్రమణ మనసరమే అగునెడల ఆర్యయమును బ్రటిష్ ప్రభుత్వము వారే ధరింపవలెనని నాచా ఖండితముగా చెప్పెను. ౧౮౯౮ లో హన్స్ లో కమిషన్ వారి నివేదిక ప్రకటనమునకును, ఫోల్స్ కమిటీ నియోజనమునకును మిశ్రకాలముగో మరల ఒకసారి కరెస్పొండెన్సీ తలదాల్చినది. అప్పుడు నాచా ఇండియాజేముల ముద్రణమున కవకాశము లేకుండు ౧౮౯౩ లో టంకసాలను వివాదితమునమునుగూర్చి విమర్శించెను. ౧౮౯౩ లో చేయబడిన గూతనవాణిముల చట్టము కిందగా సనసభలో భారతీయప్రతినిధి ఒక్కడైనను లేని సమయముగో ఆంగ్లంబుసెపుగో అంగీకరించ బడినదని చెప్పి నాచా సభాసభుల నాశ్చర్యనిమిత్తములను చేసెను. “మన కిదివక్కు మూలము ‘సీమఖర్చులు’ గాని కరెస్పొన్సీ” దని ఆయన చెప్పెను. తరువాత మారకపు విలువను నిర్ణయించడమునకును, అందు కనుహలముగా బంగారుచట్టమును ప్రవేశ పెట్టడమునకును ప్రయత్నింపులు జరిగినవి. సరిహద్దు రాష్ట్రాక్రమణములతో, కరువులతో, ప్లేగులతో మన ధనము పూర్తిగా వ్యయమైనది. ౧౮౯౯ లో జరిగిన ౧౫ వ కాంగ్రెస్ లో భారతజేతమునకు బంగారుప్రమాణమును వర్తింపజేయడమునుగూర్చి “కాంగ్రెస్ సింకెరకకు మాడుపర్యాయములు కరెస్పొన్సీవ్యయముగూర్చి విమర్శించినది. బంగారు

ఉత్పత్తి అయ్యే అన్ని దేశములనుండి భారతదేశమునకు బంగారము వస్తూన్న దని కర్ణము ప్రభువు చెప్పినమాట యథార్థముకాదు. ప్రతిసంవత్సరము ఇండియానుండి విదేశములకు జాతూన్న ధనప్రవాహమే ఇండియా దారిద్ర్యమునకు కారణము. భారతీయుల పెట్టుబడి ద్రవ్యమే ఇండియాకు నిజమైనభాగము. రూపాయిలోని సంవిలీన తక్కువైన నాణెములైన యెక్కువైనది. ఒకప్పుడు తులమునెండి రూపాయిఖరీదు ఉండేది. ఇప్పుడు ౧౦ అణాలు ౧౧ అణాలకంటె ఎక్కువ విలువ దానికి లేదు. కాబట్టి పేదవాండ్రు క్షేమనిధియైన సంవీనగలకు బజారులో ధన పడిపోయినది." అని ఆయన చెప్పెను. ౧౯౦౧ లో కలకత్తాలో జరిగిన ౧౭ వ కాంగ్రెసుకు వాచా అధ్యక్షుడుగా నెన్నుకొనబడెను. అప్పు డాదున చేసిన మహోపన్యాసమును స్వయముగా చదివి అనందించవలసినదే కాని ఇక్కడ ఉదాహరించవలసినది వీలులేదు. కాని సందర్భము నుబట్టి ఆ యుపన్యాసములోని కొన్ని భాగము లాదుగా అధ్యాయములలో నుదాహరింపబడినవి. వాచా ౧౮౯౬ మొదలు ౧౯౧౩ వరకును కాంగ్రెసుకు సంయుక్త కార్యదర్శిగావనిచేసెను. ఆయన అధ్యక్షు డయ్యేటంతవరకును కాంగ్రెసులోని ప్రతివిషయము లోను జోక్యము కలిగించుకొనెను; కాని తరువాత సామాన్యసంబంధము కలిగియుండెను. ఆయన ౧౯౧౫ లోని బొంబాయి కాంగ్రెసకు ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షుడు. దాదాపు కాంగ్రెసుతో ఆయనకు గలిగిన చిట్టచివరి సంబంధ మనే. వాచా ౨౫ సంవత్సరములకుపైగా కాంగ్రెసులో ప్రాముఖ్యస్థాని మాక్రమించుకొనియుండెను. సర్వతోముల పాండిత్యములోగాని, విషయపరిష్కారములోగాని సందర్భ విమర్శనములోగాని ఆయనతో సరివచ్చువారు బహు కొద్దమింది; ఆయనను మించినవారు లేనేలేరు. ౧౯౦౧ లో కలకత్తాలో ౧౭ వ కాంగ్రెసు కన్యక్షత వహించి వాచా నిస్పృహతో "ఇంగ్లీషువారికి వట్టగాయకముగా స్థాపింపబడిన పెద్దయున్యోగములలో నున్నప్పుడు ఇంగ్లండు చేతులు ముడుచుకొని కూర్చున్నదా? పోపుఅధికారములో ఇంగ్లండు లక్షలకొలది పోగొట్టుకొని దివాలాతీసినదని చిరిత్ర చెప్పుచుములేదా? ఇప్పు డిండియా యున్నస్థితిలో ఇంగ్లండ్ యెన్నయెడల అది నోరు మాసికొని యూరుకొనేదా?" అని ఇంగ్లీషురాజ్యతంత్రమును తీవ్రముగా నిరసించెను. ఈసందర్భము లన్నిటిని గమనించేయెడల వాచా కాంగ్రెసులోనున్న తీవ్రవాదులలో తీవ్రవాది అని చెప్పవచ్చును. కాని ఒకకాలమునాటి తీవ్రవాది తరువాతికాలమునాటికి మితవాది కాగలడు. అదే విధముగా వాచా పిదప కొంతకాలమునకు "సర్" బిరుదాంకితుడై, కేంద్రకాసనసభకు నామినేటెడ్ సభ్యుడై, ఇండియాలోని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకు పూజనీయుడయిన అంతరంగికమిత్రు డయ్యెను.

గోల్డే

గోల్డే ఇంతకన్నను కఠినముగాను, స్పష్టముగాను తన అభిప్రాయములను వెలి
బుచ్చేవాడు. ఈయన తిలకుమహాశయనిరో కలసి మొట్టమొదట ౧౮౮౯ లో కాం
గ్రెసువేదికపైన కనిపించెను. కర్ణాటప్రభువుకాలమునందు, మారకపురికమకల ధీర
ముగా చూపబడిన కృత్రిమపు ట్రికాదాయములపైన ఈయన కాసనస్థలలో తిగుగు
బాటు చేసెను. ఈయన ప్రభుత్వమువారిగో “క ర్నాటమైనను కఠంకరహితముగా
సుంపవలయును.” అని మొగమోలుమును విడిచి చెప్పినాడు. ఈయన ఉప్పుసన్నను
గూర్చి చేసిన విమర్శనలు, బ్రాహ్మసచ్చిన్నుల స్పష్టాంతరూపముగా చేయబడివి.
ఈయన యువన్యాసములలో మూడుపైసలసరుగుల బస్తా ఉప్పు అయిదవల ఫిరీ
చెట్లయినదో వివరింపబడినది. ఆయన పద్మకాశ్యపాన కవిమనుసూక్తి, వారినిపూర
కులపైన చేయబడి హిందూదేశరాజ్యాంగ కార్యక్షిప్తి ఉత్తరువులనుగూర్చి మాట్లాడిన
సందిర్భములో, భారతీయులకు న్యాయముగా రావలసిన ౧౨౫ ఉన్నోగములలోను
౧౦౮ మాత్రమే వస్తూన్నదనీ, అందులో ౯౩ హిందూదేశరాజ్యాంగ కార్యక్షిప్తి నిర్ణ
యముప్రకారము లభిస్తున్నదనీ వివరించుచుండెను. కాని గోల్డే యొరికిరికనమైన
చూబడెనను ఆత్మంత మాదవమైనభావము చేప్పగలసమర్థుడు. ౧౮౯౪ లో “ఆత్మం
తోన్నతోద్యోగము లన్ని కాశ్యపముగా యూరోపియములకే యుంపవలెను” అని
ప్రభుత్వమువారు చేసిన బహిరంగప్రకటనమును నిరసించు గోల్డేమహాశయవాడు “ఇం
ట్లేమనారు మనకు చేపివద్దానములు మాజాతికొక అమూల్యమైన ఉన్నతాదర్శమును
ప్రసాదించినవి. వా రావాద్దానములు భంగపరచినచొరల క్రిటికప్రభుత్వముపైన మా
కనురాగ ముండవలసిన ముఖ్యకారణములలో నొకటి అదృశ్యము కాగలదు.” అని
చెప్పినాడు. గోల్డే విమర్శన మానంపముగాను ఉండేది, నిష్కలముగాను ఉండేది.
ఆయన సర్ జేమ్స్ ఫిట్జ్ జేమ్స్ ప్రిన్సిపల్స్ డెవలప్మెంట్ గూర్చి “రీ ట్రిమంసుడేగాని అవరీ ట్రిమంసుడే
గాని ఒక ఇంగ్లీషుజ్జీ (సర్ జేమ్స్ ఫిట్జ్ జేమ్స్ ప్రిన్సిపల్స్ డెవలప్మెంట్) ఇంగ్లండు నేను మనయొడల
విశ్వాసభంగముగా ప్రవర్తించి సిద్ధముగా నున్నచని అంగీకరించుమనసుగాని, ౧౮౮౮
లో చేయబడిన ప్రకటనములోని అర్థము నుద్దేశించి అది చేయబడలేదని ఒక అసంభవ
మైన సిద్ధాంతమును బయలుదేరిదీయవలసినదని జనుదీయలేదు. మే మీ వాగ్దాన
పత్రముల నన్నిటిని ఇక చిత్తుకాగితములక్రింద నిప్పులలో చేయవలసినదేనా?” అని
నిస్పృహుడై చేసిన తీవ్రవిమర్శనమే ఇందుకు నిదర్శనము. ప్రభుత్వమువారినిగూర్చిన
కఠినవిషయములను మార్దవముగా చెప్పడము గోల్డేయొక్క ప్రత్యేకత. ౧౮౯౨ సం
ష్కరణచట్టములో కాన్సిలుసభ్యులను ఎన్నుకొనేహక్కు లేదని కనిపెట్టబడినది.

వైస్రాయికిమాత్రము, హిందూదేశరాజ్యాంగ కార్యదర్శి అంగీకారమునకు లోబడి నిబంధనలను చేసేహక్కు కల్పింపబడినది. గోఖలే ఆనిబంధనలనుగూర్చి “ ౧౮౯౨ చట్టములోని ప్రధానోద్దేశమునకే భంగకరముగా మంపవలెనని బుద్ధిపూర్వకముగా ఈ నిబంధనలు చేయబడిన వని నే ననను. కాని ఈచట్టముయొక్క యుద్దేశమునకు పూర్తిగా భంగము కలిగించేట్లు ఈనిబంధన లంపవలయునని ఒకప్రత్యేకోద్దేశిని నియమించేయెడల ఆయన ఇంతకన్న జరుప్రపముగా ఆపనిని నిర్వహించియుండుజాల డనిమాత్రము నే ననగలను.” అని చెప్పెను. గోఖలే “ఎంపకండి, వానకు తడిసి, ఉదయమునుండి సాయంకాలమువరకును గుప్పెడుమెళుకులకోసము చెమటయెచ్చి పని చేస్తూ, ఆంధులేని యోధుతో మానవుడు పెట్టేప్రాలయ, దేవుడు పెట్టేప్రాలయ భరిస్తూ, చెప్పుకునేదిక్కలేక కిక్కురు మనకుండా ప్రభువులకు పన్నులిచ్చుకొనే ‘తైను’ను చూచి చాలా జాలిపడేవాడు. కేవలము ఆచైనులక్ష్యముయొక్కనే ఆయన “ప్రభుత్వవ్యయము”, “పన్నుల”ను గూర్చి ఆంధ్రగా పనిచేసినది. కర్లనుప్రభువు యొక్క అనర్హపరిపాలనమువలన మితవాదిత్వమునకు పేరుపడ్డ గోఖలేహంప ఒక్కొక్కప్పుడు నిగ్రహించుకోలేకపోయేవాడు. కర్లనుకాలములోని వంగరాష్ట్రవిభజనము, కలకత్తాకార్పొరేషన్ అధికారములను తగ్గించుట, విశ్వవిద్యాలయపరిషత్తు (Senates) లను ప్రభుత్వోద్యోగలవశము చేసి, విద్యానిధానము నెక్కువ వ్యయకారణముగా నొనర్చుట, అధికారచహస్యముల చట్టము (Official Secrets Act) ఇవన్నీ ఆయన కాలములోనే జరిగిన “పురాతన స్మారకనిర్మాణరక్షణచట్టము” (Ancient Monuments' Preservation Act), అమనివారణావిధానము, వైనికులపక్షికారు(Shooting) ను గూర్చిన నిబంధనలు, రంగూన్, ఓహిరా సులలో శిక్షలు మొదలగు సత్కార్యములను మరపించి గోఖలేఆంధ్రవానికి కోపము తెప్పించి “ప్రజల శ్రేయస్సుకోసము ప్రభుత్వముతో సహాయపడేవని కిక్కిరింపక స్వస్తి చెప్పవలసినదే.” అనే కఠినమైన మాట లాయనలోప పలికించుటకు కారణభూతమైనవి. వంగరాష్ట్రవిభజనసంబంధములో జరిగిన కొన్ని విషయములనుగూర్చి ఆయన “వంగదేశములో ఇంటిల ఆతిథిప్రముగా పొంగి పొరలెత్తిన జలప్రవాహము, అక్కడక్కడ గట్ల నతిక్రమించిపోవడ మసంభవమయ్యెను కాదు. పెద్దజనసమూహములో ఒక్కసారి ఆకస్మికసంచలనము కలిగినప్పు డిట్టి చిన్నచిన్న మర్యాదాతిక్రమములు తప్పవు. ముఖ్యముగా ఆసంచలనము, చీకట్లనుండి వెలుగురుగొలికి, నిర్బంధములోనుండి స్వాతంత్ర్యములోకి అయినట్లయితే మరి తప్పవు.” అని ఆభిప్రాయమిచ్చినాడు. గోఖలే ౧౯౦౫ లో కాశీ కాంగ్రెసు కన్వెన్షన్ ప్రజాభిప్రాయ మనుకూలముగా నున్నయెడల బహిష్కరణమును చిట్టచివరి రాజకీయాయోధముగా ప్రయోగించవచ్చునని సమర్థించినాడు. ఆయన

ప్రతికతులయొడ చూపే దాక్షిణ్యమువలన ఆయనవిమర్శనము లెప్పుడును అప్పవ్రము గాను, బలహీనులుగాను లేవు. ఆయన “ప్రతిగ్రామములలో నాలుగుగ్రామములు పాఠశాలలు లేకుండునున్నవి. ౮ మంది పిల్లలలో ౭ మంది అక్షానముతో వర్గిల్లుతున్నారు.” అని చెప్పినప్పుడు ‘నూటికి ౧౨ మందిమాత్రమే చదువుకొన్నవారున్నారు’ అని చెప్పడముకంటె ఎక్కువస్పష్టముగా అర్థమవుతున్నది. గోల్లే కాశీ అధ్యక్షోపన్యాసములముగా లిప్తుప్రభువు రహస్యలేఖ కెక్కువప్రచారము కలిగినది. అందులో “ఈకోరికలు, ఈ ఆశలు ఎప్పటికీ సఫలము కావనేసంగతి మన కంచరికీ తెలుసును. మనసు వారిని (భారతీయులను) నిగోధించినై నను నిగోధించవలెను. లేదా మోసగించినై నను మోసగించవలెను. మన మీ అన్యాయహృదయనే అవలంబించినాము. ఇండియా, ఇంగ్లండు ప్రభుత్వములవా రిరువురును మనస్సులలో లేనిమాట లనేకము చెవిలో చెప్పి, నాటిని చేతితో చేయకుండా తస్మియకోపయనకు లిహ గూఢచ్యక్రిని వినియోగిస్తున్నారనే నిందాగోపణమునకు పరిమితమనాధాన మీయలేదనియే ఇప్పటికిని నా అభిప్రాయము. ఇవి రహస్యలేఖ కాబట్టి ఈసంగతి నిర్భయముగా వ్రాస్తున్నాను.” అని యుండెను.

౧౯౦౫, ౧౯౦౬ సంవత్సరములలో కరుణగా గోల్లే ఇండియా ప్రతినిధిగా ఇంగ్లండుకు పంపబడెను. ఆయన ౧౯౦౭ లోనే ఇంగ్లండుకు మొట్టమొదట వెళ్లి యుండెను. గోల్లే అంటే ప్రభుత్వ మంత ప్రేమించేదీ కాదు: ప్రజలంత ఇష్టపడే వారనూ కాదు. ప్రభుత్వమువారి కాయనమితినాదిల్లయు సరిపడేదీ కాదు. నీ రిరువురికిని మధ్యవర్తిగా ప్రవర్తించవలెనని ఆయనకోరిక. ౧౯౦౦ లో లాహోరు కాంగ్రెసు కన్వెన్షన్ లైన చందావార్తలకు అభిప్రాయముచూపా యితే. గోల్లే, వైస్రాయికి ప్రజాభిప్రాయములను మనవిచేసేవాడు. గవర్నమెంటువారి కన్వెన్షనులను కాంగ్రెసుకు తెలియచెప్పేవాడు. ఇందుగూలమునకే ఆయన కొంతమంది కయిష్టుడయ్యెను. ౧౯౦౭ లో నూఢుతుగానా సంవత్సరమున మింట్లో ప్రభువుకూడ గోల్లేనుగూర్చి “సాఫీ నాయకుడుగా ఆయన వట్టి పసీగాయి” అని వ్రాసియుండెను. గోల్లేనుగూర్చి వైస్రాయిఅభిప్రాయమును తెలియచేయుట మరెయ్యకసంఘటనమునూడా జరిగినది. అది మింట్లో ప్రభిష్ట వ్రాసిన మింట్లో ప్రభువు శీవితచక్రియమునా నుదాహరింపబడినది. గోల్లే ఇంగ్లండులోని యొకమిగ్రునీకి వ్రాసిన యుక్తియమును మాగ్నీ చూచి, దాని నకలును మింట్లోకు ఇండియాకు పంపించెను. అప్పుడు మింట్లో “ఈవ్రాత కేవలము దురభిప్రాయములు కలిగించే యుద్దేశముతో వ్రాయబడినది. గోల్లే ఈ భోరణిగో నాతో మాట్లాడియుండేవాడు కాదు. నే నాయనను బాగుగా ఎరిగియుండి, ఆయనతో మంచిస్నేహముగా నుండి, ఆయనను మెచ్చుకొనేవాడ నై నప్పటికీ, ఇందులన్ని

కేవల మాయన నెవరును విశ్వసించియుండరాదని నా అభిప్రాయము.” అని తన మనస్సును పైకుచీకెను.

గోఖలే పెద్దతనమునచ్చినకొలది “ప్రభుత్వమునా రంతకంత కెక్కువ స్వార్థపరులై తాకున్నారు. జాతీయశయములకు నానాటి కెక్కువ విరోధు లవుతున్నారు. పూర్వ మింతలేదు” అంటూండేవాడు. ఆయనకు పాశ్చాత్య జాతీయాధిక్యముతో గూడిన ధనస్వామిక (Capitalism) మంటే బొత్తిగా పడేదికాదు. నైతికముగాను, ఆర్థికముగానుమాదా ఇండియాప్రజలు నానాటికి పతితు లయి పోతూ న్నారనీ, ఇండియాలో మరణములసంఖ్య పెరిగిపోతూన్నదనీ ఆయన చాలా విచార పడేవాడు. అందువల్ల ఆయన ప్రజలస్థితిగతుల నభివృద్ధి చేయుటకును, ఆర్థికవ్యవహారములను చక్కచేయుటకును, పరిపాలనాసంస్థలను బాగుచేయుటకును యూరపియనులకు బదులుగా భారతీయులనే పరిపాలకవర్గముగా చేర్చి పరిపాలనావ్యవహారములలో చేకింపుట కెక్కువ అధికారమును సంపాదించుటకు తగిన ఒక కార్యక్రమమును తయారుచేసేవాడు.

మారత్ తగాదాతనంతరము గోఖలే కాంగ్రెసులో ప్రధానస్థాన మాక్రమించెను. ఆయన ఏజీడాఫ్రీకాకు పోయి, అక్కడ సాత్వికనిరోధములో గాంధీకి అద్భుతమైన సహాయముచేసెను. ౧౯౦౯ కాంగ్రెసులో ఆయన సాత్వికనిరోధ సిద్ధాంతమునుగూర్చి యుపన్యసించగా సభియ ౬౦వరులు మున్నలైరి. ఆయుపన్యాసభాగములు “విచిత్రములగాని భారతీయులు” అనేషిక్షిక్రమింప మరొకచో నుదాహరింపబడినవి. తరువాత ఆయనచేసినసరి అంతా ముఖ్యముగా భారతశాసనసభలోనే. ౧౯౧౨ లో కాంగ్రెసులోని రెండుపక్షములును తిరిగి యేకము కావలెననీ ప్రయత్నము జరిగినప్పుడు మొట్టమొదట అందు కాయన అంగీకరించెనుగాని, తరువాతమాత్రము తన అభిప్రాయమును మార్చుకొనెను. ఈవిధముగా మాతృదేశాభివృద్ధిమహిమ మత్యంతత్యాగముచేసి కఠినమైన ప్రజాకీర్తితమును గెలవిన గోఖలేమహాత్ముడు ౧౯౧౫ ఫిబ్రవరి ౧౯ వ తేదీని స్వగృహమయ్యెను.

౭. సుబ్రహ్మణ్యాయ్యర్

మొట్టమొదటి కాంగ్రెసులో మొట్టమొదటి తీర్మానము ప్రతిపాదించినవా రెవరో తెలుసుకొనవలెనని చాలామందికి భూతూహల ముండవచ్చును. ఆయన మద్రాసునుండి వెళ్లిన జి. సుబ్రహ్మణ్యాయ్యర్, హిందూపత్రికాసంపాదకుడు. ఆయనను ఎడిటర్ సుబ్రహ్మణ్యాయ్యర్ రని పిలిచేవారు. “ఇండియాపరిపాలనమునుగూర్చిన విచారణ తగినంత భారతీయ ప్రాతినిధ్యముగల రాయల్ కమిషనువారిచే జరుపబడకరే నని ఆమొట్ట

మొదటితీర్మానసారాంశము. ఆయన "పార్లమెంటువారు సిద్ధాంతములో మాత్రము పరిపాలనమును స్వాధీనపరచుకొనిరికాని, ఆచరణములో తమపార్టీ ప్రయోజనములకు సంబంధించినంతవరకు తప్ప తక్కినసంపన్నములలో త్యజించిరి. గద్దయిన కంపెనీ వారి అధికారమును ఇంకితగాకాన్సిలువారు తీసుకొనిరి గాని పరిపాలనమునుగూర్చి విచారణమాత్రము చేయలేదు." అని సంగ్రహముగా చెప్పెను. తరువాత ౧౮౯౪ లో మద్రాసులో జరిగిన ౧౦ వ కాంగ్రెసువర్గమును సుబ్రహ్మణ్యయ్యరునుగూర్చి మన కేమీ ఎక్కువగా తెలియదు. ఆకాంగ్రెసులో ఆయన భారతదేశానికి విషయములనుగూర్చి విచారణ జరుగవలెనని ముప్పవ్యసించెను. ఆయన ఇండియా ప్రభుత్వము వారి న్యాయ ప్రవర్తనమునుగూర్చి సర్ విలియం హంబుగుగారు చేసినవిమర్శనములనుదాహరిస్తూ, అట్టివిచారణలలో పాములు చేయబడినప్పుడు ప్రభుత్వమువారు విచారణ జరిపి తీరవలెనని చెప్పెను. తరువాతి భారత సంస్థానములలో మద్రాసు ప్రభుత్వతంత్ర్య మరీకట్టుబడినందుకు సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు తీవ్రముగా ప్రతిఘటించెను. కలకత్తాలో ౧౮౯౬ లో జరిగిన ౧౨ వ కాంగ్రెసులో, సివిల్ సర్వీసు పరీక్ష లేక కాలమున జరుగవలెనని మునుగూర్చి, ల్యాండ్ రెవెన్యూ కమిటీలో మెంటుయొక్క కాలపరిమితినిగూర్చి ఆయన వివరించెను. మరుసవత్సరము జరిగిన ఆమరావతి కాంగ్రెసులో పరిహార్దరాష్ట్రములయొక అవలంబింపబడే ప్రభుత్వతంత్ర్యమునుగూర్చి ఆయన విమర్శించెను. ౧౮౯౮ లో మహారాష్ట్ర సారి మద్రాసులో కాంగ్రెసు జరుగబడినప్పుడు మరల ఆయన పరిహార్దరాష్ట్రములందు దవలంబింపబడుతూన్న ప్రభుత్వతంత్ర్యమును ప్రతిఘటిస్తూ "ఈ ప్రభుత్వతంత్ర్యము దురుద్దేశకీర్తనకరము. వైపెచ్చు అవాయకరము..... ఇది కేసులో పని నిర్వహణలో ద్వేషమును, కేసుబయలు ఆక్రమణోద్దేశమును తెలియజేస్తున్నది" అని చెప్పెను. ఆయన మారకపురమునగూర్చి "ప్రభుత్వమునా గాంధీ ఇంకియనవర్తనల న్యాయారమును ప్రోత్సహించుచు మాత్రమే పూనుకొనిరి. వారు ప్రజలసంగతి ఆలోచించుచు లేదు. పన్నులు పెంకిగా చెల్లించవలసియుండును చేతను, పంకిర పెరిగిపోవుచు చేతను రైతులు చూటికి ౬౦ వంతున ఎక్కువభాగ్యమును అమ్మనలవెదగూన్నది. దేశములోనికి ఇంగ్లీషు గారి పెట్టుబడి వచ్చినందువలన మనకు ప్రయోజనము లేకపోగా వైపెచ్చు మనదేశమునుండి భనము విదేశములకు ప్రవహించును. సుదేశములో భూదేశ భనమే పెట్టుబడి పెట్టుబడినయెడల వచ్చేదాదము మనది కాగలదు." అని ఆయన చెప్పెను. సుబ్రహ్మణ్యయ్యరుకు ప్రేమాస్పదమైన విషయ మిండియా ఆర్థికస్థితి. ౧౯౦౦ లో లాహోరులో జరిగిన ౧౬ వ కాంగ్రెసులో, భారతదేశములో తరువాత ముందు వస్తూన్న కారణములను, తన్నివారణాసిపాయములను యోజించడమునకు విచారణ జరిపించవలసిన దని కోరినాడు. ఆప్పుడే ప్రభుత్వోన్నలోగోగ్యములను

గూర్చియు, వాటినుండి భారతీయులు మనహాయింపబడుటనుగూర్చియు వివరించెను. ౧౭ వ కాంక్రెటులో కలకత్తాలో రైతుల వారీశ్రమి మాయనదృష్టి నాకర్షించెను. రైతుల గుస్థినిగూర్చి రైతులను పరిమోసంతికి శేకపోయినప్పటికి భారతదేశపు క్రొవ్వనితలన నాగు నీవిస్తున్నారు. అయితే భారతరైతు పశువువలె జీవించి మరణించవలసిన నా? ఆయనకు మనుష్యుల కుంఠవలసిన మానసికప్రవృత్తులుకాని, శక్తిసామగ్ధ్యములుగాని లేనా? అజ్ఞానాంధకారములో మునిగి, నిరంతర వారీశ్రమిలో ౨౦౦,౦౦౦౦౦౦ మందిరైతులు భారతదేశములో జీవిస్తున్నారు. నాగు తమకట్టుములు నితరులను చెప్పుకొనదు. వారికి జీవితములో సుఖము గాని, సోగముగాని, ఆనందము, ఆనాదముగాని, ఉత్సాహముగాని లేవు. వారికి విముఖము ప్రశ్నోత్తరాలివేళము లేదు. నాగు ప్రపంచములో జన్మించుచున్న జీవిస్తున్నారు. కష్టములో ప్రాణము లెవలయునను కలుచేకపోయినప్పుడు మరణిస్తున్నారు." అని గుజరాత గా వర్ణించెను. ఈ కాంక్రెటులోనే మనుష్యులనుగూర్చి నాగ్లాకి పారిశ్రామికస్వాతంత్ర్యము కావలె నని వాదించెను. వేరీయపరిశ్రమలను, వృత్తివిద్యాపంథులను, విశేషములకు విద్యార్థులను పంపే నిమిత్త ముపకారవేతన పద్ధతులను స్థాపించవలయు నని ఆయన చెప్పెను. సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారివిజ్ఞాన మెంత అగాధమో ఆయనస్థితి అంతరితాలము. ౧౯౦౨లో ఆగస్టు ౨౪వారములో జరిగిన ౧౮ వ కాంక్రెటులో సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారు మొల భారతప్రజల వారీశ్రమనుగూర్చి "భారతదేశ ప్రజలకొన్న తీవ్రమును, భారతశిల్పపరిశ్రమల అభ్యుదయమును చూచి విచేర్యము లన వానమును నల్ల పించినకో లు కలవు. ఈస్థితికి గూకంపెనీవారు ఇంగ్లండుదేశపు నాటిజ్యోతిర్భూమిలతోలము గాఢాత్మకముగా సంమూలదేశమును ద్వంసముచేసిరి. ఇంగ్లండుదేశపు కర్మాగారములలో ఉత్పత్తిచేయబడే సామగ్రికి కావలసినముడిసరుకును తగూగచేసేనిమిత్రము సంమూలకవ్యవసాయమును ప్రోత్సహించి పరిశ్రమలను నిరర్థకముచేసిరి. కంపెనీవారి ఆ తంత్రమువలననే భారతపరిశ్రమలు నాశనమైనవి. ఇప్పటిప్రభుత్వమునా నాపవర్తిని వాత్సవలయును. అయితే ఇప్పుడేమి జరుగుతూ ఉన్నది? కోపాగ్రు బంగారుగనులు యూరప్ యుక్త దేశములకిక్రింద పనిచేస్తూన్నవి. ఆ గనులలో ప్రతిసంవత్సరము ౨౦ కోట్ల రూపాయలబంగారు ఉత్పత్తి అయి విదేశములకు పోతున్నది. ఒక ౨౦, ౩౦ సంవత్సరములలో బంగారు మంతయు విదేశములవారిచే తీసికొనిపోబడినట్లుయే మేమునుప్రజల కయ్యునుంది; వట్టి గాల్లుగాక! విదేశీయులు భారతీయైశ్వర్యమును తీసికొనిపోకుండా ప్రభుత్వమునాగు కాపాడవలసియున్నది " అని చెప్పి విరమించెను. సుబ్రహ్మణ్యయ్య రొక్క అధికవిషయములనేగాక విజ్ఞానపరిపాలనా విషయములనుకూడ ప్రతిసంవత్సరము తీవ్రముగా విమర్శిస్తూండేవాడు. తాతాపరిశోధ

నాలయమునుకానీ, విశ్వవిద్యాలయచట్టముకానీ, శాసనసభాసంస్కరణముకానీ ఇవన్నీ ఆయనదృష్టికి సమానములే! అన్నీ ఆయనకు ప్రేమపాత్రములే. గోఖలేగారు వివరించిన కృత్రిమపుటధికారదాయముల వినియోగమును, రూపాయివిలవతోపాటు వ్యవసాయకుల పన్నును పరోక్షముగా పెంచిన కరెన్సీసమస్యయు ఆయనకు ప్రీతికరములైన ముఖ్య విషయములు. నుబ్రహ్మణ్యయ్యరు తాను వ్రాసినవ్రాతల కొకప్పుడు జైలుకు పంపబడి, కొంతకాలమున కనాగోళ్ళకారణములచే విడుదలచేయబడెను. ఆకాలపు రాజకీయ నాయకు లందరిలోను ఆయన చాలా దూరదృష్టికలవాడు, చైతన్యశాలి. ఆయన సేవకు భారతసంతానము కృతజ్ఞులై చూపవలసియున్నది.

బ్రదుడ్కోవయాద్జీ

బ్రదుడ్కో తగూడ్జీ గొప్ప కాంగ్రెసువాది. ఈయన ౧౮౮౭ లో (మద్రాసు) మూడవకాంగ్రెసులో అధ్యక్షుడయ్యెను. తగూడ్జీ కాంగ్రెసు ప్రాతినిధ్యసంస్థ అనీ, రాజభక్తికలవనీ తనయుపన్యాసముగా చెప్పెను. ఆయననుచనమిడినే కాంగ్రెసులో చర్చించవలసిన విషయనిర్ణయమునకును, కాంగ్రెసుకార్యక్రమమును తగూడుచేయుట కొరకును ఒకకమిటీ మేల్పాటుచేయబడినది. ఆకే తరువాత సంవత్సరములలో విషయనిర్ధారణసభకు కారణభూతమైనది. తరువాత ౧౯౦౪ లో ౨౦ వ కాంగ్రెస్ జరిగిటంతవరకును ఈయనకు కాంగ్రెసుతోగల సంబంధమునుగూర్చి మన కేమీ తెలియదు. అందులకు కారణ మాకాలములో ఆయన బొంబాయిహైకోర్టుజడ్జిపదవిలో నుండటమే. ౧౯౦౪ లో జరిగిన బొంబాయికాంగ్రెసులో పట్లకు సర్విసులనుగూర్చిన తీర్మానచర్చలో ఈయన పాల్గొనెను. ఈయన ౧౯౦౬ లో స్వర్గస్థుడయ్యెను. ఆ సంవత్సరము కాంగ్రెసు పూర్వపుటధ్యక్షులు ముగ్గురు-పి. డి. బెనార్జీ, తగూడ్జీ, ఎ. యమ్. బోసులు మరణించిరి. అది కాంగ్రెసువాదుల కెక్కువ గుణభూతముయ్యెను. మొదటికాంగ్రెసుకు పి. డి. బెనార్జీ (హిందూ), రెండవకాంగ్రెసుకు దాదాభాయినాగోశీ (పార్సీ) అధ్యక్షులైనవిషయ మూడవకాంగ్రెసుకు తగూడ్జీ (ముస్లిమ్) అధ్యక్షుడయినదముగా సంప్రదించుట కాన్పిచును.

జిప్సీన్ కాశీనాథ ప్రధానంబక తెలంగాణ

జిప్సీన్ కాశీనాథ ప్రధానంబక తెలంగాణ కాంగ్రెస్ సంస్థాపకులలో నొకరు. ఆయన బొంబాయిలో మొట్టమొదటి కార్యదర్శిగా చాలాకష్టపడి పనిచేసేవాడు. మొట్టమొదటి మహాసభలోనే ఆయన కేంద్రరాష్ట్రీయశాసనసభ్యులనుగూర్చి తీర్మానమును ప్రతిపాదించెను. అందులో సభ్యుల నియోజకవర్గములనుగూర్చి కూడ వివరించెను. నాలుగవ

కాంగ్రెసులో సర్. ఆగ్నెడ్ కాల్విక్, హఫరిక్ ప్రభువుల వ్యతిరేకవిమర్శనములకుగట్టిగా ఆయన ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఆసభలోనే పర్యవేంటు సెటిల్ మెంటునుగూర్చి తీవ్రమైన చర్చ జరుగుతూన్న సందిగ్ధసమయములో ఆయన జోక్యము కలిగించుకొనవలసినవచ్చెను. ప్రభుత్వమువారి కనేకపనులుచేయవలసినకు సామ్యకనపడుతూన్నది కాని విద్యావ్యాపనమునకుమాత్రము తమ ఆదాయముతో నూటికి ఒకటికన్న ఎక్కువ కనిపించడము లేదని ఆసభలోనే ఆయన ఒకసందర్భములో చెప్పెను. ఆయనఅకాలమరణమును గూర్చి ౧౮౯౩ కాంగ్రెసులో దాదాభాయిపాగోజీ ప్రస్తావించెను.

ద్వైయు. సి. బెనర్జీ

కాంగ్రెసు ఉద్దేశములను సరిగా తెలుసుకొనవలె నని జోరేవారు మొదటి కాంగ్రెస్ కన్వేక్షితవహించిన ద్వైయు. సి. బెనర్జీగారి యుపన్యాసమును చూడవలెను. అది మురిమురికొంటు నుదాహరింపబడినది (భాగము ౧, అధ్యాయము ౨, ప్రకరణము ౪). ఈయన నూడవ కాంగ్రెసు, అయిదవ కాంగ్రెసు అవ్యక్తలను ప్రతిపాదించెను. ౮ వ కాంగ్రెసు కన్వేక్షిత వహించవలసిన గౌరవము తిరిగి ఈయనకే దక్కెను. అది ౧౮౯౨ లో ఆలహాబాదులో జరిగినది. ఈసందర్భములో ౧౮౯౧లో గర్భాధాన మోక్షనిర్ణయ బిల్లు (Age of Consent Bill) నుగూర్చి వాదోపవాదములు జరిగిన సంగతి మనము జ్ఞాపకము చేసికొనవలయును. అప్పుడు లిల్ టెల్లెరు వ్యతిరేకముగా నుండి విచిత్రపురుషుడుగా కనిపించెను. ద్వైయు. సి. బెనర్జీ ఆలహాబాదులో కాంగ్రెస్ వాంఛితవిషయములలో జోక్యముకలిగించుకొనకపోవడమునకు కారణములను వివరించెను. ఆయనయుపన్యాసములో రాజకీయగ్రాంధోళనమునుగూర్చిన ఆక్షర వంతమైన భాగము నీక్రింది వివరిస్తున్నాము:

“మా ముందు లెక్కచేయకపోవడమునకు కారణము మాలో యూరపియను సోషలిజ్టులము కలియకపోవడమేనా? నూయూరపియనుమిత్రులను మేము హృదయ పూర్వకముగా ఆహ్వానిస్తున్నాము. కాని ఆకారణముతో మా వాక్యము లెందుకు తృణీకరింపబడవలగును? కష్టము లనుభవిస్తూన్నది మేము. బాధపడుతూన్నది మేము. కాని మేము బిగ్గరగా నుట్లాడితే “మేము మీమాటలు వినము. మీఆందోళన మనవ్యాకరము, నిరర్థకము, వట్టివానిడు” అందురు. ఒకప్పుడు అధికారేతరయూరపియనులతో కలసి భారతీయ గ్రాంధోళనచేసినగో జున్నవి. అప్పుడు ప్రభుత్వపక్షమువారు “ఈ ఆందోళన భారతీయులది కాదు. ఎవరో కొంతమంది అసంతృప్తులయిన యూరపియనులది. వారిమాటలు వినవద్దు. ఇవి నిజముగా ప్రజలమాటలు కావు.” అని చెప్పే

వారు, ఇప్పుడో వాండ్లమాటలు వినవద్దు. అవి వారి సొంతమాటలే. యూనియనుల మాటలు కావు" అంటున్నారు. "

గూడంలో ఇంగ్లండుకు పోయిన రాయబారవర్గములో ప్లెస్టెయ్, సి. థెన్సీ ఒకసభ్యుడు. ఈయన అనేక తీర్మానముల వర్గములో పాల్గొనెను. గూడంలో పాల్గొని మొట్టటికమిటీ నియోజకమునుగూర్చి, గూడంలో జూరీపత్రినిగూర్చి వచ్చినవర్గములో ఈయన పాల్గొనెను. జూరీపత్రినిగూర్చి వాగ్దాదుతూ ఈయన "పబ్లికూరివారు తమసొంతభావము చెప్పేసాక్ష్యములను మనస్సులో తగునాచేసుకొంటూ సాక్షి చెప్పేమాటలను జాగ్రత్తగా వినవలసి దేశభావ సరిగా తెలియనిజ్వలి చాలాకష్టము. భారతీయులయిన జూరీలు దేశభావ తెలిసినవారు కాబట్టి కోర్టులో సాక్షిప్రవర్తన మును గమనిస్తూ, వారు చెప్పేమాటలలోని సత్యసత్యములను తెలుసుకొనగలగు" అని చెప్పి తనవాదమును చక్కగా సమర్థించెను. ఈయన గూడంలో తీర్మానమును కాంగ్రెసుకమిటీలో పోషించినవలసిని విని పట్టుపట్టెను. దేశమున విధముగా నున్నారైన సేవ చేసిన ప్లెస్టెయ్, సి. థెన్సీ గూడంలో కాలగమనమయ్యెను.

లోకమాన్యతీర్థి

తిలక్ గోష్ఠమహాశయు లిరువురును సమకాలికులు. వారిలో స్పష్టమైన భేదములు గోచరమవుతున్నప్పటికీ వారి కొకవిధమైన పరస్పరసన్నిహితత్వ ముంజితీరనది. లోకమాన్యుని చురుకైనవాదములలోను, నాతలలోను, ఆయనచెప్పినవానికంటె ఎక్కువ చెప్పవలసినదే యున్నట్లుగా కనపడేది. వాటిలో నొకవిధమైన ప్రత్యేకముగలదు. కనిపడుతూంటుంది. లోకమాన్యుడు తనవిమర్శనములలో సరసమైన హాస్యోన్మయ నుపయోగించెను. ఆయన "మీరు దేశములోని పంజరము తీసుకొనివాయి, యేదో యొక విధముగా, అనగా మోసలహాపకముగాను, మోసప్రతిహాపకముగాను కాక వట్టి వస్తురూపకముగా తిరిగి యిచ్చివేయవలయునో, దేశ మంతకంతకు వారీప్రయంతము కాకతప్పదు." అని ఒకప్పుడు చెప్పెను. గూడ కలకత్తా కాంగ్రెసులో రాష్ట్రీయరుసుముల (Provincial contributions) నుగూర్చి వాగ్దాదుతూ తిలక్ మహాశయుడు "ఇండియా ప్రభుత్వ రాష్ట్రీయప్రభుత్వములవ్యతిరేక జరిగిన హామోర్పాను తనలను దుబారాభిర్నుచేరి ధర్మమగ్నము, ఆయనభార్యమగ్నము జరిగి హామోర్పానువలె నున్నది. ధర్మ తన దంతయు ముందు భిక్షుచేసుకొని తరువాత భాగ్యసాస్త్రమునూడ తన పరమ చేయవలసిన దని బాధించును" అని చెప్పెను.

లోకమాన్య తిలక్ మొట్టమొదటి లోక మాన్యరాష్ట్రదేశమునకే కేంద్రములేని రాజు. తరువాత హోయార్ రోజులలో యావద్భారతభూమి ఆయన నదేవిధముగా

పూనించినది. ఈగౌరవ మాయచకు శేవాపరాయణత్వమువలనను, కష్టసహిష్టుతవలనను కలిగినది. ౧౮౯౭లో ఆయన అన్యాయముగా జైలుకు పంపబడెను. అప్పు డాయనకు విధింపబడిన శిక్ష గొట్టి సంవత్సరములు. కాని ౧౨ నెలల తరువాత మాక్సు ముల్లర్ పంపించునను, మరికొందరు సుప్రసిద్ధులును ప్రభుత్వమునకు విన్నపములు చేసి కొనగా ఆయన విడిచిపెట్టబడెను. ౧౯౦౮లో ఆయనకు ౬ సంవత్సరముల క్రిష్టాంతర వాసశిక్ష విధించబడెను. దానికితోడు తొల్లిటిశిక్షలతో కొంతభాగముహాస తిరిగి ఆయన అనుభవించవలసినదైనది. ౧౯౧౭లో ప్రబలిత ప్రజాస్వాధిపత్యమున పూనాలోను, బొంబాయిలోను కొందరు కుగోగ్రస్తులు చేసిన గుండగములు ప్రజలలో పుష్ప ఆదర్శములకి కారణమైతమయ్యెనవి. ఆ అసంతృప్తితో తీరనాదిత్వమునకు మూలమైన దని భావించువారి అభిప్రాయము. రాజీగారి సువర్ణోత్సవ సంవత్సరమున ర్యాంజి, బెల్జింజులు అయిదేవులు బండిలో కూరేసుకూండగా ననుకనుండి ప్రస్తావనతో కల్పబడినారు. దానిఫలితముగా వామోదర హరిచరకేకారుడు, ఆయన నోడిరుములు ఉరితీయబడిరి. చివరకు శేకుంధా పద్మగు నరు నిర్బంధించబడెను.

భారతదేశములో శివాజీస్మారణోత్సరములకు తిలకుమహాశయుడు మూలపురుషుడు. ఈపరిచ్ఛేదమున మహారాష్ట్రదేశమంతటను బహిరంగసభలు, ఉత్సరములు యేర్పాటుచేయబడినవి. అలా యేర్పాటుచేయబడిన మొట్టమొదటి బహిరంగసభకు మహారాష్ట్రసంస్థానాధిపతులలో ముఖ్యులును, పక్కనులలోని ముఖ్యులైన ఈనామ వార్లును, బాగీగువార్లును వచ్చిరి. ఇంతకుపూర్వము లోకమాన్య తిలకుకు ౧౮ మాసముల కఠినశిక్ష విధింపబడిన దని యువాహరించియుంటిమి. ఆశిక్ష శివాజీయుత్సరము నోడన జయవిజయదేశముగా నూహించి న్రాయబడిన కొన్ని పద్యములను ప్రచురించినందుకు ౧౮౯౭ వ సంవత్సరం ౧౮ నెప్టెంబరున విధింపబడినది. తరువాతి మాక్సుముల్లర్ పండితుడు, సర్ విలియమ్ హంటర్, సర్ రిచార్డుగార్, విల్లియంకేక్, వాదాభాయి బాసోశీ, రమేశచంద్రపంత్లు విజ్ఞాపనాఫలితముగా ౧౮౯౮ నెప్టెంబరు ౬ వ తేదీన ఆయన విడుదలచేయబడినారు. తిరిగి ఆయన రాజగ్రాహముక్రింది శిక్షింపబడేయెడల ఈ మొదటిశిక్షలతో తగ్గించబడిన ఆగునెలలును క్రొత్తశిక్షలతో చేర్చబడినవిచ్చిననే మరలకు తిలకుమహాశయుడే యుద్ధరవాని. తిలక్ జైలులో నున్నప్పుడే ఇండియన్ రివల్యూషన్ లోని ౧౨౪, ౧౨౩ నెక్కులులకు ఒకేమన్యాప్తికలిగించే నిమిత్తము ౧౨౪ వది, ౧౨౩ విక్టోరియన్లు చేర్చబడినవి.

౧౮౯౭లో జరిగిన అమరావతికాంగ్రెసులో తిలకువిడుదలనుగూర్చి చేయప్రయత్నించిన ప్రశ్నకశీర్మానము నెద్దలేదు. ఇందువలన కలిగిననష్టము అధ్యక్షుడు సర్ శంకరరానాయర్, సర్ సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీల యుపన్యాసములలో కూడతీయబడినది.

కైలులో కృపించిపోతూన్న అమహాపురుషునిగూర్చి యుభయులును ఎక్కువగా స్తాపించిరి. దీనితో తిలకుమహాశయనీకీర్తి విన్నుమట్టినది. అందులో ఆమెజే గోష్ఠి వైన ఒక ఆపనింద వచ్చియుండుటచేత ఆయనకీర్తియుం దీమహామహుని కీర్తి మరీ ఉన్నతంగా కనిపించింది. ౧౮౯౭లో గోష్ఠి గొప్ప వీడ్కోలు ఉన్నవములమధ్య ఇంగ్లండు ప్రభుత్వమైనాడు. కాని ఆయన “ఇంగ్లండు మామూలుగా వైనికులు చేసిని కొన్ని దురాగతములను” గూర్చి ఇంగ్లండులో మాట్లాడినమాటలకు తిరిగి ఇంకా గూకు రాగానే తనూపణ చెప్పవలసివచ్చినది. ఆయన చేసిన సేవాశోపణములను కేలికగా ఋజువుచేసికొనగలిగి యుండేవాడే కాని అందువలన కొన్ని మాన్యవృత్తిలెందులును, కొంతమంది యున్నతోగోష్ఠిగములలో మన్న పెద్దములుములను బయలుపెట్టవలసినవచ్చి నది. అందు కాయన ఇట్టపడక తాను కుమారణ చెప్పవలె యున్నమాద్య ము తలంచెను. ఈపూర్వార్థవనందర్భములను బాగ్రత్తగా వాగొడించినల ముందుల వృత్తిలో ఆయన గొప్పరిమన కమీ కళంకము కలగలేదు సరిగదా మరొకరి కాంతి హెచ్చినది.

౧౮౯౭నుండి కాంగ్రెసును కొంచెము గట్టితనము వానించేబట్టుగా చేసినా నని తిలకు ప్రయత్నించివాడు. ౧౮౯౯లో ఆయన నాంధ్రోత్స ప్రభుత్వసరిహాల నమును ఖండిస్తూ ఒకతీర్మానమును ప్రతిపాదించ ప్రయత్నించగా కోకోపెద్దగుహను వంటి ప్రతిభుజనము బయలుపడినది. నాంధ్రోత్స ప్రభుత్వసరిహాలము ప్రజలకు వినా శనకారణముగా లేదని ప్రతినిధు లెవరైనను ఋజువు చేయగలరా అని ఆయన ప్రశ్నించెను. ఆయన ప్రభుత్వమునుమృత్యుత్యగులకు వరుసగా వర్ణించి, అందులో అతిశయోక్తు లున్నవా అని సభ్యుల నడిశాను. కాని అన్యభూదైన ఆర్. సి. డిల్లీ, మరికొంతమంది ఇతరప్రతినిధులును తిలకుకు చాలా వ్యతిరేకముగా నుండిరి. తిలకు తనతీర్మానముపైన పూసప్రచ్చినట్లు మాట్లాడి రాష్ట్రీయవిషయము లభిలభారతసభలో మాట్లాడకూడ దనేకారణముతో తన కేవలము నిగోధించచాల రని చెప్పగా అన్యభూ వారు తిలకు ఇంకను పట్టుపట్టేయెడల తాను రాకీనామా యాయవలసవచ్చునని చెబి రించినట్లు వాడుక. అప్పటి అన్యభూదు రమేళచంద్రచంద్ర అర్జింగ్ కమిషనరుగోష్ఠిగా నుండి అంతకుపూర్వము కొద్దిలో లక్రిందటనే ఇండియకాసినిలో సర్వీసు నుండి విర మించెను.

౧౯౦౬ లోని మారతో కాంగ్రెసుకత్తలనుగూర్చి లోకమాన్యతిలకుకు వ్యతిరేకము గను, అనుకూలముగనుమాడ అనేకసంగతులు చెప్పబడుకూన్నవి. ౨౫ సంవత్సరములపై చిలుకుకాలమునుండి ఎందరో కష్టించి నిర్మించిన కాంగ్రెసు దళము చేసిన దుడుదుగా

ఆయన వర్ణింపబడెను. ఇరుక్కోలనాదును రిండువిధముల వాడుములను బయలుదేరదీసిరి. చక్కాకాంక్రెస్లో మితకావనాయకులకును, బాతీయవాదినాయకులకును వచ్చిన ఢేనాభిప్రాయములు దాదాభాయికావోనియంగుల క్షత్రివిశ్వాసములచే తాత్కాలికముగా సమసిపోయినప్పటికిని అవియే ౧౮౦౭ నాటికి శ్రీవ్రరూపమును చాల్చినవి కాంక్రెస్ను నాగపురమునుండి సూరత్ నకు మార్చుటకు ఈశ్వరభావములే కారణము.. ఎరినాదులు స్థానికప్రతినిధులతో కలసి తమ ఇష్టమువచ్చినట్లు ప్రవర్తించుటకు వీలుగా నుండుటకై కాంక్రెస్ సూరత్ నకు మార్చబడినదిని బాతీయవాదులు బహిరంగముగనే చెప్పటారంభించిరి. బాతీయవాదులు లోకనూన్యతిలకును అగ్యక్షత వహించుకొరిరి. కాని మితనాను లంగుకు వ్యతిరేకించి, నారీనియమావశికారము డాప్టర్ రసవి హాగ్నోఫును అగ్యక్షునిగా నెన్నుకొనిరి. బాతీయవాదులు అప్పుడే ప్రవాసమునుండి తిరిగవచ్చిన బాల లజవతిరాయలను అగ్యక్షునిగా నూదించినయెడల ఎవరికిని ప్రతిహా లనాన ముండుని పిలిచి ఆయనచేరు బయటపెట్టిరి. కాని ప్రకృతిపిదముగా స్వాధి త్యాగియగు ఆనువాదీయుడు ఈనాచవమును నిరాకరించెను. ప్రతినిధు లందరును సూరత్ ను చేరగానే లోకనూన్యకు రెనపక్షమువారి సంవరను ప్రత్యేకగీర్తమునం దేర్పాటుచేసెను. ఢేనభావములు తొలగింపబడుటకు ప్రయత్నిములు జరిగినవికాని అవి అంతకంతకు ఎక్కువైనవి. బాతీయవాదులు స్వపరిపాలనము, బహిష్కరణము బాతీయవిద్యులునుసూర్పి కలకత్తాలో అంగీకరింపబడిన తీర్మానములు అచ్చట బలపరుప బడవలెనని కోరికతోనుండిరి. కాని మితవాదినాయకులు ఆతీర్మానములను అంగీకరిం చుట కిష్టపడ రని నారీభీతి. ఆహ్వానసంఘమువారిచే త గూరుచేయబడిన విప్లవీర్థాన ములు గురప్పిష్టవశమున సరిగా కాంక్రెస్ సమావేశ మయ్యెనరకునూడ ప్రతినిధులకు చేగలేదు. కలకత్తాతీర్మానములు ఆహ్వానసంఘమువారి పట్టికలో చేర్చబడిన వనువిష యమును బాతీయవాదులు విశ్వసించలేదు. లోకనూన్యకు మన్యరర్థులవ్వారా రాకీ చేసుకొనుటకు ప్రయత్నించెను. కాని ఫలితము లేకపోయినది. ఆయన ఆహ్వానసంఘా శ్యకుడైన త్రిభువనదాసుమాల్వీతో కలసి హట్లాడవలెనని ప్రయత్నించెను. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. కాంక్రెస్ మొదటిసారు ౨౭ వ డిసెంబరు ౧౮౧౦ లకు సరిగా సమావేశమైనది. ౧౮౦౦ మంది ప్రతినిధులు హాజరైరి. ఆహ్వానసంఘాశ్య గుడు తన ఉపన్యాసమును ముగించినపిదప ఆహ్వానసంఘమువారిచే నూదించబడిన రసవిహాగ్నోఫు నియమావళిననుసరించి అగ్యక్షుడుగా ప్రతిపాదించబడెను. వెంట నే చప్పట్లును, అల్లరియు బయలుదేరినవి. సురేంద్రినాథ్ డెవ్స్ ఆతీర్మానము నామో దించ లేదునప్పటికి ఆ అల్లరి మరింత పెచ్చెనది. మరుగోజుకు సమావేశ ముపివేయ బడినది. రాకీకారకు మరల ప్రయత్నిములు జరిగి నిష్ఫలమైనట్లు తెలియుచున్నది.

అలా వలేదీ తిరిగి కాంక్రెట్ సమావేశమైనది. అనాది అధ్యక్షుడు సభామంబపమునకు వచ్చుచుండగానే మాట్లాడి లోకమాన్యుని సంతోషముతో ఒకనోటి అందించబడినది. అందులో “అధ్యక్షుని ఎన్నిక ఆమోదింపబడినదిమీకులనే నాయొన్నికనుగూర్చి ఉపన్యసించును. మరియొకమానవతో సభను ఆసీనులవలసినది తీర్మానమును ప్రతిపాదించును. దయచేసి నాకేరు పిలవండి” అని ఉన్నది. మిమ్మని క్రిందిటినాది విడిచిపెట్టినవోటునుండి నాటి సభాకార్యక్రమము ప్రారంభమైనది. డాక్టర్ ఫోలోమగారి అధ్యక్షతను ఆమోదించు సుచంద్రనాథ బెన్సీ ఉపన్యాసమును పూర్తిచేసెను. లోకమాన్య తిలక్ తననీటినిగూర్చి పూర్తిమచేసినప్పటికిని ప్రయోజనము లేకపోవుటనే వెంటనే ఆయన తన కాసయముగా ప్రతినిధుల సుద్ధించి ఉపన్యసించుటకుగల హక్కును ప్రతిపేదయకొనవలసి నేదికనకకు బయలుదేరినను. ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షుడును, ఫోలోమగారునుకూడ ఫోలోమొన్నిక సరిహద్దులలో తలచి లోకమాన్యుని గొట్టాపనియ్యలేదు. ఇక నేనున్నది సభలో కావలసినంత గంభీరనోళ్ళను బయలుదేరినది. ఇంతలో ఒకచెప్పు బాయిసుచేంద్రనాథ బెన్సీని రాయలాని సర్ ఫోలోమమెహతాకు తగిలినది. ఇంక కళ్లాలమునకు మేరలేదు. సభలో కుప్పలును, క్రొల్లులును పిరిగివచ్చి. కాంక్రెట్ అనాటికి చాలింపబడినది. విరనామలు సమావేశమై ఒకసమ్మేళనము చేర్చాటుచేసుకొనిరి. వారు బాహ్యవాదులను విరమముగా నుంచుటకు తగిన ప్రణాళిక నొకదానిని తయారుచేసుకొనిరి. ఆసంఘటనము జరిగి ఇప్పటికి చాలాకాల ముండుచే మనము నిష్పక్షికముగా ఉభయకటల అభిప్రాయములనుగూర్చియు ఒకనిర్ణయమునకు రావలయు కలదు. ఉభయాలకును ఆశయములోనే భేదము కలదు. ఉభయములను తమమి ఆశయములను కాంక్రెట్ చే సంకీర్ణింపచేయవలెనని ఆగురపడిరి. ఈవిషయములనుబట్టి లోకమాన్యుడుపన్యసించిన కేవలపూర్తి సమస్య చాలా చిన్నదిని తెలియగలదు. కలకత్తాలో అంగీకరింపబడిన నియమావళినిబట్టి ఆహ్వానసంఘమువారు అధ్యక్షుడు కేరు గొట్టించగా, కాంక్రెట్ లో సమావేశమైనప్రతినిధులు ఆయన చెప్పుకొనవలసియుండన గిల్గమహాశయుడు పట్టుపట్టెను. కాబట్టి మనకు సభను ఆపవలచేయవలసినదనిగాని, లేక ప్రతి తీర్మానమును ప్రతిపాదించుటకుగా హక్కు గలను. ఆయన కాహక్కు నిరాకరింపబడినది. ఈ ఆన్యాయమునుగూర్చి ప్రతినిధుల కాయన చెప్పవలయుకొనెను. ఇందులో కాన్త్రప్రకారము లోకమాన్యుడు తప్పుచేసినది చెప్పుటకు వీలులేదు. ఆహ్వానసంఘమువారిచిత్తప్రతిలో కలకత్తా తీర్మానములు చేర్చబడలేదనే వట్టిఅవోహతో ఈతగాదాలు ప్రారంభమైనవి చెప్పకలేవును. ఒకనోటి అవి చేర్చబడకపోయినను కూడ విషయనిర్ధారణసభవారు వాటిని చేర్చుటకు హక్కుగలదు. లేక అవి బాహ్యవాదులకు సంకీర్ణీకరముగా నుండినియ్యవల విషయనిర్ధారణసభలో వారి కనుమూలు

పైనవాగు ఎక్కువమంది ఉన్నచో తిరువిఠమున వాటిని మార్పుచేయించవచ్చును. నిజముగ అతీర్థానందులు చిత్తుప్రతిగో శేవంతినాథ్రమునమాడె పరిస్థితు నీవిధముగా తీవ్రగూఢమును తాల్పకలసిని అవసరములేదు.

ఉభయకర్మలవాచకులను ఒకవోలు చేరి నిష్క్రమముగా ఉర్పించుకొని యుండినయెడల విషయములింతకం పై గోలికగా పరిష్కరింపబడియుండెడివి. కాని మిత నాదివా యకుల ముగియుతనములైన అల్లుజరిగియుండలేదు. ఏనుయినప్పటికిని కావలసిన పైనతనాది ఆంధ్రులను పెద్ద పెద్దనీతులు చెప్పవచ్చును. కాని యుద్దేశములు పెరిగి నప్పుడునాత్రము పెద్దలుమాడె చిత్రశాంతిని కోల్పోయెడిరు. అకహన్యతిలినోళ్లల వంటి వాహాపురుషులలో ఎవరు తప్పచేయని నిర్ణయింపబూనుట సామర్థ్యమున వ్యక్త పడుచును. కాబట్టి వారియొక నాకుల భక్తి కొంచెమైనను కళంకితము గాకుండ ఈ సుబద్ధప్రసంగములనుండి ఇక విరమింపదు.

అకహన్యతిలకు తీవ్రమైన బాతీయనాది. కాని ఆయన కాలపరిస్థితులను గమనించి ప్రవర్తించెను. “అం సంవర్సముల కొకవారి ఇండియాపరిస్థితులనుగూర్చి వ్యాపించునారు విచారించేరీట్టు మును వారిని కోరవలసియున్నది. కాబట్టి ఒక రాయచా వర్గమును సీమకు పంపవలె” నని ౧౯౦౪ లో వచ్చినతీర్మానమును తిలకు మహాశియు సామోడిండియుండెను. అసంవిధమున ఆయన “ఇండియా ప్రభుత్వము వారు నిండునాడు. ఇంగ్లండులో మనకును విచారించి న్యాయము చెప్పగల న్యాయ మూర్తులనున్నారు. కాబట్టి సీమలో మన మాండోళనము చేయవలెను. ఇంగ్లండులో కొక శాస్త్రజ్ఞులైన రాజకీయసంస్థను కలకొల్పి, అక్కడి విద్యావంతులకు మనసంగతు లెప్పటికప్పుడు తెలియజేస్తాంపవలెను” అని హద్దేశించెను. పిమ్మట ౧౯౧౫ లో సర్ నాలం టైమసికార్ ఆయనను “రాజగ్రోహి” అన్నందుకు సీమలో ఆయనపైన గోకపెద్ద వివాదపైపుదావా తెచ్చినాడు. ఈ దావా సంవిధమున ఆయన సీమకు పొయినప్పుడు, అక్కడి కార్మికపక్షమునా రిండి గుకు స్వాతంత్ర్య మిప్పించగల ౦౭ నమృతముతో వారి హద్దనిధికి డా. ౩౦౦౦లను సమర్పించెను. ఇంతకు పూర్వపు రాజకీయవేర్తలు కన్సర్వేటివులకన్న లిబరల్ పక్షమునారియం చెక్కుక విశ్వాసము కలిగియుండిరి. తరువాత వచ్చిన బాతీయవాదులు లిబరల్ కన్సర్వేటివ్ పక్షములవారిరువురను ప్రోవేసె కార్మికపక్షమునారిదే విశ్వసంప మొదలుపెట్టిరి. పిరాలుపై దావా తిలకుకు వ్యతిరేకపెడదె. ఈదావాలుతిలమువలనపైను ఇండియాలోని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వస్వరూప మాయనకు గోచర మయియుండవలసివది. కాని ౧౯౧౯ చిట్టి మంగీకరింపబడిననంతనే తిలక్ “ఆనుకుల సహకారవాది” (Responsive

Co-operator) ని ప్రకటించుకొనెను. "నాకోఆపరేషన్" నుగూర్చి వేశములో చర్చ జరుగుతూన్నప్పుడు ఆయన ఆచరణలో యొక్క వజోక్యము కలిగించుకొనలేదు. ఖిలాఫతుద్ద్యమములో మహమ్మదీయుల కాదు సహాయపడు నుద్దేశించియుండెను కాని ౧౯౨౦ ఆగష్టు ౧ వ తేదీన స్పష్టమయ్యెను. ఆలోచి "నాకోఆపరేషన్" ను ప్రారంభము. ఖిలాఫతుద్ద్యమములో లోకమాన్య హక్కులే యావజ్జీవితమును కప్పిపరచుచు లలో గడిపిన కర్మయోగి. ౧౯౦౮ లో రాజద్రోహముక్రింద ముస్లిముగా నిలిచి, న్యాయస్థానమున దాయని యిచ్చిన వాక్యాలము సువర్ణాక్షరములలో పారాయణము చేయబడినది. "జూదీసారి తీర్చేమొనప్పటికీ నేనునాత్రే మహరాధని గాను, జరుగవలసిన పనులను సైదామే నిర్ణయించునను. నా న్యాయతంత్రముకంటె నానిర్బంధమే మాయుద్ద్యమమున కెక్కువ సహాయకారి కాగలదని యాశ్చర్యము కలుగుచున్నది." అని దాని సారాంశము. ౧౯౧౬ లో రాజద్రోహముక్రింద విక్షింపబడినప్పుడుకూడ తిలకుమహాశయ విభోరణిలోనే వాట్లాడెను. "నాకు సంబంధించిన వ్యాస మాయన వ్రాసినది కాదు బోధ్యము నిజము చెప్పినేయవలసినదిగా లోకమాన్యను జూచిచెడిను. కాని అందు కాయన అంగీకరించక "మనవిభిన్నములలో నొకప్పుడు, మనకు వాదము స్వేచ్ఛగాగాక, ప్రజాప్రతినిధులుగా ప్రవర్తించవలసినతరగము వచ్చుచున్నది" అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఈ కనుకభరిముగా ఆయన సంతోషముతో భరించిన చివర కాలప్రవాసములనువనే "నైదికవిలుము", "గీతారహస్యము" అనే పంతుత్తను గ్రంథములను ప్రపంచమునకు సమర్పింపగలిగినాడు. ౧౯౧౮ నవంబరులో పొంబాయిలో జరిగిన సంగ్రామసభకు లోకమాన్య హావ్యంపబడెను. ఆయన రెండునిమిషములు మాట్లాడెనో లేనో ఇక వాట్లాడవలసిన నిరీక్షింపబడెను. చిల్లి కొడక ప్రభువు హోమురూల్లనుగూర్చి వాట్లాడినమాటల కాయన అప్పుడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చి ప్రారంభించినందువలన కలిగిన భరిత ము.

లోకమాన్యకు హోమురూల్లనుగూర్చియు, అమృతసరములోను చెసిన మహత్తరసేవనుగూర్చి అగ్రా అభ్యాసములలో విపులముగా పరిపరిచినది. నూతన జేశారాధనముకొస మనేకకష్టపరంపరిలకు లోనయి కీర్తిమును విడిచిన లోకమాన్య తిలక్ మన కాంగ్రెసుమూలపురుషులలో నొకడు. ఆయన "స్వరాజ్యము నాజన్మ హక్కు, నేను దానిని పొందతీరెను" అనే అమరభావమును భారతవానికి విస్ఫురింపరాని కానుకగా సమర్పించిపోయెను.

౧౯౧౬లో గాంధీ బావానగరములో పక్షిజాత్రకా భారతీయులనుగూర్చి సభ జరుప నిర్ణయించెను. ఆయన ముందు లోకమాన్యతిలక్ను సందర్శించెను. పిదప తిలక్సలహామీద గోఖలేను దర్శించెను. వీరిద్దరినిగూర్చి గాంధీయచ్చిన అలంకారికాభి

ప్రాయ మొకసారి జ్ఞాపకముచేసుకొనవలసినదే. గాంధీకి తిలకు మహావిశాలాన్నతమైన హిమాలయపర్వతపంక్తివలె దిరిగేది వీలులేనట్లు కనిపించెను; గోళ్లేయో ఒక్కసారి మునిగి తేలడమునకు వీలైన పవిత్రభాగీరథవలె కనిపించెను. తిలకుగోళ్లే లింగపురుష మహారాష్ట్రులే. ఇరువురును చిత్తావనబ్రాహ్మణులే. ఇరువురును గొప్పసూత్రజ్ఞులే. ఇరువురును మహాత్యాగమును చేసినవారే. కాని వారి మహాప్రవృత్తులు మాత్రము వేరువేరు. గోళ్లే మితివాది, తిలక్ తీవ్రవాది. గోళ్లే రాజ్యాంగచట్టము నభివృద్ధి చేయవలెనంటే, తిలక్ పునర్నిర్మాణమే చేయవలెననును. కాబట్టి గోళ్లేకు ప్రభుత్వముతో కలసి పనిచేయు మహాసరము. తిలకుకు దానితో హోరాహో మహాసరము. గోళ్లే అవకాశ మన్నప్పుడు ప్రభుత్వమునకు సహాయపడుతూ అవసరమైనప్పుడు ప్రతిఘటించవలెననును. తిలకు నిరంతరము ప్రభుత్వము నా ఎంకపరచవలెననును. 'పరిపాలనాపద్ధతి-దాని ఆభివృద్ధి' గోళ్లేకు ప్రధానవిషయము. 'జాతి-దాని పునోద్ధృతి' తిలకుకు పరమలక్ష్యము. సేవారాధనము గోళ్లే ఆచర్యము. త్యాగారాధనము తిలక్ ఆచర్యము. గోళ్లే విదేశీ ప్రభుత్వమును ఘోరచయకోవలెనంటే, తిలక్ తొలగించవలెననును. గోళ్లే పరదహాయముపై సంతోషపడియుండెను. తిలక్ స్వయంసహాయముమీదనే ఆధారపడెను. గోళ్లే దృష్టి సుఖకొన్నివాళ్లేపై, సునవంతులపై. తిలకు దృష్టి లక్షలకొలదియున్న సాదాజనముపై. గోళ్లేకు శాసనసభ కాన్యరంగము. తిలకుకర్మక్షేత్రము గ్రామమండలము. గోళ్లే తనమహాభావముల సింగ్లిషులో జల్లడించియుండెను. తిలక్ మహారాష్ట్రీ భాషలో జల్లడించెను. ఇంగ్లిషువారి పరీక్షలలో నుత్తీర్ణుడై ప్రజలు "స్వయంపరిపాలనము"నకు అర్హులు కావలెనని గోళ్లే సంకల్పము. భారతీయుల జన్మహక్కుయిన "స్వరాజ్యము"ను విదేశీయుల ప్రసక్తిలేకుండా సాధించవలెనని తిలక్ ఆశయము. గోళ్లే కొలమునకు తిగి పట్టుండెను. తిలక్ భావికాలమునకు దాని చూడెను.

సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ

స్వర్గస్థులైన భారతరాజకీయ మహాపురుషులలో సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ ఒకడు. ఆయన ఆర్య ఆ యున్నతాకాశపథములనుండి భారతభావిభాగ్యోదయముకొని మెరుగుచూస్తూ ఉంటుంది. సురేంద్రనాథుడు రం యేండ్లకుపైగా కాంగ్రెసుతో సంబంధము కలిగియుండెను. ఆ యన యుపన్యాసములకు భుజి భారత కాంగ్రెసువేదికనుండి నాగరక ప్రపంచపు కొట్టకొనవరకును మార్గమొగినవి. భాషాప్రభుత్వములో గాని, కమ్యూనికేషన్లములో గాని, భాషాస్మృత్యములో గాని, రసాదిత్యములో గాని ఆ యుపన్యాసములకు సాటిలేదు. ఆయనరాజ భక్తిపరాయణతయే ఆ యుపన్యాసముల సారాంశము. దాని నాయా ఒక చిత్ర

కళగా తయారుచేసెను. ఆయన ౧౮౯౫, ౧౯౦౨ సంవత్సరములలో జరిగిన పూనా, అనామ్నూబాబాదు కాంగ్రెసుల కథ్యక్షుల యెయ్యెను. కాంగ్రెసులో యేటా వచ్చే వివిధవిషయములకు సంబంధించి తీర్మానములలో ఆయనకు సమగ్రముగా తెలియని దేదీలేదని చెప్పవచ్చును. ౧౯ వ శతాబ్దాంతమువరకును పైనికనమస్య చర్చకు వచ్చి నప్పుడెల్ల ఇంగ్లీషువారు రష్యా విండెత్తివచ్చునని భయపెట్టేవారు. ౧౮ వ శతాబ్ద ములో ఫ్రాన్సువేరు చెపుతూండేవారు. ఈ ౨౦ వ శతాబ్దములో జర్మనీవారు చెపు తున్నారు. దీనికి జవాబుగా “రష్యావారివాకిని నిగోధించే నిజమైతే భావి కాలములో మనము కనిపెట్టబోయే దీగ్లోన్మితములైన పర్యవసరములలో గాని, కొంచె రనుకోనేటట్లుగా భారతసేనానాయకుని చేతులలోగాని లేదు. అది బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ మునందు సానుభూతిగల రాజభక్తిపరాయణుల హృదయములలో దాగియున్నది” అని సురేంద్రనాథుడు చెప్పెను. ఈ వాక్యములను “ఇంగ్లండుదేశపు నిజమైన రక్షణు- అధికరక్షణుగాని, వాణిజ్యరక్షణుగాని-భారతప్రజల సానుభూతియందు కలవు. మీరు కత్తి యుళిపించి మీ వస్తువుల నిండియాలో కొనిపించలేరు” అని నేటి మన ప్రజానాయకులు చెప్పే మాటలలో పొల్చిచూచుకొనవచ్చును. ఇండియా రాజకీయము లింగ్లండువార్త మెంటులో పాల్గొనమస్యముగా చేయుటవలెనని మాది సురేంద్ర నాథుడు చెప్పియుండెను. ఇది నేటికిని అచరణమొగ్గముగాని యొక రాజకీయా దర్శముగనే యున్నది. “ఇంగ్లండు మారాజకీయగురువు-రాజకీయధర్మనిర్వహణము నందు మా కది నైతికాదర్శము.” అన్నా గాయ నొకప్పుడు. “బ్రిటిష్ సంబంధము నందు చరించనివిశ్వాసముతో పనిచేయుట ఆయన ఆదర్శము. కనుకనే “ఇండి యాలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమును తొలగించుట మాయుద్దేశము కాదు. దాని నాచార్యవంశ ముగాచేసి జాతీయానురాగమునే గట్టి పునాదిపైన నిలిపియుంచుట మాయుద్దేశము” అని ఆయన ప్రకటించెను. “కాలము పరిపక్వమయ్యేసరికి ఇంగ్లీషుపుట్టుక, ఇంగ్లీషు సంస్థలు, ఇంగ్లీషుస్వరూపమునుగల స్వతంత్రరాష్ట్రస్మృత్యుళనములో ఇండియా స్థానము సంపాదించుకొగల” యని ఆయన ఆశించియుండెను. దీనికిని మనసంస్థలలో స్వయం సంపూర్ణమైన నేటి పూర్ణస్వరాజ్యసర్వమునకును ఎంతభేదము! ౧౯౦౪ లో కర్ణసు ప్రభువు మన పరిసరములనుబట్టి, మనపుట్టుకనుబట్టి, మనము పెరిగినవిధానమునుబట్టి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వముక్రింద ఉన్న తాధికారమును వహించుచునకు తగినవారము కామని చేసిన ప్రకటనమును ప్రతిఘటిస్తూ సురేంద్రనాథుడెవగ్గి “ఎన్నడూ ఏరాజప్రతినిధి భార తీయుల నింతగా అనమానపరచియుండలేదు. రాజీగారివాదానములను భంగపరచుట చాలాచెడ్డపని. అందులో భారతజాతికి కళంక మాపాదించుచు గాయముపైన కారము చల్లినట్లయినది” అనెను. ఈ సందర్భములోనే రు. గంంంలును, అంతకుపైనను

శీతము లేచుకొనే యుక్కోగ్ధులలో నూటికి ౧౪ మంది, ౪. ౫౦౦ లు శీతము లేచుకొనేవారిలో నూటికి ౧౭ మంది మాత్రమే భారతీయు లున్నారనీ, దేశము మధ్యదై, సామ్య మనదై, దేశములోని ప్రజలు మనవలెనప్పు డిది శుద్ధ అన్యాయమనీ ఆయన నూచించెను. ౧౮ వ శాతాబ్దములో ఇండియాలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము శాశ్వతముగా నుండవలె నని వాదించెను. మరొకసంవత్సరములో “ఇంగ్లీషు నాగరికత ప్రపంచకములో కెల్ల ఉత్తమనాగరికత. అది ఇండియా-ఇంగ్లండు దేశముల నిరంతరసంఘీభావము నకు చిహ్నము. అది ఇండియా ప్రజల కపూర్వసౌభాగ్యమును, ఇంగ్లీషు పేరున కకలంకీకరించుచున్నది.” అని ఆయన యుపయోగించెను. ౧౮-౨ నాటికే “మన మొక స్వాతంత్ర్యమహాసామ్రాజ్యములోని వారులము. ప్రపంచమంతటిలో అత్యుత్తమమైన యొక రాజ్యాంగసంరక్షణలో మన మున్నాము. ఇంగ్లీషువారి హక్కులు మనవి. వారి అధికారములు మనవి. వారి రాజ్యాంగము మనది. కాని మనము నాటికి నెలవేయబడితిమి” అని ఆయన సూచ్యముగా ప్రకటించెను. ఈనాడ నా మరేంద్రనాథుని ఆత్మ నాణిజ్యసంరక్షణలనుగూర్చి అధ్యయనముతో గలిసింట్లంటే, యెటుంటి కనిపింపరన్నగ నాణిజ్యపద్ధతి యేర్పాటుచేయబడినదో, ఇంకను మనహక్కులు, అధికారములు, రాజ్యాంగ విధిములనుగూర్చి మాట్లాడిన మెంత హాస్యాస్పదమైన విషయమో గ్రహించియుండేది. మరేంద్రున కిన్నినమ్మకములు, ఇంతవిశ్వాసము ఉన్నప్పటికిని మింగి ప్రభువు వైస్రాయిగా మన్నికాలమున బారిసాయిలో ఆయనకుకూడ లాటి బుబ్బలు తప్పలేదు. ఆయన తరువాత మంత్రిహాథా ఆయన.

పండిత మదనమోహనమాలవ్యా

మనము న్యాయముగా శాస్త్రముమూలపురుషులలో నొకరుగా అభివర్ణించవలసిన మరొక మహాపురుషుడు పండిత మదనమోహనమాలవ్యా. ఈయన ౧౮౪౬ కలకత్తా శాస్త్రాధ్యయనములో మొట్టమొదటి యుపన్యాస మిచ్చినదిమొదలు నేటివరకును నిరంతరముగా వ్యాసమునకు, ఎవరెగని కార్యాపత్తిలోను మనజాతీయసంస్థకు పరిచర్యచేస్తూనే యున్నాడు. ఒకప్పు డొకచిన్నప్రచారకుడుగాను, మరొకప్పు డొకనాయకుడుగాను, వేరొకప్పుడు తానే శాస్త్రముగాను, ఇంకొకప్పుడు కొంత వ్యతిరేకంగాను, కొంతకాలము నాన్ బోఆపరేషన్ శాస్త్రోల్లంఘనములకు తీవ్రమైన ప్రతిఘోషగాను, మరికొన్నిసార్లు బ్రిటిష్ కారాగారములలో సాత్వికనిరోధకుడుగాను, విజయన సత్యాగ్రహిగాను ఆ మహాసంస్థ నాయన నేవిస్తున్నాడు.

౧౮౮౪ యేప్రిల్ ౨౭, ౨౮, ౨౯ రోజులలో వైస్రాయిగారిచే భారతనాయకుల సంగ్రామ మహాసభ యొక టాప్ సెషన్ లు. ఆ సభకు గవర్నరులు,

లెఫ్టినెంట్ గవర్నరులు, ఛీఫ్ కమిషనరులు, ఇంసెయిర్ కాన్సిల్స్ లోని భారతీయ విరోధీయ కార్యనిర్వాహక సభ్యులు, రాష్ట్రీయ కాసనసభల కార్యవర్గ సభ్యులు, సంస్థానాధిపతులు, తదితర భారతీయ, యూరోపీయ ఉన్నత ద్యోగులు, మరికొందరు సుప్రసిద్ధ ప్రజానాయకులును హాజరయిరి. కాన్ఫ్రెస్, మహమ్మదాబాదురాజా, సయ్యద్ హుస్సేన్ ఇమామ్, సర్దార్ బహదూర్ సుందరసింగ్ మజీధీయా, గాంధీలు “ఇండియా యొక్క అవకాశములోనే సామ్రాజ్యముయొక్క అవసరమున్నది” అని చక్రవర్తిగారు పంపిన సందేశమును పురస్కరించుకొని, బరోడానైక్వారు ప్రతిపాదించిన రాజభక్తి తీర్మానమును బలపరుస్తూ ఉపన్యసించిరి. తరువాత పండిత మాలవ్యా లేచి వైస్రాయి గారితో “ఇటీవలి భారతదేశచరిత్రమునుండి మీ రొకపాఠము నేర్చుకొనవలసియున్నది. ఔరంగజేబుకాలములో సిక్కు సురువు లాయన అధికారమును ప్రతిఘటించిరి. సురుగోవిందసింగు సురుశిష్యుల పరస్పర భేదభావమును పూర్తిగా నిర్మూలించుట మూలమున సామాన్య ప్రజాస్వామ్యముల నాయన ఆక్రమించి వారిని పోరాటమునకు పురికొల్పగలిగెను. నేను మేము సమహర్మభోదే నైసికులను, వారితో కలసి పోరాడు తదితర నైసికులవలె సమావప్రతిపత్తితో చూడవలెనని మిమ్ములను కోరుతున్నాము. ఈ సందర్భములో సురుగోవిందసింగును మీ రుదాహరణముగా తీసికొందురుగాక.” అని చెప్పెను.

అసహాయోద్యమ ప్రారంభమైనందులలో ఆయుధ్యమును కాయన దూరముగా నుండెను. కాని కాంగ్రెసునుండిమాత్ర మెప్పుడును దూరముగాలేదు. మితవాదులు వారి అధికారము సాంఘికకాలము దానిలోనుండి తరువాత దానిని త్యజించిరి. చెనెంటు కాంగ్రెసును స్వాధీనపరచుకొని తరువాత వదలుకొనినది. సుఖముఖములలోను, కీర్త్యపకీర్తులలోను దాని నంటిపట్టుకొనియున్నాడు మాలవ్యామహాశయుడు.

తాను సత్యముని నమ్మినవిషయములలో వసహాయభూతునివలె బోరాడతగినవాడొక్క మాలవ్యాజీయే. కాంగ్రెసువేదికపై ఆయనను అత్యంతాదరముతో చూచిన కోణ లున్నవి; నిర్లక్ష్యముగా చూచినకోణ లున్నవి. కేవలము ఆశ్రద్ధవలనగాని, లేక ప్రజలలో తనగౌరవము తగ్గిపోతుందేమోననే భయమువలనగాని ఆయన యెన్నడును తాత్కాలిక ప్రేక్షకులకు లొంగిపోలేదు. ౧౯౨౯ లో భారతకాసనసభనుండి కాంగ్రెసుసభ్యు లందరును రాజీనామా యిచ్చినప్పటికిని ఆయన అక్కడి కాంగ్రెసు పక్షసభ్యుడు కాకపోవుటచే రాజీనామా యియలేదు. కాని నాలుగునెలలలోనే ౧౯౩౦లో సందర్భావసరములనుబట్టి తక్షణము రాజీనామా యిచ్చెను. ౧౯౨౯లో ఆయన అసహాయోద్యమమును ప్రతిఘటించెను. ౧౯౩౦లో సంపూర్ణమైన సాత్విక

నిరోధకుడుగా తయారయ్యెను. మొత్తముమీద ఆయనస్థితి అసమానము. హిందూ సంఘములో ఆయన యుధాధిపతిప్రాయములు కలవాడు. కాబట్టి సంఘమును నడిపించగలడు. కాంగ్రెసులో ఆయన పూర్వాచారపరాయణుడు. కాబట్టి అనేకసారులు దానిని చెనుకకు లాగ ప్రయత్నించును. ఆయనప్పటికీ కాంగ్రె సాయన ఫలహాసంప్రతింపుల సమూల్యముగా భావించును. గాంధీగారివిషయములోవలెనే ఈయన విషయములో కూడ కొంతకాల మీయన సామ్రాజ్యమునకు పరమమిత్రుడుగా నుండి తరువాత దాని నిరంకుశత్వమును నిరోధించుటకు తనయావచ్చుక్రివినియోగించవలసినవానియ్యెనని చెప్పవచ్చును. ఆయనసుభాషితము లసంఖ్యాకములు. జరిగిన గూఢై సంవత్సరముల కాంగ్రెసుచరిత్రలోను అవి పర్యాప్తమై యున్నవి. ఆయన యువన్యాసవేదిక యొక్కినయెడల గంటకు పైన రెండు గంటలకు తక్కువ కాలములోగాని ముగించడు. కాశీవిశ్వవిద్యాలయ మాయనస్పష్టి. ఆయనే ఒక సంఘ. ఆయని భారతమాతసంగ్రహస్వరూపము. ఆమెజయపజయము, లామెఆకానిరాశి, లామె సుఖదుఃఖములన్నీ మాలవ్యాజీవే. ఆయన ౧౯౦౯ లో లాహోరునగరమున జరిగిన ౨౪ వ కాంగ్రెసుకు మొట్టమొదటిసారి అధ్యక్షుడయ్యెను. ఆ కాంగ్రెసుకు నిజముగా సర్ ఫిరోజీషామెహతా అధ్యక్షుడు కావలసియుండెను. కాని ఎందునల్లనో, కాంగ్రెసు జరుగవలసిన తేదీ కారురోజులు ముందుగా, మెహతా, తా నధ్యక్షత వహింపజాలనని చెప్పినందున ఆకస్మికముగా మాలవ్యాజీ అందుకు నియోగింపబడెను. తరువాత ౧౦ సంవత్సరములకు ౧౯౧౯ సంవత్సరములో ఢిల్లీనగరమున జరిగిన ౩౩ వ కాంగ్రెసు కధ్యక్షుడుగా మాలవ్యాజీ తిరిగి యెప్పుకొనబడెను.

లా లా ల జ ప తి రా య లు

పూర్వవంశానుక్రమణికకు సంబంధించిన కాంగ్రెసుమహాపురుషులలో లాలా లజపతిరాయ లొకరు. ఆయన దాత, సంఘసంస్కర్త, కాంగ్రెస్ వాది. ఆయన ౧౮౮౮ లో అలహాబాదులో జరిగిన నాలుగవ కాంగ్రెసుకు హాజరై, శాసనసభల విస్తీర్ణతనుగూర్చిన అనాటి ప్రధానతీర్మానము నామోదిస్తూ, కాంగ్రెసుకు ప్రతి కక్షీయయిన సయ్యద్ మహమ్మదు “హిందూడేశ విప్లవకారణములు” (Causes of the Indian Revolt) అనే గ్రంథమున ౧౮౮౮ లో వ్రాసిన విషయముల నీక్రింది విధముగా నుదాహరించెను:

“ప్రజలు శాసనసభలలో మాట్లాడే అధికార ముండవలయును. అందువలన వారాకస్మికముగా తిరుగుబాటుచేసి, మమ్ములను నాశనముచేసేముందు మేమా అపాయమును సుర్తించడమునకు వీలు కలుగును. అప్పుడు ప్రభుత్వము సుస్థిర మగును”.

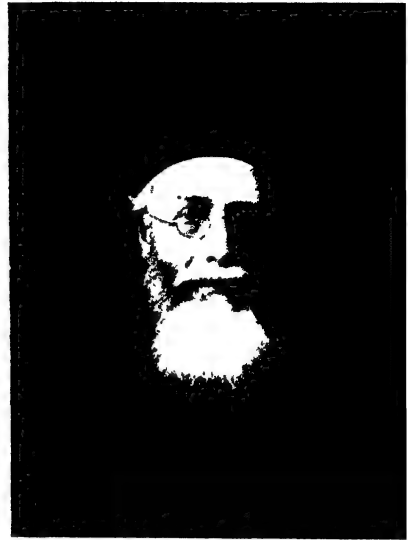
లాల్ బాట్ రాజకీయముగాను, సాంఘికముగాను చేష్ట నిరంతరసేవయే ఆయనకు పాంచాలములోనే కాక గూఢద్యాయజ్ఞచేతముగాను అగ్రస్థాన మిప్పించినది. కాకి కాంగ్రెసు, ఆయన జాతీయవాదిగా యిచ్చిన మహాసన్యాసమును మరచిపోజాలదు. ౧౯౦౩ లో యేదో ఒకపాఠశవప్రయత్నంబు ఆయనను, సర్దార్ అజిత్ సింగును ప్రభుత్వమువారు ప్రవాసమునకు పంపిరి. ఈవర్షమునుగూర్చి ౧౯౦౩ లో మద్రాసు కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు లార్ మోహన్ డాక్టర్ "ప్రభుత్వము ౧౯౦౪ లో నిర్బంధశాసనముల రద్దుచేయబడినవి. ఇండియాలోనో ౧౯౧౦ లో ప్రవేశపెట్టబడినవి" అని చెప్పెను. ౧౯౦౩ వ సంవత్సరములో జరిగిన సంఘటనములకు లాల్ బాట్ నేమే కంద్రాసనము. ౧౯౦౩ లో నాగపురములో జరుగవలసిన కాంగ్రెసుకు జాతీయవాదులు లాల్ బాట్ ని అధ్యక్షునిగా నూచించిరి. కాని తరువాత అది మారమును మార్చివేయబడినది. గోల్లె రే నూచిన యిట్టములేక "మీరు ప్రభుత్వమును తృణీకరించినచోయేమొకట వారు మీనోరు కొక్కగలరు" అని నిష్క్రమణముగా చెప్పివేశారు. కాని ఈసారమునకు లక్ష్మీపెట్టిక మహాత్మరమైన జొదావ్యముతో తా నధ్యక్షుడుగా నుంచ నిరాకరించెను. తరువాతి సారములో జరిగిన రాయబారములలో, వర్షముని మార్చికలేక లాల్ బాట్ జపానీయులనుగూర్చి సుస్పృహనముతో కొంత మట్లాడవలయు నని లోకమాన్యుని కోరగా సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ నంబునే అంగీకరించెను. కాని అధ్యక్షుగా జరిగియుండునెడను. ౧౯౦౬ లో గోల్లెతో కలసి ఈయన భారతగాయబాధవర్గములో సభ్యుడుగా నైను. తరువాతిసంవత్సరములలో ఆయన సి. ఐ. డి. వారి బాధ పడలేక విచేతములకు నల్లించోయెను. యుద్ధకాలములో ఆయన నిర్బంధముగా అమెరికాలో ఉంచవలసినదనిపించి తెలుస్తాను. కాంగ్రెసు కన్యకు డబ్బెయ్యి అవకాశము లాల్ బాట్ కి కొంచె ములభ్యముగా వచ్చినదని చెప్పవచ్చును. ౧౯౨౦ పెప్టెంబరులో జరిగిన ప్రత్యేకకాంగ్రెసు మహాసభలో ఈయనసీతి సీటిబయటపడ్డ చేపకలె అయినది. నాకోకోఆపరేషన్ అంటే ఈయనకు గిట్టలేదు. ఈయన అంగీకృతవ్యాసములోమాత్రం అది అవజయము పొందుతుందని జ్యోతిషము చెప్పినాడు. ఈయన పరివర్తకాని సత్యాగ్రహి కాదు. ఆయనకు శాసనోల్లంఘనము సాత్వికనిరోధముకంటె ఎక్కువైనది కాదు. ఆకాలములోని చాలాకష్టముగా గడపినాడు. ఆలోచనలో ఆయనరాష్ట్రములోనే ఆయన కుదురు తిరిగిన యువకబృందము కొంత ఉన్నది. తరువాతి శాసనసభాకార్యక్రమము తిరిగి ఆయన కుత్సాహకారణమైనది. కాని మనదురదృష్టవశమున ఆయనమీద లాల్ బాట్ వలన పోలీసుఉద్యోగప్రభుత్వ మాయనజీవితమును త్వరలో వంతమిందింపజేసినది. లాల్ బాట్ నిజమైన దూరదృష్టికలవాడు. ఆయన ౧౯౨౮ కాంగ్రెసులో విద్యా, పారిశ్రామిక భద్రతలులనిమిత్త మొకపూర్వ ప్రత్యేకించబడవలెనని ఉద్ఘాటన మవస్థాపించెను. ఆ

భారతజాతీయమహాసభ అధ్యక్షులు (1885-1894)

శ్రీయు. స. పాఠ్య

సం. ప్రాయ : 1845—అంతానామ : 1892

ದಾದಾಘಾಯಿ ನೌಗೊತ್ತಿ

కలకత్తా : 1886, 1906—లఘోద : 189

బ్రదుక్స్ తయారీ

మద్రాసు : 1887

జారి యూల్

అలహాబాదు : 1888

కాంక్షానుచరిత్ర

సర్ విలియం వెస్టర్ బరన్

బొంబాయి : 1889—అలహాబాదు : 1910

సర్ పి. మేహతా

కలకత : 1890

పి. ఆనందాచార్యులు

నాగపూరు : 1891

ಆಲ್ಫ್ರೆಡ್ ವೆಬ್

మద్రాసు : 1894

తీర్మాన మంగీకరింపబడినది. ఆనాడు నియమింపబడిన కమిటీవారి సిఫారసుల ఫలితము గానే అప్పటినుండి పారిశ్రామికప్రదర్శనము రేర్పాటుచేయబడుతున్నది.

సర్ ఫిరోజీషా మెహతా

కాంగ్రెసు పుట్టింపుటినుండియు దానితో సంబంధమును కలిగి దానిసిద్ధాంతమును, కార్యక్రమమును నిర్ణయించిన ప్రముఖులలో నొకరు సర్ ఫిరోజీషా మెహతా. కలకత్తాలో ౧౮౯౦ లో జరిగిన ఆరవకాంగ్రెసుకు ఫిరోజీషా మెహతా అధ్యక్షుడయ్యెను. ఆయన తన యువస్వాసములో “ప్రాచ్యవిజ్ఞానమునకుగాని, ప్రాచ్యసంప్రదాయములకుగాని ప్రాతినిధ్యప్రభుత్వము సరిపడదు.” అని సాలిస్ బరీప్రభువు చెప్పిన మాటలను విమర్శించెను; “ముస్లిపాలిటీలు ప్రాచ్యదేశములో పుట్టినవి. స్థానికస్వపరిపాలననునే మాటలలోని సంపూర్ణార్థమును ప్రాధికృత పుట్టిననాటినుండి ప్రాచ్యదేశీయులెరుఁగుదురు.” అని షిషిఫిల్మ్ ఆన్ థిస్ చెప్పిన మాటల నాయన ఉదాహరించెను. “కాంగ్రెసు నిజముగా సామాన్య ప్రజాహృదయము కాదు. కాబట్టి విద్యావంతులైన వారి మిత్రు లందరును వారి కష్టములను ప్రకటించి, వాటి నివారణోపాయములను సూచించవలెను. ఇదే అభివృద్ధిహేతువని అన్నికాలములలోను, అన్ని దేశములలోను, ముఖ్యముగా ఇంగ్లండుదేశములోనూడ ఋజువైనది. ఆధర్మమును మనము ఉద్దేశపూరిత సమయములలోగాక ప్రకాంతసమయములలోనే ఎక్కువభాగముగా నిర్వహించగలము. ఇంగ్లీషువారికి సకాలములో మంచురాజకీయచతురత చూపవలెనని నెమ్మదిగా నచ్చచెప్పడమే మనము వారినండి పొందిన విద్యాప్రదానమునకు వారికి చూపదగిన కృతజ్ఞత. ఇదే కాంగ్రెసుకు కీర్తిప్రదముని గట్టిగా చెప్పగలము. ఇంగ్లీషురాజకీయధురంధరు లవసరమునకు తగినట్లు ప్రవర్తించెదరు. ఇంగ్లీషువిజ్ఞానములోను, ఇంగ్లీషువిద్యావిధానములోను నాకున్న విశ్వాస మనంతము.

“ఇంగ్లీషు దీవికములోని వైతిక, సాంఘిక, విజ్ఞాన, రాజకీయకత్తు లన్నీ, ఇంగ్లండుభారతదేశముల సంబంధము తమయుభయుల శ్రేయస్సునకేగాక లోక కల్యాణమున కుపయోగపడవలెనని వాంఛిస్తూన్నవి.....ఈ వాప్రార్థనమును వర్ధిల్లము కానీయుపదని నిజమైన ఇంగ్లీషువారందరికిని విన్నవించుకొంటున్నాను.”

౧౮౯౨ కాంగ్రెసులో పబ్లికుసర్వీస్ కమిషన్ ముగూర్చి, వారిసిఫారసులనుబట్టి ప్రభుత్వమువారు జారీచేసిన ఉత్తరువులనుగూర్చి పార్లమెంటువారి కొక మహాజరు అర్జీని తయారుచేయుట కేర్పడిన కమిటీలో ఈయన సభ్యుడుగా నుండెను. ౧౮౯౪ లో మద్రాసుకాంగ్రెసువారు కొన్ని కాంగ్రెసు తీర్మానముల నప్పుడు వైస్రాయి గానున్న ఎర్లిక్ ప్రభువుకు పంపుట కేర్పాటుచేసిన రాయబారవర్గములోనూడ ఈయన

సభ్యుడుగా నుండెను. ౧౯౦౦ లో జరిగిన లాహోరు కాంగ్రెసులో కూడా ఈయన కిటువంటిగౌరవము మరొకసారి కలిగినది. ౧౯౦౧ లో కలకత్తాలో జరిగిన ౧౫ వ కాంగ్రెసులో ఈయన భారత కాంగ్రెస్ సంఘములో సభ్యుడుగా నియోజింపబడెను. ఫిరోజిషా మెహతా కాంగ్రెసు కొక నిజమైన బలము. చాలాసంవత్సరములవరకును పైన చెప్పబడినరీతిని ఆయన రాయబారవర్గములలోను, కమిటీలలోను సభ్యుడుగా పని చేసెను. ౧౯౦౩ నూరతు కాంగ్రెసులో ఆయన మితవాదపక్షమున గట్టిగా పని చేసెను. తరువాత ఆయన వాదాపు బయటికి రాలేదు. ౧౯౦౪ లో లాహోరులో జరిగిన ౨౨ వ కాంగ్రెసు కాయన అసభ్యుడుగా ఎన్నుకొనబడెను. కాని ఆకస్మిక ముగా కాంగ్రెసులేదీ కారుకోసంబలముం వాయన రాజీనామా యిచ్చెను. అప్పుడు మదనమోహనమాలవ్యా ఆయనస్థానే కాంగ్రెసు అసభ్యుడుగా ఎన్నుకొనబడెను.

ఆనందమోహన్ బోస్

ఆనందమోహన్ బోస్ బ్రహ్మసమాజములలో నొక ప్రత్యేకకర్తను లేవదీసి చాకిరి నాయకత్వమును వహించినందున నివివరక కేవలకాగ్ వివరించినందుండివి. సంఘసంస్కరణోద్యమముగానే పాఠపద్ధతులను సహించలేక తిరుగుబాటు చేసిన ఆయనతత్వము రాజకీయములలో అనుచినము ప్రజల సామాన్యహక్కులకు భంగము కలుగుతూండగా సహించి యూరుకోవడ మసంభవము. ఆంధ్రులననే ఆనందబోసు "పూర్వబంగారదేశపు నక్షత్ర" మని అభివర్ణింపబడెను. ఆయన ౧౮౭౬ లో కలకత్తాలో స్థాపింపబడిన ఇండియన్ అసోసియేషన్ (భారతీయ సంఘము) కు మొదటికార్యదర్శిగా పనిచేసెను. సురేంద్రప్రసాదబెనర్జీ కీయన ముఖ్యసహాయకుడు. ౧౯౦౬ లో జరిగిన ౧౨ వ కాంగ్రెసువరకును ఆయనకు కాంగ్రెసుతో సన్నిహిత సంబంధ మున్నట్లు మనకు తెలియదు. కాని ఆకాంగ్రెసులో విద్యాభ్యాసకు సంబంధించిన యుద్వేగములను పునర్నిర్మాణము చేయవలెననే ప్రభుత్వసూచనమును ప్రతిఘటించెను. అందువలన ఆకాంగ్రెసులోను భారతీయు బున్నగోన్వేగములనుండి అరికట్టబడుదురని ఆయన వాదించెను. "ప్రభుత్వమునారి యుద్వేగ మిండిగాను ముందుకు సాగనియ్యకపోవడమే కాదు; వెనుకకు ప్రోయడముకూడాను" అని ఆయన క్రోధమును వెల్లడించెను. పక్షపక్షపక్షములను గూర్చిన తీర్మానముల విమర్శనములో బోసుగారి ఈవైవాక్యములు వివరముగా బుజువుచేయబడినవి. తరువాత ౧౯౦౮ లో మద్రాసులో జరిగిన ౧౪ వ కాంగ్రెసు కానందమోహన్ బోస్ అధ్యక్ష పదవియ్యెను. ఈసందర్భమున ఆయన చూపిన వక్రత్వ ముద్భుతము. ఆయన ప్రకటించిన వాదనాకర్తి అమాఘము. ఆయన తన అంత్యోపన్యాసములో భారతజాతిని ప్రేమించి, సేవించవలసిన

దని కాంగ్రెసుకు దిక్కుపండేక మిచ్చెను. ఆయన పార్లమెంటు కిందీయానురది ప్రత్యక్ష ప్రాతినిధ్య ముండవలయు నని నూచించెను. ఆయననేక దేశమున కట్టక అవసరమైనప్పుడు ౧౯౦౬ లోనే ఆయన మరణించడము మన దురదృష్టము.

మోహమాహ్లా

౧౮౮౮ లో ఆలహాబాదులో జరిగిన నాలుగవ కాంగ్రెసులో ప్రభుత్వోద్యోగములను (Public Services) గూర్చి మోహమాహ్లా ఠీర్మానమును ప్రతిపాదించెను. ఆయనచేరు కాంగ్రెసులో వినపడుట కదే మొదటిసారి. ౧౮౯౦ లో కలకత్తాలో జరిగిన ఆరవకాంగ్రెసు కాయన అధ్యక్షుడు. అదివరకు కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకముగా చేయుచిన విమర్శనము లన్నిటికీ ఆయన ప్రత్యుత్తరములు చెప్పి కాంగ్రెసు సత్యవ్యూహమును వివరించెను. న్యాయశాఖ, కార్యనిర్వాహకశాఖలనుగూర్చి ఘోష ప్రశ్నోక్తముగా నిదివి అనేకవిషయములను తెలుసుకొనెను. ౧౮౯౫ లో పూనాలో జరిగిన ౧౧ వ కాంగ్రెసులో ఈ రెండుశాఖలను చేరుచేయుటవలెనని ఠీర్మానమును ప్రతిపాదించి “ఈ రెండుశాఖల కలయికపైననే ఇండియాలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము నిలిచియున్నది” అని తీర్పును అనేక విషయములు చెప్పినమాట నుదాహరించెను. ౧౮౯౬ కలకత్తా కాంగ్రెసులో ఈయనమరణమునకు విచారము తెలుపబడినది.

లాల్ మోహమాహ్లా

౧౮౯౦ లో కలకత్తాలో ౬వ కాంగ్రెసు జరిగినప్పుడు లాల్ మోహమాహ్లా ఠీర్మానమును ప్రతిపాదించి కాంగ్రెసువేదికపైన కనుపించి బ్రాహ్మణుల ఇండియాగవర్నమెంటు టిల్లనుగూర్చి ఠీర్మానమును ప్రతిపాదించెను. ఈయన ౧౯౦౩ లో మద్రాసులో జరిగిన ౧౯వ కాంగ్రెసు కధ్యక్షుడు డయ్యెను. ఈయన అధ్యక్షోపన్యాసము కాంగ్రెసువేదికలనుండి ఇందివరకును మనము విన్న గొప్ప ఉపన్యాసములలో నొకటి. ఈయన ఈయన్నతపదవి కావ్యసంపాదకులముందు కొన్ని సంవత్సరములు రాజకీయములలో విశేషముగా జోక్యము కలిపించుకొనక ముందుగా తొలగియుండెను. ఆయనయుపన్యాసములో కొన్ని భాగముల నీక్రింది నుదాహరించుము. “ఇక మన దేశమునుగూర్చి గూర్చింతము. ఇక్కడ మనలో రాజభక్తిలేనిగా గొక్కరును లేక పోయినప్పుటికి, బ్రిటిష్ పాగులుగా ప్రభుత్వమునాని పనులను విమర్శించుటకు మన కందిరికిని హక్కున్నది. నేను ప్రభుత్వమువారిని చెప్పినప్పుడు బ్రిటిష్ రాజకీయకర్తలన్నిటికినీ సమముగానే వర్తించును. అంతేకాని వారిలో నే నేమీ భేదమును గమనించుట లేదు, వారి రాజకీయతంత్రమునుగూర్చి కొంచెము చెప్పవలసియున్నది. అనేక సంవత్సరముల క్రిందటనే మన దేశీయపరిశ్రమలు నాశనముచేయబడినవి. నిన్నుగాక

మొన్న లిబరల్ ప్రభుత్వముక్రింద, మనపత్రికపరిశ్రమలపై లబ్ధివిహీనముగా పన్నులు విధింపబడినవి. సంవత్సరమునకు ఘోరము 30 కోట్ల రూపాయల జాతీయ ద్రవ్యము మనదేశమునుండి విదేశములకు ప్రవహిస్తూన్నది. మన వ్యవసాయకులపైని చేయబడిన పన్నులభారమువలన మన మంతకుపూర్వ మెన్నడును ఎరుగనంతటి పెద్ద కరవులు తరచు వస్తూన్నవి. వీటన్నిటికిని కారణభూతమైన బ్రిటిష్ రాజకీయతంత్రము దయామయుడైన ఈశ్వరసంకల్ప ప్రతిబింబమని నమ్మువలసినదేనా?

“మనది స్వపరిపాలన కాదు. ఇంగ్లీషువారివలె మనవోట్లతో మన మొక ప్రభుత్వమును లాగివేసి మరియొక ప్రభుత్వమును స్థాపించలేము. మనము కేవలము బ్రిటిష్ పార్లమెంటువారి న్యాయబద్ధమైన ఆధారపడవలసియున్నది. భారతీయ సొంతకోర్కొక్కట కాలము గడచినకొలది ప్రజాభిప్రాయములను మన్నించుటకు బదులు మరింత కరకుమీరి తృణీకరించురనేమాట కేవలము సత్యము. దేశములో మహామార్గ మొనర్చేవరకు కాపురముపెట్టుకొని యుండగా, మృత్యుదేవత రెక్కలచివ్వు శ్వేతనిరూపమున విజయముకొండగా, ఢిల్లీ దర్బారులో వ్యర్థమహోత్సవముకొరకు లక్షల కొలది ప్రజలద్రవ్యమును ఇంగ్లండు, ఫ్రాన్సు, యునైటెడ్ స్టేట్సులలోని యే ప్రభుత్వ మయినను దుశాచార్యు చేయుటకు దైర్యము చేసియుండేనా?

“మహాశయులారా! పత్రికలలోను, బహిరంగసభలలోను చేయబడిన కేకయుల ప్రతిఘటనములు తృణీకరింపబడి ఢిల్లీపట్టాభిషేకమహోత్సవము జరిగి యిప్పటి కేదాది గడచినది. నా రేకారణముతో ఈవర్షారును ప్రతిఘటించినారు? రాజభక్తి లేకనా? కాదు. ఎవరి పట్టాభిషేకసందర్భమున ఈ మహోత్సవము జరుపబడుతున్నదో ఆ చక్రవర్తిగారికి వారి మంత్రివర్గము భారతదేశములో న్యాయించియున్న మొదటిసారికి లనుకూర్చి యున్న దున్నట్లు మనవిచేసియుండినయెడల వారే ప్రజలద్రవ్యము నిట్టి వ్యర్థాడంబరముకొరకు వెచ్చించనిచ్చియుండేవారు కారనీ, తక్షణ మింకియాలోని తమ ప్రతినిధి కావినయము తెలియపరచియుండేవారనీ భావిస్తూ, మంత్రివర్గమువారు తమధర్మమును సరిగా నిర్వర్తించనందుకు ప్రతిఘటించినారు. ఇంత జరిగిన తరువాత కూడ లక్షలకొలది ప్రజలద్రవ్యము గవ్వలు గచ్చకాయలుగా ఖర్చు పెట్టబడిన దీపెద్ద తమాషాకొరకు. అవును! ఎంత ఉన్నతపదవులలోనున్నవారైనప్పటికి వారి తరులసామ్య ఖర్చు పెట్టవలసినవచ్చినప్పుడును, ఇక నెవరికీ వారు రెక్కచెప్పవలసిన అవసరము లేనప్పుడును ఇంతింత మహావిధముగా జరుగదు.

“ఈదర్బారు కెంతభర్తయిన పనేవినయమును తెలుసుకోవడముహడా సామాన్య లకు కష్టము. ఈద్రవ్య మనేక ఖాతాలక్రింద, మన మూసించుటకువీలులేని ఖాతాల క్రింద ఖర్చుపడినట్లు చూపబడవచ్చును. ఇది యొక గారడీ. ఈ గారడీ మనకు తెలియనిది కాదు. మీ రావ్యయమును కొన్నిలక్షలు తక్కువగానో, ఎక్కువగానో అంచనావేసికొన్నప్పటికి అంగులో సగముమొత్తము చెచ్చించబడినయెడల, ఆక లితో మరణించిన అనేకలక్షలమంది పురుషులు, స్త్రీలు, బిడ్డలు సంరక్షింపబడియుండే నాళ్ల నేమాటమాత్రము నిజము.”

సి. విజయరాఘవాచార్యులు

సి. విజయరాఘవాచార్యులవారు కాంగ్రెసుఆదిపురుషులలో నొకరు. కాంగ్రెసు విలంబనావలన ప్రాయముకు ౧౮౮౬ మద్రాసు కాంగ్రెసులో (3 వ కాంగ్రెసు) నియమింపబడిన యువసంఘములో నీయన సభ్యుడు. ౧౮౯౯ లో లక్నోలో జరిగిన ౧౫ వ కాంగ్రెసులోను, మరుసవత్సరము లాహోరులో జరిగిన ౧౬ వ కాంగ్రెసులోను ఈయన భారతకాంగ్రెస్సొసానిసంఘసభ్యుడుగా నియమింపబడినాడు. ఈయన ౧౯౦౦ లాహోరు కాంగ్రెసులో గౌ. యజ్ఞ. బి. చందావర్కార్ అధ్యక్షుడుగా నుండవలెనని తీర్మానమును బలపరచెను. ౧౯౦౧, ౧౯౦౨ సంవత్సరములలో మద్రాసు సర్కిల్వారు “ఇండియా” ప్రతుల కీయవలసిన సామ్యము వమాలు చేయుట కీయన మురియుచువునతో కలసి బాధ్యత వహించెను. ౧౯౦౫ లో కాకి కాంగ్రెసులో, కాంగ్రెసుతీర్మానములను ప్రభుత్వమువారికి విజ్ఞాపించేమిత్త మింగ్లండుకు నోట్లేగాని పంప నుద్దేశించిన తీర్మానమును బలపరుస్తూ ఈయన చక్కనియంప న్యాస మిచ్చెను. కలకత్తాలో ౧౯౦౬ లో జరిగిన ౨౨ వ కాంగ్రెసులో పర్యవేంటు కెటిల్ మెంటు తీర్మానమును ప్రతిపాదిస్తూ ఈయన ధూమిపన్ను అద్దె అనే అభి ప్రాయమును ప్రతిఘటించెను. “ఇండియాలోని ధూమి యెప్పుడును రాజాగారిది కాదు. ప్రపంచములో పుట్టిననాండలే ప్రపంచముని ఋషులనూర్తి. కృషిచేసిన వాండది ధూమి. రాజు సంరక్షకుడు. రాజు తాను ప్రజలకు చేసిన యుపకారమునకు ప్రతిఫలముగా పంటలో కొంతభాగము పుచ్చుకొనేవాడు. ధూమి రాజుదనేభావము కేవలము పాశ్చాత్యభావము. కాని భారతీయభావముకాదు” అని ఆయనఅభిప్రాయము.

నూరతులగాదా తరువాత ఈయన దాదాపు కాంగ్రెసుకు మారముగానే తొలగి యుండెను. మితివాదికాంగ్రెసు ఈయనవ్యాయబుద్ధి కనుగుణముగా లేదు. ౧౯౧౬ లోని లక్నో మార్పులప్రకారము జాతీయవాదులు కాంగ్రెసులో చేర్చుకొనబడిన తరువాత ౧౯౧౮ లోని బొంబాయి స్పెషల్ కాంగ్రెసులోను, ౧౯౧౯ లోని

అమృతసుము కాంగ్రెసులోను ఈయన కనిపించెను. అమృతసుములో నీయన ప్రజల ప్రభావములనుగూర్చి యెక్కువగా మాట్లాడెను. తిరువార ఈయన వాగ పురము కాంగ్రెసు కన్యకుడై సమర్థతగాను, చాకచక్యముగాను తనధర్మములను నిర్వహించెను.

పండిత అయోధ్యానాథుడు

మా కింకను అనేకమంది కాంగ్రెసుపెద్దలపేర్లు స్మరణకు వస్తున్నవి. పండిత అయోధ్యానాథుడు కాంగ్రెసుపుట్టిన కొద్దిలో చాలా పూజనీయుడుగా పరిగణింప బడుతూ ఉండెను. జార్జి యార్ అధ్యక్షుడయిన ౧౮౮౮ లో అలహాబాదులో జరిగిన నాలుగవ కాంగ్రెసుకు ఈయన ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షుడు. అప్పటినుండియే ఈయనకు కాంగ్రెసుతో సంబంధము. ౧౮౯౨ లో ౮ వ కాంగ్రెసుకు తిరిగి ఆ అలహాబాదులోనే సమావేశమయి, ఈయనపురు కాంగ్రెసువాదుల మరణములకును దుఃఖిస్తూ తీర్మానము చేయవలసిన దురదృష్టము పట్టినది. అయోధ్యావాగపండితున కొకస్వార్థక చిహ్నమును నెలకొల్పవలెననే ప్రయత్నములు జరుగుతూండెగా హ్యూ మెక చిహ్నము సలహా నిచ్చెను. దాని నెక్కడ వదాపారించును. "స్వార్థకచిహ్నములలోనము గాని, ఇతర అల్పవిషయములకోసముగాని మీధనమును వ్యర్థముచేయవలెను. మీ యాలోచన వైసా అసలుఉద్ద్యమముకోసమే ఈయండి" అని హ్యూమెక సలహా. "నే అయోధ్యా నాథుని ఉద్దేమస్వార్థకచిహ్నముగానీ, ఆయన భారతజాతికి సమర్పించిన కానుకగానీ ఆయనకుమారుడు పండితహృదయనాథకుండాడె.

రాజా రామ్ పాల్ సింగ్

సుప్రసిద్ధులయిన కాంగ్రెసువాదులలో రాజా రామ్ పాల్ సింగ్ గొకరు. పండిత కాంగ్రెసులో రాజా రామ్ పాల్ సింగ్ స్వచ్ఛందవైచిత్ర్యమును సమహర్షులనుగూర్చి యొక తీర్మానమును ప్రతిపాదెస్తూ, ముందు రాజోయే ఆపస్త్రుకు భారతదేశమున కీక్రింది విధముగా మూచించియుండెను:

"బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యము కాంతిసంరక్షణకోస మెంత కంకణము కట్టెకొన్నప్పటికీ, గ్రేట్ బ్రిటన్ నెన్ని ఉదారాశయములతో ప్రవర్తించినప్పటికీ, ఇంగ్లీషువారు మన కెంత ఉపకారము చేసినప్పటికీనీ భారతదేశపు మనోభావము లింగ్లండుకు వ్యతిరేకముగానే యుండువి. ఇంగ్లండుతో కలిగిన బాంధవ్యమున కిండియా యొప్పటికైనను దుఃఖించునేకాని సంతోషించదు. ఈమాటలు కఠినముగా మంపరచ్చును. కాని ఇది సంపూర్ణసత్యము. జాతీయార్థము, స్వసంరక్షణకోసమి పోగొట్టుకొనిన దేశమునకు ఇంగ్లం డేమిపరిహారము చేయగలదు? మీచుట్టును ఎక్కడ చూచినను సెనైములకును

అయితే గానములకును మేరలేదు. నాగరికప్రపంచమున కంతకును కొద్దికాలము లోనే అపక్తు రానున్నది. తొందరగానో, అలస్యముగానో ఒక భయంకర యుద్ధము రానున్నది. అది అంతమగులోపల ఇంగ్లం డెందులో చిక్కుకొనకతప్పదు. ఖండాల తర ప్రభుత్వములనాడు యుద్ధభూమికి పంపగలిగిన సైన్యములలో వేయికొక వంద మంది వంతునైనను ఇంగ్లండు పంపబాలడు. ఇంగ్లండుధన మప్పు డెందు కుపయోగించును? సైన్యసాహసోపేతులగు లక్షలకొలది భారతీయులను సైనికశిక్షణ మిచ్చి శత్రువును పారద్రోలుటకు బదులుగా ఇంగ్లండుతన చిన్న చిన్న పట్టాలములను పెట్టుకొని నిస్సహాయురాలై పశ్చాత్తాపపడునా?"

అని యుపన్యసించివీడవ అడవి మృగములు పంటలను పాడుచేయుచున్న విధమునకూ చెప్పెను. రాజారామ్ పాల్ సింగు మనుమడు కాలాకంకాడ్. ఈయన అకాలమరణమును పొందుటకుముందాయనకూడ తాతగారి అపరాధతార మనువట్టు కేళిగారికు నేన యొనర్చెను.

కాళీచరణ బెనర్జీ

కాంగ్రెస్ సభిచేయుచు ప్రారంభించిన మొదటి ౨౫ సంవత్సరములలోను, ఒకసంవత్సరముకంటె యెక్కువసంవత్సరము లమలులోనున్న తీర్మానముల నన్నిటిని కలిపి, ఒక సమగ్రతీర్మానముగా అంగీకరించే అచారముండేది. ఇటువంటి తీర్మానములలో నొందింపబడిన సర్వవిషయములను సమగ్రముగా చర్చించగల సర్వతోముఖ పాండిత్యము గలవారుమాత్రమే ప్రతిసంవత్సరమును ఈతీర్మాన ప్రతిపాదకులుగా నియోగింపబడేవారు. ౧౮౮౯లో ఈపని కాళీచరణ బెనర్జీవంతుకు వచ్చినది. కాళీచరణ బెనర్జీ భారతక్షత్రియపుడు. ఈయన సంవత్సరముకొలది కాంగ్రెసు వ్యవహారములలో శ్రద్ధగా పాల్గొనెను. ౧౮౯౦ లో బ్రిటిష్ ప్రజలకు కాంగ్రెస్ అభిప్రాయములను తెలిపే నిమిత్తం మింగ్లండుకు పంపబడిన భారతీయభారవర్గములో నీయన సభ్యుడు. ౧౮౯౩ లో లాహోరు కాంగ్రెసులో (౯ వ కాంగ్రెసు) న్యాయశాఖ, కార్యనిర్వాహకశాఖలు ప్రత్యేకింపబడవలెనని ఈయన తీర్మానమును ప్రతిపాదించి తన వాదమునకు బలముగా ఆరోజులలోనే జరిగిన ఒక కేసునుగూర్చి వివరించెను. "అకేసులో ఒక మేజిస్ట్రేటు తానే తీర్మానికను, తానే జడ్జిగను ఉండి న్యాయనిబంధనలను గమనించక విచారణజరిపి నలుగురు మరణిక్ష, ముగ్గురు యావత్తవ దీప్తిపాతరవాస శిక్ష విధించె" నని ఆయన చెప్పెను. ౧౮౯౫ లో పూనాలో జరిగిన ౧౧ వ కాంగ్రెస్ లో ఈయన ఏకకాలమున ఐ. సి. యన్. పరీక్షలు జరుపబడవలెననీ, విశ్వవిద్యాలయము లభివృద్ధిచేయబడవలెననీ మాట్లాడెను. గవర్నమెంటువా నందుకు తొందరలేదని తెప్పట విని, వారికి తొందర కలుగజేయవలసినదని ఆయన కాంగ్రెసును ప్రార్థించెను.

కాలము గడచినకొలది ప్రజలలో రాజకీయ చైతన్య మెక్కువైనకొలది వారి స్వాతంత్ర్యము లరికట్టుబడుతూవచ్చినవి. ప్రభుత్వమువారి గ్రాంటులను పొందుకూన్న పాకాల పరిపాలకులుగాని, ఉపాధ్యాయులుగాని డైరెక్టర్ ఆఫ్ పబ్లిక్ ఇన్స్ట్రక్షన్ వారి అనుమతిలేనిదే రాజకీయములలో జోక్యము కలిగించుకొనరాదని గవర్నమెంటు వారు చేసిన ప్రజల ప్రాథమికహక్కులను భంగము కలిగించే ఉత్తరువులను లక్నోలో జరిగిన ౧౫ వ కాంగ్రెస్ లో ఈయన ప్రతిఘటించెను. తరువాత రెండుసంవత్సరము లకు ౧౯౦౧ లో, ఇండియన్ అప్పీల్స్ ను విచారించుటకు ప్రీవీకౌన్సిలులోనున్న న్యాయమూర్తుల సంఘములో ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ లాయర్లనుగూడా నియమించవలసినదని ఆయన కోరెను. కాలము విడిచిపెట్టెను బాబూ కాంచనదత్తవెన్కటేశ్వర కాంగ్రెసుకు తప్పక అధ్యక్షుడైయుండేవాడు. మొదటిసారి హిందువును, రెండవసారి పార్సీని, మూడవసారి ముస్లమానును అధ్యక్షులనుగా నియమించుకొనిన కాంగ్రెస్ ఒక ఇండియన్ క్రైస్తవునిమాత్రమే ప్రతినిధిగా నియమించుకొని యుండేది. కాని ౧౯౦౨లో దురదృష్టవశాత్తూ ఆయన మరణించెను.

సెనాట్ సయ్యద్ మహమ్మద్ బహదూర్

హిందూకార్యదర్శిలో మహమ్మదీయ కార్యదర్శిని జోడించే ఆచారము ౧౯౦౨ లో శ్రీ యక్. సుబ్బారావుపంతులు, సనాద్ సయ్యద్ మహమ్మద్ బహదూరులు మద్రాసు కాంగ్రెసులో కార్యదర్శులుగా యెమ్మకొనబడినపుటినుండి ప్రారంభమైవది. కాని ఈసనాద్ ౧౯౦౩ లోనే కరాచీకాంగ్రెస్ కధ్యక్షుడైనాడు. ఈయన మొదట కాంగ్రెసువాది. తరువాత ముస్లమాన్. ఈయన ౧౯౦౧ నాటికే భారత కాంగ్రెసుకమిటీకి సభ్యుడుగా నెమ్మకొనబడెను. ౧౯౦౨ లోనే మద్రాసు కాంగ్రెసు చర్యలలో నాల్గొని కర్ణాటప్రభువు వాహ్వానించే తీర్మానము నామోదించెను. ౧౯౦౩ లో మద్రాసులో ౧౯ వ కాంగ్రెసు సమావేశమయినప్పు డీయన ఆహ్వాని సంఘాధ్యక్షుడు. ౧౯౦౪ లో బొంబాయిలో జరిగిన ౨౦ వ కాంగ్రెసులో, కాంగ్రెసునిబంధనావలన తయారుచేసేటండు కేర్పాటుచేయబడిన కమిటీలో నీయన సభ్యుడు. ౧౯౦౬ లో ఈయన కాంగ్రెస్ స్థాయిసంఘసభ్యుడుగా నెమ్మకొనబడెను. ౧౯౦౮ లో మద్రాసులో జరిగిన కన్వెన్షన్ కాంగ్రెసుకు రెండవోరిగోషును అధ్యక్షునిగా ప్రతిపాదించిన దీయనయే. కరాచీలో ౨౨ వ కాంగ్రెసుకు ౧౯౦౩ లో ఈయన అధ్యక్షుడై భారతబాతి కఖండమైనసేన చేసెను. మతదుర్భేదన మాషి తుడుకాని దేశభిమాని గమక ఈయన, భారతదేశములోని సంఘములు వేరువేరుగా గాక ఏకముగానే అభ్యుద్ధయము పొందెట్లు ప్రయత్నించవలసినదని చెప్పెను.

అఖిలభారత మస్టిష్ లీగువారు "ప్రజాశ్రేయస్సుకోసము సమష్టిగా చేయవలసిన కార్యప్రణాళికనుగూర్చి యోజించుటకు హిందూమహమ్మదీయనాయకు లప్రకటనకు సమావేశము కావలసిన" చని చేసిన సూచనను ఈయన ఆయుధయసంఘముల భవిష్య చైక్యమునకును చిహ్నముగా గమనించెను. హిందూమహమ్మదీయ సమాఖ్యగాని, లక్నో లోని కాంగ్రెస్ లీగు ప్రణాళికగాని నవాబ్ సయ్యద్ మహమ్మద్ నిమ్కల్ అంకజాతీయ భావముతోను, ఉత్తమదేశాభిమానదృష్టితోను కరాచీలో నాటిని నీజముయొక్క ఫలిత ములేనని చెప్పినయెడల అందులో యేమీ అతిశయోక్తి లేదు.

దాజీ అబాజీ థేర్

పర్షియన్లు పెటిల్ మెంటు, ధూమికవుల్ల కాలనిగ్నియము-ఈరెండును కాంగ్రెస్ మొదటి సంవత్సరాలలో ప్రధానవిషయములు. ౧౮౯౩లో లాహోరులో జరిగిన ౯ వ కాంగ్రెస్ లో వీటినిగూర్చి ఈయన తీర్మానమును ప్రతిపాదించెను. ఈయన ౧౮౯౦లోనే ఇంగ్లండుకు పంపబడిన కాంగ్రెసు రాయబారవర్గములో సభ్యుడుగా నుండెను. ఈయన కాంగ్రెస్ నిబంధనావళిని తయారుచేయుటలో యెక్కువశ్రద్ధ వహించెను. ౧౮౯౬ లో ఈయన తీర్మానముమీదనే ఆనిబంధనావళి అంగీకరింపబడి నది. ౧౯౦౮లో తయారుచేయబడిన నిబంధనావళిలో చాలవర కదియే చేర్చ బడినది. థేర్ ౧౯౦౯ మొదలు ౧౯౧౩ వరకును జి. ఇ. నాచాతో కలిసి కాంగ్రెస్ కార్యచిర్రుగా పనిచేసెను. ౧౯౧౧లో హిందూదేశీయ పత్రికపత్రికములపైసవేయబడిన పన్నులు రద్దు చేయబడవలెనని ఈయన తీర్మానములెచ్చెను. ౧౯౧౩లో మస్టిష్ లీగు వారు భారతదేశస్వరాజ్యవర్మము నంగీకరించిన తీర్మానమును బలపరుస్తూ ఈయన స్వరాజ్యము హిందూమహమ్మదీయ సోమరభావమువలననే లభించగలదని చెప్పెను.

మున్షీ గంగాప్రసాదవర్మ

మొట్టమొదటికాంగ్రెసు సలంకరించిన దేశాభిమానులలో మున్షీ గంగాప్రసాద వర్మ ఒకరు. ఈయనది లక్నో. సంవత్సరకాంగ్రెసులో పబ్లిక్ సర్వీసునుగూర్చి విచారింది కాంగ్రెసుకు నివేదించేమిత్రిమియన ఒక ఉపసంఘసభ్యుడుగా నెన్నుకొన బడెను. ౧౯౦౬లో ఈయన కాంగ్రెస్ స్థాయిసంఘసభ్యుడుగా నెన్నుకొనబడెను. ఈలోగా ఈయన కాంగ్రెస్ సంఘములలో ననేకస్థానముల వాక్రమించి పనిచేసెను.

ఆర్. య్. మఖోల్కర్

కన్యపడి పనిచేసిన పురాతన కాంగ్రెసు వాదులలో ఆర్. య్. మఖోల్కర్ మొట్టమొదటివాడు. ఈయన ౧౮౮౮ లో అలహాబాదులో జరిగిన ౪ వ కాంగ్రెసులో,

మొట్టమొదట సంబంధము కలిగించుకొనెను. ఈయన అప్పుడు పోలీసును గూర్చిన తీర్మానమును బలపరచునూ, పోలీసునాగు ప్రేమించబడుటకు బదులుగా యొందువల్ల ద్వేషించబడుతున్నాడో వివరించెను. తరువాత ౨౪ సంవత్సరముల కీయన బంకిపూర్ కాంగ్రెస్ కధ్యక్షుడయ్యెను. ఇంతకాలమును ఆయన భారతరాజకీయములనుగూర్చిన వివిధసమస్యలను శ్రద్ధగాచదివి అర్థముచేసుకొనెను వ్యవసాయము, వాణిజ్యము, అధికాభ్యుదయము, వృత్తివిద్య - ఇవి ఆయనముఖ్యవిషయములు. ఈయనగ్రూపాపకలితముననే సి. పి. చింతామణి రాజకీయవిషయములను సమగ్రముగా గ్రహించి, తన అపూర్వమేధాసంపత్తిచే భారత రాజకీయములలో నొక్కసారిగా ప్రాయుష్యస్థానము వహించగలిగినాడు.

కె. సి. శంకరనాయర్

శంకరనాయర్ కామరూప్, ఆయన కాంగ్రెసు కొక గొప్పబలమే. ఆయన ఆకార మెంత ఉన్నతమో, మేధావంతుడో అంత ఉన్నతము. ఆయన చాలా ఘనకార్యములను చేసియుండెను. ఆయన కాంగ్రెసునకు చేసిన సేవాభిలక్షణముగా ౧౯౦౩ లోనే అమరావతీకాంగ్రెసున కధ్యక్షుడుగా ఎన్నుకొంటిమనాడు. బొంబాయిలో చించావర్కాడు, తరువాతబెలజీ శంకరనాయర్ మాదా కొంత కాలమునకు మద్రాసు ప్రాజెక్టు జడ్జి పదవిని పొందును. తరువాతి ౧౯౧౫ లో ఆయన ఇంకిలు ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహకసభ్యుడుగా నియమింపబడెను. ౧౯౧౯ లో పంజాబులో ప్రెసిడెంట్ ప్రభుత్వమును ప్రతిఘటిస్తూ ఆయన తన గుండ్లతో యోధులను కిచ్చిన రాజీనామా వలన ఆయన కొప్ప ప్రభానురంజకు డయ్యెను. కాని ఈయన ప్రయోగించే అస్త్రము లొకప్పుడు ఆయనకు యెదురుతిరుచుకలి. “గాంధీజీజాడకము” అనే గ్రంథములో సర్ శంకరనాయర్ గాంధీని విమర్శిస్తూ వ్రాసినవ్రాత పంజాబు లెఫ్టినెంట్ సర్ జురుగానుండి సర్ మెంటెలు బహిరుదేశీన మానవత్వపు దావాకు మూలమై, గ్రంథకర్త సకలపరిహారములక్రిందిను మొత్తము మాడులకులనూపాదుగా తిన్నుకొనవలసి వచ్చినది.

దివాన్ బహదూర్ కేశవపిల్లె

దివాన్ బహదూర్ పి. కేశవపిల్లెకు కాంగ్రెసుతో మొట్టమొదటిసంధి సంబంధమున్నది. ఆయన ౧౯౧౭ వరకు కాంగ్రెసునాదిగా నుండి తరువాత రాజీనామా విచ్చెను. ఆయన సంబంధము వదులుకొనబోయేముందు కాంగ్రెసు కొక కార్యపర్యయై బెసెంటుగారికి ప్రధానసహకారిగా నుండెను.

వి పి స చ ౨ ద్ర పా ల్

వంగరాష్ట్రములో మనయు స్థూరించతగిన కేంద్ర చాలా ఉన్నది. దీనివచంద్ర పాల్, అంబికాచరణమజుందార్, నైకుంరనాథనేక, ఆనందమోహాబోసు-వీరం యగు మొదటితరగతికి చెందిన సమర్థులు; వారికాలములో ప్రజాసురంజకులైన యువ న్యాసకులు. కాంగ్రెసుతో దీక్షనబాటుసంబంధము కొంతముండే ప్రారంభమైనది. ఈయన గుప్తసిద్ధత. బహిష్కరణము, స్వదేశీ, జాతీయవిద్యలనుగూర్చి ఈయన తన సూపన్యాసప్రవాసముతో ఆసేతుహిమాచలపర్యంతముగల భారతదేశమును మంచి లేవనెత్తెను. ౧౯౦౩ లో ఆయన మద్రాసులోనిచ్చిన యువన్యాసములనుగూర్చి అప్పటి అజ్ఞోకేటుజనరల్ గారున్న వి. భాష్యమయ్యగారు “అది యుద్దేశకపూరిత ములే గాని రాజద్రోహకరములుగా” వని అభిప్రాయ మిచ్చెను. కాని దీక్షనపాల్ మాత్రము మద్రాసును విడిచిఁజిల్లినచోవలసి వచ్చినది. మింబోప్రభువునాయాముగో నొక వారి యాయన ప్రవాసమునకు పంపబడెను. మరియొకవారి “వంజీమాలతమ్” పత్రికాసంపాదకుడుగా ఆరవిందభగోమపైనే కేసు గేబడినప్పు డీయన సాక్షిగా కేసు వలసివచ్చెను. తనసాక్ష్యమువలన ఆరవిందభగోమకు కేసు ప్రతికూలము కావచ్చు నని ఈయన కోర్టులో సాక్ష్యమియ నిరాకరించి, సంతోషముగా ౬ మాసముల కఠిన శిక్షను పొందెను. ఈయన ఇంగ్లండులో నుండగా “హిందూరిచ్చ్యా”ను ప్రచురించి అంగులో బాంబు చేయువిధానమును చిప్పించెను. తరువాత అదేశమునంకి రాగానే ఈయనమీద కేసు పెట్టబడెను. కాని క్షమాపణ చెప్పెను. తరువాతవరలో ఈయనకు జాతీయోన్మేషమునందలి యాత్సహము కొంత నన్నగిల్లినది. అంత్యవరలో బ్రాహ్మ మిత్రమునకును, ఆంగ్లో ఇండియనుల పోషణక్రిందనున్న పత్రికలకును ఈయన పనిచేసెను. ౧౯౨౦ లో లక్నోలో జరిగిన అఖిలపక్షసమావేశములోనే ఈయన చివరపర్యాయము బహిరంగసభలో కనిపించినది. దీక్షనబాబు తన యుద్దేశకరములైన యువన్యాసముల సూలమునగాని, “న్యూఇండియా”, “వంజీమాలతమ్” పత్రికలలోని రిన వ్రాతలమూల మునగాని ఆనాటి యవకభృంశము సుద్రేశకపూరితులనుగా చేసి విజము చేసికొగలిగిన మాటమాత్రము నాస్తవము.

అంబికాచరణమజుందార్

అంబికాచరణమజుందా నొకలాయరు. ఈయన క్రమముగా పనిచేసి ౧౯౧౬ లో లక్నో కాంగ్రెస్ అధ్యక్షపదవికి ప్రాకగలిగెను. ఈయన ౧౯౧౧ లో కలకత్తా కాంగ్రెసులో నిచ్చినయువన్యాసమును వేరొకచోట మదాహరించిరిమి. ఈయన “భారత

జాతీయ పరిణామము" (Indian National Evolution, అనే సుప్రసిద్ధగ్రంథమును కాంగ్రెసునుగూర్చి రచించెను.

భూపేంద్రనాథబాసు

౧౯౧౮ లో మద్రాసుకాంగ్రెసు కన్వెంట్ కు హాజరైన భూపేంద్రనాథబాసు మాదా సుప్రసిద్ధవక్త. హిందూజాతి స్వరాజ్యాన్ని తనుగూర్చిన కారణములను వివరిస్తూ భూపేంద్రనాథుడు "అధికారము, ధనము గల సోమరులకాలము పోయినది. కాలమునే నూత్రధారుడు ప్రపంచము నుచ్చస్థితికి నడుపుతున్నాడు. యూరపులో నిపుడు జరుగుతున్న యుద్ధము మధ్యయుగమునాటి అధికారసూర్యునివలె పూర్తిగా నిర్మాణం లించగలదు. ఇక మనిషిపైన మనిషికి, జాతిపైన జాతికి అధికార ముండబోదు. పాశ్చాత్యసేవితసముద్రములనుండి ప్రాచ్యదేశాల ప్రళంఠజలములకు ప్రవహిస్తూన్న విశాలప్రవాహము నెవరును నిలుపుట తిప్పజాలరు. భారతవిశ్వవిద్యాలయములను వివిధములనువదలినట్లు లొంగదీయవచ్చును. నాటి పాపములకు నిర్బంధకాపనములే నిగళములను తగిలించినవచ్చును. కాని ఈ విశాలప్రపంచమున జరిగే సంఘటనలనుబట్టి పరిణామము పొందుతూన్న మానసిక ప్రవృత్తులనుమాత్రము మీ రరికట్టజాలరు. భారత జాతిములో నింగ్లీషుప్రభుత్వ మునగా భారతీయు లధికారులను చేవలరలె పూజించడమే అయితే, భారతజాతి కాల్యముగా దీక్షింపవలయుననునకు, సంస్కృత్యమునకు లోబడియుండవలె అయితే, భారతీయజాతియు బానిసత్వవాదభారమును భరించవలె అయితే ఆప్రభుత్వము నాధిపతి పరమశక్తువు. మానవజాతికి కళంకము" అని యుపన్యసించెను.

భూపేంద్రనాథబాసు కలకత్తాలో గొప్ప పాఠశాలకు చాలా సంపాదనాపరుడు. రాజకీయములలో సంబోధముగా కాలమును వినియోగించేవాడు. ఆయన వక్తృత్వము విజ్ఞానదాయకము. ఆయన ఉపన్యాసములలో అభినయించి చక్కగా భావప్రకటనము చేయగలవాడు. కనుకనే ఒకపెద్దనాయకు డీయనముఖము నాటకపాత్రధారుని ముఖమనీ, ఈయనకన్నీళ్లు రసాయనశాస్త్రప్రకారము తయారైన కన్నీళ్లనీ పరసముగా అభివర్ణించియున్నాడు. మేమీ ఆయనకన్నీళ్లు మానసికమనీ, శారీరకమనీ కూడ చెప్పగలము. ఆయన 'కాంగ్రెసు ప్రభుత్వమునకు వ్యతిరేకపక్షముని పనిచేయు ల' నని చెప్పెను.

పండిత బిషణ్ నారాయణధారు

జాతీయముహూర్తయందు భక్తితో పనిచేసి కాంగ్రెసుచరిత్రలో పేరుపడిన పూర్వరాజకీయనాయకులలో పండిత బిషణ్ నారాయణధారు ఒకడు. ౧౯౧౧ కలకత్తా

కాంగ్రెసుకు మొట్టమొదట రాష్ట్రపతిగా నియమింపబడెను. కాని ఆయన భార్యమరణమువలన ఆయన ఇండియానుండి వెళ్లిపోవలసివచ్చెను. అప్పు డాక స్మిథముగా బిష్వారాయణధారు రా అధ్యక్షస్థానము వహించవలసివచ్చెను. వంగ రాష్ట్ర విభజనము రద్దుచేయబడి ప్రభుత్వమునా రపజనుము పొందిన రోజులలోనే ఈయన కాంగ్రెసు కధ్యక్షుర వహించుట తట్టసిందిచినది. కాని అంతకుపూర్వము చాలాకాలము క్రిందటనే ఆయనన కృత్రిమమువలనను, శక్తిసామర్థ్యములవలనను ఆ ఉన్నతజాతీయ గౌరవమున కర్హు ఁని యుచువచ్చెను. పండిత బిష్వారాయణధారు మొట్టమొదటి కాంగ్రెసునుండి కాంగ్రెసులో ప్రధానపురుషుడుగానే ప్రవర్తించెను. ఆయన ౧౮౮౭ లో మద్రాసులో జరిగిన మూడవకాంగ్రెసులో “ఇంగ్లండు మమ్ములను మా పూర్వపు లంగరురేవునుండి కడిరించి మాయిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా ఆంగ్లోత్త జన సమాహమనేమహాసముద్రములో పారవై చినది. ఇంగ్లండున కెన్నోకుపాసులలో దారి చూపి, రాజకీయస్వాతంత్ర్యమునే నాకాశరణ్యము (Harbour) నకు సురక్షితముగా తీసి కొనిపోగలిగిన ఆ ప్రాతినిధ్యసంస్థ లనే దిక్ప్రవర్తినిని మాకును ప్రసాదించవలసినదిగా మేము నే ఇంగ్లండును వేరుకొంటున్నాము.” అని బిష్వారాయణధారు చెప్పి యుండెను.

ప్రభుత్వమునుగూర్చిన బిష్వారాయణధారువర్ణనము వివరముగాను, కఠినము గాను కూడా ఉన్నది. దాని నీక్రింది మదావారింతుము:

“భారతీయుల సూతనాశయములు, సూతనాపర్వములపట్ల ప్రభుత్వమువారు సంకుచితభావముతోను, అనురాగరహితముగాను ప్రవర్తించుటయే మనకష్టము లన్నిటికినీ మూలము. ఈ ప్రవర్తనమును ప్రభుత్వమువారు మార్పుకోనియెడల భావికాలమున కొప్పు ప్రమాదము తటస్థించగలదు. భారతయువకులు పెద్దవా రవుతున్నకొలది వారి ఆశయములు పెరుగుతున్నవి. అందువలన క్లిష్టచిత్ర వచ్చినది. ఒకప్రక్క సూతనవిజ్ఞానమువలన అపూర్వరాజ్యముచైతన్యము కలిగి కాలానుగుణముకాని ప్రభుత్వమువారి పురాతన నిర్బంధవిధానముచే అణచివేయబడుతున్న భారతీయవిద్యార్థికు లున్నారు. సంపదప్రక్కను తన స్వప్రయోజనములతో, తన ఆహంకార స్వభావములతో, తన పురాతన నిరంకుశాధికారపద్ధతితో విజ్ఞానము ననుమానిస్తూ, సూతనత్వమును ద్వేషిస్తూ, విజాతీయతమూలమున ప్రజలకు మారముగానుండి, అధికారైక్యవ్యముల ననుభవిస్తూ, నేటి యుద్ధారనైతికాశయములకు చోటియనిప్రభుత్వ మున్నది.” అని ఆయన చెప్పెను.

౧౯౦౩ వ సంవత్సరములో పండిత బిష్ణు నారాయణధారు "అధికారరహస్య చట్టము" (Official Secret Bill) ను గూర్చి తీర్మానమును ప్రతిపాదించుట "ఈ బిల్లు రహస్య పరిపాలనాపద్ధతిని అనుకరిస్తున్నది అన్నందుకు లార్డ్ కర్జన్ ఆశ్చర్య నిమగ్నుడైనాడు. సేనా రహస్యము సివిల్ చట్టములలో ప్రజల ప్రాథమిక హక్కులకు భంగము కలిగించే కర్తవ్యప్రభువు బిల్లులోని నిబంధనలవంటి నిబంధనలు కలవని నమ్మేటంతగా రహస్య గవర్నమెంటును గూర్చి తెలియనివా రున్నారా అని ఆశ్చర్య పడ్డాను" అని చెప్పినాడు.

రమేశ్ చంద్ర దత్తు

౧౯ వ శతాబ్దాంతములో కాంగ్రెసు రాజకీయములలో ప్రతినిధిగిరినవారిలో రమేశ్ చంద్ర దత్తు. కాంగ్రెసువారును దేశములో యేర్పడిన స్థానమునులేని గడ్డిపోచలుగాను, ఉద్యోగస్థియులుగాను వర్ణించిన "లంపెకైమ్స్" (Lampes) అర్థములోకూడ ఈయన కేవలము రాజకీయదోశకుడు కాదు. ఈయన కవిమనర పవనమంటి మానుకొని కాంగ్రెసులో కలసిపోయెను. బి. సి. యస్. ఉద్యోగిగా ఈయన గడించిన విశాలసంభవమును, విజ్ఞానమును నాటి ప్రజాసమస్యలను కాంగ్రెసు ద్వారా పరిష్కరించుట కుపయోగించెను. ధూమిపైన వేజుబడిన ఎక్కువపన్నులను, ఇంగ్లీషు యంత్రముల మూలమున జరిగిన గ్రామపరిశ్రమల వివాదమును భారతదేశములోని యేమయలకు కారణములని ఆయన అభిప్రాయము. ౩౦౦౦ ల సంవత్సరముల క్రిందట గ్రామస్వపరిపాలనమును స్థాపించుకొనిన దేశము నేడు దాదాపు "బిల్లు అధికారులకు, ప్రజలకును అనవ్యక్తికరిమైన మధ్యవర్తులుగా" పరిణమింపబడుతున్న పోలి సుభాష్ చంద్రా పరిపాలింపబడుట చూచి వెంటించెను. బ్యాంకురేవెన్యూ, కడవులు, ఆర్థికవిషయములను గూర్చి ఆయనకు పరిపూర్ణముగా తెలుసును. ఆయన ౧౮౯౯ లో లక్నో కాంగ్రెసు కార్యక్రమ వహించెను. "సభలలోను, పత్రికలలోను స్వేచ్ఛాచిమ ర్చనమును నిరోధించవలయుకంటే రాజప్రోహము వభివృద్ధిచేయువలయునని మంచిమార్గము లేదు" అన్న సుభాషితములను ఆయన చిన్నగణితము వచ్చెను.

యస్. సుబ్బారావుపతులు

పూజనీయులను కాంగ్రెసు మూలపురుషులలో మరియొకరు ౮౦ సంవత్సరము వృద్ధుడు శ్రీనాథపతి సుబ్బారావుపతులు. ఈయన నేటి కాంగ్రెసు కార్యక్రమమును పూర్తిగా నవలంబించలేకపోయినప్పటికిని జాతీయవాదిగా ఈనాడువరకును మరుకుగా పనిచేస్తూన్న ప్రజాసేవకుడు. కాంగ్రెసుతో నీయనకు ప్రథమమునుండి సంబంధమున్నదని చెప్పవచ్చును. ౧౮౮౮ లో ఆలహాబాదులో జరిగిన నాలుగవ కాంగ్రెసులో

ఈయన యువస్థసించెను. అప్పటినుండి కాంగ్రెసువేదికపైన ఉన్నవన్ను, వ్యాయ-
కార్యనిర్వాహకశాఖలు, కార్యనిర్వాహక సంఘములలో భారతీయుల ప్రవేశము,
జూరీవిచారణ, వ్యాయవాదులస్థానము మొదలగువిషయములను గూర్చి తీర్మానములను
ప్రతిపాదిస్తూగాని, ఆమోదిస్తూగాని, బలపరస్తూగాని ఈయన అనేకపర్యాయములు
మాట్లాడెను. సామ్రాజ్యకావనసభలో (Imperial Legislative Council) సభ్యు
డుగానున్నప్పుడీయన, పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్ ను నియమింపవలసినదని తీర్మానముపెట్టి
అంగీకరింపజేసెను. ౧౯౧౨ లో బంట్ ఘరంకాంగ్రెసులో పబ్లిక్ సర్వీసులనుగూర్చి
విచారించిషయనకు రాయల్ కమిషన్ నియమింపబడినందు కీయన కృతజ్ఞతాతీర్మాన
మును ప్రతిపాదించెను. ఈయనసమకాలికులు చాలామంది ప్రభుత్వోద్యోగములను,
చిరుసులను సంపాదించుకొన్నప్పటికీ ఈయనమాత్రము వాటికోస మెన్నడును ఆశించ
లేదు. ౧౯౧౪ లో ఈయనను మద్రాసురాష్ట్రమునా రాహ్వానసంఘాధ్యక్షుడుగా
కెన్నుకొనిరి. ఈయన ౧౯౧౪, ౧౯౧౫, ౧౯౧౬, ౧౯౧౭ సంవత్సరములలో కాంగ్రె
సుకు జనరల్ శక్రబడిగా కెన్నుకొనబడెను. కాని ౧౯౧౭ సంవత్సరములో ఔసెంటు
స్. పి. రామస్వామయ్యరును మూడవకార్యదర్శిగా తీసికొని, ఆయననే నిజమైన
కార్యనిర్వాహకకార్యదర్శిగా చేసినప్పు డీయన తన జనరల్ శక్రబడిపదవిని కృతజ్ఞతాభి
వంధిములలో నిరాకరించెను. ఈయనహతాములో సాంఠజన్మతో చేకరులో
పంచారముచేసి కాంగ్రెసుప్రబోధమును కావించెను.

లాలా మురలీధరలాల్

పాంచాలదేశీయుడు లాలా మురలీధరలాల్ నామమును విస్మరింపజాలము.
ఈయన రాక్షసులదేశకుంఠి శిక్షింపబడి, జైలునుండి బాహినుమీసి విడుదలయి, సరా
సరి ౧౮౮౬ లో కలకత్తాలో జరిగిన రెండవకాంగ్రెసును హాజరైనాడు. “నేను
నాకు తోచిన ఆభిప్రాయములను నిశ్చయిగా ప్రకటించగలను కాబట్టి నేను రాజకీయాం
దోళకుడనుగా పరిగణింపబడి శిక్షింపబడితిని” అని ఆయన చెప్పెను. ఈకలకత్తా
సభకు జేనాయిస్మాయిల్ ఖానునుండి వచ్చిన యొక మిల్లి థగవాణ్ దానే కాంగ్రెసు
చరిత్రలో మొట్టమొదట ఉర్దూలో మాట్లాడిన ప్రధాని. ౧౯౦౦లో కలకత్తాలో జరి
గిన ౧౬ వ కాంగ్రెసులో మాట్లాడిన మొట్టమొదటి స్త్రీ మతి కామిందీసింగుగారు.
ఈమె ఆధ్యక్షులకు కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పిస్తూ మాట్లాడింది.

మజ్రుల్ హక్

మిర్జా మజ్రుల్ హక్ బీహారురాష్ట్రవాసి. ఈయనస్వయాప మెంతి ఉన్నతమో
బుద్ధిమాదా అంత ఉన్నతము. ఈయనలో జాతీయత మూర్తీభవించినది. ఈయన

భారతజాతీయమహాసభకు సంప్రార్థనచేయ మొనర్చెను. ఈయనకు సాంఘిక దురభిమాన మంటే అసహ్యము. ౧౯౧౦ లో జరిగిన ౨౫ వ కాంగ్రెసులో హెచ్. జిన్నా సాంఘిక ప్రాతినిధ్యమును నిరసిస్తూ ప్రతిపాదించిన తీర్మానము నీయన ఆమోదించి మహమ్మదీయులను హిందువులతో కలిసి మిలసి యుండకోరెను. అవి మింటోమార్లే సంస్కరణములు ప్రవేశపెట్టబడినరౌజులు. అప్పుడే కాననసభలలో మొదటిపర్యాయము సాంఘిక ప్రాతినిధ్యపద్ధతి ఆచరణలోకి వచ్చినది. మహమ్మదీయులు కొందరు వారికి జయము చేహారినట్లుగా సంతోషిస్తూండిరి. అటువంటిసమయములో వారికి చేహారిన జయము ఉభయసంఘముల శ్రేయస్సునకును భంగకరమనీ, ఉభయసంఘముల సంఘభావములోనే దేశక్షేమము కలదుగాని వారిప్రశ్నోకతలో నెంతనా ప్రముఖులు లేదని చెప్పగలిగిన ధైర్యవారి ఈ ముద్రలోహక్కు.

౧౯౧౪ లో కాంగ్రెసువారు సీమ కొకరాయబారమును పంపిరి. ఆరాయబార వర్గములో ధూపేంద్రవారభాష, జిన్నా, యాక్. యమ్. సమర్థ్, యస్. సిన్హా, బి. యాక్. శెర్మ, లాలా లజపతిరాయలతోపాటు ముద్రలోహన్మకూడ నొకసభ్యుడుగా వెన్నుకొనబడెను. తరువాత ఆయన కాంగ్రెసువ్యవహారములలో నంతగా జోక్యము కలిగించుకొనలేదు గాని చిట్టచివరవరకును మంచి జాతీయవాదిగా నుండెను. ఋషి శుల్యమైన ఆయనజీవితము ఆయనజాతీయతకు మరింత వన్నె తెచ్చినది. ఆయన భారతీయులకు, ముఖ్యముగా బీహార్ రాష్ట్రవాసులకు మిక్కిలి ప్రేమాస్పదుడయ్యెను. చివరరౌజులలో ఆయన రాజకీయములనుండి విరమించుటయేగాక ప్రాపంచికసౌఖ్యముల నన్నిటిని విడిచి నిజమైన ఛక్రీయరై జీవితమును గడపెను.

యస్. సిన్హా

యస్. సిన్హా ౧౮౯౯ లో లక్నోలో జరిగిన ౧౫ వ కాంగ్రెసులో మొట్ట మొదటిపర్యాయము కనిపించెను. న్యాయ కార్యనిర్వాహకశాఖలు విడదీయబడవలెనని ఆయన చెప్పెను. డాక్టరు బెసెంటు చెప్పినట్లు “ఈవారతవిషయ మెన్నిసాగ్లో చర్చకు వచ్చినది. ౧౫ వ పర్యాయముమాదా రావలసిన అవసరము కలిగినది.” మరుసవత్సరం ౧౯౦౦లో జరిగిన లాహోర్ కాంగ్రెసులోకూడ ఈవిషయమునుబరించి సిన్హా “ప్రభుత్వమువా రెప్పుడును ప్రజలవిశ్వాసముపై ఆధారపడి యుండవలెను. వారు ప్రజలకు న్యాయము కలుగజేస్తేనేగాని ప్రజలు వారిపై విశ్వాసముగా నుండరు. న్యాయ మనగా నేడు మన మనభవిష్యత్తు న్యాయము కాదు. కల్తీ లేనిన్యాయము. నిజమైన, స్వచ్ఛమైన బ్రిటిష్ న్యాయము.” అని చెప్పెను. ౧౭వ కాంగ్రెసులో న్యాయశాఖకు సంబంధించిన పోలీసుసంస్కరణముపైన ఆయన మాట్లాడెను. తురుకాంగ్రెసులో గూడ ఆయన

అవిష్కరణమును గూర్చియే మాట్లాడుతూ పోలీసుకమిషనులో అనుభవముగల భారతీయ ప్రాచీనిశ్శయ తగినంత లేదని ఆయన సూచించెను. “కమిషనులో నున్న ఇద్దరు అధికారతరసభ్యులలోను ఒకరు సి. వి. ఇ. ఓరుదాంకితులు గనుక ఇంగ్లీషువారిని సంతోషపెట్టడమే ఆయనపని. రెండవతరువ మహారాజా! ఆయననుగురించి ఇంకా యేమీ తెలియదు” అని ఆయన చేసినవిమర్శనయు సమంజసముగా నేయున్నది. ఎందు వల్ల ననగా సిస్టా తరువాత బీహారు ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహక సభలో సభ్యు డైనప్పటికీ బిరుదాంకితుడు కాలేదు. ౧౯౦౫లో జరుగనున్న పార్లమెంటు ఎన్నికల సందర్భ మున ఇండియానుండి సీమకు రాయబారము పోవలెననే తీర్మానమును సిస్టా ౨౦ వ కాంగ్రెసులో బలపరచెను. దాదాబాయికాకోశీ, సర్ హెన్రీకాబట్, జాన్ బార్టీక్ లను పార్లమెంటు సభ్యులుగా నెన్నుకోవలసిన దని బ్రిటిష్ ప్రజలకు సలహాయిస్తూ ఆ కాంగ్రెసులోనే ఒక తీర్మానము నాయన ప్రతిపాదించెను. కాకిలో జరిగిన ౨౧ వ కాంగ్రెస్ లో ౧౯౦౫లో పోలీసు సంస్కరణమును గూర్చి తిరిగీ ఈయనయే తీర్మాన మును ప్రతిపాదిస్తూ పోలీసుకమిషన్, ప్రత్యేక పోలీసుకాణము సృష్టించి అందులో భారతీయులకు ప్రవేశము లేకుండు చేయుటను తీవ్రముగా విమర్శించెను. ౧౯౦౮లో జరిగిన మొదటి విశేషాది కాంగ్రెసుకు హాజరై ఈయన చురుకుగా పనిచేసెను. ౧౯౧౦లో జరిగిన అలహాబాదు కాంగ్రెసువాటికి ప్రధాని కార్యనిర్వాహక సభలో లామెంబరుపదవికి భారతీయుడు నియమింపబడుటచేత భారతరాజకీయచేత్రలదృష్టి విశాల మైనది. కాని ఆపదని బారీష్ట్రకుమాత్రమే ప్రత్యేకింపబడుట మంచిది కాదనీ, అడ్వోకేట్లు, లాయర్లుమాడ అందుకు తగినవారేననీ సిస్టా నచ్చజెప్పెను. మరసంవ త్వరము కలకత్తా కాంగ్రెసులో సంయుక్త రాష్ట్రములకు గవర్నరు, కార్యనిర్వాహక సభ కావలెనని సిస్టా వాదించెను. ౧౯౧౪ లో సిస్టా మద్రాసు కాంగ్రెస్ కు హాజరై భూపేంద్రనాథ్ బాస్, జిన్నా, సమర్థ్, ముస్లిం నాయకులు, గౌ. శ్రీకృష్ణలాల లజపతి రాయలును, తానును సీమకు రాయబారము పోయి చేసిన సేవకు కృతజ్ఞతాభివందనము లను స్వీకరించెను.

మహాదేవ్ గోవిందరనెడే

మహాదేవ్ గోవిందరనెడేను శ్రజలు జన్మించిననెడే అని పిలిచేవారు. ఈయన కాంగ్రెసులో సుప్రసిద్ధుడు. ఈయనను కేవలము కాంగ్రెస్ వాది అని చెప్ప వీలులేదు. ఈయన బొంబాయి ప్రభుత్వ న్యాయకాణిలో ఉన్నతోద్యోగముననుండి కాంగ్రెసుకు చాలా యేండ్లవరకును వెనుకబలముగా నుండెను. కాంగ్రెస్ ఉద్యమమున కీయన యిచ్చిన సలహా లాధారభూతములు. ఈయన ఉన్నతమైన ఆకారమును, తీర్చినట్లుండే

ముఖమును, చక్కని జేడుమును చూచి, ప్రతి కాంగ్రెసు సభలోను, లేలికగా ఈయనను అనవాలు పట్టుటకు వీలుగానుండేది. ఈయన పెద్దపండితుడు. కాస్త్రువేత్త. ఈయన “మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వవిజృంభణము”, “భారత దేశాధికవిషయములు” అను గ్రంథములను వ్రాసి చరిత్రకారుడుగను, ఆర్థికకాస్త్రువేత్తగాను దేశమునకు చిరస్మరణీయుడయ్యెను. సాంఘికసంస్కరణ మియన అభిమానవిషయము. చాలాసంవత్సరములవరకును కాంగ్రెసుతో కలిసి జరుపబడిన సాంఘికమహాసభ ఈయనకు పెంపుడుబిడ్డ. ౧౮౯౫లో జరిగిన పూనాసభలో, కాంగ్రెసు సాంఘికసంస్కరణముతోను, సాంఘికసభలతోను జోక్యము కలిగించుకొనవచ్చునా, ముందా అనిచెలరేనన వాచ ప్రతివాదములు జప్తివరకెడేగారి సహనముద్ధివలనను విచేకమువలనను సముపి పోయిన వని బాలూ మరేంద్రబాగ్ బెంట్ల అభిప్రాయ మిచ్చెను. బొంబాయిలో ౧౮౯౭లో ప్లేర వచ్చినప్పుడు జప్తివరకెడే చేసిన నేర వర్ణనాతీతము. సంఘసంస్కరణోద్ద్యమములోను, కాంగ్రెసులోను ౧౫ సంవత్సరములు నిరంతరనేర మొనర్చి ౧౯౦౧లో ఆయన స్వర్గస్థుడయ్యెను. ఆయన భారతదేశమునకు చేసిన మహత్తర నేరయే నే దాయనకు స్మారకవిష్ణుము.

ఇంకను అనేకమంది గొప్ప ప్రజాసేవకులు కలరు. వారిలో కొందరు స్వర్గస్థులైరి. మరికొందరు జీవించియున్నారు. వారందరును జాతీయోద్యమముకొరకు త్యాగము చేసి హృదయపూర్వకముననేర చేసినవారే. వారికి భారత భావిపంథి కృతజ్ఞత చూపవలసియున్నది. వారి నందరును ఇక్కడ మదాహరింప బూనుకొనిన యెడల మే ముద్దేశించి అనంతసరభేదభావములు కలుగ వచ్చును. వారిని కృతజ్ఞతతో సంస్మరించడమే మాకును, పాఠకులకును సంకల్పప్తి.

రెండవ
భాగము

1. కాంగ్రెసులో రాజీప్రయత్నములు

౧౯౧౫

[భారతదేశపు హక్కులనుగూర్చి బెసెంటుప్రచారము-౧౯౧౫ లోని స్థితి - తిలక్ తిరిగి రంగమునకు వచ్చుట -- కాంగ్రెసుకక్షల రాజీప్రయత్నములు భగ్నమునకు - గోఖలేమరణము-తిలక్ నిర్వాణకార్యము - బొంబాయి కాంగ్రెస్.]

భారతదేశపు రాజీయచరిత్రలో ౧౯౧౫వ సంవత్సరముతో నూతనశక మారంభమైనది. “ భారతదేశము స్వాతంత్ర్యముకొరకు పోరాడినవిధము ” అను బెసెంటువ్రాసిన గ్రంథము, కాంగ్రెసు పుట్టిన గుఱగా వ సంవత్సరము మొదలుకొని మహాసంగ్రామము ప్రారంభమైన ౧౯౧౮ వ సంవత్సరమువరకును గల మధ్యకాలమునకు సంబంధించిన చరిత్రము. ౨౦ వ శతాబ్దప్రారంభమున జరిగిన రష్యా జపాను యుద్ధములో జపాను పొందిన విజయమువలన ఆసియాఖండజాతులకు తమ శక్తిసామర్థ్యములయందును, తమ వీరత్వమునందు ఆత్మవిశ్వాసము కుదిరినది. అదేవిధమున ఐరోపామహాసంగ్రామమున ౧౯౧౮ లోని శీతకాలమునందు ఫ్రాన్సు, స్పాన్డర్న్ యుద్ధధూములలో భారత సైన్యము కనుపరచిన సహనదైర్యములుకూడ ఆసియాఖండ వాసులను నూత్న విశ్వాసప్రసారములనుగా నొనర్చినది. జర్మనీపైనికుల తీవ్రపరాక్రమమునకు భారత సైనికులు జయప్రదముగా తాలిన విధానమును చూచి ఐరోపాఖండ వాసు లాశ్చర్యచకితులైరి. భారతీయులనుగూర్చి వారి దృక్పథము మారిపోయినది. వారికిపూర్వముకంటె భారతీయులయొడ యెన్నోరెట్లు గౌరవము హెచ్చినది.

పార్లమెంటువారి అంగీకారమునకు లోబడి రణరంగమున కురికింపబడిన భారత సైన్యమునుగూర్చి వాక్పాత్తికాశులు క్లాషించినవిధానము భారతీయవృద్ధులములలో పరితప్తనము కలిగించినది. సురేంద్రనాథ బెనర్జీరంటి కొందరికి భారతీయులు నామా జ్యోరక్షణకొరకు చేసిన సహాయమునకు బహుమానము పొందవలెనని బుద్ధిప్రుట్టినది. బెసెంటువంటివారికి ఆత్మస్వామ్య ప్రతిష్ఠాపనముకొరకు భారతీయులు పోరాడవలెనను కోరిక కలిగినది. బ్రాహ్మకాలమునుండియు బెసెంటు నిరుపేదలకొరకును, భారత దేశముకొరకును పనిచేయుచునే జీవితమును గడచెను. కాని అమె ౧౯౧౮ లో కాంగ్రెసులో చేరినది. అమె పరస్పర వాణిజ్యపద్ధతినిగూర్చి మాట్లాడుతూ “ భారతమత

చూపిన రాజభక్తి కామెకు బహుమానము కావలెనని కొంద రందురు. ఈచిన్న చిన్న వాక్కులతోనము, ఈ కొద్దిస్వాతంత్ర్యముతోనము ఆమె తనకుమాళ్ల క్రమముతోను, కుమార్తెల కన్నీటిధారలతోడను చేరమాడదలచుకొనలేదు. సామ్రాజ్యములో తదితర జాతులతోపాటు న్యాయమును పొందవలెనని ఆమె కోరుతున్నది. యుద్ధమునకు ముందు భారతదేశము కోరిన దిదే! యుద్ధములో కోరుతున్నదీ ఇదే! యుద్ధముతరువాత కోరినదే! ఇదే! కాని ఈ న్యాయము బహుమానయోపకములూ నుండవలె నని భారతభూమి కోరుతులేదు. వాక్కుగా నుండవలెనని కోరుతున్నది. దానిని గూర్చి మాత్ర మెవరును పొరపాటు పడమాడదు." అని చెప్పినది. జిడ్డు కృష్ణమూర్తిసోదరుల దావాలో చిక్కుకొనియున్న తెనెంటు హైకోర్టు దివ్యహానపమాజమునుండి కాంగ్రెసు రాజకీయములలోకి ఒక్కసారి దుమికినంతనే జాతీయక్షేత్రమున నూతనభావములును, నూతనశక్తులును విజృంభించినవి; ప్రజలలో నూతనదృక్పథము కలిగినది. నూతన నిర్యాపదధి కామె మార్గ దర్శిని యొసచి. ఆమె లోకోత్తర స్త్రీ. పూర్వపశ్చిమార్థ గోళములలోను, ప్రాకృతిచీడశములలోను ఈమెకు లక్షలకొలది శిష్యబృందముగలదు. ఇంతగొప్ప ఆమచరవర్గముతో కొరవడని శక్తిగలిగిన ఆమె భారతరాజకీయములకు నూతనజీవమును కల్పించుట వింతకాదు.

అయితే ౧౯౧౫ లోని పరిస్థితు లెల్లన్న వనగా—అయేటి ఫిబ్రవరి ౧౫ వ తేదీని గోల్లేతురణించెను. ౧౯౦౯ లో నిక కాంగ్రెసు ఆరుకోణ బున్నదనగా అధ్యక్ష పదవిని నిరాకరించిన సర్ ఫిరోజీషామెహతా రాజకీయప్రపంచమున నన్వేష్యుడై, ౧౯౧౫ వసంబరు నెలలో గోల్లేతు స్వర్గమున కనుగొనించెను. వాచా జరాభారమువలన క్రుంగిపోయెను. ౧౯౧౫ బొంబాయి కాంగ్రెసులో ఆయన వృద్ధత్వమువలన తనవృష్టి మందగించిన దని చెప్పెను. అదిగాక వాచా పండితుడు కావచ్చును; మంచి కార్మిదిర్మి గావచ్చును; కాని యొన్నడును విజయపరంపరలతో నైవ్యమును నివసిన సేనానాయకుడు మాత్రము కా దాయన. సర్ నారాయణచందావర్కారు న్యాయమూర్తిపని నుండి విరమించెను. రాజకీయములలో ఆయనశక్తి ఉడిగిపోయినది. హేరంబచంద్ర మైత్ర, హఫోల్కార్, సుబ్బారావుపంతుళ్లు కాంగ్రెసునైవ్యములో అర్ధరథసమరథులే. కాని అంతకుంటే ఎక్కువవారు కారు. సురేంద్రనాథబెనర్జీ గొప్పవాడే; కాని నవీనాభిప్రాయములతో ఆయనకు ప్రతికూలము. ఒక అతిరథుడు కాని, ఒక మహారథుడుకాని నైవ్యములను నడపించుటకు తగిన సర్వనైవ్యాధిపతి గారేదు. తిలకు దాదాపు క్షిణికాలము పూర్తి చేసికొని మాండలేనుండి ౧౯౧౪ జూలైలో విడుదల చేయబడిన. క్రినివాస కాస్త్రీ భారతసేవకసంఘము (Servants of India Society) లో గోల్లేగారి సాసమున మొదటిసభ్యుడైనమాట నిజమే; కాని ఆయన దీని చిత్రమైనప్రకృతి. ఆయన

మనస్సొక యుద్ధరంగము. ఆయనవిశ్వాసము మితవాదమునందు; పక్షపాతము తీవ్ర వాదమునందు. ఆయన సిద్ధాంతమును విడిచిపెట్టలేదు; కాని కాలానుగుణముగా ప్రవర్తించవలెననే కోరిక లేకపోదు. ఆయన లక్ష్యమును మరచిపోనూలేదు; తాత్కాలిక ప్రయోజనమును త్యజించనూ లేదు. కాబట్టి ఆయన కెప్పుడును వెనుక నుండుటయే సంతృప్తి. కాని ముందువెనుక లాలోచించే స్వభావ మాయన కిష్టము. ఏమైతే నేమికి ఆయన యెప్పుడును ముందుకు రాలేదు. ప్రకటనకోస మొనరించలేదు. పండిత మదన మోహనమాలవ్యా కాంగ్రెసును మితవాదపద్ధతులమీద నడిపించే నీతిలో లేదు. ముందుకు త్రోసుకొనివచ్చే చారణ ఆయనకు తక్కువ. ఇక గాంధీ ఆసమయములోనే భారతదేశమునకు వచ్చెను. భారతదేశములోని ఆయన ప్రజాజీవితపద్ధతి అప్పటికింకను ఇదిమిద్దమని నేలలేదు. ఆయన భారతదేశమును విడిచివెళ్లి చాలాకాల మైనది. వెళ్లివచ్చిమ్ము యేరెండు నూడు పర్యాయముగా మత్రము తిరిగి భారతభూమిని దర్శించెను. కాబట్టి ఆయన తన రాజకీయగురువైన గోల్డెగారి శుశ్రూష సహాయమున కెప్పుడుగా దేశములోని పరిస్థితులను గమనిస్తూఉండెను. లాలా లజపతిరాయికి దేశములోని పరిస్థితులు, ముఖ్యముగా పాంచాలరాష్ట్రపరిస్థితులు విసుగును పుట్టించెను. యుద్ధ సమయముగా ఆయన కేటలము ఆమెరికాఖండమున ప్రవాసిగా నుండెను. (కొంతకాలమునుకు ప్రభుదీర్ఘమును పొందిన) సర్ సత్యేంద్రప్రస్థా ౧౯౧౫ లో బొంబాయి కాంగ్రెసున కధ్యక్షుడయ్యెను. కాని నూతనాభిప్రాయములతో ఆయనకు పరిచయము తక్కువ. బొంబాయిసభ జరిగిన తరువాత ఆయన కాంగ్రెసురాజకీయములలో జోక్యము కల్పించుకొన మనివేసెను. నాయకత్వము ప్రజలచేతులలోనుండి పోయి వాదాపు ప్రభుత్వమువారి చేతులలో పడేటట్లు కనిపించినది. మితవాదుల చేతులలో నుండి అధికారము పోయినది. కాని జాతీయవాదులకు మాత్ర మది ఇంకను చిక్కలేదు. కాంగ్రెసులోని కెందుపక్షములకును సంఘీభావము చేహార్వతలే నని ౧౯౧౪-౧౫ సంవత్సరములలో తెనెంటుచేసిన కృషి ఫలించలేదు. ఈ అపజయకథను సంగ్రహముగా వివరింతుము.

౧౯౧౫ లో కొన్ని దురదృష్టపుసంఘటనలు జరిగి యొండకపోయినట్లయితే, న్యాయముగా, లోకమాన్యతల కొక్క మహారాష్ట్రదేశమునకేగాక యూరప్పారత దేశమునకును మకుటములేని మహారా జయయొండేనాదు. ఆయన ౧౯౧౪ జూలై నెలలో విడుదలైనప్పటినుండి నాస్తిక "హోమ్ రూల్"ద్యమమును సాగించవలె నని యెంతో ప్రయత్నించెను. సభ్యులముగల ఆయనమిత్రు లనేకమంది కాంగ్రెసులోని ఇరుకక్షులవారికిని మైత్రి చేహార్వతలనని గట్టిపట్టుపట్టిరి. లోకమాన్యకు మితవాదుల మనస్సులకు నొప్పి కలుగకుండ ప్రవర్తించవలెనని బుద్ధిపూర్వకముగా ఎంతో ప్రయత్నములు చేసెను.

త్వముచేసెను. కాని వారుమాత్ర మందు కనుగొనుటగా నవనుకొనలేదు. (౧) కాంగ్రెసురాజీ, (౨) జాతీయపక్షపునర్మి ర్యాగము, (౩) హోమ్ రూలాంకోశవా ప్రారంభము—ఇది తిలకు తివిధకార్యక్రమము. వీటిలో మొదటి విషయమునకు సంబంధించి తిలకును, ఆయనమిత్రులను కాంగ్రెసుప్రతినిధుల నెన్నుకొనే నియోజకవర్గములు పెద్దరి చేయబడలేదని కోరిరి. అప్పటి నిబంధనావళినిబట్టి ఎన్నిక కొన్ని సంఘటకును, కొన్ని సంఘములకును మాత్రమే వర్తింపచేయబడుటగా ఉండెను. అప్పటి కాంగ్రెసు నియమావళిలోని ప్రథమసూత్రమును సాధారణసమావేశములో సంగీకరించిన రాజకీయసంఘములు గాని, లేక ప్రజాసంఘము గాని కాంగ్రెసుప్రతినిధుల నెన్నుకొనవచ్చును. అంతేకాక ఆవిధముగా కాంగ్రెసుప్రథమసూత్రము సంగీకరించిన సంఘటలో ముందు చేరబోవు సభ్యులకుగూడ ఆనియమము వర్తింపును. మితవాద సిద్ధాంతముతో కూడిన వలసరాష్ట్రస్వరీపాలన మామూత్రములో మదావారింపబడిన ఆవిర్యము. కాబట్టి కాంగ్రెసుప్రతినిధుల యెన్నిక కేవలము మితవాదసంఘముల చేతులలో నుండెను. జాతీయవాదులు కాంగ్రెసుకు ప్రతినిధులు కావలెనన్నచో, వారి ప్రతికూలైన మితవాదుల దాక్షిణ్యముపైన ఆధారపడవలసియుండెను. కాబట్టి కాంగ్రెసునియమావళిలోని ౨౦ వ నిబంధన విస్తరింపచేయబడవలసియుండెను. ఇందుకోసము బెసెంటున్ను, జెనరల్ కార్యవర్మి సుబ్బారావుపంతులున్ను ౧౯౧౩ డిసెంబరు మొదటి వారములో పూనాకు పోయి తిలకు, గోల్లే మొదలగువారితో సంప్రతించిరి. వారందరను గలసి ఆ నిబంధన కొక మార్పు చేయవలెనెట్టిరి. తరువాత సుబ్బారావుపంతులు బొంబాయి పోయి సర్ ఫిరోజీషాహో సంప్రతించెను. కాని ఆయన కాకాభంగము కలిగినది. మరల ఆయన గోల్లే, తిలకులకు కలుసుకొనెను. తిలకు తిరిగి కాంగ్రెసులో చేరినయెడల పాత తగాదా మరల తలయెత్తునని గోల్లేఅభిప్రాయము. ఆయన ఆవిషయముకు బెసెంటుకు మాటలలో చెప్పి తా నిదివరకు ౨౦ వ నిబంధనను మాగ్నెట్ కిచ్చిన అంగీకారము మరల సంతరించుకొనెను. ౧౯౧౩ లోని ౧౯ వ కాంగ్రెసున కెన్నుకొనబడిన అధ్యక్షుడు వ్రాసిన ఉత్తరమునకు జవాబుగా గోల్లే ఒకరహస్యలేఖను పంపెను. అందులో ఆయన తా నెందుకు నిబంధనావళిని మార్పు కంగీకరించుటలేదో కారణములను వివరించెను. కాని ఆయుత్తరము త్వరలోనే రచ్చ కక్కినది. తిలకు బహిరంగముగా ప్రభుత్వ బహిష్కరణపద్ధతిని ప్రబోధింప తలపెట్టెననీ, ఆయన కాంగ్రెసులో చేరినయెడల బర్లిందు చేరబుద్ధిప్రకారము ప్రతిరోధము ప్రారంభించుననీ ఆ యుత్తరములో మదావారింపబడియుండెను. బెసెంటు దీనిలోని విజమును కనుగొనవలెనని తిలకును విచారించగా అది సత్యమారమని ఆయన చెప్పెను. తరువాత తిలకుకు తుమాపణ చెప్పబడినది. కా రాజీప్రయత్నము లంతటితో అగిపోయినవి. బెసెంటు కాంగ్రెసునియమావళిలో

చేతుడలమకొనిన మార్పునకు బొంబాయి సమ్మేళన (Conventionist) నాయకులు కేవలము తృప్తిరేకులుగా నుండి రని యి.కా. సుబ్బారావుపంతులు ౧౮-౨-౧౫ తేదీ న్యూఢిండియాపత్రికలో ప్రకటించెను.

మితవాదులను, జాతీయవాదులను కాంగ్రెసుయొక్క ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము క్రిందకు తీసికొనిరావలె నని బెసెంటుచేసిన ప్రయత్నములు భగ్నములైన విధానమును సూర్వి ఇంతరథకును చెప్పియుంటిమి. పిమ్మట ౧౮౧౫ ఫిబ్రవరి ౧౯ వ తేదీని భారతదేశమును నుభయపక్షమున మంచి గోళ్లే అకాలమరణమును పొందెను. తిలకు మహాశయునకు తన రాజకీయప్రతికక్షియైన గోళ్లేయొడల అపూర్వగౌరవము కలదు. లోకమాన్యుడు గోళ్లేమరణమునుగూర్చి ఆనాడు శృశానవాటికలో చేసిన యుపన్యాసము పాఠకులను పులకాంకితులను చేయును.

“ఇది కరతాళేధ్వనులకు సమయము కాదు. ఇది బాష్పాంజలిలను విడువవలసిన తరుణము. ఈ భారతభాగ్యరత్నము, ఈ మహారాష్ట్రచేతపు మణిపూస, ఈ ప్రజాసేవకాగ్రగణ్యుడు, నే నీ శృశానవాటిలో నిరంతరవిశ్రాంతిని పొందెను. మీ రాయ నను చూచి ఆసుకరింప ప్రయత్నింపును. ఆయనశీవిరము మీ కందరకును ఆను సరింపజగిన ఆవిర్భవము. ఆయనమృత్యువునలన కలిగిన ఈలోపమును మీ అమరరణమున పూరింపుడు. ఈ విషయము మీ రాయవలయునుజాడల ననుసరింపగలిగినయెడల పరలోకములో నైనను ఆయన కానంపము కలుగగలను.” అని ఆయన ఉపన్యసించెను.

౧౮౧౫ మే ౪ వ తేదీని రాష్ట్రీయమహాసభలో గోళ్లేకుటుంబమునకు సానుభూతిరీత్యానమును ప్రతిపాదిస్తూ గోళ్లే ప్రజాశీవిరము నారంభించుటకు తానుకూడ కొంత బాధ్యుడని లోకమాన్యుడు చెప్పెను.

౧౮౧౫ లోను, ౧౮౧౬ లోనుమాత్రం తిలకు తన పక్షనిర్మాణమున కత్యంత శ్రద్ధతో పనిచేసెను. బలవత్తరమైన రాజకీయపక్షమునకు (౧) ఆకర్షణీయమైన ఒక నాయకత్వము, (౨) ప్రధానమైన ఒక లక్ష్యము, (౩) ఒక సంగ్రామసంకీర్తనము ముఖ్యాంశము లని ఆయనఅభిప్రాయము. తిలకు బాప్టిస్టాను తనకు ముఖ్యసహాయకునిగా చేసికొనెను. బాప్టిస్టా అధ్యక్షుత్వక్రింది పూనానగరములో నొక నేయిమంది జాతీయవాదులు సమావేశమైరి. తరువాత కొందికాలములోనే మితవాదిసమావేశము జరిగెను. ఆసభకు చాలా తక్కువ మంది హాజరైరి. కాని విల్లింగ్ టన్ ప్రభువు దయచేసి ఆసభ నలంకరించెను. పూనాజాతీయవాదులసభలో “హోమెరూల్” అనే సంగ్రామ గర్జనము బయలుదేరినది. భారతదేశము నీలక్ష్యమునకు తీసికొని పోవుటయే తిలకు

ఆదర్శము. సీమలోని కార్మికనాయకులవ్వారా "హోమ్ రూల్" బిల్లును పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టింది తాను తీరమైన ప్రచారము ప్రారంభించవలెనని తలకుతలంపు.

౧౯౧౫ కాంగ్రెసు బొంబాయిలో సమావేశము కావలసియుండెను. రాజీనామచన లన్నియు భగ్నము లగుటచే అది కేవలము మితవాదికాంగ్రెసుగానే ఉండెను. కాంగ్రెస్ ముందు జరుగనున్న ఎనగా సర్ ఫిరోజీషా మెహతా స్వర్గస్థుడయ్యెను. సర్ సక్రేంట్రిసిన్హా ఆకాంగ్రెసు కన్యకాదుగా వెన్నుకొనబడెను. ఆయనపాండిత్య ప్రాముఖ్యము లపూర్వములు. ఆయనకు కాంగ్రెస్ ఉద్ద్యమములోగల సంబంధము బహుస్వల్పము. కాని ఆయన భారతప్రభుత్వములో, పూర్వము యామెంబరుపదవిలో నుండి సగముకాలమైనను పని చేయక దానిని తృణీకరించినకారణమున ఆయనకు కలిగినయశస్సు బొంబాయి కాంగ్రెస్ కు ప్రతిష్ఠ తెచ్చినది. కాని, ఆయన ఈనాతని ధర్మమును నిర్వహించుట కవిక్రాంతి. ఆయననుట్లు నున్న వయోవృద్ధులును కాంగ్రెసు వాదుల సలహా కాయన యొక్కవగా నొనరించెను.

జాతీయవాదులవ్యర్థప్రకారము సిన్హా అధ్యక్షోపన్యాసము కేవలము ప్రతిపాలముగా నుండెను. ఆయన భారతదేశమును ఆంగ్లేయకల్యాణమునపొందిన దేశంగా వర్ణించెను. ఆయనభావము ననుసరించి "భారతదేశపు భవిష్యత్వాదర్శము భారతసంతానముయొక్క వాంఛాదర్శములను సహేతుకముగా సంతృప్తిపరచగలిగవలెనను, భారతప్రభువుల అంగీకారమైనదిగను" ఉండవలె నని ఆయన ప్రకటించెను. ఆయనపూర్వాచార పరాయణత్వమునకు మేర వేరు.

కాని మారకుకాంగ్రెసుభంగానంతరము తిరిగి కాంగ్రెసువ్యవహారములలో నూతనోత్సాహము బొంబాయి కాంగ్రెసులోనే కలుగ ప్రారంభించినట్లు సేకనూచనము కనబడినది. తరువాత జరిగిన లక్నో కాంగ్రెసులో కాంగ్రెస్ పలుకుబడి మరింత తెలిసినది. బొంబాయిమహాసభకు ౨౨౫౯ మంది ప్రతినిధులు సమావేశమైరి. అక్కడ వివిధవిషయములకు సంబంధించిన తీర్మానములు చేయబడినవి. మొదటి నాలుగు తీర్మానములును గోపాలకృష్ణగోఖలే, ఫిరోజీషా మెహతా, సర్ హెన్రీకాబట్, కేరవార్డీల మరణములకు చింతిల్లుచూ చేయబడినవి. కేరవార్డీ భారతజాతికి మిత్రుడు. ఆయన పార్లమెంటుబయటను, లోపలనుకూడ భారతదేశమునునుగూర్చి పోరాడిన ఉదారాచార్యుడు. తక్కినవారు ముగ్గురును కాంగ్రెస్ పూర్వాధ్యక్షులు. అయినతీర్మానము ప్రజల రాజభక్తినివెల్లడించెను. ఆరవతీర్మానములో ఇంగ్లీషువారును తక్కిన మిత్రమండలివారును ధర్మసంస్థాపకార్థము పూనుకొనిన కార్యమునకు కాంగ్రెసు తన అంగీకారమును తెలుపుతూ, బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యము చేసిన ఘనకార్యములకు సంకోచ

మును నల్లడించినది. ఏవక తీర్మానములో హార్డింజ్ ప్రభుని అధికారకాలపరిమితిని పాచ్చింపులసినదిగా ప్రార్థింపబడెను. ఇక ఎనిమిదవతీర్మానములో భారతీయులను సైనికనావికదళములలో చేర్చుకొనుటయు, వారికి ప్రస్తుతిమున్న పాకా సైనికకళా కాలలో భిక్షణ మిప్పించుటయు, భారతదేశములో నూతనముగా కొన్ని సైనికశిక్షణాలయములను నిర్మించుటయు ఆవసరమును, న్యాయమును అని వెనుకటి కాంగ్రెసు తీర్మానముల అభిప్రాయము పునశ్చరణముచేయబడినది. హరి మత కులవివక్షణ లేక భారతీయులందఱును పౌరసైనికులుగా చేర్చుటకు హక్కుండునట్లు స్వచ్ఛంద సైనిక నిర్మాణస్థితి మార్పుచేయబడవలె అని కూడ ౮ వ తీర్మానములో కోరబడినది. ఆయుధచట్టము (౧౮౭౮ వ సంవత్సరపు ౯ వ చట్టము) ప్రజల కపకేంద్రికరముగా నున్నదిని ౯ వ తీర్మానములో నిరసనభావము నల్లడింపబడినది. ౧౦ వ తీర్మానములో కనగా పక్షిజాగ్రకాదేశములలో నివసించే భారతీయులకు ప్రతిహాలముగా చేయబడిన చట్టములనుగూర్చి విచారము జరిపించబడినది. సామ్రాజ్యముహాసభ (Imperial Conference)కు భారత శిశువనమును ప్రతినిధులను పంపుటకు సామ్రాజ్యశాసన సభలో చేయబడిన తీర్మానములకు ప్రాయో రాజకీయమారదృష్టితో సహాయపడి నందును అందువలన ౧౧ వ తీర్మానములో కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పింపబడినది. సామ్రాజ్యశాసనసభలోని ఎన్నికనధ్యులలోనుండి ఎన్నుకొనబడిన ఇరువురు ప్రతినిధులను సామ్రాజ్యముహాసభ కిండియాపక్షమున ప్రాతినిధ్యము వహింపనీయునలెననికూడ ౧౨ వ తీర్మానములో ప్రభుత్వమునారు ప్రార్థించబడిరి. ౧౨ వ తీర్మానములో సంయుక్తరాష్ట్రప్రభుత్వమునకు కార్యనిర్వాహకసంఘము కోరబడెను. ౧౩ వ తీర్మానములో కంట్రాక్టు కూలీ (Indentured Labour) పద్ధతి రద్దుచేయబడవలె అని ప్రార్థింపబడెను. ౧౪ వ తీర్మానము నిరంతరాయముగా వస్తూన్న న్యాయ, కార్య నిర్వాహకశాఖల విభజనమునుగూర్చినది. ౧౫ వ తీర్మానము బర్మా, హంచాల, మధ్య రాష్ట్రములలో హైకోర్టులసంస్థాపనమునుగూర్చి చేయబడెను. ౧౬ వ తీర్మానము స్వదేశీయద్యమమును ప్రోత్సహించినది. ౧౭ వ తీర్మానము ముద్రణాశాసనమును కొనసాగించుటనుగూర్చి ప్రతిఘటించినది. ౧౮ వ తీర్మానములో భారతప్రజల క్షేమమునిమిత్తము ఎగుమతిదగుముకులపైనను, దోయపరిశ్రమలపైనను వేయబడుపన్నుల విషయములోను, తిదితనందర్పములలోను భారతప్రభుత్వమున కార్థికస్వాతంత్ర్యములడవలయునని తీర్మానింపబడినది. ౧౯ వ తీర్మానము చాలా ప్రాముఖ్యమైనది. స్వపరిపాలనమునకు కావలసిన సంస్కరణవిధాన మందులో సూచించబడినది; రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యమును ప్రవేశపెట్టుటమూలకముగా ప్రజలకు లెగిన అధికారము లభింపజేయవలెనని కోరబడినది; శాసనసభ లిదివరకే ఉన్నచోట్ల వాటిని నింకను పెద్దదిగా జేసి

సంస్కరించుటకును, కాననపథలు లేని రాష్ట్రములలో వాటిని నిర్మించుటకును, ప్రస్తుతము ఉన్న కార్యనిర్వాహకసంఘములను సంస్కరించుటకును, అవి లేని రాష్ట్రములలో వాటిని నిర్మించుటకును ప్రభుత్వమువా రాతీర్థావమునందు కోరబడిరి. ఇండియాకాన్సిలు రద్దుచేయబడుట, లేక సంస్కరింపబడుట జరుగవలెననీ, స్థానిక శ్వపరిపాలన మింకను వృద్ధిపొందవలెననీకూడ ఆతీర్థావములో నూచింపబడెను. అఖిల భారత కాంగ్రెస్ సంఘమువా రొక సంస్కరణప్రణాళికను తయారుచేసి ప్రజలలో నిరంతర ప్రచారప్రబోధములకు వలయు ఏర్పాట్ల నొనరించుటకు కోరబడిరి. ఈ విషయమునుగూర్చి అఖిలభారత మహమ్మదీయుమహాసభాస్థాయిసంఘముతో అంగీకరించి అవసరమైనచర్య నడిపించుటకూడ వారి కధికార మియ్యబడినది.

౨౦ వ తీర్మానములో ప్రభుత్వమువారి ధూమిశిస్తుకు న్యాయ్యమైన పరిమితి నిర్ణయింపబడవలయుననీ, రైతువారీప్రదేశములలోను, జమిందారీప్రదేశములలోను కూడ పర్యవేలునెటిరోమెంటువద్దతి ప్రవేశపెట్టబడవలె ననీ, ఒకవేళ అది వీలులేని యెడల ౬౦ సంవత్సరముల కొకపర్యాయము ధూమిశిస్తులు నిర్ణయింపబడవలెననీ కోరబడెను. ౨౧ తీర్మానము దేశీయపరిశ్రమాభివృద్ధికి సంబంధించినది. అందులో పారిశ్రామిక వృత్తివిద్యుల కవకాళము కల్పింపబడవలెననీ, ఎరువులి దిరుగుసులవైనను, దేశీయపరిశ్రమలవైనను వేయబడుపన్నుల విషయములో ఆర్థికస్వాతంత్ర్య ముండవలయుననీ, దేశీయపారిశ్రామికుని ప్రయోజనములకు భంగకరముగా విదేశీయునిప్రోత్సహించుటకు కల్పింపబడిన రైల్వేరేల్లవ్యత్యాసము తొలగింపబడవలెనని నిర్ణయింపబడెను. ౨౨ వ తీర్మానము ఇంగ్లండులోని భారతీయవిద్యార్థిశాల కనంగీకారము నూచిస్తూ యునైటెడ్ కింగ్ డమ్లోని విద్యాసంస్థలు భారతీయవిద్యార్థుల ప్రవేశమును నిరోధించడమును గూర్చి, ప్రవేశపెట్టుకొనబడిన విద్యార్థుల విషయములోకూడ అన్యాయమైన భేదభావములను కనబరచుటను గూర్చి అసంతృప్తిని వ్యక్తించినది. తక్కిన నాఱు తీర్మానములను సామాన్యవిషయములకు సంబంధించినవి. అవి కార్యవర్గుల ఎన్నిక, సీమలో నెడ్డర్ బరన్ మొదలగు బ్రిటిష్ మిత్రులు చేసిన సేవలకు కృతజ్ఞతాభివందనమర్పణము, ఇండియాపత్రికపోషణము, కాంగ్రెసు నిగ్మాణసంస్కరణములను గూర్చి చేయబడినవి. తరువాతి కాంగ్రెస్ లక్నోలో జరుగవలెనని నిర్ణయించబడినది.

౧౮౮౫ లో చేయబడిన ఈతీర్మానములు, కాంగ్రెసుపుట్టిన ౧౮౮౫ మొదలు ఆనాటివరకును సమావేశమైన అన్ని కాంగ్రెసులలోను చేయబడిన అన్ని తీర్మానముల మొక్కయే సంగ్రహస్వరూప మని పాళకు లిప్పటికి తెలిసికొనియుండుదురు.

౧౯౧౫ లో బొంబాయి కాంగ్రెసులో చేయబడిన ౧౯ వ తీర్మానము అఖిల భారత మహమ్మదీయమహాసభా కాగ్యనిర్వాహకులతో సంప్రతించి భారతస్వపరిపాలనప్రణాళికను తయారుచేయుటకు అఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘమువారి కధికార మిచ్చినదనిమాడ మన మిప్పుడు తెలుసుకొనియుంటిమి. నిజముగా ౧౯౧౩ కరాచీకాంగ్రెసులో ప్రదర్శింపబడిన హిందూమహమ్మదీయ సుహృద్భావమున కీ తీర్మానము పరిపక్వదశ.

౧౯౧౫ కాంగ్రెసులో గాంధీ విషయనిర్ధారణసభ కన్నులొసబడకపోవుటవలన అగ్గితుడు తన అధికారమును వినియోగించి ఆయన వాసభకు సభ్యుడుగా నియమించెను. ఇది ఆనాడు జరిగిన యొక విచిత్రసంఘటనము.

బొంబాయికాంగ్రెసులో ఒక ముఖ్యవిషయముమాత్రము జరిగినది. జాతీయ ప్రతినిధుల ప్రవేశమునకు వీలగునట్లుగా కాంగ్రెసునియమావలిలో మార్పుచేయబడినది. అందువలన ౧౯౧౫ డిసెంబరు ౩౧ వ తేదీకి వెనుక రెండేండ్లనుండి పనిచేస్తూన్న యే సంఘపు మాజమాన్యముక్రింది జరుపబడిన బహిరంగసభయైనను దేశీయమహాజనసభకు ప్రతినిధుల నెన్నుకొని పంపవచ్చును. కాని సక్రమమార్గములతో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యాంతరసహృద్ధిపరిపాలనమును భారతదేశమునకు సంపాదించుట ఆసంఘోద్దేశములలోనొకటై యుండవలెను. ఇది జరిగిన యింటనే “ఈ సగముతెరువబడిన ద్వారమునుండి వెంటనే తివరమునాగు కాంగ్రెసులో ప్రవేశింప నిచ్చుగించి”నని తిలకు బహిరంగప్రకటనము చేసెను.

2. ఏకోన్ముఖమైన కాంగ్రెస్

౧౯౧౬

[తిలకు హోమరూలుసభ - తిలకు జయపజయములు, హిందూమహమ్మదీయ సమాఖ్య - ౧౯ మంది భారతకాసనసభ్యుల విజ్ఞప్తి - బె సెంటు గారి అఖిలభారత 'హోమ్ రూలు' సభ - లక్నో సభలో తిలకు - కాంగ్రెసు తీర్మానములు.]

కొందరి సంవత్సరముకంటె యీసంవత్సరము కాంగ్రెసుకార్యక్రమ మెక్కువగా జరుగుటకు తగిన సభ్యులను లేర్పరచి. కాని నిమిష ౧౯౧౬లో గోల్డే, మెహతాల నిరువుర మహాపురుషులను కోల్పోవుటమాత్రము భారతదేశమునకు తీరనికొరత. తిలకు కప్పటి కింకను కాంగ్రెసులో స్థానములేదు. కొందరి సంవత్సరము బొంబాయిమహాసభలో జరిగిన గాఢీమరతులప్రకార మాయన కాంగ్రెసును తనయాజమాన్యముక్రిందకు తీసికొనిరాగలుగుటకు మరియొక సంవత్సరము వేచియుండువలసి యుండెను. కాబట్టి వెంటనే ఆయన "హోమ్ రూలు" సభవైపునకు తనదృష్టి మరల్చెను. ఆయనవిజ్ఞానము, ఆయన సమర్థత, ఆయన సేవాపరత్వము, ఆయన త్యాగబుద్ధి-ఈ అన్నీ ఆసమయమున కాయన నాయకత్వము వహించుటకు తగియుండెను. నీమకు రాయబారము పంపించే యేర్పాటు చేయవలసినదని కాంగ్రెసును ఆయన పదే పదే కోరెను. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. కాబట్టి ఆయన ౨౩-౪-౧౯౧౬ న మొట్టమొదటి హోమ్ రూలుసభను స్థాపించెను. తరువాత ఆరునెలలకు బె సెంటు అఖిల భారత హోమ్ రూలుసభను స్థాపించెను.

కాని ప్రభుత్వ మాయనకు ప్రబలశక్తువు. తిలకు విద్యార్థులను రక్షణనైనట్టి ములో చేరవలసిన దని ప్రబోధించినందుకు పంజాబుప్రభుత్వమునా రాయనపైన ధిల్లీ పాంచాలరాష్ట్రములలో ప్రవేశించరా దని నిషేధపుటుత్తరువులను జారీచేసిరి.

కాంగ్రెస్ ప్రధాననూత్రమునే ఆయన హోమ్ రూలులీగుకుమాడ అంగీకరించెను. ఇది కాస్త్రీకి చాలా సంతోషదాయక మైనదట. ౧౯౧౬ లో ఆయన కరువది సంవత్సరములు నిండినవి. ఆయన వ్యక్తిత్వమునకు సందర్భమున లక్షరూపాయ

లాయనకు బహుమతి చేయబడినది. ఆ మొత్తమును ఆయన జాతీయోద్యమమునకు సమర్పించెను. ప్రభుత్వమువా రాయనను నిర్బంధించినకొలది ఆయన తీవ్రరూపమును తార్చెను. “ఆయనను ఖైదుచేయుటకంటె నోటికి తాళమువేయుట మంచి”దని మోడించి, ఆయన సొంతముగా గు. ౨౦, ౦౦౦ లకును, మరియిద్దరు చెరి ౫. ౧౦, ౦౦౦ లకును ఆయన సత్ప్రేరేపనముకొరకు పూచీపడవలె నని మేజిస్ట్రేటు కోరెను. కాని హైకోర్టువా రాయుత్తరువును ౯-౧౧-౧౯౧౬ న రద్దుచేసిరి. ఇది కూడ ఆయనప్రజాసురంజకత్వమును పెంపొందించుటకే ఉపయోగపడినది. తిలకు గౌర వార్థము సభలు జరుపబడినవి; ఉత్సవములు చేయబడినవి; బహుమానములు సమర్పింప బడినవి. కాని ఆయన శారీరకముగా దుర్బలుడు. ఆమర్మలత్వమే ఆయన యావద్భారతదేశములో వాయువేగమునోవేగములతో సంచారము చేసి ప్రజల నుద్దేశకపూరితులను గా నొనర్చుటకు తీరని అభ్యంతరము కల్పించినది. ఈపని ఆయనకన్న వయోవృద్ధురాలును, సుప్రసిద్ధురాలును నగు మరియొకరికి వచిలివేయబడెను. ఆమె శ్రమ యెరుగదు. విశ్రాంతి కోరదు. ఆమెకార్యరంగ మెన్నడును మేఘావృతము కాలెను.

౧౯౧౬ లోని భారతదేశము నావికుడులేని పడవవలెను, దారములేని గాలి పటమువలెను ఉండెను.

సరిగా ఈసందిగ్ధసమయముననే చెపెంటు కార్యరంగమున కురిసినది. ఆమె మతమునుండి రాజకీయములలోకి, దివ్యజ్ఞానమునుండి ‘హోమ్ రూలు’ లోకి ఒక్కసారిగా దుమికినది. ఆమె ‘న్యూఇండియా’ యను దినపత్రికను, ‘కామకావీల్’ అను వారపత్రికను ప్రారంభించినది. ‘హోమ్ రూల్’ అనే కేక యామెనోటినుండియే మొట్టమొదట యావద్భారతదేశమునందును ప్రతిస్పందించినది. ౧౯౧౫ లోనే ‘అఖిల భారత హోమ్ రూలులీగు’ సంస్థాపనమును గూర్చిన చర్చ వచ్చినది. కాని ఆసంవత్సరపు కాంగ్రెసే స్వపరిపాలనాప్రయత్నమునకు ప్రత్యేకముగా పూనుకొనునేమో చూడవలెనని ఆపృథి కావించయము ఆపివేయబడినది.

బొంబాయికాంగ్రెసువారు నిర్ణయించిన కాంగ్రెసు ముస్లిమ్ సభా ప్రతినిధుల సమావేశము తరువాత జరిగినది. ఉభయ సంఘముల నాయకులకును సంశ్లేష్టికరమైన సమాఖ్య కుదిరినది. ఒక రాజ్యాంగ ప్రణాళికను తయారు చేయుటకు ఉభయ సంఘ ప్రతినిధులును గల ఒక కమిటీ నియమింపబడినది. సామ్రాజ్యాంతరస్థ స్వపరిపాలనా నిర్మాణ ప్రోత్సాహమునకు వలయు అన్ని యేర్పాట్లను చేయుటకు వారి కధికార మీయబడినది. ఈ కమిటీచే సిద్ధము చేయబడిన చిత్తుద్రణాళిక ౧౯౧౬ సంవత్సరము లక్నోలో కాంగ్రెస్ ముస్లిమ్ లీగులచే సంగీకరింపబడవలసి యుండెను.

అలహాబాదులో పండిత మోతీలాల్ ఇంగ్లండ్ గాంగ్లెస్ ఏప్రిల్ ౨౩, ౨౪, ౨౫ తేదీలలో జరిగిన అఖిలభారత కాంగ్రెస్ సంఘ సమావేశములో హిందూ మహమ్మదీయ సఖ్యమును గూర్చి చర్చించబడినది. పండిత మోతీలాల్ ఆ అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘములో సభ్యుడు. గాంగ్లెస్ సూరతు కాంగ్రెసులో రసవివరీభూషణ అధ్యక్షతను ఆమోదించిన యీ పండిత మోతీలాల్ వెహూ పేరు తిరిగీ గాంగ్లెస్ వరకు ఎక్కడను వివరపడలేదు. అఖిలభారత కాంగ్రెస్ సంఘమువారిచే అలహాబాదులో తాత్కాలికముగా నామోదించబడిన నూచినలు అఖిలభారత కాంగ్రెస్ సంఘము, మస్లిమ్ లీగ్ కార్య సంఘములలో కలకత్తా నగరమున గాంగ్లెస్ అట్టేబరులో ఆలోచించబడినవి. పూర్తిగా తల్లన భర్జనలు జరిగిన పిమ్మట రెండు సంఘములవారును సమాఖ్య కుదుర్చుకొనగలిగిరి. వంగ పాంచాల రాష్ట్రముల విషయము మాత్రము లోన్న కాంగ్రెసుకు వదిలివేయబడినది. కలకత్తాలో జాయింటు కమిటీవారంగీకరించిన ప్రణాళిక లోన్న కాంగ్రెసులో నంగీకరింపబడినది. గా మంచి అఖిలభారత కావనసభా ప్రతినిధులు సంతకములు చేసి భారత స్వపరిపాలనా రాజ్యాంగ ప్రణాళికతో గూడిన ఒక విజ్ఞాపనమును గాంగ్లెస్ నవంబరులో నైస్రాయికి పంపిరి. ఆ విషయము కాంగ్రెసు జరిగేనాటికి రాజకీయ వాయకులలోని అంతరంగికవర్గము నకు తెలుసును. ఈ విజ్ఞాపనమే తరువాత 'గా మంచి విజ్ఞాపన' మని ప్రసిద్ధి కెక్కినది (అనుబంధము ౧). ఆ విజ్ఞాపనమువైన ఇద్ద రాంగ్లెస్ ఇండియనులు, ముస్లిం నగరములో లేనివారును, ఇద్దరు మహమ్మదీయులును, ఒక సిక్కు మతస్థుడును తప్ప భారత కావనసభలోని తక్కిన యెన్నిక సభ్యులందఱును సంతకములు చేసిరి. భారత ప్రభుత్వమునా రదిగరకు కొన్ని ప్రతికూల సూచనలను సీమకు పంపినట్లుగా ఈ సంతకములు చేసినవారికి తెలియకచ్చుటచే నా రావిజ్ఞాపన పంపవలసివచ్చు నని కొందరి విశ్వాసము.

కాంగ్రెసు వ్యవహారములు మందముగా జరుగుచుండుట తెనెంటుకు సంతృప్తి కరముగా లేదు. జాతీయ మహాసభా బ్రిటిష్ సంఘము ఇంగ్లండులో కాంగ్రెసు పని చూస్తూనేయున్నది. కాని అది అంత శ్రద్ధగా పనిచేయుటలేదు. తెనెంటు అచటి కాంగ్రెసు సంఘమునకు సహాయకారిగా నుండుటకై ఒక బలవత్తురమైన హోమ్మయారు సభను కూడ గాంగ్లెస్ కాంగ్రెసులోని స్వపరిపాలనా తీర్మానము ననుసరించి లండనులో ౧౮౯౬-౧౯౦౬ న స్థాపించెను. గాంగ్లెస్ న సంవత్సరం పెట్టెబరు ౧౪ తేదీని ఆమె ఇండియాలో నొక హోమ్మయారు సంఘమును స్థాపించెను. అది మద్రాసులో గోల్డేహిల్స్లో స్థాపింపబడినది. హిందుదేశ మంతటను దానికి కాఖలు కూడ యేర్పాటు చేయబడినది. ఈ అన్ని సభల కలనను తెనెంటు మూడు సంవత్సర

మలవరకును అధ్యక్షురాలుగా నెన్నుకొనబడెను. ౧౯౧౩ వ సంవత్సరము చివరవరకును బెసెంటుచే సూచింపబడిన మార్గముల ననుసరించి ఆ సభ యేమీ తగాదా లేకుండ చక్కగా నడచినది. భారత దేశములో మెట్టుమొదటి హోమ్ రూలు సంఘము తిలకుచే పూనానగరమున ౨౩-౪-౧౯-౧౬న స్థాపింపబడిన దని ఇదివరకే చెప్పి యుంటిమి. తిలకు హోమ్ రూలు సంఘమునకును, తన హోమ్ రూలు సంఘమునకును భేదము తెలియటకై బెసెంటు తన సంఘమునకు ఆఖిలభారత హోమ్ రూలు సభ అని ౧౯౧౩లో నామకరణ మొనర్చెను.

౧౯౧౬ జనవరినెలలో తాను ప్రకటించిన ప్రకారము తిలకు లక్నో కాంగ్రెసులో చేరెను. ఆయన బొంబాయి రాజధానినుండి అధిక సంఖ్యకులకు బాతీయ వాదులను లక్నో కాంగ్రెసుకు రప్పించగలిగెను. అప్పటి నియమావళిని బట్టి విషయ నిర్ధారణసభలో ఆఖిలభారత కాంగ్రెస్ సంఘ సభ్యులను వారి సంఖ్యకు సమాన సంఖ్యగా రాష్ట్రముల వాటిగా కాంగ్రెసుకు హాజరైన ప్రతినిధులలోనుండి యెన్నుకొనబడినవారును సభ్యులుగా ఉండవలయు నని నిబంధన కలదు. ౧౯౧౬ లోని కాంగ్రెసు విషయ నిర్ధారణ సభలో గాంధీకి స్థానము లభించుటకు గూర్చి యొక చిత్రమైన కథ జరిగినది. మూడు తగాదా తరువాత తిలకు తిరిగి కాంగ్రెసులో చేరినది ౧౯౧౬లోనే నని జ్ఞాపక ముంచుకొనవలసి యున్నది. విషయ నిర్ధారణ సభలో ఎన్నిక సభ్యులుగా నుండవలసిన మనుష్యులను గూర్చి తిలకు మిత్రవాదులకు చేసిన సూచనలను వా రంగీకరించలేదు. ఆకారణమున బొంబాయినుండి దిగిన బాతీయ వాద ప్రతినిధు లందరును గలసి వాటిలోవారిని మాత్రమే ప్రతినిధులుగా నెన్నుకొన నిర్ణయించిరి. అంతట మిత్రవాదులు, బాతీయవాదుల మధ్య ఎన్నిక జరిగినది. ప్రతి సంవత్సరములోను బాతీయ వాదియే యెన్నుకొనబడెను. గాంధీకి వ్యతిరేకముగా కూడ జొక బాతీయవాదిపేరు సూచింపబడినది. గాంధీ ఓడిపోయెను. కాని గాంధీ గెలిచె నని తిలకు ప్రకటించెను.

లక్నో కాంగ్రెస్ కు అధ్యక్షత వహించినది బాబూ అంబికాచరణముజాం చారు. ఆయన పుటముపెట్టిన బంగారుపంటి బాతీయనేతకుడు. ఆయన భారత దేశమునకు చేసినసేవకు లక్నోలో ఆయనకు చూపబడిన మహత్తరగౌరవము తగి యున్నది. గంగాప్రవాహమువంటి ఆయన అభ్యుదయవాదము పరంపరాగతమైన కాంగ్రెసు సంప్రదాయమునకు వన్నె తెచ్చినది. లక్నో కాంగ్రెసులో హిందూమతాన్ని దీయసమాఖ్య పరిపూర్ణ స్వరూపమును తొల్చినది. కాంగ్రెస్ లోని సంస్కరణ ప్రకారము లక్నోలో పూర్తిచేయబడినది (అనుబంధము ౨). ఇది లక్నో కాంగ్రెస్ కు సంపూర్ణవిజయము.

హిందూ మహమ్మదీయసభ్యులకు కావలసిన ప్రారంభవిషయము లన్నియును అలహాబాదులో ౧౮౮౬ ఏప్రిలు మాసమున మిస్టిఫికేషన్ కాంగ్రెసుకార్య వర్గసభల సమన్వీతసమావేశములోను, తరువాత ఏప్రిల్ ౨౭లో కలకత్తానగరమునను చర్చించబడి యుండెనని మనము జ్ఞాపక ముంచుకొనవలసియున్నది. ఆ రెండు సభలలోను, వంగ పాంచాల రాష్ట్రముల సంవత్సరమున కాసనసభలలో నుండువలసిన మహమ్మదీయ ప్రాతినిధ్యమునుగూర్చి స్థిరపడలేదు. కాని ఆవిషయము లక్ష్నో కాంగ్రెసులో స్థిర పరుపబడినది. ఆ సభ్యులకు సంబంధించిన వివరము లన్నియును ఈ పుస్తకముయొక్క మొదటిభాగములోని రెండవ అధ్యాయములో సాంఘిక ప్రాతినిధ్యసంది ర్భమున వ్రాయబడినవి. కాంగ్రెస్ లోగ్ ప్రణాళికలోని ముఖ్యస్థానములను ప్రకారము కార్యనిర్వాహకవర్గమునారు కాసనసభకు లోబడియుండువలెను. కాని కాసన సభలో ౧/౫ వంతు ప్రభుత్వశిమోజితసభ్యు లుండువలసియేయుండెను. భారత రాజ్యాంగ కార్యవర్గ సభ రద్దుచేయబడవలెను. ఇటీవల కాంగ్రెసు పరుగెత్తుకూన్న వేగమునుబట్టి ఇవన్నియును తప్పబడుదులుగా తోచవచ్చును. కాని ఈ సంస్కరణముల వంగీకరించుటకే ప్రభుత్వమువారికి వైరము చాలక, వారు మరియొక ప్రణాళికను సిద్ధము చేసిరి. ౧౮౮౭లోని రాజకీయపరిస్థితులనుగూర్చి వ్రాసేసందర్భమున దానిని వివరింతుము.

హిందూమహమ్మదీయసభ్యులను పెంపొందించి స్వరాజ్యప్రణాళికను తయారు చేయుగలిగిన లక్ష్నో కాంగ్రెసు చరిత్రలో ప్రాముఖ్యస్థానము నాక్రమించిన మొదటి సందేహము లేదు. ౧౮౮౭ మండ్లియును చీలిపోయిన కాంగ్రెసుపక్షములు రెంటికని మరల సంఘభావమును చేపూర్విన విషయముకూడ తక్కువగా పరిగణింపబడినది కాదు. తిలకుకపర్టీలు రసవిహారీఫోర్స్, సురేంద్రనాథ బెనర్జీలతో కాంగ్రెసు వేదిక వైపు సరిసమానముగా ఒకరి ప్రక్క నొకరు కూర్చుండియుండుట నిజముగా చూడ ముచ్చటైనవిషయము. బెనెంటు హోమ్ రూల్ పతాకాలను చేతులలో పట్టుకొనిన ఈ ప్రధానసహాయకులగు నాడినూ, ఆరండేలుగార్లతో లక్ష్నో కాంగ్రెసుకు ప్రత్యక్షముగుట మరువరాని సంగతి. మహమ్మదాబాదురాజా, ముస్లాం హక్కు, రషన్ జిన్నా వంటి సుప్రసిద్ధ మహమ్మదీయ నాయకు లాసభలో నుండిరి. గాంధీ, పోలకులు కూడ అచ్చట నుండిరి. లక్ష్నో కాంగ్రెసువా రామొందించిన కాంగ్రెసులీగుప్రణాళికను తరువాత వెంటనే మహమ్మదీయసభవా రామొందించిరి.

బొంబాయి కాంగ్రెసుకువలెనే లక్ష్నో కాంగ్రెసుకుకూడ చాలమంది ప్రతినిధులు వచ్చిరి; ౨౩౦౧ మంది ప్రతినిధులు వచ్చిరి. విభాజన సభారవము పట్టనంత తుంది ప్రేక్షకులుకూడ వచ్చిరి. కాంగ్రెసు నాలుగుశాతము జరిగినది. తీర్మానములు

మాత్రము సరిగా బొంబాయితీర్మానములవంటినే జరిగినవి. ఆయుధశాసనము, శ్వేచ్ఛందపైనికడకము, పైనికోన్నతోద్యోగములు, ముద్రాశాసనము, కంట్రాక్టు హాలీపథితి, వలసరాష్ట్రములలోని భారతీయులు, సంయుక్త రాష్ట్రములలో ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహకసభ, సామ్రాజ్యమహాసభలో భారతప్రాతినిధ్యము, పాంచాలము మొదలగు రాష్ట్రములలో హైకోర్టులనిర్మాణము, స్వచ్ఛేదీయద్యమము, జూరీవిచారణలకు సంబంధించిన తీర్మానము లన్నియును పూర్వపుకాంగ్రెసులలోవలెనే లక్షో కాంగ్రెసులోమాత్రమే నంగీకరింపబడినవి. ౧౯౧౧ లో లక్షో కాంగ్రెసు కధ్యక్షత వహించిన బిడ్కోనారాయణధారు, చాలాసంవత్సరములవరకును కాంగ్రెసుకు సాధారణ కార్యవిధిగా పనిచేసిన డి. ఏ. ఖేర్, జి. సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యరుగార్లమరణముల కా కాంగ్రెసు ముఖమును వల్లడించినది. బీహారురాష్ట్రమునకు సంబంధించిన రెండు తీర్మానములు లక్షో కాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడినవి. ఉత్తరబీహారురాష్ట్రము నందలి పైనులకును, విశాఖపట్నంలో బయజమానులకును గల పరస్పరసంబంధమును గూర్చి, అక్కడ కలిగిన భూసంబంధమైన తగాదాలను గూర్చి విచారణ చేయుటకు అధికారులను, అధికారితరులనుగల మిశ్రమసంఘ మేర్పాటు చేయబడవలె నని ఒక తీర్మానమును, అప్పటికి సామ్రాజ్యశాసనసభలో చర్చకు వచ్చియున్న విశ్వవిద్యాలయచట్టమునకు సంబంధించిన మరియొకతీర్మానమును ఆమోదించబడినవి.

ఉత్తర బీహారురాష్ట్రములోని రైతులకును, తోటయజమానులకును సంబంధించిన తీర్మానము చాలా ముఖ్యమైనది. మరుసంవత్సరమే గాంధీ బీహారురైతుల అసంతృప్తిగల కారణములనుగూర్చి విచారించుట కారాష్ట్రమును దర్శించెను. ఆవిషయమునుగూర్చి వివరములు తరువాత ఉదాహరింపబడును.

భారతస్వపరిపాలనమునుగూర్చిన తీర్మానములో "(ఎ) భారతదేశపు పురాతన నాగరికతను, విద్యావిషయములోను, ప్రజాసేవసంబంధమునను ఆచేతము పొందిన అభివృద్ధిని గమనించి, ఘనతవహించిన చక్రవర్తిగారు త్వరలోనే భారతదేశమునకు స్వపరిపాలనమును ప్రసాదించుట బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి ఉద్దేశమును, ఆదర్శమును అని ప్రకటించవలెను. (బి) ఇందు కనుగుణముగా కాంగ్రెసులీగుప్రజాశిక్షలోని హక్కులు ముందు ప్రసాదించబడవలెను. (సి) సామ్రాజ్య పునర్నిర్మాణసమయమున భారతదేశమును పరాధీనరాజ్యముగా గాక, స్వపరిపాలితాధినివేశ రాజ్యములతోపాటు సామ్రాజ్యములో సమానభాగస్వామిగా నుండునట్లు చేయవలెను." అని కోరబడినది.

భారతరక్షణచట్టము (Defence of India Act) ౧౯౧౪ వ సంవత్సరము నాటి వంగరాష్ట్రపు మూడవరెగ్యులేషనులలోని అధికారము లతివిస్తారముగా నుప

యోగింపబడుతూన్న వని లక్నో కాంగ్రెసు భయమును నెల్లడించినది. భారతరక్షణ చట్టము నుపయోగింపవలసినవచ్చినప్పు డెల్ల యువై టెడ్డికింగ్ డివిజన్ లోని రాష్ట్ర రక్షణచట్టము (Defence of Realm Act) ను సుదాహరింపబడిన కార్యక్రమ మవలంబింపబడవలె నని ఆకాంగ్రెస్ నాదించినది. అనగా రాష్ట్రరక్షణచట్టము ప్రకారము ప్రభుత్వమువారు చేసిన నిందానోపదానమును, దానికి నిర్బంధితు శిచ్చిని సంజాయిషీయను హైకోర్టులోని ఒక జ్యూరు న్యాయమూర్తి, న్యాయవాదవృత్తి నవలంబించిన ఒక అనధికారవ్యక్తియొక్క ఒక బి. సి. యస్. జస్టిస్ లో నూడిన కమిషీనే ముందుగా విచారింపబడవలయును. వారివిచారణ పూర్తికాని నిర్బంధనివాసశిక్ష (Internement order) విధింపబడుచున్నది. నిర్బంధితులకు న్యాయమూర్తులయొక్క వాదించుకొనుటకు తగిన అన్ని సౌకర్యములు కల్పింపబడవలెను. గూర్గా వ సంవత్సరపు వంగరాష్ట్ర క్రైస్టు లేవను, తదితర క్రైస్టు లేవనులసంవిర్భములలో కూడ ఇట్టి పద్ధతియే అవలంబింపబడవలె నని కోరబడినది. ఈ తీర్మానప్రతిపాదులను, ఆమోదకులను అసాధారణాధికారకాసనము లతివిస్తారముగా నుపయోగింపబడుతూన్న వనీ, ఈ అధికారములక్రింది, భావికాలమున మంచి అభివృద్ధికి రాగలిగిన అనేకమంది నిరపరాధులకు యువకుల శివితములు నాశనముచేయబడుతూన్న వనీ వివరించిరి. గూర్గా వ సంవత్సరపు మూడవ క్రైస్టు లేవనుక్రింది నొక్క వంగరాష్ట్రములోనే ౪౭౯ మంది నిర్బంధింపబడిననీ (Interned) ౬౦ మంది విచారణ లేకుండు జైళ్లలో నుంచబడిననీ వివరింపబడినది. భారతరక్షణచట్టముక్రిందిను, పాతి క్రైస్టు లేవనులక్రిందిను ప్రభుత్వమువారు అవలంబించిన నిర్బంధవిధానము నీవిధముగా ప్రజలు ప్రతిఘటింప ప్రారంభించిరి.

కాంగ్రెస్ - మస్లిమ్ లీగువర్గముల కెండును ఒక్కచరముననే జరుపబడుపద్ధతి బాంబాయిలో ప్రారంభమై లక్నోలో కూడ కొనసాగినది. లక్నో కాంగ్రెసులో క్షౌరీవాలన ప్రజాశక్తి ఆమోదింపబడిన నెంబనే భేతములో నున్న కాంగ్రెసుసంఘము లును, తదితర ప్రజాసంఘమును, సమ్మేళనములును దానినిగూర్చి ప్రచారము చేయవలసిన వని కూడ తీర్మానింపబడినది. ఈ తీర్మానమును కనుగొనుముగా చాలా ఆశ్చర్యకరమైనవని పరిగణించినది. ఒకరాష్ట్రమును మించి మరియొకరాష్ట్రము పనిచేయు తలపెట్టినది. ముఖ్యముగా మద్రాసులో భేతము ప్రత్యక్ష వామకత్వముక్రింది అమృతమైన ప్రచారము జరిగినది. మొదట లక్నో కాంగ్రెసు చాలా కష్టపరిస్థితులకు లోబడినది. గూర్గా వ సంవత్సరమున లక్నోలో కాంగ్రెసు జరుగవలసినవచ్చిన సంవిర్భములో కూడ చెప్పబడిన కష్టములు తలపీండినవి. కాని అదన్నియును ఆపాటి రెట్టి నెంటు గతర్పరు సర్ ఆంగ్లనీమాక్టాన్ బాల్ల వివేకమువలన కడదిపోయినవి. ౧౯౧౬ లో

కూడ అటువంటివికే తప్పించినది. సంయుక్తరాష్ట్రప్రభుత్వ కార్యదర్శులనుబట్టి కాంగ్రెస్ ఉపన్యాసములలో రాజగోపాభావములు స్ఫురించకుండా చూడవలె నని ఆహ్వానసంఘమునకు మంపరింపుత్రము వచ్చినది. దానినకట్లు వంగరాష్ట్రగవర్నరునకును, ఎన్నుకొనబడిన అధ్యక్షునకును కూడ పంపబడినవి. ఆహ్వానసంఘమువా రిట్టి అవసరావగానిమునకు తగిన ప్రత్యుత్తరమును పంపిరి. అధ్యక్షు డాయుత్తరపుధోరణి ప్రత్యుత్తరమునకు మాత్రం దని మిన్నకుండెను. ఆగోజులలోనే బీరారు బాంబాయి రాష్ట్రములనుండి తెనెంటు వెళ్లుటబడెను. లక్నోకాంగ్రెస్ వేళకూడ ఆమె నాకతో కొంత ఆసక్తి రావచ్చునని అపోహ కలిగినది. అప్పుడుకూడ రెవ్వు టెంటుగవర్నరు సర్ కీమ్సు మెట్టా వివేకమువలన అన్నిచిక్కులను తప్పిపోయినవి. సర్ కీమ్సు, ఆయనభార్య, వారిసిబ్బంది కాంగ్రెసుసభకు హాజరైరి. అధ్యక్షుడు వారి నాహ్వానిస్తూ యిప్పుడే యుపన్యాసమునకు సగౌరవముగా సర్ కీమ్సు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

3 బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము

౧౯౧౭

[అంగీకరము ; నిర్బంధవిధానము - తెనెంటునిర్బంధము - అరండేల్ నాకియాలు - సామ్రాజ్యపంక్రమునుహాసభ - సాత్వికనిరోధము - అఖిలభారత కాంగ్రెస్ సంఘప్రకటనము - సాత్వికనిరోధమునుగూర్చి రాష్ట్రీయసంఘముల అభిప్రాయము - మాంటేగుప్రభుని ఆగష్టు ౨౫ వ తేదీ ప్రకటనము - భారత ప్రజామునకు ఆధినివేళరాష్ట్రప్రతినిధిని కొరవ కాంగ్రెసు - బీగు విజ్ఞప్తి - బిసెంటులో కలిగినవార్త - గాంధీ సత్యాగ్రహవిజయపరంపరలు - చాంపరాక్, కేయిరా, అహమ్మద్ నాబాదు మిల్లుహాలు - కాంగ్రెసునీరుప్రకాశికకు సంతకములు - కాంగ్రెసుకు శాశ్వతనిధి - బిసెంటు అధ్యక్షురాలుగా నెన్నుకొనబడుట - ఆమె అధ్యక్షోపన్యాసము, కాంగ్రెస్ తీర్మానములు - రాలిక్ కమిటీ నియామకము - ఆంధ్రుల కాంగ్రెస్ రాష్ట్రము - జాతీయపతాకము.]

ప్రారంభ దేశములోని సాంఘిక భేదాభిప్రాయములు భారతరాజకీయభివృద్ధి నిరంతరమును ఆటంకముగా నున్నవి. ఇవి ముట్టమిడిటమిట్ట ప్రభువు హయాములో తలయెత్తినవి. ౧౯౧౭ లో స్వపరిపాలనా ప్రణాళిక నిర్దిష్టపబడినప్పుడు సమయమునాటి కీభేదములు ప్రభుత్వమువారి అధికారబలముచేగాక, హిందూమహమ్మదీయసంఘముల పరస్పరామోదమువలన సమసిపోవుట యెంతో అపొష్టము. ఇది రాజోవు రాజకీయపోరాటమునకు సంభవముగా పరిణమించినది. కాబట్టి ౧౯౧౭లో పరిశుద్ధ హృదయములతోను, నిష్కళంకభావములతోను రాజకీయందోళనము ప్రారంభింపబడినది. ౧౯౧౭ వ సంవత్సరములో “హోమ్ రూల్” ఉద్యమసంఘర్షమున ప్రారంభమైన తీవ్రరాజకీయందోళనముయాలమున యావచ్ఛారతదేశమునందును విద్యుద్ద్యేగముతో జాతీయచైతన్యము కలిగినది. దీనితోపాటు బోలీసువారి కఠిననిర్బంధ విధానము కూడ నానాటికి పెరిగిపోయినది.

“హోమ్ రూల్” అనే మంత్రము దేశములోని మారుమూలలకు హుషె పాకినది. దేశమంతటను హోమ్ రూల్ సభలు స్థాపింపబడినవి. బెసెంటుచేరులలోని పత్రికల మహాశక్తిమందు ముద్రాణాశాసననిర్బంధములు ౧౫గుదువులైనవి. విద్యార్థులు రాజకీయాందోళనములో జోక్యము కలిగించుకొనరాదని పెంట్లండు ప్రభువు ౧౯౧౭ నె. ౧౨ ను జారీచేయించెను. హిందూపత్రికాసంపాదకు లయిన కన్హిరంగయ్యంగారికి పెంట్లండు ప్రభువు కబురుపంపి అరగంటనేపు రాజకీయవిషయములనుగూర్చి చెప్పించెను. రంగయ్యంగారు పూసర్రుచ్చినట్లు నిష్కలపటముగ అన్ని పరిస్థితులకు గవర్నరుకు చెప్పి చేసెను.

కాని ‘న్యూ ఇండియా’ దినపత్రికను, ‘కామటూర్’ వారపత్రికను నడపుతూన్న బెసెంటు ముద్రాణాశాసనముక్రింద రు. ౨౦,౦౦౦ ల ధరావశు సేయవలసివచ్చెను. అమె తరువాత ఆ ధరావశును పోగొట్టుకొనినది.

ఇంతలో ‘హోమ్ రూల్’ భావము దేశములోని న్యాయమూలందును కారు చిచ్చువలె వ్యాపించుచుండెను. ౧౯౧౭ కాంగ్రెసులో “అనేకమంది స్త్రీలు తమ స్వభావానుగుణములగు త్యాగసహనములతోను, ధైర్యసాహసములతోను చేసిన సహాయమువలన ‘హోమ్ రూల్’ ఉద్యమము పదిరెట్లు తీవ్రరూపమును తాల్చినది. మన ఉద్యమమునకు ఆత్మమనై నికులు భారతనారీమణులు. మద్రాసులో పురుషుల ఉత్సవము లాపిసేయబడినప్పుడు స్త్రీలే ఉత్సవములమందు నడచిరి. అందుకు మద్రాసు మహిళామండలి గర్వింపవలసియున్నది. వారిప్రార్థనలే నిర్బంధితుల స్వేచ్ఛకు కారణ

భూతిములైనవి. పక్షినిభాగతదేశములోని పెద్దపెద్దదేవాలయములలో జరిగిన ప్రార్థనల వలన 'హోమోగూర్' ఉద్యమము మరిముతో లేనమైపోయినది. అందువలన ఆతత్వము నాగులు, సన్యాసుల ద్వారా గ్రామగ్రామములకును పాకిపోయినది" అని తెలిపెంటు చెప్పెను. ఇదిగాక ఆయుధ్యము మంత జయప్రదముగా వ్యాపించుటకు మరియొక కారణము కలదు. ఆ ఉద్యమప్రాంభమునాటినుండియు భాషప్రయత్న రాష్ట్ర సిద్ధాంత మంగీకరింపబడినది. అందువలన దేశములో ప్రచార మెక్కువగా జరుగుటకు లీలు కలిగినది. ఈవిషయములో జముగా కాంగ్రెసుకు అఖిలభారత హోమోగూర్ నీల మార్గచిహ్నమైనది.

౧౯౧౪ జూన్ ౧౫ వ తేదీని దెసెంటు, సి. ఎస్. అరంజేర్, బి.పి. వాడియా గాడ్లకు ప్రభుత్వమువారి శ్రీముఖము లంపజేయబడినవి. వాటిలో నూదించబడిన బిరుదులముఖాను ఎక్కడ వారు నిర్బంధముగా నివసించుట కిష్టపడెనో తెలియ పరచవలసిన విషయంబున కీర్తించెడిది. కీర్తించబడ్డారు, ఉదాకమండలములలో వారు గుండుటకు నిశ్చయించుకొనెడిది. ఈముగ్గురినిర్బంధములవలనను 'హోమోగూర్' సభ యింకను ప్రజామండలజక సంస్థ యైగిది. తరుణము నన్నామోహన హోమోగూరుసభలో చేరెను. ప్రభుత్వపు ఉత్తరువులను, 'విగా'ను లక్ష్యపెట్టిక దెసెంటు తన 'న్యూఇండియా' పత్రికకు స్వచ్ఛగా వ్యాసములు వ్రాస్తూనేయుండె ననుమాట బహిరంగరహస్యము. 'కామెన్టీ' అనునాంపత్రికమోహనూదినముగా ప్రారంభింపబడినది. పి. కె. తెలాంగ్ న్యూఇండియాపత్రికా సంపాదకత్వమును వహించుటకు మద్రాసు వెళ్లెను. తరువాత హిందూపత్రికకు సంపాదకత్వము వహించిన వి. రంగస్వామయ్యుంగా రాజోజులలో న్యూఇండియా సంపాదకునకు సహాయముచేసెను. పి. పి. రామస్వామి అయ్యగుగారు తన శక్తిసామ్యములను, కాలమునుమోహన హోమోగూర్ సభలను స్థాపించుటకును, పత్రికా గుండునకు బనిమోగిస్తూఉండిరి. వాయకులు నిర్బంధనివాసమున గోలులు గడుపు సూన్నకొలది రాజకీయాంధోళన మంతకుపదికె ట్లెక్కువగా పెరిగిపోతూఉండెను. భారతదేశపరిస్థితు లని నీవ్రయాపమును తాల్చినవి. కాని సీమలోని అధికారులు మాత్రము నిలించలేదు.

భారతదేశములో నింత రాజకీయాంధోళనము జరుగుటాండుగానే సీమలో అధినివేశరాజ్య ప్రతినిధుల సహాయముతో సామ్రాజ్యసంగ్రామమహాసభ జరుపబడి నది. ఆసభకు హిందూమహారాజా, సర్ యస్. వి. స్వామి భారతదేశ ప్రతినిధులుగా పంపబడిరి. అవిల వారి మర్యాద, వారి సంభాషణాసామర్థ్యము లాదేశపు ప్రజల నాకర్షించగలిగినవి. వారికి సన్మానములు చేయబడినవి. ప్రజాసంస్థలు వారిని గౌరవించు

చినది. పత్రికలలో వారిపేరులు మారుమ్రోగినవి. అంతకు పూర్వము రాజకీయసంస్కరణములనుగూర్చి బ్రిటిష్ పార్లమెంటుకు నివేదించుకొనుట కిండియానుండి గాయబావ వర్గమును పంపవలసిన దని కోరిన బ్రిటిష్ కమిటీ సరిగా అప్పటికప్పుడే ఇంగ్లండులో నడువసన్నాహములను సాగించువలె నని నూచించినది. ఇంగ్లండుకు గాయబావమును పంపుటకును, లండనులో కాంగ్రెసు జరుపుటకును ఏర్పాట్లు చేసేయిత్తిము ౩-౪-౧౭ న ఆఖరిభారత కాంగ్రెసుసంఘసమావేశ యొక్కటి జరిగినది. ఇందులో గాయబావ వర్గములో సురేంద్రనాథ బెన్సే, రాష్ట్ర రసవిహారీభూష, భూసంప్రదాన బాసు, మదనమోహన మాలవ్యా, సర్ కె. పి. గుప్త, మహమ్మదాబాద్ రాజా, జే. బహమార్ సత్రా, వి. యస్. కాస్ట్రో, సి. పి. రామస్వామి అయ్యరులు ప్రధులుగా నుండ కోరబడిరి. భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శి సర్ ఆర్థర్ కేంబెల్లనుచే న్యవహార ప్రకటనము చేయించరటనీ, ప్రానికనికములో భారతీయుల కున్న నోన్ స్టోకము లిప్పించవలెనని బ్రిటిష్ కమిటీ ప్రయత్నించినది. కాంగ్రెసుసమాజము పోకపోయినది. ౨-౫-౧౭ న సర్ యస్. పి. సిద్ధాసమ్మలుమున ఒక సమ్మేళన భిజిగినది. అందులో జరిగిన చర్చలనుబట్టియే బ్రిటిష్ కమిటీవారిండియానుండి గాయబావ వర్గము నొకరిని అభిప్రాయమును మార్చుకొనిరి.

హోమరులో నిర్బంధితులను విడిపించవలెనని భారతదేశము నాధ్యక్షునిలోను మును సాగించి ప్రయత్నించుచుండెను. ౧౯౧౭ జూలై ౨౪ ల ౨౫ వ తేదీన ఆఖరిభారత కాంగ్రెసుసంఘముయొక్కయు, మస్టింగ్లరు యొక్కయు సమ్మేళనసమావేశము జరిగినది. అందులో దాదాభాయికాకోర్డి (భారత.తామహుని) మరణించెనుకు విచారము మొదటితీర్మానముననే వెలిబుచ్చబడెను. సర్ జెడ్జర్ బుకొనలహునిని భారత దేశములోని రాజకీయస్థితిని తెలియజెప్పటకును, కాంగ్రెసువారిచే అంగీకరింపబడిన ప్రకాశికనుగూర్చి ప్రచారము చేయుటకునా పైబరు మ్యూలో ఇంగ్లండు పోయేయిత్తిము శిన్నా కాస్ట్రో సత్రా వరీరుహస్సేనులలో మాడి ఒకకమిటీ ఏర్పాటు చేయబడినది. ఆరాయబావవర్గమునందు కాస్ట్రో యుంవలనియెడల ఆయనకు బహులుగా సి. పి. రామస్వామి అయ్యరుపేరు మూచింపబడినది. నాధ్యక్షునిలో ధము రాజకీయకార్యక్రమమునకు సిద్ధాంతములోగాని, ఆచరణలోగాని సమంజసమైనవయొగకరమో అలోచించి ఆరువారములలో కాంగ్రెసుసాధారణకార్యదర్శులకు తెలియపరచవలసిన దని రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములును, మహమ్మదీయసాధారణ నిర్వాహకులును కోరబడిరి. బెసెంటు వాడియా అరండేలులను నిర్బంధించినందుకు కలకత్తాలో రసవిహారీభూష అధ్యక్షతక్రింద జరుపవలసిన ప్రతిఘటనధను వంగ రాష్ట్రప్రభుత్వమువారు నిషేధించుటచే, వారి చర్యను కాంగ్రెసువారిసమక్షమున

నేకము తీవ్రముగా నిరసించి వంగరాష్ట్రప్రజలు వారిహక్కులను కాపాడుకొనుటకు వ్యాయబద్ధమైన అన్ని మార్గములను అవలంబించెద రనునమృతమును వెల్లడించెను. అప్పటి రాజకీయపరిస్థితులనుగూర్చి తమారు చేయుబడిన ప్రకటన కేసు చదువుటకుశాస్త్రహకరముగా నుండును. అందులో ఇక్కడ ఇండియాలోని షెయ్యుఫర్డుప్రభువు “౧౯ మంది శాసనసభ్యులు పంపిన విజ్ఞప్తిలో నూదించబడిన రాజకీయ సంస్కరములు అపత్కరములుగా నున్న” ననుబయు, అక్కడ ఇంగ్లండులో సిడెన్ హామ్ ప్రభువు భారతదేశములో రానున్న అపాయకరపరిస్థితులనుగూర్చి యుపన్యసిస్తూ “౧౯ మంది విజ్ఞప్తిలో విప్లవకరమైనవలు చేయుబడుటకు కారణము జర్మనీవారి కుట్ర కాబట్టి నెంబనే నిర్బంధవిధాన నువలంబించవలయు” ననుబయు వివరింపబడినవి. తరువాత ఇండియాప్రభుత్వమువారు స్వపరిపాలనాంశసమును నిరోధించుటను గూర్చి తమ అభిప్రాయములను వివిధరాష్ట్రప్రభుత్వములకును పంపిరి. నెంబనే పాంచాలరాష్ట్రములోని సర్ మెకైల్ ఒపెయర్, మద్రాసులోని పెంట్లండు ప్రభువు తమ యజమానుల ఆజ్ఞలను నిరసావహించి ప్రజలు అందులేని కోరికలు కోరగావనియు, అవసరమైతెయిట నిర్బంధపద్ధతు లవలంబింపబడు ననియు ప్రకటించిరి. సర్ మెకైల్ ఒపెయర్ ౧౯మంది విజ్ఞప్తిలో నూదించబడిన సంస్కరణములు కేవలము విప్లవవాదకము లనియెను. ఢిల్లీ, సింధు, అధికారులు భారతదేశ సంస్కరణములనుగూర్చి నీనుకు ఉత్తర ప్రశస్యత్తిరములు జరుపుతూండగా వారికన్న ముందు ౧౯ మంది భారత శాసనసభ్యులు బహిష్కరముగా నొక విజ్ఞప్తిని సంపుటయు, కాంగ్రెసులీగువారు స్వపరిపాలనాప్రకాశక నెంతను తమారు చేయుబయు ప్రభుత్వమువారికి మిక్కిలి హావకారణము లైనవి. ఈపై గాఢ్టీయగవర్నరులు రాబోవు సంస్కరణములు చాలా స్వల్పములుగా నుండగలవని ప్రకటించిరి. అన వారి రాజకీయచతురతను చూపకపోయిననా, నిష్కాపట్యమునుమాత్రము వెల్లడించినది. ఇక కాంగ్రెసులీగువారి ప్రకటన ముగ్గా హామీరూలునాయకులకు నిర్బంధనివాసము విధింపబడినందుకు ప్రతిఘటింపబడినది. అందుకు పరిహారములుగా (౧) భారతదేశము డ్రిటివ్ సామ్రాజ్యమునం వొక స్వపరిపాలిత దేశముగా నొనరింపబడు నని సామ్రాజ్య ప్రభుత్వమువారు నిష్పందించుమైన భాషలో నొక ప్రకటనమును చేయుట, (౨) దాని కనుగుణముగా కాంగ్రెసులీగువారిచే నూదించబడిన సంస్కరణము లిండియాలో నెంబనే ప్రవేశపెట్టుట, (౩) ప్రభుత్వము వారు చేసిన సంస్కరణమైనవలను ప్రకటించుట, (౪) నిర్బంధవిధానమును తొలగించుట జరుగవలె నని కోరబడెను.

ఈ దీర్ఘప్రకటనములోని ముఖ్యభాగములు భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శిని, డ్రిటివ్ ప్రధానమంత్రిని, సర్ విలియం వెడ్డర్ బరకొకును ౩౦ వ జూలై నేదీసి

తంతిద్వారా పంపబడినది. సర్ విలియమ్ అందుకు ప్రత్యుత్తరముగా “భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శిని దర్శించినాను. మీరు సహనము కలిగియుండవలెనని నా ఆభిప్రాయము. ఇక్కడి పరిస్థితులనుబట్టి మరీయొకతంతిని పంపెదను” అని తంతినిచ్చెను.

ఇక మన మిండియాలోని పరిస్థితులను గూర్చి ఆలోచించుముగాక! ౧౯౧౭ ఆగష్టు, సెప్టెంబరు నెలలలో సాత్వికనిరోధము నవలంబించుటను గూర్చిన సూచనను వివిధరాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘములను తీవ్రముగా నాలోచించినది. నీహరురాష్ట్ర మందు కనుకూలముగా చూచించినది. బొంబాయి, బర్మా, పంజాబు రాష్ట్రములు మాంచేరు భారతదేశమునకు వచ్చి పోవుసంతకమును సాత్వికనిరోధమును ప్రవేశపెట్టు కుండుట మంచి దని సలహా యిచ్చినవి. ఆనాటిపరిస్థితుల కవి అనుగుణముగా లేదని సంయుక్తరాష్ట్రముల కాంగ్రెసుసంఘమునా రభిప్రాయపడిరి. నీహరురాష్ట్రమువారు “హోముకూలు నిర్బంధితులను, అజీనాదీయులను అనులేకాన అజనులను విడిచిపెట్టుటకు కొంతకాలమును నిర్ణయించవలె” ననియు, “ఆ కాలపరిమితిలో ప్రభుత్వమువారు వారిని విడిచిపెట్టరియెడల నామకు లంపెదము సాత్వికనిరోధమునుగూర్చి ప్రజలకు బోధించవలయు” ననియు నిశ్చయించిరి. ఆ ప్రకారము రాష్ట్రమువారు ప్రచారముకూడ ఆరంభించిరి. ఈ ఆభిప్రాయమును మద్రాసురాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘమునా రామోదించి,

“శాస్త్రసమ్యక్తమైన ఆంధోభవమునకు వ్యతిరేకముగా ప్రభుత్వమువారు పంపే ఆన్యాయ మైనట్టియు, అశాస్త్రీయ మైనట్టియు ఉత్తరువులకు ప్రతిహేళము గాను, ప్రభుత్వనిర్బంధవిధానమునుగూర్చి, ఆన్యాయము, అశాస్త్రీయము అయిన నిర్బంధనివాసశిక్షలనుగూర్చి ప్రతిఘటన యాపకముగా కాంతముగను, న్యాయశాస్త్రానుగుణముగను జగుపబడే బహిరంగసభలను ప్రభుత్వమువారు నిషేధించేయెడలను సాత్వికనిరోధపద్ధతి నవలంబించుట సమాజసమే నని మద్రాసు రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘమునా ఆభిప్రాయము.”

“ఈరోజున అంగీకరింపబడిన ఈ సాత్వికనిరోధతీర్మానము నాచరణలో పెట్టుటకు వలయుమార్గముల నాలోచించి ఒక పక్షముననములలో నిశేధికను పంపుట కొక ఉపసంఘము నియమింపబడవలెను.”

అను తీర్మానముల నంగీకరించిరి. ఈ తీర్మానముల ననుసరించి మద్రాసునగరములో సాత్వికనిరోధప్రమాణప్రతీతికట్టి తయారుచేయబడినది. పూర్వము కాంగ్రెసువాదిగా నుండి తరువాత మద్రాసు హైకోర్టుజడ్జిపదవిని పొంది, దానినుండి విరమించిపిమ్మట ఆఖిలభారత హోమియూలుసంఘమునకు గౌరవాధ్యక్షుడయిన సర్ యస్.

సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారు ఆ ప్రమాణపత్రముని మొట్టమొదటిసంతకము పెట్టెను. తెనెంటును, ఆమె అనుచరులను విర్బంధించినందుకు ప్రతిఘటనయగా ఆయన తన సర్ బిరుదమును వదిలివెసెను. కిచ్చెనరుడంపశాల ద్వారా ఆయన వ్రెసిడెంటు విల్సను కొక ఉత్తరమును కూడ పంపెను. తరువాత సంతకము చేసినవారు హిందూ పత్రికా సంపాదకులు కమలారంగయ్యంగారు. ఆయన సుప్రసిద్ధపటానేవకుడు. ఆయన అదినపత్రిక కొకరు తన గౌరవస్పృశి నామధ్యములను వినియోగించి, దాని ద్వారా నిష్కలంక నాతీయతత్వమును ప్రచారము చేయుచుండెను. ఆయనవలన ఆ పత్రికకు మరింత కాగవము వచ్చినది. తరువాత కొంతమంది యువకు లా ప్రమాణపత్రముపైన సంతకము చేసిరి. ఎ. పి. రామస్వామయ్యగారు మద్రాసులో నుండిగా సంతకములు చేయుటకు కొంత ప్రయత్నముచేసెను. కాని తరువాతి బొంబాయిలో సంతకము పెట్టెను. రాజకీయపరిస్థితు లీ విధముగా దినదినాభివృద్ధిని పొందుతూండె గానే నాంఠేరుమంత్రి ఒక ప్రకటనము చేసెను. దానితో మద్రాసురాజకీయము లంతగా గూర్చు కలిశా. ఆ రాజకీయబడు ౧౯౧౭ న మద్రాసు రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘ మొకరింతరించుమును చేసినది:

“రాజకీయవాతావరణములో కలిగిన మార్పువలన రాత్రిక నిరోధ ప్రయత్నములు ప్రస్తుత మానవేయుబడవలెను. ఈ విషయ ముఖల భారత కాంగ్రెసు సంఘమునకు తెలియచేయబడవలెను. సబ్ కమిటీ నివేదిక రికార్డు చేయబడినది.”

మాటిమాటికీ ఉదాహరింపబడుతూ వచ్చిన ఈ మార్పు లేమిటి? మహా సంగ్రామసందర్భమున భారతదేశమునుండి తననంతమంది మనుష్యులును, యుద్ధ సామగ్రియును పంపబడెనందున మెసాపొటేమియాచండనూత్ర సరిగా నడువలేదు. చాలా చిక్కులు తలపడినవి. దానిపై కామిషన్లలో మాంఠేర్ అప్పటి భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శిని తీవ్రముగా విమర్శించెను. ఆ విమర్శనాసందర్భము లోనే భారతప్రభుత్వముగూర్చి మాంఠేర్ “అది కొయ్యకంటెను, ఇనుము కంటెను మాడ కఠినమైనది. దానిని వంచుటకు వీలు లేదు. ఆధునికకాలమునకు పనికిరాని చాత్రసంప్రదాయములు దానివి” అని నిందించెను. ఈ విమర్శనాఫలితముగా వేంబక్లెక్ రాజీనామా యియవలసివచ్చినది. మాంఠేర్ భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శిగా నియమింపబడెను. మాంఠేర్ అప్పటి కింకను ౩౬ సంవత్సరముల యువకుడు. కాని అప్పటి కప్పుడే నాలుగు సంవత్సరములనుండి భారత రాజ్యాంగ సహాయకార్యదర్శిగా నుండి ఆదాయవ్యయపట్టికలనిర్వహణలో పాల్గొనియుండెను; ౧౯౧౨ లో యావద్భారతదేశమును సందర్శించెను. ఆయన ఆ ఫిబ్రవరి ౨౮ వ తేదీని

కేంద్రిష్ట గిట్టుచోలూ ప్రభుత్వప్రతిష్ఠనుగూర్చి యిచ్చిన సుప్రసిద్ధోపన్యాసము చాల క్లాఫీంపబడినది.

“ప్రతిష్ఠ అబ్బ!—ఓ భారతదేశమా! భాషలో ఈ ప్రతిష్ఠ అనేమాట లేకుండా ఉన్నట్లయితే నీ చరిత్ర ఇంతకంటే ఎక్కువ అంశాలకుముగా నూరి చూడదే. కాని దానిమూలమున నీచాతినిచ్చమై గడ్డకట్టి పాస్త్రాజ్యతిత్వము ననుభవిస్తూఉన్నావు. మేము భారతీయుల కష్టములను గొరిగింతుకు గాన, వారి అన్యాయములను నిర్మూలించుటకుగాని, వారి అనుభవములను ఉపయోగించుకొనుటకుగాని ఆదేశములూ లేదు. మా పట్టినకుండేటికి మాజేకాళ్లు అనే పట్టుపలమీది ప్రభాభిప్రాయమును తృణీకరించి, మా తప్పులను మేము కెగ్గించుకొన ప్రయత్నించుము. ఇటువంటి ప్రతిష్ఠను గూర్చి నే ననేక సమయములలో అనేకచోట్ల చెప్పితిని (కామన్సుస్థానలో ౧౯౧౧ నుంచి త్వరమున ఆదాయ వ్యయపట్టికపై చేయుటకే ఉపన్యాసమును గూర్చి ఈ సంగతిన.) మన మీ ‘ప్రతిష్ఠ’ అనే పెద్దవానితో భారతదేశమును నిలుపుకొనలేదు. దాని మనము న్యాయపరిపాలనమువలనను, ప్రజల సంకీర్తనమువలనను నాత్రేయే నిలుపుకొనగలము.” అని ఆయన యుపన్యసించెను. భారతరాజధాని ఢిల్లీనగరమునకు మార్చబడుట వ్యయకారణమున, వింగరాష్ట్రవిభజనమును కర్మసంచయ ప్రభుత్వ ప్రతిష్ఠకు భంగకరమనీ బోన్గ్లాచేసిన విమర్శనమున నీ యుపన్యాసము ప్రస్ఫుటైరగును. ఇందువలన భారతదేశమునకు సంప్రదించుచు చేసారిన, మాంటేగు వారితో దేశమునెడల సహృదయకలిగిన గాజేయధురంగుల నీ దేశము వచ్చినది. అతని సమర్థతాపాపాసములు కొనియాడిబడివి. మాంటేగును భారతదేశమునుగూర్చి ప్రత్యక్షముగా చాలా విషయములు తెలుసు పరి గొనింపబడినది. అందుకు అనుకొన్నట్లుగానే మాంటేగు హిందూశిశువ్యాంగకార్యనిర్వహించుచున్నట్లే టిటిప్రభుత్వమువారి ఆచరణ బాధ్యతాగతవిపాలన మరి మంత్రవర్గమువలన ఈ క్రిందిప్రకటనమును చేసెను:

“టిటిమహాప్రజ్ఞానులలో ప్రధానభాగముల భారతదేశమునకు బాధ్యతాముతప్రభుత్వమును క్రమక్రమముగా ఏర్పాటుచేసేనిమిత్తము స్వపరిపాలిత సంస్థలను కెత్తగిరెమ్మదిగా యొక్కురచేసి, పరిపాలనవ్యవహారములలో భారతీయులసంబంధమును పెంపొందించుట టిటిప్రభుత్వమువారివలంబించి, అందుకొనిన రాజకీయపద్ధతి, నీని భారతప్రభుత్వమునాగునూడ అంగీకరించిరి. బాధ్యమైనంత త్వరగో ఇందుకు రగినచర్యలను నడిపించుటకు వారు నిర్ణయించుకొనిరి. ఈ అభివృద్ధి క్రమానుకరముగామాత్రమే జరుగును. భారత ప్రజల క్షేమాభివృద్ధులకు దాగులైన

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారును, ఇండియా ప్రభుత్వమువారును కూత్రమే నూతనసంస్కరణము నీయవలసినకాలమును, నాటిపరిమితిని నిర్ణయించుట కర్హులు. నూతనాత కాశములు కల్పింపబడుతున్న ప్రజల బాధ్యతా భావమునం దీ రెండు ప్రభుత్వములకును గల విభాసమునుబట్టి, నాగు చేసే సహాయము ఎనుసరించి రాజ్యపు రాజకీయాభివృద్ధి బాధాపరిచియుండును. ఈ సందర్భమున కొంతకాలములో పాల్ల మెంటుకు పంపబడినాచనలను ప్రజలు చిప్పించుటకు తగిన వీలు కల్పింపబడును.”

మన నీ ప్రకటనమునుబట్టి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకు ప్రజలలో గల విభాస చిహ్నముగా, ప్రైవ్యులులోని రాజుగారి పట్టాలమునందలి ఉన్నతోద్వోగములలో చూపబడుతున్న జాతిభేదములు తొలగింపబడినవి. తరువాత మాంటేగు ప్రభువు “ప్రసాదుతో సంప్రతించుచును, భారతిస్వపరిపాలనాభివృద్ధిలో సంబంధముగల గూఢచరించి అభిప్రాయములను వినుటకును హిందూదేశమునకు వచ్చెను” నని కూడ పేర్కొనెను.

హాతిదేశమునందు జరుగుతున్న ఆంగ్లోభవముగూర్చియు, ౨౯ వ జూలై నేదీని జాంబాయిలో సమావేశమై ఆ. భా. కాం. ౪౦. వారి నూతన ప్రకారమున నారములలో సాత్వికనిగోగ ప్రచారవిషయమున వివిధ రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములును, మస్లిమ్ సహకార్యవర్గమువారును ఇచ్చిన అభిప్రాయములను లెకించుచు ఇరివెల్ వివరించినట్లుంటిమి. ఈ ఆగువారులలోను ఢిల్లీ లంఛెన్ సగరములవ్యక్తి కావలసిందని ప్రయత్నము నెఱవినది. ఆగష్టు ౨౦ వ నేదీని మాంటేగు ప్రకటనను చేయబడినది. గూఢచరిధానము ఎనుసరించి ౧౬ వ సెప్టెంబరు నేదీని తెలియున్న, ఆమెలను గుఱుగూ వనరిచేసెనుకెరి.

మొట్టమొదట ఆంగ్లోభవరూ ఆలహాబాదులో ఆగ్గలభారత కాంగ్రెసుసంఘము యొక్కయు, మస్లిమ్ సహకార్యవర్గముయొక్కయు సమన్వితసమావేశము జరిగినది. ఆసమావేశమునందు సాత్విక నిగోగ ప్రయత్నము లాపిచేయుబహులెనని యేకగ్రీవముగా నిర్ణయింపబడినది. మెంటే సాత్వికనిగోగభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకించినది. ఆకస్మికముగా తటస్థించిన ఈ నూర్వనకు యువకు లాకాభంగము చెందిరి. కాంగ్రెస్ పోర్ట్ సమన్వితసమావేశము సాత్వికనిగోగ ప్రయత్నములను సాగించుటకు బదులుగా ప్రసాదుయొద్దకును, హిందూదేశరాజ్యాంగ కార్యవిషయద్దకును తాము ప్రాసించి ప్రబాళికును వారిపై అంగీకరింపజేయుట కొక అభిలభారత నాయకావర్గమును పంప నిర్ణయించిరి. ఇందుకొరకు సి. జె. చింతామణి కార్యదర్శిగా, పండ్రెండునుండితో ఒక యువసంఘము నియమింపబడినది. నారు విజ్ఞాపనాపత్ర

మును తియారుచేయవలసియుండెను. మాంటేగ్ షెయ్యుఫర్డు ప్రభువులకు ౧౯౧౩ నవంబరులో ఆ రాయభారవర్గమువారు విజ్ఞాపనాపత్రమును సమర్పించి సందర్శించిరి. అందులో కొన్ని భాగముల నీక్రింది ముద్రించుచు:

“ఇండియా ప్రభుత్వమువారి అంగీకారముతో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు చేసిన అధికారపూర్వకమైన ప్రకటనమునకు భారతీయులు కృతజ్ఞులు. ఈక్రింద సూచించబడిన ప్రకారము ప్రభుత్వమువారు కార్యాచరణమునకు దిగినయెడల భారత ప్రజలకు మరింత సంతృప్తి కలుగిలగు.

“భారతీయులు పురాతన నాగరికతకు మూలపురుషులు. వారా ప్రభుత్వనిర్మాణమునందును, పరిపాలనావిధానములోను విశేష సమర్థతను చూపిరి. సర్వకాల సర్వావస్థలయందును పరాధీనత వారి ఆత్మగౌరవమును బాధిస్తూన్నది. ఇది ఇలా ఉండగా కడచిన కొంచెం సంవత్సరములలో హిందూజాతము సామ్రాజ్యాంతర్గత విషయములన్నిటియందును, అధినివేశరాజ్యములతోపాటు సమానాధికారములను గలిగియుండవలెనని భారతీయులు పట్టుపట్టులకు తగిన అవసరమును, అవకాశములును గలిగినవి. సామ్రాజ్యసమస్యల పరిష్కారమునం దికమందు అధినివేశరాజ్యముల సమైక్యతతో క్యుండుగల దనుచును నిర్ణయదాంశము. అవి ఇప్పుడు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యసంరక్షిత రాజ్యములుగా గాక, సామ్రాజ్యములో సమానభాగస్వాములుగానే భావించబడుతూన్నవి. బ్రిటనుతో కూడిన అయిదు స్వతంత్ర అధినివేశరాజ్యములును ఒక సామ్రాజ్య కూటముగా (Commonwealth) భావించబడుతున్నది. కొందరు న్యాయపక్షము సూచిస్తూన్నట్లుగా యునైటెడ్ కింగ్ డమ్ ప్రతినిధులును, ఈ అధినివేశరాజ్యముల ప్రతినిధులును గలసి పార్లమెంటుగను, సామ్రాజ్యసభగను ఏర్పడి, సామ్రాజ్యవ్యవహారము లన్నియును ఈరెండు సభలకును వదిలివేయబడి, ప్రస్తుతమున్న కామన్వెల్త్ యొక్క ప్రభువులసభయొక్క ప్రశ్నోక్తము బ్రిటనువ్యవహారములనే చూడవలసినయెడల ఇండియా ప్రభుత్వము బ్రిటనుతో కలిసిన అధినివేశరాజ్యములచేతులలో పడుననుట వాస్తవము. ఇటువంటి సామ్రాజ్యతత్వమును భారతీయులు గూడ చూచుకొని వినియోగించి ప్రతిభుటించకతీరదు. హిందూజాతమునెడల అధినివేశరాజ్యముల ప్రవర్తన మెంత మందిగా నున్ననుకూడ ఈమార్పునకు భారతీయులంగీకరింపచాలగు. అందువలన వారి పరాధీనత మరింత విశాలము కాగలదని వారిభావము. ఒకవేళ సామ్రాజ్యనిర్మాణ విధానమునం దట్టి మార్పునకు భారతీయులంగీకరింపవలసివచ్చియెడల భారతదేశ మాసామ్రాజ్యసభలో (Imperial Council) కాని, సామ్రాజ్యపు పార్లమెంటులోగాని తగినంత మంది సన్నిక సభ్యుల ప్రాతినిధ్యమును గలిగియుండవలయును. అధినివేశరాజ్యముల

ప్రాతినిధ్యసిద్ధాంతము ననుసరించియే భారతప్రాతినిధ్య వైకాళ్యముకూడ నిర్ణయింపబడవలయును.

“ఇక సామ్రాజ్యసభ (Imperial Council) కాని, సామ్రాజ్యపుష్కర మెంటు కాని యేర్పాటు చేయబడక, యేటేట సామ్రాజ్యమహాసభ మాత్రము జరుపబడి, ఆ మహాసభాసభ్యులు ఏటివయంతివర్గమువారి ప్రత్యేక సమావేశముల కావ్యవనింపబడేయెవల అందులోకూడ ఎన్నుకొనబడిన భారతీయప్రతినిధు లుండవలయును. ఈ సంవత్సరారంభములో సామ్రాజ్యసంగ్రామమహాసభకును, సామ్రాజ్యసంగ్రామ మంతివర్గమునకును ఇండియాప్రభుత్వప్రతినిధులుగా టిక్ నీర్ మహారాజా, సర్ టిమ్మ మెప్పెన్, సర్ సత్యేంద్రప్రసన్న సింహా లు పంపబడినందుకు భారతీయులు తమ సంతోషమును తెలియజేసినారు. సామ్రాజ్యసంగ్రామమహాసభవారి కముందు జరుగబోయే మహాసభలలో భారతప్రాతినిధ్యమును గూర్చి చేసిన తీర్మానప్రాముఖ్యమునుగూడ భారతీయులు గమనించకపోలేదు. భారతప్రభుత్వము భారతీయులకు బాధ్యతగలదీ గాక, భారతీయప్రాతినిధ్యముగలదీ గాక పరాధీనప్రభుత్వముగా పరిగణింపబడుతున్నంతవరకును దానికి అధినివేశరాజ్యముల సామ్యము వర్తించదు. ఇక భారతప్రభుత్వమునకు సామ్రాజ్యములో కలిగే గౌరవము నిజముగా భారతప్రజలకు కాదు. అది ప్రత్యేకము భారతప్రభుత్వమునకే. అయినప్పటికీ ప్రజలు తమకే ఆగౌరవము కలిగినట్లుగా సంతృప్తిపడుటకంటె గత్యంతరము లేదు. సామ్రాజ్యమహాసభకు భారతప్రభుత్వమువారిచే పంపబడినవా రెవరైనను భారతదేశక్షేమమున కనుగుణముగానే ప్రవర్తించెడినుట కంతమాత్రమును సందేహములేదు. కాని వారు భారతప్రజలకు బాధ్యులు కారమవిషయముమాత్రము వారి కెల్లప్పుడును బాధిస్తూనే ఉండును. అది నిజముగా గొప్పగోపము.

“జరిగిన సామ్రాజ్యమహాసభలో టిక్ నీర్ మహారాజా, సర్ టిమ్మ మెప్పెన్, సర్ యస్. సి. సిన్హా లు భేదాభిప్రాయము లేక చాలా క్లిరినాముకముగా పనిచేసిరి. కాని వారు భారతీయుల వలసపోవునుచూర్చి అసభవారి కందించిన విజ్ఞాపనాపత్రము భారతీయుల ముప్పై కనుగుణముగా లేదు. అందులో భారతీయులు కోరేవాక్కులు కొన్నిమాత్రమే వివరింపబడినవి. ఏ ఎన్నికప్రతినిధి అవిజ్ఞాపనాపత్రమునకు బాధ్యుల తహించి సమర్థిండుకొనచాలదు.

“ఈయన్నిక సహాసరి ప్రజలలోనుండియే జరుగవలెననిగాని, లేక పెద్ద నియోజకవర్గములోనుండి జరుగవలెననిగాని మేము కోరుటలేదు. భారతకాసనసభయందును

రాష్ట్రీయకాసనసభలయందునుగల ఎన్నికసభ్యుల కీసామ్రాజ్యమునాసభాప్రతినిధినిగాని, ప్రతినిధులనుగాని ఎన్నుకొనే ఆధికార మున్నెయిడల చాలును."

రాయబారవర్తమానా 4 విజ్ఞాపనాపత్రమును సమర్పించి నైస్రాయిసీ, భారత రాజ్యాంగకార్యదర్శినీ సంపర్కించుప్రయత్నములో నుండగా తక్కిన కాంగ్రెసువాదులందఱును కాంగ్రెసులేనప్రణాళికవైన ప్రజల సంకములు తీసికొన ప్రారంభించిరి. బెనెంటు విడుదల కాగానే ఆమె నైస్రాయి వనేకమాదులు స్పీకర్ ప్రయత్నించెను. కాని ఆయన ఎర్వసమియ నిరాకరించెను. పైపెచ్చామెకు నోటిదురుసుతన మెక్కువగా నుండెననే నెపముతో ఆమె నైస్రాయి నిర్బంధించినట్లుకూడ మాంటేగ్ డయరీవలన తెలియవస్తాన్నది. ఈవిషయములో షెమ్సుఖర్డుప్రభువుపక్షముననే తానుండదలచినప్పటికినీ, తాను స్వయముగా నేర్పమైన సలహాను ఈయచాలననీ, బెనెంటుయొక్క రాజకీయప్రచారము నణచివేయుటకు నైస్రాయి తీసుకొనబోవు చర్యను తాను సమర్థించుననీ షెమ్సుఖర్డుప్రభువునకు మాంటేగ్ బహులు వ్రాసెను. బెనెంటు విడుదలకాగానే ఆమెరాజకీయప్రవర్తనమునం దేవో మార్పు కలిగినది.

షెమ్సుఖర్డుప్రభు వామెను త్రోసిరా జనెను. మాంటేగ్ ఆమెనాయకత్వమును లక్ష్యపెట్టలేదు. ఆమె విడుదలకాగానే సాత్వికనిగోధస్థిగతము నామె నిరాకరించెను. అప్పుడుకూడా నైస్రాయి ఆమెకు ఎర్వస మియకుండునా న్యాయమా? మాంటేగ్ తన పియరీలోని ౧౮౭ వ కేసీలో యీశ్రీంకవాక్యముల నుదాహరించుకొనెను. అవి చదువుటకు మంచి కుతూహలముగా నుండువి.

"బెనెంటు ఉపన్యాసములనుగూర్చి చిర్య విడుపడెనుకొంటిననీ, దానిని సూర్పి ముందు తెలియపరచుననీ షెమ్సుఖర్డుప్రభువు నాతో చెప్పినాడు. బహుశా అదేదో నాకు తెలియకుండా ఉండెడిమే మనివిది. ఆమె ఉపయోగించే కఠినమైన భాషకు వాచితరమును వెలిబుచ్చుతూ వ్రాసువలెననిభావ నా కున్నది. కాని దాని వలన ప్రయోజనము లేదని నాభయము. ఆమెవిడుదలవలన చాలా ఆగ్రహముకలిగి యుండవచ్చును. నేను భారతదేశమును దర్శించినందుమూలమున అక్కడ కాంతివాదావరణము కలుగలేదనీ, బెనెంటు తన వాగ్దానముల కనుగుణముగా ప్రవర్తించలేదనీ కూడ నాకు అక్షింతలు తప్పవు."

ఈవాక్యములలో నుదాహరింపబడిన వాగ్దానము లేవో, అవి యెవరికి చేయబడినవో మనకు తెలియదు.

౧౯౧౭ సంవత్సరపు చివరిమాసములలో రాజకీయవాతావరణము మాంటుఖర్డు విద్యుత్ప్రవాహముతో నిండిపోయినది. మాంటేగ్, షెమ్సుఖర్డుప్రభువు లిరువురును

శ్రమములను సంచారము చేసిరి. వారియొద్ద కనేక రాజ్యభారవర్గములు వచ్చినవి. అనేక మంది నారిని దర్శించిరి. బెసెంటుకూడ ౧౯౧౬ వివరలో మాంటేగును దర్శించి “మానవాయనము బలపరచవలె” నని కోరినది స్నేహితులకు సలహా యిచ్చినది. ఇంగ్లాండులోని డైరెక్టులును, ఇండియాలోని శ్రీరవాసులునుకూడ మాంటేగును నిరసించినయెడల ఆయన సహాయముచే యేమీ చేయకాలకపోవును కాబట్టి ఆయనను బలపరచవలయు నని మితనానులు ఘోష పెట్టసాగిరి. భారతదేశము లోని వ్యతిరేక ప్రయోజనములకలవారి నందఱను విచారించి, సీమలోని పార్లమెంటుకు చిన్నప్రణాళికను తయారుచేసి పంపవలెననే మాంటే గిండియాకు యిచ్చినట్లు పైకి కనిపించును. కాని మొదటివిషయము ౧౯౧౬ లో లక్నోలో జరిగిన హిందూమహమ్మదీయసహజులననే స్థిరపఱపబడినది. ఆ సమాఖ్యను మాంటేగ్ వైర్లము వహించి పూర్తిగా నంగీకరించెను. ఇక రెండవది రాజ్యాంగ ప్రణాళికను గూర్చిన విషయము. అది ౧౯౧౬ మార్చి నాటికి వివరముగా తయారయ్యెను. మేము చెప్పినయెడల చాలామందికి కొత్తగా కనబడును. మెయ్యిఫ్టర్డ్ ప్రభువు ప్రాసాయిగా నియమింపబడిన ఉత్తరువులు చేరినప్పు యాయ భారతదేశస్థైర్యములో తెలివీరియల్పబాలమునం దొక మేజరుగా పనిచేస్తాండెను. ౧౯౧౬ మార్చి నెలలో ఆయన ఇంగ్లాండుకు పోగా పూర్తిగా తయారైన భారతరాజ్యాంగప్రణాళిక ఆయనకు యావబడినది. ఈ విషయము మాకు ౧౯౩౨ లో తెలియవచ్చినది. మాంటేగ్ మాత్రము బెసెంటు తిలక గాంధీలకంటినారు చెప్పినమాటలనుకూడ సావకాశముగా వినినది. హిందూశుద్ధప్రణాళిక నిచ్చిన బ్రిటనుదేశమునకుగాని, తుచ్చుకొనిన భారత ప్రజలకుగాని అది శారవప్రదముగా లేదని బెసెంటు అన్నమాటలనుకూడ ఆయన విని గుండవచ్చును.

మాంటే గిండియాలో సంచారము చేసినప్పుడు మాంట్యుఫర్డ్ ప్రణాళిక ప్రకారము పనిచేయ సంసిద్ధముగా నున్న మంత్రిలను, కార్యవిధానకసభ్యులను, అవ్యవస్థలు జనరలులకు ఏర్పాటు చేసికొనెను. ౧౯౧౭ ప్రారంభవిశేష “మనము మాంటేగుకు సహాయము చేయవలెను” అని మితనానుల వాదనకు సామ్యముని అంతరార్థ మిది. బెసెంటు విమతిచే నప్పటినుండి ఆమె మాంటేగుకు సహాయపడవలె నని చెప్పు సూక్ష్మప్రతికేసి, మాంటేగ్ ఇండియాను దర్శించిప్పుడు బెసెంటుయెడల ప్రవర్తించిన ప్రవర్తనను మాత్రము విచారకరమైన విషయము.

౧౯౧౭ సంవత్సరములో బెసెంటుచే ప్రారంభింపబడిన హోమరూలుద్యమము తీవ్రముగా సాగుతున్నప్పుడు గాంధీ వీహారుండి రాజేంద్రబాబు ప్రజాకీర

బాటు గోరక బాటు అనుగ్రహబాటులను, భారత సేవక సంఘమునుండి కృపలూరి డాక్టర్ హెచ్. యస్. డేవ్ లను తీసికొని నీలిమంగుతోటయజమానుల నూలకముగా చాంపరాజు రైతులకు కలుగూతూన్న కష్టములనుగూర్చి విచారింప బయలుదేరినది. ఆయన, ఆయన అనుచరులను ఆ విచారణను ముగిస్తే చేసుకొని, సత్యాగ్రహోద్యమముయొక్క అపూర్వబలమును లోకమునకు వెల్లడించేంతవరకును, ఆరు నెలపాటు హోమ్ రూలుద్యమములో నెంతమాత్రమును జోక్యము కలిగించుకొనలేదు. ఆనాడు పొందిన బడి సత్యాగ్రహతత్వము భారతదేశచరిత్రమున నూతనశక్తి ప్రారంభమునకు కారణమైనది.

చాంపరాజు నీలూరురాష్ట్రములో పప్పమార్తెరదిక నున్న ఒక జిల్లా. ౧౮ - వ శతాబ్ద ప్రారంభములో కొంతమంది ఐరోపీయ తోటయజమానుల బ్రిటీష్ లోని జూరియా దులనుండి కొన్ని భూములను కొంతకాలమువరకును, మరికొన్ని భూములను శాశ్వతముగాను కవుళ్లకు ఓసుకొని నీలిమంగు పంపింప ప్రారంభించిరి. ముఖ్యముగా అది వరకే ఋణములో మునిగిపోయి బెట్టి చూచుచున్నామని కూడా అతిస్వల్పములైన భూములు వారిచే కవులకు ఓసుకొనబడినవి. ఈవిధముగా ఆ తోటయజమానులు సంపాదించుకొనిన పలుకుబడివలనను, భారతదేశమును పరిపాలించే రాజవారికి సంబంధించినవారగుటచే స్వతస్సిద్ధముగా వారికి కలిగిన పలుకుబడివలనను వారు తమపక్క నున్న రైతుల భూములలో కూడా 3/౨౦ మొదలు ౫/౨౦ వరకు నీలావరకును నీలిమంగు పంపించేయేర్పాటు చేసిరి. ఈయేర్పాటే తరువాత వంగరాష్ట్రానికి వచ్చిన చట్టము (Bengal Tenancy Act) క్రింద ఐరోపీయ తోటయజమానుల కొక హక్కుగా అంగీకరింపజేయబడినది. ఈనీలిమంగు పంపించే పద్ధతికి "నీల్ కేసియా" అని గాని, లేక మూడు 'కొట్టాల' పద్ధతి అనిగాని పేరు. మూడుకొట్టాలవగా 3/౨౦ వంతుదీగా అన్నమాట. నీలిమంగు పంపించుట రైతుల కెంతమాత్రమును లాభదాయకము కాదనీ, ఇతరవ్యవసాయమునకు నష్టదాయకముగా వారది పంపించి శీరసాలెనని నిర్బంధింపబడుతూన్నారనీ, వారి కేయబడి మాలిహావ కేవలము వానుమాత్రమేననీ రైతుల హోదా. అనేకపర్యాయము లీరైతుల గండగోళములు పొరుగుబాటు మాపమును తాల్చి, బలవంతముగా అణచివేయబడినవి. కాని అప్పుపప్పుదురు తోటయజమానులు నీలిమంగు పంపించినరైతుల కెక్కువగదా నీయకలేప్పినది కాదు. ౨౦ వ శతాబ్ద ప్రారంభమున కృత్రిమపురంకులు ప్రచారములోకి వచ్చినందున, చాంపరాజులోని పరిస్థితులలోపూడ నీలిమంగుపంపు తోటయజమానులకు లాభదాయకముగా కనుపించక, వారు తమ ఫ్యాక్టరీలను మూసివేయ ప్రారంభించిరి. కాని అందువలన కలిగిన నష్టమును పూరిగా తాము భరించుటకు బదులుగా నిరుపేదలకు రైతులనె తిమిద

కూడ ఆనన్దమును కొంత వేయటకు మాగ్గాంతరముల నాలోచించిరి. అందుకు నా రచనలించినపద్ధతులు రెండు. తోటయజమానులు కాశ్యతకాలుకు తీసికొనిన గ్రామములలోని రైతుల శిస్తులను హెచ్చించినయెడల, అసలుభూభామందులకంటే కూడ మధ్యనున్న తోటయజమానుల కక్కువలాభదాయకముగా నుండును. ఆకారణముచేత వారు రైతులతో నొక ఒడంబడికను చేసుకొనిరి. రైతులు నీలిమందు పండించుటసిన నిర్బంధమును తోటయజమానులు తొలగించేట్లున్నూ, అందుకు ఐదులుగా వారు (తోటయజమానులు) శిస్తులను (Rents) హెచ్చించుటకు రైతు లంగీకరించేట్లున్నూ ఒడంబడిక చేసుకొనబడినది.

అటువంటి ఒడంబడికపత్రములు వేలకొలదీ బలవంతముగా వ్రాయించుకొన బడిన వని రైతులు చెప్పెదరు. సాధారణపరిస్థితులలో తోటయజమానులకు శిస్తు రెక్కువచేసే అధికారము లేదు. కాని వారిప్రాత్యాహముచే జిరాయితీచట్టముక్రింద అటువంటి నిబంధనము చేయబడినది. ప్రభుత్వమువారి విషయములో కాననపథలలో పలను, వెలు పలను జరిగే అందోళన నెంతమాత్రము రెక్కపెట్టక, ఆ ఒడంబడికపత్రములను రిజిస్టరుచేయించుటకు ప్రత్యేక రిజిస్ట్రారులకు నియమించి తోటయజమానులకు తోడ్పడిరి. తోటయజమానులు కొంతకాలమువరకుమాత్రమే కవులకు తీసికొనిన గ్రామములలో శిస్తు రెక్కువచేయబడినయెడల కవులకాలము పూర్తికాగానే అసలుభూభామందుకే ఆలాభములన్నియునుపోవును. ఆకారణముచేత వారాసందగ్ధములో ఎక్కువచేసిన శిస్తు మొత్తము నొక్కసారిగానే అన్నికవులు సంవత్సరములకును కలిపి రొక్కరూపకముగా పుచ్చుకొని రైతులను నీలిమందు పండించవలసిన నిర్బంధమునుండి తొలగించితి మని చెప్పుతూవచ్చిరి. నిజమునకు కాశ్యతకాలుకు సంబంధించని గ్రామముల కా జిరాయితీ చట్టపుప్రత్యేకనిబంధనను, అనగా నిర్బంధముగా నీలిమందు పండించుచున్నవరకులు వర్తించినేవర్తించవు. కాని ఈ నోటీసుకాయించుటతో వారు ౧౨ లక్షలరూపాయిలను ననూలు చేసుకొనగలిగిరి. జిల్లా అంతయును నీలిమందుతోటయజమానుల చేతులలో చిక్కుకొనెను. వారిలోవారు శిల్లాను కొన్నిభాగములుగా విభజించుకొని రాజ్యముచేయ ప్రారంభించిరి. తోటయజమానుల కధికారులపైన గల వశీకరణ శక్తివలన రైతులు వారికి వ్యతిరేకముగా న్యాయసాధనములకు గాని, కార్యనిర్వాహకోద్యోగుల యొద్దకు గాని పో సాహసించలేకుండిరి. పోయినవలో వారనేకకష్టపద్ధతులకు పాల్పడవలసియొండెను. కెద్దకులములకు చెందిన హిందువులను కొట్టి మగ్గీఖానాలలో బంధించుట, వారిపకువులను బండిలి దొడ్లో పెట్టుట, ఇండ్లను దోపించుట, మంగలి, చాకలి మొదలగు పనికాగులవాండ్రను రాసికొందుట, వారిని ఇండ్లలోనుండి లోపలకును, వెలుపలకును పోసికొనుట,

అంటరానివాండ్రను తెచ్చి వారి సమస్యలలో కూర్చుండజేయుట ఇట్టి వెన్నో రెక్కలేనన్ని కష్టములను తోటయజమానుల రైతులకు కలిగిస్తూవచ్చిరి. వారు రైతులనుండి న్యాయవిరుద్ధములైన, అధికారములేని మామూళ్లను కూడ పన్నుల రూపకములొకటయినచేసుకొంటూవచ్చిరి. అట్టి పన్నులను లెము గూడైకి మించి యుండెనని విచారణలో లేవనది. కొన్నిటిని సాత్ర మిచ్చట ఉదాహరింతుము. పెండ్లికి పన్ను వేయబడెను. పొయ్యికి పన్ను వేయబడినది. గానుగకు పన్ను విధింపబడెను. దొరగారికి జబ్బుచేసే కొండలమీదికి ప్రయాణము కట్టవలెనంటే రైతులు పన్ను చెల్లించవలసియుండెను. ఆయన కొక నుట్టమో, ఏనుగో, మోటారుకాకో కావలసియున్నయెడల రైతాభివృద్ధి భరించుటకు పన్ను చెల్లించవలసియుండెను. ఇదిగాక రైతు తోటయజమానులనుగాని, లేక గ్రామములోని తదితరులనుగాని యెవరినైనను యెదిరించేయెడల చెంబునే అతనికి జరిమానా విధింపబడుతూఉండేది. ఈ విధముగా జిల్లాలోని వివిధ క్రిమినల్ అధికారములు తోటయజమానులకే సంక్రమించినవి.

రాష్ట్రములోని ప్రజానాయకు లందరును రైతుల రీతి కష్టములనుండి తప్పించ ప్రయత్నించిరి. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. స్థానిక ప్రభుత్వములకు రైతుల ఈ ఇక్కట్లు పూర్తిగా తెలియవచ్చెను. తెలుసు నని వా రొప్పుకొనిరి. పై పెచ్చు రైతులకోసము జారిపడిరి. కాని వా రేమీ సహాయము చేయలేకపోయిరి. కొందరు ఐదువకా సహాయము చేయ నిచ్చగించి ఉండకపోవచ్చును.

ఇటువంటి పరిస్థితులలో లక్నో కాంగ్రెసు సమయమున బీహారు కాంగ్రెసు ప్రతినిధులును, కొంతమంది రైతు ప్రతినిధులును మహాత్మా గాంధీకి ఈ విషయము లన్నిటిని నాకల్యముగా మనవిచేసిరి. గాంధీ తాను స్వయముగా చాంపరాకకు పోయి అచటి పరిస్థితులను తెలుసుకొందు నని వాగ్దానము చేసెను.

౧౯౧౭ ఏప్రిల్ నెలలో చాంపరాక జిల్లాకు ముఖ్యపట్టణమైన మోటీహరీ గ్రామమున కాయన పోయెను. తరువాత అచ్చటనుండి మరియొక గ్రామమున కాయన పోతుండగానే, చెంబునే జిల్లాను వదిలివెలిపోవలసినదని ఆయనపైన ౧౪౪ సి. పి. సి. క్రిం నోటీసు జారీచేయబడెను. ఆయన తరువును ఆయన ఉల్లంఘించెను. ఇదివర కాయనచేసిన ప్రజాసేవ కాయనకొసంగబడిన కెయిజరిహిందీ సువర్ణ పతకమును ప్రభుత్వమువారికి తిప్పివేసెను; మేజిస్ట్రేటుమందు మద్దాయిగా నిలబడెను, కోర్టులో తాను నేరముచేసినమాట నిజమేనని పెద్దవాత్సాలము నిచ్చెను. ఇటీవల ఇట్టివాత్సాలములు దేశములో పరిపాలనైపోయినప్పటికిని ఆనాడు సాత్ర మది చాలా కొత్తగానే తోచినది. ప్రభుత్వమువారు తమకేసును ఉపసంహరించుకొని గాంధీ విచారణను కొన

సాగనిచ్చిరి. ఆయన గుమారు ౨౦, ౦౦౦ మంది రైతులదగ్గరనుండి వాబ్జూలములు తీసుకొనగలిగెను. ఈ ప్రయత్నములో ఆయన అనేకమంది స్నేహితులసహాయమును పొందినను; వాబ్జూలముల వాధారముగా చేసుకొని ప్రభుత్వమువారికి రైతుల పక్షమున విజ్ఞాపనమును తయారుచేసెను. ప్రభుత్వమువారు తున కొక విచారణసంఘమును నియమించిరి. అందులో భూభామంబులును, తోటయజమానులును, ప్రభుత్వ ప్రతినిధులును, రైతులపక్షమున మహాత్మాగాంధీయును కలరు. విచారణ పూర్తిగా జరిగినతరువాత కమిషనరు రైతులు చెప్పకొనే ప్రజ్ఞము లన్ని నిజమేననీ, కాబట్టి వారినఫాలు (Rents) తగ్గింపబడవలెననీ, ఇదివరకు రైతుల దగ్గరనుండి అన్యాయముగా వసూలుచేయబడిన సామ్యులో కొంతభాగమును తోటయజమానులు తిరిగి వారికి యిచ్చి వేయవలయుననీ ఏకగ్రీవముగా నొకనివేదికను తయారుచేసి ప్రభుత్వమువారికి పంపిరి. అనివేదికలోని పిఫారసులు తరువాత చట్టములో నిబంధింపబడినవి. అందువలన రైతులు నిర్బంధముగా నీలీమందు పండించవలసిన పద్ధతి నిర్మూలించబడినది. మరికొన్ని యితరకష్టములుపూడ తొలగింపబడినవి. ఇది జరిగిన కొన్ని సంవత్సరములకే తోటయజమానులలోని అత్యధిక సంఖ్యాపాలు తమ వాలములను, ఫ్యాక్టరీలను అమ్మకొని ఆజ్ఞానుండి జైల్పోయిరి. ఒకప్పుడు తోటయజమానుల సాధములన్న ప్రదేశములలో నేడు శిశువులుమాత్రమే కనపడుచున్నవి. ఇంకను కాలదార్లుగా నున్న తోటయజమానులు నీలీమందుపంటపైన ఆధారపడక తదితరరైతులవలెనే తాముమాడ ఇతరపంటలవినాడనే ఆధారపడుకూర్చున్నారు. వారు పూర్వపురీతిగా అక్రమలాభములను పొందుట కిష్టము వీలులేదు. వారికి పూర్వపుప్రతిష్ఠాపూడ పోయినది.

నూగు సంవత్సరములనుండి ప్రభుత్వమువారు గాని, ప్రజానాయకులు గాని తొలగించలేని రైతులకష్టములు కొన్ని మాసములలో ఈవిధముగా నిర్మూలించబడినవి. నేడు చాంపరాన్ గాంధీఆడుగులకు మడుగులాగు నన్నచో ఎవరను ఆశ్చర్యపడ నక్కరలేదు.

చాంపరాన్ సత్యాగ్రహముతో సమాన ప్రాముఖ్యము వహించినది ౧౯౩౫లోని భేదా సత్యాగ్రహము. ఈ రెండు సత్యాగ్రహములకును ఫలితములో కొంత భేదమున్నప్పటికిని సిద్ధాంతములోమాత్రమేమీ భేదము లేదు. గాంధీ ప్రజాశీలికమును ప్రారంభించకముందు, ప్రభుత్వమువారు పన్నులను వసూలుచేసుకొనే అధికారమును గూర్చి రైతు లెన్నడును ప్రశ్నించినవారు కారు. కట్టి కరవులలోపూడ ప్రభుత్వము వారి కీయవలసిన పన్నులు దేవుడిముడుపులవలె రైతులు చెల్లించుకొనవలసినదే. కాననసభాసభ్యులు రైతులపక్షమున ప్రభుత్వమువారికి అర్హులను, విన్నపములను

పంపుకొని తీర్మానములను ప్రతిపాదించేవారు. అంతటితో వారి ప్రతిఘటనము సమాప్త మయ్యెడిది. ౧౮౧౫లో గాంధీ నూతనశకమును స్థాపించెను. బొంబాయిరాజ ధానిలోని కెయికాజల్లాలో చాలావరకు పంటలు పండేపోయినవి. అచట చాచాపు ట్లముపరిస్థితు లెర్పడినవి. రైతులు భూమిశిస్తుల వసూలు తాత్కాలికముకా ఆపి వేయుటకు న్యాయ మని తలచిరి; అట్లు మొదలగు మామూలుకార్యకలాప మంత యును నడపించిరి. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. నాలుగవ వంతుకంటె తక్కువవంట పండినది కాబట్టి భూమిశిస్తు లాసంతర్పగమునకు ముజరా యిప్పించ వలెనని రైతులు ప్రార్థించిరి. నాలుగవవంతు కంటకుంటె ఎక్కువ పండినది కాబట్టి ల్యాండు రెవిన్యూచట్టము ప్రకారము భూమిశిస్తులు ముదరా యిప్పించబడి వని అధికారు లు తిరుపులు జూచినది. ప్రార్థనలును, విజ్ఞాపనలును పూర్తిగా నిరర్థకములైన వని నిశ్చయించుకొనినపిమ్మట గాంధీ గత్యంతరములేక సత్యాగ్రహమును ప్రారంభించ వలసినదని రైతులకు సలహాయచ్చెను. రైతులలో ప్రబోధమును కలిగించుటకు గౌరవ ప్రచారకులకొరకు గాంధీ విజ్ఞాపనమును ప్రకటించెను. తక్షణ మనేకమంది అందుకు సంసిద్ధులైరి. వారిలో ప్రముఖుడు సర్దార్ వల్లభభాయి పటేల్. ఆయన గినిన ప్రవర్ధమాన మవుతున్న తన వకీలువ్యాపారమును కట్టిపెట్టి గాంధీతో సేవారంగమున కురికెను. గాంధీ, వల్లభభాయిపటేల్ లాటి మహాపురుషుల నిరువురను ఒక్క చోట మొట్టమొదట చేర్చగలిగిన దీ ఖేదాసత్యాగ్రహము. సర్దార్ వల్లభభాయి ప్రజాతీవితమున కదే ప్రారంభవశ. అవాటిమండియే ఆయన తన వృత్తిని పరిత్యజించి గాంధీఆడుగుజూడలలో నడువతోడగను. రైతులు, తమవాదన అసత్యమని త్రోసి వేయుటకుంటెను, ప్రభుత్వమువారి ఒత్తిడివలన శిస్తులను చెల్లించి ఆత్మగౌరవమును పోగొట్టుకొనుటకుంటెను భూములనే విడిచిపెట్టుకొను కంగీకరించి ప్రమాణ పత్రములపైన సంతకములు పెట్టిరి. నిరుపేద రైతులకు భూమిశిస్తులు ముజరాయియ్య బడినయెడల భాగ్యవంతులు పేద లేకుండ తమ శిస్తులను చెల్లించ సంకీర్తింపిరి.

ఇక రైతులలో అద్భుతమైన ప్రబోధము కలిగించవలసియందెను. వారిదివర కన్నడును కనీ విని యెరుగని సిద్ధాంతములు వారికి తెలుపబడినవి. ప్రభుత్వమువారు పన్నులను విధించేఅధికారమును వారు ప్రశ్నించ వచ్చుననే సంగతి వారికిప్రజ్ఞ తేలియ చెప్పబడెను. ప్రభుత్వోద్యోగులు వారిపై అధికారులు కారనీ, వారి సేవకులు మాత్రమే ననీ మొదటిపర్యాయము వారికి హ్యుగోచరము చేయబడినది. అధికారుల దెవరింపులకు గాని, నిర్బంధములకుగాని లొంగవలసిన పనిలేదని వారికి దైర్ఘ్యము చెప్పబడెను. పాదుల ప్రధానపాకులను గూర్చిన ప్రభుపాతములు వారికి బోధింపబడినవి. అవి సేర్పకొనని యెడల వారిదైర్ఘ్యమంతయును నిమిషములో పటాపంచలు కాగలదు. గాంధీ, వల్లభ

భాయిపటేలు, వారి అనుచరవర్గమును గ్రామగ్రామమునకును పోయి ఈ సిద్ధాంతములను ప్రచారముచేయ సాగించిరి. పశువులు, పాత్రసామగ్రి మొదలగు సరాసులు జప్తుచేయబడినప్పటికినీ, అపరాధపురిష్టులు వనూలుచేయబడుననియోను, ధూములు ప్రభుత్వము వారిచే కాళ్వతముగా స్వాధీనపరచుకొనబడుననియును అధికారులు భయపెట్టినప్పటికినీ నిశ్చలముగా నిలబడవలెనని ఆ ప్రజాసేవకులు రైతులకు ధైర్యము చెప్పిరి. గాంధీయొక్క ఈ దండయాత్రకు నిజంగా ఘన ముఫసరమే లక్షపోయినది. కాని బొంబాయివర్తకు నీ యుద్యమనిర్యాలకు వ్యయముచేయలేనంత ద్రవ్యమును విచ్చలవిడిగా వారికి సమర్పించిరి.

గుజరాతులోని సత్యాగ్రహదర్శకులనే కాననోల్లంఘనమునకు కూడ ఒక అవకాశము కలిగినది. న్యాయవిరుద్ధముగా జప్తుచేయబడిన ఒక పాలములోని ఉల్లిముడిని తీసివేయించవలసిన దని మోహనలాల్ పాండ్యాకు గాంధీ సలహా యిచ్చెను. మోహనలాల్ పాండ్యా నాయకత్వము వహించి ఆపని చేయించెను. ప్రభుత్వము వారి రాస్త్రగులకును, మోహనలాలుకును చిన్నచిన్న ఖైదుశిక్షలను విధించిరి. దీనితో గాంధీ ప్రజలవ్యాచయములను పారించగలిగెను. వారికి ఖైదుభయము పోయినది. కాననోల్లంఘనమున కిది వారికి ప్రథమపాత్రమైనది. వారి నాయకులు విడుదలయ్యిరాగానే ప్రజలు వారి నూరేగించిరి. ఇది అప్పటి ప్రజాసముదాయములో కలిగిన ఒక నూతనానుభవము.

తరువాత ఆకస్మికముగా ఈయుద్యమము సమాప్తిపొందినది. ప్రభుత్వమువారు ప్రజలవాదము సంగీకరించి పేదరైతులందరకును శిక్షలు ముజరాయిచ్చిరి. కాని వారి విషయములో నేవిధమైన బహిరంగప్రకటనమును చేయలేదు. ప్రజల ఆందోళనమునకు లొంగి వారితో ప్రభుత్వము రాజీచేసుకొన్నదనే అభిప్రాయము రైతులకు కలుగకుండునట్లు ప్రభుత్వమువారు ప్రయత్నించిరి. ఎంతో ఆలస్యముగా ప్రభుత్వము వారు చేసిన ఈసాకార్యముమాడా యే కొద్దిమందిరైతులతో లభించినది. ఈసందర్భమున సత్యాగ్రహము సిద్ధాంతములో జయముపొందినప్పటికినీ, ఫలితములో మాత్రము సంతృప్తిజనియమును పొందగలిగిన దని చెప్పవలెను. కాని దీనివలన పరోక్షముగా చాలా ఫలితములు కలిగినవి. ఇది గుజరాతురైతుల రాజకీయవిజ్ఞానమునకును, ఆర్థికైతన్యమునకును ఆధారభూతమైతి. “ప్రజలమోక్షమొప్పటికైనను వారిత్యాగబుద్ధిపైనను, వారిబాధాసహిష్ణుతపైనను మాత్రమే ఆధారపడియున్నదను గుణపాత మీకయిరా సత్యాగ్రహోద్యమమువలన ప్రజల వ్యాదముఘటకములందు చిత్రింపబడినది. కయిరా దండయాత్రమూలకముగా సత్యాగ్రహము గుజరాతుభూములలో వేరువాటుకొన్నది” అని తన ‘ఆత్మకథ’ లో గాంధీ ఉదాహరించెను.

ఇక అహమ్మదాబాదు కార్మికోద్యమములో కాంగ్రెసువాదులు చేసిన పనిని గూర్చి, గాంధీయును, ఆయన అనుచరులను దానిద్వారా మనకు నేర్పిన సత్యాగ్రహ పాతమునుగూర్చి వివరించుము.

గాంధీ కాంగ్రెసునాయకత్వమును వహించకమునుకే ఆయన అహమ్మదాబాదులోని యంత్రాలయ కార్మిక నిర్మాణమునకు పనిచేసిన విధానము జాతీయస్వాతంత్ర్య చరిత్రమున కలంకారధూతముగా నుండగలను. సత్యాగ్రహాపస్థితులమీద పారిశ్రామికవాదములు పరిష్కరింపబడుట కనే ప్రభుమపర్యాయము. అహమ్మదాబాదులో నాడు గాంధీచే సృష్టింపబడిన కార్మిక నిర్మాణ మెన్నో పారిశ్రామికమహా వాయుపరంపరలకు తాళి శాశ్వతభరితములను పొంది నేటికిని వ్యాపార్యత్యక్తముల కాశ్చర్యజనకమై జ్ఞానాపాత్రముగా నిలిచియున్నది. ఆకథను సంగ్రహముగా జ్ఞాపకముచేయ వూనుకొనిననుహద ఈగ్రంథములో ననేకపుటలు వానికోసము ప్రత్యేకింప బడవలసియుండును. కాబట్టి ఆ సంస్థకు గాంధీచేసిన పనినిగూర్చియు, భారతదేశములోను, ప్రపంచములోనుగల తదితర కార్మిక సంస్థలకును, దానికిని గల ముఖ్యభేదములనుగురించియు తెలుసుకొని సంతృప్తిపడుటయే ఇప్పటి మన కర్తవ్యము.

౧౯౧౬ వ సంవత్సరమునుండి శ్రీమతి అనమూనూ బేకేర భాయి కార్మిక ప్రదేశములలో విద్యాప్రచారము చేస్తూవచ్చినకారణమున ఆమెకు యంత్రాలయములలోని హులీలకట్టములను తెలుసుకొనుట కవకాశము కలిగినది. ఆమె నాయకత్వము వలన మొట్టమొదట ప్రయోజనము పొందినవారు పడుగుచేనేహులీలు. కాని ఈ విధముగానే అందరు హులీలకును సంఘీభావము కుదిర్చి ప్రయోజనకరముగా సహాయము చేయవలె నన్నచో ఆమె కొక విశ్వాసపాత్రుడైన నాయకునిసలహా కావలసియుండెను. ౧౯౧౮లో యంత్రాలయాధికారులకును, నేతగాండ్లకును వచ్చిన వివాదములో ఆమె గాంధీసలహాను కోరెను. కాని ఆయన మిల్లుయజమానులను నిర్బంధించుటకు బదులుగా వారిచే పంచాయతీసిద్ధాంతము వంగీకరింపజేసెను. నిజముగా నిది కార్మికోద్యమమునం దతిప్రాముఖ్యమైన సంఘటనము. కార్మికులపక్షమున గాంధీ వల్లభభాయిపటేల్లు మధ్యవర్తులుగా నుండుట కంగీకరించిరి. కాని కొన్నిమైళ్లపూరములోనున్న కొంత తుంది కార్మికులు సమ్మెకు దిగుటచే మధ్యవర్తిత్వము జయప్రసము కాలేదు. గాంధీ విచారమును సూచించి హులీల నందుకు తగిన పరిహారము చేయవలసిన దని కోరెను. రెండువైపులను లోపములుకలవు గాని యంత్రాలయాధికారులు గాంధీమాట విన నిరాకరించిరి. హులీల భావికర్తవ్యమును నిర్ణయించేముందు గాంధీ వివాదవిషయములను జాగ్రత్తగా పరిశీలించెను. ఆయన వర్తకస్థితినిగూర్చి, మిల్లుయజమానుల లాభములను గూర్చి, ఒకప్రక్క శీవితవ్యయమును, మరియొకప్రక్క ఉత్పత్తిఖర్చులును ఎక్కువ

గుటను గురించి జాగ్రూకతతో పరీక్షించెను. పిమ్మట ఆయన కార్మికులకూలీ నూటికి 3౫ వంతున పెంపుచేయబడుట వ్యాఘ్రముని నిర్ణయించెను. ఇంతకంటే చాలా ఎక్కువ పెంపుచేయబడవలె నని పట్టుపట్టిన కూలీల నిందుకు సమ్మతించుచేయు ప్రయత్నము జరిగినది. వ్యాఘ్రముగా వారికినిసవ్యమునకు కావలసినసామ్యము మాత్రమే వారు మిల్లయజమానులనుండి వేతనములక్రింద పుచ్చుకొనవలయు నని కూలీలకు బోధింపబడినది. ఆ కూలీలు నేటివరకును ఈ సంప్రదాయమునే భక్తిపూర్వకముగా అనుసరిస్తూఉన్నారు.

ఈ విధముగా నిర్ణయింపబడిన కూలీల కోరికలు మిల్లయజమానులకు తెలుపబడెను. వారు నూటికి ౨౦ కన్న చీతములను పెంపు చేయజాల మని ప్రకటించి, ౧౯౧౫ ఫిబ్రవరి ౨౨ వ రేదీని కూలీలను చెలువలకు వెళ్లగొట్టిరి. అంతట గాంధీ కార్మికుల నందరిని ఒకచెట్టుక్రింద సమావేశపరచి, వారికోరికలు సిద్ధించేటంతవరకును వారు పనిలోనికి పోకుండునట్లును, వారు పనికి పోనంతకాలమును ప్రజాశాంతికి భంగముకాని పద్ధతిని ప్రవర్తించేట్లున్నూ ప్రమాణములను తీసుకొనెను. అనన్తరము బేక, కంగరలూ బాంకర్, చగ్గలూ గాంధీ లీ విషయములో ప్రతిగృహమునకును పోయి తీవ్రముగా ప్రచారము చేయసాగిరి. చిన్న చిన్న కరపత్రములు పంచి పెట్టబడినవి. పెద్ద పెద్ద సమావేశములు చేయబడి ఉపవాసము లీయబడినవి. ఈ కరపత్రములను గాంధీ వాడుకభాషలో కూలీలకు తెలిసే ట్లు తేలికగా వ్రాసెను. వాటిలో ఈ యవ్యయము కలము పారిశ్రామికవివాదమునకు సంబంధించినది కా దనీ, కార్మికుల నైతికాధ్యాత్మికవిషయములకు సంబంధించి వారి శీతములతోపాటు చీలితొన్నత్యమునకుమాత్రం తోప్పవగలదనీ ఆయన ఉదాహరించెను. ఈ విధముగా నొక పక్షముదినములు పోరాటము జరిగినతరువాత ఇదివర కన్న గును చీతములు పోగొట్టుకొనవలసిన మెరుగని కూలీలు కష్టమును నెల్లడింపసాగిరి. వారిలో కొందరు 'గాంధీ తేలికగా ప్రతిజ్ఞ చెల్లించుకొనవలసిన దని చెప్పవచ్చును గాని మాకు మాత్రము అంత చిడ్డలతో ఉపవాసములుచేయుట చాలాకష్టముగా మన్నించని గొణుగుకొనప్రారంభించిరి. అది గాంధీకి దైవప్రేరేపితమైన దివ్యవాణిగల పరిణమించినది. అనాయంకాలపునభలోనే ఆయన కార్మికులు తమప్రతిజ్ఞలను చెల్లించుకొనిగలిగింపంతవరకును భోజనము చేయుటకుగాని, యానము నుపయోగించుటకుగాని నిరాకరించెను. ఈ వార్త యావద్భారతదేశమందును కారుచిచ్చువలె వ్యాపించెను. భాషాభేదము తప్ప ఇదిమాడ శివతపస్యంతనిరాహారదీక్షయే. వేలకొలది కూలీలు తమలోతాము చేసుకొనిన ప్రతిజ్ఞలకు భంగకరముగా ప్రవర్తించుటకు చేయవలెననే నైతికోద్దేశముతో ఈ ఉపవాస క్రతమును ప్రారంభించి గాంధీ తనప్రాణము లొడ్డెనుకాని, విమర్శకులును, రంధ్రాన్వేషణ

తత్పరులును కొంతమంది దీనిని యంత్రాలయాధికారులపైన అన్యాయమైన ఒత్తిడిని కలిగించుటగా భావించిరి. మిల్లయజమానులు తమ స్వీయాభిప్రాయములకు వ్యతిరేకముగా నిండుమూలమున లొంగిపోయినయెడల ఈ విమర్శనములో కొంత న్యాయము కలదని గాంధీ అంగీకరించెను. కాని అది పకోక్ష ఫలితమనీ, తాను ప్రత్యక్షముగా మిల్లమూలము చేసిన ప్రతిజ్ఞలకు వారు భంగకరముగా ప్రవర్తించుట చేయవలె నని మాత్రమే ఉపవాసవ్రతమును పూనితిననీ ఆయన ప్రకటించెను. గాంధీదృష్టిలో ప్రతిజ్ఞ మహా పవిత్రమైన విషయము. అది యెంత చిన్నదైనప్పటికినీ దానినుల్లంఘించుట ఆయనకు చాలా బాధాకరము. కార్మికు లాయన మపవాసదీక్ష విరమింప వ్రాసించిరి. గాంధీ వినలేదు. ఆయన ప్రతిజ్ఞ అమోఘము. ఆయన పైపెచ్చు మిల్లమూల కేదో ఒక పని చేసుకొని దినభత్యము సంపాదించుకొనవలసిన దని సలహాయచ్చెను. కాలము వ్యర్థముచేయవలసని వారిని కోరెను. పనిమానిచేసిన మూల పొషణ కాయన గేలికగా ధనము వసూలు చేయవలదు. కాని అనూచితయే గాంధీకి గిట్టలేదు. ఇతరుల ధనసహాయముపైన మూల లావారపడవలసినయ్యెడల వారిత్యాగమునకు విలువ పోవునని ఆయన ఉద్దేశము. సబర్బరీసత్యాగ్రహక్రమములోని భవనముల నిర్మాణమునకు వందల కొలదీ మిల్లమూలము నియమింపబడిరి. వారందఱును అననూగూడే ననాయకత్వమును మట్టితట్టలు, రాళ్లు, సున్నము మోస్తూన్న ఆశ్రమవాసులతో కలసి ఆనందకరముగా పనిచేసిరి. ఇంచువలస కలిగిన వైతికప్రయోజన మమోఘము. కార్మికుల నిశ్చయ మంత కంతకు దృఢతరమైనది. మిల్లయజమానుల హృదయములు హడ ద్రవించినవి. భారతదేశములోని వివిధరాష్ట్రములమండ్రియ నాయకులు వారికి తంతివార్తలను మరపించిరి. తెలుగులు “భారతదేశముకొరకు లొంగిపోయి గాంధీప్రాణములను సంరక్షించింకి” అని యంత్రాలయాధికారులను ప్రార్థిస్తూ తంతిపంపెను. అంబాలాలో శరభాయి ఆధాంగి సరళాదేవి కార్మికులకష్టములను చూచి భరించలేకపోయినది. పూజనీయుడైన గాంధీప్రాణములకు అపాయము కలుగవచ్చుననిహడ ఆమె ఢిల్లీనది. కాబట్టి మిల్లయజమానుల శిక్షావిధముగా రాజీచేసుకొనవలసిన దని ఆమె పట్టుపట్టెను. గాంధీ ఉపవాసవ్రతము ప్రారంభమైన నాలుగవరోజున కార్మికుల ప్రతిజ్ఞకును, మిల్లయజమానుల గౌరవమునకును భంగముకానివిధమున ఒకరాజీ మదిరివది. ఉభయులును సూరి పెంతుదలనుగూర్చి మధ్యన ర్తిపరిష్కారమునకు బద్ధులయ్యె యేర్పాటున కంగీకరించిరి. మధ్యన ర్తి కార్మికులమూలీ నూటికి ౩౫ వంతున హెచ్చించవచ్చు నని నిర్ణయించెను. ఆ ప్రకారమే జరిగినది.

కాంతియుతముగా జరిగిన ఈ వివాదపరిష్కారములములమున కాంగ్రెసు నాయకులకును, కార్మికులకును నిరంతరప్రేమానుబంధ మేర్పడినది. ‘బట్టలమూల

సంఘము' (Textile Labour Association) అనే పేరుతో కాళ్వత్తమైన ఒక కార్మికసంస్థ నిర్మింపబడినది. కడచిన ౧౫ సంవత్సరములనుండియును అది కాంగ్రెసుప్రముఖులగు శంకరలాల్ బ్యాంకర్, అనసూయా బేకల్ సంరక్షకత్వమున నడుచుచున్నది. ఇంతవరకును కార్మికులు దానిని తేప్పగా చేసుకొని అనేక కష్టపరంపరలను తరింపగలిగిరి. అహమ్మదాబాదునగరము వారికా మికసంగ్రామమునకు రంగభూమి కాకుండు ఆసంస్థయే సంరక్షించ గలుగుతున్నది. కార్మికులలో మంచి సంఘభావము కుదిరినది. సుజాహీల్ నందా యాజమాన్యమున వారిలో గొప్పవిద్యాప్రబోధము కలిగింపబడినది. దాని ఫలితముగా కార్మికులు ప్రజాక్షేమకరములైన సయోజ్యములలో జోక్యము కలిగించుకొన ప్రారంభించిరి. ౧౯౨౭లో ఆతివర్షములవలనను, వరపిలవలనను బాధితులైనవారి సహాయార్థము గాంధీజీసలహా ననుసరించి కార్మికసంఘమువారు పనిచేసిరి. ౧౯౩౦లోని శాసనోల్లంఘనోద్యమ సందర్భమున మిల్లుదారీలు తీవ్రముగా మద్యపాననిషేధప్రచారమును చేసిరి. దాదాపు ౨౦౦ మంది కాంగ్రెసుఅదేశానుసారముగా పికెటింగ్ చేసిరి. అందులో ౧౬౨ మందికి ఖైదుశిక్షలు విధింపబడినవి. ఇటీవల యంత్రాలనూధికారులకును, వారికిని తీవ్రవివాదములు తటస్థించినవి. కాని గాంధీయే వారిపక్షమున కాళ్వత్తమధ్యవర్తిగా పనిచేసెను. ఆ వివాదపరిష్కారమునకు ౧౬ నెలలు పట్టినది. ఇంతదీర్ఘకాలము గోనూడ కాంఠికి భంగము కలుగకుండునట్లు ప్రవర్తించగలిగిన ఆ మాలీల క్రమశిక్షణము నభినందించవలసియైనది. సత్యాహింసలను ప్రధానసూత్రములుగా ననుసరిస్తూ వస్త్రోపరిశ్రమను బాతీయప్రభుత్వాధీనము చేయవలెననే లక్ష్యము గలిగిన కార్మికసంస్థ బహుశా ప్రపంచకమ్యూన్స్టు ఈ అహమ్మదాబాదుకార్మికసంఘ మొక్కటేనని ఆసంఘనిబంధనావళినిబట్టి మాకు తెలియవచ్చున్నది. అహమ్మదాబాదుసంఘములో ఇప్పుడు చందాలిస్తూన్న సభ్యులు ౩౦,౦౦౦ మంది ఉన్నారు. ఒక్క ౧౯౩౨లోనే అది ౪,౦౦౦ వివాదములను పరిష్కరింప ప్రయత్నించెను. అందులో దాదాపు నాటికి ౮౦ గంతులు జయప్రదముగానే నెరవేరినవి. ౩౯ సమ్యెలలో ఆ సంఘము పనిచేసినది. అందులో ౨౩ కార్మికుల కుటుంబముగా పరిష్కరింపబడినవి. ఆసంఘముసూచన ౧౯౨౫ మంది స్త్రీలు పిల్లలనుకన్న కాలములో రు. ౨౯,౦౦౦ మొత్తము మురువృద్ధులను పొందగలిగిరి; ఆకస్మికనష్టములకు గురియైనవారు రు. ౧౮,౦౭౪ లను పరిహారముగా పొందగలిగిరి; ౧౬౪ మంది కూలీలు అంగవైకల్యమును పొందగా, రు. ౯,౮౫౬ లు వారి కీయబడినవి. ఈసంఘము వైద్యసహాయము, విద్యాప్రచారము, శరీరవ్యాయామము, మున్సిపల్ సౌకర్యములు, మద్యనిషేధము, సంఘసంస్కరణము మొదలగు నన్ని దేశాభివృద్ధిదాయకములగు కార్యములందును జోక్యము కలిగించుకొనును.

చాంపరాలో అమృతేశ్వరి సామర్థ్యములను చూపిన గాంధీయే కాంగ్రెసులో ప్రచారికను దేశభావలలోకి తిరుమాచేసి, అందులోని విషయములను ప్రజలకు బోధ పరచి, ఆరాజకీయసంస్కరణములను బలపరచేవారిసంతకములు తీసుకొనవలసిన దని నూదించెను. ఆనూచనను దేశములో నందరును అంగీకరించిరి. ౧౯౧౩ సంవత్సరంతు రాంతమునకు ౧౦౦౦౦౦౦ మంది సంతకములు చేసిరి. ఇతే మొట్టమొదటిసారి కాంగ్రెసుచే ప్రయత్నింపబడిన, యావద్భారతదేశమునకును సంబంధించిన యోగ్యము. ఇంతకుపూర్వ మొకసారి స్వపరిపాలనముకొరకు దేశమును సునిర్దముచేయు కాంగ్రెసు వారు తలపెట్టిరి. ఇంగ్లండు ఇండియాదేశములలో నిరంతరమును పనిసాగించుటకు ధనమును సేకరించుటనుకొనినది. ౧౯౧౫ సం.లో జరిగిన బొంబాయికాంగ్రెసులో అ. భా. కా. సం. వారు ౩౦ వ దిశంబరులేదీని కాంగ్రెసు కొక కాశ్యతనిధిని యేర్పాటుచేయవలె నని సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ, భూషేంద్రనాథ్ బాసు, యస్. క్రిని వాసయ్యంగారు, సమర్థ, వాచా, మాలవ్యలతోగూడిన ఒక ఉపసంఘమును నియమించిరి. ఈ ఉపసంఘసభ్యు లందఱును ఇంగ్లండులోని బ్రిటిషుకాంగ్రెసు సంఘమును, దానిచే ప్రచురింపబడు ఇండియాపత్రికను పోషించుటకున్ను, భారత దేశములో కాంగ్రెసుపని సాగించుటకున్ను కావలసిన కాశ్యతనిధిని సేకరించేమి త్రము మార్గముల వన్వేషించుటకు కొరబడిరి. ౧౯౧౫ బొంబాయికాంగ్రెసు కధ్యక్షుడయిన సర్ యస్. పి. పిన్టాయే ఒక లక్షరూపాయ లిచ్చుటకు వాగ్దానముచేసి నట్లు పెన్ ప్రతితి కలదు. ఆ ఉపసంఘము ౧౯౧౬వరంబరు ౧౩వ తేదీని కలకత్తాలో సమావేశమయి మూడున్నర లక్షలరూపాయలు వసూలుచేయబడవలె ననీ, అలా వసూలయిన మొత్తము కాశ్యతనిధిక్రింద నిలువచేయబడవలెననీ నిఘానకు చేసెను. దావ్దరు రసవిహారీఘోష్ అధ్యక్షతక్రింద ఆ సామ్యము సరిగా వినియోగించుటకు ౧౯౧౬ సం. దిశంబరు ౩౦ తేదీని లక్నోలో ఒక బ్రష్టిలలోద్ధ యేర్పాటు చేయబడినది. తరువాత ౧౯౧౭ సం. ఏప్రిల్లో కలకత్తానగరమున ఆబోద్ధ సమావేశమయి క్రినివాస కాస్త్రిని కార్యదర్శిగా నియమించుకొన్నది. ఈ నిధిని రాష్ట్రములవారిగా నిలువచేసే విషయ మనాడే విరచింపబడినది. కాని తరువాత దీనినిగూర్చి యేమిగా పని జరగలేదు.

ఈ సందర్భములో కాంగ్రెసు పుట్టిన మొదటి సందర్శనములలోనే ఇటువంటి ప్రయత్న మొకటి జరిగిన విషయము మనము జ్ఞాపకముచేసికొనవలసియున్నది. ౧౮౮౯ లోనే కాంగ్రెసుకు కాశ్యతనిధి ఏర్పాటుచేయబడవలె నని నూచన వచ్చినది. అందుకు ముందు రు ౫౯,౦౦౦ లు వసూలుచేయవలెనని తీర్మానింపబడినది. కాని ౫ వేల రూపాయలుమాత్రమే సేకరింపబడి ఓరియంటల్ బ్యాంకులో నిలువచేయబడినది. ఓరియంటల్ బ్యాంకు భారతదేశములో కల్ల బలవత్తరమయిన మారకపు బ్యాంకుగా

అప్పటికి పరిగణింపబడుతూ వుండెను. కాని 1910 సం. లో బొంబాయి ఆర్థిక వ్యవహారములలో తలపిండిన చిక్కులవలన ఆ బ్యాంకు దివాలా అయి అందులో నిలువ చేయబడిన ఆ కొంచెముసాము పోయినది.

1912 కాంగ్రెసు మహాసభను గూర్చి వ్రానేముందు మరీయొక విషయము మనము తెలుసుకొనవలసియున్నది. ఆ సంవత్సరపు కాంగ్రెసు కలకత్తాలో జరుప నిశ్చయింపబడెను. ఆ నగరములోని పాత మితవాదులకు, కొత్త హోమురూల్లు, జాతీయవాదులకు తీవ్రమయిన భేదాభిప్రాయములు కలిగెను. కలకత్తాలో కొంత కాలమువరకును మితవాదులకు సానబలము గలను. కాని తరువాతవచ్చిన జాతీయవాదులును, హోమురూల్లును అక్కడ ఆంతకంటెను ఎక్కువ బలము చేహచ్చుకొన గలిగిరి. మితవాదబలమునకు రాయి సాహెబ్ వైకుంఠవాడ్ నేన్, అంబికా చరణముజందార్, సురేంద్రవాడ్ టెన్సిల్, ధూపేంద్రవాడ్ వసుం ప్రాతినిధ్యము వహించిరి. చిత్రరంజనదాసు కాంగ్రెసుపనిలో ప్రవేశించి బి. కె. లాహిరి, ఐ. డి. నేన్, జి. లేంబ్రూల్ టెన్సిల్వల్ యవకులను నగరకు చేర్చెను.

ఆ 1912 కాంగ్రెసుకు తెనెంటు అధ్యక్షురాలుగా నుండవలెనని రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘములలో అధికసంఖ్యాకములు సిఫారసుచేసినప్పటికినీ ఆహ్వాన సంఘసభ్యులలో ఆ విషయమును గూర్చి తీవ్రమయిన భేదాభిప్రాయము కలిగినది. ఆలోచనలోని కాంగ్రెసునియమావలించిబట్టి ఆహ్వానసంఘమువారు అధికసంఖ్యాక రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘముల సిఫారసును అంగీకరింపవలసియుండెను. కాని 1912 అగష్టు 30 తేదీన సమావేశమయిన ఆహ్వానసంఘసభ తీవ్రవాద ప్రతివాదములకు రంగస్థల మయినది. బాయింటు గౌరవ కార్యదర్శులయిన ఫజ్ లల్ హక్, లాహిరి, జి. లేంబ్రూల్ టెన్సిల్, అధిక సంఖ్యాక రాష్ట్రీయ సంఘముల సిఫారసు ఆహ్వానసంఘములలోని ఎక్కువమంది సభ్యులచే అంగీకరింపబడిన దని ప్రకటించిరి. ఏదో ఒక విషయసంఘటనమువలన కోపగించుకొని రాయబహదురు వైకుంఠవాడ్ నేను ఆంతకు ముందే ముప్పదిమంది అనుచరులతో సభను విడిచిపోయెను. ఆహ్వాన సంఘ కార్యదర్శులు అ. భా. కా. సం. నకు తెనెంటు కాంగ్రెసుఅధ్యక్షురాలుగా ఎన్నుకొనబడిన ట్లూక ప్రకటనమును పంపిరి. దీనికి వ్యతిరేకముగా రాయబహదురు వైకుంఠవాడ్ నేను "ఆహ్వానసంఘమువారు అగష్టు 30లోగా కాంగ్రెసు అధ్యక్షుని యెన్నుకొన లేకపోయిరి. ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షుని హోదాలో నే నీ విషయమును అ. భా. కా. సం. నకు పరిష్కారమునిమిత్తము పంపుకొంటున్నాను" అని ఒక లేఖవార్త నంపెను. మధ్యలో యేమి జరిగినప్పటికీ సంగ్రహముగా చెప్పవలెనంటే ప్రభుత్వమువారి అగ్రహమునకు గురిఅయిన తెనెంటే అ. భా. కాం. సం. చేత

తపాలావోటుపూర్వకముగా అన్యక్షురాలుగా నిన్ను కొనబడెను. ఇక ౧౯౧౩ కాంగ్రెసువిషయము క్షస్తముగా చెప్పే పూనుకొందుము.

దెసెంటు అధ్యక్షోపన్యాసములో భారతదేశస్వపరిపాలనమును గూర్చి వివరించి నది ఆమె సైనికవాణిజ్యవ్యవహారములనుగూర్చి చెప్పినవిషయములు చాలా సమగ్రములుగా నున్నవి. రాజకీయ విద్యార్థుల కవి యెంతో మహోపకారములుగా నుండగలవు. “సామ్రాజ్యహలుము (Commonwealth) లోని రాజ్యముల ప్రభుత్వస్థితుల కనుగుణముగా భారతదేశస్వపరిపాలనాచిట్టము ౧౯౧౩ లోనే నిర్మించబడవలెను. అది ౧౯౨౩ లో గాని, శక తప్పకుండా ౧౯౨౮ లోగాని పూర్తిగా ఆచరణలోకి రావలెను. ఈ అయిదు, లేక పదిసంవత్సరముల వ్యవధిలో భారత ప్రభుత్వము బ్రిటిష్ వారిచేతులలోనుండి భారతీయుల చేతులలోకి బదిలీచేయబడవలెను. అధినివేశరాజ్యములవలెనే భారతదేశమునకును బ్రిటిష్ సంబంధ ముండవలెను.” ఇది ఆమెయొపన్యాసములోని సారాంశము. ఆమె యొపన్యాసాంతమున బర్మాను హట్టికో చే నుదాహరింపబడిన నిరంకుశప్రభుత్వమునుగూర్చి, గ్రామపరిపాలనాచట్టమును గూర్చి వివరముగా ముచ్చటించెను. దెసెంటు కేవలము కాంగ్రెసు జరిగిన మూడు రోజులుమాత్రమే అధ్యక్షసభాకారమును వహించలేదు. మరు కాంగ్రెసు జరిగేవరకును ఆ సంవత్సరమంతయును ఆమె అన్యక్షురాలుగానే కాంగ్రెసుకార్యక్రమమును నడిపించినది. ఈస్థిధాంతము మాతనముగా దెసెంటు తెచ్చిపెట్టినది కాదు. కాని ఇది ఆచరణలోకి రావడముమాత్రము దెసెంటుఅన్యక్షురతోనే ప్రారంభ మైనది. ఈకలకత్తాకాంగ్రెసుకు ౪౯౬౩ మంది ప్రతినిధులును, ౫౦౦౦ మంది శ్రేక్షకులును హాజరైరి.

కలకత్తా కాంగ్రెసులో జరిగిన తీర్మానములందూ యేవో కొన్నిరప్ప తక్కినవన్నీ మామూలువే. భారతపితామహుడు దాదాభాయినాథోశీ, రసెంటు (కలకత్తా) గార్ల మరణముల కాసభవారు చింతిల్లిరి; మాంటేగ్ ప్రభువు నావ్యవించిరి; బ్రిటిష్ సింహాసముపైనుంచి ధక్తిని పల్లెడించిరి; ౧౯౧౪ నుండి నిర్బంధశిక్ష నమధవిస్తూన్న మహాత్ముడాలీ మోక్షతాలీలను విడుదలచేయించవలసినదిని ఆకాంగ్రెసు కోరినది. భారతీయులకు సైనికశిక్షణ మిప్పించవలసినది ఆకాంగ్రెస్ తీర్మానించివది. సైనికవిధములో జాతిభేదములు తొలగింపబడి తొమ్మిదిమంది భారతీయుల కున్నతోద్యోగము లొనగబడినందుకు సంతృప్తిని పల్లెడిస్తూ, ఇంగ్లను భారత సైనికుల కున్నతాధికారము లీయబడవలెననీ, వారికి వేతనాభివృద్ధితోపాటు తదితర సౌకర్యములందూ చేయబడవలెననీ కలకత్తాజాతీయమహాసభ కోరినది. (౧) ౧౯౧౦ లోని ముద్రణాకాసనము ప్రకారము ప్రభుత్వాధికారుల కీయబడిన వికలాధికారములను, (౨) ఆయోధచట్టమును, (౩) వలసరాష్ట్రములలోని భారతీయుల విషయమున జరుగుతూన్న అన్యాయములను

ఆ కాంగ్రెసు ప్రతిఘటించింది. కంట్రాక్టుహాలీదధి సంపూర్ణముగా నిర్మూలించబడవలెనని కాంగ్రెస్ నిర్ణయించినది. వాక్స్వాతంత్ర్య, పత్రికాస్వాతంత్ర్య, సంఘాస్వాతంత్ర్య, సమాజీకస్వాతంత్ర్యములకు భంగము కలిగించే ప్రశ్నక నిర్బంధశాసనములనుగూర్చియు, భారతదేశసంరక్షణచట్టము నుపయోగించే విధానమునుగూర్చియు విచారించుట కొక పార్లమెంటరీసంఘము నియమింపబడవలెనని ఆకాంగ్రెస్ కోరినది. ఆశీసెంటరు ౧౦ వ తాళిఖననే గవర్నమెంటువారిచే కాలబ్రీసంఘము నియమింపబడుటను గమనించి “ప్రభుత్వమువారు నిర్బంధశాసనములను సవరించుటకు బదులుగా, వంగరాష్ట్రములోని విప్లవోద్యమమునకు సంబంధించిన కుట్రల నణచినేయవలెనను నెపముతో, ప్రభుత్వకార్యనిర్వాహకుల కింకను ఎక్కువ అధికారములను ప్రసాదించు నూతనశాసనముల నశ్వేషించుటకే ఆసంఘము నియోగింపబడిన” డని కాంగ్రెస్ తన అభిప్రాయమును వెల్లడించినది. ౧౮౧౮ వ సంవత్సరపు 3 వ రెగ్యులేషన్, భారతదేశ సంరక్షణచట్టములు (Defence of India Act) విశేషముగా నుపయోగింపబడుతూన్నందువలన దేశములో అసంతృప్తికి కారణమైనది కాబట్టి, అందరు రాజకీయఖైదీలును విడుదలచేయువవలె నని ఆ కాంగ్రెసు కోరినది.

కొన్ని మతసిద్ధాంతముల మూలమున జల్లారుజైలులో ఉపవాసదీక్ష నవలంబించి మరణాపస్థానమున్న బాలా ఆర్జున్ బాల్ నేల్ ప్రాణరక్షణార్థము భారతప్రభుత్వమువారు జోక్యము కల్పించుకొనవలెనని కూడ ఆకాంగ్రెస్ మరియొక తీర్మానము చేసినది. దేశమంతటను బాలభటుసంఘములు భారతీయుల యాచనాస్వము క్రింద స్థాపింపబడవలెనని ఆకాంగ్రెస్ ఆదేశించినది. ఇక స్వపరిపాలనమును గూర్చిన ముఖ్య తీర్మాన మిక్రింద నుదాహరింపబడినది:

“భారతదేశములో బాధ్యతాయుతప్రభుత్వము సంస్థాపింపబడుటయే బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి ఉద్దేశమని భారతరాజ్యాంగకార్యచరిత్ర వారిపక్షమునచేసిన ప్రకటనమున ‘కాంగ్రెస్ కృతజ్ఞతాపూర్వకసంతృప్తి ని వెల్లడిస్తూన్నది.

“భారతదేశ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వస్థాపనమునకు వలయు పార్లమెంటరీచట్టము నిర్మింపబడుట అవసరమనీ, ఆచట్టముప్రకారము భారతదేశము పొందుదగిన పూర్ణాధికారమును పొందుటకు కాలనిర్ణయ మాచట్టములోనే చేయబడవలెననీ ఈ కాంగ్రెస్ ప్రకటించియున్నది.

“భారతరాజకీయాభివృద్ధికి మొదటిమెట్టుగా, కాంగ్రెసు లీగుప్రజాతిక శాసన యాపములో తక్షణము ప్రవేశపెట్టబడవలెనని ఈ కాంగ్రెస్ నిర్ణయోద్దేశము.”

ఇంతకు పూర్వ మేకాంగ్రెసును చర్చకురాని శ్రాత్తర్యాన మొకటి కల కత్తాకాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడినది. అది ఆంగ్లేజీయు ప్రత్యేక కాంగ్రెస్ రాష్ట్రముగా నంగీకరింపబడిన తీర్మానము. ఈ ప్రత్యేక రాష్ట్రాంతోళనము ౧౯౧౩ లోనే ఆంగ్లేజీయున ప్రారంభింపబడి ౧౯౧౫ నాటికి కాంగ్రెసులో ప్రవేశించినది. భావలను బట్టి రాష్ట్రములు విభజింపబడవలెనని ఈ ఉద్ద్యమోద్దేశము. ఇది మొట్టమొదట ౧౯౦౪ లో మహాళనారాయణ వంగరాష్ట్రమునుండి బీహారును విడదీయించవలెనని చేసిన ప్రయత్నముతో ప్రారంభమైనది. ౧౯౦౮ లో బీహారు ప్రత్యేక కాంగ్రెస్ రాష్ట్రముగా చేయబడినది. భారత ప్రభుత్వమువారు ౨౫-౮-౧౯౧౧ న బ్రిటిష్ మంత్రుల మువారికి పంపిన ప్రత్యుత్తరములో రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యసద్ధాంత మంగీకరింపబడినది. దానినిబట్టి బీహారు వంగరాష్ట్రమునుండి ప్రత్యేకింపబడినది. రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యము జయప్రముగా పనిచేయవలెనన్నచో పరిపాలనావ్యవహారములును, విద్యావిధానమును స్థానికభావలలోనే యుండవలెనని అనేకమంది ప్రజల విశ్వాసము. భారత దేశములో బ్రిటిష్ పరిపాలనను జయప్రముగా నుండకపోవుటకు కారణము వారి రాష్ట్రవిభజన పద్ధతియేనని చాలమంది నమ్మకము. వారు రాష్ట్రములను భావలనుబట్టి కాక, పై నుంచి క్రిందికి నరుసగా నేర్పాటుచేసిరి. అందువలన ఒక్కొక్క రాష్ట్రములో వివిధ భావలుగల జనులుండెరి. అందువలన ముఖ్యముగా స్థానిక స్వపరిపాలనావిషయములలో చాలా యిబ్బంది కలుగుచున్నది. ౧౯౧౫ కాంగ్రెస్ సీరాష్ట్రవిభజననూపనను విచారించవలెనెట్టలేదు. ౧౯౧౬ లోని ఆంగ్లేరాష్ట్రీయమహాసభ ఈసమస్యకు ప్రాముఖ్యము నీయవలయునని కాంగ్రెసును ఒత్తికిచేసినది. ౧౯౧౬ లోని లక్నో కాంగ్రెస్ వీవిషయమును ఆ. భా. కా. సం. వకు విచారణకొరకు పంపినది. ౧౯౧౬ ఏప్రిల్ ౮ వ తేదీని ఆ. భా. కాం. సం. మద్రాసు బొంబాయి రాష్ట్రకాంగ్రెసు సంఘములను విచారించి “మద్రాసురాజధానిలోని తెలుగుమాట్లాడే జిల్లాలు ప్రత్యేక కాంగ్రెసు రాష్ట్రముగా నిర్మింపబడవలెను.” అని తీర్మానించినది. తరువాత సింధురాష్ట్రమును, మరి కొంత కాలమునకు కన్నడరాష్ట్రమునుగూడ విభజింపబడినవి. ౧౯౧౬ విషయనిర్ధారణ సభలో ఈతీర్మానమును గూర్చి తీవ్రమైన చర్చ జరిగినది. గాంధీకూడ రాజకీయ సంస్కరణములు దేశములో ప్రవేశ పెట్టబడేవరకును ఈతీర్మాన ముపేయబడవలెనని అభిప్రాయపడెను. కాని లోకమాన్యదురూత్రము నిజమైన రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యము నకు ముందుగా భాషాప్రయత్న రాష్ట్రములు నిర్మింపబడవలయునను సిద్ధాంతమును గ్రహించెను. ౧౯౧౬ కాంగ్రెసు కర్మక్షరతవహించిన తెలంగాణ, తదితర దాక్షిణాత్య రాజకీయవేర్తలన్నూ ఈ అభిప్రాయమును తీవ్రముగా ప్రతిఘటించిరి. రెండుగంటల సేపు చర్చజరిగినతరువాత రాత్రి పదిగంటల పదిహేనునిమిషముల కీ తీర్మానము కల

కత్తా విషయనిర్ధారణసభలో అంగీకరింపబడినది. ౬-౧౦-౧౩ న సింధుదేశము ప్రత్యేక కాంగ్రెసు రాష్ట్రముగా ఆ. భా. కాం. సం. లో అంగీకరింపబడినది. ఆనాడంగీకరింపబడిన ఈ సిద్ధాంతముప్రకారమే నాగపురపు కాంగ్రెస్ తరువాత ౯ బ్రిటిష్ రాష్ట్రములును ౨౧ కాంగ్రెసురాష్ట్రములుగా పునర్విభజనము చేయబడినవి.

సి. పి. రామస్వామిఅయ్యరుగారిని కాంగ్రెసుకార్యదర్శిగా చేయవలెననే కోరికతో బెనెంటు ముగ్గురు కార్యదర్శులు కావలెనని కోరెను. ఆకోరిక అంగీకరించబడినది. శ్రీ సుబ్బారావుపంతులు తిరిగి కార్యదర్శిగా ఎన్నుకొనబడిననుమాడ ఆయన ఈసంగతి గమనించి వెంటనే రాజీనామా యిచ్చెను. బెనెంటు కలకత్తాకాంగ్రెసుకు అధ్యక్షత వహించుటవలన కాంగ్రెసు, హోమ్మూలు సభలు రెండింటికని సన్నిహిత సంబంధ మేర్పడినది. కలకత్తాలో మార్పుచేయబడిన హోమ్మూలుసభానిర్మాణవిధాన (Constitution)నుతికతముగా నుండుటచే, అది తరువాత ఆసంస్థకే ముప్పుకెచ్చినది. జాతీయపతాకమును గూర్చిన చర్చ మొట్టమొదట కలకత్తాకాంగ్రెసులోనే ప్రారంభమైనది. కాని అదివరకే త్రివర్ణపతాకము హోమ్మూలుసభవారిచే అవలంబింపబడి, ప్రచారముమాడ చేయబడినది. తరువాత పతాకస్వరూప నిర్ణయము కొర కొక యువ సంఘ మేర్పాటుచేయబడినది. అందులో అవనీంద్రనాథ్ తామరులాటి సుప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు సభ్యుడుగా నుండెను. కాని యెన్నడును ఆ ఉపసంఘమువారు సమావేశము కానేలేదు. హోమ్మూలుజెండాయే కొంతకాలమునకు రాటముమాడముద్రింపబడి కాంగ్రెస్ జెండా యైవది. ౧౯౩౧ లో నియమింపబడిన జెండా ఉపసంఘమువారు ఎరుపురంగుకు బదులుగా కుంకుమపూపురంగును చేర్చిరి.

4. మాంటేగ్-షెమ్సుఫర్డు సంస్కరణములు

[అ. భా. కాం. సం. సమావేశములు-చెనెంటుయొక్క నిరంతర కార్యక్రమము-పాలు, తిలకులపైన నిషేధపుటు తీరుపులు - ఢిల్లీలో సంగ్రామ మహాసభ - తిలకుపండు-మాంటేగ్, షెమ్సుఫర్డు నివేదిక ప్రకటించబడుట-దానిపై భారతీయుల భేదాభిప్రాయములు-కర్పీస్ ఇతిహాసము-బొంబాయి ప్రత్యేక కాంగ్రెస్-నోటింగుహక్కులను నిర్ణయించు సంఘముల కార్యప్రణాళిక-భారత సంరక్షకచట్టము-కాలిక్తమిట్టి నివేదిక - ఢిల్లీ కాంగ్రెస్.]

జాతీయ మహాసభ కన్యక్షతవహించిన మనిషి తరువాత సంవత్సరముతరము అన్యక్షస్థానములోనే యుండి వ్యవహరిస్తూండవలెనని చెనెంటుఅభిప్రాయమైన టిడివరకే వ్రాసియుంటిమి. ఇది నూతనాభిప్రాయము కాదు. కాని ఈ నూత్రమును మొట్టమొదట ఆచరణలో పెట్టినదిమాత్ర మామెయే.

కాంగ్రెసు పూర్తియైనచటనే, 30-౧౨-౧౯౧౭ న ఒక అ. భా. కాం. సం. సమావేశము జరిగినది. అందులో కాంగ్రెసుకు కాళ్ళతనిధిని సమహర్షుటను గురించి విచారించబడినది. భారతదేశమునందును, ఇంగ్లండుదేశమునందును కాంగ్రెసు కార్యక్రమమును గురించి ప్రబోధ ప్రచారములు చేయుట కొక కార్యనిర్వాహక సంఘమును నిర్మించవలెనని రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘము లాట్లాపించబడినవి. తరువాత నెలలతరబడి కాంగ్రెసుకార్యక్రమ మశ్యంత్రేత్రతో కేరవేర్చబడెను. ముఖ్యముగా మద్రాసులో జరిగినపని బ్లాఫుంపడగియుండెను. కాంగ్రెసులోని ప్రణాళికలోని విషయములను ప్రజలకు బోధిస్తూ లక్షలకొలది కరపత్రములు పంచిపెట్టబడినవి. ఆప్రణాళిక కనుకూలురైన ౯ లక్షలపైచిలుకుజనులు సంతకములు చేసిన పత్రము మాంటే గిండిగూను దర్శించినప్పు డాయనకు సమర్పించబడెను.

౧౯౧౮ ఫిబ్రవరి ౨:3 వ తేదీని మరీయొకటూని అఖిల భారత కాంగ్రెసు సంఘము సమావేశమయినది. సర్ విల్లియంస్ బడ్డెరక్ బరక్ మరణమున కాసభ విచారమును ప్రకటించినది. ఢిల్లీ బాంచాలరాష్ట్రములకు బాబూ బిసెనచంద్రపాల్, లోక మాన్యతిలకులు పోకూడదను ప్రభుత్వమువారి నిషేధపుటు తీరుపులను రద్దుపరిపించు సాగింపుకు చె. సాయికడ కొక రాజుబారము నియమించబడినది.

రాయబారవర్గమువారు ప్రప్రాయకడ కరిగిరి. కాని ప్రయోజనము కలుగలేదు. మాంటేగ్ షెమ్సుఫర్డు ప్రభువులు భారత రాజ్యాంగ సంస్కరణముల నివేదికను త్వరలోనే పంప నుద్దేశించినట్లు తెలియరచుటచే, అది ప్రకటించబడిన వెంటనే ప్రత్యేక కాంగ్రెసు అలహాబాదులోనో, లక్నోలోనో యేర్పాటు చేయబడవలెననీ, తదనంతరము సీమకు రాయబారము పంపబడవలెననీ కూడ ఆ ఆ. భా. కాం. సం. సంక్షేప తీర్మానింపబడెను.

౧౯౧౮ మే మూడవ తేదీని మూడవ ఆ. భా. కాం. సం. సభ జరిగినది. హోమ్ రూలు సభలు రెండునూ పంపిన రాయబారవర్గములను, సీమకుపోయే త్రోవ లోనే, జిల్లాబదు, సింహాగ్రద్వీపములనుండియే తిప్పి పంపివేసిన ప్రభుత్వమువారి చర్యను ఆసభ ఖండించినది. భారతదేశము బాహ్యతాయుతి ప్రభుత్వమును పొందుట అవసర మని ప్రభుత్వమువారు ప్రకటన చేయవలసినదిగా ఆసభలో తీర్మానింపబడెను.

౧౯౧౮ మొదటి అయిదుమాసములును తెనెంటు విసుగు, విరామము లేకుండ పనిచేసినది. ఆ మెసంచారకార్యక్రమమునుకూర్చి పాఠకులు కొద్దిగానైనను తెలుసుకొనవలెనన్న హోమ్ రూలుసభవారి కరపత్రమును చూడ ప్రార్థికులు (అనుబంధము 3). కాంగ్రెసులీగుప్రజానికైంద స్త్రీలకు ఎన్నికహక్కియబడినందుకు మిసెస్ మార్గరెట్టు కజిన్సు, మిసెస్ హోనోరీ జనరాజువాసులు తెనెంటుకు ఉత్తరములు వ్రాసిరి. ౧౯౧౮ భారత జాతీయముహూసభకు ఆయెటి జాఫర్ జతువబడే కార్మిక మహాసభనుండి ఒక ప్రతినిధిని ఆహ్వానించవలసినదిగా జాఫర్ ఇంగ్లండునుండి తెనెంటుకు వ్రాసెను. అఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘము వెంటనే ఆప్రకారము తీర్మానించినది. ఆగోసలలో ఒకటే ఆచర్యముగల ప్రజాసంస్థలు పరస్పరాను రాగవిష్ణుముగా ప్రతినిధులను పంపుకొనే ఆచారము వ్యాప్తిలో నుండెను. హోమ్ రూలుసభవారు బాప్టిస్టాను ఇంగ్లండులోని కార్మిక మహాసభ కావిధముగానే పంపిరి. మేజర్ గ్రాహంపోల్ సీమలోని కార్మికసభనుండి హోమ్ రూలుసభల కవేదికమున ప్రతినిధిగా పంపబడెను. తెనెంటుకు ఆంగ్లోఇండియన్ సంబంధమునందు విశ్వాస మెక్కుక. ఆమెప్పటి ఆగోసలలో హోమ్ రూల్ నతికమించి పోలేదు. ఆకాలపుచారముకొనే హోమ్ రూలు చాలా సంకుచితమైనది. అనాటి అధినేత రాజ్యము కూడ ౧౯౨౨ నాటి అధినేత రాజ్యముల ప్రతిపత్తికంటె చాలా తక్కువ. ఇక బెన్టుమిస్టరుచట్టము ననుసరించి ఉన్న ఈనాటి అధినేత రాజ్యముతో దానిని పోల్చుటకే వీలులేదు. ఏది ఎలా ఉన్నప్పటికీ తెనెంటుకుమాత్రము ప్రజలతోను, ప్రభుత్వముతోను కూడ శ్రుతి కలియడములేదు. ప్రభుత్వము

వా రామ ముందుకు పరుగెత్తుకొన్నదని నిరసించ మొదలుపెట్టిరి. ప్రజ లామె వెనుకకు లాగుకొన్నదని నిందించ ప్రారంభించిరి. గాంధీ నెహ్రెంబరునెలలో బొం బాయి నగరమున జరిగిన ప్రత్యేక కాంగ్రెసులో బెసెంటుకు ఎక్కువమంది అనుచు ధులు, మంచి పలుకుబడి ఉన్నట్లు తోచినది. కాని గాంధీ బెసెంటునాటి ఢిల్లీ కాంగ్రెసులో అమె వెనుకబడిపోయినట్లు స్పష్టపడినది. ఈ ఇద్దరి మధ్యను ఆమె అతివేగముగా తన స్థానమును పోగొట్టుకొంటూ ఉండెను.

భారత సంరక్షణ చట్టము దేశములో అన్ని మూలల తీవ్రముగా అమలుజరుప బడుతూ ఉండెను. విషన చండ్రపాల్, బాలగంగాధరతిలకులు ఢిల్లీ, పాంచాల రాష్ట్రములలో ప్రవేశించరాదని గాంధీలోనే ప్రభుత్వమువా రుత్తరువులు జారీచేయించిరి. కాని ఈ నిర్బంధవిధానమువలన ప్రజాందోళనము సమసిపోలేదు. బొంబాయి గవర్నరు యుద్ధసమయమున నాయకుల సమావేశము జరిపినప్పుడు తిలకు స్వపరిపాలన మును గూర్చి ముచ్చటించబోయెను. కాని ఆయనను చెండు నిమిషములకంటె ఎక్కువ కాలము మాట్లాడనియ్యలేదు. ప్రసాద ఢిల్లీలో పథ జరిపినప్పుడు బెసెంటు, తిల క్కు లాహృనింపబడలేదను కారణమునను, బ్రిటిష్ వారు కాకాస్తాంటి నోపిలును రష్యా వారికి ధారాదత్తముచేయ రహస్యసంధి చేసుకొన్నట్లుగా తెలియవచ్చుటచేతను గాంధీ మొట్టమొదట ఆ సమావేశమునకు పోవ నిరాకరించెను. తరువాత ఆయన షెమ్ముగర్డు ప్రభువును దర్శించెను. షెమ్ముగర్డు ప్రభువు రహస్యసంధిమాట నిజము కాదనీ, స్వార్థ పరుల కల్పిత వార్త అనీ గాంధీని నిమ్నించెను. కాబట్టి సంగ్రామపథకు గాంధీ పోవ నంగీకరించెను. లోకమాన్యున కావ్యనము లేకపోయినప్పటికిని ఆయనను ఢిల్లీ రాక లసివదని గాంధీ తంతిపంచెను. కాని లోకమాన్యుడు తాను ఢిల్లీ రాక-పడను ఉత్తి రువులు స్పష్టముగా రద్దు చేయబడిలేనే గాని రాజుల నని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అయినే నేమి, ప్రభుత్వమువారి గర్వము వారి నాపని చేయనిచ్చినది కాదు.

జిల్లామేజిస్ట్రేటుఅమజ్జ ముందుగా పుచ్చుకొననిదే తిలకు ఉపన్యసింపరా దని గాంధీ అగట్టునెలలో ఆయననైన ఉద్ధరువులు జారీచేయబడినవి. అంతకు పూర్వము వారములోజులక్రిందట ఆయన యుద్ధమునకు నైసికులను సమహుత్తుగా ఉండెను. నైస్యములో ఉన్నతోద్యోగములు భారతీయుల యెరుకు నని ముందుగా ప్రభుత్వమువారి దగ్గరనుండి గాంధీ వాగ్దానము తీసుకోగలిగినయెడల తాను మహా రాష్ట్రదేశమునుండి ౫౦౦౦ ల మందినైసికులను సమహుత్తుగలననీ, తా నావిధముగా సమహుత్తులేకపోయినచో. రు. ౫౦,౦౦౦ లు అపరాధముక్రింద చెల్లించగల ననీ తెలియపరుస్తూ లోకమాన్యు డెందుకు హామీగా గాంధీపేర రు. ౫౦,౦౦౦ ల కొక

చెక్కు పంపెను. భారతీయులు చేయబోయే సహాయము చేరఁజూపఁజూలెనుండరా దని గాంధీ అభిప్రాయపడి లోకమాన్యనకు చెక్కు త్రిప్పి పంపినేసెను. ౧౯౧౭-౧౮ సంవత్సరములలో కాంగ్రెసు తిలక్కు నమమానదృష్టితో చూచినది. ప్రభుత్వమువారి యానపైన కేసునే పెట్టకలపెట్టిరి. కాని తెనెంటుమాత్రము మామనతో కలసి మెలసియుండెను.

౧౯౧౮ జూలై లో మాంటుఫర్డునివేదిక ప్రకటించబడినది. అది యొక కొత్త సాహిత్య గ్రంథమని చెప్పవచ్చును. బ్రిటిష్ రాజకీయ ధురంధరులు వ్రాసిన తదితర రాజకీయ ప్రణాళికలవలెనే దానిలో కూడ భారతదేశ స్వపరిపాలనా వాదమును గూర్చి నిష్పక్షముగా చర్చింపబడినది. భారతదేశములో రాజకీయ సంస్కరణములను ప్రవేశపెట్టుటకు గల యిబ్బందులు గూడ అందులో సాకల్యముగా వివరింపబడినవి. శుద్ధికు సంస్కరణావశ్యకత నిరూపింపబడినది. మాంటుఫర్డునివేదిక కొందరి ఆమోదిమును పొందుటకు ముగియక విషయము కారణభూతమైనది. భారతదేశము నందలి సుప్రసిద్ధ సంస్థలకు కాంగ్రెస్ మస్లిమ్ లీగులు రెండును కలసి తయారుచేసిన ప్రణాళికలో, కార్యనిర్వాహకవర్గములు శాశ్వతముగా నుండి కాసనసభలకు బాధ్యత వహించవలెనని నూచించబడినది. మాంటుఫర్డునివేదికలో మంత్రివర్గమువారు కాసనసభల అంగీకారముపైన ఆధారపడియుండురనీ, వారు కాసనసభ్యుల సమ్మతితో చూడుతూఉండురనీ, వారికి సమష్టి బాధ్యత ఉన్నదనీ నూచింపబడినది. ఈ సిద్ధాంతము తమము బ్రిటిష్ స్వపరిపాలనా వద్దతికి నకలు. ఇంతకన్న భారతదేశమున కింకము కావలయును? ఇక కాసనసభలు భారతీయులకు శిక్షణాలయములు కావు. అక్కడి మంత్రులు తమ నియోజకవర్గముల యెదుట తమ చర్యలను సమర్థించుకోగలిగిననే తప్ప ఉద్యోగములలో నుండవలరు. కాబట్టి ఈ ప్రణాళిక చాలా బాగున్నదని భారతదేశములోని అనేకమంది రాజకీయనేత్రులు క్లాసింపసాగిరి. అంతటితో కాంగ్రెస్ లీగ్ ప్రణాళిక మరుగుపడినది. మాంటుఫర్డు ప్రణాళిక పైకి వచ్చినది. సర్ శంకరదాసయరు అంగీకరించిన యే రాజ్యాంగప్రణాళిక యైనను తన కిష్టమేనని తెనెంటు చెప్పినది. ఆసంగతి మాంటేగ్ మంత్రి డయరీవలన తెలుస్తూన్నది. సర్ శంకరదాసయరు మాంటుఫర్డునివేదిక నామోదించెను. ప్రభుత్వమువారి కయిష్టులయిన తీవ్రవాదులనుండి ఇష్టలయిన మితవాదులను చీలదీయవలెనని మాంటేగ్ ప్రయత్నించెను. ఆయన దేశమునందలి వివిధపక్ష నాయకులకును దర్శనమిచ్చి ప్రసంగించెను. వారి యా సందర్శనములలో నెలవరించిన అభిప్రాయములను తన డయరీలో నుదాహరించుకొనినను. ఆయన సి. పి. రామస్వామి అయ్యరుగారి అభిప్రాయము నడిగెను. శ్రీనివాసశాస్త్రిసిద్ధాంతములు నాలుగున శన కిష్టమే నని రామస్వామియ్యరు

బదులుచెప్పెను. రాజకీయసంస్కరణములనుగూర్చి అప్పుడప్పుడు పార్లమెంటువారి విచారణ జరుగవలె ననేవిషయమునకు రామస్వామయ్యగారు అంగీకరింపజాల డని మాంటేగ్ భయపడెను. భారతస్వపరిపాలనమునకు కాలపరిమితి నిర్ణయింపబడవలె ననీ, దానివలన ప్రజలనుకొనేదానికంటె కూడ ఎక్కువ ప్రయోజన మున్నదనీ, భారతీయులు మాంటేగును నమ్మినందుకు వారిని వివవాడవలదనీ రామస్వామయ్య రాయన (మాంటేగు) హృదయమునకు జాలిపుట్టునట్లుగా ప్రార్థించెను. తరువాత శ్రీనివాసయ్యంగారినిగూర్చి మాంటేగునుంత్రి “నేను పెంట్లండుప్రభువుతో మాట్లాడిన పిమ్మట మద్రాసు రాజధాని అడ్వోకేటుజనరలు శ్రీనివాసయ్యంగారు నన్ను చూడ వచ్చెను. కాంగ్రెసులీగుప్రజాళిక పూర్తిగా అంగీకరింపబడు నని ప్రజలెవ్వరును అనుకోవడము లేదనీ, అని ముందుముం దభివృద్ధి కాగలదనే ధైర్యము వారికి కలిగించి నచో వారు సంతృప్తి పడగలరనీ ఆయన నాతో చెప్పెను. కర్టిప్రజాళిక అత్యుత్తమమైనదని ఆయన అభిప్రాయము. ప్రభుత్వమువారిపైన ప్రజలకు తీవ్రమైన ఆయిష్టత ఉన్నదని ఆయన నాతో చెప్పెను. కాని దానినిగూర్చి వివరముగా ఏమీ చెప్పలేక పోయెను.” అని తన డయరీలో వ్రాసుకొనెను. ఈ సందర్భములో శ్రీనివాసయ్యంగారు రప్పటికి కాంగ్రెసువాది కాడని చెప్పనియెడల ఆయన కన్యాయము చేసిన వార మగుదుము. ఈ పైఉదాహరణములను బట్టి సెతల్యాడు, చంద్రావర్కర్ రహీష్ కుల్లాలకూడ మాంటుఫర్డు స్క్రీము కనుకూలురుగా నుండి రనుటకు ప్రత్యేక నిదర్శనములు మన కనవసరము. మాంటేగ్ మంత్రిరాజకీయపు టెత్తులనుగూర్చి యిది వరకే చెప్పియుంటిమి. ప్రభుత్వమువారు మితవాదులను చేరదీసి వారిని బలపరచ తలపెట్టిరి. మితవాదసంఘమువారిచే ఇండియాలో మాంటుఫర్డుప్రజాళిక కనుకూలముగా ప్రచారముచేయించుటకును, సీమకు రాయబారము పంపించుటకునుకూడ ప్రభుత్వమునా దుద్దేశించిరి. సర్ యన్. పి. సిన్హాను భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శిగా చేసి, ఆయనక్రింద సహాయకార్యదర్శిగా మాంటేగును నియమింపవలె నని ప్రభుత్వమువారభిప్రాయపడిరి. “అందుమూలమున ఒకప్పుడు మంత్రిపదవి నధిష్ఠించిన బ్రిటిష్ రాజకీయధురంధరుడుకూడ ఇండియాకు అధికారిగా గాక సహాయకారిగా నుండుట అవమానకరముగా భావించలే దని ఐ. పి. యన్. ఉద్యోగులకు గుణపాఠముగా నుండగలదు. భారతీయులకు బ్రిటిష్ వారి గుహృద్భావమునుగూర్చి విశ్వాసము కుదరగలదు” అని మాంటేగ్ మంత్రి చెప్పినమాట లతని రాజకీయదృష్టిని వెల్లడించగలవు. ఇక జాతీయవాదులకూడ తమ మనోభావములను మాంటేగుకు వ్యక్తపరచిరి. “ఇరువది సంవత్సరములలో తాదృశతాయాతప్రభుత్వము లభించేయెడల సంతుష్టి పడగల” నని మోతీలాల్ నెహ్రూ చెప్పెను. చిత్తరంజనదాసు ద్వంద్వపరిపాలన ముపజయముబొంది

తీరునని జోస్యము చెప్పెను. అయిదుసంవత్సరములలో నిజమైన బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వ మొసగబడునని వెంటనే ప్రకటనము చేయవలసినదిగా మాంటేగసు అయన కోరినను. సురేంద్రనాథ టెగర్జీ మాంటేగసు సహాయముచేయ తలపెట్టెను. భూపేంద్ర నాథబాస్ మాంటేగ్ మంత్రిసవరణలనుమాత్రము ఆలోచనలో ఉంచి, మాంటు ఫర్డుప్రణాళికను మొత్తముమీద కాంగ్రెసు ఆమోదించగలదనీ, అందువలన ప్రతిపక్షులు కాంగ్రెసువాదులను కేవలము వాగ్వాదప్రియులుగా నిందించ వీలుండ వనీ చెప్పెను.

మాంటుఫర్డువేదికలో చాలాభాగము లయొనెల్ కర్టిన్ గారి సహాయముతో సర్ జేమ్స్ మెట్టెక్, సర్ మారీస్ గార్లు తయారుచేసినట్లు పెద్దప్రతితి ఉన్నది. కర్టిన్ గారు సామ్రాజ్యశ్రేయోభిలాషి. అయన భారతరాజకీయ సంస్కరణములను గూర్చి వ్రాసిన యుత్తరము పారపాలున ఎల్లో బొంబాయి క్రానికల్, నీవరుప్రతికాధిపతుల చేతులలో పడినది. దానిని వారు ప్రకటించిరి. దానిమూలమున ప్రభుత్వమువారి కుట్రలు వెల్లడియైనవి. అధికారులకు భారతజాతీయవాదులపైన కోపము కలిగినది.

అసల యుత్తరము కర్టిన్ గారిచే అప్పటి 'కాంటుటేబిల్' కార్యదర్శి ఫిలిప్ కేక్ గారికి పైచేటుగా వ్రాయబడినది. దానిలో స్వపరిపాలితాధినివేశరాజ్యముల ప్రాతినిధ్యము గలిగి భారతజేతప్రతినిధులు లేని సామ్రాజ్యసభకు (Imperial Council) హిందూదేశపు వివేకవ్యవహారములను, అంతరంగికవ్యవహారములను కూడ స్వాధీనపరచుటనుగూర్చి చర్చించబడినది. అదే జరిగినయెడల రక్తపాతము రావచ్చుననీ, సామ్రాజ్యక్షేమముకోస మది అవసరమే అయినయెడల దాని నెదుర్కొనవలసి వచ్చేననీ కర్టిన్ తనయుత్తరములో వ్రాసెను. దానిలో వ్రాయబడిన విషయములు మొత్తముమీద మెట్టెక్, మారీస్, పిరాలు లామోదించిరినీకూడ అయన ఉదాహరించెను. 'కాంటుటేబిల్' సభ్యులకు పంచిపెట్టించేమిత్త మిఉత్తరము అలహాబాదు లోని గవర్న మెంటుముద్రాలయములో ముద్రింపబడెను. దానినక లొకటి లభించగా వెంటనే గొంగుల లక్ష్మీకాంగ్రెసువాటి కది ప్రకటించబడెను. తరువాత తా నెందు కాఉత్తరమును వ్రాయవలసినదీ భారతప్రజలకు తెలియవరుస్తూ కర్టిన్ గారు మరియొక యుత్తరమును ప్రకటించిరి. కర్టిన్ మొట్టమొదట దక్షిణాఫ్రికాలో ఉద్యోగిగా నుండెను. బోయరు యుద్ధానంతరము దక్షిణాఫ్రికాలో సివిల్ సర్వీసును నిర్వహించుటకు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు సర్ జేమ్స్ మెట్టెక్, మారీస్ గార్లను పంపి నవ్వకు వారిలో అయనకు ప్రథమపరిచయమైనది. అప్పటినుండి వారు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యకూటము (Commonwealth) లో నున్న దక్షిణాఫ్రికా, కనడా, ఇండియా దేశములలోని సామ్రాజ్యసమస్యలను గూర్చి తెలుసుకొన ప్రారంభించిరి. గొంగుల లో

కర్ణాటకానికి ఇండియాకు సంబంధించిన సామ్రాజ్యపనుస్థలను గూర్చి తెలుసుకొనేటందుకు సర్ జేమ్స్ మెప్టెక్ ఆహ్వానించెను. అధిపతుగా వారు తెలుసుకొనిన విషయములను అత్యవస్థకు ఇంగ్లండులో మూడుమాసముల కొకతూరి ప్రకటింపబడుతూ ఉన్న 'రాండ్ టేబిల్' పత్రికలో ప్రచురించుట 'కర్నాట్టు' సేయబడినది. పైన ఉదాహరింపబడిన ఉత్తరము 'రాండ్ టేబిల్' పత్రికలో ప్రచురణార్థము పంపబడెను. కాని అది పొరపాటున తప్పుదిరునామాకు చేరినది. దానినిబట్టి సంగ్రాహనంతర సామ్రాజ్య పునర్నిర్మాణ సందర్భమున భారతదేశమును ఒక్క ఇంగ్లండు దేశముక్రిందనేకాక అధినివేశరాజ్యములక్రిందకూడ అణచిపెట్టి ఉంచవలెనని కర్జిన్ భారతప్రభుత్వాధికారులతో కుట్రచేస్తూన్నట్లు గన్గొలుపుటచేసి. అందుకు ప్రత్యుత్తరముగా తాను ప్రస్తుత మిండియాదేశముయొక్క వివేకవ్యవహారములను, అంతరంగిక వ్యవహారములను వివేచించి వీలులేదని గట్టిగా చెప్పినందుకు కొంతమంది, అధినివేశరాజ్యములు భారతదేశ పరిపాలనమునం దధికారము వహించ కొరుతున్నవని అపార్థములను కల్పించిరేకాని అది నిజము కాదుని కర్జిన్ స్పష్టపరచెను. అంతటితో ఉరకుండక తా నంతకుపూర్వము "సాధ్యమైనంతతీత్యతలో భారతదేశప్రజలను తిమింతు తాము పరిపాలించుకొనే కత్తివంతులుగా చేయుట బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యప్రభుత్వమువారి ధర్మమనీ, భారతీయులకూడ బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యములో భాగస్వాములుగా నుండుట కంగీకరించవలెననీ" వ్రాసిన ప్రయమునుకూడ ఉదాహరించి భారతీయులను సంత్పత్తి పరచ ప్రయత్నించెను. అసలు నిజ మేమిటనగా మాంఠేనమంత్రి సీమనుండి తనసహాయముకొరకు అరుగురు సహోద్యోగులను తీసికొనివచ్చెను. వారు చాలక ఇండియాలోని బి. సి. యస్. ఉద్యోగులలో గట్టివాండ్రను కొంతమందినికూడ చేరదీసెను. వారిలో ముఖ్యులు సర్ మార్క్వెమ్ హెయిలీ, సర్ జేమ్స్ మెప్టెక్, మారీస్ గారులు. ఆకాలములో మారీస్ సయ్యుక్తరాష్ట్రములలో పోలీసు ఇన్స్పెక్టరు జెనరలుగా పనిచేస్తూఉండెను.

కాబట్టి మాంటుఫర్డునివేదిక ప్రకటింపబడినచెట్టునే దేశములో ఉన్న వివిధ జాతులనును వివిధ విధములను అభిప్రాయములను ప్రకటింపుటలో వింత లేదు. ఇక జి. భా. కాం. సం. నిర్ణయముప్రకారము ప్రత్యేకకాంగ్రెస్ జరుగవలసియుండెను. బొంబాయినగరమువారు చాలాతక్కువకాలములోనే ప్రత్యేకకాంగ్రెసును జరుపుటకు కావలసిన బ్రహ్మాండమైన ప్రయత్నములను చేయగలిగిరి. కాంగ్రెసువాసులలో తీవ్రమైన భేదాభిప్రాయములు కలిగినవి. మాంటుఫర్డుప్రణాళిక ఉన్నదున్నట్లుగా ఏపక్షము వారికిని సంతృప్తికరముగలేదు. కాని ఒకపక్షమువారు పానిని పూర్తిగా నిరాకరింపజేసిరి. తెండవపక్షమువారు దానిలో సవరణలు చేయవలెనని తలపెట్టిరి. ప్రత్యేక

కాంగ్రెసుకు కొన్ని కోజులు ముందుగా ఈరెండుపక్షములవారికిని 'వికీభాగము' కుదుర్చుట కొకసభ జనుపబడినది. కాని ఆ ప్రయత్నము భగ్నమైనది. 1917 ఆగష్టు 24 తేదీన హన్సు ఇమామ్ అధ్యక్షతక్రింద ప్రత్యేక కాంగ్రెసు జరిగినది. ఆసభకు 3000 మంది ప్రతినిధులు వచ్చిరి. ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షుడు విశల్ భాయిపటేలు. దిన్నా వాచా, సురేంద్రనాథ బెనర్జీ, భూపేంద్రనాథ బాసు, అంబికాచరణ మజుందార్ లా సభకు రాలేదు. నాలుగుకోజులు చర్చజరిగినతరువాత కాంగ్రెసులీగుప్రజానికొని సిద్ధాంతమునే ఆ స్పెషల్ కాంగ్రెసుమాడ బలపరచినది. సామ్రాజ్యాంతరస్థస్వపరిపాలనమునకు తక్కువైన దేదైనను భారతీయుల న్యాయ్యమైన ఆశయములను సంత్వష్టి పరచకాలవనికూడ ఆ కాంగ్రెసు ప్రకటించెను. అని మాంటేగూ నూచనలనుగూర్చి చాలావరకు చర్చించెను. అనివేదికలో భారతీయులు స్వపరిపాలనముని కర్తృలుకారని చేయబడిన సూచనను తీవ్రముగా ప్రతిఘటించెను. భారతీయుల స్వపరిపాలనార్హతను ఉన్నోపించెను. రాష్ట్రములందును, కేంద్రములందును కూడ రాజకీయాభివృద్ధి ఏకకాలమున జరుగవలెనని ఆ కాంగ్రెసు అభిప్రాయమును నెల్లడించెను. రాష్ట్రప్రభుత్వములలో భారతీయులనుభవము సంపాదించేటంతవరకును కేంద్రములోని ముఖ్యాధికారము లన్నీ బ్రిటీషుప్రభుత్వమువారి చేతులలోనే ఉండవలెననే సూచన నది యెంతమాత్రమును ఆమోదించలేదు.

(1) సాధారణన్యాయస్థానములలో విచారణజరిగి నిర్ణయింపబడిన నేతపప్రజల స్వేచ్ఛకును, ఆస్తులకును భంగము కలుగకుండునట్లున్నూ, వాక్స్వతంత్ర్య లేఖనాస్వాతంత్ర్య సమావేశ స్వాతంత్ర్యము లరికట్టబడకుండునట్లున్నూ హామీ గుంపించవలెననీ, (2) లై సెన్సులు తీసుకొన్న యెడల గ్రేటు బ్రిటనులోవలెనే ఆయుధములు ధరించేవా కుక్కుండవలెననీ, (3) పత్రికలకును, ముద్రణాయంత్రములకును లై సెన్సులు, ధరావసుల పద్ధతి తొలగింపబడి స్వాతంత్ర్య మీయబడవలెననీ, (4) న్యాయసంబంధమున భారతీయు లందరికును సమానప్రతిపత్తి ఉండవలెననీ, చేతసంరక్షణ, కాంతిభద్రతల విషయములో ఇండియా ప్రభుత్వము యొక్క పరిపాలనాధికార ముభిభాజ్యముగా నుండవలెననీ ఆ కాంగ్రెసులో తీర్మానింపబడినది. సామ్రాజ్యములోని స్వపరిపాలితాధినివేశిరాజ్యములకు గల ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యమువంటి స్వాతంత్ర్యమే భారతకానకసభకు మాడ ఉండవలెనని మరియొక తీర్మానము చేయబడినది. రాజప్రతినిధి, భారతిరాజ్యాంగకార్యదర్శులు భారతజేతపు బాస్యతాయంత్రప్రభుత్వముకొరకు హృదయపూర్వకముగా పనిచేసినందు కా కాంగ్రెసు వారు క్లాఫీస్తూ, కొన్ని సందర్భములలో రాజకీయసంస్కరణము లభివృద్ధి నూచకములుగా నున్నప్పటికినీ మరికొన్ని సందర్భములలో మాత్ర ముకాభంగకరములుగా నున్న,

అసంతృప్తికరములుగాను ఉన్నవని అభిప్రాయపడి, వారు నిజమైన బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వనిర్మాణమునకు కావలసిన సవరణ లక్షకములు ప్రతిపాదించిరి. రాష్ట్రముల విషయములో నూదించినవిధమున కేంద్రములోకూడ ప్రభుత్వ విషయములు (Reserved), ప్రజాపాలిత విషయములు (Transferred) అనేపద్ధతి ఉండవలెననీ, విదేశీ వ్యవహారములు, సైన్యము, నాకాదళము, భారత సంస్థానాధిపతుల సంబంధము- ఇవి మాత్రము ప్రభుత్వవిషయములుగా నుండవలెననీ వలసరాష్ట్రములును తదితరవిషయము లో ప్రజాపాలితములుగా నుండవలెననీ ఆ కాంగ్రెసు కోరినది. నూతనరాజ్యాంగప్రకాశికలోని భారతకాసనసభకు మొదటిగడుపు జరిగినపిమ్మట, ప్రజాపాలితవిషయములకు సంబంధించినంతవరకు భారతరాజప్రతినిధిసీథి స్వపరిపాలితాధినివేశరాజ్యములలోని రాజప్రతినిధిసీథికి సమానముగా నుండవలయునని తీర్మానింపబడినది. “భారతకాసన సభలో ప్రవేశపెట్టబడిన చిక్కుచట్టముల (Bills) మాలమున కాసనములు చేయబడవలెను. ప్రభుత్వ విషయములకు సంబంధించిన అవసరమైన తీర్మానములను కాసనసభ అంగీకరించనియెడల గవర్నరు జెనరల్ కు గల అత్యధికారములను వినియోగించి వాటిని కాసనములుగా చేయవలెను. అవి ఒక సంవత్సరముమాత్రమే అమలులో నుండవలెను. తరువాత వాటిని పునరుద్ధరింపవలెనన్న యెడల భారతకాసనసభకు హాజరైన సభ్యులలో నూటికి రం మంది అంగీకరిస్తేనే గాని విలుండకూడదు. స్టేట్ కాన్సిలు (ప్రామాజ్య కాసనసభ) ఉండినే కూడదు. ఒకవేళ ఉండడమే అవసరమైనయెడల దానిలో సగమువంతు సభ్యు లెన్నికసభ్యులుగా నుండవలయును. సర్టిఫికేషన్ అధికార మొక్క ప్రభుత్వవిషయములకు సంబంధించిమాత్రమే ఉండవలయును. ప్రభుత్వవిషయములకు సంబంధించిన కార్యనిర్వాహకసభ్యు లొకరికంటె యెక్కువమంది ఉండేయెడల అందులో సగముమంది భారతీయులుగా నుండవలెను. భారత కాసన సభలో ౧౫౦ మంది సభ్యు లుండవలయును. అందులో ౪౫ వంతు ఎన్నిక సభ్యులుగా నుండవలయును. అధ్యక్షునీ, ఉపాధ్యక్షునీ ఎన్నుకొనుటకును, దాని వ్యవహారముల నది నిర్వర్తించుకొనేటందుకు కావలసిన నిబంధనలు చేసుకొనుటకును ఆసభ కధికార ముండవలయును. ౧౫ సంవత్సరములకు మించని వ్యవధిలో యావద్భారతదేశము నందును సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము స్థాపింపబడు నని కాసనరూపకమైన హామీ యొండవలెను.” అనికూడా తీర్మానింపబడెను.

ఇక రాష్ట్రముల విషయములో (ఎ) “కార్యనిర్వాహకవర్గ మునందు పనిలేని కాసుకార్థపు సభ్యు లుండకూడదు. (బి) నూతనకాసనసభల మొదటిగడుపు దాటిన పిమ్మట, ప్రజాపాలిత విషయములలో మంత్రులకును, గవర్నరుకును గల సంబంధము వ్యవహారికాధినివేశరాజ్యములలోని సంబంధమువంటిదిగానే యుండవలెను. (సి

సైనికదళములో భారతీయుల కన్నతోద్యోగము రిచ్చుటనుగూర్చి ప్రభుత్వము వారు సంకల్పింపకముగా పనిచేయవలదు కాకాథంగమును ప్రకటిస్తూ, వెంటనే సైనికోన్నతోద్యోగములు నూటికి ౨౫ వంతున భారతీయులు పొందేటందుకు తగిన యేర్పాట్లు చేయబడవలెననీ, ౧౫ సంవత్సరములలో నూటికి ౫౦ వంతు వరకును పెంపు కావలెననీ ఆకాంగ్రెసు అభిప్రాయమును వెల్లడించినది. ఈవిషయములూ ఇంగ్లండుకు రాయబారము పంపుటకుకూడ ఆకాంగ్రెసు నిర్ణయించినది.

రాజకీయ సంస్కరణములనుగూర్చి కాంగ్రెసువాదులలో కక్షలు రాకుండు తీరుగా ప్రత్యేక కాంగ్రెసు సామ్యముగా నెఱచిపోయినది. ఇదివరకు వాటిలో గల భేదాభిప్రాయములు సమన్వయింపబడినవి. ప్రత్యేక కాంగ్రెసులో చేయబడిన తీర్మానములు చేతములోని అనేక సంఖ్యాకులను కాంగ్రెసువాదుల ఆమోదమును బడసినవి. ఆ సమయములోనే ముహమ్మదాబాద్ రాజా అన్యక్షతక్రింది మస్లిమ్ మహాసభ కూడ జరిగినది. ఆసభవారుకూడ రాజకీయ సంస్కరణములను గూర్చి కాంగ్రెస్ అంగీకరించిన తీర్మానమువంటి తీర్మానమునే అంగీకరించిరి.

రాజకీయ సంస్కరణములు చేతములో ప్రవేశపెట్టబడుటకు పూర్వ మింకను కొన్నిపనులు జరుగవలసియుండెను. కేంద్ర రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల అధికారిములు నిర్ణయింపబడవలసియుండెను. నియోజితప్రదేశములును, ఎన్నిక హక్కులును కూడ నిశ్చయింపబడవలసియుండెను. కాబట్టి సాకుబ్బోకమిటీవారు ఎన్నికహక్కులను నిర్ణయించుటకును, ఛార్జ్ కమిషనువారు ప్రభుత్వాధికారిములను నిర్ణయించుటకును ఇంగ్లండునుండి ఇండియాకు దిగిరి. ఏప్రిల్ ౧౯౦౭. ఫిబ్రవరిలో ప్రారంభింపబడిన బ్రాహ్మజేతతోద్యమము ౧౯౧౧ నవంబరునాటికి చాలా బలవంతమై ఆప్రతి హతముగా నడుస్తూ ఉండెను. అప్పటికి శ్రీనివాసశాస్త్రి సోత్ బహో కమిటీలో సభ్యుడుగా నుండెను. ఆయన సోత్ బహో లోబరుకొని బ్రాహ్మజేతరులకు ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యము లేకుండ చేయ ప్రయత్నిస్తూ ఉండెనని బ్రాహ్మజేతరనాయకులనుమానపడిరి. శాస్త్రి ఆకమిషనులో నున్నందుకు ప్రతిఘటన ఖార్వక్ముగా నారాకమిషనును బహిష్కరించిరి. ఈవిషయమును సీమకు తెలియపరచుటకు కూడ ముందు జెదరించిరి. తరువాత తెలియపరచినే తెలియపరచిరి. వారికోరిక సిద్ధించినది కూడాను. కాని అంతటితో భారతదేశపు కష్టము లేడేవలేదు. బ్రిటిష్ రాష్ట్ర సంరక్షణ చట్టము (British Defence of the Realm Act) నకు మరియొక అంగముగా పరిగణింపబడతగిన భారత సంరక్షణచట్టము (Defence of India Act) చేతములో రీతముగా అమలుజరుపబడుకూడెను. ఆచట్టముప్రకార మెవరినైనను ఏపనినైనను చేయ

నిర్బంధించనూవచ్చును, లేదా చేతుకూడదని నిషేధించనూవచ్చును. మూలానా అబుల్ కలామ్ అజదు, అలీసోదరుల నిర్బంధమునుగూర్చి యితివరకే ముచ్చటించియుంటిమి. ౧౮౧౮ లో విడుదలచేయబడి అమృతసరముకాంగ్రెసుకు వచ్చేటంతవరకును అలీ సోదరులు కాంగ్రెసునామలు కానేకారు. మహమ్మదాలీ 'కామ్రేసు' అను తీవ్రమైన వాచపత్రికను, ఆయన అన్న 'షాకతాలీ' 'హమ్దాదు' అను ఉద్బోధపత్రికను నడుపు తూడింది. చిన్నబాతుల స్వాతంత్ర్య రక్షణార్థమే మహాసంగ్రామమునకు దిగవలసి వచ్చినదని చేయబడిన మహాదారప్రకటనమును గమనించి, యుద్ధపారంభవఱగా మూలానా మహమ్మదాలీ 'ఈజిప్టును విడిచిపొగడు' అను నీర్షికక్రింద నొకవ్యాసమును ప్రకటించెను. అప్పుడు అలీసోదరులును, అబుల్ కలామ్ అజదును నిర్బంధింపబడిరి. వారు చిత్రవర్తిగారిప్రకటనముప్రకారము రాజకీయశైలి లందరును విడిచిపెట్టబడే వరకును నిర్బంధముననే యుండిరి. ౧౮౧౮ డిసెంబరు ౨౫ వ తేదీన విడుదలయిరి.

మహాసంగ్రామమునకు పైనికులకు సనుకూర్చుములో గాని, ధనమును నేకరించ యున్నగాని ఆవలంబింపబడిన పద్ధతులు క్లాఫురీయములుగా లేవు. అట్టిపద్ధతుల మూల మననే పాంచాలరాష్ట్రమునందును, తదితరప్రదేశములయందును చాలా ప్రమాదములకు హెచ్చుతప్పించినవి. ఆకాలమున ప్రభుత్వోద్యోగు లొనర్చిన దుష్కృత్యములనుగూర్చి విల్లింగ్ డన్ ప్రభుత్వమువారు 'బలవంతపెట్టుట, ప్రోత్సహపరచుట' అని మార్గదర్శన మైన భిన్న మపయోగించిరి. పల్లెటూర్లలో ప్రభుత్వమునారికి అప్పీయదగిన కైల పేర్లును, వా రీయగలిగిన మొత్తములును జాబితాల రూపములో తయారు చేయబడినవి. ఆ జాబితాల ప్రకారము క్రింది ఉద్యోగస్థు లందరును కైతులను 'బలవంతపెట్టి, ప్రోత్సహపరచి' యుద్ధయుగములను విసూలుచేసి (వారి ప్రతిఘటన కాపాడుకొనిరి. ఇది ౨౫ యవలంబింపబడిన ధననేకరణవిధానము. దీనికే 'ఇండెంటు' పదతి అని పేరుపెట్టబడినది. ఇందుమూలమున సామాన్యజనములో ఆగ్రహము పెచ్చుపెరిగినది. ఒకటింట ముఘత్ దారుబంగాలా తగుల పెట్టబడినది. ఆగ్రహవేళపరవశులైన అజములు ఆయనకుఁబంపమును బయటికి పోనిచ్చిరి' గాని, ఆయననుమాత్ర మందులోనే దగ్గము కానిచ్చిరి.

ఇక రాజకీయములలో, షెనుస్సఫర్డుప్రభువు ముప్రజాశాసనరూపమున తీవ్ర నిర్బంధవిధానము నవలంబించెను. విల్లింగ్ డన్ ప్రభువు భారతీయసంస్కరణచట్టముక్రింద తెసెంటుకు బొంబాయి పోరాడని నిషేధించెను. వంగరాష్ట్రమున దాదాపు 3000 ల మంది యువకులు నిర్బంధనివాసములకు నుద్దేరి. తరువాత తెసెంటుకు నిర్బంధ నివాసము విధింపబడెను. మధ్యసంవత్సరము కాలటుదిల్లలు వచ్చినవి. వాటినిగూర్చి తీవ్రాందోళనము బయలుదేరినది.

ఆ క్రిందటి సంవత్సరమే సర్ సిడ్నీ కాలబ్ అధ్యక్షుడుగను, కుమారస్వామి కాస్త్రి, ప్రవేశచంద్ర మిత్రులు సభ్యులుగను ప్రభుత్వమువారిచే ఒక ఉపసంఘము వియమింపబడినదని పాఠకులు జ్ఞాపక ముంచుకొనవలసియున్నది. దానికి కాలబుకమిట్టీ అని పేరు. "విప్లవోద్యమముతో సంబంధముగల కుట్రల స్వభావవ్యాప్తులనుగూర్చి వాటిని అణచివేయు ప్రయత్నములలో ప్రభుత్వమువారికి కలుగుతున్న ఇబ్బందులను గూర్చి విచారించి, వాటిని నిర్మూలించుటకు ప్రత్యేకకాసన మవసరమైనయెడల అందుకు తగిన సలహాయుచ్చుట" కా కమిటీ యేర్పాటు చేయబడినది. తరువాత ఆకమిటీ వారు విచారించి తమనివేదికను పంపిరి. దానికి కాలబునివేదిక అని పేరు. ఈకాలబు నివేదికలో విప్లవోద్యమనిర్మూలనముకొర కొక ప్రత్యేకకాసనము నూచింపబడినది. అది సామ్రాజ్యకాసనసభ (Imperial Council) లో చర్చకు వచ్చినది. యావద్భారత దేశమునందును అది ప్రతిఘటింపబడినది. ప్రత్యేకకాంగ్రెసు జరిగేవాటికి కాలబ్ కమిటీనివేదికమాత్రము నెలవడినది. కాబట్టి ఆకాంగ్రెసు "కాలబ్ కమిటీనివేదిక ఆచరణలోకి వచ్చేయెడల ప్రజలప్రధానహక్కులకే భంగము కలిగించి, ప్రభాభిప్రాయ ప్రకటనమున కాటంకముగా నుండగల"దని తీర్మానించినది.

ప్రత్యేకకాంగ్రెసు గొంగూరు ఆగస్టునెలలో జరిగినది. మామూలు కాంగ్రెసు దీసెంబరు నెలలో ఢిల్లీలో జరుగవలసియుండెను. ఢిల్లీరాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘము వారును, ఆహ్వానసంఘమువాకును లోకమాన్యతలకును ఆ కాంగ్రెసు కన్యక్షునిగా యెన్నుకొనిరి. కాని ఆయన సర్ వాలంటైను పిరాలుపైన దాఖలుచేసిన దావా సం దర్భమున ఇంగ్లండుకు పోవలసియుండుటచే ఆ అధ్యక్షుడవది నంగీకరింపచాలకపో యెను. ఆయనకు బదులుగా పండిత మధనమోహనమాలవ్యా అధ్యక్షుడుగా నెన్ను కొనబడెను.

పండిత మాలవ్యా అధ్యక్షుడుగను, హాకిమ్ ఆజ్మల్ ఖాను ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షుడుగను గొంగూరు దీసెంబరు ౨౬ లేదీ ఢిల్లీనగరములో ౩౩ వ కాంగ్రెసు జరిగినది. గొంగూరు నవంబరు ౧౧ లేదీ కాంతి ప్రకటనముతో యాద్యము పరిసమాప్తి పొందినది. మిత్రమండలికి సంపూర్ణవిజయము కలిగినది. ప్రెసిడెంటు విల్సన్, లాయడ్ బార్త్ మొదలగు రాజకీయధురంధరులు స్వయంనిర్ణయసూత్రమును ప్రకటించిరి. ఈ ప్రకటనమునుబట్టిన్నీ, బొంబాయి ప్రత్యేక కాంగ్రెసు జరిగినప్పటినుండి మాంటుఫర్డ్ సెన్సరరణములను గూర్చి చేయబడుతున్న విమర్శనములను బట్టిన్నీ ఢిల్లీ కాంగ్రెసుకూడ మరియొకసారి భారతరాజకీయసెన్సరరణములను విచారించుట సమంజసముగా భావింపబడినది. ఢిల్లీసభకూడ చిన్నసభ కాదు. ౪౮౬౫ మంది శ్రమికులు హాజరయిరి.

ఆ కాంగ్రెసు ముందు రాజభక్తిని ప్రకటించినది. తరువాత ప్రపంచము లోని అవస్థలన్నిటి ప్రజల స్వాతంత్ర్యముకొరకును చేయబడిన యుద్ధము జయప్రదముగా పరిసమాప్తి పొందినందుకు సంతోషమును వెల్లడించినది. మిత్రమండలి సైనికులు చూపిన కౌశల్యతాపహములను న్యాయము, స్వాతంత్ర్యము, స్వయం నిర్ణయ సూత్రములకొరకు ముఖ్యముగా భారతీయ సైనికులు కావించిన వీరపురుషాదిత ఘన కార్యములను క్లాఫీన్తూ తీర్మానించినది. భారతదేశమును స్వయం నిర్ణయసూత్ర మనువర్తింపజేయుతగిన దేశముగా పరిగణించవలసిన దని బ్రిటిష్ పార్లమెంటువారిని, కాంతిసభవారిని కోరినది. అందుకు మొదటిమెట్టుగా రాజకీయసమస్యల స్వేచ్ఛా ప్రచారము నరికట్టే నిర్బంధకాసనము లన్నీ రద్దుచేయబడవలెనని తీర్మానించినది. మామూలు సివిల్ క్రిమినల్ చట్టముల నతిక్రమించి భారతదేశములోని యే బ్రిటిష్ పౌరు నయినను అతెట్టు చేయుటకును, ఒక ప్రదేశమునకు పోకూడదని కాని, మరియొక ప్రదేశమునుండి కదలకూడదని కాని నిర్బంధించుటకును, విచారణ లేకుండ జైలులో నుంచుటకును, ఖైదుశిక్ష విధించుటకును కల ప్రభుత్వకార్యనిర్వాహకుల అసాధారణాధికారములు కూడ తొలగింపబడవలెనని, భారతదేశపు రాజద్రోహకాసనము కేవలము ఇంగ్లండుదేశపు రాజద్రోహకాసనమున కనుకరణముగామాత్రమే ఉండవలెనని ఆ కాంగ్రెస్ తీర్మానించినది. త్వరలోనే భారతదేశములో సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును స్థాపించే నిమిత్తమున్నూ, సామ్రాజ్యపునర్నిర్మాణమునందు స్వపరిపాలితాధినివేశరాజ్యములతోపాటు భారతభూమికి కూడ సమానప్రతిపత్తిని చేకూర్చేటందుకున్నూ పార్లమెంటరీచట్టము నిర్మింపబడవలెనని కూడ ఆ కాంగ్రెసు కోరినది. కాంతిసభ (Peace Conference) లో భారతీయప్రాతినిధ్య ముండవలెనని కోరుతూ ఆ కాంగ్రెసు లోకమాన్యతలక్, మహాత్మాగాంధీ, నాస్సక్ ఇమాములను అందుకొరకు నియోగించినది.

ఇక సంస్కరణప్రణాళికవిషయములో బొంబాయి ప్రత్యేక కాంగ్రెసును ఈ కాంగ్రెసు అనుకరించినది. కాంగ్రెసులీగుప్రణాళికనుగూర్చి, బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వనిర్మాణార్హతనుగూర్చి, భారతదేశసంరక్షణ కాంతిసభకల విషయములో భారతప్రభుత్వమునకుగల అవిభాజ్యధికారమునుగూర్చి ఢిల్లీ కాంగ్రెస్ లో చేయబడిన తీర్మానములు బొంబాయి ప్రత్యేక కాంగ్రెసులోని తీర్మానముల కనువాదములే. ఇక రాష్ట్రములలో తక్షణము సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము ప్రవేశపెట్టబడవలెనని, రాబోయే రాజకీయసంస్కరణములు బ్రిటిష్ ఇండియాలోని అన్ని భాగములకును వర్తింపజేయబడవలెనని మాత్రము ఢిల్లీ కాంగ్రెసులో ఎక్కువగా తీర్మానింపబడినది. తదితరవిషయములలో బొంబాయి కాంగ్రెసు తీర్మానములే ఢిల్లీ

కాంగ్రెసులో కూడ బలపరుపబడినది. కాలికుకమిటీనికేదిక చర్చింపబడినది. దానిని గూర్చి బొంబాయికాంగ్రెసులో తీర్మానింపబడినదానితోను, దానిమూలమున సంస్కరణములు జయప్రదముగా కొనసాగుటకు వీలులేదనిపూడ తీర్మానము చేయబడినది. భారతసంరక్షణచట్టము, ముద్రణాశాసనము, రాజద్రోహసభాశాసనము, క్రిమినల్ లాపరణచట్టము, పాతరెన్యూరేషనులు మొదలగు నిర్బంధశాసనము లన్నీ వెంటనే రద్దుచేయబడవలె ననీ, అందఱు ఆవిచారితనిర్బంధితులను (Detenuees), అందఱు రాజకీయశైధీలును తక్షణము విడుదలచేయబడవలె ననీ తీర్మానింపబడినది.

తరువాత ఆ కాంగ్రెసులో మదనమోహనమాలవ్యా సభ్యుడుగానున్న పార్లీశ్రామికసంఘనివేదిక చర్చింపబడినది. దేశములోని పార్లీశ్రామికాభివృద్ధి కనుగుణముగా ప్రభుత్వపద్ధతి ఉండవలె నని ఆకమిటీవారు చేసిన సిఫారసునకు కాంగ్రెసు సంబోధమును వెలిబుచ్చినది. దేశీయుల పెట్టుబడినీ, దేశీయసంస్థలనూ ప్రోత్సహించి విదేశీయుల ధనాకర్షణమును అరికట్టవలెనని ఆకాంగ్రెసు ప్రభుత్వమువారిని కోరినది. పార్లీశ్రామిక కమిటీవారికి దిగుమతిపన్నులనుగూర్చి విచారించుట కధికారము లేకుండచేయబడినందుకు ఢిల్లీకాంగ్రెసు విచారమును వెలిబుచ్చినది. భారతప్రభుత్వకార్యనిర్వాహకవర్గములో పార్లీశ్రామికప్రాతినిధ్యము ప్రత్యేకముగానుండవలెననీ, రాష్ట్రీయపార్లీశ్రామికకాఖలు నిర్మింపబడవలెననీ చేయబడిన కమిటీవారి తీర్మానమును ఢిల్లీ కాంగ్రెసు సూచించినది. భారతీయపార్లీశ్రామికవాణిజ్యసంఘములచేత ఎన్నుకొనబడిన సభ్యులుగల రాష్ట్రీయ సలహాసంఘములును, సామ్రాజ్యసలహాసంఘములును నిర్మింపబడవలెననికూడ కాంగ్రెసు సూచించినది. కమిటీవారిచే సూచింపబడిన సామ్రాజ్యపార్లీశ్రామికోద్యోగములకు తగిన జీతములు నిర్ణయింపబడవలె ననీ, యూనివర్సిటీలు ప్రభుత్వసహాయముతో వాణిజ్య కళాశాలలను స్థాపించవలెననీ కాంగ్రెసు ఆభిప్రాయమును వెల్లడించినది. కమిటీనివేదికలో పార్లీశ్రామికబ్యాంకింగు నిర్మాణమునుగూర్చి ఉదాహరింపబడవలెనందుకు చింతిస్తూ, ఆట్టిబ్యాంకులు నిర్మింపబడవలె నని ఆకాంగ్రెసు కోరినది.

ప్రభుత్వమునా రాలీసోదరులను విడుదలచేయవలెనని మరియొకతీర్మానము చేయబడినది. ప్రజల కపూర్వమైన ఆర్థికకష్టము తట్టనిచుటవలనను, యుద్ధ మంత మొందుటవలనను భారతదేశ మీయవలసిన క్రయలక్షలరూపాయల యుద్ధపు చందాను రద్దుచేసి, ఆమహాభారమునుండి ఈదేశమును విముక్తిచేయవలసినదని తీర్మానింపబడినది. పాశ్చాత్యవైద్యపద్ధతికి ప్రభుత్వమువారు చేసే అన్ని సహాయములును ఆయుర్వేద యానానీవైద్యములకుకూడ చేయబడవలెనని మరియొక చిత్రమైన తీర్మాన మంగీకరింపబడినది.

బొంబాయి ప్రత్యేక కాంగ్రెసులో చేయబడిన తీర్మానము లీకాంగ్రెసులో ఆమోదించబడుటయే గాక, ఇంకను మరికొన్ని విషయములు చేర్చబడినవి. అందువలన ౧౯౧౫ సెప్టెంబరులో బొంబాయియందు కనబడిన సామరస్యభావ మీ కాంగ్రెసులో మృగ్యమైనది. రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యము తక్షణము పూర్తిగా అమలులోనికి రావలెనా, లేక బొంబాయికాంగ్రెసులోని మినహాయింపు లీకాంగ్రెసులో కూడ అంగీకరింపవలెనా అనేవిషయముపైవ రెండుకక్ష లేర్పడినవి. బెసెంటు కిది చాలా చిన్న విషయముగా లోచెను. మద్రాసు ప్రతినిధులును, మితవాదులును బొంబాయితీర్మానమును సమర్థించిరి. అధికసంఖ్యాకులు బొంబాయిరాజీని తిరస్కరించిరి. సీమకు పోవలసిన రాయబారవర్గమునందు బొంబాయితీర్మానమున కనుకూలురుగా నున్నవారు మినహాయింపబడిరి. తక్కినవారు ఢిల్లీ తీర్మానము ప్రకారము ప్రవర్తించవలసిన దని కోరబడిరి. శ్రీనివాసశాస్త్రి, సంస్కరణముల తీర్మానములో 'ఆకాభంగకరములు, అసంతృప్తికరములు' అనుమాటలను తొలగించవలసినదనీ, ౧౫ సంవత్సరముల కాలవ్యవధిని సీసివేయవలసినదనీ సవరణను ప్రతిపాదించెను. కాని సవరణ వీగిపోయినది. యువరాజును ఆహ్వానిస్తూ ప్రతిపాదించబడిన తీర్మానముకూడ చివరకు విరమింపబడినది.

5. అహింస నిజము

౧౯౧౯

[రాలల్ చట్టములు - గాంధీ రంగప్రవేశము - సత్యాగ్రహప్రమాణము - క్రొత్తవిలువలు - హిందూమహమ్మదీయసఖ్యము - సాంచాలదేశపు సంఘటనములు - గాంధీ నిర్బంధము - అమృతసరము - డయ్యరుసేనాని, హంటరు సంఘము - లాహోరులో కల్నల్ బాక్ సక్ - సుజరన్ వాలాలో కల్నల్ ఓబ్రియన్ - ఓబ్రియన్, డౌటన్, బాస్వర్తస్మిత్, కమారు సత్యాగ్రహోపసంహారము- న్యాయ, క్రమములు- ఇండిమ్మిటీబిల్లు- ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము, కమిటీనియామకము - సత్యాగ్రహమును విరమిస్తూ గాంధీచేసిన ప్రకటనము - ఇంగ్లాండుకు రాయబారములు - బ్రిటిష్ కాంగ్రెస్ కమిటీతో భేదాభిప్రాయములు - రెండువైపుల పోరాటము - ఆల్బర్ట్ హార్సమావేశము - లాన్సు

బహుసకార్యములు - హలుగుప్రణాళికలకును గల పోలిక - పంజాబువిచారణ - హంటరుకమిటీ - చిక్కుపరిస్థితి - సంస్కరణముల బిల్లు - తిలకుయొక్క అనుమతపూర్వకారవాదము - అమృతసరపుకాంగ్రెస్ - ప్రధానతీర్మానము - రాణి - ప్రజల దౌర్జన్యము నిరసించబడుట - దానిపైన గాంధీజీపన్యాసము - ఇతరతీర్మానములు - షెమ్సుఖర్డుప్రభువును ఇంగ్లాండుకు తిప్పిపంపివేయుట - శర్మప్రతిపూలము - రాజకీయశైలీలవిషయముగూర్చి రాజుగారి ప్రకటనము - నెవిల్ ఎదిరించబడుట.]

ధోల్లీ కాంగ్రెసు దేశమునకు కాంతి చేపూర్చలేదు. ౧౯౧౯ ఫిబ్రవరి నెలలో రెండు కాలబిల్లులు ప్రత్యక్షమైనవి. అందులో ఒకటి ఆ వసంతకాలములోనే ప్రవేశపెట్ట నుద్దేశించబడినది. కాంతిప్రకటనము చేయబడిన ఆరుమాసములకు భారత సంరక్షణబిల్లుయొక్క గడువు పూర్తి యైనందువలన కలిగిన పరిస్థితుల కనుగుణముగా అది తాత్కాలిక కాసనముగా ప్రయోగింప నుద్దేశించబడినది. దాని ప్రకారము ముగ్గురు హైకోర్టుజడ్జీలు అచాచకశీరములను తక్షణము విచారించి తీర్పుచెప్పవచ్చును. విప్లవసంబంధములయిన శీరములు జగదుతూన్న ప్రదేశములలో ఆ జడ్జీలు ముగ్గురును యిచ్చిన తీర్పునకు పైన అప్పీలు చేసుకోవడమునకు మాడ మద్దాయాల కధికారము లేదు. ప్రభుత్వమునకు ప్రతిపూలముగా నుండవలసిన శీరమును చేయగల దని అనుమానింపబడిన యేమనిషిపైనను పూచీపు తీయవలసిన దని కోరుటకును, ఫలానా చోట నివసింపవలసిన దనిగానీ, ఫలానాపని చేయకూడదనిగానీ ఆజ్ఞాపించుటకునుమాడ దానిమూలమున ప్రభుత్వమువారి కధికారము కలిగినది. అటువంటి ఉత్తరువులు బారీ చేయబడేముందు ఒక న్యాయమూర్తి, ప్రభుత్వోద్యోగి కాని మరియొక పెద్దమనిషీ కలసి ఆయాకేసులకు సంబంధించిన సాక్ష్యసాధనములను విచారించవలసియై యుండెను. ప్రకాశేమమునకు భంగకరముగా నుండే శీరములతో సంబంధముకలవా రని సకారణముగా విశ్వసించబడతగిన మనుష్యులను అరెస్టుచేయుటకును, ఫలానావిధముగా ఫలానా చోట నివసింపవలె నని వారిని నిర్బంధించుటకునుమాడ స్థానికప్రభుత్వముల కధికారమియ్యబడెను. ఇక ఇదివరకే నిర్బంధింపబడియున్న అపాయకరులైన మనుష్యులను ఆ బిల్లుప్రకారము కాశ్వతముగా నిర్బంధింపవచ్చును. రెండవబిల్లు దేశమునందలి సాధారణ 'క్రిమినల్ లా' లో కాశ్వతమైన మార్పు చేయుట కుద్దేశించబడినది. ప్రచారము చేయవలెననే ఉద్దేశముతో గాని, ప్రకటించవలెననే ఉద్దేశముతో గాని యేదైనా ఒక రాజద్రోహపూరితమైన కాగితమును దగ్గర ఉంచుకోవడమే ఆవిధ ప్రకారము ఖైదుశిక్షకు పాత్రమైన శీరముగా పరిగణింపబడినది.

‘ రాజాగారి పక్షమున సాక్షి ’ గా తిరిగిపోవుట కిష్టపడే ముద్దాయిల ప్రాణ రక్షణార్థము ప్రభుత్వమునా రాచట్టును ప్రకారము హామీ తీయవచ్చును. స్థానిక ప్రభుత్వముల అంగీకారము లేనిదే నేరాశోపణము చేయబడుటకు వీలులేని సందర్భములలో బోలీసువారిచేత ప్రధమనిచారణను చేయించుటకు జిల్లా మేజిస్ట్రేటుల కధికారము కలదు. ప్రభుత్వమునకు ప్రతిపూలములైన నేరములక్రింద శిక్షింపబడినవారు విడుదల కాగానే, మరి రెండుసంవత్సరములవరకును సత్ప్రవర్తనకొరకు పూచీఖిస్తు రీయవలసిన దని కూడ వారికి కోర్టునా రుత్తరువు చేయవచ్చును.

కాలటోనివేదిక ౧౯-౧-౧౯౧౯ న ప్రకటింపబడినది. భారతశాసన సభ (Supreme Legislative Council) లో ౬-౨-౧౯౧౯ న ౨౦ విలియమ్ విన్సెంటు కాలటో బిల్లులను ప్రవేశపెట్టెను. రెండవబిల్లు విరమింపబడినది. మొదటిబిల్లు మాత్రము ౧౯౧౯ మార్చి మూడవవారములో అంగీకరింపబడినది. ‘ కాలటోనివేది బిల్లులయాచము ’ లోకి వచ్చేయెడల సత్ప్రవర్తనతో దాని నెదుర్కొందు’ నని గాంధీ ప్రకటించియుండెను. ఇందుకొర కాయన దేశమంతటా సంచారముచేసెను. ప్రతివోటను ఆయనను గౌరవపూర్వకముగా ఆహ్వానించిరి. అన్ని రాష్ట్రములలోని ప్రజలు తక్కిన భారతనాయకులకంటె దేశమునకు కొత్తవాడైన గాంధీని ప్రేమించుటకును, ఆయన నూతనకార్యక్రమమును ఆచరించుటకును గల కారణమునుగూర్చి ప్రభుత్వమునా రి దిగువరీతిని వ్రాసిరి (ఇండియా, ౧౯౧౯):

“ గాంధీ ఉన్నతాదర్శములు గలిగి టాల్టూయి సిద్ధాంతములకు చెందిన సర్వ సంగపరిత్యాగి అని ప్రజల అభిప్రాయము. దక్షిణ ఆఫ్రికాభారతీయుల పక్షమున ఆయన పనిచేసినప్పటినుండి ఆత్మనిగ్రహముగల మతప్రవక్తలకు అపూర్వగౌరవము చూపే ప్రాచ్యదేశసంప్రదాయానుసారముగా ఆయన భారతీయులచే పూజింపబడు తూఉండెను. ఈ సందర్భములో గాంధీగారి శిష్యులు కేవలము ఒక్కమతమునకు చెందినవారుమాత్రమే కాకపోవుటచేత ఆయనబలము మరింతపొచ్చినది. అహమ్మదాబాదులో నివాస మేర్పరచుకొనినది మొదలు ఆయన ప్రారంభించిన సాంఘిక సేవ సర్వ లోముఖముగా వ్యాపించినది. అణగత్రొక్కబడుతూన్న జాతికొరకుగాని, వ్యక్తి కొరకుగాని వెంటనే కత్తిమానే స్వభావ మాయనది. అందువల్లనే ఆయన సామాన్య జనమున కంత ప్రేమాస్పదుడైనవాడు. బొంబాయిరాజధానిలోని నగరవాసులలోను, పల్లెటూరిజనములోనుకూడ ఆయనకున్న పలుకుబడి ఆమోఘము. అక్కడిజను లాయనను దేవునివలె పూజింతు రని అంటే అందులో ఏమీ అతిశయోక్తి లేదు. ఛాతికబలముకంటె ఆత్మశక్తి అధికతరమైన దని ఆయనవిశ్వాసము. కాబట్టి ఆయన దక్షిణాఫ్రికాలో జయప్రదముగా ఉపయోగించిన సాత్వికనిరోధ బాణమునే ఇక్కడ

కాలటచట్టములకు ప్రతిహతముగా సంధించుట తన ధర్మమని భావించెను. కాలట బిల్లులు కాననసభలో అంగీకరింపబడినయెడల తాను సాత్వికనిరోధమునుగాని, సత్యాగ్రహమునుగాని ప్రారంభింతునని ఆయన ౨౪-౨ ౧౯౧౯న ప్రకటించెను. ఈ ప్రకటనము భారతరాజకీయజ్ఞులలోను, భారతప్రభుత్వములోనుమాడ చాలా కల్లోలము కలిగించినది. భారతకాననసభలోని కొందరు మితవాదసభ్యు లాయుద్యమమువలన అపాయము కలుగు నని నూచించిరి. భారతీయచిత్రవృత్తిని చక్కగా ఎరిగిన బెనెంటు గాంధీ తలచెట్టి ఆ కార్యక్రమముమూలమున అంతులేని అపచారములు తలపించవచ్చు నని ఆయనను సవినయముగా మందలించినది. గాంధీప్రకటనముగాని, ప్రవర్తనము గాని అయుద్యమము ప్రారంభింపబడకపూర్వమే ఆయనపైన ప్రభుత్వమువారు చర్య తీసి కొనుటకు తగినవిగా లేవు. సాత్వికనిరోధ మనగా ఒకపనిని చేయకుండ నిరోధించుట; అంతేకాని చేయవలసిన దని నిర్బంధించుట కాదు. గాంధీ భౌతికబలము నుపయోగించు పద్ధతిని బహిరంగముగా నిరసించెను. సివిల్ చట్టములను దౌర్జన్యరహితముగా ఉల్లంఘించుట మూలమున ప్రభుత్వమువారిని లొంగదీసుకొని కాలటకాననమును రద్దు చేయించవచ్చు నని ఆయనదృఢ్యము. మార్చి ౧౮ వ తేదీన కాలట్ బిల్లులనుగూర్చి ఆయన ఒక ప్రమాణపత్రమును తయారుచేసెను :

“భారతక్రిమినల్ లా సవరణబిల్లు (౧ వ బిల్లు ౧౯౧౯) (Indian Criminal Law Amendment Bill No 1 of 1919), క్రిమినల్ లా అవసరాధికారముల బిల్లు (Criminal Law Emergency Powers Bill No. 2 of 1919) ఈ రెండును న్యాయ, స్వాతంత్ర్యసిద్ధాంతములకు విరుద్ధములుగా నున్నవనీ, భారతక్షేమమునకును, భారతప్రభుత్వక్షేమమునకును అధారభూతము లైన ప్రజల ప్రాథమిక హక్కులకే భంగకరములుగా ఉన్నవనీ హృదయపూర్వకముగా విశ్వసినా, ఈబిల్లులు చట్టరూపములోకి వచ్చేయెడల ఇవి ఉపసంహరింపబడేవరకును ఈ చట్టములను, ఇటుపిమ్మట నియమింపబడే కమిటీవారు నూచించబోవు తదితరచట్టములను శాంతముగా ఉల్లంఘించగల మనీ ప్రమాణము చేస్తాన్నాము. ఈ ఉద్యమసందర్భమున సత్యమార్గమునే అనుసరింతుమనీ, యేవిధమైన దౌర్జన్యమును చేయమనీగూడ ప్రమాణము చేస్తా ఉన్నాము.”

స్వపరిపాలనమువంటి ఉత్కృష్టస్వమస్య ఉండగా కాలట్ బిల్లులవంటి ఈస్వల్ప సమస్యపైన గాంధీ యెందుకు సత్యాగ్రహము ప్రారంభించినాడనవిషయము చాలా మంది కర్థము కాలేదు. ౧౯౨౦ లో ప్రారంభింపబడిన అపహేయోద్యమమునకు స్వరాజ్యమును ప్రధానకారణముగా చేయక ఆయన పంజాబుదురంతములను, భిలాఫతు అన్యాయమును కారణములుగా చేసినప్పుడుగూడ ఇటువంటి సందేహమే చెల్లడింప

బడినది. ఈవిషయమును ముందువివరింతుము. ఒక్క వంగరాష్ట్రమునుండి తప్ప భారత దేశములోని తదితరభాగములనుండి ఈ ఉద్యమమునకు తగినబలము చేయరనిది. దక్షిణ దేశములో యీ ఉద్యమ మనుకున్న దానికన్న ఎక్కువగా పొగినది. సత్యాగ్రహాలు తమ ఆస్తులను జప్తులు, వేలములు కాకుండ రక్షించుకొనవచ్చునా యని కొంత సందేహము కలిగినది. ప్రజలు చేయగలిగిన త్యాగమునకు పరిమితిని వారే నిర్ణయించుకొనవలసియుండుటచే ఆ అభిప్రాయమునకు గాంధీ అభ్యంతరపెట్టలేదు. గాంధీ ఆ ఉద్యమమును ఉపవాసవ్రతముతో ప్రారంభించెను. నవీనసంఘసంస్కర్తలందు కపహాస్యము చేసిరి. కాని ఈదేశములోని సంప్రదాయవిశ్వాసములకు మాత్ర మది అనుగుణమైన పని.

ఆత్మపరిశుద్ధత అనే మాటయే చాలమంది రాజకీయజ్ఞులకు కళ్ళకళిరముగా నుండెను. “రాజకీయములకును, ఆత్మ పరిశుద్ధతకును సంబంధ మేమి” టని వారు వెక్కిరించిరి. ౧౯౧౯ మార్చి ౩౦ వ తేదీని దేశమంతటను హర్తాళమును, మీటింగు లను, ప్రార్థనలును, ఉపవాసవ్రతములును జరుగవలె నని నిర్ణయింపబడెను. కాని తరువాత అది ఆరవ ఏప్రిల్ కు మార్పుచేయబడినది. ఢిల్లీలో ఈమార్పు సకాలములో ప్రకటించబడకపోవుటమూలమున మొదట నిర్ణయింపబడిన మార్చి ౩౦ వ తేదీనే ఉత్సవములును, హర్తాళములును జరిగినవి. పోలీసువారు తుపాకులను కాల్చిరి. ఆనాటి ఉత్సవమును నడిపిన శ్రద్ధానందస్వామిని కొందరు ఐరోపీయసిపాయిలు కారెవ్వుదమని బెదిరించిరి. ఆయన తన అంగరఖాను వైకి దీసి కాల్చవలసిన ధని రొమ్ముచూపెను. వెంటనే ఆ బెదిరింపులు గాలి కెగిరిపోయినవి. కాని ఢిల్లీరైల్వేస్టేషనులో చిన్న గల్లంతు జరిగినది. అందుమూలమున ప్రజలపై తుపాకులు కాల్చబడెను. అయిదుగురు మరణించిరి. ఇరువదిమంది గాయపడిరి. ఏప్రిల్ ౬ వ తేదీని దేశమంతటను ఉత్సవములు జరిగినవి. ‘ఆనాటి ఉత్సాహ పరంపరలలో ప్రదర్శితమైన ముఖ్యవిషయము అంతకుపూర్వ మెన్నడును కనీ, విసి యెరుంగని హిందూ మహమ్మదీయసోదరభావము’ అని ‘౧౯౧౯ లోని భారతవర్షము’న (India, 1919) వ్రాయబడినది. ఆనా డీ రెండుసంఘముల నాయకులకు కలిగిన వికమత్యభావమే నేటికిని జాతీయ మహాసభా మంటపమునకు మూలస్తంభముగా నున్నది. ఈ అధికోత్సాహసమయమున సామాన్యప్రజలుగూడ తమ మతభేదములను మరచిపోవ నంగీకరించిరి. హిందూమహమ్మదీయసాభ్రాత్ర చిన్నాములుగా అపూర్వవిషయములు జరిగినవి. హిందువుడు మహమ్మదీయు డిచ్చినజలమును బహిరంగముగా త్రాగెను. ఉత్సవములలో, జాతీయసంకీర్తనములలో, పతాకములలో నెచ్చట చూచినను హిందూమహమ్మదీయసఖ్యమే ప్రదర్శితమయ్యెను. ఒక మసీదులోని

వేదికనుండి హిందూనాయకులు చేసినబోధలు మహమ్మదీయులచే స్వీకరింపబడినవి. సంగ్రామానంతరము బర్మీకి పట్టిన స్థితినిగూర్చి మహమ్మదీయులకు కలిగిన అసహ్య భావమును, భిలాభతుకు తటస్థించిన అపాయమును హిందూ ముసల్మానుల అపూర్వ సభ్యమునకు తాత్కాలికకారణము లైనవి. మహమ్మదీయుల ఈ మనోభావములకు హిందువులు పూర్తిగా సానుభూతి చూపిరి.

దేశ మీ నూతనాభిప్రాయమును వెంటనే హృదయపూర్వకముగా స్వీకరించి నది. కాంగ్రెసులోను, దేశములోను హడ అప్పటికప్పుడే గాంధీ పూజనీయుడయ్యెను. కాంతిసభకు పోవలసిన భారతీయప్రతినిధులలో గాంధీపేరు లేనందున ఆయనపేరు వేయవలసిన దని బి. చక్రవర్తి నూచించిన వెంటనే ౧౯౧౮ ఢిల్లీ కాంగ్రెసులో ఆ తీర్మానప్రతిపాదకుడైన మన చిత్తిరింజనదాసు గౌరవపూర్వకముగాను, క్షమాపణ పూర్వకముగాను ఆ సవరణ నంగీకరించెను. ఇంట్లందుకు పోవలసిన రాయబారవర్గములోకూడ ఆయన సభ్యుడుగా నెమ్మనొనబడెను. ౧౯౧౯ ఏప్రిల్ ౧౭లో భారతదేశ చరిత్రమునందు నూతనాధ్యాయము ప్రారంభమైనది.

ఇక భారతీయుల పోరాటమునకును, వారి త్యాగములకును పాంచాలరాష్ట్రము రంగభూమి యైనది. పాంచాలము విదేశ వాణిజ్య పారిశ్రామిక దండయాత్రలకు గురియైన భారతదేశపు సింహద్వారము. అది హిందూదేశములోని సిక్కులు మొదలగు వీరపురుషులకు జన్మభూమి. అటువంటి పాంచాలరాష్ట్రమున కాంగ్రెసువాదులు స్వపరిపాలనోద్దేశములను వ్యాపింపచేసి, ఆ రాష్ట్రప్రజలను తమ ఉద్యమమున కుపయోగపరచుకొనడమున కెట్లు ప్రభుత్వమువారు సహించి ఊరకుండగలరు? ఇదివరకే భారతీయ విద్యాధికులు సైనికోద్యోగములలోకి రావడము, సైనికకళాశాలలు స్థాపింపబడవలెనని కోరడము ప్రభుత్వమువారికి కష్టముగా నుండెను. ఈ వీరజాతులకు రాజకీయ విజ్ఞానము కలిగి, రాజకీయాదర్శములపైన మోజు పుట్టేయెడల భారతదేశములో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ మంతమొందినట్లే కదా! భారతసైన్యములు ఐగోపామహాసంగ్రామమున వివిధ యుద్ధభూములలోని జర్మనీ, ఆస్ట్రీయా, రష్యా, టర్కీ దేశముల సైన్యముల నోడించుటకు తమ స్వార్థత్యాగమువలనను, వీరత్వమువలనను బ్రిటిషుసేనలకు తోడ్పడి, అప్పుడేకదా తిరిగి స్వదేశమునకు వచ్చినవి. ఆకియాఖండవాసులకంటె ఐగోపాదేశీయులెక్కువ యుద్ధసైన్యము కలవారను అహోహ రష్యా జపాన్ సంగ్రామముతోనే అంత మొందినది. ఐగోపామహాయుద్ధముతో అది పూర్తిగా నశించినది. కాబట్టి కాంగ్రెసుఉద్యమమును పాంచాలరాష్ట్రములో పాకకుండ చేయుటకు సర్ మైకల్ ఒడయరు గట్టిపట్టు పట్టెను. ౧౯౧౯ లో అమృతసరమున కావ్యనింపబడిన

కాంగ్రెస్ పాంచాంగరాష్ట్రమున జరుపబడవలెనా, లేదా అని కాంగ్రెసుకును, ఆయనకును పట్టుదల వచ్చినది. డాక్టరు కిన్లా (బ్రాయరు), డాక్టరు సత్యపాల్ (వైద్యుడు) గార్లరువురును కాంగ్రెసు జరిపే ప్రయత్నములు చేస్తూన్నందుకు ౧౦-౪-౧౯౧౯ ఉదయము అమృతసరముజిల్లామేజిస్ట్రేటుచే ఇంటికి పిలువనంపబడి ఎక్కడికో తీసుకొనిపోబడిరి. ఈవార్త తక్షణము నగరములో వ్యాపించినది. వేలకొలది ప్రజలు మూగిరి. వారినిగురించి జిల్లామేజిస్ట్రేటు నడిగి తెలుసుకొన నిశ్చయించిరి. సివిల్ లైసులకును, నగరమునకును మధ్యనున్న వంతెనపైన కావలిసెనికులచే వా రాపివేయబడిరి. ఇక్కడ ప్రజలు రాళ్లు రుద్దిరశీ మామూలుకథ పుట్టినది. వెంటనే తుపాకులు నేల్పబడినవి. చాలామంది గాయపడిరి. ఒకరిద్దరు మరణించిరి. ఆశ్రమములను మోసుకొని ప్రజాసమాహము తిరిగి నగరమునకు ఉత్సవముతో బయలుదేరినది. ప్రజలు త్రోవలో నేవనలో బ్యాంకుభవనమునకు నిష్క్రమింపబడి, దాని యూరపి య్కామేనేజరును తుదమట్టించిరి. ఈ ప్రజల దుండగములవలన మొత్తముపైన అయిదుగు రాంక్లెయలు మరణించిరి. ఒక బ్యాంకు, ఒక రైల్వే గుడ్డుషెడ్, మరికొన్ని ప్రభుత్వహందిరములును నాశనము చేయబడినవి. కాబట్టి అచ్చటి అధికారు లీ దురుంతములకు కసిత్పూర్కొన తలపెట్టిరి. నగరము సివిల్ ప్రభుత్వమునుండి పదన ఏప్రిల్ లేదీని పైనిక ప్రభుత్వముక్రిందికి మార్చబడినది. ఈఉత్తరపు ఉన్నతాధికారుల అంగీకారమునకు బోబడి స్థానికోద్యోగుల సాంతబాధ్యతమీద చేయబడెను. కనూరు, గుజరత్ వాలాపట్టణములలోని ప్రజలప్రవర్తనముకూడ తక్కువనిందార్జము గాలేదు.

గుజరత్ వాలా, కనూరులలో గొప్పదౌర్జన్యములు జరిగినవి. ౧౨ వ ఏప్రిల్ లేదీని కనూరులోని జనులపంపులు రైల్వేస్టేషను నవ్వుపరిచిరి. టెలిగ్రాఫ్ తీగలను తెంపికేసిరి. చిన్న నూనెషెడ్డును తగులబెట్టిరి. యూరోపియనులను రైలుబండిని ముట్టడించిరి. ఇరువురు సిపాయీలను చావగొట్టిరి. ఒక బ్రాంచిపోస్టాఫీసును దోచుకొనిరి. పెద్దపోస్టాఫీసును, మునిసబుకోర్టును తగులబెట్టిరి. ఇంకను కొన్ని దురాగతములు చేసిరి. ఇది ప్రభుత్వమువారు చెప్పేవిషయమునకు సంగ్రహస్వరూపము. ఇవి జరుగకపూర్వము ప్రజల కాగ్రహకారణము కల్పింపబడినవని అచ్చటి పౌరుల వాదము.

గుజరత్ వాలాలో ఏప్రిల్ ౧౪ న జనులు మూగి, రైలుపై రాళ్లు విసరిరి. ఒక చిన్న రైలువంతెనను తగులబెట్టిరి. పోలీసువారు హిందువుల కవమానకరముగా ఒక ఆవు కూడను చిరి రైలువంతెనమీద వ్రేలాడకట్టగా ఆవుతెన తగులబెట్టబడినదిని తూడ ఒకనాడుక బయలుదేరినది. టెలిగ్రాఫ్ ఆఫీసు, పోస్టాఫీసు, రైలుస్టేషను, కర్లె రాఫీసు, ఒక మర్చి, ఒక పాతకాల, ఒకరైలుషెడ్డు ఇవి తరువాత తగులబెట్టబడినవి.

ఇది ప్రాముఖ్యమైన సంగతులు. ఇంకను చిన్న చిన్న స్థలములలో రైల్వేమీద రాష్ట్ర విసరబు, టెలిగ్రాఫ్ తీగలను నరకుట, రైలుస్టేషనులకు నిప్పుంటిండుట మొదలగు కొన్ని చిన్న విషయములు జరిగినవి.

ఈలోగా దేశములోని వివిధభాగములలో అక్కడక్కడ కొన్ని దౌర్జన్యములు జరిగినవి. లాహోరులో తుపాకులు కాల్చబడినవి. అందుకు ప్రతిగా మరికొన్ని దుండగములు చేయబడినవి. కలకత్తానుండికూడ అనేక చెడ్డవార్తలు వచ్చినవి. పాంచాలములోని కష్టపరిస్థితులనుగూర్చి వినియుండుటచేతను, శ్రద్ధానందస్వామి డాక్టరు సత్యపాలు లాహ్వనించుటచేతను ౧-వ ఏప్రిల్ న గాంధీ ఢిల్లీనగరమునకు ప్రయాణ మయ్యెను. కాని ప్రోవలో ఢిల్లీనగరమునకు కాని, పాంచాలమునకుకాని ఆయన పోరా దని ఉత్తరువులు జారీచేయబడెను. గాంధీ వాటికి విధేయత చూప నిరాకరించెను. వెంటనే ఆయన అరెస్టు చేయబడి ప్రత్యేకరైలుబండిలో పార్వలు అనే చిన్నరైలుస్టేషనునుండి ౧౦-వ ఏప్రిలు తేదీని బొంబాయికి పంపివేయబడెను.

గాంధీ అరెస్టువార్త తెలియగానే అహమ్మదాబాదులో కొంత అల్లరి జరిగినది. కొందరు భారతీయోద్యోగులును, ఆంగ్లేయోద్యోగులునుకూడ చింపబడిరి. ౧౨-వ ఏప్రిల్ తేదీని వీరంగమ్, నవయాదులలోకూడ కొంత గంద్రగోళము జరిగినది. కలకత్తా అల్లరులలో అయిదారుగురు మరణించిరి. కాల్పులమూలమున పండ్రిండుగురు గాయ పడిరి. గాంధీ బొంబాయి వచ్చి ప్రజలను కాంతపరచెను. ఆయన అహమ్మదాబాదు పోయినందున అక్కడ ప్రకాంతపరిస్థితు లేర్పడినవి. దేశములో కలిగిన ఈ అల్లరులను గమనించి ఆయన సత్యాగ్రహమును విరమిస్తూ ఒక ప్రకటనమును చేసెను.

పరిస్థితు లీ విధముగా నుండగానే అమృతసరములో వివాదకరసంఘటనములు జరుగ ప్రారంభించినవి. ౨౬-వ ఏప్రిల్ నుండి నిజమునకు సైనిక ప్రభుత్వ మము లులో నున్నప్పటికినీ ౧౩-వ ఏప్రిల్ తేదీనకూడ దానినిగూర్చి సరియైన ప్రభుత్వప్రకటన ము చేయబడలేదని గవర్నరు మెంటువారి నివేదికనుబట్టియే తెలుస్తూన్నది. ౧౫ ఏప్రిల్ న అమృతసరము, లాహోరునగరములలో కేవలము లాంఛనముగా సైనిక ప్రభుత్వము ప్రకటింపబడినది. కాని ఆచరణలోమాత్ర మంతకు పూర్వమునుండి సైనిక ప్రభుత్వమే నడుస్తూన్నది. తరువాత కొద్దిరోజులకే ఇంకను రెండుమూడుజిల్లాలలో సైనిక ప్రభుత్వము ప్రకటింపబడినది. ౧౩ - వ ఏప్రిల్ హిందూసంఘత్సరాది పండుగ. అనాడు జలియన్ వాలాబాగులో పెద్దబహిరంగసభ సమావేశమైనది. జలియన్ వాలాబాగు అమృతసరనగరమధ్యమున నున్న ఒక వికాలమైన మైదానము. దాని చుట్టూ ఒకకరీహద్దుగోడ ఉన్నది. అగోడ కదురుగా ఇం దున్నది. జలియన్ వాలాబాగున

కొక్కటే త్రోవ. అది సీసామూతివలె సన్నగా నుండును. దానిలోనుండి ఒకబండి యైనను పోవుటకు వీలులేదు. ౨౦ వేల మంది జనులు - పురుషులు, స్త్రీలు, పిల్లలు - ఆమహాసభలో నుండిరి. హంసరాజు అనే ఒకరు ఆసభలో నుపవ్యసినైతూ ఉండెను. సరిగా ఆసమయములో డయ్యరునేనాని ౫౦ మంది బ్రిటిష్ సైనికులతోను, నూరుగురు భారతీయ సైనికులతోను ఆబాగులో ప్రవేశించి తక్షణము కాల్యవలసిన దని అజ్ఞాపించెను. హంటరుకమిషనరీయెదుట, ముందుగా తాను ప్రజలను చెడరిపామ్యుని ఉత్తరువు లిచ్చినట్లును, కాని తరువాత రెండు మూడు నిమిషములలోనే కాల్యవట్టును డయ్యరునేనానియే వ్యయముగా అంగీకరించెను. ఆ చిన్ననందులోనుండి ౨౦, ౦౦౦ మంది ప్రజలు రెండు మూడు నిమిషములలో చెడరిపో వీలులేదనేవిషయము మాత్ర మందఱును అంగీకరించవలసినదే. ఆసమయములో ౧౬౦౦ గుండ్లు పేల్చబడినవి. మందుగుండుసామాను అయిపోయేటంతవరకును కాల్యులు జరిగినవి. ప్రభుత్వమువారి వాచమునుబట్టియే ౪౦౦మంది మరణించినట్లును, ఒకవేయిమందికి పైను, ౨౦౦౦మందికి లోవుగను గాయములు తగిలినట్లును అంగీకరింపబడుతూన్నది. కాల్యులు జరిగేటప్పుడు బ్రిటిష్ సైనికులు బాగులోని ఎత్తయిన ప్రదేశమునందు భారతీయ సైనికులకు వెనుక గా నిలపెట్టబడిరి. కాల్యు లన్నియును భారతీయ సైనికుల చేతులవిడుగానే జరుపబడి నవి. ఆసందర్భమున మరణించినవారను, మరణావస్థలో నున్నవారునుకూడ ఆరాత్రి అంత యాను నీవిధమయిన వైద్యసహాయమును లేక అచట వదిలివేయబడిరి. చావనీర్ధముగా నున్నవారికి త్రాగ నీరయినను లేదు. వారు కేవలము నిస్సహాయులుగా విడిచి వేయబడిరి. ఇది కాల్యులకంటెను ఘోరాతిఘోరమైన విషయము. వైపెచ్చు “నగరములో మిలిటరీప్రభుత్వముక్రింద సమావేశములు జరుపబడరా దని చాటింపు చేయించి నప్పటికినీ ప్రజ లీవిధముగా నుమిగూడినందుకు తాను నగుబాట్లపాలు కాకుండుటకై ఈరీతిగా కాల్యి నగరవాసులకు గుణపాఠము చెప్పవలసి వచ్చిన” దని డయ్యరు నేనాని తరువాత వాదించ మొదలుపెట్టెను. తనదగ్గర ఇంకను మందుగుండుసామాను ఉండి ఉన్నట్లయితే ఇంకను కాల్యించిఉండేవాడ ననీ, అది అయిపోవడముచాలయిన ౧౬౦౦ గుండ్ల కాల్యులతోనే ఆపివేయవలసినదైన దనీ కూడ ఆయన చెప్పెను. నిజముగా తానొక ఫిరంగులకారు తిసుకొనిపోతివనీ, కాని అది ఆసన్నని బాగ్ గాండిలో పట్టకపోవడముచేత వెనుకనే దానిని నిలిపివేయవలసినదైన దనీకూడ ఆయన అంగీకరించెను.

డయ్యరునేనానిహయాములో ప్రజలకు ఊహింపరానిశిక్షలు విధింపబడినవి. నీటిసప్లయ, ఎలక్ట్రికుసప్లయ లాపివేయబడెను. ప్రజలు ముక్కోణములపైన కొరదాలతో కొట్టబడుట సర్వసామాన్యవిషయ మైనది. ఇక ప్రజలను ధూమిపైన పోకి

చుట వీటన్నిటిని తలదన్నినది. మిస్ మేర్పుడ్ అనే ఒక మిషనరీ బైద్యురాలు ఒక సందుగుండా పైకిలమిద పోతూన్నప్పుడామెను ప్రజలు ముట్టడించినకారణమున 'ఇక ఆసందున పోయే ప్రతిమనిషీ పొట్ట భూమి కానించి పాకిపోవలె' నని ఉత్తరువులు జారీచేయబడినవి. ఆసందులో కాపురమున్న యావన్నెది జనులును ఆ ఉత్తరువులకు విధేయత చూపవలసియండెను. ఆసందులోని పెద్దమనుష్యులే కొంద రామిష్ మేరువుడును సంగక్షించిన పుణ్యముకూడ వారికి సమయమున కక్కరకు రాకపోయెను. ఈసంఘటనము సామ్రాజ్యకాననసభలో హాడ్సన్ నానికి సంతోషమునకును, హాస్యమునకును కారణభూత మైనది.

రైల్వేలో మూడవతరగతికిక్కట్లు అమృతండ్ ఆపివేయబడినవి. అందుమూలమున భారతీయులు ప్రయాణము చేయుటయే కట్టిపెట్టవలసినదని. రోడ్డుప్రక్కల 'గిలాబా'మీద ఇద్దరు మనుష్యులకంటె ఎక్కువ నడువకూడదని నిషేధపుటైతరువులు జారీచేయబడినవి. యూరోపియనులవి తప్ప తదితరుల బైస్కిల్లన్నీ సైనికుల ఉపయోగమునిమిత్రము స్వాధీనము చేసుకొనబడినవి. అంగళ్లు మూసివేసినవర్తకులు కఠినముగా శిక్షింపబడి బలవంతముగా వాటిని తెరవవలసినవైనను, సైనికాధికారులే సరకులధరలను నిర్ణయించిరి. బళ్లు సైనికప్రభుత్వమువారిచే స్వాధీనపరచుకొనబడినవి. జోటకు దగ్గరగా కొరడాశిక్షలనిమిత్ర మొక బహిరంగముంటపము నిర్మింపబడినది. నగరములోని పలుప్రాంతములలో కొరడాలతో గాని, పేములెత్తములతో గాని కొట్టించుటకు ముక్కోగము లేర్పాటు చేయబడినవి.

అమృతసరముగాని సైనికన్యాయస్థానములచే విచారించబడిన కేసుల కొన్ని అంకెల నిచ్చట ఉదాహరింతుము. పెద్దనేరములక్రింద ౨౯౦ మంది విచారించబడిరి. సైనికకాసనముక్రింద నియమింపబడిన కమిటీలు వీరిని విచారించుటలో మామూలు నియమములను గాని, న్యాయకాస్త్రమును గాని పాటించలేదు. అందులో ౨౧౦ మంది శిక్షింపబడిరి. ౫౧ మందికి మరణదండనము విధింపబడెను. ౪౬ గురు యావజ్జీవ ద్వీపాంశరవాసశిక్షకు గురియైరి. ఇద్దరుకు చెరి గం సంవత్సరముఃశిక్ష విధింపబడెను. ౩౯ మందికి ఏడుసంవత్సరములును, ౧౦ మందికి ౫ సంవత్సరములును, ౧౩ మందికి మూడుసంవత్సరములును, ౧౧ మంది కింకను తక్కువకాలమును శైదుశిక్షలు విధింపబడినవి. ఇవిగాక మిలిటరీఉద్యోగస్థులు ౬౦ మందిని విచారించి అందులో ౫౦ మంది కప్పటికప్పుడే శిక్షలు విధించిరి. సివిల్ మేజిస్ట్రేట్లుకూడ ౧౦౫ మందిని సైనికకాసనముక్రింద విచారించి శైదుకు పంపిరి.

సాంటరుక్ మిట్టిగో సభ్యుడుగానున్న న్యాయమూర్తి రంకిక జలియన్ వాలాబాధు సంఘటనమునుగూర్చి "అది ఒక విధమైన భయంకరత్వము కాదా? ఇలా అడిగి

నందుకు నేనాని తుమింపవలయును.” అని శ్రద్ధింపగా డయ్యరునేనాని “కాదు. కానేకాదు. నే నొక భయంకరధర్మమును నిర్వహింపవలసి వచ్చినది. అది చాలా దయాపూర్ణమైనపని అని నా అభిప్రాయము. నాకుగానీ, మరొకరికిగానీ ప్రజలను మట్టి కల్పవలసిన అవసరము రాకుండా ఉండేటంతగట్టిగాను, బాగుగాను కల్పవలె నని నేను తలంచితిని. నేను కల్పకుండానే ప్రజలను చెడరగొట్టి యుండగలవాడను. కాని వారు మట్టి తిరిగివచ్చి న స్వపహాస్యము చేసిఉండేవారు. నేను తెలివిలేకున్నవని చేసినట్టుగా భావించవలసి వచ్చేది.” అని ప్రత్యుత్తరముచెప్పెను.

డయ్యరునేనాని చేసిన ఈఘనకార్యమునకు అప్పటి లెఫ్టినెంటు గవర్నరు అంగీకారముతో “నీచర్య సరియైనది. లెఫ్టినెంటుగవర్నరు ఆమోదిస్తున్నాడు” అను తంతివార్త పాంచాలప్రభుత్వమునుండి పంపబడెను.

ఈవిషయము లన్నీ ౧౮౨౦ ప్రారంభదశలో హంటర్ కమిషన్ సమక్షమున డయ్యరునేనాని అంగీకరించినవే. ఇవి జరిగిన సంవత్సరముపైచిలుకువరకును వివరములు బయటకు తెలియనేలేదు. జరిగినతోజలలోగానీ, తరువాత కొన్ని మాసములవరకును గానీ అసలు వార్తలే తెలియలేదు. ప్రతికలకు పంపబడేవార్తలు బహు జాగ్రత్తగా పరీక్షింపబడి, మరి పంపబడినవి. పాంచాలరాష్ట్రమునకు ప్రజల రాకపోకలనుగూర్చి కఠిననిర్బంధము లేర్పాటుచేయబడినవి. ౧౮౧౯ జూలై నెలలో కలకత్తానగరమున లా అసోసియేషన్ భవనమునందు జరిగిన అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘసమావేశములో మాత్రము అమృతసరస్వోదకకృత్యము కొంత వివరముగా తెలిసినది. అప్పుడుమాడ ‘ఆవిషయములనుగూర్చి అతిగూఢముగా ఊపిరి బిగబట్టి ‘చాలా రహస్యమునుమండి’ అని సభ్యులు గుసగుసలాడికొనిరి. పాంచాలరాష్ట్రమునం దొక అమృతసరములోనే గాక లాహోరు, గుజరాత్ వాలా, కనూరు మొదలగు తదితరప్రాంతములలోమాడ అటు వంటి ఘోరకృత్యములు జరిగినవి. కల్నల్ జాన్సన్, బాప్స్టర్నస్మిత్, కల్నల్ ఓబ్రి యాన్ మొదలగు సివిల్, మిలిటరీ అధికారులు కావించిన అమానుష కార్యములకు, పశుకృత్యములకు, దురాకర్మములకు నిజముగా మానవహృదయములు జలదరించును.

పార్లమెంటువారికి పంపబడిన నైటుజేపరులో ప్రభుత్వమువారు వ్రాసిన విషయములనుబట్టి పంజాబురాష్ట్రములోని తదితరప్రదేశములలోకంటే లాహోరులో నైతికశాసన మెక్కువ కఠినముగా అమలుజరుపబడిన దని తెలియగలదు.* ఆక్కడ తక్షణము కర్ఫ్యూతీ తీర్చు లాచరణలోనికి లేబడినవి. ఆ తీర్తరువుల ప్రకారము

* ఈవిషయమును చీలితరువాతి మరొకన్ని విషయములను అమృతసరమునుండి జి. జి. హార్నిమన్ పంపాదించెను.

రాత్రి ఎనిమిదిగంటలతరువాత బయటకు వచ్చినమనుష్యులు కాల్చివేయబడవచ్చును, ముగ్గురముపైన కొరడాలతో కొట్టబడవచ్చును, జరిమానా విధింపబడవచ్చును, ఖైదుశిక్ష విధింపబడవచ్చును, లేక ఇతరవిధములగు శిక్షలకుమాడ పాత్రులుకావచ్చును. అచట అంగళ్లు మూసినవర్తకులు తిరిగి వాటిని తెరవవలసినదనిమాడ బలవంతపెట్టుబడిరి. ఆవిధముగా తెరవనివారు కొందరు కాల్చివేయబడిరి. లేదా, వారిఅంగళ్లను బహిరంగముగా తెరపించి అధికారులు వాటిలోని వస్తువులను ప్రజల కుచితముగా పంచి పెట్టించిరి.

లాయర్ల ఏకెంటు, టెంటు, వీ రందరును వారిపేరులను రిజిస్టరుచేయించుకొనవలసినదనీ, ఉత్తరువు లేనిదే నగరమును విడిచి వెళ్ళకూడదనీ ఆర్డర్లు జారీచేయబడినవి. సైనికకాసనప్రకటనము లంటించబడిన గోడలయజమాను లాప్రకటనములను జాగ్రత్తగా కాపాడవలసియుండెను. కాని వారుమాడ రాత్రి ౮ గంటలతరువాత బయటికి రాకూడదు. గోడ్డుప్రక్కలనున్న కాలిదారులను వరుసగా ఇద్దరు మనుష్యులకంటె ఎక్కువ నడువరాదు. కళాకాలవిద్యార్థులు గోజుకు నాలుగు పర్యాయములు సైనికాధికారులకు వివిధస్థలములలో కనిపించవలసియుండెను. మాడులేని పేదవాళ్ళ కొరకు కట్టించబడిన ధర్మశాలలు, భోజనశత్రములు మూసివేయబడినవి. భారతీయుల మోటారు కారులు, మోటారుచైక్కిళ్లు సైనికాధికారుల ఉపయోగమునిమిత్తము బలవంతముగా లాగికొనబడినవి. యెక్కింక పంకాలు మొదలగునవి భారతీయుల ఇండ్లనుండి బ్రిటిష్ సైనికుల ఉపయోగమునిమిత్తము బలవంతముగా తీసుకొనబడినవి. అద్దెమానములను ప్రతిరోజును నగరమునకు వెళువలనున్న దూరప్రదేశములలోని సైనికాధికారులకు వాటియజమానులు కనపరచవలసియుండెను. రాత్రి ౮ గంటలతరువాత ఒకవృద్ధుడు తన అంగడిప్రక్కనున్న సందులో తన ఆవు కేదో పరిచర్య చేయుచుండగా అధికారులతవని పట్టుకొని కర్మభ్యాస ఉత్తరువులను ఉల్లంఘించినందుకు ముగ్గురముపైన కొరడాలతో కొట్టిరి. బాడుగబండ్లు తోరే మనుష్యులు హఠాత్తులలో పాల్గొనిరి. ఆకారణమున వారికి బుద్ధిచెప్పేనిమిత్తము ౩౦౦ టాంగాబండ్లు సైనికాధికార్ల స్వాధీనము చేసుకొనిబడినవి. మిగతాబాడుగబండ్లు నగరమునకు జమీప్రదేశమున ప్రతిరోజును మిలిటరీ అధికారులకు కనపించవలసియుండెను. వారు తమ ఇష్టము వచ్చినంతసేపు వాటిని నిలిపియుంచడముచేత పాప మాబండ్లయజమానుల కావాటిబాడుగ నష్ట మయిపోయేది. కల్నల్ జాన్సన్ తన ఉత్తరువులలో అనేకము విద్యావంతులగు మధ్యతరగతులవారికి, అనగా లాయరులు మొదలగువారికి ప్రతిమాలముగా జారీచేయబడిన వని ఒప్పుకొనెను. వారిలోనే ఎక్కువమంది రాజకీయాందోళకు లుండి రని ఆయనఅభిప్రాయము. పీడ్లర్లు మొదలగు మధ్యతరగతులవారి ఆవరణగోడలపైన అంటించబడిన

సైనికశాసనప్రకటనపత్రములను ఇతరులు పాడుచేయకుండా కావలిమనుష్యులను పెట్టవలసినవచ్చెను. పోలీసువారితాలూకుమనిషి ప్రకటనపత్రమును పాడుచేసినకేసుకూడ ఒకపర్యాయము పట్టుబడినది. ప్రకటనపత్రముల కావలివాండ్లు రాత్రి ౮ గంటలతరువాత బయట ఉండవలసినది ఉత్తరు విప్పించవలసిన దని కోరగా అట్టి ఉత్తరువులు యజమానులకే తప్ప నౌకర్ల కియ్యబడ వని అధికారులనుండి ప్రత్యుత్తరము వచ్చినది. విద్యార్థులును, ౧౬ మొదలు ౨౦ కి లోబడినవయస్కుల యవకులును సైనికప్రభుత్వమువారి ప్రత్యేకదృష్టికి గురియైరి. లాహోరునగరములో పెద్ద విశ్వవిద్యాలయమున్నది. అక్కడివిద్యార్థులు కోజుకు నాలుగుపర్యాయములు మిలిటరీఅధికారులసమక్షమున హాజరుకావలె నని ఉత్తరువులు జారీచేయబడినవి. ఒక్కొక్కసందర్భమున వారికళాశాలనుండి విద్యార్థులు నాలుగుమైళ్లవరకు సదుపయోగమును పొందవలసియుండెను. ఏప్రిల్ ౧౭ నుండి ముందుచేసంగిలో, లాహోరులో నీడను ౧౦౮ డిగ్రీలచేతిమీ ఉన్నప్పుడు, ఈకళాశాలావిద్యార్థులు దినమునకు ౧౨ మైళ్లుకూడ నడువవలసినవచ్చెను. కొందరు మార్గముధ్యక్షమున మూర్ఛపొందిరి. ఈనడక వారిని అల్లరిచేయుకుండ మంచికూర్గమున పట్టించిన దని కల్నల్ జాన్సన్ అభిప్రాయము. ఒకకళాశాల గోడలమీదనున్న ఒక సైనికశాసన ప్రకటనము చింపబడినందున ఆకళాశాలలోపాధ్యాయులు లందరూ ప్రధానాచార్యులతో సహా అరెస్టుచేయబడి సైనికసంరక్షణక్రింద కోటవరకును నడిపింపబడిరి. అక్కడ వారు సైనికాధికారులతో 3 రోజులు చించబడిరి. వారికి కోటలో ఒకముల కాలీ చేయబడినది. కోటకప్పుపైన వారు పరుండుటకు నెలవీయబడినది. ధర్మశాలలును, అన్నసత్రములును రాజద్రోహప్రచారమున కుపయోగపడుతూన్నందువలన మూసివేయబడిన వని కల్నల్ జాన్సన్ సాక్ష్యమిచ్చెను. కాని, క్రాసుపరీక్షలో తనవాదమును సమర్థించుకొనలేకపోయెను. తా నావిషయమును ఋజువుచేయుటకు తగిన సాక్ష్యము లేకపోయెను. తన కావిషయమును తెలియపరచినవానిపేరు చెప్పలేకపోయెను.

ఒక గ్రామపెత్తెందారును చెట్టుకు కట్టి సైనికాధికారులు కొరడాలతో కొట్టిరి. అది ఆయనకును, గ్రామస్థులకునుగూడ గుణపాఠముగా ఉండగల దని వారి అభిప్రాయము. ఒకకోర్టుగాని, ఒకవిచారణగాని ఉన్నట్లు కనిపించదు. కొరడాదెబ్బలతోనే వెంటవెంటనే అమలుజరుపబడుతూఉండెను.

తాను చేసిన ఈఘనకార్యమునకు కల్నల్ జాన్సన్ సంతుష్టాంతరంగుడయ్యెను. లాహోరు యూరపీయను లాయనకు వీడ్కోలువిందు చేసిరి. "పేదలపాలిటి పెన్నెధి" అని పొగడిరి. కాని అతని ౬ వారముల పరిపాలనములోనూ పేదల దురవస్థ వర్ధనాభీతము. ఇక గుజరత్ నాలాలో సైనికశాసనము నమలుపరచిన కల్నల్ ఓబ్రియాన్,

కనూరులో అధికారము వహించిన కృష్ణన్ డవుటన్, షేక్ ఫూరాలో పరిపాలనము పూనిన సివిలియన్ డివిజన్ బాస్వర్తుస్మిత్తులుకూడ ఈవిషయములో తక్కువపేరు సంపాదించుకొనలేదు.

గుజరాత్ వాలోలో విడువబడిన బాంబులవర్ష మువలనను, ౧౮౮౧ మరఫిరంగీ గుండ్ల బారులవలనను గుమిగూడిన ప్రజలలో తొమ్మిదిమందిమాత్రము మరణించిననీ, ౧౮౮౨ నుండి మాత్రము గాయపడిరనీ అధికారులు ప్రజలను నమ్మించ ప్రయత్నించిరి.

గుంపు “కనపడిన టెల్లె” కల్పబడిన దని హంటరుకమిషన్యొనుట కల్పల్ ట్రియాన్ సాత్వమిచ్చెను. ఈవాక్యము వాయువిమానములకు సంబంధించి చెప్పబడినది. టెల్లి గెంటు డాక్ట్రీన్ ను వాయువిమానములోపోతూ పాలములో పనిచేసుకొంటూన్న ౨౦ మంది వ్యవసాయకులపైన వారు పారిపోయేటంతవరకును మరఫిరంగిగుండ్లను విడిచెను. తరువాత కొంతమూరములో ఒకయింటిముంగిట ఆయనకు ఒకమనిషి కొందర కువస్యసిన్తూన్నట్లు కనిపించినది. అక్కడ చేరినవారు “పెల్లివారు కానీ, శ్రీకాంచునకు శవమును తీసుకొనిపోయేవారుకానీ కారని తోచినందున” ఆయన వారి పైన బాంబును విడిచెను. మేజరు కర్నీ కొందరుమనుష్యులపైన విమానమునుండి బాంబు విసరెను. “వారు నగరమునలుపలకొ, ఖాళలకొ వొమ్మిచేయపోతూ ఉండి” రని ఆయన తలచినందున అవిధముగా చేసెను. కర్నీయిచ్చిన సాత్వమువలననే ఆయనచిత్తవృత్తి తెలియగలదు.

“గుంపు పరుగెత్తుతూఉండెను. ఆయన వారిని చెరగొట్టేనిమిత్రము తుపాకులను కాలెను. గుంపు వెనుకపోగానే ఆయన మరఫిరంగీని గ్రామములోకి బారుచేసెను. కొన్నిగుండ్లు ఇళ్లకు తగిలిఉండవచ్చునని ఆయన తలంచెను. అపరాధులను, నిరపరాధులను విడదీయుట కాయనకు కత్తి చాలకండెను. ఆయన ౨౦౦ అడుగుల ఎత్తునుండి మాత్రమే కాలెను. ఏమి జరుగుతూన్నదీ ఆయనకు స్పష్టముగా దృష్టోచరము కాగలదు. బాంబులు వేసినంతమాత్రముననే ఆయన అనుకొన్న పని జరుగలేదు.”

“కాల్వలు శవము ప్రజలకు స్పష్టముచేయవలెననే ఉద్దేశముతో జరుగలేదు; ప్రజల ప్రయోజనముకొనమే జరిగినవి. కొంతమందిని అవిధముగా చంపినందువలన తక్కినవారు ప్రజలను గుమిహడకుండ చూతురని ఆయన తలచెను. దీనివలన ప్రయోజనము కలిగినది.”

“తరువాత ఆయన నగరముపైకి పోయి బాంబులను విడువ ప్రారంభించెను. పారిపో ప్రయత్నించినజనులను కాలెను.”

ఓబ్రియాక్, డౌటర్, బాస్వర్డు స్మిత్తులు

అమృతసరళు, లాహోరు నగరములలోవలెనే గుజరాత్‌వాలు, కనూరు పేటపూరాపట్టణములలోకూడా కర్ఫూ ఉత్తరువు లీయబడినవి. భారతీయుల ప్రయాణములు నిషేధింపబడినవి. బహిరంగముగాను, రహస్యముగాను కూడ ప్రజలకు కొరడాశిక్షలు విధింపబడినవి. గుంపులుగుంపులుగా ప్రజలరెడ్డుచేయబడిరి. ప్రత్యేక కోర్టులలో తక్షణము విచారింపబడి ప్రజలు శిక్షింపబడిరి.

భారతీయులెవరైనను బ్రిటిష్ ఉద్యోగస్థులను కలుసుకొన్నప్పుడు వారికి నమస్కరింపవలెననీ; బండ్లు దిగవలెననీ, గుట్టపుస్వారీ చేస్తాన్నను, మోటారు వోలుకూన్నను వెంటనే దిగవలెననీ, గొడుగులున్నయెడల తక్షణము వాటిని ముడిబిడేయవలెననీ కల్నల్ ఓబ్రియాక్ ఉత్తరువులు జారీచేయించెను. “ఈ ఉత్తరువులవలన ప్రజలకు కొత్త అధికారాలు వచ్చినసంగతి తెలిసినది.” అని కల్నల్ ఓబ్రియాక్ కమిటీయెదుట చెప్పెను. ఈ ధయంకరమైన ఉత్తరువులను ఉల్లంఘించినందువలన అనేకమంది ప్రజలు కొరడాలతో కొట్టబడిరి. వారికి జరీమానాలు విధింపబడినను, వారు తిదితరవిధములుగా కూడ శిక్షింపబడిరి. అనేకమంది ప్రజలరెడ్డుచేయబడిన ఆరువారములవరకును విచారణ కాకుండ జైలులో నుంచబడుట కీమహనీయుడే బాధ్యుడు. ఒక సంవత్సరములో ప్రముఖులైన పేరుల అనేకమంది అరెస్టుచేయబడి సామానులరైలుబండిలో లాహోరుకు పంపబడిరి. అందులో కొందరికి సరిపడు దుస్తులుకూడా లేవు. సైనికాధికారులు వారిని జైలులో కుక్కంటకు ముందుగా మండు పెండలో కొన్ని మైళ్లు నడిపించిరి. వారికి కాలకృత్యములు తీర్చుకొనుటకుకూడ అవకాశ మియ్యవలెదు. ఈ విధముగా వారు కర గంటలకాలము సామానులరైలుపైలో నుంచబడిరి. ఇక వారి దురవస్థనుగూర్చి వేరుగా వర్ణింప నవసరము లేదు. వారు వీధులలో నడిపింపబడినప్పుడు కల్నల్ ఓబ్రియాక్ త్రోవలో కనపడినవారి నెల్ల విచక్షణ లేకుండ అరెస్టుచేసినందువలన నిర్భయ భీతులసంఖ్య అంతకంతకు పెరిగిపోతూఉండెను. వారందరికినీ చేతులకు సంకెళ్లు వేయబడినను, అందరునూ కొలుసులతో వరుసగా లంకెలు వేయబడిరి. హిందువులకును, మహమ్మదీయులకును లంకె వేయబడినను, ఇది హిందూమహమ్మదీయ సభ్యమును గూర్చిన హేళనగా ప్రజలకు లోచెను. అది ఉద్దేశపూర్వకముగా జరుగలేనిది కల్నల్ ఓబ్రియాక్ చెప్పెను. ఈదురాగతములకు గురియైనవారిలో ఆపట్టణమునకు మహాపకారముచేసిన ఒక సుప్రసిద్ధ వయోవృద్ధుడుకూడ గలడు. ఆయన రాజుగారి రాకకు జ్ఞాపకార్థముగా ఒకలక్షరూపాయి (రూ. 100, 000) లిచ్చి కింగ్ జార్జి పాఠశాలను నిర్మించెను. యుద్ధయుగములక్రిందను, యుద్ధములో మరణించిన సైనికుల కుటుంబముల

సహాయార్థమును ఆయన పెద్దపెద్దమొత్తములను సమర్పించెను. ఈఒక్క ఉదాహరణము వలన ఆనాడు జరిగిన నిర్బంధవిధానస్వరూపము బోధపడగలదు.

కల్నల్ ఓబ్రియా అవలంబించిన పద్ధతులకు మరియొక ఉదాహరణముకూడ కలదు. ఆయనఉత్తరువులప్రకార మొకముసలిరైతు తన ఇరువురికొడుకులను సైనికాధికారులకు సమర్పింపజాలకపోయినందు కలెప్టుచేయబడెను. ఆయనఆస్తి స్వాధీనపరచుకొనబడెను. ఎవరైనను తమపంటతో ఆముసలిరైతుకు సహాయము చేసేయెడల నారుకూడ కాలివేయబడుదు రని కల్నల్ ఓబ్రియా భయపెట్టెను. ఆ ముసలిరైతు స్వయముగా ఏమీ ఆపరాధము చేయలేదు కాని “ఆయన తనకొడుకులున్నచోటు చేప్పకపోయెను.” అని కల్నల్ అంగీకరించెను.

కల్నల్ ఓబ్రియా నడపిన మహాగ్రంథములో ఇవి కొన్ని ఘట్టములు. ఆయన హయాములో సమ్మరీకోర్టులద్వారా ౨౦౦ మంది శిక్షింపబడిరి. వారందరికినీ కొరడా దెబ్బల శిక్షగాని, లేక ఒకనెలమొదలు రెండుసంవత్సరములవరకునుగల ఖైదుశిక్షలుగాని విధింపబడినవి. సైనిక న్యాయస్థానమునందు ౧౮౯ మంది శిక్షింపబడిరి. అందులో ౨౨ మందికి మరణదండనము విధింపబడెను. ౧౦౮ మందికి యావజ్జీవదీక్షపాఠశాల వాసశిక్ష విధింపబడెను. తక్కినవారికి ౧౦ సంవత్సరములవరకును, అంతకులోపుగాను కూడ ఖైదుశిక్ష విధింపబడెను. సైనికప్రభుత్వము మరునాడంతరించు నని తెలిసిన వెంటనే కల్నల్ ఓబ్రియా ౨౪ గంటలలో అనేకకేసులను విచారణకు పెట్టెను. ముద్దాయిలకు నేరము చేయలేదని ఋజువు చేసుకోవడమునకు తగిన ఆవకాశ మియలేదు. ఎప్పటికో కొన్నిశోజులకు తరువాత వాయిదాలువేయబడిన కేసులుకూడ ఏదో పడిపోయిన ట్లతితోందరగా విచారించబడినవి. సైనికకాసనము తీసివేయబడినందువలన ఎవరును తన చేతిలోనుండి తప్పించుకొని పోరా దని ఆయన ఎంతో ఆశ్రయపడెను.

డవులన్ సేనాని కనూరు సబ్ డివిజనులో ఒకవిడమైన స్వతంత్రాధికారిగా నుండెను. ఆ సబ్ డివిజనుకు ముఖ్యపట్టణము కనూరు. అది కొంచెము పెద్దపట్టణమే. ఆపట్టణములో ప్రజలను ఉరితీయుటకు బహిరంగప్రదేశములలో ఉరికొంబములు నెలకొల్పబడినవి. కాని ఇవి యెన్నడును ఉపయోగింపబడలేదు. పై అధికారుల ఉత్తరువులవలన అవి కొంతకాలమునకు తీసివేయబడినవి. కాని, కొన్నాళ్ల వరకును అక్కడిప్రజలను భయపెట్టుట కుపయోగపడినవి. రైలుప్రేషనుదగ్గర బహిరంగప్రదేశములో ౧౫౦ మంది మనుష్యులు పట్టెటంతవీలుగా ఒక పెద్ద బోనుకూడా నిర్మింపబడినది. ఇక్కడ గుమానీమనుష్యు లందరును ప్రజలదృష్టి నాకర్షించునట్లుగా

బంధింపబడిరి. మనుష్యులను ఆనవాలుపట్టుకొనేనిమిత్తము పట్టణములోని ముగ్ధులను వాండ్లందరును ఒక్కచోట వరుసగా నిలపెట్టబడిరి.

బహిరంగముగా వీధులలో ముక్కోణములపైన ప్రజలు కొరడాలతో కొట్టబడిరి. అసహ్యకరమైన ఈసంఘటనములసందర్భమున తీయబడిన ఛాయాపటములు కూడ కలవు. వానిలో ఆ విధముగా శిక్షింపబడిన దిగంబరులైన దురదృష్టవంతులు టెలిగ్రాఫ్ స్తంభములకును, ముక్కోణములకును కట్టబడియుండుట కనిపించును. ఇట్టి బహిరంగశిక్షాపద్ధతులు తాత్కాలికముగా అవలంబింపబడినవి కాక కేవలము ఉద్దేశ పూర్వకముగా అమలులోకి లేబడినవి. డాటక్ నేనానిఉ త్రురువులవలన కొరడాశిక్షలను చూచేనిమిత్తము వ్యభిచారిణులు తీసుకొనిరాబడిరి. ఆయన హంటరుకమిటీయొడుట సాక్ష్యమిచ్చునపుడు “తాను పట్టణములోనున్న చెడుప్రవర్తనకలవారి నందరినీ కొరడా శిక్షలను చూచేనిమిత్తము తీసుకొనిరావలసిన దని చెప్పగా పోలీసుసబ్ ఇన్ స్పెక్టరు ఈ వ్యభిచారిణులనుకూడ తీసుకొనివచ్చినందుకు తనకు చాల భయంకరముగా తోచినదనీ, కాని వారిని పంపివేయుటకు తగినతోడు కనబడనందున వారి నక్కడే నిలిపివేయవలసి వచ్చినదనీ” చెప్పెను.

కెప్టెన్ డాటక్ అనేకములైన చిన్నచిన్న శిక్షలను స్వయముగా కనిపెట్టెను. వ్యవహారములను సాధ్యమైనంత మార్గముగా నడుపవలెననే యుద్దేశముతో అవి కనిపెట్టబడిన వని ఆయన హంటరుకమిటీయొడుట చెప్పినసాక్ష్యములో వివరించెను. సైనిక శాసనముక్రింద తప్పుచేసిన సేరస్థులందరును రైలుపెట్టెలలోనున్న సామానులు క్రిందకు దించుటకును, క్రిందిసామానులు రైలువేగములలో వేయుటకును నియమింపబడిరి. సేరస్థులు తమనుదుళ్లతో భూమిని తాకవలసిన శిక్షాపద్ధతి ఒకటి ఆయనచే యేర్పాటుచేయబడెను. ఇది జనరల్ డయ్యుకు పొట్టతో నేలపైన పాకించిన ఉత్తరువువంటిదే.

బాన్స్ వర్సిస్త్రిత్తు ఒక సివిలియన్ ఉద్యోగి. ఆయన షేక్ పూరాసబ్ డివిజనులో సైనికశాసనము నమలుజరిపెను. సైనికశాసనము ముఖ్యతనరము కాకపోయినను వాంఛనియముగా కనుపడినదనీ, అది కొనసాగింపబడుట ప్రయోజనకరముగానే పరిణమించినదనీ ఆయన సాక్ష్యమిచ్చెను. తన అధికారములోనున్న ప్రదేశమునందలి కేసులన్నిటిని ఆయన విచారించెను. తక్కినచోటులలో వరదేనే అక్కడకూడ కొరడా శిక్షలు విధింపబడినవి. కోర్టువారు లేవడముతోనే ఆశిక్షలములు జరుపబడినవి. మే ౬, మే ౨౦ తేదీలనుద్ధ్య కౌగి మంది విచారించబడిరి.

యూనియన్ జాకుకు రోజుకు మూడుపర్యాయములు వందన మొనర్పవరె నని విద్యార్థులు నిర్బంధింపబడిరి. ఈ ఉత్తరు వయిదారుసంవత్సరముల ఈడుగల అక్షరాల

తరగతిలోనున్న బడిపిల్లవాండ్రకుమాడ వర్తింపజేయబడెను. నా రందరును పతాక వందనమునిమిత్తము మండుపెండలలో నిలపెట్టబడిరి. ఆసందర్భమున కొందరు పిల్ల వాండ్రు వడతగిలి మరణించినట్లుమాడా ప్రతీతి కలదు. ఎండవేడిమికి కొందరు పిల్లలు మూర్ఛపోయినమాట నిజమే నని నైనికులే అంగీకరించిరి. కొన్ని సందర్భములలో పిల్లకాయలచేత 'నేను నేరము చేయలేదు. నే నికముందు నేరము చేయును. నాకు బుద్ధి వచ్చినది, బుద్ధి వచ్చినది, బుద్ధి వచ్చినది.' అని అనిపించిన ఉదాహరణములు మాడ కల వని తెలియవచ్చినది.

గుజరత్ నాలా, గుజరత్, లయాల్పూరుములలో నైనికశాసనము నమలుపరిచిన శ్రీమంత్రిగారు "విద్యార్థులకు సంబంధించిన ఈపై ఉత్తరువులు ఆక్షరాలతరగతిలోని పిల్లకాయలతోసహా అందరకును వర్తింపజేయబడినవా?" అని సర్ చమకలాలు సెలెస్టాను ప్రశ్నించెను. "నైనికులున్న అన్ని ప్రదేశములలోను అయిదారు సంవత్సరముల తుడగల పిల్లకాయలకుమాడ వర్తింపజేయబడిన"వనీ, "కాని ఈదిన్న పిల్లలుమాత్రము చోజరుకావలసిన అవసరము లేకుండ చేయబడిన" దనీ మేజరు స్క్రిప్టు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

కల్పల్ ఓబ్రియాన్ "తాను ఒకశోజున వజీరాబాదులో నుండగా పతాకవందనముతోసహా నడిపింపబడుతున్న పిల్లవాండ్రలోనొకడు మూర్ఛపోవుట తానుస్వయముగా చూచి నైనికాధికారులకు వ్రాసితి" నని తనసాక్ష్యములో చెప్పెను. "అంతకుపూర్వము రెండుసార్లుమాత్రమే నడిపింపబడుతున్న పిల్లలు ఆ మరునాటినుండి మూడు సార్లు నడిపింపబడి రన్న సంగతి తెలుసునా?" అని కమిటీవారాయనను ప్రశ్నింపగా "తనకు తెలియ"దని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. "ఒకవేళ అవిధముగా మూడుపర్యాయములు నడిపింపబడినయెడల బాలుర కది కష్టముగా నుండవా?" అని ప్రశ్నింపగా "ఉండదు" అని కల్పల్ ఓబ్రియాన్ జవాబు చెప్పెను.

కాని బాస్వర్తు స్క్రిప్టుకుమాత్ర మివిషయములో కొంతపశ్చాత్తాపము కలిగినట్లు తెలిసినది. సాంగ్లాలో "పశ్చాత్తాపనూచక మందిర" మొకటి నిర్మింపబడవలెనని తాను నూచించినట్లుగా ఆయన అంగీకరించెను. కాని దానిఖరీదు రు. ౧౦,౦౦౦ లుండవలె ననిమాత్రము తాను నూచించలే దని స్క్రిప్టు జవాబు చెప్పెను. ఇంతకుపైను వివరములు తెలుసుకొనదలచినవారు ఈ విషయమునుగూర్చి కాంగ్రెసు కమిటీవారు సంపాదించిన సాక్ష్యమును, మరికొన్నినివేదికలును చదవదగును. నైనిక శాసనసందర్భమున కష్టవచ్చును లభ్యభవించిన ౧౧౦౦౦ ల మందినుండి తీసుకొనబడిన ప్రమాణవాఙ్మూలములు కాంగ్రెసుకమిటీవారి సాక్ష్యములో లభింపగలవు.

తాను అనుకోని దుష్కృతములు కలిగినందుకు గాంధీ దిగ్భ్రమించెనట. సాత్విక నిరోధ మరలంబింప నర్హతలేని జనసమూహము దురాగతము లొనర్చు పాపములు కవ కాశము కలిగినందుకు పశ్చాత్తాపపడెను. తాను "హిమాలయవర్షతమంత తస్య చేసి నట్లుగా" ఆయన భావించెను. తిరిగి దేశములో శాంతినాతావరణమును చేహర్చ్య నిమిత్త మాయన తన సంసిద్ధతను ప్రకటించెను. సాత్వికనిరోధమును తాత్కాలికముగా నిలిపివేసెను. ఇక ప్రభుత్వమువారు రండు కనుగుణముగా ప్రశాంతపరిస్థితు శిర్పాటు చేయవలసియుండెను. షెయ్యుఫర్డుప్రభువు ౧౪-౪ ౧౯౧౯ తేదీగల ఒకతీర్మానమును ప్రకటించెను. వెంటనే ఆనాటి దురదృష్టకార్యములు తుదముట్టింపబడుట కన్ని సాధన ములును వినియోగింపబడు నని అందులో స్పష్టముగా ప్రకటింపబడెను. ఇంతలో మూడవ ఆఫ్ నుయ్యుద్ధము తటస్థించుట మూలమున చిక్కుపరిస్థితు లేర్పడినవి మేరవ తేదీని అంగుకొరకు సైన్యములు కేంద్రీకరింపబడినవి. సైనికశాసనము ౧౧ వజాన్ వరకును కొనసాగింపబడినది. రైల్వేస్థలములలో ఇంకా మరికొంతకామువరకును అములుజరుపబడినది. ఇంత ఎక్కువకాలము సైనికశాసనము నములులో నుండినందుకు ప్రతిఘటిస్తూ సర్ శంకరకానాయక్ జూలై ౧౯వ తేదీని ప్రాచీనకార్యనిర్వాహక సభలోని తన సభ్యత్వమునకు రాజీనామా యిచ్చెను. ఇంతకాలము పాంచాలరాష్ట్ర మునుండి సరియైన వార్తలుగాని, మనుష్యులుగాని బయటకు రావలకు లగలేదు. వార్తల విషయమునను, ప్రయాణముల విషయమునను అనేక కఠిననిర్బంధము లేర్పాటుచేయ బడినవి. ఏకాలములో పాంచాలరాష్ట్రము తక్కిన భారత దేశమునుండి వెలిగానుంచబడిన దని చెప్పవచ్చును. రివరెండు ఆండ్రూస్ వంటి సజ్జనుడు పాంచాలరాష్ట్రమునం దడుగు పెట్ట వీలులేదని నిశ్చయింపబడెను. ఆయన ఒకరోజు రిమాండులోమాడ నుంచబడెను. తరువాత త్రిప్పిపంపివేయబడెను. మేనెల మొదటివారములో ఆయన అమృతసరమునం దరెట్టు చేయబడెను. కొందరు ముద్దాయాలపక్షమున పనిచేసేనిమిత్రము పంజాబుకు పోవ తలపెట్టిన అర్డ్లీనార్బక్ (బారెస్టర్) సైన్ అక్కడకు పోరాదని ఉత్తరువులు జారీచేయ బడెను. పంజాబులో జరిగిన దుష్కార్యములనుగూర్చి విచారించవలసిన దనీ, సైనిక విచారణాధికారులచే వేయబడిన భయంకరశిక్షలను తగ్గించవలసిన దనీ భారతీయు లందరును గగ్గోలుపెట్టిరి. సుప్రసిద్ధ కాంగ్రెసునాయకుడును, ఆర్థికశాస్త్రవేత్తయినగు లాలా హరికిషక్ లాలునకు యావజ్జీవదీప్తిపాంతరవాసశిక్ష విధింపబడెను. ౪౦ లక్షల రూపాయలవిలువగల ఆయన యావత్తు ఆస్తిని ప్రభుత్వమువారు స్వాధీనపరుచుకొనిరి. ౧౯౧౯ సెప్టెంబరులో పంజాబు అల్లదులనుగూర్చి విచారణచేసేనిమిత్రము హంటరు కమిటీ నియమింపబడిన దని వైస్రాయి ప్రకటించెను. కాని ౧౮వ సెప్టెంబరున ఇండెమ్నిటీబిల్లు (అధికారరక్షణచట్టము) చర్చకు వచ్చెను. మాలవ్యాపండితు డా

బిల్లును కొంతకాలము నిలిపివేయవలయు నని నాలుగుంబావుగంటలనేపు గంభీరోపన్యాసము చేసెను. కాని “కాంగ్రెస్ ద్రవలను కాపాడేనిమిత్త మనసరముని తోచిన చక్రవర్తి సదుద్దేశముతో నడపినందుకు” డిశాన్తుమెంటువ్వారాగాక న్యాయస్థానములద్వారా తీసింపబడవండ అధికారులకు రక్షణ యుండవలె నని ప్రభుత్వపక్షమున వాదించబడెను. ప్రైవరటులు సరిగా సైనికాధికారులచే గమనింపబడినవా, లేదా ఆసేవిషయమును మామూలున్యాయశాస్త్రప్రకారము విచారించుటకు నాధారణ న్యాయస్థానముల కా ఇండెమ్నిటీబిల్లుప్రకారమే హక్కు కలదు.

ఇండెమ్నిటీ బిల్లునుగూర్చిన ప్రభుత్వదృక్పథము సరియైనదే నని సర్ దిన్నావాచా ప్రకటించెను. ఇంతవరకును గాంధీతో పోరాడుతూన్న బెసెంటు రాలిబ్ బిల్లు కెవరును న్యాయముగా అభ్యంతర పెట్టవలసిన అవసరము లేదనెను. జనుగుంపులు సిపాయిలపైన రాళ్లు విసినప్పుడు వారు కొన్ని శుపాకిరవ్వలను పేల్చుట అంతకంటె ఎక్కువ హయగలపనియే అని గూవ ఏప్రిల్ తేదీన ఆమె గ్రాసెను. అప్పటినుండి ‘రాళ్ళకు రవ్వలబారులు’ (Bullets for Brick bats) అనేసామెత ఆమె పేరుతో విశ్రుతుండినది; ఆనాటినుండి ఆమె ప్రజాసంజకత్వము సన్నగిల్లినది. ఢిల్లీ కాంగ్రెసులో ప్రదర్శితములైన భేదాభిప్రాయములు ౧౯౧౯ ఏప్రిల్ నాటికింకను ఘనీభింది, కాంగ్రెసును రెండు ప్రత్యేకకక్షలుగా చీల్చివైనవి.

ఏప్రిల్ ౨౦, ౨౧వ తేదీలలో సమావేశ మయిన ఆ. భా. కా. సం. గాంధీని ఢిల్లీ, పాంచాలరాష్ట్రములలో ప్రవేశింపరాదని నిషేధించిన ఉత్తరువులను ప్రతిఘటిస్తూ పంజాబుదురంతములను విచారించవలసిన దని తీర్మానించినది. రాజకీయములలో కలిగిన ఇచ్చటి తీవ్రపరిస్థితులను గమనించి విరల్ భాయిపటేల్, యక. సి. కేల్కార్లు లింగ్లాండుకు రాయబారము పోవ నియమింపబడిరి. వారు ౨౯-౪-౧౯౧౯న సీమకు ప్రయాణమై పోయిరి. ౮-వ జూన్ వ అలహాబాదులో మరొక అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘసభ జరిగినది. ఏప్రిల్ ౨౧వ తేదీన గవర్నరు జెనర లొక అర్డినెన్సును ప్రకటించెను. దాని ప్రకారము మార్చి ౩౦వ తేదీన గాని, తరువాతగాని చేయబడిన సేరములను సైనిక న్యాయస్థానములకు విచారణకొరకు పంపవచ్చునని పంజాబుప్రభుత్వమున కధికార మీయబడినది. నిజమున కాతారీఖుననే హర్తాళములు ప్రారంభమైనవి కాబట్టి ప్రభుత్వమునా రాతేదీని నిర్ణయించియుండురు. ఈవిషయమును విచారించుటకే అలహాబాదులో ఆ. భా. కాం. సం. సభ జరిగినది. సైనికశాసనముక్రింద అరెస్టుచేయబడిన ఖైదీలు వారియిష్టమువచ్చిన స్థలమున పెట్టుకొనుట కధికారము లేకుండెను. భారతదేశములోని ప్రముఖులయిన పత్రికాధిపతు లందరును బెసెంటు, సురేంద్రనాథ బెనర్జీలతో సహా పాంచా

లములోని విషయములను స్వయముగా విచారించి రావలసినదని సి. యస్. ఆంధ్రా సును సచేపనే కోరిరి. ఆయన పాంచాలరాష్ట్రములోనికి పోవ ప్రయత్నించగా అరెస్టు చేయబడె నని మే మిదివరకే చెప్పియుంటిమి. సైనికశాసనముకూడ కొనసాగింపబడి నది. ఈ విషయముతోపాటు తదితరవిషయములుకూడ ౮ వ జూలైసభలో చర్చింప బడినవి. ప్రభుత్వమువారు నియమింపబోవు విచారణసంఘమువారికి, సర్ మైకేల్ ఒడయరుహాగూములో, యుద్ధసమయమున సైనికులను, కార్మికపటాలములను సమ కూర్చుటయందును, యుద్ధఋణములను సేకరించుటయందును అవలంబింపబడిన పద్ధతులనుగూర్చి, సైనికశాసన ములుజరుపబడిన విధానమునుగూర్చికూడ విచారించుట కధికార ముండవలె నని ఆసభలో సూచింపబడినది. బొంబాయి క్రానికల్ పత్రికలో గవర్నమెంటువారి పరిపాలనాపద్ధతిని తీవ్రముగా విరసిస్తూ వ్రాసినందున బి. జి. హార్ని మన్ ప్రవాసమున కంపబడెను. అఖిలభారతకాంగ్రెస్సంఘము ఆయన ఇండియాకు రాకూడ దని నిషేధించిన ఉత్తరువులను రద్దుచేయకొరెను.

హార్నిమన్ ఇండియానుండి వెళ్లిపోవుచుండే ఇక ప్రజాభిప్రాయమును సరిగా ప్రకటించుటకు తగినపత్రిక యంగ్ యిండియా ఒక్కటే. యంగిండియా మొట్టమొదట జమ్నాదాసు ద్వారాదాసుచే హోమ్రూల్ రోజులలో ప్రారంభింపబడెను. తరువాత శంకరలాల్ బ్యాంకరు సభ్యుడుగానున్న ఒకపరిషత్తుయొజమాన్యమున అది నడుపబడు తూవచ్చెను. హార్నిమన్ ప్రవాసమునకు పంపబడి, బొంబాయిక్రానికల్ పైన ప్రభుత్వమువారినిగా ఎక్కువగా నున్నప్పుడు గాంధీ యంగిండియాపత్రికను స్వాధీనపరయ కొనెను.

ఇక ఆసలుకథకు వచ్చెదముగాక! పంజాబులో జరిగిన విషయములను విచారించి, ఇండియాలోనూ, ఇంగ్లండులోనూకూడ న్యాయచర్యలను జరిగించేనిమిత్రము సామ్య వసూలుచేయుటకు అ. భా. కాం. సం. వా రొకకమిటీని నియమించిరి. తరువాత ౧౬ వ అక్టోబరున గాంధీ, ఆంధ్రాస్, శ్రద్ధానందస్వాములుకూడ ఆకమిటీలో చేర్చుకొనబడిరి. నవంబరుప్రారంభదశలో సరియైన సంస్కృతముయొన ఆంధ్రాను దక్షిణాఫ్రికాకు పోవలసవచ్చెను. అంతతరమున ఆయన సేకరించినసాక్ష్యము అ. భా. కాం. సం. పరము చేయబడెను. ఉపసంఘమువారి సహాయార్థము బొంబాయి, లండను నగరములలోని సోనిసిరులు నెబ్బిల్, కప్టెన్ గార్లు కోరబడిరి. విచారణ పూర్తిఅయ్యె వరకును సైనికశాసనముక్రింద విధింపబడిన శిక్షలను అమలు జరుపకుండ నిలిపియుంచ వలె నని గా. పండితమాలవ్యా అ. భా. కాం. సం. పక్షమున బ్రిటిష్ ప్రధానికిని, భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శికిని తిరుగులను పంపెను. అప్పటికప్పుడే సర్ సత్యేంద్ర

ప్రసన్న సిన్హా (సీపీకాన్ సీటులో సభ్యుడై, కే. సి. ఆయి, లార్డ్ అనేదిగును పొంది 'లార్డ్ సిన్హా ఆఫ్ రాయపూరు' అని పిలువబడుతూఉండెను. ఆయన హిందూజాతి రాజ్యాంగకార్యదర్శికి సహాయకార్యదర్శిగాకూడ నియమింపబడెను. ౭౩ వాత ఆయనయే ప్రభువులసభలో భారతరాజ్యాంగచట్టమును మొట్టమొదట ప్రవేశపెట్టినది. జూలై ౧౯, ౨౦ తేదీలలో మరియొక ఆ. భా. కాం. సం. సభ జరిగినది. అందులో కాంగ్రెస్ జరుగవలసిన చోటునుగూర్చి చర్చింపబడెను. అమృతసరములో కాంగ్రెస్ జరుగవలె నని నిశ్చయింపబడినది పంజాబువిషయములనుగూర్చి సరాసరి బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారే కమిషనీ నియమించి విచారణ చేయించవలె నని తీర్మానంచబడినది. పై నికాశాసనముక్రింద విధింపబడినశిక్షలను మార్పుచేయుటకును, రద్దుచేయుటకును, తాత్కాలికముగా నిలిపియుంచుటకును ఆకమిటీకి శాస్త్రసమ్మతమైన అధికార ముండవలెననికూడ నిర్ణయింపబడినది. ౧౯ వ జూలైని సర్ శంకరకృష్ణ యార్ భారత ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహక వర్గమునందలి సభ్యత్వమున కిచ్చిన గౌరవాను గు, ఆయనను కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా అభినందిస్తూ సెంటనే సీమకు పోయి పంజాబురాష్ట్రమునకు జరిగిన అన్యాయములకు పరిహారము పొందేప్రయత్నములు చేయవలసిన దని ఆ. భా. కాం. సం. వా రాయనను కోరిరి. పంజాబుకమిటీ ధర్మబలనిమిత్తం ౧౦, ౧౦౦ రూపాయలు వసూలుచేయబడినవి. ౨౧ వ జూలై తేదీన గాంధీ సాత్వికనిరోధమును తిరిగి ప్రారంభించే ప్రయత్నము విరమించినట్లుగా ప్రకటించెను.

“శాసనోల్లంఘనము తిరిగి ప్రారంభింపబడేయొడల ప్రజాక్షేమమునకు భంగకరములైన భయంకరఫలితములు కలుగవచ్చు నని బొంబాయిగవర్నరుద్వారా ఇండియా ప్రభుత్వమువారు నన్ను మందలించిరి. బొంబాయిగవర్నరు స్వయముగాకూడ నే నాయనను దర్శించినప్పుడు నా కావిషయమునే చెప్పెను. దివాన్ బహదూరు యల్. ఓ. గోవిందరావువయ్యర్, సర్ నారాయణచంద్రావర్మగారు మొదలగు మరికొంతమంది పత్రికాసంపాదకులుకూడ శాసననిరోధమును ప్రారంభింపవలదనే అభిప్రాయమునే బహిరంగముగా సలిపుచ్చిరి. ఈవిషయము లన్నిటిని బాగ్రుత్తగా ఆలోచించి ప్రస్తుతము శాసననిరోధమును తిరిగి ప్రారంభింపకుండుటకు నిర్ణయించుకొంటిని. తీవ్రవాదులుగా పరిగణింపబడుతున్న కొందరు నుప్రసిద్ధమిత్రులుకూడ, సాత్వికనిరోధసిద్ధాంతమును సరిగా అర్థముచేసుకోలేనివారు తిరిగి దౌర్జన్యమునకు దిగవచ్చుననే భయకారణముతో న న్నాపనికి పూనుకొనవల దని సలహాయిచ్చిరి. నేనున్ను, నాసత్యాగ్రహమిత్రులు మరికొందరున్ను సాత్వికనిరోధమును తిరిగి ప్రారంభించుటకు తగిన కాలము వచ్చినదని తలచినప్పుడు వైస్రాయికి ఫివినయముగా నేనొక ఉత్తరమును పంపియుంటిని, అందులో రాలబ్ శాసన ముపసంహ

రింతబడవలె ననీ, పంజాబుగ్రంథగోళములను విచారించుట కొక నిష్పక్షికసంఘము నంటనే నియమింపబడవలె ననీ, ఆ సంఘమునారికి ప్రైవిప్రభుత్వముక్రింద విధింప బడిన శిక్షలను పునర్విచారణ చేయుట కధికార ముండవలె ననీ, రికార్డులనుబట్టి అన్యాయముగా శిక్షింపబడినట్లు కనపడుతూన్న బాబూ కాలీనాధరాయి తక్షణము విడుదలచేయబడవలె ననీ వ్రాసి సాత్వికనిగోధమును తిరిగి ప్రారంభించు ను గూర్చిన నాయుద్దేశమునుకూడ వలెపుచ్చితిని. రాయీకసుగో ఇండియా ప్రభుత్వమువారు చేసిన నిర్ణయమునకు మనము వారి నభినందించవలసియున్నది. (రాయీ "ట్రైబ్యూన్" పత్రికాసంపాదకుడు) వా రాయనకు పూర్తిగా న్యాయము చేయకపోయినను ఆయన శిక్షకాలమును చాలావరకు తగ్గించిరి. కాబట్టి చాలావరకు న్యాయము జరిగినట్లుగానే భావించవలసియున్నది. నేను కోరిన విచారణసంఘము నియమింపబడ సిద్ధముగా నున్న దనికూడ నాకు వాగ్దానము చేయబడినది. ఇట్టిఘృష్ణాద్భుతమును చూసిన ప్రభుత్వమువారి ముంగిలింపును నేను పెడచెవిని తెట్టేయవలె అది అవివేక మనిపించుకొనును. గవర్నమెంటువారి ఈ సలహాను నే నంగీకరించకమీ విజముగా సాత్వికనిగోధస్వభావమునకు మరియొకనివర్తనము. సాత్వికనిగోధకు డెప్పుడు ప్రభుత్వమువారిని చిక్కులలోకి దింపవలసివచ్చును. ఇప్పుడు నేను సాత్వికనిగోధ ప్రయత్నమును విరమించుట మూలమున నా నేతృత్వమును, ప్రభుత్వమును, వాఅభిప్రాయముప్రకార మన్యాయముగాను, ప్రకారముగాను శిక్షింపబడిన పంజాబు నాయకులను ఎక్కువగా నే నిందించనావలగునునని నా విశ్వాసము. నేను నిష్కపుల్ల వెలిగించి వారవేసితి నని నిం గానోపణముచేయబడింది. నా తాత్కాలికనిగోధమే వెలిగించిన నిష్కపుల్లగా ఉపమింపబడేమేడల, కాలిలు చట్టమును నిర్మించి దానిని కాత్వతముగా గ్రంథస్థము చేయు నిరంతరప్రయత్నములను భారతదేశమునం దంతటను వెదజల్లబడిన మేమునిష్కపుల్లలుగా ఉపమింపవచ్చును. పూర్తిగా సాత్వికనిగోధము విరమింపబడవలె నన్ను మేడల ఆ కాసన ముపసంహరింప బడవలెను. ఆటిల్లును సమర్థిస్తూ ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించినవిషయములు భారతప్రజలకు సంతృప్తి కరములుగా లేవు." అని కాంధీ ప్రకటించి, శుద్ధస్వదేశీవిషయములోను, హిందూమూనామృదీయపఖ్యమువిషయ ములోను నేతీయు లందరి సహాయమును పొందవలసిన దని లోడిసత్యాగ్రహాలకు సలహాయచ్చెను.

ఇంగ్లండులో ఈసమయముననే సెల్ బారక్ ప్రభువి అన్యక్షతక్రింద బాయిల టుపార్ల మెంటరీ కమిటీవిచారణ జరుగుతూఉండెను. ఆసమయమున బారత్ నేతము మంత్రి అనేకరాయబారకర్తలు లింగ్లండుకు పోయినవి. మాకు కాంగ్రెసు రాయబార కర్తముగోనే ముఖ్యసంబంధ మున్నప్పటికినీ, తదితర రాయబారకర్తములనుగూర్చికూడ ఇచ్చట ముచ్చటించుట ఆప్రస్తుతము కాదు. కాంగ్రెసుపక్షమున విల్ భాయి టె.

పటేల్, వి. పి. మాధవరావులు బహు సమర్థతతో పనిచేసిరి. వీరున్ను, వీరితోపాటు లోకమాన్యతిలకు, బి. సి. పాట్, జి. యస్. కపర్దే, డాక్టరు పి. జి. మెహతా, ఎరంగస్వామయ్యంగార్, యన్. సి. కేల్కార్, సయ్యద్ హసన్ ఇమామ్, బి. జి. హార్నిహా, చెంచయ్యలును కాంగ్రెసురాయబారవర్గమున నీకీర్తించి పనిచేసిరి.

వి. పి. మాధవరావు మైసూరురాజ్యమునకు పూర్వపురినాను. ఆయన మంచి హుందామననిషి, స్వతంత్రుడు, న్యాయమార్గమును తప్పి నకువడు. ఆయనమూలమున కాంగ్రెసుప్రతిష్ఠ బ్రిటిష్ ప్రజలపైష్టితో మరింత ఇనుముకించినది. ఆకాలమున బ్రిటిష్ కాంగ్రెసుకమిటీకి కార్యవర్తిగా నుండి, లేబరుపార్టీ పక్షమున కాంగ్రెసు ప్రయోజనములను కాపాడుతూఉన్న పార్లమెంటుసభ్యుడు బెన్ న్యూగుకు మాధవరావుమీద అత్యంతగౌరవము కుడిరినది. ఇక వితవాదులరాయబార మొకటి, జస్టిస్ పక్షపు రాయబార మొకటి, హోమురూలరాయబారములు రెండు ఇంగ్లండుకు పోయినవి. ఢిల్లీ కాంగ్రెసునుండి అఖిలభారతహోమ్ రూలసభ రెండుగా చీలిపోయినది. అధికసంఖ్యాకులు ఢిల్లీ తీర్మానము ననుసరించుమనిరి. అల్పసంఖ్యాకులు కొంచెం రింకను బొంబాయి ప్రశ్నక కాంగ్రెసు తీర్మానములనే పట్టుకొని చేలాడుతూఉండిరి. సి. సి. రామస్వామిఅయ్యరు అల్పసంఖ్యాకులపక్షమున ప్రాతినిధ్యము వహించెను. బెన్ టు శాసనలో హోమ్ రూలసభ అనేపేరుతో కొత్తసంస్థను సృష్టించి దానికి ప్రాతినిధిగా వెళ్లెను. ఈసందర్భమున హోమ్ రాష్ట్ర హోమురూలసభ ప్రతినిధులు కొలంబోనుండియే ఇండియాకు తిప్పి పంపివేయబడినసంగతి పాఠకులు జ్ఞాపకము చేసుకొందురుగాక. కాని తరువాత కొద్దికాలమునకే లోకమాన్యవక్తమాత్రము సర్ వాలంటైనుషిరాలుగానా సందర్భమున సీమకు పోవ ప్యాన్ పోర్టియబడెను. సీమలోని కాంగ్రెసుకమిటీ సభ్యులకు ఢిల్లీ కాంగ్రెసు నాయకులంటే యేమీ గిట్టలేదు. వారు బొంబాయి కాంగ్రెసులో జరిగిన రాజీకి యొక్కవ అనుకూలురుగా నుండిరి. ఆ కమిటీకిని, విశ్లేషణయి జే. పటేలుకును తీవ్రమైన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరిగినవి. ఇంగ్లండులోనున్న అయిదు రాయబార వర్గములనుండి ఒక్కొక్క ప్రతినిధివంతున బ్రిటిష్ కమిటీ సమావేశమునకు చేతుకులుగా హాజరై అక్కడ వారికర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొనుట నుంచిదని మొట్టమొదట బ్రిటిష్ కాంగ్రెసుకమిటీనా రభిప్రాయపడిరి. కాంగ్రెస్ రాయబారవర్గముతోపాటు తదితరరాయబారవర్గములకు గుర్తింప తలపెట్టిన బ్రిటిష్ కాంగ్రెసుకమిటీవారిచర్యకు విశ్లేషణయి కాశ్యర్యము కలిగినది. నెంటునే ఆయన వారికి తీవ్రమైన ఉత్తరము వ్రాసెను. కాంగ్రెసుఅజ్ఞను శిరసావహింప నిష్ఠము లేని కమిటీసభ్యులను తక్షణము రాజీనామా యాయవలసిన దని విశ్లేషణయి స్పష్టముగా తన అభిప్రాయమును వెల్లడించెను. తరువాత బ్రిటిష్ కాంగ్రెసుకమిటీ

కొరకు నియమావళిని వ్రాసుకొని భారతకాంగ్రెసు సంఘమునకు పంపవలసిన దని ఆయన ఆకమిటీవారిని కోరెను. వా రా ప్రకారము వ్రాసి పంపిరి. భారతీయప్రతి నిధులు సీమలో నున్నందువలన భారతదేశవిషయముల ప్రచారము నిమిత్త మింగ్లాండులో అనేకచోట్ల బహిరంగసభ లేర్పాటుచేయబడినవి. బ్రిటిష్కార్యకపక్షమువారు భార తీయప్రతినిధులకు కార్యకసభామందిరములో వీడ్కోలునిచ్చి దొసగిరి. గ్లాస్టోలో జరిగిన స్వతంత్రకార్యకమహాసభవారు ఐర్లండు, ఈజిప్టుదేశములతోపాటు భారత దేశ మనకుమాడ స్వయంనిర్ణయమాత్ర మనువర్తింపజేయవలె నని తీర్మానించిరి. జాతీయ శాంతిసభ (National Peace Council) మాడ ఆ విధముగానే తీర్మానించి నది. స్కార్బోరోలో జరిగిన కార్యకపక్షువారి కమహాసభలో అల్పసంఖ్యాకులకు తగినరక్షణతో భారతప్రభుత్వపునర్నిర్మాణమునకు స్వయంనిర్ణయమాత్ర మనువర్తింప జేయబడవలె నని తీర్మానింపబడినది. అన్నిసంస్థలను పంజాబుదురంతములను తీవ్ర ముగా నిరసించినవి.

విశ్లేషణయిపట్టును, తదితరకాంగ్రెసురాయబారులను సీమలో నుండుగా, రెండువైపుల పోరాడవలసివచ్చినది. ఒకపక్షమున బ్రిటిష్కాంగ్రెసుకమిటీతో వచ్చి నభేదాభిప్రాయములను సరిచేసుకొనవలసియుండెను. రెండవపక్షమున వినుసునిరాహు ములు లేకుండు కాంగ్రెసును దుమ్మెత్తిపోస్తూన్న తెనెంటుతో పోరాడవలసి యుండెను.

ఇంగ్లాండులో కాంగ్రెసురాయబారమునకును, తెనెంటుకును తీవ్రవాదప్రతి వాదములు చెలరేగినవి. ఉభయములును పరస్పరనిందాకోపములకు కడంగిరి. ఒకరి కొకరు. అసత్యములు రని వాదించుకొనిరి. ఉభయములును తమతమ ఆభిప్రాయములను కామన్సు సభలో ప్రకటించేనిమిత్రము కార్యకపక్షమువారి అండ కాశించిరి. తెనెంటు కొన్ని మార్పులతో మాంటేసుప్రజాశిక్షను బలపరచ నిశ్చయించుకొనెను. కాంగ్రెసురాయ బారము ఢిల్లీతీర్మానమును, ముఖ్యముగా స్వయంనిర్ణయమాత్రము ననుసరించిన సంప్ర ద్ధభాగ్యతాయుతప్రభుత్వమును బలపరచ నిర్ణయించుకొనెను. స్త్రీల వోటింగు హక్కునుగూర్చి రాష్ట్రీయశాసనసభల నిర్ణయమునకు మాంటేసు వదలివేసెను. కాంగ్రెసు రాయబారు లావిషయము చట్టములోనే చేర్చబడవలెనని పట్టుపట్టిరి. తరువాత ౨౫-౧౦-౧౯౧౯ ఆల్బర్టుచోలులో జరిగిన సమావేశమునందు రెండుకక్షలవారును బహిరంగముగా వాదప్రతివాదములకు దిగిరి. అగ్ర్యభువన లామ్యుబర్గిసితి అక్కడ హాస్య స్ఫురదమైనది. ఆసభ, తెనెంటుచే లండనులో స్థాపింపబడిన హోమ్ములులీసుఅధ్యక్ష ర్యముక్రింద జరిగినది. చిట్టచివరకు "అన్నిజాతులను తమతమ పరివాహులలో స్వపరిపాలనాధికారమును పొందివలెనని పట్టుపట్టి ఈబ్రిటిష్ సామ్రాజ్యప్రజల సమావేశము

భారతప్రజలు సాధ్యమైనంతవరలో సంపూర్ణ స్వయంనిర్ణయాధికారమును పొందుట కర్హులని ఇందుమూలముగా ప్రకటిస్తూన్నది" అనే తీర్మానము నిరభ్యంతరముగా అంగీకరింపబడినది.

అధ్యక్షుడయిన లాన్సుబరీ జోక్యము కలిగించుకొన్నందువలన అతీర్మానమున కారూపము వచ్చినది. కాని మొట్ట మొదటిరూపము ప్రకారము ౧౯౧౩ ఆగష్టు ౨౦ వ తేదీ ప్రకటనము ననుసరించి మాంటేగ్ ప్రజాళిక మొదటి మెట్టుగా అంగీకరింపబడవలెనని ఉండెను. బెసెంటు మాంటేగ్ ప్రజాళికను స్పష్టముగా సమర్థిస్తూ మాట్లాడెను. వికల్ భాయిపటేలు బెసెంటే ప్రతిఘటించెను. ఆ వాదప్రతివాదముల సందర్భమున జి. యస్. కపర్జీ ఆమెను కొంచెము తూలనాడెను. బెసెంటు లండు కాగ్రహమును ప్రకటించెను. వికల్ భాయిపటేలు కపర్జీని సమర్థించెను. కాని ౧౯౧౩ లో లండను నగరమున కాంగ్రెసును, దానికార్యక్రమమును బెసెంటు బహిరంగముగా ఎదిరించి నప్పటికిని ఆమె అంతకుపూర్వము భారతదేశమునకు చేసిన సేవను గమనించిన యెడల కపర్జీ ఆమె నావిధముగా తూలనాడుట న్యాయ్యము కాదని యే మా అభిప్రాయము. మాంటేగ్ ను తూ చా తప్పకుండా సమర్థింపవలయుకొనిన బెసెంటు కిం కేవో ఇతరకారణములునూడ కల వని భయపడవలసియున్నది. గాంధీకి ఆమె అంటే అపారమైన గౌరవము. ఆమె నెప్పుడును ఆయన లేచి ఆహ్వానించే వాడు. గాంధీకి, కాంగ్రెసుకు బెసెంటు అంటే అంతమర్యాద. కాని ఆమె మాత్రము వారిని చాలా హేయముగా చూచేది (౧౯౩౦ లోని సంఘటనములను పరికింప దగ్గును). అప్పటికినాడూ కపర్జీ ఆమెను రూర్చి నిర్ణయించినవర్గము ఎంతమాత్రము జాగున్న యనుటకు ఏలులేదు. ఎంతో కాలముక్రిందట జరిగిన ఆ దురదృష్టవశిష్టయమునుగూర్చి ఈమాత్రము చెప్పటకు మా కవకాళ మొసంగబడుగాక.

పంజాబు విచారణ.

ఇక భారతదేశమువైపునకు మనదృష్టిని మరలించవలసియున్నది. అ.భా. కాం. స. తీర్మానానుసారముగా పంజాబులో జరిగిన సంగతులను విచారించుటకు శ్రద్ధాసందిస్తామి, పంజీత్ మోతీలాలు సెహ్రా, పంజీత్ మదన మోహనమాలవ్యాస బాల్ చివరివారములో పాంచాలరాష్ట్రమునకు పోయిరి. తరువాత కొద్దికాలమునకే సి. యస్. ఆంధ్రూస్ వారిని కలుసుకొనెను. తరువాత పండితు లిద్దరును తిరిగి వచ్చిరి. మరికొంతకాలమునకు మోతీలాల్ తిరిగి పంజాబును దర్శించెను. జవహరలాల్, పురుషోత్తమదాసు, బాండ్రాను తరువాత సి. యస్. ఆంధ్రూసును కలుసుకొనిరి. గాంధీ పైన విషేషములు తరువులు తొలగింపబడినవెంటనే ౧౩ వ అక్టోబరున ఆయన

మాడ పాంచాలమునకు వెళ్లి కాంగ్రెసువిచారణసంఘమువారిని కలుసుకొనెను. పంజాబుప్రజలు భయభ్రాంతులైఉండిరి. కాని గాంధీ కనుపించినవెంటనే వారికి ధైర్యము వచ్చినది. లాహోరు, అమృతసరసగరములలో ఆయనరాక మహావిజయముగా భావింపబడినది. ఈలోపుగా ప్రభుత్వవిచారణసంఘ నిగూఢమునుగూర్చి ప్రకటింపబడినది. వారి విచారణాంశము కాంగ్రెసువారి కోరికకు తక్కువదిగా నుండెను. అయినప్పటికీ, ప్రభుత్వవిచారణ సంఘమునకు సహాయ మొనర్చుటయే మంచిదిగా తలంపబడెను. చిత్తరంజననాను కలకత్తానుండి వచ్చి కాంగ్రెసుపక్షమున పనిచేయుటకు హంటర్ కమిటీసమక్షమున హాజరయ్యాను. కాని కాంగ్రెస్ ఉపసంఘమునకు నొన్ని అనుకూలవిచక్షులు తలబడ్డినవి. దానికి ప్రభుత్వవిచారణసంఘకార్యక్రమమునందు జోక్యము కల్గించుకొనక తొలగిపోవలసిన పరిస్థితు లేర్పడినవి. ఆచరిత్ర అంతయును ఒక మేమోరాండాముగో వివరముగా న్రాయబడినది. పై నికాశాసనముక్రింద శిక్షింపబడినట్లేదీలను కొందరిని ప్రభుత్వవిచారణసంఘమునెదుటకు పిలిపించి విచారించవలసిన దని కాంగ్రెస్ ఉపసంఘమువారు కోరిరి. కాని ఆకోరిక నిరాకరింపబడినది. కాబట్టి కాంగ్రెసు ఉపసంఘమువారు పంజాబు ప్రభుత్వనిర్ణయముపై భారత ప్రభుత్వమువారికిని, భారతరాజ్యా గ కార్యదర్శికిని ఆప్పీలుచేసిరి. కాని వా గీవిషయములో జోక్యము కల్గించుకొనజాల మనిరి. కాంగ్రెసు ఉపసంఘమువారు తరువాత ప్రభుత్వవిచారణగో జోక్యము కల్గించుకొనకుండుటకు నిర్ణయించుకొనిరి. ఈనిర్ణయమును జైలులోని ఖుదుదీలుహూడ ఆమోదించిరి. తరువాత కలిగిన అనుభవమువలనకూడ ఆనిర్ణయము సరియైనదే అని తేలివది. ౧౯౧౯ ఏప్రిల్ నెలలో పాంచాలరాష్ట్రమున జరిగిన సంఘటనములగో న్యాయులుగా హంటర్ కమిటీవారి విచారణక్రిందకు రాదగిన అంశములుకూడ వారు విచారించుటకు వీలు లేకుండచేయబడినవి. కాబట్టి కాంగ్రెసువారు వేరొకకమిటీని నియమించి ప్రత్యేక విచారణను ప్రారంభించిరి. గాంధీ, మోతీలాలు నెహ్రూ, దాస్, ఫుల్లొహక్కు, అబ్బాస్ తియాజీ లా కమిటీసభ్యులు. క. సంతానమ్ ఆకమిటీకార్యదర్శి. కాని అస్పృత సరముకాంగ్రెసుకు మోతీలాలు అధ్యక్షులుగా నెమ్మొనబడిన వెంటనే ఆయన ఆ కమిటీగోని తనసభ్యత్వమునకు గాజీనానూ యిచ్చెను. జయకర్ ఆయనసానమున నియమింపబడెను. బ్రిటీషాన్నిలు అప్రీల్ లో పనిచేస్తూన్న లండన్ సాలిసిటరు నెవిల్ హూడ కమిటీతో కలసి పనిచేస్తూ ఉండెను. జలియన్ వాలాబాగును కాంగ్రెసు సంపాదించి అక్కడొక న్యాయకవిష్ణుమును నెలకొల్పవలసినదనికూడ తీర్మానింపబడెను. అందుకు పండిత మాలవ్యాఅధ్యక్షతక్రింద మరియొక ఉపసంఘ మేర్పాటుచేయబడెను. ఆ ప్రకారము జాతీయమహాసభ ఆదేశము సంపాదించగలిగినది. దానినిబూర్చి వివర

ములు ముందు నాయకులము. అమృతసరము కాంగ్రెసునాటికి కాంగ్రెసు ఉపసంఘమువారి విచారణ పూర్తికాలేదు. వారివిచారణ అయి నివేదిక వచ్చినతరువాత ప్రత్యేక కాంగ్రెస్ యేర్పాటుచేయబడి సావకాశముగా ఆవిషయము చర్చించబడవలె నని కూడా ఆప్యకు భావింపబడినది. కాని, ఆ ఉపసంఘమువారు "డయ్యరుసేనాని హంటరుకమిటీయొడుగు ఒప్పకొన్న విషయములనుబట్టి ఆయన ౧౩ వ ఏప్రిల్ గేదీని జరిపిన చర్య నిరపరాధులు, నిరాయకులు, నిరుద్రేకులు అయిన ప్రజలను, స్త్రీలను బుద్ధిపూర్వకముగా చేసినహత్య అనీ, ఆధునికకాలములో అంత నిర్దాక్షిణ్యమైన, పిరికితనముతో కూడిన పశుకృత్యము మరియొకటి ఉండబోదనీ నిర్వివాదాంశముగా యున్నదని మాత్రము అభిప్రాయ మిచ్చిరి. పంజాబురాష్ట్రమునందు ఏప్రిల్, మే మాసములలో జరిగినవిషయములనుబట్టి విచారించేయెడల ౧౦ వ ఏప్రిల్ గేదీని అమృతసరపు నూకలు కావించిన ఘోరకృత్యములకు ప్రత్యేకముగా డయ్యరుసేనాని అమృతసరనగరమును నేలమట్టము చేయతలపెట్టె నని పుట్టినవాకకు కారణము మనము తేలికగా గ్రహించవచ్చును. ౧౯౧౯ వ సంవత్సరమునంతటి రెండవభాగములో భారతరాజకీయాకాశ మంధకారబంధురముగా నుండెను. ప్రభుత్వమువారు హంటరుకమిటీని నియమించి ఉండవచ్చును. కాని ఆకమిటీలో కాంగ్రెసు ప్రతినిధి లేనికారణమున అది వ్యర్థము. ప్రభుత్వమువారు సంస్కరణచట్టమును తగూరుచేసేయింపవచ్చును. కాని, అది వారంతకుముందు చేసిన నాగ్దానముల కెంతమాత్రమును అనుగుణముగా లేదు. ఈ విషయములు ముందుజగుగబోయే సంఘటనములకు నూచనలుగా కనబడినవి. హంటరుకమిటీనియొనకము చేయబడి, పార్లమెంటులో భారతరాజ్యాంగచట్టము చర్చకు వచ్చినవెంటనే, సీమకు రాయబారముపోయిన కాంగ్రెసుప్రతినిధులున్ను, సీమలోని బ్రిటిష్ కాంగ్రెసుకమిటీవారున్ను అప్పటి భారతరాజకీయపరిస్థితులనుగూర్చి ఏకాభిప్రాయముతో ౧౯౧౯ శరత్కాలములో చేసిన ప్రకటన మిక్కింద ఉదాహరింపబడినది :

భారత రాజకీయములను గూర్చిన ప్రకటనము

"ఇది సీమకు రాయబారముపోయిన భారతజాతీయమహాసభా ప్రతినిధులవలనను, బ్రిటిష్ కాంగ్రెసుకమిటీవలనను ఏకగ్రీవముగా ఆమోదంపబడినది.

న. ఆ. డి. గ్ల. సి. లి

"భారత దేశమునుగురించి బ్రిటిష్ ప్రజలు వివరముగా తెలుసుకొనవలసిన తరుణము వచ్చినది. ప్రభుత్వమువారు కావించిన ప్రమాదమువలన ఇప్పటికే భారతరాజ

కిరూకాళము మానవశక్తి నితిక్రమించి మేఘవృత్త మైకన్నది. ఎప్పుడో అది తుపానుగా మారవచ్చును. దాని భయంకరత్వమునుగూర్చి యెవరును ముందుగా ఊహించవలగు.

వాదానము-క్రియ

“మహాసంగ్రామములో సహాయపడిన సైనికులకు పార్లమెంటులో అభినందన తీర్మానమును ప్రతిపాదిస్తూ లాయడ్ జార్జి “మనకు కలిగిన ఈమహావిజయమునకు సంపూర్ణముగా తోడ్పడిన భారతదేశమునుగూర్చి మన మాలోచింపవలసియున్నది. యుద్ధములో చేసిన సేవకు నే దాదేశమున కొక కొత్తహక్కువచ్చినది. ఆహక్కునెవ్వరును నిరోధింపవలరు. ఆదేశపు అభివృద్ధికి అభ్యంతరముగానుండే అనూనూభావము నుగాని, పిరికితనమునుగాని, అణచివేయగల బలవత్తరమైన దాహక్కు” అని చెప్పెను. ఇక ఈ “కొత్తహక్కు”ను గూర్చి ముచ్చటించెదము. భారతదేశము సంగ్రామసమయములో చేసిన మహత్తరసేవకు ప్రతిఫలముగా శాంతిప్రకటనము చేయబడిననాటి నుండి ప్రభుత్వమునాడు శాసనసూచకముగాను, పరిపాలనాపద్ధతిగానుకూడ తీవ్ర నిర్బంధవిధానమును సాగించిరి. ఇండియాలో ముద్రాస్వాతంత్ర్య మరికట్టబడినది; పౌరస్వాతంత్ర్య, వాక్స్వాతంత్ర్యములు నిర్మూలంపబడినవి. ప్రభుత్వమువారి విధానము ముఖ్యముగా పాంచాలరాష్ట్రములో ప్రజాప్రతిఘటనములకును, కొట్లాటలకును కారణభూతమైనది. అక్కడ సైనిక ప్రభుత్వ మేర్పాటుచేయబడినది. ప్రజానురంజకులైన నాయకులకు ప్రవాసశిక్షలు విధింపబడినవి. ఆస్తులు వశపరచుకొనబడినవి. పత్రిక లణచివేయబడినవి. ఉరిశిక్షలు విధింపబడినవి. బహిరంగముగా కొరడాశిక్షలుమలుజరుపబడినవి. కల్పితనేరములపైన సుప్రసిద్ధజ్ఞాభిమానులకు ఖైదుశిక్ష విధింపబడినది. సైనికన్యాయస్థానములలో విచారించబడిన ముద్దాయిలకు నారియివ్వమనవచ్చినట్లేరును పెట్టుకొనేస్వాతంత్ర్యముకూడ లేకుండచేయబడినది. ఆత్మీయసంరక్షణచేసుకొనజాలని పురుషులపైనను, స్త్రీలపైనను మరభిరంగులు కల్పబడినవి; సైనికవిమానములచే పైనుండి బాంబులు విడువబడినవి. ఇంత రక్తపాతము, ఇన్నిఘోరకృత్యములు జర్మనీవారే చేసిఉన్నట్లయితే ఆంగ్లేయుల కెంతో అగ్రహము కలిగి, ఇంకెంతో భయంకరముగా కనపడిఉండేది.

“ఇంత జరిగినతరువాత, గాయముపైన కారముచల్లినట్లు భారతీయుల కళ్లనీళ్లు తుడుచుట కొక విచారణసంఘ మేర్పాటుచేయబడినది. అందులో భారతజాతీయమహాసభాప్రతినిధి గానీ, భారతమస్లిమ్ సభాప్రతినిధికానీ లేదు. పైపెచ్చు అపరాధులైన అధికారులు న్యాయముగా శిక్షింపబడుటకు వీలులేకుండ ఇండియాప్రభుత్వము

వారు ఇంకెమ్మటిచట్టమును చేసిరి. ఏనిరంకుశప్రభుత్వముయినను దీని నతిక్రమించి ఇంకేమిచేయగలదు?"

సీమలోనున్న బ్రిటిష్ కాంగ్రెస్ కమిటీయే భారతదేశపుస్థితిగతు లింతవృద్ధయ విచారకముగా నున్నవని తలంచినప్పుడు, కళ్లయెదుట నిరంతరము చూస్తూన్న విషయ ములనుగూర్చి భారతీయు లెట్లు భావించునో పాఠకు లూహించుకొనవచ్చును. ఇక మాంటుఫర్డ్ ప్రణాళికలో సూచించబడిన రాజ్యాంగ చట్టమువలన భారతీయుల విషాదము మరింత హెచ్చయ్యెను. అందులో మొట్టమొదట సూచించబడిన పెద్ద పెద్ద సంఘములు (Grand Committees) మాత్రము తీసివేయబడినవి. కాని ద్వ్యవస్థపరిపాలనము, ప్రభుత్వనియోజిత సభ్యత్వములు, ప్రీవీ కౌన్సిలు, సర్టిఫికేషన్ ఆఫ్ అధికారములు, ఆర్డినెన్సు అధికారములు మొదలగు తక్కిన అన్ని ప్రతిహతవిషయములను ఆలాగే ఉన్నవి. ఆ ప్రతిబంధకములను రాజ్యాంగచట్టమునుండి నిర్మూలించుచుకే అమృతసరపు కాంగ్రెసు పిలువబడినది. కాని భారతరాజకీయములలో నిరంతరము స్రవ్యక్షమవుతూ ఉండే కక్షలు తీవ్రముగా పనిచేస్తూనేఉన్న వనువిషయము వానకులు జ్ఞాపక ముంచుకొనవలసియున్నది. విదేశీయప్రభుత్వముక్రింద అటువంటి చీలికలు తిప్పనిసరి. అవి హోమ్ గూలుసభలోనే ముందు ప్రవర్థితములైనవి. అమృతసరములో వాటి సంఘాద్ధ స్వరూపము గోచరమైనది. అప్పటికి సీమలో సర్ నాలం టైన్ షిరాలుపైన తెచ్చిన దావాలో బాలగంగాధరతిలకు ఓడిపోయి భారతదేశమునకు తిరిగివచ్చెను. ఆయన సీమలో నున్నప్పుడు "వచ్చిన రాజ్యాంగసంస్కరణములను పుచ్చుకొని, తక్కిన అధికారములకొరకు పోరాడుదు" నని అభిప్రాయమిచ్చెను. కాని భారతదేశమునకు వచ్చిపెమ్మొక ఆయన ఇచ్చిన అభిప్రాయములనుబట్టి రాజ్యాంగచట్టమున కాయన సీమలో ఎక్కువ ప్రతిహతముగా నున్నట్లు కనుపించలేదు. రాజ్యాంగప్రణాళిక భారతీయ రాజకీయములకు తగినట్లు లే దనిమాత్ర మాయనఅభిప్రాయమైనట్లు నిశ్చయముగా చెప్పవచ్చును. కాని అమృతసరముకాంగ్రెసుకు పోయేప్రోవలూ గంగాపురపుస్త్రీషను నుండి ఆయన భారతదేశమునకు రాజ్యాంగసంస్కరణములు దయచేయించినందుకు భారతప్రజలపక్షమున రాజాగారి కభినందనరూపకమైన తంతివార్తను పంపెను. సంస్కరణములను ఆచరణలోకి తెచ్చేవిషయమున నేను అనుమలసహకారవాదము (Responsive Co-operation) నవలంబింతు నని కూడ లోకమాన్య డాతంతిలో వివరించెను. ఈ 'అనుమలసహకారవాదము' అనే సమాసమును ఇంగ్లీషుభాషలో సృష్టించినది బాప్టిస్టు. తంతివార్త వ్రాసినది కేల్కాడు. కాంగ్రెసువాడు లేవరికినీ ఈపరివర్తనము తెలియనేతెలియదు. ఇక అమృతసరముకాంగ్రెసు అన్నికక్షలవారికిని బహిరంగమయిన యుద్ధభూమి అయినది.

అమృతసరము కాంగ్రెస్ నాటికి చిత్తరంజనదాసు కాంగ్రెసులో కూడ సుప్రసిద్ధ పురుషుడు డయ్యెను. ౧౯౧౭ లో కలకత్తా కాంగ్రెసుకు బెసెంటు అధ్యక్షురాలు కావలెనని వాదించినప్పుడే ఆయన ఆకస్మికముగా ప్రసిద్ధత గడించెను. ౧౯౧౮ లోని ఢిల్లీ కాంగ్రెసులో బొంబాయి ప్రత్యేక కాంగ్రెసురాజీనామాను నిర్మూలించుట యం దాయన ప్రధాననాయకుడుగా వ్యవహరించెను. అమృతసరములో పాత మితవాదులును, క్రొత్త జాతీయవాదులును తమతమ బలాబలములను చూచుకొనిరి. అతివేగముగా క్షీణించిపోతూన్న మితవాదులబలమునకు బెసెంటు చేరినందువలన నూతనోత్సాహము కలిగినది. జాతీయవాదుల శక్తి అప్రతిహతముగా నుండెను. దాసు తన తీర్మానములను సిద్ధముచేసుకొని కాంగ్రెసుకు వచ్చెను. కాంగ్రెసు అధికారుల తీర్మానములకంటె కూడ తన తీర్మానములను ముందు ప్రతిపాదించే చమత్కారమున కాయన పూనుకొనెను. అమృతసరము కాంగ్రెసులో చర్చకు వచ్చిన రాజ్యాంగ సంస్కరణముల తీర్మానమును దాసు వ్రాయగా విషయనిర్ధారణసభ అంగీకరించినది. మహాసభలో దానిచ్చిదివర కొత్తగా నొక పేరా చేర్చబడుట మూలమున అసలు తీర్మానస్వరూపమే మారిపోయినది. “సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము త్వరలో ప్రవేశపెట్టబడుట కనుమలముగా, ముందు, ప్రజల సంతక సంస్కరణములను ఆచరణలో పెట్టవలెను” అనే వాక్యము దాసు తీర్మానమునకు చివర చేర్చబడినది.

ప్రభుత్వమువారు ప్రజలకు తోడ్పడినంతవరకు ప్రజలు ప్రభుత్వమువారికి తోడ్పడుదు రనే పరస్పర సహకారసిద్ధాంతభావ మివాక్యములో ఇమిడియున్నది. ౧౯౧౭ ఆగష్టు ౨౦ వ నేదీని మాంచేగు చేసిన ప్రకటనములో ఈ పరస్పర సహకారనూచన ఉన్నదని పాఠకులు జ్ఞాపకము చేసుకొనవలసి యున్నది. దాసు దానిని సూర్పి ఉదాహరించనేలేదు. కాని ప్రత్యేక మింకొక పేరాలో గాంధీ దానిని గూర్చి విపులముగా ఉదాహరించెను.

౧౯౧౯ లోని అమృతసరపు కాంగ్రెసు జాతీయగౌరవమునకు విజయగీతములు పాడినది. ఆ కాంగ్రెసులో భారత గాజీయ వేత్తలకు తీవ్రమైన అభిప్రాయభేదములు కలిగినవి. ప్రభుత్వమువారు ప్రజలకు తోడ్పడినంతవరకు ప్రజలు ప్రభుత్వమువారికి సహాయమునర్పవలె నని మాలవ్యా, గాంధీలు వాదించిరి. చిత్తరంజనదాసు రాజ్యాంగ ప్రణాళికను త్రోసిపుచ్చవలె నని పట్టుపట్టెను. ఆనాటి ప్రధాన తీర్మానమును చిత్తరంజను డిక్రిండివిధముగా ప్రతిపాదించెను :

౧. “భారతదేశము సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమునకు తగియున్న దని నిరుదకు చేసిన ప్రకటనమును నేటికాంగ్రెసు తిరిగి ప్రతిపాదిస్తూన్నది. అందుకు విరుద్ధములైన అభిప్రాయములను, వ్రాతలను ఈ కాంగ్రెసు నిరాకరిస్తూన్నది.

౨. “రాజ్యాంగసంస్కరణములను గూర్చి ఢిల్లీ కాంగ్రెసులో చేయబడిన తీర్మానమునకీ కాంగ్రెసుమాడ అంగీకరిస్తూన్నది. సంస్కరణకాసనము అసంపూర్ణము, అసంతృప్తికరము, ఆకాభంగకరము అని ఈ కాంగ్రెస్ అభిప్రాయము.

౩. “స్వయంనిర్ణయనూత్రము ననుసరించి, భారతదేశములో సంపూర్ణ బాధ్యతాయుతప్రభుత్వమును స్థాపించుటకు వలయు చర్యలను త్వరలో జరుపవలె నని పార్లమెంటువారిని ఈ కాంగ్రెసు ప్రార్థిస్తూన్నది.”

ఈ తీర్మానమునకు గాంధీ ‘ఆకాభంగకరము’ అనేమాట తీసివేసి ఈక్రింది నాల్గవపేరాను చేర్చి సవరణను ప్రతిపాదించెను :

౪. “అట్టి పరిపాలనము ప్రవేశపెట్టబడేలోపల ‘నా ప్రజలును, నా ఉద్యోగస్థులును కలిసి ఏకఘాపేక్షతో ఏకాభిప్రాయము కలిగి పనిచేసే నూతనయుగ ప్రారంభ మగునాక’ అని చేయబడిన రాజుగారి ప్రకటనములోని భావమున కనుగుణముగా ఈ కాంగ్రెసు భక్తితో ప్రవర్తింప కొరడుకూర్చున్నది. సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము వెంటనే ప్రవేశపెట్టబడుటకు వీలగునట్లు ప్రభుత్వాధికారులును, ప్రజలును సంస్కరణకార్యక్రమమునందు సహాయపడగల రనిమాడ ఈ కాంగ్రెసు విశ్వసిస్తూన్నది.

“ఈసంస్కరణములనుగూర్చి రైలుఆనరబుల్ ఇ. యస్. మాంటేగ్ చేసిన శ్రమకు ఈ కాంగ్రెస్ ఆయనకు కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పిస్తున్నది.”

ఈ తీర్మానమునుగూర్చి చిట్టచివర కొకరాజీనామా ఒగిగినది. దానిప్రకారము దాసుచే మొట్టమొదట ప్రతిపాదించబడిన తీర్మాన మూలకే ఉండేట్లున్నూ, గాంధీచేర్చిన నాల్గవపేరా యీక్రింది విధముగా మార్చబడేట్లున్నూ యేర్పాటుచేయబడినది:

“అట్టిపరిపాలనము ప్రవేశపెట్టబడేలోపల, ప్రజలు సంపూర్ణ బాధ్యతాయుతప్రభుత్వమును త్వరలో పొందుటకు వీలగునట్లుగా సాధ్యమైనంతవరకు సహాయపడెన రని యీ కాంగ్రెస్ వారు విశ్వసిస్తున్నారు. ఈ సంస్కరణముల సందర్భములో చేసిన శ్రమకు ఈ కాంగ్రెస్ వారు రైల్ ఆనరబుల్ మాంటేగ్ కు కృతజ్ఞతాపూర్వకము సాగరము లర్పిస్తున్నారు.”

దెసెంటు ప్రతిపాదించిన మరెయొకతీర్మాన మోషిపోయినది. దాసుచే ప్రతిపాదించబడి, చిట్టచివరకు నాయకు లందరిచేతనూ అంగీకరింపబడిన వై తీర్మాన మోషింపబడినది.

కాని ఆవిధముగా చేసికొనబడిన రాజీనామా కేవల మసందిగ్ధముగా నున్నదని చెప్పటకు వీలులేదు. దాసు ఉపవ్యాసములో తన తీర్మానము ప్రకారము ఆవసరమైనయెడల సంస్కరణముల కడ్డంకులు కల్పించుటకును, సాగ్యమైనయెడల సహాయము చేయుటకును భారతజాతికి హక్కుగల దని స్పష్టీకరించెను. ఈ తీర్మానమునుబట్టి ఒక్క దాసుకే జయము కలిగిన దనిగానీ, ఒక్క గాంధీకే జయము కల్గినదనిగానీ చెప్పటకు వీలులేదు. అది ఉభయములకును జయమే. గాంధీ చేర్చిన సవరణనుబట్టి ఆయనకును, అందులో చేయబడిన మార్పునుబట్టి దాసుకును సమానవిజయము కలిగిన దని చెప్పవచ్చును. అప్పటికప్పుడే జాతీయమహాసభలోని మహానాయకులలో ఒకరి కొకరు తీసిపోరన్న సంగతి స్పష్టమయినది. ఆవిమల మండగము ముందుగా ఊహించెదలినదే. అమృతసరపుకాంగ్రెస్లో జరిగినచిత్ర మేమిటనగా, సంస్కరణములను త్రోసిపుచ్చవలెననీ, వాటి కభ్యంతరములు కల్పించవలెననీ దాసు కొరగా గాంధీ సహాయపడవలెనని వాదించెను. సంస్కరణముల తీర్మానముపైన జరిగినచర్చనుగూర్చి భారతభావి సంతతి యేమి అభిప్రాయపడినప్పటికినీ అమృతసరంకాంగ్రెస్లో గాంధీకే సంతృప్తి విజయం చేకూరిందేమట నిస్సంశయము. గాంధీ తన సిద్ధాంతములతో, తన వేదాంత పృథ్వీలతో, తన నీతిశాస్త్రముతో, తన సత్యాలతో, తన అహింసాతత్వముతో, తన స్వీయ ప్రతిష్ఠతో తన అభిప్రాయమును గ్రుతపరచి అమృతసరం కాంగ్రెసులోని ప్రతి నిధులను ముగ్ధులనుగా నొనర్చెను. అది యెట్లో యిప్పుడే చూడవచ్చును. అమృత సరంకాంగ్రెసులో వివిధవిషయములనుగూర్చి యాతై తీర్మానములు చేయబడినవి. మెక్స్ ఫర్ల ప్రభువును నీమకు తిరిగి పిలిపించవలసినదనే తీర్మానము మొదలుకొని ల్యాండురివిన్యాస పద్ధతినిగూర్చి విచారించవలసినదనే తీర్మానమువరకునుగల వివిధతరగతుల తీర్మానము లచ్చట ఆమోదంపబడినవి. కార్మికపరిస్థితులు, మాడవక్లాసురైలు ప్రయాణికుల కష్టములనుగూర్చి నూడ అకాంగ్రెసునందు చర్చింపబడినది. ఆ కాంగ్రెసుకు 3౬,౦౦౦ మంది ప్రజలు హాజరైరి. అందులో ౬,౦౦౦లు మామూలు ప్రతినిధులు. ౧౨౦౦ మంది రైతుప్రతినిధులు. తక్కినవారు ప్రేక్షకులు. అక్కడి కార్యక్రమము విద్యుద్ద్యేగముతో జరిగినది. పాంచాలదురంఘము లాకాంగ్రెస్ దృష్టిని యెక్కువగా ఆకర్షించినవి. గుజరాతు, పాంచాలరాష్ట్రములలో జరిగిన ప్రజలదౌర్జన్యము నిరసింపబడవలెనని గాంధీ ఆత్రపడెను. వివరణార్థానభ ఆ తీర్మానమును త్రోసిపుచ్చెను. గాంధీ ఆశాభంగమును పొందెను. అప్పటికి రాత్రి ప్రార్థనోయినది. తన ఉద్దేశమును అంగీకరించుటకు తగినమార్గము కాంగ్రెస్ చూడజాలనియెడల తాను కాంగ్రెస్లో నుండజాలనని గాంధీ సెగారవముగాను, సవినయముగాను, స్ఫుటముగాను వ్యక్తపరచెను. మరునాడుదయమున చాలామంది ప్రతినిధుల

అయిదేనూచకములయిన గుసగుసలమధ్య యీక్రింది తీర్మాన మంగీకరింపబడినది: “జరిగిన ఏప్రిల్-నెలలో ప్రజల గ్రాహకవేళల్లోను కాలవడమునకు తగిన కారణములు కల్పింపబడినప్పటికినీ పాంచాల గుజరాతురాష్ట్రములలోని కొన్ని భాగములందుల జనులు కొందరి ధనమానప్రాణములకు భంగముకలిగించే అత్యాచారములు చేసినందుకై యీ కాంగ్రెస్ పృథ్వీపూర్వకముగా విచారమును వెలిబుచ్చు తూస్సిది.” ఈ విషయమునుగూర్చిన గాంధీహతస్యాసము పరమావధిని పొందినది. అందుగూ ఆయనభవిష్యదుద్యమముయొక్క సంపూర్ణ స్వరూపము సంగ్రహముగా వ్యక్తీకరింపబడినది. అది యిది:

“ఈ తీర్మానముకంటె ఉత్కృష్టమైనతీర్మానము నే డీకాంగ్రెస్ లో లేదు. ఈ తీర్మానములో అంతర్వాహినిగా ప్రవహిస్తూన్న సత్యస్వరూపమును పృథ్వీపూర్వకముగా గుర్తించి, దాని కనుగుణముగా ప్రవర్తించుటలోనే మన భవిష్యద్విజయ మిమిడి యున్నది. ఎంతవరకు మన మానిత్యసత్యస్వరూపమును గ్రహింపజాలమో అంతవరకు మన కపజయము తప్పదు. వీరంగం, అహమ్మదాబాద్, బొంబాయిలలో జరిగిన విషయములను పూసగుచ్చిపట్టుగా నేను మీకు వివరింపగలను. వాటినిబట్టి మనకు మనమాడ దౌర్జన్య ముద్దేశింపబడిన దని, ఆచరింపబడిన దని చాగా యువుకాగలదు. డాక్టరుకిన్లు, డాక్టరు సత్యపాలులను నిర్బంధించినందువల్లనూ, శ్రద్ధానందస్వామి, సత్యపాలుల పిలుపువైన కాంతిప్రబోధకులకొరకు పోతూన్న నన్ను బంధించినందువల్లనూ ప్రభుత్వమువారు ప్రజలను రెచ్చగొట్టిననుమాట నేనుకూడా అంగీకరించును. ప్రభుత్వమువారి రావిగముగా ప్రవర్తించిఉంచనియెడల నాటి సురదృష్టసంఘటనములు జరిగిఉండేవి కావనిమాడ నే నేకీభవింతును. కాని ప్రభుత్వమున కప్పుడు పిచ్చినిత్తినది. ప్రజలును పిచ్చినారైరి. పిచ్చికి పిచ్చి ప్రతిక్రియ కాదు. పిచ్చికి విరుగుడు వివేకము. ఇది తెలుసుకొన్నయెడల విశ్వము మీకు స్వాధీనము కాగలదు” పృథ్వీమము కలవివేకే ఈ మాటలు నేటికిని చెపులలో గింసరుమని మ్రోగుతున్నవి. కాని ఆనా డాసభ్యులు ఆమాటల సంపూర్ణభావమును గ్రహించిలో లేదో చెప్పజాలము. ఈతీర్మానమే అమృతసరపుకాంగ్రెస్ యొక్క నిజమైనస్వరూపమును వెల్లడిస్తూన్నది. గాంధీ అప్పటికింకను ప్రభుత్వమువారిలో చీలిపోవడమున కిష్టముగాగాని, సంసిద్ధముగాగాని లేడు. అందువల్లనే ఢిల్లీకాంగ్రెసులో వదిలివేయబడిన వేల్పుయువకరాజు ఆహ్వానతీర్మానము తిరిగి యీ కాంగ్రెస్ లో అంగీకరింపబడినది. సంస్కరణములకు ప్రజలు సహాయపడవలెనని గాంధీ తెచ్చిన సవరణమాదా రాజీనామాప్రకారము కొంత మార్పుచేయబడినప్పటికినీ అందువల్లనే అంగీకరింపబడినది. గాంధీయొక్క యీసత్యాహింసలకుతోడు (౧) స్వదేశీనిగూర్చి-అనగా “చేతితో వదుకుట, చేతితో

సేయుట మొదలగు పురాతనపరిశ్రమలను పునరుద్ధరించుట.”—(‘చేతితో నడకట’ అనే మాటను చాలామంది అప్పే డర్థముచేసుకొనిపోయారు. (౨) పాపి ఆవులను, ఆబోతులను విదేశముల కెనుమతిచేయవలయునుగూర్చి, (౩) రాష్ట్రములలోని అబ్కానిపరిపాలన మనుగూర్చి, (౪) మాడవతరగతి, ఇంటర్మీడియేటు తరగతుల రైల్వేప్రయాణికుల కష్టములను నివారించుటనుగూర్చి తీర్మానములు చేయబడినవి. తరువాత బక్రీదు పండుగ వందర్శమున మహమ్మదీయులు గోనాత్యంబు మాన్పింప తీర్మానించుకొన్నందుకు వారికి కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పింపబడినవి. టర్కీ, ఖిలాఫత్ సమస్యలలో కొంతమంది బ్రిటిషుమంత్రిలు ప్రతిహులభావము చూపుమాన్నందుకు ప్రతిఘటనతీర్మానము చేయబడినది. చాలాసంవత్సరములకు, తిరిగి, అమృతసరములోని కాంగ్రెస్ రైతులవైపుకు తనదృష్టిని మరల్చినది. కార్మికులుగూడ దానిదృక్పథము నుండి మరుగుపడలేదు. యునానీ, ఆయుర్వేదవైద్యపద్ధతులకు ప్రభుత్వమువారు తోడ్పడవలెనని కోరబడినది. బ్రిటిషుకమిటీవారు, సీమలోని కార్మికపక్షమువారును, అందులో ముఖ్యముగా బెన్ న్యూర్ న్ను కాంగ్రెస్ కు చేసిన సేవల కభినందింపబడిరి. కార్మికపక్షముతో మొట్టమొదట మిత్రభావమును కల్పించుకొనినదొచ్చినది లోకమాన్యుడు. ఆయన వారికి ౩,౦౦౦ ల పానులు చందా యిచ్చెను. ఇంగ్లండుమొదలగు విదేశములలో కాంగ్రెసుప్రచారమునిమిత్తము కాశ్వతసంస్థలు నెలకొల్పబడవలెనని పట్టు పట్టుటకు లోకమాన్యుడే చాలావరకు బాధ్యుడు. భారతదేశమునుగూర్చి అమెరికాలో లాలా లజపతిరాయి చేసిన ప్రచారమునకును, సీమలో కాంగ్రెస్ రాయబారవర్గమువారు చేసిన సేవకును వారికి కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పింపబడెను. ఇక విదేశములలోని భారతీయులనుగూర్చినవిషయము మరచిపోవగినది కాదు. ట్రాన్స్ వాల్ లో నివసిస్తూన్న భారతీయులకు పూర్వమునుండి వారసుభవిస్తూన్న వాణిజ్యహక్కులునూ, ఆస్తులపైగల అధికారములునూ యింకనూ తగ్గింపబడుతున్నాడన్నవి. తూర్పుఆఫ్రికాలో భారతీయుల ఆందోళనము తలయెత్తినది. ఆపందర్శమున వలసరాజ్యములలో భారతీయులకు చేసిన సేవకునూ, పాంచాలరాష్ట్రమునం దొనర్చిన సేవకునూ ఆంధ్రులుకు కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పింపబడెను. హంటర్ కమిటీని కాంగ్రెసువారు బహిష్కరించినకారణము మొదటిసారి అమృతసరములో బహిరంగముగా వ్యక్తీకరింపబడినది. ఖైదుశిక్ష లనుభవిస్తూన్న కొంతమందిపంజాబునాయకుల పోలీసువారి అధీనములోనుండి ఖైదీలుగానే హంటర్ కమిటీ యెదుటకు హాజరై విచారణగదిలో హురుమండి కాంగ్రెస్ సీడరుకు విషయములను అవగాహనపరచేటందుకు రెవెన్యూ అంశీకరించలేదు. గవర్న మెంటు సీడరుకుమాత్రము కమిటీవారు విషయముల నెరుకపరుస్తూనే యుండిరి. అదేపద్ధతి పంజాబునాయకుల విషయములో తిరస్కరింపబడినది. కాళ్ళటి

అబహిష్కరణపద్ధతి తగిన, గౌరవప్రదమైన చర్యగా అమృతసరళుకాంగ్రెస్ వారిచే ఆమోదింపబడినది. కాంగ్రెసు ఉపసంఘమువారు విచారించి ప్రత్యేక నివేదికను తయారుచేయుచువలెనని కూడా తీర్మానింపబడినది. సర్ శంకర్ నాయర్ తనపదవికి రాజీనామాయించినందుకు ఆభినందింపబడెను. షెమ్స్ ఘద్దా ప్రభువును తిరిగి సీమకు పిలిపించవలెననీ, డయ్యర్ నేనానిని పైన్యాధిపత్యమునుండి తొలగించవలెననీ, సర్ మైకేల్ బజయర్ కు నేనాసమితి (Army Committee) సభ్యత్వము తీసివేయవలెననీ ఆ కాంగ్రెసులో తీర్మానముచేయబడినది. షెమ్స్ ఘద్దా ప్రభువును సీమకు పిలిపించే తీర్మానసందర్భములో ఒకకళ జరిగింది. అది యిక్కడ అప్రస్తుతముకాదు. కాంగ్రెసు లో అటువంటి తీర్మానము ప్రతిపాదించబడేయెడల కాశ్మీరంటి మితవాది ఖానుదా రెహో ఒకరు దాని వెదిరించగల రని షెమ్స్ ఘద్దా ప్రభువు గంపెదాసతో నుండెను. కాని కాంగ్రెసు జరిగే రెండవరోజున కాశ్మీర, సి. పి. రామస్వామయ్య ర్లిద్దరునూకూడా కలకత్తాలో జరుగుతూన్న మొదటి మితవాదిసభకు హాజరైరి. కాబట్టి షెమ్స్ ఘద్దా తీర్మానము చర్చకు వచ్చినప్పుడు సభలో కాశ్మీర లేకు. వెంటనే బి. యన్. శర్మ ఆస్థానమున కురిగెను. ఆయన మితవాదులకన్న ముందగున వేసేవా డగుటచే కలకత్తాకు పోలేను. కాని జాతీయవాదులకన్న ముందున వేసేవా డగుటచే వైస్రాయిని సీమకు తిరిగి పిలిపించవలె ననే తీర్మానమును ఆమోదించి రేకపోయెను. సభలోని ప్రతిపూలవాతావరణమును లెక్కచేయక తీర్మానము వెదిరించి పట్టుకొనెను. తనకు ధర్మమని తోచియే ఆయన ఆపని చేసెను. అప్పటికి కొద్దికాలముక్రిందటచే భారతకాసనసభలో (Supreme Council) రెండవకాలక్రింద ప్రవేశపెట్టబడినపుడు ఆయన తనసభ్యత్వమునకు రాజీనామా యిచ్చెను. కాని ఆ సాయంత్రమే వైస్రాయి తో విందుకుడిచి తనరాజీనామా ముపసంహరించుకొనెను. తరువాత యిప్పు డమృత సరళులో వైస్రాయికి సంబంధించినతీర్మానము వెదిరించెను. మొత్తముమీద ఆయన షెమ్స్ ఘద్దా ప్రభువుకు మహోపకారము చేసెను. తరువాత ౬ మాసములకే ౧౯౨౦ జూన్ నెలలో శర్మ తన కార్యనిర్వాహకసభలో సభ్యునిగా చేసి వైస్రాయి ఆయనను తగినరీతిని బహూకరించెను. * పంజాబుదురంతములసందర్భమున కొన్ని స్థలములలోని ప్రజలకును, అస్తులకును జరిగిన నష్టములకు కొందరిపై విధింపబడిన అపరాధపు

* షెమ్స్ ఘద్దా ప్రభువు ఆ ఖాళీలో మొట్టమొదట బరద్వాన్ మహారాజును నిఖార్సుచేసెను. కాని మాంటేగ్ కాసనసభానుభవము కలిగినమనిషి కావలె నని కాశ్మీరీని పేర్కొనెను.

పన్నులను రద్దుచేయించవలెననీ, సైనికశాసనముక్రింద కఠోకాలవిద్యార్థులకునూ, పాఠశాలలలోని బాలరకునూ విధింపబడిన శిక్షలు తొలగింపబడవలెననీ అమృతపరమ కాంగ్రెసులో కోరబడినది. రాత్రి పదిగంటలవేళ ఆవయోవృద్ధుడు సి. విజయరాఘవాచారి తెచ్చిన పాఠుల ప్రధానపాఠ్యపుస్తకాలను తీర్మానమువలన సంస్కరణ తీర్మానమునకు మరింతబలము చేకూర్చబడినది. తరువాత ముద్రాకాశాసనము, రాలిబొత్తుములు రద్దుచేయబడవలెననీ, రాజప్రకటనము జరిగినపిమ్మటగూడ జైలులో నుంచబడిన ఖైదీ లందరును విడుదలచేయబడవలెననీ కాంగ్రెస్ సిద్ధాంతీకరించినది.

హార్నిమన్ ప్రవాసమునకు పంపబడినందుకు ప్రతిఘటిస్తూ ఆక్షతరువును రద్దు చేయవలెనని కాంగ్రెసు కోరినది. రాజ్యాంగసంస్కరణములు బర్యాపకమూడ వర్తింప చేయబడవలెననీ, ఫిల్మ్ అక్టిగు మేర్వాల్లు సంపూర్ణరాష్ట్రముగా చేయబడవలెననీ కూడా ఆకాంగ్రెస్ తీర్మానించినది. పిమ్మట కాంగ్రెసుమామూలువ్యవహారములకు సంబంధించిన కొన్ని తీర్మానములు చేయబడినవి. అంతటితో సభ ముగిసినది. కాంగ్రెస్ జరిగిన వారంగోజులూ, రాత్రింబవళ్లు విశ్రాంతియొరుగని అధ్యక్షుడు పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూకు చాలా శ్రమ కలిగినది. ఆయనగొంతుకూడా బొంబరుపోయినది. విషయనిర్ధారణసభలు రాత్రి ప్రారంభించి ఉదయమువరకూ జరుగుతూనే ఉండినవి. పంజాబరాష్ట్రములోని ఆ సహింపరానిచలికి ప్రతినిధుల కష్టము లినునుండినవి.

ఇక్కడ మన కుత్సాహకరములుగా నుండి రెండుసంఘటనలనుగూర్చి చెప్పవలసియున్నది. కాంగ్రెస్ జరుగుట కొకరోజు ముందుగా రాజకీయఖైదీలవిడుదలను గూర్చి ఊహించుటకువీలులేనంత తియ్యనిమాటలలో రాజుగారిప్రకటనము వెలువడినది. దానితోపాటుగానే ప్రజల ఉత్సాహకరంగములలో ఈదులాడుకొంటూ ఆలీసోదరులు నగరమునకు వచ్చిరి. వారికి పెద్ద ఉత్సవము జరుపబడినది. మహమ్మదాలీ కాంగ్రెసువేదికపై కెక్కి 'తాను చింద్యారాజైలునుండి తిరుగుటిక్కట్టుతో వస్తే'నని ప్రకటించెను. అప్పటినుండి యీ'తిరుగుటిక్కట్టు'పదము దేశములో ప్రచారములోకి వచ్చినది. ఇక రెండవసంఘటనము రెజిస్ట్రార్లనెవరికి సంబంధించినది. ఈయన లండన్ సాలిసిటర్. కొంతకాలమునుండి ఇండియాలోనే ఉంటూవచ్చెను. కాంగ్రెసుశోజులలో అమృతపరములోనే మకాముపెట్టెను. ౧౯౧౯ డిసెంబరు ౨౫ లేదని ఆర్ధరాత్రివేళ ఇరవై మందిసిపాయిలు ఆయనపరుండిఉన్న హోటల్ గదిలకుపు పగులగొట్టి లోపల ప్రవేశించిరి. ఆసైనికు లందరును జలందర్ పటాణములోనివారు. నెవిలీని వారతమాన పరచిరి. "తెల్లవాడనైయుండి డయ్యరుకు వ్యతిరేకముగా ఏమొగముపెట్టుకొని పని

చేయవచ్చివాట్రో? అని వా రాయనను అడిగిరి. అందులో ఒకడు “మేము నల్లవాళ్ల గుంపుల నన్నిటితో కార్చివేసితిమి.” అని చెప్పెను. డయ్యర్ ఆజ్ఞ ననుసరించి యిటు వంటిపనులు చేసినవారిలో తా నొకడనికూడ వాడు గర్వముతో ప్రకటించుకొనెను. తరువాత ప్రభుత్వమువా రాసిపాయాలచేత నివీరికి తూహపణ చెప్పించినట్లు మాకు తెలియవచ్చినది.

మూడవ

భాగము

1. అసహాయోద్యమ జననము

౧౯౨౦

[ఖిలాఫత్ అన్యాయము-గాంధీ ప్రకటనము, తిలకు అభిప్రాయములు- అసహాయోద్యమము, తిలకు; గాంధీ భావము - గాంధీ విజయపరంపరలు- ఇండెండెన్సు కూలిపద్ధతి రద్దు చేయబడుట-హంబురు నివేదిక-ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము- నాయకులు, నాక్ కో ఆపరేషన్- తిలకు మరణము-మహమ్మదీయుల హిజ్రత్- అసహాయోద్యమ ప్రారంభము-రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములు, అసహాయోద్యమము - కలకత్తా ప్రత్యేక కాంగ్రెసు - అసహాయోద్యమ తీర్మానము - ప్రభుత్వ ప్రతికూల భావము - కపర్దే అసహాయోద్యమ ప్రతిఘటనము, అసహాయోద్యమ జనకు వంగరాష్ట్ర) నిరోధము - చాను మతము మార్పుకొనుట - నాగ పురముగా గాంధీబల మెక్కువగుట-కల్నల్ నెజ్జివుడ్ మండలింపు - కల్నల్ జెజ్జివుడ్డుకు కాంగ్రెసువాదుల ప్రశ్నకుత్తరములు - తదితర తీర్మానములు- కాంగ్రెసు నిర్మాణవిధానములో మార్పు]

౧౯౨౦ ప్రారంభమునాటికే భారతరాజకీయములలో విస్ఫుటములయిన కక్ష

లేర్పడినవి. మితవాదులు ప్రత్యక్షముగా కాంగ్రెసునుండి చీలిపోయి ౧౯౧౯ డిసెంబరులో ప్రత్యేకముగా కలకత్తాలో సమావేశమయిరి. కాంగ్రెసులో అతివేగముగా పరిణామము పొందుతూన్న పరిస్థితులు మిగిలిఉన్న కాంగ్రెసువాదులలో మాడ చీలికలు కలిగించేటట్లు కనపడినవి. అమృతసరములో చర్చించబడిన ముఖ్య విషయము రాజ్యాంగ చట్టమున కనుకూలముగా పనిచేయడమా, లేక అటుంకపరచడమా అనియే. నూతనసంవత్సరము ప్రారంభమైన కొన్ని నెలలకే అమృతసరపు పక్షములు తారుమారైనవి. గాంధీ నాక్ కో ఆపరేషన్ కనుకూలముగా నిలబడెను. అమృతసరములో గాంధీ కో ఆపరేషన్ అంటే ఎదిరించినవారందరు నేను తిరిగి అయిన నాక్ కో ఆపరేషన్ అంటే ఎదిరింప ప్రారంభించిరి. ఆకస్మికముగా కలిగిన ఈమార్పు కేమికారణము? పంజాబుదురంతములనుగూర్చి, ఖిలాఫత్ అన్యాయమునుగూర్చి ప్రజల హృదయము లంతకంత కాందోళితములు కాదొడగినవి.

కాక్రేముగా ఒక్కసారి పరీక్షింపబడవలె నని తీవ్రముగా వ్రానేవ్రాతల నుబట్టికూడ మహమ్మదీయుల ఆచుమానము లంతకంతకు బలమయినవి. అమెరికా, ఇంగ్లండు దేశములలో పలుకుబడిగలవారు కాన్స్టాంటినోపిల్ నుండి తురకలు వెళ్లగొట్టబడవలె ననీ, టర్కీ నాల్గవతరగతిప్రభుత్వముగా చేయబడవలె ననీ ప్రచారము చేయసాగిరి. ౧౯౨౦ ఫిబ్రవరి, మార్చి నెలలలో భారతరాజకీయములందు ఖిలాఫత్ సమస్య ప్రధానస్థాన మాక్రమించినది. ౧౯౨౦ నార్చి ప్రారంభములో మహమ్మదాలీనాయకత్వమున కొంతమంది మహమ్మదీయరాముబారులు నీమకు వెల్లిరి. భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శిపక్షమున ఫివర్ ఆనాయబారులతో ప్రసంగించెను. తరువాత వారు ప్రధానమంత్రిలికూడ దర్శించిరి. వారు కాంతిసభాప్రధానకార్యవర్గము (Supreme Council of the Peace Conference) నకు మాడా తమ అభిప్రాయములను మనవిచేసుకొననీయువలె నని కోరిరి. కాని వారి కనుజ్ఞ ఈయబడలేదు.

౧౯ వ మార్చిని లాయడ్ జార్జి ఇంగ్లండులో మహమ్మదీయరాముబారులతో ప్రసంగించెను. ఆయన “క్రైస్తవదేశముల కనువర్తింపజేయబడిన సిద్ధాంతములకు భిన్నముగాన టర్కీని పరామర్శింప వీలులేదు టర్కీకి చెందిన ధూములపైన టర్కీప్రభుత్వము విహితాధికారము కలిగియుండును. టర్కీకి చెందినధూములు టర్కీరాజ్యాధికారములో నుండుటకు వీలులేదు” అని స్పష్టముగా రాయబారులకు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. దానితో భారతదేశప్రజలకు ఖిలాఫత్ మతవిశ్వాసమునకే ధంగము చేయబడినట్లు తోచినది. దానిపైన, భారతజాతీయవిచారమును ప్రకటించుటకు మార్చి ౧౯ వ తేదీ నిర్ణయింపబడినది. అనాకు ఉపవాసమునను, ప్రార్థనలును, హారతాళములును జరిగినవి. గాంధీ మరల రంగమున మరికొను. టర్కీవిగూర్చిన సంధిమరతులు భారతదేశములోని మహమ్మదీయుల మనోభావములకు సంత్కృష్టికరముగా నుండనియెడల తాను వాణ్కోఆపరేష్ కా ఉద్యమమును నడిపింతు నని గాంధీ ప్రకటించెను. సంధిమరతులు మహమ్మదీయుల కంగీకారముగా నుండనియెడల వారు రాజభక్తిపరులుగా నుండ వీలులేదని హెచ్చరించి ౧౯ వ తేదీ వొకతీర్మానమును ప్రతిపాదించు నిశ్చయించుకొనెను. ఇందుమూలమున ప్రభుత్వోద్యోగు లెవరును ౧౯ వ తేదీ సమావేశములో పాల్గొన వీలులేదని భారతప్రభుత్వమువారు తుత్తరువులు జారీచేసిరి. గాంధీ మార్చి ౧౯వ తేదీని చేసిన ప్రకటనములో అసహాయోద్యమమునుగూర్చిన ఆయనకార్యక్రమ మంతయు మొదటిసారి వివరింపబడినది. అది ఈక్రిందివిధముగా నున్నది:

“మన కోరికలను వా రంగీకరించనియెడల మనము చేయవలసినపనివిగూర్చి ఒక్కమాట చెప్పవలసియున్నది. విహితరంగరక్షణముగానీ, రహస్యయుద్ధముగానీ అది

పశుకృత్యము. అది ఆచరణయోగ్యము కావని తెలుసుకొనగలిగినయెడలను, యోధులు చాలా చెడ్డపని అని నే నందరినీ ఒప్పించగలిగినయెడలను మనము న్యాయముగా పొంద దగిన ఫలితములను ఇంకను తొందరగా పొందగలము. ఒక జాతిగానీ, ఒక వ్యక్తిగానీ దౌర్జన్యమును పూర్తిగా త్యజించగలిగినయెడల ఆ జాతిగానీ, ఆ వ్యక్తిగానీ కలిశే శక్తి అప్రతిపాతము. నేను దౌర్జన్యమునకు వ్యతిరేకముగా నేను చెప్పబోయే నావన, నవలయు అది నిర్భయమున విశ్వాసముపైన ఆధారపడి ఉన్నది. కాబట్టి యింక మనకు మిలియున్న ఉపాయము అసహాయోద్యమ మొక్కటే. అది సంపూర్ణముగా దౌర్జన్యనిహితముగా నుండేయెడల దానికంటె తిన్నపైన ఉపాయము, బలవత్తరమైన ఉపాయము మరొకటి ఉండబోదు. ఒకని మతవిశ్వాసమునకు అవమానముకానీ, అపాయముకానీ, చిన్నతనముకానీ కలిగినప్పుడు అందుకు ప్రతిక్రియగా నాణ్యో ఆపరేషన్ అవలంబించు ఆయనకు పరమధర్మముగను. మహమ్మదీయులకు ప్రాణసమానమైన హక్కుల న్యాయముగా ఆపహరింపబడినప్పుడునూడా మన మందరమును క్రిటికుప్రభుత్వమువారికి లొంగియుండగలముని వారు తలంచుమాడదు. కాబట్టి మనము పై నుండి క్రిందవరకును ఒక్కసారే అసహాయోద్యమ సిద్ధాంతము నవలంబింపవలెను. గౌరవాధికారులను, పెద్ద పెద్ద శీతములను పొందే ఉద్యోగస్థులను వారి పదవులను వెంటనే విడిచిపెట్టవలయును. ప్రభుత్వమువారికింద నీచనేపకులుగా నున్నవారు కూడ వారి సేవకృత్తినీ వదిలివేయవలయును. ప్రత్యేకవ్యక్తులదగ్గర నాకరీ చేసుకొనేవారికి ఈ నాణ్యో ఆపరేషన్ వర్తించదు. నాణ్యో ఆపరేషన్ ప్రతిక్రియను చేపట్టినవారికి వ్యతిరేకముగా సంఘటనాపూర్వకమున ప్రయోగించుటకు నే నివృత్తము. నాణ్యో ఆపరేషన్ స్వచ్ఛందముగా ఎవరి బలవంతమును లేక ఆచరింపబడవలెను. సైనికులను సేనలోనుండి మానుకొనవలసిన దని చెప్పుట కిది తరుణము కాదు. అది మొనటి మెట్టు కాదు; చిట్టదివరిమెట్టు. వైస్రాయి, హిందూదేశరాజ్యాంగకార్యదర్శి, బ్రిటిష్ ప్రధాన మంత్రిలు మన మాటలను పూర్తిగా పెడచెవిని పెట్టినప్పు డవలంబించవలసిన చర్య అది. మన అసహాయోద్యమమునం దవలంబించే ప్రతిచర్య విక్రీలీ జాగ్రత్తగా ఆలోచించి మాత్రమే అవలంబించవలెను. ఎట్టి అగ్రహకారణములు గలిగినప్పటికినీ మన మాతృ నిగ్రహమును కలిగియుండేంత జాగ్రత్తగాను, నెమ్మదిగాను నడువవలయును”

దీనినిగూర్చి ప్రభుత్వమువారిచే “ఇండియా, ౧౯౨౦”లో వ్రాయబడినవిషయము ల్గ్రింద సుదాహరింపబడినవి:

“గాంధీ ఆత్మబలమునుగూర్చి చెప్పేమాటలు, ఆయనవలె మతవిశ్వాసముకలవారి కిని, ఆత్మవిగ్రహ స్వార్థత్యాగములందు విశ్వాసముకలవారికిని బాగా నచ్చినవి. జాతీయ

గౌరవమునకు భంగము కలిగిన దని దుఃఖాక్రాంతులైన భారతీయులముంగు ఆయన కైలాసశిఖరమునలె నిలబడెను. ఆయన ఆదేశములు. దైవాజ్ఞలనలె ఆచరింపబడుతూ ఉండెను. లోకమాన్యతిలక్ మొట్టమొదట గాంధీఅభిప్రాయముతో ఏకీభవించలేదు. ఆయన తీవ్రబుద్ధిగానీ, ప్రపంచమును జయించగలిగిన వృద్ధవిశ్వాసముగానీ గాంధీ నేదాంతతత్వమునకును, పారలౌకికత్వమును సరిపడలేదు. ఇట్టి అశాంతనాతావరణము నందు పంజాబుగౌరంతములనుగూర్చిన అసభికారుల నివేదిక మార్చి ౨౫ వ తేదీని ప్రకటించబడినది. కాంగ్రెసుసభకమిటీవారి సాక్ష్యమును హంటర్ కమిటీవారు విచారింపజాలనందున అధికారేతరు లొక ప్రత్యేకనివేదికను ప్రకటించనవసరము కలిగినది. అందుమూలమున ప్రజాభావశ్రద్ధయునకు హంటర్ కమిటీవారిపైనను, నారు ప్రచురింపబోయే నివేదికపైనను మాడా అయిష్టత యేర్పడినది. సర్ మైకల్ ఒషెయర్ కాంగ్రెస్ నివేదికనుగూర్చి నిష్ఠులు కక్కుతూఉండెను. ఆయనకు విద్యావంశులపైన గల ద్వేషభావమును, ఆయన సైనికులను సమహర్షులైతేనూ, యోధునిధులను వసులు చేయుటలోనూ అవలంబించిన నిరంకుశపద్ధతులను ఆయనపైన ప్రజలుచేసే నిందాకోపణములకు కారణములైనవి. ౧౯౧౯ లో జరిగిన చరిత్రాంశములు ఏప్రిల్ ౬ వ తేదీని ప్రారంభమై ౧౩ వ తేదీ జలియన్ వాలాబాగ్ దురాగతములతో పరమావధిని పొందిన వని జ్ఞాపక ముంచుకొనవలసియున్నది. ౧౯౨౦ సం.నుండి ఆవారము జాతీయ వారముగా పరిగణింపబడినది. నాటినుండి నేటివరకును ఏప్రిల్ ౬ నుండి ౧౩ వరకును జాతీయవారముగా భావింపబడుతూనేయున్నది. మేనెలలో ఒక్కసంధివరకులు ప్రకటించబడినవి. కాని ఆవి ఖిలాఫత్ ఆందోళనము నభివృద్ధిచేయుటకే తోడ్పడినవి. వెంటనే అవరతులను మార్పించుటకు గాంధీ కంకణము కట్టుకొని, నాక్ కో ఆపరేషన్ ఉద్యమమునకు ప్రారంభింప నిర్ణయించుకొన్నట్లుగా ఆయన ప్రకటించెను. లోకమాన్య డి ఉద్యమమునకు హృదయపూర్వకసానుధూతని చూపలేదు. కాని దానిని మాత్ర మేదిరించలేదు.

ఈ యిద్దరు మహానాయకుల గాజకీయపద్ధతులను మన మొకదానితో నొకటి పోల్చుకుని చూచుకొనవలసియున్నది. ఏప్రిల్ ౩ వ నారములో వీ రిరువురును తమ తమ పద్ధతులనుగూర్చి అమూల్యములైన ప్రకటనములను చేసియుండిరి. ఆసమయములోనే బెసెంటు ఆఖిలభారత హోమ్ రూల్ సభాధిపత్యమును విడిచిపెట్టెను. గాంధీ ఆ అన్యత్పదవిని స్వీకరించి, ఒక ప్రకటనమును చేసెను. కొత్త సంస్కరణములను గూర్చి తా నవలంబింపబోయే పద్ధతిని వ్యక్తీకరిస్తూ లోకమాన్యతిలక్ మరియొక ప్రకటనమును చేసెను.

మహాత్మాగాంధీ-అఖిలభారత హోమ్ రూల్ సభాధ్యక్షుడు

“కేవలనూ ఒక్క రాజకీయములకుమాత్రమే సంబంధించిన సంస్థతో జోక్యము కల్గిఉండుట నా మామూలజీవితపద్ధతికి విరుద్ధము. కాని నేను నాన్నేహితులతో జాగ్రత్తగా విచారించి అఖిలభారత హోమ్ రూల్ సభలో సభ్యుడనై దాని అధ్యక్షుడవలె వినిగూడ అంగీకరించితిని. నే నాలోచించిన కొందరు స్నేహితులు నే నేరాజకీయసంస్థలోనూ జోక్యము కలిగించుకొనుట మగచిదికా దని సలహాయుద్ధరి. అందువలన నే నింతవరకునూ అనుభవిస్తూన్న నా ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వతంత్ర్యమును పోగొట్టుకొందు వని వారి అభిప్రాయము. స్నేహితులు చేసిన ఈ మందలించునుగూర్చి నేను పునర్విచారణ చేసితిని. హోమ్ రూల్ సభవారు నా కిచ్చినస్థానమునుబట్టి నే నాసంస్థయొక్క అభివృద్ధికి నా అనుభవమువలన గ్రహించిన ప్రత్యేకపద్ధతులవ్వారా తోడ్పడగల వని నా విశ్వాసము. ఈ నా పద్ధతులమూలమున తదితరపద్ధతులమూలమునకంటె ఎక్కువ తొందరగా ఉత్తమఫలితములు కలుగగల వని నా అభిప్రాయము. ఆకాగణమున నేను హోమ్ రూల్ సభలో చేరకపోవుట తప్పగా బావించితిని. అయినప్పటికిని నే నాసభలో చేరేముందు బొంబాయిరాజధానికి వెలుపలనున్న ప్రజల అభిప్రాయములను తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నించితిని. బొంబాయిరాజధానిలోని ప్రజలతోవలె తదితర రాజధానుల ప్రజలతో నా కంత సన్నిహితసంబంధము లేదు. నేను వారితో స్వదేశీ, హిందూమహమ్మదీయసంఘీభావము, భాషాప్రయోక్తరాష్ట్రవిభజనము, హిందూస్థానీని జాతీయభాషగా అంగీకరించుట, ఖిలాఫత్ ఉద్యమము మొదలగు విషయములనుగూర్చి సంప్రతించియుంటిని. హోమ్ రూల్ సభలోని సభ్యులను నాతో యొక్క భవించేట్లుగా నేను చేయగలిగేయెడల యీ పైన చెప్పబడిన కార్యక్రమమును ఆసభవ్వారా నేను సాగింతును. భారతజాతియొక్కకాలములో చాలాభాగ మందుకే వినియోగింపజేయ ప్రయత్నింతును.

హోమ్ రూల్ సభ ఒక హక్కుమునకు సంబంధించిన సంస్థ గాదు

“జాతీయ పునర్నిర్మాణ ప్రయత్నమునందు రాజ్యాంగసంస్కరణములు రెండవ స్థానము నాక్రమించునేగాని ప్రధానస్థాన మాక్రమించ వని నా అభిప్రాయము. ఎందువల్లననగా, ఇప్పుడు నేను నూచించిన కార్యక్రమమును కొనసాగించుటకు భారతజాతీయవచ్చుకొని వినియోగించేయెడల అదే తీవ్రవాదులుకొరత అన్ని సంస్కరణములను తీసికొని రాగలవని నా అభిప్రాయము. ఆ కార్యక్రమప్రచారికలోని అంశములను వ్యాప్తి చేయుటమూలముననే సంపూర్ణ స్వపరిపాలనము చేరువకాగలదు. అఖిలభారత హోమ్ రూల్ సభను ఏ సందర్భములోనూ ఒక ప్రత్యేకకక్షకు సంబంధించిన సంస్థగా

నేను భావించను. నామట్టుకు నేను ఏపక్షమునకును సంబంధించను. ఇకముందుకూడ ఏదో ఒక పక్షమునకు చేరవలయునని నేను కోరను. హోమరూల్ లీగ్ నిర్మాణవిధానము లీగ్ ను కాంగ్రెస్ కు సహాయపడవలెనని కోరుతున్నాడనికూడా నే నెరుగుదును. కాని నేను కాంగ్రెస్ ఒకపార్టీ సంస్థ అని అనుకోను. చిట్టచివరకు బ్రిటిష్ పార్లమెంటు కూడా నా ఉద్దేశములో పార్టీ సంస్థగాదు. భారతదేశములోని అన్ని రాజకీయకక్షల వారూ కాంగ్రెస్ ను జాతీయసంస్థగా భావించి కాంగ్రెస్ వేడికడ్వానా జాతీయకార్యక్రమమును నిర్ణయించవలెనని నా కోరిక. కాంగ్రెస్ పార్టీ కక్షలకు చెందిక తన జాతీయస్వరూపమును నిలుపుకొనుటకు వీలుగా నేను హోమరూల్ లీగ్ కార్యవిధానమును నిర్ణయించును.

“పద్ధతులు:—ఇందువలన నాపద్ధతులను నే నవలంబించుటకు వీలు కల్గును. భారతి రాజకీయ జీవితమునందు నిష్కలంకమైన సత్యమును, నిర్దోషమైన ధర్మమును అవలంబించుట ప్రతివానికినీ సాధ్యమనియే నా విశ్వాసము. నా కాసనోల్లంఘనపద్ధతులను లీగ్ అనుసరించవలెనని నేను కోరను కాని, జాతీయవ్యవహారము లన్నిటియందునూ సత్యాహింసల నవలంబింపజేయుటకు నా గూఢచ్ఛక్తికి వినియోగింతును. అప్పుడు గర్హమెంటువారిని, వారిపద్ధతులను చూచి భయపడవలసిన అవసరము కాని, అనుమానించవలసిన అవసరముకాని మన కుండదు. ఈ విషయమునుగూర్చి యింకనూ విస్తరించి వ్రాయుట నా కిష్టములేదు. నే నిక్కడ నిష్కలంకముగా చేసిన నాప్రకటనమును బట్టి ఉదయించే సమస్యలను కాలమే పరిష్కరింపవలసినట్లుగాక! నా చర్యలను సమర్థించుకోవలెనని కాని, నా కార్యవిధానములోని సత్యమును ప్రదర్శింపవలెననికాని నేనీ ప్రకటనమును చేయలేదు. నా కార్యక్రమమునుగూర్చి లీగ్ పక్షుల మాచరింప, విమర్శనములను తెలిసికొనవలెననిమాత్రమే నే నీప్రకటనమును చేసితిని.”

లోకమాన్యుని కార్యక్రమము

“ఈ పక్షమునకు కాంగ్రెస్ ప్రజాపరిపాలనపక్ష మని పేరు. ఈ పేరును బట్టియే ఈ పక్షము కాంగ్రెసుసంస్థయందు భక్తి, ప్రజాపాలనమునందు విశ్వాసము కలిగిఉంటుందనేమాట స్పష్టము. భారత సమస్యలను పరిష్కరింపవలసిన ప్రజాపాలన సిద్ధాంతములలో ఈ పక్షమునకు విశ్వాసము కలదు. రాజకీయ విద్యావ్యాప్తివలననూ, వాటిని హక్కువలననూ యీపక్షము తన ఆచరణములను పొందజోరుతున్నది. కులమువలన గాని, ఆచారమువలనగాని కొందరికి కల్గుతున్న సాంఘికములైన అన్యాయములను ఈ పక్షము నిర్మూలించ ప్రయత్నించును. మతసహన ముండవలె ననీ, ఏమతమునా యమతమును పవిత్రముగా భావించుట తప్పకాదనీ యీపక్షము

విశ్వసిస్తూన్నది. పాఠుల మతస్వాతంత్ర్యములకు భంగము కలుగకుండునట్లు మత సంబంధములయిన తగాదాలలో జోక్యము కల్పించుకొనేవాక్కు ప్రభుత్వమువారికి ఉన్నదని యీ పక్షమువారి అభిప్రాయము. ఖిలాఫత్ సమస్యపరిష్కారము కొరకు మహమ్మదీయులు కోరేవాక్కులు వారి మతసిద్ధాంతములకునూ, విశ్వాసములకునూ ఖిలాఫత్ ధర్మసూత్రములకునూ అనుగుణముగానే ఉన్నవని యీ పక్షమువారు వారికోర్కెలను బలపరుస్తూన్నారు.

“విశ్వమనవ సాభాత్రముకొరకును, మానవజాతియొక్క పురోభివృద్ధికొరకును బ్రిటిషుసామ్రాజ్యపాలకులూ ‘ఇండియా ఫెడరేషను’ భాగస్వామిగానుండు బవసరమని ఈ పక్షము విశ్వసిస్తూన్నది. భారతదేశమునకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును, బ్రిటిషుసామ్రాజ్యములోని అన్ని రాజ్యములతోపాటు- క్రేటుబ్రిటన్ లోసహా- సహన ప్రతిపత్తి కాలెవని యీ పక్షము కోరుతున్నది. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యములోని అన్ని దేశములలోను భారతీయులకు సమాన పౌరస్వత్వము లుండవలెనని ఈపక్షమువారి పట్టుదల. అవి తిరస్కరింపబడినయెడల గట్టి ప్రతిక్రియ చేయవలెననిమాడా వీరితలంపు. ప్రపంచకళాంతికొరకును, దేశముల పరస్పరస్నేహముకొరకును, దేశములయొక్కయు, జాతులయొక్కయు గౌరవస్వాతంత్ర్యముల రక్షణకొరకును, ఒకదేశము మరియొకదేశమును వోచుకొనే పద్ధతిని నిరోధించుటకొరకును జాతి సమితి (League of Nations) అవసరమని ఈ పక్షమువారి అభిప్రాయము. భారతదేశము బాధ్యతాయత ప్రాతినిధ్య ప్రభుత్వమునకు తగియున్నదని యీపక్షమువారు నొక్కి వక్కాణిస్తున్నారు. భారతప్రజలకు స్వయంనిర్ణయసిద్ధాంతముపైన ప్రభుత్వపద్ధతిని నిర్ణయించుకొనే అధికారమున్నవనిమాత్రం ఈపక్షమువారి అభిప్రాయము. భారతీయులే భారతదేశమునకు తగిన రాజ్యాంగవిధానము నిర్ణయింప నర్హులని యీ పక్షమువారి విశ్వాసము. మాంటేగు సంస్కరణచట్టము అసంతృప్తి కరముగాను, ఆకాభంగకరముగాను, అసమగ్రముగాను ఉన్నదని యీ పక్షమువారి అభిప్రాయము. బ్రిటిషు పార్లమెంటులోనున్న కార్మికపక్షమువారియొక్కయు, తదితర భారతమిత్రులయొక్కయు సహాయమువలన మాంటేగు ప్రణాళికలోని లోపములను సవరించేసి భారతదేశములో సంపూర్ణబాధ్యతాయత ప్రభుత్వమును నెలకొల్పటకు కొత్తరాజ్యాంగచట్టమును సాధ్యమైనంత తొందరలో నిర్మింప చేయవలెనని యీ పక్షమువారి అభిప్రాయము. భారతస్వపరిపాలనములో సంపూర్ణ పైనికాధికారమును, సంపూర్ణమైన ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యమును, పాఠుల సంపూర్ణహక్కులను నిర్ణయింప బడవలెనని యీ పక్షమువారి కోరిక. వారి ఆదర్శమును పొందుటకు భారతదేశమునందును, జాతీయమితి (League of Nations) లో ప్రాతినిధ్యము వహించిన

తదితర దేశములందును దీప్రమై ప్రచారము చేయుకలెనని యీపక్షమువారి తలంపు. ఈసందర్భమున “ప్రబోధము, ఆందోళనము, నిర్మాణము” ఈయామన ఈపక్షము వారి ప్రధానమూత్రములు. యాంక్షిగు సంస్కరణచట్టమును వీలయినంతవరకు ముచూగించుకొనవలెనని యీపక్షమువారు నూనిస్తున్నారు. సంపూర్ణభాస్యతాయంత ప్రభుత్వసంపాదనముకొరకు కాసన సభలలో ప్రభుత్వమువారితో సహకార మొనర్చుటకుగాని, లేక వారి కార్యక్రమమును నిరోధించుటకుగాని వీలునుబట్టి యీపక్షము వారు పనిచేయు ప్రయత్నింతురు. ఈపై చెప్పబడిన సిద్ధాంతములకొరకును, ఆవర్తములకొరకును మాత్రమేగాక, యీపక్షమువారి దిగువ చెప్పబోవు కార్యక్రమమును కూడ ఆవలంబించగలరు. కాని యీకార్యక్రమము సమగ్రముగా నున్నదని మాత్రమేవరును భావించగూడదు.

భారతసమస్యలు

౧. కాలిట్ చట్టము, ముద్రణాకాసనము, ఆయుధచట్టము మున్నగు అన్ని నిర్బంధ కాసనములను రద్దుచేయించుట, జ్యోతివిచారణమును ప్రవేశపెట్టించుట, ప్రభుత్వమునకు ప్రతిపూలములైన సేవముల సందర్భములో ముఖ్యముగా దేశీయులనే జూరీలుగా నియమించుట, రాజకీయ సేవములకు కఠినభైదును రద్దు చేయుట, ఇంగ్లండులోని కై దీలకువలెనే అన్ని తరగతుల కైదీలకును సమానప్రతిపత్తిలో చూచుటకు తగినట్లుగా కైలునిబంధనలను సంస్కరించుట.

౨. పారిశ్రామిక వ్యవసాయ కార్మికులకు వారికష్టములకు తగిన ప్రతిఫలము ముట్టచెప్పుట, వారి కనీసపు కూలీని నిర్ణయించుట, పెట్టుబడిదారులు - కార్మికుల సంబంధబాంధవ్యములను న్యాయపద్ధతిని నిర్ణయించుట, యీ కార్యము లన్నిటికిని తగిన సంస్థలను నిర్మించుట.

౩. ఆహారపదార్థములయొక్కయు, తదితర జీవితావసరములయొక్కయు ఖరీదులను తగ్గించేనిమిత్రమున్ను, దేశీయుల కవి సరిపోవునట్లుగా సప్లయ (Supply) చేయబడేటందుకున్న ఎగుమతిపన్నుల నూలుమునను, లేక తదితర పద్ధతులవలనను వాటి ఎగుమతిని నిరోధించుట.

౪. స్వదేశీపరిశ్రమలను ప్రభుత్వసహాయముమూలమునను, రక్షణపన్నుల వలనను అభివృద్ధిపరచుట

౫. రైల్వేలను ప్రభుత్వాధీనముచేయుట, రైల్వేరైటును కాసనరూపకముగా నిబంధించుట (అందువలన భారత పరిశ్రమాభివృద్ధికి సహాయకారి కాగలదు. విదేశీ పరిశ్రమలయెడ యిదివరకు చూపబడుకూర్చున్న పక్షపాతము నిర్మూలింపబడగలదు).

౬. అన్నిడిపార్టుమెంటులలోను ఖర్చులను తగ్గించుట, ముఖ్యముగా సైనిక శాఖలోని ఖర్చులను తగ్గించుట. పన్నులు కృత్యములయొక్కగాని, సంస్థలయొక్కగాని శక్తిసామర్థ్యములనుబట్టియే విధింపబడును. అనగా పన్నులను చెల్లించేవారి సంపాదననుబట్టి వారిపన్నులు దామాషాగా ఉండును.

౭. భారతీయోద్యోగులకుల పౌరసైన్యమును నిర్మించుట. సైనిక, నావిక, వాయువిమానశక్తులలో పనిచేయుటకు తగిన విద్యావిధానమును భారతీయులలో వ్యాప్తిచేయుట, సైనికొన్నతోద్యోగములలో జాతిభేదములను గమనింపకుండుట.

౮. అన్ని ఉద్యోగములకును భారతదేశములో ఏర్పాటుచేయబడిన బహిరంగమైన పోస్ట్ పరీక్ష మూలమున అభ్యర్థులను చేర్చుకొనుట.

౯. భారతదేశమునంతటికీ ఒకశ్రేణిభావను నిర్ణయించి జాతీయసంఘభావము నభివృద్ధిపరచుట, వివిధమతస్థులకును స్నేహభావము కుడుర్చుట, ముఖ్యముగా హిందూమహమ్మదీయులకు సమాఖ్య కుదుర్చుట.

౧౦. భావలనుబట్టి రాష్ట్రములను నిర్మించుట.

రాష్ట్రీయసమన్వయము

౧. రాష్ట్రములలో తక్షణము సంపూర్ణ ప్రజాస్వాతంత్ర్యమును ప్రవేశపెట్టించుట.

౨. వ్యాయమైన పన్నులను నిర్ణయించి పర్యవేక్షించుటకు వారీసెటిల్ మెంటు పద్ధతి నేర్పాటుచేయుట.

౩. రిజర్వుఫార్మేషన్లపైనను, ప్రభుత్వమువారిచే సంరక్షింపబడుతూన్న అడవులపైనను పశుగ్రాసము, వంటచెరుకు మొదలగు చిన్నచిన్న ఉత్పత్తి ద్రవ్యోపయోగముల విషయమున గ్రామస్థుల చేతులలోనే అధికార ముంచుట.

౪. త్రాగుబోతులను పూర్తిగా మాన్పించుట.

౫. దేశభావలలోనే సాధ్యమైనంత ఉన్నత విద్యావిధానము నేర్పాటుచేయుట.

౬. స్త్రీ పురుషభేదము లేకుండు ఉచితనిర్బంధవిద్యావిధానము నేర్పాటుచేయుట. ఈ విషయములలో మునిసిపాలిటీలకును, లోకల్ బోర్డులకును సాధ్యమైనంత విరివిగా ప్రభుత్వధనమునుండి సహాయము చేయించుట.

౭. న్యాయ, పరిపాలనాధికారములతో గ్రామపంచాయితీలను పునరుద్ధరించుట.

౮. నల్లమందు, గంజాయి మొదలగు మత్తుపదార్థములను బహిష్కరించుట.

౯. స్త్రీ పురుషభేదము లేకుండ వోటింగు హక్కును విస్తరింపజేయుట.

౧౦. పురపాలికుద్యో పరిపాలనమును ఆరోగ్యకాళామంత్రి స్వాధీనముచేయుట.

౧౧. వ్యవసాయము, పశుకాశోద్యమము, పారిశ్రామిక వృత్తి విద్యలను ప్రజల అవసరములకు దగినట్లుగా సంస్కరించుట, ప్రజలకు తగిన నైద్యపహాయము చేయుట, దేశీయ నైద్యపద్ధతిని ప్రోత్సహింపవలయు.

ఈ కార్యక్రమము ననుసరించి యీ పక్షమువారి సిద్ధాంతముల సంగీకరించిన ఆభ్యర్థుల సహాయమునిమిత్తము యువన్మండలి ప్రజలను వోల్లెయవలెనని, అందువలన మన రాజ్యోద్యే ఎన్నికల యుద్ధములో యీ పక్షమువారు విజయులై అధికసంఖ్యాకులు కాననసభ్యులుగా రాగలరని విశ్వసిస్తున్నాము."

రాయబారవర్గమునా రింకను అయికోపాఖండములో నుండగానే ౧౯౨౦ మే ౧౪ న తేదీని బర్మీ సంధిపరతులు ప్రకటింపబడినవి. భారతదేశములో ఆ సంధి పరతులకుతోడు వైస్రాయిసంక్షేమకూడ ప్రకటింపబడినది. భారతమునామ్మ దీయల కావరతులు బాధాకరములుగా నుండగల వని వైస్రాయిసంక్షేమసంక్షేమ కరింపబడెను. కాని మహమ్మదీయులు బర్మీలో వారి స్వమతస్థులకు కలిగిన మంద్ర వ్యములకు సహనముతో ఓపికపట్టవలె నని కోరబడిరి ఈవిధముగా బర్మీసంధి పర తులే భారతీయుల కాగ్రహణనకములైయుండ, అప్పుడే ప్రకటింపబడిన హంటర్ కమిటీనివేదిక వారికి మరెంతోపకారములైనది. భిలాభత్ కమిటీవారు ౧౯౨౦ మే ౨౪న తేదీని బొంబాయిలో సమావేశమై గాంధీ నాకోఆపరేషన్ కార్యక్రమమునుగూర్చి చర్చించి మహమ్మదీయు లవలంబింపదగిన కార్యవిధాన ముదొక్కటే యని నిర్ణయించిరి. ఆ. భా. కాం. సం. మే ౩౦ న తేదీని కాశీనగరములో సమావేశమై హంటర్ నివేదికను, బర్మీ సంధిపరతులను దీర్ఘముగా చర్చించి, నాకోఆపరేషన్ ఉద్యమమును దేశములో ప్రవేశపెట్టుటనుగూర్చి నిర్ణయించుటకు ప్రత్యేకకాంగ్రెసుసభను జయము తలపెట్టిరి.

నాకోఆపరేషన్ ఉద్యమమునుగూర్చి తిలక్ చెప్పిన అభిప్రాయము గాంధీ రచించిన "తిలక్ స్మారకవిషయములు" (Reminiscences) అనే గ్రంథములో ఈ క్రిందివిధముగా వ్రాయబడెను: "నా కీ కార్యక్రమముంటే చాలాయుష్టము. కాని, యీ అసహాయోద్యమము నూదిస్తూన్న స్వార్థత్యాగమునకు ప్రజలు సంసిద్ధముగా లేరేమోనని నాకు సందేహము. ఈ ఉద్యమాభివృద్ధికి నే పెంతమాత్రమూ అడ్డంకులు కల్పించను, మీకు జయముగాక! సామాన్యప్రజలు మీ సందేశమును వికే

యెడల నే నత్యుత్సాహముగా మీకు సహాయము చేయుటను," ఈ మాటలను లోక మాన్యుడు గాంధీతో పదేపదే చెప్పివట్లుగా ఆడుచు వ్రాసెను.

భారతరాజకీయములలో ౧౯౨౦ సం.న జరిగిన సంఘటనలను వివరించే ముందు ౧౯౨౦ జనవరి ౧ వ తేదీన వలసరాష్ట్రములలో కంట్రాక్టుకూలీ పద్ధతి (ఇండెంచ్మెంట్ కూలీ) నిర్మూలించబడినందుకు జరుపబడిన ఉత్సవములను గూర్చి కొంత చెప్పవలసియున్నది. వలసరాష్ట్రములలో యీ కూలీపద్ధతి ఒక కఠోరమునకు వైచుండి ఆచరణలో నున్నది. అందువలన భారతదేశమునకు ప్రత్యక్షముగా కొంత నష్టము కలిగినది. భారతప్రభుత్వమువారు కొత్తకూలీల సమక్షాత్తు బదులు కంగీకరించనందున నేటాలులో కంట్రాక్టు కూలీపద్ధతి అంతరించినది. మారిషస్ లో కూలీల అవసరము తగ్గిపోయినందువలన ౧౯౧౧ లో ఆ కంట్రాక్టుకూలీపద్ధతి రూపుమాపినది. కాని, ప్రపంచములోని వివిధభాగములలో గల తదితర వలసరాష్ట్రములయందు గీ కూలీపద్ధతి అప్పటి కింకను ఆచరణలోనే ఉండెను. ౧౯౧౨-౧౫ సం. లో భారతప్రభుత్వమువారు కంట్రాక్టుకూలీలు తీసుకొనబడు నున్న రాష్ట్రములలోని ప్రభుత్వములను విచారించి, గ్రామప్రజల్గు కంట్రాక్టుకూలీ పద్ధతికి ప్రతికూలురుగా నుండి రన్నసంగతి గ్రహించిరి. ౧౯౧౫ లో సి. యు. ఐ. ఆం. డ్రూన్, డబ్లియు. డబ్లియు. పియర్సనులు ఫీజీకి పోయి అక్కడి పరిస్థితులను తెలుసుకొని వచ్చిరి. తరువాత వా రొక రివేడికను ప్రకటించిరి. అందులోని విషయములు చాలా భయంకరములుగా నున్నవి.

ఆ రివేడిక మూలమున పండిత మనమోహనమాలవ్యా సామ్రాజ్యకావనపథలో కంట్రాక్టుకూలీపద్ధతి రద్దుపరిపింపబడవలెనని తెచ్చిన తీర్మానమును హార్డింగ్ ప్రభు వంగీకరించెను. కాని దానికి బదులుగా కొన్ని యితర ఏర్పాట్లు చేయబడిబంతవరకును కొంత ఆలస్యము కావచ్చునని ఆయన అభిప్రాయమిచ్చెను.

తరువాత ఆయేడే ఆయన మరి ౫ సం.ల వరకును ఇండియాలో కంట్రాక్టుకూలీలను సమహార్యేపద్ధతి అమలులో నుంచవలసినదే నని వలసరాష్ట్రప్రభుత్వమువారిలో రహస్యముగా ఒప్పుకొన్నట్లు తెలియవచ్చినది. రిహ్మాటింగు (కూలీలను సమహార్యేపద్ధతి) వలన కూలీ లినితీరివరులుగా చేయబడుతూ ఉన్నారనీ, కొన్నిచోట్ల ఆత్యహత్యలుమాడా జరుగుతున్నవనీ ఆం. డ్రూన్ ప్రకటించి భారతప్రభుత్వమువారు వలస రాష్ట్రప్రభుత్వములతో రిహ్మాటింగుపద్ధతి యింకను కొనసాగింపబడు నని రహస్యముగా అంగీకరించినమాట నిజమేనా అని ప్రశ్నించెను. నీమలో భారత, వలస రాష్ట్రములకు సంబంధించిన డిపార్టుమెంటుల కిటువంటి రహస్యసంగతి బయటివస్తూ

నిజమేనని తెలియుటతోడనే భారతదేశములలో క్రోధాన్ని ప్రకటించినది. గాంధీ చంటనే కత్తిమీసెను. భారతదేశములలోని పశ్చిమోత్తరభాగములలో కంబ్రాట్టు హాలీపద్ధతికి వ్యతిరేకముగా తీవ్రమయిన ప్రచారము సాగించెను. బెసెంటు మాన్రూములో ప్రచారమును సాగించెను. ౧౯౧౭ మార్చి, ఏప్రిల్ నెలలలో యీ ఉద్యమము పరమావధికి పోయినది. బెసెంటు ఈ విషయములలో చేసిన ప్రచారమునుపూర్వ ౧౯౧౭ జూన్ ౧౫ వ తేదీని ఆమె నిర్వహించిపబడిన కారణములలో ఒకటైనది. షెయ్యుఫర్డు ప్రభువు గాంధీని పిలిపించి యీ విషయమునుగూర్చి తెలుసుకొనెను. ప్రతిరాష్ట్రము నుండి తమసోదరీమణుల పక్షమున కొంతమంది భారతమహిళామణులు షెయ్యుఫర్డు ప్రభువునొద్దకు రాయభారము పోయిరి. గాంధీ ౧౯౧౭ వ మే ౩౧ వ తేదీలోపుగా కంబ్రాట్టుహాలీపద్ధతి నిర్మూలించబడుచున్నదని దానిని తుదముట్టించుటకు సత్యాగ్రహోద్యమము నడిపించెను. ౧౯౧౭ సంవత్సరము ౧౧ వ ఏప్రిల్ తేదీని భారత సంరక్షణ చట్టముక్రింద ఆలంబించిన బడిన ప్రత్యేక యుద్ధకార్యక్రమము ప్రకారము ముందునుండి కూలీ రిక్రూటింగు నిలిపివేయబడు నని ప్రకటించెను. దీనినిబట్టి యుద్ధము ముగిసిన నంటనే వలసరాష్ట్రములు వారి ఆర్థికప్రయోజనమును సందక్షించుకొనేనిమిత్తము తిరిగి రిక్రూటింగుపద్ధతిని ప్రారంభింపగల వని స్పష్టమైనది. కాబట్టి యుద్ధానంతరము తిరిగి యీ సమస్య ఉదయించినప్పుడు ప్రతిపక్షులను నిరుత్తరులనుగా చేసేనిమిత్తము ఆంగ్లానముచేశయుడు గాంధీ సలహాతోను, మహాత్మా రవీంద్రనాథుని అంగీకారముతోను మరొకొన్ని విషయములను సేకరించుటకు మరొకసారి ఫిజీకి వెళ్లెను. ఆయన ఆక్కడ ఒక యేడాని ఉండి క్రిందటిసారికంటెను ఎక్కువ వ్యాపయవిదానములైన సంగతులను గ్రహించివచ్చెను. ఆయన యీ సమస్యలోని ప్రతివిషయములనుగూర్చి ఆఫీసరీలుగ్రామీనులకు నచ్చచెప్పి ఈ కంబ్రాట్టు హాలీపద్ధతిని నిర్మూలించేవిషయమున వారి సహాయ సానుభూతులను కూడఁసంపాదించగలిగెను. ౧౯౧౮ మార్చిలో ఆయన ఢిల్లీనగరమున మాంటేగ్ మంత్రిని దర్శించి తాను ఫిజీలో తెలుసుకొన్న విషయముల నన్నింటినీ ఆయనకు నచ్చచెప్పి ఆ పద్ధతివలన నున్న తి వ్యాపిస్తూన్నదని ఆయనను ఒప్పించెను. ౧౯౧౯ లో భారత ప్రభుత్వమువారు కంబ్రాట్టుహాలీలను సేకరించేపద్ధతి రద్దచేయబడిన దని ప్రకటించిరి. మొదట నిర్ణయించుకొనబడిన గడువు అయిదుసంవత్సరములకాలము పూర్తికాని కూలీలు కూడఁ జంటనే విడుదల చేయబడవలె నని వారి రాజ్యపించిరి. ఆ ప్రకారము ౧౯౨౦ జనవరి ఒకటవ తేదీని వలసరాష్ట్రములలోని భారతహాలీ లందరును విడుదలచేయబడిరి. ఫిజీ, బ్రిటిష్ గియానా, బ్రిసిడాడ్, సురినామ్, జమైకాలలోని భారతీయకూలీ లా నాడు వారి జానిసత్వమునుండి విముక్తికొందుటచే అది వారికి పండుగదినమైనది. ఈ

కంట్లాప్తహాలీపద్ధతి (ఇండెంచర్లలేబరు) పూర్వము చెరకుతోటలను వేసేటందుకు ౧౮౩౫ ప్రాంతములలోనే వలసరాష్ట్రములందు ప్రారంభించబడినది. అంతకు పూర్వ మాచెరకుతోటలలో ఆఫ్రికాఖండపు బానిసలు పనిచేసేవారు. కాని ౧౮౩౩ లో ఆ బానిసత్వపద్ధతి నిర్మూలించబడినది. కాబట్టి బానిసత్వమునకు దాదాపు దగ్గరగానుండే ఈ ఇండెంచర్లలేబరుపద్ధతి (కంట్లాప్తహాలీపద్ధతి) ఆదేశములలో చెరకుసాగు కొన వాగేటందుకు కనిపెట్టబడినది. సర్ డబ్లియం. విల్క్ హంటరు అనే చరిత్రకారుడు గీనిలో సగపాలు బానిసత్వమూ, సగపాలు హాలీపనీ ఉన్న వని వ్రాసెను. ఆయనవర్గ నము పరీగా నున్న సని మా అభిప్రాయము.

హంటరుకమిటీనివేదిక ౧౯౨౦ మే ౨౮వ తేదీని ప్రకటించబడినది. కమిటీవారు చేసిన నిర్ణయములు దేశీయుల కసహ్యకరములుగానూ, ఆకాభంగకరములుగానూ తోచి నవి. ఆ నివేదికనుగూర్చి కమిటీలోని భారతీయ సభ్యులకును, ఆంగ్లేయ సభ్యుల కును ఏకీభావము కుదురలేదు. పాంచాలములో జరిగిన దౌర్జన్య ముదివరకునుండి ఆలోచించుకొని ప్రజలు గావించిన తిరుగుబాటూ, లేక తాత్కాలిక క్రోధావేశము వలన తట్టసించిన ప్రమాదమూ ఆ నేవిషయములో ఉభయులకును భేదాభిప్రాయములు కలిగినవి. ఆంగ్లేయసభ్యులు ఆలోచనతో జరిగిన తిరుగుబాటుని భావించిరి. భార తీయసభ్యులు తాత్కాలికక్రోధావేశమువలన జరిగిన ప్రమాద మని భావించిరి. కాబ ట్టి సైనికశాసనము పాంచాలములో అమలు జరుపబడవలసిన అవసరమేలేదని భారతీయ సభ్యులు నిర్ణయించిరి. యద్ధిపైనికులను సమహర్షుటలోనూ, యద్ధిపనిధులను నేక రించుటలోనూ సర్ మైక్లో ఒకవయరు కావించిన “జులుమే” ఆరాష్ట్రములో జరి గిన దౌర్జన్యములకు కారణ మని వారు నూచించిరి. ప్రభుత్వము వారు నిజమైనవార్త లను సరిగా ప్రచారము కానీక అవసరముగా అపోహలు కలిగించి రని వారు నిందా నోపణము చేసిరి.

“కొన్ని సందర్భములలో అధికారుల వ్యాయముగాను, బాన్యతారహితముగాను, అక్రమముగాను ప్రవర్తించుటమూలమున సైనికశాసనము దుర్వినియోగము చేయబడిన ఁనీ, డియ్యరుసేనాని అవసర మైనదానికంటె ఎక్కువకౌష్ఠ్యముగా ప్రవర్తించినాడనీ, ఆయన అంతకంటె ఎక్కువమానవత్వమును చూపించిఉండవలసిన దనీ” వ్రాయబడిన విషయములను ప్రభుత్వమునా రంగీకరించిరి. సైనికప్రభుత్వములోని కొన్ని అవ్యా యమైనశిక్షలను, అతికఠినమైన ఉత్తరువులను, అవమానములనుగూర్చి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము వారుకూడ తమ అసమ్యక్తిని గట్టిగా నెల్లడించిరి. కొన్ని ప్రత్యేకసందర్భములలో అధికారదుర్వినియోగము కావించిన ఉద్యోగస్థులపైన సరి ఆయిన చర్య నడిపించవలసి

నడుమను భారత ప్రభుత్వమువారికి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునా రుత్తగువులు కావించిరి. కాని “నవ్యాదుసేనాని అప్పటి కుచిత మని తోచినరీతిని సమక్షముతో ప్రకర్తించెను. అతనినిర్ణయము తప్పగా పరిణమించినది.” అని మాంటేగుముంత్రి అభిప్రాయ మిచ్చెను. ఈసందర్భములో భవిష్యదుపయోగమునిమిత్తము సైనికశాసననిబంధనా వలె తయారుచేయుటవలె నని భారత ప్రభుత్వమునకు ఉత్తరువులు జారీచేయబడినవి. సైనికాధికారములను దుర్వినియోగము చేసిన “ఆయాఉద్యోగములకేములు బాగ్మతిగా విచారించబడినవి.” హంటర్ కమిటీవారిచే నిందాఠోపణము చేయబడిన అనేకమంది ఉద్యోగములు భారతక్షేత్రమును విడిచిపెట్టి పల్లరి. వారిలో కొంతమంది ప్రభుత్వోద్యోగములను మానివేసిరి. కాని యిది ఏవియును పాంచాలరాష్ట్రములోని ప్రజలకు గాని, భారత ప్రజలకుగాని సంతోషకరములు కావు.

హంటర్ కమిటీనివేదిక ప్రచురింపబడినవెంటనే మే 30 వ తేదీని అ. భా. కాం. సం. సమావేశము కాశీనగరములో జరిగినది. నా రానివేదికనుగూర్చి జేకీయుల ప్రతిఘటనమును వెల్లడించిరి. ప్రత్యేక కాంగ్రెసులో ఆవిషయము చర్చింపబడవలె నని నిర్ణయించిరి. ఆసమయములో లోకమాన్యుడు రైలులో ప్రయాణముచేస్తూ కాశీ నగరముమీదుగానే పోయెను. కాని ఆయన ఆసభకు హాజరుకాలేదు. భిలాఫత్ ఆందోళనమునం దాయనకు వ్యాధయపూర్వకమైన విశ్వాసము లేకపోవడమే దానికి కారణము. కాని అ. భా. కాం. సం. వారి ఆజ్ఞలను తాను శిరసావహించు నని చెప్పిన సద్భుద్ధిగల జేకాభిమాని ఆయన. ఆరోజులలోనే భిలాఫత్ సందర్శమున తాను పొగించ దలచుకొన్న అసహాయోద్యమమునుగూర్చి విచారించుటకు గాంధీ ఒక అభిలషకు నాయకుల సమావేశమును పిలువ నిర్ణయించుకొనెను. ఆసమావేశము ౧౯౨౦ జూన్ ౨వ తేదీని ప్రయాగలో జరిగినది. అందులో అసహాయోద్యమసిద్ధాంత మంగీకరింపబడినది. అందు కొక కార్యక్రమమును తయారుచేయుటకు గాంధీయున్న, మరి కొంతమందినుహమ్మదీయ నాయకులున్న కలసి ఒక కమిటీగా నియమింపబడిరి. ఆకమిటీవారు పాకాలల, కళాకాలల, న్యాయస్థానముల బహిష్కరణముతో హాదిన ఒక కార్యక్రమమును తయారుచేసి ప్రకటించిరి. నిజమునకు ౧౯౧౯ నవంబరు నెలలో ఢిల్లీనగరమున జరిగిన అ. భా. భిలాఫత్ మహాసభవారే గాంధీసలహా ననుసరించి గవర్న మెంటువారికి సహాయము చేయరాదని నిర్ణయించిరి. ఆనిర్ణయము కలకత్తాలోను, తదితరనగరములలోను జరిగిన మహమ్మదీయ సమావేశములలో బలపరుపబడినది. ౧౯౨౦ ఏప్రిల్ ౧౭ వ తేదీని జరిగిన మద్రాసు భిలాఫత్ సభలో అసహాయోద్యమముయొక్క కార్యప్రణాళిక యింకను విస్తరింపచేయబడినది. కాని ప్రకారము ప్రభుత్వదిరుదములను, పదవులను, గౌరవోద్యోగములను, పోలీసుమిలిటరీ సేవలను, శాసనసభలలోని సభ్యత్వములను, పన్నులను నిరాకరింప

1. ఆనహాయోద్యమ జననము

— —

వలయు నని నిర్వచనము చేయబడినది. ౧౯౨౦ వసంతకాలమునాటికి పరిస్థితు లింక ను తీవ్రరూపమును దాల్చినవి. భిలాఫత్ అవ్యాజము, పాంచాలదురంతములు, రాబ్యాంగసంస్కరణముల అసమగ్రత యీ మాదును అంతకంతకు భారతజాతియొక్క అసంతృప్తి కెక్కువగా కారణభూతములైనవి. ఆనహాయోద్యమప్రారంభమునకు పరిస్థితు లనుసారముగా నున్నవి. లోకమాన్యదుమాడ అ. భా. కాం. సం. వారి నిర్ణయమునకు కట్టుబడి యుండునని వాగ్దానముచేసెను. కాని ఆయన ౧౯౨౦ జూలై అర్ధరాత్రున స్వర్ణఘటయ్యెను. గాంధీప్రక్కను లోకమాన్యడే ఉండిఉన్నయెడల ఆయన కింకను ఎంతోబలము చేహరి ఉండేది. ఈలోగా భారతమహమ్మదీయు లాఫ్ ఘని స్థానమునకు శేచిపోయి నివసించ సమకట్టిరి. టర్కీసంధిపరతులలో బ్రిటిష్ వా రవలంబించిన రాజనీతివలన వా కిండియాలో కాపురముండుట అవమానముగా నెలందిరి. మహమ్మదీయు లవలంబించిన యీపద్ధతికి హిజరత్ అని పేరు. ఈ ఉద్యమము సింధులో ప్రారంభమై, పశ్చిమోత్తరపరిహద్దురాష్ట్రములకు ప్రాకినది. ఈవిధముగా వలసపోతే మహమ్మదీయులకును, కాభాగ్రీ లోని సైనికదళమునకును భయంకరి మైన సంఘటనము జరిగినది. అందువల్ల ప్రజలు చైత్రపూరితు లైరి. ఆగష్టునెలలో ౧౯౦౦౦ ల మంది మహమ్మదీయు లాఫ్ ఘనిస్థానమునకు పోయేత్రోవలో నుండి రని అంచనా చేయబడినది.

కాని, త్వరలోనే ఆఫ్ ఘత్ ప్రభుత్వమువారు వారిప్రవేశమును నిషేధించిరి. అంతటితో ఆయుధ్దేశము విరమింపబడినది. కాని ఆప్రయత్నములో చాలామందికి ప్రాణాపాయమును, బాధలును కలిగినవి. ఆగష్టునెలలో భారతకానసభ సమావేశమయినది. నాన్ కోఆపరేషన్ ఉద్యమ మంతకుపూర్వమే ప్రారంభింపబడినది. కొంతమంది కాన్ సెలసభ్యులు తమసభ్యత్వములకు రాజీనామాలు నిచ్చిరి. ఆనహాయోద్యమము వలన తప్పక అల్లరులు జరుగు నని వైస్రాయి ప్రకటించెను. ఆఉద్యమముకంటె విరగ్ధమయినదీ, అనాలోచితమయినదీ మరొకటి కలదా అని ఆయన ప్రశ్నించెను. ఆఉద్యమము ప్రారంభింపబడుట “తెలివితక్కువలోకి తెలివితక్కువ” అని ఆయన నేర్పరించెను. కాని నూతన భారతకానసభను ప్రారంభించుట కిండియాకు రానున్న నేల్యయంతరాజురాకకు బొంబాయివిభవాదిమహాసభలో శ్రీనివాసకాష్ట్రీవంటి మితవాదిభిక్షామణికుడు ప్రతిహులభావమును నెల్లడించెను. తరువాత ఆగష్టునెలలో నేల్యయంతరాజురాక విరమింపబడినది. కానాటుప్రభు వాయునస్థానము నాక్రమించెను. ఆ ఆగష్టునెలలోనే డాక్టరు సప్రూ వైస్రాయికార్యనిర్వాహకసభలో సభ్యుడుగా నియమింపబడిన. ఆగష్టు ౧౮ తేదీన ఆనహాయోద్యమము లాంఛనముగా ప్రారంభింపబడినది. అరీసోదరులున్ను, గాంధీయున్ను చేతమంతటా సంచారము చేసిరి. తన అను

చరులను నియమబద్ధులనుగా చేసి, వారి ఉద్రేకము నవధిలో నుంచుట గాంధీ ప్రకృతి. గాంధీ ఆయన అనుచరులను ముందరించిన అవకాశమును తీసుకొని ప్రభుత్వమువారు ప్రజలు అక్రమముల కుదాహరణములుగా ఆయన మాటలనే ఉదాహరించుట ఆచార మయిపోయినది. ఇంతకు పూర్వ మెప్పుడును గాననబడములైన మార్గములవ్వారా నడి పింపబడుతూన్న కాంగ్రెసు ఉద్యమము సంప్రదాయవిరుద్ధముగా నేడు కొత్తతోన పట్టుటవలన ఆకార్యక్రమము ప్రత్యేకకాంగ్రెసులో నిర్ణయింపబడితగినంత పెద్దదిగా తలంపబడినది. ఇదివరకే మేనెలలో నిర్ణయింపబడిన ప్రత్యేకకాంగ్రెసు ౧౯౨౦ నెప్టెంబరు నెలలో ౪ వ లేదీనుండి ౯ వరకును కలకత్తానగరమున జరిగినది.

ఈలోపుగా అసహాయోద్యమమునుగూర్చి వివిధ రాష్ట్రీయ సంఘములును తమ తమ అభిప్రాయములను ప్రకటించినవి.

ఆంధ్రపాంచాలకాంగ్రెసు సంఘములు అసహాయోద్యమ తీర్మానము నంగీకరించి వలసిన దని ప్రత్యేకకాంగ్రెసుకు సిఫార్సు చేసినవి. కాని ప్రత్యేకకాంగ్రెసు జర్నల్ టంతవరకును ఆకార్యక్రమ మాపివేయబడవలెనని తీర్మానించినవి. వంగరాష్ట్ర మనాటి పరిస్థితులలో అసహాయోద్యమమే ప్రజలవలంబింపవలసిన ఆయుధ మని అభిప్రాయ మును వెల్లడించినది. కాని మధ్యరాష్ట్రముల కాంగ్రెసు సంఘములతోపాటు వంగ కాంగ్రెసు సంఘముకూడ నూతన శాసనసభల బహిష్కరణ ముచితము కాదని ప్రక టించినది. పైగా శాసనసభలో నాన్ కోఆపరేషన్ చేయుటకు సంసిద్ధులయిన ఎక్కువ మంది సభ్యు లుండుట అవసర మని కూడ తీర్మానించినది. బీహారు బిహార్ రాష్ట్రము లసహాయోద్యమ సిద్ధాంతము నంగీకరించి వాటికి తగినట్లుగా కార్యక్రమమును తయారు చేయుటకు కమిటీలను నియమించుకొనినవి. బీహారు, బొంబాయిరాష్ట్రములు హృదయ పూర్వకముగా ఆసిద్ధాంతమునంగీకరించినవి. ప్రత్యేకకాంగ్రెసుచే నియమింపబడిన కమి టీవారా ఉద్యమకార్యక్రమమును వివరముగా వ్రాయవలె నని తీర్మానించిరి. బర్మా కూడ సిద్ధాంత మామోదించినది. కాని ఆరాష్ట్రములో మాత్ర ము ఉద్యమము సాధ్యము కాదని భావించినది. మద్రాసురాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘముచూ రసహాయోద్యమ తత్వము నంగీకరించిరి గాని, గాంధీకార్యక్రమమునకు ప్రతిహులభావమును వెల్లడించిరి. సింధురాష్ట్రములోకూడ అది అంగీకరింపబడినది. వారు నాలుగంతరములుగల ఒక వివరమైన కార్యక్రమమును తయారుచేసిరి. కాని, వాకు పైనికులు పనిచేయ నిరాక రించుట నామోదించలేదు. సంయుక్తరాష్ట్రములవారు సహాయనిరాకరణ తత్వము నామోదించి ఒక కార్యక్రమమునుకూడ తయారుచేసిరి. ఆందులో కానాటు ప్రభువు సన్మానమును బహిష్కరించవలసిన దని చేర్చబడినది.

అన్ని రాష్ట్రములనుండి వచ్చిన యీ అభిప్రాయముల నన్నింటినీ గమనించి కలకత్తాలో ప్రత్యేక కాంగ్రెసు సమావేశమయినది. ఆసభ చరిత్రప్రసిద్ధము. వంగ రాష్ట్ర ప్రతినిధులకు గాంధీ అంటే బాత్రికా గిట్టలేదు. చిత్రరంజనదాసు గాంధీ నాకోకో ఆపరేషన్ కార్యక్రమమునకు కొండవలె ఎదురుగా నిలిచెను. ఆయన కోర్టుల బహిష్కారమునకును, శాసనసభల బహిష్కారమునకును ప్రతిహులముగా నుండెను. వంగరాష్ట్ర ప్రతినిధులలో అధిక సంఖ్యాకుల లూగే ఉండిరి. ఆయినప్పటికీ విషయ నిర్ధారణసభలో ఏడువోట్ల అధికముతో క్రమానుగతముగా ఏర్పాటు చేయబడిన గాంధీ బహిష్కార ప్రణాళిక అంగీకరింపబడినది.

అప్పటి వాతావరణమునుబట్టి అసహాయోద్యమ ప్రారంభము తప్పనిసరి అని భావించబడినది. భారత ప్రభుత్వమువారు హంటరు కమిటీని వేడికలోని అధిక సంఖ్యాకుల స్వయములను సుద్దగా నంగీకరించి అధికారుల దురాగతములను కప్పిపుచ్చు నుద్దేశించిరి. నాగు పెయ్యరు సేనానిని గూర్చి "అవసరమయినదానికంటె యెక్కువ బల ముపయోగించినా డనీ, సదుద్దేశముతోనే తన శర్మమును నిర్వర్తించ తలచినాడు కాని, పాపము, పారపాటుపడినా డనీ" మాత్రము వ్రాసిరి. మాంటేసుమాన్ ప్రభుత్వమువారి ఆవ్రాతలను వెమర్చిగా అంగీకరించెను. ఆయన పాంచాల సైనికాధికారుల దుండగములను వింటిం చెను. కాని "పెయ్యరు సేనాని సమ్మతితో శర్మ నిర్వహణముకొన మాపని చేయవలసివచ్చిన" దని చెప్పి పరిస్థితులను మరింత తీవ్రరూపమునకు తీసుకొనివచ్చెను. కామస్సుసభలో పెయ్యరు సేనాని అన్యాయముగా శిక్షింపబడినా డనే ఊహతో పెద్ద చర్చ జరిగినది. ప్రభువులసభలో అంగీకరింపబడిన ఫిక్స్ ప్రభుని తీర్మానము పక్షపాతముగాను, అసంగతముగాను, అసత్యపూరితముగాను ఉండెను. మొత్తముపైన పార్లమెంటు సభలలో జరిగిన చర్చలు భారత ప్రజల స్వాతంత్ర్యమునకును, హక్కులకును భంగము కలిగించునట్టివిగా నుండెను. ఈ అన్ని విషయములు చాలీచాలని రాజ్యాంగ సంస్కరణములతోను, ఖిలాఫత్ అన్యాయములతోను కలసి కలకత్తా ప్రత్యేక కాంగ్రెసులో తీవ్రవాక్యనమనివ్వతమైన తీర్మానరూపమును తాల్చినది.

౧౯౨౦ సెప్టెంబరు ౪ వ తేదీ మొదలు ౯ వ తేదీ వరకును కలకత్తాలో ప్రత్యేక కాంగ్రెసు సమావేశం అత్యుత్సాహముగా జరిగినది. ఆమహాసభకు చి. చక్రవర్తి సన్మాన సంఘాధ్యక్షుడు. అప్పటికి కొద్దికాలము క్రిందటనే అమెరికా నుండి తిరిగివచ్చిన లాలబజపతి రాయిత్రాగసనాధిపతి. బాలగంగాధర తిలక్ మరణమునకు కాంగ్రెసు యొక్క దుఃఖమును చెల్లడిస్తూ మొట్టమొదటి తీర్మానము చేయబడినది. అందులో ఆయన నిష్కళంక జీవితమును గూర్చి, ఆయన దేశముకొరకు పడిన కష్టములను గూర్చి, ఆయన శ్రజల సాభాగ్యము కొరకు చేసిన త్యాగములను గూర్చి, జాతీయ స్వాతంత్ర్యము కొర కాయన

పోరాడినవిధానమును సూక్ష్మ జ్ఞాపింపబడినది. భారతభావిసంతతి అయినచేరిచరిత్ర మును కృతజ్ఞతా పూర్వకముగా స్మరించి జాతీయసేవయందు బలవిశ్వాసములను కలిగి యుండగల రని ఆశింపబడినది.

డాక్టరు మహేంద్రనాథసాదరిమరణమువలన దేశమునకు కలిగిన నష్టమును ప్రకటిస్తూమాడ తీర్మానింపబడినది. రెండవతీర్మానమును కలకత్తాపైహోద్యుజ్జ్వలగానుండి అప్పడే పింఛనుపుచ్చుకొన్న సర్. ఆకుతోపచాచరీ ప్రతిపాదించెను. అతీర్మానమిది:

“పంజాబువిచారణోపసంఘసభ్యులును, వారిచే నియమింపబడిన ప్రతినిధులును (Commissioners) చాలాశ్రమపడి, వ్యాయమూర్తు లవలంబింపదగిన బాగ్రత్తతో సాక్ష్యమును సేకరించి, వారు స్వయముగా సంపాదించిన సాక్ష్యసాధనములనుబట్టియే కాక పాంటరుకమిషన్వారియెదుట యాయబడిన సాక్ష్యమునుబట్టికూడా సమన్వయింపదగిన నివేదికను తయారుచేసినందుకు ఈకాంగ్రెసువారు వారికి కృతజ్ఞతా పూర్వకాభిరంజనము లప్పిస్తూ వారినిర్ణయములతో నీకీర్తించున్నారు.

(ఎ) పాంటరుకమిషన్వేదికలోని అధికసంఖ్యాకుల నిర్ణయములను, వారవలంబించిన భావమును, వారు చూపిన చిత్తవృత్తికిని యీకాంగ్రెసువారు పూర్తిగా ఆకాభంగమును పొంది, అనిర్ణయములకు సంపూర్ణప్రతిహేళభావమును పట్టిస్తూన్నారు.

(బి) (౧) “పాంటరుకమిషన్వేదికలోని అధికసంఖ్యాకులచే తయారుచేయబడిన నివేదిక, స్పష్టముగా ప్రదర్శితములైన ఆముద్రాప్రభుత్వాధికారుల ఆవ్యాయములను కప్పిపుచ్చువలెననే కోరికతోనూ, పాంచాలప్రభుత్వ భారతప్రభుత్వముల ప్రకర్తనను సమర్థించవలెననే దృష్టితోనూ సంపాదించబడిన అసమగ్రమయిన సాక్ష్యమువలనను, బానిదోషము, పక్షపాతములవలనను కలంకీభూత మయినది.

(౨) స్వార్థపరత్వ పక్షపాతములతో ఒకపైపునుండియే పీఠుకొనబడిన అసంపూర్ణసాక్ష్యముపైన ఆనివేదిక ఆధారపడియుండుటచే అది నమ్మకగినది కానీ, అంగీకరింపలేనిదికానీ కాదు.

(౩) పాంటరుకమిషన్వారి రికార్డులోనున్న సాక్ష్యమునుబట్టియే వారినిర్ణయములు సరియైనవి కావు. వారినిభాల్పూయాకేసులలో అవసరమయిన గీసినవ్యాయములకూడా సుర్తింపలేదు.” అని యీకాంగ్రెసు తన నిశ్చితాభిప్రాయమును చెల్లదీశున్నది.

(సి) హంటరుకమిషనరు వ్రాసిన రెండవ నిబంధనలపైనను ప్రభుత్వమువారు ఏదీచిన అభిప్రాయమునుగూర్చి:

(౧) “ప్రభుత్వమువారు నడికసంఖ్యాకుల నిర్ణయములను విచక్షణ లేకుండా అంగీకరించిరి.

(౨) అల్పసంఖ్యాకుల నిర్ణయములునూ, వాదములునూ వారి రికార్డులలోని సాక్ష్యముల ననుసరించి ఉన్నప్పటికినీ సూడా ప్రభుత్వమువారు వాటిని సమముగా లోబరచించలేదు.

(౩) ప్రభుత్వమువారు తమ విమర్శనములలో అవలంబించిన దృక్పథము నిష్పక్షపాతమైన వ్యాయస్థియమునకు రావలెననికాక అసలుసంగతిని కష్టపూర్వకముగా అధికారుల సురాశ్రయములను పైగా మరుగుపరచవలెననిమాత్రమే అవలంబింపబడినది.

(౪) నిందాకోపితులయిన అధికారుల ప్రవర్తనమునుగూర్చి ప్రభుత్వమువారి నిర్ణయము జరిగినదొక్కటియును తంతమాత్రమును తగినముందేలేదు. అందుమూలమున బ్రిటిషువ్యాయస్థియమునందు భారతీయులు పూర్తిగా విశ్వాసమును కోల్పోయిరి.” అని కాంగ్రెసువారు తమనిశ్చితాభిప్రాయమును ప్రకటించిరి.

మాజీ సతీర్థానముమీద పాంచాలరాష్ట్రమునకు సంబంధించినదే. అందులో “పంజాబుగురంతములనుగూర్చి బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు తగినచర్య జరుపకపోగా, ఇండియాప్రభుత్వమువారి నిఫార్సులను అంగీకరించినందుకున్నూ, పంజాబుఅధికారుల గుహ్యకర్మములను కేవలము కప్పపూర్వకమునగుచున్నూ, కాంగ్రెసువారు రాజాభంగమును పొందినారు.” అని ఉదాహరింపబడినది. “బ్రిటిషుమంత్రివర్గమువారు తన్ని ఉదారాభిమతిలను ప్రకటించినప్పటికినీ పాంచాలవిషయములలో తగినచర్య జరుపనందుకు వారు భారతప్రజల విశ్వాసమును కోల్పోయిరి.” అనిమీద తీర్మానింపబడినది.

కాని అసలుతీర్మానము గాంధీచే ప్రతిపాదించబడిన అసహాయోద్యమ తీర్మానము. దానికి గుర్తించుచుండి అనుమాలురుగాను, రూరక మంచి ప్రతిపాటులుగాను ఉండిరి. తీర్మానము మిది:

“ఇలాఫత్ సందర్భమున భారతముమూలములయొడల భారతప్రభుత్వమువారునూ, సామ్రాజ్యప్రభుత్వమువారునూ వారివారి ధర్మములను సరిగా నిర్వహించక పోవుటవలనను, బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రి మహమ్మదీయులకుచేసిన వాగ్దానమును బుద్ధిపూర్వకముగా భంగము చేసినందువలనను భారతచేతములలోని ప్రతి మహమ్మదీయేతరునకును

తనసోదరుల మతమునకు కలిగినకష్టమును తొలగింప న్యాయముగా ప్రయత్నించుట ధర్మముకాబట్టి, ౧౮౮౧ ఏప్రిల్ లో జరిగిన దురంతములసందర్భమున ఆరెండుప్రభుత్వములవారునూ పాంచాలములోని నిరపరాధులను ప్రజలను సంరక్షింప నిర్ణయము చేసినందువలనను, భయంకర ప్రవర్తనలకు కారణభూతులైన సైనికోద్యోగులను వారు శిక్షింపకపోగా ప్రజల దుఃఖములకును, అధికారుల అపరాధములకును బాధ్యత వహింపదగిన సర్మైకేల్ ఒవయరును సమర్థించిందువలననూ, పార్లమెంటులో జరిగినచర్చలనుబట్టి బ్రిటిష్ వారికి భారతదేశప్రజలకుండు సాగుభూతిశేషని స్పష్టముగా తెలియవస్తూన్నందువలననూ, పాంచాలరాష్ట్రములో ప్రభుత్వమువారవలంబించిన నిరంతరభయంకరపద్ధతులవలననూ, యిదేమి చైత్రాచ్యచేసిన ప్రకటనము వలననూ ఖిలాఫత్ పంజాబుసమస్యలలో ప్రభుత్వమువారెంతమాత్రమూ స్పృహ పము చూపించినట్లు కనబడుతున్నది కాబట్టి,

ఈ పైనచెప్పబడిన రెండుసందర్భములలోను సరియయిన సరిహద్దుకలిగి నేకాని భారతప్రజలకు సంరక్షింపి ఉండవని యీ కాంగ్రెసువా శిఖిప్రాయము పండితా న్నారు. భావికాలములో ఇటువంటి అన్యాయములు తిరిగి జరుగకుండా జాతీయ గౌరవమును ధృఢముగా నిలబెట్టుకోవలె నన్నయేమి స్వరాజ్యసంస్థాపన మత్యంతసగము. ఆ అన్యాయములను నివారించేటందుకున్నూ, స్వరాజ్యమును సంస్థాపించేటందుకున్నూ గాంధీగారిచే ప్రారంభింపబడిన దౌర్జన్యగహిత సహాయురీకారక సిద్ధాంతమును అంగీ కరించి క్రమక్రమముగా ఆ దిశలో పెట్టుకొంటే భారతప్రజలకు నిత్యంతరము లేదు.

అందుకొరకు ఇంతకుపూర్వమునుండి ప్రజాభిప్రాయమునకు ప్రాతినిధ్యము వహిస్తూన్న పెద్దతరగతులవా పివని ప్రారంభింపవలసియున్నది.

ప్రభుత్వమువారు కను గొరవచేరుచుండునూలమునను, పాశకాలలు సనసభలు న్యాయస్థానముల నూలమునను తమ అధికారమును బలపరచుకొని ఉండిరి. ఇప్పుడు ప్రజలు సాధ్యమైనంత తక్కువ త్యాగముతోనూ, తక్కువప్రమాదముతోనూ ముఖ్య మమును చేసి తమకోరికలను సిద్ధింప చేసుకొనవలసియున్నది కాబట్టి యీ కాంగ్రెసు

(ఎ) గౌరవోద్యోగములను, బిరుదులను త్యజించుట; స్థానిక సంస్థలనుండి ప్రభుత్వ నియోగిత (Nominated) సభ్యత్వములకు గాతీనామా యిచ్చుట;

(బి) ప్రభుత్వాధికారులవల్లగాని, వారిగౌరవముకొరకుగాని ఏర్పాటుచేయబడిన వర్సరులకును, సన్మానములకును హాజరుకా నిరాకరించుట;

(ఏ) ప్రభుత్వమువారి స్వాధీనములోనున్నట్టిగాని, లేక వారి సహాయమును పొందుకొన్నట్టిగాని పాఠశాలలనుండి, కళాశాలలనుండి పిల్లలను క్రమక్రమముగా నూన్పించుట; వాటిస్థానమున జాతీయపాఠశాలలను, కళాశాలలను అన్నిరాష్ట్రములలోను నిర్మించుట;

(బి) గాయర్లనూ, వాచప్రతివాదులనూ, బ్రిటిషు న్యాయస్థానములను క్రమక్రమముగా బహిష్కరించుట; వాటిస్థానే వారిసహాయముతో ప్రజల తగాదాలను పరిష్కరించేనిమిత్రము గ్రామసంచాయితీలను స్థాపించుట;

(ఇ) మెసపాటోమియాలో పనిచేయుటకు వైనికులుగా గాని, గుమాస్తాలుగా గాని ఎవగునూ పోకుండుట;

(ఎఫ్) నూతనశాసనసభల యెన్నికల కేవలము అభ్యర్థులుగా నిలబడకుండుట; నిలబడినవా గురుపంహరించుకొనుట; కాంగ్రెసు తీర్మానమునకు వ్యతిరేకముగా ఎవరైనను అభ్యర్థిగా నిలిచినప్పటికి వోటు ధ్యాయనకు వోట్లయ నిరాకరించుట;

(జి) విదేశపక్షపులు బహిష్కరించుట.

ఈ కార్యములను అమలులో పెట్టవలసినదని ప్రజలకు సలహా ఇస్తాన్నది.

ఈ అనహయోద్యమము స్వాధీనత్వము, స్వయంనిగ్రహములతో కూడుకొని ఉన్నది. ఈ రెండును లేనియెడల ఏజాతీ అభివృద్ధిపొందజాలదు. భారతదేశములోని ప్రతిస్త్రీకి, ప్రతిపురుషునకు, ప్రతిబాలునకు స్వాధీనత్వము స్వయంనిగ్రహముల కొరకు అనహయోద్యమప్రథమదశలో నిక్షేప మొనర్చవలసిఉన్నది. కాబట్టి యీకాంగ్రెసు ప్రజలందఱును వివిధగా స్వదేశీవస్త్రములనే ఉపయోగించవలెనని సలహాయిస్తాన్నది. భారతదేశములో భారతీయుల అధికారముక్రిందనూ, భారతీయుల పెట్టుబడివలననూ నేడు ఎదుపబడుతున్న వస్త్రయంత్రాలయములు భారతజాతికి కావలసినంత బట్టు సప్లయిచేయలేకపోవుటచేతను, కొద్దికాలములోనైననూ అవి సప్లయిచేయగలిగే స్థితిలోకి రాగలవనే విశ్వాసము లేకపోవుటచేతనూ యీ కాంగ్రెసు ఎన్నడో నశించిన నూలుపడుకుపరిశ్రమను ప్రతిగృహములోనూ పునరుద్ధరించవలసినదనీ, లక్షలకొలది నేతగాంధ్రకు జీవనాధారమయిన నేతపరిశ్రమహాద తక్షణము తిరిగి ప్రారంభింపబడవలెనని తీర్మానిస్తాన్నది.”

ఈ తీర్మానముపైన తీవ్రమైన ధర్షజరిగినది. బాబూ డిపించంద్రపా లాక సవరణను ప్రతిపాదించెను. దేశబంధు చిత్తరంజనదాసు దానిని బలపరచెను. “భారతదేశముయొక్క కష్టములను బ్రిటిషుప్రధానమంత్రికి నివేదించుటకునూ, తక్షణము స్వపరిపాలనము కావలెనని ఆయనకు నచ్చచెప్పటకునూ ఒక రాయబారము పంప

చెప్పలేను. ఆరాయబారవ్యవహారమునకు నంగీకరించి ౧౯౧౯ వాటి రాజ్యాంగచట్టమునకు బహుళంగా భారతదేశమునకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమిచ్చే మరియొక ప్రణాళికను తయారుచేయుట కాయన అంగీకరింపనియెడల తీవ్రమైన అసహాయోద్యమము ప్రారంభింపబడును. అందుమూలమున బ్రిటిషుప్రజలకు భారతదేశమును తమ అధీన రాజ్యముగా పరిపాలించుట అసంభవమని తోచవలదు. ఈలోగా యీ కాంగ్రెసు వా రొక కమిటీని నియమించి గాంధీమహాశ్వరి కావ్యక్రమమును పరిశీలిస్తూ భవిష్య దుద్యమమునకు కావలసిన ప్రచారమునకు చేయవలెను." అని ఆ సవరణ.

ఇందుమీది చాలా తీవ్రవర్ణనలు జరిగినవిమ్మట చివకు గాంధీమహాశ్వరి తీర్మాన మంగీకరింపబడెను.

ఈసందర్భములో మరియొకమాట చెప్పవలయున్నది. గాంధీమహాశ్వరి మొట్టమొదట స్థానికసంస్థల బహిష్కరణమునకు యాకావ్యక్రమములో చేచ్చెను. కాని, షిమ్మట కొండరు మిత్రులసలహామీది తాను వాని ముపసంహరించుకొనెను. ఈ కార్యక్రమముతో కేవలప్రాంతీయము లున్నప్పటికిని జాతీయవాదులమాత్రము కాంగ్రెసుకు శక్తిపూర్వకముగానే ఉండిరి. అమృతనగరముకాంగ్రెసు తీర్మానము సారముగా మూతవశాసనసభలకు చాలామంది జాతీయవాదులు తా మధ్యర్థముగా నుండు మని ప్రకటించిరి. వారు తమ ఎన్నికప్రచారములో చాలాక్రమపడి కాలమును, ధనమునునూపె వెచ్చించియుండిరి. అయినప్పటికి దాదాపుగా వారందరునూ కలకత్తా ప్రత్యేకకాంగ్రెసు తీర్మాన ప్రకారము తమ ఆభ్యర్థిత్వము ముపసంహరించుకొనిరి. వోటర్లలో మాటికి ౮౦ మంది కాంగ్రెసునిష్ఠయులను నంగీకరించి వోటాచేయుట మానికేసిరి. చాలాకొద్దమంది బోలింగుపెట్టెలు ఖాళీగా ఉంపబడినవి. "గాంధీ అవలంబించిన అసహాయోద్యమమువందు మూతవశాసనసభల బహిష్కరణములన మరీకొన్ని సంవత్సరములవరకునూ భారతదేశచరిత్రలో గొప్ప పరిణామములు కలుగగలవు. ప్రజలలో సుప్రసిద్ధులుగా పరిగణింపబడుతూన్న అనేకమంది ఉదారాభిప్రాయములుకలవారు నేటి శాసనసభలలోకి రాకుండ నిరోధింపబడిరి. మితవాదుల ప్రోవ అందుమూలమున నిష్కంఠకమైనది." అని ప్రభుత్వమువారే అంగీకరించిరి.

సవంబరు ప్రారంభములో యీ అసహాయోద్యమమునుగూర్చి ప్రభుత్వమువారవలంబింప దలచుకొన్న పద్ధతిని వారు స్పష్టపరచిరి. "ఉద్యమప్రారంభకుల నిర్ణయముల నతిక్రమించి, ఉద్యమవ్యాపనమునకు ప్రచారముచేస్తూఉన్నవారి విషయములోను, ప్రాంతములకముగా గాని, ఉపవ్యాసముల మూలకముగాగాని పోలీసువారియొక్కయు, సైన్యములయొక్కయు రాజధికృతిని నిరూపించుటకును, ప్రజలను

బహిరంగముగా దౌర్జన్యమునకు పురికొల్పుటకును ప్రయత్నించినవారిపైనను మాత్రమే చర్యనడువలసినదని వారు స్థానిక ప్రభుత్వముల కాజ్ఞాపించిరి. ఈ అసహాయోద్యమమును కేవలము స్వచ్ఛమైన అసంభవ ప్రణాళికగా పెద్దతరగతులవారును, సామాజికమునూడా నిరాకరింతురని ప్రభుత్వమువారు తమ అభిప్రాయమును వెల్లడించిరి. ఒకవేళ యిది జయప్రదముగా కొనసాగినయెడల భారతదేశములో గొప్ప అల్లర్లున్నూ, రాజకీయ కల్లోలమున్నూ కలిగి దేశములోని స్థితిపరుల వివాళమునకుమాత్రమే లోడ్చేయగలదని వారు బహిరంగముగా వాదించిరి. అసహాయోద్యమము “అజ్ఞానముపైనను, ద్వేషభావముపైనను” ఆధారపడియున్నదనీ, “దానిసిద్ధాంతములో వివిధమైన నిర్మాణబీజములును లేవనీ” మాత్ర ప్రభుత్వమువారి అభిప్రాయమిచ్చిరి.

నెంటనే దేశములో హతనవాతావరణము ప్రారంభమైనది. రాజకీయాంధోర్యములో నూతనపరిణామము కలిగినది. ౧౯౨౦ మే నెలలో జరిగిన ఆ. భా. కాం. సం. వారు పంజాబు దురంతములనుగూర్చి పార్లమెంటు లోక అగ్నీని సమర్పించేనివిత్త మొక ఉపసంఘమును నియమించిరి.

తరువాత అఉపసంఘమునా తమిళ ఆవిషయములో పనిచేయలేదు. భారత జాతీయమహాసభకున్నూ, బ్రిటిషుకాంగ్రెసు కమిటీవారికిన్నీ రాజ్యాంగసంస్కరణ విషయములలో కలిగిన భేదాభిప్రాయములవలన ౧౯౧౫ నుండి భారతకాంగ్రెసు వారు బ్రిటిషుకమిటీకి విరాళము నిచ్చుట మానివేసిరి. ఆ భేదాభిప్రాయములే ౧౯౧౯లో ఇంగ్లండులో కాంగ్రెసు రాయబారవర్గమువారికినీ, నెంటుకునూ కలిగిన వాదప్రతివాదములకు కారణభూతములయినవి. ఆంగ్లమిత్రులును, కార్మిక పక్షమువారును ఈ ఉభయవాదముల మధ్యను చిక్కుకొనిరి. బ్రిటిషుకాంగ్రెసు కమిటీవారు చిట్టచివరకు భారతజాతీయ మహాసభకు లోబడినవారితో కొన్ని మరతులను చేసుకొనిరి. వా రా ఒకసంబంధ ప్రకారము తమ సిబ్బందిలో ఆ. భా. కాం. సం. వారిచే సూచించబడిన ఒక భారతీయుక మద్యోగ మీయకునికొండెను. వా రామరతును నిరాకరించి తమ యిష్టప్రకారము మరి ఒక భారతీయున మద్యోగమిచ్చిరి. కాంగ్రెసు ప్రతిఘటించినది. కాని వారు లొంగలేదు. అందువలన యిదివరకు వారిచే నడుపబడుతూన్న “ఇండియా” అను పత్రిక ఆపివేయబడవలె నని తీర్మానింపబడినది.

ఇవి సీమలోని విషయములు. ఇక భారతవిషయములనుగూర్చి ఆలోచింతుము. ౧౯౨౦ అక్టోబరు ౨వ తేదీన ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశమై (౧) అఖిల భారత లింక్ స్పృహకనిధిని, (౨) స్వరాజ్యనిధిని నేకరించవలెనని తీర్మానించిరి. కాని ౧౯౨౦ డిసెంబరువరకును ఆ తీర్మాన మమలుజరుపబడనేలేదు. అసహాయోద్యమ

మహానకు సంబంధించిన నూతన తీర్మానములు వంగ మహారాష్ట్ర దేశములవారిచే సరిగా అంగీకరింపబడలేదు. లోకమాన్యుని సహాధ్యాయుడు డా. యస్. కపర్దీ కలకత్తా ప్రత్యేక కాంగ్రెసు తీర్మానమునుగూర్చి ఒక ప్రకటనము చేసెను. అందులో “కాంగ్రెసు రాజకీయ విషయములను మరచిపోయి ప్రజలవృద్ధిని ఆత్మబలము, వైశిష్టికత విధములవంకకు మరల్చి ప్రయత్నిస్తూన్నది. గతన కాసనసభలతో సంబంధమును విడనాడినందువలన ప్రజలకు రాజకీయ శిక్షణమును పొందుటకుకానీ, న్యాయమార్గముల రాజకీయ పోరాటమును జరిపించుటకుకానీ లెగిన అవకాశము పోయినది. ఇప్పుడు బోధింపబడే అసహాయోద్యమమూలకముగా సహనశ్రీ అభివృద్ధి పొందవచ్చును. కాని రాజకీయ సంగ్రామమును నవపుటకు రగిన విచేకముగాని, శక్తిసాగుర్ధ్యములుగాని ప్రజలకు కలుగవు. నేడు సిఫారసుచేయబడిన మూడు బహిష్కారములను నిరర్థకములు. వాటిలో రాజకీయ ప్రయోజన మేమియు లేదు. అఖిలభారత హోమురూలును తీసుకొని స్థానికమును మార్చే ప్రయత్నములను పట్టిచూడగా, నాయకులు నిరంకుశప్రభుత్వమువంకకు ప్రజలవృద్ధిని మార్చబోతూన్నట్లు కనిపించును. ప్రస్తుతము “స్వరాజ్యసభ” అని పిలువబడే అఖిలభారత హోమురూలును గాంధీవంటి ఉదారవైతికాశయములుగల మహాపురుషుని స్వాధీనముగానే ఉండవచ్చుగాక. అసహన శ్రీ ప్రజాప్రభుత్వ స్థానికమునకు విరుద్ధమయినదీ, అభ్యంతరమయినదీ” అని వ్రాయబడినది.

ఈ ప్రకటనము ౧౯౨౦ డిశంబరు ౧౯ వ తేదీనాటిది. సరిగా నాగపురము కాంగ్రెసుసమయమున కది ప్రచురింపబడినది. అందులో గాంధీజీ హోమురూలు సభాసూత్రము మార్చు చేయబడుటయు, స్వరాజ్యసభ స్థాపించబడుటయు ప్రజలు గమనింపవలెనని కోరబడినది. అసలు నిజమేమిటనగా, కలకత్తా ప్రత్యేక కాంగ్రెసులో అసహాయోద్యమతీర్మాన మంగీకరింపబడునో, లేదో అని సందేహస్థితిలో నున్న సమయమున గాంధీ హోమురూలుసభ్యులందరినీ ఒకచోటకు చేర్చి, హోమురూలు సభాసూత్రమును మార్పించి, దానికి “స్వరాజ్యసభ” అని నామకరణమున చేసెను. కాని కలకత్తాలో నాన్ ఓఆర్ డివిజన్ తీర్మాన మంగీకరింపబడి, నాగపురములో బహుపరుపబడుటవలన యాసభ పనిచేయవలసిన అగత్యమే లేకపోయినది. క్రొత్తగా ప్రచారములోకి వచ్చిన అసహాయోద్యమమును తీవ్రముగా వెదికిరించిన వంగ, మహారాష్ట్ర దేశములలోని ప్రధాననగరములలో వరుసగా జరిగిన రెండు కాంగ్రెసులలోను ఆతీర్మాన ముమోదించబడుట చాలా విచిత్రమైన సంగతి.

నా గ పు ర పు కాం గ్రెసు, ౧౯౨౦

అసహాయోద్యమకార్యక్రమము పూర్తిగా నిర్బంధపడి విట్టవివర నిర్ణయము చేయబడవలసినచోట నాగపురపుకాంగ్రెసు. ఆ కాంగ్రెసుకు వచ్చినంతమంది ప్రతినిధులు అంతకు పూర్వము జరిగిన కాంగ్రెసులకుగాని, తరువాత జరిగిన కాంగ్రెసులకుగాని రాలేదు. వారి సంఖ్య ౧౮౫౨౨. అందులో ౧౦౫౦ మంది మహాత్మాగీయులు, ౧౬౯ మంది స్త్రీలు. పక్షిణాదిని సుప్రసిద్ధి కాంగ్రెసువాదియై నేలమునగరమున నివసిస్తూఉన్న సి. విజయరాఘవాచారి ఆ కాంగ్రెసు కన్యకుడు. హోల్ ఖార్డునైటు బెకన్సురుగాయులు ఇంగ్లండులోని కార్మికపక్షమునుండి ఆ కాంగ్రెసుకు సోదర ప్రతినిధులుగా దయచేసి తేబరుపక్షమువారి ఆగ్రహాద, సానుభూతులను జాతీయమహాసభవారి కందచేసిరి.

కలకత్తా ప్రత్యేకకాంగ్రెసు కన్యకుల వహించినవారు నాన్ కోఆపరేషనుకు ప్రబలశ్రమజ్ఞులై గాలి లబజతరాయలు. ఆయన గొప్పపంపుసంస్కర్త. విద్యాసంస్కరణవాది. దయానంద అండ్ వేదశాఖల ఆయనస్పృహ. కాని సురుగులముకాదు. ఆయన శీవితకాలమంతయు ప్రభుత్వమువారి రామనను అనుమానించిరి. ఆయనపైన నిగాఢించిరి. యుద్ధసమయములో ఆయనను విదేశమునుండి స్వదేశమునకు ప్రభుత్వమువారు రావీయలేదు. కాని ఆయనకుమార్తె మెప్పము ప్రభుత్వసంబంధమును వీడుటయందు విశ్వాసములేదు. కాని శ్రద్ధానందస్వామిమూర్తిము కొర్ర ఉద్యమములోకి హృదయపూర్వకముగా ఉరికెను.

నాగపురపు కాంగ్రెసున కన్యకులయిన సి. విజయరాఘవాచార్యులవారే అసహాయోద్యమమున వలము పంజాబు ఫిలాఫత్ అన్యాయముల నివారణకొరకేగాక స్వరాజ్యసంపాదనముకొరకుమాత్రం ప్రయోగింపబడినవలె నని నూచించిరి. గాంధీ వెంటనే అంగీకరించెను. ప్రతికముగా ఏసందర్భములోనైనను కాలటచట్టము విషయములో కాని, ఫిలాఫత్ అన్యాయమువిషయములో కాని, పంజాబు దురంతముల విషయములో కాని- సత్యాగ్రహము, సాత్వికనిరోధము, అసహాయోద్యమములలో దేనిమూలముననైనను మన కొకసారి జయము చేసినవలెనని ఆ జయమునలన భారతజాతి కార్మికవిద్యాసము కలుగగలగు. బ్రాహ్మవారీ, చాంపరాములలో కరుపబడిన ఉద్యమములకు కలిగిన ఫలిత మదియే. నిష్ఠానందంపై భారతీయులు హేతువాదము ననుసరించి ప్రసరింతురు. కాబట్టి విజయరాఘవాచార్యులవంటి విజ్ఞానమూర్తి తన నూచన కనుగుణముగా చుక్కని హేతువాదమును ప్రకటించెను. కలకత్తాలోకంటే నాగపురములో గాంధీకి ఒక్క ప్రయోజనముమాత్రము కలిగినది. ఇక్కడ అన్యాయమున

చిబ్బయరాఘవాచారికి అసహాయోద్యమమునందు సవతితల్లిప్రేమ ఉన్నప్పటికిని ఆయన గాంధీకి ఆటంకములు కలిగింపలేదు. అంతేకాక, తన కనుకూలముగా లేని తీర్మానము బహిరంగసభలో గర్వకు వచ్చినప్పుడెల్ల తన అస్థిత్వస్థానమును ఖాళీ చేస్తూవచ్చెను.

చిత్తరంజనదాసు అస్సామ, సొర్మ బంగాళములనుండి ౨౫౦ మంది ప్రతి నిధులను తీసుకొనివచ్చెను. వారి రాకపోకలఖర్చు లామనే ధరించెను. కలకత్తాలో జరిగిన తీర్మానమును నాగపురములో రద్దుచేయించుటకు ఆయన తనచేతి సామర్థ్యము ౩౬౦౦౦ లు వెచ్చించెను. ఆయన తెచ్చిన ప్రతినిధులకును, ఆయన ప్రతికక్షి జిల్లేంద్రులనుబెన్నో తెచ్చిన ప్రతినిధులకును చిన్న ముద్రముకూడ జరిగినది. మహారాష్ట్ర ప్రతిభులనుకూడా యింత బలవత్తరముగాకూడ ఉండెను. కరోనల్ సెక్రెటరీ, బెన్సుర్, హోల్ ఘోర్డువైలులు విషయనిర్ధారణసభకు హాజరై, సెక్రెటరీ అసహాయోద్యమమునకు వ్యతిరేకముగా తన నాచుబలమునంతయు వినియోగించెను. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. ఖద్దరునిబంధనము మరింత విగింపబడినది. నాన్ కోఆపరేషన్ తీర్మానము తిరిగి బలపరుపబడినది. కాంగ్రెసు ప్రధానమూత్రము “బ్రిటిషు సంబంధమును విడనాడునట్టిదిగాను, కాననబద్ధమయిన ఆందోళనాపద్ధతిని విరమించునట్టిదిగాను” మార్పుచేయబడిన చని ప్రభుత్వమువారు తలచింది. నాగపురముకాంగ్రెసు గాంధీకి స్వీయవిజయము. కాంగ్రెసుపై లంచరులు మహానాయకులును, కాంగ్రెసు మూలపురుషులునుకూడా ఆశ్చర్యచకితులై ఒకరితో నొకరు “ఇంత ఆధికారముతో మాట్లాడగలిగిన ఈయన ఎవరు? ఎక్కడనుండి వచ్చినాడు?” అని గాంధీనిగూర్చి చెప్పుకొనసాగిరి. పోల్, మాలవ్యానంటి ఉత్తమదేశభక్తులు, జిన్నా, కపర్జీలవంటి నిష్కళంక జాతీయవాదులు, దాసు, లాహిలీలవంటి మహానాయకులు, అందరును గాంధీకి కిక్కిరిగిపోయెడిరి. అటువంటిసందర్భములో గాంధీజైన మన రాజకీయ నాయకుల కసూయాభావము కలుగలేదన్న అది వారి ఉత్తమదేశభక్తికిచిహ్నము.

నాగపురపు కాంగ్రెసుకు సంబంధించిన ఫలితములను ఆ కాంగ్రెసు తీర్మానముల మూలకముగా జాతీయమహాసభయొక్క పృథ్విధానములలో కలిగిన మార్పులను ఇక్కడ వివరింతుము. అచ్చటనే కాంగ్రెసునిర్మాణవిధానమును, ప్రధానమూత్రమునుకూడ మార్పుచేయబడినవి. నాన్ కోఆపరేషన్ తీర్మాన ముమోదింపబడుటయే నాగపురములో కలిగిన గొప్ప ఫలితము. అందులో ఆతీర్మానము చిత్తరంజనదాసుచే ప్రతిపాదించబడి, లాబాలజపతిరాయచే ఆమోదింపబడినదన్నచో దానిగొప్ప ఫలము ద్విగుటికృతమైనది.

కలకత్తాలోకంటె గాంధీకి నాగపురములో బల మెక్కువయినది. కలకత్తాలో గాంధీకి సహాయముచేసిన ప్రధానరాజకీయవేత్త పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూ. ఆయన కూడ కాంగ్రెసువివరభాగములో కళాకాలం, న్యాయపాఠశాల బహిష్కరణము క్రమక్రమముగా ఆచరణలోకి రావలయునని తెచ్చిన తన సవరణను గాంధీ అంగీకరించినతరువాత అనహాయోద్యమతీర్మానమును బలపరచెను. కాబట్టి అప్పటికా ఉద్యమము ఒంటికానివిదానిలిదియై డెను. నేడు నాగపురములో దానికన్ని చైపులనుండి సహాయము వచ్చినది. గాంధీ నెహ్రూలు, దాను లాలాజీలకూడ దాని కనుకూలముగా నుండిరి. ఆ తీర్మానము దీర్ఘముకాను, సమగ్రముగా ఉండెను. గాంధీచే ప్రతిపాదించబడిన నాన్ కోఆపరేషన్ తీర్మానముల కన్నింటికిని అదే స్వభావము. ఆయన సాధారణముగా తన తీర్మానములకు సవరణలు వంగీకరించడు. ఆరోజులలో ప్రతి తీర్మానమునకును సవరణలు ప్రతిపాదించే పద్ధతి విద్యాధికుల కాచారముగా నుండెను. గాంధీతీర్మానములకుకూడ మొట్టమొదట సవరణలు ప్రతిపాదించబడినవి. కాని వీనవరణయును ఆయనతీర్మానములకు మొదటపెట్టబడినవి కాంగ్రెసువాదులు చాలా మంది కొద్దికాలములోనే తెలుసుకొనిరి. ఎవరైనను న్యాయమయిన సవరణను నూచించినప్పుడాయన తీక్షణము దానిని గ్రహించును. నాగపురములో అంగీకరింపబడిన నాన్ కోఆపరేషన్ తీర్మానము దాదాపు కలకత్తాలో అంగీకరింపబడినదానికి నకలే. బిరుదులను విడిచి పెట్టుట మొదలుకొని పన్నులను నిరాకరించుటవరకును ఆ తీర్మానములో ఉదాహరింపబడినవి. దానిప్రకారము వర్తకులు క్రమక్రమముగా విదేశవ్యాపారమును బహిష్కరింపవలసివచ్చి డెను. నూలు వడుకుట, బట్టలనేతలు ప్రోత్సహింపబడవలసియుండెను. ప్రజలందరును జాతీయోద్యమముకొరకు సాధ్యమయినంత స్వార్థత్యాగముచూపవలసియుండెను. భారతజాతీయసేవకులను సమకూర్చవలసినదనీ, అఖిలభారత లింక్ స్మారకనిధిని వసూలుచేయవలసినదనీ తీర్మానింపబడినవి. కాననసభల కన్నుకొనబడిన సభ్యులను రాజీనామా యియ్యవలసినదనీ, ప్రజలు కాననసభ్యులనుండి ఎట్టి సహాయమును కోరరాదనీ నూచింపబడినవి. ప్రజలును, పోలీసువారును, నైపులును పరస్పర స్నేహభావమును కలిగియుండుట ఆ కాంగ్రెసు గుర్తించినదనీ, ప్రభుత్వోద్యోగులు ప్రజలలో వ్యవహరించేటప్పుడు ఎక్కువదయగాను, న్యాయముగాను ప్రవర్తించవలసినదనీ తీర్మానింపబడినది. అనహాయోద్యమసమావేశములకు ప్రభుత్వాధికారుల లింకను బహిరంగముగాను, నిర్భయముగాను హాజరుకావలె నని కోరబడిరి. నాన్ కోఆపరేషన్ ఉద్యమమునకు అహింస ఆయువుపట్టని వోక్కివక్కాణింపబడినది. మాటలలోను, క్రియలోనుగూడ అహింసాతత్వము ప్రధానాంశ మని నూచింపబడినది. హింస ప్రజాపాలనపద్ధతికి విరుద్ధమగుటయేకాక తక్కిన అనహాయోద్యమరంగములను అభ్యం

తరముగాకూడా ఉండగలదని నిర్ణయింపబడినది. అన్ని ప్రజాసంస్థలు సాధ్యమయినంతవరకు ప్రభుత్వముతో అహింసాపూర్వకమయిన అసహాయతత్వమును పెంపొందింపవలెననీ, ప్రజలుమాత్రము తమలో తాము పరస్పరసహకారము నభివృద్ధి పరచుకొనవలెననీ ఆ తీర్మానములో ప్రజోధింపబడినది. ఈ విధముగా మార్పుచెందిన నాతావరణములో ఇండియాలోను, విదేశములలోనుకూడ భారతదేశ రాజకీయపరిస్థితులను గూర్చిన నిజమైనవార్తలు ప్రచారముచేయబడవలసిన అవసర మున్నప్పటికిని సీమలో ప్రచురింపబడుతూన్న “ఇండియా” అనే వారపత్రికను ఆపినేయవలసినవిన్నది. ఇల్లెందుదేశవిముక్తికొరకు ౬౫ రోజులు ఉపవాసముచేసి స్వర్ణగుడయిన దేశభక్తుడు మాకోస్వినీని స్మరిస్తూ మరియొకతీర్మానము చేయబడినది.

ఈ సందర్భములో ఇల్లెందుదేశస్వాతంత్ర్యముకొర కా దేశీయులు పోరాడిన విధానమువలననూ, ఈజిప్టులో మిల్నర్ కమిటీవారికి జరిగిన సంపూర్ణ బహిష్కారము వలననూకూడ భారతదేశమునకు విజిషుప్రభుత్వముతో గట్టి పోరాటము పెట్టుకొనవలెననే ధైర్యము కలిగినదని చెప్పినయెడల అప్రస్తుతము కాదు. కాని ఇల్లెందులో హింసాపద్ధతు లవలంబింపబడగా భారతదేశములో అహింసా మార్గములు చేపట్టబడినవి. కల్నల్ చెడ్డిపుడ్డు నాగపురముమీదయనిధారణసభలో అధ్యక్షుని అనుమతిమీది ఉపన్యసించుటకు లేచి అసహాయోద్యమతత్వమువలన కలిగే దుష్ఫలితములను వెల్లడించెను. “సీమలోని మీషేహితులు మీకొరకు చేయదలచుకొన్నపనిని మీరు కఠినతర మొనరించుచున్నారు. మీపనికి అనేక ఆటంకములు కల్పింప బడగలవు. పోలీసువారు మిమ్ములను వెంటాడుదురు. ప్లీడర్లు రాజభక్తులుగా నుండుమని ప్రభుత్వమువారికి ప్రమాణపత్రములను వ్రాసియిత్తురు. కాబట్టి వారు నాన్ కోఆపరేషన్ లో పనిచేయవలెదరు. మీ రగాధములో ఉరుకుతూన్నారు. మీ రింతికంటె నిర్మాణకార్యక్రమమును కొనసాగించుట మంచిది” అని యావిధముగా ఆయన పావుగంటనేత్ర నిష్కళంకమయిన సద్భావముతోను, నిర్నిద్రమయిన మిత్రభావముతోను కఠినముగా మందలించెను. ఆయన ఉపన్యాసవేదికనుండి దిగినో లేదో తక్షణ మాయనఅధ్యంతరములకు ప్రత్యుత్తరముగా ఒక కంఠధ్వని వినిపడినది. అది ఈక్రిందివిధముగానుండెను: “మాకు భారతదేశమువెలుపల స్నేహితులు లేరు. దానినిగూర్చి ఎవరను పారపాటు పడవలదు. మామోక్షము మాచేతులలోనే ఉన్నది. మాభవిష్యత్తును బాగుచేసుకొనుటకుగానీ, చెడగొట్టుకొనుటకుగానీ మాకే అధికార మున్నది. అది మేముగ్రహించియే యీ కార్యక్రమము నవలంబించినాము. భారతరాజకీయములలో పోలీసువారు మాకు శ్రోత్రగాదు. మేము చిన్న పాతకాలను స్థాపించేసందర్భములోకూడా వమూలుచేసిన ప్రతిరూపాయి యోజితలపాగావారి నీడక్రిందనే వమూలుచేసినాము. ఇది మా జరిగిన ౧౫ సంవత్సర

ముల అనుభవము. నిజమే, లాయర్లు రాజభక్తులుగా ఉండుమని ప్రమాణముచేయవలసి ఉన్నది. కాబట్టి వారిపట్టాలను చించివేయవలసినదిరి మేము కోరినాము. మేముగాధ ములోకి ఉరుకుతూన్నమాట నిజమే. మా కా సంగతి తెలుగును. బానిసదేశమునుండి స్వర్ణతుల్యముయిన స్వతంత్రభూమికి పోయే మార్గ మెప్పుడును అగాధముగాను, కంటక భూయిష్టముగానే ఉండును. మమ్ములను అసత్యపథమునుండి సత్యమార్గమునకును, అంధకారమునుండి వెలుతురుకును, మృత్యుదశనుండి జీవితావస్థకును తీసుకొనిరాగలిగిన ఆ మనోనాయకునితో సహకు సంపూర్ణవిశ్వాస మున్నది.”

మారకపు తిక్కమకలమూలమున భారతదేశమునకు కలుగుతూన్న ఆర్థికనష్టములను గురించిగూడ వాగపురములో తీవ్రమయిన చర్చజరిగినది. బ్రిటిషు ప్రభుత్వమునా రా నష్టమును పూరింపవలె నని తీర్మానింపబడినది. ఆ కాంగ్రెసులో జరిగిన అయిదవ తీర్మానములో “ప్రస్తుతపు మారకపురేట్ల ప్రకారము బ్రిటిషువస్తువుల వ్యాపారముచేసే భారతీయవర్తకులు తమకాంట్రాక్టులను రద్దుచేసుకొనిననూహూడ పాపములే” డని నూచింపబడినది. కానాటు ప్రభుని గౌరవాధ్యము చేయబడే ఉత్సవములలోగాని, తదితర సమావేశములలోగాని ప్రజలెవ్వరును పాల్గొనరాదని తీర్మానింపబడినది. కార్మికులు తమఉద్యమమును ప్రేమయూనియనుల ద్వారా వ్యాప్తికొనించుకొనుటకు ప్రోత్సహింపబడిరి. అనారపవార్తముల ఎగుమతి నిరసింపబడినది. వ్యాయముయిన విచారణ జరిగిగాని, జరుగకగాని శిక్షింపబడినట్టి, ఆరెట్టుచేయబడినట్టి రాజకీయ ప్రచారకులకు సానుభూతి చూపబడినది. ఢిల్లీ పాంచాలరాష్ట్రములలోను, తదితర ప్రాంతములలోను నిర్బంధవిధానము తిరిగి ప్రారంభింపబడుట గమనింపబడినది. ప్రజలు దానిని ధైర్యముతో భరింపవలెనని కోరబడిరి. సంస్థానాధిపతులు వారి రాజ్యములలో వెంటనే సంపూర్ణ బాగ్యతాయుతప్రభుత్వమును స్థాపించుటకు ప్రార్థింపబడిరి. ప్రభుత్వమువారు బి. జి. హార్మియన్ ను ఇంకా భారతప్రజలకు దూరముగా నుంచుట నిరసింపబడినది. ఆయనకు భారతదేశపుకృతజ్ఞత ప్రకటించబడినది. ఇమర్ కమిటీవారి సిఫార్సులు భారతదేశముయొక్క బానిసత్వమును, ఆక్రమణ ఎక్కువచేయుటకే ఉద్దేశింపబడినట్లుగా తలంపబడి నిరసింపబడినది. గోహత్యహన్సింప తీర్మానించినందుకు ముసల్మానులకు కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పింపబడినది. పశువులను, తోళ్లను విదేశముల కెగుమతి చేయూడ డని ప్రజలు కోరబడిరి. ఉచితవిద్యా విధానమును, దేశీయవైద్యమును ప్రోత్సహింప తీర్మానింపబడినది.

చిట్టదివరకు కాంగ్రెసునిర్మాణవిధానమునుగూర్చి తీర్మానింపబడినది. అందులో కాంగ్రెసు పథమసూత్రము మార్పుచేయబడినది. కాంతమును, వ్యాయసమృతము

అయినను పద్ధతులమూలమున స్వరాజ్యమును సంపాదించుటయే భారతజాతీయ మహా సభోద్దేశముగా ప్రకటింపబడినది. కాంగ్రెసులో భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రములు నిర్మింప బడినవి. మహాసభజరుగుటకు ముందుగా రెండుమాడుకోజులు విషయానిర్ధారణసభ సేమా చేశము కావలెనని నిర్ణయింపబడినది. అందులో అ. భా. కా. సం. వాణమూత్రమే సభ్యులుగా నుండవలెనని పరిమితి యేర్పాటుచేయబడినది. అ. భా. కాం. సం. సభ్యత్వము ౩౫౦కి హద్దించబడినది. అ. భా. కాం. సం. నుండి ఒక కార్యనిర్వాహకసంఘ మేర్పాటుచేయబడినది. వారు ౧౫ మంది సభ్యులు. అందులోనే అధ్యక్షుడు, కార్య దర్శులు, కోశాధిపతులు కూడా ఉండిరి. కాంగ్రెసులో చేయబడిన తీర్మానముల కనుగుణముగా వీరే సంవత్సరముపాడుగునను కాంగ్రెసువ్యవహారములను నడిపిం తురు. ఈ పద్ధతి కాంగ్రెసునిర్మాణమునందు తీవ్రమయిన మార్పును కలిగించి కాంగ్రెసును సజీవసంస్థగా నొనర్చినది. తరువాత తూర్పుదక్షిణ ఆఫ్రికాలలోని భారతీయు లు తమచాక్కులను సంరక్షించుకొనే నిమిత్తము పోరాడినవిధానమునకు వారు జ్ఞాఘంప బడిరి. తూర్పు ఆఫ్రికా భారతీయులు దౌర్జన్యరహితమయిన అసహాయపద్ధతిని అవ లంబించినందుకు వారిచర్య ఆమోదింపబడినది. ఫిజీభారతీయు లిండియాకు త్రిప్పి పంపివేయబడినప్పుడు వారికి సహాయము చేయజాలనందుకు విచారము నూచింపబడినది. విదేశములలోని భారతీయులకు చేసిన నేవకు సి. యన్. ఆంగ్లదూసుకు కృతజ్ఞత ప్రకటింపబడినది.

2. అసహాయోద్యమ మహాప్రవాహము

౧౯౨౧

[నూతనయుగము-పాంచాలదురంతములనుగూర్చి కానాటుప్రభుని పశ్చాత్తాపము - భారతప్రభుత్వమువారి పశ్చాత్తాపము - అసహాయోద్యమమునకు ప్రజల సానుభూతి-(౧) లాయర్లు, (౨) విద్యార్థులు - అసహాయవాదులభృతి - బెజవాడ కార్యక్రమము - నిరోధపుటుత్తరువులు - నాన్ కానాదురంతము - ఆదాయవ్యయపట్టిక - గాంధీ రీడింగు సంభాషణములు - ఆలీసోదరుల తుమాపణ - బెజవాడ కార్యక్రమ విజయము-విదేశవస్త్ర బహిష్కారము-సికటింగు-శ్రోధకారణము కలిగినప్పుడుకూడ అహింసావలంబనము - ధర్మార్థకాల్పలు మాస్టా తిరుగుబాటు-కరాచీ ఖిలాఫత్ మహాసభ - కార్యసంఘ తీర్మానములను కాంగ్రెసుకమిటీలనువదించుట - యువరాజు బహిష్కారము - విదేశరాజ్యాంగ తంత్రము - ఆలీసోదరుల నిర్బంధము - గాంధీ ఆశుపన్యాసమును పునశ్చరణ చేయుట-కాసనోల్లంఘన మంగీకరింపబడుట - అందుకు కావలసిన మరతులు నిర్ణయింపబడుట - చీరాల పేరాల - మాస్టా తిరుగుబాటులోని కొన్ని వివరములు - యువరాజు భారతదేశమును దర్శించుట - విదేశవస్త్రదహనము - స్వచ్ఛందపైనినిశ్చయము - ౧౯౨౧ డిసెంబరులోని రాజీరాయబారములు - మాలవ్యాపండితుడు దాసును ఖైదులో చూచుట - దాసుమరతులు - గాంధీ మరతులు - రాయబారములు భగ్నములగుట - రాజుగారి సందేశము - అహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు జైలుకు పంపబడుట - హకీము అజ్మల్ ఖాన్ అధ్యక్షుడగుట - వ్యక్తి కాసనోల్లంఘనముక్రింద ౩౦౦౦౦ మంది జైలుకు పంపబడుట - సమష్టి కాసనతిరస్కారములనుగూర్చి యోజింపబడుట-భారతజాతి భయమును వీడుట - అహమ్మదాబాదుసభలోని ప్రధానవిషయములు - విదేశవస్త్ర దహనమునకు ప్రతిహులముగా సి. యఫ్. ఆండ్రూసు సందేశము - మహాసభ - దాసుఆపన్యాసము సరోజినీదేవి చదువుట-ప్రధాన తీర్మానము - అసహాయోద్యమ నిర్వహనము - అసలు తీర్మానము-దానికి సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమునుగూర్చిన హజరత్ మోహనీ సవరణ - గాంధీప్రతిహులత - తదితర తీర్మానములు - కాంగ్రెసు ఆలేమా సభలు.]

నాగపురపు కాంగ్రెసు నిజముగా భారతదేశచరిత్రలో నూతనయుగ ప్రారంభక మయినది. నాటితో కార్యరూపము తాల్చని శ్రోధభావములును, గౌరవప్రద ములుకాని ప్రార్థనలును రూపుమాసినవి. ప్రజలలో నూతనబాధ్యత, ఆత్మవిశ్వాసములు విజృంభించినవి. ప్రజలు స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించవలెనన్నచో వారే నిరంకుశ ప్రభుత్వముతో పోరాడుటకు సంసిద్ధులుగా మండవలెనని తెలిపినవైనది. వారు స్వార్థ త్యాగ మొనరింపవలెనని కోరబడిరి. దానికి వారు సంకోచముగా అంగీకరించి ముం దడుగువేయ ప్రారంభించిరి. నాగపురము కాంగ్రెసు భారతజాతిపైన మహాభార ముంచినది. కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమువారి పలహాతో ఆ. భా. కాం. సం. తనధర్మనిర్వహణమునకు పూనుకొన్నది. ౧౯౨౦ చివరలోను, ౧౯౨౧ ప్రారంభము నను కల భారతదేశ పరిస్థితులనుగూర్చి కొంచెమునేపు యోజితము. ౧౯౨౦ చివ రలో మితవాదులు కాంగ్రెసుతో పూర్తిగా సంబంధమును విడచిపెట్టుకొనిరి. రెండవ మితవాది మహాసభలో చింతామణి మహాపన్యాసముచేసెను. సురేంద్రనాథ టెగ్జీ 'సర్' బిరుదాంకితు డయ్యెను.

స్వాప్రభువు బీహారు, ఒరిస్సాలకు ప్రభుమభారతీయగవర్న రయ్యెను. పాంచాలరాష్ట్రములో కొన్ని మాసములక్రిందటనే యావజ్జీవదీప్తిపాంతరవాసశిక్ష విధింపబడి, యావదాష్ట్ర స్వాధీనపరచుకొనబడిన లాలా హాకిమ్ లాలువంటి మనిషి ౧౯౨౧ ప్రారంభదశలో నూతనమంత్రివర్గమునందు సభ్యుడయ్యెను. జ్ఞాపకక్రమే యొక్క పీఠతండ్రి కానాటుప్రభువు భారతీయులను ఓదార్చి నూతనయుగమును ప్రా రంభింపవలసినదిగా సీమనుండి ఇండియాకు పంపబడెను. ఆయన,

“క్షుతగాత్రమయిన భారతదేశమునకు పరిచర్య చేయుటకును, ఆంక్షేయు అకును, భారతీయులకును కలిగిన మనస్పర్థలను నివ్వాలించి సంఘభావము కుదుర్చుట కును నాజీవితములో నా కొక అవకాశము లభించినది. భారతీయులకు పురాతన మిత్రుడనైన నేను టిటిఘవారును, భారతదేశప్రజలును తమతమ అపోహలను, ప్రమా దములను మరచిపోవలెననీ, తమింపవలసిన సంచర్యములలో తమింపవలసిన దనీ సవినయముగా కోరుతున్నాను. మీ రుభయులును కలసి పనిచేసేయెడల యీనా చుద యించే మీ ఆసలు సఫలీకృతిములు కాగలవు.” అని చక్కని ఉపన్యాసము చేసెను.

తరువాత పంజాబుదురంతములనుగూర్చి భారతశాసనసభలో చర్చకు వచ్చెను. ప్రభుత్వపక్షమున సర్ విలియమ్ విస్సింటు పంజాబులో జరిగిన దురంత ములకు తన పశ్చాత్తాపమును వెల్లడించెను. ఇంక సెప్పటికిని అటువంటి దురాగత

ములు జరుగకుండునట్లు ప్రభుత్వమువారు యావచ్చక్షి నీ వినియోగించురని హామీ యియ్యబడెను. ఇది జరిగినతరువాత తీర్మాన ప్రతిపాదకుడు తన తీర్మానములో అధికారదుర్వినియోగము చేసిన ఉద్యోగస్థులను శిక్షింపవలసినదని వ్రాసినభాగము నుపసంహరించుకొనెను. డయ్యర్ నేనాని నేనానాయకత్వమునుండి తొలగింపబడెను. అందువలన అతని పింఛను పోయినమాట నిజమే. కాని భారతదేశములోనున్న ఆంగ్ల స్త్రీ లాయనకు ౨౦౦౦౦ పానులు బహుమతిచేసిరి. ఆయనను ఆంగ్లేయుల రక్షకుడని శ్లాఘించిరి. ఆయనకొక ఉద్దమ నిద్రి వారు బహూకరించిరి. ఇందుమాలక్షణ ఆయన పోగొట్టుకొనిన పింఛనుకంటెను, నేనానాయకత్వముకంటెనూ కూడ ఎక్కువ విలువగల గౌరవము లభించిన దనేమాట నిస్సంశయము. కల్ సల్ జాన్ సనీకు కలిగిన నష్టములకుమాడ తగిన పరిహారము కలిగినది. డయ్యరుతరువాత అతిక్రూరముగా ప్రవర్తించిన దీయనే. ఈయన కిండియాలోనున్న ఒక వాణిజ్య సంస్థలో ఉద్యోగ మియ్యబడెను. అందుమాలమున ఆయనకు తగిన ప్రతిఘటము ముట్టినది. కానాటుప్రభుని ఉపన్యాసముగాని, ప్రభుత్వపక్షమున హామ్ మెంబర్ సర్ విలియమ్ విన్ సెంటు చూపిన పశ్చాత్తాపముగాని భారతీయుల గాయములను మాన్య సమర్థములు కాలేదు. వాణ్ణి ఆపరేషన్ దేశమునందు ప్రచారములోకి వచ్చినది. కాని ఒక సంగతిమాత్రము జరిగినది. ౧౯౨౧ ప్రారంభదశలో నిర్బంధశాసనములనుగూర్చి విచారించవలసిన దని కేంద్రశాసనసభవా రొకకమిటీని నియమించిరి. వారు ౧౯౨౨ ప్రారంభమునాటికి ఒక్కక్రిమినల్ లా సవరణచట్టమునుతప్ప తక్కిన అన్ని చట్టములను రద్దుచేసిరి. కాని యీ వైపై తోవప్రచారము లన్నియును భారతీయుల పౌదయక్ష తమలును స్పృశింపవలయునను లేకపోయినవి. వాటికి తగిన నివారణోపాయములను కాంగ్రెస్ ఆలోచింపవలసి ఉండెను. అంతేకాని పూర్వమువలె రాజప్రకటనల మూలముగాగాని, నిర్బంధశాసనములు రద్దుచేయబడుట మూలమునగాని వారికి మనశ్శాంతి కుదురదు.

నాగపురపు కాంగ్రెసుకు ప్రజలు విశేషముగా సహాయ మివ్వరి. వోల్ట్ నిరాకరణములో సంపూర్ణ విజయము కలిగినది. కళాశాలల, న్యాయస్థానముల విషయములో అంత జయప్రదముకాలేదు. కాని వాటి ప్రతిఘాతము చాలా తగ్గిపోయినది. అనేక మంది వకీళ్లు తమవృత్తిని పరిత్యజించి హృదయపూర్వకముగా అనహోయోద్యమములోకి గుమికరి. జాతీయవిద్యార్థివిషయములో అనుకొన్న దానికంటెకూడ యెక్కువ విజయము చేకూరినది. ప్రభుత్వ పాఠశాలలను బహిష్కరించిన విద్యార్థులెక్కువమంది లేనప్పటికినీ జాతీయ విద్యాప్రచారముమాత్రము శ్రద్ధగా జరిగినది. గాంధీమహాత్ముడు యువకులలోని దేశభిమనమును, పౌరుషమును చంపినేస్తాన్న ప్రభుత్వ పాఠశాల

అను విశవాది మాతృదేశ సేవకొరకు నడుములు కట్టబడినదని ఉల్లేఖకరముగా పంపిన సందేశము భారతీయయువజనుల హృదయముల వాక్కించినది. ఈ సందర్భమున శేవలము పాకశాలలుపాపాపూర్వ విధానమే అవలంబింప బడలేదు. దేశములోని వివిధ భాగములయందును జాతీయ విశ్వవిద్యాలయములు, జాతీయకళాశాలలు, జాతీయ పాకశాలలు నిర్మింపబడినవి. పాంచాలము, బొంబాయి, సంయుక్తరాష్ట్రములలో విద్యార్థుల ఉద్యమము తీవ్రముగా సాగినది. వంగరాష్ట్ర మంతకంటె ముందుకువేసినది. ఆనందత్సరమున్నరలోను కలకత్తానగరము విస్మరింపరాని అద్భుతవిషయములను ప్రదర్శించినది. జనవరిమధ్యలో దేశబంధు చిత్తరంజనదాసుఅదేశము ననుసరించి వేలకొలది విద్యార్థులు కళాశాలలను, పరీక్షలను విడిచిపెట్టిరి. గాంధీ ఫిబ్రవరి నాల్గవ తేదీని కలకత్తానగరమును దర్శించి జాతీయకళాశాలకు శంకుస్థాపనముచేసెను. పాబరీ పుత్రమునకు గాంధీ రెండవసారి. పోయినప్పుడు, అదివఱకునుండి సానుకూల జాతీయ కళాశాల ఆయనచే లాంఛనముగా ప్రారంభింపబడెను. రీహారు విద్యాపీఠమును మాదామహాత్ముడే ప్రారంభించెను. జాతీయ విద్యావిధానమున కీయబడిన ప్రాతానామములయన నాలుగురెలకంటె తక్కువకాలములో అలిఘర్లోని మహమ్మదీయ జాతీయ విద్యాపరిషత్తు, గుజరాతు విద్యాపీఠము, వంగజాతీయ విశ్వవిద్యాలయము, తిలక్ మహారాష్ట్ర విద్యాపీఠములు స్థాపింపబడుటయేకాక దేశములో అనేకచోట్ల అనేకతరగతుల జాతీయపాకశాలలు వేలకొలది విద్యార్థులతో ప్రారంభింపబడినవి. ఆంధ్రదేశమునందు ౧౯౦౦ లోనే నెలగింపబడిన జాతీయవిజ్ఞానదీపము మరొక్కసారి ప్రకాశవంతమై తేజోరాసులను వెదజల్ల ప్రారంభించినది. ఆసహాయోద్యమమున ప్రభుత్వ సంస్థలనుండి సంబంధమును తెంచుకొనిన విద్యార్థు లెందరో కలరు. ఆనాడు (౧౯౨౦-౨౧) విద్యార్థిదళము, ప్రిదర్శివృత్తిని త్యజించినవా రెందరో నేను రాష్ట్రీయ నాయకులుగను, మండలనాయకులుగను కాంగ్రెసు ఉద్యమమున పనిచేస్తూ ఉన్నారు. నాగపురపు తీర్మానము ననుసరించి, అ. భా. కాం. సం. కార్యనిర్వాహకవర్గమువారు ౧౯౨౧లో నెలనెలకు వివిధప్రదేశములలో సమావేశమయిరి. మొదటి అ. భా. కాం. సం. సమావేశము నాగపురములోనే జరిగినది. అందులో కార్యనిర్వాహకుల యెన్నిక చేయబడినది. కాంగ్రెసులోని ఇరవై ఒక్కరాష్ట్రములకును అ. భా. కాం. సం. లోని పభ్యులసంఖ్య నిర్ణయింపబడినది. బొంబాయిలో హోమురూల్ ఉద్యమమునకు సహాయ పడిన “యంగ్ ఇండియా” అనే ఇంగ్లీషువారపత్రిక హోమురూలు పభ్యులచే గాంధీ దేశము చేయబడినది. అది యిప్పుడు వాన్ కో ఆపరేషన్ ప్రచారము నిమిత్త ముపయోగ పడుతూండెను. హోమురూలు సభ విచ్ఛిన్నమయిపోయినది. నాగపురపు కాంగ్రెసుకు సన్మానసంఘాద్యక్షుడయిన నేల్ జమ్నాలల్ బజాజ్ తిలక్ స్వరాజ్యనిధి నిమిత్త

2. ఆసహాయోద్యమ మహాప్రవాహము

౩౫౭

మొక లక్షయాపాయలను సమర్పించెను. అది ఆసహాయోద్యమ మనలబిందిన స్థితిలో కొరకు వినియోగింపబడవలెనని ఆయన నిర్ణయించెను. జమ్మలూరుబజారు తన రావు బహదురుచిరుదము నింతకుపూర్వమే త్యజించెను. ౧౯౨౧ జనవరి ౩౧ వ తేదీన కలకత్తాలో కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారు సమావేశమై తిలక్ స్వరాజ్యనిధి వినియోగమును గూర్చి నిబంధనలను తయారుచేసిరి. అందులో రాష్ట్రములనుండి వసూలుచేయబడిన విరాళములలో నాల్గవభాగము కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారికి ప్రత్యేకింపబడవలెనని తీర్మానింపబడెను. ఏప్రిల్ ౨౮ ను నెలకు నూరురూపాయలనుమించి పుచ్చుకొనకూడదనీ, ఏప్రిల్ ౨౮ నేరకుడును నెలకు యాభయిరూపాయలకంటె యెక్కువ తీసుకొన కూడదనీ నిర్ణయింపబడెను.

ఋణస్థులయినవా రెవరును జాతీయోద్యమమునందు వేతనము పుచ్చుకొని పరచేయవారుగా నుండకూడదని నిర్ణయింపబడెను. జాతీయ విద్యాప్రణాళిక వివనిముగా తయారుచేయబడేలోపల బాలురకు హిందుస్థానీ భాషను, నూలువడుకుటను నేర్పింపవలెనని తీర్మానింపబడినది. గ్రామప్రచారకులకు తగినశిక్షణ మిప్పించవలెనని నిర్ణయింపబడినది. చిత్తరంజనదాసు కార్మిక సంస్థలనుగూర్చి పనిచేయ కోరబడెను. యల్. ఆర్. టైల్ సీ ఆర్థిక బహిష్కార సంఘమునకు సమావేశకర్తగా నియోగింపబడెను. తరువాత ౧౯౨౧ మార్చి ౩౧, ఏప్రిల్ ౧ వ తేదీలలో బెజవాడపట్టణముందు ఆ. భా. కాం. సం. సభా, కార్యనిర్వాహకసభలు సమావేశమైనవి. కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారు పన్నుల నిరాకరణమున కింకను తరుణము రాలేదని నిర్ణయించిరి. ఈ బెజవాడలో సమావేశమయిన ఆ. భా. కాం. సం. సభలోనే స్వరాజ్యనిధికి కోటి రూపాయలు వసూలుచేయబడవలెననీ, కాంగ్రెసులో కోటిమంది సభ్యులుచేరవలెననీ, యిరువదిలక్షల రాటములచే పనిచేయించవలెనని నిర్ణయింపబడినది. ఇవి ఆయా రాష్ట్రముల జనసంఖ్యనుబట్టి చామాసాగా సమపూర్వపడవలెనని ఏర్పాటు చేయబడినది. పంచాయితీలు నిర్మింపబడవలెననీ, త్రాగుబోతుతనము మాన్పింపబడవలెననీ ప్రత్యేకముగా తీర్మానింపబడినది. ఇటువంటి నిరపాయకరములైన సంస్కరణములు ప్రబోధింపబడినను ప్రభుత్వమువారు నాయకులపైన ౧౮౮, ౧౦౦ శెక్కులపై ౬ శత్రువులను జారీచేయించిరి. అప్పటికి దేశీయు లింకను సరియైన ఆత్మనిగ్రహమునకును, కట్టుబాటులకును అలవాటుపడలేదనీ హేతువుతో ఆ. భా. కాం. సం. వారు ప్రభుత్వమువారి ఉత్తరువులకు కాంగ్రెసువాదులు విధేయులుగా నుండవలసినదే కాని తిరస్కారము చూపరాదని శాసించిరి. నాన్ కానాహత్యలను ఆ. భా. కాం. సం. వారు ఘోరకృత్యముగా భావిస్తూ అందుమూలమున అత్యంత నష్టములనుపొందిన సిక్కులకు తమ సానుభూతిని నిల్పించిరి. నిజమునకు మార్చి ౨ వ తేదీనాటికి దేశ ముద్రో

పూరితమై ఉండెను. చిత్తరంజనదాసును మైమెన్ గింగుకు పోషాడదనీ, మాలానాథు బ్రాహ్మణా, రాజేంద్రబాబులను అగ్రాకు వెళ్ల మాడదనీ, యాదాజీ హుస్సేనును కలకత్తాలో ప్రవేశింపరాదనీ, లజపతిరాణిని శేషావధు చేరరాదనీ నిషేధపు టు త్రువవులు జారీ చేయబడినవి. ఇంకా అనేకమందికి అనేక ఉత్తరువులు జారీచేయబడినవి. రాజక్రోధా సభాచిట్టముక్రింద లాహోరునగరము కాసింపబడినది. కానీ యివన్ని నాక్ కానా దురంతముమందు నేరములుగా పరిగణింపదగినవి కావు. మార్చి మొదటివారములో నాక్ కానా గురుద్వారమున సమావేశమయిన నిరుద్రేకులగు యాత్రికులపైన తుపాకులు పేల్చుబడినను. ప్రజల అంచనాప్రకారము వారిలో మరణించినవారి సంఖ్య ౧౫౫. కాని ప్రభుత్వమువారి అంచనాప్రకారము ౭౦. రాజభక్తిపరుడైన మహాంతు గృహ మున ౪౦౦౦ తుపాకితోటాలును, ౬౫ రివోల్వరులును నిలువచేయబడినవి. ఒక పెద్ద గోతిలో గొప్పముంట వేయబడినను. ౫ వ మార్చి తేదీని ప్రజలకు సంబంధించిన వ్యవహారములను కొన్నింటిని పరిష్కరించుట కక్కడ ఒక సమావేశము జరిగెను. కొంత మంది బద్మాపు లీ ఘోరకృత్యమును కావించిరి. ఈ సందర్భమున మేజరు కర్రీ, కింగు అనే ఉద్యోగస్థు లిద్దరక్కడనుండి బదిలీచేయబడిరి. మహాంతు ఎవరియిద కసి తీర్చుకొనుట కి భయంకరప్రయోగమును చేసెనో మనకు తెలియదు. అక్కడి పరిస్థితులు తెలుసుకొనవలసివట్టిగా లేవు. స్వామాజ్యకాసనసభలో యీ సంఘటనమును గూర్చి తీర్మానము వచ్చినది. ప్రభుత్వమువారు దానిని సిక్కులలోని రెండు పక్షము లకుచెందిన పోరాటముని చెప్పి సమర్థించిరి. ఈ సందర్భములో బక్షీ సోహన్ లాలుని సవరణపైన మాకోసింగు మాట్లాడుతూ యీ ఘోరకృత్యమును గూర్చి స్థానికాధికారులకు ముందే తెలిసి ఉండవచ్చునని నూచించెను. ఇంటనే సర్ విలియంస్ విన్ సెంటు హెయిలీదగ్గరకు పోయి ఆయనచెవిలో ఏదో ఊదెను. హెయిలీ అప్పు డెక్కడలేని ఆగ్రహము తెచ్చుకొని, ఆ ఘోరకృత్యములో ప్రభుత్వాధికారులకు జోక్యమున్నట్లు నూచించిన ఉపన్యాసకుని తీవ్రముగా నిరసించెను. మొత్తముమీద నాక్ కానా ఘోర కృత్యమువంటి దురాగత మంతకుపూర్వ మెన్నడును జరిగిఉండలేదు. కాంతముగా మన్న యాత్రికులు కాల్యబడుటయేకాక కొనకూపిరితో మన్నవారు మందుతూన్న గోతిలోకి త్రోయబడిరి.

కాంగ్రెసుపుట్టిన మొదటి సంవత్సరములలో బ్రిటిష్ కమిటీయే కాంగ్రెసుపనికి కేంద్రముగానున్న విషయమును, దాని సిబ్బందికొరకును, తదితరవాతసరములకొరకును చాలా సామ్య విచ్చింపబడిన విషయమును పాఠకులకు తెలుసును. చాలా సంవత్సరములవరకు సంవత్సరమునకు రు. ౬౦,౦౦౦ వరకూ కూడా బ్రిటిషు కాంగ్రెసు కమిటీ కాంగ్రెస్ చేయబడినది. నేడు ఇంగ్లాండునుండి హిందూజీశమునకు కార్యక్రమంగము

మారినది. తెజవాడలో "జరుగుతూన్న సంవత్సరము"లోని విగతా మాసములకు కావలసిన ఆద్యక్షుడు, కార్యదర్శి, కోశాధిపతుల ఖర్చులనిమిత్తము రు. ౧౭,౦౦౦ లు కాంక్షన్ చేయబడినవి. అమెరికాలో భారత హోమరులు లీగు పక్షములకు చెందిన డి. వి. యస్. రావుగారికి లబ్ధపతిరాయి, కేల్కరుల సిఫార్సుపైన వెయ్యి డాలర్లు పంపబడినవి. ఏప్రిల్ ౬-వ తేదీయున్నూ, ౧౩-వ తేదీయున్నూ ప్రార్థనోపవాసములు చేయవలసిన రోజులుగా నిర్ణయింపబడినవి. ఆ. భా. కాం. సు. యో పూర్వాద్యక్షులు కాక ౩౫౦ మందిసభ్యులుండవలెనని అంగీకరింపబడినది. మే ౧౦-వ తేదీని కాంగ్రెసు కార్యదర్శి ఆలహాబాదులో తిరిగి సమావేశమయినది. ఆసభలో అంత ముఖ్యవిషయము లేదీ జరుగలేదు. తరువాత జూన్ ౧౫-వ తేదీని బొంబాయిలో మళ్లీ ఆ సభ సమావేశమయినది. అందులో గాంధీ తనకును, జైప్రసాదికిని జరిగిన సంభాషణమును గూర్చి ప్రసంగించెను.

జైప్రసాదునీ, గాంధీనీ సమావేశపరచినది మాలవ్యాపండితుడు. రీడింగు ప్రభువు ౧౯౨౧ ఏప్రిల్ ౨ వైస్రాయిగా వచ్చెను. ఆయన గాంధీతో సంభాషించినపిమ్మట గాంధీ యొక్క సభ్యాసమును గ్రహించి అసహాయోద్యమమునకు ప్రతిహేతుముగ చర్య దీసుకొనుట విచేతము కాదని తెలుసుకొనెను. కాని ఆయనమటల సందర్భములో గాంధీచే ప్రతిపాదించబడిన అసహాయోద్యమ సిద్ధాంతమునకు విరోధములుగా అలీ సోదరుల ఉపన్యాసములు కనపడుతూన్న వని నూచించెను. ఆ ఉపన్యాసములలో దౌర్జన్యప్రాప్తాహము అంతర్గర్భితముగా నున్నదని జైప్రసాదిభావము. గాంధీ మూర్తిభవించిన సత్యస్వరూప మనుటచే రీడింగుప్రభువు చెప్పిన విషయములను విచారించి, అలీసోదరుల ఉపన్యాసములలో హింసాపూర్వకమైన అర్థ మున్నట్లుగా ఆపోహకలుగుటకు పలుకలదని అంగీకరించెను. వెంటనే ఆయన అలీ సోదరులకు వ్రాసి వారి కట్టి ఉద్దేశము లేదని ప్రకటింపించెను.

అసహాయోద్యమచరిత్రలో యీ తుమాపణము నూతనశక్తిప్రారంభక మయినది. భారత దేశములోని అంగ్లేయులు ప్రభుత్వమువారి విజయమునకు సంతుష్టాంతరంగు లైరి. రీడింగుప్రభువు ఆ తుమాపణకు సంకృతిపించెంది వారిపై కేసుపెట్ట మానుకొనెను.

బొంబాయిలో జరిగిన కాంగ్రెసు కార్యకర్తసభలో రాజకీయ నేత్రములలో వాదించుకొనుటను గూర్చి స్పష్టీకరింపబడినది. నాన్ కో ఆపరేటర్లకు వ్యతిరేకముగా సివిల్ డానాగాని, క్రిమినల్ కేసుగాని దాఖలుచేయబడినప్పుడు వారు ప్రజలకు తమ నిరపరాధత తెలియపరచేటందుకు కోర్టు ఎదుట వాచ్మాల మిచ్చుటకన్న మరొకవిధముగా ప్రతివాదము పెట్టుకొనకూడదని నిర్ణయింపబడినది. క్రిమినల్ ప్రాసీజరుకోడు

క్రింద పూచీకత్తు కోరబడిన సందర్భములలో ముద్దాయిలు పూచీకత్తును నిరాకరించి కైలుకు పోవలెనని నిర్ణయింపబడినది. అసహాయవాదమును అవలంబించిన స్నేహితులను పుచ్చుకొనిగాని, పుచ్చుకొనకగాని కోర్టులో వాదించుట దని నిశ్చయించబడిరి. అసమయములోనే అంగోరాలోని టర్కీ ప్రభుత్వముతో బ్రిటిష్ గవర్నమెంటు వారికి తగాదా వచ్చేటట్లు కనిపించినది. భారతదేశములోని ముసల్మానుల అభిప్రాయములను తృప్తికరించి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు అంగోరా ప్రభుత్వముపైన దండెత్తే యోచన భారత సైన్యములోని ప్రతి సైనికుడును ప్రభుత్వమువారికి సహాయముచేయ నిరాకరించుట ధర్మమని కాంగ్రెసు కార్యకర్తల ముందరే తీర్మానింపబడినది.

౧౯౨౧ జూలై ౨౮, ౨౯, ౩౦ తేదీలలో బొంబాయి నగరమున ఒక ముఖ్యమైన అ. భా. కాం. సం. సభ జరిగినది. దెజవాడ కార్యక్రమము సంపూర్ణ విజయము పొందుటచే దేశము సంతోషతరంగములలో ఉనులాడుతూ ఉండెను. తిలక్ స్వరాజ్యనిధి నిర్ణయింపబడినదానికంటే ౧౫ లక్షల రూపాయ లెక్కువ వసూలైనది. కాంగ్రెసు సభ్యత్వము వ్యక్తిగత సంఖ్యలో సగమువైగా అయినది. ౨౦ లక్షల రాజములవరకును దేశమంతటా పనిచేయదొడగినది. తరువాత కాంగ్రెసు పృష్టినికొన, తడుకున, నేయుట మొదలగు పరిశ్రమల వైపునకు మరలినది. అందుకోరకు విదేశవస్త్ర సంభారణ బహిష్కారము, ఖద్దరు ఉత్పత్తి కాంగ్రెసు కార్యక్రమములైనవి. అ. భా. కాం. సం. “కాంగ్రెసుపక్షమునకు చెందినవా రందరు వచ్చే ఆగస్టు మొదటి తేదీనాటి విదేశవస్త్రముల ముపయోగింపరాదు ” దని సలహాయచ్చెను. బొంబాయి, అహమ్మదాబాదు నగరములలోని యంత్రాలయాధికారులు తమతమ మిల్లులలో తయారయ్యే బట్టల ధరలను కార్మికుల జీతములనుబట్టి నిర్ణయింపవలెనని కోరబడిరి. అప్పటికున్న ధరలకు మించి వస్త్రములను విక్రయించకుండునట్లును, వీలైనంత వరకు శేదల కందుబాటుగా మండునట్టి ధరలే ఏర్పాటుచేయుటకును కూడా వారు ప్రార్థింపబడిరి. విదేశీబట్టల దిగుమతిదారు లందరను క్రొత్త ఆర్డరు లీయకుండుటకును నిలబడెన్న సదుక్తును ఇండియాకు వెలుపల విక్రయించుటకును కోరబడిరి.

ప్రభుత్వోద్యోగుల నెవ్వరినైనప్పటికీ, వారు సివిల్ ఉద్యోగములుగానీ, సైనికోద్యోగములుగానీ, వారి ఉద్యోగములకు రాజీనామా ఈయవలసినదని చెప్పబడు ప్రతి పాఠనమును వాక్కుగలదని అ. భా. కాం. సం. వారు నిర్ణయించిరి. భారతదేశములోని అధిక సంఖ్యాకుల విశ్వాసమును కోల్పోయిన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వముతో సంబంధమును వదలుకొనవలసినదని సివిల్, సైనికోద్యోగు లందరికీ ప్రతిపాదనగా బోధింపబడునని అ. భా. కాం. సం. వారు కాసిందిరి.

మద్యనిషేధప్రచారసందర్భమున ధార్వాడ్, మాటియాన్ మొదలగు ప్రదేశములలో అప్పటికప్పుడే అధికారులు జోక్యము కల్పించుకొనసాగిరి. కొన్నిచోట్ల కొంత మంది కల్లుదుకాణములకు పోవ ప్రోత్సహించిరి. అ. భా. కాం. సం. వారు అవసరమైనయెడల ప్రభుత్వాధికారుల జోక్యమును నిరోధించుటకు పికెటింగుకూడా ప్రారంభింపజేతుమని ముందుగా తెలియపరచిరి. భానా జిల్లాబోర్డువారు కల్లుదుకాణముల పికెటింగును గూర్చి చేసిన తీర్మానమునకు అ. భా. కాం. సం. వారు వారి నభినందించిరి. ఇతర స్థానికసంస్థలను, మునిపిపాలిటీలను కూడా భానా జిల్లాబోర్డుపెట్టిన వరవడిని అనుసరింపవలసినదని ఆ సంఘమువారు ప్రోత్సహించిరి. కాంగ్రెసు ఇంతవరకునూ పికెటింగును గూర్చిన తీర్మానము చేయలేదనీ, యిప్పుడు చేయబడిన తీర్మానము కూడా కేవలము ప్రజాసంస్థలకు సంబంధించినదే అనీ తెలుసుకొందురుగాక. వర్తకులు ముక్తపదార్థముల వ్యాపారము మానివేయవలె నని తీర్మానింపబడినది. విదేశరాజ్యాంగ వ్యవహారములను గూర్చి కార్యవర్గమువారు చేసిన తీర్మానమును అ. భా. కాం. సం. వారంగీకరించిరి. భారతజాతిని సంపూర్ణముగా అహింసాతత్వము నవలంబింపజేయుటకు కాంగ్రెసు అత్యంతశ్రద్ధతో పనిచేసినది. అయినప్పటికీ అలిఘర్ నగరములోని ప్రజలు రెచ్చొట్టువడుటచే కొంతమంది దౌర్జన్యము కావించిరి. అ. భా. కాం. సం. సంపూర్ణ దౌర్జన్యరాహిత్యసిద్ధాంతమును ప్రజలలో వ్యాపింపజేయవలసిన దని తదితర కాంగ్రెసుసంస్థలకు సలహా యిచ్చినది. ఇప్పు ఆగ్రహకారణము లున్నప్పటికినీ ధార్వాడ్, మాటియాన్, గుంటూరు, చీరాల, పేరాల, కేరల, పశ్చిమోత్తర సరిహద్దు రాష్ట్రములు మొదలగు ప్రదేశములలోని ప్రజల తృప్తిగ్రహమును చూపినందు కభినందింపబడిరి. ముఖ్యముగా సంయుక్తరాష్ట్రములలో నిర్బంధవిధానము తీవ్రరూపమున వ్యాపించెను. అనేకచోట్ల ప్రజలపై తుపాకులు కాల్చబడినవి. ప్రతివాదము పెట్టుకొనకయే అనేకమంది ఖైదులకు పోయిరి. వారందరికిని అభినందనము లర్పింపబడెను. నిరపరాధులగు ప్రజలు బుద్ధిపూర్వకముగా అనుభవించిన ఖైదులు మొదలగు కష్టపరంపరలమూలముననే స్వాతంత్ర్యసిద్ధి కలుగగల దని హెచ్చరింపబడినది. దేశములోని అనేకభాగములనుండి స్థానిక ప్రభుత్వములవారి నిర్బంధవిధానములకు ప్రత్యుత్తరముగా కాసంతరిస్కారి మవలంబింపబడవలె నని ప్రజలు కోరసాగిరి. బానులోని స్థానికాధికారులచే చేయబడినవనే వాడుకగల దురంతములనుగూర్చి విచారింపబోవు కమిటీవారినే పశ్చిమోత్తరసరిహద్దురాష్ట్రముల అధికారులు వారి రాష్ట్రములో ప్రవేశింపరాదని నిషేధించిరి. కాని “భారతదేశమునం దంతటను అహింసావాతావరణము నింకను అగ్నిర మొనర్చుటకును, కాంగ్రెసువారికి ప్రజలపైన కలిగిన పలుకుబడిని తెలుసుకొనుటకును. సుదేశిజ్ఞదళమునును కొనసాగించేనిమిత్రము కాంతివాతావరణము భంగము.

కాకుండ చూచుటకును స్వదేశీకార్యక్రమము పూర్తి అయ్యేటంతవరకును కాసనోల్లం ఘనము ప్రారంభింపబడమాడ" డని ఆ. భా. కాం. సం. వారు తీర్మానించిరి.

అదీగాక వేల్పుయవరాజు భారతదేశమును సందర్శించే సందర్భములో ఒక మహాత్తరవిషయము జరుగవలసిఉండెను. ఆ భా. కాం. సం. వారు “యవరాజు సందర్శనసందర్భమున ప్రభుత్వమువారిచే గాని, తదితరులచే గాని ఏర్పాటుచేయబడిన సమావేశములకునూ, ఉత్సవములకునూ - వరునూ పోయి సహాయము చేయకుండుట ప్రతిభారతీయునికిని ధర్మము.” అని తీర్మానించిరి. ముందు రానున్న అనేక అవకాశములను గమనించియే కాసనతిరస్కార సందర్భమున ప్రజలు వేచియుండువలె నని ఆ. భా. కాం. సం. వివేకముతో నిర్ణయించినది. ౧౯౨౧ జూలై ౧ వ తేదీని ధార్వారుజనసమావాయునైన ఆధికారులు తుపాకులుపేల్చిన విషయమును విచారించి నివేదించుటకు కాంగ్రెసు కార్యవర్గమువారు నాగపురములో ఆసహాయవాదులు నవలంబించిన లాయరు భవానీశంకరనియోగి (యిప్పుడు మధ్యరాష్ట్రముల హైకోర్టుజడ్జి), అబ్బాసుతమున్జీ (పింఛనుతీసుకొన్న బరోడాజడ్జి), సెట్టూరు (కొంతకాలము మైసూరు జడ్జి) గార్లను విచారణసంఘముగా నియమించిరి. క్రొత్తనిర్మాణవిధానముక్రింద భాషా ప్రయుక్తరాష్ట్రములు నిర్మింపబడవలసిఉండుటచే రెండుభాషలుగల జరిహద్దు జిల్లాలలో వాదప్రతివాదములు చెలరేగినవి. బల్లారిజిల్లావిషయములో ఆంధ్రకర్ణాటరాష్ట్రములవారికి తగాదా వచ్చినది. తరువాత గంజాముజిల్లావిషయములో ఆంధ్రోత్కల రాష్ట్రములకు తగాదా వచ్చినది. ఈ రెండు సందర్భములను విచారించుట కొక మధ్యవర్తిసంఘ మేర్పాటుచేయబడినది. కాంగ్రెసువిరాళముల నిమిత్తము వచ్చిన అర్జీలను పరిష్కరించుటకు గాంధీ, మోతీలాల్, జమ్నాలాల్ బహజుల కధికార మీయబడినది. ఆగస్టు ౧౬ వ తేదీని పాటలీపుత్రములో మరియొక కార్యవర్గసభ జరిగినది. అప్పుడు సంయుక్తరాష్ట్రములలోని హార్ డాయిల్లో ౧౪౪ శైక్షకులు తిరస్కరించుటకు అనుజ్ఞ యిప్పించవలసిన డని వచ్చిన ఉత్తరమును కార్యసంఘమువారు విచారించి దానిని తరువాతసమావేశమునకు నిలిపివేసిరి.

సెప్టెంబరు 3౦ తేదీలోగా విదేశవస్త్రబహిష్కారము సంపూర్ణముగా కొనసాగుటకు వలంబీరు లింటింటికిని పోయి విదేశవస్త్రములను పోషుచేయవలె నని తీర్మానింపబడెను. ప్రతిరాష్ట్రములోను వనూలైన తిలక్ స్వరాజ్యనిధినుండి నాల్గవభాగము ప్రత్యేకింపబడి ఖద్దరుఉత్పత్తి సందర్భమున వ్యయము చేయబడవలెనని తీర్మానింపబడినది. కొన్ని రాష్ట్రములవారు వనూలైన తిలక్ స్వరాజ్యనిధిలో నాల్గవభాగమును కాంగ్రెస్ కార్యసంఘమునకు పంపనందున అట్టిరాష్ట్రములకు వారు విరాళము లియ

మానివేసిరి. పెట్రోబతు ౬, ౩, ౮, ౧౧ వ లేదీలలో కలకత్తానగరమునందు మరియొక సారి కాంగ్రెస్ కార్యవర్గమువారు సమావేశమైరి. ఆసభ చాలాప్రాముఖ్యమైనది. మాస్టాలిరుగుబాటు, ధార్వారుకాల్వలనుగూర్చిన నివేదిక లాసమావేశములో చిర్చకు వచ్చినవి. అంతలో మొదటివానినిగూర్చి “మలబారులోని కొన్నిప్రాంతములలో జరిగిన మాస్టాల దౌర్జన్యకార్యముల కీసభవారు చింతిల్లుతూన్నారు భారతదేశప్రజ లింకను కాంగ్రెసు, కేంద్రఖిలాఫత్ సంఘముల సందేశమును సరిగా అర్థముచేసుకొననట్లు ఋజువు అవుతున్నది. కాబట్టి కాంగ్రెస్, ఖిలాఫత్ ప్రచారకు లందరును అనేకు హిమాచలపర్వంతమును గల భారతదేశములో ఎట్టి ఆగ్రహకారణము లున్నప్పటికీ ప్రజల హింసాసిద్ధాంతమునే అవలంబించేటట్లుగా ప్రచారము చేయవలయు” నని కాంగ్రెస్ కార్యవర్గమువారు తీర్మానించిరి.

కార్యవర్గమువారి దగ్గరనున్న సాక్ష్యసాధనములనుబట్టి మాస్టాలకు సహింపరానంత కోపకారణము కల్పింపబడినదనీ, ప్రభుత్వమువాపక్షమున తయారుచేయబడి వారిచే ప్రకటింపబడిన నివేదికలు పక్షపాతభూయిష్టములుగానూ, మాస్టాల తప్పిదములనుగూర్చి అతిశయోక్తులలో నిండినవిగానూ ఉన్నవనీ, ప్రభుత్వమువారు కాంతిభద్రతలనే నెపముతో అనవసరముగా ప్రజలను సంహరించిన విషయము వాటిలో తగ్గించి వ్రాయబడినదనీ యీ సభవారభిప్రాయపడుతూ మాస్టాలపక్షమున జరిగిన దౌర్జన్యమును నిరసిస్తున్నారు.

మాస్టాలలోని కొందరు మతావేశపరులచే బలవంతముగా కొందరు మహమ్మదీయమతములో కల్వకొనబడి రని వినుటకు కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారు చింతిస్తున్నారు. కాని ప్రభుత్వమువారును, తదితర స్వార్థపరులును చెప్పే మాటలను విశ్వసించకూడదని వారు సలహా యిస్తున్నారు. కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారి దగ్గర నున్న నివేదికలలో “మంత్రేసమీపమున నున్న గ్రామములలో నివసించే కొన్ని కుటుంబములు బలవంతముగా మహమ్మదీయమతములో కలుపుకొనబడినవి. ఖిలాఫత్ సహాయనిరాకరణోద్యమములకు ప్రతిహేళనముగానున్న మతావేశపరులయిన కొందరు మహమ్మదీయులు హిందువులను బలవంత పెట్టి కలుపుకొని రమమాట వాస్తవము. మాకు తెలిసినంతవరకు మూడు కేసులుమాత్రమే అట్టివి కలవు.” అని ఉన్నది.

“కాంగ్రెసు ఖిలాఫత్ ఉద్యమములు నిషేధింపబడిన చోటులలో మాత్రమే యీ అల్లరులు జరిగినవనీ, కాంగ్రెసు ఖిలాఫత్ ప్రచారకులు మూకల ఆగ్రహవేశములను కాంతిపరచి దౌర్జన్యమును నిరోధించుటకు కొన్ని అపాయములకుకూడా గురియై

ప్రయత్నించి రనీ యీ కార్యసంఘమువారికి నివేదింపబడినది." అని తీర్మానములు చేయబడినవి.

తరువాత అలీసోదరులు, డాక్టరు కిష్టా, జగద్గురు శ్రీ శంకరాచార్యులవారు (కారదాసీతము), మాలానా నజీర్ అహమద్, పీర్ సలామ్, ముజిద్, హాగీవ్ హాగీవ్ అహమ్మదులపైన కేసు పెట్టబడినది. ఆ కేసు ఖిలాఫత్ మహాసభలో జరిగిన వ్యవహారములకు సంబంధించినది. అందులో "మహమ్మదీయమతమునందు విశ్వాసముగల ముసల్మాను ఎవ్వడునూ ఆరోజునుండి సైన్యములో పనిచేయుటగాని, సహాయము చేయుటగాని, చేరనుద్దేశించుటగాని అన్యాయము" మని తీర్మానింపబడినది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు అంగోరా ప్రభుత్వముతో పోరాడేయిని భారతమహమ్మదీయులు కానవతరస్కారమును ప్రారంభించి, సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించి, భారత ప్రజాపరిపాలనాపతాకమును అహమ్మదాబాదు భారతజాతీయమహాసభలో వెలకొల్పగల రని కూడా ఆమహాసభలో ప్రకటించబడినది.

నెంబునెంబునే కొత్తకొత్త చారిత్రకవిషయములు జరుగ ప్రారంభించినవి. ౧౯౨౧ జూలై ౮వ తేదీన ఆఖిలభారతఖిలాఫత్ మహాసభ జరిగినది. దాని కన్వెన్షన్లైన మహమ్మదాలీ చాలాసాహసమైన ఉపన్యాస మిచ్చెను. అప్పటినుండి అది కరాచీ ఉపన్యాస మని ప్రసిద్ధిపొందెను. ఆ ఉపన్యాసమునకే మహమ్మదాలీపైన కేసుపెట్టబడినది యిదివరకే నూచించియుంటిమి. అందుమూలమున ప్రభుత్వమువారిని సవాలు చేస్తూ ప్రతిచోటను ఆ ఉపన్యాసమును పునశ్చరణచేయవలసిన దని కాంగ్రెసు ఆహ్వానించినది. ఆ ప్రకారము ౧౯౨౧ అక్టోబరు ౧౭ వ తేదీన వేలకొలది సభలలో మహమ్మదాలీ ఉపన్యాస మనువడింపబడినది. నాగపురము, కలకత్తా కాంగ్రెసులలో ప్రభుత్వమువారి క్రింద సైనికోద్యోగములను చేయుటనుగూర్చి అంగీకరింపబడిన తీర్మానములోని సిద్ధాంతము ఖిలాఫత్ మహాసభలో కూడ మరేయొక తీర్మానరూపకముగా వ్రాయబడినది. దానిసందర్భముననే మహమ్మదాలీ ఉపన్యాసించెను. అక్టోబరు ౫వ తేదీన బొంబాయిలో కాంగ్రెసుకార్యసంఘసభ సమావేశమై ఒక ప్రకటనమును కావించినది. అందులో "కాలటుకాసనాందోళనసందర్భములోవలె భారతప్రజల న్యాయ్యమైన ఆశయములను నిర్మూలించేటందుకు తమ పోలీసుసిబ్బందిని, సైనికదళములను వినియోగించి నట్టిన్నీ, అరబ్బులు, కురుష్కులు, ఈజిప్టు దేశీయులు మొదలగుజాతుల జాతీయోత్సాహమును వివాళనము చేసేటందుకు సిపాయీలను ప్రయోగించినట్టిన్నీ ప్రభుత్వమువారి ఉద్యోగములో నుండుట జాతీయగౌరవమునకునూ, జాతీయప్రయోజనములకునూ విరుద్ధమని ప్రతిభారతీయులను భావించవలెను" అని ఉదాహరింపబడినది. అలీసోదరుల

భారతబాత్మీయహాసభ అధ్యక్షులు (1895-1903)

సిర్ కె. ఎస్. సుబ్రమణ్యం
జననం : 1895 — మరణం : 1902

మ. వా. వ్యక్తవ్ రివాంత్రిల్లానాయాన్
జననం : 1899

సర్ సి. శ్రీనివాసనాయర్
అనురావతి : 1897

ఆనంతమోహన్ చౌదరి
మృదాసు : 1898

కాంగ్రెసు చరిత్ర

ఆర్. సి. సర్వే

జన్మ : 1899

ఎన్. జి. చందావార్కర్

జన్మ : 1900

డి. ఇ. వాచా

జన్మ : 1901

లాలి మాహన్ షేక్

జన్మ : 1903

పైను, ఆయనమిత్రులపైను నేరాశీపణము చేయబడినది. ఆశీసుసందర్భమున కాంగ్రెసుకార్యసంఘము వారి నభివందించి, ప్రభుత్వమువారి నవసరముగా మతసంబంధమున జోక్యము కలిగించుకొంటూండీరని ప్రకటించిరి. తరువాత “ప్రభుత్వము వారికింద పనిచేస్తూన్న సివిలియన్ ఉద్యోగములను గాని, సిపాయిలను గాని వారి ఉద్యోగములను వదిలిపెట్టి బయటకు రావలసినదని కాంగ్రెస్ ఇదివరకే కోరిఉండేది. కాని ప్రభుత్వోద్యోగములు మానివచ్చినవారిని పోషించేసితిమి కాంగ్రెస్ లేకపోవుట చేత యింతవరకును ఆవిధముగా కోరిలేదు. కాంగ్రెసు సహాయము లేకుండానే తమను తాము పోషించుకొనగలవారు నెంటునే అసహాయోద్యమ తీర్మానములోని భావము ననుసరించి వారి ఉద్యోగములకు రాజీనామా యిచ్చుట ధర్మమని కాంగ్రెసుకార్య నిర్వాహకసభ అభిప్రాయపడుతున్నది.” అనిమాత్రం ఒక ఉత్తరువు జారీచేయబడినది. ఆవిధముగా రాజీనామాయొచ్చిన పైనికులకును, పోలీసు ఉద్యోగులకును ఏమిలుచేయుట, నేతి నేయుట, నూలువడుకుట- యామామపనులును స్వతంత్రజీవనమునకు మార్గములుగా నూదించబడినవి దేశములోని అన్ని కాంగ్రెసుసంఘములును యాతీర్మానములను ఆమోదించువలసినవిని కొరబడినవి. విచేతవస్తుబహిష్కార మింకను అసంపూర్ణముగా నుండుచే అది పూర్తి అయ్యేటంతవరకునూ సమష్టికాసనోల్లంఘనము జరుపబడిరా వని కార్యసంఘమువారు నిర్ణయించిరి. సమష్టికాసనోల్లంఘనమును జరుప నిశ్చయించుకొన్న ప్రదేశములలోని జనులకు చాలినంత ఖర్చు ఆ ప్రదేశములలో ఉత్పత్తిచేయబడినదేగాని కాసనోల్లంఘనమున కధికారము లేదనిమాత్రం కార్యసంఘమువారిచే నిర్ణయించబడినది. కాని రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘముల ఆజ్ఞానుసారముగా స్వతేప్రచారముచేస్తూన్న ఖర్చుప్రచారఫలమైన జారీచేయబడి ఉత్తరువులను ఉల్లంఘించినప్పుడని కాంగ్రెసు కార్యవర్గమువారు తీర్మానించిరి. వేల్పుయువరాజు భారతదేశమునకు వచ్చినప్పుడు ఆయనను బహిష్కరించుటనుగూర్చి వివరముగా ఒక కార్యక్రమము తయారుచేయబడినది. దానిప్రకారము యువరాజు భారతదేశములో అడుగుపెట్టినదానిన దేశమంతట హరతాలీములు జరుగవలెనని నిర్ణయించబడినది. భారతదేశములోని ఆయానగరములకు యువరాజు పోయినపుడు సంపూర్ణబహిష్కారము జరిపించుటకు కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారు వివిధరాష్ట్రకాంగ్రెసుసంఘముల కధికారమిచ్చిరి. ఇండియాప్రభుత్వమువారు భారతదేశీయుల అభిప్రాయానుగుణముగా ప్రవర్తించుటలేదనీ, భారతదేశమునకు స్వపరిపాలనమువచ్చేయెడల కాంగ్రెసువారువిదేశ రాజ్యములకు విరోధముగానుండే వాణిజ్యపద్ధతు లవలంబించవలయుననిలేదనీ, అందువలన భారతదేశమునుగూర్చి యిరుగుపొరుగు రాజ్యములవారి నెవరును భయపడవలసరము లేదనీ కూడా ఒక ప్రకటనము చేయబడినది. తరువాత భారతదేశమునకు క్రమపులు

కాని యిరుగుపొరుగురాజ్యములవారెవరును క్రిటివిస్మాచార్యముతో సంధిచేసుకొనరాదనిపూడా ప్రకటించబడినది. హిందూదేశమునకు స్వపరిపాలనము లభించేయెడల, యిస్లాము మత ప్రకారము మహమ్మదీయులు నిర్వర్తించవలసిన ధర్మముల కనుగుణముగా భారతదేశము ప్రవర్తించవలదని మహమ్మదీయరాజ్యములకు హమీ యాయబడినది. ఇవి కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారి అభిప్రాయములు. వీటినిగూర్చిప్రజలు చిక్కగా చర్చించి నిర్ణయించేటంతవరకునూ కార్యనిర్వాహకసభలో ఆమోదించి ఆ. భా. కాం. సం. కేరట ప్రచారము చేయుటకు వారిష్టపడలేదు.

ఈ సమయములో అలీసోదరు లెవ్వులో నుంచబడిరి. చాలానా మహమ్మదాలీ అస్సామునుండి మద్రాసుకు పోయే ప్రోవీన్స్ వాల్తేరుప్రేషనులో ౧౮ నెలలైంబరున అరెష్టు చేయబడెను. ఆయన కొన్ని నోబు లాసబ్జెక్టులలో నుంచబడినవిమ్మల ఒక విడుదలఉత్తరు వాయనకు విడుదలడెను. కాని నెలలనే తిరిగి అరెష్టు చేయబడి కరాచీకి తీసుకొనిపోబడెను. పాకతాలీఖాన్ తరువాత నెలలనే అరెష్టు చేయబడెను. వారి నిర్బంధములకు కారణము కనాచీ ఉపన్యాసముని తెలిసినప్పుడు గాంధీ తిరుచినాపల్లిలో నుండెను. ఆయన ఆ ఉపన్యాసమును బహిరంగముగా తాను తిరిగి ఉపన్యసించెను. భారతదేశ మంతటా ఆ ఉపన్యాససారాంశమును కాంగ్రెసు కార్యకర్తగృహనూపకములో గాంధీ పునరుద్ఘాటించచేసెను. స్వరాజ్య సంఘాపనకు భారతజాతికి ఒక మాసముమాత్రమే గడువుండుటచేతను, అలీసోదరులు మొదలగు నాయకులు నిర్బంధింపబడినప్పుడు ప్రజలందఱుపూర్వకమైన ఆత్మనిగ్రహము చూపియుండుటచేతను ౧౯౨౧ నవంబరు ౧-౪ తేదీని ఫ్లోలో సమావేశమైన ఆ. భా. కాం. సంఘ కార్యనిర్వాహకవర్గములు రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘములకు నాటి సొంత జవాబుదారీమీద పన్నుల నిరాకరణముతో సహా కాసనోల్లంఘనమును తమతమ పరిస్థితుల కనుగుణముగా ప్రారంభింపవచ్చునని అధికార మిచ్చినవి. కాని రాష్ట్రీసంఘము వీక్రింది మరకులకు నోబడిమాత్రమే కాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభింపవలెను. ప్రతివ్యక్తి కాసననికోధకుడును తనకు సంబంధించినంతవరకు అసహాయోద్యమ కార్యక్రమమును నిర్వర్తించి ఉండవలెను. వారికి చాలువడుటకు తెలిసిఉండవలెను. అతడు పూర్తిగా విదేశీవస్త్రములను త్యజించి ఖద్దరుధారణ చేసిఉండవలెను. హిందూ మహమ్మదీయ సఖ్యతలో అతనికి విశ్వాస ముండవలెను. స్వరాజ్యసంపాదనమునకును, ఖిలాఫత్ పంజాబు అన్యాయముల నివారణముకొరకును అహింస ముఖ్యావసరమని అతడు నమ్మి ఉండవలెను. అతడు హిందువుయినయెడల అస్పృశ్యత జాతీయతకు కళంకమని అతని ప్రవర్తనములన ప్రదర్శింపవలెను. ఇక సమష్టి కాసనోల్లంఘన విషయములో ఒక జిల్లాగాని, ఒక తాలూకాగాని ఒక కేంద్రముగా భావించబడవలెను. అందులోని

అధికసంఖ్యాకు లయిన జనులు పూర్వస్వదేశీ వ్రతమును పూని, చేతితో వక్షి, చేతితో నేసిన బట్టలను సూత్రమే ధరించువారుగా ఉండవలెను. వారందరు అసహాయోద్యమ ములోని తనితర విషయములను నమ్మి ఆచరించేవారుగా కూడ ఉండవలయును. ఎవ్వరును ప్రజల సేవముపై ఆధారపడిఉండకూడదు. ఇందులో ఏ మరకునైనను రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘమువారి కోరికపైన కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారు తొలగింపవచ్చును.

తిరువాత మలబారులోని హిందూదేవాలయములు భగ్గుములు చేయబడుటను గూర్చి, హిందువులు బలవంతముగా మహమ్మదీయ మతములో చేర్చుకొనబడుటను గూర్చి ఒక తీర్మానము చేయబడింది.

ఈ సంవత్సరములో ఆహింసాత్మకమైన అసహాయోద్యమమునందు జరిగిన రెండు ముఖ్య సంఘటనలను గూర్చి సంగ్రహముగా చెప్పవలసివచ్చింది. ౧౯౨౧ లో ప్రభుత్వాధికారమును నిరోధించుట ప్రజాతీవ్రతములో ఒక ప్రధానాంశముగా నుండెను. దేశమునందలి వివిధ భాగములలోని ప్రజలు వారివారి పరిస్థితుల ననుసరించి వారి నెను కొన్ని స్థానికసమస్యల పరిష్కారమునీయితి మధికారనిరోధమునకు పూనుకొనిరి. బెజవాడలో మార్చి 3-న తేదీవి జరిగిన ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశమువలన తెలుగు స్థలములో విద్యుచ్ఛక్తిగముతో అసహాయతత్వము వ్యాపించినది. కొద్దికాలమునకే చీరాలగ్రామము మునిసిపాలిటీగా మార్చబడునని చీరాలప్రజలకు తెలియవచ్చింది. కాంగ్రెసుపక్షమునకు ప్రతిపూలుపెను పానుగల్లురాష్ట్ర స్థానికస్వపరిపాలనమంత్రిగా నుండెను. కాంగ్రెసుపక్షమునా రాయనఅధికారమునకు ప్రత్యధికారము ఎహింపకోరి కతో నుండిరి. చీరాలప్రజలకు మునిసిపాలిటీ కావలెనని కోరిక లేదు. ఈ విషయ ములో గాంధీగారిని సలహా అడుగగా ఆయన ప్రజలకు మునిసిపాలిటీ యిష్టములేని యోడల మునిసిపల్ సరిహద్దులకుపలికి పోయి నివసించవచ్చునని సలహాయుచ్చెను. కాని యీపని కాంగ్రెసునాజమాన్యముక్రింద జరుపబడకూడని కూడా ఆయన కాంగ్రెసువాదులను మందలించెను. ఈ ఉద్యమము విజయముపొందేయోడల కీర్తిగా కొంతభాగము కాంగ్రెసు పంచుకొనగలదు; అపజయము పొందేయోడల కలిగే అపకీర్తి కాంగ్రెసు కంటఃకూడదు అని కూడా గాంధీ చెప్పెను. మొత్తముమీద గాంధీ చెప్పిన అభిప్రాయము సూత్రము చాలా ఆకర్షణవంతముగా నుండెను. ఈ మహాత్మ్యవర్గమును నడపుటకు తగిన నాయకును ఆంగ్లరత్న గోపాలకృష్ణయ్య. ఆయన హృదయ మా అభిప్రాయమునందు లగ్నమయినది. ఆయన చీరాలప్రజలను గ్రామమువెలుపలికి తీసికొనిపోవు ప్రయత్నమును పూనెను. అది వెనుక సింధు మహమ్మదీయులు ఆగ్రేఖుని

స్థానమునకు కుటుంబముతో రేడిపోవచేసిన ప్రయత్నములను మనకు జ్ఞాపకముచేసినది. చీరాలప్రజలు దీర్ఘకాల మతికష్టముల ననుభవించిరి. వారు పదినెలలకాలము మునిసిపల్ సరిహద్దుల బయట గుడిసెలలో నివసించిరి. ఈలోపుగా నాయకు రేసో ఒక నెలముతో అరెస్టుచేయబడిరి. ప్రభుత్వమువారు సహాయనిరాకరణోద్యమమునకు చెందిని కొందరిని బుజ్జగించి, కొందరిని భయపెట్టి లోబరచుకొనిరి. తమ గృహములను విడిచిపెట్టుకొని చాచాపు ఒక ఏడాది గ్రామముచొరుపల, దూరముగా మైవానము నందు నివసించిన చీరాలప్రజలు చిట్టచివరకు తమగ్రామమునకు చేరి మునిసిపాలిటీకి లోబడవలసివచ్చినది. రెండవ మహాత్మకార్యము చిట్టగాంగు సమ్మె. చిట్టగాంగు తూర్పుబంగాళములో ఒక కేంద్రస్థలము. అక్కడ నేనుసప్తచే ఏర్పాటుచేయబడిన కూలీసమ్మెకొరకు కాంగ్రెసు ఒక లక్షయాపాయలపైచిలుకు వెచ్చించినది. అటువంటి ఉద్యమములలో ముఖ్యకష్ట మేమనగా, అధికారమునందున్నవారు సమ్మెకట్టినవారిని తేలికగా డెస్సిపోయేటట్లు చేయగలరు. వైగా కాంగ్రెసు ఇట్టి సమ్మెలకు నిరంతరసహాయమును చేయజాలదు. దాని ధనసంపత్తి చాలా తక్కువ. కాని దానికి గల ప్రభావశక్తి అతీతము. అయినప్పటికీ కాంగ్రెసుఉద్యమములను నడిపే ప్రజలపైన ప్రభుత్వమువారికి సంపూర్ణాధికారముకలదు. ఒక్కసారి ఉద్యమమును నెలపుతూన్న మహానాయకులను ఏదో వంకపెట్టి ప్రభుత్వమువారు ఖైదులోకి గ్రోవేసేవారు. పాఠాధ్యక్షులుగా నాటినుండి అనుచరులలో కట్టలములును, అవిశ్వాసములును ప్రారంభమై ఉద్యమములు నశించును.

ఇక మలబారులో జరిగిన మాట్లా తిరుగుబాటుకు మూలకారణమును వినాలింతము. ఆరేడయినాండి మలబారుకు వలసవచ్చిన ఆరబ్బుల సంతతివారి కీమాట్లాలు, వీరు మహమ్మదీయులు. అరబ్బు దీనులధర్మమికి వచ్చినప్పటినుండి స్థానికముగా వివాహ సంబంధముల నేర్పరచుకొనిరి. మాట్లాలు మలబారులో కన్యసాయకులుగాను, చిన్న చిన్న వర్తకులుగాను ఉండురు. వారికి మహోద్రేకము కలిగినప్పుడుమాత్రము ప్రాణములను, సాక్ష్యములను రెక్కపెట్టక కొంత ఆవేశముగా ప్రవర్తించురు. అప్పుడప్పుడు కలుగుతూన్న మాట్లాకొట్టాలల మూలముననే ప్రభుత్వమువారు “మాట్లా దురంతముల చట్టము”ను చేయవలసి వచ్చినది. ప్రాణములను త్యజప్రాయముగా చూచే ఉద్రేక పూరితులైన మాట్లాలలో అసహాయోద్యమమునే అగ్నికణము పడకుండని మొదటినుండి ప్రభుత్వమువారు రెంతో ఆకురతతో నుండిరి. కాని తక్కినరాష్ట్రములలోకదలనే కేరళరాష్ట్రములోకి కూడా అసహాయోద్యమము పాకినది. కేరళకు అప్పుడే మారనముగా కాంగ్రెసురాష్ట్రము లభించుటచేత ఆ రాష్ట్రవాసులు మరింత ఉత్సాహముతో ఉద్యమమునందు పనిచేసిరి. ఫిబ్రవరి నెలలో పి. రాజగోపాలాచారి, యెను.

డి. యాకూబుహుస్సేనులవంటి సుప్రసిద్ధనాయకు లారాష్ట్రములో అహింసాసాధిక మును వ్యాపింపజేయువర నని అక్కడకుపోయిరి. యాకూబుహుస్సేన్ తా వారాష్ట్ర) ములో నున్నంతకాలము అసహాయోధ్యమమునుగూర్చి మాట్లాడవని స్పష్టముగా ప్రకటించెను. అయినప్పటికీ నిషేధపుటుత్తరువులు జారీచేయుబడినవి. ౧౯౨౧ ఫిబ్రవరి ౧౬-వరేదీని యాకూబుహుస్సేన్, మాధవనాయర్, గోపాలమీనన్, మెయిదీన్ కోయా లరెడ్డుచేయబడిరి. వారి ఈ నిర్బంధము మలబారులో అసహాయోధ్యమము బలముగుటకే ఉపయోగపడినది. ఓట్టపాలెము అనే చిన్న పట్టణములో కేరళరాష్ట్ర) మహాసభ ఏర్పాటుచేయబడినది. దానితోపాటు దానికి సంబంధించిన మరికొన్ని సభలు కూడా జరుపబడినవి. రాష్ట్రీయసభ ముగింపబడినతరువాత విద్యార్థుల సభ జరుగుతూండగా రిజర్వుపోలీసువారు కొందరు కాంగ్రెసు నాయకులపైనను, భిలాఫత్ నాయకులపైనను, వీళ్ళిలోని ప్రజలపైనను చెయిచేసుకొనిరి. కాని ప్రజలమాత్ర మశ్వర్యకరముగా ఏమాత్రము దౌర్జన్యమును కావించలేదు. తరువాత బెజవాడ తీర్మానముననుసరించి మలబారులో పూర్తిగా కాంగ్రెసుప్రచారము జరిగినది.

మాప్లాలు ముఖ్యముగా వలసనాడు, ఎన్నడు తాలూకాలలో ఉండిరి. ప్రభుత్వమువారు ౧౮౮౪-వ శకమున ఆ తాలూకాలలో ప్రకటించిరి. ఆగస్టునెలనాటికి మలబారుపరిస్థితులు మారినవి. మాప్లాలు వారి మతగురువులకు చేయబడిన అవమానములను సహించలేక దౌర్జన్యమునకు దిగిరి. వెంటనే ఆ విరోధములు చిన్న యుద్ధరూపమును దాల్చినవి. మాప్లాలకు ఖడ్గములు విశేషముగా కలవు. కాని తుపాకులు మాత్రము తక్కువ. ఆ చేతమునకు చుట్టుపట్లను పరిసరప్రకృతి నారికి గోరిల్లాయుద్ధమున కనుకూలించినది. అట్టోబరు మధ్యకాలమునాటికి యింకను తీవ్రరూపమైన సైనిక కాసన మాడేశములో ప్రవేశపెట్టబడినది. మాప్లాలు కొంతమంది హిందువులను మహమ్మదీయమతములోకి కల్పకొనిరి. హిందూగృహములకు దోచుకొనిరి. గవర్నమెంటు కచేరీలను వాశనముచేసిరి. కొన్ని చోట్ల హత్యలను కావించిరి. ఆంగ్లేయుల ప్రాణములు నిలిచేయిస్తూ కనబడలేదు. యమ్. పి. నారాయణమీనన్ మంచి కాంగ్రెసువాది. మలబారుఅంతటా ఆయననే కాంగ్రెసుసంఘములను స్థాపించెను. మాప్లాలపైన ఆయనకు గల పలుకుబడిని వినియోగించి ఇంగ్లీషువారి ప్రాణములను రక్షించెను. కాని తరువాత ౧౯౨౧ నవంబరులో ఆయననే ప్రభుత్వమువారు స్టేటుఖైదీగా నిర్బంధించిరి. డిక్టేటరు ౧౯౨౨ లో ఆయనను రాజద్రోహనేరముక్రింద విచారించి ప్రభుత్వమువా రాయనకు యావజ్జీవీద్వీపాంతరవాసశిక్ష విధించిరి. ఆయన తన శిక్షను పూర్తిగా అనుభవించి యిటీవల ౧౯౩౪ సెప్టెంబరులో విడుదలచేయబడెను. ఆయన వలసనాడు తాలూకాకు మూడు సంవత్సరములకును పోనని ప్రభుత్వమువారికి మాటమాత్రము వాదా

నము చేయున్న యెడల ఇంతకుపూర్వ మెన్నడో వదిలిపెట్టబడి ఉండేవాడు. కాని ఆయన అమాట అవలెదు. కాబట్టి స్వచ్ఛందముగా ధీరునివలె తన పూర్వ శత్రును అనుభవించవలసివచ్చినది. తరువాత జరిగిన మాస్టాతిరుగుబాటు విషయములు మనకు సంబంధించవు. మాస్టాతి మర్యాదాతిక్రమణములను గూర్చి మనకు సంబంధించినంతవరకు నవంబరుతో జరిగిన ఆ. భా. కాం. సం. తీర్మానములలో ఉదాహరింపబడినది. నాటిని మే ఘడివరకే వేరొకచో వ్రాసియుంటిమి.

వెలుపుయవరాజు నవంబరు ౧౭ వ తేదీన భారతదేశమునకు వచ్చెను. మాకిన భారతకాసనసభను యవరాజే ప్రారంభింపవలసియుండెను. కాని ౧౯౨౦ ఆగష్టులోని భారతదేశ వాతావరణమునుబట్టి ఆయనకు బదులుగా కానాట్ ప్రభువు నియమింపబడెను. కాబట్టి ఆయన ౧౯౨౧ నవంబరునెలలో బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారి ప్రతిష్ఠను నిలబెట్టుటకొరకు భారతదేశమునకు పంపబడెను. కాంగ్రెసు అంతకు పూర్వమే యవరాజు సందర్శనమును బహిష్కరించవలసినదని తీర్మానము కావించినది. విదేశ వస్త్రధారణములతో సహా ఆ తీర్మానము ప్రజలచే ఆచరణలో పెట్టబడెను. యవరాజు జొంబాయిలో అడుగుపెట్టినరోజుననే అక్కడ కత్తులు, తిగాదాలు, కొట్లాటలు ప్రారంభమై కుట్టకుండిన రక్తపాతములోనికి దిగినది. 3, 4 రోజులవరకును పరిస్థితు లావిధముగా తీవ్రముగానే ఉండెను. ఆ సందర్భమున ౫3 స్త్రీలు మరణించిరి. డాదాపు ౪౦౦ మందికి గాయములు తగిలినవి. గాంధీ, సరోజినీదేవివంటి నాయక శిఖాముఖులు జనసమూహములోనికి ప్రవేశించి వారిని చెడరిపోవలసిన దని ప్రార్థించి నప్పటికినీ యీ ఘోరతములు తప్పలేదు. అనేకమందిజనులకు యీ గండ ప్రదేశములో గాయములు తగిలినవి. తిరిగి ప్రకాంతపాస్థికు లేర్పాటుచేయబడుటకు ముందు ప్రజల మర్యాదాతిక్రమణములకు ప్రాయశ్చిత్తముగా గాంధీ ౫ రోజు బంధపడినాడు. అప్పుడే గాంధీ స్వరాజ్యము తనను విసిగించుచున్నదని ప్రకటించెను. యవరాజు రాకతో భారతదేశముం దంతటను స్వచ్ఛందమైనవిదేశీయులు కేంద్రీకరింపబడుట కనకాశము కలిగినది. అంతవరకును కాంగ్రెసవలంబియు యాతికులకు సహాయ మొనర్చుటకును, అంటుబాక్టరీయుల సందర్శనమున రోగుల కుపచార మొనర్చుటకును, స్థానికముగా కలిగిన అపత్తులలో కష్టములపాలైనవారికి వేయూత యిచ్చుటకును మాత్రమే ఉపయోగపడుచూండిరి. కొద్దికాలము జాతీయమహాసభలలోను, యితర ప్రజాసమావేశములలోను పనిచేస్తూ ఉండిరి. భిలాపత్ నలంబేర్లకు మాత్రము కొన్ని సైనికలాంఛనములు కలవు. ప్రభుత్వమువారు వారికి కొన్ని "వీరలక్షణములు" కలవని చెప్పిరి. కాంగ్రెస్ భిలాపత్ నలంబేర్లందఱును ఏకమై యవరాజు రాక సందర్భమున దేశములో వారతాళములు, విదేశ వస్త్రధారణ హిష్కారమును కొనసాగించిరి. ఈ రెండుపక్షములవారును, అభి

భారతకాంగ్రెస్ సంఘమువారి వెనుక చెప్పబడిన పరతులకు లోబడి సాత్వికనిరోధమును ప్రారంభించిరి. వేలకొలది అరెస్టులు చేయబడినవి. యువరాజు డిసెంబరు ౨౫ వ తేదీని కలకత్తానుదర్శించవలసియుండెను. వంగరాష్ట్ర ప్రభుత్వమువారు బొంబాయి ప్రభుత్వమువారివలెగాక స్వచ్ఛందమైనవిరుద్ధములను సమకూర్చుట క్రిమినల్ లా సవరణ చట్టము క్రింద కాసనవిరుద్ధముని ప్రకటించిరి. చిత్తరంజనదాసుదంపతులను వారి కుమారునితో సహా నిర్బంధించిరి. వెంటనే పాంచాలసంయుక్తరాష్ట్ర ప్రభుత్వములవారు వంగరాష్ట్ర ప్రభుత్వమువారిని అనుగమించిరి. అనామ్యదాబాద్ కాంగ్రెస్ వాటికి లాలాజపతి రాయి, పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూ, జనపూర్ లాల్ నెహ్రూ, చిత్తరంజనదాసు, ఆయన కుటుంబము — ఈ అందరు గరక, గంగ సెక్షన్ల క్రిందగాని, లేక క్రిమినల్ లా సవరణ చట్టము క్రిందగాని కారాగృహములకు పంపబడిరి. గరక, గంగ సెక్షన్లు రాజకీయ ప్రచారకుల కనువర్తింప చేయవచ్చునని ౧౯౨౦ అగస్టు నెలలో గవర్నరుజనరల్ సభలో లా మెంబరైన సర్ లేజుబహదూర్ సఖ్రా క్రొత్తగా కనిపెట్టి సలహాయచ్చెనని ప్రతీతిగలదు. బొంబాయి రాష్ట్రము మామూలు చట్టము క్రిందనే పనిచేయుగా వంగ పాంచాల సంయుక్త రాష్ట్రములు నూతన నిర్బంధ చట్టములను కనిపెట్టినవి.

సరిగా యీ సమయముననే కాంగ్రెస్ వారికిని ప్రభుత్వమువారికిని మధ్య రాయ బారములు సాగినవి. వైస్రాయి కలకత్తానుండి ఢిల్లీ నగరమునకు రాజధానిని మార్చినప్పు డేర్బాటు చేయబడిన పద్ధతుల ననుసరించి ఆయన క్రిష్టమస్ సమయములో సంవత్సరమునకు 3, 4 వారములు కలకత్తాలో నివసించువాడుక గలను. ఆయనతో పాటు వేల్పు యువరాజు కలకత్తాలో క్రిష్టమస్ గడిపవలసియుండెను. రీడింగు ప్రభు వా సంవత్సరములో కలకత్తాలోనుండి అనకాళిములను గమనించి పండిత మదనమోహనమాల వ్యావంటి మధ్యవర్తులు కొందిరు ప్రజలకును, ప్రభుత్వమునకును రాజీమదర్శనలయునని ప్రయత్నించిరి. కలకత్తాలో డిసెంబరు ౨౫ వ తేదీని జరుగవలసిన యువరాజు బహిష్కరణమును మాన్పించుటకు మాత్రమే రీడింగు ప్రభు వా రాజీనామా రాయబారముల కంగీకరించెను. డిసెంబరు ౨౧ వ తేదీన పండిత మాలవ్యావాడుకత్వము క్రింద వైస్రాయి దగ్గరకొక రాయబారము వెళ్లెను. కలకత్తా నగరమునందలి ఆలిఫురము జైలులోనే చిత్తరంజనదాసు నిర్బంధింపబడియుండెను. ఆయనకును ఆమధ్యవర్తులకును టెలిఫోన్ ద్వారా ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరిగినవి. వెంటనే గాంధీతో మాదా అలోచన జరిగినది. గాంధీ అహమ్మదాబాదులో నుండెను. తండ్రి ద్వారా కాసవోల్లంఘన ఖైదీలను విడుదల చేయుటకును, మార్చిలో కాంగ్రెసు పక్షమున ౨౨ మంది ప్రతినిధులతో రాండు టేబిలు సభను జరిపి రాజ్యాంగ ప్రణాళిను చర్చించుటకును ప్రభుత్వమునా కంగీకరించిరి.

దాసు నూతన క్రిమినల్ లా సవరణచట్టముక్రింద నిర్బంధింపబడిన ఖైదీల నందరను విడుదలచేయవలెనని కోరెను. ఇందుమూలమున లాలాజీవంటి నాయకుడును, కరాచీ ఖైదీలును, ఫత్వాఖైదీలును, అనగా మాలానా మహమ్మదాల్, షాకతాల్, డాక్టర్ కిల్హూ మొదలగు అనేకులును జైలులోనే ఉండిపోయారు. కరాచీ ఖైదీలనగా ౧౯౨౧ జూలై నెలలో జరిగిన ఆఖిలభారత ఖిలాఫత్ మహాసభలో పాల్గొననందుకు ౧౯౨౧ నవంబరు ౧ వరేదీని నిషేధింపబడిన ఖైదీలు. వారామహాసభలో బ్రిటిషుప్రభుత్వముక్రింద భారతీయపైనికులు పనిచేయరాదనే తీర్మానము సంగీరింపజేసిరి. కొందరు ఉలేమా లీ తీర్మానమును ఫత్వాగా మహమ్మదీయమతస్థులకు జారీచేసిరి. ఫత్వా అనగా విద్వాంసులైన మహమ్మదీయ పీఠాధిపతులు ఒక కార్యమును చేయవచ్చునని గాని, చేయూడదనిగాని వారి మతస్థులకు పంపే శ్రీముఖము. ౧౯౨౧ డిశంబరు నాటి కొంత రాయబారములనుగూర్చి వివరముగా తెలుసుకొనవలయుకొన్నవారు కృష్ణదాసుచే వ్రాయబడిన “గాంధీమహాత్మునితో ఏడు నెలలు” (Seven months with Mahatma Gandhi) అనే గ్రంథమును చదువవలెను. అది చదువరిగ గ్రంథము.

గాంధీ కరాచీ ఖైదీలనుగూడ విడిచిపెట్టవలెనని కోరెను. అది కొంతవర కంగీకరింపబడినది. కాని, ఆయన ఫత్వాఖైదీలను విడిచిపెట్టవలెననీ, పోలీసులు కొనసాగించుటకు హక్కుండవలెననీ కోరినకోరికలు నిరాకరింపబడినవి. దురదృష్టవశమున గాంధీ యొక్క యీ తంతి జవాబు త్రోవలో ఆలస్యముగలచే రీడింగుప్రభువు కలకత్తాలో ఉండిగా ఆయన కండిలేదు. రీడింగుప్రభుని సహాయోద్యోగులు డిశంబరు ౨౩ వేదీని కలకత్తాను విడిచి వెళ్లిపోయిరి. ఆ రాయబారము లంతటితో ముగింపబడినది. అసలు మధ్యవర్తులు జిన్నా, పంజీర మదనమోహనమాలవ్యాలు. రాయబారములు కొనసాగక పోవుటచే యువరాజు రాకకు సంబంధించిన బహిష్కరణకార్యక్రమము దేశ మంతటా పూర్తిగా ఆవలంబింపబడినది. కలకత్తాలో సంపూర్ణమైన హఠాత్తాళము జరిగినది. కచేరీలమాడ మాసివేయబడినవి. ఐటోపీయుల కిది ఎంతో అగ్రహకారణమైనది. సాత్విక నిరోధకులు వారి నిష్కారము పూర్తి అయ్యేటంతవరకును కారాగారములం దుంచబడిరి. ౧౯౨౧ డిశంబరు చివరివారమున అనామ్మదాబాదుజాతీయమహాసభ జరిగి.ది. అందులో అసహాయోద్యమము పరమావధికి పోయినది. నాగపురపు మహాసభ జరిగిన తర్వాత రాజకీయపరిస్థితులలో ఎంతమాత్రము మార్పు జరుగలేదు. కానాట్ ప్రభువు నానాట్ ఫర్దు సంస్కరణములను ప్రవేశపెట్టేవాడు రాజాగారు ఓంజేశమును బంపిరి.

“కొన్ని సంవత్సరములనుండియో, లేక కొన్నితరములనుండియో రాజభక్తి పూరితులైన భారతదేశీయులు వారి మౌఖ్యధూమికారకు స్వరాజ్యమును సంపాదించ

చలెననే కోరికతో సుండిరి. ఈరోజున మీరు నాసామ్రాజ్యములో స్వరాజ్యమును ప్రారంభించుచున్నారు. నా సామ్రాజ్యములోని తదితరాధినివేళ రాజ్యములనుభవిస్తూన్న స్వాతంత్ర్యాభివృద్ధిని పొందుటకు మీకు కావలసినంత అవకాశము కలదు.”

కానాటు ప్రభువు అర్ధాంగీకారముతో ఉపయోగించిన యీ స్వరాజ్యమునే పదముగాని, "పూర్వము జరిగిన విషయములనుగూర్చి మరచిపోవలసినది, తమించవలసినది" అని ఆయన చెప్పిన మాటలుగాని, భారతకావ్యసంభారలో పంజాబుదురంతములను గూర్చి "జొంతమంది ఉద్యోగులుచేసిన దురాగతిములకు ప్రభుత్వమువారు విచార పడుతూ ఉన్నారని సర్ విలియం విన్సెంటుచేసిన ప్రకటనముగాని భారతీయులను సంతృప్తిపరచలేదు. వారి హృదయములలో ప్రభుత్వమునకు విశ్వాసము కుదరలేదు. అందువలననే అసహనోద్వేగముప్రకాశిక ప్రకటింపబడినది. అహమ్మదాబాదుసంభారలో దాని వివరము లింకను సృష్టికరింపబడినవి. ఆ మహాసభకు చిత్తరంజనదాసు అధ్యక్షుడుగా చెన్నుకొనబడెను. అప్పటికప్పుడే ఆయన బేజుబంధువాసుగా పేరుమోగెను. ఆయన కాంగ్రెసునాటికి జయిలలో సంపదపట్టచేత ఆయనస్థానమున నాకీవలెజ్యోత్ ఖాన్ ఎన్నుకొనబడెను.

రాజకీయ వాతావరణ మతితీవ్రముగా నుండెను. “సంవత్సరములో స్వరాజ్యము” అనే భావము ప్రతివానివ్యాపాయములోను పొంగిపారలేస్తుచుండెను. గాంధీ తన కార్యక్రమము సరిగా నిర్వహింపబడేయెడల సంవత్సరములో స్వరాజ్యమును తెప్పించునని వాదనము చేసియుండెను. సంవత్సరము పూర్తికావచ్చినది. ప్రతి వాడునూ ఏదో ఒక వింతజరిగి స్వరాజ్యము తన పాదములదగ్గర తచ్చి పడు నని రాజకీయకాశమువంక అగ్రెత్తి చూడసాగినాడు. అయినే ప్రతిమనిషికూడా “ఆ స్వర్గ ఫలితమును తొందరగా పొందుటకు” తనకు సాధ్యమైనంత త్యాగమును చేయ పూనుకొనెను. ప్రజలు తమ త్యాగశీలతను ప్రదర్శింప నుత్సాహముతో నుండిరి. ప్రతి మనిషీ సమష్టి కాసనోల్లంఘనకార్యక్రమమున కెదురుమాస్తా ఉండెను. అప్పటికే ౨౦ వేల మంది కాసననిరోధకులు కారాగృహములలో నుండిరి. ఆ సంఖ్య ౩౦ వేలవరకును పెరుగ నిద్దముగా నుండెను. సమష్టికాసనోల్లంఘన మనగా ఏమిటో, ఏవిధముగా నుండునో అని ప్రజల బుద్ధివ్యూహ తూండిరి. తమిళనాడు ప్రాంతమున విప్రులముగా తన మనస్సులలోకూడా నిర్ణయించుకొనిఉండలేదు. అరణ్యమునకును పశువులచేతులసారికి క్రమక్రమముగా త్రోవ తవంతలతానేకనింపింపునట్లు, ప్రతిదినమునైన కాసననిరోధ కులకుకూడా సమష్టికాసనోల్లంఘనమార్గము క్రమక్రమముగా ప్రకటించబడినది. ప్రత్యక్షము కావలసి ఉండెను. ఇదివరకు సమష్టి నిరసనలన్నియు కేరళాట్యచేయబడిన

మరతుల ననుసరించి తగినచోట తగిన మనుష్యులతో అవి ప్రారంభింపవలసి యుండెను. కాబట్టి గాంధీ గజరాతులో పన్నుల నిరాకరణ చలనయ్యెను ప్రారంభింపవలచుకొనెను. సుంటూరులోని స్నేహితులుగూడా అంత ఉత్సాహముతోనూ, అంత త్యాగపాపాసములతోనూ తమ జిల్లాలో పన్నుల నిరాకరణ ప్రయత్నములను కొనసాగింపదలచుకొనిరి. అసమయములోని దేశస్థినిగూర్చి, కాంగ్రెసువా రాచరింపవలసిన ధర్మమునుగూర్చి అహమ్మదాబాదుకాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన ప్రధానతీర్మానము నందితి మొదటి భాగములో చక్కగా వర్ణింపబడినది.

“ప్రజలకు భయము పోయినది. భారతజాతి కాత్యకారము పెంపొందినది. ప్రజావిశ్వాసమును మారకొనుటకు స్వార్థత్యాగప్రజానేతలే ప్రధానమార్గము లని కాంగ్రెసువాదులు తెలుసుకొనగలిగిరి. ప్రభుత్వమువారి ప్రతిష్ఠాపాదా చాలావరకు తగ్గిపోయినది. ప్రజలు స్వరాజ్యాదర్శమునుగూర్చి చక్కగా తెలుసుకొనిరి.”

అహమ్మదాబాదుసభలో అనేక సంస్కరణములు జరిగినవి. నాగపురము కాంగ్రెసు జరిగినప్పుడు ప్రతినిధులకు బల్లలున్ను, కుర్చీలున్ను ఏర్పాటుచేయబడినవి. అందుకు 20 నేలకూపాయలు ఖర్చయినవి. అహమ్మదాబాదుకాంగ్రెసులో ఆపద్ధి తీసివేయబడినది. సవ్యావసంఘాధ్యక్షుడు వల్లభాయీపటేలు ఆతిసంగ్రహముగా తన ఉపవ్యాసమును ముగించెను. ఆ సభలో అంగీకరింపబడిన తీర్మానములుపాదా చాలా తక్కువ. మొదటన్న తొమ్మిది తీర్మానములమాత్రమే అంగీకరింపబడినవి. ఆకాంగ్రెసులో వ్యవహరింపబడిన భాష “ హిందీ ”. కాంగ్రెసుకోసము నిర్మింపబడిన జేరాలకు తెందులకులయాపాయలు విలువగల ఖర్చు రుపయోగింపబడినది.

గాంధీ అహమ్మదాబాదుకాంగ్రెసులో మరలసంజేశము నిచ్చేనిమిత్రము రిసరెండు సి. యఫ్. ఆంధ్రూసును ఆహ్వానించెను. ఆయన అందు కంగీకరించెను. కాని విదేశీవస్త్రప్రహసనములను దౌర్జన్యము కలుగు నని భయపడి అందుకు తన ప్రతిహాల భావమును ముందుగా గాంధీకి తెలియజేసెను. ఆయన మా బుద్ధికి భిన్నముగా, విదేశీవస్త్రప్రహసనమునకు తాను ప్రతిహాలుడనని స్పష్టీరించేమిత్ర మానాడు అయి కోపియదుస్తులలో ప్రత్యక్షమయ్యెను. ఈ ఉపవ్యాసముగా తా నానా డెందుకు ఖడ్గరు దుస్తులలో రేడో ఆయన వివరించెను. ఆయన చెప్పిన అభిప్రాయముతో “చుట్టి సభాసను లేకభవింపజాలకపోయినప్పటికిని ఆయననుమాత్ర మత్యంతగౌరవ క్షేమలతో నా రాదరించిరి. తన ఉపవ్యాసానంతరమున తాను గాంధీ ఆజ్ఞానుసారముగా మాట్లాడేశమునకు కాంతిమాతగా పోవుచుంటి నని ప్రకటించెను.

ఇక అహమ్మదాబాదుకాంగ్రెసుసంఘటనములనుగూర్చి సంగ్రహముగా వివరింపుము. దేశబంధువాసుపసోత్తములో ఆయనకు బదులుగా హాకీమ్ అజ్మల్ ఖాన్ అన్యత్వత వహించెను. ఆయన హిందూత్వ భవించిన హిందూమహమ్మదీయసఖ్యత. ఒకప్పుడు ఢిల్లీలో జరిగిన హిందూమహాసభ కాయన అన్యత్వముగా మాడ నమ్మకొనబడెను. ఆయనని పాదుషాలగౌరవమర్యాదలు. ఆయన మంచివిజ్ఞానగూర్తి. ఆవిజ్ఞానము నకు తగిన సత్త్వివర్తనము కల దాయనకు. అందుమూలమున వైజ్ఞానిక, సాంఘిక, నైతిక జీవితము లలో ఆయన సుప్రసిద్ధత గడించెను. దేశబంధుని ప్రతినిధిగా ఆయన అహమ్మదాబాదులో ఉద్దేశకరమైన ఉపన్యాసము నిచ్చెను. దేశబంధుని ఉపన్యాసమును సహజీవీదేవి ఆ ఉపన్యాసభోరణికి తగినట్లుగా తన మధురవాక్కులలో చక్కగా చదివెను. దేశబంధు భారతజాతీయతనుగూర్చి తన ఉపన్యాసములో సంపూర్ణముగా వివరించెను. ఆయన భారతజాతీయతకు మూలము భారతవిజ్ఞానముని నచ్చచెప్పెను. ఆవిజ్ఞానమును పునరుద్ధరించుకొనుటనుగూర్చి “మన మొక అతిథిని సన్మానింపవలెనన్నయెడల నుండు మనకొక సాంకెయిలుండవలెను. ఆ విచారముగానే పాశ్చాత్యవిజ్ఞానమును గ్రహించేముండు మన భారతవిజ్ఞానమును మనము పునరుద్ధరించుకొనవలెను.” అని ఆయన చెప్పెను. తరువాత భారతప్రభుత్వచట్టము విమర్శింపబడితి. దానినిగూర్చి “భారతదేశమును బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యములో సమానమైన స్వతంత్రభాగస్వామిగా అంగీకరింపవలసినదిని బ్రిటిష్ పార్లమెంటువారిని నిర్బంధించుట కీ సీతిలో ఏమైన ఆధార మున్నదా” అని ఆయన నిరాకార్యార్థముగా ప్రశ్నించుకొని “లేదనుకొందును” అని సంగ్రహముగా తనకు తానే జవాబుచెప్పకొనెను. ఆయన “హిందూదేశమునకు స్వారంత్ర్యము జన్మహక్కునేసంగతి ఇంగ్లీషువా రంగీకరించేయెడల తాను వారితో సహకార మొనర్చుట కంగీకరింతు” నని స్పష్టపరచెను. తరువాత “ఈచట్టమునుబట్టి మీరు ప్రభుత్వమువారికి సహాయము చేయవలయు నని నేను నిఘానము చేయజాలను. ఆగౌరవపూర్వకమైన కాంతి నా కక్కరలేదు. ఈ చట్టమునకు సీతి యీ విధముగా నున్నంతవరకును, మన వ్యక్తిత్వములన. మన వ్యవహారములను మనమే, స్వయముగా చూచుకొనే జన్మహక్కు మనకు కలదని ప్రభుత్వమువా రంగీకరించేంతవరకును మనము వారితో సంధివరకుల వాలోచింపజాలము.” అనిపాదా ఆయనఉపన్యాసములో వ్రాయబడెను. అటుపిమ్మట అసహాయవాదుల పద్ధతివలన తాను “కంగారు” పడుకూంటినని రీడింగుప్రభువు పదేపదేచేస్తూన్న ప్రకటనలకు ప్రత్యుత్తరముగా కొంత మాట్లాడెను. సప్రభాకమిటీవారి ఆలోచనప్రకారము మామూలుచట్టముక్రిందనే అసహాయవాదులు విచారింపబడుతూన్నందువలన అది అసహాయవాదము సూచిలేయుట కత

లందింపబడిన నిర్బంధవిధానముకిందకు రాదని రీడింగ్ ప్రభువు చెప్పినమాటలను కూడా ఆయన ఖండించెను.

అహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసులో చేయబడిన తీర్మానములు దేశబంధుని ఉపన్యాసభారణికనుగుణములుగా నున్నవి. అందులో చేయబడిన ప్రధానతీర్మానమునందు అసహాయోద్యమతత్వమునుగూర్చి, కార్యక్రమమునుగూర్చి విభులముగా వివరింపబడినది. అందువల్లనే గా.ధీ ఆ తీర్మానమును ప్రతిపాదించినా దానిని అంగీకరించుటలోను, హిందూస్థానీ భాషలోను చెరువుటకు తనకు 3౫ నిమిషములకాలము పట్టినదనీ, అన్ని వివరములును ఆ తీర్మానములోనే ఉదాహరింపబడినవనీ స్పష్టపరచెను. "ఈ తీర్మానము జరిగిన ౧౫ నెలలలో అనిలందింపబడిన రాజకీయవ్యవహారముల ప్రత్యక్ష ఫలితమే. ఈ తీర్మానమువలన వైస్రాయి సభ్యవములో నున్న యెడల రాజీరాయబారములకు మాగ్గము మూయబడిలేదు. కాని ఆయన దురుద్దేశముతో నున్న యెడల ఆయన సొగముమందరనే రాజీమాగ్గము మూసివేయబడును. నిర్బంధవిధానము మరింత తీవ్రరూపమును తాల్చుగాక, ఎంతమందియో మరణింతురుగాక. మనము తక్కువెట్టవలసిన అవసరములేదు. కాంచుటేదిలుసభ జరిపించుటకు మనకు కావలసినంత అవకాశమున్నది. కాని అది నిజమైన కాంచుటేదిలుసభగా నుండవలెను. అనగా ఆసభలో సహప్రతిపక్షిగవారుమాత్రమే చేరి విషయములను చర్చించుకొనినట్టి ఉండును. అందులో ఒకరు దారిలుగను, రెండవవారు ప్రతిగ్రహీతలుగను ఉండరాదు" వైస్రాయి అభిప్రాయముగూ ఈ విధమైన కాంచుటేదిలుసభయే ఉన్నయెడల మన రాజీరాయబారములను కొనసాగించుకొనుట కప్పుడూ అవకాశమున్నది. ఈ తీర్మానముగూ విషయసంపన్నలు లబ్ధింపవలసినవిషయ మేమిలేను. ఈ తీర్మాన మెవరిమీదను అహంకారపూరితముగా చేయబడిన ప్రతిజ్ఞ కాదు. అహంకారముపైన ఆధారపడి రాజ్యముచేస్తాన్న అధికారివర్గమువారిపై చేయబడిన ప్రతిజ్ఞ ఇది. న్యాయశాస్త్రప్రాణ జాయువును తీసుకొనుట కవసరములైన రెండు ఘోషిత్తులనవసర వాక్యాశ్రయత్రయ సమావేశన్యాయశాస్త్రములను స్వయంకృతాగ్రము రూపుమాప సమకట్టిన అధికారివర్గము వారిపై విషయపూర్వకముగా చేయబడిన, తృటికరింపరాని ప్రతిజ్ఞ ఇది." అని గాంధీ ఆ తీర్మాన ప్రతిపాదనసంస్కృతమున ఉపన్యసించెను. అసహాయోద్యమప్రధాన తీర్మానము నీ క్రింద నుదాహరింతుము:

ప్రధాన తీర్మానము

"నిరుగు జాతీయమహాసభ జరిగినప్పటినుండి భారత ప్రజలు చార్లవర్తరహిత సహాయనిరాకరణోద్యమము వలలందించుటవలన కలిగిన అపరధముచేత తమదేశమునం తాత్కాలికరహస్యతత్వములును, వైర్యహాసములును పెంపొందినవని వారు తెలుసు

కొనిరి. ఆ ఉద్యమధరితముగా ప్రభుత్వమువారిప్రతిష్ఠ చాలావరకు పడిపోయినది. మొత్తముమీద దేశము స్వరాజ్యాచర్యముకొరకు ముందంజవేస్తూన్నది. ఈవిషయముల నన్నిటిని గమనించి యీకాంగ్రెసు కలకత్తా, నాగపురముకాంగ్రెసులలో అంగీకరి పబడిన అనహాయోధ్యమతీర్మానమును తిరిగి బలపరుస్తూ, పంజాబు భిలాఫకు అన్యాయములు నివారించబడి స్వరాజ్యము స్థాపింపబడేంతవరకునూ యిప్పటికం టెను తీవ్రముగా దౌర్జన్యరహిత సహాయనిరాకరణకార్యక్రమమును కొనసాగింపవలె నని తన నిశ్చితాభిప్రాయమును ప్రకటిస్తూన్నది.

ఇటీవల ప్రైవేటు తన ఉపన్యాసములలో భయపెట్టిన ప్రకారము ఇండియా ప్రభుత్వమువారు నాలంటిరుషియులను విచ్చిన్నముచేసి, బహిరంగసభలను, కమిటీ సమావేశములనుసూతా న్యాయశాస్త్రవిరుద్ధముగాను, నిరంకుశముగాను నిషేధించి, వివిధరాష్ట్రములలోని అనేకమంది కాంగ్రెసుప్రచారకులను నిర్బంధించి కాంగ్రెసు భిలాఫకు ఉద్యమములకు ప్రజలుచేస్తూన్న సహాయమును తొలగింప సమకట్టికొని కన పడుచున్నది. కాబట్టి సాధ్యమైనంతవరకు కాంగ్రెసువాసులు తదితర క్యవహారములను తాత్కాలికముగా కట్టిపెట్టి, నవంబరు 13 వ తేదీన బొంబాయిలో జరిగిన కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారి తీర్మానము ప్రకారము, అందరిను నాలంటిరుషియులలో బహిరంగప్రవర్తనములు భేదంబా కొంతముగా చేరి, ఆకర్షకు సిద్ధపడవలె నని ఈ కాంగ్రెసువారు తీర్మానిస్తున్నారు. కాని యీక్రిందిప్రమాదపత్రమును సంతకము చేయనివా రెవరును నాలంటిరుషులుగా అంగీకరింపబడవలదు:—

‘శత్రువు సాక్షిగా

(1) నేను బాతీయస్వచ్ఛందసైనికసభలలో సభ్యుడుగా మండికొరు యున్నాను.

(2) నే నీసభలలో సభ్యుడుగా మన్నంతవరకును నాక్కునందును, క్రియాయందును అహింస నవలంబింతును. చారిత్రకేశమునకు స్వరాజ్యమును సంపాదిం చుటకును, భిలాఫకు పంజాబు అన్యాయములను నివారించుటకును హిందూదేశపరి స్థితులనుబట్టి అహింసయే సహాయకారి గాగలదని నమ్మినవాడె నగుటచేత మనస్సులో కూడ దౌర్జన్యరాహిత్యమునే అవలంబించుటకు గట్టిగా ప్రయత్నింతును. భారతదేశము లోని అన్ని సంఘములయొక్కయు, అన్నిజాతులయొక్కయు అనగా హిందూ, ముస ల్మాను, సిక్కు, పార్సీ, క్రైస్తవ, యూదుల వికమత్యమునందుమాదా నాకు విశ్వాసము కలదు.

(3) వికమత్యముకొరకు నేను నిరంతరప్రయత్నములు కావించును.

(౪) భారతదేశముయొక్క అధిక, రాజకీయ, వైదిక మోక్షములు ముఖ్యముగా స్వదేశీఉద్యమమునందు కల వని నావిశ్వాసము. నేను చేతితో బడికి, చేతితో నేయబడిన ఖద్దరు వస్త్రములనుమాత్రమే ధరింతును.

(౫) అంటరానితనము వోషమనీ, అన్యాయమనీ నాకు తెలుసును. అవి తొలగింపబడవలె నని హిందువుడైన నా ఆభీప్రాయము. అవకాశము కలిగినప్పుడెల్ల నిన్ను బాసులతో కలసిమెలసి పనిచేసి వారిని సహాయ మొనర్చుటకు నే నిష్టపడుచును.

(౬) నా వైశిష్ట్యముల ఉత్తీర్ణులకు విశేయుడైన యీ ప్రమాణ పత్రముయొక్క అభిప్రాయముతో ప్రతిపాలముకారి వాలంటీరుబోర్డు, కాంగ్రెసు కార్యదర్శముల నియమావళి నేను పాటింతును.

(౭) నామఃముకోసముకారీ, నాదేశముకోసముకారీ వీరిద్దరైన ప్రతిబోధ మున్న చూపక కైదును, బెబ్బలను, అవదరమొందుపల మృత్యువునునానా భోంప సిద్ధముగా నున్నాను.

(౮) నేను విశ్వసించింపబడేయెవల నాకునుంబసంగము నిమిత్తముగాని, నాపైన ఆధారపడియున్న తదితరుల సంరక్షణనిమిత్తము గాని కాంగ్రెసునుండి ఏమా సహాయము నాశించను.

“ ఈ కాంగ్రెసు గూర్చిండ్లవయస్సు గలిగినట్టిగాని, అంతకు మెలసి వయస్సు గలిగినట్టిగాని ప్రతియువకును తనను నాలంటిరుబోర్డుతో చేరగల పని షక్య పిస్తున్నది.

“ బహిరంగసభలను నిషేధిస్తూ ప్రకటనముచేయు ఎంతోకాక కమిటీవారులకు కూడ బహిరంగసభలుగా బానింప ప్రయత్నించు ప్రభుత్వమువారి చర్యలను దెక్క గొనక, బహిరంగసభలను, కమిటీసమావేశములనునవి జరుపవలెనని యీ సభవారు సలహాయిస్తున్నారు. బహిరంగసభల సమావేశమునుగూర్చి ముందుగా ప్రకటింపవలెనని. అవి ఆవరణల ప్రదేశములలో జరుపబడవలెను. ముందుగా ప్రకటింపబడిన పేరులుగలవారుమాత్రమే ఆసథిలో ఉపన్యసించవలెను. వారుపూడా ఉపన్యాసములను వ్రాసుకొనివచ్చి చదువవలెను. సాధ్యమైనంతవరకు ప్రతిసంవత్సరమునూ ఆగ్రహ కారణము కలగకుండునట్లును, ప్రజలు ఆహింసాసాగ్ధమును విడువకుండునట్లును ప్రయత్నింపవలెను.

“ వ్యక్తులయొక్కగాని, సంస్థలయొక్కగాని నిరంకుశాధికారమును నిరోధింప వలెనన్నయెడల తక్కిన అన్ని ఉపాయములకంటెను, సాయుధవిప్లవముకంటెనుకూడా శాశ్వతమోఘనోపాయమే నాగరికమైన దనీ, బలవత్తరమైనదనీ ఈ కాంగ్రెసువారి

అభిప్రాయము. కాబట్టి యికాంగ్రెసు శేషములోని కాంగ్రెసు ప్రచారకులును, శాంతిపద్ధతులయందును సమర్థముగల తదితరులును వ్యక్తి, సమష్టికాసనోల్లంఘనములను ప్రారంభింపవలెనని సలహాయున్నాను. కాసనోల్లంఘనము చేయుటల పెట్టికెవ్వక్తులు నేటి భారతప్రభుత్వమును సంపూర్ణ భాగ్యతారాహిత్యమునుండి తొలగించుటకు కొంత త్యాగముచేయు అవసరమని విశ్వసించినవారుగా నుండుననియు, సమష్టికాసనోల్లంఘన సంవర్ధమున ప్రజలు హృద్యరాహిత్యమునందు తరిగి క్షీణమును పొంది, ఢిల్లీలోని అ. భా. కాం. సం. సమావేశమునందు చేయబడిన తీర్మానములోని మరతులను పూర్తి చేసినవారుగా నుండుననియు.

“వ్యక్తికాసనోల్లంఘనముగాని, సమష్టికాసనోల్లంఘనముగాని స్వసంరక్షణార్థమే, లేక ప్రభుత్వమును కద్దింపుటకో ప్రారంభింపబడినప్పుడు దానిని పరియైన హద్దులలో నిలుపునాము. ముగా నడుపుటకు రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘములును, అ. భా. కాం. కార్యసంఘమును అవసరమైన సలహాల నిచ్చుచుండుననియు, ఆసందర్భమున అవసరమైనంతవరకా ముగ్ధప్రజలలో తదితరకాంగ్రెసువ్యవహారము లాపి చేయబడినదెనని ఈకాంగ్రెసునా రభిప్రాయపడుచున్నాను.

“పనుకొని యిష్టముచున్నగాని, అంతకుమించిగాని ఉన్న విద్యార్థులందఱును, ముఖ్యముగా బాతిమాసంస్థలలో చదువుచున్న విద్యార్థులును, ఆసంస్థలలోని ఉద్యోగస్థులునూ పనుకొనెప్పుడైన ప్రమాదపత్రమును వెంటనే సంతకముచేసి బాతిమా నైతిక విశేషములలో సభ్యులు కావలెనని ఈకాంగ్రెసునారు వారిని కోరుచున్నారు.

“ఇంకా చాలామంది కాంగ్రెసుప్రచారకులు నిర్బంధింపబడగలరనే ఉద్దేశముతో ఈకాంగ్రెసు మామూలుకాంగ్రెసువ్యవహారములకు భంగము రాకుండునట్లు మహాత్యాగాంధీని కాంగ్రెసుయొక్క సంప్రాప్తి కార్యనిర్వహణాధికారిగా నియమించినది. ఆయనకు అ. భా. కాం. సం. యొక్క అధికారములన్నిటిని యాయవ మైనది. అవసరమైనయెడల ఆయనే ప్రత్యేకకాంగ్రెసుగాని, అ. భా. కాం. సం. సమావేశముగాని, కాంగ్రెసుకార్యవర్గసభనుగాని పిలువవచ్చును. అత్యవసరసందర్భములలో ఆయనతరువాత ఆయనఅధికారమును పొందగినవారినిమాత్రం ఆయనే నియమింపవచ్చును.

“గాంధీచే నియమింపబడినవానికిగానీ, వానితరువాత వచ్చినవారికిగానీ ఈ అధికారము లన్ని సంక్రమింపగలవు.

“ఇందుమూలమున, గాంధీమహాత్మునకుగాని, ఆయనతరువాత అధికారమునకు వచ్చినవారికిగాని ముందుగా అ. భా. కాం. సం. వారి అనుజ్ఞపొందనిదీ భారత

ప్రభుత్వముతోగాని, లేక బ్రిటిష్ ప్రభుత్వముతోగాని రాజీచేసుకొనుట కధికార మివ్వబడినట్లుగా భావింపగూడదు. ఒకచో అ. భా. కాం. సం. వారి అనుమతితో అట్టిరాజీ జరిగినప్పటికిని అది ప్రత్యేక కాంగ్రెసులో ఆమోదింపబడిలేనేగాని ఆరాజీ చెల్లలేదు. ప్రస్తుత కాంగ్రెసు ప్రధాన మూత్రము గాంధీమహాత్మునిచేతగాని, ఆయన తరువాత అధికారమునకు వచ్చినవారిచేతగాని ముందుగా కాంగ్రెసు అనుమతిని పొందనిది మార్పుపడదు.

“ తమ దేశము కొరకుగాని, అంతరాత్మకొరకుగాని బైదుకిన ననుభవిస్తూ, తమ త్యాగమువలన స్వరాజ్యము తొందరగా రాగలదిని తెలుసుకొనగలిగిన దేశభక్తుల నందరిని ఈ కాంగ్రెసు ఆభివందిస్తూన్నది. ”

తీర్మానము ౨

“ సంపూర్ణ సహాయనిరాకరణోద్యమమునంగుగాని, అసహాయ తత్వమునంగుగాని విశ్వాసములేక జాతీయగౌరవముకొరకు భిల్లాభతో పంజాబు అన్యాయములను పరిహారము కలుగవలెననీ జాతీయవాక్యావళింత్ర్యముకొరకు స్వరాజ్యము సంపాదించ బడవలెననీ కోరేవారందఱును ఈక్రింది విధముగా దేశమునకు తోడ్పడెదము. వారు వివిధ సుతములవారికి, స్నేహభావము పెంపొందించవలెను. దాదాపు అర్థశతాబ్దములతో బ్రగుతుకూర్చు లక్షలకొలది వ్యవసాయులు కుపశీననోపాదిగా ముండులననీ ఆర్థికవృద్ధితోనైనను వారు గూలకడుకులు, బట్టబుడేయులు, ఏకులుచేయులనంటి గృహపరిశ్రమను ప్రోత్సహించవలెను. అందుకొరకు చేతితో వడి, చేతితో నేయ బడి దుస్తులనే ధరించవలెనని ప్రజలకు వారు ప్రబోధించవలెను. సంపూర్ణమన్యనిచే ధమునకు వారు తోడ్పడవలెను. వారు హిందువులైనయెడల అంగరారితనమును దూఱుచూపుటకు ప్రయత్నించి నిమ్నజాతుల అభివృద్ధికి తోడ్పడవలెను. ”

ఇక మాలానాజురత్ మోహనీ ప్రతిపాదించిన తీర్మానమునుగూర్చి మోంఠము. ఆయన స్వరాజ్యమునగా “ విదేశీయరూజమాన్యములేని సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము ” అని నిర్వచించెను. ఆ ప్రకారము కాంగ్రెసు ప్రధాన మూత్రములో మాగుచ్చేయ ప్రతి పాదించెను. ఇంతకాలము గడచిన పిమ్మట, ఇన్ని వ్యవహారము జరిగినతరువాత ఆయనచే ప్రతిపాదించబడిన ఈ తీర్మానము చాలావ్యాధులవైనదిగా తిలంపబడును. అది గాంధీచే అనాడు విశోధింపబడినందుకుమాదా చాలామంది కాశ్చర్యముగా నుండ గలదు. అనాడు గాంధీ తన అభిప్రాయమును స్పష్టముగా చెల్లించెను :

“ మిలో కొందరి తీర్మానమునుగూర్చి తేలికగా మోదించుట నాకు విచారము గా నున్నది. అది మిబాధ్యతారాహిత్యమును చెల్లడిస్తూన్నది. బాధ్యతగల మన

2. అనాహారాద్యము మహాప్రవాహము

అని

మందరమును కాగత్తురము, కలత్త కాంగ్రెసుల రోజులను జ్ఞాపకముచేసుకొనవలెను.

గాంధీజీ ఈ వేయిగింపబడిన యీ భావ నేడు పాఠకులకు కనిపించుచున్నది. అయితే అది అంశకీనముగా మండలేనవియే గాంధీ ఉద్దేశించెను. కాని ఉండుకొనినంత కఠినముగానున్నదా అని మాప్రక్క. కొత్త భావారోజునకు రూపమిచ్చి, కొత్త ఉద్యమమును సృష్టించి కొత్త సంగ్రామమును నడుపుతూన్నది గాంధీ. ఆయన తాను బలము దేరదీసి దంపత్యములకు ఉద్దేశ్యమును, అందుకొర కలంబింపదగిన ఉద్దేశ్యమును సుప్రముగా కృత్రిమము చేసెను. సైనికము, యుద్ధరంగములో మంసేరి. అక్కడక్కడ చిన్న చిన్న పోరాటములు జరుపతూండెను. మహాసంగ్రామము ముందు జిగ్గుగ నుండెను. సరిగా అసమయములో ఒక సైనికుడు వచ్చి పర్యవేక్షానికావనీ, సైన్యమునూ సంగ్రామాద్దేశ్యమును గిరిగీ నిర్వచింపవలసినదిని కోర్చును యుద్ధమునకు తయారైన సైనికులను కల్లాలపరచుట అగును. హజరత్ మోహనీ అప్పు సావనీకి పూనుకొన్నది యెంతమాత్రమును సమయానుగుణముగా లేదు. దానివలన ఉద్యమమునకు సహాయము చేపారదు. అట్టి సందర్భములో నిర్వహణాధిపతికి విచారముకలిగినవన్న నూ, కోపము వచ్చినవన్న నూ మహా అశక్త్యము కాదు. ఆనాడు గాంధీ చెప్పిన వాదనలు దాదాపు వాగత్తురకాంగ్రెసువా దాయక ప్రతిపక్షులు చెప్పిన వాదనలను వారియున్నవి. ప్రపంచములోని మేధావంతు లందరును మనలను ఆతృత్వ క్రి నెరుగనివాడైనా నిందింతురు. మనవాద్యులను మన మేరిగి ఉండువలయును, హిందూ మనమున్నదియును నిరంతరాయమైన సాక్షాత్ కుదరనిండు. నేడు హిందూమనమున్నదియును సంఖ్యాత్మ సాక్షాత్ కలదిని విశ్వాసముతో చెప్పగలిగినవా కీసభలో ఎవ్వరు? పార్టీలుకాని, పీఠములు కాని, క్రైస్తవులుకాని, యూదులుగాని, అస్పృశ్యులుకాని నేటి తమయైన కంగీకరింతురని నమ్మకముగా చెప్పగలవా లేవరై నా ఈ సభలో ఉన్నారా? నేటి మధ్యాహ్నము కదా అస్పృశ్యులను పరించి మీరు విన్నది ముందు మనబలములను మనము కూపదీకు కొనవలెను. మన మనస్సులలోని అభిప్రాయములను మనము తెలుసుకొనవలెను. లోకు తెలియదీసికొనా? మన మురకరాదు. హజరత్ మోహనీయొక్క ఈ తీర్మానము మనలను పాతాళమునకు తీసుకొనిపోగలదు. అని గాంధీ ప్రతినిధుల వ్యాధ్యముల కుక్కున స్తుతపద్యించెను. సైన్యాధిపతి తానెరుగని జ్ఞాతకర్మములకు సైనికులను తీసుకొని పోజాలదు. కాబట్టి ఆ తీర్మాన మంతటితో వీగిపోయినది. తరువాత శ్రీతి కాంగ్రెసులోను ఈ తీర్మానము చర్చకు వస్తూనేఉండెను. ౧౯౨౨ లో జరిగిన మద్రాసు కాంగ్రెసులో యీమార్పు తీర్మానరూపకములో అంగీకరింపబడినది. తరువాత ౧౯౨౨ లో లాహోరునగరమున జరిగిన కాంగ్రెసులో ఇది కాంగ్రెసు అధ్యక్షముగా ఆమోదింపబడినది.

తర్జున. తీర్మానములలో ఒకటి కాంగ్రెసుని బాధానిధానమును గూర్చినది. రెండు కాంగ్రెసు అధికారుల ఎన్నికను గూర్చినది. మరియు కటి మాస్టాలిరుగుబాటును తీర్చినది. అందులో మాస్టా తిరుగుబాటును భిలాఫతు, అసహాయోద్యమము లేమా ప్రతీతి కారణధూతములు కావని పుష్టికరింపబడినది. “మాస్టా తిరుగుబాటు ప్రారంభింపబడుట కారణములవలననే అసహాయోద్యమము ములబాదు పోలీస్ థియేటరు” అని. గాంధీ, యామాలు వారి స్నేహులవంటి అసహాయవాదులు ములబాదు పోలీసుల కంగీకరింపబడినయెడల అసహాయులవరకును మాస్టా తిరుగుబాటు కొనసాగి యుండేది కాదు. ఎంతగానైనను గాంధీని గుమారు నూతుమంది మాస్టా థియేటరు లైలు లోని గుమ్మరెట్టలో బంధింపబడి బర్లారికి బదిలీచేయబడిన సంస్కర్తను ఢిల్లీరాజకర్మాలో డెప్యూమండ్రి మరణించుటకు కారణధూనిమైన అధికారుల అమానుష దుర్మతులను అనామ్యుదాబాదు కాంగ్రెసువారు తోపమును ప్రకటించిరి. సవంబరు ౧౯౧౯ నేటిని బొంబాయిలో జరిగిన సంఘటనమునకు ఆ కాంగ్రెసు విచారమును చెలిబుచ్చుతూ అన్ని పక్షములవారికినీ, అన్ని సంఘములవారికినీ కల చుట్కలను సంపూర్ణముగా సంగ్రహించుటయే కాంగ్రెసుయొక్క నిశ్చితాభిప్రాయమనిపాదా ప్రకటించినది. తదన్వసంధిరి మాన్యుచేయుటకు కారణధూనిమైన విజయమును కెమల్ పాటు గ్రీకులొన పొంది నేడు కాయన అభినందింపబడెను. తోమగాలువారు సంఘటనము తరువాత ౩ సంవత్సరము లక్షాశవాసములో నుండి, పింప పోలీసువారికి తనకు తాను వశమైనందుకు అనామ్యుదాబాదు కాంగ్రెసువాచే బాబా గురుదత్ సింగున కభినందనములు సమర్పింపబడెను. అసందర్భముగానూ, తదితర సందర్భములలోనూ పోలీసువారున్నూ, సైనికులున్నూ రెచ్చుకొట్టినప్పటికినీ దౌర్జన్యరహితులుగానున్న సిక్కుల నా కాంగ్రెసు వారు కొనియాడిరి.

అనామ్యుదాబాదు కాంగ్రెసులో జరిగిన ముఖ్యవిషయ మేమనగా, అక్కడి వర్సంఫలదిన రాజీయవిషయములలో మహమ్మదీయ మతాధిపతులు కాంగ్రెసుకు సలహాయిచ్చుటయని డెక్లరేషన్ కర్తము కలిగియుకొనిరి. వ్యక్తిసమన్వితాసన్లోల్లంఘనముల సందర్భములో “మనసా, వాచా, కర్మణా” దౌర్జన్యరహిత్వము సవలంబింపబడునూర్చి కొంతవచ్చు జరిగినది. కలకత్తా తీర్మానములో “వాచా, కర్మణా” అనిమాత్రమే ఉన్నది. ‘మనసా’ అనేమాటకు మహమ్మదీయుల లభ్యంతుర పెట్టి కాబట్టి అంశుకుబదులు ‘ఉద్దేశతార్థ్యముగా’ అని చేర్చబడినది. ఈ అన్ని సందర్భములలోను ఉద్దేశములు మహమ్మదీయ కాస్త్రామగుణముగా కాంగ్రెసుకు సలహా యిచ్చుటకు తోడ్పడిరి. కాశుపనాథాత్రవేళుమనూర్చి, తదితర విషయములను గూర్చి కూడా వారిచ్చిన సలహాను ముందుముందు వివరింతుము. కాంగ్రెసుయొక్క సాధారణ

నిగ్మానునకు భంగముకలిగే సందర్భములో గాంధీని సంపూర్ణ కాశ్యపిర్యహతాధి కారిగా నియమించినతీర్మానమునుగూర్చి చిట్టచివర కొకమాట చెప్పవలయున్నది. ఆతీర్మానములో రెండునిబంధనలుమాత్ర మేర్పాటుచేయబడినవి. (1) ఆయనగానీ, ఆయనతరువాత అధికారమునకు వచ్చినవారుగానీ కాంగ్రెసుయొక్క అనుమతి లేవిదే ప్రభుత్వమువారితో రాజీచేసుకొనగూడదు, (2) కాంగ్రెసు ప్రథమ నూత్రమును కాంగ్రెసుఅంగీకారముతో తప్ప వా రెవరును మార్చగూడదు.

అహమ్మదాబాదుకాంగ్రెసులో మరొక మారనవిషయము జరిగినది. మహా సభ శ్రాంతియైనందున ప్రతినిధు లెక్కడివా రక్కడ వారివారిదేశములకు పోరేదు. గాంధీ కాంగ్రెసుగాని ప్రతినిధుల బసలకు పోయి కాసనోల్లంఘనతత్వమునుగూర్చి వారికి వివరముగా తెలియచెప్పెను. అంగ్లబలవంతుల ఆయన పన్నులవిరాళనమును సాగించవలసిన ప్రదేశములందు కాంగ్రెసువారింటిల్ల నాడుగ్రామమునకును పోయి అందు కలగకరించిన లెకుల సంతకములను తీసుకొనవలసియందు నని చెప్పెను. ఢిల్లీకాన్వనము తకారము తర్వాత, నమిత్తి కాసనోల్లంఘనములకు తయారైన ప్రదేశము లలోమాత్ర మే యీపని జరుగవలసియుండె ననుమాట వేరుగా చెప్పవలసివచ్చి యేడు.

3. గాంధీ నిర్బంధము

౧౯౨౧

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము అభిలషకు సమావేశము - గాంధీ ఉపన్యాసము - త్యాగ
 ప్రభుత్వాలద్వారా - పర్యవేక్షకరవాయర్ సభ్యులకి - లేఖనపు ౨౨ - మహాభివృద్ధి
 వసులను కాంగ్రెసుకార్యకర్తలునా రంగీకరించుట - సుంద్యూగు సమ్మిలనిరా
 యుకరణము - బాన్సులీసమితి కాసనోల్లంఘనము - వైప్రాయకి గాంధీ ఉద్ధర
 ధూతీచారా - ముద్రాసు కాల్యము - బాన్సులీ - కాపసంఘము - ఆ. భా.
 యు. శాంతి, సం. ప్రతిపాతి - వ్యప్తి కాసనోల్లంఘన ప్రాంగీకరింపబడుట - ధీర్జీ
 నిర్ణయములకు గ్రహర్ష మెంటువారి ప్రతిపాత - కాసనోల్లంఘనోపసంహర
 మనుగూర్చి బైదులోని నాయకుల ఆశీర్వాదములు - కొప్ప విచారణ - సో
 జనిలేవి విచారణ - గాంధీ, బ్యంకరులు సేవలను వింగీకరించుట - గాంధీ
 గూవస్తు బాధ్యతను భరించుట - ఆయన ప్రాతివాద్యులము - తీర్పు -
 గాంధీ శిక్షింపబడినవిమర్శన - సవరణ - నాన్డా విచారణఃంఘము - ఆ. భా. కాం.
 సం. వారి లక్ష్మీ సమావేశము - అహమ్మదాబాద్ లోని పునర్విచారణము - కాసనోల్లం
 ఘనంఘము - అందులోని సభ్యులు - గాంధీను రాజీనామా - క్రి. ప్రా.
 కో. ౧౦౮, ౧౪౪ శిక్షలు - లాయర్ బార్డి "ఉక్కుప్రభుత్వ" ఉపన్యాసము -
 బోర్సార్ సత్యాగ్రహము - సురుకాబాద్ నిషేధము - కాసనోల్లంఘన విచా
 రణ స ఘమువారి సంచారము - వారి కి ఫార్ములు - హిందూమహమ్మదీయ
 కల్లోలములు - అసహ్యమోద్యమధమపు - కు రెండు నాడులు - చతురంగములు
 సుండి చదరంగపుల్లకు - ౧౯౨౨ సవంబరులో కలకత్తాలోని చరిత్రాత్మక
 మకు ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము - కాసనభాప్రవేశసమన్వయ గూకాం
 గ్రెసువరకును నిలిపివేయబడుట - నవంబరు ౧౫ గాంధీ జయంతి - జనవరి
 లాల్ శిక్ష - గూకా కాంగ్రెసు - గాంధీతత్వముపై తిరుగుబాటు - కాసన
 సభలలోపలనుండి అసహ్యమోద్యమము - తీర్మానములు - ఆ. భా. కాం. సం.
 వారి కాసనోల్లంఘన తీర్మాన మంగీకరింపబడుట - చాను రాజీనామా,
 సామాజికపక్షనిరాసాము - సుచంద్ర దేవిని నిరాసాము.]

1999) క. పరిశోధన, ముగిసి ముగియక మునుపే కొరతను, విశ్రాంతి కావాలని
నమన, ప్రభుత్వ శాఖలను, రాజకీయ కూటమిని, కడప, కడప వి. ఆర్. డి. కె. (కా.)

కాంగ్రెసు నూతన కార్యక్రమమును పూరిగా అవలంబింపకపోయినప్పటికి దేశీయ మహాజనసభయందును, పత్రికా కలహారు. అనామకదారు తీర్మానములు వ్రాయబడి క్యాసికమిదిగిరి సరిగా అగ్రనైనను అంకపూర్వమే జులై ౧౮, ౧౯, ౧౯ వ తేదీలలో పంపించాయనగరమున ఒక అభిలషకు సమావేశము జరుగబడినది. ఆ సమావేశమున కన్వీతములకు చెందిన ప్రతినిధులు ౩౦౦ మంది హాజరైరి.

ఆ ప్రాతినిధ్యముచేసినా సమావేశకర్తలు రాజీనామాపత్రమును గూర్చి ఒకటి
తీర్మానమును తీసుకున్నారు. గాంధీ వారికి అనుచున్నాడను సీరియస్ తెలియజేసెను.
తా నా సభకు అధికారకర్తృత్వ వాదన, జోక్యము కలిగించుకొనుటకు వీలులేనివిషయ
మును వారి కాయన మునవిచేసెను. తా నా సభాచర్యలలో యిష్టానుష్ఠానా వాల్తా
ముల పంజీరించెను. ప్రభుత్వమునా రింకను నిర్బంధసభాసమున నిర్బంధపనందున
కాంచుటేవలనపది నిర్బంధముని ఆయన నూచించెను. ప్రభుత్వమువారి పక్షమున పక్షాత్త
పము కనబడుటలే దని ఆయన వ్యక్తం చేసెను. అమహాసభకు యికవైపునది విషయ
నిర్ధారణవిషయముగా నియమింపబడినది. అందులో అనుచున్నాడలోనూ గాంధీ
ఒక్కడే వాల్తాను. విషయనిర్ధారణసభవారిచే తయారుచేయబడిన తీర్మానము
మహాసభాసమునకు మరునాడు వచ్చింది. గాంధీ సందర్భమున తిరిగి అనుచున్నా
వాసుల సీరియస్గా తీరియచేసెను. ఇంతవరకును ఆ సభ క్రాసనాధితిగ్రాసము
సర్వోత్కర్షణయర్ ఆచితీర్మానమునకు ప్రతిపూర్ణమును వెల్లడించినదని
తేదినాడును, తరువాత అమహాసభ సర్వోత్కర్షణయర్ విశ్వేంద్రయ్య అధ్యక్షతకరించి
నది. అందులో ప్రభుత్వమువారి నిర్బంధసభాస వేగగ్రీణముగా నిర్బంధపడినది; అనా
మృతానామతీర్మానములో ఉద్దేశంపడిన కాసనోల్లంఘనము రాజీనామాపత్రముల
పక్షగ్రహణము చేరలంకితవరకును ఆపితయబడవలెనని నూచించబడినది. ఫిలాజోఫీ,
మెటాజూ, స్వరాజ్యవిషయాల పక్షాదును సమీక్ష చేయక రెండు పక్షాలను కలప
వలెనని తీర్మానింపబడినది, అందుకనుక ములవాతాభివృద్ధిమున చేయబడుటకు ప్రభుత్వము
నాకు క్రిమియల్ లాండ్లవరగట్టముక్రిందను, గాజుద్రోవనభా కాసనముక్రిందను సేవ
ప్రకటనములు మువకునాదియూ నీ, కత్తావ్రిటిలను, తిలకర దాజీయ నిర్బంధింపబడు
నలనునీ విధులుచేయవలెనని నూచించబడినది. అనుచున్నావ్యయమునకు తలవరగట్ట
మునామచట్టముక్రింద, కక్షింకుమిడికాది, నేరములను ఒకమిడికాదా విచారణ
చేయవలెననినదినికూడా అసభలో కోరబడినది. అమహాసభ ముగిసినతరువాత గాంధీ
పైక కొద్ది అవసరము వ్యాధింపచేస్తూ సర్వోత్కర్షణయర్ పుష్కలము ఒక

టవను కావించెను. అనభావార్థములు తప్పు, జనులకు, నులకావలయున్న, తమ తిరుగున్న అప్రకటనమును విడిచివేసి ప్రత్యక్షరచుటకు వ్రాసిరి.

అభివృద్ధి సమావేశమువారి తీర్మానములో అసహాయవాదులకు సంబంధించిన భాగము జూలై 18 వ తేదీని జరిగిన కాంగ్రెసు కార్యవర్గసమావేశములో పూర్తిగా తొలగించబడినది. ఆ నెలఖర వంతును కాపనోల్లంఘన మనీషయబడినది. ఆ సందర్భములో మహాభవారికి, రీడింగు ప్రభువునకును జరిగిన ఉత్తర ప్రత్యక్షరచుటకు జట్టి చూచుకొనడం రీడింగు ప్రభువు నిర్లక్ష్యభావము లుద్భవించెను. కాని అందు మూలమున మేలే కలిగినది. కలకత్తా రాయబారముల సందర్భమున ఉభయములు తమ తమ కార్యక్రమములను తాత్కాలికముగా కట్టిపెట్టికొనడం, కాంగ్రెసుపక్షమువారు గాన, ప్రభుత్వమువారుగా జయముపొందెనుగా భావించునామది రీడింగు ప్రభువు తప్పిన నియమములు ఆపాటి మగ్గింపు లనుకొన్నంత నిష్కపటములు కావని దీనివల్ల తోచవచ్చును. యవరాజు కలకత్తాను దర్శించినప్పుడు అసహాయవాదుల ప్రతిపక్ష ప్రగర్భములు జరుగుచుండుటకై రీడింగు ప్రభువు దాటవచ్చు గమము పన్నెను. అందుమూలమున సర్వావముల ఆ మధ్యగిరుల ప్రయత్నములు భగ్నములైనవి. అఖిల పక్ష సమావేశమువారి వరకులను వైస్రాయి తిరుగము నిరాకరించెను. అటు పిమ్మటనే గాంధీ 11-9-19 వ తేదీని తాను బాన్స్లోలో కాపనోల్ల సుము ప్రారంభింప నుద్దేశించితిని వైస్రాయి కొక ఉత్తరము వ్రాసెను. ప్రభుత్వమువారు తమకత్త తో దీనిని నిర్బంధించుమును ప్రయోగించిరనీ, ప్రజలు నూతనోద్భవమును కావలసిందే తాత్కాలికము చేయలేకపోయిరనీ గాంధీనిశ్చయము. అందుకులన అప్పుడు కాంగ్రెసు ప్రభుత్వముతో రాజీనామా జరుగు తినివరగాను రారేదని గాంధీ అభిప్రాయపడెను. ఆ అభిప్రాయముతో కాంగ్రెసువాదు లందఱును ఏకభవించురు. కాబట్టి ఆవాదు రాజీ భగ్నమేయందున కష్టమును చింతిల్ల కలసివపని కేదు.

ఈ రాయబారము రీతిగానే తీర్మానముగానే చేయుచున్న దుట్టి కుటుంబములలో, బాన్స్లోలో తాముకావించు గాంధీ సాగింపునున్న వచ్చు నిరాకరణమున యాత్రవృత్తికి కండ్లారవలసివచ్చినది. గాంధీ సమన్వితకాపనోల్లంఘనము ముందు తన సమన్వితమున, తనతనభగ్గింపు మునుపకలెనో కొరకతో సంపాదించు బాన్స్లోలో తాముకావించు గాంధీతో కష్టకష్టమునది, పక్షి తాగి కానుంది తిరిగివచ్చుటకు లభింపవలసి కలెనో తారు గాంధీవద్దకులను రాగా ఎరిగినారు. అందుకులనో తాను బాన్స్లోలో ప్రారంభింపబోయే సమన్వితకాపనోల్లంఘనకార్యక్రమమున తక్కిన దేశీయులు తిరిగివచ్చుటకు వచ్చిరి కాని దీనిని నీచమున దిగితిరి. మునుపు అంగీకరించినదానిని కాని తిరిగి

సరచధిగత యొకరవ్యవహారము లేకుండా యొక్కదనము జరుపబడుచున్నది అయినచేత. ఆ సమయము ౧౯౨౨ జనవరి 3౧ వ తేదీ కాంగ్రెసువ్యవహార తీర్మానమునందలి నిర్ణయ రింపబడెను. కాని అహమ్మదాబాదునకు జరిగినవంటివి జనవరి 3 వ తేదీని ఆంధ్ర రాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘమువారు తెలిపాడట. సమావేశమై జిల్లాకాంగ్రెసు నిరాకరణమున ప్రారంభించుటకు తీగిన ప్రదేశములను అక్విసిషన్లు చేసిన ప్రముఖ జిల్లాకాంగ్రెసు సంఘముల కధికార మియ నిర్ణయించిరి. పున్నా, గోదావరి, సుంటూరు, కడపజిల్లాలో పన్నునిరాకరణమున కనుజ్ఞ పొందినవి అహమ్మదాబాదుకాంగ్రెసుకు పూర్వము ౧౫ రోజులు ముందుగనే ౧౫ - ౧౨ - ౨౨ వ తేదీని ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసుకాంగ్రెసు నిర్వాహకసంఘము సుంటూరులో సమావేశమై ఆంధ్రదేశమునందు పన్నులు చెల్లించుట అనివార్యమనెనని నిర్ణయించిరి. ఇది కాంగ్రెసునిర్ణయమునకు పూర్వము జరిగినది. కాని అహమ్మదాబాదుకాంగ్రెసువారి ప్రకారము నిర్ణయంప గల రెడీ మాత్రము ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసునిర్వాహక సంఘమువారు విధించిరి. ఇతరజిల్లాలవాడు అహమ్మదాబాదులో గాంధీ చెప్పిన ప్రకారము రైతులసంఘములను తీసుకొన ప్రారంభించిరి. కాని సుంటూరుజిల్లావారుమాత్రము ౧౯౨౨ జనవరి ౧౨ వ తేదీని పన్నుల నిరాకరణదండమాత్రము ప్రకటించిరి. బొంబాయిలో అభిలషకు సమావేశము జరుగు తున్న సమయములో ఆంధ్రదేశమునకుంచి చెల్లిన ఇద్దరు ప్రతినిధులతో గాంధీ ముచ్చటించెను. ఆసందర్భములో ఆయన సుంటూరుజిల్లా పన్నుల నిరాకరణమును సూచించి నిజమైన పరిస్థితులను తెలుసుకొనగలిగెను. తరువాత జనవరి ౧౩ వ తేదీని ఆంధ్ర రాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘాధ్యక్షులన కాయన ఒక ఉత్తరము వ్రాసెను. ఆంధ్రదేశము లోని పన్నులన్నీ జనవరి ౨౫ వ తేదీకి చెల్లింపబడవలెనని తాను సంతోషించుచు కూడా ఒక సందేశమును పత్రికలకు పంపెను. ఎందువలననో పత్రికలలో అవిషయము ప్రకటించబడలేదు. ఆంధ్రకాంగ్రెసు అధ్యక్షులకు వ్రాసిన ఉత్తరమునుబట్టి గాంధీ కీ, సుంటూరుమిశ్రులకునూ ఉత్తరప్రశస్తిత్తరములు చెరిగినవి. ఆంధ్రదేశములోని పన్నుల నిరాకరణమునుసూచి గాంధీ అభిప్రాయము తెలిపినవంటివి తక్కిన జిల్లాలవారందరును తమ పన్నులను చెల్లించిరి. సుంటూరులోమాత్రము ఉద్యమము కొనసాగింపబడినది. సుంటూరువారు గాంధీ ఆనుమతికోసము పడవదే వ్రాగించిరి. అందుకు ప్రశస్తిత్తరముగా ఆయన యిక్కిండి రంపిసార్లను పంపెను:

“ సమస్త కానగోల్లంఘనమునకు సంబంధించిన ధర్మివరరులు సంకల్పవీరముగా పూర్తి చేయబడినరూపమును, సుంటూరు ఉద్యమముగా జయముపొందవలసిన అరకాళము తున్నవని మీరు సమీక్షించుటకు నేను మితాభ్యుత్తమున కోరుటయు కల్పించుకొనినది. తేవును మీరు సంతోషించుకొనగలగు.”

ఇది పారపాలన అంగీకారముగా పరిగణింపబడినది. కాని గుంటూరు జిల్లాలో సంచారము చేసి, ఢిల్లీ మకాను లక్కడ ఎంతవరకు నిర్వహింపబడినా? తెలుసుకొని, అచ్చట పన్నుల నిరాకరణమున కంతవర కకాకముగ దో విప్లయమంది నివేదించుట జోరకములే ఏర్పాటుచేయబడినది. అవసర ప్రదేశములలో పుల్లరిని కల్పించుకుందు జట్టును, తదితర ప్రదేశములలో శనివార్త పన్నులను చెల్లి చికుండుజట్టును ఏర్పాటు చేయబడినది. ఈ వమ్ముల నిరాకరణము ప్రారంభింపబడిన ఒక గ్రామముగాని పసుపులను బండిలివోడ్లో పెట్టుట కొక సభ ఇచ్చెన్నెక్షను పోయి, దూడను బిడిచి పెట్టి ఆవును తోలుకొనిపోయెను అంగు కా గ్రామస్థులు కొందరు ప్రతిఘటిం తిరి. ఆనందవ్యయన ఒక గ్రామ పెత్తనదారు కాల్యుబడెను. గుంటూరు జిల్లా గ్రామస్థులు వికాము చేసిరి. నవద్దురుగారి ఒక్కపైనికులు గ్రామములలో సంచారము చేసి పన్నులను బలవంతముగా వసూలుచేయ ప్రయత్నించిరి. గ్రామస్థులను ఆరెడ్డు చేసెదమనీ, వారి ఆస్తులను వారంట్టమీద కళసరనుకొనియోమనీ పైనికులు తెద రించిరి. అప్పటిపరిస్థితుల నిచ్చుల కర్ణింనుకంటె పాతకు బాహించుకొనుట మంచిది.

గా. ౨౨ జనవరి 3౧ వ తేదీనాడు సమావేశమైన కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సభలో, బాన్సుకొటానా మహాసభనాగు సమితి కాంగ్రెసు లింగువమును ప్రారంభింప ప్రయత్నించెడిరి గానను చిర్రుకు వచ్చినది. స్వార్థత్యాగముతో ఆతాటాకా ప్రజలు సమితి కాంగ్రెసు లింగువమును ప్రారంభింపబూనినందు కార్యవక్తయనాగు వారి నభినందిం చిరి. భారత ప్రదేశములలో త తర ప్రాంతములనాగు సమితి కాంగ్రెసు లింగువమును గాని, భూకలకాంగ్రెసు లింగువమును గాని, ముందుగా గాంధీమహాస్వరూపి అంగీకారము పొంది నిజ ప్రారంభింపబడి నీ, వారందరు బాన్సుకొటానా పజలకు తోప్పించెడిది కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సభలో. గాంధీమహాస్వరూపి అజ్ఞాపించి, సమితి కాంగ్రెసు లింగువ ప్రారంభమున కనుగుణముగా ప్రభుత్వమునారికి ప్రతిఘటనగా చెల్లించవలసిన పన్ను లను నిలిపివేసినదంద్యములలో తప్ప రిక్కిన ఏమి సంకల్పములగాను, అన్నిరాష్ట్రా ములలోని ప్రజలను ప్రభుత్వమునారికి ప్రతిఘటనగాగాని, లేక పరోక్షముగా-జహించారులు, తాటాకాదారుల ద్వారాగాని చెల్లించవలసిన అన్ని పన్నులను ఇంటి నే చెల్లించవలెననివాదా కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సభయనారు సలహామచ్చిరి.

ఇక సుజానా మొదలగు రాష్ట్రస్థులను గూర్చి ఒక్కసారి మోక్షించెడు గాంధీ సుజానా రాష్ట్రములో పన్నుల నిరాకరణమును ప్రారంభింపనిశ్చయించుకొనినది. బొం బాయిలో ఆధిపత్యవనమావేశము అరిగివెడలుతాత జనవరి 3౧ వ తేదీవరకును అంతర్వ్యయము నిలిపివేయబడెను. తరువాత ఆయన ఫిబ్రవరి ౧౪ తేదీన బై ప్రాంతములలో ఆత

రక్షణకు సంపాదించును. దానిని గూర్చి జిన్నా మొదలగువారు ప్రతిపూలముగా విమర్శించిరి. గాంధీ తన ఉత్తరములో అంకితులార్య మెన్నడో జరుగవలసిన పన్నుల నిరారణ దండయాత్ర గా తీర్చిదిద్దవలయును. గాంధీ తన భేదీని బొంబాయిలో జరిగిన దురదృష్టవశాత్తూ కొట్లాటలవలనమున యంత ఆలస్యమైనదని తృప్తిపడెను. బొంబాయిలో ఆ పన్ను కరసంఘటనములు జరుగకుండునయ్యెనని బాన్సోరీ ఉద్దేశించిన ప్రయత్న మిన్నటి వరకును అపజడి ఉండేదికాదు. అయిన తన ఉత్తరములో నిరసరాధులగు ప్రజలు కొట్టబడుట, నాటికలు దోచుకొనబడుట, జైళ్లలో నిల్వడియు పశువులవధి హింసల బడుట, వారు ముక్కొగములపై కొట్టబడుట మొదలగు అన్యాయములను వికరించెను. ప్రజ లంద్రకపూరితులుగా చేయబడుతుండి రన్నమా ను గాంధీ అంగీకరించెను. వాక్యాన్వయత్ర్య, పత్రికా స్వాతంత్ర్య, సమాజిక స్వాతంత్ర్యములు పక్షవార పీడితము నైనప్పుడు తగిన నిరారణోపాయము లొందించుట తనదగ్గ మని అయిన నూచించెను. కాంగ్రెసు కార్యకర్తలువారు సమిష్టి కాపనోల్లంఘన మనలంటియనుకు తగిన ప్రదేశములు అప్పటికప్పుడు వచ్చే నిర్ణయించబడుతుండవలె నని తీర్మానించిరి. ప్రస్తుతము జిక్క బాన్సోరీలొక్కడే ఆ ఉద్యమము ప్రారంభించెనని వరినని నిశ్చయించిరి. కార్యకర్తలువారు వాకిచ్చిన ఆ ప్రతిజ్ఞకామము నట్టి అన్యాయ కృత్యంబుల వారణము, అహింస, విశేషకృత్యములను గూర్చిన వనరుల సహా నిర్వహింపబడియును మద్రాసు రాజధాని లో నుటూరుజిల్లాలో చేరిన నూరు గ్రామములలో మాగానా సమిష్టి కాపనోల్లంఘనమును ప్రారంభించుటకు తేను తరగము అంగీకరింపవచ్చును. ఆ అహింసా ప్రాంతాన్ని అయినను కాజ యజ్ఞదీపము విధిమనకున్న మద్రాసు రాజధాని నేతృత్వ బొంబాయికును బాంబాయిలో గల గమి వచ్చెను.

బాన్సోరీ
గిఫ్ట్ ప్రెస్ గాంధీ

రాజమహారాజులకు వ్రాసిన ప్రతిపాదనాపత్రము
ధర్మ

అన్యాయ
బాన్సోరీ బొంబాయి రాజధానిలోనున్న నూరుకుజిల్లాలోని ఒక తాలూకాపట్టణము. అక్కడి జనసంఖ్య ౮, ౩, ౦౦౦.
నవంబరు మొదటివారములో ధర్మనిగరములో సమాజము అ. కా. కాం. సహవాదు చేసిన తీర్మానమున కనుగుణంగా బాన్సోరీ ప్రజలు సంతోషంగా తాము ఒకే పక్షమున ఉండేదని బొంబాయిలోని అన్యాయకృత్యములను వికరించుచు

నాటికి, పాదు సమష్టికాననోల్లంఘనమును ప్రారంభింప నిర్ణయించిరి. కాని బాల్మీకి వారి నిర్ణయమునకు ముఖ్యముగా నేని బాధ్యుడ నగుటచేత వారి నిర్ణయ ముండుట చేయవలసినదని తలచియున్నందున, తక్కిన ప్రజలకును నేను కొన్ని విషయములను విజ్ఞాపించుకొనవలసియైనది.

ప్రభుత్వమువారు భిలాభత్, పంజాబు, స్వరాజ్యనిషేధములనుగూర్చి భారత ప్రజల నిర్ణయములకు నిరంతరప్రతిపూలభావమును ప్రకటింపన్న కారణమున వారి చేర్చుకు జాతీయప్రతిఘటనమును ప్రదర్శించేనిమిత్రము ఇంతకుతూర్పు ముదాహరింప బడిన ఆ. భా. కాం. సం. వార తీర్మానముప్రకారము బాల్మీకి సమష్టికాననోల్లంఘన మునకు తగిన ప్రభుప్రదేశముగా నిర్ణయింపబడినది.

తరువాత బొంబాయిలో, జరిగిన ఎవంబరు ౧౩ వ తేదీన విషాదకరమైన కొట్లాటలు జరిగినవి. అందుమూలమున బాల్మీకిప్రజలచే ఉద్దేశింపబడిన ఆ ప్రయత్న మునీతేయబడినది.

ఈ లోగా భారత ప్రభుత్వమువారి అంగీకారముతో వంగ, పాంచాలరాష్ట్రములలోను, అస్సాం, సంఖ్య క్రాంత్యములలోను, ఢిల్లీ, బీహారు, జిరిస్సారాష్ట్రములలోను, ఇంకా మరికొన్ని కాశ్మీరాదులలోనుకూడా తీవ్రనిర్బంధవిధానము వాసింప బడినది. ఈ రాష్ట్రములలో అధికాంశ లభించిందినవర్తకు "నిర్బంధధాన" మని పేరు పెట్టుట తమ కళ్ళింతరముగా నుండునని వాకు తెలుసును. ఏసందర్భములోనైనను అవసరమైనదానికంటె అధికముగా నడువబడినవర్తకు "నిర్బంధవిధాన" మని పేరు నిచ్చందేవముగా చెప్పులను. ప్రజల ఆప్తుడు రోజుకొనుట, నిరపరాధులను చెట్టుకొట్టిట, ఖైదీలను కారాగృహములలో పడుపులవలె చూచుట, వారిని ముక్కోలుముల వైన కొరడాలతో కొట్టించుట - ఈ పనులు అవసరమైనవనికాని, న్యాయమైనవని కోసి, వాగిరికములైనవనికాని చెప్పుట కంతమాత్రమును వీలులేదు. అధికారుల ఈ అరాచకత్వమును అరాచకనిర్బంధవిధాన మని చెప్పుకంటె దానికి మరొక పేరు పెట్టుటకు వీలులేదు.

అసహాయవాదులుగాని, వారియందు సామర్థ్యాతిగల తదితరులుగాని వారితోకూడ, ఏకేటింపుల సందర్భములలో ప్రజల న్యాయోపాధినిమీదగా చేరినవారు కొంతిర కంగీకరింపవచ్చును. కాని కాంతముగా జరుపవలసినదాన్ని బహిరంగసభలనుగానీ, కాలేజులుగా నుండువారునుకూడ నిర్బంధిత ప్రాంతాధికారులను గాని స్వచ్ఛములైన బోర్డుసభ్యులను కట్టితికమున ప్రయోగించబడిన అసాధారణ బానిసాధికారులను ప్రతి నిర్బంధింపమునుకూడ ప్రతిఘటనముగా నుండువారునుకూడ నిర్బంధింపబడిన ప్రజలనుకూడ.

నరిపరాధులను అణగివేసి ప్రజలపైన సాధారణచట్టముక్రింద తీసుకొనబడినచర్యను చూడాలి అనేకమంది ఆశాక్రీయముగా భావించుటచే దానిని నిన్పందవిధానములుబట్టి మరొకజేరుకోక జూడట సాధ్యము కాదు. రద్దుభేదముక సంపిదముగా నున్న ముఠాకావముక్రింద ఆకాగారు కోర్కము కల్పించుకొని ప్రతికాన్యతంత్రము నరికట్టుకూట నిర్బంధముకాక మరేమి ?

కాబట్టి వాక్స్వాతంత్ర్య, ప్రతికాన్యతంత్ర్య, సమావేశన్యతంత్ర్యములు పతనమునకిరములైనప్పుడు వాటిని నందక్షించుట నేటి భారతప్రజల కర్తవ్యము.

ప్రభుత్వమువారి ప్రస్తుతవిత్తరీతినిబట్టిగాని, దౌర్జన్యమును పూర్తిగా త్యజించలేని భారతదేశప్రస్తుతనష్టముబట్టిగాని మా వ్యాపే పిలువబడిన అభిలషతుసమావేశములో కోర్కముకల్పించుకొని, తమను కాందుపేయిలు మహాసభను సమావేశపరచవలసివదిగా కోరుటకు అసహాయవాదుల కిష్టములేదు. కాని వీలైనంతవరకు ప్రజలవాదలకు తొలగింపనుదైకించి, అభిలషతుమహాసభవారి సిఫారసులను అంగీకరింపవలసినదని కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారికి నేను సలహాయించితిని.

తమరు కలకత్తాలో చేసిన ఉత్తవాగ్రహముబట్టిచూచియెవల అభిలషతు సమావేశమువారి మరతులు మీ కోరికల కనుగుణముగానే ఉన్నవని వాటిప్రాయము.

ఈపరిస్థితులలో వాక్స్వాతంత్ర్య, సమావేశన్యతంత్ర్య, ప్రతికాన్యతంత్ర్యములు అంతా పాడులప్రధానములైతే మన భారతదేశపు కోరికలు సందక్షించుకొనే విధుత్తు మేదో ఒక దౌర్జన్యరహితపద్ధతి కనుంపించుటయేకప్పుడు మన మరియొకకర్తవ్యంలే. రహితేదు. అసహాయవాదులు జూటలలోను, కార్యములలోను దౌర్జన్యరహితముగా ప్రవర్తించినంతవరకు వారిలో భారతప్రభుత్వమునా లేనిదైన కోర్కమును కల్పించుకొనవలసి తమిగా, అరీసోదకులు సాహసోద్యాములలో నున్నవనిన కమహణకాలమున చేసిన ప్రకటనమునకు కేవలము తిగుదముగా ఇచ్చేవల జరిగిన సంఘటనములు కనుపిస్తూన్నది. ప్రవాళిప్రాయము పరిపక్వమై దాని సంప్రార్థనలికము గలిగేటంతవరకును ప్రభుత్వమువారు తటస్థముగా జుండియున్నయెడల కాంగ్రెసుకు ప్రళాసామాన్యమైన ఎక్కువ తీరుకుబడికలిగి, వారిని దౌర్జన్యము చేయనియేటండ ఇంకను ఎక్కువ దాగా నిరోధించగలిగిఉండేది; అంతవరకును తీరమైన కానవోల్లంభన పద్ధతిని నిలిపివేయటకు కాంగ్రెసుకు సాధ్యమైయుండేది. కాని యీదురదృష్టదేశప్రతిప్రాయండు యిదివరకేన్న నేనుకన, నిలియుటగన ఈ అరాచకకర్తవ్యంధు దృఢిత్తితో రహితము నుబట్టికానగోత్తంభనవిధానము కనుపించుట మన మిభ్యుత్తరమిది కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారికొకప్పుడును అన్యభవ్యము నాచే నిర్ణయించుకొనిన ప్రతిప్రాయము

మును విషవాదీకమునకు, లేక స్వప్రయోగ కర్మ కరింపజేసిన అధిపతికములకు భారత ప్రజల యిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా ప్రవర్తించినందులకు మాత్రమే తీవ్రవాద జోలంఘనము ప్రారంభించబడును.

చిత్తగించినదెను.

మీ విశ్రుతును, నేనకును

(సం.) యం. కే. గాంధీ.

భారత ప్రభుత్వమువారు గాంధీజీ ప్రకటనమునకు వెంటనే ప్రత్యుత్తరమును ప్రచురించిరి. ఇంకొకటి జరిగిన కొట్లాటలవలనను, కాంగ్రెసువారింట్ల సంఘములు ప్రజల సుదీర్ఘమయి, భయమైయు, వారి సామాజిక కార్యక్రమమున కడ్డకతుకలు జేయుటకు వ్యాయదిగ్ధ కార్యము లొనర్చుదున్నందువలనను విస్మయవిధాన మవలంబింపక తప్పినదికాదు. ప్రభుత్వమువారి ప్రత్యుత్తరములో వ్యక్తికరింపబడెను. ఆరే సోదరుల కుమారులను మునుమున నై ప్రాయచే నూచింపబడిన కర్మ కంఠమాత్రమును ప్రభుత్వవిధానము భిన్నముగా లేదనికూడ అందులో నూచింపబడెను. ప్రభుత్వమువారు "గతర్ని మెంటుకు ప్రతిపూయముగా చేయబడే నేరముల సందర్భములో అనవసరమివ్వించి నప్పుడు, తగినరీతిని చిట్టమును అనుసరింపబడెను" రని వైప్రాయచేప్పినమార్గము కనుగొని గానీ ప్రభుత్వాధికారుల చరిత్ర ఉన్నదని స్పష్టికరింపబడెను. "అవిరూపముతో నభివారి నూచినవలను ప్రభుత్వమువారు వెంటనే తృటికరించి రన్నమాటకూడ సరియైనదికాదు. ఎందుకంటే ననగా అనవసరములు వ్యాపకాస్త్రవిధములైన చిర్యలను కొట్టిపెట్టినది నను ప్రధానమైనవరులు అభిలషత్వ సమావేశమువారి నూచినవలూ లేదు. హితకాళములు, పికెటింగు, కానవోల్లంఘనములు మాత్రమే అపివేయబడు ననీ, తదితర వ్యాపకాస్త్రవిధములైన కార్యములన్నీ మాయముగానే తొనసాగింపబడు ననీ వారి నూచినవలగా ఉదాహరింపబడినది. అంతేకాక ఆ సభలో నూచింపబడిన రొండు పేరిట సమావేశము కేరలము గాంధీనిర్ణయములకు అంగీకరించుటకు మాత్రమే విలంబపడవలెనని ఆయన అభిప్రాయ మైనట్లుగా కూడ నాకు కనపడినది. ఆయన (౧) అసామాన్య కార్యక్రమమునందు పాల్గొనినందుకు కక్షింపబడినట్టియు, విచారణలో నున్నట్టియు అందులందులను విడుదలచేయవలెననీ, (౨) అనవసరములను లవలంబించు దొర్లవ్యరహిత కార్యక్రమమునందు ఇండియన్ పీసల్ కోడుక్రింద నేరముగా పరిగణించబడవలసిన సందర్భములలో కూడ ప్రభుత్వమువారు జోక్యము కల్పించుకొనకుండుటకు హామీ ఇవ్వవలెననీ కోరెను. పిటితో ప్రభుత్వమువారి కేరళవింప జాలనందుకు అభిలషత్వ సమావేశమువారి నూచినవల తిరస్కరింపబడిన" నని ప్రభుత్వ ప్రత్యుత్తర మందు కలదు.

కాని, త్వరలోనే కాంగ్రెసు కోక గొప్పదురభ్యుత్తము పట్టకుండును. సంయుక్త రాష్ట్రములలోని గోదావర ప్రాంతమునకు దగ్గరగా వాణిజ్యరాజ్యాల సీమలలో ౪ వ తేదీ ౭౪ కాంగ్రెసు ఉత్సవము జరిగినది. ఆ ఉత్సవములోని అవసరములను మొక పోలీసుజుజ్ ఇన్ స్పెక్టరుకు, ౨౦ మంది పోలీసుజవాహులు చెబుచు, పోలీసుస్టేషనులలో చొరబడి దానికి విప్లవించిరి. వారందఱును అమంటలలో రిస్కీయూతులైరి.

కొంచాయీల నవంబరు ౧౭వ తేదీన జరిగిన కాంగ్రెసుల సంవర్సమున ౫౩ మంది ఘరదొంగరవీ, ౨౦౦ మంది గాయములు తగిలినవలన ఇదివరకే చెప్పియుంటిమి. యంత కాక సంవర్స సంవర్సమున జనవరి ౧౩ వ తేదీన ముఘానులతోకూడ ఆగోరిగా అంతకన్న తక్కువ తీర్మానముతో కాంగ్రెసులు జరిగినవి. ఈ రెండు సంఘటనలు గమనించి ౧౮౭౨ ఫిబ్రవరి ౧౨ వ తేదీన రాష్ట్రాంతి సమావేశమైన కాంగ్రెసు సభ్యులు వారు సమన్వితసర్వోల్లంఘనమును తాత్కాలికముగా వినిపించిరి. కాంగ్రెసు వారు రెండవ కలహము ప్రభుత్వమువారి ఉద్దేశ్యము నుల్లంఘించి కారాగృహము లకు పోవుప్రయత్నములకు విరమింపవలెనని కోరబడిరి. అనారంభ భలము, స్వచ్ఛంద పై నికుల ఉత్సవములను జరుపకూడ అని కాంగ్రెసు ప్రచారకులు కార్యోగము వారిచే పాచ్చిరింపబడిరి. కాంగ్రెసు ప్రచారకులు కోక విశ్వాసకార్యక్రమ శీత్యాలు చేయబడెను. దాని ప్రకారము వారు కోకకుండి కాంగ్రెసు సభ్యులను తేల్చించుటయందును, వాతంతపాకకాలను స్థాపించుటయును, ఖద్దరు ప్రచార మున వినియోగమును, పంచాయితీలను నిర్మించుటయును, భుక్త్యుపాన విషయము ప్రబోధి చుట యందు కాంగ్రెసు వారులు ఘన ప్రయత్నమున నిర్ణయించుకొనెడిది. సరిగా అపయము లోనే సంబంధములలో సంచారముచేసి, అట్టి సభ్యులను విచారింపి నికదించుట కేర్పాటుచేయబడిన కమిటీవారు ఆ జిల్లా ప్రజలకు ప్రజ్ఞలు చెల్లించెలసినదిగా కోరు తూ ౭౪ వివేదికను ప్రకటించిరి. ఆ ప్రకారము ఫిబ్రవరి ౧౦ వ తేదీలోగా పన్నులన్నీ తేల్చింపబడినవి. ఆంగ్లదేశములో పన్నుల విరాళరదండంపయోగ్ర కొనపాగింపులపైసంత ఖరకును సంపూర్ణ విజయము కలిగినవనే నిపువచ్చును. ఎందునల్లననగా, కాంగ్రెసువారి విషేష మునులలో మన్నంతభరకును మాడికి అందుదురావాయలపంతునమాడె పన్నులు తేల్చింపబడలేదు.

రాష్ట్రోరీ కేంద్రములనుగూర్చి దేశములో అనేక భేదాభిప్రాయములు కలిగినవి. కాంధీలో సంపూర్ణ విశ్వాసము కలిగి, అయననిర్ణయములు ప్రమాదరహితము లని నమ్మి తాను చాలామంది కలరు. ఎప్పటికప్పుడు నిర్ణయములలోని వివేకమునుగూర్చి ప్రస్తావితే తానుమాదా కొంతమంది లేకపోలేదు. ఫిల్లీవగతమున ఫిబ్రవరి ౨౪, ౨౫ తేదీలలో అ. భా. కాం. సం. సమావేశమై రాష్ట్రోరీ కేంద్రములను దాదాపు పూర్తిగా జిత్తు

దిండినది. కాని కొన్ని ప్రత్యేక ప్రదేశములలో, కొన్ని ప్రత్యేక చట్టములను కాంగ్రెసునే విధించుటకు వనరులను కనుగొనుటగా రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘము అనుమతి ప్రకారము కొందఱు వ్యక్తులు కాపనోల్లంఘనము కావించవచ్చుననిమాడ ఆసభలో ఆలోచరింపబడినది. కాబట్టి తీర్మానములో ఉదాహరింపబడిన కల్లు, సాధారణ కారములు పీకటినవనరులు విశేషముల పీకటినవనరులుగా నర్హులవేయబడినవి, కాపనోల్లంఘనమునందు సంతృప్తి కన్పించును ఆ ఆ. భా. కాం. సం. వారు ప్రకటించిరి. అందుకు తగిన అసామాన్య పరణము కాంగ్రెసు పర్యవేక్షణ నివ్వదీనినే నిర్ణానకార్యక్రమములను చేపట్టవలసిన మాడ వారు నిర్ణయించిరి.

“ఒక వ్యక్తిగాని, లేక కొందఱువ్యక్తులుగాని ప్రభుత్వ కాపనములనుగాని, అధికారుల ఉత్తరువులనుగాని ఉల్లంఘించుట వ్యక్తి కాపన తిరస్కార మను”నని వారు నిర్ణయించిరి. “కాబట్టి, ప్రభుత్వమువారిచే నిషేధించబడిన విచారణ పథకు తీర్మానములనుగాని రానిచ్చి తీర్మానించుట లేనివారిని రానియనిపక్షమున అసభ వ్యక్తి కాపనోల్లంఘనమున కేర్పాటు చేయబడిన సమావేశముగా భావించవలయును. ప్రభుత్వ నిషేధమున సమావేశమునకు వివిధమైన నియమములు కేటాడ ప్రజలను రానిచ్చినయెడల అది సమష్టి కాపనోల్లంఘన సమావేశముగా భావించవలయును. మామూలు కార్యక్రమములు కొనసాగించుటకు మాత్రమే ప్రభుత్వ నిషేధ పథకు సమావేశపరచేయెడల అందులో ఆరక్షణ జరిగినప్పటికిని అది ఆరక్షితమునకు సంబంధించిన కాపనోల్లంఘన మగును. సాధారణ కార్యక్రమమునకు కాక కేవలము తైలుకు పోవు మూత్రమే సమావేశపరచబడిన పథ ప్రభుత్వమువారిని కప్పించే తీవ్ర కాపనోల్లంఘనముకాదని వచ్చును.”

ఆ. భా. కాం. సం. వా రీతిగాగా వ్యక్తి కాపనోల్లంఘన తీర్మానము నుండి కలిపినప్పుడు ప్రభుత్వమువారికిని, కాంగ్రెసును రాజీనామా మధ్య ప్రయత్నించిన మధ్యరస్థుల స్వాధీనములు కల్పించుటకు లెనవి. వారు తిరిగి ఈ ఉద్దేశములవారికిని రాజీ మదరగలదని ఆపించలేదు. కాని, త్వరలో గాంధీ నిర్ణయించబడునని వారు భయపడిరి. ఢిల్లీలో సమావేశమైన ఆ. భా. కాం. సం. వారు ఇంకను కాపనోల్లంఘనమును గూర్చి చర్చించుకునినయెడలను, వ్యక్తి కాపనోల్లంఘనమును అప్పటి కాచరణమొగ్గమైన కాన్యక్రమముగా నిర్ణయించుకునినయెడలను ఇంచుకా ప్రభుత్వమువారిని చర్చ తీసుకొని ఉండినారు. ఇక రెండువర్షమున, అసమానాధ్యమును తొక్కిపోతిగా విలీనమైనందుకు గాంధీ ప్రతిభా లక్షణము తద్దే గర్వించుచున్నది. ఘోషించుటలో, అలాంటి పరిణామములు కారాగృహ

మనకు సాంధ్యకి వెద్దవెద్ద ఉత్తరములను చూసిరి. ఎప్పుడో ఒకచోట జరిగిన శిరశు
తరుగినవారు భారతదేశమున కిడించినందుకు వారు గాంధీని నిందించిరి: “కాశ్య
పమార్యకముకొద్దిననున్న ప్రాముఖ్యము అహింస అవలంబించుటవలనందుకు
హింసలయపర్యవర్తిభవమును దగ్గరగానున్న పట్టణ మేల కిడించబడవలయును?” అని
పంశీకుడు ప్రశ్నించెను. అతడరమిగే చాటిచూరము, గోగభ్రష్టులునుకూడ మనహ
యించి: కర్మక్రియనుష్ఠానసోల్లంఘనములను కొనసాగింపవలసినదే అని మోతీలాల్,
లోలాల్, మరియుద్దరు మిత్రులును సాంధ్యకి చూసిరి. వారందరును ఆకస్మికముగా అన
హింసయు మాపనేయబడుచుగలమున తమకు కలిగిన ఆకాభింగమున, అసంతృ
ప్తివి విషమము లయ ఉత్తరములను స్పష్టముగా ప్రకటింపిరి. ఈ ఉత్తరములు
గాంధీ ప్రభున అతని నేతృత్వమున దాక్షిణ్యముగా ఇంటినుండు జరిగిన ఆ భా
కా. సం. పట్టణ, యుద్ధాగమితముల చిగున, కింది. ఆ సభాసభలు సి. వి. జి.
ఉత్తరములను కా కలిగించిరి. అవి మును తిరువార తెలియరచినది. వార్తలను
విషయములను దాక్షిణ్యముననునే ఇందిరి. ఈ ఉత్తరములకు ప్రతిగా గాంధీ ఒక
మాటచెప్పెను. “జైలులో నున్నవారు పాపముగా మృతినొందినట్లే. వాకి జైలునలు
పల నున్నవారికి నెలకొనిచ్చే అభివృద్ధిలేదు.” అని ఆయన విస్పష్టముగా ముగిసెను.
కాని తరువాత ఆ. హ. కాం. సం. పట్టణ మామోరీ మొదలగు పట్టణముల
గ్రామాన్ని పరిశీలించెనది. అన్ని పట్టణములకి గాంధీవైన తిరులబాలు బయ దేరినది.
ఉద్యమ మాపనేయబడినందుకు గాంధీ తీవ్రముగా విమర్శింపబడెను. ముఖ్యముగా బాగ్దోర్
తీర్మానమున కామన నిందింపబడెను. వంగ మహారాష్ట్ర ప్రతినిధు లాయనను సుస్తరి
యలు చేసిరి. కర్మక్రియసోల్లంఘనమైనా ఎందుకు కొనసాగింప బడమామ? “వి
శ్రమైనా చేయండి, వంగరాష్ట్రముమాత్రము చాకిదారులను వెల్లింప నిశ్చయించు
కొనలేదు.” అని బాబూ హుషి గూర్ వారువంటి భక్తుడుకూడ తిరులబాలు చేసెను.
“కాపన నిరోధకు లెందుకు ఖడ్గంధరింపవలెను?” అని దాక్షిణ్యమునకి ప్రశ్నించెను.
అప్పకృత, స్వదేశి విషయములలో మనకొనింపు కావలెనని అంతకు పూర్వమే
వాగ్ధులము జిల్లాకాంగ్రెసు కమిటీవాగ చేసిన తీర్మానమును జనవరి ౧౧ వ గేదీని
జరిగిన కార్యకర్తలసభకు పంపి, మాంకి పట్టణము ఆశ్చర్యచకితులముగా చేసికొండెను.
ఈవిధముగా బాగ్దోర్ తీర్మానములలోని ప్రతిపక్ష తీవ్రమైన తిరులబాలునకు కారణ
భూతమైనది. అసభ వంగ మహారాష్ట్ర ప్రతినిధుల యుద్ధభూమిగా మారినప్పు యెడల
అతిశయోక్తికాదు. ఆ. ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశములోనే గాంధీవైన విశ్వాస
కాపిత్య తీర్మానమును కూడా మాంకి ప్రతిపాదించెను. కొంతమందిపట్టణ లాతీర్య
వేషము ఆమోదిస్తూ ఉపసవించిరి. కాని వోటుకు తెట్టబడినప్పు దాసభలో అతీర్య

నమును గూర్చి మాట్లాడినవారు తప్ప తక్కినవారందరు వ్యతిరేకముగా వోటిచ్చిరి. విశ్వాసరాహిత్యశీర్షానమునకు ప్రతికూలముగా మాట్లాడదలచుకొన్నవారిని గాంధీ మాట్లాడ నివ్వలేదు. ఇంత భయంకరమైన తుపాను వీచినప్పుటికిని గాంధీమాత్రము హిమాలయపర్వతశృంగమువలె చలించునీలేదు.

గాంధీ నిర్బంధము

ఇక గాంధీపై దుమకుటకు ప్రభుత్వమువారు వేడియన్న సమయము వచ్చినది. నాయకులు ఏపు ప్రజామండలములుగానున్న సమయములో ఏప్రభుత్వమూ వారిపైన చేయినేయబడు సాహసించదు. అది కేవలము సమయముకొరకు సహనముతో వేచియుండును. అనికులు నమకకు మరలి నిరుత్సాహముతో నున్నప్పుడు మాత్రమే “మండ్రిపై కురుకు వోడేయవలె” కనువు నైవ్యముపై కురుకును. మార్చి ౧౩ న గాంధీ నిర్బంధించబడెను కాని ఫిబ్రవరి ౬వరవారములోనే ఆయననిర్బంధము నిశ్చయితో బడినది. ఇప్పుడాయన రాజద్రోహనేరము క్రింద విచారించబడుటకు జిల్లాకోర్టుకు పంపబడెను.

మార్చి ౧౪ న కేడీరి అనాన్యతావాదునగరములో “గొప్ప విచారణ” (The Great Trial) జరిగినది. ఆ విచారణనుగూర్చి హోజీనీదేవి చిన్నగ్రంథము వ్రాసినది. అందులో “బ్రిటిష్ న్యాయశాస్త్రముయొక్క స్పృష్టితో అపరాధిగాను, శిక్షితుడుగాను పరిగణించబడుచున్న గాంధీమహాశయ్యుని మర్బలకీరముతోను, గంధీర స్పృష్టితోను, మొక్కవోని ఆకారముతోడను చిన్న ముతక అంగవస్త్రమును ధరించి టెనీస్ షిత్ర దీయు, భుజ్జును అను శంకర్ లాల్ బ్యాంక్ వెంటరా, న్యాయస్థానములో ప్రవేశించినప్పుడు క్కవి ఆసీనుడై ఉన్న అందరును ఒక్కవారి తలవని తలంపుగా లేది ఆయనను నొకరించిరి.” అని ఆమె వ్రాసెను.

మనము సాధారణముగా ట్ట అంగడికిగాని, నగలనుకాగమునకుగాని పోయి పప్పును మన స్వదేహున్ని సా... మనకుకావలసినవాటిని నిర్ణయించుకొనుట చాలా కష్టమైనవని. గాంధీపైచ... జద్రోహకీరమును మోపదలచిన న్యాయశాస్త్రనేత్రులకు కూడా అదేనిట్లు వచ్చినది. గాంధీ ప్రతివారము తన ‘యంగింకితు’ ఏత్రాలో వ్రాస్తూన్న న్యాయములలో వీడిరాజద్రోహపూరితముకావో నిర్ణయించుట వారికి కష్టతరమైనది. రాజద్రోహప్రచారమును చేయుట తనకర్తవ్యమని గాంధీ నిరంతరము చెప్పుకొనేటండ్లను. ఆయనన్యాయములు తగినంత రాజద్రోహకరములుగా నుండనియెడల అది తన కలముయొక్క దుర్బలత్వమని ఆయన వెల్లడించెను. చివర కట్లో ప్రభుత్వము వారు గాంధీన్యాయములనుండి మూడింటిని సంగ్రహించి, రాజద్రోహకరములుగా

వ్యయించిరి. అది 'రాజభక్తిని భగ్న మొనరించుట' (Tampering with Loyalty), 'సమస్య, దానిపరిష్కారము' (The puzzle and its Solution), 'శింశువు బాలునుబట్టి నుంజుట' (Shaking the manes) అనే శీర్షికలు కలవి. గాంధీజైన మోపబడిన నేర మాయనకు చిరుమబడినతోడనే, ఆయన లేచి "ఇంగ్లండ్ రాజగారిపేరు మినహాయించబడినట్లు నేను గమనించినాను. అది వ్యాధిమే" అని చెప్పి నేర్పము నంగీకరించెను. బ్యాంకర్ కూడ సోమనానిని ఒప్పుకొనెను. జంబులీ విచారణ క్షాత్రయై తీర్పుచెప్పుబడినది. కాని అన్వేషణ జనరల్ పూర్తిగా విచారణ కావరే వ్యతిరేకమై ప్రాధికారము జస్టి అంగీకరించలేదు. తీర్పుచెప్ప నిర్ణయించెను. తనకు యంగ్లికాన్ సరిబంధము కలుగుటయందు చాలాకాలమునుండి తాను రాజద్రోహమును జోధించుచుంటినే ఉబ్బాకాయనో గాంధీ తన వాత్సల్యమును ప్రాంధించెను. శ్రీరామ, బాంబాయి, చార్లెస్ రాలగో జరిగిన విమోచకరసంఘటనలకు ఆయనే శ్రీరామ బాధ్యతను వహించెను. "నేను నిష్కర్మ" చెలగాలు లాడుకొంటిని నాకు తెలుసును. కాని నేను బాధిల్లకముగానే అందు కొప్పుకొంటిని. నేను నేను విని ఘోరములనుబట్టి తిరిగి అరేపని చేయగలను. నే నావిధముగా చేయనియెడల నా కర్తవ్యమును నేను సరిగా నిర్వహించనివాని ననుకును. ఇది నామతవిశ్వాసము. నాధర్మ మునుకూర్చి నేనే నిర్ణయముకొనింబోయియుంటిను. నా తేజమునకు పరిహారములేని శోభింపించిన ఈ ప్రభుత్వపద్ధతికి లొంగియై నా ఉంచవలెను, లేదా నానోటినుండి వచ్చిన సత్యమును గ్రహించి, నాప్రజలు క్రోధపూరితులై ప్రకటించే విజ్ఞానమునై నా నహించవలెను. నా ప్రజలు కొన్ని పర్యాయములు చట్టగా ప్రవర్తించి దని నే నెదురు చూచును. అందుకు నేను గుంబురముచున్నాను. దానికి తగిన ప్రతిఫలముగా నేను సాధ్యమైనంత యెక్కువశిక్ష ననుభవింప నిర్ణయముగా నున్నాను. నన్ను క్షమింపవలసిన దని మిమ్ములను కోరను. కనికరించి తక్కువశిక్ష చేయవలసిన దని ప్రార్థింపను. బ్రిటిష్ పార్లమెంటు ప్రాధికారము బాధిల్లకమైన మహాపరాధముగా కనపడుతూ, నాదృష్టిలో పోరుని ఉత్తమధర్మముగా పరిగణింపబడుతూన్న ఈ నేరమునకు నాకు సాధ్యమైనంత యెక్కువశిక్ష విధింపవలెననియే నేను మిమ్ములను వేడుకొంటున్నాను. నీ వ్యాధిమూర్తి, నీకురేంద్రుమాడ్గములు కలవు. నీవు సహాయముచేస్తూన్న బ్రిటిష్ పార్లమెంటు ప్రాధికారము, బ్రిటిష్ రాజీయపద్ధతులు ప్రజలశ్రేయస్సుకోసమే ఉద్దేశించబడినవి అని నీవు నమ్మియుండల నాకు సాధ్యమైనంత కఠినశిక్ష విధింపవలెను. లేదా నీ ఏ ఉద్యోగమునకు రాజీనామాయుత్పాదకము. ఈవిషయమే నేను నా వాత్సల్యముగా నేర్పబోయానాను. కాని నీ నావిధముగా మునుకుముగా కలసెదనని నేను విశ్వసించు తొలను. కాని వాత్సల్యము పూర్తిఅయ్యేలోపల నీ నీ అధికారముగా ఎందు కురిగి

శిరో, నా హృదయములో పెట్టిభారములు చెలరేగకూన్నవో నీకు బోధపడగలదు. నేను నేను కోరితెచ్చుకొన్న అపాయము అందరు బుద్ధిమంతులునూ కోరితెచ్చుకొనలేనిదే.

వ్రాత వాఙ్మూలము

“ఈ కేసుపంపిర్చుముగా నేను భారత ప్రజలకును, అంగ్ల విప్రులకును మధ్య సంఘర్షితముగా నుండునట్టి సంజాతుషీ యియ్యవలసియున్నది. ఒక్కోకు రాజభక్తులుగాను, ప్రభుత్వపహాయకులుగాను ఉన్న నేను నేను వెలయు రాజద్రోహ ప్రచారకులుగను, అసహాయవాదకును తిరిగిపోవుటకు గల కారణమేమో నారికి నిశ్చయించవలసియున్నది. న్యాయశాస్త్ర ప్రకారము భారతదేశములో సంస్థాపింపబడిన ప్రభుత్వము వెలల క్యేవమును పురికొల్పుచుంటిన్న నేరమునకు నే నేల అంగీకరింపవలసివచ్చినదో మద్య కోర్టువారికి నేను విన్నవించుకొనవలసియున్నది.

“నేను ౧౯౩౩ ఏప్రిల్ ౧౫నా తాత్కాలికంగా గొప్ప స్పిష్టపయమున నా ప్రజాచీవితమును వ్రాత ధింపితిని. అట్టి ప్రతిష్ట ప్రభుత్వమువారితో కలిగిన నా ప్రభు పరిచయ మంత సంతోషదాయకముగా లేదు. నేను భారతీయునిగా పుట్టినంత మాత్రమున నా కాదేశములో మానవహక్కులు లేవని గ్రహించితిని”

“కాని అంతమాత్రముతో నేను కల్లోలపడలేదు. నిజముగా మంచి పరిపాలనా పద్ధతి ఉన్నచోట్లనూ భారతీయులయెడల ఇట్టి ప్రతర్దనము సర్వసాధారణమైపోయినదని నేను భావించితిని. నే నా ప్రభుత్వమునకు స్వచ్ఛందముగాను, హృదయపూర్వకముగాను సహాయపడి నెంచితిని. దానిలోని తప్పులను విమర్శింప తలపెట్టితినే కాని దానిని వివాదము చేయకొలేదు.

“తిరువార ౧౯౩౦ లో జరిగిన బోయరు యుద్ధములో సామ్రాజ్యక్షేయమునకే భంగము గలుగనున్నప్పుడు నేను ప్రభుత్వమునకు సహాయముచేయ తలపెట్టితిని. పైత్యములో గాయములు పడినవారికి సహాయము చేసేనిమిద్రము స్వచ్ఛందమైరికులను సమహర్షితిని. అదేవిధముగా ౧౯౩౬ లో జాలూ తిరుగుబాటు జరిగినప్పుడునూ గాయపడినవారిని ఆసుపత్రులకు కొనిపోవుట కొక స్వచ్ఛందమైరికదేశమును సమహర్షితిని. ఈ రెండు సంవత్సరములలోను నాకు ప్రభుత్వమువారు పరికములను సమర్పించిరి. ఈరివయము పార్లమెంటువారి ఉత్తరములలో మద్య ఉదాహరింపబడెను. నేను చక్రి తాత్కాలికాలో చేసిన నేనకు హర్షింశ ప్రభువు నాకు కయిజనీ హింత్ బంగారుపతకమును సమర్పించెను. ౧౯౩౮ లో ఇంగ్లాండు జర్మనీదేశములమధ్య యుద్ధము పొసగినప్పుడు

మాదా యుద్ధములో గాయపడినవారికి సహాయము చేసేనిమిత్రము లండునుగాని భారతీయ విద్యార్థులనుండి ఒక స్వచ్ఛంద సైనికవిభమును సమహర్షిని, వారిసేననుగూర్చి అధికారులు స్తుతించిరి. చిట్టచివరకు ౧౯౧౭ లో ఢిల్లీనగరమున జరిగిన సంగ్రామ మహాసభయందు షెమ్సుగర్డు ప్రభువు సైనికులను సమహర్షునిదేని కోరింపవలెనని వా ఆలోచననుమాట లెక్క పెట్టక భేదాగో పనిచేసిరి. ఇంతలోనే యుద్ధము పరిసమాప్తి నొందెను. ప్రభుత్వమువారిక సైనికులను సమహర్ష నవసరములేదని ఉత్తరువులను పంపిరి భారతజేతమునకు సామ్రాజ్యముగో సంపూర్ణసహన ప్రతిపత్తి లభించగలవనై విశ్వాసముతోనే నేనీ అన్ని సందర్భములలోను ప్రభుత్వమువారికి సంగ్రాహ సహాయము చేసితిని.

ప్రజల నిజమైన స్వాతంత్ర్యమునకు భంగము కలిగించుటకు దక్షింపబడినకాలము చట్టముతో నాకు మొట్టమొదటి ఆశాభంగము కలిగినది. దాని ప్రతిఫలముగా తీరమైన ఆంగ్లేయము చేయబడెనని నేను తలపెట్టితిని. తరువాతి జరితు నానాలానానా వాత్యలలో ప్రారంభమైన పంజాబుగురంతములు తిట్టించినవి. ఆంగ్లేయలో ప్రజలు పాట్టొమిది వాకునట్లుగా ఉత్తరువులు జారీచేయబడివి. ముక్కొగములమీది బహిరంగముగా వారు కొరదాలలో కొట్టబడిరి. ఇంకను అనేక కల్లంపగని అవమానములు పాంచాలజేతములకు జరిగినవి. భారతీయ మహమ్మదీయులకు అడ్డవివయముగాను, ఇతర మహమ్మదీయ పూర్వోక్తముల విషయముగాను ప్రెస్ ప్రధాన మంత్రిచే చేయబడిన వాదానములు సరిగా నిర్వహింపబడలేదని మాదా నేను తొలుతుకొనగలిగితిని. కాని, ఇన్ని క్రూరహత్యములు జరిగి వావిశ్రుతి నన్ను గట్టిగా మించింది నప్పటికినీ ౧౯౧౭ లో జరిగిన అమృతసకముకాండ్రములో మాంటేరు, షెమ్సుగర్డు సంపూర్ణముల విషయమున ప్రభుత్వమునకు భారతీయులు సహాయపడవలెనని నేను వాదించితిని. అప్పుడు నేను ప్రెస్ ప్రధానమంత్రి భారత మహమ్మదీయులకు చేసిన వాదానము చెల్లించుకొనగలవనీ, పంజాబు గురంతములకు తన పరిహారము చేయబడునని వాదించిరి. సంపూర్ణములు అసంతృప్తికరముగా, అసమగ్రములు అయినప్పటికినీ భారత రాజకీయసంగతునం దొక నూతనయుగము ప్రారంభమైన దని భావించితిని.

“కాని వాటిక లన్నీ నిరాశలేకవి. భారతీయవాదానము చెల్లించబడలేదు. పంజాబు గురంతముల విషయములో ప్రభుత్వమునాకు భారతీయులకల్ల సీట్లు గుడిచిరి. అధోపవాసములలో పీడింపబడుతున్న భారతీయ సామాన్యప్రజలు నా నాటికి నిర్ణీత ప్రతిమలై కుంగిపోతున్నారు. వారు కేవలము విదేశపు పెట్టుబడిదారులకు ధనమును చేరుగా. పెట్టుటకు మాత్రమే ఉపయోగింపబడుతున్నారు. అసంగతి వారికి తెలి

యగు. ఇండియాలో వ్యాయాసప్రకారము స్థాపింపబడిన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము కూడ విదేశీ పెట్టుబడిదారుల ఈ ధనపంపాదనప్రయత్నములకి తోడ్పడుతున్నదనే విషయము నా రెరుగరు అనేక గ్రామములలో ఆచారములేక కృశించిపోయిన, అస్థిపంజరములవంటి మనుష్యులు కలరు. వారు మాకండ్లకు ప్రత్యక్షముగా కనబడుతుండగా ప్రభుత్వమునారి అంకెలతో గాని, వాదనైపుణ్యముతో గాని మాకు పనిలేదు చరిత్రలో ఎక్కడా పోలికలేక మావప ప్రపంచమునకు జరుగుతున్న ఈ అన్యాయమునకు ఇంగ్లండు దేశీయులును, భారత దేశములోని పట్టణస్థులును దేవుని యెదురు జనాలు చెప్పుకొనవలసియున్నది. ఈ దేశములో చేయబడిన ప్రతికాసనము విదేశీ పెట్టుబడిదారుల కుపయోగపడునట్టిదిగా నున్నది. పాంచాల దేశములో నైనిక కాసనానుగుణముగా విచారించబడిన నేరములను నేను నిమ్మకవాతిముగా పరీక్షించితిని. నాటిలో నూటికి తొంబదియొక శిక్షలు అన్యాయముగా విధింపబడినవి. భారత దేశమునందు శిక్షింపబడిన రాజకీయనేరస్థులలో పదింటికి తొమ్మిదమంది కేవలము నిరపరాధులని నా అనుభవముచలన నే నెరుగుదును. వారు మార్కడేశమును ప్రేమించుటయే ఒక నేరము. విశ్వాసీయులకును, భారతీయులకును తప్పించిన వివాదములలో భారతదేశపు వ్యాయాసములందు నూటికి తొంబదితొమ్మిది శిక్షులలో భారతీయుల కన్యాయమే జరుగును. ఇందులో ఏమీ అతిశయోక్తి లేదు. ఇది నా ఒక్కని అనుభవమే కాదు. అటువంటి శిక్షులతో సంబంధముగల ప్రతి భారతీయుని అనుభవము ఇదే. బుద్ధివ్రాత్యకముగా గాని, అబద్ధివ్రాత్యకముగా గాని విదేశీయుల ప్రయోజనము నిమిత్తము భారత దేశములోని వ్యాయాస పరిపాలనము కళంకిభూతిముగా చేయబడుతున్నదిని నా అభిప్రాయము.

“నేను విచరింపప్రయత్నించిన ఈ పై నేరమునకు తాము కారణభూతుల మనే సంఖ్యి భారతదేశపరిపాలకులతో సంబంధముగల అంగ్లేయులకుగాని, భారతీయులకుగాని తెలియకపోవుచు చాలా గురచ్చివ్వెను. అంగ్లేయకారులును, భారతీయకారులునుకూడ ప్రపంచములోని ఉత్తమప్రభుత్వములలో నొకటైన బ్రిటిష్ పరిపాలనమునకు తాము సహాయపడుచున్నట్లుగా విశ్వసిస్తున్నారని నే నెరుగుదును. సింగియా దేశము క్రమక్రమముగా అభివృద్ధిపొందుతున్నదినికూడ వారి ఉద్దేశము. ఒక ప్రక్క, దౌర్జన్యమును ప్రయోగించి ప్రజలను భయపెట్టుటయు, రెండవ ప్రక్క ప్రతీకామునకుగాని, అత్యవసరముగాని నిలువేరుండు వారిని నిరాయుధులముగా నొనర్చుటయు ఈ ప్రభుత్వపద్ధతి. అందువలన ప్రజలు నోరెత్తక పోవుటచే పరిపాలకుల అజ్ఞానమును, అర్జ్యవంశమును మరింత పెచ్చుపెరినవి. అచ్చువనకాదు ఇండియకోపీనకోడ్లో అగ్రగణ్యముగా పరిగణింప

బహుశః గౌరవం కల్పనమైతద్దేవతానాం సేవయమేవమితి. అని భారతీయుల జన్మ స్వారంభమును నిరూపింప నుచేసినది. కావ్యమునందు ప్రేమ కలుగదు. ప్రేమ మనుష్యులచేత నిర్మింపబడునది కాదు. ఎవని ప్రేమ లో నుండినది ప్రేమదేవతయెడల ఆయన దౌర్జన్యమును భరికొల్పనంతవరకు ఆయన కావ్యమును బహిరంగముగా చెప్ప వలిన స్వారంభము ముగించునది. వానిని, దౌర్జన్యమైనది ప్రేమరంగీకరించును భరికొల్పితిమని సేవయ మేవమితి అనియుండిరి. భారతీయభక్తులలో ఉత్తమైతిమి నీసేమితిని కలిపింపబడి రను సంకతి వాకు తెలుసును. కాబట్టి ఈ సేమి వాస్తవ మేవమితి నే నొక సారవ ముగా భావించును. ప్రభుత్వమువారినుండి వాకు ప్రేమకేవలప్రభులగుగొప్ప కారణ ములను ఇంతవరకు సంగ్రహముగా పరిచింప బ్రయత్నించిరి. ఏప్రభుత్వాధికారియైనను వాకు వ్యక్తిహాసమైన స్వేచ్ఛాభావము లేదు ముగియుగా కావ్యమువారినుండి వా కట్టి స్వేచ్ఛా భావమును ఉంచవలసిన అవసరమేలేదు. భారతీయమునిగితులవ్యాప్తము పరివారిందిన ఏ ప్రభుత్వమును చేయని మహాపరాధమును కారించిన పరిపాలనమునెడల ప్రేమ లేకు మును పురుగుముగా లేదు భావించును. గౌరవపరిపాలనములలోకంటె బ్రతివ పరిపాలనమునందు భారతీయుల మానవత్వ మెక్కువగా కనబడినది. ఇట్టి విశ్వాసము గల నే నేపరిపాలనాపద్ధతయందు ప్రేమకలిగియుండు ఏ పాపముగా భావించును. వా నైన పాపముగా ప్రయోగింపబడిన ఆ గూర్జరములను లేదు వ్రాయుటయును లోక ఉపన్యాయము.

నా అసహనమోష్యముమూలముగా ఇంగిలీషు, ఇంకొందరుగ్రీకుల అన్యభా వికసంబంధమును వ్యర్థకరమి, ఉభయదేశములకును ముహూర్తమున నేర చేసినానని నా విశ్వాసము. మండిక సహాయము చేయుచున్నది. ఇది కు సహాయము చేయవలయునని ముఖ్యకర్తవ్యము. ఇంతకుపూర్వము గొప్పలయెడ నొకవ్యక్తిని సహాయునిగాకాకము ప్రయోగింపబడినది. దౌర్జన్యమొనరించిన సహాయునిగాకాకము దుర్జన్యము వ్యక్తపర్చుచు ఉపయోగపడినది. వానియును లేదు నిరూపించ బ్రయత్నించుచుంటివి. దౌర్జన్యమున సహాయము దౌర్జన్యమే అభావము. కాబట్టి దుర్జన్యమునకు సహాయము చేయ నిరాకరించేయింప దౌర్జన్యమును పూర్తిగా విమోచించునది. దుర్జన్యమునకు సహాయము చేయ నిరాకరించుచుండుమునకలిగి కనుకు గాధితాత్మకముగా లొంగిపోవుటచేత అనింగింపబడినది. కాబట్టి బ్రతివ వ్యాధిచాస్త్రప్రకారము దౌర్జన్యమైన మహాపరాధముగా కనబడునది. వానిప్రతి లో పానుని ఉత్తమధర్మముగా పరిగణించబడునొప్పు ఈసేవయమకు వాకు పాద్యమై నంతయొక్కవరకు నిధింపవలెననియే లేదు విముఖులను నేరుకొంటుకాదు. లేదు

మీ రవ్యాయకాస్త్రముగిరి పన్ను వివారించుచుంటే ఆ వ్యాయపరిపాలనకు సుప్రమేనని మీరు విశ్వించేయవలెను, నిజముగా నేను నిరసరాధిని మీకు లోపలే యుపలబ్ధ వ్యాయకాస్త్రము, ఆపెదరులుగను పనిచేస్తాన్న మీరంపరులు మీ ఉద్యోగములకు రాకీనానాయుత్తువగును. లేక మీ రమంజరుపుమాన్న వ్యాయకాస్త్ర ఫలములు భారతదేశముమొదలకే ఉద్దేశించబడినవి, వా ప్రచారము ప్రజాక్షేమమునకు భంగకరమని మీరు భావించేయవలె నాకు మీరు వాస్తవమెంతకఠిని విధించవలెను.

(సం) యం. కే. గాంధీ.

తరువాత వ్యాయకాస్త్ర శోకమాన్యవికేసులు ఉదాహరణముగా తీసుకొని గాంధీజీతరువచేయవలెను. కింకరాల ర్యాంకరుకు ఒక సంవత్సరము నామాన్యగోచము, నయ్యగూనాయలు జరిమానాయున్న విధించబడెను. జరిమానా చెల్లించియుపల ఆయన వా ఆనమానములకై గుళిగుళి నమస్కరించుచు నని తీర్పు చెప్పబడినది. కింకర చెప్పబడినవిన్నియు వ్యాయకాస్త్ర గాంధీయవల మానెన దాక్షిణ్యము నను, ఆయనను శోకమాన్యగోచ దాల్చి గౌరవించినందుకు గాంధీ వ్యాయకాస్త్రగోళి కృతికై తాళిదండములను పంపించెను. తొట్టగాని మిగ్రు లండము ఆయనముద్ది కన్నీళ్ళతో నెలపు పుచ్చుకొనిరి.

గాంధీ ఈ విషయముగా క్షింపబడి భారతప్రజలను మారముగా తీసుకొనిపోయెను. ఇది ఆకస్మికముగా జరిగిన విషయము కాదు. మార్చి ౧వ నేదీ యంగిరీతు పత్రికలో ఆయన "నేను ఆకస్మికచేయబడియెవలె" అనే కీర్తితో ఒకవ్యాసమును ప్రకటించెను. అందులో ఆయన దేశమునందు దౌర్జన్యభావము వ్యాపించిఉన్నది తాను తీసుకుకొనినట్లుగా స్పష్టపరచెను. చాకిరీదారులూర్చి కుండ్రా వ్రాసిన విషయము వ్యాసమునిచాచకముగా నుండెను. ర్యాంకరీతుంకి గాంధీనుకాన్యాయ్య వ్రాసిన విషయములనుబట్టి అన్నిటి నాలంపేగుళములలో దౌర్జన్యభావము వ్యాపించి యుండె ననునూర్చి స్పష్టము కాబట్టి ఆయన కానకొల్లంఘము నిరవించుపరచెను అట్లాంచెను. అందువంటి పత్రికలలో చే నుపడిన కానకొల్లంఘము గాంధీయవలకు కాన్ దౌర్జన్యపరిశ్రమ కాగలది ఆయన క్షౌర్యపరచెను. వాయువిష్టరములను ఉపాధిము గోపుగా క్లాసిఫై అండ్లయులు కానకొల్లంఘు మొక అనివార్యమైన రహిత భావించుట గాంధీ కర్థము కాదేను. ఆయనవిస్మయము చేకముగా ఉపప్రసముగను గొక పంక్తిగా భావించబడియెవలె అది అనింగి విప్లవముగూర్చి చేయబడిన విషయకరమైన వ్యాఖ్యానముగా భావించునని ఆయన ప్రకటించెను. "కాన్దీ

కాంగ్రెసు ప్రచారకు లందరూ ప్రభుత్వమువారి ఈభయమునకు కారణము లేదని యుజువు చేయవలెను. అనాడు హరతాళములు, ప్రదర్శనములు, ఉత్సవములు జరుపమాడదు. బాన్దోలీ కార్యక్రమము సరిగా నిర్వహింపబడినయెడల ఆయన కైలుగానుండి విడుదల అగుటయేకాక స్వరాజ్యమునూ లభించగలను. ఈ మాటలతో ఆయన అరెస్టుకు సంసిద్ధియగును అనుకొని, దేశీయు లందరూ ఆయన నిర్బంధింపబడినప్పుడు ఆయన కోరిన ప్రకారము ప్రజలు ప్రశాంతముగా నుండిరి. గాంధీ అరెస్టుచేయబడినకాలములోనే ఆంధ్రదేశమునూ పన్నుల నిరాకరణసందర్భమున చాలా అరెస్టులు జరిగినవి. కాంగ్రెసువారు శాసనోల్లంఘన విషయములో తీవ్రతను తగ్గించినకొలది ప్రభుత్వమువారు నిర్బంధవిధానమును పాల్పించిన విషయము మాత్రము ముఖ్యముగా మనము గమనింపదగియున్నది. దానికి మన మాతృవర్గపక్ష నవనరము లేదు. ప్రభుత్వమువారు రసవోయోగ్యులు సర్వనైన్యాధిపతిని నిర్బంధించినతరువాత నైన్యముకు చెవిరొట్టుటకు ప్రయత్నించుట అస్వాభావికమైన విషయము కాదు. నైన్యమునూ పట్టుబడిన నైన్యాధిపతిస్థానమున మరె యొకరి నేర్పాటు చేసుకొని, యుద్ధమును కొనసాగింపబూనుటనూ ప్రకృతిసిద్ధమే. ఇది ఒకపక్షము. మరియొకపక్ష మేమనగా, గాంధీ నిర్బంధింపబడినతరువాత భారత దేశరాజకీయశీతలములో పెద్దారతయేర్పడినది. నవంబరు ౨౩ వ గేదీని ప్రారంభింపబడినది. బాన్దోలీదండనూత్ర బొంబాయికొట్లాబలములకముగా నూతనసంవత్సరము తరకు ఆపివేయబడినది; తరువాత ౧౯౨౨ జనవరి ౧౪, ౧౫ గేదీలలో జరిగిన అఖిల వక్షుమహాసభములకముగా అది జనవరి ౩౧ వ గేదీవరకు ఆపివేయబడినది. పిదప కాల తరిమితి లేకుండా నిలిపివేయబడినది. గాంధీ నిర్బంధింపబడిన ఈ ఆరుసంవత్సరముల కాలములో ఆ అపూర్వమైన మహత్తరప్రజ్వలమును కొనసాగింప సాహసించునా యెరు ?

గాంధీ శిక్షింపబడినతర్వాత వ్యవహారములను చక్కపరచుకొనుటకు కాంగ్రెసు కార్యవిధానకాసభకు మూడు నెలలు పట్టినది. కొందరుకాఖ జమ్నాలాల్ బలాజ్ స్వాధీనము చేయబడినది. అంగుకొర కైగులకుండాపాయలు ప్రశ్నింపబడినవి. ములబారు ప్రజకు కలిగిన నష్టపరిహారములకు ౮౪ వేలరూపాయలు కాంగ్రెస్ చేయబడినవి. వృత్తిమానిన స్త్రీదరుల భృతికొరకు మరియొక లక్షరూపాయలు జమ్నాలాల్ బలాజ్ విరాళ మిచ్చెను. కాంగ్రెసువాదులు నిర్బంధముగా ఖద్దరునే ఉపయోగించవలెనను నూత్రమునకు నిర్బంధఖద్దరుధారణ మని న్యాయాధికారులు చేయబడినది. అసహాయవాదము నవలంబించిన స్త్రీదరులు కోర్టులలో వాదించబడవలెనని, అసహాయ వాదులు ప్రతివాదము పెట్టుకొనకూడదనీ మరియొకసారి హెచ్చరింపబడినది. మాట్లా

విప్లవమునుగూర్చి విచారించుట కొక కమిటీ ఏర్పాటు చేయబడినది. వారీ క్రిందివిషయములనుగూర్చి విచారించి నివేదిక పంపవలెనని తీర్మానింపబడినది: (1) మాప్లా విప్లవకారణములు, (2) విప్లవముయొక్క విస్తీర్ణము, (3) ప్రభుత్వమువారు దాని నణచితేయుటకు చేసిన ప్రయత్నములు (నైనిక కాసకప్రకటనముతో సహా), (4) మాప్లాలు తదితరమతములవారిని నిర్బంధముగా తమ మతములో కలుపుకున్న విధానము, (5) ఆస్తులకు కలిగిన నష్టము, (6) హింసామహమ్మదీయ సఖ్యమును పునరుద్ధరించుటకును, బలపరచుటకును ఆవసరమైన చర్యలు.

మధ్యరాష్ట్రములలోని మరాఠీరాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘము ఇదివరకే ఆసహాయోద్యమకార్యక్రమమునందు జరుగవలసిన కొన్ని సంస్కరణలనుగూర్చి నూదించినది. అప్పుశ్యతానివారణమునుగూర్చి తగిన కార్యక్రమమును సిద్ధపరచుట కొక కమిటీ నియమింపబడినది. కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారు చేసిన ఈ సిఫారసులను, తదితరకార్యక్రమమును చర్చించుటకు 1932 జూన్ 2, 3, 4 తేదీలలో లక్నోనగరమున ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము జరిగినది. సాధారణముగా ఒకవ్యాపారములో నష్టము కలిగినప్పుడుకాని, ఒక కుటుంబముజమాని మరణించినప్పుడుకాని కలిగే విచారము మూలమున పూర్వవ్యవహారములను చక్కపరచుకొనుటలో కొంత కష్టమును, ఉద్రేకమును కలుపుట ప్రపంచకస్యభావము. అప్పు దెవ్వరికిని ఏమిచేయుటకును తోచదు. అనేకమంది అనేకవిధములైన సలహా లిస్తురు. ఒకదాని కొకటి పొసగదు. గాంధీ నిర్బంధింపబడిన సంవర్షములోమాదా సరిగా అట్లే జరిగినది. కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకవర్గమువారు పూర్వవ్యవహారములను చక్కజేసికొనుటకు నూడుమాసములు పట్టినది. ఈకాలములో వారు తా మియవలసిన సామ్యము చెల్లించుటకును, తమకు రావలసిన బాకీలను వసూలు చేసుకొనుటకును, తా మివరకు చేసిన తీర్మానములకు న్యాయాభ్యాసము చేయుటకును, కమిటీలను నియమించుటకును, సిద్ధాంతములను తిరిగీ నిర్వచించుటకును, కాంగ్రెస్ కార్యక్రమమును ప్రకటించుటకును, తాత్కాలికముగా వచ్చిన ఖాళీలను భర్తీ చేయుటకును మొదలగు విషయములకు తమ శక్తినిమధ్యములను వినియోగింపవలసివచ్చినది తరువాత జూన్ నెలలో కాంగ్రెసుప్రధానకార్యక్రమమును గూర్చియే వారు పునర్విచారముకు పూనుకొనిరి.

నిజమునకు ఆ. భా. కాం. సం. వారికి ఆసహాయోద్యమము, సాత్వికనిరోధము, కాసనోల్లంఘనములలోని సిద్ధాంతమునుగూర్చి, వాటి ఆచరణ విధానమునుగూర్చి పునర్విచారణ చేయుటకు మాత్రమే అధికార మున్నది. కాని వాటి ప్రధానరాజకీయ నేత్రలలో ముఖ్యులైన దేశబంధువాడు, వికల్ భాయి పటేలులకు ఆసల సహాయ నిరాకరణమతమునందే మార్పు కలిగింపవలెనని కోరిక కలిగినది. దానిని పురాతన పద్ధ

తులనుండి నూతన మార్గములను పట్టింపవలెనని వారూహించిరి. మొట్టమొదట ఈ గాఢ కీయధురంధరు లిద్దరును అసహాయోద్యమమున కనుహలురుగానే లేరు. కాని కొంతి అయిదైయతోనే వారూ అసహాయమతమును స్వీకరించిరి. తరువాత మాత్రము వారు హృదయపూర్వకముగా సహాయనిరాకరణోద్యమమును ప్రచారముచేసి, గొప్ప అసహాయమత ప్రచారకైరి. ఇప్పుడు వారు అసహాయోద్యమమునం దొక నూతన సిద్ధాంతమును లేవదీసి, ప్రచారము చేయవ్రాసకొనిరి. వారు సింహమును గుహలోనుంచుగానే కవ్వించి పోరాటము పెట్టుకొనవలెనని కోరిరి. సహాయ నిరాకరణతత్వమును రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వమందిరములలోనికే చొప్పించవలెనని వారు తలంచిరి. ముందుగా అ. భా. కాం. సం. వారు అహింసా సత్యములను ప్రబోధించి మానవ ప్రపంచమునకు మహోత్కృష్ట నేపచేసిన గాంధీ నభినందించిరి; దౌర్జన్యహిత సహాయనిరాకరణ సిద్ధాంతములయందు తమ విశ్వాసమును మరొకసారి ప్రకటించిరి; మోతీలాల్ నెహ్రూచే ప్రతిపాదించబడి, పండిత మాలవ్యచే సమరింపబడిన ప్రకారము కాంగ్రెసు కార్యకర్తలు వారి తీర్మానము అ. భా. కాం. సం. వారిచే అంగీకరింపబడెను. ప్రభుత్వమువారి నిరంతర నిర్బంధనిధానమును వారు నిరసించిరి. ప్రభుత్వ నిర్బంధనిధానమునకు ప్రతికారముగా ఏదో ఒక విధమైన శాసనోల్లంఘనము నవలంబించుట అవసరమని వారు గుర్తించిరి. సమష్టి శాసనోల్లంఘనమునకు ప్రజలను సంసిద్ధపఠచుటకు నిర్మాణకార్యక్రమమును ఉత్తమమార్గముగా వారు తలంచిరి. “ఏదో ఒక విధమైన శాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభించుటమగూర్చి యోచించుటకు” ఆగష్టు నెలవరకును వారు వాయిదా వేసిరి. ఈలోగా ఒక కమిటీని నియమించి, ఆవిషయమునుగూర్చి విచారింపజేయుటకు అధ్యక్షున కధికార మీయబడినది. ఆ ప్రకార మధ్యక్షుడు పండిత మోతీలాల్, డాక్టరు అన్నాసీ, విజల్ భాయి పటేల్, జమ్నాలాల్ బజాజ్, సి. రాజగోపాలాచారి, నేట్ ఫోటానీలను కమిటీగా నియమించి హాకీము అజ్మర్ ఖానును ఆకమిటీ కధ్యక్షునిగా నియమించెను.

జమ్నాలాల్ బజాజు అందులో సభ్యుడుగా నుండ నంగీకరింపలేదు. అసానమున యస్. కస్తూరి రంగ అయ్యంగారు నియమింపబడిరి. నేట్ ఫోటానీ అస లా కమిటీలో పని చేయనేలేదు.

శాసనోల్లంఘన సంఘమువారి విచారణలను గూర్చి, వారి నివేదికను గూర్చి వ్రాసేయందు కడిచిన మార్చి నెలలో జరిగిన కొన్ని సంగతులను గూర్చి యోచింతము. ౧౯౨౨ మార్చి ౨౩ వ తేదీని మాంచేరు తనమంత్రిపదవికి బలవంతముగా రాజీనామా మీయవలసి వచ్చినది. సరిగా ఆ సమయములో నే టర్కివాగు గ్రీకులపై గొప్పజయమును పొందిరి. అప్పుడు టర్కితో జరిగిన సవర్ణసంధిలో కొన్ని మాడ్కలు జరిగినవి.

అసంధిపత్రములోని వివరములు కొన్ని బయటకు పొక్కినందున మాంటేగు కాగిత పట్టినది. హిందూదేశములో ఎచ్చట చూచినను కేసులును, శిక్షలును చెలరేగినవి. పాంచాలమునందు లాఠెమ్మ విగ్రహముపైన తిరుగుబాటు బయలుదేరినది. ఆంధ్రదేశములో గోదావరీమండలమునందు బాతీయ పతాకస్థాపనమునుగూర్చి ప్రభుత్వమువారు నిర్బంధ విధానమును సాగించిరి. కాంగ్రెసు జెండానుచూచి నిరంకుశ ప్రభుత్వమువారు ఎఱ్ఱబట్టను చూచిన బెంగళు బోతు ఎద్దువలె ప్రవర్తించెను. పన్నులనిరాకరణ దండయాత్రకూడా సాగుతూనే ఉండెను. బ్రిటిష్ న్యాయపరిపాలనమునందు ౧౦౮, ౧౪౪ తేక్షసులు తప్ప మరేమీ గోచర మగుటలేదు. ప్రభుత్వములోని భారతీయ కాంగ్రెసిస్టాహక సభ్యులు చేయువదిలేక నిస్సహాయులుగా మండిరి. కలెక్టరులకును, డిల్ల్యాంట్లకును నరులకును సర్వాధికారము లీయబడినవి. న్యాయస్థానములలో అసీలు చేసుకొన్న యెడల క్రిమినల్ కోర్టులలో జరిగిన అన్యాయములకు పరిహారము పొంద వీలుండెను. కాని అసహాయవాదులందు కంగీకరింపలేదు. అప్పటి ప్రధానమంత్రి లాయడ్ జారి చేసిన “ఉక్కుచట్రపు” (Steel frame) ఉపన్యాసముకూడా ప్రజల ఆగ్రహము నకు కారణమైనది. లాయడ్ జార్జి ప్రభుత్వోన్నతోద్యోగములలో భారతీయులను నియమించుటనుగూర్చి ఆ ఉపన్యాసము చేయవలసివచ్చెను. ఆవిషయములో రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వముల అభిప్రాయములను కోరుతూ ఒక సర్క్యులర్ జారీ చేయబడినది. ఆ సర్క్యులర్ పైన ఇండియా, ఇంగ్లాండు దేశములలోని ఇంగ్లీషు అధికారులలో పెద్ద కల్లోలము కలిగినది. వారిని సంతృప్తిపరచుటకు లాయడ్ జార్జి “భారతపరిపాలనా నిర్మాణముకు సిబిఓస్వీసు ఉక్కుచట్రము వంటి” దని ప్రకటించెను. అంతటితోఊరుకొనక “భారతదేశములో బ్రిటిష్వారి ధర్మము సరిగా నివ్వరింపబడవలెన్నవో ఆదేశపరిపాలనమునందెప్పటికీని వి. సి. యస్. ఉద్యోగములను తొలగింప వీలులేదు. నూతన సంస్కరణములు బ్రిటిష్వారి ఆభ్యాసతయందు భారతీయులను భాగస్వాములుగా చేయుట కుద్దేశింపబడినవేకాని, అంగ్లేయుల నాభ్యాసత నుండి తొలగించుట కుద్దేశింపబడలేదు” అనికూడా ఆయన స్పష్టీకరించెను. ఇందు మూలమున భారతీయులలో కలిగిన అపోహలను తొలగింప నుద్దేశించి, లాయడ్ జార్జి చేసిన ఉపన్యాసము బ్రిటిష్వారి పూర్వపు వాగ్దానములకును, ప్రకటనములకును భిన్నముగా న్యాఖ్యానము చేయబడరాదని బ్రిటిష్ ప్రధాని మంత్రిమండియే మరియొక అధికారిపత్రమును తెప్పించెను. కాని ఒకదానితరువాత నొకటి ప్రజల ఉద్రేకమును నశింపకుండా చేయుటకే ఉపయోగపడినది.

ఇక్కడ మరియొక సత్యాగ్రహమునుగూర్చి వివరింపవలసిఉన్నది. దానిపేరు బోర్నాడ్ సత్యాగ్రహము. అది ౧౯౨౨ లో జరిగినది. అది జరుపబడిన పరిస్థితులంబ

కీర్తిపదములు కావని మా అభిప్రాయము. దేవార్ బాబా అనే పేరుగల ఒక గొప్ప బండిపోటుదొంగ. బోర్నాన్ తాలూకాలో దోపిడీలు సాగిస్తుండెను. వాడు తన సాదాసుస్తులలోనే పగటిపూటల పాతకాలకువచ్చి, పిల్లలకు మితాయిలు పంచిపెట్టి వారిద్వారా ఆ యా గ్రామములలోని ధనవంతులెవరో తెలుసుకొని, రాత్రులయందు తనసహచరులతో ఆయాధనవంతుల గృహములపైబడి, ఇంటి యజమానులను పట్టుకొనిపోయి, వారి దగ్గరనుండి కొంతధనమును ప్రతిఫలముగా పుచ్చుకొని, తరువాత వారిని విడిచిపెడుతుండెను. ఈవిధముగా ఒక నెలనోజులవరకునూ జరిగినది. ప్రజల కెవ్వరును సహాయముచేసినవారు లేకపోయిరి. ఈదోపిడిగాండ్రు ఈవిధముగా తమ వ్యాపారమును సాగిస్తుండగానే వారికి పోటీగా మరియొక మహమ్మదీయుడు తయారయ్యెను. ఆ తురకవాని కొక స్నేహితుడతో తగాదా రాగా ఆ స్నేహితుడు వాడు మానీచేసి ఎక్కడకో పారిపోయి అరాచకుడయ్యెను. తరువాత వాడుకూడా కొంత మంది మనుష్యులను పోగుచేసుకొని, బోర్నాన్ తాలూకాలోనే దేవార్ బాబాకు పోటీగా బండిపోటులను సాగించెను. పోలీసువారు నిస్సహాయులై. గవర్నమెంటు వారు వారి నణచినేయుట కొక గట్టి అధికారిని పంపిరి. కాని ఆయన ప్రయత్నములు సఫలీకృతములు కాలేదు. బోర్నాన్ తాలూకా సరిహద్దులలోనున్న బగోడారాజ్యభాగములలోకూడ ఇటువంటి నేరములే జరుగుచుండుటచే బగోడా పోలీసువారుకూడా ఈ బండిపోటు దొంగలను పట్టుకొనుటకు ప్రయత్నిస్తుండిరి. ఈ ఉభయరాజ్యముల పోలీసు, రివిన్యూకార్యోగ్ధులును ఆలోచించి ఆలోచించి ఆబండిపోటుదొంగలను పట్టుకొనుటకు చివర కొక మంచిపన్నుగడపన్నిరి. వారు దేవార్ బాబాను పట్టియిచ్చుటకు తురకబండిపోటుదొంగతో సుధిచేసుకొనిరి. తనకు తగిన ఆయుధములను, సిస్త్రాల్లను, తోటాలను ఇచ్చి, నలుగురైదుగురు పోలీసుజవానులను సహాయము పంపేయెడల తాను దేవార్ బాబాను పట్టి ఇచ్చెదనని ఆ ముసల్మానుదొంగ అధికారులకు హామీ ఇచ్చెను. అధికారు లిందు కంగీకరించిరి. దొంగను పట్టుకోవడమునకు దొంగే నియమింపబడెను. కాని పోలీసువారి ఈ క్రొత్తన్నేహితుడు తాను సంపాదించిన మనుష్యులను, ఆయుధములను తన బండిపోటుపని కుపయోగించుకొనెను.

నేరము లంతకంతకు హెచ్చయినవి. ప్రభుత్వమువారు విసిగివేసారి తుట్టుకుదకు గ్రామస్థుల షేరీకునోనే ఈ బండిపోటులు జరగుతున్నవని నిర్ణయించి, ఆ తాలూకాలో అదనపు పోలీసుదళము నేర్పాటుచేసిరి. ప్రజలనుండి యొక్కవగా అపరాధపు పన్నులు వసూలుచేయబడినవి. ఈటోగా గుజరాతులోని ప్రజానాయకుల కీవమయము తెలియవచ్చెను. పోలీసువారు ముసల్మాన్ బండిపోటు దొంగలతో రాజీచేసుకొనిన విషయమునుగూర్చి వల్లభాయిపటేలు ప్రభుత్వమువారిని సవారుచేసెను. ఆయన బోర్నాన్

తాలాకాకు పోయి అపరాధపు పన్నులను చెల్లించవలదని ప్రజలకు బోధించెను. బండి పోట్లలో గాయపడిన ప్రజల శరీరములనుండి వెలికి తీయబడిన తోటాలు పోలీసువారి తోటాలుగా గుర్తించబడినవి. పోలీసువారి తుపాకులను, తోటాలను బండిపోటు దొంగలచే ఉపయోగింపబడినవనే మాట నిశ్చయమైనది. వల్లభాయిపటేలు 200 మంది వాలంటీర్లను బోర్నాలో తాలాకాలో రాత్రి బవల్లు కావలిపెట్టెను. అరికు పూర్వము చాలా రోజులనుండి గ్రామస్థులు సాయంకాలముచేర్చికి తమ తలుపులకు తాళములువేసుకొనే అలవాటుకలదు. కాని వల్లభాయిపటేలు వారిని తలుపులకుతాళములువేయక తెరచి ఉంచవలసినదని ప్రబోధించెను. ఆతాలాకాలో నియోగింపబడిన అదనపు పోలీసువారే తమ ఇళ్లకు లోపల తాళములు వేసుకుని, బైట తాళములు వేయించుకుని, ఇట్లు పాడుపెట్టబడినట్లుగా బండిపోటుదొంగలకు తోచేట్లు ప్రవర్తించిరి. బయట ఎక్కడైనా కొంచెము చప్పుడైనయెడల పోలీసువారు తమమంచములకించ నక్కవారు. ఆ తాలాకాలోని గ్రామస్థులు ఛాయాపటములు తీసుకుని పోలీసువారి ఈచర్యలను ఋజువుచేసిరి. పోలీసుఅధికారులకు ప్రతిహేతుముగా చేయబడిన ఈ నిందారోపణములకు ప్రభుత్వమునా రవలంబించవలసిన పద్ధతులు రెండే కలవు. వారి నేరాలోపణములుచేసినవారిపైన కేసు పెట్టడమో, లేక నోరుముసుకొని నేరము నొప్పుకోవడమో తప్ప వేరు గత్యంతరములేదు. ఈవిషయములు బయటకు పోకినవెంటనే బనోడా ప్రభుత్వమువారు తమ పోలీసువారిని గ్రామములనుండి తిరిగి పిలిపించిరి. బ్రిటిష్ పోలీసువారు మాత్రము తాలాకాలో పీకముపెట్టుకొని, అస్తులను జప్తుచేసి అదనపుపన్నులను సంతోషముతో వసూలు చేయనుండిరి.

ఈలోగా లాయర్ ప్రభువు బొంబాయిగవర్నరుపదవినుండి విరమించి ఇండియానుండి ఇంగ్లాండుకు పోయెను. ఆయనతరువాత సర్ రెస్టిచిల్ సన్ ఆరాప్ట్రీమునకు గవర్నరుగా నియమింపబడెను. ఆయన ఉద్యోగమును స్వీకరించినతోడనే బోర్నానువిషయమును తెలుసుకొని హోమ్ మెంబరును విచారణకు పంపించెను. హోమ్ మెంబరు ప్రజలుచేసిన నేరాలోపణలను విచారించి సత్యమును తెలుసుకొనెను. వెంటనే పోలీసువారి తాలాకానుండి ఉపసంహరింపబడిరి. వల్లభాయిపటేలును, ఆయనవాలంటీరుదళములును బోర్నాదుతాలాకాలో పనిచేయ ప్రారంభించినవెంటనే క్లవర్ బాబా అదృష్ట్యుడయ్యెను.

ఆ సంవత్సరములో జరిగిన మరిరెండు విషయములనుగూర్చి మనము విచారించవలసియున్నది. అందులో మొదటిది కాసనోల్లంఘన విచారణసంఘమువారి పర్యటనము, వారిరావసంతకాలములోనే జేళమంతటా సంచారము చేసిరి. రెండవది గురుకా

బాగ్ విషయము. ఇది చాలా గొప్ప సంఘటనము. ఇది ఆగష్టు నెలలో ప్రారంభమైనది. దీనినిగూర్చియే మొదట వివరింతుము. సిక్కుమతస్థులలో రెండు పక్షములు కలవు. వారు అకాలీలు, ఉదాసీలు. రెండవవాగు పూర్వాచారపరాయణులు. మొదటి తెగవారు సంఘసంస్కర్తలు. వారిసంఘముజేరు శిరోమణిగురుద్వారాప్రబంధక సంఘము. సిక్కుదేవాలయములలో ఆధికారమువహించిన మహంతులు పూర్వాచారపరాయణులైన ఉదాసీలే అనుచులముగా నుండిరి. సంఘసంస్కర్తలు సిక్కుదేవాలయములను సత్యాగ్రహములకముగా స్వాధీనపరచుకొనగోరిరి. గురుకాబాగ్ దేవాలయభూములలోని ఒకచెట్టును ఆ దేవాలయములోనే పనిచేస్తాన్న కొండరకాలీలు కొట్టిరి. మహంతు పోలీసువారికి రక్షణనిమిత్తము రిహద్దుచేసెను. కాని, అకాలీలు దిగ్గజములుగా బయలుదేరి చెట్టును కొట్టప్రయత్నించిరి. వారు దౌర్జన్యరాసిత్వము నవలంబింతుమని ప్రమాణములు చేసుకొనిరి. కాని అహింసావలంబకులైన అకాలీదళములను పోలీసువారి క్రమఃస్థులుగా ప్రకటించి చావజేసిరి. పోలీసువారి యీ దౌర్జన్యమునకు అకాలీ లేమీ ప్రతీకారము చేయలేదు. ఆదృశ్యము దేశములో ఉత్తేజమును కలిగించినది. యూరప్ ఖండ యుద్ధభూములలో బ్రిటిష్ వారిపక్షమున జర్మనులకు వ్యతిరేకముగా విజయలక్ష్మినిచేపట్టిన భారతదేశ ప్రవీరజాతి దౌర్జన్యరాసిత్వ సిద్ధాంతము నావిధముగా ఆచరణలో పెట్టుట అద్భుతదృశ్యము.

అకాలీలు చూపిన ఆత్మవిగ్రహమునుగూర్చి ప్రభుత్వమువారుగూడ శ్లాఘించిరి. “గురుకాబాగ్ విషయములో అకాలీలు చూపిన ఆత్మవిగ్రహములన గాంధీయొక్క అహింసాసిద్ధాంతమునకు సంప్రార్థవిజయము కలిగినట్లుగా భారతదేశములో అనేక పత్రికలు వ్రాసినవి. కాని పోలీసువారి సందర్భములో తమవిషాదకరమైన ధర్మమును నిర్వర్తించుటయందు కనపరచిన క్రమశిక్షణమునుగూర్చి ఎవ్వగును ఒక మంచిమాట చెప్పకపోవును” ప్రభుత్వమువారికి చాలా విచారకరముగా నుండెను. పోలీసువారు లాఠీఛార్జిశిల్పమునందు ప్రవీణులైనది ఆ గురుకాబాగ్ సందర్భముననే ననిపూడా ఒక ప్రతీతి కలదు. తరువాత పదవీసంవత్సరములకు పోలీసువారి ఆ లాఠీశిక్షణమే భారత రాజకీయములలో ప్రాముఖ్యస్థానము వహించినది. పోలీసువారుగూడ కృతజ్ఞత చూపబడని తమనేపకు విసుగుచెందిరి. కొద్దికాలములోనే ప్రభుత్వమువారి అకాలీ ఉద్యమము నణచివేయ ప్రయత్నించిరి. కాని అకాలీలను నిర్బంధించుటకు బదులుగా మరియొక ఉపాయమును పన్నిరి. ఈలోగా సర్ గంగారామ్ అనే పేరుగల ఒక నెరదాత గురుకాబాగ్ సత్యాగ్రహమునకు సంబంధించిన భూములను మహంతు మండి కొలుకు తీసుకొని అకాలీలను చెట్లు కొట్టుకొనబెట్టెను.

కాసనోల్లంఘనసంఘమువారు భారతదేశ మంతటా సంచారముచేసిరి. ప్రజలలో ఉత్సాహమును త్రము నశించిపోలేదు. ఎక్కడను పోయినను వారిని హృదయపూర్వకముగా ప్రజలు సవాదించిరి. గుంటూరును నిసిపాలిబోవారు వారికి స్వాగతపత్రమును సమర్పించి 'విజయముగలుగుగాక' అని కోరిరి. కాసనోల్లంఘనసంఘమువారు గుంటూరురైలుస్టేషనులో ఆడుగుపెట్టినతోడనే రెండవంచలమంది స్వచ్ఛందసైనికులరెప్పుచేయబడిరి. దేశము కాసనోల్లంఘనమునకు తయారుగా నున్నదా, లేదా అను విషయమును వాదరూపముగాకంటే క్రిగూగూపకముగా ప్రదర్శింపగలిగినది గుంటూరు పట్టణము. కాసనోల్లంఘనసంఘమువారు తమ విచారణను ముగించి ఆ. భా. కాం. సం. నకు నివేదికను సమర్పించిరి. మొట్టమొదట ఆగష్టు ౧౫ లేదీని జరుపబడే ఆ. భా. కాం. సం. సభలోనే యీనివేదిక చర్చింపబడవలెనని ఉద్దేశింపబడినది. కాని ఆసమావేశ మప్పుటికి జరుగలేదు. కలకత్తాలో దేశబంధుదాసు రెండవకుమార్తెవివాహసందర్భమున భారతదేశములోని సుప్రసిద్ధులు కొందరు సమావేశ మైనప్పుడు ఆ నివేదికనుగూర్చి యిష్టానోష్టిచర్చలు జరిగినవి. ఆ సమయమునందే మితిలాల్ నెహ్రూ కాసనోల్లంఘన ప్రయత్నమునకు చీలిపోయి కాసనసభాప్రవేశమున కనుకూలుముగా తిరిగిపోయినట్లు మాకు తెలియవచ్చినది. తరువాత ఆనివేదిక ప్రచురింపబడినప్పుడు కాసనసభల ఎన్నికలలో ఆ సంఘసభ్యులు జోక్యము కల్పించుకొన వచ్చునా, లేదా అని చర్చింపబడినది. తరువాత కొద్దికాలమునకే భిలాఫత్ సంఘమువారు మరియొక ఉపసంఘమును నియమించి విచారణ చేయించిరి. ఆ ఉపసంఘమువారు కాసనసభాబహిష్కారమును కొనసాగింపవలసినదని గట్టిగా సిఫార్సుచేసిరి. కాసనోల్లంఘనసంఘమువారి నివేదికకు కారణధూతములైన విషయములనుగూర్చి ఇక్కడ మేము చర్చించవలచుకొనలేదు. వారి సిఫార్సులనుమాత్ర మిదిగనుక మదాహరింతుము:

కాసనోల్లంఘనసంఘమువారి సిఫార్సులు

౧. కాసనోల్లంఘనము

(ఎ) ఒక పరిమితమైన సాధారణ సమష్టికాసనోల్లంఘనము నవలంబించుటకు దేశము సంసిద్ధముకాలేదు. ఒక ప్రత్యేకచట్టమును తీరస్కరించుటకుగాని, ఒక ప్రత్యేక పన్నును చెల్లించవలయుటకుగాని ప్రజలు తయారుగానున్నచోట్ల రాష్ట్రీయకాంగ్రెసు సంఘములు వారి స్వంత బాధ్యతమీద సమష్టికాసనోల్లంఘనము ప్రారంభింపవచ్చును. కాని ఆ ప్రదేశములో ఆ. భా. కాం. సం. వారి మరతులు సరిగా నిర్వహింపబడినవో, లేదో వారు చూచుకొనవలసిఉన్నది.

(బి) ఢిల్లీలో ౧౪, ౧౫ లేదీలలో ఆ. భా. కాం. సం. వారిచే అంగీకరింపబడిన రెండవ తీర్మానమును పునరుద్ధరించుటమూలకముగా ఎట్టి కాసనోల్లంఘనము

నైనను ప్రారంభించుటకు అవసరమైన అధికారములను రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘములకు కలిగింపవలెనని సిఫార్సుచేస్తున్నాము. ఫిబ్రవరి ౨౪, ౨౫ గేదీలలో ఆ. భా. కాం. సం. వారు చేసిన ౧ వ తీర్మానములోని (౧) వ భాగము పైనిర్ణయమునకు వ్యతిరేకముగా నున్నంతవరకు రద్దు చేయబడవలెననిమాడ సిఫార్సు చేస్తున్నాము. సాధారణ సమష్టిశాసనోల్లంఘనమునుమాత్రము మే మంగీకరింపము.

౨. శాసనసభాసమావేశము

(ఎ) నూతన శాసనసభలు ప్రారంభింపబడిన మొదటి గడువులో అవి ఆవలంబించిన కార్యనిధానము ఖిలాఫత్ పంజాబు అన్యాయముల నివారణమునకును, సత్వర స్వరాజ్యోద్ధిగిని అభ్యంతరముగా నుండుటయేగాక, ప్రజలకు క్రొత్తకృష్టములను మాడ కల్పించి ఉండుటచే, గడువు జరుగబోవు కాంగ్రెసు ఖిలాఫత్ అసహాయతలు తిరిగి అట్టి చెడుగు కలుగకుండుటకై దౌర్జన్య రహితసహాయనిరాకరణ సిద్ధాంతమున కనుగుణముగా ఈ క్రింది కార్యక్రమమును కొనసాగింపవలెను.

(౧) ఖిలాఫత్ పంజాబు అన్యాయములను తొలగించుటకొరకున్న, సత్వర స్వరాజ్యోద్ధిగినిసమము అసహాయవాదులు ఎన్నికలలో పాటించేయవలెను. వారధికసంఖ్యాకులుగా జయము పొందుట కన్నిప్రయత్నములను చేయవలెను.

౨. శాసనసభాసమావేశములకు కావలసిన కనీస సంఖ్యకూడా లేకుండ చేయుటకు తగిన అధికసంఖ్యాకులైన అసహాయవాదులు జయము పొందేయెడల వారు కాన్సిలులో తమ స్థానముల నాక్రమించుకొని, అందరును ఏకముగా శాసనసభా మండలమును విడిచి వెళ్లిపోవలెను ; తక్కిన కార్యక్రమములో మిగతా గడువు పూర్తి అయ్యేంతవరకునుమాడ పాల్గొనకూడదు. హాజరు కానందువలన తమ స్థానములు ఖాళీకాకుండునట్లు అప్పడప్పుడు వారు సభాసమావేశములకు హాజరు కావలెను.

౩. శాసనసభాసమావేశములకు కావలసిన కనీససంఖ్య పూర్తికాకుండచేయుటకు తగిన అధికసంఖ్యాకులుగా అసహాయవాదులు జయము పొందినయెడల వారు ప్రభుత్వమువారు తెచ్చిన ప్రతితీర్మానమును బడ్జెటులో సహా ఎదిరిస్తూండవలెను ; పంజాబు ఖిలాఫత్ అన్యాయముల నివారణనుగూర్చి, సత్వరస్వరాజ్యోద్ధిగినిగూర్చి తీర్మానములను ప్రతిపాదించవలెను.

౪. అసహాయవాదు లభ్యసంఖ్యాకులుగా జయముపొందినయెడల వారు రెండవ సిఫార్సు ననుసరించి, శాసనసభాసభ్యుల సంఖ్యను వీలయినంతవరకు తగ్గింపవలెను.

మతనశాసనసభలు ౧౯౨౪ జనవరిలోగా సమావేశము కావు కాబట్టి, కాంగ్రెసు మహాసభ ౧౯౨3 డిశంబరు చివరవారమునకు బదులు మొదటివారములోనే జరుపబడవలెనని, ఎన్నికలనుగూర్చిన ఈ విషయ మక్కడ నిర్ధారణచేయబడవలెనని మేము సిఫార్సుచేస్తున్నాము.

(హాకీమ్ అజ్మల్ ఖాన్ ; పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూ ; బి. జి. పటేల్)

(బి) శాసనసభల బహిష్కారమునకు సంబంధించిన కాంగ్రెసు కార్యక్రమములో ఏమీ మార్పుండకూడదు.

{ (డాక్టరు యమ్. ఎ. అన్నారి ; సి. రాజగోపాలాచారి ; యన్. కస్తూరి రంగయ్యంగారు)

3. స్థానిక సంస్థలు

'నిర్మాణ కార్యక్రమమునకు సహాయకారులుగా నుండుటకు అసహాయవాదులు మునిసిపాలిటీలకును, జిల్లాబోర్డులు స్థానికసంస్థలకున్న ఎన్నికలలో నిలవవచ్చునని ఈసంఘమువారు సిఫార్సు చేస్తున్నారు. కాని ఆసంస్థలలోని అసహాయవాద సభ్యులవలంబించవలసినరీతినిగూర్చి ఇదమితముని నిర్ణయింప వీలులేదు. వారు స్థానిక కాంగ్రెసు సంస్థలకును, రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంస్థలకును అనుకూలముగా మాత్రము ప్రవర్తించవలెనని మేము సలహా ఇస్తున్నాము. (ఏకగ్రీవము)

౪. ప్రభుత్వవిద్యాసంస్థల బహిష్కారము

విద్యార్థులు పాఠశాలలను, కళాశాలలను విడిచిరావలసినదిగా కోరుతూ చేయబడి తీవ్రప్రచారము ప్రస్తుత మాపివేయబడవలెనని సలహాయిచ్చిన బాక్సోలీతీర్మానముతో మే మేకీభవిస్తున్నాము. ప్రభుత్వసంస్థలలోకంటె జాతీయ పాఠశాలలలో ఉత్తమవిద్యావిధాన మవలంబించుట మూలకముగా విద్యార్థుల నాకర్షింపవలెనే కాని, పికటింగు తీవ్రప్రచారములపైన జాతీయ విద్యాసంస్థ లాధారపడియుండకూడదని బాక్సోలీతీర్మానానుసారముగా మేమును అంగీకరిస్తున్నాము. (ఏకగ్రీవము)

౫. లాయర్లను, కక్షీదారులును న్యాయస్థానములను

బహిష్కరించుట

పంచాయితీల స్థాపనముకొరకు ప్రయత్నములు చేయబడవలెను. ప్రజాభివృద్ధియము వాటి కనుకూలముగా నుండునట్లు ప్రచారము జరుగవలెను. వృత్తిలోనున్న స్నేహితులైనగల నిర్బంధములన్నీ తొలగింపబడవలెనని మేము సిఫార్సు చేస్తున్నాము. (ఏకగ్రీవము)

౬. కార్మిక నిర్మాణము

నాగపురము కాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన ౮ వ తీర్మానము వెంటనే ఆచరణానికి లేబడవలెను. (ఏకగ్రీవము)

౭. ప్రయివేటు వ్యవహారములలో ఆత్మసంరక్షణకు హక్కు

(ఎ) కాంగ్రెసు వ్యవహారములలోను, లేక కాంగ్రెసు ప్రచారమునకు సంబంధించి బయలుదేరిన తగాదాలలోను తప్ప వ్యక్తులు న్యాయకాస్త్ర పరిమితిలో ఆత్మరక్షణచేసుకొనే హక్కియబడవలెనని మేము సిఫార్సుచేస్తున్నాము. కాని అందుమూలముగా జనసమాహమనకు సంబంధించిన దౌర్జన్యములు రాకూడదు. మతమునకుగాని, స్త్రీలకుగాని అవమానము కలిగినప్పుడును, బాలురపైన నీచమైన దెబ్బలాటలు జరిగినప్పుడును బలము నుపయోగించి సంరక్షణచేసుకొనుట ఏపరిస్థితులలోను నిషిద్ధముకాదు. (నిలిర్ భాయిపటేలు తప్ప తక్కిన సభ్యులు)

(బి) చట్టముయొక్క హద్దులకు లోబడి సంరక్షించుకొనే సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము అసహాయవాదుల కుండవలెను. అప్పుడుకూడా వారి కార్యవిధానము జనసమాహమలో దౌర్జన్యమును పుట్టించునట్టిదిగా నుండకూడదు. దానినిగూర్చి ఇక తదితర మరతు లేవీ ఉండకూడదు. (వి. జి. పటేల్)

౮. బ్రిటిష్ వస్తువుల బహిష్కారము

(ఎ) ఈ సిద్ధాంతమును మే మంగీకరింతుము. ఆ. భా. కాం. సం. అనుభవజ్ఞులతో కూడిన ఒక ఉపసంఘము నియమించి కాంగ్రెసు జరిగేలోపుగా విచారణ చేయించి నివేదిక తెప్పించవలెనని సిఫారసు చేస్తున్నాము.

(సి. రాజగోపాలాచారి తప్ప అందరు సభ్యులును)

(బి). అనుభవజ్ఞు లావిషయములను విచారణచేసి నివేదించవచ్చును. కాని ఆ. భా. కాం. సం. వారిచే ఈ సిద్ధాంత మంగీకరింపబడుట అపోహకు కారణమై ఉద్యమమునకు హాని కలిగించును. (సి. రాజగోపాలాచారి)

కాంగ్రెసువాదులలో పూర్వాచారపరాయణులకును, సంస్కరణప్రియులకును భేదాభిప్రాయములు కలిగిన వని ఈ పై సిఫార్సులనుబట్టి పాఠకులకు బోధపడగలదు. కాని ఉభయకక్షలవారూను ప్రభుత్వముతో అసహాయవాదము నవలంబింపవలెననే కోరిక. ఎవరును ప్రభుత్వమునకు సహాయము చేయవలెనని కోరలేదు. సంస్కరణప్రియులైన అసహాయవాదుల ధనువునకు కూర్చబడిన రెండవవారినుండి కాసనసభా

సుందరములలోని నిరంకుశాధికారిత్వముపైన ఇంకను తీవ్రముగా బాణపరంపరలను
కురిపింపవచ్చునని యోచింపబడినది. స్థానికసంస్థలనుగూర్చిన సిఫార్సు అందరును అను
కొన్నట్లుగానే జరిగినది. ఇదివరకే కాంగ్రెసువాదులను, అనుభూతువాదులను మునిసి
పాలిటీల, స్థానికసంస్థల ఎన్నికలలో పాల్గొన ప్రారంభించిరి. వారు ఆసుపత్రు
లలో ఖద్దరు ప్రవేశపెట్టించి, తమనవుకరులకు ఖద్దరు దుస్తులను సప్లయచేయించి, తమ
కచేరీలయిన జాతీయపతాకలను స్థాపించి, తమ పాకాలలలో రాటమును, హిం
దీని ప్రవేశపెట్టించి, అప్పడప్పుడు గవర్నరులను, మంత్రులను బహిష్కరించి జాతీయ
తత్వమును ప్రదర్శింపబూనిరి. కాని వాటివలన కేవలము అభిప్రాయప్రకటనము
కంటె వేరుఫలితము లేదు.

జాతీయసైన్యములో కొంతభాగము శాసన తిరస్కార బహిష్కార విధానము
లనే తీవ్రసంగ్రామ కార్యక్రమమునుండి లొంగి స్థానికసంఘ శాసనసభాప్రవేశముల
వంటి క్రీడాకార్యకలాపమునకు పూనుకొనుట వారు యుద్ధభూమిలోని చతురంగ
బలమునుండి అంతఃపురములోని చందరంగపుబ్బకడకు చేరినట్లుతోచినది. ౧౯౨౨
శతకాలమునాటికి ఈరెండు అభిప్రాయములు కల కాంగ్రెసువాదులను రెండొక్క
లుగా చీలిపోయిరి. గయాకాంగ్రెసులో ఆకక్షలు ప్రదర్శితములైనవి. ఆగష్టు ౧౫ న
జరుగవలసిన ఆ. భా. కాం. సం. సభ నవంబరునెలవరకు ఆపివేయబడవలసి వచ్చి
నది. ౧౯౨౨ నవంబరు ౨౦, ౨౧, ౨౨, ౨౩, ౨౪ తేదీలలో చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన
ఆ. ఆ. భా. కాం. సం. సభ కలకత్తాలో సమావేశమైనది. అసభలో శాసన సభల
యందు ఆదాయవ్యయపట్టికల సందర్భమున సభ్యులు చేసే దీర్ఘోపన్యాసములవంటి
ఉపన్యాసములు జరిగినవి. ఉభయపక్షములవారును పోటీపడి ఒకరితరువాత నొకరు
వారిసిద్ధాంతముల కనుగుణముగా వాదించ మొదలుపెట్టిరి. మొదటిరోజున ఇండ్రి
యన్ అసోసియేషన్ భవనములలో అసభ జరిగినది. తరువాత నాలుగురోజులను
చిత్తరంజనదాసు సుందరసుందిరావరణమునందు ప్రత్యేకముగా నిర్మించబడిన చలువ
రాళ్లభవనములో అసభ జరిగినది. అసభలోజరిగిన వాదప్రతివాదములు కేవల ముక్కడి
సభ్యుల బుద్ధివిశేషములను మాత్రమే ప్రదర్శింప గలిగినవని చెప్పు వీలులేదు. మోతీ
లాల్ నెహ్రూ, చిత్తరంజనదాసులవంటి ప్రధానవాయకులు శాసన సభా కార్య
క్రమమున కనుకూలముగా వాదించిరి. వారితో వారి పూర్వస్నేహితులు మహా
రాష్ట్రులు చేతులు కలిపిరి. కాని గాంధీ ఇటీవలనే నిర్బంధింపబడుటవలనను, అయిన
అనుచరుల కాయనయందుగల భక్తివిశ్వాసములవలనను, ఆయనతీవ్రకార్యక్రమమునందలి
ఆకర్షణశక్తివలనను, దానితో సమానమైన మరియొక కార్యవిధానము లేకపోవుట
వలనను, గాంధీకార్యక్రమమువలన స్వరాజ్యాదర్శము దృష్టోచరమైనట్లుగా నుండుట

వలనను, అనేకమంది ఆసహాయవాదులు తమ పూర్వవ్యక్తులను మాని, ఆస్తులను వీడి, దాదాపు సర్వసంగపరిత్యాగంపై ఉద్యమములో చుమికయుండుటవలనను మోతీలాల్ నెహ్రూ మేధాసంపత్తిగాని, చిత్తరంజనదాసు బ్రహ్మాండ నాయకత్వము గాని అ. భా. కాం. సం. సభ్యులను లోబరచుకొనజాలక పోయినది. అయిదుసోజులు వాదప్రతివాదములు, విమర్శన ప్రతివిమర్శనములు జరిగినవియు చిట్టచివరకు దేశము సమష్టిశాసనోల్లంఘనమునకు తయారు కాలేదని తీర్మానింపబడినది. కాని రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘములు ఆయా రాష్ట్రములలోని పరిస్థితుల కనుగుణముగా ఢిల్లీపరతులకు లోబడి, పరిమిత శాసనోల్లంఘనమును తమ స్వంత జవాబుదారీమీద జరుపవచ్చునని వాటి కధికార మియ్యబడినది. శాసనసభా ప్రవేశమును గూర్చిన కఠినసమస్య గయాకాంగ్రెసుకు విడిచివేయబడినది. ట్రిటిష్ వస్తువుల బహిష్కరణము, స్థానిక సంస్థల ప్రవేశము, పాఠశాలల, కళాశాలల, న్యాయస్థానముల బహిష్కరణము, వ్యక్తి సంతక్షణపాకులు మొదలగు అన్ని సమస్యలూ కూడా అట్లే నిలిపివేయబడినవి. కాంగ్రెసుకు గల వేల యాపాయలు ఇచ్చిన శాసనోల్లంఘనకమిటీవారి విచారణాఫలితము లీవిధముగా ముగిసినవి.

మనము గయాకాంగ్రెసునుగూర్చి విచారించేముందు కాంగ్రెసు కార్యకర్తలను వారు నాటివరకును జరిపిన వ్యవహారములను గూర్చి ఆలోచింతము. ౧౯౨౨ జనవరిలో కాంగ్రెసుకార్యకర్తలను మూడుసార్లు సమావేశమైనది. తరువాత ఫిబ్రవరిలో రెండుసార్లును, మార్చిలో ఒకపర్యాయము, ఏప్రిల్ లో ఒకసారి, మేలో వరుసగా నాలుగుసోజులు, జూన్ లో రెండు పర్యాయములు, జూలైలో ఒక పర్యాయము, సెప్టెంబరులో ఒకసారి, నవంబరులో ఒకసారి, డిసెంబరులో ఒకపర్యాయము సమావేశమైనది. ఆయా సభలలో గురుకాబాన్ వ్యవహారములను గూర్చి విచారించుటకు మంచి పలుకుబడిగల ఉపసంఘముకంటే ఏర్పాటుచేయబడినది. అమృతబజార్ పత్రికా సంపాదకుడును, సుప్రసిద్ధ దేశభక్తుడును అయిన మోతీలాల్ ఘోష్ మరణమునకు విచారము వెల్లడింపబడినది. మల్టాన్ లోని హిందూ మహమ్మదీయ సఖ్యమును పునరుద్ధరించుట కొక ఉపసంఘము నియమింపబడినది.

కడచిన రెండుసంవత్సరములలో నిర్మింపబడిన హిందూ మహమ్మదీయ సంఘీభావము భారత దేశచరిత్రకు గౌరవము తెచ్చినది. కాని దురదృష్టవశమైన ౧౯౨౨ మొహరమ్ పండుగలలో మల్టాన్ లో సాంఘిక విభేదములు చెలరేగి ప్రజల ఆస్తులకును, ప్రాణములకును చాలా నష్టము కలిగినది. సాంఘిక మిత్రభావములను పునరుద్ధరించుట అనేక ప్రయత్నములు జరిగినవి. కాని "గాంధీ యెంతో శ్రమపడి నిర్మించిన

భవనము శీలమట్టముగా కూలిపోయినది." అని ౧౯౨౨-౨౩ "ఇండియా" ప్రకటించినది.

గాంధీ శిక్షింపబడిన ఏప్రిల్ ౧౮ వ తేదీ మొదలు ప్రతినెల ౧౮ వ తేదీ గాంధీ జయంతిగా భావింపబడుతుండెను. ౧౯౧౭ లో బెసెంటు నిర్బంధింపబడిన ౧౪ వ తేదీ నూతన ఆమె విడుదలయ్యేటంతవరకునూ అట్లే భావింపబడుతున్నది. ఈనాటి జరిగిన ముఖ్యసాధులను ౧౯౨౨ మేలో జరహార్ లాల్ శిక్షింపబడుట, ఆయన అంతకుపూర్వము యవరాజురాకసందర్భమున అరుమాసములకు నమస్కరించి విడుదలయ్యెను. తరువాత కొంతకాలమునకే ౧౨౪-౧ శిక్ష నుక్రింద వారంటు పంపబడినది. కాని ఆనేరముక్రింద ఆయన విచారింపబడలేదు. ఆయన "ప్రజలను భయపెట్టుట, భయపెట్టి పనిచేయించుటకు ప్రోత్సహించుట" అనునేరముక్రింద విచారింపబడెను. ఆయన ఒకబహిరంగసభలో విదేశీబట్టలదుకాణములను పికెట్ చేయుదునని ప్రకటించినమాట నిజమే. బట్టలవర్తకులసంఘమువారు తమవర్తకులపైన విధించిన జరిమానాలను చెల్లించవలసివడని ఉత్తరములను పంపుటకు నిర్ణయించిన ఉపసంఘమున కాయన అధ్యక్షుల వహించినమాటనూడా వాస్తవమే. ఆయనకు ఇం. పీ. కో. ౩౫౩ శిక్ష నుక్రింద శిక్షవిధింపబడినది. ఆయన విదేశీబట్టలదుకాణములవద్ద పికెటింగుచేసినట్లు విచారింపబడెను. ౧౯౨౨ మే ౧౭ వ తేదీని ఆయన న్యాయస్థానమునందొక విపులమైన వాఖ్యాల మిచ్చెను. అందులో తన కిదివరకు బ్రిటిష్ వస్తువుల హింసను అసాధారణపక్షపాతము పోయి, పరిసంపత్సరముల కాలములో తాను "ప్రస్తుత భారత ప్రభుత్వపద్ధతికి ప్రతిమాలుడైన తిరుగుబాటుదారుడు"గామారిన విషయమును విపులముగా వర్ణించెను. "నేను భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామమునందు పనిచేయగలుగుట నా అదృష్టము. అందులో మహాత్ముని నేనానాయకత్వముక్రింద నైనికుడుగా నుండుట మరీ అదృష్టము. నా మాతృదేశముకొరకు నేను కష్టము లనుభవింపవలసివచ్చుట అంతకంటెనూ పుణ్యము. మేము కనెడి బంగారుకలలోని ఆచర్యమును పొందుటకంటె స్వాతంత్ర్యరంగములో మరణించుట తప్ప భారతీయునకు వేరొక మహాభాగ్యములేదు." అని ఆయనచెప్పెను.

౧౯౨౨ లో జరిగిన గయాకాంగ్రెసు అన్ని విధములా సుప్రసిద్ధమైనది. దేశబంధుదాసువంటి మహారథు డాకాంగ్రెసు కధ్యక్షులవహించుటయే చాలా గొప్పవిషయము. ఆ కాంగ్రెసులో పాల్గొనిన మనుష్యుల ప్రాధాన్యమును బట్టియేకాక అక్కడ జరిగినవిషయములను బట్టిమూడా అది ప్రసిద్ధి వహించినది. ఆ కాంగ్రెసులో రెండు కక్షలేర్పడినవి. రాజకీయములను ఆదర్శప్రాయములైన మతవిషయకములుగా భావించే వారొకతెగా ఏర్పడిరి. అవి కేవలము భౌతికవిషయములుగాను, భౌతికవ్యవహారములుగా

గాను ఉండవలెనని తలంచేవారు మరొకతెగగా ఏర్పడిరి. మొదటిపక్షమువారి నాయకు డక్కడ శరీరముతో ప్రత్యక్షముగా లేడు. కాని సత్వాహింసలనుగూర్చిన ఆయన ఆదర్శములు, స్వార్థత్యాగ స్వయంవిగ్రహములను గూర్చిన ఆయనవేదాంత తత్వము ఆయనఅనుచరులచే అస్పష్టముగా వ్యక్తీకరింపబడినప్పటికిని సభావేదిక యందున్న ఆయనచిత్రపటమునందలి లేజర్నునుండిమాత్ర మవి సంపూర్ణముగా ప్రకాశమానము లైనవి.

కాసన సభా ప్రవేశమునుగూర్చి ప్రతినిధులలో ఉద్దేకములును, భేదభావములును ప్రబలినవి. కలకత్తాలో జరిగిన ఆ. భా. కాం. సం. కాసనసభాప్రవేశసమన్వయ గయాకాంగ్రెసుచే నిర్ణయింపబడవలెనని తీర్మానించినసంగతి మన మెరుగుదుము. ఈ విషయమునుగూర్చి, తదితర విషయములనుగూర్చి ఆలోచించుటకు గయలో కాంగ్రెసు అయిదురోజులు జరిగినవి. కాసనసభా తీర్మాన మంగీకరింపబడినయెడల, అసహాయోద్యమప్రణాళిక అంతరించునని కొందరు గట్టిగా నమ్మిరి. కాసనసభలలో ప్రవేశించి, రాజభక్తి ప్రమాణములను తీసుకొనక ప్రభుత్వమువారిని వారి మొగము ముందర శతించవలెనని కొంతమంది మేధావంతులు పట్టుపట్టిరి. ఎన్నికలలో సంపూర్ణ విజయము పొంది మంత్రిపదవులను స్వీకరించక, ఆదాయవ్యయ సట్టికలను తిరస్కరించి, విశ్వాసరాహిత్యతీర్మానములను ప్రతిపాదించి ప్రభుత్వకార్యక్రమమునకు నిరోధమును కల్పించి ప్రభుత్వయంత్రమును మృతతుల్యముగా చేయవలెనని మరి కొంతమంది సాహసులు తలపెట్టిరి.

దేశభంధుదాను తన వ్యవహారదక్షతకును, తర్కనైపుణ్యమునకును అనుగుణమైన మహాపన్నాసమును కావించెను. కాని దానికితోడు పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూ, యన్. క్రినివాసఅయ్యంగార్ల మేధావిశేషము మాత్రం అసహాయోద్యమ నాకను నూతనమార్గమునకు పట్టింపలేకపోయినది. క్రినివాసఅయ్యంగారు కాంగ్రెసు వారులు కాసనసభలకు పోటీచేసి సభ్యత్వస్థానముల నాక్రమించుకొన నిరాకరింపవలెనని సవరణను ప్రతిపాదించెను. పండిత మోతీలాలు దాని కంగీకరించెను. క్రినివాసఅయ్యంగారు రంతకుపూర్వ మొకసంవత్సరము ముందుగా మద్రాసుకాసనసభాసభ్యత్వమునకు రాజీనామాయించి, అప్పకేట్ జనరల్ పదవిని విడిచిపెట్టి, సి. ఐ. ఇ. దిరుదమును తృప్తికరించి అభినందనపరంపరలమధ్య అసహాయోద్యమములోనికి దుమికెను. జమియాత్-ఉల్-ఉల్-ఉల్-ఉల్-ఉల్ కాసనసభాప్రవేశము నిషేధముకాదనీ, 'మామూన్' అనీ ఒక ఫత్వాను ప్రకటించిరి. ఖిలాఫత్ సభ్యులు దాని కనుకూలముగానుండిరి. కాని ఇమీ గయలో పనిచేయలేదు. గాంధీతత్వము విశ్వవ్యాప్తమైనది. కాంగ్రెసులో ఆయన మొగము కనపడనంతమాత్రమున ఆయనసిద్ధాంతమునకు వ్యతిరేకముగా ప్రవర్తించ

యట చాలామంది కృతఘ్నులగా భావించిరి. మోతీలాల్ ఘోష్, ఎ. సి. మజుమదారుల సేవలను స్వీకరించినట్లు గాంధీజీ, ఆయన సిద్ధాంతములన్నీ క్లాఫింపబడినవి. అకాలీవీరుల ఆసమానధైర్యమున్ను, వారు ప్రదర్శించిన దౌర్జన్యరహిత కార్య విధానమున్ను కొనియాడబడినవి. రాజకీయశైలి స్తుతింపబడిరి. కమల్ హాసవిజయమున కాయన అభినందింపబడెను. కాసనసభల బహిష్కార మంగీకరింప బడినది. ప్రభుత్వమునా రికముంగు జాతీయముగాము చేయరాదనీ, జనులు నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు జాతీయముగాము లేయరాదనీ హెచ్చరిక చేయబడిరి. నవంబరులో జరిగిన ఆ. భా. కా. స. కాసనోల్లంఘనతీర్మానము దాదాపుగా గయాకాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడినదిని చెప్పవచ్చును. కాసనోల్లంఘనమునకు కావలసిన మనుష్యులను, ధనమును సంపాదించవలె నని ఆ కాంగ్రెసులో కోరబడినది. కళాకాలం, న్యాయస్థానముల బహిష్కరణము కొనసాగింపబడినది. నవంబరులో నిర్వహింపబడిన ట్టుగా వ్యక్తిసంగ్రహం కధికార మియ్యబడినది. కార్మికనిర్మాణములకొరకు అండ్రూస్, సేవ్స్ ప్రెస్, మరీ నలుగురు ప్రభుత్వంలో ఒక ఉపసంఘ మేర్పాటుచేయబడినది. మరికొంత మంది ప్రభుత్వము చేర్చుకొనుటకుకూడ వారి కధికార మియ్యబడినది. కాబూలు, దక్షిణాఫ్రికా కాంగ్రెసుసంఘములు కాంగ్రెసులో చేర్చుకొనబడినవి. వారు క్రమముగా ఇద్దరు, పదిమందిని ప్రతినిధులుగా పంపుట కధికార మియ్యబడినది.

దేశబంధుదాసు గయాకాంగ్రెసు కన్వెన్షన్ డియరప్రెస్సుకు తన అధ్యక్షోపన్యాస మతోపాటు స్వరాజ్యపార్టీనిర్మాణవిధానమును, తన రాజీనామానుకూడా తయారు చేసుకొనేవచ్చెను.

1920 లోనే వంగరాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘమునా రట్టిప్రజాతిక నొకదానిని తయారుచేసుకొనిరి. కలకత్తాలో జరిగిన ప్రత్యేకకాంగ్రెసులో వంగ, మహారాష్ట్ర, నాయకులు కాసనసభాబహిష్కారము నెదిరించిరి. కలకత్తాతీర్మానము రద్దుచేయుటకు దాసు నాగపురపు కాంగ్రెసునాడు 32 వేల రూపాయల సొంతనామ్మ పెట్టిం చెను. కాని ఆయన ఓడిపోవగానే చాలా ఔచిత్యముతో ఆసనోల్లంఘన తీర్మాన మును ప్రతిపాదించెను. అనామధానాదులో ఆయన ప్రత్యక్షముగా హాజరై ఉన్నట్లయితే ఏమిజరిగిఉండేదో మనకు తెలియదు. గయాకాంగ్రెసు ఉభయవాదులకును యుద్ధరంగ మైనది. దాసువంటి మహానాయకుడు, మోతీలాల్, విశ్వభూయాలవంటి మేధావంతుల సహాయముతో సాదాజనము చేసిన తీర్మానములకు లొంగిపోయి కాసన సభాబహిష్కారమున కంగీకరించునని నమ్ముచులేకుండెను. అనుకొన్నట్లే ఒక ప్రత్యేక కక్ష ఏర్పడినది దాని కొక కార్యక్రమము నిర్ణయింపబడినది. దాసు వంగరాష్ట్ర కాసనసభను స్వాధీనపరచుకొనవలెననీ, మోతీలాల్ ఢిల్లీ, సిమ్లా సభలో నాయక

త్వము వహించవలెనని నిశ్చయింపబడెను. మహాకావ్యముల నాగపురమునైపుకు తమ స్వప్రేమ కేంద్రీకరించిరి. బాణోత్పన్నుల నిరాకరణంబయ్యాత్ర తక్కిన ప్రజలమును కష్టపక్షములనుండి సంగ్రహింపగలిగినయెడల కలకత్తా, నాగపురములలో కాసనసభలు ధ్వంసముచేయబడుటచే భారత ప్రజలలోని తక్కిన రాష్ట్రస్థానుల ఇక్కడ జైందుప తొలగింపబడకూడదు? దాసుకు తన కావ్యమునందు సంపూర్ణ విశ్వాసము కలదు. నిజముగా ఆయనకు సర్వాధికార మిచ్చి, అవకాశములు కల్పింపబడినయెడల ఆయన సంతోషపూర్వకముగా గ్రామనిర్మాణ కార్యక్రమమును కొనసాగించిఉండే వాడు. ఆయన ఒక చిన్న ప్రదేశములో సంపూర్ణముగా తన కార్యక్రమమును నడిపించుటయం దెక్కువ అభిరుచి కలిగియుండెను. విశాలమైన ప్రదేశములో తన శత్రులను విజృంభింప చేయవలెనని ఆయనకు కోరిక లేదు. ఈ కాసనసభాకార్యక్రమములమున అసహాయా ద్యయము కొద్దికాలములోనే మారుమూలకు త్రోయబడెను.

౧౯౨౨ వ సంవత్సర చరిత్రను పూర్తిచేయులోపల మనకు ప్రత్యక్ష సంబంధము లేకపోయినప్పటికిని మరి రెండువిషయములనుగూర్చి చెప్పవలసియున్నది. భారతీయ యువకులకు వాలంటీర్లుగా చేరవలె ననేకోరిక దినదిన ప్రవర్ధమాన మవుతూన్న విషయము ప్రభుత్వమువారు కనిపెట్టిరి. వాలంటీరుసంఘములలో సభ్యుల సంఖ్యా బలములు అంతకంతకు హెచ్చుకావడమిది. కాంగ్రెసు పక్షమువారి సంచారసందర్శనమున జబ్బల్ పురము మొదలగు ప్రదేశములలో ప్రభుత్వమువారు వాలంటీరుదళములకు ప్రతిహేళముగా ఉత్తరువులను జారీచేసిరి. సైనికదళములలో కొన్ని సైనికోశ కరణములతో కనపడే ఖిలాఫత్ వాలంకీర్లు భారత యువకబృందము నాకర్షింపగలిగిరి. జాతీయోద్యమ మూలకముగా ఈ యువకులకు కలిగిన ఉత్సాహమును పెడమార్గముల పట్టించుటకో అనునట్లు ప్రభుత్వమువారు భారత ప్రజలలోనూ, బర్మాలోనూ అనేక భాగములయందు సైనికసంస్థలను స్థాపించిరి. భారత సైనికకళాశాలలో భారతీయ యువకులకు సైనికశిక్షణ మిప్పించుటకు కూడ ఒక ప్రణాళిక తయారుచేయబడెను. రెండవది “రాజకీయవైదీల” సందర్శనములో జైలునిబంధనలను తయారుచేయుట. ఆరోజులలో ఈ “రాజకీయవైదీలు” అనేమాటను ప్రభుత్వమువారు ఉపయోగిస్తూనే ఉండేవారు. తరువాతిరోజులలో మాత్రము వాక్యానుబంధములను పరిమోగించుట కిష్టపడకుండిరి. జైళ్లలో రాజకీయవైదీలకు కొన్నియెక్కువసౌకర్యములు చేయబడేవిమిత్ర మాలోచింపబడినది. దౌర్జన్యము చేసినందుకును, ఇతరులపై సైనిక నష్టపరచినందుకును, పోలీసువారికిని, సైనికులకును రాజద్రోహము పురికొల్పినందుకును, దురుద్దేశముతో ప్రజలను భయపెట్టినందుకును శిక్షింపబడిన వారు రాజకీయవైదీల తరగతికిందకు రారని యేమి వేరుగా చెప్పవలసరములేదు.

అయితే కనుల స్వభావమునుబట్టి, ఖైదీలస్థితి, ప్రవర్తనము, విద్య: మొదలగువిషయములనుబట్టి వారికి ప్రత్యేకనిబంధన లేర్పాటు చేయబడినవి. ఆ విధముగా ప్రత్యేకింపబడిన ఖైదీలు సాధారణ ఖైదీలలో చేర్చబడరు. వారు స్వంతముగా ఆహారమును, పరుపును తెచ్చుకొనవచ్చును. వారు స్వంత దుస్తులను ధరింపవచ్చును; పుస్తకములను, సంచికలను తెప్పించుకొన వచ్చును; నిర్ణీతకాలములలో వారు స్నేహితులను పిలిపించుకొనవచ్చును; ఉత్తరములను తెప్పించుకొనవచ్చును; పనిచేయకుండా వాగు మినహాయింపబడవచ్చును. ఇవన్నీ ప్రభుత్వమువారి ఉత్తరువులలోనున్న విషయములే. కాని ఈ నియమములను అప్పడుగాని, కరువాతగాని జైలుధికారులు చాలామంది రాజకీయ ఖైదీలవిషయములలో అమలులో పెట్టలేదు. కరువాత ప్రభుత్వమువారు “ఖైదీ” అనేమాటకు ముందు “రాజకీయ” అనే విశేషణమును చేర్చుటకుకూడా నిరాకరించిరి.

4. శాసనసభలలో సహాయనిరాకరణము

౧౯౨౩

[అకస్మికముగా ఫిలాఫర్ ఉద్యమము ముగియుట - గయాకార్యక్రమము - అ. భా. కాం. సం. ఫిబ్రవరి సమావేశము - రాజీ - జవహరులాలువిడుదల - శాసనోల్లంఘనమునుగూర్చి అశ్రద్ధ-జాతీయసమితి-కాంగ్రెసు ఉపసంఘమువారి పర్యటనము - అ. భా. కాం. సం. శాసనసభా ప్రవేశమునుగూర్చి ప్రతిపాల ప్రచారమును నిషేధించుట - ప్రత్యేక కాంగ్రెసు జరుపబడవలెనని తీర్మానింపబడుట - తమిళనాడు తిరుగుబాటు-నాగపురములో అ. భా. కాం. సం. సమావేశము- ప్రత్యేకకాంగ్రెసుకు ప్రతిపాలభావము- అ.భా. కాం. సం. ప్రత్యేక సమావేశము పిలువబడుట - ప్రత్యేకకాంగ్రెసు స్థిరపడినది - అందుకు ఢిల్లీ నిర్ణయింపబడుట - నాగపురపు సత్కారము - విదేశములలోని భారతీయులు - ఢిల్లీ ప్రత్యేకకాంగ్రెసు - ఢిల్లీ తీర్మానము - స్వరాజ్యపార్టీ ప్రకటనము - కాకినాడ కాంగ్రెసుకుముందు - గాంధీసందేశము - ప్రధాన తీర్మానము - కాకినాడ కాంగ్రెసు-ఇతర తీర్మానములు - కాంగ్రెసు డిపార్టుమెంటులు, అకారీ ఉద్యమము-గురుద్వారా దేవాలయముల తగాదా - గురుకాబాగ్ వ్యవహారము- మార్ ఫర్ సన్ పోగడ్డ-అఖండపాంతు చదువుట సేరము]

౧౯౨౩ ప్రారంభమున సాంఘికవిశేషములలో తిరిగి మరియొకసారి భారతరాజకీయ వాతావరణము కలుషితమైనది. ఇదివరకే ౧౯౨౨లో మల్టన్ కొట్లాటలు జరిగినవి. ౧౯౨౩ మొహరంపండుగులలో వంగ, పాంచాలరప్త్యులందు గొప్ప డెబ్బులాటలు జరిగినవి. ౧౯౨౩లో ఖిలాఫత్ సమస్య ఆకస్మికముగా ముగిసినది. ౧౯౨౨ అక్టోబరు నెలలో ఓరోపాసంగ్రామ సంధిపత్రము సంతకముచేయబడినది. పిమ్మట నవంబరు ౨౦వ తేదీన లానేనులో మిత్రమండలివారందరూకలిసి సభచేసుకొనిరి. అది రెండునెలలు జరిగినది. అప్పుడు అంగారా ప్రభుత్వ పరినిధులు సిల్వో పరిపాలనమును స్వాధీనము చేసుకొనిరి. వెంటనే టర్కీకులైన ప్రాంతీతచే రహస్యముగా క్రిటిక్ యుద్ధవాకలో మాట్లాడు పారిపోయెను. తక్షణమాయన కులముగానేగాక ఖిలాఫాగానూడా తొలగింపబడెను. ఆయన మేనల్లుడు అద్దుల్ మజీద్ ఎఫెండి అనేఆయన క్రొత్త ఖిలాఫాగా ఎన్నుకొనబడెను. టర్కీలో ప్రజా ప్రభుత్వము స్థాపింపబడినది. అంతటితో కులముపదము రూపుమాసినది. ఈవిధముగా ఖిలాఫత్ ప్రమాదరహితముగా చేయబడినది.

గయా కాంగ్రసులో నోచేంజర్లు (శాసనసభా బహిష్కరవాదులు) పొందిన విజయము చాలాకాలము నిలువలేదు. ౧౯౨౩ జనవరి ౧ వ తేదీన అ. భా. కాం. సం. సమావేశమై ౧౯౨౩ ఏప్రిల్ ౩౦ వ తేదీలోగా ౨౫ లక్షలరూపాయలను వసూలు చేయవలెననీ, ౫౦ వేలమంది వాలంటీర్లను సమూహ్యులననీ తీర్మానించినది. అందుకవ సరమైన కార్యక్రమమును నడపుటకు కార్యనిర్వాహక వర్గమువారి కధికార మియ్యబడినది. టర్కీ పరిస్థితులను బట్టి ఆకస్మికముగా శాసనోల్లంఘనము ప్రారంభింపబడవలసి వచ్చేయొడల ఢిల్లీవరకును కొన్నిటిని తొలగించుటకునూడా వారి కధికార మియ్యబడినది. మరుసమావేశమునకు బాతీయసమాఖ్యను తయారుచేసేనిమిత్రము డాక్టరు అన్నావీ కోరబడెను. పిటన్నిటికంటెనూ ఆసభలో ప్రాముఖ్యత వహింపదగినది అధ్యక్షుడిచ్చిన రాజీనామా. అధ్యక్షుడైన చిత్రరంజనదాసు ఇదివరకే తన స్వరాజ్య పక్ష కార్యక్రమమును గూర్చి విషయగర్భారంభలో వివరించిఉండెను. కాబట్టి రాజీనామా తప్పనిసరి అని అందరూ అనుకొన్నదే. ఆరాజీనామావిషయము ౧౯౨౩ ఫిబ్రవరి ౨౭-వ తేదీన ఆలహాబాదులో జరుగినన్న అ. భా. కాం. సం. సమావేశమునకు నిలిపివేయబడెను. ఆసమావేశములో శాసనసభా ప్రవేశమును గురించి ఏప్రిల్ ౩౦-వ తేదీవరకును ఉభయపక్షములవారును ప్రచారము వాపివేయవలెననీ, ఈ గా ఉభయపక్షములకును సంబంధించిన తదితర విషయములను ఒకరితో ఒకరు జోక్యము కల్పించుకొనకుండా జరుపుకొనవలెననీ ఒకరాజీ కుదిరినది. ఈ ఫిబ్రవరిసభనాటికి మాలానా అబుల్ కలామ్ ఆజాద్, పండిత జవహర్లాల్ నెహ్రూలు విడుదల చేయ

బడిరి. వారిద్దరూ ఈరాజీవిగూర్చి చేసిన శ్రమకు వారిని ఆ. భా. కాం. సం. వారభి. నందించిరి.

శాసనోల్లంఘనమునుగూర్చి శ్రద్ధగా విచారించబడినట్లు కనిపించలేదు. దానిని కాంగ్రెసువాదులు తిరిగి ప్రారంభించకపోవుటకు ముఖ్యకారణము వారిలో కలిగిన చీలికయే. ఇండియాగవర్నమెంటువారి ఆ సంవత్సరపు ఆదాయవ్యయపట్టికవలన శాసనోల్లంఘనమున కొక గొప్పఅవకాశము కలిగినది. ౧౯౨౩ లోని భారతశాసన సభబడ్జెటుసమావేశమునందు ఉప్పుపన్ను హెచ్చింపబడవలెనని నూచింపబడినది. కాని సభ్యు లా నూచనను త్రోసిపుచ్చిరి. నైస్రాయి ఉప్పుపన్ను ఎక్కువ చేయబడవలసినదేనని తన అసాధారణాధికారమును చలాయించెను. సభ్యులలో చాలామంది ఉప్పుపన్ను ఎక్కువచేయబడుటచాలామున ప్రభుత్వమువారు సహాయనిరాకరణోద్యమమునకు చేయూత నొసగినవా రగుదు రని వాదించిరి. మాంటేగ్, వెబ్, ఇ. డి. సానూసులవంటివారుమాడా ఉప్పుపన్ను హెచ్చించుటను నిరసించిరి. ఈ పరిస్థితులలో ఆంగ్లో సభ్యులచే త్రోసిపుచ్చబడిన పన్నును నైస్రాయి పునరుద్ధరించుట కొంతమందికి క్రోధమును, మరికొంతమందికి భయమును కలిగించినది. “అసహాయోద్యమపక్షము వారికి పూర్వమున్న శక్తిసామర్థ్యము లున్నయెడల నైస్రాయిచేసిన ఈ పనిని అవకాశముగా తీసుకొని ఉద్యమమును పునర్జీవింప చేయవచ్చు”నని చాలామంది తలంచిరి. కాని కాంగ్రెసువారి మనస్సుల కావిషయము పట్టనేలేదు. తరువాతి ఏడుసంవత్సరములకు సత్యాగ్రహప్రారంభమునకు ఉప్పును నిజమైన ఆయుధముగా తీసుకొనవచ్చునని వారి గురువుకు తట్టినది. ప్రభుత్వోద్యోగియైన “ఇండియా” గ్రంథకర్త నైస్రాయి నిరంకుశాధికారముతో ఉప్పుపన్ను హెచ్చించిన అవకాశము తీసుకొని కాంగ్రెసు వారు శాసనోల్లంఘనమును పునరుద్ధరింపలేకపోయి రని ఆక్షేపించెను. కాని రీడింగు ప్రభువుయొక్క నిరంకుశ చర్య మరియొక ఉపకారము చేసినది. అంతకుపూర్వము కొంతకాలముక్రిందటనుండీ టెనెంటు న్యాయకాస్త్రిమగుగుముగా ప్రచారముచేసే రాజ్ జీయాందోళకుల నందరినీ ఒక గొడుగుక్రిందకు తీసుకొనివచ్చి, జాతీయసమితి (National Convention) నేర్పాటు చేయవలెనని తలపెట్టినది. అప్పుడే డాక్టరు సత్రా భారతప్రభుత్వములోని తన లా మెంబరుపదవికి రాజీనామా యిచ్చెను. ఆయన అన్యత్తత్క్రింద, భారతదేశమునకు సామ్రాజ్యములో స్వతంత్రపరిపాలనాప్రతిపత్తిని సంపాదించే నిమిత్తము ఆచరణయోగ్యమగు కార్యవిధానము వాలోదించుట కొక మహాసభ జరిగినది. ఆ మహాసభవారు వివరములను తయారుచేయుట కనేక ఉపసంఘములను నియమించిరి.

బాబూరాజేంద్రప్రసాదు, సి. రాజగోపాలాచారి, నేతజిమ్నూలల్ బజాజ్, దేవదాసు గాంధీలు నిర్మాణకార్యక్రమమునుగూర్చి దేశములో ప్రచారముచేస్తూ పర్యటన మొనర్చిరి. వారు తిలక్ స్వరాజ్యనిధికి విశేషధనమును నేకరించిరి. ౧౯౨౩ మేలో బొంబాయిలో జరిగిన కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభకు వారి నివేదిక పంపబడినది. ౧౯౨౩ మే ౨౫, ౨౬, ౨౭ తేదీలలో ముఖ్యమైన అ. భా. కాం. సం. సమావేశముకూడా అక్కడనే జరిగినది. ఆ సమావేశమునందు గయ్యాకాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన శాసనసభాపరిమార్చుముగూర్చి పట్టణలో ప్రచారముచేయబడరాదని నిర్ణయింపబడినది. ఇంతకుపూర్వము నెలరోజులక్రిందటనే కాంగ్రెస్ కార్యక్రమము శాసనసభా ప్రవేశముతోపాటే వివిధభాగములుగా విభజింపబడి, ఆయాభాగములలో ఉత్సాహము గలవారి కవి స్వాధీనముచేయబడవలెననీ, అందుకొరకు అయిదాడుకోట్ల రూపాయలు వసూలుచేయబడవలెననీ చిత్తరంజనదాసు నూనించెను. ఈ నూచిన రాజగోపాలాచారి, బాబూ రాజేంద్రప్రసాదులు కార్యవర్గమునకు విఫలముగా నివేదించిరి. కాని అది ఆసాధ్యమైన విషయముగా భావించబడి విరమింపబడినది. శాసనసభలకు సంబంధించి సంతకర కానూచిన గయ్యాకాంగ్రెసు తీర్మానమునకు విరుద్ధముగా నున్నట్లు భావించబడినది. ఈ తీర్మానము అ. భా. కాం. సం. లో అంగీకరింపబడిన కారణమున వెంటనే ఆరుగురు కార్యవర్గసభ్యులు రాజీనామాలను సంచిరి. వారు రాజగోపాలాచారి, వల్లభాయీవశేలు, రాజేంద్రప్రసాద్, ప్రజకిశోర ప్రసాద్, జి. డి. దేశపాండే, జమ్నూలల్ బజాజులు. అప్పుడు జగహర్లాల్ నెహ్రూ జోక్యము కల్పించుకొని పునర్విచారణచేయవలెననని వారిని కోరెను. కాని తరువాత ఆ రాజీనామాలన్ను, చిత్తరంజనదాసు రాజీనామాయన్ను అంగీకరింపబడినవి. తిరిగి అన్నాగి అగ్గ్యతక్రించ కార్యనిర్వాహకవర్గము స్థాపింపబడినది. ఇంతకంటె ఈ సమావేశములో విశేష మేమీ లేదు. కాని ఒక విషయముమాత్రము జరిగినది. నాగపురములో జెండాసత్వాగ్రహము సాగించిన వాలంటీర్ల భీనంబింపబడిరి. అవసరమైనప్పుడు యావద్భారతదేశము నుండి స్వచ్ఛందమైనదిగా లాసత్వాగ్రహమునకు వోడ్చడ సంసిద్ధముగా నుండవలెనని కోరబడిరి.

బొంబాయి రాజీనామాకు రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములు తిరుగుబాటు చేసినవి. అందువలన తరువాత నాగపురములో జరిగిన అ. భా. కాం. సం. సభ “మే ౨౬తేదీని ఈసభవారిచే చేయబడిన రాజీనామాతీర్మానము న్యాయమైనదనీ, శాస్త్ర సమ్మతమైనదనీ అభిప్రాయపడుతూ దానిని గట్టిగా ఆచరణలోనికి తీసుకొని రావలెనని ప్రకటిస్తూన్నది.” అని తీర్మానించినది. “కొన్ని రాష్ట్రీయసంఘము లిందుకు వ్యతిరేకముగా ప్రతిపలుసుట విచారకరము, ఇకముందటవంటివిజరుగకుండుటకు కోరుకు

న్నాము." అని కూడా ఆసభలో తీర్మానింపబడినది. క్రమవిరుద్ధముగా ప్రవర్తించినందుకు తమిళనాడు కాంగ్రెసుసంఘముపైన చిరస్థ తీసుకొనవలసిన కూడా మూల్యభవనమిది. కాని తగిన సాక్ష్యసాధనములు లేనందున అలా చేయవలసినది కొంతమంది సభ్యుల ధ్యేయంకరంకెట్టిది. ఈ అధ్యంతనమునకు సభనా రంగీకరించిరి. దానిపైన ఆసభ తీర్మానము తెచ్చిన జవహర్ లాల్ పంజీకుడున్ను, ఆయనను ప్రార్థనా. చిన డాక్టరు అన్నారీయున్ను కార్యనిర్వాహకసభనుండి రాజీనామాల నిచ్చిరి. వెంటనే అ. భా. కాం. సం. వా రా రాజీనామా లంగీకరించి, తక్షణము నూతన కార్యనిర్వాహక సభ నెన్నుకొనిరి.

నాగపురములో జరిగిన అ. భా. కాం. సం. సమావేశములో తలవని తలంపుగా నోట్సు లేకుండానే ఒకతీర్మానము ప్రవేశపెట్టబడినది. అది "శాసన సభా బహిష్కారమునుగూర్చి పునర్విచారణ చేసి నిర్ణయించుటకు ప్రత్యేక కాంగ్రెసు పిలువబడవలె"ననే తీర్మానము. ఆ ప్రత్యేకకాంగ్రెసు ఆగస్టునెలలో మాలానా ఆబుల్ కలామ్ అజన్ అగ్గళ్ తక్రింద బొంబాయిలో జరుపబడవలసిన నిర్ణయంప బడినది. అందుకు తగినచర్య నడపుటకు కార్యనిర్వాహకసభ కధికార మీయబడినది.

అనుకొన్నట్లుగానే నాగపురములో తలవనితలంపుగా ప్రత్యేక కాంగ్రెసును గూర్చి చేయబడినతీర్మానము కాంగ్రెసువాదులలో ప్రతిహులభావమును పురికొల్పినది. ఆ తీర్మానము కొద్దికొద్ది ఎక్కువతో అంగీకరింపబడుటవలన ఆ ప్రతిహుల్యము మరింత బలవత్తరమైనది. వెంటనే విశాఖపట్టణములో అ. భా. కాం. సం. ప్రత్యేకసమావేశము జరుపబడవలసిన సభ్యులు విజ్ఞాపనమును పంపిరి. ఆ ప్రత్యేకసభ ఆగస్టు 2 వ తేదీని జరిగినది. "ఆవిజ్ఞాపనమున కనుసారముగా ఎవరైనా తీర్మానమును ప్రతిపాదిస్తారా అని అధ్యక్షు డిడిగినప్పటికీ ఎవరూ మాట్లాడకపోవుటచేత రాజగోపాలాచారి ఈ క్రిందితీర్మానమును ప్రతిపాదించునట్లున్ను, అది అంగీకరించబడినట్లున్ను" కాంగ్రెసు అధికారులచే ప్రకటింపబడిన నివేదికనుబట్టి తెలుస్తూన్నది.

ఆగస్టుకు బదులుగా సెప్టెంబరులో ప్రత్యేకసభ జరుపబడవలసిన తీర్మానింపబడినది. స్థలమువిషయములో ఏదైనా చిక్కున్నయెడల మరేచోటనైననూ సభను జరిపించుట కధ్యక్షుని కధికార మీయబడినది. ఈ తీర్మానమును ప్రతిపాదించినది రాజగోపాలాచారీ అనుట కొంత ఆశ్చర్యకరము. అప్పటి అ. భా. కాం. సంఘాధ్యక్షుడు "అచ్చనోచేంజరు" శ్రీ దేశభక్తకొండ వెంకటప్పయ్యపంతులు. ప్రత్యేకకాంగ్రెసులో శాసనసభాసమస్య పూర్తిగా చర్చింపబడవలసిన ఆ తీర్మానములోని అభిప్రాయమా; లేక కాంగ్రెసుకార్యక్రమమును కొత్తమార్గముల పట్టించుట కది ఉద్దేశంపబడినదా?

మొదట నిర్ణయంపబడినట్లు ప్రత్యేక కాంగ్రెసు బొంబాయిలో జరుపబడలేదు; ఢిల్లీలో జరుపబడినది. ఆ కాంగ్రెసునుగూర్చి వ్రాసేముందు అనాటి కొన్ని చరిత్రాంశములను వివరింపవలసియున్నది. వాటిలో నాగపురపు సత్యాగ్రహము ప్రధానమైనది. నాగపురములో జాతీయపతాకోత్సవము జరుపబడుతుండగా పోలీసువారా నగరములోని సివిల్ లైనులలోకి పోకూడదని ౧౯౨౩ మే ౧ వ తేదీని ౧౮౪ వ సెక్షను ప్రకారము ఉత్తరువులను జారీచేసితి.

కాంగ్రెసువాంటిద్దరు తమ యిష్టమువచ్చిన వీధికి కాంగ్రెసు పతాకమును తీసి కొనిపోవుటకు హక్కుకలదని పట్టుపట్టిరి. అందుకు వారరెట్టుచేయబడి శిక్షింపబడిరి. క్రమానుగతముగా అది యొక ఉద్యమముగా అభివృద్ధి పొందినది. కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమువారు నాగపురపు వంటిట్ల నభివందించిరి. తరువాత ౧౯౨౩ జూలై ౨, ౯, ౧౦ తేదీలలో నాగపురములో జరుపబడిన ఆ. భా. కాం. సం. వారు కూడ ఆ ఉద్యమము నభివందించిన విషయ మిదివరకే తెలుసుకొనియుంటిమి. వారి పతాక సత్యాగ్రహోద్యమమును జయప్రదముగా కొనసాగించుటకు నాగపురసత్యాగ్రహోద్యమసంఘమువారికి సహాయముచేయి తీర్మానించిరి. ప్రతినెలా గాంధీజయంతిగా వ్యవహరింపబడుతున్న ౧౮ వ తేదీ పతాకోత్సవదినముగా కూడ వ్యవహరింపబడవలెనని తీర్మానింపబడినది. రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘములు పతాకోత్సవములను జరిపింపవలెననీ, ప్రజలు పతాకములను ప్రదర్శింపవలెననీ కోరబడిరి. ఈ ఉద్యమసందర్భమున నేత జమ్నాలాల్ బజాజ్ కూడ ఆరెట్టుచేయబడెను. అందువల్లనే నాగపురములో ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము కావలసివచ్చినది. ఆయన నిర్బంధింపబడినందు కా సభలో అభివందింపబడెను. “పతాకోద్యమమునకు ఆ. భా. కాం. సం. వారు హృదయపూర్వకసహాయము చేయ బజాజ్ కు వాగ్దానముచేసిరి. బజాజ్ కు విధింపబడిన రు. ౩౦౦౦ జరిమానాతోస మాయసమోటారుకారు జప్తుచేయబడెను. కాని నాగపురములో దానిని కొనువారు లేకపోయిరి. గవర్నమెంటువారు దానిని విక్రయించుటకు కఠియవారుకు తీసుకొనిపోయిరి. నాగపురపు సత్యాగ్రహమునందు పాల్గొనుటకు వివిధప్రాంతములనుండి వచ్చిన వాలంటీర్లు ఖైదులలో అంతులేని బాధలు పడిరి. ఆ. భా. కాం. సం. వారా సత్యాగ్రహమునకు సంపూర్ణ సహాయముచేసిరి.

చిట్టచివరకు నాగపురసత్యాగ్రహము యావద్భారతోద్యమముగా పరిణమించినది. జూలై ౧౦ వ తేదీనుండి ఆ ఉద్యమమునకు వల్లభాయపటేలు యాజమాన్యము వహింప కోరబడెను. భారతదేశములోని వివిధప్రాంతములనుండి వాలంటీర్ల క్లకడకు పోయిరి. కొన్ని కాంగ్రెసుకమిటీ లందుకు ధనసహాయము చేయవలసినదనికూడా ప్రజలను కోరినవి. కాంగ్రెసు కార్యవర్గము ఆగస్టునెలలో విశాఖపట్టణమునందు సమావేశమై

ఆ సత్యాగ్రహమునకు విజయభాయిపటేలు చేసిన సహాయమున కాయన నభివందించి నది. ఆ ఉద్యమము పూర్తియగునంతవరకును ఆయనను అక్కడి సత్యాగ్రహ సభ్యులకు సలహాయ్యవలసిన దనికూడా కార్యకర్తమువారు కోరిరి. పటేలుసోదరులే ముఖ్యముగా ఆ ఉద్యమవిజయమునకు కారకులు. ప్రభుత్వమువారు ఉత్సవము నడుపు వాలంటీర్లు ముందుగా ఓరఖాస్తును పంపవలెనని వాదించిరి. బహిరంగవీధులపై వీ విధమైన అభ్యంతరమునులేక ఉత్సవమును నడిపించుటకు తమకు హక్కుగలదని కాంగ్రెసువారు పట్టుపట్టిరి. తీవ్రమైన దండయాత్ర సాగునని ఊహింపబడినది. వల్లభాయి పటేలు ప్రజల కేమీ అపహేలు కలుగకుండుటకై ముందుగా మార్చి ౧౮ వ తేదీని ఫలానానోవను పతాకోత్సవము నడుపబడునని ప్రకటించెను. ప్రభుత్వమువారి ౧౮౪౪వ సెక్షను క్రింద నిషేధపుట్రువులు రద్దుచేయబడలేదు సరిగదా, అప్పటికి కొద్ది కాలముక్రిందనే పునరుద్ధరింపబడినవి. కాని ౧౮ వ తేదీని పతాకోత్సవమున కేమీ అలంకము కలుగలేదు. మొదట నిర్ణయింపబడిన త్రోవను బోవుటకు ప్రభుత్వమువారు రద్దీంతరపెట్టలేదు. తరువాత అంగ్లోయిండియన్ పత్రికల ప్రభుత్వమువారికి విజయము కలిగి ట్లు ప్రకటించినవి. కాంగ్రెసువారు గవర్నమెంటువారి ఉత్తరువులను పొంది ఉత్సవమును నడిపించిరిని వారివాదన. నిజముగా కాంగ్రె సట్టిఉత్తరువులకొరకు ప్రభుత్వము వారిని కోరనేలేదు. కాంగ్రెసుప్రతిపక్షులు కాంగ్రెసువిజయమునుగూర్చి ఇట్టివాతలను వ్రాయుట కిది ప్రథమపర్యాయము కాదు. ఢిల్లీకాంగ్రెసువారి సత్యాగ్రహమును జయప్రదముగా నడిపి నాయకులును, వాలంటీర్లును చేసిన అపూర్వత్యాగమునకు వారి నభినందించి రని చెప్పినచో యీకథ పూర్తి అయినట్లే.

జూలై, ఆగష్టు, సెప్టెంబరు మాసములలో విదేశములలోని భారతీయుల స్థితి కాంగ్రెసుదృష్టి నాకర్షించినది. కన్యావ్యవహారము లంతకంతకు చెడిపోదొడగినవి. వాటినిగూర్చి ఆగష్టునెలలో విశాఖపట్టణమునందు జరిగిన అ. భా. కాం. సం. వారిచే ఒకప్రకటనముకూడా చేయబడినది. ౧౯౨౨-౨౩ సంవత్సరములలోని స్థితి గతుల నిచ్చట సంగ్రహముగా వివరింతుము. న్యూజీలాండు, న్యూఘిండులాండులలో తప్ప బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యములలోని ఇతరభాగములలో నివసిస్తూన్న భారతీయులైన చాలకాలమునుండి కొన్ని అవమానకరములగు విషయములు జరుపబడుతూండెను. ౧౯౨౧ లోజరిగిన సామ్రాజ్యమహాసభ (యంపీరియల్ కాన్ ఫరెన్సు) లో అధినేత ప్రతినిధులు సమావేశమైరి. వారు “బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యముయొక్క విక్రమకొరకు సామ్రాజ్యములోని తదితరభాగములలో న్యాయముగా వలసపోయి నివసిస్తూన్న భారతీయుల హక్కులు సంరక్షింపబడవలెను ” అని తీర్మానించిరి. ఒక్కడక్షణాశ్రికా మాత్ర ముందుకు వ్యతిరేకించెను. అప్పటినుండి దక్షిణాఫ్రికాలోని భారతీయులకు

సంబంధించినంతవరకు హిందూదేశ మాదేశముతో ప్రత్యక్షముగా రాయబారము జరుగు కొనవలెనని అంగీకరింపబడినది. ౧౯౧౪ లోని గాంధీస్వల్పబుడంబడిక ప్రకారము దక్షిణాఫ్రికా భారతీయుల హక్కులు స్థిరపరుపబడినవి. కాని ౧౯౨౦ సంవత్సరములో బ్రాస్సువాలరాష్ట్రీయ న్యాయస్థాన (ట్రాన్స్ వాల్ ప్రావిన్సియల్ హైకోర్టు) నిర్ణయప్రకారము వాటికి ముప్పుకలిగినది. బ్రాస్సువాలలోని భారతీయులు రాజకీయముగా నిస్సహాయు లయిపోయిరి. నేటాలులో మాత్రము వారికి మునిసిపల్ వోటింగు హక్కు లుండెను. ఇటీవల వారికి కూడా కొన్ని చిక్కులు తలపించినవి. సెసిల్ రోడ్స్ (Cecil Rhodes) లో ప్రతివాగరికునకును సమానహక్కు లుండగా ఆరంజిరవరు ఫ్రీస్టేటులోనికి భారతీయుల ప్రవేశము నిషేధింపబడింది. ౧౯౨౦ లో దక్షిణాఫ్రికాలోని వివిధ రాష్ట్రములనుండిను ఆసియాఖండవాసులు వ్యాపారము చేసుకొనుటకును, భూములు సంపాదించుకొనుటకును గల హక్కులను గూర్చి విచారించే నిమిత్తము దక్షిణాఫ్రికాగవర్నమెంటువారు రొక కమిటీని నియమించిరి. ఆ కమిటీ యెదుట భారత ప్రభుత్వ ప్రతినిధిగా సర్ బెంజమిన్ రాబర్ట్స్ సాక్ష్యమిచ్చెను. ఆయన ఆసియాఖండవాసుల కా దేశములో భూము లుండకూడ దనేశాసన ముండవలసినదే ననెను. కాని వారిని నిర్బంధముగా వెలిచెట్టెటకు మాత్ర మాయన అంగీకరించలేదు. ఇక నేటాలులో సముద్రతీరములకు దగ్గరగా మాత్రము భారతీయులు భూములను సంపాదించుటకు హక్కులవని నిర్ణయింపబడినది. కాని ఇండియా ప్రభుత్వము వారామాచనను ప్రతిఘటించుటచే యూనియన్ గవర్నమెంటువారు దానిని రద్దుచేసిరి. అంతటితో ఊరుకొనక నేటాలు ప్రభుత్వమువారు రెండు ఆర్డినెన్సులను జారీచేసిరి. దానివలన భారతీయులస్థితికి మరింత అపాయము కలిగినది. కాని దక్షిణాఫ్రికాలోని గవర్నరుజనరల్ వాటిని రద్దుచేసెను. ౧౯౨౨-౨౩ సంవత్సరములలో పైని చెప్పబడిన రెండు ఆర్డినెన్సులన్నూ, మరియొక ఆర్డినెన్సున్నూ కూడా ప్రవేశపెట్టబడెను. యూనియన్ ప్రభుత్వమువారు మొదటి రెండు ఆర్డినెన్సులను రద్దుచేసి మూడవ ఆర్డినెన్సులో కొన్ని మార్పులను గావించిరి. ఈమూడవది నేటాలులోని చిల్లరవర్తకులు పొందవలసిన రై నెన్సుకు సంబంధించినది (Natal Retail Dealers Licencing Ordinance). ఈ అన్ని సందర్భములలోనూ రీడింగు ప్రభుత్వమువారు వ్యాయముగానే అర్థముచేసుకొని ప్రవర్తించిరి. రీడింగు ప్రభుత్వము దర్శించిన భారత శాసనసభ రాయబారవర్గమువారికి కూడా ఆయన వ్యాయమైన ప్రత్యుత్తరము నిచ్చెను. ౧౯౨౧ లో జరిగిన సామ్రాజ్య మహాసభ (Imperial Conference) లో వలసరాష్ట్రములందరి భారతీయుల హక్కులను గుర్తిస్తూ చేయబడిన తీర్మానమున కనుకూలముగా ఆయా ప్రభుత్వములకు సహాయము చేయుటకొరకు భారతదేశమునుండి ఒక రాయబారవర్గమువారు కనడా, న్యూజీ

లాండు, ఆస్ట్రేలియా దేశములకు పోవలెనని నూచింపబడినది. ఈనూచన అధినివేశ ప్రభుత్వములకుమాత్రా అంగీకరించినవి. ౧౯౨౨ మే నెలలో పైనిచెప్పబడిన మూడు అధినివేశరాజ్యములకును ఇండియానుండి గా. వి. యన్. కాస్ట్రో, జి. యన్. వాజి పాయిగాడ్లు వెళ్లిరి.

అప్పటికి భారతీయు లనుభవిస్తూన్న చిన్న చిన్న కష్టములు కొన్ని శ్రీనివాస కాస్ట్రో తోడ్పాటువలన తొలగింపబడినవి. వాటివివరములతో మన కిప్పుడు ప్రసక్తి లేదు. మన మిప్పుడొక కన్యానుగూర్చియే ఆలోచింపవలసియున్నది. కన్యాలోని భారతీయులస్థితి చాలాకాలమునుండి అసంతృప్తికరముగా నుండెను. ఈరాష్ట్రము భారతీయుల పెట్టుబడినవన, వారి శ్రమఫలితముగా చాలా అభివృద్ధిపొందినది. చాలా సందర్భములలో భారతీయులే ఇక్కడ ముందంజ వేసినవారు. వారి జనసంఖ్య యూరోపియనుల జనసంఖ్యకంటె ఎక్కువ.

అక్కడి సిక్కుసేపాయిలనుగూర్చి, భారతీయ వర్తకులను, బ్యాంకర్లనుగూర్చి విన్ స్టన్ చర్చిల్ సూడా ప్లాఫీంచయుండెను. అక్కడిభారతీయులు తెల్లవాళ్ళకు పెట్టుబడి పెడుతూండిరి. వారక్కడ మతములనుమాత్రా స్థాపించుకొనిరి. వారు సంపాదించు కొనిన హక్కులనుండి, వారిని తొలగింపచూచుట కేవలము అన్యాయముని చర్చిల్ ప్రతిఘటించిన విషయములను కేంద్రశాసనసభలోని మితవాదిరాజకీయవేత్త లనేకసార్లు ఉదాహరించిరి. ఉగాండాలోడ్డుప్రక్కను భారతీయులకు చాలాపాలము లున్నవి. వారక్కడ ప్రతిపండించేవారు. కాని తరువాత ఆప్రాంతములలోని మెరకప్రదేశముల యందు భారతీయులు పాలములను సంపాదించరాదని నిషేధపుట త్రరువులు వారి చేయబడినవి. అంగురములమున అక్కడిహిందూదేశస్థు లందరును అఉత్తరువులను ప్రతిఘటించిరి. యారెఫ్ ఖండవాసులకు భారతీయులపైన గల అసహనమునుబట్టి కన్యాలో భారతీయులను వెలిగా నుంచుటకును, వారికి వోటింగుహక్కులు లేకుండా చేయుటకును, భారతీయు లింకా ఆ దేశమునకువచ్చి ఆక్రమించుకొనకుండా నిషేధించుటకును శాసనములు చేయబడునని వారు భయపడిరి. “భారతదేశమున కధినివేశరాజ్యములతోపాటు సమానప్రతిపత్తి ఉండవలెనని సామ్రాజ్యసభవారు చేసిన తీర్మానము నంగీకరించినట్టి” విన్ స్టన్ చర్చిలే ౧౯౨౧ లో వలసరాష్ట్రకార్యదర్శిగా వచ్చెను. ౧౯౨౩ ప్రారంభదశలో కన్యాగవర్నరును సీమకు రావలసినదని వలసరాష్ట్రకార్యాలయమునా రాజ్ఞాపించిరి. ఆప్రకార మాయన కొంతమంది యూరోపియన్ ప్రతినిధుల తోను, భారతీయ ప్రతినిధులతోను కన్యాభారతీయ సమన్యము చర్చించి పరిష్కరించేవిమిత్తము లండనుకు పోయెను. భారతశాసనసభవారుకూడ శ్రీనివాసకాస్ట్రో నాయకత్వముక్రింద లండను కొక రాయభారమును బంపిరి. కన్యాభారతీయ రాయ

భారతవర్షమువారు తమకు సలహానిమిత్తము సి. యఫ్. ఆంధ్రూన్ గారిని పిలిపించుకొనిరి. ఈ సందర్భములో ఆయన కన్యాభారతీయులకు చేసిన సహాయమునుగూర్చి ౧౯౨౩ ఏప్రిల్ లో జరిగిన కాంగ్రెసు కార్యవర్గమువారి యనకు కృతజ్ఞతను ప్రకటించిరి.

ఈలోగా రోజేషియా, టాంగవాయికా, న్యూస్పాలాండు, ఉగాండా, కన్యా రాష్ట్రము లన్నీ కలసి ఒకయునియన్ గా చేయబడునని వాడుక పట్టినది. అందుమూలమున అసమస్యను గూర్చి మరింత తొందరగా ఆలోచింపవలసినవచ్చినది. ఉగాండా లోని భారతీయుల స్థితి కన్యా భారతీయ సమస్య పరిష్కారముపై ఆధారపడి యుండెను. ఈవలసరాష్ట్రములో కూడా భారతీయులను వెలిగా ఉంచే దురాచారము వ్యాపించుచుండెను. ఉగాండాలోని కంపాలాపట్టణములో యూరోపియనుల నివేశన స్థలములకు మారముగా ఆసియాఖండవాసుల నివేశన స్థలము లేర్పాటు చేయబడినది. ఇండియా ప్రభుత్వమువారి విషయములో జేసిన విజ్ఞాపనములు ఫలప్రదములు కా లేదు. ౧౯౨౧లో మిల్నర్ ప్రభువు చేసిన వాగ్దానములను మిక్కిలి టాంగవాయికాలో భారతీయులు యూరోపియనుల ఆస్తులను కొనిరి. కాని ఆయనచే వాగ్దానము చేయబడిన సమాన హక్కులను తొలగించుటకు ప్రభుత్వమువారు మాకు అడ్డి నెనులను ప్రవేశపెట్టిరి. అది “ఆర్థిక కారణములవలన” ప్రవేశపెట్టబడిన వని వారి వాదము. అందుకొర కొక హారతాళ మేర్పాటు చేయబడినది. అది ౧౯౨౨ ఏప్రిల్ మధ్యభాగమువరకును కొనసాగింపబడినది. మొదటి తరగతి రైలుబళ్ళలో భారతీయుల ప్రయాణములనుగూర్చి కొన్ని కఠిన నిబంధన లేర్పాటు చేయబడినవి. కాని తరువాత ప్రభుత్వమువారు వాటి నుపసంహరించుకొనిరి. ౧౯౨౩ ఆగష్టులో కాంగ్రెసువారి అన్ని విషయములనుగూర్చి చర్య తీసుకొనిరి. వారి తీర్మాన మిక్కిలిండును దాహరింపబడినది. “కన్యాసమస్యను గూర్చి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు చేసిన నిర్ణయమువలన భారతదేశము సామ్రాజ్యములో సమాన గౌరవస్థానమును పొందుటకు అవకాశము లేదని ప్రవచనము. కాబట్టి యీవిషయము భారత ప్రజలకు తెలియజేసే నిమిత్తము దేశ మంతటా ఒక ప్రకటనము జరిపింపవలెనని ఆ. భా. కాం. సం. వారి అభిప్రాయము.” తరువాత ఆగష్టు ౨౬ వ రేదీని కాంత మైన హారతాళము జరుగవలెననీ, దేశమంతటా సభలు జరుపబడవలెననీ ఆ. భా. కాం. సం. వారు నిర్ణయించిరి. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యప్రదర్శనము (British Empire Exhibition) లోనూ, సామ్రాజ్యములో సభలోనూ, సామ్రాజ్యయంత్రుత్సవము. (Empire day celebrations) లోనూ, తదితర సామ్రాజ్యోత్సవములలోనూ కూడా భారతీయులెవరున్నా జోక్యము కలిగించుకొనకూడ దని ఆ. భా. కాం. సం. వారు నిర్ణయించిరి.

ధిల్లీ ప్రత్యేక కాంగ్రెసు

౧౯౩౩ సెప్టెంబరు మాడవవారములో ధిల్లీనగరమున ప్రత్యేక కాంగ్రెసు జరిగినది. ఆ కాంగ్రెసు కధ్యక్షుల వహించిన మాలానా అబుల్ కలామ్ అజదు గొప్ప మహమ్మదీయుడై ట్టుడు. ఆయన ధిల్లీవంగరాష్ట్రములలోని సజలకు చాలా యిష్టుడు, గౌరవనీయుడు. కాంగ్రెసులోని ఇరుకక్షులవారికిమాడ ఆయన నిష్పక్షపాతబుద్ధి యందును, మేధావి శేషమునందును సంపూర్ణ విశ్వాసము కలదు. ఆ కాంగ్రెసులో శాసనసభాప్రవేశవాదులు శేలికగా తమ పక్షమును నెగ్గించుకొనిరి. “శాసనసభాప్రవేశమునకు నుతసంబంధమైన అభ్యంతరములుగాని, అంతరాత్మ సంబంధమైన అభ్యంతరములుగాని లేనివారందరును శాసనసభల కభ్యర్థులుగా నిలవవచ్చును. వారు రాబోయే ఎన్నికలలో వోటింగుచుక్కునుమాడా చలాయించవచ్చును. కాబట్టి శాసనసభాప్రవేశమునకు ప్రతిభూలప్రచారమును వంటనే ఈ కాంగ్రెస్ ఆపివేయబోయినాన్నది.” అనేతీర్మానము ధిల్లీ ప్రత్యేక కాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడినది. దీనితోపాటు కాంగ్రెస్ నిర్మాతార్హ కమము ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో నిర్వర్తించబడుననని మాడా తీర్మానింపబడినది. పండిత రాంభుజదత్తుమరణమునకును, జపానుభూకంపమునకును నాభానుహారా రాజ్యభ్రష్టుమగా చేయబడినందుకును, బీహారు, బర్మా, కనడా రాష్ట్రములలో కరదలు వచ్చినందుకును విచారము జెల్లడింపబడినది. శాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభించుటకు తగినయేర్పాట్లైనందులకొర కొక కమిటీ నియమింపబడినది. జాతీయపూజ్యము తయారు చేయుటకును, కాంగ్రెసు నిర్మాణవిధానమును సవరించుటకును కమిటీ లేర్పాటుచేయబడినది. దేశములోని సాంఘికకలహములనుగూర్చి వ్రాయుటలో నిగ్రహము చూపవలెనని పత్రికలు హెచ్చరింపబడినవి. ప్రతి జిల్లాలోనూ వివిధసంఘములలో తలపెరిగిన కలహములను రాక్షిచేయుటకు జిల్లా సంఘములను నియమింపవలెనని ఆ కాంగ్రెసు సలహాయుచ్చినది. శిరోమణి ఘర్షణ ద్వారా ప్రబంధకకమిటీవారిచే పంపబడిన విచారణసంఘమువారి రెప్టు చేయబడినప్పటికీ అకాలీలు ధైర్యముగా దౌర్జన్యరాహిత్యము నవలంబించినందులకు వారిభివందంపబడిరి. ఖద్దరునే ఉపయోగించి విదేశీబట్టలను బహిష్కరింపవలెనని తీర్మానింపబడినది. భారత పరిశ్రమల కభివృద్ధిపరచి, ముఖ్యముగా బ్రిటిషువస్తువుల బహిష్కరించుటకు తగిన సదుపాయముల వారిచేయించేవిమిత్ర మొకకమిటీ ఏర్పాటుచేయబడినది. జెండాసత్కాగ్రహమును జయప్రచయంగా కొనసాగించినందుకు నాయకులును, వాలంటీర్లును అభినందింపబడిరి. మాలానా మహమ్మదాల్, లాలా లజపతిరాయలు ఖైదునుండి వచ్చినందు కభినందింపబడిరి.

కన్యాభారతీయులకు జరిగిన అన్యాయములకు కోపము నెల్లడింపబడినది; హిందూమహమ్మదీయులచేయులను నిరోధించుటకున్నూ, శుద్ధి ఉద్యమమునందున్న దానికి ప్రతికూలద్యమమునందును దౌర్జన్య ముపయోగింపబడుతున్న దని తెలియ వచ్చినందున అవివేకములనుగూర్చి విచారించుటకున్నా కమిటీ రేర్పాటుచేయబడినది; కాంతిభద్రతలను కాపాడేనిమిత్రము పౌరరక్షకులు నియమింపబడవలెననీ, యువకుల శరీరపరిశ్రమ కవకాశములు కల్పింపబడవలెననీ నిర్ణయింపబడినది.

ధిల్లీలో కాంగ్రెసు నూతనపంథా తొక్కినది. గయలోవచ్చిన తిరుగుబాటు ధిల్లీలో ఫలప్రదమైనది. ధిల్లీ తీర్మానములనుబట్టి కాంగ్రెసు నాయకుల దృక్పథమే మారిపోయినట్లు స్పష్టపడగలదు. ఆ కాంగ్రెసులో కమిటీలు నియమింపబడుటనుబట్టియే కాంగ్రెసు నాయకులు విక్రాంతికోరుతూండి రనేవిషయము బోధపడగలదు. శాసనసభా ప్రవేశతీర్మానముతో ప్రారంభమైన ధిల్లీ కాంగ్రెసు పౌరరక్షకశరీరపరిశ్రమలకు సంబంధించిన తీర్మానముతో అంత మొందినది. శాసనసభా తీర్మానములో ఇచ్చి మైన వారు శాసనసభలో ప్రవేశింపవచ్చునని ఉన్నప్పటికీ అందుకు ప్రతిహేతుముగా నున్నవారి అభిప్రాయముకూడా మన్నింపబడవలెననే సూచన తీర్మానములో లేకపోలేదు. కాని రాబోయే యెన్నికలలో బోక్సము కల్పించుకొనగోరేవారి మార్గము మాత్రము స్పష్టముగానే గోచర మవుతున్నది. కాంగ్రెసుకార్యక్రమమునుగూర్చి మొదటిపర్యాయము కాంగ్రెసువాదులలో భేదాభిప్రాయము రేర్పడినది. ఆ కార్యక్రమముయొక్క ఆచరణవిధానములూకూడా అనేక భేదములు కలవు. స్వరాజ్యపక్షము వారి సిద్ధాంతములును, కార్యవిధానమును వారిప్రకటనలో వ్యక్తీకరింపబడినది. ఆ ప్రకటనము IV ఎ. అనుబంధములో నుదాహరింపబడినది.

ప్రతిసంవత్సరము జరిగే సమాలుకాంగ్రెసు తరువాత కాకినాడలో జరుపబడవలసియున్నది. అప్పటికి శాసనసభల ఎన్నికలు పూర్తికావలసి యుండెను. అయినప్పటికీ ధిల్లీలో అంగీకరింపబడిన తీర్మానమును కాకినాడలో రద్దుచేయించి, పూర్వపు సహాయనిరాకరణసిద్ధాంతమును నిలబెట్టవలె నని కొంతమంది నోభేజిల్లింగునూ ఆశపెట్టుకొని యుండిరి. కాకినాడకాంగ్రెసుకు మూలానామమామూలీ అధ్యక్షుడుగా ఎన్నుకొనబడెను. మహాత్మాగాంధీహాడ శాసనసభాప్రవేశమున కభ్యంతర పెట్టడని ఒకపక్షీ తనచెవిలో చెప్పుతూన్నట్లు ధిల్లీలోనే ఆయన సరసముగా చెప్పెను. దానిని నిజమని నమ్మినవారుకూడా కొందరుండిరి. ఖయదులోనుండి విడుదలచేయబడిన మహమ్మదాలీకి గాంధీమహాత్ముడు దేవదాసుగాంధీద్వారా పంపినసందేశ మీవాడుకకు మూలము. “నేను ఖయదులోనున్నాను కాబట్టి నీకు సందేశమును పంపజాలను. ఖయదునుండి సందేశములను పంపుపద్ధతిని నే నంగీకరింపను. నీకు నాయకులుగల

విశ్వాసముచే నాహృదయము ద్రవీధులమవుతున్నది. కాని నీకు నాయందుగల ప్రేమ వలన నీదేశభక్తి కొరవడకూడదు. నా అభిప్రాయము లందరికీ తెలిసినవే. నేను జైలుకు పోయేముందు వాటిని వివరించియున్నాను. ఆపవతినుండీ నా అభిప్రాయములేమీ మారలేదు. నీవు నాతో ఏకీభవించకపోయినప్పటికీ నీయందు నాకుగల ప్రేమ కించి త్తయినను కొరవడదు. అని పంపబడిన ఈసందేశములో శాసనసభాప్రవేశమును గాంధీ అంగీకరించిన టైక్కడవై నా స్ఫురిస్తూన్నదా? అయినప్పటికీ మహమ్మదాల్ కు కాంగ్రెసు లోని ఉభయకక్షలకును రాజీతుడవ్వలెనని ఆశ్రయపడినాడు. ఖిలాఫత్ సభ కధ్యక్షుల వహించిన పోకతానీహూడా ఆలాగే ఉన్నాడు. వయోవృద్ధురాలైన వారికల్లి కూడ కాంగ్రెసుమహాసభలో వికమత్యముగా మండవలెనని ప్రబోధించెను. కాని కాకినాడలో ఉభయకక్షలవారికిని మంచి పోరాటము జరిగినది. కొంతమంది సుప్రసిద్ధనోచేంజిల్లాకాంగ్రెసుకు రాలేదు. రాజేంద్రబాబు అనారోగ్యముగా నుండుటచే కాకినాడ రాలేదు. రాజగోపాలాచారి ఢిల్లీ తీర్మానమున కనుకూలముగా నుండెను. వల్లభాయీపటేలు కాకినాడసభకు హాజరయ్యెను. కాని ఆయన ఢిల్లీ తీర్మానమున కిచ్చిన అంగీకారము హృదయవ్రాత్యకమైనది కాదు. ఆయన ఢిల్లీలో బలవంతముగా అంగీకరించెను. శ్యామ సుందరచక్రవర్తి సంవత్సరములతరబడి ప్రవాసమున్ను, కారాగృహవాసమున్ను అనుభవించెను. రాజకీయోద్యమఫలితముగా ఆయన ఏండ్లకొలది శిక్షలనునకును, నుఱుమునకును పాల్పడెను. ఆ దేశభక్తుడు శాసనసభాప్రవేశమునకు ప్రతిహులముగా మాట్లాడి, కాకినాడకాంగ్రెసులోని సభాసదులకు కళ్లనీళ్లు తెప్పించెను. కాని ఏమి ప్రయోజనము? శాసనసభాబహిష్కారమునకింక తావులేదు. ఆనాటి ప్రధానతీర్మాన మొక్కింద నుదాహరింపబడినది.

“ కలకత్తా. నాగపురము, అహమ్మదాబాదు, గయా, ఢిల్లీ కాంగ్రెసులలో అంగీకరింపబడిన అసహాయోద్యమతీర్మానము నీకాంగ్రెసుకూడా ఆమోదిస్తూన్నది.

“ శాసనసభాప్రవేశముతో జోడించి చేయబడిన ఢిల్లీ కాంగ్రెసులోని అసహాయోద్యమతీర్మానమునుగూర్చి కాంగ్రెసుకార్యక్రమములో మార్పుకలిగినట్లుగా కొందరికి సందేహము కలుగుతున్నది. కాబట్టి ఈ కాంగ్రెసు బహిష్కారసిద్ధాంతములో మార్పుమీ లేదని తిరిగి ప్రకటిస్తూన్నది.

“ నిర్మాణకార్యక్రమమున కీదైనచెప్పబడిన సిద్ధాంతములే మూలాధారము లని భావిస్తూ, బాడ్వోలీలో అంగీకరింపబడిన నిర్మాణకార్యక్రమమును కొనసాగించి, దేశమును శాసనోల్లంఘనమునకు సంసిద్ధపరచవలె నని భారతజాతిని ఈ కాంగ్రెసు కోరుతున్నది. ప్రతిరాష్ట్రకాంగ్రెసుసంఘమును ఇందుకు తగిన చర్యల నవలంబించి మన

అదృశ్యమును త్వరగా పొందుటకు వీలు కలగజేయవలెననికూడా ఈ కాంగ్రెసు ఆజ్ఞా పిస్తున్నది.

కాకినాడకాంగ్రెసు అనేక కారణములచే సుప్రసిద్ధమైనదిగా పరిగణింపబడవలసి యున్నది. అంతకుపూర్వము జరిగిన కాంగ్రెసులన్నిటిలోకీ అది ఎక్కువ శోభాయు మానముగా జరిగినది. మంచిగోష్టు చేయబడినది. కాంగ్రెసుకు కాశ్వతసామ్రాజ్యమునందే తగిన డేరా తయారుచేయబడినది. అన్యక్షులకును, ప్రధాననాయకులకును ప్రశ్నోక్తముంది రములు సుందరముగా నిర్మింపబడినవి. ప్రతినిధుల సౌకర్యముకొర కన్ని యేర్పాట్లును చక్కగా చేయబడినవి. వీలన్నిటికీ తగినట్లుగా ప్రకృతివోడై కీర్తనాస్థితి బాగున్నది. కాననసభలబయటనే గాక లోపలకూడా అసహాయవాదము నవలంబింపవచ్చు నని సహాయనిరాకరణసిద్ధాంతమునకు న్యాయాభ్యాసముచేయబడెను. ఎందువల్ల కాకపోయి నను ఇందువల్లవైనా కాకినాడకాంగ్రెసు స్మరణీయముగా నుండితగినదని చెప్పు వచ్చును. దాదాభాయివలె వయోవృద్ధుడై, స్వగృహుడైన బాతీయవిజ్ఞానమూర్తి యన్. కస్తూరి రంగయ్యంగారిమరణమునకు, భారతదేశమునకు, ముఖ్యముగా వంగరాష్ట్రము నకు ప్రేమాస్పృహడున్న, గౌరవపాత్రుడున్న అయిన ఆశ్వినీకుమారదత్తమృతికిని కాకినాడకాంగ్రెసు దుఃఖమును ప్రకటించి, విహదకరమైన ఘర్మమును నిర్వహించినది. దామోదరవి నాయకపాపర్కారునిరంతరనిర్బంధ మాకాంగ్రెసుచే నిరసంపబడినది. దేశబంధుదాసు తయారుచేసిన “వంగరాష్ట్రసమాఖ్య” లోపాటు బాతీయసమాఖ్య కూడా విమర్శనార్థము ప్రయోగింపబడినది. అఖిలభారత స్వచ్ఛందసైనికదళము నిర్మింప బడుటకు కాంగ్రె సంగీకరించినది. పౌరరక్షకసైన్యము తరువాత అఖిలభారతవాలంటీరుదళములో లీనమైపోయినది.

కాంగ్రెసులో ప్రశ్నోక్తిపాట్లమెంటుల నిర్మాణమునుగూర్చి, నాటిలో వేత నముపైన పనిచేయుటకు బాతీయసేవకులను నియమించుటనుగూర్చి ప్రణాళికలను తయారుచేయ తీర్మానింపబడెను. కన్యావర్గవహరములు భారతబాతీయమహాసభ యొక్క సంపూర్ణసానుభూతిని పొందగలిగినవి. సరోజినీదేవి, బార్జిజోసెఫులు కన్యాభారతీయకాంగ్రెసుకు ప్రతినిధులుగా పంపబడిరి.

ధిల్లీలో నియమింపబడిన శాసనోల్లంఘనకమిటీవారున్నూ, సత్యాగ్రహకమిటీ వారున్నూ కార్యవర్గసభ్యులుగా నెన్నుకొనబడిరి. ఖద్దరుకార్యక్రమమును నడిపిం చుట కొక అ. భా. ఖద్దరుబోర్డు నియమింపబడినది. భారతదేశమునుండి విదేశములకు వలసపోవుపద్ధతి ఆపివేయబడవలె నని సలహా యిచ్చబడినది. సింహళమునకు వలస పోయిన భారతీయకూలీలసిద్ధిని పరీక్షించుట కొక కమిటీ యేర్పాటు చేయబడినది.

కాంగ్రెసునిర్మాణవిధానమునం దనేకసవరణలు చేయబడినవి. శిరోమణిగురుద్వారా ప్రబంధకకమిటీచేరి అకాలీవశ్యముపై ప్రభుత్వమువారు దౌర్జన్యము చేసినందుకు కాంగ్రెసు సిక్కులకు కావలసిన ధనమును, మనుష్యులను సమూహిస్తూ సహాయముచేయ తీర్మానించినది.

ఈసందర్భములో సిక్కు మతసంస్కరణోద్యమమునుగూర్చి కొంతవివరించుట న్యాయము. నల్లతలపాగాలతోను, 'సత్ శ్రీఅకాలీ' అనే సంకీర్తనములతోను, లంగర్ ఖానాల (అన్నపత్రముల)తోను ప్రతికాంగ్రెసుకును తయారవుకూన్న అకాలీ సిక్కులను కాంగ్రెసుప్రతినిధు లందఱును చూచియే ఉండురు. దేశము విదేశీయుల హస్తగత మైనప్పుడు వారు దేశములోని అన్ని సంస్థలపైనను అధికారము చూపించు పూనుగు రనుచు సత్యము. ఆర్థిక, విద్యా, మతసంస్థలచూడా వారి అధికారమునకు వెలిగానుండకాలపు బ్రిటిష్వారు ౧౮౪౯ లో పాంచాలగొచ్చియును కలుపుకొనిరి. పాతప్రభుత్వము పోయి నూతనప్రభుత్వము స్థాపింపబడే మధ్యకాలములో సిక్కుమత మునకు కేంద్రమయిన అమృతసరపు సువర్ణ దేవాలయవ్యవహారములు చిక్కులలోకి వచ్చినవి. సిక్కుమతములో కొత్తగా లీసిన కొంతమంది ఆదేవాలయమున కప్పుకుంట్రప్పీలుగా నియమింపబడిరి. గవర్నరుమెంటుఉన్నతస్థాయి డొక్టరు పైన తనిఖీచేయుట కేర్పాటుచేయబడెను. ఆదేవాలయమున కేటేటా వస్త్రాన్న లక్షలకొలది ఆదాయమును సరిగా వ్యయముచేయుట కొక మానేజరుండెను కొంతకాలమున కాయనే సర్వాధికారి యయ్యెను. అందువలన ౧౮౮౧ లో దేవాలయకమిటీనియామకము విరమింపబడినది. పైతనిఖీ లేకపోవుటమూలమున మానేజరు బాధ్యతారహితముగా ప్రవర్తించ ప్రారంభించెను. దేవాలయద్రవ్యములు దుర్వ్యయము చేయబడినవి. ఒకప్రక్క సిక్కు సేవాధిపతులును మానేజరున్నూ, మరొకప్రక్క సిక్కుప్రజలున్నూ తగాదాపడ ప్రారంభించిరి. మధ్య ప్రభుత్వమువారి కేమిచేయుటకును తోచక తెల్ల పో దొడగిరి. చిట్టచివరకు ౧౯౨౦ లో సర్దారు సుందరసింగు మఱిదియూ అన్యక్షతక్రింద ఒకకమిటీ యేర్పాటు చేయబడినది. అదే శిరోమణిగురుద్వారా ప్రబంధకకమిటీగా పరిణమించినది. సర్దారు సుందరసింగు తరువాత కొద్దికాలమునకే పాంచాలప్రభుత్వములో కార్యనిర్వాహకసభ్యుడయ్యెను. సిక్కులలోని సంఘసంస్కర్తలకు అకాలీ లని పేరు. వారనేక చరిత్ర ప్రసిద్ధములయిన గురుద్వారములను స్వాధీనముచేసుకొనగలిగిరి. తారాతరకొ గురుద్వారములో కొట్లాటలు జరుగగా అనేకమందిసిక్కులకు గాయములుతగిలి యిద్దరు మరణించిరి. ౧౯౨౧ లో జరిగిన నాకొకానా గురుద్వారా దురంతమునగూర్చి యిది వరకే వివరించియుంటిమి. సిక్కుసంస్కరణవాదులు గురుద్వారాల విశ్వర్యమును, అధికారమును స్వాధీనపరచుకొనవలె నని ప్రయత్నిస్తూన్నట్లుగా ఈ ఉద్యమమును

గూర్చి పోలికువారు వ్యాఖ్యానముచేసిరి. అందుమూలమున గురుద్వారా మహాంకులకు మరింత ప్రోత్సాహము కలిగినది. అంతకుపూర్వము అకాలీలతో రాజీనామాచేసుకొన్న వారుమాడా దానిని త్యజీకరించి నిరంకుశముగా ప్రవర్తింపసాగిరి. ప్రభుత్వమువారు నైతము సంస్కరణవాదులగు సిక్కులపైన స్వజమెత్తి తీవ్రనిర్బంధవిధానమునకు కడంగిరి. ౧౯౨౧ మే నెలలో వందలకొలదిసిక్కులు ఖయిదులకు పంపబడిరి. ప్రజలచే నిరసింపబడిన మహాంకుల అధికారము పునరుద్ధరింపబడినది. కాబట్టి శిరోమణిగురుద్వారా ప్రబంధకమిట్టివారు సిక్కు దేవాలయ సంస్కరణకు సంబంధించినంతవరకు ప్రభుత్వమువారితో సహాయనిరాకరణ మవలంబించుటకు నిర్ణయించుకొనిరి.

ప్రభుత్వమువారు తలపెట్టిన గురుద్వారాబిల్లునకు మితవాదులును, ప్రభుత్వ సహాయకులునుమాడా ప్రతికూలముగా నుండుటచే అది విరమింపబడినది. పాడుగైన కృపాణములను ధరించినందుకు సిక్కులపై కేసులు పెట్టబడెను. ౧౯౨౧ జూలై ౧౦ వ తేదీని ప్రభుత్వమువారి ఈనిర్బంధవిధానమును ప్రతిఘటిస్తూ పాంచాలరాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘము తీర్మానించినది. ఆ నెలాఖరుకు ఖయిదుచేయబడిన సిక్కులు విడుదలచేయబడిరి. భాయీకర్తారసింగుకు ౧౫ ఏండ్లును, భాయీరాజాసింగుకు ౭ ఏండ్లును కఠినశిక్షలు విధింపబడినవి. ౧౯౨౧ ఆగష్టు ౨౫ వ తేదీని కాసనపథలలోని సిక్కుసభ్యులు రాజీనామా యీయవలెనని కోరబడిరి. గురుద్వారాఉద్యమమునెడల ప్రభుత్వమువారి వలంబించిన విధానమును ప్రతిఘటిస్తూ పాంచాలకాసనపథ కుపాధ్యక్షుడున్నూ, ప్రభుత్వమువారి అడ్వోకేటున్నూ అయిన సర్దార్ బహదూర్ సర్దారు మెహతబ్ సింగు తన రెండుపదవులకును రాజీనామా యిచ్చెను.

పైనచెప్పబడిన ఇద్దరు దీక్షకాలపుణైదీలున్నూ, ఇంకా అనేకమందిన్ని ౧౯౨౧ నెవ్రెంబరు ప్రారంభములో విడుదలచేయబడిరి. కాని ౧౯౨౧ జూన్ నెలలో ౧౨౪ ఎ.వి. పి. సి. క్రింద ౫ సంవత్సరములు కఠినశైదు విధింపబడిన పాంచాలరాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు జనరల్ కార్యదర్శికి సర్దార్ కార్పూల్ సింగ్ కావీషారున్నూ, ఇంకా కొంత మంది గురుద్వారా ప్రచారకులున్నూ విడుదలచేయబడలేదు. ౧౯౨౧ నవంబరు ౭ వ తేదీని శువర్ణ దేవాలయముయొక్క శోషేఖానాతాళపుచెవు లాకస్మికముగా ప్రభుత్వమువారు లాసుకొనిపోయిరి. ఇందుమూలమున శ్రీ గురునానక్ దేవుని జన్మదినోత్సవ సందర్భమున అలంకారముచేయుటకు వీలైనదికాదు. ప్రభుత్వమువారు తాత్కాలికముగా ఒక మేనేజరును నియమించిరి. కాని శిరోమణిగురుద్వారా ప్రబంధకమిట్టి (శి. గు. ప్ర. క.) వారిమూలమున ఆయన గురుద్వారమును స్వాధీనపరచుకొనవీలులేక పోయినది. అంతట ఆయన రాజీనామానిచ్చెను. అప్పటినుండి ప్రభుత్వమువారు తీసుకొనిపోయిన తాళపుచెవులనుగూర్చి తీవ్రాందోళనము చెలరేగినది. బహిరంగసభలలో

గవర్నమెంటువారిచర్య ప్రతిఘటింపబడినది. ప్రభుత్వమువారు రాజద్రోహసభా శాసనము నమలులో పెట్టిరి. ౧౯౨౧ నవంబరు ౨౬ వ తేదీని సర్దార్ తారకసింగ్, మెహతబ్ సింగులకు కఠినశిక్షలు విధింపబడెను. ౧౯౨౨ జనవరి ౫ వ తేదీ గురుగోవింద సింగు పుట్టినరోజు. ప్రభుత్వమువారు తాము సివిల్ కోర్టులో దాఖలుచేసిన దావాను గూర్చి చెప్పబడేతీర్పుకు లోబడి శి. సు. ప్ర. క. వారికి తాళపుచెవు లీయ వాగ్దానము చేసిరి. కాని వారు తీసుకొన నిరాకరించిరి. రెండువందలమంది సిక్కు ప్రచారకుల నరెట్టుచేసినపిమ్మట ప్రభుత్వమువారు తమపద్ధతిని మార్చుకొని అందరినీ వివిధమైనమరణులూ లేకుండా విడిచిపెట్టిరి. తాళపుచెవులు ౧౩-౧-౨౨ న తిరిగి ఇచ్చివేయబడెను. పండిత దిననాథుని నిరంతరనిర్బంధము నూతనాంధోళనకు కారణభూతమైనది. రాజద్రోహసభాశాసనముక్రింద శాసనోల్లంఘనము ప్రారంభింపబడినది. ౧౯౨౨ ఫిబ్రవరి ౮ వ తేదీని శి. సు. ప్ర. క. యొక్క కార్యనిర్వాహకసభ్యులందరును రాజద్రోహసభాశాసనముక్రింద ఉపస్థాపించి శాసనోల్లంఘనము కావించిరి. అప్పుడు దిననాథుడున్నూ, కోమగాటమారు సందర్భమున ప్రసిద్ధిపొందిన బాబా గురుదత్ సింగున్నూ విడుదలచేయబడిరి. శి. సు. ప్ర. క. రాజకీయసంస్థ కాదు. కాని సిక్కుసంఘమువంటి చిన్నసంఘములూ రాజకీయవేత్తలు, సంఘసంస్కర్తలు, మతసంస్కరణవాదులు ఈ అందరూ కలసిపోవుట ప్రకృతిసిద్ధము. ప్రభుత్వమువారుకూడా యీవిధేయమును పాటించుటకు వీలులేనట్లు ప్రవర్తింతురు. జనరల్ డయ్యరుచేసిన హత్యలను కప్పిపుచ్చుటకు దర్బారుసాహేబ్ యొక్క మతప్రతిష్ఠ ప్రభుత్వమువారిచే ఉపయోగించుకొనబడెను. దర్బారుసాహేబు సువర్ణదేవాలయముయొక్క పాలనాధికారిచేత డయ్యరు నేనానికి రాజలాంఛనము లగు దుస్తులు బహుమతిచేయబడినవి. ఫిన్ లేప్రభువు పార్లమెంటులో పంచాయదురంతములనుగూర్చి ప్రసంగిస్తూ డయ్యరును సిక్కుగా చేసి, సిక్కులు డయ్యర్ నేనానిచర్య నామోదించి రని ఉపన్యసించెను. తరువాత అసువర్ణదేవాలయములోని ఆపరిపాలనాధికారియే బజ్జిబజ్జిలో ప్రాణము లర్పించినవారు సిక్కులు కారని ప్రకటించెను. మహాసంగ్రామసమయములో ప్రభుత్వమువారు సువర్ణదేవాలయనిధులనుండి రు. ౫౦,౦౦౦ ల యుద్ధమునకు గ్రహించిరి.

అకాలీలు నల్లతలపాగాలను ధరింతురు. ౧౯౨౨ మార్చి రెండవవారముమొదలు కొని అకాలీలు అధికసంఖ్యాకులుగా అరెస్టుచేయబడిరి. పాంచాలరాష్ట్రములోని పదమూడు జిల్లాలలోనూ, సిక్కురాష్ట్రములైన పాటియాలా, కపుర్తలారాజ్యములలోనూ ఒకపక్షముదినములలో ౧౨౦౦ మంది నల్లపాగాసిక్కులరెస్టుచేయబడిరి. శి. సు. ప్ర. కమిటీకిన్నీ, పాంచాలరాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘమునకున్నూ అధ్యక్షుడైన సర్దార్ భారత్ సింగుకు ౪ సంవత్సరములు కఠినశిక్ష విధింపబడినది. ౧౯౨౨ మార్చి ప్రథమ

జకలో కృపాణము లనగా కత్తులు కాబట్టి వాటిని తయారుచేయుటకు లైసెన్సులు కావలెనని ప్రభుత్వమువారు తుత్తరువులు జారీచేసిరి. కృపాణములను ధరించేపద్ధతి ప్రభుత్వమువారిచే నిర్ణయింపబడెను. సైనికోడ్యోగముఁగొనున్న సిక్కులు వాటిని ధరించినందుకు నాలుగుమొదలు పదునెనిమిది సంవత్సరములవరకును వారికి కఠినశిక్షలు విధింపబడినవి. కోమగాటుమారుసందర్భమున శిక్షింపబడిన బాబాగురుదత్తసింగు తిరిగి అరెస్టుచేయబడి ౧౯౨౨ జూలైలో ఐగుసంవత్సరములు ద్వీపాంతరవాసశిక్షకు పాత్రుడయ్యెను. కాలిట్ చట్టమునకు వ్యతిరేకముగా ఆండోళ్లనచేసిన మాస్టరు మోతాసింగు కెనిమిదిసంవత్సరములు కఠినశిక్ష విధింపబడెను.

ఆరోజులలో క్రిమినల్ లా సవరణచట్టము రాజ్యముచేసినది. గామీను కెక్స్ ను లా చట్టమునకు సహాయపడినది. ఒక నాయకు డానాటి నిర్బంధములనుగూర్చి "పోలీసు వారు ప్రభువులు. వారి దయవచ్చినట్లు వారు ప్రవర్తించిరి" అని వ్రాసెను. మాళవ్యా పండితుడు పాంచాలమును దర్శించి, డినాన్ బహదూర్ గజా సరేంద్రనాథుని అధ్యక్షతక్రింద ఒకవిచారణసంఘమును నియమింపజేసెను. వారు "అధికారుల దురాగతములను, అన్యాయములను, ఘోరకృత్యములను విచారించుటకొరకు" నియమింపబడిరి. ౧౯౨౨ మే ౧౪ వ తేదీని పాంచాలప్రభుత్వమువారు సంఘసంస్కర్తలను పాచ్చరిస్తూ ఒకప్రకటనమును గావించిరి. అందులో "మతసంస్కరణముతో సంబంధములేని చెడ్డప్రవర్తన గలవారితో సంస్కరణవాదు లెవ్వరును జోక్యము కల్పించుకొనరా"దని పాచ్చరికచేయబడినది. ఈవ్రాగి కాంగ్రెసువాసులను గురించియే అని వేరుగా చెప్ప నవసరము లేదు. మొత్తముమీద ౧౯౨౨ జూన్ ౧౫ వ తేదీ వాటికి ౧౯౦౦ మంది మొదలు ౨౦౦౦ సిక్కులవరకునూ అరెస్టుచేయబడిరి.

తరువాత ౧౯౨౨ వ సం. లో గురుకాబాగు సంఘటనము జరిగినది. ఈ సంవత్సరములో "కుపాకిసంక్షేపము" కెదురుగా నిలచుటకంటె లాఠీచెబ్బలు తినుట కష్టతరమనీ, వాటిని దౌర్జన్యరహితముగా ధరించినవారు సిక్కుల గౌరవమునకు పాత్రులు కాగలరనీ" గాంధీజీ చెప్పినమాటలను సిక్కులు ఋజువు చేయగలిగిరి. గురుకాబాగు సందర్భమున పోలీసువారు చేసిన దుండగములనుగూర్చి పాంచాలప్రభుత్వములోని యూరపియన్ సభ్యులు నిచారించెను. ఆసత్యాగ్రహతీతముగూర్చి వివరెందు ఆంగ్లాను "ఇటువంటి జాలికరమైన దృశ్యమును నే నిదివర కెన్నడును చూడలేదు. ఈ సందర్భమున అహింస సంపూర్ణవిజయమును పొందినది. గురుకాబాగుచుట్టునూ యిహపతీగల కంచె వేయబడినది. కంచెలోపలి కేవిధమైన ఆహారపదార్థములునూ పోవీలులేదు. ఎనలేనా అట్టివి తీసుకొనిపోయేయెడల వారిని పోలీసువారు చాగబాసిరి. నేను వా

మోటారుకారును గురుద్వారా గేటుకడకు పోనిచ్చేసరికి నా కారు పరిశోధింపబడినది అని చెప్పెను.

దెబ్బలుతిన్న సిక్కుల కుపచారముచేసినందు కొక స్త్రీ గాయము పొందవలసి వచ్చెను; మరియొకరికి గుట్టుపుడెక్కలమచ్చబడ్డది; ఇద్దరు చచ్చిపోయిరి. ఈనేరములకు కారణభూతులని చెప్పబడినవారిపైన ప్రభుత్వమువారు కేసుపెట్టగా కోర్టులో వారు విడుదలచేయబడిరి. గురుకాబాగును మాడవచ్చినవారుకూడ పోలీసువారి నిర్బంధములకు పాల్పడిరి. పోలీసువారు దొంగతనములు, బందిపోట్లు, దారిదోపిడీలు జరిగించినట్లుగా పత్రికలలో నిందాదోషణము చేయబడినది. పోలీసునూపరింటెండెంటు మాక్ ఫర్ సన్ లాతీచార్జీనిగూర్చి ఒక పుస్తకము వ్రాసెను. “కొంతమందికి బొమికలు విరుగుటాదిగా గల ప్రమాదములు జరిగియుండవచ్చును. అకాలీదళములు కేవలము దౌర్జన్యరాహిత్యము నవలంబించుటచే, వారు పోలీసువారి నెదిరించలేదు. కొంతమంది స్వ్యతిరస్పి పడి పోయినాడా ఉండవచ్చును” అని వ్రాయబడిన ఆపు సకములోని మాటలనుబట్టియే అక్కడి లాజీ ప్రయోగముయొక్క తీవ్రత బోధపడగలదు. గాయములు తగిలిన కేసుల బాబితా ఆపుస్తకములో నుదాహరింపబడెను. అందులో ౧౫౩ మందికి తీవ్రమయిన గాయములు తగిలినట్లుగా రెక్కవేయబడినది. ఈసందర్భములో ౨౧౦ మంది అరెస్టు చేయబడిరి. ఒక్క ఆనరరీమేస్ట్రీటు నాలుగు వాయిదాలలో ౧౧,౨౭,౦౦౦ రూపాయల జరిమానాలను విధించెను. శ్రద్ధానందస్వామికి ౧౮ నెలల శిక్ష విధింప బడెను. ఆక్టోబరు ౨౨ వ తేదీని పింఛను తీసికొన్న ౧౦౧ మంది సిపాయి లొకదళముగా నేర్పడి మిలిటరీబ్యాండుతో అమృతసరమునుండి గురుకాబాగుకు పోయిరి. వారిలో ౫౫ మంది నైసికోన్నతోగ్యోగులుగానుండి పింఛను తీసికొన్నవారుకూడ కలరు. వారివెంట ౫౦ వేలమంది ప్రజలు గురుకాబాగు పత్తాగ్రహప్రదేశమునకు నడచిరి. ఈ నైసికదళమువారిని శిక్షించి ప్రభుత్వమువారు రైలుగా తీసికొనిపోతూండుగా పంజానాపాటు గురుకులము దగ్గర చాలామంది ప్రజలు వారికొర కావారపదార్థములను తెచ్చి సిద్ధముగా నిలిచియుండిరి. రై లొగదని వారికి తెలియవచ్చినంతనే వారు రైలుపట్టాల కడ్డముగా పరుండిరి. రై లొగలేదు. ఇద్దరు చనిపోయిరి; ౧౦ మందికి గాయములు తగిలినవి. కొంతకాల మయినతరువాత పోలీసువారు ప్రజలను కొట్టుట మానివేసి అరెస్టులను ప్రారంభించిరి. ముఖ్యనాయకులు కఠినముగా శిక్షింపబడిరి. కాని జరుగవలసిన దింకను పూర్తికాలేదు. ప్రజాందోళన మెక్కువై, పంజాబ్ శాసనసభలో ౧౯౨౩ మార్చి ౮ వ తేదీని తీర్మానము ప్రవేశపెట్టబడగా అకాలీదళము లొకటివెంట కొకటి విడిచిపెట్టబడెను. రావల్పిండినుండి ౧౭౦ మంది అకాలీలుగల ఒకదళము విడుదల చేయబడినది. వారు రైల్వేస్టేషనునుండి ప్రభుత్వమువారిచే నియమింపబడినత్రోవను-

పారేవనే కారణముతో సిపాయిలు, పోలీసువారు, అశ్వకులును కలసి వారిని చెదర గొట్టుటకు చావమొడిరి. ౧౨౯ మందికి తీవ్రమయిన గాయములు తగిలినవి. రావల్పిండి పట్టణము వారికి సానుభూతి చూపిస్తూ సంపూర్ణపారతాళము కావించింది. ఈవిషయమునుగూర్చి పంజాబుకాసనసభలో విచారణ చేయించవలసినదని ప్రభుత్వమువారిని కోరగా పాంచాలప్రభుత్వప్రధాన కార్యదర్శి “జరిగిన చేసో జరిగినది. గురుకాబాగు విషాదసంఘటనములను సాధ్యమైనంత తొందరలో మనము విస్మరింతుముకాక. హంటరు కమిటీవారు పాతగాయములను లేపినట్లుగా మరొకకమిటీని నియమించి గురుకాబాగుగాయమును తేము లేపకలపెట్టము” అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఒకనినితన్ని సాధ్యమయినంత తొందరలో ఆతన్నను మరచిపోవలసినదనిచెప్పటం రాజకీయచాతుర్యమూకాదు; బౌద్ధార్యమూకాదు. అయినప్పటికీ పాంచాలకాసనసభలోని అధికసంఖ్యాకసభ్యులు ప్రభుత్వ కార్యదర్శియిచ్చిన యీ ప్రత్యుత్తరమునకు సంతృప్తిపడి కె. రల్లియాహమ్మచే ప్రతిపాదించబడిన తీర్మానమును చర్చింపక విరమించిరి. ఇంతటితో ఆకాలి కష్టములు గట్టెక్కలేదు. ౧౯౨౨ లో మూడవారికి కొన్ని నిర్మూలలు తట్టించినవి. మన మిప్పుడు ౧౯౨౩ లోనే ఉన్నప్పటికీ కథాసందర్భమునబట్టి అవిహాస యిక్కడనే ఉదాహరింపబడుతున్నవి. ౧౯౨౩ మధ్యభాగమున నాభామహారాజు “సింహాసనమును విడిచిపెట్టెను” కాని ఆయన సింహాసనమునుండి తొలగింపబడెనని కె. గు. ప్ర. కమిటీ వారిచే వ్యాఖ్యానముచేయబడినది. నా రాయనను తిరిగి సింహాసనమెక్కించుట కాంతో శన ప్రారంభించిరి. నాభారాజ్యములోని జైల్లోయందును, తదితర ప్రదేశములయందును అందుకొరకు సభ లేర్పాటుచేయబడినవి. వాటిలో చేయబడిన ఉపన్యాసములు రాజద్రోహకరములుగా భావించబడి ఉపన్యాసకులు ‘అసంపాతు’ చదువుకూడగా అరెస్టు చేయబడిరి.

తరువాత నాభారాజ్యములోని జైల్లోగో ‘అఖండపాంతు’ సత్యాగ్రహము ప్రారంభింపబడినది. కొంతకాలమువరకును ప్రతిరోజు ౨౫ మందితోగూడిన ముతాలు ‘అఖండపాంతు’ చదువుటకు పంపించబడినవి. తరువాత ఫిబ్రవరి నెలలో ౫౦౦ మందితో గూడిన ‘షాహిదీ’దళము పంపబడినది. డాక్టరు కిల్హా, అచార్య గిద్దానీలు ఈ దళముతో ప్రేక్షకులుగాజల్లిరి. జైల్లోకడ అక్షరముపైన తుపాకులు కాలబడెను. కొందరు మరణించిరి. గాయపడినవారి కుపచారములుచేయ ప్రయత్నించిన కిల్హా గిద్దానీలను నాభాప్రభుత్వాధికారు లరెస్టు చేసిరి. కొద్దిరోజులలో కిల్హాను గదలి పెట్టిరి. కాని గిద్దానీనిమాత్ర మాసంవత్సరాంతము వరకునూ జైలునం దుంచిరి. షాహిదీ దళములు పోతూనేఉండెను; అరెస్టుచేయబడుతూనూ ఉండెను వేలకొలది అకాశీలు జైల్లో పెట్టబడిరి. జైలధికారులు వారియొడ చెడుగా ప్రవర్తించినచోడ తేలియ

వచ్చెను. అకాలీ సహాయక సంఘమునం దాచార్య గిద్దానీ స్థానమున కె. యమ్. పానికరు పనిచేయ ప్రారంభించెను. అకాలీఖయదీల కైలుకష్టములనుగూర్చి విచారిం చుటకు కాంగ్రెసుకార్యసంఘమువా రొక ఉపసంఘమును నియమించిరి. అకాలీఖయ దీల కుటుంబములకు వాసు తగిన ధనసహాయమునుమాదా చేసిరి. తరువాత గురుద్వారాల యాజమాన్యమునుగూర్చి ఒక చట్టము చేయబడెను. అంతటితో అకాలీల ఆందోళనము ముగిసినది.

5. కాంగ్రెసులో ప్రతికూల కక్షలు

౧౯౨౪

[గాంధీ అనారోగ్యము-జాహూసంభావనలు-స్వరాజ్యపక్షవిజయములు- అధినివేళప్రతిపత్తినిగూర్చి హైలీవ్యాఖ్యానము - గాంధీ, దాసు, నెహ్రూల ప్రకటనలు-అ. భా. కాం. సం. సమావేశము-కాంగ్రెసులోని ఎన్నిక సభ్యుల నూలుచందా - అహమ్మదాబాదులో జరిగిన అ. భా. కాం. సం. యొక్క తదితరతీర్మానములు - సాంఘికవివాదములు - అఖిలపక్షసమావేశము (౧౯౨౪, నవంబరు) బెల్గామ్కాంగ్రెసు-గాంధీపై నతిరుగుబాటు-అన్ని బహిష్కారములును తొలగింపబడినది-విదేశవస్త్ర బహిష్కారము నిలిచియున్నది - ఆహింస ఆమా దింపబడినది - వడుకు చందా - స్వరాజ్య ప్రజాతికలోని ముఖ్యాంశములు - స్వాతంత్ర్యము-బెల్గామ్తీర్మానము-విదేశముల భారతీయులు.]

౧౯౨౪ ప్రారంభదశలో భారత రాజకీయాకాశ మంధకారబంధురముగా కనపడినది. కైలులోనున్న గాంధీకి ఆకస్మికముగా ప్రమాదకరమైన జబ్బుచేయుటచే భారతజాతి విచారసాగరమున మునిగినది. ఆయాసంవత్సరములలో జరిగిన చరిత్రాంశ ములను బట్టి నాటి ప్రాముఖ్యము గణింపబడును. ఆలానే ౧౯౨౪ వ సంవత్సరమును తలచుకొన్నంతలో అప్పటి చారిత్రికవిషయములు మాకు స్మరణకు వస్తూన్నవి. ఆరోజు లలో గాంధీకి కైలులో జబ్బుచేసినవిషయము, దాక్టరులు కీవ్రముచేసినసంగతి

ఇంకను నాలుగేండ్లకిత అనుభవింపవలసియుండగానే ఆయన విడుదలచేయబడుట, కాసనసభలలో స్వరాజ్యపక్షమునారి విజయము, క్రిందటి అధ్యాయములో ఉదాహరింపబడిన అకాలీల కష్టములు, కలకత్తానీధులలో అర్జెంటు డే అనేకయు హత్యచేయబడుట, గోపీనాథ సహాయ గూర్చి దినాజపూర్ లో చేయబడిన తీర్మానము, జాహూ సంభాషణలు, వాటిఅపజయము, అహమ్మదాబాదులో సమావేశమైన ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము, అక్కడికక్షులు వాచప్రతివాదములు, వంగరాష్ట్రమునందలి నిర్బంధ విధానము, సుభాష్ చంద్రబోస్ వంటి సుప్రసిద్ధ కాంగ్రెసువాదుల అరెస్టు, మతకలహములు, గాంధీయొక్క మూడువారముల ఉపవాసదీక్ష, ఢిల్లీలో జరిగిన ఐకమత్య సమావేశము, చిత్తరంజనదాసు అరెస్టునుగూర్చిన ఔడెంపు, బొంబాయిలో హాసిన అఖిలపక్ష సమావేశము, దానిఅపజయము, ఆలీనాథులల్లీ బీయమ్మవరణము, గాంధీ అగ్రతీక్రింద జరిగిన ఔగ్గాముకాంగ్రెసు, కాంగ్రెసుకార్యక్రమములో చీలికలు, నిర్మాణకార్యక్రమము, కాసనసభాకార్యక్రమము ఇవన్నీ మాకర్లల కట్టినట్లు ప్రత్యక్షమవుతున్నవి.

౧౯౨౨ జనవరి ౧౨ వ తేదీని గాంధీ జైలులో ఆకస్మికముగా గర్భకోశము నందు (Appendicitis) జబ్బుకలిగినది. కల్నల్ గ్రేవ్స్ ఆయనకు అర్ధరాత్రివేళ శస్త్రచికిత్స కావించెను తక్షణ మాయన కాగోగ్యము కలిగి ఇంకా కిత్తు అనుభవింపవలసియుండగానే ఫిబ్రవరి ౫ వ తేదీని ఏవిధమైన వరతులూ లేకుండ ఆయన విడిచివేయబడెను. అందుమూలమున అంధకారబంధురముగా నున్న భారతరాజకీయాకాశమునకు చంద్రోదయ మైనది.

గాంధీ విడుదలచేయబడినప్పటికి ఆయనకు కాంతిగాని, విశ్రాంతిగాని లేదు. కాకినాడలో ప్రారంభమైన కక్షులు అంతకంతకు వికలత్వమును పొందెనవి. ఒకవంక గాంధీరాకతో నూతనోత్సాహమును పొందిన నోచేంజర్లు కాంగ్రెసురథమును తిరిగి వెనుకకు, కాసనసభాప్రతీకవాదులు తాము ఢిల్లీ, కాకినాడ కాంగ్రెసులలో పొందిన విజయములను ఇకనూ బలవత్తరముగా చేసుకొని, తమకడ్డముగానున్న నిగోధములను పూర్తిగా తొలగించుకొని, తమబాటను రాచబాటగా చేసుకొనవలెనని ఘటాపాలముతోనుండిరి. ఈ ఉభయకక్షులవారికినీ రాజీచేసేనిమిత్రము ప్రబలప్రయత్నములు జరిగినవి. అప్పుడు గాంధీ బొంబాయికి దగ్గరగానున్న సముద్రతీరమున జాహూలో విశ్రాంతినిమిత్రము మకాముపెట్టెను. నెహ్రూదాసులు ఆయన నక్కడ కలుసుకొని రాజకీయవిషయములను గూర్చి సంభాషించిరి అనే తరువాత జాహూ సంభాషణలుగా ప్రసిద్ధిపడినవి. ఆ సంభాషణలు జరిగేబిప్పుడు ఉభయపక్షముల వారికినీ రాజీ ఘటరహస్యమని అతీకలిగినది. తరువాత ౧౯౨౨ మేనెలలో గాంధీ ఒక

ప్రకటనచేసెను. ఈ అధ్యాయములో దానిని సంపూర్ణముగా ఉదాహరింతుము. ఆ ప్రకటనతోపాటుగానే శిశుబంధువాసు, మోతీలాలుల ప్రకటనలుకూడ ప్రచురింపబడినవి.

ఆ చారిత్రక ప్రకటనముల నిక్కడ ఉదాహరించేముందు భారతకాసనసభలో స్వరాజ్యపక్షమునాగు చేసిన కొన్ని ఘనకార్యములనుగూర్చి వివరించుట మధర్మము.

స్వరాజ్యపక్షమునాగు దేశములోనున్న వివిధకాసనసభల ఎన్నికలలో పాల్గొనిరి. భారతకాసనసభకు ౪౫ మంది స్వరాజ్యసభ్యులు విజయముసాందిరి. వారందరూ స్వరాజ్య కార్యక్రమమును కొనసాగించుటకు ప్రమాణము చేసుకొనిరి. ఆ సభలో వారందరిదీ ఒక్కటేమాట, ఒక్కటేనడక. భారతకాసనసభలోని జాతీయపక్షము వారు స్వరాజ్యపక్షమువారియందు సానుభూతికలిగి వారికి చేసోడువాదోడుగా నుండిరి జాతీయవాదు లసహాయవాదసిద్ధాంతము నవలంబింపక పోయినప్పటికి దేశభక్తి విషయములో మాత్రము మన స్వరాజ్యపక్షమువారికి తీసిపోరు. వారి బలముతో స్వరాజ్యపక్షమువారనేక విజయవరంపరలను పొందిరి. అందులో మొదటిది రాజ్యాంగ చట్టము సంస్కరింపబడవలెనని టి. రంగాచారిపెట్టిన తీర్మానముపైన “భారతదేశములో సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వప్రణాళికను సిఫార్సు చేసేనిమిత్తము కాంగ్రెసు టేబిలుసభ పిలువబడవలె”నని మోతీలాలు పండితుడు తెచ్చిన సవరణ. అసందర్భముగా పండితుడు ౧౯౧౯ లో తయారుచేయబడిన భారతసంస్కరణచట్టమునకు ప్రభుత్వమువారిచే వ్రాయబడిన పీఠిక వ్యాఖ్యముగా లేదని వాదించెను. అంతటితో ఊహకొక మాపక్షమువారిని ప్రభుత్వవిధ్వంసకులుగా మీరు పరిగణింపమాడదు. మేము నేడే బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును మూటగట్టి మాచేతులలో పెట్టవలసిన దని మిమ్ములను కోరుటలేదు. మేము ప్రభుత్వమునకు తోడ్పడవలెననే ఇక్కడికివచ్చినాము. ప్రభుత్వమువారు మా ఈ సహాయమును అంగీకరించేయవలె మేము వారిమనుష్యులమే. లేనట్లయితే మా స్వరాజ్యపక్షమువారు రందరము అసహాయవాదులముగానే ఉండి, మాహక్కులను మేము సంరక్షించుకొనగలము. ” అని మోతీలాలు పండితుడు ప్రభుత్వమును సహించే నెను.

అప్పటి హోముమెంబరు సర్ హెయిలీ భారతదేశపు అధినివేశప్రతిపత్తినిగూర్చి వివరితవ్యాఖ్యానముచేసెను. ఆవిషయ మాయనకు చాలా కొత్తగా తోచెను. అది ఇండియాప్రభుత్వచట్టములోని ప్రధాననూత్రమునకే విరుద్ధముగా నున్నదని వాదించెను. భారతదేశము క్రమానుగతముగా స్వపరిపాలనాభివృద్ధిని పొందవలెనని ఆచట్టములో నున్నదికాని అధినివేశప్రతిపత్తిమట లేనేలేదని ఆయన విస్ఫు

ప్రము చేసెను. ఆరోజులలో స్వరాజ్యపక్షమువారి చేతులలో భారతప్రభుత్వమువారినే అపజయములను పొందిరి. కొంతమంది రాజకీయఖయిదీల విడుదలనుగూర్చి, ౧౮౧౮ నాటి మాడవరెస్ట్రలేషన్ ను రద్దుచేయుటనుగూర్చి, ఇండియాకు దిగుమతిచేయబడే దక్షిణాఫ్రికారాక్షసిబాస్టస్ పన్ను విధించుటనుగూర్చి, సిక్కుసంస్కారజోడ్యమువిచారణనుగూర్చి భారతశాసనసభలో వచ్చిన చర్చలన్నిటిలోనూ ప్రభుత్వమువారి తోడిపోయిరి. ప్రభుత్వమువారి ఓటమి అనగా, స్వరాజ్యపక్షమువారి విజయము. స్వరాజ్యపక్షముతో భారతశాసనసభయందున్న జాతీయవాదులూ, స్వతంత్రపక్షమువారూ, చిట్టిచివరకు మితవాదప్రముఖులుమాడా చేతులు కలిపిరి. “రాజకీయ ఖయిదీలవిడుదల, నిర్బంధశాసనముల నిర్మూలనము, భారతభావిరాజ్యాంగచట్ట నిర్మాణమునకు జాతీయసమితి (National Convention) నేర్పాటుచేయుట” ఇవి స్వరాజ్యపక్షమువారి కార్యక్రమమునందు మొదటనే ప్రకటింపబడినవి.

ప్రభుత్వమువారి ఆదాయవ్యయపట్టికలో ప్రధానభాగమును త్రోసివేయుట స్వరాజ్యపక్షమువారికి కలిగిన రెండవ విజయము. ఈ పద్ధతి ఆదాయవ్యయపట్టిక సమూహముగా త్రోసివేయబడినట్లే భావింపవలసియుండెను ఈ సందర్భములో “మా ఈతీర్మానము విధ్వంసకారకమైన సహాయనిరాకరణ సిద్ధాంతమునకు సంబంధించినదికాదు. ప్రజలకష్టములను ప్రభుత్వమువారి దివ్యచిత్తమునకు తెచ్చేనిమిత్తము న్యాయకాప్తానిగుణముగా రాజ్యాంగగర్భము ననుసరించి ప్రవేశపెట్టబడినది” అని మోతీలాలు పండితుడు స్పష్టీకరించెను.

౧౯౨౪ వసంతకాలమునాటికి భారత రాజకీయ వాతావరణములో కలిగిన పరివర్తనములనుగూర్చి పాఠకులు తెలుసుకొనగలందులకు జాహ్నూసంభాషణముల సందర్భమున గాంధీ, చాను, నెహ్రూలు చేసిన ప్రకటనల నీక్రింద ఉదాహరింతుము.

గాంధీ ప్రకటన

అసలు సిద్ధాంతములోనే భేదము—

“భారతశాసనసభలోను, రాష్ట్రీయశాసనసభలలోను కాంగ్రెసువాదులు ప్రవేశించుటనుగూర్చి స్వరాజ్యమిత్రులతో సంభాషించినాము. కాని ఆ విషయములో మేము ముఖ్యములమున్నూ ఏకాభిప్రాయమునకు రాలేకపోయినామని చెప్పవలసినచిన్నందుకు మేము చాలా విచారపడుతున్నాము. స్వరాజ్యవాదుల సిద్ధాంతము నంగీకరింపవలెనని నేను చాలా ప్రయత్నించినాను. నేను స్వరాజ్యపక్షముతో విశ్వమైపోయినట్లయితే నాపని ఇంకా తేలికయ్యేది. మాతృదేశ స్వాతంత్ర్యముకోసము అపూర్వత్యాగములు కావించిన పూజ్యులగు నాయకులతో ప్రతికూలభావమును పూనుట నా మన

స్వన కంఠ సంతోషకరమైన విషయముకాదు; కాని నేనెంత ప్రయత్నించినప్పటికీ, వారితో ఏకీభవించవలసినది నేనెంత ఇష్టపడుతున్నప్పటికీ వారి వాదములు మాత్రము నా హృదయమున కాకర్ష వంతములుగాలేవు. నాకునూ, వారికినీ గల భేదము కేవలము స్వల్పముకాదు. నిజముగా అసలుసిద్ధాంతములోనే మా ఉభయాలకును న్యాయమైన భేదభావము కలిగినది. నేనుద్దేశించిన అసహాయోద్యమమునకు కాసనసభా ప్రవేశ మను సులభముగా లేదని ఇప్పటికీ నా అభిప్రాయము. “నావ్ కో ఆపరేషన్” అనేమాటలో గానీ, దాని వ్యాఖ్యానములోగానీ వచ్చిన తేడాగా దిది. ఆయా ముఖ్యసమస్యలను పరిష్కరించుట కవలంబింపబడే పద్ధతులలోనే మార్పుగలిగినది. అవి కేవలము మానసిక ప్రవృత్తులకు సంబంధించినవి. త్రివిధబహిష్కారము జయముపొందినదా, లేక అపజయము పొందినదా అనే విషయము మానసికపరివర్తనమునుబట్టి తెలుసుకొనవలసినదే కాని కలిగిన ఫలితములనుబట్టి మాత్రమే తెలుసుకొనవలసినదికాదు. అయ్యుద్దేశముతోనే కాసనసభలోపల నుండుటకంటె వెలుపలనుండుటయే మన కెక్కువ ప్రయోజనకరమని నా వాదము. నేను నాస్వరాజ్యమిత్రులను నా అభిప్రాయముతో ఏకీభవించేటట్లు చేయలేకపోయినాను. కాని దా రవ్యథా భావిస్తూన్నంతవరకును వారు తప్పక కాసన సభలోనే పనిచేయవలసియుండునని నేను తెలుసుకొంటిని. అది అందరికీ మంచిది.

“నా వాదముమూలకముగా స్వరాజ్యపక్షమువారు నాతో ఏకీభవించురని ఎవరూ భావించియుండరు. వారిలో గొప్ప అనుభవము, గొప్ప సమర్థత గల ఉత్తమదేశాభిమాను లనేకులు కలరు. వారు దీర్ఘముగా ఆలోచించినదే కాసనసభలకు పోలేదు. వారి పద్ధతి నిష్ప్రయోజనకరమని అనుభవమువలన వారు తెలుసుకొనే టంతవరకునూ నా రాస్తానములనుండి రావలసిన మనము వారిని కోరకూడదు.

“కాబట్టి నా అభిప్రాయమునకును, స్వరాజ్య పక్షాభిప్రాయమునకును గలభేదా భేదములను గూర్చి విచారించుట కాదిష్టదు దేశీయులు చేయవలసిన పని. కాసనసభా ప్రవేశము సిరీపడదని భావించి ఇకముం దేమిచేయవలెనో వారు నిర్ణయించవలసియున్నది. సహాయనిరాకరణవాదులు స్వరాజ్యపక్షమువారికి ప్రతికూలురుగానే ఉండవలెనా, లేక వారు తటస్థులుగానుండి అవసరమైనప్పుడు వారి సిద్ధాంతములకు భిన్నము కానిపద్ధతిని వారికి (స్వరాజ్యపక్షమువారికి) సహాయపడవలెనా అనే విషయమును గూర్చి భారతప్రజ లిప్పు డాలోచించవలెను.

స్వరాజ్యపక్షమునకు ప్రతికూలప్రచారము వద్దు—

“కాంగ్రెసువాదులలో అంతరాత్మసంబంధమైన అభ్యంతరములు లేనివారందరూ వారికి కోరికకలిగియుండల కాసనసభలకు పోవచ్చునని ఢిల్లీ, కాకినాడ కాంగ్రెసులు

తీర్మానించినది. కాబట్టి స్వరాజ్యవాదులు కాసనసభలలో ప్రవేశించుటకు సంపూర్ణాధికారము కలదు. “నో-చేంజర్స్” సంపూర్ణ తటస్థభావము వహింపవలెననికూడా ఐ. రను కోపదమువ్వాయి. కాసనసభలలో వారు ప్రభుత్వవిధానమున కాటంకము కలిగింప ప్రయత్నించుటకూడా వారిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము కాదు. పై పెచ్చు కాంగ్రెసు వారు స్వరాజ్యపక్షమువారి కాసనసభాప్రవేశమునుగూర్చి ఏవిధమైన మరతులూ పెట్టలేదు. స్వరాజ్యవాదుల కార్యక్రమము విజయముపొంది దేశమునకు ప్రయోజనమే కలిగేయెడల ఆ ఆపూర్వ దృశ్యము నా వంటి పట్టుదలకలవాండ్లకు కూడా వారి సిద్ధాంతమున కంగీకరించేటట్లు చేసి మన మిదివరకు కావించిన ప్రమాదమును గుర్తించేటట్లు ట్లనరించగలదు. స్వరాజ్యవాదుల అనుభవమువలన వారి విధానము నిష్ఫలమైనదని తెలుసుకొన గలిగేయెడల వారు తిరిగి ఐదుకకు మరలటకు కూడా జంకరు. నాకు విశ్వాసములేనివారి కార్యక్రమమునకు నేను సహాయపడజాలకపోయినప్పటికీ స్వరాజ్యవాదుల కాసనసభాప్రవేశమునకు ప్రతికూల ప్రచారము చేసి వారి మార్గమున కడ్డంకులు కల్పించుట నామతము కాదు. స్వరాజ్యపక్షమువారి కాసనసభాప్రవేశమున కవకాశము కల్పించి దాని ఫలితమున కొదురుమాస్తాండిడమే ఢిల్లీ, కాకినాడ తీర్మానములలోని ఉద్దేశము. “నో-చేంజర్స్” వ్యాదయపూర్వకముగా తటస్థభావము పూని స్వరాజ్యవాదుల కాసనసభాకార్యక్రమమున కేవిధమైన అభ్యంతరములనూ కల్పింపక సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య మిస్తేనే తప్ప ఆయుద్దేశము నెరవేరదు. కాసనసభలలో అవలంబింపవలసిన పద్ధతి.

“కాసనసభలను మనకు ప్రయోజనకరముగా నుపయోగించగలిగి లేనేగాని నేను వాటిలో ప్రవేశింప తలపెట్టను. కాబట్టి నేను కాసనసభలలో ప్రవేశించినట్లయితే సభాకార్యక్రమమున కడ్డంకులు కల్పించేపని నేను చేయను. కాంగ్రెసు నిర్మాణ కార్యక్రమమును బలపరచుటకు నే కాసభలలోనుండి ప్రయత్నింతును. ఆయా సంపద్యములను బట్టి భారతప్రభుత్వమునుగాని, రాష్ట్రప్రభుత్వములనుగాని (1) వారికి కావలసిన బట్టల విషయములూ ఖిద్దరుబట్టలనుమాత్రమే కొనవలెననీ, (2) విదేశీబట్టలపైన నిషేధపు పన్నులను విధింపవలెననీ, (3) కల్లు సారాయిదుకాణములనుండి, నల్లమందు గంజాయి షాపులనుండి ప్రభుత్వాదాయమును సంపాదించే పద్ధతిని నిర్మూలించవలెననీ, వైస్రొక్యమును తిగ్గించవలెననీ కోరుతూ తీర్మానములను ప్రతిపాదించును.

“కాసనసభలలో ఆ తీర్మానము లంగీకరింపబడిన పిదప ప్రభుత్వమువారు వాటి నాచరణలోపెట్టి నిరాకరించేయెడల నే నా ప్రత్యేకవిషయములపైన వోటర్ల అభిప్రాయమును తెలిసికొనుటకు వీలుగా కాసనసభలను రద్దుచేసి కొత్తయన్నికలు జరి

పింపకరిసినదని ప్రభుత్వమువారిని కోరెదను. ప్రభుత్వమునా రావిధముగా చేయనియెడల నాసభ్యత్వమునకు రాజీనామాయుద్ధి దేశమును శాసనోల్లంఘనమునకు సంసిద్ధపరచెదను. ఆ తరుణమువచ్చినప్పుడు స్వరాజ్యవాదుల నాయకత్వముక్రింద నేను వారితో కలిసి పనిచేయుదును. శాసనోల్లంఘనము చేయుటకు నే నిదివరకు నిర్ణయించిన అర్హతలలో ఏమీ మార్పులేదు

నోచేంజర్లకు సలహా—

“ఈసందర్భములో నేను నోచేంజర్ల కొకసలహా ఈయవలసియున్నది. స్వరాజ్యవాదులు చేస్తూన్న పనినిగూర్చిగాని, వారు చెబుతూన్న మాటలనుగూర్చిగాని నోచేంజర్ల మీ ఆంగీకరణపడనక్కరలేదు. వారు నిర్మూలకాక్రమమును ద్విగుణీకృత త్యాగముతో కొనసాగించి అందులో వారికి గల విశ్వాసమును రుజువుచేయవలెను. ఆపంబరములేకుండ ప్రశాంతముగ పనిచేసికోవలెనని కోరిన ప్రతివానికి ఖద్దరు పనీ, జాతీయనాకశాలలపనులూ ఉండనే ఉన్నవి. హిందూమహమ్మదీయ సమస్య విషయములో నోచేంజర్ల తమ యావచ్చక్తిని వినియోగింపవలసియున్నది. శాసనసభాప్రవేశవాదులు తాము సభలలో ప్రవేశించినందువల్ల కలిగిన ఫలితములబట్టియే తమ కార్యవిధానమును సమర్థించుకొనవలసియున్నది. అదేవిధముగా నోచేంజర్లుకూడా నిర్మూలకాక్రమమును కొనసాగించుటమూలమున కలిగిన ఫలితములనుబట్టి వారెవలంబించిన శాసనసభాప్రవేశ ప్రతిపాలభావమును సమర్థించుకొనవలసియున్నది. నోచేంజర్ల పని ఒక విషయములో ప్రోచేంజర్ల (శాసనసభాప్రవేశవాదుల)కంటె మెరుగుగానున్నది. ఎందువల్ల ననగా నోచేంజర్ల ప్రోచేంజర్ల సహాయమును పొందినప్పుడు, నిర్మూలకాక్రమమునందు ప్రోచేంజర్లుకూడా తమకు విశ్వాసముకలదని ప్రకటించిరి. కాని ఒక్క నిర్మూలకాక్రమమే దేశమునకు స్వరాజ్యమును సంపాదించిపెట్టదని వారి వాదన. అయితే శాసనసభలవెలుపల నిర్మూలకాక్రమమునకు నోచేంజర్లు, ప్రోచేంజర్లు అందరూమాడ కలసి వారివారిసంస్థలద్వారా సహాయపడవచ్చును.

“కాంగ్రెసుసంస్థ చేస్తూన్న పనిని పరీక్షించనియెడల ఈ ప్రకటన మసంతాప్తము కాగలదు. ఈ విషయములో నాకు సుప్రమైన అభిప్రాయము లున్నవి. వాటిని గూర్చి అవసరమైనప్పుడు ముందు వివరింపగలను.”

స్వరాజ్యపక్షమువారి ప్రకటన

చిత్తరంజనదాసు, మోతీలాలు నెహ్రూల ప్రకటన మీక్రింద ఉదాహరింపబడినది:

“శాసనసభాప్రవేశమునకు సంబంధించిన అనేక విషయములను శ్రమకొర్చి గాంధీ సహాత్ముడు మాతో చర్చించినందుకు మే మాయనకు కృతజ్ఞులము. ఆయన పత్రికలకు.

తీర్మానించినది. కాబట్టి స్వరాజ్యవాదులు కాసనసభలలో ప్రవేశించుటకు సంపూర్ణాధికారము కలదు. “నోచేంజర్లు” సంపూర్ణతటస్థభావము వహింపవలెననికూడా ఐ. రసు కోవడమువ్వాయమే. కాసనసభలలో వారు ప్రభుత్వవిధానమున కాటంకము కలిగింప ప్రయత్నించుటకూడా వారిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము కాదు. పై పెచ్చు కాంగ్రెసు వారు స్వరాజ్యపక్షమువారి కాసనసభాప్రవేశమునుగూర్చి ఏవిధమైన మరతులూ పెట్టలేదు. స్వరాజ్యవాదుల కార్యక్రమము విజయముపొంది దేశమునకు ప్రయోజనమే కలిగేయెడల ఆ ఆపూర్వ దృశ్యము నా వంటి పట్టుదలకలవాండ్లను కూడా వారి సిద్ధాంతమున కంగీకరించేటట్లు చేసి మన మిదివరకు కావించిన ప్రమాదమును గుర్తించేటట్లు నరించగలదు. స్వరాజ్యవాదుల అనుభవమువలన వారి విధానము నిష్ఫలమైనదని తెలుసుకొన గలిగేయెడల వారు తిరిగి ఐదుకకు మరలుటకు కూడా జంకరు. నాకు విశ్వాసములేనివారి కార్యక్రమమునకు నేను సహాయపడజాలకపోయినప్పటికీ స్వరాజ్యవాదుల కాసనసభాప్రవేశమునకు ప్రతికూల ప్రచారము చేసి వారి మార్గమున కడ్డంకులు కల్పించుట నామతము కాదు. స్వరాజ్యపక్షమువారి కాసనసభాప్రవేశమున కవకాశము కల్పించి దాని ఫలితమున కెదురుమాస్తాండడమే ఢిల్లీ, కాకినాడ తీర్మానములలోని ఉద్దేశము. “నోచేంజర్లు” వ్యాదయపూర్వకముగా తటస్థభావము పూని స్వరాజ్యవాదుల కాసనసభాకార్యక్రమమున కేవిధమైన అభ్యంతరములనూ కల్పింపక సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య మిస్తేనే తప్ప ఆయుద్ధేశము నెరవేరదు. కాసనసభలలో అవలంబింపవలసిన పద్ధతి—

“కాసనసభలను మనకు ప్రయోజనకరముగా నుపయోగించగలిగి లేనేగాని నేను వాటిలో ప్రవేశింప తలపెట్టను. కాబట్టి నేను కాసనసభలలో ప్రవేశించినట్లయితే సభాకార్యక్రమమున కడ్డంకులు కల్పించేవని నేను చేయను. కాంగ్రెసునిర్మాణ కార్యక్రమమును బలపరచుటకు నే నాసభలలోనుండి ప్రయత్నించును. ఆయా సందర్భములను బట్టి భారతప్రభుత్వమునాని, రాష్ట్రప్రభుత్వములనాని (1) వారికి కావలసిన బట్టల విషయములో ఖద్దరుబట్టలనుమాత్రమే కొనవలె ననీ, (2) విదేశీబట్టలపైన నిషేధపు పన్నులను విధింపవలెననీ, (3) కల్లు సారాయిదుకాణములనుండి, నల్లమందు గంజాయి షాత్రులనుండి ప్రభుత్వాదాయమును సంపాదించే పద్ధతిని నిర్మూలించవలెననీ, వైస్రొక్కయమును తగ్గించవలెననీ కోరుతూ తీర్మానములను ప్రతిపాదించును.

“కాసనసభలలో ఆ తీర్మానము లంగీకరింపబడిన పిదప ప్రభుత్వమువారు వాటి నాచరణలోపెట్ట నిరాకరించేయెడల నే నా ప్రత్యేకవిషయములపైన వోటర్ల అభిప్రాయమును తెలిసికొనుటకు వీలుగా కాసనసభలను రద్దుచేసి కొత్తయెన్నికలు జరి

పింపతలసినదని ప్రభుత్వమువారిని కోరెదను. ప్రభుత్వమునా రావిధముగా చేయనియెడల శాసనభ్యుత్సమునకు రాజీనామాయుద్వి దేశమును శాసనోల్లంఘనమునకు సంసిద్ధపరచెదను. ఆ తరుణమువచ్చినప్పుడు స్వరాజ్యవాదుల నాయకత్వముక్రింద నేను వారితో కలిసి పనిచేయుదును. శాసనోల్లంఘనము చేయుటకు నే నిదివరకు నిర్ణయించిన అర్హతలలో ఏమీ మార్పులేదు

నోచేంజర్లకుసలహా—

“ఈసందర్భములో నేను నోచేంజర్ల కొకసలహా ఈయవలసియున్నది. స్వరాజ్యవాదులు చేస్తూన్న పనినిగూర్చిగాని, వారు చెబుతూన్న మాటలనుగూర్చిగాని నోచేంజర్ల మీ ఆంగీకరణపడనక్కరలేదు. వారు నిర్మాణకార్యక్రమమును ద్విసణిక్రమోత్సాహముతో కొనసాగించి అందులో వారికి గల విశ్వాసమును రుజువుచేయవలెను. ఆపంబరములేకుండ ప్రశాంతముగ పనిచేసికోవలెనని కోరిన ప్రతివానికి ఖద్దరు పనీ, జాతీయ సాతకాలపనులూ ఉండనే ఉన్నవి. హిందూమహమ్మదీయ సమస్య విషయములో నోచేంజర్లు తమ యావచ్చక్తిని వినియోగింపవలసియున్నది. శాసనసభాప్రవేశవాదులు తాము సభలలో ప్రవేశించినందువల్ల కలిగే ఫలితములబట్టియే తమ కార్యవిధానమును సమర్థించుకొనవలసియున్నది. అదేవిధముగా నోచేంజర్లుకూడా నిర్మాణకార్యక్రమమును కొనసాగించుటనులమున కలిగిన ఫలితములనుబట్టే వారవలంబించిన శాసనసభాప్రవేశ ప్రతిపూలభావమును సమర్థించుకొనవలసియున్నది. నోచేంజర్లపని ఒక విషయములో ప్రోచేంజర్ల (శాసనసభా ప్రవేశవాదుల)కంటె మెరుగుగానున్నది. ఎందువల్లననగా నోచేంజర్ల ప్రోచేంజర్ల సహాయమును పొందినప్పుడు, నిర్మాణకార్యక్రమమునందు ప్రోచేంజర్లుకూడా తమకు విశ్వాసముకలదని ప్రకటించిరి. కాని ఒక్క నిర్మాణకార్యక్రమమే దేశమునకు స్వరాజ్యమును సంపాదించిపెట్టదని వారి వాదన. అయితే శాసనసభలవెలుపల నిర్మాణ కార్యక్రమమునకు నోచేంజర్లు, ప్రోచేంజర్లు అందరూకూడ కలిసి వారివారిసంస్థలద్వారా సహాయపడవచ్చును.

“కాంగ్రెసుసంస్థ చేస్తూన్న పనిని పరీక్షించనియెడల ఈ ప్రకటన మఫంత్వార్థము కాగలదు. ఈ విషయములో నాకు స్పష్టమైన అభిప్రాయము లున్నవి. వాటిని గూర్చి అవసరమైనప్పుడు ముందు వివరింపగలను.”

స్వరాజ్యపక్షమువారి ప్రకటన

చిత్తరంజనదాసు, మోతీలాల్ నెహ్రూల ప్రకటన మీక్రింద ఉదాహరింపబడినది:

“శాసనసభాప్రవేశమునకు సంబంధించిన అనేకవిషయములను శ్రమకొర్చి గాంధీ చూహత్ముద్దు మాతో చర్చించినందుకు మే మాయనకు కృతజ్ఞులము. ఆయన పత్రికలకు

పంపజోయే ప్రకటనను ముందుగా మాకు చూపింపినందుకు కూడా ఆయనదాక్షిణ్యమును మేము విస్మరింపజాలము. మా సంభాషణలలో ఆయన ప్రకటించిన అభిప్రాయములను, ఇవ్వ డాయన పత్రికలకు పంపిన అభిప్రాయములను తగ జాగ్రత్తతో మే మందరము చర్చించినాము. ఆయనయందును, ఆయన అభిప్రాయములయందును మా కెంత గౌరవ మున్నప్పటికీ ఆయనచెప్పే కారణములు మాకు సంతృప్తికరములుగా లేవు.

శాసనసభా ప్రవేశము, సహాయనిరాకరణము—

“శాసనసభా ప్రవేశవిషయములో స్వరాజ్యవాదుల వాదములుచెప్పి గాంధీమహాత్ముని ఒప్పింపలేనందుకు మేము చింతిస్తున్నాము. నాగపురముకాంగ్రెసులో చేయబడిన అసహాయోద్యమతీర్మానమునకు శాసనసభా ప్రవేశ మేవిధముగా ప్రతిహులమో మాకు జోధపడుటలేదు. కాని సహాయనిరాకరణము జాతీయజీవితములోని ఘాతిక విషయములకు సంబంధించక, అది ఒక మానసిక ప్రవృత్తి మాత్రమే అయ్యేయెడల, నిజమైన జాతీయప్రయోజనములను సంరక్షించుటకొర కసహాయోద్యమమునైనను త్యజించుట మా పరమధర్మముగా మేము భావించుము. ఈస్థిధాంతమును మేము జాతీయ సమస్య లన్నిటికీ అనువర్తించజేతుము. స్వరాజ్యసంపాదనమున కభ్యంతరములను కల్పిస్తూ నిరంకుశ ప్రభుత్వమువారిని నిరోధించుటలోకూడ ఈస్థిధాంతమునే మే మాచరణలో పెట్టు నూహించితిమి. మే మర్థముచేసికొనిన సహాయనిరాకరణతత్వమునకు శాసన సభా ప్రవేశము పూర్తిగా అనుగుణముగా మన్నదని విశేషికిరిస్తూ నిరర్థకమైన ఈ వాగ్వాదమును తుదముట్టింపజోరుతున్నాము.

శాసనసభలలోని ఆటంకము—

“ఈ ‘ఆటంక’మనే మాటను ఇంగ్లీషు పార్లమెంటులో వాడబడే అర్థములో మేము వాడలేదు. ప్రస్తుత సంస్కరణచట్టముక్రిందనున్న రాష్ట్రీయ శాసనసభలలో గాని, భారతశాసనసభలలోగాని పార్లమెంటరీ అర్థములో “ఆటంక”మును కల్పించుట అసంభవము. మా అర్థమును వ్యక్తీకరించుటకు నిజముగా మరియొక మాటను మే ముపయోగించవలసిఉన్నది. నిరంకుశప్రభుత్వమువారిచే స్వరాజ్యప్రయత్నములకు కల్పింపబడుతున్న అభ్యంతరములను నిరోధించుటయే చాలావరకు మా ‘ఆటంక’మున కర్థము. ఈవిరోధమునే మేము ‘ఆటంక’మని వాడినాము. స్వరాజ్యపక్ష నిర్మాణవిధానమునకు వ్రాయబడిన పీఠికలో సహాయ నిరాకరణమునుగూర్చి వర్ణిస్తూ మే మీసంగతి స్పష్టముగా వివరించియుంటిమి. నిరంకుశప్రభుత్వమువారి అడ్డంకులను తొలగించడమే మా ముఖ్యాభిప్రాయము. ఇంతవరకునూ మేము శాసనసభలలో

అవలంబించినవడతి ఇదే. ఇకముందుకూడ జాతీయజీవితమునకు సంబంధించిన వివిధ విషయములలో ఈపద్ధతినే ఇంకా బలవత్తరముగానుండునట్లవలంబింపగలము.

“ఈపద్ధతి “నిరంతరాభ్యంతరవిధాన” మవువా, కాదా అనే వాగ్వివాదములలో కూడ ఇంతటినుండి మేము జోక్యము కలిపించుకొన దలచుకొనలేదు. అవసరమైనవా రెవరైనా మా పద్ధతికి తగినపేరు పెట్టుకొవచ్చును. మేముమాత్రము మా కార్యక్రమము నిక్కడ వివరింతుము.

మా కార్యక్రమము—

“పైన నుదాహరింపబడిన మాసిద్ధాంతముననుసరించి కాసనసభలలోపలనూ, వెలుపలనూకూడ మే మవలంబింపబోయే కార్యక్రమము నిక్కడ వివరిస్తామము:

“౧. ప్రజలహక్కుల ననుసరించి ప్రభుత్వపద్ధతి మారేటంతవరకు గాని, లేక భారతప్రజకున్నూ, పార్లమెంటుకున్నూ రాజీ తుదిరేటంతవరకుగాని ప్రభుత్వ దాయవ్యయపట్టికలను త్రోసివేయుట. కేంద్రప్రభుత్వములో మే మవలంబింపదలచు కొన్న ఈచర్య కనుగుణములైన కారణముల నిచ్చట వివరింతుము. దాదాపుగా ఆ కారణములే రాష్ట్రప్రభుత్వములకుకూడా వర్తించును. కేంద్రప్రభుత్వములో ౧౩౧ కోట్ల మొత్తములోను (రైల్వేలు మినహాయించబడినవి) ౧౬ కోట్లమాత్రమే కాసన సభ్యులు వోటుచేయతగినవి. సభ్యులు వోటుచేయతగిన తక్కినమొత్తములో ౬౩ కోట్లు, అనగా ఆసలు బడ్జెటు మొత్తములో సగముకంటె ఎక్కువ సామ్యు సైనిక వ్యయమునకు ప్రత్యేకింపబడును. దీనినిబట్టి ప్రభుత్వమువారి బడ్జెటు (ఆదాయవ్యయ పట్టిక)లో ౧/౩ వంతు సామ్యుగుర్చిమాత్రమే కాసనసభ్యులకు వోటిచ్చే అధికార మున్నది. ఆ అధికారముకూడ గవర్నరుజనరలుగారి సర్టిఫికేషన్ (పునరుద్ధారణాధికారమునకు లోబడియున్నది. దీనినిబట్టి ప్రజలకు బడ్జెటును తయారుచేయుటలోగాని, తయారుచేసి వారిపైనగాని ఏమీ అధికారములేదని స్పష్టపడగలదు. అంతేకాక కొత్త ఆదాయములను సృష్టించుటకుగాని, కొత్తవ్యయమును చేయుటకుగాని కూడ వారికి హక్కులేదు. అటువంటిసందర్భములో ప్రభుత్వమువారి బడ్జెటు నంగీకరించి దానికి బాధ్యతవహించుట ఏసిద్ధాంతముననుసరించిన మాకు కర్తవ్యము కాదు. ఈవిషయములో ఆత్మగౌరవముకల భారతీయు లనేకమంది మాతో ఏకీభవించగల రనేమాట నిస్సంశయము. కాబట్టి దుష్టమైన ఈ ప్రభుత్వపద్ధతి మారేటంతవరకునూ, అన్నికాసనసభలలోనూ బడ్జెటులను త్రోసివేయుట మావిధ్యుక్తధర్మము.

ప్రభుత్వమువారిబిల్లులను త్రోసివేయుట—

“౨. నిరంకుశప్రభుత్వమువారు తమ అధికారమును బలపరచుకొనేటందుకు ప్రతిపాదించే అన్నికాసనములను త్రోసివేయుట. కొన్నిసందర్భములలో అటువంటికాసన

ముఖనలన కొంతమేలుకూడ కలుగవచ్చునని మనము భావించుటకు వీలుకలదు. కాని దేశముయొక్క విశాలప్రయోజనములకొర కటువంటి చిన్నచిన్నలాభములను తాత్కాలికముగా త్యజించడమే మంచిదనిమా అభిప్రాయము. అంశికాని ఇదివరకే అప్రతిహతముగానున్న ప్రభుత్వాధికారమునకు కించిత్తుకూడా బలముచేహర్చుట మాకిష్టములేదు. నిర్మాణకార్యక్రమము—

“3. జాతీయాభ్యుదయమున కవసరములగు బిల్లులను, తీర్మానములను, కార్యక్రమమును ప్రవేశపెట్టి అందుమూలముగా నిరంకుశాధికారమును నిర్మూలించుట. ఈవిషయములో గాంధీమహాత్ముని ప్రకటనలో చేయబడిన నూచనలను మేము హృదయపూర్వకముగా అంగీకరిస్తాన్నాము. నిర్మాణకార్యక్రమ సందర్భమున ఆయనచే పేర్కొనబడిన తీర్మానములు స్వరాజ్యపక్షమువారిచే అంగీకరింపబడి తీరవలెననియే మాకోరిక. ప్రభుత్వమువారి నిరంకుశచర్యలను నిరోధించి స్వయంశక్తిపైన ఆధారపడి యుండవలెననే మాసిద్ధాంతముప్రకారమే మేము మహాత్మాజీచే పేర్కొనబడిన తీర్మానముల నామోదించవలసియున్నది. కాంగ్రెసునిర్మాణకార్యక్రమము సహాయనిరాకరణ సిద్ధాంతముక్రిందకు వచ్చేయెడల కాసనసభలలో ప్రతిపాదించబడే నిర్మాణకార్యక్రమమునకు సంబంధించిన ఈతీర్మానములకూడ సహాయనిరాకరణసిద్ధాంతముక్రిందకు వచ్చితీరవలెను.

“4. భారతజాతీయైశ్వర్యమును విదేశములకు ప్రవహింపకుండ అరికట్టుటకు తగినసిద్ధాంతముల ననుసరించి ఆరికవ్యవహారములను నడుపుట.

ఈ పద్ధతిని సరిగా సాగించేటందుకు కేంద్ర రాష్ట్రీయకాసనసభలలోని ఎన్నిక సభ్యులకు వీలైనప్రతిస్థానమును మే మాక్రమించుకొందుము. ఈసందర్భములో కేవల మేన్నికస్థానములలోనేకాక సామ్యమైనంతవరకు ప్రతికమిటీలోనుకూడ మాపక్ష సభ్యులుండవలెనని మా సోదరసభ్యులందరికీ విజ్ఞాపించుకొంటున్నాము. ఈవిషయమును గూర్చి సాధ్యమైనంతత్వరలో నిర్ణయింపవలెనని వారిని కోరుతున్నాము.

కాసనసభలబయట మాపని—

“కాసనసభల వెలుపల మాకార్యక్రమ మిక్రిందివిధముగా నుండును:

“గాంధీమహాత్మునిచే నిర్ణయింపబడిన నిర్మాణకార్యక్రమమునకు మేముహృదయపూర్వకముగా సహాయము చేయవలసియున్నది. ఆ విషయములో కాంగ్రెసుసంస్థలతో కలిసి మే మా కార్యక్రమమును నిర్వహింపబూనుదుము. కాసనసభలకు వెలుపల నిర్మాణకార్యక్రమముయొక్క సహాయము లేనియెడల మా కాసనసభా కార్యవిధానమునకు బలము పోవునని మా దృఢాభిప్రాయము. మేము కాసనసభలలోని నిర్ణయములకంటె

వై. పరినిర్ణయములతో ఎక్కువ కలయిగ్గవలసియున్నది. ఆ సంగతిని మేము గ్రహించి యెడల మా కాసనసభాత్వవహారమును సరిగా నిర్వహించినేలేము. ముఖ్యముగా నిర్మాణకార్యక్రమమువిషయములో కాసనసభలవెలుపలా, బయటపూడ పరస్పర సహాయ ముండవలయునని మా విశ్వాసము. మాకు బలమును చేహర్చగల నిర్మాణకార్య విధానముపైననే మే మాధారపడియున్నాము. ఈ సందర్భములలో కాసనోల్లంఘన మునుగూర్చి మహాత్మాగాంధీ చేసిన మాచనము మేము నిస్సందేహముగా అంగీకరింతుము. నిరంకుశప్రభుత్వమువారి స్వాధీనపరత్వ మూర్ఖతను నిర్మూలించుటకు కాసనోల్లంఘనము తప్ప గత్యంతరము లేదని తోచినవెంటనే మేము కాసనసభలనుండి వెలుపలకు వచ్చి దేశమును కాసనతిరస్కారమునకు తయారుచేయువిషయములో గాంధీ మహాత్మునకు తోడ్పడుదు మని వాగ్దానము చేస్తున్నాము. ఆయన నాయకత్వముక్రింద ఆయన పతాకచ్ఛాయను కాంగ్రెసుసంస్థలద్వారా కాసనోల్లంఘనముయొక్క సంపూర్ణ కార్యక్రమమును నశింపగలమని విన్నవిస్తున్నాము.

కాంగ్రెసు - కార్మికులు—

“ఇక దేశమంతటా కార్మిక కర్షకసంస్థలకు సహాయముచేయుటమూలకముగా కాంగ్రెసును బలపరచవలసియున్నది. ప్రతిదేశములోను కార్మికసమస్య చిక్కుసమస్య. హిందూదేశమునం దావిషయములో మరి చిక్కులున్నవి. ఒకపక్షమున పెట్టుబడిదారులున్నూ, భూస్వాములున్నూ, కార్మికకర్షకుల పేదరికము నాధారముగా జేసికొని, వారి కరీరకష్టముమూలమున మితిలేని లాభములను పొందేపద్ధతి నరికట్టవలసియున్నది. రెండవపక్షమున ఈకార్మికకర్షక సంస్థలే కోరికాని కోరికలను కోరి పెట్టుబడిదారుల యెడలను, భూస్వాముల యెడలను హింసాకరములుగా ప్రవర్తించుకొండ చూడవలసియున్నది. కార్మికులకు సంరక్షణ యుండవలెననుమాట వాస్తవమే. కాని పారిశ్రామిక లబ్ధిపూడ సమానమైన సంరక్షణ యుండవలెను. మనసంస్థ లొకరి నొకరు పీడించుకొని తినునట్టిరిగా నుండగూడదు. ఉభయుల ప్రయోజనములను కాపాడునట్టి ప్రేమ యూనియను కాంగ్రెసును మనము సృష్టించవలెను. కొంతకాలములో అది ఈ ఉభయులకేకాక మొత్తముపైన దేశమంతటికీ శ్రేయస్కరముగా నుండగలదు. ముగించు—

“గాంధీమహాత్ముని ఆభిప్రాయముతోపాటు ఒకటేసారి మా యీ ప్రకటనపూడ ప్రకటింపబడుటకు సంతోషదాయకము. ఇందుమూలమున కాంగ్రెసులోని రెండు పక్షములవారికిని ఎట్టి భేదాభిప్రాయము లున్నను ప్రధానకార్యక్రమమునందు మాత్రము వారి కైకమత్యము కలదని బోధపడగలదు. ఇరుకక్షలవారను కాసనసభల వెలుపల

గాని, లోపలగాని నిర్మాణకార్యక్రమమును కొనసాగించవలయు ననియే కోరు
తున్నారు. ఈ సందర్భములో స్వరాజ్యపక్షమునకును, గాంధీమహాత్మునకును గల
ఏకీభావము ఫలప్రదము కాగలదని మా విశ్వాసము. భారతప్రజల జన్మస్వాతంత్ర్య
వాక్కులను తృటికరింపబూనిన నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు మే ముభయముగా ఏకీభవించి
చేసే యీ ప్రయత్నము తగిన ప్రత్యుత్తరము కాగలదు. భారతజాతీయ మహాసభలోని
యొకక్షులవారును ఒకటి ఆదర్శముతో ఏకమార్గమునగాని, లేక వివిధమార్గములద్వారా
గాని నిర్మాణకార్యక్రమమును నిర్వహింపదలచుకొనిన దృఢనిశ్చయమువలననే భారత
స్వరాజ్యప్రయత్నము జయప్రదముగా ముగియగలదని మా ఆశయము.”

జాహ్నాసంభాషణలే అనామదాబాదునగరమున జూన్ 22, 23, 24
తేదీలలో జరిగిన అఖిలభారతకాంగ్రెసుసంఘనిర్ణయముల కాధారభూతము లయినవి.
అన్ని కాంగ్రెసుసంస్థలలోని ఎన్నికసభ్యులును, ప్రతినెలా తిన్నని మంచిపురిగల
2000 గజములనూలును స్వయముగా వశికి పంపవలెనని నిర్ణయింపబడినది. ఎవరైనా
ఆ ప్రకారము పంపనియెడల వెంటనే వారిస్థానము ఖాళీ యగుననిమాడ ఆ సభలో
తీర్మానింపబడినది. సరిగా యీశిక్షనిబంధన చర్చింపబడుతూవుండగా కొంతమంది
సభ్యులు వారి అసమ్మతిని ప్రకటిస్తూ సభనుండి లేచిపోయిరి. అప్పుడు 22 వోట్లు
యిందు కనుకూలముగాను, 32 వోట్లు ప్రతికూలముగాను వచ్చినవి. కాని లేచి
పోయినవారుకూడ ఈ తీర్మానమునకు వ్యతిరేకముగా వోటుచేసినట్లు భావించి గాంధీ
యీ శిక్షనూత్రము నుపసంహరించుకొనెను. పిమ్మట కమిటీవా రా తీర్మానము
ప్రకారము ప్రవర్తింపనివారిపైన మరొకవిధముగా చర్యదీసుకొన నిశ్చయించిరి.

తరువాత విదేశనస్తుబహిష్కారము, న్యాయస్థానబహిష్కారము, పాఠశాలల,
కళాశాలల బహిష్కారము, బిరుదుముల, కాసనసభల బహిష్కారములు గట్టిగా కొన
సాగింపబడవలెనని తీర్మానింపబడినది. కాసనసభాబహిష్కారముమూత్రము కాకివాడ
కాంగ్రెసీతీర్మానమునకు లోబడి జరుపవలెనని నిశ్చయింపబడినది. ఈ పంచబహిష్కా
రములను స్వయముగా నిర్వహింపనివారినిగాని, బహిష్కారసిద్ధాంతము ననలే విశ్వసించని
వారినిగాని కాంగ్రెసువోటరు లెవరునూ కాంగ్రెసుసంస్థల కెన్నుకొనకూడదని తీర్మా
నింపబడినది. ప్రభుత్వమువారి నల్లమందువ్యాపారపద్ధతి నిరసించబడినది. అస్సాము
ప్రజల నల్లమందుఅభ్యాసమునుగూర్చి విచారణచేయుటకు రికరెండు ఆండ్రూసు
నియమింపబడెను. జైల్లోలో అనవసరముగాను, ప్రారముగాను సిక్కులపైన
కుపాకులు కల్పబడినపుడు వారు చూపిన ధైర్యసాహసములకు వా రభినందింపబడిరి.

గోపీనాథసాహెబ్ అర్జెంటైను హత్య కావించినందుకు అనామ్యుజాదాధులో జరిగిన ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశములో నిరసనతీర్మానము చేయబడినది. ఆ తీర్మానము చర్చకువచ్చినప్పుడు సభ్యులలో గొప్ప ఉద్వేగము వ్యక్తమైనది. ఆతీర్మానము నందు అర్జెంటైనుకుటుంబమునకు సానుభూతి చూపబడినది. ఆయనను హత్యకావించిన యువకుని దేశాభిమానము పెడదాకులపట్టినందుకు విచారము వెల్లడింపబడినది. గోపీనాథసాహెబ్చర్య కఠినముగా ఖండింపబడినది. అటువంటిరాజకీయహత్యలు కాంగ్రెసు యొక్క అహింసాసిద్ధాంతమానకు ప్రతికూలములనీ, వాటివలన స్వరాజ్యాభ్యుదయమున కాటంకములు కలుగుననీ, కాననోట్లంఘనసన్నాహమున కవి అంతరాయములు కల్పించు ననీ ఆతీర్మానములో స్పష్టముగా సూచనానింపబడినది. అందుమీద తీవ్రమైన వాదోప వాదములు జరిగినవి. ఆ తీర్మానము దేశబంధుదాసుకు రుదించలేదు. అందువలన ఆయన అహింసాసిద్ధాంతమునకు వ్యతిరేకి అని భావించకూడదు. ఆ తీర్మానములోని ఆయాభాగములయందలి ధ్వనిని కొంత మార్పుచేయవలెనని ఆయన ప్రయత్నించెను. అది నోటుకుపెట్టబడినప్పుడు గాంధీకి ప్రాణసమానులైన అనుచరులుకూడ ఆ సందర్భములో ఆయనకు వ్యతిరేకముగా వోటుచేసిరి. అందుకు గాంధీ పట్టలేక బహిరంగముగా దుఃఖించెను. ఈసందర్భములో ఈ తీవ్రపరిస్థితు లేర్పడుటకు కారణము మరియొకటి కలదు. దివాన్ పూరులో జరిగిన వంగరాష్ట్రముచేసభలో గోపీనాథు సాహెబ్ యొక్క స్వార్థత్యాగము కొనియాడబడినది. అతని దేశభక్తి కాయనయెడల ఆమచేసభవారు పూజ్యభావమును ప్రకటించిరి. గాంధీకి అంత మనోవ్యధకలుగుట కిది కొంత కారణ మైయుండవచ్చును.

స్వరాజ్యవాదులు కోరినదంతా వారి కీసమావేశములో లభింపలేదు. వారికి సంపూర్ణవిజయము నవంబరునెలలో కలిగినది. నోచేంజర్లకు సంబంధించినంతవరకాశ్చర్యకరమైన విజయము కలిగినదని చెప్పవచ్చును. ఆగష్టునెలలో 22౮౦ మంది నూలుచందా ఇచ్చిరి. సెప్టెంబరులో ౬3౦౧ మంది యిచ్చిరి. అక్టోబరులో 2౭౪౧ మంది యిచ్చిరి. నవంబరులో నూలుచందా సభ్యులు 2౯౦౫ వరకును పెరిగిరి.

కాని ఆ సంతకర్త మనేకచోట్ల మరకలహములు చెలరేగినవి. ముఖ్యముగా ఢిల్లీ, గుల్బర్గా, నాగపూరు, లక్నో, మహబూబ్ పూర్, అలహాబాద్, కోహట్ నగరము లలో పెద్ద కొట్లాటలు జరిగినవి. ముఖ్యముగా కోహట్ లో జరిగిన కలహములతో భారతదేశపునడుము విరిగినది. ఆకలహముల కారణములను విచారించుటకు గాంధీ, మేకతాలీ లాక ఉపసంఘముగా నియమింపబడిరి. వారిద్దరూ ఒకనివేదికను తయారు చేసిరి. కాని ఆ కల్లోలములకు కారకులైన పక్షములనుగూర్చి వారు భేదాభిప్రాయము

లను ప్రకటించిరి. గాంధీ ఒక పత్తముపై నిందాకోపణము చేసెను. యీతాళి మరి యొకపత్తమువారిది తప్ప నెను. అసలీ కోహటుకొట్లాటలు ౧౯౨౪ సెప్టెంబరు ౧౦ న రేదీన జరిగినవి. వెంటనే కోహటులోని భౌతిసాకళాల ప్రధానోపాధ్యాయుడు లాలానందలాల్ కోహటునురంతములనుగూర్చి కోహటుశరణాగతుల కారణసంఘము వారి ఉపయోగము నిమిత్త మొక నివేదికను ప్రకటించెను. అది చూచినయెడల అనాటి భయంకరవిషయములు నేడు స్మరణకు రాగలవు. సెప్టెంబరు ౯, ౧౦ రేదీలలో కోహటునగరమున కాల్పులును, హత్యలును జరిగినవి. తరువాత ౪ వేలమంది హిందువులు ప్రత్యేకరైలులో మరియొకచోటకు తీసుకొనిపోబడిరి. వారిలో ౨౬౦౦ మంది రావల్ పిండిలోనూ, ౧౪౦౦ మంది తదితర ప్రదేశములలోనూ రెండు నెలలవరకును భిక్షుటనముపైన జీవించవలసివచ్చినది. ఇంతకంటె అధికముగా మే మిక్కడ చెప్పవలసిన అవసరము లేదు.

గాంధీ తరువాత ౨౧ రోజు లుపవాసదీక్షను పూసెను. కోహటునగరములో ప్రజ్వలిల్లిన క్రోధాగ్నికిని, జరిగిన హత్యాకాండకును తానే బాధ్యతవహించెను. ఆ అపరాధమునకు సాయశ్చిత్రముగా తా నీనిరశనత్రమును పూసెను. ఈవ్రతము ఢిల్లీలో మహమ్మదాలీఇంటియందు ప్రారంభింపబడినది. కాని తరువాత నగరముచెలపల నున్న మరియొక ఇంటి కాయన తీసుకొనిపోబడిను. గాంధీ ప్రారంభించిన ఈ ఉపవాస త్రము నవకాశముగా తీసుకొని భారతదేశములోని అన్ని పత్తములనాయకులును కలసి ఒక వికమత్యమహాసభను సమావేశపరచిరి. ఆసభ ౧౯౨౪ సం॥ ౨౬ సెప్టెంబరుమొదలు కొని ౨ వ అక్టో బరువరకును జరిగినది. ఆసభాప్రతినిధులు పరుల మతస్వాతంత్ర్యము నకుగాని, ఇతిరుల అంతరాత్మకుగాని నొప్పికలిగించకుండా ప్రవర్తించేటట్లు ప్రమాణములు చేసుకొనిరి. ఎట్టి ఆగ్రహకారణ మున్నప్పటికీ ఈ రెండుసిద్ధాంతములకును ప్రతి కూలముగా ప్రవర్తించేపద్ధతిని వారు గట్టిగా నిరసించిరి. ఒక యావద్భారతజాతీయ పంచాయతీసంఘము నియమింపబడినది. గాంధీ ఆసంఘమునకు సమావేశకర్తగాను, అధ్యక్షుడుగాను నియమింపబడినది. హాకీమ్జుల్ ఖాన్, లాలాజీ, జి. కె. వారిసున్, డాక్టరు యస్. కె. దత్తా, మాస్టరు సుందరసింగులు సభ్యులుగా నియమింపబడిరి. భారత ప్రజలు మతవిశ్వాసములను ప్రకటించుటలోను, మతాచారములను నిర్వర్తించుటలోను, పూజాస్థలములపవిత్రతను కాపాడుటలోను, గోహత్యవిషయములోను, మసీదులముందు మేళతాళములు జరిగించుటలోను వారు కొన్ని నియమముల నేర్పాటుచేసిరి. మతకలహములనుగూర్చి వ్రాయుటలో పత్రికలు జాగ్రత్తగా ప్రవర్తించవలెనని వారు హెచ్చరించిరి. గాంధీ ఉపవాసదీక్ష నవలంబించిన చివరవారములో ప్రార్థనలు జరుపబడవలె

నని అనుచోసభవారు నిర్ణయించిరి. గాంధీ సురక్షితముగా ఉపవాసదీక్షను నిర్వహించు గలిగినందుకు అక్టోబరు ౮ వ తేదీని పరమేశ్వరునకు ౨హారంగసభలలో వందనము లర్పింపబడివి.

గాంధీ ఉపవాసవ్రతమును ముగించినతరువాత నవంబరు ౨౧, ౨౨ తేదీలలో జాంబాయినగరమున ఆఖిలపక్షమహాసభ జరిగినది. ౨౩, ౨౪ తేదీలలో (నవంబరు ౧౯౨౪) ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము జరిగినది. వంగరాష్ట్రములోని స్వరాజ్య పక్షవాదులవైనను, తారకేశ్వరములోని సత్యాగ్రహులవైనను ప్రభుత్వమువారు వానాటి కెక్కువగా సాగిస్తూన్న తీవ్రనిర్బంధవిధానమునకు ప్రతిపూలముగా భారతదేశము లోని వివిధపక్షములవారి అభిప్రాయములను కేంద్రీకరింపజేయుట కీఆఖిలపక్షసమావేశ మహ్యోనింపబడినది. వంగరాష్ట్రప్రభుత్వమువారిచే ప్రయోగింపబడిన క్రిమినల్ లాసవ రణచట్టమును అనుచోసభవారు నిరసించిరి. దానినీ, ౧౮౧౮ నాటి మాడవరెన్యూలేషనునూ ఉపసంహించుకొనవలసిన దని కూడ వారు ప్రభుత్వమువారిని కోరిరి. స్వరాజ్యసంస్థాపన మాలస్యముగుటయే ఈ ఆశాంతికీ కారణ మని వారు నిర్ణయించిరి. సాంఘికపరి మార్గముతో కూడిన స్వరాజ్యప్రజాశిక్షను తయారుచేయుట కన్నిరాజకీయపక్షముల నుండి కొంద రుపసంఘసభ్యు లెన్నుకొనబడిరి. వారి నివేదిక ౧౯౨౫ మార్చి ౩౧ వ తేదీనాటికి తయారు కావలెనని నిర్ణయింపబడినది. ఈ మహాసభవలన మహాపకారము కలుగగలదని కాంగ్రెసువారెవరూ అనుకొనలేదు. కాని దానిమూలమున దేశబంధుదాసు నిర్బంధముమాత్రము తిప్పిపోయినది. శాసనసభాప్రవేశసంక్షర్భములోను, బహిష్కార పద్ధతిని తీసివేయుటలోను దేశబంధుదాసు మోతీలాలుపండితులకు గాంధీ లొంగిపోవుట ఈ సంవత్సరములో జరిగిన ముఖ్యఫలితము. ఈ ముగ్గురు మహామహులును నిర్ణయించిన ఏర్పాటుకు ఆ. భా. కాం. సం. వారంగీకరించిరి. ఇప్పు డీముగ్గురును చేసిన సమష్టిప్రకటనమునకును, 'మేనెలలో చేయబడిన ప్రత్యేకప్రకటనములకును భేదమును పాఠకులు గమనింతురు గాక. "అన్ని పక్షములవారి సహాయమును పొందేటందుకు వీలుగా ఆసహాయోద్యమకాన్యక్రమము జాతీయకార్యవిధానముగా విరమింపబడినది. ఒక్క విదేశకన్యక్రమ బహిష్కారవిషయములోమాత్ర మది నిలిచి యున్నది. స్వరాజ్య పక్షమువారు శాసనసభలలో పనిచేయవలెను. తదితరులు తదితర నిర్మాణకార్యక్రమ మును కొనసాగించుటకు తమ శక్తిసామర్థ్యములను వినియోగించవలెను." అని ఆసమష్టి ప్రకటనముయొక్క సారాంశము. ఇందుకు బదులుగా గాంధీ మంచిప్రయోజనమును సంపాదించెను. ఇదివరకు కాంగ్రెసుసభ్యులు సంవత్సరచందాకింద ౨౦౦౦ గజముల స్వయముగావడికినమాలు నీయవలసియుండెను. ఇప్పుడు ప్రతినెలా ౨౦౦౦ గజము తీయవలెనని నిర్ణయింపబడినది. ఇది కేవలము కమిటీలలోని ఎన్నికసభ్యులకే వర్తించదు.

నాలుగవారి చందా నిచ్చిన ప్రతి కాంగ్రెసుసభ్యునకును ఈ నూలుచందా వర్తింప జేయబడినది. ఇక సంవత్సరము పూర్తికానుండెను. బెల్గాములో గాంధీ అధ్యక్షత క్రింద కాంగ్రెసు జరుగునట్లేక్కాలు చేయబడినది.

బెల్గాము కాంగ్రెసు, ౧౯౨౨

అసహాయోద్యమచరిత్రలో బెల్గాముకాంగ్రెసు మాతనయుగ ప్రారంభకమైనది. అప్పటికి గాంధీమతముపైన తిరుగుబాటు దాదాపు పరిపక్వస్థితికి వచ్చినది. కాంగ్రెసు లోని రెండుకక్షలును స్పష్టముగా చీలిపోయేటట్లు కనబడెను. నోచేంజర్లన్ను, స్వరాజ్య పక్షమువారున్ను చీలిపోయి ప్రతికక్షలుగా ప్రచారము సాగించడమా, లేక వారిలో వా రేదో ఒడంబడిక చేసికొని భేదాభిప్రాయములను సమన్వయించుకొనడమా అనే ప్రశ్న ఉదయించినది. వారిరువురకు సంఘీభావమే కుదురవలెనన్నయెడల ఆ మహా త్యాగ్యమును జయప్రదముగా నిర్వర్తించగలవాగు గాంధీజీతప్ప మరియెవరు? ఆయన కాననోల్లంఘనమును విరమించి నోచేంజర్లను సంశ్చిత్తపివరచగలడు; కాననభాప్రకే కమును నిరోధించి స్వరాజ్యవాదులను సమాధానపరచనూగలడు, నిజముగా మహాపురు షులే మహోద్యమములను నడుపగలిగేయెడల వారే తిరిగి ఆ ఉద్యమములను ఆపివేయు టకుమాదా అర్హులు. కాబట్టి సరిగా సమయమునకు తగినట్లుగానే గాంధీ ౧౯౨౨ లో బెల్గాముకాంగ్రెసు కధ్యక్షత వహించెను. బెల్గాములోని ఆయన అధ్యక్షోపన్యాసము ఉదారాశయపూరితముగా నుండెనని మే మిక్కడ వ్రాయునవసరములేదు. కాంగ్రె సులో అది సంగ్రహముగామాత్రమే చదువబడినది. ఆయన ౧౯౨౦ సెప్టెంబరునుండి కాంగ్రెసువ్యవహారము లేవిధముగా పరిణామము పొందినవో వివరించి కాంగ్రెసుసంస్థ ముఖ్యముగా జాతీయబలమునకు కారణభూతిమైన దని ప్రకటించెను. “ప్రజలెవరికి సంబంధించినంతవరకు వారు బహిష్కారముల వాచరణలో పెట్టిరి. ఏ బహిష్కార మూ ఎంతమాత్రమూ పరిపూర్ణత్వమును పొందనప్పటికీ వాటిలో ప్రతిదీక్షాడ బహిష్కారసంస్థయొక్క ప్రతిష్ఠనుమాత్రము తగ్గించినది. అన్ని బహిష్కారములలోకి హింసాబహిష్కారము మహోత్కృష్టమైనది. కాని అహింస ఇంకా నిస్సహాయుల పద్ధతిగానే ఉపయోగపడుతున్నది కాని ప్రవీణుల ప్రబలమైన ఆయుధముగా ప్రయోగింపబడుట లేదు. అసహాయవాదులు కానివారిపైన చూపబడే అసహనము దౌర్జన్యమునకు మరియొక నున్నితరూపము. ఏమైనప్పటికీ అహింసాతత్వము దౌర్జన్య మును నిరోధిస్తూన్నమాట నిజము. ఒక సత్యాగ్రహముతోనము త్యాగము చేయగలిగిన క్రి అధికమైనకొలది అహింసాతత్వ మభివృద్ధికాగలదు. ఈఉద్యమ మింతటితో ఆపివేయ నలసినకాలము వచ్చినది. చాలాసందర్భములలో అసహాయవాదము నడలంబించినవారు

పశ్చాత్తాపపడ ప్రారంభించిరి. అందుమూలమున వారిపైన కలిగిన ప్రతిపక్షాలఫలితము వారసహాయవాదులు కానప్పటికంటె ఎక్కువచెడును కలిగించినది. కాబట్టి అన్ని బహిష్కారములను ఇంతటితో విరమింపబడవలెను. విదేశీవస్త్రప్రబహిష్కారముమాత్రము నిలిచియున్నది. ఈ బహిష్కారము భారతీయులహక్కుకాక వారి విధ్వంసకర్మము కూడాను. విదేశీజలమును, విదేశీవిద్యుమును, విదేశీగోధుములను బహిష్కరించుట భారతీయుల కెంత అవసరమో విదేశీవస్త్రములను బహిష్కరించుట కూడా అంతే అవసరము. నిజానికి బహిష్కారములో నిర్బంధ మున్నది. కాని ఆనిర్బంధము సద్బావమువల్లనూ, సజ్జనత్వమువల్లనూ కలిగినదేకాని ద్వేషమువల్లనూ, క్రోధమువల్లనూ కలిగినదికాదు. లాంకుష్టర్ వర్తక మవినీతికరమైనది. అది లక్షలకొలది భారతీయుల వివాదముపైన ఆధారపడి కొనసాగింపబడుతున్నది. ఈ అవినీతి ఇంకా అనేక అవినీతులకు మార్గ దర్శకమైనది. ఇంకాండు ప్రదర్శించే అన్ని అవినీతికరచర్యలను ఈ ఒక్కదుర్మీతి న్యాయపరములో ముడిపెట్టవచ్చును. కాబట్టి మన మందరము నూలువడికి బట్టలునేయు వృత్తిని ప్రోత్సహించలసినవచ్చినది. అందుమూలమున మనకు గ్రామస్థులతో ప్రత్యక్ష సంబంధము కల్గినది." అని గాంధీ ప్రసంగించెను. గాంధీ ఈమాటలుచెప్పేటప్పుడు బ్రిటిషు వస్తువులన్నీ మనకు హాని కలిగిస్తున్నవని ఆయన ఉద్దేశము కాదు. ఒకవస్త్రములే-అవి బ్రిటిషు దేశములో తయారుచేయబడినవి కానీ, తదితర దేశములలో తయారుచేయబడినవి కానీ- మన దేశమునకు హాని కలిగిస్తున్నవని ఆయన ఉద్దేశించెను. ఆయన ఆంధ్రములకు కూడా ప్రతిపక్షముగా పోరాడదలచుకొనలేదు. కాని భారత దేశపుకుటీరపరిశ్రమ బుద్ధి పూర్వకముగాను, క్రూరముగాను నిర్మూలించబడినందు కాయన ప్రతిఘటించెను.

స్వరాజ్యవాదులకును, ఆయనకును రాజీ కుదిరినది. వారు నూలుచందా కంగీ కరించిరి. ఆయన వారు కాసనసభలలో పనిచేయుట కంగీకరించెను. తరువాత కోహటు కొట్లాటలనుగూర్చి ఆయన విచారమును ప్రకటించెను. అకాలిలకు సానుభూతి చూపెను. అస్పృశ్యతనుగూర్చి నూట్లాడెను. స్వరాజ్యప్రజానికను వివరించెను. రాటము, హిందూమహమ్మదీయసఖ్యత, అస్పృశ్యతానివారణములు స్వరాజ్యాదర్శమును పొందుటకు రాజమార్గములని ఆయన ప్రకటించెను. "ఆహార్గములను తెలుసుకొన్నచో నాకుచాలును. నాజీవితతత్వములో మార్గములున్నూ, ఆదర్శమున్నూ కూడా ఒక్కటే." అని ఆయన చెల్లడించెను. గాంధీయొక్క ఈ సిద్ధాంతమే ఇతర రాజకీయమతస్థులకు పడనిది. ఈ ఉపాధ్యతముతో ఆయన స్వరాజ్యప్రజానికను సంబంధించిన కొన్ని విషయములను నూదించెను.

తీరకష్టము వోటింగుహక్కుగా నుండవలెనను. పైనికవ్యయము తగ్గింపబడవలెననీ, వ్యాయపరిపాలనము తక్కువవ్యయములో జరుగవలెననీ, యత్తుపదార్థములు నియోజింపబడవలెననీ, వాటిపైన ప్రభుత్వమునా గాదాము పొందవూడదనీ, సివిల్, మిలిటరీ జీతములు తగ్గింపబడవలెననీ, దేశము భాషప్రయుక్తరాష్ట్రములుగా విభజింపబడవలెననీ, విదేశీయుల సర్వాధికారవాణిజ్యపద్ధతులు (Monopolies) పరిక్షింపబడవలెననీ, సంస్థానవ్యవహారములతో కేంద్రప్రభుత్వమువారు జోక్యము కల్పించుకొనవూడదనీ, నిరంకుశాధికారములు రద్దుచేయబడవలెననీ, ప్రభుత్వోద్యోగములలో జాతివిచక్షణ చూపబడరాదనీ, అందాకీ మతస్వాతంత్ర్యముండవలెననీ, దేశభాషలలో పరిపాలనము జరుగవలెననీ, హిందీ జాతీయభాషగా నుండవలెననీ ఆయన అభిప్రాయ మిచ్చెను.

సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యవిషయమునూడ ఆయన నాకర్షించకపోలేదు అనామకాబాదుకాంగ్రెసు తరువాత ఆయన అభిప్రాయము నీవిషయములో కొంత మార్ద్రములైనవి. ప్రభుత్వమువారికి సంబంధించినంతవరకాయనఆశ్చర్య నిరాశ లైనవి. “నేను సామ్రాజ్యాగత్యంత స్వరాజ్యమునే సంపాదింప ప్రయత్నించును. కాని ఇంగ్లీషువారి తప్పిదమువలన బ్రిటిష్సంబంధమును ఎదులుకోవడమే అవసరమైనయెడల నే నట్టి సంబంధమును పూర్తిగా త్యజించుట కెంతమాత్రమును జంకను.” అని ఆయన చెప్పెను. తరువాత ఆయన స్వరాజ్యపక్షమునుగూర్చి, నిర్మాణకార్యక్రమమును గూర్చి, వంగరాష్ట్రపరిస్థితులను గూర్చి, దౌర్జన్యరాహిత్యమునం దాయనకు గల విశ్వాసమునుగూర్చి ఉదాహరిస్తూ ముచ్చటించెను. వంగరాష్ట్రమునందు రీషింప్రభువు ౧౯౨౪ సంవత్సరపు ౧ వ అర్థి నెప్పును ప్రయోగించెను. అందువల్ల స్థానికప్రభుత్వము వారు విప్లవసభ్యులని నమ్మె యెవ్వరినైనను వెంటనే ఆరెట్టుచేసి స్పెషల్ కమిషనర్ల యొద్దకు విచారణకు పంపవచ్చును. ఈ దండయాత్ర స్వరాజ్యవాదులకు ప్రతిపూలముగా సాగింపబడినదనే అభిప్రాయముతో గాంధీహూడా వీక్షించెను.

బీయమ్మ, సర్ ఎ. చాధరి, సర్ ఎ. ముఖర్జీ, భూపేంద్రనాథబాసు, డాక్టరు సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్, జి. యమ్. భూర్జీ మొదలగు అనేకమంది కాంగ్రెసువాదులు మరణించినందుకు బెల్గాముకాంగ్రెసు విచారమును ప్రకటించినది. గాంధీ, నెహ్రూ, దాసులమధ్య నవంబరులో జరిగిన ఆ. భా. కాం. సం. లో అంగీకరింపబడిన ఒడంబడిక ఈ కాంగ్రెసులో ఆమోదింపబడినది. ఆ ఒడంబడిక నమసరించియే కాంగ్రెసు సభ్యుల వోటింగుహక్కులుకూడా మార్పుచేయబడినవి. హిందువులు కోహటునుండి వెల్లిపోయినందుకు విచారము ప్రకటించబడినది. కోహటు మహమ్మదీయులు వారి హిందూ

పోదరులకు ధనప్రాసారముగొరకు ఈమీ ఈయవలెనని హెచ్చరింపబడితి. కోహటు మహమ్మదీయులు గొరవముగా ఆహ్వానిస్తే నేగాని కోహటునుండి వెల్లిపోయిన హిందువులు తిరిగి రాకూడదని సలహా ఈయబడినది. నైజామురాజ్యములోని గుల్బర్గా బాధితులకుకూడా ఈ విధముగానే సానుభూతి చూపబడినది. ఆస్పృశ్యత, వైకణ్ఠ సత్యాగ్రహములనుగూర్చి చర్చింపబడినది. ఆకాలీ ఉద్యమము, సారాయివల్లమందుల వ్యాపారము—ఈ ఆన్లీ చర్చింపబడి తనదీతిగా తీర్మానింపబడినవి. కాంగ్రెసు నిర్మాణవిధానమున దు కొన్ని మార్పులు చేయబడినవి.

విదేశములలోని భారతీయులకు నేవచేసినందుకు సహజినీదేవి, బెనారసీదాసు చతుర్వేదులు శ్లాఘింపబడిరి. ఈవిషయములో ప్రభుత్వమువారుకూడా ఊరకుండ లేదు. ఇండియాప్రభుత్వమువారు కన్యావిషయములో గట్టిగా పోరాడిరి. “కన్యాలోని భారతీయుల కన్యాయము జరిగేయెడల భారతదేశము బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యముతో సంబంధమును విడగొట్టుకొనవలెనని తీవ్రమైన ఆందోళనము బయలుపరగలదు. వలసరాష్ట్రములకు ప్రతిహులముగా ప్రతిక్రియవిధానములుకూడా భారతీయులచే అవలంబింపబడవచ్చును.” అని వారు భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శిని మందలించిరి. ౧౯౨౩ లో జరిగిన సామ్రాజ్యసభకు భారతదేశముపక్షమున డాక్టరు లేజబహదూరు సభ్యుని, ఆఫ్ఘాను మహారాజులు ప్రతినిధులుగా వెళ్లిరి. అందులో భారతీయులకు సమానహక్కు లుండవలె నని ౧౯౨౧ లో వలెనే తిరిగి అంగీకరింప బడినది. అంతేకాక ఇండియాప్రభుత్వమువారు వలసరాష్ట్రభారతీయుల సహాయార్థ మొకకమిటీని నియమింపవలెనని కూడ నిర్ణయింపబడినది. ఆ కమిటీవారితో ఒక్క దక్షిణాఫ్రికాప్రభుత్వమువారు తప్ప తక్కిన వలసరాష్ట్రప్రభుత్వములనా రందరును సంప్రతించుట కంగీకరించిరి. ఆ నిర్ణయముప్రకారము హోప్సింప్టన్, ఆగాఖాన్, సర్ జెంజిమన్, రాబర్టుసన్, దివానుబహదూరు రంగాచారి, కె. సి. రాయ వలసరాష్ట్ర కమిటీసభ్యులుగా నియమింపబడిరి. వారు ౧౯౨౪ ప్రథమదశలో లండనులో సమావేశమై కన్యా, ఫీకీ, టాంగనాయికాలలోని భారతీయులకు చిరకాలమునుండి ఉన్న కష్టములనుగూర్చి విచారించిరి. ౧౯౨౪ జూలై అంతమునకు వారిసమావేశము ముగిసినది. వలసపోవుటనుగూర్చి నిర్బంధముల సేర్పాటుచేసిన ఆర్డినెన్సు అమలు జరుప బడరాదని ౧౯౨౪ ఆగష్టులో వలసరాష్ట్రములకార్యదర్శి థామసు నిర్ణయించెను. భారతీయుల వోటింగుహక్కులవిషయములోను, వారు మొరకభూములను సంపాదించు కొనువిషయములోను ఇదివరకున్నస్థితి కేమీ భంగముకలగలేదు. భారతీయవ్యవసాయకుల ఉపయోగముగిదిత్తము పల్లెట్రప్రదేశములు ప్రత్యేకింపబడవలెనని నూదించబడి

నది. ౧౯౨౪ జూనులో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారిచే సాత్ బహో ప్రభుని అధ్యక్షతక్రింద తూర్పుఆఫ్రికాకమిటీ ఒకటి నియమింపబడినది. భారతీయుల అభిప్రాయముల నా కమిటీవారు వినుట కంగీకరించిరి. దక్షిణాఫ్రికా ప్రభుత్వము మారుటమూలమున “క్లాసు వీరియా బిల్లు” రద్దయినది. నేటాలులో ప్రత్యేకాధికారముక్రింద భారతీయులు ముందు ముందు స్వతంత్రపార్టీలుగా చేర్చుకొనబడుటకు వీలులేనిరీతిని ఉత్తరువులు జారీ చేయబడినవి.

6. భాగలబ్ధిమా, భాగస్వామ్యమా ?

౧౯౨౫

[స్వరాజ్యపక్షమువారి విజయపరంపరలు - గాంధీపగర్వజనము - దాసు చిత్తవృత్తి - ఫరీదుపూర్ లో దాసు చేసిన ఉపన్యాసము - దాసుకు బర్క్ న హెడ్డునందలి విశ్వాసము - దాసుతరువాత వంగరాష్ట్ర నాయకుడు - గాంధీ తన అధ్యక్షతపడవికి రాజీనామా యిత్తుననుట - మడ్డిమన్ సంఘము - స్వరాజ్య పక్షమును ప్రభుత్వమువారు సంతోషపెట్టుటకు చేసిన ప్రయత్నములు - గాంధీ చేసిన రాజీనామాసూచనకు మోతీలాలు స్తుతించుట - మధ్యమార్గము - పాటలీ పుత్రమునందలి ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము విభాజ్యము - చర్చ - మోతీ లాలుఆంగ్రహము - మోతీలాలుచేసిన పరిహారము - గౌరవవిషయము - భాగ లబ్ధిమా, భాగస్వామ్యమా - దాసునిర్బంధమునుగూర్చి బెడరింపు - రానున్న కాన్పురు కాంగ్రెసు - భారత నారీమణి ధర్మము - కాంగ్రెసు రథ ముగిపోయినది - స్థానిక సంస్థలయందలి ఉత్సాహము - స్వరాజ్యపక్షము లోని ఆంతరంగికకలలోలము - కేల్కారువిమర్శనము - మూడురాజీనామాలు - ఏజెన్సీ తెలుగుజిల్లాలలో తిరుగుబాటు - కాన్పురుమహాసభ - సరోజినీదేవికి గాంధీ అధికారమును ఒప్పగించుట - సరోజినీదేవి అధికారము వహించినది - స్వాతంత్ర్యయుద్ధము - మహాసభావ్యవహారములు - ప్రధానతీర్మానము - మాలవ్యాపండితుని సవరణ - ఇతరతీర్మానములు - రివరెండుహోమ్సు కాంగ్రె సుకు హాజరగుట - హిందూమహమ్మదీయకొట్లాటలు - గురుద్వారాసమస్య.]

౧౯౨౫లోని కాంగ్రెసురాజకీయములు చాలావరకు శాసనసభాకార్యక్రమమునకు సంబంధించియున్నవి. స్వరాజ్యవాదులకు నోచేంజర్ల అధ్యంతరము తీరివడి ఉభయపక్షములను సహనవ్యయించుటకు మధ్య గాంధీ కలడు. దాసు, నెహ్రూ, పటేల్, లాలాజీలవంటి మహాపురుషు లితిరులకు చాచుగ్రహములుగా నుండవలచుకొనలేదు. వంగమధ్యరాష్ట్రములలో ద్వంద్వపరిపాలన ముంజిరించినది. లిట్టన్ ప్రభువు కోరినప్పటికీ దాసు మంత్రివర్గము నేర్పుటచేయ నిరాకరించెను. ఇతిరు లెవరున్నా మంత్రివర్గమును స్థాపించుటకు వీలులేకుండాచూడఁగా ఆయన చేసెను. ఆవిధమైన విధ్వంసకార్య విధానమునే ఇంతకాలమునుండి దాసు భావిస్తున్నది. ౧౯౨౭ లో రీడింగ్ ప్రభువు చేసిన బెంగాలు ఆర్డినెన్సు పరిసమాప్తి నొందినది. కాబట్టి అది తిరిగి ఒక బిల్లు రూపములో వంగరాష్ట్రశాసనసభయందు ప్రవేశపెట్టబడినది. ౧౯౨౭ జనవరినెలలో స్వరాజ్యవాదుల బలమువలన ఆ బిల్లు నిరాకరింపబడినది. లిట్టన్ ప్రభువు దానిని పునరుద్ధరించి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి అంగీకారముతోసము లండను పంపించెను. ౧౯౨౭ ఫిబ్రవరి తేదీని వంగరాష్ట్రశాసనసభలో మంత్రిులజీతములకొరకు బడ్జెటులో అవకాశము కల్పింపబడవలెనని ప్రభుత్వమువారికి సిఫారసుచేస్తూ తీర్మానము జరిగినది. ఇది స్వరాజ్యవాదుల కపజము. కాని ఈ నష్టమునకు తగిన పరిహారము వెంటనే వారికి కలిగినది. మార్చి ౨౩ న తేదీని బడ్జెటుచర్చ వచ్చినప్పుడు, అంతకుపూర్వము నియమింపబడిన ఇద్దరు మంత్రిుల జీతములూ నిరాకరింపబడినవి. ఆ తీర్మానమునకు స్వరాజ్యపక్షమువారికి ౬౯ వోట్లున్నూ, ప్రభుత్వపక్షమువారికి ౬౩ వోట్లున్నూ వచ్చినవి. స్వరాజ్యపక్షమువారి ప్రకటన కనుగుణముగా వంగరాష్ట్రములో ఈ విధముగా సహాయనిరాకరణోద్యమము నడుపబడుతున్నప్పుడే మధ్యరాష్ట్రములందు, స్వరాజ్యపక్షమువారు మంత్రిపదవులనుకూడా స్వీకరించి ఏల లోపలనుండి ప్రభుత్వమును విధ్వంసము చేయగూడదని బహిరంగముగా వాదోపవాదములు బయలుదేరినవి. కేంద్రశాసనసభలో స్వరాజ్యపక్షమువారు ౧౯౨౭-౨౮ సంవత్సరములలో కేవలము రాజ్యాంగకాస్తానిమకాలమైన ప్రభుత్వప్రతికూలపక్షముగా నుండి పనిచేసిరి. వారుప సంఘసభ్యులుగానుండి, ఉపయోగకరములైన శాసనముల సందర్భములో ప్రభుత్వమునకు సహాయముకూడా చేసిరి. వారు కొన్ని సమయములయందు దోకపక్షముతోను, మరి కొన్నిచోల వేరొకపక్షముతోను, అప్పుడప్పుడు ప్రభుత్వమువారితోను కలసి వోటు చేసిరి.

బెంగాలు ఆర్డినెన్సును శాసనాధికారముద్వారా రద్దుచేయవలెనని పి. దొరస్వామి అయ్యంగార్లు ప్రతిపాదించిన తీర్మానము ౫౮ వోట్లతో అంగీకరింపబడినది.

అందుకు వ్యతిరేకముగా ౪౫ మాత్రమే వచ్చినది. ౧౯౨౫ ఫిబ్రవరి ౩ వ తేదీన విశ్-భాయిపతేల్. ౧౮౫౦ నాటి వేటుప్రజనర్ల చట్టమును, ౧౮౬౭ నాటి సరి హద్దురాష్ట్రముల దురాగతనిరోధక చట్టమును (Frontier outrages Act 1867) ౧౯౨౧ నాటి రాజద్రోహసభానిరోధక చట్టమును రద్దు చేయించుట కొక బిల్లును ప్రవేశపెట్టెను. ఆ బిల్లు సరిహద్దురాష్ట్రముల చట్టము విషయములో తప్ప తక్కిన విషయములలో అంగీకరింపబడినది.

రైల్వే కంపార్టుమెంటులు కొన్ని ప్రత్యేక సంఘములకు ప్రత్యేకించి ఉంచబడే పద్ధతిని నిర్మాతలను సుద్దేశించి నియోగి రైల్వే చట్టమునకు సవరణను ప్రతిపాదించుకొనెను. కాని అది నిరాకరింపబడినది. డాక్టరు గౌరు ప్రీవీకౌన్సిల్ అప్పీలుపద్ధతిని తీసివేయ వలెనని తీర్మానమును ప్రతిపాదించెను. కాని స్వరాజ్యవాదులు ప్రభుత్వమువారితో కలిసి వోటుచేయుటచేత అది నిరాకరింపబడినది. ఆ సందర్భములోనే పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ లండనులో నున్న ప్రీవీకౌన్సిలుకు మనము కొంతకాలమువరకూ అప్పీళ్లు చేసుకొనవలసియేయన్నదని ప్రసంగించెను. ఇండియాలో వెంటనే సైనికభాకాలను స్థాపింపవలెనని వెంకటపతిరాజు తీర్మానము నుపపాదించెను. ఆ సందర్భములో శతర్షు మెంటువా నోడిపోయిరి. ౨౫-౨-౨౫ తేదీని రైల్వే బడ్జెటునుగూర్చి చర్చవచ్చినప్పుడు, ఆర్థికసభ్యులను విడిచిపెట్టి స్వరాజ్యవాదులను, స్వతంత్రపక్షమువారు వారిలోవారు హోరాహోరి పోట్లాడుకొనిరి. అందుమూలమున రైల్వే బడ్జెటును నిరాకరించవలెనని మోతీలాలుపండితుడు తెచ్చిన తీర్మానము ౬౩ వోట్లతో వీగిపోయినది. అందు కనుకూలముగా ౪౧ వోట్లుమాత్రమే వచ్చినవి. దీనినిబట్టి బడ్జెటుచర్చ కేవల మాయావిషయముల గుఱాగుణములనుబట్టి మాత్రమే జరిగినదన్నమాట వాస్తవము. అంతేకాని స్వరాజ్యపక్షమువారిచే నూచింపబడినట్లుగా నిరంతరము ప్రభుత్వ వ్యవహారముల కంటకము కలిగించేపద్ధతిమీద జరుగలేదు. ప్రభుత్వకార్యనిర్వాహక సభ్యుల ప్రయాణపుఖర్చులు నిరాకరింపబడవలెనని మోతీలాలుపండితుడు తెచ్చిన తీర్మానము ౬౫ వోట్లతో గెలిచినది. అందుకు ప్రతికూలముగా ౪౮ వోట్లు వచ్చినవి. ఈ తీర్మానమున కనుకూలముగా వోటుచేసినవారంతా ఒకటే అభిప్రాయముతో వోటు చేసినవారు కారు. అన్ని పక్షములవారికీ అన్ని కారణము లున్నవి. కోనాటు దురాగతములు, సైనికోద్యోగములు భారతీయులపరమచేయబడుట, మడ్డిమన్ నివేదిక, రాండుచేలింసభ, నిర్బంధవిధానము-ఈ అన్నీ స్వరాజ్యపక్షమువారిచే చర్చింపబడినవి. వంగ రాష్ట్ర క్రిమినల్ లా సవరణ చట్టము క్రిందికేసులు సైకోట్ట కపీలుచేయబడుటకు వీలుగా భారతకానసభలో ఒక బిల్లు ప్రవేశపెట్టబడినది. అప్పుడొక చిత్రమైన పరిస్థితి యేర్పడినది. అబిల్లులో నిర్బంధితులు తమ నిర్బంధ కారణమునుగూర్చి ప్రశ్నించే అభికారము

తీసివేయబడినది. ఆకేసులకు సంబంధించిన ముద్దాయిలను వంగరాష్ట్రమునకు వెలుపలి జైళ్లలో నుంచుటకు కూడా అధికార మియ్యబడినది. ఈ వైరెండు విషయముల కొసమన్నా ఆ బిల్లులో మూడు నియమము లేర్పాటుచేయబడినవి. స్వరాజ్య వాదులను, స్వతంత్రపక్షమువారును ఈ మూడునియమములను నిరాకరించి మొదటి నియమమునకు మాత్రము నోటుచేయ తలపెట్టిరి. అందుమాలమున ప్రభుత్వమువారు తలపెట్టినబిల్లులోని ఉద్దేశము రూపుమాసినది. రీడింగుప్రభువు దానిని ప్లేటు కొన్ని లుకు పంపి అది ఆక్కడ అంగీకరింపబడినపిమ్మట దానిని తాను పునరుద్ధరించెను.

ఇప్పటికే చిత్రరంజనదాసు కాంగ్రెసులో ప్రాముఖ్యస్థానమువహించెనన్నమాట స్పష్టము. పైగా బెల్లముకాంగ్రెసు జరిగేముందు దాసు తన యావదాస్థిని ఒకధర్మ కార్యముకొరకు దానముచేయ నిశ్చయించుకొనెనని ప్రకటించబడినది. దానితో ఆయనను ప్రజలు మహాపురుషునిగా చూచిరి. అంతలో బెనెంటుచే స్థాపింపబడిన జాతీయ సమితివారు కాసునువెల్తు ఆఫ్ ఇండియాబిల్లును ప్రకటించిరి. ఐకమత్యమహాసభ నియమించిన కమిటీవారు మతకలహములను తుదముట్టించుటకు తీవ్రముగా నాలోచింప ప్రారంభించిరి. ఫిబ్రవరి ౨౨ వ తేదీని హిందూమహాసభపక్షమున లాలబజ్రపతిరాణులు ఆవిషయములో కొన్నిప్రశ్నలను ప్రకటించెను. బొంబాయిలో క్రిందటి నవంబరులో జరిగిన అఖిలపక్షమహాసభవారిచే నియమింపబడిన ఉపసంఘమువారు ప్రకృతమున కనుమలమైన స్వరాజ్యప్రజాతికను తయారుచేయలేకపోయిరి. అందువలన వారు మార్చి నెలలో కాలనిర్ణయములేకుండా సమావేశము నాపివేసిరి. గాంధీ ౧౯౨౨ మార్చి, ఏప్రిల్ నెలలలో కేరళరాష్ట్రమునందును, దక్షిణభారతదేశమునందును సంచారము చేసెను. తీవ్రముగా సాగుతూన్న వైకాము సత్యాగ్రహమునందు గాంధీ జోక్యము కలిగించుకొని రాజీచేసెను. వైకాములో అంటరానివాండ్రని పిలువబడే కొందరిని కొన్ని బీధులలోనుండి నడువనీయని దురాచార మున్నది. దానిని నిర్మూలించుటకు సత్యాగ్రహము ప్రారంభింపబడినది. సత్యాగ్రహుల నావీధులలో ప్రవేశింపకుండా చేయుటకు తిరువాన్కూరుప్రభుత్వమువారు కొంతమందిని కావలిపెట్టిరి. కొన్నిచోట్ల కొన్ని ఆటంకములను కల్పించిరి. తిరువాన్కూరుప్రభుత్వమువారు హిందూ పూర్వాచారపరాయణుల కనుమలముగా తమ అధికారబలమును వినియోగించి వైకాముసత్యాగ్రహులను నిర్బంధములపాటు చేయుట ఆ ప్రభుత్వవిధానమునకు శ్రేయస్కరము కాదని వారికి తెలియచేయబడినది. తరువాత వారు సత్యాగ్రహుల కిదివరలో కల్పింపబడిన అడ్డంకులను తొలగించిరి. అసత్యాగ్రహ మంతటితో ప్రజాభిప్రాయమును పరిపక్వ మొనరించేవిమిత్త మాపివేయబడెను. గాంధీ దక్షిణాదినుండి వంగరాష్ట్రమున కేగెను. దానుకు కరీరములో జచ్చేర్పడినది. ఆయనకు సాయంకాలములందు కొద్దిగా

వ్యవస్థ తీసుకొనివచ్చి కట్టించెను. కరీరాకోగ్యముతోన మాయన యూరపుట్టించునట్లు పోవునట్లు చేయబడినది.

అకోజులలో ఆయన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారితో సంధిచేసుకొనవచ్చునని గంపెదాకతోనుండెను. అంతకుపూర్వము కంపెదాకతోనుండటమే ఆయన మద్రాసువచ్చి ఉపన్యసిం దినప్పుడు అహమ్మదాబాదుకాంగ్రెసుకుముందుజరిగిన గాంధీ, రీడింగురాయ భారములగూర్చి ఉదాహరిస్తూ గాంధీ వ్యవహారములను చెప్పగొట్టి నని ప్రపంచిం చెను. అంతేగాక ఆలీపురముజైలులో తా నున్నప్పుడు తన కీరాకేనామావరతులు పంపబడినవనికూడ ఆయన ప్రకటించెను. పెద్దపెద్దఉద్యమములను నడిపిన ప్రజాసేవకులలో ఇటువంటి 'జయము' లను గూర్చిన చిత్రవృత్తి సర్వసాధారణమైపోయినది. ౧౯౧౭ లో మాంటేగు భారతదేశమును సందర్శించినప్పుడు తె సెంటుకూడ ఈవిధముగానే ఉప్పొంగిపోయెను. ఆమె అంతకుపూర్వము భారతదేశములోని ఆందోళనము తలన బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమును చలంపజేసినది. వెంగరాష్ట్రములో చిత్రరంజనదాసు అనేకమహాత్మ్యములను చేసెను. ౧౯౨౧ లో మహాత్తరమైనచిటగాంగునమ్మెను ఆయన నడపెను. ఆయనరాజధాని కనీవినీ ఎరుంగనిరీతినియ్యవరాజును సంపూర్ణముగా బహిష్కరింపగలిగినది. ఆయన వంగరాష్ట్రకాసనసభను స్వాధీనపరచుకొని మంత్రివర్గనిర్మాణ మసంభవముచేసిద్వంద్వపరిపాలనమును విధ్వంసమొనర్చెను. ఇన్ని చెబ్బలు కొట్టిన దాసుతో ప్రభుత్వమువారికి రాకే ఎందుకు కుదరదు ?

ఈచిత్రవృత్తిలోనే ఫరీదుపూరులో జరిగిన వంగరాష్ట్రముహాసభలోదాసుకొన్ని వరకులను ప్రతిపాదించి చాటిని గవర్న మెంటువా రంగీకరించేయడం తాను నారికి సహాయముచేయ సిద్ధముగా నున్నానని ప్రకటించెను. గాంధీ మనము రాకీచేసుకోతగినట్లుగా ప్రభుత్వమువారికి హృదయపరివర్తనము కలుగలేదని తలంచెను; దాసు కలిగినదని విశ్వసించెను. "నా కన్నిచోట్లా హృదయపరివర్తనము కనబడుతూన్నది. ఎక్కడ చూచినా సంధిసూచనలు గోచరమవుతున్నవి. ప్రపంచము పోరాటములతో విసుగుచెందినది. కాబట్టి మనకేంద్రము కేంద్రీకరించుకొని నిర్మాణవిధానమునకు పూనుకొనవలెనని అందరికీ నిజమైనకోరిక కలుగుతున్నట్లు నా విశ్వాసము." అని చిత్రరంజనదాసు ౧౯౨౨ మే మొదటివారమున ఫరీదుపూరునందు స్టేట్సుమన్ పత్రికాప్రతినిధికి తనఅభిప్రాయమును వెల్లడించెను. అదేసమయములో "దాసుచెప్పినట్లుగా నాకు సహాయ నిర్ధారణయు మానసిక ప్రవృత్తికి సంబంధించినది. నే నా మానసికవృత్తికి యొక్కర విలువనీర్తును. బ్రిటిష్ వారికి నే నీహితుడుగా హరిలో హృదయపరివర్తన మెంతమాత్రముగా కనబడదులేదని నేనువారికి చెప్పదలచుకొన్నాను" అని ఆస్టేట్సుమన్ ప్రతినిధితో నేగాంధీ చెప్పెను. దాసుఫరీదుపూరుఉపన్యాసములో "విజ్ఞానము, మాకునుగౌరవప్రదములైనవరకు

అతో మీ రీనాడు సంధిచేసుకొనవచ్చును” అనికూడ బ్రిటిష్ వారినుద్దేశించి ప్రకటించెను. ఈ సమయములో ది త్తరంజనదాసు తన ‘అటర్నీ’ అనీ, స్వరాజ్యపక్షము కాంగ్రెసుకు ప్రాతినిధ్యము వహిస్తాన్నదనీ గాంధీ ప్రకటించెను. గాంధీ స్వీయ ప్రతిష్ఠను త్యజించేపద్ధతిని చూచినయెడల ప్రతివారికీ ఆశ్చర్యకరముగానుండును. కొన్ని సందర్భములలో ఆయనపద్ధతి పూర్వకాలపు నోచేంజర్ల కెంతోకష్టముగా ఉండేది. ఫరీదు పూరులో దాసు తనరాజీమరతులను ప్రకటించెను. హింస అవినీతి; రమేకాక అనాచరణయోగ్యమనికూడ ప్రకటించెను. “ప్రజలకు నిజమైనబాధ్యత కొంత ఈయబడినయెడల మనము ప్రభుత్వముతో సహాయపడవలసినదే కాని రెండువిషయములుమాత్రము జరుగవలెను. మొదటిది, ప్రభుత్వమువారికి హృదయపరివర్తనము కలుగవలెను. రెండవది, తక్షణము సంపూర్ణ స్వరాజ్యసిద్ధికి హామీ ఈయబడవలెను. ఈసత్వర స్వరాజ్యసిద్ధికి తగినయోర్పాటులు, తిరిగి పార్లమెంటువారి విచారణతో నిమిత్తములేకుండా రాజ్యాంగ ప్రజాశిక్షలోనే చేర్చబడవలెను. మనము మననిర్మాణకార్యక్రమమును ప్రారంభించుట కవకాశము కలిగించుకొనవలె నన్నచో గొప్పత్యాగము చేయవలసియున్నదని నాకు తెలుసును. నేడు స్వరాజ్యమునకు శంకుస్థాపనము చేయబడినయెడలనూ, పరిపాలకులకున్నూ, ప్రజలకున్నూ నిజమైన హృదయపరివర్తనము కలిగినయెడలనూ స్వరాజ్యభవన నిర్మాణమునకు కావలసిన కొద్దిసంవత్సరములు జాతీయచరిత్రలో పెద్దకాలముగా భావింపబడదని నాకు తెలుసును. ఈ “హృదయపరివర్తన” మనేమాట చాలా ఇంపుగానే ఉన్నదిగాని ఇది కార్యరూపములో ప్రదర్శింపబడవలెనని మీరందురు. దానికి నే నంగీకరింతును. కాని ఆప్రదర్శనము ముఖ్యముగా సంధిరాయబారములవలన కలిగిన వాతావరణముపైన ఆధారపడియుండును. వీరాజీతయినను ఆరాజీయందలి మరతులలో కంటే ఆమరతులకు చెనుకనున్న మనోభావములపైన ఆధారపడియుండును. నాటిని బట్టి ప్రతిపక్షులను విశ్వసింపవచ్చునో, కూడదో తేలికగా గ్రహింపవచ్చును.

“ వంగరాష్ట్ర ప్రజలకు సంతోషదాయకములైన కొన్ని నూచనలను నేను చేయగలను. (1) అందరు రాజకీయజైసీలను విడిచిపెట్టుట, (2) బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యాంతర్గత సత్వరస్వరాజ్యసంస్థాపనకు మనహక్కు గమనింపబడి, అందుకు తగిన హామీ ఈయబడుట. ఈలోగా ఆస్వరాజ్యసంస్థాపనమునకు తగినట్లుగా రాజ్యాంగనిర్మాణమునందు పునాది నిర్మింపబడుట. (3) ఇక మనము మనపక్షమున వాక్యరూపకములోగాని, కార్యరూపకములోగాని, సంజ్ఞారూపకములోగాని విప్లవప్రచారమును ప్రోత్సహింపమనీ, ఆఉద్యమమును నిర్మూలించుమనీ ప్రభుత్వమువారి కేదో ఒకవిధముగా విశ్వాసము కలిగింపవలెను.” అని దాసు తనమరతులను వెలడించెను.

దీనినిబట్టి మైన మాదింపబడిన రాజీకిన్నీ, అరాజకోద్ధ్యమమును యాపుమాపు జాతీయప్రయత్నములకున్నా సంబంధము కలుపబడినట్లు తోచును. అందుమూలమున ఘరీదుతూరురాష్ట్రీయసభకు విప్లవప్రచారముతో సంబంధ మున్నట్లుగా భావింప కూడదు. ప్రభుత్వమువారిలో కలిగిన హృదయపరివర్తనమువలన విప్లవకారులు ప్రజా నేతకులుగా మారిపోడు రని దాసుజుపన్యాసములోనిభావము. ఈసమయములో రీడింగుప్రభువు కొద్దికాలము నెలవుతీసుకొని భారతదేశమునుండి సీమకు పోయియుండుటచేతనూ, బర్మిన్ హెడ్డుప్రభువు కాసనసభలను విధ్వంసముచేయక ప్రభుత్వమునకు సహాయపడవలెనని స్వరాజ్యవాదులను కోరియుండుటచేతనూ చిత్తరంజనదా సీవిధ ముగా నుపన్యసించెను. అదిగాక కల్పల్ వెడ్జివుడ్డు, రామ్ సేమక్ష్ నాల్లుకూడా ఆరోజు లలో ఇంగ్లాండు, ఇండియాదేశములకు రాజీకుదర్చవలెనని శ్రద్ధతీసికొన దొడగిరి. గాంధీ చిత్తరంజనదాసుకు అవసరమైనప్పుడు సలహాదారుగామాత్ర ముండెను. కాని దాసు మరణించినపిమ్మట కొన్నివిషయములు తెలిసినవి. వాటినిబట్టి ఆయనకు బర్మిన్ హెడ్డుప్రభువునందు విశేషవిశ్వాస మున్నట్లున్నూ, బర్మిన్ హెడ్డు ఇండి యాకు మహాపకారముచేయగలడని ఆయన నమ్మినట్లున్నూ తెలియవచ్చినది. బర్మిన్ హెడ్డు ప్రభువుగా చేయబడకమునుపు ఆయన ఎఫ్. ఇ. స్మిత్ అనేపేరుతో వ్యవసారింపబడుతూండెను. ఆయన చాలా గొప్పలాయరు. చిత్తరంజనదాసుకూడా గొప్ప లాయరే. ఎఫ్. ఇ. స్మిత్ ఐర్లండు, ఇంగ్లాండుదేశములకు కలహమువచ్చినప్పుడు ఐర్లండుస్వాతంత్ర్యమున కనుకూలముగా పనిచేసెను. కర్జన్ ప్రభు వారోజులలో సర్ ఎడ్వర్డు కర్జన్ గా వ్యవసారింపబడుతూండెను. కాని ఆయన ఐర్లండుస్వాతంత్ర్యమునకు కేవలము ప్రతికూలుడు. ఎఫ్. ఇ. స్మిత్ ఇంగ్లాండు, ఐర్లండు దేశముల రాజీ ప్రయత్నములలో ఐర్లండుపక్షమున గట్టిగాపనిచేసి కర్జన్ ను తనపక్షమునకు త్రిప్పుకొనకలిగెను. ఐర్లండుకు సహాయముచేయకలిగిన ఆ స్మిత్ ఇండియా కెందుకు సహాయ పడ డని దాసుఅభిప్రాయ మైనట్లు తెలియవచ్చినది.

దాసు తన అంత్యదశలో మోతీలాల్ పండితున కొక ఉత్తరము వ్రాసెను. అందులో “ మన చరిత్రలో సందిగ్ధత రాసున్నది. ఈ సంవత్సరము చివరలోను, ముందుసంవత్సరము ప్రారంభములోను మన యావచ్చక్తిని వినియోగించి మనము పనిచేయవలసియున్నది. కాని మన ఇద్దరి ఆరోగ్యమూకూడ సరిగాలేదు. ఏమిజరుగ నున్నదో దేవుడికే ఎరుక. ” అని యుండెను. దానిని మోతీలాలుపండితుడు దాసు వ్రాసిన రాజకీయమరణకాసన మని విద్రించెను. తరువాత కొద్దికాలమునకే ౧౯౨౧ జూన్ ౧౬ వ తేదీని మనలను, వంగరాష్ట్రమును విడిచి దాసు మరణించెను. దాసుజీవితము భారతదేశచరిత్రలో ఒక అధ్యాయము. దాసుమరణమునుగూర్చి “దాసుకు సా

చిన్నముగా మన మేమి చేయగలము ! కళ్ళ నీళ్లు పెట్టుకొనుట లేర్పక నవని. కాని మన శక్తినిటిధారలు మనకుగాని, ఆయనతో సన్నిహితసంబంధముగల ప్రేమాస్పదులకుగాని ఏమీ ఉపకారము చేయజాలవు. మన మందరము హిందువులం, మహమ్మదీయులం, పార్సీలు, క్రైస్తవులు అనే భేదము లేకుండా, భారతీయుల మనుకొనేవార మందరము ఆయన చేసినపనిని కొనసాగించేయెడల కొంతమందివని చేసినట్లుగా భావించు కొనవచ్చును. మన కందరికి దేవునిలో నమ్మక మున్నది. ఈ శరీరము కాళ్ళతముకాదనే సంగతి మన మెరిగియుండవలెను. ఆత్మమత్రము కాళ్ళతమైనది. దాసుయొక్క భౌతికశరీరము నశించినది. ఆయన ఆత్మ నశించదు. ఆయన ఆత్మే బాదు ; భారత దేశమకొరకు సర్వసంగపరిత్యాగముచేసిన ఆయనపేరుమాడా ఆచంద్రార్కము నిలువగలదు. కొద్దిదూరమైనా ఆయనఅడుగుజాడల నడువగలిగిన యువకులున్నూ, వృద్ధులున్నూ ఆయనపేరు చిరస్మరణీయ మొనర్చుటకు సహాయపడినవారగుదురు. ఆయనబుద్ధిసంపద మన కెవరికినీ లేదు. కాని ఆయన మాతృదేశమును ప్రేమించిన విధానమును మన మనుకరింపవచ్చును. " అని ఖుల్నాలో గాంధీ ఉపన్యసించెను. ఇక దాసునుగూర్చి ప్రభుత్వమునా రిచ్చిన ఆభిప్రాయము — "శత్రుపక్షములోని దుర్బలత్వమును తెలుసుకొనుటలో దాసుకు స్వతస్సిద్ధమైన చాకచక్య మున్నది. తా నుద్దేశించిన కార్యక్రమమును ఆచరణలో పెట్టేవిషయములో మాడా ఆయనకు గొప్పపట్టుదల ఉన్నది. అందువలననే ఆయనసహచరులలో ఆయన కంత ఉన్నతస్థానము లభించినది." గాంధీవరలెనే ఆయనమాడ ప్రతిపక్షులచేత అశేకపర్యాయములు కొనియాడబడెను. ఆయనమరణానంతర మనేకమంది యూ యో పి య ను లు చివరకు ప్రభుత్వోన్ముఖోద్యోగులు మాడా స్మృత్యుపార్వముగా ఆయన ననేకపర్యాయములు శ్లాఘించియుండిరి. హిందూదేశ రాజ్యాంగకార్యదర్శి, రాజప్రతినిధులు దాసుమరణమువలన భారతీయులకు కలిగిన కొరతకు చింతిల్లుతూ సందేశములను పంపిరి. భారతకాసనపథ ఆగస్టునెలలో సమావేశము కాగానే దాసుమరణముమూలమునను, ౧౯౨౪ ఆగస్టు ౬ వ తేదీని స్వర్ణస్తుడైన సర్ సురేంద్రనాథబెనర్జీమరణమువలనను భారతజాతికి కలిగిన నష్టమునకు దుఃఖము ప్రకటించబడినది.

గాంధీ దాసును ప్రేమించెను. దాసుచేసిన ఘనకార్యముల కాయనను సన్నుతించెను. ఆయనయెడల గాంధీ చాలా ఔచార్యముగా ప్రవర్తించెను. ఆయన వంగరాష్ట్రములో మకాముపెట్టి దాసుగౌరవార్థము స్మారకచిన్నము నిర్మించెను. ఆయన ౧౦ లక్షలరూపాయలను వసూలుచేసెను. దాసుగృహము (౧౮౮౮సాగోడ్డు, కలకత్తా) భారతజాతికి కానుకగా సమర్పించబడినది. బెల్గాము కాంగ్రెసుకు ముందు దాసు ప్రకటించిన బ్రహ్మసమ్మితుప్రకార మది స్త్రీలకొరకును, పిల్లలకొరకును అను

స్వరాజ్యమార్పిడిచేసినది. గాంధీ తదనంతరము వంగరాష్ట్రములోని స్వరాజ్యపక్షమువారిని బలపరచుట కనేక ప్రయత్నములు చేసెను. వంగరాష్ట్ర కాసనసభలో స్వరాజ్య పార్టీ నాయకుడైన జి. యమ్. నేమగుప్తను కలకత్తా కార్పొరేషను మేయరుగా చేయుటకును, వంగరాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘమున కధ్యక్షునిగా చేయుటకును గాంధీ కృషిచేసెను. చిత్తరంజనదాసు తిరువాత నేమగుప్త వంగరాష్ట్ర కిరీటాధిపతిగా చేయబడినది.

గాంధీ తన క్రితపంచనలేకుండా స్వరాజ్యపక్షమునకు సహాయముచేయు తల పెట్టెను. ఎవరైనా కొంతమంది స్వరాజ్యపక్షములో చేరుటకు సంజేహిస్తాన్నయెడల వారిదిమాదా తక్షణము స్వరాజ్యపక్షమునందు చేరవలసినదని ప్రోత్సహించెను. గాంధీ యొక్క ఈ చిత్తవృత్తి కనుగుణముగా స్వరాజ్యపక్షమువారి ప్రవర్తనము లేదు. బెంగాలు కాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన నూలుచందాకు నానాటికి స్వరాజ్యపక్షమువారు ప్రతికూలభావమును ప్రకటింపసాగిరి. అ. భా. కాం. సం. లో స్వరాజ్యవాదులే అధికసంఖ్యాకులుగా నుండుట మూలమున వారి కిష్టమైనవో ఎప్పుడైనను దానిని రద్దుచేయుటకు వీలు కలదు. కలకత్తాలో జూలై ౧౫ వ తేదీని జరిగిన కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసభ ముగియనున్నప్పుడు గాంధీ మెతీలాల్ నెహ్రూ కొక చీటీపంపినట్లు తెలియవచ్చినది. అందులో కాంగ్రెసులో స్వరాజ్యపక్షమువారిధిక సంఖ్యాకులుగా నున్నార కాబట్టి, మెతీలాల్ నెహ్రూ స్వరాజ్యపక్షాధ్యక్షుడు కాబట్టి కాంగ్రెసు అధ్యక్ష పదవినికూడా ఆయననే స్వీకరించవలసినదని గాంధీ కోరెను. తా నా కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసభ కింక అధ్యక్షుడుగా నుండజాలనమాదా గాంధీ స్పష్టపరచెను. ఈ చీటీ స్వరాజ్యవాదులలో గొప్పకల్లోలము కలిగించినది. చిట్టచివర కాసంవత్సరాంతమువరకును గాంధీ, అ. భా. కాం. సం. స కధ్యక్షుడుగా నుండేటట్లు నిర్ణయింపబడినది. కాని మరుసమావేశములో నూలుచందా రద్దుచేయబడిన యెడల గాంధీ రాజీనామా యిచ్చి ప్రత్యేకముగా వడుకునూలుసంఘము నేర్పాటుచేసుకొనేటట్లుగాకూడ అంగీకరింపబడినది. కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారే నూలుచందాను మార్పుచేయవలెనని చాలావర కాలోచించిరి ; కాని చిట్టచివరకు అ. భా. కాం. సం. వారి నిర్ణయమునకు వదలివేసిరి. అక్టోబరు ౨ వ తేదీని ఈవిషయమును విచారించుటకు అ. భా. కాం. సం. సమావేశమయినది. గాంధీ ఈలోగా స్వరాజ్యపక్షమువారి కన్ని విధములూ సహాయము చేసెను. ప్రభుత్వమువారు స్వరాజ్యపక్షమువారిచే నూచింపబడిన కొన్ని మరతులను నిర్వహింపనియెడల కాసనసభాకార్యక్రమమున కడ్డంకులు కల్పించెదమని బెదిరిస్తూ స్వరాజ్యవాదులు కొన్ని తీర్మానములను చేసిరి. చిట్టచివరకు గాంధీ ఆ తీర్మానములపైకూడా మెతీలాల్ నెహ్రూతో కలసి తనసంతకముపెట్టి

స్వరాజ్యపక్షములో విద్యమయినట్లు కనిపించెను. ఇందుకు గాంధీపైన కొప్పగించు కొన్నవారందరూ గాంధీ రాజీనామా నిచ్చెదనని చెప్పినమాట తెలుసుకొన్నతరువాత అసలుసంగతి వర్థముచేసుకొనగలిగిరి. రాజకీయవాతావరణ మతివేగముగా మార్పు చెందినది. బెల్గామ్కాంగ్రెసులో నో ఎజెండ్లను, స్వరాజ్యపక్షమువారికిని జరిగిన రాజీ కనుగుణముగా చేయబడిన తీర్మానము గాంధీచెప్పిన ఒక్కమాటతో దాదాపు రద్దుచేయబడినది. బర్మెన్ హెడ్డుప్రభువు ఇటీవల చేసిన ఉపన్యాసమునకు ప్రత్యుత్తరముగా నూలుచందా రద్దు చేయబడి కాంగ్రెసు రాజకీయ సంఘగా పనిచేయవలె నని నిర్ణయింపబడినది. అప్పటినుండి గాంధీమంటలభోరణి స్వరాజ్యవాదులు తనకు అబద్ధి లని, రాజకీయప్రతినిధు లని చెబుతూ వచ్చెను. దాసుమరణానంతరమున్ను, బర్మెన్ హెడ్డుప్రభువు తృణీకారముతో చేసిన ఉపన్యాసముతరువాతనున్న గాంధీ స్వరాజ్యపక్షమువారికి క్రమక్రమముగా లొంగి పోయి చిట్టచివరకు తన వ్యక్తిత్వమునుకూడ వారిలో లీనముచేసుకొనెను. గాంధీ ఆగష్టు నెలలో “కాంగ్రెసు విద్యాధికుల నాయకత్వముక్రింద అభివృద్ధి నొందుట కంతమాత్రమును నే నాటంకముగా నుండజాలను. నేను పూర్తిగా సాదాజనముతో కలసియుండును. నాకున్నూ, భారతదేశములోని విద్యాధికుల చిత్తవృత్తికిని చాలాముఖ్యవిషయములలో భేదాభిప్రాయము లున్నవి. ఇప్పటికినీ నేను కాంగ్రెసును విడువకుండానే ఉండి, వారికి సహాయము చేయవలెననియే ఉద్దేశిస్తున్నాను. అందుమూలమున వారి కార్యక్రమమునకు నే నాటంకములను కల్పింపక, నిర్మాణకార్యక్రమమునకు నాసర్వశక్తులను కేంద్రీకరింపవలె నని నా అభిప్రాయము. అదికూడా కాంగ్రెసుపేరుమీదుగా దాని సహాయముతో విద్యాధికులగు భారతీయుఁ నా కిచ్చిన అవకాశమునుబట్టి నిర్వర్తింప దలచుకొన్నాను.” అని వ్రాసెను. స్వరాజ్యవాదు లొకవంక గాంధీసిద్ధాంతమును తృణీకరిస్తూ వేరొకవైపున ఆయన నాయకత్వమును కోరుతుండిరి. స్వరాజ్యవాదులు తాము నూచించిన మరతులపైన గాంధీ తమకు సహాయముచేయవలెనని వాంఛించిరి. గాంధీ ఎప్పు డిచ్చినా ఒకటేసందేశము. ఆరోజులలో సరోజినీదేవి చెప్పినట్లది పాత సందేశము. దాదాపు ఈ సమయములోనే మోతీలాల్ పండితుడు స్క్వికామిటీలో సభ్యత్వము నంగీకరించెను. అది ఆయనజనుచుదలైన స్వరాజ్యవాదుల కాంగ్రహకారణ మైనది. స్వరాజ్యపక్షనిబంధనలప్రకారము భారతశాసనసభలోని స్వరాజ్య పక్షమునకు చెందిన సభ్యులలో క్లిమంది ఆమోదించిననే కాని ఆసభ్యత్వ మాయన అంగీకరించియుండవలసినది కాదు. ఇందుకు చాలామంది తీవ్రముగా ప్రతిఘటింపిరి. ఇది కేవల మొక చిన్ననిబంధనకు వ్యతిరేకముగా జరిగిన తప్పిదముగా పరిగణింపబడలేదు. అంతకంటె ఎక్కువ ప్రాముఖ్యమైన విషయముగా పరిగణింపబడినది. స్వరాజ్య

పక్షమువారి విధానమే మార్పుచేయబడి ప్రభుత్వమువారికి సహాయముచేయు నంగీకరించి నట్లుగా స్వరాజ్యపక్షముచరులచే భావింపబడినది. ఆయన స్క్రిన్ కమిటీలో అంగీకరించిన సభ్యత్వమువలన సైనికసమస్యల నవగాహనచేసికొనుటకు వీలు కలుగగల దని మోతీలాల్ పక్షమున ప్రత్యుత్తరము చెప్పబడినది. కాని విమర్శకుల కది సంతృప్తి కరముగా లేదు.

౧౯౨౧ - ౨౬ సంవత్సరములలో భారతకాసనసభ సిమ్లాలో సమావేశమైనప్పుడే పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూ సాండ్వర్డు కమిటీలో సభ్యత్వము నంగీకరించిన. ఆ కమిటీ స్క్రిన్ కమిటీ అని కూడా వాడుక. ఈ స్క్రిన్ కమిటీచరిత్రనుగూర్చి కొంత సంగ్రహముగా చెప్పవలసియున్నది. ౧౯౨౧ కు కొన్ని సంవత్సరముల ముందు నుండి కొంతమంది భారతీయులు సాండ్వర్డు కళాశాలలో సమానమైన ఒక సైనికకళాశాల భారతదేశములో కూడా స్థాపింపబడవలె నని కోరుతుండిరి. ౧౯౨౧ బడ్జెటులో లక్షలరూపాయలు సైనికవిద్యకోసము ప్రత్యేకింపబడెను. ఆ సామ్య ముఖ్యముగా డేరాదూన్ లోని వేల్పుయువరాజ కళాశాలకును, అప్పటికి కొద్దికాలముక్రిందటనే పాంచాలరాష్ట్రములోని జలందర్, షిలమ్ పట్టణములలో స్థాపింపబడిన సైనికపాఠశాలలకును చెచ్చింప నిర్ణయింపబడినది. ౧౯౨౧ లో ఢిల్లీనగరమున సమావేశమైన భారతకాసనసభలో వైసచెప్పబడిన సాండ్వర్డు కళాశాలవంటి కళాశాలను వంటనే స్థాపించవలెనని ప్రభుత్వమువారిని కోరుతూ ఒకతీర్మానము చేయబడినది. ఇండియా ప్రభుత్వమువారిందుకొర కొకకమిటీని నియమించిరి. అందులో యెక్కువమంది భారతీయులే కలరు. మోతీలాల్, జిన్నాలుకూడా అందులో సభ్యులుగా నుండిరి. రెఫ్రీ నెంటు జనరల్ సర్ ఆండ్రూస్మీన్ ఆకమిటీ కధ్యక్షుడు. రాజుగారి పటాలములో పనిచేయుటకు తగిన భారతీయుల నెక్కువమందిని సంపాదించేటందుకున్నూ, వారికి మంచిశిక్షణ మిచ్చేటందుకున్నూ తగినఉపాయముల నన్వేషించుట ఆకమిటీవారి కర్తవ్యముగా నిర్ణయింపబడినది అనగా భారతదేశములో సైనికకళాశాల తక్షణముగాని, లేక తరువాత కొంతకాలమునకుగాని స్థాపింపబడుట అవసరమేకాఅనీ, ఒకవేళ అవసరమైనయెడల అది ఆచరణయోగ్యమా అనీ, అవసరమునూ, ఆచరణయోగ్యమునూ కూడా అయినయెడల భారతీయవిద్యార్థుల కా కళాశాలలో ఈయబడే సైనికశిక్షణము చాలునా, లేక సీమలోకూడా భారతవిద్యార్థులు మరికొంతశిక్షణము పొందవలసియున్నదా అనీ కమిటీవారు విచారించుటకు కోరబడిరన్నమాట. భారతదేశములో ఆయుధసంఘమువారి రక్షేపర్యాయములు సమావేశమైరి. ౧౯౨౬ వసంతకాలములో ఆకమిటీలో కొంతమందిసభ్యులు ఇంగ్లండు, ఫ్రాన్సు, కెనడా, అమెరికాదేశములలోని

ప్రస్తుత సైనికోన్నతోద్యోగుల కీయబడు శిక్షణమునుగూర్చి విచారించుట కై కోపాఖండమునకు పోయిరి.

ఆకమిటీనివేదికసందర్భములో జరిగిన ముఖ్యమైన చర్చనుగూర్చి పాఠకులు కొంత తెలుసుకొనవలసియున్నది. మాంటుఫర్డు సంస్కరణలు పనిచేస్తూన్న విధానమునుగూర్చి విచారించుటకు ౧౯౨౪లో మడ్డిమన్ కమిటీ నియమింపబడినది. ఆకమిటీలోని అధికసంఖ్యాకు లొకనివేదికను, అల్పసంఖ్యాకులు మరియొకనివేదికను తయారు చేసిరి. మొదటినివేదిక ప్రభుత్వపక్షమునకు సంబంధించినది. గవర్నమెంటువారు దానిలోని సిఫార్సులనుకూడా అంగీకరించలేదు. ౧౯౨౫ సెప్టెంబరునెలలో ఆ నివేదికయొక్క ముఖ్యసిద్ధాంతమును ప్రభుత్వము వారంగీకరింపవలెనని భారతకాసనసభలో ఒక తీర్మానము ప్రతిపాదించబడినది. ఏమి టాముఖ్యసిద్ధాంతము? అది ఇది—ప్రభుత్వయంత్రమునకు తుప్తపట్టినచోట నూకెవేసి దానిని సరిగా నడిచేటట్లు చేయవలెనని. ఆ సిద్ధాంతము ననుసరించియే ప్రభుత్వదాయవ్యయపట్టికలయందలి మండ్రులజీతములంగీకరింపబడక పరిపాలనాయంత్రముల కాటంకము కల్పింపబడినప్పుడుకూడా ప్రభుత్వయంత్రము నడుస్తూనే ఉండెను. మాంటుఫర్డుసంస్కరణములలో అటువంటివిషయము లేన్నదోగాని జరుగవని ఊహింపబడినది. అయితే కొద్దికాలము క్రిందటనే ఆవిషయములన్నీ జరుగనే జరిగినవి. స్వరాజ్యపక్షమువారు అసెంబ్లీలో ప్రవేశించినవెంటనే మాంటుఫర్డు ప్రణాళికలోని ప్రతిపాదనలను సంపూర్ణముగా తెలుసుకొనగలిగిరి. అందువల్లనే వారు ౧౯౨౪ సెప్టెంబరునెలలో ఈక్రింది తీర్మానమును ప్రతిపాదించిరి:

“ భారతదేశములో సంపూర్ణ బాధ్యతాయుతప్రభుత్వమును స్థాపించే ఉద్దేశముతో భారతప్రభుత్వచట్టమును మార్పించుటకు లగిన ప్రయత్నములను చేయవలసినదని భారతకాసనసభవారు గవర్నర్ జనరల్ ఇన్ కవున్సిలుకు సిఫార్సుచేస్తూన్నారు. అందుకారకై (ఎ) భారతదేశములోని ముఖ్యమైన అల్పసంఖ్యాక సంఘముల హక్కులను గమనిస్తూ భారతదేశమున కొక రాజ్యాంగప్రణాళికను తయారుచేసేనిమిత్తము త్వరలోనే ఒక రాండుఠేబిలు ప్రతినిధుల మహాసభ పిలుచుటకున్నా, (బి) రాండుఠేబిలువారు తయారుచేసిన ప్రణాళికను విచారించేనిమిత్తము ప్రస్తుతకేంద్ర కాసనసభను రద్దుచేసి తిరిగి ఎన్నికలు జరిపించి, కొత్తగా ఎన్నుకొనబడిన సభ్యుల నిర్ణయముప్రకారము రాండుఠేబిలుసభవారిచే తయారుచేయబడిన రాజ్యాంగప్రణాళికను బ్రిటిష్పార్లమెంటువారికి పంపి దానిని చట్టములో చేర్పించుటకున్నా ఈ సభవారు కోరుతున్నారు.”

ఈ తీర్మానముననుసరించియే మడ్డిమన్కమిటీ నిర్మింపబడినది. ఆ కమిటీలోని అధికసంఖ్యాకు లొక నివేదికను, అల్పసంఖ్యాకులు మరియొక నివేదికను తయారు

చేసిరి. ఆ నితీషిలు ౧౯౨౨ నెప్రైంబరు ౩ వ తేదీన సర్ అల్లెగాండరు మడ్డిమన్ ప్రతిపాదించిన తీర్మానములకు తమలో ధీల్ల కాననసభయందు చర్చకువచ్చినవి. ఆ తీర్మానమునకు పండితమోతీలాల్ నెహ్రూ ఒక దీర్ఘమైనసవరణను ప్రతిపాదించెను. దాని సారాంశ మేమనగా—“(౧) భారతదేశప్రభుత్వమును సంపూర్ణ బాధ్యతాయుతముగా చేయుటకు తగినట్లుగా, భారతదేశపరిపాలనాపద్ధతియందును, భారతరాజ్యాంగయంత్రమునందును ముఖ్యమైన మార్పులను సూచిస్తూ, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు పార్లమెంటులో ఒక ప్రకటన చేయబడెట్లు చూడవలెననీ, (౨) యీ సిద్ధాంతమున కనుగుణముగా భారతదేశములోని అల్పసంఖ్యాకుల ప్రయోజనములను గమనిస్తూ, ఒక ప్రణాళికను తయారుచేసేనిమిత్తము హిందూదేశములోని అంగ్లో ఇండియన్ యొక్కయు, యూరపియనులయొక్కయు, అందుభారతీయులయొక్కయు ప్రతినిధులుగల ఒకరాండు టేబిలుమహాసభనుగాని, లేక అటువంటిసభను మరియొకదానినిగాని సమావేశపరచి ఆ సమావేశమువారు తయారుచేసిన ప్రణాళిక భారతకాననసభవారిచే అంగీకరింపబడిన పిమ్మట బ్రిటిష్ పార్లమెంటువారికి దానిని రాజ్యాంగచట్టములో చేర్చుటకొరకు పంపవలెనని. ఈ సవరణమీద రెండురోజులు దీర్ఘమైన చర్చ జరిగినతరువాత ప్రభుత్వమువారికి ప్రతిపూలముగా ౩౨ వోట్లతో సవరణ నెగ్గినది. ప్రభుత్వమువారిపక్షమున ౪౫ వోట్లే వచ్చినవి. దీనివల్ల ౧౯౨౪ ఫిబ్రవరినాటికింకె ౧౯౨౫ నెప్రైంబరునాటికి స్వరాజ్యపక్షమువారికిని, ప్రభుత్వమువారికిని కొంత మిత్రభావము కలిగినట్లు బోధపడగలదు. ౧౯౨౪ ఫిబ్రవరినెలలో ప్రత్యేకము రాండు టేబిలుమహాసభయే కోరబడినది. ౧౯౨౫ నెప్రైంబరునెలలో రాండు టేబిలుమహాసభగాని, లేక తగిన మరియొకసభగాని కోరబడినది.

బర్మెన్ హెడ్ ప్రభువు “స్వరాజ్యపక్షము భారతదేశమునందు గట్టి పునాదులపైని స్థాపింపబడిన రాజకీయపక్ష మని ఉదాహరించెను. ఇది కొంతవరకు సంతోషదాయకమైన విషయమే. కాని తన రాజ్యాంగయంత్రమును, దాని నిర్మాణమును అంగీకరించిన పక్షమునుమాత్రమే బర్మెన్ హెడ్ ప్రభువు గుర్తించెనని తెలుసుకొనవలసి యున్నది. స్వరాజ్యపక్షమువారు కాననసభలో ప్రవేశించుటయే కాక సభ్యత్వస్థానములనుకూడా ఆక్రమించిరి; బడ్జెట్ల నంగీకరించిరి; ఉపసంఘములలో పనిచేసిరి. ఆపక్షము మడ్డిమన్ కమిటీలో స్థానమును నిరాకరించినది. కాని స్క్రిన్ కమిటీలో అంగీకరించినది. బర్మెన్ హెడ్ ప్రభువు స్వరాజ్యపక్షమువారితో రాజీకుదురునని భావించెను. దాను, నెహ్రూలుకూడా ప్రభుత్వమువారితో రాజీకుదురునని భావించిరి. మోతీలాల్ పండితుని సహకారమునుగూర్చి భారతకాననసభలో సర్ బాసిల్ బ్లాక్లెట్టు స్పష్టముగా ఎఱిపాడిచెను.

“ఉక్కుసంరక్షణచట్టము సంగీకరించుటకంటె, నిరుటి ఆదాయవ్యయపట్టిక వామోదించుటకంటె, రైల్వేద్రవ్యమును ప్రశ్నోకించుటకంటె పండితమోతీలాల్ నెహ్రూ ఇంకా ఏమిచేయవలెను ? విఠల్ భాయిపటేల్ భారతకాసనసభాధ్యక్షత సంగీకరించుటకంటె ఇంకేమిసహకారము చేయవలెను ? ” అని ప్రసంగించుటయే కాక, ఏ. రంగస్వామిఅయ్యంగారు పబ్లిక్ ఆక్టాంట్ల కమిటీలో సభ్యుడుగా నుండి చేసిన అమూల్యసహాయమునకు సర్ బాసిల్ బ్లాకెట్ ఆయనను పృథ్వీపూర్వకముగా అభినందించెను. ప్రభుత్వమువారు స్వరాజ్యపక్షమువారిని సహకారములోకి దింపుట కనేకపర్యాయములు వారి సుత్సహపరచిరి.

౧౯౨౧ నెవ్రెంబరులో పాట్నాలో జరిగిన సంఘములనుగూర్చి పాకకులకు తెలియపరచేముందు స్వరాజ్యపక్షమువారి కార్యక్రమములలోనూ, ఊహలలోనూ కలుగుతూన్న కొన్ని పరివర్తములను ముచ్చటించవలసియున్నది. కాంగ్రెసునిర్మాణమును పూర్తిగా స్వరాజ్యపక్షనాయకుడు డైన మోతీలాల్ చేతులలో పెట్టుటకు గాంధీ ఇష్టపడెను. మోతీలాలుండుకు సంతోషిస్తూ “బర్మెక్ హెడ్ ప్రభువు దేశబంధుచే వాదానముచేయబడిన, గౌరవప్రదమైన సహకారమును త్యజీకరించెను. స్వాతంత్ర్య పోరాటమునం దింకను మన మనేక అభ్యంతరములను తరింపవలసియున్నది; అనేక మంది అజ్ఞానులగు ప్రతిపక్షులనుకూడా మన మెగుర్తునవలసియున్నది. కాబట్టి బాధ్యతారహితమైన యానిరంకుశప్రభుత్వమునకు తగిన గుణపాఠము చెప్పవలె నన్న యెడల మే మిదివరకు నిర్ణయించుకొన్న పద్ధతులప్రకారము ప్రవర్తించుటయే మన ప్రధానకర్తవ్యము” అని గాంధీకి వ్రాసెను. జూలై ౨౧ వతేదీని లాల్ బాజీ “మనమిప్పుడు ప్రభుత్వముతో సహకార మొనర్చుటకు తయారుగా లేము. కాబట్టి మన మొక మధ్య మార్గము వాలోచించుకొనవలయును. ఈ పరిస్థితులలో ఏపద్ధతి మనకు వీలో, ఏది ఆచరణయోగ్యమో, ఏది ఉత్తమోత్తమమో మనమే ఆలోచించుకొనవలసియున్నది. అందుకొర కన్ని పక్షములవారును కలసి చర్చించుకొని ఆపద్ధతిని నిర్ణయించవలెను.” అని పత్రికలకు వ్రాసెను. మంత్రివర్గనిర్మాణ మసాధ్యముచేయబడిన వంగరాష్ట్రము లోనే స్వరాజ్యపక్షమువారి బల మంతకంతకు తగ్గప్రారంభించినది. వంగరాష్ట్రకాసన సభాధ్యక్షపదవికి పోటీచేసిన స్వరాజ్యవాది ఇండిపెండెంటుసభ్యునిచే ఆరువేట్లు ఎక్కువతో ఓడించబడెను. ఒక సందర్భములో జబ్బుగానున్న చాను కాసనసభకు మోసుకొని రాబడెను. అప్పుడు మాడా స్వరాజ్యపక్షము వారి గెలుపు సందేహోన్నత మయ్యెను. డాక్టరు ఎ. సుబ్రహ్మణ్య (Subrahmany) స్వరాజ్యపక్షమునుండి రాజీనామానిచ్చెను. ఆయన వంగరాష్ట్రగవర్నరును సందర్శించి నప్పుడు గాంధీ ఆయననుగూర్చి కఠినముగా మాట్లాడెను. ఆయన చాలా ఆక్రమమైనపని

చేసినాడనీ, అందుమూలమున తనదేశమునే అమ్మివేసినాడనీ గాంధీ అభిప్రాయమిచ్చెను. తరువాత ఆయన “యీకొత్తనిరంగుకేత్యముక్రింద జీవించుటకంటె రాజకీయముగా మరణించుటయే ఎక్కువగౌరవప్రదముగా భావింతును” అని చెప్పి రాజీనామా యిచ్చెను. సుప్రహర్ది గవర్నరును చూచినమరునాడే గాంధీ కలకత్తాలోని ఆంగ్లో-ఇండియన్ పత్రికా ప్రతినిధికి తన అభిప్రాయము నీవిధముగా వెల్లడించెను: “స్వరాజ్యపక్ష సభ్యులెవరును తమపక్షమువారి అంగీకారము లేనిదే గవర్నరును కలసికొనుటగాని, ఆయనను చూచుటగాని నిషేధింపబడవలెను. ఆనిబంధన చాలామంచిదని నే నీసందర్భమున చెప్పక తప్పినదికాదు.” తరువాత ఆగష్టు ౨౨ వతేదీని విల్ థాయిపలేల్ భారత కాసనసభకు మొదటి అధికారేతరాధ్యక్షుడుగా నెమ్మొకొనబడెను. సరిగా యీసమయములోనే ౧౯౨౧ సెప్టెంబరు ౨౧ వతేదీని పాట్నాలో ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశ మైనది. ఈసందర్భములో మన మొకసంగతి జ్ఞాపకము చేసుకొనవలసియున్నది. ఇటీవలి కాసనోల్లంఘనము ౧౯౩౪ మేనెలలో పాట్నాయందే విరమింపబడినది. ౧౯౨౧ లోకూడా ఆ పాట్నా సమావేశమునందు కాంగ్రెసువ్యవహారములలో మూడు ముఖ్యమైనమార్పులు చేయబడినవి. ఖద్దరుకు రాజకీయప్రాముఖ్యతలేదని నిర్ణయింపబడినది. నూలుచందా చందాకుబదులుగా ఏర్పాటుచేయబడినది. స్వరాజ్యపక్షమువారికి రాజకీయకార్యక్రమము పూర్తిగా వశముచేయబడినది. ఇక స్వరాజ్యపక్షము కాంగ్రెసులో ఒక అంతర్భాగము కాదు; అదే ఇప్పుడు కాంగ్రెసు. కాంగ్రెసును సంపూర్ణముగా అది కైవసముచేసుకొన్నది. ఇప్పటినుండి ఎన్నికలు కాంగ్రెసుద్వారానే జరుగవలసి యుండెను. కాని స్వరాజ్యపక్షముద్వారా కాదు. ఈవిధముగా ఎమ్మొకొనబడిన సభ్యులు భారతకాసనసభలోని స్వరాజ్యపక్షసభ్యులుగా గాక కాంగ్రెసుకాసనసభ సభ్యులుగా భావింపబడిరి. నూలుచందామాత్రమే కాంగ్రెసుసభ్యత్వమున కర్హతగా భావింపబడలేదు. నూలుచందాకు బదులు నాలుగణాల చంకామాడ కాంగ్రెసు సభ్యత్వమున కొక అర్హతగా చేయబడినది. ఈ మార్పు నూలుచందాసభ్యులు తక్కువైన కారణమువలన చేయబడలేదు. అప్పటికే ౧౦ వేలమంది నూలుచందా సభ్యులుండిరి. కాని స్వరాజ్యపక్షమువారు నూలుచందాకు వ్యతిరేకముగా నుండుటచే ఆ మార్పు చేయవలసినదని. బర్మిన్ హెడ్, రీడింగు ప్రభువులకు ప్రత్యుత్తరముగా గాంధీ స్వరాజ్యపక్షమువారికి వ్యాయముగా చూపవలసిన సౌకర్యములకంటె ఇంకా ఎక్కువసౌకర్యములను చూపెను. ౧౯౨౪ లో గోపీనాథ్ సహాయ గూర్చి చేయబడిన సేరజ్ గంజి తీర్మానముతో ప్రభుత్వమువారు సి. ఆర్. దాసును బెంగాల్ ఆర్డినెన్సు చట్టముతో వెంటాడిరి. గాంధీ ధానుకు సంపూర్ణసహాయము చేయ తలపెట్టెను. దాని సంతకములోనే మరణించెను. బర్మిన్ హెడ్ యొక్క అహంకారము

కాంగ్రెసువాదులకు కోపము గలిగించెను. గాంధీ సహాయనిరాకరణమును పూర్తిగా కట్టిపెట్టి కాసనసభాప్రవేశవాదులకు సంపూర్ణసహాయము చేయ నిర్ణయించుకొనెను. భారత రాజ్యాంగకార్యదర్శికి తగిన ప్రత్యుత్తర మీయదగినస్థితిలో గాంధీ లేక పోవట్టి స్వరాజ్యపక్షమువారిని కాంగ్రెసుకు పట్టాభిషేకము కావించెను. వెంటనే రాజకీయవాతావరణమునం దనుకొని మార్పులు గలిగినవి. సెప్టెంబరు ౨౧ వ తేదీని జరిగిన ఆ. భా. కాం. సం. వారి ఇష్టాగోష్ఠిసభలో స్వరాజ్యపక్షమువారికి రాజకీయాధికారమును సంపూర్ణముగా స్వాధీనముచేసిన పాట్నాతీర్మానములోని రెండవభాగము చర్చకు రానేలేదు. కాని సెప్టెంబరు ౨౨ వ తేదీ ఉదయమున కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసభలో అది ఆకస్మికముగా ప్రవేశపెట్టబడినది; ౫ నిమిషములలో అంగీకారము పొందినది. పాట్నాలో అంగీకరింపబడిన ఆ రెండవభాగ మిది:

“ ౧. డెల్టామహా జరిగిన ౩౯ వ భారతజాతీయమహాసభ గాంధీమహాత్మునకును, స్వరాజపక్షప్రతినిధు లైన దేశబంధు చిత్తరంజనదాస్, పండితమోతీలాల్ నెహ్రూలకును జరిగిన ఒడంబడిక నామోదించినది. దానిప్రకారము నిర్మాణకార్యక్రమము కాంగ్రెసుచే జరుపబడుటకున్నూ, కేంద్రరాష్ట్రీయకాసనసభలలోని యావత్తు వ్యవహారములును కాంగ్రెసుపక్షమున స్వరాజ్యవాదులచే నిర్వహింపబడుటకున్నూ నిర్ణయింపబడినది. స్వరాజ్యపక్షమువారి కార్యవిధానమునకు తగిన నియమములను తయారు చేసికొనుటకును, అందుకు కావలసిన ఆర్థికవ్యవహారములను వారే స్వయముగా పరిశీలించుకొనుటకును వారికికూడా సంపూర్ణాధికారము లీయబడినవి.

“ ౨. ఇటీవల దేశములోకలిగిన మార్పులనుబట్టి ప్రస్తుతపరిస్థితులలో ఈ నియమము కొనసాగింపబడుటకు వీలులేనికారణమున ఇప్పటినుండి కాంగ్రెసు పూర్తిగా రాజకీయసంస్థగానే ఉండవలెను.

“ ౩. దేశక్రీయస్సుకోస మవసరమైన యావత్తు రాజకీయ కార్యక్రమమును కాంగ్రెసు నడిపించవలెననీ, అందుకోసము పూర్తిగా కాంగ్రెస్ నిర్మాణమును, దాని విధులనుకూడా అది ఉపయోగించుకొనవచ్చుననీ తీర్మానింపబడినది. కాని అఖిల భారత ఖిద్దరు సంఘముకొరకున్నూ, రాష్ట్రీయఖిద్దరుసంఘములకొరకున్నూ ప్రత్యేకింపబడిన సామ్యమాత్రము కాంగ్రెసుసంస్థలో స్వతంత్రమైన అంతర్జాతీయ గాంధీమహాత్మునిచే స్థాపింపబడిన అఖిలభారత చర్రాసంఘమువారికి బాకీబాస్థితలతో సహా వకము చేయబడవలెననికూడా నిర్ణయింపబడినది. ఈ సామ్యము చర్రాసంఘమువారు తమ కార్యక్రమము కొనసాగించుటకు సర్వాధికారములతో వినియోగించుకొనవచ్చును.

“కేంద్ర రాష్ట్రీయ కాసనసభలలోని వ్యవహారములు (స్వరాజ్యపక్షమువారిచే నిర్ణయింపబడిన నియమములక్రింద) ఆవృతమగుచు అవసరమునుబట్టి కాంగ్రెసుచే నూచింపబడిన కార్యవిధానమున కనుకూలముగా నిర్వహింపబడవలెను.”

ఈ తీర్మానములోని చివరభాగమును, అనగా “ఆవృతమగుచు అవసరమునుబట్టి కాంగ్రెసువారిచే నిర్ణయింపబడిన కార్యవిధానమున కనుకూలముగా కేంద్ర రాష్ట్రీయ కాసన సభలలోని వ్యవహారములు నిర్వహింపబడవలె” నను సవరణను ప్రతిపాదిస్తూ కాంగ్రెసు సంస్థ స్వరాజ్యపక్షమువారియం దుంచిన విశ్వాసమున కనుగుణముగా ప్రవర్తించలేదని ప్రతిపాదకుడు చేసిన నిందాకోపణమునకు మోతీలాల్ సందిగ్ధుడై డ్రావీడీశ్వరవకు డయ్యెను. అసలు తీర్మానమునకు సవరణ తెచ్చుటయే ఆశ్చర్యకాంక్షకర్తవ్యముగా నుండెను. అందులో ప్రతిపాదకుడు చేసిన నిందాకోపణ మాయనకు మరలకొరవకాదుమైనది. దానిమూలమున సభలో కొంత కలలోలము కలిగినది. గాంధీ ఆ తరుణములో స్వరాజ్య పక్షమువారిపైన నేరముల నాపాదించవల దని ప్రతిపాదకుని సమాధానపరచెను.

ఆ సమయములో మోతీలాల్ పంక్షితుడు కోరినకోరికలను వెంటనే పూర్తిగా నిర్వహించుటకు గాంధీ సంసిద్ధముగా నుండెను. ఆ. భా. కాం. సం.న కధ్యక్షుడుగా నున్న గాంధీ స్వరాజ్యపక్షమువారు బారతకాసనసభలో చేసిన కార్యక్రమమునుసభ్యులు పరిశీలించుటకుకూడా అంగీకరించలేదు. అది నోచేబజర్లకును, స్వరాజ్యపక్షమువారి కివీగల పరస్పరమిత్రభావమునకు భంగముకలిగించునని ఆయన అభిప్రాయము. అటు వంటి పరిశీలనలను స్వరాజ్యపక్షమువారి కీయబడిన దానముయొక్కవిలువ తగ్గిపోవు నని ఆయనవిశ్వాసము. నెహ్రూదాసులకున్నూ, గాంధీమహాత్మునకున్నూ వీరైన ఒడంబడిక జరిగినదా అని రాజేంద్రబాబు గాంధీని ప్రశ్నించెను. లేదని ఆయన ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. కాని ఆవలిపక్షమువారు కోరిన దంతా అంగీకరించుటయే గాంధీ గౌరవప్రదముగా భావించెను. గాంధీఆజ్ఞలను శిరసావహించడమే ఆయన అనుచరులకూడా గౌరవప్రదముగా భావించిరి. సంకేతావిషయములలో సత్పురుషుల అంతఃకరణప్రవృత్తులు ప్రమాణములుగా గ్రహింపబడవలె నను సుభాషితము ననుసరించి గాంధీనిర్ణయములయం దాయనఅనుచరులు సంపూర్ణవిశ్వాస ముంచిరి.

పాట్నూ నిర్ణయములవలన జరిగినది భాగలబమా, లేక భాగస్వామ్యమ అని విచారించవలసియున్నది. ఈజరిగిన రెండుసంవత్సరములలో కాంగ్రెసులో వెంట వెంటనే త్రొత్తత్రొత్త పరిణామములు కలిగినవి. జ్యోహూనాటికి కాంగ్రెసువ్యవహారముల కొకరూప మేర్పడలేదు. ౧౯౨౪ జూన్ లోజరిగిన అహమ్మదాబాద్ సమావేశమునాటికింకా గాంధీ తన ముఖ్యసిద్ధాంతముల వంటిపట్టుకొనవలెననియే ప్రయత్ని

6. భాగలబ్ధమా, భాగస్వామ్యమా ?

అమృతము

స్థూం డెను ; తన అభిప్రాయములను కాంగ్రెసువారిచే ఆమోదించుచేయవలెననియు తలచెను ; ఖద్దరుమాత్రము నింకనూ కఠినముచేసి ప్రతిచోట కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకులూ నూలు వడుకవలెనని నిర్బంధించెను. సిరాజ్ గంజి తీర్మానముల తరువాత ప్రభుత్వమునారు దానుకు ప్రతిపూలముగా ప్రకటించిన తెదరింపులనుబట్టి, గాంధీ కాంగ్రెసులోని ఉభయకక్షలకును విశ్వభావము సమమార్పవలెనని తలపెట్టెను. ఈ అవకాశమును తీసుకొని స్వరాజ్యపక్షమువారు కాంగ్రెసునే ఆశ్రమించిరి. తెల్లములోజరిగిన రాజీనామా పాట్నాలో నిర్మాళింపబడినది. స్వరాజ్యపక్షమువారు నూలుచందాను తీసివేయింపగల్గిరి ; కాంగ్రెసుప్రతిష్ఠను పూర్తిగా మపయోగించుకొనగలిగిరి. కాబట్టి కాంగ్రెసులోని ఖద్దరుపక్షమువారును, కాన్సిల్ పక్షమువారును చీలిపోయిరి. ఉభయలకును పైకి సంఘీభావము కుదిరినట్లు కనబడుతున్నప్పటికి అంతరంగికముగా ఖద్దరుపక్షమువారికి కలిగిన అసంతృప్తిని ప్రజలు గ్రహింపకపోలేదు. స్వరాజ్యపార్టీవారు భారత కాననసభలో “రాండు ఓటిలుసభగాని, లేక అందుతుకగిన మరియొకసంస్థగాని” కావలెనని కోరినకోరిక అసమగ్రముగా నుండెను. గాంధీకి “అటర్నీ”గా వ్యవహరింపబడుతున్న స్వరాజ్యపక్షము అసలుసిద్ధాంతము నతిక్రమించి ప్రవర్తించినట్లుగా భావింపబడెను. కాని గాంధీమాత్ర మీ విషయములను దెక్కపెట్టలేదు. ఆయన చేసినత్యాగము భీష్మునిత్యాగమువంటిది. అందు కాయన యెంతమాత్రమును చింతించడు. ఆ త్యాగముయొక్క ఫలితమును పొందినవారికిమాడా కించకలిగేటట్లాయన ప్రవర్తించడు. కాబట్టి పాట్నాలో గాంధీచే నిర్ణయింపబడినవాటి నన్నిటిని కాన్పూరులో మే మామోదించితీరవలసినదే.

కాన్పూర్ కాంగ్రెసు (౧౯౨౨) సమీపించినది. అట్టోబరునెలలో సరోజినీదేవి అధ్యక్షురాలుగా నెమ్మకొనబడెను. సరోజినీదేవిస్థానమునకు తాను ప్రవేశిస్తూంటి నని గాంధీ తెల్లములోనే చెప్పియుండెను. నూతనసంవత్సరమున కధ్యక్షురాలుగా నెమ్మకొనబడిన సరోజినీదేవి అట్టోబరునెల మొదటివారములో ఒక సందేశమును ప్రకటించెను. “నేను స్త్రీని. నాకార్యక్రమము మాడా గృహకార్యములకు సంబంధించి, విప్రమభావపూరితముగా నుండును. భారతమాతను తన స్వగృహమునందు తిరిగి గృహదేవతాస్థానము నలంకరింపజేయుటకే ఆకార్యవిధాన ముద్దేశింపబడినది. ఆమె గృహయజమానురాలుగానుండి అతిథులను, అభ్యాగతులను పూజించుటకు సర్వాధికారముగలిగియుండవలెను. కాబట్టి భారతమాతకు ప్రేమాస్పదురాలనైనపుత్రికనుగా ఆమెగృహచరిపాలనమును రాజోదేవసంవత్సరము సరిగా నిర్వర్తించవలెనని నాకోరిక. అది కష్టతరము కావచ్చును. వివిధమతములవారునూ, వివిధతత్వములవారునూ కల ఆమెసమష్టికుటుంబములో కలిగి కలహములను పరిష్కరించి ఆమెవిడ్డలలో ధనికుడు, దక్షిణుడు అనే

భేదము లేకుండా ఎవరికితగిన స్థానమును వారికి చూపించి ఆమెగృహోపవరణములోని పిల్లలను గాని, అతిథులనుగాని, పరదేశీయులనుగాని కానాడుటయే మనకర్తవ్యముగా భావించును. ఈ ఆదర్శము ముఖ్యముగా స్త్రీస్వభావానుగుణముగా నున్నది. ఇందులో నూచింపబడిన మిత్రభావమును కల్పించుటకు నోచేంజ రేణుమిచేయవలెను? గాంధీ వారిని పాట్నా తీర్థానమముకు కట్టుబడియుండవలె నని కోరెను; లేదా, వారి స్థానములకు రాజీనామా ఈయవలెనని ఆజ్ఞాపించెను. కాబట్టి వారు కాంగ్రెసులో స్వరాజ్యవాదులు చెప్పినట్లెల్ల తల లూపవలసియుండెను; లేదా కాంగ్రెసునుండి ఆదృశ్యులుకావలసియుండెను. గాంధీ అప్పటికి తన కార్యక్రమము నుపసంహరించుకొనెను కాని సిద్ధాంతములను ప్రకటించుట మాత్రము విడువలేదు.

ఎట్టి ఉద్యమమును సాగించుటకైనను ప్రజల దివివరకువలెనే ఎప్పుడును సంసిద్ధముగా నుండిరి. కాని ఆ ఉద్యమమునకు తగిన ఆదర్శమును, కార్యక్రమమును, విద్యావంతులు చూపవలసియుండెను. వా రేమీ అటువంటివి చూపలేకపోయిరి. కాబట్టి ఉద్యమమును కొనసాగింపదగిన ప్రజాసామాన్య ముండిరి గాని, వారిలోని శక్తులను విజృంభింపజేయగల కార్యక్రమమున్నూ, ఆదర్శములున్నూ మృగ్యములైనవి.

మోటారుఇంజన్ మామూలుపద్ధతి ప్రకారము నడువకపోయినప్పుడు వెనుక పట్టి త్రోయవలసివచ్చును. అది కొన్నిగజములు నడచి, మరల ఆగిపోవును. తిరిగి త్రోయవలసివచ్చును. అదే విధముగా కాననతిరస్కార మనే విమర్శచూచి కాత్కాలికముగా ఆపివేయబడినప్పుడు, ప్రజాసామాన్య మనే మోటారును పరుగెత్తించుట కనేక విధములగు పన్నాగములు పన్నబడినవి. కాంగ్రెసు పెద్దలకు న్యాయముగా నిర్వర్తించవలసిన అనేకపను లుండవచ్చును. కాని కాంగ్రెసులోని యువకుల శక్తులన్నాహములకు తగిన కార్యక్రమమును వారికి చూపవలసి వచ్చినది. స్థానికసంస్థలను స్వాధీనము చేసికొనుట వారి కాకర్ష వంతముగా కనబడినది. ఆ ఎన్నికలలో వారికి విజయము లభింపగలదనే విశ్వాసము వారి హృదయములందు పొంగిపొరలేత్తినది. వారిని ఈ ఎన్నికలనిషానుండి నిరోధించుట లేలికగా కనిపించలేదు. అందులో కలకత్తా మేయర్ పదవికి మొదట దాసున్నూ, తరువాత నేనుగుప్తాయున్నూ కల్పించిన రేణుస్సు కొంత వరకు భారతయువకుల దృష్టిపథము నాకర్షించినది. అప్పటికప్పుడే కాంగ్రెసువాదులు వాల్లూ కార్పొరేషనులను వశపరచుకొనిరి. వల్లభాయిపటేలు కొంతకాలము అహమ్మదాబాదు మునిసిపాలిటీ కధ్యక్షుడుగా నుండెను. ౧౯౨౦ వరకునూ ఆపదవి నలంకరించినవా రాయన ఒక్కరే. వికల్ భాయి బొంబాయి మేయర్ పదవి నలంకరించెను. అయిన భారతకానసభ కధ్యక్షు డయినయెడల ఏవిధముగా తనకర్తవ్యమును

నిర్వర్తింపగల డని ప్రశ్నింపబడినప్పుడు “బొంబాయికార్పొరేషన్ అధ్యక్షుడనుగా నిర్వర్తించినట్లే” అని సరసముగా జవాబు చెప్పెను. జనహరలాల్ పండితుడు అలహాబాదుకార్పొరేషన్ కు అధ్యక్షుడు డయ్యెను. కాని కొద్దికాలములోనే ఆయన కా పదవి సరిపడెమని తెలిసికొనెను. స్థానికసంస్థలు కాంగ్రెసువాదులకు పనికిరావని ఆయన అభిప్రాయపడెను. బాబూ రాజేంద్రప్రసాదు పాట్నా మునిసిపాలిటీ కధ్యక్షుడాయెను. అప్పు డాయనకు కలిగిన అనుభవములు ఆయన కానందజనకములుగా లేవు. కాని ౧౫ నెల లయినతరువాత ఆయన ఆస్థానమునుండి బయటపడెను. కాని ప్రతివారను జీవితములో సాంతఅనుభవమును సంపాదించుకొనవలసినదే. ఇతరుల అనుభవముమీద ఆధారపడి ఉండేవారు చాల తక్కువ. కాబట్టి మద్రాసులో కూడ ఈస్థానికసంఘముల పాతము నేర్చుకొనవలసియేయున్నది. ౧౯౨౫ మేప్రాంతములలో మద్రాసుకాంగ్రెసు కమిటీ మద్రాసుకార్పొరేషన్ సభ్యత్వముల నాక్రమించుకొన బూనినది. చాలా వ్యయప్రమాసలకు లోబడి పదిస్థానములలో ఏడు స్థానములను మద్రాసుకాంగ్రెసు సంఘమువారు సంపాదించగలిగిరి. స్థానికసంస్థలను వశముచేసికొని, వాటిద్వారా నిర్మాణకార్యక్రమమును కొనసాగింపవలె ననియే కాంగ్రెసువాదుల అభిప్రాయము. నిజముగా ఇది క్లాఫూపాత్రమైన ఉద్దేశము. ప్రభుత్వమువారు మన ఉద్దేశములను నిరోధించి భగ్నము చేయుబూనుటకు ముందుగానే మనము కార్యక్రమము నాలోచించుకొని కార్యచరణకు కడంగుచుము. కాని ప్రభుత్వమువారు రాలస్యముగానైనా మన ప్రయత్నములకు ప్రతిరోధములను కల్పించునట్లుమాట నిశ్చయము. కొద్దికాలములోనే ప్రభుత్వమువారు జైలుకు పోయినచ్చిన కాంగ్రెసుప్రచారకులకు స్థానికసంస్థలలో ఉద్యోగముల నిచ్చుటకు వీలులేకుండా చేసిరి. పాతకాలలలో హిందీబోధించుటకుగానీ, రాటములను ప్రవేశపెట్టుటకుగానీ కల అవకాశములను తగ్గించిరి. జాతీయనాయకులకు స్థానికసంస్థలు సన్మానపత్రముల నర్పించుటకుగాని, కార్పొరేషను పాతకాలలపైనను, కచేరీలపైనను జాతీయపతాకలను కట్టుటకుగాని అధికారము లేకుండా చేయబడినది. ఏవిధముగా నైలేనేమి స్థానికసంస్థలలో ఉత్సాహము లేకపోలేదు. ఆ ఉత్సాహమువలననే శ్రీనివాసయ్యంగారుమాడా ఈ రాజకీయపు గుడిగుండములో వచ్చిపడెను; మద్రాసునగరమునకు నాయకత్వమును పూనెను. వెనుకముందులు చూడక సాంతసామ్యు చెచ్చించెను. ఆయన బహిరంగవ్యవహారములలో గాని, గృహజీవితములోగాని లబ్ధిత్వమున్నది ఎరుగడు. ఒక్కొక్కణములో కాంగ్రెసునాయకుడై పోయెను. నూతన కార్యక్రమము రెప్పుడును కొత్తనాయకుని సృష్టించును. పాతనాయకులు నూతనవాతావరణమునకు తగినట్లుగా ప్రవర్తించలేనప్పుడు కొత్తనాయకుడు వచ్చి తీరవలసినదే.

మొత్తముపై ౧౯౨౫ సంవత్సరము ప్రకాంతమైన సంవత్సరము కాదు. ఆ సంవత్సరముతో చాలా తుపానులు వీచినవి. ఇంతకాలము జరిగినతరువాత అప్పటి సంగతులను జ్ఞాపకముచేసికొని, ఆ చరిత్రను సంగ్రహముగా వ్రాయబూనిన మాకు అనాడు కాంగ్రెసులో ఒకపక్షముననూ, మరియొకపక్షమునకూ కలిగిన తగాదాలను, ఒక పక్షములోనే ఒకకాఖనూ, మరియొకకాఖనూ కలిగిన కక్షలనూ కనులకు కట్టినట్లు ప్రత్యక్షమవుతున్నవి. నోచేంజర్ల ఖద్దరు, అస్పృశ్యతానివారణము, సాంఘికసమాఖ్యలే చిన్న చిన్న తగాదాలకు కారణమైనప్పుడు స్వరాజ్యవాదుల కొత్తకార్యక్రమము నందు వారిలోవారికి భేదాభిప్రాయములు కలుగుట వింతకాదు. స్వరాజ్యపక్ష సిద్ధాంతములపైన మొట్టమొదట మహారాష్ట్రములోనూ, మధ్యరాష్ట్రములలోనూ తిరుగుబాటు ప్రారంభమైనది. ఈరెండు రాష్ట్రములను దేశబంధుదాసు జీవించి యున్నంతవరకునూ వంగరాష్ట్రమునకు చేదోడువాదోడుగా నుండి ఆ అనుగుజాడ లనే నడచినవి. దేశబంధుది ఆకార్యములను సహించేప్రకృతి కాదు. ఆయన ఎట్టితిరుగు బాటునైనను నిమిషములో తుదముట్టించగలడు. గాంధీనుండి అధికారము లాక్కి గలిగిన దేశబంధు తనపక్షములోనున్న తిరుగుబాటుదారులకు లొంగిపోవునన్నమాట కల్ల. కాని ఆయన మరణించినవెంటనే మహారాష్ట్రమునం దనుకొని విషయము లనేకములు జరిగినవి. మధ్యరాష్ట్రాననభకు స్వరాజ్యపక్షాధ్యక్షు డయిన తాంబీ మధ్యరాష్ట్రప్రభుత్వముక్రింద కార్యనిర్వాహకసభ్యత్వము నంగీకరించెను. ఇది బీరార్, మహారాష్ట్ర, మధ్యరాష్ట్రముల నాయకులకు భయంకరసంగ్రామకారణమై నది. తాంబీప్రవర్తనమును మోతీలాల్ పండితుడు నిరసించెను. కేల్కర్లు, జమకరు లాయనను కొంత కప్పిపుచ్చిరి. అందుమూలమున మోతీలా లీయిద్దరిపైనను క్రమచర్య తీసికొనెద నని బెదిరించెను. దానికి ప్రతిగా వారు బొంబాయిరాజధానిలోని స్వరాజ్యపక్షమువా రందరిచేతను ఏకగ్రీవముగా అధికారస్వీకరణమున కనుకూలాభిప్రాయములను ప్రకటించేటట్లు చేయవలెనని ప్రయత్నించిరి. కేల్కర్లు అన్యుత సరముకాంగ్రెసు వెనుకకు పోయి లోకమాన్యుని అనుసరించవలసిన దని పాటు పాడ సాగెను. మోతీలాల్ నెహ్రూకూడ వారికి లొంగదలచుకొనలేదు. ఆయన ౧౯౨౫ నవంబరులో నాగపురమునం దుపవ్యసినా, తాంబీ ఉద్యోగమును స్వీకరించినందు కారణ దొక్కడే నిండార్హుడు కాడని చెప్పెను. అంతకుపూర్వ మనేకసార్లు మంత్రి పద్యమును నిర్మించుటకు ప్రయత్నములు జరిగినవనీ, ఆప్రయత్నముల ఫలితమే తాంబీ ఉద్యోగస్వీకరణగా పరిణమించినదనీ ఆయన వెల్లడిచేసెను. వెంటనే అవతలిపక్షము వారు మోతీలాల్ పండితుడు పీక్స్ కమిటీలో సభ్యత్వము నంగీకరించి మాకు ప్రోత్సహుపినాడని ఎత్తిపొడిచిరి. న్యాయాని కీరెండువిషయములలోను చాలాభేదమున్నది,

మధ్యరాష్ట్రములలో జరిగిన స్వరాజ్యవాదుల తుహినభలో అభయంకర్, కేక్ లాక్ పక్షమున్ను, డాక్టరు మూంజీ మరియు పక్షమున్ను తీవ్రవాదోపవాదములకు తిరిగి. మూంజీ మంత్రిపదవుల నంగీకరింపవలసిన దని ప్రోత్సహిస్తూన్న ట్లనుమానింపబడినను. ఈ. రాఘవేంద్రరావు, కపర్డిలు మంత్రిపదవీ స్వీకరణమున కనుకూలురుగా నుండిరి. డాక్టరు మూంజీ తనపై ఆశోపింపబడిన నింద నిజము కాదని ఎదురుతిరిగెను. పాప మాయన అదివరలో వ్రాసిన ఉత్తర మొకటి సభలో బయటపెట్టబడినది. అప్పు డాయన వ్యక్తిగా తనకు మంత్రిపదస్వీకరణ విష్ణుమైనప్పటికీ తనపక్షమునకును, పక్షనాయకుడైన మోతీలాల్ పండితునకును ఎప్పుడూ ప్రతికూలముగా ప్రవర్తించ దలచుకొన లేదని ప్రకటించెను.

యన్. సి. కేల్కార్ స్వరాజ్యపక్షమువారి కతిననిర్బంధములమూలమున ఆపక్షములోని అంతర్భాగలవారి అభిప్రాయములకు తావు లేకుండా పోతూన్న దని స్వరాజ్యపక్షవిధానమును విమర్శిస్తూ వ్రాసెను. స్వరాజ్యపక్షమువారు కేంద్రకాసన సభలో నిరంతరాయముగా ఆటంకములను కల్పించు మని ప్రకటించిన మొదటికార్యక్రమ మేవిధముగా అంతకంతకు పెడమార్గముల బట్టినదో పూనగ్రుచ్చినట్లు వివరించెను. కాబట్టి ప్రస్తుతసమయములో అధికారస్వీకరణము తప్పకాదని సమర్థించెను. “మొట్టమొదట కేంద్రకాసనసభలో మన మేవిధమైన నిర్మాణవిధాననూచనను చేయుటకూ వీలులేని యోజన లుండెను. ఆయోజనలో మన మొకటిల్లును ఉపసంఘమునకు పంపవలసిన దని చూటమాత్రము చెప్పుటకై నా నోచుకొనలేదు. తరువాత మనము తీర్మానములను ప్రతిపాదించవచ్చు నని భావించితిమి. కాని ఉపసంఘములలో సభ్యత్వములను స్వీకరించువాడ దనుకొంటిమి. పిమ్మట ఉపసంఘములలోని ఎన్నికస్థానముల నంగీకరింపవచ్చు నని తలంచితిమి. ఆపిమ్మట స్వరాజ్యపక్షకార్యనిర్వాహకుల అంగీకారముతో ఉపసంఘములలోని ప్రభుత్వనియోజితసభ్యత్వములను కూడా అంగీకరింపవచ్చు నని తీర్మానించుకొంటిమి. ఈ పరిణామము లన్ని ప్రకృతిసిద్ధముగా రాదగినవే అని నా అభిప్రాయము. ఇవి స్వరాజ్యపక్షకార్యవిధానమునందు కలిగే నూతనపరివర్తనమునకు చిహ్నములు. సంకుచితముగా కాసనసభలో ఆటంకములను కల్పించేపద్ధతి కిది తిరుగుబాటు.” అని కేల్కార్ విపులముగా స్వరాజ్యపక్షమువారి కాసనసభా కార్యక్రమములో కలిగిన ఆయామార్పులను వ్యక్తీకరించెను. అఖిలభారత స్వరాజ్యపక్షకార్యనిర్వాహకవర్గము నాగపురములో సమావేశమై శ్రీపాదబలవంతతాండే స్వరాజ్యపక్షసిద్ధాంతమునకు వ్యతిరేకముగా ప్రవర్తించి, పక్షమునకు ద్రోహము కావించె నని ఆయనపైన కతినమైన నిరసనతీర్మానము చేయబడినను. మోతీలాల్ పండితుడు నాగపురమునుండి కేల్కార్, ఇయ్యకరుల తిరుగుబాటును రూపుమాపుటకు సరాసరి బొం

బాయికి పరుగెత్తెను. అంతకుపూర్వమే వా రనుకూలసహకార (Responsive Co-operation) మనేపాట పాడవొడిగిరి. ఈ ఐదర్ధ రాజకీయవేత్తలను మంచి పండితులు. వీరి రాజకీయవిజ్ఞాన మెంత గున్నితిమో భావప్రకటన మంత మొరటుగా నుండును. వా రభిలభారతస్వరాజ్యపక్షములోని తమ కార్యనిర్వాహకసభ్యత్వములకు రాజీనామా ఇచ్చి ఈక్రిందిప్రకటన గావించిరి:

“మోతీలాల్ పండితుడు నాగపురములో మాతో అంగీకరించినప్రకారము నిలబడక అనుకూలసహకారవాదమునకు ప్రతిహేతుముగా బహిరంగప్రచారము సాగించినాడు. మేము మూకీభావము వహింపవలెననిమాడూ ఆయనఅభిప్రాయము. ఆయన విమర్శనలమూలమున ప్రజలలో అపోహ, ద్వేషము కలుగుతూన్నవి. కాబట్టి వాటికి ప్రత్యుత్తర మిచ్చేవాక్కు మాకు కలదు. కాని పండితుని విమర్శలకు జవాబు చెప్పేముందు స్వరాజ్యపక్షమునందలి మాకార్యనిర్వాహకసభ్యత్వములకు రాజీనామా లిచ్చుటవసరమని మేము తలచితిమి. కాబట్టి పండితునకు స్వతంత్రముగాను, నిష్కపటముగాను ప్రత్యుత్తర మిచ్చేటందుకున్నూ, స్వరాజ్యపక్షకార్యనిర్వాహకవర్గమునందున్న మాసహోద్యోగులకు కష్టము కలిగింపకుండుటకున్నూ మాసభ్యత్వములకు మేము రాజీనామా లిస్తున్నాము.”

ఈరాజీనామాలేకాక తరువాత డాక్టరు మూంజీ, జయకర్, కేల్కార్లు స్వరాజ్యపక్షసిద్ధాంతముప్రకార మాక్రమించిన తమ శాసనసభాసభ్యత్వములకుమాడూ రాజీనామా లిచ్చిరి.

వారు నాటితో స్వరాజ్యపక్షపంకమునుండి విముక్తి నొందిరి. మోతీలాల్ పండితుడు సవంబరు ౯వ లేదీని కేల్కార్లు, జయకర్లులకు ప్రత్యుత్తరముగా “స్వరాజ్యపక్ష కార్యక్రమమునందు సహకారము, అసహకారము, నిర్మాణము, నిర్మూలము— ఈ అన్నీ ఇమిడిఉన్నవి. జాతీయశ్రేయస్సుకోస మవసరమైనప్పు డివి ప్రయోగింపబడుతూవచ్చినవి. కాబట్టి స్వరాజ్యపక్ష మెప్పుడూ తన కార్యవిధానమునుండి పెడదారులు పట్టలేదు” అని ప్రకటించెను. పండితుని ఈభోరణికి జయకర్ యివ్వతచూపెను. చిట్టచివరకు కాంగ్రెసు జరిగేటంతవరకును స్వరాజ్యపక్షమును గూర్చిన బహిరంగవాదప్రతివాదములు నిలిపివేయబడవలె నని దిసంబరు ౪-వ లేదీని ఒడంబడిక కుదిరినది.

౧౯౨౧ లో జరిగిన మరియొక ప్రాముఖ్యమైన చరిత్రాంశము ను దాహరింపవలసియున్నది. అది ప్రత్యక్షముగా కాంగ్రెసుకు సంబంధించినది కాదు. కాని ప్రభుత్వము వారుమాత్ర మాండ్రాప్తిములోని గోదావరి, విశాఖపట్నంజిల్లాలలో చేరిన గూఢం

ఏ.కెస్సీలో. సీతారామరాజు నాయకత్వముక్రింద జరిగిన తిరుగుబాటుకు కాననోల్లంఘన నోద్యమము కారణమని ముడిపెట్టిరి. మాష్టా తిరుగుబాటువిషయములోమాడా ప్రభుత్వమువారటువంటి ప్రమాదమునే కావించిరి. గూడెంతిరుగుబాటుమాడా ౧౯౨౨లో ప్రారంభమైనది. కాని మాష్టా తిరుగుబాటు సాగిన కొంతకాలమున కది ప్రారంభమైనది. కాని మాష్టా తిరుగుబాటులోని మతకలహాబీజము లేవీ ఇందులో లేవు. ఇక్కడకూడ కొంత యాదృశకాండ జరుగవలసివచ్చినది. కాని ౧౯౨౩ చివరవరకుమాడ సైనిక సన్నాహము లంత ప్రబలముగా జరుగలేదు. ౧౯౨౪లో అస్సామనుండి ౨౫౦ మంది ఉద్యోగస్థులతో ఒక రైపుల్ పబాలము పిలిపింపబడినది. సీతారామరాజు ౨౦౦ మంది అనుచరులతో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి బలవత్తరమైన సైనికదళమునకు ప్రతిఘటముగా మూడేండ్లు అవధులలోను, కొండలలోను దాగి యుద్ధముచేసెను. తగువార తిరుగుబాటుటాచేయుబడినది. ఇందులో అత్యంత విషాదకరమైన విషయ మేమిటనగా, సీతారామరాజు అరెస్టులోనుండి పారిపోవ ప్రయత్నించె నని చెప్పబడి ఖువాకితో కాల్పు బడుట. ఈ విషయములో వివరములను ప్రకటించవలసినదనీ, పంచాయితీరీపార్టును, దాఖలుచేయవలసినదనీ ప్రభుత్వమువారనేకపర్యాయములు సవాలుచేయుబడిరి. కాని ప్రయోజనము లేకపోయింది.

ఇక కాన్పూర్ కాంగ్రెసుకు పోవము. అక్కడకూడ మనకు కొన్ని చిక్కులూ కలవు. పాట్నాలో చేయుబడిన తీర్మానము కాన్పూరులో ఆమోదింపబడవలసియున్నది. టెల్లామ్ కాంగ్రెసు నిర్ణయమునకు వ్యతిరేకముగా పాట్నాలో అ. భా. కాం. సం. వారు నూలుచందా విషయములోను, ఆస్తులను, అధికారములను పంచుకొనుటవిషయములోను తీవ్రమైన మార్పులను చేయుటకు వీలుకలదా అని పాట్నాలోనే చర్చ వచ్చినది. అదిగాక ఈ కాంగ్రెసులో చర్చింపవలసిన షరీయొక ముఖ్యవిషయము కలదు. స్వరాజ్యపక్షమువారు ముష్టిమన్ నివేదికనుగూర్చిన తీర్మానమునకు సవరణగా భారతకానన సభలో కోరినకోరికను కాంగ్రెసు ఆమోదించవలసినదేనా అని మరీయొక సమస్య ఉదయించినది. భారతకవయిత్రీ అధ్యక్షతవహింపనన్న కాన్పూరు మహాసభలో ఈ చిక్కు సమస్య లేదుగూనినవి. గాంధీ తన అధ్యక్షాధికారమును సోజినిదేవిచేతులలో పెట్టిన సందర్భ మీ కాంగ్రెసు కొక మాతనకోభ తెచ్చినది. గాంధీ తన అయిదుసంవత్సరముల కార్యక్రమమును సింహావలోకనము చేసి సంగ్రహముగా అయిదు నిమిషములు మాట్లాడెను. ఆ ప్రసంగములో, ఆయన తానిదివరలో చెప్పిన యేమాటా, వేసిన యేఅడుగూ చెను కకు తీసుకోవలసిన అవసరము లేదని ప్రకటించెను. రోజులు గడచినకొలదీ తాను చేసిన ప్రతిపనీ పరిఅయినదిగానే తనకు తోస్తూన్నదని ఆయన చెప్పెను. “ప్రజలలో ఉద్రేకాన్ని కణము లింకను మిగిలియున్నదని నాకు తోచినయెడల నే నీరోజున కాననోల్లంఘన

బాయికి పరుగెత్తెను. అంతకుపూర్వమే వా రనుకూలసహకార (Responsive Co-operation) మనేపాట పాడవొడిగిరి. ఈ ఐదర్ధ రాజకీయవేత్తలను మంచి పండితులు, వీరి రాజకీయవిజ్ఞాన మెంత కున్నితమో భావప్రకటన మంత మొరటుగా నుండును. వా రభిలభారతస్వరాజ్యపక్షములోని తమ కార్యనిర్వాహకసభ్యత్వములకు రాజీనామా ఇచ్చి ఈక్రిందిప్రకటన గావించిరి:

“మోతీలాల్ పండితుడు నాగపురములో మాతో అంగీకరించిన ప్రకారము నిలబడక అనుకూలసహకారవాదమునకు ప్రతిహతముగా బహిరంగప్రచారము సాగించినాడు. మేము మూకీభావము వహింపవలెననిమాడా ఆయనఅభిప్రాయము. ఆయన విమర్శనలమూలమున ప్రజలలో అపోహ, ద్వేషము కలుగుతున్నవి. కాబట్టి వాటికి ప్రత్యుత్తర మిచ్చేహక్కు మాకు కలదు. కాని పండితుని విమర్శలకు జవాబు చెప్పేముందు స్వరాజ్యపక్షమునందలి మాకార్యనిర్వాహకసభ్యత్వములకు రాజీనామా లిచ్చుటవసర మని మేము తలచితిమి. కాబట్టి పండితునకు స్వతంత్రముగాను, నిష్కపటముగాను ప్రత్యుత్తర మిచ్చేటందుకున్నూ, స్వరాజ్యపక్షకార్యనిర్వాహకవర్గమునందున్న మాసహోద్యోగులకు కష్టము కలిగింపకుండుటకున్నూ మాసభ్యత్వములకు మేము రాజీనామా లిస్తున్నాము.”

ఈరాజీనామాలేకాక తరువాత డాక్టరు మూంజీ, జయకర్, కేల్కారులు స్వరాజ్యపక్షసిద్ధాంతముప్రకార మాక్రమించిన తమ కాననసభాసభ్యత్వములకుమాడా రాజీనామా లిచ్చిరి.

వారు వాటితో స్వరాజ్యపక్షపంక్తమునుండి విముక్తి నొందిరి. మోతీలాల్ పండితుడు నవంబరు ౯వ తేదీని కేల్కారు, జయకరులకు ప్రత్యుత్తరముగా “స్వరాజ్యపక్ష కార్యక్రమమునందు సహకారము, అసహకారము, నిర్మాణము, నిర్మూలము— ఈ అన్నీ ఇమిడిఉన్నవి. జాతీయశ్రేయస్సుకోస మవసరమైనప్పు డివి ప్రయోగింపబడుతునచ్చినవి. కాబట్టి స్వరాజ్యపక్ష మెప్పుడూ తన కార్యవిధానమునుండి పెడదారులు పట్టలేదు” అని ప్రకటించెను. పండితుని ఈభోరణికి జయక రయివ్వత చూపెను. చిట్టచివరకు కాంగ్రెసు జరిగేటంతవరకును స్వరాజ్యపక్షమును గూర్చిన బహిరంగవాదప్రతివాదములు నిలిపివేయబడవలె నని దిసంబరు ౪-వ తేదీని ఒడంబడిక కుదిరినది.

౧౯౨౧ లో జరిగిన మరియొక ప్రాముఖ్యమైన చరిత్రాంశము ను దాహరింపవలసియున్నది. అది ప్రత్యక్షముగా కాంగ్రెసుకు సంబంధించినది కాదు. కాని ప్రభుత్వము వారుమాత్ర మాండ్రాప్తిములోని గోదావరి, వికాఖపట్నంజిల్లాలలో చేరిన గూఢం

ఏ. కెన్సిలో. సీతారామరాజు నాయకత్వముక్రింద జరిగిన తిరుగుబాటుకు కానశోల్లంఘనోద్యమము కారణమని ముడిపెట్టిరి. మాస్టా తిరుగుబాటువిషయములోమాడా ప్రభుత్వమువారలువంటి ప్రమాదమునే కావించిరి. గూడెంతిరుగుబాటుమాడా ౧౯౨౨లో ప్రారంభమైనది. కాని మాస్టాతిరుగుబాటు సాగిన కొంతకాలమున కది ప్రారంభమైనది. కాని మాస్టాతిరుగుబాటులోని మతకలహాబీజము లేవీ ఇందులో లేవు. ఇక్కడమాడ కొంత యుద్ధకాండ జరుగవలసివచ్చినది. కాని ౧౯౨౩ చివరవరకుమాడ సైనిక సన్నాహము లంత ప్రబలముగా జరుగలేదు. ౧౯౨౪లో అస్సామునుండి ౨౫౦ మంది ఉద్యోగస్థులతో ఒక రైపుల్ పటాలము పిలిపింపబడినది. సీతారామరాజు ౨౦౦ మంది అనుచరులతో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి బలవత్తరమైన సైనికదళమునకు ప్రతిఘటముగా మూడేండ్లు అవధులలోను, కొండలలోను దాగి యుద్ధముచేసెను. తగువార తిరుగుబాటుగాంచేయబడినది. ఇందులో అత్యంత విషాదకరమైన విషయ మేమిటనగా, సీతారామరాజు అరెస్టులోనుండి పారిపోవ ప్రయత్నించె నని చెప్పబడి యున్నది. ఈ విషయములో వివరములను ప్రకటించవలసినదనీ, పంచాయితీసభ్యును, దాఖలుచేయవలసినదనీ ప్రభుత్వమువారి సేకపర్యాయములు సవాలుచేయబడిరి. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది.

ఇక కాన్పూర్ కాంగ్రెసుకు పోవము. అక్కడమాడ మనకు కొన్ని చిక్కులొకలవు. పాట్నాలో చేయబడిన తీర్మానము కాన్పూరులో ఆమోదింపబడవలసియున్నది. బెల్గామ్ కాంగ్రెసు నిర్ణయమునకు వ్యతిరేకముగా పాట్నాలో ఆ. భా. కాం. సం. వారు నూలుచందా విషయములోను, అస్తులను, అధికారములను పంచుకొనుటవిషయములోను తీవ్రమైన మార్పులను చేయుటకు వీలుకలదా అని పాట్నాలోనే చర్చ వచ్చినది. అదిగాక ఈ కాంగ్రెసులో చర్చింపవలసిన మరియొక ముఖ్యవిషయము కలదు. స్వరాజ్యపక్షమువారు ముడ్డిమన్ నివేదికనుగూర్చిన తీర్మానమునకు సవరణగా భారత కానశోలలో కొరినకోరికను కాంగ్రెసు ఆమోదించవలసినదేనా అని మరియొక సమస్య ఉదయించినది. భారతకవయిత్ర అధ్యక్షతవహింపనన్న కాన్పూరు మహాసభలో ఈదిక్కు సమస్య లేదుగూనినది. గాంధీ తన అధ్యక్షాధికారమును సోజీనిదేవిచేతులలో పెట్టిన సందర్భ మీ కాంగ్రెసు కొక నూతనకోభతెచ్చినది. గాంధీ తన అయిదుసంవత్సరముల కార్యక్రమమును సింహావలోకనము చేసి సంగ్రహముగా అయిదు నిమిషములు మాట్లాడెను. ఆ ప్రసంగములో, ఆయన తానిదివరలో చెప్పిన యేమాటా, చేసిన యేఅడుగూ చెనుకకు తీసుకోవలసిన అవసరము లేదని ప్రకటించెను. రోజులు గడచినకొలది తాను చేసిన ప్రతిపనీ పరిత్యజించినదాగానే తనకు తోస్తూన్నదని ఆయన చెప్పెను. “ప్రజలలో ఉగ్ర కాగ్ని కణము లింకను మిగిలియున్నదని నాకు తోచినయెడల నే నీరోజున కానశోల్లంఘన

నమును ప్రారంభింతును. దురదృష్టవశమున అది సమసిపోయినది. దక్షిణాఫ్రికా సమస్య అందుకు తగిన దని కొందరి అభిప్రాయము. కాని అనేకమంది న స్వావిషయములో ప్రతిఘటింపగలరు." అని ఆయన ప్రసంగించెను. సోజీనిజేని తగినట్లుగా ప్రత్యుత్తర మిచ్చి అధ్యక్షపదము నలంకరించెను. ఆమె అధ్యక్షోపన్యాసము కాంగ్రెసువేదికపై ఇదివర కీయబడిన అధ్యక్షోపన్యాసము లన్నింటిలోకి చిన్నది. కాని అత్యంత ముఖ్యమైనది. ఆమె సంఘీభావము కావలె ననెను. భారతకానసభలో చర్చింపబడిన జాతీయవాంఛనుగూర్చి ఆమె కొంతకడ వుదాహరించెను. భారతజాతికి భయము పోవలెనని క్రూరీంచెను. ఆమె స్వాతంత్ర్యయుద్ధములో భయము క్షుమాన్వయముకానిద్రోహమునెను. నిరాశ క్షమింపరాని పాపమునెను. ఆమె ఉపన్యాస మివిధముగా భారతజాతికి నూతనవిశ్వాసమును, నూతనసాహసమును కల్పించెను. ఆమె మార్కెట్ గణముక్రింద కాన్పురుకాంగ్రెసు కేలికగా గడచిపోయినది. కార్మిక ప్రదర్శనములును, డెలిగేటులలో కలిగిన కొన్ని చిన్ని చిన్ని తగాదాలును జనహరలాలుపండితుని మందలింపులతో సమసిపోయినవి. కాన్పురుకాంగ్రెసులో సర్ సురేంద్రనాథ్ టెన్జీ, చిత్తరంజనదాసు, డాక్టరు సర్ రామకృష్ణ గోపాల్ భండార్ కార్ మొదలగు నాయకుల మరణములకు విచారము ప్రకటించబడినది. ఆ సమయములోనే భారతదేశమునకు దక్షిణాఫ్రికావారణభారవర్షమువారు వచ్చిరి. వారి సన్మానమునుగూర్చి కాంగ్రెసులో ఒక తీర్మానము చేయబడినది. ఏరియా రిజర్వేషన్ అందు ఇమగ్రేషన్ రిజర్వేషన్ బిల్లు ౧౯౦౮లో జరిగిన స్కట్టుగాంధీ ఒడంబడికకు ప్రతికూలముగా నున్నదని ప్రకటించబడినది. ఆవిషయములో గాంధీచేసిన వ్యాఖ్యానమును పరిష్కరించేవిత్తము మధ్యవర్తికి పంపించవలసినదని కోరబడిరి. ఈ విషయములో రాండుటేబిలుసభ జరుపబడవలెననే నూచనము కాంగ్రె సామోదించినది. ఒకవేళ ఆ బిల్లుంగీకరింపబడినయెడల సామ్రాజ్య ప్రభుత్వమువారు దాని నామోదంపకూడ దని తీర్మానింపబడినది. బెంగాలార్జిన్ నెన్సు చట్టమునుగూర్చి, గురుద్వారాఖైదీలనుగూర్చి తగినట్లుగా తీర్మానములు చేయబడినవి.

బర్మీతర నేరస్థుల నిరాకరణచట్టము (Expulsion of non-Burman offenders Bill), బర్మా సమద్రప్రయాణికుల పన్నుల చట్టము—ఈరెండును పారస్వాతంత్ర్యమునకు భంగకరములుగా నున్నవని తీర్మానింపబడినది. తరువాత నాలువందాసు గూర్చి పాట్నాలో ౨౨-౯-౨౫ న ఆ. భా. కాం. ౨౦ వారిచే చేయబడిన తీర్మానము లక్నో కాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడినది. రాజకీయకార్యక్రమమును స్వరాజ్యపక్షమువారు నడుపవలెననీ, అందుకు కావలసిన కాంగ్రెసునిధులను వారుపయోగించుకొనవచ్చుననీ అభిభూతవర్తాసంఘమునకు ప్రత్యేకింపబడిన నిధులు గాంధీస్వాధీనములో నుండవలెననీ పాట్నాలో చేయబడిన తీర్మానము లిక్కడ ఆమోదించబడినవి. కాననోల్లం

ఘనమునందు విశ్వాసముకలదని ప్రకటింపబడినది. రాజకీయ కార్యక్రమమును నిర్వహించుటలో స్వయంతః క్రితైన ఆధారపడియుండుట ఆచర్యముగా నుండవలెనని తోరణడి నది. తరువాత జరుగవలసిన కార్యక్రమమునుగూర్చి యీ క్రిందివిధముగా ఉంవలెనని తీర్మానింపబడినది.

“(౧) ప్రజలకు వారిరాజకీయహక్కులనుగూర్చి బోధింపవలెను. ఆహక్కులను వారు సంపాదించుకొనుటకు తగిన బలమును, నిగ్రహమును కలిగియుండేట్లు వారికి శిక్షణ మీయవలెను. ఆ శిక్షణము నిర్మాణకార్యక్రమరూపములో నుండవలెను. ముఖ్యముగా ఖద్దరు, రాయిములను ప్రచారములోనికి తీసుకొనిరావలెను. వివిధమతస్థులలో పంఢీభావమును పెంపొందింపవలెను. ఆస్పృశ్యతను నిర్మూలించ ప్రయత్నింపవలెను. నిమ్మకాయల స్థితిగతులను బాగుచేయవలెను. ప్రజలు కల్లుసారాంబలను, మత్తు పదార్థములను ఉపయోగించుట మాన్పించవలెను. కాసనసభల నాక్రమింపవలెను. గ్రామములోని కట్టుబాట్లను పునరుద్ధరించవలెను. జాతీయవిద్యను ప్రోత్సహించవలెను. కార్మికనిర్మాణములను స్థాపింపవలెను. యజమానులకును, కార్మికులకును గల భేద భావములను సమన్వయము చేయవలెను. జమీందారులకు, రైతులకును తగాదాలు రాకుండ చూడవలెను భారతదేశముయొక్క చాతీ, యార్ధిక, పారిశ్రామిక, వాణిజ్య ప్రయోజనములను ప్రోత్సహించవలెను.

(౨) భారతదేశమునకు వెలుపల మనదేశములోని నిజమైన పరిస్థితులను గూర్చి ప్రచారము జరుగవలెను.

(౩) భారతకాసనసభలోని స్వతంత్రపక్షమువారును, స్వరాజ్యవాదులును ౧౯౨౪ ఫిబ్రవరి ౧౮ తేదీని ప్రభుత్వమువారికి నూచించిన రాజీవరతులను భారతదేశపక్షమున ఈ కాంగ్రెసువారంగీకరిస్తూ, ఆ నూచనలనుగూర్చి ప్రభుత్వమువారింతర కేవల చర్య తీసుకొనకపోవుటవలన కాంగ్రె సీక్రింది కార్యక్రమమును నడిపింపవలె నని తీర్మానిస్తున్నారు.

(i) ఆ పరతులనుగూర్చి ప్రత్యుత్తర మీయవలసినదిగా భారత కాసనసభలోని స్వరాజ్యపక్షమువారు పాధ్యమైనంత త్వరలో ప్రభుత్వమువారిని తోరణలెను. ఒకవేళ ఫిబ్రవరిచివరవారములోగా ప్రభుత్వమువారు తమ నిర్ణయమును ప్రకటించనియెడలను, లేక ప్రభుత్వమువారిచే ప్రకటింపబడిన నిర్ణయము కాంగ్రెసుకార్యకర్తలను వారున్నూ, అ. భా. కాం. సం. వారిచే నియమింపబడిన తదితరసభ్యులున్నూ గల ఉపసంఘమునకు సంత్పత్తికరముగా నుండనియెడలను స్వరాజ్యపక్షమువారు కాసనసభాభవనమునందు ప్రస్తుతకాసనసభలలో నా రుండి ఇక పనిచేయకల రని ప్రభుత్వమువారికి

తెలియపరచవలెను. భారతకాసనసభయందునూ, ప్రేటుకాన్సిల్లోనూ గల స్వరాజ్య సభ్యులందరు ప్రభుత్వమువారి ఆర్థికచట్టము (Finance Bill) ను ప్రోత్సహింపఁ జేయుచు తమ స్థానములను వదిలివేయవలెను. ఇక రాష్ట్రీయ కాసనసభలలోని స్వరాజ్యసభ్యులు అప్పుడు సభలు జరుగుతూఉన్నయెడల వారుకూడా తమ స్థానములను విడిచివేయవలెను. అనాటికి సభలు జరుగుతూఉండిన కాసనసభలలోని స్వరాజ్యసభ్యులు రాబోయే కాసనసభాసమావేశములకు జేటిక్ హాజరు కారూడదు. ఉపసంఘముల విషయములోకూడా యింతే.

(ii) ప్రేటుకాన్సిల్ లోని స్వరాజ్యసభ్యులుగాని, భారతకాసనసభా రాష్ట్రీయ కాసనసభలలోని స్వరాజ్యసభ్యులుగాని, తమ స్థానములు కాళి కాకుండుటకును, బడ్జెటులను ప్రోత్సహించుటకును, క్రొత్తపన్నులను నిరాకరించే విషయమునను మాత్రమే కాసనసభలకును, ఉపసంఘములకును హాజరుకావలెను.

స్వరాజ్యపక్షసభ్యులు తమ స్థానములను కాళిచేయవలసిన దని కోరబడేమందు వారు వారిపక్షనియమములను బట్టి కాసనసభలలో వారి కార్యవిధానమును కొనసాగింపవచ్చును.

ఏ కాసనసభలోని స్వరాజ్యసభ్యులైనను కాసనసభలకు పోయి ఫలానా పని చేయవలసిన దని నియమించుటకు పైన చెప్పబడిన ఉపసంఘమువారికి హక్కు కలదు. వారికి ముఖ్యమని తోచిన అప్రత్యేకకార్యమును నిర్వర్తించుటకే స్వరాజ్య పక్షమువారు పంపబడవలెను.

(iii) సెబ్ క్లాజు (i) లో నూచింపబడిన ప్రత్యేకకమిటీవారు ఆ. భా. కాం. సం. నాచ్యూనించి ఒక కార్యక్రమమును తయారు చేయించవలెను. దానిని కాంగ్రెసు, స్వరాజ్యపక్షములవారిద్దరూ కలిసి నిర్వర్తింపవలెను.

(iv) ఆకార్యక్రమములో (i), (ii) క్లాజులలో నుదాహరింపబడిన కార్యవిధానములోని ముఖ్యాంశము లిమిడియుండవలెను. వోటర్లలో కాంగ్రెసుకార్య విధానమునుగూర్చి ప్రచారము జరుగవలెను. రాబోయే ఎన్నికలు కాంగ్రెసుపేరుతో ఏవిధముగా నడుపబడవలెనో నిర్ణయింపబడవలెను. కాంగ్రెసువాడు లే అంశములపైన ఎన్నికలకు నిలువవలెనో సుష్టికరింపబడవలెను.

ప్రభుత్వమువారు రాజీమరతులకు సంకృష్టికరముగా ప్రత్యుత్తర మిచ్చివారని. కాంగ్రెసుకు తోచేటంతరకునూ గవర్నమెంటువారిచ్చే ఉద్యోగములను కాంగ్రెసు వారు నిరాకరించేపద్ధతి కొనసాగింపబడవలెను.

(v.) వివిధరాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక వర్గములవారును ఆయా రాజధానులలోని రాష్ట్రీయశాసనసభలకున్న, కేంద్రశాసనసభలకున్న ముందుసంవత్సరము రాబోయే ఎన్నికలలో కాంగ్రెసుపక్షమున పోటీచేయవలసిన అభ్యర్థులను సాధ్యమైనంత తొందరలో నిర్ణయించవలెను.

(vi.) పైన చెప్పబడిన ఆసెంబ్లీతీర్మానముగల మైన రాజీవరతులనుగూర్చి ప్రభుత్వమువారి అంత్యనిర్ణయము పైన నుదాహరింపబడిన ప్రత్యేక కమిటీవారికి సంక్లిష్టీకరముగానూ, అంగీకారముగానూ తోచినయెడల నెంటునే ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము జరుపబడవలెను. ఆ ఆ. భా. కాం. సం. వారికి ప్రత్యేకకమిటీవారి నిర్ణయము లంగీకరించుటకు గానీ, లేక నిరాకరించుటకుగానీ హక్కుగలదు. వారే భవిష్యత్కార్యక్రమమునుమాడా నిర్ణయించవలెను.

(vii.) ఇక్కడ చెప్పబడిన ప్రకారము స్వరాజ్యవాదులు శాసనసభలను విడచి పెట్టేవరకునూ స్వరాజ్యపక్షమువారి నిర్మాణవిధానమునందలి నియమములను శాసనసభలలో వారనుసరింపజేయుచు. కాని భారతజాతీయమహాసభగాని, ఆ. భా. కాం. సంఘముగాని అప్పడప్పుడూ చేసే మార్పులకు వారినిబంధనలు లోబడియుండవలెను.

(viii.) పైన నూచింపబడిన iii, iv క్లాజుల ప్రకారము పనిని ప్రారంభించుటకు కావలసిన ధనమును ఆ. భా. కాం. సం. వారు ప్రత్యేకింపవలెను. ఆప్రచారములో ఇంకనూ ధనము కొనవలయున్నయెడల ఆ. భా. కాం. కార్యవర్గము వారిచే గాని, లేక వారి తనిఖీక్రిందగాని విరాళముల రూపకములో ధనము సేకరింపబడవలెను."

కాంగ్రెసులో ప్రధాన తీర్మాన మంగీకరింపబడుటకు ముందు కొన్ని వాదప్రతివాదములు జరుగకపోలేదు. కాంగ్రెసులోనుండియే అసహాయోద్యమమునకు ప్రతికూలముగా పోరాడుతున్న మాలవ్యాపండితుడు అనుమాలరకు, ప్రతిమాలరకు కూడ ప్రేమాస్పదుడు. ఆయన ఆవాటి ప్రధానతీర్మానమున కొకసవరణను ప్రతిపాదించెను. దానిని జయక రామోదించెను. ఆ సవరణ ఇది: "సంపూర్ణభాధ్యత యంత ప్రభుత్వమును తొందరలో స్థాపించుటకు శాసనసభా కార్యక్రమమును సాధ్యమైనంతప్రయోజనకరముగా సాగింపవలెను. జాతీయార్థ్యదయమున కనుగుణముగా శాసనసభాసభ్యులు ప్రభుత్వమునకు సహాయపడుటగాని, లేక ప్రభుత్వము నాటంకపరచుటగాని జరుగవలెను." ఈ సవరణ నామోదిస్తూనే జయకర్ తానున్నూ, కేలార్లు ముంజీలున్నూ శాసనసభ్యత్వములకు రాజీనామాల నిచ్చినవిషయమును ప్రకటించెను. ఈసవరణనుగూర్చిన చర్చలోనే స్కిన్ కమిటీలో మోతీలాలుపండితుడు సభ్యత్వము సంగీకరించినందుకు తీవ్రముగా విమర్శింపబడెను. "భారతశాసనసభయందు హిందూజాత

మూల సైనికకాళాలను నిర్మించుటనుగూర్చి మార్గము మాపింపవలసిన దని కోరబడినది. భారతీయులకోరికలను సఫల మొనరించుటకు మార్గము నాలోచింపవలసిన దని జులై ౧౯౦౬ ప్రభుత్వమువారు కోరిరి. అదేవిధముగా ప్రభుత్వమువారు రాజ్యాంగ సంస్కరణలకుమాదా మార్గ ములోచింపవలసిన దని కోరేయడం స్వరాజ్యపక్షము వారు తప్పక ప్రభుత్వముతో సహాయపడెదరు." అని జయకరు స్పష్టపరచెను.

కాతీయమహాసభావ్యవహారములు గాని, అ. భా. కాం. సం. వ్యవహారములు గాని హిందూస్థానీభాషలో జరుపబడవలె నని శీర్షానింపబడినది. విదేశములలో ప్రచారముచేసేనిమిత్ర మొకకాంగ్రెసుకాఖను నిర్మించుటకు అ. భా. కాం. సం. వారి కధికార మియ్యబడినది. మరుకాంగ్రెసు అస్సాములో జరుపుట కేర్పాటుచేయబడినది. అస్సామీ, ఎ. రంగస్వామి అయ్యంగార్, కె. సంతానములు కార్యదర్శులుగా నియమింపబడిరి. కాన్పురుకాంగ్రెసు జరిగినతరువాత కొద్దికాలమునకే ౧౯౦౬ జనవరి రెండవవారములో హార్మిమన్ ఇండియాకు తిరిగివచ్చెను.

ఈకాంగ్రెసులో జరిగిన ఒకసంతోషకరమైన విషయము రెవరెండుహోమ్సు అమెరికానుండి ఈకాంగ్రెసుకు హాజరుట. ఆయన గాంధీబోధిధరించి అమెరికన్ డుక్టులలో కాంగ్రెసువేదికవైన నిలిచి "నిన్నను గాంధీజీ డక్షిణాఫ్రికాకు వెంతునని బాక్టరు అబ్దుల్ హిమాన్ చెప్పగా నేను విన్నాను. నే డాయనను ప్రపంచమునకు చెందిన మనిషిగా నేను చెప్పచున్నాను. నేను ప్రాతినిధ్యము వహిస్తూన్న "మిత్రసంఘము" వారు మీ రాయన నేవిధముగా గౌరవిస్తూన్నారో అవిధముగానే గౌరవించి ఆయనకార్యక్రమమునందు విశ్వాసముకలిగియున్నారు. మా పాశ్చాత్యనాగరకతముల మున మేము చాలాప్రమాదావస్థలో నున్నామని చెప్పవలసియున్నది. మేము ధనాధికారములకొరకు పరుగెత్తుతున్నాము. మా పాశ్చాత్యనాగరకతలో ఆచెడుగు పాతు కొనిపోయినది. మా విశ్వరథంబు, మా అధికారప్రేమ - ఇవి రెండును అనేక యుద్ధములకు కారణభూతములైనవి. మా నాగరకత నిర్మూలమయ్యేటంతవరకునూ యుద్ధములు వచ్చుట కవకాశములు కలవు. కాబట్టి అంతకన్న మంచిమార్గమును జూపు తూన్న మిమ్ములను మేము సంతోషముగా అనుసరింతుము. నేడు మీలోని ఈమత ప్రవక్త ప్రబోధిస్తూన్న సోదరవాత్సల్యమును మే మనుసరింప తలంతుము" అని కరతాళధ్వనులు చెలరేగ నుపన్యసించెను.

౧౯౦౬ నాటి చరిత్రను ముగించేలోపల ఆసంవత్సర మంతా అప్పుడప్పుడూ జరుగుతూవచ్చిన దురదృష్టకరములైన హిందూమహమ్మదీయ మతకలహములను వివరింపవలసియున్నది. ౧౯౦౬ లో కూడ ఇట్టి మతకలహములు జరిగినవి. నాటిని

గూర్చి ముందు తెలియజేయగలము హిందూమహామూర్తీయ సంఘభావముగూర్చి మే ౧ వ తేదీన కలకత్తా మీర్జాపూర్ పార్కులో జరిగిన బహిరంగసభయందు పవన్ సిన్హా గాంధీ “నా అనన్యతను నే నంగీకరింతును. ఈశాంగమునకు తగినదికన్న చేయలేకపోయినా నని నీ నొప్పుకొందును. హిందువులుగాని, మహమ్మదీయులుగాని, నా నూచన నంగీకరించేటట్లు కనిపించదు. కాబట్టి నే నీసమస్యనుగూర్చి ఉదాహరించి మాత్ర మూరుకొందును. మన జీవపరిపాలనము మన వాస్తవము కావలె నన్నయెడల ఎప్పుడో ఒకప్పుడు హిందూమహామూర్తీయ సంఘభావము కలిగితీరవలె నని చెప్పి నేను. సంశ్చిప్తపడుదును. మన కైకమత్యము కలిగేలోపుగా మనలో ఒకరినెక్కురు మరీ యొకరు కనుజూడవలసియే యున్నయెడల ఆపని ఎంత తొందరగా జరిగితే అంత మంచిదని నా అభిప్రాయము. మనలో మనము తలచు పగలగొట్టుకోవడమే నిశ్చయమైన యెడల మనము నిజమైన పురుషులవలెనే ఆపని చేసికొనవచ్చును. దొంగగన్నీళ్లు కార్చినందువల్ల ప్రయోజనము లేదు. మనకు సానుభూతి లేనివోటినుండి మనము సానుభూతి కావలె నని కోరవద్దు” అని ఉపన్యసించెను. ౧౯౨౫ జూలై నెల అంతా మతకలహములు పెచ్చుపెరిగినవి. ఢిల్లీ, కలకత్తా, అలహాబాదునగరము లందుకు కేంద్రము లైనవి. నిజామురాష్ట్రములో నిరుడు మతకలహములు జరిగిన గుర్రబగ్గాపట్టణమునకు ౪౦ మైళ్ల దూరములోనున్న హుస్నూబాదులో బక్రీదుపండుగల వందదర్శమున ఒక కొట్లాట జరిగినది. ఇక సిక్కుసమస్యనుగూర్చి విచారితము. ఈవిషయములో గురుద్వారాబిల్లు కాసనసభలో ప్రవేశపెట్టబడి అంగీకరింపబడినది. సిక్కులైదీ లాగురుద్వారాచట్టము నంగీకరింతుమనీ, పూర్వమువలె సత్యాగ్రహదండయాత్రలో పాల్గొనమనీ మరతువ్రాసి ఇచ్చినయెడల వారు విడుదలచేయబడుదు రని సర్ మాల్కమ్ హెయిలీ ప్రకటించెను. ఇది చాలామంది కిష్టముగా లేదు. కాని కాలము గడచినకొలది కొంతమంది మనస్సు కుదుర్చుకొనిరి. అనేకమందికైదీలు చట్టమున కనుగుణముగా ప్రవర్తింతు మని వ్రాసియిచ్చిరి. ఈ విషయములో శి. గు. ప్ర. క. లోనే భేదాభిప్రాయములు కలిగినవి. కొంతమంది ముందుగా విడుదలచేయబడిరి. మరి కొందరు కైళ్లలో వారిశిక్షాకాలము పూర్తి అయ్యేటంతవరకును ఉండిరి.

7. శాసనసభా రంగము

౧౯౨౬

[అనుమతి సహకారము (Responsive Co-operation) - స్వరాజ్య సభ్యులు భారతశాసనసభనుండి లేచి వచ్చుట - ప్రెసిడెంటు పతేలు - ఉద్యోగ స్వీకరణమునకు మరతులు - సభ్యులీసంధి - నెహ్రూపండితుడు విషయములను స్పష్టికరించుట - అనుమతిసహకారవాదులకు, స్వరాజ్యపక్షమువారికిని కలిగిన మనస్పర్థలు - రాజుభారములు భగ్నము లగుట - మోతీలాల్ పండితుని ఇంగ్లండు ప్రయాణము - వంగరాష్ట్రస్వరాజ్యవాదులు - కలకత్తాకలహములు - మారికపురేటు - లాలాజీ, మోతీలాల్ జీలు - భారతప్రభుత్వకార్యవర్గమునందు మనమున్నదీయని నిరూపకమునుగూర్చి ఇర్విన్ ప్రభువు సర్ ఆబ్దుల్ రహీమ్కు వ్రాసిన ఉత్తరము - శాసనసభల ఎన్నికలు - గౌహతీకాంగ్రెసు - శ్రద్ధాసంద స్వామి పిస్తాటుతో కాల్యబడుట - అశ్మతోపన్యాసము - తీర్మానములు - శ్రద్ధాసందుని పాత్యమగూర్చి గాంధీ ప్రధానతీర్మానము - సుప్రసిద్ధ ప్రేక్షకులు - నాభాను గూర్చి మోతీలాల్ - ౧౯౨౬ ఎన్నికల కార్యక్రమము - ఖాదీ ఆభివృద్ధి.]

ప్రతిసంవత్సరము శాసనసభా కార్యక్రమమునకు తగినంత ఉత్సాహకరముగా లేదు. ౧౯౨౩నాటి శోభ ఈనాటికి పాతబడిపోయినది. కేవలము పోరాటము శాసనమే పోరాడుట వినుగు పుట్టించును. ఈ సంవత్సర ప్రారంభమున ప్రచారకులలో ఆయాసము కనిపించుటయే కాక పనులలో ప్రతిహుభావముకూడా బయలుపడినది.

౧౯౨౫ అంతమునకే అనుమతి సహకారప్రచారము ప్రారంభమైనది. ౧౯౨౬ జనవరి ౨౦ వ తేదీని భారతశాసనసభ ప్రారంభింపబడెకమునుపే బొంబాయిలోని స్వరాజ్యపక్షకార్యవర్గమువారు అనుమతి సహకారవాదమునకు సంపూర్ణసహాయము చేయ నిశ్చయించిరి.

ఈ సందర్భములో స్వరాజ్యపక్షవ్యవహారములను గూర్చి మనము మరియొక తూరి ఆలోచించవలసియున్నది. మోతీలాల్ పండితుడు ౧౯౨౬జనవరి రెండవవార

మున వైస్రాయినుండిరములోని కడుగుపెట్టెను. స్వరాజ్యపక్ష కార్యవర్గమువారి అంగీకారముతోనే ఈ పని ఆయన చేసె ననుమాట స్పష్టము. ఆయన లాలాజీ మొదలగు అయిదుగురు నాయకులతో కలసి, దక్షిణాఫ్రికావిషయమునుగూర్చి వైస్రాయితో ప్రసంగించుటకు వెళ్లెను. కొంతకాలమువరకును ఈ వార్త ఉత్సాహకరముగానే కనపడినది. కాని తరువాత మేఘావృతమైన భారతరాజకీయాకాశమును లేజోవంతముగా చేయగలిగిన ఆకాశగణము దూరముగానైననూ గోచరించుకాలేదు. ౧౯౨౬ జనవరి ౨౦ వ తేదీని భారత కాపనసభను ప్రారంభిస్తూ రీడింగ్ ప్రభువు చేసిన ఉపన్యాసమే మొట్టమొదట ప్రజలవ్యూహములలో వెలుగొందిన ఆ ఆకాశజ్యోతికి కారణము. రీడింగ్ ప్రభువు తన ఉపన్యాసమునందు ౧౯౨౫ జూలై ౭ వ తేదీని బర్మిన్ హెడ్ ప్రభుని ప్రసంగము లోని కొన్ని వాక్యముల నుదాహరించెను. అవి ఇవి : “మేము సద్భావమును కోరుతున్నాము. మా వ్యాధియుములకు సన్నిహిత ప్రేమాస్పదమైన ఆ ఉదార మిత్రభావము చూపబడే యెడల టోటలవర మేము చేరములు చేయుము.” ఢిల్లీనగరమునందు మార్చి ౬, ౭ తేదీలలో ఆ. భా. కాం. సం. వారు సమావేశమై కాన్పురు నిర్ణయము నామోదించిరి. తరువాత “స్వరాజ్యభ్యుదయమున కవసరమైన జాతీయకార్యక్రమమున కాలంకములను కలిపించే ప్రభుత్వముయొక్కగాని, తదితరులయొక్కగాని ప్రతిచర్యనూ నిరోధించుటకున్నూ, అధ్యంతరపెట్టుటకున్నూ” నిర్ణయింపబడినది. కాంగ్రెసుకు సంతుష్టికరమైన ప్రత్యక్షతరమును ప్రభుత్వమువారు పంపేటంతవరకూ ముఖ్యముగా కాపనసభలలోని కాంగ్రెసువాదులు ప్రభుత్వమువారిచే తయరబడిన ఉద్యోగములను నిరాకరింపవలెను.” అని కూడా ఢిల్లీలో మరియొకసారి తీర్మానింపబడినది. మార్చి ౫ వ తేదీని సమావేశమైన కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకవర్గమువారు హిందూస్థానీసేవాదళమునకు రు. ౨౦౦౦ లను విదేశములలో ప్రచారమునిమిత్తము ౫౦౦౦ రూపాయలను కాంక్షన్ చేసిరి. కాకినాడ కాంగ్రెసుతీర్మానము ప్రకారము హిందూస్థానీసేవాదళము పేరిట స్వచ్ఛందవైవిధ్యసంఘ మేర్పాటు చేయబడినది. అదళ మప్పటికి రెండువార్షిక సమావేశములను జరిపినది. ఒకటి బెల్లములో మాలానా షేకతాలీ అధ్యక్షతక్రిందను, రెండవది గోస్వామి అధ్యక్షతక్రిందను జరిగెను. ఇంతవరకునూ విదేశప్రచారమును గూర్చి మాటలతోనే కాలము గడదిపోయినది. కాని ఇప్పుడది ఆచరింపవలసిన ముఖ్య కార్యక్రమమైనది. హిందూస్థానీసేవాదళముయొక్కయు, విదేశప్రచారముయొక్కయు అభిగృహ్యములనుగూర్చి ముందు రాబోయే సంవత్సరముల చరిత్రలో వివరింతుము. కనులూ నెచ్రూచికిత్సనిమిత్త మమెను పండిత జవహరలాలునెచ్రూ సెన్సిడ్లర్ లాండు తీసుకొనిపోవలసియుండుటచేతను, స్క్రిన్ కమిటీసభ్యుడుగా పండిత మోతీలాల్ నెచ్రూ సీమకు వెళ్ల వలసియుండుటచేతను అంతవరకూ నిద్రపోతూన్న విదేశప్రచారవిషయము

మేల్కొందినది. భారత కాననసభలో బడ్జెటుచర్చ వచ్చినప్పుడు మోతీలాలు తానున్నా, తన మిత్రులున్నా కోటింగులో పాల్గొనకూల మని ప్రకటించెను. అంతకు పూర్వమే స్వరాజ్యపక్షమువారు కేంద్రకాననసభనుండి స్థానములను ఖాళీచేసి లేచిపోయెదరని తెలియకాదముచేత ప్రేక్షకులు గ్యాలరీలలోనుండి అత్యాశురతతో చూచుచుండిరి. గౌరవప్రదమైన సహకార మొనరి. చుటకు దేశబంధుదాసు నూచించిన వరకులను ప్రభుత్వమువా లేవిధముగా నిరాకరించిరో మోతీలాత్పండితుడు వివరించెను. ప్రభుత్వము వారు తగిన జాగ్రత్తనుకొనియెడల దేశమంతటా రహస్యసంఘము లట్లుకొనిపోవునని ఆయన హెచ్చరించెను. ఈ మాటలతో ఆయన కాననసభను విడిచిపెట్టి తన పక్ష సభ్యు లంగిరితోను, బయటకు వెళ్లి పోయెను.

స్వరాజ్యపక్షమువా లేవిధముగా బయటకు పోవుటవలన ఒక చిన్న సంఘటనము జరిగినది. ప్రెసిడెంటు పటేలు భారత కాననసభలోని రాజకీయపక్షము లన్నిటిలోకి పెద్దపక్షమైన స్వరాజ్యపక్ష సభ్యులు లేచిపోవుటచే భారత ప్రభుత్వచట్టము ప్రకార మాసభ ప్రాతినిధ్యస్వరూపమును కోల్పోయిన దని ప్రకటించెను. కాబట్టి భారతకాననసభ కొనసాగవలెనా లేదా అనేవిషయము ప్రభుత్వమువారిచే నిర్ణయింపబడవలసియున్నది. ప్రభుత్వమువారు వివాదవిషయము లైన కాననములు జేటిన ప్రవేశపెట్టకూడ దని ఆయన వివరించెను. ఒకవేళ అట్టి కాననములను ప్రభుత్వమువారు ప్రవేశపెట్టడమే తలపించినయెడల తాను తన అసాధారణాధికారములను ప్రయోగించి కాననసభను కాలపరిమితిలేకుండా వాయిదా వేయవలసివచ్చునని పటేలు బెదిరించెను. కాని మరునా డాయన నెమ్మదిగా ఆ ధోరణిని తగ్గించుకొని “నేను పునరాలోచించినపిదప అధ్యక్షుడు తన అధికారములను గూర్చి ఉదాహరించకూడదనీ, ప్రభుత్వమువారికి బెదిరింపుగా కనపడేభావ నుపయోగింపరాదనీ, భావి కార్యక్రమమును ముందుగా నిర్ణయించక వేచియుండతగిననీ నాకు తోచినది.” అని ఆయన ప్రకటించెను. ఇది ప్రభుత్వమువారికి కొంత మనశ్శాంతిని చేకూర్చినది.

గయలో ప్రారంభమైన సహాయనిరాకరణపతనము ౧౯౨౬ ప్రారంభదశలోని సబర్బత్రి సమావేశముతో పూర్తి అయినది. అనుకూల సహకారవాదులు దాదాపు స్వతంత్ర, జాతీయపక్షములవారితో లీనమైరి. కనుక వారి తరపక్షముల నాయకులతో కలిసి బొంబాయిలో ఏప్రిల్ మూడవలేదీని సభ జరుపుకొనిరి. అప్పుడే భారత జాతీయపక్షము నిర్మింపబడినది. కాంతమును, న్యాయసమ్మతమును అయిన పద్ధతులతో అధినేతములను పోలిన స్వరాజ్యసంపాదనమునకు ప్రయత్నించుట వారి ఆదర్శము. కాననోల్లంఘనమున్నూ, పన్నుల నిరాకరణమున్నూ వారి కార్యక్రమమునుండి విచలనముంపబడినవి. కాననసభలలో అనుకూల సహకారము నవలంబించుట కధికార మింక

బడినది. స్వరాజ్యపక్షమును సాధించుటకే జాతీయపక్షము నిర్మింపబడ్డదని మోతీలాలు భావించెను. కొన్ని రాయబారములు జరిగినపిమ్మట స్వరాజ్యపక్షములోని రెండు శాఖలవారును సంఘీభావమును కుదుర్చుకొనుటకు ఏప్రిల్ ౨౧వ తేదీని సబర్మతిలో సమావేశమైరి. ఆసభకు సహజీవినాయకుడు, లాలా లజపతిరాయి, కేల్కార్, జయ కర్, ఆనీ, డాక్టరు ముంజీలుకూడ హాజరైరి. ఆ సమావేశములో రాష్ట్రములలోని మంత్రులకు వారి ధర్మములను సరిగా నిర్వర్తించుటకు తగిన అధికారమున్నూ, బాధ్యతయున్నూ, స్వతంత్రమున్నూ ఈయబడినయెడల ౧౯౨౨ ఫిబ్రవరిలో భారత శాసనసభలోని స్వరాజ్యసభ్యులు కోరిన కోరికలనుగూర్చి ప్రభుత్వమువారు సంకల్పపీ కరముగానే ప్రవర్తించినట్లు భావింపవలెనని స్వరాజ్యపక్షములోని ఆ ఉభయశాఖల వారును సమాధానపడిరి. అయితే ఈ సమాధానము ఆ. భా. కాం. సం. వారి ఆమో దమునకు లోబడియే ఆచరణలోకి రావలె నని వారు నిర్ణయించుకొనిరి. ప్రభుత్వము వారు మంత్రుల కిచ్చిన ఆ అధికారము సంకల్పపీకరముగా ఉన్నదా, లేదా అనేవిష యము రాష్ట్రీయశాసనసభలలోని కాంగ్రెసుసభ్యులు నిర్ణయించవలసి యున్నది. ఆ నిర్ణయము మోతీలాలుజీ, జయకర్లచే ఆమోదింపబడవలెను. దీనినిగూర్చి ౧౯౨౪-౨౬ 'ఇండియా' 'ఈరాజీనామాకాగితముపై సిరా ఆరనైనా ఆరకమునుపే ఆంధ్ర రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘాధ్యక్షుడు ప్రకాశంగారు కాన్పురులో కంటే కూడా సబర్మతిలో కాంగ్రెసుసీతి ఇంకనూ అధోగతికి వచ్చిన దని తన అసమ్మతిని ప్రక టించెను." అని వ్రాసినది. ఇంకా అనేకమంది సుప్రసిద్ధకాంగ్రెసువాదులు తమ ఆసంకల్పపీ నీవిధముగానే వెల్లడించిరి. స్వరాజ్యవాదులు త్వరలోనే కాన్పులులో ప్రవేశించి మంత్రీవర్గమునుకూడా నిర్మింతు రని ఆరోజులలో చాలామంది భావించిరి. కాని పండితుడు ఉద్యోగస్వీకరణమునుగూర్చి ఈ క్రింది మూడువరతులను ప్రకటించి స్వరాజ్యపక్షమువారి భావములను వ్యక్తపరచెను.

(౧) మంత్రులవైన ప్రభుత్వమువారి అధికార మేమీ ఉండమాడదు. వారు శాసనసభలకు సంపూర్ణబాధ్యత కలిగియుండవలెను.

(౨) జాతీయనిర్మాణాభివృద్ధికి కావలసినద్రవ్యము ప్రత్యేకింపబడవలెను.

(౩) ప్రజాయత్త శాఖలలోని ఉద్యోగములవైన మంత్రులకు సంపూర్ణాధికార ముండవలెను.

ఈ వరతులు ప్రకటింపబడేసరికి తిరిగీ కల్లోలము ప్రారంభ మైనది. ఈ వరతులు సబర్మతిలో కుదిరిన సమాధానమునకు ప్రతిహులముగా నున్నవనీ, సందేహ నివారణ మనేపేరుతో ఆసలురాజీకి విపరీతమైన వ్యతిభ్యాసముచేయుట న్యాయము కాదనీ జయకరు ప్రకటించెను. అక్షణమునుండే స్వరాజ్యపక్షమువారికిని, అనుకూ

సహకారవాదుల (Responsivists)కును మనస్ఫుర్థుల ప్రబలితవి. అయినప్పటికీ, వారి సబర్మతీసమాధానమునుగూర్చి అహమ్మద్‌బాదులో మే ౫ వ తేదీని సమావేశమైన ఆ. భా. కాం.సం. వారు పరిష్కరించవలసియుండెను. ఆ సమావేశములో ఆ సంధి పత్రముపైన సంతకములుచేసిన అనుకూలసహకారవాదులకును, తిసభు మరతులను వ్యాఖ్యానముచేయుటలో తీవ్రమైన భేదభావము లేర్పడినందున సంధి భగ్నమైన దని మోతీలాలు ప్రకటించెను. మోతీలాల్ చేసిన ప్రకటనమున కనుగుణముగా అనుకూల సహకారవాదులచే వ్రాయబడిన ఒక ఉత్తరమును ఆయన చదివెను. అందుకు యన్. శ్రీనివాస అయ్యంగారు పండితునకు కృతజ్ఞతాభివందనములను సమర్పించెను. సబర్మతీసంధికి దక్షిణభారతదేశము ప్రతిపూలముగానుండెనన్న మాట వాస్తవము. మోతీలాల్ ప్రథమమునుండి వారితో ఆలోచించియుండవలసినది. సాధారణముగా మన మితరులయందు చూపే విశ్వాసమునుబట్టి ఇతరుల విశ్వాసమును మనము చూరగొందుము. మన మితరులను విశ్వసించనియెడల వారు మనల సంతకముండే విశ్వసించరు. ఈసమావేశములో మోతీలాల్ పండితుడు డాక్టరు బెనెంటుచే తయారుచేయబడిన కామన్ వెల్తు ఆఫ్ ఇండియాబిల్లునుగూర్చి విచారించుట కొక ఉపసంఘమును నియమింపవలసిన దని ఉపపాదించెను. కాని అది నిరాకరింపబడినది. అనుకూలసహకారవాదుల పక్షమున ఆసభ కాహ్వానింపబడినందుకు సర్ మోరోపంతుజోషీ సభాధ్యక్షు నభివందించి సబర్మతీసంధినిగూర్చి విచారించవలసిన దని కోరెను. మోతీలాల్ పండితుడు ఉభయవాదములలో గల భేదములను వ్యక్తీకరించెను. అనుకూలసహకారవాదులు సంస్కరణలను వీలయినంతవరకు పుష్కలముగనుకొన గోరిరి. దేశబంధు దాసు ఫరీదు పూరులో ప్రకటించిన మరతులకు ప్రభుత్వమువారు సంకల్పపీకరిమైన ప్రత్యుత్తరమియ్యనియెడల ప్రభుత్వముతో సహకారము చేసేవిషయ ములోచింప వీలు లే దని స్వరాజ్యపక్షమువారి వాదము. ఈ వాదప్రతివాదములలో మోతీలాల్ పండితుడు నిరపాయముగా బయటపడెనని చెప్ప వీలులేదు. ఆయన తరువాత రెండుమాసముల సెలవుమీద సీమకు ప్రయాణమై పోదలచెను. ఆయనస్థానమును యన్. శ్రీనివాస అయ్యంగారు ఆక్రమించిరి. ఆనాటినుండి శ్రీనివాస అయ్యంగారి జాతకమున కున్నత దశ వచ్చినది.

నాయకత్వవిషయ మిట్లుండగా, దేశములోని వివిధభాగములయందు కక్షలు ప్రారంభ మైనవి. ౧౯౨౬ మధ్యకాలమునందు వంగరాష్ట్రమునందలి కృష్ణగర్ లో ఒక తిరుగుబాటు బయలుదేరినది. దానిలో కొంతవరకు వేనుగుప్తా జయము పొందగలిగెను గాని, తిరుగుబాటునూచనలు మాత్రము పూర్తిగా రూపుమాయలేదు. ఆరోజులలో వంగరాష్ట్ర స్వరాజ్యవాదులలో నాలుగుకక్ష లేర్పడినవి. హిందూస్వరాజ్య

వాదులు, స్వరాజ్యపక్షహిందువులు, మహమ్మదీయస్వరాజ్యవాదులు, స్వరాజ్యపక్ష మహమ్మదీయులు. ఈనాల్గు కక్షలలోని భేదములు కేవలము నామవాచకములపైననూ, విశేషణములపైననూ ఆధారపడియున్నవి. వంగరాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘమునుండి బాబూ అమరేంద్రనాథ చటర్జీ, నిర్మలచంద్రచందర్ లాటి ముసుళ్ళులు రాజీనామా రిచ్చిరి. కొంతకాలమునుండి హిందూ మహమ్మదీయు లనుసరిస్తూన్న సమాఖ్యనుగూర్చి వారికి భేదాభిప్రాయము లేర్పడినవి. నేనుగుప్త (౧) హిందూమహమ్మదీయసమాఖ్య ననుసరింపవలెననీ, (౨) కృష్ణగర్ మహాసభను లెక్క పెట్టవలదనీ, (౩) ఉద్యోగస్వీకరణము కూడ దనీ ప్రకటించెను. ఈతగాదా ఉభయపక్షములలోనూ అంతకంతకు వ్యాప్తి పొందినది. నేనుగుప్త కొన్ని అక్రమములకు లోనయినా డని నిందాకోపణము చేయబడెను. ఆయన గ్రామపునర్నిర్మాణమును గూర్చి శ్రద్ధతీసుకొనుట లేదనీ, అందుకొరకు వనూలు చేయబడిన సామ్య నిర్లక్ష్యముగా వ్యూహము చేయబడుతూన్న దనీ, ఆయన పూర్వము క్లాసిఫైచిన ముసుళ్ళులతోనే ఆయన కిప్పుడు విరోధము వచ్చినదనీ, కార్య నిర్వాహకసభలో ౩౦ మంది ఎన్నికసభ్యులుండగా మరి ౩౦ మందిని నామినేటు చేయుట కాయన అధికారము వహించిననీ ఆయనపైన నేరము లాపాదించబడినవి. ఆతగాదా వంగరాష్ట్రములో ఈరోజువరకునూ నడుస్తూనే ఉన్నది. కనుకనే దానిని గూర్చి ఇంతదూరము చెప్పవలసివచ్చినది.

౧౯౨౬ మధ్యకాలమువరకునూ జరిగిన రాజకీయవిషయములను గూర్చి కొంత చెప్పినే పాలోచింతము. ౧౯౨౬ ఏప్రిల్ ౬ వ లేదీని ఇర్విన్ ప్రభు విండియాలో ప్రవేశించెను. దాదా పదేసమయములో కలకత్తావీధులలో ఇదివర కెన్నడూ కనీవినీ యెరుగని మతకలహములు జరిగినవి. అక్రిందటిసంవత్సరము బొంబాయిలో జరిగిన కలహములతో వాటిని సరిపోల్చవచ్చును. కలకత్తావీధు లారువారముల వరకునూ కల్లోలభద్రాయితము లై నవి. ౧౯౨౫ మేలో గాంధీ మిర్జాపూర్ పాఠశాలలో “రక్త పాతమే తప్పనిసరియైనయెడల ధైర్యముగానే ఆ నెత్తురు చిందించబడుగాక! అంతేకాని దొంగసామభూతులు చూపబడకూడదు.” అని ఆయన ప్రసంగించియుండెను. ఆ శ్లోతిమము నిజముచేయుటకో అన్నట్లు ఒకమసీదువెలుపల ఆర్యసమాజ మతస్థులకున్నూ, మహమ్మదీయులకున్నూ పెద్దపోరాటము ప్రారంభమైనది. వీధులలో అనేకచోట్ల కొట్లాటలు జరిగినవి. కొంపలు తగులపెట్టబడినవి. ఆదిభముగా నూటపది అగ్నిప్రమాదములు కలిగినవి. దేవాలయములున్నూ, మసీదులున్నూ ముట్టడింపబడినవి. ఇవన్నీ కలకత్తానగరమయొక్క యశస్సుకు భంగము కలిగించినవి. ప్రభుత్వమువారి లెక్కలప్రకారము మొదటి కొట్లాటలో ౫౦౪ మందికి గాయములు తగిలినవి; ౪౪ మంది మరణించిరి. రెండవ కొట్లాటలో ౩౯౧ మందికి గాయములు

తగిలినవి; ౬౬ గురు మరణించిరి. ఈవిధముగా ఆరువారములు హత్యలును, దురాగతములును జరిగినవిమర్శల ఆకొట్లాటలు సమసిపోయినవి. ఈ దురదృష్టపుసంఘటనములకు ఇర్విక్ ప్రభువు తలక్రిందులైపోయెను. ఆయన తన ఉపన్యాసములలో విశ్వమానవకల్యాణమును, సర్వమానవభ్రాతృత్వమును ప్రబోధిస్తూ ప్రసంగించెను. భారతదేశముయొక్క కీర్తిని, భారతజాతీయజీవనమును, భారతమతమును సంరక్షించుటకొరకై కొరగానిపనులు తుదముట్టింపబడవలె నని ఆయన కోరెను.

ఆగస్టునెలలో హిల్టన్ యంగుకమిటీవారు కరెన్సీనిగురించి, మారకమునుగురించి ఒకనివేదికను ప్రకటించిరి. దాని ననుసరించి ప్రభుత్వమువారు రూపాయికి గూ పెన్సీల మారకపువిలువ యుండవలె నని తొందరగా నొకకాసనమును ప్రవేశపెట్టిరి. గవర్నమెంటువారి ఆ తొందరసుగూర్చి చాలాప్రతికూలవిమర్శనములు చేయబడినవి. అందువల్ల వారాకాసనమును ౧౯౨౨ ఫిబ్రవరివరకును నిలిపివేయ నంగీకరించిరి. ఈలోగా గూ పెన్సీల మారకమునకు తగినట్లుగా ధరలు నిలకడగా నుండునా అనేవిషయమునుగూర్చి ప్రతికాధిపతులున్నూ, ప్రజలున్నూ ఆలోచించుకొనుట కీవ్యవధి ఈయబడినది.

సెప్టెంబరులో మెటీలాల్ సెహ్రాకున్నూ, లజపతిరాయికిన్నీ అసెంబ్లీలో ఆవలంబింపదగిన కార్యవిధానమునుగూర్చి భేదాభిప్రాయములు ప్రారంభమైనవి. స్వరాజ్యవాదులు భారతకాసనసభనుండి లేచిపోవుట హిందువుల ప్రయోజనములకు హానికర మని లాలాజీ భావించెను. ఉద్యోగస్వీకరణమునుగూర్చి సబరత్మతీసంధి అంగీకరింపబడవలె ననికూడా ఆయనఅభిప్రాయము. ఈసందర్భములో ఆయనకున్నూ, పండితమెటీలాలుకున్నూ జరిగిన వాదప్రతివాదములు చాలా తీవ్రములై వ్యక్తిగతములుగాకూడా పరిణమించినవి. లాలాజీ భారతకాసనసభలోని కాంగ్రెసుపక్షమునుండి రాజీనామా నిచ్చెను. భారతకాసనసభగడు విక కొద్దికాలమే ఉండెను. కొత్త ఎన్నికలు రానుండెను. ప్రెసిడెంటు పటేలును, దివాన్ బహదూర్ టి. రంగాచారి, సర్ పి. యస్. శివస్వామి అయ్యర్, బాప్టిస్టా, నియోగి, మహమ్మదుయాకూబ్, మాలవ్యా, మడ్డిమనులవంటివారు హృదయపూర్వకముగా ఆభినందించిరి. అందరూ ఆయనచాకచక్యమునకు శ్లాఘించిరి. ఆయన కభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధి కావలె నని కోరిరి. రాబోయే ఎన్నికలలో తప్పక విజయము పొందగలడని జ్యోతిషము చెప్పిరి. ఆధ్యక్షునిఎన్నికస్థానమున కెవరూ పోటీచేయకూడ దని అంతమంది కోరిరి. ప్రభుత్వము వారుకూడ కొత్తఎన్నికలలో స్వరాజ్యవాదు లధికసంఖ్యాకులుగా రాకూడ దని కోరిరి. కల్నల్ వెడ్జ్ హెడ్జ్ లాలాజీతో ఉత్తరప్రత్యుత్తరములను జరిపెను. లాలాజీ అనుకూలసహకారవాదములోనికి దిగుట కదేశకారణము కావచ్చును.

ఈ సమయములోనే సర్ ఆర్బుర్ హీమ్ భారతప్రభుత్వ కార్యవర్గమునం దొక మహమ్మదీయుని నియమించుటనుగూర్చి తనపలుకుబడిని వినియోగింప ప్రారంభించెను. ఇర్విన్ ప్రభు వండు కీక్రిందివిధముగా ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను :

“ ప్రజాశ్రేయస్సు నాలోచించి ఉద్యోగనియామకము చేయుటకు గవర్నరు జనరల్ కు స్వాతంత్ర్య ముండవలెను. ”

ఈ ప్రత్యుత్తరమున కనుగుణముగా ఇర్విన్ ప్రభు వాలోజులలో వివిధసంఘములకును ఐకమత్య ముండవలెనని ప్రబోధింపసాగెను. మద్రాసులో పానగల్ రాజాకూడా ఆ అభిప్రాయములనే ప్రకటించెను. సరిగా ఈసమయములోనే లండనులో సామ్రాజ్య మహాసభ (Imperial Conference) జరిగినది. అందులో అధినివేశమునకు నేటి సుప్రసిద్ధవ్యాఖ్యానము చేయబడినది. అక్టోబరు మూడవవారములో ఇండియా ప్రభుత్వమువారిచే ఆహ్వానింపబడిన దక్షిణాఫ్రికా రాయబారమువారు బేయర్న్సునాయకత్వముక్రింద భారతదేశ పరిస్థితులనుగూర్చి, భారతీయుల విజ్ఞానమునుగూర్చి స్వయముగా తెలుసుకొనుటకు మద్రాసునుండి పెహెవరువరకును మూడువారములు పర్యటనము కావించిరి.

౧౯౨౬ నవంబరులో కాసనసభల ఎన్నికలు జరిగినవి. అప్పటి కాసనసభాభ్యర్థులు స్వరాజ్యవాదులు కారు; కాంగ్రెసువారే. మద్రాసులోని కాంగ్రెసువాదులంతా సంపూర్ణవిజయమును పొందిరి. బర్మెన్ హెడ్డుప్రభువు గౌహతీ కాంగ్రెసులో నైనను కాంగ్రెసుపక్షమువారు ప్రభుత్వసహకారమున కనుకూలముగా నుండగలరేమో అని వేచియుండెను. శ్రీనివాస అయ్యంగారు గౌహతీకాంగ్రెసున కధ్యక్షుడుగా నెన్నుకొనబడిరి. ఆయన సంపూర్ణవ్యక్తిత్వము కలవాడు. ఆ వ్యక్తిత్వముమూలముననే తరువాత కొంతకాలమునకు మోతీలాల్ పండితునకున్న, ఆయనకున్నతీవ్రమైన తగాదా వచ్చినది. నిజముగా ఈ కలహభీజములు ఢిల్లీలోని ఆ. భా. కాం. సం. జరుగక మునుపునుండే వ్యక్తమవుతూనే ఉన్నవి. వారిద్దరూ సుప్రసిద్ధవ్యాయవాదులు. అందులో ఇద్దరూ సుప్రసిద్ధరాజకీయధురంధరులే. ఇక కలహము రాక పొసగు టెట్లు? జయకర్ మోతీలాలులమధ్య, మోతీలాల్ లాలాశీలమధ్య, అయ్యంగార్ మోతీలాలుల మధ్య అన్నీ తగాదాలే. మోతీలాల్ పండితునకు బొంబాయి, పాంచాల, మద్రాసు రాష్ట్రములు శత్రుకోటిలో చేరినవి. మోతీలాల్ పండితునివంటి మహానాయకుడు అందరు మనుష్యులహా అన్ని విషయములలోనూ తోడ్పడజాలడు. తన విషయములో తానే మొదటినుండి చివరవరకును ఒకటేవిధముగా ప్రవర్తించుట ఆయనకు సాధ్యమైన పని కాదు. పెద్దల ఈ పోరాటము చిన్నలకు కొంత తమాషాగా నుండవచ్చును.

గౌహతీ కాంగ్రెసు

తరువాత గౌహతీ కాంగ్రెసు తీవ్రపరిస్థితులలో సమావేశమైనది. ఇందుకు కారణము సహాయనిరాకరణమునుగూర్చి, సహకారవాదమునుగూర్చి ప్రబలిన వాదోపవాదములు. మొట్టమొదట కాసనసభాకార్యక్రమమునకు నిరంతరము ఆటంకములను కలిగించవలెననే సహాయనిరాకరణతత్వమున కనుకూలముగా స్వరాజ్యవాదులు కాసనసభలలో ప్రవేశించి రమసంగతి జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను. పిమ్మట స్వరాజ్యవాదులధికసంఖ్యాకులుగా వచ్చినయెడల జరుగవలసిన కార్యక్రమముగా వారి మొదటిప్రకటనమునకువ్యాఖ్యానముచేయబడినది. క్రమక్రమముగా నదీసహకారమునకు దగ్గరదగ్గరగా పరులైనము చెందినది. కాసనసభలలోని ఉపసంఘములలో స్వరాజ్యవాదులు మొట్టమొదట ఎన్నిక సానముల సంగీకరించిరి. తరువాత భారతప్రభుత్వమువారిచే నియమింపబడిన కమిటీలలో వారు వామినేటెడ్ సభ్యత్వములనుమాడా అంగీకరించిరి. చిట్టచివరకు సభ్యత్వంలో సహకారమునకు దగ్గరగానుండే సిద్ధాంతమును వారామొదించిరి. స్వరాజ్యపక్షములో సహకారతత్వము పూర్తిగా వ్యక్తమవుతున్నప్పటికీ వారు జాతీయవాదులవలె గాని, స్వతంత్రపక్షమువలె గాని, మితవాదులవలెగాని తిన్నగా ఆమార్గ మవలంబించేస్థితిలో లేరు. అనుకూలసహకార మనీ, గౌరవసహకార మనీ, పీలుగా సన్నతవరకు సహకారము, లేనియెడల ఆటంకము అనీ, సంస్కరణములు మన కుపయోగించినంతవరకు సహకారమనీ ఏవేవో అభిప్రాయములను వారు ప్రకటింపసాగిరి. ఈ సున్నితములైన భేదములే ప్రాగ్జ్యోతిషపురములో తీవ్రభేదాభిప్రాయములకు కారణభూతము లైనవి. దీనికితోడు ప్రభుత్వమువారి స్త్రోతపాతములు, అవ్యసములు, ఆశలు - యీ అన్నీ కొంతమంది నిశ్చలచిత్తులు కానివారినీ, హృదయ దౌర్బల్యము గలవారినీ లోబరచుకొన్నవి.

ఈ పరిస్థితు లిట్లుండగా ఇందుకుతోడు మరియొక వివాదకర సంఘటనము జరిగినది. శ్రద్ధానందస్వామి జబ్బులోనుండగా ఆయనను చూడవచ్చిన ఒకమహమ్మదీయునిచే ఆయన పిస్తోలుతో కాల్చబడినట్లు వార్తవచ్చినది. గౌహతీలో అధ్యక్షున కేసుగంబారీఉత్సవము జరుగనుండగా ఈఘోరవార్త తెలిసెను. ఏనుగుల జన్మభూమియైన అస్సాము అధ్యక్షుని గజారూఢునిగా జేసి పెద్ద ఉత్సవమును నడిపింపనుండెను. కాని శ్రద్ధానందుని మరణవార్తవలన అది ఆపివేయబడవలసి వచ్చినది. కాంగ్రెసుమహాసభ చింతాసమద్రములో మునిగిపోయినది. ఈదురదృష్ట విషయమునుగూర్చి హిందువులును, మహమ్మదీయులును దుఃఖినిమగ్నులైరి. కాంగ్రెసుమహాసభ మామూలు లాంఛనములతోనే ప్రారంభింపబడినది. అస్సాములోని అడవిజాతులవారి సంగీతము మన ఇతివృత్త

ములలో కామరూపదేశముగా వర్ణింపబడిన అసీమయొక్క ప్రకృతిసౌందర్యమునకు నూతనశోభ తెచ్చినది. బ్రహ్మపుత్రావదియొడ్డున గాంధీకాక ట్టబీరము నిర్మింపబడెను. సభామండపమును, సభ్యుల బసలును గాంధీ నివాసప్రదేశమునకు దూరముగానుండెను.

శ్రీనివాసయ్యంగారి ఉపన్యాసములో కొత్త ఏమీలేదు. ఆయన అందులో ప్రకటించిన అభిప్రాయములన్నీ ఇదివరకు ప్రకటింపబడినవే. శ్రద్ధానందస్వామిని స్మరించి, కొంతకాలము కాంగ్రెసుకోశాధిపతిగా నున్న ఓమర్ సాభానీ మరణించిన విధానమునకు చింతించి ఆయన తన ఉపన్యాసమును ప్రారంభించెను. అందులో కాసనభల ఎన్నికలలో స్వరాజ్యపక్షమువారు పొందిన విజయమునుబట్టియే వారి విధానము న్యాయమైనదిగా ఋజువవుతున్నదని ఆయన వివరించెను. మద్రాస్, వంగ రాష్ట్రము, బీహారు, ఒరిస్సాలు కాంగ్రెసు అజ్ఞలను శిరసావహించి ఆత్మర్యకరముగా పనిచేసిన వని ఆయన వాటిని క్లాఫించెను. పాంచాలముకూడా కొంతవరకు బాగుగా పనిచేసి కాంగ్రెసుప్రతిష్ఠను కాపాడెనని సంతోషమును వెల్లెపుచ్చెను. ద్వంద్వపరిపాలనము పూర్తిగానిరూఢమై, ప్రభుత్వనిరంకుశత్వము వెల్లడిఅయిన దని ఆయన విశదీకరించెను. దేశబంధుదాసు ప్రభుత్వమువారికి నూచించిన మరతులనుగూర్చి జ్ఞాపకము చేసెను. భారతదేశముయొక్క ప్రతిపత్తిని ఆయన స్పష్టపరచెను. సైనిక సమస్య, నాకా సమస్యలనుగూర్చి కొంతమాత్రము చర్చించెను. తరువాత కాసనసభాకార్యక్రమవిషయములో “స్వరాజ్యాభ్యుదయమునకు ప్రతికూలముగానుండే ప్రభుత్వమువారియొక్క గాని, తదితరులయొక్కగాని చర్యల కాటంకము కల్పించుట” ప్రధానసిద్ధాంత మని కాన్పూరుతీర్మానమును ఆయన ఉదాహరించెను. అధికారస్వీకారమును నిరసించెను. అందు కాయన చెప్పిన తర్క మనుల్లంఘనీయము. స్వరాజ్యవాదులు కాసనసభలలో అధికసంఖ్యాకులుగా ప్రభుత్వప్రతికూలపక్షమున నుండియేడల వారు మంత్రులకంటె ఎక్కువవని తేలికగా చేయగలరని ఆయనవాదించెను. నేడు రాష్ట్రములలో మంత్రులకు గల అధికారమునుగూర్చి ఆయన భావగర్భితముగా అపహాస్యము చేసెను. తరువాత కరెన్సీ, మతకలహములు మొదలగు వాటి ముఖ్యవిషయములనుగూర్చి ఉపన్యసించెను. ఇక ఖద్దరు, అప్పుశక్తి, మద్యపాననిషేధము మొదలగు విషయములనుగూర్చికూడా ఆయన వివరించెను. ప్రజలలో ఐకమత్యమున్నూ, సహనమున్నూ ఉండవలెనని ఆయన ప్రబోధించెను. చిట్టచివరి కాయన “స్వరాజ్యము కేవలము బుద్ధి విశేషమునకు సంబంధించినదికాదు. అదియొక ఉన్నతజాతిమైనవిషయము. నిరంతరవిశ్వాస పూరితవృద్ధయములతో మనము దానికి దోహదము చేయవలెను. ప్రజల నవ్వలూటలు కాని, అపహాస్యములుగాని, స్నేహితుల ప్రోత్సాహ నిరుత్సాహములుగాని, శత్రువుల ఆగ్రహముగాని, ప్రభుత్వమువారి దూషణభూషణములుగాని మన మాతృదేశారాధనము

నకు కొరత కల్పించకూడదు. మన ఆదర్శమును మరపించకూడదు.” అని తన ఉపన్యాసమును ముగించెను.

గౌహతీతీర్థానము లన్నీ మామూలు తీర్థానములే. అందరూ అనుకొన్నట్లుగానే శ్రద్ధానందస్వామిమరణమునుగూర్చి గాంధీ తీర్థానమును ప్రతిపాదింపగా మహమ్మదాలీ ఆమోదించెను. గాంధీ తన ఉపన్యాసములో నిజమైనమత మనగానేమో తెలియజెప్పెను; స్వామీజీహత్యకు కారణములను వివరించెను. “నే నిష్పక్షుడై అబ్దుల్ రషీదును సోదరుడని ఎందుకు పిలుచుచుంటివో మిక్కిలి మైయిండును. ఆయనను నేను తిరిగి సోదరుడే యందును. ఆయన స్వామిని హత్యగావించిన అపరాధిగాకూడ నేను భావింపను. ఎవ్వరు నిజముగా ఇతరులయెడల ద్వేషాచార్యులను కల్పించికో వారే అపరాధులు” అని గాంధీ ప్రసంగించెను. తరువాత కన్యానుగూర్చినతీర్థానము వచ్చినది. కన్యాభారతీయులకు ప్రతికూలముగా జేయబడిన నిగోధకకాసన మంతకంతకు తీవ్రముగా పరిణమించినది. మొట్టమొదట వేయబడిన ౨౦ షిల్లింగుల పోల్ టాక్సు (Poll tax) మారకపు తిక్మకలములమున ౩౦ షిల్లింగులకు పెరిగినది. తరువాత కాసనరూపముగా ౫౦ షిల్లింగులకు పెచ్చినది. ఈ విధముగా యూరోపీయుల ప్రయోజనములకొరకు భారతీయప్రయోజనములు, స్వాతంత్ర్యము, ఆత్యములు-అన్నీ అణగారొక్కబడినవి. ఇక కాన్సిల్ కార్యక్రమమునుగూర్చి—

“(ఎ) కాంగ్రెసువాదులు మంత్రిపదవులనుగాని, ప్రభుత్వమువారిచే వాగ్దానము చేయబడిన తదితరదోష్టకములనుగాని నిరాకరింపవలెను. జాతీయవాంఛ కనుగుణముగా ప్రభుత్వమువారు కాంగ్రెసుకు సంతృప్తికరమైన ప్రత్యుత్తర మిచ్చేటంతవరకును ఇతర కక్షలవారకూడ మంత్రివర్గమునునిర్మింపకుండునట్లు కాంగ్రెసువాదులు పోరాడవలెను.

(బి) క్రింది (డి)నిబంధనకు లోబడి గవర్నమెంటువారు పైన చెప్పబడిన విధముగా ప్రత్యుత్తర మిచ్చేటంతవరకుగాని, ఆ. భా. కాం. సం.వారు మరొకవిధముగా ఆజ్ఞాపించేటంతవరకుగాని కాంగ్రెసువాదులు బడ్జెటులను ప్రోసిజు వలెను.

(సి) నిరంకుశప్రభుత్వమువారు తమ అధికారమును బలవత్తరముగా చేసికొనేటందుకు ప్రవేశపెట్టే అన్నికాపనములను, బిల్లులను, మాచనలను కాంగ్రెసువాదులు నిరాకరించవలెను.

(డి) జాతీయజీవనమున కవసరములైన బిల్లులను, ప్రతిపాదనలను ప్రవేశపెట్టవలెను. తీర్థానముల నుపపాదింపవలెను. ఆర్థిక, వ్యవసాయిక, పారిశ్రామిక, వాణిజ్యాభివృద్ధుల కనుకూలములైన తీర్థానములను ప్రతిపాదింపవలెను. వాక్స్వాతంత్ర్య, సమావేశస్వాతంత్ర్య, ముద్రణ స్వాతంత్ర్యముల రక్షణనుగూర్చి, నిరంకుశాధికారనిర్మూలనమునుగూర్చి తీర్థానముల నుపపాదింపవలెను.

(బి) వ్యవసాయకుల స్థితిగతుల నభివృద్ధిచేయుటకు తగిన అన్ని చర్యలను తీసి కొనవలెను.

(ఎఫ్) వ్యవసాయక కార్మికులయొక్కయు, పారిశ్రామిక కార్మికులయొక్కయు హక్కులను సంరక్షింపవలయును. భూస్వాములకును, రైతులకును, పెట్టుబడిదారులకును, కార్మికులకును తగాదాలు లేకుండ వ్యాయపద్ధతిని వ్యవహారములను పరిష్కరింపవలెను." అని తీర్మానింపబడినది.

పంగరాష్ట్ర నిర్బంధితులకు ప్రతికూలముగా చేయబడిన కాసనము నిరసించబడినది. హిందూనుహమ్మదీయ సఖ్యమునుగూర్చి, గురుద్వారాఖండిలనుగూర్చి, కరెన్సీని గూర్చి, విదేశములలో కాంగ్రెసుప్రచారమునుగూర్చి తగినరీతిని తీర్మానింపబడినది.

గౌహతీకాంగ్రెసులో జరిగిన కొన్ని చిత్రమైన విషయములు చెప్పవలసియున్నది. వస్తుప్రదర్శనశాలలో ప్రదర్శింపబడిన ఒకపాతకవచమును ఇద్దరు జారిచ్చి పండితులు విచిత్రముగా చూస్తూండిరి. వారికి కొద్దిగా ఇంగ్లీషు తెలుసును. వారు దాని నేవిధముగా అక్కడ చదికి పట్టుకొనగల రని అడుగగా మేము "తెలుసుకొంటున్నాము. మీవలెనే మేమును తెలుసుకోవలసినవి చాలా కలవు." అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి. వారికి భారతదేశము రాజకీయముగానే గాక ఆర్థికముగాను వర్తకవిషయములలోనున్న పరాధీనదేశమని తెలుసుకొనుట కది కొత్త. ఈసంభాషణలు జరిగినప్పుడు గాంధీహంబు వాటిలో జోక్యము కలిగించుకొనెను. మరునాడు విషయనిర్ధారణసభలో అదివర కంగీకరింపబడిన రెండు తీర్మానములు తిరిగీ మార్పు చేయబడినవి. అందులో ఒకటి నాభానుహారాజును గూర్చినది, రెండవది కరెన్సీని గూర్చినది. నాభావిషయమును కాంగ్రెసుతో ముడిపెట్టుట గాంధీ కిష్టములేదు. 3 వ తీర్మానము సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమునుగూర్చినది. అది గాంధీప్రతికూలతక్రింద మగ్గి పోయెను.

నాభానుగూర్చి మోతీలాల్ ఒకప్రకటన గావించెను. ఆసమయములో తాను నాభాపక్షమున వకీలుగా పనిచేస్తాండుటచేత బహిరంగసభలో నాభానుగూర్చి ప్రసంగించరాదని అయన వ్యక్తపరచెను. నరోత్తమమురాజ్ఞీయున్ను, ఇంకా మరి కొంతమంది ఆర్థికశాస్త్రవేత్తలున్ను కరెన్సీమారకవిషయములను గూర్చి చర్చించుటకు గౌహతిలో నుండిరి. కేల్కారుగాని, జయకరుగాని గౌహతికి హాజరుకాలేదు. అందుకొక కారణము, వా రుభయులును ఒక్కసారే జబ్బుపడిరి. రెండవకారణము, అనుకూలసహకారపక్షమువారదివరకే కాంగ్రెసునుండి వీలిపోయిరి. గౌహతిలో నిర్భాగకార్యక్రమము గ్రామములలో కొనసాగింప తీర్మానింపబడినది. నిరంతరఖద్దరుధారణము నిర్బంధము చేయబడినది. ఖద్దరు ధరించనిదీ కాంగ్రెసువాదు లెట్టి కాంగ్రెసు ఎన్నికలలోను జోక్యము కలిగించుకొనకూడదు; ఏ కాంగ్రెసు సమావేశములోను పాల్గొన

మాడను. ఇక గౌహతీకాంగ్రెసును విడిచిపెట్టి ఇతిహాసములలో కామరూపదేశ మని ప్రకటించబడిన అస్సామరాష్ట్రమునుగూర్చి కొంత చెప్పవలసియున్నది. అక్కడ జనులు మంగోలియనుల ముఖవర్చుస్సును గలిగియుండిరి. కాని వారిమతము హిందూ మతమే. హిందువులు పూజించే దేవతలనే వారును పూజింతురు. వారి ఆచారవ్యవహారములు హిందువుల ఆచారవ్యవహారముల వంటివే. వారి విజ్ఞానమునూడా హిందువుల విజ్ఞానమే. గౌహతీకి పదునూడుమైళ్ల దూరములోనున్న బసీషాశ్రమమును, బ్రహ్మ తుత్రానదీమధ్యముననున్న కామాఖ్యదేవాలయమును, ఉమానందదేవాలయమునూడా గౌహతీకాంగ్రెసుప్రతినిధులు దర్శించి పునీతులయిరి.

ఇక ఈదేవుళ్లను, దేవతలను విడిచిపెట్టి ప్రపంచకవిషయములకు వత్తము. గౌహతీకాంగ్రెసభ్యుడు ౧౮౭౬ లోని స్వరాజ్యవాదుల ఎన్నికలనుగూర్చి కొద్ది ప్రస్తావించెను. మద్రాసులో ఎన్నికలకార్యక్రమము జాగ్రత్తగా నడుపబడిన దనీ, అందువలన సంపూర్ణ విజయము కలిగినదనీ, ప్రభుత్వమువారునూడ అవిషయ మంగీకరించి రనీ అక్కడ ప్రస్తావించబడినది. సంయుక్తరాష్ట్రములలో సంపూర్ణమైన అపజయము కలిగినదని మోతీలాల్ పండితుడు చెప్పెను. ఆయన చెప్పినమాటలనే ఈదిగువ నుదాహరింతుము:

“స్వరాజ్యవాదులకు తగిన అపజయము కలిగినది. దానిని అపజయ మనుటకు వీలులేదు. వారు నిజముగా స్వరాజ్యవాదు లైనందుకు కాదు ఓడిపోయినది. వారందరూ జాతీయవాదు లైనపాపమున ఓడిపోయిరి. ఎన్నికలలో రాజకీయకార్యక్రమములుకాని, రాజకీయకక్షులుగాని ఏమీ పనిచేయలేదు. నిజముగా ఆజరిగిన ఎన్నికలు జాతీయతత్వముననూ, సాంఘికపక్షపాతముననూ జరిగిన వారాల మని చెప్పవచ్చును. సాంఘికవాదులు ధనవంతులై యుండుటచేత పూర్తిగా సామ్యుఖ్యులైపెట్టి, అబద్ధము లాడి, ప్రజలను భయపెట్టి, విజయము పొందిరి. కాంగ్రెసుకు ప్రతిహతులైనవారందరూ “మతము భ్రష్టమైపోతున్నది.” అని గోలపెట్టసాగిరి. అవిషయములో హిందువులనీ, మహమ్మదీయులనీ వ్యత్యాసము లేదు. కాంగ్రెసుప్రతిహతుల రందరూ అదేపాట పాడసాగిరి. నేను గోమాంసభక్షకుడననీ, గోహత్యచేసేవాడననీ దుష్టమైన ప్రచారము చేయబడినది. మనీషులముందు మేళతాళములు మోగకుండా చేయుటకున్నా, అలహాబాదులో రామలీలాఉత్సవము లాపవడుటకున్నా నేనే కారణమని కాంగ్రెసుప్రతిపక్షులు ప్రచారముచేసిరి. నేను బహిరంగసభలలో ఇవన్నీ అబద్ధము లని చెప్పగలను. కాని నేను వెల్లువకు వీలులేని పల్లెటిగ్రామముల కీవాడుకులు ప్రాకి పోయినవి. నేను దొరల బంగాళాలలో యూరపియనుల పద్ధతిప్రకారము తయారు చేయబడిన ఆహారమును భుజించుటమూలమున ఈ ప్రచారమునకు మరింతబలము చేహరినది.” ఇవి మోతీలాల్ పండితుని మాటలు.

ఇప్పటినుండి ఇక కొంతకాలమువరకునూ కాంగ్రెసుచరిత్ర ఉత్సాహకరముగా నుండదు. శాసనసభలలోని పోరాటములనుగూర్చి, కాంగ్రెసువార్షికసమావేశములలో చేయబడిన తీర్మానములనుగూర్చి మాత్రము వివరింపబడుతుండును. ఒక ఉత్సాహకరమైన విషయమూత్రము చెప్పవలసి యున్నది. అఖిలభారత చర్చాసంఘము స్థాపింపబడినపిమ్మట గ్రామముల ఆర్థికవిషయములనుగూర్చి కొంత శ్రద్ధతీసికొనబడినది. ఖద్దరువిషయములో పనిచేయబడుకొన్న స్త్రీపురుషులు వోట్ల ఉద్దేశములకును, శాసనసభల గండ్రగోళమునకును లోనుగాక ప్రకాంతముగా తమ కార్యక్రమమును నిర్వర్తింప ప్రారంభించిరి. కాంగ్రెసుసమావేశములలోని ఖద్దరు ప్రదర్శనములను చూచినప్పుడు ఆపరిశ్రమ ఎంతమనోహరముగా అభివృద్ధిపొందుతున్నదో తెలియగలదు. ఆరేడుసంవత్సరములలో ఖద్దరువిషయమున బీహారుపొందిన అభివృద్ధి గౌహాతీలో ప్రదర్శింపబడినది. బీహారురాష్ట్ర మవిషయములో యావద్భారతదేశమునకును మార్గదర్శకమైనదని చెప్పవచ్చును. బీహారురాష్ట్రపు కొట్టియన్ను, ఆంధ్రదేశములోని శ్రీకాకుళపు ఖద్దరున్న గౌహాతీవస్తుప్రదర్శనశాలకు నూతనకోదను కల్పించినవి. కాని ఆకోద ఈనాటిది కాదు. పురాతనకాలమునుండి ఆశిల్ప మక్కడ జరిగి నిర్మియ్యబడినది. అస్సాములోని 'ఎండి' 'మాగ'పట్టువస్త్రములుమాడా సుప్రసిద్ధములు. అవి అస్సాము ప్రభుత్వమువారి సహాయమున వర్ధిల్లుతున్నవి. ఈ పరిశ్రమభివృద్ధి కేవలము దారము యొక్క సన్నదనముపైనేకాక దానిపురిపైను, గట్టితనముపైననుమాడా ఆధారపడియున్నది. ఆదారముతో నేయబడిన బట్టలే చాలాకాలము మనగలవు. అనేకరాష్ట్రములలో నిట్టిపరిశ్రమల కాధారభూతులైన పనివాళ్లలో నిదివరకు నిద్రాణములైయున్న శక్తిసామర్థ్యములు తిరిగి అఖిలభారతచరఖాసంఘముమూలమున ఒక్కసారిమేల్కొనబడినవి. ఇట్టిసున్నితములైన వృత్తులను పోగొట్టుకొని ఇళ్లనూ, వాకిళ్లనూ విడిచి యంత్రాలయములలో మామూలు కూలివాళ్లవలె ప్రవర్తిస్తూన్న అనేకమంది తిరిగి తమకుల సంప్రదాయానుగుణములగు వృత్తుల నవలంబించిరి. వారు ఖద్దరుకు నూతన కళాసౌందర్యములను చేకూర్చిరి. ఖద్దరుతోపాటు రంగుల అద్దకపువృత్తికూడా పునరుద్ధరింపబడినది. ఒక్క ఖద్దరుపరిశ్రమను ధనరుజ్జీవింపజేయుటచే రంగులకలిపేవారికి, అద్దకము లడ్డేవారికి, చాకళ్లకు, ముచ్చివాండ్రకు, చిన్నిచిన్నివర్తకులకు, ఎండరికో వృత్తి ఏర్పడినది. కాంగ్రెసు కనుబండమలుగా ఏర్పాటుచేయబడిన ఖద్దరుప్రదర్శనశాలలవలన ప్రజల ఆర్థికవిషయములలో చాలామంది తుత్సాహము కలిగినది. స్వరాజ్య మనగా పేదవాండ్రకు అన్నవస్త్రములు లభింపజేయుటే నని చాలమంది ప్రజలకు తెలిసివచ్చినది.

8. కాంగ్రెసు - కౌన్సిలు రంగము - ఆటతట్టు

౧౯౨౭

[భారతకాసనసభలోని కాంగ్రెసు పోరాటము - యస్. సి. మైత్రాసు గురించి సభ ఆపివేయబడవలెనని తీర్మానము - అనేకపోరాటములు - మారకపు సమస్య - సక్లత్ వాలారాక - ప్రెసిడెంటుపట్టు ధర్మనిధి - మోతీలాల్ పండితునికీ, అయ్యంగారికీ తగాదా-స్క్రిప్ట్ కమిటీనుండి పండితుని రాజీనామా- దక్షిణాఫ్రికా- నూతనవాతావరణము-లాహోరియారపుప్రయాణము - బొంబాయిలోని ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము - రాజ్యాంగనిర్మాణవిధానమును తయారుచేయుటకు నిర్ణయించుట - ఆ. భా. కాం. సం. వారి తీర్మానములు- మద్రాసుకాసనసభాపక్షమువా రాజేసింపబడుట - సుభాసుచంద్రబోస్ విడుదల - మతకలహములు - మతాభిప్రాయమునకు హానికలిగించిన శేరస్థులను శిక్షించుట కొక నూతనచట్టము - అక్టోబరులో జరిగిన ఐకమత్యమహాసభ - అదిచేసిన తీర్మానము - అక్టోబరులో ఆ. భా. కాం. సం. వారు సమావేశమగుట - ఐకమత్యమహాసభవారి తీర్మానము లామోదింపబడుట - ఇతరతీర్మానములు - సైమన్ కమిషన్ వారి సకటన - సైమన్ కమిషనుమగూర్చి తెనెంటు అభిప్రాయము - పండిత మోతీలాల్ అభిప్రాయము- సైమన్ కమిటీవారి కర్తవ్యము- మద్రాసుకాంగ్రెసు - డాక్టరు అన్నాదీ అగ్నితీర్థపన్యాసము - ప్రధానతీర్మానము - సైమన్ కమిటీ బహిష్కారము - కాళోరీకేసు - స్వాతంత్ర్యసిద్ధాంతము- గుజరాతువరదలు- కాంగ్రెసుచేసిన సేవ - ప్రభుత్వమువా రభినందించుట.]

ఇక మనము వివిధకాసనసభలలో కాంగ్రెసుపక్షమువారు చేసిన పనినిగూర్చి విచారింపవలసియన్నది. జరిగిన 3 సంవత్సరములలో వంగ, మధ్యరాష్ట్రముల యందు ద్వంద్వపరిపాలనము నిర్మూలించబడినదని జ్ఞాపకముంచుకొవలెను. ౧౯౨౬ లో అది పునరుద్ధరింపబడినది. వంగరాష్ట్రములో మంత్రులజీతములు ౯౪ వోట్లతో అంగీకరింపబడినవి. అందుకు ప్రతిఘటముగా ౮౮ వోట్లు వచ్చినవి. మధ్యరాష్ట్రములలో కూడ అటువంటి తీర్మానము ౫౫ వోట్లతో అంగీకరింపబడినది. వ్యతిరేకముగా ౧౬ వోట్లు వచ్చినవి. ఇక ౧౯౨౬ లోని అసెంబ్లీకార్యక్రమములో కొన్నివిషయములను

జ్ఞాపకము చేసికొందుముగాక. ౧౯౨౬ మార్చిలో స్వరాజ్యపక్షమువారు భారత కాసనసభనుండి వారిస్థానములను ఖాళీచేసి లేచిపోయిరి. వారి కప్పుడు తిరిగి ఎన్నికలు జరిగేటంతవరకూ ఆసభలో పునఃప్రవేశము చేయవలెనని కోరిక లేదు. కాని ప్రభుత్వము వారు రూపాయికి ౧౬ పెన్నీలకు బదులుగా ౧౦ పెన్నీలచొప్పున మారకమును నిర్ణయిస్తూ కాసనమును ప్రవేశపెట్టిరి. అది చూచి స్వరాజ్యపక్షమువారా కాసనమును మరుసమావేశమువరకును (అనగా కొత్త ఎన్నికలు జరుపబడేటంతవరకును) నిలిపివేయ తీర్మానమును ప్రతిపాదించదలచి, ఒక్కక్షణమాత్రము భారతకాసనసభా భవనమునందు ప్రవేశించిరి. కాబట్టి కొత్తభారతకాసనసభ సమావేశమైనప్పుడు ప్రతి వారివృద్ధులమును ౧౨ పెన్నీల మారకపుధరనుగూర్చియే ఆందోళితమై యుండెను. దానికితోడు సభాప్రారంభదశలో ఇంకా అనేక తీవ్రసమస్య లెదుర్కొనినవి. సత్యేంద్రచంద్రమిత్రా ఖైదులో నుండగానే భారతకాసనసభ కన్నుకొనబడెను. ఆయన కాసనసభకు హాజరుకాకుండా ప్రభుత్వమువారిచే జైలులో నుంచబడుటముల మున మోతీలాల్ పండితుడు ప్రథమములోనే సభను నిలిపివేయవలసిన దని తీర్మానమును ప్రతిపాదించెను. దేశములో పార్లమెంటరీపద్ధతియొక్క అభివృద్ధి కాచర్చ దోహద మొనర్చినది. ఈ సందర్భములో ౧౯౩౫ లోని భారతకాసనసభలో శరచ్చంద్రబోసునుగూర్చిమాడా ఇటువంటి తీర్మానమే ప్రతిపాదించబడినదని మాటవరసకు జ్ఞాపకము చేయుచుంటిమి. దానినిగూర్చి ఆ సంవత్సరపు చరిత్రలో వ్రాయగలము. ఇక ప్రకృతమునకు వత్తము. మైత్రా నిర్బంధింపబడుటములమున ఆయన సెన్సుకొనిన నియోజకవర్గమువారి హక్కులు భంగపరుపబడినవనీ, భారతకాసనసభయొక్క అధికారములు తృణీకరింపబడినవనీ పండిత మోతీలాల్ వాదించెను. ఇందులకు ప్రత్యుత్తరముగా సర్ అలెక్జాండరు మడ్డిమన్ బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యములోని తదితరభాగములయందలి కాసనసభలకువలె భారతకాసనసభకు రాజ్యాంగకాసనమునం దెక్కడను సభ్యుల అధికారములను, హక్కులనుగూర్చి నిర్వచింపబడిన ప్రత్యేకస్మృతి లేదని నిరూపించెను. చిట్టచివరకు వోటుకు పెట్టగా ప్రభుత్వమువారు ౧౨ వోట్లు తక్కువతో ఓడిపోయిరి. అయితే మిత్రామాత్రము ఆపెంబ్లీసభకు హాజరవుటకు విడుదలచేయబడలేదు. తరువాత వంగరాష్ట్రానిర్బంధితులనుగూర్చి చర్చ జరిగినది. మోతీలాల్ పండితుడా విషయములో వచ్చిన తీర్మానముపైన “వారిని విచారణకు పెట్టవలెను. లేదా, వారు విడుదల చేయబడవలెను.” అని ఒక సవరణను ప్రతిపాదించెను.

అప్పుడు జాతీయపక్షప్రతినిధిగా వచ్చిన లాలబజవతిరాయి ప్రభుత్వమువారు న్యాయశాస్త్రప్రకారముగాక వారి అవసరమునుబట్టిమాత్రమే వంగీయులను నిర్బంధించితిమని సమర్థించుకొనవూసేయెడల తా నెక్కువ సంతోషింతునని చెప్పెను. మోతీ

లాల్ పండితుని సవరణ ౧౩ నోట్ల యొక్కవతో గల్పించి. యన్. సి. మిత్రాను గురించిన తీర్మానముతరువాత కాసనసభను వాయిదా వేయవలసినదని ఇంకా అనేక తీర్మానములు వచ్చినవి. చీవాకు పైనికులను పంపుటగూర్చి, ఫీజీకి పంపబడిన భారత రాయబారవర్గమువారి నివేదిక ప్రచురింపబడకుండుటనుగూర్చి, రైల్వేబడ్జెటు సాధారణబడ్జెటు పరిష్కరింపబడేటంతవరకునూ కరెన్సీకాసనముపైన చర్యను నిలిపివేయుటనుగూర్చి అడ్డరకములు (సభను వాయిదా వేయవలసినదని) తీర్మానములు ప్రతిపాదించబడినవి. ఇందులో చివరతీర్మానము ౭ నోట్ల అధికముతో అంగీకరింపబడినది. తరువాత ఖరగ్ పూర్ లోనూ, బెంగాలు నాగపూరురైల్వేలోని తదితర ప్రదేశముల యందునూ కలిగిన సమ్మెపరిస్థితులనుగూర్చికూడా తీర్మానము ప్రతిపాదించబడినది. పిమ్మట ప్రభుత్వమువారికినీ, అధికారతరులకునూ చాలా కయ్యములు జరిగినవి. మొదటిది ఉక్కుసంరక్షణబట్టమును గూర్చినది. ఈ విషయమునుగూర్చి కొద్దిగా వ్రాయవలసియున్నది. ౧౯౨౩ ప్రాంతములలో ఇరుముపరిశ్రమ, ఉక్కుచట్టములను గూర్చి మొట్టమొదట చర్చింపబడినది. టారిఫ్ బోర్డువారు (పరిశ్రమలను రక్షించుటకు దిగుమతిపన్నులను నూదించే సంఘమువారు) కొన్ని ప్రభుత్వవిరాళములను నూదించిరి. యాదుసంవత్సరములతరువాత తిరిగీ ఆ సంస్థ విచారించబడవలెనని నిర్ణయించిరి. ఆ గడువు గడచినది. టారిఫ్ బోర్డువారు మరల ఆ విషయమునుగూర్చి విచారించి, దిగుమతిపన్ను లెక్కువ చేయబడ వలెనని సిఫార్సు చేసిరి. అందులో బ్రిటిష్ వస్తువుల కొకవిధముగాను, తదితర దేశముల వస్తువులకు మరియొకవిధముగాను దిగుమతిపన్నులు విధింపబడినవి. దీనిమూలమున సామ్రాజ్యములోని వస్తువుల విక్రయమున లెక్కువ అవకాశములు కల్పింపబడవలెనని ప్రభుత్వమువారు రూపొందినట్లు స్పష్టమైనది. చాలామంది ప్రభుత్వమువారి కావిషయములో ఎదురుతిరిగిరి. కాని తీవ్రమైన చర్యజరిగినపిమ్మట ప్రభుత్వమువారి నూచనలే గలపొందినవి. జాతీయపక్షమునకుపనాయకుడైన జయకర్ బడ్జెటును పూర్తిగా నిరాకరింపవలసిన దని తీర్మానమును ప్రతిపాదించెను. ఆ విషయములో ౮, ౯ నోట్లయొక్కవతో జయకర్ తీర్మానము నెగ్గినది. తరువాత అన్నిటికంటెను ముఖ్యమైన ౧౨ పెన్సిల మారకపునవస్థ చర్యకు వచ్చినది. ఇది ఒక్క మిల్లుయజమానులకును, వర్తకులకునుమాత్రమే నష్టదాయకమైనది. దీనిమూలమున భారతప్రజాసామాన్యమునకు - ముఖ్యముగా ముడివస్తువులను, ఆహారపదార్థములను ఎగుమతిచేసేవారికి చాలానష్టము. యుద్ధమునకు పూర్వమున్ను, యుద్ధపురోజులలోనున్న పానువిలువ ౧౫ రూపాయ లుండేది. ఇప్పుడది ౪౦ ౧౩-౧౪ రై నది. అనగా భారతదేశమునకు విదేశవస్తువులు దిగుమతి చేయబడుట లెక్కువ ప్రోత్సాహము కలిగింపబడినది. ఆ వస్తువులు రూపాయకు రెండుపెన్సిల

వంతున చాక అయినది. అనగా నూటికి ౧౨/౧/౨ వంతున చాకచేయబడినది. ఇక రైతులు పండించినముడివస్తువుల ఎగుమతినిగూర్చి విచారితము. ఒక పానువిలువగల ధాన్య మెగుమతిచేయబడినయెడల ఇంతకుపూర్వము వ్యవసాయకునకు ౧౫ రూపాయలు వస్తూండెను. ఇప్పు డీకొత్తమార్కముమూలమున రు. ౧౩-౫-౪ వస్తాన్నవి. ౧౯౨౫ లో ౩౧౬ కోట్లరూపాయల విలువగల ముడివస్తువులు భారతదేశమునుండి విదేశముల కెగుమతి చేయబడిన వనుకొన్నచో, అందులో ఎనిమిదవవంతు ౪౦ కోట్ల రూపాయలు నష్టము వచ్చినదన్నమాట. ఈమార్కపుధర ఈవిధముగానే ఉన్నయెడల ప్రతిసంవత్సరము భారతదేశపు రైతుల కీ ౪౦ కోట్లరూపాయలను నష్టముకొనలసినదే. విదేశములనుండి భారతదేశమున కదేసంవత్సరము ౨౪౯ కోట్లరూపాయల విలువగల వస్తువులు దిగుమతి చేయబడినయెడల, ౩౧ కోట్లరూపాయలు భారతీయులకు లాభము వచ్చినదని చెప్పినంతమాత్రమున భారతవ్యవసాయకునకు సంత్కృతి కాబాలదు. ఒక వేళ వాదముకొన మది అంగీకరింపబడినప్పటికి భారతదేశమునుండి ఆ లెక్కప్రకార మేటేట ౯ కోట్లరూపాయలు విదేశములకు పోతున్నవి. భారతదేశముయొక్క దిగుమతులకంటె ఎగుమతు లెప్పుడునూ ఎక్కువగా నుండుటచే ఈనష్టమును హిందూదేశము కాశ్యోతముగా భరింపవలసినదే. ఈకారణముతోనే ఈ విషయములో హోరాహోరి పోరాటములు జరిగినవి. కాని ప్రజాపక్షమువా రోడిపోయిరి. ప్రభుత్వమువారికి ౬౮ వోట్లును, ప్రజాపక్షమునకు ౬౫ వోట్లును వచ్చినవి. ఉక్కుసంరక్షణచట్టముయొక్కయు, అధికరెస్పీసమసర్జలయొక్కయు పరిష్కారముతో కాంగ్రెసువారి ౧౯౨౭ లోని ఢిల్లీ కాసనసభాకార్యక్రమమునందలి ముఖ్యభాగము ముగిసినది.

వినుతుపుట్టించే ఈ అసెంబ్లీవ్యవహారములను కొంతనేపు విడిచి, కొన్నిఉత్సాహ జనకములైన విషయములను తెలియజేతును. నూతన భారతకాసనసభకు వితల్ భాయిపటేల్ తిరిగి అధ్యక్షుడుగా నెన్నుకొనబడినప్పుడంగతి మే మిక్కడ వేరుగా వివరింపవలెను. కాని ఈసందర్భములో మన కుత్సాహజనకమైన విషయ మొకటి కలదు. ఆయన తనకువచ్చే నెలజీతమునుండి తనహోదాకు తగినట్లుగా వ్యయముచేసి కొనుటకుగాను ౨౦౦౦ రూపాయలనుమాత్ర ముంచుకొని తక్కిన ౧౬౫౬ రూపాయలను గాంధీ కీయ వాగ్దానముచేసెను. ఈధనమును ధర్మకార్యములక్రింద వినియోగించుటకు గాంధీ ఒక్కడే సంపూర్ణబాధ్యతను వహింపలేదు. ఆయన మరికొందరిని బ్రష్టీలుగా తనతో కలుపుకొని, ఆ ధనమును వినియోగించుటకు తగినమాచనలను చేయకొరెను. ౧౯౩౫ మే ౩౧ వ తేదీని గుజరాతురాష్ట్రములోని రానుగ్రామములో గాంధీ ఒక బాలికాపాఠశాలకు ప్రారంభోత్సవము జరిపెను. ఆసందర్భములో పాటలు

ధర్మనిధికింద ఇంకా ౪౦ వేలరూపాయలు తన దగ్గరున్నవనీ, అందులో ఒకవెయ్యి రూపాయల వడ్డీమాత్రమే ఖర్చయినదనీ ఆయన ప్రకటించెను.

కాన్పూరులో గాంధీచేసిన ప్రతిష్ఠాప్రకార మాయన ఒక సంవత్సరకాలము రాజకీయవిషయములలో జోక్యము కల్పించుకొనక దూరముగా నుండెను. ఇప్పటి కా సంవత్సరము గడచినది. ఆయన ఇటీవల రాజకీయములకు వైదొలగియున్న విషయము కొందరికి పిచ్చిగా కనపడవచ్చును. కాని ౧౯౨౧ డిశంబరులో కాన్పూరులో ఆయన అవిధమైన ప్రతిష్ఠా నేచేసి రాజకీయములకు దూరముగానున్న విషయమును గమనించిన యెడల ఆయనజీవితరహస్యము బోధపడగలదు. కాంగ్రెసు తన సలహాలను తృణీకరించి నప్పుడెల్ల ఆయన కాంగ్రెసువ్యవహారముల కడ్డముగా నిలువక వాటికి తోవ ఇచ్చెను. ఆయన ఆకాలములో బీహారుప్రాప్తిమునందు పర్యటనముచేసి దేశబంధుదాసు స్మారక నిధికి ధనమును సేకరించెను. ఆ ధనము ఖద్దరు ప్రచారము నిమిత్తము వినియోగింప బడవని ఆయన ప్రకటించెను. కాసనసభాకార్యక్రమమునం దాయన కుతస్సహము లేడు. ఆయనకేకాదు, లాలలజపతిరాయునంటివారికికూడా లేదు. లజపతిరాయు “భారత కాసనసభలో పనిచేయుట భారతజాతీయకర్తలను వ్యర్థపరచుట” అని అభిప్రాయ మిచ్చెను. ఆయనతరువాత యన్. క్రినివాస అయ్యంగారు “భారతకాసనసభగాని, రాష్ట్రీయకాసనసభలుగాని ప్రభుత్వమునకు నిరోధములను కల్పించుటకు తగిన తావులు కావు.” అని అభిప్రాయమిచ్చెను.

సరోజినీదేవి దక్షిణాఫ్రికాను దర్శించినవిషయ మిదివరకే చెప్పియుంటిమి. ౧౯౨౪ లో దక్షిణాఫ్రికావ్యవహారములు తీవ్రరూపమును దాల్చినవి. జనరల్ స్మట్సు వెలిచట్టము (segregation Bill) నంగీకరింపజేయుటకు పట్టుదలగానుండెను. భారత జాతీయమహాసభవారి కోరికపైన సరోజినీదేవి తూర్పు ఆఫ్రికానుండి దక్షిణాఫ్రికా కప్పుడు పోయెను. ఇంతలో ఇతరకారణములవలన జనరల్ స్మట్సుయొక్క ప్రభుత్వము పడిపోయినది. అందుమాలమున దాదాపుగా అంగీకరింపబడుటకు సిద్ధముగానున్న ఆట్లె నిలిపివేయబడినది. జనరల్ హార్ట్జుగాగ్ ౧౯౨౧లో అధికారమునకు వచ్చెను. ఈ వెలిచట్టముకంటెను తీవ్రమైన క్లాసు వీరియానట్లె తయారుచేయబడినది. అది యూనియన్ పార్ల మెంటుముందుకు వచ్చియుండినయెడల తక్షణ మేకగ్రీవముగా అంగీకరింపబడితొండేది. అప్పుడు గాంధీయున్న, తదితర కాంగ్రెసు నాయకులున్న దక్షిణాఫ్రికాకు ఆండ్రూసును పంపిరి. ఆయన ఆచట్ట మామోదింపబడినయెడల గాంధీ-స్మట్సు ఒడంబడికకు భంగముకలిగినట్లు భావించబడువని గోలచేసెను. తరువాత భారత ప్రభుత్వమువారు పాడిసన్ రాయభారవర్గమును పంపిరి. యూనియన్ ప్రభుత్వమువారు వారిని సరిగా అదరించలేదు. కాని ఇండియా ప్రభుత్వమువారు యూనియన్ గవర్న

మొంటువారితో ఒడంబడిక చేసికొనుటకుకూడా అధికారములుగల ఒక రాయబార వర్గమును పంపి దక్షిణాఫ్రికాలోని భారతీయుల స్థితిగతులను పూర్తిగా చర్చింపజేసే టంతవరకునూ ఆ బిల్లాసివేయబడవలెనని నూచించిరి. అందుమూలముననే మొట్టమొదటి కేఫుటవున్ మహాసభ జరిగినది. ఆంగ్లాను దక్షిణాఫ్రికా భారతకాంగ్రెసు ప్రతినిధులకు సలహాదారుగా పనిచేసేనిమిత్ర ముక్కడికుకూడా పంపబడెను. ఈ సభవలన అప్పటికి విశేషఫలితములు కలుగలేదు. కాని భారతీయులను మారముగా నుంచవలెననే కాసనముమిత్ర మిసభవలన కొంతకాల మాసివేయబడినది. ఈసభమూలముననే దక్షిణాఫ్రికాలోని భారతీయుల ప్రయోజనములను కాపాడుట కొక విజంటు జనరల్ నియమింపబడెను.

ఇక దక్షిణాఫ్రికాఒడంబడికనుగూర్చి ఒకమాట చెప్పవలసియున్నది. ౧౯౨౧-౨౨ లో దక్షిణాఫ్రికాకాంగ్రెసుప్రతినిధు లిండియాలో సంచారము చేసిరి. ౧౯౨౨ అక్టోబరు ౧౨ వ తేదీని దక్షిణాఫ్రికాకు సర్ మహమ్మదు హబీబుల్లానాయకత్వము క్రింది ఒక భారతరాయబారవర్గము పోవునని ప్రకటింపబడినది. దక్షిణాఫ్రికాలో ఒక మహాసభ ఏర్పాటుచేయబడినది. ఆసభకు ౧౯౨౨ సం. డిసెంబరు ౧౩ వ తేదీని దక్షిణాఫ్రికాప్రధానమంత్రి జనరల్ హెడ్డాగ్ ప్రారంభోత్సవము జరిపెను. అది ౧౯౨౩ జనవరి ౧౩ వరకును జరిగినది. అందులో ఆ రెండు దేశముల ప్రతినిధులకును ఈక్రింది తాత్కాలికరాజీనామా కుదిరినది:

“దక్షిణాఫ్రికాలో పాశ్చాత్యజీవితపద్ధతి న్యాయమార్గములద్వారా నడపబడుటకు ఇరు ప్రభుత్వములవారును అంగీకరించిరి.

“యూనియన్లో నివాసము చేస్తూన్న భారతీయులు పాశ్చాత్యజీవితపద్ధతి ప్రకారము జీవింప సంసిద్ధముగా నున్నయెడల వారి కందుకు తగినస్వార్థములు చేయబడవలెను.

“యూనియన్లో నివసించుభారతీయులలో నెవరైననూ పాశ్చాత్యజీవితపద్ధతులవసరములేని భారతదేశమునకుగాని, లేక మరియే యితర దేశమునకుగాని పోయియు కొన్నయెడల యూనియన్ గవర్నమెంటువారు వారి కావిషయములో సహాయము చేయుదురు. యూనియన్లోకి వలసవచ్చినవా రెవరైనా, ఏకారణమువల్లనైనా భటుసగా మూడుసంవత్సరములు యూనియన్లో కాపురము మానివేసినయెడల వారి కిక అక్కడ నివసించేహక్కు పోవును. యూనియన్ నుండి ప్రభుత్వసహాయముతో పాశ్చాత్యజీవితపద్ధతులులేని దేశములకు పోయినవా రెవరైననూ ౩ సంవత్సరములలోపుగా తిరిగి యూనియన్కు రావచ్చును. కాని వారు యూనియన్ ప్రభుత్వమునా నిధివరకు

తమకు సహాయముచేసినందు కయిన ఖిత్తును తిరిగి చెల్లించినదేతప్ప మరల వా రాజేశ ములో చేర్చుకొనబడరు. కాని అటువంటివారు భారతదేశమునకు వచ్చినప్పుడు భారత ప్రభుత్వమువారు వారిని సంరక్షింతురు. బ్రిటిష్ వారి యాజమాన్యశక్తికింద నున్న ఇతర దేశములలోకి అదివరకే వలసవచ్చి కాపురమున్న వారీ యూనియన్ లోకి రావలె నన్న యెడల (ఎ) ఒక్కొక్క భారతీయుడు ఒక భార్యను, పిల్లలను మాత్రమే తీసికొని రావలెను (బి) ఆలావచ్చిన భారతీయుని భార్యబిడ్డలు న్యాయశాస్త్రప్రకార మవ్యక్తియొక్క భార్యబిడ్డలే నని ఇండియా ప్రభుత్వమువారు సర్టిఫై చేయవలెను.

“ఈ ఒడంబడికవలన యూనియన్ గవర్నమెంటువారికి గల చిక్కులు చాలా వరకు తగ్గిపోవు నని భావింపబడినది. దీని నాచరణలోకి లేవలెననే అభిప్రాయముతో దక్షిణాఫ్రికా యూనియన్ గవర్నమెంటువా రప్పటి కాలోచనలోనున్న నిరోధక చట్టములను నిలిపివేసిరి.

“ఈ రెండు ప్రభుత్వములవారును ఈ ఒడంబడికవలన కలిగిన అనుభవములనుబట్టి అప్పుడప్పుడూ కలసి సంప్రతించుకొనుచున్న యెడల ఉభయములకు శ్రేయస్కరముగా నుండగల దని భావింపబడినది.

“రెండు ప్రభుత్వములకును పరస్పరసహకారము కలిగించేటందు కొక ఏజెంటును నియమింపవలసినదని యూనియన్ గవర్నమెంటువా రిండియా ప్రభుత్వమువారిని కోరిరి.”

మొట్టమొదటి కేపుటవున్ రౌండు టేబులు కాన్ఫరెన్సు జరిగినతరువాత గాంధీ క్రిని వాసతాస్త్రిని దక్షిణాఫ్రికాకు ఏజెంటుగా పంపవలసినదని పత్రికలలో సూచించెను. ఇందుకు ప్రభుత్వమువారున్నూ, భారతీయులున్నూ కూడా అంగీకరించిరి- ఆయన అక్కడ జయప్రదముగా నిర్వర్తించిన పనినిగూర్చి ముందు వివరింతుము.

ఆ మహాసభాఫలితములు దేశమంతటా సంతోషముతో స్వీకరింపబడినవి. గాంధీ ఇది చాలాగౌరవప్రదమైనరాజీలనెను. కాని ఆయన దక్షిణాఫ్రికాయూనియన్ లోకి వలసపోయి నివసిస్తూన్న భారతీయులు ప్రభుత్వసహాయముతో తిరిగి భారత దేశమునకు తప్ప తదితర దేశములకు పోయేయెడల కొన్ని చిక్కు లున్నవని తలచెను.

గౌహతీ కాంగ్రెసులో కాసనోల్లంఘనతీర్మానమునుగూర్చిన సూచన యేమి లేకపోవుటవలన ౧౯౨౭ రాజకీయములలో నూతననాతావరణము కలిగినది. ప్రభుత్వము వారు తలచినట్లుగా కాంగ్రెసు సహకారములోనికి దిగకపోవడముచేత వారికి కొంత ఆకాభంగము కల్గినమాట నిజమే. కాని నిజమున కన్ని రాష్ట్రములలోనూ మంత్రివర్గము లేర్పాటుచేయబడినవి. అన్నిచోట్లా ద్వంద్వపరిపాలన మవిచ్ఛిన్నముగా సాగుతూ న్నది. గాంధీ పర్యటనము సాగించెను. కాసనోల్లంఘనముమాట లేదుగనుక మహా

రాజు లాయనను చూచి భయపడుట మానివేసిరి. కొంతమంది ఆయన నాహ్వనించిరి. వారిదివరకువలె ఖద్దరును కాంగ్రెసువలంటేర్ల యూనిఫార్ముగా చూచుటలేదు. దానిని భారతదేశముయొక్క ఆర్థికపునరుద్ధారణమున కొక ముఖ్యాంగముగా చూడ ప్రారంభించిరి గాంధీ సత్యసంఘ డని, పెద్దమనిషి అని వారియభిప్రాయము. కాని, ఆయనరాజకీయపద్ధతులును, రాజకీయవిశ్వాసములును పెడమార్గములను పట్టిపోతున్నవని వారిలో కొందరినమ్మకము. కొంతకాలము పర్యటనము చేసినపిమ్మట గాంధీ జబ్బుపడెను. మే ౧౫, ౧౬ తేదీలలో సమావేశమైన అ. భా. కాం. సం. వారు వెంటనే ఆయన కారోగ్యము కలుగవలె నని కోరుతూ తీర్మానించిరి. ఈ సమయములోనే లాలాజీ యూరపునకు ప్రయాణముకట్టెను. ఆయన ఇండియాను విడిచినవెంటనే ఆయనపైన ప్రతిఘటించువర్తనములు చేయబడినవి. ఆ క్రిందటిసంవత్సరమునూడా ఆయన ఇండియాను విడిచి వెళ్లినప్పుడు తేజ్జీ జరిగినది. ఈ సందర్భములో ఆయన కనుకూలమైన ఒకమాట చెప్పవలసియున్నది. ఆయన గౌహతీకాంగ్రెసుకు వస్తూండగా మధ్య కలకత్తాలో శ్రద్ధానందుడు హత్యచేయబడినా డని విన్నను. అంతటితో ఆయన కాంగ్రెసుకు హాజరుకాకుండానే పాంచాలమునకు తిరిగి వెళ్లిపోయెను. అప్పటి రాజకీయ వాతావరణము తగాదాలతో మాడుకొనియున్నదని చెప్పటకే మే మింతదూరము చెప్పవలసివచ్చినది. మే ౧౫, ౧౬ తేదీలలో అ. భా. కాం. సం. సమావేశమైనప్పుడు హిందూ మహమ్మదీయసమన్వయగుర్చి కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకవర్గమువారు శయ్యాలు చేసిన ప్రణాళిక చర్చకు వచ్చినది. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు ఆ సమన్వయ పరిష్కరింపబడవలెనని చాలా ఆతురతచూపెను. కాని అది యెంతకఠినమైన విషయమో ఆయన గమనించినట్లు లేదు. హిందూ మహమ్మదీయసమన్వయములలో తరువాత అనేక మార్పులు కలిగినందువలన ఆ ప్రణాళికలోని వివరములనుగూర్చి మనమిప్పుడంత తెలుసుకొనవలసిన పనిలేదు కాని, అలా దారెండుమహాసంఘములును సంఘీభావముకోసము తహతహలాడిన విషయముమాత్ర మాప్రణాళికనుబట్టి బోధపడగలదు. ఆప్రణాళికలో సమష్టినియోజకవర్గము లంగీకరింపబడినవి. రాష్ట్రీయశాసనసభలోను, కేంద్రశాసనసభలోనుకూడా జన సంఖ్యనుబట్టి స్థానములు నిర్ణయింపబడినవి. సమష్టి నియోజకవర్గములలో ఆల్పసంఖ్యాకులకు స్థానములు ప్రత్యేకింపబడినవి.

తరువాత ఆసభలో సామ్రాజ్యతత్వమునకు ప్రతిఘటముగా జరుపబడిన అంతర్జాతీయమహాసభనుగూర్చి, వలసరాష్ట్రములలోని నిరంకుశత్వమునుగూర్చి, జాతీయ స్వాతంత్ర్యమునుగూర్చి తీర్మానములు చేయబడినవి. అంతర్జాతీయమహాసభ బ్రెస్సెల్సులో జరిగినది. దానికి ఇండియాపక్షమున జవహర్లాల్ ప్రతినిధిగా వెళ్లెను. ఆయన ఆక్కడనుండి ఒకనివేదికను అ. భా. కాం. సం. వారికి పంపెను. ఆయనచేసినత

కభిలభారత కాంగ్రెసుసంఘమువారు క్లాఫీంచిరి. సామ్రాజ్యతత్వమునకు వ్యతిరేకముగానూ, జాతీయస్వాతంత్ర్యమున కనుకూలముగానూ అంతర్జాతీయసభ చేస్తూన్న నేతలు అ. భా. కాం. సం. వారు కొనియాడిరి. ఆ అంతర్జాతీయమహాసభకు సహాయము చేయవలసిన దని అ. భా. కాం. సం. వారు భారతజాతీయమహాసభకు సిఫారసు చేసిరి.

ఈ విషయము విశేషప్రచారమునకు సంబంధించి చాలా ప్రాముఖ్యమువహించినది. దీనినిగూర్చి ముందు వివరింతుము. చీనాదేశీయుల స్వాతంత్ర్యసంగ్రామమునందు భారతీయుల సానుభూతిని తెలియజేస్తూ మరియుకీర్త్యానము చేయబడినది. భారత ప్రభుత్వమువారిండియానుండి చీనాకు పైవ్యమును పంపించినందుకు నిరసించబడిరి. ఆపై న్యాయులు తిరిగి ఇండియాకు పిలిపింపబడవలసని తీర్మానింపబడినది. హిందూస్థానీ సేవాదళమువారు చీనాలో గాయపడినవారికి సహాయముచేసేనిమిత్రము వాలంటీర్లను పంపనిర్ణయించినందుకు అ. భా. కాం. సం. వారు వారిని స్తుతించిరి. బ్రిటిష్ ప్రేమ యూనియన్ బిల్లునుగురించి, వంగరాష్ట్ర కాంగ్రెసుతగాదాలగునూర్చి, కార్మిక నిర్మాణమునుగూర్చి, నాగపురపు సత్యాగ్రహమునుగూర్చి, బ్రిటిష్ వస్తువుల బహిష్కారమును గూర్చి తగినట్లుగా తీర్మానములుచేయబడినవి. ఈవిధతీర్మానము తీవ్రచర్చకు కారణమైనది. తరువాత మద్రాసుకానసభలోని కాంగ్రెసుపక్షమునుగూర్చి తీవ్రవిమర్శనములు జరిగినవి. దాదాపు విశ్వాసరాహిత్య తీర్మానమువరకునూ వచ్చినది. మద్రాసులో ౧౦౪ మంది ఎన్నికసభ్యులలోనూ ౪౫ మంది కాంగ్రెసువాదులు జయము పొందిరి. గవర్నరు మంత్రివర్గమును నిర్మించవలసిన దని కాంగ్రెసుపక్ష వాదులని కోరెను కాని ఆయన నిరాకరించెను. తరువాత ఆయనే అధ్యక్షుడయ్యెను. కాంగ్రెసు పక్షమువారి సహాయముతో స్వతంత్రవాదులు మంత్రివర్గమును నిర్మించిరి. అది ఆరోజులలో అందరికీ తెలిసిన బహిరంగరహస్యమే. ఇది సిద్ధాంతమునకు ప్రతిపూల మని అభ్యంతరపెట్టబడినది. కానకొల్లంఘన కార్యక్రమము లేకపోయినప్పటికీ అ. భా. కాం. సం. లోని చాలామందికి అసహాయతత్వము రక్తములో జీర్ణించినది. మద్రాసు కాంగ్రెసుసంఘసభ్యులపైన గోపాలమినన్ విశ్వాసరాహిత్యతీర్మానము నుపపాదించెను. ఆతీర్మానమున కనుకూలముగా తీవ్రమైన ప్రచారము జరిగినది. కేల్కా రాతీర్మానము నెదిరించు నని చాలామంది భావించిరి. కాని ఆయన మోతీలాల్ పండితుడు హోదా కోసము, అధికారముకోసము అనేక తప్పిదములు కావించెనని తాను వ్రాసికొనివచ్చిన శూపన్యాసమును చదివి, ఈ అవకాశమును మోతీలాలుపైన తనకనీతీర్చుకొనుట కుపయోగించుకొనెను. ఈనందు చూచుకొని దక్షిణభారతీయు లొకసవరణకు ప్రతిపాదింప చేసిరి. దానిమూలమున మద్రాసులోని కాంగ్రెసుపక్షమువారు మంత్రుల తీర్మానమును,

బడ్డెటుకును నీలప్రతిహతులుగా వోటుచేయలేదో విచారింపి రిపోర్టుచేయుటకు కార్య నిర్వాహకవర్గమువారి కా తీర్మానము పంపబడినది. మద్రాసుకాసనసభలోని స్వతంత్ర పక్షవాదులకు శ్రీనివాసయ్యంగారు ప్రతిహతులు కాదు. కాబట్టి ఆయన తా నెవరి సహాయముతో రాజకీయోన్యమునకు. నాయకుడైనాడో ఆ పూర్వాచారకాంగ్రెసు కొన్నిలు పక్షమువారిని యెదిరింపవలసివచ్చినది. అప్పటికప్పుడే రాయల్ కమిషనును గూర్చి, రాజ్యాంగసంస్కరణముల విచారణనుగూర్చి, ఇంగ్లండుకు రాయబారములు సంపుటనుగూర్చి అనేక సంగతులు బయలుదేరినవి. అందువలన కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకవర్గమునా రావిషయములనుగూర్చి ఆలోచించుటతోనే విసుగుచెందిరి. కాబట్టి వారుగాని, మోతీలాల్ పండితుడుగాని, మద్రాసుకొన్నిలుపక్షమువారి చర్య నెదిరించ లేదు. బొంబాయిలో రాయల్ కమిషనునుగూర్చి చర్చజరిగినది.

ఆసమయములోనే నాల్గుసంవత్సరముల కారాగృహవాసశిక్ష ననుభవించిన సుభాసుచంద్రబోస్ మే ౪ వ తేదీని విడుదలచేయబడినాడు. కాని ఆనిర్బంధనా సముదాయమున సుభాసుచంద్రుని ఆరోగ్యము పూర్తిగా చెడిపోయినది. అది గొప్ప ఆందోళనకు కారణమైనది.

౧౯౨౭ వేసవికాలములో తిరిగి హిందూమహమ్మదీయకొట్లాటలు జరిగినవి. లాహోరులో ౧౯౨౭ మే 3 వ తేదీ ౭ వ తేదీలలోపల చాలా గొప్ప కల్లోలము జరిగినది. ౨౭ మంది చనిపోయిరి. ౨౭౨ మందికి గాయములు తగిలినవి. బీహారులోను, ముల్తాన్ లోను (పంజాబు), బారిల్ లోను (సం. రా.), నాగపురములోను (మ. రా.) అటువంటి కొట్లాటలే జరిగినవి. లాహోరుతరువాత నాగపూరు కొట్లాటలే తీవ్రమైనవి. వాటిలో ౧౯ మంది మరణించిరి. ౧౨౩ మందికి గాయములు తగిలినవి. ఈతగాదాలకు మూలకారణము నిక్కడ కొంత వివరించవలసియున్నది. మాకు సంవత్సరములకు పూర్వము రంగీలారనూ అనే ఒక కరపత్రము పంచిపెట్టబడినది. ఈ పేరును బట్టియే కరపత్రములోని విషయము లెంత చెడ్డవో యోచించుకొనవచ్చును. దీరినైన క్రిమినల్ కేసు పెట్టబడినది. రెండేండ్లు విచారణ జరిగినపిమ్మట దీనికి కారణభూతులైనవారు శిక్షింపబడిరి. తరువాత అసీలుచేయబడెను. అందులో శిక్ష ఖాయమైనది. చిట్టచివరకు హైకోర్టులో ముద్దాయాల విడుదల జరిగినది. ఇటువంటిదే రిహాలావర్తి నాన్ అనే కేసు మరియొకటి జరిగినది. అందులో శిక్షవిధింపబడెను. ప్రస్తుతస్థాయి కాస్త్రమువలన ఇట్టి శేరములను చేసినవారు నిశ్చయముగా శిక్షింపబడుదురనే హామీ లేకపోవుటచే ఇందుకొరకు ప్రశ్నోక్తముగా భారతకాసనసభలో ౧౯౨౭ ఆగష్టునెలలో ఒక బిల్లు ప్రవేశపెట్టబడినది. అందులోని ముఖ్యాంశం మీ క్రింద ఉదాహరింపబడినది:

“ఎవరైనా రాజుగారి ప్రజలలోని ఏ తరగతివారి మతమునకైననూ దురుద్దేశముతో అవమానము కలిగించవలెనని మాటలవలనగానీ, వ్రాతలవలనగానీ, లేక తిదితర విధముగాగానీ ప్రయత్నించేయెడల ఆయనకు రెండు సంవత్సరములు శిక్షగాని, లేక జరిమానాగాని, లేక రెండునుగాని విధింపబడును.”

ఈబిల్లు రెండురోజులు చర్చజరిగినతరువాత ఆమోదింపబడినది. ఆసంవత్సరములో మొత్తము ౨౫ కొట్లాటలు జరిగినవి. అందులో ౧౦ సంయుక్తరాష్ట్రములలోను, ౬ బొంబాయిలోను, ౨ పాంచాలములోను, ౨ మధ్యరాష్ట్రములలోను, ౨ వంగరాష్ట్రములోను, ౨ బీహారురాష్ట్రములోను, ౨ ఢిల్లీలోను జరిగినవి. ఈవిషయముగా ౧౮ మాసములు జరిగిన దని ౧౯౨౭ ఆగష్టు ౨౯ వతేదీని భారతశాసనసభలో ఇర్విన్ ప్రభువు ప్రకటించెను. ఈకొట్లాటలలో మొత్తము ౨౫౦ మంది మరణించిరి. ౨౫౦౦ మందికి గాయములు తగిలినవి. నైస్రాయి సంఘిభావమునుగూర్చి అనేక సార్లు యివ్వబడినవి. అందుమూలమున వికమత్యమహాసభ ఒకటి జరిగినది. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. అ. భా. కాం. సం. వారుహూడా ఒక వికమత్యమహాసభను ౧౯౨౭ అక్టోబరు ౨౭ న జరిపిరి. అది శ్రీనివాస అయ్యంగారిచే ప్రారంభింపబడినది. హిందూమహమ్మదీయ సంఘిభావమున కొక ప్రణాళికను తయారుచేసి, ఆరెండుసంఘములకును కాళ్వతమైన వికమత్యము చేకూర్చుట తన జీవితాదర్శమని అనేకసార్లు ప్రకటించెను. దీర్ఘమైనచర్చ జరిగినపిమ్మట ఆ మహాసభవా సీ దిగువ తీర్మానము సంగీకరించిరి:

“భారతదేశములోని ఒకమతమువారు మరియొక మతమువారిని తమ మతాభిప్రాయములనుగాని, తమ మతవిధులనుగాని అంగీకరించవలసినదని నిర్బంధించహడదు. మతస్వాతంత్ర్యము ప్రజలస్వేచ్ఛకును, నీతికిని, శ్రేయస్కునకును, నెమ్మదికిని లోబడి యుండవలెను. హిందువులు వారి మతవిధులను నిర్వర్తించేసమయములలోకాని, లేక ఇతరకార్యకరామతుల సందర్భములోకాని మసీదుల ముందుగా మేళతాళములను తీసికొనిపోవచ్చును. కాని ప్రత్యేకముగా మసీదులదగ్గర ఆగి, ప్రార్థనలు చేసేవారికి కష్టముకలిగేటట్లుగా ప్రయత్నించకూడదు. మహమ్మదీయులు వారిమతమునకు సంబంధించినవిషయములలో గోవులను హత్యచేయవచ్చును. కాని బహిరంగపీఠులలోగాని, హిందువుల కనులయెదుటగాని, దేవాలయముల ఆవరణలోగాని వాగు గోహత్య చేయకూడదు. హత్యచేయబడే ఆవులను ఉత్సవములతో బజారులవెంట తీసికొనిపోకూడదు. గోహత్యనుగూర్చి హిందువుల మనోభావములను గమనించి నారీయెదుట గోహత్య చేయకూడదని మహమ్మదీయులు హృదయపూర్వకముగా ప్రార్థింపబడు తూహ్నాకు.”

అప్పటికి కొలదికాలముక్రిందటనే జరిగిన కొన్ని హత్యలనుగూర్చి కూడా ఆ మహాసభలో నిరసించబడెను. హిందూ, మహమ్మదీయనామకు లీ దేశములో కాంతి వాతావరణమును చేకూర్చుటకు కోరబడిరి. హిందూ మహమ్మదీయ సఖ్యమునుగూర్చి ప్రతిరాష్ట్రమునందును ప్రచారము సాగించుటకొర కొక కమిటీని నియమించుటకు ఆ మహాసభవా రభిలభారతకాంగ్రెసుసంఘమువారి కధికార మిచ్చిరి.

ఏకమత్యమహాసభ జరిగినవెంటనే, అనగా ౧౯౨౭ అక్టోబరు ౨౮, ౨౯, ౩౦ తేదీలలో ఆ. భా. కాం. సం. సభ కలకత్తానగరమున సమావేశమైనది. సాంఘికసమ స్యనుగూర్చి ఏకమత్యమహాసభవారు చేసిన తీర్మానములను తూచా తప్పకుండా ఆసభ వా రంగీకరించిరి. తరువాత వంగరాష్ట్రనిర్బంధితులను గూర్చి విచారించబడినది. వారిలో కొందరు నాలుగేండ్లపైనుండిమాడా ఖైదులలోనున్నవారుకలరు. వారిని విడిచి పెట్టించుయ్యార్లు నశ్వపించుటకు ఒక కమిటీ నియమించబడినది. ఈరెండువిషయ ములు పూర్తియైనవెంటనే సభ పలచబడినది. అధ్యక్షుడే అనారోగ్యమువలన సభకు హాజరు కాలేకపోయెను. ఆంగ్లదేశమునుండి వచ్చిన ప్రతినిధి టి. విశ్వనాథముగారు “గౌహతీతీర్మానము ననుసరించి కాంగ్రెసువాదు లెవ్వరును ప్రభుత్వమువారిచే ఉద్యో గములను స్వీకరించకూడదు. పైగా మంత్రివర్గనిర్మాణముమాడా విరోధింపబడవలెను” అని ఒక తీర్మానమును తెచ్చెను. కాని ఆతీర్మానము తోసివేయబడినది. “ఈవిషయ మునుగూర్చిన చర్చ మద్రాసుకాంగ్రెసువరకు నిలిపివేయబడవలె నని ఇదివరకే నిర్ణ యింపబడినందున ఇప్పు డీతీర్మానముకు తావులేదని అధ్యక్షుని పక్షమున కార్య ద్వి ప్రకటించెను. దీనికి ప్రతిఘటనముగా కొంతమంది వంగరాష్ట్రసభ్యులు కాలపరి మితిలేకుండా సభ నాపివేయవలెనని తీర్మానమును ప్రతిపాదించిరి. అది నెగ్గినది.

అమెరికాలోని భారతీయులనుగూర్చి, భారతీయులకొరకు నెసేటరు కోప్ లాండ్ చేసిన నేవలనుగూర్చి, సకలత్వాలాప్యాన్ పోర్టు నిరాకరింపబడుటను గూర్చి, నాభామహారాజు రాజ్యపరిత్యాగమునుగూర్చి తీర్మానములు ప్రతిపాదించబడినవి. ఈ చివర తీర్మానము ఐనుక గౌహతీలో వదలివేయబడినది. కాని కలకత్తాలో బి. జి. హార్నిమన్ దీనిని ప్రతిపాదించెను. కమిటీవారు మహారాజుకు న్యాయము కలిగించవలె నని తీర్మానించిరి.

నవంబరు మొదటివారములో చాలాఉద్యోగములు కలిగినవి. వైస్రాయి తన పర్యటనకార్యక్రమమును నిలిపివేసి ఢిల్లీకి తిరిగిపోయెను. నవంబరు ౫ వ తేదీని గాని, తరువాత కొన్నిరోజులలోగాని వారివారి పీలునుబట్టి వైస్రాయిని దర్శింపవలసి నదిగా భారతదేశములోని వివిధరాజకీయపక్ష నాయకులకును ఆహ్వానములు పంపబడినవి.

అత్యవసరవిషయము కాకపోయినప్పటికీ ఏదో ఒక ముఖ్యవిషయమునుగూర్చి మాత్రమాయన నాయకులతో సంప్రతించుకొనె ననుమాట పుట్టెను. గాంధీ అసమయములో ఢిల్లీకి వెయ్యిమైళ్లదూరమున నున్న మంగలిూరులో నుండెను. ఆయనకుకూడా ఆహ్వానము పంపబడినది. ఆయన తన పర్యటనకార్యక్రమమును ముగించి ఢిల్లీకి ప్రయాణమయ్యెను. ఆయన వైస్రాయిదర్శనమునకు పోయినప్పుడూ, సైమన్ కమిషను నియామకమునుగూర్చి భారతరాజ్యాంగ కార్యదర్శిచేసిన ప్రకటనమును ఇర్వినుప్రభువు గాంధీ చేతికిచ్చెను. 'ఇంటేనా పని' యని గాంధీ ప్రశ్నింపగా వైస్రాయి జేసినెను. ఒక అజాకవరుతో యీకాగిత మాయనకు చేరియుండే దని గాంధీ తలచెను. సాపము! ఇర్వినుప్రభువు భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శిచేసిన ఉత్తరువులను భయభక్తులతో అనుసరించెను. కాబట్టి రాజకీయవేత్త లందరును సైమన్ కమిటీకి సానుభూతి చూపవలసినదని ఆయన ప్రచారము చేయసాగెను. ౧౯౨౭ నవంబరు ౮ వ తేదీని భారతదేశ మంతటా ఆప్రకటనము వెల్లడిచేయబడినది. వైస్రాయి నాయకులసహాయమును పొందుటకుప్రయత్నింపసాగెను. "ఎందు కాయోందరిజనుకా గ్రేట్ బ్రిటన్ లో ౧౯౨౯లో జరుగబోయే ఎన్నికల భయ మాయోందరికు కారణమై యుండవచ్చును" అని బెసెంటాశ్చర్యపోయెను. ఆకాలములో సైమన్ కమిషను కావలయునని ఎవ్వరూ కోరియుండలేదు. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి కారణము లేవో మనకు తెలియవు. ఆకమిటీలో భారతీయు లెవరును లేనందున కాంగ్రెసుతప్ప భారతదేశములోని తక్కిన అన్ని రాజకీయకక్షలు అయిదైతను వెల్లడించినవి. కాంగ్రెసువారు మాత్రము తమ ఆదర్శమునకేమీ అది సరిపో దని ప్రకటనమును చూచిమాడడముతోనే గ్రహింపగలిగిరి. బెసెంటు "సైమన్ కమిటీ నియామకము గాయముపైన కారముచల్లినట్లన్న"దని భావించెను. ఒకప్పుడు బర్క్మన్ హెడ్ ప్రభువు బరద్వాన్ మహారాజాకు ప్రత్యుత్తరముగా "మే మిచ్చినది మీరు పుచ్చుకొనితీరవలసినదే. మీరు నిరాకరించినయెడల మే మాలో చింతుము" అని చెప్పినమాటల నామె ఉదాహరించెను. "ఈ బర్క్మన్ హెడ్ ప్రభువే బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి సైన్యములకు వ్యతిరేకముగా ఉత్తరవిల్లండుదేశములో పనిచేసిన సంగతి మాకు జ్ఞాపకము లేకపోలేదు. ఇప్పు డీయనే భారతీయుల నందరిని బహిష్కరించి భారతదేశమునకు రాజ్యాంగసంస్కరణములను తయారుచేయుట కొక కమిటీని నియమించెను. మే మాకమిటీని బహిష్కరించి, ఆయన చెప్పిన పాఠమును ఆయనకే ఒప్పగించుము. అనుకరణమే నిజమైన స్తుతి" అని బెసెంటు తనకోపమును వెల్లడించెను.

అప్పు డింగ్లండులోనున్న మోతీలాల్ నెహ్రూ సైమన్ కమిషను భారతీయుల కనులసిగ్గు తుడుచుట కేర్పాటుచేయబడిన దని భావించెను. ఈ సైమన్ కమిటీకి వ్యతిరేకముగా డి. ఇ. నాచా మొదలగు అఖిలభారతనాయకుల సంతకములతో ఒకప్రకటనము

చేయబడినది. అందులో సంతకములు చేసినవారిలో కాంగ్రెసువాదులు తప్ప తక్కిన అన్ని రాజకీయపక్షములవారును కలరు. “అమృతసర మరంతములనుగూర్చి భారతీయులందరూ ఏకగ్రీవముగా నిరసించినట్లే యీ సైమన్ కమిషనునుగూర్చి నేడందరూ భారతీయులును నిరసిస్తూండీ”రని మిస్ విల్కిన్సన్ ప్రకటించెను. కార్యకపక్షమువారి విషయములో బర్మెన్ హెడ్డును దిర్ఘించుటకు లాన్ స్పిరీ, మేడ్డానాల్లు, స్నో డెనులను నియమించిరి. క్రిందటి కార్యకప్రభుత్వములో భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శిగానున్న ఆలివర్ ప్రభువు తేంగా లార్డి నెన్నుకు సంతకముచేసినందున కార్యకపక్షమువారినిగూర్చి భారతదేశములో ఒక అనుమానము కలను. భారతజాతీయమహాసభాస్వతుడు సైమన్ కమిషన్ నిరూపకమును నిరసించెను. వారిని బహిష్కరించినందువలన భారతదేశమునకు నష్టము కలుగదని కల్చనల్ నెడ్జివుడ్ చెప్పినమాట నుదాహరించెను.

అయితే ఇంతమంది నిరసిస్తూన్న యీకమిషను ఎందుకు భారతదేశమునకు వస్తూన్నది? “భారతదేశములో ప్రభుత్వపద్ధతి ఏవిధముగా నడుస్తూన్నదో విచారించుటకును, భారతీయవిద్యాభివృద్ధినిగూర్చి తెలిసికొనుటకును, బ్రిటిష్ ఇండియాలోని ప్రాతినిధ్యసంస్థ లేవిధముగా నెంపొందుతూన్నదో గ్రహించుటకును, భారతదేశమునకు బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వసిద్ధాంతము ననువర్తింపజేయుట కంతవరకు సాధ్యమై ఆలోచించుటకును, ఇప్పుడున్న బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము నెంతవరకు విస్తరింప చేయవచ్చునో, ఎంతవరకు మార్చవచ్చునో యోచించుటకును, రాష్ట్రములలో రెండవ శాసనసభ అనవరమో లేదో నిర్ణయించుటకును ఆ కమిటీ ఏర్పాటుచేయబడినది. కఠింటివారు వీటినన్నిటినిగూర్చి నివేదికను తయారుచేసి భారతప్రభుత్వమునకును, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకును పంపిన పిమ్మట దానిని వారు పరీక్షింతురు. తరువాత బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు పార్లమెంటుకు తమ నూచనలను పంపెదరు. కాని భారతదేశములోని వివిధ రాజకీయపక్షములవారును ఆ నూచనలనుగూర్చి అభిప్రాయములను ప్రకటించుచునే అవి పార్లమెంటులో అంగీకరింపబడవలెనని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి ఉద్దేశముకాదు. భారతీయుల అభిప్రాయములను వినుటకొరకు రెండు పార్లమెంటు సభలలోనుండి జాయంటుకమిటీ ఒకటి ఏర్పాటుచేయబడెను. ఆ కమిటీయెదుట సాక్ష్య మిచ్చుటకు భారతకేంద్రశాసనసభలనుండి ప్రతినిధు లాహ్వానింపబడుదురు. అంతేకాక జాయంటు పార్లమెంటరీకమిటీవారు విచారించదలచిన తదితరసంఘములవారినికూడ వా రాహ్వానింపవచ్చును.

“ఈ పైన చెప్పబడిన విషయము లన్నిటిలోను భారతీయులు పాల్గొనుటకు వీలుగా ఈపద్ధతి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారిచే ఏర్పాటు చేయబడినది. అందుములమున వారు తమ శాసనసభాప్రతినిధులద్వారా తమ అభిప్రాయములను ప్రకటించడమే

కాక బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారిచే నూచింపబడిన సిద్ధాంతములో గాని, వివరములలో గాని ఏమైనా లోప మున్నయెడల వాటిని విమర్శించి తగిన పరిహారములను తెలియ చేయుటకుమాడ అవకాశము కలదు.

“ఇదంతా ఒక సమగ్రమైన ప్రజానికగా భావింపబడవలెను. స్నేహితు లందరూ ఈవిషయములో వా రంగీకరించినంతవరకు తక్కినవారికిమాదా నచ్చుచెప్పి భేదాభిప్రాయములను సవరింపవలెను. అంతేకాని వినాదగ్రస్తములను అభిప్రాయములనుగూర్చి పట్టుపట్టి తేలికగా మిత్రభావమునకు భంగము రానియమాడదు” అని ప్రకటించబడినది.

ఇక ౧౯౨౭ లో జరిగిన కాంగ్రెసునుగూర్చి విచారించెము. అది మద్రాసులో జరుగవలసియుండెను. ౧౯౨౭ లో రాయల్ కమిషన్ రాసుండుటచే కాంగ్రెసు సభను చిన్నపట్టణములో జరుపుటకంటె మద్రాసువంటి నగరములో జరుపుట భావ్యమని గౌహతీలోనే తలంపబడినది. రాయల్ కమిషనుసందర్భమున కాంగ్రెసేమి చేయు తలపెట్టినో యెవరికీ తెలియదు. కాంగ్రెసు జరుగవలసిన చోటును గూర్చి అ. భా. కాం. సం. వారి నిర్ణయమునకు వదిలివేయబడెను. హిందూ, మహమ్మదీయకొట్లాబలు విశేషముగా జరుగుతుండుటచే ౧౯౨౭ లో హిందూ మహమ్మదీయ సంఘభావమునుగూర్చి తీవ్రముగా ప్రయత్నములు నడుస్తూండెను. అంతకుపూర్వము రెండైకమత్యమహాసభలు జరిగినవి. అందులో ఒకమహాసభ యొక్క తీర్మానములను అ. భా. కాం. సం. వారంగీకరించిరి. అటువంటిపరిస్థితులలో ఆసంవత్సరపు భారతజాతీయమహాసభ కన్యకుత వహింపతగినది మహమ్మదీయప్రముఖుడుతప్ప మరెవరు? మహమ్మదీయులలో ఆపదవికి డాక్టరు అన్నాసీ షేరు నూచింపబడినది. అన్నాసీ ౧౯౧౬-౧౯౧౯ సంవత్సరములలో మద్రాసు వైద్యకళాశాలలో విద్యార్థిగా నుండెను. ఆయన ౧౯౧౨ లో బాల్కన్ రాష్ట్రమునకు రెడ్ క్రాసుసంఘమువారిగో కరిసి వెళ్లెను. ఆయనకు వైద్యవృత్తిలో నుంచి షేరు ప్రతిష్ఠ లున్నవి. కొప్ప విజ్ఞానమూర్తి, విశాలహృదయుడు. అన్నాసీ మద్రాసుకాంగ్రెసు కన్యకుతై తన ఉపన్యాసములో చాలామారము హిందూమహమ్మదీయ సఖ్యమునుగూర్చియే ముచ్చటించెను. “కాంగ్రెసు ౩౫ సంవత్సరములు సహకారతత్వము నవలంబించినది. సంవత్సరన్నరకాలము సహాయనిరాకరణకార్యక్రమము ననుసరించినది. వాల్మసంవత్సరములు శాసనసభలలో నిగోధపద్ధతులకు పూనుకొనినది.” అని కాంగ్రెసుచరిత్రను ఆయన సంగ్రహముగా వివరించెను. “అసహాయోద్యమము వలన మన మోడిపోలేదు. మనమూలమున అసహాయోద్యమ మోడిపోయినది.” అని మన వోటమియొక్క సత్యస్వరూపమును ఆయన చక్కగా చిత్రించెను. తరువాత

రాయల్ కమిషన్ నుగూర్చి, వంగరాష్ట్ర నిర్బంధితులనుగూర్చి, ఆసియాఖండములో భారతదేశస్థితినిగూర్చి, జాతీయశాస్త్రమునుగూర్చి వివరింపబడినది. ఆకాంగ్రెసుకు పార్లమెంటులోని కార్మికపక్షసభ్యుడు మార్టిజొప్పుగారున్న, పర్సెల్ స్పాట్టు గారున్న హాజరైరి. రాయల్ కమిషన్ నుగూర్చి చేసిన తీర్మానముకంటె ఎక్కువ ముఖ్యమైన తీర్మానము లేవీ ఆకాంగ్రెసులో లేవు. యాదము రానుండెనని ఒక తీర్మానములో నూచింపబడినది. భారతీయు లా యాదములో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి కేవలముగానూ సహాయము చేయకూడ దని తీర్మానింపబడినది. ఆవారీసేనాని నిరశనవర మావాటికి ౭౫ వ శాతం. ఆయన ప్రభుత్వమువారిచే నిషేధింపబడిన ఆయుధములను తీసుకొని ఉత్సవములలో నాయకత్వము వహించి ఆయుధశాసన సత్యాగ్రహమును నడపెను. ఆయనకు అభినందనము లిచ్చింపబడినది; సానుభూతి చూపబడింది; ఇండియానుండి బర్మాకు విడిదీయు నూచన నిరసింపబడినది. ౧౮౮౫ లో జరిగిన మొదటికాంగ్రెసులో ఇండియాతో బర్మాను చేర్చుట ఖండింపబడినది. ఒకవేళ బర్మా నిండియాతో చేర్చవలసేయున్న యెవల అది క్రాసుకాలనీగా భావింపబడవలె నని తీర్మానింపబడినది. వైట్లప్రిజనర్లు చెంబనే విడుదలచేయబడవలెనని తీర్మానింపబడినది. తూర్పానీకా, దక్షిణానీకాలను గూర్చి రెండుతీర్మానములు చేయబడినవి. వాటినిగూర్చి క్రిందటిఅధ్యాయములో వివరించియుంటిమి. అ. భా. కాం. సం. వారంగీకరించిన తీర్మానానుగుణముగా హిందూ మహమ్మదీయసఖ్యమునుగూర్చి వారి రాజకీయపాక్కులను వివరిస్తూ ఒకతీర్మానము చేయబడినది. బ్రిటిష్ సమైక్య బహిష్కారవిషయముకూడా చర్చింపబడినది. స్వరాజ్య విధాన మొకటి తయారుచేయబడవలెనని తీర్మానింపబడినది. చెంబనే అనేక ప్రజాశిక్షలు మహాసభాసమైఖమునకు వచ్చినవి. వాటినిన్నిటిని ఆలోచించుటకు కార్యనిర్వాహక సభ్యుల కధికార మియ్యబడినది. వా రితరులనుకూడా కలుపుకొని పనిచేయుట కంగీకరింపబడినది. కార్యనిర్వాహకసభ్యు లంగీకరించిన చిట్టచివరి స్వరాజ్యవిధానము ప్రత్యేకముగా సమావేశముచేయబడిన అఖిలపక్షమహాసభవారియెదుట ఆమోదమునకు పెట్టబడవలె నని తీర్మానింపబడినది. కాంగ్రెసునిర్వాహవిధానమునం వొకమార్పుచేయబడినది. ఆ కాంగ్రెసులోని ప్రధానతీర్మాన మీ క్రింద పూర్ణముగా నుదాహరింపబడినది:

రాయల్ కమిషన్ బహిష్కారము

“బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు భారతదేశముయొక్క స్వయంనిర్ణయాధికారమును సంపూర్ణముగా తృణీకరించి, రాజ్యాంగసంస్కరణములనుగూర్చి విచారించుట కొక కమిటీని నియమించినారు. కాబట్టి ఆకమిటీవారిని అన్ని పద్ధతులూ, అన్ని సందర్భముల

లోను బహిష్కరించడమే భారతదేశమున కాత్మగౌరవకరమైన మార్గముగా ఈ కాంగ్రెసు తీర్మానిస్తున్నది. ముఖ్యముగా

(ఎ) భారతదేశములోని అన్ని కాంగ్రెసుసంస్థలను, అందరు ప్రజలను

i. భారతదేశమున కా కమిటీ చేరినవోజున ప్రతిమూలప్రదర్శనములను దేశ మంతటా జరిపింపవలెననీ, ఆకమిటీవారు మాడబోయే పట్నములన్నిటిలోనూ అటు వంటి ప్రదర్శనములనే తప్పక చేయించవలెననీ,

ii. అన్ని రాజకీయపక్షములవారునూ ఆకమిటీవారిని బహిష్కరించేటట్లుగా ప్రచారముచేసి ప్రోత్సహపరచవలెననీ ఈ కాంగ్రెసుమహాసభవారిచే కోరబడు తున్నది.

(బి) భారతదేశములోని అందఱు శాసనసభాసభ్యులును, రాజకీయనాయకు లును, సంఘముల పెద్దలును, తదితరులును ఆకమిటీవారియెదుట నాత్యు మియకూడదనీ, వారికి రహస్యముగాగాని, బహిరంగముగాగాని యేవిధమైన సహాయమును చేయకూడదనీ, వారి గౌరవార్థము జరిగే సమావేశములలో పాల్గొనకూడదనీ ఈకాంగ్రెసువారిచే కోర బడుతున్నది.

(సి) హిందూదేశ శాసనసభలలోని అధికారేతరసభ్యు లెవ్వరును

i. ఆకమిటీవారి రాకసందర్భమున నిర్మింపబడే ఉపసంఘములకు వోటుచేసు రాదనీ, వాటిలో పనిచేయకూడదనీ,

ii. ఆకమిటీవారి కార్యక్రమమునకు సంబంధించిన వ్యయముకొరకు ప్రతి పాదంపబడే ఏతీర్మానమును అంగీకరించక త్రోసివేయవలసిన ఎనీ ఈకాంగ్రెసుచే కోరబడుతున్నది.

(డి) శాసనసభలోని అధికారేతరసభ్యులందరును, భారతదేశప్రయోజనములకు భంగకరముగానున్న దని కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసభ్యు లభిప్రాయపడే ఏదైనా ముఖ్యతీర్మానము నెదిరించుటకు, మంత్రివర్గమును పడొట్టుటకును, రాయల్ కమిషన్ వారి బహిష్కారమును జయప్రదముగా కొనసాగించుటకును, శాసనసభలలోని తమ స్థానములను భారీకాకుండా రక్షించుకొనుటకునుమాత్రమే శాసనసభలకు హాజరుకావలె ననీ ఈ కాంగ్రెసు కోరుతున్నది.

(ఇ) ఆ కమిటీవారి బహిష్కరణమును సంపూర్ణముగా కొనసాగించుటకు వీలైనచోట్లలో ఇతరసంస్థలయొక్కయు, పక్షములయొక్కయు సహాయమునుకూడా పొందుట కీకాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభ్యులవారి కధికార మిస్తున్నది."

ఇక ఈ తీర్మానమునుగూర్చి మేము వేరుగా విమర్శింప నవసరములేదు. అన్ని విషయములును తీర్మానములోనే వివరింపబడినవి. ప్రజాభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగా ప్రభుత్వమువారు కాంగ్రెసులో విధింపబడిన దీర్ఘ శిక్షలను తగ్గించనందున ఈ కాంగ్రెసువారు విచారమును వెల్లడించిరి. ఆ కేసుగో శిక్షింపబడిన ముద్దాయిల కుటుంబమునకు ఈ కాంగ్రెసు మహాసభవారు హృదయపూర్వకమైన సానుభూతిని ప్రకటించిరి.

తరువాత ముఖ్య ప్రత్యేక తీర్మానములో “భారత ప్రజల ఆచరణ సంపూర్ణ జాతీయస్వాతంత్ర్య మని ఈ కాంగ్రెసు ప్రకటిస్తూన్నది.” అని కాంగ్రెసు సిద్ధాంతము మార్చచేయబడినది. ఈ తీర్మానమునుగూర్చి ప్రతిసంవత్సరము తీర్మానమైన చర్చ జరుగుతూండేది. ఈ సంవత్సరము యూరపునుండి జవహరలాలు నెహ్రూ వచ్చి ఈ తీర్మానమును బలపరచుటచే ఇది నెగ్గినది. తెనెంటుకూడ దీని కేమీ అభ్యంతరపెట్టలేదు. భారతదేశముయొక్క ఆచరణమునుగూర్చి స్పష్టీకరించిన ఈ ప్రకటనము గౌరవ ప్రదముగానున్నదిని ఆమె విషయనిర్ధారణసభలో అభిప్రాయ మిచ్చెను. ఆ తీర్మాన మంగీకరింపబడినప్పుడు గాంధీ విషయనిర్ధారణసభలో లేడు. ఆసంగతి తరువాత ఆయనకు తెలియవచ్చినది.

౧౯౨౭ లోని చరిత్రను ముగించేలోపుగా సుజరాతువరదల సందర్భములో ఆక్టోబరు ౧౯౨౭ కాంగ్రెసువాదులు చేసిన అద్భుతవేదముగూర్చి సంగ్రహముగా వ్రాయటమవిధి. ౧౯౨౦ జులై మాసాంతమున సుజరాతురాష్ట్రమునకు పెద్ద వరదలు వచ్చినవి. ఆకస్మికముగా ౪,౫ కోజిలలో సుజరాతులోని చాలా ప్రదేశములలో ౫౦ దుర్మృత వర్షము కురిసినది. గ్రామములు కొట్టుకొని పోయినవి. ప్రజల పశువులు, ఇండ్లు, గుడి నెలు, ఆవులు అన్నీ తుడిచిపెట్టుకొనిపోయినవి. వేలకొలదీ ప్రజలు కట్టుకొనుటకు బట్ట, తినుటకు కూడు లేక అల్లాడసాగిరి. ఫలవంతమైన భూములన్నీ పంటలతోనూ కొన్ని అడుగుల ఎత్తున ఇసుకదిబ్బలు చేసిపోయినవి. జిల్లా ముఖ్యపట్టణములు మునిగిపోయినవి. రైలుమార్గములు, టెలిగ్రాఫ్ లైన్లు తెగిపోయినవి. అనామ్యదాబాదు నగరమే నీటిలో మునిగిపోవ సిద్ధమై డి. ముఖ్యముగా ఇండ్లు చాలా కూలిపోయినవి. బనోడా రాష్ట్రము మొదలుకొని సుజరాతురాష్ట్రములోని అన్ని జిల్లాలలోను పడిపోయిన ఇండ్లకు మితిలేదు. కనీసము నాలుగువేల గ్రామములైన వరదలవలన నష్టముకల్గినదని అంచనావేయబడినది. కొన్ని గ్రామములలో నూటికి ౫౦, ౬౦, ౯౦ శతమనుకూడా ఇండ్లు కూలినట్లు రెక్కవేయబడినది.

సాధారణముగా ఆపద లైకమత్వములకు కారణము లగును. అదేవిధముగా ప్రజలలో అదివరకు వ్యాపించియున్న సంఘద్వేషములను, గృహకల్లోలములను ఆ కష్టముతో రూపుమానించి, ఆ రోజులలో సర్దారు వల్ల భాయిపటేలు నుజరాసురాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుకుమిటి కథ్యక్షుడు; అహమ్మదాబాదుమునిసిపాలిటికి మేయరు. నుజరాసు ప్రజలాయననాయకత్వముక్రింద పరస్పరసహాయపద్ధతి నవలంబించి, ఆ మహాకష్టము నుండి తరింపఁపూనుకొనిరి. తక్షణ మొక నుజరాసువరదల సహాయసంఘ మేర్పాటు చేయబడినది. ఒక్కరాత్రిలో చాచాపు ౨ వేలమంది ప్రజాసేవకులు తమసోదరులను కష్టములనుండి కట్టేక్కింప నడుముకట్టిరి. ప్రభుత్వాధికారుల కప్పటికింకా నుజరాసు వరదల స్వభావముగాని, దానివలన కలిగిన వివాదముగాని పూర్తిగా తెలియనే తెలియదు. వారు చేయవలసిన కార్యవిధానమునుగూర్చి వైసుండి నారి కేమీ ఉత్తరువులు రాలేదు. కాని అప్పటికప్పుడే కాంగ్రెసుయంత్రము పూర్తిగా పని ప్రారంభించెను.

గాంధీ అప్పుడు మైసూరురాజ్యములో ఆంగ్లేయులకొరకు నిలిచిపోయెను. ఈ మాట ఆయన కాకస్థితిగా తెలియదచ్చినది. ఆయన నుజరాసు ఘోష ప్రయాణ మయ్యెను. కాని సర్దారు వల్ల భాయిపటేలు గాంధీ రాకుండానే, ఆయనరాష్ట్ర మేవిధముగా ఆయనదోధల ననుసరించి సాంఘికసేవ చేస్తూన్నదో ప్రపంచమునకు ప్రదర్శించవలెనని పట్టుపట్టి గాంధీని రావలసిన కోరెను. నుజరాసులోని కాంగ్రెసువాదులందరికీ ఆయన సేవతత్పరత్వమును ప్రబోధించెను.

కాంగ్రెసువాదులును, ప్రచారకులును ఆ నీటిమయములైన ప్రదేశముల దాటి మునిగిపోయిన గ్రామముల కాహారపదార్థముల నీయదొడగిరి. ప్రభుత్వాధికారులు కూడా చాలామంది ఈ దుస్థితిలోనే ఉండిరి. వారికిమాడా కాంగ్రెసు వలంటీర్లు సంపూర్ణ సహాయము చేసిరి. ఆర్థరక్షణసందర్భమున వారు రాజకీయభేదములను గమనింపలేదు. ఖైరాబ్ ల్లో మేజిస్ట్రేటుకు కొన్నిరోజులవరకూ ప్రపంచకముతో సంబంధము లేదు. సర్దార్ పటేలు కాంగ్రెసువలంటీర్ల ద్వారా పంపిన ఆహారపదార్థములను ఆయన కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా అందుకొనెను. కొన్నివారముల వరకును ప్రభుత్వయంత్రము మూలపడినది. జిల్లాఅధికారులు తమక్రింది ఉద్యోగుల దిగ్గరనుండి నివేదికల కడుదుమాస్తా మార్చినిరి. కొన్ని ప్రదేశములకు పోవుటకే నీలులేమని ప్రభుత్వాధికారులచే భావింపబడినది. కాని మారుమూలగ్రామములలోని ప్రజలకుమాడా కాంగ్రెసు వాలంటీర్ల హారపదార్థము లిచ్చి సహాయము చేయగలిగిరి. సేవతత్పర మలవడిన తెలివి లేబలుగల ప్రజలు స్వయంసహాయ పరస్పరసహాయములను ప్రకటించిన అద్భుత దృశ్య ముది.

కాని అప్పుడు జరిగిన నష్టమును పూరించుట ఏ ప్రజాసంస్థకును సాధ్యమైనదిగా తోచలేదు. ఆహారపదార్థములు స్వల్పముచేయుటవంటి తాత్కాలికపరిహారములు జరిగినవి. కాని నాశమైపోయిన పైగులను తిరిగి నాటుటకును, ఇసుకదిబ్బలు వేసిపోయిన భూములను మర్రాముతు చేయించుటకును, పడిపోయినయిండ్లను తిరిగి కట్టించుటకును మాగ్గము లనేష్టింపబడవలసివచ్చెను. ఈసమస్య ప్రజలకూ, ప్రభుత్వమునకూ కూడ కష్టతరమైనది. తిరిగి నాట్లతరుణము గడచిపోతుండెను. ప్రభుత్వమునా రేమేమో ఆలోచిస్తూండిరి. ఏనో అభ్యంతరములు పెనుకూండిరి. కాని సర్దారుపటేలునాయకత్వము క్రింద గుజరాతురాష్ట్రములోని మేధావంతు లాందోళనచేసి రు. ౧,౫౪,౦౦,౦౦౦ లను ప్రభుత్వమువారిచే గుజరాతు వరదలసహాయనిధికి ప్రత్యేకింపజేసిరి. ఈసామ్యము వ్యవసాయకులకు సహాయముగా పంచిపెట్టుటకును, వ్యవసాయపరికరములను, ఎడ్లను, గృహసామగ్రిని కొనుక్కొనుటకు ఋణములకించున వ్యయముచేయ నిర్ణయింపబడినది. గుజరాతువరదలసందర్భమున సహాయముచేయనేర్పడిన బొంబాయికేంద్రసహాయ సంఘమువారితో కలసి గుజరాతురాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘమువారు తరువాత కొన్ని మాసములవరకును నష్టపడినప్రజలకు సహాయముచేయ ప్రారంభించిరి. ఆవిషయములో గుజరాతుకాంగ్రెసునిర్మాణము చాలా బాగా పనిచేసినది. అన్ని సహాయకసంఘములును కాంగ్రెసుసంస్థద్వారానే తమ సహాయములను ప్రజల కందించిరి. చిట్టచివరకు ప్రభుత్వమువారుకూడ కాంగ్రెసునిర్మాణము నుపయోగించుకొనిరి. ఆనందులోను, నడిగుగాడులోను బొంబాయిప్రభుత్వమువారు వరదలసహాయమునిమిత్తము సభలు జరిపిరి. ఆసభలకు సర్దారుపటేలును, తదితర కాంగ్రెసుప్రచారకులును ఆహ్వానింపబడిరి. అప్పటి ఆర్థికసభ్యుడు సర్ సి. వి. మెహతాపట్టుదలవలన ప్రభుత్వమువారు కూడా కాంగ్రెసుద్వారానే తమసహాయమును ప్రజలకు చేపూర్వుట కంగీకరించిరి. గవర్నమెంటువారిచ్చినసామ్యముగాక కాంగ్రెసువారును, తదితర అధికారేతర సంఘములును దాదాపు 3౦ లక్షలరూపాయలకు వనూలుచేసిరి. బొంబాయి ప్రభుత్వమువారు, కాంగ్రెసువారు, బగోరాసంస్థానమువారు ఈ అంచరూకూడ దాదాపు ఒకసంవత్సర కాలమువరకు కాంగ్రెసునాయకత్వమున గుజరాతురాష్ట్రీ పునర్నిర్మాణకార్యములో నిమగ్నులయిరి. ఆనాడుచేసిన పనివలన గుజరాతుయువకులకు మంచితరుణము కలిగినది. గుజరాతుప్రజలహృదయములలో ఆత్మవిశ్వాసమును, ఆశాకరణమును ప్రజ్వరిల్లినవి. తరువాత సమావేశమైన బొంబాయికాసనసభలో బడ్జెటును స్రవేశపెట్టి, ఆర్థికసభ్యుడు కాంగ్రెసును, ఆ సంస్థకు మహానాయకుడైన మహాత్మాగాంధీని క్లాఫిందినవిధానము మనకు చాలా సంతోషదాయకముగా నుండగలదు: “ఆతరుణము చేయకలసినపనికి ధైర్యము, చురుకుదనము, వివేకము కావలసియుండెను. అనేకమంది ఉత్సాహవంతులైన

వాఖంటేర్లు బాధితులయిన, దిక్కులేని ప్రజలకు సంతోషముతో అన్నివస్త్రములను మోసుకొనిపోయి పంచివెట్టిరి. అనేకసంవర్షములలో వా రెంతమంది ప్రాణముగో సంరక్షించిరి. ఆవిషయముగూర్చి మనము క్లాఫీంచవలసియున్నది.

“వ్యాపారములో మునిగిపోయిన గుజరాతు రాష్ట్రమునకు మొన్న మొన్నటివరకు స్వార్థత్యాగమును గూర్చిగాని, ప్రజాసేవనుగూర్చిగాని తెలియనే తెలియదు. ముగ్ధముగా గ్రామములలో అనేకమంది స్వార్థత్యాగులయిన వాలంటీర్లు సాంఘిక సేవ చేయుటకు బయలుదేరిరి. చాలామంది గుజరాతువిద్యావీతముమండి వచ్చిరి. తలవనితలంపుగా వచ్చిన ఈ ఆపత్తువిషయములో వారి ప్రేమాస్పనుడైన నాయకుడు దగ్గరలేవ పుడుకూడా ఆవలంటేర్లందరను ఇంతకీ స్త్రీసముగా పనిచేసినందుకు గాంధీమహాత్మునకు మిక్కిలి సంతోషకరముగా నుండగలను. ఆయన శ్రమఫలితముగానే ఇంతమంది సేవాతత్పరులు గుజరాతులో సృష్టింపబడిరి. వల్లభాయీపటేలు ఆయన అనుగుణముగానే వచ్చి, ఈ కార్యక్రమము నత్యుత్సాహముతో జరిపించెను. ఇది అందరికీ తెలిసిన విషయమే. ఈ కాంగ్రెసుప్రచారకు లందఱను పూర్వకాలపు నోచేంజర్ల తరగతికి చెందినవారు. అయినప్పటికీ వా రీసమయములో ప్రభుత్వమునకు వైదొలగియుండుట గాని, ప్రభుత్వమువారి నెదిరించుటగాని తగనిపని అని తలచినందుకు వాకు సంతోషముగా నున్నది.

“గాంధీమహాత్మునిచేసృష్టింపబడిన ఈ సాంఘికసేవాతత్పరత్వము గుజరాతులో కాశ్వరముగా నుండగలయునని ఆశిస్తున్నాము.” అని బొంబాయి ఆర్థికసభ్యుడు పన్యు పించెను.

ఈ విధముగా గుజరాతు వరదలకథ సంతోషాంతముగా పరిణమించినది. ఈ ఆపద గుజరాతుకు మారురూపములో వచ్చిన అదృష్ట మని భావింపబడినది.

భారతజాతీయమహాసభ

సర్ హెన్రీ కాటన్

စံနှုန်း : 1904

రాష్ట్ర బీహారీ ఘోష్

నూగత్ : 1907—మద్రాసు : 1908

ఆర్. ఎన్. మధోల్కర్

బంకి ప్రాధు : 1912

భూపేంద్రనాథ్ బాసు

మద్రాసు : 1914

9. కాంగ్రెసు ప్రతిసమర్పణము

౧౯౨౮

[నైమక కమిషన్ బహిష్కారము-నైమన్ బహిష్కార ఫలితములు-
 లాహోరు - లక్నో - పాట్నా - బహిష్కారపద్ధతి - అఖిలపక్ష సమావేశము-
 మూడు తీర్ణసమస్యలు- (౧) పండితుడు కలకత్తా కాంగ్రెసు కధ్యక్షుడగుట -
 (౨) కలకత్తా వస్తుప్రదర్శనరూపము మాట్లాడుట, (౩) బాగ్దాద్ లోరైతులు-
 బాగ్దాద్ లోపారాటము - కాంగ్రెసు నాయకత్వము కోరబడుట - శరపరంపర
 లుగా జప్తులు - వెసిడెంటు పతేలు బెదరి పు-ప్రభుత్వమువారి ఆదంబరము-
 రాజీ - సహూనివేదిక - తిరిగి కాన్సిలులు గము - రిజర్వ్ బ్యాంకు బిల్లు -
 పబ్లిక్ సేఫ్టీ బిల్లు - కలకత్తా కాంగ్రెసు - స్వచ్ఛోపన్యాసము - పండితుని
 ఉపన్యాసము - తీర్మానములు - స్వదేశీ సంస్థాపనములను గూర్చిన తీర్మానము-
 ప్రభుత్వమువారికి హెచ్చరిక - టాన్ సన్ ప్రవాసమును గూర్చి నిరసనము-
 నవయావనోద్యమము - ప్రధాన తీర్మానము - గాంధీని ఆహ్వానించుట - గాంధీ
 ఉపన్యాసము - అఖిలపక్ష సమావేశము - వివాదకరమైన అపజయము - ఆ.
 భా. కాం. సం. కాన్సిలుపక్షమును మందలించుట - గాంధీకి వినుగు పుట్టినది
 కాని యూరపు ప్రయాణము మానివేసెను - ఆయన కనుచరులలో నమ్మకము
 పోలేడు.]

నైమన్ కమిషన్ నియామకముమూలమున ప్రభుత్వమువారిపైన ప్రజలకు కలి
 గిన అసంతృప్తితో ౧౯౨౮ సంవత్సరపు ప్రారంభదశలోని రాజకీయవాతా
 వరణము నిండియున్నది. దేశమంతటా నైమన్ బహిష్కారమును గూర్చియే ఆలో
 చనలు జరుగుతుండెను. నైమన్ కమిషన్ ను గూర్చి ఇంగ్లండ్ ప్రభు వీక్రింది విధముగా
 ప్రకటించెను: "బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు కమిషన్ వారసునరింపవలసిన కార్యవిధాన
 మును గూర్చి యేమీ నిర్ణయించలేదు. కాని కేంద్రకాసన సభలోని అధికారతర
 స జలనండి ఒక ఉపసంఘ (Joint Select Committee) మెన్నుకొనబడి, నై
 మన్ కమిషన్ వారికి సాత్కములను పుచ్చుకొనుటలో సహాయము చేసేయొడల వారి

పని చాలా తేలికకాగలదని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి అభిప్రాయము. కేంద్రకాసనసభ నుండి యెన్నుకొనబడిన జాయింటు సెలెక్షన్ కమిటీవారు వారి ఇష్టమునవచ్చినరీతిని తమ అభిప్రాయములను సైమన్ కమిటీవారికి తెలియపరచవచ్చును. ఈపద్ధతివలన ఇండియన్ కమిటీవారికి (కేంద్రకాసనసభనుండి ఎన్నుకొనబడిన ఉపసంఘసభ్యులు) సాక్ష్యములను వినే అధికార మున్నదేగాని తీర్పుచెప్పే అధికారము లేదు. వారు ఆసనర్లుగా నుండిరేగాని జూరర్లుకారు. అది భారతదేశమున కవమానకరముగా భావింపబడినది. కాని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు భారతదేశముయొక్క గౌరవమునకు భంగము కలిగించవలెనని గాని, బుద్ధిపూర్వకముగా భారతదేశమున కవమానము కలిగించవలెననిగాని ఉద్దేశించలేదని ఇర్విన్ ప్రభు వెంటోదూరము చెప్పెను. అంతటితో ఊరుకోక భారతీయులు సహాయము చేసినప్పటికీ, చేయకపోయినప్పటికీ సైమన్ కమిటీవిచారణ జరిగితిరుననీ, వారు పంపిన నివేదికపైన పార్లమెంటువారు వానికి తోచినవిధముగా చర్య తీసుకొనితీరవలసిన ఫిబ్రవరి ౨ వ తేదీని వైస్రాయి ప్రతిజ్ఞ చేసెను. 3 వ ఫిబ్రవరినీ సైమన్ కమిషన్ బొంబాయి చేరినది. వారు వచ్చినరోజున యావద్భారతదేశమునందును హారతాళము జరిగినది. అంతకన్న విశేషమేమియులేదు. కాని మద్రాసు లోని జనసమాహము హైకోర్టుకడ వీధి అపాయము కలిగింతురని భావింపబడినది. దురదృష్టవశమున అంతగా అవసరము లేకపోయినప్పటికీ పోలీసులు తుపాకులను కాల్చిరి. తక్షణ ముక్కడనే ఒకడు మరణించెను. రథవాత ముగియదురు మరణించిరి. కళకలలో విద్యార్థులకును, పోలీసువారికిని కయ్యము జరిగినది. సైమన్ కమిటీ వారు మొట్టమొదట ఢిల్లీని దర్శించవలసియుండెను. సైమన్ కమిషన్ దేశములో అగణన పెట్టినరోజున, ఢిల్లీలో “సైమన్, తిరిగిపో!” అనేమాటలుగల అట్టలనో పెద్ద పెద్ద ప్రతిఘటనదర్శకములును, ఉత్సవములును జరుపబడినవి. దక్షిణ భారతదేశములో జస్టిస్ పక్ష మనేపేరుతో వ్యవహరింపబడుతూన్న ‘సౌరుఇండియన్ లిబరల్ ఫెడరేషన్’ వారున్ను, కొన్ని మహమ్మదీయసంఘములవారున్ను తప్ప తక్కిన వారంతా సైమన్ కమిషన్ ను పూర్తిగా బహిష్కరించిరి.

సైమన్ బహిష్కారమునందు కాంగ్రెసుకు కలిగిన మహావిజయమునకు ఉడికిలి, ప్రభుత్వమువారు ప్రజలను భయభ్రాంతులుగా చేయుటకును, నిర్బంధించుటకును పూనిరి. లాహోరులో సైమన్ కమిషనుకు ప్రతిఘటనముగా లాలాబజపతిరాయి నాయకత్వముక్రింద కలకాలదిజనులు బహిష్కారోత్సవమునందు పాల్గొనిరి. అప్పుడు పోలీసువారు కొందరిని చేయిచేసికొనిరి. అనేకమంది గౌరవనీయులైన నాయకు లా విధముగా లాఠీదెబ్బలతో అవమానింపబడిరి. ఆనందర్షములో లాలాజీకూడ పోలీసు లాఠీదెబ్బలు తప్పలేదు. ఆయన త్వరగా మరణించుటకీ పోలీసువారి లాఠీదెబ్బ

కారణ మని కొందరివిశ్వాసము. బహిరంగముగా నిట్టి నింతాగోపణము చేయుటకు తా నన్నప్పటికీ ప్రభుత్వమువారు నిష్పక్షికమైన విచారణచేయ నిరాకరించిరి.

లక్ష్నోలో కూడ సైమన్ కమిషన్ సందర్శనసందర్భమున నిరాయుధులైన కాంతియుత ప్రజాసమూహములపైన అనవసరముగా పోలీసువారి లాఠీచార్జీలు చేయబడినవి. సంయుక్తరాష్ట్రముల పోలీసువారి చేతులలోనుండి జవహర్లాల్ కూడా తప్పించుకొని పోలేకపోయెను. పోలీసుకాల్పులములును, ఆశ్రితదళములును కూడా తమ బెత్తములను, లాఠీలను నుపయోగించుటలో తమ తెలివితేటలను ప్రదర్శించిరి. అన్ని రాజకీయపక్షములలోని సుప్రసిద్ధ ప్రజానేతరుల వీఘలపైనను, తలలపైనను పోలీసులాఠీలున్నూ, బెత్తములున్నూ నృత్యముచేసినవి. అనేకమందికి గాయములు పడినవి.

లక్ష్నోనగరము కేవలము పోలీసువారి సాయుధ శిబిరముగా చేయబడినది. వేల కొలది ఆశ్రితులును, పోలీసు కాల్పులములును వాల్మికిజాలవరకును ప్రజలయొడ మొరటుగా ప్రవర్తించిరి. అనేకమంది వ్యక్తుల ఇండ్లు పోలీసువారిచే ముట్టడి చేయబడినవి. గౌరవనీయులైన జాతీయప్రచారకు లనేకులు పోలీసువారిచే కొట్టబడిరి. “సైమన్, తిరిగిపో” అని అరచినందు కనేకమంది అరెస్టు చేయబడిరి. లక్ష్నోప్రజలు పోలీసువారి ఈపకుకృత్యములకు లొంగిపోలేదు. వారి ప్రతిపూలప్రదర్శనము లంతకంతకు హెచ్చయినవి. అధికారులు ఈపిచ్చిధోరణివలన నగరప్రజల నవ్వుబాటులకు గురియైరి. కొందరు తాలూకాదారులు సైమన్ కమిషన్ కు కయిజర్ బాగ్ లో అల్పాహరణిందుచేసిరి. ఆసందర్భమున వేలకొలది పోలీసువారు కయిజర్ బాగ్ చుట్టును కాపలా కాచిరి. ఆబాగ్ కు దగ్గరగానున్న పట్లకుకొడ్లచెఠ జేరుటకు కూడ బహిష్కారాదిగా అనుమానింపబడినవానికి వీలు లేకుండెను. ఇన్ని జాగ్రత్తలు తీసికొన్నప్పటికీ ‘సైమన్, తిరిగిపో’, ‘భారతదేశము భారతీయులదే’ అనేమాటలుగల పల్లవి గాలిపలుములును, గాలిబుంగలును ఆకాశముపై నెగిరి, ఆవిందుయొక్క శోభకు భంగము కలిగించినవి.

పాట్నాలో సైమన్ ప్రతిపూలార్థనసందర్భమున ౫౦ వేలమంది జనులు ముగిరి. కాని వారు నగరమునకు చేరినప్పుడు వందమందితోపుగా వారి నాహ్వనించిరి. అందులో చాలామంది ప్రభుత్వద్యోగులు, చుప్రాసీలే. ప్రభుత్వమువారు ప్రక్కనున్న పల్లెటూర్లలోనుండి రైతులను లారీలమీద తీసికొనివచ్చిరి. వారందరు నరాసరి పోయి బహిష్కారోత్సవములో పాల్గొనిరి. ఉత్సాహోత్సవమునకుపోయినదిక్కలేదు. రైతువేదదర్శన ముద్రాగ్రామముగా కనపడి బహిష్కారమునకు

సమాహమునకున్నూ, సన్మానసంఘమునకున్నూ కనిపించినభేదము ప్రభుత్వమువారి కనులను తెరిపించెను.

మద్రాస్ కాంగ్రెసు సైమన్ బహిష్కార సందర్భమున కాసనసభలలో చేయవలసిన పనినిగూర్చి చాలా తక్కువగానే నిర్ణయించినది. అయినప్పటికీ ఈపని జరిగించుటలోకూడా చాలా చిక్కులు తటస్థించినవి. మద్రాసు కాంగ్రెసు తీర్మాన మీవిషయములో ఆచరణలోకి రాలేదనియే చెప్పవచ్చును. చిట్టచివరకు భారతకాసన సభలోను, రాష్ట్రీయకాసనసభలలోను గల కాంగ్రెసుసభ్యుల కింకా యొక్కువ స్వేచ్ఛ ఈయబడవలెనని కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారు అ. భా. కాం. సం. వారికి సిఫారసు చేసిరి. అ. భా. కాం. సం. వా రా సిఫారసు నంగీకరించిరి.

సర్ జాన్ సైమన్ మార్చి 3౧ వ తేదీని తిరిగి బొంబాయిరేవు విడిచెను. ఆయన భారతదేశములో పర్యటనము చేసినంతకాలము “వివిధ సంఘములతోను, వివిధ తరగతులవారితోను పరిచయము చేసికొంటి” నని చెప్పెను. ఈమాట ప్రభుత్వమువారి నివేదికకే విరుద్ధముగా నున్నది. ప్రభుత్వమువారి నివేదికలో “భారతకాసన సభలోని నాయకులు అధికారరీత్యానే కాకుండా సాంఘికముగాకూడ సైమన్ కమిషన్ ను బహిష్కరింప ప్రతిజ్ఞపట్టిరి.” అనివ్రాయబడెను. కాబట్టి సర్ జాన్ గాని, ఆయన సహోద్యోగులుగాని వారినో పరిచయము కలగజేసికొనినరనుట అసంభవము.

సైమన్ కమిషన్ ఇండియాకు చేరినచెట్టనే, ఫిబ్రవరి ౬ వ తేదీని, వైస్రాయికి సర్ జాన్ ఒక ఉత్తరము వ్రాసెను. అది ౭ వ తేదీని ప్రచురింపబడినది. అందులో కేంద్రకాసనసభలోనుండి ఎన్నుకొనబడిన ౭ గురు సభ్యులును, సైమన్ కమిటీసభ్యులు ౭ గురును కలసి సమష్టిసభగా వ్యవహరింపబడుననీ, అన్ని సాక్ష్య సాధనములను అందరు సభ్యులకును అందుబాటులో నుండుననీ, భారతసభ్యులు సీమనుండి వచ్చిన సభ్యులతో సమాప్రతిపత్తి కలిగియుండరనీ ఉదాహరింపబడెను.

రాష్ట్రీయకాసనసభలకూడా అటువంటి ఉపసంఘముల నెన్నుకొనవలె నని కోరబడెను. కేంద్రవిషయములు చర్చింపబడినప్పుడు కేంద్రకాసనసభనుండి యెన్నుకొనబడిన ఉపసంఘమువారు పాల్గొనుటకును, రాష్ట్రీయవిషయములు చర్చింపబడినప్పుడు ఆ యా రాష్ట్రీయ కాసనసభల ప్రతినిధులు పాల్గొనుటకును ఏర్పాటు చేయబడెను. కాని బ్రిటిష్ కమిషనరులు వారినివేదికలను ప్రత్యేకముగా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకు పంపుటకును, ఇండియన్ జాయింటుకమిటీవారు కేంద్రకాసనసభకు పంపుటకును నిర్ణయింపబడెను. ఈ ప్రకటనమువలన కూడా ప్రయోజనములేక పోయెను. ఎవరున్న దీనికి తగిన సానుభూతి చూపినవారు కనపడలేదు. ఇది ప్రక

టింపబడిన ౨, ౩ గంటలలోనే భారత రాజకీయనాయకులు ఢిల్లీలో సమావేశమై తాము కమిషన్ నుగూర్చి పెట్టిన అభ్యంతర మాలాగ్నేహ్నుదనీ, కాబట్టి యేసందర్భము లోనూ, ఏ విధముగానూ సైమన్ కమిటీతో తమకు సంబంధము లేదని ప్రకటించిరి. భారతకాసనసభవారు సెంట్రల్ కమిటీ ప్రతినిధుల సెమ్మకోవలెననే విషయమునే మరచిపోయిరి. పైగా ఫిబ్రవరి ౧౬ వ తేదీని లాలబజపతిరాయి సైమన్ కమిటీవారి నిర్మాణమున్ను, కార్యవిధానమున్ను భారతకాసనసభ కనంగీకారముగా నున్నది కాబట్టి వారితో ఎప్పుడూ ఏవిధమైన సంబంధము పెట్టుకొనకూడదని తీర్మానమును ప్రతిపాదించెను. దీనికి పండితమోతీలాల్ నెహ్రూ ఒక చక్కనివ్యాఖ్యానము చేసెను. ఈ తీర్మానములో బ్రిటిష్ కమిటీని నియమించినట్లే భారతీయులనుకూడా రాజుగారు నియమింపవలసినదే నను భావము కలదని ఆయన యభిప్రాయ మిచ్చెను. ఆ తీర్మానము ౬౦ ఓట్లతో నెగ్గినది. దానికి ప్రతిహేతులముగా ౬౨ ఓట్లువచ్చినవి. కాబట్టి ప్రభుత్వము వారు సెంట్రల్ కమిటీకి భారతకాసనసభనుండి సభ్యులను నియమించిరి. సైమన్ కమిటీ వారు బొంబాయిని దర్శించినప్పుడు బొంబాయినగరములోనున్న ౨౨ మంది సర్ విరుదాంకితులలో ఒక్కరుకూడా వారివంక కన్నెత్తి చూడలేదు.

కాసనసభల వోట్లకంటెను, కొన్ని సంఘములు వారికి చూపిన సానుభూతికంటెను ఈ పైవిషయ మొక్కటే సైమన్ కమిటీవారికి జరిగిన బహిష్కార స్వరూపమును కనులకు కట్టినట్లు చూపగలదు. మాటవరస కింకాకసంగతి చెప్పవలసియున్నది. సైమన్ కమిటీవారిలో బ్రతుకుతెరు వెరిగిన కొంతమంది సభ్యులకు ఈ రాజకీయముల గోళే పట్టలేదు. వారు భారతదేశ వర్తకవ్యవహారములనుగూర్చి, బహుధరలనుగూర్చి తెలిసికొన ప్రారంభించిరి. బరన్ హాప్ ప్రభువు ఇండియా బ్రిటిష్ దేశములమధ్య వర్తకవ్యవహారములు సాగుటకు మంచి అవకాశములు కల్పింప వాగ్దానము చేసినట్లుగా పాంచాలరాష్ట్ర వాసులు భావించిరి. బరన్ హాప్ ప్రభువు బ్రిటిష్ మోటారుకారులను, లారీలను ఇండియాకు ఎగుమతిచేయుటకు చాల అవకాశముకలదని అభిప్రాయమిచ్చెను. “ఇండియాలోని వ్యాపారపద్ధతులను తెలుసుకొనవలెనన్నయెడల కేవలము ఏ జెంట్లు పనికిరారు. భారతజాతి మనోభావములను సరిగా గ్రహించగలిగినవారుమాత్రమే అందుకు పనికివత్తురు” అని కూడా ఆయన చెప్పెను.

౧౯౨౮ నాటి ముఖ్యవిషయములు సైమన్ కమిషన్ వారి సంచారము, అభిలషకు సమావేశము, బార్డోలీ ఉద్యమములు. కాంగ్రెసు తీర్మానానుసారముగా ౧౯౨౮ ఫిబ్రవరినెలలోను, మార్చినెలలోను అభిలషకు సమావేశము జరుపబడెను. ఆసభను హాజరైన అన్ని పక్షములవారును “సంపూర్ణ బాధ్యతాయుక్త ప్రభుత్వ” సిద్ధాంతముపైననే భారతరాజ్యాంగచట్టము నిర్మింపబడవలె నని ఏకగ్రీవముగా సంగీ

కరించిరి. ఇక రెండవవిషయము వివిధసంఘముల వికాసత్యమునుగూర్చి, వారికి కాసన. సభలలో రావలసిన స్థానములనుగూర్చి. ఆ రెండుసేలలోను అఖిలపక్షసభవారు ౨౫ పర్యాయములు సమావేశమైరి. అక్కడ చర్చింపబడిన అంశములలో ముప్పాతికభాగము అందరి సమ్మతిమీదనే నిర్ణయింపబడినవి. మూడవసభ డాక్టరు అన్నావీ అధ్యక్షతక్రింద మే ౧౯ వ తేదీని జరిగినది. ఆసభలో ౧౯౨౨ జూలై ౧ వ తేదీనాటికి రాజ్యాంగనిర్మాణమునకు కావలసిన సిద్ధాంతములను తయారుచేసేనిమిత్తము పండిత మోతీలాల్ అధ్యక్షతక్రింద ఒక ఉపసంఘము నియమింపబడినది. ఆ ఉప సంఘమువారు తయారుచేసిన చిత్తుచట్టమును వారు దేశములోని వివిధసంఘములకును పంపవలెననికూడా తీర్మానింపబడినది. ఆ తీర్మానమున కనుకూలముగా ౨౯ రాజకీయ సంస్థలు వోటుచేసినవి. దానినిగూర్చి తరువాతి వ్రాసెదము.

జాన్ మధ్యలో మనము తెలిసికొనవలసిన విషయములు మూడుజరిగినవి. అప్పటికి రాబోయే కాంగ్రెసు కలకత్తాలో జరుగవలసి యుండెను. పండితమోతీలాలు సెహ్రూ దాని కధ్యక్షత వహించునని అందరూ చెప్పుకొనసాగిరి. ఆ వాడుకనుబట్టి ఆయన యెంపైర్ పాల్ల మెంటరీ ప్రాతినిధ్యమునకు రాజీనామానిచ్చెను. క్రిందటి మార్చి, నెలలో ఆయన అవధికి భారతకాసనసభచే నెన్నుకొనబడెను. పండితుడు తన రాజీనామాకు రాజకీయకారణములు గలవని నూచించెను. “వంగరాష్ట్రము పెద్దసెహ్రూ ప్రెసిడెంటుకావలెనని కోరుతున్నది. ఆయన గౌరవప్రదమైన రాజకీయమందిమనిషి. దేశ మందు కెదురుమాస్తాన్నది. దేశ మదేచిత్తవృత్తిలోనున్నది. కాబట్టి ఆయనే అధ్యక్షుడుగా నుండుట మంచిది.” అని గాంధీకూడ చెప్పెను. రెండవది కలకత్తాకాంగ్రెసు సందర్శనమున ఏర్పాటుచేయబడే వస్తుప్రదర్శనమును గూర్చినది. అవిషయములో కలకత్తాలో వాదప్రతివాదములు చెలరేగినవి. వస్తుప్రదర్శనసంఘ (Exhibition) కార్యచర్య ఎన్. ఆర్. సర్కారు ఇండియాలో తయారుచేయబడిన అన్నివస్తువులను ప్రదర్శింపబడవలెనని చెప్పెను. ఖద్దరుకు ప్రాముఖ్య మీయబడుననికూడా ఆయనతెల్పెను. భారతదేశపు మిల్లుబట్టల విషయముకాని, మిల్లునూలుబట్టల విషయముగాని ప్రదర్శింపబడవలెనా, లేదా అను చర్చనొచ్చినది. మన జాతీయైక్యత్యమునకు తోడ్పడదగిన విదేశీ పరికరములను, యంత్రములను తప్ప తక్కిన విదేశీవస్తువు లేని ప్రదర్శింపబడవనికూడా ఆయన ప్రకటించెను. రాష్ట్రీయ పారిశ్రామికాధికారులచే తయారుచేయబడిన స్వదేశీ వస్తువు లంగీకరింపబడునని ఆయనచెప్పెను. ప్రభుత్వమువారినుండి యేవిధమైన ధన సహాయమును గ్రహింపబడదనికూడా ఆయన వ్యక్తపరచెను. ఈ ప్రకటనముచూచి పూర్వాచారపరాయణులైన సహాయనిరాకరణవాదులు గడ్గొలుపెట్టిరి. సోదేపూర్ లోని ఖద్దరు ప్రతిష్ఠాననిర్మాత బాబూ సతీశ చంద్రదాసుగుప్తాయున్న, ఆయన

సోదరుడున్న తీవ్రమైన శ్రతిభూటనములను గావించిరి. సకాలములో వారు ప్రతిభూటించి నందువలన అన్ని వ్యవహారములను సరిగా జరిగినవి.

మూడవ విషయము చాలాఉత్సాహకరమైన విషయము. అది బాడ్గోల్ట్ రైతులకు సంబంధించిన విషయము. బాడ్గోల్ట్ రైతులు మంచిపారులు. గాంధీ సమష్టికాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభించడలకుకొన్న దీబాడ్గోల్తాలాకాలోనే. రెండుమాడుసాగు లా పన్నుల నిరాకరణప్రయత్నము వాయిదావేయబడి చిట్టచివరకు ౧౯౨౨ ఫిబ్రవరిలో పూర్తిగా మానివేయబడినది. కాసనోల్లంఘనమునాపివేస్తూ ౧౯౨౨ ఫిబ్రవరి ౧౩, ౧౪ తేదీలలో చేయబడిన కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమువారి తీర్మానము లీ బాడ్గోల్తికి సంబంధించినవే. బాడ్గోల్త్ కష్టము దక్కవలసిన ప్రతిష్ఠ దక్కకపోవుట మూలమున కొంత కళంకమువచ్చినది. ఆకళంకము నిర్మూలంపబడవలెనని దైవేచ్ఛయైయుండును. బాడ్గోల్తాలాకాలో ప్రతి ౨౦ సంవత్సరములకో, లేక 3౦ సంవత్సరములకో రీసెటిల్ మెంట్లు జరుగుతూండేవి. అవి జరిగిన ప్రతిసారి నూటికి ౨౫ వంతున భూమికిస్తు పెంపుకొవడ ములవాటు. ఆ పన్నులు న్యాయముగా పెచ్చింపబడరాదని బాడ్గోల్త్ రైతుల తలంపు. ఎందువల్లననగా వారు కష్టపడి సొంతసాము చెచ్చించి భూములను బాగుచేసుకొన్నందువలన పంట అభివృద్ధి అయినదేకాని ప్రభుత్వ ప్రయత్నములవలన కాలేదని వారి వాదము. కాని వారు పన్నులు పెచ్చింపబడరాదని చెప్పలేదు. శ్రీభూ త్వమువా రొక నిష్పక్షికమైన కమిటీని నియమించి, ఆతాలూకాలోని కార్మికవర్గము లను, రోడ్ల సౌకర్యములను, ధరలపెచ్చుతగ్గులను, ఆర్థికవిషయములను, పన్నులపద్ధతిని విటన్నిటిని విచారణ చేయించవలసినదని వారు కోరిరి. రీసెటిల్ మెంట్ల విషయములో ప్రభుత్వమువారు మామూలుగా నిరంకుశపద్ధతిని వారి పక్షమునుండి కపాస్యముగా రెక్కలను తయారుచేయుతురు. వా రార్థికవిచారణలుచేసేటప్పుడు ప్రజలకేమీ తెలియ నీయరు. సెటిల్ మెంట్లు ఉద్యోగస్థులు రెవిన్యూబోర్డువారికి వ్రాసిన నివేదికలను గాని, రెవిన్యూబోర్డువారు శ్రీభూత్వమునకు చేసిన సిఫార్సులనుగాని వా రెన్నడూ ప్రక టించరు. ఒకవేళ ప్రకటించడమే తప్పిం చేయడల ఇంగ్లీషుభాషలో ప్రకటించుట గాని ఆయాప్రదేశములకు సంబంధించిన రాష్ట్ర భాషలలో ప్రకటించనే ప్రకటించరు. బాడ్గోల్త్ రైతులు నూటికి ౨౫ రూపాయల చొప్పున యొక్కవ భూమికిస్తు ఇచ్చు కొనవలసివచ్చినది. మామూలుగా రైతులు నడిపే అడ్డీలు, రాయబారాలు మొదలగు కర్మకాండంతా బాడ్గోల్త్ రైతులను నడిపిరి. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. పన్నులను నిరాకరించెదమని వారు చిట్టచివరకు ప్రభుత్వమువారికి కబురుపంపిరి. పన్నులనిరాకరణదండయాత్ర సాగింపబడినది. ఆ దండయాత్ర స్వరాజ్యముకోసమా కాదు; అది కాసనోల్లంఘనకార్యక్రమములో ఒక భాగమా కాదు. కేశవము రైతుల

కష్టనివారణోపాయమునిమిత్త మది ప్రారంభింపబడినది. ప్రభుత్వమువారు మూర్ఖులు పట్టుపట్టిరి. ప్రజలుకూడా పట్టుపట్టక తప్పనిసరియైనది.

ప్రారంభదశలో కాంగ్రెసు ఏమీ జోక్యము కల్పించుకొనలేదు. బార్డోలి తాలూకామహాసభలో పన్నులను చెల్లించకూడదని ప్రజలు తీర్మానించుకొనిరి. వారి సహాయార్థము వల్లభాయీపటే లాహ్వనింపబడెను. సహాయమునకే కాదు, కేవలము నాయకత్వము వహించుట కాయన ఆహ్వానింపబడెను. ఆయన ఆ దండయాత్రను ప్రారంభించెను. అది ఒక క్రోధోద్రేకములాగాని, తాత్కాలికోద్వేగమువలన గాని ప్రారంభింపబడినది కాదు. పూర్వపరసందర్భము లన్నిటిని గమనించినపిమ్మట దూరా లోచనతో మంచితెగువగా ప్రారంభింపబడినది. గవర్నమెంటువారు పశువులను జప్తు చేయ ప్రారంభించిరి. అధికారులు ముం దొక కోమటిని పట్టుకొనిరి. ఆయన భయపడి తప్పక పన్నులు చెల్లించివేయగలడని వారి అభిప్రాయము. కాని ఆకోమటి కూడా లొంగలేదు. తరువాత ప్రభుత్వమువా రొకమహమ్మదీయుని పట్టుకొనిరి. ఆయన అంత కంటెను లొంగలేదు. వారు ప్రజలను భయ పెట్టిరి. ఒక సంఘమునకును, మరియొకసంఘ మునకును పోటీపెట్టిరి. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. తరువాత బార్డోలితాలూకా లోకి పతానులను దిగుమతిచేసిరి. వారిసహాయముతో జప్తులను ప్రారంభించిరి. రైతుల ఆస్తుల నన్నిటిని ఏవిధమైన వ్యత్యాసమును గమనించక జప్తులను ప్రారంభించిరి. అక్కడ పతానుల ఉపయోగము నిజముగా అనవసరము. రైతులు జప్తులను నిరో ధించలేదు. ప్రభుత్వమువారికి కావలసినంతసిబ్బంది ఉన్నది. అటువంటి సందర్భములో కోపోద్రేకపరులైన పతానులను దిగుమతిచేయవలసిన అవసరము లేదు. పతాను లొక్క సారి దౌర్జన్యముచేయ నియోగింపబడినయెడల వారిని తిరిగి నిరోధించుట చాలాకష్టము. ౪౦ మంది పతానులు నియోగింపబడిరని ప్రజలవాదన. బొంబాయిగవర్నరు సర్ లెన్టీ లిల్ సన్ ౨౦మందియే నియోగింపబడిరని ప్రకటించెను. ఇక్కడ మనకు సంఖ్యతో నిమిత్తములేదు. పతానుల దృశ్యమే చాఱును. చుట్టూ పతానులను పెట్టుకొని పోలీసు వారు వెనుకనుండి జప్తుచేయబడిన గోదలను, దున్నుపోతులను పటాలములనుండిపించి నట్లుగా నడపించుకొనిపోవసాగిరి. ఆరోజులలో పిల్ల లీదమయమును పాటలుగా కట్టి బహిరంగసమావేశములలో పాడ ప్రారంభించిరి. వెంటనే బొంబాయిరాజధానిలో నెమ్మకొనబడిన కొంతమంది కాసనసభాసభ్యులు బార్డోలివ్యవహారములను ప్రతి ఘటిస్తూ తమస్థానములకు రాజీవామాలనిచ్చిరి. వారందరును ఆ పన్నులనిరాకరణదండ యాత్రనుచూర్చి ఏమిజరుగునో అని వేచియుండిరి.

భారతకాసనసభాధ్యక్షుడు విల్ థాయీపటేలు ప్రభుత్వమువారు బార్డోలి విషయమునుగూర్చి జాగ్రత్తతీసుకొననియెడల తాను రాజీవామా నిచ్చి ఆ ఉద్యమ

ములో పాల్గొందునని బెదరించెను. ఈచిక్కునుండి తప్పించుకొనుట కొక ఉపాయము కనిపెట్టబడెను. చిట్టచివర కెక్కువచేయబడిన పన్ను మొత్త మొకమధ్యవర్తి దగ్గర నిలువచేయబడెను. తరువాత ఖైదీలందరను విడిచివేయబడిరి. ఆస్తులు తిరిగి ఇచ్చివేయబడెను. ఉద్యమ ముపివేయబడినది. ౧౯౨౨ సంవత్సరములో గాంధీని శిక్షించిన బ్రూక్స్‌ఫీల్డున్ను, ప్రభుత్వకార్యనిర్వాహణోద్యోగి మాక్స్‌వెల్‌న్ను కోర్టుగా నియమింపబడిరి. వారు విచారించి నూటికి ౬-౪-౦ కన్న ఎక్కువశిక్షలను వేయరాదని నిర్ణయించిరి. ఈతీర్పు ఆగష్టునెలలో చెప్పబడెను. ఈతీర్పు చోరాసాయ్(chorasai) తాలూకాకుకూడా వర్తింపచేయబడెను. ఈ తాలూకా పన్నునిరాకరణోద్యమములో పాల్గొనలేదు. అందుకు యీతాలూకా ప్రభుత్వమువారు జ్ఞాపించిరి. చోరాసాయ్ తాలూకారైతులు పన్నులను చెల్లించగలిగియుండగా బాగోలీరైతు లేల చెల్లించలేరు అని ప్రభుత్వమువారు రణేకసారులు ప్రశ్నించిరి. చోరాసాయ్ తాలూకావారు పన్నులను చెల్లించిరి. బాగోలీతాలూకావారు చెల్లించలేదు. కాని బాగోలీతాలూకాకు కలిగిన విజయఫలితము చోరాసాయ్ తాలూకాకు కూడా వర్తింపచేయబడెను. బొంబాయిగవర్నరు మాట్లాడుతూ పూనాకాసనసభలో బాగోలీపన్నుల నిరాకరణమును నిర్మూలించుటకు బ్రిటిషుసామ్రాజ్యములోని యావచ్ఛక్తులను వినియోగింతుమని బెదరించెను. తరువాత కొద్దికాలమునకే యీరాజీ కుదిరినది. న్యాయకాస్త్రములోగాని, లాభిండురివిన్యూ కోడులోగాని బాగోలీలో నియోగింపబడిన కోర్టువంటి కోర్టును నియమించుట కెవరికినీ అధికారములేదు; కాని నియమింపబడినది. ఈవిధముగా నూటికి ౬-౪-౦ పన్ను చెల్లించుటకు సిఫార్సుచేయబడినప్పటికీ బాగోలీ తాలూకాలో రాజీనామా కుదిరినతరువాత ఆ యొక్కవపన్ను వసూలుచేయబడనేలేదు. అంతేకాక విచారణకాలమున రయితు లింకా అనేకవిషయములను కోర్టువారిని విచారించనలసినదని కోరిరి. తమ కా విషయములను విచారించుట కప్పటి కధికారము లేదని వారుచెప్పిరి. కాని తరువాత ప్రభుత్వమువారే ఆవిషయములన్నిటినిగూర్చి రైతులకు తగిన పరిహారముచేసిరి. ఈ రాజీలో గౌరవప్రదమైన అంశ మేమిటనగా శిక్షలకింద వేలములు వేయబడిన పోలములుకూడ రైతులకు తిరిగి ఇచ్చివేయబడెను. ఉద్యమములో పాల్గొన్నందువలన నాకరీలను పోగొట్టుకొన్న గ్రామోద్యోగస్థులకు తిరిగిఉద్యోగము లీయబడినవి.

ఇక అఖిలపక్ష సహచేకమునుగూర్చి తిరిగి యోచింతము. సెహ్రూ కమిటీవారి నివేదికనుగూర్చి విచారించుటకు ౧౯౨౨ ఆగష్టు ౨౮, ౨౯, ౩౦ తేదీలలో లక్నో నగరమున అఖిలపక్షమువోసభ తిరిగి సహచేకమయ్యెను. సెహ్రూకమిటీవారి శ్రమకు వారికి కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పింపబడెను. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య మాదిర్చుముగా గౌ

రాజకీయ పక్షముల కార్యవిధానమున కేమి అభ్యంతరము కలుగకుండాఉండి పద్ధతిని ఆమహాసభనా రధినివేశస్వపరిపాలనము నాదర్శముగా ప్రకటించిరి. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమున కనుకూలముగా నుండి, అధినివేశ ప్రతిపత్తికి ప్రతికూలముగా నున్నవారు ప్రత్యేక మొక ప్రకటనము వ్రాసి వారిఆదర్శమును తెలియజేస్తూ సభవారికి దానిని చదివి వినిపించిరి. వారు దానిలో భారతరాజ్యాంగనిర్మాణము సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య సిద్ధాంతముపైనే ఆధారపడియుండవలెనని స్పష్టీకరించిరి. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యవాదుల కార్య విధానమున కభ్యంతరములేదని నూచింపబడిన ఉపోద్ఘాతము నాధారముగా జేసుకొని చాలామంది సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యవాదులుపూడి ఆమహాసభాతీర్మానములపైన సంతకము లను పెట్టిరి. వా రాతీర్మానమును బలపరచునూ తలచుకొనలేదు; సభా కార్యక్రమమున కడ్డుతగలనూ తలచుకొనలేదు. వా రాతీర్మానమునకు సవరణలను ప్రతిపాదించ దలచు కొనలేదు. ఆతీర్మానచర్చలలో జోక్యము కల్పించుకొన తలచుకొనలేదు. తరువాత సింధురాష్ట్రమునుగూర్చి, రాష్ట్రముల విభజననుగూర్చి, సమష్టి నియోజకవర్గములను గూర్చి చర్చింపబడినది. జవహర్ లాల్ పండితుడు “వేదికపైన గూర్చినియున్న యీ పెద్దమనుష్యులు సంఘమునకునిచ్చియోజకు”లనిమహమ్మదాబాద్ మహారాజునుగూర్చి, రాజారాంపాల్ సింగునుగూర్చి ఒకమాట విసరెను. దానితో సభలో గగ్గోలు పుట్టెను. ఎఱిగినగూర్చి ఆయన యీమాట నెనెనో వారు జవహర్ లాలును నిరసించిరి. ఈ మాటకు ఫలితముగా మరునాటిసభలో ఒకతీర్మానము చేయబడినది: “సామ్రాజ్యకూట సంస్థాపనము (Commonwealth) నాటికి న్యాయముగా సంపాదించుకొని ఆమధ విస్తూన్న వ్యక్తుల ప్రయవేటు ఆస్తులన్నీ సంరక్షింపబడు నని యిందుమూలముగా గ్యారంటీచేయబడుతున్నది.”

లక్నోలో హాజరైన ప్రముఖులలో జవహర్ లాల్ చే ఉదాహరింపబడిన ఇద్దరు జమీందారులేకాక డాక్టరు సత్రా, సర్ ఆలీమాప్, సర్ కంకర్ నాయర్, సద్విదా నందసిన్హా, సర్ సి. పి. రామస్వామి-వీరంతా ఉన్నారు. వీరందరున్నూ ఎప్పుడో ఒకప్పుడు కేంద్రప్రభుత్వములోగాని, రాష్ట్రీయప్రభుత్వములోగాని కార్యనిర్వాహక పదవిని పొందినవారే. లక్నో ప్రణాళికయందు సైనికవిషయములలో ద్వంద్వపరి పాలనాపద్ధతి నూచింపబడినది. దానిప్రకారము “కార్యనిర్వాహక సభ్యులతోగూడిన గవర్నర్ జనరలు ప్రధానమంత్రిని, సేనానాయకుని, వాయువిమానదళాధిపతిని, నౌకా దళాధిపతిని, మరియు ఇద్దరు ముఖ్య సైనికోద్యోగులను, ఇంకా ఇద్దరు సైనికాస్త్రజ్ఞులను డిఫెన్సుకమిటీగా నియమింపవలెను. ఈకమిటీవారు ప్రభుత్వమువారికిని, దేశసం రక్షణకు సంబంధించిన వివిధ ప్రభుత్వకాఖలకును సలహా యిస్తూఉండవలెను. ఈకమిటీ వారి సిఫార్సులనుబట్టియే సైనికవ్యయమున కంచనా వేయబడవలెను.”

“ఆరాజ్యాంగవిధానముక్రింద నియమింపబడిన సంరక్షకసంఘము (Defence Committee) వారి సిఫార్సుమీదతప్ప కామన్ వెల్తులోని సైనిక నావిక వైమానిక దళముల క్రమశిక్షణములకు సంబంధించిన బిల్లు లేవియు పార్లమెంటులో ప్రవేశపెట్టబడకూడదు.” అనికూడ ఆ ప్రజాళికలో సూచాహరింపబడినది. ఆసంరక్షకసంఘములో ఎక్కువమంది అధికారులే ఉండురు. వారికే సైనికవ్యయమునుగూర్చిన అంచనాలను తయారుచేయుటకును, బిల్లులను సిఫార్సుచేయుటకును అధికారముకలదు. ఇది కేంద్ర ప్రభుత్వములోని ద్వంద్వపరిపాలనముగాక మరియేమిటి? ఇక ఆఖిలపక్ష సమావేశము వారిచే తయారుచేయఁబడిన నివేదిక ఆ. భా. కాం. సం. వారిచే నవంబరు ౪, ౫ లేదీలలో చర్చింపబడెను. వారు భారతదేశముయొక్క అదర్శము సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యముగా మరియొకసారి ప్రకటించిరి; నైహూకమిటీలో నూచింపబడిన సాంఘిక సమస్యపరిష్కారమున కంగీకరించిరి; రాజకీయభివృద్ధికి నైహూనివేదిక ముందంజ వేసినదని ఆభిప్రాయమిచ్చిరి. ఆనివేదికలోని వివరములతో నిమిత్తములేపండ మొత్తముపైన నివేదికను వారంగీకరించిరి.

ఇక కాన్సిలువ్యవహారములనుగూర్చి తిరిగి ఆలోచింతము. కాన్సిల్ నిర్దేశపద్ధతులు క్రమక్రమముగా ఊహించుచుండెను. సైమన్ బహిష్కరమునుగూర్చి ప్రజాభిప్రాయము నానాటికి బలవత్తర మగుచుండెను. భారతకాసనసభలో ఒక వివాదగ్రస్త మైనవిషయము వచ్చెను. ప్రెసిడెంటుకార్యాలయము కాసనసభాడిపార్టుమెంటునుండి ప్రశ్నోక్తింపబడవలెనని ఆవివాదమునకు మూలము. కొందరు బాధ్యతగల కాసనసభాసభ్యులు ప్రెసిడెంటునుగూర్చి వారిలోవా లేవో నిందాపూర్వకముగా మాట్లాడుకొన ప్రారంభించిరి. సిప్లాప్రభుత్వములోని హోముడిపార్టుమెంటువారు అధ్యక్షుని నిర్ణయములనుగూర్చి, ఆయనపనినిగూర్చి చులకనచేయుటకు బహిరంగముగా ప్రయత్నిస్తున్నారని ‘పైసిర్’ పత్రిక నిందాశోపణముచేసెను. భారతకాసనసభలోని రాజకీయపక్షముల నాయకులు ప్రెసిడెంటు పట్టులనుగూర్చి కొంతమంది సభ్యులు లాబీలలో చులకనగా మాట్లాడగా తాము వింటిమని అంగీకరించిరి. సంప్రదాయానుసారముగా, అధ్యక్షున కగౌరవము చూపబడేయడం అది పార్లమెంటుకు చూపబడినట్లే. కాబట్టి ఈ విషయ మిర్విన్ ప్రభువునకు తెలిసినవెంటనే ఇండియాప్రభుత్వమువారిచేత భారత ప్రజలకు తుమాపణ చెప్పించెను. హోము మెంబరు తుమాపణచెప్పెను. పండిత మోతీలాల్ నైహూ అంగీకరించెను.

భారతకాసనసభా కార్యక్రమములోని ముఖ్యాంశములు రిజర్వ్ బ్యాంకుబిల్లు పబ్లికునేషీ బిల్లు. బంగారుప్రమాణము విషయములోను, రిజర్వ్ బ్యాంకుబిల్లు విషయములోను ప్రభుత్వమువారికి ప్రతిపూలముగా కాంగ్రెసుసభ్యులు చాలాగట్టిగా పోరాడిరి.

కాని నిరుపయోగమైనది. భారతదేశ స్వాతంత్ర్యాభివృద్ధికి రిజర్వ్ బ్యాంకుబిల్లు బాగా తోడ్పడగలదని ప్రభుత్వమువారి వాదన. కరెన్సీ అధికారమును భారతదేశ రాజ్యాంగ కార్యదర్శినుండి తొలగించి, హిందూదేశములోని దేశీయబ్యాంకింగు సంస్థ పరముచేయుట భారత ప్రజలకు చాలా ఉపకారమైన విషయమని అధికారులు ప్రకటించిరి. ౧౯౧౯ లోని ఇండియా ప్రభుత్వ చట్టమున కీబిల్లు నిజముగా కరెన్సీ, ఆర్థిక వ్యవహారములకు సంబంధించిన అనుబంధముగా నుండగలదని ప్రభుత్వమువారు ప్రచారముచేయసాగిరి. భారతరాజ్యాంగ చరిత్రమునుబట్టి యోచించినయెడల ఈవిషయములో ప్రభుత్వమువారి సద్భావమునుగూర్చి విశ్వసించుట చాలాకష్టము. ద్వంద్వపరిపాలనాచయంత్రమును తయారుచేయుటలో యెన్నో మెలికలు పెట్టిన ఇండియా ప్రభుత్వమువారు లేలికగా కరెన్సీపైనను, బ్యాంకింగుపైనను సదుద్దేశముతో అధికారమును వీడెదరని నమ్ముటకు వీలులేదు. కాబట్టి ఆబిల్లులో యేదో ప్రజాప్రయోజనములకు భంగకరమైన విషయ ముండితీరవలెనని ప్రజాప్రతినిధులు సడకట్టిరి. అవిషయము చర్చకువచ్చినప్పు డందులోనుండి అనేకసమస్యలు బయలుదేరెను. రిజర్వ్ బ్యాంకు ప్రభుత్వమువారిచే నూదించబడినట్లుగా భాగస్వాముల బ్యాంకుగా నుండవలెనా, లేక ప్రజలుకొరినట్లుగా స్టేటుబ్యాంకుగా నుండవలెనా అనే ముఖ్యసమస్య ఉదయించెను. రెండవది, డైరెక్టర్ల నెన్నుకొనుటకు నియోజకవర్గములేవి? ఎంతమంది డైరెక్టర్లు నామినేటు చేయబడుదురు? ఎంతమంది ఎన్నుకొనబడుదురు? వా రేవిధముగా ఎన్నుకొనబడుదురు? అరి అనేక ప్రశ్నలు పుట్టినవి. బ్యాంకునిర్మాణ మొక్కసారి స్థిరపడిన యెడల తక్కినవిషయములు వాటంతటవే తేలగలవు. అది భాగస్వాముల బ్యాంకే అయినయెడల వారే డైరెక్టర్ల నెన్నుకొందురు. లేక అది స్టేటుబ్యాంకే అయినయెడల ప్రభుత్వముతోను, ప్రజలతోనుకూడ సంబంధముగల షేడరేటెడ్ ఫేబర్నీ, అసోసియేటెడ్ ఫేబర్, రాష్ట్రీయ కో ఆపరేటివ్ బ్యాంకులు, కేంద్రరాష్ట్రీయకాసనసభలు— ఈ సంస్థలన్నీ ఆబ్యాంకుకు నియోజకవర్గములుగా నుండును. ఏసంస్థ కెంతమంది ప్రతినిధు లుండవలెననేవిషయము మన మిప్పుడు విచారింపనక్కరలేదు. కాని ప్రభుత్వమువారు మొట్టమొదట బ్యాంకులోని ౧౬ మంది డైరెక్టర్లలో ౯ మందిమాత్ర మెన్నిక డైరెక్టర్లుగా నుండురనిమాత్రము చెప్పిరి. నే డారిజర్వ్ బ్యాంకు చట్టము ప్రకారము ౧౬ మంది డైరెక్టర్లలోను ౮ మందిమాత్రమే ఎన్నుకొనబడవలసియుండెను. ఈ ౮ మంది ౪ సంవత్సరములలో ఎన్నుకొనబడవలసి యున్నది. ఇంకా బిల్లులో క్రమక్రమముగా అనేకమార్పులు కల్గినవి. చిట్టచివరకు శ్రీనివాసయ్యంగారి తీర్మానముపైన ప్రభుత్వమువారు స్టాకుహోల్డర్ల బ్యాంకును స్థాపించుట కంగీకరించిరి. అందులో యే ఒక్కనికీ ౧౦ వేల రూపాయలకు మించిన స్టాకు ఉండకూడదని నిర్ణయించిరి. ఎన్ని

స్తాకు లున్నప్పటికీ ఒక్కొక్క ప్రాకుహోల్లరు ఒక్కొక్కవోటుకున్న యొక్కత ఉండ కూడదనికూడ నిర్ణయింపబడెను. ఈనూచన చాలా బాగున్నట్లుగానే కనపడెను. అందరూ సంతృప్తిపడిరి. గవర్నమెంటువారు దీనిఫలితమును గ్రహించి ఈ విషయములో తరువాత ఏమీ చర్య తీసుకొనతలంపలేదు. కొత్తబిల్లును ప్రవేశపెట్టతలచిరి. అసెంబ్లీ అధ్యక్షుడా కొత్తబిల్లు ప్రవేశపెట్టబడకూడదని నిర్ణయించెను. ఒకపర్యాయ మంగీకరింపబడిన ఏబిల్లులోనైననూ ముఖ్యమార్పులు చేయబడినప్పుడు మొదటిబిల్లు నుపసంహరించుకొనుటకును, రెండవబిల్లును ప్రవేశపెట్టుటకును సభవారి అనుజ్ఞ ముందుగా పొందవలెనని కామన్సునభాగ్యతుడు చేసిన సిద్ధాంతమును ఆయనఉదాహరించెను. ఈపరిస్థితులలో ప్రభుత్వమువారు పాతబిల్లునే ప్రవేశపెట్టనిర్ణయించిరి. కాని ఆకస్మికముగా జరిగిన ఒకవోటింగులో ఆబిల్లులోని ముఖ్యనియమ మొకటి ఓడిపోయినందున అసలుబిల్లునే కాలపరిమితిలేకుండా వాయిదావేయవలసి వచ్చెను.

తరువాతది ప్రజాసంరక్షక చట్టము (Public Safety Bill). దీనిపైన తీవ్రవాదోపవాదములు జరిగెను. కాంగ్రెసుపక్షమువారి విరోధభావము రేకెత్తెను. ఆబిల్లు న్యాయముగా విదేశీయులకే ప్రతికూలముగా ఉద్దేశింపబడినప్పటికీ, అది భారతీయులకు కూడా వ్యతిరేకముగా నుపయోగింపబడునని ప్రజల విశ్వాసము. ఆ బిల్లునేగూర్చి భారతకాసనసభలో లాలా లజపతిరాయ “ఈబిల్లు నిజముగా విదేశీయ సామ్యువాదులకు (కమ్యూనిస్టు) ప్రతికూలముగా మాత్రమే ఉద్దేశింపబడినదని చెప్ప వీలులేదు. అది కేవలము వంక. అది భారతీయులకు వ్యతిరేకముగా ఉద్దేశింపబడినది. భారతీయులనగా ఒక కార్మికులకు వ్యతిరేకముగానే అని తలంపవలదు. జాతీయవాదులకు కూడ వ్యతిరేకముగానే అది ఉపయోగింపబడును. విదేశీయ సాంఘికవాదులు వారి దేశములకే వల్లె పోదురు. లేనియెడల ప్రభుత్వమువారు భారతీయుల ఖర్చుమీద నుఖముగా పీ. వో. స్టీమరులో సీమకో, మరియు దేశమునకో వారిని తీసుకొనిపోయి విడిచిపెట్టెదరు. ఈ బిల్లుయొక్క సిద్ధాంతమును, అందుగో ముఖ్యముగా రెండవ నూత్రమును మన మంగీకరించినయెడల అది జాతీయవాదులనుగాని, లేక భారతదేశముయొక్క ఆర్థికరాజకీయ స్వాతంత్ర్యములను కోరే తదితరులను గాని నిర్బంధించుట కుపయోగపడును. ఈ కాసనములోని నిజమైన ఉద్దేశ మంతికంటె మరేమీ లేదు. ఈ నూత్రము చాలా వికాలముగా నున్నది. కేవలము సామ్యువాదుల చర్యల నరికట్టుటకే ఇది ఉద్దేశింపబడలేదు. ఈనూత్రములో చెప్పబడిన సిద్ధాంతమును ప్రత్యక్షముగాగాని, పరోక్షముగాగాని ప్రచారము చేయకూడదని ఉదాహరింపబడినది. ఇందులోని మాట లివి: “బ్రిటిష్ ఇండియాలో న్యాయకాస్త్రప్రకారము స్థాపింపబడిన ప్రభుత్వమును బలవంతముగాగాని, దౌర్జన్యముగాగాని పడగొట్టుటకు ప్రత్యక్షముగానో, పరోక్షముగానో ప్రచా

రమచేనే అనియున్న ఈ చట్టముక్రిందను సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమును ప్రబోధించే శ్రమినిపడయ్యంగారు, జవహర్‌లాలుకుమాడ రాకతప్పదు" అని చెప్పెను. బిల్లు వోటుకు పెట్టుబడగా రెండుపక్షములకును సమానముగా వోటు వచ్చెను. ప్రెసిడెంటు ప్రతిహతులుగా వోటుచేయుటచే బిల్లు డిపోయెను.

కలకత్తా కాంగ్రెసు భావికార్యక్రమమున కొకచూర్ణము చూపవలసియుండెను. ఇందుకొరకే పండితమోతీలాల్ నెహ్రూ అధ్యక్షుడుగా నెన్నుకొనబడెను. ఆ కాంగ్రెసులో అఖిలపక్షసభనుకూడ చేర్చుకొనవలెననే నూచన ఉండెను. అందువలన కూడా కలకత్తా కాంగ్రెసుప్రాముఖ్యమునహించెను. సైమన్‌కమిషన్‌వారు రెండవసారి ఇండియాను దర్శించిరి. సరిగా కాంగ్రెసుజరుగుతూండగనే సైమన్‌కమిటీవారు దేశములో పర్యటనము చేయసాగిరి. మోతీలాల్ నెహ్రూ ఆ కమిటీవారికి జరిగిన ఐహిషాగ్రవివరములనుగూర్చి కొన్ని వివరములను చెప్పెను. ముఖ్యముగా కాన్పూర్, లాహోరునగరములలో జరిగిన ఉదంతములను ఆయన వివరించెను. అందుమూలమున ఆంగ్లో ఇండియనులలో గల్గిన భావపరివర్తనములను గూర్చి ముచ్చటించెను. కలకత్తాలో ఇంగ్లీషువారిచే నడుపబడు పత్రికలు భారతస్వాతంత్ర్యమునకు విరుద్ధముగా "తుపాకి మందు పూర్తిగా అయిపోయేంతవరకు" ఇరువదిపవర్సరములపాటు ప్రభుత్వము వాకు గట్టిగా రాజ్యముచేయవలసినదని నూచించెను. ఇటువంటి అపభ్రాంతికరములైన పనులను నిరోధించుట కవసరములైన అన్ని చర్యలను నడపుట ప్రభుత్వమువారి కర్తవ్యమని ఇర్విన్ ప్రభువు ప్రకటన చేసెను. కాని ప్రభుత్వమువారు మాత్రమేమి చేసిరి? "తమ మేడలుపైనుండి ప్రకాంతముగా ప్రతిహతు ప్రదర్శనములను చేసినందుకు ఇంగ్లీషువారి తలుపులనే పగలగొట్టి, వారి అతిథులనే తన్ని, ఆరెప్పుచేసి వారిని తెల్లవారువరకు ఖండితుడేసినయెడల వారి కే విధముగా నుండునో వారే యోచించుకొనవలసియున్నది. మహమ్మదాబాదు మహారాజాయొక్క సాధమునకు దగ్గరగానున్న ఒకతోటలో సైమన్‌సంఘమువారికి విందుజరిగినప్పుడు మహారాజాగారి ఆవరణము పోలీసులచే చుట్టుముట్టడింపబడెను. కమిటీవారు లాహోరుచేరినప్పుడు వారికి ప్రతిహతులుగా లాలాబజపతిరాయి నాయకత్వముక్రింద డాక్టరు ఆలమ్, డాక్టరు సక్లిపాలులవంటి ముప్రసిద్దులు ఉత్సవములను నడిపిరి. లజపతిరాయి రొమ్ముమీద కొట్టబడెను. అగాయము లాయనకు మాననేలేదు. కొద్దికాలములోనే ఆయన మరణించెను. మన ఆదర్శము స్వాతంత్ర్యము. దానిరూపముగాని, వైకాల్యముగాని కాలపరిస్థితులపైన ఆధారపడినది." అని కొంత తడవుపవ్రసించినవీడను మోతీలాల్ పండితుడు అఖిలపక్షముచేసభనుగూర్చి మాట్లాడెను. "అఖిలపక్షముచేసభవారి నిర్ణయములనుబట్టి ప్రభుత్వమువారు చేయగలిగినంత

పనిచేయవలె" నని చెప్పెను. మన శక్తిసామర్థ్యములనుబట్టి మన అదర్శమును పొందుటకు తగిన మహత్తరప్రయత్న మిప్పుడు చేయవలసియున్నదని ఆయన హెచ్చరించెను. ఈకలకత్తా కాంగ్రెసులో జరిగిన ప్రత్యేకవిషయ మేమనగా, విదేశములనుండి కూడ అనేకమందివ్యక్తులనుండి, సంస్థలనుండి అభినందనములు పంపబడినవి. న్యూ యార్కులో నున్న సరోజినీదేవినుండి, యల్. రొమేన్ రోలాండు, సస్యట్ నేక్ సతులనుండి, పర్షియన్ సోషలిస్టుపక్షమునుండి, న్యూజీలాండు కమ్యూనిస్టుపక్షమునుండి, మానవహక్కులసమితి (League of the Rights of Man) నుండి కాంగ్రెసుకు అభినందన లేఖలు వచ్చెను.

ఈ కాంగ్రెసులో ముఖ్యముగా భారతదేశముయొక్క అదర్శమునుగూర్చి ప్రభుత్వమువారికి చిట్టచివరిసారి హెచ్చరికచేయబడెను. విదేశములలోని స్నేహితులు పంపిన అభినందన లేఖలకు తగిన ప్రత్యుత్తరములు పంపబడెను. విదేశమిత్రులతో సన్నిహిత సంబంధమును కలుపుకొనుట కొక విదేశీ డిపార్టుమెంటును స్థాపింపవలసిన దని ఆ. భా. కాం. సం. కోరబడెను. ఆసియాఖండసమ్యేళన మొకటి స్థాపింప నుద్దేశింపబడెను. సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమును పొందినందుకు చీవాడేశమున కభినందనములు పంపబడెను. ఇరాక్, ఈజిప్టు, కేలప్తయిన్, సిరియాదేశములకు కూడ అభినందనములు పంపబడెను. సామ్రాజ్యతత్వ ప్రతిపక్షములయొక్క రెండవప్రపంచమహాసభ జరుపబడుట కా కాంగ్రెసు సంతోషమును నెల్లడించెను. మద్రాసులో యుద్ధమునుగూర్చి చేయబడిన తీర్మానము కలకత్తాలో తిరిగి అనుమతింపబడెను. బ్రిటిష్వస్తువుల బహిష్కర మంగీకరింపబడెను.

బాడ్గోలీవిజయమునకు వల్లభాయీపటేలు అభినందింపబడెను. కాంగ్రెసు వాదులు ప్రభుత్వమువారి విందులకుగాని, దర్బారులకుగాని, ప్రభుత్వోద్యోగుల గౌరవార్థము చేయబడే సమావేశములకుగాని హాజరుకాకూడదని కోరబడిరి. స్వదేశసంస్థానములలో బాధ్యతాయుతప్రభుత్వము నిర్మింపబడవలెనని వాంఛింపబడెను. కలకత్తాలో భారతసంస్థానములనుగూర్చి చేయబడిన తీర్మానము ఇటీవల దేశములో చాలా ఆందోళనమునకు కారణభూత మాయెను. అది ఈ క్రింద మదాహరింపబడినది:

"XVII. స్వదేశ సంస్థానములలో ప్రాతినిధ్యపద్ధతిమీద బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము ప్రవేశపెట్టబడవలెనని ఈ కాంగ్రెసువారు భారతసంస్థానాధిపతులను కోరుచున్నారు. అందు కనుగుణముగా వారు వాక్యాన్వితంత్ర్య, ముద్రాస్వాతంత్ర్య, సమావేశ స్వాతంత్ర్యములవంటి పౌరుల ప్రధానహక్కులకు హామియిస్తూ చట్టములను చేయవలెను. లేదా, తక్షణ మొక రాజకీయప్రకటనమునైననూ చేయవలెను."

దీని తరువాత రాజ్యోత్సవమున నాభానుమోరాజుకు సానుభూతి చూపింపబడెను. నిర్బంధనివాసములో మరణించిన అయిదుగురు బెంగాలీల కుటుంబములకు సానుభూతితీర్మానములు పంపబడెను. లాహోరులో టోలీసువారు గృహములను ముట్టడించి సోదాచేసినవిషయము నిరసింపబడెను. లాలా లజపతిరాయి, హాజీము అజ్జల్ ఖాన్, ఆంధ్రరత్న గోపాలకృష్ణయ్య, మగకలల్ గాంధీ, గోపబంధుదాసు, సిన్హా ప్రభువులు స్మరింపబడిరి. ఈ కాంగ్రెసు ప్రభుత్వమువారికి చేసిన చిట్టచివరి హెచ్చరికను చేసిన తీర్మాన మిక్రింద ఉదాహరింపబడినది:

“అఖిలపక్షమిటీవారి నివేదికలో నూచింపబడిన రాజ్యాంగనిర్మాణము భారత దేశముయొక్క సాంఘిక రాజకీయసమస్యలను పరిష్కరించుటకు గొప్ప ఉపకారి కాగలదని ఈకాంగ్రెసు సిఫార్సుచేయుచున్నది. ఆకమిటీసభ్యు లందరును ఏకాభిప్రాయమునకు వచ్చినందుకు వారి నీకాంగ్రెసు అభినందించుచున్నది. మద్రాసు కాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య తీర్మానమునకు భిన్నముకాని పద్ధతిని భారతదేశములోని ముఖ్యరాజకీయకక్షల అంగీకారమునకు పాత్రమైన అఖిలపక్షమిటీవారి రాజ్యాంగవిధానము రాజకీయాభివృద్ధికి గొప్ప సోపానము కాగలదని ఈకాంగ్రెసు అంగీకరించుచున్నది.

“రాజకీయవసరములనుబట్టి ౧౯౨౯ డిసెంబరు ౩౧ వ లేదీనాడు గాని, లేక అంతకులోపుగాగని బ్రిటిషుపార్లమెంటు పూర్తిగా ఈరాజ్యాంగవిధానము నంగీకరించేయడల రాజకీయపరిణామములకు లోబడి ఈకాంగ్రెసు ఈ రాజ్యాంగవిధానము నామోదించగలదు. కాని, వైన చెప్పబడిన లేదీనాడుగాని, లేక ఆలోగానేగాని ప్రభుత్వమువారి రాజ్యాంగవిధానమును తృటికరించేయడల ఈకాంగ్రెసు ప్రజలలో పన్నుల నిరాకరణమును బోధించిగాని, లేక మరొకవిధముగా గాని దౌర్జన్య రహిత సహాయ నిరాకరణ దండయాత్రను పాగించగలదు.”

ఈ తీర్మానమున కనుగుణముగా కాంగ్రెసు పేరుతో సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య ప్రచారముచేయుట కేమీ అభ్యంతర ముండమాడదు.

ఈ తీర్మాన మిషద్ధతిలోనే కాంగ్రెసుమహాసభలో అంగీకరింపబడినది. కాని దీనికి వెనుక ఒక విషాదకరమైన వివాదచరిత్ర కలదు. గాంధీచే మొట్టమొదట విషయ నిర్ధారణసభలో ప్రవేశపెట్టబడిన తీర్మానముయొక్క ప్రథమస్వరూప మిది:

“అఖిలపక్షమిటీవారి నివేదికలో నూచింపబడిన రాజ్యాంగనిర్మాణము భారత దేశముయొక్క సాంఘిక రాజకీయసమస్యలను పరిష్కరించుటకు గొప్ప ఉపకారికాగలదని ఈకాంగ్రెసు సిఫార్సుచేయుచున్నది. ఆకమిటీసభ్యు లందరును ఏకాభిప్రాయమునకు

వచ్చినందుకు వారి నీ కాంగ్రెసు అభినందిస్తాన్నది. మద్రాసు కాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యతీర్మానమునకు భిన్నము కాని పద్ధతిని భారత దేశములోని ముఖ్యరాజకీయక్షేత్రాల అంగీకారమునకు పాత్రమైన అభిలషకు కమిటీ వారి రాజ్యాంగవిధానము రాజకీయాభివృద్ధికి గొప్పసోపానము కాగల దని ఈ కాంగ్రెసు అంగీకరిస్తాన్నది.

“ కాని ౧౯౩౦ డిశంబరునాటికి ఈ రాజ్యాంగవిధాన మంగీకరింపకపోయిన యెడలను, బ్రిటిషుపార్లమెంటువారు దీని నా తేదీనాటికి ఆమోదించునొనలకు ఈ కాంగ్రెసు ఈ నిర్మాణవిధానమునకు కట్టుబడియుండవలదు. అప్పు డీ కాంగ్రెసు ప్రభుత్వమునకు పన్నులను చెల్లించకూడదనీ, ఏ విధమైన సహాయమును చేయకూడదనీ సలహాయిస్తూ దౌర్జన్యరహితసహాయనిరాకరణమును తిరిగి ప్రారంభించగలదు.

“ ఈ తీర్మానముయొక్క నకలున్నూ, సెహ్రూనిపోర్టు పక్షమున్నూ అవసరమైన చర్య తీసుకొనేవిధియొక్క మైనారిటీ పంపనలెవని అధ్యక్షుని కిందుమాట ముగా అధికార మియ్యబడును.

“ ఈ నివేదికను అంగీకరించేటట్లు చేయుటకు వాగింపబడి ప్రచారమున కభ్యంతరము కావంతవరకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యదర్శనముగూర్చి ప్రజలలో ప్రచోద మొనరించుటకుకూడ ఈ తీర్మాన మభ్యంతరము కాకూడదు. ”

దీనికి సుభాష్ చంద్రబోసు, జవహర్ లాల్ నెహ్రూలు చాచా బొక్కపే న్యభావముగల సవరణలు ప్రతిపాదించిరి. కాలనిర్ణయము చేయబడకూడదనీ, అభిలషకు సమావేశమువారిచే కనుగొనబడిన రాజ్యాంగవిధానములోని అధినేత ప్రతిపత్తి కాంగ్రెసుచే అంగీకరింపబడిననూచనగా ఉండకూడదనీ వారి ఉద్దేశము. పండిత జవహర్ లాల్ నెహ్రూ సవరణ యిది:

“ I. మద్రాసు కాంగ్రెసులో నిర్ణయింపబడిన భారతప్రజల సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యదర్శనమునకు ఈ కాంగ్రెసునా రామోదీస్తూ, బ్రిటిషు సంబంధము పోలేనేగాని నిజమైన స్వేచ్ఛ ఉండదని అభిప్రాయపడుచున్నారు.

“ II. లక్నోలోని అభిలషకుసభవారిచే అంగీకరింపబడిన సెహ్రూనిపోర్టులోని సిఫార్సులను సాంఘికవిభేదనమన్వయమునకు సంబంధించినంతవరకీ కాంగ్రెసునా రామోదీస్తూ.

“ III. సెహ్రూ కమిటీవారి పరిశ్రమకును, దేశాభిమానమునకును, చూరదృష్టికిని ఈ కాంగ్రెసు అభినందిస్తాన్నది. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య తీర్మానమునకు భిన్నము కాని పద్ధతిని ఈ సెహ్రూ కమిటీలోని సిఫార్సులు రాజకీయాభివృద్ధికి

గొప్పసోపానములు కాకలనని ఈ సభవారి అభిప్రాయము. దీనిలోని వివరములను అలా త్రుంచి మెత్తిమునైన దీని నీ కాంగ్రెసువారంగీకరిస్తున్నారు. "

ఈ తీర్మానమునుగూర్చి మాట్లాడుతూ గాంధీ " యీ తీర్మానపు నకలున్నూ, నెహ్రూగారిట్ల నకలున్నూ ప్రెసిడెంటుచే వైస్రాయికి పంపబడవలె " ననేభాగము తీసివేయబడినందుకు చింతించెను. నిజముగా ఆ తీర్మానము అవసరమైన దాక్షిణ్యము కొనమైనా వైస్రాయికి పంపియుండవలసినదని గాంధీ అభిప్రాయము. " మన కవసరమైన అహింసాకాగ మే లేవియ్యెల మన మీ భాగమును తీసివేయవలసిన అవసరమే లేదు. " అని ఆయన చెప్పెను. ఇక తక్కిన తీర్మానముపైన చాలా చర్చజరిగెను. చిట్టచివరకు విషయనిర్ధారణసభలోని సంపూర్ణ స్వతంత్ర పక్షమువారికినీ, తదితరులకునూ ఒక రాజీ మిచ్చెను. ఈ రాజీ ముభాష్ చంద్రబోసు, జవహర్లాల్లు నూదా విషయనిర్ధారణసభలో అంగీకరించిరి. కాని బహిరంగసభలో ఆ రాజీ మి త్యటికరించి మై వెప్పబడిన సభరణు సుభాష్ చంద్రబోసు ప్రతిపాదించగా జవహర్లాల్ పండితు గా మోచించెను. ఈ విషయముగా వాదానభంగ మొనరించి నందుకు గాంధీకినీ, తదితరులకును మనసు నొచ్చినది. రాజీతీర్మానమును బహిరంగ సభలో ప్రతిపాదించినా ఈ క్రింది విషయముగా గాంధీ తన మనోభావములను వెల్లడించెను:

" కొంతమంది ముహమ్మదీయులు అల్లాసుగూర్చి జపముచేసేటట్లును, కొంతమంది హిందూధర్మము ' కృష్ణా, ' రామా ' అని జపించేట్లును మీరుకూడా స్వతంత్రమునే మాటను జపిస్తూ ఉండవచ్చును. ఆ జపమువలన ప్రయోజనము లేదు. మీ మాటలను మీరే నిలుపుకొనలేక పోయినయెడల స్వతంత్ర మెక్కడినుండి వచ్చును? స్వతంత్రము చాలా కఠినమైనది. అది కేవలము మాటల గారడీలో లేదు. "

౧౯౨౨ నాటి కలకత్తా కాంగ్రెసు భావికర్తవ్యమును గూర్చి యీ క్రింది తీర్మానము చేసెను:

భావికార్యక్రమము

" ౧. తానుబోతునను నిరూపించుటను, మత్తుపదార్థములను పూర్తిగా నిషేధించుటకు కాసనసభలోనూ, బైలునుకూడ భారతప్రజలు ప్రయత్నములను చేయవలెను. వీరునుబట్టి అవసరమైన చోటులలో సారాయి కల్లు దుకాణములను, మత్తుపదార్థముల దుకాణములను పికెటింగు చేయవలెను.

" ౨. విదేశీవస్త్రు బహిష్కరమునకు కావలసిన వాతావరణములను సృష్టించుటకు కాసనసభల బైలా, లోపలా కూడా తగినపద్ధతు లవలంబింపవలెను. అందుకు, విదేశీద్రువు, ఉపయోగముకొరకును ప్రచారము కావింపవలెను.

" 3. ప్రత్యేకకష్టముల నివారణముకొరకు బాడ్లొలోకలనే అహింసా పూర్వకమైన చర్య నడుపబడినది.

" ౪. కాంగ్రెసుభ్యర్థముగా గలుపాందిన కానకపక్షము వారి కాలములో ఎక్కువభాగమును కాంగ్రెసుకుమిటీవారితో నిర్ణయింపబడిన నిర్మాణకార్యక్రమము నకు వినియోగింపవలెను.

" ౫. కాంగ్రెసులో ఎక్కువమంది పక్షములను చేర్చవలెను. ఇంకా ఎక్కువ క్రమశిక్షణ చేర్చబడుచునది.

" ౬. స్త్రీల ఆక్షలను తొలగించి, వారిని జాతీయాభివృద్ధికొరకు పనిచేసేటట్లుగా ప్రోత్సహించవలెను.

" ౭. సాంఘికదురాచారములను దేశమునుండి తొలగించే ప్రయత్నములు జరుపవలెను.

" ౮. అంటరానితనమును పోగొట్టుట హిందువులసర్వముగా భావించవలెను. అంటరానివారుగా తలపబడుతూన్న వారందరికిని వారిపైగల ఆక్షలను తొలగించి, వారి అధికాభివృద్ధికి సహాయము చేయవలెను.

" ౯. నగరములలో నున్న కార్మికుల విషయములలోను, గ్రామపురస్థులలోని విషయములలోను పనిచేయుటకు వాలంటీర్లను సమకూర్చవలెను.

" ౧౦. జాతీయనిర్మాణమున కవసరమైన యితర కార్యక్రమమును కూడ నడుపవలెను. జాతీయాభివృద్ధియమున కనుగుణముగా దేశములోని అన్ని వృత్తులవారి సహాయమును యీ కాంగ్రెసు పొందవలెను.

" ౧౧. ఈ కాంగ్రెసు కార్యక్రమమును నడిపించుటకు సామ్య కావలసి యున్నది. కాబట్టి ప్రతికాంగ్రెసువాదియు తన శక్తిసామర్థ్యములనుబట్టి తన ఆదాయములో కొంతభాగమును విరాళముగ నీయవలసినదిగా ఈ కాంగ్రెసు కోరు తూన్నది. "

కలకత్తా కాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన యొక్క ముఖ్యమైన తీర్మానము లలో డబ్లియు. జె. బాన్ డ్టన్ ను గూర్చిన తీర్మాన మొకటి. ఈయన సామ్రాజ్య ప్రతిఘటన సమితి (League against Imperialism) నుండి కాంగ్రెసుకు ప్రతినిధి గా వచ్చెను. ఆయనను ప్రభుత్వమువారు విచారణలేకుండగనే అరెస్టుచేసి నిర్బంధించిరి. అందు కీ కాంగ్రెసువారు ప్రభుత్వమువారి చర్యను నిరసించిరి. ప్రభుత్వమువారి ఈ ప్రయత్నము కాంగ్రెసుకు అంతర్జాతీయసంబంధము పెంపొందింపకుండా నిరోధింపవలెనని తలంపుతో చేయబడినట్లుగాకూడ కాంగ్రెసు భావించెను.

కలకత్తా కాంగ్రెసులో జరిగిన కార్యక్రమదర్శనము శురచిబోదగినది కాదు. చుట్టుపట్ల నున్న ౫౦ వేలమంది కార్యకులు ప్రకాంతముగా కాంగ్రెసుశిబిరమునకు వచ్చివచ్చి జాతీయపతాకమునకు వందనముచేసి లెండుగంటలు కాంగ్రెసుపందిరి వాక్రమించి భారతస్వాతంత్ర్యోత్సాహము సంగీకరించి తిరిగి ప్రకాంతముగా వెల్లిపోయిరి.

ఈసంవత్సరములో దేశములో సవరణానోద్యమము బయలుదేరినది. దేశమంతటా తునుకసంఘములునూ, విద్యార్థి సంఘమునూ స్థాపింపబడెను. బొంబాయి, నంగరాష్ట్రములలో అవి మరి బలవత్తరములుగా చేయుబడెను. ఇందులో కొన్ని సంఘములు ఆగస్టు ౧౮౮౭లో హాలెండు దేశమున జరిగిన ప్రపంచక యువకమవోదభితు ప్రతినిధులనుకూడా తంపెను. నైమిష్ బహిష్కారోత్సవసందర్భములలో యువకులు బాగా పనిచేసిరి. లక్నోలో లాతీడెబ్బలును, బెల్లెముల డెబ్బలును తిన్న యువకు లెందరో కలరు.

ఈసంవత్సరపు ప్రారంభదశలో కాంగ్రెసుపక్షమున పరిశోధనలను జరిపించుటకు కొంతమంది కాప్రజ్ఞులను నియమింపవలెనని కాంగ్రెసు కార్యవర్గమువారు నిర్ణయించిరి. ఇది చాలా ముఖ్యమైన నిర్ణయము. దీనిమూలమున అనేక ముఖ్యపనుస్యలకు సంబంధించిన విషయపరిష్కారము కలుగగలదు. జాతీయసేవకొరకు సమర్థులైన యువకులకు శిక్షణ లిచ్చుటకునూడా ఇందువల్ల వీలు కలుగును. కాని ఈ పరిశోధనకార్యమునకు కాళ్ళకడమైన కార్యాలయ ముండవలెను. దానికి మంచిగ్రంథాలయ ముండవలెను. రాజకీయోద్యమ లేనినాతావరణ ముండవలెను.

కన్యాటకములోని బాగలోకోటయందు హిందూస్థానీసేనాదళమునా లొకశరీర పరిశ్రమాలయమును స్థాపించిరి. వారు దేశములో అనేకచోట్ల అనేక శిక్షణశిబిరములను స్థాపించిరి. హిందూస్థానీసేనాదళములోని సభ్యులు మోటుపనులనువైతము చేయగలరని కీర్తి సంపాదించిరి.

గాంధీ మరల రాజకీయములలో పాల్గొనుటకువచ్చిన విధానములనుగూర్చి పాతకులు తెలుసుకొనవలసియున్నది. ఆయన ఆహమ్మదాబాదుకాంగ్రెసు జరిగినతరువాత ౧౯౨౨ మార్చిలో బైదుకు పంపబడెను. ౧౯౨౨ గయాకాంగ్రెసులో లేడు. ౧౯౨౩ ఢిల్లీ స్పెషల్ కాంగ్రెసులోను, ౧౯౨౩ కాకినాడకాంగ్రెసులోను కూడ లేడు. ౧౯౨౪ ఫిబ్రవరి ౫ వ తేదీనీ ఆయన విడుదలచేయబడెను. తరువాత బెల్గాము కాంగ్రెసుకు అధ్యక్షతనహించెను. పిమ్మట పాట్నాలో అ. భా. కాం. సం. వారిచే చేయబడిన స్వరాజ్యపక్ష. భాగలభ్యుత్తరీయానమును కాన్పూరుకాంగ్రెసులో ఆమోదించబడినట్లు కాయన హాజరయ్యెను. తరువాత ఒక్క సంవత్సరముపాటు రాజకీయ తాపత్రమును పూసెను. గోహాతీలో ఆక్రమమును చూపించి కాంగ్రెసుకార్యక్రమ

ములో చురుకుగా జోక్యము కల్పించుకొనెను. కాని మద్రాసులో యేమీ జోక్యము కల్పించుకొనలేదు. విషయవిధారణసభాసమావేశములకుకూడ హాజరుకాలేదు. కలకత్తా కాంగ్రెసులో ఆయన జోక్యము కల్పించుకొని ఉండేవాడో లేదో సందేహస్పదమైన విషయము. అంతకుపూర్వము కొన్ని సంవత్సరములనుండి కాంగ్రెసుకు నెలరోజులు ముందుగా ఆయన వాగ్దా ఆశ్రమములో కాలక్షేపముచేసే ఆచారము కలదు. ౧౯౨౮ డిసెంబరులో జరిగిన కలకత్తా కాంగ్రెసుకు ముందుకూడా ఆయన వార్తాలోనే ఉండెను. కలకత్తా అధ్యక్షుడు మోతీలాల్ పండితునికు ౩౬ స్పష్టములబండిలో గొప్ప సన్మాకోశ్చివము జరిగెను. కాని ఆయన కొన్ని చిహ్నములలో పడెను. అవేవనగా, లక్నోలో జరిగిన ఆభివర్జకసమావేశములో అంగీకరింపబడిన అధివేళ ప్రతిపక్షి ప్రతిపక్షులుగా సంతార్థస్వాతంత్ర్యమును నూచిస్తూ ప్రకటనము చేసిన సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యవాదులు స్వతంత్రములని నిర్ణయించుకొని కలకత్తా సభకు హాజరైరి. స్వతంత్ర వాదులలో వందేక జవహర్లాల్ కూడా ఉండెను. వంగవిద్రు లొక సమితిని స్థాపించు కొనిరి. సుభాష్ చంద్రబోస్ దారికి నాయకుడు.

ఈసందర్భములో ఆభివర్జకసభనుగూర్చి ఒకమాట చెప్పవలసియున్నది. అది పూర్తిగా అపజయముపొందెను. ఒక్కమహమ్మదీయులుతప్ప తక్కిన అన్ని అల్పసంఖ్యాకసంఘములను సాంఘికవ్రాతినీధ్యమును నిరసించినవి. వైగా అప్పుడే ఇంగ్లండు నుండి ఇండియాకువచ్చిన శిన్నాకు నెహ్రూవేదిక బొత్తిగా సరిపడలేదు. అంతకు పూర్వమే కొంచెు మహమ్మదీయులు దానినిగూర్చి ప్రతిపక్షభావము వెల్లడిచిరి.

ఆభివర్జకసంఘమువారు ప్రకటించిన అనుబంధములుబట్టియే అనివేదిక చాలా విమర్శనకు తలయొగ్గవలసివచ్చింది తెలియగలదు. ఆ అనుబంధములో ఈవిధముగా ఉదాహరింపబడినది :

“మావిమర్శకులలో ఇటీవల అగాఖాన్ కూడా చేరినందుకు విచారముగా నున్నది. ఆయన “బ్రిటిష్ వారు సాయుధవైరికులను గాని, సివిల్ పరిపాలకులనుగాని భారతదేశములో విడిచిపెట్టకలరు. ఎందువలన ననగా వారు తరువాత భారతదేశము లోని ధ్వంసపరిపాలననుకు కాన్యతనహించేస్థితిలో నుండురు. ఒకవేళ వారిచిచ్చవని చేనేయెడల ప్రపంచములో వారి కిక చిట్టెనుప్రు త్తట్టును. వారికభికారములేని ప్రభుత్వమునకు సాయుధవైరిముల నన్నిటిని వదిలివచ్చినందుకు కాన్యతముగా వారిని ప్రపంచముంతా నిందించును.”

అగాఖాను రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యము కావాలని ప్రతిపాదించెను. రాష్ట్రీయసత్తి పూర్వపుజర్మనీరాజ్యములోని (German Confederation) ఎవేయూనిటీ

వ్యర్థగానుండునని కూడా ఆయన చెప్పెను. అభిలషకుసంఘమునా రీతివయములను నూర్చి తమ అనుబంధనివేదికయందు విమర్శించిరి. కలకత్తా కన్వెన్షన్ లో మానవ్యుకారి అనేకసవరణలను ప్రతిపాదించెను. కాని అవన్నీయు నిరాకరింపబడినవి.

తీర్మానోదయము (కనీససంఖ్య) లేదనేకాంగ్రెసుతో అభిలషకుసమైత్రసమును వాయదానేసెను. కలకత్తాలో అభిలషకుసమావేశమునకు క్లిష్టపరిస్థితులు వచ్చినవి. దాని కనసానకాలము తటస్థించెను. ప్రవచనముడైన గోగిన్ద్రులును వేదచుట్టలు చేరి వేధించినట్లుగా ఆసభ జీవించుకొలది అల్పసంఖ్యాకులు దానిచుట్టును ముగి మితిలేని కోరికలు కోరసాగిరి. అందువలన ఆసభ చావనాచావలేదు. ప్రభుకనూ ప్రభుకలేదు. దానిస్థితి సరిగా సుబర్మతిలోని ఆవుమాడస్థితివలె నుండెను. అందువలననే గాంధీ ఈ బాధ సహించలేక ఈసభనుకూడా స్వర్ణమునకు పంపదలచుకొనెను. ఆసనానకాలమున మరణదాంధ్రము భవించినదాన్ని సమీక్షలకు అంత్యోక్తులు నిర్వహింపగల దైర్యకాలి గాంధీయే. కాబట్టి ఆసభను కాలస్థియములేకుండా నిశీషియవలెనని గాంధీ ప్రతిపాదించెను. ఆతీర్మానము గోగీకరింపబడెను. ఈసమయములో కాంగ్రెసు తిరిగి గాంధీ చేతులొనిగి వచ్చెను. కాని ఇంకాకొన్ని నూతనభావములతో వచ్చెను. కాసనసభలలోని కాంగ్రెసుపక్షమువారు కాసనసభలమోహమునందే బయలుపడుట కేమి చేసెదరో అని గాంధీ నిరీక్షించదొడగెను. ౧౯౨౨ అక్టోబరులో ఢిల్లీలో జరిగిన ఆ. భా. కాం. సం. సభలో కాసనసభలనుగూర్చి ఈక్రిందితీర్మానము చేయబడెను:

“కాసనసభాకార్యక్రమమునుగూర్చి మద్రాసు కాంగ్రెసు తీర్మానము ప్రకారమియ్యదిన ఆశ్రయపులు కాంగ్రెసుకాసనసభాపరిమిలువారు సరిగా అనుసరింపవంతుకు ఈకమిటీవారు చింతిల్లుచున్నారు. కాబట్టి దానికి తటస్థించిన చిట్కలను గమనించి కాంగ్రెసుతీర్మానముయొక్క సిద్ధాంతముకైదా అనుగుణముగా వారు ప్రవర్తించవలసిన దని ఈసభవారు కోరుతున్నాడు.”

గాంధీ కలకత్తాకు పోయి కాంగ్రెసువ్యవహారములలో పాల్గొని ప్రధాన తీర్మానమునకు దూరమిచ్చి దానిని తప్పించెను. ఆనాడు గాంధీయ పరిస్థితు లాకాశనకములుగా లేవు. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యవాదులు నిర్బంధింపబడుదు రని శ్రవాదము పుట్టెను. కలకత్తాలో నైస్రాయి కల్యాణమునకు కాలమువృత్తూ తుపత్యాస మిచ్చెను. “ఫార్వర్డు” పత్రికా సంపాదకుడు శిక్షింపబడెను. మద్రాసులోకూడ కేసులు పెట్టబడు నని తెలియవచ్చెను. ఇంగ్లీషు గాంధీమనస్సును కలచివేయదొడిగినది. కలకత్తాలోని విషయనిర్ధారణసభలో బుద్ధిపూర్వకముగా రాజీనామముకొని తరువాతి దానికి విరుద్ధముగా వెంటాడు, మద్రాసు, సంయుక్తరాష్ట్రముల

చారు ప్రవర్తించినందుకు ఆయనకు మరింత విచారము కలిగెను. ఈపరిస్థితు లిట్లుం
డగా ఆయనకు యూరపుఖండమునకు రావలసిన దని ఆహ్వానము వచ్చెను. వీలున్న
యెడల ౧౯౨౯ ప్రారంభదశలోనే ఆయన యూరపుఖండపర్యటనమునకు పోదల
వెను. అందుకు మోతీలాల్ పండితుడు కూడా అంగీకరించెను. కాని స్నేహితులతో
జాగ్రత్తగా ఆలోచించుకొనినపిమ్మట ఆయన యూరపుఖండమునకు విరమింప
నిర్ణయించుకొనెను. “మరుసంవత్సరపుసంగతి నేను చెప్పజాలను. దెవ్వాడ్కునుండి
ఒకమిత్రుడు నేను స్వతంత్రభారతవర్షమునుండి ప్రతినిధిగా వచ్చినయెడల యూరపు
ఖండమున కెక్కువ ప్రయోజనకారిని కొగలనని నానెను. అనుబంధానికర్థము నా
కర్ణమైనది. నా అంతర్వాణి నన్ను యూరపుఖండమునకు పొమ్మని ప్రబోధించుట
లేదు. అంతేకాక ఒకకార్యక్రమమును నిర్వహించుట కొకతీర్మానమును కాంగ్రెసులో
ప్రతిపాదించి, అది ఏకగ్రీవముగా అంగీకరింపబడినపిమ్మట నేను కాంగ్రెసును వదిలి
యూరపుఖండమునకు వెళ్లిపోయినయెడల మహాపరాధము చేసినవాడని నుండును. ఆతీర్మా
నమునకు వోటుచేసినవారికి నానిని నిర్వహింపవలెననెనామను లేకనేపావచ్చును.
ఆకార్యక్రమమునుగూర్చి నేనేమియు చేయలేకపోవచ్చును. కాని అవిధముగా నేను
వాదించుకూడదు. కాంగ్రెసుప్రచారకులలో నాకు విశ్వాసము పోనూడదు. వాద్యప్తిలో
మహాత్తరకార్యక్రమముగా పరిగణింపబడుతున్న ఈపనిని నిర్వహించుటకు నేను
సంసిద్ధముగా నుండుటయేకాక దీని నితరులచేత నిర్వహింపబడేయింపకూడ నుర్థముల
నిశ్చేషింపవలసిన దని నా అంతర్వాణి నన్ను ప్రబోధిస్తున్నది. అంతేకాక రాబోయే
పోరాట మేయాశములో వచ్చినప్పటికీ నేనుమాత్రము అందుకు సంసిద్ధముగా నుండ
కలెను” అని గాంధీ ౧౯౨౫ ఫిబ్రవరి మొదటివారములో వ్రాసెను. ౧౯౩౦ ఫిబ్రవరి
లో దేశమున కేమి రానున్నదో మనము ముందు చూడవలయున్నది.

నాలుగవ
భాగము

1. సన్నాహము

౧౯౨౯

[ప్రభుత్వమునక - ప్రజాసంరక్షక చట్టము (Public Safety Bill) తిరిగి ప్రవేశపెట్టబడుట - తొడి ఆపరంఘములు - కాపన పభారంగము - పెసిడెంటు వశేణుపకటనము - కార్యనిర్వాహక పరిశీల్పనము - నాలంబర్లు ఆపరంఘనివేదికలు - విదేశీవస్తువులము - మద్యపాననిషేధము - అంటరానికము - కాంగ్రెసునిర్వాహము - నిర్బంధవిధానము - గాంధీ బర్మాసంచారము - బొంబాయిలో ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము - కాంగ్రెసు కార్యవర్గమునారి శుద్ధి రువులు - మిరటబుక్లలో సహాయము ౧౫౦౦ రూపాయల య బడులు - ఢిల్లీలో సమావేశమైన కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసభి వాయి నావేయబడుట - ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశ మయ్యేదరకు కాన్సిలుపక్షమునారిని నావేనానా నీయవలసిననని పలనాలు-కాంగ్రెసు నాయులు కాంగ్రెసుకు విచారముల గియ్యుట - తిరిగి నిర్బంధవిధానము- యతీంద్రనాథులు నిరణ్వవకము - నిరణ్వవతిచట్టము (Hungei Strikers' Bill) - బాహుళకాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు - బాతీయనియు. ఫోంగీవిజనా, యతీంద్రనాథుల నిరణ్వములు - లక్ష్మీలోని ఆ. భా. కాం. సం. సభి - ఆఫ్ కో పక్షములు - సంస్కరణమున గూర్చి డిస్కస్ ప్రభువు ప్రకటనలు - నాయకుల ప్రకటనలు - మరణులు - గాంధీ ప్రత్యుత్తరము - పార్లమెంటులో గడ్డోలు - రాజకీయ విభావ పరివర్తనము - ఆఫ్ లపక్ష సమావేశము - మోతీలాల్ పండింగి పట్టు దల - నాయకులకును వై ప్రాణిని సమావేశ మేర్పాటుచేయబడుట - వై ప్రాణి రైలుక్రింది వాయి - సంవిర్సము - నాయకులను వై ప్రాణి గృహమువండి వట్టచేసులలో వచ్చుట - బాహుళకాం గ్రెసు - అంగులేనినలి - కాంగ్రెసులో కల్లోలము - Cauldron అంశములు- అధ్యక్షోపన్యాసము - న్యాయాధ్యక్షులు కాంగ్రెసు పక్షాల తము - ప్రధాన తీర్మానము - కాంగ్రెసు వేదీలు నూరుట - విర తీర్మానములు - టూర్పు ఆఫ్ కో - హరతపంథానులు - నాంథుక సమస్య - ఆర్థికవాదములు - నూడు ఆపరంఘములను ప్రత్యేకిం ముటకు, ప్రతిపక్షులను తస్థింమటకు గాంధీ కిచ్చినతీర్మాన మొడి పోయినది - కూలీలసమ్మెలు - విదేశీయులలో ప్రచారము - విదేశీభాష- ఆనిగూఢుంప సమ్మేరనము-కార్మికపరిశోధనాకాఖ-వాలంబర్లు-సంప త్తిరవర్గవిధి గడమలు-మంత్రివర్గన్యాయాధ్యక్షులతోకము ప్రతిష్ఠంబుమెల- సాధారణాభిప్రాయములు - నూతన కార్యవర్గనిర్వాహము - కాంగ్రెసు ప్రజాపక్షనిర్వాహము - తుపాక్షలో ప్రయోగము-సురక్షితకరణము.]

౧౯౨౬ ప్రారంభదశలో భారతదేశపరిస్థితులు చాలాక్షిప్తదశలోనుండెను. ౧౯౨౫ పెట్రొబరు నెలలో భారతశాసనసభయందు ప్రవేశపెట్టబడిన పబ్లిక్ సేఫ్టీబిల్లు అధ్యక్షుని ఆదనపువోటుతో నిరాకరింపబడిన విషయమును పాఠకులు జ్ఞాపక ముంచుకొనియుండురు. ౧౯౨౬ జనవరిలో తిరిగి అబ్బిల్లు ప్రవేశపెట్టబడినది. అప్పుడు భారతశాసనసభయందు చిన్నగుహా ఏర్పెను. ప్రింటుకొన్నిలునుండి పెంట్రిక్ కమిటీకి నలుగురు సభ్యు లెన్నుకొనిబడిరి. భారతశాసనసభనుండి నలుగురు సభ్యులు ప్రభుత్వమువారిచే నామినేటు చేయబడిరి. ఏ రందగును నైమన్ కమిషన్ తోపాటు దేశములో సంచారము చేయదొప్పెరి. వారికితోడు కొన్ని అనుబంధ సంఘములుకూడ పనిచేయదొప్పినవి. సర్ హార్ డ్ బట్లరు అధ్యక్షతక్రింద భారత సంస్థానముల కమిటీవారిచే తయారు చేయబడిన విశేషక ౧౯౨౬ ఏప్రిల్ లో పార్లమెంటుకు చాఖలుచేయబడెను. సర్ ఫిలిప్ హార్టూగ్ అధ్యక్షతక్రింద పనిచేయున్న విద్యావిచారణసంఘము బ్రిటిషు ఇండియాలో విద్యాభివృద్ధి గూర్చి పరీక్షించుటకు దేశమంతటా సంచారము చేయదొప్పెను. వారినితేదిక ౧౯౨౬ పెట్రొబరులో ప్రచురింపబడునొడెను. ౧౯౨౬ ఏప్రిల్ ౧౮ వ తేదీనాటికి నైమన్ కమిషన్ వారు భారతదేశములోని తమ విచారణ ముగించిరి. వారింగ్లందుకు చేరితో లేనో ౧౯౨౬ మేనెలలోని ఎన్నికలలో కన్ఫర్మేషను ప్రభుత్వమునా రోడిపోయిరి. కార్మిక మంత్రవర్తమునా రధికారమునకు వచ్చిరి. మార్క్సాల్టా ప్రధానమంత్రిగను, వెస్ట్మిన్ థెర్ భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శిగను నియమింపబడిరి. ఇర్విన్ ప్రభువు నాల్గునెలల నెలపు తీసుకొని “నైమన్ కమిషన్ వారి విచారణ ఫలితముగా పార్లమెంటులో రాజ్యాంగప్రణాళిక చర్చకు వచ్చేలోపల భారత రాజకీయనాయకుల సహాయమును పొందుటకు మాగ్గులు వన్వేషించేనివిత్తము” సీనుకు పోయెను.

ఆయన సీనునుండి తిరిగివచ్చి చేసిప్రకటనమునుగూర్చి ముందుముందుచ్చింప గలము. ఈలోగా శాసనసభారంగములో కలిగిన పరివర్తనములనుగూర్చి కొంత చెప్పవలసియున్నది.

౧౯౨౬ జనవరిలో తిరిగి ప్రవేశపెట్టబడిన పబ్లిక్ సేఫ్టీ బిల్లు ఏప్రిల్ నెలలో చర్చకు వచ్చెను. ప్రెసిడెంటు దానిని ౧౧ వ ఏప్రిల్ న ప్రోసిజేసెను. ౨ వ ఏప్రిల్ తేదీని ఈక్రింది ప్రకటనమును చేసెను :

“ఉపసంఘమువారిచే నివేదింపబడినదితిని పబ్లిక్ సేఫ్టీ బిల్లు తిరిగి చర్చింపబడ వలె నని వచ్చిన తీర్మానముపైన చర్చ ప్రారంభింపవలె నని సభ్యులను నేను కోర మునుంనికొక్క మాటలు చెప్పవలసియున్నది. క్రిందజిసారి నున సమావేశము జరిగి

నప్పటినుండి అప్పడప్పకు ఎభానాయకునిచే పట్టికు నేస్త్రీ బిల్లునుగూర్చి చేయబడిన ప్రసంగములను జాగ్రత్తగా పరిశీలించుచుంటిని. ప్రభుత్వమువారు మిరటుకోట్లలో ౩౦ మందిపైన కేసుకెట్టిన పంకతిహాదా వాకు తెలుసును. ఇప్పుడిక్కడ చర్చింపబడ నున్న పట్టికు నేస్త్రీ బిల్లుయొక్క ప్రధాన సిద్ధాంతము ఆ ౩౦ మందిముద్దాయిలకు ప్రతిహాలముగా లేబడిన కేసుకు సంపూర్ణముగా అనువర్తింపగలదని నా ప్రతికూలత తముగా నేను తెలుసుకొన గలిగితిని. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి రాజ్యములో ఏభాగము నందలి న్యాయస్థానములయందైననూ విచారించబడుతున్న విషయమునుగూర్చి తీర్మానము చేయుటకుగాని, ప్రతిపాదించుటకుగాని, ప్రశ్న వేయుటకు గాని అధికారము లేదనేసంగతి ఈసభానిబంధనలను బట్టి గౌరవనీయసభ్యు అందరికిని తెలిసిన విషయమే. కాబట్టి పట్టికు నేస్త్రీ బిల్లును విచారించుటను గూర్చిన తీర్మానము మిరటు విచారణలోని విషయము లుదాహరింపకుండా చర్చింపబడుటకు వీలు కలదా అని నుం దాలోచించవలసియున్నది. ఈ సందర్భములో ఈ బిల్లు పైన నిజమైన చర్చ జరుగుట అసంభవ మని అందరూ అంగీకరింతు రని నా అభిప్రాయము. అదీగాక, ఈబిల్లు అంగీకరించుట అనగా, ఆ కేసుకు సంబంధించిన ప్రధానసిద్ధాంతము నామోదించినట్లే. ఈబిల్లును నిరాకరించినయెడల ఆ సిద్ధాంతమును నిరాకరించినట్లే. ఈరెండుసందర్భములలో ఏసందర్భములోనైననూ మిరటు విచారణలో కేసునందలి తీర్మానము, ముద్దాయిలలో యెవరికో ఒకరికి ఇక్కడి చర్చ ప్రతిహాల పరిణామమును కలిగింపకమానదు. ఇటువంటి సమయములో ఈ బిల్లును గూర్చిన ప్రభుత్వమువారిచర్చ యేవిధముగా నాగనిచ్చుటకు నాకు వీలుగలదో తోచుటలేదు. నేను నా నిర్ణయమును ప్రకటించకమునుపు, ఇప్పుడు నేను చెప్పిన మాటలను ప్రభుత్వము వారు గమనించి, మిరటువిచారణ పూర్తి అయ్యేటంతవరకును బిల్లు వాపివేయుటకు తగిన మార్గముల నాలోచింపవలెననీ, లేక వా రిప్పుడే బిల్లుంగీకరింపబడవలెనని పట్టుదలగా నున్నయెడల మిరటుకేసు నుపసంహరించుకొనవలెననీ నేను వారికి సలహా నిచ్చినాను. గతర్న మెంటువారి రెండుమూలనలలో దేనికినీ అంగీకరింపజాల మని ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి. కాబట్టి అధ్యక్షుడు ఇప్పుడీబిల్లును చర్చించేయెడల యీసభాకార్య విధానమును, నిర్ణయములును దుర్వినియోగము చేసినట్లగును." మరునాడు వైప్రాయి భారతసామ్రాజ్యసభ (State Council) ను, కేంద్రకాసనసభను సమావేశపరిచి, పబ్లిక్ నేస్త్రీ బిల్లులో నూచింపబడిన అధికారములను ప్రభుత్వమువారు పొందవలసి యున్నదని ప్రకటించెను. కాబట్టి ప్రభుత్వకార్యనిర్వాహకులకు కావలసిన అధికారములను అర్థి సెన్సుమాలును అయిన ప్రసాదించెను. వైప్రాయి ఉపవ్యాసములో తన మూలముగల విమర్శనములు చేయుచున్న వని తలంచి వచ్చెలు వైప్రాయిచర్యను

ప్రతిఘటిస్తూ ఆయన కొక ఉత్తరమును వ్రాసెను. వైస్రాయిపక్షమున ఆయన కార్యదర్శి “మిరుచేసిన నిర్ణయమును విమర్శించుటగాని, తేక విమర్శలను నిండాల్తు లనుగా చేయుటగాని వైస్రాయి ఉద్దేశము గాను. కాననసభయొక్క గౌరవమును, అధ్యక్షునియొక్క అధికారమును కాపాడుటకు మీవలెనే ఆయనకును సంపూర్ణ కాఫ్యతలు కలవు. ఈ విషయములను మీకు వ్రాయవలసినదిగా వైస్రాయి నన్ను కోరెను.” అని బదులు వ్రాసెను.

ఇంతకు పూర్వమే వాణిజ్య వివాదచట్టము (Trade Disputes' Bill) ను గూర్చి ఉదాహరించియుండిమి. ఆ బిల్లు యెనిమిదవ కేసినీ అంగీకరింపబడెను. అది అంగీకరింపబడినసంగతి మరచిపోవడమునకు వీలు లేదు. సరిగా ఆసమయములో నోట్లు తీసుకొనబడినవిమ్మట తిరిగి సభసమావేశమైనప్పుడు అధ్యక్షుడు పనిప్రారంభించు నని ప్రకటించెను. తక్షణము ప్రేక్షకుల గాలరీలోనుండి రెండు బాంబులు ఆ సెంట్లీ లాని అధికారసభ్యుల బెంచీలమధ్య పడెను. కొందరకు విన్నవిన్న గాయములుతగిలెను.

కలకత్తా కాంగ్రెసు జరిగిన వెంటనే కాంగ్రెసు కార్యక్రమమును నిర్వహించుటకు కార్యనిర్వాహక సంఘమువారు కొన్ని ఉపసంఘములను నియమించిరి. విదేశవస్త్ర బహిష్కారవిషయములోను, మద్యపాననిషేధ విషయములోను, అంటరానితనమువిష యములోను, కాంగ్రెసు నిర్మాణవిషయములోను, వాలంటరీ విషయములోను, స్త్రీల అంతలను (Disabilities) తొలగించుటలోను ఉపసంఘములు నియమింపబడెను. చిట్టచివర పేర్కొనబడిన ఉపసంఘమువా రెమీ పనిచేసినట్లు కనిపించదు. వారు నివేదిక పంపించలేదు.

వాలంటరీ ఉపసంఘమువారు చాలా సిఫార్సులను చేసిరి. ముఖ్యముగా హిందూ స్థానీనేవాద్యమును బలపరుపవలెనని, జాతీయకార్యక్రమమును కొనసాగించుటకు వాలంటరీలకు శిక్షణయు నీయవలెనని వారు సిఫార్సుచేసిరి.

విదేశవస్త్రబహిష్కార సంఘమునకు గాంధీ అధ్యక్షుడు. జయరాండాన్ జాలర్ రాము కార్యదర్శి. వారు సంవత్సర మంతా విదేశవస్త్రబహిష్కారమును గూర్చి ప్రచారముచేసిరి. జయరాండాను బొంబాయికానసభనుండిరాజీనామాయిచ్చి, పూర్తిగా విదేశవస్త్రబహిష్కారముకొరకే తన యావచ్ఛక్తిని వినియోగించెను. బొంబాయిలోనే ఆయన తన కమిటీ కార్యస్థానము నేర్పాటుచేసుకొనెను. ఈకమిటీ వారు రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములతోను, జిల్లాకాంగ్రెసు సంఘములతోను ప్రత్యక్షసంబంధము కలిగియుండిరి. వీ రావిషయములో అనేక కరపత్రములను పంచి పోజిరి. మరుసంవత్సరప్రారంభదశలో విదేశవస్త్రదహనము లనేకచోట్ల జరిగినవి.

కలకత్తాలో జరిగిన విదేశీకప్తనదహనము మూలమున ప్రభుత్వమువారు గాంధీజైన కేసుపెట్టిరి.

మద్యపాననిషేధసంఘము ని. రాజగోపాలాచారిపరము చేయబడెను. ఆయన ఈ ఉద్యమము కేవలము తనదిగానే భావించి తన యూరిచ్చక్తిని వినియోగించి పని చేసెను. ఈపని దక్షిణఇండియాలోను, గుజరాతులోను బాగా జరిగెను. ఈ ఉద్యమ మంతర్జాతీయదృష్టి నాకర్షింపగలిగెను. మద్రాసుప్రభుత్వమువారు త్రాగుబోతులను వలనను, మత్తుపదార్థముల ఉపయోగమువలనను గలుగు చెడుగులగురించి అధికార రీత్యా ప్రచారము చేయుచుటకు రిలక్షుల రూపాయలను ప్రత్యేకించిరి. సంయుక్త రాష్ట్ర ప్రభుత్వమువారుకూడ అదేవిధముగా చేసినట్లున్నారు. రాజగోపాలాచారి భారతమద్యపాననిషేధసంఘములకు కార్యదర్శియై 'ప్రాసీవిషన్' (మద్యపాన నిషేధము) అనే త్రైమాసిక పత్రికకు సంపాదకు నయ్యెను.

అంటరానితనమును నిర్మూలించుపని జమ్మలూరుబజారునకు వప్పగింపబడెను. ఆయన ఆవిషయములో కష్టపడి పనిచేసెను. చాలాకాలమునుండి అణగారొక్క బడుతున్న బాతులపైనగల ఆంతులను తొలగించుట కొయన అనుకూలప్రభాభిప్రాయ మును కలిగించెను. అనేక సుప్రసిద్ధ దేవాలయములు అంటరానివారి ప్రవేశమున కంగీకరించెట్లు చేయబడినవి. ఈనిమ్మ బాతులకోస మనేకపాతకాలమును, నూతులను నిర్మింపబడినవి. ఈ అస్పృశ్యతా నివారణకమిటీవారికి దేశములోని అనేక మునిసి పాలిటీలు తోడ్పడినవి. ఈకమిటీకి కార్యదర్శియైన జమ్మలూరుబజారు మధ్యరాష్ట్ర ములు, మదరాసు, రాజపుట్రానా, సింధు, కాశ్మీరము, పాంచాలము, పశ్చిమోత్తర సరిహద్దురాష్ట్రములలో నికేషముగా సంచారము చేసెను.

అస్పృశ్యతానివారణప్రచారమువలన రెండు ఫలితములు కలిగినవి. ఉన్నత బాతుల మని చెప్పకునేవారు కొంతవరకు నిమ్మ బాతులయెడ తమకుగల అసూయా ద్వేషభావములను తగ్గించుకొని వారిని దూరముగా నుంచుపద్ధతి తప్పని గ్రహింప గలిగిరి. ఇక నిమ్మ బాతుల కాత్మవైరస్యము కలిగి తమ హక్కులను సంరక్షించుకొన వలెననే దైర్య ముత్పన్నమైనది. కొన్నిస్థలములలో నిమ్మ బాతులవారు తమపైన గల ఆంతులు తొలగింపబడవలెనని కోరినప్పుడు ఉన్నతబాతులవా రాకోరికకు తగినట్లుగా ప్రవర్తించనియెడల సత్యాగ్రహముగాని, సాత్వికనిరోధముగాని ప్రారంభింపబడ వచ్చుననే భీతి కలిగినది. ఆ సంవత్సరములో కలిగిన తీవ్రపరిస్థితులు కాలము గడచిన కొలది మార్పు చెందినవి. అంటరానితనముగాని, మ రేయితర ఆంతులుగాని కొద్ది కాలములో పోయితీరవలసినదే ననుమాట స్పష్టమైనది.

కాంగ్రెసుకు పూర్వీకాని సంఘమువారు ఆ సంవత్సర ప్రారంభదశలోనే తమ నివేదికను పంపిరి. మరుస సంవత్సరము జరుగవలసిన కార్యక్రమమున కనుకూలముగా కాంగ్రెసునిర్వాహమును బలవత్తరముగా చేయవలెనని ఆ కమిటీవారు తలంచిరి. కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసభ్యులును, ఆ. భా. కాం. సం. వారును ఆ విషయమును గూర్చి పూర్తిగా విచారించిరి.

నెహ్రెయిజుసమావేశములో జరిగిన కాసనసభా వ్యవహారములనుగూర్చి తెలియ చేసేముందు గాంధీకి సంబంధించిన రెండువిషయములను చెప్పవలసియున్నది. గాంధీ భారతదేశమంతటా సంచారముచేస్తూ కలకత్తానుండి బర్మాకు పోయెను. కలకత్తాలో విదేశవస్తుదహనము జరుపబడెను. అందుకొరకు ౧౯౨౯ మార్చి రెండవవారములో అయినదైన న్యూ సెస్సన్లరేవుక్రింద కేసుపెట్టబడెను. బహిరంగవిధులలో గడ్డినిగాని, తదితర వస్తువులనుగాని తగులపెట్టకూడదని వారీచేయబడిన ఉత్తరవులను ఆయన ఉల్లంఘించెనని, లేక ఉల్లంఘించుటకు ప్రోత్సహించెనని కేసుపెట్టబడెను. పోలీసు కమిషనర్ సర్ చార్లసుటెగార్టు కలకత్తా పోలీసుచట్టముక్రింద ౬౬ శెక్షన్ (౨) సబ్ క్లాజును ఎక్కడనుండియో శ్రవ్య వైకలెను. చచ్చిపోయే మనిషి గడ్డితోచను పట్టుకొని దేవులాడునని ఒక ప్రతీతి ఉన్నది. కాని సత్యముగానున్న ఈ నిరంకుశ ప్రభుత్వము సిట్టిపోలీసుచట్టమునుండి ఈ 'గడ్డిపోచ' శెక్షనును పట్టుకొని ఎందుకు దేవులాడవలసినదని చచ్చివదో తెలియకున్నది. బహుశా విదేశవస్తు బహిష్కారము వైపునకు వచ్చువానిని బండిని కాసనోల్లంఘనమువైపునకు త్రిప్పువలెనని పోలీసువారు ప్రయత్నించి ఉండవచ్చును. కాని వారి ఈప్రయత్నము ఫలజయము పొందినది. గాంధీ బర్మాకు పోయి కొద్దికాలములోనే తిరిగి వచ్చెను. ఆ తరువాత ఆయనను విచారించి మేజిస్ట్రేట్ బొక్క రూపాయ జరిమానావేసెను. పిమ్మట ఆయన ఆంధ్రదేశములో సంచారముకొనించి ఆరువారములలో శుద్ధరునిధికొరకు ౨,౭౦,౦౦౦ రూపాయలను వసూలుచేసెను. వెంటనే ౧౯౨౯ మేనెలలో బొంబాయినగరమున ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశమైనది.

బొంబాయిసమావేశము చాలా ప్రాముఖ్యమైనది. ప్రభుత్వమువారు ఆనెల్లీ గడువు పొడిగింపబడునని ప్రకటించిరి. దీనివైన కాంగ్రెసు చర్య తీసుకొనవలసి యున్నది. ఇది యిలా వుండగా భారతదేశ మంతటా నిర్బంధములు పాగినవి. ఆ. భా. కాం. సం. కార్యనిర్వాహకసభ్యుడు సాంబమూర్తికూడ ఆరెస్టుచేయబడెను. సాంబాలరాష్ట్రములో నిర్బంధవిధానము మరి విధిరీతిగా నుండెను. అప్పటికి కాళోయే లాహోరుకాంగ్రెసుప్రతినిధుల కళ్ళంతరములను కల్పించుట కివ్వగా

గము పన్నుబడనేమో అనికూడా అనుమానము కలిగెను. అందుమూలమున ప్రతిరాష్ట్రములోని కాంగ్రెసుసంస్థలను ముందుకార్యక్రమమునుగూర్చి తీవ్రముగా నాలోచింపబడెను. బొంబాయిరాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘమువారు ఆరాష్ట్ర జనసంఖ్యలో ౨౫% కాంగ్రెసుసభ్యులనుగా చేయవలెనని నిర్ణయింపబడినది. జిల్లాలో ౨% న్ను, తాలూకాలలో ౩% న్ను, గ్రామములలో ౫% న్ను కాంగ్రెసుసభ్యులుగా నుండవలెనని నిర్ణయింపబడినది. కాంగ్రెసు ఉత్తరువులను సరిగా నిర్వర్తించని ఏ కాంగ్రెసుసంస్థనైననూ కాంగ్రెసునిర్మాణమునుండి తొలగించుటకు అఖిలభారత కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమువారి కధికారము కలదు. భారతశాసనసభలోను, రాష్ట్రీయశాసనసభలోను కల కాంగ్రెసుసభ్యులు నిర్వర్తించవలసిన కార్యక్రమమునుగూర్చి నిర్ణయించుటకు అ. భా. కాం. కార్యనిర్వాహకవర్గమువారి కధికార మియ్యబడినది. తూర్పుఆఫ్రికాలోని భారతీయులు ఆర్థిక రాజకీయసమానత్వమునకు పోరాడే పోరాటమునకు సంపూర్ణసహాయము చేయబడునని అ. భా. కాం. సం. లో తీర్మానింపబడినది. స్వరాజ్యోద్యమమునకు సంబంధించిన రాజకీయ ఆర్థిక వైజ్ఞానిక పరిపాలనా విషయములకు ఒక కాంగ్రెసుమాన్యుయల్ తయారుచేయబడవలెనని, అందుకు కావలసిన వ్యయము అ. భా. కాం. సం. భరించవలెనని తీర్మానింపబడినది.

డాక్టర్ సన్ యట్ నేన్ అంత్యక్రియల సందర్భమున కాంగ్రెసుపక్షమున రెవరెండు ఉత్తమ కాంగ్రెసుఅధ్యక్షునిచే పంపబడినందుకు కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహక వర్గమువారు అంగీకరించిరి. సామ్రాజ్య ప్రతికూల సమితివారిచే ఏర్పాటుచేయబడిన మహాసభలో భారతదేశముపక్షమున ప్రాతినిధ్యము వహించుటకు శివప్రసాద నుస్త్తా యెన్నుకొనబడినది. “బెంగాలు, అస్సాం రాష్ట్రములలోనివారుతప్పకక్రింద రాష్ట్రములలోని కాంగ్రెసుపక్షమున ప్రాతినిధ్యము వహిస్తూన్న రాష్ట్రీయశాసనసభాసభ్యులును, కేంద్రశాసనసభాసభ్యులును ఆయాశాసనసభలకుగాని, ఆయాశాసనసభలచే నియమింపబడిన ఉపసంఘములకుగాని తిరిగి అ. భా. కాం. సం. లో మరియొక విధముగా తీర్మానింపబడినంతవరకునూ జోక్యము కల్పించుకొనకూడదని నిర్ణయింపబడినది. ఆవిధముగా శాసనసభలకు హాజరుకాని కాంగ్రెసుసభ్యు లందరును వారికాలమును కాంగ్రెసు కార్యక్రమమున కుపయోగింపవలెనని తీర్మానింపబడినది. బెంగాలు అస్సాం శాసనసభలలోనికి కాంగ్రెసుసభ్యులు ఎన్నుకొనబడినపిమ్మట కేవలము తమ పేర్లను రిజిస్టరు చేసుకొనవలయునకుమాత్రమే వారు హాజరు కావలెను.” అని తీర్మానింపబడినది. ఈ మేనేలలో జరిగిన అ. భా. కాం. సం. సభలోనే భారతబాతీయ సాంఘికజీవితమునందు ఆర్థికముగా సంపూర్ణ పరివర్తనము కలుగవలెనని తీర్మానింపబడినది. భారతప్రజలలో వ్యాపించియున్న దారిద్ర్యదుఃఖమును నిర్మూలించి, వారి

సిరిగతులను బాగుచేయవలెనని కూడా ఆసభలో తీర్మానింపబడెను. మీరటు ఫైదీల్ సహాయార్థము ౧౫౦౦ రూపాయలు కాంక్షన్ చేయబడెను.

౧౯౨౯ మార్చి ౨౦ వ తేదీని బొంబాయి, పాంచాల, సంయుక్తరాష్ట్రము లలో ఇండియన్ పీనల్ కోడు ౧౨౧ (ఎ) సెక్షన్ క్రింద వందలకొలది ఇళ్లు సోదా చేయబడెను. కొంతమంది అరెస్టు చేయబడిరి. వారిలో ౮ మంది ఆ. భా. కాం. సం. సభ్యులు కలరు. వారందఱును మీరటుకు విచారణనిమిత్తము పంపబడిరి. ఆకేసే మీరటుకు ట్రాకేసుగా సుప్రసిద్ధత గడించినది. వారు దేశములో సామ్యవాదప్రచార మును సాగిస్తూండెను కేసు పెట్టబడెను. వారికితోడు తరువాత 'న్యూస్పార్కు' పత్రి కాధిపతి 'హెచ్. యల్. హచ్చిన్ సన్' కూడ అరెస్టుచేయబడెను. ముద్దాయిల సహాయార్థ మొక కేంద్రసంరక్షకసంఘము (Central Defence Committee) మేర్పాటు చేయబడెను. అందులో ఎక్కువమంది సుప్రసిద్ధ కాంగ్రెసువాదులు కలరు. ఆకేసును గూర్చిన ప్రారంభవిచారణ కొన్ని నెలలు పట్టెను. సంవత్సరాంతములో కేసు పూర్తి అయ్యెను. ఈవిచారణ ఇంగ్లాండు, ఇండియాన దృష్టిని ఆకర్షింపగలిగెను. ఈకేసులో ప్రచారముకొరకున్న, ప్రకటనముకొరకున్న చేయబడిన ఏర్పాటులను స్వయముగా తనిఖీచేయుటకు గవర్నమెంటు పబ్లిసిటీ డైరెక్టరు ప్రత్యక్షముగా కోర్టుకు హాజరయ్యెను.

తరువాత కొంతకాలమునకే జూలై ౧౫ వ తేదీని ఢిల్లీనగరములో కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గము సమావేశమైనది. స్వరాజ్యోద్యమముయొక్క శ్రేయస్సు కొరకు వివిధ కాసనసభలలోని సభ్యులను రాజీనామా ఈయవలెనని ఆసభవారభి ప్రాయపడిరి. ఈవిషయము చాలా ముఖ్యమైనదగుటచే ఆ. భా. కాం. సం. వారి చివరి నిర్ణయమునకు వదలివేయబడెను. కాబట్టి ౧౯౨౯ జూలై ౨౬ వ తేదీని అలహాబాదులో ఆ. భా. కాం. సం. జరుపబడవలెనని నిర్ణయింపబడెను. కలకత్తా కాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన ప్రధానతీర్మానములోని చివరభాగమునుబట్టి కాంగ్రెసు సభ్యుల ఆదాయములో కొంతభాగమును వారు కాంగ్రెసునిధులకు జమకట్టించవలసియున్నదని పాఠకులు జ్ఞాపకముంచుకొనియుందురు. మొట్టమొదట ౫% చొ. చెల్లింపబడవలెనని నూచింపబడినది. తరువాత ౨౪% చొ. న అని కొందరు నూచించిరి. కాని ఆ సభలోని కొందరు ధనవంతులు ప్రకటించిన భయమును గమనించి, ఆవిషయము వ్యక్తుల నిర్ణయమునకు వదలివేయబడెను. ఆవిధముగా వనూలయిన మొత్తములు జూలై నెల బుల్లెటిన్ లో ప్రకటింపబడెను. దానినిబట్టి చాలా తక్కువసామ్య మత్రమే వనూలె నదని తెలియగలదు.

ఈ కాలములో నిర్బంధవిధాన మెక్కువగా సాగింపబడుతుండెను. సందర్ ల్యాండుచే రచింపబడిన “అస్యతంత్ర భారతదేశము” (India in Bondage) అనే పుస్తకము ప్రభుత్వమువారిచే నిషేధింపబడెను. ఆపుస్తకమును ప్రకటించినందుకు మాడర్న్ రివ్యూపత్రికా సంపాదకుడు బాబూ రామానంద ఛటర్జీ అరెస్టుచేయబడెను.

అసెంబ్లీ బాంబు కేసు సందర్భమున అరెస్టుచేయబడిన భగత్ సింగు, దత్తులకు యావజ్జీవ ద్వీపాంతరవాసము విధింపబడెను. వారు కేవలము ప్రదర్శనము నిమిత్తమే బాంబువేయబడినదని ప్రకటించిరి.

లాహోరు కుట్రకేసు సందర్భమున జరిగిన నిరకేనవ్రతముసంగతి చాలామందికి తెలిసియేయుండును.

కలకత్తాలో మరికొంతమందిమీద కేసు పెట్టబడెను. అందులో కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభ్యుడు సుభాష్ చంద్రబోసున్ను, ఇంకా అనేక సుప్రసిద్ధ కాంగ్రెసు వాదులున్ను విచారించబడిరి.

హింసహోయి, మలయా రాజ్యములనుండికూడ కొంతమంది భారతీయులు రాజకీయకార్యములవలన అరెస్టుచేయబడినట్లు వార్తలువచ్చెను.

రాజకీయ ప్రచారకులపైననూ, కార్మిక నాయకులపైననూ పెట్టబడిన ఈశ్మలులకు చోడు పోలీసువారు ఇంకా అనేకవిధములగు క్రూరనిర్బంధములను సాగించిరి. లాహోరు ఖైదీల ప్రతివాదమునిమిత్తము సొమ్మును వసూలుచేస్తూన్న వీడుమందియువకులు జిల్లా మేజిస్ట్రేటు కట్టెదుట పోలీసువారిచే క్రూరముగా కొట్టబడిరి. వారందరికి తీవ్రమైన గాయములు తగిలినవి. కొందరు స్మృతితప్పి పడిపోయిరి. “సామ్రాజ్యతత్వము వశించు గాక, విప్లవము చిరస్థాయి అగుగాక” అని వారు కేకులువేసినందు కాప్రాయశ్చిత్తము చేయబడెను. లాహోరు కుట్రకేసులోని విచారణఖైదీల సందర్భములో, పోలీసువారింతకంటెనూ మొరటుతనముగా ప్రవర్తించిరి. విచారణమేజిస్ట్రేటుయొడుట బహిరంగమైన న్యాయస్థానములో వారు కొట్టబడిరి. కోర్టుకు వెలుపలివారి కింతకంటెను ఎక్కువ అవమానములు కలిగినవని తెలియవచ్చెను.

ఇటీవల జరిగిన విచారణల, శిక్షల మాట అలా ఉండగా అనేకమంది దీర్ఘ కాలపు రాజకీయఖుయిదీలు అండమానుదీవులలోనూ, భారతదేశమునందు కల వివిధ కారాగృహములలోనూ నిర్బంధింపబడినప్పటికి జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను. వారిలో పాంచాలమునందు ౧౯౧౯ లో నైనిక్ శాసన సందర్భమున ప్రత్యేకన్యాయస్థానము లచే శిక్షింపబడిన ఖుయిదీలున్ను, ౧౮౮౮ నాటి మూడవ రెస్ట్రెమెంట్ క్రింద నిర్బంధింప

బడిన డిటెన్యూలున్న కూడా కలరు. వీరికి తోడు ౧౯౧౪-౧౫ లో యుద్ధ సమయమున యావజీవ ద్వీపాంతరవాసము విధింపబడిన ౨౭ గురు రాజకీయ ఖిలుదీలు జైల్లో నుండిరి. వారందరునూ మామూలున్యాయసాసములలో విచారింపబడలేదు. ప్రత్యేక కమిషనరలచే విచారింపబడి శిక్షింపబడిరి.

ఈ సంవత్సరములో కార్మికసమస్యలకూడ తలయెత్తి సమ్మెలు కొనసాగింపబడినవి. బొంబాయి బట్టలయంత్రములలోని లక్ష యాభైవేలమందికూలీలు సమ్మెకట్టిరి. ఆసమ్మెయాలమున భారతీయకార్మికుల నూతన దృక్పథము ప్రదర్శింపబడెను. ఆ సమ్మె మొదట జయప్రదముగా కనపడెను. ఆ సమ్మెకు సెనక నున్న నిర్మాణసామగ్ధ్యము దానిమూలమున ప్రదర్శింపబడెను. కాని ఆరునెలల పిమ్మట అది అపజయము పొందెను. వంగరాష్ట్రపు జనపనారమిల్లులలో ౨౫ వేల మంది కూలీలు సమ్మెకట్టిరి. కాని వారిలో నిర్మాణచాకచక్య మేమీ కన్పించలేదు. అక్కడక్కడ కొన్నికొన్ని చిన్నచిన్న సమ్మెలు జరిగినవి. కాని వారు పెద్ద సమ్మెచేసిన పనికికూడ హానికలిగించిరి.

జమ్షెడ్ పూరుకు దగ్గరగానున్న గోల్కొండలోని తగరపుపనివాండ్రు సమ్మెకట్టుకూడా భారతీయులదృష్టి నెక్కువగా ఆకర్షించెను. ఇందులో ౩ వేలమంది నిపుణులైన పనివాండ్రు కలరు. ఆసమ్మె ర నెలల ౧౫ రోజుల వరకును సాగెను. సమ్మెదారులు చాలా స్వల్పవిషయములనే కోరిరి. కాని మిల్లుయజమానులును, బీహారు ప్రభుత్వమువారును విచారణచేయుటకుకూడ నిరాకరించిరి. భారతకాసనసభవారు ప్రభుత్వమువారి ఈచర్యను గర్హిస్తూ తగరపుపరిశ్రమకు ప్రభుత్వమువారుచేసే సహాయమును ఉపసంహరించుకోవలెనని తీర్మానించిరి. సాధారణముగా భారతకాసనసభా తీర్మానములకు పట్టెడి గతివలెనే ఈతీర్మానమునకుకూడ పట్టి అది బుట్టదాఖలయ్యెను. విచారణ జరుగనేలేదు. సమ్మె కొనసాగింపబడెను. ఈసమ్మెదారుల సానుభూతికొరకు బడ్జెట్లోను, తదితరప్రదేశములలోను మరికొన్ని సమ్మెలు జరిగినవి.

౧౯౨౦ లో దక్షిణఇండియానైల్వే సమ్మెజరిగెను. ఆసమ్మెలో అనేకమంది కుట్రకేసుక్రింద శిక్షింపబడిరి. ఏప్రిల్ నెలలో తిరుచినాపల్లి జడ్జి అందులో ౧౫ గురు ముద్దాయిలకు ౧౦ సంవత్సరముల కఠినశిక్ష విధించెను.

కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభ్యులలో నిద్దరీ సంవత్సరము చాలాకాలమువరకును విడతసంచారము గావించిరి. సరోజినీదేవి అమెరికాలో జయప్రదముగా సంచారముచేసి ఆగస్టునెలలో తిరిగి ఇండియాకు వచ్చెను. నవంబరులో ఆమె తూర్పు ఆఫ్రికాభారతీయ మహాసభ కథ్యక్షత వహించుట కక్కడికి పోయెను. కాంగ్రెసు

కోశాధిపతులలో ఒకరగు శివసాదగు ప్రచాలా నెలవరకును యూరపులోనే సంచారముచేసెను.

శివసాదగు ప్రభావతజాతీయ మహాసభపక్షమున జూలై నెలలో రెండవ “సామ్రాజ్యపతిమాల ప్రపంచకమహాసభ”కు హాజరయ్యెను. ఆ సభనుగూర్చిన నివేదిక వర్కింగుకమిటీముందు చర్చకు పెట్టబడెను.

కలకత్తా కాంగ్రెసు జరిగిన వెంటనే కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక వర్గము వారు బర్లిన్ లో విద్యార్థి ప్రచారణ సంఘ (Students' Information Bureau) నిర్మాణముకొరకు నెలకు 3౦ పానుల చొప్పున ఇచ్చుటకు మంజూరుచేసిరి. తరువాత కొద్దికాలమునకే ఎ. సి. యన్. నంబియార్ తనిఖీక్రింద ఆ సంఘము స్థాపింపబడెను. అది బర్లిన్ నగరమునందలి అనేకమంది భారతీయ విద్యార్థులకును, ప్రేక్షకులకును సహాయము కావించి, తన ధర్మమును నిర్వర్తించెను. శివసాదగు ప్రవిశోపాఖండ సంచారము చేసినప్పుడు ఆసంస్థను దర్శించి చాలా జ్ఞాపించెను. ఆయన చేసిన సిఫార్సుపైన కాంగ్రెసు కార్యవర్గమువారు నెలకు మరిరెండు పానులు పతనాలయమునిమిత్తము మంజూరు చేసిరి. ఆ సంఘకార్యక్రమము చాలా సమర్థతతో నిర్వర్తించబడెను. నెలసరి లెక్కలున్ను, నివేదికలున్ను క్రమముగా కాంగ్రెసు కార్యాలయమునకు చేరుతూండేవి. నంబియార్ చేసిన గౌరవనీయ ధాని జయమునకు ముఖ్య కారణము.

విదేశములలో పనిచేసేనిమిత్త మొకశాఖ అ. భా. కాం. సం. వారిచే స్థాపింప బడవలె నని కలకత్తాకాంగ్రెసు ఆజ్ఞాపించెను. కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక వర్గమువారి విషయములో తగుచర్య నడిపింపవలెనని కాంగ్రెసు కార్యదర్శి కఠికార మిచ్చిరి. కాంగ్రెసు కార్యదర్శి విదేశశాఖకు సంబంధించిన పనిని తాను స్వయముగా చూడదొడగెను. విదేశములలోని వ్యక్తులతోను, సంస్థలతోను సన్నిహిత సంబంధములు కల్పించుకొనుట కాయన ప్రయత్నించెను. ఇది చాలా కష్టతరమైన పని. విదేశములనుండి వచ్చే ఉత్తరప్రత్యుత్తరములపైన ప్రభుత్వమువారి ‘నిగా’ ఎక్కువగా నుండుటచే త్రోవలో అనేకచిక్కులు తలపించుటకు వీలుకలదు.

అ. భా. కాం. సం. వారి నిర్ణయముల కనుగుణముగా ఒక కార్మిక పరిశోధన శాఖ (Labour Research Department) స్థాపింపబడెను. అది అ. భా. కాం. సం. కార్యాలయమునకు శాఖగా పనిచేయదొడగెను.

హిందూస్థానీ నేవాదశకమునందలి వివిధభాగములలోని వాలంటీర్లకు శిక్షణ మిచ్చిరి. ముఖ్యముగా కల్లాటరాష్ట్రములో ఈ పని ఎక్కువగా జరిగెను. ఆరాష్ట్రము

లోనే నేవాదళమువారి ప్రధానకార్యాలయ మున్నది. అక్కడే వారి సాధనాలయము కూడా కలదు. దేశములో ఇంకా అనేకచోట్ల అనేక శిబిరములు స్థాపింపబడినవి. స్వచ్ఛందపైనికశిక్షణ మియగలవారు కావలసినంతమంది లభించును కూడ లభించలేదు. కాంగ్రెసుసభ్యులను చేర్చుటకును, విదేశవస్త్ర బహిష్కారమునకును నేవాదళము బాగా పని చేసినది. లాహోరుకాంగ్రెసుకు కావలసిన సమర్థులైన వారింటిరుపటాలములను తయారుచేయుటకు నేవాదళము చాలా సహాయము చేసెను.

హిందూస్థానీ నేవాదళము అనేకు హిమాచల పర్వతము ప్రతినెల జాతీయ పతాకోత్సవములను జయప్రదముగా జరిపించెను. ప్రతినెల చివర ఆదివారముతోజూన ఉదయము ౮ గంటలకు జాతీయపతాకము ప్రతిష్ఠింపవలె నని వారు కలకత్తాలో తీర్మానించిరి. ఇందుమూలమున జాతీయపతాకము ప్రజానురంజకత్వమును గడించినది. వ్యక్తులు తమ గృహములపైన జాతీయ పతాకములను ప్రతిష్ఠించుకొనిరి. అనేక మునిషాలిటీలపైన కూడ కాంగ్రెసుజెండాలు నిలుపబడెను. హిందూస్థానీ నేవాదళము పునర్నిర్మింపబడెను. దాని నిర్మాణవిధానము అనుబంధములో చూపబడినది.

నిర్బంధ విధానమునకు సంబంధించినంతవరకు ఆగస్టునెల క్రిందటి నెలలకు తీసిపోలేదు. ప్రతివోటా నాయకు లరెప్టుచేయబడిరి. సర్దార్ మంగల్ సింగ్, మోలానా జాఫర్ అలీఖాన్, మాస్టరు మోతాసింగు, డాక్టరు సత్యపాలులు పాంచాల రాష్ట్రములో అరెప్టుచేయబడిరి. మోతాసింగు ౭ సం. శిక్షను పూర్తిగా అనుభవించెను. ఆంధ్రదేశములో అన్నపూర్ణయ్య అరెప్టుచేయబడెను. డాక్టరు సత్యపాలుకు ౩ సం. కఠినశిక్ష విధింపబడెను. పాంచాలరాష్ట్రములోని నిర్బంధము చెప్పతరము కాకుండెను. టైటనున్న వారి విధముగా నిర్బంధింప బడుతుండగా జైళ్లలోనున్న వారు మిక్కిలి బాధింపబడిరి. దత్తు, భగత్ సింగులున్ను, ఇంకా తదితర ఖైదీలున్ను అప్పటికి ౬ వారములనుండి నిరాహారదీక్ష నవలంబించిరి. అనెంట్లీ బాంబుకేసు సందర్భమున దత్తు, భగత్ సింగులకు యావజ్జీవద్యిపాంతరవాసశిక్ష విధింపబడెను. వారు లాహోరు కుట్రకేసులోకూడ ముద్దాయిలే. కాని ఆ కేసులో దత్తు విడుదల చేయబడెను. లాహోరు కుట్రకేసుకు మూలము సాండర్సుహత్య. ఆయన పోలీసు ఉద్యోగి. ౧౯౨౮ సెప్టెంబరు ౧౭ వ తేదీ సాయంకాలము నాల్గు గంటలకు ఆయన హత్యచేయబడెను. లాహోరుశిక్షితులు జైళ్లలోని ఖైదీలు మానవులుగా చూడబడవలె నని నిరాహారదీక్ష బూనిరి. అందులో యతీంద్రనాథ్ దాస్ సుప్రసిద్ధుడు. యతీంద్రుడు జైళ్లలో ఐరోపా ఖండవాసుల నొక విధముగాను, భారతీయులను మరొకవిధముగాను చూచేపద్ధతి బాగుండలే దని ఈ కఠిన నియమమునకు

పూసెను. అంతేకాని యూరపియనులకు చేయబడుతూన్న ప్రత్యేక సాకర్యములను గూర్చి ఆయన కేమి జోక్యము లేదు. ఆయన మాక్స్విన్వలె జీవితాంతమువరకును నిరశనవ్రతమును కొనసాగించిన ఏకైకవ్యక్తి.

ఈ సంవత్సరములో భారతజాతీయమహాసభకు ఇంగ్లండు దేశములోను, ఐరోపాఖండములోను గల అనేక జాతీయసంస్థలతోను, అంతర్జాతీయ సంస్థలతోను సంబంధము కుదిరెను. బొంబాయిలో ఒక కాంగ్రెసుమహమ్మదీయపక్ష మేర్పాటు చేయబడెను. అలహాబాదులో ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశ సందర్భమున ఒక అఖిల భారతజాతీయ మహమ్మదీయపక్షము నిర్మింపబడెను. అలహాబాదు సమావేశములో కాంగ్రెసు శాసనసభ్యులు తమస్థానములకు రాజీనామా లీయవలసిన దని కాంగ్రెసు కార్య వర్గమువారు వెల్లడించిన అభిప్రాయము ఆమోదింపబడెను. కాని ఆ విషయములో వచ్చిన ఉత్తరము లన్నింటిని గమనించి లాహోరు కాంగ్రెసువరకును వారి తీర్మానము నమలుజరుపక నిలిపివేయ తలపెట్టిరి.

లాహోరు ఖైదీల నిరశన వ్రతమును గూర్చి ఇంతకుపూర్వ ముదాహరించి యుంటిమి. గవర్న మెంటువారి కానిరశనవ్రతముమూలమున కష్టము కలిగెను. వారు లాహోరు కుట్రకేసు పెట్టిన పోలీసువారిని బాధించుటకే నిరశనవ్రతము లుద్దేశింప బడిన వని తలచిరి. కాబట్టి ౧౯౨౯ సెప్టెంబరు ౧౨ వ తేదీని ప్రభుత్వమువారు భారత శాసన సభలో ఒక బిల్లును ప్రవేశ పెట్టిరి. ఎవరైన ముద్దాయిలు తమంతట తాము కొద్దుకు హాజరు కాకుండా ఉండేటట్లు తమ చర్యలవలన అశక్తులనుగా చేసుకొనిన యెడల వారు లేకపోయినప్పటికీ కేసును కొనసాగించుటకు మేజిస్ట్రేటు కధికార మియ బడెను. ఇది వివాదగ్రస్తమైన బిల్లు కావటముచేత సెప్టెంబరు ౨౬ వ తేదీని దీనిని సభ్యుల అభిప్రాయముకొరకు పంపుట కంగీకరించిరి. కాని అవసరసందర్భములో వారి అధికారములను వినియోగించుకొనే హక్కుమాత్రము వారి కిందుమూలమున పోలేదని ప్రకటించిరి. తరువాత కొద్దికాలమునకే వైస్రాయి ఈసందర్భములో 'లా హోరు కుట్ర విచారణ ఆర్డినెన్సు' అనే పేరుతో ఒక ఆర్డినెన్సును జారీచేసెను.

ముం బెన్సీ మహత్కార్యములు జరుగ నుండెను. చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన లా హోరుకాంగ్రెసుకు సుప్రసిద్ధుడైన అధ్యక్షుడు కావలసి ఉండెను. ౧౦ రాష్ట్రములు గాంధీకి వోటుచేసినవి. ౫ వల్లభాయి పటేలుకు వోటు చేసినవి. ౩ జవహర్ లాల్ కు వోటు చేసినవి. గాంధీ ఎన్నుకొన బడినట్లు ప్రకటింపబడెను. కాని ఆయన రాజీనామా ఇచ్చెను. కాంగ్రెసునిబంధనావశిష్టకార మాయనకు బదులుగా మరి యొక రెన్నుకొనబడవలసిఉండెను. ౧౯౨౯ సెప్టెంబరు ౨౮ తేదీని లక్నోలో ఆ.

భా. కాం. సం. సమావేశ మందుకు జరుపబడెను. కాంగ్రెసు అధ్యక్ష పదవినిగూర్చిన విషయము యావచ్చారతజాతికి సంబంధించినది.

దేశీయులదృష్టి ఒక్కసారిగా గాంధీవై పునకు మరలెను. ఆయన ఒక్కడే కాంగ్రెసు రథమును విజయమార్గమున పట్టింప గల డని దేశీయులు తలచిరి. అప్పటి కప్పుడే మోతీలాల్ జీవంటి నాయకులు కాసన సభలతో విసిగి వేసారిపోయి రన్న మాట బహిరంగ మయ్యెను. కాసన సభ్యులు రాజీనామాల నీయవలెననియే ప్రజల అభిప్రాయ మైనట్లు స్పష్టమయ్యెను. అయితే తరువాత జరుగవలసినదేమి? కాసనోల్లం ఘనముతప్ప గత్యంతరము లేదు. ఈ కాసనోల్లంఘన దుర్గమ మార్గమునుండి భారత జాతిని విజయపథమునకు నడిపింపగలవారు గాంధీ తప్ప మరి ఎవ్వరు? అందు వల్లనే ఎక్కువ రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘములు గాంధీపేరు నూచించెను.

లక్నోలో గాంధీ తన రాజీనామానుగూర్చి పునర్విచారణ చేయుటకు కోర బడెను. కాని ఆయన భారతీయ యువకులలో నూతనోత్సాహమును పురికొల్పగల ఒక కాంగ్రెసు యువకునకు పట్టాభిషేకముచేయుటలో విశేష మున్నదని తలచెను. ఈ భారతజాతీయమహారథము ఒక్కొక్కటనుంచి మరి యొకచోటకు కదులుతూ వచ్చినది. అది అహమ్మదాబాదు, గయా, ఢిల్లీ, కాకివాడ, తెల్లాము, కాన్పూరు, గౌహతి, మద్రాసు, కలకత్తా నగరములను తన నడకతో పునీతము కావించినది. ఇప్పుడది లాహోరుకు పోనుండెను. ఇందులో యువకులు, మధ్య వయస్కులు, వృద్ధులునూకూడాకలరు. వృద్ధులు పతాకమును సగర్వముగా చేపూనిరి. మధ్యవయస్కు లాపతాకచ్ఛాయలయం దుండుటయే గౌరవముగా భావించిరి. యువకు లీవృద్ధమూర్తుల పాతపద్ధతులను నిరసించిరి; కాని నూతనమార్గముల నన్వేషింప లేకపోయిరి. రథము సకాలములో యాత్రికులనందరనూ తీసుకొని పోవలెననేయెడల దానికి యువకులలో నూతనోత్సాహమును, ఉత్తేజమును కల్పింపగల సారథులుండ వలెను. అనుభవముగల మేధాకాలియగు వయోవృద్ధుడు రథికుడుగా నున్నయెడల రథము పెడమార్గమును బట్టుటకు పీలులేదు. ఈవాదము గాంధీకి నచ్చినది. వల్లభాయి గాంధీ, జవహరలాలులమధ్య జోక్యము కల్పించుకొనలేదు. లక్నోలో జరిగిన అ. భా. కాం. సం. సమావేశమునకు ఎక్కువమంది సభ్యులు హాజరుకాలేదు. అక్కడకువచ్చిన స్నేహితులలో ఎక్కువమంది జవహరలాల్ పండితునకు వోటుచేసిరి. ఆయన ఇంత వరకైన కాంగ్రెసుపైసిడెంట్లందరిలోకి పిన్నవయస్కుడు. వంగరాష్ట్రము గాంధీ అధ్యక్షుడుకావలెనని తపించుట విచిత్రముగాకనబడినది. వారు గాంధీకొర కితర రాష్ట్రములకు సర్క్యులర్లనుకూడా పంపిరి.

లక్ష్మీలోని అ. భా. కాం. సం. వారి దృష్టిని మరియొక ముఖ్యవిషయ మాకర్పించెను. పంజాబుజైలులో ౬౪ దినము లుపవాసముచేసి మరణించిన యతీంద్రవాధ దాసునుగురించి, బర్మాలో ౧౬౪ కోజు లాకలితో మరణించిన రెవరెండు విజయానుగురించి వారు విచారసాగరమున మునిగిరి. వీ రిరువురును మాతృపాదములకడ ప్రాణములను త్యజించిరి. రెండవవారికంటె మొదటివారు భారతదేశపువృష్టి నెక్కువగా ఆకర్షించగలిగిరి. పూంజీ విజయామరణమునుగూర్చి ఒక్కమాట చెప్పవలసియున్నది. ఈయన బౌద్ధసన్యాసి. రాజద్రోహనేరముక్రింద శిక్షింపబడి, ౨౧ మాసముల కఠినశిక్ష ననుభవించి, ౧౯౨౯ ఫిబ్రవరి ౨౨ తేదీని జైలునుండి విడుదలచేయబడెను. తరువాత సరిగా ౫ వారములకే, ఏప్రిల్ ౪ వ తేదీని రాజద్రోహనేరముక్రింద ఆయన తిరిగి అరెస్టుచేయబడెను. ఆయన కాకేసులో మొట్టమొదట ౬ సం.ల ద్వీపాంతరవాసశిక్ష విధింపబడెను. తరువాత అది ౩ సం. లకు తగ్గింపబడెను. ఆయన అరెస్టు చేయబడిన వెంటనే జైలధికారులు తనయెడల సరిగా ప్రవర్తింపవలెననీ, పరవడికోజులలో బౌద్ధసన్యాసులు ధరించే కాషాయవస్త్రములను తననుకూడా ధరింపనీయవలసినదనీ కోరుతూ నిరాహారదీక్షను ప్రారంభించెను. ఆ విధముగా ఆయన ౧౬౪ కోజు లుపవాసముచేసి ౧౯-౯ ౧౯౩౯ న మరణించెను.

దీని కారణోజులుమందుగా ౧౯౨౯ సెప్టెంబరు ౧౩ వ తేదీని యతీంద్రవాధ దాసు స్వర్గస్థుడయ్యెను. ఈవిధముగా వరుసగా రెండువారములలో జాతీయాత్మ గౌరవమును ప్రతిష్ఠించుటకొరకు పౌదయపూర్వకముగాను, స్వచ్ఛందముగాను ఈ యిద్దరు దేశభక్తులూ ప్రాణములను సమర్పించిరి. యతీంద్రుని మరణమువలన భారతీయులకు కలిగిన దుఃఖమున్నూ, వారి కా దేశభక్తునియందు గల గౌరవమున్నూ కలకత్తాలోజరిగిన మహోత్సవములమూలముననూ, ప్రదర్శనముల మూలముననూ వ్యక్తమయ్యెను. ఆయనవిషయములో విదేశములనుండికూడ సానుభూతిసందేశములు పంపబడెను. విరెండుదేశభక్తుడు మాక్స్విన్సెటుంబమునుండికూడ ఒకసానుభూతిసందేశము వచ్చెను.

ఈవిషయమును విడిచి మరియొకవిషయమునకు పోయేలోగా లక్ష్మీలోసెప్టెంబరు ౨౨ తేదీని సమావేశమైన అ. భా. కాం. సం. వారు ఈ విషయములో చేసిన తీర్మానమునుగూర్చి చెప్పవలసియున్నది. వారు నిరాహారత్రతమును పూనిన ఖైదీల సద్భావమును జ్ఞాపించిరి. కాని ఆత్యవసరసందర్భములలో తప్ప అట్టి దుర్ఘటకార్యములకు పోకూడదని అభిప్రాయమిచ్చిరి. విజయా, దాసుల ఆత్యవసరప్రణామము గమనించినన్ని, ప్రభుత్వమువారు చిట్టచివరకు నిరాహారదీక్ష నవలంబించినవారి కోరికల నంగీకరింపబూనిరి కాబట్టిన్నీ తదితర నిరశనవ్రతులను ఉపవాసము మానివేయవలసినదిగా కూడా అ. భా. కాం. సం. సలహాయుచ్చెను.

సోపానపరంపరగా నభివృద్ధిపొందించుటయే ౧౯౧౭ ౧౧వ్రేలో చేయబడిన ప్రకటన యొక్క ఉద్దేశము. బ్రిటిషుతంత్రముయొక్క ఆదర్శము ప్రకటింపబడుట కదియే మొదటిసారి. బ్రిటిషిండియా అధినివేశరాజ్యములలో తగిన స్థానమును పొందుటకు ౧౯౧౯ వ సం. పార్లమెంటు ప్రణాళికయే ఆధారముగా నుండవలెనని చక్రవర్తిగారి ఉద్దేశమైనట్లు వారిపద్దతుంచి వచ్చిన నాసలహాపత్రములో స్పష్టికరింపబడినది. ఈవిషయము నే నిటీవల చెప్పియుంటిని. అంతేకాక కాలము పరిపక్వమైనవెంటనే భారత దేశ మధినివేశరాజ్యములతో బాటు సామ్రాజ్యములో సమానభాగస్వామిగా నుండవలెనని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి ఉద్దేశమైనట్లు బ్రిటిష్ మంత్రి లనేకమార్లు బహిరంగముగా చాటించిరి. కాని ౧౯౧౯ నాటి రాజ్యాంగప్రణాళిక నమలుజరుపుటయందు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి ఉద్దేశములనుగూర్చి వ్యాఖ్యానము చేయుటలో ఇంగ్లండు లోనూ, ఇండియాలోనూ కూడా కొన్ని సందేహములు కలిగినందున ౧౯౧౭ నాటి ప్రకటనలో ఉద్దేశింపబడిన భారతరాజ్యాంగ నిర్మాణముయొక్క సహజపరిణామము అధినివేశప్రతిపత్తియే యని స్పష్టముగా ప్రకటించుటకు బ్రిటిష్ వారి పక్షమున నాకధికార మియ్యబడినది. ”

ఈప్రకటనము చేయబడినరోజున ౨౪ గంటలలో మాలవ్యా, సర్ లేజు బహద్దరు సత్రా, డాక్టరు బెసెంటు మొదలైన భారతదేశపు ప్రముఖులు ఢిల్లీ వెల్లిరి. కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమువారి కక్కడనే యుండిరి. వీరందరునూ కలసి చర్చించుకొని కొన్ని నిర్ణయములను చేసిరి. అవి ఒక ప్రకటనరూపములో ప్రచురింపబడినవి. ఆ ప్రకటనమునందు సంతకములు చేసినవారు దానిలోని సద్భావమును, భారతప్రజాభిప్రాయమును సంతృప్తిపరచవలెననే కోరికను వ్యక్తపరిచిరి.

వైన ఉదాహరింపబడిన రాజకీయనాయకుల ప్రకటనయందు “భారతీయుల కనుకూలమైన అధినివేశరాజ్యాంగ ప్రణాళికను తయారుచేయు ప్రయత్నమునందు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారికి మేము సహాయముచేయుటకు వీలుకలుగగలదని మా ఆశ. కాని దేశములోని ముఖ్యరాజకీయసంస్థలయొక్క సహాయమును పొందుటకున్నూ, విశ్వాసమును చూరగొనుటకున్నూ ముందుగా కొన్ని విషయములు స్పష్టికరింపబడవలసియున్నవి; మరియు భారతీయుల నిర్వర్తింపబడవలసియున్నవి.

“వైస్రాయి ప్రకటనములో నూచింపబడిన మహాసభ విజయము పొందవలెనన్న యెడల ముఖ్యముగా,

“(౧) కాంతివాతావరణమును సమకూర్చే నిమిత్తము సమాధానపద్ధతు లవలంబింపబడవలెను.

“ (బి) రాజకీయశైలిలు విడుదలచేయబడవలెను.

“ (సి) ఉదారరాజకీయసంస్థలకు తగిన ప్రాతినిధ్య ముండవలెను. వాటిలో అత్యంత వికాలమైన భారతజాతీయమహాసభ కత్యధిక ప్రాతినిధ్య ముండవలెను.

“ (డి) బ్రిటిష్ ప్రభుత్వపక్షమున వైస్రాయి చేసిన ప్రకటనలోని అధినివేశప్రతి పత్తినిగూర్చిన ముఖ్యానమునందు కొంత సందేహము పెల్లడింపబడినది. ఆ మహాసభ భారతదేశమునం దెప్పుడు అధినివేశప్రతిపత్తి స్థాపింపబడవలెనో విచారించుటకుకాక, కేవలము అధినివేశరాజ్యాంగప్రజాళికను తయారుచేయుటకే సమావేశము కా నున్నదని మాకు తెలియవచ్చినది. వైస్రాయియొక్క మహత్తరమైన ఆ ప్రకటనములోని భావ ములను, తత్త్వమును ఈవిధముగా వ్యాఖ్యానముచేయుటలో మేము పొరబడలేదని మా అభిప్రాయము. కొత్తరాజ్యాంగప్రజాళిక అమలులోనికి వచ్చేలోగా దేశపరిపాలనలో ఔదార్యము చూపబడవలెననీ, శాసనసభలకునూ, కార్యనిర్వాహకులకునూ సన్నిహిత సంబంధ ముండవలెననీ, రాజ్యాంగపద్ధతులయందునూ, వాటి ఆచరణయందునూ ఇంకా యొక్కువ గౌరవము చూపబడవలెననీ మా అభిప్రాయము. ఈ రోజునుండి నూతన యుగము ప్రారంభమైనదనే నమ్మకము ప్రజలకు కలిగించుట ముఖ్యానపరమనీ, నూతన రాజ్యాంగచట్ట మా నూతనయుగప్రతిబింబముగా నుండవలెననీ మా ఆశయము.

“ మహాసభ జయప్రదముగా కొనసాగింపబడవలెనన్నచో సాధ్యమైనంత తొందరలో అది సమావేశపరచబడవలెనని మా చిట్టచివరి మనవి.”

కార్మికపక్షమువారి వికాలవృష్టియే ఈనూతనపంథాకు కారణము. సర్ జాన్ సైమన్ ప్రధానమంత్రికి వ్రాసిన ఉత్తరములో ఒకవిధమైన మహాసభాసమావేశమును గూర్చి ఉదాహరింపబడినది వైస్రాయి ప్రకటనమునుబట్టి తెలిసియుండును. అందులో “ సాధ్యమైనంత వీక్షిభావముగల చిట్టచివరి నిర్ణయములు చేయబడినపిమ్మట అవి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారిచే పార్లమెంటుకు పంపించబడేనిమిత్త మామహాసభ జరుపబడు” నని ఆయన వ్రాసెను. ఈవాక్యములు ౧౯౨౯ అక్టోబరు ౧౬ వ తేదీని వ్రాయబడినవి. వీటిని వైస్రాయి తన ప్రకటనలోనేగాక తర్వాత అనేకసార్లు తన ముఖ్యోపన్యాసములలోగూడ పదేపదే చెప్పియుండుటనుబట్టి చూడ భారతీయులుకొరిన కోరికలలోని అత్యధిక భాగముగాక బ్రిటిష్ మంత్రివర్గమువారు పార్లమెంటువారికి నూచించిన నూచనలలోని అత్యల్పభాగముమాత్రమే అంగీకరింపబడకున్నదని స్పష్టముకాగలదు. “కాబట్టి ఆనాటినుండి నూతనయుగము ప్రారంభమైనదనే నమ్మకము ప్రజలకు కలిగించుట ముఖ్యానపర” మనీ, “నూతనరాజ్యాంగచట్ట మా నూతనయుగప్రతిబింబముగా నుండు విషయమును కేవలము ఆమోదించవలసినదే” ననీ రాజకీయనాయకులు కోరట వారి

అంతరంగికభీతిని తెలియజేయుచుండెను. కేవల మాసమావేశముమూలమున కనీసభాగము కూడా లభింపదని ఢిల్లీ నాయకులసభకు హాజరయిన కాంగ్రెసుసభ్యుల అభిప్రాయము.

ఫైదీలవిడుదలనుగూర్చి నిజముగా ఏమీ జరుగలేదు. పంజాబుజైల్లకమిటివారు ౧౯౧౯ లోని మార్చులులా ఫైదీలనూ, ౧౯౧౫ నాటి లాహోరు కుట్రఫైదీలనూ విడుదలచేయవలెనని ప్రతిపాదించెను. కాని యేమీ జరుగలేదు. ఈలోగా కొంతమంది ఇంగ్లీషున్నేహితులు ఇండియాకు సహాయముచేయుటకు కార్మికప్రభుత్వమువారు చేసే ప్రయత్నములకు ప్రతిసహాయము చేయవలెనని గాంధీకి తంతివార్తలను పంపు తూండిరి. అందుకు ప్రత్యుత్తరముగా గాంధీ సహకారముకొరకు తపించుచుంటినిని ప్రకటించెను.

“కాబట్టి నా కవకాశము కలిగినవెంటనే నేను సహాయముచేయుటకు పూనుకొంటిని. కలకత్తాతీర్మానమునందు నా కట్టి విశ్వాస మున్నదో జాయింటుప్రకటనమునందుకూడ అట్టి విశ్వాసమే ఉన్నది. అవి రెండూ ఏవిధముగానూ పరస్పర విరుద్ధములు గావు. వ్రాత కక్షరములకంటె అత్యు ప్రధానము. నిజమైన అధినివేశప్రతిపత్తి ఆచరణలో చూపబడేయెడల, అధినివేశముల రాజ్యాంగప్రణాళికకొరకు నేను వేచియుండగలను. అనగా బ్రిటిషువారికి హృదయపరివర్తనము కలిగి వారికి నిజముగా భారతదేశమును ఆత్మగౌరవముగల స్వతంత్రదేశముగా చేయవలయుననే కోరిక ఉన్నయెడలను, ఇండియాలోని ప్రభుత్వాధికారులకు నిజమైన సేవాతత్పరత్వ మున్నయెడలను అధినివేశరాజ్యాంగప్రణాళికకొర కింకా కొంతకాలము వేచియుండగలనని నా అభిప్రాయము. భారతప్రభుత్వము కత్తిపైన ఆధారపడియుండుటకంటె భారతీయుల సద్భావముపైన విశ్వాసముకలిగియుండవలె నని దీని కర్థము. ఆంగ్లేయులు తమ ధన ప్రాణసంరక్షణకొరకు ఫిరంగీ, కోటబురుజులపైన ఆధారపడియుండుటకంటె భారతీయుల సద్భావముపైన విశ్వాసముంచ సిద్ధముగా నుండిరా? అట్లు వారింకనూ సంసిద్ధులుగా లేనియెడల నన్ను సంతృప్తిపరచదగిన అధినివేశప్రతిపత్తి లేదు. కోరికపుట్టి నప్పుడు బ్రిటిషుసంబంధమును వదలుకొనగలిగిన సమర్థత కలిగిఉండవలె అధినివేశ ప్రతిపత్తి యని నాభావము. కాబట్టి బ్రిటిషు, భారతదేశముల సంబంధములనుగూర్చిన నిర్బంధనిబంధనలలో నాకు నిమిత్తములేదు. నేను సామ్రాజ్యముగో నుండ నిశ్చయించుకొన్నయెడల ప్రపంచములో సద్భావమును, శాంతివాతావరణమును పెంపొందించుటకే నాభాగస్వామ్యముయొక్క హక్కును వినియోగింతును. అంతేకాని బ్రిటిషుసామ్రాజ్య తత్వమునుగాని, లేక పరధనాకర్షణమును గాని పెంపొందించుటకు గాదు.

“నాభావముల నన్నిటిని కార్మికప్రభుత్వమునా రధముచేసికొనియుండరు. నా భావములను నేను ప్రకటనలో విస్తరించి యుండలేదని నాకు తెలుసును. కాని నా అభిప్రాయములలోని ఈసారాంశ మాప్రకటనలో ఉన్నప్పటికీ, లేకపోయినప్పటికీ నా ప్రధానస్పృహంతములను స్పష్టముగా నర్థము చేసుకొనవలసిన బాధ్యత ఇంగ్లండు, ఇండియాదేశములలోని మిత్రులది.

“ఇక్కడ సూచించబడినస్థితిని ప్రతిష్ఠించుకొనుటకు తగినబలము భారతదేశమున కింతవరకు కలుగలేదని నాకు బాగా తెలుసును. కాబట్టి మాదేశము బ్రిటిషుప్రజల యొక్క సద్భావమువలననే చాలవర కిప్పు డాస్థితిని పొందదగియున్నది. వా రీసమయ ములో ఆసద్భావమును ప్రదర్శించినయెడల అదొక వింతకాదు. భారతదేశమునకు వా రిదివరకు చేసిన అపరాధముల కది పరిహారముగా నుండగలదు.

“అయితే భారతదేశము తన పరమావధిని పొందుటకు కాల మాసన్నము కానియె డల నే నింకా కొంతకాలము వేచియుండగలను. నా కింతకంటె వేరొక ఆదర్శములేదు. ఈనామాట ఒకవ్యక్తిదేనని నాకు తెలుసును. ఇది భారతదేశములోని కొట్లకొలదిప్రజల కంతవరకు ప్రాతినిధ్యము వహించకలదో ఎవరునూ చెప్పజాలరు. నే నంతకంటెను చెప్పజాలను.

“చైత్రాయి ప్రకటనముప్రకారము భారతీయులకు వాగ్దానము చేయబడిన హక్కులు చాలా తక్కువైనప్పటికీ పార్లమెంటులో మాత్రము పెద్ద గగ్గోలు పుట్టెను. కామన్సుసభవారు తమచర్యను సమర్థించుకొన పూనిరి. ఇర్విన్ ప్రభువును, బెన్నెట్టు చేసిన నూచనలను అంగీకరించినందుకు బార్న్ ఫీల్డ్ బాధ్యతవహించెను. సర్ జాన్ సైమన్ తనను, తనకమిటీని సమర్థించుకొన ప్రారంభించెను. కెప్టెన్ బెన్ తనను, తన ప్రభుత్వ మును సమర్థించుకొనుటకు చాలా శ్రమపడెను. ప్రధానమంత్రి భారతదేశమునుసమాధాన పరచే ప్రయత్నములను పూర్తిగా సమర్థించు బాధ్యత వహించెను. ఆయన ఇదివరకుతప్పు మార్గములనుబట్టిన భారతీయులనుగూడ సమాధానఁరచుటకు పూనుకొనెను. ప్రభువులం దరు ప్రతిమాల విమర్శనలకు కడంగిరి. బర్మెన్ హెడ్డు ప్రభువు తన నిరంకుశ పంచాం గమును విప్పెను. ఆయనకు ప్రతిగా కెప్టెన్ బెన్ బర్మెన్ హెడ్డు ప్రభువునకు సామ్రా జ్యములో నేమీ అధికారస్థానము లేనికారణమున రాజకీయములనుండి ఆయన విర మింప తలచుచున్నట్లు ప్రకటించెను. “నాకు సొంతముగా తెలియకపోయినప్పటికీ ఆయన వాణిజ్యవ్యవహారములలో మునిగియున్నట్లు నాకు తెలియవచ్చినది.” అనికూడా కెప్టెన్ బెన్ బర్మెన్ హెడ్డుప్రభునిగూర్చి ముచ్చటించెను. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము కార్మిక పక్షమువారి చేతులలో పడినవెంటనే బర్మెన్ హెడ్డుప్రభుని భారతరాజ్యాంగకార్య

దర్శి పదవి పోయినందువలన ఆయన “గ్రేటర్ లండన్ అండ్ బ్రష్టు లిమిటెడ్” కు సంవత్సరమునకు ౧౫ వేల పానుల గౌరవవేతనముపైనే మేనేజింగు డైరెక్టరు పదవిని సంపాదించెను. కెప్టెన్ బెన్ ఎత్తిపాడుపు దీనికి సంబంధించినదే. రీడింగు ప్రభువు దక్షిణాఫ్రికా గనుల కంపెనీ (South African Mining Syndicate) కి అధ్యక్షుడుగానుండి సం. ౧౫ వేల పానుల గౌరవవేతనమును పొందెను. ఈయన ఇండియాలోని గనులనుగూర్చి పరిశోధనలుచేసేనిమిత్రము ఇంగ్లండులో రహస్యముగా స్థాపింపబడిన ఇంపీరియల్ కెమికల్ కంపెనీ కధ్యక్షుడుగామాడ పనిచేసినట్లు ౧౯౩౨-౩౫ సంవత్సరములలో తెలియపచ్చినది. ఈ విషయ మిండియాలో ఎవ్వరికీ తెలియదు. ఇక్కడ మాట వరస కీ విషయము చెప్పవలసివచ్చినది. కెప్టెన్ బెన్ రాజ్యాంగతంత్రమునందు పరివర్తనము కలిగినదని ప్రకటించెను. అనగా భావపరివర్తనము కలిగినదన్నమాట. ఇక వైస్రాయి ప్రకటనములోని మహాసభ సమావేశము కావలసియుండెను. లాయిడ్ జార్జి నాయకుల సమష్టి ప్రకటనములోని వ్యాఖ్యానమును కెప్టెన్ బెన్ అంగీకరించినా అని ప్రశ్నించెను. లాన్సుబరీ వైస్రాయి ప్రకటనమును ఉన్నదన్నట్లుగా విలువకట్టి అంగీకరించవలెనని భారత ప్రజలను ప్రబోధించెను. కాని భారతీయులు మాత్రము దాని చలామణిని గుర్తించి వట్టములేని బేరముకాదని గ్రహించిరి. భారతదేశములోని మితవాదులు ప్రభుత్వమువారి ప్రకటనములోని సభనుగూర్చి ఉత్సాహముగా సుండిరి. ఆ సభకు వారు రాండుపేటబిలసభ అని పేరుపెట్టుకొనిరి. ఇర్విన్ ప్రభువు మాత్రము దాని నెప్పుడూ లండనుసభ అనిమాత్రమే పిలుస్తూవచ్చెను. కెప్టెన్ బెన్ భారతీయులకు రాజ్యాంగతంత్రములో మార్పుకల్గినదని చెప్ప ప్రారంభించెను. పార్లమెంటుసభ్యులకు దానిలో ఏమీ మార్పు కలగలేదని ధైర్యము చెప్పదొడగెను. ౧౯౧౯ చట్టముయొక్క ఉపోద్ఘాతమునుబట్టి రాజ్యాంగతంత్రము నెంటనే మార్పుచెందుటకు వీలులేదు. కాబట్టి భయము లేదని ఆయన వారికి నూచించెను. “ఆ ఉపోద్ఘాతమే చట్టములో చేర్చబడినది. ఆ చట్ట మింగ్లాండుకాసనములలోని ఒకభాగముగా నున్నది. కాబట్టి ఏమీ ప్రమాదములే”దని పార్లమెంటులోని ఆయననాదము. ఇట్టి వాదముల మూలమున కాంగ్రెసులోని యువకులకు కొంత నిరుత్సాహము కలిగెను. నవంబరు ౧౬ వ తేదీని అలహాబాదునందు మరియొకసారి కొత్తగా ఆఖిలపక్షముహాసభ సమావేశమైనది. సరిగా ఆ సమయములోనే కాంగ్రెసుకార్యవర్గసభ కూడా సమావేశమయ్యెను. అందరూ ఏకాభిప్రాయమునకు వచ్చి శత్రువులను కంగారుపెట్టవలెనని ఆఖిలపక్షసభలో ప్రయత్నములు చేయబడినవి. అని కక్షలవారిని ఏకోన్మతమునకు తీసుకొనిరావలెనని భగీరథప్రయత్నములు జరుపబడినవి. అందుకొరకు మితవాదులను వదలి, అతివాదులను సమాధానపరచుటకు కొందరు తలచిరి. కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమువారు తమ నిర్ణయములను ప్రకటించక

మునుపే జనహరలాల్, సుభానులు తమ కాగ్యవర్గ సభ్యత్వములకు రాజీనామాచిచ్చిరి. మోతీలాల్ పండితు డీ యువక కాంగ్రెసువాదులకన్న కూడా యెక్కువ పట్టుదలగా నుండెను. ఆయనను అఖిలపక్ష సమావేశమువారి మార్గమున నడిపించుట కెన్నో మంచి మాట లాడవలసివచ్చెను. కామన్సువర్గలో ప్రదర్శింపబడుతున్న నాయుల కాయన కాగ్ర హము కలిగెను. కెప్టెన్ బెన్ ఇండియా వంకర తిరిగి స్వరాజ్యమునీ, పార్ల మెంటువంకరు తిరిగి బ్రిటిష్ రాజ్యమునీ చెప్పేమాటలు పండితున కసహ్యకరము లయ్యెను. కాని వెంటనే అఖిలపక్ష సమావేశమును త్యజీకరించుటకు వీలు లేకుండెను. కాబట్టి ఓర్పుపట్టవలసి వచ్చెను.

ఈ లోగా 'వెనీరు' సంపాదకుడు విల్క్, లాహోరు కాంగ్రెసు జరిగే లోపుగా ఇర్విన్ ప్రభువు భారతదేశ రాజ్యాంగ ప్రజాతికను గూర్చి సుముఖముగా నున్నట్లు కొన్ని పనులు చేయవలెననీ, ఆంధ్రువలన భారతరాజకీయ నాయకులు లాహోరుకు సంకల్ప ప్రికరముగా పోగలరనీ పత్రికలకు కొన్ని వ్యాసములు వ్రాస్తూవచ్చెను. ఇర్విన్ ప్రభువు "గి వ లేదీని" తన్ను కలుసుకొనవలసినదిగా పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూకు సప్రూద్వారా కబురుపంపెను. కాని పండితుడు కార్యాంతరమున్నుడై నందున గి వ లేదీని వైస్రాయిని కలుసుకొనలేకపోయెను. వైస్రాయి కొద్దికాలము లోనే పండిత నెహ్రూ, పండితమాలవ్యా, గాంధీలను కలుసుకొన నెంచెనని విల్క్ పత్రికలకు వ్రాసెను. వైస్రాయి గి వ లేదీని దక్షిణ ఇండియాదేశములో సంచార మునకు బయలుదేరి గాంధీ, నెహ్రూలను ఢిల్లీలో డిసెంబరు ౨౩ వలేదీని కలుసు కొనెదనని సప్రూకు వ్రాసెను. అందులో వీలగునెడల అంతకుముందే హైదరాబాదు లోనే కలువవచ్చుననీ, ఎట్టిసందర్భములోను క్రిష్టమనకు ముందుగా కలియవలసిఉన్న దనీ కూడా ఆయన వ్రాసెను. వైస్రాయి డిసెంబరు ౨౩ వలేదీని సకాలములో ఢిల్లీకి వచ్చెను. ఢిల్లీకి మైలుదూరమున పాతకోటకు దగ్గరగా వైస్రాయిరైలుకు బాంబు ప్రమాదముకలిగెను. సరిగా వైస్రాయిరై లా ప్రదేశమునకు వచ్చినప్పుడు బాంబు ప్రేలునట్లుగా ఏర్పాటుచేయబడెను. వైస్రాయి కొంచెములో తప్పించుకొనెను. రైలులోని ఆయన భోజనపుకెట్టె దెబ్బతిలెను. ఆయననొకరులలో ఒకనికి గాయముతగిలెను. ఈ ప్రమాదము వలన ఇర్విన్ ప్రభువుమనస్సు వికలమై యుండవలసినది. ౧౯౨౯ డిసెంబరు ౨౩ వ లేదీని వైస్రాయి తనమందిరమునకు చేరెను ఆరోజుననే గాంధీ, మోతీలాల్ జీలు కాంగ్రెసుపక్షమున వైస్రాయిని చూడదలచిరి. తదితరాభిప్రాయములను కూడ వ్యక్తీ కరించుటకు జిన్నా, సప్రూ, విల్ భాయిపటీలులు వెల్లిరి. మొట్టమొదట మిత్రసంభాషణములుగా భావించబడిన వ్యవహారములు చిట్టచివరకు రాయబారములుగా పరిణమించినవి. ఉదయమున జరిగిన ప్రమాదమున కంతమాత్రమును కంగారుపడక ఇర్విన్ ప్రభువు

సంతోషముగానే ఉండెను. ఆయన అతిథులకు చూపిన ఆదరణమునుబట్టి ఆయన సీర చిత్రము మరింత ప్రకటితమయ్యెను. సైమన్ కమిషన్ ప్రకటనసందర్భములో గాంధీ ౧౯౩౨ నవంబరునెలలో కలుగుకొన్ననాటి తీవ్రస్థితివము వైస్రాయిలో నేడు కనిపించలేదు. ౪౫ నిమిషములవరకును బాంబున గూర్చియే వారు మాట్లాడిరి. తరువాత ఇర్విన్ ప్రభు వనలునివయమునకు వచ్చెను. “ఎక్కడినుండి ప్రారంభింపవలెనో? ఇదిగో ఈనాయకుల ప్రకటనము. రాజకీయఖైదీలనుండి ప్రారంభింతుమా” అని ఆయన అడిగెను. ఆయన తన సద్భావమును ప్రకటించుటకు మంచి అవకాశమును కల్పించుకొన దలచి, రాజకీయఖైదీల సంగతి ముంచిత్రెను. కాని గాంధీమాత్ర మధినివేశ ప్రతిపత్తిని గూర్చినవిషయము ముందు విచారింపవలె ననెను. సంపూర్ణాధినివేశప్రతిపత్తి నాధార ముగా చేసుకొనియే రాండుటేబిలునభ ప్రారంభింపబడుననే విషయమును ముందా యన నిశ్చయముగా తెలుసుకొనగోరెను. అందుకు ప్రత్యుత్తరముగా వైస్రాయి ఆవిషయము ప్రభుత్వమువారి ప్రకటనములోనే విశదీకరింపబడి యుండుటచే దానిని మించి తా నేమీ వాదనము చేయజాలనని చెప్పెను; స్పష్టముగా అధినివేశప్రతిపత్తిని వాదనముచేస్తూ, రాండుటేబిలుమహాసభకొర కాహ్వానములు పంపేస్థితిలో తాను లేనని ఆయన ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

మేము లాహోరుప్రయాణములో వైస్రాయి రైలుక్రింద బాంబుపేలిన విషయమును, వైస్రాయిసభలో భారతీయుల ఆశలు భగ్నములైన విషయమును తెలుసుకొంటిమి. లాహోరుకు పోయేవారంతా జీవితసమర్పణమునకు సిద్ధముగా నుండవలెనని మేము భావించితిమి. రాబోయే తీవ్రయుద్ధమున కీ విధముగా సంసిద్ధుల మైతిమి. లాహోరుకాంగ్రెసు శీతకాలమునందంతులేని చలిలో ప్రారంభమయ్యెను. ఉత్తర భారతదేశపుచలి కలవాటుపడనివారికి తగిన గృహవసతులు లాహోరులో ఏర్పాటు చేయబడలేదు. ఆ దేశాలలో నివసించుట కష్టసాధ్యమైనపని. కార్యనిర్వాహకసభలో మేము మాటిమాటికి చలి కాగవలసివచ్చినది. కాంగ్రెసుసభాభవనమునకు వైట సహింపరాని చలి. కాని రాయబారము లపజయము పొందుటచే కలిగిన భావతీవ్రత కతన, హృదయమలలోని ఉద్రేకాగ్నికణములవలన, సాగ్రామభేరినీనాదముల కుప్పొంగిన కరీరములమూలమున మాకా చలిగాడ్పులు తగిలినట్లేలేవు. అనాడు నిజముగా పండిత జవహర్లా లొక్కడే ప్రజానురంజకు డయిన నాయకుడు. ప్రజానురంజకుడే కాదు, అందరిలోకి పిన్నవయస్కుడైన రాజకీయ ధురంధరుడు కూడాను. ఆయన ఉపన్యాసములో ఆయనహృదయము పూర్తిగా ప్రతిబింబించెను. భారతదేశముపైన కుమ్మరింపబడిన అవమానముల కాయన అగ్రహమును వెలిబుచ్చెను. భారతీయులకు విముక్తికలిగించుట కాయన మార్గములను సూచించెను. సామ్యవాద సిద్ధాంతములను

స్పష్టముగా ప్రకటించెను. విజయము కలుగగలదనే మనోనిశ్చయమును ఆయన ప్రకటించెను.

లాహోరుకాంగ్రెసు అట్టుడికినట్లుడికిపోయెను నానాటికి పెరిగిపోతూన్న నిర్బంధవిధానముమూలమున జాతీయభావాన్నికణములు ప్రజ్వరిల్లినవి. డిసెంబరు 3 వ తేదీని బెన్సు “ఈనాడు భారతదేశమునం దభిప్రాయ ప్రకటనస్వాతంత్ర్య ముండుట వాంఛనీయమే కాదు. సహాయకారిహదా” అని ప్రకటించెను. అటు వంటి బెన్సు ప్రజాభిప్రాయమును సమాధానపరచుటకుగాని, నిర్బంధవిధానమును తగ్గించుటకుగాని ఏమీ ప్రయత్నించలేదు. పైగా భారతదేశములో అధినివేశ ప్రతిపత్తి ఒకదశబద్ధమునుండి ఆచరణలో నుండినవి ప్రపంచమును నమ్మింప సాగెను. వర్నిలీనసంధిప్రతిమలో ఇండియా సంతకము, వివేకములలో భారతీయ హైకమిషన్లనిరూపకము, అంతర్జాతీయమహాసభారాయభారమునకు భారతీయ నాయకత్వము, అంతర్జాతీయనావికసంఘమునకు హిందూదేశపునోటు, అధినివేశకాసన సభ్యుల సమావేశములోను, పంచప్రభుత్వ నాకామహాసభలోను భారతదేశము పాల్గొనిన విధానము, అంతర్జాతీయ కార్మికమహాసభ పాలకవర్గమునం దిండియాకు కల స్థానము - ఇవన్నీ లందు కుదాసారణములుగా బెన్సు నూచించెను.

ప్రజలునూత్ర మీ బొమ్మలూకు మోసపోలేదు. వారు నిజపరిస్థితులను గమనించి నాటికి తగినట్లుగా వ్యవహారములను పరిష్కరింప నిశ్చయించిరి.

లాహోరులో ఈక్రిందివిషయములనుగూర్చి వాదప్రతివాదములు జరిగెను. ఢిల్లీ రాజకీయనాయకుల ప్రకటనమును మన మంగీకరింపవలెనా, వైస్రాయియొక్కనద్దావములను విశ్వసించవచ్చునా, ప్రధానతీర్మానములోని “ప్రస్తుతపరిస్థితులలో” అనే మాటలను ఉంచవలెనా, మన ప్రధాన నూత్రములోని “స్వరాజ్య” మునగా అదీ, ఇదీ అని చెప్పేబదులు మన మా ప్రధాననూత్రమునే మార్చుమాడదా, కాసనసభలను బహిష్కరింపవలెనా, అయినయెడల యూనివర్సిటీసంస్థలను, పోస్టుట్రస్టులను, పాఠశాలలను, కళాశాలలను, కోర్టులనుకూడా అందులో చేర్చవలెనా, స్థానికసంస్థలను అసలీ జాబితాలో చేర్చవలెనా, మనము ప్రజాప్రభుత్వ రాజ్యాంగమును (Republican constitution) తయారుచేయవలెనా, ఇప్పుడు మనకు తెలిసిన సంగతులనుబట్టి రాండు టేబిలు సమావేశమునకు మనము పోవుట అవసరమా, సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము కాంగ్రెసు ఆదర్శమని ప్రకటించుటకు రెండునెల లాగమాడదా అనే ఈప్రశ్నలన్నీ తీవ్రముగా చర్చింపబడెను.

జనసారలాలంపండితుడు తన అధ్యక్షోపన్యాసమును ప్రారంభించెను. ఆయన తన కీర్తిబ్రహ్మాండమైన వారసత్వమును లభింపజేసినందుకు భారతదేశమునకు కృతజ్ఞతాభివందనములను సమర్పించెను. ప్రపంచములోని తీవ్రపరిణామములను ఆయన వివరించెను. ప్రపంచము నూతనపరివర్తనముకొరకు ప్రసవవేదన మనుభవించుచున్నదని ఆయన ప్రసంగించెను. హిందూదేశ మినాగు తదితర ప్రాచ్యదేశములతోసాటు ప్రపంచకోద్యమములో పాల్గొనుచున్నదనెను. కాని సాంఘికస్థిరత్వమునకు కావలసిన సమానప్రతిపత్తిపైన భారతసాంఘిక వ్యవహారము లాధారపడియుండకపోవుటచే ప్రజలు బాధల ననుభవిస్తూండెడివి. ఆయన కృత్యపరచెను. భారతదేశములో గల మతస్వాతంత్ర్యమే ప్రధానమగునని, నేడని పరస్పరావిశ్వాసములకును, భయములకును కారణ మగుట దురదృష్టమనీ ఆయన స్పష్టపరచెను.

“హిందూమహమ్మదీయ సిక్కుల రాజకీయ సాంఘికవ్యవహారములను సమన్వయము చేయుటకు ప్రయత్నములు జరిగినవి. కాని ఆఖిలపక్ష సమావేశములో తియ్యగు చేయబడిన ప్రణాళిక ఆయాపక్షములను సంతృప్తిపరచలేదు. వైస్రాయి ప్రకటనము కాంతిసంక్షేపమువలెనే నోచుచున్నది. వైస్రాయి సదుద్దేశముతోనేయుండెను. ఆయన ఉపయోగించిన భాష రాజీభాషయే. కాని ఈ దాక్షిణ్యపూర్వకములైన వాక్కులసలువిషయములను మరపింపజాలవు. మే మింకా భయంకరజాతీయఃకామమును కల్పింపలేదు. ఇప్పటికినీ రాజీచేసుకొనుటకు వీలు కలదు. కెప్టెన్ షెఫ్ఫీడ్ చెన్ను చెప్పిన ఆధినివేశప్రతిపత్తి మంచుట్టూ పన్నబడిన వల. మన కిప్పు డాకాలకత్తాతీర్థాన మములలోనే ఉన్నది. మన ఆదర్శము నేడు స్వతంత్రము తప్ప మరియొకటి కాదు.” అని ఆయన కొంతవడి చెప్పి తరువాత బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యతత్వమునుగూర్చి ముచ్చటించెను.

తన సామ్యవాదిననీ, ప్రజాపరిపాలనవాదిననీ, రాజులలోను, యువరాజులలోను తనకు నమ్మకములేదని ఆయన స్పష్టీకరించెను. తరువాత భారతసంస్థానములు, రైతులు, కూలీలు, అల్పసంఖ్యాకులు-ఈ అందరికి సంబంధించిన ముఖ్యసమస్యలనుగూర్చి వివరించెను. దౌర్జన్యరాహిత్యమునుగూర్చి కొంతతడవు చర్చించెను. దౌర్జన్యము తరచుగా ప్రతికూలత్వమును, అవినీతిని పురికొల్పుటయేకాక ముఖ్యముగా మనదేశములో కల్లోలమును కల్పించునని కూడా ఆయన వెల్లడించెను. “నేను ఆరితేరిన దౌర్జన్యము ప్రపంచములో రాజ్యముచేస్తూన్నమాట వాస్తవమే. దానిమూలమున మనకు ప్రయోజనము కలిగినకు కలుగవచ్చును. కాని అట్టి దౌర్జన్యమునకు తగిన సాధనసంపత్తిగాని, శిక్షణముగాని మనకు లేదు. మనలో అధికసంఖ్యాకులు దౌర్జన్యమును త్యజించుట దానివలన మనకు ప్రయోజనకరములైన ఫలితములు కలుగజాలవను నమ్మకముమూలముననే.

ఈ విషయమును నేను నైతికదృష్టితో చర్చించుటలేదు; కార్యసాధకదృష్టితో చర్చించుచుంటిని. ప్రతిస్వాతంత్ర్య మహోద్యమము సామాన్యజనులకు సంబంధించినదిగా నుండవలెను. జనసమూహమునకు సంబంధించిన ఉద్యమము ముగియగా తయారుచేయబడిన విప్లవసందర్భములలో తప్ప తక్కిన అన్ని సందర్భములలోను ముఖ్యముగా శాంతిదాయకముగా నుండవలెను.” అని ఆయన దౌర్జన్యరాహిత్య సిద్ధాంతమును మత విశ్వాసముగాగాక రాజకీయపద్ధతిగా విశదీకరించెను. శాసనభావహింసాగ్రమునుగూర్చి, భారతదేశ ఋణములనుగూర్చి, కాంగ్రెసును సుశీతమైన సంస్థగా చేయుటనుగూర్చి ఆయన ఉపన్యసించెను. చిట్టచివర కాయన “మన మే విభముగా జయముపొందెదమా చెప్పజాలను. జయము మన చేతులలో లేదు. కాని అది ధైర్యముగల కార్యకూరులకు మాత్రమే లభించును. భవిష్యత్తునుగూర్చి భయపడేవారి కది లభించదు. మనము గొప్ప ఆపస్త్రుల నెదుర్కొనవలసి యున్నది. నిజమగా మనము మహత్తర కార్యములను సాధింపవలె నన్నచో గొప్ప అపాయముల నెదుర్కొనక తప్పదు.” అని ఆయన ముగించెను.

౧౯౨౭ మద్రాసుకాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన స్వాతంత్ర్యతీర్మానము కాంగ్రెసునిర్యాణవిధానమునందలి ఒకటవశాస్త్రములోని కాంగ్రెసుఆదర్శముగా అంగీకరింపబడవలెనా, లేక ఆనాశ్రమున కది వ్యాఖ్యానముగా నుండిన చాలునా అని లాహోరుకాంగ్రెసులో చర్చనవచ్చినది. దీనిపైన అన్యత్తును కొన్ని చక్కని భావములను ప్రకటించెను. “స్వాతంత్ర్య మనగా బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యతత్వమునుండి, బ్రిటిష్ నిరంకుశాధికారమునుండి మనకు సంపూర్ణ స్వేచ్ఛ లభించుట అన్నమాట. మనము స్వాతంత్ర్యమును పొందినసిమ్మట భారతదేశము ప్రపంచక సహాయమునిమిత్తమున్నూ, అంతర్జాతీయ సమ్మేళనము నిమిత్తమున్నూ చేయబడే అన్ని ప్రయత్నములను ఆమోదించగలదు. అవసర మైనయెడల ‘తాను సమానభాగస్వామిగానున్న’ సమ్మేళనముయొక్క ప్రయోజనములకొరకు తన స్వాతంత్ర్యమునుకూడా కొంతవరకు త్యాగముచేయుట కంగీకరింపగలదు. అంతేకాక సామ్రాజ్యతత్వము పూర్తిగా నిర్మూలించబడినచే తప్ప భారతదేశ మే సమ్మేళనము (Commonwealth) నందును సమానభాగస్వామిగా నుండజాలదు.” అని ఆయన ఉపన్యసించెను. అన్యత్తుని ఉపన్యాసములోని కొన్ని భాగముల నిక్కడ ఉదాహరించి నాటి నిజమైస్థితిని కనగొనుటకు పాఠకుల కవకాశము గలిగింతుము.

“ఏదేవులతోనైనను మనము ముం దధికారమును సంపాదించుట అవసరము. హిందూ వేళమున కనువర్తింపజేయబడే అధినివేళప్రతిపత్తి మనకు నిజమైన అధికారము నీయగలదని నేను నమ్మును. నిజమైన అధికార మనగా పూర్తిగా విదేశసైన్య మీదేళము

నుండి పోవలెను. అధికారికము విదేశీయులచేతులలో నుండకూడదు. ఈవిషయములనుగూర్చి మన మాలోచించినయెడల తక్కినవిషయములు తేలగలవు.”

ఈ అభిప్రాయములతో భారతదేశనాయకులు గాంధీమహాస్యును, కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు జవహర్‌లాల్ పండితుడును ఏకీభవించినందువలన లాహోరు కాంగ్రెసు లోని కార్యక్రమము తేలికగా నడచిపోయెను. జతీంద్రదాసు, ఛోంగీ విజయాలు కావించిన ఆత్మసమర్పణమునకు కాంగ్రెసువారు స్తుతించిరి. పండితగోర్ఖాధమిశ్రా, పరంజీ పాయి, భక్తవర్సలనాయుడు, ఆర్. కె. లాహిరీ, వ్యోమకేశచక్రవర్తి - వీరి మరణములకు కాంగ్రెసు దుఃఖమును ప్రకటించినది. తరువాత వైస్రాయిరైలుమీద పడిన బాంబును గూర్చి ఈ క్రిందితీర్మానము చేయబడినది:

“వైస్రాయిరైలుమీద బాంబు వేయబడిన దురాగతమున కీ కాంగ్రెసు విచారపడుతున్నది. అటువంటిపని కాంగ్రెసుసిద్ధాంతమునకు ప్రతికూల మగుబయ్యేకాక జాతీయోద్యమమునకు భంగకరముగా నుండునని కూడా కాంగ్రెసు తన అభిప్రాయమును తిరిగి ప్రకటించుచున్నది. ఇర్విన్ ప్రభువు, ఇర్విన్ ప్రభ్యి, వారిసిబ్బంది, వారి పేదనాకర్లు - వీరందఱును కొంచెములూ తప్పించుకొని బయటపడినందుకు వారి సీకాంగ్రెసు అభినందిస్తున్నది.”

స్వాతంత్ర్యమునుగూర్చిన ప్రధానతీర్మాన మిక్రింద ఉదాహరింపబడినది:

సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము

“అధినివేశప్రతిపత్తినిగూర్చి అక్టోబరు 3౧ వ తేదీని చేయబడిన వైస్రాయి ప్రకటనము నుద్దేశించి, రాజకీయపక్ష నాయకులు కాంగ్రెసువాదులతోసహా సంతకములు చేసి ప్రచురించిన ప్రకటనసందర్భమున వర్కింగుకమిటీవారి రవలంబించిన చర్యను ఈకాంగ్రెసు ఆమోదిస్తున్నది; స్వరాజ్యోద్యమ పరిష్కారము నిమిత్తము వైస్రాయి చేసిన ప్రయత్నముల నీ కాంగ్రెసు శ్లాఘిస్తున్నది; కాని తరువాత జరిగిన కొన్నివిషయములనుబట్టి, మహాత్మాగాంధీ, పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూ మొదలగు నాయకులు వైస్రాయితో సహావేశమైనప్పుడు కలిగిన ఫలితములనుబట్టి ఈకాంగ్రెసు రాండు పేచీలుమహాసభలో ప్రస్తుతసమయమున ప్రాతినిధ్యము వహించినందువల్ల ఏమీ లాభములేదని అభిప్రాయపడుతున్నది. కాబట్టి నిరుడు కలకత్తామహాసభలో అంగీకరింపబడిన తీర్మానముప్రకారము కాంగ్రెసునిర్మాణవిధానములోని ౧ వ నూత్రములో గల “స్వరాజ్యము” అనేపదమున కర్థము సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమని ప్రకటిస్తున్నది. అంతేకాక నెహ్రూకమిటీరీపోర్టులోని ప్రణాళిక అంతా కాలదోషముపట్టినట్లు కూడా

ఈ కాంగ్రెసు ప్రకటిస్తూన్నది. కనుక ఇప్పటినుండి అందరు కాంగ్రెసువాడలూ ఇండియాకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును సుపాదించేనిమిత్రము వారి దృష్టిని కేంద్రీకరింపవలెనని ఈ కాంగ్రెసు ఆశిస్తూన్నది. కాబట్టి స్వాతంత్ర్యోద్యమనిర్మాణమునకు ప్రథమ సోపానముగానూ, కాంగ్రెసువిధానమును కాంగ్రెసునిర్దాంతమున కనుగుణముగా మార్పు చేసేందుకున్నూ జాతీయోద్యమమనందు పాల్గొను కాంగ్రెసువాగులు ప్రత్యక్షముగా గాని, పరోక్షముగాగాని రాబోయే ఎన్నికలలో జోక్యము కలిగించుకొనకూడదనీ, కానసభలలోగాని, కమిటీలలోగాని ప్రస్తుతమున్న కాంగ్రెసుసభ్యులు వారి స్థానములకు రాజీనామాలు సీయవలెననీ ఈ కాంగ్రెసు తీర్మానిస్తూన్నది. కాంగ్రెసునిర్మాణ కార్యక్రమమును ఉత్సాహకరముగా కొనసాగింపవలెనని ప్రజలను ఈ కాంగ్రెసు కోరుతున్నది కొన్ని ప్రత్యేకస్థలములలో కాని, లేక అన్నిచోట్లాకాని పన్నుల నిరాకరణముతో కూడిన కాననోల్లంఘన కార్యక్రమమును తగిన సమయములో నడిపించుటకు ఈ కాంగ్రెసు ఆ. భా. కాం. సం. వారి కధికార మిస్తున్నది. ఆవిషయముగో ఆ. భా. కాం. సం. వారు తమకు తోచిన అన్నిచోట్ల తలను పుచ్చుకొవచ్చును."

తరువాత కాంగ్రెసు జరుపవలసిన ఋతువు మార్పు చేయబడినది. "కాంగ్రెసు నిరుపేదలకు ప్రజాసామాన్యమునకు ప్రాతినిధ్యము వహిస్తూన్నది కాబట్టిన్నీ, దీనిని దులో కాంగ్రెసు జరుపబడుటమూలమున వారికి కావలసిన అదనపుదుస్తులకోస మెక్కువసామ్యు వెచ్చించవలసిఉండుటచే అది వారికి కష్టముగా నుండును కాబట్టిన్నీ కాంగ్రెసుముహూపభ సీట్రవరి మార్చినెలలలో కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గము వారిచే నిర్ణయింపబడిన లేదీలలో జరుపబడవలెను. ఈ లేదీలను నిర్ణయించుటలో కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకవర్గమువారు కాంగ్రెసు జరిగే రాష్ట్రములోని రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘముతో ఆలోచింపవలెను."

ఈ తీర్మానముల కనుగుణముగా కాంగ్రెసునిర్మాణవిధానమునం దవసర మైన అన్నిమార్పులను చేయుటకు కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకవర్గమువారికి ఈ కాంగ్రెసు అధికార మిచ్చినది.

తూర్పు ఆఫ్రికానుగురించికూడా ఒక తీర్మానము చేయబడినది. క్రిమతి సో జినీనాయుడు చాలా శ్రమకోర్చి తూర్పు ఆఫ్రికాకు పోయినందు కామె అభినందింపబడెను. తూర్పు ఆఫ్రికాభారతీయు లాదేశములోని భారతీయసమస్యలనుగూర్చి శ్రైర్యముగా పోరాడుతున్నందుకు వా రభినందింపబడిరి!

భారతసంస్థానములను గూర్చిన ముఖ్య తీర్మానము తరువాత చర్చింపబడినది. భారతసంస్థానాధిపతులు తమ ప్రజలకు బాధ్యతాయుతప్రభుత్వమును ప్రసాదించుట కను, వాత్సల్యంత్ర్య, సమావేశ స్వాతంత్ర్యములవంటి పౌరు ప్రధానహక్కులను రక్షిస్తూ ప్రకటనములనుగాని, చట్టములనుగాని చేయుటకును తరుణము సమీపించిన దని తీర్మానింపబడినది.

నైహూరిపార్టీ రద్దయినకారణమున సాంఘికసమస్యను గూర్చి కొత్తగా యోజింపవలసివచ్చెను. సాంఘికసమస్యలవిషయములో కాంగ్రెసు తన విధానమును ప్రకటింపవలసియుండెను. స్వతంత్రభారతదేశములో జాతీయపద్ధతులపైనమాత్రమే సాంఘికసమస్యలు పరిష్కరింపబడునని కాంగ్రెసు విశ్వసించినది. కాని “ముఖ్యముగా సిక్కులున్నా, తరువాత మహమ్మదీయులు మొదలగు తదితర అల్పసంఖ్యాక సంఘములున్నా నైహూనివేడుకలో నూచింపబడిన సాంఘికసమస్య పరిష్కార మునుగూర్చి అసంతృప్తి వెల్లడించినందున భారతభావిరాజ్యాంగమునందు సిక్కులను, మహమ్మదీయులను, తదితర అల్పసంఖ్యాకసంఘములను పూర్తిగా సంతృప్తి పరచి ఏపరిష్కారమున్నూ కాంగ్రెసుకు అంగీకారము కాదని భారతజాతీయమహాసభ ఇందుమూలముగా ప్రకటిస్తూన్నది.” విదేశములలో నివసిస్తూన్న భారతీయులగు పాపూరుజీ, సకలత్ వాలాలకు ఇంజియాకు తిరిగివచ్చుటకు పాసుపోర్టులు నిరాకరించినందున ఆ లాహోరుకాంగ్రెసు భారతప్రభుత్వచర్యను ఖండించెను.

౧౯౨౨ గయాకాంగ్రెసు జరిగినతరువాత తిరిగి చాలాకాలమునకు భారత జాతీయబుణమునుగూర్చి చర్చింపబడినది. “విదేశపరిపాలనము మూలమున భారత దేశముపైన ప్రత్యక్షముగా గాని, పరోక్షముగాగాని వేయబడిన ఆర్థికభారములు స్వతంత్రభారతదేశము భరింపతగినవిగానీ, భరింపకలిగినవిగానీ కావని ఈ కాంగ్రెసువారి అభిప్రాయము. కాబట్టి ౧౯౨౨ గయాలో అంగీకరింపబడిన కాంగ్రెసుతీర్మానమును ఈ మహాసభ తిరిగి అంగీకరిస్తూ, స్వతంత్ర భారతదేశమునకు సంక్రమించే బుణములనుగూర్చి ప్రత్యేకముగా ఒక స్వతంత్రకమిటీచే విచారణచేయించి, ఆ కమిటీవారు న్యాయమైనది కాదని చెప్పిన ఏ బుణమునైననూ నిరాకరించునని ఈ కాంగ్రెసు ఇందుకు సంబంధించినవారందరికి తెలియచేస్తూన్నది.

బాంబుదురాగతమునుగూర్చిన తీర్మానము తేలికగా అంగీకరింపబడలేదు. ఆ తీర్మానమును కొంతమంది ప్రతినిధులు తీవ్రముగా ఎదిరించిరి. కొద్దివోట్ల ఎక్కువతో ఆతీర్మాన మంగీకరింపబడినది. ప్రధానతీర్మానములో “స్వరాజ్యసమస్య పరిష్కారమునకు వైస్రాయి చేసిన ప్రయత్నములను క్లాఫిస్తూ” అనే భాగమునకుకుడా

కొంతమంది ప్రతినిధు లభ్యంతరపెట్టిరి. తరువాత “ప్రస్తుతపరిస్థితులలో కాండు టేబిల్ మహాసభలో కాంగ్రెసు ప్రాతినిధ్యము వహించినందువలన ఏమీ ప్రయోజనములేదు” అనే భాగమునకు కూడా అనేకమంది ప్రతిపాదనలును వెల్లడించిరి. ముఖ్యముగా “ప్రస్తుతపరిస్థితులలో” అనే మాటలనుగూర్చియే తీవ్రమైన చర్చ జరిగినది. ప్రస్తుతపరిస్థితులలో అన్నందువలన చాలామందికి ఎప్పుడో ఒకప్పుడు పరిస్థితులు మారినవనే కారణముతో తిరిగి యీకాండు టేబిల్ మహాసభ ప్రత్యక్షము కావచ్చునని భయము తోచినది. కాని గాంధీ అనేకసార్లు తన సహాయనిరాకరణము సహాయము కొరకేనని, తన యుద్ధము రాజీకొరకేనని ప్రకటించినమాట విస్మరింపరాదు. చిట్టచివరకు గాంధీ కాంగ్రెసులో వివిధశాఖలను నిర్మించి కాంగ్రెసుకార్యక్రమమును విభజింపవలెనని తెచ్చిన తీర్మాన మోపిపోయినది. ఆయన విశేషప్రయత్నములవలన సంఘము, మద్యపాననిషేధసంఘము, ఆస్పృశ్యతా నివారణసంఘము ఇవి అన్నీ స్వతంత్రసంఘములుగా నుండవలెనని తీర్మానము తెచ్చెను. కాని అది నెగ్గినదికాదు. ఆయన కాంగ్రెసు ప్రతినిధులసంఖ్య తగ్గింపవలెననికూడా ప్రయత్నించెను. అదీ విఫలమయ్యెను.

ఈ వివిధసంఘములు కలకత్తా కాంగ్రెసుతర్వాత ౧౯౨౯ ఫిబ్రవరి నెలనుండి స్థాపింపబడినవి. ఈ ఉపసంఘముల కార్యవిధానము అనుభవజ్ఞులపరము చేయబడెను. వాలంటీరీస్ల సంస్థ జవహర్లాల్, సుభాష్ చంద్రబోసులపరము చేయబడెను. కాంగ్రెసు కార్యక్రమము మొదటిసారి వివిధశాఖలుగా విభజింపబడి కార్యనిర్వాహకసంఘములోని ప్రత్యేకసభ్యులకు స్వాధీనము చేయబడెను. కాని గాంధీ ఈ ఉపసంఘముల నన్నిటిని అఖిలభారతకాంగ్రెసుసంఘమువలె స్వతంత్రసంస్థలనుగా చేయదలచెను. కాని ఆయన నూచన లక్షమీమానముతో చూడబడెను. నాయకు డెప్పుడును అనుచగులకు ముందుండును. నాయకులు నిన్ను నూచించిన విషయములను అనుచగు లీగోజునకాని అంగీకరించరు. సరిగా అంతే జరిగెను. నేను (౧౯౩౫) ఆస్పృశ్యతాకార్యక్రమము రాజకీయపరివర్తనములతో నిమిత్తములేకుండా ప్రత్యేకముగా ఒకస్వతంత్ర సంస్థకైంద నడుపబడుతూన్నది. కాంగ్రెసుప్రతినిధులు బొంబాయిలో చూడవలెనని తగ్గింపబడిరి. గాంధీ లాహోరులో పొందలేని విజయము ఆయన జైలులో నుండగా కొంతభాగమును, విడుదలయినతర్వాత కొంతభాగమును పొందగలిగెను.

భారతజాతి కోరిన హక్కుల సంగీకరించుటకు కలకత్తాకాంగ్రెసులో ప్రభుత్వమువారి కొక్కసంకల్పరము గడు పీయబడెను. ౧౯౨౯ డిసెంబరు ౧౩ వ తేదీ అర్ధరాత్రి ౧౨ గంటలతో ఆగడువు పూర్తయ్యెను. ఎంతకాలమునుండియో వాడ ప్రతివాదములు బరుగుతూన్న కాంగ్రెసుసిద్ధాంతమును మార్పుచేయుటనుగూర్చిన

తీర్మానమున కానాటితో ఆంక్ష తీరినది. సరిగా ఆగంటలో సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య పతాకమును స్థాపించుటకు కాంగ్రె సంతా ఏకీభవించినది.

మొత్తముపైన లాహోరుకాంగ్రెసు సందిగపరిస్థితులలో జరిగెను. గాంధీకి ప్రతికూలముగా తేబడిన తీర్మానములు కేవలము చుర్రకోసమైనా వచ్చియుండవలెను, లేదా కార్యక్రమమును విచ్ఛిన్నముచేయుటకై నా వచ్చియుండవలెను. స్వాతంత్ర్యము తప్ప ఇంకే పిచ్చిపిచ్చి రాజ్యాంగములను కోరని పెద్దమనుష్యులు కాసఃసభలనుండి రాజీనామాల నిచ్చుట కంగీకరించలేదు. వారు ప్రధానతీర్మానమును అంగవైకల్యముగా నొనర్చుటకో, లేక హత్యకావించుటకో ప్రయత్నించిరి. ప్రతికూలపక్షము వారిలో కొందరు స్వతంత్రవాదమునకే కృతిలేకముగా నుండి రెండుపేదలనుసభకోస మంగలావృద్ధిగిరి. మరికొందరు స్వాతంత్ర్యమును కోరిరి. కాని కార్యనిర్వాహక సభ్యులు వైస్రాయియొడ చూపిన మామూలుదాక్షిణ్యములు వారికి గిట్టలేదు. కాబట్టి ప్రధానతీర్మానమునుగూర్చి జరిగిన చుర్రలు వివిధవిధములుగా నుండెను. ఆతీర్మానమును అనేకు లనేకాభిప్రాయములతో నెదిరించిరి. కాని బహిరంగసభలో ఆ తీర్మానమునకు ప్రతికూలముగా ౧౫ మందిమాత్రమే చేతు లెత్తిరి. వైస్రాయిప్రతిష్ఠలను ల్లాఘించినవిషయములో రెండుపక్షములా వోట్లు చాలా దగ్గిరదగ్గిరగా వచ్చివి. ఈ అంశముపైన ౧౮౦ వోట్లభేదము వచ్చినది. బాంబునిరసనసందర్భమున ౮౪ వోట్లుమాత్రమే ఎక్కువ వచ్చినవి.

వంగరాష్ట్రములోని ఆంతరంగిక కలహముల మూలమున వచ్చిన ఎన్నిక తగాదాలు చాలకాలమునుండి నిలిచియుండెను. ఆ సందర్భములో మోతీలాలుకుమారు, సుభాస్ బాబుకుమారు మాటామాటా వచ్చెను. వంగరాష్ట్ర నాయకత్వమునుగూర్చి జె. యమ్. నేమగు ప్రభును, సుభాస్ చంద్రబోసుకుమారు వినాదము వచ్చెను. కాసనసభా ప్రవేశసందర్భమున వీరిద్దరికిని తీవ్రమైన భేదభావములు కలిగినవి. తరువాత జాతీయ ఋణములనుగూర్చిన చుర్ర వచ్చెను. ఆ ఋణములు స్వతంత్రస్వాధీనించారణసంఘము వారిచే ఆలోచింపబడవలెనని తీర్మానమువచ్చినప్పుడు తీవ్రవాదు లట్టిఆలోచన అవసరములేదనీ, ఆఋణములు సంపూర్ణముగా నిరాకరింపబడవలసినదేననీ వాదించిరి. గాంధీ కాంగ్రెసుసిద్ధాంతములోని “కాంతియుతిములును, న్యాయసమృతములును అగు పద్ధతులతో” అనే మాటలను “సత్యయుతిములును, అహింసాయుతిములును అగు పద్ధతులతో” అని మార్చింపవలెనని ప్రయత్నించెను. కాని నెగ్గలేకపోయెను.

అప్పటి ఆ విషయము నిరుడు (౧౯౩౪ ఆక్టోబరు) జరిగిన బొంబాయికాంగ్రెసులోపూడా ఛర్చింపబడెను. లాహోరుకాంగ్రెసులో జవహర్లాల్, గాంధీలు విజ

యము పొందిరన్నమాట స్పష్టము. మహాసభ పూర్తిఅయిన వెంటనే శ్రీనివాసయ్యంగారు, సుభాస్చంద్రబోసులు కాంగ్రెసుప్రజాపక్ష మనే నూతనపక్షమును స్థాపించినట్లు ప్రకటించిరి అది చూచి ప్రభుత్వమువారుమాడా కాంగ్రెసులోని అల్పసంఖ్యాకపక్షమును కాంగ్రెసు సమాధానపర్వకొలేకపోయినదనీ, ఆ చీలిక తప్పనిసరే అనీ తలచిరి. వీ రిరువురను కార్యకర్తసభ, కెన్నికలు జరగవలెనని అభిప్రాయపడిరి. ఆ తీర్మాన మోడి పోయినప్పుడు మరికొందరు దక్షిణాంధ్రా నేత్రులతో కలసి వారు సభాభవనము నుండి వెళ్లిపోయిరి. వాతకార్యనిర్వాహకసభ్యులలో ఎవరు తమ సభ్యత్వములను విడవ సిద్ధముగా నుండిరి గాంధీ ప్రశ్నించుట అలవాటు.

లాహోరులో ఆ మహాసభత్వము పనిచేయవలసిన కార్యనిర్వాహకసభ్యుల జాబితాలు రెండు స్వతంత్రముగా తయారుచేయబడినవి. ఒకటి గాంధీతో సంప్రదించి పండితి మోతీలాల్ నెహ్రూ తయారుచేసెను. రెండవది జమ్నాలాల్ బజాజ్ తయారు చేసెను. ఆరెండు జాబితాలలో కలియనిపే రొక్కపే యుండెను. ఆభేదము సవరింపబడెను. కార్యనిర్వాహకవర్గ మేర్పడెను. కాని శ్రీనివాసయ్యంగారు, సుభాస్చంద్రబోసు లెన్నిక కావలెననిరి. అదే వీరు బయటకు లేచిపోవుటకు కారణము. ఒక్క పది నిమిషములలో ఈవార్త అనేకుహిమాచలపర్యంతము వ్యాపించినది. కొత్తపక్షము సృష్టింపబడినది. లాహోరులో కాంగ్రెసుప్రజాపక్షమనే పేరుగల ఈ నూతనపక్షము స్థాపింపబడినవెంటనే సుభాస్చంద్రబోసు చిత్రగంజనదాసునకికి ఈక్రింది లేఠి వార్త నిచ్చెను: “ఆశ్రితసంఖ్యాకుల నిరంకుశత్వపరిస్థితులు మమ్ములను గయలోవలెనే కాంగ్రెసుప్రజాపక్షమనే పేరుగల కొత్తపక్షమును సృష్టింప బలవంతపెట్టినవి. దేశ బంధుయొక్క ఆశ్మయములను సన్మార్గమున పట్టించునుగాక. మీ అశీర్వాదములు మమ్ములను ఉత్సాహవంతులనుగా చేయునుగాక.”

ఆ నూతనపక్షమునుగూర్చి పక్షకార్యదర్శు లీవిధముగా ప్రకటించిరి: “భారత దేశముయొక్క సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యాదర్శమునకు భిన్నముకాని పద్ధతిని ఈకొత్తపక్షము శక్తివంచనలేకుండా దేశములోని తదితరపక్షములతో సాధ్యమైనంతవరకు వారి కార్యక్రమములయందును, కష్టవహారములయందును తమ ఆదర్శమును పొందుటకు తోడ్పడుదురు.”

ప్రధానతీర్మానమునకు ప్రతిపూలుగా నున్నవారు కాన్పిల్ రాజీనామావిషయము నామోదించిరి. కాని కాన్పిల్లకు పోటీచేసి తిరిగి ప్రవేశింపవలెనని వారు వాదించిరి లాహోరులో గాంధీతీర్మానాలకు ప్రతిపూలుగా అనేకమంది అనేకకారణములతో చేతులు కలిపిరి. గాంధీయొక్క గట్టితనమును గూర్చి కొంతమందికి భయము

కలిగెను. ఇక మేము తుపాసులో సముద్రముపైన ప్రయాణము చేయవలసియుండెను. సముద్ర మల్లకల్లోలముగా నుండెను. మేఘములు దట్టము లయ్యెను. నావికులకు క్రమ శిక్షణము లేదు. చుట్టూ మంచు పట్టినది. కాని మాజేమముమాత్రము తనమార్గమును సరిగా ఎరిగిన నావికునిచేతులలో నుండెను. ఆయనకు తక్కిన అనచరులు సరిగా విధేయులుగా నుండినయెడల విజయము నిశ్చయమే.

2. చివరి పోరాటము

౧౯౩౦

[కార్యప్రారంభము - అసలుకీలకము - స్వాతంత్ర్య ప్రకటనము - పూర్ణ స్వరాజ్యజయంతి - ఉత్సవములు - లండన్ సహోద్యేళము - ఆసెంబ్లీలో ప్రసాదము ఉపన్యాసము - గాంధీ ప్రత్యుత్తరము - ఆయన ౧౧ విషయములు - వస్త్రసరిక్రమణిలు - శాసనోల్లంఘనము - రాజీనామాలు - సర్వతీలో కార్యసంఘసమావేశము - శాసనోల్లంఘనమునుగూర్చి కార్యసంఘము వారి తీర్మానము - శాసనోల్లంఘనము ప్రారంభింపబడినవిధానము - శాసనోల్లంఘనమునుగూర్చిన ఫీతి - ఉప్పుకథ - ఉప్పుపన్నుల చరిత్రము - సత్యాగ్రహోద్యమతత్వము - థియోడోర్ పార్మెరు ఉదాహరణము - గాంధీ అంతర్వాణీ ప్రబోధము - గాంధీ ప్రసాదముకి వ్రాసిన ఉత్తరము - ప్రసాద ప్రత్యుత్తరము - గాంధీ ఖండితము - గాంధీ యాత్రాసన్నాహము - వల్లభాయినిర్బంధము - సర్వతీ సమావేశము - శపథము - వల్లభాయి ఉపన్యాసములు కొన్ని - దండీదండయాత్ర ప్రారంభము - సూతనభావ ప్రకటనములు సత్యాగ్రహాల ప్రమాణపత్రము - “నే నరెట్టుచేయబడినప్పుడు” - స్వరాజ్యభవనము - నిజముగా మహారాజదాతృత్వము - ఉద్యమాభివృద్ధి - పూర్ణ స్వరాజ్యజననము - భారతదేశమున జరిగిన అద్భుతవిషయములు - దండయాత్ర ప్రారంభముగట - అ. భా. కాం. సం. సత్యాగ్రహోద్యమము వంగీకరించుట - గాంధీ దండీ చేరుట - గాంధీ ప్రకటనము - స్త్రీ లేమిచేయవలెను? - ఉపసత్తాగ్రహము ఏప్రిల్ ౬ న ప్రారంభముగట - కరాచీ

కాల్పులు - బెంగలో అర్జి నెన్ను - వెన్ను అర్జి నెన్ను - నవజీవన్ ముద్రాల
యము స్వాధీనపరచుకొనబడకుండెను - గాంధీ వైస్రాయికి వ్రాసిన రెండవ
ఉత్తరము - కొన్ని ప్రూరచర్యలు - గాంధీ అరెస్టు - గాంధీసందేశము - సరో
జినీదేవి ప్రకటనము - సంపూర్ణమైన హరతాళము దానంతటని బరుగుట -
గాంధీనిర్బంధమునుగూర్చి ప్రపంచకమన కనుపరచిన ఆందోళన - మొదటి
రాండుశేబిలుసభకు వైస్రాయి సన్నాహము - కార్యసంఘ తీర్మానములు -
తయార్జీ అరెస్టు - సరోజినీదేవినాయకత్వము - బహిష్కారఫలితము - ఉప్పు
ముట్టడులు - వాడాలాదండయాత్రలు - కొన్ని విగరములు - లాతీఛార్జి - ఒక
యూరోపియన్ సాక్షి - స్టోక్ హోమ్ వాతలు - అహింసాతత్వము - కలకటాల
వెనుకనున్న శక్తి - వైస్రాయి సీల టిగించుట - టైటిల్ ఫిలి - గాంధీనిగూర్చి
బెనెంటు - ఉద్యమవిమర్శనము - విదేశవస్త్ర బహిష్కారము జాన్ లో
కార్యసభసమావేశము - బ్రిటిష్ వస్తు, విదేశవస్త్ర బహిష్కారములు పోత్స
హింపబడుట - మిల్లులపైన యజమాన్యము - బ్రెయిల్స్ ఫోర్డు స్తోత్రము -
అనెంట్లలో ప్రశ్నలు - హోలాపురము - పెసావరులో ఏప్రిల్ ౨౩వ తేదీ -
గంగాసింగుకుటుంబము - బొంబాయినగరమున జులై నెలలో కాంగ్రెసుకార్య
వర్గసభ - కొంతమంది కార్యసంఘసభ్యుల రెస్టుచేయబడుట - లోకమాన్య
తిలకు వార్షికోత్సవము - ౧౦౦ మంది స్త్రీల రెస్టుచేయబడుట - ఇంకా తీవ్ర
మైన లాతీఛార్జి - చిత్రమైన అక్రమసంఘము - కల్లభాయి, గుజరాతు - గుజ
రాతులో పన్నులనిరాకరణము - దేశమంతటా లాతీఛార్జీలు బ్రెయిల్స్ ఫోర్డు
మరియొకసారి స్తుతించుట - విచిత్రమైనవలస - ఘరివాలాసిపాయిలు-బోర్నాదు
స్త్రీల వీరత్వము - మొదటి సందిరాయబారములు - ఎరవాడాజైలులో సభ -
మొదటి రాండుశేబిలుసభ - ప్రధానమంత్రి ప్రకటనము - కార్యవర్గమువారి
తీర్మానము - కాస్త్రిసప్తాల్ తంతివార్త - కార్యసంఘసభ్యులను వదలవలెనని
వైస్రాయిచేసిన ఉత్తరువులు.]

కాంగ్రెసు వాదలకు వేచియుండవలసిన సంవత్సరము గడచెను. కార్యము సాధింప
వలసిన తరుణమువచ్చెను. కాని కాంగ్రెసుకరిగి మాడువారములలోనే మహా
రాష్ట్రదేశములో తిరుగుబాటు కనిపించెను. సహాయ నిరాకరణోద్యమ ప్రారంభదశలో
మహారాష్ట్రులు వంగరాష్ట్రవాసులతో కలిసి అసహాయోద్యమము నేవిధముగా నిరో
ధించినదీ మనకు తెలిసియేయున్నది. ఇప్పుడు మహారాష్ట్ర కాంగ్రెసుకమిటీవారు కాసన
సభా బహిష్కారమును ప్రవేశపెట్టవలదని కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమువారిని

కోరిక, అంతేగాక స్వాతంత్ర్యసిద్ధాంతముపైన, ఢిల్లీవరతుల కనుగుణముగా రాండు టేబులుమహాసభకు పావలసినదికూడా నేతమును వారు హెచ్చరించిరి. కాని ఈ సమస్య లిదివరకే పూర్తిగా పరిష్కరింపఁజియుండెను. ఢిల్లీవరతుల ప్రకారము ప్రభుత్వమువారు ఖయీదీలను విడుదలచేసి, హృదయ పరివర్తనము కనుపరచవలసి యుండెను. ఆలోచననుండి అధినివేత సత్తిపత్తి అమలుజరుపబడవలసియుండెను. ఈ రెండునూ జరుగనిది ఢిల్లీవరతులప్రకారము రాండు టేబులసభకు పావలెనటుల కర్థ మేమో తెలియదు. ౧౯౨౯ డిసెంబరు ౨౩ వ రేదీని గాంధీ వైస్రాయిని దర్శించి నపుడు రాజకీయఖైదీల విడుదలనుగూర్చి చర్చించుటకు గాంధీ ఇష్టపడలేదు. ఖయీదీలు కొంతకాలము జైళ్లలో నుండగలరని ఆయనచెప్పెను. అధినివేత సత్తిపత్తిపైన ఆయన చర్చను కేంద్రీకరించెను. వైస్రాయి దానినిగూర్చి వాగ్దానములను చేయ నిరాకరించెను. గాంధీ వైస్రాయినుండి ఆటవంటి వాగ్దానముల నెంచుకు కోరనే తెలుసుకొనుట మంచిది. (౧౯౨౯లో లాన్సెట్ బీ భారతిరాజ్యాంగ సమావేశకార్యదర్శి అయిన ఆల్బర్ట్ వింటర్టనును “బర్క్లెన్ హెడ్ ప్రభువు (భారతిరాజ్యాంగ కార్యదర్శి) దాను, గాంధీలను సహకారవరతుల విషయములో రాయబారము జరుపుటకు లండను పిలువ నిశ్చయించుకొనెనా?” అని ప్రశ్నించెను. అందు కాయన నిజమ నిశ్చయించు కొనలేదని జవాబుచెప్పుతూ కారణముల నీ క్రిందవిధముగా ప్రకటించెను :

“భారతదేశపు పరిపాలనమున్నూ, దానిని పత్త్యక్షముగా అమలుపరిచే పద్ధతిన్నీ భారతప్రభుత్వమువారికిని, స్థానికప్రభుత్వములవారికిని వదలివేయబడెను. కాబట్టి అటు వంటి చర్యలు వారితోనే జరుపబడవలెను. ఈ సమయములో ఆ విషయములనుగూర్చి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు జోక్యము కల్పించుకొనుటవలన ప్రయోజనములేదు. అవి వారి చేతనే చివరనిర్ణయము చేయబడవలెను. వారి ఆ నిర్ణయమునుగూర్చి పార్లమెంటుకు వారు బాధ్యతవహింపవలెను. ఇది మొదటివిషయము. ఇక రెండవవిషయ మేమనగా, భారతదేశపు రాజకీయపరిస్థితులనుగూర్చి ఈలోగా వైస్రాయి ఈదేశమును దర్శింపనం డగా, ఆయన వచ్చినప్పుడు మనము భారతదేశపు రాజకీయపక్షములవారితో రాయ బారములు నడుప ప్రారంభించినయెడల ఆయననూ, ఆయనప్రభుత్వమునూ, చిక్కులలో పెట్టివార మగుదుము.” కాబట్టి భారతిరాజ్యాంగతంత్రమును పరిష్కరింపరిగిన కీలకము వైస్రాయిలోనే కలదని గాంధీ గ్రహించెను. అందువలన ౧౯౨౯ డిసెంబరు ౨౩ వ రేదీని గాంధీ వైస్రాయిచేత ఆ కీలకమును బయటపెట్టించుటకు ప్రయత్నించెను.

౧౯౩౦ జనవరి ౨ వ రేదీని నూతన కార్యవర్గము సమావేశమైనది. పాత కార్య నిర్వాహకవర్గమువారు ముఖ్యసమస్యల నన్నిటిని అదివరకే పరిష్కరించిరి. కాంగ్రెసుకు

శాశ్వత కార్యదర్శినికూడా వారే నియమించిరి. కొత్త కార్యవర్గమువారు సమావేశమై శాసనసభా బహిష్కరణనుగూర్చిన మొదటి తీర్మానమును ఆమలులోకి తీసుకొని వచ్చుటకు తగిన చర్యలను జరిపిరి. శాసనసభలలో రాజీనామాలీయకగాని, శాసనసభల ఎన్నికలలో జోక్యము కల్పించుకొన మానకగాని ఎదురుతిరిగే శాసనసభ్యులను బలవంతపెట్టుటకు వోటర్లందరూ ప్రయత్నింపవలసినదని కార్యవర్గములో తీర్మానింపబడెను. దీని ఫలితముగా భారతశాసనసభనుండి ౨౭ మంది సభ్యులు రాజీనామాల నిచ్చిరి. ౧౯౩౦ జనవరి ౨౬వ తేదీ పూర్ణస్వరాజ్యజయంతిగా నిర్ణయింపబడినది.

ఆ రోజున కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమువారు తయారుచేసిన ప్రకటనము యావద్భారతదేశమనందును పట్టణములలోను, పల్లెలలోనుకూడా చదువబడవలెనని తీర్మానింపబడెను. ఆగ్రూపభలలోని ప్రజల అంగీకారమును చేతు లెత్తించుట మూలముగా తెలుసుకొనవలెననికూడా నిర్ణయింపబడినది. తరువాత పశ్చిమోత్తర సరిహద్దురాష్ట్రములలో ఆమలులోనున్న కొన్ని నిర్బంధశాసనములను గూర్చి విచారిం చుట కొకకమిటీ నియమింపబడెను. ఇంతకుపూర్వము నియమింపబడిన ప్రత్యేకోప సంఘములవారు తమ కార్యక్రమమును తీవ్రముగా కొనసాగింపవలెనని కోరబడిరి. కాంగ్రెసుసభ్యులు నురుగుగా చేర్పింపబడవలెననికూడా తీర్మానింపబడెను.

జనవరి ౨౬ వ తేదీని చదువబడిన పూర్ణస్వరాజ్యప్రకటన మీ విధముగా నుండెను:

పూర్ణస్వరాజ్యజయంతినాడు, అనగా ౧౯౩౦ జనవరి ౨౬ తేదీ ఆదివారము నాడు దేశమంతటా బహిరంగసభలలో అంగీకరింపబడవలసిన ఈ క్రింది తీర్మానము కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభనుండి జారీచేయబడెను:

“తమ కష్టాధిభయముల ననుభవించి, తమ జీవితావసరములను పొందుటకు ప్రతి జాతికీ హక్కున్నట్లుగానే భారతజాతికీకూడా శాశ్వతమైన హక్కులదని మువిశ్వాసము. అందుమూలముననే వారి అభివృద్ధికి సంపూర్ణావకాశములు కలుగగలవు. ఏప్రభుత్వమైననూ ప్రజల ఈ హక్కులను తృణీకరించి, వారి నణగద్రొక్క పూనేయడం ప్రజల కాప్రభుత్వమును మార్చుటకుగాని, లేక నిర్మూలించుటకుగాని హక్కులదని కూడా మువిశ్వాసము. భారతదేశములోని బ్రిటిష్ప్రభుత్వము భారతప్రజల స్వాతంత్ర్యమును తృణీకరించుటయేకాక, పైగా సామాన్యప్రజల ధనములను దోచుకొనుట వైన నాధారపడియున్నది. ఆప్రభుత్వము మూలమున భారతదేశముయొక్క మత, రాజకీయ, ఆర్థికవిజ్ఞానములు నాశనము చేయబడినవి. కాబట్టి భారతదేశము బ్రిటిష్ సంబంధమును వదలుకొని, పూర్ణస్వరాజ్యమును పొందవలెనని ము విశ్వాసము.

“అధికముగా భారతదేశము నాశనముచేయబడినది. మా దేశప్రజలనుండి తీసుకొనబడే పన్నులు మా ప్రజల ఆదాయమున కంతమాత్రము అనుగుణములుగా లేవు. మా సగుటాదాయము కోట్లకు ఏడుకానులు (అనగా ౨ పెన్నీలకు తక్కువ). మేము చెల్లించే పన్నులభారములో నూటికి ౨.౧ వంతున హెచ్చింపబడిన ధూమిశిస్తులు రైతులు చెల్లించుకొనవలసియున్నది. నూటికి ౩ వంతున హెచ్చింపబడిన ఉప్పుపన్ను పేదలకు భరింప శక్యముకాకున్నది.

“నేతితో నూలు వడగుబవంటి గ్రామపరిశ్రమలు నిర్మూలించబడినవి. రైతులు కనీసము సంవత్సరములో ౮ సెలలు తదితరవృత్తులు లేక సోమరులుగా నుండవలసియున్నది. సున్నితములైన చేతిపనులు లేకపోవుటచూలమున వారి బుద్ధి మొద్దుపారినది. ఇతర దేశములలోవలె నిర్మూలించబడిన చేతిపనులకు బగులుగా ఈ దేశములో కొత్తవృత్తులు కల్పింపబడలేదు.

“దిగుమతిపన్నులమూలకమునను, కరెన్సీతికమకలమూలమునను రైతులపైన కొత్త బరువులు వేయబడినవి. బ్రిటిష్ దేశములో తయారుచేయబడిన వస్తువులే ఎక్కువగా మాకు దిగుమతి చేయబడుతున్నవి. దిగుమతిపన్నులలో స్పష్టముగా ఇంగ్లండులో తయారుచేయబడిన వస్తువులకు పక్షపాతియు చూడబడుతున్నది. అందుమూలముగా వచ్చిన ప్రభుత్వాదాయము ప్రజల పన్నులభారమును తగ్గించుటకుగాక ప్రభుత్వము వారి సుఖారాఖ్యకు వినియోగింపబడుతున్నది. మారకపురేటువిషయములో చేయబడి కృత్రిమము అన్నిటికంటెను నిరంకుశముగా నున్నది. అందుచూలమున ఈదేశము నుండి లక్షలకొలది ద్రవ్యము పరదేశములకు ప్రవహిస్తున్నది.

“రాజకీయముగా బ్రిటిష్ వారి హయాములోవలె అంతకుపూర్వ మెన్నడును భారతదేశపుస్థితి అధోగతికి రాలేదు. సంస్కరణలు ప్రజలకు నిజమైన రాజకీయాధికారము నీయలేదు. మాలోని ఉత్తిమోత్తములు విదేశీయుల ఆధికారమునకు తలలాగ్గవలసియున్నది. అభిప్రాయప్రకటనమునకుగాని, సభాసమావేశములకుగాని మాకు స్వాతంత్ర్యము నిరాకరింపబడినది. మా దేశీయులలో అనేకమంది విదేశీయులయం దజ్ఞాతనాసము చేయవలసివచ్చినది. వారు తమ గృహములకు తిరిగి వెళ్ళలేకున్నది. మా పరిపాలన సామర్థ్యము పూర్తిగా నిర్మూలించబడినది. సామాన్యప్రజలు చిన్న చిన్న గ్రామనౌక రీలతోను, గుమస్తాగిరీలతోను సంతృప్తిపడవలసివచ్చినది.

“నేటి విద్యాపద్ధతి ముమ్మలను మా విజ్ఞానమార్గమునుండి పెనుమార్గములను పట్టించినది. మా కీయబడు శిక్షణము ముమ్మలను బంధించు గొలుసులనే మే మంటిపట్టుకొని యుండునట్లు చేసినది.

“నిర్బంధముగా మేము నిరాయుధు లొనర్చబడితిమి. అందుమూలమున మాపౌరుషము నశించినది. మాలోని నిరోధశక్తి నణగద్రొక్కుటకు భయంకరాయుధములతో విదేశ సైన్యము దేశములో నిలుపబడినది. మేము స్వసంరక్షణమును చేసుకొగలిగిన స్థితిలో లేము. విదేశదండయాత్రవిషయములోగాని, లేక దొంగలు, బందిపోటు దారులు మొదలగు దుర్మార్గులనుండి మాగృహములను, కుటుంబములను రక్షించుకొనే విషయములోగాని మాకు శక్తిలేదని తలపవలసినదనినది.

“ఇటువంటి ఆపత్తులను కలిగించిన పరిపాలనమునకు మాదేశము నింకను గురి చేయుట దేవునికి, మానవునికిమాడ ప్రతిమూలముగా అపరాధముచేసినట్లు మేము భావించుము. కాని మాస్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుకొనుటకు ప్రయోజనకరమైన మార్గము దౌర్జన్యపద్ధతి కాదని మాకు తెలుసును. కాబట్టి మాకు సాధ్యమైనంతవరకు బ్రిటిష్ పరిపాలనమునుండి పూర్తిగా సంబంధమును వదులుకొని పన్నుల నిరాకరణముతో కూడిన కాసనోల్లంఘనముకు ప్రారంభించుటకు మేము సంసిద్ధము కాగలము. మేము ప్రభుత్వమువారికి చేసే మాస్వచ్ఛందసహాయము నుపసంహరించుకొని, ఎట్టి ఆగ్రహకారణములు కలిగినప్పటికీ దౌర్జన్యముచేయక పన్నులను చెల్లించుట ఆపివేసినయెడల ఈ అమానుషప్రభుత్వ మంతరించునని మావిశ్వాసము. కాబట్టి పూర్ణస్వరాజ్య సంపాదనార్థ మప్యవస్యమే కాంగ్రెసునుండి పంపబడే ఉత్తరవులను శిరసావహించుటకు మే మిందుమూలముగా ప్రమాణము చేసుకొనుచున్నాము.”

పూర్ణస్వరాజ్యజయంతి (Independence Day) నాటి మహాత్మ్యములను బట్టియే నిగురుగప్పిన నిష్ఠులవలె నున్న ప్రజల ఉత్సాహపరంపరలు వ్యక్తములయ్యెను. వారి హృదయములలో దాగియున్న త్యాగసంసిద్ధత ప్రత్యక్షమయ్యెను. ప్రజల ఉత్సాహాన్ని ఉద్దేశవాయువులతో ప్రజ్వలంపచేయుటయే నాడు చేయవలసినపని. పూర్ణస్వరాజ్యోత్సవములు పూర్తిగాకమునుపే జనవరి ౨౫ వ తేదీని భారతకాసనసభలో వైస్రాయి ఇచ్చిన ఉపన్యాసము ప్రకటింపబడెను. దానితో కొందరు భారతరాజకీయవేత్తల హృదయములలోగల ఆశ పూర్తిగా భగ్నుమయ్యెను. సర్ జాన్ సైమన్ తన ఉత్తరములోను, రామ్స్ మెగ్డనాల్డు తన జవాబులోను, ఇర్విన్ ప్రభువు తన ప్రకటనములోను, వెడ్జివుడ్ బెక్ పార్లమెంటులోని తన ఉపన్యాసములోను లండను సభోదేశమును గూర్చి వర్ణించుటలో ఒకటేభావ ముపయోగించిరన్న సంగతి పాఠకులు గమనించియుందురు. “భారతదేశములోని అన్ని జాతులవారికినీ, అన్ని క్షులవారికినీ సాధ్యమైనంత యెక్కువ అంగీకారములుగానున్న నూచనలను తియారుచేసేపద్ధతుల నన్నే పింఛవలెననీ, అలా తియారుచేయబడిన నూచనలను బ్రిటిష్ మంత్రివర్గమువారు పార్ల

మొంటులో ప్రవేశపెట్టుట వారి విధి" అనీ వారు ప్రయోగించిన వాగ్దాలములోని భావము. వైస్రాయి "భారతదేశపు ఆదర్శమునుగూర్చి నిర్వచించుటకే తాను స్పష్టముగా చేసిన ఉపన్యాసములో ఒకసమాసము నుపయోగించుట మూలమున భారత సమస్య పరిష్కరింపబడినట్లుగానే ప్రజలను నమ్మించి మోసపుచ్చదలచుకొనలే" దని ప్రకటించెను. వైస్రాయి ప్రకటనను జరిగినతరువాత ఆర గంటలలో నాయకులు చేసిన ప్రకటనమునకు వైస్రాయి ఇచ్చిన శ్రుత్యతరమునకున్న, లాయిడ్ జార్జి కామన్సుసభలో భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శి యెన్నును ప్రశ్నించినప్పుడాయన ఇచ్చిన ప్రశ్నోత్తరమునకున్న భారతీయులు కృతజ్ఞులైయుండవలెను. వారిద్దరును "రాండు టేబిలుసభ డొమినియన్ ప్రతిపత్తినిగూర్చి నిర్వచించుటకే గాని భారతదేశము దానిని పొందుటకు గల మార్గములలోని కఠినసమస్యలను పరిష్కరించుటకు కాదు." అని స్పష్టీకరించిరి. "ఎంత సుస్పష్టమైన భాషలో ఉదాహరింపబడినప్పటికీ ఒక ఆదర్శము ప్రకటింపబడినమాత్రమున అది చేకూరినట్లుగానే భావించబడవలెను." అని వైస్రాయి ఒక్కమాటలో అసంలరహస్యమును చెప్పివేసెను. "చేరవలసిన లక్ష్యమునుగూర్చి స్పష్టముగా వివరింపబడినంతమాత్రమున ప్రయోగము పూర్తి అయినట్లుగానే బుద్ధిమంతుడైన ప్రయాణికు డెనడును తలచెడు. లక్ష్యము మార్గమునుమాత్రమే చూపించగలడు." అనికూడా వైస్రాయి బోధచేసెను. ఈ విధముగా ఆయన నిర్వచనమునకును, పరిష్కారమునకును గల భేదమును, లక్ష్యమునకును, మార్గమునకును గల భేదమును, ప్రకటించుటకును, పొందుటకును గల భేదమును వివరించెను. తరువాత భారతదేశము పదిసంవత్సరములనుండి అధినివేతప్రతిపత్తి ననుభవించుచున్న దని టెన్ చేసిన ప్రకటనములోని అంతరాధమును ఆయన విశదీకరించెను:

"భారతదేశము సామ్రాజ్యములోని తదితరభాగములలో గల విదేశరాజ్యాంగ వ్యవహారములందు స్వపరిపాలితాధినివేతముల చిహ్నముల నిదివరకే కలిగియున్నమాట వాస్తవము. కాని ప్రస్తుత భారతరాజకీయవేత్తలు భారతదేశ మనుభవిస్తాన్న ఈ అధినివేతరాజ్యలాంఛనములకు సంతోషించుటలేదు. అవి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి అధికారమునకును, అంగీకారమునకును అనుగుణములుగా చాలావరకు జరుగవలసియుండుటయే భారతీయుల ఆసంతృప్తికి కారణము.

* * * * *

"కొందరు రాండుటేబిలు మహాసభను పిలిచి, అందులోని అధికసంఖ్యాకుల అంగీకారముతో భారతరాజ్యాంగనిర్మాణమును తయారుచేయవలెననీ, తరువాత దానిలో ఏమీ మార్పులులేకుండా దానిని పార్లమెంటుచే అంగీకరింపజేయవలెననీ

కోరియుండిరి. ఇప్పుడు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు పిలిచిన మహాసభ నిజముగా వారిచే కోరబడిన మహాసభ కాదు.

“ఆ మహాసభ అభిప్రాయములను తెలుసుకొనుటకునూ, అభిప్రాయభేదములను సమన్వయించుకొనుటకునూ మాత్రమే పిలువబడుచున్నది. అది పార్లమెంటువారి విచారణకొరకు చిత్తునూచనలను తయారుచేసేనిమిత్తము బాధ్యత వహింపవలసిన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకు సహాయకారిగా నుండగలదు.”

ఈవిధముగా స్వయంనిర్ణయపద్ధతిమాల తలపెట్టబడనేలేదని వైస్రాయి సుప్రీకరించెను. సమప్తివిచారణముగాని, సమప్తినిర్ణయముగాని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి ధర్మ నిర్వహణమునకు తోడ్పడునిమిత్తమేననికూడా ఆయన వ్యక్తముకావించెను. కాబట్టి స్వయంనిర్ణయమునుగూర్చిగాని, సమప్తినిర్ణయమునుగూర్చిగాని భారతదేశము తలపెట్టుకూడదనీ, అది తలపెట్టవలసినది “మరియొక నిర్ణయ” మనీ తేలిపోయెను.

వైస్రాయిచేసిన పై ఉపన్యాసమునకు ప్రత్యుత్తరముగా గాంధీ ఈ దిగువరీతిని “యంగు ఇండియా” పత్రికలో వ్రాసెను:

“ఘనతపహించిన వైస్రాయి అసలుసంగతిని చెప్పి మనస్థితిని, ఆయనస్థితిని సరిగా తెలియపరచినందు కాయనకు కాంగ్రెసువాదులు కృతజ్ఞత చూపవలెను.

“భారతదేశమండలి ప్రతికోటికృరుడు దినమున కేడుకానులుసంపాదించే కూలి వాడుగా మారిపోయేటంతవరకు అధినివేళప్రతిపత్తిని ప్రసాదించుచు వైస్రాయి వేచియుండగలడు. కాంగ్రెసు కీరోజున శక్తియున్నయెడల, ఉపవాసములుచేసే ప్రతిరయితును కోటికృరునితో సమానముగా జీవించే స్థితికి తీసికొనిరాగలను. రయితు తన దుస్థితినిగూర్చి పూర్తిగాతెలిసికొని తన నిస్సహాయతకు కారణము ‘కిన్మెత్’ కాక ప్రస్తుతిప్రభుత్వమేనని గ్రహించినయెడల ఆయన సహనమును వీడి, న్యాయశాస్త్ర పద్ధతులకును న్యాయవిరుద్ధమార్గములకును, హింసాపద్ధతులకును అహింసాపద్ధతులకును కూడ భేదములను గమనింప తలపెట్టడు. కాంగ్రెసు రయితులను ఉత్తమమార్గమున నడిపింప కోరుతున్నది.”

అని వ్రాసి గాంధీ ఇర్విన్ ప్రభువు నీక్రింది మరతులను కోరెను:

“(౧) సంపూర్ణ మద్యపాననిషేధము.

(౨) మారకపురేటు ౧౬ పెన్నీలకు తగ్గిండుట.

(౩) భూమిశిస్తును అధమము నూటికి ౫౦ వరకును తగ్గించుట. దానిని విధించుటకు శాసనసభ కధికార మొసగుట.

(౪) ఉప్పుపన్నును తీసివేయుట.

(౫) సైనికవ్యయమును మొట్టమొదట కనీసము సగమువరకు తగ్గించుట.

(౬) ప్రభుత్వోద్యోగుల ఆత్యధిక జీతములను తగ్గింపబడిన భూమిశిస్తుల కనుగుణముగా సగమునకుగానీ, లేక అంతకు తక్కువకుగానీ తగ్గించుట.

(౭) విదేశీబట్టల దిగుమతిపైన సరితక్షణపన్నును విధించుట.

(౮) కోస్తాప్రయాణనియామక చట్టము (Coastal Traffic Reservation Bill) ను అంగీకరించుట.

(౯) హత్యకావించినందుకును, హత్య కావించ ప్రోత్సాహపరచినందుకును సామాన్యకోర్టులచే విచారింపబడినవారు తప్ప తక్కిన రాజకీయ ఖైదీలందఱును విడుదల చేయబడుట. రాజకీయపుక్కులు నుపసంహరించుకొనుట. ౧౨౪ ఏ కెక్కునున్న, ౧౮౧౮ మూడవ రెగ్యులేషనున్ను రద్దుచేయబడుట. భారతీయప్రవాసులను తిరిగి ఇంటికి రానిచ్చుట.

(౧౦) సి. ఐ. డి. కాఖ రద్దుచేయబడవలెను; లేదా అది ప్రజాయత్తము చేయబడవలెను.

(౧౧) ఆత్యసరితక్షణకొరకు తుపాకులకు రై సెన్సుల నిచ్చుట. ఈ పనికూడా ప్రజాధికారముక్రిందనే జరుగవలెను."

౧౯౩౦ జనవరి నెలలో బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రి రామ్సే మాక్డొనాల్డుతో రాయబారములు నడుపడలచుకొనిన బొమకేశీకి గాంధీపంపినవరతులుకూడా ఇవేనని మాకు తెలియవచ్చినది.

"ఇంతమాత్రముతో ప్రజల ముఖ్యావసరము లింకా పూర్తి కాలేదు. కాని ఈ చిన్న చిన్న ముఖ్యావసరముల విషయములో మమ్ములను వైస్రాయి సంతృప్తిపరచుచున్నాడు. అప్పు డాయనకు శాసనోల్లంఘనమనే మాటకూడా వినపడదు. అభిప్రాయ ప్రకటనమునకును, వాంఛాప్రకటనమునకును సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యముగల యే మహా సభలోనైనను కాంగ్రెసు వ్యాధయభూర్వకముగా పాల్గొనగలదు." అనిగా ఈ చిన్న చిన్న ప్రధానవాంఛలను వైస్రాయి సంతృప్తిపరచజాలనియెడల శాసనోల్లంఘనము ప్రారంభింపబడునని భావము.

"ఇతర దేశముల స్వాతంత్ర్య సంపాదనార్థ మాయాదేశప్రజలు వారి కనుగుణములైన అనేక ఇతరపద్ధతుల నవలంబింపవచ్చును. కాని భారతదేశమునకు దౌర్జన్యరహిత

సహాయనిరాకరణమార్గము తప్ప గత్యంతరములేదు. మీరందరూ ఈ స్వరాజ్యమంత్రోపాసలకు లయ్యెదరుగాక ! అంతకంతకు సమీపిస్తూన్న భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామము నకు మీ సర్వస్వమును అర్పింపగల ధైర్యసాహసములను భగవంతుడు మీకు ప్రసాదించుగాక.”

భారతశాసనసభలో ప్రస్తావించిన వసంతకాలమునం దుపన్యసించెను. ఆయన ఉపన్యసించినముహూర్త మంత శుభమైనది కాదు. అంతకుపూర్వమే వస్త్రప్రతిరోధము సంరక్షణచట్టము (Textile Industry Protection Bill) ఆసభలో అంగీకరింపబడెను. దానికి ప్రతిహేతులు చాలామంది ఆర్థికసంప్రదాయములకు విరుద్ధముగా సామాజ్యక్షేమముకొరకాబిల్లుఇండియాపైన ఉద్ధరించినది భావించిరి. ఇందుమూలమున పండిత మదనమోహనమాలవ్యాయున్ను, తదితరజాతీయవాదసభ్యులలో కొంతమందిన్నీ రాజీనామాల నిచ్చిరి. నిజముగా కాంగ్రెసు ఉద్యమమునకు తలవనితలంపుగా అనుకొని చోటునుండి దైవానుకూలమువలన సహాయము వచ్చెను. తరచుగా ఇటువంటి సహాయము గవర్నమెంటువారి అనాలోచితపద్ధతులవలన తొలగించును. మాలవ్యాజీ సహాయ నిరాకరణవాది కారు. ఆయన శాసనోల్లంఘనమున కంత ప్రతికూలముగా లేడు. కాని ఆయన సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము నంగీకరించలేదు. సరిగా ఇటువంటితరుణములో అసెంబ్లీగడుపు పెంపుచేయబడి, ఆయన సభ్యుడుగా నుండగానే వస్త్రప్రతిరోధముచట్ట మంగీకరింపబడెను. దానితో ఆయన రాజీనామా నిచ్చెను.

ఈ సందర్భములో ఈబిల్లునుగూర్చి కొంత చెప్పవలసియున్నది. అందుకొరకు వస్త్రప్రతిరోధములపైన వేయబడి ఎగుమతి దిగుమతి పన్నుల విషయమును గూర్చి కొంత తెలుసుకొనవలసియున్నది. యుద్ధము ముగిసేనాటికి ఇండియన్ మిల్లులలో తయారుచేయబడిన ౧౯ నెంబరుపైదాటిన నూలుపైనగాని, బట్టపైనగాని ౩ ౧/౨ వంతున పన్నువేయబడెను. ఈపన్ను తయారైనబట్టపైననే వేయబడెను. అంతేకాని లాభములనుబట్టిగాని, విక్రయమునుబట్టిగాని కాదు. దిగుమతిపన్నులు కేవలము ప్రభుత్వాదాయములకోసము వేయబడెను. అది నూటికి ౭ వంతున నిర్ణయింపబడెను. మిల్లయజమానులు, వర్తకులు, మితవాదులు - వీరంతా ప్రభుత్వమువారికి యుద్ధములో సంపూర్ణ సహాయముచేసిరి. తరువాత వారు విదేశీబట్టలదిగుమతిమూలమున ఇండియన్ మిల్లులకు పెద్దదెబ్బ తగులుతూన్నదని ప్రభుత్వమువారికి విజ్ఞాపించుకొనిరి. గవర్నమెంటువారు ౧౯౨౧ లో దిగుమతిపన్నులను నూటికి ౭ నుండి ౧౧ వరకు హెచ్చించుట కంగీకరించిరి. అందుమూలమున నూటికి ౮ వంతున విదేశీబట్టలు ప్రియమైనవి. ఇండియన్ మిల్లుబట్టలపైన వేయబడిన నూటికి ౩ ౧/౨ పన్ను తీసివేయబడెను. అందుమూలమున అది ౩ ౧/౨ చొక అయ్యెను. భారతప్రజలు భారతీయమిల్లుబట్ట

చౌకయినందు కెగిరి గంతులు వేస్తుండగానే ౧౯౨౭ లో ప్రభుత్వమువారు మారకపు చట్టమును (Ratio Bill) ప్రవేశపెట్టిరి. విదేశీబట్టలవ్యాపార మెప్పుడును ఇండియాలో పానుల పిల్లింగులరెక్కలలోనే జరుగును. ప్రభుత్వమువారి ప్శ్నకు రూపాయి యొక్క మారకపుధరము ౧౬ పెన్నీలనుండి (యుద్ధమునకు పూర్వపురేటు) ౧౫ పెన్నీలకు హెచ్చించుటచే నూటికి ౧౨ ౧/౨ వంతున విదేశీబట్టలు చౌకఅయ్యెను. అనగా ఒకపాను విలువగల లాంకపైర్బట్ట రూపాయికి ౧౬ పెన్నీల కేటుప్రకారము యుద్ధమునకుపూర్వము ౧౫ రూపాయల ఖరీదయ్యేది నేటి ౧౫ పెన్నీలధరప్రకారము రు. ౧౩-౫-౪ లు అవుతున్నది. కాబట్టి ౧౯౨౫ లో భారతీయమిల్లు యజమానికి నూటికి ౭ ౧/౨ వంతు లాభము చూపబడగా, రెండుసంవత్సరముల తదనంతరము విదేశీయునికి ౧౨ ౧/౨ వంతున లాభము చూపింపబడినందువలన దేశమునకు వచ్చే లాభముకంటె పోయేనట్లు మెక్కువయ్యెను. ఇది భారతీయుల అంగోళనమునకు కారణమయ్యెను. ఈ పన్నులను గూర్చి పునర్విచారణ చేయవలెనని వారు కోరిరి. ప్రభుత్వమువారి గొక్క ఇంగ్లండు దేశమునుండి తప్ప తదితర దేశములనుండి ఇండియాకు దిగుమతి అయ్యే బట్టపై నూటికి ౨౦ వంతున దిగుమతి సంతకము పన్నులను వేయుట కంగీకరించిరి. ఇంగ్లండుబట్టలపైన సూత్రము నూటికి ౧౫ వంతుననే వేయు నిశ్చయించిరి. ఇది ఆర్థికసంప్రదాయవిరూధి మని మాలవ్యాజీ శతించెను. ప్రభుత్వమువారి ఈపన్నుగడ లాంకపైరుకు పోటీగానున్న జపానుబట్టలను హిందూదేశములోనికి దిగుమతికాకుండా ఆపివేయుటకు పన్నుబడిను. కాని వారు ఇండియాకు దిగుమతి చేయబడే అన్నిబట్టలపైననూ నూటికి ౫ వంతున ఓడకిరాయి తగ్గించి తమబట్టలను ఇండియాకు దిగుమతి చేయగలిగిరి. ఈవిధముగా వారు భారత దేశపు దిగుమతిపన్నులతో జయప్రదముగా పోరాడగలిగిరి. అంతేకాక జపానుప్రభుత్వమువారు ఆ ఓడయజమానులకు నూటికి ౫ వంతున విరాళములను మంజూరుచేసిరి. తరువాత నూటికి ౫ వంతున, ఈ శేట్లపైన ఇండియాప్రభుత్వమువారిచే అదనముగా వసూలుచేయబడిన. లాంకపైరుసరుకులపైన వేయబడిన నూటికి ౫ రూపాయల అదనపుపన్ను, భారతదేశములోకి దిగుమతిచేయబడిన పత్తిపైన పాను ౧ కి అర అణా పన్ను వేయుటమూలమున నిజముగా రద్దుచేయబడినట్లే భావింపవలసియున్నది. ఎందువలన ననగా, సాధారణముగా ఈజిప్టు, అమెరికాదేశములనుండియే భారతదేశములో పన్నుబట్టలు తయారుచేయబడుటకు పత్తి దిగుమతి అగును. ఆబట్టలు లాంకపైరుబట్టలతో పోటీచేయగలవు. లాంకపైరుబట్టలతో పోటీ చేయగలిగిన హిందూదేశపు పన్నుబట్టలకు పనికివచ్చుపత్తిపైన పానుకు అర్థణాపన్ను వేయుటమూలకముగా ఇండియా ప్రభుత్వమువారి ఇండియామిల్లుబట్టలను నూటికి ౫ వంతున ప్రియముచేసి, లాంక

పైరు అదనపు దిగుమతిపన్నుల మూలకముగా పోగొట్టుకొనిన ౫% న్ను ముజరాయిప్పించగలిగిరి. ఇది మాబవరుసను చెప్పబడినది. ఇక బట్టలరక్షణబిల్లు ఆసెంబ్లీలో చర్చకు వచ్చినప్పుడు రెండుసవరణలు ప్రతిపాదించబడెను. మాలవ్యా, ఇంగ్లండుకు ప్రత్యేక సదుపాయము చూపించబడక అన్ని దేశములతోపాటుగానే పన్ను విధింపబడవలెనని నూచించెను. మార్చి 3౧ వ తేదీన శాసనసభ ముగింపబడేకొనున ప్రెసిడెంటు పతేలు “ప్రభుత్వమువారి నూచనలకు సభలో సవరణలు ప్రతిపాదించబడి సందర్భమున వారి బిల్లు నెప్పటికీ ఉపసంహరించుకొనుటనుగూర్చి పునఃచారణ చేసెదరా” అని ప్రశ్నించెను. కాని ప్రభుత్వమువారు తమ రా బిల్లు నుపసంహరించుకొనుట తమ బాధ్యతలను త్యజించుటగా భావించిరి. చిట్టిచివరకు వోటుకు పెట్టబడగా మాలవ్యాజీసవరణ వీగిపోయినను, చెట్టిసవరణ నెగ్గినది. కాని బిల్లుపైన పెట్టబడిన సవరణకు వోట్లు తీసుకొనబడకమునుపే మాలవ్యాపండితుడున్నూ, ఆయన అనుచరులున్నూ దివాను చమల్ లాలున్నూ, నూతన స్వరాజ్యపక్ష సభ్యులున్నూ శాసనసభను విడచి లేచిపోయిరి. ఆసాయంకాలము భారతశాసనసభను ముగించేలోపల అగ్యక్షుడు “ఇక ముందు మనలో ఎంతమంది ఈసభలో నుండునో తెలియదు.” అని సభ్యులందరికి కరస్పర్శనము కావించెను. నిజముగా ౧౯౩౦ ఫిబ్రవరితరువాత జరిగిన ఈ ఆసెంబ్లీ విషయములు మన పోరాటమునకు సంబంధించినవి కావు. కాని ఆనాటి చరిత్రాంశములను సంపూర్ణ మొనరించుటకును, మాలవ్యాపండితుడున్నూ, తదితరులున్నూ కాంగ్రెసు పక్షము ననుసరించి ఏవిధముగా వారి స్థానములకు రాజీనామాల నిచ్చిరో తెలియ పరచుటకునుమాత్రమే ఈ ఇతిహాసము చెప్పబడినది.

౧౯౩౦ లో ప్రారంభింపబడిన మహాద్యుమమునుగూర్చి ఇకముందు తెలుసుకొనవలసియున్నది. దేశమంతటా పూర్ణస్వరాజ్యోత్సరములు జరుగప్రదముగా జరుపబడెనన్న సంగతి ఇదివరకే చెప్పితిమి. అప్పటికప్పుడే భారతదేశములో ఏదో ఒకకారణముతో తీవ్రముగా ఆరెఱ్ఱులు చేయబడుచునే ఉండెను. మీరట్ కేసులోని 3౨ ముద్దాయిలలో ఒక్కరుతప్ప తక్కినవారందరూ సెషన్సుకోర్టుకు విచారణనిమిత్తము పంపబడిరి. కలకత్తాలో సుబాసుచంద్రబోసున్నూ, మరి ౧౧రున్నూ శిక్షింపబడిరి. వారి కొక సంవత్సరము కఠినఖయిదు విధింపబడెను. కాంగ్రెసు ఆజ్ఞానుసారముగా ౧౯౩౦ ఫిబ్రవరి నాటికి ౧౭౨ మంది శాసనసభ్యులు రాజీనామాల నిచ్చిరి. ఆసెంబ్లీనుండి ౨౧ మంది, స్టేటుకాన్సిలునుండి ౯ మంది రాజీనామాల నిచ్చిరి. రాష్ట్రీయశాసనసభలో వంగరాష్ట్రమునుండి 3౪ మంది, బీహారు, ఒరిస్సాలనుండి 3౧ మంది, మధ్యరాష్ట్రములనుండి ౨౦ మంది, మద్రాసునుండి ౨౦ మంది, సంయుక్తరాష్ట్రములనుండి ౧౬

మంది, అస్సామనుండి ౧౨ మంది, బొంబాయినుండి ౬ మంది, పంజాబునుండి ఇద్దరు, బర్మానుండి ఒక్కరు రాజీనామాల నిచ్చిరి.

ఫిబ్రవరి ౧౪, ౧౫, ౧౬, తేదీలలో సబర్బతియందు కార్యసంఘసభ సమావేశమయ్యెను. అంతవరకునూ రాజీనామా ఈయని శాసనసభ్యులున్నూ, రాజీనామా ఇచ్చి తిరిగి ఎన్నికకు నిలిచినవారున్నూ ఏ కాంగ్రెసుసంఘములోను ఎన్నికసభ్యులుగా నుండకూడదనీ, ఉన్నయెడల వా రా సభ్యత్వమునకు రాజీనామాల నీయవలెననీ, లేనియెడల వారిపైన క్రమచర్య తీసుకొనబడుననీ తీర్మానింపబడెను. గాజీయఖయదీల విషయములో సౌకర్యములు మాపబడునని ప్రభుత్వమువారు చేసిన వాదనముల మూలకముగా లక్నోలో పెట్రెంబరు ౨౮ వ తేదీని ఆ. భా. కాం. సం. వారు నిరాహారదీక్షను బూనిన ఖయదీలను ఆ దీక్షనుండి విరమింపవలెనని సలహానిచ్చిరి. కాని ప్రభుత్వమువారు వా వాదనమును నిర్వర్తింపకపోవుచే సబర్బతీలోని కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమువారు విచారమును వెల్లడించిరి. తరువాత ప్రభుత్వమువారి చర్యకు ప్రతిఘటనముగా లాహోరు ఖయదీలు తిరిగి నిరాహారదీక్షను బూనిరి. ఆకార్య నిర్వాహకసభలోని ముఖ్యతీర్మానము శాసనోల్లంఘనమునకు సంబంధించి ఉండెను. అది ఈ దిగువ సుదాహరింపబడినది:

“పూర్ణస్వరాజ్యమును సంపాదించుటకు అహింసను మతసిద్ధాంతముగా నమ్మే వారుమాత్రమే శాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభించుటకుగాని, నడిపించుటకుగాని హక్కుగలదని కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారి అభిప్రాయము. ఇప్పటికి కాంగ్రెసు నిర్మాణమునందు కేవల మటువంటివారేగాక, దేశములోని ప్రస్తుత పరిస్థితులలో అహింసను రాజకీయవిధానముగా నమ్మేవారుకూడా కొంతమంది కలరు. కాబట్టి కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారు గాంధీమహాత్మునిసూచన ననుసరించి అహింసను మతవిశ్వాసముగా నమ్మే గాంధీమహాత్మునీ, ఆయనఅనుచరులనూ వారి ఇష్టము వచ్చినప్పుడు వారి అనుకూలమైన పద్ధతిని వారు నిర్ణయించుకొన్నంతవరకు శాసనోల్లంఘనము జరుపుట కంగీకరిస్తున్నారు. శాసనోల్లంఘనదండయాత్ర నడుపబడేటప్పుడు కాంగ్రెసువాదులున్నూ, తదితరులున్నూ సాత్వికనిరోధకుల కన్నివిధములా సంపూర్ణసహాయము చేసెదరనీ ఎట్టి ఆగ్రహకారణము కలిగింపబడినప్పటికీ సంపూర్ణముగా అహింసాచరణము నవలంబింతురనీ ఈ కార్యవర్గసభవారు విశ్వసిస్తున్నారు. సామాన్యప్రజాసమూహము శాసనోల్లంఘనములో పాల్గొనునప్పుడు ప్రభుత్వమువారికి స్వచ్ఛందసహాయ మొనరించుచున్న వారందరును, అనగా ప్రభుత్వసహాయముమాలమున ఏవో ప్రయోజనములను పొందుతూన్న లాయర్లున్నూ, విద్యార్థులున్నూ వాటినిన్నిటిని తృణీకరించి ప్రభుత్వము

వారికి తాము చేసే సహాయము నుపసంహరించుకొని స్వాతంత్ర్యముకొరకు జరుగుతున్న ఈ చివరిపోరాటమునందు ముకుగలరని ఈ కాంగ్రెసుకార్యవర్గసభవారి ఆశ.

“నాయకులరెట్టుచేయబడి ఖైదుచేయబడినప్పుడు నేనాతత్పరత్వమున్నూ, త్యాగబుద్ధిన్నీగల అనుచరులు కాంగ్రెసుసంస్థను నడిపి వారి శక్తికొలని ఉచ్ఛ్వాసమునకు మార్గదర్శకులయ్యెదరని ఈ కార్యసంఘసభవారి నమ్మకము.”

ఈ తీర్మానమువలన గాంధీకిన్నీ, ఆయనవలెనే అహింసాతత్పరమునందు మతవిశ్వాసముగలవారికిన్నీ శాసనోల్లంఘనము ప్రారంభించుట కధికార మియ్యబడెను. తరువాత కొద్దికాలములోనే అహమ్మదాబాదులో సమావేశమైన అ. భౌ. కాం. సం. వారు శాసనోల్లంఘనమును దేశమంతటికి వర్తింపజేసిరి. ౧౯౩౪ మేనెలలో శాసనోల్లంఘనోద్యమ ముపసంహరించుకొబడినప్పుడు గాంధీ ఆఉపసంహరమునుండి మినహాయించబడెను. మొట్టమొదట శాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభించుటకు గాంధీ అనుజ్ఞ చేయబడెను. శాసనోల్లంఘన ముపసంహరించుకొబడినప్పుడుకూడా గాంధీ కీయబడిన అనుజ్ఞ నిలచియున్నదని తెలుసుకొందురుగాక. ఈ కార్యనిర్వాహక సభ తీర్మానము కంటెకూడా సబర్బత్వీలో ప్రత్యేకముగా ఆహ్వానింపబడిన కొందరు మిత్రులతో గాంధీచేసిన ఇష్టాగోష్ఠిసంభాషణములు మిక్కిలి ముఖ్యమైనవి. అవి కేవలము ఉప్పు సత్యాగ్రహముపైన కేంద్రీకరింపబడినవి. ఉప్పును తయారుచేయుటమూలమునను, ఉప్పు మళ్లనుండి వాటిని తీసుకొనివచ్చుటమూలమునను, ఉప్పుకొటారులపైన దండయాత్ర చేయుటమూలమునను ఉప్పుచట్టములను తృణీకరింపవచ్చునని ఆలోచింపబడెను.

ఈ సభలో కొంతమంది దేశము సమష్టిశాసనోల్లంఘనమునకు సంసిద్ధముగా లేదని భయమును నెల్లడించిరి. సంసిద్ధముగా నుండుటగాని, సంసిద్ధముగా చేయుటగాని ప్రజల నైతికప్రవర్తనమునుబట్టి ఉండును. వారు శాసనోల్లంఘనసందర్భములో శాంతముగా నుండగలరా, ఇతరులకు హాని కలిగించకుండా తాము బాధలను సహించగలరా, విచారములను, కష్టములను కల్గొలపడకుండా సంతోషముతో ఓర్పుకొనగలరా అనే ప్రశ్నల ప్రత్యుత్తరములపైన సంసిద్ధత ఆధారపడియున్నది. ఈభయములను వెల్లడించిన వారు ముఖ్యమిత్రులు. సమష్టిశాసనోల్లంఘనమునందు ౧౦ సం. ల అనుభవముకలవారు. వారు కేవలము విమర్శకులే అయినయెడల వారికి ప్రత్యుత్తర మియ్యవలసిన అవసరము లేదు. ప్రస్తుతము సమష్టిశాసనోల్లంఘనమును వాయిదావేసినయెడల నిర్ణయించబడిన తేదీనాటికా ప్రజలు సంసిద్ధముగా నుందురా? ఈతకు సంసిద్ధము కావలెనన్నచో నిజముగా ఈత ప్రారంభించుటయే. దేశము స్వపరిపాలనకు సంసిద్ధముగా నున్నదా అని పరీక్షింపదలచినయెడల దానికి స్వపరిపాలన మియ్యడమే మంచిదని రిప్పునప్రభువు

చెప్పియుండెను. పనిచేస్తూ నేర్చుకొనుటవలన చేతికినీ కంటికినీ శిక్షణము కలుగును. ఆ పద్ధతి ఈ నైతికశిక్షణమునకుకూడా సమానముగా వర్తించగలదు.

కాసనోల్లంఘనము ప్రారంభింపబడినయెడల మన మేమి చేయవలెను? గాంధీ ఏమి చేయదలచెనో తా నిదివరకే నూచించెను. సభ్యత్వీతో కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసభ ప్రారంభింపబడకమునుపే గాంధీ ఉప్పకొటాదులపైన దండయాత్ర వెడలుననేనార్త బొంబాయికి పాకెను. ఫిబ్రవరి ౧౪ కు ముందే బొంబాయిలో వెంటనే ప్రచారము సాగింపబడెను. ఉప్పుపన్నుల పుట్టుపూర్వోత్తరములు కుళ్లగింపబడెను. ౧౮౩౬ లో సాబ్బుకమిషన్ వారు సమావేశమై ఇంగ్లండునుండి వచ్చిన ఉప్పు ఇండియాలో అమ్ముబడుటకు వీలుగా ఇండియాఉప్పుపైన పన్నువేయబడవలెనని సిఫారసు చేసిరి. లివర్ పూరులోని ఓడలు పడికట్టుబడువుమాడా (Keel Ballast) లేక డిరిక్ హార్బరులో పడిఉండెను. పెద్ద పెద్ద సముద్రములపైన ఓడలు ప్రయాణము చేసేటప్పుడు నాటికి తగిన బరువులేనిదే అవి గురిక్షీతముగా ప్రయాణము చేయజాలవు. కాబట్టి అవి ఏదో ఒక బరువు మోసుకొని రావలసియుండెను. కొంత కాలమువరకును ఇంగ్లండునుండి ఇండియా కవి మన్నుతీసుకొనివచ్చెను. అమన్నుతోనే కలకత్తాలోని చారంగీరోడ్డు ఏర్పడినది. అది అంతకుపూర్వము ముగ్గినుండి కాలీఘట్టపుదేవాలయమునకు పోయేకాలువ. భారతదేశపు ఎగుమతుల దిగుమతులకంటె ఎప్పుడునూ ఎక్కువ. ౧౯౨౫ లో ఎగుమతులు ౩౧౬ కోట్లు; దిగుమతులు ౨౯౯ కోట్లు. అంటేకాదు. ఎగుమతులు ముడిపడ్తువుల రూపములోను, ఆహారపదార్థముల రూపములోను ఉండుటమూలమున అవి ఓడలలో నెక్కువస్థలము నాక్రమింపగలవు. కాబట్టి ఇండియాకు దిగుమతులను తీసుకొనివచ్చే పడవలకంటె ఎగుమతులను తీసుకొని పోయే పడవలు మొత్తమువైన నాలుగైదురెల్లెక్కువ వైశాల్యము కలవిగా నుండవలెను. కనుక ఇండియాకువచ్చే పడవలు ఎగుమతులనుకూడా తీసుకొనిపోవలసియుండుటచే న్యాయముగా ఇండియాకు తీసికొనిరాదగిన దిగుమతులకు సరిపోవు పడవలకంటె ఎక్కువ ఉండవలయును. అనగా కొన్ని ఖాళీపడవ లిండియాకు రావలెను. ఇండియాతో కోస్తావ్యాపారము సాగించేపడవలలో నాటికి ౭౨ ఇంగ్లండుదేశపు పడవలే. అనగా దాదాపు ఇండియావ్యాపారమునం దుపయోగించబడే పడవల మొత్తములో ముప్పాతికభాగము బ్రిటిష్ పడవలే నన్నమాట. కాబట్టి హిందూదేశమునకు ఇంగ్లండు దేశమునుండి ఖాళీపడవలు వచ్చేటప్పుడు అదేశమునుండి పడికట్టుకొన మేదైనా (Keel ballast) సామగ్రి వేసుకొని రావలసిఉండెను. షెషైరులోని ఉప్పుకంటె ఇందుకు తగినవస్తువేమీ కనబడలేదు. అదిగాక పాతపత్రికలు, పరిలిపోయిన పింగాణీపెంకులుకూడా ఇండియాకు పడవలలో పడికట్టుగా (Keel ballast) తీసు

కొనిరాబడును. ఇటలీదేశపుపడవ లీసంఘర్షములో ఆదేశపు చలువరాళ్లను, బంగాళా దుంపలను తీసుకొనివచ్చును. అందువల్లనే ఈ వస్తువు లిండియాదేశపు వస్తువుల కంటె చౌక.

సబర్మతీనమానేశము పూర్తి అయినవెంటనే రాజకీయ వాతావరణము ఉప్పు తో నిండిపోయినది. ఉప్పు తయారుచేయుబహుళమున లాభ ముండునా అని ప్రజలు ప్రశ్నింపసాగిరి. ప్రభుత్వాధికారులు ఉప్పును తయారుచేసి దాని ఖరీదుతో ప్రభుత్వమువారిచే పన్నువేయబడిన ఉప్పుఖరీదును పోల్చిచూచి, దానికంటె తయారుచేయబడిన ఉప్పు మూడురెట్లెక్కువ ఖరీదుగనుని లెక్కవేసిరి. వీ రిపోరాటము శౌతికపోరాటముకాదనీ, నైతికపోరాటమనీ తెలుసుకొనకుండుట విచారకరము.

సబర్మతీలో సమానేశమైనవారు గాంధీ చేయదలచుకొన్న కార్యక్రమమును గూర్చి ప్రశ్నించిరి. కిచెనర్ ప్రభువునుగాని, మార్షల్ ఫోక్సును గాని, వాటొహిండెన్ బర్గును గాని మహాసంగ్రామమున కాయుక్తు లైయున్నప్పు డెవ్వరును ఈవిధముగా ప్రశ్నించియుండరు. అయినప్పటికీ యీసంఘర్షములో మాత్రము వారావిధముగా ప్రశ్నించుట న్యాయమే. ఆసేనానుల కితరులకు తెలియవర్చుపూడిన కార్యక్రమ ముండవచ్చును. కాని సత్యాగ్రహోద్యమ మటువంటిది గాదు. మా కార్యక్రమమునకు రహస్యములేదు. దాని కొక నిర్ణయింపబడిన తిన్ననిపంథామాడా లేదు. ఉదయమున పట్టమైనమందులో తొండగా పోయే మోటారుకారుకు క్రమక్రమముగా ఏవిధముగా దారి కనబడునో, అదేవిధముగా సత్యాగ్రహోద్యమమునకుమాడా దారి ప్రత్యక్షమగును. సత్యాగ్రహికి లలాటమునందు విద్యుద్దీప మున్నది. అదే తిరువాతిఅడుగుకు దారి చూపును.

నాటి ఉప్పుసత్యాగ్రహ మీషిధముగా పరిణామము పొందెను. గాంధీ ఏదో ఒక ఉప్పున్నచోటుకు పోయి ఉప్పును సేకరింపతలపెట్టెను. ఇతరు లాపని చేయకూడదని ఆయన ఆజ్ఞ. ఆయన చేయకూడదని చెప్పినప్పుడు మనము సరేనందుము. “కాని ఆయన చేయకూడదని చెప్పినది చేయుటకొరకే.” ఆయన తక్షణము ప్రభుత్వమునుండి ప్రతికూలభావము బయలుదేరు నని తలచెను ; వల్లభాయికూడ ఆయనతో బయలుదేరకూడదనెను. గాంధీ తన ఆశ్రమసభ్యులతోను, సహచరులతోను ఈ ఉద్యమమును ప్రారంభింపపూసెను. వార్ధాఆశ్రమవాసులుకూడ సన్నాహములు చేసుకొనవచ్చును గాని ఆయన అరెస్టుచేయబడిటంతివరకును వేచియుండవలె ననెను. అప్పుడు దేశమంతటా ఒక్కసారి ఉద్యమము తీవ్రరూపమును తాల్చుగదను. ఆయనతరువాత ఉద్యమము దేశమంతటా అన్నిస్థలములలోను, అన్నివిధములూ తీవ్రరూపమును తాల్చునని ఆయన భావించెను. మన మప్పుడు జయమైనా పొందవలెను, లేదా టుడిచిపెట్టు

కొనియెనా పోవలెను. ఇంగ్లీషువారి కెప్పుడును హాని తలపెట్టని జాతిని కుడివివేయుట ప్రతిపక్షుల కసంభవము. ఒకవేళ మన మావిధముగా నిర్మూలించబడినయెడల ఆ ఒక్క చర్యయే సామ్రాజ్యమును చలించజేయగలదు. అనే అహింసాసిద్ధాంతముయొక్క అంత్యపరిణామము. ప్రభుత్వమువారు పైనుండి బాంబులను వర్షింపజేసినయెడల ప్రజ లేమిచేయగలరని కొందరు ప్రశ్నించుదురు. నిరపరాధులగు స్త్రీలును, పురుషులును, పిల్లలును ఆ విధముగా భిన్నీభూతులుగా చేయబడినయెడల ఆ బూడిదనుండియే సామ్రాజ్యమును వణికింపగల అగ్ని ప్రజ్వలింపగలను.

దక్షిణాఫ్రికాలో భారతీయులు శాసనోల్లంఘన మొనరించినపు డరెస్టుచేయ బడిరి. అన్ని సపులనుండి ఆహారపదార్థములు వారికి చేరెను. దక్షిణాఫ్రికాలోని మాత్రీ లందరును సమృద్ధిగ భిక్షుత్వము పనిచేయలేదు. బజారులు మూసివేయబడెను.

దక్షిణాఫ్రికాలో వారు పొందినసహాయముది. దక్షిణాఫ్రికా ఒక చిన్న పరిమిత మైన ప్రదేశము. మన విశాలభారతదేశములో అది ఎంతో కచ్చితమైన సరి.

ప్రతిచోటా ఉప్పు తగుదురచేయుటకు వీలు లేకపోవచ్చును. కాని ఉప్పు కొటారులులేవా? ఆ ఉప్పుకొటారులను స్వాధీనపరచుకొనవచ్చును. “అది దోపిడి కాదా?” అని ప్రజ లడుగవచ్చును. కానేకాదు. అందులో మీకొక్క ఉప్పురాయైనను కావలసిలేదు. ఉప్పు జీవితావసరములలో ముఖ్యమైనది. కేవలము మనము సమష్టిగా నోల్లంఘనముకొనము దోపాదముచేయ నక్కరలేదు. అది వచ్చేయెడల దానిని సరిగా అదుపులో నుంచవలెను; దానికి తగిన నియమములను చేయవలెను. సామాన్యప్రజా సమాహము కార్యరంగమున కురికినప్పుడు లాయర్లు వ్యాయస్థానములను బహిష్కరింపవలెను. విద్యార్థులు కళాశాలలను వీడవలెను. గాంధీ నిరుడుతలచినట్లుగా ఆయన లోనిశక్తి యింకా నశించలేదు.

“మంచుట్టును దొర్లనయ్యము పెరిగిపోవదొడగను” అని గాంధీ అభిప్రాయపడెను. నిరోధములేక అది పెరుగుతుండెను. కాబట్టి అహింస నాచరణలోకి తెచ్చుటమూల కముగా దొర్లనయ్యమును నిరోధించుట మన కర్తవ్యము. ఈ ఊహాపరంపరలతో ౧౯౩౦ నాటి కాంగ్రెసు సత్యాగ్రహమును ప్రారంభించినది.

చరిత్ర అనేకవీరపురుషుల కథలతో నిండియుండును. థియోడోర్ పార్కర్ అమెరికాదేశపునేదాంతి. ఆయన అమెరికాలోని బానిసత్వమును నిర్మూలించి ప్రపంచకవిఖ్యాతపురుషు డయ్యెను. ఆనాటి కొందరు మతావేళపరులు పార్కురును వాగ్వివాదమునకు పిలిచిరి. ఆయనన్నేహితు లాసమావేశమునకు పోవలదని ఆయనకు సలహా

నిచ్చిరి. ఆయన నొకచోట తాళమువేసిరి. ఆయనశత్రువు లాయనను అక్కడకు వచ్చిన యెడల చంపెదమని భయపెట్టిరి; ఆయనను పిరికివాడని నిందాఁగోపణచేసిరి. ఆకస్మికముగా పార్కుర్ సభలో ప్రత్యక్షమై సభావేదికపైకి దుమికి “మీచేతనైతే నన్ను చంపుడు. నాశరీరమునుండి రాలిన ప్రతిరక్తబిందువునుండి బానిసలకు మోక్షమిప్పించుటకు వెయ్యిమంది పార్కుర్లు పుట్టగలరు.” అని గర్జించెను. అంతతో ప్రతిపక్షులకు వాగ్బంధ నమయ్యెను. సమావేశము చాలింపబడెను.

గాంధీకార్యక్రమ మాయన కంఠర్వాణి బోధించును. ఎన్నడును ఆయన నెమ్మదిగా లాభనష్టములను లెక్కవేసి యోచించెను. ఆయనఅంతర్వాణియే ఆయనకుగురువు; ఆయనకు మంత్రి; ఆయనకు మిత్రము; ఆయనకు తత్వోపదేశకుడు; ఆయనకు మార్గదర్శకుడు. ఇందుమూలముననే గాంధీనిగూర్చి “ఆయన శతాబ్దములలో జరుగవలసిన అభివృద్ధిని ఒక్కదశాబ్దములో ఇమడ్చుగలిగెను” అని లాయమజార్జి చెప్పెను. కాని వెయ్యి సంవత్సరములలో కలుగవలసిన ఫలితము లొక్కసంవత్సరములో కలిగినవని భారతీయుల అభిప్రాయము. గాంధీదృక్పథముగాని, ఆయన అభిప్రాయములుగాని పవిత్రములని అందరూ అంగీకరింతురు. ఉష్ణసత్యాగ్రహ మపాయకరమయినదనీ, ఊహాత్రమైనదనీ విమర్శించిన మితవాదులుకూడా ఆ మహాపురుషుని ఉద్దేశములను శంకించలేదు. గాంధీ వెంటనే తన కార్యప్రణాళికనుగూర్చి సైప్రాయికి తెలియపరచెను. ఆయన ఇర్విన్ ప్రభువుకు ఉత్తరము వ్రాసెను. అది ఆయనసంప్రదాయము. మహాత్మా గాంధీ యీశ్రీవిదిధముగా సైప్రాయికి ఉత్తరము వ్రాసెను:

“సత్యాగ్రహశ్రమము, సబర్కతి.

౨ వ మార్చి ౧౯౩౦.

“ప్రియమిత్రమా,

“ఈ అన్ని సంవత్సరములనుండి నేను ప్రారంభించుటకు భయపడుతూన్న శాసనోల్లంఘనోద్యమమును మొదలుపెట్టేముందు మీ కీ ఉత్తరము వ్రాసి యీచిక్కులో నుండి బయటబడ నూహించితిని.

“నామతవిశ్వాస మిదివరకే అందరికీ తెలిసియుండెను. జీవముగల జంతువులకు వేటికీ నేను బుద్ధిపూర్వకముగా బాధ కలిగించును. అందుకూ తోడిమనుష్యుల కసలే కలిగించలేను. వారు నాకును, నావారికిని మహాపరాధమును కావించినప్పటికీకూడా నేను వారి కపాయము కలిగించజాలను. కాబట్టి ఇండియాలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము పాపభూయిష్టమైన దని నేను తలచినప్పటికీ భారతదేశములోని ఒక్క ఆంగ్లేయునికీగాని, లేక వారి కీదేశమునందుగల న్యాయమైన ప్రయోజనములకుగాని అపకారముచేయ తలపెట్టను,

“నన్నుగూర్చి మీ రపోపాపడగూడదు. ఇండియాలోని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము పాపభూయిష్టమైనదని నానమ్మకము. అయినప్పటికీ మొత్తముపైన ఇంగ్లీషువారందరు ప్రపంచములోని తదితరజనులకంటె దుర్మార్గులని నే ననుకొను. ఇంగ్లీషువారిలో చాలామంది నా కత్యంతప్రియులైన స్నేహితులు కలరని చెప్పటకు నేను గర్వపడు తున్నాను. నిజముగా ఒక అంగ్లేయుడు డైర్యముగాను, నిష్కపటముగాను వ్రాసిన వ్రాతలనుబట్టియే ఇండియాలోని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వముయొక్క చెడ్డతనమును నేను గ్రహింప గలిగితిని. ఆ గ్రంథకర్త ఈ ప్రభుత్వమునుగూర్చి కఠినమైన సత్యమును చెప్పటకు జంకలేదు.

“నేను బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము నెంగుకు పాపభూయిష్టముగా తలంపవలెను?

“అది క్రమానుగతమైన ధనాకర్షణపద్ధతివలనను, దేశముభరింపలేనంత వినాశన కరమైన సివిల్, పైనిక పరిపాలనావ్యయమువలనను నోరులేని సాదాజనమును నిరు పేదలుగా చేసినది.

“అది రాజకీయముగా మమ్ములను బానిసలను జేసినది. మా విజ్ఞానసర్వస్వమును అది హరించినది. మమ్ములను నిరాయుధులనుగా జేయుటమాలమున శిది ఆత్మలను నాశన మొనరించినది. ఆత్మబలములేని మేము మా ఆయుధ నిర్మూలనమువలన దాదాపు పిరికి వాండ్లముగాను, నిస్సహాయులముగాను చేయబడితిమి.

“ఇంకా అనేకమంది దేశీయులతో పాటు నేనుకూడా ప్రభుత్వమువారిచే నూచింపబడిన శాండుటేబిలుసభ మాసమస్యల నొకవిధముగా పరిష్కరింపగలడని ఆశించితిని. కాని మీరుగాని, బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారుగాని అధినివేశ ప్రతిపత్తి యొక్క పూర్ణప్రకారికను బలపరుచుటకు వాదనము చేయజాలమని మీరు నాతో చెప్పినప్పుడు, నోరుగల భారతీయులు బుద్ధిపూర్వకముగాను, నోరులేని లక్షలకొలదీ సామాన్యజనులు అబద్ధిపూర్వకముగాను అంగలార్చుచున్న శాండుటేబిలు మహాసభ సరియైన పరిష్కారము చేయజాలరు. ఇక పార్లమెంటువారి నిర్ణయముకొసము వేచి యుండవలసిన అవసరములేదని వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు. పార్లమెంటువారి తీర్మాన మనకు ముందుగా బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు తా మవలంబింపబోవు విధానమునుగూర్చి ప్రకటించిన ఉదాహరణము లనేకము గలవు.

“నాటి ఢిల్లీ సందర్శనము నిరుపయోగ మైనందున పండిత మోతీలాలుకును, నాకును ౧౯౨౦ లో కలకత్తాయందు చేయబడిన తీర్మానమును ఆచరణలోకి తెచ్చుటకు తగిన చర్యలను తీసుకొనక తప్పినదికాదు.

“కాని మిప్రకటనములో మీరుపయోగించిన అధినివేశప్రతిపత్తి సామాన్యార్థము లోనే ప్రయోగింపబడినయెడల స్వాతంత్ర్యతీర్మానమును జూచి మీరు భయపడనక్కర లేదు. ఎందువల్ల ననగా బాధ్యతగల రాజకీయధురంధరులనేకులు అధినివేశప్రతిపత్తి నిజముగా స్వాతంత్ర్యముని ప్రకటించిరి. కాని ఇప్పుడో అటువంటి అధినివేశ ప్రతిపత్తిని భారతదేశమునకు ప్రసాదించుటకు మీరు ద్వేషించుట లేదని నాభయము.

“కాని ఇదంతా పూర్వచరిత్ర. ప్రభుత్వ ప్రకటనము జరిగిన తరువాత బ్రిటిషు భావిరాజకీయ తంత్రమును నిస్సందేహముగా ప్రదర్శింపగల అనేక సంఘటనలు జరిగినవి.

“బాధ్యతగల అనేకరాజకీయ ధురంధరులు బ్రిటిషు రాజ్యాంగతంత్రములో ఏవిధమైన మార్పున్నూ తలపెట్టలేదు. అట్టి మార్పులన ఇండియాలో జరుపుకొనే బ్రిటిషునర్తకమునకు నష్టము రాగలదనీ, ఇండియా, బ్రిటిషుదేశముల వాణిజ్యవ్యవహారములు నిష్పక్షపాతముగా పరిక్షింపబడుననీ వారి భయము. ఈ ధనాకర్షణపద్ధతిని నిర్మూలించుటకు తగిన ప్రయత్నము జరుగనియెడల అంతకంత కెక్కువ తొందరగా భారతదేశపురక్తము పిండివేయబడును. ఆర్థికసభ్యుడొక్క కలముగీటుతో కొన్ని కోట్లరూపాయలను ఇండియానుండి విదేశములకు పంపించ తలచుకొనెను. ఈవిషయమును రద్దుచేయించుటకు శాంతమైన చర్య నడపబడనుండగా అనేకమంది దానికి ప్రతికూలించిరి. మీరుకూడా దేశములోని ధనవంతులైన భూస్వాములను, ఆ ప్రయత్నమును భగ్నముకావించుటకు సహాయపడవలెనని లాఆర్డరుల పేరుతో కోరియుండిరి. ఆ ఒక్కప్రయత్నము భారతదేశమును చూర్ణిభూతి మొనర్చగలదు.

“భారతదేశస్వాతంత్ర్యముకోసము పనిచేస్తున్నవారందరు ముందాస్వాతంత్ర్యోద్యోగమును సరిగా గ్రహింపవలెను. లేనియెడల కష్టశీవులగు, నోరులేని ఏప్రకాసమాహముకొర కీ మహత్తరప్రయత్నము జరిగింపబడుతున్నదో వారి కది ఉపయోగకారి కానిరూపకములో పరివర్తనము పొంది లభింపవచ్చును. కాబట్టి ఇటీవల నేను స్వతంత్ర మనగా నిజముగా నేమో ప్రజలకు తెలియజెప్పబూనితిని. కొన్ని ముఖ్యవిషయములను మీకు తెలియపరచును.

“భయంకరమైన భూమిశిస్తుల భారము స్వతంత్ర భారతదేశములో తగ్గింపబడవలెను. ఇప్పుడది ప్రభుత్వమువారి ఆదాయపు మొత్తములో ఎక్కువ భాగముగా నున్నది. చాలామంది కోరుతున్న పర్యవేక్షణ పెట్టిలోమెంటు పద్ధతి కూడా భాగ్యవంతులైన కొంతమంది జమీందారులకేకాని రైతులకు ప్రయోజనము

లేదు. రైతు పూర్వమువలెనే నిస్సహాయుడుగా నున్నాడు. అతడు మామూలుకపులు దారే. భూస్వామికి దయలేప్పినచో పాలము విడిచిపెట్టవలయును.

“భూమికిన్తు తగ్గింపబడుటయే కాక రైతు ప్రయోజనముకొనమే ప్రభుత్వా దాయపద్ధతి పూర్తిగా మార్పుచేయబడవలెను. కాని బ్రిటిష్ పరిపాలనము రైతుశీవ ములను తీసివేయునట్టిదిగా కన్పించుచున్నది. చిట్టచివరకు ఉప్పుపన్ను విషయములో కూడా అతడే యొక్కవ భారమును భరింపవలసియున్నది. ఇది ప్రభుత్వమునారి నిర్ణయాత్మకమైన నిష్పత్తిపాతబాధిని తెలియచేయుచున్నది. ధనవంతులకంటె నిరుపేద లెక్కువ ఉప్పు తిని జీవించవలసియున్నదని తెలుసుకొన్నచో ఉప్పుపన్ను వారికంత మహాభారముగా నుండునో బోధపడగలదు. తాగుడుమూలమునను, మత్తుపదార్థముల మూలమునను వచ్చే ప్రభుత్వాదాయముకూడా నిరుపేదలనండియే వసూలుచేయబడు తూన్నది. ఇందుమూలమునవారి ఆరోగ్యమున్ను, నీతిన్నీహడా నాశనములైపోతూన్నవి. వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమునే పేరుతో తాగుబోతుతనము, ప్రోత్సహింపబడుతూన్నది. కాని నిజముగా అది రెవిన్యూకొస మేర్పాటుచేయబడినది. ౧౯౧౯ నాటి రాజ్యాంగవిధా నమును తయారుచేసిన గ్రంథకర్తలు ఈ ఆబ్ధార్గిరెవిన్యూను స్పంద్యపరిపాలనములో ప్రజాయత్తశాఖకు ఒప్పగించి మద్యపాననిషేధభాగ్యతను నెమ్మదిగా వారిపైన తోసిరి. కాని ఏమంచినని చేయుటకునూ మొదటనుండి వారి కధికారములేకుండా చేయ బడినది. ఈ ప్రభుత్వాదాయమును నిర్మూలంప దలచుకొన్న మంత్రి విద్యాలయములను మూసివేయవలసియున్నది. ప్రస్తుతపరిస్థితులలో ఆబ్ధార్గి ఆదాయమునకు బగులుగా మరియొక ఆదాయ మతనికి వచ్చేవీలులేదు. ఈ విధముగా పైనుండి పన్నులభారము నిరుపేదలను కుంగదీసినది. తరువాత మూలనడకుటవంటి ముఖ్యమైన ఉపవృత్తి నిర్మూ లింపబడుటమూలమున అతనికి అదనముగా కొంత సొమ్ము సంపాదించుకొనుటకు వీలు లేకపోయినది.

“భారతదేశపుపేరుమీదుగా చేయబడిన జాతీయఋణములను గూర్చి ముచ్చ టించనిదే భారత వినాశనచరిత్రము పూర్తి కాదు. ఇటీవల ఈవిషయమును గూర్చి పత్రికలలో చాలవరకు చెప్పబడినది. ఈఋణము లన్నిటినిగూర్చి స్వతంత్ర భారత దేశములో నిష్పాక్షికమైన న్యాయమూర్తిసంఘముచే విచారింపబడును. వారన్యాయ మని చెప్పిన ఋణములను భారతదేశ మచ్ఛుకొనజాలదు.

“ప్రపంచములోని అన్ని పరిపాలనములలోకీ ఎక్కువవ్యయకారణమైనవిదేశపరి పాలనమును సాగించుటకే ఈపైన ఉదాహరింపబడిన అన్యాయములు జరుపబడుతూ న్నవి. మీ జీతమసంగతి చూడండి! అది నెలకు ౨౧ వెయ్యిరూపాయల పైచిలుకు.

దానికి తోడింకా ఎన్నో ఇతర ఖర్చులు కలవు. బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రికి సంవత్సరము నకు ౫ వేల పానులు మాత్రమే. అనగా నేటి మారకపుధరనుబట్టి ఆయనవేతనము నెలకు ౫౪౦౦ రూపాయల పైచిల్లి గాగలదు. భారతీయుడు దినమునకు ౨ అకాలకంటె తక్కువ సంపాదించగలిగియుండగా మీరు దినమున కేడువందల రూపాయలను పుచ్చుకొనుచున్నారు. ఆంగ్లేయుడు బ్రిటన్ దేశములో దాదాపు ౨ రూపాయలు సంపాదించుకొనుచున్నప్పుడు ప్రధానమంత్రి రోజుకు ౧౦౦ రూపాయల జీతమును పుచ్చుకొనుచున్నాడు. భారతీయుని సగుటాదాయముకంటె మీరు ౫ వేలరెట్ల కింకా పైచిలుకు జీతమును పుచ్చుకొనుచున్నారు. బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రి బ్రిటనులోని సగుటాదాయమునకు ౯౦ రెట్లుమాత్రమే పుచ్చుకొనుచున్నాడు. ఈ ఆశ్చర్యకరమైన విషయమునుగూర్చి ఆంగ్లించింపబడినదని నా ప్రార్థన. నే నొక బాధాకరమైన సత్యమును తెలియపరచుటకు వ్యక్తిపరముగు ఉదాహరణము తీసుకొంటిని. వ్యక్తిగా మీయందు నాకు చాలా గౌరవము. నేను మీ మనస్సుకు నొప్పి కల్పింపజేరను. మీరు పుచ్చుకొనే జీతమంతా మీ కవసరములేదని నాకు తెలుసును. మీ జీతమును పూర్తిగా మీరు దానధర్మములకే వినియోగింపవచ్చును. కాని ఇట్టి అధికజీతములపద్ధతిచూత్రము తక్షణము నిర్మూలింపబడవలెను. వైస్రాయిజీతమును గూర్చిన ఈ విమర్శనము మొత్తముపైన పరిపాలనాపద్ధతి కంటేటికీ వర్తించును.

“కాబట్టి ప్రభుత్వాదాయమును తగ్గించువిషయము పరిపాలనావ్యయమును తగ్గించుటపైన ఆధారపడియున్నది. అనగా ప్రభుత్వపద్ధతియే మార్పుచేయబడవలెను. స్వాతంత్ర్యములేనియెడల ఈ మార్పు అసంభవమగును. కనుకనే జనవరి ౨౬ లేదీని వేలకొలది గ్రామస్థులు ఆకస్మికముగా నేర్పాటు చేయబడిన ఆ స్వాతంత్ర్యముహోత్సవములందు హృదయపూర్వకముగా పాల్గొనిరని నా అభిప్రాయము. వారి కీ పన్నుల బాధనుండి తప్పించుకొనుటయే స్వాతంత్ర్యము.

“ఏకగ్రీవమైన భారత ప్రజాభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగా బ్రిటన్ దేశపు సహాయముతోసము నిరంతరము భారతీయద్రవ్యములను కొల్లగొట్టేపద్ధతిని రూపుమాపుటకు బ్రిటిష్ రాజకీయకక్షలలో ఒకటికూడా సంసిద్ధముగా లేదని నా అభిప్రాయము.

“హిందూదేశపుజాతి జీవించవలెనన్నయెడలను, వారుపవాసములతో క్రమక్రమముగా మరణము నొందకుండవలెనన్నను తక్షణ మేదో ఒక ఉపాయము కనిపెట్టబడవలెను. ప్రభుత్వమువారి ప్రకటనలో సూచింపబడిన మహాసభ అందుకుతగిన నివారణోపాయముకాదు. కేవలము వాదబలమువలన ఒప్పించవలసినవిషయముకా దది. ఈవిషయ

మూలో ఇంగ్లాండు, భారతదేశములకు ప్రతికూలప్రయోజనములు కలవు. న్యాయము కానీ, అన్యాయముకానీ ఇంగ్లాండుదేశము భారతదేశములోని తన వాణిజ్యమును, తదితరప్రయోజనములను సంరక్షించుకొనుటకు తన యావచ్చక్తివీ వినియోగించితీరును' కాబట్టి భారతదేశ మా మృత్యుముఖమునుండి తప్పించుకొనుటకు తగిన శక్తిసామర్థ్యము అను సంపాదించుకొనితీరవలసియున్నది.

“దేశములో దౌర్జన్యపక్షముకూడా అంతకంతకు విస్తరించుచున్నది. ఆ పక్షము దౌర్జన్యమునం దారితేరకపోవచ్చును. నేటికి మాట్లాడినమాతృముగానే ఉండవచ్చును. కాని దానిని నిర్లక్ష్యముచేయుటకుమాత్రము పిలువదు. దౌర్జన్యపక్షమువారి ఆదర్శముకూడా నా ఆదర్శమువంటిదే. నోరులేని ప్రజాసమూహమునకు తగిన పరిహారము ఆ పక్షమువూలమున కలుగదని నావిశ్వాసము. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి ఆరితేరిన దౌర్జన్యమును నిరోధించుటకు నిష్కళంకమైన అహింసాతత్వముతప్ప మరియొకటి లేదని నావిశ్వాస మంతకంతకు బలమవుతున్నది. నాకు గల కొద్దిఅనుభవమే అహింసా తత్వమునందు గొప్పశక్తిసామర్థ్యములు కలవని నా అంతరాత్మను ప్రబోధించుచున్నది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి ఆరితేరిన దౌర్జన్యముతోపాటు దౌర్జన్యపక్షమువారి అశిక్షితదౌర్జన్యమునుకూడా నిరోధించుటకు నా అహింసాసిద్ధాంతమును ప్రయోగించుట నా కర్తవ్యము. నేను మూకీభావము వహించుకొన్నటుల పైచెప్పబడిన రెండు విధములగు దౌర్జన్యములకును దేశము నొప్పగించుట అగును. దౌర్జన్యరాహిత్యము యొక్క శక్తిసామర్థ్యములయందు నిశ్చలవిశ్వాసముగల నేను వేరయిండుట పాప కార్యమని నా అభిప్రాయము.

“దౌర్జన్యరాహిత సిద్ధాంతము కాసనోల్లంఘనముద్వారా ప్రదర్శింపబడును. ప్రస్తుత మది సత్యాగ్రహశ్రమమువారికే వర్తింపజేయబడినది. కాని పర్యవసానమునకు ఉద్యమములో జోక్యముకల్పించుకొనదలచిన ప్రతివారును అందులో లీనమగుటకు పిలుగలదు.

“నే నీ ఉద్యమమును ప్రారంభించుటలో ఉన్నాదప్రమాదావస్థలోకి దిగుతున్నానని నాకు తెలుసును. కాని ప్రమాదములకు గురిగాక యెన్నడును సత్యమునకు విజయముకలుగ లేదు. బుద్ధిపూర్వకముగానో, అబుద్ధిపూర్వకముగానో ఒకజాతినీ పీల్చి పిప్పిచేసే మరియొక జాతికి హృదయపరివర్తనము కావింపవలెనన్నయెడల ఎట్టి అపాయములకైననూ గురికావలసియున్నది.

“నే నీ హృదయపరివర్తన మనేమాటను బుద్ధిపూర్వకముగా నుపయోగించితిని. నా అహింసా పద్ధతిమూలమున బ్రిటిష్ ప్రజలకు హృదయపరివర్తనము కలిగించి వారు

భారతదేశమునకు కావించిన అపరాధమును వారికి చూపింపవలెనని నానుటాదేశము. మీ ప్రజలకు నేను హానిచేయవలయుకొనలేదు. నా ప్రజలకు నేను నేకచేయదలచినట్లే వారికిని నేకచేయకొరుదును. వారి నెవ్వరునూ సేవించుచుంటిననియే నా విశ్వాసము. ౧౯౧౯ వరకును నేను వారిని గుడ్డిగానేవించితిని. కాని నాకు కన్నులు వచ్చిన నంటనే అసహాయోద్యమమును భావనచేసితిని. ఇప్పుడుమాడా వారిని సేవింపవలెననియే నా ఉద్దేశము. నా కుటుంబములో నాకు ప్రేమాస్పద్యులైనవారికి ప్రతికూలముగా ప్రయోగించిన ఆయుధమునే బ్రిటిష్ ప్రజలకుమాడా వ్యతిరేకముగా ప్రయోగించితిని. నా ప్రజలపై కలిగిన ప్రేమవంటిప్రేమ మీ ప్రజలపైకూడా నాకున్నయెడల అది ప్రదర్శితముగాక తప్పదు. వారు తప్పుక దాని నంగీకరింతురు. నాకుటుంబములోని వారుకూడా అనేక సంవత్సరములు నన్ను పరీక్షించినతరువాతనే ఆ ప్రేమ నంగీకరించిరి. నే ననుకొన్నట్లుగా మా ప్రజలు న న్నునుగమించేయెడల వారు పాండిత్యాధలు రాతిగుండెలను కూడా కరిగించగలవు.

కాననోల్లంఘనము పైన ఉగాహరింపబడిన చెడుకార్యములను నిర్మూలించుట కుద్దేశింపబడినది. మేము బ్రిటిష్ సంబంధమును విడచిపెట్టుకొనకొరుట ఆ చెడుకార్యముల మూలముననే. ఆ దుష్కార్యములు నిర్మూలించబడినయెడల దారి ముకరముగను. అంతట స్నేహపూర్వకములైన రాయబారములు ప్రారంభమగుటకు వీలకలుగును. ఇండియాలోని బ్రిటిష్ వ్యాపారము దురాశను త్యజింపగలిగినయెడల మాస్వాతింత్ర్యము నంగీకరించుట మీకు కష్టముకాదు. కాబట్టి ఈ దుష్కార్యములను తక్షణము తొలగించి ఆ మహాసభను మన ఉభయదేశముల పరస్పరవాణిజ్య పద్ధతుల కనుకూలముగా శుండునట్లు సమాన ప్రతిపత్తిగల రెండు జాతులమధ్య జరిగే మహాసభవలె ఏర్పాటుచేయించవలెనని నేను వినయపూర్వకముగా కోరుతున్నాను. అంతేగాక అది భ్రాతృభావముతో మానవకల్యాణమునకు తోడ్పడునట్టిదిగాకూడా ఉండువలెనని నాకోరిక. మా దేశమునకు దురదృష్టముగా పరిణమించిన సాంఘిక సమస్యలనుగూర్చి మీ రనవసరముగా కొంతపట్టుపట్టిరి. ప్రభుత్వవిధానమును నిర్ణయించేటప్పుడు సాంఘికసమస్యలకు కొంత ప్రాముఖ్యత ఉన్నమాటనిజమే. కాని అన్నిసంఘములకును సమానముగా వర్తించే పెద్ద విషయములను గూర్చి విచారించేటప్పుడు సాంఘిక సమస్యలు చర్చకు రాకూడదు. ఈ పైన చెప్పబడిన చెడుగులు తొలగింపబడినయెడలనూ, ఈనెల ౧౧ వ తేదీలోగా నాఉత్తరము మీమనస్సును కరగించినయెడలనూ నేను నాఆశ్రమములోని కొంతమంది సహచరులను తీసుకొని ఉత్సాహిబంధనలను ఉల్లంఘింపబయలుదేరుదును. నిరుపేదలదృష్టితో విచారించినయెడల ఈ ఉత్సాహము కంటే అన్యాయమైనపన్నుమరియొక్కటిలేదు. పూర్ణస్వరాజ్యోద్యమము కేవలము నిరుపేదలగు భారతిప్రజలకోసమే ఉద్దేశింపబడినది. గనుక

ఆ ప్రయత్నిమును నిరుపేదలకు సంబంధించిన ఈ ఉష్ణచట్టముతోనే ప్రారంభించుము. ఇంతకాలమునుండి మేము ప్రారంభమైన ఈ ఉష్ణపన్నుకు లోబడియుండుట ఆశ్చర్యకరము. నన్ను మీ రరెట్టచేసి నా ఉద్యమమునకు భంగము కలిగించుటకు మీకు స్వతంత్రమున్నదని నాకు తెలుసును. నా తరువాత ఈ ఉద్యమమును సుశిక్షితపద్ధతిని నడిపించుటకు వేలకొలది సంసిద్ధులుగా నుండునని నా ఆశ. కాననగ్రంథమునకు కళంకముగానున్న ఈ ఉష్ణచట్టమును తిరస్కరించి దానికి తగిన శిక్ష ననుభవించుట నా విధి అని నా ఆభిప్రాయము.

“సాధ్యమైనంతవరకు మీనునప్పుకు కష్టముకలిగింపకుండవలెనని నా ఆభిప్రాయము. నా ఉత్తరములో మీరు గ్రహింపదగిన విషయ మున్నదని తలచినయెడలను, మీరు నాతో చర్చింపదలచుకొన్నయెడలను, అందుకొసవి ఉత్తరమును ప్రచురింపకూడదని మీ ఆభిప్రాయమైనయెడలను ఈ ఉత్తరము మీకు చేరిన వెంటనే మీ రీ ఉత్తరమును ప్రచురింపవల దని నాకు తంతి పంపియెడల నేను వెంటనే ప్రచురించుట ఆపివేయుదును. కాని ఈ ఉత్తరములోని ప్రధానాంశమును ఆచరణలోకి తెచ్చుటకు మీకు వీలుకానియెడల మాత్రము నన్ను నా మార్గమునుండి తొలగింప ప్రయత్నింపవలదని కోరిక.

“ఈ ఉత్తరము విమృశన జెదరించుటకు నేను వ్రాయలేదు. సాత్వికనిగోధకుని ప్రధానమైన పవిత్రధర్మ విని. కాబట్టి ఈ ఉత్తరమును భారతీయోద్యమమునందును, అహింసాతత్వమునందును విశ్వాసముకలిగి దైవానుగ్రహముకలన ఇందుకొరకు మాకు తోడ్పడనున్న ఒక ఆంధ్రీయ మిత్రునిద్వారా మీసన్నిధికి పంపుకొనుచున్నాను.

ఇట్లు మీవిశ్వాసపాత్రుడైన మిత్రుడు

యం. కె. గాంధీ.

ఘనతపహించిన ఇర్విన్ ప్రభువుకు, వైస్రాయిమందిరము, కొత్తఢిల్లీ.”

ఈ ఉత్తరము కొంతకాలమునుండి సబర్కటీ ఆశ్రమములో నివసిత్వాన్న రెజి నాల్డు రెయినాల్డు అనే ఆంగ్లయువకునిచేత ఢిల్లీకి కొనిపోబడినది. ఇర్విన్ ప్రభువు ప్రత్యుత్తరము వెంటనే వచ్చినది. “ప్రజాకాంతికి భంగకరమున్నూ, న్యాయశాస్త్రము నకు విరుద్ధమున్నూ అయిన ఇటువంటి చర్యను గాంధీ తలపెట్టినందుకు” వైస్రాయి విచారమును వెల్లడించెను. గాంధీ ఇందుపైన వ్రాసిన ఖండనము ఆయనస్వభావానుగుణములైన వినయభైర్యములను ప్రతిబింబింపజేసెను.

“నేను వినయపూర్వకముగా రొట్టెకోసము వేడుకొంటిని. నా కొకరాయి లభించినది. ఆంగ్ల జాతి బలప్రయోగమునకు మాత్రమే లొంగును. వైస్రాయిజవాబు నాకు

వింతగొలుపలేదు. భారతజాతికి తెలిసిన ప్రజాశాంతి ఒక్కటే. అది పెద్దత్వైదు. భారతదేశ మొక పెద్దకొర్రాగృహము, నే నీ బ్రిటిష్ శాసనమును ఢిక్కరింతును. వైస్రాయి కోరే శాంతి విడుగుపుట్టించే దుఃఖకరమైన శాంతి. అనిర్బంధశాంతిమూలమున భారతజాతి కూపిరాడుటలేదు.” అని గాంధీ వ్రాసెను.

ఇక గాంధీదండయాత్ర తప్పనిసరి యయ్యెను. అన్ని సన్నాహములు అది వరకే పూర్తి అయ్యెను. నాటినిగూర్చి ఇక్కడ విస్తరింపవలసిలేదు. ఆయనవెంట ౭౦ మంది అనుచరులు గలరు. వారిలో కొందరు సత్యాగ్రహశ్రమ సభ్యులు. మరికొందరు గుజరాతువిద్యాపీఠ విద్యార్థులు. వీరందరును మంచి క్రమశిక్షణము పొందిన స్వచ్ఛంద సైనికులు. కష్టముల కొర్పగలవారు. వారు ౨౦౦ మైళ్లు నడువవలసియుండెను. దండీ సమాద్రతీరమున నున్న ఒక గ్రామము. వీరందిరునూ దండీ గ్రామమునకు పోయేటప్పుడు మధ్యగ్రామములవారియూత్రికులకు విశేషవ్యయముతో భోజనసదుపాయములను చేయవలదని ముందే ఆయాగ్రామస్థులు హెచ్చరిక చేయబడిరి. గాంధీ ఈ సన్నాహములను జరుపుతూండగానే వల్లభాయి ముందుగా గ్రామములకుపోయి, రాబోయే మహాయజ్ఞమునకు సునిధులు కండని గ్రామస్థులను ప్రబోధింపప్రారంభించెను. ప్రభుత్వము వారు వెంటనే మొదటిదెబ్బ కొట్టిరి. గాంధీకి ముందుగా బయలుదేరిన వల్లభాయి పటేలును మార్చి మొదటివారములో రానుగ్రామమునందు ప్రభుత్వమువారలెట్లు చేసి, మూడునెలలకిక్కు విధించిరి. ఈ ఒక్క కిక్కుతో గుజరాతురాష్ట్రమంతా ఒక్కసారిగా ప్రభుత్వమున కెదురుతిరిగెను. సబర్కలీసదీతీరమున ౭౫ వేలమంది జను ల్లికింది తీర్మానమును అంగీకరించిరి:

“అహమ్మదాబాదునగరవాసుల మైన మేమందరమూ వల్లభాయిఅడుగుజాడల నడువవలచితిమి. ఆయన ననుసరించి పూర్ణస్వరాజ్యమును పొందుదుము. మేము మాదేశ స్వాతంత్ర్యమును పొందనిదే శాంతముగా నుండజాలము. ప్రభుత్వమువారికి శాంతి నీయజాలము. భారతదేశపుమోక్షము సత్యాహింసలలో కల దని మేము ప్రమాణము చేయుచున్నాము.”

తరువాత గాంధీ ఈ ప్రమాణము చేయదలచినవారు చేతులెత్తవలసినదని కోరెను. ఆ జనసమూహమంతా ఒక్కసారిగా చేతులెత్తిరి. గుజరాతుప్రజలకు వల్లభాయి ఇచ్చిన ఉపన్యాసములు ఉత్తేజకరములుగా నుండెను. ఆయన రైతులపశువులు వారికళ్ల ఎదుటే జప్తుచేయబడునని హెచ్చరించెను. “బలవత్తరమైన ప్రభుత్వముతో పోరాడదలచుకొన్నవారు భోగలాలసులుగా నుండకూడదు. ఈ యుద్ధకాలములో మీరు వివాహోత్సవములను నిలిపివేయుడు. రేపటినుండి మితలుపులకు తాళములు

వేసుకొని, పొలములకుపోయి సాయంకాలముమాత్రమే మీరు తిరిగిరావలసియుండును. మీ రిదివరకు కొంత కీర్తి సంపాదించుకొనిరి. దానిని నిలుపుకొనటకు మీ రింకా ఎంతో చేయవలసియున్నది. నేడు పరీక్షాసమయము వచ్చినది. వెనుకకు తిరుగకూడదు. గాంధీ సమష్టి కాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభించుటకు మొదటిసారి మీ తాలూకాను వరించెను. మీ రాగౌరవమునకు తగినట్లుగా ప్రవర్తించవలెను..... మీలో కొందరు మీ పొలములు ప్రభుత్వమువారిచే స్వాధీనపరచుకొన బడు నని భయపడుదురు. ప్రభుత్వమువారు స్వాధీనపరచుకొనుట అనగా ఏమిటి? వారు మీ పొలములను సీమకు తీసుకొనిపోయెదరా? మీ పొలము లన్నిటిని ప్రభుత్వమువారిని స్వాధీనపరచుకో నిచ్చేయెడల గుజరాతురాష్ట్రముంతా మీపక్షముననే ఉండగలదు.

“మీ గ్రామములను మీరు సరియైన కట్టుబాటులలో నుంచుకొని ఇతరులకు దాహారణపూర్వకముగా నుండవలెను. నేడు ప్రతి గ్రామము యుద్ధశిబిరము కావలెను. క్రమశిక్షణము, కట్టుబాటులు ఉన్నయెడల ఫగముయుద్ధము గలిచినట్లే గవర్నమెంటు వారికి ప్రతి గ్రామములోను ఒక పటేలు, ఒక తలాటీ ఉన్నాడు. గ్రామములోని ప్రతి యువకుడును మనకు వాలంటీరు కావలెను.

“ఈ ౧౫ కోజిలలోని అనుభవమువలన మీకు భయము పోయియుండును. రూపాయికి రెండణాలభయ మింకా అట్లే నిలిచియున్నది. దానిని కూడా త్యజించుడు. నిజముగా ప్రభుత్వమువారు భయపడవలెను. ఇది కాంతిపరిపాలనము కాదు. భయ పరిపాలనము. నేను నిర్భయత్వమును మీరక్షమలో ప్రవేశపెట్టుదును. మీకళ్లలో అన్యాయమునకు ప్రతిఘటముగా కోపారుద్యము కనబడుటలేదు. దౌర్జన్యరాహిత్యము కోపమును వెలిబెట్టును. ఇద్దరు దురదృష్టవంతులైన సోదరులు అధికారుల కుట్రకు లోబడి లొంగిపోయినంతమాత్రమున మీరు వారిపైన కోపపడరాదు. ప్రమాణపత్రములపైన సంతకములుచేసి వాటిని నిరాకరించినచో ఎవరనుమాత్ర మేమిచేయగలరు?”

గాంధీ ౧౨-౩-౧౯౩౦ లేదీని ౭౯ మంది పాదచారులతో దండిదండయాత్రకు బయలుదేరెను. అది చరిత్రప్రసిద్ధమైన దృశ్యము. ఆ అద్భుతదృశ్యమువలన పౌరాణిక యుగమునాటి రంగములు కొన్ని జ్ఞాపకము వచ్చెను. ఈదండియాత్ర జరుగుతూండగానే ౩౦౦ మంది గ్రామోద్యోగులు వారి రాజీనామాలను పంపిరి. గాంధీ ఆహమ్మదాబాదులో మాట్లాడినప్పుడు, “నేను ప్రారంభించేటంతవరకునూ నేచియుండుడు. ఒక్కసారి నేను నిర్ణీతప్రదేశమునకు చేరేసరికి ఏమిచేయవలెనో మీకే తెలియగలదు.” గాంధీకి ప్రధానశిష్యుకోటిలో చేరినవారే ఏమిచేయవలెనో తెలియక అడిగినప్పుడు గాంధీచెప్పిన జవాబుది. ఏమీ జరుగగలదో బహుశా గాంధీకూడా పూర్తిగా భావన

జేసియుండదు. ఆయన తన వృద్ధయునునందు మెరుపుతీగవలె మెరసిన ఒక కార్యక్రమమును ప్రారంభించెను. సత్పురుషులకు అంతఃకరణప్రవృత్తులే ప్రమాణములు. అంతేకాని తర్కము కాదు. ఆయన దండయాత్ర ప్రారంభించినవెంటనే ప్రజలాయనబోధనలలోని తత్వములను గ్రహించిరి. ఆయన ఉద్యమస్వరూపము నర్థము చేసుకొనిరి. ఆయన జెండాను మూగిరి. అప్పుడొక అభిప్రాయము వెలువడినది. ఆ అభిప్రాయమే కాఖోపకాఖులుగా వివిధరూపములతో దేశమంతటా వ్యాపించెను. ప్రజలు వెంటనే అసహాయోద్యమముగాని, అహింసగాని కేవలము ప్రభుత్వమువారి కార్యములకు తలయొగ్గుటకు కాక, నిరోధించుటకు ప్రయోగింపబడగలవని తెలుసుకొనిరి. ఆయనదండయాత్రతో ప్రారంభమైన ఉద్దేశకాభిప్రాయముల మూలమున ప్రజలశక్తులు కూడా విజృంభించినవి. మొట్టమొదట ఆయనదండయాత్రను అనేకమంది వెక్కిరించిరి. తరువాత జాగ్రత్తగా పరిశీలించిరి. చిట్టచివరకు క్లాఫించిరి. పట్టణములు భయపడెను. గ్రామము లాయన ననుసరించెను. కుతర్కము తెరుగనివారందరును ప్రమాదరహితమైన ఆయననిర్ణయమునందు సంపూర్ణవిశ్వాసము కలిగియుండిరి. ఆయన అంతలేని సముద్రముపైనుగాని, లేక పోలీసువారచే కాపలాకాయబడుతూన్న ఒకచిన్న డిపోపైనగాని ఈ దండయాత్రను ప్రారంభించలేదు. బ్రిటిష్ అధికారముపైనను, బ్రిటిష్ చట్టములపైనను 3౧ కోట్ల మంది భారతిప్రజల తిరుగుబాటుకు చిన్నముగా ఆయనదండయాత్ర బయలుదేరెను. బ్రిటిష్ చట్టములు భారతప్రజల అంగీకారము ననుసరించిగాని, లేక తృణీకరింపరాని వైతిక సిద్ధాంతములపైన ఆధారపడిగాని లేవని ఆయన అభిప్రాయము. గాంధీ ప్రభుత్వమువారిని తీవ్రమైన దెబ్బకొట్టగలడని ప్రజలెదురుచూచుచుండిరి. జర్మనులు రైసుల్యాండునుండి అతివేగముగా ప్యారిసునగరమున కొక ఫిరంగిదెబ్బ తగిలేటంతమారముగ్గికి పోయినప్పుడు ప్రపంచకమంతా విస్మయచిత్తముతో చూచినట్లే గాంధీనికూడా లోకు లాశ్చర్యచకితులై చూడ ప్రారంభించిరి. సత్యాగ్రహములో నిజముగా చూడదగిన సాధనసామగ్రి లేదు. కాని తలవని తలంపుగా ప్రపంచక మీ అద్భుతదృశ్యమును నిష్కర్షింపగల చూడసాగెను.

మొదటిదెబ్బ ఫిరంగిగుండ్లతోకాని, బాంబులతోగాని కొట్టబడలేదు. కేవలమది ఉప్పుతో కొట్టబడెను. దానిలో ఏవిధమైన తీవ్రత లేదు. కాని ఈ ప్రాథమిక జీవితావసరమైన వస్తువుకు కలిగిన ప్రాముఖ్యము ఆశ్చర్యకరము. ఈసమయములో ప్రభుత్వమువారి ప్రతికూలభావమును, వారవలంబించిన కొన్ని హాస్యాస్పదములైన చర్యలును వింతగా కనిపించెను. నాగరికప్రపంచము చూపిన సానుభూతిని వర్ణించుటకు మాకు మాటలు చాలవు. గాంధీదండయాత్రవలన భారతదేశము బ్రిటిష్ రాజ్యముపైన రక్తపాతముతో నిమిత్తములేని ఒక తిరుగుబాటును ప్రారంభించె నని నాగరికప్రపంచము

నకు తెలియవచ్చెను. సత్య మసత్యముపైననూ, తేజస్సు అంధకారముపైననూ, ప్రాణము మృత్యువుపైననూ జయము పొందుటయే నిజమైనయెడల భారతదేశము తప్పక జయము పొందగలదు.

భారతజాతీయస్వాతంత్ర్యవాదకమున ఈ మహారంగము ప్రసిద్ధింపబడుతూండగా కొన్ని నూతనభావప్రకటనలు బయలుదేరెను. “చేశమును బాన్దోబీవలె తయారుచేయవలెను.” అని ఇదివరకు చెప్పుకొనేవారు. ఇప్పుడు దానికితోడు “బోర్నాదు” ఒకటి తయారయ్యెను. నేను ‘బోర్నాదువలె’ దేశము తయారుకావలెననుచున్నాను. అ. భా. కాం. సం. ౨౧ మార్చి ౧౯౩౫ న అసామ్యదాబాదులో సమావేశమయ్యెను. వారు కార్యనిర్వాహకసభవారి తీర్మానము నామోదించిరి. అది ఇదివరకే ఉదాహరింపబడినది: ఉప్పకాసనములనుగూర్చి విచారించిరి. గాంధీ స్వీకృత ప్రదేశమునకు పోయి, ఉప్పచట్టమును తిరస్కరించేటంకవరకును ఎవరును ఏవిధమైన కాసనోల్లంఘనమును చేయరాదని హెచ్చరిక చేయబడెను. తరువాత ఉప్పచట్టములను తిరస్కరించుటకే కాసనోల్లంఘనము కేంద్రీకరింపవలయుననికూడా తీర్మానింపబడెను. వల్లభాయీపటేలు నేనుగుప్త లెచ్చెట్టుచేయబడినందుకు చాలభీనందింపబడిరి. ప్రభుత్వోద్యోగములకు రాజీనామాల నిచ్చిన గుజరాతు గ్రామోద్యోగుల కభీనందనములు సమర్పింపబడెను. సత్యాగ్రహప్రమాణపత్ర మొకటి గాంధీఆమోదముతో తయారుచేయబడెను. అది ఇది:

“౧. జాతీయమహాసభవారిచే భారతస్వాతంత్ర్యముకొరకు ప్రారంభింపబడిన కాసననిరోధకోద్యమములో నేను పాల్గొనకొరుతున్నాను.

౨. జాతీయమహాసభా ప్రధానసిద్ధాంతము నే నంగీకరింతును. అనగా “భారత ప్రజలు కాంతియుతములును, ధర్మసమృతములును అగు అన్ని పద్ధతులమూలమునను పూర్ణస్వరాజ్యమును సంపాదించుట.”

౩. నేను జైలుకు పోవుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. ఈ ఉద్యమములో నాకు తలపింపచే బాధలనుగాని, శిక్షలనుగాని నే నంగీకరించుటకు సిద్ధముగా నున్నాను.

౪. నేను జైలుకు పంపబడినయెడల కాంగ్రెసునిధులనుండి నా కుటుంబసహాయార్థ మేమీ ధనము కొరను.

౫. ఉద్యమాధికారుల ఉత్తరువులకు వెంటనే విధేయత చూపింతును.”

గాంధీ తా నరెట్టుచేయబడేయెడల ప్రజ లేవిధముగా ప్రకర్తింపవలెనో నూచించుట ఆచారము. మార్చి నెల ప్రారంభములో తన కరెట్టు తలపించవచ్చునని తలచి ఫిబ్రవరి ౧౭ వ తేదీని గాంధీ ఈ క్రిందివ్యాసమును వ్రాసెను.

“నే నరెట్టు చేయబడినప్పుడు”

“శాసనోల్లంఘనము ప్రారంభింపబడినప్పుడు నే నరెట్టుచేయబడుదు ననుమాట నిశ్చయ మని ప్రజలు తెలుసుకొనవలెను. కాబట్టి నా అరెట్టు జరిగినయెడల ఏమిజరుగవలెనో ఆలోచించుట మంచిది.

“౧౯౨౨లో, నే నరెట్టుచేయబడినయెడల ప్రజ లేవిప్లవమైన ప్రదర్శనములను చేయకూడదనీ, వారందరూను సంపూర్ణముగా అహింసావ్రతము నవలంబించి నిర్భయకార్యక్రమమును కొనసాగింపవలె ననీ కోరియుంటిని. అప్పుడు ప్రజలు పన్యాసము లేయకూడదనీ, దేవునికి వందనములను సమర్పింపవలెననీ చెప్పియుంటిని. ఈభాగమున తూచాతప్పకుండ ప్రజలు కొనసాగించిరి. అందుమూలమున ఒక ఆంగ్లప్రభువు నిరసనముగా నా అరెట్టుమూలమున “ఒక్కక్కకూడా మొరగలేదు” అని అనగలిగెను. నేను జైలులో నుండగా దేశము పూర్తిగా అహింసావ్రతము నవలంబించెనని విని సంతోషించితిని. నా అహింసాబోధనఫలితముగా ప్రజ లిట్టిశాంతిప్రదర్శనమును కావించగలిగిరి. బాడ్జోలీనిర్ణయ మానాడు నేను చేయదగిన ఉత్తమకార్యము. నా అరెట్టువలన “కుక్కలు” మొదలగుప్రారంభించి దౌర్జన్యము న్యాయించియుండినయెడల ఏమి జరిగియుండేదో ఇప్పు డూహించుట అవివేకము. కాని ఒక్కమాటమాత్రము నేను చెప్పగలను. ఆసందర్భములో లాహోరులో మొన్న అంగీకరింపబడిన పూర్ణస్వరాజ్య తీర్మాన మంగీకరింపబడియుండేది కాదు. అహింసాశక్తియందు నమ్మకము కలిగి గాంధీ ఇంతమహాదౌర్జన్యముగల కార్యక్రమము నడిపించుట కింకా మిగిలియుండేవాడు కాదు.

“ఇక ప్రకృత మాలోచించుకొందము గాక. ఈ పర్యాయము నే నరెట్టుచేయబడినయెడల పూర్వమువలె ప్రజలు సాత్వికదౌర్జన్యరాహిత్యము (passive Non-violence) నవలంబించకూడదు. తీవ్రాతితీవ్రమైన దౌర్జన్యరాహిత్యపద్ధతి (Non-violence of the activist type) నవలంబింపవలెను. కాబట్టి భారతదేశమునకు పూర్ణస్వరాజ్యమును సంపాదించుటలో అహింసాపద్ధతిని విశ్వసించే వారందరూ ఇకముందీ బానిసత్వమునకు నేవచ్చగా నున్నంతకాలముగాని, జీవించియున్నంతకాలముగాని లొందకూడదు. ఇకమందు నా తిరువాతివారు సలహా ఇచ్చినప్రకారము వారి నాయకత్వముక్రింద శాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభించుట ప్రతి మనిషికి కర్తవ్యము. ప్రస్తుతిస్థితిలో నా తిరువాత శాసనోల్లంఘనోద్యమమునకు అఖిలభారతనాయకుడు నా దృష్టిలో లేదని నే నొప్పుకొనవలసియున్నది. కాబట్టి ఈ ఉద్యమమును కాంగ్రెసే నడుపగలదు. నా ఉద్యమమునందును, నా సహచరులయందును నాకు పూర్ణ విశ్వాసము కలదు. అందుమూల

మున పరిస్థితులనుబట్టి నా తరువాత ఉద్యమమును నడిపేవారుకూడ బయలుదేరవచ్చునని నా నమ్మకము. ఈ ఉద్యమమునకు నాయకత్వము వహించిన ప్రతిమనిషి పూర్ణస్వరాజ్యమును పొందుటకు దౌర్జన్యరాహిత్యమునందు సంపూర్ణవిశ్వాసమును కలిగియుండవలెను. వాని కట్టి విశ్వాసమే లేనియెడల సందిగ్ధితి వచ్చినప్పుడు దానినుండి తప్పించుకొనుట కతి డొక అహింసాపద్ధతిని కనిపెట్టజాలదు.

“నే నిక్కడ చెప్పినవిషయము లేవీ కాంగ్రెసుయొక్క సంపూర్ణాధికారములను గాని, నిర్ణయములనుగాని యే విధముగాను బధింపజాలవు. సాధారణముగా కాంగ్రెసు వాడుల కనుకూలించిన విషయములనుమాత్రమే కాంగ్రెసు అమోదించగలదు. అహింస ఎట్టి నిర్బంధములకును లోనుకాదు. అది ఇతరులకుకూడా ఎట్టి నిర్బంధములను విధింపదు. దౌర్జన్యరాహిత్య సిద్ధాంతము నవలంబించినవారు తమంతట తామే కొన్ని నిర్బంధములను విధించుకొనవలెను. కొన్ని నియమములను పాటించవలెను. ప్రస్తుతపరిస్థితులలో అహింస ఒక్కటే రాజకీయసాధన మని యెక్కువమంది కాంగ్రెసువాదులు నమ్ముతూన్నంతవరకునూ నా తరువాత నా ఉద్యమమును నడిపేవారు నావలెనే అహింసను మతవిశ్వాసముగా నమ్మినంతవరకునూ, నా తరువాతివాఁడ నాయకత్వము నందును, సమర్థతయందును కాంగ్రెసువాదులకు విశ్వాస మున్నంతవరకును కాంగ్రెసు సంస్థ వారి నాశీర్వాదించి నానూచినలను, వారి నూచినలనుకూడ ఆచరణలో పెట్టగలదు.

“నాకు సంబంధించినంతవరకీ ఉద్యమము దానితత్వమును బాగుగా ఎరిగియున్నట్టియు, దానికి తగిన శిక్షణమును జూపినట్టియు మా ఆశ్రమవాసుల ద్వారాగాని, తదితరుల ద్వారాగాని నడుపబడవలెనని నా ఆశయము. కాబట్టి ఎవరు ముందీసంగ్రామమునకు ప్రారంభదశలో బయలుదేర వాగ్దానముచేతురో వారికి ఖ్యాతి కలుగదు. చాలాకాలమునుండి ఇంతవరకును మాఆశ్రమవాసులు ఆశ్రమమునకు స్థాయికుదిరే నిమిత్తము మంచి శిక్షణలో నుంచబడిరి. ఈ సత్యాగ్రహోక్రమమునందు దేశీయు లుంచిన విశ్వాసమునకును, దానిని మిత్రులు ప్రేమించిన ప్రేమకును అనుగుణముగా సత్యాగ్రహ మనేమాటయం దిమిడియున్న సుగుణముల నది ప్రదర్శింపవలసియున్నది. మా ఆశ్రమములో మా అంతట మేము విధించుకొన్న నిర్బంధములు కొన్ని నూత్నరూపములో అలసత్వముకిందకు వచ్చినవనీ, మా ఆశ్రమప్రతిష్ఠవలన మా కర్హతలేని కొన్ని సౌకర్యములును, కొన్ని అధికారములును కలిగినవనీ నా అభిప్రాయము. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు సత్యాగ్రహరూపములో దేశీయులకు మా ప్రయోజనమును చూపవచ్చు ననే విశ్వాసముతో మే మా సౌకర్యములను కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా గ్రహించితిమి. ఆశ్రమము పుట్టి ౧౫ సంవత్సరములు గడచినతరువాత ఒక్కసారి మాశక్తిని ప్రదర్శింప

జాలనియెడల ఆశ్రమమున్ను, నేనున్ను అదృశ్యుల మగుటయే మంచిది. అందు మూలమున నాకు, మా ఆశ్రమమునకు, భారతబాటికి కూడా శ్రేయస్సు.

“ ఉద్యమము బాగుగా ప్రారంభింపబడినయెడల దేశమంతటా దానికి మంచి పలుకుబడి కలుగునని నా నమ్మకము. కాబట్టి ఉద్యమము జయము పొందవలెనని కోరే వారందరు క్రమశిక్షకు లోబడి దౌర్జన్యరహితులుగా నుండుట వారి ధర్మము. ప్రతి మనిషీ నాయకుడు చెప్పినచోటనే నిలువవలయును. ఆయన ఆనుజ్ఞ లేనిదే కదలకూడదు. ఆకస్మికముగా ప్రభాసమూహమనందే వైతన్యము కలిగినయెడల పూర్వాసభమును బట్టి అది చాలావరకు ఆత్మనిగ్రహము కలిగియుండునని నా అభిప్రాయము. కాని అహింసను మతివిశ్వాసముగా నమ్మినవారుగాని, లేక రాజకీయవిధానముగా నమ్మిన వారుగాని సామాన్య ప్రజల ఉద్యమమునకు తోడ్పడవలెను. సామాన్య ప్రజల ఉద్యమములలో ప్రపంచమునందెప్పుడును తలవని తలంపుగా కొత్త నాయకులు ప్రత్యక్షము కాగలరు. భారతదేశము విషయములో కూడ ఆ నూత్రమునకు భిన్నముగా జరుగదు. కాబట్టి దౌర్జన్యమును నిరోధించుటకు సాధ్యమైనన్ని ప్రయత్నములు చేయవలెను. ఈ పర్యాయము ప్రారంభమైన కాసనోల్లంఘనము చిట్టచివర కొక్క కాసన నిరోధకుడు జీవించిగాని, స్వేచ్ఛగాగాని ఉన్నప్పటికీ ఆపబడదు; ఆపబడకూడదు కూడా. సత్యాగ్రహమునందెప్పుడును కలిగిందరీతులలో ఏదో ఒకరీతిగా నుండవలయును.

(1) ఖైదులో గాని, లేక దానితో సమానమైనస్థితిలోగాని ఉండవలెను

(2) కాసనోల్లంఘనములో లీనమై యుండవలెను.

(3) రాటము పనిలోగాని, లేక స్వరాజ్యోద్యమమును ప్రోత్సహించే ఇతర నిర్మాణ కార్యక్రమమునందుగాని నిమగ్నుడై యుండవలెను.”

సరిగా ఈ సమయములోనే మెలీలాల్ నెహ్రూ ఆనందభవనమును కాంగ్రెసు సంస్థకు దాన మొసగెను.

౧౯౪౦ లో లక్నోలో జరిగిన అఖిలసత్తుమహాసభలో సామ్యవాదమును గూర్చి పండిత జుహారలాలు నెహ్రూ ఉద్దేశకరముగా నుపన్యసిస్తూండగా సంయుక్తరాష్ట్రములలోని ఒక జమీందారు లేచి “మీ ఆనందభవనముమాట ఏమిటి? అది ఇంకా నిర్మాణింపబడలేదే?” అని హేళనచేసెను. ఆనందభవనమువంటి శిల్పకళానైపుణ్యమును ప్రదర్శించుమందిరము నిర్మాణింపబడజాలదు. అది మరియొక కార్యముకొరకు, మరియొకరిచేతులలోకి పోవచ్చును. బారుచక్రవర్తికి నివాసస్థానమైన క్రిమిలిక్ ప్రాసాదమును సోమియట్టులుకూడా నేలమట్టము చేయలేదు. ఇప్పుడది మ్యాజియముగా

మార్పుచేయబడినది. అది సాంఘిక విజ్ఞానకేంద్రముగా నున్నది. అదేవిధముగా ఆనంద భవనమువిషయములో చేతులు మారినవి. దాని పేరులును, నిమిత్తములును మారినవి. ఇప్పుడు దానిపేరు స్వరాజ్యభవనము. భారతస్వాతంత్ర్యవిప్లవముగానూ, భారతజాతి కేంద్రముగానూ అది హిందువుల పుణ్యక్షేత్రమైన ప్రయాగనగరములో నున్నది. చరిత్ర ఎంతవేగముగా పరుగెత్తుతున్నది? పంశిత మోతీలాల్ నెహ్రూ భారతజాతీయ మహా సభాభ్యుత్థాన జనవరలాల్ నెహ్రూకు బహుమానముచేసిన ఆప్రాసాదము కొన్ని లక్షల రూపాయల విలువకలది. దానిని సమయోప నిత్యోనుండుటకు కొన్ని వేలం కావలసి యున్నది. కాని మే మందుగో తోటలు వేయించి స్థాంతులను నిర్మించి దానిని భోగభూమిగా చేయుటకు మాకు కాలము చాలదు. స్వరాజ్యభవనము కాంగ్రెసు వాదుల వాంఛాపర్యములకు కేంద్రభూమి అగుగాక. ఆ మహారాజదానమును చేసిన తండ్రినీ, దానిని భారతజాతిపక్షమున ప్రతిగ్రహించిన కమాగునీ భగవంతు డాక్టర్ వడించుగాక. ఆదాత ఈ ప్రతిగ్రహీతకు భారతజాతివేర దానపత్రమును వ్రాసి ఇచ్చెను. తరువాతి భారతజాతి వారి కభినందించినది.

గాంధీ దండీప్రయాణము సాగుతూండగా భారతదేశ మాకాద్యక్షులతో నిరీక్షింపదొడగెను. నిశ్చేష్టతను నిర్మూలించు పెంతకప్తమో ఉద్రేకమును నిరోధించుటకూడా అంతకప్తము. కాని ఆత్మనిగ్రహము సంస్థకు ముఖ్యాంగము. భారత దేశము పరిశ్లేపమయములో గొప్ప ఆత్మనిగ్రహమును చూపగలిగినది. గాంధీచే ప్రారంభింపబడిన ఉద్యమ మంతకంతకు ప్రజానురంజకత్వమును పొందెను. మనుష్యులు కాంగ్రెసు జెండామట్టును మూగిరి. ఇక ధనమునకు లెక్కలేదు. గాంధీ ఒక్క చూత్రములో ఒక్క సిద్ధాంతమును ప్రకటించేసరికి ఆయన ప్రధానశిష్యులు ప్రజలకు జోధపరచిరి. ప్రచారకు లానేతుహిమాచలపర్యంత మాసం దేశమును తీసికొనిపోయిరి. అహింసామతస్సంస్థాపకు డొకగాంధీయే. అనుభవవక్తలు కొద్దిమంది. ప్రచారకులో వేసవేలు. ఈవిధముగా భారతదేశములోని ఇంటింటికినీ నూతనసిద్ధాంతము పాకిపోయెను. డాక్టరు బెనెంట్ మూత్రము ఈపోరాటము నవ్వటాలపోరాటమని వర్ణింప దొడగెను. సాత్వికనిరోధమూలకముగా జైలునుండి విడుదలచేయబడిన నాయకముణి ఇట్టి విమర్శనముచేయుట శ్వాసముగాలేదు. సాత్వికనిరోధనమునుగూర్చి చర్చింపబడి భారతజాతీయ జీవితములో చాలాయేండ్లు గడచినవి. సాత్వికనిరోధము అసహాయోద్యమముగా పరివర్తనము పొందెను. తగువారే అసహాయోద్యమము కాసనోల్లంఘనము గానూ, కాసనోల్లంఘనము సత్కాగ్రహముగాను పరిణమించినవి. ఆ ఉద్యమము భౌతిక ప్రపంచకమునుండి విజ్ఞానప్రపంచకమునకును, విజ్ఞానప్రపంచకమునుండి నైతికప్రపంచకమునకును అభివృద్ధిపొందినది. గాంధీ తన దండయాత్రను ప్రారంభించి వారము

దినము లైనదో లేదో అంతవర కెంతమాత్రమును చలించనట్లు కనపడిన భారత ప్రభుత్వమునకు ఒక్కసారిగా మతిపోయినది. గాంధీ తన మహాప్రస్థానమును ప్రారంభించకమునుపే మార్చి మొదటివారములో కల్లభాయి అన్యాయముగా అరెస్టుచేయబడెను. ఆయనకు విధింపబడిన నాల్గమాసములశిక్ష అంతకంటెనూ అన్యాయము. గాంధీ ప్రయాణము పూర్తి అయినది. గాంధీ అంగవస్త్రమును ధరించి చేతితో కదుగున్న, ఏకున్న పువ్వుకొని దండీకి ప్రయాణమవుతూవున్నట్లుగా ప్రదర్శించిన సినీమకంపెనీపైన దండీదంపత్యుల ప్రదర్శింపబడరాదని నిషేధపుట తీరుపులు జారీచేయబడెను. తరువాత మద్రాసు, పాంచాలము, బొంబాయి, సంయుక్తరాష్ట్రము లలోగూడా అట్టి ఉత్తరపులు జారీచేయబడెను. పోలీసువారు తమ మామూలు కార్యక్రమములనుండి విడుదలచేయబడిరి. పోలీసువారి దృష్టి పూర్తిగా అసహాయవాదులపైవనే కేంద్రీకరింపబడెను. సత్యాగ్రహింసలపైన ఆధారపడని ప్రభుత్వము ధర్మముపైనా, న్యాయముపైనా నమ్మకము గలవారిని వెంటనే విశ్వసించబడదు.

ఈ కష్టపరంపరల మూలమున మనము పూర్ణ స్వరాజ్యోదయమును కన్నులార చూడగలము. భారతమాత నేడు పడే ప్రసవనేదనమూలమున ఇప్పటికంటె ఎక్కువ పవిత్రమైన, బలీష్ఠమైన, సుందరమైన మూర్తిగా ఆమె తిరిగి ప్రత్యక్షము కాగలదు. మనము ప్రభుత్వమునకు కష్టములు కలిగింపవలెనని బయలుదేరలేదు. కాని దానికి రెండుకష్టములుమాత్రము కలుగగలవు. ప్రతినష్టపోవుటమూలమున నైతికకష్టమును, నిరంకుశాధికారములు పోవుటమూలమున రాజకీయకష్టములును కలుగగలవు. ప్రభుత్వమునకును ప్రజలకును జరిగే ఈ యుద్ధము నిష్కళంకమైనది. సత్యాగ్రహులకు సహాయము చేసినయెడల ప్రభుత్వమువారి అగ్రహమునకు గురికావలసివచ్చునని వర్తకులకు, షాహుకారులకు, గృహ యజమానులకు, భూఖానుండులకు అందరికీ కబురుపంపి ప్రభుత్వమువారే ఈ పోరాటమును కళంకభూతముగా చేయదొడగిరి. ఎంతవర కీ పెరింపులకు ప్రజలు లొంగెదకో అంత తొందరగా వారవినీతిపరు లగుదురు. ఎంతవరకు వారి భయములను నిరోధించగలరో అంత తొందరగా వారు స్వరాజ్యమును పొందుదురు. ఇంగ్లీషువిద్యతోను, నగరజీవితముతోను సంబంధముగలవారు ప్రభుత్వమువారి యీజెడరింపులకు మరి లొంగిపోదురు. కుతర్కములు చేతకాని దేశాభిమానమాత్రము వీటికి లొంగలేదు. గ్రామములు దేశాభిమానమును ప్రదర్శించి దేశభక్తులను సృష్టించుటయే కాక ఈ ఉద్యమమునందు నాయకత్వమునుకూడా వహించినవని చెప్పవలసివచ్చుట సంతోషదాయకము. ఒక్కసారి గ్రామములు నాయకత్వమును వహించినయెడల ఈ ఉద్యమమునకు విజయము నిశ్చయము.

ప్రతియుగమునందును, ప్రతిదేశములోను కొన్ని అద్భుతవిషయములు జరుగును. ఈ ౨౦ వ శతాబ్దమునందు తమ మాతృదేశమున జరిగిన ఈ అద్భుతవిషయములు చూచుటకే ౧౯౩౦ మార్చి ౬ వ లేదీ సబర్బరీ ఆశ్రమమునొద్ద గాంధీపతాకము చుట్టును వేలకొలది జనులు మూగిరి. వారు తమ శత్రుత్వత్సాహము లుడిగేటంతవరకును గాంధీని, ఆయన సంగ్రామ యాత్రికులను అనుగమించిరి. వారిలో విదేశములనుండి, భారతదేశములోని అనేక భాగములనుండి వచ్చిన పత్రికావిలేఖకులును, ఫోటోగ్రాఫరులును, సినిమాలవారును కలరు. ఆ జనసమూహములో ఎక్కువభాగము అనేకరాష్ట్రములనుండి వచ్చిన పెద్దలును, చుట్టుపట్ల గ్రామములనుండి వచ్చినరైతులును కలరు. గాంధీ చాలాకాలమునుండి భారతదేశ మోక్షమునకు గుజరాతు రణరంగముకాగలదని చెప్పుతూ వచ్చెను. గుజరాతురాష్ట్రమును తదితరరాష్ట్రవాసులు ప్రభుత్వముతో పోరాడనిచ్చే యెడల ఆ ఒక్క రాజధానియే భారతదేశమునకు స్వరాజ్యమును సంపాదించిపెట్టగలదని గాంధీ అచీకపార్లు చెప్పెను. గాంధీ నెరిగియున్నవారందరికీ ఆయన యెంత తొందరగా నడుచునో తెలుసును. గాంధీతో ప్రయాణముచేసిన ఒక పత్రికావిలేఖకుడు వ్రాసిన ఈక్రింది విషయము నుదాహరింతుము:

“మార్చి ౧౨ వ లేదీ ప్రాతఃకాలమున గాంధీ తన ఇష్టమువచ్చిన ౭౫ మంది స్వచ్ఛందసైనికులతో ఉప్పును తయారుచేసేనిమిత్రము ౨౦౦ మైళ్ళదూరములోనున్న దండి అనే సముద్రతీర గ్రామమునకు సత్యాగ్రహోద్యమమునుండి బయలుదేరిన.”

ఈ మహాప్రస్థానంద్యమున ప్రదర్శితములైన దృశ్యము లుద్రేకకరములుగా, అద్భుతములుగా, ఉత్తేజకరములుగా తోచెను. ఈ మహత్తరసముద్రమునందు మానవ హృదయములలో దేశభక్తి పొంగి పొరలెత్తిపట్లుగా ఇంతకుపూర్వ మెన్నడూ జరుగలేదు. ఇది భారతజాతీయ స్వాతంత్ర్యచరిత్రయందు నవయుగ ప్రారంభకముగా వర్ణింపబడును.

ఆయన చేతిలో కట్టపట్టుకొని నడువ ప్రారంభించెను. సుశిక్షితమైన ఆయన సైన్యము నిశ్శబ్దముగా ఆయనవెంట నడచెను. సేనాముఖమున నున్న గాంధీ తక్కిన వారికి ఉత్సాహము కలిగించెను. ఆ సైన్యము నడువదొడగను, మార్గమువెంట ప్రజలు బాగులుదీర్చి, భారతదేశపు సర్వసైన్యాధిపతిదర్శనముకొరకు గంటలకొలది నిరీక్షిస్తూండిరి. సైనికులు ౧౦ మైళ్లు దాటిరి. అస్సాలీగ్రామము చేరిరి. అనాడు జరిగిన మహోత్సవమువంటి మహోత్సవమును అహమ్మదాబాదు జీవితచరిత్రలో అక్కడిప్రజలెరిగియుండదు. పసిబిడ్డలును, వికలాంగులునుతప్ప నగరమునందలి అఖిలజనులును ఈ దండయాత్రను రెండు మైళ్ల పొడుగున నిలబడి చూడ దొడగిరి. వీధులలో

నిలుదుటకు తావు దొరకనివారు ఇళ్లకప్పులపైనను, గోడలపైనను, చెట్లపైనను, వారికి తోచిన ఇతర ఎత్తయిన ప్రదేశములపైనను నిలబడి చూడసాగిరి. ఈ చారిత్రకసంఘర్షమున అహమ్మదాబాదునగరము సమ్మోహిత మైనట్లు కనిపించెను. అడుగుడుగునకు “గాంధీకి జై” అను కేలు మిక్కుముట్టెను.

ఈ ప్రయాణమునుచూచి ఆ మోక్షప్రదాతకు వినము లగుటకు ప్రతి చోటా జనసమూహములు మూగినవి. నా దొక కొత్తస్వరాజ్యస్వరూపము ప్రత్యక్షమయ్యెను. కాని ఆపూర్వసందేశములే ప్రబోధింపబడెను. ఖద్దరు, మడ్డపాననిషేధము, అస్పృశ్యతానివారణము ఈమంత్రములే పునరుపానింపబడెను. కానిసత్యాగ్రహములో పాల్గొనుటనే నూతనవాణి బయలుదేరెను. దండయాత్రలో ఆయన తోవలో మరణింప నై నా మరణించవలెను, లేదా స్వరాజ్యము వచ్చేవరకును ఆశ్రమమునకు దూరముగా నుండవలెను అని శపథముపట్టెను. ఉప్పపన్ను రద్దుచేయించేటంతవరకును సత్యాగ్రహ శ్రమమునకు తిరిగి పోవూడదని ఆయనఉద్దేశము. నూలువడుకుట, గ్రామ పరిసరధృతలను గూర్చి ఆయన గట్టిగా చెప్పెను. వందలకొలది స్వచ్ఛందినైనికు లుద్యమములో పాల్గొనిరి. గాంధీనిర్బంధము తప్పనిసరి అయ్యెను. ఆయనతరువాత అబ్బాసు తయాబ్బీ నాయకత్వము వహింపవలసియుండెను. “గాంధీమహాత్ముని ఈచారిత్రకప్రథానము మోజెనునాయకత్వముక్రింద ఇజ్రేలేట్లు (Israelites) ఈజిప్టునిడివిన విషయము గుర్తగుట వచ్చుచున్నది. అమతప్రవక్త తన గమ్యస్థానమును చేరేటంతవరకును వెనుకకు తిరుగడు.” అని ప్రవులలచంద్రలే చెప్పెను.

గాంధీ “బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ మిదేశములోని నైతిక, ఖాతిక, వైజ్ఞానికాధ్యాత్మిక విషయములకు వినాశనమును కల్పించినది. ఈ ప్రభుత్వము పాపభూయిష్టమైన దని నా విశ్వాసము. కాని నే నీ ప్రభుత్వపద్ధతినిమాత్రమే నిర్మూలించును.

“దేవుడురాజునురక్షించుగాక” అనేపాటను నేను పాడి ఇతరులచేత పాడించితిని. అర్జీలు, రాయబారములు, రాజీనామాలో నా కెక్కువ నమ్మక ముండెను. కాని అవన్నీ ఇప్పుడు వ్యర్థములయ్యెను. ప్రభుత్వమును లొంగదీయుటకు సాధనము లవి కావని నాకు తెలిసినది. రాజద్రోహము నాకు మతమైనది. మనది దౌర్జన్యరహిత యుద్ధము, మన మెవరినీ చంపకూడదు. కాని ఈ ప్రభుత్వమును పాపపంకిలమునుండి తొలగించుట మన ధర్మము.”

జంబుసారులో గాంధీ మాట్లాడెను. సబు ఇన్స్పెక్టర్లపైన సాంఘిక బహిష్కారము ప్రయోగింపబడినందు కాయన నిరసించెను. “ప్రభుత్వోద్యోగులను లంకణములు చేయించుట మతముకాదు.” అని ఆయన అనెను. తన శత్రువు పాముకరచి

శత్రువునను మనము పనిచేయుచుంటి మని చెప్పచుంటిని. మనమాయమున ప్రజల పగుటాదాయముకంటె, అపగా ౩ కాసులకు ౫౦ రెట్లు దేశమునకు వ్యయమువ్రతూన్న యొడల మనకు వైప్రాచయి జీతమును విమర్శించతగిన అధికారములేదు. నేను ప్రచారము లను వారి ఖర్చుల లెక్కయిమ్మని అడిగితిని. నా శ్రేయముగా వ్యయింపరుచుండికో తెలుసుకొన గోరితిని. మాలో ఒక్కొక్కరు దగ్గిరదగ్గిరగా ౩ కాసులకు ౫౦ రెట్లు వ్యయము చేయుచుండిరన్నచో నా కాశ్చర్యము కలుగుట లేదు. ఏదో ఒక తీరుగా వాడుచుంచి వారింజకాయలను, పచ్చిద్రాక్షపండ్లను తెచ్చి ఇవ్వున్నయెడల ఫలిత మేమగును? నాకు ౧౨ వారింజకాయలు కావలసియున్నచో ౧౨౦ వారింజకాయ లను, ఒక పాసు పాలుకావలసియున్నచో ౩ పాసులను తెచ్చిఇచ్చినయెడల ఏమి జరుగును? మేము పుచ్చుకొనియెడల మీయనస్సుకు నొప్పి కలిగించినవార మగుదుమనే నెపముతో మీరు వడ్డించిన పిండివంటలన్నిటిని భుజించినయెడల నేమగును? మీరు పచ్చి ద్రాక్షపండ్లను, జామపండ్లను మా కిచ్చినప్పుడు మేము పుచ్చుకొందుము. అని ఒక ధన వంతుడయిన రయితోనగిన నజరానా అని మాకు తెలుసును. అయితే ఒక స్నేహితుని దగ్గరనుండి బహుమానముపొందిన చక్కని ఫౌంటెన్ కలముతో నున్నని కాగితముపైన వైప్రాచయికి నేను కులాసాగా ఉత్తరము వ్రాసినచో ఏగురునో ఉహించుకొనును. ఆ విధముగా వ్రాయబడిన ఉత్తరమువలన ఏమి ప్రయోజన ముండదని నా ప్రాయము.

“దొంగతనముగా సంపాదించిన అన్నము శుద్ధికాని పాదరసమువంటిది” అని ఒక కవి చెప్పియుండెను. చిరస్మరణీయమైన ఆ పద్య విష్ణుడు స్మృతికి వత్తున్నది. దరిద్రవంతమైన దేశముయొక్క శక్తిని విించి జీవించుట దొంగతనముచేసిన ఆచారము పైన జీవించుటవంటిది. అట్టి ఆచారముపైన జీవించుటవలన మనయధము పెగ్గదు. మన శక్తికి విించి జీవించుటకొరకై నే నీయాశ్ర ప్రారంభించలేదు. వేలకొలది స్వచ్ఛంద సైనికులు మన ఉద్యమములో పాల్గొందురని నా ఆశ.

“వారందరిని అధికవ్యయముతో మనము భరింపజాలము. నాతోవచ్చిన శాంతి మంది అనుచరులనుకూడ స్వయముగా చూచి పరామర్శించుటకు తగిన తీరిక నాకు లేదు. వారిలో ఒక్కొక్కరిని గుర్తుపట్టుటకుకూడ నా కవకాళము లేకున్నది. కాబట్టి ప్రజలకు నా హృదయమును విప్పిచెప్పుటకంటె వేరొక మార్గములేదు. నా సందేశములోని ప్రధానాంశమును మీరు గ్రహింతురుగాక. మీరు గ్రహింపలేనియెడల నేటియత్న ముతో స్వరాజ్యము రాగలదనే ఆశ లేదు. నోరులేని లక్షలాదిగాగుల ప్రకాశమాహు నకు మనము నిజమైన సంరక్షకులము కావలెను.”

ఈ ఉపన్యాసము సభాసదులను సమ్మోహితులనుగా నొనర్చినదని వేరుగా చెప్పవలసినదములేదు. ౨౦౦ మంది పట్టేర్లు రాజీనామాల నిచ్చిరి. నవసారిలో గాంధీ

పాఠశాలకు సారాంశవర్తకమును మానవలసినదని, శ్రామికులకుతనమును కట్టిపెట్టకలసినదని ప్రబోధించెను. “వారు ఉప్పుపన్నును తీసివేయించగలిగినయెడలను, భారతదేశమునుండి మదిరావాహారమును నిర్మూలించగలిగినయెడలను అహింసకు జయము కలిగినట్లే. అప్పుడు భారతీయులకు స్వరాజ్యమును గాకుండా ఏకీకీర్తితాపకు అడ్డుపడగలరు ? ఆవిధముగా అడ్డుపడగలవా రున్నయెడల నేను వారిని చూడ నిచ్చు గింతును. నాకు కావలసినది నేను తీసికొనిపోవలెను. లేదా, నాకవము పశ్చిమసముద్రమున తేలవలెను.”

గాంధీ ఏప్రిల్ ౫వ తేదీ ఉదయమునకు దండి చేరెను. శ్రీమతి సరోజినీదేవి కూడా ఆయనను చూడపోయెను. అప్పుడు గాంధీ అసోసియేటెడ్ ప్రెస్సు ప్రతినిధితో ఈవిధముగా చెప్పెను:

“దేవునిదయవలన మొదటిరంగము సంతోషకరముగా ముగిసినది. నామట్టుకు నా కిది చిట్టచివరి స్వాతంత్ర్యయుద్ధము. నాయాశ్రపాడుగునను ప్రభుత్వమువారేమీ జోక్యము కల్పించుకొననందుకు నేను వారి నభినందింపక తప్పదు. వర్ణభేదముని నిర్బంధించుటలోను, శిక్షించుటలోను ప్రభుత్వమువారు నిర్దాక్షిణ్యముగాను, చిన్నతనముగాను ప్రవర్తించిరి. నేనుగుప్తను నిష్కారముగా అరెస్టుచేసిరి. ఈరెండువిషయములను జరిగినవిమృశించి ప్రభుత్వమువారి దీర్ఘముగా నావిషయములలో జోక్యము కల్పించుకొనకుండురని నేను తలంచలేదు. ప్రభుత్వమువారు ప్రజలకు తేలికగా ఆగ్రహమును తెప్పించి, తరువాత వారిని భయభ్రాంతులనుగా చేసి, శిక్షించుటలో ఆరితేరినవారని నాకు తెలుసును. వారి ఆశక్తిసామర్థ్యముల నిపుడు వారు కోల్పోయిరని ఊహించునంతటి అవివేకిని గాను నేను. ప్రభుత్వమువారి రాజకీయపద్ధతిలోనూ, వారిన్యాయములోనూ కలిగిన పరివర్తనమువలన వారి దీర్ఘముగా జోక్యము కల్పించుకొన నెంచలేదని విశ్వసించుట నాకోరిక. భారతకాపనసభలో ప్రకటించబడిన ప్రజాభిప్రాయమునకు ప్రభుత్వమువారు చూపిన బుద్ధిపూర్వక తృణీకార భావమునూ, వారి నిరంకుశచర్యనూ చూచినయెడల భారతదేశమునుండి ధనాకర్షణ ప్రయత్నములు నిర్దాక్షిణ్యముగా కొనసాగించబడవలెననియే వారు పట్టుపట్టినట్లు స్పష్టము కాగలదు. కాజటి, ఇప్పుడు వారి దీర్ఘముగా జోక్యము కల్పించుకొనకుండుటవలన కాపనోల్లంఘనమువంటి అహింసాపూర్వక తీవ్రరాజకీయాందోళనము నణగద్రొక్కుటకు ప్రపంచము సహింపదని అత్యధిక క్షింతముగు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వముకూడా తెలుసుకొనినదన్నమాట నిశ్చయము.

“ఈనాయాశ్రమ వారు సహించి ఉపేక్షించినట్లుగానే రేపటినుండి అసంఖ్యాకములైన జనసమూహములు ఉప్పుచట్టములను నిరాకరించుటను సహించి ఊరుకొనగల

కమా చూడవలసియున్నది. కాంగ్రెసుకార్య నిర్వాహకసభ్యుల తీర్మానమునకు ప్రజలు విశేషముగా విధేయత చూపింతురని నావిశ్వాసము. భారతదేశములో ఆసేతుహీనా చల పర్యంతమును వ్యాపించియున్న అన్ని కాంగ్రెసుసంస్థలను రేపటినుండి ఉప్పు చట్టములకు సంబంధించినంతవరకు కాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభింపవచ్చునని నే నింతకుపూర్వము చేసిన ప్రకటనమును రద్దుచేసికొనుటకు నా ఉప్పుదేమీ కారణము కనిపించుటలేదు. దైవానుగ్రహమువలన నాతోవచ్చిన స్వచ్ఛందమైనవిధములతోనూ రేపుదయము సరిగా ౬-30 గంటలకు కాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభింతుమని ఆశించుచున్నాను. జలియన్ వాలాబాగు హత్యల నాటినుండి ఏప్రిల్ ౬ వ తేదీ మాకు పుణ్యదినమును, ప్రాయశ్చిత్తదినమును అయినది. కాబట్టి రేపు ఉపవాసములతోను, ప్రార్థనలతోను కాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభింతుము. యవద్భారతదేశమును రేపటినుండు హత్యరమున జాతీయకార్యక్రమమును నేను భావనచేసిన పవిత్రహృదయములతో ప్రారంభింతురుగాక. వేళమొకర కాత్మసమర్పణము చేయదలచుకొన్న పవిత్రతనుబట్టి బుద్ధిపూర్వకముగాగాని, అబుద్ధిపూర్వకముగాగాని లక్షలకొలది భారతప్రజలు పోరాడుతున్న ఆ మహాదాళయము తొందరగా లభింపగలదు."

ఉదయము ప్రాథమిక జరిగినతోడనే గాంధీయున్న, ఆయనస్వచ్ఛందమైనవిధములను సముద్రతీరముననున్న ఉప్పును పోగుచేసి ఉప్పుచట్టమును నిరాకరింపకడంగిరి. ఉప్పుచట్టమును నిరాకరించిన తత్ఫలము గాంధీ పత్రికలలో ఈ ప్రకటనము చేసెను:

"ఇదిగో ఇప్పుడు లాంఛనముగా ఈ ఉప్పుచట్ట ముల్లంఘింపబడినది. ఇక ఎవరైననూ ఉప్పుచట్టముక్రింద శిక్షింపబడుటకు సిద్ధముగా నున్నవారు వారికి వీలైనచోట, ఇష్టమువచ్చిన స్థలములో ఉప్పును తయారుచేయవచ్చును. కాంగ్రెసుప్రచారకులందరును ప్రతిచోటా ఉప్పును తయారుచేయవలెనని నాసలహా. స్వచ్ఛమైన ఉప్పును తయారు చేయగలిగినచోట్ల అక్కడి కాంగ్రెసువాదులు దానిని తయారుచేయు విధమును గ్రామస్థులకు బోధింపవలెను. అందువలన వారు శిక్షింపబడుదురనికూడా తెలియచెప్పవలెను. ఉప్పుపన్నుగూర్చిన చరిత్ర వారికి పూర్తిగా బోధింపబడవలెను. ఏవిధముగా ఉప్పుచట్టములను, నిబంధనలను తృణీకరింపవలయునో వారికిచెప్పి, వారిద్వారా ఉప్పుపన్నును రద్దుచేయించునట్లు చేయవలయును."

"గామస్థుల కిది దొంగతనముకాదనీ, బుద్ధిపూర్వకముగానే ఈచట్టము నిరాకరింపబడుతున్నదనీ తెలియజెప్పవలెను. ఈ ఉప్పు ప్రకృతసిద్ధముగా సముద్రతీరమున నున్న గుంటలలో తయారుగుతున్నదనీ, దానిని ప్రజలు తమకొరకునూ, తమ పశువులకొరకునూ ఉపయోగించుకొన వచ్చుననీ, కొనేవారి కమ్ముకొనవచ్చుననీ

ప్రజలకు తెలియజేప్పవలెను. ఆవిధముగా వారు ఉప్పుచట్టమును తృణీకరించినయెడల శిక్షాపాత్రులగుదురనీ, లేదా సాబ్బుఉద్యోగస్థులు వారి ననేకవిధముల బాధింతురనీ ప్రజలకు తెలియజేయవలెను.

“ఉప్పుపన్నుపైన సాగింపబడిన ఈ దండయాత్ర జాతీయవారములో కొనసాగవలెను. అనగా ఏప్రిల్ ౧౩ వరకునూ సాగవలెను. ఈ పవిత్ర కార్యమునందు లీనముకానివారు ఖద్దరు ఉపయోగమునుగూర్చి, విదేశవస్త్రములనుగూర్చి ప్రచారముచేయవలెను. సాధ్యమైనంత యెక్కువ ఖద్దరును వారు తయారుచేయుటకు ప్రయత్నించవలెను. ఇందుకొరకును, మద్యపాననిషేధముకొరకును నేను భారత స్త్రీల కొక సందేశమును పంపనుంటిని. భారత నారీమణులు పూర్ణస్వరాజ్య ప్రయత్నమునందు పురుషులకంటె ఎక్కువగా తోడ్పడగలరని నా విశ్వాసము. పురుషులకంటె అహింసాతత్వము స్త్రీల కెక్కువగా ఆచరణయోగ్యమని నా యభిప్రాయము. వారు దుర్బలలైన కారణమున అహింసాతత్వమున కుపయోగపడుదురని నేను చెప్పటలేదు. పురుషులు, వారి అవాంకారములో వారి నబలులగా భావించురు. నిజముగా స్త్రీల కెక్కువ ధైర్యమున్నది. వారి స్వార్థత్యాగబుద్ధి వర్ణవాదీతము.”

మరియొక ప్రకటనములో గాంధీ ఈవిధముగా చెప్పెను:

“ఇప్పటికి వచ్చిన వార్తలనుబట్టి గుజరాతులో సమష్టికాసనోల్లంఘన మద్దుతముగా జరుపబడిన దని నా అభిప్రాయము. దాని ఫలితముకూడా కలుగనేకలిగినది. ప్రభుత్వమువారు ముఖ్యులను వెంటనే నిర్బంధించిరి. ఇతర రాష్ట్రములలోని ప్రచారకులపైన కూడ ప్రభుత్వమువారు రటువంటి కటాక్షములనే ప్రసరింపవేసియుండు రని నే నెరుగుదును. ఇది అభినందించవలసిన విషయము.

“సాత్వికనిరోధకులను ప్రభుత్వమువారు వారి ఇష్టమువచ్చినట్లుగా ప్రవర్తించనిచ్చినయెడల అది చాలా ఆశ్చర్యకరముగా నుండును. న్యాయవిచారణలేకుండా సాత్వికనిరోధకుల అస్తులకుగాని, శరీరములకుగాని వారు హానికలిగించినయెడల చాలా హోరముగా నుండును.

“క్రమముగా విచారణలుచేసి శిక్షలు విధించినందువలన ప్రభుత్వమువారిని తప్పుపట్టుటకు వీలులేదు. నిజముగా సాత్వికనిరోధముయొక్క పరిణామ మదే.

“సాత్వికనిరోధకుడు ఖయదులు మొదలగు నిర్బంధముల ననుభవించవలసియున్నది. అదియే అతనికి శిక్షణము. ఆయన వీటికి చలించనప్పుడే తన ఆదర్శమును పొందగలడు. నాయకుడు తొలగింపబడినప్పుడు ఆయన ప్రాతినిధ్యము వహిస్తాన్న

ప్రజలు భయమును ప్రకటించుకూడదు. ఇప్పుడు ప్రతివాడును నాయకుడును, అనుచరుడును కూడ కావలయును.

“ఈ ఖైదులు జరిగినతరువాతకూడ ప్రభుత్వపాఠశాలలలోను, కళాశాలలలోనుగల విద్యార్థులు వారి కళాశాలలను, పాఠశాలలను విడచిపెట్టి ప్రభుత్వమువారికి సరియైన ప్రత్యుత్తర మీయనియెడల నాకు బాధ కలుగును.”

ఒక వాలంటీరుకు మణికట్టుపైన పోలీసువారి దెబ్బ కొద్దిగా తగిలినప్పుడు గాంధీ ఈ క్రిందివిధముగా వ్రాసెను:

“ప్రజ లుష్వతీసుకొని పోతూండగా దానిని లాక్కోనే నిమిత్తము పోలీసువారివిధముగా చెయిచేసుకొనుట నైతికముగా తప్పు. ఇంగ్లీషు చట్టము ప్రకారము మరీతప్పని నా అభిప్రాయము. న్యాయశాస్త్రములో ఎట్టి అధికారము లేయబడినవో నాకు తెలియదు. న్యాయశాస్త్రప్రకారము ప్రవర్తించుట ప్రభుత్వమువారికి చాలా చిక్కగా నుండవచ్చును. కాని వారు మొదట సరిగా ప్రారంభించిరి. చివరకు చెడుగా ప్రవర్తించకుండురుగాక. వారు ప్రజలను భయపెట్టుటకే పూనుకొనినయెడల ప్రజ లందుకు సంసిద్ధులు కావలెను. వారొక్క కోపపు మాట అయినా అడకుండా ప్రవర్తించవలెను. ప్రజల చేతులలో నున్న ఉప్పును తీసుకొనుట ప్రభుత్వమువారికి లేలకైన మార్గము కలదు. వారు సాత్వికనిరోధకులను ఆరెట్టుచేయవచ్చును. సాత్వికనిరోధకుల శరీరములనే ప్రభుత్వమువారు స్వాధీనపరచుకొనిరి. కాబట్టి వారి దగ్గరనున్న ఉప్పును తీసుకొనుటలో తప్పులేదు. కాని వారిని శిక్షించిలేకేకాని ప్రభుత్వమువారి ఉప్పును స్వాధీనపరచుకొన వలెలేదు.”

స్త్రీలనుగూర్చి నవపారిలో గాంధీ ఈక్రిందివిధముగా చెప్పెను:

“ఉప్పుపెనములను సంరక్షించుటలో స్త్రీలు పురుషులతో కలిసి పాల్గొనరాదు. ప్రభుత్వమువారు మన స్త్రీలపైన ఇంతవరకు యుద్ధము చేయ తలపెట్టలేదని నేను వారిని స్తుతింతును. ప్రభుత్వమువారి విధముగా చేసేటంతవరకును మనము వారిని కష్టించుట తప్పని నా అభిప్రాయము. ప్రభుత్వమువారు స్త్రీలను జాగ్రత్తగాచూస్తూ న్నంతవరకును ఇది పురుషులపోరాటమే. ప్రభుత్వమువారు హద్దులను దాటి ప్రవర్తించినప్పుడు స్త్రీలు దెబ్బలుతినుటకు సంసిద్ధముగా నుండవలసినతరుణము వచ్చును. స్త్రీల చాటున మనము జీవింప చూచుచుంటిమని ప్రభుత్వమువారి నేటట్లుగా మనము ప్రవర్తించకూడదు. నాకార్యక్రమములో స్త్రీలకు మంచిస్థానము కలదు. కాబట్టి వారెదుర్కొనగలిగిన అపాయములకు తమకత్తి నిప్పుడు వినియోగింపవలదని నాకోరిక.”

ఏప్రిల్ ౬ వ రేదీనుండి ఉప్పునత్యాగ్రహమును ప్రారంభింపవచ్చునని గాంధీ చేసిన ప్రకటనను కారుచిచ్చువలె దేశమంతటా పాకినది. ప్రధాననగరములలో లక్షల

కొలది ప్రజలతో బహిరంగసభలు జరుపబడెను. కరాచీ, పికోడా, రత్నగిరి, పొట్నూ, పెషావర్, కలకత్తా, మద్రాసు, హాలాపూరు నగరములలో జరిగిన సంఘటనములనుబట్టి ఈ శాసనసభ ప్రభుత్వము వెనుకనున్న దౌర్జన్యమునుగూర్చి ప్రజలకు నూతనానుభవము కలిగెను. పెషావరులో సైనికులనేకమందిని కాల్చిరి. అనేకమంది మరణించిరి. మద్రాసులోకూడా కాల్పులు జరిగినవి.

కరాచీవిషాదసంఘటనమును గూర్చి గాంధీ ఈక్రిందివిధముగా వ్రాసెను:

“దైర్ఘ్యవంతుడైన ఆయువకుడు, దత్తాత్రేయుడు, సత్యాగ్రహమునుగూర్చి ఏమీ యెరుగడు. అత డొక వస్త్రాదు. ప్రజలను శాంతపరచుట కాయన ప్రయత్నించెను. ఆయన కొక తుపాకిగుండు తగిలి మరణించెను. మేఘరాజు లేచాచందు వయస్సు గూ ఏండ్లు. ఈయనకూడ తుపాకిగుండువల్ల మరణించెను. ఈవిధముగా ఏడుగురు మరణించిరి. జయరామదాసకుకూడా తుపాకిగుండు తగిలెను.”

‘దుష్టపరిపాలన’ మనే కీర్తి కలో గాంధీ కొన్ని సంఘటనములను విమర్శించి “ప్రభుత్వమువారు ఉప్పు ఉచితముగా ఈయబడునని ప్రకటింపజాలనియెడలను, కాసన నిశోధకులను అరెస్టుచేయజాలనియెడలను ఉప్పుకొటారులపైకి దాడిపోయే ప్రజలను హింసించుటకంటె కాల్పులు ఉత్తమము.” *

ఏప్రిల్ ౨౩ వ తారీఖున తెంగాలు అర్జినేషన్లు పునరుద్ధరింపబడెను. ఏప్రిల్ ౨౭ క తేదీని గవర్నరుజనరలు మరియుక అర్జినేషన్లు ప్రకటించెను. దానిద్వారా ౧౯౧౦ జూలై మద్రజాకాసనము కొన్ని సభకలలో పునరుద్జీవింపచేయబడెను.

గాంధీ యంగ్లండియాపత్రిక నైకోప్రయిల్ లో వెలువడ ప్రారంభించెను. గాంధీ ఒక ప్రకటనములో ఈవిధముగా చెప్పెను:

* ఉద్యమ ప్రారంభదశలో కరాచీలో జరిగిన కాల్పులకు సంబంధించిన విషయ విధి. సింధురాష్ట్ర నాయకుడైన జయరామదాసు దౌలత్ రామ్ బొంబాయికాసన సభాసభ్యత్వమునకు రాజీనామా నిచ్చినపిమ్మట అసంవత్సర ప్రారంభమునండే కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసభ్యుడుగా నెన్నుకొనబడెను. మేజిస్ట్రేటు కోర్టులో విచారింపబడుతున్న కొంతమంది కాసనోల్లంఘన ఖయిదీలను చూడవచ్చిన జనసమూహమును జయరామదాసుదౌలత్ రామ్ సర్దుబాటుచేయ ప్రయత్నిస్తూండగా పోలీసు వారాయనను, మరికొంతమందిని తుపాకులతో కాల్చిరి. ఒక తుపాకిగుం డాయన తోడలోనుండి దూరిపోయెను. జయరామదాసుకు గాయము తగిలెను. తరువాత కొంత కాలమున కాయన లేరుకొని, కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభ్యుడుగా పనిచేసెను.

“ఎన్నడో మృతమైన ముద్రాకాశనము తిరిగి అర్ధి నెన్నురూపములో ప్రత్యక్షమగుట తలపనితలంపుగా జరిగినపని గాదు. ఈ నూతనరూపములో మరికొన్ని నిబంధనలుకూడా కలవు. అందుమూలమున ముద్రాకాశనము పూర్వముకంటెనూ భయంకరముగా చేయబడినది.

“మనకు తెలిసినప్పటికీ తెలియకపోయినప్పటికీ కొంతకాలమునుండి మనము సైనికకాశనముయొక్క ప్రచ్ఛన్నరూపముక్రింద నివసించుచున్నమాట వాస్తవము. సైనికకాశన మనగా నేమిటి? కేవలము సైన్యాధిపతియొక్క ఇష్టముప్రకారము రాజ్యము నడచుట. ఇప్పుడా సైన్యాధిపతి రాజప్రతినిధి. అతని కథనరమైపప్పుడు కాసనముల నన్నిటిని అతిక్రమింపగలడు; మామూలు నిబంధనలను తృటికరింపగలడు; నిశ్చించుటకును, ప్రతిఘటించుటకును శక్తిలేని వినమ్రులైన ప్రజలమీద నిరంకుశాధికారములను చలాయించగలడు. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి నిరంకుశాజ్ఞలకు కేవలము లొంగి పోవుకాల మెప్పటికీ పోయినదని నా ఆశ.

“ఈ కొత్త అర్ధి నెన్నుతో ప్రజలు భయపడరని నా నమ్మకము. పత్రికాధిపతులు ప్రజాభిప్రాయమునకు నిజమైన ప్రతినిధులై నట్లైతే ఈ అర్ధి నెన్నును చూచి భయపడకూడదు. ఫోలో చెప్పిన సుభాషితముప్రకారము నిరంకుశప్రభుత్వముక్రింద మర్యాదస్థులై శ్వర్యవంతులగుట కష్టమే. మన మెంతమాత్రమును చింతపడక మన శరీరములను అధికారులకు స్వాధీనముచేయ నిర్ణయించుకొనినప్పుడు మన ఆస్తులను కూడా వారి స్వాధీనము చేయ జంకకూడదు.

“కాబట్టి నేను ముద్రాలయాధిపతులను, పత్రికాసంపాదకులను ధరావతులు కట్ట నిరాకరింపవలసినదిగ కోరుతున్నాను. వారిని ధరావతులు కట్టవలసినదని ప్రభుత్వమువారు కోరినయెడల వెంటనే పత్రికాప్రచారము మాని ప్రభుత్వమువారి ఇష్టము వచ్చిన ఆస్తులను వశపరచుకొనవలసినదని వారిని సవాలుచేయ కోరుచున్నాను. స్వాతంత్ర్యదేవత మన గుమ్మములకడ వేచియుండగా కేవల మామెను సంతోషపెట్టేవిమిత్రము వేలకొలది ప్రజలు హింసలకు గురియగుచుండ, పత్రికాప్రతినిధులు తామందుకు పనికిరాని మని చెప్పగూడదు. ప్రభుత్వమువారు ముద్రాలయంక్రమలను స్వాధీనపరచుకొందురుగాక. వారు మన కలములనుగాని, మన మాటలనుగాని వశపరచుకొనజాలరు. కాని వారు జాతీయాభిప్రాయములను జయప్రదముగా తృటికరించగలరని మాత్రము నే నెరుగుదును.”

తరువాత గాంధీ నవజీవన్ ముద్రాలయ వ్యవస్థాపకునకు ప్రభుత్వమువారిచే “నెవ అర్ధి నెన్నుక్రింద కొంతబడిన ధరావతును కట్టవలదని ఆజ్ఞాపించెను. దానితో నత

జీవన్ పడిపోయినది. ఆ ముద్రాలయమునుండి వచ్చే పత్రిక లాగిపోయినవి, అనేక మంది పత్రికాధిపతులు ప్రభుత్వమువారిచే కొరబడిన ధరావతులను కట్టిరి.

ఈ సమయములో గాంధీ గ్రామములలోని తాటిచెట్లను వరికివేయవలసిన దని కోరెను; ముందుగా తా నా విలయోత్సవమును జరిపెను. మే ౪ లేదీని స్త్రీల సమావేశములో మాట్లాడుతూ తక్కిలులేకుండా స్త్రీలు తన సభలకు హాజరుకాకూడదని గాంధీ వారిని మందలించెను. స్త్రీలు తక్కిలైన సున్నితమైనవారైన వడకగలరు. మారత్ రేవులగుండా విదేశకవస్త్రములు వస్త్రాన్నందుకు మారత్ స్త్రీలు ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనవలసియుండెనని ఆయన అనెను. ఆచోటనే కులపంచాయితీ లేర్పరిచి త్రాగుబోతు తనమును మానుటకు గాంధీ ప్రమాణములను చేయించెను. ప్రభుత్వాధికారులను వెలిపెట్టి నందుకు నవసారీప్రజలను ఆయన మందలించెను. కైరాజిల్లా గుజరాతురాష్ట్రమునకు రణరంగ మయ్యెను. గాంధీ నవజీవన్ పత్రికలో ఈ విధముగా వ్రాసెను:

“ప్రజలు కాంతముగానే యుండిరి. కాని వారిలో శ్రోధజ్వరములు లేక పోలేదు. అందువల్లనే సంఘబహిష్కారరూపములో హింస ప్రత్యక్షమైనది. వారు చాలా చిన్న విషయములలో ప్రభుత్వోద్యోగులను నిందించి చిక్కులలో పెట్టుదురు. ఈ విధముగా ప్రవర్తించినయెడల వారికి జయము గలగదా. ముల్తీదార్, ఫోజ్ దారుల చెడుగులను మనము బహిరంగపరచవచ్చును. మన బహిష్కారములో గౌరవమును, మాధుర్యమునుగూడా యుండవలెను. లేనియెడల ఎప్పుడో ఒకప్పుడు కొట్లాటలు జరుగక తప్పదు. ముల్తీదార్, ఫోజ్ దార్ మొదలగు ఉద్యోగస్థులు హద్దుమిరి ప్రవర్తించగలరు. ఫోజ్ దారు చాలావరకు ఇదివరకే హద్దుమిరినట్లు తెలియుచున్నది. ప్రజలు హద్దుమిరులలో ఆశ్చర్య మేమి? అదేవిధముగా ఒకడు తిట్టినయెడల రెండవ వాడు కొట్టును. దాని కెవరిని నిందింతుము?”

“కైరాజిల్లాప్రజ లీహెచ్చరికను గమనించి, బహిష్కారమును మర్యాదలలో ఆచరింపవలెను. గ్రామోద్యోగుల బహిష్కారము వారి ఉద్యోగములకు సంబంధించి నంతవరకే యుండవలెనని నేనుదాహరించితిని. వారి అజ్ఞులకు విధేయత చూప నక్కరలేదు. వారి ఆహారపదార్థముల సరఫరా ఆపివేయనక్కరలేదు. వారిని ఇండ్ల నుండి వెళ్లగొట్ట నక్కరలేదు. మన మిత్రము సహనము చూపలేనియెడల బహిష్కారము మానివేయట ముంచిది.”

గాంధీ వైస్రాయికి రెండవ ఉత్తరము వ్రాసెను. తాను దర్బహ, యెర్రాసాద ఉప్పుకొట్టారలపైకి దాడిపోవ నుద్దేశించితిని ప్రకటించెను. తరువాత గాంధీ అరెస్టు

వచ్చినది. గాంధీ గృహ తేదీని అరెస్టుచేయబడి ఎరవాడజైలుకు తీసుకొనిపోబడిటంత వరకును ఆయన విర్బంధింపబడినట్లు తెలియలేదు.

శూరత్ జిల్లాలో నున్న దర్శనాలో మొట్టమొదటి ముట్టడి జరిగినది. ప్రజలకు నీరు, గాలి ఏవిధముగా స్వభావములైన హక్కులో ఆదేవిధముగా ఉప్పుకూడా ప్రజల హక్కు అని వాదించబడెను. ప్రభుత్వమువారు ప్రజల ప్రయోజనములకు వ్యతిరేకముగా ఉప్పుకొటారులను అరికట్టుటకు వారి కధికారములేదు. ప్రభుత్వమువారి కొటారుల నుండి ప్రజలను వెనుకకు మరలింపవలెనన్నయెడల బయోసెల్లు ఉపయోగింపబడవలసి యుండెను. ఈ విధముగా గాంధీ దర్శనాఉప్పుకొటారును ముట్టడిచేసి పట్టుకొన నిర్ణయించి వైస్రాయి కీ క్రింది ఉత్తరమును వ్రాసెను:

“ప్రియమిత్రమా,

“దర్శనకు నా అనుచరవర్గముతో బయలుదేరిపోయి అక్కడ ఉప్పుకొటారు అను చూ స్వాధీనము చేసుకొనవలెనని మా ఉద్దేశము. దర్శనకొటారులు వ్యక్తుల ఆస్తియని ప్రచారము చేయబడుతున్నది. ఇది ఉత్తబూటకము. వైస్రాయిమండరము ప్రభుత్వమువారి స్వాధీనములో ఏ విధముగా నున్నదో ఆ విధముగానే యీ ఉప్పు కొటారుకూడా ప్రభుత్వాధీనములో నున్నది. అధికారుల ఉత్తరువులను ముందుగా తీసుకొననిచే ఎవరును ఒకచిటికడు ఉప్పునుకూడా తీసుకొని పోవుటకు వీలులేదు.

“ఈ దండయాత్రను మీరు మూడువిధముల ఆపివేయవచ్చును:

(౧) ఉప్పుపన్నును తొలగించుటమూలమున;

(౨) పన్నును, నా అనుచరులను అరెస్టుచేయుట మూలమున; మేమరెస్టుచేయబడినయెడల మరికొందరు మాస్థానముల నాక్రమింపగలరని మా విశ్వాసము. వారు రాకున్నయెడల మీ రీ దండయాత్ర నాశివేయగలరు.

(౩) కేవలము గూండారనమువలన; పోలీసువారిచే తలలు పగులగొట్టబడినవారి స్థానే కొత్తవారు రానియెడల; వచ్చేదరనియే నా విశ్వాసము.

“నేను కొంతసం దేహముతోనే ఈ పనికి పూనుకొంటిని. ప్రభుత్వమువారు నాగ రకపద్ధతిప్రకారము కాసననిరోధకులతో వ్యవహరింతురని నే నాశించితిని. కాసన నిరోధకులతో వ్యవహరించేటప్పుడు సాధారణ కాసనపద్ధతులను ప్రభుత్వమువారి వలంబించియున్నయెడల నేను వారి నేమీ అనవలసిన పని యుండేదికాదు. ముప్రసిద్ధ నాయకులవిషయములో న్యాయశాస్త్ర లాంఛనములు కొన్ని జరిగించబడుతున్నవి. కాని తక్కినవారు ప్రారముగాను, మోటరినముగాను కొట్టబడుతుండిరి. ఇవి ఎక్కడనో ఒకచోట జరిగియున్న యెడల అంతగా లెక్కపెట్ట నక్కరలేదు. కాని వంగ

బీహార్, ఢిల్లీ, ఉత్కళ, సంయుక్తరాష్ట్రములనుండి, బొంబాయినుండి కూడ గుజరాతు రాష్ట్రములలో జరిగిన చర్యలవంటిచర్యలు జరపబడినట్లు నాకు తెలియవచ్చినది. గుజరాతులో జరిగిన చర్యలనుగూర్చి వాదగిరి సంపూర్ణమైన సాక్ష్యముగలను. కరాచీ, మద్రాసు, పెహావరులలో జరిగిన కాల్యలు అనవసరముగాను, అగ్రహకారణములేకుండాను జరిగించబడినట్లు కనిపిస్తున్నవి. వాలంటీర్ల దృష్టిగా అమూల్యమై, ప్రభుత్వము వారిదృష్టిలో విలువలేని ఉప్పును వాలంటీర్ల చేతులలోనుండి లాక్కొనుటకు బొమ్మ కెలు విరుగగొట్టబడుచున్నవి. సువ్యంగములు నలుపబడుచున్నవి. మధురలో ౧౦ ఏండ్ల పిల్లవానిదగ్గరనుండి అసిస్టెంటు మ్యాజిస్ట్రేటు జాతీయపతాకమును బలవంతముగా లాక్కొనినట్లు తెలియవచ్చినది. అలా అన్యాయముగా తీసుకొనబడిన పతాకమును తిరిగి యిప్పించవలసినదని కోరిన జనసమూహమును పోలీసువారు నిర్దయగా కొట్టిరి. పతాకము తరువాత జనుల కిచ్చినేయబడెను. దానిములమున పోలీసు వారంతకుముందు తప్పిదము చేసినట్లు స్పష్టమయ్యెను. ఉప్పుసత్యాగ్రహము సందర్భములో వంగరాష్ట్రమును కొందరుమాత్రమే శిక్షింపబడినట్లును, మరికొందరు దెబ్బలు కొట్టబడినట్లును తెలియవచ్చినది. కాని వాలంటీర్ల చేతులనుండి కెండాలను లాక్కొనే సందర్భములో ఊహింపరాని క్రూరకార్యములు జరుపబడినట్లు వివరించినది. వరిపైర్లు తగల పెట్టబడినట్లును, ఆహారపదార్థములు బలవంతముగా స్వాధీనపరచుకొనబడినట్లును తెలియవచ్చినది. గుజరాతులో అధికారులకు కూరలు విక్రయించనికారణమున ఒక కూరలదుకాణము ముట్టడింపబడినది. ఈ చర్యలన్నీ ప్రజాసమూహముల కండ్లయెదుట జరిగినవి. కాని వారు కాంగ్రెసు ఆజ్ఞానుసారము ప్రతిక్రియ చేయక తాంగి పోయిరి. సత్యమును మాత్రమే చెప్పెదమని ప్రమాణముచేసినవారు చెప్పేమాటలను నమ్మరలేనని మిమ్ములను సేను కోరుతున్నాను. బాద్షాసంపదర్శములో ఇట్టివిషయములనేకములు జరిగినవి. ఉన్నతోద్యోగులని జరుగజేలేదని ప్రకటించిరి. కాని ఆవిషయము లబధములని రుజువైనది. అధికారు లీజరిగిన విదువారములలో అబధముల ప్రచురించుట కెంతమాత్రమును జంకుటలేదని చెప్పవలసినవచ్చినందుకు సేను విచారపడుతున్నాను. గుజరాతురాష్ట్రములోని కలెక్టరు కచ్చేరీనుండి జారీచేయబడిన కొన్ని నోటీసులను క్రింద ఉదాహరించుచున్నాను:

(౧) 'వయస్సువచ్చిన మనుష్యులు సంవత్సరమున కయిదుపానుల ఉప్పునుపయోగింతురు. అందువల్ల వారు మూడణాల పన్నును చెల్లించుదురు. ప్రభుత్వమువారి ఉప్పుపైనే గలిగిన సర్వాధికారము (Monopoly) ను తొలగించినయెడల వారింకా ఎక్కువపన్నును చెల్లించవలసియుండును. అంతేకాక ప్రభుత్వమువారు విడుదలకొన్న ఉప్పుపన్నువలన కలిగినష్టమును సరిపుచ్చుటకు ప్రజలు మరికొంతపన్నును చెల్లించ

శలసివచ్చును. సముద్రపుతీరమునుండి మీరు తెచ్చే ఉప్పు తినతగినదికాదు. అందువలన ప్రభుత్వమువారు దానిని నిర్మూలించవలయుననిరి.'

(౨) 'ప్రభుత్వమువారు వడుకునూలుపరిశ్రమను వాణిజ్యముచేసినా రని గాంధీ అనును. కాని యిది నిజము కాదు. ఈ దేశములో వడుకునూలుపరిశ్రమ లేని గ్రామము లేనేలేదు. వైపెచ్చు వడుకునూలుపరిశ్రమకొరకు పూర్వముకంటె మంచిమార్గములు కనిపెట్టబడినవి. నూలువడికేవారికి తక్కువ ఖరీదుతో యెక్కువ మంచిసామానులు సప్లయచేయబడినవి. ఈవిధముగా వడుకునూలుపరిశ్రమకు ప్రభుత్వమువారు సహాయము చేయదొడగిరి.'

(౩) 'ప్రభుత్వమువారు చేసిన ప్రతి విదురూపాయల ఋణములో నాల్గరూపాయలు ప్రజలక్షేమముకొరకే వ్యయపరుపబడుతున్నవి.'

'మూడురకముల ప్రకటనపత్రములనుండి యీ మూడువిషయములను సంగ్రహించిరి. ఈ ప్రకటనములోని ప్రతివిషయమును సంపూర్ణముగా ఆసర్థ్యమని నేను రుజువుచేయగలను. వయస్సువచ్చిన మనిషి ఉపయోగించే ఉప్పుపై ప్రకటనలోకూచింపబడినదానికి మూడు రెట్లుండును. కాబట్టి ప్రతిమనిషీ కనీసము ౯ అణాల ఉప్పుపన్నును చెల్లించవలసియున్నది. ఈ పన్ను వృద్ధులు, మధ్యవయస్కులు, యౌవనులు, స్త్రీలు, పిల్లలు, పశువులు ఈ అందరిమీదా విధింపబడుతున్నది. ఒకరివయస్సుతోగాని, ఆరోగ్యముతోగాని నిమిత్తములేకుండా విధింపబడుతున్నది.

'ప్రతిగ్రామములోనూ రాటము పనిచేస్తూన్నదనీ, వడుకునూలుపరిశ్రమ ప్రభుత్వమువారి ప్రోత్సాహము పొందుతున్నదనీ చెప్పబడినాటలు కేవలము సర్వదూరములు. ప్రభుత్వమువారు చేసిన ప్రతివిదురూపాయల ఋణములో నాల్గరూపాయలు ప్రజలక్షేయస్సుకొరకే వినియోగింపబడుతున్నవని చెప్పబడిన విషయము సర్వము కాదని ఆధికకాస్త్రాజ్ఞలు రుజువుచేయగలరు. కాని ఈ ఆసర్థ్యములు ప్రజలకు కొత్తకాదు. ఇవి వారి నిత్యజీవితములో ప్రభుత్వమువారితో గల సంబంధమువలన అనేక పర్యాయములు వారికి వ్యక్తమవుతునే ఉన్నవి. కొద్దికాలముక్రిందటనే ఒకగుజరాతు కవి ప్రభుత్వాధికారుల దొంగసాక్ష్యముల మూలమున శిక్షింపబడెను. ఆయన చాలా ధైర్యశాలి. ఆయన నేరముచేసెనని చెప్పబడిన సమయములో మరియొకచోట ఆయన గాఢనిద్రలో నుండినట్లు స్పష్టముగా ప్రకటించెను. కాని ఆయనకు శిక్ష తప్పలేదు.

'ఇక అధికారుల ఉదాసీనభావములనుగూర్చి కొన్ని ఉదాహరణముల నిచ్చెదను. సారాయిదుకాణదారులు ప్రకాంతముగా పికటింగు చేస్తూన్నవారింటిదగ్గను కొట్టి

నీమములకు వ్యతిరేకముగా సారాయిని విక్రయించిరి. వాలంటీర్లు ప్రశాంతముగా నున్న ట్లధికారులు కూడా అంగీకరించిరి. కాని వాలంటీర్లపైన దుకాణదార్లు చేసిన దౌర్జన్యమునకుగాని, నీమములకు విరుద్ధముగా జరిగిన సారాయివిక్రయములకుగాని ప్రభుత్వాధికారు లేమీ చర్య తీసుకొనలేదు. సారాయిదుకాణములయొద్ద జరిగిన దౌర్జన్యమును గూర్చి అందరికీ తెలిసియున్నప్పటికీ ఉద్యోగస్థులు మాత్రము తమ కెవరును ఆ విషయమును గూర్చి రిపోర్టు చేయలేదని తప్పుకొందురు.

“ఇప్పుడు మీరు దేశముపైన ఇదివర కెన్నడును కని విని యెరుగని నిరంకుశ ముద్రాణాశాసనమును (Press Ordinance) ప్రయోగించిరి. మామూలు న్యాయశాస్త్రముతో సంబంధములేకుండ భగత్సింగు మొదలగువారి విచారణాసందర్భమున మీరు అడ్డ త్రోవ త్రొక్కిరి. ప్రభుత్వాధికారుల ఈచర్యలనుగాని, కొన్ని సందర్భములలో వారి ఉదాసీన భావములనుగాని నేను ప్రచ్ఛన్న వేషములోనున్న సైనిక శాసనములని పిలిచినచో తప్పులేదని నా ఆఖిప్రాయము. ఇప్పటి కింకా ఉద్యమము ప్రారంభించి ౫ వారములు కాలేదు.

“ఇప్పుడిప్పుడే ప్రారంభమయిన భయంకరపరిపాలనము భారత దేశమును ముంచి వేయకమునుపే నే నింతటికంటెను ధైర్యముగల చర్యను తీసుకొన దలచితిని. అందు మూలమున మీ ఆగ్రహము మరింత తీవ్రము కావచ్చును. కాని యింతకంటె తిన్నని దారులను పట్టునని నా ఉపా. నే నిక్కడ వర్ణించిన విషయములు మీకు తెలియక పోవచ్చును. మీరు వాటిని నమ్మునుకూడా నమ్మకపోవచ్చును. కాని వాటి నన్నిటిని మీ దివ్యచిత్తమునకు తీసుకొనివచ్చుటే నా యభిప్రాయము.

“ప్రభుత్వాధికారుల హింసాపద్ధతుల మూలమున ప్రభుత్వస్వరూపము ప్రజలకు సరిగా గోచరించినది. వారు తమ పరిస్థితుల కనుగుణముగా సత్యాగ్రహ కార్యక్రమమును కొనసాగించుటకు శక్తింపచన లేకుండా ప్రయత్నిస్తూ ఉండిరి. ఈ సందర్భములో నేను ప్రభుత్వనిరంకుశాధికారముయొక్క పూర్ణస్వరూపమును ప్రదర్శించుటకు మిమ్ముల నాహ్వానింపనియెడల నా పిరికితనము వ్యక్తమగును.

“సత్యాగ్రహసిద్ధాంతముప్రకారము ప్రభుత్వాధికారుల అరాచకచర్యలను, నిర్బంధవిధానమును ఎక్కువైనకొలదీ సత్యాగ్రహుల బాధాసహిష్టుతిహడ యొక్కువ కావలసియున్నది. స్వచ్ఛందముగా తీవ్ర నిర్బంధవిధానములకు గురియైననే తప్ప సత్యాగ్రహమునకు విజయము కలుగనేరదు. నే నవలంబించిన యీ పద్ధతులకల్ల కలుగు అపాయము నాకు తెలుసును. కాని యీదేశము నా మాటలను తప్పుగా అర్థము చేసుకొనే సితిలో లేదు. నే నుద్దేశించిన విషయమునే పైకి చెప్పుదును. ౧౫ సంవత్సరములనుండి

భారతదేశములోను, ౨౦ సంవత్సరములకు పైనుండి భారతదేశమునకు వెలుపలను అహింసాసిద్ధాంతమునుగూర్చి నేను ప్రబోధించుచుంటిని. దౌర్జన్యమును జయించుట నిష్కళంకమైన అహింసమాలముననే సాధ్యమవునని మరియొకతూరి చెప్పచున్నాను. దౌర్జన్యక్రియగాని, మాటగాని, భావముగాని అహింసాకార్యక్రమాభివృద్ధికి భంగమా కలిగించునని నే ననేకపర్యాయములు చెప్పితిని. ఇన్నిసార్లులు హెచ్చరింపబడినప్పటికి మాడ ప్రజలు దౌర్జన్యమునకు దిగియేడల నేను బాధ్యత వహింపజాలను. కాని ఒక మానవుడు చేసిన కార్యములకు మరియొకమానవు డెంతవరకు బాధ్యతవహింపవలసి యున్నది అబాధ్యతనుమాత్రము నేను వహింపకలేప్పుదు. జనాబుదారిమాట అట్లుండగా, అహింస అన్యాయములను నిర్మూలించుటకు ప్రబలమైన ఆయుధముని ప్రపంచము లోని లోకోత్తరపురుషు లంగీకరించినప్పుడును, నావికాలానుభవమువలన నే నావిషయ మును స్వయముగా తెలుసుకొనినప్పుడును నేను నాకార్యవిధానమును నిర్వివేయ సాహ సింపజాలను.

“కాని తరువాతిచర్యను నడపకుండానే తిప్పించుకొనవలె నని నాకును కోరిక యున్నది. ఉప్పుపన్ను న్యాయమైనది కాదని సుప్రసిద్ధులగు మీదేశీయు లనేకులు ఖండించియున్న సంగతి మీకు తెలుసును. యావద్భారతదేశమును ఆపన్నును ప్రతిఘ టిస్తూన్నసంగతి నేటి కాసనోల్లంఘనోద్యమముమూలకముగా మీకు తెలిసియుండకపోవచ్చు. కాబట్టి ఆపన్నును తీసివేయించవలసినదని నేను మిమ్ములను కోరుతూ న్నాను. మీరు కాసనతిరస్కారమునుగూర్చి మీ యిష్టుమనచ్చిన భాషలో ఖండింప వచ్చును. కాసనోల్లంఘనముకంటె దౌర్జన్యములే విప్లవమునకు మీ రెక్కువి యిష్టుపడు డురా? కాసనతిరస్కారోద్యమము దౌర్జన్యముతో అంతమొంగునని మీ రిదివరకు చెప్పినట్లుగానే ఇప్పుడుకూడా చెప్పవచ్చును. కాని బ్రిటిష్ప్రభుత్వమువారు అహింసా సిద్ధాంతమును గురించి విని, కనీ యుండక పోవుటచే దాని తత్వమును తెలుసుకొనలేక, మానవస్వభావమును దౌర్జన్యకార్యములకు పురికొల్పిరని చరిత్ర కారులు మిమ్ములనుగూర్చి వ్రాయగలరు. కాన మీ రెంత బలవంతపెట్టినప్పటికీ, యెన్ని ఆగ్రహకారణములు కలిగించినప్పటికీ ప్రజలు దౌర్జన్యమునకు దిగకుండుటకు తగిన సదుద్ధిని దేవుడు వారికి ప్రసాదించగలడని నా విశ్వాసము. కాబట్టి ఉప్పుపన్నును మీరు తీసివేయని యెడలను, ప్రజలు సాంతముగా ఉప్పు తయారుచేసుకొనుటకు గల నిషేధమును తొలగించనియెడలను నే నీ ఉత్తరమునందలి మొదటిపేరాలో వ్రాసిన దండయాత్రను నిర్వచారముగా సాగించితీరెదను.

చిత్తగించవలెను, మీ విశ్వాసపాత్రుడగు మిత్రుడు,

యం. కె. గాంధీ.”

రాత్రి ౧ గంట ౧౦ నిమిషములకు గాంధీని పోలీసువారు మోటారులారీతో సంచుకొనిపోయిరి. తరువాత బొంబాయికి దగ్గరగానున్న బారిలికి వారు రైలులో ఆయనను తీసుకొనిపోయిరి. అక్కడనుండి ఎరవాడకైదుకు మోటారులో తీసుకొని పోయిరి. ఆవిషయమునుగూర్చి లండను టెలిగ్రాఫు పత్రికకు సంబంధించిన అడ్మినిస్ట్రేటర్ బార్బిలెట్టు ఈ విధముగా వ్రాసెను: “మేము రైలుకోసము వేదియండగానే అక్కడి వాతావరణ మాకస్థితికముగా నొక అద్భుతపరిణామమును పొందినది. చరిత్రప్రసిద్ధమైన ఒక మహాపురుషుని నిర్బంధమునకు సంబంధించిన అద్భుతదృశ్యమును మేము కన్నులారా కాంచినట్లు భావించితిమి. భారతదేశములోని కోట్లకొలది జనులు గాంధీని ఋషిగా భావించుదు. నిజముగా ఆయన కావచ్చును, కాకపోవచ్చును. నేటినుండి ౧౦౦ సంవత్సరములు గడచినతరువాత ౩౦ కోట్ల భారతీయులు ఆయనను భగవంతుడుగా పూజించే రోజులు రావచ్చును. ఈ అభిప్రాయములు మా మనస్సులనుండి పోవు.”

గాంధీ తన అరెస్టుకు పూర్వము దండినుండి తన అంత్యసందేశమును ప్రకటించెను. అది ఈక్రింద సుదాహరింపబడినది:

“అటువంటి శుభప్రారంభము చివరవరకును కొనసాగింపబడినయెడల సంపూర్ణ స్వరాజ్యము నిశ్చయముగా లభించును. భారతదేశము తన గొప్పదనమున కమగుణమైన ఉదాహరణమును ప్రపంచమునకు చూపగలదు. త్యాగములేని స్వరాజ్యము చాలాకాలము నిలువదు. కాబట్టి ప్రజ లంతులేని త్యాగమును చేయవలసియున్నది. నిజమైన త్యాగము ఇతరులను చంపకుండా మనము మరణించుటలోనే కలదు. భారతదేశ మీ ఆదర్శమును జీర్ణముచేసుకొనునుగాక. ప్రస్తుతిమా భారతదేశము యొక్క ఆత్మగౌరవము, ఒక్క ఆత్మగౌరవమే యననీల, సర్వస్వమును ఒకసంపైదు ఉప్పులో నిమిడియున్నది. మణికట్లు విరుగకొట్టబడుగాక, దానినిమాత్రము మనము తెరువకూడదు.

“నే నరెస్టుచేయబడినతరువాత ప్రజలుగాని, నాసహచరులుగాని భీతికూడదు. ఈయుద్ధమును నడుపుతున్నది నేనుకాదు, దేవుడు. ఆయన అందరి హృదయములలో కలడు. మనలో మనకు విశ్వాస మున్నయెడల దేవుడు మనకు మార్గదర్శి కాగలడు. మనతో నీర్హితమైనది. గ్రామస్థు లందరును ఉప్పును తయారుచేయుటకు బయలుదేరి రావలయును. స్త్రీలు సారాయిదుకాణములను, విదేశీవస్త్రముల అంగళ్లను, వల్లమండు కొట్టులను పికిటుచేయవలయును. ప్రతిగృహమునందును తికిలీలపైన పిన్నలు, పెద్దలు నూలు వడకవలయును. ఆవిధముగా ప్రతిరోజు కుప్పలకొలది నూలు తయారుచేయబడవలయును, విదేశీవస్త్రముల దహనము జరుగవలయును. హిందువు లెవ్వరినీ అంటరాని

వారినిగాఢరిగజింపకూడదు. హిందూ, మహమ్మదీయ, క్రైస్తవ, పారశీ లైకమత్యము కలిగియుండినవలయును. అల్పసంఖ్యాకులు సంతృప్తిపడినపిమ్మటనే అధికసంఖ్యాకులు సంతృప్తిపడవలయును. విద్యార్థులు ప్రభుత్వపాఠశాలలను విడచివేయవలయును. ప్రభుత్వద్యోగములు రాజీనామాలు నిచ్చి ప్రజాసేవలో నిమగ్నులు కావలయును. గుజరాతులోని పట్టణము, తలబీలును అట్లే కావించిరి. అప్పుడు మనకు పూర్ణ స్వరాజ్యము లభింపగలదు.”

గాంధీమహాత్ముని ఆరెస్టునుగురించి సోజినీజీవి పత్రికలలో ఈ విధముగా ప్రకటించెను:

“ప్రభుత్వమువారి న్యాయశాస్త్ర గ్రంథములనుండి ఒక నిరంకుశచట్టమునుపైకి తీసి విచారణ లేకుండ గాంధీని నిర్బంధించిన విధానమునుబట్టియే గాంధీయొక్క క్రితీ సామర్థ్యములకు ప్రభుత్వమువారు చూపిన గౌరవభావము బోధపడగలదు. మహాత్ముని దుర్బలశరీరము రాతిగోడలమధ్యను, యిసుపకలకటాలచెనుకను నిర్బంధింపబడినంత మాత్రమున మనకు పోయినది లేదు. అది యేమీ ప్రాముఖ్యమైనది కానేకాదు. గాంధీసంక్షేమమునకును, గాంధీమునిషికిని భేదము లేదు. ఆయనసంక్షేమము నేడు భారత జాతిహృదయములో ప్రతిస్పందించుచున్నది. ప్రపంచములోని యేనిరంకుశశరీరబాధి పతులును ఆసంక్షేమవ్యాప్తిని నిరోధింపలేరు. దానిని నిగళములతో బంధించవలదు. అది ప్రపంచముయొక్క కార్యకలాపములను, ఊహాపరంపరలను దిద్ది తిన్ననిదారికి తీసుకొనిరాగలదు.”

గాంధీ నిర్బంధింపబడినవిషయము తెలియవచ్చినంతనే హిమాలయపర్వతము మొదలుకొని కన్యాకుమారి అగ్రమువరకును గల యావద్భారతదేశమునందును విద్యుద్ద్యోగముతో ప్రదర్శనములు జరుపబడెను. బొంబాయి, కలకత్తాలలోను, తదితర ప్రదేశములలోను స్వచ్ఛందముగా సంపూర్ణ హారతాళములు జరుపబడెను.

ఒకరోజు గడచిన తరువాత హారతాళము లింకా విస్తారముగా జరుపబడినవి. బొంబాయిలో పెద్ద ఉత్సవములు జరుపబడెను. అక్కడ బ్రహ్మాండమైనసభలో వివిధ వేదికలనుండి అనేకమంది ఉపన్యసించిరి. ౪౦ మొదలు ౮౦ వరకును మిల్లులు మూసి వేయబడెను. ౫౦ వేలమంది కూలీలు ప్రతిఘటనరూపకముగా మిల్లులనుండి వచ్చివేసిరి. రైల్వే పరిశ్రమాలయములలోని కూలీలకూడ హారతాళములలో పాల్గొనిరి. గాంధీ నిర్బంధమునకు తమ అనంగీకారమును సూచిస్తూ బట్టలరైతులు ౬ రోజులు హారతాళము జరుప నిశ్చయించిరి. గాంధీ నిర్బంధింపబడిన పూనాలో హారతాళము పూర్తిగా కొనసాగెను. అనేకచోట్లనుండి అనేకమంది తమ గౌరవోద్యోగములకును, ప్రభుత్వాధి

కారములకును రాజీనామాల నిచ్చినట్లుగా తెలియవచ్చెను. ఒకటి రెండుచోట్ల కొన్ని చిక్కులు కలిగెను. కాని తక్కిన దేశమంతా మహాత్ముని బోధనల కనుగుణముగా ఆత్మరక్షకరముగా ప్రవర్తించెను. పోలావూరులో ౬ పోలీసుచౌకిలు తగులపెట్టబడుటచే పోలీసువారు గుహకులను కాల్చవలసినవచ్చెను. అందులో ౨౫ మంది మరణించిరి. ౧౦౦ మందికి గాయములు తగిలెను. కలకత్తాలో హఠాత్తాము సెమ్మడిగానే జరిగెను. కాని సహారాలోని పోలీసులు గుంపులను చెదరగొట్టుటకు గుహకులను కాల్చిరి.

గాంధీనిర్బంధమునుగూర్చి ప్రపంచమంతా సానుభూతిని చూపినది. పెనామా లోని భారతీయవర్తకులు ౨౪ గంటలు హఠాత్తాము జరిపిరి. సుమిత్రాకు తూర్పు సముద్రతీరమందున్న భారతీయులుహాఠ హఠాత్తాములు గావించిరి. వారు గాంధీ నిర్బంధమునుగూర్చి విచారపడుతూ వైస్రాయికిని, కాంగ్రెసుకును తంతివార్తలను పంపిరి. ఫ్రెంచిప్రతిక లన్నీ గాంధీపేరుతోను, ఆయనకార్యవరంపరలతోను నిండి పోయెను. విదేశవస్త్రబహిష్కారము జర్మనువర్తకముపైన తీవ్రపరిణామములను కలిగించెను. ఇండియాలోనున్న జర్మనువర్తకప్రతినిధులు జర్మనీకుండి బట్టలను పంప వలదని వారి యజమానులకు వ్రాసిరి. చౌకగా తయారైన ఇంగ్లాండుదేశపు బట్టల కెక్కువ నష్టము కలుగుతూన్నదిని రూబరు వార్తలను ప్రకటించెను. గాంధీ ఆరెష్టును గూర్చి నానోబీలోని భారతీయులు హఠాత్తాములు గావించిరి.

ఈలోగా ౧౦.౨ మంది అమెరికను క్రైస్తవ మతస్థులు సంతకములు చేసి గాంధీతోను, భారతీయ ప్రజలతోను రాజీచేసుకొనుట మంచిదని కోరుతూ బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రి రామ్సే మాడ్జోన్ ల్లాకు తంతివార్త పంపిరి. స్ట్రాయూర్కులో నున్న డాక్టరు జాన్ హేమ్స్ (Dr. John Haynes Holmes) ఈ మతస్థుల నందరినీ సమావేశపరిచెను. ఇంగ్లాండు భారతదేశముల యొక్కయు, తది తరప్రపంచకమయొక్కయు క్రైస్తుముకొరకు, మానవజాతికి వినాశకరముగా పరిగణింపదగిన విషాదకరసంఘటనమును జరుగకుండా చేయుటకు గాంధీని నిర్బంధించ కూడదని వారు ప్రధానమంత్రికి పంపిన సందేశములో ఉదాహరింపబడెను.

ప్రజాప్రభుత్వసిద్ధాంతమునను, స్వాతంత్ర్యనూత్రమునను ప్రాతినిధ్యమును వహిస్తూన్న మాడ్జోన్ ల్లా గాంధీతోను, గాంధీయొక్క ఆధ్యాత్మిక ఆదర్శములతోను సమన్వయము చేసుకొనగలదని ఆ సంతకములుచేసినవారు విశ్వసించిరి.

భారతిప్రభుత్వమువారుకూడ యీసందిగ్ధస్థితిని గమనించకపోలేదు. వైస్రాయి సర్ లేజబహదూరు సక్రూ, సర్ చెమన్ లాలు సెతలవాడులను పిలిపించి చాల వరకు మాటలాడెను. మితవాదసమ్మేళన కార్యవర్గమువారు బొంబాయిలో సమా

వేళమై కాండుటేబిలుమహాసభయొక్క కేదీని నిర్ణయిస్తూ తిత్తుగాను వైస్రాయి మరియు ప్రకటనము చేయవలెనని అభిప్రాయ మిచ్చిరి. కాని అఖిలపక్షమహాసభాసమావేశమునకును, మితవాదఁజేయ్యవలసినకార్యసంఘసమావేశమునకును ఒకరోజుముందుగా రాజప్రతినిధి మరియు ముఖ్యప్రకటనమును చేసి తనకును, ప్రధానమంత్రికిని జరిగిన ఉత్తరప్రశ్నోత్తరములను ప్రచురించెను. అప్పటి గాజకీయ పరిస్థితులను గూర్చి మితవాద కార్యసంఘమువారుమాడా ఒకప్రకటనమును గావించిరి. వారు కాసనోల్లంఘనమును తీవ్రముగా నిరసించిరి. అధినేత ప్రతిపత్తినిగూర్చి చర్చించుటకు కాండుటేబిలుమహాసభను వెంటనే జరుపవలె నని వైస్రాయి తొందరపెట్టిరి.

కాండుటేబిలుమహాసభవారు నిర్ణయింపవలసిన విషయములనుగూర్చి వెంటనే ప్రభుత్వమునా రొక ప్రకటన చేయవలెనని వారుకోరిరి. అందుమూలమున ఇంతవరకును దూరముగానున్న యికిరపక్షములవారు ఇప్పుడు తమతో చేతులుకలిపి సహాయపడుదు రని వారి ఆశ.

కాసనోల్లంఘనము విరమింపబడుటయు, గాజకీయకారణములతో నిర్బంధింపబడినవారు విడుదల చేయబడుటయు ఒక్కసారిగా జరుగవలె ననీ, అన్ని రాజకీయపక్షములవారిని ప్రభుత్వమువారు దగ్గరకు చేరదీసి సమాధానపద్ధతుల నవలంబింపవలెననీ మితవాదకార్యవర్గమువారిచే తీర్మానింపబడెను.

ఉప్పసత్యాగ్రహనాయకుడుగా మహాత్మాజీస్థానము నాక్రమించిన అబ్బాస్ తయ్యాబ్జీ ఏప్రిల్ ౧౨ వ కేదీని అరెస్టుచేయబడెను. అరెస్టులు, లాఠీచార్జీలు, యితర నిర్బంధపద్ధతులు అన్నీ కొనసాగుతూనేయుండెను. వాల్మిటిల్ల దళములు ఉప్పకొటారులను ముట్టడిచేయసాగెను. అనేకులకు తీవ్రమైన గాయములుపూడ తగిలెను.

గాంధీ అరెస్టుచేయబడినపిమ్మట కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారు మేనెలలో అలహాబాదులో సమావేశమై కాసనోల్లంఘనమును వైకాల్యము కావించిరి. వారి తీర్మానము లీక్రింద నుదాహరింపబడినవి:

“(౧) గాంధీమహాత్మునితో కరాచి (Karachi) కనుగమించిన సత్యాగ్రహాలను ఈకార్యవర్గమునా రభివందిస్తున్నార; నూతనదశము లీ దండయాత్రలను కొనసాగింపగలవని భావిస్తున్నారు. ఇంతటినుండి దర్భన భారతదేశపు ఉప్పదండయాత్రలకు కేంద్రముగా నుండగల దని యీసభవారు నిర్ణయిస్తున్నారు.

“(౩) ఈ మహాద్యమమును ప్రారంభించిన గాంధీజీని యీ కార్యసంఘము వారు క్షామిస్తున్నారు. కాసనోల్లంఘనములో యీకమిటివారు తమ విశ్వాసమును

నెల్లడిస్తున్నారు. మహాత్మాజీ నిర్బంధకాలములో యీ శాసనతిరస్కారసంగ్రామమును ద్వైరణీకృత్యానామతో కొనసాగించుటకు తీర్మానిస్తున్నారు.

“(3) భారతదేశముయొక్క ఆచరణమును పొందుటకు యావద్భారతజాతిని సంపూర్ణప్రయత్నములు చేయవలసిన తరుణము వచ్చినదని ఈ కమిటీవారి అభిప్రాయము. కాబట్టి విద్యార్థులు, న్యాయవాదులు, తదితర వృత్తులవారు, కూలీలు, రైతులు, వర్తకులు, పారిశ్రామికులు, పథుత్వోన్యాయులు—పీఠతా భారతస్వాతంత్ర్య విజయముకొరకు వారి ఐక్యమును త్యాగము చేయవలసిన కోరికనుతూస్తారు.

“(4) భారతదేశముంతటా విదేశీవస్త్రబహిష్కారము దేశక్షేమముకొరకు సంపూర్ణముగా జరుపబడుట ముఖ్యమని ఈ కమిటీవారి అభిప్రాయము. అందుకొరకొకప్పుడు విదేశీవస్త్రములను విక్రయింపకుండా చేయుటకును, ఇదివరకు విదేశములకు పంపబడిన విదేశీబట్టల ఆర్డరులను రద్దుచేయుటకున్నా, ఇకముందు ఆర్డరులను పంపకుండా నిరోధించుటకున్నా యాకమిటీవారు తగినచర్య తీసుకొన నిశ్చయించుచున్నారు. విదేశీవస్త్రముల అంగీకరణ పితలు చేయించుటకున్నా, విదేశీవస్త్రబహిష్కారమునుగూర్చి తీవ్రముగా ప్రచారము చేయించుటకున్నా అన్ని కాంగ్రెసు సంస్థలను శ్రద్ధతీసుకొనవలె నని యీ కాంగ్రెసుకార్యసభ వారాజ్ఞాపిస్తున్నారు.

“(5) బహిష్కారోద్యమమునకు పంకిత మదనమోహనమాలవ్యా చేస్తూన్న ప్రయత్నముల కీసభవారు శ్లాఘిస్తున్నారు. బట్టువర్తకులు కాంగ్రెసువారిచే నిర్ణయింపబడిన కాలములో విదేశీబట్టలను తెప్పించకుండుటకు వాదనలుచేసి, అందుకు బదులుగా ప్రస్తుతము నిల్వయున్న విదేశీబట్టలను అమ్ముకొనీయవలసినదని కోరిన కోరిక కీ కమిటీవారింగీకరింపజాలనందుకు విచారపడుతున్నారు. అంతేగాక విదేశీబట్టలదిగుమతి దారులతో దేశములోని ఏకాంగ్రెసుసంస్థలను అటువంటిరాజీ చేసుకొనకూడదని కూడా యీ కమిటీ సలహాయిస్తున్నది.

“(6) ప్రజల అవసరముల కనుగుణముగా చేతితో వడికి, చేతితో నేసినబట్టలను మరింత యెక్కువగా ఉత్పత్తిచేయించుటకు ఈ కమిటీ నిర్ణయిస్తున్నది. ఖద్దరుబట్టలను పైకమునకు విక్రయించుటయేగాక వడికిన నూలుకు మారకముగా యిచ్చేపద్ధతి కూడా కల ఒక సంస్థను స్థాపించుట కీ కమిటీవారు నిర్ణయిస్తున్నారు. కాంగ్రెసు సంస్థలు వడుకునూలుపరిశ్రమను ప్రోత్సహింపవలె నని యీసభవారు కోరుతున్నారు. ప్రతివ్యక్తి కొంతకాలమును నూలువడుకుటకు వినియోగింపవలె నని ఈ సభవారు కోరుతున్నారు.

“(౭) పన్నులనిరాకరణమును సాగించుటకు తగిన తరుణము వచ్చినదనీ, గుజరాతు, మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక, ఆంధ్ర, తమిళనాడు, పాంచాల రాష్ట్రములలో రైతు వారీపద్ధతి అమలులో నున్నచోట్ల భూమికిస్తును నిరాకరించుటతోను, తెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సారాష్ట్రములలో చాకీదారీపన్ను నిరాకరించుటతోను పన్నుల నిరాకరణోద్యమము ప్రారంభమౌ కావలెననీ ఈ కమిటీవారి అభిప్రాయము. ఈ పైన ను దాహరింపబడిన రాష్ట్రములలో రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు కమిటీలవారు నిర్ణయించిన ప్రదేశములలో మాత్రమే భూమిపన్నుగాని, చాకీదారుపన్నుగాని నిరాకరింపబడవలెనని ఈ కమిటీవారి రాజ్యాపిస్తాన్నారు.

“(౮) ఉప్పును తయారుచేయుచుట, ఉప్పునివయములో శాసనమును తృణీకరింపచేయుట ప్రభుత్వమువారు నిర్బంధపద్ధతుల నవలంబించినచోట్ల తీవ్రముగా జరిపించబడవలెను. ఉప్పుచట్టమునకు భారతదేశము ప్రతికూలముగా నున్నదని నూచించే నిమిత్తము ప్రతిఆదినారము ఆ చట్టములను బహిరంగముగా నిరాకరింపచేయుటకు కాంగ్రెసు సంస్థలు ప్రజలను ప్రోత్సహింపవలెను.

“(౯) కాంగ్రెసు తాత్కాలికాధ్యక్షుడు మధ్యరాష్ట్రములలో అటవీశాసనములు ధిక్కరింపబడవలె నని యిచ్చిన ఉత్తరువులను ఈ కమిటీవారింగీకరిస్తాన్నారు. ఇతర రాష్ట్రములలోకూడా రాష్ట్రకాంగ్రెసుసంఘములవారి అంగీకారముతో అటువంటి చట్టముల నాయారాష్ట్రనాసులు నిరాకరింపవలె నని ఈ సంఘమువారు కోరుతున్నారు.

“(౧౦) స్వదేశీమిల్లుబట్టల ధరలను అన్యాయముగా హెచ్చింపకుండుటకున్నూ, కలితీఖద్దరును తయారుచేయించకుండుటకున్నూ, మొత్తముపైన విదేశీవస్త్రబహిష్కారమునకు తోడ్పడుటకున్నూ యీ కమిటీవారు భారతీయ మిల్లుయజమానులతో రాయబారములు నడపుటకు తాత్కాలికాధ్యక్షున కధికార మిస్తాన్నారు.

“(౧౧) సాగ్యమైనంత త్వరలో బ్రిటిషవస్తువులను పూర్తిగా బహిష్కరించుటకు ప్రయత్నములను చేయవలెనని యీకమిటీవారు ప్రజలను కోరుగున్నారు.

“(౧౨) బ్రిటిష్ బ్యాంకింగసంస్థలను, క్షీమాసంస్థలను, నాకాకంపెనీలను, తదితర బ్రిటిష్సంస్థలను ప్రజలు బహిష్కరింపవలె నని కార్యసంఘమువారు ప్రజలను దృఢముగా కోరుతున్నారు.

“(౧౩) సంపూర్ణ మద్యనిషేధప్రచారము తీవ్రముగా జరుపబడవలె నని ఈ కమిటీవారు మరియొకసారి కోరుతున్నారు. రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘములు కల్లు, సారాయిగుకాణములను పికెటు చేయించవలె నని ఈ కమిటీవారి రాజ్యాపిస్తాన్నారు.

“(౧౪) కొన్నిస్థలములలో ప్రజలు దౌర్జన్యము చేసినందు కీకమిటీవారు విచార పడుతున్నారు. అట్టి దౌర్జన్యమును పూర్తిగా ఖండిస్తున్నారు. అహింసను పూర్తిగా అవలంబింపవలె నని ఈ కమిటీవారు ప్రజలకు కోరుతున్నారు.

“(౧౫) ముద్రణానిరంకుశాధికారమును (Press Ordinance) ఈ సభవారు తీవ్రముగా నిరసిస్తున్నారు. కొన్నిపత్రికలు బానికి విధేయత చూపక నిరాకరించి నందు కీసభవారు క్షాభిస్తున్నారు. ఇంకను ప్రకటింపబడుతున్న పత్రికలు వెంటనే ఆపివేయబడ వలెనని ఈ సభవారు తీర్మానిస్తున్నారు. ఇంకా ప్రచురింపబడుతున్న ఆంగ్లో ఇండియన్ పత్రికలుగాని, భారతీయపత్రికలుగాని వెంటనే బహిష్కరింప బడవలె నని యీసభవారు తీర్మానిస్తున్నారు.”

సరోజినీదేవి కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసభకు హాజరయ్యెను. తయట్టి నిర్బంధింపబడినవెంటనే ఆమె గాంధీకి లోగడచేసిన వాగ్దానము ననుసరించి దర్శనపకు పరుగెత్తెను. ౧౬ వ ఖేదీ ఉదయమున ఆమెయు, ఆమెస్వచ్ఛందనైరికులును పోలీసుబందోబస్తులో సుంచబడి, కొంతసేపటికి వదలివేయబడిరి. వాలంటీరుదళము లా ఉప్పుకొట్టారు కొకటివెంట నొకటి ఉరికెను. వారిని పోలీసువారు కొట్టి తోలిరి. ఆ సాయంకాలమే ౨౨౦ మంది వాలంటీరు లరెస్టుచేయబడిరి. అక్రమ సంఘనేరముక్రింద వారందరును వర్సనయందలి ప్రత్యేకశిబిరమునం దుంచబడిరి.

౧౭ ఉదయము వాడాలా ఉప్పుకొట్టారులైన వాలంటీరులు దండెత్తిరి. కాని పోలీసువారు రివాల్యూరులతో వచ్చి వెంటనే చర్య తీసుకొని ౪౦౦ మంది సత్యాగ్రహుల నరెస్టుచేసిరి.

బహిష్కారోద్యమఫలితమునుగూర్చి ప్రీప్రెస్సుపత్రికాప్రతినిధి ఈ క్రిందివిధముగా వ్రాసెను. “వస్త్రములపైన నీయుద్యమము కేంద్రీకరింపబడుచుచేత దాని ఫలితము తీవ్రముగా దృశ్యమవుతున్నది. కాని ముఖ్యముగా మిల్లుయజమానులు ప్రస్తుతమున్న అర్థరులు రద్దుచేయబడునని భయపడుతున్నారేగాని, వారు పూర్తిగా భారతదేశములో తమ బట్టలు విక్రయింపబడవని భయపడుటలేదు. ప్రస్తుతపు అర్థరులను రద్దుచేయించుకొనేపద్ధతి నానాటికి పెరిగిపోతున్నది.

“దీనినిగూర్చియే మాంధెస్టరులోని డెయిలీమెయిలు పత్రికాప్రతినిధి ఈ విధముగా వ్రాసెను.

“నేటివార్తలనుబట్టి చూచినయెడల ఇండియాలో లాంకమైరువర్తకము సాగేటట్లు కనుపించలేదు. ఇప్పటికే వడుకుయంత్రములును, నేతయంత్రములును కూడ

కాలపరిమితి లేకుండా మూసివేయబడినవి. వేలకొలది మాలీలకు పని లేక అల్లాడు తూన్నారు.”

తరువాత మరికొన్ని ఉప్పుదాడులు జరిగినవి. ఆదండయాత్రలను గూర్చిన విషయము నీక్రింద మదాహరించుచుంటిమి:*

“ఈలోగా కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకవర్గమువారు సమావేశమై ఉప్పుదండ యాత్రలను, తదితర కాంగ్రెసుకార్యక్రమమును కొనసాగింప నిర్ణయించిరి. మే ౨౧ లేదని దర్శనా ఉప్పుకొటారులపైన ప్రజాసమూహములు దండెత్తెను. అందులో గుజరాతురాష్ట్రములోని వివిధభాగములనుండి బయలుదేరిన ౨౫౦౦ మంది స్వచ్ఛంద సైనికులు పాల్గొనిరి. దక్షిణ ఆఫ్రికాలో గాంధీకి సహచరుడుగా నున్న ౬౨ ఏంజ్ల వయోవృద్ధుడు ఇమాంసాహెబు ఆ దండయాత్రకు నాయకత్వమును వహించెను. అక్కడి ఉప్పుకుప్పలపైన వివిధప్రదేశములలో వాంటీరులు ఉదయముననే తమ దండయాత్రను ప్రారంభించిరి. పోలీసువారు వారిని లాతీలతోను, పెనురుకర్రల తోను మోచి వెనుకకు తరిమిరి.

“ఈదృశ్యములను వేలకొలది ప్రజలు వీక్షించిరి. ఈ విధముగా రెండు గంటలు జరిగెను. ఇమాంసాహెబు, ప్యాడీలాలు, మణిలాలుగాంధీ, సరోజినీనాయుడు లరెమ్మ చేయబడిరి. ఆరోజున ౨౯౦ మంది వాలంటీరులకు గాయములు తగిలెను. ఆదెబ్బలకు భాయీలాలుభాయి దాజాభాయి అనే వాలంటీరున్ను, మహారాష్ట్రప్రదేశమునుండి వచ్చిన బాబూ హులీ (Babu Hule) అనే వాలంటీరున్ను మరణించిరి. పోలీసువారు సైనికుల సహాయముతో దర్శన, ఉంటాడీలకు పోయే రోడ్డును మూసివేసిరి. ఆరోడ్డునుండి మోటారుకారులను గాని, మరియేయితర యానములనుగాని పోలీసుల నిర్బంధించిరి. ఉంటాడీలో మకాముచేసిన వాలంటీరు లండనుకు ఎక్కడకో తీసుకొని పోబడి, తరువాత వదలివేయబడిరి.

“జూన్ ౩ వ లేదని సుమారు ౨౦౦ మంది వాలంటీరులు గల రెండుదళములు ఉంటాడీశిబిరమునుండి దర్శన ఉప్పుకొటారులకు దాడివెడలినవి. వా రందరును పోలీసువారిచే అపివేయబడిరి. జనులగుంపులు నిషిద్ధప్రదేశమును దాటినందుకు వారు లాతీచార్జి చేయబడిరి. గాయములు తగిలిన మనుష్యులు శిబిరపు ఆసుపత్రికి కొనిపో బడిరి.

* ఈ విషయము మద్రాసులోని నటేశన్ కంపెనీ వారిచే ప్రకటింపబడిన “Gandhi The Man and his Mission” అనే గ్రంథమునుండి గ్రహింపబడినది.

“వాడాలాదండయాత్రలు:—వాడాలా ఉప్పకొటాదులపైన అనేక దండయాత్రలు జరిగెను. ౨౨ వ తేదీ ౧౮౮ వాలంటీరు లరెస్టు చేయబడి వాల్లెకు తీసుకొనిపోబడిరి. ౨౫ వ తేదీ ౧౦౦ మంది వాలంటీరులు బాడివెబడిరి. ౨౦౦౦ ల మంది ప్రేక్షకులు వారివెంట నుండిరి. పోలీసువారు వారి నందరిని లాతీలతో బాదిరి. ౧౬ మందికి గాయములు తగిలెను. ౧౧౫ మంది అరెస్టుచేయబడిరి. ఆ దండయాత్ర రెండు గంటలు జరిగెను. సాయంకాలము తిరిగి దండయాత్ర ప్రారంభింపబడెను. ౧౮ మంది గాయపడిరి. ౨౫, ౨౬ తేదీలలో ౬౫ మంది వాలంటీరులు వెల్లిరి. ౪౩ మంది అరెస్టు చేయబడిరి. తక్కినవారు ఉప్ప తీసుకొని గుంపుతో వెల్లిపోయిరి. వాలంటీరులవలె క్రమశిక్షణములేక చూడవచ్చిన గుంపుల మూలమున కొన్ని గంద్రగోళములు జరిగిన వని ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిరి. దండయాత్రలు కొనసాగుతూ ఉన్నప్పుడు ప్రజలు వాడాలాకు దూరముగా నుండవలె నని కూడ వారు మందలించిరి.

“కాంగ్రెసు యుద్ధమండ్రులు (War Council) జూను ౧ వ తేదీని గొప్ప దండయాత్రను సాగించుటకు నిర్ణయించిరి. ఆ ౧ వ తేదీ ఉదయమున వాలంటీరులునువారును, కానివారును కూడా ౧౫౦౦౦ మంది వాడాలా దండయాత్రయందు పాల్గొనిరి.

“పోర్టుట్రస్టు రివెల్ క్రాసింపువరకును అనేకదళములు ఒకటివెంట నొకటి వెల్లివవి. నేల ఈచినట్లు పొంగిపోయిన ఆజననమూహము పోలీసువారిచే ఆరెవెల్ క్రాసింగు దగ్గర ఆపివేయబడుచుండెను. ఆ యాత్రికులలో స్త్రీలును, పురుషులును కూడ కలరు. వారందరిని పోలీసువారు చుట్టూ ముట్టడించిరి. కొందరు స్త్రీలును, పురుషులును ఆపోలీసుకడియము (Police Cordon)లో నుండి బయటకు తోసుకొనివచ్చిఆబురడిలోనూ, నీటిలోనూ ఉప్పపెనమలకడకు పరుగెత్తిరి. కాంగ్రెసుపైనికులలో ౧౫౦ మందికి గాయములు తగిలెను. హోముమెంబరుయొక్క ప్రత్యక్షాధికారముక్రింద పనిచేస్తూన్న పోలీసువారిచే వాలంటీరులు వెనుకకు తోలబడిరి.

“జూను ౩వ తేదీని వాడాలానిర్బంధశిబిరమందు విచారణలోనున్న ౪౦౦౦ మంది వాడాలా “దండయాత్రికులను” (Raiders) పోలీసువారితో కలహమువచ్చినది. ప్రభుత్వమువారు పైనికులను రప్పించిరి. పోలీసువారు రెండుసార్లు లాతీఛార్జీ చేసిరి. ౯౦ మందికి గాయములు తగిలెను. అందులో ౨౫ మందికి ప్రమాణికరమలగు గాయములు తగిలెను.”

పోలీసువారి ఈచర్యకు ప్రజలు ప్రతిఘటించిరి. ఈభయంకరదృశ్యమును చూచి ప్రేక్షకులు నివ్వెరపోయిరి. బొంబాయి స్కూలుకాజాకోర్టు పూర్వపుజడ్జి హుస్సేను,

భారత సేవాసంఘాధ్యక్షుడు (President, Servants of India Society) జి. కే. దేవధారు, నటరాజన్ గాడ్ల దర్శనదాడిని స్వయముగా చూచి పత్రికలో నీక్రిందివిధముగా ప్రకటించిరి: “సత్యాగ్రహము ఉప్పుసరిహద్దులనుండి వెడలగొట్టబడినపిమ్మట యూరోపియనుఆశ్రితులు చేతులలో లాతీలను పుచ్చుకొని వేగముగా స్వారిచేస్తూ, సత్యాగ్రహము దాడివచ్చినచోటుకును గ్రామమునకును మధ్యనున్న ప్రదేశములోని ప్రజలను కొట్టుట మేము ప్రత్యక్షముగా చూచితిమి. గ్రామపీఠులలోని పురుషులను, స్త్రీలను, పిల్లలను చెదరగొడుతూ వారతివేగముగా స్వారిచేసిరి. గ్రామస్థులు పక్కపండులలోకి పారిపోయి, యిండ్లలో దూరి తలుపులు వేసుకొనిరి. కాని వారు తప్పించుకొనుటకు వీలు లేక చిక్కుపడినయెడల లాతీలతో కొట్టబడిరి.”

దర్శనా భయంకరదృశ్యములనుగూర్చి నబ్ మిల్లరుగారు “న్యూ ఫ్రీమన్” పత్రిక కీ క్రిందివిధముగా వ్రాసెను:

“౧౮ సంవత్సరములనుండి పత్రికావిలేఖకుడుగా నేను ౨౨ దేశములను చూచినాను. లెక్కలేని ఆంతరంగికకష్టాలములను, దొమ్మిలను వీధిపోరాటములను, తిరుగుబాటులను నేను కండ్లార చూచితిని. కాని దర్శనలో చూచిన భయంకరదృశ్యములను నే నెక్కడనూ చూడలేదు. కొన్నిసమయములలో నేను ఆఘోరములను చూడలేక తాత్కాలికముగా తిరిగి వెళ్లిపోయిన సందర్భములకూడా కలవు. ఆ వాలంటీరుల క్రమశిక్షణ మొక్కటియే నా కాశ్చర్యమును కలిగించెను. గాంధీజీహింసాసిద్ధాంతము వారి రక్తములో జీర్ణించినట్లు నాకు లోచెను.”

౧౯౩౦-౩౨ సంవత్సరములలో కర్ణాటకరాష్ట్రములోని సానికట్ట(Sanikatta) ఉప్పుకొటారులు ప్రభుత్వసంరక్షణక్రింద నుండగానే ౧౦,౦౦౦ మొదలు ౧౫,౦౦౦ ల ఎరికును గల ప్రజలు వాటిపై దాడివెడలిరి. ఒక్కొక్కపర్యాయము వేలకొలది మణుగుల ఉప్పు సంగ్రహింపబడెను.

లండనులోని డెయిలీ హెరాల్డుపత్రికాప్రతినిధి జార్జి స్టాకోంబు కొన్నిఉప్పు దండయాత్రలను స్వయముగా దర్శించెను. ఆయన “నేను వాడాలలోని గుట్టలపైన యొక్క అక్కడి దృశ్యములను చూచితిని. మిత్రులవలె మేలను పట్టదలగల దేశభక్తులైన ఆ వాలంటీరులమధ్యను, వారియందు సానుభూతిగల ప్రజలమధ్యను నిలబడి ప్రభుత్వ ప్రతినిధులు కాచించుచున్న అసహ్యకరమైన ఆ దురదృష్టకార్యమును చూచుట ఆంగ్లేయుల కవమానకరముగా లోచెను” అని వ్రాసెను.

ఆదృశ్యము లాయనహృదయమును దహించివేసినవి. ఆయన ఈ ఘోరకృత్యమును జరుగకుండచేయ ప్రయత్నించెను. మే ౨౬ తారీఖున స్టాకోంబు ఎరవాడ

జైలులో గాంధీని దర్శించెను. తరువాత ఆయన పార్లమెంటులో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములను జరిపెను. ఆయన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు కామస్వప్నభ్రమలను నిద్రమేల్కొల్పి పెను. టోరీఫ్రికలు నిప్పులు గ్రక్కినవి. అప్పుడు జరిపిన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములలోనే స్లాకోంబు “యీ సందిగ్ధతరుణములోకూడ రాజీవసురుట కవకాశముకలదు. ఈక్రింది మరతులు ప్రభుత్వమువారిచే నిర్వర్తింపబడినయెడల గాంధీ కాసనోల్లంఘనము నాపివేసి రెండుటేబిలు మహాసభలో పాల్గొన సంసిద్ధముగా నున్నాడు.

(౧) స్వాతంత్ర్య సారముగల రాజ్యాంగప్రకాశికను తయారుచేయు హక్కు రెండుటేబిలుమహాసభ కుండవలెను.

(౨) ఉప్పుపన్ను రద్దుచేయబడుట, మద్యము నిషేధింపబడుట, విదేశీవస్త్రములపైన నిషేధపుటు తీరపులను జారీచేయించుట—యివి జరిపి ప్రభుత్వమువారు గాంధీకి సంతృప్తి కలిగించవలెను.

(౩) రాజకీయతైదీల విడుదల కాసనతిరస్కార విరామముతోపాటు జరుగవలెను.

(౪) వైస్రాయికి గాంధీవ్రాసిన ఉత్తరములోని తక్కిన ౭ విషయములును తరువాత చర్చింపబడవలెను.” అని వ్రాసెను.

ప్రభుత్వమువారు గాంధీతో గౌరవప్రపమైన సంధిచేసుకొనుటకు సంసిద్ధముగా నున్నారా అని స్లాకోంబు ప్రశ్నించెను. “ఇప్పటికిని గాంధీతో సంధిచేసుకొనుటకు వీలు కలదు. నే నాయనను రెండుపర్యాయములు జైలులో చూచితిని. ఉభయులును సమాధానపడదలచుకొన్నయెడల రాజీ కవకాశము గల దని నా అభిప్రాయము. ఎవరి పక్షమున దౌర్జన్యమున్ను రెండవపక్షమువారు లొంగరు. కారాగారములో కృశించి పోతూన్న మహాత్ముడు భారతదేశముయొక్క ఆత్మ అనే సంగతిని ప్రభుత్వమువారు తెలుసుకొన్నయెడల అపాయకరమైన గొప్పప్రమాదము తప్పిపోగలదు.”

దౌర్జన్యరాహిత్య యుద్ధమునకు ప్రత్యేకశాస్త్ర మున్నది. దానిని బట్టియే అది జరుగవలసిన పరిస్థితులు, చోటు, కాలము, నిబంధనలు, నియమావళి-అన్నీ నిర్ణయింపబడును. ఇవి ఆయుధములో పనిచేసే ప్రతివైనికుడును తెలుసుకొనవలెను. దౌర్జన్యము వలనను, మోసమువల్లను సంస్థాపింపబడిన ప్రభుత్వముకంటె సత్యాహింసలమూలమున నిర్మింపబడిన ప్రజాప్రభుత్వమే తన ఆదర్శముని గాంధీ అనేకసార్లు చెప్పెను. దౌర్జన్యము మోసముతో కూడుకొని యుండుననీ, అహింస దానికి వెలిగానుండుననీ కూడ ఆయన చెప్పెను. అహింస కేవలము క్రియలోనేగాక మనస్సులోకూడ నుండవలెను. హృదయములో దుష్ప్రభుత్వమును మరుగుపరుచుకొన్నయెడల అది దౌర్జన్యమే యగును.

అందువల్లనే పైకి కాంతమూర్తులుగా కనపడేవారనేకమంది మోసగాంధ్రుగా నుండురు. అహింసాద్వేషములు పరస్పరవిరుద్ధములు. కొంతమంది శాసనోల్లంఘనము కంటే విదేశీవస్త్ర బహిష్కారమును తీవ్రముగా సాగించినయెడల స్వరాజ్యోద్యమ మెక్కువ బలవత్తరముగానుండునని చెప్పుదురు. కాని విదేశీవస్త్ర బహిష్కారమునకు 30 కోట్లమంది జనుల సహాయ ముండవలయును. శాసనోల్లంఘనమునకు 100,000 మంది త్యాగమూర్తులున్న చాలును. ప్రభుత్వమువా రీశాసననిరోధకులను మరణిపావలెనని నచో ఈ 100,000 మందిని వారుదీక్షియవలెను. ఈ మనుష్యులు సత్యసంగులుగను, విశ్వాసపాత్రులుగను ఉన్నయెడల ప్రభుత్వమువా రా ఆందోళనముతో మరణింతురు. కొంతమంది శాసనోల్లంఘనోద్యమమువలన దౌర్జన్యము రారచ్చు నందురు. నిజముగా ఈ ఉద్యమము దౌర్జన్యము నణగ్రొక్కటకే ప్రారంభింపబడెను. ఆంగ్లలోలేక శతములలో దౌర్జన్యము వ్యాపించుట కెక్కువ అవకాశము లుండెను. ఆ దౌర్జన్యమును నిరోధించుటకే అహింసాపూర్వకమైన సత్యాగ్రహోద్యమసూపములలో అనధికృతింప బడెను. నిజమునకు దౌర్జన్యరహితసత్కమువారు గాంధీ తన ఉద్యమమును సాగించే యెడల తాము సంపూర్ణ సహాయము చేసెదమని వాగ్దానముచేసిరి. 1931 మార్చి కాలము వరకును వారు గాంధీకి వాయిదా నిచ్చిరి. అప్పటికింకా కొందరు గాంధీ తన ఉద్యమమును సాగించుట కది సమయము కాదనిరి. వారనేక అభ్యంతరములును, చిక్కులును గలవని నూచించిరి. బయటికి కనిపించే చిక్కులన్నీ అహింసాతత్వము సరిగా ప్రయోగింపబడుటయాలమున భగ్గుము కాగలవు. కాని మోసము, ద్వేషము, దుర్బుద్ధి మొదలగు ఆంతరంగిక శక్తువుల మూలమున ఉద్యమమే నిర్మూలముకాగలదు. “దౌర్జన్యశక్తులను నన్ను స్వాధీనము చేసుకొననిండు.” అని గాంధీ అనేకసారు లనెను. వావాటికి విజృంభిస్తూన్న దౌర్జన్యశక్తులను నిరోధించుటకు గాంధీ విశ్వప్రయత్నములు చేయదొడగెను. గాంధీ అరెస్టుచేయబడినపంటనే ఉద్యమము దౌర్జన్యమార్గముల పట్టునని కొందరు భయమును నెల్లజించిరి. కాని దాని కాఢారములేదు. దక్షిణాఫ్రికాలో ఆయన అరెస్టు చేయబడినప్పుడు ఆయన లేకుండనే ఉద్యమము నడచినది. ఆయన జైలులులో నుండెను. అదియే చాలును ఉద్యమ వ్యాపకమునకు.

స్వేచ్ఛగానున్న మనిషికంటే కటకటాలలోనున్న మనిషి యెక్కువశక్తి గలిగి యుండును. దక్షిణాఫ్రికా ఉద్యమములో వేలకొలదిజనులు పాల్గొనిరి. ఆ ఉద్యమము తమ స్వాతంత్ర్యముకొర కని వారికి రెప్పపాటులో తెలిసెను. వారిపైన వేయబడిన 3 పౌనులపన్నును తీసివేయించుటకు బొరాడసిద్ధముగా నున్నమనిషిని వారెరుగుదురు. వారందరు ఆ అభారములో ఎరిగియే ఉరికిరి. కనుకనే వారు చరించలేదు. అప్పుడది చాలా అద్భుతవిషయముగానుండెను. అసహాయోద్యమసందర్భములో కూడా అది

2. చివరి పోరాటము

తగిన సమయము కాదని కొంతమందికి సందేహముతో చెడు. దానికి గాంధీయిచ్చిన జవాబిది: “కలకత్తా కాంగ్రెసు జరిగిన తరువాత బయటేమీ జరుగలేదు. కాని నామనస్సులో నున్న ఆటంకములు తీరిపోయినవి. ఈ ఉద్యమ మంతక పూర్వమే ప్రారంభించి యుండువలసినదని నా అభిప్రాయము.” గాంధీ యెన్నడును ఉప్పదండయాత్ర మూలమున తాను జైలుకు పంపబడుదు నని కలంచలేదు. “నేను వెంటనే ఒక మహాసభ జరుపబడు నని ఊహించితిని. అది రాండు టేబులు సభ కాదు. ఆ సభకు చెల్లెనారందిరికినీ వారి ధర్మములను గూర్చి బానుగా తెలిసియుండును. ఆ సభను గూర్చిన వివరములను నే నిపుడు చెప్పలేక పోయినప్పటికినీ అది మాత్రము సమాన ప్రతిపత్తిగల జనుల మధ్య జరుగగలదు. వారు భయమును గలసి భారత స్వాతంత్ర్య రాజ్యాంగ నిర్మాణమును గూర్చి ఆలోచించగలరు.” అని ఆయన చెప్పెను.

ఇక ఉద్యమాభివృద్ధిని గూర్చి వివరముగా చెప్పబడు తరుణము మించినది. ఉద్యమ మతితీవ్రరూపమును పొందెను. ఇర్విన్ ప్రభు వంతకంతకు సీలబిగింప ప్రారంభించెను. మొట్టమొదట ఆయన గాంధీని అరెస్టు చేయనీయులేదు. గాంధీదండయాత్ర మూలమున ఆయన ఉద్యమము భారత దేశమంతటా అంటుకొనెను. ఎక్కడచూచినా దండయాత్రలు సాగెను. ఆయన పిలచినంత మాత్రమున వేలకొలది స్త్రీలు సంగ్రామ రంగమున తురికిరి. ప్రభుత్వమువారికి గొప్ప కంగారు పుట్టెను. సారాయుడుకాణములను, విదేశీబట్టల అంగళ్లను స్త్రీలు పికటింగుచేయ ప్రారంభించిరి. పోలీసువారు నిస్సహాయు లయిరి. స్త్రీలయొడ వారిదివరకు చూపిన జౌదార్యము నిరంకుశత్వము క్రిందకు దిగెను. గాంధీని అరెస్టు చేయకుండుటవలన నూతన మార్గము లన్వేషింపబడునని ప్రభుత్వమువా రూహించిరి. ఆయన దగ్గర మోహనయంత్ర ముండెను. అందువలన ఆయన కోరికవెంటనే ధనమును, మనుష్యులును కొదువలేకుండ వచ్చిరి. ఆయన అరెస్టు చేయబడవలసియుండెను. కాని కాల మింకను పరిపక్వముకాలేదు. గాంధీ నిర్బంధింపబడినయెడల భారతజాతి నిర్బంధింపబడినట్లే. ఏప్రిల్ ౧౪ వ తేదీని జవహరలాలు* అరెస్టు చేయబడి నిర్బంధింపబడెను. అనగా కాంగ్రెసు అరెస్టు చేయ

* ౧౯౩౦ ఆక్టోబరు ౧౧ వ తేదీని ఆయన విడుదల చేయబడి ఆక్టోబరు ౧౯ వ తేదీని తిరిగి అరెస్టు చేయబడెను. ౨౦ వ తేదీని ఆయనకు ౨౩ మాసములశిక్ష విధింపబడెను. ఆయన భార్య కమలానెహ్రూ ౧౯-౩౧ వ జనవరి ౧ తేదీన అరెస్టు చేయబడెను. జవహరలాలు నిర్బంధింపబడిన కొద్దిదినములకే నవంబరు ౧౪ వ ఆయన ౪౧ వ జన్మదినోత్సవము దేశమంతటా జరుపబడెను. ముఖ్యముగా సంయుక్త రాష్ట్రములలో జరుపబడెను.

బడినట్లే. జనవారలూ పెద్దజైలులోనుండి చిన్నజైలులోకి పంపబడెనని దీని అర్థము. పికటింగు చేయకూడదనీ, పన్నులనిరాకరణప్రచారము చేయకూడదనీ, సాంఘికబహిష్కరణ మాచరణలోనికి తేకూడదనీ ఆర్డినెన్సులు జారీచేయబడెను. జాతీయపతాక ప్రతిష్ఠాపనమునుగూర్చి అనేక చిన్నచిన్న పోరాటములు జరిగెను. శిక్షలు తీవ్రరూపము దాల్చెను. ఖైదులకు తోడు జరిమానాలు విధింపబడెను. తరువాత లాతీఫాన్దీలు తీవ్రముగా జరిగెను. పోలీసువారు లాతీలతో డ్రిల్లుచేయుచుండుట సత్యాగ్రహులపైన లాతీప్రయోగము చేయుటకేయని ప్రజలు మొట్టమొదట నమ్మలేకపోయిరి. కాని తరువాత అది యెదరింపు కాదని తెలిసెను. అది పోలీసులకు దినచర్య అయిపోయెను. సమావేశములు లాతీదెబ్బలతోనే చెదరగొట్టబడెను. ఉప్పుసెక్స్ నులు సేనలుకొడుసెక్స్ నులతో జోడింపబడి శిక్షలు సాగ్యమైనంత పాపిగింపబడెను. ౧౯౩౦ ఫిబ్రవరి మధ్యలో “రాజకీయ” ఖైదీల విభజనమునుగూర్చి ప్రభుత్వమువారి ఒక ఉత్తరువును ప్రకటించిరి. అయితే అందులో “రాజకీయ” అనేమాటను ప్రభుత్వమువారు జాగ్రత్తగా మినహాయించిరి. ౧౦ సంవత్సరములక్రిందట రాజకీయఖైదీ లనేమాటను ప్రభుత్వమువారు స్వేచ్ఛగానే ఉపయోగించియుండిరి కాని ఇప్పుడుమాత్ర ము విధిగా నుపయోగించుట మానివేసిరి. ఖైదీలునుగూర్చిన ప్రభుత్వమువారి ఉత్తరు వనుబంధము ౪ లో ప్రకటింపబడెను.

ఖైదీలకు ‘ఏ’ తరగతి నామమాత్రముగామాత్ర మియ్యబడెను. ‘బి’ తరగతిని యిచ్చుటలో ప్రభుత్వమువారింతో లుబ్ధత్వమును ప్రకటించిరి. మంచి ఆస్తులు గలిగి నాగరికజీవితపద్ధతులలో పెరిగి ప్రభుత్వమువారి షరతులప్రకారమే ‘ఏ’ ‘బి’ తరగతులలో నుండతగినవారనేకమంది ‘సి’ తరగతిలో చేయబడిరి. వారికి రాళ్లు కొట్టుట, నూనెగానుగలను లాగుట, పంపులలోనుండి నీళ్లను తోడుట మొదలగుపనులు ఒప్పగింపబడెను. సత్యాగ్రహులను జైలుఅధికారులు చూచిన విధానమునుబట్టి ౧౯౩౦ ఫిబ్రవరిలో పంపబడిన జి. బి. కేవలము నిరుపయోగమని తేలేను. కాని వారింటిరులు ప్రభుత్వమువారి చర్య కెప్పుడును చింతపడలేదు, వారుద్యమములోనికి అసంఖ్యాకులుగా దుమికిరి. అనేకమంది వారింట్లకు లరెస్టుచేయబడనేలేదు, వారిల్లలో జైళ్లలోనికి పోయినయెడల మరియొక లాతీప్రయోగము వారికొరకు వేచియుండినది. ఉద్యమప్రారంభదశలో కలకత్తాపార్కులో సమావేశమయిన జనులు హ్రారముగా కొట్టబడిరి. వారు బయటికి పోవుటకు నీలులేకుండ గేట్లు మూయబడెను. పోలీసువారి గేట్లను కాపలాకాచిరి. మొట్టమొదట వంగ, సంయుక్తరాష్ట్రములలో హ్రారకర్మములు చేయబడెను. తరువాత ఆరంగము దక్షిణఇండియాకు మార్పుచేయబడెను.

౧౯౩౦ రెండవభాగములో దక్షిణ భారతదేశమందు నిర్బంధవిధాన మత్యంత క్రూర రూపమును దాల్చెను.

మొట్టమొదట తీవ్రమైన ఖైదుశిక్షలును, పెద్దపెద్ద జరిమానాలును విధింపబడినవి. కాని తరువాత పెంటనే దెబ్బలలోనికి దిగినది. ఖద్దరుటోపీలనుధరించి కాని, ఖద్దరుబట్టలనుకట్టి గాని బజారులో కనపడినవారు తీవ్రముగా కొట్టబడిరి. ఆంధ్రదేశమునకు మల బారుమంఠి మిలిటరీపోలీసువారు పంపబడిరి. వా రాంధ్రదేశములోని అనేకచోట్లకు వచ్చిరి. ఏలూరు, బకంపురం, కాకినాడ, రాజమహేంద్రవరము మొదలగు పట్టణములలో బజారులలో తిరిగి ఖద్దరు కట్టుకొన్నవారి నందరిని వాని కొట్టి తమ ఉత్సాహమును తీర్చుకొనిరి. వా రేలూరులో నిర్బంధింపబడుటమూలమున పోలీసులు తుపాకులను కాల్చువలసివచ్చెను. అపు డచట ఖద్దరు మరణించిరి. ౫, ౬ గరకు గాయములు తగిలెను. అంతటితో వారి చౌర్యము మాగిపోయెను.

నిర్బంధవిధానము చాల్చిన వివిధరూపములను వర్ణింపబడు కష్టసాధ్యము. కాన నోల్లంఘనమువలెనే నిర్బంధవిధానముమాడా సర్వవ్యాపకముగా వ్యాపించెను. ౧౯౩౦-౩౧ లో జరిగిన ప్రబల నిర్బంధవిధానమునుకూర్చి కొన్నిమాటలను చెప్పవలసియున్నది. బొంబాయి సత్యాగ్రహోద్యమసంగ్రామమునకు ముఖ్యకేంద్రమయ్యెను. విదేశవస్త్రబహిష్కారము ప్రజలెప్పటి నాకర్షించెను. మిల్లు యజమానుల కుద్యమమం దెంతో ఉత్సాహము కలదు. అది అప్రతిష్ఠముగా ప్రదర్శింపబడెను.

అదృష్టవశమున ఆపుడు మోతీలాలునెహ్రూ నేతృత్వముగా నుండెను. ఆయన బొంబాయికి పోయి బొంబాయి, అహమ్మదాబాదుమిల్లయజమానులతో రాయబారములు నడిపెను. బొంబాయిలోని మిల్లయజమాను లనేకమంది యూరోపియనులగుటచే వారితో రాయబారములు నడపుట కష్టతరమయ్యెను. అహమ్మదాబాదుమిల్లు యజమానులతో తేలికగానే రాజీ కుదిరెను. బొంబాయి యూరోపియయజమానులు కాంగ్రెసువారి వరతులకు లోబడచేయుటకు మోతీలాలుపండితుడు భగీరథప్రయత్నములు చేయవలసివచ్చెను. కాని చిర కాలమున జనుప్రదముగానే ఆపని నిర్వర్తించగలిగెను. బహిష్కారతత్వము దేశములో బాగుగా వ్యాపించియుండుటచే మోతీలాలు కాపని సాధ్యమయ్యెను. వందలకొలది శేక్స్ విదేశీబట్టల విక్రయింపబడక బొంబాయి రేవులో మూలుగుతూఉండెను. దిగుమతిరద్దకులు సమానేశమై ఆబట్టలను తీసుకొనకుండుటకు తీర్మానించుకొనిరి. కాబట్టి దేశములో బట్ట తక్కువయ్యెను.

ఈ సమయములో కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహక సభ్యులు జూను ౨౭ వ తేదీన అలహాబాదులో సమానేశమై యీక్రింది తీర్మానములను చేసిరి:

“(౧) విదేశీ వస్త్ర బహిష్కార సంవర్ధములో అనేక నగరములయందును, పట్టణములయందును, గ్రామములయందును కలిగిన అభివృద్ధికి కాంగ్రెసుకార్యవర్గమువారు సంతృప్తిపడుతూన్నారు ఈ కమిటీవారి తీర్మానముల ననుసరించి విదేశీ బట్టల వర్తకులు బట్టల విక్రయము నాపివేయవలెగాక అంతకుపూర్వ మియ్యబడిన ఆర్థదలను గూడ రద్దుచేసుకొని, కొత్త ఆర్థదల నీయకుండుటకు నిశ్చయించుకొని విదేశీ బట్టల దిగుమతిని చాలావరకు తగ్గించిండుట వారి దేశభక్తిని ఈ సభవారు కొనియాడుతూన్నారు. ఇంతవరకును విదేశీ వస్త్రవిక్రయమును కట్టిపెట్టిన వర్తకులు చెంటనే దాని నాపివేయవలెనని యీ కమిటీవారు కోరుతూన్నారు. వారలా ఆపివేయనియెడల సానిక కాంగ్రెసు సంఘములనా రాయకర్తకు, దుకాణములయొద్ద తీవ్రముగా పికెటింగును సాగింపవలెనని కోరబడుతూన్నారు. ౧౯౩౦ జూలై ౧౫ వ తేదీలోపుగా విదేశీ వస్త్రవిక్రయము భారత దేశమంతటా పూర్తిగా ఆపివేయబడనని యీ కమిటీవారి ఆశ. ఆరోజున రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములవారు పూర్ణమైన నిరేదికను పంపవలెనని ఈ సభవారు కోరుతూన్నారు.

“(౨) బ్రిటిషు వస్తువుల సంపూర్ణ బహిష్కారమునకు తీవ్రమైన చ్యుతినుకొనవలెనని యీ కమిటీవారు దేశములోని అన్ని కాంగ్రెసు సంఘలను కోరుతూన్నారు.

“(౩) జాతీయోద్యమమును నిర్మాణింపవలెననే ఉద్దేశముతో ప్రజలపైన ప్రత్యక్షముగా దుండగములను కావించినట్లు కలియవచ్చిన ప్రభుత్వోన్యాయమైన సంఘ బహిష్కారమును తీవ్రముగా ఆచరణలోనికి తేవలెనని యీ కమిటీవారు ప్రజలను కోరుతూన్నారు.

“(౪) స్వతంత్రులయిన న్యాయమూర్తుల సంఘమువారిచే న్యాయముగా భారత దేశము భరింపవలసినదే యని నిర్ణయింపబడిన సందర్భములలో తప్ప తక్కిన అన్ని సందర్భములలోను విదేశీపరిపాలనమువలన భారత దేశముపైన ప్రత్యక్షముగాగాని, పరోక్షముగాగాని వేయబడిన ఆర్థిక భారములను భరింపవలెదని ౧౯౨౨ లోను, ౨౯ లోను కాంగ్రెసు తీర్మానములను గమనించవలసినదని ఈ కమిటీవారు ప్రజలను కోరుతూన్నారు. అంతేగాక ఇండియా ప్రభుత్వమువారి కొత్త బాండులను కొనకుండుటకు కూడ ప్రజల కీ కమిటీవారు సలహాయున్నాన్నారు.

“(౫) రూపాయలోని వెండిఖరీదు ప్రభుత్వమువారిచే నిర్ణయింపబడిన రూపాయమారకపుధరలో మూడవవంతుకూడ లేదు. ప్రజల ఆందోళనమును లెక్కపెట్టక ప్రభుత్వమువారు నిరంకుశముగా వెండిరూపాయయొక్క మారకపుధర నా విధముగా నిర్ణయించిరి. అంతేగాక రూపాయయొక్క విలువ యింకా పడిపోవుట కవకాశము

కలదు. కాబట్టి ప్రజలకు ప్రభుత్వమునుండి సామ్యురాలనైన సంక్షయములతో వారు కరెన్సీనోట్ల రూపకముగాగాని, వెండిరూపాయల రూపములోగాని దానిని పుచ్చుకొనవలదనీ, వీలైనచోట్ల నెల్ల బంగారమురూపములోనే సామ్యురాలనైనదని కోరవలెనని యీ శభవారు ప్రజలకు సలహాయమున్నారు. మరియు ప్రజలదగ్గరనున్న కరెన్సీ నోట్లనుగాని, రూపాయలనుగాని సాధ్యమైనంత తొందరలో బంగారములోనికి మార్చుకొనవలెనని, భారతీయుల యెగుమతులకు బంగారములోనే సామ్యురాలనైనదని ప్రజల కీ కమిటీవారు సలహాయమున్నారు.

“(౬) కళాకాలావిద్యార్థులు జాతీయస్వాతంత్ర్యోద్యమములో సంపూర్ణముగా పాల్గొనుటకు తరగతిము వచ్చినదని తలచి, రాష్ట్రీయకాంగ్రెసు సంఘములు ఆయా రాష్ట్రములలోని విద్యార్థులను అవసరమైనయెడల పూర్తిగా చదువుకూడ మాన్పించి కాంగ్రెసు కార్యమునందు పాల్గొనేట్లు చేయవలెనని ఈ కమిటీవారు కోరుతున్నారు. కమిటీవారి ఈ కోరికను విద్యార్థులు తీక్షణ మనుసరింతురని యీ కమిటీవారి విశ్వాసము.

“(౭) ప్రభుత్వమువారి నిర్బంధవిధానమున కనుగుణముగా కొన్ని రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘములను, జిల్లాకాంగ్రెసుసంఘములను, తదితరకాంగ్రెసుసంఘములను అక్రమసంఘములుగా ప్రకటింపబడినందువల్లను, ఇంకా మిగిలియున్న కాంగ్రెసు సంఘములకూడ కొద్దికాలములో అక్రమసంఘములుగా ప్రకటింపబడుట కవకాశము కలదుకాబట్టి ఈ కమిటీవారు అక్రమసంఘములుగా ప్రకటింపబడిన కాంగ్రెసు సంఘములను, ఇకముందు ప్రకటింపబడబోవు కాంగ్రెసుసంఘములను యధావిధిగా పూర్వము వలెనే పనిసాగింపవలెనని కోరుతున్నారు.

“(౮) జూను ౭ వ తేదీని ఈ సమావేశమువారిచే అంగీకరింపబడిన పోలీసుపైనికో ద్యోగుల ధర్మమునుగూర్చిన తీర్మానముయొక్క నకళ్లను సంయుక్తరాష్ట్రముల ప్రభుత్వమువారు స్వాధీనపరచుకొనుటకు చేసిన ప్రకటనమునుగూర్చి ఈశభవారాశ్చర్యమును ప్రకటించుచున్నారు. ప్రభుత్వమువారు పోలీసుపైనికాధికారులను ప్రజలపైన దురాగతములను కావించుటకు కీలుబొమ్మగా ఉపయోగించుచున్న విధానమునుబట్టి ఈ కమిటీవారి రంధికంపైను ఎక్కువ కఠినమైన తీర్మానములను చేయవలసి యుండెను. కాని ఆవిషయములో ప్రభుత్వమువారు ప్రస్తుతము న్యాయపరిపాలనమునకు తగినట్లుగా మాత్రమే తీర్మానము చేయబడెను. ఆ తీర్మానమునుగూర్చి ప్రభుత్వమువారు చేసిన ప్రకటనను లెక్క పెట్టక అన్ని కాంగ్రెసుసంఘముల దానిని విశేషముగా ప్రచారము చేయవలెనని ఈ కమిటీవారు కోరుతున్నారు.

“(౯) క్రిందటి పర్యాయము జరిగిన ఈ కమిటీ మీటింగుకు పిమ్మట ప్రభుత్వము వారు సత్యాగ్రహోద్యమము నణచివేయుటకు ముందుచెనుకలు చూడకుండ నిరంకుశ నిర్బంధవిధానమునకు గడంగిరి. అంతేకాక వారి ప్రతినిధులవల్లన, వారి నౌకరుల వల్లన ప్రజలపైన అంతకంతకు క్రూరమైన చర్యలను జరిపించుచుండిరి. అధికారుల ఆదుండగములకు ప్రజలు ధైర్యముగా నిలబడినందుకు దేశము నీకమిటీనా రభినందిస్తా న్నారు. ప్రజలెంత హింసింపబడినప్పటికీ నారు తాము స్వాతంత్ర్యయుద్ధమును చిట్ట చివరవరకును కొనసాగించుటకారకే పూనుకొనిరని ఈకమిటీవారు ప్రభుత్వమువారిని హెచ్చరించుచున్నారు.

“(౧౦) భారతవారీమణులు జాతీయోద్యమములో అంతకంత కెక్కువగా పాల్గొని, ధైర్యముగా లాఠీదెబ్బలను, అవమానములను, శ్లాగులను భరించినందు నీకమిటీ వారు వారిని శ్లాఘిస్తూన్నారు ”

విదేశవస్తుబహిష్కార మంతకంతకు తీవ్రరూపమును దాల్చెను. ప్రజలకు కావలసినంత ఖద్దరు సప్లయకాలేదు. అందువలన మిల్లునూలుతో చేతితో నేసిన బట్టలను దేశాభిమానులను నగరవాసులు ధరింపవలసివచ్చెను. ఆకారణమున మిల్లులు రెండు విధ ములుగా విధజింపబడెను. జాతీయోద్యమమును ప్రోత్సహింపవలయు మిల్లు లొకతెగ; దానిని నిరోధించు మిల్లులు రెండవతెగ. కాంగ్రెసువరతుల కంగీకరించిన మిల్లులను కాంగ్రెసువారు సర్టిఫైచేయు తలపెట్టిరి. అందులో ముఖ్యమైన వరతు లివి: వారు బ్రిటిషుకం పెనీలనుండి తమ యంత్రనానుగిని తెప్పించుకొనకూడదు; వారి సిబ్బం దీలో జాతీయోద్యమమునకు తోడ్పడువారికి వారు నిరోధములను కల్పించకూడదు ; కాంగ్రెసువారి సర్టిఫికేషనును ఆధారముగా చేసుకొని మిల్లుబట్టలను కొనేవారికి నష్ట దాయకముగా వారు బట్టల ధరలను పెంచకూడదు ఈవరతుల కంగీకరించి అనేక మిల్లులు కాంగ్రెసుకు ప్రమాణపత్రములపైన సంతకములు చేసియిచ్చెను. కొన్ని మాత్రము కాంగ్రెసుకు లొంగలేదు. కాని కొద్దికాలములోనే కాంగ్రెసుయొక్క నుచోళక్షి నవి గ్రహింపగలిగినవి.

ఈసమయములో అఖిలభారత కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభ అక్రమసంఘ మని ప్రభుత్వమువారిచే ప్రకటింపబడెను. పండితమోతీలాలుప్రసాద్ ౧౯౩౦ జూను ౩౦ వ తేదీన అరెస్టుచేయబడెను. ఆయన కారునెలల శ్లాగునీక్ష విధింపబడెను. బహిష్కారోద్యమ తీవ్రతనుబట్టియే నిర్బంధవిధానతీవ్రతకూడ నానాటికి పెరిగిపోయెను. బొంబాయి వాలంటీరునిర్మాణ మత్యద్భుతముగా పనిచేయుసాగెను. స్త్రీలు కంకును పువ్వుచీరలను ధరించి విదేశీబట్టల దుకాణములను పికెటింగుచేయుసాగిరి. ప్రజల హృద

యములు స్త్రీల పితృహక్కులను పరిరక్షణము చేసెదను. ఎక్కువైన వర్తకుడు విదేశీబట్టలను వీలుచేయుట కంగీకరించనియెడల వెంటనే ఆయనభార్య పితృహక్కుచేయుటకు వచ్చుచుండెను. అన్నిరాష్ట్రములలోవలెనే బొంబాయిలోకూడ బహిరంగసమావేశములు నిషేధింపబడెను. బొంబాయిప్రజ లానిషేధపుట్టుతరువులను నిరాకరించిరి.

ఆంగ్లలో భారతదేశమందు సంచారముచేసిన బ్రెయిల్స్‌ఫోర్డ్ (Brailsford) ప్రజలపైన చేయబడిన దురాగతములను గూర్చి వివరించెను. ౧౯౩౧ జనవరి ౧౨ వ తేదీన ఆయన మాండ్వెస్టరు గార్డియనులో నీక్రిందివిధముగా వ్రాసెను :

“బాధ్యతగల భారతనాయకు లనేకులు పోలీసువారిపైన అనేక నిందారోపణములను చేయుచున్నారు. పోలీసువా రనేకచోట్ల అనేక సమయములలో చేసిన దుష్కార్యములనుగూర్చి వారు వర్ణించురు. వాటినిగూర్చి విచారించుటకు వీలులేనంత విస్తారముగా నున్నది. ప్రతిచోట నిషేధసమావేశములను చెదరగొట్టుటలో పోలీసు వా రవలంబించిన ప్రారక్త్యములు వివరింపబడినవి. ఈవిషయములను కండ్లతో చూచిన అనేకమంది ఆంగ్లేయులు నాకు చెప్పిరి. గాయములు తిగిలినవారికి చికిత్సచేసిన భారతీయ డాక్టరులుకూడ నా కీసంగతి చెప్పిరి. నేను పోలీసువారిని ప్రశ్నించినది. చాలా సంవత్సరములలో ఆ సమావేశములను నిషేధించిన ఉన్నతాధికారులదే తప్పని నాయభిప్రాయము. నేను నిషేధింపబడిన రెండుసభలకు పోతిని. అక్కడి ఉపన్యాసములు శాంతముగానే ఉన్నవి. కాని రాజద్రోహకరములు కాకపోలేదు. వారు దౌర్జన్యమును నిరంతరము ఖండించిరి. ప్రజలు భూమిపైన శాంతముగా కూరుచుండి నూలువడుకుతూ ఉపన్యాసములను వినిరి. అనేకమంది స్త్రీలకూడా అసమావేశములో నుండిరి. వారు నెమ్మదిగా, శాంతముగా కనపడిరి. ఆవిధముగా సమావేశములను సాగనిచ్చినయెడల కల్లోలమే ఉండేదికాదు. సభాసదులకు కొంతకాలమునకు విసుగుపుట్టి ఉండేది. ముఖ్యముగా బొంబాయిలో పోలీసులు మొరటుతనముగా సమావేశములను చెదరగొట్టుటమూలమున నగరమంతటా కోపము ప్రజ్వలిల్లెను; లాఠీచార్జి నెదురుకొనుట గౌరవప్రదముగా భావింపబడెను. వాలంటీరులు విండిలకొడిది ప్రాణముల నర్పించుటకు సంసిద్ధులయిరి. వారు శుశిక్షితమైన సాత్విక ధైర్యమును ప్రకటించిరి. శాంతముగా నున్న అనేకమందియువకులను బలిఘటన పోలీసు లనేకులు కొట్టగా యూరోపియను లనేకమంది చూచిరి. వారు నా కావిషయమును వర్ణించి చెప్పిరి. ఇటువంటి ఒక దృశ్యమును చూచిన ఒక ఫ్రెంచిస్త్రీ విమర్శించిన విమర్శనల నిచ్చట నే నుదాహరింప దలచుకొనలేదు.

“ఇంగ్లీషు ఉద్యోగముల తనిఖీక్రింద కూడా పోలీసువారు వాలంటీరులను కొట్టి రన్నమాట నేను సందేహింపను. కలకత్తాలో కొంతమంది విద్యార్థులు పోలీసు వారొక ఉత్సవమును చెదరగొట్టుతూ ఉండగా తమ విశ్వవిద్యాలయపు మేడనుండి ‘పిరికివాండ్లు’ అని కేకలువేసిన కారణముతో, తరువాత రెండుంటల కొక ఇంగ్లీషు ఉద్యోగి కొంతమంది పోలీసులతో యూనివర్సిటీలో ప్రవేశించి క్లాసురూములలో చూరబడి విద్యార్థులను విచక్షణలేకుండా గోడలపైన నెత్తురు చిందిపడేటట్లు కొట్టించెను. విశ్వవిద్యాలయాధికారులీ విషయమునుగూర్చి ప్రభుభుటింఁరి. కాని పోలీసువారికేమీ శిక్ష జరుగలేదు. ఈ సంగతి నేను విశ్వవిద్యాలయాచార్యులనుండి వింటిని. వారికి యూరోపియను వైజ్ఞానికశాస్త్రవేత్తలలో నుంచి పేరుప్రతిష్ఠలు గలవు. ఒకవైపుకొద్దు జడ్జికొడుకు ఆవిశ్వవిద్యాలయములో విద్యార్థి. ఆయనను పోలీసువారు కొట్టినందు కాజడ్జి మాట్లాడినమాటలు ప్రభుత్వసభ్యులు వినివుండవలసినదని నాకోరిక. లాహోరులోకూడా యిట్టిసంగతియే మరియొకటి జరిగినది. అక్కడ ఒక ఆంగ్లఉద్యోగి పోలీసువారిని తీసుకొనిపోయి ఒక కళాశాలను ముట్టడించి విద్యార్థులనే గాక ప్రొఫెసరులనుకూడ కొట్టెను. మరియొక కాలేజీలోని విద్యార్థులు పీఠులలో కాంతియుతముగా పిక్టెరింగుచేస్తూన్నందుకు వీరు కొట్టబడిరని నాకు తెలియవచ్చినది. వంగరాష్ట్రములోని కాంటాయిలో నిరపాయకరమైన గుంపులోనుండి గ్రామములు చెరువులోనికి ప్రోయబడిరి. మిగులులో చెదరగొట్టబడిన ఒక సమావేశమందు ప్రధానోపన్యాసకుడుగా నున్న ఒక లాయరును నేను కలుసుకొంటిని. ఆయన అరెష్టులోనుండగా కొట్టబడెను. ఇటువంటి స్థితిలో దగ్గరనుండి ఒకపోలీసు ఆయనను గుపాకితో కాల్చినందున ఆయనచెయ్యి వికల మయ్యెను. అట్టివిషయములవలన ప్రభుత్వము మరింత అపఖ్యాతిపాలు కాజొచ్చెను. ఆసందిగ్ధతిరుణములో కొందరుప్రజలు కాంగ్రెసుకు సహాయపడవలెనా, లేదా అని సందేహిస్తూండగా ప్రభుత్వప్రతినిధుల ఈచర్యలు కాంగ్రెసు ఉద్యమమును బలపరచినవి. ‘సి’ క్లాసు రాజకీయఘైదీలు జైళ్లలో అనుభవించిన కష్టములుకూడా ఇందుకే తోడ్పడినవి.

“గుజరాతుగ్రామములలో పోలీసువారుచేసిన దుష్కార్యములనుగూర్చి నాదగ్గర కావలసినంత సాక్ష్యమున్నది. ఆ గ్రామములలో నేను గల రోజులు పర్యటనము గావించితిని. న్యాయనిర్బంధమే చాలవరకు కఠినముగా నుండెను. కెయిరాజిల్లా బాన్స్దోరీ తాలూకాలలోని రైతు లనేకకారణములతో భూమిశిస్తులను నిరాకరించిరి. కొందరు గాంధీయందు గల భక్తివలన, కొందరు స్వరాజ్యమందు గల కోరికవలన, కొందరు పంటలధరలు పడిపోవుటమూలమున కలిగిన ఆర్థికదుస్థితివలన - యీ అన్ని కారణములవలన నారు పన్నులను నిరాకరించిరి. ప్రభుత్వమునా రెండుకు వారి పొలములను,

పశువులను, నీటిపంపులను, అన్నిటిని జప్తుచేసి నావమాత్రపు ఖరీదులకు విక్రయించిరి. అనగా ౪౦ రూపాయల శిస్తు బాకీ ఉన్న ఒకరైదు తన యావదాస్తిని పోగొట్టుకొన వచ్చును. అంతేగాక మామూలుగా ౧౯౩౧ జనవరిలో వసూలుచేయదగిన శిస్తు ౧౯౩౦ అక్టోబరులోనే వసూలుచేయబడు నని ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిరి. ఇది శాస్త్రప్రకారము న్యాయమైతే కావచ్చును. కాని ప్రజల కాగ్రహము కలిగేటంత కఠినముగా నుండెను. దీనిని మించి పోలీసువారి దారుణకృత్యములు ప్రారంభము లయ్యెను. పోలీసువారు లాతీలను, శుపాకులను పుచ్చుకొని ప్రభుత్వమువారికి ప్రతికూలముగానున్న గ్రామములలో ప్రవేశించి వారిని విచక్షణలేకుండ లాతీలతోను, శుపాకులతోను కొట్టిరి. ఇలా జరిగిన ౪౫ కడలను నేను విన్నాను. రెండు కేసులలో తప్ప తక్కిన అన్ని సందర్భములలోను వారి గాయములను, నావులను నేను చూచినాను. ఒక బాలిక తన గాయములను నాకు చూపించుటకు మొగమోటపడెను. కొన్ని గాయములు చాలా తీవ్రమైనవి. ఒక మనిషికి చెయ్యి విరిగెను. ఇంకొకనికి నేరికణుపు విరిగెను. తదితరులకు శరీరమంతా దెబ్బలే. ఇంకా కొంతమందిని నేను స్వయముగా చూడలేకపోయినాను. వారు మీరముగానున్న ఆసుపత్రిలో నుండిరి. ఇదంతా పన్నులు వసూలుచేయుట కవలంబింపబడిన విధానము. చాల కొద్దిసందర్భములలో పోలీసువారు రైతులను కొట్టి, పశువులను జప్తుచేసి, పన్నులను వసూలుచేయగలిగిరి. పన్నులు చెల్లించవలసిన మనిషి గ్రామములో లేనపుడు ఆయనపన్నులను చెల్లించుట కిరుగుపొరుగువారు బాధింపబడినట్లుగా నే ననేకసాక్ష్యములను వింటిని. కొన్ని గ్రామములలో పన్నులను వసూలుచేయుటకుగాక కేవలము ప్రజలను భయపెట్టుటకే ఈ కార్య విధానము నడుపబడెను. ఒక గ్రామములో చెట్లపైనను, ఇండ్లపైనను ఉన్న వాతీయ పతాకములను, కాంగ్రెసు ప్రకటనలను చించివేయబడినవి. వాటికి దగ్గరగానున్న ఇండ్ల యజమానులగు రైతులు ౮ మంది పోలీసువారిచే కొట్టబడిరి. రెండు సందర్భములలో గాంధీజీతో సేన తీసికేనేటంతవరకును మనుష్యులను కొట్టిరి. మరియొకచోట పోలీసువారికి ౭ సారులు సలూములు చేసేటంతవరకును ఒక మనిషిని పోలీసువారు ౧౨ లాతీదెబ్బలను కొట్టిరి. తరుచుగా పోలీసువారు “మీకు స్వరాజ్యము కావలెనా? అయితే యిదిగో లాతీ వచ్చుచున్నది.” అని ప్రజలతో హాస్యమాడ నారంభించిరి. భారతీయ ఉద్యోగులను, సివిల్ పోలీసు ఆఫీసరులునుకూడా బరియాలు అనే ఒక దొంగజాతివారిని పట్టేదారుల (రైతులు) పైన ప్రయోగించుటకు ప్రయత్నించిరి. బరియాలు రైతులను కొట్టుటకు, ఋణముల నెగవేయుటకు, రైతుల ఇండ్లను తగుల పెట్టుటకు ప్రోత్సహింపబడిరి. ఈ విషయమునుగూర్చి నేను వివిధ గ్రామములలోని ౫ గురు బరియాలను విచారించితిని. ఈ బరియాలకు రైతుల పొలము లెకర మొకటింటికి

ఒకటి రెండురూపాయల ఖరీదులో ఈయబడునని అధికారులచే వాద్దానములు చేయబడెను. రష్యాదేశములోని కమ్యూనిష్టుపార్టీవారు (సామ్యవాదపక్షమువారు) గ్రామములలో ధనవంతులపైన ద్వేషములను పుట్టింప నూహించినప్పుడు వారి శుద్ధోగ్రస్థులు చెప్పిన మాటలు వీటికి తీసిపోవు.

“ ఇదంతా రెండవపక్షమువారు లేనిసమయములో ఒకపక్షమునుండి తీసుకొనబడిన సాక్ష్యముని మీ రనవచ్చును. కాని నేనందుకు తగిన జాగ్రత్తల నిదివరకే తీసుకొంటిని. నా సాక్ష్యమును ఉన్నతోద్యోగులపై రుజువుచేసితిని. నేను కమిషనరును వెంటబెట్టుకొని ఒక గ్రామమునకు పోతిని. ఆయన వైద్యులకు తగిలిన గాయములను చూచెను; వారిని ప్రశ్నించెను. ఆయన యేమినిర్ణయించుకొనెనో నేను చెప్పజాలను కాని అపు డాయన చూచిన సందర్భములలోను ఒక సందర్భములో మాత్ర మాయన సందేహమును ప్రకటించెను. అంతేగాక నేనిద్దరు స్థానిక భారతీయోద్యోగులను కలుసుకొంటిని; వారి చర్యలను పరీక్షించితిని. ఆయన నా సమక్షముననే ఒక ప్రారంభకర్త్యమును చేసెను. బోర్నాదులో ఆయన కొంతమంది విచారణకాని ఫైదీల నోబోసులో నుంచుట నేను చూచితిని. అది మృగములను పెట్టేబోసువలె నున్నది. దాని వైశాల్యము 30 చదరపు అడుగులు. దానికి ఇనుపచుక్కలున్నవి. దానిలో గూ మంది రాజకీయ ఫైదీలు రాత్రింబవళ్లు నివసించిరి. వారిలో ఒకడు ౬ వారములు పుస్తకములుగాని, పనిగాని లేకుండ అందులో నుండెను. ఈ బోసునుండి వారు రోజు కొకపర్యాయము ౪౫ నిమిషములు మాత్రము మరుగునొడ్డికి పోవుటకుగాని, స్నానముచేయుటకుగాని విడుదలచేయబడుచుండిరి. అందులో ఒకడు తానును, మరిద్దరును జైలులో కొట్టబడితిమని నాకు చెప్పెను. ఈపై డెంత అనాగరికముగా నున్నదో ఆ దెబ్బలు కొట్టుటకూడా అంత అనాగరికముగా నున్న దనక తప్పదు.

“ ఇంత చెప్పిన పిమ్మట నేనిక ఈసందర్భములో కాండుపేబిలుమహాసభ చేయదగిన మంచిపనినిగూర్చికూడా చెప్పవలసి ఉన్నది. హిందూదేశములో జరుగుతూ ఉన్న విషయములు వార్తలపైనను, వార్తాపత్రికలపైనను ప్రభుత్వమువారి “నిగా” మూలమున అంగీకరణలకు సరిగా తెలియవు. భారతదేశప్రజలకు చిత్తశాంతి లేదనే విషయముకూడ వారికి తెలియదు. భారత ప్రజాహృదయము మహదాళయములకొర కుచ్చేక ప్రారితముగా చేయబడెను. భారతప్రజలకు ప్రభుత్వపద్ధతిపైన కోపము తెప్పింపబడెను. వారు మన న్యాయబుద్ధిని సంశయించుదురు. వారి చిత్తములు నిర్బంధితులైన నాయకులపై లగ్నము చేయబడినవి. కాబట్టి ఈ తరుణములో ప్రభుత్వమువారిచే నూచింపబడిన రాజ్యాంగ

చట్టమును వారు సరిగా విచారించగల రని నమ్మకము నాకు లేదు. గాంధీ జైలులో నున్నంతకాలమును ఆయన ఉద్యమము పూర్తిగా విడిచిపెట్టబడుననిగాని, లేక దానంతటని తగ్గిపోవుననిగాని నేను నమ్మజాలను. ప్రభుత్వమువారు కొంచె ముదారముగా ప్రవర్తించగలిగినయెడల నూతనయుగ ప్రారంభము కాగల దని నాఆశ. చిత్తురాజ్యంగ ప్రణాళిక తయారుచేయబడి చెప్తుమిప్పరులో అది అంగీకరింపబడుటకు ముందుగా రాజకీయభైదీలు విడుదలచేయబడవలె నని నాకోరిక. ఈరాబోవు ఆరునెలలలోను ప్రభుత్వమువారు చాకచక్యముగా ప్రవర్తించనియెడల భారతీయులే భారతీయులను హింసించుటతో భారతస్వాతంత్ర్యయుద్ధము ప్రారంభము కావచ్చును. ఈ దురదృష్ట సంవత్సరములో జరిగిన ఈ చరిత్రనుగూర్చి యింకా మన మెక్కువ తెలుసుకోవలసి ఉన్నది. భారతదేశ మీవిషయములను మరచిపోవుటకు మనము సహాయపడవలెను.”

తుపాకులు కేల్చబడినవిషయములనుగూర్చి, ముఖ్యముగా పెహవరులో తుపాకులు కేల్చబడినవిషయమునుగూర్చి అసెంబ్లీలో ౧౯౩౦ జూలై ౧౫ వ తేదీన ఈ క్రిందిప్రశ్నలు వేయబడినవి. జవాబులు కూడ నీక్రింద ఉదాహరింపబడినవి :

యస్. సి. మిత్రపక్షమున మార్టీ ఆబ్దుల్ మలీక్ చాధరి వేసినప్రశ్నలు :

(ఎ) పెహవరులోని మిలిటరీ డయరీ ఫారము నూపరువై జరు సర్దారు గంగాసింగు ఒక పండుగకోజున గురుద్వారాకు తన కుటుంబముతో సహా ఒక టాంగాలో పోతూ ఉండగా ఒక ఆంగ్ల సైనికుడు పెహవరునగరముందలి కాబూలీగేటువద్ద ఆయనపైన తుపాకిని కాల్చి ౧౫ నెలల వయస్సుగల ఆయనకుమారుని, ౯ ఏండ్ల ఆయనకుమార్తెను చంపి, ఆయన భార్యను తీవ్రముగా గాయపరచినమాట నిజమేనా?

(బి) పోలీసువారుగాని, సైనికులుగాని గాయపడిన ఆస్త్రిని ఆసుపత్రికి తీసుకొనిపోవుట కేమీ చర్య జరిగించినమాటయు, ప్రజలే ఆ దురుదృష్టకుటుంబమునకు ప్రభుమచిత్వ చేసి, ఆసుపత్రికి తీసుకొని పోవలసివచ్చుటయు నిజమేనా?

(సి) ఆ మరణించిన పిల్లల మృతకళేబరములు డిప్యూటీ కమిషనరు అను జ్ఞతో వీధిగుండా శ్మశానవాటికకు ఉత్సవముతో తీసుకొనిపోబడుతుండగా కొంత మంది బ్రిటిషుసైనికు లేమీ హెచ్చరిక చేయకుండానే తుపాకులను కాల్చి, అనేకమందిని గాయపరచి చంపినమాట నిజమేనా? అసందర్భములో చచ్చినవారెందరో, గాయపడినవారెందరో దయచేసి ప్రభుత్వమువారు చెప్పగలరా?

(డి) ఈవిషయమునుగూర్చి ప్రభుత్వమునా రొక సెషన్సుజడ్జిచేత విచారణ చేయించవలెనని తలపెట్టి, సైనికాధికారుల ప్రతికూలభావములవలన ఆ అభిప్రాయమును విరమించవలసివచ్చినమాట నిజమేనా?

ప్రజలకు కలిగిన అపాయములు

రాష్ట్రము	తేదీ	మరణములు పొందిన వారు	గాయములు తగిలినవారు	విశేషములు
మద్రాసు నగరము	౨౭-౪-౩౦	౨	౬	౧ తరువాత చచ్చిపోయెను
కరాచి	ఏప్రిల్ ౧౬	౧	౬	,,
బెంగాలు, కలకత్తా	,, ౧	౭	౫	,,
	,, ౧౫	—	౩	
౨౪ పరగణాలు	,, ౨౪	౧	౩	
చిట్టగాంగు	,, ౧౫, ౧౯, ౨౦	౧౦	౨	౨ తరువాత మరణించిరి.
పశ్చిమోత్తర సరిహద్దురాష్ట్రములు- [మలు-పెసావరు]	,, ౨౩	౩౦	౩౩	
చిట్టగాంగు	,, ౨౪	౧	—	
మద్రాసు	మే ౩౦	—	౨	
బొంబాయి				
హేలాపురం	,, ౮	౧౦౨	౨౮	
వాడాలాడుప్ప				
కొటారులు	,, ౨౪	—	౧	
థెండిబజారు	,, ౨౬, ౨౭	౫	౬౭	
బెంగాలు	మే ౬	—	౫	
హాంరా				
చిట్టగాంగు	,, ౭	౪	౬	౩ తరువాత మరణించిరి.
మైమెన్సింగు	,, ౧౪	౧	౩౦ మొదలు	
మిడ్నాపూరు			౪౦	
(ప్రతాపధిగి)	,, ౩౧	౨	౨	
సంయుక్తరాష్ట్రములు				
లక్నో	,, ౨౬	౧	౪౨	౨ తరువాత మరణించిరి.
పంజాబు				
కాటా—జీలముజ్జిల్లాలు	,, ౧౫	—	౧	
బర్మా - రంగూను	,, చివర వారము	౫ ౧౭	౩౭ ౩౭	
ప. స. హ. రాష్ట్రములు				
ధిరీ	,, ౬	౪	౪౦	

గా. హెచ్. జి. హేర్ — (ఎ) ౧౯౩౦ జూను ౩ వ తేదీని పెషావరు అడిషనలుజిల్లా మ్యాజిస్ట్రేటుతీర్పులో ఆవిషయము లుదాహరింపబడినవి. దానినకలు రై బ్రరీలో నుంచబడినది. ఈ అత్యంతవిషాదకరమైన విషయము కేవలము ప్రమాదము వలన తటస్థించినది.

(బి) మినహాయింపబడెను.

(సి) నాకు తెలిసిన సంగతులనుబట్టి, ఆ ఉత్సవములో కొంతమంది బ్రిటిష్ సైనికులు వచ్చి కలిసిరి. అప్పుడు ఆ ఉత్సవములోని జను లుద్రేకములో నుండిరి. వారు సైనికుల తుపాకులను లాక్కొన ప్రయత్నించిరి. వారు చెదరిపోవుట కంగీకరించ లేదు. అప్పుడు తుపాకులను కాల్పుట కనుజ్ఞ నీయవలసినచ్చెను. ఆసందర్భములో ౯ మంది మరణించిరి. ౧౮ మందికి గాయములు తగిలెను.

(డి) లేదు.

తుపాకులు కాల్పబడినసందర్భముల సంఖ్యనుగూర్చి యస్. సి. మిశ్ర ప్రశ్నిం పగా గా. హెచ్. జి. హేర్ యీ మొదటిపుటలోని జాబితాను తయారుచేసెను. (భారతకాసన సభాచర్చలు—౧౪-౭-౩౦ సోమవారము. వాల్యూము ౪, నెం. ౬— పేజీ. ౨౩౦.)

బొంబాయిప్రభుత్వమువారిచే మే ౧౯వ తేదీని ప్రకటింపబడిన ప్రకటనలోని కారణములవలన మే ౧౨ వ తేదీని రాత్రి ౮౪ గంటలకు షోలాపూరుజిల్లా మేజిస్ట్రేటు పట్టణమును మిలిటరీఅధికారులకు వశముచేసెను. బొంబాయిప్రభుత్వమువారి కాసాయం కాలమే ఈ విషయమునుగూర్చి షోలాపూరుజిల్లా మేజిస్ట్రేటు తెలియపరచెను. ప్రభుత్వమువారి యనచర్య నంగీకరించిరి. ఇండియాప్రభుత్వమువారు మరునా డుద యమున ఈ సంగతి తెలుసుకొనిరి. షోలాపూరుమార్షలులా ఆర్డీనెన్సు మే ౧౫ వ తేదీని ప్రకటింపబడెను. మే ౮ వ తేదీని షోలాపూరులో ౧౨ మంది మరణించిరి. ౨౮ మందికి గాయములు తగిలినవి. ఆరు ప్రత్యేకసందర్భములలో కాల్పులు జరిగెను; (భారతకాసనసభాచర్చలు, ౧౯౩౦ జూలై ౧౪-౨౭౨, ౨౩౮ పేజీలు, రవాబ్యూము ౬ వ నెంబరు.)

ఈ విషయములనుగూర్చిన వివరము ల్క్రింద ఉదాహరింపబడినవి:

షోలాపూరులో కొన్ని విచారకరము లైన విషయములు జరిగెను. స్వచ్ఛంద సైనికులు ప్రజలను సర్దుబాటుచేయుచు వీధులలో యానములకు త్రోవచూపసాగిరి. ఈ విధముగా ప్రతిరోజున జరుగుతూండెను. అందువలన వీధులలో పోలీసువారి

అవసరమే లేకపోయెను. ఇందు కథికారుల కనూయ కలుగవలసిన అవసరములేదు. కాని, ఇటువంటి సందర్భములలో పోలీసువారికినీ, వాలంటీర్లకునూ సంబంధము కలుగుటకును, తగాదా కలుగుటకునుకూడా వీలు కలదు. తగాదా వచ్చెను. నలుగురైదుగురు పోలీసులు చంపబడిరి. ఇందుమూలమున ౧౯౧౯ లో, పాంచాలరాష్ట్రములోవలె, ఇక్కడకూడ సైనికశాసనము ప్రకటింపబడెను. ఆనాటి దుష్టచర్య లిక్కడ కూడ జరిగినవి, నలుగురు రురితీయబడిరి. వారిలో ఒక సనవంతుడైన వర్తకుడుకూడ కలడు. ఇంకా అనేకమంది ఖైదీలు సైనికశాసనముక్రింద దీర్ఘ శిక్షలు విధింపబడిరి. జూలై, ఆగష్టునెలలలోజరిగిన సంధిరాయబారసందర్భములలో వారి విడుదలనగూర్చిచూడ చర్చకు వచ్చెను. కాని ఆరాజీ కుదరలేదు. దానినిగూర్చి ముందు వివరింతము

౧౯౩౦ ఏప్రిల్ ౨౩ వ. తేదీనీ పెషావరులో జరిగినవిషయములను వివరింప వలసియన్నది. తిక్కిన భారతదేశములోవలెనే శాసనోల్లంఘనోద్యమము పట్టుమోత్తర సరిహద్దుపరగణాలలోకూడ ప్రచారములో నుండెను. ఏప్రిల్ ౨౩వ తేదీనీ సారాయి పిత్తెటింగు ప్రారంభింపబడునని పెషావరునగరమున కాంగ్రెసు ప్రకటనచేసెను. కాని అది దుర్మహూర్తమున ప్రారంభింపబడెనేమో అన్నట్లు జరిగినది. ఏప్రిల్ ౨౨ న అ. భా. కాం. సం. వారి రాయబారము పెషావరుకు బయలుదేరెను. వారు పట్టి మోత్తర సరిహద్దురాష్ట్ర నిబంధనలనగూర్చి విచారించుటకు వెళ్లిరి. కాని అటవ్ కడ నా రాపివేయబడిరి. ఈ వార్త పెషావరుకు తెలిసెను. అనగరములో ఒక బహిరంగ సభ సమావేశపరపబడెను. పెషాబాగులో ఒక పట్టికుమిటింగు జరుపబడెను, మరునాడుదయమున ౯ మంది నాయకులరెట్టుచేయబడిరి. మరి ఇద్దరు నాయకులు ఉదయము ౯ గంటల కరెట్టుచేయబడిరి. కాని వారిని తీసుకొనిపోయే మోటారులారీ ఆగిపోవుట మూలమున నాయకులు తమంతటతాము థానాఆఫీసులో హాజరగుదు మని చెప్పిరి. ఆప్రకారము వారు పంపివేయబడిరి. ఆ ఏర్పాటుప్రకారము కాబూలీగేటు థానాదగ్గరకు నాయకులు లుత్నవముతోబయలుదేరి వచ్చిరి. కాని థానా మూసివేయబడియుండెను. ఒక పోలీసుఉద్యోగి గుర్రముపై నెక్కి ఆస్థలమునకు వచ్చెను. ప్రజలు జాతీయగీతములను పాడి జయధ్వనులను చేయసాగిరి. అతడు వెళ్లిపోయెను. కాని ఆకస్మికముగా రెండు మూడు మరఫీరంగులు వచ్చెను. అవి గుంపుపైకితోలబడెను. ఈ సమయములో ఒక ఆంగ్లేయుడు మోటారుపైకిఁబొదిలినతనముగా పరుగెత్తుకొనివచ్చి ఆ మరఫీరంగీ కారులైన పడి మరణించెను. కారులోనున్న ఒకరు గుండ్లు కాల్యప్రారంభించిరి. ప్రమాద వశమున కారుకుకూడ నిప్పంటుకొనెను. డిప్యూటీకమిషనరు ఫిరంగికారులొనుండి బయటకువచ్చి థానాకు పోతుండగా మెట్టుపైనుండి పడి స్మృతితప్పిపోయెను. కాని కొంతసేపటి కాయన లేరుకొనెను. ఫిరంగులు తరువాత కాల్యబడెను. శకములను

లాగివేయుటకు ప్రజలు ప్రయత్నించిరి. సైన్యములును, కారులును అక్కడనుండి తీసుకొనిపోబడినను. రెండవసారి మరల తుపాకులు కాల్చబడినవి. ప్రభుత్వమువారు ప్రచురించిన జాబితాప్రకారము 30 మంది మరణించినట్లు, 30 మందికి గాయములు తగిలినట్లు తెలియగలదు. ప్రజలు దానికి 2 రెట్లు మొదలు ౧౦ రెట్లువరకును లెక్కవేసి చెప్పెదరు. సాయంకాలము సైనికులు కాంగ్రెసు ఆఫీసుపైన దాడివేసెరి. వారు కాంగ్రెసు జెండాలను, వాలంటీర్ల బ్యాడ్జీలను లాక్కొనిపోయిరి. ఆకస్మికముగా ౨౫వ తేదీని సైనికులను, నామూలుపోలీసువారునుకూడ తీసివేయబడిరి. ౨౮ వ తేదీని పోలీసువారు తిరిగి ప్రత్యక్షమై పట్టణమును ఖిలాఫతు కాంగ్రెసువాలంటీర్ల నుండి స్వాధీనపరచుకొనిరి. ఆవాలంటీర్ల కీచుగ్యకాలములో నగరమును కాపలా కాయుమింటిరి. మే ౪ వ తేదీని నగరము సైనికులచే ఆక్రమింపబడెను.

మే ౬ వ తేదీన ప్రభుత్వమువారు రక్కడి విషయములనుగూర్చి ఒక ప్రకటన చేసిరి. కాని ప్రకారము థానాకు వచ్చెదమని అంగీకరించిన ఆ యిద్దరు నాయకులును ప్రజాసమూహముచే పోలీసుబందోబస్తునుండి బలవంతముగా తీసుకొనిపోబడిరిని ప్రభుత్వమువారి వాదన. జాతీయకీర్తనలను, జయధ్వనులను విని పోలీసుథానానుండి వెళ్లిన పోలీసుఉద్యోగి డిప్యూటీకమిషనరుతో తనను ప్రజలు రాలితో కొట్టిరసీ, పోలీసు ప్రేమనుకూడ దౌర్జన్యయుతమైన జనసమూహము చేరెననీ, పోలీసువారు రక్కడి సర్దుబాటు చేయుట కష్టముగా నున్నదనీ చెప్పినట్లు తెలియవచ్చెను. తరువాత పోలీసుకమిషనరు కేటుబాబుగానే అతని కారుపైన గెడ్డలు పడెను. అతడు వెనుకకు తిరిగిచూచి గుంపును సమాధానపరుప ప్రయత్నింపగా అతనిపైన తిరిగి రాళ్లుపడెను. ఫిరంగికారులలోనున్న మిలిటరీఉద్యోగిపైన కూడ తిరుగుబాటు జరిగెను. అతని రివాల్యరును ప్రజలు లాక్కొన ప్రయత్నించిరి. డిప్యూటీకమిషనరు పడద్రోయబడుటచే ఆయనకు స్వృతితప్పెను. ఫిరంగీకారుకు గుంపులు నిశ్చయమిట్టించిరి.

అంతట డిప్యూటీకమిషనరు తుపాకులను పేల్చుట కనుజ్ఞ నిచ్చెను. ఏప్రిల్ ౨౯ వ తేదీని ౨౦ మంది మరణించిరి; 30 మందికి గాయములు తగిలెను. పెమెవరు కాంగ్రెసుకమిటీవారు తురంగ్ జాయి హాజీతో ఉత్తరప్రత్యుత్తరములను జరుపుచున్నట్లును, ఆయన పెమెవరుజిల్లాలో ప్రకీశించుట కొక లమ్కెరును సమహూర్చుకొని రానున్నట్లును ప్రకటనచేసిరి. కాంగ్రెసు, నాజవాన్ భారతసభలవారు తిరుగుబాటును పురికొల్పినాడగిరి.

కాసనోల్లంఘనోద్యమదినములలో ౧౯3౦ మే 3౧ వ తేదీని మిలిటరీ పయరీ లో పనిచేస్తాన్న గంగాసింగు కాంభోజి అనే ఒకరు పెమెవరు నగరమునందు బం

డీలో తన పిల్లలతో సహా కాబూలీగేటుగుండా పోవుచుండగా ఒక బ్రిటిష్ పైసకు డా బండిపైన తుపాకి కాల్చెను. అప్పుడు ౯ సం॥ వయస్సు కలిగిన బీ బీ హార్వార్డ్ కార్ ఆను ఆయనకుమార్తెయున్ను, ౧౬ నెలల వయస్సుగల కాకా బచ్చితార్ సింగు అనే ఆయన కుమారుడున్ను చెట్టుమీచనుండి పక్షులు పడిపోయినట్లుగా చచ్చి క్రిందపడి పోయిరి. గంగాసింగు భార్య శ్రీకాంతుకు పూవయ్యుపైనను, చేతులపైనను తీవ్రమైన గాయములు తగిలినవి. ఆమెదొమ్మి పూర్తిగా ఎగిరిపోయినది. చనిపోయిన శవములు డిప్యూటీ కమిషనరు ఆనుజ్ఞతో ఉత్సవముతో శ్మశానవాటికకు కొనిపోబడెను. ఆ ఉత్సవములో వేలకొలది జనులు పాల్గొనిరి. ఆ శవములను శ్మశానవాటికకు తీసుకొనిపో తూన్న వాహకులపైనను, ఆ ఉత్సవములో పాల్గొన్న తక్కినవారిపైనను పైసకులు తుపాకులను కాల్చిరి. సైనికులు ప్రజలను చెదిరిపొమ్మరి హెచ్చరికైనను చేయలేదు; ౨ గజముల దూరమునుండి తుపాకులను కాల్చిరి. వాహకులు దెబ్బలుతగిలి పడిపోవుచుండగా తిరిగి కొత్తవా రాశవములను మోసుకొనిపోతూవచ్చిరి. ఈ విధముగా ౯ మంది మరణించిరి. ౧౮ మందికి గాయములు తగిలెను. ప్రభుత్వమువారు ౧౭ సార్లు తుపాకులను కాల్చినట్లుగా భారతకానసభలో సమాధాన మియ్యబడినది.

౧౯౩౦ జూలై నెలలో ప్రభుత్వమువారు మరియొక ప్రకటన గావించిరి. దానిని బట్టి ౧౧ వ నెంబరు ప్రెస్సు ఆర్డినెన్సుక్రింద రెండులక్షల నలభై వేలరూపాయలవరకును పత్రికలనుండి ధరావతులు వుచ్చుకొనబడెనని, ౯ పత్రికలు ధరావతులు చెల్లించ నిరాకరించినందువలన ఆగిపోయెనని తెలియగలదు.

౧౯౩౦ జూలై ౩౧ వ తేదీని బొంబాయిలో లోకమాన్యులకు జయంతి జరుపబడెను. శ్రీమతి హంసామెహతా ఒక ఉత్సవమును బయలుదేరదీసెను. ఆమె అపుడు బొంబాయి నగరపు కాంగ్రెసుకు సర్వాధికారి. అక్కడ వరుసగా ౩ రోజులు అఖిల భారత కాంగ్రెసు కార్యసంఘసభ జరిగెను. ప్రభుత్వమువారు రప్పటి కాకార్యసంఘముపైన నిషేధపుటుత్తరువులను జారీచేయించలేదు. కొంతమంది కమిటీసభ్యులు సాయంత్ర మా ఉత్సవములో పాల్గొనిరి. ఆ ఉత్సవము జరుగుతూండగా దానిని నిషేధించినట్లు ౧౮౪ క్రిమినలు ప్రాసీజరుకోడుక్రింద ఉత్తరువులు జారీచేయబడెను. అప్పటికప్పుడే ఆ ఉత్సవమందు వేలకొలది జనులు లుండిరి. ఆ నిషేధపుటుత్తరువులు జారీచేయబడిన తరువాత ప్రజలు రోడ్డుమీద కూర్చుండిరి. ఒక్కరుకూడా కదలలేదు. రాత్రిఅంతా కుంభవర్షము కురిసెను. జను లానీటికాలువలలోనే కూర్చుండిరి. అంతకుపూర్వ ముట్టి నిషేధపుటుత్తరువు లొకసారి జారీచేయబడినపుడు అధ్యరాత్రుమగు నప్పటికి మరల ఆ ఉత్సవము సభికారులు సాగనిచ్చిరి. కాని ఆనా డట్లు జరుగలేదు.

అప్పటి పోలీసుకమిషనరు హీల్. ఆయన ప్రభుత్వమువారి పద్ధతి కనుగుణముగా వ్యవహారములు నిర్వహింపగలిగిన చతురత లేనివాడని తరువాత ప్రభుత్వమువారు గ్రహించిరి. ఫీఫ్ డెస్క్ మీజు స్త్రీలు అప్పటి పరిస్థితులనుగూర్చి పూనాలోనున్న హోము మెంబరుకు తెలియజేసెను. ఆయన వచ్చేటంతవరకును ఏమీ జరుగకూడదని హోము మెంబరు హామీనిచ్చెను. ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. తరువాత ఆయన ఉదయమున వచ్చి విక్టోరియా మెర్సిన్స్ భవనములపైనుండి గుంపులను చూచెను. ఉదయమున ముఖ్యులయిన వారు కొంతమంది అరెస్టుచేయబడిరి. వారిలో బాటు ౧౦౦ గురు స్త్రీలుకూడా అరెస్టు చేయబడిరి. అరెస్టుచేయబడినవారిలో పండిత మదనమోహనమాలవ్యా, వల్లభాయి పటేలు, జమరాందాసుదొలత్ రాం, కమలా నెహ్రూలు కలరు. వీరందరు అఖిలభారత కాంగ్రెసు కార్యసంఘసభ్యులు. గుజరాతు ఉష్ణసత్యాగ్రహమునందును, బోర్సాదు పన్నుల నిరాకరణోద్యమమునందును ప్రఖ్యాతిగాంచిన వల్లభాయి పటేలు కుమార్తె శ్రీమతి మణిబేకూడ అరెస్టుచేయబడెను. పాంచాలరాష్ట్ర నివాసినియగు శ్రీమతి అమృతకార్ మొదలగు ౧౦౦ మంది స్త్రీలును, బొంబాయినగర కాంగ్రెసు సర్వాధికారిణియగు శ్రీమతి హంసమెహతాయు అరెస్టుచేయబడిరి.

నిషేధపుటు తరువులకు ప్రతికూలముగ సభలు సమావేశపరచబడినపుడెల్ల బొంబాయిదృశ్యములు భయంకరముగానుండెను. పాతపోలీసుకమిషనరు బహుశా తగినంత కఠినముగా లేదనేకారణముచేత మరియొకచోటికి బదిలీచేయబడి, ఆయనస్థానమున మరియొక క్రొత్తవారు పిలిపింపబడిరి. ఆయన పేరు విల్సను. ఆయన గుంపులను తేలికగా చెదరగొట్టుటలో బహునేర్పరని ప్రభుత్వమువారి విశ్వాసము. ఆయన అధికారము లోనికి వచ్చినవెంటనే అదివరకు కఠినముపై ఉపయోగింపబడే లాఠీ తలలపై నుపయోగింపబడసాగెను. తలలనుండి నెత్తురు ప్రవహింపసాగినవెంటనే వాలంటీర్లు గిరగిర తిరిగి నేలపై కూలిరి. ఆ భయంకరదృశ్యము బాధాకరముగానే యుండెనుగాని ఇరుగుపొరుగులనున్న గుంపులు విశేషముగా అట్టిదృశ్యములను చూచుట కాకర్షింపబడు తూవచ్చిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు సభలలో ౫ వేలమొదలు ౨౫ వేలవరకును సభ్యులు చేరెడివారు. అంతకంత కాపోలీసుదౌర్జన్యము రెక్కువయ్యెను. చిట్టచివరి పెద్దపోరాటము పూర్ణస్వరాజ్యజయంతిరోజున జరిగెను. అనాడు అర్ధరాత్రివేళ ఉత్సవము జరుప నిశ్చయింపబడెను. ఆ ఉత్సవమున కొక లక్షమంది జనులు నూగిరి. పోలీసువారు తుపాకులను కాల్చుటయులమున అది చిరస్మరణీయ మయ్యెను.

బొంబాయిలోని అజదుమైదాన మాయోద్ధమునకు రంగభూమి. సత్యాగ్రహోద్యమము జరిగినవ్నాళ్లును ప్రతివేల గాంధీజయంతి జరుపబడెను. గాంధీజయంతి

అనగా ఆయన ౧౯౩౦ మేనెలలో అరెస్టుఅయిన కోజు. ప్రతినెల చివరి ఆదివార ముందును పతాకవందనము జరుపబడుతూ వచ్చెను. ఈ ప్రదర్శనములన్నీ పోలీసువారి తీవ్రములైన లాఠీఛార్జులకు సురియైనవే. ఈసమావేశములకు వేలకొలది ప్రజలు హాజ రయ్యేవారు. ఒకచోట వారు చెదరగొట్టబడినదానికంటె అజదుమైదానములోని మరొక చోట వారు సమావేశమయ్యేవారు. ఆగోజులలో అజదుమైదానములోని ప్రజలను చెదరగొట్టుటే పోలీసువారి ఉద్దేశ్యము. బొంబాయిలో వాలంటీరులను పోలీసువారు కొట్టేటప్పు డొక సంస్థానాధిపతి ఆంధ్రప్రదేశ్ ను చూడెను. అప్పు డాయన లాఠీఛార్జీల కంటె సైనికకాసన మనేకరెట్లు పెరుగని అభిప్రాయమిచ్చెను. లాఠీఛార్జీలను భరించ గల జాతి సైనికకాసనమును భరించగలను టౌక బెక్కకొదని ఆయన చెప్పెను. ఆ సంస్థానాధిపతి బిక్రమ్చుహారాజు. ఆయన బొంబాయిలో జరుగుమాన్మ ఒక ఉత్సవమును దర్శింపబోయెను. ఈ ఉత్సవము ౧౯౩౦ జూను ౩౦ వ తేదీనయందు కొంత కాలముక్రిందట జరిగెను. అప్పుడు పంకిత మోతీలాలుకైహూమాదా బొంబాయిలోనే యుండెను. ఉద్యమసందర్భములో అన్నిటికంటెను విచిత్రమైన విషయ మొక్కటి జరిగెను. పండులును, మామగార్లును కాండులేటిలు వహనభరితము లండులలో నుండగా వారికుమార్తెలను, కోడలమ్మను భారతదేశ స్వాంత్ర్యముకొరకు తమకెవరు ధారపోయదొడగిరి.

మద్రాసులోని లాఠీఛార్జీలు విచక్షణలేకుండా జరిగినవి. ఒక క్రైస్తవప్రచారకుడు రికరెండు పాటన్ (Rev. Paton) ఒక పోలీసువైద్యుని సమీపమున తీవ్రముగా లాఠీఛార్జీచేయబడెను. ఆయన బుద్ధురుదురులను ధరించి పెత్తని హక్కులపైట్టుకొని దగ్గరనుండి పిక్కటించును, లాఠీఛార్జీలను చూస్తూఉండగా పోలీసువా రాయనను కొట్టిరి. దీనిపైన పోలీసువారి చర్యలనుగూర్చి తీవ్రమైన విమర్శలు జరిగెను. కాని పోలీసువారుగాని, ప్రభుత్వమువారుగాని అందుకు తగిన పరిహారములు చేయకపోగా అంత విచక్షణలేకుండా పని జరిగినందుకు విచారమునైనను వెల్లడింపలేదు. దక్షిణ దేశములో వైతాను అనే ఒక క్రైస్తవ ప్రచారకునిపైన నిషేధపుటలతరపులు జారీ చేయబడెను. అందువలన ఆయన భారతదేశమున వెంటనే విడిచిపెట్టి వెల్లపోవలసి వచ్చెను.

అక్రమసంఘములను క్షీంచుటలో పోలీసువా రొక కొత్త ఉపాయమును కనిపెట్టిరి. వా రాయనొట్లనుండి కొంతమంది పిక్కటించు నొకచోటికి చేర్చి వారందరినీ లాఠీలో ఎక్కించుకొని నగరమునకు వెలుపల చాలదూరమునకుకొనిపోయి వారియొద్ద ప్రేమలేకుండాచేసి వారిని అక్కడ విడిచిపెట్టేవారు. బొంబాయిలో విదేశీబట్టల పిక్కటించున్నా, అంగళ్లలోని విదేశీబట్టలను నీర్లుచేయించుటయున్నా చాలా పట్టు

దలతో జరుపబడెను. విదేశీబట్టలు లారీలలో దొంగతనముగా తీసుకొనిపోబడుతూండుగా బాబూగన్నో అనే ఒక బాలుడు కాల్చుదేవిరోడ్డుమీద ఆలారీ కడ్డముగా నిలబడినాని నాపివేయదలచెట్టెను. లారీ ఆపిల్ల వానిమీదుగా తోలబడెను. అతడు మరణించెను. ఇది జరిగిన నాటినుండి కాంగ్రెసున కది పుణ్యదినమయ్యెను. తరువాత ప్రతినెలా బాబూగన్నో మరణదినమున ఉత్సవము జరుపబడుతూవచ్చెను.

వల్లభాయి పటేలు తన మొదటి మామూలల శిక్షను అనుభవించిన పిమ్మట విడుదల చేయబడెను. ఆయన పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూచే కాంగ్రెసుకు తాత్కాలికాధ్యక్షుడుగా నియమింపబడెను. బొంబాయి, గుజరాతు రాష్ట్రములలో ఆయన పని ప్రారంభించెను. ఉద్యమముయొక్క ప్రతీకను హెచ్చుచేసెను. ప్రచారకల కాయనఉపన్యాసములు నూతనోత్తేజము కల్పించెను. అప్పటికి చాచాపు కాంగ్రెసు సంస్థ లన్నీ అక్రమపుసంఘములుగా ప్రకటించబడుతూ ఒక ఆర్డినెన్సు జారీచేయబడెను. దానిమూలమున దేశములోని అన్ని కాంగ్రెసు కార్యాలయములను ప్రభుత్వము వారు న్యాయస్థానపరమకొనసాగిరి. అప్పుడు జూలై ౧౩ వ తేదీని వల్లభాయిపటేలు భారతదేశములోని ప్రతిగృహము కాంగ్రెసుకార్యాలయ మనీ, ప్రతి ఆత్మ కాంగ్రెసు సంస్థ అనీ ప్రకటించెను. జూలై ౯ వ తేదీని భారతశాసనసభలో ఇర్వినుప్రభువు శాసనోల్లంఘనోద్యమమునకు ప్రతిహేలముగా కత్తి ఝోషిస్తూ యిచ్చిన ఉపన్యాసమున కది తగిన ప్రత్యుత్తరము. ఈ శాసనోల్లంఘనోద్యమమునకు గుజరాతురాష్ట్రమునందలి బాన్దోలీ, బోర్సాగుతాలూకాలలో జరిగిన పన్నుల నిరాకరణ దండయాత్ర మకుటమువలె నుండదగినది. ఆసందర్భములో ఆధికారుల నిర్బంధవిధానమునకు తాళలేక ౮౦ వేల మంది రైతులు బ్రిటిషు హిందూదేశమునుండి దగ్గరగానున్న బోంబాయి సంస్థానములోని గ్రామములకు వలసపోయిరి.

వల్లభాయితల్లి ౮౦ ఏండ్ల వృద్ధురాలు. ఆమె వంటచేసుకొనుచుండగా పోలీసువారు ఆ అన్నపుకుండను పడగొట్టి, అన్నములో రాళ్లు, ఇసుక, కిరసనాయిలు కలిపి పోయిరి; ఇవిగాక గ్రామస్థులపై నెన్నో అత్యాచారములను గావించిరి. కాని ఆ గ్రామస్థుల నిర్మాణబల మత్యన్యుతము. వారు అసంపన్నులూ, చాల తప్పుకుండా ఆచరించిన విధానము మరి ఆశ్చర్యకరము. *

* ఉద్యమప్రారంభదశలో చిట్టగాంగునైనెకశిబిమునైన ఒక ఏంపెయిల్ర జరిగెను. అందులో కొంతమంది భారతీయులువరులు సైనికదుస్తులలో పోయి చిట్టగాంగునైనెకులను కొందరిని కాల్చివేసిరి. ఇందుకు భయంకరములైన ప్రతిక్రియలు చేయబడెను. ౧౯౨౧-౨౧ లలో ఐర్లాండుదేశమునందలి బ్లాకు అండు టాన్సు (Black and Tans) కార్యక్రమముల నవి జ్ఞాపకముచేసెను.

భారతదేశములోని ప్రతిరాష్ట్రము జాతీయ సంగ్రామమునందు తన వంతు త్యాగమును తాను చేయగలిగెనని చెప్పినచో విశేషముగా వివరములను వ్రాయ నవసరములేదు.

ఆంధ్రరాష్ట్రములలోని పరిస్థితులనుబట్టి ఉద్యమస్వరూపములో కొన్ని మార్పు లు లేకపోలేదు. దక్షిణభారతదేశ మొకవిధముగా అత్యధికకష్టములను భరించెను. లాతీ చార్జీలు, పెద్ద పెద్ద జరిమానాలు, స్వీకృతపు శిక్షలు—ఇవి ఉద్యమముయొక్క ప్రధానదశలో ప్రభుత్వమువారిచే అవలంబింపబడిన ఆయుధములు. దేశములోని అన్ని రాష్ట్రములకంటె వంగరాష్ట్రమునం దెక్కువమంది ఖయిదులకు పోయిరి. బ్రిటిష్ వస్త్ర బహిష్కరము బెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సా రాష్ట్రములలో అతిశీఘ్రముగా కొనసాగింపబడెను. దిగుమతుల అంకెలనుబట్టి ౧౯౨౯ వ సంవత్సరంలో కంటే ౧౯౩౦ సంవత్సరంలో ౧౦౦ కి ౯౫ వంతున బ్రిటిష్ వస్త్రముల దిగుమతి పడిపోయినట్లు తెలియగలదు. భారతజాతీయ విముక్తికొరకు సుజరాతురాష్ట్రము పోరాడిన విధాన మిది వరకే చెప్పియుంటిమి. సంయుక్తరాష్ట్రములలో అట్టివగు ౩౦ వ శతాబ్దమునందు నిరాకరణము ప్రారంభమయ్యెను. జమీందార్లున్నూ, ఔదులున్నూ కూడా పన్నులను నిరాకరింపవలెనని కోరబడిరి. పాంచాలముకూడా తక్కిన రాష్ట్రములతో కలసివది. పశ్చిమోత్తర పరిపాలనరాష్ట్రములు దౌర్జన్యరాజ్యసిద్ధాంతము నంగీకరించుటలో రాజకీయ ప్రయోజనముకంటె కూడా ఔతికప్రయోజన మెక్కువ కలిగెను. బీహారు లోని చాలాభాగములలో చౌకీదారు పన్ను చెల్లింపబడులేదు. ఆరాష్ట్రములో అదనపు పోలీసుదళము లేర్పాటు చేయబడెను. చిన్న చిన్న శిస్తులక్రింద పెద్ద పెద్ద శిస్తులను ప్రభుత్వమువారు స్వాధీనము చేసుకొనిరి. మగ్యరాష్ట్రములలో అబద్ధత్యాగ్రహము జయప్రదముగా సాగెను. అక్కడివారు పోలీసువారి అత్యాచారములకు గాని, పెద్ద పెద్ద జరిమానాలకుగాని లక్ష్యపెట్టలేదు. కర్ణాటకరాష్ట్రము ఖ్యాతికరముగ పన్నునిరాకరణదండయాత్రను సాగించెను. ఈతచెట్టుగాని, తాటిచెట్టుగాని ఆరాష్ట్రములో ౩ లక్షలు కొట్టివేయబడెను. సిరిసీ తాలూకాలోని ౧౩౦ మంది పట్టణాలోను ౯౬ మంది రాజీనామాల నిచ్చిరి. సిద్ధాపూరు తాలూకాలో ౨౫ మంది, ఉత్తర కెనరాలోని అంకోలా తాలూకాలో కల ౬౩ మందిలోను ౪౩ మంది రాజీనామాల నిచ్చిరి.

కర్ణాటకపన్నుల నిరాకరణమునందు “కెనరాజిల్లాలోని ౮ మందిల పైచిలుకు తుటుంబములు పొల్గానెను, సిద్ధాపూరు, అంకోలాతాలూకాలు చాల కష్టములకు గురియ్యెను. అక్కడ ౮౦౦ మందికి ఖయిదుశిక్షలు నిధింపబడెను. వారిలో ౧౦౦

మంది స్త్రీలుకూడ గలరు. ప్రభుత్వమువారు రయితుల ఆస్తులను, ఇండ్లను స్వాధీనపరచు కొనుటమూలముగగాని, వారి చరాస్తులను జప్తుచేయుటమూలముగగాని వారికి కలిగిన నష్టము మొత్తము ౧౫ లక్షలరూపాయలు. ఈ క్రింద నుదాహరింపబడిన అంకెలనుబట్టి పోగొట్టుకొనబడిన పొలములును, ఇండ్లును తేలగలవు. ఇందులో చరాస్తులనష్టములు వివరింపబడలేదు.”

అంకోలా, సిద్ధాపూరుతాలూకాలలో ౩౩౦ కుటుంబముల పొలములు స్వాధీనము చేసుకొనబడెను. ఆ కుటుంబములలోని జనసంఖ్య దాదాపు ౨ వేలు. ప్రభుత్వము వారిచే వశపరచుకొనబడిన పొలముల విస్తీర్ణము ౨ వేల యెకరములు; ఖరీదు ౮ లక్షల రూపాయలు. ౧ లక్ష ౫౦ వేల రూపాయల విలువగల ౧౬౬ ఇండ్లకూడ స్వాధీనము చేసుకొనబడెను. ౨౧౮ మందికి శిక్ష విధింపబడెను. జప్తులు చేయబడిన చరాస్తులు ౨౦ వేల రూపాయల ఖరీ దుండునని అంచనా వేయబడెను.

అనేకమంది రైతులు గృహములనుండి వెడలబెట్టబడిరి. కొన్ని ఇండ్లు పోలీసు శిబిరములుగా మార్చబడెను. ప్రభుత్వమువారిచే వశపరచుకొనబడిన భూములలోని వైరులను కోయటకు యితర తాలూకాలనుండి కూలీలను తీసుకొనిరావలసివచ్చెను. పన్నులను నిరాకరించినవారి ఆస్తులను కొనిన గృహస్తుల సమ్మతులకడ ఉపవాసవ్రత మవలంబించిన స్త్రీ సత్యాగ్రహులు సిద్ధాపూరులో ౩౭ మంది యుండిరి. మావినగుండిలో ౩౧ కోజులు ఉపవాసవ్రత మవలంబింపబడెను. సిద్ధాపూరుములో ౧౧౦ మంది స్పృహలు పోలీసులును, వారికి తోడు అదనపు పోలీసులును ఉంచబడిరి.

అంకోలాలో అదనపు పోలీసులకొరకు ౩౭ వేల రూపాయలు వసూలు చేయబడెను. ౧౯౩౨ జనవరినుండి ఉద్యమము చిట్టచివరకు పన్నుల నిరాకరణమునుగూర్చిన ప్రత్యేకపు ఆర్డినెన్సు కెనరాలో అమలులోనే యుండెను. గుజరాతులోకూడ చివర భాగములో అమలులో లేదు. గుజరాతురైతులకు సంక్షేమమును పంపుతూ సర్దారు వల్లభాయి కెనరాకర్షకులనుగూర్చి ఈ విషయముగా చెప్పెను :

“కర్ణాటకములోని ధైర్యులు లయిన రైతులుకూడ మీవలెనే భూములను కోలుపోయి, ఆస్తులను త్యజించి, అనేక బాధలకు లోనగుతుండిరి. వారు జప్తులు, ఖయదులు, ఆస్తులను కోలుపోవుట మొదలగు కష్టములను కోరి తెచ్చుకొనిరి. స్త్రీలును, పురుషులును కూడ వారి ఈ కష్టములను లెక్కపెట్టలేదు. వారి నాడనేకవిధముల నాశనమై పోయిరి. వారి త్యాగధైర్యములను గూర్చిన కథలు వాహ్మదయమును వారిలో లీనము చేసుకొనినవి. వారి కష్టసహిష్టుత కొన్ని దమయములలో న వ్వాక్పర్యచకితుని చేసినది.”

అంకోలాలోని పన్నునిరాకరణ దండగూత్రకు గాజీమోదేశ్వరమే మూలము. సిరిసీ, సిద్ధాపురంతాలూకాలలో ఆర్థికకారణములుమాడ కొన్ని కలవు. కేరళరాష్ట్రమున్ని రాష్ట్రములలోకి చిన్నది. అందులో శాసనోల్లంఘనోద్యమము చిట్టచివరి రోజు వరకును కొనసాగుతూనేయుండెను. సిల్హెటాటోలో కూడ అస్సామరాష్ట్రములో కూడ కాంగ్రెసుఆదేశము సరిగానే నిర్వహింపబడెను.

ఆయా రాష్ట్రములలోని కొన్ని ముఖ్య విషయములనుగూర్చి కొంతవడి చెప్పవలసియున్నది. కాంగ్రెసుకార్యాలయములను మూసివేయుట, కాంగ్రెసు రికార్డును, టెండాలను పోలీసునాగు తీసికొనిపోవుట, లాభీకర్షణ, బహిరంగభియోచనగొట్టబడుట, కొన్ని ప్రదేశములపైవన, కొందగు ప్రజలపైనను ౧౪౪ వ శ్లోకము జారీచేయబడుట, వ్యక్తులపై ౧౦౮ వ శ్లోకము ప్రయోగింపబడుట, ఇండ్లపైన పోలీసువారి దండయాత్రలు, సోదాలు, ముద్రణాయంత్రములను స్వాధీనపరచుకొనుట, పత్రికలను, ముద్రణాలయములను ధరావహులు కొరకు—ఇవన్నీ అన్ని రాష్ట్రములలోను సమానముగానే జరిగెను. కాని భారతప్రభుత్వము సారాయి దుకాణముల ప్రయోజనముకొరకును, విదేశీబట్టల లాభముకొరకును నడుపబడెనని తెలుసుకొన్నప్పు డాత్యర్థము కలుగక మానదు. వంగరాష్ట్రమునందిలి మిష్నెల్లూరుజిల్లా ఆ రాష్ట్రములోని నిర్బంధ విధానమునకు కేంద్రమయ్యెను. డెబ్బలు తిని నిస్సహాయులై పడియున్న వాలంటీరులకుగాని, లేక తడితెర స్వచ్ఛందపైనికులకుగాని నిలవ నీడయిచ్చినందుకో, అన్నము పెట్టినందుకో, నుంచినీ ల్లిచ్చినందుకో, ఆంగ్ల, వంగరాష్ట్రములలోని గృహస్థులు ఖైదు చేయబడిరి. వంగరాష్ట్రములోని కేర్నాయిలో చిన్న నెపముపైన తుపాకులు కాల్చబడెను. కేర్నాయిలో ఒకమిల్లు జప్తుచేయబడినపుడు చుట్టును ప్రజలు మూగినందున తుపాకులు కాల్చబడెను. ఆ సందర్భములో ఒకడు మరణించెను. అనేకులకు గాయములు తగిలెను. చేచినాలో సుంపులు పరుగెత్తుతూన్నప్పుడు తుపాకులు కాల్చబడెను. ౬ గురు మరణించిరి. ౧౮ మందికి గాయములు తగిలెను. ఉప్ప తియారు చేయబడు తూండగా చూచుచున్న ఒకసుంపుపైన కాంటాయిలో ౧౯౩౦ జూనునెలలో తుపాకులు కాల్చబడెను. ౨౧ మందికి గాయములు తగిలెను. ఒకమనిషి అరెస్టు చేయబడినందుకు కేర్నాయిలో సుంపు చేసెను. హెచ్చరిక చేయబడినప్పటికిని వారు చెదరిపోలేదు. వారిపైన తుపాకులు కాల్చబడెను. ౧౧ మంది మరణించిరి. జూను ౨౨ వ తేదీన జరుగవలసిన దేశబంధుగానువాని కోత్సవమును కలకత్తాపోలీసువారు నిషేధించిరి. ఆ ఉత్సవములో పాల్గొనిన పురుషులు నిర్దాక్షిణ్యముగా కొట్టబడిరి. స్త్రీలు ఖగోషానుబంధి ముందు తురికి గాయపడినవారు గుర్రపుడెక్కలక్రింద నలిగిపోకుండా కాపాడగలిగిరి.

పోలీసువారు కళాకాలాభవనములకు పోయి అక్కడ క్లాసుగదులలో కూర్చొన్న విద్యార్థులను కొట్టిరి. బారిసార్ లాతీచార్జీలో ౫౦౦ మంది గాయపడిరి. తమలుక్కు (Tamluk) గ్రామములో పోలీసువారిచే సత్యాగ్రహులయొక్కయు, వారియందు సానుభూతి గలవారియొక్కయు ఆస్తులకు నిప్పంటించబడె నని వాడుక పుట్టెను. అనేకచోట్ల అవమానకరములైన దౌర్జన్యములు జరిగినట్లు తెలియవచ్చెను. గోపీనాథు పురములో కాంగ్రెసువాలంటీరులు నిర్దాక్షిణ్యముగా కొట్టబడిరి. ఆ కొట్టబడిన వారిలో ఒక మహమ్మదీయబాలుడు కలడు. గ్రామము లందుమూలమున ఆగ్రహావేశ పరవశులయి పోలీసువారిని ఒక స్థానికపాఠశాలలో పెట్టి తాళమువేసి పాఠశాలకు నిప్పు మట్టించిరి. కాంగ్రెసువాలంటీరు లా పాఠశాల తలుపులను పగులగొట్టి, పోలీసువారి ప్రాణములను ఆమంటలనుండి సంగ్రహించిరి. ౧౯౩౦ డిసెంబరు ౩౧ లేదీని పూర్ణ స్వరాజ్యోత్సరసందర్భమున సుబాసబాబు తీవ్రముగా కొట్టబడెను. ఆయన అంతకుపూర్వమే రాజద్రోహముక్రింద ఒక సంవత్సరము శిక్ష ననుభవించి విడుదలయి వచ్చెను. లాహోరులోని ప్రభుత్వాధికారులు అసహాయోద్యమముపేరుకే తెవరి పోయిరి. వా రసహాయోద్యమ వ్యక్తులయొక్క చిత్రపటమును నిషేధించిరి. ఒక ఘోషామహమ్మదీయస్త్రీ విదేశవస్తువులను విక్రయించే ఇండ్లకడ పికెటింగు చేస్తూన్నందుకు లూథియానాలో అరెస్టుచేయబడెను. ఆవరము బాగుండలేదనే కారణముతో భుజింప నిరాకరించినందుకు రావల్ పిండిఖయిదీలపైన కేసు పెట్టబడెను. మాంటుగోమరీలో లాలా లక్ష్మీరాం అనేకరోజులు నిరాహారదీక్షపూని శుదకు మరణించెను. టాంటాంలో పోలీసువా రొక స్త్రీయొడ మొరటుగా ప్రవర్తించిరి. పంజాబు సెనేటువోలలో పంజాబు గవర్నరుపైన తుపాకీ కాల్పుబడెను. దాని నవకాశముగా తీసుకొని పోలీసువారు విచక్షణలేకుండా సోదాలుచేసిరి. బీహారులో ఉద్యమము ప్రకాంతముగా వృద్ధిబొందెను. సమస్తికూరు సబుడివిజనులో సహపూరు పటోరీయా అనే పేరుగల యొక చిన్న బజారు ఉన్నది. జవహరుసప్తాహము జరుపబడిన నాల్గరోజులతరువాత ఒక పోలీసునూపరింటెండెంటు ౧౨౫ మంది పోలీసువారితో పోయి ఆ బజారును ముట్టడించి ౪౬ మందిని అరెస్టుచేసెను. అందులో కొంతమంది ఆస్తులనుకూడా తీసుకొనెను. వాటిని ౧౨ షెడ్లబండ్లపైన కట్టుకొని పోయెను. ఇతర జిల్లాలనుండికూడా అటువంటి రిపోర్టులు చాలావచ్చినవి. మాంఘీరు భాగల్ పూరులు ఉద్యమమునకు ముందంజవేసెను. సారాయదుకాణముల పికెటింగుమూలమున ౪౦ లక్షల రూపాయలు ప్రభుత్వమునకు నష్టమయ్యెను. మోతీహరులోని వరిచేలలోనికి సైనిక పోలీసులును, గూర్ఖాలును ప్రవేశించి వైరును పాడుచేసిరి, గ్రామప్రజలను భయపెట్టిరి. అనేకమంది గ్రామస్థులను అరెస్టుచేసిరి. చాంపరాణ్, సారణ్, ముజఫరుపూరు, మాం

ఘేరు, పాట్నా, మహాబాదు జిల్లాలలో చౌకీదారీపన్నుల నిరాకరణ మేర్పాటుచేయబడెను. అమరావతిలో ఘర్షణ ఉత్పన్నమును జరిపినందుకు లాతీఛాన్స్ జరిగెను ౧౯౩౦ డిసెంబరు ౨౧ వ రేదీని పెద్దాపురములో అల్పహరవిందుకు సమావేశమయిన ౮౦ మంది మిత్రులను పోలీసువారు కొట్టుట ఆంధ్రదేశములో జరిగిన ముఖ్యమైన విషాద కరసంఘటనము. ఆనందరఘములో అక్కడందరికీ తీవ్రమైన గాయములు తగిలెను. ఆంధ్రులో ముగ్గురు స్త్రీలుకూడా గలరు. ఆ విషయ మిప్పుడొక సివిల్ డావాకు కారణ భూతమైనది. కేరళరాష్ట్రములో ౧౦౦ కి ౭౦ చొప్పున కల్లుపాటలు పడిపోయినవి. తమిళనాడులో కల్లుపాట లావణీయబడినందున తుపాకులు కాల్చబడెను. అనేక లాతీఛాన్స్లు చేయబడెను. ఢిల్లీలో సారాయినర్రకు డొక రావుబహద్దరు బిరుదాంకితుడు గలడు. ఆయన వందలకొలది వాలంటీరులను, ౮౦ మంది స్త్రీలను అరెస్టు చేయించుటకు కారణభూతుడై ప్రసిద్ధిపడించెను. గుజరాతులోని రైతు తీతరప్రాంతములకు రేడిపోయినవిషయము చరిత్రప్రసిద్ధము. దానినిగూర్చి ట్రేయిల్స్ ఫోర్ ఈక్రింది విధముగా వర్ణించెను:

“చరిత్రలో ఇదివర కప్పుడూ కనీ, వివీ యెరుగని కొత్తపద్ధతి-వలసపోవుట-ప్రారంభమయ్యెను. ఒకరితరువాత ఒకరు కలిసి ఈ గ్రామస్థులు వారి చరాస్తులను ఎడ్ల బండలలో వేసుకొని బోయాసంస్థానపు సరిహద్దులను దాటి తోలుకొనిపోయిరి. కొంతమంది పంటలను కోసుకొనుటకు తగిన వ్యవధి లేక వైరులను తగులబెట్టిరి. నేనొకసారి వారి శిబిరములను చూచితిని. గోడలకుమారుగా చాపల నడ్డము కట్టుకొనిరి. నీడకొరకు పైన తాటాకులు కప్పబడినవి. అప్పటికి వర్షములు పోయినవి కాబట్టి వారికి మేనెలవరకును భయము లేదు. వారికి చుట్టును వారి ప్రేమాస్పదములయిన పశువులున్నవి. ఆయిరుకులోనే వారి ఇంటిసామానులన్నీ యున్నవి. అక్కడనే నాగళ్లు పరుపులు బిందెలు చెంబులు అన్నీ ఉన్నవి. మహాత్మా గాంధీబొమ్మకూడా ఉన్నది. వారిలో కొందరిని వారిండ్లు విడిచిపెట్టినకారణ మడిగితిని. అయింటి యజమానురాలు “మహాత్ముడు జెయిలులోనున్నాడు కాబట్టి” అని వెంటనే ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. కొందరు రయితులు “వ్యవసాయము లాభములేదు. పన్నులవ్యాయముగా వేయబడినవి.” అని జవాబుచెప్పిరి. ఒకరిద్దరు “స్వరాజ్యసంపాదనముకొర” కని చెప్పిరి.

“మారత్ కాంగ్రెసు అధ్యక్షునితో కలిసి నేను ౨ రోజు లా పాడుపడిన గ్రామములలో సంచారము చేసితిని. తాళములు వేయబడిన ఆ కుటీరపంక్తులను వీధులవెంట చూస్తూపోతిమి. కిటికీవనవ్యులలోనుండి ఖాల్ గదులు తప్ప మా కేమీ కనుపించలేదు.

పేగులు ప్రకాంతములైన ఎండకొలవలవలె కనబడెను. అంతా చలనరహితముగా నుండెను. ఒకకోతి ఒక ఇంటిపైకప్పునుండి యెగురుటమాత్రము చూచితిని.

“కాని కొంతమంది గ్రామస్థులు కుటుంబములన, తమ వస్తువులను బోధా గ్రామములో నుంచి తామమాత్రము పొలములలో పనిచేసుకొనుటకు తమ గ్రామములకు తిరిగివచ్చిరి. వారిలో కొందరు పోలీసువారి దౌర్జన్యమును వివరించిరి.

“నేను కండ్లార కొన్ని విషయములను చూచియుండుటచే వారు చెప్పిన మాటలను నమ్ముట నా కంత ఉష్టముగా కనిపించలేదు. నా మోటారుకారు ఈ పాడుపడిన గ్రామములలోనుండి వస్తూండగా ఒక పోలీసుమనిషి ఒయ్యెనెటు స్రుచ్చిన తుపాకిని చేత పుచ్చుకొని మమ్ములను ఆగవలసిన దని ఉత్తరువుచేసెను. పోలీసువారి వ్రాత పూర్వకమైన ఉత్తరువులేనిదే ఆ గ్రామమునుండి కదలమాడ దని మ మ్మాజ్ఞాపించెను. కాని, వాడు నాయూరోపీయమద్యులను చూచి, వెంటనే కంగారుపడి వచ్చిరాని ఇంగ్లీషుభాషలో “నేను నుంచి పోలీసుమనిషిని” అని యేమేమో గొణిగెను. అతని దుస్తులపైన యొక్కడా అతని నెంబరులేదు. అది నా కాశ్చర్యము కలిగించెను. నేను నెంబరు నడుగగా అతడు ప్రతిపోలీసువానికి రహస్యపు నెంబరు యందు నని నన్ను నమ్మించెను. అత డత్యవసరసందర్భములలో సమకూర్చబడిన పోలీసుదళమునకు సంబంధించినవాడు. బ్లండులోని బ్లాకు అండు టాన్సు (Black and Tans) ను పోలినవాడు. ఈ పోలీసువారి యూనిఫారములపైన నెంబరు కనిపించినయెడల అది పేరిని నిర్మించినవారి పొరపా టని చెప్పవచ్చును.

“ప్రభుత్వమువారిపైన బహిరంగముగా తిరుగుబాటువచ్చినపుడు వారు కాసనాను కూలముగా దానికి తగిన ప్రతిక్రియ చేసినయెడల ఎవ్వరును వారిని నిందింప వీలులేదు. ప్రభుత్వము కాంగ్రెసును ఆక్రమసంస్థగా ప్రకటించినది. బాన్డ్కోల్లీజ్లాలోని చక్కని ఆశ్రమమును ప్రభుత్వమువారు స్వాధీనపరచుకొనిరి. నా కింతవరకును ఆతిథ్య మిచ్చిన నూరత్ కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు ఆయన నన్ను విడిచిన మరునాడే ప్రభుత్వమువారిచే అరెస్టుచేయబడెను. బాన్డ్కోలీనుండి లేచిపోయిన రయితుల ఆస్తులను ప్రభుత్వము ముట్టడించినది; వారి పొలములను విక్రయింపనున్నది. ఆ రయితులపన్నులను వసూలుచేసుకొనుటకు ‘డబ్బిచ్చి తద్దినము కొనుక్కొన్నట్లు’ బాన్డ్కోలీపొలములను కొనదలచుకొనినవారికై ప్రభుత్వమువారు సతక ప్రారంభించిరి.

“ఇదంతా న్యాయశాస్త్రప్రకార మాడిన ఆటే. ఇక ప్రజలను భయభ్రాంతులనుగా చేయుపద్ధతిమాడా ఉపయోగింపబడుతూండెను. నా నోటుబుక్కులో రయితులు ప్రభుత్వోద్యోగులపైన చేసిన నిందారోపణములనేకము లుదాహరింపబడినవి.

ఆకథల యథార్థమును నేను తెలుసుకొనలేకపోతిని. వారిని బాగ్రత్తగా ప్రశ్నించితిని. వాకు సందేహము కలుగలేదు. ఈ నోటుబుక్కులోని విషయములు పేరులతో, తేదీలతో సహా ఉన్నతోద్యోగులకు చేరగలవు. ఒక గ్రామము ప్రతిరాత్రీ కొందరు గుండె గిండ్రచే ముట్టడింపబడుతూ వచ్చెను. వారు ప్రచ్ఛన్న కేషములతో తుపాకులను పేల్చిరి. ఒక సందర్భములో ఒక ముసలిరైతు నొడ్డలితో హత్య గావించబడెను. గ్రామస్థులు సహాయము కోరగా ఒక పోలీసు ఉన్నతోద్యోగి “నీవు పన్ను చెల్లించిన యెడల నీకు సహాయము వచ్చును” అని ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. పోలీసువారు లాతీలతో అకారణముగా కొట్టిరన్న నేరములు చాలచోట్ల మోపబడెను.

“నేను బాగ్రత్తగా గుచ్చుగుచ్చి అడిగి మరొక విషయమును తెలుసుకొనగలిగితిని. అది పాడుపెట్టబడిన ఆఫ్వా (Afwa) గ్రామములో జరిగినది. ఈ గ్రామములో కొంత మంది పాలములేనివారు నిలిచిపోయిరి. మరికొంతమంది బరోడాసంస్థానమునండి తమ పాలములను వ్యయసాయము చేసికొనుటకు తిరిగివచ్చిరి. అట్టోబరు ౨౧ వ తేదీన తెల్లవారుజామున ౩ గంటల కొకసభ యిన్ స్పెక్టరు కొంతమంది పోలీసులను మోటారు కారులో తీసుకొని ఆ గ్రామముచేరెను. పోలీసువారు పాలములలో నిద్రించుచున్న ఈ రైతులను చూచి వారిని కొట్టి పన్ను చెల్లించవలసినదని కోరిరి. తరువాత ఆరయి తులు సభ యిన్ స్పెక్టరు దగ్గరకు తీసుకొనిపోబడిరి. ఆయన కొందరిని చేతులతో కొట్టెను; కొందరిని కాళ్లతో తన్నెను; ఇద్దరు సోదరులను పట్టుకొని వారితులను డీడిక్కి కొట్టించెను. ఒకడు కుంట నారంభించెను. మరియొకనికి చెబ్బలు కలిగి వాపులు కనిపించినవి. తరువాత వారు మోటారులాగిలో బాడ్మిల్లాకప్ కు తీసుకొనిపోబడిరి. అక్కడ సభ యిన్ స్పెక్టరు వారిని వ్రాయుటకు పిలులేని దెదరింపులు దెదరించెను. వారిభార్యలకు వారిని నివృత్తియోజకులుగా నొసర్తు ననెను. ఆ దెదరింపు పనిచేసినది. తమ్ముడు తాను భూమిఖానుండు కాకపోయినప్పటికీ తనతండ్రిపాలమునకు పన్ను చెల్లించెను. మరియొక సందర్భములో త్రోవను పోతూన్న ఒక గ్రామస్థుని పట్టుకొని పోలీసువారు కొట్టిరి; అతనిజేబులోనున్న సొమ్ముకు తీసుకొనిరి; అక్కడ పన్ను చెల్లించవలసిన ఒకరయితో పేరుపాడ అతనికి రకీ దిచ్చి ఆసొమ్మును ఆరయితునుండి రాబట్టుకొనమని ఆకొత్తవానికి సభ యిన్ స్పెక్టరు సలహా యిచ్చెను. ఈ సభ యిన్ స్పెక్టరుకు క్రూరత్వ మునకుతోడు తెలివిలేటలుకూడా ఉన్నవి. ఆ గ్రామమునకు వచ్చిన మరియొక కొత్త వానిని పట్టుకొని అతనిబంటుగారునగు సభ యిన్ స్పెక్టరు స్వాధీనపరచుకొనెను. వేలం వేయబడే చరాస్తులను కొనుడని ఆయన కొందరు గ్రామస్థులను బలవంతపెట్టెను. ఈ గమముగా నే నెంతపాడుగుననైనా యాకథ చెప్పువచ్చును. ఇది అంత ఆ అధికారి

ఉదయంచేసిన పని. నేను నిజముగా ఇతనినీ, యితని అవకతవకలనూ చూచియుండని యెడల రయితులు చెప్పినమాటలను నమ్మిఉండేవాడను కాను. అటువంటి ఉద్యోగ స్థలమాలయన “ నోరులేని ప్రజాసమూహములకు ” న్యాయము తిరస్కరింపబడెను.”

ఈవిషాదకరసంఘటనమునుగూర్చి పూర్తిచేసేముందు పెసావరువిషయమును, అక్కడి పతానులవిషయమును కొంత చెప్పవలసియున్నది. వీరు ప్రారత్వమునకును, దౌర్జన్యమునకును పేరు గడించినవారు. కాని నేను గోవులవలె అహింసాసిద్ధాంతమును స్వీకరించిరి. ఖాక్ అబ్దుల్ గఫర్ ఖాన్ తన ఖుదైఖిద్ మత్ గారులను స్థాపించెను. వారికి క్రమశిక్షణముల నిచ్చెను. వారు నేను అహింసావ్రతము నవలంబించిరి. భారత దేశములో భయంకరనీమగా భావింపబడిన ఆదేశము నేను దౌర్జన్యరహితసహాయ నిరాకరణోద్యమమునకు సురక్షితమైన కేంద్ర మైనది. సహిష్ణురాష్ట్రములలో జరిగిన ఘోరకృత్యములు బయటపెట్ట వీలులేకుండ చేయబడెను. వాటినిగూర్చి వింత భాయి వ్రాసిన నివేదిక ప్రభుత్వమువారిచే నివేదింపబడెను. కాని కొన్ని విషయములను మాత్ర మందరికీ తెలుసును. వాటి నెవ్వరూ కాదనలేరు. కొన్ని ఇదివరకే ఉదాహరింప బడినవి.

సహిష్ణురాష్ట్రములలో జరిగిన ఒకవిషయ మిక్కడ చెప్పవలసియున్నది. ఆ రాష్ట్రములో అవలంబింపబడిన నిర్బంధవిధానసందర్భమున కొంతమంది ఘరివాలా సిపాయి లొకసమావేశముపైన కుపాకులను కాల్చి నాజ్జాపింపబడిరి. ప్రకాంతముగా నున్న నిరాయుధులను జనులపైన కుపాకులను కాల్చుటకు వారికొరకు లేబడిన లాఠీ పైన వా రెక్క నిరాకరించిరి. అందుకొర కా సిపాయిలు సైనిక న్యాయస్థానమునందు విచారింపబడి శిక్షింపబడిరి. వారికి ౧౦ సంవత్సరములు మొదలు ౧౮ సంవత్సరముల వరకునూ గల దీర్ఘ శిక్షలు విధింపబడెను. ౧౯౩౧ మార్చి నెలలో ప్రభుత్వమువారికిని, కాంగ్రెసుకును జరిగిన చిట్టచివరి రాజీరాయబారములలో ఈ ఖయిదీల విడుదలను గూర్చి చర్చ వచ్చినది.

ఇందునుగూర్చిన వివరములు తెలుసుకొనేముందు గాంధీ ఇర్విక్ ఒడంబడిక ఫలితముగా వీరు విడిచిపెట్టబడలేదనీ, కాని కొన్ని సంవత్సరములు గడచినతరువాత వారిశిక్షలు తగ్గింపబడినవనీ, అందులో కొంతమంది తరువాత విడిచిపెట్టబడిరనీ, మరి కొంతమంది యింకా ఖయిదులోనే ఉంచబడిరనీ చెప్పిన చాలును.

ఇక ఈ విచారచరిత్రను ముగించేముందు బోర్నాదుస్త్రిల కౌర్యమునుగూర్చి చెప్పవలసియున్నది. ఆస్త్రిలు ౧౯౩౧ జనవరి ౧ వ తేదీన ఒక ఉత్సవమును జరుప

నప్పుడు త్రాగుట కక్కడక్కడ నుంచినీళ్లుకుండలుంచుకొనిరి. పోలీసువారు ముందాకుండలను పగులకొట్టిరి. స్త్రీలను బలవంతముగా చెదరగొట్టిరి. స్త్రీలు కింద పడి పోయినప్పుడు పోలీసువారు వారి రొమ్ములపైన బూట్లతో నెక్కితొక్కి రని స్పష్టముగా నిందాగోపణ చేయబడెను. ఇది పోలీసువారు చేసిన చిట్టచివరి క్రూర కృత్యము.

జనవరి ౨౬ వ తేదీని గాలిన్, ఆయనసహచరులూ ఏవిధ మైన వరతులునూ లేకుండా విడుదలచేయబడినట్లు ప్రకటింపబడెను.

రాజీరాయబాధముల కవకాశము కల్పింపబడుటకై వారు విడుదల చేయబడిరి. నిజమున కిట్టి రాయబారములు ౧౯౩౦ జూలై, ఆగష్టు నెలలలోనే జరిగెను. కాని అవి నిష్ఫలములైనవి. వీటినిగూర్చి కొన్ని వివరములను వ్రాసుము. అవి ఆకాలములో ప్రారంభింపబడుటచేత నిష్ఫలము లైనవి. భారతదేశమున ఉద్యమరిక్యాణముప్పటి కింకను పూర్తికాలేదు. నాలంబీరులు బహిరంగముగా పోరాటముల కింకను సిద్ధము కాలేదు. ప్రభాత ఫేరీలును, బొంబాయివగరములోని వానర సైన్యములును ఇంకా చరిత్రప్రసిద్ధములు కాలేదు. లక్షలాదిగా వేయబడే కాంగ్రెసు బురెటిస్లు ప్రచారములోనికి రాలేదు. అవి ముద్రింపబడిన విధానమునుగూర్చి, వాటికి వెనుకనున్న మానవశక్తినిగూర్చి ప్రజల కింకా ఆశ్చర్యము కలుగలేదు. బొంబాయి, అహమ్మదాబాదువర్తకుల స్వార్థత్యాగ దేశాభిమానములు తరువాత ప్రదర్శితము లైనట్లుగా అప్పటి కింకా ప్రదర్శితములు కాలేదు.

తిరిగి మనము జూను, జులై, ఆగష్టు నెలలకు పోదుముగాక. ౧౯౩౦ జూను ౨౦ వ తేదీని పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ జైలుచైట నుండెను. ఆయన డెయిలీ హెరాల్డు పత్రికా ప్రతినిధి స్టాకోంబుతో కొన్ని విషయములు చెప్పెను. తరువాత కొద్దికాలమునకే స్టాకోంబు బొంబాయిలో తిరిగి పండితునితో మాటలాడెను. అప్పుడు రాండు ఫేబిలుమహాసభలో కాంగ్రెసు పార్లమెంటుకు తగిన వరతులనుగూర్చి ముచ్చటింపబడెను. స్టాకోంబు తాను వ్రాసిన కొన్ని వరతులను పండితునిముందు పెట్టెను. మోతీలాలుపండితుడు, జయకర్లు ఆవరణులను చర్చించిరి. తరువాత స్టాకోంబు సమ్రాజిక ఉత్తరము వ్రాసెను. చిట్టచివరకు సమ్రా, జయకర్లు ఈ వరతుల నాధారముగా చేసుకొని వైస్రాయిదగ్గరకు మధ్యవర్తులుగా పోయిరి. పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడైన పండిత జవహరలాలు నెహ్రూదగ్గరకును, గాంధీ దగ్గరకును రాయబారము పోవుట కంగీకరించెను. కాని "అంతకుముందు బ్రిటిష్గవర్ను

యుత ప్రభుత్వమును ప్రోత్సహింతు మని ప్రయత్నముగా వాగ్దానములను చేయవలెను. రాండుటేబిలు కాన్ఫరెన్సువారు చేసే సిఫార్సులకుగాని, తరువాత పార్లమెంటువారు సిఫార్సులయొడ అవలంబించే విధానమునకు గాని ప్రస్తుతము సంబంధము లేదు. ఇండియా ప్రభుత్వమువారును, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారును ప్రయత్నముగా చేసే వాగ్దానము రాండుటేబిలు కాన్ఫరెన్సువారి మరతులకును, కొన్ని మార్పులకును లోబడియుండవచ్చును." అని మోతీలాలు చెప్పెను. ఈ సిద్ధాంతముపైన ఆ మధ్య వర్తలు జెయిలులోనున్న మోతీలాలు, జవహర్లాలు, గాంధీలను ఓర్పించుటకు రాజప్రతినిధికి వ్రాసి, అనుజ్ఞను పొందకొరిగి. ఇది జూలై ౧౩ వ తారీఖున జరిగినవిషయము. అప్పటికి మోతీలాలు శిక్షింపబడెను. వైస్రాయి తన జవాబులో స్వపరిపాలనమునుగూర్చి అదివరకు ధోరణిని మరికొంచెము తగ్గించెను. ఆయన "వారి సాంకేయ్యవహారములనుచాలా వరకు పరిపాలించుకొనేటట్లు భారతశ్రజలకు సహాయము చేయుటకు" వాగ్దానము చేసెను. ఈరెండు కాగితములను పుచ్చుకొని సశ్రా, జయకర్లు ౨౩, ౨౪ తేదీలలో ఎరవాడజైలునందు గాంధీని దర్శించిరి. దానిపైన గాంధీ ఒకఉత్తరమును, ఒకచీటిని వ్రాసి అలహాబాదు నైటీజైలులో ఉన్న నెహ్రూల కియ్యవరదని వారిచేతి కిచ్చెను. గాంధీ రాండుటేబిలుసభలో కేవలము సంరక్షణలను (Safe guards) గూర్చి మాత్రమే చర్చింపబడవలె నని కోరెను. ప్రభుత్వపద్ధతిలో సంపూర్ణమైన మార్పు కలిగే మధ్యకాలముందు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును గూర్చిన విషయము విరమింపబడరా దని ఆయన అనెను. రాండుటేబిలుమహాసభా నిర్మాణము సంకల్పింపకముగా నుండవలె ననెను. కాసనోల్లంఘన మాపివేయబడినప్పటికీ ప్రభుత్వమువారు వారంతట వారే విచిత్ర వస్త్రములను, సారాయి దుకాణములను నిషేధించిననేతప్ప తక్కిన సందర్భములలో సారాయిదుకాణములవద్దను, విదేశీబట్టల అంగళ్లవద్దను పికెటింగు కొనసాగుతూనేఉండవలెనని ఆయన కోరెను. ఉపవ్యక్తయారుచేయబడుటకుకూడా అభ్యంతర ముండకూడదని ఆయన అభిప్రాయమిచ్చెను.

తరువాత ఆయన ఖయిదీల విడుదలనుగూర్చి, ఆస్తులను, జరిమానాలను, ధరావతులను తిరిగి ఇచ్చుటనుగూర్చి, రాశీనామా ఇచ్చిన ఉద్యోగస్థులకు తిరిగి ఉద్యోగము లిచ్చుటనుగూర్చి, ఆర్థి నెస్సులను రద్దుచేయుటనుగూర్చి ఉదాహరించెను. తాను ఖయిదీననీ, అందువలన రాజకీయవ్యవహారములపైన తన కిష్ట డభిప్రాయమిచ్చుటకు అధికారము లేదనీ, ఈ సూచనలు ముఖ్యముగా తనవేననీ, ప్రతిస్వరాజ్య ప్రణాళికను తా నిదివరకు వ్రాసిన పదకొండువిషయములతో పోల్చి చూచుకొనుటకు తనకు హక్కుకలదనీ వివరించెను. నెహ్రూలకు వ్రాసిన ఉత్తరములో రాయబారములకు

ఆ రాయబారులు సెహ్రూలను జూన్ ౨౭, ౨౮ తేదీలలో సందర్శించి వారితో పూర్తిగా చర్చించిరి. ౧౯౩౦ జూలై ౨౮ వ తేదీన సెహ్రూలు ముఖ్యమైన విషయములలో ఒక ఒడంబడిక కుదిరితేనే తప్ప ఏసభవలనను ప్రయోజనములేదని అభిప్రాయమిచ్చిరి. రాజ్యాంగ నిర్మాణవిషయమును గూర్చి గాంధీ వ్రాసిన విషయము తనకు గాని, తనతండ్రిగారికిగాని సంతృప్తికరముగా లేదని జవహర్‌లాలు ప్రశ్నోక్తముగా ఉదాహరించెను. గాంధీగారి నూచనలు నేటికాలమునకు తగినట్లుగాగాని, లేక కాంగ్రెసు సిద్ధాంతమునకు తగినట్లుగాగాని లేవని ఆయన అభిప్రాయము. జూలై ౩౧, ఆగష్టు ౧, ౨ తేదీలలో జయకరు గాంధీని సందర్శించెను. ఇచ్చమైనప్పుడు సామ్రాజ్యమునండి విడిపోవుటకు భారతదేశమునకు హక్కు లేకపోయినయెడలను, తా నిదివరకు చెప్పిన ౧౧ విషయముల సందర్భములలోను భారతదేశము సంతృప్తికరముగా పరిష్కరించుకొనుట కధికారము లేనియెడలను తన కారాజ్యాంగ నిర్మాణవిధాన మక్కరలే యని గాంధీ చెప్పెను. బ్రిటిష్ హక్కులను బ్రిటిష్‌వారి కిదివర కీయబడిన అధికారములను విచారించుట కొక స్వతంత్రమైన కమిటీ ఉండవలెననికూడ ఆయన కోరెను. వైస్రాయి తన అభిప్రాయములను స్పష్టముగా తెలుసుకొనవలెనని మాదా గాంధీ చెప్పెను. లేనియెడల గాంధీమాటలు తన కాశ్చర్యము కలిగించిన వని ఆయన తరువాత నిఘరము లాడవచ్చునని కూడ చెప్పెను. కొద్దికాలమునకే డాక్టరు సయ్యదు మహమ్మదున్ను, ఇద్దరు సెహ్రూలున్ను గాంధీతోను, తదితర మిత్రులతోను కలసి మాట్లాడుట కవకాశముగా నుండునట్లు ఏరవాడకైలుకు పంపబడిరి.

ఆగష్టు ౧౮వ తేదీని గాంధీ, సెహ్రూ, వల్ల భాయిపటేలు, డాక్టరు సయ్యదు మహమ్మద్, జయరామదాసు దొలత్‌రామ్, సరోజినీనాయుడు ఒకపక్షమునను, సంది రాయబారులు మరియొక పక్షమునను కలసి మాట్లాడుకొనిరి. దాని ఫలితముగా ఆగష్టు ౧౫ వ తేదీని అక్కడ హాజరుగానున్న కాంగ్రెసువాదు లందరును ఒక ఉత్తరము వ్రాసి, దానిపైన సంతకములనుచేసిరి. అందులో ఇదివరకు వారు రాజీకొరకు నూదించే వరకు లన్నీ ఉదాహరింపబడెను. ఇండియాదేశమునకు బ్రిటిష్‌సంబంధమును వదలు కొనుటకు హక్కుండవలెననీ, బ్రిటిష్‌హక్కులను వారి సౌకర్యములను విచారించుటకు స్వతంత్రమైన కమిటీ ఒకటి ఉండవలెననీ కూడా ఉదాహరింపబడెను. ఈ రాయబారుల సందర్భములో గాంధీ, సరోజినీనాయుడు, వల్ల భాయిపటేలు, జయరామదాసు-వీరందరును కాంతి సమూహులకు ప్రయత్నించిన ఆరాయబారులకు కృతజ్ఞత చూపిరి. "కాంగ్రెసుసంఘం అధిపతు లెవరయినను మాలో యెవరి

కోలేయెడల వారు జయము పొందుట కేమీ కష్టము లేదు.” అని ఎరవాడజైలులోనీ కాంగ్రెసు నాయకులు నూచించిరి.

రాజప్రతినిధి ఆగస్టు ౨౮ వ తేదీనీ ఒక ఉత్తరము వ్రాసెను. అందులో ఖయిదీలను జైదార్యముగా విడిచిపెట్టేవిషయమును యోచించవలసిన దని తాను స్థానిక ప్రభుత్వములకు నూచించెదననీ, ఆయా కేసుల గుజాగుణములనుబట్టి వారు విచారించురనీ ఆయన వ్రాసెను. సైహూలు తిరిగి వైసీజైలుకు తీసుకొనిపోబడిరి. తరువాత ఇర్విన్ ప్రభువు రాయబారముల ప్రారంభవిషయములనుకూడ చర్చించుటకు పిలులేదని చెప్పినట్లుగా ౩౦ వ తేదీనీ సైహూలు గాంధీపేర వ్రాసిరి. వైస్రాయి వ్రాసిన ఉత్తరమునుబట్టి ఇండియా ప్రభుత్వమువారికి రాజీపైన ఇష్టములేదనికూడా వారికి తోచినట్లు సైహూలు వ్రాసిరి. తరువాత కొంతకాలమువరకు ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరిగినవి. కాని రాయబారము లపజయము పొందినవి.

ఈ రాయబారములనుగూర్చి, అవి అపజయముపొందినవిధానమునుగూర్చి (౨) అనుబంధములో ముద్రింపబడినవి. జయకరు సప్తారాయబారములు భగ్నములైనంత మాత్రమున భారతదేశ క్రైస్తవభిలాషులకు నిరాశకలుగలేదు. హూరేస్ బి. అల్లెగూడరు ఒక అంతర్జాతీయపండితుడు గాంధీనీ, వైస్రాయికినీ రాజీ ఖదుర్చవలె నని ఇద్దరిని దర్శించెను. ఆయన గాంధీతో మాట్లాడినప్పుడు గాంధీకోరికలయొక్క స్పష్టతను చూచి ముగ్ధుడయ్యెను. గాంధీ పెద్దపెద్దపేర్లతో కంగారు పెట్టక భారతదేశ దారిద్ర్యమును గూర్చిన సమస్యలను స్పష్టముగా వివరించినందు కాయన సంతోషించెను. అప్పటికప్పుడే ఇర్విన్ ప్రభువు సుమారు ౧౨ ఆర్డినెన్సులను ప్రకటించెను. వాటిలో అకౌలపుల్ ఇన్ స్టిగేషన్ ఆర్డినెన్సు, ప్రెస్సుఆర్డినెన్సు, అక్రమసంఘపు ఆర్డినెన్సుకూడా ఉన్నవి. ఇర్విన్ ప్రభువు ఒక ప్రక్క ఆర్డినెన్సులను ప్రయోగిస్తూ మరియొక ప్రక్క భారతజాతీయతనుగూర్చి కొద్దిగా క్లాఫుంప ప్రారంభించెను. ఆయన కలకత్తా యూరోపియన్ సంఘసమక్షమున ఉపన్యసిస్తూ, “మనము కాపనోల్లంఘనము నెంత నిరసించినప్పటికీ భారతీయభావములను వికసింపజేస్తూన్న భారతజాతీయతాచక్రిని మాత్రము తక్కువగా తలంపమాడదు” అని చెప్పెను. ఈ ద్వంద్వవిధానము బ్రిటిష్ రాజకీయతంత్రములోనే ఉన్నది. నీమలో భారతరాజ్యాంగకార్యదర్శి రాండుచేబిలు మహాసభ కేర్పాటులు చేయుచుండగా భారతదేశములో రాజప్రతినిధి కత్తి ఝులిపించుట ద్వంద్వవిధానము కాక మరి యేమి? రాండుచేబిలు మహాసభ ౧౯౩౦ నవంబరు ౧౨ వ తేదీనీ సమావేశమయ్యెను. దానికి ౮౫ మంది ప్రతినిధులు హాజరైరి. ౫౭

గురు ఇంగ్లాండులోని వివిధరాజకీయకక్షలకు చెందినవారు. ఆ సభలో అందరను అధినివేశ ప్రతిపత్తినిగూర్చి మాట్లాడిరి. పాటియాలా, ఖిందర్, ఆల్బార్ట్, భోపాల్ మహారాజులు ఫెడరేషనుకు అనుకూలముగా నుండిరి. భారతస్వాతంత్ర్యమునుగూర్చి మహాపన్యాసము చేసిన కాస్త్రిగారు మొట్టమొదట ఫెడరేషన్ అంటే ఇష్టపడలేదు గాని తరువాతమాత్రము ఫెడరేషను కనుకూలుడుగా మారిపోయెను. ప్రధానమంత్రి రాజ్యాంగనిర్మాణవిధానములకు కావలసిన రెండు ముఖ్యాంశములను నూచించెను. “ (౧) అది పనిచేయవలెను. (౨) అది క్రమపరిణామమును పొందవలెను.” అని ఆయన చెప్పెను. అనేక ఉపసంఘములు నియమింపబడెను. ఆకమిటీలన్నీ వోటింగు హక్కునుగూర్చి, దేశసంరక్షణమునుగూర్చి, సరిహద్దురాష్ట్రములనుగూర్చి, బర్మానుగూర్చి, ప్రభుత్వోద్యోగములనుగూర్చి, ఫెడరల్ నిర్మాణమునుగూర్చి నివేదికలు పంపినవి. మహాసభ తొందరగా పూర్తికావలెనని జరుపబడెను. అది జనవరి ౧౯ లో జరిగినది. అందులో ఈ సభకమిటీలకు పంపిన నివేదికలు చాలా విలువగల వనీ, భారత రాజ్యాంగవిధానమును నిర్మించుట కవి సహాయము చేయగల వనీ తీర్మానియెబడెను.

ఫెడరల్ పద్ధతిమీద సంస్థానములకును, రాష్ట్రములకును ప్రాతినిధ్య ముండునట్లుగా నిర్మింపబడిన కాసనసభకు కార్యనిర్వాహకసభ్యులు జవాబుదారీ వహింపవలెననే సిద్ధాంతమును తా నంగీకరింతు నని బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రి స్పష్టముగా చెప్పెను. సైన్యవ్యవహారములను, విదేశరాజ్యాంగములను ప్రభుత్వవిషయములుగా నుండుననెను. ప్రభుత్వముయొక్క భద్రతను, దానియొక్క ఆర్థికస్థిరత్వమును కాపాడుటకు గవర్నరు జనరలుకు ప్రత్యేకాధికారము లుండవలెనని ఆయన చెప్పెను. తరువాత ఇంకా కొన్ని ఇతరవిషయములు వివరింపబడినవి. భావిభారతరాజ్యాంగ విధానమునుగూర్చి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి ఉద్దేశములను ప్రధానమంత్రి ప్రకటించెను :

“భారతప్రభుత్వబాధ్యత కేంద్రరాష్ట్రీయకాసనసభలపైన ఉండవలె నని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి అభిప్రాయము. ఈప్రభుత్వ మివిధముగా క్రమపరిణామమును పొందేలాగా కొన్ని ధర్మములు నిర్వర్తించబడుటకును, అల్పసంఖ్యాకుల రాజకీయస్వాతంత్ర్యములను, హక్కులను సంరక్షింపబడుటకును తగిన నిబంధనకూడా ఉండవలెను.

“పరిణామదశలో అవసరమైన సంరక్షణ లేర్పాటుచేయబడునపుడు భారత దేశము సంపూర్ణ బాధ్యతాయుక్తప్రభుత్వమును పొందుటకు ఏవిధమైన ఆభ్యంతరములు లేకుండునట్లు ప్రభుత్వాధికారములు నిర్ణయింపబడవలె నని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ

“ఈలోగా కాసనోల్లంఘనములో పనిచేయువారు వైస్రాయికోరికకు సుముఖముగా నున్నయెడల వారి సహాయమును పొందుటకు గల చర్య లవలంబింపబడును.”

మొట్టి రాండుటేబిలుసభ కాంగ్రెసున కంతమాత్రమును సంబంధించక పోయినప్పటికిని ఈ చరిత్రలో నుదాహరింపబడవలసి వచ్చిన కారణము బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రి చెప్పిన చిట్టచివరిమాటలకు బట్టి చదువరులకు బోధపడగలదు. రాండుటేబిలునుహాసభ జరిగిన ఒక్కవారములోనే హిందూదేశములో ప్రాముఖ్యమైన పరివర్తనము కలిగెను. గాంధీయున్నూ, ఆయనసహచరులు ౧౯ మందిన్నీ యేవిధమైన మరతులును లేకుండ విడుదలచేయబడిరి. తరువాత మరి ౭ గురు కూడా విడుదల చేయబడిరి. ఈ సందర్భములో వైస్రాయిచేసిన ప్రకటనము సుస్పష్టముగా నున్నది. ఆయనమనోభావములు కూడా అందుగా మనోహరముగా ప్రతిబింబించినవి. కాని, ఆ ఉపన్యాసముల నిచ్చట ఉదాహరించేమందు అఖిలభారత కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసంఘమువారు చేసిన తీర్మాన మొక టీక్రింద వివరింపబడినది.

౧౯౩౧ జనవరి ౨౧ వ తేదీ సాయంకాలము ౪ గంటలకు అహమీబాదులోని స్వరాజ్యభవనమునందు కాంగ్రెసుకార్యసభవారు చేసిన తీర్మానము:

“బ్రిటిషు పార్లమెంటులోని కొందరు సభ్యులును, భారత సంస్థానాధిపతులును, తమ సహాయకులలోనుండి ప్రభుత్వమువారు నామినేటుచేసిన కొందరు భారతీయశక్తులును (వీరు భారతప్రజలనుండి యెన్నుకొనబడినవారు కారు) రాండుటేబిల్ కాకాఫరెన్సు అని పిలువబడుసభలో జరిపిన కార్యక్రమమునకు ఈ అఖిలభారత కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసంఘమువారి రెంతమాత్రమును తమ అంగీకారమును తెలుపుటకు సంసిద్ధముగా లేరు. భారతదేశముయొక్క నిజమైన నాయకులగు పండిత జవహరలాల్ నెహ్రూ, మహాత్మా గాంధీలను నిర్బంధించి, పరాధీనజాతు లన్నిటికిని న్యాయమైన ఆయుధముగా పరిగణింపబడుతూన్న కాసనోల్లంఘనమును భారత స్వాతంత్ర్యసంపాదనమునిమిత్తము ప్రారంభించిన నిరాయుధులును, నిరుపద్రవకులును అయిన వేలకొలది భారతదేశభక్తులపైన కుపాకులు పేర్చి, లాఠీఛార్జీలు చేసి, ఆర్థి నెన్నలకు, ఖయిదుశిక్షలను ప్రయోగించి, భారతజాతీయభిప్రాయము నణచివేయ తలపెట్టిన బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు భారతప్రతినిధులను సంప్రదించుచున్నట్లుగా నుటినైతే ఈ రాండుటేబిలునుహాసభాపక్షముల నవలంబించుట ఆత్మవిరుద్ధముగా నున్నదని ఈ కార్యనిర్వాహకసభవారి అభిప్రాయము.

“౧౯౩౧ జనవరి ౧౯ వ తేదీని బ్రిటిషుమంత్రివర్గమువారిపక్షమున ప్రధాన

చించి, అది సందిగ్ధముగా నున్నదని, విస్పష్టముగా లేవని భావిస్తూ కాంగ్రెసుకార్య విధానమునందు మార్పు కావించుట అవసరము లేదని అభిప్రాయపడిరి.

“లాహోరుకాంగ్రెసులో అంగీకరింపబడిన పూర్ణ స్వరాజ్యతీర్మానమునకు విరుద్ధము కానిపద్ధతిని ఎరవాడ సెంట్రల్ జెయిలునుండి ౧౯౩౦ ఆగస్టు ౧౫ వ తేదీన గాంధీమహాత్ముడు, మోతీలాలు, జవహరలాలు సెహ్రాలూ, తదితరులును వ్రాసిన ఉత్తరములోని అభిప్రాయమును ఈసభవారు ఆహ్వానించుచున్నారు. ప్రధాన మంత్రి చేసిన ప్రకటనము ఆ ఉత్తరమున కనుగుణముగా లేవని ఈ కమిటీవారి అభిప్రాయము. ప్రభుత్వమువారియొద్దనుండి నాయకుల ఉత్తరమున కనుగుణమైన ప్రత్యుత్తరము లేనపుడును, అఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘసభ్యులును, కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభ్యులతో సహా వేలకొలది పురుషులును, స్త్రీలును జెయిల్లలో ఉన్న పుడును, ప్రభుత్వనిర్బంధవిధానము సంపూర్ణముగా కొనసాగుతున్నపుడును ప్రభుత్వమువారు సాధారణరాజకీయవిధానమునుగూర్చి చేసిన ప్రకటనమువలన కానసోల్లం ఘనము విరమింపబడజాలదు. కాబట్టి స్వాతింత్ర్యసంగ్రామమును కొరవడినికొత్తతో ఇదివర కేర్పాటుచేయబడినపద్ధతులతోనే నడుపవలెనని ఈ కమిటీవారు సలహా యిస్తున్నారు.

“నుమారు ౭౫ వేల మంది నిరపరాధులగు పురుషులను, స్త్రీలను ఖయిదులలో నుంచుట, విచక్షణలేకుండా క్రూరముగా ల తీచాట్టిలు చేయించుట, ఖయిదీలను జెయిల్లలో హింసించుట, వందలకొలది ప్రజలను తుపాకులతో కాల్చించుట, అస్త్రలను దోయించుట, ఇండ్లను రెగులబెట్టుట, సాయుధపోలీసులను, ఆర్మికదళములను, బ్రిటిషు సైనికులను గ్రామవీధులలో తిప్పించుట, ప్రజల వాక్స్వాతంత్ర్య, సమావేశస్వాతంత్ర్యముల నరికట్టుట, సమావేశములను, ఉత్సవములను నిషేధించుట, కాంగ్రెసును, కాంగ్రెసుకు సంబంధించిన సంస్థలను అక్రమసంఘము లని ప్రకటించుట, ఆయా సంస్థల చరాక్షులను స్వాధీనపరచుకొని, వారియిండ్లను, కార్యాలయములను ఆక్రమించుట—ఈ మొదలగు ప్రభుత్వనిర్బంధవిధానమును దేశమునందలి ఆబాలగోపాలము ధైర్యముగా ఎదుర్కొన్నందుకు ఈ సభవారు వారిని కృతించుచున్నారు.

“జనవరి ౨౬ వ తేదీన దేశములో ఇదివర కీయబడిన కార్యక్రమము ననుసరించి భారతపూర్ణస్వరాజ్యోత్సవమును జరుపవలెనని ఈ కమిటీవారు దేశీయులను కోరుచున్నారు.”

ఈ తీర్మానమును వర్ధిల్లించుకమిటీవారు విచారించినవ్వుడు రాజేంద్రబాబు అధ్యక్షుడుగా నుండెను. అసలుఅధ్యక్షుడు వల్లభాయి ౧౧ నెలలలో మూడుపర్యాయములుగా నుండెను. అసలుఅధ్యక్షుడు వల్లభాయి ౧౧ నెలలలో మూడుపర్యాయములుగా నుండెను.

యములు శిక్షింపబడెను. ఆయన జైలుకు పోయినపుడు తనకు ప్రతినిధిగా రాజేంద్ర బాబును నియమించెను. మోతీలాలుపండితు డప్పటికి విడుదలచేయబడెను. ఆయన యనుభవించవలసిన శిక్ష ఇంకా పూర్తి గాకమునుపే జైలులో వ్యాధిగ్రస్తు డగుటచే వదలివేయబడెను. ఈ కార్యసంఘమువారి సమావేశమునుగూర్చి పత్రికలలో బహిరంగముగా ప్రకటనము చేయబడెను. వారు అలహాబాదులో సమావేశమై ఈ మైన చెప్పబడిన తీర్మానము కొంత చర్చజరిగినపిమ్మటనే ఆంగీకరింపబడెను. మాలవ్యాకు అప్పటికి జబ్బుగా ఉన్నప్పటికి ఆయన ఆసమావేశమునకు హాజరయ్యెను. ఈతీర్మానము ప్రకటింపవచ్చునా, లేదా యని చర్చ వచ్చినది. దానినిగూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు వెల్లడింపబడినవి. చిట్టచివరకు మరునాటివరకును ఆతీర్మానము ప్రకటింపబడ కూడదని నిర్ణయింపబడెను. ఆ నిర్ణయమునకు తగినట్లు తలవనితలంపుగా మరునా డొక సంగతి జరిగినది. లండనులో రాండు టేబిలుసభాకార్యక్రమమును ముగించుకొని భారతదేశమునకు ప్రయాణమైన శ్రీనివాసశాస్త్రి, సమ్రాటనుండి కాంగ్రెసుకార్య నిర్వాహకసంఘమువారి కొకతంతి వచ్చెను. అందులో వారిద్దరును వచ్చేటంతవరకును, వారు చెప్పేమాటలను వినేటంతవరకును ప్రధానమంత్రిఉపన్యాసముపైన ఏవిధమైన అభిప్రాయమునకును రావల దని కోరబడెను. ఆతీర్మానము ప్రకటింపబడలేదు. కాని అది ఆమోదింపబడినచంటేనే సరిగ ప్రభుత్వమువారికి దానిలోని విషయము తెలిసెను. సాధారణముగా అటుకంటిసందర్భము లన్నిటిలోను ఆలాగే జరుగును.

౧౯౩౧ జనవరి ౨౫ వ తేదీని గవర్నరుజనరలుగారు ఈ క్రింది ప్రకటనము గావించిరి:

“నా ప్రభుత్వమువారు స్థానికప్రభుత్వములతో సంప్రతించి నేటి అఖిలభారత కాంగ్రెసుకార్యనిర్వాహకసభ్యులు ౧౯౩౦ జనవరి ౧ వ తేదీనుండి ఆ కమిటీలో సభ్యులుగా నున్నవారితో కలసి, జనవరి ౧౯ వ తేదీని ప్రధానమంత్రి చేసినప్రకటన మునుగూర్చి ఆలోచించుకొనేసమిత్తము సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము కలిగియుండుట భావ్యమని తలచిరి.

“ఈ నిర్ణయమునకును, ఈ ఉద్దేశ్యమునకును అనుగుణముగా వారు (అఖిల భారతకాంగ్రెసు కార్యవర్గమువారు) సమావేశ మగుటకు న్యాయసంబంధమైన అభ్యంతరములు లేకుండాచేయుటకు ఆ కమిటీని అక్రమసంఘముగా ప్రకటించిన ఉత్తరువును అన్ని రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములును ఉపసంహరించుకోగలవు. గాంధీయున్నూ, తదితర కార్యనిర్వాహకసభ్యులును, ౧౯౩౦ జనవరి ౧ వ తేదీనుండి పనిచేసినవారందరూ విడుదలచేయబడుటకు తగిన చర్య తీసుకొనబడును.

“నా ప్రభుత్వమువారు ఈ విడుదలనుగూర్చి ఏ విధమైన షరతులను నిర్ణయింపదలచుకొ లేదు. ఎందువలన ననగా ఏ విధమైన షరతులను లేక వారు విడుదలచేయబడిననే తప్ప వారి నిర్ణయములు శాంతిపరిస్థితులను పునరుద్ధరించుట కనుకూలముగా నుండ వని మా అభిప్రాయము. ప్రధానమంత్రి చేసిన ప్రకటనమున కనుకూలముగు శాంతివాతావరణమును చేహార్చవలెననే నిజమైనకోరికతో మే మీచర్య తీసుకొంటిమి. ప్రజాశాంతి యేర్పడినయెడల ప్రభుత్వమువారు అందు కనుగుణముగా ప్రవర్తించుటకు ననుదీయరు.

“మా ఈ నిర్ణయము వర్తింపజేయబడినవారు మే మవలంబించిన విధానములోని ఉద్దేశ్యము ననుసరించి చర్య తీసుకొందురని నా విశ్వాసము. ఆయాఖ్య సమస్యలను గూర్చి వారు ప్రకాంతముగాను, ఉద్రేకరహితముగాను విచారించు రనియే నా నమ్మకము.”

అయిదవ
భాగము

న. అనిబ సెయి
 లకత్రా : 1917

సయ్యద్ హసన్ ఇమాం
 బాంబాయి (ప్రశ్నోక): 1918

అమృతీశ్వరము : 1919—కలకత్తా : 1928

సి. విజయరాఘవాచారి
నాగపూరు: 1920

కలకత్తా (ప్రేక్షక): 1920

మాకిమ్ అబ్దుల్ హాస్
అహమ్మదాబాద్ : 1921

1. గాంధీ - ఇర్విను ఒడంబడిక

౧౯౩౧

[గాంధీ సందేశము - పండిత మోతీలాలు వ్యాధి - పండిత మోతీలాలు మృతి - పండితుని మృతినిగురించి గాంధీ చెప్పిన వాక్యములు - వైస్రాయితో సంభాషించుట కేర్పాటు - గాంధీ వైస్రాయిల సంభాషణము - ఉభయాలకు విజయము - అంగ్లేయుల ఉద్వేగము - కరాచీ కాంగ్రెసు - అధ్యక్షుని యుపవ్యాసము-భగత్సింగు తీర్మానము - గాంధీకి నల్లజండాలు - కరాచీలో విమోచమేళము - గణేశశంకర విద్యార్థి హత్య - ప్రధాన తీర్మానము - విదేశములందరి భారతీయులు - శ్రీనివాసకాస్త్రిగారి విజయములు - తూర్పు ఆఫ్రికా ప్రధానహక్కులను మార్పుటకు ఆల్ యిండియా కాంగ్రెసు కమిటీ వారి యధికారము - జెండా కమిటీ - భగత్సింగుదహనసంఘము - ప్రధాన హక్కుల సంఘము - దేశములులసంఘము - సాంఘికసామరస్యమును గూర్చిన రాయబారము - రాండు టేబిలుసమావేశమునకు గాంధీ యొక్కజీ ప్రతినిధి యగుట.]

౨౬-వ లేదీ యర్ధరాత్రునకు ముందే విడుదలలు కావలసియ్యుండెను. వర్కింగు కమిటీసభ్యుల భార్యలు జైల్లో నున్నచో వారినిగూడ వదలివేయవలసిన దని ఆర్జరులు జారీచేయబడెను. ఆర్జరులను బట్టి బదిలీసభ్యులనుగూడ వదలివేయవలసిన వచ్చెను. అందుచేత మొత్త మిరువదియారుగురు విముక్తులు కావలసియ్యుండిరి. గాంధీ విడుదల కాగానే ఆయన యొక సందేశమునిచ్చెను. గాంధీ జయపజయములయందు పొంగి ప్రంగువాడు కాడు. ఆయన యిచ్చిన సందేశ మంత నిర్వికారముగ నుండెను.

“నేను జైలునుండి స్వచ్ఛమైన హృదయముతో వెలికి వచ్చితిని. నా కన్నుల యెడలను శత్రుత్వము లేదు. ఏ వాదమునందును పక్షపాతము లేదు. ఇప్పటి పరిస్థితులను సర్వముఖములనుండి చర్చించి చూడ సంసిద్ధుడ నైయున్నాను. సర్వే శక్తి బహద్రుడు సమ్రాటగును, తదితరులను తిరిగివచ్చిన తరువాత వారితో ప్రధానావ్యాజ్యము వైటు మెంటునుగూర్చి చర్చించెదను. లండనునుండి కొందరు ప్రతినిధులు నన్ను కోరుకుచు వచ్చి వైటు మెంటు నింక కొందరు నా చేయజూచును.”

ఇందు నిజ మేమనగా, లండనులోని ప్రతినిధులు రాండుచేబిలుసభ పూర్తి కావచ్చుచుండగా అటు గవర్న మెంటువారితోను, ఇటు కాంగ్రెసుప్రతినిధులతోను గూడ వ్యవహారము జరిపిరి. పండిత మోతీలాలునెహ్రూ పెద్ద జబ్బుచేయుటవలన ఆయననింతకుముందే విడుదలచేసియుండిరి. అప్పుడు వర్కింగుకమిటీలో ఎక్కువమంది బదిలీసభ్యులేయై యుండిరి. వారు ౧౯౩౧ జనవరి ౨౧ లేదీ అలహాబాదులో సమావేశమై పూర్వపు వర్కింగుకమిటీసమావేశము గాకుండ తా మేమియు చేయకాల మని తీర్మానించిరి. వారి తీర్మానము రహస్యముగా నుంచిరిని మన మిదివరకే తెలిసికొనియుంటిమి. అది ప్రకటించుటకు వీలులేదు. కాని యిట్టి తీర్మానములు బయటికి పొక్కుటయు, నందును అవి ముఖ్యముగా ఎవరికి దెలియగూడదో వారికే ముసుగుగా తెలియుటయు లోకాచారమే కావున నది చెంటనే ఢిల్లీకి తంతిపంపబడెను. వైస్రాయి సరిగా దీనినిబట్టియే ప్రవర్తించుటకు యందరు ననుకొనిరి. కాని గాంధీమాత్రము వర్కింగుకమిటీసభ్యులనుమాత్రమే విడుదల చేయుటవలన పరిస్థితులు మరింత క్లిష్టమయ్యెననియు, ఇప్పట్లున వర్కింగుకమిటీసభ్యు లెంతమాత్రమును కాలంచేయి యాడించుటకు వీలులేదనియు తలచెను. అసహాయోద్యమము ప్రజాహృదయమున పూర్తిగా వ్యాపించి పోయినది. ఎంత ప్రముఖులైన నాయకులయినను ఇప్పుడు ప్రజలను తమ యిష్టము వచ్చినట్లు నియమించుటకు వీలులేదు. ఈ సంగతి గవర్న మెంటువారు గమనించినట్లు కనబడ దని గాంధీ చెప్పెను. ఆయన తన సంధివరతులనుగూర్చి పత్రికాప్రతినిధులకు చెప్పెను. కాని యీ విషయములనుమాత్రము ముఖ్యముగ వెల్లడించెను. “పికటింగు చేయు హక్కును వదలుకొనజాలము. అన్నాతురులై యున్న సామాన్యప్రజలుప్పును దయారుచేయుహక్కును విడువజాలరు. ఉప్పు తయారుచేయుటయు, విదేశవస్తువుద్యపాన బహిష్కరణమును ఇప్పటి దుష్పరిపాలనమును ఢిక్కరించుట కుద్దిష్టములైనవి కావు. అర్థిసెన్సులలో చాలభాగము వీని మూలముననే నిర్మింపబడినవి. ఇవి సార్యకాలికముగ నీదురాచారములను మాన్పుటకే ప్రారంభింపబడినవి. కాని యిప్పటి దుష్పరిపాలనమునెడల ప్రజల నిరోధమును జెలుపుట కుద్దేశింపబడినవి కావు.” సంధికొరకు తాను తహతహపడుచుంటి నని గాంధీ చెప్పెను. కాని అది గౌరవపూర్వకమైనది కావలయు ననెను. కాని తుదకు తాను నిస్సహాయుడై ఒంటరిగా నిలిచిపోయినను పూర్వోక్తములైన మూడువరతులును లేని యొడంబడికను జేసిని తా నంగీకరింపజాల నని చెప్పెను. “కావున రాండుచేబిలు వృక్షస్వభావమును దాని ఫలమును బట్టి నిర్ణయింపగలను.”

అంతట గాంధీ అలహాబాదులో వ్యాధిగ్రస్తుడైయున్న పండిత మోతీలాలుని చూచుటకు బయలిడెను. వర్కింగుకమిటీలో విడుదలైన సభ్యు లెల్లరును ఆహ్వానింప

బడిరి. వా రెల్లరును స్వరాజ్యభవనమునందు సమావేశమై ౧౯౩౧ ఫిబ్రవరి ౧ లేదని ఈతీర్మానము కావించిరి:

“కాస్త్రి, సప్రూ, జయకరుల కోరికప్రకార మీ వర్కింగుకమిటీవారు ౨౧-౧-౩౧ లేదని కావించిన తీర్మానమును ప్రచురింపకుండ నిలుపుచున్నారు. కాని దీనివలన అసహాయోద్యమ ముపసంహరింపబడిన దను నొక యభిప్రాయము దేశములో ప్రాకినది. కాని యీయోద్యమమును పూర్తిగా నాపివేయవలసినదని పరియైన యా జ్ఞాన జారీచేయువరకును ఇది నిశ్శంకముగ జరిగిపోవుచుండవలయు ననియే యీ కమిటీవారు తెలియజేయుచున్నారు. విదేశవస్త్రములను, కల్లుదుకాణములను పికటింగుచేయుట అసహాయోద్యమములోని భాగము కాదని ప్రజలెరుగుదురుగాక. ఈ పికటింగు కాంత మై ప్రజల కెవ్విధముగను నిరోధము గలుగజేయనంతవరకు నిది ప్రజలయొక్క సామాన్యమగు హక్కుని తెలిసికొనవలయును.

“విదేశవస్త్రములను, విదేశీనూలును అమ్మువారి నీకమిటీవారింకొకవిషయమును గూర్చి హెచ్చరించుచున్నారు. విదేశవస్త్రబహిష్కరణము ప్రజలకు జీవగణ్ఠి. కావున నది జాతీయోద్యమమున కొక కాళ్వతలక్షణమై యుండవలయును. దేశమంతయు గూడి విదేశవస్త్రములను, విదేశీ నూలును సంపూర్ణ బహిష్కరమువలన గాని, నిషేధపుపన్నులవలనగాని పూర్తిగా నిషేధింపగలుగునంతవరకును ఈ బహిష్కరము పోజాల దని కాంగ్రెసుప్రచారకులుగూడ గమనింపవలయును.

“విదేశవస్త్రములను, నూలును బహిష్కరింపవలయునని కాంగ్రెసువారు చేసిన ప్రార్థనమును మన్నించినందులకు విదేశవస్త్రవ్యాపారుల నభినందించుచున్నాము. కాని యీ వ్యాపారులు తమ యొద్ద నిలువయున్న విదేశీసరకులను విడుదల చేసికొన వచ్చునని ఆశపెట్టుట కే కాంగ్రెసుసంఘమునకును అధికారములే దని వారు తెలిసికొనవలసియున్నది.”

వర్కింగుకమిటీసభ్యులును, వారి బదిలీ సభ్యులునుగూడ ఆలహాబాదులో ఫిబ్రవరి 3 వ లేదీవరకు నుండిరి. పండిత మోతీలాలు నానాటికే క్రుంగిపోవుచుండెను. ఆయనకు ఎక్కువేపరిక్ష చేయించుటకై లక్నోనగరమునకు దీసికొనిపోదలచిరి. వచ్చినవా రెల్లరును దిరిగి వెల్లిరి గాని గాంధీయు, మరికొందరునుమాత్ర మక్కడనే యుండిరి. గాంధీ మోతీలాలుగారితో లక్నోకు వెళ్లెను. మోతీలాలు, లక్నోనగరమున పరమపదించెను. ఆయన యీ యంత్యవాక్యములతో బ్రాణములు విడిచెను: “భారత దేశ భవిష్యమును స్వరాజ్యభవనములో నిర్ణయింపుడు. దానిని నాయెదటలే నిర్ణయింపుడు. నా మాతృదేశభవిష్యమును నిర్ణయించునొడంబడికలో నన్నుగూడ భాగ

స్వామిని గానిండు. నేను మృతినొందవలయునేని స్వతంత్రమైన నాదేశమత యొడిలో మృతినొందనిండు! నేను దాసదేశమునగాక స్వతంత్రదేశమున దీర్ఘనిద్ర చెందుదును గాక" ఆ మహాపురుషు డిట్లు నుడువుచు ప్రాణములను విడిచెను. ఆయన సర్వవిధముల మహారాజువంటివాడు. ఒక మేధాశక్తియందే కాదు, ఒక సంపదయుండు, ఒక విజ్ఞానమునందు, ఒక శీలమునందే కాదు; ఆయన సర్వవిధములను మహారాజుగనే బ్రదికి వాడు. ఆయన దూరదృష్టియు, భుక్తాగ్రబుద్ధియు ఇట్టి క్షిప్తపరిస్థితులలో సరియైన నిర్ణయము చేయుటకై మిక్కిలిగా లోడ్పడియుండును. ఇట్టిచో నాయనమృతివలన గలిగిననష్టము తీర్చరానిదియై యుండెను. ఏల యన మోతీలాలుదారపథముల నాలోచింపగలుగుటయే గాక రాజకీయ సమస్యలయందలి నిగూఢాంశములను సుకరముగ భేదించి నిర్దుష్టముగను, సత్వరముగను నిర్ణయముల జేయగలిగియుండువాడు.

ఆయన మహాసంపన్నుడైయుండియు గాంధీయదోష్యధమువలన దారిద్ర్యవైరాగ్య సాధనలచే శీలమును సుపరివృత్తము చేయు నేర్పు నలవరచుకొనియుండెను. తన సంపదనైనను ఆయన యొంటికట్టుగా ననుభవించియుండలేదు. తమ మహాధనములను జాతికి పంచి యిచ్చిన మహాపురుషులలో ఆయన యొకడు. కాంగ్రెసు కాయన అనందభవనము దానముచేయుట యెంతయు మహోదార మగుటయే గాక, దేశభక్తిపూరిత మైయుండెను. ఇట్టి జడస్వరూపమును నీదానముకంటె ప్రేమ స్వరూపుడగు పుత్రుని దానముచేయుట దానికంటె మహాన్నతమై యుండెను. తమ కొడుకులు జడ్జీలుగను, మంత్రులుగను, రాయబారులుగను నుండగోరని తండ్రులు చాల తక్కువగ నేయుండురు. కాని మోతీలాలు వేరువిధముగ తలచెను. ఆ మహాపురుషుడు గతించినను ఆయనయాత్మ కాంగ్రెసు నావేశించి, దాని సమాలోచనముల ద్రిష్టచు, దానిభవితవ్యమును క్రొత్తరూపాందించుచున్నది.

పండిత మోతీలాలుమృతినగుర్చి గాంధీ ఫిబ్రవరి ౭ లేదీన అలహాబాదునుండి యీ లేఖను బంపెన: "మోతీలాలుని పరమపదప్రాప్తి దేశభక్తుల కల్లరకును గను గుట్టునదియై యున్నది. ఆయన తన సర్వస్వమును దేశమున కర్పించి పరమపదించివాడు. ఆయన యంతిమక్షణమువరకును దేశమునుగూర్చియే తలపోయుచుండెను. ఆయన యిన్నాళ్లును మహార్తినొందుచుండిన స్వాతంత్ర్యమునకై మన మెల్లరమును మన సర్వస్వమును సమర్పించి, యాయనత్యాగమహిమ కష్టాల మయ్యెదముగాక."

గాంధీజీ లిబర్టీపత్రికకు బంపిన సందేశ మింతకంటెను విషాదపూరిత మైయుండెన: "నాస్థి వితంతువుకంటెను అధమముగానున్నది. వితంతువు నిష్కలమునమైన శిశువగునేని. తన వాడుని సోమనస్సును నొందగలదు. కాని నేను పొందగలుగునది

‘యేదియు లేదు. మోతీలాలుమృతివలన నేను పొందిన వప్తము తీరునది కాదు. వివృత మైయున్న కాలగర్భము నన్ను గూడ దనలో దాచుకొన్న నెంత బాగుండును!’

ఇంతకును నప్పటి రాజకీయపరిస్థితులయందు విషాదపూరితమై గాంధీమనస్సును గలవర పెట్టుచున్న విషయ మొక్కటి యున్నది. భారతదేశమున కింగ్లాండు స్వాతంత్ర్య వియ్యమున్న దని దేశములో మోగిపోవుచుండెను. కాని యీ లక్షణము భారతదేశాధికారులయం దేమాత్రమును గానరాకుండెను. అప్పుడు గాంధీ న్యాయ క్రానికలుపత్రిక కిట్లు వాగ్దానంపెను : “నిర్బంధవిధానము నబ్బవై పులకు గారుగ్రమ్మి చుట్టుకొని నిశ్చంకముగ సాగిపోవుచున్నది. నిరపరాధులైన పురుషు లింకను నకారణ తాడనముల కగ్గనగుచున్నారు. గౌరవనీయులైన వారి స్థిరచరాస్తు లూరక లాగివేయ బడుచున్నవి. స్త్రీలయితోన మొక్కటి చెల్లాచెదరుచేయబడినది. అబలాజనమును జుట్టుపట్టుకొని యీడ్చి బూటుకాళ్లతో తన్నిరి. ఇట్టి నిర్బంధము లింకను జరుగుచున్నచో తక్కినవిషయము లెట్లు నిర్వర్తింపబడినను కాంగ్రెసువారు సహకారము చేయజాలరు.”

ఉద్యమము జరుగుచున్నను కొత్తదాడులను గాని, కొత్త సందర్భములనుగాని రేప వద్దని రహస్యముగ సలహాలను పంపిరి. ఈ రోజులలోనే, అనగా ౧౯౩౧ ఫిబ్రవరి ౬ వ తేదీని యిరువదియారుగురు రాండుపేబిల్ ప్రతినిధు లిండియాకు వచ్చి రావడముతోనే కాంగ్రెసువారి నిట్లు ప్రార్థించిరి :

“ఈ ప్రణాళిక వట్టి చిట్ట నమూనా వంటిది. దీనిలోని ముఖ్యములైన యవ యవాంశము లన్నియు లింకను నిర్మింపబడినవియున్నవి. కావున నీ ప్రణాళికను బూర్తిచేయుటకై కాంగ్రెసువారును, తక్కిన పార్టీలనాయకులను సుస్థిరములైన నూచనలు గావింపవలయునని కోరుచున్నాము. ఈ సమస్యలు చాల ముఖ్యములైనవి. వీనినిగూర్చి చర్చించుటకు తగిన ప్రశాంతి యేర్పడుననియే తలచుచున్నాము. తరువాత రాజకీయబంధితులు విడుదల చేయబడుదురు.”

చివరకు ౧౯౩౧ ఫిబ్రవరిలోగూడ కాన్పురునందు పికటింగునేరముక్రింద ౧౩౬ గురు అరెస్టుచేయబడిరి. జైల్లో రాజకీయబంధితులకు పెట్టు అన్నము, వస్త్రములు, వైద్యసౌకర్యములు, శిక్షలు మున్నగు విషయము లన్నియు నధ్యాన్నముగనే యుండెను. వర్కింగుకమిటీవారు ఫిబ్రవరి ౧౩ తేదీన అలహాబాదులో సమావేశమైరి. ఇప్పటికి కాన్పూరి, సత్రాగర్లు భారతదేశమునకు దిరిగివచ్చి, వెంటనే గాంధీని, వర్కింగు కమిటీవారిని గలసికొనుట కలహాబాదుకు పోయిరి. పెద్ద చర్యలు జరిగెను. వర్కింగు కమిటీసభ్యు లా. పసిద్దపురుషుల నిర్వహిని ప్రశ్న పరంపరలో ముంచియెత్తిరి. అందు

కొన్ని మర్యాదగగూడ లేనవచ్చును. కాని ఇప్పుడు ప్రజలహృదయములు సంతు
భితము లై యుండెను. దానిపై కాన్మ్రెగారు లండనులో జారవిడిచిన రెండుమాడు
మాటలకు వారు కోపమునుగూడ చెందియుండిరి. గాంధీ దేశములో పోలీసువారు
చేయుచున్న అత్యాచారములనుగూర్చియు, బోర్నానులో స్త్రీలపై కావించిన దుం
డగమునుగూర్చియు ఇర్విన్ ప్రభువు కొక లేఖ వ్రాసెను. పోలీసువారి అత్యాచార
ములను విచారింపవలయునని కోరెను. ఇది జనవరి ౨౧ లేదీని. కాని యీ లేఖను వారు
చెంటనే త్రోసిపుచ్చిరి. ఆ త్షణములో సంధిరాయబారములు సమసినట్లే యెల్లరికిని
తోచెను. కాని కాంగ్రెసువారును గవర్న మెంటును కలియవలయు నన్నచో ముందుగా
నెవరో యొకరు సౌమనస్యము చూపినగాని కలయిక సమకూడదని యెరుగనయ్యెను.
గవర్న మెంటువారిమట్టుకు వారు వర్క్కింగుకమిటీ సభ్యులను మరలులేమియు లేకుండ
వదలివేసిరి. ఇక కాంగ్రెసుపక్షములో వర్క్కింగుకమిటీవారుగాని, లేక వారిపక్షమున
గాంధీగాని మామూలు పిలుపులకోసము నిరీక్షింపక తమంతట తామే బైస్రాయికి
లేఖ వ్రాసి సంభాషణకొర కేల యర్థింపగూడదు? సత్యాగ్రహి యైనవాని కట్టి
కాంతిమార్గము నన్వేషించుట కట్టి సంకోచమును లేదు. అట్లే గాంధీ ఇర్విన్
ప్రభువు కొక చిన్న యుత్తరము వ్రాసి అందు “మన మిర్విరమును వ్యక్తికపద
ప్రపత్తితో మాటలాడుకొన ననుజ్ఞయి”మృని కోరెను. ఆ లేఖ ౧౮ లేదీని పంపబడెను.
౧౬ లేదీ తెల్లవారుజామున దానికి సమాధానము వచ్చెను. ఫిబ్రవరి ౧౬ లేదీని గాంధీ
ధిక్కీ పయనమయ్యెను. అప్పటికి బూర్వపువర్క్కింగుకమిటీసభ్యు లెల్లరును ధిక్కీలో
నుండిరి. వర్క్కింగుకమిటీవారు గాంధీ తమ రాయబారియై కాంగ్రెసుతరపున వ్యవ
హారము నిర్వర్తించుట కధికారము నిచ్చుచు నొక తీర్మానము కావించిరి. గాంధీ
ఇర్విన్ ప్రభువును మొదటిసారి ఫిబ్రవరి ౧౭ లేదీనాడు చూచెను. ఆరోజున వా
రిరుద్ధులను నాలుగుగంటలనేపు సంభాషించిరి. తరువాత మూడుదినములవరకు ఆ
సంభాషణము సాగెను.

ఈ సంభాషణములలో గాంధీ పోలీసువారి అత్యాచారములనుగూర్చి విచా
రణచేయుట అవసర మనెను. పికెటింగు చేయుటకు ప్రజలకు హక్కుండవలయు
ననెను. రాజకీయబంధితుల నెల్లరిని విడుదలచేయవలయు ననెను. అర్థి నెప్పులు రద్దు
కావలసినను. ప్రభుత్వమువారు కైవసముచేసికొన్న ఆస్తులను మరల యియవలసినను.
తాళివామాలు పెట్టిన యుద్యోగులను, తొలగింపబడిన యుద్యోగులను మరల జేర్చు
కొనవలయు ననెను. ఈ విషయములలో ముఖ్యముగ మొదటి రెండును చాల దీర్ఘ
చర్చల కాస్తదము లైనవి. వీనినిగూర్చి చెంటనే ఒడంబడిక కుదురుట కష్టము.
కావున గవర్న మెంటువారు ఫిబ్రవరి ౧౮ లేదీ నొక ప్రకటనము కావించిరి. ఈసంభా

మణిలలో అనేకవిషయములు చర్చింపబడుచున్న వనియు, వీని నొకత్రోవలోనికి తెచ్చుటకు కొన్నిరోజులైనను పట్టు వనియు అందుండెను.

మొదటిరోజున గాంధీ దాక్షిణ్య అస్సారీగారియింటిలోని తనబసకు చాల నుత్సాహముతో తిరిగివచ్చెను. మొదటిరోజు సంభాషణములు మిక్కిలి యాశాజనకము లై యుండెను. రెండవరోజు వైస్రాయి గాంధీవాదము సర్థముచేసికొనుచున్నాడుగాని యంగీకరించుట లేదని తెలియవచ్చెను. కొన్నాళ్లు సంభాషణలు మానుకొందు రనిరి. ఇంగ్లాండునుండి యొక తంతివార్త వచ్చును. అప్పుడు వైస్రాయి మరల గాంధీని ౨౧ లేదీని సంభాషణచేయ పిలుచు ననుకొనిరి. కాని యంతలో హఠాత్తుగా, ౧౯ లేదీ సురువారమునాడు పిలుపు వచ్చెను. గవర్నమెంటువారికిని కాంగ్రెసువారికిని మధ్యనున్న వ్యవహారములనుగూర్చి చర్చించుటకు పండ్లెందుగురు సభ్యులతో నొకసభ నేర్పాటుచేసిరి. కాని సభ్యులసంఖ్య యిరువదివరకును పెరిగెను. వైస్రాయి లండనునుండి యొకతంతివార్త వచ్చునని యెదురుమాచుచుండెను. ఈ సమావేశమును ౨౮ లేదీవరకు నాపియుంచ నెంచిరి.

వర్కింగుకమిటీసభ్యులు ౨౦, ౨౧, ౨౨, ౨౩, ౨౪ లేదీలవరకు నిరీక్షించుచుండిరి. సమావేశము ౨౪ లేదీ మంగళవారమునాడు జరుగు ననియు, ఆనాటికి పిలుపు వచ్చు ననియు వారియాశ. గాంధీజీ తన మానవ్రతమును ౨౩ లేదీ సోమవారమునాడు ౩ గంటలకే చాలించి, పిలుపు వచ్చునని కనిపెట్టుకొనియుండెను. కాని పిలుపు రాకపోవుటచే కొందరు సభ్యులు విసుగుకొనసాగిరి. కాని గాంధీ వారి నోర్పుతో నుండు డని బోధించెను. ౨౫, ౨౬ లేదీలయందుగూడ మరల నిరీక్షించుచు కూరుచుండిరి. ఈమధ్య గడచిన పదినెలలనుండియు కాంగ్రెసుసంఘములు విటతాటములై యుండుటచే, రాబోవు కాంగ్రెసుసమావేశమునకు ప్రతినిధుల నెన్నుకొనుటకు గొన్ని యిబ్బందు లుండును గావున, దానీనిగూర్చి కొన్నియేర్పాటులను గావించుటతో గడపిరి. చివరకు ౨౬ లేదీని ఇన్నాళ్లును నిరీక్షించిన పిలుపువచ్చెను. ౨౭ లేదీని గాంధీ వైస్రాయిని దర్శించెను. వారిరువురును మూడున్నర గంటలసేపు సంభాషించిరి. ఆసంభాషణము నిష్కలమై, స్నేహపూరిత మైయుండెను. ఒక్క కఠినపు పలుకైనను సంభాషణమునందు జొరలేదు. గాంధీ ఈ రాయబారములను మాని వేయరా దని వైస్రాయి యాతురు డైయుండెను.

వైస్రాయి కోరికమీద గాంధీ ౨౮ లేదీని పికెటింగునుగూర్చి యొకనోటు పంపెను. వైస్రాయి కాబోవు ఒడంబడికనుగూర్చి కొన్నినోటులు పంపెను.

వైస్రాయి ఈ వాదములో నుదయించిన యంశము లన్నిటిమీదను గాంధీగారి నిశ్చయములను డెలుఫగోరెను. తరువాత నిదివర కేర్పాటుచేసిన ప్రకారము మార్చి ౧ వ తేదీని ౨౫ గంటలకు వైస్రాయి భవనమునందు సమావేశము కాగోరెను. మార్చి ౧ వ తేదీని పరిస్థితు లన్నియు మూసికొని వచ్చుచున్నటుల తోచెను. మరల విరోధములు ప్రారంభము కాకతప్పదన్నట్లుండెను. రాయబారములు మానివేయు డని ప్రతిపత్తి డును గర్హించుచుండెను. ఒక్కరైనను సనుదీయువారు లేకుండిరి. ఈవార్త అప్పుడే దేశముమీద పడెను. దేశ మంతయును సంక్షోభించిపోయెను.

పండిత మాలవ్యా ఒక్కగుమాత్రము నిరాశ చెందలేదు. ఇది యంతయు మంచికే వచ్చినదని ఆయన చెప్పుచుండెను. కాని గవర్న మెంటువారు పలువిధము లైన యెత్తులు వేయుచున్నారని పత్రికలు మోగిపోవుచుండెను. వర్కింగుకమిటీ సభ్యు లెల్లరను కట్టకట్టి ఆరేఖయా సముద్రమున నేకాంతముగా నున్న 'మరియా మరియా' ద్వీపమునకు తోసివేయుమరట. పరిస్థితులు చాల నిస్సారముగా నుండెను. గాంధీ నిశ్చితకాలమునకు వైస్రాయిని దర్శించి సాయం కాల మారుగంటలకు బసకు తిరిగివచ్చెను. ఆయన యంత త్వరలో తిరిగివచ్చుటవలన సర్వము ముగిసినదన్న యూహ తోచెను. కాని ఒకంబడిక కుదురునాకాంక్షారములు మరల నుదయించినవని తెలిసికొనుట కంతోనేపు పట్టలేదు. మార్చి ౧ తేదీ సాయం కాలము గాంధీ వైస్రాయిని గలసికొనినప్పు డాయన చాల స్నేహభావముతో నుండెను. హాము సెక్రటరీ ఎమర్సనుగూడ మిక్కిలి స్నేహభావముతో నుండెను. గాంధీ ఎమర్సనుతో నాలోచించి పికెటింగునుగూర్చి యొక నూత్రమును నిర్మింప వలయునని వైస్రాయి గోరెను. కాని పికెటింగునుగూర్చి యిట్టి నూత్రమును బంప వలయునని వైస్రాయి గాంధీ నిదివరకే కోరియుండెను. గాంధీజీ దాని నా క్రిందటిదినమే పంపించియుండెను. ఇంతకు జరిగిన దేమన, వైస్రాయి నోటు గాంధీ బసకు వచ్చినప్పుడే గాంధీయు త్వరము వైస్రాయికి జేరినది.

ఈ విధముగా మార్చి ౧ తేదీని పరిస్థితులు మారిపోయెను. వ్యవహార మంతయు స్నేహపూరితమై యుండెను. అప్పు డుధయులును తమహక్కులకొరకు చెనగులాడుట కంటే తమ విధులను నిర్వహింప నుద్యుక్తులైయుండిరి. ఈ భావము లేకున్నచో నొకంబడికయే సమకూడియుండెడిది కాదు. పికెటింగువ్యవహారములో నొక సారాంశము పికెటింగు విదేశీసరకులమీదనా, లేక బ్రిటిషు సరకులమీదనా యనునది వివాదగ్రస్తమైనది. ఇంకొక యంశము పికెటింగు కవలంబించు పద్ధతులనుగూర్చి. బ్రిటిషువస్తుబహిష్కారము కాంగ్రెసుప్రచారికలో మొదటినుండియు లేదు. అది

యధికారములో వచ్చి అందు జొచ్చినది. కావున నది నిరీధ కార్య మగుటయేగాక రాజకీయలాభములకొరకు ప్రయోగింపబడు నొక నిర్బంధవిశేషముగా పరిగణింప దగియుండుటవిశదమగుచున్నది. కావున పికెటింగు విచేతనరకులను బహిష్కరించుటకై చేయబడవలయును. ఈ విధముగా నొడంబడికలోని భావము అసందిగ్ధము కావించి రని మనము తరువాత తెలిసికొనగలము. వైస్రాయి బహిష్కారశబ్దమున కధ్యంతరక పెట్టెను. బహిష్కారశబ్దమునకు బదులు పికెటింగుశబ్దమును పెట్టదగు నని యాయన తలంపు. సంధికాలములో విచేతనరకులను, బ్రిటిషుసరకులను వేరువేరులు యెట్లును తప్పదు. కొంత వాదము జరిగినతరువాత పికెటింగునుగూర్చి యొక సూత్రమును నిర్మింపు డని వైస్రాయి గాంధీ, ఎమర్సనులను కోరెను. అట్లే యొక సూత్రము నిర్మింపబడెను.

తరువాత ఆదనపుపోలీసువారిని గురించి సంభాషణలు జరిగెను. అవియును సంతృప్తికరములుగానే ఉండెను. ఇకమీదట ఎట్టి వనూర్లును చేయబడవు. కాని వనూర్లు చేసిన సాము ముదరా యాయబడదు.

ఇక రాజకీయ బంధితుల విడుదలవిషయములో వైస్రాయి చాల సరళమైనపద్ధతి నవలంబింతు నని చెప్పెను. జైలు సేరములు, దొమ్మి, అల్లరి, దొంగతనము-ఇవి యన్నియు మార్చి ౧ తేదీ రాత్రి చర్చకువచ్చెను. సంభాషణ లారాత్రిగూడ సాగింపబడెను. గాంధీ సాయంకాలభోజనము చేసి, మరల వైస్రాయిభవనము నకు పోయి సంభాషణలు ప్రారంభించెను. గాంధీ 'ఇంటర్మీట్' విషయమును తెచ్చెను. వైస్రాయి వారొక్కరినిగూర్చి ప్రశ్నోక్తముగా విచారించు నని చెప్పెను.

ప్రభుత్వమువారు వశముచేసికొన్న యాస్తులగూర్చి- యిదివర కమ్మివేయబడిన ఆస్తు లీయబడజాలవు. గాంధీని రాష్ట్రీయప్రభుత్వములను జూడు మనిరి. ఇండియా గవర్న మెంటువారు వారితో నీ విషయమై రాయబారములు జరుప నిరాకరించిరి. కాని యిట్లు కైవసముచేసికొన్న ఆస్తులనుగురించి బొంబాయిగవర్న మెంటువారి కొక నోటు వ్రాసి యిచ్చెదనని గాంధీతో వైస్రాయి చెప్పెను.

ఈ సంభాషణక్రమము గాంధీ చెప్పగా విని, వల్లభాయీపటేలు, గుజరాతులో రాజీనామాపెట్టిన డిప్యూటీకలెక్టర్లగుపురివిషయమును చర్చకు లేవలయు నని కోరెను.

ఉప్పువిషయములో ప్రజాభిప్రాయమునకు చాల ననుకూలమైన పద్ధతిని నిర్ణయించిరి. ఉప్పుమడుగులలో నెల్లరు సుచితముగా ఉప్పుతీసికొని పోవచ్చు నని వైస్రాయి ఒప్పుకొనెను. ఇది గాంధీకి చాల సంతృప్తికరముగా నుండెను.

పోలీసువారి యత్యాచారములనుగూర్చి యిరుపక్షములవారు నొకవిధమైన వాద విని ప్రకటించిరి. ఈ విషయములో గాంధీ కేవలము వర్క్కింగుకమిటీవారి యేకం టుగా వ్యవహరింతు ననెను. వర్క్కింగుకమిటీవారి యిష్టము నుల్లాసముతో ననుసరింతు ననెను. “మీరు భగ్నము చేసినచో నేనును వైస్రాయియింటికి భగ్నము చేయుటకే పోయెద” నని యాయన వర్క్కింగుకమిటీవారితో చెప్పెను. ఆయన వైస్రాయిభవ నమునకు వెళ్లి తెల్లవారుజాము ౧ గంటకువచ్చి వర్క్కింగుకమిటీవారికిని, స్నేహితులకును ౨-౧౫ గంటలవరకు సుపవాస మిచ్చెను. వైస్రాయియు, ఎమర్సనుగారును మిక్కిలి సద్భావమును చూపిరి. ఆ రాత్రి పికటింగునుగూర్చి యొకనూత్రము నేర్పటు చేసిరి. దానినిగూర్చిన విచారణ మార్చి ౩ వ తేదీ మంగళవారమునకు వాయిదావేసిరి. మధ్యగా రెండవతేదీ సోమవారము గాంధీ మానవ్రతదినము. ఉప్పునుగురించి గాంధీ కిని, సర్ జార్జి న్యూక్లెయ్డరుకును ఒక సమ్మతి కుదురవలసియుండెను. ఆ రాత్రి చాలనేపు దానికొరకు వినియోగించిరి గాని, నిశ్చయమైన యొకనూత్రము కుదుర లేదు. కొన్ని యభిప్రాయ భేదములుమాత్రము తీర్చబడెను.

ఆస్తులు:-ప్రభుత్వమువారు కైవసముచేసికొన్న ఆస్తులనుగురించి రాయబార ములు సాగించుట కొకమధ్యవర్తి యవసర మయ్యెను. సర్ ఇబ్రహీంరహీంతుల్లా గారును, సర్ పురుషోత్తమదాసుతాగురుదాసుగారును ఇందులకై పనిచేయ నంగీ కరించిరి.

గుజరాతుడిప్రొద్దుటికలెక్టర్ల ద్విరువురివిషయములో వైస్రాయి వారికి మరల నుద్యోగము లిప్పించు నని వాదానము చేయజాలకపోయెను. కాని వారికి పింఛనుగాని, బహమానముగాని యిప్పించు మనెను. ఆ రాత్రి జరిగిన సంభాషణమునంతయు గాంధీ చెప్పునప్పటికి ౨-౧౫ గంట లయ్యెను. మార్చి ౩ తేదీని గాంధీగారికిని న్యూ క్లెయ్డరుగారికిని ఉప్పునుగూర్చిన చర్చ మధ్యాహ్నము ౧౧ గంటలకు జరుగనుండెను. ఆ వాడు రెండుగంటలకు వైస్రాయితో సంభాషణము జరుగును. కోశాధికార సభ్యునితో జరుగనున్న యీ సంభాషణమునుగూర్చి కొంచెము కల్లోలము కలిగెను. చికాగో ట్రిబ్యునలు పత్రికాప్రతినిధి పిరారు అనునాయన యొక వర్క్కింగుకమిటీ సభ్యునితో ‘గాంధీగారు కోశాధికారసభ్యునితో మాట్లాడుటకు తగినంత లెక్కగా డేనా?’ యని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు గాంధీగారు సర్ జార్జి న్యూక్లెయ్డరుగారితో డేక ఋణములనుగూర్చి చర్చింపనుండె ననుకొనిరి. గాంధీగారు నోటిమాటలతో ఉప్పును గూర్చిన నూత్రమును నిర్మింపజేయబోవుచున్నాడని వారెరుగరు. కాక, డేకఋణముల విషయమే వచ్చి, లెక్కలు పత్రములు చూపవలసివచ్చినను గాంధీగారి కదియొక పెద్ద

కష్టము కా దనియు వా రెరుగరు. ఆయన విజ్ఞాన మనంత మైనది. కాని సత్యమే యాయనకు బీజగట్టు. ఆయన యేదైన విషయమును జరువకున్నను, నేదైన తనకు తెలియకపోయినను నది నాకు తెలియదని వెంటనే యంగీకరించును. ఇదియే యాయన ప్రతిపక్షు లొక దౌర్బల్య లక్షణముగా నెన్నుచుందురు. మార్చి 3 లేదీని రాబోవునొడంబడిక కొక తీరనియభ్యంతరము తటస్థించెను. బాన్డ్లొరయితుల భూములను తిరిగి యిచ్చువిషయ మిదివరకు చర్చింపబడెను. దానిని మరల చర్చింప సాగిరి. ఈ విషయములో నెట్టిన్మాత్రమును పన్నినను, దానిని ముందుగా వల్ల భాయిపటేలుగా రంగీకరింపవలయును. కావున నానాడు పగటి సంభాషణములో గాంధీజీ తాను రాత్రికి వల్ల భాయిగారి కంగీకారమైన యొకన్మాత్రము వ్రాసి తెత్తు ననియు, వైస్రాయిగారు దానినిగూర్చి చర్చ చేయరాదనియు కోరెను. నిజమునకు వైస్రాయిగారికిని కొంత యిబ్బంది కలదు. బాన్డ్లొరి పన్నుల నిరాకరణోద్యమము మంచి ముమ్మరముగా నున్న రోజులలో వైస్రాయిగారు తా నెట్టి సందర్భములందును మరల రయితులభూము లిచ్చివేయగోర నని బొంబాయి గవర్న మెంటువారికి వ్రాసియుండెను. కావున నిప్పుడు దానికి వ్యతిరేకముగా వారి కు తరువు పంపుట కాయన కిష్ట ముండదు. అందుచేత ఆయన యీవిషయములో సర్ ఫుగువోర్తమదాను తామారుదాసుగారిని, సర్ ఇబ్రహీమురహీముతుల్లాగారిని రాయ బారము నడుప నియోగింపు మనిగాంధీజీ చెప్పెను. అంతటితో నీవ్యవహారము చక్కనగు నని యాయనతలంపు. గాంధీగా రీపని మీరే చేయడని వైస్రాయిగారిని గోరెను. తుడ కీ మధ్యవర్తు లిద్వరకు బాన్డ్లొరయితులభూములను మరల నిప్పించువిషయములో సహాయము చేయవలసిన దని బొంబాయిగవర్న మెంటువారికి లేఖ వ్రాయుటకు వైస్రాయిగా రొప్పుకొనిరి. నిజమున కీ చర్చలు జరుగుచుండగా బొంబాయి గవర్న మెంటు రివిన్యూ మెంబ రీవిషయమునుగూర్చి మాట్లాడుటకే ఢిల్లీకి వచ్చెను. ఇట్టి చిక్కు వచ్చినప్పు డెల్ల దానిని విడదీయుటకు సప్రూ, జయకరులును, శాస్త్రిగారును తోడ్పడుచుండిరి. గాంధీ ఇర్విన్సు ఒడంబడికయందు ౧౭ (సి) న్మాత్రము గవర్న మెంటు వారికిని, కాంగ్రెసుకును తీవ్రమయిన వివాదము జరుగుట కాస్పద మయ్యెను.

ఆ న్మాత్ర మిది :

“స్థిరాస్థిని పరాయివారి కమ్మినచోట్ట, గవర్న మెంటువారికి సంబంధించినంత వర కా వ్యవహారము ముగిసిన టెంచవలయును.”

“మరా:—గాంధీగారు తనకు వచ్చిన సంజాయిషీనిబట్టి యీవేలములలో గొన్ని ధైనను అక్రమముగను, న్యాయవిరుద్ధముగను జరిగిన వని చెప్పి యున్నారు. గవర్న మెంటువారు తమయొద్ద నున్న సంజాయిషీనిబట్టి యీవాదము నంగీకరింపజాలరు.”

3 వ లేదీ సాయంకాలము మరల రాయబారము భగ్నమగునన్నంత తీవ్రమైన వాదము జరిగినతరువాత లై సుదాహరించిన మరలాని నూత్రము నిర్మింపబడెను. ఇది యును, (సి) నూత్రమునందలి “గవర్న మెంటువారికి సంబంధించియున్నంత వర” కను మాటలును సర్ పురుషోత్తమదాసు తాకురుదాసు, సర్ ఇబ్రహీం రహింతుల్లావంటి వారు కలుగజేసికొని, సాధ్యమైనచో బాడ్గోలీరయితులభూముల నిష్పించుట కవకాశ ముండుటకై వ్రాయబడెను. 3 వ లేదీ రాత్రి గాంధీగారు వైస్రాయిభవనమునుండి తెల్లవాడుబామన ౨-3౦ గంటలకు దిగివచ్చిరి. (౪. 3. 3౪) ఎల్లవారును గన్నులలో వత్తు లిడుకొని కూర్చుండిరి. గాంధీ చాల నుత్సాహముతో తిరిగినచెప్పును. వచ్చి యా రాత్రి జరిగినదెల్ల వర్కింగుకమిటీసభ్యులకు చెప్పెను. ఆ సాయంకాలముగూడ పిక టింగునూత్రమునుగూర్చి వర్కింగుకమిటీ సభ్యులు తీవ్రమైనచర్చ జరిపిరి. పికటింగు నూత్రమునందు, మొదట ముసల్మాను దుకాణదారులను వదలివేయవలయు నని యుం డెను. గవర్న మెంటువారు దానిని కావలయునని కోరిరి. కాని తుద కది వదలుకొన బడెను. ఒడంబడికలోని ప్రత్యంశమందును నేదోయొకరంగ్రముండెను. (౧)బంధితుల విడుదలవిషయములో నొక్క సత్యాగ్రహముమాత్రమే యుండిరి. ఇంటర్మీలకేసులు సాంగముగ బరిశీలించు మనిరి. మోలాపూరు, గహర్వాలుకై దీని సోదిలోనికిగూడ రాలేదు. (౨) పికటింగువిషయములో డ్రిటిఫుసరకు లని పక్షపాత ముండరాదు. (3) ప్రభుత్వమువారు కై వసముచేసికొనిన, లేక విక్రయించిన భూములవిషయము ప్రత్యేకముగ నొక సమస్యయ్యెను. ఇక ౧౭ (సి) నూత్రము కాంగ్రెసువారిని బెద రించుచుండెను. తుదకు గాంధీజీ మిక్కిలిముఖ్యమైన యొకవిషయమును తనంతట తానే నిర్ణయించెను. అది రాజ్యాంగతంత్రవిషయము. కాండుటేబిలు సభ్యుండు నిర్మింపబడిన భారతరాజ్యాంగప్రణాళికను పునః చర్చించుటకై గాంధీజీ యొప్పుకొ నెను. కాండుటేబిలుసభ్యుండు వ్రాయబడిన ప్రణాళికలో పెడరేవును ముఖ్య భాగము. అట్లే యందు భారతీయుల బాధ్యతయు, భారతదేశక్షేమార్థమై దేశవైస్య ములు, విదేశవ్యవహారములు, మైనారిటీలస్థితిగతులు, భారతదేశపుపరపతి, ఋణముల తీర్మానము (గాంధీ ఇర్విను ఒడంబడిక రెండవనూత్రము) లను గూర్చిన రక్షణలు ప్రధానములుగా నుండెను. ఇక నీ చిహ్న ఒడంబడికను గాంధీఇర్వినులు గూడి నిర్మించి, యంగీకరించుటకు గాని, ప్రోసేవేయుటకుగాని వర్కింగుకమిటీవారి యెదుట బెట్టిరి. ఒడంబడికలోని యీ భాగములో “భారతక్షేమార్థ” మను మాట యొక్కటియే కాంగ్రెసునకు రక్షక మని యెంచిరి. అది రక్షణలకు విరు గుడుమందు. వర్కింగుకమిటీసభ్యులకు సంశయములు లేకపోలేదు. దీనికి తరు వాత విపరీతవ్యాఖ్యానము చెప్పవచ్చును. అంతియగాక, అది సంపూర్ణముగ భారతక్షేమమునకు విపరీతముగ వర్తించునట్లు చేయవచ్చును. కాని వస్తువులకు

లోక సామాన్యమును మూల్యమును గట్టుట గాంధీజీస్వభావము కాదు. ఆయన యెప్పుడును మనుజులమాటలను యథాతథముగా విశ్వసించును. తన మాటలనుగూడ నితరులకై విశ్వసించవలయు నని కోరును. ఇది కేవలము కోరలు తీసివేయుట యైనది. వల్ల భాయి భూములవిషయమున సంతృప్తి నొందలేదు. జనహరలాలనకు రాజ్యాంగ తంత్రవిషయమున నిష్టము లేకుండెను. రాజకీయబంధితులవిషయ మెవ్వరికిని సచ్చలేదు. అందరకు నన్ని విషయములును వచ్చిన వగుచో నది కాంగ్రెసువిజయముగను గాని యొడంబడిక కానేరదు. కాంగ్రె సొక్క యొడంబడిక చేసికొనుచున్నప్పు డంతయు వారియిష్టము వచ్చిన ట్లుండదు. కాని యొడంబడికలోని కొన్ని యంశములనుగాని, లేక యన్నిటినిగాని వర్కింగుకమిటీవారు నిరాకరింపవచ్చును. గాంధీజీ ప్రతిసభ్యుని ప్రశ్నించెను. మీ కేయంశ మిష్టము లేదు? రాజకీయబంధితులూ, లేక పిక్టింగ్? లేక భూములవిషయమూ, లేక మరేమైననా? లేక ఒడంబడిక యంతయునా? ఇట్లాయన వర్కింగుకమిటీలోని ప్రతిసభ్యుని నడిగెను. ఒడంబడికలోని చరమాంశమునుగూర్చి కొంతవాడను పుట్టెను. “కాంగ్రెసువారి యొడంబడిక యంశములను బూర్తిగానమలు లోనికి బెట్టనియెడల దానికి ఫలితముగ గవర్నమెంటువారు ప్రజలను సంరక్షించుటకును, లా ఆర్డరులు చెడకుండ బట్టుటకును నవసరమైనచర్య జరుపుటకు హక్కు నట్టె పెట్టుకొనుచున్నారు.” ఈ హక్కు గవర్నమెంటువారి కొక్కరికే యుండవలె, కాంగ్రెసువారికిమాత్ర మేల యుండరా దని కొందరు ప్రశ్నించిరి. అనగా నీ యొడంబడికలోని యంశములన్నిటిని గవర్నమెంటువారు పూర్తిగా నమలులో బెట్టనియెడల కాంగ్రెసువారు మరల నసహాయోద్యమమును ప్రారంభించుహక్కు నట్టె పెట్టుకొనుచున్నారనునూత్ర ముండవలయు ననిరి. కాని కాంగ్రెసువారి సహాయోద్యమము నిదివరకు గవర్నమెంటువారి యనుమతితో ప్రారంభింపలేదు. ఇప్పుడు దానిని మరల ప్రారంభించుటకు వారియవసరము లేదని తెలిసికొనుటకు బెద్దయాలోచనతో బని లేదు.

గవర్నమెంటువారికిని, కాంగ్రెసువారికిని పదునేనుదినములు మహావాదోపవాదములు జరిగినతరువాత నిర్ణయింపబడిన యొడంబడిక యిది. ఇది గాంధీ, ఇర్వినుల యుచారసంకల్పముల ఫలము. ఈయొడంబడికమూలము నీక్రిందనుదాహరించుచున్నాము.

“ఎస్. ౪౮౧/౩౧ పాలిటికలు

గవర్నమెంటు ఆఫ్ ఇండియా

హోమ్ డిపార్టుమెంటు,

న్యూఢిల్లీ. ౫. ౩. ౧౯౩౧

ప్రకటనము

గవర్నరు జెనరల్ (ఇన్ కౌన్సిలు) వారు ప్రజల కల్లరకును దెలియుటకై యీ ప్రకటనను కావించుచున్నారు.

(౧) వైస్రాయిగారికిని, గాంధీగారికిని జరిగిన సంభాషణములమూలమున కాంగ్రెసువారసహాయోద్యమమును మానవలయు ననియు, ఇండియాప్రభుత్వమువారును, రాష్ట్రప్రభుత్వములును ఇంగ్లాండుప్రభుత్వమువారి యనుమతితో కొన్ని పనులు చేయవలయు ననియు నేర్పాటు చేయబడినది.

(౨) రాజ్యాంగతంత్రసమస్యల విషయములో మునుందు జరుగబోవుచర్యలూ రాండుటేబిలుసభలో తయారుచేయబడిన భారతరాజ్యాంగప్రణాళిక నింకను బరిశీలించునద్దేశముతో గావింపవలయును. రాండుటేబిలుసభయందు తయారుచేయబడిన ప్రణాళికయందు ఘోషేయము ముఖ్యభాగము. దానితోపాటు భారతీయుల బాధ్యతయు, భారతదేశక్షేమాధ్యయన దేశసైన్యములు, విదేశవ్యవహారములు, మైనారిటీలస్థితిగతులు, భారతదేశపు పరపతి, ఋణములతీర్మానము మున్నగువిషయాలనుగూర్చి కొన్ని రక్షణలు, లేక నిబంధనలునుగూడ ముఖ్యము లై యున్నవి.

(౩) ౧౯౩౧ జనవరి ౧౯ వ తేదీని ప్రధానామాత్యుడు కావించిన ప్రకటన మునుబట్టి రాజ్యాంగసంస్కరణమునుగూర్చి ముందు జరుగనున్న చర్యలలో కాంగ్రెసువారికి దగిన ప్రాతినిధ్యము గలుగజేయుటకు దగినయేర్పాటులు కావింపబడును.

(౪) ఈ యొడంబడిక యసహాయోద్యమమునకు ప్రత్యక్షముగ సంబంధించిన కార్యపరంపరకు జెందియున్నది.

౫. అసహాయోద్యమము పూర్తిగా నుపసంహరింపబడును. గవర్నమెంటు వారు దానికి దగినట్లు చర్య దీసికొందురు. అసహాయోద్యమము పూర్తిగా నుపసంహరించుట యనగా తత్సంబంధములైన సర్వవిధముల కార్యతంత్ర మంతయును నుపసంహరింపబడుట యని యర్థము. అందు ముఖ్యముగా నివి యుపసంహరింపబడును :

(i) ఏ కాసవాంశములపై నను మొత్తముమీద నిరోధించుట,

(ii) ధూమికిస్తులను తక్కినరుగుములను నిరాకరించు నుద్యమము,

(iii) అసహాయోద్యమమునకు బ్రోద్బలకముగ వారూపక్రికలను బ్రచురించుట,

(iv) సివిలుమిలిటరీకాల్లల యుద్యోగులను, గ్రామోద్యోగులను గవర్నమెంటు వారియెడల వైరస్య మొందజేయు యత్నములు, లేక వారిపదవులకు రాజీనామాలు పెట్టించుటకై చేయుయత్నములు.

(౬) విదేశవస్త్రబహిష్కారవిషయములో రెండంశము లున్నవి. ఒకటి యీ బహిష్కారముయొక్క స్వభావము, రెండవది బహిష్కారము నమలులో బెట్టుట కవలంబించు పద్ధతులు. ఇందు గవర్నమెంటువారి యభిప్రాయ మిది. భారతదేశముయొక్క యర్థికస్థితిని జక్కజేయు నుద్దేశముతో భారతీయ పరిశ్రమలను బ్రోత్సహించి యర్థిక పారిశ్రామికోద్యమమును సాగించుట గవర్నమెంటు వారికిని యిష్టమే. ఈ యుద్దేశముతో ప్రజాశాంతికిని, లా ఆర్డరులకును భంగము లేకుండజేయు ప్రచారపద్ధతులకును, ప్రకటనపద్ధతులకును, గవర్నమెంటువారి రద్దీల తర పెట్టరు. కాని యొక్క విదేశవస్త్ర బహిష్కార మన్ని దేశముల బట్టలమీదను ప్రయోగింపబడినను విదేశీ సరకుల బహిష్కారము మాత్రము ముఖ్యముగ బ్రిటిషు సరకులకే యుద్దిష్టమై రాజకీయలాభములకొరకై యొక నిర్బంధ విశేషముగ ప్రయోగింపబడుచున్నది.

ఇట్టి స్వభావము గలిగి, ఇట్టి యుద్దేశములతో నడుపబడుచున్న యీ బహిష్కారమునకును, యీ యొడంబడిక ననుసరించి భారతరాజ్యాంగసంస్కరణమునకై బ్రిటిషు ఇండియా ప్రతినిధులును, సంస్థానముల ప్రతినిధులును, ఇంగ్లాండు ప్రభుత్వము వారును, ఇంగ్లాండులోని రాజకీయపక్షమువారును సమావేశమై జరుపనున్న సభలో మైత్రిపూర్వకముగ చాపరికము లేకుండ చర్చలు జరపుటకై కాంగ్రెసు ప్రతినిధులు పాల్గొనుటకు సానురంధ్రము పొసగ దని యంగీకరింపబడియున్నది. కావున నసహాయోద్యమము నుపసంహరించుటయందు బ్రిటిషుసరకుల బహిష్కారమును రాజకీయమైన యొక యాయుధముగా నుపయోగింప మానుకొనుట ప్రధాన మని యంగీకరింపబడినది. దీనికి ఫలితముగా నుద్యమావేశమునందు విదేశీసరకుల క్రయవిక్రయములను మానుకొనినవారు తమనిశ్చయమును మార్చుకొనగోరినచో వారి కెట్టి నిర్బంధమును జేయరాదని యంగీకరింపబడినది.

(౭) విదేశీసరకుల స్థానములో స్వదేశసరకులను స్థాపించుటగాని, కల్లు మొదలగు మత్తుపదార్థములను నిషేధింపజేయుటకు గాని యవలంబించుపబడు పద్ధతులు సామాన్య రాజశాసనములకు లోబడి యుండినగాని పికెటింగ్ గను కీర్తికక్రిందికి రాజాలవు. అట్టి పికెటింగ్ దౌర్జన్యరహితమై యుండవలయును. అందు నిర్బంధముగాని, నిరోధముగాని, బెదిరింపుగాని, విరోధప్రదర్శనము గాని, ప్రజల కాటంకముగాని లేక సామాన్య రాజశాసనములకు సర్వవిధముల ననుకూలమై యుండవలయును. ఇట్టి పద్ధతులెప్పు డెక్కడ నవలంబింపబడినను నక్కడి పికెటింగును వెంటనే మాన్పింపవలయును.

(౮) గాంధీ పోలీసువారి యత్యాచారముల గొన్నిటిని గవర్నమెంటువారికి బ్రత్యేకముగ డెలియజేసి వానిని గూర్చి బహిరంగముగ విచారణచేయింపదగు నని కోరెను. ఇప్పటి పరిస్థితులలో గవర్నమెంటువారి కీ పద్ధతిలో కొంత కష్ట ముండ వచ్చునని తోచుచున్నది. దీనిమీద బరస్పర దోషారోపణములు ప్రబలి కాంతిస్థాపన మునికు భంగము కలుగవచ్చును. ఈ విషయమును గమనించి గాంధీ యీ విషయ మున పట్టు పట్టక వదలివేసెను.

(౯) అసహాయోద్యమము విరమించినతోడనే గవర్నమెంటువారు చేయు పను లీ క్రిందిపేరాలలో పేర్కొనబడినవి.

(౧౦) అసహాయోద్యమమునకు సంబంధించి జారీచేయబడిన యార్డినెన్సు లుపసంహరింపబడును.

అరాజకోద్యమమునకు జెందిన ౧౯౩౧ సం.పు మొదటి యార్డినెన్సు దీని క్రిందికి రాదు.

(౧౧) కొన్ని సంఘముల నక్రమసంఘములుగా బ్రకటించుచు, ౧౯౦౮ క్రిమినల్ లా అమెండుమెంటు ఆర్ట్స్ క్రింద గావింపబడిన ప్రకటనము అసహాయోద్యమ మునకు సంబంధించిన నైనచో నవి యుపసంహరింపబడును.

ఇటీవల బర్మాగవర్నమెంటువారు క్రిమినలులా అమెండుమెంటు చట్టము క్రింద గావించిన ప్రకటనము దీనిక్రిందకు రాదు.

(౧౨) (i) అసహాయోద్యమమునకు సంబంధించిన నేరములై, పెండింగులో నున్న కేసు లుపసంహరింపబడును. కాని యా నేరములు దౌర్జన్యయుతములు గాని, తత్ప్రేరకములు గాని కాగూడదు.

(ii) క్రిమినలు ప్రాసీజరుకోడ్డు ననుసరించిన జామీను కేసులకు గూడ బై నుదాహరింపబడిన స్వాత్రము చెల్లును.

(iii) అసహాయోద్యమమున బాల్గాన్నందులకు న్యాయవాదులపై రాష్ట్రప్రభు త్వములవారు హైకోర్టుకు డెలియజేసి గాని, లేక లీగల్ ప్రావీణ్యమున వచ్చుముక్రింద కేసును బెట్టిగాని యున్నయెడల నా నేరము దౌర్జన్యపూరితము గాక, తత్ప్రేరక మును గాక యున్నచో నట్టికేసు నుపసంహరింపవలయు నని రాష్ట్రప్రభుత్వమువా రాకోర్టుకు వ్రాయవచ్చును.

(iv) సైనికులమీదగాని, పోలీసువారిమీదగాని యిట్టికేసు లున్నచో నవి యీ స్వాత్రముక్రిందికి రావు.

(౧౩) (i) అసహాయోద్యమమునందు నిర్బంధింపబడిన కైదీలు దౌర్జన్యమును చేయక దానిని ప్రేరేపింపక యున్న వారు వదిలివేయబడుదురు.

(ii) మొదటియంశముక్రిందికి వచ్చువాడు జైలునేరముక్రింద శిక్షింపబడినను, నది దౌర్జన్యయుతముగాని, దౌర్జన్యప్రేరకముగాని కాకపోయినచో నాశిక్షకూడ తీసివేయబడును. లేక యట్టికేసు పెండింగులో నున్నచో నది యుపసంహరింపబడును.

(iii) ఆజ్ఞల నుల్లంఘించినందులకై శిక్షింపబడిన సైనికుల పోలీసుల విషయ మీనూ త్రిముక్రిందికి రాదు. (ఉట్టిరి కొలదిగమాత్రమే యున్నవి.)

(౧౪) వసూలు చేయబడిన జరిమానాలు తీసివేయబడును. క్రిమినలు ప్రాసీజరు కోర్టులోని జామీను నిబంధనలక్రింద జామీనుసామ్యును వశము చేసికొనవలయు నని యాజ్ఞ చేయబడి, యది వసూలుచేయబడకున్నచో దానినిగూడ వదిలిపెట్టెదరు.

వసూలుచేయబడిన జరిమానాలు, జామీనుసామ్యులును మరల నీయబడవు.

(౧౫) అసహాయోద్యమముకొరకు గొన్నిచోట్ల ప్రజలఖర్చుమీద నియంత్రిత బడిన యదవపుపోలీసులు రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల యిష్టానుసారముగ దొలగింపబడుదురు. అదవపుపోలీసువారికి సరిగా వైశిష్ట్యులకంటె మించినసామ్యులు దీనిని రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములు ముదరా యిచ్చవు. కాని వసూలుగాని యే మొత్తమునైనను రెమిషన్ నిచ్చెదరు.

(౧౬) (ఎ) చరాస్తీ, యన్యాయముగా సంగ్రహించినది గాక అసహాయోద్యమములో ఆర్థికసేవలక్రిందగాని, క్రిమినలు లాప్రకారముగాని స్వాధీనము చేసికొనబడిన దింకను గవర్నమెంటువారి యదీనములో నున్నచో తిరిగి యాయబడును.

(బి) భూమిశిస్తును, టెక్కినరుసుములనురాబట్టుకొనుటకుగానుస్వాధీనముచేసికొనబడిన చరాస్తీ, ఆబాకీదారు సరియైన గడువులోపల బకాయిని మొండిగా చెల్లింపజని యాజ్ఞిల్లాకలెక్టరు తలంపనిచో విడుదల చేయబడును. దీనికి సరియైన గడువును నిర్ణయించుటలో, బాకీదారులు బాకీ చెల్లించుట కిష్టపడుచు దానికొరకు గొంత గడువు కోరినచో నప్పకు విచారించబడును. లేదా, మామూలు రివిన్యూపద్ధతులప్రకారము బకాయి యా సంవత్సరమునకు వసూలుచేయబడవలయుననిపబడును.

(సి) చరాస్తీ చెడిపోయినందులకు ముదరా యాయబడును.

(డి) చరాస్తీని గవర్నమెంటు రద్దుచేసి దానిమీద వచ్చినడబ్బు బకాయి కంటె మించియుండనియెడల ముదరా యాయబడదు.

(ఇ) జప్తుగాని ఆస్తిస్వాధీనముగాని అప్రకారము జగగలే దిన్నచో నెవ్వరైనను ఎట్టి క్యవహారమైనను జరుపుకొనవచ్చును.

(గః) (ఎ) ౧౮౩౦ సం. ౯-వ ఆర్డినెన్సుక్రింద స్వాధీనము చేసికొనబడిన ఫీరాస్తి యా ఆర్డినెన్సు సూత్రముల ననుసరించి తిరిగి యిచ్చివేయబడును.

(బి) భూమిశిస్తు, రుసుముల బకాయిక్రింద జప్తుచేయబడిన, లేక స్వాధీనము చేసికొనబడిన భూమియు, తదితరమైన ఫీరాస్తియు గవర్నమెంటువారి స్వాధీనములో నున్నయెవలన, నాల్లకలెక్టరు బాహారు సరియైనగడువులోపల బకాయి చెల్లింపని మొండి యని తలంపకపోయినను తిరిగి యిచ్చివేయబడును. గడువు నిర్ణయించుటలో బాహారు బకాయి చెల్లింప నుద్యుక్తుడై న్యాయముగ గడువు కొవలయునన్న సందర్భములనూత్రమే విచారించబడును; లేదా, మామూలు రివిన్యూపద్ధతులప్రకారము వనూలు నిలుపుదల చేయబడును.

(సి) ఫీరాస్తిని కరాయివారికి విక్రయించిన సందర్భములలో గవర్నమెంటు వారికి సంబంధించినంతవరకా క్యవహారము ముగిసినట్లే యొంచవలయును.

మరక:—గాంధీగారు తనకు వచ్చిన సంజాయిషీనిజట్టి ఈవేలులలో నొన్ని యైనను నక్రమముగన, న్యాయవారముగను జరపబడినచే యని గవర్నమెంటువారికి తెలియబడినారు. గవర్నమెంటువారు తమ సంజాయిషీనిజట్టి యీ వాదమును పరిగ్రహించబారరు.

(డి) ఇట్లు ఆస్తి జప్తుగాని, స్వాధీనము చేసుకొనుటగాని యక్రమమని, న్యాయ విరద్ధమని తోచినచో నెవ్వరైనను, ఎట్టి క్యవహారమునైనను జరుపుకొనవచ్చును.

(ఁ) బాగు విగద్ధముగా శిస్తులను రాబట్టుకొన్న సందర్భములు చాల తక్కువ యెన్న వని గవర్నమెంటువారు విశ్వసించుచున్నారు. కాని యట్టి సందర్భము లున్న యెడల రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు విచారణచేసి, యంతటి యన్యాయము నిర్ధారణయైనచో వెంటనే నాల్లకలెక్టర్లకు తాగులు వ్రాసి తినిన పరిహారము చేయింపవలయును.

(౧౯) గవర్నమెంటుకు దోషగులు రాబీనామాలు పెట్టినయెడల వారిస్థానములలో కాక్యతోదోషగులను నియమించినచో బూస్టోవోష్యులను మరల జేర్చుకొనవలనుపడదు. ఇట్టి రాబీనామాలు తక్కినవి యెన్నచో రాబీనామాలు పెట్టిన గవర్నమెంటు ఉదోషగులును, గ్రామోదోషగులును మరల పర్యేకులో జేరెద మన్నయెడల రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు విచారించి యీ విషయమున సరళముగా బ్రవర్తించవలయును.

(౨౦) ఉప్పుసరిపాలనమునకు సంబంధించిన యత్యధికారములను గవర్న మెంటు వారు క.మింపజాలరు. ప్రస్తుతపు అధికపరిస్థితులయందు ఉప్పుశాసనములను మార్పుటకు వీలు లేదు.

కాని పేదవారికి గొంత పడుపాయము చేయుటకై, యివరకే కొన్ని చోట్ల మామూలున్న ప్రకారము ఉప్పుపాలనసూత్రములను గొంచెము విశాలముచేసి, యుప్పు మడుగులకు సమీపమునందున్న యూర్ల జనులు వ్యాపారముకొరకుగాక తమయూరి వాడుకకొరకు మాత్రము ఉప్పును దీసికొనిపోవచ్చు నని యనుజ్ఞ నిచ్చుచున్నాము.

(౨౧) కాంగ్రెసువారియొకపరిశ్రమరతులను సరిగా నిర్వహింపకపోయినచో ప్రజాశాంతికొరకు, వ్యక్తిపరక కొరకు, శాంతిభద్రతల గాపాడుటకొరకు గవర్న మెంటువారు తగినచర్య తీసికొనురు.

(పం.) పా. పట్టెయు. ఎదుర్కను,

జాతి గుగవర్న మెంటు కార్యదర్శి

ఈ రాయబారములు జరుగుచుండగా గాంధీ, నైస్రాయిలు ౧౯౨౨ సెప్టెంబరు ౧౩ నేటిని సాంఘిక్యగారిని హక్కిచ్చేసిన (అనవసరమైన) భగత్ సింగునకును, వాసుదేవునిని రాజునకు, సులక్ష్మేశ్వరుని విధించిన ముగింపునకు తొలగించుటను గూర్చి దీర్ఘముద్రలైన చర్చలు కావించుచుండిరి. ఈ మువ్వరిని గొలదిదినములలో నురి దీయుచుండిరి. దేశమంతయు గడ్డలగా నుండెను. ఈ యురికిన నెట్లులైన మాన్య వలయు నని సర్వజనులసామరస్యమును బొందుటకై కాంగ్రెసువారే తిరుగుపడచుచుండిరి. నైస్రాయిగారు చాల బాగైతెతో మాట్లాడిరి. పంజాబు గవర్న మెంటు వారికి మంచిగా సలహా నిచ్చెను ననుబట్టి మంచి యాయన యెప్పుడును నెక్కువవాదా నను చేసియుండిలేదు. ఆయురికతులను మార్పుటకు తనకే హక్కున్నది. కాని యది రాజకీయపేక్షాపురములయన చెఱుచుండగిన యధికారము కాదు. పైగా నీవిషయములో పంజాబు గవర్న మెంటువారు లొంగుటకు రాజకీయపేక్షాపులే యడ్డవచ్చును.

నిజమున కవి యడ్డు రానేవచ్చినది. స్థలయినను ఇర్విన్సుప్రభు వీవిషయమున సహాయము చేయజాలవలెయ్యెను. కాని క.రా.కాంగ్రెసు జరుగువరకును నెట్లో యాయురికీకల నాపీయించెద నని వాదన మిచ్చెను. క.రా.కాంగ్రెసు మార్చి చివరివారములో జరుగనుండెను. ఆ కుష్టిగాండ్రె నురిగీయవలసియున్నచో వారిని కాంగ్రెసు తిరువాతికంటె ముందుగనే యురిగీయవలసిన దని గాంధీయే చెప్పెను. దేశములోని వ్యవహారపరిస్థితులు చక్కగా లేటలేల్ల మగును. ప్రజలహృదయములలో నిరర్థకము

లైన యాకలంకురింపవు. గాంధీ-ఇర్విను ఒడంబడిక యచ్చుతుగ దాని సదస్సుత్వములనుబట్టియు, నాకుట్టువాండ్ర యురిమూలమునను బోయిన బోధను, లేదా నిలిచిన నిలుచును. ఒడంబడికపై గాంధీని మార్చి ౫ లేదీని సంతకములు చేయబడెను. ఎను ర్వును దానితోబాటు గాంధీ కొక చక్కని యుత్తరము వ్రాసెను. ఈ పది నెలల ముందియు దేశపరిపాలనమునకు తానే బాధ్యుడ నని వర్ణించుకొనెను. స్వరాజ్యము వచ్చినతర్వాత గూడ నీదేశమును నేనింప నిచ్చ యున్న దని తెలియజేసెను. ఇర్విను గారు గాంధీజీకి చక్కని యుత్తరము వ్రాసిరి. త్వరలో యింగ్లాండులో గలసికొనగల మని యాయన వ్రాసెను.

ఈ రాయబారములలో నొక గొప్పలక్షణము రోజురోజుకు, గంటగంటకు జరుగు సంభాషణము లతిస్పష్టముగా నుంచబడుట. ఈ రాయబారపుక్రమ మంతయు నొక్క వర్గింగు కమిటీ సభ్యులకేగాక పదివందలెందురు రితిరమిత్రులకుగూడ తెలియ జేయబడుచున్నను, ఇట్లులైనను నివి కంటికి పొక్కబడుదుట మరింత గమనింపదగిన విషయము. ప్రతికారచయితలు తాము ప్రత్యక్షముగ గన్నులతో జూచినవచ్చినట్లుగా లేనిపోనివాత లన్నిటిని పూసగ్రుచ్చినట్లు వ్రాయుచుండుట యొకవంక వైచిత్ర్యమును, ఒకవంక విషాదమును గొల్పుచుండెను. ఈ వార్తలను జదివినవారికి పత్రికలలో వ్రాయుచుండన దెల్ల వేదవాక్యముగా నమ్మరా దనుసత్యమును బోధించినట్లయినది. తాని దీనివలన నింకొకవిషయముగూడ బోధించిన ట్లయినది. పత్రికలు దేశభీషణము నకు మహోపకారములు. వానికి ప్రసిద్ధసంస్థలవారెల్లరును సత్యోదంతములను వెంటనే తెలియబరచుచుండవలయు ననియు తెల్లమైనది. ఇంకొక విచిత్రవిషయము సంకృప్తి కరమై యుండెను. గాంధీ వైస్రాయికి అల్పిమేటము నిచ్చినలేదీయు, నిష్పదొడంబడికమీద సంతకము చేసినలేదీయు నొక్కటియేయై వింతయు, నొకవిధముగ తృప్తిని గొలిచెను. గాంధీని మార్చి ౪ వ లేదీని గాంధీగారి లేఖ రెజిస్టర్లు రేనాల్డ్సగారిచే వైస్రాయిగారి కందజేయబడెను. ఆయుత్తర మందించి, యద్యమును ప్రారంభించిన దాని సరిగా నొక్కసంవత్సరమునకు గాంధీని మార్చి ౫ లేదీని గాంధీ-ఇర్విను ఒడంబడికమీద సంతకము చేయబడెను.

ఒడంబడిక పూర్తిగాగానే గాంధీ చేసిన మొట్టమొదటిపని అంగ్లేయ భారతీయ అమెరికనుపత్రికప్రతినిధుల కొక చరిత్రాత్మకమైన సందేశము నిచ్చుట. మార్చి ౫ లేదీ సాయంకాలమున గాంధీ యాస్టేటుమెంటును గంటన్నరలో జెప్పెను. అం దొక్కవరా జెట్టలేదు. ఒక్కమాత్రపు చేయలేదు. ఈ స్టేటుమెంటులో ఆయన ఇర్విను ప్రభుత్వము పోషించుటగా ప్రశంసించెను. పోలీసువారికిని, సివిలుసర్వీసువారికిని, ఆరాజ్య

కులకును విజ్ఞాపనములు గావించెను. ఈ ప్లేటుమెంటు భారతస్వరాజ్యచరిత్రలో కాశ్య
తముగ నుండదగినది కావున దానిని సర్వాంగీకారముగ స్వీకరించు పొందుపరచుచున్నాము:

“తొలగిపోయిన, నీయుడంబడిక యెట్లున్న నేమి, వైస్రాయిగారి యవ్వయమైన
సహనభావము, అవ్యయమైన పరిశ్రమ, నిరంతరమైన సురక్షితముగానిచో నీయడం
బడిక యగుట యనుభవ మని చెప్పగోరెదను. నేను తలచునీతలంపుగా వారి కంతయో
వినుగుపుట్టించియుండు నని యెరుగుచును. వారి సహనభావమును బూర్తిగా నశింపజేసి
యుండును. కాని యాయన యొక్కచూరైనను వినుగువలగాని, కోపమునుగాని చెల్లడించి
యుండలేదు. ఈ రాయబారములు కడుంగడు క్షేత్రములైనవి. ఇట్టివానియందాయన
మొదటినుండియు దాహరికము లేకుండ వర్తించెను. ఎట్లయినను సాధ్యమగునంతవరకు
నొడంబడికను గావించవలయు నని యాయన పట్టువలపట్టెను. నేనీ రాయబారములకు
మిక్కిలి భయముతో వడకుచు నొగ్గితిని. నేను మొదట వసుమానములతో నిండియుం
డిని. కాని యాయన తొలగిపోయిన నాయనమానము లన్నిటిని బాయద్రోచి నన్ను
కుభితుని జేసెను. ఇక నామట్టుకు నేను మొదట సంభాషణానుజ్ఞ గోరుచు నుత్తరము
వ్రాసినప్పు డీయెడంబడికను సగౌరవముగ గావించు పంచెమునం దెవ్వరికిని వెనుకబడకుం
డుటకు బ్రతిజ్ఞ చేసికొనియుండిని. ఇప్పుడాయెడంబడిక నిష్పన్నముగ నెరవేరిండుటకు
ఁగ మేళ్యురునకు బ్రామిల్లుచున్నాను. ప్రస్తుతమునకు దేశమున కొకగండము తిప్పినది.
ఈరాయబారములు చెడిపోయినచో దేశీయు లింతకు నూరురెట్లు బాధ లనుభవించ
వలసియుండును.

ఉభయులకు విజయము

“ఇట్టిస్వభావముగల యెడంబడికలలో నేపత్తుమువారు విజయములో నిర్ణయించు
చుట కశ్యము గాకపోవుటయే గాక యుచితముగూడ గాదు. విజయ మనునది
యున్నచో నది యుభయులకు జెల్లనని చెప్పవలసియున్నది. కాంగ్రెసువారు జయము
నొందవలయు నని యెన్నడును గోరలేదు.

“కాంగ్రెసుస్వభావమును బరిశీలించినచో దాని కొకవిశిష్టతమైన లక్ష్య మున్నది.
అలక్ష్యమును జేయనంతవరకును కాంగ్రెసునకు జయమునునది లేదు. కావున నీయెడం
బడికయంతములం దేదియైన నుత్సాహప్రదమై యున్నను నా దేశీయులైన సోదరసోదరీ
మణులు దాని కొనడము నొండక పరమేళ్యురనిగూర్చి వినయవినమితులై మొక్కిరి
తాము పూనుకొనిన నుచోద్యమమును కొనసాగించుట కనుచైన త్యాగవధమునగాని
రాయబారములు, చర్యలు, సమాజేశములయందు గాని తమకుదగిన క్షేత్రముల వ్రాసా
దింప వావరమేళ్యురనిగోరలేదవలయు నని గోరుచున్నాను.

వీరయ్యగము

“కావున నీ పండ్లెండుమాసములును నీ మహాత్మాగపథమున బ్రవర్తించిన మహా జను లెల్లరును భారతీయాధునిక చరిత్రయందు వీరయ్యగముగా వర్ణింపదగియున్న యీ కాలములో దాము చూపిన సమృద్ధియే, నంత సామరస్యము, నంతభక్తిశ్రద్ధలు, సంకల్పవేగమును నీ రాజోవు సమావేశముల, రాయబారములలో గూడ బ్రదిర్పింప వలయు నని కోరుచున్నాను.

“కాని యీ యొడంబడికకు మహాత్మాహము నొందు స్త్రీ పురుషు లున్నను దీనివలన వాకాభంగము నొందినవారుగూడ నున్నారని నే నెరుగుదును.

“వీరిత్యాగవైభవము వారికి ప్రాణకుల్యము. వారు దానియం దానందమునొంది నట్లు మరి దేనియందును నానందము నొందరు. అసహ్యములైన బాధల నెంత దీర్ఘ కాల మైనను వారు సహించురు. కాని వారు త్యాగపథము మారమైనప్పుడు తమ వృత్తులు నశించిన ల్లెంచుకొందురు. అప్పుడు వారికి లక్ష్యభంగమైనట్లు తోచును. అట్టివారికి నే నొక్కమాట చెప్పెదను. వారు సహనము వహించి జాగరూకులై పరమేశ్వరుని బ్రార్థించుచు నిరాళ జెందక యుండురు గాక!

“త్యాగపథమునకు నునిశ్చితములైన మేర లున్నవి. అది వివేకమును కాగలదు. అవివేకమును గాగలదు. మేరదప్పి దానిని బ్రయోగించుట యవివేక మగుటయే గాక మహాదోషముగూడ నగును.

నదవకాశము

“మీరు పొందనెంచిన లక్ష్యమునుగూర్చి ప్రతిపక్షమువారు సమృద్ధిలో సమా లోచనముచేయ నవకాశ మిచ్చినప్పు డింకను త్యాగపథము నవలంబించుట దోషమే యగును. సదవకాశము దొరికినప్పుడు దాని మపయోగించుకొనుటయే బుద్ధిమంతుల లక్షణము. ఈయొడంబడిక ఇట్టి సదవకాశము నొసగిన దని విన్నవించుచున్నాను. ఇట్టి యొడంబడికలు తాత్కాలికము లగుట సహజము. ఇదియును నట్టిదే. దీనివలన బొందినకాంతి యంతరవిషయములు పెక్కింటిపై వాధారపడియున్నది. ఈయభి ప్రాయమును ‘తాత్కాలికసంధిపరతులు’ అను మాటయే వ్యక్తీకరించుచున్నది. అది సహజముగ నట్లే యొడంబడవలయును. కాంగ్రెసువారు రాండుచేదిలు సభయందు బాల్గా నుటకు ముందు చాలకృత్యములు నిర్వర్తించబడవలసి యున్నవి. వారి నేకరువుపెట్టుట విక్కిరి యవసరము. కాని కాంగ్రెసుయొక్క లక్ష్యము పూర్వాపరాధముల బాండు దోచుటకాదు. పూర్ణస్వరాజ్యమే కాంగ్రెసుయొక్క లక్ష్యము. అది సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య మని యాంగ్ల భాషా సంప్రదాయమును బట్టి యనువదించబడుచున్నది.

“అది భారతజాతియొక్క జన్మహక్కు. ఒక భారతజాతికే కాదు; జాతినాడు తాచ్యమైన యేజాతికైనను నది జన్మహక్కు యగును. మనోహూనమైన యాకేర్ణి మీయొడంబడికలో నెచ్చటను గానవచ్చుటలేదు. దానిని గుప్తముగా దాచియుంచిన మాత్రము ద్వంద్వార్థమున కవకాశ మీయగలిగి యున్నది.

“మూడు దూలములు:— ఫెడరేషను వట్టి మృగత్వస్థ కావచ్చును; లేదా యది రెండంగములు గూడి ప్రధాన శరీరమున కుజ్జీకము లగుచు కలసి పని చేయుదగియుండు జీవతంత్రము కావచ్చును.

“ప్రజల బాధ్యత యనునది రెండవదూలము. ఇదియును వట్టినిత కావచ్చును; లేదా యది మహాత్మలగంభీరమై, నిర్విరోధమైన మహావృక్షము కావచ్చును. భారత దేశక్షేమార్థమై నెలకొల్పిన రక్షణలు భ్రాంతిప్రదములు కావచ్చును. అది దేశమునకు గట్టుత్రాళ్లుగా నుండి దేశకలమున కురిపొయ్యవచ్చును; లేదా యది స్వరాజ్యాంకురమును బాగ్రత్తనో తెలుచుట కక్కరకు వచ్చు చెరువులు కావచ్చును.

“ఈమూడు దూలములను నొక పార్టీవా రొక యర్థమున జెప్పవచ్చును. ఇంకొకపక్షమువా రింకొకయర్థమున జెప్పవచ్చును. ఈమాత్రముక్రింద నే పక్షమువారైనను తమ సంప్రదాయము ననుసరించి వర్తింపవచ్చును. ఇక కాంగ్రెసువారిసమావేశమున బాల్గానుట కేల యంగీకరించిన నీ ఫెడరేషనుగాని, బాధ్యతగాని, రక్షణలు నిబంధనలుగాని, మరీ యేపేరుతో బిలువబడుచుండిన యేవియైనగాని దేశముయొక్క రాజకీయార్థికనైతిక సాంఘికవ్యవహారములయందు నిజమైన యభివృద్ధి గలుగజేయునవిగా జూచుటకే యిందు బాల్గాన నంగీకరించిరి.

“కాంగ్రెసువారు తమవాదమును రాండుటేబిలు సభవారిచే నంగీకరింపజేయగల్గినచో దానికి బూర్ణ స్వరాజ్యమే ఫలిత మగునని నేను చెప్పుచున్నాను. కాని యాత్రోవ కంటకితమై యున్నదని నే నెరుగుదును. దానిలో కలువిధములైన రాళ్లు రప్పులు, దొంగ గోతులు నున్నవి. కాని కాంగ్రెసువారి నీమాతన విధి విశ్వాసముతోడను, దైగ్యముతోడను నిర్వర్తించినచో ఫలితము విషయమున నాకు సంశయములేదు. కావున నీ సమకూరిన సదవకాశమువలన నుదారమై, సర్వజన గ్రాహ్యమైన యొక ఫలము నాస్థించుటగాని, యవిశ్వాసపూరితస్వభవములై యీ సదవకాశము నశింపజేసికొనుటగాని కాంగ్రెసువారి చేతులలో నున్నది.

ఇతరుల సహాయము

“కాని యీ కార్యభారమున కాంగ్రెసువారి కితర పక్షముల సహాయము కావలయునని యెరుగుదును. ఇందు భారత సంస్థానాధిపతుల తోడ్పాటు కావలసియున్నది.

అందిరకంటే ముఖ్యముగ నాంగ్లేయుల సహాయము మిక్కిలి యవసరమై యుండును. ఈ సందర్భముతో నితరపక్షములవారికి విజ్ఞాపనము చేయవలసరములేదు. వారు దేశ స్వాతంత్ర్యమునకై కాంగ్రెసువారికంటే తక్కువ యాతురపకు చున్నారను సంక యము నా కేమాత్రమును లేదు.

ఫెడరేషను ఆదర్శము

“కాని సంస్థానాధిపతుల విషయము వేరు. వారు ఫెడరేషనులో జేర సంగీకరిం చుట నాకాశ్చర్యముగానే యున్నది, కాని వారు ఫెడరేషనులో సమానభాగస్వా ములు కాగోరుదురేని వారు తమంతట తామే యిన్నాళ్ల నుండియు బ్రిటిషు ఇండియా పొందగోరుచున్న లక్ష్యమున కున్నట్లునై ప్రవర్తింపవలయునని కోరుచున్నాను

“నిష్కల్మషమైన నిరంకుశప్రభుత్వ మెంత సర్వమైన దైయున్నను దానికిని, నిష్కల్మషమైన ప్రజాస్వామికమునకును బాసగదు. ఆరెండును దారెగిరినప్పు డగ్ని పుట్టక తప్పదు. కావున వా రేమాత్రమును చోటియక మునుందు తమతో భాగస్వా ములుగా నున్నవారి ప్రార్థనముల సంగీకరింపవలయుండుట భావ్యముకాదు. వారి ప్రార్థనము సంగీకరింపనిచో కాంగ్రెసువారి సహకారము నిష్ప్రయోజన మగుటయేగాక వారు వికృతపరిస్థితులయందు జిక్కుకొనవలసివచ్చును. కాంగ్రెసు సమస్త భారతీయుల తర ఫున ప్రాతినిధ్యము వహించుచున్నది, లేక వహింప బ్రతుకైయుచేయుచున్నది. కాం గ్రెసువారు బ్రిటిషుఇండియావాసులు, సంస్థానప్రజలు ననుభేదమును బాటించుటలేదు.

“కాంగ్రెసిన్నాళ్లను మిక్కిలి వివేకముతోడను, గొప్పవిగ్రహముతోడను నవవసర ముగా సంస్థానాధిపతుల మనసు బొప్పించుట యేల యని సంస్థానముల వ్యవహారముల జోలికి జోలేదు. పైగా నెప్పుడో యవకాశము వచ్చినప్పుడు చూచుకొందుమనియు నీవిషయమున కాంగ్రెసు తూడ్కిం భావమును వహించినది. ఆ సమయ విషయకు వచ్చిన దని నేను తలచుచున్నాను. కావున సంస్థానప్రజల తరఫున కాంగ్రెసు చేయుచున్న విజ్ఞాపనమున సంస్థానాధిపతులు పెడచెవుల బెట్టకుండురుగాక!

“ఇట్లే యాంగ్లేయులకుగూడ విజ్ఞాపనముచేయుచున్నాను. సమావేశసమాలోచ నములవలన భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్యము కావలసియున్నదేని యాంగ్లేయులసద్భావ మును, సహకారమును మిక్కిలి యవసరములు. వా రిదివరకు రాండుపైబిలు సభలో త్యాగముచేసినది భారతదేశకలత్యమునందు సగముగూడ గానీర దని యొప్పుకొను చున్నాను. వారు భారతదేశమునకు నిజముగ సహాయము చేయదలచినచో తమంతట తామెట్టి స్వాతంత్ర్యము నొందుటకు బ్రాగములనైన నర్పింతురో యట్టి స్వాతంత్ర్య

లేజమును భారతదేశముగూడ ననుభవించునట్లు చేయవలయును. అంగ్లేయులైనవా రిప్పు ట్టున సావాసింది భారతదేశము తప్పులాసర్పి యజ్ఞానారణ్యమున బడుటకై నను నంగ్లే కరింపవలయును. స్వాతంత్ర్యమునగా తప్పులుచేయుటకు, తుదకు పాపముల నాచరించు టకు గూడ స్వాతంత్ర్యమే స్వాతంత్ర్యము. లేనిచో నట్టి స్వాతంత్ర్య మున్నను లేక పోయినను నొక్కటియే. పరమేశ్వరుడు పరమత్ముడై కీచకములకుగూడ దప్పలాసర్పి స్వాతంత్ర్యము నిచ్చియుండగా మానవులెంత యనుభవకాలులైనను, నెంతసమర్థులైనను సాటిమానవుల కట్టి యమూల్యమైన హక్కు లేకుండ నెట్లు తొలగింపగలరో నే నెరుగ జాలకున్నాను.

“అయినను రాండుటేబిలుసభలో కాంగ్రెసు తన యశక్తతవలన మానుకొనవల యుగాని, పూర్ణ స్వరాజ్యము సరించుట కెట్టి మద్దంకియు నుండరాదు. కాంగ్రెసువారిని సభకు రమ్మనులలో నున్న యర్థమే యిది. భారతదేశ మితరుల పెంపక మవసరమై యున్న నాదారికిను వని కాంగ్రెసువారు తలచుటలేదు.

“అమెరికా ప్రజాస్వామికరాజ్యజనులకును, తక్కిన ప్రపంచవాసులకును నొక విజ్ఞాపనముచేయుచున్నాను. సత్యాహింసాతత్త్వమైన యీ యుద్యమము ప్రపంచజనుల యుత్సాహమును బేరేపించి, వారి కాతూహలమునకు బాత్రమైనదని యెరుగుదును. కాని విధిసకమున తత్వేదకులమైన మేమే యిందు తప్పుటడుగులు వేయుచున్నాము. ప్రపంచవాసులు, నందు ముఖ్యముగ నమెరికావారు తొలుత గాతూహలము పొంది, క్రమముగా జగ్గనిసహాయము నేయుటలోనికి దిగిరి. వీరియాసానుభూతికి మేమెల్ల రము గృతజ్ఞులమైయుండు మని కాంగ్రెసుతిరపునకు, నాతరపుననుగూడ విన్నవించు చున్నాను. ఇప్పుడు కాంగ్రెసు మరింతక్లిష్టమైన కార్యభారమున కొగ్గుచున్నది. ఇందు వారి సానుభూతి దినదినమును పెరుగుచుండునని యాశించుచున్నాను. భారతదేశము సత్యాహింసాతత్త్వమైన యీ యుద్యమముమూలముగ దనలక్ష్యమును సాధింపగల్గెనేని అది విశ్వమానవులు నింతకాలమునుండియు దహతహవదుచున్న ప్రపంచకాంతికి మహో పకారక మగునని విశయముతో విజ్ఞాపించుచున్నాను. దానివలన నిన్నాళ్లును ప్రపంచ వాసులు భారతదేశమునకు గావించుచున్న యుపకారమునకు గొలదియో గొప్పయో ప్రత్యుపకారము చేసినట్లు భాసిల్లగలదు.

పోలీసువారికి విజ్ఞాపనము

“పోలీసువారికిని, సివిలు సర్వీసుకాఖలవారికిని నా కడపటి విజ్ఞాపనము. ఈయొడంబడికలో దేశమునం దుండు జరిగినవన, పోలీసువారి యతాధికారులను

గూర్చి విచారణ చేయవలసినదని నేను గోరెనట్లొక యంశ మున్నది. అవిచారణ నాపి నందులకు గారణముగూడ నక్కడనేయున్నది. పోలీసువాచే భద్రపఠపఠమున్న రాజ్యాంగయంత్రమునందు సివిలుసర్వీసుగూడ నొకయంగమే. భారతదేశము రివ్వులో దనయుంట దానధికారిణి కానున్నదని వారు తుదినచో, వారు నేకమునెడల భక్తి విశ్వాసములతో నేనింప దలపు గల్గెనని, ప్రజల నేరకులవలె బ్రవర్తించవలయునుగాని యధికారులవలె బ్రవర్తించరా దని తెలియజేయుచున్నాను.

“నాతోబాటు కారాగృహముందున్న వందలకొలది, లేక వేలకొలది ఇతర ఖైదీల కొకమాట చెప్పవలసియున్నది. ఈ పండ్లెందు మాసములనుండియు బంధింపబడు చుండిన సత్యాగ్రహిణులై వీరి విడుదల చేయబడుమండగా వారింగను జైల్లో ముగిసి పోవుచుంటియుండురు. నామట్టున నేను దౌర్జన్యము చేసినవారినైనను శిక్షకొరకు జైల్లో నుండుట కిచ్చుగింపను. రాజకీయోద్దేశములతో దౌర్జన్యము గావించినవారు గూడ నాయంత వివేకమును, నాయంత ప్రేమత్యాగములను గలిగియున్నారనియే యంగీకరింతును. అందుచేత నామటుక, నాతోడి సత్యాగ్రహులు బదులును వారిని విడుదల జేయింప గలిగియుండినచో నేను నిజముగా వారిని విడుదలచేయించి యుండును.

“కాని నేను ధర్మము ననుసరించి వారి విడుదల స్థింపజాల నని వారు తలపిసి కొందురనియే భావించుచున్నాను. కాని యంతమాత్రముచేత నేనును, వర్కింగు కమిటీవారును వారిని గురించి యాలోచించుట లేదని తలపవలదు.

“కాంగ్రెసింక చాత్కలికముగనైనను బుద్ధిపూర్వకముగ సహకారపథమును వ్రొక్కినది. కాంగ్రెసువారి యొకంబడికలోని యంశముల నన్నిటిని సంతూర్ణముగ నిర్వహింప గలుగుదురేని కాంగ్రెసున కపారమైన ప్రతిష్ఠ సమకూడ గలదు. దానితో బాటు గవర్నమెంటువారికిగూడ కాంతి నెట్లడపగలిగిరో యట్లే యంతసామర్థ్యముతో కాంతిని సమకూర్చుటకు సుత్సహము జనింపగలదు.

“ప్రజలెల్లరును కాంగ్రెసు కింత యధికారమును నింతప్రతిష్ఠను సమకూర్చుటకు దోడ్పడినియెడల నీ రాజకీయఖైదీ లెల్లగును, దీటిన్మూలక, మిరలుటైదీలతో సహా వెంటనే విడుదల చేయబడుదురని నేను వాదనము చేయుచున్నాను.

దౌర్జన్య సంఘములు

“భారతస్వాతంత్ర్యమున దౌర్జన్యమువలన సంపాదించగోరు నొక సంఘ మున్ననుట నిస్సందేహము. అది యెట్లు సంఘమైనను మహాశక్తివంతమై

యున్నది. ఆ సంఘమువారు తమ మనస్సును మార్చుకొనజాలకున్నను నశభవమునుబట్టియైనను తమ కార్యకర్తలమును మానుకొనవలయునని కోరుచున్నాను. అహింస యొట్టి మహాశక్తియేనా వారు కొలదిగనైన గ్రహించియుండురు. అహింసయొక్క దివ్య శక్తివలన గాకపోయినచో నింత పరమాద్భుతమైన ప్రజాప్రబోధము కలిగియుండదని వారు గ్రహించియుండవచ్చును. వారు కొంచె మెక్కిపట్టి, సత్యాహింసాత్మకమైన యీ కార్యకర్తలమును నడపుచు కాంగ్రెసుకుగాని, లేక నాకుగాని యొక్కసారి యవకాశ మిచ్చి చూడవలయునని కోరుచున్నాను. ఇంతకును దండిప్రస్థానము ప్రారంభించి యొక్క సంవత్సరమైన గాలేదు. ముప్పదికోట్ల మహాజనులకు సంబంధించిన మహాసాధనక్రమములో నొక్కసంవత్సర మంతికాలగర్భమున నొక్క రెప్పుటైన గాజాలను. మాతృదేశసేవనమునకై వారి యమూల్యజీవితములను సంగ్రహించుకొందురు గాక! త్వరలోనే యందరకును విజృంభ రాగలదు. ఈమధ్యగా రాజకీయబంధితుల సెల్లరను విముక్తులగావించి, తుదకు హత్యనేరమునకై మరణపరిశోధనము విధింపబడిన వారినిగూడ రక్షించుటకై కాంగ్రెసువారి కవకాశ మిచ్చెదరుగాక!

కాని నేను వృథాకేసు రెక్కొల్పనిచ్చుగించుటలేదు. కాంగ్రెసువారిలక్ష్యమును మాత్రమే నేను విచారించుముగా జెప్పగలను. యత్నము మనది; ఫలము దైవమది.

ఇక నన్ను గురించి యొకమాట చెప్పి ముగించెదను. ఇట్లు సగౌరవమైనయొడంబడికను గావించుటకు నేను నా శక్తివర్వస్వమును వినియోగించినాను. ఈ యొడంబడిక యంతములను కాంగ్రెసుచేత బూర్తిగా నిర్వర్తింపజేయుటకు నా శక్తివంచనము లేకుండ బ్రయత్నించెదనని ఇర్విన్ ప్రభువునకు వాగ్దానము చేయింపబడినది. నే నీ యొడంబడికకై దానిని వీలైనప్పుడు భగ్గుముచేయుటకై ప్రయత్నింపలేదు. ఇప్పుడు తాత్కాలికమైయున్న దీనినే చరమమైనదిగా జేసి, కాంగ్రెసు భావించుకొనుచున్న మహాలక్ష్యమును బొందుటకు దీని నొకమెట్టుగా జేయుటకే దీనికొంకు బ్రయత్నించితిని.

ఇక నీ మొదటిసారి జేయుటకై తోడ్పడినవారి కెల్లరకును నా కృతజ్ఞతాభివందనములను సమర్పించుచున్నాను."

ఆ మరునాడనగా ౧౯౩౧ మార్చి ౬ లేదని గాంధీజీ ఢిల్లీలో సమావేశమైన పత్రికాప్రతినిధుల కొక సందేశము నిచ్చెను. ఆదియను జరిత్రాత్మకమై ప్రశ్నోత్తర రూపముగ నున్నది. అందు సమావిష్టులైనవారిలో అమెరికా అసోసియేటెడ్ ప్రెస్సు ప్రతినిధి జేమ్సువిల్లుగారును, లండను ప్రెస్సుప్రతినిధి పీటర్సను గారును, చికాగో ట్రిబ్యూనుపత్రికాప్రతినిధి మిర రుగారును, బోస్టను ఈవింగు ట్రాన్స్మిట్ట

ప్రతికాప్రతినిధి హోల్బ్రూకు జేమ్సుగారును, ప్రెస్టియసుపైస్సు మానిటరు (అమెరికా) ప్రతికాప్రతినిధి ఇంగిల్బుగారును, హిందూస్థాన్ పైస్సు ప్రతినిధి జె. ఎస్. సహనీ గారును, పయనీరు, సివిల్ అండ్ మిలిటరీ గజెట్టులకు ప్రతినిధియైన నీథాముగారును నుండిరి. ఆఫ్రోత్తరావలి నిక్కడ బొంబుపరచుచున్నాడు :

పూర్ణ స్వరాజ్యము

ప్ర—నిన్న మీరు చేసిన ప్లేటుమెంటులో పూర్ణ స్వరాజ్యమును శబ్దమును వాడిరి. దాని కొకవిధముగా సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమని యనువాదము చేయవచ్చు ననిరి. పూర్ణ స్వరాజ్యమునకు మీరు చేయు సరియైన వ్యాఖ్యాన మేది ?

ఉ—మీకు దీనికి నేను సరియైన సమాధానము చెప్పలేను. పూర్ణ స్వరాజ్యమునకు సరియైనమాట యాంగ్ల భాషలోలేదు. స్వరాజ్యమనగా స్వపరిపాలనమని యర్థము. ఇండిపెండెన్సు అనుమాట కట్టి యర్థము లేదు. స్వరాజ్య మనగా నాంతరంగికశిక్షణము గలిగిన పాలనమని యర్థము. పూర్ణమనగా సాంగమని యర్థము. దీనికి సరియైన మాట దొరకకపోవుటచే “కంప్లీట్ ఇండిపెండెన్సు” అను శబ్దమును బ్రయోగించితిమి, అది యెల్లరకును దెలియును. పూర్ణ స్వరాజ్యమే దేశముతోడను, ముఖ్యముగా నింగ్లాండుతోడ గూడియుండుట కధ్యంతరపెట్టెను. కాని యాకలయుక పరస్పరపద్యావముతో, బరస్పర ప్రయోజనకారి యై యుండవలయును.

ఇండిపెండెన్సు తీర్మానము

ప్ర—ఒకవంశికలోని రెండవయంశము వరుసరించి కాంగ్రెసువారు మదరాసు, కలకత్తా, లాహోరు సమావేశములందు గావించిన సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య తీర్మానమును పునఃస్థిరీకరింప వీలగునా?

ఉ—వీలగును. నిశ్చయముగా వీలగును. కరాచీ సమావేశములో కాంగ్రెసువారట్టి తీర్మానము గావించుట కధ్యంతర మేమియును లేదు. పైగా నదియే నేను రాండు టేబిలసభయందు ప్రతిపాదించుచోవుచున్నాను. ఈ యొడంబడిక కంగీకరింపక పూర్వ మా విషయమును స్పష్టముగా గమనిని మరి యొప్పుకొంటిని.

ప్రస్తుత కార్యక్రమము

ప్ర—ఇప్పుడు మీరు చేయబోవు కార్యక్రమ మేమి ?

ఉ—నే నాదినారమునాడు అహమ్మదాబాదు వెళ్లుదును. అక్కడ రెండురోజులుందును. తరువాత రెండురోజులు కెయిరాయందును, మరిరెండురోజులు నూరతులోను నుందును. గుడ్ లేడీకి బొంబాయికి వచ్చి, గుడ్ లేడీకి ఢిల్లీకి తిరిగి వత్తును.

రెండవ రాండుటేబిలు సభ

ప్ర—ఈ రెండవ రాండుటేబిలుసభ ఇంగ్లాండులో జరిగిన బాగుగనుండునా? లేక భారతదేశమున జరుగవలయునా? మీ కేది యిష్టము?

ఉ—నాకు దానివిషయమై యిప్పటి కెట్టి యభిప్రాయమును స్థిరపడలేదు. సమావేశము ప్రారంభదశలో భారతదేశమునందు జరిగి, చివరకు లండనులో ముగిసిన బాగుగనుండును.

ప్ర—మీరు రాండుటేబిలుసభలో బాల్గాండురా?

ఉ—బాల్గాండుననియే యుకొనుచున్నాను. బహుశః అది యట్లే జరుగు నట్లున్నది. (నవ్వు)

ప్ర—మీరు సభలో బూర్ల స్వరాజ్యముకొరకు వాసింతురా?

ఉ—దానిని వాదించనిచో మనము బదులకనే యక్కరలేదు.

కాంగ్రెసు - రక్షణలు

ప్ర—ఇప్పటి రక్షణలు, నిబంధనలను మీ రంగీకరింతురా?

ఉ—ఇప్పటి రక్షణలు, నిబంధనలను నేనంగీకరింపకు. ఈ విషయములో కాంగ్రెసువారి యభిప్రాయము లోకమునకు వెల్లడియైనది. కాంగ్రెసును సభలో బాల్గాండుట కెవ్వరు పిలిచినను వారి? కాంగ్రెసువారి యభిప్రాయము తెలిసియుండవలయును.

సభలో బాల్గాండుటకై కాంగ్రెసువారి నాహ్వానింపకుండుటకు ప్రభుత్వము వారి కిప్పటికిని సవకాశ మున్నది. ఇది తెలిసియుండియు నేను కాంగ్రెసువారి యభిప్రాయమును బాగుగ వెల్లడిచేయుటకు నాశక్తివంతయు వినియోగించితిని. ఒడంబడికలో నా కర్థమైనంతవరకు కాంగ్రెసువారిని బలవంతముగ సభలో బాల్గాండు జేయునది యేమియు లేదు.

ప్ర—కరాచీ కాంగ్రెసు కార్యక్రమానికి యేమి?

ఉ—నేను చెప్పలేను. అది వర్కింగు కమిటీవారి యిష్టము. వారు కరాచీ కాంగ్రెసునకు ముందు సమావేశమగుదురు.

భగత్సింగు కిత్

ప్ర—భగత్సింగు మున్నగువారి మరణదండనమును యాభిప్రాయము ద్వీపాంతర వాసముగ మాడ్చురా?

ఉ—ఆ ప్రశ్న నన్నడుగనుట మంచిది. దీనినిపరిచి పత్రికలలో గావలని నంత గ్రంథము ప్రచురింపబడుచున్నది. పత్రికాద్రుతిగులు దానినిబట్టి తమ సారాంశ ములను దీయవచ్చును. అంతకంటె శిష్టులకు నా!ప్రముఖము.

‘యంగిండియా’

ప్ర—మీరు “యంగిండియా” పత్రికను మరల బ్రచురింతురా?

ఉ—నాకు పాఠ్యమైనంత త్వరలో బ్రచురించెదను. ఒకసంబడిక నమలులో శిష్టగులయును, ప్రెస్సు అర్థి నెన్నక్రింద దఖలు చేసికొనబడిన యంత్ర సామగ్రిని గవర్నమెంటు వారు తిరిగి యియవలయును. యంగిండియాను త్వరలో ప్రచురింప వలయు నని నేనాడురుదనైయున్నాను. ఇన్నాళ్లును పైక్లోప్రయిటతీసి యంగిండియాను ప్రచురించుచునేయుంటిని. ఒకసంబడిక ప్రకారము ప్రభుత్వమును తి లేని వారైపత్రికలు ప్రచురింపరానందున నీవారము దానిని వానిజేసితిని.

ఉద్ధయులమంచితనము

ప్ర—ఈనివారమునాడు యవారములు భగ్గునులై నట్లుండగా మరల నేని వలన నవి తిరిగినవి?

ఉ—(మహాత్ముడు చిరునవ్వుతో) ఇవినుప్రభువు మందితనము. బహుశః (మరల చిరునవ్వు నవ్వుచు) నామంచితనముగూడ గావచ్చును. (నవ్వు)

ప్ర—ఈ యొకసంబడిక మీ జీవితమునం దన్నిటికంటె మహత్తరకార్యముగా బరిగణింతురా?

ఉ—(మహాత్ముడు నవ్వి యిటులనెను) ఇది మహత్తరకార్యమునట కిదివరలో నే నేమహాకార్యములు చేసితిన్ నే నెరుగను.

ప్ర—పూర్ణ స్వరాజ్యము నొందినచో దానిని గొప్పనిజయముగా నెన్న తాందురా?

ఉ—అది వచ్చినచో దాని నెట్లే యెన్నవలయు నని నాతలంపు.

ప్ర—మీ జీవితములో పూర్ణ స్వరాజ్యమును సంపాదించగల మని తలచురా?

౬౨ యెండ్ర యువకుడు

ఉ—నేను నిశ్చయముగా దానికొర కదురుచూచుచున్నాను. (తగువాత మహాత్ముడు నవ్వును నిల్లనెను.) పాశ్చాత్యుల యభిప్రాయానుసారముగా నే నడువది రెండేండ్ల యువకుడను.

రక్షణలు

ప్ర—రాబోవు రాజ్యాంగతంత్రమున రక్షణలు సేమైన మీరు సమ్మతించురా?

ఉ—సమ్మతించును. విచేతపూరితమైన, న్యాయసమ్మతమైనవానిని సమ్మతించును. ఉదాహరణకు మైసూరిటీరియమును దీసికొనుడు. మైసూరిటీహక్కులను మనము జాగ్రత్తపరుపజాలనిచో మనము మనలక్ష్యమును బొందజాలము. మన మొక మహాబాధి యనిపించుకొనజాలము. అదియొక న్యాయమైన రక్షణ యగును.

సైన్యము - కోశము

ప్ర—సైన్యకోశముల మాట యేమి?

ఉ—కోశము-అనగా మన దేశమునందు మన భాగమునకు బడినంతవరకు మనము బాధ్యత పడవలయును. దేశముయొక్క పరపతి చెడకుండుటకును, అది నిరంతరాభివృద్ధి నొందుటకును అంతవరకు రక్షణ యుండుటకు సేమ సమ్మతించును. ఇక సైన్యమువిషయములో, వారి జీవితములకు మనము పూచీపడుటయు, భారతదేశమునకు గావలసినంతవరకు బ్రిటిషుసోల్దర్లు విడుదలయిన గల మరతులకు సెరవేర్చుటయు మించి యెట్టిరక్షణలు నవసరమని సేమ జిలంపను. అంతమట్టుకే నా కర్థమగుచున్నది.

ఋణముల నిరాకరణము

ప్ర—ఇండియా ఋణములను మీరు నిరాకరించురా?

ఉ—న్యాయముగా మనపాటికి వచ్చుఋణము నొక చిల్లిగవ్వయైనను సేను గాదనను. కాని యీ ఋణముల నిరాకరణమునుగూర్చి చాలా గల్లంతు జరిగినది. కాంగ్రెసు దేశమున నొక చిల్లిగవ్వయైనను నిరాకరింప దలపెట్టలేదు.

కాని కాంగ్రెసు కోరునది యేమనగా, ముందురాబోవు జాతీయప్రభుత్వము పాటికి వచ్చుఋణము న్యాయసమ్మతమేనా యని ప్రశ్నించుచున్నది. క్రయదారుడు కొత్తగా క్రయమునకు బుచ్చుకొనుచున్నప్పుడు దానిమీదనున్న ఋణములను పరిశీలించుకొనవలయును గదా! ఈ సందర్భములో ముద్రాణ లేకపోయినచో నావిషయమై విచారణ చేయింపవలయునని కాంగ్రెసు కోరుచున్నది.

పంచాయతీ నిర్ణయము

ప్ర—ఈవిషయమున నానారాజ్యసమితి పంచాయతీచేయుటకు పనికివచ్చునా?

ఉ—నన్నిప్పుడు చెప్పుచున్నచో నానారాజ్యసమితి పనికివచ్చునందును. కాని వారిబాధ్యత సంగీకరింపకపోవచ్చును. అదియునుగాక యింట్లాండు జాతిసమితిపంచా

యతీ యగుట కిష్టపడక పోవచ్చును. కావున ఇంగ్లాండునకును, భారతదేశమునకునుగూడ సమ్మతమైన పంచాయతీ సెన్సుకొనవలయును.

ప్ర—ఈ విషయమును మీరు రాండుటేబిలు సభలో ప్రతిపాదించురా?

ఉ—జాతీయముగముఖన బరిశీలించి యొప్పుకొనువిషయము వచ్చినప్పు డీ క్యవహరము చర్చకు వచ్చును. అనగా దేశమునకు సంబంధించిన లెక్కలన్నిటిని తనిఖీ చేయునప్పు డీ క్యవహరము వచ్చును.

‘పర్వతోపదేశము’

ప్ర—ఈ నాడు హిందూస్థాన్ టైమ్సు వ్రాసినట్లే తాత్కాలికసంధి క్రిస్తుగావించిన పర్వతోపదేశము క్రియాస్వరూపము దాల్చినట్లున్నదా? (అని యొక విదేశపత్రికా ప్రతినిధి యడిగెను.)

ఉ—అది సేను చెప్పజాలను. అది యెంతవరకు నిర్వహింపబడినదో విమర్శకులు చెప్పవలయును.

విదేశవస్త్ర బహిష్కారము

ప్ర—ఈ యొడంబడికవలన విదేశవస్త్రబహిష్కారము నావలయునని మీ యుద్దేశమా?

ఉ—కాదు. విదేశవస్త్రబహిష్కారము రాజకీయాయుధముకాదు. అది సర్వజనులకు ననుబంధపరిశ్రమగా నుండదగిన చరఖాపరిశ్రమ నుద్ధరించుటకై యుద్దేశింపబడినది. విదేశవస్త్రముల దిగుమతికి సంబంధించినంతవరకే యాబహిష్కారము. నాకు పరిపాలనాధికార మున్నచో నీదిగుమతులమీద పెద్ద నిషేధపుపన్నును వేసియుండును. అట్టిపన్నును విధించుట యిప్పటి ప్రభుత్వమువారికి గూడ సుకరమే. ప్రస్తుతము వేయబడుచున్న డ్యూటీలు రాబడి తచ్చుట కుద్దేశింపబడినవేగాని దిగుమతులను నిషేధింపదగినవి కావు.

సంపూర్ణ సమత్వము

ప్ర—పూర్ణ స్వరాజ్య మనగా మీ యుద్దేశ మేమి?

ఉ—సేను వట్టి భావనామయుడను. సత్యములుగానేరని యనేకవిషయములను మనస్సులో జిత్రించుకొనుచుండును. పూర్ణ స్వరాజ్యము సంపూర్ణ సమత్వమునకు విరుద్ధము గాకుండుటయేగాక దానిపై నాధారపడియున్నది. సామాన్యప్రజ లాసంపూర్ణ సమత్వము నూహింపజాలరు. సమత్వమనగా సామ్రాజ్యకార్యములు డొనింగు విధిలో జరుగుటకు బదులు ధిల్లీలో జరుగుటయే. అంగ్లేయు లీసిరి కంగీకరింపక పోవచ్చునని కొందరు మిత్రులనుచున్నారు.

బ్రిటిషువారు మంచి కార్యచతురులు. వారు తమస్వాతంత్ర్యమును విక్రీలిగా ప్రేమించుదు. ఇతరుల స్వాతంత్ర్యము నంగీకరించుట యిక దానికి రెండవమైద్రే, భారతదేశమునకు నేను గోరుచున్న సమత్వము నంగీకరింపవలసి వచ్చినప్పు డాంగ్లేయులు తా మిష్నాత్తును దీనినే యూహించుచుంటి మనగలరు. ఆంగ్లేయులకున్న స్వసమ్మానావళక్తి మరియెవ్వరికిని లేదు. అవును, సమత్వమునగా విశిషాపుటకు గూడ హక్కుండుబయ్యే యని నా తలంపు.

ఎవ్వరిని గోరను

ప్ర—ఇతరులకంటె నాంగ్లేయులే యధికారులుగా నుండుట కర్హులని మీరెందురా?

ఉ—నే నెవ్వరినీ గోరుకొనను. నన్ను నేనే పాలించుకొనగోరుచును గాని మరియొక్కరినీ గోరుకొనను.

ప్ర—బ్రిటిషు జెండాకింద మీరు పూర్ణస్వరాజ్యమును బడయగోరుదురా?

ఉ—ఈ జెండాకింద గాదు. సాధ్యమైనచో జాభయులకును సరిపోవు జెండాకింద. లేదా యవనర మైనచో ప్రత్యేకముగ నొకజాతీయపతాకముక్రింద.

ప్ర—మీరు రాండుతేలింపభకు బోకనుండు హిందూమహమ్మదీయసమన్వయ బరిష్కరింపగల మనుకొనుచున్నారా?

ఉ—అది నాకోరిక. కాని యది యెంతవరకు సాధ్యముగనో నాకు తెలియదు. ప్రస్తుతమున కీ సమన్వయ బరిష్కరింపకుండ సభకు బోవుట ప్రయోజనకారి కాదని నాయభిప్రాయము. ఇక్కడ దీనిని బరిష్కరింపజాలనిచో సభయందు దీనిని బరిష్కరింపజాలము.

ప్ర—హిందూమహమ్మదీయైక్యమును సమకూర్చుటకు గొన్ని సంవత్సరములు పట్టువా?

ఉ—నేనట్లు తలంపను. హిందూమహమ్మదీయులకు విభేదము లేదు. ఈవిభేదము పైభాగముననుక్రమే యున్నది. పైభాగముననున్న వారే రాజకీయచేత్ర లగుటచే నిది యిట్లు విభేదమువలె గనబడుచున్నది.

జాతీయనైస్యము

ప్ర—పూర్ణస్వరాజ్యము లభించిన తరువాత జాతీయనైస్యమును పూర్తిగా జాలగిండుట సాధ్యమా?

ఉ—భారతనాయుడ నగుటచే సాధ్యమనియే చెప్పుదును. కాని యది నా జీవితములో సాధ్య మగునని చెప్పబాలను. భారతీయాలి సైన్య మేమాత్రమును లేకుండ వ్యవహరింప గలిగినస్థితి నొందుటకు గొన్నియుగములు పట్టవచ్చును. నాకు దగినంత యాత్మనిర్వాసము లేకపోవుటవలన నిట్టి యసాధ్యత్వము లోచించుండవచ్చును. కాని యట్టిది సాధ్యముకాదని త్రోసివేయును. ఇంతి మహాజన మిట్లు ప్రబోధము నొంది యింతగా నహింసావ్రతమును సమాచరింతురని యెవ్వరును దలంపలేదు. దీనినిబట్టి చూచినచో ముస్లిండు భారతనాయకులు మాకు సైన్యముతో బులెదని చెప్పగల వైర్యులాలయ్యెదరని యిందుకంత యాశపడుచున్నాను. ఇక మామూలు సివిలపనులకు పోలికవారు చాలుదురు.

బాల్గి విక్టర్ దండయాత్ర

ప్ర—కొద్దిలో బాల్గి విక్టర్లు దండెత్తి వస్తురని మీకు భయము లేదా?

ఉ—నా కట్టి భయము లేదు.

ప్ర—బాల్గి విక్టర్ ప్రచారము భారతదేశములో వ్యాపించునని మీకు భయము లేదా?

ఉ—భారతీయు లంత వివేకశూన్యులని తలంపను.

ప్ర—బాల్గి విజయనందలి పల్లక్షణ మేమి?

ఉ—(మహాత్ముడు నవ్వి యిట్లుచెప్పెను.) ఇంతవరకు నేను దానిని బరిశీలించ లేదు. కాని యందు పల్లక్షణము లున్నచో భారతీయులు దానిని స్వీకరించుట కే మాత్రమును సంశయింపరు.

భారత ప్రధానామాత్యుడు

ప్ర—మీరు జాతీయ ప్రభుత్వములో ప్రధానామాత్యుపదవి సంగీకరింతురా?

ఉ—అంగీకరింపను. అది నాకంటె యువకులు, బలిష్ఠులువైనవారి కీయబడును.

ప్ర—ప్రజలు మిమ్ము బలవంత పెట్టినచో మీరు యంత్రములన్నిటిని దీసివేయింతురా? (అని అమెరికన్ సుప్రీంకోర్టు ప్రశ్నించెను.)

ఉ—అట్లెంతమాత్రమునుగాదు. వానిని దొలగించుటకు బదులు మీ అమెరికా దేశమునుండి యింకను నెక్కువగా చెప్పింతును. (నవ్వు) లేదా యప్పుడు నేను బ్రిటిషుయంత్రములనే యభిమానింతునేమో యెవ్వరు చెప్పగలరు? (నవ్వు)

ప్ర—స్వరాజ్యము రాకముందు మీరు మరల నాశ్రమమునకు వత్తురా?

ఉ—రాను, ఆశ్రమమును చూడగోరుచున్నాను. కాని నా పూర్ణ స్వరాజ్య ప్రథమ ఫలించువరకును నందు నివసించను.

ప్ర—భారతదేశనైన్యమునుగూర్చి మీరు చెప్పిన సమాధానమునుబట్టి ప్రపంచ వ్యవహారములను బరిష్కారమొనర్చుట కహింస ప్రయోజనకరమైన సాధనము కాకాల దని మీ తలంపగునా?

ఉ—అహింస యిట్టి సాధన మగుననియే నా తలంపు. ప్రపంచములో తక్కిన దేశములన్నిట నైన్యములున్నట్లే భారతదేశమునందును నుండుననుకొందము. కార్య తంత్రము నెమ్మదిగా జరుగుచుండును. ప్రపంచజాతులు నెమ్మది నెమ్మదిగా సమావేశ సమాలోచనములమీద వాధారపడుచు, నెమ్మదిగా నైన్యముల యావశ్యకతను విడ నాడుచుండురు. ముందుముందు నైన్యములు దేశరక్షణమునకై గాక యొకానొక ప్రాచీనసంస్థకు స్మృతిదిన్నాములుగా మాత్రము నిలిచియుండును.

గాంధీజీ ఇర్విన్ ప్రభువునకు అభినందనము లొసగినట్లే ఇర్విన్ ప్రభువుగూడ గాంధీజీ కభినందనము లొసగినాడు. ఒకవిధములో వైస్రాయిగారు గాంధీజీ నిష్కలప్రతన, సత్యశీలమును, అపారగేశభక్తిని మిక్కిలిగా బోగడి యాయనతో గలసి పని చేయుట యొక మహాభాగ్యముని మెచ్చుకొనెను. గాంధీజీ తన దేశీయుల నొప్పించి, కాంతి కనుకూలమైన పరిస్థితుల గల్పించుటకు మహాప్రయత్నము చేయుచున్నాడని యిర్విన్ ప్రభువు చెప్పెను. తాను ఇంగ్లాండునకు బోయి యీ యుభయ దేశములకును కాంతిపూర్వకమైన యొడంబడిక కుదుర్చుటకు శక్తివంచనములేకుండ బ్రయత్నించెద నని చెప్పెను. లండనులో మే ౧౫ తేదీని హైద్రాబాద్ హోటలునందు బ్రిటిషు ఇండియను యూనియనువారు విందుచేసినప్పుడు ఇర్విన్ ప్రభు విల్లుచెప్పెను : “గాంధీజీ లండను వచ్చినప్పు డిచ్చట చిరవులకు మూలకందములైన రక్షణలు మున్నగు విషయములను గురించి యొడంబడికను కుదుర్చుటకై తన శక్తివంతయు ధారపోయగలడని నేను చెప్పగలను.”

ఇప్పటికి ఐరోపాములు మాసినవి. కనుక కాంగ్రెసుసంఘములు పునరుద్ధరింపబడెను. వానిపై నుండిన నిషేధము తొలగింపబడెను. కాంగ్రెసుసంస్థ శీతకాలమున ముడుచుకొనియుండి, కాలము మారగానే యపారమైన శక్తివృద్ధిహములను బ్రదర్శించు మహాజంతువునై నుండెను. ఒడంబడిక సంతకముకాగానే ఇండియా కాంగ్రెసుకార్య దర్శి రాబోవు కాంగ్రెసుప్రతినిధుల నెన్నుకొనవలసినదని కాంగ్రెసుసంఘము లన్ని

టిక్కిని తాళిదుల బంపెను. వర్కింగుకమిటీవారు కాంగ్రెసుప్రతినిధులను రెండుభాగములుగా జేసిరి. ఒక భాగమును కారాగృహమునుండి తిరిగించిన సత్యాగ్రహులెన్నుకొనవలయును. రెండవభాగమును మామూలుగా నెన్నుకొనవలయును. ఈ క్రొత్తపద్ధతి నములులో పెట్టుటకు అనేక నూతననిబంధనలను గావించిరి. సత్యాగ్రహులొక సభలో నెన్నుకొనబడవలయును. బెంగాలుప్రతినిధుల నెన్నుకొనుటకు ఆసీ గారిని పంచాయతీదారుగా నియోగించిరి. ఆలోచననే అసహాయమును, పన్నులనిరాకరణమును, బ్రిటిషురస్తుబహిష్కారమును మానివేయవలసినదని తాళిదులను బంపిరి. కాని విదేశవస్త్రబహిష్కారమును, మద్యపాననిషేధమును యథాప్రకారముగ జరుగుచుండవలయును. పికెటింగు దౌర్జన్యరహితమై నిర్బంధము, బెరరింపు, నిశోధ ప్రవర్తనములు, ప్రజానిశోధములు లేక సామాన్యరాజకాసకములకు విరుద్ధము గాకుండ నుండవలయును. ప్రభుత్వమువారి యనుమతి లేని వార్తాపత్రికలను బ్రచురింపరాదు. ఇట్లు ఒడంబడికలోని ప్రత్యేకమునుగూర్చి తాళిదు లంపబడెను. ఈ తాళిదులకుతోడు కల్లుదుకొణములను, విదేశీగుడ్డల దుకాణములను పికెటింగు చేయుచున్న వలంటీరు లీ నియమముల నవలంబించవలయునని గాంధీజీ స్వయముగ వ్రాసెను :

౧. కొనువారిని, అమ్మవారిని నమ్రాదగా జూడగూడదు.

౨. దుకాణములమందుగాని, బండ్లమందుగాని వలంటీరులు సాష్టాంగపడరాదు.

౩. దుఃఖిసమయములం దరచినట్లు హేయి హేయి యని యరవరాదు.

౪. బొమ్మలను తిగులచెట్టరాదు, పూడ్చిపెట్టరాదు.

౫. దుకాణదారునిగాని, కొన్నవానినిగాని బహిష్కరించినను వాని తిండికి గావలసిన సరకుల నీయవలయును. కాని, వాని యింటి కవ్వరును విందుపఱచరాదు. వాని చేత నే పనియును జేయించుకొనరాదు.

౬. ఎట్టి సందర్భములయందు నుపవాసములు చేయరాదు. వాగ్దాన భంగము చేసినప్పుడు భయపక్షములవారును పరస్పరము ప్రేమించుకొనువారైనచే యుపవాసములు చేయవలెను.

గాంధీజీ యింకను నిట్లు వ్రాసెను :

“ఇన్ని నిబంధనలలో విదేశవస్త్ర బహిష్కారముగాని, మద్యపాననిషేధముగాని కొనసాగదని యెవ్వరే నన్నచో నట్టిసందర్భములందు బహిష్కారమే యుపజయముండునుగాక యని నేనందును. అట్టి యవిశ్వాసుల కహింసయందు విశ్వాసములేదని తెల్లమును. ఇట్టి పనికి స్త్రీలను నియోగించుటలో నహింసను పూర్తిగా నవలంబించి యది సర్వత్ర వ్యాపించునట్లు చేయుటయే నా యుద్దేశము.

“అహింసాశ్రతమును సర్వవిధముల ననుష్ఠింపగల్గినచో నీ యుభయబహిష్కారములును చక్కగా నెరవేరును. అట్లుగాక మనము మర్యాద సత్కమించితిమి దాని వలన తాత్కాలికముగ నెట్టి ప్రయోజనము కనబడినను నది వివరపూరితమైపోయి పోరాటములు సంభవించును. మనము కుటుంబకలహముల కగ్గమైనచో బహిష్కారము చెడును. స్వరాజ్యము కలనోరె మాయమగును. కావున వృద్ధుడగు వైద్యుని సలహాను మన్నించినట్లు నా మాటలు విశ్వసించుదు గాక! నా యుపదేశములవలన బహిష్కారము చెడినచో ఆ భారము నాది. దానిని నేను భరింతును.” (ఫ్రీప్రెస్సు)

ఇప్పటి కొకసంవత్సరమునుండియు పరిస్థితులు క్రమముగా నుండకపోవుట వలన కరాచీకాంగ్రెసుకు సక్రమమైన పద్ధతిగా నధ్యక్షు నెన్నుకొనుటకు వీలులేక పోయెను. అందుచేత వర్కింగుకమిటీవారే వల్లభాయీపటేలుగారిని కాంగ్రెసు మహాసభాధ్యక్షునిగా నెన్నుకొనిరి.

కరాచీకాంగ్రెసుకు గావలసిన యేర్పాటులను జేయుటకు పలువిధములైన కష్టములను బడవలసినవచ్చెను. వర్కింగుకమిటీసభ్యులను విడుదలచేసినప్పటినుండియు కరాచీ కాంగ్రెసు జరుపవలయునని యూహించినను నొడంబడిక యేమగునో యను నాతు రతవలన కరాచీమిత్రు లెటూ తోచక చిక్కుపడిరి. కాని యిం దొక్క సదుపాయము మాత్రము కలిగినది. శీతకాలము దాటినతరువాత సమావేశ మగుటకు కరాచీకాంగ్రెసు మొదటిది. కాంగ్రెసుసమావేశమును డిసెంబరులోగాక ఫిబ్రవరి మాసాంతమున గాని మార్చి నెల మొదటికోజులలోగాని జరుపవలయునని లాహోరులో తీర్మానింపబడెను. అట్లే యదృష్టవశమన నాకోజులకే యొడంబడిక జరుగుటవలన కరాచీకాంగ్రెసు మార్చి నెలలో జరుపుటకు వీలయ్యెను. ఋతువు మారుటచే కాంగ్రెసు బహిరంగస్థలమున సమావేశము జరుపవచ్చునగాన శిబిరమును నిర్మింప నవసరము లేకపోయెను. ఇక గావలసినదెల్ల సభావేదికయు, నుపన్యాసవేదికయు, చుట్టును నావరణ గట్టుటయు.

కరాచీకాంగ్రెసుసంభారములన్నియు చక్కగా సమకూరుటకు జమ్మేడ్యూక్. ఆర్. మెహతాగారి ప్రేరణమున కరాచీమునిసిపాలిటీవారు చాలసహాయము చేసిరి. కాంగ్రెసు ప్రధానసమావేశము జరుగకముందు మార్చి ౨౫ లేదీ నొక బహిరంగసభ యేర్పాటుచేయబడెను. అందు గాంధీజీ యుపన్యాసమును ప్రజలెల్లరు పాఠలాటిక్కట్టులు కొని వచ్చి వినిరి. ఆ విధముగా కరాచీలో పదివల రూపాయలు వచ్చినవి. ఈ సభయందే ‘గాంధీజీ చనిపోవచ్చును. కాని గాంధీమత మెన్నటికిని జాతదను ప్రసిద్ధికిని గాంధీజీ నెల్లడించెను.

సర్దారు వల్లభాయీపటేలుగారు చిన్నయధ్యక్షోపన్యాసము నిచ్చిరి. తన కధ్యక్షుడవని నిచ్చినగౌరవము సామాన్యకృషీవల్లడైన తనది గాదనిరి. జాతీయసమరమునం దెక్కువ పాలుగొన్న గుజరాతునకే యీగౌరవము చెందుననిరి. గాంధీ-ఇర్విను ఒడంబడిక ఒప్పుకొనినచో కాంగ్రెసు తప్పత్రోవను పడుననిరి. అంతట ఆయన ఆ యొడంబడికయొక్క ప్రాముఖ్యము నభివర్ణించి కాంగ్రెసుసభ్యుల విధినిగూర్చి హెచ్చరించెను.

కరాచీకాంగ్రెసునందు సర్వజనులను మహాసందతరంగముల నోలలాడుచుండవలసినది. కాని భగత్సింగు, రాజగురు, సుఖదేవుల సురీదీనినవార్తచే నొకవిషాద మేఘము వచ్చి యలముకొనెను. పరలోకము నొందిన యీ మువ్వరుబాబుర ప్రేతత్వమును కాంగ్రెసుసమావేశము నావరించి దుఃఖమయము కావించెను. ఆరోజులలో భగత్సింగునామము భారతదేశము నలుమూలల గాంధీజీ పేరువలె విఖ్యాతమై పోయెననుట యతిశయోక్తి కాదు. గాంధీజీ యెంత ప్రయత్నించినను వీరి యురిశిక్షలను మార్పించలేదయ్యెను. అంతేకాదు. వారిప్రాణములను రక్షించుటకు గాంధీ పడిన పాట్లను బ్రశంసించినవారే యీమువ్వరు త్యాగమూర్తులను బ్రశంసించు తీర్మానములోని భావనుగూర్చి క్రోధజ్వాలలు గ్రక్క వారంభించిరి. ఇంతకాల మైనతరువాత నానాడు కరాచిలో భగత్సింగునుగూర్చియు, గాంధీ-ఇర్విను ఒడంబడికను గూర్చియు తెట్టిన రెండు తీర్మానములలో నేది ప్రజాదృష్టి నెక్కువ లగ్నము చేసికొనియెనో చెప్పజాలము. పండిత మోతీలాలుగారిని గూర్చియు, లండనురాండుపేబిలు సభాకాలమున మృతినొంది, జైరూపరెములో ఖననము చేయబడిన మాలానా మహమ్మదాల్ గారిని గూర్చియు మామూలుగా విషాదపు తీర్మానములు చేయబడినతరువాత తొలుదొంత భగత్సింగు తీర్మానమే కైకొనిరి. మాల్వీ మజ్రుల్ హక్, రేవాళంకర జె. ఝావేరి, మహమ్మద్ జుబేరు, గురునాథ మొదలియారు గార్లమృతిని గూర్చి విషాదము తెలుపుచు దీర్మానించిరి. భగత్సింగు తీర్మానములో కాంగ్రెసునా “రెవ్యూవైన రాజకీయ దౌర్జన్యముతోగని తమకు సంబంధము లేదని తెలుపుచు, నద్దానిని నిషేధించుచు” ననువాక్యము నుంచవలయునా, లేదా యని చర్చ వచ్చెను. ఆ తీర్మానము నీ క్రింద పొందుపరచుచున్నాము :

ii. సర్దారు భగత్సింగు, వాని సహచరులు

“కాంగ్రెసువారికి రాజకీయవిషయములం దే విధమైన దౌర్జన్య మున్నను నభిమతము గాకపోయినను నద్దానిని నిరాకరించుచునే యీసభవారు పరలోకవాసులైయున్న సర్దారు భగత్సింగు యొక్కయు, వాని యనుచరులైన రాజగురు, సుఖదేవుల

యొక్కయు శౌర్యమును, త్యాగవైభవమును సంపూర్ణముగ బ్రకటింపించుచు యాహువురు నీ లోకమును విడిచిపోయినందులకు వారికుటుంబములతో బాటు కాంగ్రెసువారు దుఃఖించుచున్నారు. ఈ యురిశిక్షలు మూడును కేవలము కనీ తీర్చుకొనుటకు కేయ బడిన వనియు, నీశిక్షలను మార్చవలయునని దేశమంతయు గగ్గోలుపెట్టినను వారి సురీ దీయుట సంపూర్ణముగ ప్రజాభిమతధిక్కార మనియు కాంగ్రెసువారు తలచుచు న్నారు. అండ్లెయ, భారతీయజాతులు రెండిటికిని బరస్పర సౌహార్ద మత్యావశ్యకమై యున్న యిట్టి క్లిష్టసందర్భమున గవర్నమెంటువారి యురిశిక్షల మూలముగా నాసౌ హార్దమును బెంపొందించుకొను నవకాళమును జెడగొట్టుకొనుటయే గాక నిరాశులై దౌర్జన్యపథమునకు గడగినపక్షమువారిని కాంతిమార్గమునకు దెచ్చు నవకాళమును గూడ పోగొట్టుకొని రని యాసభవారభిప్రాయపడుచున్నారు.”

కాంగ్రెసు అహింసావ్రతబద్ధ మగుటచే నిందుజొనిన పరిహారవాక్యము తప్పని పరి యగుచున్నది. కాని యీహాక్యమే గాంధీమతమును నిరాకరించుచున్న యువకులకు కోపకారణమై, వారు దీనిని తీసివేయవలయునని మార్పులు సూచించిరి. నాలంబీరుల పథలో నీవాక్యము తీసివైచి తీర్మానము నామోదించిరి. తరువాత రాష్ట్రసభలయందు గూడ నిది వివాదములకు మూలమైనది. ఇమానేశము జరుగుచుండగా, కాంగ్రెసు ఆవరణముబయట గల్లంతు సాగెను. ఆ క్రిందటిసోజాన గాంధీజీయును, వల్లభాయీయును కరాచీ బండ్లెండు మైళ్లదూరమున రైలుదిగి వచ్చుచుండగా కొందరు యువకులు నల్ల జెండాలను బ్రదర్శించిరి. గాంధీజీ తనకు సహజమైన యల్లాసముతో వారిచేతుల నుండి నల్ల పూవులను గ్రహించెను. అట్లు మొదట ‘గొట్టవచ్చిన’ వారు ‘పట్టుగొమ్ములై’ నిలిచిరి. వారు గాంధీజీని, వారి యనుచరులను వెన్నంటి కొంతదూరము సాగనంపిరి.

తరువాత కాంగ్రెసువారు రాజకీయబంధితుల విడుదలనుగురించి తీర్మానమును జర్పించిరి. అప్పటికి గవర్నమెంటువారు చాల నీచమైనపద్ధతి నవలంబించుటయేగాక, వాదానభంగమున కొగ్గి, బంధితుల విముక్తివిషయమున నొడంబడికకు విరుద్ధముగ వర్తించుచున్నారని తేటతెల్ల మయ్యెను. అందుచేత గాంధీ-ఇర్విను ఒడంబడికయొక్క లక్ష్యము భారతీయాంగ్లేయజాతులమధ్య సౌహార్దమును బెంపొందించుటయే యగు నేని, అది బ్రిటిషువారు తమ యధికారము వదలుకొన నంగీకారమును దలంపునది యగు నేని గవర్నమెంటువారు వెంటనే రాజకీయబంధితుల నెల్లరన ఒడంబడికలో లేని డిటి న్యూలను, విచారణలో నున్నవారితో సహా విడుదలచేసి, దేశమునందుగాని, విదేశము నందుగాని యున్న భారతీయులపై గవర్నమెంటువారు చేసిన రాజకీయ నిషేధపు టుత్తరువు లన్నిటిని కీఘ్రముగ దొలగించివేయవలయు నని గట్టిగా వాదించి తీర్మా

నిందిరి. 'ఈతీర్మానమునకు గవర్నమెంటువారు చెవియొగ్గి యాచరణలో పెట్టుకురేని ఈయారికి కులమాలమున దేశమున జనించిన చైరస్థముకు గొంతతగ్గించినవారగుదురని ఈ సభవారు గవర్నమెంటువారిని హెచ్చరించుచున్నారు.'

కరాచీ కాంగ్రెసుపై విషాదమేఘముల గప్పినది మరియొక పేరు వుండెను. కాంగ్రెసుసమావేశము జరుగుచుండగా గణేశశంకర విద్యార్థిమృతి వినవచ్చెను. కాన్పురులో హిందూ మహమ్మదీయ కలహములయందు గణేశశంకర విద్యార్థి ఈయభయ సంఘములకు సద్భావ సౌహృద్యములను బెంపొందింప బ్రాకులాడుచు మహమ్మదీయులను హిందువులవారినుండి తప్పించు ప్రయత్నమున బ్రాణముల గోల్ప డెను. ౧౯౨౬ సంవత్సరమున గౌహతీ కాంగ్రెసులో జలలో శ్రద్ధానందుని మృతివలన దేశము కాంగ్రెసుగూడ విషాదమయ్యె మై పోయెను. అట్లే కరాచీ కాంగ్రెసునందు గూడ గణేశశంకరునిమృతి విషాదపేతు వయ్యెను. ఇక్కడ కాన్పురు దొమ్మినిగురించి యొకమాట చెప్పట యవసరము. కాన్పురు దొమ్మిలకు పేరుపడినయ్యారు కాదు. ౧౯౦౭ లో నొకకొట్లాట జరిగెను. తరువాత ౧౯౨౨ లోను, ౧౯౨౯ లోను కొట్లాటలు జరిగినవి. కాన్పురు జనసంఖ్యలో నారువంతులయందు హిందువులే యైదు వంతులు. తక్కినవా రొకవంతు. భగత్ సింగును, వానియనుచరు లిక్వరును లాహోరులో మార్చి ౨౬ వ తేదీ నురీతీయబడిరి. దేశమంతటను హఠాత్తాళములు జరిగెను. బొంబాయి, కరాచీ, లాహోరు, కలకత్తా, మదరాసు, ఢిల్లీ నగరములలో హఠాత్తాళములు కాంతముగ గడచిపోయెను. కాన్పురులోగూడ హఠాత్తాళము చేసి, ఈయవ్యురు పిర్లు పటములతో, నల్ల జెండాలతో నొక పెద్దయూరేసింపురు బయలుదేరదీసిరి. హిందువులు దుకాణములను మూసివైచిరిగాని మహమ్మదీయులు మూయలేదు. అంతకుముందు మహమ్మదాలీగారు మృతినొందినతరి మహమ్మదీయులు గావించిన హఠాత్తాళములో హిందువులు పాల్గొనియుండలేదు. ఇట్టి పరిస్థితుల నొకను వివరించి చెప్పనక్కరలేదు. నిష్కముట్టుకొనుటకు తగిన సామగ్రియంతయు సమకూడినది. మార్చి ౨౮ తేదీని హిందూదుకాణములు కొల్లగొట్ట సాగిందిరి. ౨౩ తేదీ రాత్రియే యేబదిమందికి గాయములు తగిలెను. ౨౫ వ తేదీని భగ్గుమనెను. దుకాణములు, దేవాలయములు పరశురామ ప్రతీయయ్యెను. పోలీసునా రేవిధముగను సహాయముచేయలేదు. అల్లరి, దోపిడి, హత్యలు, దహనములు నిరివిగా సాగిపోయెను. విషవందలకు లుంబులు కొంచులు వీటి తల్లెటూళ్లకు జోయి తలదాచుకొనిరి. డాక్టరు రామచంద్రగారు మహాకష్టము పాలైరి. ఆయన కుటుంబ మంతను, నాయన భార్యను, వృద్ధులయిన తలిదండ్రులను చంపి ముకికాలుతో బారవైచిరి. గవర్నమెంటువారి లెక్కలప్రకారము ౧౬౬ గురు హత్య చేయబడిరి. ౪౮౦ మందికి గాయములు తగిలెను. సర్ పురుషోత్తమదాసు బాండనుగారును

మరికొందరు మిత్రులును వెంటనే కాన్పురునకు పంపబడిరి. కాని కాంతిని సమూహపుట చేయుపాటును గానరాదియ్యెను. గణేశేశంకరుడు ౨౫ లేదీ నుండియు గాన రాలేదు. చివరకు ౨౯ లేదీ ఆ తన కళేబరము దొరకెను. అదియైనను ఆయన ధరించిన కద్దగవస్త్రములవలన గుర్తింపబడినది. కద్దగన్న కన మది యొకటియే. ఇదిగాక ఆయనచేతిమీద 'గజేంద్ర' పచ్చ పొడిదియుండెను. ఆయనజేబులో కొన్ని కాగితములును, కరాచీకాంగ్రెసునుగురించి యొకవ్యాసమును నుండెను. ఆరోజున నాయన చాల మహమ్మదీయ కుటుంబములను రక్షించెను. ఆయనను మోసపెట్టి యొకచోటికి తీసికొనిపోయిరి. అక్కడ కాయన నిశ్చంకముగా నేగి క్రోధోద్రిక్తమైయున్న నుంపునెడుట సత్యవ్యూహపుడైన సత్యాగ్రహికి సహజమైనట్లు తలయొగ్గెను. ఆయనరక్తము హిందూమహమ్మదీయైక్యమునకు జాలియుండునని, దానితో వారి రక్తకృష్ణ తీరునని. వారాయనను బాదిది చంపుట సమ్మోదాదహమే. ఈ విషయవృత్తమును గూర్చి కాంగ్రెసువారి తీర్మానము గావించిరి:

“సంయుక్తరాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘాధ్యక్షుడై జాతీయ సేవకుల యందు త్యాగముహిమకు పేరంది సాంఘికవిభేదరహితమైన వృత్తివలన సర్వసంఘప్రీతియై వెలసిన గణేశేశంకరవిద్యార్థిగారు హిందూమహమ్మదీయసంఘర్షణమున ననువుల బానిసందుల కి సభవారు పరమవిషాదము నొందుచున్నారు. ఈ సభవా రాయనకుటుంబమునకు తమ సానుభూతిని తెలుపుచున్నారు. కాంగ్రెసునందు ప్రథమశ్రేణికి జేరిన ప్రజాసేవకు డాపక్కులై యున్నవారిని రక్షించుచో కలహాన్వితముల మధ్య కాంతి వివేకములను స్థాపింప యత్నించుచో ననువు లర్పింపగలిగినని యీ సభవారు గర్వపడుచున్నారు. ఈ మహాత్తరత్యాగమును ప్రతిక్రియకు గాక కాంతిస్థాపనమునకు సాధనముగా గైకొనవలయునని కాన్పురువాగుల నీ సభవారు ప్రార్థించుచు నీ సంఘర్షణమునకు గారణము లరసి యీ విభేదము నశించి యంతటితో నీ విషము వ్యాపింపకుండ జేయుటకై యీ సభవా రొక సంఘము నేర్పాటుచేయుచున్నారు.”

ఇందులకై నియమింపబడిన సంఘమునం దారుగురుసభ్యు లుండిరి. డాక్టరు భగవాన్ దాసుగా రధ్యక్షులైరి. వా రీవిషయమునుగూర్చి విచారించి పెద్ద గ్రంథమును వ్రాసి కాంగ్రెసుకు సమర్పించిరి. అది చాలకాలమునకు ముద్రితమయ్యెను గాని గవర్నమెంటువారు దానిప్రచారమును నిషేధించిరి.

తరువాత నొడంబడికనుగూర్చిన తీర్మానము. కరాచీకాంగ్రెసు తీర్మానములం దెల్ల ప్రధానమైన యీతీర్మానము గంభీరమై కాంగ్రెసులక్ష్యమును నుత్పత్తిక్రముచేయుచు గాంధీ - ఇర్విన్సు ఒడంబడికయందు ద్వంద్వార్థసంకలితమై సంకీర్ణ ప్రమేయమున్న

యర్థమును బ్రతిపాదించునదియై యుండెను. ఒడంబడికలోని 'రక్షణ' లనబడిన పీఠీర్థానములో 'సమపాయము' లయ్యెను. యొడంబడికయందు భారతదేశక్షేమార్థ మేర్పడిన రక్షణలు, తీర్మానము భారతదేశక్షేమమున కవసరములగు సమపాయము లయ్యెను. తీర్మానములో "భారతదేశమునకు నైస్యములు, విదేశవ్యవహారములు, కోశాధికవ్యవహారములపై సాధికార ముండుట" కను వాక్యము చేర్పబడెను. ఇదియే కాంగ్రెసులక్ష్యముయొక్క సంతీప్తరూపము. తరువాత కాంగ్రెసువారు గడచిన సత్కాగ్రహోద్యమములో నానావిధములైన యిక్కట్లులపాలైనవారిని, ముఖ్యముగ స్త్రీలను అభినందించిరి. ఎన్నికల హక్కువిషయమున స్త్రీపురుష భేదమును కాంగ్రెసు గణించదని తీర్మానించిరి. తక్కిన తీర్మానములనుగూర్చి చెప్పనక్కరలేదు. అవి నిర్మాణకార్యమునకు జెందినవి. వాని నిక్కడ నుదాహరింతుము:

గాంధీ-ఇర్విన్ ఒడంబడిక

"వర్కింగు కమిటీవారును, ఇండియా గవర్నమెంటువారును గావించుకొనిన యొడంబడిక నీకాంగ్రెసువారు పరిశీలించి యంగీకరించుచు, కాంగ్రెసు గమ్యమైన పూర్ణ స్వరాజ్యలక్ష్యము మాత్రము భంగము నొందలే దని తెలియజేయగోరుచున్నారు. తక్కినవిషయము లన్నియు పరిగానుండి, కాంగ్రెసు రాండుపేటలసభలో బాల్గాను ట కవకాశము కల్గినచో కాంగ్రెసుప్రతినిధు లీలక్ష్యమును సాధించుటకే ప్రయత్నింపగలరు. అందును భారతజాతికి తన నైస్యములు, విదేశవ్యవహారములు కోశాధిక పద్ధతులవిూద పరియైన యధికార మేర్పడునట్లు చూచెదరు. ఇండియాకును, బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారికిని ఉన్న లావాదేవీలను నిష్పక్షపాతమైన పంచాయతీచేత పరిశీలించ జేసెదరు. దేశమునందు భారతదేశ మెంత భరించవలయునో యింగ్లాం డెంత భరించవలయునో పరిశీలించి నిర్ణయించి, యీ యుభయదేశములలో నెవరైనను తమ భాగస్వామిత్వము నిష్ప్రమువచ్చినప్పుడు వదలుకొనుటకు స్వాతంత్ర్య ముండ వలయు నని నిరూపించి భారతదేశక్షేమార్థమై కొన్ని దిద్దుబాటులకుమాత్ర మంగీకరింతురు.

"రాండుపేటలసభలో కాంగ్రెసు ప్రతినిధియై వ్యవహరించుటకు గాంధీజీ శీఘ్రవారధికార మిచ్చుచున్నారు. ఆయన నాయకత్వముక్రింద బనిచేయుటకు వర్కింగు కమిటీవారు మరికొందరు ప్రతినిధులను నియమింపవచ్చును."

1. గాంధీ-ఇర్విను ఒడంబడిక

౬. సత్యాగ్రహాలు

“కడదిన సత్యాగ్రహోద్యమములో కారాగృహములబడి తుపాకిదబ్బలకు, బేనట్టు, లాటిల్ బోటులకు సురియో యిండ్లు వాకిళ్లను విడిచి యాస్తులను గోల్పోయి పలుకష్టములు బడసిన సత్యాగ్రహాల నెల్లరను ఈసభవా రభినందించుచున్నారు. ఈ యుద్యమమునందు నేలకొలదిగా తేరి స్వాతంత్ర్యపంగ్రామమున బూర్ణముగ దోడ్పడిన వారీ మణుల నీ సభవా రభినందించుచు నెన్నికలవిషయములో స్త్రీ పురుషులకు భేదమును జూపు నేగాజ్యాంగతంత్రమును కాంగ్రెసువా రంగీకరింపరని వాదనము చేయుచున్నారు.”

౭. సాంఘిక సంఘర్షణములు

“కాకీ, మీర్జాపూరు, ఆగ్రా, కాన్పూరునగరములందును, తదితరస్థలములందును సంభవించిన హిందూ మహమ్మదీయుల కొట్లాటలు భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమమునకు మహాపకారము లని యీ సభవారు నిరూపించుచున్నారు. ఈ కొట్లాటలకు గారకులైనవారిని, వానిని శ్రోత్సహించినవారిని, కొట్లాటలు రేపనట్లు సత్కడూరములైన వార్తలను వ్యాపించినవారిని యీ సభవారు ధిక్కరించుచు, శాంతిభంగకరములైన యిట్టి వారినేతలు సర్వదా దూష్యములైయున్నవని ప్రకటించుచున్నారు. ఈ కొట్లాటలలో పాగులును, ముఖ్యముగ స్త్రీలును, పిల్లలును గూడ హత్యచేయబడినందులకు విచారమునొందుచు వీనివలన బాధల నొందినవారికిని, మృతిచెందినవారికుటుంబములకును నీ సభవారు తమ సానుభూతిని తెలియజేయుచున్నారు.

౮. మద్యపాన నిషేధము

“ఈ పండ్రెండుమాసములలో సంపూర్ణ మద్యపాన నిషేధవిషయమున జరిగిన యభివృద్ధి కీ సభవారు సమ్మోదించుచు, కాంగ్రెసుసంఘము లన్నియు నీ దురాచారమును మాన్పుటకు రెండింతలు ప్రయత్నము చేయవలయు నని హెచ్చరించుచున్నారు. త్రాగుబోతులశరీరమును, ఆత్మనుగూడ నశింపజేయుచు, సుఖముగా నున్న సంసారములను బాడుచేయుచున్న యీ పిశాచమును బోర్చోలుటకు స్త్రీలుగూడ నిద్రవరకు కంటే రెట్టింపుగా బ్రయత్నము చేయుదురని యీ సభవారు తలంచుచున్నారు.”

౯. కద్దరు

“ఈ పదివత్సరములనుండియు వందలకొలది గ్రామములలో పనిజేసి గడించిన యనుభవముబట్టి చూడగ, సామాన్యజనులను బీడించుచున్న దారిద్ర్యమునకు మూల హేతువు వారికి విక్రాంతినమయములలో తగిన యనుబంధపరిశ్రమ లేకపోవుటయే అనియు, రాట మొక్కటియే సార్వజనీనమైన యనుబంధపరిశ్రమ కాగల దనియు

లేటర్ల మైనది. ప్రజలు రాజును, తన్మూలముగ కద్దరును వదలి, విదేశీగుడ్డను మిల్లు గుడ్డను గొనుచుండుటవలన, కష్టపడినదానికి ఫలము దక్కకపోవుటయు, గుడ్డఖరీదునను రెండువిధముల నష్టము పొందుచున్నారు. ఈనష్టమును కూడదీసికొనుటకు విదేశీవస్త్రములను, విదేశీమిల్లులను బహిష్కరింపవలయును. కావున విదేశీయులెల్లరును విదేశీగుడ్డను బహిష్కరింపవలయు ననియు, విదేశీనూలు గుడ్డవ్యాపారులను కొట్లకొలది గ్రామజనులకు నష్టదాయకమైన యీ వ్యాపారమును మానవలసినదనియు నీసభవారు ప్రార్థించుచున్నారు.

“కాంగ్రెసుసంఘములును, తత్సహాయక సంఘములునుగూడ కద్దరుద్యుతుమును విజృంభించుటద్వారా విదేశీవస్త్ర బహిష్కారమును రెండింతలుగా జేయవలయునని యీ సభవారు ప్రార్థించుచున్నారు.”

“సంస్థానాధీశ్వరులు గూడ నీ నిర్భాగకార్యక్రమము నామోదించి, తమరాజ్యములలోనికి విదేశీవస్త్రములను, విదేశీనూలును రానీయకుంజేయుదురు గాక యని యీ సభవారు ప్రార్థించుచున్నారు.”

“స్వదేశీమిల్లులవా రీక్రిందివిధముగా నీ నిర్భాగకార్యక్రమమునకు తోడ్పడవలెనని యీ కాంగ్రెసువారు కోరుచున్నారు.”

(౧) మిల్లులవారు స్వయముగా వడుకునూలు నుపయోగించి యీ గ్రామపరిశ్రమను ప్రోత్సహింపవలయును.

(౨) కద్దరుతో పోటీచేయు మిల్లుగుడ్డను తయారుచేయుట మాని, యంతముట్టుకైత అల్ ఇండియాస్పిన్నర్సుసంఘముతో సహకారముచేయుట.

(౩) మిల్లుగుడ్డల ధరలను సాధ్యమైనంత తక్కువగా నుంచుట.

(౪) మిల్లులలో విదేశీనూలును, సిల్క్ను, రేషనుపట్టును ఉపయోగింప మానుట.

(౫) విదేశీవస్త్ర వ్యాపారులయొద్ద నున్న విదేశీసరకునకు బదులు స్వదేశీ మిల్లు సరకును సప్లయిచేసి వారి విదేశీసరకును మరల పరదేశముల కెగుమతి చేయుట కపకాళములు కలంగజేయుట.

(౬) మిల్లుకూలీల వృత్తులను బాగుచేసి కష్టమునందుకు, నుఖమునందునుగూడ వారు యజమానులతో బాటు సమాన భాగస్వాము లనుభవమును పెంపొందింపజేయుట.

విదేశవస్త్ర వ్యాపారు లెల్లరును భారతదేశముయొక్క విదేశవస్త్ర బహిష్కారముయొక్క యార్థికస్వరూప యాథార్థ్యముల నెరిగి భారతీయుల యర్థసంపదను బూర్తిగా నశింపజేసిన యీ వ్యాపారవాదమును బొందమామని, తమ స్వార్థమునే యొందుకొనిక, దేశక్షేమమును గుర్తించి తడనుగుములైన వ్యాపారములను ప్రారంభించినయెడల వారంతర్జాతీయమైత్రిని బెంపొందించి, వాణిజ్యనీతిని వర్ధిల్లజేసినవారగుదురని యీ సభవారు హెచ్చరించుచున్నారు.”

౧౦. పికెటింగు

“కాంగ్రెసువారు విదేశవస్త్ర బహిష్కారమునందును, మద్యపాననిషేధమునందును నింతవరకు బడసిన జయమునకు సమ్మతించుచు, కాంగ్రెసుసంఘములు కాంతి యొత్తమైన పికెటింగు చేయుటలో లెండింతలు శ్రద్ధవహింపవలయునని హెచ్చరించుచున్నారు. కాని యీ పికెటింగు గాంధీ-ఇర్విను ఒడంబడిక మరతులకు బూర్తిగా లోబడి యుండవలయు ననియు హెచ్చరించుచున్నారు.”

౧౧. సరిహద్దురాష్ట్ర ప్రజలు

“భారతీయులకును, భారతదేశపు సరిహద్దుల నివసించు జనులకు సంతమాత్రము వికోధము లేదనియు, వారితో భారతీయు లెల్లప్పుడును మైత్రి గలిగి మనగోరుచున్నారనియు నీ కాంగ్రెసువారు ప్రకటించుచున్నారు. బ్రిటిషుగవర్నమెంటు వారు పశ్చిమోత్తరపు సరిహద్దు రాష్ట్రములలో నవలంబించుచున్న ‘ఫార్వర్డు’ పద్ధతిని ఖండించుచు, సరిహద్దురాష్ట్రములవారి స్వాతంత్ర్యము నపహరించుటకై చేయబడుచున్న సామ్రాజ్యభావరూపము లైన యర్జుములను ఈసభవారు ఖండించుచున్నారు. భారతదేశపు పైన్యములను, ధనమును బ్రిటిషువారి సామ్రాజ్యమును బెంపొందించుటకై వినియోగింపగూడదనియు, సరిహద్దుతెగలవారి ప్రాంతములయందున్న నేనలను తిరిగి రప్పించ వలయుననియు నీ సభవారు రభిప్రాయపడుచున్నారు.”

౧౨. పశ్చిమోత్తర సరిహద్దురాష్ట్రము

“కాంగ్రెసువారికి పశ్చిమోత్తర సరిహద్దురాష్ట్రముపై సదభిప్రాయము లేదని యొక నింద ప్రబలుచున్నట్లు వినినందున నీసంశయమును బారదోలుటకై ఈకాంగ్రెసువారు ముందు రాబోవు రాజ్యాంగమునందు సరిహద్దు రాష్ట్రమునకుగూడ తక్కిన రాష్ట్రములతోబాటు సంస్కరణము లొనగవలయునని ప్రకటించుచున్నారు.”

౧౩. బర్మా

“బర్మాదేశము ప్రత్యేకముగ స్వతంత్రరాష్ట్రమై యుండుటకుగాని, లేక భారతదేశ రాజ్యాంగమునందు సమానప్రతిపత్తితో నుండి యిట్లము వచ్చినప్పుడు విడిపోవు

సభికారము గలిగియుండుటకుగాని నిశ్చయించుకొను హక్కు బర్మావేషయులకే కలదు. బర్మాప్రజలకు దను యభిప్రాయములను నువ్వక్తముగా బ్రకటించుటకై యవకాశ మియ్యక, వారి జాతీయసంఘముల యిష్టమునకు విరుద్ధమైనరీతిని బలవంతముగ బర్మాకు భారతదేశమునుండి విడదీయు బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారి ప్రయత్నముల నీసభ వారు ఖండించుచున్నారు. ఈప్రయత్నము బర్మాలోనున్న నూనెగనుల మూలమునను, బర్మాయునికిని బట్టియు, దానిని సింగపూరుతో గూడ గలిపి, తూర్పు ఆసియాలో బ్రిటిషు సామ్రాజ్యరక్షక దుర్గములుగా నొసరించుటకు వేయబడుచున్న యెత్తువలె గన బడుచున్నది. బర్మాను బ్రిటిషు సామంతదేశముగా నుంచి, బ్రిటిషు సామ్రాజ్యాభి వృద్ధికై దాని నుపయోగించుకొనుచు, స్వతంత్ర భారతదేశమునకే గాక తక్కిన ఆసియాఖండ రాజ్యములకుగూడ ప్రక్కలోబల్లెముగా జేయబూనిన బ్రిటిషువారి ప్రయత్నముల నీసభవారు గర్హించుచున్నారు. బర్మా గవర్నమెంటువారి కొసగిన ప్రత్యేకాధికారముల నుపసంహరించి, బర్మాజాతీయ సంస్థల నక్రమసంఘములుగా బ్రకటించిన యంత్రువులనుగూడ నుపసంహరించి సహజపరిస్థితుల నేర్పరచి, బర్మాభివి తవ్యమును బర్మాప్రజల యభిప్రాయానుసారముగ నిర్ణయించుట యవసరమని యీ సభవారు గవర్నమెంటువారిని హెచ్చరించుచున్నారు.

౧౪. తూర్పుదక్షిణాఫ్రికాల భారతీయులు

“తూర్పు ఆఫ్రికా, దక్షిణాఫ్రికాలయందున్న భారతీయులస్థితి చాల నాకుర తను గలిగించుచున్నది. దక్షిణాఫ్రికాలో వీరిగివయమున గావింప బూనుకొన్న కాపనములు పూర్వము కావింపబడిన వాగ్దానములకు విరుద్ధము లగుటయేగాక కొన్ని యెడల న్యాయసిద్ధములైన హక్కులనుగూడ భంజించుచున్నవి. ఈప్రభుత్వములవారు తమదేశీయులు స్వతంత్రభారతదేశమునం దుండినచో వారి కెట్టిసదుపాయములను గోరు దురో యట్టిసదుపాయములనే తమదేశీయులందున్న భారతీయులకుగూడ గావింప వలయునని యీసభవారు కోరుచున్నారు. దేశాంతరములం దున్న భారతీయులకై శ్రమించుచున్న దీనబంధు ఆంగ్లానుగారిని, పండిత హృదయనాథకుంజ్రాగారిని నీ సభవారు రభసించింపుచున్నారు.”

ఇక్కడ నొక్కవిషయము చెప్పవలయును. ప్రధానహక్కులు, ఆర్థికపరివర నమునుగురించిన తీర్మానము వర్గింపుకవిటీవారియొడుటికి హతాత్తుగా వచ్చెను. ఇందు విజయమున, కాంగ్రెసుతీర్మానము లప్పటి దేశపరిస్థితులనుబట్టి యుండును. ప్రధాన హక్కులవిషయమున మొదట నమృతసరముకాంగ్రెసులో నర్ధరాత్రివేళ చలితో వడికి పోవుచు నీ. విజయరాఘవాచారిగారు ప్రతిపాదించిరి. తరువాత ఆయనయే యధ్యక్ష

ఈ తహసీదిన నాగపురపు కాంగ్రెసులో నది ప్రాముఖ్యము నొందెను. కరాచీలో యువకులకును, వృద్ధులకును నొకవిధమైన భేదము జనించినది. కాంగ్రెసు పూర్వపు డొమినియను స్టేబులును కోరుచున్నదనియు, బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునందే యుండి తెల్లవారి నిరంకుశత్వమునకు బదులు నల్లవారి నిరంకుశత్వమును తెట్టి కార్మికసమస్యలను, రయితుల కూలీలసమస్యలను సాంఘికవాదాదర్శములను గుంటలో నడగదొక్కవని సంఘములు బహులు దేరినవి. ఈ విషయములో దేశీయులకు నమ్మకము చెప్పట యవసరమయ్యెను. గాంధీజీ దేనికైనను సిద్ధమే. అది సత్యాహింసల కనుకూలమైనమాత్ర ముండవలయును. అందును నిది గ్రామస్థులకును పేదవారికిని జెందిన విషయము.

ఈ ఘరతులకు లోబడినచో ఆయన సాంఘికవాదాదర్శములవలనగాని, యార్థిక సంస్కరణమువలనగాని, ప్రధానహక్కులవలనగాని భయపడవలసిన పనిలేదు. జవహర లాల్ నెహ్రూగా రీవిషయములలో పట్టుదల తహించెను. ఈ పట్టుదల కాంగ్రెసు చర్యలను ఖండింపవలయునని కాదు. కాని యీ విషయములనుగూర్చి దేశీయులకు చక్కగా దెలిసియుండవలయుననియు, దానిని జగిత ప్రచారము కావించవలయు ననియు వారి యభిప్రాయము. ఆ తీర్మానము పుట్టుక యిది. కాని యింత మహాభవంతమైన తీర్మానమును తగినంత విక్రాంతి తీసికొని వర్తింపకుమిటివాడును, ఆలోచింపియ్యా కాంగ్రెసు కమిటీవాడును జాగ్రత్తనో విచారింపవలసియుండుననియు నూహించిరి. ఈవాదమును తత్ప్రతిపాదకు లంగీకరించి యీ తీర్మానముయొక్క మూలమాత్రమును చెడగొట్టకుండ సంస్కరించు నధికారమును ఆలోచింపియ్యా కాంగ్రెసుకమిటీవారి కిచ్చిరి. తరువాత ౧౯౩౧ ఆగష్టులో బొంబాయినగరమున ఆలోచింపియ్యా కాంగ్రెసు కమిటీవారి తీర్మానమును సంస్కరించిరి. దాని సంస్కృతరూప మిది:

ప్రధానహక్కుల, ఆర్థిక కార్యక్రమములనుగూర్చిన కరాచీ కాంగ్రెసు తీర్మానమును ఆలోచింపియ్యా కాంగ్రెసు కమిటీవారి కిందివిధముగా మార్పునొందించిరి.

“స్వరాజ్యమునగా కాంగ్రెసువారి భావ మేమో సామాన్యప్రజలకు తెల్లముగా దెలియుటకై వారి కర్థమగురీతిని కాంగ్రెసువారియభిప్రాయమును బ్రకటింపుట యవసరము. సామాన్యజనులను నోచుకొను నిప్పటిపద్ధతి పోవలయునన్నచో రాజకీయ స్వాతంత్ర్యమునందు సామాన్యజనుల యార్థికస్వాతంత్ర్యము గూడ జేరియుండవలెను. కావున కాంగ్రెసువారి రంగీకరింపదగిన యేరాజ్యాంగమునందైనను నీక్రింది యంశములుండవలయును. లేదా యీయంశములకు రాజ్యాంగములో జేర్చుటకు స్వరాజ్యప్రభుత్వమువారి కధికార ముండవలయును.

ప్రధాన హక్కులు-విధులు

(౧) భారత దేశములో ప్రతిపౌరుడును తన యభిప్రాయములను స్వేచ్ఛగా బ్రకటింపటకును, స్వేచ్ఛమువచ్చినవారితో గూడి యష్టమువచ్చిన సంఘమున జేరుటకును, న్యాయమునకు నీతికి విరুদ্ধములుగాని పనులకొరకు నాయుధములు లేకుండ నిష్టము వచ్చినట్లు సమావేశమగుటకును హక్కులిగియున్నాడు.

(౨) ప్రతిపౌరుడును దిన యంతరంగమునకు వాసే యధికారియై తన మతమును తాను స్వేచ్ఛగా బ్రకటించి యాచరించును ప్రహసితమున, కాంతిని భంగము లేనట్లు ప్రవర్తింప హక్కులిగియున్నాడు.

(౩) మైసారీటి సంఘముల విజ్ఞానము, భాష, లిపులును, నాయాభాషారాష్ట్రీ వాసుల విజ్ఞానభాషాలిపులను సంరక్షింపబడవలయును.

(౪) పౌరులెల్లరును వర్ణ మత లింగభేదములు లేక న్యాయశాస్త్ర ముఖమున పమానలే.

(౫) ఏ పౌరు లెట్టి యుద్వోగమునకు సంపాదించుటకుగాని, యెట్టియధికారమును బొందుటకుగాని, యెట్టిన్యాయపారమును, నెట్టివృత్తిని నవలంబించుటకుగాని వారి కర్ణ మతలింగములను బట్టి యెంతమాత్రమును స్వతహాపాండ్యాలరు.

(౬) ప్రభుత్వమువారిచేతగాని, స్థానికప్రభుత్వముల చేతగాని, సర్వజనోపయోగార్థమై వ్యక్తు లొసగిన ధనములచేతగాని నిర్మింపబడిన బావులు, చెరువులు, నోడ్లు, పాళకాలలు, ప్రజావిహారస్థలములు మన్నగువానిపై పౌరు లెల్లరును సమానముగ హక్కులును, బాధ్యతలును కలవు.

(౭) ప్రతిపౌరుడును కాసనానుసారముగ నాయుధముల బట్టి తిరుగు హక్కు కలదు.

(౮) లాప్రకారము గాక యేపౌరుని స్వాతంత్ర్యమును గాని, వానిగృహమును గాని, వానియూపైనిగాని యెవ్వరును బ్రవేశింపగూడదు, లాగుకొనగూడదు, వశము చేసికొనగూడదు.

(౯) అన్ని మతములవిషయమునను ప్రభుత్వము తుల్యభావమును వహించును.

(౧౦) మైసారీటి కట్టిన జనులెల్లరును వోటింగు హక్కుండవలయును.

(౧౧) ప్రభుత్వమువారు దేశములో నంతటను మతముగ నిర్బంధప్రాధమిక

(౧౨) ప్రభుత్వమువా రెవ్వరికిని బిరుదుము లేయగూడదు.

(౧౩) మరణదండన ముండరాదు.

(౧౪) ప్రతిపౌరుడును భారత దేశమునం దంతట నిష్ఠము వచ్చినట్లు ప్రయాణము చేయవచ్చును. ఇష్టమువచ్చినచోట ఆస్తిని సంపాదించుకొనవచ్చును. ఇష్టమువచ్చిన వ్యాపారమును, వృత్తిని నవలంబించవచ్చును. భారత దేశముం దన్ని ప్రాంతములందును శేరాశోపణవిషయమున సమానమైన హక్కులు పొంది, సమానమైన రక్షణము నొందవలయును.

కూలీలు

2 (ఎ) అర్థిక జీవననిర్మాణము, కూలీలకు సముచితమైన జీవన ప్రమాణము గలుగజేయునట్లు వ్యాయస్థానుకూలముగ మండవలయును.

(బి) ప్రభుత్వమువారు పరిశ్రమలయందలి కూలీల యోగక్షేమము లరసికొనుచు, బ్రత్యేకముగ శాసనముల గావించియు, తదితర పద్ధతుల ననుసరించియు, వారికి తగిన జీవనస్థితియు, వారోగ్యకరములైన పనిపాటులును, పనికి గొన్ని గంటల నియామకమును, యజమానులకును కూలీలకును వచ్చిన తగాదాలు తీర్చుటకు తగిన యేర్పాటులును, వార్ధకము, నోగము, నిరుద్యోగములును సంభవించినప్పుడు తగిన రక్షణమును గలుగునట్లుగా జూడవలయును.

(3) కూలీలకు దాస్యము లేకుండజేయవలయును. దాస్యతుల్యములైన పరిస్థితులను తొలగింపవలెను.

(౪) ఆడుకూలీలకు రక్షణ ముండవలెను. అందు ముఖ్యముగ బాలెంతరాం ద్రకు దగిన సెలవు లుండునట్లు చూడవలెను.

(౫) పాఠశాలకు బోయి చదువుకొను నీడుగల బాలురను ఫ్యాక్టరీలయందును గనులయందును బ్రవేశపెట్టుకొనరాదు.

(౬) రయితులును, కూలీలును వారి హక్కులను సంరక్షించుకొనుటకు యూనియనుల సేర్పరచుకొనవచ్చును.

పన్నులు-వాని ఖర్చు

(౭) భూమి కొల్ల పద్ధతిని, భూమిశిస్తు వనూలుపద్ధతులను సంస్కరించవలయును. చినచిన్న రయితులిచ్చు భూమిశిస్తును, కొలుమొత్తమును తగ్గించియు, శాకాహారంబుకరములుగలవారికి వ్యాయముగ నుచితమైనంత కాల మసలు పన్నులే లేకుండజేసియు, నిట్టి తగ్గింపులవలనను, సదుపాయములవలనను నష్టపడిన చిన్న

యెన్నేటూదారుల భూములపై వచ్చు నికరాదాయములమీద హెచ్చులొచ్చుల ననుసరించి పన్నులు పుచ్చుకొనుటమూలముగా సదుపాయములు చేసి కృషీవలుల భారమును తగ్గింపవలయును.

(౮) ఆస్తులపై నొక ప్రమాణమును విడిచి, క్రమవృద్ధిగా మరణపు బన్నులను విధింపవలయును.

(౯) వైద్యపుఖర్చును సగానికి సగము తగ్గింపవలెను.

(౧౦) సివిలుద్యోగుల కాఖల జీతములను చాలముట్టుకు తగ్గింపవలెను. ఎవరో కొందరు నిపుణులకు తక్కువ దక్కిన ప్రభుత్వోద్యోగుల కెవ్వరికీ ౫౦౦ రూపాయలకు మించిన జేతన ముండగూడదు.

(౧౧) భారతదేశములో తయారైన యుష్పవీర ద్యోతీ వేయరాదు.

ఆర్థిక సాంఘిక కార్యక్రమము

(౧౨) ప్రభుత్వము స్వదేశీ వస్త్ర పరిశ్రమను రక్షింపవలెను. విదేశీ వస్త్రములును, నూలును దేశములోనికి రాకుండు నిషేధింపవలయును. అవసరమైనచో నితర స్వదేశీ పరిశ్రమలనుగూడ విదేశముల పోటీనందుకి ప్రభుత్వము రక్షింపవలయును.

(౧౩) మత్తును గలగజేయు పానీయములు, మందులు పైద్యమునకు గావలసినవి తక్కువ తక్కినవానిని నిషేధింపవలయును.

(౧౪) నాణెముల మారకపుపద్ధతి దేశక్షేమానుకూలముగ నేర్పాటుచేయవలయును.

(౧౫) ప్రధాన పరిశ్రమ లన్నిటిని ప్రభుత్వమువశము చేరికొనవలయును. గనులు, రైల్వేలు, జలమార్గములు, నౌకలు మున్నగు ప్రయాణసౌకర్యము లన్నియు ప్రభుత్వమువారికి చెందియుండవలయును.

(౧౬) రయతుల ఋణములను దీర్చవలయును. అనుచితములైన వడ్డీలను రూపుమాపవలయును.

(౧౭) ప్రభుత్వము పౌరులెల్లరకును నైతికశిక్షణము నొసగి ప్రభుత్వసేవలకంటె వేరుగా రక్షణనైవ్యదళము లుండునట్లు చేయవలయును.

గాంధీ - ఇర్విను ఒడంబడిక జయమును, తరువాత కరాచీ తీర్మానముల జయమును గాంధీజీకిని కాంగ్రెసునకును కార్యభారము వెక్కిరించెను. కరాచీకాంగ్రెసులో నొకటి రెండు ముఖ్యాంశములు వర్కింగుకమిటీవారికిని ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెసుకమిటీవారికిని వదిలివేయబడెను. సిక్కులు జాతీయపతాకయందు తమ కిష్టమైన

వర్ణ మండలముల ననిరి. ఈవిషయము లాహోరుకాంగ్రెసునందే చర్చకువచ్చెను. తరువాత నిది కరాచీలో మఱికొంత ప్రాముఖ్యము నొంది, సిక్కుల తీర్మానములోని గూఢాంశము లన్నింటిని సమర్థించుకొనుటకు కాంగ్రెసువారికి వ్యవధి లేకపోవుటచే వర్కింగుకమిటీవారు దానివిషయమై బాగ్రత్తవుచ్చుకొనవలసివచ్చెను. పతాకలో నిష్పదున్న 'వర్ణములు ప్రధానసంఘములను తెలియజేయుచున్నవని యభ్యంతరము చెప్పిరి. ఆవిషయమును బరిశీలించి, కాంగ్రెసువారి కొక పతాకాస్వరూపమును నిజే దించుటకై వర్కింగుకమిటీవారు కరాచీలో హరిశ్చంద్రనగరునందు సమావేశమైయొక యుపసంఘము నేర్పాటుచేసిరి. ఆకమిటీవారు సంజాయిషీ వుచ్చుకొని ౧౯౩౧ జూలై ౩౧ తేదీలోపల నివేదిక నంపవలయును. ఇది యిట్లుండుగా భవత్స్యంగు, రాజగురు, సుఖదేవుల కలేబరములు ముక్కులుముక్కులు క్రింద గొట్టబడి, సరిగా దహనముచేయబడక, యవమానింపబడెనని యొక వదంతి బయలుదేరి కరాచీ కాంగ్రెసును కలవరపరచెను. ఇందులకై వర్కింగుకమిటీవారు కొక యుపసంఘము నేర్పరచి, యీ విషయమును వెంటనే విచారించి, ఏప్రిలు ౩౦ తేదీనాటికి నివేదికను సమర్పింపుడని యొగించిరి. దీనికి మొదట కారకుడైన భవత్స్యంగు తండ్రి యీ వదంతిని నిరూపించు సాత్వ్యమును తేలేకపోగా, యీకమిటీయెగుట సాత్వ్యవిచ్చుటకై నను రాలేదు. అందుచేత దానివలన నేమియు ఫలము చేయరలేదు. ఇక మూడవది ప్రధానహక్కులు, ఆర్థిక సంస్కరణములనుగూర్చిన తీర్మానము కాంగ్రెసుచే నెట్లామోదింపబడినదియు దెలిపియేయుంటిమి. దానికొర కొక యుపసంఘమును నియమించి, యీ తీర్మానమును సంస్కరించుటకై రాష్ట్రసంఘములు, నితరసంస్థలు నితర వ్యక్తులయొద్దనుండి సంజాయిషీ వుచ్చుకొని, మే ౧౭ ౩౧ తేదీలోపల వర్కింగుకమిటీవారికి నివేదిక బంపుటకై యొక యుపసంఘమును నియమించిరి. నాల్గవది బ్రిటిషువారు భారతదేశములో గావించిన లావాదేవీలను నిష్పక్షపాతులైన పంచాయతీదారులచే పరిశీలంప జేయుటకై కాంగ్రెసు మొదటినుండియు పట్టుపట్టుచుండెనని మన మెరుగుదుము. ఆ విషయమునుగూర్చి ముందు వాదోపవాదములు జరుగవచ్చును. ఆయొద్దడి నానుటకు తగిన సంజాయిషీ సామగ్రిని సమకూర్చుకొనవలసియుండెను. అందుచేత భారతదేశములో మొదట ఈస్టిండియాసంఘమును, తరువాత బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారును గావించిన లావాదేవీలను, దేశముగ మనబడుదానిని బరిశీలించి ముందుముందిండియాకాని, యింగ్లాండు కాని భరింపవలసిన మొత్తములను నిర్ణయించుటకై యొక యుపసంఘమును నియమించిరి. ఈ కమిటీవారు మే ౧౭ యాఖరులోపల నివేదికను బంపవలయుననిరి. తరువాత నికొకకమిటీ యేర్పాటుచేయబడెను. కాని యది కమిటీకాదు. గాంధీ, వల్లభాయి, నేటు జమ్నాలాల్ గాడ్ల మహమ్మదీయనాయకులను గలసికొని

హిందూ మహమ్మదీయ సమస్యను బరిష్కరించుటకు రాయబారమునెరప నియోగింపబడిరి. ఇక కాంగ్రెసునారి మాదవ తీర్మానముక్రింద విడుదలకావలిన రాజకీయ బంధితు లుండిరి. ఇట్టివారి జాబితాను తయారుచేయుట కన్ని రాష్ట్రములనుండియు సంజాయిషీని సంపాదించుటకు నారిమనుగారు నియోగింపబడిరి. వర్క్రింసుకమిటీవారు కావించిన చివరి తీర్మానము, కాండు తేబిలుసభకు బంపవలసిన కాంగ్రెసు ప్రతినిధులను గావించి కాండు తేబిలుసభ కొక్క ప్రతినిధిగాక పదునేనుగురు ప్రతినిధులు వెళ్లవలయునని వర్క్రింసుకమిటీయందు పలువు రభిప్రాయపడిరి. గవర్న మెంటునా రిరువదిమంది ప్రతినిధులకైనను తగిన యేర్పాటులుచేయుటకు సంసిద్ధముగా నుండిరి. ఒక్కడుగాక పదునేనుగురో, యిరువదుగురో యుండుట గవర్న మెంటువారు వేయుచున్న యెత్తులకు వీలుగా నుండును. దీనివీధ జరిగిన చర్చలలో, గాంధీజీ లండను బోవుచున్నది, యొక సంధియొక్క ప్రధానాంశములను నిర్ణయించుటకు రాయబారియై వెళ్లుచున్నాడేగాని, యొక రాజ్యాంగతంత్రమునందలి హెచ్చు తగ్గులను సరిచూచుటకు బోవుటలేదని తెల్లచుయ్యెను. ఈ విషయము లేలునప్పటి కెల్లరు సేకగ్రీవముగా గాంధీజీ యొక్కడే వెళ్లవలయునని తీర్మానించిరి. ఆ యంగీకారములో సేకగ్రీవతయేకాదు, నిష్కల్మషతయు నుండెను. పలువురికంటె నొక్కడే భారత దేశమునకు ప్రతినిధిత్వము వహింపగలడు. కాంగ్రెసు యుద్ధకాలమున సేక నాయక బద్ధమైయున్నట్లే శాంతికాలమునందుగూడ సేక నాయకనియమితమై యుండగలదను ప్రతిష్ఠయు లెంపొందగలదు. స్వలాభలేశమును లేక, శాంతి సద్భావములను, మానవ కల్యాణమును దక్క మరొక్క వాంఛయు లేని మహాపురుషు డేకముగ కాంగ్రెసు రాయబారియై పయనించెనుటయే వైతికప్రపంచమున కాంగ్రెసు పొందన యొక మహావిజయము. దాని మహత్త నర్థము చేసికొనుటయు రుద్రము. ఇంతకును భారత దేశపు గోచిహితరాయడు వైస్రాయిభవనపు మెట్లపై విరికాళ్లతో నడుసులిడుటయే గాక సెంటు జేమ్సు భవనమునందు సమాన ప్రతిపత్తితో సంధిజేయ రాయబారియై బ్రిటిషువారిప్రతిష్ఠను భంగ మొందింపవలసినవిధి యుండుటచే నిది యిట్లు సంభవ మయ్యెను.

2. సందిభంగము

[అయ్యధవిస్థవము-పికటింగు సంఘము-ఒకసంబడిక ఉన్నతాధికారుల కిష్టము లేకుండుట-రాండు టేబిల్ సభలో పాల్గొనుటనుగూర్చి కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సభ్యుల నిర్ణయము - కాంగ్రెసు వర్కింగుకమిటీ (కార్యసంఘము) యొక్క ఇతర తీర్మానములు - కయ్యమునకు కాలుగువ్వలదని గాంధీ మందలించుట - విల్లింగుడౌ ప్రభువు సానుభూతి - శాంతికాని రాజీకాదు - రాజీవరతులు భంగము చేయబడుట - గాంధీ ఎమర్సనుల ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు - ప్రభుత్వమువారు ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములను ప్రచురించుట - గాంధీ రాండు టేబిల్ సభకు పోవ నిరాకరించుట - సాంఘిక సమస్యలను గూర్చి కాంగ్రెసు వర్కింగుకమిటీ - ఆ సమస్యల పరిష్కారమున కొక నూచిన విడేశీబట్టల మినహాయింపు - మిగిలిన అధికారములు - వివరణము - ఆ. భా. కాం. సం. సమావేశము - జాతీయపతాకము మార్పుచేయబడెను - గాంధీ అహమ్మదాబాదు పోవలెనని బొంబాయినుండి బయలుదేరుట - సర్. పి. పట్టానీ మాత్రము తన ప్రయాణము వాల్మీకినుట - సర్. ఇ. హాల్స్కే వైన రివాల్యూరు కల్పబడుట - ఎమర్సన్ ఉత్తరము - రెవిన్యూవనూలునుగూర్చి కాంగ్రెసు చెప్పినంతేనా -? ఆస్సారీ ప్రతినిధిగా నామినేటు చేయబడలేదు - తిరిగి విరోధము ప్రారంభము కావచ్చునని భయము - మాలవ్యా, సరోజినీ దేవి, తమ ప్రయాణములను మానుకొనుట - సందికి తోవలేకపోలేదు - గాంధీ వైస్రాయికి వ్రాసిన ఉత్తరము - సివిలియనులలో మార్పు కలిగేటంతవరకును సంది కుదురుదు - సింహాసభ - గాంధీ లండను పోవలసినచ్చెను - ప్రభుత్వప్రకటనము - బాడ్డోలీపన్నుల వసూలుపద్ధతినిగూర్చి విచారణ యేర్పాటు చేయబడినది - ఆత్మసంరక్షణార్థము కాంగ్రెసు ప్రత్యక్ష కార్యక్రమమునకు దిగవచ్చును - కాని గాంధీ ఇర్వినుసంది అమలులోనే ఉన్నది - గాంధీ లండను బయలుదేరుట - కాంగ్రెసు కార్యసంఘ మంగీకరించుట - గాంధీ ప్రయాణము - ఏడెనులో సన్మానము - కాలవ విక్రయము - ఈజిప్టు సన్మానము - “ఇండియాతో మిసంబంధములను సమన్వయించుకొనుడు.” - మార్షిలీసు సన్మానము - గాంధీ భాగ్యవంతుల మధ్యకంటే పేదలమధ్య నుండుటకే ఇష్టపడెను - రాండు టేబిల్ మహాసభలో గాంధీ - గాంధీ కాంగ్రెసునుగూర్చి చెప్పినమాటలు - మైనారిటీలసభలో గాంధీ - రాండు టేబిల్ సభ అంటే మంత్రవర్ణమునకు విసుగుపెట్టెను - సైనిక సమస్యనుగూర్చి గాంధీ

కాంగ్రెసు అనేకపక్షములలో ఒకపక్షమా! - కాంగ్రెసుకు విశ్వమంతా వేదికయే - కాంగ్రెసుసిద్ధాంతము విశాలము - పరస్పర లాభములకొరకు భాగస్వామ్యము - భారతదేశమునకు స్వేచ్ఛ ఉండవలెను - నాకు కొంచెమునకాళి మియును - గాంధీ కృతజ్ఞతాభివందన సమర్పణము - భారతదేశపరిస్థితులు - ౧. సుజరాతు - ౨. సంయుక్తరాష్ట్రములు - ౩. వంగరాష్ట్రము.]

యుద్ధము ముగిసెను. ఆయుధములు విడువబడెను. సంధివిజయములు నిజముగా యుద్ధవిజయములకంటె గొప్పవి. కాంగ్రెసు ఈ విజయములను సంపాదించగలిగెను. తరువాత నిలుపుకొనగలిగెను. కాని ఈ విజయమే తరువాత కాంగ్రెసుకు అపజయముగా పరిణమించెను. కాంగ్రెసు వైతికముగా బలము సంపాదించెను. కాలము గడచినకొలది కాంగ్రెసు సర్వతోముఖముగా సంపాదించిన వైతికవిజయము ప్రకటితము కాదొడగెను. నిన్నటివరకును ఊరూ, పేరూ లేకుండా పడియున్న కాంగ్రెసు సంఘములు వసంతకాలపు వృక్షములవలె చిగురింప ప్రారంభించెను. కాంగ్రెసువారుల గృహములపైనను, కాంగ్రెసు కార్యాలయములపైనను మరొకసారి కాంగ్రెసుపతాక మెగుర వారంభించెను. కాంగ్రెసుకార్యాలయములనుండి పోలీసువారు పట్టుకొనిపోయిన ప్రతికాగితపుముక్కను, ప్రతిసజ్జపీఠికను కాంగ్రెసుద్యోగస్థులు తమకు తిరిగి ఇయ్యవలసినదిగా పట్టుపట్టిరి. వాలంటీరులు వారిజాతీయ గుస్తులలో వాలంటీరుచిహ్నములు ధరించి, వైనికులవలె తిరిగి ఉత్సవముల నడుప ప్రారంభించిరి. క్రిందటిక్షణమువరకును నిషేధింపబడిన జాతీయకీర్తనలను పాడుకొనుచు, జాతీయపతాకములను ధరించినవారు నడువదొడగిరి.

బాలురును, బాలికలను, స్త్రీలును, పురుషులును విదేశీబట్టల నుకొణముల కడను, కల్లుదుకొణములకడను పికటింగును ప్రారంభించిరి. కల్లుత్రాగకూడనని, విదేశీనస్తుములను ధరించకూడదని ప్రబోధము చేయసాగిరి. ఇంతకుపూర్వమవన్నియు తప్పులుగా పరిగణింపబడెను. నిన్నటివరకును ఈపనులు చేసినవారిపైన పోలీసువారు గొఱ్ఱెలపై మరికే తోడేళ్లవలె నురికిరి. నేకు వారి కండ్లయెగుటనే ఈపనులు సురక్షితముగా జరుపబడుతున్నవి. పోలీసునౌకరుల కివి గిట్టలేదు. చిన్నచిన్న మేజిస్ట్రేట్లకు కూడా ఇది అనుకూలముగా కనపడలేదు. సివిలియనులు తమదేమా పడిపోయినట్లనుకొనిరి. నిరంకుశాధికారవర్గము తమరాజ్యమే పోయినదని భావించెను. లాఆర్డర్ల పంరక్షకులు తమ రపజయ మొందినట్లు ఆశాభంగము జెందిరి. ప్రతిరోజు వైదీలు విడు

దల చేయబడుకూండిరి. వారిగౌరవార్థము ఉత్సవములు జరుపబడుతూవచ్చెను. వారికి పువ్వులదండలు వేయబడెను. వారుపవ్యసము లీయదొడగిరి. కొన్ని సందర్భములలో వినయముగాని, విచక్షణగాని కనపడకపోయెను. నానాటికి తృణీకారభావముకూడా వారి ఉపన్యాసములలో కనపడజొచ్చెను. కాంగ్రెసుద్యోగులు, విడుదలకాని ఖైదీలనుగూర్చి, తిరిగి యాయబడని ఆస్తులనుగూర్చి ప్రభుత్వాధికారులను ప్రశ్నింప ప్రారంభించిరి. కాంగ్రెసుద్యమముమూలమున ఉద్యోగములు పోయినవారికి తిరిగి ఉద్యోగము లిప్పించుటనుగూర్చి వారు ప్రభుత్వమువారితో ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల నడపిరి. ఏప్రిలు ౧౮ వ తేదీని ఇర్వినుప్రభు విండియాను విడిచిపెట్టెను. బొంబాయిలో గాంధీ ఆయనను కలుసుకొని సెలవుతీసుకొనెను. నైస్రాయి మారిపోయెను. కొత్తనైస్రాయి వచ్చెను. పాతన్నేహములు, పాతవాద్దానములు కొత్తనైస్రాయికి తెలియవు. పోలాపూరు ఖైదీలను విడుదలచేసెదనని ఇర్వినుప్రభువు వాద్దానము చేసినంతమాత్రమున సేమాయెను? విచారణలేకుండా నిర్బంధింపబడినవారి కేసులను ప్రశ్నోక్తముగా పరిశీలించునని, పూర్వపునైస్రాయి చెప్పినంతమాత్రమున ఇప్పుడేమి కాగలదు? గుజరాతులో రాజీనామాబిచ్చిన ఇద్దరు డిప్యూటీ కలెక్టరుల పింఛనులను, ప్రావిడెంటుఫండ్లను ఇప్పించుట కేర్పాటుచేతునని పాతరాజ్యప్రతినిధి చెప్పినచో ఇప్పుడెవరేమి చేయగలరు? బాన్సోలీపన్నునిరాకరణసందర్భమున విక్రయింపబడిన ఆస్తులను తిరిగియిప్పించుటకు స్థానిక ప్రభుత్వమునకు వ్రాసెదనని ఆయన మాట ఇచ్చినంతమాత్రమున దాని కిప్పు డెవ్వరు బాధ్యత వహింపగలరు? మీరటుఖైదీలు విచారణలో నుండగా అనుభవించినవైదును వారికిక్షులగా ముదరా ఇప్పించెదనని ఇర్వినుప్రభువు జవాబుదారి వహించినందు కిప్పు డెవ్వరేమి చేయగలరు?

ఇర్వినుప్రభువు ఏప్రిలు ౧౮ వ తేదీని భారతదేశమును విడిచి పెట్టెను. ఆక్రిందటిరోజున విల్లింగుడనుప్రభు వధికారము వహించెను. నైస్రాయిలు మారవచ్చును కాని వారి కార్యదర్శులుమాత్రము మారరు. జిల్లా అధికారులైన సివిలియను ఉద్యోగులే నిజముగ నైస్రాయిలు. ౧౯౨౯ నవంబరు ౨ వ తేదీని ఢిల్లీలో భారతనాయకులు కొందరు సంతకములు చేసి ప్రకటించిన ప్రకటనలో అనాటి నుండి పరిపాలనాతత్వము మారవలెనని నూచింపబడెను. ఆ నూచన కర్థము సివిలియన్ కలెక్టరుల నిరంకుశత్వము పోయి, భారత ప్రభుత్వము ప్రజాపాలితముగా చేయబడవలెనని తప్ప మరొకటి కాదు. ఒక సంవత్సరము పోరాడిన పిమ్మటగాని, గాంధీ, ఇర్వినుల ఒడంబడిక ఫలితముగాగాని ఆ ప్రభుత్వపద్ధతిలో మార్పు కలుగలేదు. దేశమునందలి అధికారవర్గమువారు గాంధీ, ఇర్విను ఒడంబడిక తమ ప్రతిష్ఠతో భంగకరమని భావించిరి. ప్రతిరోజూ గాంధీ, ఇర్వినుల ఒడంబడిక వరకులు సరిగా

నిర్వర్తింపబడుటలేదని కాంగ్రెసుకార్యాలయములకు ఉత్తరములు చేరుతూండెను. ఆ ఒడంబడిక ప్రకారము తమ మరతులను తూచా తప్పకుండా నిర్వర్తించుటకు కాంగ్రెసు ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసుకొనెను. ఆ మరతులు ముఖ్యముగా పికటింగుకు సంబంధించినవి, బ్రిటిషువస్తువుల బహిష్కారమునకు సంబంధించినవి. పికటింగు విషయములోని నియమములను వాలంటీరులు సరిగా పాటించునట్లు కాంగ్రెసు అధికారులు శ్రద్ధతీసుకొనిరి. బ్రిటిషువస్తువుల బహిష్కారప్రచార మాపివేయబడెను. వీటిలో నెక్కడైన లోపములు జరిగినప్పుడు ప్రభుత్వాధికారు లా విషయములను వెంటనే కాంగ్రెసువాదులకు తెలియపరచుచుండిరి. కొన్ని చోట్ల లాతీచ్చాజీలు జరిగినప్పటికీ కూడా కాంగ్రెసువాదులు లెక్కపెట్టలేదు ఒడంబడిక జరిగిన పిమ్మట కూడా గుంటూరుపోలీసువారి ఆచారమును పోలీసులేదు. తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో వాడపల్లి రిఫోర్మస్ సందర్భములో ప్రజలు గాంధీజీమృతు రథముమీద పెట్టినంతమాత్రమున పోలీసువారి రథ్యంతర పెట్టి తుపాకులను కాల్చిరి. రంగురు మరణించిరి. అనేక మందికి గాయములు తగిలెను. తుపాకులను కాల్చుట, లాతీలను ప్రయోగించుట పోలీసువారికి దినచర్య యైపోయినది. వా రాపనిచేయ కుపేక్షింపబాలకుండిరి. ప్రతివోటా ఈవిధముగానే జరిగినని మా అభిప్రాయముకాదు. కాని ఇవి జరిగినపుడుమాత్ర మెంతమాత్రమును తీవ్రములుగాని పరిశీతులలో జరిగెను.

కాంగ్రెసుప్రభుత్వముతో రాజీపడినపుడు భారతదేశములోని వివిధసంఘములలో కూడా ఒడంబడిక కుదురవచ్చునని ఆసంస్థ గంపెదాసతో నుండెను. ప్రభుత్వమునా రా సందర్భములో సహాయము చేతురని కూడా కాంగ్రెసు అభిప్రాయపడెను. కాని ఆ ఆశలు నిరాశలే నవి. హిందూమహమ్మదీయసఖ్యత కుదరనిదే లండనుకుపోయి నందువలన లాభములేదని గాంధీకి తెలుసును. ఆయన ఈ రెండుసంఘములకును ఒడంబడిక కుదరనిదే లండను పోవుటకంటె ఇంటిదగ్గర కూర్చుండుట మంచిదని తలచెను. కాని ౧౯౩౧ జూను ౯, ౧౦, ౧౧ తేదీలలో కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభ బొంబాయిలో సమావేశమై మహమ్మదీయమిత్రులప్రాత్యాహ్వానముతో గాంధీమనో భావములకు వ్యతిరేకముగా కూడా ఈక్రింది తీర్మానము నంగీకరించెను: “దురదృష్టవశమున ఈ ప్రయత్నములు కొనసాగకపోయినప్పటికి ఇతరమరతు లంగీకారముగా నున్నయెడల కాంగ్రెసుఅభిప్రాయములను గూర్చి యేవిధముగాను అపోహలు కలుగకుండుటకుగాను కాంగ్రెసుప్రాతినిధ్యము కోరబడేయెడల గాంధీ రాండుపైబిలు మహాసభకు పోయి కాంగ్రెసుపక్షమున ప్రాతినిధ్యము వహింపవలె ననియే ఈకమిటీ తారి యభిప్రాయము.”

కాంగ్రెసు కార్య నిర్వాహక సంఘమువారు కూడా ఇక్కడ గాకపోయినను ఇంగ్లాండులో నైనా వివిధ సంఘములకును ఒడంబడిక కుదురవచ్చునని అభిప్రాయపడిరి.

మే మిప్పుడు సంధివరతుల ననుసరించుటనుగూర్చి విచారించేముందు కాంగ్రెసు పరిక్రమమును (కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సంఘము) వారి జాన్ నెలలోని కార్యక్రమమును గూర్చి కొంత చెప్పవలసి యున్నది. జాతీయమును గూర్చి, పౌరుల ప్రధాన హక్కులనుగూర్చి ఆయాకమిటీలవారు నివేదికలను పంపుటకు వాయిదా వేచ్చుచేయబడెను. వదురునూలు బట్టలకు కాక తదితర వస్త్రములకు కాంగ్రెసు వారు సర్టిఫికెట్ల నిచ్చేపద్ధతి తీసివేయబడెను. కొన్ని కాంగ్రెసుసంఘములు నిలవ ఉన్న విదేశీబట్టలవిక్రయము నంగీకరించినవి. అది తప్పగా భావించబడెను. రాజీవరతుల ప్రకారము విడిచిపెట్ట వీలులేని కొందరు శైవీలజాబితా నారినే చేతయారు చేయబడెను. అది గాంధీకి పంపుటకు నిర్ణయింపబడెను. బట్టలుకాక తదితర భారతీయ వస్తువులను సర్టిఫికేషన్లను సృష్టించేసేనియత్తియు సృష్టించే డ్వికటి స్థాపించబడెను. ఢిల్లీవంగ రాష్ట్రముల ఎన్నికలకాదాలు విచారించబడెను. ౧౯౨౫ నుండి కాంగ్రెసు తీర్మానములు హిందీభాషలోకి తర్జుమాచేయించుటకు రు. ౨౫౦ లు మంజూరుచేయబడెను.

ఇక సంధివరతు లేవిధముగా అనుసరింపబడినవో ఆవిషయ మాలోచితము. కాంగ్రెసు స్వసంరక్షణపద్ధతి నవలంబించెను. గాంధీ, ఎవ్వరును కయ్యమునకు కాలు దువ్వకూడదని గట్టిగా మందలించెను. కాని జాతీయాత్మగౌరవమునకు భంగము కలిగినప్పుడు పక్షింపకూడదని కూడా ఆయన అభిప్రాయము. ఫీతితో లొంగిపోవుట గాంధీకిష్టము లేదు. ఫీతిని, నిస్సహాయత్వమును జయింపవలెనని ఆయనకు పట్టుదల. ఆయన సలహా లీక్రింద సంగ్రహముగా నుదాహరింపబడినవి:

“ప్రభుత్వమువారు రాజీవరతులను గౌరవముగా కొనసాగించుటకు వీలు లేకుండా చేసినయెడల మన మాతృసంరక్షణ కవసరమైన చర్యలను తీసుకొనవలెను. అంత కన్నకు పోకూడదు. మద్రాసులో ౫ గురు కంటే ఎక్కువమందిని పికెటింగుకు పెట్టకూడదని వా రునిరి. ఇంతకుపూర్వము నేను “సరే” నంటిని. ఇకను అలా అనవలసిన అవసరములేదు. ప్రతి గేటువద్దను ౫ గురు పికెటర్లను మనము పెట్టవలెను. ఇది ఒక ౯ రోజుల ప్రదర్శనము కావచ్చును. వారు లొంగనైనా లొంగవలెను, లేదా యెదిరించనైనా యెదిరించవలెను. మనంతట మన మేమీ కయ్యమునకు కాలు దువ్వవద్దు. కాని మన మెప్పుడును ఆత్మసంరక్షణలో నుండవలయును. ఒక జెండాఉత్సవము నిశ్చయింపబడిన దనుకొండి. మనము సహించి ఉండకాలము.

మన హక్కును ప్రతిష్ఠించుకొన ప్రయత్నించవలెను. ఒక ఉత్సవము నిషేధింపబడిన యెడల అవసరమైనచో మనము ప్రభుత్వమువారికి లై సెన్సుకొరకు కూడా దరఖాస్తు పెట్టవచ్చును. మనకు లై సెన్సు ఈయబడనియెడల ఆ నిషేధపు టుత్తరువుల నుల్లంఘింపవలెను. కాని నెలనెలకు మనము జరిపే పతాక వందనోత్సవములను గాని, లేక మామూలు భవారంగసభలను గాని వారు నిషేధించేయెడల మన మెంత మాత్రము వారి అనుజ్ఞ కోసము దరఖాస్తు పెట్టి నేచియుండువలసిన అవసరము లేదు. మనము నిస్సహాయులముగా నుండకూడదు. అంగురములమున విక్రీతనము కలుగును.

“ఇక పన్నుల నిరాకరణ విషయములో మీ రంగీకరింప వచ్చును. కాని దానిని మీరు కార్యక్రమముగా చేయరాదు. పన్నులు నిరాకరించదలచుకొన్నవారు వారి స్నేహితులను కూడగట్టుకొని ఆందుకు వారే బాధ్యత వహించవలెను. ఆలా జరిగిన యెడల అది ఆర్థికసమస్య అగును. అది ఆర్థికవిషయ మైనప్పుడు ఆ ఉద్యమములో సామాన్యప్రజాసమూహము చేరగలదు.”

ఒక ప్రభుత్వమువారివిషయము. విల్లింగ్డన్ ప్రభు వరటిపండు వలది చేతిలో పెట్టినట్లు తియ్యని మాటలు చెప్పెను. అయినను సంజేహించుట కేమీ కారణముకన వడలేదు. కాని నై స్రాయి యిచ్చిన ఉపన్యాసములు గాలిలో మేపలనే సంగతి తెలుసుకొనుట కంతో కాలము పట్టలేదు. జులై మొదటివారమునాటికి గాంధీకి సంధి భగ్ను మగునని పూర్తిగా సంజేహముతో చెను.

సుబ్బానువురములో ౯౦ మందిపైన క్రి. ప్రా. కో. ౧౦౭ శెక్షన్ క్రింద కేసుపెట్టబడెను. మరియొకచోట భవానవహాపూర్లో బారీయపతాకములను తీసివేయవలసినదని లైతులకు తాలూకాదా రాజ్ఞాపించెను. వారు నిరాకరించగానే అరెస్టు చేయబడిరి. ఆజిల్లాకాంగ్రెసుకమిటీలోని మొంబ గ్లందరిపైన క్రి. ప్రా. ౧౮౪ శెక్షన్ క్రింద ఉత్తరువులు బారీచేయబడెను. ముత్రాలో ఒక సబుఇన్స్పెక్టరు ఒక బహిరంగసభకు బలవంతముగా చెదరగొట్టెను. లక్నోనుండి ౭౦౦ మందిపైన కేసుపెట్టబడినట్లుగా ఒక పత్రికలో వార్త వచ్చెను. రాజకీయప్రచారము కొర కుద్యోగములను మానిన ఉపాధ్యాయులకు గాని, తదితరులకు గాని ప్రయత్నించి వప్పటికీ తిరిగి ఉద్యోగము లీయబడలేదు. కళాశాలలో ప్రవేశింపదలచుకొన్న విద్యార్థులనుండి భవిష్యద్రాజకీయోద్యమములలో పాల్గొనకుండుటకు హామీ కోరబడెను. బయచారీలో పోలీసువారు లారీలనిండా పోయి, కాంగ్రెసుప్రచారకులెల్ల ను ముట్టడించిరి, స్త్రీల నవమానపరచిరి. బారీయపతాకములను తగులపెట్టిరి. బారా ఖంకీలో ౧౮౪ శెక్షన్ క్రింద కొన్ని స్థలములలో ఉత్తరువులు బారీచేయబడినవి. జిల్లా

మేజిస్ట్రేటులు సంతకములుచేసి ఖాతీఅర్జరులను పోలీసుఇన్స్పెక్టర్ల చేతికిచ్చిరి. డిప్యూటీ కమిషనరు గాంధీట్రోఫీలను తీసివేయించెను. వాటిని ధరించకూడదని మందలించెను. కాంగ్రెసుకు పోకూడదనికూడ ఆయన హెచ్చరించెను. ఇదేవిధముగా సంయుక్తరాష్ట్రములోని వివిధజిల్లాలలో జరిగెను. కొంతమంది తాలూకాదారులు ప్రభుత్వమువారి సహాయముతో పూర్వపు క్రూరమార్గములకు దిగిరి. సాయుధులైన పోలీసులు గ్రామస్థులను భయపెట్టసాగిరి. ఎట్టేటుజిల్లాదారును, అతని మనుష్యులను కుట్రపన్ని కొట్టించగా ఒకడు చనిపోయెను. రైతులను నిలబెట్టించుట ఆచారములోకి వచ్చెను. నాషరా, చెవుటాలా, హిస్సారులలో అదనపు పోలీసుదళములు తీసివేయబడెను. ఉద్యోగము నుండి విరమించిన ఒక సిపాయికి పింఛను లాగివేయబడెను. తారుటన్ (Taratan) ఉత్సవములలో లాతీనాజ్ఞీ చేయబడెను. కంటోనుమెంటులలో రాజకీయ సమావేశములు నిషేధింపబడెను.

బొంబాయి:—రై సెన్సులేని స్థలములలోను, రై సెన్సులేని సమయములలోను సారాయివిక్రయములు జరుగుతూన్నప్పటికీ పికెటింగు చేయకూడదని నిషేధింపబడెను. అహమ్మదాబాదు, అంకారేశ్వరము, రత్నగిరిజిల్లాలలో ఖైదీలు విడుదలచేయబడలేదు. బుల్సారులో వాలంటెరుజిరములకు స్థల విచ్చినందుకు అయిదుగురకు జరిమానా విధింపబడెను. ఆ జరిమానా లీయనిదే ధూములు వారి స్వాధీనముచేయ నిరాకరింపబడెను. సాల్టు కలెక్టరుచే పారపాటుని అమ్మివేయబడిన ఒక పడవ సంధిజరిగి చాలాకొల మైనప్పటికీ తిరిగి ఈయబడలేదు. పడవయజమానికి తగిన పరిహారము చూపబడలేదు. నవజీవ్ ముద్రాలయము తిరిగి ఈయబడలేదు. భవిష్యదుద్యమములో పాల్గొనమని హామీ ఇస్తేనేగాని కర్ణాటకములోని ధూములు యజమానులకు తిరిగి ఈయబడలేదు. అనేకమంది పతేలులకును, తలాట్లకును తిరిగి వారి ఉద్యోగము లీయబడలేదు. రాజీనామా లిచ్చిన ఆ యిద్దరు డిప్యూటీ కలెక్టర్లకును ఇర్విన్ ప్రభువు వాగ్దానముచేసినట్లుగా పింఛను లీయబడలేదు. ఉద్యోగములు మానిన ఇద్దరు డాక్టర్లును, ఒక నూపరువై జరున్న, తిరిగి వారి ఉద్యోగములలో చేర్చుకొనబడలేదు. ౮ మంది బాలికలును, ౧౧ బాలురును శాశ్వతముగా పాఠశాలలనుండి డిస్మిసుచేయబడిరి. అదేవిధముగా నలుగు రంకోలావిద్యార్థులకుకూడ జరిగెను. సిర్సీ, సిద్దాపూరు తాలూకాలలో రైతులకు ప్రతిపాలముగా పన్నులు వసూలుచేయుటలో కఠినమార్గములవలంబింపబడెను. పంటలు పండకపోయినందువలన వారికి కొంతవరకు ముక్తమే పరిహారము చూపబడెను.

వంగరాష్ట్రము:—వంగరాష్ట్రములో లాయర్లనుండి రాజకీయోద్యమములో పాల్గొనమని హామీ తీసుకొనుపద్ధతి ఆవలంబింపబడెను. ఇది యొక నూతనవిషయము. ౯ వ ఆర్డినెన్సుక్రింద స్వాధీనపరచుకొనబడిన ఆశ్రమము తిరిగి ఇవ్వబడలేదు. విద్యార్థులు రు ౫౦ లు ధరావతు కోరబడిరి. జోర్హత్ లో ప్రభాత ఫేరీ బాలురు ౧౯ వ జాన్ న పోలీసు నూపరింటెండెంటు బార్న్ స్టే ఉత్తరువులప్రకారము కొట్టబడిరి.

ఫిల్లీ:— విద్యార్థులనుండి హామీలు కోరబడెను.

అజ్మీరు మీర్వారా:—ప్రభుత్వమువారి సహాయమును పొందేపాఠశాలలలోని ఉపాధ్యాయులు కొందరు దుర్మోగములనుండి తొలగింపబడిరి.

మద్రాసు:—జూలై ౧౩ వ తేదీని ఒక ప్రభుత్వ ప్రకటనము చేయబడెను. అందులో రాజీప్రకార మంగీకరింపబడిన పికెటింగు “స్టేకౌటీవేలములకు” వర్తించదని ప్రభుత్వమువారు స్పష్టపర్చును పంపిరి. సారాయినుకొణములకు పికెటింగుచేసినందుకు తంజావూరు లాయర్లపైన ౧౮౪ క్లెక్టుక్రింద ఉత్తరువులు జారీచేయబడెను. కల్లునుకొణముల దగ్గర పికెటింగు చేసేవారిపట్ల ౧౦ గజములకు లోపల నిలుచుండిరాదని ఉత్తరువులు చేయబడెను. వారిపైన కొన్ని కల్పితపుకేసులు లేబడెను. వారు కొన్ని చోట్ల కొట్టబడిరి. గొడుగులుగాని, జెండాలుగాని, పుచ్చుకొన టూపుని ఉత్తరువులు చేయబడెను. ప్రజలు వారిపట్లకు నీళ్లు పుట్టినీయకూడదని ఆజ్ఞాపించిరి. ఏలూరులోని అనేకమంది పికెటర్లకు అనేకనిర్బంధము లేర్పాటుచేయబడెను. ౫ మందిమాత్రమే పికెటింగు చేయవచ్చునని నిర్బంధమేర్పాటుచేయబడిన కోయల్ పట్టిలో పికెటర్లపైన మేనెలలో కేసు పెట్టబడెను. కోయంబత్తూరులో ఆరుమంది పికెటింగు చేయవచ్చునని నిర్ణయింపబడెను. అసలు కారణమేమిటగా, అధికారులకు పికెటింగు గంటే ఇష్టములేదు. గుంటూరులో ఒక సేత్రవైద్యునకు తిరిగి ఉద్యోగ మియబడలేదు. ఆయన ప్రభుత్వమునకు వ్యతిరేకముగా ప్రచారము చేసినందుకు విచారమును జల్లడించిననేగాని ఉద్యోగమియబడదని అధికారులు పట్టుపట్టిరి. ఉద్యమములో పాల్గొట్టుకొనబడిన తుపాకులుగాని, తుపాకీలై సెన్సులుగాని తిరిగి ఈయబడలేదు. ఒక టేకసులో ఒక టేసాక్ష్యముతో శిక్షింపబడిన కొందరు ఖైదీలు విడుదల చేయబడిరి. మరికొందరు ఖైదీలు విడుదల చేయబడనే లేదు. ఇర్విన్ ప్రభువు విడుదలచేతు నని స్పష్టముగా వాగ్దానముచేసిన హాలాఫూరుపైనిక ఖైదీలు విడుదల కాలేదు.

బాన్స్ గావర్న మెంటువారు పూర్తిగా రాజీని భంగము కావించిరి. దానిముం దిది లెక్కకాదు. ఈ తాలూకాలో పన్నుల నిరాకరణోద్యమము సాగింపబడినమాట చదువరు లెరిగియే యుండురు. ఈ తాలూకాలో చెల్లించవలసిన పన్నుల

మొత్తము ౨౨ లక్షల రూపాయలు. అందులో ౨౧ లక్షలు చెల్లించి వేయబడెను. ఈ దిగువ గాంధీ చేసిన నించారోపణమున్ను, గవర్నమెంటువారి ప్రభుత్వత్తరమున్ను ఉదాహరింపబడినవి :

గాంధీ మోపిన నేరము

“(౧) బాన్స్ డి. తాలూకాలోని ౨౨ లక్షల రూపాయల మొత్తము శిస్తు లోను ౨౧ లక్ష రూపాయలు చెల్లించబడెను. ఈ శిస్తులు చెల్లించబడుటకు చాలా వరకు కాంగ్రెసు ప్రచారకులే కారణమని తెలియవస్తున్నది. ప్రభుత్వమువారు సామ్య వనూలు చేయ ప్రారంభించినప్పుడు రైతు లీయవలసిన బకాయి మొత్తము లను గాని, జరుగుతున్న సంవత్సరపు శిస్తులను గాని వెంటనే ఇచ్చివేయవలెనని రైతులకు సలహా యియబడెను. రైతులలో అధికసంఖ్యాకు లీ సంవత్సరపు శిస్తు లను కూడా ఇచ్చుట కష్టమని ప్రకటించిరి. కొంతకాలమువరకునూ శిస్తులు చెల్లింప లేమని రైతులు కోరినమీదట జరుగుతున్న సం.రపు శిస్తులు మాత్రము పుచ్చుకొని కొన్ని సందర్భములలో అధికారులు సంతృప్తిపడిరి. ఇప్పుడు పూర్వపు కురదలాలనుగాని, జరుగుతున్న సంవత్సరపు శిస్తులనుగాని ఇవ్వజాలమని చెప్పినవారిని ప్రభుత్వమువారు బలవంతపెట్టుట, కాంగ్రెసు ప్రచారకుల యెడలను, ప్రజల యెడలను విశ్వాసద్రోహము కావించుట, ధరలు తగ్గినందువలన కొందఱి కురదలాల శిస్తు బాకీలు ప్రస్తుత మాపివేయబడేయెడల తక్కినవారి కురదలాల శిస్తు బాకీలు కూడా కొంతకాల మాపివేయబడుట అంతకంటెను న్యాయము. ఎందువలన ననగా, శాసన నిరోధకులైన రైతులు ధరలు తగ్గినందువల్ల నష్ట మనుభవించడమే కాక శాసన తిరస్కార మవలంబించినందువలన కూడా అనేక కష్టనష్టములకు పాల్పడిరి. వలసపోవుట మూలమునవారికి విశేషనష్టము కలిగెను. ఈనష్టములకు అంచనా వేయబడెను. అది అధికారులకు చూపించబడెను. అధికారులు పన్నులను వనూలు చేయుటకు, కఠినపద్ధతుల నవలంబించిరి. రైతులకు జరిమానాలు వేయబడెను. పోలీసువారు, ప్రజల ఇళ్ల చుట్టును ముట్టడివేసిరి.”

స్థానిక ప్రభుత్వమువారి ప్రభుత్వత్తరము

“జరుగుతున్న సంవత్సరములో బాకీయున్న ధూమిశిస్తులనుకోరుట కాంగ్రెసు ప్రచారకులయెడలగాని, ప్రజలయెడలగాని విశ్వాసద్రోహము కావించుట కాదు. చెల్లింప లేమని చెప్పేవారు తమ అశక్తతను రుజువు చేయవలెను. అంతే కాని మాటలతో ప్రయోజనము లేదు. ప్రభుత్వమువారు కొన్ని శిస్తుబాకీలను ఆపియుంచ నిర్ణయించిరి. కాబట్టి ఈసంవత్సరపు శిస్తుబాకీలను కూడ కొన్ని

జ్ఞాపియుంచవలెనని కోరినకోరికకు వాదబలములేదు. పంటలు కొంతగాని, పూర్తిగా గాని పోయి, చైతు పన్నులను చెల్లించలేకుండా ఉన్నప్పుడు అతని శిస్తుల బకాయి ప్రభుత్వమువారిచే అంగీకరింపబడును. పంటలు పోయినవారు సకాలముగో పన్నులను చెల్లించ లేకపోయి రని ప్రభుత్వమువారు తలంతురు. బాస్టోల్లో పంటలు పోయినందువలన కామ ఇప్పుడు బకాయి లున్నది; చైతులు కాసనోబ్లింఘ నములో పాల్గొని పన్నులను నిరాకరించినందువల్ల. ఎవరై నా ఒకవ్యక్తి ఏదై నానష్ట ము వచ్చినప్పుడు పన్నులను చెల్లించగలడా లేదా అనేవిషయ ముగూపందర్భము లనుబట్టి విచారించవలసియున్నది. బాస్టోల్లో పన్నులను వసూలుచేయు సందర్భ మున ఒక్కటే జప్తు జరిగినది. కలెక్టరు న్యాయముగా ఈ సందర్భములను విచారిం చుచున్నాడా లేదా అనేవిషయము ఆయన కొందరుచైతుల కిప్పించిన శిస్తుల రిమి వనును బట్టియే తెలియగలదు. ఆయన అంతవరకు ౧౯ వందల రూపాయలను ముజ రా ఇప్పించెను. ౧౮ వేల రూపాయాలవరకును ఆపియుంచెను. వోగీసునారు భూమిశిస్తుకొరకు కేవలము గ్రామములకు తీసుకొని పోబడుటలేదు. రెవిన్యూఉద్యో గస్థులు శిస్తుల వసూలు నిమిత్తము గ్రామములకు పోవ భయపడిన సందర్భములలో ముత్రమే వారి సహాయ ము పేక్షించబడెను. ముష్టుతుదారునుగాని, లేక గ్రామముగో పన్నులను వసూలుచేసే మరి యొక అధికారినిగాని రక్షించుట వారిపని. జప్తులు చేయబడిన ఇల్లను కాపలాకాయుటయును, కొన్ని సందర్భములలో గ్రామశాకర్లకు సహవాసముగా పోవుటయును తప్ప వారికి వేరేపని లేదు.”

జాలై మధ్యకాలములో గాంధీ స్వీగ్లకు పోయినప్పు డీ నేరా రోపణములను ఇండియాప్రభుత్వమువారికి తెలియచేసెను. తరువాత ౧౭ రోజులలో తలవని తలం పుగా మరియొక పరివర్తనము కలిగెను. గాంధీ నూరుతున్నట్లా కలెక్టరు కొకఉత్తరము వ్రాసెను. దాని నకలును బొంబాయి గవర్న మెంటువారికికూడా పంపెను. అందులో బాస్టోల్పన్నుల వసూళ్లనుగూర్చి తన అభిప్రాయమును వివరించెను.

బొంబాయిప్రభుత్వమువారి ప్రత్యుత్తరముకేవల మాళాభంగకరముగా నుండెను. సిల్లాఅధికారులు బొంబాయిగవర్న మెంటువారిని సమర్థించిరి.

తరువాత గాంధీ ఈవిషయము మధ్యవర్తులద్వారా పరిష్కరింపబడవలెనని నూచించెను. ఇందుకు సంబంధించిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరము లీ క్రింద నుదాహరింప బడినవి :

౧౯౩౧ జూను ౧౮ వ తేదీని గాంధీ బోర్నాదునుండి ఇండియా ప్రభుత్వ కార్యదర్శియగు సె.ఎ. డబ్ల్యు. ఎమర్సన్ గారికి వ్రాసిన ఉత్తరములోని ముఖ్య భాగము :

“స్థానిక ప్రభుత్వములవారు మన రాజీని సరిగా అమలుజరుపుతుండికో లేదో అని మీరు జోక్యము కల్పించుకొని తెలుసుకొనుట కష్టముకావచ్చును. ఒకవేళ మీరు జోక్యము కలిపించుకొన్నప్పటికీ యెక్కువ ప్రయోజనకారికాదని నాఅభిప్రాయము. కాబట్టి, ఆ రాజీమరతులకు సరియైన వ్యాఖ్యానములను చేయుటకు ఒక శాశ్వత పంచాయితీబోర్డు నియమింపబడతగిన తరణము వచ్చినది. వారు మన ఉభయపక్షముల వారిని రాజీమరతులను సరిగా నిర్వర్తించునట్లు చేయుటకుకూడా తగిన జాగ్రత్త తీసుకొనవలెను.”

విచారణనుగూర్చి

౧౯౩౧ జూను ౨౦ వ తేదీని ఇండియా ప్రభుత్వ కార్యదర్శి ఎమర్సన్ గారికి బోర్నాదునుండి గాంధీ వ్రాసిన ఉత్తరపునకులు :

“మద్రాసు గవర్నమెంటువారు పికటింగును గూర్చి పంపిన నివేదికతోపాటు మీరు జూను ౧౬ వ తేదీని వ్రాసిన ఉత్తరము చేరినది. ఆనివేదిక నిజమైనయెడల మా పార్టీదే తప్పు కాని ప్రతిరోజూ మద్రాసునుండి మా కాంగ్రెసు ప్రచారకులు పంపే నివేదికలనుబట్టి చూచినయెడల మీరు మద్రాసు ప్రభుత్వమునుండి అందుకుంటున్న నివేదికలను వారు నమ్మవీలు లేవన్నది. మద్రాసులోని మా కాంగ్రెసు ప్రచారకులు పూర్తిగా నమ్మదగినవారు. వారు కల్లూర చూచిన విషయములనే వారు వ్రాస్తూండిరి. కాని, దీనివలన మన ఉభయులకును ఇంకెకంటె యెక్కువ సమ్మతి కుదురుదు. కాంగ్రెసుకు సంబంధించినంతవరకు రాజీమరతులను తూచా తప్పకుండా అమలులో పెట్టవలెనని నాకోరిక. కాబట్టి నే నిప్పు డొక నూచన చేస్తాన్నాను. పికటింగును గూర్చి స్థానిక ప్రభుత్వమునకును, కాంగ్రెసుకును తగాదావచ్చినప్పుడు ఆతగాదాను వెంటనే విచారించి పరిష్కరించుటకు ఇద్దరు నియమింపబడవలెను. వారిలో నొకరిని ప్రభుత్వము వారును, రెండవవారిని కాంగ్రెసువారును నియమింపవలెను. ఏచోటులలో అయితే పికటింగు శాంతియుతముగా జరుగుటలేదని ఆ ఇరువురు మధ్యవర్తులును నిర్ణయించుకో ఆచోటులలో పికటింగు పూర్తిగా ఆపివేయబడవలెను. పికటింగు శాంతియుతముగా జరుగుతున్నప్పటికీ ప్రభుత్వమువారు వాలంటీరులపైన కేసులను పెట్టియున్న యెడల వాటిని వారు పసంహరించుకొనుట కంగీకరింపవలెను. ఈ విధముగా మీరు

లేనియెడల మీ రింతకంటెను మంచి నూచనము, ఇంతకంటె ఉభయలకును ఎక్కువ అంగీకారముగా నుండుదగిన దానిని నూచింపవచ్చును. ఈలోగా మీ ఉత్తరములో ఉదాహరింపబడిన ప్రత్యేక నిందాబోధనములనుగూర్చి నేను విచారించును."

ఇండియాప్రభుత్వ కార్యదర్శి గా. పి.ఎ. డబ్ల్యు. ఎమర్సన్ గారి జులై ౪ వ తేదీని సిగ్గునుండి ఈ దిగువ ప్రత్యుత్తరమును గూర్చి వ్రాసెను :

"మీరు, సంధివరతుల వ్యాఖ్యానములను గూర్చి నిర్ణయించుట కొక శాశ్వత పంచాయతీబోర్డు నియమింపబడవలసిన తరుణము వచ్చిన దని మీ జూను ౧౪ వ తేదీ ఉత్తరములో ఉదాహరించితిరి. తరువాత మీ జూను ౨౦ వ తేదీ ఉత్తరములో పికటింగునుగూర్చి స్థానిక ప్రభుత్వమునకును, కాంగ్రెసునకును తగాదా వచ్చినప్పుడు తక్షణము విచారించుట కొక విచారణబోర్డు నియమింపబడవలెననీ, దానిలో ఒకరు కాంగ్రెసుచే నామినేటు చేయబడినవారును, మరొకరు చాక్ట్రీయ ప్రభుత్వముచే నామినేటు చేయబడినవారును ఉండవలె నని కొన్ని సూచనలను మీరు చేసియుంటిరి. మన రాజీని గూర్చి సాఫ్యమైనంతవరకు తగాదాలు రాకుండుటకై మీరు చేసిన సూచనను నేను స్వాగతించవలసియున్నది. కాని మామూలుచట్టమునకు విరుద్ధముగా పికటింగుచేయ బడినపుడు మాత్రమే పోలీసువారు కేసులు పెట్టినట్లుగాని, పెట్ట నుద్దేశించుచున్నట్లు గాని మాకు తెలియవచ్చినది. మీ సూచనను బట్టి ఇటువంటి కేసులు కోర్టులో విచారించబడేముందు మీరు నూచించిన బోర్డువారిచే విచారించబడవలెను. ఈ బోర్డువారి నిర్ణయముపైన తరువాతికార్యక్రమ మాధారపడి యుండును. అనగా, ఈ కేసులలో న్యాయశాస్త్రప్రకారము పోలీసువారు నిర్ణయించవలసిన ధర్మములు విచారణబోర్డు వారికి బదిలీ చేయబడిన వన్నమాట. ఆ విచారణబోర్డువారిద్దరును ఏకాభిప్రాయము నకు రాకపోవచ్చును. కాని పోలీసువారుమాత్రము న్యాయశాస్త్రప్రకారమే నిర్ణయించవలసియున్నది. కనుక మీరు పెట్టిన సూచన ఆచరణమొగ్గము కాదు. అంతే గాక ఈ సందర్భములో పోలీసువారి అధికారమును తగ్గించుటకు కూడా మన రాజీలో ఉద్దేశింపబడలేదు.

"ఇటువంటి సందర్భములలో పికటింగు న్యాయశాస్త్రప్రకారము జరిగినదా, లేదా అని నిర్ణయించవలసినది ఆ కేసులను విచారించిన కోర్టువారు. ఆ కోర్టువారు పికటింగు శాస్త్రవిరుద్ధముగా జరిగిన దని నిర్ణయించేయెడల రాజీవరతుల ప్రకారము వెంటనే పికటింగు ఆపివేయబడవలెను. మీ ఉత్తరములో నూచింపబడిన పంచాయతీ బోర్డుల విషయములోకూడా ఈ చిక్క అనువర్తించును. మన రాజీ మూలకముగా లా ఆర్డరులకు సంబంధించినవిషయములోను, స్వక్రిస్మాతంత్రమునకు సంబంధించిన

విషయములోను పరిపాలనావ్యవహారములను కొనసాగించువిషయములోను కాంగ్రెసు కొన్ని ధర్మములను నిర్వర్తింపవలసియున్నది. అవగా, కాంగ్రెసు వాటిని సరిగా నిర్వర్తింపనియెడల విపరీతములైన ఫలితములు కలుగును. పికెటింగు విషయములో క్యుత్తులు మామూలుచట్టమునకు భిన్నముగా ప్రవర్తించినయెడల ఇపుడు జరుగుతూన్న పద్ధతిగానే కేసులు పెట్టబడును. ఇక, లా ఆర్డరులకు మొత్తముపైన భంగము కలిగే యెడల గాని, ప్రభుత్వవ్యవహారములకు చిక్కు వచ్చేయెడలగాని ప్రభుత్వమువారు పంచాయితీబోర్డు కీ తగాదాలను పంపి, చేతులు మడుచుకొని ఊరకుండబాలరు. ఆ చివరికాజు వ్రాయబడినప్పుడు పంచాయితీబోర్డుమాట ఉద్దేశింపబడలేదు. ప్రధాన బాధ్యతలు గల ప్రభుత్వము తన ధర్మములను సరిగా నిర్వర్తింపవలెనన్నయెడల అది అవలంబింపబడదని పద్ధతి కాదు. రాజీ సరిగా ఆచరణలోనికి రావలెనన్నచో ముఖ్యముగా అది మన ఉభయుల సద్భావములపైనను ఆధారపడియుండవలయును. గవర్నమెంటువారికి సంబంధించినంతవరకు వారు రాజీవరతులకు సరిగా కట్టుబడి ఉండవలెననియే కోరుతున్నాం. స్థానిక ప్రభుత్వములవారు రాజీప్రకారము, వారు నిర్వర్తింపవలసిన ధర్మములను ఎంతో జాగ్రత్తిగా నిర్వర్తించుచున్నట్లుగా మాకు తెలుస్తూన్నది. ఎక్కడైనా కొన్ని సందేహస్పదములైన సందర్భము లుండక తప్పవు. వాటినిహడా రాష్ట్రీయప్రభుత్వములవారు మిక్కిలి జాగ్రత్తిగా విచారించుటకు పూనుకొనిరి. ఇండియాప్రభుత్వమువారుహడా తమకు తెలియవచ్చిన సందేహస్పదములైన సందర్భములను స్థానికప్రభుత్వమునకు వ్రాసి, అవసరమైయెడల ఆయావిషయముల సత్యమును తెలుసుకొనవలెనని వారిని కోరగలరు."

౧౯౩౧ జూలై ౨౧ వ నేదీని గాంధీ-ఇండియా ప్రభుత్వకార్యసర్వీ ఎమర్సను గారికి సిమ్లానుండి వ్రాసిన ఉత్తరము :

"నే నీ సాయంకాలము వైప్రసాయిమందిరములో చేసిన వాదనానుప్రకారము రాజీవరతులకు గూర్చిన వ్యాఖ్యానములను నిర్ణయించుట కొక నిష్పక్షపాతమైన పంచాయితీసంఘ ముండవలెనని కోరుతూ ఈ ఉత్తరము వ్రాస్తున్నాను. ఈక్రిందివిషయములను గూర్చి ప్రభుత్వమువారికిని, కాంగ్రెసువారికిని అంగీకారము కుదురనియెడల ముఖ్యముగా వీటికి సరియైన వ్యాఖ్యానము తత్క్షణము చేయబడవలెను :

(౧) పికెటింగు సారాయిదుకాణములకును, సారాయివేలములకును కూడా వ రించునా ?

(౨) పికటింగు చేయబడుతూన్న దుకాణమునకు ములో వాలంటీరు నిలబడవలెనని రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములు నిర్ణయించుకొన్న కలదా?

(౩) ఒకమొపుకుగల అన్నిగేట్ల దగ్గరను పికటింగు చేయుటకు పిడిని తిని వాలంటీర్ల సంఖ్యను నిర్ణయించుటకు ప్రభుత్వమువారి కధికారము కలదా?

(౪) కాంతియుతమైన పికటింగును నివృత్తియొనముగా చేసేనిమిత్రము కల్లు దుకాణదారులై సెన్సులేని గంటలలో లై సెన్సులేని ప్రదేశములందు కల్లును అమ్ము కొనేటట్లు చేయుటకు ప్రభుత్వమువారి కధికారము కలదా?

(౫) సంధిపత్రములోని ౧౩, ౧౪ సూత్రముల విషయములో ప్రభుత్వము వారికిని, కాంగ్రెసువారికిని అవ్యయభేదములు కలిగినవి. కాబట్టి, వాటికి సరియైన వ్యాఖ్యానములు చేయించుట.

(౬) ౧౬ (ఏ) క్లాజులో 'తిరిగి యిచ్చుట' అనేమాటకు వ్యాఖ్యానము.

(౭) కాసనోల్లంఘనములో జోక్యము కల్పించుకొన్నవారియొద్దనుండి తుపాకీలు స్వాధీనము చేసుకొనబడిన సందర్భములో సంధివరతులప్రకార మవి ఇప్పుడిచ్చివేయబడవలెనా?

(౮) ౯ వ ఆర్డి సెన్సుక్రింద స్వాధీనపరచుకొనబడిన ఆస్తులు తిరిగి యిచ్చివేయబడుటకుగాని, కల్లాటకపల్లపు భూములు తిరిగి యిచ్చివేయబడుటకు గాని ఈ సంధివరతులు వర్తించునా? ఈ ఆస్తులు తిరిగి యిచ్చివేయబడుసందర్భములో ప్రభుత్వమువారు కొన్ని శ్రోత్రవరతులను నిర్ణయించుట కధికారము కలదా?

(౯) ౧౯ వ క్లాజులోని "పర్మిమెంటు" అనేమాట కర్థము నిర్ణయించుట.

(౧౦) విద్యాశాఖవారు కాసనోల్లంఘనములో పాల్గొనిన విద్యార్థులను అసలు చేర్చుకొనకుండుటకుగాని, లేక వారిని పాఠశాలలలో చేర్చుకొనేమందు వారిపై కొన్ని వరతులను వర్తింపజేయుటకుగాని అధికారము గలదా?

(౧౧) కాసనోల్లంఘనములో పాల్గొనినందుకు పింఛనులను స్వాధీనపరచుకొని గాని, లేక గ్రాంటులను మంజూరు చేయకగాని వ్యక్తులను, సంస్థలను శిక్షించుటకు ప్రభుత్వమున కధికారము కలదా?

"పంచాయితీసంఘము (Tribunal) నకు పంపబడవలసినవిషయము లివే కావు. ముందుముం దింకాకొత్తసమస్యలు బయలుదేరవచ్చును. అవికూడా వారికిపంపబడవలెను. పంచాయితీబోర్డువారు ఉద్దేశ్యమునుండి వ్రాతమూలకములైన వాద్యూలములను తీసు

కొని, ఉభయపక్షముల వశీభు చెప్పేవాదములను వినవలెను. వారి నిర్ణయమును ఉభయ పక్షములూ అంగీకరించితిరవలెను. మన సంభాషణసందర్భములో ప్రభుత్వము వారికిని, కాంగ్రెసుకును సత్యనిర్ధారణలో భేదాభిప్రాయములు కలిగినప్పుడు పంచాయితీబోర్డు చేయవలసిన విచారణనుగూర్చి యిదమిత్రముని చెప్పజాలనంటిని. కాబట్టి దానిని గూర్చి ఇపు డిక్కడ వ్రాయలేదు. కాలము గడచినకొలదీ సత్యనిర్ధారణ చేయవలసిన సందర్భములుకూడా కొన్ని రావచ్చును. అటువంటి సందర్భములను కూడా విచారించుటకు పంచాయితీబోర్డు కావలెనని నే నప్పుడు కోరవచ్చును. అయినప్పటికి పంచాయితీకి చెప్పకొనవలసిన అవధరము లేకుండానే మనలో మనము భేదాభిప్రాయములను సమన్వయించుకొవలెనని కోరుతున్నాను.”

౧౯౩౧ జూలై ౩౦ వ తేదీన సిమ్లానుండి భారతప్రభుత్వ కార్యదర్శి ఎమర్సను గాంధీకి వ్రాసిన ఉత్తరము :

“మీ జూలై ౨౧ వ తేదీ ఉత్తరమునకు కృతజ్ఞతాపూర్వకమందనములు. (ఎ) మార్చి ౫ వ తేదీన జరిగిన రాజీకి వ్యాఖ్యానము చేయుటకు మీ రొక నివృత్తపాఠ మైన సంఘమును కోరి ఉంటిరి. (బి) రాజీ మరతుల వ్యాఖ్యానములో ప్రభుత్వము వారికిని, కాంగ్రెసువారికిని భేదాభిప్రాయములు కలిగినయెడల భేదాభిప్రాయములు కలిగిన ఆయా విషయము లా పంచాయితీకి పంపబడవలె నని మీరు వ్రాసితిరి. ఆ ప్రత్యేకవిషయములను కూడా ఉదాహరించితిరి. మీరు జూను ౧౪ వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరములో, రాజీమరతులకు వ్యాఖ్యాన మొసరించుటకును, హిట్లర్ సరిగా ఆచరణలో పెట్టించుటకును ఒక కాళ్ళరి మైన పంచాయితీబోర్డు ఉండవలె నని కూడా వ్రాసితిరి. ౧౯౩౧ జూలై ౪ వ తేదీన ప్రభుత్వమువారు వ్రాసిన ఉత్తరములో ఆ నూచన అంగీకరింపబడుటకు విలులేదని కొన్ని కారణము లుదాహరింపబడినవి. మీరు జూలై ౨౧ వ తేదీన వైస్రాయిని దిర్ఘించినపుడు మీ జూను ౧౪ వ తేదీ ఉత్తరములోని నూచనను ప్రభుత్వమువారంగీకరింప జాలనియెడల రాజీ మరతుల వ్యాఖ్యానమును నిర్ణయించుట కొక పంచాయితీసంఘము స్థాపింపబడుట వై నా అంగీకరించవలెనని కోరితిరి. కొంత చర్చ జరిగినపిమ్మట పంచాయితీసంఘమునకు పంపబడదగిన ముఖ్యవిషయములను ఉదాహరించి పంపవలసినదని మిమ్ములను వైస్రాయి కోరెను. మీ నూచనలు చేసినవెంటనే వాటిని విచారించుటకు కూడా వైస్రాయి అంగీకరించెను.

“ఇండియా ప్రభుత్వమువారి విషయములను గూర్చి మిక్కిలి జాగ్రత్తగా విచారించిరి. ప్రభుత్వమువారికిని, కాంగ్రెసుకును సత్యనిర్ధారణవిషయములో భేదాభి

ప్రాయములు కలిగినప్పుడు వాటిని విచారించేనిమిత్రము ప్రస్తుతము పంచాయితీ సంఘముకొరకు పట్టుపట్టనని మీరు చెప్పినసంగతిని ప్రభుత్వమువారు గమనించినారు. అంతేగాక అటువంటి పంచాయితీకొరకుకూడా పట్టుపట్టవలసిన అవసరము కొన్ని కొన్ని సందర్భములలో రావచ్చునని మీరు నూచించిన విషయమును కూడా ప్రభుత్వమువారు గమనించకపోలేదు. ఇక మీరు జూను ౧౮ వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరమునకునూ, ఈ ఉత్తరమునకునూ భేద మేమిటనగా, ఇందులో శాశ్వతపంచాయితీసంఘముండవలెనను పెద్ద విషయమునుగూర్చి కొన్నాళ్లు నిలిపియుండుటకు మీ రంగీకరించితిరి. వ్యాఖ్యానమునుగూర్చిన విషయములలో మాత్రము తత్క్షణము పంచాయితీసంఘ మేర్పాటు చేయబడవలెనని మీరు ప్రభుత్వమువారికి కోరితిరి. నేను జూలై ౮ వ తేదీని వ్రాసిన ఉత్తరములోని కారణముల ప్రకారము మొదటి విషయములను గూర్చి ప్రభుత్వమువారిదివరకు వెల్లడించిన అభిప్రాయములను మార్పుకొనజాల కున్నందుకు విచారపడుతూన్నాడు.

“౮. ఇంతకంటే నెక్కువ పరిమితిములైన నూచనలను, అనగా వ్యాఖ్యానము చేయుటలో భేదము వచ్చిన విషయములమీద నిర్ణయముల నావించుటకు పంచాయితీ పెట్టవలెనను వానిని గవర్నమెంటువారు మరల విచారించిరి. మీ యుత్తరములో నీ తెగక్రిందికి వచ్చునని యుదాహరించిన పదునొకండంశములను, ఈ యంశములనుగూర్చి పంచాయితీ రంగీకరించినయెడల, గవర్నమెంటువారికి సహజములైన బాధ్యతలనుబట్టి వెలువడవలసిన క్లిష్టాంశములను ప్రత్యేక శ్రద్ధ తీసికొని విచారించిరి. సామాన్యస్వాయతంత్రమునుగాని, నిత్యపరిపాలనా తంత్రమునుగాని తాత్కాలికముగ నిలిపివేయు నెట్టి యేర్పాటునకును గవర్నమెంటువారి రంగీకరింపజాలరని మీరును సంగీకరింతురుగదా! నిత్యపరిపాలనతంత్రమునకు సంబంధించిన క్యవహారములలో దీర్ఘచెప్పటకై గవర్నమెంటువారి బాధ్యతను మరొకరి యధికారమున కప్పగింపవలసిన యేర్పాటునకుగూడ గవర్నమెంటువారి రంగీకరింపజాలరు. మరియు ఫలితార్థములో బ్రత్యక్షముగనైనను, బరోక్షముగనైనను కాంగ్రెసువారికి మాత్రమే సదుపాయముచేయుచు దక్కినప్రజల కవకాళ మియక, న్యాయస్థానముల యధికారమున కతీతమైయుండు ప్రత్యేకపాలనక్రమము నేర్పాటుచేయుటకుగూడ గవర్నమెంటువారి రంగీకరింపజాలరు. మార్చి ౫ తేదీని గావించుకొన్న యొడంబడికలో నిట్టి సదుపాయములు చేయవలయు నని యొక్కడను లేదు.

“౫. ఈపై నూత్రముల ననుసరించి మీ యుత్తరములో వ్రాయబడిన కొన్ని యంశముల నే నిచ్చట బరిశీలించవలయును. మొదటి మూడంశములును పికెటింగునకు సంబంధించి సర్వసాధారణముగ నున్నవి. పికెటింగునకు సంబంధించిన యిట్టి వ్యవ

హారములలో గొన్ని ప్రత్యేకసందర్భములనుబట్టి ప్రత్యేకచర్య యావశ్యక మగును. అట్టిచో గవర్నమెంటునా రిప్పడు తమ కార్యనిర్వాహక, న్యాయశాఖల యధికారములను భంజకముగా, శాంతిభద్రతలను విఘ్నముగా, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమునకు దూరముగా సర్వసాధారణమైన యాజ్ఞను జారీ చేయజాలరు. ఈ యభ్యంతరములవలన మీరు నూచించినవానివంటి సర్వసాధారణాంశములకు తానే లేడు. ఇక ప్రత్యేకవిషయములను గూర్చియు గవర్నమెంటునా గ్రహమతింపజాలరు. ఏలయన జూలై ౧౪ తేదీని నేను వ్రాసిన లేఖనుండిలి. కారణము లెట్లున్నను, నిట్టివాని కంగీకరించినయెడల నిట్టి సందర్భములయందే తక్కిన ప్రజలకు లేని పౌరర్యము లీకేసులకు సంబంధించిన వారికి జేయవలసి వచ్చును. ఇక నాల్గవయంశము విషయములో మీరు తెలియజేసినవిషయముగా, రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు ఎక్సెన్సజాసనమును భంజింప ననుమతించుచున్నారనుటకు ఇండియా గవర్నమెంటువారియొడుట తగినసాక్ష్యము లేదు. ఇక ఎక్సెన్స వ్యవహారములు న్యాయశాస్త్రానుసారముగ బాలింపబడుచున్నవా యనునంశమునకు సంబంధించినంతవరకు ఎక్సెన్స వ్యవహారములను రాష్ట్రప్రభుత్వము లెట్లు పాలింపవలయునని విచారణచేయుట కొకపంచాయితీ సేర్పరచుట సాధ్యముకాదు. పైగా నది రాష్ట్రపాలనములోని విషయము. ౧౦, ౧౨ అంశములు వేరువిషయమునకు సంబంధించినవిగాని చాల ముఖ్యమైనవి. వీనిలోని విషయ మొడంబడిక సమయమునందు జర్పింపబడియుండలేదు. ఈ విషయములో పంచాయితీని నియమింప నంగీకరించినచో నాపంచాయితీవారు గవర్నమెంటువారి యనుమతి లేకుండగనే యొడంబడిక యంశములను మూలార్థవిపరీతముగా వాగ్విపరీతమువచ్చును సిద్ధాంతము నంగీకరించినట్లగును.

“౬. ఈ నిదర్శనములనుబట్టి కేవలము న్యాయభాగములకు వివరించుచుకే ద్రువము పంచాయితీ సేర్పరచుటయందు జాల చిక్కులు పుట్టునని గవర్నమెంటువారికి తోచుచున్నది. ప్రతివిషయమునందును నిది విపరీతన్యాయము మగునా, కాదా యని విచారణయు, వివాదమును బుట్టి, దానివలన మరల గొత్తయిబ్బందులు పుట్టునేగాని పూర్వపు చిక్కులు తొలగిపోజాలవు.

“ ౭. ఈ యంశములలో చాలభాగ మిదివరకే గవర్నమెంటువారు జాగ్రత్తతో పరిశీలించిరి. ఈవిషయములో నేను ౧౯౩౧ జూలై ౨ తేదీని విద్యాభివృద్ధి గూర్చి వ్రాసిన ౪౨౯౧ నెం. లేఖను, ఆయుధముల లైసెన్సులను గూర్చి ౧౯౩౧ జూన్ ౨౮ తేదీని వ్రాసిన డి ౩౮౦౧-౩౧ యంత్రమును చూచుకొనగోరుచున్నాను. ఒడంబడికలోని ప్రత్యేకాంశములు భంజింపబడినవని మీరు నాకు సిద్ధాంతము

నిచ్చిన జాబితాలో నీ యంశములక్రిందకు వచ్చునని చాల ఉన్నది. ఆ జాబితా వచ్చిన కొలదిలో జులకే రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకు బంపబడినది. వారి సంజాయిషీ వచ్చిన తరువాత నొడంబడిక భంజింపబడినదో, లేదో గవర్నమెంటువారు నిశ్చయించుకొన గలరు. ఇంకను ముందుముం దిట్టి ప్రత్యేకాంశములయం దొడంబడిక భంజింపబడకుండా గవర్నమెంటువారు జాగ్రత్తపడగలరు. ఏలయన నొడంబడికను బూర్తిగా నిర్వహించుట గవర్నమెంటునా రొక గౌరవముగా భావించుచున్నారు. మీరు గూడ నట్లే భావించుచున్నారని గవర్నమెంటువారు విశ్వసించుచున్నారు. ఇట్టి మనోవృత్తితో మెలిగినయెడల నీ చిక్కులు తీరపోవును గాని పంచాయతీ వలన దీరజాల వని గవర్నమెంటువారు విశ్వసించుచున్నారు "

సంయుక్త రాష్ట్రములలో కాలుదారులైన కృషీవలులపై నిర్బంధచర్యలు సాగి పోవుచుండెను. భూములనుండి తొలగింపబడిన కాలుదారుల సితిలిగాంచి పండితముదన మోహనమాలవ్యా ప్రభృతులైన న్యాయవాదుల మనస్సులు కరగిపోయెను. గాంధీ గారు యు. పి. గవర్నరు సర్ మాల్కము హెయిలీగారి కొక తంతివార్తను బంపిరి. కాని వారిసమాధానము విక్కిలి యాశాభంగకర మయ్యెను. ఇట్టి నీరసములైన పరిస్థితులలో నాలుగుమూలలనుండియు ఫిర్యాదులు వచ్చిపడుచుండగా నోర్పుకొనలేక గాంధీజీ ౧౯౩౧ ఆగష్టు ౧౧ నేదీరి వైస్రాయిగారి కీ తంతివార్త బంపిరి:

"బొంబాయి గవర్నమెంటువారి కడనుండి యిప్పడే వచ్చిన యుత్తరమునుబట్టి నా లండను ప్రయాణ మసంభవమై పోయెనని చెప్పటకు విషాదము నొందుచున్నాను. ఆయుత్తరములో ప్రత్యేకాంశములను గూర్చియు, లానుగూర్చియు ప్రప్రధానములైన సారాంశముల నెత్తి రెంటియందును గవర్నమెంటువారికి చరమనిర్ణయాధికార మున్నదని వ్రాసిరి. దీని యర్థమేమనగా, గవర్నమెంటువారు, ఫిర్యాదీలును పార్టీలుగా నున్న యొడంబడిక విషయములో గవర్నమెంటువారే ప్రాసిక్యూటరులై వారే జడ్జిలగుదురని తెల్లమగుచున్నది. కాంగ్రెసువారు దీని నంగీకరింపజాలరు. బొంబాయి గవర్నమెంటువారిలేఖకు, నేను పంపిన తంతివార్తకు సమాధానముగా సర్ మాల్కము హెయిలీగారు పంపిన తంతివార్తను గలిపి చదువుకొని, సంయుక్త రాష్ట్రమునందును, పెషావరు ప్రాంతములను, తక్కిన రాష్ట్రములయందును నిర్బంధవిధానము పూర్తిగా సాగిపోవుచున్నదని విని, యిది యన్నియు నేను మీకు వాద్యము చేసిన ప్రకారముగ లండనుకు బోగూడదనుటకు దగినలక్షణములుగా గనబడుచున్నవి. నే నేవిషయమును నిర్ధారణ చేసికొనకముందు మీకు తెలియజెప్పట మంచి దని యీ వార్తను బంపుచున్నాను. మీజాబు వచ్చిన తరువాత నా నిశ్చయమును బ్రకటింతును."

వైస్రాయినమాధానము (౧౯౩౧ ఆగష్టు ౧౩)

“మీరు చెప్పిన కారణములవలన కాంగ్రెసువారు రాండుటేబిలు సభలో ప్రాతినిధ్యము వహించుటకు గావింపబడిన యేర్పాటులను నిర్వర్తింప నిష్టపడకపోయిన యెడల నేను చాల విచారము నొందుదును. ఈ కారణములు సరియైనవని నే నంగీకరింపజాలను. గవర్నమెంటువారి పథతిని, దానికిగల కారణములను మీరు తప్పుగా నర్థముచేసికొనుచుండుటవలన నీ సంశయములు పొడనూపినవి. ఆగష్టు ౬ వ తేదీని సర్దుమల్కము హెయిలీగారు పంపిన తంతివార్తవలన సంయుక్తగొట్టిన వ్యవహారములో మీకు బుట్టిన సంశయములను, ఆగష్టు ౧౦ తేదీని సర్ ఎర్నెస్టు హార్దెన్ గారి ప్రయత్నముల కార్యదర్శి వ్రాసిన లేఖలోని ౪ వ పేరావలన గుజరాతువ్యవహారములో మీకు జరిగించిన సంశయములను, దీరియుండు నని తలచితిని. అదియుగాక జూలై ౩౧ తేదీని నేను మీకు స్వయముగా వ్రాసిన లేఖకు మరల జ్ఞాపకము చేయుచున్నాను. ఒడంబడికకు సంబంధించినంతవరకు సర్వవిషయములను నేను స్వయముగా శ్రద్ధతో బాలించెనని యందు వాదనము చేసియుంటిని. దానివలన నైనను మీ రిట్టి చిన్న విషయములకై పుట్టిన పోరాటములను ద్రోసిపుచ్చి, మీ, నాదీవికముల దాటి భారతీయుల భవిష్యత్తును నిర్ణయింపబోవు రాజ్యాంగతంత్రమును గూర్చిన చర్చలలో బాల్గొందు రని తలచియుంటిని. కాని మీ లేఖయే మీ అంర్థిని శ్చయమైనచో మీరు రాండుటేబిలు సభకు రాజాలరని నేను ప్రధానామాత్యునకు తెలియజేయవలయుండను.”

గాంధీజీ విరాకరణము (౧౯౩౧ ఆగష్టు ౧౩)

“మీరు వాదనముచేయుచు తంతివార్త నిచ్చినందులకు నావందనములు. నేను సితిగతులనుబట్టి నా నిశ్చయమును గావించుకొనవలయును. మీ కిం దేవిధముగను నొడంబడికకు విరోధము గనరాకపోయినయెడల, దానిని గురించి మనకు దృష్టిభేదముండి యుండవలయును. ఇప్పుడు నే నిదివరకు తెలియజేసిన నా నిశ్చయమును నెరవేర్చుటకంటె నాకు వేరు త్రోవ లేదు. నేను లండనుకు బోవలయునని నాశక్త్యను సారము ప్రయత్నించియు విఫలుడనైతిని. ఇట్లే ప్రధానామాత్యునకు తెలియజేయుదు. ఈ యంతరప్రత్యుత్తరములను నేను పత్రికలకు బంపవచ్చు ననుకొనును.”

వైస్రాయగారియొద్దనుండి గాంధీగారికి వచ్చిన తంతివార్త (సిప్టెంబరు, ౧౯౩౧ ఆగష్టు ౧౪):

“మీ నిశ్చయమును ప్రధానామాత్యునకు తెలియజేసితిని. ఈనాడు సాయంకాలము ౪ గంటలకు మన యంతర ప్రత్యుత్తరములలో నవసరమైనదానిని పత్రికలకు బంపుచున్నాను. మీరు నట్లే చేయవచ్చును.”

కాంగ్రెసు రాండుటేబిలు సభయందు బాల్గానుట కభ్యంతరములు పుట్ట వచ్చు నని జానుమాసమునుండియు ననుమానములు లేగినను, కొంతమంది మాత్రము పరిస్థితులు చక్కబడవచ్చు నని చివరవరకును ఆశపడుచుండిరి. వారు నిరాశ చెందవలసిన చోట నాశపడుచుండి రని చెప్పట సత్యదూరము కాదు. అయినను రాజకీయములు భగ్నమగునను నూహతో కాంగ్రెసునా రూరక కూర్చుండుటకు వీలులేదు. ఒడంబడిక సంపూర్ణముగ నెరవేరినయెడల వారు దానికి సంసిద్ధులై యుండవలయును. కావున గాంధీజీ నైస్రాయితోను, బొంబాయి, యు. పి. ప్రభుత్వములతోను నుత్తరములు వడుపుచుండగా, కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమువారు తమ మామూలువిధిని నిర్వహించుకొనుచుండిరి. ఇక మనము కొంచెమునేపు దాని నరయవలయును. వర్క్కింగు కమిటీవారు జూలై ౨౦ లేదని సమావేశమై ఇండియాకును బ్రిటిషువారికిని గల లావాదేవీలను గూర్చిన రిపోర్టు నంగీకరించిరి. ప్రధానహక్కుల సంఘమువారు మచిలీపట్టణములో సమావేశమై నివేదికను తయారుచేసిరి. వర్క్కింగుకమిటీవారు దానిని ఆలించి యా కాంగ్రెసుకమిటీవారి యెదుట నుంచుటకు తీర్మానించిరి. హిందూస్థానసేవాదళమునకును కాంగ్రెసుకును గల సంబంధమునుగూర్చి కొన్ని సంతకములు పుట్టెను. అందుచేత నాదళమును కాంగ్రెసుయొక్క ముఖ్యవలంబీరుదళముగా నంగీకరించి అది వర్క్కింగుకమిటీవారి యధీనమునగాని, వారిచే నియమింపబడిన యాద్యోగి యధీనమునగాని పనిచేయుచుండవలయునని తీర్మానించిరి. ఆ దళముయొక్క కర్తవ్యములను వరుసగా నిర్ణయించిరి. రాష్ట్రకాంగ్రెసుసంఘములు సరియైన వలంబీరుదళముల నేర్పాటు చేయవలయును. వారెల్లరును కాంగ్రెసు సభ్యులై ప్రధానదళముయొక్క నిబంధన లన్నిటిని బాటించుచుండవలయును. మొదట కాకినాడలో ప్రథమ సమావేశము జరిపి తదాది కాంగ్రెసునకు పరమోపకారము చేయుచు డాక్టరు హార్దికగురారి యాజమాన్యమున నడచుచున్న సేవాదళము కాంగ్రెసున కనుబంధమై ధర్మబద్ధములు, శాంతిపూర్వకములు నైన పద్ధతులతో స్వరాజ్యమును సంపాదించుచున్న కాంగ్రెసు సిద్ధాంతము నంగీకరించెను. తరువాత కాంగ్రెసుయొక్క 'పురాణగ్రంథము' కచ్చెను. అది సాంఘికసమస్య పరిష్కారమును గూర్చిన యొడంబడిక. దానిని సర్వంగముగ నీక్కడ నుదాహరించుచున్నాము.

వర్క్కింగుకమిటీవారి ప్రకటనము కావించుచున్నారు:

“కాంగ్రెసు నెగినను నెగకపోయినను, మొదటినుండియు నిష్కలవమైనజాతీయతకీ లక్ష్యముగా బెట్టుకొన్నది. సాంఘికభేదములను రూపుమాప యత్నించినది. ఈ జాతీయతను సాధించుటలో లాహోరునం దామోదించబడిన యీ తీర్మానము శిఖరకుల్యమైనది:

‘సైహూరిపోర్టు పరాస్తమైనది గావున సాంఘికసమస్యనుగూర్చి కాంగ్రెసు వారి యభిప్రాయము వెల్లడించుచు యనవలయును. స్వతంత్రమైన భారతదేశములో సాంఘికసమస్యలు కేవలము జాతీయమయిన పద్ధతులమీదునే పరిష్కరింపబడవలెను. కాని మఖ్యముగ సిక్కులును మహమ్మదీయులు, లిక్కిన మయినవారిటీసంఘములును సైహూరిపోర్టు పరిష్కారమున కసంతృప్తి నొందియున్నందున బావిరాజ్యాంగ తంత్రములో నెవరికైనను నసంతృప్తిని గలుగజేయు పాంఘిక సమస్యపరిష్కారము కాంగ్రెసున కంగీకార్యము కానేరదని కాంగ్రెసువాను ప్రకటించుచున్నారు.’

“కావున నీ సాంఘికసమస్యను సాంఘికభేదపూర్వకముగ బహిష్కరించుట కాంగ్రెసుకు శక్యముకాదు. అయినను భారతజాతిచరిత్రమునందు క్లిష్టమయియున్న యీ సమయమున వైకి సాంఘికభేదవంతమయ్యును సాధ్యమైనంత జాతీయస్వరూపము గలిగియున్న పరిష్కారమును వర్కింంగుకమిటీవారు నూచించుట మంచిది యని తోచి నది. కావున వర్కింంగుకమిటీవారు సంపూర్ణమయిన పమాలోచనముచేసి యీస్కిమును తియారుచేసినారు:

(౧. (ఎ) రాజ్యాంగతంత్రమునందు ప్రధానహక్కులనుగూర్చిన యంశములో సమస్తసంఘములవారికిని వారివారి విజ్ఞానభాషాలిపులను, మతములును, దేవాదాయములును సంరక్షింపబడు నని పూచీ నీయవలెను.

(బి) రాజ్యాంగమునందలి ప్రత్యేకసూత్రములద్వారా ‘వ్యక్తికాసనములు’ సంరక్షింపబడవలయును.

(సి) ఆయాగాష్ట్రములయందున్న మైనారిటీసంఘముల రాజకీయాధికములైన హక్కులను సంరక్షించు నధికారము భారతప్రభుత్వమున కుండవలయును.

‘౨. మెజారిటీ పొందిన స్త్రీపురుషు లెల్లరికిని వోటింగు హక్కుండవలయును. (మరా—కరాచీతీర్మానము ననుసరించి వర్కింంగుకమిటీవారు మెజారిటీ వోటింగు హక్కునకు బద్ధులైయున్నారు. ఇప్పుడు దానిని మార్చి, మరియొకవిధమైన ప్రాంతైజును నూచించుటకు వీలులేదు. కాని కొందరి కీ విషయములో దురభిప్రాయములు ప్రబలియుండుటచే నొకయంశమును విశేషముచేయవలసియున్నది. వోటింగు హక్కుకెట్టిదైనను నది యొక్కవనుండికి లభించి, జాబితాలయంగు సంఘముల జనాభా కనుగుణముగా నుండవలయునని కాంగ్రెసువారి యభిప్రాయము.

‘3. (ఎ) భారత భావిరాజ్యాంగమునంగు జాయంటు ఎన్నికవర్గముల మూలమున ప్రతినిధుల నెన్నుకొనుపద్ధతి నెలకొల్పవలయును.

(బి) సింధురాష్ట్రమున హిందువులకును, అస్సాములో మహమ్మదీయులకును, పంజాబు పశ్చిమోత్తర పరగణాలయందు సిక్కులకును, మరీ యేరాష్ట్రమునందైనను మొత్తము జనాభాలో నాల్గవంతుకంటె తక్కువగానున్న హిందూమహమ్మదీయులకును ఫెడరలు కాసనసభయందును, రాష్ట్రకాసనసభయందును జనాభా దామాయిషా ననుసరించి స్థానములను రిజర్వుచేసి యంకకుమించిన స్టీటకు బ్రయత్నింప నధికార మియవలయును.

‘౪. ఉద్యోగము లిచ్చుటకై పాస్టిలతో సంబంధములేని పబ్లికు సర్వీసుకుమిషను సేర్పరుప వలయును. వా రుద్యోగుల గుణప్రమాణనిర్ణయముచేసి, పబ్లికు సర్వీసులు సమర్థములయి యుండునట్లు చూచుచు నన్ని సంఘములనారికిని సర్వీసులయందు సమాన మయిన యవకాశము కలుగునట్లు చేయవలయును.

‘౫. ఫెడరలు, రాష్ట్రీయ మంత్రివర్గములకు నియమించునప్పుడు మైనారిటీల హక్కులను గమనించు సంప్రదాయము సేర్పరుపవలయును.

‘౬. పశ్చిమోత్తరపు సరిహద్దురాష్ట్రమును, బెలూచిస్తానమును శీఘ్రమున రాష్ట్రములతోబాటు సమానమైన రాజ్యాంగ సౌకర్యములను బొందవలయును.

‘౭. సింధుదేశీయులు ఖర్చులు భరించినచో నా దేశమును వేరుగా నొక రాష్ట్రమును గావింపవలయును.

‘౮. భావిభారతరాజ్యాంగము ఫెడరలురాజ్యాంగము కావలయును. భారత దేశక్షేమమునకు విరుద్ధముగానిచో సంత్యనిర్ణయధికారము రాష్ట్రములకే (ఫెడరేటింగు యూనిట్టులకే) యుండవలయును.’

“కేవల సాంఘిక భేదవాదమునకును, కేవల జాతీయవాదమునకును మధ్యేమార్గముగా వర్కింగు కమిటీవారి స్క్రీము నవలంబించిరి. దేశీయులెల్లరును నీ ప్రజాతీక నామోదింతురని యాశించుచు, నాగూపంఘములవా రెల్లరకును ననుమోదకరములైన ప్రజాతీకలను నూదించినయెడల వర్కింగుకమిటీవారు లాహోరుతీర్మానము ననుసరించి విధికృత్యముగా వానిని శిరసావహింపగల రని వాదానము చేయుచున్నారు.”

విదేశవస్త్రములను, నూలును బహిష్కరించు ప్రమాంపత్రము వ్రాయబడినది. ఈ ప్రమాణపత్రమునకు విరుద్ధమైన మరీ యే ప్రమాణ పత్రమైనను ప్రమాణము కా జాలదని తీర్మానింపబడినది :

“వర్కింగుకమిటీవారు వేరొక తీర్మానము చేసి దీని నన్యధాకరింపనంతవరకును నీ వరతులప్రకారము మేము వర్తింపగల మని ప్రమాణము చేయుచున్నాము.

౧. దూది, పట్టు, ఉన్నినుండి తీసిన విదేశీనూలును మేముకొనము, విక్రయింపము. ఆట్టి నూలువలన తయారుచేసిన వస్త్రములను కొనము, విక్రయింపమని పూచీ పడుచున్నాము.

‘౨. కాంగ్రెసువరతుల సంగీకరింపని మిల్లులు తయారుచేసిన నూలు గాని, వస్త్రములను గాని మేము కొనము, ఆమ్మ మని పూచీపడుచున్నాము.

‘౩. మా దగ్గరనున్న దూది, ఉన్ని, పట్టులతో తయారుచేసిన విదేశీనూలును మేము విక్రయింపము. దానివలన తయారుచేసిన వస్త్రములనుగూడ విక్రయింప మని పూచీ పడుచున్నాము.’

తరువాత క్రిందటి సంవత్సరపు మహోద్యమములో మాసిపోయిన ఆస్పృశ్యతా నివారణసంఘమును పునరుద్ధరింపవలయు నని తీర్మానించి, నేట్ జమ్నాలాలు బజాజీగారి నా కార్యమునంగు నియోగించిరి. ఆ సంఘమువారి కవసరమైనచో కొత్త సభ్యులను జేర్చుకొనునధికార మియ్యబడెను.

మిల్లుల పెత్తనపు కమిటీ, యా మిల్లులయందలి కూలివాండ్ర స్థితిగతుల విషయములో వర్కింగుకమిటీవా రిట్లు తీర్మానించిరి. “మాదిమిల్లుల పెత్తనపు కమిటీవారు కాంగ్రెసుప్రమాణమతము సంగీకరించిన మిల్లులలో నెందైన కూలిజనమునకు కష్ట నష్టములు సంభవించినచో వానిని సాధ్యమైనంతవరకు సామరస్యమావలన బోసగ ద్రోసి కూలివాండ్ర స్థితిగతులను బాగుచేయుటకు ప్రయత్నింపవలయును.”

సాంఘిక సమస్యాపరిష్కారములో సంశ్యనిర్ణయపునాకు షెడరేషను యూనిట్టుల కొసగబడి నని యెరుగుదుముగదా! ఈ యంత్ర నిర్ణయపు హక్కులను గోతుట యొక వేలమువెరి. అది యూహలలో మాత్రమే యున్నదిగాని యింతవరకు దాని స్వరూప మిట్టిదని నిర్ణయించినవారెవరును లేరు. రాష్ట్రము లొకదానితో నొకటి సంబంధము లేక యుండుచోట నీ విషయము సెత్తవచ్చునుగాని, భారతప్రభుత్వమునకును రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకును పరిపాలనశాఖలు జాగ్రత్తగా విడిచియుండి యుండిన భారతదేశములో నిట్టి వాదోపవాదములు వట్టి యులుసుపోకలే యగును. అది యెట్లున్నను చిట్టచివరి తీర్మానముమాత్రము గాంధీజీ చేసినదే. ఆయన తనకు సహజమైన ప్రతిభావిశేషమువలన ‘తరువాతి విచారించినప్పు డది భారతదేశక్షేమమునకు విశదముగా నుండనియెడల’ నను విశేషవాక్యమును గలిపినాడు. ఇందు నిజ మేమన, మహమ్మదీయులు తమ చేతులలో నొక యధికార ముండవలయు నను కొన్నారు. హిందువు లెక్కువగానున్న రాష్ట్రములలో మహమ్మదీయుల నవమానింప వచ్చును. అప్పు డీ యధికారము వారిని శిక్షించుటకు బనికివచ్చును. కాని భాగస్థుని

కనుమన మున్నప్పడు వాని కొక రక్షణము నిచ్చుటయే మంచిది. కాని గాంధీగారు చొచ్చిన వాక్యమువలన మరల పునర్విచారణ కవకాశము కనిగినది. దీనితో నన్ని పార్టీలవారును సంతృప్తి చెందినారు.

ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెసు కమిటీ ౧౯౩౧ ఆగష్టు ౬, ౭, ౮ తేదీలనుండు సమావేశమై చాల ముఖ్యములైన తీర్మానములను గావించినది. అందు మొదటిది బొంబాయి ఆక్టింగుగవర్నరుగారిని హత్య చేయుటకు ప్రయత్నమున, బెంగాలులో జడ్జి గార్లిక్ గారి హత్యను గూర్చినది. ఈ దుర్మార్గములను ఖండించుచు బొంబాయి గవర్నరుగారిని షెర్గాపసుకాలేజీ కతిథిగా బిలివినతరి నాయనను హత్యచేయ బ్రతుక్కించుట నీచాతీసీచమని యీ కమిటీవారు ఖండించి చెప్పిరి.

పతాకకమిటీవారి నివేదిక సంగీకరించి, భారతజాతీయపతాక త్రివర్ణతోభితమై పూర్వమువలెనే రంగు లొకదానిక్రింద నొకటి యుండునట్లు వైసుండి క్రిందికి కాషాయ, శ్వేత, హరితవర్ణము లుండునట్లును, మధ్యగా శ్వేతభాగమున నీలవర్ణ భాసితమగు రాట ముండినట్లును తీర్మానించిరి. ఈ వర్ణములు గుణములను దెలుపును గాని సంఘములను దెలుపవు. కాషాయవర్ణము శౌర్యత్యాగములను, శ్వేతవర్ణము శాంతి సత్యములను, హరితవర్ణము విశ్వాసాదార్యములను, రాటము పేదలపాతిటి భాగ్యమును ప్రకటించుచుండును. నూతన జాతీయపతాకను ఆగష్టు ౩౦ తేదీ ఆది వారమునాడు ప్రదర్శింపగోరిరి. అనాడు పతాకోత్సవము కావించవలయు ననిరి. ప్రధానహక్కుల కమిటీవారి నివేదికను బరిశీలించి, పూర్వోక్తములైన హక్కులను, విధులను సంగీకరించిరి.

ఈ సమావేశములోనే ప్రధానహక్కులతీర్మానమును పూర్ణముగ సంస్కరింప బడినరూపమున సంగీకరించిరి.

ఈరోజులలోనే బొంబాయిలో సమావేశమైన వర్కింగుకమిటీవారు భగత్ సింగు దహనవ్యవహారమును పరిశీలించి, యిం దారోపింపబడిన యపరాధము లాధారరహితము లని త్రోసివైచిరి. పశ్చిమోత్తరరాష్ట్ర కాంగ్రెసుకమిటీ ఆఫ్ సుజీర్గా, ఖుదాయి ఖిద్మత్ గారులనుగూర్చి ముఖ్యమైనయొకతీర్మానము చేయబడినది. దాని నీక్రిందబొందు పరచుచున్నాము.

“ఈకమిటీవారు పశ్చిమోత్తరరాష్ట్రప్రతినిధులతో గూడి విచారించి, సరిహద్దు రాష్ట్ర కాంగ్రెసుకమిటీని మరల నిర్మించి, ఆఫ్ సుజీర్గా సం దైక్యమొనరింపవలయునని తీర్మానించుచున్నారు. ఖుదాయి ఖిద్మత్ గారులు కాంగ్రెసువలంబిరుదశ్రమానం దొక భాగము కావలయునని తీర్మానింపబడినది. ఈక్రింద సువాసానింపబడిన ప్రకటన

వర్కింగుకమిటీవారిచే ప్రకటింపబడినది. కమిటీవారి తీర్మానము లిందు పొందుపరచబడినవి.

“సరిహద్దురాష్ట్రములో కాంగ్రెసు కార్యక్రమమును గూర్చియు, నచ్చటి రాష్ట్రీయకాంగ్రెసు సంఘమునకును, ఆప్టనుజీర్గాకును, ఖుదాయిఖిద్మత్తారులకును గల పరస్పరసంబంధమును గూర్చియు కొన్ని భేదాభిప్రాయములు గలిగియుండుటచే వర్కింగుకమిటీవారు ఖాన్ ఆబ్దుల్ గఫూరుఖాన్, ఖాన్ ఆలీగర్ ఖాన్, హాకీము ఆబ్దుల్ జలీల్, పీర్ భత్తు, ఖాన్ ఆమీరు మహమ్మద్ ఖాన్, శ్రీమతి నిఖోదేవి గార్లతో పశ్చిమోత్తరరాష్ట్రమునందలి భావికార్యక్రమమునుగూర్చి సంప్రతించి యున్నారు. ఈ సంప్రతించుటలన భేదాభిప్రాయములు విడిపోయి సరిహద్దురాష్ట్ర నాయకులు కొన్ని తీర్మానముల ప్రకారము కార్యతంత్రము నడుప నంగీకరించినారు. ఆప్టనుజీర్గా కాంగ్రెసు కార్యక్రమమును నిర్వహించుచుండె ననియు, ఖుదాయి ఖిద్మత్తారు లీ కార్యక్రమము నమలులో బెట్టుటకు వలంబేరులవలె బుచ్చెయుచుండి రనియు నిరూపింపబడెను. కాని ఆప్టను జీర్గాకు వేరుగా నొక సంఘబంధము ముందుబుచ్చేత నది కాంగ్రెసు సంస్థయందు భాగము కావాలదు. జీర్గావారు రకరకముల జెండాలను వాడుటచేతగూడ కొంతకల్లోల ముదయించెను.

“కావున ప్రస్తుతిమున్న రాష్ట్రీయకాంగ్రెసు సంఘమును, ఆప్టను జీర్గాయును నేకమై యేర్పడిన కాంగ్రెసుసంఘము కాంగ్రెసునిబంధనల ననుష్ఠించవలయునని సరి హద్దురాష్ట్రీనాయకు లంగీకరించినారు. ఇట్లు కొత్తగా నెన్నుకొనబడిన సంఘమే రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘ మగును. సరిహద్దురాష్ట్రభావలో దానిని సరిహద్దు రాష్ట్రపు జీర్గా యని పిలువవచ్చును. అట్లే జిల్లాలయంగును, నగరమునందును ఉన్న కాంగ్రెసు సంఘములగూడ జీర్గాలని పిలువబడవచ్చును. అదిగూడ నచ్చుముగ కాంగ్రెసు సంఘములే యనువిషయము నిర్ధారణ చేయబడినది. ఖుదాయి ఖిద్మత్తారులను, వర్కింగు కమిటీవారును కొత్తగా చేసిన తీర్మానము ననుసరించి కాంగ్రెసు వలంబేరుదళము కాగలరు. ఖుదాయిఖిద్మత్తారు లను పేరుమాత్ర ముండవచ్చును. ఈ సంఘములన్నియు సంపూర్ణముగ కాంగ్రెసు నిబంధనల ననుసరించి నడువబడవలయును. ఇకమీదట జాతీయపతాకనుమాత్రమే వాడవలయును.

“వర్కింగుకమిటీ ప్రార్థనము ననుసరించి సరిహద్దురాష్ట్ర నాయకు డైన ఖాన్ ఆబ్దుల్ గఫూర్ ఖాన్ గా రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుద్యమమును నడపుటకై యంగీకరించిరి.”

వర్క్రింగుకమిటీవారు గాంధీ-ఇర్విన్ ఒడంబడిక మరతులకును, జాతీయప్రయోజనములకును ననుకూలముగా కాంగ్రెసువారు రాండుటేబిలుసభయందు ప్రాతినిధ్యము వహింపజాలరు, వహింపగూడదునని యిష్టము లేకపోయినను కష్టముమీద తీర్మానింప వలసివచ్చినదని యొక తీర్మానము గావించిరి. కాని ఢిల్లీ యొడంబడికమాత్ర మింకను ననుబంధముగానే యున్నదని యాక్రిందివాక్యములతో నిర్ధారణగా నిరూపించిరి:

రాండుటేబిలుసభలో కాంగ్రెసువారు పాల్గొనగూడదని వర్క్రింగుకమిటీ వారు ఆగష్టు ౧౩ లేదీని గావించిన తీర్మానమునుబట్టి, ఢిల్లీయొడంబడిక దీనితో నంత మొందినట్లుగా నర్థము చేసికొనవలదని యీకమిటీవారు విశదముచేయుచున్నారు. కావున కాంగ్రెసుసంఘములవారును, కాంగ్రెసుసభ్యులును సరియైన యాజ్ఞలు చేయ బడువరకును ఢిల్లీయొడంబడిక మరతులను కాంగ్రెసుకు సంబంధించినంతవరకు జాగ్రత్తగా నెరవేర్చుచుండవలసిన దని హెచ్చరించుచున్నాము."

కాని యేదేని నూతనసందర్భములు హఠాత్తుగ సంభవించినచో వర్క్రింగు కమిటీని సమావేశపరచుటకు పీలులేని సందర్భములయందు "వర్క్రింగుకమిటీవారి పేరిట నధ్యక్షుడు వ్యవహరింపవచ్చు" నని యధికార మిచ్చిరి.

సర్. టి. బి. సప్తా, జయకరుగార్ల ప్రయత్నములవలన చివరకు గాంధీగారు లండను వెళ్లుటకు పీలు గలుగునను వదంతులతోడను నాఫలతోడను నాకోశెల్ల మణిభవనము నిండిపోయెను. కాని సాయంకాల మగునప్పటికి భవనమునుండి వెలికి వచ్చిన కాంగ్రెసునాయకు లట్టి గూళల కవకాళము లేదనియు, గాంధీజీ లండను వెళ్ల జాలడనియు ప్రతికా ప్రతినిధులకు తెలియజేసిరి. అప్పటికిని కొందరు నిరాశ చెందక యెట్లయినను తుదకు మంచిఫలమే సమకూడు ననుచుండిరిగాని, యంతలో గాంధీజీ రాత్రి ౮-౪౫ గంటలకు మణిభవనమును వెలువడి బొంబాయి నెంట్రలు స్టేషనులో గుజరాతు మయిలునం దొక మూడవతరగతి పెట్టెలో కూర్చుండుసరికి వారియాళలు నిరాశలయ్యెను.

ఆ సాయంకాలము సర్ ప్రభాకరకు పటాణీగారు గాంధీజీతో నరగంటనేపు ప్రసంగించిరి. ఆయన ముల్తాను నొకమీద లండనుకు బోవనెంచియు బ్రయాణము నాపివేసెను. అసోసియేటెడ్సుప్రెస్సు ప్రతినిధి యాయన నెంత నొక్కి యడిగినను తన ప్రయాణము నాపుకొంటి ననుటకు మించి యేమియును జెప్పినాడు కాదు.

ఇట్లు రాండుటేబిలు సభానాటకమున బ్రథమాంకములోని మొదటి రంగము ముగిసెను. ఆగష్టు ౧౫ లేదీని డాక్టరు సప్తా, జయకరు, ఎ. రంగస్వామి అయ్యం గార్లు గాంధీ నొకటి రెండుసార్లుమాచి లండనుకు బ్రయాణమైరి. ఈ విషయమును

గూర్చి జరిగిన యుక్తరప్రత్యుక్తరములను చదివినచో సధికారవర్గముయొక్క చిత్త వృత్తి తెలియనగును. సైక్రటియటువా రొడంబడికను ద్రోసిరా జనిరి. బహుళః వారు పూనాదురంతమువలన కలత నొంది యుండవచ్చును. కాంగ్రెసు కార్యతంత్ర మంతయు మాటిమాటికిని మంచి యనువైన సమయమున నేదోయొక దౌర్జన్యకృత్యము వలన భంగమునొందుచు వచ్చినది. ఈ సమయమున బొంబాయి ఆర్టింగు గవర్నరు సర్ హెచ్. హాట్టనుగారిని హత్యచేయుటకై ఫెర్గూసను కళాశాలయం వొకవిద్యార్థి ప్రయత్నించుట యంతయు శోచనీయము. కాని హాట్టనుగారుమట్టుకు ౧౯౨౯ డిసెంబరు ౨౩ తేదీని ఇర్విన్ ప్రభువు శాంతిసహించినట్లే శాంతి వహించియుండెను. పూనాదురంతమునకు గాంధీగారు తనదుఃఖమును వెల్లడించి, ఆర్టింగు గవర్నరుగారు నిరపాయముగ నున్నందుల కభినందించిరి. వర్కింగుకమిటీవారును, ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెసుకమిటీవారు నీ దురంతమును ఖండించుచు సమచితములయిన తీర్మానముల గావించిరి. కాని గాంధీ - ఇర్విన్ ఒడంబడికకు దోషములు పట్టుట కింతకంటె లోతైన కారణములు గలవు. ఈ దోషములన్నియు వర్గీకరింపబడినవి. గాంధీగారి ఖండనములకు ఆగస్టు ౨౪ తేదీని గవర్నమెంటువారు వరుసగా సమాధానములు వ్రాసిరి. కాంగ్రెసువారు మరల అక్టోబరు మాసములో వానికి సమాధానములను ప్రకటించిరి. గాంధీగారుకాండుటేబిలు సభలో పాల్గొనుటకు నిరాకరించి, వర్కింగు కమిటీవారి యాహ్వాదముతో తన నిశ్చయమును ఆగస్టు ౧౩ తేదీని వైస్రాయిగారికి బంపుట కీ సంధిభంజన మొక కారణము. నిజమునకు వ్యవహారమును రిసాభాసము చేసినది. జూలై ౩౧ తేదీని ఎమర్సనుగారు వ్రాసిన లేఖ (పైని జూడుడు,) తరువాత ఆగస్టు ౧౦ తేదీ బొంబాయి గవర్నరుగారి లేఖయు సంతకు తగ్గియుండలేదు. సర్ మాలక్ము హెయిలీగారి తంతివార్తలో మాటమెత్తన యున్నను నదియును విపరీత ఫలదాయకమే యయ్యెను. అన్నిటికంటె మించిపోయినది బాగ్డోలీలో పన్నుల వనూళ్లయందు గావించబడిన నిర్బంధచర్యలు. బాగ్డోలీయందు ౨౨ లక్షలకును ౨౧ లక్షలు చెల్లింపబడినవి. బాకీదారులు కష్టదశలో నున్నారు. గాన పన్నులు చెల్లించుటకు గడువు కొవలయునని కాంగ్రెసు కోరెను. గుజస్తుబాకీ రెండులక్షలవరకునుండెను. ప్రజల కష్టదశనుబట్టి యీ బకాయిలో చాల భాగము గవర్నమెంటువారిచే సంగీకరింపబడినదే. (ఆధరైజ్ఞ చేయబడినదే.) గవర్నమెంటు అధికారులు గుజస్తు బాకీలను, హాలుసాలు బాకీలను గూడ పోలీసువారి బెడరింపులతో వసూలు చేయ జొచ్చిరి. పన్నులను వసూల్లిప్పించుటకుగాని బిగించుటకుగాని, కాంగ్రెసువారి కేవిధమైన యధికారములేదని గవర్నమెంటువారి వాదము - ఈ యర్థ మొడంబడికలో లేదనియు, దానిని గవర్నమెంటువారు సహింపజాలరనియు స్పష్టముగ వ్రాసిరి.

వజ్రలను భయపెట్టి, యక్రమమైన యధికారముచేసి శిస్తు వసూళ్లను జేయుటకు పోలిసు నారిని వినియోగించిరిని రుజువుచేయుటకు కాంగ్రెసు సిద్ధముగా నుండెను. ఇంతకును నిట్లు వసూలుచేయబడిన బకాయిశిస్తు లొక్క లక్షగూడ లేకుండెను. పన్నుల వసూళ్ల విషయములో వద్దనుటకుగాని, కద్దనుటకుగాని గవర్నమెంటువారి కధికార మున్నదిగాని, కాంగ్రెసువారి కిం దెట్టిజోక్యము లేదని గవర్నమెంటువారి వాదము. బ్రిటిషువారి యధికార మింకను బోలేదు. వారు దీనిని సవిమర్శనముగా జూపింపవలయును. వసూళ్లొక లెక్కలోనివి కావు. వారికి డబ్బుతో లెక్కలేదు. వారికి గావలసినది ప్రతిష్ఠ; ౧౯౦౨ లో మాంటాగ్యూగారు ప్రకటించిన ప్రతిష్ఠ యది.

గాంధీగారు లండను వెళ్లకపోవుట కింకొక ముఖ్యమైనకారణ మున్నది. గవర్నమెంటువారు రాండుటేబిలు సభకు డాక్టరు అన్నారీగారిని బ్రతినిధిగా బంపకపోవుటయే యాకారణము. కోరినచో కాంగ్రెసునా రాయనను బంపియేయుదురు. ఆయన కాంగ్రెసుసభ్యు డగుటయేగాక భారతదేశములో నొక మహాపక్ష మైన జాతీయ మహమ్మదీయ సంఘమునకు నాయకుడు. మహమ్మదీయులెల్లరును దేశాభ్యుదయ విరోధులు కారు. వారిలో కేవలము జాతీయమైన దృక్పథము కలిగి పూర్ణస్వరాజ్యమునకై (మహమ్మత్ అజదీ) పెనగులాడు నొక విశిష్టసంఘ మున్నది. కాని ఇర్విను ప్రభువు పండిత మదనమోహన మాలవ్యా, శ్రీమతి సోజినీదేవి, డాక్టరు అన్నారీగార్లను రాండుటేబిలు సభకు ప్రతినిధులుగా నిరూపించెదనని గాంధీశీకి వాదనముచేసియుండుట యెల్లరకు తెలిసిన రహస్యమే. మొదటివారి దిరువ్వరిని నామినేటు చేసి అన్నారీగారిని వదలివేసిరి. విల్లింగుడను ప్రభువు పెద్ద చిక్కులో పడెను. ఇర్విను ప్రభువుచేసిన వాదన మాయనకు చెలియకపోలేదు. కాని మహమ్మదీయులు స్వరాజ్యమును గోరుటలేదని రాండుటేబిలు సభలో బ్రకటితమగుట బ్రిటిషువారికి బ్రయోజకరముగానుండును. ఇర్విను ప్రభువు కావించిన వాదనమును దీర్చుమనగా అన్నారీగారి ప్రాతినిధ్యమునకు మహమ్మదీయ ప్రతినిధు లంగీకరించుటలేదని విల్లింగుడను ప్రభువు సమాధానము చెప్పెను. వారంగీకరింపకపోవుట నిశ్చయమే. అంగీకరించినచో వారు మహమ్మదీయ ప్రతినిధు లేల యగుదురు? భారత ప్రతినిధులే యయ్యెడివారు. దేశములో ననేక సహచర వర్గము గలిగి, యచ్చమైన జాతీయదర్శములతో సాంఘిక విభేదములను లేశమైన నంగీకరింపజాలని అన్నారీగారి ప్రాతినిధ్యమును వారెట్లా స్వీకరిండురు? కాంగ్రెసునా రొకసాంఘిక సమస్యాపరిష్కరమును బ్రకటించిరి. దానిని రాండుటేబిలు సభలో నొక హిందువునును, నొక మహమ్మదీయుడును గూడి స్థిరీకరింపవలయును. గవర్నమెంటువారి కిది తెలియును. అందుచేత వారు కాంగ్రెసుశరీరములోని మహమ్మదీయంగమును గోసీవైచి కాంగ్రె

మును సంధిపజేయ సంకల్పించుకొనిరి. ఇట్టి సందర్భములలో గాంధీజీ జాతీయ గౌరవమునకు భంగములేని మార్గమును ద్రోక్కి కాండుటేవిలుసభకు బోనని నిరూపించెను.

మరల సమరసన్నాహములు జరుప వారంభించిరి. సత్యాగ్రహాలు సమర సన్నాహము చేయుటకు మాటమాత్రమే యవసరము. దానికి గావలసిన సామగ్రి యేదియును లేదు. గవర్న మెంటువారివలె లాటీలు, సిబ్బందిని చూచుకొన నక్కర లేదు. ప్రజలతరపున నవసరముకొలది వలంటీరులు వచ్చుచుండుదు. అయితే మానవుని యొర్పున కొకమేర యున్నది. సత్యాగ్రహసమరమునందుగూడ నెంతమంది సిబ్బందియున్న, నెంతధనమున్న నంత మంచిది. ఈ విషయమై తరువాత తెలిసికొందము. కాని ఆగస్టు ౧౫ లేదీ నంతయు సమరసన్నాహముయ్యమై కన్నపైను. విల్లింగ్ డనుప్రభువుమాత్రము చాల మర్యాదతో వర్తించుచు నెప్పుడేదిక్కువచ్చినను తనతో గలసికొని సంప్రతించవలయు నని గాంధీజీకి సలహాయుచ్చుచుండెను. కాని గాంధీజీ ప్రార్థనము లక్ష్మీరకు రాలేదు. దేశము విచారములో మునిగిపోయెను. మాలవ్యా సరోజినీదేవులు సప్తా, జయకరు, అయ్యంగార్లు వెల్లిన ముల్తాను నాకమీద వెళ్లక ప్రయాణము లావుకొనిరి. గాంధీజీ తన యభిప్రాయము నట్లు సరళముగా జెప్పగల్గెను:

“గవర్న మెంటుకును, కాంగ్రెసుకును నొక యొడంబడికయుండి, దాని మరతులకు వ్యాఖ్యానము చేయుచుండుమున భేదాభిప్రాయములు గల్గి యుభయపక్షములు దానియొడల నవరాధములు చేసినప్పుడు, లోకములో నన్ని యొడంబడికలకును నీ నిబంధనలు చెల్లినో యవి యన్నియు నీయొడంబడికకుగూడ జెల్లును. అందును నీ యొడంబడిక యొకవంక నొక మహాప్రభుత్వమునకును, మరియొకవంక యావద్భారత జాతికిని బ్రాతినిధ్యము వహించుచున్న యొక మహాసంఘము మధ్య చేసికొనబడిన దగుటచే దీని కా నిబంధనలన్నియు జెల్లును. పైగా నీయొడంబడికను వ్యాయస్థానములలో జెల్లించుకొన వీలులేకపోవుటవలన, దీని విషయములో భేదములు పుట్టి వాని నుభయులు సంశయపడ జాలనప్పుడు నిష్పక్షపాతమైన పంచాయతీని నియమించుట గవర్న మెంటువారికి మరింత విధివత్తర మైయున్నది. ఇట్టి తగాదా వ్యవహారములను పంచాయతీవారి తీర్పునకు జెట్టవలయు నను కాంగ్రెసువాదమును గవర్న మెంటువాదు త్రోసిపుచ్చినారు.”

నిజమునకు గాంధీజీ కాంతి కవకాశము లేకుండ నెన్నడును జేయలేదు. స్థానికాధికారు లొడంబడిక మరతులను బూరించి, ‘త్రోవచక్కజేసిన వెంటనే లండనులో బోయి నడుదు’ నని చెప్పెను. ఆయన యిన్నాళ్లు ప్రతిరాజకీయవేత్తయొక్క

మనస్సునందును రహస్యముగా దాగియున్న యభిప్రాయమును బహిరింగముగా జెప్పివై చెను. “ఇక్కడి సివిలు అధికారులకు నేను రాండుటేబిలుసభకు బోవుట యిష్టములేదు. ఒకవేళ వా రిష్టపడినచో కాంగ్రెసువా రెన్నటికిని సహింపలేని పరిస్థితులలో నేనుసభయందు బాల్గానవలయునని వారితాత్పర్యము” గాంధీజీ కాంగ్రెసు పేరిట చేతములో నొక ‘మారట ప్రభుత్వమును’ స్థాపింప జూచున్నాడని దురభిప్రాయపడుచుండిరి. ఇట్టి గుప్తసంస్థను సహించి యూరకుండరా దని వారి యభిప్రాయము. అందుచేత గాంధీజీ బొంబాయినుండి అహమ్మదాబాదునకు బోవుచు దన యాజమాన్యముక్రింద నొక మారటప్రభుత్వమును సాగింపవలయునని తా నెన్నడును దలపలేదనియు, పంచాయతీబోర్డును స్థాపింపవలయు నని తా నెన్నడును పట్టు పట్టలేదనియు, తనకు గావలసిన డెల్ల న్యాయముమాత్రమే యనియు విల్లింగుడనుప్రభువున కొక యుత్తరము వ్రాసెను. ఆలేఖ యిది :

“పరిస్థితులు చకచక మారిపోవుచుండుటచే దాము జూలైలో స్వయముగా వ్రాసిన యుత్తరమునకు జవాబు వ్రాయజాలకపోతిని.

“ఆజాబునందలి నిష్కల్మషతను నే నభినందించుచున్నాను. తరువాత పుట్టిన యుదంతము లన్నియు నాలేఖను నిస్సారముగ జేసివైచినవి. నేను ఆగష్టు ౧౩ తేదీని యిచ్చిన తంతివాదలో విన్నవించుకొన్న రీతిగా నీ యుదంతములన్నియుగూడి మన దృక్పథములయందే భేద మున్నట్లు తెలియజేయుచున్నది.

“మీరు కావించిన నిశ్చయమువలనను, నా కిక్కడనున్న బాధ్యతలను బట్టియు నేను రాండుటేబిలుసభకు బోజాలనను తీర్మానము నెంతయో మహాతురతతో విచారించి విచారించి, విధితప్పక చేసికొంటి నని మీకు తెలియజేయుచున్నాను.

“నేను పంచాయతీబోర్డును స్థాపింపవలయునని పట్టుపట్టితినియు, నొక ‘మారట ప్రభుత్వమును’ నాయాజమాన్యముక్రింద నడుప నెంచితినియు మీరు తలచి, తన్ములమున నిట్టి నిశ్చయము చేసి రని విని చాల విషాదము నొందితిని.

“పంచాయతీబోర్డును స్థాపింపవలయు నని నేను గోరినది నిజమే. కాని యది న్యాయ మని చెప్పితినిగాని, దానిని స్థాపించితీరవలయునని నే నెన్నడును పట్టు పట్టలేదు. పైగా నాకు జడగలఁన న్యాయము జరుగుచున్నంతవరకు నేను సంతృప్తుడనై యుండునని మీతో స్పష్టముగ జెప్పియుంటిని. ఇది పంచాయతీబోర్డును స్థాపించి తీరవలయు నని పట్టుదల కాదని మీరును సంగీకరింతురు.

“ఇక ‘మారట ప్రభుత్వము’ విషయములో మీ రొకతరి నా విషయమై చమత్కారముగ నిరూపించినప్పుడు, నేను జిల్లాయధికారి ననుకొనుట లేదనియు, నేనును

నాసహచరులునువాలంటరీవేళ్లుగను, గ్రామోద్యోగులుగను బనిచేయుచుంటిమనియు, నిదియైనను గవర్నమెంటువారి జిల్లాయధికారుల యనుమతితోడనే చేసితిమనియు తెలియజెప్పియుంటిని. దానితో మీకు బుట్టిన దురభిప్రాయము తొలగిపోవు ననుకొంటిని. అందుచేత సత్యమారములైన యీ యభిప్రాయమువలన మీ నిశ్చయము గావించుకొన్నచో నేను చాల విచారము నొందెదను.

“కాని యిప్పుడీ లేఖ వ్రాయుట, యిక నింతతో మీరు ఢిల్లీయొడంబడిక యంతమైన ట్లెంచుచున్నారా, లేక కాంగ్రెసువారు రాండుటేబిలుసభయందు బాల్గానకపోయినను నొడంబడిక కేమియు భంగములేదని యెంచుచున్నారా? యను విషయమును దెలిసికొనుటకే ఈనాడు వర్కింగుకమిటీవారి తీర్మానమును గావించిరి:

‘ఆగష్టు ౧౩ తేదీని వర్కింగుకమిటీవారి కాంగ్రెసు రాండుటేబిలుసభ యందు బాల్గానజాల దని కావించిన తీర్మానమునుబట్టి ఢిల్లీయొడంబడిక యంతమొందిన ట్లెంచరాదని యీ కమిటీవారు తెలియజేయుచున్నారు. కావున కాంగ్రెసుసంఘములును, కాంగ్రెసుసభ్యులునుగూడ వర్కింగుకమిటీవారు ప్రజ్ఞేకముగ నాజ్ఞ చేయు వరకును కాంగ్రెసుకు సంబంధించినంతమట్టుకు ఢిల్లీయొడంబడికవరతులను బూర్తిగా నెరవేర్చుచుండవలయు నని యీ కమిటీవారు హెచ్చరించుచున్నారు.’

“దీనివలన నీ సంకటస్థితిలో గవర్నమెంటువారిని బాధింపవలయునను కోరిక కాంగ్రెసువారికి లేదని మీరు తెలిసికొనవచ్చును. కాంగ్రెసువారికి ను నొడంబడికను నిలుపుటకే సంసిద్ధులైయున్నారు. కాని దీనికి రాష్ట్రీయప్రభుత్వములవారుగూడ ననుకూల పరిస్థితుల గల్గింపవలయును.

“కాని యీ యానుకూల్యము వారియొద్ద నేమాత్రమును గనబడుటలేదని నేను మీకు వ్రాసిన లేఖలయందును, మన సంభాషణములందును దెలిపియే యున్నాను. దేశములో నాలుగుమూలలనుండియు కాంగ్రెసుప్రచారకులను ద్రోక్కివైచి, కాంగ్రెసుకార్యక్రమమును భగ్నముచేయుటకు తగిన చర్యలను గవర్నమెంటువారు జరుపుచున్నారని వార్తలు వచ్చుచున్నవి.”

గాంధీజీ యీ యంతరమునకు త్వరగా సమాధానము వ్రాయింపు డనియు, తన యారోపణలకు త్వరలో బరిహారము చేయింపుడనియు, లేనియెడల కాంగ్రెసుప్రచారకు లాత్యసంరక్షణము చేసికొనుట కనుమతీనియు డని త్వరపెట్టుచున్నారనియు వ్రాసి లేఖను ముగించెను. గవర్నమెంటువారికిని, ప్రజలకును నడుమ కాంగ్రెసు మధ్యవర్తిగా నుండుటకు గవర్నమెంటువారి రాష్ట్రకానకపోయినను గాంధీగారు గణించలేదు. గవర్నమెంటును బాధింపవలయుననిగాని, వంచననేయవలయుననిగాని

యాయనకు లేదు. కాని సివిలుసర్వీసులవారి విరోధభావముమూలముగా నొడంబడి కను గవర్నమెంటువారే భగ్నము చేయుచుండిరనుటమాత్రము లేటెల్లముగా నుండెను. ప్రధానాప్రధానములను గాంధీ చక్కగా గ్రహించుచుండెను. సివిలు సర్వీసుల వారు భారతజేతమునకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమును వహించు హక్కుగలదని యంగీకరించుట లేదని యాయన గ్రహించెను. 'కావున సివిలుసర్వీసులవారెల్లరును నీ హక్కు నంగీకరించువరకును కాంగ్రెసు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమునకై రాయబారములు జరుపుట కవకాశము లేదు. ఎంత కష్టనష్టములు వచ్చినను కాంగ్రె సెంకను త్యాగపథము ననుసరింపవలయును. బాన్దోలీవ్యవహారము నా కగ్నిపరీక్షయైనది. అది సివిలియనుల చిత్తవృత్తి నెరుగుట కుద్దిష్టమైనది. దాని నా దృష్టితో బరిశీలించినచో నది యల్పవిషయము కాదని తెలియును.' అని గాంధీ చెప్పెను. గాంధీజీ 'చార్జి షీటు'ను ప్రచురించుటకు సిగ్గునుండి ఆగస్టు ౧౪ లేదీన వచ్చిన తంతివార్తచే నధికారము పొందియున్నను, దానిని ప్రచురించుట గవర్నమెంటువారిపై సవాలు వేయుటవంటిదని కొంద రభిప్రాయపడిరి. డాక్టరు సప్రజయకరులు ముల్తానునాక మీదనుండి యట్లే తంతివార్త పంపిరి. దానివలన తాము వైస్రాయితోడను, స్టేటు సెక్రటరీతోడను శాంతిరాయబారములు జరుపుట కభ్యంతరము కలిగె నని యభిప్రాయపడిరి. గాంధీగారి యంతరమునకు వైస్రాయిగారు పంపిన సమాధాన మాళాజనకముగ లేకుండెను. ఆయన యీ యెదుమాసములనుండియు కాంగ్రెసువారి చర్యలన్నియు, నందును ముఖ్యముగ యు. పి. యందును, సరిహద్దురాష్ట్రమునందును కాంగ్రెసువారిచేతలు శాంతికి మూలచ్ఛేదకములై, ఢిల్లీయొడంబడికను సంపూర్ణముగా భంజించుచున్న వనెను. కాంగ్రెసువారు రౌండుటేబిలుసభలో బాల్గానకపోవుట యొడంబడిక యొక్క ప్రధానలక్ష్యమునే భంజించుట యనిరి. కాని గవర్నమెంటు వారప్పటప్పటికి బుట్టు ప్రత్యేకసందర్భములకు దగినదానికిమించి యెట్టి ప్రత్యేకచర్యలను గైకొనరని వైస్రాయిగారు వాదనముచేసిరి. గాంధీగారుగూడ నొడంబడికను నిలువజేట్టు వైస్రాయిగారి నిశ్చయమును బరమాదరముతో స్వీకరించి, కాంగ్రెసు సభ్యులెల్లరును మిక్కిలి జాగరూకులై యొడంబడికను మన్నింపవలయునని ప్రకటించిరి. ఆయన కొన్ని విషయములను గురించి స్వయముగా మాట్లాడుట కనుజ్ఞనియ్యడని వైస్రాయిగారికి తంతివార్త పంపెను. వైస్రాయిగారు నందుల కంగీకరించిరి. అంత గాంధీజీ వల్లభాయీపటేలు, జవహరలాలు, ఆగస్టు ౧౫ లేదీనే ముల్తానునాకమీద లండనుకు దూసికొనిపోక నిలచిన మిత్రుడైన సర్ ప్రభాకంకరు పట్టానిగారును వైస్రాయిగారిని సందర్శించిరి. వైస్రాయిగారు తమ కార్యనిర్వాహకవర్గమును సమాజేశపరచిరి. చిట్టచివరకు గొన్ని యడ్డంకులు పుట్టి గిట్టినతరువాత వ్యవహారము.

కుడుటబడెను. వెంటనే గాంధీగారు ఆగస్టు 27 తేదీని లండనుకు బయలుదేరి.

ఈ విధముగా గాంధీగారికిని, ఇండియాగవర్నమెంటు ప్రతినిధులకును స్విట్జర్లాండ్ జరిగిన సంభాషణముల ఫలితముగా గాంధీజీ కాంగ్రెసుతరపున రాండు టేబిలు సభయందు బాల్గానవలయునని యేర్పాటు చేయబడెను. అట్లే ఆగస్టు 27 తేదీని గాంధీజీ బొంబాయినుండి నాకయెక్కి లండనుకు ప్రయాణమైరి.

* * * * *

ఈ యొడంబడికను ఇండియాగవర్నమెంటువారు ప్రచురించిరి. దానితో బాటు గాంధీగారు ఇండియాగవర్నమెంటు హోముడిపాట్టమెంటు కార్యదర్శియైన ఎమర్సన్ గారికి వ్రాసిన లేఖను, ఎమర్సన్ గారు గాంధీజీకి వ్రాసిన లేఖనుగూడ ప్రచురించిరి. ఆ లేఖలుగూడ నా యొడంబడికలోని భాగములే. ఆ ప్రకటనమును, లేఖలను నిట నుదాహరించుచున్నాము:

గవర్నమెంటు ప్రకటనము

౧. వైస్రాయిగారికిని, గాంధీగారికిని జరిగిన సంభాషణములకు ఫలితము రాండు టేబిలుసభలో గాంధీగారు కాంగ్రెసుప్రతినిధులై పాల్గొందురు.

2. ౧౯3౧ మార్చి ౫ వ తేదీని గావించుకొనిన యొడంబడిక సజీవముగ నేయుండును. ఈ యొడంబడిక విషయములో దోషములు జరిగినవని నిర్ధారణ చేయబడినచో ఇండియాగవర్నమెంటువారును, రాష్ట్రప్రభుత్వములును వానిని దిద్దుబాటుచేసి, యా విషయమై యెవ్వరు తెలియజేసినను శ్రద్ధతీసికొని దానియందలి పరతులన్నింటిని బాగ్తగా బాలింపగలరు. కాంగ్రెసువారుగూడ ఒడంబడికపరతులను సక్రమముగ బాలింపగలరు.

3. నూరతుజిల్లాలో పన్నుల వసూళ్ల విషయములో బాగ్డోలీ ఠాలాకా యందును, వలాదు మహాలనందును ౧౯3౧ జూలై నెలలో రివిన్యూ ఉద్యోగులు పోలీసువారితోగూడి కొన్ని యూళ్లకు బోయి పోలీసువారిదౌర్జన్యముమూలముగా రయితుల శక్తికిమించిన పన్నులను, బాగ్డోలీ ఠాలాకాలో దక్కిన యూళ్లయందు జరిపిన పద్ధతిగా గాక, వసూలుచేసి యుండిరా యననది వివాదాంశమైయున్నది. అందుచేత ఇండియాగవర్నమెంటువారు బొంబాయిగవర్నమెంటువారితో సంప్రతించి, వారి సంపూర్ణానుమతితో నీ వ్యవహారమును గూర్చి యీక్రింద పేర్కొనబడిన యంశముల ననుసరించి విచారణ జరుపబడవలయునని నిశ్చయించివారు. ఇందలి విచారణాంశము లివి:

“బాడ్వోలీతాలాకాలోని కొన్నియూళ్లయందలి ఖాళీదారులు పోలీసువారి జాగ్రత్తమువలన ౧౯౩౧ మార్చి ౫ లేదీ తరువాత నాతాలాకాలోనే కొన్నియూళ్లయందు పోలీసువారి సహాయములేకుండ జేయబడిన వమూళ్ల పద్ధతి నవలంబించినయెడల తెల్లంపవలసియుండు మొత్తముకంటె నెక్కువమొత్త మిచ్చునట్లు నిర్బంధింపబడిరా? అట్లు వమూలు చేయబడియున్నచో నామొత్త మెంత? ఈ విషయములలో దేనిని గురించియైనను సాక్ష్యమును పొందవచ్చును.”

ఈ విచారణ జరుపుటకై యిండియా గవర్నమెంటువారు నాసిక్ జిల్లాకాలెక్టరు ఆర్. సి. గార్డనుగారిని నియమించిరి.

౪. కాంగ్రెసువా రిదివరకు గావించిన యారోపణములన గూర్చి యిండియా గవర్నమెంటువారును, రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు నిట్టివిచారణ చేయింపగోరుటలేదు.

౫. ఈ యొడంబడికవరకులకు సంబంధించని యితరములైన యారోపణలను కాంగ్రెసువారు చేసినయెడల నట్టివి మామూలు పరిపాలనతంత్రము ననుసరించి వ్యవహరింపబడును. వానిని గూర్చి కూడ విచారణ చేయవలసియున్నచో, నట్టిదాని కెట్టి స్వరూప ముండవలసినదియు దానికి సంబంధించిన రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు మామూలు పద్ధతిగా నిర్ణయింతురు.

గాంధీజీ ఎమర్సనుగారికి వ్రాసినలేఖ - సిప్లు ౧౯౩౧ ఆగష్టు ౨౭ : “ప్రియమైన ఎమర్సనుగారికి

మీరు కొత్తచిత్తును వ్రాసి దానితోబంపిన యంతరమునకు నానందనములు. సర్ కవాన్టీగారు మీరు సూచించిన మార్పులను నాకు తెలియజేసినారు. నాసహచరులును, నేనును మీ చిత్తును జాగ్రత్తతో బరికిరించితిమి. ఈ చెప్పబోవునంశములలో దక్క మా కది యంగీకార్యముగనే యున్నది:

“౪ వ పేరాలో గవర్నమెంటువారు సూచించిన యభిప్రాయమును కాంగ్రెసు తరఫున నే నంగీకరింపజాలకున్నాను. ఏల యన నొడంబడికకు బట్టినదోషమునకు దగిన పరిహారము చేయనిసందర్భములలో బ్రస్తుతము ఢిల్లీయొడంబడికప్రకారము సత్త్విగ్రహము నిలుపబడినదిగాన విచారణచేయించుట యత్యవశ్యకమై యుండును. కాని యిండియాగవర్నమెంటువారును, రాష్ట్రప్రభుత్వములును విచారణ కంగీకరింపజాలనిచో నీనూత్రము నిలిచియుండుటకు నా కధ్యంతరము లేదు. దానికి ఫలిత మేమగుననగా, నిదివరలో నిరూపింపబడిన యంశములను విచారణ చేయింపబలయు నని కాంగ్రెసు నొక్కి యడుగకపోయినను దురదృష్టవశమున నేదేనిఅపదపుట్టి దానికై

విచారణచేయుచుట కవకాశము లేనందున కాంగ్రెసువారి రాత్మరక్షణము గావించు కొనుటకు ప్రత్యక్షప్రతిక్రియాకలాపము సాగింపవలసివచ్చినచో సత్కారము విరమింపబడినను నట్టిపద్ధతి నవలంబించుటకు కాంగ్రెసువారికి నేవచ్చు నొనగవలయును.

“కాని సాగ్యమైనంతవరకు బ్రత్యక్షప్రతిక్రియాతంత్రముపొంత బోక చర్యలు విశ్వాసపూర్వక హేతువాదములవంటి సాధనములచేతనే కొరికలను దీర్చుకొనుటకే కాంగ్రెసువారు ప్రయత్నము చేయగలరని నేవిష్టము గవర్నమెంటువారికి వాగ్దానముచేయ నవసరములేదు. ముందుముందు దురభిప్రాయములు పుట్టకుండుటకును, కాంగ్రెసు విశ్వాసద్రోహము చేసిన దనునపవాదము రాకుండుటకును కాంగ్రెసువారిస్థితి నిక్కడ శిశువలసివచ్చినది. ఈ చర్యలు సఫలము లయ్యెనేని యీ యంత్రమును, దీనికి మీ రిచ్చు సమాధానమును గవర్నమెంటువారిప్రచురణముతో గలిపి ప్రకటింతురని విశ్వసించుచున్నాను.

ఇట్లు

ఎమ్. కె. గాంధీ”

ఇండియాగవర్నమెంటు, హోముడిపార్టుమెంటు, సిల్హ, ౧౯౩౧ ఆగస్టు ౨౩.
“ప్రియమైన గాంధీగారికి

ఈనాటి మీలేఖకు వందనములు. అందు మీరు కొన్నియభిప్రాయములను నూచించుచు, చిత్తుప్రకటనము సంగీకరించియున్నారు. ఇదివరకు మీరు గావించిన యారోపణలవిషయమై విచారణ చేయింపవలయునని కాంగ్రెసువారు పట్టుపట్టరనునంశమును గవర్నరుజేనరలు ఇంకొన్నిలువారు గుర్తించినారు. కాంగ్రెసువారు ప్రత్యక్ష ప్రతిక్రియాతంత్రమును బరిత్యజించి, చర్యలు, విశ్వాసపూర్వక హేతువాదములవంటి సాధనలతో కార్యసాఫల్యమునకు బ్రయత్నింతురని వాగ్దానము చేయుచు మున్నుండు కాంగ్రెసువారు జరుపవలసియుండు చర్యలనుగురించి చెప్పియున్నారు. గవర్నరు జేనరలు ఇంకొన్నిలువారుగూడ కాంగ్రెసు ప్రత్యక్ష ప్రతిక్రియాతంత్రమునకు దిగదనియే మీతోబాటు విశ్వసించుచున్నారు. ఇక గవర్నమెంటువారి యభిప్రాయముకొరకు మీకు ఆగస్టు ౧౯ తేదీ వైస్రాయిగారు వ్రాసిన లేఖను జూడవలయునని కోరుచున్నాను. గవర్నమెంటువారి ప్రచురణమును, ఈనాటి మీయుత్తరమును, నా యీ సమాధానమును గలిపి ప్రచురింపబడును.

ఇట్లు

హెచ్. డబ్లియు. ఎమర్సన్

బాక్స్‌లీయం దొకవిచారణ జరుగవలసియందైనని గుర్తించుకొనవలయును. మిగిలిన దోషము లన్నిటికిని పరిహారము లేనియెడల ఢిల్లీయొడంబడిక యున్నను ఆత్మరక్షణకై ప్రతిక్రియాతంత్రము నవలంబించుపాక్కు కాంగ్రెసువారికి గలదని నిర్ధారణ చేయబడినది. ముందు ముందు రాబోవు దోషములకు విచారణ యుండవచ్చును, లేకపోవచ్చును. విచారణ లేక పరిహారమును లేకయున్న సందర్భములలో కాంగ్రెసువారిష్టమైనచో ప్రజల హక్కులను రక్షించుటకు బ్రతిక్రియాతంత్రము నవలంబింపవచ్చును.

అయినను కాంగ్రెసుసంఘములును, కాంగ్రెసుసభ్యులును ఢిల్లీయొడంబడిక యొకను సజీవమై యున్నదని మనస్సులో నుంచుకొని, కాంగ్రెసుసభాధ్యక్షునికి దెలియకుండ తమంతట తాము దానివరతుల నెవ్విధముగను భంగింపరాదు. గవర్నమెంటువారియందుగాని, వారియుద్వ్యోగులయందుగాని దోషమేదని గవ్వడినచో దానిని కాంతియుతముగ పేరుతువాదములచేత దీర్చ బ్రయత్నింపవలయును. ఈ ప్రయత్నములు విఫలములైనచోట కర్తవ్యమునుగూర్చి కాంగ్రెసుపైసిడెంటుసలహాను బుచ్చుకొనవలయును.

ప్రస్తుత మున్నదోషములు కొన్నిటిని గాంధీమహాత్ముడు గవర్నమెంటువారికి బంపిన 'చార్జిషీటు' లో బేర్కొనెను. వానికి గవర్నమెంటువారు సమాధానముల బంపిరి. కాంగ్రెసుసంఘములవారెల్లరును ఈదోషములను, వానిసమాధానములను జాగ్రత్తగా బరీశీలించి వానిపై మరల దమ యభిప్రాయములను వ్రాసి యహమ్మదాబాదు ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెసుకమిటీకి బంపవలయు ననిరి. ఇంకను కొత్తదోషము లున్నచో వానినిగూడ ద్వరగా తెలియజేయవలయు ననిరి.

గాంధీజీ లండనుకు బ్రయాణమై వెళ్లెనుగాని అందు విజయము లభించుననెడి యాశుమాత్ర మాయనకు లేకుండెను. అయినను రాష్ట్రప్రభుత్వములు, సివిల్ సర్వీసువారు, ఆంగ్లేయవ్యాపారులు కాంగ్రెసురాయబారము సఫలీకృత మగుటకై కాంగ్రెసుకు దోడ్పడుదు రని యాయన యాశించెను. గాంధీగారును, కాంగ్రెసుపైసిడెంటును గవర్నమెంటువారితో సిఘ్నానగరమున ఆగష్టు 22 లేదీని క్రొత్తగా చేసికొన్న యొడంబడికను కాంగ్రెసువర్కింగుకమిటీవారు ౧౯3౧ సెప్టెంబరు ౧౧ లేదీని జరిగిన సమావేశములో నామోదించిరి. వర్కింగుకమిటీవారి యీ సమావేశములో మరియొక ముఖ్యవిషయమునుగూర్చి తీర్మానించిరి. ఇండియను బొక్కుగనులవారు బట్టల మిల్లులవలెనే కాంగ్రెసుతో నొడంబడిక చేసికొని ప్రజల జాతీయోద్యమమునకు సానుభూతి జాతుచు, వారిపెట్టుబడిలో ౧౦౦ కి 2౫ పాళ్లు కేవలము భారతదేశపుధనమై

దైత్యులందఱును భారతీయులై సహోబోధుగనుల నభిమానించవలయుననికాంగ్రను వారు దేశములోని పారిశ్రామికసంస్థల కన్నిటికిని, ముఖ్యముగా బట్టలమిల్లులకును రికమెండు చేయుదురు. మానేజింగు ఎజెంటుగారి ఫరములో విదేశీయులెవ్వరునుండ రాదు. వారు బోగ్గసరలను సమప్రమాణమునతెట్టి మంచినరకునమ్ముచు స్వదేశీప్రచార మునకు దోడ్పడవలయును. వారి యజమానులు జాతీయోద్యమమునకు విరుద్ధముగ ప్రచారమును చేయరాదు. ఏవో ప్రత్యేకకారణము లుండిన దక్క భారతీయులనే యుద్యోగులుగా నియమించవలయును. భీమా, బ్యాంకింగు, ఎగుమతి దిగుమతు లన్నియు దేశీయములైన కంపెనీల ద్వారానే జరుపుకొనవలయును. ఇట్లే ఆడిటర్లు న్యాయవాదులు, నౌకలయేజెంటులు, బ్రోకర్లు, కంట్రాక్టర్లు నందఱును భార తీయులై యుండవలయును. వ్యాపారముకొరకు గొను వస్తువు లన్నియు స్వదేశీ సరకులే కావలయును. అధికారవర్గమువారు స్వదేశీబట్టలను ధరించవలయును. గనుల కూలీలకు తగిన వేతనములు, నౌకరీమరతులు మున్నగునవి సముచితముగా నుండ వలయును. గనులయొక్క జమ ఖర్చు లెక్కలను ప్రతిసంవత్సరము కాంగ్రనుకు బంపుచుండవలయును.

అట్టివారు, నవంబరు మాసములయందు భారతదేశమునందును, ఇంగ్లాండు నందును జరిగిన మహోదంతములను జెలిసికొనుటకు ముందు గాంధీజీప్రయాణమును గూర్చి కొంత చెప్పకొందము. గాంధీజీతో మహాదేవదేశాయి, దేవదాసుగాంధీ, ప్యారీలాలు, మిరాతెనుగా ధ్లండిరి. శ్రీమతి సరోజినీదేవీ యాయనతోగూడ నుండెను. వారిని తీసికొని చెల్లనిచ్చిన సామగ్రి మిక్కిలి స్వల్పము. ప్రయాణమునకు ముం దేమియు వ్యవధి లేకపోవుటవలనను, ప్రయాణము జరుగునో, జరుగదో యసలు తెలియకపోవుటవలననే సామగ్రి చాల స్వల్పమైయుండెను. కాని గాంధీజీ కొర చూపులతో అది మరింత స్వల్పమై పోయెను. వారికి ఏడెనులో మనఃపూర్వకముగు స్వాగత మొసగబడెను. అచ్చటి యరబ్బులును, హిందువులనుగూడ గలసి, కొంత కష్టముమీద నొక వినతిపత్రమును సమర్పించిరి. రెసిడెంటు సభాపేదీకయొద్ద భారత జాతీయపతాకను గట్టనీయడయ్యెను. పాపము వా రేమియు తోచక యూరకుండిరి. తుదకు గాంధీజీయే యాగ్రంథిని విడదీసివై చెను. గాంధీజీ యాహ్వానసంఘాధ్యక్షుడైన ప్రమోదాకవాణ్ణీ దివ్వాగారిని విలిచి తా నిట్టి పరిస్థితులలో వినతిపత్రమును స్వీకరింప జాల ననియు, గవర్నమెంటుకును, కాంగ్రనుకును నొడంబడిక జరిగినది గావున గవర్నమెంటువారు పతాక కథ్యంతర పెట్టరా దనియు రెసిడెంటుగారికి గబురుచేయు మని చెప్పెను. ఈవాదము వచ్చి, రెసిడెం టునుమతింపగా జాతీయపతాక నెత్తిన చోట గాంధీజీ ప్రజ లిచ్చిన వినతిపత్రమును స్వీకరించెను

ఏడేనువాసులు 32౨ గినిలు సమర్పించిరి. ఈ బహుమానమును, వారి పినలి పత్రమును నభినందించుచు గాంధీజీ యిట్లుపన్యసించెను:

“మీరు నా కింత గౌరవము చేసినందులకు మీ కెల్లరకును నందనములు. ఈగౌరవము నాకుగాని, నాసహచరులకుగాని యుద్దేశింపబడినది కాదని యెరుగుదును. ఇది కాంగ్రెసుకు గావించిన గౌరవము. ఆకాంగ్రెసుకు నేను రాండుపేరిలు సభలో ప్రతినిధిగా బోవుచున్నాను. జాతీయపతాకవిషయమున మీకార్యక్రమములో నభ్యంతరము కలిగినని వినియుంటిని. భారతీయుల సమావేశములో, నందును ప్రజానాయకు లాహ్వనింపబడినచోట జాతీయపతాక లేకుండుట నే నూహింపజాలను. జాతీయపతాక గౌరవమును రక్షించుటకై యెండిలో లాట్ డెబ్బలు తినిరనియ్య, బలపురు ప్రాణములను గోల్పోయి రనియు మీ చెరుగుదురు. జాతీయపతాకను గౌరవింపకుండ మీ లే ప్రజానాయకుని గౌరవింపజాలరు. ఇప్పుడు కాంగ్రెసుకును, గవర్నమెంటుకును నొడంబడిక జరిగినది. కాంగ్రె కిప్పుడు విరోధివర్గము కాదు, మిత్రవర్గమే. కావున జాతీయపతాక నెత్తనిచ్చుటతో జాలదు; కాంగ్రెసునాయకుల నాహ్వనించినప్పుడు దానికి గౌరవస్థానము నొసగవలయును.”

నాకమీదగూడ గాంధీజీ యాశ్రమనందువలెనే నిత్యప్రార్థనలు, రాటము, పిల్లలతో నాటలుగా బ్రొద్దువుచ్చుచుండెను. గాంధీజీ మంచి డైరగాడు. ఆయన యొకరోజు సాయంత్రము నాకమీదనున్న యొకమిత్రునకు నేడువందల రూపాయల ఖరీదుగల యొక నేలవ నేడువేల కమ్యూతినని చెప్పి మిత్రవర్గ మెల్లరకును బరమాశ్చర్యము కలుగజేసెను. మాడంజిల్లులు పాపాగారును, వాఫిడ్ పక్షనాయకుడైన సహస్ పాపాగారును గాంధీజీ కభినందనముల బంపిరి. జిల్లులుపాపాగారి యభినందనము హృదయ స్పూర్తిగలిగియుండెను. సహస్ పాపాగారి యభినందనమునందలి యాత్మీయత యది చదివినచే బోధపడగలను. దాని నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాము:

“మహానాయకుడు శ్రీ గాంధీగారికి, రాజపుటానా

“నేడు స్వాతంత్ర్యమునకై పోరాడుచున్న ఈజిప్టుదేశముతరపున మావలెనే స్వాతంత్ర్యసంగ్రామమున నిమగ్నమైయున్న భారతదేశమునకు నాయకులైన మీకు స్వాగత మొసగుచు, మీరు సుఖప్రయాణము చేసి తేజముగా స్వదేశమునకు దిగి పోవుదురు గాక యని హృదయపూర్వకముగ గోరుచున్నాను. మీ యశ్వేషణకు దగిన ఫలము లభించునుగాక! మీ మహత్తరమైన యాత్మనిశ్చయమునకు దగిన మహాఫలము మీకు లభించునుగాక యని పరమేశ్వరుని బ్రార్థించెదను. మీరు తిరిగి స్వదేశమునకు బోవుతరి మీదర్శనము చేసికొందును. అప్పుడు ఫెరోలజన్మస్థానమైన యీ దేశమునకు

మీదర్శనభాగ్యము లభింపకలయును. అప్పుడు మీ ప్రయాణమున కెట్టిఫలము పంథ
వించినను మా వాఫీడ్ పక్షమువారును, ఈజిప్టుదేశీయులును మీ దేశక్షేమము నర్థించి
మీరుచేయుచున్న ఘనకార్యములను, మీగర్భముల నాచరించుటకై మీరొనర్చినమహా
త్యాగముల నభినందించి నక్షలొనర్చుట కవకాశము కలుగగలదు. పరమేశ్వరుడు
మీకు జరాయువును ప్రసాదించునుగాక పరమేశ్వరుడు మీప్రయత్నములకు నిత్య
మైన విజయమును జేకూర్చుగాక ! నూయాజువద్దను, పోర్టు సెడ్డువద్దనుగూడ మాప్రతి
నిధులు మాస్వాగతమును తెలియజేయుటకు మిమ్ము దర్శింతురు.

ముస్తఫా ఎల్ నహస్ పాషా,
వాఫీడ్ ప్రెసిడెంటు."

పోర్టు సెడ్డువద్ద ఈజిప్టుప్రతినిధులు గాంధీని జూచుట కనుమతి యొసగబడ
లేదు. కాని భారతీయప్రతినిధులు కయిరోలో గాంధీజీని దర్శింపగలిగిరి. నహస్
పాషాగారి ప్రతినిధి యొక్కడు మాత్రము మిక్కిలి కష్టముతో నాయనదర్శనము
చేసికొనగల్గెను.

మార్సిల్లనగరమును సమీపించుచుండగా గాంధీజీ తనబడ్డెట్టును తయారు
చేసెను. అది యొక్కనికి గాను, చాలమందికి.

మహాత్ముడు మార్సిల్ల చేరగానే రోమను రోలండుగారి సోదరి మెడిలైను
రోలండుగారు వచ్చి స్వాగత్యపూర్వకమైన స్వాగత మొసగెను. రోమనురోలండు
గారు వ్యాధిగ్రస్తు లగుటవలన రాలేకపోయిరి. మెడిలైను రోలండుగారితో గూడ
ప్రైవటుదంపతులు వచ్చిరి. ప్రైవటుగారు ౧౯౨౨-౨౩ సం. ఉద్యమములో ఇండియా
ప్రభుత్వమువారిచే 'జుర్రుపేరులేని బండిపంతు' లని వర్గింపబడుటవలన ప్రకాశి
చేందిన స్వీష్టార్లండు దేశపండితుడు. కొందరు శ్రేణించిద్యార్థులుగూడ వచ్చి గాంధీ
జీకి స్వాగత మొసగిరి. గాంధీజీలండనులో ఈర్ష్యండునందు మరియేలు లిప్టరు
కన్యయొక్క గృహమున, నిత్యమును గొణగొణ లాడుచుండు హాటలుల మధ్యను,
బావురు మనుచు నసహ్యముగానుండు గృహముల మధ్యనున్న కింగ్సులేహాలులో బస
చేసెను. లండనులో నెంతమందియో గాంధీజీ నావ్యానించుటకు గనిపెట్టుకొని
యాండిరి. ఆదివారములనాడు వచ్చి శాంతముగా పల్లెటూళ్లలో గాలము గడపికొను
టకు ఎందరో పిలిచిరి. ఒకమిత్రుడు గాంధీజీ యూష్టసురోడ్డు మీదనున్న శ్రేండ్సు
మొటింగు భవనమునందిచ్చిన యుపవ్యాసమును కింగ్సులే హాలునుండి న్యాయార్కు
మహాజనుల కిచ్చిన 'బ్రాడ్ కాస్టు' సందేశమును చదివి, యేబది పాండులకు చెక్కు
పంపించెను.

గాంధీజీ లండనులో వైస్రొండును పరిత్యజించి ఈ వైస్రొండునందు బస చేసెను. బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారి యాతిధ్యమును బరిహరించి, మురియేజ్ లిస్టరు కన్న యిచ్చిన యాతిధ్యమును స్వీకరించెను. ధనవంతుల సాంగత్యము మాని పేదజనుల సంగడమున వసించెను. 'గాంధీ బాబాయి' కొయ్య పాంకోళ్లతో, దుప్పటి కప్పుకొని, ఈ వైస్రొండులోని బాలు రెల్లరకును సుపరిచితుడయ్యెను. ప్రతికోజు ప్రాద్దుటిపూట ఈ వైస్రొండు బాలురెల్లరు నాయన చుట్టును జేరుచుండిరి. గాంధీజీ-ఆయన సాయం ప్రార్థనలు-ఇటు లాంకమైరు కూలివాండ్రకును, నటు బివప్పలు ఆర్పిబివప్పలకును నతిథియైన గాంధీ-గాంధీజీ మామూలుదుస్తులతో సార్వభౌమని సందర్శించుట - ఇవి యన్నియు సీగ్రంథమున బ్రస్తుతములు గాకపోయినను నివి భారతీయులకు నిత్యకాతూహల వర్ధకములైన యదంతములు. భారతీయులకు జగజ్జీవన మంతయు నేకఖండమే. దానిని వేరువేరు ఖండములుగా జేయుటకు వలనుపడదు.

గాంధీజీ రాండుచేబిలుసభయం దెట్లు వర్తించినదియు నిప్పుడు మనము తెలిసికొనవలయును. ఫెడరలు నిర్మాణ సంఘములో నాయన యొసంగిన యుపన్యాసము మొత్తముమీద రాండుచేబిలుసభలో నాయన యిచ్చిన యుపన్యాసము లన్నిటికిని జక్కిని పీఠికాప్రాయముగ నున్నది. ఆయన కాంగ్రెసుచరిత్రను, దాని జన్మము, దాని దృక్పథము, దానిపద్ధతులు, దాని లక్ష్యమును వివరించుచు, సంక్షిప్తమయ్యాసమగ్రముగ చరిత్రమును సంగ్రహముగా తెలియజేసెను. దానినే యీ గ్రంథమునకు పీఠికగా నమర్చితిమి. కాంగ్రెసుజన్మమునకు గారకుడై దానిని బోపించి పెంచిన ఎ. ఓ. హ్యూముదొరగారిని బ్రశంసించెను. కాంగ్రెసుకును గవర్నమెంటుకును, కాంగ్రెసుకును దక్కిన రాజకీయపక్షములకును గల భేదములను వెల్లడిచేసెను. కరాచీ తీర్మానమును చదివి దాని యంతర్యమును కొలదిగా వివరించెను. సెంట్రలు బాధ్యతయు ఫెడరలేషనును భారతీయేమరత్నాలు నను నీ మాడుప్రధానాంగములచే జిత్రితమై యున్న కాంగ్రెసు ఆదర్శమునకు ప్రధానామాత్యుని ప్రకటనము ఏవిధముగ జాలక యున్నదో ప్రకటనముగా దెలియజేసెను. ఇప్పుడు కావలసినది వట్టి రాజ్యాంగప్రకటనము కాదు. సమానప్రతిపత్తి గలిగి యీరెండు దేశములు భాగస్వాములుగా నుండదగిన వ్యవహారప్రణాళికను నిర్మింపవలయు ననెను. తాను పూర్వము బ్రిటిషు పౌరుడై యుండినస్థితికిని, నిప్పుడు తిరుగబాటుదారు డైయున్నస్థితికిని బోల్చి చూపించెను. సామ్రాజ్యభావ లక్ష్యమునకును, మిత్రదేశము లొడబడియుండు సొక కామస్వల్పలక్ష్యమునకును గల భేదమును వివరించెను. ఇది యొక వ్యాపారస్తుడు తన వ్యాపారము నితరుని కప్పగించుటవంటి దనెను. ఇద్వరు భాగస్వాములు విడిపోవువప్పుడు జమాఖర్చు లెక్కలను సరిచూచుకొందురను సామ్యమును దెచ్చెను

ఇంగ్లాండు కష్టములలో జిక్కుకొని యున్నతరిని బాధించుటకు మేము దొంగ పోటుగాండ్రము కా మనెను. ఇంగ్లాండు భారతదేశమును కత్తితో గాక ప్రేమ నూత్రముచే బంధించియుంచినయెడల బ్రిటిషువారి బడ్జెట్టును మేమే సరిపుచ్చి యిస్తుమని వాగ్దానము చేసెను.

మైనారిటీకమిటీయందు మాట్లాడుచు గాంధీ కొన్ని సత్యవాక్యముల నాడెను. ఆయాసంఘముల ప్రతినిధులు తమతమ ప్రశ్నకాభిప్రాయములను చేతనైనంత తీవ్రముగా బ్రకటింప బలవంత పెట్టబడుచున్నారని యాయన స్పష్టముగా తెలియజెప్పి, చాలవరకు దాపరిక మావంతయైన లేకుండజేసెను. ఈసాంఘికసమస్య యిచట బ్రధానము కాదు. రాజ్యాంగనిర్మాణమే యిచట నవసరమై యున్నది. ఈ ప్రతినిధుల నెల్లర నారువేలమైళ్ల దూరమునుండి పిలిపించినది సాంఘికసమస్యను బరిష్కరించుటకా యని గాంధీజీ ప్రశ్నించెను. ఈ ప్రతినిధులు తిరిగి స్వదేశమునకు బోవు లోపల భారత స్వాతంత్ర్య ప్రతిపాదకమై, సగౌరవమై క్రియానుగుణమైన యొక రాజ్యాంగతంత్రమును నిర్మించి, పార్లమెంటువారి యనుమతికి సమర్పింపగలిగితిమని సంతృప్తి జనింపవలయును. సర్ హ్యూబర్టుకారును, వాని యనుచరులును మైనారిటీలస్థితిమును దయారుచేసి సంతృప్తిపండుటకు తన కభ్యంతరము లేదని చెప్పుచు నెటు విచారించినను వారు గావించినది శ్రమమును గోసి పరిక్షించుటయే యగునని తెలియజెప్పెను. ఎట్లయినను గవర్నమెంటువారిస్థితిము భారతీయు లధికార వర్గముతో బాటధికారమునుబంచుకొనునదియేగాని బాధ్యతాయంతమైన ప్రభుత్వమును స్థాపించునదికాదు. “వారికి శుభముగుగాక! కాంగ్రెసుకు దానితో నెట్టి తోకృత్యమును నుండదు. స్వాతంత్ర్యవృత్తము నెన్నటికిని బెరుగనియని యిట్టిస్థితిమున కంగీకరించుట కంటే కాంగ్రెసు మరికొన్ని సంవత్సరములయినను నడవులబట్టి తిరుగుటకు చెనుదీయ” దని గాంధీజీ ప్రకటించెను. మరియు నాయన యిట్లు నుడిచెను. “ఆస్పృశ్యులనబడు వారినిగూర్చి యొకమాట. తక్కిన సంఘములవారి వాదములు నా కవగత మగుచునే యున్నవి. కాని యస్పృశ్యులతరపున జేయబడిన వాదము మాత్రము మిక్కిలి క్రూరాతిక్రూరమైన యాఘాతము. ఇది నిత్యమైన సుహృప్రాచీరము కాగలదు. ఆస్పృశ్యులను ప్రశ్నకసంఘముగా విడదీయుట మా కిష్టము లేదు. సిక్కు లట్లు నిత్యముగా నుండవచ్చును. అట్లే మహమ్మదీయులును, క్రైస్తవులునుగూడ విడిపోయి యుండవచ్చును. కాని యస్పృశ్యులు సార్వకాలికముగ నట్లు విడిపోయియుండురా? వారెన్నటికిని నస్పృశ్యులుగనే యుండురా? నేను హిందూమతము నశించుటకైన నంగీకరింతునుగాని యస్పృశ్యతాదోషము నిలిచియుండుటకు మాత్ర మంగీకరింపజాలను. ఆస్పృశ్యుల రాజకీయహక్కులనుగురించి వాదించెడువాడే భారతదేశము

నెరుగరు. భారతదేశములోని సంఘనిర్మాణ మెట్లు జరిగినదియు వారికి దలియదు. కావున దీని నే నొక్కడనే నిరోధింపవలసియున్నను నా ప్రాణము లర్పించియైనను దీనిని నిరోధించెదనని చెప్పుచున్నాను.” ఈవిషయములో ప్రధానామాత్యుడు మధ్య వర్తిగా సుండవలయు ననుదానికిగూడ గాంధీజీ యభ్యంతరము చెప్పలేదు. కాని యది సిక్కులు, మహమ్మదీయులనుగూర్చి మాత్రమే జరుగవలయును. ఇతరసంఘములకు బ్రత్యేకప్రాతినిధ్య మిచ్చుటకు దా నెన్నడు నంగీకరింపజాలడు. ఈ విషయములో ప్రధానామాత్యుడు నిష్కల్మషముగా నొక ప్రశ్న యడిగెను. “ఇందలి సభ్యులలో బ్రతివారును నీ సాంఘికసమస్యను బరిష్కరింపవలయు నని నన్ను గోరుచు దానికి బద్ధులమై యుండెద మని ప్రమాణముచేయుదురా అది చాల మర్యాదాపూర్వకమైన విషయమే యని నాతలంపు” అని యాయన ప్రశ్నించెను. సాంఘిక సమస్యపరిష్కారము ౧౯౩౨ జూనులో బ్రచురింపబడినప్పు డది వైటుకేపరుతో సమానప్రతిపత్తిగలిగిన ప్రభుత్వమువారి తీర్మానమా, లేక ప్రధానామాత్యునితీర్మా యని వాదము జనించెను. రాండుతేబిలు సభాప్రతినిధు లెల్లరును సంతకములుచేసియుండక పోవుటవలన నది తీర్పుగాజాలదు. కావున నది యొకనూచనయే యగునుగాని, యెల్లరును శిరసావహింపవలసినది కాదు.

౧౯౩౧ నవంబరు ౧౮ లేడికి బ్రిటిషుమంత్రివర్గమువారికి రాండుతేబిలు సమావేశముపై విసుగుపుట్టెను. ప్రధానామాత్యుడువస్థాసములు పూర్తియైన తరువాత నీకమిటీకి సున్నా చెప్పి రాబోవువారములో స్త్రీ సరీసమావేశమును జరుప నిశ్చయించి వారని కాంక్రెటువు ప్రకటించెను. బెన్నుగారు దీని కభ్యంతరపెట్టి, యీవిధముగా గవర్నమెంటువారు రాండుతేబిలుసభను చంపివేయుచున్నారని ప్రకటించెను. సర్ కామ్యూలుహోరుగారు ప్రస్తుతసందర్భములను బరిశీలించి, యింతటితో నీ యధ్యాయమును ముగించి, ప్రధానామాత్యుడు కొత్తగా నియమింపబోవు కార్యతంత్రము ననుసరించుటయే మేలని నిరూపించెను. నైస్యముల వ్యవహారమును గూర్చి చర్చలు జరుగుచుండెను. అందుగూడ బాల్గాని గాంధీజీ కొన్ని సత్యములను వెల్లడించెను. తాను సగౌరవమైన యొడంబడిక చేసికొన నెంచి యింగ్లాండునకు వచ్చెను కావున నవసరమైనచో లండనులో నింకను గొన్నాళ్లుండు నని యాయన తెలియజేసెను. కాంగ్రెసుకు బాధ్యతాయుత పరిపాలనమువలన జనించు బాధ్యతల నన్నిటిని వహింప దగిన సామర్థ్యమున్నది. నైస్యములను, విదేశవ్యవహారములను బూర్తిగా వదిలివేసినను “కాంగ్రెసు నిర్వహించుకొనగలదు. అవసరమైనచో గొన్నిసర్దుబాటులు ప్రత్యేకముగా జేయవచ్చును. ఇప్పుడు భారతదేశములోనున్న నైస్యము దేశాక్రమణమునకై యుద్ధిస్తున్నది. అం దేయేజాతులవారున్నను వా రెల్లరును మాకు విజేయులే యగు

చురు. నేను వారితో మాట్లాడుటకు వీలులేదు. వారు బహిరంగముగా నాతో వ్యవహరించుటకు వీలులేదు. కాంగ్రెసువారిని స్వదేశజన్యలుగా జూడవలయు నని వారికి మొదటినుండియు నేర్పిరి. ఇట్లు వారికిని మాకును మధ్య నొకగోడ కట్టబడినది. బ్రిటిషు సైన్యము భారతదేశములో బ్రిటిషువారి ప్రయోజనములను సాధించుటకును, విదేశీయుల దాడి రాకుండ జేయుటకును, సంతకాక్షిలముల నడంచుటకును నిలిచి యున్నది. ఆ సైన్యముయొక్క కర్తవ్య మిదియే. కాని వ్యవహారములను తూచినట్లు సరిగా పట్టుటకై బ్రిటిషు సైన్య మున్నది. సైన్యము పూర్తిగా దేశీయులపరము కావలయును. కాని సైన్యములుగాని, ప్రధాన సేనాధిపతి కాని, సిక్కులుగాని, రాజపుత్రులు గాని నా యధికారము నంగీకరింపరు. కాని బ్రిటిషుప్రజల సద్భావముతో నా యధికారమును నిర్వహింపగోరుచున్నాను. బ్రిటిషు సైన్యములకుగూడ వారు భారతదేశమునం దున్నది విదేశీయులు దండెత్తి రాకుండ రక్షించుటకుగాని బ్రిటిషు ప్రయోజనములను సాధించుటకు గాదని తెలియజేయవలయును." ఇది యంతయు నా స్వప్నమని గాంధీజీ తెలిపెను. "బ్రిటిషు రాజకీయవేత్తలకును, బ్రిటిషు ప్రజలకును నా యీ స్వప్నమే యొక మహోద్యమ మగునట్లు వారి యంతరంగములను నేను వశము చేసికొనజాలను. ఈ కార్యము సాధింపబడువరకును సైన్యములమీద మాకు సంపూర్ణాధికారము లభింపజేసి దానికొరకు నేను ప్రళయమువర కైనను నిరీక్షించుచుందును. భారతీయుల కాయురక్షణకై యున్నది. మహమ్మదీయులు, సిక్కులు, రాజపుత్రులు, ఘూర్ఖాలు భారతదేశమును రక్షింపగలరు. రాజపుత్రులు వేలకొలది విజయములచే బ్రసిద్ధికెక్కిన వీరజాతి."

ఇంతకును దీనితత్వ మేమన నాంగ్లేయు లెప్పుడో యొకనాడు తమవిధిని నిర్వర్తింతురని గాంధీజీ యాశయము. "బ్రిటిషువారికి భారతదేశముపై బ్రేమను జనింప జేయవలయును. భారతీయు లీయధికారమును పొందుట కొక శతాబ్దము జరుగవలయు నని బ్రిటిషువారు తలచినచో నాశతాబ్దకాలమును కాంగ్రెసువాడు మహత్తరమైన యగ్ని పరీక్షకు లోనుగావలయును. వారీశతాబ్దికాలమును దూఱుమును, నపనిండను బొందుచు నవసరమైనచో తుపాకిగుండ్లకుగూడ నగ్గము కావలయును." ఆయన రక్షణలనుగురించి మాట్లాడుచు, నవి భారతదేశక్షేమమున కుద్దేశింపబడినవన్నను ఇర్విను ప్రభువు చెప్పినట్లుగా నవి భారతదేశమునకును, ఇంగ్లాండునకుగూడ రక్షకములగునని ప్రకటించెను. "మన ముభయులమును న్వేచ్ఛాపూర్వకమై సమానప్రతిపత్తిగలిగిన వ్యవహార ప్రణాళికయందు భాగస్వాముల మగుచున్నప్పుడే రక్షణయు కేవలము భారతదేశమునకుగాని, కేవలము ఇంగ్లాండుకుగాని రక్షకమైయుండజాలదు." స్థిరసమాజేశములో ప్రసంగించుచు స్వాతంత్ర్యము చర్చలవలనను, రాయబారములవలనను లభించు

నను మూఢవిశ్వాసము తనకులేదని గాంధీజీ తెలియజెప్పెను. “కాని యిందొక్క విషయమును నిరూపింపవలసియున్నది. సభానిర్వాహకులు మొదట మెజారిటీయభిప్రాయమునుబట్టి యేతీర్మానమును గావింపమని వాగ్దానము చేసియుండిరి. కాని యిప్పు డీ సమావేశమునందుగాని, కమిటీలయందుగాని తీర్మానమువెంబడి తీర్మానమును మెజారిటీ యభిప్రాయము ననుసరించి చేయుచున్నారు. వానియెడల నసమ్మతిని దెలుపు ‘నొక్కని’ చేరై నను నమోదు చేయుటలేదు. ఆ యొక్కడు నెవరు? కాంగ్రెసు యిక్కడ సమావేశమైన పార్టీలలో నొక పార్టీయా? కాంగ్రెసు భారతదేశములో నెనుబడియైదుపాళ్ల ప్రజలతరపున బ్రాతినిధ్యము వహించుచున్నదనియిదివరకే చెప్పియుంటిని. కాంగ్రెసుచేసిన నేవయే యధికారముగా, నది సంస్థానపతులు, భూస్వాములు, విద్యావంతులతరఃతరగూడ బ్రాతినిధ్యము వహింపగలదు. తక్కిన ప్రతినిధు లందరును చిన్న చిన్న సంఘములకు బ్రతినిధులు. సాంఘిక భేదముల కతీతమైన సంస్థ కాంగ్రె సొక్కటియే. కాంగ్రెసు జాతివర్ణ మతభేదములను గణింపదు. కాంగ్రెసు సార్వజనీనమైనది. కాంగ్రెసునకు సామాన్య జను లందుకొనలేని మహత్తరలక్ష్య ముండవచ్చును. కాని నేడు కాంగ్రెసు నిత్యప్రవర్ధమాన మగుచు, మారుమూలలనున్న పల్లెటూళ్లకు గూడ బ్రాకుచున్నది. అయినను మీరు కాంగ్రెసును నలుగురితోబా టొక పార్టీగా బరిగణించుచున్నారు. కాని యెప్పటికైనను సాంఘికభేదముల నెరుంగని దగుటచే కాంగ్రెస్నే మీతో వ్యవహరింపగల దని యెరుగుదురుగాక! కాంగ్రెసు మారటప్రభుత్వమును సాగింప నెంచుచున్నదని కొందరు తలచుచున్నారు. సరియే. మారణ సాధనసాహాయ్యము లేకుండ నట్టిది సాధ్య మగునేని దానికి నే నిష్టమునే చెందుదును. కలకత్తాకార్యోరేషనుమీద నొక నిండ పడివైచిరి. కాని కాంగ్రెసువారు సంజాయిషీ కోరగా కార్యోరేషనుమేయరు తన తప్పునొప్పుకొని, దౌర్జన్యపద్ధతికి దగిన పరిహారము చెప్పినాడు. కాంగ్రెసు అహింసాత్మకమైనది గాని హింసామయమైనది కాదు. కావుననే సత్యాగ్రహము ప్రార్థంభింపబడినది. దీనికి గూడ సహింపలేకున్నారు. కాని దాని నెవ్వరును నిరోధింపజాలరు. స్కెట్టునేనానియే దానిని నిరోధింపజాలకపోయెను. ౧౯౦౮ లో నిరోధించినను ౧౯౧౪ లో లొంగవలసివచ్చెను. జోర్నాదునందును, బాగ్డోలీయందును సత్యాగ్రహము విజయము నొందినది. మెప్పు ఘర్షప్రభువు దాని నొప్పుకొన్నాడు. భారతీయులు బాధల నొందుచుండ నాంగ్లేయులు బాధ నొందరని తలపవలదని గిల్పర్డు ముక్రేగారు నాతో జెప్పిరి. అట్టి మహాజను లాంగ్లేయులయందు గొందరున్నారు. ఇర్విన్ ప్రభువు ఆర్థి నెస్సులను తెట్టి భారత దేశమును ఐక్యీంచుచూజెను. కాని యాయన యోడిపోయెను. అదను తప్పుకముందే

మీరు కాంగ్రెసు లక్ష్యమును గుర్తింపవలసియున్నది. 'నేరయ్యి పెట్టినను కాంగ్రెసుకు స్వాతంత్ర్యమే లక్ష్యమైయున్నదని గాంధీజీ చెప్పెను. మొత్తము మీది నీ సభలో నేకాభిప్రాయము లేకుండెను. వారంగీకరించిన యొక భావ మొక్కటియైనను లేకుండెను. దీనికి గాంధీజీ కష్టము నొందెను. మాటల కనేకార్థము లున్నప్పుడు వాని నెవరికి దోచినట్లు వా రర్థము చేసికొనుచున్నప్పుడు సమావేశములో నొక యొడంబడిక గావించుట దుస్సరము. "ఒక మిత్రుడు నాకు చెప్తు వినిపిస్తూ ప్లాట్యూటును నిరూపించి యందు 'డొమినియను అను శబ్దము నర్థమును గుర్తించితిరా' యని యడిగెను. అవును గుర్తించితిని. అందు డొమినియనుల నేకరువు పెట్టిరి గాని వాని స్వరూపమును నిర్వచింపలేదు. ౧౯౨౬ లో డొమినియనులను గూర్చి యిట్లు నిర్వచింపబడినది : "డొమినియను లనగా బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునందు సమాన ప్రతిపత్తిగలిగి, యొకదాని కొకటి యెవ్విధముగను నాంతరంగిక వ్యవహార ములందుగాని, విదేశవ్యవహారములయందుగాని లోబడియుండక యన్నియును గూడి బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకు సామంతములై, బ్రిటిషుజాతి సమ్యేకనమునందు సభ్యత్వము గలిగి యొప్పు స్వతంత్రసంఘములు." ఈ నిర్వచనమైనను నిప్పు డంగీకరింపజాల కున్నాము. ఈజిప్టుదేశ మిందు లేదు. దీనినుండి బయటపడితిమి గదా యని నేను సం తోషించుచున్నాను. నాకు పూర్ణ స్వరాజ్యము కావలయును. పూర్ణస్వరాజ్య మనగా మీ యర్థమేమో బోధపడుటలేదని యొక యంగ్లేయరాజకీయవేత్త నాతో ననెను. సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమనగా నింగ్లాండుతో భాగస్వామిత్వము యనియడిగెను. అవును, పరస్పరలాభము నొందు భాగస్వామిత్వము. నేను మైత్రికొరకే ప్రాకులాడుచున్నాను. ముప్పదియైదుకోట్ల జనసంఖ్య గలిగినజాతికి హత్యలు, విషప్రయోగములు, తుపాకిగుం డ్లతో నావశ్యకతలేదు. దాని కాత్మనిశ్చయ మొక్కటియే కావలయును. ఇది మాకు వలదని చెప్పగలిగిన సామర్థ్యముకావలయును. భారతజాతి యిప్పు డాసామర్థ్యమును గడించుచున్నది." తరువాత గాంధీజీ రక్షణలను గురించి మాట్లాడుచు రాబడిలో నెనుబడిపార్లు ముందుగనే దారముకట్టినప్పు డేమంత్రియును పరిపాలనమునకునుసాగింప జాలడని తనతో మువ్వరు రాజకీయవేత్తలుచెప్పిరనెను. భారతదేశమున కధర్మములైన యేప్రయోజనములను మీరు సాధింపనక్కరలేదని తెలిపెను. భారత శ్రేయంకరము లైన రక్షణలు ఆంగ్లేయులకు నపాయకరములు కానక్కరలేదని చెప్పెను. ఈ రక్షణల విషయములో జయకరుగారికిని, దనకే పొసగలేదు. ఇక సర్ కామ్యూనిస్టు హోరు గారికిని దనకును నెన్నడును గుదురదని చెప్పెను. ఆయన యింకను నిట్లు నుడిచెను : "భారతదేశము పలువిధములయిన కష్టములు గడచిబడినది. మహామారి, చలిజ్వరము, పాములు, లేళ్లు, పులులచారిబడకుండ దప్పించుకొనినది అది యంతకష్టము తచ్చి

నను భయపడడు. పరమేశ్వరుడు సాక్షిగా, వప్తిపూర్తియైన యీ దుర్బల కాయన జాక్కమా రవకాళమునిండు. వీనికిని, నీతడు ప్రతినిధిగానున్న సంస్థకును నొకమూల యందు జోటూపగుడు. మీరు పైకి నన్ను విశ్వసించుచున్నట్లు నా సంస్థను విశ్వసించుటలేదు. ఒక్క ఊణమైనను నాసంస్థనుండి నన్ను వేరుగా భావింపకుడు. ఆ మహాసముద్రములో నే నొక్క జలబిందువును. ఆ సంస్థకంటె నే నధికుడను గాను, ఆ సంస్థకంటె నే నెంతయో తక్కువవాడను. నాకు మీరు చోటిచ్చిన యెడల నాసంస్థనుగూడ విశ్వసించుడు. లేనిచో మీరు నాయెడల జూపు విశ్వాసము గడ్డిపరకపండిదై పోవును. కాంగ్రె సెచ్చినదిగాక నాకు కించిత్తయినను నధికారము లేదు. కాంగ్రె సెట్టిదియైనను దానిని మీ రవలంబించినచో నిక నరాజకోద్యమ మునకు స్వస్తి చెప్పవచ్చును. ఈ నాడు మీ రీ హత్యాకాండకు సుశీతులమై సక్రమమన్నట్లుండు మీ హత్యాకాండతో జయింప జూచెదరు. మీరు సత్యమును గుర్తింపజాలకున్నారు. ఈ య రా జ కు లు వ్రాసెడి వ్రాతలు తమరక్తముతో వ్రాయుచున్నారని మీరు చూచుటలేదా? మాకు స్వాతంత్ర్యము కావలయునుగాని మీరిచ్చు గోధుమరొట్టై లక్కరలేదు. ఆస్వాతంత్ర్యము లేనన్నట్లును తాము నిద్ర పోక దేశమును నిద్రపోనీయనివారు వేలకొలది యున్నారు. ”

డిశంబరు ౧ లేదని సమావేశము ముగిసెను. గాంధీజీ యధ్యక్షున కభినందనము లొసగెను. “మనము విడిపోవుచున్నాము. మన త్రోవలు వేరైనవి. ఇక రాబోవు తుపానులను సహించుటయే మానవజీవనగౌరవము. నాభివితవ్య మెట్టి త్రోవలబట్టునో నాకు తెలియదు. కాని యది యెట్లైనను నేను గణింపను. నేను పూర్ణముగ విరుద్ధ మార్గమున బోవలసియున్నను, మీకుమాత్రము నాహృదయపూర్వకముగ నభినందనము లొసగెదను.” ఆపత్కృపకములైన యీ మాటలతో నాయన రాండుఠేబిలు సభను వీడెను. అప్పటిస్థితి యేమన, కాంగ్రెసు రాండుఠేబిలుసభలో బాల్గానుటకు జేయ బడిన ప్రధాననియమముగు నిర్బంధవిధాన పరిత్యాగము పూర్తిగా భగ్గుముచేయబడెను. తెంగాలు సంయుక్తరాష్ట్రములందు రేగుచున్న పరిస్థితులనుగాంచి గాంధీజీ మిక్కిలి సంకటపడెను. భారతదేశములో నిర్బంధవిధానము సాగించుటకును, ఇంగ్లాండులో నధికారమును వదలుకొని భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్యము నిచ్చెదమని వాదానము చేయుటకును సామరస్యము కుదురుటలేదని తలచెను.

గాంధీజీ రాండుఠేబిలుసభకుబోవుచున్నప్పుడు గవర్న మెంటువారు బాన్లోరీ తాలూకాలో పన్నులను వసూలుచేయుచున్నప్పుడు జరిగిన పోలీసు అత్యాచారము అను గురించి విచారణ చేయించుమని యొప్పకొనిరి. ఈ విచారణ చేయుటకై ఆర్. సి. గార్లడుగారు నియోగింపబడిరి. ఆ విచారణ ౧౯౩౧ అక్టోబరు ౫ లేదని ప్రారంభ

మయ్యెను. భూలాభాయిదేశాయిగారును, కాంగ్రెసుప్రసిడెంటు వల్ల భాయిపటేలు గారును వారితోగూడ నుండిరి. దేశాయిగారి విచారణలో కాంగ్రెసుతరపున ప్రతి నిధిగా నుండెను. మొట్టమొదటనే గవర్నమెంటుస్టేషరు దేశాయిగారు వచ్చుట యాక్రమ మనియు, కాంగ్రెసువారు ప్రత్యేకముగ సమావేశము చేసి యొక వకీలును ప్రతినిధిగా నెన్నుకొనవలయు ననియు సభ్యంతరపెట్టెను. కాని యా యభ్యంతరము తోసివేయబడెను. రయితులు తమకు శక్తి యున్నంతవరకు పన్నులు చెల్లింపవలయు నని యాభయపక్షములవారును నంగీకరించిరి. సత్యాగ్రహులై కష్టనష్టములను బడనివారప్ప చేసియైనను పన్నులను జెల్లింపవలయును. దేశాయిగారి రనేక లేఖలను, వ్యాసములను, తంత్రివార్తలను సాక్ష్యముగా జూపెను. 'రాయం' గ్రామమున కలెక్టరు పగుసేనుగురు పోలీసు భటులతో దాడిపెట్టె నని బాధ్యోలీనుండి వచ్చిన తంత్రివార్తను జూపించెను. ఇట్లే టింతెర్వా, రాజపురి, లంభా, మనగపూరు, నవఫాలీ, గోధే, అల్పడ్, జమేనియా గ్రామములలో గూడ నిట్టి జరిగెను. విచారణ కొంతవరకు జరిగెను. తరువాత మార్చి 21 తేది మొదలు ఆగస్టు 20 వరకు ఇండియా గవర్నమెంటు వారును, బొంబాయి ప్రభుత్వమువారును నీ విషయమై పంపిన యార్దరు లన్నియు జూడవలయు నని కాంగ్రెసుప్రతినిధి కోరెను. ఒడంబడికలో సుదాహరింపబడిన పన్నుల ప్రమాణమును ఆ యార్దరులవలన దెలిసికొనవచ్చును. కాంగ్రెసు తన వాదమును నెగ్గించుకొనుటకు గవర్నమెంటువారు సాక్ష్యము నేల సమకూర్చవలయునో గార్డనుగారికి దెలియలేదు. కాంగ్రెసువారి యాలోచనలు చేయుటకుముందు వారి యొద్ద తమవాదములు నెగ్గించుకొనుటకు దగిన సామగ్రియంతయు నుండియుం వలయును. దానిని బట్టియే వారు తమ వాదమును ఋజువు చేసికొనవలయునని యాయన చెప్పెను. గవర్నమెంటువారు చేసిన ప్రత్యేక ప్రకటన మేడైన నన్నచో నది వేరుమాట యగునని విచారణోద్యోగి తెలిపెను. దానిమీద కాంగ్రెసువారు తామ కాగితముల నడుగుటకు గారణమును జెప్పచు వాని స్వరూప మిట్టిదనికూడ దెలియచేసిరి. గార్డనుగారి టిట్టి యవ్యక్తము, ససమంజసము నైన కోరిక దీర్చుటకు వీలు లేదని త్రోసిపుచ్చెను. దేశాయిగారి తీర్పును ఖండించిరి. "కాంగ్రెసువారివృద్ధి గవర్నమెంటు సాక్ష్యమును గోరుటవలన కాంగ్రెసుయొక్క సాక్ష్య సామగ్రి యందు హతాత్తుగా నేదో లోపము కన్పడుటవలన నీ రికార్డులను గోరి రని ప్రతివాదులు తలచిరి. దీనినిబట్టి సత్యాసత్యములను నిర్ణయించుటకై చేయబడు నీ విచారణతో ప్రతిపక్షం రెట్టి చిత్తవృత్తితో దోషపడుచున్నది దెలిసివచ్చుచున్నది.

ప్రజాక్షేమమును వారెంతగా గోరుచున్నదియనూడ దెలియనగుచున్నది. ప్రతి పక్షంల యీ చిత్తవృత్తి మూలమున నేను పొందిన యభిప్రాయమునకు మరంత బలము

గలుగుచున్న" దని దేశాయిగారు తెలిపిరి. వల్లభాయిగారు రయితు కిట్టి ప్రకటనము కావించిరి. "విచారణయొక్క ధోరణి విరోధభావముతోనుండి, పక్షపాతవృత్తి గలిగియున్నది. కాని కాంగ్రెసు వకీలిక నీవిచారణ నిరుపయోగమని నిర్ణయించువరకును దీనిని సాగింపదలచుకొన్నాను." నిజమునకు గవర్నమెంటువారి రికార్డునుబట్టిక పోవుటవలన, వారి క్రాసుపరీక్ష నడ్డుకొనుటకు వీలులేకపోయెను. అప్పుడు విచారణ వట్టి నిరుపయోగ మని తేలిపోయెను. అంతట వల్లభాయిగారు విచారణలో బాల్గాన మాని ౧౮౩౧ నవంబరు ౧౩ తేదీని గాంధీజీ కిట్లు తిండివార్తనంపిరి.

"పదునొకండు డిజిల్లోను నేడూళ్ల యందు ౨౬ ఖాతేదారులు, ౩౧ సాక్షులు విచారింపబడిరి. అయిదుళ్ల నీ విచారణక్రిందికి రావని నిశ్చయించిరి. ముఘ్తుదారు విచారణలో గొన్ని ముఖ్యాంశము లొప్పుకొనిన తరువాత గవర్నమెంటు రికార్డులు ఖా సాక్షుముకొర కీయబడజాలవని విచారణోద్యోగి తెలిపెను. విచారణయొక్క ధోరణి పూర్తిగా విరోధభావయుతమై పక్షపాతమును దెలియజేయుచున్నది. దీనికి భూలాభాయిగారుగూడ నొప్పుకొని విచారణలో బాల్గానరి."

"వల్లభాయి."

సంయుక్తరాష్ట్రములో మంచి ప్రాముఖ్యము గలిగిన వ్యవహార మొక్కటి మాసికొని వచ్చుచుండెను. ఇదియే భారతరాజకీయ వ్యవహారములను దరువాత రెండు వత్సరములవరకును నిర్ణయించినదని చెప్పవచ్చును. ఈ రాష్ట్రమునందు తాలూకా ధారులు, జమీందారుల క్రింద నున్న రయితుల స్థితి దుస్సహమైయుండెను. పన్నుల వసూళ్లలో నేమాత్రమును సదుపాయము చేయబడకుండెను. వారి కష్టము లసహ్యములై యుండెను. తాలూకాధారులు జమీందారులును గవర్నమెంటువారికున్న బాధ్యతను వహింపలేదు. ఆర్థికమాంద్యమువలన రయితులుపడుచున్న కష్టములను గణింపలేదు. వారు సంపన్నులు. గవర్నమెంటువారి యండ జాచుకొని సుఖముగా మనుచుండిరి. కష్టపడి పనిచేయవలయునను విచారము లేదు. ఎవరైన రైతుల తరపున గొంచెము కల్లోలము చేసినచో నది రాజద్రోహమనియు, సత్యాగ్రహమనియు, నరాచకమనియు తేరులుపెట్టి గవర్నమెంటువారిసహాయమును గోరుచుండిరి. భారతదేశములో దక్కిన పక్షములవారు రయితులయెడ హృదయపూర్వకముగ సానుభూతి వహించినను క్రియాకలాపమునకు దిగకపోవుటవలన, ప్రజలతరపున రాజకీయ పరిపాలనా సంబంధ మైన యే వ్యవహారము నిర్వహింపవలసినవచ్చినను నది కాంగ్రెసుపాల బడుచుండుట యొక దురదృష్టము. అందుచేత సంయుక్తరాష్ట్రమునందలి కాంగ్రెసుప్రచారకు రెల్లరును గవర్నమెంటువారి సహాయము వొందిన తాలూకాధారులు, జమీందారులు

శ్రోధమునకు గురియైరి. ఈరాష్ట్రమునందు అట్టోబరు, నవంబరు, డిసెంబరు నెలలలో రేగిన రయితుల కల్లోలమునుగూర్చిన గ్రంథమంతయు బ్రచురింపబడినది. కాని యది యంతయు బెద్దగ్రంథముగుటచే నిచ్చట దానిసంతకు బ్రచురించుటకు వీలులేదు. ఆ గ్రంథమునందే యొక గవర్నమెంటుప్రచురణమునకు బీతికరూపమున సర్వవిషయములను సంగ్రహముగ జెప్పబడినవి.

ధిల్లీయొడంబడికయైనతోడనే యునైటెడు రాష్ట్రకాంగ్రెసు కమిటీవారు రాష్ట్రప్రభుత్వముతోను తరప్రత్యుత్తరములు నడపిరి. ప్రజలకష్టములను గవర్నమెంటువారికి దెలియజేయుటకును, కాంగ్రెసువారి యభిప్రాయమును వారికి దెలియజెప్పటకును గోవిందవల్లభపంతుగారు సంయుక్తరాష్ట్ర కాంగ్రెసుకమిటీవారిచే నియోగింపబడిరి. రయితుల కల్లోలమే రాష్ట్రకాంగ్రెసుకమిటీవారి నెక్కువగా నాకర్షించినది. ఉత్తరప్రత్యుత్తరము లన్నియు నెక్కువగా దీనినిగురించియే జరిగినవి. పండితజవహరలాలునెహ్రూగారుగూడ గవర్నమెంటువారికి లేఖలు వ్రాసిరి. పండిత గోవిందవల్లభ పంతుగారును, జవహరలాలునెహ్రూగారును గవర్నమెంటు ప్రధానకార్యదర్శితోడను తక్కిన యధికారులతోడను చాలమారులు ప్రత్యక్షముగా సంభాషించిరి. పండిత జవహరలాలునెహ్రూగారు సర్ మాల్కము హాయిలీగారితో రెండుసార్లు సంభాషింప యత్నించెనుగాని వీలులేకపోయినది. గాంధీమహాత్ముడుగూడ నీరయితులకల్లోలముల శ్రద్ధదీసికొని ఇండియా గవర్నమెంటువారికిని, స్థానికాధికారులకును లేఖలు వ్రాయుటయేగాక సర్ మాల్కము హాయిలీగారిని గలసికొని సంభాషించిరి.

ధిల్లీయొడంబడికతరువాత సంయుక్తరాష్ట్రమునందలి రయితుల స్థితిగతులు పూర్తిగా దిగనాశిలైనను, ధరలు పూర్తిగా పడిపోయినను రివిషనులు చాల తక్కువగా నిచ్చిరి. దీనివలన రయితులదుస్థితి యతిశయించెను. దానితోబాటు రయితులను భూములనుండి తొలగించుటవలనను, నిర్బంధచర్యల గైగొనుటవలనను పుండుమీద కారమువల్లిన ట్లయ్యెను. చాల పల్లెటూళ్లలో రయితులదలగొట్టబడిరి. వారిపై నెన్నో దురంతములను గావించిరి. ఇట్లు కల్లోలమునొందిన యూళ్లకేగి యక్కడి పరిస్థితులను తెలియజేయుటకై కాంగ్రెసుకమిటీవారు విచారణసంఘముల నియమించిరి. ఈరిపోర్టులన్నిటిని విచారించుటకై యొకరాష్ట్రీయవిచారణసంఘమును నియమించిరి. ఈసంఘమును పంతుకమిటీ యనుచుండిరి. వీరి రిపోర్టు ౧౯౩౧ సెప్టెంబరులో బ్రచురింపబడినది.

ఈమధ్యగా గాంధీజీయును, రాష్ట్రకాంగ్రెసుసంఘమువారును రయితులకష్టములను నివారించుటకై ప్రయత్నములు చేయుచునే యుండిరి. ౧౯౩౧ అగస్టులో

ఇండియాగవర్నమెంటువారికిని, గాంధీజీకిని జరిగిన సంభాషణలలో సంయుక్తరాష్ట్రీయ రయితో కలసి ప్రత్యేకముగా విచారించబడెను. ఇందు తన పరిహారము చూపకపోయినయెడల రయితలకు సత్యాగ్రహమును ప్రారంభించు హక్కు కలదని నిరూపించెను. ౧౯౩౧ ఆగష్టు ౨౭ లేదని గాంధీజీ ఎమర్సనుగారికి వ్రాసిన యుత్తరములో (ఇది సిన్హ యొడంబడికలోని భాగమే.) నీహక్కు నిరూపించబడెను. “ఏదియైన దుస్తరమైన యాపదసంభవించి దాని విషయమై విచారణచేయుచుట కవకాశముండదని, దానికి బరిహారమునేయుట కాంగ్రెసు విధి యగుటచే నసహాయోద్యమము విరమింపబడినను కాంగ్రెసువారు ప్రత్యక్షప్రతిక్రియాతంత్రమును ప్రారంభించు హక్కుండవలయును.” కాంగ్రెసువారి యాస్థితి తరువాత ఎమర్సనుగారి లేఖయందు గూడ గుర్తించబడినది.

ఈ సంయుక్తరాష్ట్రీయ రయిత కల్లోలమునుగూర్చి కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటు సర్దారు వల్లభాయిగారుగూడ ఇండియాగవర్నమెంటువారికి వ్రాసి రని మనము గుర్తించుకొనవలయును.

ఈ విధముగా నీసమస్య నేదో విధముగ బరిష్కరించుటకై కాంగ్రెసువారు గవర్నమెంటువారితో బూర్తిగా సహకార మొనర్చిరి. సిన్హ యొడంబడిక తరువాత గూడ నుత్తరముల నురికించిరి. కాని ప్రయోజనము కలుగలేదు. రయిత లనేకులు భూములనుండి తొలగింపబడిరి. నిర్బంధముచేసి పన్నులు వసూలుచేసిరి. అక్కడక్కడ రయితలపైబడి కొట్టిరి. ఈఘోరకర్మము మామూలు వసూళ్ల రోజులు దాటిపోయిన తరువాతగూడ సాగుచుండెను.

క్రిందటి సంవత్సరపు చిక్కులను విడదీసికొనకముందే, ౧౯౩౨ ఫిబ్రవరి ప్రారంభముగుటవలన కొత్త వసూళ్ల విషయములో మరల కొత్త యాపద తలపడినది. రయిత లిదివరకే చిత్తిపోయియుండియు మరల నీయాపద నెదుర్కొనవలసివచ్చెను. స్థానిక ప్రభుత్వము ప్రకటించిన రిమిషను లేమాత్రము చాలకుండెను. భూములనుండి తొలగింపబడినవారికిగాని గుజుస్తు బాకివిషయమునగాని రయితల కష్టములగూర్చి కాని యేవిధమైన యేర్పాటులను జేయరయ్యెను. ఇవియన్నియు నిట్లుండగా నొక మాసములోపల శిస్తులన్నిటిని బూర్తిగా చెల్లించనియెడల నిదివర కిచ్చిన రిమిషనులను గూడ రద్దుచేయుదుమని యధికారులు ప్రకటించిరి. పైగా రయితలు ముందు శిస్తుకట్టి తరువాత నభ్యంతరములను విన్నవించుకొనవలయు ననిరి. ఈ ప్రకటనముతో వ్యవహారము పూర్తిగా చెడిపోయెను. పైగా రిమిషనులను నిర్ణయించుటలో కాంగ్రెసు వారితోగాని, మరి రయిత ప్రతినిధు లెవ్వరితోగాని గవర్నమెంటువారు సంప్ర తించియుండలేదని గుర్తించుకొనవలయును.

అధికారుల ప్రకటన మైనతోడనే అలహాబాదు జిల్లాకాంగ్రెసు కమిటీవారు రయితు లీ పన్నులను చెల్లింపబాలరని ప్రకటించిరి. తక్కిన జిల్లాలగూడ నింతకంటె దుస్తరమైన యవస్థలో నుండెను. స్థానికప్రభుత్వమువారికి మరల లేఖలు వ్రాసి భూములనుండి తొలగించుట మున్నగు విషయములలో రయితుల కెంతయ న్యాయము జరుగుచున్నదియు నిరూపించిరి. అలహాబాదు జిల్లా పరిస్థితులను మాదిరికై విచారించుటకు కొందరు స్థానికాధికారులు, సెటిల్యెంటు ఆఫీసరు, కాంగ్రెసు ప్రతినిధులును గూడిన యొక సమావేశ మేర్పాటుచేయబడెను. గవర్నమెంటువారు ప్రధానాంశములనుగూర్చి చర్చింప నిరాకరించుచే నీ సమావేశము విఫలమయ్యెను. ఇదివరకు చేయబడిన నిబంధనల నమలులో తెట్టు విషయమునుగూర్చి వారు సమాలోచింపు మనిరి. కావున వ్యవహారముయొక్క యాంతర్యము తడవబడలేదు.

తరువాత సంయుక్తరాష్ట్ర కాంగ్రెసుకమిటీవారి సమన్వయములను విచారించుటకై స్థానికాధికారులతో నొక సమావేశమును గావించుట కన్ని యోప్రయత్నములను గావించిరి. రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుకమిటీవారు గవర్నమెంటుతో బాధ్యులములు నడుపుటకై యొక స్పెషలు కమిటీని నియమించిరి. ఈ ప్రయత్నములు సఫలములు కాలేదు.

ఈ యంత్ర ప్రత్యుత్తరములలో కాంగ్రెసు రయితులకు దగిన పరిహారము కలుగు నెట్టి పరిష్కారమున కైనను నంగీకరింతు రని తెలియజేయబడెను. పనాల్లు వచ్చునప్పటికి రయితులు వచ్చి తా మేమి చేయవలయునని యడుగుచుండిరి. రాష్ట్ర కాంగ్రెసుకమిటీవారికి రాయబారములను మానుకొన నిష్టయు లేకుండెను. కాని రయితులు వచ్చి సలహా యడిగినప్పుడు, వారిని సంపూర్ణముగ నాశనము చేయగలిగి న్యాయమునకు విరుద్ధమైయున్న పన్నులను చెల్లింపుడని చెప్పలేకుండిరి. కావున రాష్ట్ర కాంగ్రెసు కమిటీవారు కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటుగారి యనుమతిని గైకొని, రాయబారములు జరుగునంతవరకును దాత్కాలికముగ బన్నులను చెల్లింపబోకుడని రయితులకు సలహాయించిరి. కానితాము రాయబారములు జరుపుటకు సర్వసిద్ధముగ నుంటిమనియు, వ్యవహారము పరిష్కృతమైన వెంటనే తమ సలహా నుపసంహరించుకొందు మనియు తెలియజేసిరి. రాయబారములు పూర్తియగు వరకును గవర్నమెంటువారు పనాల్లు నాపినచో దాము తమ సలహాను రద్దుచేసెదమని నూచించిరి. గవర్నమెంటువారి నూచన నంగీకరింపలేదు. కాంగ్రెసువారు పన్నులు చెల్లింపవలదను సలహాను ముందుగా నుపసంహరించుకొనవలయునని గవర్నమెంటువారిని రనిరి. ఇక కాంగ్రెసుకమిటీవారు రయితులను పన్నులను నిలిపియుంచుడని మరల సలహాయించుట దక్క వేరేమియు జేయబాలకపోయిరి. వ్యవహారము లిట్లు

మొదటిపోయినను కాంగ్రెసుకమిటీవారుమాత్రము తామీ విషయమున నొడంబడిక కుదుర్చుటకై సర్వవిధముల బ్రయత్నింతుమనియు, దీనికి దగిన పరిహారము వచ్చు శూచనలు గనబడినను, లేక వనూళ్లు నిలుపవడినను రయితలు పన్నులను నిలుపవలయు నను తమ సలహా నుపసంహరించుకొందు మనియు బ్రకటించుచునేయుండిరి. పన్నుల నిరాకరణోద్యమము నిలుపబడినగాని ప్రజాప్రతినిధులతో సమావేశమున కంగీకరింపమని గవర్నమెంటువారు పట్టుపట్టిరి. కాని తాముమాత్రము కాంగ్రెసు ప్రచారకులలో పెద్దతలకాయలను జూచి యరెప్పులను జేయుచునేయుండిరి. తుదకు గాంధీజీ యింక పైదు రోజులలో నింగ్లాండునుండి వచ్చుననగా పండిత జవహరలాలు, షేర్వానీ, పురుషోత్తమదాసు టాండ్సుగార్ల నరెప్పుచేసిరి. నిజమునకు జవహరలాలు, షేర్వానీ లకు వారున్నచోటులనుండి కదలగూడదని నోటీసులను జారీచేసిరి. జవహరలాలుగారు గాంధీగారు తిరిగివచ్చువాడు బొంబాయిలో వర్కింగుకమిటీ సమావేశమునకు వచ్చిరి. జవహరలాలుగారు ప్రజాసేవయందు బుట్టిన యవసరములో గవర్నమెంటువారి యాజ్ఞను మన్నింపబాలకపోయిరి. అందుచేత నాయనను గవర్నమెంటువారెప్పు చేసిరి. షేర్వానీగారుగూడ నిట్లే యరెప్పుచేయబడెను. తరువాత నిర్వహికిని నిషేధపు టుత్తరువుల నుల్లంఘించినందులకు శిక్షలు విధించిరి.

ఇక బెంగాలులో మూడవ సమరరంగ ముండెను. సంధికాలములో చాలదురంతములు జరిగెను. బహుళః ఆప్రాంతములనున్న యరాజకోద్యమము నడచుటకై యీ తురంతము లుద్దిష్టములై యుండవచ్చును. చిటగాంగుపట్టణమునందును, నా జిల్లా యందును ౧౯౩౧ ఆగష్టు ౩౧ లేది మొదలు మూడుదినములు జరిగిన ఘోర కృత్యములను గూర్చి విచారించుట నొక ప్రజాసంఘ మేర్పాటుచేయబడెను. కొందరు యూరపియనులును, మరి కొందరు రాడీలును నొకరాత్రినే నొక ముద్రాక్షరకాలముందు బ్రవేశించి, సమ్మెలతోడను, నిసుపచువ్వలతోడను యంత్రములను బగులగొట్టి, యా ముద్రాక్షరకాల మానేజరును, తక్కినవారిని జట్టుకొని చావమోదిరి. వర్కింగుకమిటీవారి రిపోర్టును ఢిల్లీలో ౧౯౩౧ నవంబరు ౨౩, ౨౪, ౨౯ లేదీలయందు విచారించి “ప్రజలకు భీతావసాము కలుగజేయ నెంచి పోలీసువారును, సభికారవర్గమును రాడీల, యూరపియనుల సహాయముతో నిరపరాధులైన ప్రజల యెడల గావించిన దుండగములను” ఖండించుచు దీర్మానించిరి. రాడీలను బ్రేరేపించి, సాంఘికసంఘర్షణము కలదను నపనిదను బుట్టించుటకై యెన్ని ప్రయత్నములు కావించబడినను చిటగాంగులో సాంఘిక సంఘర్షణ జనింపక పోవుటకు కమిటీవారు సంకల్పపీనందిరి. బెంగాలు గవర్నమెంటువారిట్లు కష్టనష్టములు చెందినవారికి దగిన పరిహారము నిచ్చి యీ దురంతములను

గావించినవారిని తగినరీతిగా శిక్షించుట ధర్మ మని వర్కింగుకమిటీ వారు నూచించిరి. జైల్లకు బయటనున్న ప్రజ లీ విధముగ బెంగాలులో జైలు అందు టాను పద్ధతులచే బీడింపబడుచుండగా జైల్లలోను, డిటెన్షను శిబిరములందును నున్న వారింతకంటె పెక్కువ దురంతములకు బాల్పడుచుండిరి. హిజరీ డిటెన్షన్ శిబిర ము నందు జరిగిన దురంతములలో నిరువురు డిటిన్యులు ప్రాణములను గోల్పోయిరి. ఇరు వదిమందికి గాయములు తగిలెను. వర్కింగుకమిటీవారి విషయమును విచారించుటకై గవర్న మెంటువారు నియమించిన కమిటీవారి నివేదికను నిరీక్షించుచు, “నిరాయుధులై డిటెన్షను శిబిరములలో బంధింపబడియున్న వారి ప్రాణములను రక్షించుట గవర్న మెంటువారి విధికృత్యమనియు, నిన్నాళ్లును ప్రజలు తమ యసమ్మరిని డెలియజేయు చున్నను విచారణలేకుండ బంధింపబడినవారి విషయములలో తమ విధుల గుర్తింపలేని వారిని దగినట్లు శిక్షింపవలయు” ననియు గవర్న మెంటువారికి నూచించిరి. ఈసమా వేశమునందే వర్కింగుకమిటీవారు యు. పి. రయితుకల్లాలమునుగూర్చి విచారించిరి. అలహాబాదు జిల్లాకాంగ్రెసు కమిటీవారు రయితుల దుస్థితిని విచారించుపండు గవర్న మెంటువారు పన్నుల వసూళ్లను ప్రారంభించినందున సత్యాగ్రహమున కనుజ్ఞ నివృత్తిని కోరిరి. దీని కనుజ్ఞ నివృత్తికు ముందు సంయుక్తరాష్ట్ర కాంగ్రెసుకమిటీవారి ప్రత్యక్ష ప్రతిక్రియా తంత్రమునుగూర్చి జాగ్రత్తగా విచారించవలయునని వర్కింగు కమిటీవారు నూచించిరి. అందుచేత అలహాబాదుజిల్లా కాంగ్రెసువారి యర్జీని యు. పి. రాష్ట్రకాంగ్రెసుకమిటీకి బంపించుచు సంయుక్తరాష్ట్రకాంగ్రెసుకమిటీవారుగూడ నిది సత్యాగ్రహమునకు దగిన విషయమేయని యంగీకరించినయెడల నీ యర్జీని విచారించి స్పష్ట యొడంబడిక ప్రకారము దానిని దగినవిధమున బహిష్కరించుటకు ప్రెసి డెంటుగారి కధికార మొసగిరి.

ఈ సమావేశములోనే వర్కింగుకమిటీవారు ఉప్పమిద కొత్త ద్యూటీని విధించుట దోషమని నిరూపించిరి. ఈవిషయములో ఇండియా గవర్న మెంటువారు ఫిల్లీ యొడంబడికను భగ్నము చేసి రనిరి. వర్కింగుకమిటీ కరెన్సీ మారకపు పద్ధతిని గూర్చిగూడ మరియొక తీర్మానము గావించిరి. ఇంగ్లాండులోని బంగారు విలువ తరిగి పోయినందున ఇంగ్లాండు బ్యాంకువారు సెప్టెంబరు 20 తేదీని మూడులోజాలు సెలవు పుచ్చుకొని బంగారపు ప్రమాణము సెత్తివేసిరి. ఇండియా నాణెమైన రూపాయను ఇంగ్లాండువారి పాండునోటుకు ముడిపెట్టియుంచవలెనా, లేదా! దానిని నేవేచ్చగా వదలి బంగారపుధరనుబట్టి సరియైనధరను బొందనీయవలయునా యని విచారము పుట్టెను. ఇంగ్లాండువారు రూపాయను పాండునోటుతో ముడిపెట్టిరి. అది వారికి లాభము. దీనివలన భారతజేతములో బ్రిటిషు దిగుమతులకు సౌకర్యము కలుగును.

భారతదేశములోని బంగారమంతయు నింగ్లాండు చేరును. ఈవిధముగా నొక తీర్మానము చేయబడినది.

గవర్నమెంటువారు పెహవరు ప్రాంతముల మరియొక నిష్ప ముట్టించిరి. ఖుదాయి ఖిద్మత్తారులను గురించి మనము వినియే యుంటిమి. వారు సరిహద్దు రాష్ట్రవాసులలోని కల్ల మంచి గడితేరిన వీరులు. వీ రెల్లరును నసహాయాద్యముమనకై సుశీక్షితులై కాకలుదీరియుండిరి. వీ రొకటక్షమంది ఖాను అబ్దులు గఫూరుఖానుగారి నాయకత్వమున బనిచేయుచుండిరి. ఖుదాయి ఖిద్మత్తారులు ఆగస్టునగరును కాంగ్రెసుతో సంబంధములేకయుండిరి. ఢిల్లీ యొ డం బ డి క యొనప్పటినుండియు గాంధీగారు సరిహద్దురాష్ట్రమునకు బోయి వీరి సంఘటన పద్ధతులను బరిశీలించి వచ్చుటకు గవర్నమెంటువారి యనుమతిని గోరుచుండిరి. ఈ విషయములో ఆయన ఇర్విన్ ప్రభువు ననుమతికోరెను. కాని వారిప్పుడు కాదనిరి. ఆ సంవత్సరమంతయు నిట్టిజనాభే వచ్చెను. అందుచేత నాయన సరిహద్దురాష్ట్రము నకు దేవదాసుగాంధీని బంపెను. ఆయన వెల్లె యొక యద్భుతవృత్తాంతమును చెలియ జేసెను. తుదకు వర్కింగుకమిటీవారు ఖుదాయి ఖిద్మత్తారులను కాంగ్రెసులో జేర్చుకొనిరి. వీరు కాంగ్రెసు వలంటీరులైనను వీరి పద్ధతులన్నియు మిలిటరీ పద్ధతులు. బ్యాండు, ఈలలు, ఎర్రని యూనిఫార్ములు, — వీనితోడను, తన సచ్చిలత్యాగ విషయ గౌరవములచేత పెహవరుగాంధీ యని పేరు వడిసిన నాయకునితోడను వీరు చూడవచ్చినవారికల్ల నమృతమూర్తులై తోచుచుండిరి. ఏమో, యెవరికి చెలియును? ఈ పెహవరు గాంధీ సాధురూపములో, సీసత్యాగహీకన్యులలో నేమిదాగియున్నదో! ఈతడు బహుశః సరిహద్దునందున్న తెగలతో సఖ్యముచేసి, ఆమీరుతో జతపడి, యొక రాష్ట్రమును నిర్మించి, యిండియా మీదికి దాడివెడలునేమో! లక్షమంది రక్తవస్త్రధారులైన పతానులు. వారిని నమ్ముటకు వీలులేదు. అందుచేత పశ్చిమోత్తరపరగణా కమిషనరుచేసిన దర్బారుకు రాలేదను నెపమునను, నాతడు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును ప్రబోధించెనను కారణము నను నిరపరాధియైన ఖాను అబ్దులు గఫూరుఖానుగారును, నట్లే నిరపరాధియైన యాయన తమ్ముడు ఖానుసాహెబుగారును గాంధీజీ యొక గొలది రోజులలో నింగ్లాండునుండి తిరిగి వత్తురనగా నరెట్టుచేయబడిరి. ఈవిధముగా గాంధీజీ తిరిగవచ్చు నప్పటికి క్యనహారమంతయు రసాభాసమైయుండినది. గుజరాతులో నిగిన యత్యాచారములను గూర్చిన విచారణ నవంబరు ౧౩ లేదీని నిష్పలమయ్యెను. వల్లభాయి గారు తొందరపాటునాడు గావున నాయన యీ విచారణనుండి తొలగనని తలపవలదు. ఎప్పుడును కారతముగనుండి యడుగునేయుట కాలోచించు భూలాభాయిగారే

యందుండి విరమించుకొనిరి. సంయుక్తరాష్ట్రములలో గవర్నమెంటువారి సలహా
మీద భూస్వాములిచ్చిన రిమిషన్ నందును జాలనిదయ్యెను. గవర్నమెంటువారు ప్రజా
ప్రతినిధులు దాసోహమని రయితులకు పన్నులు చెల్లింపవలదని యిచ్చిన సలహా నుప
సంహరించుకొనినగాని వారితో సమానేతమై చూట్టాడమని భీష్మించుకొనిరి. ఆ వ్యవ
హార మట్లు ముదిరి, తుదకు గాంధీగా రైదురోజులకు వత్తురనగా జవహరలాలు
షేర్వాణీగార్ల యరెష్టులో ఫలిం చెను. వైగా నీవార్త గాంధీగా రున్న నాకమిదికి
తంతివార్త పంపబడినను గవర్నమెంటువారు దానిని నిలిపివేసిరి. పశ్చిమోత్తర పరగ
ణాలో గళూరుఖానుగారును, వారి సోదరుడును, వారి కుమారుడును స్టేటుఫైదీలు
చేయబడిరి. ఇక బెంగాలులో నొక్కదురంతము కాదు. రెండు కాదు. చిటగాంగు
హిజలీ యదంతములు రెండేయైనను నీటి వెన్నోయుండి యీ రూపమైన గాయ
మెన్నటికిని మానక త్రుల్లి నిత్యముగా నల్లబే బాధించునట్లు కనబడెను.

ఇట్టి పరిస్థితులలో గాంధీజీ ౧౯౩౧ డిశెంబరు ౨౨ తేదీ ప్రాతఃకాలము
బొంబాయిలో దిగెను.

ఆరవ
భాగము

1. మరల అడవికి

—

[అజిత్ మైదానములో మీటింగు-గాంధీ తనదీక్షను మరల వివరించుట-
స్థితిగతులను తెలుసుకొనుట - గాంధీవైస్రాయిల మధ్య టెలిగ్రాములు -
వర్కింగుకమిటీతీర్మానములు - బెంగాల్ సర్క్యులరు - తిరిగీ యుద్ధమునకు
గవర్నమెంటుసన్నాహముచేసుకొనుట-నిమర్ జన్మి అధికారముల ఆర్డినెన్సు-
తీవ్రయుద్ధము - రాజకీయమహాసభలు - ఆశ్రమములగతి - బీహారు - ఆంధ్ర -
బెంగాల్ - బొంబాయి - మధ్యరాష్ట్రములు - ఢిల్లీ - గుజరాత్ - కర్ణా
టక్ - కేరళ - పశ్చిమోత్తర సరిహద్దు పరగణా - సింధు - తమిళనాడు -
౧౯౩౩ లో బెంగాల్ గుజరాత్ కర్ణాటకములలో జరిగిన సంగతులు]

అడవునుంచి వచ్చుచున్న భారతప్రజాప్రతినిధిని తగురీతిని ఆహ్వానించుటకై
భరతవర్షములోని అన్నిప్రాంతములనుండియు ప్రతినిధులు బొంబాయికి చేరిరి.
తనకు యెదుర్కొలు నిచ్చుటకై స్త్రీ పురుషాదికి వచ్చిన మిత్రులతో గాంధీ సల్లాపము
లాడెను. కొందరిని భుజలములమీద తట్టెను. కొందరిని గ్రుద్దెను. వృద్ధమిత్రులగు
అబ్బాస్ తయ్యాబ్జీగారిగడ్డముపట్టుకొని లాగెను. సుంకముల ఆఫీసుహాలులో మామూలు
ఆహ్వానము జరిగెను. పిమ్మట బొంబాయి రాజపీఠులయందు మహాత్మ్యవము సాగెను.
ఇట్టి మహాత్మ్యవము రాజులకుగూడ నోరూరజేయును. రాజకీయనాయకులును,
కౌంట్రీపరులగు రాజకీయవేత్తలును తన్ను మెచ్చుకొను ప్రజాసామాన్యమునుండి ఇట్టి
గౌరవము పొందుదురు. కాని భారతీయులు ఆనాడు ఆహ్వానించుచున్నది
యెవరిని? పరరాజ్యముల గ్రసించు వీరుని కాదు. నిరంకుశు డగు రాజానుండి
బలాత్కారముగ ప్రజలకు హక్కులను లాగికొని వచ్చుచుండు రాజకార్య
ధురంధరుని కాదు. రణరంగమున పరాక్రమకార్యము నొనర్చి వచ్చుచుండు
యోధాగ్రేసరుని కాదు. వా రాహ్వానించుచున్నది ఒక యోగిని, సత్యాగ్రహిని,
ప్రపంచము వదలివేసినవానిని; కాని దానియందే యుండి దానికోసము పనిచేయు
వానిని. ఆయన కేమియు స్వార్థములేదు. తనకు కావలసినది యేదియు లేదు. అయినను
ఆయోగి రెండు తిరుగటిరాళ్లు మధ్యపడి నలుగుచున్నాడు. పైన “లా” అను పేర
గవర్నమెంటుచేయు దౌర్జన్యములు ఒక తిరుగటిరాయి. అడుగున నిస్సహాయులై,
నిర్వీర్యులై పడియున్న ప్రజల బానిసత్వము యింకొక తిరుగటిరాయి. ఈరెండు

రాక్షసుధ్యపడి ఆయన నలుగుచున్నాడు. ఆయనకు జీవితములో ఒకటే ఆశయు కలదు. తన మాతృదేశమునకు దాస్యవిముక్తియు, ప్రపంచభాతు లన్నిటియందు పర స్పరన్నేహము, భౌత్యభావము పెంపొందించుటయు ఆయన జీవితాశయము. ఇంక కంటే ఆయనజన్మకు కారణము లేదు. అశోకాన బొంబాయిలోనున్న మొగతురుగు అన్నవారందరు కోర్లేమిద నుండిరి. స్త్రీలందరు ఆకాశమునంటుకొను పట్టణపు మేడల వసారాలలో నిండియుండిరి. బొంబాయిలో దిగిదిగగానే గాంధీగారు చేసిన మొట్ట మొదటిపని యేమనగా, అక్కడచేరిన ప్రజాసమూహమునుగూర్చి ఉపన్యసించుటయే. అప్పటికే జనులు యావన్ముంది అజిద్ మైదానమునకు చేరిరి. గంభీరవాక్యములతో గాంధీగారు వారియొడుట తనవృద్ధయమును విప్పి చెప్పెను. కాంతికిరణ కాయశక్తుల పనిచేసెద నని చెప్పెను. అస్పృశ్యులను హిందూమతమునుండి పోనివ్వనను దీక్షను మహాత్ముడు మరల ఈ సభయందు నొక్కి చెప్పెను. ఇందుకై తన ప్రాణములనైన సరే ఒడ్డెదనని మహాత్ముడు చెప్పెను. ఈ సమయమందుగాని, లండనులో రాండులేబిలు కమిటీయందుగాని మహాత్ముడు చెప్పిన యీ వాక్యములను యెవరును అంతగా గమనించలేదు. ఈ మాటప్రకారము మహాత్ముడు ప్రాయోగచేశమునకు గడంగు నని యెవ్వరును కలలనైన తలచలేదు, మహాత్ముడు పెట్టుకొనిన యీవొట్టు చాలమంది అప్పడే మరచిపోయిరి. ఈమాట వట్టి వాక్పాతుర్య మని కొందరు అనుకొనిరి. కాని గాంధీగారు వట్టిమాటలు చెప్పవాడు కాదు. వట్టికోతలు కోయువాడు కాదు. అని అందరికి తెలియను. అతడు అవునంటే అవును, కాదంటే కాదు. ఆయనమాటకు రెండవ అర్థములేదు.

అన్ని రాష్ట్రములనుండియు వచ్చినప్రతినిధులు చెప్పకొను గోడులనుగూర్చి వినుటతోనే గాంధీగారికి మూడుశోకాలు సరిపోయినవి. గాంధీ యేమిచేయవలెను? ఒకప్రక్క బెంగాలునుండి సుభాష్ బోసున్నా, మరి నలుగురు మిత్రులున్నా వచ్చి, బెంగాలులో ప్రభుత్వము అర్ధి నెన్నలపేర చేయుచున్న ప్రజాపీడనమును గురించి యేకరువుపెట్టసాగిరి. అట్లే సంయుక్తరాష్ట్రమువారు, వాయవ్యరాష్ట్రమువారు తమ గోడును చెళ్లబోసుకొనిరి. సంధికాలములో యీ అర్ధి నెన్నలు చాటుచాటున మణిగియుండి పనిచేయుచుండెను.

ఈ నిరంకుశకాసనములు విల్లింగుడమప్రభువు యింగ్లీషు సంవత్సరాది పండుగ నాడు తనకిచ్చిన బహుమతులని గాంధీగారు ఛలోక్తిగా ననిరి. కాని కాంతిని నిలువ పెట్టుటకు యెన్నియార్గము లైతే యున్నవో అన్నియార్గములు తరచిచూచినగాని దేశ మును తిరిగి యుద్ధ మను అగాధములోనికి దించువాడు కాదు గాంధీ. ఇది నిజమైన సత్యాగ్రహాలక్షణము. అన్నిప్రాంతములనుండియు ప్రజలు వచ్చి ఉదయము మొదల

సాయంకాలమునకు తమబాధలను చెప్పకొనసాగిరి. అన్ని రాష్ట్రములలోను అధికారులు చేయు దుండగములను చెప్పకొనసాగిరి. దేశము అష్టకష్టముల పడుచుండెను. బహు దీర్ఘ కాలము పెనగులాడినను కర్నాటకమునకు బాధానివారణ కాలేదు. ఆంధ్ర రాష్ట్రములో రీసెజిల్ మెంటు ద్వారా భూమిపన్ను నూటికి రు. ౧౮-౧౨-౦ లు హెచ్చుచేయబడి వనూలుచేయుటకు సిద్ధముగా నుండెను. పన్నులివ్వనును మాట వినబడితే అర్జినెన్సు వేస్తానని మద్రాసుగవర్నరు ఉరుముచుండెను. ఇట్టి మొర లెన్నియో ప్రజలు గాంధీగారికి చెప్పకొనిరి. ఇక తాను లండనునుంచి తీసుకొనివచ్చిన మొర లెన్నియోకలవు. వానినన్నిటిని గాంధీగారు తన స్నేహితులతో వెళ్లబోసుకొనిరి. అసలు ఠాంకులేబిలు కాన్ఫరెన్సుకు వెళ్లుటకే గాంధీగారికి యిష్టములేదు. దానికి అవలక్షణములు జాలై, ఆగష్టు నెలలలోనే కనబడెను. కాని 'నీవు వెల్లితీరవలె' నని వర్కింగు కమిటీవారు పట్టు పట్టిరి. ఈ మధ్యలో గవర్నరు మెంటువారు సంధివరతులను భంగపరచిరను కారణమున 'నేను లండనుపో'నని గాంధీగారు అనుటకు అవకాశము చిక్కెను. కాని యెట్లాగైవా సరే గాంధీగారిని కట్టకట్టి ప్రిమరులో పడవేసితీరవలెనని లండనులోని లేబరుగవర్నరు మెంటు పట్టుపట్టెను. గాంధీగారు ఎట్లాగైతే నేను లండను వెళ్లిరి. సంగతులు కళ్లార మాచిరి. ఒకసంగతి ఉపహించుటకును, ప్రత్యక్షముగా మాచుటకును చాలా తేడావున్నదినుమా యని గాంధీగారు రనిరి. వారు మిత్రులతో అన్న మొదటిమాటే యిది. మితవాదుల గుణము గాంధీగారికి ఇండియాలో తెలియును. కాని లండనులో ప్రత్యక్షముగా జరిగిననాటకము గాంధీగారినే ఆకర్షింపడజేసెను. అట్లు జరుగునని ఆయన యెన్నడూ అనుకొనలేదు. మహమ్మదీయుల తత్త్వము గాంధీగారు యెరుగదురు. వారియొక్క మనస్సు యెటు వాలునోమాడ వారికి తెలియును. కాని లండను గుండ్రబల్ల సభలో జరిగిన కసాయిపని మహాత్ముని దిగ్భ్రాంతి నొందించెను. ఏమైనా సరే యికమిడబు యేవిధమైన కులతత్త్వమునకు కాంగ్రెసు చోటివ్వరాదని మహాత్ముడప్పుడు మనస్సును దృఢపరచుకొనెను. కాంగ్రెసుయొక్క తత్త్వము యెట్టి కత్తీలేని నిర్మలమైన జాతీయతత్త్వముగా ఉండితీరవలెనని ఆయన సంకల్పించెను. ఈ కులమత తత్త్వములతో పూర్వమువలెనే చెలగాట లాడుచున్నయెడల యిండియాకు మోక్షములేదని ఆయన గట్టిగా చెప్పెను. కులమతతత్త్వములవాసన యీవజ్రాత్మకమైన లేకుండ కేవలము జాతీయ తత్త్వముమీదనే భావిభారత రాజ్యాంగము నిర్మింపబడుటకు 'తా మంగీకరింతు మని సిక్కు మహమ్మదీయ సోదరులు తనకు వాగ్దానము చేయవలెనని మహాత్ముడు కోరెను. లండనులో తాను చూచినదానివల్ల కలిగిన మనోభావములచే మహాత్మునిమనస్సు నిజముగా సంకటపడెను. అయితే తనముందుకర్తవ్యము నిర్వికార చిత్తముతో నిశ్చయించుకొనవలసియుండెను. మనశ్శాంతి, సమత్వము, నిర్వికారచిత్త

ము ఆయనసాముల్లు. తనయందును తనప్రజయందును, మహాత్మునకు అపారమైన విశ్వాసము కలదు. ప్రజలు తన్ను నమ్మిరి. తాను ప్రజలను నమ్మెను. తనయెదుట పెద్ద అగాధము కనుపట్టెను. ఈ అగాధము తాను దాటగలడా? లేక యీ అగాధమును పూడ్చుటకై మనుష్యులను (చచ్చినవారిని బ్రతికినవారిని) అందులో పడవేయవలెనా? మనుష్యుల కశేఖరములతో యీ బ్రిటి కట్టవలెనా? ఆయన మనస్సులో యీ భావము లన్నియు సముద్రపు అలలవలె లేచిపడుచుండెను. ఆయనయందు పెద్దతుపాను రేగు చుండెను. ఇట్టిస్థితిలో ఆయన భావికర్తవ్యమునకు గడంగెను. కాంగ్రెసు వర్కింగు కమిటీ ఆయనతో నుండెను. ఆయన గమనించినది ౧౮ మంది వర్కింగు కమిటీ మెంబర్ల నే కాదు. యావత్తు హిందూదేశము ఆయన మనస్సులో నుండెను. భారతవర్ష ప్రజలందరిపక్షమున ఆయన విల్లింగ్ డన్ ప్రభువునకు తెలిగ్రాముఇచ్చెను. వెంటనే జవాబు వచ్చెను—ద్వీర్ష మైనజవాబు!—అర్థిష్టమును కూచించ జవాబు! గాంధీగారు వెంటనే త్రిప్పికొట్టి జవాబు పంపెను. కాని ప్రయోజనము కలుగలేదు. ఆ తెలిగ్రాము నిట పూర్తిగా వివరించెదము:

(౧) ౨౯-౧౨-౩౧ వ తేదీన గాంధీగారు వైస్రాయిగారికి యిచ్చిన తెలిగ్రాము:

“నేను నిన్న బొంబాయిలో వోడదిగేటప్పటికల్లా ఆర్డినెన్సులు, వాయవ్యపరగ జాలో తుపాకుల కాల్యలు నాకెంతయో ప్రియులగు మిత్రుల అరెస్టులు, అన్నిటి కంటె ఆశ్చర్యము తెంగాల్ ఆర్డినెన్సు నన్నెదుర్కొను నని నే ననుకొనలేదు. వీనిని బట్టి మనమధ్య స్నేహభావ మిక కట్టుబడెనని నే ననుకొనవలెనేమో నాకు తెలియ కున్నది. లేక నేను మీదగ్గరకు వచ్చి కాంగ్రెసుకు యికముందు నడకనుగూర్చి నేనేమి సలహా చెప్పవలసియుండునో మీతో సంప్రదించుటకు ఏమైనా అవకాశ మున్నదేమో తెలుసుకొనగోరెదను. ఇందువిషయమై మాట్లాడుటకు నన్ను రమ్మనెదరా? మీప్రత్యుత్తరమునకు నిరీక్షించుచున్నాను.”

(౨.) ౩౧-౧౨-౩౧ వ తేదీన వైస్రాయి ప్రయివేటు శక్రటరీగారినుండి గాంధీ గారికి వచ్చిన తెలిగ్రాము:—

౨౯ వ తేదీన ఆర్డినెన్సులను గురించి మీరు ఇచ్చిన తెలిగ్రాము చేరి వైస్రాయి గారు చాలా సంతోషించివారు. తెంగాలు విషయములో అక్కడ గవర్నమెంటు వుద్యోగిగములను సాధారణజనులను సీచముగ వధించుచున్న దుర్మార్గుల దుష్కృత్యముల నాపుటకై సాధ్యమైన అన్నిచర్యలను ప్రభుత్వమువారు చేయుట అవసరమయ్యెను. అని అవసరము.

“దేశమునాని అన్ని రాజకీయపార్టీల వారితోడను, ప్రజలలో అన్నితరగతుల వారితోడను స్నేహభావముతో నుండుటయే తనకును తన ప్రభుత్వమునకును కోర్కెయని వైస్రాయిగారు తమతో ముగించెయ్యమన్నారు. ముఖ్యముగా వీలైనంతవరకు ప్రవేశపెట్ట సంకల్పించిన రాజకీయ సంస్కరణల విషయములో అన్ని పార్టీలవారి సహకారమును వైస్రాయిగారు కోరుచున్నారు. అయితే సహకార మనునది పరస్పర ముండవలెను. సంయుక్తరాష్ట్రములలోను, వాయవ్య పరగణాలోను కాంగ్రెసువారు చేయుపనులయెడ ప్రభుత్వమువారు మిత్రభావమును గాని, సహకారభావమును గాని చూపజాలరు. ఇండియాయొక్క షేనుమును కోరువాని యిట్టి కార్యములయెడ సానుభూతిచూపుట కరుదురు.

“ఇక సంయుక్తరాష్ట్రముల విషయములో రైతులకు సాధ్యమైనంత సౌకర్యముల నిచ్చుటకు గవర్నమెంటువారు ఒకముల ప్రయత్నము చేయుచుండగా సదరు రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుకమిటీవారు పన్నులనెగబెట్టు వుద్యమము సాగించినసంగతి మీకు తెలిసియున్నది. ఆవుద్యమము యిప్పుడు తీవ్రముగా సాగుచున్నది. కాంగ్రెసువారు యీ పని చేసినందువల్ల దేశములో కలుగగల అరాజకస్థితిని కులకక్షులను తరగతుల కక్షలను నివారించుటకై గవర్నమెంటువారు చర్య తీసుకొనక తప్పినదికాదు. చూస్తూ వూరుకుంటే దేశమునకు యీ అరిష్టము లన్నియు కలిగితిరును.

“పశ్చిమోత్తరసరిహద్దుపరగణాలలో అబ్దుల్ గఫూర్ ఖానున్ను, ఆయనచే నడుపబడుచున్న సంఘములున్ను గవర్నమెంటుకు వ్యతిరేకముగా అనేక చర్యలను నిరంతరము చేయుచుండిరి. మతద్వేషములనుకూడ పురికొల్పుచుండిరి. వారి సహకారమును పొందుటకై ఆ రాష్ట్రముయొక్క ఛీఫ్ కమిషనరు చేసినప్రయత్నముల నన్నిటిని గఫూర్ ఖాను వర్గమువారు నిర్మోగమాటముగా తోసివేసిరి. లండనులో ప్రధానమంత్రిగారు చేసిన ప్రకటనను గఫూర్ ఖాన్ వర్గమువారు నిరాకరించి తమకు సంపూర్ణ స్వారంజిత్యము కావలెనని ప్రకటించిరి. అబ్దుల్ గఫూర్ ఖాన్ అనేక పుష్కాసములను చేసెను. ప్రజలందరు తిరుగుబాటు చేయవలసెననుమాట తప్ప అందులోయింకొక అర్థము కనపించదు. సరిహద్దుభాతులలో అల్లకల్లోలము పుట్టించుటకై ఆయన అనుచరులు అనేకప్రయత్నములు చేసిరి. ఛీఫ్ కమిషనరు వైస్రాయిగారి మాటమీద యెంతో ఒసికపట్టియుండెను. గఫూర్ ఖానుతో సహకారమును పొందుటకు ఛీఫ్ కమిషనరు ఆఖరునిమిషమువరకు ప్రయత్నముచేసెను. ఆరాష్ట్రములో రాజకీయసంస్కరణములను ప్రవేశపెట్టుదమును చక్రవర్తిగారిసంకల్పము సాధ్యమైనంతవరకు అనుబంధింప సందర్భమున గఫూర్ ఖాన్ సహాయమును ఛీఫ్ కమిషనరు యెంతో కోరెను.

గఫూర్ ఖాన్ వ్యవస్థాపక చర్యలు శ్రుతిమించి రాగమున పడేవరకూ గవర్నమెంటువారు యెట్టితీవ్రచర్యకు గడంగ లేదు. త్వరలో ఆయన గవర్నమెంటుతో కయ్యమునకు కాలు ద్రవ్యులకు బహిరంగమైన ప్రయత్నము చేయసాగెను. ఆ రాష్ట్రముయొక్క కాంటికి, అక్కడ నివసించుచున్న నానా జాతుల కాంటికి వీరిచర్యలు ఉపద్రవకరముగా కనబడుచుండెను. ఆలసించిన వివమించునట్లు కనిపించెను. గత ఆగష్టునెలలో గఫూర్ ఖాన్ ఆరాష్ట్రములో కాంగ్రెసు ఉద్యమమును నడిపించుటకు పూనుకొన్నట్లు వైస్రాయిగారికి తెలియవచ్చినది. ఆ పూనికిను కాంగ్రెసు బలపరచి ఆయన తయారుచేసిన వాలంటీరు సంఘములను కాంగ్రెసువారు ప్రత్యేకముగా ఆమోదించునట్లున్నూ వైస్రాయిగారికి తెలియవచ్చినది. పైన వివరించినట్టి ప్రయత్నములు చేయుచున్న మనుష్యులతోగాని, సంఘములతోగాని దేశకాంటికి జవాబుదారీ వహించిన వైస్రాయిగారు రెట్టి సంబంధమును పెట్టుకొనజాల వని వారు మీతో గట్టిగా చెప్పుచున్నారు. మీరు యీమధ్య యిండియాలో లేరు. కాంచుకేబిల్ వ్యవహారముకోసము లండను వెళ్లియున్నారు. మీరు అక్కడ వ్యవహరించిన సందర్భమునుబట్టి చూడగా కాంగ్రెసువారు సంయుక్త రాష్ట్రములలోను, వాయవ్య రాష్ట్రములలోను చేసిన పనులతో మీరు యేకీభవించుకురని వైస్రాయిగారు అనుకొనజాలరు. ఆచర్యులకు మీరు జవాబుదారులని కూడ వారు నమ్మురు. ఈ నమ్మకమే నిజమైనయెడల వైస్రాయిగారు మిమ్ములను చూచి తమ అభిప్రాయములను మీతో వెల్లడించుటకు అంగీకరింతురు. కాంచుకేబిల్ సందర్భమున యేసహకారమైకే చూపబడినదో అట్టి సహకారమును నిలువబెట్టుటకు మీపలుకుబడిని యెంత బాగుగా వినియోగించినదో అందువిషయమైకూడ వైస్రాయిగారు మీతో ముచ్చటించగలరు. అయితే ఒక సంకతిమాత్రము మీతో యిచ్చట గట్టిగా చెప్పవలసియున్నది. బెంగాలు, సంయుక్త రాష్ట్రములు, వాయవ్యపరగణాలలో యిండియా గవర్నమెంటువారు ట్రిటిఫు ప్రభుత్వమువారి సంపూర్ణమైన అనుమతితో విధిగా అవలంబించవలసినవచ్చిన చర్యలనుపరించి మాత్రము వైస్రాయిగారు మీతో యెంతమాత్రము ముచ్చటింపజాలరని తెలుసుకొనవలెను. ఏపనికొరకై తే యీచర్యలు గావించబడెనో ఆపని నెరవేరువరకు ఈచర్యలు యేమైనాసరే అమలులో నుండితీరవలసినదే. సత్వరిపాలనకు అవసరమగు కాంతిభద్రతలను సంస్థాపించుటయే యీచర్యయొక్క సంకల్పము. మీనుండి జవాబువచ్చినతరువాత యీ ఉత్తరప్రత్యుత్తరములను వైస్రాయిగారు ప్రచురణ చేయదలచినారు."

3. ౧-౧-౩౨ తేదీన గాంధీగారు వైస్రాయియొక్క ప్రయత్నశక్తికంటిగారికి యిచ్చిన పేర్లిగ్రాము:

“౨౯ వ లేదీన నేను యిచ్చిత టెలిగ్రాముకు జవాబుగా ప్రసాదించిన టెలిగ్రాముకు వారికి వందనములు. నేను యెంతో మిత్రభావముతో చేసిన మాటనను ప్రసాదించిన యీ గీతిగా నిరాకరించినందుకు నాకు చాలా విచారముగా నున్నది. వారియొక్క మహాన్నతపదవికి యిది తగినీతి యని నాకు భేదమగుచున్నది. నిజస్థితిని తెలుసుకొనగోరు సత్యాన్వేషిగా నేను ప్రసాదించిన విందుకొంటిని. గవర్నమెంటువారు గావించిన అసాధారణ తీవ్రచర్యలకు గురించి గవర్నమెంటువా లేమి చెప్పవలచుకొన్నానో విని తెలుసుకొనుటకై నేను కాంట్రీంచితిని. నా యొక్క మనవిని, వ్యాధితుమును గ్రహించుటకు బలముగా ప్రసాదించిన ముందుగానే నిరాకరించితి. నేనెంతో ఘనముగా చూచుకొన్న నామిత్రులు తప్పుచేసిరిని ముందుగానే నే ననవలె నని ప్రసాదించిన అనుచున్నాను. ఒకవేళ నే నిట్టి అపాతచర్యకు పాల్పడి నామిత్రులను నిందించి ప్రసాదించినన్నిధికి పోవుటకు సిద్ధపడిననుపూడ జాతికంతకు చావుబ్రతుకులతో సమానము ఈ అర్థి నెన్నలవిషయము సర్పించుటకుపూడ నా కవకాశము లేదట.

“నాదృష్టిలో అర్థి నెన్నలయెదుట ఈ రాజకీయసంగ్రహాలు వట్టిగాలిగా కనిపించుచున్నది. ఈ నిరంకుశశాసనములను తీవ్రముగా యెదిరించినయెడల జాతి నిర్వీర్యమైపోవుట తప్ప వేరొండు లేదు. ఏవో అబద్ధాలు సంస్కరణములు వచ్చునను సందేహస్పృహమైన ఆశకారకు జాతిని చంపుకొనుటకు ఆత్మిగౌరవముగల యే భారతీయుడును ఓప్పుకొనడు. జాతి చచ్చినతిరువాత ఈ సంస్కరణలు ఎవరికి కావలెను? ఇచ్చిన సంస్కరణలను పనిచేయుటకుగాని, అనుభవించుటకుగాని జాతియే యుండదు. ఇక సరిహద్దు రాష్ట్ర విషయములో అక్కడ జరిగిన వని చెప్పబడుసంగతులను కొన్నిటిని మీరు టెలిగ్రాములో నేకరువుపెట్టితిరి. అవి నిజ మనుకొన్నను గవర్నమెంటు తీసుకొన్న తీవ్రచర్యలకు వానిని కారణములుగా చెప్పుటకు పీఠికనబడదు. ప్రజల ప్రేమను చూరగొన్న నాయకులకు అరెష్టుచేయుట, న్యాయచట్టమతిక్రమించిన అర్థి నెన్నలను చేయుట, ముచ్యుల అర్థప్రాణములకు నిబంధ లేకుండపోవుట, నాయకుల అరెష్టులకు అసమ్మతిని తెలుపుటకు ప్రజలు ఉత్సవాదులు చేయసాహసించుటయను అసాంకారముతో నిరాయుధులును, శాంతిపరులును అగు ప్రజాసమాహమలపై తుపాకులు కాల్పుట—యీచర్యల కన్నిటికి యెంతమాత్రము కారణము కన్పట్టదు. గవూర్ ఖాన్ గారు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమునకు తనకు హక్కు కలదని గట్టిగా వాదించినారన్నచో తప్పుచున్నది? అది జన్మహక్కు. అట్టిచర్యలను ౧౯౨౯ వ సం.రములో లాహోరు కాంగ్రెసే జురు కొంకులేక ప్రకటించియుండ లేదా? లండనులో నేను బ్రిటిషు గవర్నమెంటుయెదుటనే నడురుచెరురు లేక గట్టిగా

వాదించియుండలేదా? కాంగ్రెసు నన్ను తన తరపున ప్రతినిధిగా నెన్నుకొని లండను సభకు పంపదలచినప్పుడు యీ సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమునుగూర్చి అక్కడ గట్టిగా వాదించవలసినదని కాంగ్రెసు నాకు ఆజ్ఞాపించి పంపలేదా? కాంగ్రెసు నా కిట్టి ఆజ్ఞ నొసగిన సంగతి వైస్రాయిగారికి తెలిసియుండియు వారు నన్ను లండనుకు పంపి యున్న సంగతిని వైస్రాయిగారు మరచిపోయినారా? గఫూర్ ఖానుగారు ఫీఫ్తవీమ్ నకు దర్బారుకు రానున్నా రనుట దోషమా? ఈ దోషమునకు విచారణ లేకుండ జైలులో త్రోయుట శిక్షయో? గఫూర్ ఖానుగారు బాలిద్వ్యములను పురికొల్పి చున్నారన్నమాట నిజమే అయితే అది నిశ్చయముగా విచారికరమైన సంగతియే. తా నట్టితప్పు చేయలేదని గఫూర్ ఖానుగారు నాయెదుట స్వయముగా చెప్పినారు. పోనీ, అయిన బాలిద్వ్యము పురికొల్పినమాటయే నిజమని మీరు వాదించేయెడల అతడు బహిరంగ విచారణకు తగదా? ఈ నిందకు సమాధానము చెప్పకొనుటకు అర కాళ ముండెడిది గదా? ఇక సంయుక్తరాష్ట్రముల విషయములలో వైస్రాయిగారికి వినవచ్చిన సంగతులు నిజము కావు. ఏలయునగా కాంగ్రెసువారిచేత అచ్చట పన్నుల నెగబెట్టు వుగ్యమును అనుమతించబడలేదు. జరిగినసంగతి యేమనగా, గవర్న మెంటుకు కాంగ్రెసుకు మధ్య రాయబారములు జరుగుచున్నకాలములో శిక్షవనూళ్ల తరహాను వచ్చెను. శిక్షలు యిస్తారా లేదా యని ప్రజలకు వత్తిడివచ్చెను. ఆ సందర్భ ములో రాయబారముల పర్యవసానము లేకుండునట్లు శిక్షలను చెల్లించుపని ఆపవలసినదని కాంగ్రెసువారు రైతులకు తప్పనిసరిగా సలహా యివ్వవలసినవచ్చెను. అదిగాక రాయ బారముల పర్యవసానము లేకుండునట్లు శిక్షవనూళ్లపని తాత్కాలికముగా ఆధికారులు ఆపుజేసేయెడల రైతుల కిచ్చిన యీ సలహాను పుపసంహరింతు మని కాంగ్రెసుతరపున షేర్వానీగారు మాట యిచ్చిరి. కాబట్టి మీరు టెలిగ్రాములో చెప్పినట్లుగా యీ విషయ మంత లేలేకగా తోసివేయఁగినది కాదని నేను సాహసించి చెప్పగలను. సంయుక్తరాష్ట్రములలోని రైతులు ఆర్థికముగా నలసివేయబడుచున్న సంగతియెల్లరకు తెలిసిన విషయమే. ఈ సమస్య యీనాటికి కాదు. ఇందులో కోట్లకొలది రైతుల శ్రేయస్సు ఇవిషయమైంది. తనపాలపడిన ప్రజల శ్రేయస్సునకై పాకులాడు యెట్టి ప్రభుత్వముగాని కాంగ్రెసువంటి సంస్థ అడుగకుండా యిచ్చు సహకారమును ఆస్థాయ ముగా స్వీకరించును. ఈ కాంగ్రెసు యెట్టిది? ప్రజాసమావాసములపై కాంగ్రెసుకు గొప్పపలుకుబడి కలదని అందరు ఒప్పుకొన్న విషయమే. విశ్వాసముతో ప్రజలను నేవించుట తప్ప కాంగ్రెసుకు వేరొండు ఆళ లేనిసంగతియు లోకవిదితమే. అదిగాక నే నిక్కడ యింకొక సంగతిని మనవిచేయదలచినాను. ఏమనగా, దుర్భరమగు ఆర్థిక పీడనమునుండి విముక్తికొందులకై సర్వవిధముల ప్రయత్నములుచేసి నిష్ఫలమైనవారికి

పన్నుల నిరాకరించుట తప్ప గత్యంతర మేదియు కానరాదు. ఈపన్నుల నిరాకరణము ఇట్టిసందర్భములో ప్రజలకు సహజమును, సహనమును అయిన జన్యహక్కు. దీనిని యెవరును తీసివేయజాలరు. దేశములో వట్టిప్రజాస్వామికి యేరూపమునగాని అల్లకల్లోలము తెచ్చిపెట్టెద మను తలపు కాంగ్రెసునకు యేకాగ్రహముండును లేదు. ఇట్టి తలపు కలదని చెప్పు మాచనను నేను నిరాకరించి తీరవలెను.

“ఇక బెంగాల్ విషయము-హత్యలను ఖండించువిషయములో కాంగ్రెసుగవర్నమెంటుతో యేకీభవించుచున్నది. ఇట్టి నేరములను తుడిచివేయుటకు అవసరముగ చర్యలను చేయుటలో గవర్నమెంటుకు కాంగ్రెసు మనఃస్ఫూర్తిగా తోడ్పడగలదు. కాని విప్లవకారుల దౌర్జన్యకృత్యములను కాంగ్రెసువారు యెంత నిర్మోగమాటముగా ఖండిండురో అంత నిర్మోగమాటముగానే ప్రభుత్వదౌర్జన్యమునకూడా నిందితురు. బెంగాలు ఆర్డినెన్సువేరిబు జనుపబడుచున్న ప్రభుత్వదౌర్జన్యకృత్యములతో కాంగ్రెసునా రెట్టి సానుభూతిని చూపజాలరు. అనిగాక “ఘా” వేరిబు గవర్నమెంటు చేయు గురుంతకృత్యములను కాంగ్రెసు తనయొక్క ఆగ్రహసాతత్వమునకు లోబడి శాశ్వతముల యొడిగించి తీరును. సహకారము ఉభయయుగము పరస్పరము ఉండవలెనని తాము చెప్పినవారుగో నేను మనఃపూర్వకముగా యేకీభవించుచున్నాను. కాని మీ టెలిగ్రాముయొక్క సదివిచూడగా సహకారమంతయు మా కాంగ్రెసే చేయవలెననియు, గవర్నమెంటు పక్షమునుండి బుజుబు సహకార మేమియు రానక్కర నేదనియు ప్రభుత్వమువారి అభిప్రాయమైవట్లు నాకు నిష్కర్షగా కనబడుచున్నది. ఇంతకుపై వేరు అర్థము నాకు కనిపించలేదు. ఆర్డినెన్సులకు సంబంధించిన విషయములను చర్చించుటకే వీలులేదని నైసాముగాను ఒక్కపెట్టున త్రోసివేయుట చూడగా నాకు యిందు నేరు అర్థ మేదియు కన్పడుట లేదు. ఈవిషయములకు రెండుపక్షము లున్నవి. ప్రజాపక్షము నాకు తెలిసినంతవరకు చెప్పితిని. కాని ఒక నిర్ధారణకు వచ్చుటకుమందు రెండవపక్షము, అనగా గవర్నమెంటు పక్షముకూడా విని మరీ కాంగ్రెసుకు సలహా యిత్తమని యుంటిని.

“ఇక మీ టెలిగ్రాములలో చివరవేరాను గురించి ఒకమాట చెప్పెదను. సంయుక్తరాష్ట్రములలో గాని, వాయవ్యరాష్ట్రములలో గాని మావారు చేసినపనులకు నైతికముగా నేను జవాబుదారి కానని చెప్పజాలను. అయితే నేను లండనులో ఉన్న సమయమున మావారు ఆరాష్ట్రములలో యేయేపనులు చేసినారో తప్పిలుగా నాకు తెలియదని ఒప్పుకొందును. అందుకోసమే, అనగా ఆసంగతులు తెలుసు నుటకొరకే నేను మీవద్దకు రాదలచితిని. ఈసమయమున విశ్రాంతి లభించు

తెలుగుకొని కాంగ్రెసుకు ఉచితమును సలహా ఒసగుట అవసరము గనుకనే నేను యెంతో సద్భావముతో, మనస్సులో యేమియు పెట్టుకొనకుండా వైస్రాయి గారిని దర్శించునోరతిని. వారియొక్క సలహాను నిర్మోగమాటముగా, మనస్సార కోరి తిని. నాసద్భావమునకు, మైత్రికి వారు అనుగ్రహించిన జవాబు యెంతిమాత్రము బదులకాదని నా అభిప్రాయము. నా మనస్సులో కలిగిన అభిప్రాయమును వైస్రాయిగారికి చెప్పకుండా దాచుకోలేదు. మరియు యిప్పటికైనను మించినని లేనియెడల వైస్రాయిగారు తమ నిశ్చయమును పునర్వినిర్మించుకొని యెట్టి పరితులు విధించుకుండా మిథునిగా నన్ను రప్పించుకొని చూడనోరెదను. నామటుకు నేను మనస్సులో నేమియు పెట్టుకొనకుండా వారు చెప్పసంగతు లన్నిటిని సామధానముతో విని పరిశీలించు నని వాదనము చేయుచున్నాను. నేను మనస్సులో యెట్టి సంకోచమును పెట్టుకొనక ఆయాగాఢ్యములకు వల్లి అధికారుల సహాయమునో రెండు పక్షములను పరిశీలించిచూచెదను. ఇట్లు పరిశీలించినమీదట తప్పు ప్రజలచే యని నాకు నిశ్చయమైనయెడల ఆసంగతిని నేను బహిరంగముగా ప్రకటించుటకు జంకను. “తప్పు ప్రజలది; నేనును వర్గింసుకమిటికూడా యీ విషయములో మోసపోతిమి. ‘గవర్న మెంటు చేసినది రైటు’ అని నిశ్చయమైనయెడల నేను యాసంగతిని బహిరంగముగా ఒప్పుకొని తదనుగుణముగా కాంగ్రెసును నడిపింతును.”

“గవర్న మెంటులో సహకారము చేయవలెనను కోర్కెతోపాటు నాకున్న నియమములు కూడా వైస్రాయిగారికి మనవి చేయవలసియున్నది. అహింస నాకు సంపూర్ణ ఆదర్శతత్త్వము. శాసనోల్లంఘనము ప్రజలకు-మఖ్యముగా తమప్రభుత్వములో పలుకుబడి లేనప్పడు-స్వభావసిద్ధమగుహక్కు అని నానమ్మకము. అంతేకాదు, దౌర్జన్యమునకు, కన్యలతో లేది తిరుగుబాటు చేయుటకు బదులుగా యిది మంచిప్రత్యామ్నాయాస్త్ర మని నావిశ్వాసము. కాబట్టి యిది నాసిద్ధాంతము. దీనిని నేను ప్రోపిసేయ జాలను. ప్రజలను నడిపించుటకు నాకికముందు నేరే అవకాశము ఉండదని పుకారులు వివరమవుచున్నవి. ఈపుకారులు అసత్యమని యెవరును అనలేదు. పైగా యిప్పటి గవర్న మెంటు చర్యలను యీపుకారులకు బలమిచ్చుచున్నవి. కాబట్టి నా అహింసా సిద్ధాంతము ననుసరించి యికమీద నడుపవలసిన శాసనోల్లంఘన కార్యక్రమముకు గూర్చి కాంగ్రెసుకు సలహా నిచ్చితిని. ఆసలహాను వర్గింసుకమిటివారు ఆమోదించిన శాసనోల్లంఘన తీర్మానమును తాత్కాలికముగా జేసిరి. ఆ తీర్మానము నకలును యిందుతో పంపుచున్నాను. ఇప్పటికైనను వైస్రాయిగారు నన్ను చూచి నందువల్ల ప్రయోజన మున్నదని తలచినట్లయితే యీతీర్మానముయొక్క ఆచరణ ఆపుదల చేయబడును. మాఉభయుల సంప్రదింపుల యీతీర్మానము అనుబంధము పెట్టు

అవసరము వుండకపోవచ్చు నను ఆశచేత చర్య అపుడల చేయబడును. మాపుభయాల మధ్య జరిగిన యీ వుత్తరప్రత్యుత్తరములు దేశమున కంతో ప్రాముఖ్య మైనవి. వీనిని ప్రచురించుచుట ఆలస్యము చేయరాదనుసంగతిని నేను వొప్పుకొందును. అందు కొరకే యీ టెలిగ్రాములను, వర్కింగు కమిటీ తీర్మానములను ప్రచురించి మిత్తమై పట్టకలకు పంపుచున్నాను.”

వర్కింగ్ కమిటీ తీర్మానములు

“మహాత్మాగాంధీగారు యింగ్లండు : ల్లివచ్చి చెప్పిన సంగతులను వర్కింగు కమిటీవారు విన్నారు. బెంగాల్ సంయుక్తరాష్ట్రములు, సరిహద్దుపరగణాలలో జారీ చేయబడిన అశాంతిరహితసంఘటనలవల్లన, ఖాన్ అబ్దుల్ గఫూర్ ఖాన్, షేర్వా నీ, పండిట్ జవహర్లాల్ నెహ్రూ మున్నగు అసంఖ్యాకుల అరెస్టులు, సరిహద్దు రాష్ట్రములో నిరసరాధులను కొల్పోవులు, అందువల్ల చాలామంది చనిపోవుట, యింకనూ అలమందీకీ గాయము లగుట మొదలగు అధికారులచర్యలవల్లన దేశములో యేర్పడిన పరిస్థితిని వర్కింగు కమిటీవారు ఆలోచించినారు. మరియు మహాత్మాగాంధీ గారు పంపిన టెలిగ్రాముకు బదులుగా వైస్రాయిగారు యిచ్చిన టెలిగ్రాముకూడా వర్కింగు కమిటీవారు చూచినారు.”

“ఈ నూడురాష్ట్రములలో అధికారులు గావించిన ఈ చర్యలున్నూ, యితర రాష్ట్రములలో గావించిన చిల్లరచర్యలను వైస్రాయిగారినుండి వచ్చిన టెలిగ్రామును చూడగా ప్రభుత్వపద్ధతి సమూలముగా మారితేనే తప్ప లేకపోనే కాంగ్రెసువారు గవర్నమెంటుతో యిక యెట్టి సహకారమును చేయుట రుస్సాగ్యమని స్పష్టపడు చున్నది. ఈ చర్యలును టెలిగ్రామును ఏమి : ల్లికించుచున్నవనగా అధికారమును ప్రజలచేతులలో పెట్టుదమును తిలంపు అధికారవర్గమునకు యేకోశమునకూడా లేదనియు, వై సెచ్చు జాతినంతిను నిర్వీర్యము చేసేవేయవలెనని వాతలంపు అయినట్లును స్పష్ట పడుచున్నది. కాంగ్రెసుతో ఒకమూల సహకారము కావలెనని పైకి చెప్పుచున్న పుటికి కాంగ్రెసునందు గవర్నమెంటుకు నమ్మకము లేనిసంగతికూడా తేలుతెల్ల మగు చున్నది.”

“ఇటీవల బెంగాలులో కొందరు వ్యక్తులకల్ల యేకారణముచేతపైకే నేమి జరుప బడిన దౌర్జన్యకృత్యములయెడ అసహ్యము చూపుచుచున్నాము. వర్కింగుకమిటీవారు యెవరికీనీ తీసిపోరు. అయితే ఇటీవల జరుపబడిన చర్యలవల్లనూ, నిర్మించిన నిరంకుశ కాసనములద్వారాను ప్రభుత్వము చేయుచున్న దౌర్జన్యకృత్యములనుకూడా అంత 3

అసహ్యముతోడనే కాంగ్రెసుకమిటీవారు ఖండించుచున్నారు. ఇటీవల కొమ్మిల్లాలో యిద్దరు కన్యలు చేసిన హత్యలు బాటికి చాలా అవమానకరమైన వని వర్క్మింసుకమిటీ వారు గుర్తించినారు. దేశమునకు గొప్ప ప్రతినిధి యైన కాంగ్రెసుద్వారా స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుటకు అహింసాదీక్షను పూనిన సందిర్భములో యిట్టి హత్యలు దేశమునకు చాలా హానిచేయు వని వర్క్మింసుకమిటీవారి నిశ్చితాభిప్రాయము. అయితే యీ సందిర్భమున ప్రభుత్వమువారు నిర్మించిన బెంగాల్ ఆర్డినెన్సును సమర్థించుటకు యెంతమాత్రము అవకాశము లేదు. ఎవరో కొందరు చేసిన తప్పు కొరకై దేశమునంతయు శిక్షింపజూచు యీనిగంతుకకాపనము సమర్థనీయును కాదు. అసలు యిట్టి హత్యలకు మూలకారణ మేమో అందరెరిగిరి. వీరిన కారణమునకు ముందు వేయవలెననే కాని యింకొకవిధముగా చేయరాదు."

"బెంగాల్ ఆర్డినెన్సుకే ఆధారము లేనిప్పుడు సంయుక్తరాష్ట్రములలోనూ, సరిహద్దురాష్ట్రములలోనూ ప్రయోగించిన కాపనములకు అనలే ఆధారము కన్పట్టును. రైతులబాగా నివాసించుటకై సంయుక్త రాష్ట్రములలో కాంగ్రెసువారు గావించిన చర్యలు సమర్థనీయుము లని వర్క్మింసుకమిటీవారి అభిప్రాయము. సంయుక్త రాష్ట్రములలో రైతులు ఖరీదముగా ఆర్థికసమస్యనకు పోరాడనందున అందరు అంగీకరించిన విషయమే. అన్ని యితరవిధములవారు ప్రయత్నము చేసి కుట్రపై పంక తియు అందరెరిగినదియే. ఇట్టి సందిర్భములో కన్నుల కెగబెట్టుట యెవరికైనాని (యిజేమని అనుచుండు అవకాశము లేని) సహజమైన హక్కు" అని వర్క్మింసుకమిటీవారి అభిప్రాయము."

"సంయుక్తరాష్ట్రముల కాంగ్రెసుకమిటీ ప్రెసిడెంటు అయిన మెర్వానీ గారున్నూ, కాంగ్రెసు జనరల్ సెక్రటరీ అయిన సండిత జవహరల్ నెహ్రూ గారున్నూ, గాంధీగారిలో సంద్రించి వర్క్మింసుకమిటీ మీటింగులో హాజరులకు బొంబాయికి పోవుచుండగా వారిని పట్టుకొని జైలులో నేయుటలో గవర్నమెంటు వారు తమ ఆర్డినెన్సులో తలపెట్టిన దానికంటె కూడా యెక్కువమారము చాటి జల్లరి. ఈ ఆర్డినెన్సు సంయుక్తరాష్ట్రములలోని పన్నుల నిగాకరణోద్యమమునకు సంబంధించినది గదా? బొంబాయిలో సంయుక్తరాష్ట్రముల పన్నుల నిరాకరణ మేమున్నది?"

"ఇక సరిహద్దు రాష్ట్ర విషయములలో ఆర్డినెన్సు ప్రయోగించుటగాని, ఖాన్ ఆబ్దుల్ గఫూర్ ఖాన్ గారిని, వారి అనుచరులను పట్టుకొని విచారణ లేకుండ జైలులో నేయుటకుగాని యెట్టి అవసరము లేనేలే దని గవర్నమెంటువారు చెప్పినమాటలను

బట్టియే సృష్టపడుచున్నది. ఆరాష్ట్రములో నిరపరాధులు, నిరాయుధులునగు ప్రజల మీద వట్టిపుణ్యానికి తుపాకులను కాల్పులు కేవలము రాక్షసకృత్యమని వర్కింగు కమిటీవారు తలచుచున్నారు. ఈ సందర్భమున పరాక్రమశాలు లగు సరిహద్దుప్రజలు చూపిన సహనమును, స్థైర్యమును వర్కింగు కమిటీవారు అభినందించుచున్నారు. పరాక్రమధను లగు సరిహద్దుప్రజలు ప్రభుత్వము త మ్మొంత చీకాకుపరచినను అసాంసా తిత్వమును వీడక యిట్లే స్థైర్యముతో నిజపబడి పోరాడినయెడల చారిత్రాత్మక పరాక్రమము, సజీవబాధలు యింపియాయొక్క స్వాతంత్ర్యస్థితి చావునకు చేర్చగలదను విషయములో వర్కింగు కమిటీవానికి నెట్టి సందేహమును లేదు."

"ఈ ఆర్కికెన్సు" నిర్మించుటకు కారణాధూతమైన ఆంధ్రము లేమి? మామూలు కోర్టులు, యితరకాసనసభలను రద్దుపరచకలసిన అవసర మేమి కలిగెను? ఈ ఆర్కికెన్సు క్రింద నిట్టికృత్యము లేల చేయకలసినదెచ్చినో నిస్పృహీకముగా ఒపారంగవిచారణచేయ వలెనని వర్కింగు కమిటీవారు ఇండియా గవర్న మెంటువారికి కోరుచున్నారు. ఇట్టి విచారణ చేయవలసికొని తనసాక్ష్యము నిచ్చుటకు అరకాళ మిచ్చేయెడల ఆంధ్రుకు వర్కింగు కమిటీవారు సుసిద్ధులుగా నున్నారు."

"ప్రధానమంత్రిగారు లండను కాంగ్రెసులో కాన్ఫరెన్సులో చేసిన ప్రకటనను వర్కింగు కమిటీవారు విచారించియున్నారు. వాగ్ద మెంటుసభలలో జరిగిన చర్చలను గమనించినారు. కాంగ్రెసు కోరిన కోర్కెలతో పోల్చిచూడగ యివి చాల అసంతృప్తి కరముగను, అసంప్రార్థముగనున్నవని వర్కింగు కమిటీవారి అభిప్రాయము. సంప్రార్థ స్వాతంత్ర్యము - అనగా కోశ, ఉండములపైనను, పర ప్రభుత్వములతోడి సంబంధ విషయమునకు దేశమునకు సంప్రార్థ స్వాతంత్ర్య ముండవలెను. అందుకు ఏమాత్రము కొరవడినను కాంగ్రెసుకు సంతృప్తి లేదు. అయితే గేశమేమననకు ఆవశ్యమని నిరూపింపగల విషయములు (నేగోర్డులు) మాత్రము ఉండవచ్చును "

"కాంగ్రెసు బాతిమతవివక్ష లేకుండ గూఢచుర్యదేశమునకు ప్రాతినిధ్యము వహించి మాట్లాడుటకును, పనిచేయుటకునూ కాంగ్రెసుకు అధికార మున్నసంగతిని విజ్ఞప్తి గవర్న మెంటువారు కాండులేబిల్ సభలో అంగీకరించలే దనువిషయము వర్కింగు కమిటీవారు గమనించినారు. మరియు సదరుసభలో వివిధమతిములనాడిగిరి విక్రమ కుమరజాకపాద్యే నకు సంగతినిగూర్చి కమిటీవారు విషాదముపడుచున్నారు. కాబట్టి భారతజాతి కంఠమును ప్రాతినిధ్యమువహించుటకు కాంగ్రెసుకు శక్తికలదని నిరూపించుటకు దేశీయులెల్లరు నెడతెగనికన్నీ చేయవలసివచ్చిన వర్కింగు కమిటీవారు దేశమును

హెచ్చరించుచున్నారు. కేవలము జాతీయసిద్ధాంతములపై నిర్మింపబడిన రాజ్యాంగ ప్రణాళిక దేశములోని అన్ని సంఘములవారికీ అంగీకార ములూరన దేశములో వాతావరణమును పెంపొందించుటకును దేశీయులు పాలుపడవలె నని వర్క్కించు కమిటీవారు కోరుచున్నారు. ఈలోపుగా వైస్రాయిగారు సమర జవాబును పునర్విమర్శించుకొని ఆర్థికాన్నిలయములోను, అంశక్రియ యిటీవల జరిగిన అధికారల చర్యలలోను తుపరహారము విచ్చేయెడల కాంగ్రెసువారు గవర్నమెంటుతో సహకారముచేయుటకు సిద్ధముగా నున్నారు. మరియు నీకముందు రాజ్యాంగగోషయమునుసూర్చిన సంప్రదింపులలో కాంగ్రెసు కోరు సంప్రదింపులకు అవకాశ మిచ్చి ఈస్వాతంత్ర్యము లభించుటగా నోవనూరీ పరిసాలనకు ప్రజాప్రతినిధుల సంప్రదింపుతో సాగించేయెడలనున్నా, కాంగ్రెసువారు గవర్నమెంటుతో సహకారము చేయగలరు "

"దైన ఉదాహరించినవర్గములకు సంక్రమితమగు జూబు గవర్నమెంటునుండి రానియెడల ధిష్టిసంధి గవర్నమెంటువారు పూర్తిగా తుడిచివేసినందుకు నిదర్శనముగా కమిటీవారు ఎంచుకొందురు. సంక్రమితమగు సమాధానము రానియెడల తిరిగి పన్నుల నిరాకరణముతో సహా యీక్రింది వరకులకు లోబడి కాపనోల్లంఘనము తిరిగి ప్రారంభించవలసినదని వర్క్కించు కమిటీవారు శతమును కోరుచున్నారు."

(౧) ఏ ప్రాంతములోని ప్రజలకొని యీ పోరాటములోని అహింసాస్వభావమును, గానిలోని సాంకేతికములను గ్రహింపకపోయినయెడలనున్నా, అర్థప్రాణముల నాశనమునకు సంసిద్ధులుగా జేరియెడలనున్నా, యిదికావలసిన పరిణామముల నున్నా ఆ ప్రాంతమునాని గాని, స్థానికముగాను, గ్రామమువారు గాని కాపనోల్లంఘనము చేయవలసినపరి శేరు.

(౨) ఎంతచీకాక గతినను మనస్సులోను, వాక్కులోను, క్రియలోను అహింస అనేది ఆవలంబించవలెను. ఈ పోరాటము మనలను సింహింసవారిమీద కనీసీర్పకొనుటకు కాదు. మనమే ఆ బాంబులపడి మనలను హింసించువారి మనస్సును మన ఆత్మపారిశుధ్యముచే నుద్ధులయే ఈ పోరాటముయొక్క ఉద్దేశ్యమని యెల్లగను గ్రహించవలెను.

(౩) గవర్నమెంటు ఉన్యోగములు, పోలీసులు జాతీయోద్ధమమునకు కృతీరకులైనవారు- వీరలకు బాధ కలిగించు తెలంపుతో సాంఘికబహిష్కారము చేయరాదు. అహింసాతత్వమునకు ఇది విరుద్ధము.

(౪) అహింసతో కూడిన పోరాటములు ద్రవ్యాపేక్ష లేనివి యెరుగవలెను. కాబట్టి ది ఓచ్చి యెవరినీ వాలంబీకలుగా చేర్చరాదు.

కాని జైలుకు వెళ్లినట్టిగాని, ఈ ఉద్యమములో చనిపోయినట్టిగాని వారింట్లో యొక్క పేదకుటుంబీకులకు ఆశ్రయము తగుమాత్రము మనుష్యత్వమునకు సాధ్యమైన చోటకెల్ల చేయవచ్చును. ఈ విషయములలో యెన్ని కష్టములు వచ్చినను సరే, యీ పోరాటము వలంటేయు సాగించవలసినదే యని వర్కింగుకమిటీవారు కోరుచున్నారు.

(౫) ఎట్టి పరిస్థితులలోనైనా సరే అన్నివిధములైన విదేశీభద్రతలను అనియంగ్లీషువైననూసరే లేక యితరదేశీయవైననూ సరే బహిష్కరించుట యెల్లరకు విధి.

(౬) కాంగ్రెసులో చేరిన స్త్రీపురుషులందరు చేతితో వడికి చేతితోనేసిన ఖడ్గమును ధరించుట విధి. హిందూదేశపు మిల్లులలో తయారైన బట్టకూడా పనికిరాదు.

(౭) కల్లుడుకాణములను, విదేశీగుడ్డల దుకాణములను తీవ్రముగా పికెటింగు చేయవలెను. స్త్రీలు ముఖ్యముగా ఈపనికి పూనుకొనవలెను. అయితే యొక్కవను దౌర్జన్యము యెంతమాత్రము పనికిరాదు.

(౮) లైసెన్సు లేకుండా వుప్పును ప్రోగుచేయుట, తయారు చేయుట అంగరుతిరిగి సాగించవలెను.

(౯) ఉత్సవములు ఊరేగింపులు సాగించుటకు నిర్భయముగా తమచోటుల నుండి కదలకుండా లాటిడెబ్బలు, తుపాకిగుండ్లు తినుటకు సంసిద్ధమైనవారే ఈ వుక్కనాదులలో పాల్గొనవలెను.

(౧౦) శాంతిసముదాయము సైకిము సీదాపరులచే తయారుచేయబడిన వస్తువులను బహిష్కరించుట తప్పకాదు. యెలననగా సీడింపబడునాను సీడించువానినో చర్చకవ్యాపారము పెట్టుకొనుటగాని, పెంపొందించుటగాని విధికాదు. కాబట్టి బ్రిటిషు సంస్థలను తీవ్రముగా బహిష్కరించవలెను.

(౧౧) నీతి, అవినీతులతో సంబంధము లేని అన్నిచట్టములను శాంతిసహితముగా వుల్లంఘించవలెను. ప్రజలకు హానికరముగు అడ్డర్లనన్నిటిని సాధ్యమైనచోట్ల వుచితమైనచోట్ల వుల్లంఘించవలెను.

(౧౨) అడ్డెన్నులక్రింద జారీచేయబడు అన్ని అక్రమపుటుత్తరువులను వెచ్చదిగా వుల్లంఘించవలెను."

(౪) ౨-౧-౩౨ తేదీని నైస్రాయిసెక్రటరీగారినుండి గాంధీగారికి వచ్చిన తెలిగ్రాము:

"మీరు ఒకటవతారీఖున యిచ్చిన తెలిగ్రాము అందినది. నైస్రాయిగారును, గవర్నమెంటువారును దానినిగురించి ఆలోచించినారు. కొన్ని మరతులకు గవర్నమెంటు ఒప్పుకుంటేనే తప్ప లేకపోతే దేశము తిరిగి శాసనోల్లంఘనము కొనసాగించ

వలె నని మీ సలహాపై కాంగ్రెసువర్కింగుకమిటీవారు తీర్మానించినందులకు గవర్నమెంటువారు చాలా విచారపడుచున్నారు.

లండనులో ప్రధానమంత్రిగారు యిండియాకు రాజకీయ సంస్కరణములు యిచ్చెదమని చెప్పినవూలను సాధ్యమైనంతతీవ్రతలో అమలుజరుపుటకు యిండియాలోను ఇంగ్లాండులోను యెంతో పాటుపడుచున్న తిరుణములో కాంగ్రెసువారు యిట్టి తీర్మానము చేయుట మరింత విషాదకరము. 'మానరతులకు వొప్పుకంటే సరేసరి; లేక పోతే కాసనోల్లంఘనము చేస్తా' మని యెట్టి రాజకీయ సంస్థగాని బెదిరించే బెదిరింపులకు జనాబుదారీగల యోషభుత్వమును బెదిరజాలదు. మీఅభిప్రాయమునాధారముచేసుకొనియే గవర్నమెంటు నడవవలెనని మీ తెలిగ్రాములో కనబడుచున్నది. ఇట్టిస్థితిని యిండియాగవర్నమెంటువారు యెంతమాత్రము అంగీకరింపజాలరు. స్థితిగతుల నన్నిటిని బాగ్రత్తగా ఆమోదముగా పరిశీలించి యితర వుపాయము లన్నియు నిరర్థకమైనవియ్యటనే గవర్నమెంటువారు యిట్టిచర్యకు దిగిరి. దాని నిష్పాదము మీ అభిప్రాయముప్రకారము మార్పుకొనవలసినదని కోరుట అసంభవము.

కాసనోల్లంఘనము చేసెదమని మీరు బెదిరించుతూవుంటే నేను మిమ్ములను ఆహ్వానింపగలనని మీ చెట్టుకొనగలరు? మీ రనుకొనగలరని వైస్రాయిగారు యెట్లు నమ్ముగలరు? ఆహ్వానించిన ప్రయోజన మేమి వుండగలదు? కాంగ్రెసువారు తలపెట్టిన వుద్యమమువల్ల కలుగజోయే ఫలితముల కన్నిటికి మిమ్ము కాంగ్రెసును గవర్నమెంటువారు జవాబుదారీ చేయుచున్నారు. ఈ వుద్యమము నెదుర్కొనుటకు అవసరమగు అన్నిచర్యలు గవర్నమెంటువారు చేయుదురు."

(౫) 3-3-3౧ వ తేదీన గాంధీగారు వైస్రాయిసెక్రటరీగారి కిచ్చిన తెలిగ్రామము:

"ఈకోజు వచ్చిన మీ తెలిగ్రామునకు కండనములు. వైస్రాయిగారును, ప్రభుత్వమువారును చేసుకొన్న నిశ్చయమునకు విచారము తెలుపక తప్పదు. మనస్సులో వున్నమాటలు నిర్మోగమాటముగా చెప్పట బెదిరించుట యనుట సరి కాదు. ఢిల్లీసంధి కాసనోల్లంఘనము అమలులో వున్న సమయముననే ప్రారంభమై కొనసాగవను సంగతిని గవర్నమెంటు మరచిపోయిరా? మరియు ఢిల్లీసంధి కుదిరిన పిమ్మటకూడ కాసనోల్లంఘనము తాత్కాలికముగా ఆపబడనేగాని పూర్తిగా వదలుకొనబడలేదను సంగతికూడ నేను గవర్నమెంటుకు జ్ఞాపకము చేయవచ్చునా? ఈ విషయమును నేను లండను వెళ్లుటకుపూర్వము గత సెప్టెంబరులో సిమ్లాలో వైస్రాయి

గారును, వారి గవర్న మెంటునకూడ అంగీకరించి బలపరచియుండిరికదా! కొన్ని పరిస్థితులలో కాంగ్రెసుకాసనోల్లంఘనమును తిరిగి సాగించవలసివచ్చునునుమా యని నేనప్పుడే గట్టిగా మీకు తెలియజెప్పియుండలేదా? అట్లయినప్పటికినీ మీరు నాతో రాయబారమును త్రుంచినేయలేదే! కాసనము నుల్లంఘించినయెడల దానికి శిక్షయుండునని మీరు ఆనియుండవచ్చును. అయితే యేమి? అని నావాదమును యెంతమాత్రము ఖండించజాలదు. కాసనోల్లంఘనమునకు శిక్ష గలదని తెలిసియుండితే మేమిపనికి గడగుచున్నామని అర్థము. అంతే. ఈమాటకు గవర్న మెంటుకు కోపమువచ్చియున్నయెడల వారు నన్ను లండనుకు పంపకుండా వుండవచ్చునుగదా? అట్లుగాక వైస్రాయి గారు ఆశీర్వాదించి, మరి నన్ను లండనుకు పంపిరి. గవర్న మెంటుచేయు ప్రతిచర్యయు నాతీర్పుపై ఆధారపడవలె నని నేను కోరితి నని చెప్పట న్యాయము కాదు. పరికాదు. అట్టికోరికను నేను యెన్నడూ కోరలేదు. కాని ఒక్కసంగతి మాత్రము మనవి చేతును. చట్టసమృతమున, ప్రజాసమృతమును ఆయిన దోషభుత్వముగాని ప్రజాసంస్థలయొక్కయు, తత్ ప్రతినిధులయొక్కయు సలహాలనుకోరి సానుభూతితో విచారించునను అంశముమాత్రము నేను విప్పిచెప్పక తప్పదు. గవర్న మెంటుచేసిన యేదైన చర్యలకుగాని, కాసనములకుగాని ప్రజలు అసమృతిచూపినప్పుడు వారి అసమృతిని ఆపోహమును పోద్రోలుటకై ప్రజాప్రతినిధులకు విషయము లన్నియు లేబుతెల్లముగా విప్పిచెప్పి, ప్రజాసంఘనము కాంతిపరచుటకు గవర్న మెంటు తగు ఆగకాళము ప్రజాప్రతినిధులకు ఇచ్చుచుండుట ప్రభుత్వమునకు యెల్లప్పుడును ధర్మము. నేను పంపిన టెలిగ్రాములలో యీఅర్థముతప్ప యింకొక అర్థములేదు. ఎవరిపక్షము న్యాయమో కాలమే నిరూపించగలదు. ఈపుద్గమము మనస్సులో యెట్టి కల్మషముగాని లేకుండ కేవలము అహింసాపద్ధతిని సాగించుటకు కాంగ్రెసువారు సర్వప్రయత్నములు చేసెదరని గవర్న మెంటుకు గట్టిగా చెప్పచున్నాను. ఇందువల్లవచ్చు అన్ని ఫలితములకు కాంగ్రెసున్నూ, దానికి విధేయప్రతినిధి అగు నేనున్నూ జవాబుదారీల మని మీకు నేరుగా జ్ఞాపకము చేయనక్కరలేదు.”

సాకార్యనిమిత్తమై యీ టెలిగ్రాములన్నిటిని ఒకచోట గుత్తెచ్చి వ్రాసితిని. కాని యీకథ అరుకోజులలో జరిగిన కథ.

ఇండియాతరపున రాండుచేబిలుకు వాణిజ్యప్రతినిధిగా వెళ్లిన బెంతాల్ గారు 30 వ డిసెంబరు తారీఖున గాంధీగారిని చూచి చాలనేపు మాట్లాడెను. గాంధీగారి పద్ధతి వర్తకులకు చాల భయోత్పాతముగా నుండెననుట నిర్వివాదము. వారికి యెట్టి భయము వుండదు సహజము. ఏల ననగా బహిష్కారోద్యమము ప్రజలచేతులలో

యెంత బలిష్ఠమైన ఆయుధమో తదుపరిజరిగిన అనుభవమువల్ల స్పష్టమైనది. నిజమే కాని యీ బెంతోల గారున్నూ, వారితోటి ప్రభుత్వపక్షపాతులున్నూ తమ భావములను అలాడే తీవ్రముగా వెల్లడించియుండిరి. ఇంతికాలమైననూ వారివాక్యములోని తీవ్రత మనకు యిప్పటికిన్ని గోచరించుచున్నది. వారు తమ వర్తకసంఘమువారికి రహస్యముగా పంపుకొనిన సర్క్యులరులోనుండి కొన్ని భాగము లిటు ముద్రింతుము :

“వ్యవహారము యేదో విషయముగా వీలైతే కుదుర్చుకొని తీరుదము గట్టి నిశ్చయముతో మేము లండును వెల్లితిమి, అయితే బేరము యేదోవిషయముగా కుదుర్చుకుంటామని వున్నప్పటికీ జబ్బువిషయములోను, వర్తకసాకర్మవిషయములోను యూరోపియను వర్తక సంఘమువారి కోరికలలో ప్రధానమైనదానిని చేనినిగాని వదిలి పెట్టకూడదను నిశ్చయముకూడ నామనస్సులో దృఢముగా నుండెను. మరి యితర విషయములలోకూడ యూరోపియనుసంఘమువారి అభిప్రాయప్రకారమే పోవలెనని యుంటిమి అయితే కాంగ్రెసు, హిందూ మహాసభ, భారతవర్తక సంఘము, ఈహానుశాస్త్రము కలసి నేనెగార్డులను లెగ్గించివేయుటకు ప్రయత్నించు నని మా కళ్ళపై గోచరమైంది.”

“కాంచుపేటలు సభలోకూడ మొదటినుండి చివరవరకు ఈసంగి కన్పట్టెను. కాంచుపేటలు సభఫలితము చూచినయెడల గాంధీగారి, భారత వర్తక సంఘముగాని చక్రవర్తి గారికద్దకు పోయినందువల్ల ప్రిటిషు గవర్నమెంటు నుండి సంపాదించుకొన్న లాభము మచ్చునకు, ఒక్కటియైనను లేదని స్పష్టము కాగలదు. రిక్తహస్తములతో గాంధీ యిండియాలో ఓడదగినాడు.”

“ఇంకొక విషయములోకూడ గాంధీ నిరర్థకు డయినాడు, మతవివాద పరిష్కారము చేయుటకు గాంధీ పూనుకొని లోకమందరియెదుట విఫలు డయినాడు.”

“మహామ్మదీయులు వుత్సాహముతో గట్టిజట్టుగా నిలబడినారు. జాతీయభావము కల అలీషమాం కూడ పొరుపు కరిగించలేదు. మహామ్మదీయులు పేకముస్కలను మొదటినుండి చివరవరకూ బహుచాకచక్యముతో ఆడినారు. వారు మనకు మద్దతు చేస్తామన్నారు. అన్నమాటను ఘట్టిగా నెరవేర్చుకొన్నారు. అయితే అందుకు బదులుగా బెంగాలులో తమ ఆర్థిక దుర్గతిని మాత్రము మరచిపోవద్దని మనలను కోరినారు. యూరోపియనుడుకాణములలోను, కంపెనీలలోను తమవానికి వుద్యోగములు యిచ్చు విషయములో మనము చేయగలిగినంత శక్తివంచన లేకుండా చేయవలెనని కోరినారు. తమకు, తమసంఘమునకు ఆర్థికముగా వుపకారము కలుగుటకై వారిట్లు కోరినారు.”

“మొత్తముమీద ఇండియా కంటటిక్ యేదో ఒకపద్ధతి నిర్ణయించి కొనసాగించవలెనని బ్రిటిషుజాతి సంకల్పించుకొనెను. కాని యెన్నికలైనతరువాత అధికారము లోకి వచ్చిన పార్టీవారు యీ రాండుటేబిలుసభను బ్రద్దలుకొట్టి కాంగ్రెసును విచ్ఛిన్నము చేయవలెనని గట్టిగా తలచుకొనిరి. కేంద్రప్రభుత్వములో అధికార మక్కిర లేదని చెప్ప మహమ్మదీయులకు ఇందువల్ల బలే సంతోషమయ్యెను. గవర్న మెంటువారు నిస్సందేహముగా తమపద్ధతిని మార్చుకొనిరి. రాష్ట్రస్వాతంత్ర్యముతో సరిపుచ్చి కేంద్రాధికారముమాట చూస్తాములే అని చెప్పి దూసికొనిపోవ సంకల్పించిరి. కాంగ్రెసులో పోరాటము విధిగా జరిగి తీరవలెనని మేము నిశ్చయించు కొంటిమి. అది యెంతతీవ్రతలో వస్తే అంత మంచి దని అనుకొంటిమి; చెప్పకొంటిమి. అయితే కాంగ్రెసు మళ్లీ లేవకుండా అణగగొట్టి, మనము జయము పొందవలెనంటే సాధ్యమైనంతమందిని మనవైపునకు త్రిప్పుకొనవలసివుండు ననికూడ నిశ్చయించు కొంటిమి. ముసల్మానుల విషయమై ఘరవా లేదు. అల్పసంఖ్యాకు లందరును కలిసి చేసికొన్న ఒకంబడికయున్నా గవర్న మెంటువారి ధోరణియున్ను, ముసల్మానులను మనవైపున గట్టిపర చెను. స్వదేశసంస్థానాధీశులును, యితర అల్పసంఖ్యాకసంఘ ములునుకూడ మనపట్టుననే యుండెను.”

“అయితే యింక కావలసిన ముఖ్యవిషయము యింకొకటి యున్నది. సమ్రా, జయకర్, పాత్రో మొదలగు సామాన్యహిందువులనుకూడ మనవైపునకు త్రిప్పుకొనుట ముఖ్య మని తోచినది. వారు కాంగ్రెసుకు యెదురుతిరిగి పోట్లాడకపోయినను వారు కాంగ్రెసుకు మద్దతుచేయకుండా చేసుకొంటిమి. అది ఒకచిన్నవుపాయమువల్ల జరిగినది. ఎట్లాగంటే ఫెడరేషను అంటే వారికి యిష్టము. దానికి యూరోపియనులు కూడా ఒకవిధముగా ఒప్పుకొన్నట్లే. కాబట్టి ఫెడరేషను పోదు అని వారికి మనస్సులో గట్టిగా నమ్మకము కలిగేట్లు చేస్తే చాలు. ఈవుపాయమే మేము అవలంబించాము. వీరిని సంతృప్తిపరచటానికి ఒక్కటేవిషయము కలదు. ఒకేపట్టుములో రాష్ట్ర స్వాతంత్ర్యము, కేంద్రబాధ్యతకూడ యిమిడ్చితే వీరు సంతృప్తిపడుతారు. కాబట్టి ఆ ప్రకారముచేయవలసినదని మేము గవర్న మెంటుకు గట్టిగా నొక్కి చెప్పితిమి. రాష్ట్ర స్వాతంత్ర్య మొక్కటియే ఇండియామీద ఐలవంతముగా పెట్టుటకు వీలులేదు. దీనిని పనిచేయుటకు ముసల్మాను లొక్కరివల్ల కాదు. కాంగ్రెసు పలుకుబడిగల్గ రాష్ట్రములు కేంద్రప్రభుత్వమును తీవ్రముగ ఎదుర్కొని అనేకకష్టములు కలిగించును. ఒక్కొక్కరాష్ట్రముకలకై కావ్యోరేషనుఅగును. కాబట్టిరకరకాలతమాసాతమాసా వాళ్లతో స్నేహము కలుపుకొంటిమి. చూవాదన గవర్న మెంటుకు నచ్చినది. రాండు టేబిలుసభ యావన్మదీ (అనగా ౧౭౦కి ౧౦౦) హిందూరాజకీయనాయకులతో

కయ్యముపెట్టుకొని పగిలిపోకుండా ౧౦౦ కి ౯౯ మంది సభికులయొక్క సహకార వాగ్దానములతో చల్లగా అంతమొందెను. మాలవ్యావంటిమనిషివూడ ఈ ౯౯ మందిలో చేరెను. గాంధీ ఒక్కడే కమిటీలో చేరుటకు యిష్టపడలేదు.”

“ముసల్మానులు యూరోపియనులకు గట్టిన్నే హితులై నారు. తమకు లభించిన జానితో వారు బాగా సంతృప్తిపడ్డారు. మనతో కలసిమెలసి పనిచేయటానికి తయారుగా నున్నారు.”

“రాజకీయసంస్కరణము అవసరమని మేము ఒప్పుకొన్నామంటే మీ రేమో నని పొరపాటుపడవద్దు. ప్రతిరాష్ట్రములోను ప్రజాప్రభుత్వము యేర్పడవలె నని మా వృద్ధేశ్వముకాదు! గవర్నమెంటు నిట్టముగా నడవటానికి యేమార్పులై తే అవసరమో అవి చేయవలె ననిమాత్రమే నా అభిప్రాయము.”

న్యాయముగా ఇండియాకు చెందవలసిన హక్కులను యిత్తుమని లేబరుగవర్నమెంటుచేసిన ప్రకటనను తోసిపుచ్చుటకై ఇంగ్లండులో టోరీపార్టీవారున్నూ, వారి మిత్రవర్గమున్నూ యెట్లు పనిచేసిరో వైసవివరించిన బెంజాల్ సర్క్యులరులోని వాక్యములే చాలును. తమ స్వార్థమునకై దేశము * అమ్ముకొన సంసిద్ధపడిన ముసల్మాను వర్గమునకును, ఇండియాను కాశ్వతముగా బానిసత్వములో పడవేసి యుంచుకొరిన బ్రిటిషువర్గమునకును స్నేహము లండనులో అప్పటికప్పుడు కలిగినది కాదు. రెండవ రాండుటేబిలుసభకు చాలాకాలముక్రిందటనే దీనికి పునాదులు ఇండియాలోను, ఇంగ్లాండులోనుకూడా పడెను. వేయేల, గాంధీగారికి ఇర్విన్ ప్రభువుకూ సంధి కుదిరినప్పుడే యీసంధికి ఇష్టములేనివారందరును వెంటనే నమిగూడి జాతీయోద్యమమును చెడగొట్టుటకు పన్నాగము పన్నిరి. ఇండియాగవర్నమెంటు కార్యక్లాప మైన సిద్ధులలోనే యీకుట్రలో కొంతభాగము జరిగెను.

ప్రభుత్వమువారు చేసిన సవాలుకు వర్క్రింగుకమిటీవారు జవాబు నిచ్చుటకు తీర్మానించినపిదప వర్క్రింగుకమిటీమెంబర్లు యెవరిరాష్ట్రమునకు వారు మరలిరి. వారు చేయవలసినపనులు విశేషము కన్పట్టలేదు. ౧౯౩౧ మార్చి ౪వ తేదీన యొక్కడ వదలిపెట్టినారో గవర్నమెంటువారు అక్కడనే మరల ప్రారంభించిరి. సంధికాలము లోనే వేలకొలిది లాటిలను వారు తయారుచేయించిరి. యుద్ధమును మరల ప్రారంభించెను.

*రాండుటేబిలుకాన్ఫరెన్సులో తాను ఆనాడు యింగ్లీషువారికి చేసిన వుపకారమునకు బదులుగా తనను ఒకరాష్ట్రమునకు ప్రభువుగా చేయవలసినదని సర్ ఆగాఖాన్ గారు గవర్నమెంటును నిలువబెట్టి అడిగినట్లు యిటీవల ఢిల్లీకాసనసభలో బయలుపడిన అంశమే రాండుటేబిల్ రహస్యకథను చెప్పక చెప్పుచున్నది.

చుటకు తగు సన్నాహములు చేసికొనుటకే యీసంధికాలమును వారు వ్రుపయోగించుకొనిరి. యుద్ధము మరల యేక్షణముపట్టిన ఆక్షణము ప్రారంభ మగుటకు సర్వము సిద్ధముగా నుండెను. గాంధీగారు లండనునుండి వచ్చుటతోడనే యిక యుద్ధము అనివార్యమయ్యెను. అప్పటికే 3 ఆర్థి నెస్సులు జారీచేయబడెను. ఇంకనూ కొన్ని వైస్రాయి గారి జేబులో తయారుగా నుండెను. ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు బయటికి దుముకుటకు సిద్ధముగా నుండెను. ౧౯3౨ జనవరి ౪ వ తేదీన గవర్నమెంటువాడి ప్రారంభమయ్యెను. ప్రతికాంగ్రెసుసంఘమును, దాని సంబంధముగల ప్రతిసంస్థయు అక్రమ సంఘముగా నిషేధింపబడెను. కాంగ్రెసువారిని ఆర్థి నెస్సుకు వ్యతిరేకముగా పనిచేసినను చేయకపోయినను సరే పట్టుకొని బంధించిరి. ఇట్టి నిరంకుశకాసనము “కాసన విరుద్ధమైన కాసన”మని ఆరోజులలో చెప్పుకొనబడసాగెను. గవర్నమెంటుచేసిన యీ చర్యకు మనము గొణుగుకొన నక్కరలేదు. సంధి అంతమొందినది. నేనానాయకుడు “తయారు” అని వ్రుహరుచేసినాడు. ఇది అంతయు యెందుకు? కాంగ్రెసువారందరు సంధికిపూర్వమున్న పాతజైళ్లలో పాతగదులలోనికివచ్చి, యథార్థిగా నుండవలసినదని గవర్నమెంటువారు కాకిచేత కబురుపంపితే కాంగ్రెసువారు అట్లే చేసెడివారు. కాని యిట్టిపనిచేయుటకు గవర్నమెంటుకు సాహసము లేకపోయెను. ఇట్లు చేసి యున్నచో కాసనోల్లంఘనోద్యమమునకు గలుగగల విచిత్రప్రతిభ గవర్నమెంటుకు యిష్టములేదు. తాము వదలిపెట్టినకొసనే గవర్నమెంటువారు మరల పట్టుకొని రని చెప్పితిని. కాంగ్రెసు అన్ననో అంతయు మొదటినుండి ప్రారంభించవలసినవచ్చె. మొదటి ౧౯3౦ పోరాముటలో లాఠీ చివరభాగమునందు వచ్చెను. ౧౯3౨ ఉద్యమములో సత్యాగ్రహిని మొట్టమొదటగా యెదుర్కొన్నమిత్ర మదియే. ఆరువారములలో ఈవుద్యమమును అణచివేసెద నని విల్లింగుడను తలచినట్లు చాలమంది చెప్పుకున్నారు కాని ఆరువారములు మిక్కిలి కొద్దికాలము. సత్యాగ్రహము దీర్ఘకాలముగాని తేలిని విషయము. అందుచేత విల్లింగుడన్ గారి కోరిక నెరవేరలేదు. ౧౯3౦ సం.లో మిక్కిలి కష్టపడి వుద్యమభారము నంతను మోసిన గుజరాతుగ్రామములను గాంధీగారు సందర్శింపబోవదలచిరి. కాని యింతలోనే గవర్నమెంటువారు ఆయననూ, వల్లభాయి పటేలుగారిని, ౧౯3౨ సం.రం జనవరి ౪ వ తేదీన రాజకీయశైలిగా పట్టుకొని యొక్కడికో పంపివేసిరి. ఖాన్ సాహెబ్, జవహరలాల్ నెహ్రూలు ముందే జైలుకు నడచిరి. మిగతానాయకు లందరూ వారి ననుకరించిరి. సత్యాగ్రహీలు వేలకొలది ముందుకు వచ్చిరి. ౧౯౩౧ లో వారిసంఖ్య 30,000 అదే గొప్పసంఖ్యగా అప్పు డనుకొనిరి. ౧౯30-3౧ లో ౧౦ నెలల కొద్దివ్యవధిలో ౯౦ వేలమంది స్త్రీలు, పురుషులు, పిల్లలు జైళ్లకు వెళ్లిరి. ఇక బిబ్బలు తిన్నవారి

సంఖ్య లెక్కలేదు. జైలుకు వెళ్లినవారల్ల సంఖ్యకంటే డబ్బులు తిన్నవారిసంఖ్య 3, 4 రెట్లకంటే తక్కువయ్యుండదు. మరల లేవకుండా లాఠీలతో కొందరిని చావబాదిరి. “పిల్లి, యెలుకకథ”గా కొందరిని పట్టుకొనుట, వదలివేయుట, మరల పట్టుకొనుట, వదలివేయుట నాటకముతో విసిగించిరి. “కాంగ్రెసు ఆఫీసురహస్యములు చెప్పతావా లేదా? కాగితములు యొక్కడ వున్నవి? పుస్తకములు యొక్కడ వున్నవి? చందా చారుల లిస్టు యేది? వాలంటీర్ల లిస్టు యేది? చూపించు” అని కాంగ్రెసులో పని చేయువారిని పోలీసులు నిర్బంధించిరి. కాంగ్రెసుయువకులను నోట వచింపరాని దుర్భాషలాడిరి. చెప్పరాని శిక్షలను కనిపెట్టి ఆములుజరిపిరి. ఒక హైకోర్టుస్టేషన్లకు తన పేరు, చిరునామా యివ్వవందుకు పోలీసువారికి కోసమువచ్చి ఆయనగడ్డములోని వెంట్రుకలను ఒక్కొక్కదానిని లాగి బాధించిరి. చూడండి!

కొత్తపరిస్థితులు యేర్పడినప్పుడెల్ల కొత్త ఆర్థి నెస్సులు పుట్టుకవచ్చెను. అవి అప్పటి కప్పుడు జారీకావకుండు వచ్చినను సాకర్యార్థమై అన్నిటిని ఒక్కచోటనే గుచ్చెత్తి చెప్పెదము. గాంధీగారు లండనులో నుండగానే బెంగాల్ ఆర్థి నెస్సు జారీ చేయబడినసంగతి యిదివరకే చెప్పితిమి. బెంగాలులోని దార్లనోద్యమము నణచుటకు యీ ఆర్థి నెస్సును చేపితి మని గవర్న మెంటువారు చెప్పిరి. ఆసందర్భములో కేసులవిచారణలు త్వరత్వరగా ముగియుటకు యిట్లు చేసితి మనిరి. గవర్న మెంటువారి చేత అధికారము పొందిన యేవుద్యోగస్థుడుగాని యేమనిషి నైన నా సరే అనుమానముతగులులే వనిపేరు, పూరు చెప్పమని అడిగి తెలుసుకొని ఆమాటలు నిజ మని రుజువు అయ్యేవరకు ఆతనిని ఒకరోజు ఆరెస్టులో నుంచుటకు అధికార మిచ్చిరి. ఆమనిషిని ఆరెస్టుచేయుటలో ఆఫీసరు యెట్టి పుపాయమునై నాసరే అవలంబించవచ్చును. ఏయిట్లు అయినా సరే గవర్న మెంటుకు కావలసినన్ని రోజులు యిచ్చితీరవలసిన దని గవర్న మెంటువారు ఆయింటి యజమానినిగాని, అందులో కాపుర మున్నవారినిగాని ఆడుగుటకు అధికారము కలదు. ఆయింటిలోని సామానుతో సహా గవర్న మెంటుకు యిచ్చి వేయవలెను. దానికి అద్దెగాని, ప్రతిఫలముగాని గవర్న మెంటుయిస్తే యివ్వవచ్చును, లేకపోలే లేదు. అవిధముగానే యేవస్తువునై నా కోరుటకు కలెక్టరుకు అధికారమివ్వబడెను. ఎవరుగాని యేయింటిలోనికిగాని, యేస్థలములోనికిగాని రైల్వేలోనికి సహా పోకూడదని కలెక్టరు నిర్బంధించవచ్చును. అట్లే రహదారినికూడ అరికట్టవచ్చును. ఎవరెవరివద్ద యెన్నెన్ని బండ్లు వున్నవీ కలెక్టరు కోరినప్పుడు లెక్క దాఖలుచేయవలెను. అవి అన్నీ తనకు అప్పగించవలసినదని కూడా కోరవచ్చును. కత్తులు, మండు సామానుల అమ్మకము నిషేధించవచ్చును. వానిని కలెక్టరు లాగుకొని స్వాధీనముచేసుకొనవచ్చును. కాంతిభద్రతలనెలకొల్పనివయములోభూస్వాములు, స్కూలుమాస్టర్లు

మొదలగువారు వచ్చి తనకు సహాయము చేయవలె నని కలెక్టరు యెవరినిబడితే వారిని కోరవచ్చును. ఇండ్లసోదాలు చేయించవచ్చును. ఒకప్రాంతములో నివసించు ప్రజలందరిపై కలిపి జాల్మానావేయటకు గవర్న మెంటుకు అధికారము యవ్వబడెను. ఈ జాల్మానా కొందరిమీద వేయటకుకూడా గవర్న మెంటుకు అధికారము కలదు. వేసిన జాల్మానాను గవర్న మెంటు రివిన్యూ బాకీవలె వసూలు చేయవచ్చును. ఈ శాసనమును పుల్లంఘించినవారికి ఆరు నెలలు జైలు, లేక జాల్మానా, లేక రెండున్నూ, పారిపోయినవారితో యితరుల కవ్వరికి పుత్తరప్రత్యుత్తరములులేకుండా చేయటకు తగునిబంధనల నేర్పరుచుటకు స్థానికప్రభుత్వమునకు అధికార మివ్వబడెను. వారిబాడలను తీయటకు నిబంధనలు చేయబడెను. రాజుగారి ప్రజల అర్థప్రాణములకు హాని కలుగకుండా నివారించుటకున్నూ, పోలీసు సైన్యమునకు రక్షణ నిచ్చుటకున్నూ, ఫ్రై దీలుతప్పించుకొని పారిపోకుండుటకున్నూ నిబంధనల చేయటకు గవర్న మెంటుకు అధికార మివ్వబడెను. ఈ ఆర్డినెన్సుక్రింద అధికారు లేమిచేసిననూసరే, సివిల్ కోర్టులోదావాచేయటకు వీలులేదు. ఈ నేరములను విచారించుటకు కొత్తకోర్టులు, ప్రత్యేకమేజిస్ట్రీటులు యేర్పరుపబడిరి. ఈకోర్టులలో విచారణకు కొత్తరూల్సు పెట్టిరి. ముద్దాయి యెదురుగా లేకపోయినా సరే యీకోర్టుల్ని విచారణ సాగించి శిక్షించవచ్చును.

సంయుక్తరాష్ట్రముల ఆర్డి నెన్సు ౧౯౩౧ డిసెంబరు ౧౪ వ తేదీని జారీచేయబడెను. గవర్న మెంటుకుగాని, స్థానికాధికారులకుగాని, భూస్వామికిగాని యివ్వబడతగిన యేబాకీగాని “నోటిఫైడ్” బాకీ అని గవర్న మెంటు ప్రచురించవచ్చును. అట్టి బాకీ గవర్న మెంటుశిస్తువలె వసూలుచేయబడవచ్చును. ప్రజాక్షేమమునకు విరుద్ధముగా పనిచేయుచున్నాడని యేమనిపిన గురించియైనా అధికారులకు అనుమానము వోచేయెడల ఆమనిపిన అచ్చటినుండి వెళ్లగొట్టవచ్చును. నీవు ఫలానివిధముగా నడుచుకొనవలెనని ఆజ్ఞాపించవచ్చును. ఈ ఆజ్ఞ నెలరోజులవరకు అమలులో వుండును. ఏ భూమినిగాని, యింటినిగాని అందులో వుండు యావత్తుసామగ్రితో సహా గవర్న మెంటుకు అప్పగింపజేయవలె నని గవర్న మెంటువారు ఆ యింటియజమానినిగాని, భూమియజమానినిగాని కోరవచ్చును. దీనికి ప్రతిఫలము యిస్తేయిస్తారు, లేకపోతే లేదు. ఏయింటిలోనికిగాని, స్థలములోనికిగాని యెవరూ పోకూడదని కలెక్టరు నిషేధించవచ్చును. ఎవరిస్వాధీనములోనున్న బండ్లనుగాని, యితరవాహనములనుగాని కలెక్టరుకు ఒప్పగించి ఆయన చెప్పినట్లు చేయవలెను. శాంతిభద్రతలను స్థాపించుటలో స్కూలు మాస్టర్లు, రైటర్లు యెవరుపడితే వారు గవర్న మెంటు కోరినప్పుడు వచ్చి సహాయము చేయవలెను. పైన వివరించినబాకీలు యెగబెట్టవలసినదని బోధించుచున్నట్లు అనుమానము తగినయెడల అట్టివారికిరెండుయేండ్లశిక్ష, లేక జాల్మానా, లేక రెండున్నూ.

ఏగవర్న మెంటువుద్యోగస్థునిగాని నీ పని చేయవద్దని బోధించినయెడలగాని, పోలీసులలో చేరవద్దు, మిలిటరీలో చేరవద్దు అని బోధించినగాని అట్టివారికి యేడాదిశిక్ష, లేక జుల్మానా.

ఒక ప్రాంతములో నివసించువారిమీద అందరిమీద కలిపి మొత్తముగా జుల్మానా వేయవచ్చును. నిషేధింపబడిన గ్రంథములోనుండి వాక్యములను పుచ్చరించినవారికి ౬ నెలలు శిక్ష, లేక జుల్మానా. ౧౬ యేండ్లలోపు పుర్రనాంధ్రమీదవేసిన జుల్మానా తండ్రిమండిగాని, గార్డియనునుండిగాని వసూలుచేయవచ్చును. తండ్రి ఇవ్వనిచో అతడే ఈనేరము చేసినట్లు యెంచి అతనికి ఖైదువేయవచ్చును. ఇట్టిపుత్రరువులను సీవిల్ కోర్టుద్వారా యెదిరించుటకు వీలులేదు.

సరిహద్దుపరగణాలను సరించి ౧౯౩౧ సం.రం డిసెంబరు ౨౫ వ తేదీఖన ఆర్డినెన్సులు జారీచేయబడెను. వానిలో ఒకటి పైన వివరించిన సంయుక్తరాష్ట్రముల ఆర్డినెన్సునుపోలీ పన్నుల నెగబెట్టుటకు సంబంధించినదై యున్నది. ఇంకొకటి అవసరాధికారములకును, మూడవది ఆక్రమాదిసంఘములకును సంబంధించినది. అనుమానముతోలిిన మనిషిని వారంటులేకుండా అరెస్టుచేసిఒక కోజుఖైదులోనుంచవచ్చును. లోకల్ గవర్న మెంటు అనుమతితో రెండునెలలు ఉంచవచ్చును. ఈకాలపరిమితిని గవర్న మెంటు మరల మరల పొడిగించుచుండవచ్చును. ఏమనిషినిగాని నీవు యిక్కడనుండి వెల్లిపో, నీవు ఇట్లా నడుచుకో, అట్లా నడుచుకో, నీవు ఇక్కడకు రావచ్చును, అక్కడకు రాకుడదని ఒక నెలవరకు గవర్న మెంటు పుత్రర్వుచేయవచ్చును. ఇట్టిఉత్తరువు నల్లంఘించినయెడల రెండుయేండ్లు శిక్ష. ఎవరియింటినైనను సరే గవర్న మెంటు స్వాధీనముచేసుకొనవచ్చును. యేయింటికిగాని పోకుండా నిషేధించవచ్చును. కోడ్లు, కాలవలు మూసివేయవచ్చును. ఏవస్తువునైనా సరే వర్తకులు గవర్న మెంటు చెప్పినట్లు కొనవలెను. లేక్కలు దాఖలుచేయవలెను. తమవద్దనున్న సరకులన్నీ గవర్న మెంటుకు యిచ్చివేయవలెను. అదేవిధముగా యెవరివద్ద యేవస్తువున్నా సరే గవర్న మెంటు కోరినప్పుడు యిచ్చివేయవలెను. బండ్లు కానాలంటే యెవరివద్దవున్నా సరే కల్వెరుకు యిచ్చివేయవలెను. ఆయుధములు, మందుసామానుల అమ్మకము కల్వెరుకు చెప్పినట్లు జరుగవలెను. ఎవరినైనా సరే పోలీసుపని చేయవలెనని గవర్న మెంటువారు కోరవచ్చును. కాంథిగ్రథతలను కాపాడుటకు యెవరినైనా సరే గవర్న మెంటు కోరవచ్చును. పదిమందికి పనికివచ్చే ఏవనినైనా చేయు యజమాని అందునుగురించి గవర్న మెంటు యేపని చేయమంటే ఆపని చేయవలెను. లేకపోతే గవర్న మెంటు ఆయజమానినుండి దానిని పూడలాగుకొందురు. పోస్టు, టెలిగ్రాము, టెలిఫోను మొదలయిన

వాటిని కల్పేరు యిష్టమువచ్చినట్లు చేయవచ్చును. ఉత్తరాలు, బంగీలు పగులదీసి చూడవచ్చును. రైళ్లలో పడవలలో యంత్రస్థలము కావలినై అంతస్థలము సదరుకంఠానీల యజమానులు గవర్నమెంటుకు యిచ్చితరవలెను. ఫలానిమనిషినిగాని, ఫలాని సరకునుగాని యెక్కించుకుపోకూడదని గవర్నమెంటు నిషేధించవచ్చును. రైలులో వెళ్లుచున్న ప్రయాణీకులను యెవరినిగాని బయటికి గెంటివేయవచ్చును. పోతూవున్న రైలును యెక్కడపడితే అక్కడ ఆపి మనుష్యులను దింపివేసి పోలీసులను, సిపాయిలను యెక్కించుకొనిపోవచ్చును. ప్రయివేటుగా యిష్టలో పెట్టుకున్న మీటింగులలో కూడ టిక్కెట్లువున్నా సరే, లేకపోయినా సరే పోలీసులను పంపించవచ్చును. సోదాలవిషయములో ప్రత్యేకాధికార వివ్వబడెను. గవర్నమెంటు నాకట్ల పనిచేయరాదనిగాని, యెవరూ పోలీసులో విలిటరీలో చేరకూడదనిగాని ప్రోత్సాహముచేస్తే శిక్ష. ఏగవర్నమెంటు వుద్యోగస్థునిమీదనై నా అసహ్యముపుట్టించే వాక్యములనుగాని పుకారులనుగానిచేస్తే శిక్ష. ప్రజలమీద వుమ్మడిగా జుల్మానావేసి ల్యాండురివిన్యాయరేవనూలుచేయవచ్చును. గవర్నమెంటువారి రహస్యపు రికార్డులనుగూర్చి యేమైనా సంగతులు బయట పడవేస్తే శిక్ష. ౧౯ యెంట్లలోపు పిల్లవాండ్రుచేసిన తప్పులకు తగ్గిద్రులకు శిక్ష. నూమూలుకోర్టులపై యీ సేరమునకు గాను కోర్టుకోర్టులు పెట్టిరి.

ఇంకొక అర్ది నెన్నులోని సంగతులు యేమనగా-యేదై నాచోటును గవర్నమెంటువారు “నోటిఫై” చేయవచ్చును. అట్టిప్రదేశములలో యెవరువున్నా సరే వారిని సెల్లగొట్టి గవర్నమెంటు ఆక్రమించుకొనవచ్చును. చరాస్తులను స్వాధీనముచేసుకోవచ్చును. అట్టిచోటులోనికి యెవరైనా వస్తే శిక్ష. అక్రమసంఘములకు సంబంధించిన డబ్బును గవర్నమెంటు కాజేయవచ్చును. అటువంటిడబ్బు యెవరివద్దనైనా ఉన్నట్లు అనుమానము నోచేయెడల ఆత డాడబ్బును గవర్నమెంటు చెప్పినట్లు తప్ప యింకొకవిధముగా ఉపయోగించరాదు. అట్టిడబ్బుకు సంబంధించిన లెక్కలు తనిఖీ చేయుటకు, యితరవిధముగా చేయుటకు గవర్నమెంటుకు అధికారము యివ్వబడెను.

జనవరి ౪ వ తేదీన మరి నాల్గు కొత్త అర్ది నెన్నులు జారీచేయబడెను: ౧. అవసరాధికారముల అర్ది నెన్ను. ౨. అక్రమప్రోత్సాహపు అర్ది నెన్ను. ౩. అక్రమ సంఘముల అర్ది నెన్ను. ౪. బహిష్కారము పికటింగు అర్ది నెన్ను. మొదటి అర్ది నెన్నుకింద యివ్వబడిన అధికారములు పైన వివరించిన అధికారములతో పోలియున్నవి. అవికాక అచ్చుఅఫీసులకు సంబంధించిన నిబంధనలు యిందులో మరింత కఠినముచేయబడెను. రెండవ అర్ది నెన్ను పన్నులకు సంబంధించినది. పన్నులను యివ్వకూడదని బోధించినవారికి శిక్ష. ఎవరికైనా, యెవరైనా “నోటిఫైడు” బో

తన్నయెడల దానిని వనూలుచేసి పెట్టవలసిన దని కలెక్టరును కోరవచ్చును. అప్పుడు కలెక్టరు ఆ బాకీని ఆ ఆసామీకి గవర్నమెంటు లాండురివిన్యాయలె వనూలుచేసి పెట్టవచ్చును. ఇక అక్రమసంఘముల అర్ధి నెన్నుక్రింద సదరు అక్రమసంఘములకు సంబంధించిన యిండ్లను, డబ్బును, యితర స్థిరచరాస్తులను గవర్నమెంటు స్వాధీనముచేసుకొనవచ్చును. ఇందువిషయమైన యితర అధికారములును పైన వివరించినమాదిరిగానే ఉన్నవి. కాంతిద్రక్షలకు భంగము కలిగించుచున్నదని గవర్నరుకున్నూ, అతనిమంత్రి మండలికిన్నీ తోచినట్లయితే వారు యేసంఘమునుగాని అక్రమసంఘముని ప్రకటించవచ్చును. రవ అర్ధి నెన్ను పికెటింగుకు, బహిష్కారోద్యమమునకు సంబంధించినది. ఒకడు యింకొకనిని విసిగించుట, యిబ్బందిపరచుట, బహిష్కరించుట నేరముగా చేయబడి, ఆరు నెలల శిక్ష, లేక జరిమానా విధింపబడెను. ఒకనిని వుడికిలించుటకు శవముమాదిరిగ కట్టి ఊరేగించుట నేరముగా చేయబడి ఆరు నెలల శిక్ష, జరిమానా విధింపబడెను.

ఈ అర్ధి నెన్నులపేరట గవర్నమెంటు అతివికాలముగు అధికారములు పొందినదని స్పష్టము కాగలదు. ఈ అధికారములు దేశమందు అన్ని ప్రాంతములకు వ్యాపించెను. ఈ అర్ధి నెన్నులకాలము, అనగా మొదటి ఆరుమాసములు పూర్తికాగానే అవి మరల యింకొక ఆరుమాసములవరకూ పొడిగించబడెను. ౧౯౩౨ నవంబరులో యివి అన్నీ కలిపి గట్టిచట్టముగా చేసినేసిరి. అక్రమసంఘములు, పికెటింగు, బహిష్కారము, అచ్చుకూటములు యీ అర్ధి నెన్నులక్రిందికి తీసుకురాబడెను.

౧౯౩౨ మార్చి ౨౬ వ తారీఖుననే “ఈ అర్ధి నెన్నులు చాల తీవ్రముగానున్న” వని యిండియా సెక్రిటరీయైన కామ్యూయల్ హోరుగారే పార్లమెంటుసభలో తొప్పుకొనవలసినవైనను. ప్రజల నిత్యజీవితములో జోక్యము కలిగించుకొనని అంశ మొక్కటికూడ లేదు. గవర్నమెంటు యిట్టిసర్వవ్యాపకముగు అర్ధి నెన్నులను చేయుటలో కారణ మున్నది. ప్రజలు నలుముఖముల చుట్టబెట్టి మంటబెట్టుదురని గవర్నమెంటుకు నిజముగా హడలు పుట్టినది. ఇండియా తమచేతనుండి జారి, అరాజకస్థితిలోనికి పోకుండా వుండవలెనంటే తమకు ఈ అర్ధి నెన్నులు వుండితీరవలెనని గవర్నమెంటువారు నమ్మిరి. మాలవ్యాగారు ౧౧౦౦ మాటలుగల టెలిగ్రామును యింగ్లండుకు పంపదలచగా పోస్టులు అధికారులు దానిని మామూలురేట్లకు పంపుటకు నిరాకరించిరి. ౧౯౩౧లో చేసిన ముద్రణాచట్టము ౧౯౩౧ అక్టోబరు ౯ వ లేదిన తరువాత సందికాలములో ముగిసిపోయెను. అయితే ౧౯౩౨ సం. ౧౦లో చేసిన క్రిమినల్ ఛార్జ్స్ అక్టులో ఆ చట్టములకు సంబంధించిన నిబంధనలు కాశ్యతముగా దిట్టపరచబడెను.

ఇవి ౧౯౧౦ వ సం.పు ముద్రణాచట్టములోని అధికారములను బోలియున్నవి. ఇండియా గవర్నమెంటు చేసిన యీ ఆర్డినెన్సులు చట్టములు గాక బొంబాయిగవర్నమెంటువారు తమ రాష్ట్రమునకు ప్రత్యేకముగా చట్టములను చేసుకొనిరి. ఇందు ప్రత్యేకముగా పన్నులనిరాకరణమునకు సంబంధించిన నిబంధనలు కలవు. పన్ను యెవరైనా యివ్వకపోతే వారు బుద్ధిపూర్వకముగా యివ్వలేదనియే నిర్ధారణ చేయబడెను. అట్లు కాదని రుజువుచేసికొనుభారము ఆమనిపిమిద పెట్టిరి. ఈఆర్డినెన్సులు నిరంకుశాధికారములు. అసలు నిజముగా సంధికాలములోనే గవర్నమెంటువారి ఆలోచనలో నుండెను. ౧౯౩౧ సం.రం ఆక్టోబరు ౧౧ వ తేదీన బొంబాయి యూరోపియనుసంఘ కార్యదర్శి బొంబాయి గవర్నమెంటు హోముసెక్రటరీకి పునహాలో యూరోపియను లండను విందుచేస్తున్న సమయమున ఒక ఉత్తరమును వ్రాసెను. కాసనోల్లంఘనము తిగి తలయెత్తుతే వెంటనే ఘట్టిగా మొత్తవలసినదని ఈ యూరోపియనులు గవర్నమెంటు శక్రటరీకి సలహా నిచ్చిరి. ఇది అంతా యెప్పుడు జరిగినది? కాంగ్రెసుతో సంధి చేసుకొందు మని లండనులో రౌండుటేబిల్ చుట్టూ అందరూ కూర్చున్న సమయములోనే. ఈ యూరోపియనులు గవర్నమెంటు శక్రటరీకి చెప్పిన సలహాలు యేవి అనగా- కాంగ్రెసు జైదాను నిషేధించవలెను. కాంగ్రెసు వాలంటరులు డ్రిల్లు చేయుట, పంక్తులలో నడవటం కూడదు. గత కాసనోల్లంఘనోద్యమములో జోక్యమున్నవారి నందరిని నిర్బంధములో పెట్టవలెను. వారి నందరిని శత్రురాజ్యపు ప్రజలగా యెంచి నిర్బంధించవలెను. కాంగ్రెసుకు డబ్బు రాకుండా అన్ని మార్గములను కట్టించివేయవలెను. ఏయేచోట్లనుండి కాంగ్రెసుకు డబ్బు వస్తున్నదో ప్రత్యేకము ఆర్డినెన్సు వేసిచూడవలెను. కాంగ్రెసు మరతులకు వప్పు కొన్న మిల్లువారందరిచేత ఆ ఎగ్రిమెంట్లను రద్దుపరిపించవలెను. అట్లా రద్దుపరచని మిల్లులవారి సరుకుల యెగుమతి దిగుమతులకు వైళ్లలో చోటు ఇవ్వరాదు. రాజకీయ ఆందోళనవల్లనూ, బహిష్కారోద్యమమువల్లనూ ఆర్థికముగా యెవరినీ బాగుపడనివ్వరాదు. ఇవి వారు చెప్పిన సలహాలు.

౧౯౩౨-౩౩ సం.లో జరిగిన విషయములు ౧౯౩౦-౩౧ లో జరిగిన వానినే చాలవరకు పోలియున్నవి. అయితే యుద్ధము మాత్రము అంతకంటె యెక్కువ తీవ్రముగాను, పట్టుదలతోను జరిగెను. ప్రభుత్వనిర్బంధము వెనుకటికంటె బహుశక్తినియుగా నుండెను. దానితోపాటు ప్రజలబాధలు బహుభూరముగా నుండెను.

జనవరి ౪ వ తేదీ వేకువజామున మహాత్మాగాంధీగారిని, కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటు వల్లభాయీపటేలుగారిని అరెస్టు చేయుటతో గవర్నమెంటుముట్టడిపారంభమయ్యెను. ఆవుడయముననే పైన వివరించిన ౧౯౩౨ సం. ఆర్డినెన్సులు దేశము నలుముఖముల

కునా బారీ చేయబడెను. ఇండియా యావత్తూ యీ ఆర్డినెన్సులతో కప్పబడినది. రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు కమిటీలు, జిల్లా తాలూకా కాంగ్రెసుకమిటీలు, జాతీయ పాఠశాలలు, యితర జాతీయసంస్థలు అక్రమసంఘములుగా ప్రకటింపబడెను. వాటి తాలూకు యిండ్లు, సామానులు, డబ్బు గవర్నమెంటు పట్టుకొని లాగుకొనిరి. పెక్కిండు కాంగ్రెసునాయకులను ఉన్నవారిని ఉన్నట్టుగా పట్టుకొని జైల్లో మూసివేసిరి. పైకి చూడగా కాంగ్రెసునాయకులు లేరు. డబ్బులేదు. తలదాచుకొనుటకు యిల్లు వాకిలి లేదు. ప్రభుత్వము యీ విషయముగా అమాంతముగావచ్చి కాంగ్రెసు మీద గబాలనపడినప్పటికీ వెనుకను జైళ్లజైలు నున్న కాంగ్రెసువారు తెల్లబోలేరు. ఎక్కడివారు అక్కడ ఉత్సాహముతో ఉద్యమము సాగించిరి. ౧౯౩౦ సం.లో వలె వర్కింగుకమిటీవారు ఆయా కమిటీలలో కలుగు ఖాళీలను పూర్తిచేయ దలచలేదు. తన్ను అరెస్టు చేయుచున్న తెలిసినతోడనే తన తనవార కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటుగా ఒకరితరువాత ఒకరు వుండెడిన నాయకుల జావితాను సర్దార్ వల్లభాయపటేలుగారు వ్రాసియుంచెను. వర్కింగుకమిటీవారు తమ అధికారము లన్నిటిని ప్రెసిడెంటుకు ఇచ్చివేసిరి. ఆయన తమ తరువాత వచ్చు నాయకులకు ఇచ్చి వేసెను. వారు అరెస్టు అయినప్పుడు యింకొకరిని నామినేటు చేసుకొనవచ్చు ననిరి. రాష్ట్ర సంఘములలో కూడా యిట్లే జరిగెను. ఈ రీతిగా రాష్ట్ర, మండల, తాలూకా, గ్రామ, సంఘ అధికారములు కూడా ఒక వ్యక్తుల పరంపరకు సంక్రమించెను. వీరినే సామాన్యముగా “డిక్టేటరు” లనుచూ వచ్చిరి. శాసనోల్లంఘనము నడపు వారికి యే శాసనము వుల్లంఘించవలెనో ఏరుకొనుట మొదలు కష్ట మయ్యెను. ఏ చట్టముపడితే ఆచట్టమును ఉల్లంఘించకూడదు గదా? అయితే వాటి పుణ్యమా అని ఈ ఆర్డినెన్సులు వచ్చిన తరువాత ఈ విక్రమ నివారణ అయ్యెను. ఈ ఆర్డినెన్సులు సర్వవ్యాపక మగుటచేత నే చిన్న పని చేసినను శాసనోల్లంఘనమే అయ్యెను. కాబట్టి ఎక్కడినా రక్కడ తమకు తోచిన చట్టములను ఏరుకొని ఉల్లంఘింప సాగిరి. మధ్యమధ్య కాంగ్రెసు ఆఫీసు ప్రెసిడెంటులు కొన్ని కొన్ని శాసనములను ఉల్లంఘనమునకై శిఫార్సుచేయుచుండిరి. కల్లుదుకాణములు, విదేశీగుడ్డల దుకాణములు, బ్రిటిషునస్తువుల దుకాణములు పికెటింగు చేయుట యిండియా కంతకును సర్వసామాన్యమైపోయెను. సంయుక్తరాష్ట్రములలో విరివిగానున్నా, బెంగాలులో కొన్ని చోట్లనున్నా శిస్తుల నెగబెట్టు పని ముఖ్య మయ్యెను. బెంగాలు, బీహారు రాష్ట్రములలో కొన్నిచోట్ల చాకిదారీపన్ను యెగబెట్టబడెను. మధ్యపరగణాలు, బీరారు, కర్నాటకములలోను, సంయుక్తరాష్ట్రములు, మద్రాసురాజధాని, బీహారులలో కొన్నిచోట్లను శిఫార్సు చట్టములు వుల్లంఘింపబడెను. చాలచోట్ల ప్రజలు రై సెన్సు

లేకుండ వుప్పుచేసియు, అమ్మియు వుప్పుకాసనమును తిరస్కరించిరి. గరగ వ శ్వాస ధిక్కరించి అన్నిచోట్ల మీటింగులు పూలేగింపులు జరుపబడెను. ప్రాముఖ్యమైన దినములు ప్రత్యేకకాసనోల్లంఘనదినములుగా చేయబడెను.

ఉదా : దండియాత్రకోజు, మోతీలాలునిర్యాణముకోజు, సరిహద్దు రాష్ట్రపు కోజు, చనిపోయిన వీరులకోజు, జైండాకోజు మొదలగునవి.

గవర్న మెంటువారు కాంగ్రెసుఆఫీసులను, ఆశ్రమములను స్వాధీనపరచుకొనిరి గదా? వాటిని తిరిగి ముట్టడించి పట్టుకొనుటకై కాంగ్రెసువాలంటీర్లు ఈధవనములపై దాడి పెడలిరి. వీటికే కాంగ్రెసుదాడు లని పేరువచ్చెను. అర్థి నెన్నులకు భయపడి కాంగ్రెసుకు సంబంధించిన కాగితము లేవియు అచ్చుఆఫీసులు ప్రచురింపలేదు. అందుచేత కాంగ్రెసువారు నిషేధింపబడిన కరపత్రముతను, కాంగ్రెసురిపోర్టులను పైపుచేసియు, వైకుంఠాస్త్రములుచేసియు విరివిగా పంచిపెట్టిరి. కొన్ని అచ్చుఆఫీసులు తమ పేరులేకుండా ఈ కరపత్రములను అచ్చువేసి ఇచ్చెను. ఒక్కొక్కప్పుడు పూరుపేరు లేని అచ్చుఆఫీసు పేరులు, మనుష్యులపేర్లు వాటిపై ముద్రింపబడుచుండెను. పోలీసు వారు యెంత మెలకువతో ఉన్నను ఈకరపత్రములు క్రమముగా ప్రచురింపబడుట ఆశ్చర్యము. దేశములో యేమాల యేమి జరుగుచున్నదీ ఈ కరపత్రములద్వారా ప్రచార మగుచుండెను. పోస్టు టెలిగ్రాఫు ఆఫీసులు కాంగ్రెసుకు వుపయోగపడవు కదా? కాబట్టి కాంగ్రెసువారు ఆయారాష్ట్రములలో తమ స్వంత యేర్పాటులను చేసుకొనిరి. ఆల్ ఇండియా ఆఫీసునుండి అన్ని రాష్ట్రములకు జిల్లాలకుకూడ ఎప్పటి వార్తలు అప్పటికి వచ్చుచుండెను. ఈ వార్తలను తెచ్చుచున్న కాంగ్రెసువాలంటీర్లను అక్కడక్కడ పోలీసువారు పట్టుకొని శిక్షించుచుండిరి. ఈకాంగ్రెసు తపాలా ఉద్యమము ౧౯౩౦సం.రం ఆఖరుభాగమున ప్రారంభమై ౧౯౩౨వ.సం.లో మిక్కిలి ప్రావీణ్యతను బడసెను. ఈకరపత్రములు ప్రచురణ అగుచున్న ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెసు ఆఫీసునుగాని, రాష్ట్రకాంగ్రెసు ఆఫీసుగాని యొక్కడవున్నదో కూడ గవర్న మెంటువారు కనిపెట్టలేకపోయినారు. ఎప్పుడైనా ఒకసారి యేఆఫీసునైనా పట్టుకుంటే ఇంకొకసారి ఇంకొకచోట అది మొలచుచుండెను. గవర్న మెంటును తప్పిబ్బు చేసి ప్రజలకు అమితోత్సాహము కలిగించిన ఇంకొకవిషయ మేమిటంటే, కాంగ్రెసు మహాసభలు, జిల్లా మహాసభలు దేశమునందంతటను జరుగుట. కొన్నిచోట్ల వాలంటీర్లు రైలులో నెక్కి గోలునును లాగి రైల్వే నాపివేసిరి. కొన్నిచోట్ల టిక్కెట్లు లేకుండా ప్రజలు గుంపులుగా రైలులో నెక్కిరైల్వేవారికి నష్టము కలిగించిరి. కాని ఇది సరికాదని కాంగ్రెసుపెద్దలు మాన్పించిరి.

బహిష్కారము తీవ్రరూపము దాల్చెను. ప్రత్యేకవారములు ప్రత్యేక అంశ ములకొరకు ప్రత్యేకింపబడెను. విదేశీబట్టు బహిష్కరించుటకు ప్రత్యేకము ఒక వారము, ఇంగ్లీషుమందులు, ఇంగ్లీషు బ్యాంకులు, యింగ్లీషుభీమాకంపెనీలు, విదేశ పంచదార, కిరసనాయిలు, అమాంబాపతు బ్రిటిషు సరకులు బహిష్కరించుటకు వేరు వేరు వారములు యేర్పాటుచేయబడెను.

నాయకులను అరెస్టుచేయుటతో గవర్నమెంటు పూరుకొనలేదు. ఆర్థి నెస్సులలో చెప్పిన అన్ని అధికారములను పూర్తిగా వినియోగించిరి. ఆర్థి నెస్సులను యెంతోదూర మాలోచించి చేసినప్పటికీ వాటి బుద్ధికి అందని విషయములుకూడ కొన్ని దరిమిలను కనుపడినవి. అరెస్టులు సంపులుసంపులుగా జరిగిన వని వేరుగా చెప్ప నక్కరలేదు. కాని వాటిలోకూడా కొందరుకొందరిని యేరియేరి చేసిరి. కొందరిని వదలివేసిరి. ఇండియామిద మొత్తము జైలులుకు వెళ్లినవారిసంఖ్య లక్షకు తక్కువైయుండదు. క్యాంపుజైలులు, టెంపరరీజైలు యెన్నిపెట్టినా చాలేబట్టు కనుపడలేదు. శాసనోల్లంఘనము చేసిన అందరిని అరెస్టుచేయకుండా అంగులో కొందరినే ముఖ్యమైనవారిని యేరుకొని మిగతావారిని వదలివేయవలసివచ్చెను. బయట వుంటే మల్లా అందరినీ పోగుచేసి వుద్యమమును సాగిస్తారనే అనుమానము వున్న వారినే జైలులోనికి తీసుకొనిరి. ఇకజైలులోకూడా వీళ్లతో వేగటము గవర్నమెంటుకు కష్టమయ్యెను. అందుచేత నూటికి ౯౫ మందిని “సి” క్లాసులో పడవేసిరి. కొద్దిమందిని “బి” క్లాసులో వేసిరి. ఎక్కడో పేరుకుమాత్రము కొందరికి “ఏ” క్లాసు నిచ్చిరి. ఈ ఏ, బి, సి. తరగతులు ౧౯౩౦ సం.లో వుట్టినవి. అంతకుపూర్వము లేవు. రాజకీయఖయదీలను ప్రత్యేక మొకతరగతిగా అంగీకరింపజాల మని గవర్నమెంటువారు నిరాకరించినప్పటికీ, వీరందరికీ కనీసము వారివిద్య, సంఘములో పలుకుబడి విచారించి కనీసము బి. క్లాసు అయినా యిత్తురని గవర్నమెంటువారిమాటలనుబట్టి అనుకొన వలసివచ్చెను. కాని యది జరుగలేదు. బి. ఏ., ఎం. ఏ. ప్యాసు అయిన గ్రాడ్యుయేట్లు, కాలేజీప్రాఫెసర్లు, లాయర్లు, భాగ్యవంతులగు వర్తకులు, గొప్ప జమీందార్లు, పెద్ద భూస్వాములు, ప్రజలకోసరము పాటుపడు పరోపకారులు - అందరినీ కట్టకట్టి “సి” క్లాసులో పడవేసి, యెరుకల యానాది దొంగఖయదీల కిచ్చు దిక్కు మాలిన కూడు, గుడ్డ నిచ్చిరి. భాగ్యవంతు లని గవర్నమెంటువారే యెంచి వేలకొలది యాపాయల జాల్మానా విధించినట్టివారికే “సి” క్లాసు యివ్వబడెను. ఇతర సంగతులు యెట్లున్నప్పటికీ తమ మనస్సులలో ధర్మమని తోచిన అభిప్రాయముతో దేశమునకు స్వాతంత్ర్యము సంపాదించుకొను మహాన్నత సంకల్పసిద్ధికొరకై బుద్ధిపూర్వకముగా జైళ్లను వరించిన స్త్రీపురుషులు నీచముగు జైలునింబంధనలకు తేలికగా లొంగుదు

రనుకొనుట పొరపాటు. ఎట్లా కూర్చోమంటే అట్లా కూర్చుండుట, చేతులు పైకెత్తుట, దింపుట మొదలగు కొన్ని జెయిలునిబంధనలు వారికి హీనముగా తోచెను. బాగుగా బ్రతికినవారికి, మంచి జీవితాదర్శములందు నమ్మకము గలవారికి జెయిలు పరిస్థితులు కొన్ని సహ్యముగా కనుపడలేదు. అందువల్ల తరచు సత్యాగ్రహాలకును జెయిలు అధికారులకును సంఘర్షణలు కలుగుచుండెను. తత్ఫలితముగా కొందరికి అనేకరకముల జైలుశిక్షలు గలుగుచుండెను. ఇవిగాక కొట్లలో పడవేసి కొట్టుట, చిత్రవిచిత్రవిధములుగా హింసించుట జైళ్లలో జరుగుచుండెను. ఇవి జైలుగోడల మధ్య జరుగునగాన బయటపడునను భయము జైలుఅధికారులకు లేదు. నాసికు జైలులో ఒక థైదీని ఒకవికారరూపములో కూర్చోనవలసినదని చెప్పినప్పుడు అతైదీ నిరాకరించెను. అందుకు ఆతనిని పట్టుకొని ఘోరముగా చావబాదిరి. ఈసంగతి బయటబడి జైలరుమీదను, అతని అనుచరులమీదను కేసుపెట్టబడి వారికి శిక్షకూడా విధింపబడెను. సత్యాగ్రహిజైలరుమీద లాఠీచార్జీ చేయుట మామూలు అయిపోయెను. పెంపరజిజైళ్లలో మరి అధ్యాన్నముగా నుండెను. అవి కేవలము టిన్నరేకుపాకలు, వేసవికాలములో నెత్తిమాడుచుండును. చలికాలములో చలి వణికిస్తుంది. ఈపాకలలో మనుష్యులను కిక్కిరిసినట్లు త్రోసిరి. అందువల్ల కలిగిన అపారీకుధ్యము దుర్భరము. కొన్ని జైళ్లలో పరిస్థితు లంతచెడుగా లేనిమాట నిజము. అయితే అట్టివి బహుశాద్ది. ఖాయపుజైళ్లలో కొన్ని అధ్యాన్నముగా నుండెను. చాల జైళ్లలో - ముఖ్యముగా క్యాంపుజైళ్లలో రాజకీయజైలరు ఆరోగ్యము సంతృప్తికరముగా లేనట్లు కనబడుచున్నది. సంవత్సరము పొడుగునా అన్ని ఋతువులలోను దిగటవిరేచనములు, నెత్తురువిరేచనములు, సాధారణ మైపోయెను. వానకాలములోను, చలికాలములోను చాలామందికి పూపిరితిత్తులు చెడిపోయెను. చాలామంది జైళ్లలోనే చనిపోయిరి. పర్మి నెంటు జెయిళ్లలోకూడా యల్లే జరిగెను. ఆయా జెయిళ్లలో అక్కడనున్న జైలరు, నూపరిం పెండెంటు మొదలగు జైలుఅధికారుల మంచిస్వభావమును, తేక చెడ్డస్వభావమును బట్టి ఖయిదీల స్థితిగతులు వుండుచుండెను. యెక్కడో ఒకరిద్దరు తప్ప చాల వోట్ల యీ జైలధికారులకు విచక్షణజ్ఞానముగాని, న్యాయబుద్ధిగాని తక్కువ.

ఉద్యమప్రారంభములోనే జనసమూహములను, ఉత్సవములను లాఠీలతో చెదరగొట్టు ఉపాయమును పోలీసులు అవలంబించిరి. ఉద్యమము తోమాత్రమైనా తలచావినచోట్లు అన్నిటిలో యిండియా మొత్తముమీద లాఠీచార్జి తిననిచోటు లేదు. చాలవోట్ల తగిలినదెబ్బలు చాలా ప్రమాదమైనవి. దెబ్బలు తిన్నవారిసంఖ్య మిక్కుటము. సత్యాగ్రహిలు పూరేగింపుగా వెళ్లుచున్నప్పుడుగాని, మీటింగుచేస్తూన్నప్పుడుగాని, ప్రభుత్వ పోలీసుల స్వాధీనములో నున్న యిండ్లమీదకు దాడి చెడటచున్నప్పుడుగాని,

వికటింగు చేయుచున్నప్పుడు గాని యేమి జరుగుచున్నదో తమాషా మాదా మని యితరజనులు గుంపులు గూడుట మామూలు. ఇట్టి సందర్భములలో పోలీసులు లాఠీ చార్జి చేయునప్పుడు బుద్ధిపూర్వకముగా కాసనోల్లంఘనముచేయునచ్చినసత్్యాగ్రహీలని గాని, పూరికే తమాషా చూడవచ్చిన బయటివారని గాని విచక్షణలేకుండా అందరిని కలిపి చావ వూడుచుండిరి. చూడవచ్చినవారిని మాత్రము చావ బాది, సత్్యాగ్రహీలను మెదలకుండా అరెస్టుచేసి తీసుకువెళ్లిన సందర్భములుకూడా కలవు. సత్్యాగ్రహీలకు కూడా డబ్బులు తగిలినసంగతి వేరుగా చెప్పవక్కరలేదు. వీరికి బయట బజారులలో ఆందరితో బాటు జరిగిన వడ్డనము గాక నెమ్మదిగా పోలీసు లాకపులలో ఖైదీ కొట్లలో ప్రత్యేకపు డెబ్బలు వడ్డించబడుచుండెను. చాలచోట్ల నోట వనింపరాని బాధలు, హింసలు పెట్టబడెను. అఫీసరుయొక్క బుద్ధిచాకచక్యమును బట్టిన్నీ, వానియొక్క పశుత్వమునుబట్టిన్నీ ఈ చిత్రపథాలు యెప్పటికప్పుడు రకరకములుగా సృష్టింపబడుచుండెను. స్త్రీలు, బాలురు, పసిపిల్లలుగూడ ఈ చిత్రపథలను తప్పించుకొనలేక పోయిరి. సత్్యాగ్రహీలు శియల్లకు, డెబ్బలకు, చిత్రపథలకు, చివరకు తుపాకీ గుండ్లకు కూడ జుకరనిన్నీ, వార్ల ఆస్తులను ముట్టుకుంటేమాత్రము లోబడుతారనిన్నీ గవర్నమెంటు కనిపెట్టెను. అందుచేత చాలామందిమీద దుర్భరమగు జరిమానాలను వేసిరి. కొన్నిచోట్ల యీ జరిమానాలు అయిదు స్థానములవరకుకూడా (అనగా పది వేల వరకుకూడా) పెరిగెను. వందలు వేలు సామాన్యమే. ఈ జరిమానాలు, శిస్తులువగైరాలు వసూలుచేయుటకై శిక్షింపబడినవారి ఆస్తులనే గాక వారి జాయంటు కుటుంబముల యొక్కయు, కొన్నిచోట్ల బంధువులయొక్కయు, చూడవచ్చిన చుట్టముల యొక్కయు ఆస్తులనుకూడా పట్టుకొని వేలమువేయుచుండిరి. ఇదికూడా ప్రజల కంత బాధలేకపోయెడిదే కాని, యెంతోవిలువగల ఆస్తులను టోలీకి, దమ్మిడీకి, వేలమువేయుచుండిరి. “లా” ప్రకారము జరుగు జప్తులు వేలములుగాక “లా”ను మించిచేసిన అక్రమములు ప్రజలకు మరింత దుర్భరమయ్యెను. కొన్నిచోట్ల యివి లాటిల్ క్రింద పరిణమించెను. భూములు, యిండ్లు, నగలు, పశువులు, నిలువపంటలు విచక్షణ లేకుండా అమ్మినేయబడెను. కొన్నిచోట్లతగులబెట్టబడెను. ఈరోజువరకుగూడభూములు, యిండ్లు వాకిళ్లులేకుండా అల్లాడుచున్న ప్రజలు గుజరాతు, కర్నాటక, సంయుక్తరాష్ట్రములలో కలరు. వీరియొక్క బాధవీరుబుద్ధిపూర్వకముగా స్వరాజ్యముకొరకులేచిపెట్టుకొన్నది. అనగా వీరివద్ద డబ్బులేక శిస్తు చెల్లించకపోలేదు. తమ ఆస్తులను కాపాడుకొనదలచుకొన్నట్లయితే వారి శిస్తులను, జరిమానాలను తేలికగా యిచ్చివేయగలిగెడివారే. అయినప్పటికీ గవర్నమెంటువారు అవసరముగా యీ బాధలను వారిపై పెట్టిరి. గవర్నమెంటుకు కావలసినది కేవలము శిస్తుడబ్బులే అయినట్లయితే యింతింత

అస్తులను ప్రజలనుండి లాగుకొనవలసినపని నిజముగా లేదు. గుజరాతురైతులు పడిన బాధలు వర్ణించుట దుష్కరము. అయినను వారు లొంగలేదు. కొన్నిచోట్ల శిక్షార్థపు పోలీసులను చేసి పూర్ణమిద డబ్బు వసూలు చేసిరి. బీహారులో యీ పోలీసులను బెట్టిన వాలుగైదుచోట్లనుండియే నాల్గలక్షల డెబ్బదివేల రూపాయలను వసూలు చేసిరి. పోలీసులను పెట్టినచోట్ల వారు చేసిన అక్రమములకు మిడ్ను పూరుజిల్లాలోని హిందూ ప్రజలు దద్దరిల్లిపోయి పూర్ణ విడిచిపెట్టి పోయిరి. ఇట్లు లేచిపోవుటలో వారు పక్ష అష్టకష్టములు వర్ణనాతీతములు. అనేకమందిస్త్రీలు దోవలో చనిపోయిరి.

కొన్నిచోట్ల పూర్ణకుపూర్ణ కలిపి జుల్తానా చేసిరి. చాలచోట్ల ప్రజలపై తుపాకులు కాల్చిరి. అనేకమందికి గాయములు తగిలెను. కొందరు చచ్చిరి. ఈ విషయములో వాయవ్యపరగజాప్రజలు యెక్కువ నష్టపడిరి.

ఈవర్ష నలు యింక చాలును. ఎన్ని చెప్పినను వీనికి తరుగు లేదు. మను ష్యులపేర్లు, పూర్ణపేర్లు చెప్పదలచుకుంటే తరగవు. కాంగ్రెసు తరపున పురుషులు, స్త్రీలు, పిల్లలు చేసిన అమాంబాపతు శాసనోల్లంఘన చర్యలనున్నూ, గవర్నమెంటు ఆధికారులు చట్టప్రకారముననూ, చట్టమునకు మించిన్నీ, శాసనములకు అతీతముగా నున్నూ, విరుద్ధముగానున్నూ చేసిన చర్యలనున్నూ, తోఫాళీతముగా ప్రజలు అనుభవించిన బాధలనున్నూ ఒక్కొక్కటే పూర్తిగా చెప్పదలచుకొన్నయెడల ఒక పెద్ద భారత మనుసు. అవి రోల్లా రోకల్లం బాడినను తీరదు. ఉద్యమము అనేతు హిమాచలము వ్యాప్తమైనది. రాష్ట్రములు రాష్ట్రములతో పోటీపడి ఉద్యమమును సాగించినవి. కేవలము బ్రిటిషుయండియాలోనే కాదు, స్వదేశప్రభువుల సంస్థానములలోకూడ ఈ ఉద్యమము వ్యాపించెను. భగల్ఖండ సంస్థానము యిందుకు నిదర్శనము.

గవర్నమెంటు స్వాధీనపఱచుకొన్న అక్రమములు, కాంగ్రెసు భవనములు పడగొట్టబడెను. కొన్నిచోట్ల తగులబెట్టబడెను.

వార్తాపత్రికలకు గట్టిదెబ్బ తగిలినది. చాలపత్రికలకు ధరావతు నడిగిరి. కట్టిన ధరావతులు గవర్నమెంటు కాజేసి నుల్లీ ధరావతు కోరిరి. ఈ ధరావతులు కట్టలేక చాలపత్రికలు మూలబడెను. గవర్నమెంటు యేమిచేసేపోవునో అను భయముచేత చాలపత్రికలు బయటవచ్చుటయు మానివేసెను.

ఈ బీభత్స భయానక బంధనమునుండి ఒక్క దివ్యాంశము మాత్రము మనోహరముగా కన్పట్టుచున్నది. మొత్తముమీద ప్రజలు శాంతిని వీడలేదు. మహాత్ముని అహింసాపద్ధతి ప్రజలకు గాఢముగా నచ్చినది. అందువల్ల కొద్దివారములలో ముగియవని గవర్నమెంటువారు అనుకొన్న వుద్యమము నెలలెరబడి సాగుటకు అవకాశము

మేర్పడెను. అదిన్నీగాక యింకొక విషయముకూడ చెప్పవలసియున్నది. గవర్నమెంటువారు తమ చట్టములనే దాటి తమ కాసనములనే ఆర్థికమింది యెటుపట్టిన అటు అడ్డదిడ్డముగా వ్యవహరించి నాగకరిక ప్రభుత్వ పద్ధతిని సమస్త న్యాయస్థానములను మంటగల్పు మాగ్నములను అవలంబించియుండికపోయినచో యీ వుద్యమమును వారు అసలు పట్టనేలేకపోయెడివారని నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చును. ఇం దతిశయోక్తి యెంతమాత్రమూలేదు. బహిరంగప్రచారమునకు దోవలన్నియు మూసివేయబడుటచేత చాలమంది కాంగ్రెసువారు తమకు తెలియకుండుగ్గునే రహస్యహర్షములలోనికి దిగిరి. దీనిలోకూడ వారు చాలచాకచక్యమునుమాపించిరి. గవర్నమెంటువారు అనేకరకముల పోలీసులను - మామూలుపోలీసు, రహస్యపుపోలీసు, స్పెషల్ పోలీసులు - దేశ మన్ని మూలలా పెట్టిరి. కాని కాంగ్రెసువారింటిట్లు వీరిని కూడ మరపించి పనిచేసిరి. కాంగ్రెసు ఆఫీసులు నెలకొల్పట, కాంగ్రెసు కరపత్రములను క్రమము తప్పకుండా ప్రచురించుట మొదలగువానిని గురించి చెప్పియుంటిమి. యే సమయమున ఏ కార్యక్రమము అవలంబింపవలెనో యెప్పటికప్పుడు కాంగ్రెసు ఆఫీసులనుండి తాళిదులు వచ్చుచుండెను. సత్యాగ్రహోద్యమమునకు పెద్ద ఘనము అవసరము లేకపోయినను యిత పెద్ద స్కేలుమీద ఉద్యమము నడుచుచున్నప్పుడు డబ్బు కేవలము లేకుండా సాగదు. డబ్బులేనందువల్ల యెప్పుడూ ఎక్కడా ఉద్యమము నిలిచిపోలేదు. డబ్బు వచ్చేది యొక్కడనుండో యెవరికి తెలియదు. పేరులేని దాత పేరుతెలియని గృహీతకు యిచ్చుచుండెను. ఆట్టిస్థితిలో అడబ్బు దమ్మిడీకూడ బీరుపోకుండా యీ వుద్యమమునకే వినియోగపడుటయు, ఆ అల్లకల్లోలపురోజులలో వీటికి దమ్మిడీలతో సహా లెక్క వ్రాయబడుటయు ఆశ్చర్యము! ఆరోజులలో కాంగ్రెసు ఆఫీసులును మనుష్యుల జేబులలోనే యుండెను. ఈరహస్యమువల్ల వుద్యమమునంతను ఒకవ్యక్తి నడుపుటకు అవకాశము చిక్కెను. అయితే యేది వచ్చిననూ సరే లక్ష్యము చేయకుండా బహిరంగముగా ఉద్యమమును సాగించి ప్రజలలో ఉన్నతభావములను మేల్కొలుపుటకు బదులుగా పోలీసులకు కాంగ్రెసువారికి తెలివిలేటలలో పండెముగా ఇది పరిణమించెను. మనవారి తెలివికి మెప్పువచ్చేనేగాని వేరొండు ఫలితము కలుగలేదు.

ఈఆధ్యాయము ముగించుటకు ముందు ౧౯౩౨-౩౩ సంల ఏప్రియల్ నెలలో ఢిల్లీ, కలకత్తాలలో జరిగిన కాంగ్రెసుమహాసభలనుగూర్చి చెప్పవలసియున్నది. పోలీసు వారు యెంతజాగ్రత్తగా ఉన్ననూ ఢిల్లీసభ జరిగితిరినది. చాలామంది ప్రనినిధులు ఢిల్లీకి వచ్చుచుండగా వోవలోనే పట్టుకొని అరెస్టు చేయబడిరి.

ఈమహాసభిల్లీచాందినీచావులో "క్లాక్ టవరు"క్రిందజరిగినది. పోలీసులుచెయ్యి కండ్లతో కనిపెట్టి చూచుచున్ననూ మీటింగుస్థలములోనికి అయిదువందలమంది ప్రతిని

ధులు ప్రవేశింపగలిగిరి. క్లావటవరులో సభ జరుగునని కాంగ్రెసువారు చేసిన ప్రకటన తమ్ములు విమరుచుటకు చేయబడినదని పోలీసులు తలచి వాలంటీర్ల కోసరం యింకొక్కడనో వెదకుచుండిరి! మరికొందరు పోలీసులు యింకొకచోట “అకాలీల” వుత్సవముతో నుండిరి. పోలీసు చాందినీచాకువద్దకువచ్చుసరికి, ప్రతినిధు లచ్చట సమావేశమై తీర్మానములు చేయసాగిరి. అహమ్మదాబాదువాస్తవ్యు లగు నేతరణచోడ్ దాసు అమృతలాలుగారు యీసభకు అగ్రాసనాధిపత్యము వహించిరి. వార్నికనివేదిక చదువబడెను. నాల్గు తీర్మానములు చేయబడెను: (1) కాంగ్రెసుయొక్క సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యదర్శము. (2) శాసనోల్లంఘనము తిరిగి ప్రవేశపెట్టబడినందుకు సంపూర్ణ ఆమోదము. (3) మహాత్మాగాంధీగారి ఆస్వనము ఆలకించి దేశము అత్యద్భుతముగా జవాబు యిచ్చినందుకు దేశము అభినందించబడెను. గాంధీగారి నాయకత్వమందు సంపూర్ణ ఆమోదము తెలుపబడెను. (4) అహింసాసిద్ధాంతమందు విశ్వాసము తిరిగి చెప్పబడెను. అధికారాలు యెంత, చీకాకు పరచినను దేశము-ముఖ్యముగా పరాక్రమకాలు లగు సరిహద్దురాష్ట్రపు పతానము-అహింసను వీడనందుకు అభినందించబడిరి.

మాలవ్యాగారు యీథిల్లీ మహాసభకు అగ్రాసనాధిపత్యము వహింపవలసి యుండెను. కాని వారిని దోషలోనే అరెస్టుచేసిరి. ఈసంరంధకాలములో జైలుబయట నున్న నాయకులు యాయన ఒక్కడే. ఆయన లండనునుండి యిండియాలో అడుగు పెట్టినది మొదలు వయోభారమును గమనింపక, తన శరీరాశోగ్యమును పాటింపక కృషి చేసెను. గవర్నమెంటు చేయుచున్న నిరంకుశచర్యలను ఆయన నిర్మోగమాటముగ ప్రచురించుచుండెను. కాంగ్రెసువారికి ధైర్యమిచ్చుచు తన అపూర్వ శక్తిచేతను, మొక్కవోనిదీక్షచేతను కాంగ్రెసులో పనిచేయువారిని హుషారు చేయుచుండెను. ఏనైనా సందేహములు, చిక్కులు వచ్చినప్పుడు కాంగ్రెసువారు సలహాకొరకు వీరివద్దకే పోవుచుండిరి. వారి ఆశలను మాలవ్యాగారు యెప్పుడునూ నిరర్థకపరచలేదు.

౨. చక్రము మారినది

[గాంధీ ఆమరణాంతోపవాసదీక్ష - పూనా ఒక బంక - పూనా ఒక బంక అంగీకరింపబడుట - స్వాతంత్ర్యసంఘము - ఉపనాపత్రముని కర్త గా - గాంధీ కల్లెములు లాగిపట్టుట - హరిజనోద్యమమునకు గాంధీకి వచ్చిన ఆట్రాక్టివ్ సహాయము - గాంధీ తిరిగి ఖైదీయే - గాంధీ అప్పగింపు తానివారణ ప్రచారముని కంగీకరింపబడుట - మైనారిటీల సంఘములో గాంధీ ప్రసంగము - గాంధీ సర్ సామ్యూయి హోగుకు వ్రాసిన ఉత్తరము - ప్రశ్నోకనియోజకర్తము హానికరము - "మరణము పొందువరకును ఉపవాసము చేయుదును" - మతవిశ్వాసము - సర్ సామ్యూయి హోగు ప్రశ్నోత్తరము - గాంధీ ప్రధానమంత్రికి వ్రాసిన ఉత్తరము - ప్రధానమంత్రి జవాబు - గవర్నమెంటువారి నిర్ణయము విశదపరచబడుట - రక్షణలు తాత్కాలికములు - ప్రభుత్వోద్ధారము స్వల్పము - ప్రభుత్వ నిర్ణయము మారలేదు - గాంధీకి చిట్టచివరి ప్రశ్నోత్తరము - నిర్ణయమునే - బొంబాయి ప్రభుత్వమునకు గాంధీ ఉత్తరము - "నా జీవితవిశ్వాసము" - న్యాయముకొరకు - మానవవాఙ్మయముకొరకు పోరాటము - ఎరవాడసంధి - ఇతర ఉపవాసములు - టాగూరు నిర్ణయము - ఆయన భావపరివర్తనము - రాజేంద్రబాబు ప్రకటనము - కలకత్తా కాంగ్రెసు నిషేధింపబడుట - తీర్మానములు - గాంధీయొక్క ౨౦ రోజుల ఉపవాసము - గాంధీ రానుగ్రామమునకు పోవ నుద్దేశించుట - నిర్బంధము, విడుదల - తిరిగి అరెస్టు - బీహార్ భూకంపము - జవహర్ లాల్ అరెస్టు, ఖైదు - శాసనసభా ప్రవేశ కార్యక్రమము.]

రెండవ రాండు టేబిలు సభలో బ్రిటిషు ప్రధానమంత్రి నూజ్ వాల్సు సాంఘిక సమస్యను గూర్చి తాను మధ్యవర్తి పరిష్కారము చేసెదనని, అందు కక్కడకు వచ్చినవా రందఱును అంగీకరించి సంతకములు పెట్టవలెనని కోరెను. కాని, ఆ మధ్యవర్తి పరిష్కార మెన్నడును జరిగియుండలేదు. ఈ విషయములు పాఠకులకు తెలిసియేయుండును. ప్రధానమంత్రి అసాధారణపద్ధతి నవలంబించెను. సాధారణముగా ఒక పెద్దమనిషిని మధ్యవర్తిత్వము చేయవలసినదని పార్టీలు పిలిచెదఱు. ఇక్కడ తనంట తాను మధ్యవర్తిత్వము చేసెదనని ప్రధానమంత్రి పార్టీలను

పిలిచెను. కాబట్టి అది అపజయము పొందక తప్పనిపరి యైనది. కనుక అల్పసంఖ్యాకుల విషయములో ప్రభుత్వమునాడు చేసిన నిర్ణయము వైటు పేపరులోని తక్కిన నిర్ణయములతో పాటునే గాని అదియొక ముగ్యవర్తితీర్పు కాదు. తరువాత 'అంటరానివాండ్లు' హిందూసంఘమునుండి చీలదీయుటకు చేయబడిన ప్రయత్నములు తన ప్రాణము లాడ్డి నిరోధింతునని గాంధీ రెండవ కాంసు టేబిలు మహాసభలో చెప్పినమాటలు చదువరులకు జ్ఞాపక ముండియుండును. గాంధీ ఇపుడా కఠినప్రతిజ్ఞను నిలుపుకొనవలసిన తరుణ మాపన్నమైనది. ఆయన ౧౯౩౨ మార్చి ౨౭లోనే భారతరాజ్యాంగ కార్యసర్వీ కీ విషయమునుగూర్చి ఒక ఉత్తరమును వ్రాసెను. దానిని జేకోవ్నా ఉదాహరింతుము. లోధియనుకమిటీవారు జనవరి ౧౭ వ తేదీన ఓటింగు హక్కులకుగూర్చి, ఎన్నిక స్థానములనుగూర్చి విచారించుటకు భారతదేశమునకు వచ్చిరి. కాలముగడచిపోవుచుండెను. లోధియనుకమిటీవారి నివేదిక తయారయిపోయెను. మన మాలో చిన్నాండగానే తమపనులను, తాము చక్క చెట్టుకొనుటలో విటిమవారు మంచిచాక చక్రము గలవారు. కాబట్టి గాంధీ తీవ్రముగా ఆలోచించి ౧౯౩౨ మార్చి ౧౧ వ తేదీన సర్ సామ్యూలు హోరు కొక ఉత్తరము వ్రాసెను. నిమ్నజాతులకుగాని, అంటరానివారలకుగాని ప్రత్యేక నియోజకవర్గములను సృష్టించుటకే ప్రభుత్వమునారు మోజించేయొడల తాను మరణము పొందుకరకునూ నిరావార దీక్ష వ్రాసెదనని, ఆ ఉత్తరములో గాంధీ స్పష్టపరచెను. ౧౯౩౨ ఏప్రిలు ౧౩ వ తేదీన సర్ సామ్యూల్ హోరు ప్రత్యుత్తరము పంపెను. అని కేటలము మామూలుగా అధికారులు పంపే ప్రత్యుత్తరమువంటిదే. "ఆయన లోధియను సీఫార్లస్కొరకు జేచి యుండవలెను. సమయము వచ్చినప్పుడు గాంధీ అభిప్రాయములు విచారించబడును." ఇవి ఆయనమాటలు.

ఆగస్టు ౧౭ వ తేదీన మజ్డోనాల్లు తన నిర్ణయమును ప్రకటించెను. ఆ నిర్ణయమే ముగ్యవర్తితీర్పుగా వాడబడుతున్నది. (అనుబంధము F) కాని దానిని ముగ్యవర్తితీర్పువలె తప్పు. గాంధీ ఆ నిర్ణయమును ప్రతిఘటించినయొడల ఆయన తప్పు చేసినట్లుగా ప్రపంచమునకు తోపజేయుటకు ప్రధానమంత్రి బద్ధిపూర్వకముగా చేసిన ప్రయత్న మిది. నిమ్నజాతులకు ప్రత్యేకనియోజకవర్గము లేర్పాటు చేయబడుటే గాక అదనపు వోట్లున్నూ, సాధారణ నియోజకవర్గములో స్థానములను పోటీచేసే హక్కున్నూ కూడా వారికి ప్రసాదించబడెను. ఈ నిర్ణయము కసికొద్దీ చేయబడినది. ఆగస్టు ౧౮ వ తేదీన గాంధీ తన కార్యవిధానమును నిర్ణయించుకొనెను. దానినిగూర్చి ప్రధానమంత్రికి విశదపరచెను. ౧౯౩౨ సెప్టెంబరు ౨౦ వ తేదీన ఉపవాసవ్రతము ప్రారంభ మగునని ఆయనకు తెలియబరచెను. మజ్డోనాల్లు సావకాశ

ముగా పెట్టెంబరు ౮ వ తేదీని గాంధీకి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఈ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరము లన్నీ పెట్టెంబరు ౧౨ వ తేదీని ప్రచురింపబడెను. ప్రధానమంత్రి నిన్ను జాతులనుగూర్చి గాంధీకి శత్రుభావ మున్నట్లుగా నిందాగోపణ చేసినవిషయమును ఇక్కడ నిరసించుటకు మాత్రమే ఉదాహరింపబూనితిమి. సాంఘికనిర్ణయములను గూర్చిన లోపాలోపములతో మన కిప్పుడు ప్రసక్తిలేదు. అందులో కొంతభాగము పూనా ఒడంబడికతో గీటుపడెను. తిక్కినదిహడా గీటుపడ నున్నది. పూనా ఒడంబడిక ఏవిధముగా పరిణామము పొందిననో మనము తెలుసుకొనవలెను. గాంధీనిరాహారదీక్షయొక్క ప్రత్యేక ఫలితి మది.

గాంధీ, దిటిషుప్రధానానుత్యులమధ్య జరిగిన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు ప్రకటింపబడినవిన్నట్లు ఆయన నిరాహారదీక్ష పూనేలోగా ప్రపంచక మల్లాడి పోయినది. వ్యక్తులు, సంస్థలు, జాతులు - అందరూకూడా ఈ మహాపదనుండి ప్రపంచకమును తప్పించుట కివరికి తోచిన ప్రయత్నమును వారు చేయబూనిరి. గాంధీసంవర్సనమకొరకు జైలధికారులకు దరఖాస్తులు పెట్టబడెను. కాని అవి త్రోసివేయబడెను. ప్రపంచకపు కొట్టికొననుండి పూనాకు కింతినార్తలు దుమికినవి. గాంధీని ఆయననిర్ణయమునుండి తప్పించుట కనేకప్రయత్నములు చేయబడెను. మిత్రు లాయనప్రాణములను సంరక్షింప చూచుచుండగా శత్రువులు వింతగా చూడవొడిగిరి. గాంధీనిరాహారదీక్ష దేశము నల్లకల్లోలము చేసెను. ౮ సంవత్సరములక్రిందకు ఆ నిరవాహకజెయిలులోనే గాంధీ కాకస్మికముగ గర్భకోశముగా జబ్బు (Appendicitis) చేసెను.

ఇప్పు డాయన బుద్ధిపూర్వకముగా మరణించేటంతటివరకును నిరాహారదీక్ష పూనెను. కాబట్టి దేశ మొక్కసారి చింతానిమగ్నమైపోవుటలో వింత లేదు. ప్రధానమంత్రినిర్ణయము నిర్మూలించబడవలెను. ప్రధానమంత్రి తనంతట తా నాపనిని చేయడు. కాబట్టి అది హిందువులలో ఒడంబడికమాలమున జరుపబడవలెను. అందుకొరకు మహాసభ జరగవలసియుండెను. అది ౧౯ వ తేదీని జరుగవలెనా లేక ౨౦ వ తేదీని జరుగవలెనా అని ఆలోచనలు ప్రారంభ మయ్యెను. గాంధీ ప్రాణము సంరక్షింపబడవలెను. ఈ విషయములో నిన్ను జాతినాయకుడే ముందు పూనుకొనుట చాలా కీర్తిప్రదమైన విషయము. రావు బహద్దరు యం. సి. రాజా ప్రత్యేకనియోజకవర్గములను ఖండించెను. సత్రూ గాంధీని విడుదలచేయవలె నని కోరెను. కాంగ్రెసువాదులు ప్రజాభిప్రాయములను కేంద్రీకరించి రాజీచేయబూను కొనిరి. పండితమాలవ్యా, వయోవృద్ధుడు గనుక ఆయనకు మంచిఆలోచన తోచెను. వెంటనే ఆయన నాయకుల సమావేశమును జరుపవలె నని ఆలోచించెను. ఇంగ్లండులో

లాస్సుబరీ, పోల్క్, ఆంగ్లాను లీ పండిట్లని గూర్చి ఆంగ్లప్రజలకు తెలియ చేయ నారంభించిరి. ఇంగ్లండుదేశ మంతటా ప్రార్థనలు జరుపబడవలె నని పాపముబడిగల పెద్దల సంతకములతో ఒకప్రకటనము చేయబడెను. హిందూదేశ ములో పెద్దెంబరు ౨౦ వ తేదీ ప్రార్థనోపవాసదినముగా తలపబడెను. ప్రధాన మంత్రినిర్ణయమును మార్పుచేయించుటకు ప్రారంభింపబడిన ఈ ఉద్యమము భారతదేశములో అప్పృశ్యతాకళంకమును నిర్మూలించుకట్టిడిగా పరిణమించినది. కలకత్తా, ఢిల్లీ మొదలగు నగరములలో అంబరానివార్లకొరకు దేవాలయద్వారములు తెరవబడెను. గాంధీ ఉపవాసప్రతీకమును ప్రారంభించినవెంటనే విడుదల చేయబడు నని ప్రపంచక మానించెను. కాని, కొన్ని నియమాలతో ఆయన కర్తవ్యమైన ఒక గృహస్థునింబ ప్రత్యేకముగా నుంచుట కొఱవించింపబడినది. గాంధీ, తా నెట్టివరకులకు లోబడుటకుగాని, ప్రభుత్వమువారికి న్యాయప్రయోగము కలిగించుటకు గాని ఇష్టపడనని వ్రాసెను. ప్రభుత్వమువారుందుకు వెంటనే అంగీకరించిరి. ఆయన కీర్తనము లేనిపద్ధతులను బలవంతముగా ఆయనపైన ప్రయోగించుట మానిపెరి.

పూనా ఒడంబడికయొక్క పరిణామచరిత్ర మిచ్చట వివరముగా నుకాహరించుట మాకు సాగ్యము కాదు. ఈసభ మొట్టమొదట బొంబాయిలో మాలవ్యాజీచే సమావేశపరచబడెను. తరువాత దానికార్యరంగము పూనా కు మార్చబడెను. దీనిని గూర్చిన వివరములను తెలుసుకొనవలె నన్నవారు గాంధీ ఆంతరంగిక కార్యదర్శి ప్యావీలార్చే వ్రాయబడిన 'మహాోపవాసము' (The Epic Fast) అనే గ్రంథమును చదువవలెను. డాక్టరు అంబేద్కర్ వెంటనే రాయబారములలోకి దిగెను. అమృత లాల్ తక్కర్, రాజగోపాలాచారి, చునిబాల్ మెహతా, పండిత మాలవ్యా, బిర్లా, ఫర్దార్ పటేల్, సగోబినీదేవి, జయకర్, అంబేద్కర్, యం. సి. రాజా, రాజేంద్రప్రసాదు, హృదయనాథకుంజ్ర మొదలగువారి సహాయముతో ఒక ప్రజాళిక తయారుచేయబడెను. అది గాంధీ ఉపవాసప్రత మవలంబించిన అయిదవరోజున అన్ని పక్షములవారిచేతను అంగీకరింపబడెను. నిమ్నజాతులు వారి ప్రత్యేకనియోజకవర్గములను పోగొట్టుకొని, సాధారణ హిందూ నియోజకవర్గములతో మాత్రమే సంత్కృతి పడిరి. (ఇదివరకే బ్రిటిష్ నిర్ణయముప్రకారము వారు సాధారణ హిందూనియోజకవర్గములలో చేర్చబడి యుండిరి.) కాని కులసహింసలు వారికి కొన్ని సంవత్సరాలను అంగీకరించిరి. ఒకటి, వారికి వివిధకాసనసభలయందలి సాధారణనియోజకవర్గములలో కొన్ని (౧౮౮) ప్రత్యేకస్థానము లేర్పాటు చేయబడెను. రెండు, వారిలో వారు ప్రతిప్రత్యేకస్థానమునకును నలుగు రభ్యర్థుల నెన్నుకొనవలెను. సాధారణనియోజకవర్గము లీ నలుగురిలో నొకరిని వరింపవలసియొచ్చుది. ఈ ఒడంబడిక ఆంగ్లనీతికి

భావముతో గాని మార్పుబడుటకు వీలులేదు. నిమ్మజాతుల ప్రయిమరీ ఎన్నికలు ౧౦ సంవత్సరముల కాలమువరకూ కూడ కొనసాగవచ్చును.

ప్రధానమంత్రి నిర్ణయమున మార్పు చేయవలసినంతవరకు పూనా ఒడంబడిక బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారిచే అంగీకరింపబడెను. ప్రధానమంత్రి నిర్ణయము (Award) నకు చెలిగానున్న విషయములలో మాత్రము బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు తమ తీర్మానము నిలిపి యుంచినది. నిమ్మజాతినాయకు లీ ఒడంబడికకు సంతోషించుటకు కారణము కలదు. ఎందువలన ననగా, ప్రధానమంత్రినిర్ణయములోకంటె వారికి రెట్టింపుస్థానములు లభించినవి. అంతేకాక వారి జనసంఖ్యవామామను మించి వారికి ప్రాతినిధ్యము లభించెను. ౧౦ సంవత్సరములతరువాతరిఫరెండమును బహువలనన్న విషయముద్విద్వివరత్కణలో వాదప్రతివాదములకు కారణమయ్యెను. గాంధీ రిఫరెండమును తుచ్చుకొనుటకు ౧౦ సంవత్సరములకంటె ౫ సం. లుండిన బాగుండు నని నూచించెను. దానిని ఆలస్యము చేసినయెడల ప్రజలు సంతోషించు రని ఆయన భావించెను. కాని అంతేదగ్గర కులీనహిందువుల సదుద్దేశమును పరీక్షించుటకు కాక, నిమ్మజాతులవారిలో ప్రతికూలముగా వోట్లెక్కించేనిమిత్తము ప్రచారముచేయుటకొర కెక్కువ కాలపరిమితి ఉండవలె ననెను. గాంధీ ౫ సంవత్సరములే కాదు. “నా జీవితాంతమువరకును పరిమితి ఉన్నను నా కభ్యంతరము లే”దనెను. చిలుచివర కీ యావత్తువిషయమూ, ముందుముందు పరస్పర అంగీకారముతో నిర్ణయింపబడవలె నని రాజగోపాలాచారి నూచించెను. గాంధీ సెబాసనెను. ౨౬ వ లేదీని రివిండ్రనాథటాగూరు గాంధీని దర్శించెను. పరిగా అనాడే బ్రిటిష్ మంత్రివర్గమునా రొడంబడిక సంగీకరించినట్లు వార్తరచ్చెను. ఇంగ్లండు ఇండియాదేశములలో ఒకటేసారి ౨౬ వ లేదీ ఉదయమున పూనాఒడంబడిక అంగీకరింపబడినట్లుగా ప్రకటింపబడెను. హేగ్ భారతశాసనసభలో ఈ క్రిందివిషయములతో ఒక ప్రకటనమును గావించెను:

(౧) ప్రధానమంత్రి నిర్ణయించిన ప్రత్యేకనియోజకవర్గములకు బదులుగా ఎరవాడ ఒడంబడిక ప్రకార మంగీకరింపబడిన రాష్ట్రీయశాసన సభలలోని నిమ్మజాతులప్రాతినిధ్యప్రణాళిక పార్లమెంటుకు సిఫారసుచేసే నిమిత్త మంగీకరింపబడినది.

(౨) ఎరవాడా ఎగ్రిమెంటు ప్రకారము నిమ్మజాతుల కేర్పాటు చేయబడిన రాష్ట్రీయశాసనసభల స్థానములసంఖ్య బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారిచే అంగీకరింపబడినది.

(౩) నిమ్మజాతుల తేనుముకొరకు ఎరవాడ ఒడంబడికలో నిర్ణయింపబడిన హామీలు కులీనహిందువుల సప్తమలైన వాగ్దానములుగా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారిచే భావింపబడినది.

(౪) నిమ్మజాతి ప్రతినిధులు కేంద్రకాసనపథ కెన్నుకొనబడుపద్ధతిని గూర్చి, వారి వోటింగు గాఢులగుకూర్చి పూనాడవంబడికలూరి మరతులకు ప్రభుత్వము వారు వెంటనే అంగీకారము తెలుపజాలరు. కేంద్రకాసనపథం ప్రాతినిధ్యమునుగూర్చి, వోటింగు వాఙ్మూలనుగూర్చి ఇంకా విచారణలోనున్న కారణమున వెంటనే నిర్ణయంప వీలులేదు. కాని ప్రభుత్వమువారు దానికి వ్యతిరేకులుమాత్రము కాదు.

(౫) కేంద్రకాసనపథంలో బ్రిటిష్ హిందూదేశమున కేర్పాటు చేయబడిన సాధారణ స్థానములలో నూటికి గూడకున నిమ్మజాతులకు ప్రత్యేకింపబడ వలెననీ, అది తనితరసింగువులకును వారికిని ఒడంబడికమీద జరుగవలెననీ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ మంగీకరించెను.

గాంధీజీ కొనుగోరినది కేవలము తన ఛాతికళిరమును రక్షించుకొనుట కాదు. ఎవరి కోరికయు తానీ ఈపవాసము ప్రారంభించెనో, లక్షలాదిగాగల ఆ ప్రజల నైతికజీవితములను పక్షింపు అయినకు ముప్పును. చిట్టిదివరకు పండిత హృదయ వాధకుంబు, సి. రాజగోపాలాచార్యులు గాంధీని సంశృప్తిపరచగలిగిరి. గాంధీ ౨౬ వ కేంద్ర నాయంకాలను గం ౫-౧౫ లకు, ప్రార్థన జరిగినపిమ్మట, పారణచేయుట కంగీకరించెను. గాంధీప్రాణము తాత్కాలికముగా రక్షింపబడె నన్నమాట సత్యము. కాని ఆయన నిరావారదీక్షను మానుకొనుట కంగీకరించిన తత్త ణము అస్పృశ్యతానివారణమునకు తగిన సంస్కరణము శ్రద్ధగా కొంత నిర్ణీతికాల ములో జరుపబడనియెడల తాను తిరిగీ ఉపవాసవ్రతము నవలంబింతునని గాంధీ ఖండి తముగా చెప్పెను. ఆయన అందుకొరకు కాలగర్హము చేయదలపెట్టెను. కాని ఆ యన కావిషయములో అంతర్వాణి ఇషమితమని చెప్పలేదు. గాంధీ “స్వాతంత్ర్యసం దేశము” ప్రతి అంటరానివాని ఇంటిలోకి చొచ్చుకొని పోవలెను. సంస్కరణము గ్రామములకు సంబంధించి ఉన్నప్పుడే అది సాధ్యమగును. నిమ్మజాతులసమస్యకు ఆ దర్శప్రాయమైన పరిష్కారము కలిగేయెడల అదొక్కటే వివిధసంఘముల మధ్యను వికమత్యమును చేహర్పగలదని గాంధీ ఆశయము.

ప్రజలు ఉపవాసదీక్షావసరమునుగూర్చి, దాని కక్షిగూర్చి కంకించిరి. గాంధీ పెట్టెంబరు ౧౫, ౨౦ వ కేంద్రంలో దానినిగూర్చి వివరించెను. ఉపవాసవ్రతమునుగూర్చి ఆయన ఆభిప్రాయ మిది: జ్ఞానముకొరకును, ప్రాయశ్చిత్తముకొరకును, ఉపవాసముచేసే పద్ధతి ఈ నాటిదికాదు. అది అతిపురాతనమైనది. అది క్రైస్తవమతములోను, మహమ్మ దీయమతములోనుకూడ ఆచరణలోనున్నది. ఆత్మపరిశుద్ధతకొరకు హిందూమతములో నిర్వర్తింపబడే ఉపవాసదీక్షలు వేసవేలు. ఆత్మపరిశుద్ధతకోస మెంతో ప్రయత్నము

చేసి, “మిక్కిలి కమ్మదిగా పలికే నా అంతర్యామిని సుప్తముగాను, సరిగాను వివరింపజేసి శక్తిని సంపాదించుకొంటిని. నే నీ ప్రస్తుతప్రాయశ్చిత్తకాండను ఆ అంతర్యామి ప్రబోధము ననుసరించియే ప్రారంభించితిని. కొంచెదు ఉపవాసవ్రతమును ఇతరులను నేధించుటగా భావించును. ‘ప్రేమ బలవంతపెట్టును, కాని నేధించదు.’ అని నేను చెప్పెదను. న్యాయసత్యములుకూడా ఇంటే. అవి బలవంతపెట్టును గాని బాధించవు. నా ఉపవాసవ్రతమును న్యాయమునే త్రాసుతో చూచువారేని కోరుచును. పైచారిత్ర కిది బాల్యచాపల్యముగా కనిపించవచ్చును. నాకునాత్రి మట్లు కాదు. నే నింకను త్యజింపదగినవస్తువేదైన నాదగ్గర ఉన్నయెడల దానిని ఈపాప త్తయార్థ మిచ్చివేయగలను. కాని నా ప్రాణముకంటె నాయెద్ద మరేమీలేదు. నేను ద్వేషించిన ఈ ఉపవాసవ్రతము నాయందు నమ్మకము గలవారికి ప్రతిహూయముగాను, నాయందు విశ్వాసము లేనివారికి అనుకూలముగాను ప్రారంభింపబడినది.” అని ఈ విధముగా ఆయన చెప్పినందువలన ఆయన అవలంబించిన ఈ ఉపవాసవ్రత ముండాధికారప్రపంచకమునకు గాని, భారతజీతములోని ఆయన ప్రతిహూయరతుగాని వ్యతిరేకముగానూత్ర ముద్దేశింపబడలేదని సుప్తమైనది. అది న్యాయసంస్థాపనార్థము ప్రారంభింపబడినదని నమ్మిన అసంఖ్యాకులను భారతీయులకు ప్రతిహూయముగా ముద్దేశింపబడెను. ఏమిన్నటికంటె “అది హిందూఅంతర్యామిని నిజమైన మతిస్థమైనవకు ప్రబోధించుట కుద్దేశింపబడె” నని గాంధీ చెప్పెను. గాంధీ, ఇంతకాలమునుండి తన హృదయములో క్రోధద్వేషము లింకా ఏమూలనైనా కలవేమో యని పరిశోధించుకొన ప్రారంభించెను. కాని తనలో క్రోధద్వేష భావములున్నట్లుకనుపించలేదు. ఆయన అందరియందును ఒకాభివ్రతతోను, నిష్కలంకములైన ఆశయములతోను ఈ దీక్షకు పూనుకొనెను.

పూనాజనంబడికను ప్రధానమంత్రి అంగీకరించి, గాంధీఉపవాసవ్రతమును విడిచి పెట్టినచటనే, బొంబాయిలో తిరిగి నాయకులసభ సమావేశ మయ్యెను. అందులో అప్పొక్త్యతానివారణమునకు హిందూసంఘము హామీ యిస్తూన్నట్లుగా తీర్మానింపబడెను. ఈ తీర్మానానుసారముగానే ఘనశ్యామదాసుబిర్లా అగ్గ్యక్షతక్రింద హరిజన సేవకసంఘము స్థాపింపబడెను. దానికి సర్వెంటు ఆఫ్ ఇండియా సొసైటీకి చెందిన అమృతలాల్ ఢక్కర్ కార్యదర్శిగా నియమింపబడెను.

౧౯౩౨ సెప్టెంబరు ౨౫ వ తేదీని బొంబాయిలో పండితమాలవ్యా అగ్గ్యక్షతక్రింద జరిగినసభలో ఈ క్రింది తీర్మాన ముమోదింపబడెను:

“నేటినుండి పుట్టుకచేత హిందువులలో ఎవడూ అంటరానివాడుగా పరిగణింపబడకూడదు. ఇంతవరకునూ ఆ విధముగా పరిగణింపబడుతూన్నవారు పల్లికు నూతులన, పల్లికుపాతశాలలను, పల్లికుకోడ్లను, తిక్కిన పల్లికు సంస్థలను తదితర హిందువులవలెనే ఉపయోగించుకొనుటకు హక్కు కలిగియుండురు. ఈహక్కు మొట్టమొదటి ఆవకాశములోనే న్యాయశాస్త్రమునందు చేర్చబడును. ఈ లోగా ఆ విధముగా చేర్చబడినియెడల స్వరాజ్య చార్ల మెంటులో అన్నిటికంటెనూ మొట్టమొదటిచట్టము దానినిగూర్చియే చేయబడవలెను.

“అంటరానివాళ్లని పిలువబడేవారిపై ఆచారపరంపరగా నేయబడిన ఆంక్షల నన్నిటిని తొందరలో శాంతియుతిమును, ధర్మసమ్మతిమును అయిన పద్ధతులతో తొలగించుట హిందువుల ధర్మమని ఈసభవారంగీకరిస్తున్నారు. అంటరానివాళ్లు దేవాలయప్రవేశ మొనరించుటకుకూడా హక్కుండవలెను.”

ఆతిపవిత్రమైన ఆ ఉపవాసవ్రతము దాని సంపూర్ణఫలితమును పొందినది. అస్పృశ్యతానివారణముకొరకు దేశమంతటా ప్రచారముజరిగినది. ఈ నూతనోద్యమము వలన శాసనోల్లంఘనములో పాల్గొనిన కొందరికి సంతృప్తి కలిగినది. రెండవసారి గాని, మూడవసారిగాని జైలుకు పోవవలసివారి పనియందు నిమగ్నమైరి. అస్పృశ్యతానివారణ కార్యక్రమములమున కాంగ్రెసుపక్షి భంగము రాకూడదని, కాంగ్రెసువాసులను హెచ్చరికచేయుట మంచిదనికూడా కొందరు భావించిరి. కాంగ్రెసు వాక్రమించకుండానే తగినంతమంది అస్పృశ్యతానివారణ ప్రచారకులను తయారుచేయుజాలక, దేశము గొడ్డుపోలేదు. గాంధీ అనేక సందర్భములలో కాంగ్రెసేతరు లీపనికి పూనుకొనవలెనని చెప్పెను. ఆయన ఈ పనిని బిర్లా, ఛక్కర్ లాటి వారికి అంటగట్టుటలోనే అస్పృశ్యతానివారణ ప్రచారకులను కాంగ్రెసుప్రచారకులనుండి విడిచియవలెనని కోరిక ఉన్నట్లు స్పష్టము కాగలదు. ఏమైనప్పటికి కాంగ్రెసుకు స్పష్టమైనపని అస్పృశ్యతా నివారణ కార్యమునకు లాభ మైనది. గాంధీ ఉపవాసవ్రతము మూలమున ఆ ఉద్యమమునకు ప్రోత్సాహ మెక్కువ కలిగెను. యువకులు కొందరు తొందరపడసాగిరి. వారిని గాంధీ కళ్లములు లాగిపట్టవలసి వచ్చెను. దేశములో అనేకమంది హరిజనులను దేవాలయములలో ప్రవేశపెట్టించుటకు ఆమరణాంత ముపవాసము చేయబూనుకొనిరి. అసహాయోద్యమసందర్భమున శాసనోల్లంఘనమున కుత్సాహపడినట్లే, బాలురైన కొందరు ప్రేక్షకులు తమస్థితిని, తమ పరిసరపరిస్థితులను గమనించక ఈ తీవ్రమైన ఉపవాసవ్రతమునకు పూనుకొనిరి. ౧౯౨౧, ౨౨ లో అనేక సందర్భములలో గాంధీ తన పలుకుబడిని వినియోగించి యువకులతొందరపాటును నిరోధించగలిగెను. ఇప్పుడుకూడా అట్లే చేసెను.

గాంధీ ఆదేశానుసారముగా హరిజన్ ద్యమముగా అనేకమంది శోక్యము కల్పించు కొనిరి. ఆ ఉద్యమవ్యవహారములు కూడా ప్రతిగంటకూ, ప్రతినిమిషమునకూ పరివర్తనము పొందుచు విభోపాలనవాదు హిందూ సంస్కరణోద్యమమునకు గల వ్యతిరేకములు విరాళము నిచ్చెను. ఫాదరు విన్ స్టో భారత క్రైస్తవ సంఘమునకు ప్రత్యేక నియోజక వర్గము పనికిరాదని సోదర క్రైస్తవులచేత సంతకముగా చేయించి, ఒక విజ్ఞప్తి ప్రకటించెను. సోకతాల్ గాంధీ విశదలచేయబడవలె నని కోరుచూ, హిందూ మహమ్మదీయ సఖ్యమునకు ప్రయత్నించెను. నేళములో సంఘభావము కురువరలెనని అన్ని పక్షములవారును ప్రయత్నింపసాగిరి గాంధీ ఉపనాసక్రతిసంబంధమున మిశ్రు లాయనను చూడవచ్చుటకు కల్పింపబడిన అవకాశములు ఆకస్మికముగా పెట్టెంబడు 2 వ తేదీని ప్రభుత్వమువారిచే తీసివేయబడకుండుననియెడల సాంఘిక సమాఖ్య తప్పకందాకుదిరి ఉండేది. గాంధీని చూడదలచుకొన్న జయకరుకు అందు కనజ్ఞ ఈయబడలేదు. సోదానీశ్వరి తిరిగి స్త్రీలకైదుకు పంపివేయబడెను. కస్తూరిదేవి గాంధీదగ్గరనుండి పంపివేయబడెను. మిత్రులు రావీలు లేకుండా చేయబడిరి. ఎప్పటివలె గాంధీ ఖయిదీ అయ్యెను. అయిదురోజులు ముందుగా కస్తూరిదేవి విడుదల చేయబడి గాంధీదగ్గరనుండుట కవకాశము కల్పింపబడెను. హరిజన్ ద్యమమునకు కల్పింపబడిన అవకాశములను పెంబనే తీసివేయుటమూలమున గాంధీ ప్రతిఘటించెను. అది పూనాసంధివరకులకు వికాసమని ఆయన అనుకున్నాడు.

దీర్ఘములైన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరిగిన పిమ్మట గాంధీ అప్పృత్యత నివారణప్రచారమును సాగించుటకు కల్పింపబడిన నిర్బంధము లన్ని తీసివేయబడెను. ఇప్పుడు మిశ్రు లాయనను దర్శింపవచ్చును. ఉత్తరప్రత్యుత్తరములను జరుపవచ్చును. హరిజన్ ప్రచారమునుగూర్చి పత్రికలలో వ్యాసములు వ్రాయవచ్చును. ఈ సందర్భమున ఇండియాగవర్నమెంటు హోముమెంబరు హేగ్ నవంబరు 2 వ తేదీని ఈ క్రింద ప్రకటనమును భారతకాపనసభలో కావించెను.

“ఇటీవల అప్పృత్యతానివారణ కార్యక్రమసందర్భమున మిత్రులను దర్శింపబడును, ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుటకు, తన కెక్కువ స్వేచ్ఛ కావలె నని గాంధీ కోరెను. కాననోల్లంఘనోద్యమముతో అప్పృత్యతానివారణమున కేమీ సంబంధము లేదనీ, అది కేవలము నైతికవిషయకమైన మరిసంస్కరణ మనీ గాంధీ నూచించి ఉండుటచే ఆ విషయముగా మే చూయనప్రయత్నముల కభ్యంతరములను కల్పించదలచుకొనలేదు. కాబట్టి అప్పృత్యతానివారణమునకు సంబంధించినంతవరకు ఆయన పత్రికలకు వ్రాసుకొనుటకుగాని, ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుకొనుటకుగాని, మిత్రులను దర్శించుటకుగాని ఏమీ అభ్యంతరము లేదు. కాని రాజకీయ విషయములను గూర్చి మాట్లాడుటకుగాని ఏమీ అభ్యంతరము లేదు.”

యములలోమాత్రము గాంధీచైవ ఇహవశున్న నిరోధములలో యేమీ మాడ్చు కలిగింపబడలేదు. ఈ విషయము వైస్రాయియొక్క ఆంతరంగిక కార్యదర్శి మాలావా సోకతాల్కి ఇదివరకే వ్రాసెను."

గాంధీ ఉపవాసవ్రతమునుగూర్చిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములను, పూనా ఒడంబడికయొక్క నకలునూ ఈక్రింద సుదాహరింతుము.

గాంధీ ౧౩-౧౧-౩౧ వ తేదీని లండనులో డౌండుశేరిలింగంపల్లి నధ్యయను అప్పొక్లెయినుగూర్చి ఇచ్చిన ఉపన్యాసములోని భాగ మిక్రింద సుదాహరింపబడినది:

"నేను దానిని ప్రాణము లొడ్డి నిరోధింతును"

"ఎతర అల్పసంఖ్యాకు హక్కులను నే నధ్యయనేనుకొనజొందును. అన్నిటిలోకి అప్పొక్లెయిల హక్కులనుగూర్చిన విషయము నాకు మిక్కిలి బాధాకరముగానున్నది. అది శాశ్వతకళంక మని నా యభిప్రాయము.

"భారతీయస్వాతంత్ర్యసంపాదనకు బదులుగా కూడ అప్పొక్లెయిల మఖ్యప్రయోజనములను నేను విక్రయింపజాలను. నేను విశాలభారతజేతములోని అప్పొక్లెయిలకు ప్రాతినిధ్యము వహించునట్లుగా భావింతును. నే నీవిషయము నా వ్యక్తిపరముగానే కాక కాంగ్రెసుపక్షమునగూడచెప్పుగలను. అప్పొక్లెయిలయొక్క వోట్లుతీసికొనబడేయెడల అందరికంటెను నాకే యెక్కువవోట్లు వచ్చునని నావిశ్వాసము. నేను ఆసేతు హిమచలము సంచారముచేసే అప్పొక్లెయిల అంతును తొలగించుటకు ప్రత్యేకనియోజకవర్గములుగాని, ప్రత్యేకస్థానములుగాని ప్రయోజకములు గాదని ప్రచారము చేయగలను. అప్పొక్లెయిల పూర్వాచారపరాయణులకు కళంకముగాని అంటరాని వాండ్లకు కాదని విశ్వసించే హిందూసంస్కర్తలు నేను చాలామంది కలరు. ఈ సంగతి యీ కమిటీవారున్నూ, గూఢత్రిపంచమున్నూ తెలుసుకొనుగాక. మా ఎన్నికలపట్టిలోకాని, మా జనాభాతెక్కలలో కాని అంటరానివాళ్లు వేరుగా ప్రత్యేకింపబడుట మా కక్కరలేదు. శిశువులు శాశ్వతముగా అట్లేయుండురుగాక! మహమ్మదీయులను బహిష్కరింపవలెనట్లే యుండురుగాక! అప్పొక్లెయిలు శాశ్వతముగా అట్లుండగలరా! అప్పొక్లెయిల జీవించుటకంటె హిందూ మతము మరణించుటే నా యిష్టము. కాబట్టి డాక్టరు అంబేద్కరుకు అప్పొక్లెయిలను ఉద్ధరించవలెనని ఎంతకొరక యున్నప్పటికీ, ఆయనశక్తిసామర్థ్యములయందు నా కెంత గౌరవ మున్నప్పటికీ ఆయన పౌర పాటుపడుతున్నాడని నేను చెప్పక తప్పదు. బహుశా ఆయనకు కలిగిన దురదృష్టపు అనుభవములవలన ఆయన తాత్కాలికముగా నిట్టి పౌరపాటుపడియుండవచ్చును. ఈ మాట చెప్పట నాకు చాలా కష్టముగానున్నది. కాని యిమాట చెప్పనియెడల నా

ప్రాణసమానమైన అస్పృశ్యతానివారణోద్యమమునకు హాని కలిగించినవాడ నగుదును. నా కీ ప్రపంచక మంతా పట్టు కట్టినప్పటికీ నారి హక్కులను నేను తృణీకరింప జాలను. భారతదేశములోని అంధరానివాండ్లందరి పక్షమున అంటేవీరు ప్రాణనిధ్యము వహించినట్లు మాట్లాడుట పరియోజన కాని నా బాధ్యతను గుర్తించియే నేను చెప్పుచున్నాను. అది హిందూమతములో చీలికను పుట్టించగలదు. అందువలన నా కది సంకృష్టికరముగా లేదు.

“అస్పృశ్యులు క్రైస్తవమతములోగాని, మహమ్మదీయమతములోగాని కలిసిని యెవల నాకు భయము లేదు. నే నది సహించును. కాని ప్రతిగ్రామములోను హిందూ మతమునందు చెందు చీలిక లుండుటమాత్రము నేను సహింపజాలను. అస్పృశ్యుల రాజకీయహక్కులనుగూర్చి మాట్లాడేనాటికి నేటి భారతీయ సంఘసర్వభూమును గూర్చి యేమియు తెలియదు. కాబట్టి నేనొక్కడనే దీనిని నిర్దోషింపకలసియున్న యెవల దీనిని నా ప్రాణము లొడ్డియైనా నిర్దోషింపకల నని శిష్యము చేయుచున్నాను.”

మహాత్ముని ప్రథమలేఖ

౧౧ మార్చి ౧౯౩౨, ఎరవాడ కంట్రీలు క్లబ్.

“ప్రియమైన సర్ కామ్యూరులుగారికి

“కాంగ్రెసులోని మహాసభయందు మైసూరిలోని హక్కులను జర్పించునప్పుడు నిమ్మజాతులకు ప్రత్యేకపు తెన్ని కక్షగముల నిచ్చినచో నా ప్రాణము లిచ్చియైనా దానిని నిర్దోషించెద నని నాయుపన్యాసాంశమున జెప్పినట్లు మీకు జ్ఞాపక మున్నదియే యెంచెదను. అది నే నావేశములోగాని, ఆలంకారముగ గాని చెప్పినమాటగాదు. అది నేను మనఃపూర్తిగ జెప్పినవిషయమే. ఆ ప్రకటనముననుసరించి నేను భారతదేశమునకు వచ్చినతరువాత ప్రత్యేకపు తెన్ని కక్షగముల, ముఖ్యముగా నిమ్మజాతులకు పనికిరావని ప్రజలను హెచ్చరింపజేసితిని. కాని అది జరుగుచున్నప్పుడు పట్టలేదు.”

“న నిప్పుడు చదువనిచ్చుచున్న వార్తాపత్రికలనుబట్టి గతర్న మెంటువారు సాంఘికపరిస్థితులను కొలదికోణాలలో జేయుదు రన్నట్లు కనుపడుచున్నది. ఆ తీర్పులో నిమ్మజాతులకు ప్రత్యేకపు తెన్ని కక్షగముల నిచ్చినచో, నప్పటి నా ప్రమాణమును చెల్లించుకొనుటకు దగినచర్య నై కొందు నని మొదట తలచితిని. కాని నా యుద్దేశమును ముందు బ్రటిషు గవర్న మెంటువారికి తెలియబరచుండుట మరియూద కాదు. నా ప్రతిజ్ఞకు నే నిచ్చినంత ప్రామాణ్యమును గవర్న మెంటువారియ్యకుండుట సహజమే.”

“నిమ్మజాతులకు ప్రత్యేకపుటెన్నిక వర్గముల నేర్పాటుచేయుటలో గల దోషములు నన్నిటిని యిక్కడచెప్పను. నేనుగూడ నస్పృశ్యులలో నొకడుగానే భావించుకొనుచున్నాను. వారికిని యితరులవ్యవహారములకును బాల భేద మున్నది. వారు కాపనపథ్యాలలోనికి వచ్చుట నాకిష్టములేక కాదు. ఇతరసంఘములవారికి వోటింగు అర్హులుగనులు ఎంతకఠినములుగానున్నను నిమ్మజాతులకు విద్య లేకపోయినను, అస్తి లేకపోయినను మైసారిటీ వెళ్లగానే వారి స్త్రీపురుషు లెల్లరును వోటింగువాక్కును బొందువలయు ననియే నా యభిప్రాయము. కాని నిమ్మజాతులకు ప్రత్యేకపుటెన్నిక వర్గములు కేవలము రాజకీయదృష్ట్యా ఏర్పిచినను, వారికిని, హిందూమతమునకును సుపద్రవకరము లని నా నిశ్చయము. నిమ్మజాతులు తక్కిన హిందువులతో నెంతకఠినిపోయియుండినో, వారిపై నెంతగా నాధారపడియుండినో తెలిసికొన్నగాని ప్రత్యేకపుటెన్నికవర్గములు వారి కెంత హానికరము లయినదియు గ్రహింపబాలము. హిందూమతమునకు సంబంధించినంతవర కీ ప్రత్యేకపుటెన్నిక వర్గములు దానిని ఛిన్నభిన్నములు చేసి కలగుండు విషయముగలవు. ఈనిమ్మజాతుల విషయము నా కొక మతస్థిరసంబంధమైన కార్యము. రాజకీయవ్యవహారదృష్టి యెంత ముఖ్యమైనను నది మతస్థిరప్రాముఖ్యమును నూరుసేదలు లేనిదగును. నేను చిన్నతనము నుండియు వస్పృశ్యజాతులకొరకు పరి చేసితిని. వారికొర కనేక సమయములలో నా పర్యవ్యమును ధారపోసితిని. ఈమాట జ్ఞాపక ముంచుకొని వారికొర కీ విషయమునందే యేల యిట్లు ప్రాకులాడుచుంటి నో గ్రహింపవలయును. ఇది నేను గర్వహృద్ధితో చెప్పుటలేదు. నిమ్మజాతుల నిట్లు శతాబ్దములకొలదిగా నీచదశలో నుంచినందులకు హిందూసంఘము లెన్ని ప్రాయశ్చిత్తములు చేసికొన్నను పాపపరిహారము కానేరదు. కాని ప్రత్యేకపుటెన్నికవర్గములు దానికి తగిన ప్రాయశ్చిత్తములు గానేరవు. ఇంతకాలమును వారనుభవించుచున్న నైచ్చమునకు ప్రతిక్రియలు గానేరవు.”

“కావున నిమ్మజాతులకు ప్రత్యేకపుటెన్నికవర్గముల నేర్పాటుచేసినచో నేను మరగాపగ్యంతమును సుపవాసవ్రతము ధరించెద నని గవర్నమెంటువారికి తెలియజేయుచున్నాను.”

“అయితే నేను ఖయిదీగా నుండగా నీదీక్షవహించుటవలన గవర్నమెంటువారికి చాల యిబ్బంది గలుగునే యని చాల దిగులుపడుచున్నాను. పైగా కొందరికి వెర్రితనముగను, నంతకంటె నధర్మముగనుకూడ గనబడు నిట్టిపద్ధతులను నావంటివాడు రాజకీయవ్యవహారములలో ప్రవేశపెట్టుట యనుచితముగా తలచు రనియు నెరుగుదును. దీనికి నేను జెప్పగలిగిన చల్ల యాపదధరి నాజీవములో నొక భాగమేగాని యిది యొక పద్ధతిగాదని, ఇందులకే నాయంతరాలైనను, చేతమింపవలెనని నేను నమ్ముచున్నాను.”

కొన్నను సతే, దానిని నేను తిరస్కరింపజాలను. ఇప్పటికి నా బాధకి నోచినంతవరకు నన్ను జైలునుండి విముక్తుని గావించినను గూడ నే నుపనాసమున చేతులపని విధి చేమాత్రిగా తగ్గని యనుకొనుచున్నాను. ఆయినను నాదంకియు కట్టి పెగ్గిరియి యనియు, బ్రిటిషుగవర్నమెంటునాకు నిష్పాదానులకు ప్రత్యేకపు పెన్సికన్సరుల శేర్వాటుచేయ రనియే యాశించుచున్నాను."

"ఇదిగాక నిన్నిన్నాప్తులు గొల్లల పెట్టుచు నురియొకయుపనాసత్రయమునకు గారణము కాదగిన మరీయొక విషయమునూడ నిండు కేసుల మించిది. ఆది యిప్పుడు నిర్బంధ విధానము సానుచున్న సోరణి. దానికి నాబలి యవతరమును నోచి మెప్పుడు వచ్చునో తెలియదు. నిర్బంధ విధానము కర్కశమైనది సరిగ్రమించుచున్నది. నిష్పాదానువారి వాదనాక్రమము కేసు నూచ్చి పెట్టుచున్నది. అండ్లును భారతీయనోయిల పెల్లగును క్రాంత్యమును నతిగ్రహించుచున్నారు. భారతీయులలో విప్లవ క్రాంత్యము కల్గుటను ప్రజాశ్రోతులైన తమవైకల్యములయొడల ప్రారంభించునగా ప్రభుత్వము సుల్ల గవర్నమెంటునాకు ఘనకార్య మని పొగొడుచుటచే నున్నది. ప్రజలు పాలించుచున్నాడు. ప్రజలపాదములు నడిచుచున్నవి. స్వతంత్రముగా ప్రతిపక్షమును చూచుచున్నది. అందు అండ్లులనేర కంకానము నిర్బంధించివైచుచున్నది. ప్రజాశ్రేయకై నెలకొనిన ప్రైలుకు మానభంగము గలను నవకలకు స్థించుచున్నది."

"ఇది యంతయు కాంక్షాను చరిత్రము గావించిన వ్యాఖ్యత్రయమును తొక్కివేయుటకై ప్రారంభింపబడిన దని నాకు తోచుచున్నది. ఈ నిర్బంధ విధానమును నావాన్యవాదాతిక్రమము చేసిన నాని కేషింగులలో నానునట్లు, సోరణులన ప్రజలు తిమ్మనూనించుటకై చేయబడిన కొత్తవిధానముల ధిక్కరించుటకు శ్రేత పరిపబడుచున్నారు."

"ఇట్టి చేతలలో నా కెక్కడను ప్రజాస్వామికకర్కశము గోచరించుటలేదు. నిజమునకు నేను మొన్న ఇంగ్లండు వచ్చినపుడు మీ ప్రజాస్వామికము కట్టి బాహ్య వికృతస్వరూప మని కనుగొంటిని. ఎంత మనాత్మవిషయము లైనను పార్లమెంటులో సంబంధములేకుండనే కొందరు ప్రమాణము నిర్ణయించుట ఆ నిగ్రహములను పార్లమెంటులో ప్రతిపాదించినపుడు వాని తత్త్వమును తెలిసీతెలియని సభ్యులు తా మేమి చేయుచున్నానోకూడ తెలియకుండ నామోదించుచుందురు. ఈ ప్రభుత్వము వార మట్లే జరిగినది. 1917 సం. లో యుద్ధకర్కశములగూడ నింతే జరిగినది. గుడకు ఇండియావిషయముకూడ నట్లే యైనది. ప్రజాస్వామిక మని పిలువబడు నిట్టి దానిలో నొక్క మానవుడు, ముప్పదికోట్ల జనసంఖ్యల యొక ప్రాచీనజాతి భవిష్యత్తు

మును స్వేచ్ఛగా నిర్ణయించి వానితీర్పును తొనసాగించుకొనుటకై మహాభయంకరములైన నాశనశక్తులను బ్రయోగింపగల దని తలంచినంతనే గూఢశక్తివశక్తియు తిరుగబడుచున్నది. ఇది ప్రజాస్వామికమనకు బూర్ణముగా విరుద్ధమని నామతము.”

“మనయుభయభానుల సంబంధమున నిదివరకే వైవమ్యము ప్రవేశించియున్నది. ఈ నిర్బంధవిధాన మిట్లేకాగినచో నీ వైవమ్యమింకను బెరిగిపోగలదు. నేను బాధ్యతపడి యున్నంతవరకు, నాకు శక్తియున్నంతవరకు, దీని నరిగట్టుట యెట్లు? కాననోల్లంఘనము నాపుటవలన కాదు. నా కని యొకధర్మనిధి. నేను సహజముగనే ప్రజాస్వామికవాది నని నా విశ్వాసము. నా బాధనలో నన్ని ప్రజాస్వామికము తన నిర్ణయములను చెల్లించుకొనుటకై పడులమును బ్రయోగింపదు. కావుననే పట్టణమునకు బరులుగా సత్యాగ్రహమే తిరిగి యుండునని మన కనుక నిశ్చయమైనది. పట్టణమునకు, న్యాయ మైనచోట్లు వెల్ల కాంతినిగోచరము చేయగలగింపబడునో అది యొక్క యాత్మోపహారకమే. అందు నొన్ని సంస్థలలో సత్యాగ్రహ మరణవ్యంతమును నిరణనప్రతిదీక్ష పరిగించియుండునని నా నట్టిదము మింకను రాలేదు. అట్టిదీక్ష కొర కింకను తగిన ప్రజోగము రాలేదు. కాని పోస్టిగు లన్నిటిని జాప్యగా నా కీకరింపమును గదిలించితేయగల క్లలోలము గనుపడుచున్నది. కావున నీ నిమ్నభానుల విషయములో నిరణనప్రతిదీక్ష పైకొందునని వ్రాయును, నిట్టి నిరణనప్రతిదీక్ష మరి యొకవిషయమునగునని గొరిదికాలములో పైకొందు నని మీకు చెలియజేయకపోయినచో నధర్మ మనునని యిది వ్రాసివాను.”

“ఈ శక్తిప్రశ్నోత్తరముల విషయము ఎవరికిని తెలియకుండు జాల రహస్యముగా నుండితి నని మీకు చెప్పినక్కరలేదు. సరే, నాతోబాటుగా నున్న సర్దారు కల్లభాయి, మహాదేవచేకాయినగల్లమూత్రిము దీని వెరుండుదురు. మీ కి యుత్తరమును మీయిష్టము వచ్చిన ట్లుపయోగించుకొనవచ్చును.”

ఇట్లు,

యం. కే. గాంధీ.”

సర్ శామ్సుద్దౌల్ హోరుగారి జవాబు

ఇండియా ఆఫీసు నైటుహౌస్, ౧౩-౪-౩౨.

“ప్రియమైన గాంధీగారూ,

“మార్చి ౧౧ వ రేదీన మీరు వ్రాసినయుత్తరముఆందినది. అప్పుత్యుల ప్రత్యేక పాఠినిధ్యనియమములో మీకున్న పట్టుదల పూర్తిగా గ్రహించితిని. మే మొక నిశ్చయము

మునకు రావలసివచ్చినచో కేవలము విషయయోగ్యతనుబట్టియే నిర్ణయింపమనిమాత్రము నేను చెప్పగలను. లోభియన్ ప్రభుసంఘము సంచార మింకను పూర్తిగాలేదనివసంగతి మీ రెరిగినదే. వారినిర్ణయములు మాకు చేతునప్పటికి ఇంకను కొన్నివారములు గడచును. ఆరిపోర్టు మాకు చేరినపిమ్మట వారిసూచనలను మేము చాల శ్రద్ధగా గమనింప వలసియుండును. ఆనూచనలతోపాటు మీరును, మీపక్షమువారును ఇంతి గట్టిగానొక్కి చెప్పమన్న అభిప్రాయములకుగూడ గమనించినపిమ్మటనే మేము కార్యనిర్ణయము చేతుము. మాస్థితిలో నున్నచో మీరైనను ఇట్లే చేయుదురని నా నమ్మకము. కమిటీ రిపోర్టు వచ్చినపిమ్మట దానిని శ్రద్ధగా విచారించి కార్యనిర్ణయము చేయకపూర్వము ఈ వివాదమునందలి ఉభయపక్షములవాదము గమనించవలసియుండును. ఇంతికన్న నేను చెప్పజాలినది లేదు. ఉన్నదని మీరు అనుకొరనియే నే నుహించును."

"ఇక ఆర్డినెన్సులనుగూర్చి ఇదివరకు నేను బహిరంగముగాను, సామ్యముగాను చెప్పినదానికంటె ఇప్పుడు కొత్తగా చెప్పవలసివచ్చిలేదు. సక్రమప్రభుత్వముయొక్క పాదు కదలింపజేయుటనకు బరువునున్నప్పుడు ఆర్డినెన్సులు అవసరమేనని నావిశ్వాసము. ఇండియాప్రభుత్వమువారుగారి, రాష్ట్రప్రభుత్వాలుగాని తమకు సంక్రమించిన అపారాధికారాలను దుర్వినియోగం చేయవలెదనీ, అత్యాచారములు జరగవలరా తమ శక్తివంచనచేయక ప్రయత్నిస్తున్నారనీ నేను నమ్ముచున్నాను. న్యాయశాస్త్ర గౌరవమును, ప్రభుత్వగౌరవమును రక్షించుటకును, మా ఉద్యోగులను, ఇతరసంఘములను దౌర్జన్యమునుండి రక్షించుటకును అవసరమైనంతకాలమే తప్ప అనంతర మీ అసాధారణాధికారము లుపయోగింపము.

సామ్యుయల్ హోరు"

ఎరవాడ సెంట్రలుజైలునుండి ౧౮-౮-౩౨ తేదీని గాంధీగారు ప్రధానా మాత్యునకు వ్రాసిన ఉత్తరం :

"ప్రియమిత్రమా !

౧౧-౩-౩౨ న నేను సర్ సామ్యుయల్ హోరుగారికి అస్పృశ్యుల ప్రాతినిధ్య మనుగూర్చి, వ్రాసిన ఉత్తరమును, ఆయన మీకును మంత్రివర్గమునకునుచూపియేయుం దుడు. దానిని ఈ ఉత్తరములో భాగముగా నెంచి దీనిలో గూడ కలిపి చదువ గోరెదను.

"అల్పకారులప్రాతినిధ్యమునుగూర్చి బ్రిటిషుప్రభుత్వముచేసిననిర్ణయమును చదివి నేను శ్రద్ధగా ఆలోచించితిని. ౧౩-౧౧-౩౧ తేదీని సెయింటుజేమ్స్ భవనమున

రాండుటేబిలుకాన్యకెన్నయొక్క మైనారిటీసుకమిటీలో నేను చేసిన ప్రతిజ్ఞను బట్టియు, సగ్గీ సామ్యుయల్ హోరుగారికి నేను వ్రాసిన లేఖనుబట్టియు నేను వా ప్రాణములొడ్డి మీ నిర్ణయమును మార్చవలసియున్నది. అట్లు చేయవలెనన్న కేవల జలాహారిని ప్రాణములు విడుచుటకు వ్రతము పూనుటకంటె ఇతరమర్గము నాకు కన్పించుటలేదు. ఇతరసంఘములతోపాటు అస్పృశ్యులకుగూడ ఓటుహక్కువీర్చించి సామాన్యనియోజకవర్గములనుండి వారు ఎన్నుకొనబడేటట్లు చేయవలెనని నా ఉద్దేశము. బ్రిటిషుప్రభుత్వము బుద్ధిపూర్వకముగాగాని, ప్రజారంజనకొరకుగాని ఇటువంటి మార్పు చేసేవరకు నా ఉపవాసవ్రతము సాగుతూనే ఉంటుంది.

“వైవిధ్యంగా ఈశాపుగా మార్పుచేయనిపక్షంలో ౨౦-౯-౩౨ వ లేదీ మధ్యాహ్నమున ఈ యుపవాసదీక్ష ప్రారంభమగును.

“మీరు ముందుగానే జాగ్రత్తపడుటకు వ్యవధియుండుటకుగాను ఈ ఉత్తరమును కేబిలుతెలిద్వారా పంపవలసినదని ఇచటి అధికారులను కోరుతున్నాను. ఎంత ఆలస్యంగానైనా ఈలేఖ మీకు చేరటానికి తగిన సావకాళం ఉన్నదనే నా అభిప్రాయం.

“నేను సగ్గీ సామ్యుయల్ హోరుగారికి వ్రాసిన యుత్తరమును, ఈ ఉత్తరమునుగూడ వెంటనే ప్రకటించవలసినదని కోరుతున్నాను. నాసహచరులైన వల్లభాయిపటేలు, మహాదేవదేవాయిగార్లకు తప్ప ఈరహస్యము ఇతరులకు నేను తెలియ నీయకుండా కాపాడి జైలుమర్యాదను గౌరవించితిని. మీరు పీలు కలిగిస్తే ఈ యుత్తరములవలన ప్రజాభిప్రాయం మార్పుట నాకోరిక. కాబట్టి వెంటనే వీనిని ప్రకటింపగోరుచున్నాను.

“నే నిట్లు నిశ్చయించుకొన్నందులకు విచారంగానే ఉన్నది. కాని నే నేమి చేయుదును? ధర్మానువర్తినైన నా కింతకంటె మార్గంలేదు. సగ్గీ సామ్యుయల్ హోరుగారికి వ్రాసిన ఉత్తరంలో ఇదివరకే తెలిపాను. ఈ సంకటస్థితినుండి తప్పించుకొనుటకు మీరు నన్ను విడుదలచేసినప్పటికీ ఉపవాసవ్రతము ఆగదు. మీ నిర్ణయమును ప్రతిఘటించుటకు నా కిప్పు డింతకంటె ఇతరాల కన్పించుటలేదు. గౌరవమూర్తైన మార్గముచేత విడుదల సంపాదించాలనే కోరిక నాకు లేదు.

“ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యము అస్పృశ్యులకును, హిందువులకున్నా చెరువుగూర్చుననే నా అభిప్రాయం సరియైనది కాకపోవచ్చును. నేను పారపాటుపడుచుండుటయు సంభవము కావచ్చును. ఇది పారపాటే యైనచో నా ధర్మానుష్ఠానమున ఇతరవిషయములలోగూడ నేను ప్రమాదము పడుచున్నట్లే. ఆపక్షాన నా యీప్రాయోపశేషదీక్ష నా

ప్రమాదమునకు ప్రాయశ్చిత్తము కాగలదు. అంతేకాదు, నా అప్రమాదము నమ్ముకొని శకువులవలె నన్నునుసరించు అసంఖ్యాకులగు స్త్రీలకు, పురుషులకు నాభారము తీరి పోవును. అట్లుగాక నా అభిప్రాయం సరియైనదే యనుచో - సరియైనదనే నావిశ్వాసము-ఇరువదియైదు సంవత్సరాలనుండి నేను చాలవరకు జయప్రదముగానే అవస్థించుచున్న నాధర్మ్యవరణమునకు ఈ ప్రాచీనాపనేశ్వరము ఉచితపరిణామము కాగలదు.

ఇట్లు: విశ్వాస్యుడగు మీమిత్రుడు,

మో. క. గాంధీ”

౮-౯-౩౨ తేదీని ౧౦ వానింగు స్త్రీటునుండి ప్రధానామాత్యు డీయరు త్రిరమున కంపిన జవాబు:

“ప్రియమైన గాంధీగారికి,

“మీ ఉత్తరము నాకు అశ్చర్యమునేగాక హృదయపూర్వకమైన సంతాపమును గూడ కుర్చినదంటే నమ్మండి. అస్పృశ్యులవిషయంలో ప్రభుత్వంచేసిన నిర్ణయము యొక్క నిజాభిప్రాయం గుర్తించకుండానే మీరు పారపాటుపడి, ఆ ఉత్తరం వ్రాసి యంటారని నే ననుకోవలసినదైంది. హిందూసంఘమునుంచి అస్పృశ్యులను కాత్వ తంగా నేరుచేయడానికి మీ రెంతమాత్రం ఒప్పుకోరని మాకు తెలిసియే ఉన్నది. రాంకుటేబిలుకాస్పృశ్యులయొక్క మైనారిటీకమిటీసభలోను మొన్న సర్ సామ్యుయల్ హోరుగారికి వ్రాసిన ఉత్తరంలోనూకూడా మీ అభిప్రాయం మీరు స్పష్టంచేసి ఉన్నారు. హిందూసంఘం యావత్తున్న మొత్తంమీద మీ అభిప్రాయంతో ఏకీభవించుననినీ మే మెరుగుదుము. అందుకనే అస్పృశ్యుల ప్రాతినిధ్యం నిర్ణయించేటప్పుడు మీ అభిప్రాయాన్ని మేము మిక్కిలి క్రధతో గమనించియున్నాము.

“అస్పృశ్యసంఘములనుండి మా కెన్నియో విన్నపములు వచ్చినవి. సంఘంలో వారికి ఉండుకున్న ఇబ్బందులు మీరు ఎరిగినవే. కాబట్టి కాసనసభలో అస్పృశ్యుల జేమమును రక్షించుటకు ఉచితమైనన్నిస్థానములను వారికి పంచిపెట్టుట మావిధియని తలచుచున్నాము. హిందూసంఘమునుండి వారిని వేరుచేసేపని యేదిన్నీ మేము చేయ గూడదనికూడా బాగ్రత్తపడినాము. మార్చి ౧౧ వ తేదీని వ్రాసిన మీ ఉత్తరంలోకూడా కాసనసభలో వారికి ప్రాతినిధ్యం ఇచ్చేవిషయంలో మీరు ఆక్షేపణ రేపని తెల్లము చేసివారుగదా!

“ప్రభుత్వనిర్ణయప్రకారం అస్పృశ్యులు హిందూసంఘములోనే ఉండి, వారోపాటు ఓటుహక్కును అనుభవిస్తారు. అయితే, మొదట ఇరవై సంవత్సరాల వరకు వారు హిందూసంఘంలో ఓటుట్లుగా ఉంటానే పరిమితములైన కొన్ని ప్రత్యేక

కష్టానములద్వారా వారి హక్కులను రక్షించుకొనే సదుపాయంకూడా పొందుతారని ప్రస్తుతస్థితిలో అట్టి యేర్పాటు అవసరమని మేము నమ్ముచున్నాము.

“ఈరీతిగా ప్రత్యేకస్థానము లేర్పాటుచేసిన ప్రదేశములలోగూడా అస్పృశ్యుల సామాన్య హిందూనియోజకవర్గములతోపాటు ఓటు చేస్తూనే ఉంటారు. కాబట్టి ఈ రెండువోట్లద్వారా వారి హక్కులను రక్షించుకొనుటకున్నా, హిందువులతో ఏకీభవించియుండుటకున్నా అవకాశముంటుంది.

“మీరు చెప్పినట్లు అస్పృశ్యులకు ప్రత్యేకప్రాతినిధ్య మనేది మేము బుద్ధివ్రాత్యంకగా మనిషేనీ వారి సందరినీ హైందవసామాన్య వోట్లబాటలలోనే చేర్చితిమి. ఇట్లు చేయుటవలన అగ్రవర్ణులైన ఆధ్యక్షులు ఎన్నికలలో అగ్రవర్ణుల వోట్లతోపాటు అంత్యజుల ఓట్లుగూడా గూచించవలసిఉంటుంది. కాబట్టి సర్వవిధాల హిందూసంఘైక్యము భద్రపరచబడినదికదా!

“అయితే బాధ్యతాయుతపరిపాలన ప్రారంభదశలో కాసనసభలయందు మెజారిటీలోనున్న పార్టీవారికే యధికారము చిక్కును గావున, మీరు శాస్త్రీయతతో చూడుగానికి క్రాసిన యుద్ధరములో సంగీకరించిన ట్లగ్రవర్ణములవారిచే కఠాజముల కొలదిగా ననేకవిధవైచ్యములపాలు చేయబడిన నిమ్నజాతులవారు, చేతమున తొమ్మిదింటిలో నేడురాష్ట్రముల కాసనసభలయందు తమభాగము వెల్లడించుకొనునట్లనకాశము గలుగజేసితిమి. దీనిని సమచిత్తమైన ప్రతిమానపుడు సంగీకరించవలసినదే. ప్రస్తుతి పరిస్థితులలో స్థానముల రిజర్వేషనులవలన నిమ్నజాతులకు సరియైన ప్రతినిధులై, వారికి బాధ్యతపడగలిగినవారి నెన్నికొనుట యశక్యము. ఎట్టివిధమైన ప్రాంప్రజ్ పద్ధతిపెట్టినను అట్టిప్రతినిధు లందరును అగ్రవర్ణముల హిందువులచేతనే యెన్నుకొనబడువా రగుటచేత దానివలన బ్రయోజనము లేదని యీ విషయమును గూర్చి మేము విచారించలేదు.

“నిమ్నజాతులవారికి హిందూయొన్నికవర్గములో స్థానము తిచ్చియు, వేరుగ ప్రత్యేకపు ఎన్నికమండలముల నేర్పరచుటకును, మహమ్మదీయులు మున్నగువారికి వేరుగ ప్రత్యేకపు ఎన్నికవర్గముల లేర్పాటు చేయుటకును చాలా భేదమున్నది. ఇందుల కొక యుదాహరణము చూడుడు: ఒక మహమ్మదీయుడు హిందూజనరలో ఎన్నికమండలములో వోటు చేయజాలడు! కాని నిమ్నజాతీయుడైన వోటురు హిందూజనరలో ఎన్నికమండలమునందు స్వేచ్ఛగా వోటు చేయవచ్చును.

“మహమ్మదీయులు ఏప్రాంతమం దెన్ని నీట్లను బహియవలయునో నిర్దిష్టమైయున్నది. అంతకంటె వాప్రాంతములో వారి కుక్కుననీట్లు రావు. అదియునుగాక వారికి

కొన్ని రాష్ట్రములలో జనాభా దామాషాకంటె నెక్కువనీట్లు వచ్చును. నిమ్నజాతులవారు ప్రత్యేకపుటెన్నికమండలములద్వారా యెన్నుకొనుసభ్యుల సంఖ్య చాలా స్వల్పము. ఈసంఖ్య నిమ్నజాతుల జనాభానుబట్టి నిర్ణయించినది కాదు. కాసనసభలలో నిమ్నజాతులచే ప్రత్యేకముగా నెన్నుకొనబడి, వారికప్రస్తుతములనుగూర్చి చెప్పకొనగల కొందరు వక్తలను ప్రవేశపెట్టుటకే యీపద్ధతి యవలంబింపబడినది. వారి ప్రత్యేకపుటెన్నిక యెడలను వారి జనాభా దామాషాకంటె దక్కవగానే యున్నది.

“మీ యుద్దేశము నా కర్థమయినంతవరకు, మీరు మరణపర్యంతము నిరళింపవరకు వహించుటకు గారణము నిమ్నజాతులవారికి హిందువులతో బాటు జాతులు ఎన్నికవర్గము లుండవలయునని కాదు, అది యిదివరకే లభ్యమయినది. హిందువుల యొకమత్యమును సంరక్షించుటకును గాదు. ఏలయన దానికిని నిదివరకే యవకాశము చేయబడినది. ఇంతకును మీ రీదారుణనిశ్చయముచేసినదిన్నాళ్లును నానావిధములైన యగచాట్లకును బాలకులను నిమ్నజాతులవారితరపున కాసనసభలలో నలుగురు ప్రతినిధులు రాకుండజేయుటకే యని తేలుచున్నది.

“ఇట్లు సామ్యములు, నతిజాగ్రతాయతములునైన యిట్టి సూచనలను గావించినను మీ రిట్టి నిశ్చయమును గావించుటకు గల కారణ మేమియో యెరుగజాలక, మీరు యభార్థవిషయముల గ్రహింపకయే యిట్లు గావించితి రని తలచుచున్నాను.

“మైనారిటీసమస్యను భారతీయులు సొంతముగా బరిష్కరించుకొనజాలక గవర్నమెంటువారిని కొరుటవలననే, వారిప్రములేకయే యాతీర్పు నొసగుట కంగీకరించిరి. ఇప్పుడాతీర్పు నొసగిరి. ఇక దాని నందు చేర్చినబడిన మరతులవలనగాని మార్పుటకు పీలులేదు. కావున గవర్నమెంటువారి తీర్పు మారజాలదనియే మీకు సమాధానము చెప్పవలసినచున్నేమో యని భయపడుచున్నాను. ఆ సంఘములవారు తమలో దా మొడబడినగాని, గవర్నమెంటువారు కష్టించి యాయా విషయముల మంచిచెడ్డలనుబట్టి నిర్ణయించిన యెన్నికల యేర్పాటులకు బదులు మరియొకయేర్పాటును ప్రవేశపెట్టజాలము.

“మీ యుత్తరప్రత్యుత్తరము లన్నియు మార్చి ౧౧ వ తేదీని మీరు హోరు గారికి వ్రాసిన యుత్తరములతో బాటు ప్రచురించవలసినదని కోరినారు. మీరు ప్రస్తుతము ఖయిదులో నుండుటవలన మీ నిరళింపవరకు కారణము ప్రజలకు వివరించి చెప్పటకై యవకాశము లేకపోవుట యన్యాయ మని తలచుచుంటిని గావున మీరు మరల కోరినతో నట్లే ప్రచురింపగలవాడను. కాని గవర్నమెంటువారి తీర్పును మరల

వివరముగా పరిశీలించి మీరు నిశ్చయించినచర్య సమంజస మగునో, కాదో నిశ్చయించుకొనవలసిన దని కోరుచున్నాను.

జె. రామ్మమాడ్కొనాట్టు."

గాంధీగారి తృతీయలేఖ

సెప్టెంబరు ౯వ తేదీని మహాత్ముడు రామ్మమాడ్కొనాట్టుగారికి ఈ లేఖ వ్రాసెను:

"మీరు నిష్కల్మషముగా బుద్ధిమంగా లేళ్ళ వ్రాసినందుల కభినందనములు. అది యీనాడే చేరినది. కాని నేను తీసికొనదలచినచర్యకు నా మనస్సున కెన్నడును తట్టని వ్యాఖ్యానము చేసినందులకుమాత్రము విచారపడుచున్నాను. ఎవరి ప్రయోజనములకు పాడుచేయుటకై నేను చావనుంటి నని మీ రనుచున్నారో, యాసంఘమునకు నేనే ప్రతినిధి నని యిన్నాళ్లును వాదించుచున్నాను. ఇట్టి దారుణనిశ్చయమే యిట్టి యపవ్యాఖ్యానములకు తా వొసంగ దని నేను తలచియుంటిని. ఇది నా కొక ధర్మ విధి యని మరల తెలియజేయుచున్నాను. నిమ్మజాతులకు డబుల్ వోట్లన్నంతమాత్రమును వారి నవి రక్షింపవు. అది హిందూసంఘమును విభక్తము గాకుండా చేయజాలదు. నిమ్మజాతులకు వేరుగ నెన్నికవర్గముల నేర్పాటుచేయుటయందే హిందూమతమును నాశనముచేయు మహావిషప్రయోగ మున్నది. అది నిమ్మజాతులకును ప్రయోజనకరము గాదు. మీ రెంత సాదరసహృద్ధభావములతో నున్నను నీయుధియవక్షుముల వారికిని నింత మతస్థిరప్రాధాన్యము గలిగిన యీ సమస్యలో మీరు సరియైన పరిష్కారమునకు రాజాల రని చెప్పనిండు!

"నిమ్మజాతులకు మీరెక్కిన ప్రాతినిధ్య మొసగుడు. నాకభ్యంతరము లేదు. నేను కాదనుచున్న వెల్ల వారు హిందూసంఘములో చుండు నగ్గీకరించిన్నాళ్లునును నేకొలదిరూపముగ నైనను వారిని వేరుచేసి విభక్తుల జేయుట తగ దనుచున్నాము. మీ తీర్పు నిలిచియుండి, ఇటులే రాజ్యాంగవిధాన మములులోనికి వచ్చినచో, నింతకాలమును నిమ్మజాతులవారిని సర్వప్రవృత్తులయందును నుద్ధరింపవలయు నని యావజ్జీవము ధారపోసిన భారతసాగుసంస్కర్తల కష్ట మంతయు గంగపాలు చేయుచుంటి రని మీ రెరుగుదురా?

"కావున మీరు తెలియబరచిన నా నిశ్చయమును అనిచ్ఛాత్పార్యకముగ నీయవలంబించియుండవలసినవచ్చిన దని విన్నవించుచున్నాను.

"మీ యుత్తర మపార్థములకు దావీయవలసియున్నది గాబట్టి నేను నిమ్మజాతుల సమస్యను ప్రత్యేకము తీసికొన్నందున మీ తీర్పునందు రెక్కిన విషయము లన్నిటితో

డను నే నేకీభవించుచుంటిననిగాని, యంగీకరించుచుంటిననిగాని యర్థము కాదు. అందుచాల భాగములలో చాలదోషములున్నవని నా యభిప్రాయము. కాని, నిమ్నజాతుల విషయములలో నాయంతరాత్మ నన్ను బ్రేరేపించినట్లుగా దక్కినదోషముల విషయములలో నన్నీ యాలోచనచరక్రమునకు బ్రేరేపించుట లేదనిమాత్రము చెప్పుచున్నాను.

ఇట్లు,

యం. కె. గాంధీ."

మహాత్ముడు పవాసవ్రతమును ప్రారంభింపబోవుచు బొంబాయిగవర్నమెంటు వారి కీ నేట్లుమెంటును ౧౫-౯-౩౨న బంపెను: ఇది ౨౧-౯-౩౨న పత్రికలలో ప్రకటింపబడినది.

"నేను ప్రారంభింపబోవు నీయుపవాసవ్రతము పరమేశ్వరు నుద్దేశించి, యాయన ప్రవృత్తిని నిర్వహించుటకై, యాయన యాదేశానుసారముగానే యని విషయవిషమితుడనై విశ్వసించుచు ప్రారంభింపబడినది. ఇప్పట్లున ప్రజలు కొంత కొంత చక్కనగుటకై యనకాశమిచ్చుటకు మిత్రులు కొందరు నన్నీయుపవాసవ్రతమును గొన్నాళ్లావుమని కోరిరి. ప్రధానమంత్రికి వ్రాసిన యంత్రములలో నుదాహరించినకారణమున దక్క ఆగంటనైనను మార్పుటకు నాకు కర్తృత లేకుండుటకు విచారించుచున్నాను.

"ఇట్లుపసికమైన యీ నిరశనవ్రతము నాయందు విశ్వాసమున్నవారిమీదనే గాని, వారు భారతీయులైనను సరే విదేశీయులైనను సరే, నాపై విశ్వాసము లేనివారిపై చేయబడుటలేదు. అందుచేత నిది యాంగ్లేయాధికారిలోకముపై కాదు. నాయందును, నేను పూనుకొనిన ఉద్యమమునందును విశ్వాసము గల యాంగ్లేయ ప్రీతిపూరుషులకే యిది యుద్దిష్టము. అదియునుగాక, వారు హిందువులైనను మరీ యెవ్వరైనను నాయందు విశ్వాసములేని భారతీయులైనను గాదు. కాని నా యుద్యమము ధర్మబద్ధమైనదే యని విశ్వసించునెట్టి ప్రవృత్తికి జెందినవారైనను నట్టిభారతీయుల కొరకే యిది యనుష్ఠింపబడుచున్నది.

"అన్నియు నట్లుండ హిందువుల యంతరాత్మకు చురుకుపట్టించి ధర్మప్రవృత్తి యందు బ్రవిష్టులను చేయుటకే యిది సంకల్పింపబడినది. ఈ నిరశనవ్రతమును బూనినది శబ్దీయాశేషమును బుట్టించుటకు గాదు. ఈ నిరశనవ్రతమువలన, నాభారమది యెంత బలమన, దాని నెల్ల అస్పృశ్యము అకళంకమునైన ధర్మతులయందొడగొరుచున్నాను. అందుచేత నా ప్రాణములను రక్షింపవలయునను అనుచితత్వర, ఆనగబ్యరమును

బనికిరావు. ఆయన యిచ్చ చేతగాక 'తృణాగ్రమపి నచలతో యనునభియ్యక్తిని' నేను పూర్ణముగా విశ్వసించును. ఇంకను నేన కవసర మైనచో నాయనయే యాశీరీదముఖం దీజీవుని నిలపగలడు. అతనియిచ్చ లేనిదే యెవ్వరును దీనిని రక్షింపజాలరు. మనుజు సామాన్యుడుగ జెప్పినను నిది యింకను కొన్నాళ్లు భరించియుండగల ననియే తలచుచున్నాను.

“ప్రత్యేకపు తెన్నికవర్గములే కడపటి వివచిందులైనది. చాతుర్వర్ణ్యహిందూ నాయకులకును, నిమ్నజాతిప్రతినిధులకును వైపరీత్యముండబడిక జరిగినంతమాత్రమున ప్రయోజనకారి కాదు. ఒడంబడికలు సమర్థ మైనవి కావలయు నన్నచో సత్యము కావలయును. హిందూలోక మింకను అస్పృశ్యులను తల్లివేళ్లతో బెల్లగించుటకు సంసిద్ధము గాకపోయినచో నానంతరయేనియు సంకయింపక నన్ను బలియాయవలసి యుండును.

“జాయంటు ఎన్నికవర్గముల సంగీకరింపనివారిపై నిర్బంధ మించుకయేని నుండరాదు. వారి యసహ్యభావమును నేను మలభముగానే యెరుగగలను. నాపైన విశ్వాసము నొందుటకు వారికి సర్వాధికారములు నున్నవి. మరి నేనిన్నాళ్లును అస్పృశ్యులనువారిని పొడిపొడిగా రాచివేసిన యగ్రవర్ణ్యులను కుహనానామమున బిలువబడుచున్న చాతుర్వర్ణ్యములోనివాడను గానా? ఇంత జరిగినను నింకను వారు హిందూసంఘములో నుండుటయే మహాద్భుతియు. అయితే వారి విశోధభావము నిట్లు సమర్థింపగలిగినను వారు తప్పత్రోవను బడిరనియే నా విశ్వాసము. వారికి చేతనైనచో నిమ్నజాతులను హిందూసంఘమునుండి విడదీసి వారి నొకప్రత్యేకసంఘముగా జేసి హిందూమతమునకు కాశ్యతమైన కళంకముగా నట్టె పెట్టవలయు నని వారియూహ. దానివలన వారికి క్షేమ మొదవినచో నట్టిదానికి నాకభ్యంతరము లేదు. కాని యీ అస్పృశ్యులయొక్క సర్వరీతులను నేను పూర్ణముగా నెరుగదును. వీరు చాతుర్వర్ణ్యమువారిమధ్యమున వారికొరకు బ్రతుకు చుండిన వారగుటచే వారిజీవితము లది ఎట్టివైనను వారిలో బూర్తిగా నట్లుకొని పోయినవి. కావున వారి నిపుడు విడదీయట యశక్య మని నేను నిశ్చయించుకొంటిని. ఈ సమష్టికుటుంబములోని భాగస్వాములే వారును. ఇన్నాళ్లును గలసియున్న హిందువులపై దిరుగబాటు చేయుటయు, హిందూమతమును బరిత్యజించుటయుగూడ సమంజసములే కాని యిదిమాత్రము నా యూహ పోయినంతవర కెన్నటికిని బనికిరాదు. హిందూమతములో నింతకాలమును వారి కెంత యిష్టములేకపోయినను నిబద్ధుల గావించి యుంచిన యనిర్వచనీయమైన నూత్నవిశేషమేదో యున్నది. ఈ యొక్క విషయమే దాని నిత్యసభవమున్న నావంటివాడే.

విభజనమును ప్రాణమును పోగొట్టుకొనియైనను నిరోధింపవలసిన యావశ్యకతను నిరూపించుచున్నది.

“ఈ నిరోధముయొక్క యంతరార్థములు గంభీరములు. హిందూసంఘములో నిమ్మజాతులకు బూర్ణస్వాతంత్ర్యము నొసగని యే యొడంబడికయు నెపుడు సంకల్పింపబడిన యీ విభజనమునకు దగినప్రతిక్రియ కాజాలను. ఇం దెట్టి విశ్వాసభంగము జరిగినను నది నాకును, నీకముందు నావలె నూహించువారికిని ఆత్మోపహారదినమును కొంతవరకుమాత్రమే నిలిపియుంచగలదు. ఇట్లు సాంఘికముగాగాని, పౌరత్వవిషయములలోగాని, రాజకీయములందుగాని యస్పృహ్యుల నిశ్లేప బాధలుపెట్టుచుండినచో నానంది యొక్క సంఘసంస్కర్తయేగాక దేశములో బెరిగిపోవుచున్న యనేక సంస్కర్తలుగూడ నిరశనవ్రతముల బూని సత్యాగ్రహమునకు బూనుకొన్నచో సహింస గల్గుదురేమో బాధ్యత గలిగిన హిందూసంఘనాయకు లాలోచించుకొందురుగాక! ఈ నిమ్మజాతులకు విముక్తి నొసగి హిందూమతమున కెన్నోతముల నాటి యీ మూఢాచారమును బాపుటకై ప్రాణములను త్యజప్రాయములుగా జూడగల్గిన యిట్టిసంస్కర్తలు దేశములో ననేకు లున్నారనియే నా విశ్వాసము.

“నాతోబాటు సహచరులై యుండిన తోడిసంఘసంస్కర్తలుగూడ నీ నిరశనవ్రతముయొక్క విశేషార్థములను గమనింతురుగాక !

ఇది నాకు వట్టిభ్రాంతియు గావచ్చును, లేక జ్ఞానజ్యోతి యైనను గావచ్చును. భ్రాంతి యైనచో నన్ను వదలివేసి యీ ప్రాయశ్చిత్తమును శాంతముగా చేసికొననిండు! దీనితో హిందూమతమును దిగలాగుచున్న పెద్దభారము వదలిపోవును. లేక జ్యోతి తిచ్చినచో, నీయూర్తించే హిందూమతము పరిశుద్ధమగునుగాక. అప్పుడు నన్ను విశ్వసించనివారి హృదయములుగూడ కరగునుగాక ! ఇక నా నిరశనవ్రత మెందులకు ప్రయోగింపబడుచున్నదో కొంతకొంత దురభిప్రాయము లున్నట్లున్న విగాన నిమ్మజాతులకు కాసనసిద్ధముగా నేరూపముననె నను ప్రత్యేకపు టెన్నికవర్గము లుండగూడ దనియే యిది ప్రారంభించిననని మరల కెప్పుచున్నాను. ఆ బెదరింపు పూర్తిగా మానినంతనే నేను నిరశనవ్రతమును మానుకొందును. వీట్ల రిజిస్ట్రేషనునుగూర్చియు, అసలీ వ్యవహారమునంతను బరిష్కరింపవలసిన యుచితపద్ధతిని గూర్చియు నాకు కొన్ని గట్టియూహ లున్నవి. కాని యిప్పుడు ఖయిదీ వగుటచే ఆ నూచనలను బ్రకటించుట కనర్హుడనని యెంచుచున్నాను. కాని చాతుర్యవ్యవాయకులును, నిమ్మజాతిప్రతినిధులును గూడి జాయంటు ఎన్నికవర్గములు

ప్రధానముగా తేసికొనిన యే యొడంబడిక నైనను నంగీకరింపగలరు. ఆ స్కిము సర్వహిందువులను బహిరంగసభలలో నంగీకరించినది కావలయును.

“ఒక్కవిషయమును సేను వివరించి చెప్పవలసియున్నది. ఈ నిమ్నజాతిసమస్య సంతృప్తికరముగా బరిష్కార మైనంతమాత్రమున గవర్నమెంటువా రొసగిన సాంఘిక సమస్యపరిష్కారము నంతను దక్కిన యన్ని విషయములందును నంగీకరించితినిని తలపరారు. అందు గొన్నియంశము లెట్టిప్రజాస్వామికరాజ్యాంగము నైనను సరళిగా నడువనీయవు. అట్టివానికి సేను ప్రత్యేకముగా నభ్యంతరము చెప్పెదను. అదియును గాక, యీసమస్య సంతృప్తికరముగా బరిష్కార మైనంతమాత్రమున నిక నిర్మింప బడ నున్న రాజ్యాంగవిధానమునకు సేను బద్ధుడను గాబాలను. ఇవి రాజకీయవ్యవహార ములు. వానిపై సేను వ్యక్తిత్వ అభిప్రాయము చెప్పట కధికారములేదు. వైగా తైదీ నైన సేను నా అభిప్రాయముల నిపుడు చెప్పరాదు.

“నానిరశనవ్రత మేకత్రావస్థితము. నిమ్నజాతి సమస్య ధర్మవిషయము. గూఢజ్ఞేంద్రధారణచేతి నది నాది యని యెంచుకొనుచున్నాను. నానిపై నా లోక పవిత్రమైన ధర్మకర్తృత్వ మున్నది. దానిని సేను తప్పించుకొనరాదు.

“జ్ఞానసిద్ధికి, పాపపరిహారమునకు నిరశనవ్రతధారణ మతి ప్రాచీనసంప్రదాయ ము. క్రైస్తవమతానుష్ఠియధర్మములంది సే నెరుగుదును. పుణ్యల్లిపాపనివారణము లకై నిరశనవ్రతధారణము చేసిన యుదంతములతో హిందూమతము నిండియున్నది. కాని యిది యొక భాగ్యమైనచో విధిగూడదు. అదియునుగాక, నాకు జేతనైనంత వరకు సేను దాని నొక శాస్త్రముగా సమర్థించితిని.

“అందుచేత నిం దధికారి నైన సేను, నామిత్రుల ఆలోచన లేకగాని, మిథ్యా దరముచేతగాని, వెర్రి సానుభూతివలనగాని నన్ను అనుకరింపవలదని హెచ్చరించు చున్నాను. అట్టివా రెల్లరును, కష్టించి పనిచేసి, యస్పృశ్యులకొరకు నిస్సావ్యర్థనైన చేసి యర్హత సంపాదించుకొందురుగాక ! అప్పుడు వారు నిరశనవ్రతము చేయవలసిన యవసరము కలిగినచో ఆజ్యోతి దానియంతట నదియే ప్రాప్తమగును.

“ఇక చివరిమాట. నన్నుగురించి నాకు తెలిసినంతవర కీ నిరశనవ్రత మొక్క ప్రాణిమీద నైనను ద్వేషముగాని, శ్రోధముగాని లేక నిష్కళంకమైన భావముతో ప్రారంభింపబడుచున్నది. నామట్టుకు నా కిది అహింసయొక్కవ్యక్తికృతి. ఇది అహింస కర్తవ్యంతరక్షణోపాయము. కావున నాకుగాని, నా యుద్యమమునకుగాని విరోధులుగా నున్నవారితో వాదోపవాదములయందు దౌర్జన్య ముపయోగించినవారు. నామృతిని త్వరపరచినవా రగుదురు. అన్ని విషయములందును గాకపోయిన నీ విష

యమునం దైనను జయము లభింపవలయునన్నచో సంపూర్ణమర్యాదా సామనస్యము లత్యంతావశ్యకములు.”

సెప్టెంబరు ౨౦ - లేదీని పత్రికా ప్రతినిధులు జైలులో గాంధీజీతో సంభాషించుట కనుమతింపజడిరి. ౨౧-౯-౩౨ న టైమ్సు ఆఫ్ ఇండియాపత్రికలో నా వృత్తాంత మిట్లు ప్రకటించిరి :

“తొమ్మిదిమాసములకు మరల నేడుసాయంత్రము ౫-౩౦ వేళ ఎరవాడ జైలు లో పత్రికాప్రతినిధులు గాంధీమహాత్ముని దర్శించుట కనుమతి లభించెను. మహాత్ముని ముఖమున నేడు చెడలిన సంభాషణము అతి ధారాళమై భావగంభీరమై చెపులపండు వొనర్చినది. మహాత్ముడు ప్రాయోపనేశదీక్ష గైకొనినపిమ్మట నైదుగంటలకు ఆవిషయమును వారితో చర్చించు భాగ్యము లభించిన యేపత్రికాప్రతినిధివృందయము ముగ్ధము కాదు ?

“వేలకొలది ఖయిదీలు తయారుచేసిన శుద్ధ స్వదేశీగుప్పట్లు, జంబుఖానాలు మొదలగు వివిధవస్తువుల మడతలతో నిండియున్న గడమంచెలున్న యొక సన్నని బొడుగుపాటి గదిలో మేము ప్రవేశించితిమి. చాలదినములనుండి భారతదేశమే కాక యావత్పృథ్విత్యై ప్రపంచమును, ప్రాచ్యఖండమున చాలభాగమునుగూడ ఏమహావ్యక్తి దెసకు తమ దృష్టులు నిగుచ్చుచున్నదో ఆపురుషు డచట నొక కుర్చీలో నాసీనుడై యుండి మందహాసముతో మాకు స్వాగత మొసగెను.

“ఈవ్యవహారము గుఱాంతమగునాయని మేము ప్రశ్నింప, “నాయాళ దుర్లభమ మైనది. ఈశ్వరుడు అనుగ్రహించినచో, ఈయుపవాసము మృతివర్యంతము సాగదు” అని ఆయన మారుపలికెను.”

“తనతోపాటు ఉపవసించు మని అనేకులు తరివార్తలు పంపినవృత్తాంతము మా కరిగించి పిమ్మట మహాత్ముడిట్లు చెప్పెను : “నాతోపాటు ఇతరులు ఉపవసించ నలదని కోరుచున్నాను. నేను ప్రబలమైన యీశ్వరప్రేరణచే నీ దీక్ష బూనితిని. అట్టి ప్రేరణ స్పష్టముగా కలిగిననేతప్ప లేనిచో నితరు లెవ్వరును ఉపవసించగూడదు. ఆత్మశుద్ధికొరతో, ఈవిషయమున ఏకీభావము తెలుపుటకో ఒక్కరోజు ఉపవసించుట నేను కాదనను. అంతియేకాని ఇట్టిదీక్షల కందరు నధికారులు గారు. ఈ ధర్మ నిర్వహణమునకు ఆత్మసంయమము గలవారే అధికారులు.

“పిమ్మట ప్రస్తుతవిషయమగు అస్పృశ్యుల ప్రాతినిధ్యమునుగూర్చి ప్రస్తావించితిమి. తాను విడుదలయలకైతము బొంబాయిప్రభుత్వమున కంపిన స్టేటుమెంటు నింకను ప్రచురింపవందులకు మహాత్ముడు ఆశ్చర్యమును వెల్లివిచ్చెను. ఈలోపల జరిగిన వ్యవహారములనుబట్టి యిప్పుడు తిరిగి ఆస్టేటుమెంటును రచించుట కష్టమగు నని చెప్పి,

తుదకు తన కొత్తట్టుమెంటు పాతదానిపై నాధారపడినది కాదనియు, దాని కనుబంధప్రాయ మనియు చెప్పెను.

“నే నేమియు దాచిపెట్టలేను. ప్రస్తుత విషయమునుగూర్చి తెయిలులో నున్నవాడను నే నేమి చెప్పగలను? ఇతడు నిర్బంధము తొలగినది గావున ముందుగా ప్రతికలవారికి నాయభిప్రాయము తెలుపుచున్నాను. నే నీ దీక్షబూనుట ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యమును ప్రతిఘటించుటకే గాని స్థానములను ప్రత్యేకించుట నేను కాదనను. కాననరీత్యా స్థానములను ప్రత్యేకించుటకు నేను సుతరము అంగీకరింపక చేటు గూర్చుచున్నాననుట కొంతమట్టుకు నిజమే. స్థానములను కాననరీత్యా ప్రత్యేకించుటకు నేను నాడును, నేడును వ్యతిరేకినే కాని అట్టి ప్రణాళికనుగూర్చి ఇంతకు మున్ను ఎవరును నాయభిప్రాయ మడిగియుండలేదు. కావున అవిషయమున నే నిద మిత్థమని నిర్ణయింపవలసిన అగత్యము లేకపోయినది. నాలో నే నావిషయమును తరచి చూచుకొన్న మీదట నాకు కలిగిన అసంతృప్తిని వెల్లడించితిని. అట్లు స్థానములు ప్రత్యేకించుటచే మేలుకలుగకపోగా సహజపరిణామమున కధ్యంతరము లేర్పడి, కీడే కలుగునని నాబుద్ధికి తోచుచున్నది. స్థానములు ప్రత్యేకించుట ఎత్తులు పెట్టి నిలుపుట వంటిది. అట్టి ఎత్తులమీద నిలుచుట దౌర్బల్యమునకే కారణము కాగలదు.

“ప్రజలు నన్ను నవ్వకున్నచో నాకుగల ఒక్కహక్కును గూర్చి విన్నవించును. నేను పుట్టుకచే స్పృశ్యుడనైనను ‘అస్పృశ్యతను’ వలచి చేపట్టితిని. నేను కోరునది అస్పృశ్యులలో వైమెట్టుమీదనున్న ఏపదిమందితో ప్రతినిధిని కావలెననికాదు. అస్పృశ్యులలో గూడ నెన్నియో కులములు, అంతరములు నున్నవి. కాబట్టి అట్టి అస్పృశ్యులలో అధమాధములుగా నెంచబడుచు, ‘చేరరాని వారుగా చూడరానివారు’గా పరిగణింపబడుచున్న దౌర్భాగ్యులకు నేను ప్రతినిధి నని చెప్పుకొనగోరుచున్నాను. వారి కష్టపుకుండ నిండి తొణకులాడుచున్నది. అట్టివారిని నేను మలబారులోను, ఒరిస్సాలోను చూచితిని. వా రెప్పటికైన అగ్రజాతులవారి సంస్కారప్రయత్నములచే బాగు పడవలయునేకాని స్థానములు ప్రత్యేకించుటచే గాదు. ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యముచే నట్టి దీనుల కిక నెన్నటికిని తరణోపాయము దొరకదను కారణముచేతనే నేను తల్లడిల్లి విఘ్నముడ నైపోతిని. ఇతడు ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యము తొలగిపోయినచో నాకుపవాసదీక్షకు గల కారము నానుకః తొలగినట్లే యగును గాని, యథార్థమునకు, అంతమాత్రముచే నాదీక్ష ఫలప్రదమైనదని యెంచుకొనరాదు. నేను అస్పృశ్యతను వరించితి నని చెప్పనే చెప్పితిని. కావున అట్టి నేను అస్పృశ్యులకు, స్పృశ్యులకు ఏదో వైపరీత్యము పెట్టి భూధాతము కుదుర్చుటతో తృప్తి కెందజాలను.

“అస్పృశ్యులను కూకటివేళ్లతో పెల్లగించివేయవలె ననియే నేను కోరెడి. అందుకే నేను బలికియున్నాను. అందుకొరకై సంతోషంగా ప్రాణాలు వదులు తాను. కాబట్టి నూతనచైతన్య మివ్వగల సమాధానము నాకు కావాలి. అట్టి రాజీకీ ఫలం ఎప్పుడో ముందుముందు కనపడుటకాదు. ఇప్పుడే కనిపించవలెను. అటునంటి సమాధానం కలుగవలెనంటే దేశమంతట స్పృశ్యులు, అస్పృశ్యులు ఏకీభవించాలి. తమ వికమత్వం ప్రకటించాలి. ఊరకే లాంఛనాల కొకరి నొకరు కాగిలించుకుంటే లాభంలేదు. మనసులు కలిసి సోదరభావంతో చేతులు కలపాలి. ఇట్టి మహాభాగ్యం ఎప్పుడు లభించునా అని యేదైయేండ్లనుంచి నేను కలవరిస్తున్నాను. దాని సిద్ధికొరకే నేడు యజ్ఞగుండంలో దూకుతున్నాను. బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి నిర్ణయము నాకు దుర్భర మైపోయింది. దానితో చావుబతుకులు తేల్చుకొనవలసివచ్చింది. ఇట్టి వ్యాధుల నిదానములో నే నందేవేసిన వైద్యుడను గావున గుణము నట్టే పట్టివేసితిని. కాబట్టి ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యము తొలగిపోయినను వ్యాధి మర్లుమొగం పట్టివట్టగనే కాని నిశ్చయముగాదు. అందువల్ల బొంబాయిలో చేరిన పెద్దలను, ఇతరులను తొందర పడి కార్యనిశ్చయం చేయవద్దని హెచ్చరిస్తున్నాను.

“హిందువులు తమసాటిమతంవారికి చేసిన ఘోరాపచారాలకు ప్రాయశ్చిత్తం జరుగవలెనంటే ఈ మహాత్కార్యంకొరకు నాప్రాణ మొక లెక్కలోది కాదు. నూరుమంది తమ ప్రాణము లర్పించినను చాలదు. కాబట్టి నాకోస మని ధర్మపథము నించుకయు తప్పవద్దని వేడుకొంటున్నాను. నా ఉపవాసవ్రతఫలమును నేను ధర్మ పక్షమున ఒడ్డుచున్నాను. దానిచే హిందువులు నిద్రమేల్కని ధర్మనిర్వహణమునకు సిద్ధపడినచో నా కంటియే చాలును. అట్లుగాక నాయందలి శుమత్యముచే నేదియో ముసిపూసి మారేడుకాయచేసినన్ను బ్రతికించుకొని, మరల నిద్రకు బడుదురేని ఘోరా పరాధం చేసినవా రగుదురు. నాబ్రదుకు దుఃఖపూర్ణము, దుర్భరము నై పోవును. ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యం తొలగిపోయినచో నే నీవ్రతం మాని బ్రదుకుదు నన్ను మాటే గాని, నేను కోరే సజీవమైన, పరిపూర్ణమైన, హృదయపూర్వకమైన సమాధానం కుద రనిచో నేను దుఃఖభాజనుడనై, జీవచ్ఛవము నై పోదును. ప్రస్తుతవ్రతము చాలించిన వెంటనే సత్యసమాధానసిద్ధికొరకు పునఃప్రాయోపవేశసంకల్పం నేను చేయవలసి వస్తుంది.

“ఇది యంతయు నితరులకు కుర్రతనంగా కనపడవచ్చునుగాని నాకుమాత్ర మట్లు కాదు. ఈ ఘోరపాపం రూపుమాపుటకొరకు నే నర్పింపగలిగిన దీ శరీర మొక్కటే. ఇంకేమైన నున్నచో దానినిగూడ నీయజ్ఞ గుండమున వ్రేల్తును.

“ఈ అస్పృశ్యత నిజముగా రూపుమానిపోయినదో హిందూసంఘకళంకం సంక్షాళితం కావడమే కాకుండా ప్రపంచమంతట దీనివలన సత్ఫలము చేకూరగలదు. అస్పృశ్యతను నిర్మూలించడంకొరకు నేను సల్పచున్న యీ పోరాటము మానవజాతి యంతటిలోనున్న కలువములనుగూడ పారదోలుట కేగ్గడినది. నా సంకల్పము స్వచ్ఛమైనదైతే, సాధ్యమైనంతవరకు నేను క్రోధమాత్సర్యచూరుడ నైనట్లయితే మానవ జాతిలోనున్న ఉత్తమశ్రేణి యంతయు నాకు అండగా నిలుస్తుందనే విశ్వాసంతోనే నేను సర్ సామ్యుయల్ హోరుగారి కాలేఖ వ్రాసితిని. కాబట్టి నా సంకల్పశుద్ధిని నమ్మకొని, హైందవజాతిని నమ్మకొని, మానవస్వభావమును నమ్మకొని, తుదకు అధికారివర్గమునుగూడ నమ్మకొనియే ప్రబలవిశ్వాసంతో నే నీ ఉపవాసమునకు పూనుకొంటి నని మీరు తెలిసికొనవలెను.

“అస్పృశ్యతపై నేను దండుచెడలుటచే మనవ్యవహారపు చిక్కులన్నియుగూడ పరిష్కారము కాగలవు. రాజకీయంగా స్వరాజ్యం సంపాదించడంకంటె కూడా దీనికి పరమప్రయోజనం కలదు. ధర్మమునే పునాదిమీద కట్టిని రాజ్యాంగనిర్మాణమునకు ప్రాణ ముండదు. ఇన్నాల్లనుంచీ దుర్భరకష్టములపాలై నవయుచున్న కోట్ల కొలది జనులకు తమ కడగండ్ల భారం తొలగుననే విశ్వాసము నేడు కలిగినది. ఆ ధర్మ విశ్వాసబలముమీదనే రాజ్యాంగసాధన నిర్మింపవలసిఉంది. ఆంగ్లేయాధికారులు ఈ రెండవపక్షమును చూడలేకపోవుటవలననే అవివేకులై స్వసామర్థ్యము నమ్మకొని కోట్లాది ప్రజలభాగధేయమును తమ చిత్తమునచ్చినట్లు తిప్పటకు సాహసించుచున్నారు. కోట్లకొలది ప్రజలనగా క్రాళ్లక్రింద నిలుగుచున్న అస్పృశ్యలే కాదు; నైతికైక్కి హురుచున్న సవర్ణులగూడ నని నా అభిప్రాయం. కాబట్టి అధికారుల ఈ యజ్ఞానమునుగూడ (అజ్ఞాన మంటున్నాను. తప్ప పట్టకుండురుగాక) తొలగించి మేల్కొలుపుటకే నా సహాయకర్తులతో దీనిని ప్రతిఘటించవలెననే ఆత్మప్రేరణ నాకు కలిగింది.”

“నిన్నతమ్ము చూడవచ్చిన రాయబారులకు కొన్ని మాచనల నందిచ్చితిమనియు, అవి బొంబాయిలో నేడు ప్రకటన కందుననియు మహాత్ముడు చెప్పెను.

“పిమ్మట ఫాటో గ్రాఫు తీసికొను ప్రసక్తి వచ్చినది. మహాత్ముడంతట తన ఉత్తర క్రియలనుగూర్చి ఛలోక్తిగా నేదియో అనెను. నే నంతట ‘నిన్న మీకుమారులు దేవ దాసుగారు మిమ్ము చూడవచ్చి గదా ! పిమ్మట నెటుపోయి యెటువచ్చినను వారికి చెప్పవలసిన మాటలేమైన చెప్పితిరా ?’ అని అడిగితిని. మహాత్ముడు తలలున నిట్లు అడ్డుతడుగు సమాధాన మిచ్చెను :

“నాతోండి ప్రాణములైనా వదులుకొంటాను గాని, మీరు తొందరపడి అస్పృశ్యులకు అపకారకమైన నిర్ణయముచేయుటకు ఒప్పుకొనను అని బొంబాయి సభలో నాకు మారుగా నాపుత్రుడగు అతడు చెప్పవలసిన దని కోరితిని.”

“మీ యుపవాసము కొనసాగు ననియే మీ యుద్దేశమా యని నేను అడిగితిని. మహాత్ముడు “అందరవలె నాకును బ్రదుకవలెననియే ఉన్నది. నీటికి ప్రాణములను రక్షించే కత్తి యెంతైనా ఉంది. వసరమైనపుడెల్ల నేను నీరు తాగుతూ ఉంటాను. హిందువుల అంతరాత్మకు, బ్రిటిః వారి అంతరాత్మమగూడ ప్రబోధము కలిగించుట కొరకు, ఈ యాతన అంతమొందించుటకొరకు నే నెట్లయిన బ్రదికియుండుటకే ప్రయత్నించుతా నని నమ్ముండి. నా ఆశ్రోకము దేవదేవుని చెవుల దూరి తీరును.” అని జవా బిచ్చెను.

ఎరవాడ సంధిపత్రం

“(అస్పృశ్యుల ప్రాతినిధ్యమునుగూర్చి, వారి క్షేమమునకు సంబంధించిన ఇతర విషయములనుగూర్చి అస్పృశ్యుల తరపున తక్కిన, హిందూసంఘంతరపున వ్యవహరించిన పెద్దలు పరస్పరం చేసికొన్న ఒడంబడిక ఇది.

(౧) సామాన్య నియోజకస్థానములలో కొన్ని అస్పృశ్యులకుగాను (రిజర్వు) అట్టె పెట్టబడును. రాష్ట్ర శాసనసభలలో స్థానము లిట్లుండును—

మదరాసు	30
బొంబాయి, సింధులు	౧౫
పంజాబు	౮
బీహారు, ఒరిస్సాలు	౧౮
మధ్యపరగణాలు	౨0
అస్సాము	2
తెంగాలు	30
సంయుక్తరాష్ట్రములు	౨0

మొత్తం ౧౮౮

ప్రధానమంత్రినిర్ణయములో రాష్ట్ర సభల స్థానముల మొత్తములనుబట్టి ఈ సంఖ్యలు నిర్ణయింపబడినవి.

(౨) ఈ స్థానములకు ఎన్నికలు ఈ దిగువ ఉదాహరించినవిధానమునకు లోబడి సాముదాయిక నియోజకవర్గములద్వారానే జరుగును.

సామాన్య నియోజకవర్గముల జాబితాలో రిజిస్ట్రేషన్ అప్పృక్తివోట రద్దయిన ఆయా సభ్యత్వస్థానములలో నొక్కొక ఓటర్ల సంఘముగా నేర్పడవలెను. అట్టి సంఘములు సింగిలువోటుపద్ధతిని ఒక్కొక్కరిజర్యుడు స్థానమునకు నలుగురేసి అప్పృక్తి అభ్యర్థుల ఎన్నుకొనవలెను. అట్లు ఎన్నుకొనబడిన నలుగురును, సామాన్య నియోజకవర్గములద్వారా ఎన్నుకొనబడుట కభ్యర్థులు కాగలరు.

(3) కేంద్రకాసనసభకుగూడ అప్పృక్తిల ప్రాతినిధ్యము రెండవ మరతులో ఉదాహరింపబడిన ప్రకారము సాముదాయిక నియోజకవర్గములద్వారా సీట్లు రిజర్యు చేయుటవలన ఏర్పాటుచేయబడును.

(౪) కేంద్రకాసనసభలో ట్రిటిషిండియా సామాన్య నియోజకవర్గములవంతుకు వచ్చిన స్థానములలో నూటికి పదైనిమిదివొప్పన అప్పృక్తిలకు రిజర్యు చేయబడును.

(౫) రాష్ట్రకాసనసభలకు, కేంద్రకాసనసభకు అప్పృక్తి అభ్యర్థుల నిర్ణయమునకు ముందు జరుగవలసిన ప్రారంభపుటెన్నికపద్ధతి (రెండవ మరతు ప్రకారము) మొదట పదిసంవత్సరముల పిమ్మట అంతమొందును. లేదా ౬ వ మరతులో చెప్పినట్లు పద్ధతిని పరస్పరాంగీకారముతో ఈలోపలనే అంత మొందించుకొనవచ్చును.

(౬) ఈసంధిదారులందరి ఉభయపక్షముల సంఘములవారు పరస్పరం ఒడంబడిక యేదైనా చేసికొనేపర్యంతము ౧, ౪ మరతులలో చెప్పిన ప్రకారం రాష్ట్రసభలలోను, కేంద్రసభలోను అప్పృక్తిల ప్రాతినిధ్యం రిజర్యు సీట్లపద్ధతినే సాగుచుండును.

(౭) రాష్ట్రసభలకు, కేంద్రసభకు అప్పృక్తిల ఓటింగు హక్కు లోభియను కమిటీరిపోర్టు ననుసరించియుండును.

(౮) లోకలుబోర్డు ఎన్నికలలోను, ఉద్యోగనియామకములోను అప్పృక్తి డనే కారణంచేత ఎవ్వరికీ, ఎట్టి అభ్యంతరములూ చూపబడవు.

ఉద్యోగనియామకమునకు తగిన అర్హత యున్నచో, వై సందర్భములలో అప్పృక్తిలకు యుక్తమగు ప్రాతినిధ్యము సంపాదించుటకు సర్వప్రయత్నములును చేయబడును.

(౯) ప్రతిరాష్ట్రములోను విద్యకుగాను ఖర్చుపెట్టే సొమ్మునుండి, అప్పృక్తిల విద్యకు తగినంత సొమ్ము ప్రత్యేకింపబడును.

మదనమోహనమాలవ్యా

తేజబహదరు సమ్రా

యం. ఆర్. జయకర్

బి. ఆర్. అంబేద్కర్

శ్రీనివాసకర్

యం. సి. రాజా

సి. వి. మెహతా

సి. రాజగోపాలాచారి

రాజేంద్రప్రసాద్

జి. డి. బిర్లా

రామేశ్వరదాసు బిర్లా

శంకరలాలు బాంకరు

బి. యస్. కామత్

జి. కె. దేవధర్

ఏ. వి. ధక్కర్

ఆర్. కె. భకేల్

పి. జి. సాలాంకి

పి. బాలూ

గోవిందమాలవ్యా

దేవదాసు గాంధీ

విశ్వాస్

బి. యస్. రాజభోజ్

గవాయి

నెప్టైంబరు ౨౫ వ తేదీని బొంబాయిలో జరిగిన హిందూసభ చివరి సమావేశములో ఈక్రింది చేత్రాబ్ధుగూడ చేర్చబడెను-

లల్లాభాయికామర్దాస్

హంసమెహతా

కె. నటరాజన్

కామకోటి నటరాజన్

పురుషోత్తమదాస్ తాకూరుదాస్

మధురాదాస్ వాసాంజీ

వాల్పుందు హీరాచండ్

హెచ్. యస్. కుంజ్రా

కె. జి. లిమాయి

పి. కోదండరావు

జి. కె. గడ్గిల్

మను సుబేదార్

అవంతికాభాయి గోఖేలు

కె. జి. చిటాలియా

రాధాకాంత మాలవ్యా

ఏ. ఆర్. భట్టు

కోలం

ప్రధాన్"

ఈ ప్రథమోపవాసవ్రతమునకును, తత్ఫలితమగు పూనాపాక్షకును సంబంధించిన మరియొక విషయంకూడా ఇచట చెప్పవలసియున్నది. పారిజనోద్ధరణార్థం మలబారులో చాల కృషి చేయుచున్న శేలప్పనుగారుకూడ అక్కడేరితులై మహాత్మునితోపాటు ప్రాయోపవేశవ్రతమును పూనిరి.

గురువాయూరుజీవాలయపుట్రుష్టీలచే అస్పృశ్యులకు తదాలయప్రవేశ మిప్పించుటయే వారి మనోరథము. సందర్భము లన్నియు విచారింపగా ట్రుష్టీలకు తగినంత వ్యవధి యివ్వకుండా ఉపవాసవ్రతము పూనినట్లు మహాత్మునకు తోచుచు విజయము

సిద్ధమని మహాత్ముని ఒప్పించజూచిరి కాని మహాత్ముడు తనకు గావలసినది తాత్కాలికవిజయము కాదనియు, ఆవశ్రము ధర్మసమృతమా కాదా అనేదే ప్రస్తుత మనియు చెప్పెను. ఈ సందర్భమున కేలప్పుడుగారి కంపిన తంథివార్తలు రెండును ఉదాహరించుచున్నాము :

౨౯ వ సెప్టెంబరున ఎరవాడనుంచి పంపిన తంతి

“ఉపవాసవ్రతము కొన్ని మాసములవరకును అపి యుంచవలసిన దని నిన్ను కోరవలసినదిగా కోరుచు జామెరిగారు నాకు తంథినంపిరి. ప్రస్తుతం దేవాలయప్రవేశం పూర్వాచారులకు బాధ కల్గించుననియు, వారిని పీడించుట అన్యాయమనియు వారి అభిప్రాయము. ఈ ముఖ్యనివయమును గమనించి ఉపవాసము చాలింపదగునేమో యోచింపవలెను. జామెరిగారు తంథివార్తలోని అంశములనుబట్టి మాడగా వారికి తగినంత సావకాశం ఇవ్వలేదేమో అని కూడా ఆలోచింపవలెను.”

౩ వ అక్టోబరున ఇచ్చిన తంతి

“నీతంథి చేరినది. కార్యనిశ్చయ మొనర్చుటలో తాత్కాలికఫలితములు గాదు విచారింపవలసినది. నా తంథివార్త ననుసరించి నీవు ఉపవాసము మానుటయే ధర్మసమృతమని మరల చెప్పుచున్నాను. ఈశ్వరానుగ్రహమున్నచో ఈ భారమున నాపాలునేను భరింపగలను. నీ యంగీకారమును తంథిద్వారా తెలుపవలెను.”

ముందుముందు కేలప్పుడుగారు ఉపవాసవ్రత మొనర్చువలసిన అవసరముకలుగునేని మహాత్ముడుగూడ ఆయనతోపాటు ఉపవసించునని తనవైటుమెంటులో స్పష్టముగా మాటయిచ్చెను. తగినంత వ్యవధిలేకుండా ఉపవాసం పూనుట మహాత్మునకు దోషముగా తోచుటచే కేలప్పుడుగారి కావినయము నచ్చజెప్పి ఉపవాసము మాన్పించిరి.

డిసెంబరు ౨ వ తేదీని రత్నగిరివాసులగు యస్. పి. పట్వర్ధనుగారు ఉపవాసవ్రతము పూనిరి. ఆయన జెయిలులో పాకీపని చేయుటకు అనుమతి కోరగా అధికారులంగీకరింపరైరి. గాంధీగా రీవిషయమై బొంబాయిప్రభుత్వమునకు వ్రాసినను ఫలము లేదయ్యెను. పట్వర్ధనుగా రంతట ఆవారము క్రమముగా తగ్గించి టీజించిపోవుటకు వ్రతము పూనిరి. రాజీమాటలు జరిగే రోజులలో రాజీ కుదరనిపక్షమున తాముగూడ నుపవసించుమని మహాత్ముని బాసచేసిరి కావున ఆవ్రకారం తామును ఉపవాసవ్రతము పూనిరి. కాని అధికారులు పట్వర్ధనుగారి విన్నపమునుగూర్చి ఆలోచించుటకు సమ్యక్తింనుటచే రెండు దినములలోనే వ్రతసమాప్తి యయ్యెను. పిమ్మట వారముదినములలోనే ఇండియామంత్రి జెయిలురూల్సులో అవసరమగు మార్పుచేసి, సవర్ణులు పాకీ

పని చేయుటకు గల అభ్యంతరములు తొలగించుటచే నీ సత్యాగ్రహము జయప్రదమయ్యెను.

౧౯౩౨లో శాసనధికార్కోద్యమము ఎలా వృద్ధిచెందినదిన్నీ తెలిపితిమి. పూనా పాట్ల ఉపాఖ్యానములుగూడ వివరించితిమి. ఈ విధముగా అస్పృశ్యతానివారణవిషయమై మహాత్ముని ఆనతి నెరవేర్చుటకై ప్రజలు చేసిన సన్నాహమువలన శాసనధికార్కోద్యమముమాత్రం కొంత మందగించెను.

ఏది యెట్లయినను కాంగ్రెసు ప్రాగ్రాము మాత్రము కొనసాగింపబడుచునే యున్నను, శాసనధికార్ము మందగించుటకు మరియొక కారణముగూడ గలదు. అప్పటి సంగతిసందర్భములను బట్టి మాడగా రహస్యమార్గము లవలంబించితేనేగాని ఉద్యమం సాగేటట్లు కన్పించలే దని మున్నే చెప్పితిమి. అట్లు రహస్యసాధనము లుపయోగించుట సత్యాగ్రహమునకు తగనిపని. దాని మూలనూత్రములకును, రహస్య సాధనములకును సహజవిరోధము. కాబట్టి మహాత్ముని ఉపవాసతరుణమున కాంగ్రెసు ప్రముఖులందరును స్వేచ్ఛగానొకచో చేరుటకు అవకాశము లభించినది గాన వారందరు ఈ విషయమున సంప్రదింపులు జరుపుకొనుటకు వీలు చిక్కుటచే తత్పరితముగా రెండు ప్రకటనలు గావించిరి. అందు మొదటిదానిలో కాంగ్రెసువారికి సత్యాగ్రహమే ప్రధానమనియు, జెయిలుకు వెళ్లజాలని కాంగ్రెసువారు అస్పృశ్యతానివారణకార్యమున కాంగ్రెసు సంబంధములేని జాతీయవాదులు చేయు కృషికి తోడ్పడవచ్చుననియు తెలుపబడినది. శాసన ధికార్సందర్భమున అవలంబించుచున్న రహస్య మార్గములను మానుకొనవలసిన దని రెండవ ప్రకటనలో తెలుపబడినది.

౧౯౩౨ సం.లో గవర్న మెంటు దాడి ప్రారంభమైనది. జనవరి నాల్గవ తారీఖున రాజగోపాలాచారి, అనంతరము రాజేంద్రప్రసాదుగారు కాంగ్రెసు అక్టింగ్ ప్రెసిడెంటు అయ్యెను. అంతవరకు జరిగిన వుద్యమ చరిత్రనున్నా, అప్పుడు ప్రజల అందరి మనస్సులోవున్న సమస్యను విశదీకరించుచూ ఆయన ఒక ప్రకటనను తయారు చేసి, దానిని ఆరోజున దేశమంతటను చదివి వార్షికోత్సవము చేయునట్లు అన్నిరాష్ట్రీయకమిటీలకును తాళిదులు పంపెను. అనేకచోట్ల సభలుజరిగెను. ఆసభలలో అరెస్టులు, లాటిచార్జీలమధ్య ఈ ప్రకటన చదువబడెను. ప్రెసిడెంటు రాజేంద్రబాబే ౧౯౩౩ వ సం. రం జనవరి ౬వ తేదీన ఆరెస్టుకాబడెను. అటుపిమ్మట అసీగారు ప్రెసిడెంటు అయ్యెను. ౧౯౩౨ జనవరిలో వుద్యమము ప్రారంభించినప్పుడు వల్లభాయిగారు ప్రసిడెంటుగా నుండిరి. ఆయనతరువాత ౩౩ వ సం. రం జనవరి ౩వ తేదీన రాజేంద్రప్రసాద్, దాక్టరు అన్నాదీ, కాట్టూరింగ్, దేశపాండ్య, దాక్టరు కిష్టూ రాజగోపాలా

చారి, మరల రాజేంద్రప్రసాదు, అనే క్రమముగా ప్రసిద్ధులుగా నుండిరి. ఇక సైక్రటరీలుగానుండి అ కష్టసమయములో పనిచేసినవారిలో జయప్రకాశ్ నారాయణ్, లాల్ జీ మెహురోత్ర, కృపాలిని, ఆనందచందరి, జుగుత్ కిషోర్ అగరువాలా పేర్కొనవచ్చును.

౧౯౩౩ వ సం.రపు చరిత్ర కృష్ణముగా చెప్పెదను. దీనిలో కలకత్తాలో జరిగిన కాంగ్రెసుమహాసభ ప్రధానమైనది. ఈ కాంగ్రెసుకథయున్ను, సెప్టెంబరువరకు జరిగిన చరిత్రయున్ను ౧౯౩౩-౩౪ కు కాంగ్రెసు సెక్రటరీ వ్రాసిన నివేదికలో పూసగుచ్చినట్లు చెప్పబడినవి. వానినుండి యాదిగువ అంశములు గైకొనబడినవి.

కలకత్తా కాంగ్రెసు

ఈ కాంగ్రెసు ౩౨ వ సం.రం ఏప్రిలులో జరిగిన ఢిల్లీ కాంగ్రెసువలెనే గవర్నమెంటు అంక్షక్రింద జరిగినది. శాసనోల్లంఘనము తగ్గిపోవుచున్న రోజులలో ఈసభ యేర్పరచబడినను ప్రజలు చూపిన వుత్సాహము, నిరోధకశక్తి గత సభలో చూపినదానికంటే హెచ్చుగా నుండెను. చాలారాష్ట్రములు తమవంతు ప్రతినిధుల సంఖ్యను సంపూర్ణముగా పంపెను. అన్ని రాష్ట్రముల మొత్తముమీద ౨,౨౦౦ మంది ప్రతినిధులు ఎన్నుకొనబడిరి. ఈసభకు మాలవ్యాగారు అగ్రాసవాధిపత్యము వహించుటకు అంగీకరించుటవల్ల ప్రజల వుత్సాహము హెచ్చెను. మోతీలాల్ నెహ్రూగారి సతి వృద్ధురాలు ఆయుధ్య, అనారోగ్యముగానుండియు ఈ కాంగ్రెసుకు రాదలచినందు వల్ల ప్రతినిధులకు అమితోత్సాహముకలిగెను. మార్చి ౩౧ వ తేదీని ఈ మహాసభ కలకత్తాలో వుత్సాహపూరితమైన వాతావరణంలో జరిగెను. డాక్టరు ప్రభుల్లఘోషగారు ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులుగా నుండిరి. ఈ కాంగ్రెసు జరుగకుండాచేయవలె నని గవర్నమెంటువారు పడనిపాటులేదు. మాలవ్యాగారిని కలకత్తాకురానివ్వలేదు. మధ్యత్రోవలో ఆసన్ సోల్ రైలువేరునవద్ద వారిని అరెస్టుచేసిరి. వారితో వచ్చుచున్న మోతీలాల్ నెహ్రూ సతిని, డాక్టరు సయ్యద్ మహమ్మదునూ మరి యితరులను కూడ అరెస్టుచేసి ఆసన్ సోల్ జైలుకు తీసుకొనిపోయిరి. ఈసభకు వచ్చుచున్న ఆక్షింగు ప్రతినిధులు అనేకారిని కూడ మధ్యత్రోవలో పట్టుకొని జైలులో వేసిరి. ఆహ్వాన సంఘసభ్యులను, ఉద్యోగులను అరెస్టులోనుంచిరి. కలకత్తాలో అనేకమంది కాంగ్రెసు నాయకులకు నిషేధపుటు తీర్పుల నిచ్చిరి. వారిలో ముఖ్యులు సేక్స్ గుప్తగారిభార్య, డాక్టరు మహమ్మదు ఆలం. దాదాపు వెయ్యిమందిప్రతినిధులను ఆయా రాష్ట్రములలో బయలుదేరుచుండగనో, లేక మధ్యత్రోవలో పట్టుకొనిరి. మిగతావార్డు కలకత్తాకు చేరగలిగిరి. గవర్నమెంటు నిషేధపుటు తీర్పు అటుండగనే ఘనము ౧౦౦౦ మంది

ప్రతినిధులు నిర్ణయింపబడిన సభాస్థలములో సమావేశమైరి. తక్షణమే పోలీసులు వారి మీదపడి, కాంతముగా కూర్చున్న వారిమీద లాఠీలవర్షము కురిపించిరి. చాలమంది ప్రతినిధులకు తీవ్రమైన దెబ్బలుతగిలెను. నేన్ గుప్తాగారి భార్యను యితర కాంగ్రెసు నాయకులను అరెస్టుచేసిరి. బలవంతముగా సభను ఆపవలెనని పోలీసులుచేసిన యత్నము నిష్ఫలమయ్యెను. ఏలనగా లాఠీదెబ్బలు వర్షించుచున్ననూ లోపలవరుసలలో నున్నవారు తమచోటులలోనే కదలక కూర్చొని, చేయదలచుకొన్న యేడు తీర్మానములను చదివి ప్యాసుచేసేవరకు కదలలేదు. ఈ సందర్భమున అరెస్టుచేసినవారిలో చాలామందిని సభ అయిపోగానే వదలిపెట్టిరి. కొందరిని విచారించి శిక్షించిరి. నేన్ గుప్తాగారి భార్యకు ౬ నెలలు శిక్షలభించెను. ఏప్రిల్ ౩ వ తేదీని మాలవ్యాగారిని అసన్ సోల్ జైలునుండి వదలిపెట్టిరి. వారు కలకత్తాకు వెళ్లి పోలీసులు కాంగ్రెసు సభను యెంతఘోరముగా చెదరగొట్టినది తిరుగులేని సాక్ష్యముతో దేశమునకు ప్రకటించిరి. దీనికి విచారణపెట్టవలసినదని మాలవ్యాగారు గవర్నమెంటుకు సవాలుచేసిరి. సవాలుకు జవాబు లేదు.

౧౯౩౩ వ సం.రం మార్చి ౩౧ వ తారీఖున కలకత్తాలో సమావేశమైన ౪౭ వ కాంగ్రెసుమహాసభ చేసిన తీర్మానములు :

౧. స్వాతంత్ర్యాదర్శ తీర్మానము

౧౯౨౯ లో లాహోరులో ౪౪ వ కాంగ్రెసు ప్యాసుచేసిన సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యాదర్శమును ఈసభవారు మరల నొక్క ప్రకటించుచున్నారు.

౨. శాసనోల్లంఘనము న్యాయసమ్మతాశ్రయము

శాసనోల్లంఘనము ప్రజలహక్కులను సంరక్షించుటకు మిక్కిలి న్యాయమైన సాధనమని ఈసభవారు అభిప్రాయపడుచున్నారు. జాతియొక్క ఆత్మగౌరవము నిలువజెట్టుటకున్నూ, జాతియొక్క ఆదర్శముపొందుటకునూ కూడా యిదేసాధనము.

౩. శాసనోల్లంఘన కార్యక్రమము సాగింపవలెను

౩౨ వ సం.రం జనవరి ౧ వ తేదీని వర్కింగుకమిటీవారి తీర్మానము ఈ కాంగ్రెసు బలపరచుచున్నది. గత ౧౫ మాసములనుండి జరిగిన చరిత్రను పరిశీలించి చూడగా ప్రస్తుతస్థితిలో శాసనోల్లంఘన వుద్యమమును బలపరచి విస్తరింపజేయుట అవసరమని ఈసభవారు గట్టిగా నమ్ముచున్నారు. కాబట్టి వర్కింగుకమిటీవారి తీర్మానములో వివరింపబడినరీతిగా వుద్యమమును యొక్కవదీతుతో, బలముతో శాసన సాగించవలసిన దని ప్రజల నందరిని ఈమహాసభవారు కోరుచున్నారు.

౪. బహిష్కారము

దేశములోని అన్నితరగతులవారు విదేశవస్త్రములను సంపూర్ణముగా బహిష్కరించి ఖద్దరునే వాడవలసిన దనియు, బ్రిటిషువస్తువులను బహిష్కరింపవలసిన దనియు ఈ మహాసభవారు కోరుచున్నారు.

౫. శ్వేతపత్రము

మహాత్మాగాంధీగారు లండనునుండి వచ్చినచే తడవుగ జాతీయపుద్యమమును అణచి, జాతిని నీర్వీర్యముచేయుటకై కఠోరమగు నిర్బంధవిధానమును సాగించి, ప్రజానాయకులను, వారి అనుచరులను జైళ్లలో వేసి, జన్మహక్కులగు వాక్ స్వాతంత్ర్యములను అరికట్టి, పత్రికల నోళ్లను మూసి, సివిల్ లా తీసివేసి మార్షల్ లా పెట్టి నానాహంగమాచేయుచున్న బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు నిర్మించినరాజ్యాంగ ప్రణాళిక భారతదేశప్రజలకు యెంతమాత్రము అంగీకారము కాదనియు, దానిని వాకు అలోచనకైనను తీసికొనరనియు ఈ కాంగ్రెసుమహాసభవారి అభిప్రాయము. ఇటీవల శ్వేతపత్రములో ప్రచురించిన రాజ్యాంగప్రణాళికనుగూర్చి ప్రజలెవ్వరును మోసపోరని కాంగ్రెసు నమ్ముచున్నది. ఇండియా యొక్క శ్రేయస్సునకు అది విరోధి. ఈ దేశములో పరప్రభుత్వము కాళ్ళతముగా పాదుగొల్పుటకు అది పుద్దేకింపబడినది.

౬. గాంధీగారి పుషపానము

౧౯౩౨ వ సం.రం పెట్రెంబరులో గాంధీగారు ప్రారంభించిన పుషపానము జయప్రదముగా ముగిసినందుకు ఈ మహాసభవారు దేశమును అభినందించుచున్నారు. అంటరానితన మనునది అచిరకాలములో యాపుమాయుననియు ఈసభవారు ఆశించుచున్నారు.

౭. ప్రాథమికహక్కులు

కాంగ్రెసువారు సంకల్పించిన స్వరాజ్య మన నేదియో ప్రజాసామాన్యము బాగుగా తెలిసికొనుటకుగాను ప్రజలకందరకును తేలికగా తెలియునట్లు వివరించుట అవసరము. ఈ పుద్దేశ్యముతో ౧౯౩౧ లో కరాచీ కాంగ్రెసులో చేయబడిన ౧౪ వ తీర్మానమును (ప్రాథమిక హక్కులనుగూర్చిన తీర్మానమును) ఈ సభవారు మరల నొక్కి వక్కాణించుచున్నారు.

గాంధీగారి పుషపానము

కలకత్తా కాంగ్రెసు ఆయన కొద్దిరోజులకే తలవనితలంపుగా దేశములో ఒక విశేషము జరిగెను. హరిజనపుద్యమము సాగించువారిలో, యొక్కవ పవిత్రతను సత్క

మగు నేవాసుర క్తిని పురికొల్పు తలంపుతో గాంధిగారు ౧౯౩౩ సం.రం మే ౮ వ తేదీన ౨౧ దినముల ఆత్మపారిశుద్ధ్య వ్రతవాసము ప్రారంభించిరి. ఈ వ్రతవాసమును గూర్చి గాంధిగారు యిట్లు చెప్పిరి. “హరిజనపుద్గమ సందర్భమున నాకును నాతోడి వారికిని యొక్కట జాగరూకత, పారిశుద్ధ్యము కలుగుటకై నాహృదయావేదనను, ప్రార్థనపూర్వకముగా వెల్లడించుటయే ఈ వ్రతవాసముయొక్క సంకల్ప” మని ఆయన చెప్పెను. “అందుకొరకే నేను ఈ దీక్షలోనుండి సురక్షితముగా బయటపడ వలె ననియు, ఈ దీక్షలో నేను చచ్చినను, బ్రతికిననూ ఈ దీక్షను ప్రేరేపించిన సంకల్పము కొనసాగవలెననియు ఇండియాలోను ఇతర దేశములలోను గల నా మిత్రులందరును ప్రార్థనచేయవలసినదని కోరినాను. ఈ వ్రతవాసముయొక్క ఫలితము నాకు యెట్లున్ననూ “సత్యము మరుగుపరచిన ఆ బంగారుమూత తెరువబడుగాక” యని నాసనాతనమిత్రులు ప్రార్థించవలసినదని కోరుచున్నాను.” ఒక పత్రికాప్రతినిధిగో గాంధిగారు యిట్లు చెప్పిరి. “మతసంబంధమైన యేపుద్గమముగాని, ఆపుద్గమస్థాపకుల తెలివితేటలమీదగాని, భౌతికసాధనములమీదగాని ఆధారపడియుండదు. కేవలము ఆధ్యాత్మికకృత్తిమీదనే ఆధారపడియుండును. ఆధ్యాత్మికకృత్తి బలము నిచ్చునది వ్రతవాస మని అందరికిని తెలిసిన విషయమే.”

ఈ వ్రతవాసమునకు చెప్పబడిన కారణమునుబట్టిన్నీ, గాంధిగారు ప్రకటించిన మనోభావమునుబట్టిన్నీ గాంధిగారిని వెంటనే వదలిపెట్టుచున్నా మని గవర్నమెంటు వారు ఆరోజుననే ఒక ప్రకటన చేసిరి. ఆరోజుసాయంత్రమే ఆయనకు వదలివేసిరి. విడుదల ఐనతక్షణమే గాంధిగారు రొక్క ప్రకటనచేసిరి. దానిలో ఇక ఆరువారములలో కాసనోల్లంఘన పుద్గమమును నిలుపుదలచేయుచున్నామని ప్రకటించిరి. గాంధిగారు చెప్పినమాట లివి: “ఈనావిడుదలను ఒక సంతోషకార్యముగా నే నెంచను. నిన్ను పట్టులుగారు చెప్పినట్లు ఈవిడుదలను ఆధారముచేసికొని కాసనోల్లంఘన పుద్గమమును నేనెట్లు నడుపగలను? కాబట్టి ఈవిడుదల నాకు భారమైనది. సత్యాగ్రహము, ఆత్మగౌరవముగలవాడును అగు నామీద యిప్పుడొక పెద్దభారము పడినది. ఈవ్రత వాసము యెట్లునూ సాగించి తీరవలసినదే. వివిషయములోగాని నేను వుద్రేకపడరాదు. ఎట్టి సంబంధమైన చర్యలలోను నేను పాల్గొనరాదు. ఇతరవిషయములను గురించి అనగా హరిజనోద్ధ్యమములనుగాక యితరవిషయముగురించిన యోచనలు నామనస్సులోనికి రానిచ్చినయెడల అసలు యీ వ్రతవాసముయొక్క సంకల్పమే భగ్గుమగును.

“అయితే నేను యిప్పుడు విడుదలఅయినాను గనుక కాసనోల్లంఘనమునుగురించి కొంత అయినను నాకక్షిని వినియోగించక తప్పదు. అయితే యిప్పటికి యింత

మాత్రము చెప్పగలను. కాసనోల్లంఘనమునుగురించి నా అభిప్రాయమేమియుమారలేదు. ఇందు పాల్గొనిన అసంఖ్యాకులు చూపిన దైర్యసాహసములకు, స్వార్థత్యాగమునకు వారిని నిస్సంకోచముగా అభినందించుచున్నాను. అయితే దానితోపాటు యింకొక విషయముకూడ నేను చెప్పవలసియున్నది. ఈ వుద్యమములో ప్రవేశించిన రహస్యపు పనులే ఈ వుద్యమవిజయమునకు నాశకారణమైనవి. కాబట్టి ఈ వుద్యమము కొనసాగించేయెడల రహస్యపుపనులు మానివేయవలసిన దని అందరికిని మనవిచేయుచున్నాను. ఇందువల్ల కాసనోల్లంఘనము చేయుటకు ఒక్కడుకూడా రాకపోయిననూ ఘటలేదు. ప్రజాసామాన్యము తెదరె ననుటగో సంశయము లేదు. ఆర్థి నెన్నులు ప్రజలను అణచి పెట్టినవి. ఈనిరుత్సాహమునకు మనవాడు అవలంబించినరహస్యపద్ధతియేకారణమని నా అభిప్రాయము. ఈ వుద్యమకత్వము యేమనగా దీనిలోనికి యంతమందివచ్చి నారనికాదు ప్రశ్న. ఎట్టి గుణములుగలవారు వచ్చినారనునది ప్రధానవిషయము. నేను ఈవుద్యమము నడుపుచున్నయెడల మందికంటెగుణమును యెక్కువగా కోరుదును. ఈ గుణము లభించేయెడల వుద్యమప్రభావము తక్షణమే పైకి లేచును. ప్రజాసమాహము మీద పనిచేయుచున్నప్పుడు యిది తప్ప వేరుమార్గములేదు. ఇక ఉద్యమము నడిపించు విషయమై నేను యేమియు చెప్పకాలను. ఈ అభిప్రాయములను నేను యిన్నాళ్లనుండియు నా మనస్సులో బంధించియుంచితిని. వీనినిగురించి సర్దారు వల్లభాయీగారు సంపూర్ణముగా యోజించుచుచున్నారు.

“నాకు యివ్వు మున్ననూ లేకపోయిననూ యింకొకమాట చెప్పెదను. ఈ మూడువారములలో కాసనోల్లంఘనము చేయువారి అందరిమనస్సులు చాల ఆతురతతోనుండును. కాబట్టి కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటు అనేగారు వుద్యమము ఒక నెలవరకు గాని, లేక ఆరువారములవరకుగాని ఆపుదలచేస్తూ ఒక ప్రకటనచేస్తే బాగుంటుందని నా అభిప్రాయము.

“ఇక గవర్నమెంటుకు ఒక మనవిచేసెదను. దేశములో నిజమైన శాంతిని వారు కోరేయెడల, ఇప్పుడు దేశములో నిజమైన శాంతి లేదని వారు తలచేయెడల, ఆర్థి నెన్ను పరిపాలన నిజమైన పరిపాలన కాదని వారికి తోచేయెడల వారి అవకాశమును తీసికొని ఖైదీలనందరిని యెట్టిమరతులును కోరకుండ వదలిపెట్టవలెను.

“ఈ పురవాసములోనుంచి నేను బయటపడేయెడల దేశస్థిని సమగ్రముగా పరిపాలించుటకు నాకవకాశము కలుగును. కాంగ్రెసునాయకులకు, గవర్నమెంటుకును కూడా సలహాచెప్పట కవకాశము కలుగును. నేను యింగ్లండునుండి వచ్చినప్పటికీ యెక్కువైతే కథ తెలిపిపోయినదో అక్కడనుండి మరల యెత్తుకొందును.

“నాప్రయత్నమువల్ల కాంగ్రెసుకు, గవర్నమెంటుకు సంధికుదరక కాసనోల్లం ఘనము తిరిగి ప్రారంభమైన యెడల గవర్నమెంటువారుతిరిగిఆర్థి నెస్సురాలునుసాగింప వచ్చును. గవర్నమెంటుకు సంధిచేసికొనవలెనని సంకల్ప ముంటే దాని కేదోమార్గము దొరకకపోదు. అందువిషయమై నాకు సంధియము లేదు.

“చాలమంది జైల్లోలోనుండగా కాసనోల్లంఘనము విరమింపబడదు. సర్దారు వల్లభాయి, ఖాన్ సాహెబు ఆర్థర్ గఫారుఖాన్, పండిట్ జహ్వర్ లాల్ నెహ్రూ మున్నగువారు బ్రిటియండుగానే పూడ్చబడినప్పుడు కాసనోల్లంఘనము మానివేయ బడజాలదు.

“కాసనోల్లంఘనము మానివేయుటకు జైలుబయటవున్నవారి కెక్స్‌రీకి అధికారములేదు. నేను ఆరెస్టుఅయినప్పుడు వున్న వర్కింగుకమిటీయే ఆపని చేయగలిగినది. ఇక కాసనోల్లంఘనమునుగురించి యెక్కువచెప్పను. ఇప్పటికే చాలాహెచ్చు చెప్పినా ననుకొంటాను. అయితే నేను చెప్పడలచుకున్నది నాకంటిలో శక్తివుండగానే చెప్ప వలసియున్నది గనుక చెప్పినాను.

“పత్రికావిలేఖరులు నన్నిక నేమియు బాధింపకుండుదురాక. నన్ను చూడ దలచుకున్నవారు యిక్కడికి రాకుండా ఓపికపట్టవలసినదని మరల కోరుచున్నాను. నేను యింకా జైలులోనే వున్నాననుకొండి. రాజకీయ చర్యలకుగాని, మరియే చర్యలకుగాని నాకు వాషికలేదు. నన్ను యెవరు యేమి మాట్లాడించకుండాయుండండి. నాకు సంపూర్ణమైన కాంతికావలెను. ఈ విడుదలను దుర్వినియోగపరచ నని గవర్నమెంటుకు మనవి చేయుచున్నాను. ఈదీక్షలోనుంచి సురక్షితముగా బయటపడిన పిమ్మట రాజకీయ వ్యవహారములు యింకను యిట్లే అంధకారముగా నున్నయెడల నేను కాసనోల్లంఘన వుద్యమమును రహస్యముగాగాని, బహిరంగముగాగాని నడిపించుటకు నన్నేమియు చేయనియకుండా యథాప్రకారముగా తీసికొనివెళ్లి యరవాడజైలులో వున్న నామిత్రులతో కలపవలసినదని గవర్నమెంటును కోరెదను. జైలులో నామిత్రులను వదిలిపెట్టి వచ్చితిశేమె యని నేను అనుకొనుచున్నాను.

“సర్దార్ వల్లభాయిపటేలుగారితో కలిసివుండుట నాకొక భాగ్యముగానుండెను. సాటిలేని పరాక్రమము, దేశముయెడ తీవ్రప్రేమభావాల వారికి గలవని నేను యెరుగుచును. కాని వారితో నేనుయిన్నాళ్లుకలసి కాపురముండలేదు. అట్టిభాగ్యమునాకు గత ౧౭ మాసములనుండి కలిగినది. ఆయన నాయెడచూపిన వాత్సల్యము మాఅమ్మగారిని జ్ఞాపకము చేయుచున్నది. పటేలుగారియందు మాతృవాత్సల్యమున్నదని నే నిదివరకెరుగను. నాకు యేమాత్రము బాధకలిగినను ఆయన చివాలున పడకమీదనుండి లేచివచ్చెడి

వాడు. నాసౌఖ్యమునకు కావలసిన ప్రతిచిన్న అంశమును ఆయన స్వయముగా అజమా యిషీ చేసేవాడు. ఆయనయు, యితరమిత్రులున్నూ కుట్రచేసి నన్ను యేమియు చెయ్యనిచ్చెడివారుకారు. ఏవైన రాజకీయసమస్యలను మేము చర్చించుచున్నప్పుడు గవర్న మెంటుకు వుండే కష్టనిష్ఠురములను పాపము ఆయన యెంతో సానుభూతితో చెప్ప చుండేవాడు. ఇది నిజమని గవర్న మెంటుకు నమ్మబలుకుచున్నాను. బాస్టోరీ, కైకో రైతులయెడల ఆయనకు గల ప్రేమను నేను యెన్నడును మరువజాలను."

గాంధీగారు యీ ప్రచురణచేసే చెయ్యడముతోటే శాసనోల్లంఘనము ఆరు వారములకు ఆపుదలచేయుచూ ఆనేగారుకూడ కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటు హోదాలో ఒక ప్రకటనచేసిరి. గవర్న మెంటువారుకూడ అసత్యము చేయకుండా తమ జవాబును ప్రకటించిరి.

రాజకీయభైదీలను విడిచిపెట్టుటకు శాసనోల్లంఘనము తాత్కాలికముగా ఆపి నాము అనుమాట చాలదని గవర్న మెంటువారు ప్రచురించిరి. ఈవిషయములో కాంగ్రెసుతో రాజకీ దిగుటకున్నా సంసిద్ధముగా లేమని గవర్న మెంటువారు అనిరి. ఇం డియాగవర్న మెంటువారు మే ౯ వ తేదీన సిల్లానుండి యాదిగువ ప్రకటనలను చేసిరి:

"గాంధీగారిని విడిచిపెట్టినామంటే శాసనోల్లంఘనభైదీలను విడిచిపెట్టు విష యమై గవర్న మెంటుపద్ధతిలో మార్పు కలిగెనని ఎవరును అనుకొనకూడదు. ఆయన గవర్న మెంటుతో యెంతమాత్రము సంబంధము లేకుండా కేవలము సూరిజనోద్యమము కోసరమే, దీర్ఘవుపవాసము ప్రారంభించు చున్నానని చెప్పినాడు గనుక వదిలిపెట్టి నాము. భైదీలను వదిలిపెట్టువిషయములో గవర్న మెంటుయొక్క అభిప్రాయములను గతనెల యేప్రిల్ ౧ వ తేదీన శాసనసభలో మాహోమ్మెంబరు చెప్పనేచెప్పెను. ఆమాట లివి: 'నిజముగ శాసనోల్లంఘనమును కాంగ్రెసువారు తిరిగి లేవనెత్తదలచు కొనకపోతే అసంగతి స్పష్టముగా యెందుకు చెప్పరాదు? భైదీలను వదిలిపెట్టిన తరు వాత గవర్న మెంటువరులు కాంగ్రెసుకు యిష్టము లేకపోతే మళ్లీ మానెత్తిమిదికి శాసనోల్లంఘనము తెచ్చిపెడుదామని కాంగ్రెసుమనస్సులో యేమైన వుద్దేశ్యము దాగియున్నదా యేమి? శాసనోల్లంఘనము మళ్లీ ప్రారంభిస్తామనే బెదిరింపు వున్నంతకాలము కాంగ్రెసుకు మాకు రాజీలేదు.'

"అనవసరముగా దీర్ఘ కాలము ఈభైదీలను వుంచుకోవలెననిమాకులేదు. అయితే వీళ్లను వదిలిపెడితే మళ్లీ శాసనోల్లంఘనము సాగిస్తారనే భయమువున్నంతసేపు మేము వాళ్లను వదిలిపెట్టదలచుకోలేదు. తొందరపడి వీళ్లను వదిలిపెట్టి మళ్లీ కొంపమిదికి

తెచ్చుకొనలచుకోలేదు. గవర్నమెంటు స్థితినిగురించి పార్లమెంటు సభలో యిండియా మంత్రిగారే యిట్లు జెప్పిరి. 'కైదీలను వదలి పెడితే వుద్యమము మళ్లా రాదని మాకు గట్టివమ్మకము కలగాలి.'

“కేవలము తాత్కాలికముగా వుద్యమము ఆపినామంటే చాలదు. కాసనోల్లం ఘన వుద్యమము విరమించుటకుగాని, కాసనవిరుద్ధమున చర్యలను మానువిషయమై గాని రాజీకి దిగు తలంపు మాకు లేదు.”

“గవర్నమెంటువారు యిచ్చిన యీ అభివృద్ధి జవాబు వచ్చినసమయమండే వియన్నా నుండి విత్ లో బాయిపతేలు, సుబాసుచంద్రబోసుగార్ల పుత్తెరమున్ను వచ్చినది. కాసనోల్లంఘనము ఆపుదలచేయుటలో గాంధీగారు చేసిన పని బాగుండ లేదు. అవి వోటమిని ఒప్పుకొన్నట్లు అగును.*

“మరియు వారిట్లువాసిరి : ‘రాజకీయనాయకులుగా గాంధీగారు అపజయము పొందినారు. ఆయన యిక పనికిరాడు. కాంగ్రెసును కొత్తసిద్ధాంతములమీద కొత్త పద్ధతిని తీవ్రముగా మార్చి పునర్నిర్మాణము కావించవలసిన తరుణము వచ్చినది. దీనికి కొత్తనాయకుడు కావలెను. జీవితమంతా ఆయన స్వంతపద్ధతులతో పనిచేసిన గాంధీ గారిని యీ కొత్తపద్ధతిని నడిపించవలసినదని కోరట న్యాయము కాదు. కాంగ్రెసు యావత్తు యిట్టి మార్పును పొందేయెడల చాలా ప్రశస్త్యముగాయుండును. ఒకవేళ కాంగ్రెసు అంతా కొత్తపద్ధతికి మారనియెడల కాంగ్రెసులోనే తీవ్రవాదు లందరును కలసి ఒకపార్టీని నిర్మించవలెను’

“గాంధీగారి విడుదలవల్ల కలిగిన అవకాశమును పురస్కరించుకొని కాంగ్రెసు నాయకులందరును ఒకచోట సమావేశమై దేశస్థితిని ఒక్కసారి సింహావలోకనముచేసి చూచుట మంచిదను అభిప్రాయము కాంగ్రెసువారిలో గట్టిగా కలిగెను. ఇట్టి సమావేశము గాంధీగారికి బాగా కులూసా చిక్కినతరువాత చేస్తే బాగుంటుందను తలంపుతో కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటుగారు వుద్యమమును మరియొక ఆరువారములు వాయిదా పొడిగించిరి. ఉపవాసము దీర్ఘమైనది. ముందు స్థితిగతులు యెట్లుండ వోవునో యెవరికిని గోచరించుటలేదు. ఇట్టి సందిగ్ధసమయములో దేశముయొక్క

* ఈ యిద్దరినుండి వ్యతిరేకవిమర్శన వచ్చినది యిదే మొదటిసారి కాదు. వీరిరువురును ఈ వుద్యమసమయములో అనారోగ్యమువల్ల దూర దేశములో వుండ వలసినవైనారు. తన స్వంత కష్టములతోపాటు గాంధీగారు ప్రపంచములో అందరి వ్యతిరేక విమర్శనలను వోపికతో, ధైర్యముతో, ఆత్మవిశ్వాసముతో భరించిరి. గాంధీ గారు తమ దీక్షను జనుప్రదముగా ముగించి మే ౨౯వ తేదీన పారణచేరిరి.

కండ్లన్నియు పునహలో గాంధీగారు వుపవాసుచేయుచున్న “తాళరానే” దొరసాని గారి “పర్లకుటి”మీదనే వ్రాలియుండెను. గాంధీగారు దీక్షను ముగించి ప్రాళన చేసి నప్పుడు దేశమంతయు పరమేశ్వరునకు చేతులెత్తిమొక్కిరి. ఎట్టి అవాంతరముకలుగ కుండా తీవ్రమైన చివరరోజులుకూడా గడచి వ్రతము సమ్యముగా వుద్యాపన అయినందుకు లోకమంతయు సంతసించెను.

పూనాసభ:—దేశముయొక్క రాజకీయపరిస్థితి సింహావలోకనము చేయుటకు కాంగ్రెసు నాయకుల సమావేశము ౧౯౩౩ వ సం.రం జూలై ౧౨ వ తేదీన పునహలో జరిగెను. ఆనేగారు చిన్నపువ్వాసముతో సభ ఉపక్రమించిరి. గాంధీగారు తమఅభిప్రాయమును క్లప్తముగా సభవారికి చెప్పిరి. చర్చజరిగెను. సభ రెండవనాటికి వాయిగా వేయబడెను. మొదటిరోజున జరిగిన చర్చల సారాంశమునంతా ఆమూల్యగ్రముగ వివరించుచూ తనసూచననుగూడ బొందుపరచుచూ గాంధీగారు తనవేటుమెంటును యిచ్చిరి. సభవారు కొన్నిసూచనలు చేసిరి. శాసనోల్లంఘనము యెట్టి మరతులు లేకుండ విరమింపబడవలెనను తీర్మానము ఓడిపోయెను. వ్యక్తిశాసనోల్లంఘన తీర్మానము కూడ వోడిపోయెను. తుదకు గవర్న మెంటుతో రాజీపడుటకు గాంధీగారు వైస్రాయిని దర్శించవలెనని సభ అనుమతించెను. గాంధీగారు రంతట వైస్రాయికి టెలిగ్రాము చెప్పెను. శాంతికి అవకాశము లేమైనా వున్నచేమో పరిశీలించు నిమిత్తమై తమ దర్శనముకొవలెనని గాంధీగారు ఆ టెలిగ్రాములో వైస్రాయిని కోరిరి. శాసనోల్లంఘనము ముందుగా వుపసంహరించినగాని తనను చూచుటకు అంగీకరింపబాలసని వైస్రాయి జవాబు పంపెను. అందుకుబదులుగా ఈసభలో జరిగిన విషయములను గురించి సరియైన సంగతులు పత్రికలలో పడలేదనియు, అట్టివానిని ఆధారము చేసికొని నాకు దర్శనము నిరాకరించుట సరికాదనియు, తన్ను రానిచ్చినచో గౌరవప్రదముగు సందికి సభలో చర్చజరిగెనని తాను రుజువుపరచెదనియు గాంధీగారు మరల వ్రాసిరి. కాని ప్రయోజనము లేకపోయెను. కాబట్టి జాతిగౌరవము నిలువవలెనన్నయెడల వుద్యమము సాగించుటతప్ప వేరుమార్గము కనబడలేదు. అంతట సమష్టి శాసనోల్లంఘనము ఆపి వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము ప్రకటింపబడెను. సమష్టిశాసనోల్లంఘనము ఆపబడెను గాన కాంగ్రెసుసంఘలు, వార్ కౌన్సిల్లు విరమింపబడెను.

వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము:—గాంధీగారు తనకు ప్రియమైన సబరమతి ఆశ్రమమును రద్దుపరచిరి. దీనివుద్దేశ్య మేమనగా యీవుద్యమములో వేలకొలది గ్రామస్థులు బానాబాధలుపడి, యిండ్లువాకిట్లు పోగొట్టుకొనినప్పుడు తనకుమౌత్రము ఈ ఆశ్రమ మెందుకని ఆయన దానినికూడ ఆహుతిచేసెను. ఆశ్రమములోని యావస్థుదినీ అన్ని పనులూకట్టిపెట్టి వుద్యమములోనికి రమ్మనెను. ఆశ్రమములోని చరాస్తింతను యితర

ప్రజాసంస్థలకు యిచ్చివేసి ఆశ్రమము ఖాళీచేసెను. ఈఆశ్రమమును యితరుల కెవ్వరి కైన యిచ్చినయెడల దానిపై శిస్తును గవర్నమెంటుకు యిత్తురను తలంపుతో ఆభూమిని, అందరి బిల్డింగులను, నిలువపంటను గవర్నమెంటే తీసికొనవలెనని గాంధీగారు కోరిరి. కాని గవర్నమెంటువా రేమియు జవాబు చెప్పలేదు. అందువల్ల ఆశ్రమమునంతను గాంధీగారు పారిజనోద్యమమునకు యిచ్చివేసిరి. దండీయాత్ర సమయమున స్వరాజ్యము వచ్చువరకును ఆ ఆశ్రమమునకు రానని గాంధీగారు శపథముచేసిన సంగతి చదువరులకు జ్ఞాపక ముండవచ్చును. ఆరోజునుండి ఆయన ఆశ్రమమునకు రాలేదు. ఒకసారిమాత్రము జబ్బుగానున్న ఒకన్నేహితుని జూమటకు పరాయమునిషివలె వచ్చెను. ఆశ్రమమును పారిజనసంఘమునకు యిచ్చివేయుటతో యిహలోకముతో తనకుగల ఆఖరుసంబంధముకూడ ఆయన తెంచివేసికొనెను. తనను యింక యీలోకమునకు అంటిపెట్టునది యేది?

“౧౯౩౩ వ సం. ఆగష్టు ౧ వ తేదీన గాంధీగారు రాన్ అను గ్రామమునకు యాత్ర బయలుదేరవలసియుండెను. ౧౯౩౦ సం.రం ఫిబ్రవరినెలలో వల్లభాయీ పటేలుగారు అచ్చటనే ఆరెన్టు అయిరి. అప్పటినుండియు ఆగ్రామము యిండియా నంతటను ప్రఖ్యాతిగాంచెను. కాని గాంధీగారి కతెల్లవారి యాత్రసాగించురనగా, ఆ రాత్రి రెండుజాములకే గాంధీగారిని, ౩౪ మంది ఆశ్రమవాసులను ఆరెన్టుచేసి జైలుకు పంపిరి. ౪ వ తేదీ వుదయమున ఆయనను వదలివేసి యరవాడగ్రామమువదలి పూనాలో వుండవలసినదని ఆయనమీద వుత్తర్వు జారీచేసిరి. ఈవుత్తరువును గాంధీగారు వుల్లంఘించి రని వేరుగ చెప్పవక్కడదు. కాబట్టి వదలిపెట్టిన అరగంటకే గాంధీగారిని మరల పట్టుకొని ౧ సం.రం శిక్షవేసిరి.

“గాంధీగారిశిక్షతోపాటు వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము అన్నిరాష్ట్రములలోను ప్రారంభమయ్యెను. మొదటివారములోనే వందలకొలది జైలుకు పోవసంసిద్ధులైరి. ఆక్టింగు ప్రెసిడెంటుగారైన అనేగారు ఆగష్టు ౧౪ వ తేదీన పదముస్థరతో కలసి అకోలా నుండి యాత్రసాగించునప్పుడు ఆరెన్టుచేయబడెను. ఆయనతరువాతవచ్చిన ప్రెసిడెంటు శార్దూలసింగుగారుకూడ వెంటనే జైలుకు నడచిరి. అయితే జైలుకు వెళ్లకపూర్వము ఆయన ఒకపనిని చేసెను. ఆక్టింగు ప్రెసిడెంటుహోదాలను, డిక్టేటరు హోదాలను రద్దుపరచెను. ఉద్యమమును నిజముగా వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము చేయుటయే ఆయనవుద్దేశ్యము. గాంధీగారు చూపిన మార్గమును దేశమందు అనేకమంది కాంగ్రెసువారు అనుసరించిరి. ౧౯౩౧ ఆగష్టుమొదలు ౧౯౩౪ మార్చివరకును వ్యక్తులు యెడతెగకుండ వుద్యమమును సాగించిరి. అన్నిరాష్ట్రములనుండి రిపోర్టు లెప్పించిన గాని

యేరాష్ట్రములో యెంతవని జరిగినదీ పూర్తిగా చెప్పటకు సాధ్యపడదు. చివరిరోజులలో యెంతమంది జైళ్లకు వెళ్లినదీ రికార్డులేను. వేలకొలదిమంది అప్పటిపరిస్థితులలో కాయశక్తుల పనిచేసి స్వాతంత్ర్యోద్యమమును నడపిరని చెప్పిన యిచ్చట చాలును.

గాంధీగారి విడుదల:— జైలులో హరిజనపత్రికను నడపుటకై లోగడ యిచ్చిన అవకాశములను గవర్నమెంటువారు ఈపర్యాయము యిచ్చుటకు నిరాకరించినందువల్ల గాంధీగారు తిరిగి వుపవాసము ప్రారంభింపవలసివచ్చెను. జైలులో పెట్టిన కొద్దిరోజులకే యీస్థితి యేర్పడెను. గవర్నమెంటు విర్రబీగిసియుండెను. గాంధీగారిస్థితి నానాట ఊణించుచుండెను. అయినరోజు, అనగా ఆగష్టు ౨౦ వ తేదీని ఫైదీగానే ఆయనను పునః అప్పత్రిక తీసుకు వెళ్లిరి. ౨౩-వ తారీఖునాటికి ఆయనప్రాణమునకే మోసము వచ్చునట్లు కనబడెను. అంతట ఆయనను యెట్టిమరతులునులేకుండ వదలివేసిరి. తలనలితలంపుగా కలిగిన యీవిడుదలవల్ల యేమిచేయవలెనో గాంధీగారికి తోచలేదు. అరెస్టుచేయుట, పుపవాసముండుట, దానిమీద విడుదలయగుట అను నీవమగు యీపిల్లి యెలుక చెలగాటమునకు గాంధీగారు యిచ్చపడరైరి. గవర్నమెంటు తనను వదలిపెట్టినను తానింకను జైలులోనే యున్నట్లు భావించుకొనుచూ ఈసంవత్సర ఫిబ్రవరిలో పూర్తి అగువరకును తనపై కొన్ని నిబంధనలను స్వయముగా పెట్టుకొనుటకు గాంధీగారు నిశ్చయించుకొనిరి. ఈలోపుగా, అనగా ౧౯౩౪ సం.రం ఆగష్టు మూడవతారీఖులోగా తీవ్రమగు యేకాసనోల్లంఘనకార్యమును చేసిగాని జైలుకు పోకూడదనియు ఆయన నిశ్చయించుకొనెను. అయితే యెవరైనా వచ్చి తనను సలహా అడిగేయెడల వారికి తగుసలహాను చెప్పటకును ఉద్యమము తప్పత్రోవలపోకుండా చూచుచుండుటకునూ అవకాశము ఆయన వుంచుకొనెను. ఈకాలమున యొక్కవగా హరిజనోద్యమమును సాగించుటకై ఆయన పూనుకొనెను.

జవహర్‌లాలు విడుదల:—మోతీలాలు నెహ్రూసతి ఆరోగ్యము నానాటికి ఊణించుచుండెను. ఈసమయమున ఆమెస్థితి అపాయకరమయ్యెను. కాబట్టి ఫిబ్రవరిలో పూర్తికాకమునుపే కొద్దిరోజులకు ముందుగా జవహర్‌లాల్ నెహ్రూగారిని వదలిపెట్టి ఈ అపాయకరస్థితిలో తన తల్లిగారివద్ద నుండుటకు గవర్నమెంటువారు ఆయనకు అవకాశ మివ్వదలచిరి. అందుచే ఆగష్టు ౩౦ వ తేదీన ఆయనను వదలివేసిరి. మోతీలాలు నెహ్రూసతి ఆరోగ్యము చక్కబడగానే పునః ఆరోగ్యము కొలుకొనుచున్న గాంధీగారిని చూచుటకై జవహర్‌లాల్ నెహ్రూగారు పునః వెళ్లిరి. ౧౯౩౧ సం.లో రాండుటేబిల్ సభకు గాంధీగారిని సాగవంపినప్పుడు చూచిన చూపు. దరిమిలా ౨ యేండ్లకు యిప్పటికి వీరు పుభయలును కలిసికొనిరి. దేశపరిస్థితు

లను గురించియు, దేశములో జరుగవలసిన కార్యక్రమమును గురించియు మిక్కిలి స్నేహపూర్వకమునైన చర్చలు వుభయలమగ్నము జరిగెను. ఈచర్చల సారాంశము వుత్తరప్రత్యుత్తరములుగా రికార్డు అయివున్నది అది దేశ మంతటను తెలియు నిమిత్తమై ప్రచురింపబడెను.

“హరిజనయాత్ర:—పునకు విధించిన శిక్షాకాలము పూర్తి అగుపర్యంతమా హరిజనోద్ధరణకై పనిచేసెదనని పట్టిన వ్రతము ననుసరించి గాంధీగారు ౧౯౩౩ సం.రం నవంబరునెలలో యిండియా అంతటను చుట్టివచ్చుటకు హరిజనయాత్ర బయలుదేరిరి. ౧౦ నెలలలో ఆయన యిండియా అంతనూ చుట్టివచ్చెను. ప్రతిరోజు అంటరానితనమును గురించిన సమస్యలను పరిష్కరించుటయే ఆయన పనిగా నుండెను. ఈయాత్రవల్ల అసాధారణమగు ప్రచారము జరిగెను. సమాజేశమైన జనసమూహమున్నూ, వుత్సాహమున్నూ ౧౯౩౦ సం.రపు గోజులను తల పించుచుండెను. ఈ వుద్యమమునకై ఆయన ఈ యాత్రలో వసూలుచేసిన డబ్బు నుమారు ౮ లక్షల రూపాయలు. ఈ కాలములో దేశమందు ఆర్థికదుస్థితి ప్రబలి యుండెను. జనులు అప్పటికి కొద్దిరోజులక్రిందటనే చాల చందాలను యిచ్చి యుండిరి. అయినప్పటికీ అనుకొన్న దానికంటె యెక్కువసామ్య వసూలుగట గొప్ప విశేషము. ఈయాత్రలో రెండు విషాదకరమగు సంగతులు జరిగెను. ౧౯౩౧ సం.రం జూన్ ౨౫ వ తేదీని పునహాలో మహాత్మునకు చావు తప్పెను. పునహా మునిసిపాలిటీ వారి ఆహ్వానపత్రము లందుకొనుసందర్భములో యెవరో ఆయనమీద బాంబువిసరిరి. ఆమనిషి యెవరో యీ రోజువరకును పట్టువడలేదు. ఆడెబ్బయే తగిలియున్న యెడల దేశమున కంత అరిష్టమో వాటిల్లెడిది. అంటరానితనము తీసివేయవలెనని గాంధీగారుచేయుచున్న వుద్యమమునకు వుగ్రుడైన యెవడో యీపని చేసెనని అనుకొనిరి. ఎవరి మోటారుకారునో చూచి అదే గాంధీగారికారు అనుకొని వాడు బాంబు విసరెను. ఈతప్పుగురివల్ల నిరపరాధులగు యేడుగురకు గాయములు తగిలెను. కాని అంత అపాయము చేయలేదు. ఇది అయిన ౧౫ గోజులకే అజమిరులో ఒక సంగతి జరిగెను. ఈపర్యాయము హరిజన అభిమానముగల ఒక ఆయన వుగ్రుడై విచక్షణను కోలుపోయి, హరిజనోద్ధమమునకు మిక్కిలి వ్యతిరేకుడగు లాల్ నాథు అను కాశీపండితునితల లాశీతో రెండు చెక్కలుగ పగులగొట్టెను. ఇందుకు పరిహారముగ గాంధీగారు వారమురోజులు ఉపవాసముచేసిరి. ప్రజాబాహుళ్యమునకు సంబంధించిన విషయముల చర్చలో ఒకరియెడ ఇంకొకరు ఇట్టి అసహనము చూపినందుకు శిక్షగా గాంధీగారు తానే ఏడురోజులు ఉపవాసముండెను.

“హరిజనపనినిమిత్తమై గాంధీగారు అఖిలభారత యత్ర బయలుదేరెను. కాని డిశంబరు నెలలో గొప్ప సమస్య ఎదుర్కొనెను. గురువాయూరు దేవస్థానము విషయములో కేళప్పన్ గారు సదరు దేవస్థానపు ట్రస్టీలకు 3 నెలల నోటీసుయిచ్చియుండెను. ౧౯౩౪ సం.రం జనవరి ఒకటవ తేదీన యేదో ఒక తీర్మానమునకు రావలసియుండెను. బహుళః అది కేళప్పన్ గారికి, గాంధీగారికి కూడా ప్రాయోపనేశమును తెచ్చిపెట్టునేమో కూడాను. అందుకొరకై గురువాయూరు దేవస్థానమునకు పోవువారి వోట్లు తీసికొనుటకు నిశ్చయింపబడెను. ఈ సందర్భములో జరిగిన పని చాల జయప్రదముగా నుండుటయేగాక ప్రజాప్రబోధముగా నుండెను. ఈలోగా డాక్టరు సుబ్బారాయణ్ గారు మదరాసురాజధానిలో దేవాలయప్రవేశవిల్లుకు నోటీసు నిచ్చిరి. ఇందువిషయమై గవర్నమెంటుతీర్పుకు దేశము యెదురుచూచుచుండెను. గురువాయూరు యెన్నికలో నూటికి ౭౭ మంది దేవాలయప్రవేశమునకు అనుకూలురుగా ఓట్లనిచ్చిరి. ఈ క్రింది అంకెలు గమనింపదగియున్నవి. ఓట్ల నిచ్చినవారు ౨౧, ౧౬౩ మంది ఓట్లనిచ్చుటకు నిరాకరించినవారి సంఖ్య యిందు చేరలేదు. అనుకూలురు ౧౫, ౫౬౩ అనగా ౧౦౦ కి ౭౭. వ్యతిరేకులు ౨, ౫౭౯ అనగా ౧౦౦ కి ౧౩. తటస్థులు ౨, ౦౧౬ అనగా ౧౦౦ కి ౧౦ మంది ఇందులో గొప్ప విశేష మేమనగా ౮ నెలమంది స్త్రీలు దేవాలయప్రవేశమునకు అనుకూలముగా ఓట్లనిచ్చిరి.

ఇంచువల్ల గాంధీగారి ప్రాయోపనేశము తప్పిపోయినది గాన దేశము సంతోషించెను. అందుచేత నూతన సంవత్సరము పుభముతో ప్రారంభ మయ్యెను. కాని శాసనోల్లంఘనవిషయములో మాత్రము అభివృద్ధి సంతృప్తికరముగా లేక పోయెను. విడుదల అయిన జైలరులు అలసినాసిన యుండిరి. సమష్టి శాసనోల్లంఘనము విరమించినయెడల తాము వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము సాగింతుమని పునహాలో వాగ్దానముచేసిన రాష్ట్రనాయకులు యెవరో కొద్దిమంది తప్ప తమ మాటను సాగించలేదు. జైలునుండి విడుదల అయినవారు మరల జైలుకు పోవుటకు ఆశక్తులలో, లేక అయిష్టులలో అయియుండిరి. అందుకు సిద్ధపడినవారికి జైలు దొరకుట లేదు. గవర్నమెంటువారు కాంగ్రెసువారిని జైలులో పెట్టుటకు బదులుగా లాఠీచార్జీ చేసియో, సబుజైళ్లలో హింసించియో వదలిపెట్టుచుండిరి. అరెస్టు చేయుట, వదలిపెట్టుట, మరల అరెస్టు చేయుట, వదలిపెట్టుట సాగించిరి. ఇది వాలంటీర్లకు చాల వినుగుగా నుండెను. శిక్ష వేయుటవల్ల కలుగగల విశ్రాంతి వారికి లేకుండెను. పిల్లి యెలుకను నోటితో పట్టుకొని వదలిపెట్టును. మరల పట్టుకొని మరల వదలిపెట్టును. అది దానిని చంపను చంపదు, వదలిపెట్టను వదలిపెట్టుదు.

“బీహారు భూకంపము:—౧౯౩౪ సం.రం జనవరి ౧౬-న తేదీని పత్రికలు విప్పి చూచేటప్పటికల్ల ఎన్నడు కనివిని యెరుగని భూకంపంవల్ల బీహారురాష్ట్రము దద్దరిల్లి పోయినను ఘోరవార్త హిందూదేశమంతయు విని దిగ్భ్రాంతిచెందెను. కొన్ని నిమిషములకాలములో రాష్ట్రముయొక్క స్వరూపమే గుర్తు తెలియకుండా మారిపోయెను. నేలకొలది భవంతులు మట్టిపాలై భూగర్భములో పూడిపోయెను. భూగర్భములోనుండి యిసుక పైకి చిమ్మి వికాలమగు పంటప్రదేశములను పూడ్చివేసెను. భూమి అడుగున గల వందల అడుగుల లోతునుండి ౧౧౦ డిగ్రీల వేడితో నీరు పైకిచిమ్మెను. నదులన్నియు యిసుకతో పూడిపోయెను. కొట్లకొలది ప్రజలకు అన్నమిచ్చు పంటలన్నియు యిసుకకింద పూడిపోయెను. నేలకొలదికుటుంబములు నాశన మయ్యెను. తల్లితండ్రులులేని బిడ్డలు, భర్తలను కోలుపోయినయిల్లాండ్రు, పూడిమిక్రిందపడిచచ్చి బిడ్డలు గల తండ్రులు దేశమున హాహాకారము చేయసాగిరి. ఇది పోయిన అంతయు ఒక్క కనురెప్పపాటులో జరిగెను. ప్రకృతి బీహారురాష్ట్రములో ఒక్కక్షణములో చేసినపనిని వట్టి పాడిఅంక లేమి వర్ణించగలవు? అయినప్పటికీ కొన్ని అంకల నిచ్చెదను. ౩౦ నేల చదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణములో యీ భూకంపము కలిగెను. ఒక కొటిన్నర ప్రజలకు బాధకలిగెను. ౨౦౦౦౦ మంది చనిపోయినట్లు లెక్కవేయబడెను. ౧౦౦౦౦౦౦ యిండ్లు కూలిపోయెను. ౬౫౦౦౦ బావులు, చెరువులు పూడిపోయెను. సుమారు పదిలక్షల యోకరముల పంటలు యిసుకకింద పడిపోయెను.

“ఇంతఘోరమగు దురవస్థను యెదుర్కొనుటకై బీహారు రాష్ట్రమువారు కాకయానత్తు యిండియా తత్వణమే పూనుకొనెను. ఒకకొటి రూపాయలకు మించి చందాలు వసూలు చేయబడెను. బీహారు సెంట్రల్ రిలిఫ్ కమిటీవారికి జాన్ ఆఖరుకు చేరిన సామ్య యిరువదియేడు లక్షలకు మించెను. ఇండియా అన్ని ప్రాంతమున నుండి నాయకులు, వాలంటీర్లు బీహారుప్రజలకు సహాయము చేయుటకై పరుగెత్తిరి. ౨౫౦ సెంట్రల్ లో రెండువేలమంది ప్రజలు చేసిన సహాయము కమిటీవారు యిటీవల ప్రచురించిన రిపోర్టువల్ల తెలియగలదు.

“ఇతర రాష్ట్రములనుండి వెల్లిన నాయకులలో జనసారలలో నెహ్రూ గారు ఒకరు. వారు కేవలము సానుభూతి చూపుటకే కాక స్వయముగ సేవ చేయుటకై వెల్లిరి. ఒకసారి ఒకపడిపోయిన యింటికింద బ్రతికివున్న మనుష్యులెవ్వరో యింకా వున్నారని తెలిసినప్పుడు నెహ్రూగారు తత్వణమే వాలంటీర్ల డ్రెస్సు వేసుకొని పలుగు పార భుజమున పెట్టుకొని కొంతమంది జట్టును తన కంటబెట్టుకొని ఆయింటికదదకు వెళ్లెను. అందరితోపాటు ఆయనయూ పలుగు

పారలలో ఆపూడికనంతను శ్రవ్య తట్టలలోయెత్తి నెత్తిన పెట్టుకొని దూరముగా పోసి వచ్చెను. ఈ భూకంపమువల్ల గాంధీగారు తన టూరుప్రోగ్రామును మార్చుకొనవలసి వచ్చెను. ఆసమయముననే బీహారులో వరదలుకూడ వచ్చుకాలము సమీపింపజొచ్చెను. అందువల్ల అక్కడ పనిచేయువారికి మరింత కష్టమయ్యెను. ఇందువిషయములో తగుసలవోలు చెప్పటకు గాంధీగారు బీహారులో ఒక సెలరోజులు వుండిరి. ఆసమయమున అన్నిప్రాంతములనుండి వచ్చినవారు అక్కడ సభచేసి బీహారు సెంట్రల్ రిలీఫ్ కమిటీని స్థాపించి ప్రజలబాధల నివారణార్థమై గొప్ప యేర్పాటును చేసిరి. ఇట్టి యేర్పాటులను కాంగ్రెసు యిటీవల యెన్నడూ చేసియుండలేదు. బాధపడిన పట్టణములను, గ్రామములను గాంధీగారు దర్శించిరి. బాధపడ్డ ప్రజలను స్వయముగా చూచి వారి బాధనివారణకు తగు యేర్పాటులు చేయించిరి. తనవద్ద తరిఫీదు అయిన వాలంటీర్లను బీహారుకు పంపించిరి. భూకంపమువల్ల ఆరాష్ట్రములో గలిగిన చిక్కుననుస్థలు యింకనూ యెన్నియో యున్నవి. బయటివారి కవి ఖూర్తిగా అవగాహన అగుట కష్టము. (బీహారులో కాంగ్రెసువారుచేసిన బాధానివారణకార్యములను గురించిన వివరములు ౮వ అనుబంధములో కాననగును)

బీహారులో సంచారము ముగిసినపిమ్మట జవహర్‌లాల్ నెహ్రూగారికి మరల జైలుప్రవేశము కలిగెను. కలకత్తాకు వెళ్లినప్పుడు బెంగాలుపరిశీతిని గురించియు, మిడ్నపూరు జిల్లాలో అప్పుడు జరిగిన సంగతులను గురించియు ఆయన రెండు వుపన్యాసముల నిచ్చెను. బెంగాలులో విప్లవకారులను గురించి నీచముగా మాట్లాడుట తప్ప గవర్నమెంటుకు యింకొకమాట రాదు. వారియెడ మంచుమాటను వారు సహించలేరు. విప్లవోద్యమము యెందుకుపుట్టినదో దాని నెదుర్కొనుటకు గవర్నమెంటువారు యెట్టిపద్ధతులను అవలంబించుచున్నారో నెహ్రూగారు ఈ వుపన్యాసములలో విప్పి చెప్పిరి. బీహారులో మానవబాధానివారణార్థమై పనిచేయుచున్న సమయములో నెహ్రూగారిని ఆరెట్టు చేయకుంటే యెంతో బాగుండేది. ఆయన తిరిగి అలహాబాదు వెళ్లబెప్పటికల్ల జైలుగోట్టు ఆయనకోసము తెరచుకొని నిద్దముగా నుండెను. కలకత్తా వుపన్యాసములకై ఆయనకు ౨ యేండ్లు శిక్షవిధింపబడెను.

అర్ధిసెన్సు పరిపాలనఫలితముగా దేశములో యేర్పడిన చిక్కుననుస్థలను పరిష్కరించుటకు కాననసభాప్రవేశ మనసర మని తలంచిన నాయకుల సంఖ్య ౧౯౩౩ సం. జూలైలో పునహాలో సభ జరిగిననాటినుండియు క్రమముగా హెచ్చు పోగెను. ఈ కొత్తపంథాకు ఒక రూపము నిచ్చుటకై యిట్టి అభిప్రాయము కలవారందరును ఒకచోట సమావేశమగుటకు యేర్పాటు జరిగిగను. ఈసమావేశము ౧౯౩౪

సం. మార్చి ౩౧ వ తేదీని ఢిల్లీలో అన్నారీగారి అధ్యక్షతక్రింద జరిగెను. స్వరాజ్య పార్టీ మరల లేవదీసి వ్యక్తికాసనోల్లంఘనములో పాల్గొననివారందరును పునఃసభలో గాంధీగారి స్టేటుమెంటులో నూచింపబడిన నిర్మాణకార్యక్రమమును కొనసాగించుటకును, యెన్నికవర్గములను చక్కగా యేర్పాటుచేయుటకును తీర్మానించబడెను. రాజ్ పు ఎసంబ్లీ ఎన్నికలలో యీ పార్టీవారు పాల్గొనుట ఆవసరమని కూడ ఈసభ తీర్మానించెను. ఈ ఎన్నికలు చెండు ముఖ్యసిద్ధాంతములమీద జరుగవలె ననికూడ తీర్మానించబడెను: (౧) నిర్బంధకాసనములకు రద్దుపరిపించుట, (౨) కేవలపత్రములో చెప్పబడిన నూచనలను త్రోసివేసి గాంధీగారు రాండుటేలిల్ సభలో చెప్పిన పద్ధతులమీద దేశముయొక్క కోర్కెను అమలు జరిపించుట. ఈ తీర్మానములు చేసినపిమ్మట వానిని గురించి గాంధీగారితో చర్చించి ఆయన అభిప్రాయమునుకూడ తీసికొని వానిని మరీ అమలులో పెట్టుదమను తలంపుతో యీ సభవారు డాక్టరు అన్నారీ, భల్లాభాయిదేశాయి, డాక్టరు భిదన్ రాయ్ గాల్గును గాంధీగారి వద్దకు రాయబార మంపిరి.

ఆ సమయమున గాంధీగారు భూకంపమువల్ల బాధపడిన బీహారుప్రాంతములలో సంచారము చేయుచుండిరి. ఆరోజు, ఆనగా ౧౯౩౪ సం.రం ఏప్రియల్ ౨ వ తేదీ ఆయనకు మానవ్రతముగోజు. అందువల్ల ఆయన ఆరోజున సహారా అనుబకమారు మూల ప్రదేశముందు వుండెను. ఢిల్లీలో యేమి జరుగుచున్నదియు ఆయనకు తెలియదు. వారితో సంబంధము లేకుండగనే ఆయన స్వతంత్రముగా ఒక స్టేటుమెంటు వ్రాసి పత్రికకు పంపుటకు సిద్ధముగానుండెను. ఆ సమయమందే “మేము మిమ్ములను పాట్నాలో చూచుటకు రాయబారము వచ్చుచున్నా”మను వర్తమానము డాక్టరు అన్నారీనుండి గాంధీగారికి వచ్చెను. వారు చెప్పినది కూడ విన్నపిమ్మటనే తాను స్టేటుమెంటు పత్రికకు పంపవచ్చునని తలచి గాంధీగారు అప్పటికి పూరుకొనిరి. రాయబారులతో పూర్తిగా చర్చించిన పిమ్మట దానిని ఏప్రియల్ ౩ వ తేదీని గాంధీగారు ప్రకటించిరి. ఈ ప్రకటనకు పూర్వము వారు అన్నారీగారికి ఒక పుత్రరము వ్రాసిరి. దానిని, ఆ స్టేటుమెంటును కూడ ఈ దిగువ ప్రచురించుచున్నాము:

గాంధీగారు అన్నారీగారికి వ్రాసిన ఉత్తరం (పాట్నా ఏప్రియల్ ౫ తేదీ)
“ప్రియమైన అన్నారీగారు

ఇటీవల ఢిల్లీలో కొందరు కాంగ్రెసువారు సమావేశమై చేసిన తీర్మానములను సూర్పి వాతో చర్చించి నా అభిప్రాయమును తెలిసికొనుటకుగాను మీరున్నా, భల్లాభాయి, డాక్టరు భిదన్ గారులునూ పనికట్టుకొని పాట్నాకు వచ్చుట చాలాసంతోష

కరమైన విషయము. స్వరాజ్యపార్టీని తిరిగి లేవనెత్తుటలోను, రాబోవు ఎసంఖ్యీ ఎన్నికలలో పార్లమెంటుకు మీరు చేసిన తీర్మానములను నేను ఆమోదించుటకు సంకల్పింపను.

“ప్రస్తుతస్థితిలో శాసనసభలయొక్క ప్రయోజన విషయమై నాకు గల అభిప్రాయములు అందరికిని బాగా తెలిసినవే. ౧౯౨౦ సం. లో నా అభిప్రాయము లెట్లుండెనో మొత్తముమీద యిప్పుడును అట్లే యున్నవి. అయితే యేకారణముచేత గాని, వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము పాగించుటకు క్షత్తిగాని, యిష్టముగాని లేనివారున్నూ, శాసనసభాప్రవేశముందు సమ్యక్ముగలవారున్నూ శాసనసభలో ప్రవేశించి దేశక్షేమమునకు అనుకూలమని తాము నమ్మిన కార్యక్రమమును నిర్వహించుటకై ఇతరులతో సహకారముచేయుటయు ప్రతికాంగ్రెసువ్యక్తికి హక్కున్నూ, విధియున్నూ కలదు. ఈనాపై అభిప్రాయమునకు లోబడి నేను యెల్లప్పుడును నాకు చేతనైన సహాయమును ఈపార్టీకి చేయుటకు సంసిద్ధముగా నున్నాను.

ఇట్లు విన్నవించు విధేయుడు,
గాంధీ.”

గాంధీగారి స్టేటుమెంటు

పాట్నా, ఏప్రిల్ ౩-౧౯౩౪.

“సత్యాగ్రహోక్రమమున నివసించుచు, నాకు సహవాసులై, ఇటీవలనే జైలు నుండి విడుదలను పొంది, రాజేంద్రబాబు కొరికమీద నాచే బీహారునకు బంపబడిన కొందరు మిత్రులతో స్వయముగా జరిపిన సంభాషణమే నన్నీ ప్రకటనముచేయ బురి కొల్పినది. ఆప్రసంగవశమున నాకు జరిపరిచితుడును, యోగ్యుడును నగు నొక సహవాసి జైలునిబంధనల ననువర్తింప నిచ్చగింపక, తనకు విధింపబడిన కార్యములను నెరవేర్చుటకు బదులు, చదువుకొనుటయందే కాలమును వినియోగించుచు నాడు నాకు తెలియవచ్చినది. నిస్సందేహముగా నిది సత్యాగ్రహ నియమములకు వ్యతిరేకము. పూర్వముకంటె నెక్కువగా నాచే ప్రేమింపబడుచున్న యొకమిత్రుని బోధము కన్న నాయందున్న లోపమే దీనివలన స్పష్టముగా గోచరించెను. తన బలహీనతను నే నెరిగియేయుంటిని నామిత్రుడు తలచెను. అత డట్లే వచించెను. కాని నే నందుడను. నాయకునిలో సంధత్వము తుంతవ్యము గాదు. సత్యాగ్రహము నమలు జరుపుటకు తాత్కాలికముగా నే నొక్కడనే ప్రయత్నింపవలెనని నాకప్పుడు వెంటనే గోచరించెను.

“కడచిన జాలైమాసములో పూనానగరమున సమావేశము జరిగినప్పుడు సత్యాగ్రహు లనేకులు నడుమగట్టుట మదావహమేయైనను సత్యాగ్రహముయొక్క సందేశమును జీవింపజేయుటకు ఒక్కడుమాత్ర ముండిన బాలునిని నేను వచించియుంటిని. ఇప్పుడు, నేను విశేషము ఆత్మపరీక్ష గావించుకొనినమీదట సత్యాగ్రహము పూర్ణస్వరాజ్యమును ప్రాప్తింపజేయు జయవహమైన సాధనముగా నుండువలెననిన, దానిబాధ్యతను, ప్రస్తుత పరిస్థితులలో, ఒక్కడుమాత్రమే, అనగా నేను మాత్రమే వహింపవలెననియు, ఇతరు లెవరును వహింపరాదనియు నిశ్చయమునకు వచ్చితిని.

సత్యాగ్రహములో కలితీ

“సత్యాగ్రహసందేశమును దేశమున వ్యాపింపజేయునవసరమున కొంత కలితీ యేర్పడుటచే దాని నిజతత్వమును జనసామాన్యము పరిపూర్ణముగా గ్రహింపబాలక పోయెనని నాకు తోచుచున్నది. ఆధ్యాత్మికసాధనములు అనాధ్యాత్మికమార్గముల ద్వారా బోధింపబడినప్పుడు వానిక క్తి సన్నగిలునని నాకు స్పష్టమైనది. ఆధ్యాత్మిక సందేశములు స్వయముగానే వ్యాప్తి చెందును. హరిజనపర్యటనసందర్భమున అన్ని యెడలను ప్రజాసామాన్యము ప్రదర్శించిన యుత్సాహమే ఇందులకు ప్రబల నిదర్శనము. ప్రజలలో బయలుదేరిన అత్యద్భుతమైన ఈయుత్సాహము స్వతస్సిద్ధముగనే బహిర్గతమైనది. తండ్రిపతండ్రులుగా సభలకు హాజరైన యా ప్రజాసమదాయములను, వారి కార్యోత్సాహమును గమనించి హరిజనసేవకులు వైతము రిచ్చవడిరి. అట్టి దృశ్యములను వారదివర కెన్నడును గాంచియుండలేదు.

“సత్యాగ్రహము కేవలము ఆధ్యాత్మికమైన అస్త్రవిశేషము. దాని యాధ్యాత్మికతక్తిని గుర్తెరిగిన యాచార్యు డొకడు దగ్గరనుండి దాని యుపయోగమును గనుపెట్టుచుండినయెడల, దానిక క్తిని ఎరుగని స్త్రీపురుషులచే గూడ, ఐహికప్రయోజనములకైనను దానిని వినియోగింప జేయవచ్చును. ప్రతివాడును శస్త్రవికిల్లోపకరణముల నుపయోగింపబాటుడు. కాని నిపుణుడైనవాడు వెనుకనుండి, వాని నేరీతిని ఉపయోగింపవలెనో తెల్పుచున్నయెడల చాలమంది వాని నుపయోగింపవచ్చును. సత్యాగ్రహోస్త్రమును వినియోగించుటలో నేను సాధనావస్థయందున్న నిపుణుడను. అందుచే తన శాస్త్రమును కులంకషముగ తరచిచూచిన శస్త్రవికిత్సా నిపుణునికంటె చాల జాగ్రూకతతో మెలగవలసియున్నది. నే నింకను సాధకుడను. సత్యాగ్రహియైనవాడు తనకు చేరుకువన్న దానిపై దృష్టి నిగుడ్చక, ముందున్నదానికై తడుములాడుకొనుట యుక్తము కాదు. సత్యాగ్రహతత్వమున కది సరిపడదు.

“అశ్రమవాసులతో జరిగిన ప్రసంగముల ప్రాద్బలమువలన ఆత్మపరీక్ష చేసి కొనగా, ప్రత్యేకముగ కొన్నికష్టములను నివారింపజేసికొనుటకు గాక కేవలము స్వరాజ్యముకొరకు సత్యాగ్రహము నవలంబించుటను నిలిపివేయ కాంగ్రెసువాదులకు సలహా నివ్వవలెనను నిశ్చయమునకు నేను వచ్చితిని. వారు సత్యాగ్రహమును నాకొక్కనికే వదలివేయవలెను. ఆ కాస్త్రమును నాకంటె బాగుగ తరచిచూచితి నని యింకొకడు బయలుదేరి నమ్మకము పుట్టించిన తప్ప, లేనిచో నాజీవిత మున్నంతవరకును నాసలహా లేనిదే ఎవరును దానిని ఉపయోగింపకూడదు.

“నేను సత్యాగ్రహమునకు కర్తవ్య, ప్రారంభకుడను అను సుద్దేశముతో నీయభిప్రాయ మిచ్చుచున్నాను. కావున ప్రత్యక్షమునగాని, పరోక్షమునగాని నాసలహా మూలమున స్వరాజ్యసిద్ధికై పాలుపడుచున్నవారందరును ఇకనుండి దయచేసి సత్యాగ్రహము చేయకుండురు గాకయని కోరుచున్నాను. ప్రస్తుత స్వాతంత్ర్యసమరమున ఇదియే ఇండియాకు అత్యంత శ్రేయకరమని నేను బాగుగ విశ్వసించుచున్నాను.

నిజమైన సత్యాగ్రహము

“మానవుని యుపయోగార్థమై కనిపెట్టబడిన అస్త్రములలో సుత్రమోత్రమమైన దీనివిదయమై నేను వట్టిమాటలతో కాలముపుచ్చుట నాకష్టములేదు. సత్యాగ్రహము దౌర్జన్యముయొక్కయు, యాధ్యముయొక్కయు అవశ్యకతను పూర్తిగా తొలగించి వేయునని ఇదివర కనేకపర్యాయములు చాటియుంటిని. అరాజకవాదుల హృదయములను, అరాజకవాదులను రూపుమాపునుద్దేశ్యముతో దేశమునంతను నిర్వీర్యము చేయుచున్న పరిపాలకుల హృదయములను కరగించివేయుట కది యుద్దేశింపబడెను. కాని, చాలమంది క్రద్ధాభిక్తులు లేకుండ సత్యాగ్రహ మవలంబించుటవలన— గొప్పఫలితములు కొన్ని కలిగినను—అరాజకవాదులలోగాని, పరిపాలకులలోగాని మొత్తముమీద నది హృదయపరివర్తనము గలిగింపజాలకపోయెను. సత్యాగ్రహములో కల్తీలేమియు లేకుండ సున్నయొడల ఇరువురను కరగించితీరవలెను. ఈ పరమసత్యముయొక్క యాధార్థ్యమును పరిశోధింపవలెనన్న అందులకు దగియున్నవ్యక్తి యొక్కడే దాని యాచరణభారమును వహింపవలెను. ఈపరీక్ష ఇంతవర కెప్పుడును చేయబడియుండలేదు. ఇక ఇప్పుడు చేయవలసియున్నది. సత్యాగ్రహ మనిన మామూలు కాసనోల్లంఘనముగా పాఠకులు భ్రమపడకుండురుగాక. కాసనోల్లంఘనముకంటె దాని వ్యాప్తి అతివహళము. సత్యాగ్రహ మనిన సత్యముకొరకు అన్వేషణము. ఈ అన్వేషణము కేవలము దౌర్జన్యరహితమైన మార్గములమూలముననే జరుగదగియున్నది.

కాంగ్రసువాదుల కర్తవ్యము

“కాసనోల్లంఘనమును విరమించి ఖాళీగానున్న సత్యాగ్రహు లిప్పు డేమిచేయ వలసియుండును ? స్వాతంత్ర్యపరిత్యాగము, స్వచ్ఛందదారిద్ర్యము అను సౌందర్యకళను వా రభ్యసించవలెను. జాతీయనిర్మాణమున కుపకరించు కార్యములయందు వారు నిమగ్నులుకావలెను. స్వయముగా నూలును వడికి, బట్టలను నేసి ఖద్దరువ్యాపకమునకు దోడ్పడవలెను. ప్రతి జీవితపథమునందును ఇతరులయెడ సౌహృదముతో బ్రవర్తించి సాంఘికైక్యమునకు చేయుత నొసగవలెను. తమయందు అస్పృశ్యతాదోషము ఏమాత్రము ఏరూపమున నున్నను తొలగించుకొనవలెను. కల్లు, సారాయము, గంజాయి మొదలగు మత్తుపదార్థములను నేవించువారితో స్నేహ మలవరచుకొని వారిదురభ్యాసములను మన్నించవలెను. ఈనేవాకార్యము లన్నియు బీదవానికి దగిన యుపపత్తిని మాత్రము గల్పించును. ఇంత బీదతనము ననుభవించ నిచ్చలేనివారు జాతీయ ప్రాముఖ్యముగల పరిశ్రమలలో పాల్గొని హెచ్చుతీతములను పొందవచ్చును. కాసనములకు స్వయముగా బద్దులై ప్రవర్తించుట విధియని తెలిసికొని యాప్రకారము నడచుకొను వారే సత్యాగ్రహ మవలంబింపదగినవారని ప్రజలు గ్రహించుదురాక !

“ఈ ప్రకటనము గావించుటచే కాంగ్రసుయొక్క అధికారమును నేను చలాయించుచుంటినని అనుకొనవలదు. సత్యాగ్రహమువిషయమై నా మార్గదర్శిత్యమును కోరువారల కిది సలహామాత్రమే”

“రెండవ లేదీ సోమవారమునాడు నామానవ్రతదినమున సహారాలో నేనీ ప్రకటనమును వ్రాసితిని. వ్రాసి రాజేంద్రబాబున కివ్వగా వతడు అచ్చటనుండిన మిత్రులకు జూపించెను. మొట్టమొదట వ్రాసినప్రతిలో తరువాత గొన్నిమార్పులు చేయబడినవి. కొంత సంగ్రహము చేయబడియెను కూడ. కాని సారాంశము మాత్రము సోమవారమునాటిదే నామిత్రులందరికి చూపించి, సంతోషింపవలసినయవకాశము నాకు లేకపోయినందులకు చింతించున్నాను. కాని నా నిశ్చయము సమంజసమునటలో నాకెట్టి సందేహమును లేకపోవుటచే, మిత్రుల యభిప్రాయము తెలిసికొనుటకు అగి, ప్రకటనమును బహిరంగపరచుటలో ఆలస్యముచేయకూడదని భావించితిని. ఈనానిశ్చయమును ఈప్రకటనమునందు వెల్లడిన ప్రతిమాటయు తీవ్రమైన ఆత్మపరీక్షకును, ఈశ్వరసంప్రార్థనమునకును ఫలితములై యున్నవి. ఈ నిశ్చయములలో ఏవ్యక్తివైనను ఎట్టి దురూహయు లేడు. ఇన్ని సంవత్సరములనుండియు నాపైబడియున్న మహా బాధ్యతను గుర్తించి, వినయపూర్వకముగ నాలోపముల నే నొప్పుకొనుటయే ఇందలి యభిప్రాయము.”

మహాత్మాగాంధీగారి ప్లేటుమెంటులోని ప్రతిమాటయు తీవ్రమైన ఆత్మపరీక్షకునూ, ఈశ్వరసంప్రార్థనమునకునూ ఫలితములై యున్నవి. సత్యాగ్రహసందేశము దేశమున వ్యాపించుటలో కొంతక శ్రీ యేర్పడెను. మరియు హరిజనయాత్రలో ప్రజల మనోభావములు ఆయనకు ప్రస్ఫుటమయ్యెను. వీటి నన్నిటిని గాంధీగారు మనస్సులో బాగా ఆలోచించుకొని ఈ వృద్ధ్యునుండు ప్రావీణ్యతగల తా నొక్కడే ఈ అస్త్రమును ప్రయోగింప దగునను నిశ్చయమునకు వచ్చెను. శస్త్రవైద్యునుండు ప్రావీణ్యతగలవాడే శస్త్రమును ప్రయోగింపదగును. ఈ నిశ్చయఫలితముగా బహుజనుల వుల్లంఘనపద్ధతి నిలిపివేయబడెను.

ఈ సమయముందే అన్నారీగారుకూడ ఒక ప్రకటనను జేసిరి. గాంధీగారిచ్చిన సంపూర్ణ ఆమోదమువల్ల కాంగ్రెసునందు చీలిక తప్పిపోయెను. కాసనసభలలోను, బయటనుకూడ పోరాటము సాగింపవచ్చుననియు అందువల్ల విద్యాధికులలోను, ప్రజలలోను కలిగిన రాజకీయ అసంతృప్తి, మాంద్యము విడిపోవుననియు అన్నారీగారు ఆ ప్లేటుమెంటునందు ప్రకటించిరి.

స్వరాజ్యపార్టీని దిట్టపరచుటకై ౧౯౩౪ మే ౨, ౩ రేదీలలో రాంచీపట్టణములో సభ జరిగెను. ఈ సభయొక్క ప్రధానోద్దేశ్యములలో ఒకటి యేమనగా, గాంధీగారు అనుగ్రహించిన ఆమోదమును ఆలోచించియు కాంగ్రెసుకమిటీచేత గూడ సంపాదించవలెనని.

అంతకు కొద్దిరోజులుపూర్వము ఢిల్లీలోచేయబడిన తీర్మానములు ఆమోదింపబడెను. స్వరాజ్యపార్టీ యొక్క నిర్మాణమును మార్చి స్థిరపరచిరి. ఈమార్పుయొక్క పుద్దేశ్యము యేమనగా, పార్టీయొక్క ఆంతరంగికవ్యవహారములలోగాని, దబ్బువిషయములలోగాని కాంగ్రెసుసలహా ఆక్కరలేదనిన్ని, ఇతరవిశాల సమస్యలమీద కాంగ్రెసుసలహా ననుసరించవలెననిన్నీ తీర్మానింపబడెను. వా రాసభలో నిర్వచించిన కార్యక్రమ మిది. దేశముయొక్క పురోభివృద్ధిని సత్వరపూర్ణ స్వాతంత్ర్యసిద్ధిని అటంకపరచు అన్ని కాసనములను రద్దపరపించుట, రాజకీయభైదీలను విడిపించుట, దేశవాళీనకరముగు కాసననిర్మాణము నిరోధించుట, గ్రామముల పునర్నిర్మాణములుచేయుట, వ్యవసాయము, డబ్బుమారకము, కరెన్సీ, కార్మికసమస్యలు మొదలగువానిలో దేశక్షేమకరముగు సంస్కరణలను చేయుట, కాంగ్రెసువారు నిర్ణయించిన నిర్మాణకార్యక్రమము సాగించుట - యివన్నియు యీ పార్టీయొక్క ప్రాగ్రామముగా నిర్ణయించబడెను.

ఈ విషయములన్నియు ౧౯౩౪ సం. మే నెల ౧౮, ౧౯ రేదీలలో పాట్నాలో సమావేశమైన ఆలోచించియు కాంగ్రెసుకమిటీలో చర్చింపబడెను. గవర్న

మెంటువారు అన్ని కాంగ్రెసు కమిటీలను నిషేధించిరిగాని అంతిమిదియూ కాంగ్రెసు కమిటీనిమాత్రము యేలనో వెలివేయలేదు. గాంధీగారి శిష్యార్థ్యప్రకారము శాసనోల్లంఘనము నిలుపుదల చేయబడెను. మరియు స్వరాజ్యపార్టీకి సంబంధించిన ఈదిగువ తీర్మానముకూడ చేయబడెను :

“దేశముయొక్క అదర్శమును చేరుటకై చేయు మహాప్రస్థానములో శాసన సభాప్రవేశముకూడ అవసరమగు మెట్టు అని నమ్మువారు కాంగ్రెసులో పెక్కుమంది యున్నారగాన అందునిమిత్తమై డాక్టరు అన్నాసీ, పండిత మదనమోహనమాలవ్య గార్లు కలసి ౨౫ మందికి యెక్కువలేని పార్లమెంటరీబోర్డు అను ఒకబోర్డును నిర్మాణము చేయుటకు అలొయిండియా కాంగ్రెసుకమిటీవారు వీరిని యిందుమూలముగా నియమించుచున్నారు. ఈబోర్డుకు డాక్టరు అన్నాసీగారు ప్రెసిడెంటుగా నుండురు. ఈబోర్డువారు కాంగ్రెసు తరపున శాసనసభలకు యెన్నికలను నడిపించవలయును ఇందునిమిత్తమై వలయు ద్రవ్యమును వసూలుచేయుటకున్నూ, ఖర్చుపెట్టుటకున్నూ ఈబోర్డుకు అధికార మివ్వడమైనది.

“ఈబోర్డు అలొయిండియా కాంగ్రెసుకమిటీకి లోబడియుండును. దానికి సంబంధించిన వ్యవహారములను పరిష్కరించుటకు అవసరమగు అంగనిర్మాణమున్నూ నిబంధనలనూ చేసికొనుటకు దానికి అధికార మివ్వడమైనది. ఈ నిబంధనలను అంగ నిర్మాణమున్నూ పరిష్కరింపు కమిటీవారి ఆమోదమునకై చాఖలు చేయవలెను. అయితే ఈ ఆమోదము వచ్చులోగా యివి అమలు జరుపబడవచ్చును.

“అప్పటిప్పటికి నిర్ణయింపబడు కాంగ్రెసు విధానమును శాసనసభలో నిర్వహించుటకు వాగ్దానము చేసినవారిని మాత్రమే ఈబోర్డువారు ఎన్నికలలో అభ్యర్థులుగా నిలవజెల్పవలెను.”

3. ప్రతీక్షణము

[కాసనోల్లంఘనపు ఆపుదల-పాట్నాతీర్మానము - పాట్నాలో కర్మింపు
కమిటీసమావేశము - సామ్యవాదికక్ష - గవర్నమెంటునిషేధము-కాంగ్రెసు
పునర్నిర్మాణము - వార్ధా బొంబాయితీర్మానములు - సర్దారు వల్లభాయీగారి
విడుదల - కాశీలో వర్కింగుకమిటీసభ - జవహరలాల్ విడుదల - తిరిగి
పట్టుపడుట - జాతీయకక్ష - ఖాను అబ్దుల్ గఫూరుఖానుగారి విడు
దల - వర్కింగుకమిటీవారియొక్క చివరిసమావేశము-గాంధీగారు కాంగ్రెసు
నుండి విరమించుట - ౨౧ రోజుల ఉపవాసవివరం - అత్యుత్సాహము - ఉప
వాసమునకు ముఖ్యముగా మనోనిశ్చయ ముండవలెను - అనుకోనిగునార్త -
గాంధీగారి ప్రేటుమెంటు-కథకు అడ్డము - “నేను విడుదలను దుర్వినియోగపర
చను-”గాంధీగారికి పతేలుగారిసంరక్షణ - అల్పత్వమున కవకాళము లేదు-మా
ర్షాలమూషికఫేలనము కాదు - గురుయూరులో ప్రజాభిప్రాయము - డాక్టరు
అన్నాగారికి గాంధీగారిలేఖ-కాంగ్రెసుపునర్నిర్మాణము-విమర్శకులకు ప్రత్యు
త్తరము-పశుబలమునకు ప్రత్యామ్నాయము - అహింసాయుద్ధమునందు నేనాని
యొక్క అధికారము - రాజకీయమునందు ఆధ్యాత్మికము - బాస్టోరీతీర్మా
నము - పతానులకు అభినందనములు - కాసనోల్లంఘనముయొక్క విరమింపు
ఉచితమే - కఠినశిక్షణము ఆవశ్యకము - బెంగాలుయొక్క యిక్కట్లు -
ప్రజలనిర్బంధము - జవహరలాలు, గఫూరుఖాను, వల్లభాయీలు - కైళ్లపైట
పెద్దలైలు - వెనుకటిచరిత్ర - కవున్సిలుపని విలువలేనిది - పరిస్థితులమార్పు -
పండిత మాలవ్యాగారియందు విశ్వాసము - గవర్నమెంటువారి సదుద్దేశము -
గాంధీగారు మానుకొన్నతరువాత వారిప్రేటుమెంటు - దృక్పథమునందలి
మార్పులు - భయంకరమైన నిర్బంధము - సామ్యవాదులకూటము - స్వతంత్ర
సంస్థానముల సమస్య - అస్పృశ్యత - అహింస - అహింసయొక్క అప
జయము - సత్యాగ్రహము - పూర్ణస్వరాజ్యము - సాధనము సాధ్యము భిన్న
ములు కావు - చైతన్యములు ఖాయములైనవి - కాంగ్రెసుకార్యక్రమము-
కున నేరకులలో అవినీతి - కాంగ్రెసును పరిశోధించవలెను - ఖడ్గరు ప్రాం
షియన్ - ఖడ్గరును వాడుకగా ఉపయోగించుట - ప్రతినిధులసంఖ్య పెయ్యికి

తగ్గింపు - ఉపసంహరము - బొంబాయి కాంగ్రెసు - అఖిలభారత గ్రామోద్యోగసంఘము - గాంధీగారి నిర్ణయము - శ్రాత్త కాంగ్రెసు - రాజేంద్ర బాబుగారి ఉపన్యాసము - బొంబాయి తీర్మానములు - ప్రదర్శనములు - కాంగ్రెసుపార్లమెంటరీబోర్డు-ఎన్నికలదాడి-జె. పి. సి. రిపోర్టుమీద ఆపెండ్లి వారి తీర్పు - జిన్నాగారి సవరణ - కాసనోల్లంఘనముయొక్క విరమింపును గూర్చి వర్కింగుకమిటీమీటింగు - కాంగ్రెసుశిక్షణమునుగూర్చి నియమావళి-ఆంధ్ర దేశములో కరవు - జె. పి. సి. రిపోర్టునుగురించి అఖిలభారతదినము - సాంఘిక వికలమునుగూర్చి సంభాషణలు-నిర్బంధవిధానముయొక్క ఎడతెగని నడవడి - కాంగ్రెసుమ్యూజియము-డిటెన్యూఫండు-బెంగాలులో నిషేధము - కాంగ్రెసు అధ్యక్షుని ప్రత్యుత్తరము - సరిహద్దురాష్ట్రములో కాంగ్రెసు పునర్నిర్మాణము - సరిహద్దువారు సాంఘికతత్వమును నిరోధించుట - క్వెట్టా భూకంపము - వర్కింగుకమిటీతీర్మానము - ఉద్యోగస్వీకారము - కాంగ్రెసు స్వదేశసంస్థానములు-కాంగ్రెసుచరిత్ర-గవర్నమెంటు ఆఫ్ ఇండియా కాసనము-దినదినము హెచ్చుచున్న కాంగ్రెసుప్రెసిడెంటుయొక్క బాధ్యతలు]

కాంగ్రెసు వెంటనే సమావేశము కావలెనను కోరిక ప్రబలియుండుటచే యీ సభను బొంబాయిలో ౧౯౩౪ వ సం. అక్టోబరు చివరవారములో జరుపుటకు తీర్మానింపబడెను. అ. భా. కాం. కమిటీతోపాటు వర్కింగుకమిటీవారు పాట్నూలో ౧౩, ౧౪, ౧౫ మే ౧౯౩౪ న సమావేశ మయిరి. కాసనోల్లంఘన విరామమును గూర్చియు, కాసనసభాప్రవేశమునుగూర్చియు వీరి శిఫార్సులు అ. భా. కాం. కమిటీ వారు అంగీకరించగా దేశములోని కాంగ్రెసువారిని ఆ తీర్మానమును శిరసావహించ వలసినదని వ. క. కోరిరి. ఈ ప్రకారము ౨౦-౧-౩౪ న ఉద్యమము విరమింపబడెను.

అప్పుడే వ. క. వారు జూలై ౧౯౩౩ లో తాత్కాలికపుప్రెసిడెంటుగారు జారీచేసిన ఉత్తరువులను రద్దుచేసి దేశమంతటను కాంగ్రెసుసంఘముల పునరుద్ధారణ చేయవలసినదిగ తీర్మానించిరి. అన్ని రాజధానులలోను ఇటీకార్యములు నిర్వహించుటకుగాను కొందరు పెద్దమనుష్యులు నియమింపబడిరి. కాసనోల్లంఘనవిరామము చేతను, అక్టింగు ప్రెసిడెంటుయొక్క అధికారము అంతమగుటచేతను, భాయపు ప్రెసిడెంటుగు వల్ల భాయిపటేలు కారాగృహముం దుండుటచేతను రాబోవు కాంగ్రెసు వరకు జమ్మూలాలుబాబాగారిని ఆపదవియం దధిష్ఠింపజేసిరి.

చాలా తర్జనభర్జనలు జరిగినప్పటికీ పాట్నూ తీర్మానములు చేయబడెను. ఒక పక్షమున నోచంజ ర్లింకను తీవ్రముగా కవున్నిప్రవేశమును నిరసించుచుండిరి. వీరు

గాంధీగారి అనుచరులు; ఇంకొక ప్రక్కను గాంధీగారి ఆదర్శములను శిరసావహింపకున్న సామ్యవాదు లనువారు కవున్సిలుప్రవేశమునకు విరోధులు. కాని గాంధీగారు లేచి మాట్లాడేసరికి ప్రతిఘటనమంతయు దూదిపింజవలె ఎగిరిపోయెను. పాట్నా సమావేశసమయమున గాంధీగారు ఉత్కళమునందు హరిజనోద్యమ ప్రచారముకొరకు సంచారము చేయుచుండిరి. ఈకాలినడక క్రొత్తగా ఆయనచే అవలంబింపబడెను. ఇందువలన పరిమిత ప్రవేశములకు పోయి, పరిమితవిరాళములకు వనూలుచేయవలసినవచ్చెను. కాని రైలుమీదను, మోటారుమీదను ప్రయాణము చేయుటవల్ల కేవలము డబ్బువనూలుకొరకు ఒక యంత్రముగా తాను మారిపోయినట్లు ఆయనకు తోచెను. అంతకన్నా హిసము, — ప్రయాగ రాష్ట్రములో ఈయనను వాయువిమానమునందు సంచారము చేయించవలెనని ఆలోచనలు జరుగుచుండెను. ఇవన్నియు ఆయనకు రుచించలేదు. క్రొత్తయేర్పాటును ప్రారంభించి కొనసాగింప బద్ధసంకల్ప డయ్యెను. కాని పాట్నా సమావేశమువల్ల దీని కభ్యంతరము కలిగినది. ఈ అభ్యంతరమునకు కారకుడుకూడ తానే. ౭-౧౨-౩౪ వ లేదీని తాను ప్రచురించిన ప్లేటుమెంటే ఆకారణము. దాని ననుజులో పెట్టకతప్పదు. తనకు మినహా కాసనోల్లంఘనోద్యమమును ఎత్తివేయవలసియుండెను. దాని ఉత్పత్తి కూడ ఫిబ్రవరి ౧౯౩౦ లో తనతోనూ, ఉప్పుసత్యాగ్రహముతోనూ ప్రారంభమయ్యెను. ఉద్యమ మెలా ఆరంభింపబడెనో అవిధముగానే అంతమయ్యెను. పాట్నాలో జరిగిన అ. భా. కాం. క. లో వీరిచ్చిన రెండు ఉపన్యాసములలోను తమ హృదయమునందలి ఆవేదనను వీరు పొర్లింపజేసిరి.

ఇండియా దేశములోని సామ్యవాదికక్షి యొక్క జననముకూడ ౧౯౩౪ వ సం. మే మాసముననే. ౧౭-౫-౧౯౩౪ న పాట్నాలో జరిగిన వీరి మొదటి అఖిలభారత సమావేశమునకు అధ్యక్షులుగా శున్నది ఆచార్య నరేంద్రదేవుగారు. వీరి ద్వితీయసమావేశము బొంబాయిలో జరుపుటకును, అప్పటికి అఖిలభారతసంఘమును నిర్మించుటకు గాను వలయు నియమావళిని సిద్ధముచేయుటకునూ ఒక ఉపసంఘము నియమింపబడెను. పాట్నామీటింగు అనంతరము ఈ పార్టీవారి సంస్థలు పలుచోట్ల స్థాపింపబడినవి.

పాట్నా తీర్మానములవలన కాంగ్రెసుయొక్క కేంద్రమే మారెను. కాసనోల్లంఘనమునకు చీకటిరోజులు వచ్చెను. కవున్సిలు ప్రవేశమునకు వెన్నెలరోజులు వచ్చెను. వరుణ సాపులో యంత్ర ముగినట్లు, విద్యుద్దీపములు ఆరిపోయినట్లు, యెత్తుమీది వస్తువు క్రిందపడినట్లుకంటే ఎక్కువ త్వరితముగా కాసనోల్లంఘనము పదమృతి పొంది దాని స్థానమున కాసనభాప్రవేశ మధిష్ఠించెను. గాంధీగారి కొక్కరికే కాసనోల్లంఘ

వాధికారము ఉంచబడెను. ఉల్లంఘనము చేయుటకు సంసిద్ధులయినవారును ఎవరును లేరని కాదు. పాట్నా తీర్మానములవలన ఏర్పడినస్థితి యట్టిది. పాట్నానుండి వెంటనే గాంధీగారు ఉత్కలరాష్ట్రము వచ్చి, అక్కడనుండి ప్రయాగరాష్ట్రములో వారిజన ప్రచారము సత్పరి. వీరు రాజకీయములలో జోక్యము కలిగించుకొనకుండుట కేర్పరచు కొనిన దీక్ష ర వ ఆగస్టుతో (౧౯౩౪) అంతముకానున్నది. ఉపవాసముమూలమున ఆయన విడిచిపెట్టబడుటచే ఆయన స్వయముగా ఈదీక్ష పూనెను. ఉపవాసమే లేనిచో ర వ ఆగస్టుతో వీరిపైన విధించబడిన శిక్ష అంతముయ్యండి. “ఈలేదీ యనంతరము వీ రేమిచేయ నుద్దేశింతురు? సరిహద్దురాష్ట్రమును సందర్శించుటకు వీరి కనుజ్ఞ యొసగకపోయినను అచ్చటకు పోవుటలోనే వ్యక్తికాసనోల్లంఘన మొనరింతురా? లేనిచో వీరు తనకుమాత్రము ఉల్లంఘనవాధికారము నిలుపుకొన్న ప్రయోజన మేముండును? అయితే, ఒకప్రక్కను కవున్సిలు ప్రవేశమునకు ఆనుమతినిచ్చి, మరొకప్రక్కను తాను కారాగారప్రవేశ మొనర్చి దేశమునంతను దుఃఖిసముద్రములో ముంచుచు పరిస్థితుల నల్లకల్లోలము చేతురా? గాంధీగారి తత్వముమాత్ర మిట్టిది కాదు.” అని ఇచ్చిగముగా లోకులు పరిపరివిధముల నాలోచించుచుండిరి. దేశములో చేయవలసిన పని ఎంతో యున్నది. ౧౯౩౨ వ సంవత్సరారంభమున ఒక్క ఆ. భా. కాం. కమిటీతప్ప దేశములోని కాంగ్రెసుసంస్థ లన్నీ ఆకాశ్రీయము లని ప్రభుత్వమువారు కాసింపిరి. గవర్న మెంటువారు వెంటనే ౧౨-౬-౧౯౩౪ వ ఈ నిషేధమును తొలగించిరి గాని బంగాళాలోను, సరిహద్దురాష్ట్రములోను, హిందుస్తాను సేవాదళమువంటి కాంగ్రెసుకు సంబంధించిన కొన్ని సంస్థలపట్లను మాత్రము నిషేధము తొలగింపబడలేదు. కొన్ని రాష్ట్రములలో కాంగ్రెసువారి భవనములును, ఆస్తులును, లెక్కలపుస్తకములును, కొన్ని ఆశ్రమములును ౧౯౩౫ వ సం. మధ్యవరకు ప్రభుత్వస్వాధీనములోనే వుండెను. ఖయిదులో నున్నవారిని విడుదలచేయుటకూడ తొందరగా జరుగునని గవర్న మెంటు వారు ప్రకటించిరి. కాని ముఖ్యముగా గుజరాతులోను, తదితర ప్రాంతములయందును ఖయిదీలు విడుదల చేయబడలేదు. గుజరాతులోని స్వదేశసంస్థానములకు చెందిన కొందరు కాంగ్రెసువారు బ్రిటిషు ఇండియాలో చిరకాలవాస్తవ్యులై యుండియున్నను వీరిని బ్రిటిషుఇండియాకు ప్రభుత్వమువారు రానియ్యలేరి. బ్రిటిషు ఇండియాలోనున్న కాంగ్రెసువారికి వివిధకార్యములపై ఇతర దేశములకు పోదలచినపుడు పాగుపోర్టుల నీయరైరి.

దేశమునం దంతటను కాంగ్రెసుసంఘములు పునర్నిర్మితము లయినవీనుట్ల జూనుమాసములో వార్ధాలోను, బొంబాయిలోను వర్కింగుకమిటీవారు సమావేశమై స్వయముగా వడికిననూలుతో నేసినఖద్దరు, అస్పృశ్యతానివారణము, మద్యపాన

నిషేధము, సాంఘికసామరస్యము, జాతీయవిద్య, గ్రామోద్యమాభివృద్ధి, గ్రామపునర్నిర్మాణములతో కూడిన నిర్మాణ కార్యక్రమవలంబనమును గూర్చి తీర్మానములను గావించిరి. ఫరిహద్దురాష్ట్రములోని ఖుదాయిఖిద్మత్ గార్లకు వర్తింపజేసిన నిషేధమును తొలగింపకుండుటలో గవర్నమెంటువారి అసందర్భపు చర్యను నూచించుచూ కమిటీవారు తీర్మానించిరి. ఇందుపై గవర్నమెంటువారు అసందర్భము నొప్పుకొనిరిగాని నిషేధమును తొలగించలేదు.

బాంబాయిలో జరిగిన తీర్మానములలో ముఖ్యమయినది శ్వేతపత్రమునకును సాంఘికప్రాతినిధ్యమునకును సంబంధించినది. కాంగ్రెసు పార్లమెంటరీబోర్డు (పా.బో) వారి ప్రేరణపై వర్కింగుకమిటీవారు తమ లోకవిదితమయిన తీర్మానమును గావించిరి. తీర్మానమునకు పూర్వము జరిగినచర్యలలో ఒకపక్షమున మాలవ్యా, ఆనేగార్లకును రెండవపక్షమున వ. క. వారికిని మధ్య గల భావభేదములు వెల్లడికాగా, మాలవ్యా ఆనేగార్లు వ. క. తోను, పా. బో. తోను తమకుగల సంబంధమునకు రాజీనామానిచ్చిరి. కాని ఇంకను సమగ్రముగా చర్యలు చరిగినచో ఇట్టివివక్ష నివారించబడవచ్చునను ఆశతో ఈ రాజీనామాలు అప్పటికి నిలిపియుంచబడెను.

శ్వేతపత్రమునుగూర్చి వర్కింగుకమిటీతీర్మానము లీవిధముగా నున్నవి : “శ్వేతపత్రము ఎవ్వరిగముగాను ప్రజల యభీష్టమును తెలియజేయజాలదు. ఇండియాలో అన్ని రాజకీయశాఖలవారిచేతను యిది ఖండింపబడినది. కాంగ్రెస్ పరమావధికిని దీనికిని చాలామారము. పరమావధియొక్క మార్గమును అడ్డగించునేమోకూడాను. దీనికి గత్యంతర మొక్కటే గలదు. దేశములో వుండేటటువంటి యుక్తవయస్కులగు జనులెల్లర వోటువీక్షించును. అనసరమైతే అల్పసంఖ్యవారికి ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యమునిచ్చి కాకాస్టిట్యూయంట్ ఆసెంబ్లీ (కా.అ.) అను ఒక ప్రతినిధిసంఘమును సమావేశపరచి దాని ద్వారా రాజ్యాంగనిర్మాణమును తయారుచేయుటయే. శ్వేతపత్ర మెప్పుడయితే శిథిలమైనదో అప్పుడే సాంఘికప్రాతినిధ్య తీర్మానముకూడా జారిపోయినది. కా.అ.యొక్క విధులలో ఒకటి మైవారిటీలకు ఉండవలసిన ప్రాతినిధ్యముల నిర్ణయించుట, వారియొక్క హక్కులను కాపాడుట అయివుండును. అయితే దేశములో వివిధసంఘములు ఈసాంఘికతీర్పునుగూర్చి వివిధాభిప్రాయములు గలవగుటచే దానినిగూర్చి కాంగ్రెస్ వారు తమ యభిప్రాయమును చెప్పుటగూడ ఆవశ్యకము.

“కాని కాంగ్రెస్ అనేసంస్థ దేశములో అన్నికక్షలవారికిన్ని సమానముగానే ప్రతినిధి అయియుండుటచే యీతీర్పునుగురించి కలిగినటువంటి భిన్నాభిప్రాయములుంటాయుండగా అట్టి భిన్నాభిప్రాయములున్నంతకాలము ఈతీర్పును కాంగ్రెసు

అంగీకరించనూబలదు, తిరస్కరించనూబలదు. అయితే సాంఘిక సమస్యలైన కాంగ్రెసుసంస్థయొక్క నీతిని ప్రకటించుట అవసరమే.

“జాతీయపద్ధతివైన పరిష్కరించబడని విధానము నెహ్రూనినీ కాంగ్రెస్ ఉపపాదించబడదు. అయినప్పటికీ కాంగ్రెస్ ఇంతవరకుమాత్రము అంగీకరించుటకు శపథము చేసినది. కేవలము సంపూర్ణమగు జాతీయవిధానము ననుసరింపకపోయినను దేశములోని వివిధక్షతులవారు అంగీకరించినదానిని కాంగ్రెసువారు అంగీకరింతురు. వారు తిరస్కరించువిధానమును కాంగ్రెసు తిరస్కరించును.”

“జాతీయప్రమాణమునుబట్టి విచారించి చూచినచో సాంఘికనిర్ణయము ఎంత మాత్రమూ తృప్తికరముగా లేదు. అంతేగాక యింకా యితర కారణములవలనగూడా దానినిగూర్చి తీవ్రమైన ఆక్షేపణలు గలవు.”

“కాని యంతవరకు స్పష్టము. దీనివల్లను యిబ్బందులు కలుగకుండా వుండుటకు మనము మనదేశములో అన్ని పక్షములవారూ అంగీకరించేవిధానమును ఆలోచించవలయును. కాని కేవలము ఆంతరంగికవిషయమైన ఈసమస్యనుగూర్చి విదేశీయులైన బ్రిటిషువారికిగాని, యితరులకుగాని విజ్ఞాపనచేయరాదు.”

గవర్న మెంటువారు ఖైదీలను గునుత్తాగునుత్తా నెమ్మదిగా కొందరిని వదలిపెట్టి నప్పటికీ వల్లభాయీపటేలునుగాని, గవూరుఖానునిగాని, జవహర్లాలునుగాని వదలిపెట్టుటకు వారి కిష్టములేనట్లు స్పష్టమయ్యెను. వీరిలో మొదటి యిరువురును విచారణలేకయే గవర్న మెంటు కిష్టమున్నంతకాలము ప్లేటుఖైదీలుగా నిర్బంధములో నుండవలసినవారు. కాని అప్పటిలో వల్లభాయీపటేలుకు ముక్కులో తీవ్రమైన బాధ గలుగుటచే డాక్టరులచే వారిని పరీక్ష చేయించి, ఆపరేషను అవసరమనియెంచి ౧౪ వ జూలై న వారిని విడుదలచేసిరి.

జూలై మాసాంతములో కాశీనగరమందు వర్కింగుకమిటీవారు సమావేశమై అనే మూలవ్యాగార్థతో సాంఘికనిర్ణయమునుగూర్చి చర్చజరిపిరి. వర్కింగుకమిటీవారు ఈతీర్మానము అంగీకరించనూ అంగీకరించము, తిరస్కరించనూ తిరస్కరించము అను భావమును వదలుకొనకుండా ఇతరవిధముల సమాధానపడుటకు ప్రయత్నించిరి. సాంఘికనిర్ణయమువిషయమై మనస్సాక్షిసంబంధమైన ఆక్షేపణలు గలవారిని ఎన్నికలలో నర్హులుగ అంగీకరించుటకు కాంగ్రెసువారు తమ మనహాయింపులు చేయించవచ్చునని గాంధీగారు యిచ్చిన సలహా వారిద్దరకును రుచింపక పా.బో.లోను వ క.లోను తమపదవులకు రాజీనామా యిచ్చిరి. తెంగాలుయొక్క పరిస్థితులు చూడగా సాంఘిక

నిర్ణయమునుగూర్చియేగాక పూనా ఒడంబడిక వనుసరించి హరిజనులకు తమ రాజధానిలో యొక్క వస్థానములివ్వబడినవి అనికూడా తెంగాలిలకు వై మనస్థము కలిగెను.

స్వదేశీ ఉద్యమమునుగూర్చి ప్రజలమనస్సులలో కొన్నిసందేహములు కలుగుటచే ఖద్దరుప్రాముఖ్యము నెంతమాత్రమును తగ్గింపకూడదనీ, మిల్లుబట్టకును ఖద్దరుకును యేరిగనుయిన పోటీ కాంగ్రెసువేదికపైఁగాని, కాంగ్రెసు ప్రదర్శనములలోగాని అంగీకరింపకూడదనీ, వడుకునూలుబట్టనే ప్రోత్సాహముచేయవలెననీ స్పష్టపరుపబడినది. ఇంకను యితరవస్తువులనుగూర్చి యిదిగవవిధముగా తీర్మానము చేయబడినది :

“ మన కవసరమైన అన్నివస్తువులును సాధ్యమైనంతవరకు గృహపరిశ్రమలవల్లి ఉత్పత్తి అయినవిగా నుండవలెను. ఈవిషయములోకూడా పనివార్త యొక్క శ్రేయస్సునుగూర్చిన్నీ, కూలినిగూర్చిన్నీ, ధరలనుగూర్చిన్నీ కాంగ్రెసువారు యిచ్చిన సలహా నంగీకరించిన ఉత్పత్తిదారులే ఆదరింపబడవలెను అని వర్కింగుకమిటీవారు తీర్మానము చేసిరి. ఈపైనూత్రముయొక్క ఉద్దేశ్య మేమనగా ప్రజలందరును స్వదేశీ అభిమానమును మానకుండా తాము స్వయముగా ఉపయోగించే ప్రతివస్తువున్నూ స్వదేశీవస్తువే అయి యుండునట్లు చూడవలెను. ఎక్కువ మూలధనముతోను, గొప్పగాను నడుపబడే పెద్ద పరిశ్రమల విషయమై కాంగ్రెసువారి ఆదరణ అనావశ్యకము. గవర్నమెంటువాత సహాయము చేయుచున్నారగుదా”

కాంగ్రెసుయొక్క క్రమశిక్షావిధానమునుగూర్చి ఒకతీర్మానము గావింపబడినది. కాంగ్రెసుతీర్మానములకు వ్యతిరేకముగా సంచరింపరాదనిన్నీ, ప్రచారము సలుపరాదనిన్నీ, యిట్లుగా ప్రవర్తించు కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభ్యులు కాంగ్రెసునియమా వరి ౩౧-వ నూత్రముక్రింద ౨౪-౧౯౨౯ తేదీన గావింపబడినశిక్షాస్మృతికి లోబడి శిక్షింపబడుదురనీ దీనిసారాంశము.

వర్కింగుకమిటీవారు శ్రీయుత ఆసేగారు అర్పించిన రాజీనామాను అంగీకరిస్తూ అట్టి రాజీనామాను ప్రేరేపించినవారియొక్క ఉత్కృష్టభావమును, వారు చేసిన గొప్ప నేపను కొనియాడిరి. ఆసమయమునందే డాక్టరు మహమ్మద్ అలంగారుకూడా వర్కింగుకమిటీపదవికి రాజీనామా యిచ్చిరి. అయితే కారణములు వేరు.

ఆసేగారున్నూ, మాలవ్యాగారున్నూ పైకిని తమ రాజీనామాలను అర్పించిన పిమ్మట, అగడ్తనూసాంతములో కలకత్తానగరమునందొకమహాసభను సమావేశపరచిరి. అందులో శ్వేతపత్రమును, సాంఘికనిర్ణయమును ఖండించి వేరే పార్టీ ని నిర్మించుకొని ఆపార్టీద్వారా కాసనసభల లోపలను, బయటను వీటిని ఖండించుచూ, అందోళన జరుపవలెననీ, కాసనసభలకు ప్రత్యేకముగా అభ్యర్థులను నిలువబెట్టవలెననీ నిర్ణయించ

బడెను. వ. క. వారు అ. భా. కా. క. సమావేశమును గావించి సాంఘిక తీర్మానమును పునర్వ్యవస్థాపనము చేయించవలసినదని ఆసభలో తీర్మానించబడెను.

ఆగష్టుమాసాంతములో తలపనితలంపుగా ఒక మేలు కలిగెను. అబ్దుల్ గఫూర్ ఖానుగారు అంతవరకును ఖయ్యుమ్‌నానే యుండిరి. సరిహద్దురాష్ట్రము గాంధీగారి తత్వమును సంపూర్ణముగ నవలంబించిన రాష్ట్రములలో నొకటి. రక్తపానమును గోరు సింహములవంటి పశువులు మేకపిల్లలవలె ఆహింసాతత్వము నవలంబించిరి. వారిపై నమలుజరుపబడిన పరిపాలనావిధానము అనాగరిక కాలమునాటి పరిపాలనమువంటిది. అయినను వారు గాంధీతత్వమును విడనాడలేదు. అట్టి రాష్ట్రములోని నిజస్థితిని స్వయముగా తెలిసికొనుటకు గాంధీగారికి గవర్నరు మెంటువారు అనుమతి నొసగలేదు. ఇట్టి సందర్భస్థితియందు వానాశ్రుగా గఫూరు ఖానుగారున్ను, ఆయన సోదరుడు రాష్ట్ర ఖాన్ సాహెబుగారున్ను ఆగష్టు కల కవిపటివారము విడుదలచేయబడిరి. కాని వారి స్వదేశమైన పెషావరురాజధానికి వారందరి నిశ్చేత్యముగ వుండుటకు బాధపడెను. ఈ రాష్ట్రములో కాసనోల్లంఘనమును మానమనగానే ఇంటనే ప్రజలు కాంగ్రెసు ఉత్తరువును అంగీకరించిరి.

సెప్టెంబరువందలములో వ. క. సమావేశమై కాంగ్రెసు అద్యక్షులు సంపూర్ణ స్వరాజ్యమేననియు, ఆ ఆదర్శమున కేవలముగాను భంగముకల్గినంతవఱకును తీర్మానించెను. రాజ్‌పుత్ సన్నికలలో కాంగ్రెసు అభ్యర్థులకు కాంగ్రెసువాదమును మాననాని ట్టికి సంబంధించిన ఆదేశములు లేవంతవఱకు సహాయము చేయరాదనియు, యితర పక్షములవారికి వాంఛించు సహాయము చేయరాదనియుమాత్రం ఆసభ తీర్మానించెను.

ఆసే మాసముల నాతనపక్షము వ. క. వారి సాంఘిక నిర్ణయమును గూర్చిన తీర్మానమును పునర్వ్యవస్థ చేయించుటకు అ. భా. కాం. సం. యొక్క మీటింగు చేయవలసినదని కోరియున్నారు. కాని విషయము యొక్క స్వభావమునుబట్టి మంచి నా ఎన్నికలయొక్క సన్నిహితతనుబట్టి మంచి నా యిట్టిమీటింగునెయుండుటకు వీలులేదని వర్కింగుకమిటీ తీర్మానించుచు ఆవసరమయినయెడల ప్రత్యేక సమావేశమును కోరుచు అ. భా. కా. క. సభ్యులు ౩౦ మంది దరఖాస్తు పెట్టవచ్చునని తెలియజేసిరి. లోగడ వర్కింగుకమిటీవారు సాంఘిక నిర్ణయమును గురించి చేసిన తీర్మానమును అభ్యర్థులమీద నిర్బంధము చేయవలదని ఆసే మాసముగాను కోరిక గాని యీకోరిక నిరాకరింప బడెను. కాని గాంధీగారు మాత్రము ఒకవిధమైన రాజీనామా యిచ్చిరి. కాంగ్రెసు అభ్యర్థులకున్న జాతీయపార్టీ అభ్యర్థులకున్న పోటీ వచ్చినప్పుడు వారియొక్క బల బలములను అంచనావేసి దుర్బలులు తొలగవలసినదని వారి అభిప్రాయము. ఇది ఎదిరి

వారికి దువించలేదు. ఏ ఏళ్లున్నా ఆ నీ మాలవ్యాగాల్ల పర్యవేక్షణలు పోటీచేయవలసి పా. బో. తీర్మానించెను. కలకత్తాలోను, సింగపూర్లోను కాంగ్రెసుపక్షము పోటీ చేయవలసి దని ఏర్పాటు చేయబడినది.

గొప్పెంబరుమాసములో ముగియబడినార్త శతమునకు వ్యాపకమైనది. అది వరకు సైమాసములో గాంధీజీని ఉ.వాసపందర్భటని ఆయనను ముచుటకు వచ్చిన ఆంగ్ల, సంక మిత్రులతో తాను కాంగ్రెసులోనుండి వెళ్లిపోవడము ఉత్తమము గాదా అని ఆయన చుచ్చుచున్నాడేనాడు. కాని యితర బహిరంగముగా ప్రసంగింపబడినను ప్రతిభలలో వెళ్లికొలేదు. చివరకు వెళ్లిడి అయినప్పుడు దేశమంతా కలవరపడ్డది. ఈ వెళ్లిడిచేయడంలోనూడా కాంగ్రెసునియమానని మార్పు తలెని గాంగ్రెసు తెలియబర్చినారు. కిరీమిద దేశములోని వివిధపక్షములవారు వివిధరీతులు చర్చించి, రక్తమును, నాడుప్రతివాదములు చెయ్యబ తలపించినది. “ఈయన కాంగ్రెసులోనికి ఎందుకు వెళ్లాలి? వెళ్లేవెళ్లాడు, నియమావళిని ఎందుకు మార్చాలి? ఈయన నూర్పు అంగీకరిస్తే ఉంటాడా? ఆ నా వెళ్లేవాడు ఇప్పుడే ఎందుకు వెళ్లాలి? ఎన్ని దైవతగువారే పోతూంటా? ఎన్నికలముందిరా పోవడం? వెళ్లేవాడు అసలు గొంబాయికాంగ్రెసుకు ఎందుకు రావాలి?” అని శతమునందు పంచలను కలిగినది. ఇవన్నియు వికటవాదములు కావు. ప్రజలమనస్సులోని అలోచనలు. కొందరు పూర్వపక్షనిస్తాంతములను తిరస్కరించకగో ముక్తిబుద్ధిచేతను, దివ్య దృష్టిచేతను తమకర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొందురు. వారు ప్రవక్తలు. కొందరీ పెద్దల నిర్ణయముల ననుసరింపుదు. వారు భక్తలు. వారివిశ్వాసమే వారికి రక్ష. కొందరు మంచికెంత లాభించింది పర్యవసానములు లేల్లురు. వారు బుద్ధిమంతులు. కొందరు పెరువాదము ననుసరించి, తిరస్కరణ ననుసరించి నిర్ణయించుకొందురు. వారు మేధావంతులు. కొందరు తమమతము నవిలంబించి యితరులవాదములను చొరనీయరు. వారు మూఢులు. మరికొందరు తమ కీర్తనల నచ్చచ్చెప్పినను తమభావములు వదలజాలరు. వారు దుర్బలులు. కాని స్నేహితులు, విరోధులు, అనుచరులు, ప్రేక్షకులు అందరూ నూడా గాంధీగారి యాచనవిప్రకరణవిని అనుసరింపు లైరి:

గాంధీమహాత్ముని గొప్పెంబరు ౧౦ ని గేరిని యీదిని ప్రకటనమును పత్రికలలో ప్రకటించెను.

మహాత్ముని స్టేటుమెంటు

“కాంగ్రెసులో సంబంధము వదులుకుంటా నన్న మాట నిజమే. బొంబాయిలో కాంగ్రెసువరకును కాంగ్రెసును విడుదలచే దని నాదిశ్రుతి కొందరు నాతో చెప్పుచు

అందుకు సమ్మతించితిని. కాంగ్రెసులో నుండి, మరుగునా పని చేయకుండా ఉండి కూడదా అని గోవిందులభవంతు, అహమ్మద్ ఖద్వాస్ గార్లు ఒకమధ్యమార్గమును నూచించిరి. కాని వల్లభాయి, కలంజురు గార్లు అట్లు కూడ దనిరి. కాంగ్రెసులో సంబంధము వదిలకొనుటకు సమయ మేలేదనిచి వారి నా యభిప్రాయము. చాల మంది యీ యభిప్రాయముతో నేకీభవింపకపోయినను ఎల్ల భాయిగారు మాత్రము వాటిలో నేకీభవించిరి. సంగతిపంపెచ్చము లన్నిటిని ఆలోచించి బొంబాయి కాంగ్రెసు జరిగిన పిమ్మట కాని యీ విషయమును నిర్ణయింపకుండుటకు నేను నిశ్చయించితిని.

“అట్టోబరునెరకును నానిష్ఠయమును ఆసియండులకు కార్యము గలదు. కాంగ్రెసులోని విద్యాధికులను చాలమంది నా పద్ధతులలోను, నాపద్ధతులకు సంబంధించిన కార్యక్రమములోను విశేష వేసారి రెన నాయభిప్రాయము. కాంగ్రెసుయొక్క క్రమవికాసమునకు నే నడ్డారిలనుచున్నానని కూడ వారి లలంఘ. కాంగ్రెసు కేవలము నాయాధిపత్యముచే క్రుంగి పభ్యల స్వతంత్రివిలేదనకు తావు లేకుండు పోవుచున్నదని కూడ వారి యుద్దేశము. ఈవిషయముయొక్క యథార్థ రేఖ బొంబాయి కాంగ్రెసులో తేలుట కవకాశము కలదు. నాయభిప్రాయములకు గల కారణములను, వానికి సంబంధించిన పరిపాలన ముందు కలియవ్విసయెడల కాంగ్రెసు ప్రతినిధులు రేవు వానిపై తీర్మానమును పోల్చచేర నిర్ణయింపగలుగుదురు.

“నాకారణము లివి— కాంగ్రెసుసభ్యులకును నాకును అనేక ముఖ్యాంశములయందు భేదములు పొడమావుచున్నట్లు నాకు గోచరించినది. కాంగ్రెసు సభలో విద్యాధికులు నాయెడల చూపుచుండిన విశ్వాసమును, భక్తిని ఎవరియెడలను చూపియుండలేదు. నాపద్ధతులయెడల వారికి అసమ్మతియండియు, నా యెడలనుండు ప్రేమచే నాకు వానికి లోబడుతుండిరి. కాని, వారికి నాపై గల భక్తివిశ్వాసములను పురస్కరించుకొని ఇక వెక్కువకాలము వారికి, నాకును గల భేదమును గమనింపకుండ నుండజనదు.

“వారికిని నాకును గల భేదము లివి :

భాదీనియమము

“నాకార్యక్రమములో రాట్నము, శిష్టకు ప్రధానస్థాన మాక్రమించుచున్నవి. కాని కాంగ్రెసులోని విద్యాధికులు నూలుబడుకుటను పూర్తిగ మానివేసిరి. చాలమందికి దానియందు విశ్వాసము లేదు. నాలుగశాల సభ్యత్వపద్ధతికంటె స్వయంచూక వడికిన నూలును పంపుటయే నాకెక్కువ యుష్టము. ప్రపంచమునుండియు, కాంగ్రెసునిబం

నములలో భాదీనియనుము నిమ్మియోజనముగా నుండెను. ఈ కపటనాటకమునకు
 చేత కాదని మనిచాలమంది నాతో చెప్పిరి. కేరలము నాయెడల వారికుండు ప్రేమ
 చేత భాదీనియనుము కాంగ్రెసుకార్యక్రమమునం దుంచబడినచేకాని, వారికి దాని
 నుండు నిశ్వాస నుండి కాదు. ఈ విషయమును నేను వెనుకనే గ్రహించి యుండ
 లెనినను. ఈ శేశములలోని కోటానుకోట్ల కాయకవృత్తివులు పాటకజనమునకు నిష్క
 రంకమైన ఆహింసాపద్ధతులచే స్వాతంత్ర్యము సమకూర్చవలసి యున్నయెడల భాదీ
 నియనుమొ అత్యవసర మని నాభ్యుదయిశ్వాసము. పరిశీలి, తిండిలేని పాటకపుజనము
 లకువలె, విద్యాధికులు భగవంతు డెచ్చిన చేతులను వినియోగించకుండుటవలన కేవ
 లము పరాన్నభుక్తులైపోవుదురు. కావున గొట్టుము మానవుని ఆత్మగర్విమకును,
 సమానప్రతిపత్తికిని చిహ్నము. వ్యవసాయమున కిది ఉపకృత్తి. వ్యవసాయమును,
 గొట్టుమును ప్రజలకు సాపేక్షింపవలసింది. మనము ఈ రెంటిలో నొకదానిని
 విస్మరించు ఉపయోగించుటవలన వెలించుచున్నాము. భాదీనియనుమును కార్యక్రమము
 నుండి తొలగించుట యనిగా కాంగ్రెసునకును, పాటకజనమునకును గల సరితసంబంధ
 మును ప్రతిపేక్షయుట యగును. ఆ నియమము ఉన్నంతవరకు దానిని ఆచరణలో
 పెట్టునట్లు నిర్బంధించక తప్పదు. కాని ఎక్కువమందికి దానియందు నిశ్వాసము
 నేనప్పుడు దానిని నిర్బంధపరచుట సాధ్యము కాదు.

చివరిలో ఎన్నికలు

“పార్లమెంటరీబోర్డులంగతివాలోచింపుడు. సహాయనిరాకరణమునకు చేసుకొన
 కుండును. దేవుడు ప్రస్తుతస్థితిగతులలో నానరేల్లంఘనము విరిమింప
 పడినసమయమున, కాంగ్రెసు పార్లమెంటరీ బోర్డును ఒక శాఖగా చేర్చుట చేసి
 కొనుట అత్యవసర మని నాకు హృద్ధతమైనది. కాని యీవిషయములో తీవ్రమైన అభి
 ప్రాయభేదములు పొడచుపినవి. పార్టీలో జరిగిన ఆలోచనలను కాంగ్రెసుకమిటీ
 యందు నే నీ కార్యక్రమమును చర్చివందుకు నా సహచరులలో చాలమందికి కష్టము
 కల్గినది. నాయందు ప్రేమచే నాకు తమ అభిప్రాయములకు విరుద్ధముగ పార్లమెంటరీ
 బోర్డుకు సమ్మతించిరి. వ్యక్తిగతాభిప్రాయములను కొంతవరకు నిరోధించుకొని, ఇత
 రుల అభిప్రాయములతో నేరీధివింపగల్గుట ఏ సంఘాభివృద్ధికైనను అత్యవసర మనుట
 నిశ్చయము. కాని దాని కొకమేర కలదు. ఇట్లు మాటిమాటికిని ప్రతిదినము స్వాభిప్ర
 యములను ఆరికట్టుకొనుట చాల పిదాకరము. ఈ విషయము నాకు బాగుగ బోధపడి
 నది. దీనిని ప్రజలకు దలపకుండ మరుగుపరచజాలము. నన్ను ప్రతిఘటించుటకు చాల
 మంది వెరచుమిండిరి. ప్రజాస్వాతంత్ర్యవాదినైన నాకు ఇది రెంటియు లక్ష్యకరము.

ఈ ఘట్టాన్ని చూడటం సమాన ప్రతికూలంగా వారితో సంబంధం లేనిదిగా భావించబడింది. ఈ ఘట్టాన్ని పరిశీలించినప్పుడు ప్రజాస్వామ్యం కోసం వారి చేస్తున్న పని అని భావించబడింది.

సోషలిస్టు పార్టీ

సోషలిస్టులు కాంగ్రెసులో ఒక వార్షిక సమావేశం చేయాలని పంథా పార్టీ అంగీకరించింది. వారిలో చాలామంది గౌరవపాత్రులు, త్యాగిలు, సామాజికులు. అయినా వారు ప్రకటించిన కార్యక్రమాలలో శాంతిని పాటించారు. కాని వారి మత ప్రచారాన్ని ప్రతిఘటించాలని నిర్ణయించుకున్నారు. కాంగ్రెసులో వారు అధిక సంఖ్యాకులైనందున, వారు కాంగ్రెసులో నిలిచారు. వారు వారితో సంబంధం లేని ప్రతిఘటించుట వారి విధి. వారు ఆ సమయంలో పనిచేసింది గాని ప్రతిఘటించుట వారు చేయవలసినది కాదు.

సంస్థానములు

“కాంగ్రెసు సంస్థానములపరీపాలనలో జోక్యము కల్పించుట వారి నియమం, సంస్థాన ప్రజల ఆదేశముల వారినే ననియు కొందరు వాదించుచున్నారు. ఇది కూడా వారి సేవకు ఉపయోగపడింది. ఈ విషయమై వారు నిర్ణయించుకున్నారు. ఈ ఘట్టాన్ని చూడటం వారు చేయవలసినది కాదు.

అస్పృశ్యుల

“అస్పృశ్యుల విషయములో వారితో వేరు. అస్పృశ్యుల విషయము వాస్తవికంగా భావించబడినది. మత సంస్థానమునకు సంబంధించినది. చాలామంది కాంగ్రెసు సభ్యులకు ఈ విషయము తెలుసు. సత్యాగ్రహము వారు చేసినందున వారి జనాభాను సేవకు ప్రజల దృష్టిని దీనికై మరలుట గొప్పదైనది. చాలామంది అభిప్రాయము. వారు ఈ విషయమును వారి అంతర్యామి ననుసరించి నడిపారు. వారు నిరంకుశము నడపడం ముఖ్యం.

అ హిందూ

“ఇది తుది విషయము. కాంగ్రెసు అహింసా వాదాన్ని నడపడం వారి నియమం. కాని చాలామంది వారిని ఒక రాజనీతిక నడపడం చేయవలసిందిగా కోరుతున్నారు. కాని వారికి కేవలము భార్యలు. కాంగ్రెసు వారు అహింసను ఇంకను ఒక భార్య పోషించు స్వీకరించకపోవుట వారి విషయము కాదు. వారు దీనిని సరిగ్గా బోధించేయకపోవుట వారి విషయము. అచరణయందు వెంటకపోవుట వారి విషయము కాదు. కాని ఈ

ప్రచారమునందును, అచరణయందును గేను బుద్ధిభూర్వకముగ ఎట్టిలోపమును చేయలేదు. అయినను కాంగ్రెసువారి నీవిధములో అహింసాతత్వము అంతర్భూతము కాదేదని ఊహింపవలసినచుచున్నది.

శాసనోల్లంఘనము

“అహింసాతత్వమును గూడనే సర్వమైన భూషణుల చేలనప్పుడు శాసనోల్లంఘనరూపము అప్పట్లయిన గుంటుట సమాజము. ఏదైన అది సంవత్సరములనుండియు ఈస్థిధాంతమును పరిలనచేసి అచరించుచుంటిరి. అనునన్యాయమునాంతముగ బోధపడినది గేను అప్పులాలన. మానవజీవితమునందు శాసనోల్లంఘన సందర్భములు గెరుచుగ నుండరాదు. అందుచేత దాని పరిలనకు ఎక్కువ అపకృతము ఉండవలెదు. జననీజనమరణ, పురుషులకు, పుష్కలకు, పుష్కలకు, పుష్కరాజుగూడ విషయములయందు విశేషము లరపవారికే సత్కారము మలనదును. నే నీ విషయమున నెన్నిలోపములు కలవాడనైనను, ఈవిషయములో నే నొక్కడనే అనుభవజ్ఞుడనగుటచే కొంతకాలమువరకు నే నొక్కడనే సత్కారముగా చేయదు నని నిశ్చయించుకొనటలో ఆశ్చర్యము లేదు. ఇందలిదోషములను తర్కంబులకును, ఇందలి గృహితశక్తులను గను నెరుకును ఈ నిర్ణయ మనసగును. ఈవిషయము ఇటీవల చేయబడిన, తీర్మానములకు నోటి కాంగ్రెసువారు అనుకూలముగా పోయినచేనన, నారిని నాతోడగా చేరిభవింపజేయ బాలకపోయితి నుంటు స్పష్టము. కాని అది నారిశక్తి కాదు. తీర్మానములందు సరియైన సమ్మతము లేకయే నారు నారి అనుకూలముగ పోయినచేయుట వారి కెట్లు కష్టము కలిగించినదో నాకును అట్లే కష్టము కలిగించినది. ఈకష్టము నారిని ఉండగూడదు, నాకును ఉండి కూడదు. మనమందరము తోగుచున్న ఆదర్శములు మనము సాధింపవలసినయెడల ఎవరి విశ్వాసములనుబడినది నారు నేవచ్చుగాను, పై రక్షణముగాను ప్రవర్తించుట అవసరము. మన లోపము

“సత్కారమునలన ముఖ్యముగా మందు ఫలితములు సేధింపబాలకపోయినవి నేను బాల్కూలో చేసిన ప్రకటనయందు తెల్పియుంటిని. మనలో అహింసాతత్వము పూర్తిగా జీర్ణించి యుండినయెడల అది స్వయముగ ప్రభుత్వమువారిచే గమనింపబడి యుండెడిదే. మన యకార్యములవలన ప్రభుత్వమువారు ఆర్థి నెప్పులను ప్రయోగించి యుండలేదు; ఎట్లయిన మన ఉత్సాహమును అణగివేయుటకు ప్రయోగించిరి. కాని సత్కారములయందు దెట్టి దోషమును లేదని మనము వాదించుట తప్పు. అహింసా సిద్ధాంతముకడల మనకు భక్తి యుండినచో అది స్వయముగ వ్యక్తమై యుండెడిదే. చార్లెస్ ఫరూలకు తను దౌర్జన్యసిద్ధాంతమునందుకంటె మనకు అహింసాసిద్ధాంతముపై

నెక్కివర్తకమున్నదని ఆచరణపూర్వకముగ మనము చూపి యుండలేదు. మై వారికివలెనే మనకును మనస్సులో దౌర్జన్యభావము లున్నవని వారు తలచునట్లు చేసి తిమి. ప్రత్యక్షముగా దౌర్జన్యకార్యములు చేయుటమాత్రము మన కిష్టము లేదు. 'దౌర్జన్యభావము కెండు తెగలవారికిని సమానమే యైనయెడల దౌర్జన్య కృత్యములు చేయుటయా, మానుటయా అను విషయము వ్యక్తికాభిప్రాయములను బట్టి యుండును' అని వారు వాదించుచున్నారు. వారి వాదన యుక్తమైనదే. దేశమింకెవరకు అహింసాసాధారణమువిషయమై చాలా కృషిచేసినమాట నిజము. అనేకులు త్యాగసాహసములను జూపించియున్నారు. కాని, మన అహింసాప్రవృత్తి త్రికలంకుర్చిగ నుండలే దనిమాత్రమే నేను చెప్పుచున్నాను. ప్రభుత్వమువారికి, అరాజకవాదులకు అహింసాతత్వముయొక్క శక్తి సామర్థ్యములను ప్రదర్శించి చూపి, స్వాతంత్ర్యాదిలక్ష్యముల సాధించుటకు అది ఎంతయు తగియున్నదని పాఠవ విశేషములచే విశదీకరించుట నా విధియైయున్నది.

సత్యమే నా దైవము

"ఈ ప్రయత్నమునకే నా జీవితము అంకితమైనది. దీనికి నాకు పంపూర్ణస్వాతంత్ర్యముండవలెను. నా దృష్టిలో సత్యాగ్రహము సమర్థవంతమైన జీవితధర్మము. సత్యమే నాదైవము. అహింసామార్గమే భగవంతు నశ్వేషించుటకు త్రోవ. దేశస్వాతంత్ర్యమునకు, ప్రపంచ స్వాతంత్ర్యమునకుగూడ అదియే మార్గము. ఈ యశ్వేషణము కొరకే నేను రాజకీయములలో ప్రవేశించితిని. కాని, కాంగ్రెసులోని వివ్యాధికులబుద్ధి కిది నచ్చనవ్వకు, వారి శ్రద్ధాధర్తుల నిది మారగొరజాలనవ్వకు నేను చేయవలసివేదేమి? ఇప్పుడు గాకపోయిన నింకొకప్పుడైనను వారు దీనిని గ్రహించితిరుచుచున్న దృఢవిశ్వాసముతో, భగవంతుడే యధోచితముగ నాచే నేదైనను పలికించి, ఏదైనను చేయించుననుకూలముతో, కేవల యొక్కడనై నేను పనిచేయవలసియున్నది. ఇట్టి అత్యంతముఖ్యవిషయములందు కేవలము నోట్లీచ్చుటయు, సంకీర్ణముతో అమోదము తెల్పుటయు నివృత్తియొజనములే గాక, ఉద్యమమున కరిష్టదాతుకములుగూడనిగున."

సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము

"పూర్ణ స్వరాజ్యము విషయమై నా యర్థమే కాంగ్రెసువారందరును గ్రహించుచున్నారా యను సందేహము కలుగుచున్నది. ఇండియాకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము రావలె ననియే నా యాశయము. అంగ్లమున సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమునకు ఎట్టి అర్థమున్నదో, అట్టి అర్థములోనే నేను దానిని వాడుచున్నాను. కాని సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యముకంటె పూర్ణ స్వరాజ్యము చేయమనుగులు అధిక మని నాతలంపు. కాని పూర్ణ

స్వరాజ్య మనుమాటకూడ కావలసినయ్యరమును పూర్తిగ న్యనించుటలేదు. ఏ వ్యక్త పదముగాని, ఏ సమాసపదముగాని సంపూర్ణాభిప్రాయమును ద్యోతకము చేయజాల కున్నది. అందుచేతనే స్వరాజ్య మను నేమో అన్నిసార్లు నిర్వచింపవలసినవచ్చినది. ఆ నిర్వచనము లన్నియు సరియైనవే. కాని వాటిన్నటిని కలిపిచూచినను ఇంకను చాల కొరవడియున్నట్లే గోచరించును.

పద్ధతులు—ఫలితములు

“ఈ సందర్భమున నాకును, చాలమంది కాంగ్రెసువాదులకును గల మరియొక భేదమును తెలుపవలసియున్నది. పద్ధతులకును ఫలితములకును అవినాభావసంబంధమని. ౧౯౦౩ నుండి నేను చెప్పచునేయున్నాను. పద్ధతులు వివిధములై పరస్పరవిరుద్ధము లైనయెడల, ఫలితములును అట్లే వివిధములు కాకతప్పదని నా యభిప్రాయము. పద్ధతులు మనచేతులలో నున్నవిగాని, ఫలితము లుండవు. కాని మనమందరమును ఏకాభిప్రాయులమై ఒకటేవిధ మైనపద్ధతులనే ఆవలంబించుచున్నయెడల, ఫలితములనుగూర్చి మనము అందోళన పడనక్కరలేదు. కాని యీ సత్యము చాలమంది కాంగ్రెసువారికి ఆమోదకర మైనట్లు తోచదు. పద్ధతు లెట్టివైనను సరే, ఫలితమే ముఖ్యమని వారభిప్రాయపడుచున్నారు.

రక్షకవచులు

“ఈభేదాభిప్రాయములే ప్రస్తుత కాంగ్రెసు కార్యక్రమమును స్తంభింపజేసినవి. మనఃపూర్వకముగాక, కేవలము వాచికమైన సత్తురినిమాత్రమే నాకు చూపియుండుట వలన వాని నాచరణలో పెట్టజాలకపోయిరి. చేయుచు కిప్పుడు కాంగ్రెసుకార్యక్రమముతప్ప ఇంకొకటి సూచింపజాలను. ఆస్పృశ్యతానివారణము, హిందూమహమ్మదీయైక్యత, మద్యపాననిషేధము, ఖాదీపరిశ్రమ, వ్యవేదీకీ, (గ్రామపరిశ్రమల పునఃకర్థరణము), గ్రామపునర్నిర్మాణము—ఇవియే దేశభక్తిపరులైనవాడు కొనసాగింపవలసిన పనులు. నామట్టుకు నేను వాయవ్యరాష్ట్రమును ఏ గ్రామములోనో స్థితము చేసికొని పనిచేయవలెననియున్నది. రక్షకవచులు (ఘనైభిద్ మత్తాయలు) నిజముగ అహింసాపరులే యైనయెడల, హిందూమహమ్మదీయసఖ్యమునకు దౌర్జన్యము. త్రికరణసద్ధిగ వారు అహింసావ్రతులై, హిందూమహమ్మదీయసఖ్యమునే వారు మనఃపూర్వకముగ గోరుచున్నయెడల, వారి నూలమున దేశమునకు ముఖ్యమైన రెండుఫలితములను మునుపే సాధింపగలము. మనలను భయపెట్టుచున్న ఆఫ్ఘనుసమవ్యతిపూర్తిగ నశించిపోగలదు. రక్షకవచులు అహింసావ్రతులనుమాట ఎంతవరకు సత్యమో నేను పరీక్షింప నాకురంపడుచున్నాను. ఖాదీసందేశమునుగూడ నేను వారికి దెలుప

గోరుచున్నాను. కాంగ్రెసునకు లోపలనున్నను, బయటనున్నను ఇట్టివిధమున నా తోచినదీనిని సేవచేయుటకే నేను వాంఛించుచున్నాను.

కాంగ్రెసుసంస్థలలో అక్రమకార్యములు

“ఇక చివరకు మిగిలినది కాంగ్రెసుసంస్థలలో జరుగుచున్న అక్రమకార్యముల విషయము. చెప్పవలసిన నిదివరకే చెప్పియుంటిని. ఇంతచెప్పినను, కాంగ్రెసే దేశప్రజలకు ప్రతినిధి యనియు, ఇతర సంస్థలకంటె శక్తిమంతి మనియు నా యభిప్రాయము. మొట్టమొదటిసండియు అది త్యాగము చూపి, దేశమున కుదారమైన నేర యొనర్చినది. అనేకములైన శుభానుల నెదుర్కొనినది. నిర్దుష్టములైన అనేకమంది స్త్రీపురుషుల పర్యవేక్షణమును గలిగియున్నది. ఇట్టిసంస్థను వదలివేయుట నాకు సంతాపకారణమే కాని, కాంగ్రెసుకు బయటనుండియే దానికి, అనగా దేశమునకు ఎక్కువసేవ చేయ గలుగుచు నని నాకు నమ్మకము గుదిరినప్పుడే నే నట్లు చేయుచును.

“నేను సూచించిన అన్ని విషయములపై నేను కాంగ్రెసు అభిప్రాయమును పరీక్షించుటకై ఈక్రింది సవరణలను విషయనిర్ణయసభలో ప్రతిపాదించవలెనుచున్నాను:

౧. “సక్రమము, శాంతియుతము”(legitimate and peaceful) అను మాటలకు బదులుగా “సత్యబద్ధము, అహింసాత్మకము” (truthful and non-violent) అను మాటలను నేను జేర్చగోరుచున్నాను. “సక్రమము, శాంతియుతము” అను మాటలకు బదులు “సత్యబద్ధము, అహింసాత్మకము” అని నేను వాడుచుండుట చాలాప్రతిభుటనకు కారణమయ్యెను. అందుచే నప్రతిపాదనయు అవసరమైనది. గమ్యస్థానమును జేరుటకు సత్యాహింసలు అవసర మని కాంగ్రెసువారు నిజముగ నమ్ముచున్న యెడల, నిఘంటువారుగ నా శిష్యులగు అమోచింపవలసియుండును.

౨. నాలుగవరకు చందానియమమునకు బదులు ప్రతిసభ్యుడును తాను స్వయముగా వడికి చక్కగా ఆసుబోసిననూలును తెలగు ౨౦౦౦ అడుగుల చొప్పున పంపవలె నను నియమమును ప్రవేశపెట్టగోరుచున్నాను. ఈవిషయమై వాదప్రతివాదముల నిట జేయవసరము లేదు. మనది నిజముగ ప్రజాప్రాతినిధ్యసంస్థయే యైనయెడల, మిక్కిలి తక్కువ కూలి తెచ్చుకొను పాటకజనమునకే ప్రతినిధులను కావలసియున్నయెడల, ఈ నూలుపద్ధతికన్న మంచిది మరియొకటి లేదు. నూలు వదుకు వృత్తివలన గిట్టుకాటకు కూలి అత్యంతము స్వల్పమేయైనను అదియే అత్యంతము గౌరవప్రదము. యాక్రమమున్నవచ్చిన ప్రతివ్యక్తికి నోటింగుహక్కు ఉండవలెనను సిద్ధాంతమున కిది మిక్కిలి చేరువ. దేశమునిమిత్తము ప్రతిదినము ఒక అరగంటసేపు కాయకృష్టపదకల ప్రతి

వ్యక్తికి ఇది సులభసాధ్యము. దానివలన అధికప్రయోజనములమాట యటించుడు. విద్యుత్తుల కొయకప్రయముగూడ తనకు తానే ఫలరూపము. కాదా? మనము నిజమైన ప్రజాసేవకులమే యైనయెడల, ప్రజలనిమిత్తము వడుకుట మనము గౌరవప్రదముగ భావించుము. “వసుభలమునకు కరవాలము ఎట్లు చివ్వామో, రాట్నము ఆహింసకు ప్రజాసేవకు, సమభావమునకు చివ్వా” మని మాలానా మహమ్మదాల్ సూతువు చెప్పిందేదాడు. అందుకనియే దానిని జాతీయపతాకములో చేర్చుటకు అందరును ఆమోదించిరి. ప్రతిగృహములోను రాట్నధ్వని తప్పక వినిబడవలెననియే అని యాచించుచున్నది. రాట్నసంబేళమునందు కాంగ్రెసువారికి నన్యకము చేసియెడల దానిని జాతీయపతాకమునండి తీసివేయవలెను. కాంగ్రెసుప్రజాళికనుండి ఖడ్గరు నియమమును కూడ తీసివేయవలెను. ఖడ్గరునియనుపాలనమునందు అగౌరవకరమైన మోసకృత్తియున కాస్పదము గల్గుట సహింపరానిది.

3. కాంగ్రెసు రిస్ట్రులో వరుసగా ఆరు నెలలు పేరులేనివాడు ఎవడును ఏ కాంగ్రెసు ఎన్నికలోను పాల్గొనరాదు. అన్ని నాళ్లును, అనగా ఆయా నెలలును అతడు శుద్ధఖడ్గరు ధరించువాడై యుండవలెను. ఖడ్గరునియనుమును అమలు పరచుటలో చాల ఇబ్బంది కలిగినది. ఒక వోటరు సాధారణముగా ఖడ్గరు ధరించువాడా, కాదా అను విషయము నిర్ణయించుటకు ఆయా కమిటీల అధ్యక్షులకు అధికారము లిచ్చినయెడల ఈ ఇబ్బంది చాలవరకు తొలగిపోగలదు. దీనివిషయమై కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటుకు అప్పీలుచేసికొను అవకాశముగూడ సంపదవచ్చును. వోటింగు సమయమున పూర్తిగ ఖడ్గరు ధరింపనివానిని నిత్యమును ఖడ్గరుధరించువానినిగా భావించుటకు వీలులేదు. కాని, ఎంత జాగరూకతతో జేయబడిన కఠిననిబంధనలైనను అధికసంఖ్యాకులు వానిని ఇచ్చాపూర్వకముగ నమలులో పెట్టనియెడల ప్రయోజన ముండునేరదు.

౪. కాంగ్రెసుసభ అత్యధికసంఖ్యాక మైపోయినది. కాంగ్రెసుసభకు ప్రతి నిధులు ౬౦౦౦ అని యున్నను, వీరందరును కాంగ్రెసుసభ కష్టమును హాజరై యుండి లేరు. నీ సీప్రతినిధులను వేయిమందికి మించకుండ నుండునట్లు చేయుటకు సవరణలు ప్రతిపాదించనున్నాను. ప్రతి వేయిమందివోటరులకు ఒక్కప్రతినిధికంటె ఎక్కువ మంది ఉండగూడదు. ఈ సవరణవలన కాంగ్రెసునకు ప్రతినిధులసంఖ్య తగ్గినను, పనిచక్కగ జరుగుటకు వీలగును. ప్రేక్షకులను ఎక్కువగా రానిచ్చుటకు ఏర్పాట్లను చేయవచ్చును. కాని, అత్యధికసంఖ్యాకులకు ప్రతినిధులకు సౌకర్యము లొనగూర్చు పెట్టా యను ఆహ్వానసంఘమువారి అనవసరాందోళనము చాలవరకు తగ్గును. కాంగ్రెసునకు ప్రతిష్ఠ, ప్రజాప్రాతినిధ్యగౌరవము, పలుకుబడి ప్రతినిధుల సంఖ్యను బట్టి వచ్చుచుండుటలేదు. ఒకదినముకంటె ఇంకొకదినము అధికముగ ఆది చేయు

చున్న సేవనుబట్టియే దానికి ప్రతిష్ఠ యేర్పడుచున్నది. పాశ్చాత్య దేశములోని ప్రజాస్వాతంత్ర్యవిధానము ఇప్పుడు పట్టుదప్పి ఊగిసలాడుచున్నది. ఒక విషయము ఆ విధానము నిరర్థకమైపోయినదనియే నుకువవచ్చును. నిజమైన ప్రజాస్వాతంత్ర్యతత్వమును నిరూపించి, దాని జయమును భారతదేశము ప్రపంచమునకు చాటునుగాక ! కాలుమ్యము, కపటనాటకము ప్రజాస్వాతంత్ర్య విధానమునకు ఘోరములుగ నుండగూడదు. కాని ప్రస్తుతమున ఈ కాలుమ్యమే, ఈ కపటనాటకమే కానవచ్చుచున్నది. జనబాహుళ్యమునుబట్టి ప్రజాస్వాతంత్ర్యము పరిశీలించబడదు. ప్రజల ఆశయములకు ప్రాతినిధ్యము వహించువారు కొలనిమందే యుండినను, వారి కూటమిగో ప్రజాస్వాతంత్ర్యసంస్థ యని పేర్కొనదగియుండును. బలాత్కారముచే ప్రజాప్రతినిధి ప్రభుత్వము నిర్మింపబడజాలదని నానమ్మకము. ప్రజాస్వాతంత్ర్యతత్వము బాహ్యము నుండి తెచ్చిపెట్టుటచే అలవడునని కాను. ప్రజలు తమంతట తామే అలవరచుకొనదగినవని.

“నేను పేర్కొన్న ఈ సవరణలను కాంగ్రెసుసభకు వచ్చేది కాంగ్రెసునారిలో చాలమంది ఆమోదించు రిని నాకు తోచదు. ఏమైనను, కాంగ్రెసుకార్యవిధానమును నేను నడపవలసియున్నయెడల, మన గమ్యస్థానమును త్వరలో జేరగలుగుటకు ఈ సవరణలు అవసర మనియే నాతలంపు. సభ్యులైనవారు త్రికరణసాధన అయిన కార్య విధానములగు ఇచ్చాపూర్వకముగ పాల్గొననియెడల ఏసంస్థయు విజయమును బడయజాలదు. అనుయాయులైనవారు తమ నాయకుల ఆదేశములకు నమ్మకముతోను, విధేయతతోను, తెలివితేటలతోడను నిర్వృత్తింపనియెడల, ఆ నాయకునిక్రిమయిన నేమాత్రమును రాజింపదు. కావున నేను పైని సూచించిన ముఖ్యవిధానములలో ఎట్టి రాజీపద్ధతియు పనికిరాదని స్పష్టమగుచున్నది. కావున కాంగ్రెసువారు నాకై అభిమానమును వేరుగ నుంచి, పైనిచూయుచులను స్థిరచిత్తముతో బంధింపబడి తమబుద్ధిని వచ్చినట్లు ప్రకర్తించురుగాక!”

హిందూ కాంగ్రెసుసభ గాంధీ రాజీనామా లేకపోయినట్లయితే జైలముగా మండేది. దీనికితోడు కాంగ్రెసునియమావళియంగు చేయగోరిన మార్పుల గూడ కొంతవరకు పుష్పహమునకు కారణము లయ్యెను. కిర్తి సం.లైన తరువాతి కాంగ్రెసు యథావిధిగ సమావేశము కావచ్చు దనువార్తయే ప్రజల మనస్సులకు కొంత విశ్రాంతి కలిగించినది. జనము పక్షపాతము వచ్చినగోగినరె నిశ్చేష్టితమై వుండుట కదిటే ఏవిధమయిన కలయిక పొందగలిగినా కొంత మేలే అనేభావము వ్యాపకమై వది. కాంగ్రెసునియమావళియొక్క సంస్కరణప్రణాళిక ముఖ్య అచిరకాలములో

చా. బో. సామ్యవాదము, సాంఘికతీర్మానము యివన్నీ మరుగుపడెను. కాంగ్రెసు కేవలము నేత్రోత్సవముగా చూడదగిన సమావేశముగా గాక వ్యవహారసంస్థగా నుండి వలె నని గాంధీజీ అలోచన. అందుచేత ప్రతినిధులసంఖ్యను వేయికి తగ్గించి, వారి ఆ. భా. కా. క. సభ్యులుగా నుండివలెననీ, వారిలోనుండి రాష్ట్రీయకమిటీలు ఏర్పాటు చేయుటవలయుననీ కూడ ఆయన చెప్పియున్నాడు. నిజంగా గాంధీగారు కోరింది యిది: రాజధానికమిటీలు సమావేశమై కాంగ్రెసుగా పనిచేసి తిరిగి విడిపోయి, రాజధానికమిటీలుగా కాంగ్రెసు అజ్ఞులను శిరసావహిస్తూ దేశమునంతట ఒక్కమాత్రము మీదను కార్యమును పరిపించవలె ననియే. ఇంతేకాక కాంగ్రెసుసభ్యులు ముఖ్యము ఎన్నికపద్ధతుల గోరునాగు అనుదినము కాయకష్టము కొంత చేసి దానియొక్క ఫలితమును దేశదారిద్ర్యవివారణ కల్పించవలెనని గాంధీగారి ఆదర్శము. స్వరాజ్యమునగా అందరికీ అన్నవస్త్రాగిలు లభించుట అను నిర్వచనము పరియైన దైనచో వాటిని పుత్తిత్తిచేయుగలిగినది కాయకష్టమే. కనుక ప్రతివారునూ సంస్కారముగా యిట్టి శ్రమను గావించవలె నని వారి తలంపు. చూడదగినవారు ఏమనిగా, ప్రతికాంగ్రెసు మెంబరున్నా వోటుచేయుటకు ఆరుమాసముల ముందు సభ్యుడుగా చేర్చియుండవలెను. ఇందువల్ల ఎన్నికలకు ముందప్పటికప్పుడు మెంబర్లకు చేర్పించు దురాచారము సమర్థింపగలదు. వాల్లదన, కాంగ్రెసుపైసిడింటు తనమంత్రనర్థమును తాను నియమించుకొనవలెనని. కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు నిత్యఖద్దకదారులుగా నుండవలె నను కట్టుదిట్టము అయిదవది. ఆరవది కాంగ్రెసులక్ష్యమునకు చెందినవారై. ఈలక్ష్యము పూర్ణస్వాతంత్ర్యము. ఇందుకు సాధనములు “శాస్త్రప్రపమ్మతములైనవి, శాంతియుతము లైనవి.” ఇప్పుడో, యాసాధనములు సత్యవంతములైనవి, అహింసానుసరణము లైనవిగా నుండవలెనని గాంధీగారు వార్యుచేయదలచిరి. ఈ చివరివార్యు సుపానువలె పనిచేసెను. పథలోని జనముయొక్క మనస్సులు చెల్లాచెదులై పోయినవి. కాని తనచుట్టూ పెద్ద సుపాను తనచున్నప్పుడే గాంధీగారియొక్క నిశ్చలత, ధైర్యము, ధీరత్వము కనబడునని. తనయొక్క సవరిణల నన్నిటిని ఆయన రెండువర్గములుగా విభజించెను. కేవలము కాంగ్రెసునిర్మాణవిధానసంబంధములైనవి కొన్ని, సత్యాగ్రహవాసనలగులవి కొన్ని. రెండవతరగతివాటిని వర్గింపకమిటీవారి యిష్టమువచ్చినట్లు చేయవచ్చునని ఆయన నడచివేసిరి. మొదటితరగతివాటిని తానుపపాదించు ననియు, వాటికి కంగీకారము విశ్వాస సూచకముగ ఎచుకొందు ననియు ఆయన చెప్పెను. కాని అగంగుకముగ వర్గింపకమిటీవారు రెండుతరగతుల సవరిణలను అంగీకరించిరి. కాంగ్రెసుకూడా చాలవలకంగీకరించెను. ఒక కాంగ్రెసులక్ష్యములోని సాధనములకు వర్తించు మార్పుమాత్రము

గాదికాంగ్రెసువరకు వాయిదా వేయబడినది. కాంగ్రెసు ప్రతినిధుల సంఖ్య ౨౦౦౦ గా నిర్ణయింపబడెను. కట్టణములకు ౫౦౦ మంది, పల్లెలకు ౧౪౦౦ మంది నిర్ణయింపబడిరి. ఖద్దరుభారణము పూర్వమువలెనే వుంచబడెను. శరీరశ్రమ ఎన్నుకొనబడిన మొదట్లకు వర్తింపజేయబడెను. ప్రతినిధులసంఖ్య సభ్యులసంఖ్యతో లంకావేయబడి ౫౦౦ సభ్యుల శాక ప్రతినిధి నిర్మాణుచేయబడెను. అ. భా. కా. క. సభ్యులు కాంగ్రెసుప్రతినిధులలో ౧౨ వ వంతు వుండునట్లేర్పాటు చేయబడెను.

అయితే ఒక్కప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పవలసియున్నది. కాంగ్రెసునియమా జరిగి జరిగాయి సమావేశములో ఎందుకు సంస్కరించవలసి వచ్చినది? దీనిని గాంధీగారి నిర్ణయనియమము సంబంధము గలదు.

దేశమునకు విరామము నిశ్చయించి. విశ్రాంతికాలమే యిట్లు సవరించుకొనవలసినకాలము, లేపటి కేమి సంభవించునో, బిల్లు రున్నప్పుడే చక్కజెట్టుకొనవలయును. గాంధీగారు నేనాని. తాను వాయకత్వము వహించినను, వదలుకొన్నను వేనగాని లోపములు చూపించుట నేనానివిధి.

జరిగాయిలో ఎన్నుకొనిరి తీర్మానము నియమావళికి సంబంధించిన మార్పులు గాదు; సాంఘికతీర్పుయొక్క ఖండితము కాదు; వాస్తవమెంటు వోర్డుయొక్క సమావేశము గాదు. ఆఖిలభారతగ్రామోద్యోగసంఘముయొక్క నిర్మాణమే అది. అంతగా అందరిదృష్టికి ఆకర్షించకపోయినప్పటికీ అన్నిటిలోను ఎన్నికగా ఎంచుకొనబడిన తీర్మాన మదేనని చెప్పుకొనవచ్చును. ఖద్ద రీగ్రామోద్యోగములలో కెల్ల మొట్టమొదటిది. దేశముయొక్క కళాశిల్పములే దాని సత్యతకు నిదర్శనములు. విజ్ఞానము లోకమున కంతకూ చెందినదాదు. కాశలముతో కూడిన కళాసౌందర్యము సత్యతకు వచ్చే చెచ్చులకొరము. వీనివల్లనే సృజనశక్తి పెంపొందును. సాందర్యభావము ప్రబలును. అట్టికళలూ, చేతిపనులూ నశించిన మనగ్రామములను తిరిగి స్వయంసంపూర్ణములుగా గావించుటయే గాంధీ పరమార్థశిల్పము. దేశముయొక్క ఆర్థికవిధానమును సంస్కరించి తదనుగుణముగ విజ్ఞానవిధానమునుగూడ మార్పుట ఆర్థికసవరము. వీటిని గూర్చిన గాంధీగారిభావములు విస్తృతకరములు. ఒకపక్కను సభోమండలము నంటు ప్రాసాదములునూ, గాటి నంటి మరియొకప్రక్కను బురదలో నుండెడుగుడిశలునూ, సముద్రములతీరబడి వ్యాపారమునూ, కొండలతీరబడి వుత్పత్తిన్న గాంధీగారికి నచ్చవు. మదవానియొక్క ఎండురొట్టెమీద వీలై లే ఒక శీతిసొట్టు వేయవలెననుటయే ఆయన భావమావధి. ఇట్టి ఆశయములను నెరవేర్చుటకుగాను ఆఖిలభారత చరఖాసంఘమును, ఆఖిలభారత గ్రామోద్యోగసంఘమును నిర్మింపబడ్డవి.

జొంబాయిలోని సంఘటనములలో మిక్కిలి ముఖ్యమైనది గాంధీగారి నిర్ణయముని చెప్పవచ్చును. ఆయన ఆ విషయములకు రహస్యముగా కప్పిపెట్టలేదు. కాని పత్రికమును సంపూర్ణముగ తెచ్చెను. సత్యమును, అంతి సత్యమును చెప్పి సత్యమతవృత్తి చేరెద్యియు చెప్పనివా రింకా కొంత సత్యమును మరుగుపరచినారనే అనుమానమునకు లోనగుదురు. గాంధీ తా నేమాట చెప్పిననూ, చెప్పినవానివిలువ చెప్పినట్లుగా కట్టకదా వనీ అందులో పెరుగుతగును లన్నట్లు భావింపరాదనినీ ఆయనకోరిక. కాని ప్రజలూ దానిని గమనించరు. ఏదీ ఎట్లున్నను గాంధీ కాంగ్రెసునుండి వెళ్లుటలో దేశీయుల సంపూర్ణ విశ్వాసమును కలిగియుండుటయేకాక వారిహృదయపూర్వక ఆహ్వానమున కూడ పాండగలిగియున్నారు. ఆయనకు కావలసిన నొక్క గ్రామోద్ధరణము. ఖడ్గని నందును, అహింసాతత్వమునందును విశ్వాస మెవనికి గలదో వారు సామ్యవాదులు: గానీ, తదితరులుగానీ ఆయనదృష్టిలో పవిత్రమైన కాంగ్రెసువాదులు. ఆయనకంటే సామ్యవాది యెవరు? పేరునకును వాదమునకును కాదు. అప్పని వదలుకొని ఆశ్రమమును మార్చుకొన్న సామ్యవాది.

‘గాంధీగారు కాంగ్రెసునుండి వెళ్లిపోయినారా! ఇక వా రెమి చేస్తారు?’ అని కొందరన్నారు. ‘ఏమి చెయ్యలేరు?’ అని మరికొందరన్నారు. ఆయన చెయ్యవలసినదే కాననోల్లంఘనమును ఆయనచేతులలోనే అట్టెపెట్టుకొన్నారు. చరఖా సంఘమున కాయన అధ్యక్షుడు. గ్రామోద్ధరణసంఘకార్యక్రమమును నడుపవలసిన వారు ఆయనే. నిర్వాహకార్యక్రమము, విధ్వంసకార్యక్రమము, కట్టడము పడగొట్టడము అంతా ఆయనచేతులలోనే ఉండిపోయినది. అయితే మన కేమి మిగిలిన దని కొందరడిగినారు. మన కేది కావలసినదే అడేకలదని జవాబుచెప్పినారు కొంతమంది. ఏడులక్షలగ్రామములకు పునరుద్ధారణచేయుట సులభసాధ్యము కాదు. పోనీ కాననోల్లంఘనము చేతామని కోరిక గలిగినచో నాయకత్వము వహించుటకు గాంధీగారిచ్చనూ సంసిద్ధులే. కాని ఆయనతోద్వాటు మన కాయనమరతులమీద లభించును గాని మన మరతులమీద లభించదు. ఆయనమరతులు కష్టతమములైనవిగావు. త్యాగమును బూని మనహృదయరంగుములను పరిశుద్ధము చేసికొనవలె నని రాయన. ఆయన అహింసాతత్వముతో మన ఆయుధములకు చికిరీపట్టరలె ననిరి. తాను దేశముపైనను, కాంగ్రెసుమీదను ఒక పెద్దబరువుగా నుండి వాటిని కుంగదీయుచున్నట్లాయనకు తోచెను. తాను తన వ్యక్తిత్వమును లోపింపజేసికొనినకొలది కాంగ్రెసునూ కుంగదీయుచున్నట్లుగా ఆయన భావించెను. యుద్ధమునకు సన్నద్ధము చేయవలెనా, ఆయన రావలెను. దేశమునందు కాంతి నెలకొల్పవలెనా, ఆయన లేనిది జరగదు.

తండ్రిచాటున పెరిగిన పిల్లలవలె ఆయనచాటున దేశము మరుగుపడిపోవుటయేగాక వ్యక్తతను గోల్పోవుచున్నారు. అధినిశేష మంతరించుచున్నది. వృజనశక్తి పోయినది. అందుచేత కొంతకాలము తాను దూరముగానున్న యెడల దేశమునకు హితవు కల్గునను భావముతో ఆయన తాత్కాలికముగ తొలగిపోయెను. ఆయన దేశమున కొక లక్ష్యము నేర్పాటుచేసెను. ఒక బావుటా నిలబెట్టెను. ఒక నాయకత్వమును స్థాపించెను. ఏదోఒకని పిలిచి ఆయన ఆదేశమున రానున్నారు.

జాంబాయికాంగ్రెసుయొక్క జయము ముఖ్యముగా అభ్యుత్థులైన రాజేంద్ర ప్రసాదుగారి సమర్థత చాచుకొనబడుచున్నది. ప్రెసిడెంటుగారి ఉపన్యాసము రసవంతముగనూ, రాజ్యాంగసంస్కరణములనుగూర్చి వారు చేసిన విమర్శలూ సహాయకరములుగనూ ఉండెను.

“స్వాతంత్ర్యము పగులకు కష్టముగాని, నష్టముగాని కల్గించెడి లక్ష్యము గాదు. స్వతంత్ర మనగా యితరులతో సంబంధమును వదిలుకొనట గాదు. ఒక దేశము మరియొక దేశమును కొట్టుకుటనటము మానవలసిన దని స్వాతంత్ర్యమున కర్థము. అన్ని బాతులవారున్నా పరస్పరముగా స్నేహభావము కల్గివుండవలె నని చానిభావము. అది ఎవరికిని కీడు పనింపదు. దానిని పొందుటకు సాధనము అపొంప. ప్రపంచము నంతను ఆకర్షించదగినమహత్త్వ మిది. లోకసంగ్రహపేక్షయే అపొంపా తత్వమునకు మూలము. ఇది భయమును పారదోలును. మనదేశమున కింతదేశములపై చాడిబెడలవలె నని కోరిక లేదు. అందువలన మనకు మిక్కిటమును సేన లవావళ్ళ కము. ఇతరులకు కీడు కోరనివారు ఇతరులయొక్క ఆదరణను, సద్భావమును ఆకర్షించురు. ఇట్టి స్వాతంత్ర్యము బ్రిటిషువారికి గుండెతెనురు గలిగింపరాదు. అయితే లుప్తటి అస్వాభావికములైన పరిస్థితులను శాశ్వతముగా నుంచవలె ననుకోరిక వారు వదిలుకొనవలెను. ఈయన ఆదర్శముకొరకు దేశములోని యవకు లపారమైన త్యాగమును చూపినారు. మనసాధనము లపూర్వములైనవి. ప్రపంచమంతయు అత్యుత్సాహముతోను, ఎక్కువ ఆశతోను మనము చేయు యత్నములను చూచుచున్నది. మన మతమును మనము వదిలక మనోనిశ్చయముతో పనిచేయుముగాక. సత్యాగ్రహమునకు తాత్కాలికముగా అభ్యంతరములు గలుగవచ్చును. కాని సత్యాగ్రహము అపజయము నెరుగదు. లోయలోకవి చెప్పినట్లు సత్య మెప్పుడూ పురికంబముమీదనే ఉండి వచ్చును. అసత్యము సింహాసన ముధిష్ఠింపవచ్చును. కాని భవిష్యత్తంతయు శిరికంబమునే ఆశ్రయించియున్నది. మబ్బుకమ్మిన యాభావికాలమువెనుక నీడవాడి లలో భగవంతుడు తనసృష్టిని సాదరభావముతో కనిపెట్టుచుండును.”

హిందూకాంగ్రెసులో గావించబడిన తీర్మానములను పరిశీలించును. అది చరకు వర్తిండుకవిటీవారు పా. బో.ను గూర్చియు, స్వదేశీనిగూర్చియు, నిర్మాణ కార్యక్రమమునుగూర్చియు, వలసపోయిన భారతీయుల యిక్కట్లనుగూర్చియు చేసిన తీర్మానములు ధ్రువపరుపబడెను. దేశముచేసిన త్యాగము నభినందించి కాషణోల్లంఘనమునందు విశ్వాసము ధ్రువపరుపబడెను. కాని అహింసతో కూడిన అసహాయోద్యమము ఓక్కటే స్వరాజ్యసాధన మని చెప్పిన తీర్మానము చిట్టచివర నిమిషములో అన్ని సాధనములకంటెను యిది మంచిసాధన మని మార్చబడినది. జవహర్‌లాల్‌గారి భార్య మలాదేవి నెవ్రాగారి అహింసగ్రుణ్ణినిగూర్చి నానుభూతి తెలుపబడెను.

“కాంగ్రెసువారి తోడ్పాటు ఉండినను లేకపోయినను స్వదేశీని ప్రోత్సహించుచు దేశమంతటను సంఘటనలకొల్పబడినవి. కాని ఏదీ నిజమైన స్వదేశీ అను విషయమై ప్రజలలో చాల కలవరము బయలుదేరినది. మొట్టమొదటినుండియు కాంగ్రెసు ప్రజాసామాన్యముతో నేకీభావమును పూనియుండుట అందరికిని తెలిసిన విషయమే. కాంగ్రెసునిర్మాణకార్యక్రమములో గ్రామపునరుద్ధరణ మనునది యొక ముఖ్యవిషయము. గ్రామపునరుద్ధరణ యన, ప్రధానమైన నూలు వదులుపరిశ్రమతో చాటు తక్కిన గ్రామ పరిశ్రమలను గూడ ఉద్ధరించుట ముఖ్యవిషయము. దీనిని కాంగ్రెసువారు ప్రత్యేకముగా చేయవలసియున్నది. అందువలన గాంధీగారి సలహాను గైకొనుచు అభిలభారతగ్రామపరిశ్రమల సంఘము శాకాదానిని ఏర్పాటుచేయుటకు జి. సి. భువారప్పగారికి అధికార మియ్యడమైనది. ఆ సంఘము ఆయా పరిశ్రమల అభివృద్ధికిని, గ్రామముల వైతిక, భౌతిక శ్రేయమునకును పని చేయవలెను. స్వదేశీయ నిర్మాణవిధానము నేర్పాటు చేసికొనుటకును, కావలసిన ధనమును వసూలు చేయుటకును దాని కధికారము కలదు.”

“ప్రదర్శనముల నేర్పాటుచేయుటయు, ప్రకటనకై అక్షరణీయములైన పద్ధతులను వలంబించుటయు అవివరముగ వ్యయకారణము లగుచున్నందువలన అహింససంఘము వారికి ఆ బాధ్యతలు లేకుండజేయుట అవసరము. దీనిమూలమున చిన్నచిన్న ప్రదేశములకు కాంగ్రెసును అహింసించుటకు వీలు లేకయున్నది. ఇకనుండి అట్టి బాధ్యతలు అహింససంఘమువారి కుండరాదు. వీని యేర్పాటులను అభిలభారత చరఖా సంఘమువారును, అభిలభారత గ్రామసంఘమువారును చేయవలెను. అట్లు చేసినచో ప్రజలకు, ముఖ్యముగా గ్రామస్థులకు, ఉత్పత్తిప్రదముగను ఉండును; బోధనానుకూలముగను ఉండును; ఈరెండు సంఘముల వారును తమ కృషికి ఉదాహరణ పూర్వకముగ ప్రచారము చేసినట్లుగను నుండును.”

డాక్టరు సన్యాలుగారు దీనిని ప్రతిఘటించిరి. ఇంకను చర్చ జరుగవలెనని కొందగు కొడులచే తీర్మానమును వోటుకు పెట్టుట నాయుదా వేయబడినది.

“వేలకొలది సత్యాగ్రహులు-స్త్రీలు, పురుషులు, యువకులు, వృద్ధులు-పట్టణ మాలనుండియు, పల్లెలనుండియుగూడ వచ్చి ధైర్యస్థైర్యములతో పలుకష్టముల కొన్ని త్యాగము చూపినందులకు నారిని కాంగ్రెసు ప్రశంసించుచున్నది. ఆహింసాత్మకమైన సహాయనిరాకరణము, సత్యాగ్రహము లేకయుండినయెడల దేశ మింత ప్రబుద్ధమై యుండెడిది కాదు. గాంధీజీ విషయమున తప్ప ఇతరులవిషయములలో సత్యాగ్రహము విరమింపబడుటయే అవసరమును, అపేక్షితీయమును ఐనను, చొర్రవ్యసాధనల కంటె ఆహింసాత్మకమైన సహాయనిరాకరణ సత్యాగ్రహములే అనుసరణీయము లని తెల్పుచు వనియందలి యుచంచలవిశ్వాసమును కాంగ్రెసువారు ప్రకటించుచున్నారు. శాస్త్రవ్యవస్థల పొంపించువారిని, హింసంపబడువారినిగూడ హింసాకూపములలో బడి దోయును.”

“అతివిస్మరసందర్భములలో ఏర్పాటు చేయబడినందువలన ఇప్పటిపార్లమెంటరీ బోర్డును ఒక సంవత్సరమువరకుమాత్రము ఉంచవలె ననియు, తరువాత దానిని ఎన్నికల వ్యవస్థలపూర్వక ఏర్పాటు చేయవలె ననియు క్రిందటి సెప్టెంబరులో కాంగ్రెసు పార్లమెంటరీ బోర్డువారే తీర్మానించిరి. ఆ తీర్మానమును కాంగ్రెసు ఆమోదించుచున్నది. ఇప్పటిబోర్డు ఆయువు ౧౯౩౫ మే ౧-వ తేదీతో ముగియగలదు. తరువాత అఖిలభారత కాంగ్రెసుకమిటీవారిచే ఎన్నుకొనబడిన ౨౫ గురు సభ్యులుగలబోర్డు ఏర్పాటుకావలెను. అట్లు ఎన్నుకొనబడినబోర్డువారు ౫ గురకు మించకుండ ఇతరుల నెవరినైనను తమతోపాటు సభ్యులనుగా ఎన్నుకొనవచ్చును. ప్రతిసంవత్సరము కాంగ్రెసుసభ జరిగినపుడెల్ల పార్లమెంటరీబోర్డు ఎన్నికలు జరుగుచుండును. ఇప్పటి బోర్డునకున్న అధికారములే ఎన్నుకొనినబోర్డునకుకూడ ఉండగలవు.”

తరువాత మహాత్ముడు కాంగ్రెసునుంచి విరమించుటనుగూర్చి యీ క్రింది తీర్మానము చేయబడెను :

“మహాత్ముని నాయకత్వమందు కాంగ్రెసునకు విశ్వాస మున్నది. ఆయన తన నిర్ణయనవిషయముచుగూర్చి తిరిగి యోచింపవలసిన దని యీ సభవారు కొరుచు వ్చారు. కాంగ్రెసునుండి వెడలిపోకుండ ఆయనను ఆపుటకు చేయబడిన ప్రయత్నములు విఫలము లైనందున, ఇన్నాళ్లును ఆయన దేశమున కొనర్చిన నేరకు సభవారు కృతజ్ఞతను చెల్పుచున్నారు. అనంత మైనపుడెల్ల మహాత్ముడు కాంగ్రెసువారికి సలహా జూపగుండవలె నని యీ సభవారికోరిక.”

బొంబాయికాంగ్రెసు వైతీర్మానములను గావించి, కార్యక్రమమును ముగింపక పూర్వము కాంగ్రెసును మరుసవత్సరము సంయుక్తరాష్ట్రమున కాహ్వానించుతీర్మానము అంగీకరింపబడినది.

ఇట్లు సత్యాగ్రహశకము మారి కాసనసభాప్రవేశశక మారంభ మయినది. దేశ మంతటను పోలీసులారీలబగులు కాంగ్రెసులారీలు పరుగులిడుచుండెను. లాఠీచార్జీ లాగి పోయినవి. ఉపన్యాసములచే దిక్కులు ప్రతిస్పందించుచుండెను. కొంతకాలమునుండి బంధింపబడినవాక్కు తిరిగి స్వేచ్ఛ నొందగలిగినది. ఎన్నికల ఉత్సాహము అమోయము. కాంగ్రెసుసంవేషమును తాత్కాలికముగ నైనప్పటికి మూలమూలల గ్రామగ్రామములకు వ్యాపింపచేయగలిగితిమి. స్రుతి నియోజకవర్గమునందలి పోరాటములలో ఎసెంట్లీస్థానములకు కాంగ్రెసుసభ్యులు నిలువబడిరి. చెన్నపట్నములోని వర్తకసంఘ ప్రాతినిధ్యమునుగూర్చి రామరావణయౌద్ధ మయ్యెను. పణ్యుఖంచెట్టిగారు గవర్నమెంటు ఆధ్యక్షి. స్వామి పంకటాచలంచెట్టిగారు కాంగ్రెసు అధ్యక్షి. కాంగ్రెసు గవర్నమెంటులయొక్క బలాబలముల తాగతమ్య మీయెన్నికలయొక్క ఫలితముమీద ఆధారపడియుండెను. గవర్నమెంటుఉద్యోగు లనేకవిధముల పణ్యుఖంచెట్టిగారికి సహాయము చేసిరి. ఈయన ఇండియాగవర్నమెంటుయొక్క బలమునుకులకు పాస్రడు. సర్ మహమ్మద్ ఉస్మాన్, బొబ్బిలిరాజాగార్ల కోడి ఓకి చివరకు కాంగ్రెసుకోడియే గెలిచెను. పణ్యుఖంచెట్టిగారు అబ్బావాకు పోయి బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునకు వర్తక విషయములలో మహాపకార మొనర్చిన వీరుడు. ఆయన రాగానే ఆసెంట్లీ అధ్యక్ష పదవి ఆయనకు ప్రభుత్వమువారు లభింపజేసిరి. ఇట్టి గవర్నమెంటుసక్షపాతియొక్క అపజయము నిజమయిన కాంగ్రెసుజయమైనది. ఈయెన్నిక అన్నిటిలోను ముందుగ జరుగునట్లు గవర్నమెంటువాగు గంపంత ఆశతో ఏర్పాటుచేసినారు. పణ్యుఖంచెట్టిగారి 'జయము' వేశమంతటికి మార్గదర్శకముగా నుండగల యని వారిద్దరు. దక్షిణ ఇండియా ఎన్నికలలో కాంగ్రెసుకు పరిపూర్ణ విజయము చేపూరెను. సంయుక్తరాష్ట్రములోమాత్రం ౧౯౨౬ వ సం.లోవలె కాక యీసారి ఎక్కువవిజయము ప్రాప్తించెను. బీహార్, అస్సాము, కర్ణాటకము, మహారాష్ట్రము, ఉజరాఖురాష్ట్రములలో కాంగ్రెసున కభివృద్ధివిజయము సంప్రాప్తమయ్యెను. బెంగాలులోని జయము చాల వరకు జాతీయపక్షమువారిది. అన్నిటిలోను పనుకపక్షది సంబాలురాష్ట్రము. అక్కడ కాంగ్రెసుకు లభించినది ఒక్కసానముమాత్రమే. మొత్తముమీద బెంగాలుగాక కాంగ్రెసుకు లభించిన తక్కినసానములు రర. బెంగాలులోని రాష్ట్రానములవారున్న ఒక్క సాంఘికనిర్ణయముమీద తప్ప తక్కినవిషయములో కాంగ్రెసుతోపాటు ఉండేవారే.

అసెంబ్లీ అధ్యక్షపదవికి టి. ఎ. కె. షెర్వానీగారిని కాంగ్రెసు తరపున నిలువ బెట్టి ఓడిపోయిరి. ఎన్నికలు జరిగిన ఆదిరకాలములో ముగ్గురు ప్రతినిధులు చనిపోవుట తటస్థించెను. నాగపూరువాస్తవ్యులగు అభయంకరుగారును, బంగాళాలో శాస్త్రిలు గారును, అలహాబాదులో షెర్వానీగారును ఆకాలమరణముల నందిరి.

అసెంబ్లీ చర్యలు

ఇకనుండి మరియొకసారి కాంగ్రెసు యొక్క కార్యక్రమము శాసనసభలకు గూడా వ్యాపకమయినది. కావున అచ్చటి విశేషములు మనము పరికించవలెను. జనవరి ౨౧ వ తారీఖున ఢిల్లీలోని అసెంబ్లీ యొక్క మొదటిసమావేశము జరిగినది. భీలా భాయిదేశాయిగారు అసెంబ్లీలో కాంగ్రెస్ పార్టీకి నాయకులు మోతీలాల్ నెహ్రూ గారియొక్క స్థాన మలంకరించా రన్నమాట. వారివలెనే వీరును గొప్ప బాయరులు. అంతకన్న విశేషం, బొంబాయిలో వీరు చాలాకాలము అడ్వోకేటుజనరలుగ నుండిరి. ఈపదవి గవర్నమెంటుకున్నలోన్యోగములకు పోవు మెట్టు అయినప్పటికి వీరు అవన్నీ వదులుకొని చేశేవరకు పూనుకొన్నారు. ఈయన నాయకత్వముక్రింది అసెంబ్లీలో గవర్నమెంటుకు డబ్బుపైడిబ్బు తగిలెను. మొట్టమొదటిది గ్రామోన్యోగసంఘ మనుగూర్చి. కాంగ్రెసు వారిందునుగూర్చి గావించిన తీర్మాన మిదివరకే నూదించ బడ్డది. గవర్నమెంటు ఇందులో ఏదో పెనుభూత మున్నదని అనుకొని యీసంఘపు పనులవిషయములో గవర్నమెంటుకున్యోగము ఎట్టిసహాయ మొనర్పరాదనిన్నీ, ఎట్టి సంబంధమును పెట్టుకొనరాదనిన్నీ రహస్యపుతాళిగు జాగ్రత్తయియుండగా అది బయట బడెను. ఇందుకుగాను గవర్నమెంటువారిచర్యను ఖండించుచు అడ్జురన్ మెంటు తీర్మానము అసెంబ్లీలో ఉపపాదించబడెను. కాని వోట్లు తీసికొనబడక చర్యతోనే ముగిసెను. దీనినే యింగ్లీషులో "టూత్ లెట్" అని వాడుతారు. శరచ్చంద్రబోసుగారిని గురించి మరియొకతీర్మాన ముపపాదించబడినది. ఈయన నిర్బంధములో నుండగానే యీయనను అసెంబ్లీకి ఎన్నుకొన్నారు. కాని అసెంబ్లీమిటింగులకు రానీయక వీరిని నిర్బంధములోనే ఉంచిరి. అందుకుగాను గవర్నమెంటువారివీరిని తీసుకురాబడిన నిందాతీర్మానము ౧౮-౧౯ వోట్లచే గెలిచెను. 3 వ తీర్మానము అన్నిటిలో గొప్పదని చెప్పవచ్చును. ఇది ఇండియాకున్న డ్రెటుకును ఉండవలసిన వర్తకపు ఏర్పాట్లకు సంబంధించినది. ఇది చాలా విదితమైనది. ఒక ప్రక్కను స్వరాజ్యము రాగలదని చెప్పదు, యింకొక ప్రక్కను భవిష్యత్తు కంతమా ఒక వర్తకపు ఒడంబడిక ఏర్పాటు చేయబడవలె నని జా. పా. క. (జాయింటు పార్లమెంటరీకమిటీ) వారి రిపోర్టుతోనే నూదించబడినది. అందునూదించబడుటకు ముమ్మందుగా ఈ ఒడంబడిక చేసికొన

బడెను. అందుమూలమున ఇండియా యొక్క స్వేచ్ఛకు భంగము కలిగినది. దీనియొక్క వివరములు ౩ వ అనుబంధములో వివరింపబడినవి. ఇందులో ఒక్కవరకునుమాత్రము నూచింపవలసియున్నది. బ్రిటనునుండి దిగుమతి అయ్యేటటువంటి వస్తువులమీన చేయబడే పన్నులవల్ల ఇండియాలో చేయబడు ఆవస్తువులనే బ్రిటిషువస్తువులకంటె చౌకగా అమ్ముటకు వీలుగలిగించునట్లుండరాదని దీనినిష్ఠ యము. ఈ ఒపంబడికకు సంరక్షము పెట్టిన దెవరు? ఇంగ్లండులో మంత్రివర్గమువారు యందు వైట్ హాల్ అను భవనములో రెండుగదులు గలవు. ఒకగదిలో బ్రిటిషువర్తకపుమంత్రులి ఉంటాడు. మరియొకపిల్ల గదిలో ఇండియాకు సంబంధించిన వర్తకపుకమిషను యంటాడు. ఈ ఒపంబడికకు సంరక్షములు పెట్టినది నీ రిద్దరును. ఇంతిక్ను విషయముండజాలదు. దీనిని ఖండించు తీర్మానము ౬౬-౫౮ వోల్టేజీ నెగ్గడములో ఆశ్చర్యము లేదు. మరియొకజయము- ఖుదాయిభిచ్ఛత్రాన్ అను సరిహద్దురాష్ట్రములోని గహూర్ ఖాన్ గారి నేపాసంఘము. ఈపక్షమున కర్థము భగవత్సేవకులు. వీరిపై నిషేధములు తొలగింపబడనందున గవర్న మెంటువారిచర్యను ఖండించుచు గావించిన తీర్మానము ౩౪-౪౬ వోల్టేజీ జయముండును. ఇంకా గవర్న మెంటువారి పన్నులవిధానపుపద్ధతులు సయామునుండి దిగుమతి యగుచున్న దియ్యము మున్నగు ౨౫, ౩౦ విషయములనుగూర్చి కాంగ్రెసుకు అభివేది విజయము కలిగినది. కాని అన్నిటిలోకి ఉత్కృష్టమైనది జాయింటుపార్లమెంటరీ కమిటీరీహద్దుకు సంబంధించినది. ఇప్పటికి శ్వేతిపత్రి మనే తొండముదిరి జా.పా.క. రిహద్దును ప్రసరవిల్లి అయినది. దీని ఖండించు అసెంబ్లీ వారియొక్క లక్ష్యములలో వుండితిని నుండెను. ఇట్టిఖండినమునుగూర్చిన వివరముల నిష్పాదు పరిశీలింతుము. కాంగ్రెసువారి ప్రజాళికప్రకారము శాసనము గావించబడురా దని నిర్దష్టమైన తీర్మానము నుపపాదించిరి. రాజధానులసభలలో ఈవిషయములగూర్చిన తీర్మానముల చర్చ యందు గవర్న మెంటుసభ్యులు పాల్గొనియుండలేదు గాని అసెంబ్లీలోమాత్రము పాల్గొన నిశ్చయించిరి. అందుచే అసెంబ్లీ ఆశ్చర్యప్రాయము కేవలము ప్రజాప్రతినిధుల ఆశ్చర్యప్రాయముగా నుండజాలకపోయెను. కాంగ్రెసువారి తీర్మానములకు శిన్నాగా కీచిగువనవరణల నుపపాదించిరి:

“(౧) ఇండియాలో వివిధసంఘములవారు కలిసి ఒకప్రజాళిక నేర్పాటు చేయు వరకును ప్రధానమంత్రిగాని చేసిన సాంఘికవిద్వయము నీసభవారంగీకరించుచున్నారు.

“(౨) రాజధానిపరిపాలనకు సంబంధించినంతవరకు ఈప్రజాళిక ఎంతయు ఆసంతృప్తికరముగను, ఆశాభంగకరముగాను వున్నది. ఇందుకు కారణము లేమనగా, శాసనసభలలో ఉన్నతసభ యని రెండవసభ యేర్పాటుచేయుట, గవర్నర్లకు యుచ్చి

నటువంటి విశేషాధికారములు, పోలీసుకూల్సును, సి. ఐ. డి. కాఖసు మంత్రిస్వాధీనము నుండి తప్పించుట, ఈకారణములచే పరిపాలన ప్రజాప్రతినిధుల అనుభూతి నుండి జాలదు. ఈ అక్షేపణలను తొలగించనంతవరకు ఈ ప్రణాళిక ఇండియాలోని యేతెగ వారికినికూడ సంతృప్తికరముగా నుండజాలదు.

“(3) అఖిలభారత ఫెడరేషను అనుయేర్పాటు స్వల్పస్థితిగా చెడనిన్నీ, బ్రిటిషు ఇండియా ప్రజలకు అంగీకారము కావాలనిన్నీ అందుచే ఈ ప్రణాళికను ఇంతటితో విరమించి బ్రిటిషు ఇండియాలోని ప్రజలకు రిజమైన బాగ్యతాయుత ప్రభుత్వము నొసగ గల విధానమును నెంట్లనే అనుయోగింపబడుచున్న యిప్పటినిత్యగమలంతను పునర్విమర్శనచేసి ఆలస్యముచేయకుండా భారతీయుల అభిప్రాయమును నెంట్లనే సంప్రదించవలెను.”

దీనివారు జిన్నాగారి మొదటిసవరణకు కాంగ్రెసువారు తమ తటస్థ భావమును చూపించుచు మరియొకసవరణను చేసిరి. కాంగ్రెసువారిసవరణ పోయి జిన్నాగారి మొదటిసవరణ గెలిచెను. ఈ సమయమున కాంగ్రెసువారు వోట్లను ఇవ్వ లేదు. తీర్మానములోని ౨, 3 భాగములు 2౪ - ౫౮ వోట్లవల్ల గెలిచెను కాంగ్రెసు వారు దీనికి అనుకూలముగ వోటిచ్చిరి. ఈ చర్యపరిణామములో గవర్నమెంటులూమెంబరు కాంగ్రెసువారియొక్క రాజనీతి నిర్వక్రముగ నుండెననియు, జిన్నాగారి వలంబించిన పద్ధతి వక్రగతిచెందిన దనియు నుడివిరి.

ఇంకను అసెంబ్లీలో రైల్వేపరిపాలననుగూర్చి దేశాయిగారు ఖండించిరి. ఈ విషయమునుగూర్చియు, మరికొన్ని యితరవిషయములనుగూర్చియు గవర్నమెంటు వారు అనేకసార్లు వోడిపోయిరి. రైల్వేపునర్వోగములు భారతీయుల కీయవలెను అను తీర్మానము ౮౧-౮౪ వోట్లవలన గెలిచెను. 3 వ తరగతిరైలు ప్రయాణీకుల సౌకర్యములు, కార్మికులకష్టములు, వ్యవసాయపుసంబంధమైన వస్తువుల రవాణాచార్జీల తగ్గింపు మున్నగువిషయములనుగూర్చి ‘కోత’ తీర్మానము లుపపాదించబడెను.

అసెంబ్లీ చర్యలు ప్రారంభింపకముందే బొంబాయిలో నియమింపబడిన నూతన వ. క. డిసెంబరు ౫, ౬ తేదీలలో సమావేశమయి జా. పా. క. నివేదికను దిగువవిధముగ ఖండించెను. శ్వేతపత్రమును కాంగ్రెసువారిదివరకే ఖండించినారు.

“ప్రజాప్రతినిధి సభవారు (Constituent Assembly) తయారుచేయు ప్రణాళిక యే ప్రమాణముగ నుండవలెను. శ్వేతపత్రతిరస్కారమును స్వయంనిర్ణయవిధానమును ఇటీవల జరిగిన అసెంబ్లీయొన్ని కలద్యారా ప్రజలచే అంగీకరింపబడినట్లు స్పష్టమయ్యెను. ఇంతేగాక జా. పా. క. వారి నివేదిక శ్వేతపత్రముకంటెకూడ కొన్ని విషయములలో

జనుకంజ వేయుచున్నది. దీనిని ప్రజ లిదివరకే ఖండించియున్నారు. బా. పా. క. నివేదికలో ఇమిడ్చబడిన పరిపాలనాపద్ధతి ఇప్పుడున్న పరిపాలనావిధానముకంటె ఎక్కువ అపాయకరము కాగలదు. దేశముపైనున్న పారతంత్ర్యమును పరరాజ్యఅనుభవమును ఇంకను పెంపొందించగలదు. కావున యీ ప్రజాలికను పూర్ణముగ తిరస్కరించవలెను. ఆ సెంట్రీసభలో కూడ సభ్యులు తిరస్కరింపవలెను.”

వర్క్కింగుమిషనరీయొక్క కోరికను ఆ సెంట్రీసభ్యులు ఏవిధముగ నెరవేర్చినది లోగడ తెలుపబడినది. వర్క్కింగు కమిషనరు వాట్సా సభలో మరికొన్ని తీర్మానములు గావించిరి. “కాంగ్రెసుపెంబర్లను విరివిగ చేర్చి సంఘములను బలపరచవలె ననియు, గ్రామపరిశ్రమలనుగూర్చి తగిన సంజాయషీ సంపాదించవలెననియు కరాచీ తీర్మానములో నూదించబడిన ప్రజల ప్రాతిపదికపాక్కులు విధులుగూర్చియు, దేశమునకు అనువన ఆర్థిక విధానముగూర్చియు ప్రజాప్రబోధము గావించవలెననిన్ని సుభాశ్చంద్రబోసుగారు తమతండ్రిగారి మరణసంవర్ధమున భారతదేశమునకు వచ్చియున్న స్వల్పకాలములో ఆయనయొక్క స్వేచ్ఛాసంచారమునకు కలిగించిన నిర్బంధములనుగూర్చియు, ఆ సెంట్రీ లోని కాంగ్రెసుసభ్యులు నిరంతర ఖద్దరు ధారులుగా నుండువలెననియు, సాంఘికతీర్పుపై కాంగ్రెసువారి అభిప్రాయమును మార్చవలసినదిగ కోరిన కోరికను అంగీకరింపజాల మనియు” వర్క్కింగుమిషనరీ తీర్మానములు చేయబడినవి.

ఈచరిత్రయొక్క ఆఖరుసంవత్సరపు చరిత్రయొక్క వృత్తాంతమును సంగ్రహముగా చెప్పెదను. అధ్యయంకరు, గిద్వానీగార్ల అకాలమరణమునకు వ. క. వారు తమ దుఃఖమును తెల్పుచు ఈసంవత్సరము పూర్ణస్వరాజ్యదినమున జరుపవలసిన సభలయందు జరుగవలసిన చర్యనుగూర్చి దిగువసలహా నొసంగిరి:

“శాసనోల్లంఘనము విరమింపబడిన కారణముచేత ఎచ్చటను కాంగ్రెసువారి ఐర్దులు ఆయాస్థానములయందు అమలులోవుండే నిషేధపు ఉత్తరువులకుగాని, అర్డి నెన్సులకుగాని వ్యతిరేకముగా నుండరాదు. ఊరేగింపులు నిశ్శబ్దముగా జరిపి నియమితస్థానములలో జరుగుసభలకు షోయి ఉపన్యాసములు లేకుండా దిగుతీర్మానమును సభ అంతయు లేచి నిలుచుని అంగీకరింపవలయును. సభలు నిషేధింపబడినచో ప్రతికుటుంబమును తమయింట్లలో సమావేశమయి తీర్మానములు గావించి సమీపముననున్న కాంగ్రెసుకమిటీకి తెలియజేయవలెను. తీర్మానము గావించక పూర్వము జాతీయపతాకము నెత్తవలయును.

తీర్మానము: ఈ పవిత్రదినమున పూర్ణస్వరాజ్యము మన జన్మహక్కిని జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని దానిని సంపాదించువరకు విశ్రాంతి గైకొనము. ఇందుకుగాను శక్తి

కొలది మనోవాక్కాయకర్మణా సత్యాహింసనైతమును అవలంబించెదము. ఇందుకు నలయు త్యాగము నంతయు చేసెదము. ఇందుకు నిదిర్చనముగ ౧. జాతిమతిభేదములు లేకుండ అందరును సమాన మని యెంచుకొనెదము. ౨. మత్తుపదార్థముల త్యజించెదము. ౩. వడుకునూలుబట్టలనే ధరించెదము. ఇతిరంగ్రామపరిశ్రమలకు పోషించి విశేష వస్తువుల బహిష్కరించెదము. ౪. అస్పృశ్యతను నివారించెదము. ౫. ఆన్నము లేక మాడిపోవు కొట్లకొలది జనులకు సాగ్యమైన అన్ని విషయాల నేవ చేసెదము. ౬. జాతీయ నిర్మాణమునకు ఆవశ్యకమగు అన్ని విషయాల పని చేసెదము. వారతాళములు చేయరాదు. ప్రతివారున్ను ఏదో ఒకవిధమైన నిర్మాణకార్యమును చేయవలెను.”

బార్జిరాజుగారి రజతోత్సవసందర్భమున నిరువతీర్యానము చేయబడినది :

“కాంగ్రెసువారికి రాజుగారి ఆయురారోగ్యాభివృద్ధిగూర్చి స్వాగతముతప్ప మరెద్దయు నుండవలదు. కాని రాజుగారి పేరున నెవ్వరైన యాపరిపాలననాశ్రయ జాతీయొక్క రాజనీయ, ఆర్థిక, నైతికాభ్యుదయములకు అడ్డంతుము కలుగజేసినది విషయము కాంగ్రెసువారు మరువరాదు. రాజుగారి రాజ్యవిధిని అడ్డంతుము పరిపక్వమై దేశముయొక్క భాగ్యము నింకను దాదాపు దానినివ్వమను పెం పొందించగలవు. అందుచే యీపుత్రవములో కాంగ్రెసువారు ఎవ్వరిముగను పొగ్గిన వలె ననుట సాగ్యము కాదు. కాని ఇందుకు వ్యతిరేకముగ వున్నవముగాని, సభలు గాని జరిపి ఆంధ్రీయులయొక్కయు, తమిళులయొక్కయు మనస్సులకు నొప్పు కలిగించరాదు. అధికారులు అనివార్యముగా వ. క. నా రవలంబించి యీ సమితి యొక్క ధర్మమును గ్రహించి జాతీయతత్వగౌరవమున సాక్షిభంగమును కప్పింపకుండెదరుగాక.”

బట్టలమిల్లులనుగూర్చి కాంగ్రెసువారియొక్క అభిప్రాయమును స్పష్టపరచవలసి యుండెను. ౧౯౩౦ వ సంవత్సరములో యీమిల్లులకు కాంగ్రెసునా రిచ్చిన సర్టిఫికెట్టు లికమీద ఉండరా దనియు, కాంగ్రెసునా రందరూ ఖర్చుననే ధరించవలెననియు తీర్మానింపబడ్డది. ఆ ప్రదేశమునందలి రాయలసీమకరవుసందర్భమున ప్రజలకు సహాయము చేయవలసిన పని విజ్ఞాపనపంపుటకు ప్రెసిడెంటుగారికి అనుజ్ఞ యాయబడెను. ౭-౨-౩౫ వ నేదిన జా. పా. క. నివేదికను ఖండించుటకు దేశమునం దంతటను సభలు గావించ మనిరి. జనవరి ౨౩, మార్చి ౩౧ మధ్యను కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంటు రాజేంద్రబాబుగారికిని మల్లంలీకు అగ్యభ్యులకు జిన్నాగారికిని మగ్యపిండూ మహమ్మదీయ విశ్వతమగూర్చియు, సాంఘిక తీర్పుయొక్క రద్దునుగూర్చియు సంభాషణలు జరిగెను. కాని ఫలితము లేకపోయెను.

శాననోల్లంఘనోద్భవముయొక్క విరామమువలన గవర్న మెంటువారి నిర్బంధ విధానము మరింత హెచ్చెనుగాని తగ్గలేదు. జా. పా. క. వారి నివేదికాఖండనమువల్ల వారి కోపము మరింత పెంపొందెను. స్వల్పకారణములకు కూడ ప్రాసిక్యూషనులు సాగించుచుండిరి. ఇంక బెంగాలునిర్బంధితులకు గతీమాక్షము లేకుండెను. వీరి సంఖ్య ౨౭౦౦ లు. ఎక్కడ చూచిన ఇండ్లసోదాలు ప్రబలుచుండెను. అలహాబాదు లోని స్వరాజ్యభవనము, బీహారుప్రీయకమిటీకార్యాలయము ప్రభుత్వమువారి సోదాలకు లోనయ్యెను. బొంబాయిలో అద్దెలోగృహముఖానుగారికి ౨ సం. ముల శిక్ష విధింపబడెను. పంజాబులో సత్యపాటగారికి సంవత్సరముశిక్ష ప్రాప్తించెను. బంగాళా లోని నిర్బంధితుల కుటుంబములు మల ఏలమాడుచుండ నిర్బంధములను గూర్చి ఖండించుటకును, కుటుంబముల సహాయార్థము చందాలు పోగుచేయుటకును ౧౯ మే ౩౫ న ప్రత్యేకసమముగా జబ్బలుపూరు ఆ. భా. కాం. క. లో చేయబడెనుగాని వంగరాజ ధానియందు ఈసభలనుగూర్చిన ప్రకటనలనుగూడ నిషేధించుచూ ఉత్తరువులు జారీ చేయబడెను. ఈ ఉత్తరువును ఖండించుటకు వంగరాష్ట్రములోని పత్రికలు ఒక కోసున నాని ప్రయత్నమును ఆపివేసెనవి.

జబ్బలుపూరునందు ౨౪, ౨౫ ఏప్రిలుతేదీని అ. భా. కాం. క. సమావేశమై కొత్తపార్లమెంటుతోర్డను, ఎన్నికలతగాదా పంచాయితీతోర్డను ఎన్నుకొనెను. కాంగ్రెసుసంఘములు, హిందూస్తానీసేవాదళము, కార్మికసంఘములు, యువజనసంఘములు, ఖైదీభిక్షుగారులు మొదలుగా గల సంస్థలపై యింకను నిలిపియున్న నిషేధము ఖండింపబడెను. ఫిరోజ్ బాదులో హిందూమహమ్మదీయసంఘర్షణసంవర్ధమున డాక్టరు జీవరాముగారియింటిని రోగులు బిడ్డలు సహితము కుటుంబమును తగులబెట్టినవివత్తును గూర్చి కమిటీవారు వగచిరి. స్వదేశసంస్థానముల ప్రజలయొక్క హక్కులకొరకు వారు సలుపవలసిన పోరాటమునుగూర్చి పూర్ణమయిన సానుభూతిని వెలిపిరి.

బీహారుభూకంపము ౧౫ జనవరి ౩౪ సం. మున సంభవించిన విషయము చదువరులకు తెలిసియేయున్నది. క్వెట్టాలో మరియొకభూకంపము ౩౧ మే ౩౫ వ సం. మున సంభవించి దేశమునంతయు దుఃఖమున ముంచివేసెను. క్వెట్టా వైనికపట్టణ మగుటచే జనులకు ప్రళయమున జనులకు సహాయ మొనర్పవలసినది గవర్న మెంటువారే యని యొప్పుకొనకతప్పదు. కాని యితరులు పట్టుములోకి వచ్చి సహాయము చేయరా దనెడి నిషేధము దురవగాహము. గాంధీగారుగాని, రాజేంద్రప్రసాదుగారుగాని క్వెట్టాకు పోవ సముమతిని పొందజాలకపోయిరి. కాబట్టి కాంగ్రెసువారును, ప్రజలును చేయవలసిన ఏర్పాటులు క్వెట్టాకు బయటనే జరుపవలసినవచ్చెను. యావత్తదేశమునందును ౩౦ వ

జాను క్వెట్టాసానుభూతిదినముగ పరిగణింపబడెను. గవర్నమెంటువారిచర్య యీ విషయమై కేవలము అవసమృకముతోను, అనుమానముతోను నిండియున్నట్లు కనుపించుటచే వ. క. వారు ౧-౧-౩౫ న యీ దిగువతీర్మానమును గావించిరి:

“భూకంపమువల్ల క్వెట్టాసును, బెలూచిస్థాన్ లోని పరిసరప్రాంతములకును ధన నష్టమునకును జననష్టమునకును యీ సభవారెంతయు వగచుచూ అట్టికుటుంబముల వారికి తమ సానుభూతిని తెలుపుచున్నారు. ప్రెసిడెంటుగారు కేంద్రసహాయసంఘమును స్థాపించుచు జరిపినచర్యను ఈసభవారు ఆమోదించుచూ గాయములు తగిలిన వారికి ఎంతయు కష్టపడి సహాయ మొనర్చినవారందరకును, ధనసహాయ మొనర్చిన వారికిని వందనముల నర్పించుచున్నారు. అధికారులు క్వెట్టాలో తమకున్న సిబ్బందితో సహాయ మొనర్చెదమన్న విషయమును గమనించుచూ ప్రత్యక్షముగా చూచిన ఉద్యోగుల, తదితరులయొక్క సాత్వ్యమునుబట్టి త్రవ్వపని రెండుకోసాలతోనే ముగించక యింకను సాగించి, బయటనుండి వాగ్దతము చేయబడిన సహాయము సంగీకరించియుండినచో పాతుకొనిపోయిన జను లనేకులు రక్షింపబడియుండెద రని యీ సభవారి అభిప్రాయము. (౧) ఇతరులు సహాయము చేసెద మన్న వ్యక్తు గవర్నమెంటువారికి తగిన సాధనసంపత్తి గలదని, వారు చెప్పినమాటకు తగిన ఆధారము కనుపించ దని, (౨) ఇట్టి సహాయమును నిరాకరించుట సమర్థింపదగని చర్యయని, (౩) విపత్తులో తగిన సహాయముచేయుటకుగాను పరిసరప్రాంతములనుండి తగుజనమును పిలిపించవలసియున్నదని, (౪) క్వెట్టాలోని ప్రతి విరోధావాస్తవ్యుని లెక్కయు తేల్చియుండ ఇంజియర్ వాస్తవ్యులవిషయమై తగినయత్నము గావించబడక రక్షణసహాయముల విషయమై ఇట్టి భేదభావమే చూపబడెననియు ప్రజలచే మోపబడినట్టియు, కొన్ని సందర్భములలో ఉద్యోగియులచే ప్రచురింపబడిన స్టేటు మెంట్లవలన సమర్థింపబడినట్టియు దోషారోపణలను విచారించుటకు ఉద్యోగులు, తదితరులు కలిసిన యొకసంఘమును నియమించవలెనని యీ సభవారి అభిప్రాయము.”

వార్ధాలో సమావేశమయిన వ. క. వారు విచారించిన ముఖ్యవిషయము మరి యొకటిగలదు. అది మంత్రిపదవీస్వీకారవిషయము. దీనినిగూర్చి విచారించుట కిది తరుణము కాదనియు, వచ్చే కాంగ్రెసునకే ఇట్టి అర్హతకలదనియు, యీలోపుగా యిందు విషయమై వ్యక్తులు ప్రకటించుభావములు కాంగ్రెసుభావములు కావనియు తీర్మానింపబడెను.

స్వదేశసంస్థానములనుగూర్చి వార్ధాసభయందు కొంత ఆందోళన జరిగెను. అంతకుపూర్వము గవర్నమెంటు ఆఫ్ ఇండియాబిల్లుసందర్భమున భూలాభాయిదేశాయి

గారు సంస్థానాధీశులహక్కులనుగూర్చి తమ లీగల్ అభిప్రాయమును వృత్తిరీత్యా యిచ్చియుండిరి. ఇంతేకాక మైసూరులాయరులయెదుట ఈ యన యీ నివయమును గూర్చి ఉపన్యాస మివ్వటం తప్పిం చెను. ఈ రెండు సంవత్సరములలోను వీరు వెలి ఋచ్చినభావములు తమహక్కులకు భంగకరములుగ నుండె నని సంస్థాన ప్రజలు తలచి ప్రత్యేకపు అ. భా. కా. క.ని గావింప నోటి సీచ్చిరి. అందుమీద వ. క. వా రీ దిగువతీర్మానమును గావించిరి:

“స్వదేశసంస్థానములనుగూర్చి కాంగ్రెసువారిభావములు వారితీర్మానములలో పొందుపరుపబడి యున్నప్పటికి, వాని నింకను స్పష్టపరచమని సంస్థానప్రజలు కోరు చుండుటచే సంస్థానాధీశ్వరులను గూర్చియు, సంస్థానప్రజలనుగూర్చియు యీ దిగువ ప్టేటుమెంటును వ. క. వారు బారీచేయుచున్నారు:

“బ్రిటిషుఇండియాప్రజలతో సమానముగా సంస్థానప్రజలకుమాడ స్వరాజ్యము జన్మహక్కునని కాంగ్రెసు గమనించుచున్నది. కావుననే సంస్థానములలోమాడ బాధ్య తాయుతప్రభుత్వము సాగించవలెనని ప్రకటించియుండెను. మరియు సంస్థానప్రజ లకు వ్రాతపదికపుహక్కులు గ్యారంటీ చేయవలసిన దనినీ, బాధ్యతాయుతప్రభు త్వములను తమ సంస్థానములలో స్థాపించవలెననినీ సంస్థానాధీశులకు కాంగ్రెసు విజ్ఞాపనచేసియుండెను. ఇంతేకాక సంపూర్ణ బాధ్యతాయుతప్రభుత్వస్థాపనమును గూర్చి సంస్థానపుప్రజలు గావించు శాంతియుతమగు సకలయత్నముల సమర్థింతుమని కాంగ్రెసు శపథము చేసియున్నది. సదరు శపథమును యీ కమిటీవారు ధ్రువపరచు చున్నారు. వైవిధమున పూర్ణమగు బాధ్యతాయుతప్రభుత్వమును స్థాపించుట తమ యొక్క శ్రేయస్సుకే వినియోగించునని సంస్థానాధీశులు గమనించుట యొక్కముగ నుండును. కాని సంస్థానములలో ఇట్టియత్నములు గావించుబాధ్యతయు, భారమును సంస్థానప్రజలమీదనే పడునని వారు గ్రహింపవలెను. కాంగ్రెసు సంస్థానాధీశులపట్ల తమకుగల కేవలముపై తికమైనట్టియు, నే హరిత్యాపాండడగినట్టియు పలుకుబడి ఏ త్రమే వినియోగించగలదు. సాధ్యమయినప్పు డల్లా తప్పక వినియోగించును. బ్రిటిషుఇండియా ప్రజలున్ను, సంస్థానప్రజలున్ను అన్నివిధములూ ఒకవర్గమునకు చెందినవారే యి యున్నను, కాంగ్రెసుకు యిప్పటిపరిస్థితులలో యంతకన్న వేరెద్దియు శక్తి లేదు. వాగ్యాదపువేడిలో కాంగ్రెసుయొక్క హద్దును మరచిపోవచ్చును. మరేపద్ధతి నవలంబించి నను మనకు నష్టదాయకమే. రానున్న సంస్కరణప్రణాళికవిషయమై సంస్థానములకు సంబంధించినంతవరకుమాత్రము కాంగ్రెసు జోక్యము కలిగించుకొనవలె నని అభి ప్రాయము వెలిపుచ్చబడెను. ఈప్రణాళిక ప్రబాధిప్రాయ విరుద్ధ మనియు, కాకస్టిట్యూట్

యెంటు అసెంబ్లీ వల్ల నేర్పరచబడు నూతన ప్రణాళిక వచ్చువరకు దీనిని తిరస్కరించవలెననియు కాంగ్రెసు అనేక పర్యాయములు చెప్పియుండెను.

“సంస్థాన ప్రజలకు మాత్రము కాంగ్రెసు అభ్యుదయ పుష్పమిచ్చుచున్నది. సంస్థానాధీశుల సహాయమును కొనుటకుగాను ప్రజల శ్రేయస్సు పెప్పుడును పోగొట్టజాలదు. కాంగ్రెసు ప్రభుత్వమునుండియు ప్రజాసామాన్యముయొక్క శ్రేయస్సునేకోరి, దానికి వ్యతిరేకమైన ధనికుల ప్రతిఘటించుచున్నది.”

వార్ధాలో జరిగిన కడపటి తీర్మానము కాంగ్రెసుయొక్క ౫౦ వ జన్మదినోత్సవమునకు సంబంధించినది. ఈ ఉత్సవము ఏబదిసంవత్సరములక్రిందట ౧౮౫౫ సం.లో మొట్టమొదట ఏకోణాన సమావేశమయ్యెనో ఆట్టి ౨౮ వ డిసెంబరు తేదీని తలచితిని జరుపవలెనని తీర్మానింపబడెను.

వార్ధాసమావేశ మయిన కొద్దిగోలకు ౩ వ పెట్టెంబరున జవహరలాలు విడుదలచేయబడెను. ఇందుకు కారణము వీరిభార్యయొక్క అనాగోగ్యము. ఆయన వెంటనే విరోపాలో ఆమె యున్నచోటికి వెళ్లవలసిన దనిరి. తన శిశుపరిమితిలోపుగ ఇండియాకు వచ్చినచో తిరిగి ఫైదులోకి వెళ్లేయేర్పాటు.

౩౫ సం. అక్టోబరుమాసములో అ. భా. కా. కమిటీ మదరాసులో సమావేశమయ్యెను. కాంగ్రెసు జరిగినపుడు తప్ప ప్రత్యేకముగా సమావేశమగుట కిదే మొదటి సారి. ఉద్యోగ స్వీకారము, సంస్థానసమన్వయిరెంటినిగూర్చి తీవ్రమగుచర్చ జరుగునని తలచిరి గాని కడపటికి వ. క. వారు తీర్మానములే ద్రువపరుపబడెను. రాజధాని సభలకు ఎన్నికలు చాలమార్చమై యుండుటచేతను, ఈలోపలిపరిస్థితులు అనిశ్చయములై యుండుటచేతను ఉద్యోగస్వీకారమునుగూర్చి యిప్పుడు చర్చించుట అనుచితమని ఆసభ తలచెను. మరియు విషయము: వంగరాష్ట్రమునుండి అ. భా. కా. సంఘముకు రావలసిన రు ౫౦౦/- లు పూర్తిగ చెల్లించ నందున ఆరాష్ట్రపు సభ్యులీసభయందు పాల్గొనజాలరని తెలుపబడెను. ఇంతేకాక పెంట్లకు కలకత్తాకాంగ్రెసు కమిటీనిగూర్చి వ. క. వారు చేసిన గోర్పొట్లను వంగరాష్ట్రీయకాంగ్రెసుకమిటీవారంగీకరింపనందున వీరిపై తగుచర్య నేల తీసికొనరాదని వంగరాష్ట్రమువారికి నోటీసీయబడెను.

కథ ముగించకపూర్వము ఒక విషయము చెప్పవలసియున్నది. నూతన గవర్నమెంటు ఆఫ్ ఇండియాశాసనము ౨-౩-౩౫ న రాజుగారి అంగీకారమును బడసినది. ఈ శాసనమునుగూర్చిన చర్చ వివరించుట అనావశ్యకము. కాని యీ నాటికమున

చివరిరంగముమాత్రము తెలిసికోవగనిది. కామస్యసభలో మేజరు మిల్నరుగారు ౫-౬-౩౫ న మాట్లాడుచూ సర్ కామస్యాయలు హోరుగారిని కథానాయకుడుగాను, చర్చిలుగారిని దొంగగాను పోల్చెను. “చివరకు రాజు దొంగను కొట్టేశాడు. ఈ రోజున రక్తప్రావము లేకుండు పరిష్కారము చేస్తాడు. కాని వీరిద్దరు రంగమును వదిలేసరికి చట్టాపట్టాలు పట్టుకుని బయటికిపోతారు.” ౧౯౩౫ లో ఆడబడిన యీ నాటకమే ౧౯౨౦ స. లోమాడ ఆడినారు. పార్లమెంటులో పైకి ఎన్నిపార్టీలున్నా అసలు అందరియుద్దేశ్యము ఒక్కటే. సంస్కరణప్రణాళికాస్వరూపము బ్రిటిషు వారికి బ్రిటిషురాజ్యముగను, భారతీయులకు స్వరాజ్యముగాను అనుపించవలెననియే వారందరి ఆంతరంగికాభిప్రాయము. ఈ ద్వైతముఖిని చిత్రించుటకే యంతకాలమూపన జరిపినది. మంత్రివర్గమువారు ‘రాజు’ వేషము వేసినా, ఎవరివారు ‘దొంగ’ వేషము వేసినా ఇందుకొరకే. నాటకపురంగస్థలమైన పార్లమెంటుభవనమును వదలగానేకపట వేషధారణమును వదిలివైచి తమ నిజస్వరూపమును చాల్చి ‘ఆహా! ప్రజలను ఎవ్విన ముగా భ్రమింపజేసితిమి’ అని ఒకరినొకరు అభినందించుకొందురు.

ఇంక కాంగ్రెసు అధ్యక్షునిగూర్చి ఒక్కమాట చెప్పి ఉపసంహారమునకు బోవుచు. కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు సంవత్సరముపాడునూ అధ్యక్షత వహింపవలెనని మొదటిలో బెసంబుమ్మగారు ప్రతిపాదించారు. అప్పటినుండి అధ్యక్షులు అప్పడప్పడు జరుగు కమిటీలకు అధ్యక్షత వహించుటతప్ప జేశసంచారముచేసి దేశముయొక్క పరిస్థితులను స్వయముగా పరికింపజాలరైరి. ఇట్టి ఉత్కృష్టకార్యమును పూనుకొనినది రాజేంద్రబాబు. వీరి ఆరోగ్య మంత మంచిదిగాదు. కాని వీరి కార్యదీక్షయు, ఓసకయు అపారము. లేని యెడల యీసంవత్సరము వీరు కర్ణాటకము మహారాష్ట్రము బేరారు పాంచాలము మధ్య రాష్ట్రములలో కొంతభాగమునను, తమిళనాడు ఆంధ్ర కేరళరాష్ట్రములలోను సంచారము, ప్రచారముచేసియుండగలిగెడివారు కారు. ఈ సంచారమునందు కాంగ్రెసుకు ధన సేకరణముచేసి ఆ మహారాష్ట్రములకు ముప్పాతికవంతు నిచ్చివైచిరి. గాంధీగారి నిర్ణయనమువల్ల రాజేంద్రబాబుగారి భారము రెట్టింపయినది. గాంధీగారున్నంతకాలము ఆయనే కార్యభారమునంతను వహించెడివారు. ఇవ్విధమున కాంగ్రెసు అధ్యక్షత పుష్ప శయ్యగాక కంటక సింహాసనమయ్యెను. కాంగ్రెసుసంస్థ గవర్న మెంటుకు ప్రతిగ పరిణమించినది. కాంగ్రెసు ఆదర్శములను గవర్న మెంటువారు రణవివేయుచున్నారు. కాంగ్రెసు వారి గ్రామసేవతో గవర్న మెంటువారు పోటీపడుచున్నారు. కాంగ్రెసువారి అహింసా సత్యములను గవర్న మెంటువారు తృణీకరించుచున్నారు. ఇట్టి విరోధము మధ్యకాంగ్రెసు ఏబదిసంవత్సరములబట్టి దీక్షవహించి పనిజేయుచున్నది. ఎప్పటికప్పుడు ఆదర్శములను

విఫలముచేసికొని కడపటకు సత్యాగ్రహత్యమును ప్రజల కలవరచగలిగినది. ఈ మహా త్యాగము ఒక్కమానవుని ప్రజావిశేషముచే, మాహాత్యముచే కొనసాగింపబడినది. ఈయనగారు తన భరతభూమియందు పుట్టినను తన యావన కామరదశలను విదేశమున సత్యాగ్రహములలో గడపి వార్ధక్యమున తన నూతన ప్రయోగములను జన్మభూమికి వర్తింపజేయు సుద్దేశముతో కాంగ్రెసును చేబట్టెను. “గాంధీగారి ఆట కట్టిందికాదా? సత్యాగ్రహము ఎన్నెత్తిందికాదా? కాంగ్రెసు పరాజయము పొందినదకాదా?” అని ప్రజలు పరిపరివిధముల ప్రశ్నించుచున్నారు. ఈ మూడుప్రశ్నలకు సమాధానమిచ్చి, యీ గ్రంథమును ఉపసంహరించెదము.

4. ఉపసంహారము

కడచిన యేబది సంవత్సరముల చరిత్రను సంగ్రహముగ దెల్పితిమి. పూర్వభాగము నందుకంటె ఉత్తరభాగమునందు ఎక్కువ వివరముగ విమర్శించితిమి. ఈ ఏబది సంవత్సరముల కాలములో దేశమును ఉన్నతపథమున నడపుటకు అనేక ప్రముఖులు దృఢించిరి. దాదాభాయి నారోజీ కాంగ్రెసుకు మామూలపర్యాయములు అధ్యక్ష పదవి వహించి, కాంగ్రెసు వాఙ్మయమునందు 'స్వరాజ్య' పదమును ప్రప్రథమమున ప్రవర్తింపజేసెను. ప్రథమ సభాపతియగు డబ్ల్యు. సి. బెనర్జీయు, భారత శృంగధ్వనియని చెప్పదగిన సురేంద్రనాథబెనర్జీయు రెండేసిపర్యాయములు సభాధిపత్యము వహించు గౌరవమునకు పాత్రులైరి. అట్టి గౌరవమే శ్వేతాంబరధారి మాలవ్యా పండితునకును, మోతీలాలు పండితునకును, సర్ విలియం వెడ్డర్బర్న్ గారికిని లభించినది. ౫౧ సభాపతులలోను ౮ గురు మహమ్మదీయులు-తయబ్జీ, సయానీ, నవాబ్ సయ్యద్ మహమ్మద్ బహద్దర్, హస్సేనుఇమాం, అబుల్ కలాం అజద్, హాకీం అజ్మల్ ఖాను, మహమ్మదాల్, డాక్టరు అన్నారీ. జెండ్ అవెస్తాపరిజ్ఞానశాఖచే భారత సంస్కృతి మహాస్రవంతిని సమృద్ధిపరచిన పారశీక సంఘప్రతినిధులు దాదాభాయి నారోజీ, సర్ ఫిరోజీషామెహతాగార్లు. ఈ సభాపతులలో ఇతర రాష్ట్రీయుల కంటె వంగ రాష్ట్రీయులే అధికులు. డబ్ల్యు. సి. బెనర్జీ, ఆనందమోహనబోసు, రమేశచంద్రదత్తు, లాల్ మోహనఘోష, సి. ఆర్. దాసు, ఓమల్ నారాయణధార్, మాలవ్యా మోతీలాలు, జవహర్లాల్ గార్లు మహా కోసలరాష్ట్రీయులు. హనేన్ ఇమాం, రాజేంద్ర ప్రసాద్ గార్లు మిథిలాప్రాంతస్థులు. లాలలజపతిరాయగారు పాంచాల రాష్ట్రీయులు. మధోల్కరుగారు మధ్యరాష్ట్రీయులనుండియు, గాంధీ, వల్లభాయి పటేలుగార్లు ఘాఝరరాష్ట్రీయునుండియు సభాపతులైరి. బొంబాయినుండి, తయబ్జీ, సయానీ, మెహతాగార్లేకాక వాచా, గోష్లే, చందావర్కర్ గార్లు బయల్వెడలిరి. మద్రాసునుండి ఆనందాచార్యులుగారు. వీరు ఆంధ్రులు. సర్. సి. శంకరనాయర్ కేరళపుత్రుడు. సి. విజయరాఘవాచారి, శ్రీనివాసయ్యంగార్లు తమిళులు. బెసెంటు, సరోజినీదేవులవంటి నారీశిరోమణులుగూడ కాంగ్రెసుసంహాసన మధిస్థించిరి. ఈ అధ్యక్షమండలిలో యూల్, వెడ్, వెడ్డర్ బర్న్సు, కాటన్ వంటి యూరపీయును ప్రముఖులును గలరు. ఈ అధ్యక్షపరంపరను జూచిన కాంగ్రెసు కేవలము దేశీయమహాజన

సభయే కాక నిజముగా అంతర్జాతీయ సంస్థ యని చెప్పటం కవకాశము కలదు. ఈ సభ పతుల అభ్యుత్థిపన్యాసములు రెండువేల ముద్రితపత్రములను మించియున్నవి. వాని జి. ఎ. నటేశకాకంపెనీవారు రెండుసంపుటములలో ప్రచురపరచిరి. ఇట్టి సాహిత్యమును ఈ జూబిలీసందర్భమున ప్రచురపరచినందుకు వారు ప్రజల కృతజ్ఞతె కెంతయు బాహులు.

గత అధ్యాయములో వేసికొనిన ప్రశ్నలనుగూర్చి యిప్పుడు ప్రస్తావించెదము. కాంగ్రెసు విఫలమయ్యెనా? గత దశాబ్దములో కాంగ్రెసు చివకానుగతమైన మన రాజనీతికి నూతన భావములను, నూతన లక్ష్యములను ఒసగినదను విషయము ఎవరునూ కాదనజాలరు. మానవత్వేమనునకు సంబంధించిన రాజనీతికాస్త్రము ఒక్క హిందూదేశమునే కాక యావత్ప్రపంచమును కలవరపరచుచున్న సామాజిక ఆర్థిక సమస్యలను పరిష్కరించువిధమున నిర్వచించబడినది. రాజనీతి ధర్మము కడచిన ౧౮-౧౯ సంవత్సరములలోను నిమ్మతలమునుండి ఉద్ధృతమునకు గొంపోబడినది. ఈగర్భోద్ధరణ జగత్ప్రసిద్ధుడైన గాంధీ మహాత్ముని సారధ్యమున జరిగెను. దీని అజేయత్వమును గూర్చి గిల్బర్టు మక్రే పండితుడు సమంజసముగను సూత్రప్రాయముగను ఇవ్వినను వాక్రచ్చివాడు: "ఈవశ్యాత్రమైనను ఇంద్రియసుఖములను లక్ష్యపెట్టని, ఎవ్వరినూగను భాగ్యభోగప్రశంసల వాశించని తాను ధర్మముని నమ్మినదానిని అనుసరించుటకు జనుదీ యని గాంధీతో వ్యవహరించుట కడు కష్టసాధ్యము. ఈతడు ఉపద్రవకరుడైన శత్రువు. వీనిని సాధించుట బహుదుర్లభము. నీలయన వానిశరీరమును నీవు ఎల్లప్పుడును స్వాధీన పరచుకొనగల్గుదువు గాని వీని ఆత్మను మాత్రము కించిత్తయినను వశపరచు కొననేరవు."

ఇట్టిమహాభోధకుని ఆస్వర్యమున కాంగ్రెసు రాజనీతిని కేశనేవగ స్వీకరింపగల్గినది. విద్యాధికులలో ఉదారమైన సంస్కృతియొక్కయు, ఉన్నతదేశభక్తియొక్కయు ఆవశ్యకతను ప్రబోధించినది. జానపదులకు నేతృత్వము గల్పించుటకు పాటుపడినది. కాంగ్రెసు రాజనీతియందు నూతనధర్మమును స్థాపించినది. రాజనీతి ధర్మబాహ్యమైనది కాదు. ధర్మము ఒక ప్రత్యేక సంప్రదాయమునకు గాని, ఒకవిశిష్ట సిద్ధాంతమునకుగానికట్టు వడి యుండునది కాదు. ఏది ఉదారజీవనమునకు, త్యాగశక్తికి ఆత్మార్పణబుద్ధికి దారి జూపునో అదియే ధర్మము. మనము సామాన్యముగా రాజనీతినిగూర్చి మాట్లాడునపుడు స్పృహభూయిష్టమైన కృత హేతుములే ఆలోచించెదము. కాని కాంగ్రెసు ఆ పాలిటిక్సును జీవితమునంతను పరస్పర సహకారప్రతిపత్తితో ప్రవర్తింపజేయు ధర్మముగ మార్చివైచెను.

అప్పటినుండియు భారతజాతీయనిర్మాణమునకు సత్యము, ధర్మము మూల-
నూత్రములై నవి. లోకములో అసత్యము సత్వరముగను, సులభముగను విజయము గాంచు-
చుండును. మోసము, కాపట్యము సత్యమును, ధర్మమును సులభముగ వంచించుచుం-
డును. నిజమే! న్యాయశాస్త్రము తర్కము గెల్పును పొందుచుండుననుట వాస్త-
వము. కాని యీగెల్పులు, ఈ జయములు ఆసంపూర్ణములు, తాత్కాలికములు. ఆగెల్పు-
లు విజేతలనే తుదకు సంకటపరిస్థితులలోని కీడ్పును, గత యూరపియన్ మహా-
సంగ్రామమున విజేతలకు నిజమైన జయము సిద్ధింపలేదు. ఇంగ్లీషుపై యింగ్లాండునకు
గల్గిన గెల్పును అట్లే కాశ్వత సౌఖ్యదాయకమైనదిగాదు. డౌండుటేబిల్ కాన్ఫరెన్సుల
ద్వారా బ్రిటిషురాజ్య తంత్రములు నిర్ణయించిన రాజనీతి భారతదేశమును కాశ్వతముగ
ఇంగ్లాండుయొక్క మహాసాధమునకు గొడ్డిచాచివలె చేసియుంచజాలను. వారు
ప్రయోగించిన ప్రతిప్రచండశాసనము తిరిగి శాసనకర్తలకే తగిలినది. అవి ప్రజలలో ప్రతి-
ఘటనకైని ఉద్దీపింపచేసి ఇస్కను శాసన తిరస్కారరూపమున వ్యక్తమగుచున్నవి.
మన అపజయములు నిజముగా అపజయములుగావు. ప్రతి అపజయము జయమునకు
గొంపోవు సోపానము. అపజయపరంపరల చరమపరిమితియే జయము.

ఈ వృష్టితో కాంగ్రెసుయొక్క కార్యక్రమమును పరిశీలించెదము. కార్యక్ర-
మమునందు రెండుభాగములు కలవు. ఏ నాగరకప్రభుత్వమును ఖండింపజాలని విధ-
మున గవర్నమెంటును ప్రతిఘటించుట ఒకటి. త్రికరగవర్నమే గూడిన అహింస
ఆసమరమునకు ముఖ్యనూత్రము. గాంధీ ఇండియాయొక్క 'ఫీప్ కాన్ స్టేబిల్' అని
పేరుపడినాడు. ప్రభుత్వమువారు అతని సత్యాగ్రహసద్ధాంతమును దుస్సహమైనదానినిగా
భావించినట్లు కన్నుబుచ్చును. కాని సత్యాగ్రహింసలు ప్రజల భావముల నాకర్షించిన
విధములు ఎవరు ఖండింపగలరు? రాజకుటుంబములు నాశనము చేయబడుచున్న
కాల మిది. రాజరికములు తలక్రిందులైనవి. ప్రజాతంత్రములు కుంగిపోవుచున్నవి.
రాజ్యాంగములో పాట్లపడ్డి అవ్యక్తి మగుచున్నది. ఎన్నికలలోనేగాక దౌర్జన్యము
చేతనే ఎదుటిపాట్ల రేకుండ జేయబడుచున్న గోజులివి. ఇట్టి కాలములో అహింసను
గూర్చి మాట్లాడుట పరిహాసాస్పదముగ నుండునచ్చును. కాని రక్తపాతముచే చేపారిన
జయములను రక్తపాతముచేతనే నిలువబెట్టుకొనుటయో, కోలుపోవుటయో తటస్థము
చున్నది. ఎప్పుడు రెండుదేశములమధ్య పాసగిన వివాదములను పరిష్కరించుపట్ల పశు-
బుమునే న్యాయదేవతగ నంగీకరించుమా, అప్పుడే ఆ న్యాయదేవత దేశములోపల
సంఘసంఘమునకు, వ్యక్తివ్యక్తి కలుగు వివాదములను పరిష్కరించుటకు దొరకొను-
చుండుట నిశ్చయము.

కాంగ్రెసు కార్యక్రమమందలి నిర్మాణకార్యవిభాగము అతిసరళమైనది. అయ్యది దేశములోని విద్యాధికుల నాకర్షింపజేసేవచ్చును. విద్యాధికులైన మనము పట్టణములలోను, జిల్లాలలోను వాసము చేయుచున్నాము. విదేశవస్త్రములను ధరించుచున్నాము. విదేశభాషలో వ్యవహరించుచున్నాము. విదేశీయజనులయొద్ద నాకగీ చేయుచున్నాము. పట్టణములలోనివృత్తులను పరిశీలింపుడు. పరిశీలించినయెడల కట్టణము లోని ప్రతిరెండవమనిషియొక్క శ్రవణోపాధికి, విశ్వవిద్యార్థివృద్ధికి, కేరుప్రతిష్ఠలకు విదేశ ప్రభువుల అనుగ్రహమే ఆధారమని తెలియును. ఈవిషయము స్థూలముగ జూచిన బోధ పడదు. మన నిజ యజమాను లెవరో మనకు సరిగ్ తెలియును. కాని తరచిచూచిన వారు కాన్ స్టేబిల్ నుండి ఎక్స్ యింజన్ స్పెక్టరువరకు, బ్యాంకు విజంటునుండి ఇంగ్లీషుదస్త్రీ వరకు వరుసపరంపరవలె నున్న సంగతి హృద్ధితమగును. జి. పి. డబ్ల్యు. లాస్కరు, రివిన్యూ కలెక్టరు, బెండిమ్యాన్టీలు ఫీ రెల్లరు బ్రిటిషు ఎంపైరులివిటెషు అనే కంపెనీ యొక్క ప్రతినిధులు. ఆ కంపెనీకి ఇండియాగవర్నమెంటు డైరెక్టర్ల బోర్డుబోర్డువంటిది. వివిధరాజవాని ప్రభుత్వములు ఈ బోర్డునకు సుఖ ఆఫీసులు బ్రిటిషు ప్రభుత్వము ప్రప్రప్రాకారములమధ్య సుప్రతిష్ఠితమైయున్నది. వైస్రాయు, పోలీసు, పబ్లికుసర్వీసులు, కోర్టులు, కాన్స్టేబులు, కారేజీలు, బోర్డు బాడీలు, బిరుదాంకితులు ఈ ప్రాకారములు. నూటికి ౮౦ మంది గ్రామస్థులు రివిన్యూ అధికారులకు ధయపపచుండురు. పట్టణములలోని ప్రజలు మునిసిపాలిటీలు, బోర్డు బోర్డులు, ఇన్ కమ్ టాక్సు ఆఫీసరులు, ఎక్స్ యింజన్ అధికారులు, పోలీసు మొదలగువారికి జరియుండురు. ఇట్టి సుందర్యములతో దొర్జవ్యమైన భీతిని పారద్రోలి, దానిసాసమున ఆహింసాపూర్వకమైన విశ్వాసమును, ధైర్యమును నెలకొల్పటం అత్యవశ్యకము. కావున కాంగ్రెసు నిర్మాణకార్యక్రమము పట్టణములలో నుండు కాంగ్రెసు సేవకులతో జనసామాన్యముతోడి సాహచర్యమును, సాంకత్త్యమును పెంపొందించునటాల నేర్పాటు చేయబడినది. ఖద్దరునియమును గమనింపుడు. అది బీదలకు ఉపపత్తిని గల్పించుటయేగాక మన దాస్యచిహ్నములను విసర్జించి అత్యగౌరవమును అలవరచుకొనుటకు దగిన ఆవకాశములను గల్పించుచున్నది. మన గృహముయొక్క పవిత్రతను కాపాడుచున్నది. కర్మకారులయొక్క ఆనందప్రదమైన కర్మవిధ్యలను పోషించుచున్నది ప్రజలకు నిరాడంబరజీవన విధానమును బోధించుచున్నది. నిరాడంబరముతో భావోన్నత్యము సిద్ధించును. ఆత్మగౌరవి, స్వావలంబనము, ఆత్మవిశ్వాసము, ఆత్మపరిధి చేహరును. ఖద్దరుద్వారా ఆధివిషయములలో దేనిని పొందజూచుచున్నామో దానినే నైతిక జీవితము లో మద్యపాననిషేధమువలననూ, సాంఘికముగా అస్పృశ్యతానివారణవలననూ పొందజూచుచున్నాము. మద్యపాననిషేధోద్యమమును రాజ్యాంగము అభ్యంతరపెట్టుట కేవలము నీచమని చెప్పవలసి

వచ్చుచున్నది. ఇది ఎక్కువగ పరామర్శించవలసినవిషయము కాదు. దేశము నందు ప్రధానములైన హిందూమహమ్మదీయసంఘముల మతములు ఏకగ్రీవముగ మద్యపానమును నిషేధించుచున్నవి. ఈనిషేధము ననుసరించియే యీ దేశమున నీయుద్యమము నడుచుచున్నది. కాంగ్రెసు దీని నింకను బలపరచుటకు పిత్రింగు ప్రారంభించుట తోడనే గవర్నమెంటు కాంగ్రెసుమీదికి ఉరుకుచున్నది.

అస్పృశ్యతానివారణవిషయములో కూడ కాంగ్రెసునకు చూట్లు తప్పినవికావు. బ్రిటిషు ప్రధానిగారి తీర్పు భగవంతు డేకమఁచేసినవారిని జీర్ణికేయుఁజుట హరిజనులకు బ్రత్యేకనివాసకవ్యయ నేర్పఱచుచేసెను. కాని భరతవర్ష నాయకుని ఘోరోపవాసదీక్ష ఆ అన్యాయపు తీర్పును కొంతవరకు సవరించి హిందూసంఘమును రక్షింపగల్గెను. ప్రజామతితోనైనను భేదాలయములోనికి హరిజనులను రానిచ్చుటకు ధర్మకర్తలకు గల లీగలుప్రతిబంధమును తొలగించుటకై ఉద్దేశింపబడిన బిల్లువిషయములోకూడ గవర్నమెంటువారు ప్రతిఘటించిరి.

దేశము వెదుర్కొనుచున్న సమస్య అతిక్లిష్టమైనది. అటు ప్రభుత్వమూ భేదోపాయ మవలంబించుచున్నది. పట్టణముల గ్రామములకు ప్రతిహులములు. విద్యాధికుల జనసామాన్యులతో కలవరు. స్వల్పసంస్కరణములు వైతము వారికి గిట్టవు. ఖద్దరనివ వారి కసహ్యము. సర్వకులసమత్వమును బాటించరు. ఇట్టిపట్టణవాసులతో అంగ విద్యాధికులతో లాయర్లతో హామకార్లతో వర్తక సమాట్టలతో స్వరాజ్యసంపాదనము దుస్సాధ్యము. కొత్తతోవ త్రొక్కవలెను. గ్రామములలో నివసించు ప్రజలయందు జాతీయావబోధము ప్రబుద్ధము కావలెను. వారి విశ్వాసము నాకర్షించునవి ఉపన్యాసములు కావు. పత్రికలు కావు. ప్రజాసేవయే ప్రజావిశ్వాసము నాకర్షింపగల్గినది. ఈవిశ్వాసము నాకర్షింపుడు. కాంగ్రెసు దేశవిమోచనకై తలపెట్టిన కార్యక్రమము సర్వజనాదరణీయ మగును. స్వరాజ్యము చెట్టునుండి రాలు పండువంటిది కాదు. స్వరాజ్యము జాతీయనిర్మాణవిధానము. ప్రతిప్రజాసేవాకార్యమును స్వరాజ్యసాధనమునకు బునాదియగును. ప్రతి సాంఘిక సంస్కరణము స్వరాజ్యగోచరము నం దొక అంతిస్తుకాగలదు. ఈ విధానము శీఘ్రగమనముకలది కానిమాట నిజము. కాని దానిఫలితములు మాత్రము సుస్థిరములై చెలయును. కాంగ్రెస్సు ఈ సంక్షేపమునే గ్రామగ్రామమునకు ప్రతిధ్వనింప జేసినది. కాంగ్రెసు గ్రామమునకే నాయకత్వ విచ్చినది.

కాంగ్రెస్సుకార్యక్రమమును నిర్వహించుటలో ఒక కొత్తపద్ధతి ప్రవర్తించఁచేయబడినది. ఈ పద్ధతి యింకను ఆరంభదశయందున్నది. ఇంకను అవయవస్ఫూర్తి

కలుగలేదు. ఆరంభదశలో దీనిస్వరూపమును వర్ణించుట కష్టతరము. కాని ఇందు ప్రబలములైన శక్తులు గర్భితములై యున్నవను విశ్వాసము కలుగును. ప్రతికక్షణల ముమ్మలను పరిహాసము చేసెదరుగాక. శత్రువులు మమ్ము ద్వేషించెదరుగాక. మహోద్యమము లన్నియు ఈ ఆరంభము దాబకతప్పదు. ప్రతిమహోద్యమమును ఆరంభమున బుద్ధిపూర్వకముగనో, లేక అజ్ఞానముగనో దాని ఆభాసరూపముగ భానించి, పరిహాసించుట సాధారణమైనది. రసాయనశాస్త్రప్రకారము తత్వతః వజ్రమునకును జ్యోతిసుకును భేదములేదు. కాని వజ్రమునందున్న సహజకాంతి బొమ్మలో కచ్చటకలదు? అట్లే సత్యాగ్రహమును “ప్యాసివు రోబైస్సు” (సాత్వికనిరోధము) ను స్థూలముగ ఒకటిగ గోచరించినను అంతరమున విశేష తారతమ్యము గలదు. గాంధీ కాంగ్రెసురంగమున ప్రవేశింపక పూర్వము ఒకవిధమైన ‘ప్యాసివు రోబైస్సు’ ఉద్యమము ప్రారంభింపబడినది. దెసంటమ్ము దాని కారూపము ఇయ్యకపోయినను ప్రజలు దానిని సాత్విక నిరోధముకించిన భావించిరి. గాంధీ యీ దశయును వచ్చి చాంపరానులో సత్యాగ్రహము నవలంబించినప్పుడుగాని, కాంగ్రెసుద్వారా కాలమ్మచట్టములు, భిల్వాఘాతక్రమము, పంజాబుగుండంతము మొదలగు సంవిధములలో సత్యాగ్రహమును ప్రయోగించినప్పుడుగాని అయ్యది నెనుక హోమరూపు ఉద్యమమునందువర్ధమునో తలపెట్టబడిన సాత్వికనిరోధమువంటిదే నని కాంగ్రెసువాదులు సమాధానము అపహాసపడెడివారు.

కాంగ్రెసు ఉద్యమమే క్రమానుగతముగ అనేకరూపములను దాల్చినది. అవి వివిధనామములచే నిర్దేశింపబడుచుండెను. ‘ప్యాసివు రోబైస్సు’ అహంకార ద్వేషపూరితము. అందు దౌర్జన్యంపురమునూపి ఉంపకవాదు. నాన్ కో ఆపరేషనుగూడ అగ్రహజన్యము. శత్రుహింస కోరకపోయినను శత్రువును నష్టపరచవలెననెడి కోరిక లేకపోలేదు. సివిల్ డిసొబీడియన్సు సంవిధమున మొదటిలో ‘సివిల్’ అను విశేషణము యొక్క ప్రయోజనము ఆంతగా గుర్తింపబడలేదు. పిమ్మట క్రమ క్రమముగ సత్యాగ్రహముయొక్క స్వరూపము వ్యక్తమైనకొలదియు సివిల్ డిసొబీడియన్సు అనగా వినయపూర్వకమైన, అహంకారవర్జితమైన, ప్రేమపురస్కరమైన డిసొబీడియన్సు అని బోధపడజొచ్చెను.

సత్యాగ్రహముయొక్క మూలము ప్రేమఅహింసలయందు కలదని క్రమముగా గ్రహింపగలిగితిమి. “అహింస యనగా దౌర్జన్యరాహిత్యమే కాదు. అయ్యది భావప్రసూర్ణమైన శక్తి. అయ్యది ప్రేమశుల్కము-శేవలము ప్రేమయే. ఇతరులను తగులబెట్టునది కాదు. తనను తాను ఆహుతిచేసికొను ప్రేమ.” ఒక్క చారీచారాదౌర్జన్యమును యు. పి. లోని ఒక్కగోరకో పూరుజిల్లాయొక్క అపరాధమునకేగాక యావ

ద్వారత దేశముయొక్క అపరాధముగ భావించి ౧౯౨౨ ఫిబ్రవరిలో బాక్స్‌లీయందు చేయబడిన ఉపసంహరణ తీర్మానమునుబట్టి సత్యాగ్రహము ఎట్టి ఆధ్యాత్మికశక్తియో, ఎట్టి శాంతినిద్రాములను గోరునో తెలిసికొనగలిగెతిమి. గవర్నమెంటువారి జలియను వాలాబాగు హత్యలు దేశమునందు సత్యాగ్రహసమరమును పురికొల్పినప్పుడు, చౌరీ చౌరాలో అట్టి హత్యలనే ప్రజలు గావించినప్పుడు ఆసత్యాగ్రహము ఉపసంహరింప బడుట అనివార్య మనువిషయము చిరకాలమునకుగాని ప్రజలకు బోధపడలేదు.

సత్యాగ్రహము సకలసద్గుణములసారము. సత్యము ధర్మమునకు మూలము. అహింస యనగా శ్రేమ, దాని పరిపూర్తి. దేశమునకు గ్రాత్యలోకము దృష్టోచర మైనది. అందు ద్వేషములేదు, భయములేదు, భీరుత్వములేదు. కోప, క్రోధములకు అందు తావులేదు. నూతనలోకమున శ్రేమ, ధైర్యము, సహనము, తపసు- ఇవియే రాజ్యముచేయును. ఇందు గౌరవమునకు ప్రమాణము భాగ్యము కాదు, నేవ. ఇందలి లక్ష్యము విజయముకాదు, శత్రువుయొక్క పరివర్తనము.

సకలవిధములైన భయములును స్వాధీనము నాశ్రయించుకొని యుండును. స్వాధీనము నొక్కమారు త్యోచితిమేని భయము నిన్నియు పటాపంచలగును. మృత్యువును సైతము వరింపగలుగుదుము. ప్రతి సత్యాగ్రహి నిజముగా సత్యాన్వేషకుడు. వాడు తోడిమానవుని జూచి భయపడడు. గవర్నమెంటునకు భీతిల్లదు. సంఘమునకుజంకడు. దారిద్ర్యమునకు క్రొంగడు. మరణమునకు వెరవడు. నాన్‌కో ఆపరేషను ఆత్మసంఘము మతో గూడిన శాసన. త్యాగపథమునందలి శిక్షణము. దయారససంకలితమైనధీరవృత్తి. ఒక్క శ్రుతిలో నీయుద్యమనిర్మాత, ఈ సత్యాగ్రహప్రవక్త ఈ నీచ రాజకీయ వ్యవహారములను పరమోత్కృష్టమైన, ఆధ్యాత్మికమైన మహాధర్మముగా రూపొందించెను.

ఈ యుద్యమముయొక్క తత్వము నింకను పరిశీలించెదము. ఇందు హిందూ సామాజిక నీతియొక్క మూలనూత్రముకలదు. ఆనూత్రమే 'అహింసా పరమోధర్మ' మను మహావాక్యమునందు సంగృహీతమైనది. 'లోకాస్మిన్‌స్తా స్సుఖినోభవంతు' అను ఆశీర్వాదము కేవలము నిర్మమత్వమునే విధించుటలేదు. ఏసుక్రీస్తుయొక్క మహా బోధయగు 'శత్రువును ప్రేమింపుడు' అను క్షుమారూపకమైన ధర్మముగూడా కాసించుచున్నది. ఉపకారికి నుపకారముచేయుట లోకీకధర్మము. ప్రేమగలవానిని ప్రేమించుట, దయాస్వరూపునియెడల అహింసతో వర్తించుట ఒక విశేషముకాదు. పశుబలముతో గూడిన బ్రిటిషుప్రభుత్వముతో పోరాడుట యెట్లు అని ప్రజలు నిరాశావశులై ప్రశ్నించెదరు. ఇక సత్యాగ్రహ మెవ్వరితో? సత్యసంపన్నులైన వ్యవజనకాదులతోడనా?

మేతంచినది. కాని చాగీచారాయను పరీక్షలో ఓడిపోయినది. అయినను కాంగ్రెసు నిరాశ చెందలేదు. సత్యాగ్రహము ఉపసంహరింపబడినప్పుడు పెద్ద పెద్దలు గూడ అసమ్మతిని దెల్పిరి. కాని గాంధీ వజ్రసంకల్పుడు. సత్యాగ్రహ మిశ్రులకుమాడ భయపడడు. ఒక్కసత్యమునుగూర్చియే భయపడును. గాంధీ ఆరు సంవత్సరములు ఈ యుద్ధమును విరమింపజేసెను. పిమ్మట దేశములో జరిగినవిషయములు సువిదితములు. అవియే సత్యాగ్రహముయొక్క అమోఘశక్తిని చాటుచున్నవి. అవి పురాణ గాఢవలె కన్పట్టును. కలలోని దృశ్యములవలె గోచరించును. కాని అవి సత్యాగ్రహ బోధయొక్క అనుమానమందలి ప్రతిభావిశేషములు.

కడచిన యేబది సంవత్సరములలోను దేశపరిణామమునందు అనేక అభ్యుత్థానపతనములు సంఘటించినవి. అభ్యున్నతి యెప్పుడును సరళరేఖవలె నుండదు. వర్తూలాకారమైన సోపానపరంపరవలె పరిభ్రమించును. ౧౯౦౬ లోని స్వదేశి బహిష్కారము, జాతీయవిద్య, స్వరాజ్యము-ఇవియే పునఃపునః క్రొత్తి క్రొత్త రూపములతో మనల నావరించుచుండెను. ౧౯౧౭ లో ఈకార్యక్రమమే నిర్వహింపబడినది. కాని ఆకార్యక్రమమే సాత్వికనిగోపి మను ఉన్నతపథమున నడిచెను. ౧౯౧౯-౨౧లో అదియే తిరిగి ఇంకను ఉన్నతిమైన శాసనోల్లంఘన రూపము దాల్చెను. ౧౯౩౦-౩౩లో సత్యాగ్రహశిఖరము నధిగోహించెను. ఈ కాంగ్రెసుఅభివృద్ధి పర్యవశ్యంగమును ఎగబాకు నై లేవమార్గమును బోలియున్నది. పర్యతాగోహణము కష్టసాధ్యమైనది. దిగజారుట సులభము. సత్యాగ్రహము అతిశక్తిరమైన సాధన. శాసనసభా ప్రవేశము అంతకతినము కాదు. యుద్ధమునం దిది ఉపాంతరములు. నిజముగ నిది ఆగోహణమేగాని పతనము కాదు. కాని స్వరాజ్యసిద్ధికి ఇంకను పైకి పోవలసియున్నది.

స్వరాజ్యము సాధనగాని సిద్ధికాదు. ప్రయత్నముగాని ఫలితముకాదు. దిక్కుగాని గమ్యముకాదు. పునాదులను దిట్టపరచుచుండు గృహనిర్మాతను శిఖరమేల సిద్ధము కాలేదని యెవరును ప్రశ్నింపకు. సామాన్యమైన యిట్లును కట్టుబట్టిన పునాదులు గట్టిపడుటకు కొంతకాలము పట్టును. స్వరాజ్యసాధనిర్యాణమునకు తగినపునాదులను దిట్టపరచుట కొంతకాలము పట్టునో యూహింపుడు.

ఈ యేబదిసంవత్సరములలో మన మెట్టి ప్రయత్నములను గావించితిమో వివరించితిమి. ఇప్పుడు బాట సుస్పష్టముగ గోచరించుచున్నది. గృహమును కర్మనిద్యానిలయముగ జేయుదము. గ్రామమును భారతజాతీయతకు కేంద్రస్థానముగ జేసెదము. ఈ జాతీయసాధమునకు సమానప్రతిపత్తి పునాది. స్వాతంత్ర్యము శిఖరము. సామ్రాజ్యము బంధనమాత్రము. సంఘమును భిన్నాభిన్నములు చేయు సమర్థముకాదు. పొట్టి

చెట్లతో సమానముచేయుటకు పాడుగుచెట్లను తలకొట్టుట కాదు. సమానప్రతిపత్తి యనగా ఎల్లరకు సమానమైన సివిలుహక్కులు సకలభినివేశముల అభిరుచులు సంపూర్ణముగ వికసించుటకు సమానావకాశములు. ఎల్లరకు సమానతూకముగల వోటింగు అధికారము. ఎల్లరకు తగిన సమానస్థి స్వాతంత్ర్యము. ప్రజోపయోగకరములైన స్వాతంత్ర్యము తెచ్చి యొక యింకను సాగవలసియున్నవి. ప్రాచీన సాంఘికవ్యవస్థలు యథానీతిని ఉండజాలవు. నీడీసులకు బాగులు తోలగునటుల అజ్ఞానతిమిరములు చెట్లా చెడిరగునటుల జ్ఞానదీపములు గృహగృహమున వెలుగునటుల దేశము సుఖావహముగ నుండునటుల భారతసంఘము పురోభివృద్ధి నందవలసియున్నది. ఈలక్ష్యము నుపలక్షించి యే కాంగ్రెసు ప్రస్థమమున దేశమునకు రాజకీయస్వాతంత్ర్యము నభిలషించుచు స్వతంత్రునిగ జేయువృత్తిని, ఉదారునిగజేయు భావమును ఎల్లరకును మూలస్వత్వములుగ గ్యారంటీ చేయుచున్నది. ౧౮౫౮ లో బొంబాయినగరమున పుట్టిన కాంగ్రెసు నది యీ యేబదిసంవత్సరములలోను అభివృద్ధియుగ ప్రవహించుచునేయున్నది. ఒకప్పుడు స్వనికాల్య. ఇంకొకప్పుడు వికలమైన ప్రవాహము. ఇక్కడ అరణ్యములను భేదించెను; అక్కడ పర్వతములను తెగగోసెను. ఒకప్పుడు సగోవరమువలె నిస్తగంగమై, శాంతిగంభీరమై యుండెను. మరియొకప్పుడు ప్రబలిమైన జలపాతమువలె ఉత్తుంగతరంగితమై భీకరరూపము తొలెచెను. ఈ జాహ్నవి యింకను ప్రవహించుచునే యున్నది. సలీలములు సమృద్ధము లగుచున్నవి. వర్ష వర్షమున నూతన భావములు పక్షించుచున్నవి. నవ్యాచర్యములు రేకెత్తుచున్నవి. పరంపరానుగతమైన ప్రాచీనసంస్కృతి ఇంకను సమగ్రమై సంశోధితమై విశ్వజ్ఞానసాగరమున సంగమించుటకు పరుగిడుచున్నది.

భారతజాతీయమహాసభ అధ్యక్షులు (1922-1931)

సి. ఆర్. దాసు

మొదటి : 1922

లాల్ లాల్ రామ్ అజద్

రెండవ (1923)

మహాత్మాగాంధీ

మూడవ : 1924

సర్ సాయిబ్ హింద్

నాల్గవ : 1925

కాంక్రెసు చరిత్ర

ఎస్. శ్రీనివాస అయ్యంగారు
కాహాతీ : 1928

డా. అన్నామ
మద్రాసు : 1927

పంజీత జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ
లాహోరు : 1929

వల్లభాయి పటేల్
కరాచి : 1931

అ ను బ ం ధ ము లు

1. యుద్ధానంతర రాజ్యాంగ సంస్కరణములు

[సామ్రాజ్య కాపనపథిలోని అదనపుసభ్యులు ౧౯ మంది యుద్ధానంతర రాజ్యాంగసంస్కరణములనుగూర్చి వైస్రాయిగారికి సమర్పించిన విజ్ఞాపనపత్రం ద్వారా ఈ దాహరింపబడినది. మొత్తముమీద అనధికారసభ్యులు ౨౩ మంది కలరు. వీరిలో ఇద్దరు ఆంగ్లోయిండియనులు. కొన్ని ప్రత్యక్షకారణములవల్ల వారిని సంప్రతించియుండులేదు. ముగ్గురుసభ్యులు వైరుహజరైరి. ముగ్గురు భారతీయులు విజ్ఞాపనపత్రముమీద సంతకముచేయుటకు నిరాకరించిరి. వా రెవరనగా:—(౧) నవాబు సయ్యదు నవాబాలీచాదరీ, (౨) అబ్దుల్ రహీం, (౩) సర్దారు బహదూరు సర్దారు సుందరసింగు మజీదియా.]

యుద్ధము సమాప్తమైనపిమ్మట నాగరకప్రపంచము దంతటను ప్రజాపరిపాలనా వ్యవస్థలు నూతనవికాసమును పొందగల వనుట నిస్సంశయము, అంతర్జాతీయవ్యవహారములయందు ధర్మసంరక్షణార్థమై బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యాధీశులు ధనరాములు లెక్కచేయక చెప్పించిరి. రక్తధారల ప్రవహింపజేసిరి, దుర్లభస్థిలోనున్న చిన్నచిన్నదేశములనారిని రక్షించునిమిత్తమై యీ మహాసంగ్రామములోనికి బ్రిటిష్వారు దిగియుండిరి. భారతదేశముకూడ యీ సంగ్రామములో తన ధర్మమును తాను నిర్వర్తించి పాల్గొనెను. ప్రపంచపరిస్థితు లన్నియు చక్కబడవలసి యున్న వనెడి నూతనకాంక్ష భారతజాతికూడ కలిగినది. యుద్ధానంతరము భారతదేశ పరిపాలనావిషయము కొంత స్పష్టితో పరికింపబడునని యీ దేశవాసులకు కొన్ని ఆశలు కల్పింపబడినవి. అభిలాష ప్రబోధింపబడినది. ౧౮౩౩ సం॥ర మందు భారతదేశపు చార్టరు ఆక్టు అమలులోనికి వచ్చినదానిగా నిదానముగా, నిలకడగా భారతజాతి నూతనవికాసమును పొందుచు వచ్చినది. బ్రిటిష్వారి ఏలుబడిక్రింద భారతీయులకు నూతనచిత్తవికాసమును, రాజకీయపరిజ్ఞానమును కలిగినది. సిరిసంపదలు పెంపొందినవి. వీరికన్నింటికిని భారతీయులు ఆంగ్లేయులకు కృతజ్ఞతాబద్ధులై యున్నారు.

౧౯౦౯ సం॥ వరకును భారతదేశపరిపాలన గూఢత్వము భారతీయులలో సంప్రతించనటువంటి భారతీయేతరమైన అధికారవర్గమువల్లనే యధోచ్ఛగా సాగింపబడుచుండెను. ౧౯౦౯ సం॥ లో రాజ్యాంగసంస్కరణము లమలుపరచబడినప్పుడు భారతదేశపరిపాలనా వ్యవహారములను నడిపించుటకు మొట్టమొదటి పర్యాయముగా

భారతీయులకు కొంత ప్రసక్తి కలుగజేయబడెను. ఈ న్యవహారప్రసక్తి చాలా మితముగా నుండెను. భారతీయులనుకూడ యీదేశ రాజ్యాంగవ్యవహార రంగములోనికి ఆంతరంగిక సలహాదారులుగా స్వీకరించుటకు గవర్నమెంటువారు ఉడుక్తులై యున్నారట కీరాజ్యాంగసంస్కరణములు తార్కాణము లని భావించి భారతీయులు యీ సంస్కరణప్రకృతికను ఆమోదించిరి. కాపనపథలయందు అనధికారసభ్యుల సంఖ్యమాత్రము హెచ్చింపబడెను. కొన్ని విషయములగూర్చి సభలో చర్చలు చేయుటకును, ప్రశ్నలు చేయుటకును అవకాశము లొసగబడెను. కేంద్రకాపనపథలో అధికారవర్గప్రతినిధు లగు సభ్యులే అధికసంఖ్యాకులై యుండిరి. రాష్ట్రీయ కాపనపథలయందు అనధికారసభ్యుల సంఖ్యాధికృత యున్నప్పటికిని, వారిలో ప్రభుత్వ నియోజిత సభ్యులును, యూజియను సంఘప్రతినిధులును చేరియుండిరి. ప్రజలను ముఖ్యముగా బాధించే చట్టములుగాని, పన్నుల నిర్ణయములుగాని సభలో చర్చకు వచ్చినప్పుడు అట్టి చట్టములవల్లను, పన్నులవల్లను నిధిప బడనట్టి యూజియనుసభ్యులు గవర్నమెంటువారిచే సమర్థించెదరు. కామినేమెను సభ్యులు గవర్నమెంటువారిచే నియమింపబడినగా రగుటచేత వాగుకూడ ప్రభుత్వ పక్షమునే యనుసరింతురు. ఇటువంటి అనేకసందర్భములలో ప్రత్యక్షముగా జరిగి యున్నట్లు ఇవకుటి అనుభవమే ఋణప్రచయమున్నది. కాబట్టి రాష్ట్రీయ కాపనపథలోని అనధికారసభ్యుల సంఖ్యాధికృత మేషివంటి వలె ప్రమింపజేసినే గాని, ప్రజాప్రతినిధులకు అందుకల్గి నిజమైన పలుకబడియును, ప్రాబల్యమును లభింపనే లేదు. రాష్ట్రీయ కాపనపథలైతేనేమి, కేంద్ర కాపనపథలైతేనేమి, నిజమైన ప్రభుత్వాధికారము లేనినై గవర్నమెంటువారికి కేవలము సలహాదారుల సంఘములవలె నున్నవి.

ఈ రాజ్యాంగసంస్కరణములు రాకమూర్త్యును ప్రజలకుగాని, ప్రజాప్రతినిధులగువారికిగాని శేకపరిపాలనావ్యవహారములయందు చేరితిగా ప్రసక్తి, ప్రమేయము లేక యుండెనో ఇప్పుడును అదేరీతిగా నున్నది. కాకపోతే, ప్రభుత్వ కాన్ఫరెన్సులకు వగములలో భారతీయులు కొందరు ఉండుట తిరుపడమైనది. కాని వీరిని నియమించే అధికారముకూడ గవర్నమెంటువారి చేతులలోనే యున్నది. అట్టి కాన్ఫరెన్సులకు మంత్రులను ఎన్నుకొని నియమించుటలో ప్రజల కేమాత్రమును ప్రమేయము లేదు.

౧౯౦౯ సంవత్సరపు రాజ్యాంగసంస్కరణములను అమలుపరచుటలో గవర్నమెంటువారియొక్క యుద్దేశము బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రివాక్యములలో తేటతెల్ల మగుచున్నది. భారతీయ కాపనపథలగూర్చిన చిత్తుచట్టముయొక్క ద్వితీయ ప్రతిపాదన కానున్ముసభలో జరిగినప్పుడు (౧౯౦౯ ఏప్రిలు ౧ వ తేదీని) బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రి

యిట్లు చెప్పియుండెను:—“శాసనపథ్యలలోని వ్యవహారము లన్నియు అధికారవర్గము వారు తమ యిష్టానుసారము ఆదించెడి బొమ్మలు కావనెడి భావము ప్రజలకు కలుగ జేయుట ప్రస్తుతపరిస్థితులలో వాంఛనీయమై యున్నది.” కాని యీ వాంఛితము సిద్ధింపలేదని మనవిచేయుచున్నాము. ఈశాసనపథ్యలయొక్కయు, నిర్వాహకవర్గముల యొక్కయు నిర్ణయవిధానమునకు యటుండ నిచ్చి, భారతీయులకుగల తీవ్రప్రతిబంధ కములు కొన్ని గలవు. ఈప్రతిబంధకములవల్ల వారి ఆత్మగౌరవమునకే న్యూనత కలుగుచున్నది. ప్రజలయందు గల యుత్తమప్రజ్ఞాసామర్థ్యములు వ్యర్థమగుచున్నవి. ఒకగ బడిన రాజ్యాంగవిధానసౌకర్యములను వారు వినియోగించుకొనజాలకున్నారు. ఆయుధ శాసన మీదశ్రమలోని యూగోపితులకును, ఆంగ్లయిండియనులకును వర్తించుకుండు, స్వచ్ఛేదములగు భారతీయులకు మాత్రమే వర్తించజేయబడుచున్నది. చాలంటిరు పూలములలో చేతులకు భారతీయులు అడ్డులని పరిగణింపబడుచున్నారు.

పటాలములలోని సెప్టియుగ్యోగపద్ధతులు భారతీయులకు నిరాకరింపబడినవి. ఇవన్నియు ప్రబలప్రతిబంధములు. ఒక్కదేశములోనే రెండుజాతులవారియెడల పక్షపాతి భేదబుద్ధితో వ్యవహరించుచు యీ ప్రతిబంధకములను కల్పించుచున్నారని భారతీయులు బావించుచున్నారు. ఈ భేదబుద్ధి లేకపోయినను, ఈ ప్రతిబంధకములు అనర్థకములే యగును. ఆత్మీయతాదృష్టమైన ఆయుధములు ప్రజలు తమవద్ద ఉంచుకొనరాదని నిషేధించుటవల్లను, మరతునియముల నేర్పరచుటవల్లను జనసామాన్యము నిర్వీర్యమై వైర్యసాహసములను గోల్పోయినది. అసహాయస్థితిలోనికి వచ్చిరి. కాబట్టి భారతదేశములోని భారతీయుల ప్రస్తుతిస్థితి ఎట్లున్నదనగా తమదేశ పరిపాలనా వ్యవహారములను నిర్ణయించి నిడివించుటకు వారికి అవకాశము లేదు.

బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదులైన తదితరజాతులవారికి యీ దేశములో లేని ప్రతి బంధకములు కొన్ని భారతీయులకు మాత్రమే కల్పింపబడినవి. అందువల్ల వారు పూర్తిగా అసహాయస్థితిలో నున్నారు. ప్రభుత్వమువారే యీ దేశమునుండి కూలీలను పోగుచేసి కంట్రాక్టు మరతులమీద వారిని బ్రిటిష్ వలసరాజ్యములకు పంపుచుండుట వల్ల యీ దేశవాసులందరూ కూలిజనులే యనెడి యభిప్రాయము ప్రపంచములో ఏర్పడుచున్నది. ఈకంట్రాక్టుకూలీ స్థితి బానిసలస్థితికంటె ఏమాత్రమును ఎక్కువగా లేదు. భారతీయులకూడ బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యములోని తదితర ప్రజాసంఘములతో సరి సమానమైన పౌరులుగా న్యాయశాస్త్ర రీత్యా పరిగణింపబడినప్పటికినీ, బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యములో వీరు అల్పులుగానేయున్నారు. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యములో భారతజాతికి గల ప్రతిపత్తి చాలా హీనముగానే యున్నదని ఆసియాఖండములోని యితరప్రాచ్య

దేశములవాడగూడ భావించుచున్నారు. ఈ మైన్యము భారతీయులకు చాలా తల వంపులుగా నున్నది.

నూతన విద్యావికాసమువల్లను, విదేశపర్యటనమువల్లను, స్వతంత్రప్రజాప్రభుత్వములను చూచినచుట్టవల్లను ప్రబోధితులయిన యీ దేశ యువకులకు యీ మైన్యము దుర్భరముగనున్నది. ఇటువంటి బాధకములును, ప్రతిబంధకములును ప్రజలను పీడించుచున్నప్పటికిని, ఉన్నతపదవులందున్న బ్రిటిషురాజకీయవేత్తలును, సార్వభౌములును ఈ దేశవాసులకు సర్వసమన్వితమైన ఆదరణ చూపబడునని అస్పృహవృద్ధువాదానములుచేయుచుండుటవల్ల ప్రజలు ఆశతో, నమ్మకముతో నిలువగల్గియున్నారు. ఇప్పుడు సంభవించిన యీ విషమస్థితియందు భారతీయులు తమకును, తమప్రభుత్వమునకును మధ్యనున్న గృహచ్ఛిద్రముల నన్నింటిని లెక్కనేయ సామ్రాజ్యపరంక్షకార్థమైనదుముకట్టి నిలువబడిరి. భారతీయవైనికులు ఐరోపారంగములకు జీతబలైముల కాపడెడి కూలిభటులవలెగాక బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమును కాపాడవలసిన బ్రిటిష్ సేనులమనెడి భావముతో వెబలియండిరి. ఇంకొండుదేశమునకు సంభవించిన యీచిహ్నము తొలగించవలెననెడు సంకల్పమే ప్రజలనందరిని ఆవేశించెను. భారతదేశమునుండి బ్రిటిష్ పటాలములును, భారతీయపటాలములును పంపిణీయబడినప్పటికిని భారతదేశము ప్రకాంతమై అల్లకల్లోలము లేక యున్నది.

మహాసంగ్రామమందు భారతీయులు చేసిన సేవాసహాయములను కొనియాడుచు బ్రిటిష్ ప్రధానమంత్రిగారు ఆంగ్లేయుల మనోగతభావములనే యీక్రిందిరీతిగా వెల్లడించియుండిరి: “మన సమష్టిశ్రేయమును, భవిష్యదభ్యుదయమును కాపాడుటకు భారతీయులు మనతో సరిసమానమైన జాయింటుసంరక్షణకర్తలై యున్నారు.” భారతీయులు తాము వెల్లడించిన ప్రభుభక్తికి పారితోషికమును కోరరు. కాని, ప్రజలకు ప్రభుత్వమువారియందు భక్తివిశ్వాసములు లేవనెడి దురభిప్రాయ ముండుట వల్లనే భారతీయు లీప్రస్తుత హీనదశలో నుంచబడుచున్నారు. కనుక, అట్టి దురభిప్రాయము తొలగిపోవలెనని కోరుచున్నారు. భారతీయులు ప్రభుభక్తిలేనివారనుటనే డిక్ ఫుక్కిటిపురాణము కావలెను. ఇకనుండియు భారతీయులు క్రిందిజాతివారనెడిభావ మంతరించి సరిసమానమైన మిత్రులుగా పరిగణింపబడవలసి యున్నారు. అట్టిభావ మేర్పడినయెడల బ్రిటిష్ వారి ఏకబడిక్రింద భారతీయులకు స్వపరిపాలన స్వాతంత్ర్యము లభింపగలదనెడి నమ్మకము భారతీయుల కేర్పడును. అట్టి స్వపరిపాలనార్హత భారతీయులకు కలుగజేయుటయే బ్రిటిష్ వారి సంకల్పమై యున్నదని బ్రిటిష్ ప్రభువులును, రాజ్యాంగవేత్తలును తిసుంతటతాము పలుమారు పట్కియండిరి. అమాటల నిపుడుచెల్లింపదగును. కేవలము చల్లని ప్రభుత్వము కావలెననిగాని, సమర్థమైన

పరిపాలన కావలెననిగాని భారతీయులు కోరుటలేదు. తమకు బాధ్యతాధికారముల నొసగెడి ప్రభుత్వవిధానమే భారతీయులకు వాంఛింపదగినదై యుండును. ఈ రీతిగా యోచనచేయగల్గుటయే ప్రభుత్వమువారి దృక్పథమందు జరుగవలసిన మార్పు.

యుద్ధము ముగిసినపిమ్మటకూడ భారత శేషముయొక్క పరిస్థితులు యథాపూర్వముగానే యుండినయెడలను, తగినమార్పేమియు జరుగనియెడలను యీ దేశవాసులందు అసంతృప్తి, ఆకాభంగము తీవ్రముగా కలుగగలవు. ఈ ఆభయదేశోపద్రవసందర్భమున సమష్టిగా కష్టించి భారతీయులు తోడ్పడి శుభమును చేకూర్చుటవల్ల కలిగిన ప్రయోజనమంతయు వ్యర్థమగును. భారతీయుల మనోరథములు భగ్నములైనవనెడు వివాదముమాత్రము స్థిరముగా మిగిలియుండును. గవర్నమెంటువారుకూడ యీ సంగతి సందర్భములను గమనించుచున్నారనియు, యీ దేశమునకు కావలసిన చూతనరాజ్యాంగ సంస్కరణవిధానములగూర్చి ఆలోచించుచున్నారనియు మేము నమ్మియున్నాము. అట్టి చూతనరాజ్యాంగసంస్కరణము లేరీతిగా నుండదననో గవర్నమెంటువారికి విషయపూర్వకముగా యీతరుణమున విన్నవింపవలచితిమి. ఆ చూతనసంస్కరణములు సమాలమైన సంస్కరణములుగా నుండవలెను. ఈ దేశపరిపాలనయందు ప్రజలకు నిజమైన, సమర్థమైన అధికారప్రసక్తిని కలుగజేయవలెను. ప్రజలను అసహాయులను చేయునట్టియు, ప్రజలను హింసదళతో నుంచునట్టియు వైఖెపైన దుష్ప్రవృత్తిబంధకములను తొలగింపవలెను. ఆయుధధారణమున్ను, సైనికోద్యోగపద్ధతులన్ను లభింపవలెను. ఈయభిప్రాయద్వైతో యీక్రింది వ్యవహారమార్గములను మీరు శ్రద్ధగా ఆలోచించి ఆమోదింపగలండుటకై నివేదించుచున్నాము:

(౧) రాష్ట్రీయ కాసనసభలయందును, సామ్రాజ్యకాసనసభలయందును ఉండెడి కార్యనిర్వాహకవర్గములలో సగముమంది భారతీయు లుండవలెను. ఈ కార్యనిర్వాహకవర్గములయందు నుండెడి యూరోపియనులు సాధ్యమైనంతవరకు ఇంగ్లాండులో రాజకీయ వ్యవహారతంత్రానుభవము గల అనుభవజ్ఞులైన విద్యాధికులుగా నుండవలెను. అట్టివా రుండుటవల్ల వారికిగల ప్రపంచ వ్యవహారానుభవజ్ఞాభిజ్ఞము భారతీయులకు చేకూరగలదు. ఈ కార్యనిర్వాహకులుగా నుండెడి భారతీయులుగాని, యూరోపియనులుగాని పరిపాలనాధికారము వహించిన ప్రభుత్వోన్యాయులుగా నుండినవారై యుండి నక్కరలేదు. ఇంగ్లాండులోని మంత్రులకువలెనే ఆయా వ్యవహారశాఖలయందు గల వ్యవహార వివరములను, పద్ధతులను తెలియజేయుచుండగల ఖాయమైన అధికారులు చేయూతగా నుండగలరు. కార్యనిర్వాహక పథ్యములుగా నుండి ఆయావ్యవహారశాఖలను సమర్థతతో నిర్వహించగల అర్హులైన భారతీయులు తగినంతమంది సర్వదా లభించుచునే యుండగలరు. ఈ విషయములో గత కొలది అనుభవజ్ఞానమే

యా విషయమును గ్రహపరచుచున్నది. సర్ యస్. పి. స్టా, సర్ సయ్యగు ఆ ఇమాం, కీ. శే. కృష్ణస్వామి అయ్యగారు, సర్ మయ్యర్ ముదా, సర్ శంకరన్ నాయకుగార్లు ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహకులై యుత్తము ప్రతిభా సామర్థ్యము నెల్లడించియుండిరి. స్వదేశ సంస్థానములలో భారతీయులే పరిపాలన వ్యవహార నిర్వహణమునందు తమ సామర్థ్యమును చూపుట కవకాశము వేర్పడి యున్నవి. అందువల్ల సర్ సాలతుజుంగు, సర్ జి. మధురావు, సర్ శేషాగ్రుయ్యరు, దివాన్ బహదూరు రఘునాథరావుగార్లు ముగ్ధులై స్వదేశ సంస్థాన పరిపాలనయందు పాత గాంచియుండిరి. వీరుగాక ప్రస్తుతము తదితర సంస్థానములందు నిలిచి సుక్రష్ణులనే కులు కలరు. కేంద్ర శాసనసభలోని కార్యనిర్వాహకవర్గ సభ్యులలో ముగ్ధుల యా శేషములోని సభ్యులు సర్వము కార్యనిర్వాహకవర్గ సభ్యులై యుండినవనినా శాసనసభలోని బంధనను, రాష్ట్రీయ శాసనసభ కార్యనిర్వాహకవర్గ విషయములో కూడ చెప్పబడిన తీర్మానమున శాసన నిబంధన తొలగించుట. కార్యనిర్వాహక వర్గములోని భారతీయ సభ్యులకు నొయిందలలో ప్రజా నియంత్రణ శాసనసభ్యులను పొంతుబడి యుండినదిను, ఒకవిధమైన ఎన్నికవిధాన ముండునట్లు ఏర్పాటు చేయవలెను.

(1) భారతీయ శాసనసభ లన్నింటియందును ప్రజా నియంత్రణ సభ్యులే తగినంతగా అధికసంఖ్యాకులై యుండవలెను. ఈ ప్రజాప్రతినిధులు జనసామాన్యుల యొక్కయు, వ్యవసాయదారులయొక్కయు సహకారములను ప్రభావవంతముగా కనిపెట్టియుండవలెను. ఏ యుగాలోనును ఆశీషగు ఎంతటి జనాభిరక్షణాభివృద్ధి నమను కలిగియుండినప్పటికిని యా ప్రజాప్రతినిధులకు జనసామాన్యులతో ఉన్నంతటి సన్నిహితత్వము సదిగు యుగాలోనును ఆశీషగు కుండవలెను. జనసామాన్యులయొక్క శ్రేయోభివృద్ధికి ఎక్కువగా గమనింపవలసి యున్నదినియు, వారి యభీప్రాయములనే తెలిసికొనుచుండవలెననియు విద్యాభివృద్ధి భారతీయులందరును వాదించుచున్నారు. ఇందుకు తార్కాణముగా శాసనసభలలోని చర్చలను, కాంగ్రెసు మహాసభా వ్యవహార చర్చలను, ముస్లిము సమితియొక్క వ్యవహారవిషయములను పరిశీలింపదగును. వాటిందు హక్కులను ప్రజలకు విరివిగా విస్తరింపజేయవలెను, మహమ్మదీయులు గాని, హిందువులుగాని వీరిలో ఎవరు ఏ ప్రాంతమందు ఆల్పసంఖ్యాక సంఘముగా నున్నాలో అచట నున్నవారి జనసంఖ్యాప్రమాణమునుబట్టియు, వారి స్థితిగతులను బట్టియు వారికి తగినంత సభ్యత్వప్రమాణమును సక్రమముగా నిర్ణయించవలెను.

(2) కేంద్ర శాసనసభలోని సభ్యుల మొత్తముసంఖ్య 150 కి తక్కువగా నుండరాదు. రాష్ట్రీయ శాసనసభలలోని సభ్యుల సంఖ్యాప్రమాణము పెద్దరాష్ట్రము

లలో ౧౦౦ కి తక్కువయుండరాదు. చిన్నరాష్ట్రములలో ౬౦ మొదలు ౭౫ కు తగ్గియుండరాదు.

(౪) సాలుసరి ప్రభుత్వాదాయవ్యయ మదింపు లెక్కలన్నియు సర్కారువారి డిల్లుల రూపమున కాసనసభలో ప్రతిపాదించబడవలెను. సుంకములను, పన్నులను విధించి నిర్ణయించుటలో భారతీయులు సర్వస్వశీలములై యుండవలెను.

(౫) భారతదేశ పరిపాలనా వ్యవహారములకు సంబంధించిన అన్ని విషయములలోను చట్టములను కాపించుటకును, తీర్మానములను చేయుటకును కేంద్ర కాసనసభకు అధికార ముండవలెను. రాష్ట్రీయ పరిపాలనా వ్యవహారము లన్నింటి యందును రాష్ట్రీయ కాసనసభల కధికార ముండవలెను. వైశిక వ్యవహారములను నిర్ణయించుట, విదేశరాజ్యాంగ వ్యవహారసంబంధములు, యుద్ధసంకల్పమును ప్రకటించుట, శాంతిచేయుట, సంధిపత్రికను వ్రాసికొనుట (గర్తపు బహిరంగములు మాత్రమందు చేరవు), ఇండియా గవర్నమెంటువారి యధికారము నుంచబడుటయు, వ్యవహారముల బంగోబంగారమున పరివహముచేయుటైన గవర్నరు-జనరలుగాని, పరివహముచేయు గవర్నరుగాని ప్రతిఘటనాధికారమును కలిగియుండవచ్చును. కాని, అట్టి ప్రతిఘటనాధికారము కొన్ని ముఖ్యములకు లోబడియుండవలెను.

(౬) ఇండియా కార్యదర్శి పరిమండలిని ఏర్పఱచుటను, బ్రిటిష్ వలస రాజ్యముల కార్యదర్శి వలసరాజ్యముల విషయములలో ఎట్టి హోదాను, వ్యవహార సంబంధమును కలిగియున్నానో, అట్టి సంబంధమునే ఇండియా కార్యదర్శి కూడ కలిగియుండవలెను. ఇండియా కార్యదర్శికి సహాయముగా యిద్దరు సహాయకార్యదర్శులుండవలెను. వీరిద్దరిలో ఒకడు భారతీయుడై యుండవలెను. ఇండియా కార్యదర్శి యొక్కయు, సహాయ కార్యదర్శులయొక్కయు కీర్తిములను ఇంగ్లండు ప్రభుత్వము వారి వ్యయపట్టికలో చేర్చవలెను.

(౭) భారతదేశమును బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యములో చేరిన సమాఖ్యగా నిరూపించెడి ఏ ప్రభుత్వవిధానమును నిర్ణయించినప్పటికిని, స్వపరిపాలితములైన అధినివేశ రాజ్యములకు గల ప్రతిపత్తినే భారతదేశమునకు ప్రజానియోగిత ప్రతినిధివర్గముల ద్వారా కల్పింపవలెను.

(౮) ఇండియా గవర్నమెంటువారి ౧౯౧౧ ఆగస్టు ౨౫ వేదీ గల లేఖలో నూచింపబడినరీతిగా రాష్ట్రీయప్రభుత్వములు సర్వస్వశీలములైనవిగా నుండవలెను.

(౯) సంయుక్త పరగణాలకును, తదితర పెద్దరాష్ట్రములకును చిట్టచుడేకము నుండి రప్పించబడిన గవర్నరులు నియమింపబడవలెను. ఆరాష్ట్రములకు కార్యనిర్వాహకవర్గము లుండవలెను.

(౧౦) స్థానిక స్వపరిపాలనావకాళము పూర్తిగాగల విధాన మొకటి పెంటనే అనులు పరచబడవలెను.

(౧౧) యూరోపియనులకు ఏపద్ధతుల ననుసరించి ఆయుధ భారణమునకు హక్కు ఒసగబడుచున్నదో అదేరీతిగా భారతీయులకు గూడ హక్కు ఒసగబడవలెను.

(౧౨) భారతదేశములో వెలకొల్పబడిన భారతదేశీయ పటాలములందు సైనికోద్యోగులుగాను, వాలంటీరులుగాను భారతీయులు చేర్చుకొన బడుటకు అనుమతి నొసంగవలెను.

(౧౩) పటాలములోని ఉన్నతోద్యోగ పదవులను ఏమరతుల ప్రకారము యూరోపియనుల కొనగనున్నాదో అట్టి మరతులనే యనుసరించి భారతీయ యువకులకు గూడ ఒసగవలెను.

ఇట్లు

మణింద్ర చంద్రనంది (కాసింజపూరు),
డి. ఇ. నాచా,
భూషేంద్రనాథబాను,
బిషప్ డత్ మకల్,
మదనమోహన మాలవ్యా,
కే. వి. రంగస్వామి అయ్యంగారు,
మజ్రుల్ హక్,
వి. యస్. శ్రీనివాసన్,
జేజీబహదూరు సప్రూ,
ఇబ్రహీం రహీంతుల్లా,

బి. నరసింహాశ్వర కర్క,
మిర్ అసద్ అలీ,
కామినీకుమారచందా,
కృష్ణశాపే,
ఆర్. యస్. భంజదేవ్ (కనిక),
యం. బి. దాదాభాయి,
సీతానాథరాయి,
మహమ్మదాలీ మహమ్మదు,
యం. ఎ. జిన్నా.

2. కాంగ్రెసు లీగు ప్రణాళిక

౧౯౧౬ డిశంబరు ౨౯ వ తేదీని భారతకాంగ్రెసు మహాసభలోను, ౧౯౧౬ డిశంబరు ౩౧వ తేదీని అఖిలభారతముస్లింలీగు సభలోను ఈతీర్మాన మామోదించబడెను:

“(ఏ) ఇండియాలోనున్న గొప్పజాతులు ప్రాచీననాగరకతను వారసత్వమువలన బహసినవి; పరిపాలనమునందు చాల సామర్థ్యమును నెల్లడించినవి; ఇండియాలో బ్రిటిష్ పరిపాలన మేర్పడినదిమొదలు నూరేళ్లలోను విద్యావిషయమున చాల అభివృద్ధిని బడసినవి. ఇపుడున్న ప్రభుత్వవిధానమువలన ప్రజల సహజమైన వాంఛితములు సఫలము కాలేదు. ప్రస్తుతకాలపరిస్థితులను, అవసరములను యిది పనికిరాలేదు గావున “సాధ్యమైనంతత్వరలోనే ఇండియాకు స్వపరిపాలన మిచ్చుట బ్రిటిష్ వారి పద్ధతియొ, అభిప్రాయమునై యున్నది” అని శ్రీసార్వభౌమచక్రవర్తిగా రొక్కప్రకటన చేయుటకు తగినసమయ మిపుడు తీర్చిదిద్దిన దని కాంగ్రెసువారు తలంచుచున్నారు.

“(బి) అఖిలభారత ముస్లింలీగువారు నియమించిన ఉపసంఘమువారితో కలసి భారతకాంగ్రెసు స్థాయిసంఘమువారు సిద్ధపరచిన విధానములోని రాజకీయసంస్కరణములను మా కొనసకటమాలమున స్వపరిపాలనమునకు నిర్ధారణయైన ప్రథమప్రయత్నమును చేయవలెనని కాంగ్రెసువారు కోరుచున్నారు.

“(సి) సామ్రాజ్యపునర్నిర్మాణమునందు ఇండియాను డివైడెన్స్ సానమునుండి వైకిలేవనెత్తి సామ్రాజ్యములో స్వపరిపాలనముగల యితరజేతములతోపాటు సమాన భాగస్వామిగా చేయవలెను.”

సంస్కరణవిధానము

౧. రాష్ట్రీయకాసనసంఘములు.

౧. రాష్ట్రీయకాసనసంఘముల సభ్యులలో ౪/౫ వంతు మంది ఎన్నుకొనబడవలెను. ౧/౫ మంది నియమించబడవలెను.

౨. పెద్దరాష్ట్రముల కాసనసంఘములలో సభ్యులసంఖ్య ౧౨౫ మందికిని, చిన్న రాష్ట్రములలో ౫౦ - ౭౫ మందికిని తక్కువగా నుండగూడదు.

౩. వోటరుల సంఖ్యను పీలైనంతవరకు పెచ్చించవలెను. ఆ వోటరులవలననే కాసనసంఘములసభ్యులు ఎన్నుకొనబడవలెను.

౪. ప్రాముఖ్యముగల అల్పసంఖ్యాకసంఘములకు ఎన్నికలద్వారా తనగి ప్రాతినిధ్యమును కలుగజేయవలెను. రాష్ట్రీయకాసనసంఘములలో యీదిగువను వివరింపబడిన అంశాలవారీని ప్రత్యేకనియోజకవర్గములద్వారా మహమ్మదీయులకు ప్రాతినిధ్యముండవలెను.

పంజాబు—ఎన్నుకొనిబడిన భారతీయ సభ్యులలో సగముభాగము

సంయుక్తపరగణాలు	,,	౧౦౦	కి ౩౦	స్థానములు
బెంగాలు	,,	,,	౪౦	,,
బీహారు	,,	,,	౨౫	,,
మధ్యకాష్ఠ్రములు	,,	,,	౧౫	,,
మదరాసు	,,	,,	౧౫	,,
బొంబాయి	,,	మూడవవంతు		

ప్రత్యేక యింటరెస్టులకు ప్రతినిధులకు నియోజకవర్గముల ఎన్నికలలో తప్ప భారత (యింపీరియలు) కాసనసంఘమునకును, రాష్ట్రీయకాసనసంఘములకును సంబంధించిన మరయే యెన్నికలలోను యేమహమ్మదీయులకును పాల్గొనగూడదు.

ఇంపీరియలు కాసనసంఘసభలో గాని, రాష్ట్రీయకాసనసంఘముల సభలలో గాని అనధికారసభ్యులెవరైన యీ రెండుభాషలలో నేజాతికైన సంబంధించిన బిల్లుగాని, బిల్లులోమార్పుగాని, తీర్మానముగాని ఉపపాదించినపుడు ఆ కాసనసంఘములో నున్న ఆజాతికి చేరినసభ్యులు ఆ ప్రశ్నను నిర్ణయింపవలసియున్నచో ఆకాసనసభలో ఆజాతికిచేరిన సభ్యులలో ౩/౪ మంది దానికి ప్రతిపూలగుగానున్నచో దానినిగూర్చి చర్చించగూడదు.

౫. రాష్ట్రీయకాసనసంఘసభ్యులని ఎన్నుకొనుటకు రాష్ట్రీయసంఘమున కధికారముండవలెనుగాని ఆరాష్ట్రీయముయొక్క గవర్నరు కాసనసంఘసభ్యులుగా నుండగూడదు.

౬. ఒకసభ్యుడు కాసనసంఘసభలో నొకప్రశ్న నడిగినప్పుడు దానికి సంబంధించిన యితర అనుబంధ ప్రశ్నల నడుగుటకు అతని కొక్కనికి మాత్రమేగాక తిక్కిన సభ్యులకు కూడ అధికార ముండవలెను.

౭. (ఏ) కష్టము, టపా, టెలిగ్రాఫు, టంకసాల, ఉప్పు, నల్లమందు, ఇనుప దారులు, నైస్యము, నాకాదళము, ఇండియాసంస్థానములు చెల్లించు కప్పములు ఇవి తప్ప తక్కిన ఆదాయవసతు లన్నియును రాష్ట్రమునకే చెందవలెను.

(బి) ఆదాయవసతులను విభజించ గూడదు. రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములు భారతప్రభుత్వమునకు చెల్లింపవలసిన మొత్తములను నిర్ధారణచేయవలెను. తలవని తలంపుగా విపరీతపరిస్థితు లేర్పడుటవలన ఆ మొత్తములను సవరింపవలసిన అవసరము కలిగినచో వాటిని సవరించుటకు పీఠంఁడవలెను.

(సి) రాష్ట్రీయ పరిపాలనకు సంబంధించిన అన్ని విషయములను, అనగా బడుల్లేను పుచ్చుకొనుట, పన్నులను విధించుట, పన్నులను మార్పుట, ఆదాయవ్యయపట్టి కనుగూర్చి వోటుచేయుట మున్నగునాటిసన్నిటిని గూర్చియు చర్చించుటకు రాష్ట్రీయ శాసనసంఘములకు ంపూర్ణాధికార ముండవలెను. వ్యయములకు సంబంధించిన అన్ని అంశములను, ఆదాయమును సమకూర్పుటకు వేరువేరు సాధనముల నూచనలను బిల్లులలో చేర్చి రాష్ట్రీయ శాసనసంఘములవారిచే నామోదింపబడుటకు వాటిని శాసనసంఘ సభలలో నుపపాదించవలెను.

(డి) రాష్ట్రీయప్రభుత్వముయొక్క పరిశీలనకు లోబడి అన్ని విషయములను గూర్చిన తీర్మానములవైనను చర్చ జరుపుటకు శాసనసంఘమువారు చేసిన నిబంధనల ప్రకారము చర్చింపబడుట కధికార ముండవలెను.

(ఇ) రాష్ట్రీయశాసనసంఘసభలో నొక తీర్మాన మామోదింపబడునెడల దానిని గవర్నరు తిరస్కరించినయెడల తప్ప లేనిచో దానిని నెరవేర్చుటకు ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహకవర్గమువారు బాధ్యులై యుండవలెను. ఒక సంవత్సరమునకు తక్కువ కాని కాలాంతరము రాష్ట్రీయశాసనసంఘసభలో ఆతీర్మానమే మరల నామోదింప బడినచో ప్రభుత్వవర్గమువారు దానిని విధిగా కొనసాగింపవలెను.

(ఎఫ్) ప్రజలకు చాలముఖ్యమును, అవసరమును, నిర్ధారణమును అగు నొక నిషయమునుగూర్చి అడ్డగ్నమెంటు తీర్మానము నుపపాదింప గోరునెడల ఆ సభకు వచ్చినవారిలో ౮ వ వంతు మందికి తక్కువ కాకుండా దానిని బలపరచినచో దాని నుపపాదింపవచ్చును.

౮. సభ్యులలో ౮ వంతుకు తక్కువ కానివారు కోరినచో ప్రత్యేకముగా రాష్ట్రీయశాసనసంఘసభను జరుపవలెను.

౯. ధనమునకు సంబంధించిన బిల్లులనుగాక తక్కినబిల్లులను ఉపపాదించు విషయమున రాష్ట్రీయశాసనసంఘమువారు చేసిన నిబంధనలకు లోబడి అట్టి బిల్లుల నుపపాదించవచ్చును. దానికి దొరతనమువారి అనుమతిని కోరవలసిన అవసర ముండ గూడదు.

౧౦. రాష్ట్రీయకాపనసంఘ సభలలో నామోదించబడిన అన్ని బిల్లులును గవర్నరు ఆమోదించిపెట్టుటచే చట్టాలు కావలెను. వాటిని గవర్నరుజనరలు తిరస్కరింపవచ్చును.

౧౧. సభ్యుల అధికారపరిమితి అయిదేళ్లుగా నుండవలెను.

౨. రాష్ట్రీయప్రభుత్వములు

౧. ప్రతిరాష్ట్రీమునకును ఒక గవర్నరు వుండవలెను. సాధారణముగా ఇండియను సివిలుసర్వీసుకుగాని, యేపరమైనటు సర్వీసుకుగాని చేరినవారిని గవర్నరుగా నియమించగూడదు.

౨. ప్రతిరాష్ట్రీలోను ఒక కార్యనిర్వాహకసంఘ ముండవలెను. గవర్నరును యీ సంఘమును కలిసి రాష్ట్రీయ కార్యనిర్వాహకప్రభుత్వముగా నేర్పడవలెను.

౩. సాధారణముగా ఇండియను సివిలుసర్వీసు శాఖవారిని కార్యసంఘసభ్యులనుగా నియమించగూడదు.

౪. కార్యనిర్వాహకసంఘసభ్యులలో కనీసము సగము మందియైనను ఇండియనులుగా నుండవలెను. రాష్ట్రీయకాపనసంఘమునకు ఎన్నుకొనబడిన సభ్యులు వీరిని ఎన్నుకొనవలెను.

౫. వీరికి అధికారకాలము అయిదేళ్లుగా నుండవలెను.

౩. సామ్రాజ్యకాపనసంఘము

౧. సామ్రాజ్యకాపనసంఘమున ౧౫౦ మంది సభ్యులుండవలెను.

౨. వారిలో ౪/౫ వంతు మందిని ఎన్నుకొనవలెను.

౩. రాష్ట్రీయకాపనసంఘములకు సంబంధించిన మహమ్మదీయుల నియోజకవర్గముల పద్ధతిని వీలైనంతవరకు సామ్రాజ్య కాపనసంఘమునకు వోటరుల సంఖ్యను హెచ్చించవలెను. సామ్రాజ్యకాపనసంఘసభ్యుల నెన్నుకొనుటకు రాష్ట్రీయకాపనసంఘములలో ఎన్నుకొనబడిన సభ్యులుగూడ నొక నియోజకవర్గముగా నుండవలెను.

౪. ఎన్నుకొనబడిన ఇండియనులలో ౧/౩ మంది మహమ్మదీయులుండవలెను. వీరిని వివిధరాష్ట్రీయాలలో మహమ్మదీయ నియోజకవర్గములు ఎన్నుకొనవలెను. రాష్ట్రీయకాపనసంఘములకు ప్రత్యేకమహమ్మదీయ నియోజకవర్గములచే ఎన్నుకొనబడిన మహమ్మదీయసభ్యుల ఆంశకు వీలైనంతవరకు చేరునట్టి అంశప్రకారము వీరు ఎన్నుకొనబడవలెను.

మరా—ఒకటవ సెక్షను ౪ వ క్లాజు మరతులను చూడుడు.

౫. ఈకాపనసంఘసభ అధ్యక్షుని కాపనసంఘసభ్యులే యెన్నుకొనవలెను.

౬. ఒకసభ్యుడు సభలో నొకప్రశ్న నడిగినపుడు దానికి సంబంధించిన యితర అనుబంధప్రశ్నల నడుగుటకు ఆతని కొక్కనికిమాత్రమేగాక తక్కినసభ్యులకు గూడ అధికార ముండవలెను.

౭. కాసనసంఘ సభ్యులలో ౯ వంతు మందికి తక్కువ కానివారు కోరినచో ప్రశ్నోక్తముగా కాసనసంఘసభను జరుపవలెను.

౮. ధనమునకు సంబంధించిన బిల్లులనుగాక తక్కినబిల్లులను ఉపపాదించు విషయమున నీకాసనసంఘమువారు చేసిననిబంధనలకు లోబడి అట్టిబిల్లు నుపాదించవచ్చును. దానికి దొరతనమువారి అనుమతిని కోరవలసిన అవసర ముండగూడదు.

౯. ఈకాసనసంఘసభలో నామోదించబడిన అన్ని బిల్లులును గవర్నరు జనరలు ఆమోదించిపిమ్మటనే చట్టములు కావలెను.

౧౦. ఆదాయవసతులు, వ్యయాంశములు మున్నగు ఆర్థికవిషయములకు సంబంధించిన నూచనలన్నియును బిల్లులలో నుండవలెను. అట్టి ప్రతిబిల్లుపైనను మొత్తము ఆదాయవ్యయ పట్టికపైనను సామ్రాజ్యకాసన సంఘమువారు వోటుచేయు నిమిత్తము వాటినన్నిటిని ఆ కాసనసంఘసభలో నుపపాదించవలెను.

౧౧. సభ్యుల అధికారపరిమితి అయిదేళ్లుగా నుండవలెను.

౧౨. ఈదిగువ వివరింపబడిన విషయములు నిర్ధారణగా సామ్రాజ్యకాసన సంఘమువారి కిరికీలనకు లోబడియుండవలెను:

(ఏ) దేశమున కంటటికినిగూడ వర్తింపదగిన చట్టములను చేయుటకు వీలైన విషయములు.

(బి) అంతరరాష్ట్రీయ ఆర్థికసంబంధమునకు అనుకూలించిన రాష్ట్రీయ కాసనములు.

(సి) ఇండియా సంస్థానములు చెల్లించు కప్పములు తప్ప తక్కిన సామ్రాజ్య ఆదాయమునకుమాత్రమే సంబంధించిన ప్రశ్నలు.

(డి) సామ్రాజ్యవ్యయమునకు మాత్రమే సంబంధించిన ప్రశ్నలు, చేతరక్షణము నిమిత్తము చేయబడిన సైనిక వ్యయముల విషయమున సామ్రాజ్య కాసనసంఘసభలో నామోదించబడిన తీర్మానములకు గవర్నరుజనరలు కాన్సిలువారు బాధ్యులు కావవలయు లేదు.

(ఇ) ఇండియాదేశపు పన్నులను (ట్యాంపులు - కస్తమ్ము డ్యూటీలు) సనరించుట, విధించుట, మార్పుట, పన్నులను సెస్సులను రద్దుచేయుట, ఇపుడున్న నాణెముల - బాంకింగు పద్ధతిని మార్పుట, దేశమునందలి పరిశ్రమలలో అన్నిటికినిగాని లేక అర్హమైనవాటికిగాని సహాయములను చేయుట, విరాళముల (బౌండ్లీ) నిచ్చుట.

(ఎఫ్) మొత్తము యిండియా దేశపరిపాలనకు సంబంధించిన అన్ని విషయములను గూర్చియు తీర్మానములు.

౧౩. ఈశాసనసంఘసభలో నొకతీర్మానమామోదించబడునెడల దానిని గవర్నరు జనరలు తిరస్కరించినయెడల తప్ప, లేనిచో దానిని నెరవేర్చుటకు కార్యనిర్వాహక ప్రభుత్వమువారు బాధ్యులై యుండువలెను. ఒక సంవత్సరమునకు తక్కువ కాని కాలానంతరము యీశాసనసంఘసభలో నాతీర్మానమే మరల నామోదించబడినయెడల ప్రభుత్వవర్గమువారు దానిని విధిగా కొనసాగింపవలెను.

౧౪. ప్రజలకు నాలు ముఖ్యమును, ఆవసరమును, నిర్ధారణమును ఆగు కొక విషయమునుగూర్చి అట్లన్న మెంటుతీర్మానము నుపపాదింప గోరునెడల ఆసభకు వచ్చిన వారిలో ౮ వ వంతు మందికి తక్కువకాకుండా దానిని బలపరచినచో దాని నుపపాదింపవచ్చును.

౧౫. రాష్ట్రీయశాసనసభలో గాని, సామ్రాజ్య శాసనసభలో గాని ఆమోదించబడిన ఒకబిల్లును తిరస్కరించుటకు రాజకీయ ప్రతినిధులు (క్రాసు) గారు తమకు గల అధికారమును వినియోగింపగోరినచో అది ఆమోదించబడిన బిల్లు మొదలు ౧౨ నెలలలోగానే దానిని వినియోగించవలెను. అటుల తిరస్కరింపబడిన వార్త శాసనసంఘమునకు తెలుపబడిన బిల్లు మొదలు ఆబిల్లు ఆముఖ్యమునకు వస్తును.

౧౬. సైనికవ్యవహారములు, ఇంజియాకు సంబంధించిన విశేష రాజకీయ వ్యవహారములు, యుద్ధమును ప్రకటించుట, సందిని ప్రకటించుట, ఒడంబడికలను చేసుకొనుట మున్నగు విషయములలో యిండియా ద్వారతనమునకు గల అధికారములలో కల్పించుకొనుటకు సామ్రాజ్యశాసనసంఘమున కధికారము లేదు.

౪. ఇండియా ప్రభుత్వము

౧. ఇండియా గవర్నరుజనరలు భారత ప్రభుత్వ ప్రధానాధికారిగా నుండును.

౨. అతని కొక కార్యనిర్వాహక సంఘ ముండవలెను. దానిలో సగముమంది యిండియను లుండవలెను.

౩. సామ్రాజ్య శాసనసంఘసభ్యులే కార్యనిర్వాహక సంఘమునందలి భారతీయుల నెన్నుకొనవలెను.

౪. సాధారణముగా యిండియను సివిలు సర్వీసువారిని కార్యనిర్వాహక సంఘ సభ్యులనుగా నియమించగూడదు.

౫. ఇంటిరియరు సివిలు సర్వీసు వువ్వోగుల నందరిని నియమించు విషయమున అధికార హంతకులు యీ విధానము ప్రకార మేర్పడు యిండియా దొరతనమునకే యుత్తరమైనను, ఇప్పుడున్న వర్తమలనుగూర్చి బాగుగా నాలోచించియును, సామ్రాజ్య కానసంఘమువారు చేయునట్టి నిబంధనలకు లోబడియును యీ ఉద్యోగులను నియమించవలెను.

౬. ఇండియా గవర్న మెంటువారు సాధారణముగా రాష్ట్రీయ స్థానికవిషయములలో కలుగజేసకొనగూడదు. రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములకు నిర్ధారణగా నియోజిడవి అధికారము లన్నియును యిండియా గవర్న మెంటుకు చేరును. రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వముపైని యిండియా ప్రభుత్వమునకు సాధారణముగా జనరలు నూపర్వీజను, నూపరింటెండెన్సు అధికారము లుండును.

౭. ఈ విధానముప్రకార మేర్పరుపబడిన యిండియా దొరతనమువారు కానస నిర్మాణ ప్రభుత్వ విషయములలో సామ్యమైనంతవరకు యిండియామంత్రికి లోబడనవసరము లేదు.

౮. ఇండియా ప్రభుత్వమువారి లెక్కలను స్వతంత్రముగా తనిఖీ (ఆడిటు) చేయు పద్ధతి యుండవలెను.

౫. ఇండియామంత్రిసంఘము

౧. ఇండియామంత్రిసంఘమును రిద్దుచేయవలెను.

౨. ఇండియామంత్రిశీతిమును యిండియా అంచనాలలో (ఎస్టి మేటు) చేర్చవలెను.

౩. స్వపరిపాలనము గల అధినివేశముల (డొమినియను) ప్రభుత్వముల విషయమున అధినివేశముల (కోలనీ) మంత్రి కెట్టి స్థాన ముండునో యిండియా ప్రభుత్వ విషయమున యిండియామంత్రికిగూడ వీలైనంతవర కెట్టిస్థానమే యుండవలెను.

౪. ఇండియామంత్రికి యిద్దరు ఖాయమైన అండరుశక్తబరీలు సహాయము చేయుచుండవలెను. వారిలో నొకడు ఎల్లప్పుడు భారతీయుడుగానే యుండవలెను.

౬. ఇండియా-సామ్రాజ్యము

౧. సామ్రాజ్యత్యరహితములను పరికిలించుటకును, పరిష్కరించుటకును నిర్మింపబడు అన్ని సంఘములలోను ఇండియాకు అధినివేశములతోపాటు సమానహక్కులును, సమానప్రాతినిధ్యము నుండవలెను.

౨. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునం దంతటను ఇతర దేశీయులకు పౌరులతో సమాన మగు గౌరవమును, హక్కులను భారతీయులకుగూడ కలుగవలెను.

౬. సైనికాది విషయములు

౧. రాజచక్రవర్తిగారి సైనిక సౌకాదళములలో కమిషన్లు ఉద్యోగములను, శానుకమిషన్లు ఉద్యోగములను భారతీయులకుగూడ నియ్యవలెను. వారికి ఇండియాలో సైనికవిద్యను నేర్పుటకును, ట్రైనింగు చేయుటకును, వారిని నియమించుటకును తగిన యేర్పాటులను చేయవలెను.

౨. ఇండియనులు వలంబీరులుగా చేరుట కంగీకరింపవలెను,

౩. ఇండియాలో న్యాయవిచారణకాఖాతు సంబంధించిన అధికారములను కార్య నిర్వాహకాధికారుల కియ్యగూడదు. ప్రతి రాష్ట్రములోను న్యాయ విచారణ కాఖాధికారు లందరును ఆ రాష్ట్రమునందలి ఉన్నతస్థితి న్యాయస్థానమునకు లోబడి యుండవలెను.

2 ఎ. ముల్సీ వేట సత్యాగ్రహము

—

ముల్సీ వేట పూనాకు 30 మైళ్ల సూరమున నున్నది. జి. ఐ. పి. రైల్వేకును, బి. డి. సి. ఐ. రైల్వేకును, బొంబాయి నగరమునకును ఎరెక్ట్రిసిటీని సమకూర్చునిమిత్తము ఆపర్యత ప్రాంతమునందలి నదులకును, జలపాతములకును కట్టలను కట్టించుటకు 1910 లో తాతాపక్షమునంపెనీవా కొక యేర్పాటును ప్రారంభించిరి. ముల్సీ వేటలో వరిపంట మిక్కిలి బాగుగా పండును. ఆచట నివసించునట్టి మావలాల పూర్వీకులు శివాజీమహారాజు సేనలో శౌర్యవీర్యస్థైర్యాదులకు చాల విఖ్యాతిని బడసిరి. తాతాకంపెనీవారిచే నియమింపబడిన వందలకొలది కార్మికులు తమ భూములలోనికి వచ్చుటను చూడగానే మావలాలకు కలవరపాటు కలిగినది. వారు పూనా వెళ్లి “మా భూములను కాపాడుకొనుటకు మే మేమి చేయవలెను?” అని తమ మిత్రుల నడిగిరి. ఆపుడు దేశమునం దంతటను ఆసహాయోద్యమము చాల ప్రబలముగా నుండెను. 20 గ్రామములలో 10000 మంది స్త్రీలును, పురుషులును, బిడ్డలును భూములను యిట్లను గూడ గోల్పోవునట్టి స్థితి యేర్పడెను.

క్రియార ఎన్. సి. కేటరుగారి అధ్యక్షతక్రింద ముల్సీ వేటలో బహిరంగ సభ జరిగినది. “మా భూములను మేము మరల వశపరచుకొందుము. లేదా సత్యాగ్రహ మొనరించి ప్రాణములను వదలెదము.” అని మావలా లందఱును సభలో తెలిపిరి. వారటుల కృతనిశ్చయము లగుటచే అందులకు నాయకత్వమును వహించుటకు పూనా నాయకులు సంసిద్ధులైరి. అందుల కొక చిత్తుప్రమాణపత్రమును తయారుచేసిరి. దానిపైని 1910 మంది మావలాలు సంతకములుచేసినచో సత్యాగ్రహమును ప్రారంభించవలెనని నిశ్చయించిరి. బి. ఎం. భుస్కరేగా రా ప్రాంతమునం దంతటను సంచారముచేసి ప్రమాణపత్రముపైని 10300 మంది మావలాలచేత సంతకములుచేయించిరి. బారామతిలో జరిగినసభలో నాయకులలో నభిప్రాయభేదములు కలిగినను సత్యాగ్రహమును ప్రారంభించుటకు వారు సన్నద్ధులైరి. దీనినిగూర్చి మహారాష్ట్రదేశమునం దంతటను ప్రజలలో నధికమగు సంచలనము కలిగినది. చాలమంది ధనము నిచ్చిరి. మరి పెక్కుమంది స్వయముగా నేవచేసిరి. మావలాలు ప్రత్యేకముగా వెయ్యిరూపాయలఖరీదు గల బియ్యము నిచ్చిరి.

౧౯౨౧ ఏప్రిలు ౧౬ వ తేదీన, అనగా పరమపవిత్రమగు శ్రీరామనవమి పుణ్య దినమన సత్యాగ్రహమును ప్రారంభించునట్లు నిశ్చయింపబడెను. “ఇది కేవలము కాంగ్రెసువారి ఆజ్ఞాప్రకారము జరుపబడకపోయినను కాంగ్రెసువారి విధానములో నొకభాగముగానే దీనిని మేము ప్రారంభించితిమి. ఇది సఫలమైన, కాంగ్రెసు యొక్క ప్రతిష్ఠ అధికమగును. గాంధీసీద్ధాంతమునకు విజయము చేకూరును. విఫలమైనచో బాధ్యత మాది” అని మహాత్మాజీ నాయకులు తెలిపిరి.

శ్రీరామనవమిగోజున ౧౨౦౦ మంది మావలాలు స్త్రీలతోను, బిడ్డలతోను రంగమునకు వచ్చిరి. పూనానుండి ప్రధాననాయకు లందరును వచ్చిరి. వారందరును వెళ్లి కట్టమీద కూర్చొనిరి. వెంటనే అచట పనిచేయుచున్న కంపెనీ క్రాంతిగులు ౫౦౦౦ మందియును పనిచేయుట మానుపెట్టిరి. గాంధీజీ అహింసాసీద్ధాంతమును ప్రార్థిగా ననుసరించుచు వీరీరితిగా నెలగోజులు సత్యాగ్రహము నొనరించిరి. కంపెనీవారు పనిని నిలిపివేసిరిగాన నీరీతిగా నిది సఫలమైనది. వర్ష కాలములో ప్రధానవిషయము జరిగినది. వ్యవసాయదారుల కందికిని ఋణములు చాలాపెచ్చుగా నుండుట సహజముగాన మావలాలకుగూడ ఋణములు చాల పెచ్చుగా నుండెనుగాన వారుగూడ తమకు బదులిచ్చిన షాహుకారుల యనుగ్రహమున కధీనులుగా నుండిరి. ఇటుల ఋణ గ్రస్తులుగానున్న మావలాలకు సత్యాగ్రహమునుగూర్చి ఆందోళన కలిగినది. సత్యాగ్రహము విరమింపబడినచో కంపెనీవారు తమభూములకు ముజరాను చాలతక్కువగా నిచ్చెదనని వీరు భయపడిరి. నాయకులలో కొందరుగూడ వీరికి తోడ్పడిరి. తగినంత ముజరాను కాబట్టుకొను వీరు కంపెనీ మేనేజరులతోను, యింజనీరులతోను రాయబారములను జరిపిరి. సత్యాగ్రహ మొనరించుచున్న మావలాల కీసంగతి యేమియును తెలియదు. ఈవాద్యాలములను నమ్మి కంపెనీవారు పెచ్చుగా ముజరాల నిచ్చెదమని వాద్యాలము చేపిరి. కంపెనీ మేనేజరులకును, దొరతనమునకును ఒకెంబడికలు జరిగినవి. లాంగు ఆక్వోరమనుచెట్టు ప్రకారము భూములపై కంపెనీకి హక్కు కలిగినది. సత్యాగ్రహము తమ భూములనే కొరచున్నారగాని ముజరాలు ఎంత పెచ్చుగానున్నది వాటిని వార పేక్షించలేదు. అన్ని రాష్ట్రములలోను కాంగ్రెసువారిలో మాన్యు కోరెడు వారు, మార్పు కోరనివారు అను రెండుపక్షము లున్నవి. మహాత్మాజీ మాన్యుగూడ నీ రెండుపక్షములు నున్నవి. మార్పుకోరనివారిలో మిక్కిలి పెచ్చుమంది గాంధీజీ పద్ధతిని మనఃపూర్వముగా ననుసరించుచుండిరి. వారి సత్యాగ్రహమున మావలాలకు తోడ్పడుటకు దీక్షబూనిరి. వీరికి కంపెనీవారును, షాహుకారులును ప్రతిపక్షముగా నున్నారు. ఈసత్యాగ్రహము రెండున్నర సంవత్సరములపాటు జరిగినది.

౧౯౨౧ డిసెంబరులో రెండవసారి సత్యాగ్రహము ప్రారంభింపబడినది. సత్యాగ్రహులను అరెస్టుచేయుట, శిక్షించుట, భయపెట్టుట, బాధించుట మున్నగునవి మిక్కిలి హెచ్చుగా జరిగినవి. ఎన్. ఎం. పరజు, డాక్టరు ఫటకు, పి. ఎం. బాపట, వి. ఎం. భుక్కుటే, దస్తగి, డాక్టరు పల్నూరి, జే. ఎన్. కరండికరుగార్లు మున్నగువారిని చాలమందిని అరెస్టుచేసి వారికి శిక్షలను విధించిరి. మొత్తము ౧౨౫ మంది మావలాలను, వలంటీరులు నాయకులు స్త్రీలు మున్నగువారు ౫౦౦ మందియును చెరసాలల కేగిరి. ఈసత్యాగ్రహమునిమిత్తము ౨౫౦౦ రూపాయలు వ్యయమైనవి. స్థానికనాయకులు, యితర నాయకులు మున్నగువారందరును చెరసాలలకు పంపబడిన పిమ్మట హెచ్చు ముజరాల కంగీకరింపవలెనని షాహుకారులును, మార్పుకోరెడుపక్షము నాయకులును మావలాలను అత్యధికముగా బలిపూరిరి. చివరకు సత్యాగ్రహమును వదిలి వేయవలసివచ్చినది. ఈసత్యాగ్రహము నిమిత్తము పి. ఎం. బాపటగారు మున్నగువారు కడవరకును పనిచేసిరి. వీరిందుల కత్యధికముగు త్యాగమును చేసిరి. ఈసత్యాగ్రహమువలన కంపెనీవారు మావలాలభూములనిమిత్తము వారికి చాల హెచ్చుగా ముజరాల నిచ్చిరి. ఆధనమంతయును షాహుకారులకే లభించినదిగాన వేలకొలది రైతులు తమయిల్లను, భూములనుగూడ గోల్పోయిరి.

రద్దుపరచవలెను. లేక (బి) నూతనరాజ్యాంగవిధాన మేర్పడిన పిమ్మట జరుగునట్టి మొదటి ఎన్నికలు ప్రత్యేక నియోజకవర్గములవలననే జరుగవలెను. మొదటి కాసనసభ యొక్క పంచమసంవత్సర ప్రారంభమునందు సమష్టి నియోజకవర్గము లుండవలెనా? లేక ప్రత్యేక నియోజకవర్గము లుండవలెనా? అను విషయమున ప్రజలందరివద్దను వోట్లు వుచ్చుకొనవలెను. (రిఫరెండం)

(బి) సకల్పవిధానము-జాతీయపక్షము:—(ఏ) మొదటి పదియేళ్లలోను సమష్టి నియోజకవర్గములే యుండవలెను. పదేళ్లు గడచినపిమ్మట నియోజకవర్గములను గూర్చి ప్రజలందరివద్దను వోట్లు వుచ్చుకొనవలెను. (రిఫరెండం)

(బి) మొదటి కాసనసభకు మహమ్మదీయసభ్యులలో సగముమందిని (౧౦౦ కి ౫౦) సమష్టి నియోజకవర్గమువారును, తక్కిన సగముమందిని (౧౦౦ కి ౫౦) ప్రత్యేక నియోజకవర్గములవారును యెన్నుకొనవలెను. రెండవ కాసనసభలో ౨/౩ వంతు మందిని సమష్టి నియోజకవర్గమువారును, మూడవవంతువారిని ప్రత్యేక నియోజకవర్గమువారును యెన్నుకొనవలెను.

అటూపిమ్మట సమష్టి నియోజకవర్గములు మాత్రమే యుండవలెను. యాక్తవయసు వచ్చినవారి కందరికిని వోటింగుహక్కు లుండవలెను.

(సి) వైదానికి నవరణ, కొందరు మిత్రులుచేసిన సూచన:— మొదటి కాసనసభలో ౨/౩ వంతు మందిని ప్రత్యేక నియోజకవర్గములను, మూడవవంతు మందిని సమష్టి నియోజకవర్గములను యెన్నుకొనవలెను.

రెండవ కాసనసభలో సగముమందిని ప్రత్యేక నియోజకవర్గములను, తక్కిన సగముమందిని సమష్టి నియోజకవర్గములను యెన్నుకొనవలెను.

అటూపిమ్మట సమష్టి నియోజకవర్గములు మాత్రమే యుండవలెను. మైవారిటి వడలివవారి కందరికిని వోటింగు అధికార ముండవలెను.

మొదటి ౫ యేళ్లును ప్రత్యేక నియోజకవర్గమును, తరువాత ౫ యేళ్లును సమష్టి నియోజకవర్గమును నుండవలెను. ఈ రెండింటినిగూర్చియు ౯ వ సంవత్సరారంభమున ప్రజలందరివద్దను వోట్లు వుచ్చుకొనవలెను (రిఫరెండం). లేక ౨/౩ వంతు మంది ప్రత్యేక నియోజకవర్గముచేతను, మూడవవంతుమంది సమష్టి నియోజకవర్గము చేతను యెన్నుకొనబడవలెను. ౫ వ సంవత్సరారంభమున వీటినిగూర్చి ప్రజలందరి వద్దను వోట్లు వుచ్చుకొనవలెను. (రిఫరెండం.)

(డి) మాలానా షాకతాలీగారి సూచన:—పూర్తిగా గాని, కొంత వరకుగాని సమష్టినియోజకవర్గముల శిర్షికచిహ్నము మొదటి ౨౦ యేళ్ల వరకును మాలానా మహమ్మదాలీగారి ఫార్ములా నంగీకరించవలెను.

(ఎఫ్) భోపాలులో కెండవసభలో సూచన:—మొదటి ౫ యేండ్లను ప్రత్యేకనియోజకవర్గములు. ఆటపిమ్మట మాలానామహమ్మదాలీగారి ఫార్ములాతో సమష్టినియోజకవర్గములు. ఏ శాసనసభలో నైనను మహమ్మదీయసభ్యులలో ౧౦౦ కి ౬౦ మంది అంగీకరించినచో యీ ఫార్ములాను వదిలివేయవచ్చును.

(జి) సిమ్లాలో కడపటి ఫార్ములా:—మొదటి పదియేండ్లను ప్రత్యేకనియోజకవర్గములు. తరువాత సమష్టినియోజకవర్గములు. ఏ శాసనసభలో నైనను మహమ్మదీయ సభ్యులలో ౨/౩ వంతు మంది సమష్టినియోజకవర్గముల కంగీకరింపకపోయినచో వాటి శిర్షికచహ్నము.

3. ఫరిద్వారు సూచనలు

౧. ఇటుపైని ఇండియా రాజ్యాంగవిధానమునందు ప్రజలకు ప్రాతినిధ్యము లభించుటకు మైనారిటీవదలినవారి కందరికిని వోటింగుహక్కు నియ్యవలెను. సమష్టి నియోజకవర్గముల శీర్ష్యుడవలెను.

౨. (ఎ) మైనారిటీవదలినవారి కందరికిని వోటింగుహక్కు కలుగును గాని నొక రాష్ట్రముయొక్క జనసంఖ్యలో ౧౦౦ కి ౨౫ కు తక్కువగానున్న అల్పసంఖ్యాక సంఘములకు మాత్రము జనసంఖ్యనుబట్టి దేశీయ (ఫెడరల్) రాష్ట్రీయశాసనసభలో ప్రత్యేకస్థానము లుండవలెను. ఇతరస్థానములకు పోటీ చేయుటకుగూడ వారికి హక్కు లుండవలెను.

(బి) ఒకరాష్ట్రమునందలి జనసంఖ్యలో మహమ్మదీయులసంఖ్య ౧౦౦ కి ౨౫ కంటెను తక్కువగా నున్నచో జనసంఖ్యనుబట్టి ఆరాష్ట్రీయశాసనసభలో మహమ్మదీయులకు ప్రత్యేకస్థానము లుండవలెను. ఇతరస్థానములకు పోటీ చేయుటకు గూడ మహమ్మదీయులకు హక్కు లుండవలెను. ఇతర సంఘములకు వెయిటేజీ నిచ్చియున్నచో మహమ్మదీయులకుగూడ వెయిటేజీ నియ్యవలెను. ఇపుడు మహమ్మదీయులకున్న వెయిటేజీని నిలువజెబువలెను.

(సి) మైనారిటీవదలినవారి కందరికిని వోటింగుహక్కునియ్యనియెడలను, లేక జనసంఖ్యనుబట్టి వుండవలసినంతమంది వోటరులసంఖ్య వోటరుల జాబితాలో నుండక పోయినయెడలను, మైనారిటీవదలినవారి కందరికిని వోటింగుహక్కు నిచ్చువరకును, లేక జనసంఖ్యనుబట్టి వుండవలసినంతమంది వోటరులసంఖ్య వోటరుల జాబితాలో నుండుటకు వీలగునట్లు హెచ్చుమంది వోటింగు అధికారము నిచ్చువరకును, పంజాబులోను బెంగాలులోను మహమ్మదీయులు అల్పసంఖ్యాకులుగా నున్నను, సమానసంఖ్యగానున్నను వారికి ప్రత్యేకస్థానము లుండవలెను.

3. ఫెడరల్ శాసనసభలు రెండిటిలోను మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యలో మూడవ వంతు వుండి మహమ్మదీయు లుండవలెను.

౪. ఉద్యోగముల నిచ్చుటకు నిర్ణయింపబడిన అర్హతల కనిష్ఠపరిమాణము ననుసరించి పట్టికు సర్వీసు కమిషనరువారు ఉద్యోగముల నిచ్చుచుండవలెను. ఏ సంఘ

మానకునుగూడ నుద్యోగములలో న్యాయముగా చెంపవలసిన స్థానములు లభించుటండ చేయగూడదు. లోపరుగ్రేడు పునోద్యోగములవిషయమున గుత్తపద్ధతి (మొనాటారీ) యుండగూడదు.

౫. ఫెడరలు మంత్రివర్గములోను, రాష్ట్రీయ మంత్రివర్గములోను మహమ్మదీయులకు తగిన ప్రాతినిధ్య ముండవలెను. అందులకు వేరువేరు కాసనసభలలో వేరువేరు పక్షములవారందరును అంగీకరించిన ప్రకార మొక కరారునామా (కన్వెన్షను) జరుగవలెను.

౬. సింధుదేశమును ప్రత్యేకరాష్ట్రముగా చేయవలెను.

౭. బ్రిటిషు యిండియాలో యితరరాష్ట్రములలో నెట్టి పరిపాలనా విధాన ముండునో అట్టి పరిపాలనావిధానమే వార్తువెప్పు సరిహద్దురాష్ట్రములోను, బెలూచిస్తానులోను గూడ నుండవలెను.

౮. ఇటుపైని యిండియాలో ఫెడరలురాజ్యాంగవిధాన మేర్పడవలెను. ఫెడరేషనులో చేరిన రాష్ట్రములకు శేషించిన అధికారము లుండవలెను.

౯. (ఏ) పౌరుల కందరికి వారి విజ్ఞానము, లిప్తి, విద్య, వృత్తి, మత ధర్మాచరణము, మత ధర్మాదాయములు, ఆర్థికవసతులు - వీటి విషయమున పూర్వీ నొసగునట్టి ప్రధానహక్కులు గూడా రాజ్యాంగవిధానమునందు నుండవలెను.

(బి) ప్రధానహక్కులను, వ్యక్తినిబంధనలను బాగుగా కాపాడుటకు రాజ్యాంగ విధానమున స్పష్టమైన యేర్పాటు లుండవలెను.

(సి) రెండు ఫెడరలు కాసనసంఘ సభలలోను మొత్తము సభ్యులలో శ్రీ వంతు వారు అంగీకరించినపుడు తప్ప రాజ్యాంగవిధానమునందు ప్రధానహక్కులను మార్చు గూడదు.

పరమరహస్యము:—వికల్ప(అల్టర్నెటివు) నూచనలు- నిబంధనలు (ఫార్ములా) భోపాలు నిబంధనలు.

(ఏ) అఖిలపక్షఫార్ములా:—(ఏ) పక్షాన్నిగడచినపిమ్మట మైవారిటీ వదలిన వారికందరికి నోటింగుహక్కు నియ్యవలెను. సమష్టినియోజకవర్గముల సేర్పరచవలెను. పదియేళ్లలోపుననే యొప్పుదైనను ఫెడరలు కాసనసంఘసభలోగాని, రాష్ట్రీయకాసన సంఘసభలోగాని మహమ్మదీయసభ్యులలో అధికసంఖ్యాకులు సమష్టి నియోజకవర్గములకు సమ్మతించునెడల ఆకాసనసంఘమునకు మాత్రము ప్రత్యేక నియోజకవర్గములను

4. వైదీలవర్గీకరణమును గూర్చిన గవర్న మెంటు

ఉ త రు వు

ప్రభుత్వప్రకటన నకలు

పత్రికాప్రకటనార్థమై జెయింగునిబంధనల విషయమై ఇండియా గవర్న మెంటు వారు చేసిన ముఖ్యమైన నిర్ణయములు యాక్రిందిగీతిగా వెల్లడిచేయబడివి:

జెయింగునిబంధనలను కొన్ని విషయములలో సవరించవలయునని ఇండియా గవర్న మెంటువారు కొంతకాలమునుండియు ఆలోచించుచుండిరి. ఈ విషయము రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల కరిగింపబడెను. వారు అనధికారప్రముఖులతో విరివిగా సంప్రతించి ప్రజాభిప్రాయమును తెలిసికొనిరి. అంతట ఆయా రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల ప్రతినిధులసమావేశ మొకటి యీ విషయమై జరపబడెను. ఇండియా గవర్న మెంటు వారుకూడ ఆ సెంట్రీఫథలో ప్రముఖులైన మెంబర్లతో యీ విషయమై చర్చించిరి. చర్చింపవలసియుండిన విషయములు చాల కఠినమైన క్లిష్టమైనవిషయములుగా నుండినను, అందువల్ల అభిప్రాయభేదము లెక్కువగా నుండినను, ఈవివిధాభిప్రాయభేదమును ఇండియా గవర్న మెంటువారు పూర్తిగా అంగీకరింపబాలకపోయినను వారి యభిమతములను గౌరవించుటకై చాలవరకు యత్నించిరి. ఎక్కువ ముఖ్యమైనవిషయములలో ఇండియాగవర్న మెంటువారు కొన్ని నిర్ణయములను చేయగల్గిరి. భారతదేశమందంతటను సర్వత్ర సమానసూత్రమునే వర్తింపజేయుటకై యీనిర్ణయములను చేసిరి. ఆనిర్ణయములు ఈదిగువ ప్రకటింపబడినవి:

వై దీ ల వ ర్ గీ క ర ణ ము

శిక్షితులైన వైదీలు (ఏ) తరగతి, (బి) తరగతి, (సి) తరగతి యను మూడు తరగతులుగా విభజింపబడుదురు. ఈక్రింది అర్హతలు గలవారు (ఏ) తరగతిలో చేర్చబడుదురు: (౧) వారు సత్ప్రవర్తనకలవారై జెయిల్లో నుండుటకు అలవాటు పడనివారై యుండవలెను. (౨) వారికి సంఘముగా ఉండే గౌరవమునుబట్టియు, విద్యనుబట్టియు, జీవితపద్ధతులనుబట్టియు హెచ్చు హోదాగా బ్రతుకునట్టివారై యుండవలెను. (౩) వారు యాక్రింది రకపు నేరములనుబట్టి శిక్షితులు కానట్టివారై యుండ

వలెను: (ఏ) ప్రారంభములు, అవసరకర్తృత్వములు, స్వభావార్థమైన దురాకాపూరిత కృత్యములు (బి) రాజద్రోహముగాని పూర్వపన్నాహములతో చేసిన దౌర్జన్యము (సి) సాత్తునుగూర్చిన రాజద్రోహనీరము (డి) ప్రేమను వస్తువులను, తుపాకులు వగైరా ఆయుధములను, ఇతర ఉపద్రవకరమైన ఆయుధములను నీరముచేయు నిమిత్తమైగాని, నీరము చేయబడుటకు సహాయకారిగాని స్వవశమందుంచుకొనుట. (ఇ) ఈ ఉపద్రవములయందు చేరెడి నీరములను పురికొల్పుటగాని, సహాయముచేయుటగాని.

సంఘముందు గౌరవప్రతిపత్తిని గల్గి విద్యులను, జీవితపద్ధతిలను మంచినీటిలో నున్నవారందరును “బి” తరగతి ఖైదీలలో చేర్చబడుదురు. అలవాటుగా జెయుటకు పోవునట్టి ఖైదీలు పూర్వాపరపందర్బాలోచన లేకుండు అంతమాత్రముచేత “బి” తరగతిలోనుండి మినహాయంపబడిజాలరు ఈవర్గీకరణము చేయుటకు అధికారము వహించిన ప్రభుత్వోద్యోగి తన యుక్తాయుక్తచిక్షణను వినియోగించి శిక్షితునియొక్క గుణాలను, పూర్వసందర్భములను గమనించి యాతరగతిలో చేర్చబడునట్లుగా నిర్ణయించగలడు. అతని నిర్ణయము రాష్ట్రీయప్రభుత్వమువారిచే ఖాసుపరచబడవలెను, లేదా మాన్యుచేయబడవచ్చును.

“ఏ” తరగతిలోగాని, “బి” తరగతిలోగాని చేరనట్టి ఖైదీలు “సి” తరగతిలో చేరెదరు.

శిక్షితులను ఆయాతరగతులలో చేర్చెడి అధికారము మైకోర్టులకును, సెషన్సు జడ్జీలకును, జిల్లా మేజిస్ట్రేటులకును, స్వయంపండితురీ ప్రెసిడెన్సీ మేజిస్ట్రేటులకును, జిల్లా మేజిస్ట్రేటులద్వారా సబుడివిజనలు మేజిస్ట్రేటులకును, ఒకటవతరగతి మేజిస్ట్రేటులకును ఉండును. “ఏ” తరగతిలోగాని, “బి” తరగతిలోగాని చేర్చబడుటకై జిల్లా మేజిస్ట్రేటు ప్రథమతః రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వమువారికి సిఫార్సుచేయవలెను. వారు పదిదసిఫార్సులను ఖాసుపరచవచ్చును, లేదా పునర్నిర్ణయము చేయవచ్చును.

ఖైదీల ప్రత్యేకసౌకర్యములు

ఇండియా గవర్నమెంటువారి నిర్ణయములు నిర్ధారణ కాకపూర్వమే వానిని గూర్చి కిందదంతులుగా కొన్ని యాహాకల్పనలు దేశములో ప్రచారమయ్యెను. ఈ త్రిగుణాత్మక వర్గీకరణమును గూర్చి ఈవర్గీకరణమువల్ల ప్రస్తుతపు ఖైదీలకు గల ఫలితమునుగూర్చియు దురభిప్రాయములు బయలుదేరినవని సమరు కిందదంతులవల్ల తెలియుచున్నది. “ఏ” తరగతి ఖైదీలందఱును ఆతరగతిఖైదీల కేర్పడిన సౌకర్యముల నన్నింటిని పొందగలరు. జాతిభేదమునుబట్టి యీ తరగతిఖైదీలు హెచ్చుసౌకర్యములను వేనిని పొందుటకర్హులు కాజాలరు. స్వేచ్ఛాతరగతి ఖైదీల కిచ్చకు ఏర్పడి

యన్న ప్రత్యేక సౌకర్యము లన్నియు “ఏ” తరగతి ఖైదీ, కొడగబడును. అనగా ప్రత్యేకవసతి కవసరమైన మంచము, బల్లవగైరా సామానుపరికరములు, సన్నిహితులతో సమానేశపంభాషణలకు సమంజసమైన అవకాశములు, శరీరసాధక మునకు అవకాశములు, బాహ్యశౌచమునకును, స్నానానులకును కావలసిన తగిన ఏర్పాట్లు చేయబడును.

ఇతరవిషయములలో యీక్రిందినిర్ణయములు చేయబడెను.

“ఏ” తరగతి “బి” తరగతి ఖైదీల ఆహారము మామూలు “ఏ” తరగతి ఖైదీల కివ్వబడు భోజనముకంటె మేలైనదిగానుండును వారియొక్క భోజనము మనిషి ౧ కి ఎంత విలువగలదిగా నుండవలెనో నిర్ణయింపబడును. ఆ విలువయొక్కముగోపలనే వారి భోజనపదార్థములు మారుచుండినప్పుడు, “ఏ” తరగతి “బి” తరగతి ఖైదీలయొక్క మెచ్చుకమైన భోజనపు-ఖర్చును గవర్నమెంటువారు భరించవలెను ప్రస్తుతము స్పెషలుతరగతి ఖయిదీల జెయిలుభోజనమునకు అనుపానముగా వారు ఇతర ఆహారద్రవ్యములను తెప్పించుకొనుట కనుమతింపబడిన క్రితగానే “ఏ” తరగతి ఖయిదీలకు యీ ప్రత్యేకసౌకర్య మొసగబడును.

స్పెషలు తరగతి ఖైదీలు తమ కిష్టమైన గుస్తులను తాము ధరింపవచ్చుననీ సౌకర్యము యధావిధిగానే యుండును. “ఏ” తరగతి ఖయిదీలు గవర్నమెంటు వారి ఖర్చుపై తమకు దుస్తులు సప్లయిచేయబడవలెనని కోరేయెడల “బి” తరగతి ఖయిదీలకు సప్లయిచేయబడు దుస్తులే సప్లయిచేయబడును. “బి” తరగతి ఖైదీలకు “సి” తరగతి ఖయిదీలకంటె కొన్నివిషయములలో మెరుగైన దుస్తులే కొన్ని మార్పులతో యవ్వబడును.

వసతిసౌకర్యములు

“ఏ” “బి” తరగతుల ఖయిదీలకొరకై ప్రతిరాష్ట్రములలోను ప్రత్యేకమైన చెరసాల లుండుట వాంఛనీయము. అట్టి ఏర్పాటు ఆయా రాష్ట్రీయప్రభుత్వములకు గల ద్రవ్యాధారమును బట్టియుండును గనుక ఎప్పటికైనను అట్టి ఏర్పాటును చేయవలసి యున్నదని లక్ష్యముగా నుంచుకొనవలెను. ఈలోపుగా ఆయా రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల వారు ప్రస్తుతము జయిల్ యభివృద్ధికిగల ద్రవ్యావకాశములను పరిశీలించి తమ శక్తి లోపము లేకుండా అట్టి ఏర్పాట్లను చేయుటకు ఆలోచించగలరని ఇండియా గవర్నమెంటువారు నమ్మియున్నారు.

“ఏ” “బి” తరగతి ఖైదీలకు యీప్రత్యేకవసతిని మాత్రమే గాక యీతరగతుల ఖైదీలకు కనిపెట్టి చూచుచుండుటకై జెయిలులో ప్రత్యేకసిబ్బందీ యుండవలె

నని ఇండియా గవర్నమెంటువారు కోరుచున్నారు. ఈ విషయమై వీలైనంత త్వరలో శ్రద్ధ వహింపగోరుచున్నారు.

పై జెప్పినవర్గ విభేదనూత్రము ననుసరించి జెయిల్లో “ఏ” “బి” తరగతుల ఖైదీలకు నిర్ణయింపబడు కాయకృత్యము ఖైదీల తాహతునుబట్టియు, వారి గుణశీలమును బట్టియు, వారి పూర్వజీవితవిధానమునుబట్టియు, వారి పూర్వసందర్భమునుబట్టియు నిర్ణయింపబడవలెను.

ఖైదీలకు చిత్తరంజకమైన వ్యాసంగములు

విద్యాభివృద్ధిని చదువనేర్పిన ఖైదీలకు తగిన గ్రంథ కాలక్షేపములు చిత్తవికాసమునకు తగిన వ్యాపకములుగా సమంజసమైనవి కొన్ని పరతులయనుమలకు లోబడి ఏర్పాటుచేయబడవలెనను మూల సిద్ధాంతమును ఇండియాగవర్నమెంటువారు అంగీకరించుచున్నారు. జెయిల్లో నుం డెడి గ్రంథభాండారములలో ప్రస్తుతస్థితిగతులనుగూర్చి పరిశీలించవలసినదిగా రాష్ట్రీయప్రభుత్వమువారిని కోరెదము. అట్టి గ్రంథభాండారములు లోపభూయిష్టములుగా నున్నయెడల వాటిని సంస్కరింపవలసినదనియు, అట్టి భాండారములు లేనియెడల వాటిని ఏర్పాటుచేయవలసినదనియు కోరెదము. జెయిలు నూపరింపెం డెంటుగారి యనుమతితో పుస్తకములను, పత్రికలను బయటనుండి తెప్పించుకొని చదువనేర్పిన ఖైదీలు చదువుట కనుమతింపబడుదురు.

స్పెషలుఖైదీలకు ఏపరతులననుసరించి అమలులోనున్న రూల్సు ప్రకారముగా వార్తాపత్రికలు చదువుకొనుట కనుమతింపబడుచున్నవో అట్టి పరతులనే యనుసరించి “ఏ” తరగతి ఖైదీలకుగూడ ననుమతింపబడును. అనగా, రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వమువారి యంగీకారముతో కొన్ని ప్రత్యేకసందర్భములలో అనుమతింపబడును. రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములవారు జెయిలువార్తాపత్రిక నొకటి ప్రకటించేయెడలను, లేదా అటుకంటి దొకటి ప్రకటింపదలచినయెడలను యాపత్రిక వారమున కొకనూరు చదువనేర్పిన ఖైదీలకు సప్లయచేయబడును. అక్షరాస్యులైన ఖైదీలకందరికిని యాపద్ధతి వర్తించును. రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములవారు అట్టివార్తాపత్రిక నొకటి ప్రకటింపబాలని యెడల “ఏ” “బి” తరగతుల ఖైదీలకొరకై పర్యాయభివృద్ధిని రాష్ట్రీయప్రభుత్వమువారు ఆహ్వాదించిన ఏ వార్తాపత్రికనైనను సప్లయ చేయవచ్చును.

“ఏ” తరగతి ఖైదీలు పశుమున కొకనూరు ఒక ఉత్తరమును వ్రాసికొనుటకును, ఒక ఉత్తరమును స్వీకరించుటకును, బయటివారితో సంభాషించుటకును అనకాళ మొసగబడును. ప్రస్తుతమున్న పద్ధతిప్రకారము నెల కొకనూరు కాదు. “బి” తరగతి ఖైదీలు నెలకొకనూరు ఉత్తరమునువ్రాసి, ఉత్తరమును స్వీకరించి బయటివారితో నెల

రితో నైనను సంభాషించుట కవకాశ మొసగబడును. ఆయా జెయిల్స్ నిబంధనల ప్రకారము ఇప్పుడున్న డిప్యూ కాలాంటిముల ప్రకారముగాకాదు. వీరితో జెయిలులో మాట్లాడిన సంగతులుగాని, వీరికి చేరిన ఉత్తరములలోని సంగతులుగాని బహిరంగముగా ప్రకటింపబడినయెడల పై జెప్పిన ఉత్తరప్రకృత్యుత్తర సంభాషణసౌకర్యములు రద్దు చేయబడును, లేదా తగ్గింపబడును.

విచారణలోనున్న ఖైదీలకు జరుగు బాట్లు

సాంఘిక గౌరవ ప్రతిపత్తినిబట్టియు, విద్యనుబట్టియు, జీవిత విధానమును బట్టియు యుక్తమయిన జీవితవ్యవస్థలకు అభ్యాసపడినవారు సేరవిచారణలోనున్న ఖైదీలైనయెడల వారికి ప్రత్యేకమైన బరుగుబాట్లు జెయిలులో నుండవలెనను సిద్ధాంతమును ఇండియా గవర్నమెంటువారు ఆమోదించుచున్నారు. కాబట్టి వారి పూర్వజీవిత విధానపు హోదానుబట్టి విచారణలోనున్న ఖైదీలు రెండుతరగతులుగా విభజింపబడుదురు. వారిని ఆచూతురగుతులలో చేర్చుటకు సేరవిచారణచేయు కోర్టువారికి అధికారముండును. కాని, వారి నిర్ణయము జిల్లామేజిస్ట్రేటుయొక్క అంగీకారమునకు లోబడి యుండును. ఇందులో మొదటిరకమువారికి పైజెప్పిన “ఏ” “బి” తరగతి ఖైదీల కీయబడు భోజనమియ్యబడును. రెండవరకమువారికి “సి” తరగతి ఖైదీలకీయబడు భోజనమియ్యబడవలెను. విచారణలోనున్న ఖైదీలలోరెండవరకములవారికిని జెయిలులో ఇవ్వబడుభోజనమునకు తోడుగా వారిస్వాంతభిక్షుచ్చమీస యితిర ఆహారద్రవ్యములను వారు జెయిలు అధికారులద్వారా తెప్పించుకొనుట కవకాశ ముండును. అమలులోనున్న మార్పు ప్రకారము వారు తమ స్వాంతదుస్తులనే ధరించుటకు అనుమతింపబడుచున్నారు. కాని, కొన్ని సందర్భములలో విచారణలోనున్న ఖైదీలు సరియైన స్వాంతదుస్తులు లేకయున్నను తమ స్వజనులద్వారా బయటనుండి మంచిదుస్తులను తెప్పించుకొనజాలని యెడలను జైలుల అధికారులే తగినదుస్తులను వీరికి సప్లయ చేయవలెననియు, అట్టి దుస్తులు మామూలుఖైదీల దుస్తులవంటివిగా నుండరాదనియు ఒకసలహా యివ్వబడినది. ఈ సలహాను రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములవారు అనుసరింపగలందులకై ఇండియా గవర్నమెంటు వారు ఆమోదించి తెలియజేయుచున్నారు.

అమలులోనున్న జెయిలు నిబంధనలను వికాలభావముతో అన్వయించి వర్తింపజేయుటవల్లను, ఇప్పుడు నూచింపబడిన మార్పులను అనుసరించుటవల్లను ఖైదీలకు మంచి ఖానాలను, గదులను ఏర్పాటుచేయుటవల్లను ప్రస్తుత దరియాప్తులవల్ల వాంఛనియ్యమని భావించబడిన అభివృద్ధులను చేయడమగును. ఈనక ఆయా రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వముల వారు ఇప్పుడు జెయిల్స్ లోనున్న వసతిసౌకర్యములను వృద్ధిచేయుటకును, ఇప్పుడున్న

ఆధాగావకాశములను ప్రశస్తమగు రీతిని వినియోగించుటకు శ్రద్ధవహించి శక్తివంచన లేక పూనుకొనగలరని ఇండియా గవర్నమెంటువారు తలచుచున్నారు. నేరవిచారణలోనున్న ఖైదీలలో కొందరు నిత్యవిధిగా జైల్లోలకు అలవాటుపడినవారును, ఘోర నేరమును చేసినవారును ఉందురు. ఇదివరకు శిక్ష ననుభవించియుండనివారును ఉందురు. ఇదివరకెన్నడును శిక్ష ననుభవించియుండనివారిని రెండవరకమువారిలో చేర్చక ప్రత్యేకముగా నుంచవలయునను విషయమును ఇండియాగవర్నమెంటువారికి తమ యభిప్రాయమును నివేదించినవారిలో చాలమంది నొక్కిచెప్పియుండిరి. ఇప్పుడు ముందులో నున్న పద్ధతి ప్రకారముగా యిట్టి వ్యత్యాసము జైల్లోలో పాటించబడుచున్నదనే తెలియుచున్నది గనుక యీ విషయమై క్రొత్తగా ఉత్తరువులను జారీచేయవలసిన యగత్యము లేదని ఇండియా గవర్నమెంటువారు తలచుచున్నారు.

పై జెప్పబడిన పద్ధతుల ననుసరించి ఆయారాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములవారు తమ జైలులు నిబంధనావశ్యులను సవరించి మార్పు చేయవలసిన దనియు, ఖైదీలచట్టములోని ౬౦ సెక్షనుక్రింద అవసరమైన క్రొత్తరూల్సును తయారుచేయవలసినదనియు ఇప్పుడు కోరబడుచున్నారు. అట్టి రూల్సు సవరణలను చేయులోపుగా, వీలైనంతవరకు యీ క్రొత్త సంస్కరణములను వెంటనే అమలులో నుండవలసినదిగా కోరడమైనది.

4. ఎ. ౧౯౩౦ జూలై, ఆగస్టులలో జరిగిన

శాంతి సూచనలు

౧౯౩౦ జూలై ఆగస్టునెలల్లో చెరసాలలలోనున్న కాంగ్రెసు నాయకులకును, తమకును జరిగిన లేఖలను ప్రకటించుచు, సర్ జేజబహదూరు సప్తూ, ఎం. ఆర్. జయకరుగార్లు వ్రాసిరి :

“దేశమున కాంతిపరిస్థితులను కలిగించుటకు రెండునెలలకుండి మేము చేయుచున్న ప్రయత్నములకు సంబంధించిన విషయముల నీవిగువను వివరించుచున్నాము.

౧. పండిత మోతీలాల్ నెహ్రూగారు కాండుటేబిలుసభలో పాల్గొనుటను గూర్చి లండను డెయిలీ మోరార్లుపత్రిక ప్రత్యేకవిలేఖరి బార్లి స్టోకోంబుగారితో ౧౯౩౦ జనవరి ౨౦ వ తేదీని సంభాషించిరి.

౨. అటుపిమ్మట కొలదికాలములోనే స్టోకోంబుగారు బొంబాయిలో మరల మోతీలాలుగారితో సంభాషించిరి. అటుపిమ్మట స్టోకోంబుగారు కొన్ని మరతులను వ్రాసి మోతీలాలుగారి కిచ్చిరి. అటుతరువాత బొంబాయిలో మోతీలాలు, జయకరు, స్టోకోంబుగార్లు ముగ్గురును సూత్రమే కలిపికొనినపుడు ఆ మరతులను మోతీలాలుగారు రామొదించిరి. జయకరుగారుగాని, మరెవరయినగాని యీ మరతులనుగూర్చి రాజప్రతినిధి (యిర్విన్ ప్రభువు)తో సంభాషించుటకు ఆధారముగా నుండుటకు ఆమరతులుగల పత్రముతాలూకు ఒకనకలను మోతీలాలుగారి అంగీకారముతో స్టోకోంబుగారు జయకరుగారికి పంపిరి.

౩. అటులనే ఢిల్లీలోనున్న సప్తూగారికిగూడ సొక ప్రతిని సంపుడు స్టోకోంబుగారు లేఖను వ్రాసిరి. “ఈ మరతులపై వాధారపడి మనము మళ్లించుదుముగా రాజప్రతినిధితో సంభాషించుటకు మోతీలాలుగా రంగీకరించిరి.” అని స్టోకోంబుగారు సప్తూగారికి వ్రాసిరి.

మోతీలాలుగా రామొదించిన షరతులు

బొంబాయిలో ౧౯౩౦ జూను ౨౫ వ తేదీని యీ మరతులను మోతీలాలుగా రామొదించిరి.

“భావి భారతరాజ్యాంగవిధానమునుగూర్చి కాండుటేబిలుసభవారు సమగ్రమైన స్వేచ్ఛతో ఎట్టి సూచనలను చేసెదరో, అసూచనలపైని పార్లమెంటువా రెట్టిభావమును వెల్లడించెదరో యిపుడు వూహించుట కవకాశము లేకపోయినను భారతదేశమునకు గ్రేటుబ్రిటనుతో అనేక సంవత్సరములనుండి సంబంధ మేర్పడుటవలనను, ఇండియాలోని ప్రత్యేకావశ్యకతలను, స్థితిగతులనుబట్టియును కాండుటేబిలుసభవారు నిర్ణయించెడురీతిని కావలసిన మార్పులను, బదలాయంపులను చేసుకొను పద్ధతిని ఇండియాకు సమగ్ర బాధ్యతాయుతప్రభుత్వము నేర్పరుపవలెనను వాదమును తాము బలపరచెదమని బ్రిటనుదొరతనమువారును, ఇండియా దొరతనమువారును రహస్యముగా వాదనము చేయునెడల, వారటుల వాదనము చేసెదరను విషయము నాకు బాధ్యతగల మధ్యవర్తి తెలిపినయెడల నేను దానిని స్వయముగా గాంధీజీకిని, పండిత జవహరులాలుకును తెలియ జేసెదను. దొరతనమువా రిట్టివాదనమునుచేయుటయును, కాంగ్రెసువారు దాని నామోదించుటయును జరిగినచో దేశమున మొత్తముమీద సమాధానమేర్పడును. అప్పుడు కాంగ్రెసువారు సత్యాగ్రహమును విరమించుటయును, దొరతనమువారు కఠినకాసనములను రద్దుపరచి రాజకీయపైదీల నందరిని విడుదలచేయుటయును అటుపిమ్మట రెండుపార్టీల వారును కలసి అంగీకరించిన షరతులపైని కాంగ్రెసువారు కాండుటేబిలుసభలో పాల్గొనుటయును జరుగగలవు.” అని మోతీలాలుగా రనిరి.

రాజప్రతినిధికి లేఖ

ఈషరతులప్రకారము నాధారముగా చేసికొని మేము సిల్లా వెల్లి గత జూలై నెలలో మొదటివారమున రెండుసారులు రాజప్రతినిధితో సంభాషించితిమి. దేశమునందలి స్థితిగతులను తెలియజేసితిమి. చివరకు యీలేఖను జూలై ౧౩ వ తేదీని సిల్లానుండి రాజప్రతినిధికి వ్రాసితిమి.

“ప్రియమైన ఇర్విన్ ప్రభువా,”

“దేశమునందలి రాజకీయ పరిస్థితులను మీకు మేము తెలుప గోరుచున్నాము. వెంటనే దేశమున కాంతిని నెలకొల్పుటకు కొన్ని యేర్పాటులను చేయుట అత్యవసరమని మేము తలచుచున్నాము. సత్యాగ్రహోద్యమమునందు గల ప్రమాదములను మేము గ్రహించియేర్చున్నాము. మీ కిద్దరికిని దానితో నెట్టి సంబంధమును లేదు. దానిని గూర్చి మా కెట్టి సానుభూతియును లేదు. ప్రస్తుతము ప్రజలకును, ప్రభుత్వమునకును సంఘర్షణ మేర్పడుటచే దొరతనమువారు కఠిన కాసనముల నమలులలో పెట్టవలసిన అవసరము కలిగినది. అందువలన ప్రజలలో మన

స్తాపము కలిగినది. దేశమునకు స్థిరముగ లాభమును గలిగింపవలసిన యథార్థములగు కార్యములను నెరవేర్చుటకు వీలులేకుండ పోవుచున్నది. ప్రస్తుతస్థితిని చక్కబరచుటకును, దేశమున చహజపరిస్థితులను నెలకొల్పు విషయమున తోడ్పడునట్లు కాంగ్రెసునాయకులను ప్రోత్సహింపరచగలుగుదు మను శాశ్వతలనను, నమ్మకమువలనను వారిలో కొంత మందితో దీనినిగూర్చి చర్చించుట దేశమునకును, దొరతనమునకును మేము నెరవేర్చవలసినవిధి యని మేము తలచుచున్నాము.”

“సత్యాగ్రహమును ప్రతిఘటించుట తప్పనిసరి యని మీరును, మీ దొరతనము వారును తలచుచుండినను రాజ్యాంగవిధానసమస్యను అందరును అంగీకరించి నిర్ణయించుటకు కల అవకాశముల నన్నిటిని అన్వేషించవలెనని మీరు మనఃపూర్వకముగా కోరుచున్నారని మీ ఉపన్యాసమునుబట్టి మేము తలచుచున్నాము. మేము దానిని సరిగా గ్రహించితిమనియే భావించుచున్నాము. కాంగ్రెసువారుసత్యాగ్రహమును విరమించినచో దొరతనమువారు చేసిన అవసర నిబంధనలను కొనసాగింపవలసిన అవసరముండ దని మేము నమ్ముచున్నామని వేరుగా తెలుపవలసరము లేదు.”

“మా అభిప్రాయములను గాంధీ, పండిత మోతీలాలు, పండిత జవహరలాలుగార్లు కరిగించి దేశహితార్థము మావిజ్ఞప్తి నామోదించి మిక్కిలి గొప్పదగు రాజ్యాంగవిధాన సమస్యను కాంతిపరిస్థితులలో పరిష్కరించుట కవకాశమును కలుగజేయవలె నని మేము వారిని కోరునిమిత్తము వారి ముగ్గురితోను సంభాషించుటకు అనుమతి నియ్యవలెనని మేము విముఖులను కోరుచున్నాము. మేము వారివద్దకు వ్యక్తిపరముగానే వెళ్లదముగాని ప్రభుత్వప్రతినిధులుగాను, లేక యేపార్టీయొక్క ప్రతినిధులుగాను వెళ్లుట లేదని మేము స్పష్టపరుపగోరెదము.

“చెరసాలలోనున్న వీరిని చూచుటకు మీ రనుమతి నియ్యగోరునెడల అందులకు కావలసిన సౌకర్యముల నన్నిటిని మాకు కలుగజేయునట్లు స్థానికప్రభుత్వములకు ఉత్తరువులను పంపగోరెదము. మీరు అనుమతి నిచ్చునెడల మేము వారితో రహస్యముగా సంభాషించుట రంగీకరించవలెను. మేము సంభాషించునపు డచట ప్రభుత్వోద్యోగులెవరును నుండగూడదు. సాధ్యమైనంతత్వరలోనే మేమువారిని కలుసుకొనవలసియున్నదనిగూడ విన్నవించుచున్నాము.

“దీనికి ప్రభుత్వరమును ‘ఎం. ఆర్. జయకరు, హోటేలువిన్సెలు’ అను అడ్రసుకు పంపగోరెదము. చిత్తగించవలెను,

లేజిలహదూరు స్పృహ, ఎం. ఆర్. జయకరు.”

రాజప్రతినిధి ప్రత్యుత్తరము

“సియమైన జయకరుగాడు,

“జూలై ౧౬ న మీరు వ్రాసిన లేఖ చేరినది. దేశమున మరల కాంతిపరి
స్థితులను కలిగించుటకు సర్వశక్తులను వినియోగింపదలచితి మని మీరును,
సమ్రాటగును తెలిపియున్నారు. దానినిగూర్చి గాంధీ, మోతీలాలునెహ్రూ,
జవహరలాలునెహ్రూగార్లలో సంభాషించుట కనుమతసి కోరితిరి. జూలై నెల ౯ వ
నేదీని కాసనపథిలో నే నుపన్యసించినపుడు సత్యాగ్రహమును, నూతనరాజ్యాంగవిధాన
మునుగూర్చి నా అభిప్రాయమును, నాదొరతనముయొక్క అభిప్రాయమును నిర్ధారణ
చేయుట కవకాశము కలిగినది. సత్యాగ్రహమువలన భారతదేశమునకు చాలసప్తము
కలుగుచున్నదని మేము తలచుచున్నాము. ఇండియాలో చాల ముఖ్యసంఘములును,
వర్గములును, పక్షములునుగూడ నిట్టిభావమునే నెల్లడించెను. కావున వారి సహాయ
ముతో దొరతనమువారు తమ సర్వశక్తులను వినియోగించి దీనిని ప్రతిఘటించుచునే
యుండినవలెను. అన్నివర్గములవారును అంగీకరించిన నూతనరాజ్యాంగవిధాన మేర్పడ
వలెననిగూడ మేము ముఖ్యముగా కోరుచున్నామని మీరు సరిగానే గ్రహించితిరి.

“ప్రెస్టుటర్ కమిటీవారి నూచనలను పరీక్షించిన పిమ్మట యిండియా దొర
తనమునా రెట్టి నూచనలను చేయునదియును, రాండుటేబిలునా రెటుల నిర్ణయించునది
యును, చివరకు పార్లమెంటునారెటుల నిర్ణయించునదియును నే నిపుడూహించుట కెట్టి
అవకాశమును లేదు. భారతీయులు ప్రస్తుతము యేప్రత్యేక కాఖిలనుగూర్చి బాధ్య
తను వహించుటకు వీలులేదో వాటినితప్ప తక్కినకాఖిల పరిపాలనములో వారి కధిక
ముగు నధికారము లభించునట్లు వారికి తోడ్పడవలెనని నేనును, యిండియా దొరతనము
వారును, బ్రిటనుదొరతనమువారును కోరుచున్నామని నేను తెలిపియున్నాను.
ఆప్రత్యేకకాఖిల లేవి? వాటికిచేయవలసిన యేర్పాటులేవి? అనువిషయములను రాం. టే.
సభవారే నిర్ణయింపవలెను. రెండుపక్షములకును పరస్పరవిశ్వాసమున్నచో అంగీకారము
కలుగుట అసాధ్యము కాదనియే నే నెల్లప్పుడును తలచుచున్నాను. మీరు చేయదలచిన
యీప్రయత్నమువలన దేశమున కాంతిని నెలకొల్పింపకు సహాయము చేయగలుగుదు మని
మీరు నమ్ముచేడల మీప్రయత్నమున కభ్యంతరమును కలిగించుట నాకును, నాదొరతన
మునకునుకూడ న్యాయముకాదు. మొదటినుండియును సత్యాగ్రహమును ముగ్ధిరముగా
ప్రతిఘటించుటలో దొరతనమునకు తోడ్పడుచున్నవారి సహకారము చాల ముఖ్యమైన
దనికూడ నేను తలచుచున్నాను. నేను మీప్రయత్నమున కభ్యంతరములను కలిగింపవలె

ననివారు కోరరనియే నేను తలచుచున్నాను. ఇండియాదేశమున కాంతిని నెలకొల్పి విమోచము దేశనేవానిదియో మీరు ప్రయత్నించుటకు కావలసిన యేర్పాటుల నన్నిటిని చేయవలెనని మీవద్దనుండి ప్రత్యుత్తరమురాగానే నేను ఉత్తరువులను పంపెదను

చిత్తగించవలెను,

ఇ ర్వి ను."

నైఘోలకు గాంధీజీ రెండు లేఖలను వ్రాయుట

మాకును, రాజప్రతినిధికిని జరిగిన రెండు లేఖలను పట్టుకొని మేము పూనాలో ఎరవాడచెరసాలకు జూలై ౧౯౩౦ జూలై ౨౩, ౨౪ తేదీలను గాంధీజీతో సంభాషించితిమి. మాకును, రాజప్రతినిధికిని జరిగిన సంభాషణలోని ముఖ్యవిషయములను, స్థితిగతుల నన్నింటిని మేము గాంధీజీకి తెలియజేసితిమి. ఆలహాబాదులో వయినీచెరసాలలోనున్న మోతీలాలునెహ్రూ, జవహరలాలు నెహ్రూగార్ల కిచ్చుటకు గాంధీజీ మా కోకనోటును, ఒక పుత్తరమును వ్రాసి యిచ్చెను.

(౧) ఇండియాకు సంపూర్ణ స్వరాజ్యము నిచ్చుపందర్భమున తాత్కాలిక దశలో అవసరమగు రక్షణలనుగూర్చి మాత్రమే కాండుటేబిలుసభలో చర్చించుటకు నాకెట్టి అత్యవసాయములేదు. ఆసభలో యిండియా డెస్కుపనుస్య నెవరైన తలపెట్టినచో దానిని తిరస్కరించగూడదు. కాండుటేబిలు సభాసభ్యులుగమునుగూర్చి నేను బాగుగ తెలుసుకొనకుండు కాంగ్రెసువారు కాండుటేబిలుసభలో వాల్దానులకు నే ననుమతింపజాలను.

(౨) కాండుటేబిలుసభ సంతృప్తికరముగా నున్నచో సత్యాగ్రహమును విరమించుట సహజఫలితమే యగును. కేవలము కాసనములను తిరస్కరించుటకు మాత్రమే యిపుడు జరుపబడుచున్న కాసనోల్లంఘనముమాత్రమే విరమింపబడును. సారాను, సీమగుడ్డలను విక్రయించగూడదని దొరతనమువారు ఉత్తరువు చేయువరకును సారా సీమగుడ్డల దుకాణములవద్ద మాత్రము పికెటింగు జరుగుచునేయుండును. ప్రజలు ఉప్పును చేరుకొనుచునే యుండవలెను గాన ఉప్పుచట్టములోని శిక్షానిబంధనలను అమలులో పెట్టగూడదు. దొరతనమువారియొక్కయు, యితరులయొక్కయు ఉప్పుడిపోలపైని కాంగ్రెసువారు దృఢాదులను పలుపరు. ఈ మరతును తక్కినమరతులలో చేర్చక పోయినను వ్రాతమూలకముగా వీటికి అంగీకరించినచో నేను సమ్మతించెదను.

3. (౩) సత్యాగ్రహము విరమింపబడగానే సత్యాగ్రహఖయిదీలలోను, ఇతర రాజకీయఖయిదీలలోను చెరసాలలలో శిక్ష ననుభవించుచున్నవారిని విచారణ పూర్తి

కానందున చెరసాలలో నుంచబడినవారిని యావస్కందినిగూడ విడుదల చెయ్యవలెను. దౌర్జన్యముచేసినవారిని, దానిని ప్రోత్సహపరిచినవారిని తప్ప తక్కినవారి నందరిని విడుదల చెయ్యవలెను.

(బి) ఉప్పుచట్టము, ప్రెస్సుయాక్టు, రివిన్యూయాక్టు మున్నగువాటికింద దొరతనమువారు వశపరుచుకొనిన బ్రజలసామ్రులను మరల వారి కిచ్చివేయవలెను.

(సి) శిక్షింపబడిన సత్యాగ్రహులవద్దనుండియు, ప్రెస్సుయాక్టుకిందను కమాలం చేయబడిన జర్నాలను, సెక్యూరిటీలను మరల నిచ్చివేయవలెను.

(డి) సత్యాగ్రహకాలమున రాజీనామా నిచ్చినట్టియు, బర్తరపుచేయబడినట్టియు గ్రామోద్యోగులలోను యితరవుద్యోగులలోను మరల తమ వుద్యోగములలో చేరగోరు వారికి ఉద్యోగముల నియ్యవలెను.

మ.రా :—ఆసహాయోద్యమము జరిగినప్పటి విషయములకు గూడ నివి వర్తింప వలెను.

(ఇ) రాజప్రతినిధి చేసిన ఆర్డీ నెక్కుల నన్నిటిని రద్దుచేయవలెను.

ఫ్రైదులోనున్నవారికి రాజకీయవిషయములు సరిగా తెలియవు గనుక వాటి పైని ఖయదీలు యెట్టి అభిప్రాయములను తెలుపగూడదు గాన నా అభిప్రాయము కేవలము తాత్కాలికమే. ఉద్యమముతో నాకు సంబంధ ముండినపుడు నా అభిప్రాయమునకు నేను శోరునట్టి విలవను నేనిపుడు శోరగూడదనియే నేను తలంచుచున్నాను. మోతీలాలునెహ్రూ, జవహరలాలునెహ్రూ, వల్లభాయీపటేలుగార్లకును ఉద్యమమును కొనసాగించుచున్నవారికిని జయకరుసప్రూ గార్లు దీనినిచూపించవచ్చునుగాని ప్రతికలలో నెంతమాత్రమును ప్రకటించగూడదు. ప్రస్తుతము దీనిని రాజప్రతినిధికి చూపించగూడదు. ఈమరుతులు అంగీకరింపబడినను ప్రస్తుతము నేను శోల్పోయిన ఆత్మవిశ్వాసము నన్ను విడుదల చేసినపిమ్మట నాకు మరల కలిగిననేగాని నేను రాం. టే. సభకు వెళ్లజాలను. ఆసభకు ఆహ్వానింపబడిన భారతీయులందరును కలసి ముందుగా నాలోచించి అంగీకరించి వారందరును కలిసి శోరదగిన రాజ్యాంగవిధాన కనిష్ఠపరిమాణమును నిర్ణయించవలెను. నేను రాజప్రతినిధికి వ్రాసిన లేఖలోని పదకొండు అంశములలోను యిరువదియన్న ఉద్దేశము నెరవేరునా అని ప్రతిస్వరాజ్యవిధానమును అవసరము వచ్చినప్పుడు పరిశీలించుటకు నాకు స్వాతంత్ర్య ముండవలెను.

ఎం. కె. గాంధీ,

ఎరవాడ సెంట్రలు జైలులు, ౨౩ జూలై ౧౯౩౦.

పండిత మోతీలాలుగారికి గాంధీజీలేఖ

“నాస్థితి చాల అసందర్భముగానే యున్నది. నాస్వభావమునుబట్టి చెరసాలలకు తెలుపబల జరుగుచున్న విషయములనుగూర్చి నేను నిర్ధారణగా నభిప్రాయమును తెలుపజాలను. వ్యక్తిపరముగా నాకు సంశ్చిప్తి కలిగింపదగిన అంశములను మాత్రమే చాల చిత్తుగా వ్రాసి మన మిగ్రుల చేతి కిచ్చితిని. స్లాకోంయుగారిచేతికి లేఖ నిచ్చుటకు నా కిష్టము లేకపోయినది. మీతో సంభాషింపవలె నని మాత్రమే నే నతినితో చెప్పితిని. కాని సంభాషణను పత్రికలలో ప్రకటించుట కత డనుమతిని కోరుటచే నేను దానిని తిరస్కరింపజాలక పోతిని. మిమ్ములను చూడక ముందే దానిని ప్రకటించుటకు నేను సమ్మతించితిని. గౌరవప్రద మగు పరిష్కారము జరుగుటకు పక్ష్యకాలము వచ్చినచో దాని కభ్యంతరము కలిగిండుటకు నే నంగీకరింపను. అట్టికాల వింకకు రాతే డనియే నేను తలచుచున్నాను. పండిత జవహరలాలుగారి అభిప్రాయమే కడపటినిగ్రహముగా నుండవలెను. మీరును నేనును మనఅభిప్రాయములను జవహరలాలుగారికి తెలుపగలము. నే నెంతవరకు ఊర్లగలిగినదియును నేను సప్రూ జయకరుగార్ల కిచ్చిననోటులో స్పష్టపరచితిని. నికరమైన కాంగ్రెసుపద్ధతికిని, ప్రజలలో ప్రస్తుతముకలిగిన మనోభావమునకును నాస్థితి అసందర్భముగా నున్న దని జవహరలాలుగారు తెలిపవచ్చును. లాహోరు తీర్మానమునకు భిన్నముగాకుండి మీరు మరెట్టిబలములను నూచువలను చేసినను నే నంగీకరించెదను. నానోటులోనివిషయములను మీ రామోదింపజాలనిచో నాటికి మీ రెట్టివిలక్షణము యియ్యనవసరములేదు. నేను రాజప్రతినిధికి వ్రాసినమొదటి లేఖలో వివరించిన ౧౧ అంశములను మీకును, జవహరలాలుగారికిని అప్పుడు వచ్చలేదు. ఇప్పటికిని మీఅభిప్రాయములులనేయున్నదా? ఇండిపెండెన్సుయొక్క సారమంతయును నాటిలో నున్నదని నేను యూధిగ నమ్ముచున్నాను. భారతీయులు వెంటనే అమలుజరుపజాలనివాటిని నే నంగీకరింపజాలను. ఈ నోటులో నేను మూడిటినిమాత్రమే యేర్పొనినను తక్కిన ఎనిమిదింటిని నేను వదలుకొనలేదు. సత్యాగ్రహసందర్భమున నే నీనూడుఅంశములను వివరించితిని. ఇప్పటివరకు మనకు చేహరినస్థితిని భంగపరచునట్టి ఒడంబడికకు నేను సమ్మతించును.

ఎరవాడమందీరము, ౨౩ జూలై ౧౯౩౦.

ఎం. కె. గాంధీ.”

మేము ౧౯౩౦ జూలై ౨౬, ౨౭ రోదీలలో నయినీజయిలులో మోతీలాలు, జవహరలాలుగార్లను చూచితిమి. రాజప్రతినిధికిని, మాకును జరిగినలేఖలను, గాంధీగారిచ్చిన నోటును, ఉత్తరమును వారు చదివిరి. సంగతుల నన్నిటిని మేము వారి కరిగించి

తిమి. జవహరలాలు, మోతీలాలుగార్లు కలసి ఒకనోటును, జవహరలాలుగారు ప్రత్యేకముగా నొకలేఖను గాంధీజీకి వ్రాసి మా కిచ్చిరి.

౧౯౩౦ జూలై ౨౮ వ తేదీని నెహ్రూగార్లు వ్రాసిననోటు

“సప్త్రా జయకరుగార్లతో మేము చాలనేపు సంభాషించితిమి. వారు ఎరవాడ జయిలులో గాంధీజీతోను, నయినీజయిలులో మాయద్దరితోను సంభాషించుటకు సంబంధించిన పూర్వవృత్తాంతమునంతను వారు మా కెరిగించిరి. వీలయినచో సత్కారమును పూర్తిగాగాని, తాత్కాలికముగాగాని విరమింపజేయుటయే తమ యుద్దేశముని వారు తెలిపిరి. కాంతి స్థాపింపబడవలెనని వారు ముఖ్యముగా కోరుచున్నారనుట నిశ్చయము. భారతీయులు స్వరాజ్యసంపాదనమున కిదివరకే చాల త్యాగములను చేసి యున్నారు. భారతప్రజలకు గౌరవప్రదమును, స్వాతంత్ర్యపరము నగుపద్ధతిని కాంతిని నెలకొల్పుటకు గల అవకాశముల నన్నిటిని మేము సంతోషముతో నశ్వేషించెదము. కాంగ్రెసుతీర్మానములలో ముఖ్యవిషయములలో సవరణలను చేయుటకు మా కెట్టి అధికారమును లేదు. కాంగ్రెసువారు వ్రాసుకొనిన ప్రధానాంశము ఆమోదింపబడినచో కొన్ని పరిస్థితులలో వివరములలో మాత్రము మార్పుచేయవగు నని మేము సలహా నియ్యగలుగవచ్చును. దీనికి మొదటనే ఒక చిక్కు యేర్పడినది. మే మిద్దరమును చెరసాలలో నున్నాము. కొంతకాలమునుండి బాప్యప్రపంచముతోను, జాతీయోద్యమముతోను మాకు సంబంధము పూర్తిగా తెగిపోయినది. మాలో నొకరికి మూడు నెలలనుండి ఒక్క దినప్రతికూడ నిచ్చుటలేదు. గాంధీజీహృదయ పెక్కుమాసములనుండి చెరసాలలోనే యున్నాడు. మొదటి భారతకాంగ్రెసు కార్యసంఘమున మాతోపాటు సభ్యులుగా నున్నవారందరునుకూడ చెరసాలలోనే యున్నారు. ఆసంఘము అక్రమసంఘముగా ప్రకటింపబడెను. భారతకాంగ్రెసు మహాసభ తిరువార సర్వాధికారము గల భారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘసభ్యులు ౩౬౦ మందిలోను దాదాపు ౨౭౦ మంది చెరసాలలో నున్నారు. మాకు జాతీయోద్యమముతో నిపు డెట్టి సంబంధమును లేదుగాన మేము తక్కినకార్యసంఘసభ్యులతో, ముఖ్యముగా గాంధీజీతో నాలోచించకుండు నిర్ధారణగా నొకపని చేయువిషయమున బాధ్యతను వహింపజాలము. అన్ని ప్రధానవిషయములనుగూర్చియు ముందుగా ఒకసందేశిక జరిగినగాని రాండుచేబిలుసభలో నెట్టి లాభమును మాకు కలుగదు. ఆ ఒకసందేశిక చాల ముఖ్యమయినది. దానిలో సంకేతమున కెట్టి అవకాశము నుండగూడదు. అంతయును స్పష్టముగా నుండవలెను. దానికి వివరీతార్థమును తీయుట కెట్టి అవకాశము నుండగూడదు. తాము సప్త్రా, జయకరుగార్లు, సయ్యముగా నీ ప్రయత్నమును చేయుచున్నాముగాని ప్రభుత్వప్రతినిధులుగా చేయుట లేదని

వారిద్దరను స్పష్టముగా తెలిపిరి. ఇర్విను ప్రభువులేఖలో గూడ నిది స్పష్టముగానే యున్నది. కాన దీనికి ఇర్వినుప్రభువును, యిండియాదొరతనమును బాధ్యులుకారు. కాని కాంగ్రెసుకును, బ్రిటనుదొరతనమునకును అట్టిఒడంబడిక జరుగుటకు అవకాశమును కలిగించుటలో వీరు కృతకృత్యులు కావచ్చును. గాంధీజీతోను, తక్కిన భారత కాంగ్రెసు కార్యసంఘసభ్యులతోను అలాచించకుండా మేము నిర్ధారణగా నేవరతులను సూచింప జాలముగాన సప్రూ, జయకరుగార్లు తెలిపిన విషయములను, ౧౯౩౦ జూలయి ౨౩ వ తేదీని తాను వ్రాసిన నోటులో గాంధీజీ చేసిన సూచనలనుగూర్చి మే మివుడు చర్చింపదలచుకొనలేము. గాంధీజీనోటును మేము చూదితిమి. దానిలో ౨, ౩ విషయములకు సామాన్యముగా మే మంగీకరించెదము. కాని వీటికిని, మొదటివిషయమునకును సంబంధించిన వివరములనుగూర్చి మేము గాంధీజీ యున్నగువారితో చర్చించగోరెదము. అటుపిమ్మటనే మేము మా అభిప్రాయములను తెలిపెదము. మేము వ్రాసిననోటును రహస్యముగా నుంచగోరెదము. గాంధీజీ ౨౮-౭-౩౦ న వ్రాసిననోటును యెవరు చూచెదరో వారికి మాత్రమే దీనిని చూపఁగను” అని సెహూ లిద్దరను కలసి నోటులో వ్రాసి చూకిచ్చిరి.

జవహరలాలుగారు ౨౮-౭-౩౦ న గాంధీజీకి వ్రాసినలేఖ

“ప్రియమైన బాపూజీ—మేమును, మీరును చెరసాలలోనే యుండినను మరల నింతకాలమునకు మీ కీలేఖకు వ్రాయగలిగినందులకు నేను చాల సంతపించుచున్నాను. నేను మీ కొక పెద్దప్రతిభమునే వ్రాయగోరెదను. కాని ప్రస్తుతస్థితిలో నేనటుల వ్రాయ వీలులేదు. కావున ప్రస్తుతాంశమునుగూర్చి మాత్రమే వ్రాసెదను.

సప్రూ, జయకరుగార్లు నిన్న నిచటికి వచ్చి వాన్నగారితోను, వాతోను చాల నేతు సంభాషించిరి. నేడు వారు మరల వచ్చెదరు. నిన్ననే వారన్ని విషయములను మాకు తెలిపిరి. మీరు వ్రాసిన నోటును, లేఖలను మాకు చూపించిరి. మరల వారితో సంభాషింప నవసరము లేకుండనే మే మిద్దరమును చర్చించి యేదో యొక నిర్ధారణ చేయగలమని మేము తలచితిమి. నేటి సంభాషణలో కొత్తవిషయము లేనైన వెలు వడునెడల మా అభిప్రాయమును మేము మార్చుకొందుము. మేము సప్రూ, జయకరు గార్లు కిచ్చిన నోటులో యిప్పటివరకు మాకు కలిగిన అభిప్రాయములను తెలిపి యున్నాము. అది సంగ్రహముగానే యున్నను, మా భావములను మీరు తెలుసుకొనగలుగుట కది చాలానని నమ్మెదము. తండ్రిగారును, నేనును యేకీభవించియే యిట్లు నిర్ణయించితిమి. మొదటి విషయము, అనగా రాజ్యాంగ విధానమును గూర్చి మీ అభిప్రాయము మాయిద్దరికినిగూడ సరిగా నచ్చలేదు. నేటి యథార్థస్థితికిని, మనము చేసి

ప్రమాణములకును అది అనుగుణముగా నున్నట్లు కనబడలేదు. “మా కిదివరకు చేశారిన స్థితిని భంగపరుచునట్టి ఒడంబడికకు మే మంగీకరింపజాలము.” అని మీరు తెలిపినదానితో మే విద్వరమును పూర్తిగా నేకీభవించితిమి. కావుననే మనము బాగుగా నాలోచించుకొండ యేవిషయమును నిర్ధారణచేయ వీలు లేదు. ఎదుటిపక్షమువారు సంతృప్తికరముల నూచిన లింకను చేయలేదు. కాన మనము తొందరపడి తప్పుటడుగు వేసెదమేమో యని నేను భయపడుచున్నాను. నా అభిప్రాయమును నేను వితము గానే నెల్లడించుచున్నాను. నాకు సంఘర్షణమే వ్రీతుకము. దానివలన నేను సతీవు డనుగా నున్నాననుభావము నాకు కలుగును. గత నాలుగు నెలలలోను మన దేశమున జరిగిన విషయములవలన నాకు చాల ఆనందము కలిగినది. నాదేశీయులగు స్త్రీలు, పురుషులు, బిడ్డలు మున్నగునా రందరును చేయుచున్న దేశసేవకు నేను చాల గర్వపడుచున్నాను. దేశీయులలో మిక్కిలి హెచ్చునుండి శాంతినే కోరెదను, గాని సంఘర్షణమును కోరరు. కావున నేను నా మనోభావముల నడచివేసి శాంతియుతముగు భావము నలవరుచుకొనుటకు గట్టిప్రయత్నము చేయుచున్నాను. మీరు మీ దిశ్యకక్షివలన నవ్యభారతమును సృష్టింపగలిగినందులకు నేను మిమ్ముల నభినందించు చున్నాను. ఇటుపైని యేమి జరుగునో నాకు తెలియదు. ఇదివరకు జరిగిన పనివలన మన జీవితములు సార్థకమైనవి. చర్చితచిర్యణముగా గడచుచున్న మన జీవితమునందు చారిత్రక ఘనతగల యొక వికాస మేర్పడినది. ఈ నయినీ చెరసాలలో కూర్చుండి నేను అహింసాసాధనముయొక్క అద్భుతకక్షినిగూర్చి ఆలోచించుచున్న కొలదిని దానియందు నాకు నమ్మకము మరింత అధిక మగుచున్నది. అహింసా సిద్ధాంతములపట్ల దేశీయులు చూపించిన విశ్వాసము మీకు ఆసంతృప్తికరముగా నుండలేదనియే నేను తలచెదను. చాల అరుదుగా దౌర్జన్యములు జరిగినను దేశీయు లందరును అహింసానిరతులుగానే యుండిరి. నే ననుకొనినదానికంటె నది చాల అద్భుతముగా కనబడెను. మీ ౧౧ విషయములను నే నింకను పూర్తిగా నామోదింపగలిగి యుండలేదు. ఆ వన్నియును ముఖ్యమయినవే యని నే నంగీకరించెదను. కాని అవి యిండిపెండెన్నగు ప్రతిఙ్ధులు కాజాలవు. “వెంటనే అమలులో పెట్టుటకు భారతజాతికి అధికార మియ్యబడని విషయములతో మన కెట్టి బోధ్యమునులేదు.” అను మీ అభిప్రాయముతో నేను పూర్తిగా నేకీభవించుచున్నాను. ౮ కోజులక్రితము నాన్నగారికి యింజక్షనుచేసిరి. అప్పటి నుండియు ఆయనకు ఆరోగ్యము పరిగలేదు. ఆయనకు నీరసము చాల అధికమయినది. నిన్న సాయంకాలము సప్రా, జయకరుగార్లతో చాలనేపు సంభాషించుటవలన ఆయన చాల అలసిపోయిరి.

“నా ఆరోగ్యమునుగూర్చి ఆలోచింపకుడు. ఇది తాత్కాలికము. రెండుమూడు రోజులలో నాకు ఆరోగ్యము కలుగునని నమ్మెదను. ప్రియమిత్రుడు మోతీలాలు సేహూ.”

మరా:—“నేను మేము మరల సప్త్రా, జయకరుగార్ల తో సంభాషించితిమి. మే మిదివరకు వ్రాసిన నోటును వారికి చూపించగా వారు దానిలో కొన్ని సవరణలను చేయగోరిరి. అందువలన సమావేశరణలను చేసితిమి గాని అవి ముఖ్యమైనవి కావు. మా అభిప్రాయము స్పష్టముగానే యున్నది. దీనిని మీ రామోదింతు రని నమ్మెదను. జవహరలాలు.”

జయకరుగారు మరల గాంధీజీని చూచుట,

గాంధీజీ తెలిపిన విషయములు

౧౯౩౦ జూలై ౩౧ వ తేదీని జయకరుగారు లొక్కరుమాత్రమే ఎరవాడచెర సాలకు వచ్చి గాంధీజీతో ఆనాడును ఆగస్టు ౧-౨ తేదీలలోనుగూడ సంభాషించిరి. గాంధీజీ తెలిపిన యీరెండు అంశములను జయకరుగారు వ్రాసిరి.

“(౧) భారతీయులు సామ్రాజ్యమునుండి విడిపోవగోరినపుడు విడిపోవుటకు వారికి హక్కుకలదను నిబంధన రాజ్యాంగవిధానమునందు వ్రాయబడవలెను. ౧౧ విషయములనుగూర్చి సంతృప్తికరముగా పనిచేయుటకు భారతీయులకు హక్కును, అధికారమును కలవను నిబంధనగూడ దానిలో నుండవలెను. లేనిచో దానిని గాంధీగారంగీకరింపజాలరు.

(౨) గాంధీగారు రాండుటేబిలుసభలో నీ విషయములను చెల్లడించినపుడు గాంధీగారిదివరకు వాటినిగూర్చి నాకు తెలుపలేదని చెప్పటకు రాజప్రతినిధికి అవకాశ ముండగూడదు గాన యిప్పుడే యీవిషయములను రాజప్రతినిధికి తెలుపవలెను. “ఇదివరకు బ్రిటనుదేశీయుల కియ్యబడిన సౌకర్యములను, హక్కులను గూర్చి ఒక స్వతంత్రస్వాతంత్ర్యసభలలో విచారణను జరిపించుటకుగూడ యిండియాకు హక్కు ఉండవలెను.” అని గాంధీగారు రాండుటేబిలుసభలో వాదించెదరు.

కాంగ్రెసునాయకులు ఎరవాడచెరసాలలో కలసి ఆలోచించుట-

వారి పరతులు

౧౯౩౦ ఆగస్టు ౧౪-౧౫ తేదీలలో గాంధీ, మోతీలాలు, జవహరలాలు, వల్లభాయీపటేలు, డాక్టరు సయ్యదుసుహమ్మదు, జయరాందాసు దొలతరాం,

శ్రుతి సోపానముగా నున్న ఎరవాడచెరసాలలో మాతో (సప్రజాపరమార్గముతో) సంభాషించిరి. రాజప్రతినిధికి చూపించుటకు వారందఱును కలసి ౧౫ వ తేదీని వ్రాసి మా కిచ్చిన లేఖ యీ దిగువను ప్రకటింపబడెను.

“ప్రియమిత్రులకు - బ్రిటిషు దొరతనమును, కాంగ్రెసును కాంతియుతమును సమాధానమును కలిగించుటకు మీరు పూనుకొనినందులకు మేముండరమును మిక్కిలి కృతజ్ఞులముగా నున్నాము. మీకును, రాజప్రతినిధికిని జరిగిన లేఖలను మేము చదివితమి. మాతో చాలనేపు సంభాషించితిమి. తరువాత మాలో మేము చర్చించితిమి. దేశమునకు గౌరవప్రదముగు సమాధానము లభించుటకు పక్కకాల మింకను రాలేదనియే మేము నిశ్చయించితిమి. గత ౫ నెలలలోను భారతీయులలో నత్యధునికమునైన బోధము కలిగినది. దేశీయులలో అన్ని మతములను చేరినధనికులను, పేదలునుగూడ అత్యధికములగు కష్టములకు గురియైరి. కాని స్వరాజ్యము చేపూరుటకు యాకష్టములు చాలవు. అవి నైరంతర్యముగా కలుగలేదు. సత్యాగ్రహమువలన దేశమునకు హానికలిగినది. అది కాసన విరుద్ధము. దాని కిది తగిన సమయము కాదు-అని మీరును, రాజప్రతినిధియును తలచుచున్నారు. మీఅభిప్రాయముతో మే మేకీభవించబాలము. ఆంగ్ల దేశములో చాలసారులు హింసతో కూడిన విప్లవములు జరిగినట్లు ఆంగ్ల దేశచరిత్రలో చాలవృత్తాంతములు కలవు. వాటిని ఆంగ్లేయు లందఱు నిస్సంశయముగా ప్రశంసించిరి. అటుల ప్రశంసించవలెనని మాకుగూడ బోధించిరి. సత్యాగ్రహ ఉద్యమము అసామాన్యముగా జరుగవలెనను నుద్దేశముతోనే ప్రారంభింపబడెను. ఆచరణమునందుగూడ నది అత్యధికముగా నహింసావిధానమునందే జరుపబడెను. అట్టి ఉద్యమమును రాజప్రతినిధిగాని, ధీశాలి యగు మరేయొక్కయుడైనగాని నిరసించుట యెంతమాత్రమును న్యాయముకాదు. ఈ ఉద్యమమును ప్రభుత్వోన్యోగములలోను, యితరులలోను యెవరైన నిరసించినను వారితో తగవులాడుట మాపుద్దేశము కాదు. దేశీయులలో అత్యధికసంఖ్యాకులు ఉద్యమములో చేరుటవలననే దానిని ప్రారంభించుటకు ప్రయత్నమునాధార మేర్పరుచున్నది. వీలైనచో పూర్తిగాగాని, తాత్కాలికముగా గాని సత్యాగ్రహమును నిలిపివేయవలెనను మీఅభిప్రాయముతో మేముగూడ నేకీభవించుచున్నాము. మనదేశీయు లగు పురుషులను, స్త్రీలను, బిడ్డలను అనవసరముగా చెరసాలలకు పంపుటవలనను, దెబ్బలకును యింకను దుష్పహములగు బాధలకును గురిచేయుటవలనను మాకెట్టిఆనందమును కలుగదు. కావున గౌరవప్రదముగు సమాధానము కుదురుటకు అన్ని అవకాశములను సాకల్యముగా నన్వేషించెదమని మీకును, మీద్వారా రాజప్రతినిధికిని మేము వాదనముచేయుచున్నాము. దీనిని మీరు విశ్వసించవలెను. కాని అట్టివిన్నాము మాకింకను గోచరించుటలేదని మేము స్పష్టముగా తెలుపుచున్నాము. భారతదేశమున కేది శ్రేష్టమైనది అనువిషయము

మును భారతీయులగు ప్రేమపురుషులే నిర్ణయింపవలెను అను భావమును ప్రభుత్వోద్యోగులగు నాంగ్లేయులు అంగీకరించి రనుటకు మా కింకను యెట్టినూచనలను కనబడుట లేదు. ప్రభుత్వోద్యోగులు తరుచుగా సదుద్దేశముతోనే అనుకూలములగు ప్రకటనలను చేయుచుందురుగాని వాటియందు మాకు నమ్మకములేదు. అంగ్లేయులు శతాధికవత్సరములనుండి భారతీయులను పూర్తిగా వశపరుచుకొని వారిపై బీపుల నెక్కికూర్చుని చాల లాభములను బడయుచున్నారు. కాన నందువలన యిండియాలో నైతిక ఆర్థిక రాజకీయములలో కలిగిన వినాశనమును తెలుసుకొనగలుగు శక్తిని వారు గోల్పోయిరి. ఇటుపైని వారు మాబీపులమీదనుండి దిగవలెను. ఇదివరకు వారు చేసిన అక్రమములకు ప్రాయశ్చిత్తముగా మేము అభినవృద్ధినిొందుటకు తగినసహాయమును చేయవలెను. నూరేండ్లనుండి బ్రిటిషువారు యిండియాను అక్రమించుకొనియుండుటచే నూరేండ్లనుండియు దేశీయులు క్రమముగా ఊడించిపోవుచున్నారు. దేశీయులమగు మేము మరల నుంచిస్థితికి రాగలగుట్లు వాకు తోడ్పడుటయే తమముఖ్యకర్తవ్య మని వారికింకను తెలుసుకొని యుండలేదు. మనదేశములో మీరును, మీవంటివిద్యాధితులు మరెవ్వరిందరును యీవిషయమున భిన్నాభిప్రాయములుగా నున్నారని మే మెరుగుదుము. ప్రస్తుతము వారిలో తగినంతమార్పు కలిగినది గాన వారు జరుపదలచిన సభలో మేము పాల్గొనవచ్చునని మీరు నమ్ముచున్నారు. మా కిట్టిసమ్మతము లేకపోయినను శక్తివంచనలేకుండ మీకు సహకార మొనరించెదము.

స్వేచ్ఛాభావముతో మీరు చేయుచున్న ప్రయత్నమునకు ప్రస్తుతిస్థితిలో మే మెంతవరకు తోడ్పడగలిగినదియును యీ దిగువను వివరించితిమి.

మీ లేఖకు రాజప్రతినిధి వ్రాసిన ఉత్తరములో నుపయోగింపబడిన భావముబట్టి చూచినచో, నిరుకు లాహోరులో కాంగ్రెసుచోసభలో సిద్ధపరుపబడిన నేషనలు డిమాండు తీర్మానము జరుపదలచిన సభవలన నెంతవరకు నెవేషన్ గ్రహించుటకు వీలు లేకున్నది. భారతకాంగ్రెసు కార్యసంఘసభవారును, అతసరమైనచో స్థాయి సంఘమువారును సమావేశమై ఆలోచించి నిర్ధారణచేయుటండ మేము స్వతంత్రించి నిష్కర్షగా నేమియును చెప్పగలిగియుండలేదు. కావున వ్యక్తిపరముగా మా అభిప్రాయమును మాత్రమే తెలుపుచున్నాము.

(౧) ఏ. భారతీయులు బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునుండి విడిపోగోరినపు డటుల విడిపోవుటకు వాక్కులదని స్పష్టముగా వ్రాయబడవలెను. (బి) ఇండియాకు సంపూర్ణ జాతీయప్రభుత్వమును వారు దేశరక్షక నైత్యముపైనను ఆర్థికములపైనను పరిపాలనాధికారము ఉండవలెను. గాంధీజీ రాజప్రతినిధికి వ్రాసినలేఖలోని ౧౧ అంశములునుగూడ

పరిపాలనాధికారముక్రిందకు రావలెను. జాతీయప్రభుత్వము దేశీయులకే బాధ్యముగా నుండవలెను. (సి) బ్రిటిషువారి హక్కులు, సదుపాయములు, ప్రభుత్వమును మున్నగునవి వ్యాయమైనవా కానా అని దేశీయులమేలకొరకు జాతీయప్రభుత్వము వారు నిర్ణయింపగోరినచో వాటినిగూర్చి స్వతంత్రమున నొక వ్యాయస్థానమున విచారణను జరిపించుటకు యిండియాకు అధికార ముండవలెను.

మరా:—అధికారమును దేశీయులకు వశపరచుచున్న కాలమున దేశసీతార్థము జరుగవలసిన సర్దుబాటులను భారతీయులచే నియమింపబడిన ప్రతినిధులే నిర్ణయింపవలెను.

(౨) ఇరన్నియును సాధ్యములేయని బ్రిటిషుగవర్నమెంటువారుతలచి యిటుల సంతృప్తికరముగ ప్రకటనను చేసినచో సత్యాగ్రహమును అసగా కేవలము తిరస్కరించుటయే పనిగా కొన్ని కాసనములను తిరస్కరించుటను మాత్రము నిలిపివేయదగునని మేము కాంగ్రెసుకార్యసంఘమువారికి సలహాయించెదము. దేశమున సారాను, నీమగుడ్డలను విక్రయించగూడదని దొరతనమువారు ఉత్తరువుచేయువరకును కాంగ్రెసువారు యీ దుకాణములవద్ద కాంతియుతముగా పికటింగు చేయుచునే యుందురు. ప్రజలు ఉప్పును తయారుచేయుచునే యుండవలెను. గాన ఉప్పుచట్టములో పీనలు క్లాజులను అమలులో పెట్టగూడదు. దొరతనమువారియొక్కయు, యితరులయొక్కయు ఉప్పు కొఠారులపై కాంగ్రెసువారు దాడులను సలుపరు.

(౩) సత్యాగ్రహమును విరమించుటతోపాటు (ఏ) దౌర్జన్య మొనరించినందులకును, దానిని ప్రోత్సహపరచినందులకును శిక్షింపబడినవారిని ఆ సందర్భమున విచారణ లేకుండనే నిర్బంధమునం దుంచినవారిని తప్ప తక్కిన సత్యాగ్రహ ఖైదీలలోను, రాజకీయ ఖైదీలలోను శిక్ష ననుభవించుచున్నవారిని విచారణ పూర్తికాకుండ నున్నవారినిగూడ వెంటనే వదలివేయవలెను. (బి) సాబ్బయాట్టు ప్రెసుయాట్టు రివిన్యూయాట్టు మున్నగువాటిక్రింద దొరతనమువారు వశపరచుకొనిన ప్రజలసాక్షులను మరల ప్రజలకిచ్చివేయవలెను. (సి) శిక్షింపబడిన సత్యాగ్రహులవద్దనుండియును, ప్రెసుయాట్టుక్రిందను వసూలుచేయుబడిన జుగ్గానాలను పెక్కురిటీలను మరల నిచ్చివేయవలెను. (డి) సత్యాగ్రహకాలమున రాజీనామా యిచ్చినట్టియు బర్తరపు చేయబడినట్టియు గ్రామోద్యోగులలోను యితర ఉద్యోగులలోను మరల ఉద్యోగములలో చేరగోరువారికి మరల ఉద్యోగముల నియ్యవలెను.

నోటు:—(౩) వ దానిలోని షరతులన్నియును అసహాయాధ్యమకాలమునకు గూడ వర్తించును. (ఇ) రాజప్రతినిధి చేసిన ఆర్డినెన్సుల నన్నిటిని రద్దుచేయవలెను.

(౪) పైని తెలుపబడిన ప్రారంభవిషయము లన్నియును సంతృప్తికరముగా పరిష్కరింపబడిన పిమ్మటనే జరుపవలసిన సభానిర్మాణము కాంగ్రెసువా రాసభలో పాల్గొనుట మున్నగు విషయములను పరిష్కరింపవలెను.

(సంతకములు చేసినవారు) మోతీలాలు నెహ్రూ, ఎం. కే. గాంధీ, సరోజినీ నాయుడు, వల్లభాయీపటేల్, జయరాందాసు దొలతరాం, సయ్యదు మహమదు, జవహరలాలు నెహ్రూ.

కాంగ్రెసు నాయకులకు నప్రూ, జయకరుగారు వ్రాసిన లేఖ

౧౯౩౦ ఆగష్టు ౧౬ వ తేదీని మేము బొంబాయిలో మలబారు హిల్స్‌నుండి వారి కిటుల ప్రత్యుత్తరమును పంపితిమి.

“ప్రియమిత్రులారా—మేము మిమ్ములను పూనాలోను, ఆలహాబాదులోను కలుసుకొనినపుడెల్ల మీరు మమ్ము చాల ఆదరించి మేము తెలిపినవిషయములను శాంతిముగా విననందులకు మాకృతజ్ఞతను తెలుపగోరుచున్నాము. మిక్కిలి దీర్ఘకాలము జరిగిన యీ సంభాషణలవలన మీకు చాల యిబ్బందిని కలుగజేసినందులకును ముఖ్యముగా మోతీలాలు నెహ్రూగారికి అస్వస్థతగా నున్న సమయమున వారు మామూలమున ఆలహాబాదునుండి పూనాకు రావలసివచ్చినందులకును మేము చాల చింతించుచున్నాము.

సత్యాగ్రహమును విరమించవలెననియును, కాంచుపేటనుసభలో పాల్గొనవలెననియును కాంగ్రెసుసభవారికి మీరు సూచించుటకు ముందుగా జరుగవలసిన మనతులను వివరించుచు పూనాలో మీ రొకలేఖను మా కిచ్చిరి. (౧) ౨౦-౬-౧౯౩౦ వ తేదీని అప్పటికి భారత కాంగ్రెసు అగ్ర్యక్షుడుగా నున్న మోతీలాలుగారు బొంబాయిలో స్టాకోంబుగారితో సంభాషించినపుడు తెలిపిన విషయములను ముఖ్యముగా (౨) ౨౫-౬-౩౦ ని బొంబాయిలో స్టాకోంబుగారు మోతీలాలుగారికి వ్రాసియిచ్చినట్టియు, మోతీలాలుగారిచే నామోదించబడినట్టియు స్టేటుమెంటులోని మరతులనుబట్టి మే మీ రాయభారమును జరుపబూనితిమి.

ఈ రెండుప్రతములను స్టాకోంబుగారు మాకు పంపిరి. దానిపైని సమాధానమును కలుగజేయువిషయమున గాంధీ, మోతీలాలు, జవహరలాలుగార్లతో సంభాషించుటకు ఆనుమతిని బహయుటకు మేము రాజప్రతినిధిని సందర్శించితిమి. పైని తెలుపబడినరెండవ ప్రతముయొక్క నకలును మీరు మావద్దనుండి తీసుకొంటిరి. ౧౪ వ తేదీని మీరు మా కిచ్చినలేఖను రాజప్రతినిధికి పంపవలెనని మీరు కోరితిరి. మేముందుల కంగీకరించితిమి. వీటినన్నిటిని ప్రకటించవలెనని మీరు తెలిపితిరి. మీరు మా కిచ్చిన లేఖను రాజప్రతినిధి పరిశీలించినపిమ్మట వీటినన్నిటిని మేము పత్రికలలో ప్రకటించెదము.

సత్యగ్రహమును విరమించినప్పటికి దేశమునందలి సిద్ధిగతులు చాల అనుకూలముగ నని మేము మీకు తెలిపితిమి. మేములుల నమ్ముటకు కారణము లున్నవి. అహింసాత్మకముగ నుద్యమమున పనిచేసి చెరసాలలకు వెళ్లినవారి నందరిని వసలి చేసెదరు. చిటగాంగుకును, లాహోరుకుట్రకేసుకును సంబంధించిన ఆర్థి నెస్సులు తప్ప తక్కిన అన్ని ఆర్థి నెస్సులును రద్దుచేయబడును. కాందుటేబిలుసభలో తక్కినరాజకీయ పక్షములప్రతినిధులసంఖ్యకంటె కాంగ్రెసుప్రతినిధులసంఖ్యయే హెచ్చుగా నుండును.

మోతీలాలుగారు మాతో సంభాషించినపుడు తెలిపిన సంగతులకును, మోతీలాలుగా రామోదించిన స్టోకోంబుగారి స్టేటుమెంటులోని సంగతులకును, రాజప్రతినిధి మాకు వ్రాసిన లేఖలోని సంగతులకును భేద మేమియును లేదని మేము నిర్ధారణగా మీకు తెలిపియున్నాము.

టి. బి. సప్తూ, ఎం. ఆర్. జయకరు."

సప్తూగారికి రాజప్రతినిధి వ్రాసిన లేఖ

తరువాత మాలోజయకరుగారికొక్కరేండ్ ౩౦ ఆగష్టు ౨౧ వ తేదీని సిద్ధువెళ్లి కాంగ్రెసు నాయకులు వ్రాసియిచ్చిన లేఖను రాజప్రతినిధికి చూపించి దానినిగూర్చి రాజప్రతినిధితో సంభాషించిరి. సప్తూగారు ౨౫ వ తేదీని సిద్ధు చేరిరి. ౨౫, ౨౬, ౨౭ తేదీలలో మే విద్వరమును రాజప్రతినిధితోను, యిండియా ప్రభుత్వసంఘసభ్యులలో కొందరితోను చాలసారులు సంభాషించితిమి. అలహాబాదులోను, పూనాలోను నున్న కాంగ్రెసునాయకులకు చూపించుటకు రాజప్రతినిధి మా కిచ్చిన లేఖ నీ దిగువను చూడదగును.

"ప్రియమైన సప్తూగారు! ఇపుడు చెరసాలలో నున్న కాంగ్రెసునాయకులతో మీరును, జయకరుగారును సంభాషించుటవలన తేలివఛలితములను మీరు నా కరిగించినందులకు మీకు వందనములు. ఆగష్టు ౧౫ వ తేదీని వారందఱును కలసివ్రాసి మీకిచ్చిన లేఖకును, అటుపిమ్మట మీరు వారికి వ్రాసిన లేఖకును ప్రతులను మీరు నాకు పంపిరి.

ఇండియాలో నురల కాంతిని నెలకొల్పుటకుగాను మీ అంతట మీరు దేశ సేవానిరతితో ప్రయత్నింప బూనినందులకు నేను విక్కిరి సంతసించితిని మీ రిద్దరును తెలుసుకొనగోరెదను. మీ రీకార్యమునకు పూనుకొనుటకు గల కారణములను నురల వివరించుటవసరమే. "ప్రస్తుతము దేశీయులు ఏకాఖలయొక్క బాధ్యతను వహింప గలసితిలారేకో వాటివిషయమున ప్రత్యేక యేర్పాటులను చేయుపద్ధతిని తక్కిన అన్ని కాఖలలోను అధికముగ పరిపాలనాధికారమును భారతీయులు పడయగలుగునట్లు సహాయముచేయవలెనని నేనును, యిండియాదొరతనమువారను ముఖ్యముగా కోరుచుంటిమి.

బ్రిటనుదొరతనమువారుగూడ నటులనే కోరుచున్నారనుటకు నా కెట్టి సంశయమును లేదు." అని జూలై ౧౬వ తేదీని నేను మీకు పంపిన లేఖలో వాదనము చేసి యున్నాను. భారతీయులకు వశపరుప వీలులేని కాఖిలను, వాటి విషయమున చేయవలసిన యేర్పాటులను గూర్చియు, యితర విషయములనుగూర్చియు లభించిన ఆధారములను బట్టి ఆలోచించుట రాండుటేబిలుసభవారికి సంబంధించినది. జూలై ౯వ తేదీని నేను కాసనసభలో నుపన్యసించినపుడు తక్కిన అన్నివిషయములను గూర్చియును తెలిపియున్నాను.

(౧) రాండుటేబిలుసభకు వెళ్లునా రందరును నూతనరాజ్యాంగ సమస్యకు సంబంధించిన అన్ని యంశములను నిర్మిరోధముగా పరీక్షింపవచ్చును. (౨) ఆసభలో నేర్పడిన సమాధానము నాధారముగా గైకొని బ్రిటనుదొరతనమునా రటుతరువాత పార్లమెంటులో బిల్లు నుపపాదించెదరు. విచ్ఛిన్నముగా మీరు పూనుకొనినకార్యము నకు కాంగ్రెసునాయకులు మీకిచ్చిన లేఖలోని విషయములు సహాయకములుగా లేవని మీరు గ్రహించియేయుండురు. మొత్తముమీద నాలేఖలోని ధోరణినిబట్టియు, దానిలోని వివరములనుబట్టియు, సత్యాగ్రహమువలన దేశమునకును, ఆర్థికస్థితికిని గొప్ప నష్టము కలిగినదని వారంగీకరించుటకు వారు పూర్తిగా నిరాకరించుటను బట్టియు ఆలేఖలో వివరింపబడిన అంశములను గూర్చి సాకల్యముగా చర్చించుటవలన నెట్టి లాభమును కలుగదని నేను తలచుచున్నాను. ఆ లేఖలోని నూచనలపై నాధారపడి చర్చించుట కెట్టి అవకాశమును లేదని నేను స్పష్టముగా తెలుపకపోవుదు. మీరు మరల కాంగ్రెసునాయకులను చూడగోరినచో దీనిని స్పష్టముగా వారి కెరిగింపగోరెదను.

ఆగష్టు ౧౬ న మీరు వారికి వ్రాసినలేఖలోని కడపటివాక్యమునుగూర్చి అంతకు పూర్వము మనము సంభాషించినపుడు "సత్యాగ్రహము విరమింపబడినచో లాహోరు కుట్రకేసుకును, చిటగాంకుకును సంబంధించిన ఆర్డినెన్సులను తప్ప తక్కినఆర్డినెన్సులను అమలులో పెట్టవలసినఆవశ్యకత తొలగిపోవును. ఏలనగా సత్యాగ్రహమువలననే వాటి నమలులో పెట్టవలసిన ఆవశ్యకత కలిగినదిగాన సత్యాగ్రహము విరమింపబడగానే ఆయా వశ్యకత తొలగును" అని తెలిపియుంటిని. సత్యాగ్రహమై దీలను విడుదలచేయుటనుగూర్చి "సత్యాగ్రహము విరమింపబడగానే అన్ని రాష్ట్రములలోను ప్రభుత్వములవారు సత్యాగ్రహమై దీలనందరిని, అనగా శిక్షననుభవించుచున్నట్టియు, విచారణలోనున్నట్టియు రాజకీయమైదీలలో దౌర్జన్యనేరములకు సంబంధించినవారినితప్ప తక్కినవారినినందరిని విడుదలచేసెదరని నేను వాగ్దానము చేయజాలను. ఈ మైదీలవిషయమున విడివిడిగా సానుభూతితో నాలోచింపవలెనని రాష్ట్రీయదొరతనముల నన్నిటిని కోరెదననుటకంటె

హెచ్చుగా నే నెట్టి వాదనములను చేయజాలను" అని నేను మీతో స్పష్టముగానే తెలిపియున్నాను. సత్యాగ్రహము విరమింపబడినపిమ్మట రాండుటేబిలుసభలో కాంగ్రెసువారి ప్రాతినిధ్యమువిషయమున వారిప్రతినిధులసంఖ్య మిక్కిలి హెచ్చుగానుండవలెనని కాంగ్రెసువారు కోరుటలేదని మీరునాకరించితిరి. "కాంగ్రెసుకుతగినంతమంది ప్రతినిధు లుండునట్లు చూడవలెనని బ్రిటనుదొరతనమునకు నూచించుటలో నెట్టికష్టమును నుండదనియే నేను తలచెదను" అని నేను మీతో చెప్పితిని. కాంగ్రెసునాయకులలో ఆ సభకు వెళ్లదగినవారని వారు తలచెను నాయకుల పేర్లపట్టికను వారునాకు పంపదగుననిగూడ నేను తెలిపితిని. మీరు మీప్రయత్నములు సఫలముగనని ఆశించితిరి. అవి యుఖ్యముగా సఫలము కాదగినవేనని నేనుగూడ తలచుచున్నాను. అవి విఫలముగునెడల అందులకుగల కారణమును వాటి పూర్వోత్తరములను దేక్షియులకందరికిని తెలుపుట ముఖ్యవసరము గాన వీటినిన్నిటిని త్వరలోనే పత్రికలలో ప్రకటింపవలసియుండును. అందుకొరకు నాయొక్కయు, నాప్రభుత్వముయొక్కయు స్థితిని మీరును, జయకరుగారును స్పష్టముగా తెలుసుకొనవలెను.

(సం) ఇర్విను

వైసురీగలులాడ్డి, సిమ్లా, ౨౮ ఆగష్టు ౧౯౩౦.

రాజప్రతినిధితో జరిగిన సంభాషణల సారాంశము

కాంగ్రెసునాయకులు మా కిచ్చిన లేఖకు సంబంధించిన కొన్ని ముఖ్యాంశములను గూర్చిగూడ మేము రాజప్రతినిధితో సంభాషించితిమి. వాటిఫలితమును గూడ కాంగ్రెసునాయకులకు తెలుపుటకు రాజప్రతినిధి అంగీకరించెను.

ఆగష్టు ౨౮ వ తేదీని మేము (సప్రూ జయకరుగార్లు) సిమ్లానుండి బయలుదేరి ౩౦-౩౧ తేదీలలో నయినీచెరసాలలో మోతీలాలు, జవహర్లాలు, సయ్యదు మహమదు గార్లతో సంభాషించితిమి. రాజప్రతినిధి మాకు వ్రాసిన లేఖను వారికి చూపించితిమి. సంభాషణల వివరములనుగూడ తెలిపితిమి. ఆగష్టు ౧౫ వ తేదీని కాంగ్రెసునాయకులు మాకిచ్చిన లేఖలో నున్నట్టియంశములలో ఆగష్టు ౨౮ వ రాజప్రతినిధి మాకిచ్చిన లేఖలో సమాధానములు లేనివాటినిగూర్చి మేము వారికి తెలిపితిమి. సమాధానము కుదురుటకు వీలగు నంశములనుగూడ నెరిగించితిమి. వాటి నీదిగువను చూడదగను.

(౧) రాజ్యాంగవిధానమునుగూర్చి ౨౮-౨-౩౦ వ రాజప్రతినిధి మా కిచ్చిన లేఖలోని రెండవ పేరాలోని నాలుగు ముఖ్యాంశములలోను తెలుపబడిన.

(౨) ఇండియాదేశము సామ్రాజ్యమునుండి విడిపోగోరినపు డటుల విడిపోవుటకు మాకు వుండవలెనని గాంధీగారు రాండుటేబిలు సభలో నుపపాదించగోరిన విషయ

మునుగూర్చి కాండుచేదిలుసభలో నెట్టి నిర్బంధములు నుండవుగాన నెవరైనను ఏ విషయమునైనను ఆసభలో నుపపాదించవచ్చును. కాని ఆ విషయము నిపుడు గాంధీగారుపపాదించుట యుచితముకాదని రాజప్రతినిధి తెలిపెను. గాంధీగారు దీనినిగూర్చి యిండియాదొరతనము నడిగినచో “దీనిని బహిరంగప్రశ్నగా మే మంగీకరింపము” అని రాజప్రతినిధి జవాబుచెప్పెను. అప్పటికినిగూడ గాంధీగారు దీనినిగూర్చి పట్టుపట్టినచో గాంధీగారిపుద్దేశ మిటుల నున్నదని ఇండియాదొరతనమువారు ఇండియామంత్రికి తెలిపెదరు.

(సి) దేశీయముగా మున్నగు విషయములనుగూర్చి స్వతంత్రముగా న్యాయస్థానమున విచారణను జరుపుటకు యిండియాకు అధికారముండవలెనను విషయమును కాంగ్రెసుప్రతినిధులు సభలో నుపపాదించుటనుగూర్చి - ఋణములనన్నిటిని పూర్తిగా తిరస్కరించుటకు రాజప్రతినిధి అంగీకరింపజాలడు గాని యిండియాదేశపు ఆర్థిక బాధ్యతలనుగూర్చి విచారణ జరుగవలెనని సభలో నెవరైనను ఉపపాదించవచ్చును.

(డి) ఉప్పుచట్టములోని మరతులను అమలుజరుపగూడదను విషయమునుగూర్చి -
(౧) సైమునుసంఘునిచేదీకలోని నూచన ఆమోదింపబడినచో ఉప్పు పన్ను రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములకు చెందును. (౨) దొరతనమున కిదివరకే ఆదాయము చాల తగ్గిపోయినది కాన పుష్కలమును దొరతనమువారు వదలుకొనజాలరు. కానసభలో ఉప్పుచట్టమును రద్దుచేయవలెనను తీర్మాన మామోదింపబడునెడలను అందువలన కలిగిడినవ్యయము పూర్తిచేయుటకు తగిన నూచనలు చేయబడునెడలను, రాజప్రతినిధియును యిండియాదొరతనమువారును దానినిగూర్చి యోచించెదరు. అది అమలులో నున్నంతకాలమును దానిని బహిరంగముగా తిరస్కరించువారిని శిక్షింపకుండుట రాజప్రతినిధికి సాధ్యముకాదు. కాంతిసద్భావములు మరల నేర్పడినపిమ్మట బీదవారికి ఆర్థికముగా సహాయముచేసి వారి దుస్థితిని తొలగించుటనుగూర్చి భారతనాయకులు రాజప్రతినిధితోను, ఇండియా దొరతనముతోను చర్చింపగోరినచో భారతనాయకుల సమావేశమును రాజప్రతినిధి యేర్పాటుచేయుట కంగీకరించెను.

(ఇ) పికెటింగు విషయమునుగూర్చి - పికెటింగుచేయువారు ప్రజలలో నెవరికైన యిబ్బందిని కలిగించినను దౌర్జన్యమొనరించుట భయపెట్టుట నిరోధించుట మున్నగుపనులను చేసినచో న్యాయశాస్త్రరకారము తగిన చర్యను జరుపుటను స్థితిగతులనుబట్టి న్యాయాధికారమును బడయుటకును దొరతనమున కధికార ముండును. ఈమరతులకు తోబడి కాంతి నెలకొనినపిమ్మట పికెటింగు అర్థి నెన్ను రద్దుచేయబడును.

(ఎఫ్) ఉద్యోగులను మరల పనిలో చేర్చుటనుగూర్చి-ఈవిషయము రాష్ట్రీయ దొరతనములకు సంబంధించినది. ప్రభుత్వమున కనుకూలముగా నున్నవారిని దొరతనము వారు పనులలోనుండి తొలగింపరు. తదితరములైన ఖాళీలు కలిగినచో సత్కారముగా పనులమున ఉద్యోగములను రాజీనామాల నిచ్చినవారిని, తొలగింపబడినవారికిని రాష్ట్రీయదొరతనములవారు మరల ఉద్యోగముల నియ్యగలరు.

(జి) ప్రెసు ఆర్డినెన్సుక్రింద వశపరుచుకొనిన ప్రింటింగుప్రెస్సులను మరల నిచ్చి వేసెదరు.

(హెచ్) జుల్యూనాల సెక్యూరిటీల మొత్తములను మరల నిచ్చుటనుగూర్చి-రివిన్యూ లాక్రింద విక్రయింపబడిన సాక్షులను యితరులు కొనియున్నచో వారిహక్కులనుగూర్చి ఆలోచింపవలసియుండును. జుల్యూనాల మొత్తములను మరల నిచ్చువిషయమునగూడ చిక్కులున్నవి. స్థానిక ప్రభుత్వములవారు పరిస్థితుల నన్నిటిని బాగుగా గమనించి న్యాయముగా వీలైనంత సహాయము చేసెదరనిమాత్రమే రాజప్రతినిధి తెలిపెను.

(ఐ) వైదీలవిడుదలనుగూర్చి-జూలై ౨౫ వ తేదీని రాజప్రతినిధి మాకు వ్రాసిన లేఖలోనే తెలుపబడెను. అని సప్రూ జయకరుగార్లు మోతీలాలు, జవహరలాలు, సయ్యదు మహమ్మదుగార్లు తెలిపిరి.

నైహూగాద్లు గాంధీగారికి వ్రాసిన కడపటిసోటు

కృపాధి తక్కువగానే యుండినను పైని సూచింపబడిన పద్ధతులపై నింకను రాయబారములను జరుపుట కవకాశము కలదని మేము నైహూ, సయ్యదుమహమ్మదు గార్లతో మాట్లాడిన రెండుకడపలలోను స్పష్టముగా తెలిసితిమి. ఈ పద్ధతులపైని సమాధానమున కంగీకరింపజాల మని వారు తెలిపి గాంధీగారి కిచ్చుటకు ౩౧ ని మా కొకనోటు వ్రాసియిచ్చిరి. దాని నీదిగువను చూడదలము.

“నిన్ను నేమియు మేము మరల సప్రూ జయకరుగార్లతో దీర్ఘకాలము మాట్లాడితిమి. ఆగస్టు ౨౫ ని రాజప్రతినిధి వారికి వ్రాసిన లేఖనకలును వారు మాకిచ్చిరి. ఆగస్టు ౧౫ న మనమందరమును కలిసి వ్రాసి సప్రూ జయకరుగార్ల కిచ్చిన లేఖలోని మాచనల ననుసరించి చుప్పించుట అసంభవమని యీలేఖలో యిష్టప్రభువు స్పష్టముగా తెలిపెను. సప్రూ జయకరుగార్ల ప్రతిపత్తియున నెట్టిఫలితమును కలుగలేదని అతడు నిర్ణయించెను. మనమందరమును బాగుగా నాలోచించియే ఆలేఖను వ్రాసితిమి. కృత్రిమముగా మనమెంతవరకువెళ్లగలిగినదియును దానిలో స్పష్టపరచితిమి. “కొన్ని ముఖ్యమరతులు నెరవేరిన సేగాని యెవరిమార్గమునుగూడ సంతృప్తిని కలిగింపజాలదు గాన వాటినిగూర్చి

బ్రిటను దొరతనమువారు సంతృప్తికరముగ ప్రకటనను చేయవలెను. వారట్టి ప్రకటనను చేసి దానితోపాటు 'మేము మా లేఖలో నూచించిన కొన్ని యేర్పాటులనుగూడ వారు యిండియాలో చేయునెడల సత్యాగ్రహమును విరమింపదగునని 'మేము భారత కాంగ్రెసుకార్యసంఘమునకు నూచించెద' మని మన మా లేఖలో వ్రాసితిమి.

ఈ ప్రారంభకృత్యము లన్నియును సంతృప్తికరముగా నెరవేరనే గాని లండనులో జరుగనున్న రాండుటేబిల్ సభానిర్మాణము ఆసభలో కాంగ్రెసువారు పాల్గొనుట మున్నగు విషయములను నిర్ణయింప వీలులేదు. ఈనూచనలపై సాధారపడి చర్చించుటకే వీలులేదని యిర్విస్టు ఫ్రెంచు తన లేఖలో వ్రాసెను. ఇట్టిస్థితిలో వారికిని మనకును సమానాంత మేదియును కనబడుటలేదు. ఈ లేఖలోని విషయము లటుండ ఇండియాలో బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారి ఖోరజినిబట్టి గూడ కాంతిని నెలకొల్పవలెనను కోరిక వారికి లేదని స్పష్టమగుచున్నది. ఢిల్లీలో భారతకాంగ్రెసుకార్యసభ జరుగునని ప్రకటించగానే అది ఆక్రమసంఘముని దొరతనమువారు ప్రకటించుట, ఆసంఘసభ్యులలో చాలమందిని అరెస్టుచేయుట మున్నగు కార్యములనుబట్టి మరొకవిధముగా నాలోచించుటకు వీలులేదు. దొరతనమువారిచర్యలలో కొన్ని "అనాగరికములు" "హరములు" అని మనము తలచుచున్నాము గాని అట్టి చర్యలను ఢిల్లీ అరెస్టులను యితర అరెస్టులను గూర్చి మన మేమియును చెప్పదలచుకొనలేదు. ఇట్టి చర్యలకు మనము స్వాగత మిచ్చెదము. కాంతిని నెలకొల్పగోరుటయును, కాంతిని నెలకొల్పగల సంఘము మైని డీకొనుటయును పరస్పరవిరుద్ధములని మనము తలంచుచున్నాము. మన మీ విషయమును వెల్లడించుట న్యాయమనియే నమ్ముచున్నాము. ఇండియా దేశమునందంతటను గూడ కార్యసంఘమును వారు నిషేధించిరి. కార్యసంఘసభ దేశమునం దెచటనుగూడ జరుగకుండ చేయుటకు ప్రయత్నించిరి. వీటినిబట్టి చూచినచో జాతీయసంఘర్షణము వలన నెట్టిఫలితములు కలిగినను దానిని కొనసాగింపక తప్పదనియే తలపవలసియున్నది. కాంతి కెట్టి అనకాళమునులేదు. భారతప్రజల ప్రతినిధులుగా మాటలాడుట కర్హతగల వారినందరిని బ్రిటిషుయిండియానుండంతటను చెరసాలలో నిదివరకే బంధించిరి. ఇటు మైగూడ బంధించెదరు.

ఇర్విసుప్రభువు లేఖవలనను, బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారు జరిపిన చర్యలవలనను సత్రా జయకరుగార్ల ప్రయత్నములు విఫలమైనవని స్పష్టమగుచున్నది. ఈవుత్తరమును వారు ముకు తెలిపిన కొన్ని సమాధానములనుబట్టి చూచినచో నిదివరకు మనకు లభించిన సానమునుండి గూడ నిది మనలను వెనుకకు లాగుచున్నవని తెలియగలదు. మనభావమున ధీమతు, ఇర్విసుప్రభువుభావమునకును విపరీతముగు భేద మున్నది గాన వివరములనుగూర్చి ఆలోచించుట అవసరము. ఈ లేఖలోని కొన్ని విషయములను ముఖ్యముగా మీకుచూపిం

చగోరుచున్నాము. ఈ లేఖలోని మొదటిభాగములో కాసనసభలో ఇర్వినుప్రభు వాస గినఉపన్యాసములోని విషయములను, జూలై ౧౭ న ఇర్వినుప్రభువు సత్రా జనుకరు గార్లకు వ్రాసినలేఖలోని వాక్యములను మరల వివరింపబడెను.

ఈవాఙ్మయము చాల అనిర్ధారణగా నున్నదిగాన దానివిలువను గ్రహించుట కెట్టి అవకాశమును లేదు. మనమందరమును కలసి వ్రాసినలేఖలో మన మీ విషయమును తెలిపియున్నాము. ఈవాఙ్మయమున కేయర్థమునైనను చెప్పవచ్చును. లేదా అది నిరర్థకముకూడ కావచ్చును. భారతప్రజలకు బాధ్యమగు సంపూర్ణ జాతీయప్రభుత్వ మేర్పడుట, దేశరక్షక నేనవైనను, ఆర్థికములపైనను అధికార ముండుట, వీటిని భారతీయులు వెంటనే బడయుగోరుచున్నారని గుర్తింపవలెనని సమష్టి లేఖలో మనము స్పష్టముగా వ్రాసితిమి. మామూలుగారక్షణ లనుబడువాటిని, ఆపద్యమునుగూర్చి మన మాలోచింపనేలేదు. అధికారమును వశపరుచుకపును యిట్టి సర్దుబాటులు విధిగా జరుగవలసియేయుండును. భారతీయులచే నియమింపబడిన ప్రానిధులు వీటిని నిర్ణయింపవలెనని మనము తెలిపియున్నాము.

ఇండియా దేశము సామాజ్యమునుండి విడిపోవుట, ప్రభుత్వముగము మున్నగువాటిని గూర్చి స్వతంత్రస్వాధీనమున విచారణజరుగుట మున్నగు సంకేతులనుగూర్చి రాండుటేబియసభలో నుపపాదించుట కెట్టి అభ్యంతరమును లేదని మాత్రమే ఇర్వినుప్రభువు తెలిపెను. ఇది క్రొత్తసంగతి కాదు.

ఇండియా దేశము సామాజ్యమునుండి విడిపోవుటనుగూర్చి గాంధీజీ ఇండియా దొరతనమును నిర్ధారణగా నడిగినచో “దీనిని బహిరంగప్రశ్నగా మేము అంగీకరింపజాలము.” అని యిర్వినుప్రభువు తెలుపునని కాంతిమాతలు మా కెరిగించిరి. ఈ విషయములనుగూర్చి మనము రాండుటేబియసభలో నుపపాదించెదమని వారు యిండియా మంత్రికి తెలుపుటకప్పు మరేమియును చేయజాలరని రాజుబారులు తెలిపిరి.

ఆర్థికవ్యాపారములలో వ్యక్తిపరములగు కొన్నిటినిగూర్చి విచారణ చేయుటకు మాత్రమే యిర్వినుప్రభు వంగీకరించును అని వారు తెలిపిరి. విచారణ అటులనే జరిగినను మనము నూచించినట్లు దాని వ్యాప్తి ఇండియాలో బ్రిటిషువారి క్లయముల కన్నిటికిని దేశీయములు మనబడుదానికిని గూడ వర్తింపవలెను. ఈ రెండుప్రశ్నలును ముఖ్యతములుగాన ముందుగా వీటినిగూర్చి ఒడంబడిక జరుగుటవసరమని సమష్టి లేఖలో మనము నిర్ధారణగా తెలిపియున్నాము.

ఖయిదీలవిడుదలనుగూర్చి రాజప్రతినిధిసూచన చాలసంకుచితముగను, అసంతృప్తికరముగను ఉన్నది. అహింసాత్మకముగు సత్యాగ్రహమున పాల్గొనినవారి నంద

ని విడుదలచేసెదరనిగూడ తానువాదానము చేయజాలననియును, యిది రాష్ట్రీయప్రభుత్వములకు వదలెదననియును ఇర్విన్ ప్రభువు తెలిపెను. ఇట్టివిషయములో స్థానికప్రభుత్వములును, స్థానికాధికారులును సానుభూతిని యొందార్యమును చూపించెదరని మనకునమ్మకములేదు. అహింసానిరతులగు తక్కిన ఖైదీల విడుదలనుగూర్చి యిర్విన్ ప్రభువు లేఖలో నేమియును వ్రాయబడలేదు. సత్యాగ్రహము ప్రారంభము కాకపూర్వమే కాంగ్రెసువారిలో మిక్కిలి హెచ్చుమందికి కారాగృహవాసశిక్ష విధింపబడెను. మీరటు కేసు ఖైదీలు యిప్పటికి ౧౦ నెలలనుండి చెరసాలలో నున్నారు. ఆకేసు విచారణ యింకను పూర్తికాలేదు. వీరినందరిని వదలివేయవలెనని సమష్టిలేఖలో మనము స్పష్టముగా వ్రాసియున్నాము.

బెంగాలు లాహోరుకేసుల ఆర్డినెన్సులను రద్దుచేయ వీలులేదని యిర్విన్ ప్రభువు నూచించెను. వాటిని రద్దుచేయకపోవుట కెట్టికారణమును లేదు. రాజకీయ ఖైదీలలో దౌర్జన్య మొనరించినందులకు శిక్షింపబడినవారిని విడుదలచేయుటకు మన కెట్టిఅభ్యంతరమునులేదు. వారినిగూడ విడుదలచేసినచో మనము మరింత సంతోషించెదముగాని సత్యాగ్రహ ఉద్యమము కేవలము అహింసాత్మకమగుటచే దౌర్జన్య మొనరించినందులకు శిక్షింపబడినవారి విడుదలనుగూర్చి మన మేమియును వ్రాసియుండలేదు. దౌర్జన్యమున పాల్గొనిన స్వదేశీయులకే నులవిచారణ ఆర్డినెన్సుక్రింద నేర్పడిన ఎక్స్ ప్రెస్సివోల్ంటలలో జరిగినచో వారు అపీలుచేయుటకు వీలుండదు. వారికి మామూలువాక్కులంపవుగాన మామూలుకోర్టులలోనే విచారణ జరగవలెనని కనీసపక్షముగా మనము నొక్కి చెప్పెదము.

బహిరంగ న్యాయస్థానమునందు విచారణయనబడు చిర్య జరిగినపుడు ప్రారముగా కొట్టుట మున్నగుచిత్రచర్యలు జరిగినవి. కావున మామూలుకోర్టులలోనే విచారణ జరగవలెను. మద్రాసు నిటుల బాధించుటచే వారిలో కొందరు ఆశమ్మతిని తెలుపుటకు చాలకాలమునుండి నిరాహారదీక్షను బూనియున్నారనియును, వారిపుడు మృత్యుముఖమున బడనున్నారనియును తెలిసినది. ఇపుడు బెంగాలు ఆర్డినెన్సును రద్దుపరచి బెంగాలుకాపనభలో నామోదింపబడిన చట్టము నమలులో పెట్టిరిని తెలిసినది. ఈ ఆర్డినెన్సుకు దానినిగూర్చి చేయబడిన చట్టమునగూడ మేము అంగీకరింపజాలము. ఇపుడున్న బెంగాలుకాపనభ ప్రజ్ఞాపతినిధిభ కాదు. కాన ఆసభలో నామోదింపబడిన చట్టమున కెట్టివిలువయును లేదు.

ఇటుపైని సీమగుడ్డలకుకాణములగడ్డను, సారాయిదుకాణములగడ్డను పికెటింగు చేయుటనుగూర్చి పికెటింగు ఆర్డినెన్సును రద్దుపరచుటకు ఇర్విన్ ప్రభువు అంగీకరించెనని తెలిపిరి గాని అవసరమని తోచినపుడు పికెటింగును నిరోధించుటకు మరిల

స్వాధ్యాధికారమును గైకొందుననియును సిద్ధాంత మరల నా ఆర్థి నెన్నును అనుజలో పెట్టుటమున్నగు యేర్పాటులను చేసెద ననియును యిర్విసుప్రభువు మన కరిగించెను. ఉత్పచ్చటము మున్నగువాటిని గూర్చిన ప్రత్యుత్తరముగూడ చాల అసంతృప్తికరము గానే యున్నది. ఉత్పచ్చివయమున మీరు ప్రవీణులని అందరును అంగీకరించినందున దానినిగూర్చి మే మిచట విశ్లేషించుట నవసరము. వీటినిగూర్చి మన మిదివరకు తెలిపినభావములను మార్చుకొనుట కెట్టికారణమును కనబడదు.

మన సమష్టిశేఖలో వివరింపబడిన అన్ని ముఖ్యసమస్యలకును మరి పెక్కు యితరవిషయములకునుగూడ యిర్విసుప్రభువు అంగీకరించలేదు. ఇర్విసుప్రభువు దృక్పథమునకును, మనదృక్పథమునకును అపారమగు భేది మున్నది. ఈనోటును మీరు శ్రమతో సహజనీడేవి, వల్లభాయితేలు, జయరాందాగుదొలతెరాంగార్లకు చూపించి వారితో నాలోచించి సమ్రాజయకరుగార్లకు ప్రత్యుత్తరమును వ్రాసియిచ్చెదరని తలచెదము. వీటినిన్నిటిని ప్రజలకు చెంటనే తెలియజేయవలెనుగాన నిటుపై నెట్టి ఆలస్యమును జరుగగూడదని మేము తలచుచున్నాము. వీటిని ప్రకటించుటయేగాక ప్రస్తుతము భారతకాంగ్రెసుకు అధ్యక్షుడుగానున్న ఖాలికఉజ్జమానుగారికి వీటినికళ్లనన్నిటిని పంపవలెనని మేము సమ్రాజయకరుగార్లను కోరుచున్నాము. ఇప్పుడు పనిచేయుచున్న భారతకాంగ్రెసు కార్యసంఘమునకు చెంటనే తెలుపకుండు మన మేపనిని చేయగూడదని మేము తలచుచున్నాము.”

(సం) మోతీలాలు, నయ్యదుమహామదు, జవహరలాలు.

నయినీ సెంట్రలు ప్రిజను, 3౧ ఆగష్టు ౧౯3౦

నాయకుల సమష్టి ప్రత్యుత్తరము

౧౯3౦ సెప్టెంబరు 2-౪-౫ తేదీలలో ఎరవాడ చెరసాలలో మేము మరల గాంధీజీ మున్నగు కాంగ్రెసునాయకులతో సంభాషించితిమి. సెహూ, నయ్యదు మహామదుగార్లు నయినీచెరసాలలో మా కిచ్చినశేఖను వారికిచ్చితిమి. వారితో సాకల్యముగా చర్చించితిమి. అటుపిమ్మట వారందరును కలసి వ్రాసి మా కిచ్చినశేఖ నీ దిగువనచూడదగును.

“ప్రియమిత్రులారా!—౨౮-౧-3౦ న రాజప్రతినిధి మీకు వ్రాసినశేఖలోని అన్ని విషయములను మేము చాల శ్రద్ధగా పరిశీలించితిమి. ఆ శేఖలో లేని విషయములనుగూర్చి మీరు రాజప్రతినిధికి నడిగి తెలుసుకొనిన సంగతులను మీరు దయతో మా కరిగించితిరి. మోతీలాలు, నయ్యదుమహామదు, జవహరలాలుగార్లు మీద్వారా మాకు

పంపిన నోటులోని అంశములనుగూడ మేము సాకల్యముగా పరీక్షించితిమి. వారుముగ్గురును తమ నిశ్చితాభిప్రాయములను నోటులో వివరించిరి. రెండు రాత్రులలో వీటి నన్నిటినిగూర్చియు అధికముగ సాతురతతో మేమలోచించితిమి. వీటివలన కలిగిన అన్ని అంశములనుగూర్చియును మిఠో పూర్తిగను స్వేచ్ఛగను చర్చించితిమి. ప్రస్తుతము మాకు బాహ్యప్రపంచముతో నెట్టిసంబంధమును లేదు గాన భారతకాంగ్రెసు పక్షమున మేము మాటలాడగలగునంతవరకు ఆ సంఘమునకును, దొరతనమునకును సమాధానాంశము లేవియును మాకు కనబడలేదని మేముండరమును కలసి నిర్ధారణ చేసితిమి. ఆ విషయమును మీకు తెలిపియున్నాము. నయినచెరపాలలోనుండి ముగ్గురు నాయకులును కలసి వ్రాసిపంపిన నోటులో వారు తెలిపిన అభిప్రాయములతో మేము పూర్తిగా నేకీభవించుచున్నాము. గత రెండునెలలలోను మీరు అమూల్యముగ మిత్రమును వ్యయపరచి చాల ప్రయాసకుగూడ లోనై దేశాభిమానముతో కాంతికార కీ సంధి రాయబారములను జరిపితిరి. మేము మా అభిప్రాయమును మా మాటలలో మీకు తెలుపవలెనని మోతీలాలు ప్రభృతులు నూచించిరి కాన కాంతి నెలకొనుటకును, సంధి యేర్పడుటకును అడ్డుగానున్న ప్రధానములగు చిక్కిలనుగూర్చి మిక్కిలి సంగ్రహముగా వివరించెదము.

30-౬-30 ని మోతీలాలుగారు స్టాంబుగారితో సంభాషించిరి. ౨౫-౬-30 ని స్టాంబుగారు మోతీలాలుగారికి పంపిన స్టేటుమెంటును మోతీలాలుగా రామొందిరి. ఆసంభాషణలోని షరతులను సంక్షిప్తిపరచుటకే ౧౬-౭-30 న రాజప్రతినిధి మీకు లేఖను వ్రాసె నని మేము తలచితిమి. అతిగా మాచినచో ఆషరతులకు యెట్టిసంక్షిప్తీయును కలగలేదని ౧౬-౭-30 లేదీగల రాజప్రతినిధిలేఖలోని భావమువలన మేము గ్రహింపగలిగితిమి. సంభాషణలోను స్టేటుమెంటులోను ప్రస్తుతమునకు సంబంధించిన భాగముల నిచట నుల్లేఖించితిమి. “రాండుపేటినపథలో చర్చింపబడవలసిన విషయములను మీరు నిర్ధారణగా తెలుపకుండ మేము లండనునెల్ల నూకుఆధినికేశస్వపరిపాలనమునియ్యవలెననికొరుటకు గలకారణములను తెలుపవలెనని మీ రనునెడల నేనందుల కంగీకరింపను. భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్యము నిచ్చునట్టి రాజ్యాంగవిధాన మాసభలో సిద్ధపరుపబడును. ఇండియా యొక్క ప్రత్యేకపరిస్థితులను ఆవశ్యకతలను ఇదివరకు ఇండియాలో జరిగిన రాజకీయాందోళనమును బట్టి దానిలో పరస్పర సంబంధము కొంతకు సవరణలు చేయబడును” అని మీరు స్పష్టముగా తెలిపినచో రాండుపేటినపథలో పాల్గొనవలె నను సాహ్వానము నంగీకరింపవలెనని వ్యక్తిపరముగా నేను కాంగ్రెసువారికి నూచించెదను. మా గృహమున మేమే యజమానులముగా నుండవలెను. ఇండియాలోని బ్రిటిషుపరిపాల

కులు రాజ్యాధిపతి మును బాధ్యతగల భారతప్రభుత్వమునకు వశపరచునట్టి కాలములో సహేతుకములగు వరతులకు మే మంగీకరించెదము. భారతజాతీయప్రతినిధులు బ్రిటిషు జాతీయప్రతినిధులతో సమానఫాయాగా వీటినిగూర్చి చర్చించుటకే రాండుచేబిలుసభ జరుపవలెను." అని సంభాషణలో మోతీలాలుగారు స్లోకోంబుగారితో తెలిపిరి.

“ఇండియాకు సంపూర్ణబాధ్యతాయత ప్రభుత్వము నియ్యవలె సనునంశమును బలపరచెదమని రహస్యముగా దొరతనమువారు వాగ్దానముచేసెదరు. ఇండియా దేశము యొక్క ప్రత్యేకపరిస్థితులు ఆవశ్యకతలు బ్రిటనుకును ఇండియాకును చిరకాలము నుండి యున్న సంబంధము వీటినిబట్టి రాండుచేబిలుసభలో నిర్ణయింపబడినరీతిని పరస్పరము సర్దుబాటులును మార్పుకు సంబంధించిన వరతులును జరుగవలసియుండును.” అని స్లోకోంబుగారి వైటుమెంటులోనున్నది.

“ఏ కాలమున ప్రస్తుతము భారతీయులకు వశపరచ వీలులేదో వాటివిషయమున ప్రత్యేకయేర్పాటులను చేయుపద్ధతిని వీలైనంతపాచ్చుగా పరిపాలనాధికారమును భారతీయులు పడయగలుగుటకు శక్తివంచనలేకుండ సహాయముచేయవలెనని నేనును, ఇండియాదొరతనమునుగూడ ముఖ్యముగా కోరుచున్నాము. బ్రిటనుదొరతనమువారు గూడ నటులే కోరుచున్నారను విషయమున నాకెట్టిసంశయమునులేదు. ఆకాఖలేని, వాటినిగూర్చి చేయవలసినయేర్పాటులెట్టివి? అను విషయములను రాండుచేబిలుసభ వారే పరిష్కరించెదరు. రాండుదేశములవారికిని పరస్పరవిశ్వాసము కలుగునెడల సమాధానము కుదురుట అసాధ్యము కాదనియే నేను నమ్ముచున్నాను.” అని యీ అంశమును గూర్చి రాజప్రతినిధి వ్రాసెను.

మోతీలాలుగారి భావమునకును రాజప్రతినిధిభావమునకును చాలభేద మున్నది. “రాండుచేబిలుసభలో పాల్గొనుటవలన స్వాతంత్ర్యముగల భారతదేశ మేర్పడును. అప్పుడు పరిపాలనావిధాన మిప్పుడున్నట్లుండదు.” అని మోతీలాలుగారు భావించిరి. “కొన్ని కాలమున ప్రస్తుతము భారతీయులకు వశపరచ వీలులేదుగాన వాటి విషయమున తగిన యేర్పాటులను చేయుపద్ధతిని భారతపరిపాలనమున వీలైనంత అధికముగు భాగమును భారతీయులు పడయగలుగునట్లు వారికి సహాయము చేయవలెనని నేనును నా దొరతనమును బ్రిటిషుమంత్రివర్గమును మనఃపూర్వకముగాకోరుచున్నాము” అని మాత్రమే రాజప్రతినిధిలేఖలో నున్నది. లాండ్సుడను సంస్కరణము లనుపేరుతో మాకు తెలిసియున్న సంస్కరణములతో ప్రారంభమైన సంస్కరణముల పద్ధతిని మరికొన్నిటిని గూడ భారతీయులు పడయుటకు సహాయము చేసెదమని మాత్రమే రాజప్రతినిధి నూదించెను. మేమును మోతీలాలు, జవహరలాలు, సయ్యదు మహమ్మదు

గార్లు కలిసి వ్రాసి ౧౫-౮-౩౦ న మీ కిచ్చిన లేఖలో మేము చేసిన వ్యాఖ్యానము పరిష్కారము చేయని మేము తలచుచుండుటచే కాంగ్రెసుకు ఏది సంకృప్తికరములు కావని మేము తలచితిమో వాటిని మేము వివరించితిమి. తన మొదటి లేఖలో రాజప్రతినిధి తెలిపిన భావములనే యిప్పుడు మీరు తెచ్చినలేఖలో నకడు మరల నుద్ఘోషించుటయే గాక నకడు మా లేఖకు తృణీకారభావముతో తిరస్కరించెనని చెప్పవలసి వచ్చినందులకు మేము చింతించుచున్నాము. మా లేఖలోని మాచనలపై నాధారపడిచర్చలను జరుపుటకు మాత్రమేగాక వాటిని గూర్చి ఆలోచించుటకు సయితము అవి అర్హములు కావని రాజప్రతినిధి వ్రాసెను.

సామ్రాజ్యమునుండి విడిపోవుటకు యిండియాకు హక్కు వుండవలెనని గాంధీ గారు నిర్ధారణగా ఇండియాదొరతనమునడిగినచో దానిని బహిరంగప్రశ్నగా దొరతనమువారు భావింపరని రాజప్రతినిధి తెలుపునను విషయమునుగూడ మీరు మా కరిగించితిరి. ఇండియాకు లభింపవలసిన రాజ్యాంగవిధానములో నిది ముఖ్యతమము. దీనిని గూర్చి చర్చ యనవసరముఅని మేము భావించుచున్నాము. ఇప్పుడు ఇండియాకుసంపూర్ణ బాధ్యతాయుతప్రభుత్వములేక సంపూర్ణస్వపరిపాలనము అనుషేతో లేకమరియొకషేతో గలస్వరాజ్యము లభించునెడల పరస్పరసంబంధమును తొలగించుకొనుటకు యిండియాకు బ్రతుకునుగూడ స్వాతంత్ర్యముండవలెను. ఇటుపై ఈ సామ్రాజ్యములో ఇండియా యొకభాగముగా నుండదు. కానునునెల్లలోయిండియాసమానగౌరవముగల స్వతంత్ర భాగస్వామిగా నుండవలెననిన అట్టిసంబంధ మవసరమని భారతీయులునిర్ణయించవలెను. లేనిచో నది పాపగడు. మోతీలాలుస్థానోబుగార్లకు జరిగినసంభావనలోనీయంశముస్పష్టముగా తెలుపబడెనని మీరు గ్రహించియుండురు. ఇది సాధ్యము కాదని బ్రిటిషు దొరతనమును బ్రిటిషువారును యంతకాలమువరకు తలచుచుండునో అంతకాలమును కాంగ్రెసువారు స్వాతంత్ర్యసంరంభమును సాగించుచునేయుండవలెనని మేము తలచుచున్నాము.

ఉత్సవము చాల సామాన్యమైనవిషయమే యైనను రాజప్రతినిధి దీనికిగూడ సంకీర్తింపకపోవుటవలన దొరతనమువారిచిత్తవృత్తి మరింత స్పష్టమవుచున్నది. నమన్నతములగు సిగ్గుమెట్టలపై నివసించుచున్న భారతదేశపరిపాలకులు సమదేశమున నివసించుచు నిరాహారముగానన్న కోట్లకోలదిప్రజల కష్టములను గ్రహింపజాలరు అను విషయము మిక్కిలి స్పష్టముగానే తెలియుచున్నది. కాని ఈనిర్భాగ్యులు అహింసక కష్టపడి పనిచేయుచుండుటవలననే సిగ్గులోనుండి బ్రిటిషువారు పరిపాలనమును సాగింపగలుగుచున్నారనుట కెట్టిసంశయమును లేదు.

నిరుపేదలకు ప్రజలకు ఉప్పు ముఖ్యతము. మనుష్యులకు గాలియును నీరును ఎటుల ముఖ్యములో, ఉప్పుగూడ నటులే ముఖ్యము. ఈమాదును దైవదత్తములు. అట్టి ఉప్పుగుత్తను నిలువఁజెట్టుటకు గత ౫ నెలలలోను చాలమంది నిరపరాధులకు ప్రజల తలలు పగులగొట్టుటపై రక్షపాతము కలుగజేయుబడినది. ఈగుత్త మిక్కిలి దుర్మితకర మనువిషయము నిప్పటికిని దొరతనమువారు గ్రహింపజాలనిచో భారతనాయకుల సమావేశమును రాజప్రతినిధి యేర్పరచిననుగూడ దొరతనమువారు దీనిని గ్రహింపజాలరు.

ఉప్పుగుత్తను రద్దుచేయగోరువారు దానికి పరియైన మరియొక ఆదాయపనతిని చూపవలెననుట మరింత అవమానకరము. ఇప్పుడు ప్రజలను పీల్చిపిప్పిచేయుచున్న యీ ప్రభుత్వవిధానమును చేతనైనచో సుస్థిరముగాను కాళ్వరముగాను చేయవలెననియే దొర తనమువారు కోరుచున్నారనుట కిది సూచకమైయున్నది. ప్రపంచమునందన్ని దేశముల లోనుగూడ ప్రజలచే తిరస్కరింపబడిన చట్టములను యితరకారణములవలన దొరతనము వారు రద్దుచేయజాలనపుడు వాటిని ప్రజలు ఉల్లంఘించినను ఉపేక్షించుచునే యుం గురు. ఇది మామూలుగా జరుగుచునే యుండును. తక్కిన విషయమును గూర్చి మేము తెలిపిన ప్రజాభిప్రాయమునుగూడ రాజప్రతినిధి అంగీకరింప జాలకపోయెను. కావున అనేక ముఖ్యవిషయములలో బ్రిటిషు గవర్నమెంటుకును కాంగ్రెసుకును మధ్య అనల్లంఘనీయముగు నభిప్రాయ మేర్పడినదని మేము చూపించగలిగితిమనియే తలచుచున్నాము.

మిరాయభారములు విధలమైనందుకు మీరు ఆకాభంగమును చెందనవసరము లేదు. స్వాతంత్ర్యమునిమిత్తము కాంగ్రెసువారు ప్రజలసంఘర్షణమును జరుపుచున్నారు. కాంగ్రెసువారిందుల కవలంబించిన అహింసాసాధనము ప్రపంచమునకును పాలకులకునుగూడక్రొత్తదగుటచే మరికొంతకాలమైనగాని వారు దానినిగ్రహింపజాలరు. కొన్ని నెలలనుండిమాత్రమే దేశీయులు కష్టముల ననుభవించుచున్నారు గాన దీనిమహిమను దొరతనమువారు గ్రహింపజాలక పోవుటలో వింతయేమియును లేదు. ఎవరు ఎట్టిలాభమును న్యాయముగా బడసినను కాంగ్రెసువారు దాని కెట్టికష్టమును కలిగింపరు. అంగ్లేయులతో కాంగ్రెసువారి కెట్టివివాదమును లేదు. దుస్సహముగు బ్రిటిషువారి ఆక్రమణముపట్ల తమ ఆగ్రహమును వెల్లడించుటలో తమకు గల నైతికకక్షిపరతను వినియోగించెదరు. ప్రజలు కడవరకును అహింసానిరతులుగా నుండునెడల అచిరకాలము లోనే ప్రజల అభీష్టము నెరవేరగలదను నమ్మకము మాకు గలదు. అధికారపదవులలో నున్నవారు పత్యాగ్రహమునుగురించి తరుచుగా చాల అవమానకరమును ఆగ్రహకరము నగు భాష నుపయోగించుచున్న నుకూడ మే మిటుల చెప్పుచున్నాము.

దేశమునందు మరల కాంతిని కలిగించుటకు మీరు మిక్కిలి అధికముగ శ్రమకు పాల్పడితిరి. కాంగ్రెసు సంఘముల యాజమాన్యమును వహించిన వారితో నిటుపైని రాయబారములను జరుపుటకు తగినకాల మింకను రాలేదని మేము నూచించుచున్నాము. మేము ఖైదీల మనుటచే మాకు అనుపపత్తు లుండుట సహజము. మా అభిప్రాయములు మేము వినినవార్తలపైనే ఆధారపడియుండును గాన వాటిలో పొరపాటు లుండుట కవకాశమున్నది. కాంగ్రెసుసంఘముల కిప్పుడు నాయకులుగా నున్నవారు మాలో నెవరినైన చూడగోరవచ్చును. దొరతనమువారు మావలెనే మనఃపూర్వకముగా కాంతిని కోరునెడల కాంగ్రెసునాయకులు నుమ్ములను చూచుట కెట్టినిరోధము నుండగూడదు.

(సం) ఎం. కే. గాంధీ, సరోజినీనాయుడు, వల్లభాయీపటేలు,

జయరాందాసుదొలతరాం.

ఎరవాడ సెంట్రలు పిజను, ౫-౯-౧౯౩౦.

ఈరీతిగా నాయకులు వ్రాసిన లేఖను మాకిచ్చిరి. మేమురాయబారుల మనుటచే మాద్వారా జరిగిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములను సంభాషణలనుగూర్చి మేమెట్టివ్యాఖ్యానమును చేయకుండ వీటినిన్నటిని ప్రజలు తెలుసుకొను నిమిత్తము అన్ని లేఖలను అన్ని ముఖ్యవిషయములను ప్రతికలలో ప్రకటించుచు మాముఖ్యకర్తవ్యమైయున్నది. వీటిని ప్రకటించుటకు రాజప్రతినిధియును కాంగ్రెసు నాయకులును గూడ మా కనుమతినిచ్చిరి.

(సం) టి. బి. నప్రూ, ఎం. ఆర్. జయకరు.

ఎరవాడ, ౫-౯-౧౯౩౦.

5. భారత మిల్లుల వాగ్దానము

మే మీ క్రిందివిధముగా వాగ్దానము చేయుచున్నాము:

౧. ప్రజల జాతీయ ఆదర్శముపట్ల మాకు సంపూర్ణ సానుభూతి గలదు.

౨. కంపెనీవాటాదారుల పెట్టుబడిలో నూటికి ౭౫ తక్కువ కాకుండా భారతీయులధన నుండును. (కాంగ్రెసు ఆధ్యక్షుడు నియమించిన ప్రత్యేకసంఘము యీ విషయమై కొన్ని కంపెనీలకు ప్రత్యేక అవకాశ మొసగవచ్చును.)

౩. కంపెనీ గౌరవనీయ డైరెక్టర్లు భారతీయు లుండురు. వీరు గాక కంపెనీ కార్యనిర్వహణమును సాగించు డైరెక్టర్లలో నూటికి ౬౬ మందికి తక్కువ కాకుండా భారతీయు లుండురు. (కంపెనీ గౌరవనీయ డైరెక్టర్లు భారతీయేతరు లున్నచో బోర్డులో భారత డైరెక్టర్లు అధికసంఖ్యాకు లుండురు.)

౪. మేనేజింగు ఏజంటు ఘరంలో విదేశ అభిమాన ముండదు.

౫. ఏజంటు ఘరంలోని భాగములు గాని, ఘరంగాని, తదితర విదేశ ఇక్మా రెన్సు కంపెనీపట్ల అభిమానము కలిగియుండదు. విదేశీనూలు, లేక విదేశీ గుడ్డలు దిగుమతి పట్లగూడ అభిమానము కలిగి యుండదు.

౬. మిల్లు గుడ్డలకు, ఖద్దరు పోటీలేకుండ చేయుట, మా మంచికే గుడ్డ నాణ్యమును తగ్గకుండా చేసి, సరసమైన ధరలకే యిచ్చుట మున్నగు పనులవలన స్వదేశీ ప్రచారమునకు తోడ్పడుదురు.

౭. మిల్లు యజమానులు, కార్యనిర్వహణమును సాగించువారు పైకి లోపల గూడ భారతీయులపట్ల అభిమానము కలిగి భారతీయులకు మేలు చేయుచుండురు.

వైసి చేసిన వాగ్దానము ననుసరించి మే మీ క్రింది విధముగా మెలంగుదుము.

౮. మిల్లుల కార్య నిర్వహణముతో సంబంధము గలవా రెవరయిన జాతీయ ఉద్యమమునకు ప్రతికూల ప్రచారము సాగింపకు. భారత దేశమున బ్రిటిషు ప్రభుత్వము వారి తరపున గాని, వారి ప్రేరేపణచే గాని జాతీయ ఉద్యమమునకు ప్రతికూలముగా సాగించు ప్రచారమున పాల్గొనరు. అట్టి ప్రతికూల ప్రచారమును తమంతటా తాము సాగింపరు.

౨. కొన్ని ప్రత్యేక కారణము లుండిన తప్ప సర్వసామాన్యముగా భారతీయులనే కంపెనీలలో ఉద్యోగులనుగా నియమించెదరు.

౩. మా కంపెనీ ఇక్ షూరెన్సు వ్యాపారమును సాధ్యమైనంత త్వరలో భారత ఇక్ షూరెన్సు కంపెనీలద్వారా సాగించెదము.

౪. మా బ్యాంకు, నాకావ్యాపారమును సాధ్యమైనంతవరకు భారత బ్యాంకులు, భారత నాకాకంపెనీలద్వారా సాగించెదము.

౫. మేము ఇప్పటినుండి వీలైనంతవరకు భారతీయులనే మా అడిటర్లు, ప్రింట్లర్లు, నాకల ఏజెంట్లు, సరకు కొనుటకు, అమ్ముటకు బ్రోకర్లు, కలెక్టర్లు, సరకు సప్లయదారులుగా నియమించెదము.

౬. స్టోరు సరకంతా వీలైనంతవరకు భారతదేశమున తయారైనదే కొనెదము. స్వదేశీ సరకు ఉపయోగించుటకు వీలు లేనప్పుడు మాత్రమే విదేశ సరకును కొందుము. (తప్పనిసరిగా కొనవలసిన విదేశీసరకు జాబితాను ఇందు చేర్చితిమి.)

౭. “బాయికాట్” జాబితాలో చేర్చిన మిల్లులలో తయారగు నూలు దారము, విదేశీనూలు, విదేశీపట్టు, కృత్రిమపట్టును మేము వాడెదము.

౮. “బాయికాట్” జాబితాలో చేర్చిన మిల్లులలో తయారగు విదేశీ నూలును, గుడ్డను అర్దకమునకుగాని, చలువచేయుటకు గాని తీసుకొనము.

౯. మామిల్లులలో తయారగు ప్రతితానుకు రెండుచివరలా మా కంపెనీ ముద్రలను వేయుదుము. సరియైన ముద్రలు వేయకుండా గుడ్డను బైటికి పంపము.

౧౦. మా గుడ్డలకు ఖాదీ పేరున ముద్రలు వేయము.

౧౧. ఈ క్రింద నుదాహరించిన రకము గుడ్డను తయారు చేయము.

౧౨ నంబరు నూలుకంటె ముతకనూలుతో చలువచేసినవి, లేక చేయనివి గుడ్డలు తయారుచేయము.

డ్రీల్లు, ట్విల్లు, రంగుదుప్పట్లు మున్నగు ముతకరకములను తయారు చేయుటకు మిల్లులకు స్వాతంత్ర్య ముండును.

౧౩. వీలైనంతవరకు క్రయ విక్రయములను భారత కంపెనీలతోనే చేయుదుము.

౧౪. మా మిల్లుల కార్యనిర్వహణముతో సంబంధముగలవా రందఱును స్వదేశీ గుడ్డనే ధరించెదరు.

కంపెనీపేరు.....

చిరునామా.....

ఏజెంట్లు, లేక యజమానిపేరు.

భారతీయేతర మిల్లుల వాగ్దానము

మే మిక్రిందివిధముగా వాగ్దానము చేయుచున్నాము.

౧. ప్రజల జాతీయ ఆవర్యములపట్ల మాకు సంపూర్ణసానుభూతి గలదు.

౨. కంపెనీ వాటాదారుల పెట్టుబడిధనములో నూటికి ౮౫ వంతులకు పైగా భారతీయులధన ముండును. (కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు నియమించిన ప్రత్యేకసంఘము యీవిషయమై కొన్ని కంపెనీలకు ప్రత్యేక అవకాశ మొసగవచ్చును.)

౩. గౌరవనీయ డైరెక్టర్లు కాక మామూలు డైరెక్టర్లలో నూటికి ౬౬ మందికి తక్కువ కాకుండ భారతీయు లుండురు. (గౌరవనీయ డైరెక్టర్లు భారతీయు లుండిన పక్షమున బోర్డులో భారత డైరెక్టర్లు అధికసంఖ్యాకు లుండురు.)

౪. ఏజంటు ధరలోని భాగములు విదేశీయుల, విదేశీగుడ్డల దిగుమతిపట్ల అభిమానము కలిగియుండరు.

౫. మిల్లుగుడ్డలకు ఖద్దరుకు పోటీ లేకుండ చేయుట, మామూలు ననుసరించియే గుడ్డ నాణ్యమును తగ్గకుండా చేసి, సరసమైన ధరలకే యిచ్చుట మున్నగుపనుల వలన స్వదేశీప్రచారమునకు హాడ్పడుదుము.

౬. మిల్లు కార్యనిర్వహణములను సాగించువారు పైకి లోపలగూడ భారతీయుల పట్ల అభిమానము కలిగి వారికి మేలు చేపూర్పు చుండురు.

పైని చేసిన వాగ్దానము ననుసరించి మే మిక్రిందివిధముగా మెలంగుదుము :

౧. మిల్లుల కార్యనిర్వహణములను సాగించు వా రెవరును జాతీయ ఉద్యమము నకు ప్రతికూలప్రచారము సాగింపరు. భారతదేశమున చిటిమప్రభుత్వమువారి తరపునగాని, వారి ప్రేరేపణచే గాని జాతీయ ఉద్యమమునకు ప్రతికూలముగా సాగించు ప్రచారమున పాల్గొనరు. అట్టి ప్రతికూలప్రచారమును తమంతట తాము సాగింపరు.

౨. కొన్ని ప్రత్యేకకారణము లుండినతప్ప సర్వసామాన్యముగా భారతీయులనే ఉద్యోగులుగా నియమించెదరు.

౩. మాకంపెనీ ఇంజనీరులను, బ్యాంకు, నాకావ్యారపారమును సాధ్యమైనంత వరకు భారత ఇంజనీరులను, భారతబ్యాంకులు, భారత నాకాకంపెనీల ద్వారా సాగించెదము.

౪. మేము ఇప్పటినుండి వీలైనంతవరకు భారతీయులనే మా అడిటర్లు, స్ట్రీడర్లు, నాకల ఏజెంట్లు, సరకు కొనుటకు, అమ్ముటకు బ్రోకర్లు, కలెక్టర్లు, సరకు సప్లయదారులుగా నియమించెదము.

౫. పోరు సరకంతా వీలై సంతవరకు భారతదేశమున తయారైనదే కొనెదము. స్వదేశీసరకు ఉపయోగించుటకు వీలు లేనప్పుడు మాత్రమే విదేశీసరకుల కొందుము. (తప్పనిసరిగా కొనవలసిన విదేశీసరకుజాబితాను ఇందు చేర్చితిమి.)

* (విల్లులు స్పష్టము చేయును)

౬. “బాయికాట్” జాబితాలో చేర్చిన విల్లులలో తయారగు నూలు, దారము, విదేశీనూలు, విదేశీపట్టు, కృత్రిమ పట్టును మేము వాడము.

౭. “బాయికాట్” జాబితాలో చేర్చిన విల్లులలో తయారగు విదేశీ నూలు గుడ్డ అద్దకమునకు గాని, చలువచేయుటకు గాని తీసుకొనము.

౮. మావిల్లులలో తయారగు ప్రతితానుకు రెండు చివరలను మాకంపెనీ ముద్రలను వేయుదుము. సరియైన ముద్రలు వేయకుండా గుడ్డను బైటికి పంపము.

౯. మాగుడ్డలకు ఖాదీపేరున ముద్రలు వేయము.

౧౦. ఈక్రింద ఉదాహరించిన రకముగుడ్డను తయారు చేయము:

చలువచేయనివి గాని, చలువచేసినవి గాని సంబంధ నూలుకంటె ముతక నూలులో గుడ్డలను తయారుచేయము.

ద్రీల్లు, ట్విల్లు, రంగుదుప్పట్లు మున్నగు ముతకరకములను తయారు చేయుటకు విల్లులకు స్వార్థంత్ర్య ముండును.

౧౧. వీలై సంతవరకు క్రయ విక్రయములను భారత కంపెనీలతోనే చేయుదుము.

౧౨. మా విల్లుల కార్యనిర్వహణముతో సంబంధము గలవా రందరును స్వదేశీ గుడ్డనే ధరించెదరు.

కంపెనీ పేరు.....

చిరునామా.....

వీజంటు, లేక యజమానిపేరు.....

బొంబాయిరాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘమువారి వాగ్దానము

ప్రజల జాతీయ అదర్శములపట్ల మాకు సంపూర్ణసానుభూతి గల దని మేము వాగ్దానము చేయుచున్నాము. జాతీయప్రభుత్వము స్వదేశీఉద్యమమును ప్రోత్సహించుచున్నందున మేము సంతసించుచున్నాము.

ఖద్దరును కాపాడుటకై మేము మా గుడ్డలపై ఖద్దరుపైనుండునట్టి ముద్రలను వేయము. మా మిల్లులలో తయారగు గుడ్డలను ఖద్దరుపేరుతో అమ్మము. మిగిలిన వారు సమ్మతించిన కొన్ని రకముల గుడ్డను తప్ప మామూలుగుడ్డను ౧౦ నం. నూలుకంటె ఎక్కువ ముతక నం. నూలుతో తయారుచేయము.

మా స్వదేశీమిల్లు పరిశ్రమను నిలువజేటి అభివృద్ధిలోనికి తీసుకొనివచ్చుటకుగాను మే మిక్రిందివిధముగా మెలంగుదుము:—

౧. మిల్లులయజమాని కార్యనిర్వాహకులు ప్రస్తుతము భారతీయులు. ఇకముందు గూడ అటులే యుండును. పైకి లోపల భారతీయులపట్ల అభిమానము కలిగియుండుము. భారతీయులమేలుకే కృషి సల్పుచుండుము.

౨. మిల్లుల కార్యనిర్వాహముతో సంబంధము గలవారెవరును జాతీయ ప్రతి కూలప్రచారమున పాల్గొనరు.

౩. కంపెనీనాటాదారుల పెట్టుబడిలో నూటికి ౭౫ వు తక్కువ కాకుండా ప్రస్తుతము భారతీయులధన మున్నది. ఇకముందుగూడ అటులే యుండును. ప్రత్యేక ఆవసరములందు కాంగ్రెసు అధ్యక్షుని అనుమతిపై ఇందులకు భిన్నముగానుండవచ్చును.

౪. గౌరవనీయ డైరెక్టర్లు కాకుండా మామూలు డైరెక్టర్లలో నూటికి ౬౬ మందికి తక్కువకాకుండా ప్రస్తుతము భారతీయులున్నారు. ఇకముందుగూడ అటులుండును.

౫. కంపెనీ కార్యనిర్వాహకులు భారతీయులుగా నుండురు. (మిల్లుల అనుమతిపై ఒక జాబితాను తయారుచేసిరి. భారతీయేతరులగు ఏజంట్లచే నిర్వహింపబడుచున్న కొన్ని మిల్లులు గలవు. ఈమిల్లులు ఈవరకును తప్ప మిగత వరకుల కన్నిటికిని సమ్మతించును.)

౬. ప్రత్యేక అధికార మున్నప్పడు తప్ప సర్వసామాన్యముగా భారతీయులనే ఉద్యోగులుగా నియమించెదరు.

౭. మిల్లులు సాధ్యమైనంతవరకు భారత స్వదేశీవరకునే కొనును. పీలైనంత వరకు తమ వ్యాపారమును భారతబ్యాంకులు, ఇంకొకవారు, పిప్పింగుకంపెనీల ద్వారా సాగించెదరు.

౮. బొంబాయిరాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘమువారు స్వదేశీ కావని ప్రకటించిన మిల్లులకు చెందిన విదేశీనూలు, గుడ్డ రంగువేయుటకుగాని, చలువచేయుటకుగాని తీసుకొనము.

౯. మిల్లులు విదేశీయులను వాడవు. ౧౯౩౦ సం॥ డిసెంబరు ౩౧ తేదీతర్వాత కృత్రిమపట్టు, ముందుదినములలో ముంచిననూలు వాడరు.

౧౦. మిల్లులలో తయారైన ప్రతిగుడ్డపైన కంపెనీముద్ర వేయుదుము.

౧౧. మిల్లుయజమాని, మిల్లు ఏజెంటు, మిల్లుకార్యనిర్వహణముతో సంబంధము గలవా తెవరును ప్రత్యక్షముగాగాని, పరోక్షముగాగాని విదేశీనూలు, గుడ్డలను దిగుమతిచేసి వాటితో వ్యాపారము సాగింపరు.

౧౨. జాతీయ ఉద్యమముచే ప్రోత్సహింపబడిన స్వదేశీప్రచారమునకు మిల్లులు ప్రతికూలముగా మెలంగవు. మధ్యవారు లాభము పొందుటకు అవకాశ మొసంగక సరసమైన ధరలకు మిల్లులు స్వదేశీగుడ్డను సప్లయిచేయును. ప్రస్తుత మున్న సరకును ౧౯౩౦ సం॥ డిసెంబరు ౩౧ తేదీలోగా మార్చి ౧౨ వ తేదీ ధరలకే అమ్మెదరు. అప్పుడప్పుడు వివిధరకముల ధరలు ప్రజాసామాన్యమునకు తెలియునటుల ధరల జాబితాను ప్రకటించుచుండును. అప్పుడప్పుడు బొంబాయిరాష్ట్రీయ కాంక్షాను సంఘమును కలుసుకొని సరసమైన ధరలకు స్వదేశీగుడ్డను సప్లయిచేయుటకు అనుకూలించు సాధనములను అనులునం గుంచెదరు.

6. సాంఘిక సమస్య పరిష్కారము

ఆంగ్ల ప్రభుత్వమువారు సాంఘిక సమస్య పరిష్కార ప్రకటన గావించిరి. పూర్తి వివరము లీ క్రిందివిధముగా నున్నవి :

(౧) రెండవ రాండు లేబరు మహాసభ సమాప్తమైనప్పుడు ఆంగ్ల ప్రభుత్వమువారి పక్షమున డిసెంబరు ౧ తారీఖున ఆంగ్ల ప్రధానామాత్యుడు గావించిన ప్రకటనలో సాంఘిక సమస్య విషయమై రాండు లేబరు సభలో పాండబాలని వికమత్వము వివిధ సంఘములవారికిని కలుగనిచో తాత్కాలికముగ నొక పరిష్కారమును ఆంగ్ల ప్రభుత్వమువారు గావించెదరనియు, నూతన రాజ్యాంగవిధాన ప్రారంభమునకు సాంఘిక సమస్యను అటంకముగా నుండనివ్వరనియు స్పష్టముచేయబడెను. సదరు ప్రకటనమును తరువాత రెండు పార్లమెంటు మహాసభలను ఆమోదించియుండెను.

(౨) వివిధ సంఘములను సాంఘిక సమస్య పరిష్కార విషయమై ఏకాభిప్రాయమునకు రావించుట నూతన రాజ్యాంగనిర్మాణమునకు అటంకముగా నున్నదని గత మార్చి ౧౯ వ తారీఖున ఆంగ్ల ప్రభుత్వమువారికి తెలియబడినందున తద్విషయమై తాము బాగ్రత్తగా పునరాలోచించుచున్నట్లు చెప్పిరి. నూతన రాజ్యాంగవిధానములో మైనారిటీల సమస్యయందలి కొన్ని ముఖ్యవిషయములను గూర్చియైనను పరిష్కారము జరుగనిచో నూతన రాజ్యాంగనిర్మాణమునందు అభివృద్ధి యేమియు జరుగజాలదని యిప్పుడు ఆంగ్ల ప్రభుత్వమువారు నమ్ముచున్నారు.

ఏమరతుమీధ పరిష్కారము చేయబడినది ?

(౩) కాలక్రమేణ పార్లమెంటు మహాసభవారి యెదుట నుంచుట భారత రాజ్యాంగవిధానమునకు సంబంధించిన సూచనలలో ఈక్రింద వివరింపబడు పరిష్కారమును అమలుపరచదలచి యున్నారు. ప్రస్తుతము రాష్ట్రీయకాసనసభలలో ప్రాతినిధ్యము విషయమై మాత్రమే పరిష్కారము చేయబడుచున్నది. క్రింద ౨౦ శేరాలో తెలియజేయబడిన కారణమువలన భారతకాసనసభయందలి ప్రాతినిధ్యము యిప్పటికి ఆపుచేయబడినది. నూ పరిష్కారపద్ధతిని యిట్లు సంకుచితపరచుటవలన రాజ్యాంగ విధాన నిర్మాణమునకు సంబంధించిన అనేక యితర ముఖ్యవిషయములపై నిర్ణయము జరుగవలసియున్నదని గ్రహింపబడుచున్నట్లు అర్థమగుచున్నది. కాని వివిధ సంఘములవారికి

ప్రాతనిద్రవిచ్చు పద్మతులును, సభ్యులసంఖ్యలును తెలుపబడినతిర్వాత యితర సాంఘిక సమస్యల విషయమై ఆయా సంఘములు తమంతటతామే ఏకాభిప్రాయమునకు వస్తురను ఆశతో ఈ నిర్ణయములు గావించబడినవి.

(౪) ఈ నిర్ణయమును మార్పువిషయమై చేయబడు ఆలోచనలలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు యెంతమాత్రమును పాల్గొనజాలరని అంగ్లప్రభుత్వమువారు స్పష్టముచేయుచున్నారు. అన్ని పార్టీలవారును ఏకగ్రీవముగా కోరనిది దానిని మార్పుటకు యేమహజరునుగాని ఆలోచింపరనిగూడ స్పష్టము చేయుచున్నారు. కాని వివిధసంఘముల వారును కలసి ఏకగ్రీవముగా నొక పరిష్కారపద్ధతిని తయారుచేయుటకు అటంకము కలుగజేయు నుద్దేశ్యము ప్రభుత్వమువారి కేమియులేదు. కావున యావద్భారతదేశవిషయమైనను సరే, కొన్నికొన్నిరాష్ట్రముల విషయమైనను సరే పరిష్కారము పరస్పరము వివిధసంఘముల అంగీకారము పొందిన దైనచో ఈ ప్రణాళికకు బదులు వివిధసంఘములకు అంగీకారమైన ప్రణాళికనే యామోదించవలసిన దని పార్లమెంటుసభవారికి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు సిఫారసు చేసెదరు.

పరిష్కారములోని ముఖ్యలక్షణములు

(౫) గవర్నరు రాష్ట్రములయందలి కాసనసభలలోను, పెద్దలసభ లున్న చోట్ల ప్రజాప్రతినిధిసభలలోను సభ్యత్వములు దిగువ ౨౪ వ పేరగ్రాఫులో తెలుపబడినరీతి నుండును.

ప్రత్యేక నియోజకవర్గములు

(౬) మహమ్మదీయ, ఐరోపీయ, సిక్కు సభ్యత్వములకు ఎన్నికలు ప్రత్యేక నియోజకవర్గములద్వారా నుండును.

౧౦ సంవత్సరముల తరువాత ఈయేర్పాటును మార్పుటకు రాజ్యాంగవిధానములో యేర్పాటు (వివిధ సంఘములవారి సమ్మతితో) గావించబడును. వివిధసంఘములవారి యభిప్రాయములను తెలిసికొనుటకు తగిన యేర్పాటులు చేయబడును.

(౭) మహమ్మదీయ, సిక్కు, భారత, క్రైస్తవ, అంగ్లో-హిందవ, ఐరోపీయ నియోజకవర్గములలో వోట్ల నివ్వనివా రందరు సామాన్య నియోజకవర్గములో వోటు నివ్వదగియుండురు.

(౮) బొంబయిలో కొన్ని నిర్దిష్ట“ప్లూరల్ సంబంధ” సామాన్య నియోజకవర్గములలో మహారాష్ట్రములకు ౩ స్థానములు ప్రత్యేకింపబడును.

(౯) నిమ్మజాతులలో వోట్లు కలవారు సామాన్యనియోజకవర్గములలోనే వోట్లు చేసేదరు. ఈ ఒక్కమార్గముచేతనే నిమ్మజాతులకు తగిన ప్రాతినిధ్యము చేహారక పోవుటవలన దిగుత ౨౪ పేరగ్రాపులో తెలుపబడినట్లు వారికి ప్రత్యేకస్థానములు కొన్ని యివ్వబడును. ఈస్థానములకు ఒక్క నిమ్మజాతివోటర్లు మాత్రమే సభ్యుల నెన్నుకొనదగి యుండురు. ఈ విధముగా వోట్లుచేయుదగినవారు సామాన్య నియోజక వర్గములలోనూడ వోట్లుచేయ నధికారము కలిగియుండును. నిమ్మజాతులు చాల హెచ్చు గానున్న ప్రదేశములలో మాత్రమే యిట్టి యేర్పాటులు చేయబడును. మద్రాసులో తప్ప రాష్ట్రముంతయు వారి నియోజకవర్గముగా నుండరాదని యుద్దేశింపబడినది.

వంగదేశములో కొన్ని సామాన్యనియోజకవర్గములయందు వోటర్లలో నధిక భాగము నిమ్మజాతులకు జెందగలరని తోచుచున్నది. కావున విచారణ జరుగువరకు ఆ రాష్ట్రములో నిమ్మజాతులు ప్రత్యేక నియోజకవర్గములనుండి ఎన్నుకొనవలసిన సభ్యులసంఖ్య నిర్ణయింపబడలేదు. బెంగాల్ నాసనసభలో నిమ్మజాతులకు ౧౦ స్థానములకంటె తక్కువ యుండరాదని మాయుద్దేశము.

ప్రత్యేక నిమ్మజాతుల నియోజకవర్గములలో వోట్లుచేయ హక్కుగలవా రెవరో యింకను నిర్ణయింపబడలేదు. “ఫ్రాంచైజాక్విటీ” నివేదికలో వివరింపబడిన నూత్రములపై నవి ఆధారపడియుండును. ఉత్తర హిందూస్థానమునందలి కొన్ని రాష్ట్రములలో కొన్ని మార్పులు చేయుట అవసరమైయుండును.

ఇతరమైనారిటీలు

కొంతకాలమునకు పైన ఈప్రత్యేక నిమ్మజాతి నియోజకవర్గములు అవసరము కావని ఆంగ్లప్రభుత్వమువారు తలచుచున్నారు. ఆపేరగ్రాపులో యివ్వబడిన అధికారములద్వారా అవి ఈలోగా మార్చబడనిచో ౨౦ సంవత్సరముల తరువాత నవి అంత మొందునట్లు ఉద్దేశింపబడినది.

(౧౦) భారత క్రైస్తవుల స్థానములకు ప్రత్యేక నియోజకవర్గముల ద్వారా ఎన్నికలు జరుగును. రాష్ట్రమునందలి క్రైస్తవులందరును కలిసి యెన్నుకొనుపద్ధతి అనాచరణీయముగా కనబడుచున్నది. కనుక రాష్ట్రములో ఒకటిరెండు ప్రత్యేకప్రదేశములలో మాత్రమే ఈనియోజకవర్గము లేర్పరుపబడును. ఈనియోజకవర్గములకు చెలువల నుండు భారత క్రైస్తవుల సామాన్య నియోజకవర్గములలో వోట్లుచేతురు. వీహారు ఒరిస్సా రాష్ట్రములలో భారత క్రైస్తవుల సంఖ్యలో నధికభాగము అనాగరిక కొండజాతులు, కనుక అచ్చట ఏర్పాటులు చేరు విధముగా నుండవలసివచ్చును.

ఆంగ్లో-హైందవులు

(౧౧) ఆంగ్లో-హైందవులు ప్రత్యేక సాంఘికనియోజకవర్గములద్వారా సభ్యుల నెన్నుకొందురు. వీరి నియోజకవర్గము రాష్ట్రమంతయు వైయుండును. టిపాద్వారా పీఠ వోటుచేయబడియుండురు. కాని యిందువిషయమై తుదినిర్ణయ మేదియు జరుగలేదు.

(౧౨) ఐనుకబడినజాతులవా రెంతమందిని ఎన్నుకొనవలె నను విషయము యింకను విచారణయందున్నది. ఈ తెగవారికి ఇవ్వబడిన స్థానములు తాత్కాలిక మైనవని యెరుగవలెను.

స్త్రీల ప్రాతినిధ్యము

(౧౩) నూతన కాసనసభలలో కొద్దిమంది స్త్రీలయినను ఉండుట చాల ముఖ్యమని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు తలచుచున్నారు. స్త్రీలకు కొన్ని స్థానములు ప్రత్యేకింపనిది వారికి తగిన ప్రాతినిధ్యము రాదని వారు తలచుచున్నారు. మరియు ఒక్క సంఘమునకు జేందిన స్త్రీలు హెచ్చుగా కాసనసభల కెన్నుకొనబడరాదనియు, వివిధ సంఘములవారును ఎన్నుకొనబడవలెననియు వారు తలచుచున్నారు. కావున ప్రత్యేక సాంఘికనియోజకవర్గము లేర్పరుపబడినవి. దిగుత ౨౪-వ పేరగ్రాఫులో తెలుపబడినట్లు వివిధసంఘములకు ప్రాతినిధ్యము కల్పింపబడినది.

ఇతరులు

(౧౪) కార్మికులకు నిర్ణయింపబడిన స్థానములకు ఎన్నికలు సాంఘికపద్ధతిపై నాధారపడవు. ఎన్నికవిషయమైన యేర్పాటు లింకను నిర్ణయింపబడవలసియున్నవి. కాని “ప్రాంపై జకమిటీ” వారిచే సిఫారసు చేయబడినట్లు “లేబరు”నియోజకవర్గములు కొంతవరకు ప్రేమియునియన్ నియోజకవర్గములుగాను, కొంతవరకు ప్రత్యేకనియోజకవర్గములుగాను ఉండును.

(౧౫) వాణిజ్య పరిశ్రమలకును, “మైనింగు” (గనులు) తేయాకు తోటలవారి ప్రాతినిధ్యము “లేబరు ఆఫ్ కామెర్స్” మున్నగు సంఘములద్వారా నుండును. ఇంకా విచారణ చేసినగాని వీరిసంబంధమయిన యేర్పాటులు నిర్ణయింపబడజాలవు.

(౧౬) భూస్వాముల ప్రతినిధులు ప్రత్యేకభూస్వాముల నియోజకవర్గములచే నెన్నుకొనబడుదురు.

(౧౭) విశ్వవిద్యాలయ ప్రతినిధులె నెన్నుకొనబడవలెనను విషయము యింకా విచారణయందున్నది.

(౧౮) ప్రాతనిద్రమునకు సంబంధించిన వివిధ విషయములను నిర్ణయించుటలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు వివరములలోనికి దిగుట అసంభవమని తలచుచున్నారు. వివరము నియోజకవర్గములు నిర్ణయింపబడవలసియున్నవి. ఈపని సాధ్యమైనంతవరకు భారత దేశమునందు జరుగవలెనని వారి యుద్దేశము.

సభ్యులసంఖ్యలలో అక్కడక్కడ కొన్ని మార్పులు చేయవలసి యుండును. ఈ మార్పులు చేయుచున్నట్లు ఆంగ్ల ప్రభుత్వమువారి కుండును. కాని వివిధసంఘములకు దామాషాలో తారతమ్యము హెచ్చుగా నుండుటకు వా రంగీకరింపరు. బెంగాలు, పంజాబు విషయమై యిందులో నిర్ణయింపబడిన సంఖ్యలకు మార్పు లేవియు చేయబడవు.

రెండవ శాసనసభ

(౧౯) రాష్ట్రములో రెండవ శాసనసభ విషయమై రాజ్యాంగ చర్యలలో హెచ్చుప్రాముఖ్య మొసగబడలేదు. ఈ విషయము యింకా చర్చింపబడదగియున్నది. ఏరాష్ట్రములలో రెండవశాసనసభ యుండదగును, ఆ శాసనసభలో యెందరు సభ్యులుండవలెను, ఎట్లు యెన్నుకొనబడవలెను- అనువిషయమై యింకా చర్చజరిగి నిర్ణయము జరుగవలసియున్నది.

క్రింది శాసనసభలో వివిధ సంఘములకు గల దామాషాను భంగపరచు పద్ధతి యేదియు వైశాసనసభలో నుండరాదని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి యుద్దేశము.

భారత శాసనసభ

(౨౦) భారతశాసనసభలో యెంతమంది సభ్యులుండవలెను, వా రెట్లు ఎన్నుకొనబడవలెను అనువిషయమై యిప్పుడు ఆంగ్ల ప్రభుత్వమువారు నిర్ణయింపజాలరు. ఎందువల్లననగా భారతసంస్థానములుగూడ ప్రతినిధులను పంపవలసియున్నవి. సంస్థానము రెంతమంది సభ్యులను పంపవలెను, బ్రిటిష్ ఇండియాలోని రాష్ట్రము రెండరిని పంపవలెను అను విషయము యింకను చర్చింపదగియున్నది. ఆ సభలో వివిధసంఘములయొక్క ప్రాతనిద్రము తగినట్లు విచారించబడును.

సింధు విభజన

(౨౧) రాష్ట్రముయొక్క ఖర్చులకు తగిన ఆదాయముండునో సింధును ప్రత్యేక రాష్ట్రముగా చేయవలెనని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారిదివరకే అంగీకరించియుండిరి. భారత సమాఖ్య ప్రభుత్వపు ఆదాయవ్యయములసందర్భమున ఈ రాష్ట్రముయొక్క ఆదాయ వ్యయములును, విచారించబడనున్నవి. కనుక బొంబాయిరాష్ట్రమునందలి శాసనసభకు

ప్రత్యేకముగాను, బొంబాయి సింధురాష్ట్రీయ కాసనసభలకు కలసియు రెక్కలను తయారుచేయుట కేలని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు తలచుచున్నారు.

(౨౨) బీహారు-ఒరిస్సారాష్ట్రమునకు మేమిచ్చిన రెక్కలు ప్రస్తుతరాష్ట్రమునకు సంబంధించియున్నవి. ఉత్కళమునకు ప్రత్యేకరాష్ట్రమును నిర్మించు విషయమై విచారణ జరుగుచున్నది.

(౨౩) ౨౪ వ షేర్‌గ్రాఫులో మధ్యరాష్ట్రముల కాసనసభ విషయమై చెప్పి యుంటిమి. ఇందువలన భావిభారత రాజ్యాంగవిధానములో బేరారునుగూర్చి అంతర్గత నిర్ణయము గావించబడెనని సంకేతముపరచు.

(౨౪) వివిధరాష్ట్రముల కాసనసభ్యులలో స్థానముల నిర్ణయము

మదరాసు-౨౧౫:—జనరలు-౧౨౮ పురుషులు, ౬ స్త్రీలు - నిమ్నజాతులు ౧౮, వెనుకబడియున్న ప్రాంతములకు ౧, మహమ్మదీయులు-౨౮ పు. ౧ స్త్రీ, ౨౯ దేశీయక్రైస్తవులు-౮ పు. స్త్రీ-౯, ఆంగ్లో - ఇండియనులు ౨, యూరోపీయనులు ౩, వాణిజ్యము, పరిశ్రమలు, గనులు, తోటలు ౬, భూస్వాములు ౬ విశ్వవిద్యాలయము ౧, కార్మికులు ౬.

బొంబాయి-సింధు ౨౦౦:— జనరలు-౯౨పురుషులు ౫ స్త్రీలు, నిమ్నజాతులు ౧౦, వెనుకబడియున్న ప్రాంతములకు ౧, మహమ్మదీయులు-౬౨ పురుషులు ౧ స్త్రీ ౬౩, దేశీయక్రైస్తవులు ౩, ఆం. ఇండియనులు ౨, యూరోపీయనులు ౪, వాణిజ్యము వగైరా ౮, భూస్వాములు ౩, విశ్వవిద్యాలయము ౧, కార్మికులు ౮.

బెంగాలు-౨౫౦:—జనరలు-౭౮ పు. స్త్రీ. ౨, ఆం-ఇండి-౩-పు. స్త్రీ ౧, ౪ దేశీయక్రైస్తవులు, ౨, యూరో. ౧౧, వాణిజ్య ౧౯, భూస్వాములు ౫, విశ్వవిద్యాలయము ౨, కార్మికులు ౮.

సంయుక్తరాష్ట్రములు-౨౨౮:—జనరలు-౧౨౮ పు. ౪ స్త్రీ. నిమ్నజాతులు ౧౨, మహమ్మదీయులు-౬౪ పు. ౨ స్త్రీ-౬౬, దేశీయక్రైస్తవులు ౨, ఆం. ఇం. ౧, యూరో ౨, వాణిజ్య ౩, భూస్వాములు ౬, విశ్వవిద్యాలయము ౧, కార్మికులు ౩.

పంజాబు-౧౭౫:—జనరలు ౪౨ పురు, ౧ స్త్రీ, సిక్కులు ౩౧ పురు. ౧ స్త్రీ, మహమ్మదీయులు ౮౪ పురు. ౨ స్త్రీ, దేశీయక్రైస్తవులు ౨, ఆం. ఇం. ౧, యూరో ౧, వాణిజ్య, ౧, భూస్వాములు ౫, విశ్వవిద్యాలయము ౧, కార్మికులు ౩.

బీహారు ఒరిస్సా ౧౭౫:—జనరలు ౯౬ పు. ౩ స్త్రీ, నిమ్న ౭, వెనుకబడియున్న ప్రాంతములకు ౮, మహమ్మదీయులు ౪౧ పు. ౧ స్త్రీ, దేశీయక్రైస్తవులు ౨, ఆం. ఇం. ౧, యూరో ౨, వాణిజ్య ౪, భూస్వాములు ౫, విశ్వ వి. ౧, కార్మికులు ౪.

మధ్యరాష్ట్రములు, బేరారు ౧౧౨:—జనరలు ౭౪ పు-౩ స్త్రీ, నిమ్మ ౧౦, వెనుకబడియున్న ప్రాంతములకు ౧, మహమ్మదీ ౧౩, ఆం-ఇం ౧, యూరో ౧, వాణిజ్య ౨, భూస్వాములు ౩, విశ్వ వి ౧, కార్మిక ౨.

ఆసాము ౧౦౮:—జనరలు ౪౩ పు. ౧ స్త్రీ, నిమ్మ ౪, వెనుకబడియున్న ప్రాంతములకు ౯, మహమ్మదీ ౩౪, జే. క్రై. ౧, యూరో ౧, వాణిజ్య ౧౧, కార్మిక ౪.

పరిహార్దరాష్ట్రము ౫౦:—జనరలు ౯, సిక్కులు ౩ మహమ్మదీ ౩౬, భూస్వాములు ౨.

సింధు ౬౦:—జనరలు ౧౮ పు-౧ స్త్రీ, మహమ్మదీ ౩౩ పు-౧ స్త్రీ, యూరో ౨, వాణిజ్య ౨, భూస్వాములు ౨, కార్మిక ౧.

సింధురాష్ట్రము లేకుండి బొంబాయి-౧౭౫:—జనరలు-౧౦౪ పు-౫ స్త్రీ, నిమ్మ ౧౦, వెనుకబడియున్న ప్రాంతములకు ౧, మహమ్మదీ-౨౯ పు-౧ స్త్రీ ౩౦, జే. క్రై ౩, ఆం-ఇం. ౨, యూరో ౩, వాణిజ్యము ౭, భూస్వాములు ౨, విశ్వ వి. ౧, కార్మికులు ౭.

వాణిజ్యము, పరిశ్రమలు, గనులు, తోటలు

ఈసంస్థల ప్రతినిధులను యూరోపియనులు ఎన్నుకొనవలెనా, యిండియనులు యెన్నుకొనవలెనా అను విషయమును స్థిరపరుప వీలులేదు. కావున ఈసంస్థల ప్రతి నిధులలో ఎంతమంది యూరోపియను లుందురో, ఎంతమంది ఇండియను లుందురో నిర్ధారణగా తెలుప వీలులేదు. కాని ఉజ్జాయింపున నీరీతిగా నుండవచ్చును.

రాష్ట్రము	యూ.	ఇం.	మొ.
మదరాసు	౪	౨	౬
బొంబాయి సింధు	౫	౩	౮
బెంగాలు	౧౪	౫	౧౯
పం. రా.	౨	౧	౩
పంజాబు		౧	౧
నీహరు, ఒరిస్సా	౨	౨	౪
మ. రా. బేరారు	౧	౧	౨
ఆసాము	౮	౩	౧౧
సింధు	౧	౧	౨
బొంబాయి ప్రత్యేకము	౪	౩	౭

బొంబాయిలో మహారాష్ట్రీలు

బొంబాయి జనరలు సీట్సులో పింఛను విడదీసినను, మానిననుగూడ ౮ స్థానములు మహారాష్ట్రీలకు ప్రత్యేకింపబడును.

బెంగాలులో నిమ్నబాతులు

నిమ్నబాతులసంఖ్య ౧౦ కంటె హెచ్చుగా నుండదు. జనరలు సీట్సు ౮౦ లోను ౧౦ స్థానములు నిమ్నబాతులకు ప్రత్యేకింపబడును. మిగతా ౭౦ జనరలుసీట్సు నుండును.

పంజాబులో భూస్వాములు

ఈ స్థానములలో నొకటి జమిందారులకు ప్రత్యేకింపబడును. భూస్వాముల స్థానములలో ౪ స్థానములకు ప్రత్యేకింపబడినవారిని సమష్టినియోజకవర్గములవా రెన్నుకొందురు. ఆనలుగురిలోను ౧ హిందువు, ౧ సిక్కు, ౨ మహమ్మదీయులు నుండురు.

ఆసాములో స్త్రీలు

ఆసాములో ౧ స్త్రీస్థానము కలదు. దీనికి పిల్లలంగులో సాంఘికేతర నియోజకవర్గమువా రెన్నుకొందురు.

మొత్తానల్లుగారి సమాధానప్రకటన

“భారతదేశమునందలి సాంఘిక సమస్యను గూర్చి చిటను దొరతనమువారు నేడత్యంత ముఖ్యతమమగు ప్రకటనను చేయుచున్నారు. కాన నేడు కేవలము ప్రభావమంతిగా మాత్రమేగాక భారతవిత్తుడనుగానే గత రెండేండ్లనుండియు అల్పసంఖ్యాకులసమస్యనుగూర్చి చాల శ్రద్ధబూనుచుండుటచే యీ పరిష్కారమును గూర్చి నే నొకటి రెండు విషయములను తెలుపగోరెదను.

భారతదేశమునందలి సాంఘికవిషయములలో కల్పించుకొనవలెనను నభిప్రాయము మా కంతమాత్రమును లేదు. దీనిని భారతీయులే పరిష్కరించుకొనునట్లు మేము మొదటి రెండుటేబిలు సభలోను, రెండవ కానససభలోనుగూడ చాల ప్రయత్నము చేసితిమి. మే వివాసమస్యను పరిష్కరింపబూనినచో ప్రతిసంఘమువారును తమ కొరికల ననుసరించి వానిని విమర్శించెద రను విషయమును మేము మొదటనే తెలిసికొని యుంటిమి. కాని మొత్తముమీద దేశముయొక్క లాభమునే చూడవలసి యుండునను విషయము నన్నిసంఘముములవారును గూడ గ్రహింపగలుగుదు రనియే మేము నమ్ముచున్నాము. బ్రిటిషు కానునువెల్తులో ఇండియాకు నూతనస్థానము నొసగుటకు ఏర్ప

రుపబడుచున్న రాజ్యాంగవిధానమును నెరవేర్చుట కందరును కలసి పనిచేయువలసి యున్నది.

అందరును అంగీకరింపనిచో ఈపరిష్కారమును సవరింపవచ్చును

సాంఘికసమస్యను భారతీయులు తమలో తాము పరిష్కరించుకొనజాలక పోవుటచే రాజ్యాంగవిధానమును నిర్మించుటకు నిరోధము కలిగినది. అందువలన విధి లేక చిలునుదొరతనమువారు దీనిని పరిష్కరించుటకు పూనుకొనిరి. దీనిని పరిష్కరింప వలె నని కాండులేబిలుసభకు వచ్చిన అన్నిపక్షముల ప్రతినిధులును నన్ను పదించిగా కోరిరి. అందువలన నే నాదిభలో వాగ్దానము చేసియుంటిని. పిమ్మట పార్లమెంటు వారగుడ ఆమోదించిరి. అందువలన దొరతనమునా రీపరిష్కారమును నేడు ప్రకటింపదలచిరి. ఇంతకంటె మంచి విధానమును వివిధసంఘములవారీలోగా నిర్ణయింప గలిగినయెడల తప్ప లేనిచో నీవిధానమును, దొరతనమును కాలక్రమమున పార్లమెంటు సభలో సుపపాదించవలెననియే దొరతనమునా రుద్దేశించిరి.

ఆచిల్లు చట్టముక్రింద మారులోపల నెప్పుడైనను వివిధసంఘములవారికి పరస్పరము అంగీకారము కలుగునెడల మేము మిక్కిలి సంతసించెదము. కాని అట్టి రాయబారములను జరుపుటవలన ప్రయోజన మేమియును కలుగ దను గట్టినమృకము వెనుకటి అశుభ ఫలమువలన దొరతనమువారికి కలిగియుండుటచే వారిట్టి రాయబారములలో కల్పించుకొనరు. కాని ఒకరాష్ట్రమునుగూర్చిగాని, పెక్కురాష్ట్రములనుగూర్చిగాని, భారత దేశమునంతటిని గూర్చిగాని అన్నిసంఘములవారును నీకేభించి యొక నిర్ణయమును చేయగలిగినచో ఈ పరిష్కారమునకు బదులుగా దాని సుపపాదించుటకు దొరతనము వారు సిద్ధముగానే యున్నారు.

ప్రత్యేకనియోజకవర్గముల ఆవశ్యకత

రాష్ట్రములలో అల్పసంఖ్యాకసంఘములు తమ హక్కులను కాపాడుకొనుటకు ప్రత్యేకనియోజకవర్గములు ముఖ్యతముము లని తలచుచున్నారు. అనేక సంవత్సరముల నుండి ప్రత్యేక నియోజకవర్గము లేర్పరుపబడి పని చేయుచున్నవి. రాజ్యాంగ సంస్కరణములు చేయబడిన ప్రతిసారియును ప్రత్యేక నియోజకవర్గములు పరిగణింపబడుచునే యుండెను.

ఇప్పటికిని అల్పసంఖ్యాకసంఘములవారు ప్రత్యేక నియోజకవర్గములకే అధికముగు ప్రాముఖ్యము నిచ్చుచున్నందున సమష్టినియోజకవర్గములే యుండవలెనని దొరతనమువారు ముఖ్యముగా కోరుచుండిననుగూడ ప్రత్యేక నియోజకవర్గములను రద్దు

పరమటకు వీలు కలుగలేదు. ప్రత్యేక నియోజకవర్గము లిదివర కేర్పరుపబడుటకు గల కారణములనుగూర్చి నే నిత్రు డాలోచింపగోరుటలేదు. అది అనవసరము. ఇటుపైని ప్రత్యేకరక్షణవిధానముతో పనిలేకుండ గొప్పసంఘములవారును, కొద్ది సంఘముల వారును స్నేహభావముతో కలసి కొంతముగా పనిచేయుననినియే నేను కోరుచున్నాను. ఈలోగా దొరతనమువారి ప్రత్యేక అపూర్వ ప్రాతినిధ్యవిధానమునే కాపాడవలసి యున్నది.

నిమ్నజాతుల స్థితి

నిమ్నజాతులు అధిక సంఖ్యాకులుగా నున్న రాష్ట్రములలోని కాసనసభలలో వారికి విశ్వాసపాత్రు లగువారే ప్రతినిధులుగా నుండవలెను గాని కాళ్ళతముగా నిమ్న జాతి యొకటి యేర్పరుపగూడదు. కాన వారికి ప్రత్యేక నియోజకవర్గము లుండగూ డదు. కావున నిమ్నజాతులవారు హిందూ సమష్టివర్గములలోనే వోటుజేసెదరు. ఆ రీతిగా ఎన్నుకొనబడిన ప్రతినిధి నిమ్నజాతులపట్ల తనకు గల బాధ్యతను గుర్తించును. కాని ౨౦ యేండ్లవరకును నిమ్నజాతి వోటరులు హెచ్చుగానున్న స్థానములలో ప్రత్యేక నియోజకవర్గములుగూడ నుండును. వారు కొందరిని ఎన్నుకొందురు. ఇందు వలన నిమ్నజాతులవారిలో కొంతమంది రెండుసార్లు వోటుచేయుట కవకాశము కలుగును గాని ప్రస్తుతస్థితిలో వారిస్థితిని వృద్ధిచేయించుటకును, వారి హక్కులను కాపాడుటకును ఇది అవసరమే యగును.

స్త్రీల హక్కులు

ఇటీవల కొన్ని వత్సరములనుండి ఇండియాలో స్త్రీల ఉద్యమము ప్రధానో ద్యమములలో నొకటిగా నేర్పడినది. ఇండియాలో స్త్రీలు ఉన్నతవిద్య నభ్యసించి ఎక్కువ పలుకుబడిని బడయగలుగువరకును ఇండియాదేశము పడయగోరుచున్న స్థాన మును బడయజాలరు. స్త్రీలకు ప్రత్యేక “కమ్యూనలు” ప్రాతినిధ్య మొసగుటకు చాల ప్రబలములగు నాక్షేపణలు కలవు కావున స్త్రీలకు ప్రత్యేకస్థానముల నేర్పరుపవలెను. అన్ని సంఘములలోను స్త్రీలకు స్థానము లుండవలెను. మరియొక మార్గము లేదు.

ప్రస్తుతము భారతదేశమునం జేర్పడిన స్థితినిబట్టి వివిధసంఘములలో సంఘర్షణ మేర్పడినందున సామరస్యము కలిగింపవలెనను నిష్కపటమును నుద్దేశముతోనే ఈపరిష్కారము చేయబడినది. కాన ప్రస్తుత విధి యేసంఘమువారికిని సంపూర్ణముగు సంతృప్తి కలిగింపజాలదు. కాని యిది నూతనదశలో పని జరుగుటకు సాధనసహాయము కాగలదు. ఈ సమస్యను పరిష్కరించుటకు భారతీయులు చాలసార్లు ప్రయత్నించి విఫలమై రను విషయమును మరచగూడదు.

దీనిని భారతీయులే పరిష్కరింపగలరు. నూతనరాజ్యాంగవిధానమును పూర్తి చేయుట కింకను చాల విషయములను పరిష్కరింపవలసియున్నది. కాన వాటిని పరిష్కరించుట కదివరకు సాంఘికవాదములవలన నిరోధ మేర్పడినది. ఇపు డీపరిష్కారములన నా నిరోధము తొలగగలదని దౌతనమువారు నమ్ముచున్నారు. నూతన రాజ్యాంగవిధానము కొనసాగుటకు వివిధసంఘములవారు ఇచ్చావముతో సహకార మొనరించుట ముఖ్యపర మను విషయమును యీవిషయమునను ఇండియాలోని వివిధసంఘముల నాయకు లందరును బాగుగా గ్రహింపవలెను." అని మెక్డనాల్డుగారు ప్రకటించిరి.

రౌండుటేబిలు మహాసభ "మైనారిటీస్" ఒడంబడిక—

సాంఘికసమస్య పరిష్కారము

శిఫార్సులను ఒకదానితో ఒకటి పోల్చుట

రౌండుటేబిలు మహాసభ "మైనారిటీస్" ఒడంబడికలోని శిఫార్సులను, బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి నిర్ణయమును ఒకదానితో ఒకటి పోల్చుటకు వీలగునట్లు యీ దిగువ ప్రచురించుచున్నాము. లండన్ లో సమావేశమైన అల్పసంఖ్యాకుల సంఘములవారి కోర్కెలకు బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి నిర్ణయమునకు ఎంత వ్యత్యాస మున్నది ఇందుమూలమున స్పష్టమగును.

ఒక్కొక్క సంఘములో నుండు వివిధకాఖలవారికి వివిధముగా స్థానములను పంచవలసినది విమర్శించి "మైనారిటీస్" ఒడంబడికలో వివిధసంఘములకు కావలసిన మొత్తముసంఖ్యను మాత్రమే తెలియజేసిరి.

ప్రభుత్వమువారి పరిష్కారమున వివిధకాఖలవారికి వేరవేరుగా అవసరమగు స్థానములను స్పష్టపరచిరి. వివిధసంఘములస్థానములను కనుగొనవలె ననిన వివిధకాఖలలోనుండి ఒకేసంఘమువారి సంఖ్య కనుగొనవలసియుండును.

ప్రత్యేక కాఖలనుండి వచ్చినవారి సంఖ్యను కలుపుకొనకపోయినను వివిధ సంఘములవారు "మైనారిటీస్" ఒడంబడికలో ప్రభుత్వమువారు ప్రసాదించిన సాంఘికసమస్యపరిష్కారములోని స్థానములను ఒకదానితో ఒకటి పోల్చి చూడవచ్చును.

యదాలోపి ఆహారవిశేష
యగునటు నాకుమహాభక్త

మహామతే
దీయములు

మొత్తము

హిందువులు

కాననపర్యవసానము

రాష్ట్రము

అన్నం

చెంగాలు

నీహార వినియోగము

బొంబాయి

మద్రాసు

పంజాబు

గుం. రా.

మ. రా.

మొత్తము

మొ. బి.	100	38	13	51	35	3	1	10	-
ప్రభుత్వ.	108	44	4	48	34	1	-	7	9
మొ. బి.	200	38	35	73	102	2	3	20	-
ప్రభుత్వ.	250	70	10	80	119	2	4	11	-
మొ. బి.	100	51	14	65	25	1	1	5	3
ప్రభుత్వ.	175	99	7	106	42	2	1	2	3
మొ. బి.	200	38	28	116	66	2	3	13	-
ప్రభుత్వ.	200	37	10	97	63	3	2	4	-
మొ. బి.	200	102	40	142	30	14	4	8	2
ప్రభుత్వ.	215	134	18	152	29	9	2	3	1
మొ. బి.	100	141	10	24	31	5	5	2	-
ప్రభుత్వ.	175	-	-	43	36	2	1	1	-
మొ. బి.	100	44	20	64	30	1	2	3	-
ప్రభుత్వ.	228	132	12	144	66	2	1	2	-
మొ. బి.	100	58	20	78	15	1	2	2	2
ప్రభుత్వ.	112	77	10	87	14	1	1	1	2

7. ఇండియా-ఇంగ్లాండు వర్తక ఒడంబడిక

౧౯౩౫

ఇండియా - ఇంగ్లాండు వర్తక ఒడంబడికపై బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము తరపున సర్ వాల్టరు రౌస్ కెమెంట్ గారు, భారత ప్రభుత్వము తరపున సర్ బి. యాన్. మిట్రగారు లండనులో జనవరి ౧౦ తేదీ సంతకములు చేసిరి. భారతపరిశ్రమలలో దేనికైన ఏలైనంత రక్షణచేకూర్చవలెనని టారిఫ్ బోర్డువారిని కోరినచో భారత ప్రభుత్వమువారు ఆ పరిశ్రమ సంగతి సందర్భములను విచారించి ఆ పరిశ్రమకు సంబంధించినవారికి తగిన సమాధాన మొసగెద రని ఒడంబడికలో గలదు.

రక్షణ చేకూర్చినకాలములోనే పరిశ్రమలకు సంబంధించిన అంశములలో ఏవైన మార్పులు కలిగినచో భారత ప్రభుత్వమువారు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి కోరిక ననుస రించి లేక తమంతటతామే అప్పటికి అమలునందున్న సుంకముల విధానము అనుకూల ముగా ఉన్నది లేనిది విమర్శించెదరు. ఒడంబడికలోని మూడవ "ఆర్టికల్" నను సరించి యీ విచారణ సలిపెదరు. అట్టి విచారణ సందర్భమున యునై టెడు కింగ్ డంలో ఆ పరిశ్రమతో సంబంధముగలవారి విన్నపముల నన్నిటిని విమర్శించెదరు.

ఒడంబడిక పూర్తివివరములు

కొత్త ఢిల్లీ, జనవరి ౧౦, ౧౯౩౫

యునై టెడు కింగ్ డంలోని సార్యభౌముని ప్రభుత్వము తరపున సర్ వాల్టరు రస్కిన్ గారు, భారత ప్రభుత్వము తరపున సర్ బి. యాన్. మిట్రగారు నిన్న లండన్ లో ఇండియా - ఇంగ్లాండు వర్తక ఒడంబడికపై సంతకములు చేసిరి. ఈ ఒడంబడిక అటావా వర్తక ఒడంబడిక పట్ల మెంటు. ఒడంబడిక పూర్తివివరము లీక్రిందివిధముగా నున్నవి.

అటావా వర్తక ఒడంబడిక సాగుచుండగానే దానితోపాటు యీ క్రింది వరకు లను అమలునందుంచుటకు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ, భారత ప్రభుత్వములు సమ్మతించెను.

౧. భారతదేశ ఆర్థికపరిస్థితులను చక్క తెల్పుటకుగాను భారతపరిశ్రమకు విదేశ దిగుమతులనండి రక్షణ చేకూర్చవలెననినచో భారతదేశములోని పరిశ్రమలు యునై

తెను కింగ్ డం విదేశములలోని పరిశ్రమలకంటె ఎక్కువరక్షణ అవసరముగనంతటిస్థితి లో నుండవలెనని బ్రిటిషు భారత ప్రభుత్వములవారు అంగీకరించిరి.

౨. భారతప్రభుత్వ రెవిన్యూ ప్రస్తుతపరిస్థితులలో దిగుమతిపన్నుపై ఎక్కువగా ఆధారపడియున్నది. కావున దిగుమతిపన్ను నిర్ణయించునప్పుడు యీ విషయమును గమనింపవలెనని బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు అంగీకరించిరి.

రక్షణ నియమములు

౩. టారిఫ్ బోర్డువారు తగురీతిగా విచారించిన తర్వాత ౧౯౨౩ సం. ఫిబ్రవరి ౧౬ నేదీ భారతశాసనసభలో ఆమోదింపబడిన తీర్మానమున కనుగుణముగా రక్షణ తప్పనిసరి యని భారత ప్రభుత్వమునకు తోచినపక్షముననే పరిశ్రమలకు రక్షణ చేపూర్చెదరు.

రక్షణ చేపూర్చునప్పుడు దిగుమతిసరకులకు భారతదేశములో నున్న అదేమాదిరి సరకులతో సరిసమానమగుంతిరకు రక్షణ చేపూర్చెదరు. అంతకువించి రక్షణ చేపూర్చరు. ఈ "అర్టికల్"లోని విషయమును గమనించి యుపై తెను కింగ్ డంనుండి వచ్చుసరకుపై తక్కువ దిగుమతిపన్నును విధించె మని భారతప్రభుత్వమువారు వాదా నముచేసిరి

విదేశములనుండి వచ్చుసరకు దిగుమతిపన్నును యుపై తెను కింగ్ డంనుండి వచ్చు సరకుదిగుమతిపన్నును మార్పునప్పుడు యుపై తెను కింగ్ డం సరకుకు నష్టము కలుగులాగున నుంకములను మార్చకూడదు.

రెవిన్యూ అవసరమైనప్పుడు దిగుమతిసరకులపై రక్షణపన్నుకు మించిన సుంక మును విధించునట్లు భారత ప్రభుత్వమునకు గలదు. ఈ "అర్టికల్" లోని ఒప్పంద ములు భారత ప్రభుత్వమువారి పై నాకుటకు అర్హపడవు.

వెంటనే నిచారణ

౪. భారతపరిశ్రమకు వీలైనంతవరకు రక్షణ చేపూర్చునపుడు టారిఫ్ బోర్డు వారివిచారణకు వచ్చినప్పుడు యుపై తెను కింగ్ డంలో దీనికి సంబంధించిన ఏపరిశ్రమ పైనను పరిస్థితులనుగూర్చి చెప్పుటకు అవకాశ మొసగి భారత ప్రభుత్వమువారు వాటికి సమాధానము లొసగెదరు. రక్షణ చేపూర్చినకాలములోనే పరిశ్రమలకు సంబంధించిన అంశములలో ఏదైన మార్పులు కలిగినచో భారత ప్రభుత్వమువారు బ్రిటిషు ప్రభు త్వమువారి కోరిక ననుసరించి, లేక తమంతట తామే అప్పటికి అనుబంధమున్న సుంక ముల విధానము అనుకూలముగా నున్నది, లేనిది విమర్శించెదరు. ఒడంబడికలోనికి

3 వ " అర్బిక్తో " ననుసరించి యీ విచారణ సరిపెదరు. అట్టి విచారణ సందర్భమున యునైటెడు కింగ్‌డం లో ఆ పరిశ్రమతో సంబంధము గలవారి విన్నపముల నన్నిటిని విమర్శించెదరు.

౫. భారతదేశమున రక్షణపన్నుకు సరియగు సామగ్రిని తయారుచేయుటకు అనుకూలించు ముడిపరకును, సగము తయారైన పరకును భారతదేశమునుండి ఎక్కువగా యునైటెడుకింగ్‌డం లోనికి దిగుమతిచేయు విషయమై బ్రిటిషుప్రభుత్వము శ్రద్ధవహించును. వివిధ వర్తకసంస్థల సహకారముతో చేయవలసిన పనినిగూర్చి బ్రిటిషుప్రభుత్వము ఆలోచించును. అటానా ఒడంబడికలోని ౮ వ " అర్బిక్తో " ననుసరించి భారతప్రతి యునైటెడుకింగ్‌డం లో ఎక్కువగా చెల్లుబడి యగునటుల బ్రిటిషుప్రభుత్వము శ్రద్ధవహించుచున్నది. ఇదేమాదిరి ఇకముందుగూడ భారతప్రతి విరివిగా చెల్లుబడియగునటుల శ్రద్ధవహించెద మనియు, పారిశ్రామికపరిశోధనకు, వ్యాపారపనుస్థల పరిశీలనకు, పారిశ్రామిక ప్రచారమునకు తోడ్పడెద మనియు బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు వాగ్దానము చేయుచున్నారు.

౬. ఇండియన్ పిగ్ విరవ్‌పన్ను లేకుండానే యునైటెడు కింగ్‌డం లోనికి దిగుమతి యగుచున్నది. యునైటెడ్ కింగ్‌డం నుండి భారతదేశములోనికి దిగుమతి యగు ఇనుము, ఉక్కు సామగ్రిపై విధింపబడు పన్ను యునైటెడు కింగ్‌డంకు అనుకూలముగా నుండునంతకాలము యీ సౌకర్యము భారతదేశమునకు ఒపగుచుండు మని బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు వాగ్దానము చేయుచున్నారు. ౧౮౯౪ సం. ఇండియన్ టారిఫ్ అక్టులోని 3 (౪), 3 (౫) సెక్షనులు దీనికి సంబంధించినవి. వీటిని ౧౯౩౪ సం. ఇనుము ఉక్కు మంకము చట్టములోని ౨ వ సెక్షనులో సవరించిరి. ఈ సెక్షనుకు, ౧౯౩౪ సం. ఇండియా ఇనుము ఉక్కు రక్షణ చట్టమునకు విశదముగా సంఘట యునైటెడు కింగ్‌డంకు అనుకూలముగా నన్నప్పటి నైన ఉచిత హరించిన సౌకర్యము భారతదేశమున కొపగబడును.

౭. యునైటెడు కింగ్‌డం భారతదేశములోని సుప్రసిద్ధ పారిశ్రామిక ప్రముఖులు సహాచేమై చేసిన నిర్ణయముల, ఒడంబడికలు, రిపోర్టులను విమర్శించుటకుగాను బ్రిటిషు భారతప్రభుత్వములవారు ఎల్లప్పుడు సిద్ధముగా నుండుదురు.

మోడిలీస్ ఒడంబడిక

అటానా వర్తక ఒడంబడిక సప్లిమెంటుకు సంబంధించిన సర్ వాల్టర్ రస్ నిమన్ (ఇంగ్లాండులోని ప్రేడుబోర్డు అధ్యక్షుడు), సర్ బి. యస్. మిశ్ర (లండన్ లోని ఇండియా హైకమిషనరుగార్ల) ఉత్తరప్రత్యుత్తరము లీ క్రిందివిధముగానున్నవి:

సర్ వాల్టర్ రోసెమన్ గారి మొదటి లేఖ

“ ఇక మం దప్పుదైనా కాలనీలు, ప్రాటెక్టోరేటు విదేశీనూలుగుడ్డలతో పోటీచేయుటకు ప్రత్యేకచర్య గైకొనిపట్టుమన విటిషు ప్రభుత్వమువారు కాలనీలు ప్రాటెక్టోరేటు ప్రభుత్వముల సమాచేశ మేర్పాటుచేసి భారతనూలు గుడ్డలలో వివిధ రకములకు యునైటెడు కింగ్ డం నూలుగుడ్డల కొనగు ఆదరణ చూపవలెనని కోరెదనని విటిషుప్రభుత్వము తరపున నేను వాదనము చేయుటకు వారు అధికార మొసగిరి. లంకాపైరు రాయబారులు బొంబాయివిల్లుల యజమానుల సంఘము ౧౯౩౩ సం॥ ఆక్టోబరు ౨౮ వ తేదీని చేసికొనిన ఒడంబడిక అనులు నం దుండువరకు లేక రెండు దేశముల శీతపరిశ్రమల నిర్వాహకులు క్రొత్త ఒడంబడిక చేసికొనునంతవరకు పై ఒప్పందము చెల్లును.”

సర్ వాల్టర్ రోసెమన్ గారి సర్ బి. యన్. మిశ్రగారి ప్రత్యుత్తరము

“ శ్రీతి లేదీతో మీరు వ్రాసిన సం. ౧ ఉత్తరము చేరినది. రెండవ సర్ చార్జి గున్నింటికి వర్తి. చతురద నటుల చేయునప్పుడు యునైటెడు కింగ్ డం నూలు ఆడ్డంపై నుంకము ౨౦% పానుకు ౩ ౧/౨ ఆటాల వంతున, తిలతర బామూలు గుడ్డలకు ౨౦% తగ్గించెదనని భారతప్రభుత్వము తరపున నేను ఒప్పందము చేయుచున్నాను. లంకాపైరు రాయబారులు, బొంబాయివిల్లుల యజమానుల సంఘము వారు ౧౯౩౩ సం. ఆక్టోబరు ౨౮ వ తేదీని చేసికొనిన ఒడంబడిక అనులునం దుండు వంతవరకు యీ విధముగా నుంకము తగ్గించబడును. రక్షణపన్ను ఒసగు మిగతా కాలమున అప్పటి పరిస్థితులను బట్టి ఈ లోగా మాకు కలిగిన అనభిజ్ఞానమును బట్టి పన్ను విధించెదము. “ రెండవ సర్ చార్జి అన్నింటికి వర్తించకుండు నటుల చేయునప్పుడు ” అను పదమునకు అర్థ మేమన సర్ చార్జి వీలైనంత ఎక్కువ తీసికేసి నప్పుడు పూర్తిగా అన్ని రకములకు తీసివేయుట అని అర్థము కాదు. ”

(సం.) బి. యన్. మిశ్ర.

“ శ్రీతి లేదీతో మీరు వ్రాసిన రెండవ సం. లేఖ అందినది (సం) రన్ పిమన్. ” అని సర్ వాల్టర్ రోసెమన్ గారు సర్ బి. యన్. మిశ్రగారి లేఖ అందినటుల సమాధాన విచ్చిరి.

8. బీహారు భూకంపము

౧౯౩౪ సం. జనవరి ౧౫ తేదీ బీహారురాష్ట్రమున ఎక్కువ ప్రాంతము విభవితమైన భూకంపమువలన నాశనమైనది. భూగర్భకాంత్ర ప్రవీణులు ఇంతటి విపరీతమైన భూకంపము ప్రపంచమున ఇదివరలో చాలేదని అభిప్రాయమును వెల్లడించిరి. భూకంపము తలపించిన ప్రాంతము చాల ఎక్కువగా నుండెను. కలిగిన నష్టముగూడ ఎక్కువగా నుండెను. ఎక్కువనష్టము కలిగిన ప్రాంతముయొక్క విస్తీర్ణము రహరవి ౩౦,౦౦౦ చ. మైళ్లుండెను. ఇందులో చాంపరా, మజఫర్పూరు, డర్భంగ, సరణ్, మాంఘీరు, భగల్పూరు, బ్రాహ్మణ్, యాజ్ఞాలలోని అత్యధికభాగము గలదు. భూకంపమువలన నష్టపడిన ప్రజలసంఖ్య రహరవి ౧ కోటి ౫౦ లక్ష లుండెను. చనిపోయినవారిసంఖ్య గుమారు ౨౦,౦౦౦ లుండుననియు, నూలినట్టియు, చెడినట్టియు ఇండ్లసంఖ్య ౧౦ లక్షలనియు అంచనావేసిరి. చెడిన బావులు, చెడువులు రహరవి లక్ష. భూమిలో యేర్పడిన పగుళ్లునుండి పైకివచ్చిన ఇసుకవలన నుత్తేత్రమువంటిపాలములు ౮ లక్షల ఎకరములకు పైగా కప్పబడినవి. ఇదేవిధముగా పైకివచ్చిన నీటివలన మైదానములన్నీ నీటిమయమైనవి. రైల్వేలనులు, కోడ్లు చాలభాగము చెడిపోయెను. కొన్ని నెలల తరబడి పెక్కుప్రాంతములలో ప్రయాణమునకు ఎక్కువ ఇబ్బందిగా నుండెను.

ప్రభుత్వమువారిసహాయ ముండు, బీహారు నెంట్రల్ రిలిఫ్ కమిటీ అను పేరతో అనధికారసంఘ మొకటి యేర్పడి నష్టపరిహారమునకు ఎక్కువగా తోడ్పడెను. ఈ సంఘమున కాంగ్రెసుప్రముఖులు ఎక్కువకుండి గలరు. సర్వోగ్రహ ఉద్యమమున శ్రీకృష్ణజగ్గపాణిమును సందర్శించిన కాంగ్రెసువాడులే నష్టపరిహారమునకు నడుములు కట్టుకొనిరి. 'నష్టపరిహారకార్యక్రమమున ప్రభుత్వముతో సహకారము సల్పెదమని సంఘాధ్యక్షుడగు, బాబు రాజేంద్రప్రసాదుగారు ప్రకటన గావించిరి. ప్రభుత్వమువారు వీరి సహకారమును తగురీతిగా వినియోగించుకొనిరి. నష్టపరిహార నిధిని అ కేషియను రిలిఫ్ కమిటీవారు ప్రకటించిన విన్నపమునకు వెంటనే విరివిగా భూరివిరాళములు వచ్చిపడినవి. ౨౯ లక్షల రొక్కము సమకూడెను. ఇదికాక దుప్పట్లు, వస్త్రములు, బియ్యము, పిండి, పాత్రసామగ్రి, మందులు, తేయాకు, కోగులకు అహారము, ఇంటికలవ, బొంగులు, బాడులు, ఇనుపకేకులు, బార్పాలినులు, డేరాగుడ్లు మున్నగునవి వెంట్రము మూడులకుం విలువగల సామగ్రి చేరెను.

ఒకసంఘము యేర్పడకున్నచో నష్టపరిహార కార్యనిర్వహణము సాగుట దుర్లభము. రిలీఫ్ కమిటీ జిల్లాకు ఒక ఏజంటువంతున నియమించెను. మొత్తము ౨౫౦ చోట్ల నష్టపరిహార కార్యక్రమమును ప్రారంభించిరి. దేశములోని వివిధ ప్రాంతములనుండి జిల్లు, సామానేకాకుండా, మహాత్మాగాంధీ, నేటు జమకాలాల్ బహాజ్, పండిత జవహరలాల్ నెహ్రూగార్ల నాయకత్వమున వాలంటీర్లు వచ్చిరి. పండిత నెహ్రూగారిని రాజద్రోహ శీరమునకు కారాగృహమునకు పంపుటవలన నష్టపరిహారమున ఎక్కువనేర చేయజాలకపోయిరి. సహాయము ఎక్కువగా అవసరమును చినుములలో ౨,౦౦౦ మందికి పైగా వాలంటీర్లు పనిచేసిరి. వీరిలో వైద్యులు, ఇంజనీర్లు, ప్రవీణులగు ఎకాంటెంట్లు, అడిటర్లు, సుప్రసిద్ధ ప్రవాసీవకులు గలరు.

కూలిన ఇండ్లనుండి మట్టిని తీయుట, కవములను దహనముచేయుట, పోయిన వారు పోగా మిగిలియున్నవారికి తినటకు రిండి, కట్టుకొనుటకు గుడ్ల, తిలదాచుకొనుటకు వసతిగృహము, మంచినీటిసప్లయ, వైద్యసహాయము మున్నగుపనులు వెంటనే అవసరమైనవి. భూకంపమువలన చెరకుఫ్యాక్టరీలు మూలబడినా, రైతులు తమ చెరకును వినియోగపరచుకొనుటకు బెల్లమును తియారుచేయుగానగుటను సప్లయచేయుట గూడ వెంటనే అవసరమైనది. అత్యవసర నష్టపరిహార కార్యనిర్వహణమునకు రిలీఫ్ కమిటీవారు ౭,౦౦౦ ముఠుల ధాన్యము, ఆహారమునకు రు ౨౦,౦౦౦ రొక్కము, ౨౦,౦౦౦ దుప్పట్లు, లెక్కలేనన్ని వస్త్రములు సప్లయచేసిరి. ౨,౦౦౦ బావుల నుండి పూడికను తీసిరి. ౩౯౯ గొట్టముబావులను యేర్పాటుచేసిరి. ౭౨,౦౦౦ వసతి గృహముల నిర్మాణమున సహాయముచేసిరి. పంచపెట్టిన వస్త్రసామగ్రిగర అటుండ పై పనులకు ఒకలక్ష ౯౦ నేకు పైగా ఖర్చుపెట్టిరి.

కూర్చి వెలుఁగకు పనిని ర్యాంక కార్యక్రమమును ప్రారంభించిరి. ముందుగా నీటిసప్లయనిమయమై క్రద్ధింపించిరి. కమిటీవారు నుమారు ౭౦౦౦ బావులనుశ్రద్ధించిరి. నుమారు ౭౦౦ చెరువులనుండి మట్టిని తీయించిరి. యాచనను ప్రోత్సహించు కూడదని కమిటీవారు ముందుగానే నిశ్చయించిరి. ఏదో ఒకపనిని చేయించుకొని ఆహారమిచ్చిరి. చాలమందిని గ్రామములోని తోడ్లను మరమ్మనుచేయుటకు, కాలవల నుండి మట్టినిత్రవ్వటకు, భూకంపమువలన చెడిన నదిబద్దను బాగుచేయుటకు వినియోగించిరి. ఈవిధముగా పనిచేయించుకొనుటకు కమిటీవారు రమారమి లక్ష రు. కృత్య పరచిరి. ఈరకమునష్టము ఎక్కువగా చాంపరాకలో కలిగెను. ఈమాదిరి పనిపాటలు చేయించి అక్కడి ప్రజలకు ఆహారము పంచిపెట్టుటకు నాలుగులక్షలకుపైగా ఖర్చు పెట్టిరి.

భూకంపములను ఎక్కువగా నష్టపడిన ప్రదేశములు వస్తువడని ప్రాంతములు గూడ జూలై ఆగష్టు నెలలలో విపరీతమైన వరదలకు గురియైనవి. ఇందు మూలమున నష్టపడిన ప్రజలను కాపాడి వారికి నష్టపరిహార మొసగు పని ఆర్థికమంత్రిగారి కుం డైనది. పశువులను రక్షించుట ఆర్థికమంత్రిగారి పనులయొకటి. వాటి మేత నాకనమైనది. కమిటీవారు సుమారు ౧౫౦ పడవలు వాడిరి. వీటిలో ౧౦౦ పడవలను ప్రభుత్వము వారి ఇష్టమున చిన్ననీటిగా వినియోగించుట కొనగిరి. వరదలనుండి ప్రజలను రక్షించు ప్రయత్నమున ఒక వాలంటీర్ల వీటిలో యిదిగి చనిపోయెను.

౧౯౩౪. ౩౫ సం. చరిత్రములలోను, తర్వాతను కమిటీవారు గృహనిర్మాణ మునకు ఎక్కువ సహాయముచేయ మొదలిడిరి. ఇందులకు సుమారు రు. ౮ లక్షలు ఖర్చుపెట్టిరి. ఒక మాదిరి ఇండ్లకు, పాకలకు కమిటీవారు సుమారు రు. ౩ లక్షలు ఖర్చుపెట్టిరి. చిన్నగుడి నెలు నిర్మించుకొనుటకు వీడలకు చేసిన సహాయము గూడ ఇందు చేరియుండెను.

వీటిపట్లయికి ౫ లక్షల ౩౫ వేలవరకు ఖర్చుపెట్టిరి. ఆహారమునకు రు. ౨౫ లక్షలు, పశువుల మేతకు రు. ౩౫,౦౦౦. విరాళముల నొసగినవారు రు. ౪౫,౦౦౦ పశువుల మేతకు ప్రశ్నకొనిరి. వైద్యసహాయమునకు రు. ౩౫,౦౦౦, విత్తనములకు రు. ౩౬,౦౦౦. చౌకధరకు విత్తనములు, కలప పట్లయిచ్చేయుటకు కొంత ఖర్చు పెట్టి వీటిధర పెరుగకుంటునటుల చేసిరి.

మజధర్మారుజ్జ్వలలో కొన్ని క్రొత్తప్రాంతములందు పెక్కు గ్రామములను నిర్మించు పని జరుగవలెను. అంతర్జాతీయ వాలంటీర్ల నాయకుడు స్వీట్జర్లెండు జేకీ యుడు ఆసు వియత్ నెరిపోల్ గారి యాజమాన్యమున యీ పని జరుగుచున్నది. వైస్రాయి నష్టపరిహారనిధి, వీహారు సెంట్రల్ రిలీఫ్ కమిటీ నిధినుండి ఇందులకు డబ్బు ఖర్చు పెట్టుచున్నారు.

పాలమును భూమిలోపలనుండి వచ్చిన ఇనుకచే కప్పబడినది. ఈ ఇనుకను తీసివేయుట బహుప్రయాస యగునని భయపడిరి. ఈ కష్టమును ప్రకృతి తొలగించెను. ఈ ఇనుక మొదట భయపడినంత ప్రమాదకరమైనది కాదు. ఇనుకచే కప్పబడిన ప్రదేశములో చాలాభాగము బాగుగానే ఫలించుచున్నది. కమిటీవారి పని పూర్తి కావచ్చుచున్నది. ప్రత్యేకపనులకు వేరుగా నుంచిన పైకము తప్ప విగతా నిధిలో చాలవరకు ఖర్చయినది. మూడు నెలల కొకసారి కమిటీవారు లెక్కలను, రిపోర్టులను ప్రచురించుచున్నారు.

భారతజాతీయమహాసభ అధ్యక్షులు

నల్ల సేనుగుప్త
కలకత్తా : 1988.

(1) హ్యూము, (2) నోరోజీ, (3) వెడ్డర్ బరన్

కాంగ్రెసుస్థాపకులు

9

అఖిలభారత జాతీయయూవనభ

అరంభమయిన 1885 మొదలు 1834 వరకు జరిగిన సమావేశముల

వివరములు తెలుపు నట్టిక.

తేదీ	పులము	తొలి పేజీ సంఖ్య	రెండవ పేజీ సంఖ్య	స్వాగత సంఘాధ్యక్షులు	సాధారణ, సంతక సాధారణ కార్యదర్శులు	అధ్యక్షులు
.12-1885 బొంబాయి	72	డా. రాజేంద్రచౌదరి	...	జబ్బు. సి. జెవర్జి
.12-1886 కలకత్తా	432	రాజా సర్ జి. మాధవరావు	ఏ. ఓ. హ్యూమ్ (సమ్మిలితుడై)	దాదాభాయి నారోజీ
.12-1887 మద్రాసు	606	3000	5000	పండిత అయ్యోధ్యానాథ్	"	బ్రద్రుడ్డిక్ తయర్జి
.12-1888 బంబాయి	1248	5000	4000	ఫిరోజ్ నా యమ్. మెహతా	"	మిస్టర్ యూబీ
.12-1889 బంబాయి	1829	4000	7000	మహామహాత్మా	ఏ. ఓ. హ్యూమ్ (నియంతుడై)	సర్ విలియం పెడెర్ బరక్
.12-1890 కలకత్తా	677	7000	3200	సి. నారాయణస్వామి నాథుడు	"	ఫిరోజ్ నా మెహతా
.12-1891 కాగపూరు	812	3200	2800	పండిత విశ్వంభర నాథ్	1. ఏ. ఓ. హ్యూమ్ (జ. సె.)	పి. ఆనందాచార్యులు
.12-1892 బంబాయి	625	2800	3200	సర్దార్ దయాకుమారు	"	జబ్బు. సి. జెవర్జి
.12-1893 రావూరు	867	3200	4000	పి. రంగయ్య నాయుడు	1. ఏ. ఓ. హ్యూమ్ (జ. సె.)	దాదాభాయి నారోజీ
.12-1894 మద్రాసు	1168	4000	...	జువ్. యమ్. ఫిడె	2. ఆనందాచార్యులు (జా. య. జ)	అల్ఫ్రెడ్ వెబ్
.12-1895 తూర్పు	1584	సర్ లామేక్ చంద్రదత్త	ఏ. ఓ. హ్యూమ్	సురేంద్రనాథ్ బెనర్జి
.12-1896 కలకత్తా	784	సి. యన్. కపర్	1. ఏ. ఓ. హ్యూమ్ (జ. సె.)	మహమ్మద్ రహీముల్లా
.12-1897 అమరావతి	692	2. ఇ. డి. నాచా (జా. జ.)	పి. కంకర నాయర్

[illegible][illegible]

తేదీ	స్థలము	క్ర.సం.	స్వీకృత సంఖ్య	సాధారణ, సంయుక్త సాధారణ కార్యదర్శులు	అభ్యర్థులు
-12-1915	బొంబాయి	2259	డి. ఇ. వాదా	నవాబ్ సయ్యద్ మహమ్మద్ యూజ్. ముల్లా రావుపంతులు	సర్ యన్. పి. పిన్సా
-12-1916	లక్నో	2801	గౌ. పం. ఖగర్ రాయ్	"	గౌ. బాబు అంబికాచరణ మజుందార్
-12-1917	కలకత్తా	4967	పి. డి. వైద్యంకనాథనేజ్	సి. పి. రామస్వామిఅయ్యర్, భుర్నీ, డి. బి. పి. కేశవప్ప	అనితెనెంట్
1918	బొంబాయి	3500	విశ్వనాథులు జె. పజీల్	"	హెన్రీ ఇమాం
12-1918	ఢిల్లీ	4869	హాకీమ్ అజమల్ ఖాన్	వి. జె. పజీల్, ఫణియల్ హక్ పండిత గోకర్ణ వాడమ్రెళ్ళ	మాలవ్యా
-12-1919	అహ్మదాబాద్	7081	స్వామి శ్రీధానంద	వి. జె. పజీల్ పండిత గోకర్ణ వాడమ్రెళ్ళ, అన్సార్	మోతీలాల్ నెహ్రూ
1920	కలకత్తా	...	వి. చక్రవర్తి	"	లాల్ లాల్ జవహర్

12-1921	అప్పదాబాదు	4726	వి. జె. పశేల్	అస్సానీ, సి. రాజగోపాలాచారి, మోరీలాల్ నెహ్రూ, సి. రాజగోపాలాచారి, వి. జె. పశేల్, ఎ. రంగస్వామి అయ్యంగార్ యం. మొత్తం అరీ, వల్లభభాయి, జె. పశేల్, బాబురాజేంద్రప్రసాద్	జయలలో ఉన్న సి. ఆర్. దాసుకుగాను హాళీం ఈ మల్ భాక్ (అక్టింగ్ ప్రెసిడెంటు) సి. ఆర్. దాసు
12-1922	గయా	8248	ప్రజానిధి ప్రసాదు	జవహర్లాల్ నెహ్రూ, మ. ఖేన్ద్రక్ కిష్టా, గంగాధర రావు దేశపాండే, డి. గోపాలకృష్ణయ్య సాహెబ్ కిరణ్, బి. యస్. బరూదా, జవహర్లాల్ నెహ్రూ	మూలానా ఆరులోకలాం అబ్బి మూలానా మహమ్మదానీ
12-1923	ధిల్లీ కాళివాడ.	6188	అస్సానీ దేశభక్త లాండా చెంకటప్పయ్య	అస్సానీ, ఎ. రంగస్వామి అయ్యంగార్ పండిత సంతానం " వి. జె. పశేల్	మహాత్మా గాంధీ
12-1924	తెల్లూరు	1844	గంగాధర రావు దేశపాండే		సహోజినీ దేవి
12-1925	కాన్పూరు	2688	డా. మురళీలాల్		యస్. శ్రీనివాస అయ్యంగార్
12-1926	గౌహతి	8000	టి. ఆర్. భూకర్		

